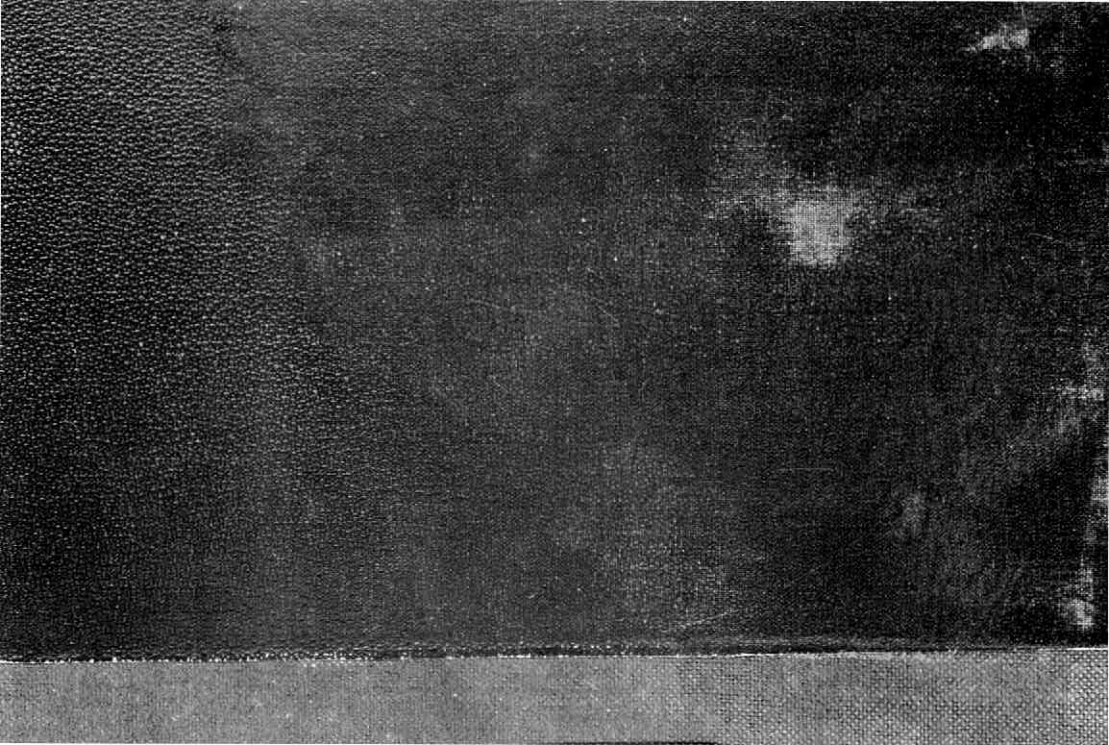
Utrecht University Library
Partner in Science
Universiteit Utrecht

Woordenschat : verklaring van woorden en uitdrukkingen

https://hdl.handle.net/1874/231463

MM 81

WOORDENSCHAT.

LEESZAAL.

Leeuw. kast 10, no 31

WOORDENSCHAT,

17 S 4

verklaring van woorden en uitdrukkingen,

ONDER REDACTIE VAN

TACO H. DE BEER en Dr. E. LAURILLARD

EN MET MEDEWERKING VAN

L. VAN ANKUM, Mr. C. BAKE, Dr. H. BLINK, Dr. J. Th. CATTIE, Dr. P. J. H. CUIJPERS, Cs. VAN DAM, J. E. DIEPERING, Prof Dr. PAUL FREDERICQ, G. A. GEERLIGS, J. GIMBERG, A. M. GORTER, J. E. TER GOUW, J. C. GROOTHUIS, H. HELLING Wz., C. A. HOFMAN, Dr. F. BUITENRUST HETTEMA, Dr. N. P. KAPTEYN, A. S. KOK, MAURITS H. VAN LEE, Mr. M. G. L. VAN LOGHEM (Fiore della Neve), Mr. Th. LORENTZ, C. L. LÜTKEBöHL Jr., P. M. J. LURASCO, F. M. LURASCO, JUSTUS VAN MAURIK Jr., Dr. H. P. MEYER, D. C. MEIJER Jr., MELATI VAN JAVA, F. NAGTGLAS, G. OVERDIJKINK, G. VAN RIJN, N. W. SCHUURMANS, J. F. M. STERCK, T. TAL, Mr. H. TRIP, Prof. J. VERCOULLIE, W. J. VILJOEN, A. A. VORSTERMAN VAN OIJEN, Mej. Ph. WIJSMAN, Prof. Dr. JAN TE WINKEL, Dr. W. ZUIDEMA.

Et comme un pot pourry des frères mendians
Elle forme son goust de cent ingrédians.
RÉGNIER.

In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister.
GOETHE.

Or ce champ ne se peut tellement moissonner
Que les derniers venus n'y trouvent à glaner.
LA FONTAINE.

AMSTERDAM. — JOH. G. STEMLER Cz.
1893.

RIJKSUNIVERSITEIT UTRECHT

Gedrukt bij De Erven Loosjes, te Haarlem.

Lijst van Verkortingen.

afr. = Afrikaansch, d. i. de Ned. taal in Zuid-Afrika.
amer. = Amerikaansch, anders: Amerikaansch-Engelsch.
ar. = Arabisch.
bill. = billard d. i. daarop betrekkelijk.
chem. = chemie.
eng. = Engelsch.
fr. = Fransch.
gew. = gewoonlijk.
gr. = Grieksch.
hand. = handel.
hebr. = Hebreeuwsch. (Wat onder deze rubriek als tweede woord tusschen haakjes genoemd is, stelt den Hoogduitschen vorm voor).
herald. = heraldiek.
hgd. = Hoogduitsch.
ierl. = Ierland, d. i. Iersch of op Ierland betrekkelijk.
isr. = Israelitische kerk.
it. = Italiaansch.
lat. = Latijn.
lett. = letterlijk.
mal. = Maleisch, of betrekking hebbende op den Indischen archipel.
mil. = militair.
mlat. = Middeleeuwsch Latijn.
mnl. = Middelnederlandsch.
muz. = muziek.
ned. = Nederlandsch.
phys. = physica, natuurkunde.
port. = Portugeesch.
rk. = Roomsch Katholieke Kerk.
rom. = Romeinsch, betrekking hebbende op het oude Rome.
stud. = studententerm.
tlg. = telegraphie.
toon. = tooneel.
visch. = visscherij.
vl. belg = Vlaamsch-België.
z.a. = zie aldaar.

Alphabetische Naamlijst der Inteekenaren.

A.

Aarts Bisschoppelijk Seminarie,		Kuilenburg.
Adema, (W. R.),		Brussel.
Adriani (A. H.), 15 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Ammers (F. L. van) 1 ex.,	„	's Hertogenbosch.
Andreae Menger (firma P.),	„	Barneveld.
Anten (W. M. H.),	Kapt. der Infantrie,	Amersfoort.
Arrondissements-Bibliotheek,		Deventer.

B.

Bakker (E. J.) 1 ex.,	Boekhandel,	Veendam.
Banga (Mr. K.),		Hilversum.
Baselmans (J.),	Pastoor,	St. Hubert.
Bazendijk (P. M.), 1 ex.	Boekhandel,	Rotterdam.
Bax (J. W.),		„
Beek (M. van der) 4 ex.	Boekhandel,	's Gravenhage.
Beets (Dr. A.),	Medewerker Woordenb. Ned. taal,	Leiden.
Beker (L.),		Rotterdam.
Belinfante (Gebr.) 4 ex.	Boekhandel,	's Gravenhage.
Benthum & Jutting (Van) 1 ex.	„	Middelburg.
Berends (J. J.) 1 ex.,	„	Amersfoort.
Berends Jr., (W. J.) 1 ex.,	„	Zwolle.
Bergh A. van den),	Apotheker,	Hilversum.
Beschoor (W. A.) 1 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Beijers (firma J. L.) 7 ex.,	„	Utrecht.
Bibliotheek Kon. Inst. Marine,		Willemsoord.
Bie (H. de),		Rotterdam.
Biermans (L. W.),	Onderwijzer,	Rotterdam.
Bikus (A. A.),	„	Amsterdam.
Blanche & Co. (A. F.), 2 ex.,	Boekhandel,	Utrecht.
Blanckwaardt & Schoonhoven, 4 ex.	„	's Gravenhage.
Bland van den Berg (F.),	Notaris,	Rotterdam.

Blankenberg & Co., 2 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Blankenheijm (G. H.),		Utrecht.
Blom & Olivierse, 2 ex.,	Boekhandel,	Kuilenburg.
Blussé & Van Braam, 4 ex.,	„	Dordrecht.
Boer (P. de),	Hoofd der School,	Sloten, (N.-H.)
Boerma, (T.),	Hoofd der School v. M. U. L. O.	Veendam.
Boersma (D.) 1 ex.,	Boekhandel,	Harlingen.
Bont & Zn. (E. de), 2 ex.,	„	Rotterdam.
Boogaard (H. v. d.),		's Gravenhage.
Bos (C. H. de),		Amsterdam.
Bosman (F. A.), 1 ex.,	Boekhandel,	Doetichem.
Bredée (J. M.), 1 ex.,	„	Rotterdam.
Breijer (C. H. E.), 4 ex.,	„	Utrecht.
Brink & de Vries (ten), 1 ex.,	„	Amsterdam.
Brinkman & Zn., 5 ex.,	„	„
Broekhuijzen (W.),	Onderwijzer,	Leiden.
Broese (J. G.), 1 ex.,	Boekhandel,	Utrecht.
Brouwer, (W. F. H.),	Predikant,	Groningen.
Brunt & Zn. (J.), 1 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Bruijn (P. A. de),	Pastoor,	Loosduinen.
Bulo (F.),		Paramaribo.
Bussy (J. H. de), 2 ex.,	Boekhandel.	Amsterdam.
Bijleveld (J.), 1 ex.,	„	Utrecht.

C.

Cambier van Nooten, 1 ex.,	Boekhandel,	Alfen.
Cikot (J.), 1 ex.,	„	's Gravenhage.
Cleef (Gebr. van), 1 ex.	„	„
Colenbrander (B. W.),	Predikant,	Brielle.
Coronel Jr. (M.),		Amsterdam.
Couvée (M. M.), 4 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Crocq (G. du),		Amsterdam.

D.

Dekker (J. Sz.), 1 ex.,	Boekhandel,	De Burg.
Dekker & de Vegt, 1 ex.,	„	Utrecht.
Delsman & Nolthenius, 1 ex.,	„	Amsterdam.
Deneckamp (E. J.),	Med. Student.	Leiden.
Die (J. J. de), 1 ex.,	Boekhandel,	Amsterdam.
Dinaux (E. F. J.),	Postdirecteur,	Laren, N.-H.)
Doesburgh (S. C. van), 1 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Dorsman & Odé, 1 ex.,	„	Vlaardingen.
Druten (J. F. van), 4 ex.,	„	Sneek.
Ducroissi Goetzee, 1 ex.,	„	Rotterdam.
Duijnen (A. van), 4 ex.,	„	Nijmegen.

E.

Edauw (H. C.), 2 ex.,	Boekhandel,	Gouda.
Eekhoff & Zn., (W.), 4 ex.,	„	Leeuwarden.
Elshout (J. H.),	Hoofd der School,	Gorinchem.
Engelen (C. F. H.),		's Gravenhage.
Enk (P. J.),	Hoofd eener School,	Nijmegen.
Epkema (Dr. E.),		Zalt-Bommel.
Eijselen (D. van),		Rotterdam.

F.

Fellinga (W.), 1 ex.,	Boekhandel,	Nijmegen.

G.

Garde & Co. (H. J. van de) 1 ex.	Boekhandel,	Zalt-Bommel.
Geene (G. M. F.),	Onderwijzer,	Rotterdam.
Geerts (P.), 1 ex.,	Boekhandel,	Hoorn.
Gilse (Mr. J. A. van),	Arrond. Schoolopziener,	Rotterdam.
Gogh (C. M. van), 1 ex.,	Boekhandel,	Amsterdam.
Gooijer (P. de),	Onderwijzer,	Leiden.
Gorter (S.), 1 ex.,	Boekhandel,	Utrecht.
Gouda Quint (P), 4 ex.	„	Arnhem.
Graaf (J. J.),	Pastoor-Deken.	Ouderkerk a/d Amstel.
Gijselman Jr. (L.),		Amsterdam.

H.

Haan (Jan), 2 ex.,	Boekhandel,	Groningen.
Haar (E. ter), 1 ex.,	„	Gorinchem.
Haas (J. S. de), 1 ex.,	„	Amsterdam.
Haas (W. de),	Burgemeester,	IJzendoorn.
Haer (Mr. O. J. v. d.),		Arnhem.
Harbers (J. A. W.),	Kapelaan,	Montfoort.
Hasselaar (D.),	Maj. Intend. Ind. leger.	
Heek (J.), 3 ex.,	Boekhandel,	Hilversum.
Hengel (W. J. van), 2 ex.,	„	Rotterdam.
Henneveld (H. P.), 1 ex.	„	Delft.
Heteren (J. H. & G. van), 4 ex.,	„	Amsterdam.
Heuvelink (J.), 2 ex.,	„	Arnhem.
Heijman (H.),	Hoofdonderwijzer,	Schalkwijk.
Hibma (R.),	Onderwijzer,	Leeuwarden.
Hoek, (Gebr. V. d.), 1 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Hoes (J.),		Rotterdam.
Hoet (firma H. ten), 1 ex.,	Boekhandel.	Nijmegen.
Hoetink (B),		Batavia.
Hoeven (Mr. H. van der),	Hoogleeraar,	Leiden.
Hoeven & Rothmeijer (Wed. van der), 1 ex.,	Boekhandel,	Rotterdam.
Houthuijsen (B. V.),	Notaris,	Samarang.
Höveker's boekhandel, 1 ex.,	Boekhandel,	Amsterdam.
Hulst (Laurens van), 1 ex.,	Boekhandel,	Kampen.

J.

Jansen (Mgr. Dr. Andr.),	Prof. a/h Aartsb. Seminarie,	Rijsenburg.
Jansen van Afferden (E.),		Brussel.
Janssen Schollman (J. J.),	Onderwijzer,	Rotterdam.
Jong (P. de), 1 ex.	Boekhandel,	Bolsward.

K.

Kalff (Dr. G.),	Leeraar a/h Gymnasium,	Amsterdam.
Keller (G.),		Arnhem.
Klardie (J. M.),	Hoofd Openb. School,	's Hertogenbosch.

Kleeuwens & Zn. (F.), 1 ex.,	Boekhandel,	Goes.
Klomp (G.),		Maurik.
Koers (J. H.),	Hoofd der School,	Deil.
Knierum (J. H.), 1 ex.,	Boekhandel,	Gorinchem.
Koffijberg (Ds. D.),	Predikant,	Barneveld.
Koller (Adr.), 2 ex.,	Boekhandel,	Rotterdam.
Kooijker (C.), 1 ex.,	„	Leiden.
Kraan (J.), 2 ex.,	„	Amsterdam.
Kraft (P. J.), 1 ex.,	„	's Gravenhage.
Kramers & Zn. (H. A.), 7 ex.,	„	Rotterdam.
Krüseman,		's Gravenhage.
Kruijff (J. de), 4 ex.,	Boekhandel,	Utrecht.

L.

Laan (H. B. van der) (K. J. Zomer), 1 ex.,	Boekhandel,	Franeker.
Land Ezn. (A), 2 ex.,	„	Harlingen.
Lange (A. de), 1 ex.,	„	Amsterdam.
Langenhuijzen (C. L. van) 2 ex.,	„	„
Lantsheer (J. C.),	Burgemeester van Domburg.	Middelburg.
La Seur (J.),	Leeraar Engelsch,	Amsterdam.
Laurensgestieht (St.),		Rotterdam.
Leeuwen (J. van),	Litt. Student,	Utrecht.
Leeuwen (J. W. van), 1 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Leiter-Nijpels, 1 ex.,	„	Maastricht.
Levenkamp (Dr. J. A. P.),	Leeraar a/h Gymnasium,	Doetichem.
Lievegoed (Mevr.),		Rotterdam.
Lindert (Jos. J. van), 1 ex.,	Boekhandel,	Kuik.
Lindsen (J. F. A.),		Utrecht.
Linssen (P. A. F.),	Onderwijzer a.d. Rijksnormalless.,	Nijmegen.
Loon (A. van), 2 ex.,	Boekhandel,	Tiel.
Loosjes (Erven), 1 ex.,	„	Haarlem.
Loosjes (Vincent),		Sneek.
Los (G.), 1 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Lüngen (Dr.),		Eindhoven.
Luijnenburg (W.),		Apeldoorn.

M.

Macdonald (F. E.), 1 ex.,	Boekhandel,	Nijmegen.
Mac Gillavey (C.),		's Gravenhage.
Mac Gillavey (H. D.),		„
Maes (Dr. H. G.),	Partikulier,	Arnhem.
Maliepaard (J.),		Goudswaard.
Malmberg & Co. (L. C. G.), 4 ex.,	Boekhandel,	Nijmegen.
Marcelis (W.),		Rotterdam.
Meer (Jac. van der), 2 ex.,	Boekhandel,	Deventer.
Meer (W. van der),	Hoofd der School.	Sexbierum.
Mensing & Visser, 2 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Meijer Dzn. (G.),	„	Wormerveer.
Moerman (D.), 2 ex.,	„	Brielle.
Molendijk (J.),	Telegraaf beambte,	Rotterdam.
Moolhuizen (J. J.),	Leeraar Gymnasium,	Doetichem.
Moraaz Imans (H. S. F. de),		Utrecht.
Most (Mevr. de Wed.),	Particuliere,	Nijmegen.

Mul (H. N.), 1 ex.,	Boekhandel,	Haarlem.
Muller (Gebr.), 2 ex.,	Boekhandel,	's Hertogenbosch.
Müller (Johs.), 4 ex.,	„	Amsterdam.
Muller Hzn. (Mr. S.),		Rotterdam.
Munster van Heuven (Mr. D.A.v)	Gemeente-Secretaris.	Nijmegen.
Mijs (D.), 2 ex.,	Boekhandel,	Tiel.

N.

Neve (W. J. de), 9 ex..	Boekhandel,	Rotterdam.
Neiszen (J.),		's Gravenhage.
Neümann (F. H.),		Malang.
Noordhoff (P.), 2 ex.,	Boekhandel,	Groningen.
Noordijk (E.), 1 ex.,	„	's Gravenhage.
Nooten (S. & W. N. van), 4 ex.,	„	Schoonhoven.
Nijhoff (Mart.). 15 ex.,	„	's Gravenhage.

O.

Ochs (Mej. A. F.),		?
Odé (G.), 4 ex.,	Boekhandel,	Schiedam.
Oldenzeel,	Kunsthandelaar,	Rotterdam.
Olivier (M. M.), 1 ex.,	Boekhandel,	Amsterdam.
Oosterlee (P.),	Hoofd der Christ. School.	Francker.
Oostveen (Wed. W. J.), 1 ex.,	Boekhandel,	Leiden.
Openbare School,		Oosterbeek.

P.

Pape (Mr. C. P. D.),		's Gravenhage.
Perk (J.),		Hilversum.
Peters (N. A.), 1 ex.,	Boekhandel,	Rotterdam.
Philipse (Mr. A. H.),		Arnhem.
Piere (M. F. van),	Boekhandel,	Eindhoven.
Pieterson (P. A. A. van),		Rotterdam.
Pleijsier (A.),	Particulier,	Kali Kebo, Wlingi, (Java.)
Polax (J.),		Paramaribo.
Pouwer (J.),		Rotterdam.
Pull (firma T. D. H.), 1 ex.,	Boekhandel,	Apeldoorn.
Putten geb. de Wit (Wed. F. E.)		Amsterdam.

R.

Raadgeep (W. J.), 1 ex.,	Boekhandel,	Doetichem.
Raaij (J. P. van),		Schoonhoven.
Raman (P.), 1 ex.,	Boekhandel,	Winschoten.
Reinders (G. J.),	Kapelaan,	Arnhem.
Remerij (F. T. C.),	Telegraafbeambte.	Rotterdam.
Rennes (Cath. van),		Utrecht.
Rennes (J. van), 1 ex.,	Boekhandel,	Utrecht.
Reijers (P. H.), 2 ex.,	„	Utrecht.
Ricardo (S. J.), 1 ex.,	„	Amsterdam.
Roelants (H. A. M.), 1 ex.,	„	Schiedam.
Roldanus (D. G. M.),	Pred. Herv. Gemeente.	's Hertogenbosch.
Romijn (G.), 2 ex.,	Boekhandel,	Oosterbeek.

Rossum (A. A. J. van),	Pastoor,	Benschop.
Rossum (Wed. J. R. van), 20 ex.	Boekhandel,	Utrecht.
Roijer (Mr. W. H.),	Rechter.	Zwolle.
Rijkskweekschool,		Deventer.
Rijksnormaallessen,		Harlingen.
"		Nijmegen.
"		Schoonhoven.

S.

Sanders (M. B. A.),		
Scheiberling (C.),	Pastoor,	Vogelenzang.
Schillemans & van Belkum, 1 ex.,	Boekhandel,	Zutfen.
Schröder (Gebr.), 1 ex.,	"	Amsterdam.
Schröder Visser (H.),		's Gravenhage.
Secker (J. G.),	Onderwijzer,	Rotterdam.
Sipman (M. A),		Arnhem.
Smeding (S.), 1 ex.,	Boekhandel,	Leeuwarden.
Smit (J.),	Jur. Cand.	Leiden.
Snellens (H.),	Hoofd eener School,	Valkenswaard.
Snouck Hurgronje (Mr.),	Arrond. Schoolopz.	's Gravenhage.
Someren Brand (Mr. J. E. van),		Amsterdam.
Spruijt Jr. (P.), 1 ex.,	Boekhandel,	Helder.
Starreveld (A.), 1 ex.,	"	Uitgeest.
Steeden (H. G. van), 1 ex.,	"	Hellevoetsluis.
Steen (L. L.),		Rotterdam.
Stenfert Kroese & v. d. Zande, 2 ex.	Boekhandel,	Arnhem.
Stevens,		Amsterdam.
Stockhausen (C. M. F.),	Oud Ind. Ambten.	Utrecht.
Stockum & Zn., (W. P. van) 2 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Storm Lotz (D. J. P.), 4 ex.,	"	Rotterdam.
Stratingh Tresling (Dr. S.),		Hilversum.
Swartsenburg (J. F.), 1 ex.,	Boekhandel,	Gouda.

T.

Tadema (Mr. W.),		Samarang.
Taskin (H.),	Kapelaan,	Overveen.
Taverne (N. F.),	Deken en Pastoor.	Rotterdam.
Tengeler (W. C.), 1 ex.,	Boekhandel,	's Gravenhage.
Teulings (C. N.), 1 ex.,	"	's Hertogenbosch.
Thieme's (H. C. A.), 2 ex.,	"	Nijmegen.
Thompson (M.),	Kapelaan,	Amsterdam.
Tieman Jr. (B. J.),		Rotterdam.
Tjeenk Willink (W. E. J.) 1 ex.	Boekhandel,	Zwolle.
Treurniet (N.),	Notaris,	Moordrecht.
Turnhout (J. J. van) 1 ex.,	Boekhandel,	Breda.
Twisk (J. H. van),	"	Amsterdam.
Tijl (Erven J. J.), 2 ex.,	"	Zwolle.

U.

Uden (J. D. H. van),	Hoofdonderwijzer,	Tiel.
Uijttenbroeck (Wed. H. H.),	Boekhandel,	Venlo.

V.

Valkhoff (J.), 2 ex.,	Boekhandel,	Amersfoort.
Veen (G. C. van),		Amsterdam.
Veer (G. S. de),	Particulier,	Arnhem.
Vercé (L.)		Goes.
Verhoeff & Zn. (N. J.), 7 ex.	Boekhandel,	Rotterdam.
Vieweg (H. J. C.),	Uitgever Nijm. Courant,	Nijmegen.
Vlaming (Dr. Th.),	R.K.Priester en Prof. a/h Seminarie,	Warmond.
Vlieger (J.), 1 ex.,	Boekhandel,	Amsterdam.
Voogt (firma G. G. de), 1 ex.,	„	Breda.
Vorsterman van Oijen (A. A.), 1 ex.,	„	Oirschot.
Vos (P. de),	Onderwijzer,	Zwartewaal.
Vreese (Dr. W. L. de),	Medewerker Woordenb. Ned. taal,	Leiden.
Vries Az . (Mr. G. de),		's-Gravenhage.
Vuylsteke (J.), 2 ex.,	Boekhandel.	Gent (België).

W.

Waanders (J. M. W.), 1 ex.,	Boekhandel,	Rotterdam.
Waanders (J. M. W.), 1 ex.,	„	Zwolle.
Waltman Jr. (J.), 1 ex.,	„	Delft.
Wees (Ed. van), 1 ex.,	„	Breda.
Wees Jr. (J. H. van), 1 ex.,	„	Utrecht.
Wegerif (A. M.),		Amsterdam.
Wenk & Birkhoff, 4 ex.,	„	Rotterdam.
Westbroek (G. H.),		Schoonhoven.
Wevers (J. W.),		Rotterdam.
Weytingh & Brave, 1 ex.,	„	Amsterdam.
Wieringen Jr. (C. van), 1 ex.,	„	Alfen.
Wilde (W. J. de),		Utrecht.
Wilk (D. J. van der), 1 ex.,	„	Haarlem.
Willerdink (D. J.), 1 ex.,	„	Deventer.
Wit (J. H. de), 1 ex.,	„	Amsterdam.
Wolters (J. B.) 2 ex.,	„	Groningen.
Wuyster (H.), 1 ex.,	„	Heusden.
Wijk (N. van), 2 ex.,	„	Maurik.
Wijke (Ds. G. van),	Predikant,	Arkel.
Wijkniet (J. M.),	Onderwijzer,	Amsterdam.
Wijn (Gez.) 1 ex.,	Boekhandel,	Eindhoven.

Y.

Ybes & Co. (Ybe), 2 ex.,	Boekhandel,	Velp.
Yperlaan (J.),		Rotterdam.
Ytsma (T. H.), 4 ex.,	„	Leiden.

Z.

Zeeuw (J. de), 4 ex.	Boekhandel,	Dordrecht.

Belangstellende inteekenaren en welwillende medewerkers gelieven ons beteekenis en afkomst, oorsprong en geschiedenis te melden van de volgende woorden en uitdrukkingen:

Blut slaan.

Bolus, zeker gebak.

Blikken dominé, (waarom blik?).

Breggetjes, zeker gebak.

Hij gaat naar Brummen om raadzaad te halen.

Bremer Hans.

Bazelmoppen.

Bussemsche mondstoppers.

De bokken, (Studententerm) wellicht de niet-corpsleden, elders „varkens" genoemd?

Bivalva, (stud.) een mispunt onder de studenten, een valsche speler. Het meervoud *valvae* is porte-brisée. Kan 't (schertsend) zijn: een dubbele porte-brisée, een deur met een breuk of scheiding meer, dan men vermoedt?

Bommel, (hij is op weg naar — „Hij gaat dood."

Bulbul.

Bouillotten.

Bois de fer.

Barsacs (gebakjes), ontbreekt bij Larousse.

Babas (gebakjes), Larousse geeft alleen: Gâteau auquel on ajoute du raisin de Corinthe.

Bockbier, (is dit werkelijk verbastering van *Einbecker Bier?* Met een *bok* heeft de naam niets te maken).

Bookmaker.

VOORBERICHT.

Zonder vrees voor tegenspraak mag men aannemen, dat tot de litteratuur van elk volk een lexikon behoort, dat verklaring geeft van de namen en uitdrukkingen die, als zooveel aanzienlijke of bont gekleede vreemdelingen tusschen de eenvoudige woorden der moedertaal voorkomen en in het woordenboek der landtaal, zoowel als in de Encyclopaedie des lands, meerendeels gemist of alleen met het oog op geheel andere eischen behandeld worden. Dat boek ontbrak tot dusverre, wij wenschen het te geven.

Dit werk zal bevatten: zinspelingen, citaten, bijnamen, zinnebeelden op historisch en elk ander gebied, voor zoover dit buiten de vakwerken en de encyclopaedie valt nl. *voor zoover men mag aannemen, dat daarmaar nu en dan wel eens gevraagd zal worden*, dus *niet*, wat men wel eens zou *kunnen* vragen: *geen* **verzameling van zeldzaamheden,** maar *wel* eene **verzameling van gewenschte toelichtingen.**

Het boek zal dan in alphabetische volgorde inlichting en zooveel mogelijk verklaring geven aangaande:

Citaten in verschillende talen; wapenspreuken en leuzen; mythologische namen; heilige dagen; merkwaardige etymologieën; scheld- en spotnamen ook van stad- en landbewoners; biografische en historische kleinigheden; volksdwalingen; spreekwijzen en spreekwoorden; Israëlitische, Romeinsche en Grieksche antiquiteiten, enz. enz. enz.

Er komen geen andere woorden of gezegden in voor, dan die werkelijk in de spreek- of schrijftaal zijn opgenomen en overgegaan.

Maar die woorden moeten er dan ook zooveel mogelijk *alle* in worden opgenomen, en vandaar, dat het aantal rubrieken tot in het oneindige zou kunnen vermeerderd worden. Immers waar over muziek of taalkunde, over schermen of kunstkritiek wordt gesproken, daar komen benamingen en namen voor, die iedereen noemt en die bijna niemand kent. Dit boek wil 't u zeggen, voor zoover dit zelf het weet; want inderdaad, 't spreekwoord van den gek en de zeven wijzen geldt ook hier, al houden wij ons niet voor de zeven wijzen of den lezer voor een gek.

Waarom heeten die klokjes te Haarlem de *Damiaatjes* en wat beteekent die *Gesloten Steen* te Utrecht? Hoe komen die snoeperijtjes in de vier hoofdsteden aan de namen van *halletjes, hapjes, theeraadjes* of *theekaatjes* en *kreggetjes?* Hoe kwam men aan den naam *matadors* in het kaartspel, en waarom heeten die *spadille, manille, basta* en *ponto?* Zeker zijn er heel wat geoefende kaartspelers, die het niet weten en er zijn er zeker ook wel, die 't zouden wenschen te weten, zoo goed als er hier en daar een sportman zal zijn, die zou willen weten, hoe men aan het woord *handicap* kwam.

Onze roman-litteratuur beweegt zich hoe langer hoe meer in kringen, voor velen afgesloten: nu eens voert men ons in de zeemanswereld, dan in de achterbuurten onzer groote steden of in de huizen onzer Joodsche medeburgers, dan in de kazerne, dan door de gevangenissen rond. Ieder dier kleine werelden heeft een eigen taal, waarvoor het woordenboek nog gemaakt moet worden en waarvan wij alvast een klein woordenlijstje geven. Al weet een Amsterdammer wat een *matje* is, hij kan daaruit niet afleiden, wat Cadets aan de K. M. A. en ook enkele anderen gaan doen, als zij gaan *matten;* een militair verstaat onder *kanarievogels* heel wat anders dan een ornitholoog en bij 't leger heeft *stoepie* alweer een andere beteekenis dan in de historie, gelijk het een groot verschil maakt of men van een soldaat, van een werkman of van eene vrouw sprekende verklaart, dat hij of zij *brood op de plank* heeft. De verhalen uit de achterbuurten spreken van *kaajer* en *vorach*, de Indische romans van *baké baké, gladakker, tandakker*, ja, van zooveel Maleisch, dat het niet overbodig mag heeten ook aan deze woorden, hier een plaatsje te geven.

Dat men na 50 jaren de Camera Obscura niet meer zonder woordenlijst kan lezen, heeft Hildebrand zelf erkend, maar wie kan zonder hulp Klikspaan lezen? En hoe velen verstaan niet juist ieder woord, dat Wernmens Buning of van Maurik gebruiken om aan hun verhaal die eigenaardige locale kleur te geven, die er een groote verdienste van uitmaakt! Ook deze zullen vermeld moeten worden.

Tooneelverslaggevers brengen soms woorden te pas, die in de tooneeltaal bekend, maar aan deze zijde van het voetlicht schaars gehoord worden. Wat *hengelen* en *op de pit lennen* beteekent, wat een *slome duikelaar* of een *derde golf* is, zal niet ieder zoo dadelijk raden, en menig gebruik zal bekend, menige zinspeling verstaanbaar worden, als ons boek dergelijke uitdrukkingen vertolkt.

Hoe de *Pamela hoedjes* aan dien naam komen en wat *Raglans, Byrons* en *Wellingtons* zijn, zal voor Nederlanders beneden de 40 wel niet bekend wezen, nog daargelaten, dat de verklaring der namen van de gebakjes in een banketbakkerswinkel (zoo die ooit gevraagd mocht worden) meer voeten in de aard hebben zou, dan het opstellen van de oorlogsbegrooting. Wie weet er thans nog haast, wat het beteekende *naar Spekman* te gaan of *bestellen melk* te drinken! en heel wat Amsterdammers schelden op den *Hartjesdag*, zonder te weten, waaraan dit feest zijn naam ontleent.

In het *Verhaal van de Ton* wordt de wereld een kleerkast genoemd en het heelal bij een pak kleeren vergeleken, met evenveel recht kunnen wij de taal onzer hedendaagsche fraaie letteren een bedelaarsdeken noemen, samengesteld uit lapjes van den meest verschillenden oorsprong. Hier een lap uit het kleed van een bisschop,

daar een stuk uit den rok van een soldaat en broederlijk met die twee verbonden een klein stukje uit het huis van een hanswors. Hier heeft de oude grootmoeder een stukje van haar bruidskleed afgestaan, daar heeft de oudste dochter een lapje van een balkleedje, elders het jongste zusje een klein knipseltje van een poppejurk voor de deken afgezonderd.

Het zal ons streven zijn, de herkomst van al die stukjes op te sporen en mede te deelen. Maar al te vaak zal het blijken, welk zonderling mengelmoes eene levende taal is, geschreven en gesproken door een volk, welks handelaren met alle landen in betrekking staan, welks zeelieden alle wateren doorkruisen, welks geleerden alle talen lezen en alle litteraturen kennen.

Den statigen Romeinschen *muur* zien we staan naast den eenvoudigen leemen *wand* onzer Germaansche voorvaderen, terwijl de Grieksche *disch* gespreid wordt op de Romeinsche *tafel* en in ons Arabisch *alcoof* ons Fransch *ledikant* staat.

Inderdaad, aan verscheidenheid van stof en aan verrassende nieuwigheden zal het ons niet ontbreken.

Moet eensdeels op een zooveel mogelijk groot getal vragen een *kort en afdoend* antwoord worden gegeven, anderdeels moeten de antwoorden zóo zijn ingericht, dat het geheel leesbaar is, zoodat het geheel ook een werk wordt, geschikt om in verloren oogenblikken te doorbladeren en een der meest geschikte boeken op de schrijftafel en de salontafel niet alleen, maar ook in de wachtkamer van den geneesheer en den rechtsgeleerde.

Dat menig antwoord anders zal luiden dan velen verwachten, dan „urbi et orbi" verteld wordt, ligt voor de hand; (en waarom „urbi et orbi"?) Menigeen zal bijv. met verwondering zien, dat de edelmoedigheid van den leeuw en de vergiftigheid van den upasboom alleen in de verbeelding des dichters bestaan en dat er van het oproer aan boord van het schip van Columbus al even weinig waar is, als van het ei van Columbus.

Waarom de Amsterdamsche straatvigilantes *aapjes* heeten en hoe ze aan dien naam gekomen zijn, sinds wanneer het woord *nihilist* bestaat en wat *calamiteus* eigenlijk is, wat eene eigenschap van sommige polders moet wezen, dat zal menigeen willen weten.

Niet allen weten, hoe men er toe kwam, te zeggen, dat hier of daar „de muren ooren hebben" en hoewel men dagelijks in de couranten kan lezen van *utopieën* en van *rechter-* en *linkerzijde*, er zullen er heel wat zijn, die den historischen oorsprong dier woorden niet kennen.

Namen als *gymnasium*, *athenaeum*, *lyceum*, *odeon*, *panopticum* zijn algemeen in gebruik, maar den waren zin der woorden kent men veelal niet en niet ongewenscht mag men de mededeeling vinden, dat een *meerkat* niets met „katten" een *veeleraat* niets met „vreten" te maken hebben, en dat de *tuberoos* geen *roos* is.

Opschriften als *felix meritis*, *musis sacrum*, woorden als *Talmud*, *Synagoge*, *Derwisj*, *Odaliske*, gezegden als *e pluribus unum* en *ex ungue leonem* komen niet minder voor dan *tu l'as voulu George Dandin* of, zoo als het bij Molière luidt: *vous l'avez voulu George Dandin* of *que diable allait-il faire dans cette galère*, en in den regel kent men evenmin de juiste beteekenis als de afkomst van dergelijke uitdrukkingen.

Hoe komt de zoölogische tuin te Amsterdam aan den naam *Artis* en het oude lustslot der Fransche koningen aan dien van *Tuilerieën*? Als iemand zijn *tramontane* kwijt raakt, weet hij gewoonlijk niet, wat hij verliest, en als hij *aanzegpein* eet zal hij veelal bezwaarlijk kunnen vertellen, hoe dat koekje aan dien naam komt.

Hoe weinig sprekers en schrijvers zich daardoor rekenschap geven van de woorden, die ze gebruiken, blijkt wel uit de steeds weerkeerende uitdrukking *the right man on the right place*, wat eerst een zin heeft, als men leest „*in* the right place."

De dames mogen zich bevallig hullen in *mousseline* of *barège*, in *alpaca* of *cubicinnes*, of wel *astrachan* dragen, ze zullen veelal de stoffen beter kennen dan den oorsprong van den naam, en al weet men nu nog, waarom vroegere modekleuren *Paris brûle* of *Solferino-rood* heetten, als ze de namen *merde d'oie* of *caca du Dauphin* mochten tegen komen, zullen ze er even weinig raad op weten, als op den naam *ferronnière* voor 't voorhoofdversiersel van Noord-Hollandsche boerinnen.

Gedachteloos hoort men van *da capo* en *al fine* spreken, roept *bravò* als men *bravo* bedoelt, al is het tegen eene vrouw, als wanneer het *brava* moest luiden, en praat over *noctarne* en *fuga*, over *harmonie* en *melodie*, maar 't juist begrip ontbreekt bij velen, even als wanneer er van *arlequinade*, *opera*, *ballet* of *drama* wordt gesproken, waarbij de sprekers en hoorders met onderling goedvinden aannemen, dat ze elkaar verstaan, hoewel de woorden slechts ten naastenbij uitdrukken, wat men zeggen wil.

Twee vragen zullen allicht den belangstellenden lezer op de lippen komen:

1. Wat komt er wel en wat komt er niet in?
2. Hoe weten we, dat hetgeen er in komt, juist is?

Bij de eerste vraag denk ik aan Wagner in den Faust:

„Zwar weiss ich viel, doch möcht ich alles wissen,"

en er kan dus geen ander antwoord volgen dan: Na eene voorbereiding van zeer vele jaren en het samenbrengen van bouwstoffen, die tienmaal meer bevatten, dan noodig is, zal *zoveel mogelijk* **alles** gegeven worden, wat een dozijn zeer belezen mannen achten, dat toelichting behoeft.

Wat de tweede vraag aangaat, zij gezegd, dat wij, zou 't boekwerk niet onhandelbaar worden door zijn omvang, genoodzaakt waren alle autoriteiten en bronnen onvermeld te laten, maar dat het werk met de grootst mogelijke zorg wordt samengesteld en dat elke rubriek, voor ze ter perse gaat, door een specialiteit in elk vak wordt nagezien en verbeterd of aangevuld, terwijl de proefvellen door vier verschillende medewerkers in hun geheel gelezen worden.

Bij een werk van dezen aard zijn echter uitlatingen en vergissingen niet te vermijden; aan het einde zullen dus aanvullingen en verbeteringen worden geplaatst.

Extremis malis extrema remedia (lat.), voor wanhopige kwalen, wanhopige geneesmiddelen, fr. *Aux grands maux, les grands remèdes.*

Exue (Recht van —, belasting geheven van de nalatenschappen van vreemdelingen, thans weinig meer in zwang.

Exulanten (lat. *exulantes*), *ballingen*, in ballingschap levenden. Vooral vaak als geschiedkundige term voor de uit hun land verdreven Israëlieten.

Exvóto, geloftegeschenk of gift, boetvaardig offer. Zie *Ex voto.*

Eysteddfod of **Eisteddfodau—,** *vergadering van gelverde mannen* (barden en druiden), in de taal van Wales, dagteekent reeds van de 7de eeuw. O.a. 9 Aug. 1887 met groote plechtigheid in de Albert-Hall te Londen geopend. Van tijd tot tijd worden zulke vergaderingen in Engeland gehouden, nu hier dan daar, met het hoofddoel om het gevoel voor de nationale muziek en poëzij van Wales bij de bevolking levendig te houden. Het nationale muziek-instrument, de driesnarige harp, wordt er bespeeld en het Penniliongezang uitgevoerd, terwijl de harpspeler naar willekeur eene of andere wijs speelt, en twee zangers bij beurten daarbij een lied improviseeren. Diodorus Siculus (omstr. 45 vóór Chr.) bericht, dat destijds reeds vóór langen tijd de harp het geliefde speeltuig was der Druïden in Brittannië. Vanhier *Druïdenharp.*

Eyraudisme, de zieklijke zucht der dagbladpers, om voor misdadigers de belangstelling van het publiek gaande te houden, door alles aangaande hen mee te deelen. Naar aanleiding der overbrenging van den moordenaar *Eyraud* uit Amerika naar Parijs in 1890.

Ezau, lett. *harige*, Gen. XXVII: 11. Vandaar naam voor een *harige*, maar ook voor een *woest man.*

Ezau's (Bij Jakobs stem moeten geen — handen wezen, Gen. XXVII: 22, eigendijk: „Geen Jakobs stem moet er bij Ezau's handen wezen." Wie op bedriegen uit is, moet zorgen, dat hij in zijne rol blijft, dat hij zich niet door een of ander verrade.

Ezau (Van buiten — schijnen, maar Jakob van binnen zijn, Gen. XXV: 25 en XXVIII: 11. Schijnbaar wat ruw, maar in 't hart godvruchtig zijn. Hierbij wordt niet op Jakobs bedrog en Ezau's edelmoedigheid gezinspeeld, maar eenzijdig aan de godsvrucht van den eerste en de ruwheid van den laatste gedacht.

Ezel (wap.), in Engeland bij geslachten, wier namen met *As, Ass* of *Ays* beginnen.

Ezel in de leeuwenhuid (De —, een lafaard, die zich voor een held uitgeeft; een dwaas, die een wijs man naäapt. Toespeling op de Esopische fabel van den ezel, die een leeuwenhuid aandeed, maar ontdekt werd door een oor, dat uit de huid stak, of toen hij zijn stem liet hooren.

Ezel van El-Djezirak (De —, bijnaam door de Arabieren aan Khalif Merwan II gegeven, en wel als certitel, omdat in het Oosten de ezel, die er frankier, vlugger, sterker ploegt te zijn dan ten onzent, een der meestgeachte huisdieren is.

Ezelsbegrafenis, *sepultura asinina*, de begrafenis van een zelfmoordenaar in ongewijden grond zonder plechtigheden. Zie werd bij decreet van het Concilie van Trente (midden 16e eeuw) ook toegepast op hen, die in een tweegevecht gevallen waren. Ontleend aan Jer. XXII vs. 19, waar van Jojakim, Juda's koning, gezegd wordt, dat zijn lijk als een ezels-aas zou worden weggeworpen. Zie 2 Sam. XVIII : 17.

Ezelsbrug, de 5e Propositie uit het eerste boek van Euclides. Dit is het eerste moeilijke voorstel in de meetkunde, en domme knapen komen er zelden den eersten keer zonder haperen over, zoodat de *ezel* niet over de *brug* komt. Ook (lat.), *pons asinorum* = brug der ezels, van of voor ezels, te gemaklijk hulpmiddel om ingelicht te worden, bijv. een schoolboek, vertalingsboek, woordenboek, enz.

Ezelsbrug, (lett.) een brug om ezels aan de overzijde te brengen, lat. *pons asinorum* of bij verkorting *pons,*

fig. hulpmiddel voor luie leerlingen, die de rivier moesten overzwemmen, maar liever op hun gemak over de brug loopen. „Gradus ad Parnassum sive novas synonymorum epithetorum, phrasium poeticarum, ac versuum thesaurus," een boek verscheiden malen gedrukt was *de* pons asinorum der gymnasia gedurende vele jaren en als zoodanig meer dan bij zijn gewonen titel genoemd.

Ezelsfeest, in de Middeleeuwen een openbare vertooning van de Vlucht naar Egypte (Matth. II vs. 13, 14), waarbij een jongen, een meisje en een ezel de hoofdrollen vervulden. Dit mysteriespel ging van de grootste dwaasheden vergezeld, bijv. van het zingen van een Ezelshymne in 't Latijn enz. Ook een processie op Palmzondag, waarbij de Zaligmaker werd voorgesteld door een pop op een houten ezel, door de notabelen van stad of dorp voortgetrokken.

Ezelskruis, twee donkere strepen die kruislings over den rug van den ezel loopen. Vanhier, dat de ezel ook *kruisdrager* heet. Volgens de overlevering draagt de ezel dit kruis sedert den zegevierenden intocht van Jezus in Jeruzalem, toen Hij op een ezel zat, vgl. Joh. 12 : 14.

Ezelsooren, omgekrulde en opgevouwen bladhoeken in een boek.

Ezelsoortjes, poffen of doffen aan het oppercinel der mouw van 't vrouwenkleed, zóó hoog dat ze bijna de ooren aanraakten. Zie *kussekien*.

Ezelsrug, bij metselwerken eene schuine vlechting, waarmede men den bovenkant van beren, enz., dekt. Ontleend aan de twee donkere strepen. In de architectuur de gecompliceerde spitsboog (beneden convex, boven concaaf) van den laat-Gotischen of flamboyant-stijl. Zie ook *Ezelskruis*.

Ezelsvel, een sprookje van Moeder de Gans, aldus betiteld naar de hoofdpersoon, een prinses, die in eene ezelshuid gekleed was (*peau d'âne*).

Ezelvereerders. Vermoedelijk op grond van de kabbalistische droomerijen der Alexandrijnsche Joden, welke vaak met heidensche denkbeelden waren vermengd, hebben de Romeinen voor goede munt aangenomen en is zelfs door hun geschiedschrijver Tacitus voortgeplant een ongerijmd vertelsel, dat de Israëlieten in hun tempel een *ezel* (of ezelskop) die, nota bene, bij hen nog wel onrein was, — *vereerden*, dewijl zich door toedoen van een troep wilde ezels eene plaats waar water voorhanden was, in de woestijn aan Mozes zou ontdekt hebben. Een vertelsel, dat zelfs Josephus (*Contra Apionem* II, 7) noodig oordeelde opzettelijk te weerleggen. [Dit tot toelichting van *Asinariis*, zie hiervoren.]

F

F, op oude Fransche munten, beduidt Angers als muntplaats; — op Oostenrijksche, Hall in Tyrol, in Pruisen Maagdenburg.

F, bij eigennamen, *filius* (lat.) = zoon.

F, in de muziek, *forte* = sterk.

F. vóór eene geldsom, *florijn(en)* = gulden(s).

F, viermaal geplaatst, aldus:

is zinnebeeld van de Duitsche Turnclubs, en beteekent: *Frisch, Frei, Froh, Fromm.*

F., als merk voor goederen *fijn.*

F. (Er is maar één — in 't ABC, en daar loopt nog een streepje (*f*) **door,** gezegde, waarin F op den klank af = *effen* wordt genomen, om aan te toonen, hoe zelden men den „gulden middenweg" bewandeld ziet, en hoe moeilijk dit is.

Fa kwo, *het land waar de wetten wonen.* Vleiende benaming der Chineesche regeering voor Frankrijk.

F.B. of **Fb.,** fungeerend burgemeester.

FF (muz.), *fortissimo* = zeer sterk.

FF (hand.), *zeer fijn.*

FFF (hand.), *extra fijn.*

Fl. c/m. = Florijn Conventions-Münze; 100 fl. c/m. = 105 fl. o/w.

Fl. o/w. = Florijn Oesterreichische Währung, van 100 Kreuzer; gehalte 0.9, en 90 stuks uit 1 K.G. fijn zilver.

Fo. of **Fol.** (hand.), *folio.*

Fr. (hand.), *franco* of *Franc.*

Fr., *frater* (lat.) = broeder.

Fz. (muz., it.), *forzato.* **Fiz.** = *forzatissimo,* d. i. sterk geaccentueerd.

Faam (De — bode van *Zeus* of *Jupiter,* godin, die de daden der helden en allerlei gerucht aan de menschen verkondigde en daarom met een trompet afgebeeld wordt. Van lat. *fama* = mare, gerucht.

Faas (wap.) = *balk,* zie ald.

Faasgewijs (wap.), (geplaatst) in de richting van de faas of dwarsbulk, d. i. met de lengte-as horizontaal in het midden van het schild, of in het midden van het schild naast elkaar.

Fabelachtige dieren, komen in sagen en legenden voor, bijv. in de Talmud-literatuur: Behemoth of het groote beest, de vogel Chol (= de feniks), de Jid'oni (slang der kennisse, vastgegroeid aan de aarde), Leviathan (reuzenvisch), de Salamander, vuurslang of vuurdraak, de Schanier (steenspijtende worm) enz. In de Grieksche literatuur: de halfmensch of paardmensch (Centaurus), verder: de harpij, de draak met 7 koppen of slang van Lerna, de Sirene of meermin, het zeepaard sphynx. In de Germaansche literatuur: de weerwolf, de melusina (vrouw met een of twee vischstaarten), de griffioen. In de Noordsche literatuur: de Midgaardslang, de Fenrirswolf, het zesbeenige ros Sleipner, enz.

Fabelachtige planten, komen in sagen en legenden voor. Bijv. in de Talmud-literatuur: plant, die door twee vogels overgebracht wordt, en dan dooden doet herleven; kruid dat tegen slangengift behoedt; kruid dat gescheiden lichaamsdeelen weer verbindt, enz. In de Germaansche legenden-literatuur allerlei liefde-wekkende planten.

Faber est suae quisque fortunae, *ieder is de schepper van zijn eigen geluk.* Sallust, *de Republica Ordinanda*, I.

Fabiaansche taktiek, krijgstaktiek zoo genoemd naar Fabius den Draler (*Cunctator*), omdat hij Hannibal en zijn leger afmatte zonder een beslissenden slag aan te gaan. Ook overdrachtelijk in de politiek gebruikt.

Fable convenue (fr.), *afgesproken fabel* (onwaarheid). Naam door Voltaire aan de geschiedenis gegeven in *Jeannot et Colin*, waarin hij zegt: „Toutes les histoires anciennes, comme le disait un de nos beaux-esprits, ne sont que des fables convenues". Nu kan „un de nos beaux-esprits" Voltaire of een ander geweest zijn; het is toch door Voltaire, dat de uitdrukking beroemd werd. Tegenwoordig is ze synoniem met „Praatjes!"

Fabons (transv.), vagebond.

Fabricando fabri fimus (lat.), *door te werken worden wij* (goede) *werklieden*, d. i. „al doende leert men", of „door oefening wordt de kunst verkregen".

Fabricat-Steuer, belasting op den bewerkten tabak in Duitschland.

Fabriek (r. k.), kerkelijke stichting of inrichting, het gebeel der kerk of der gebouwen, welke tot de kerk eener parochie behooren, (ook *kerkfabriek*), waarbij de fabriekmeesters als kerkvoogden of kerkmeesters dienst doen; lat. *fabrica* o. a. = gebouw.

Fabrieksmerk (hand.), merk, dat dient om de fabriekswaren van een fabrikant te onderscheiden van die eens anderen. Bepalingen daaromtrent bevat de Nederlandsche wet van 30 September 1893 (Staatsblad nº. 146).

Fabrieckswet (hand.), de wet van 2 Juni 1875 (Staatsblad no. 95), „tot regeling van het toezigt bij het oprigten van inrigtingen, welke gevaar, schade of hinder kunnen veroorzaken," bijv. leerlooierijen, muskusfabrieken, enz.

Fac-similé, getrouwe afdruk van een handschrift, van een miniatuur of handteekening. Afgekort uit lat. *factum similiter* (hetgeen gelijk gemaakt is).

Facade (bouwk.), voorgevel, aanzicht van een gebouw. Gewoonlijk wordt daarmede bedoeld, het gedeelte, dat aan de straatzijde gelegen is.

Facet (fr.), *facette* = *geslepen vlak. Taillé à facettes*, met facetten geslepen. *Facettenoogen* zijn veelzijdige oogen, gelijk sommige insecten hebben. *Facettenstijl* is een schrijftrant in korte volzinnen.

Facéties (bibl.), afdeeling of rubriek van boeken, die lachwekkende dingen behandelen; lat. *Facetiae*, grap, geestige zet, boert.

Fâcheux troisième (fr.), lett. *lastige of hinderlijke derde persoon*; iemand die, tegen zijn wil, een aangenaam tête-à-tête door zijn tegenwoordigheid stoort. Zoo noemt iemand zich in een gezelschap van vier personen, waar men quadrille speelt, en waar hij als vijfde persoon wel te gebruiken maar toch ook volmaakt overtollig is, ook wel *fâcheux cinquième*.

Fachinger water, *mineraal water*, het sterkste alkalisch-salinische water van Duitschland. Van het dorp *Fachingen* in het voormalige hertogdom Nassau.

Facies hippocratica (lat.), *doodkleurig gelaat;* de in 't oog vallende verandering van het gelaat eens stervenden. Naar den Grieksehen geneesheer Hippokrates, die het eerst ontdekte, dat de verlamming der gelaatsspieren een zeker teeken van den dood is.

Facies non omnibus una, nec diversa tamen (qualis decet esse sororum). *Allen zijn niet gelijk van gelaat en toch ook niet verschillend* (zooals 't bij zusteren past). Ovid. *Metamorph.* II. 13 en 14.

Facile est inventis addere (lat.), *het is gemakkelijk verbeteringen aan te brengen bij dingen, die eenmaal uitgevonden zijn.*

Facile princeps (lat.), *gemakkelijk de eerste;* zonder tegenspraak vóóraan.

Facio ut des (lat.). *Ik doe iets, opdat gij iets geeft,* of ook: **Facio ut facias,** *ik doe iets opdat gij iets anders doet.* Zoo duidt men eene overeenkomst tusschen twee personen aan die, volgens het oude Romeinsche recht, op onzekeren en onbestendigen grond berust, omdat de overeenkomst willekeurig bepalingen kan maken.

Facit (lat.), *som, uitkomst;* van gelijkl. lat. = *het maakt,* d.i. bedraagt; vandaar

Facit (hand.), bedrag of beloop eener rekening.

Facit indignatio versum, eig. (*Si natura negat, facit indignatio versum*). Wanneer de natuur weigert (het talent in gebreke blijft), dan smeedt de verontwaardiging veizen. Juvenalis, *Satirae*, I, 79.

Fact is stranger than fiction (eng.), *een feit zelf g at (soms) de verdichting (verzinning) in zonderlingheid te boven.* Vgl. fr. *le vrai peut quelquefois n'etre pas vaisemblable,* hgd. *die Wahrheit sieht oft wie 'ne Lüge aus.*

Factie, van lat. *factio* = afdeeling van wedrenners in den circus. De strijders waren in vier afd. verdeeld en te herkennen aan vier verschillende kleuren. Daar zij tegen elkander streden en een partijgeest onderhielden, ging die naam naderhand op politieke partijgangers over in den zin van eene staatspartij, die het publiek belang verwaarloost en slechts het persoonlijk voordeel van haar zelve en hare leiders zoekt: *de Spaansche Factie* te Amsterdam nº. 1538—1578; *de Loevesteinsche Factie* aº. 1618 en 19.

Factisch (hand.), *feitelijk.*

Facto (lat.), *feitelijk,* gewoonlijk gecombineerd in *iure et facto* = rechtens en feitelijk, of omgekeerd *facto et jure.*

Factoor (hand.), *bestuurder,* opzichter bij een handelshuis of fabriek; in de 16e eeuw *factor,* bediende, die de zaken in den vreemde waarnam.

Factorij (hand.), *nederzetting,* vestiging in een vreemd land, om van daar handel met het moederland te drijven; een *agentschap,* filiaal, compagnie of maatschappij onder de leiding van een agent. Fr. *factorerie,* van *facteur* = commissionnair, bezorger van goederen.

Factorijhandel (hand.), de handel, die door factorijen in vreemde landen gedreven wordt.

Factotum (lat.), *algemeen zaakwaarnemer;* een man, die alles doet; de spil waar alles om draait. Van gelijkl. lat. = *doe alles.* Schertsend voor „duivelstoejunger" (z.a.). Vgl. *Omnis-homo* (z.a.).

Factum illud fieri infectum non potest, *wat gedaan is kan niet ongedaan gemaakt worden,* gedane dingen nemen geen keer. Terentius, *Phormio*, V, 8, 35.

Factureeren (hand.), een *factuur* (koopmansrekening) over geleverde goederen opmaken.

Faculteit, bepaalde groep van vakken van wetenschap. De vijf faculteiten zijn bij ons: godgeleerdheid, rechtswetenschap, geneeskunde, letteren, wijsbegeerte. Ook de groep der hoogleeraren, die te zamen dat vak, elk in zijne specialiteit deceeren. Van lat. *facultas* (aanleg, gave, geschiktheid).

Faculteit's kleuren (s t u d.), *strikken in kleur*, die de leden der studentencorpsen bij plechtige gelegenheden dragen ter aanduiding der faculteit, waartoe zij behooren. In Duitschland petten of mutsen in kleur, die verschillen naar de hoogescholen, de corpsen en afdeelingen. (Burschenschaften).

Faden (Der rote —, *de leidende gedachte*. Goethe verhaalt in de *Wahlverwandschaften* II 2, dat door al het bij de Britsche marine gebezigd touwwerk eene roode draad heenloopt, ten einde het te kunnen onderscheiden. Vandaar de uitdrukking, waarmede men gewoonlijk aanduidt, dat dezelfde grondgedachte iets, b.v. een boek, doortrekt. Lothar Bucher (*National Zeitung*, 8 Juli 1855) maakte echter de opmerking, dat de bedoelde draad toch maar alleen rood was, wanneer het touwwerk te Portsmouth was geslagen. Te Chatham, Plymouth, Pembroke was de draad daarentegen onderscheidelijk geel, blauw of groen.

Fag. (m u z.), afkorting voor *fagot* (z. a.).

Fagot (m u z.), houten blaasinstrument, in 1539 uitgedacht door den canonicus Afranio te Ferrara; de fagot moest dienst doen als *bombarte* of *bombarde*, die soms 8 à 10 voet lang was; Afranio boog het lange instrument om, en bond alles samen als een *bondel*, ital. *fagotto*.

Fahnenweihe, plechtige uitreiking en inzegening door vorsten van nieuwe vaandels aan het leger in Duitschland.

Faiblesse de moralité, *onzedelijkheid*; toen in 1877 zeker abt François te Brussel wegens het plegen van onzedelijke handelingen werd vervolgd, noemde hij die zelf aldus. Sedert dien tijd worden soortgelijke feiten in de Belgische pers dikwerf met dien naam aangeduid, vooral wanneer de daders geestelijken zijn.

Faïence, een soort van plateel of aardewerk, met ondoorschijnend glazuur en daarna beschilderd; omdat of half porselein, zoo geheeten naar Faënza, de plaats der uitvinding, eene stad in Midden-Italië.

Faille-zijde, Vlaamsche zijden stof, gewoonlijk grof van draad; eigenlijk alleen *faille*. Van Vlaamsch *falie* (doek, kleed).

Failli (w a p.), zie *Keper* en *Afgeknot*.

Fainéant (fr.), *nietsdoende*. *Rois fainéants*, naam gegeven aan het vroegste geslacht der Frankische koningen van Clovis II af tot den laatsten zijner tien opvolgers, omdat zij in weelde en wellust leefden en de regeering overlieten aan hunne oppermachtige huismeiers (*maiores domus*).

Faire Charlemagne (fr.), *zich van een spel teruggtrekken, nadat men gewonnen heeft*, zonder zijn tegenpartij gelegenheid te schenken het verlorene te herwinnen. Naar men gelooft, uit de omstandigheid geboren, dat Charlemagne „het spel des levens verliet" zonder iets van het door hem veroverde te hebben teruggegeven.

Faire chou blanc (fr.), *witte kool maken*, in 't kegelspel, niets omwerpen, geen kegels raken, poedelen.

Faire de la prose sans le savoir (fr.), *proza maken zonder het te weten*. Dat doet in M o l i è r e's *Bourgeois gentilhomme* II, 4 de heer Jourdain, die, hoorend, dat de gewone spreektaal proza is, verwonderd is, dat hij „veertig jaar lang proza heeft gemaakt, zonder het te weten."

Faire des brioches (fr.), *flaters begaan*. Eertijds bestond bij het orkest der Groote opera te Parijs de gewoonte, dat elk lid, die bij eene uitvoering een fout beging, eene boete van zes stuivers had te betalen. Uit de opbrengst werd aan het einde der maand, de aanschaffing eener *brioche* (een soort gebak) bestreden, die de muzikanten gemeenschappelijk verorberden. Men noemde de boetedoeners *croque brioches* of *faiseurs de brioches*. En zoo kwam het laatste woord voor *flaters* in de taal.

Faire des gorges chaudes de quelqu'un of de quelque chose. *Iets met grooten ophef verhalen*. Oorspronkelijk een jachtterm. Eertijds, bij de valkenjacht, noemde men *gorge chaude*, het vleesch van versch geslachte dieren,

dat men vóór het bekoeld was, den vogels toediende, in tegenstelling tot de uitdrukking *gorge froide*, die voor het vleesch van sinds langeren tijd geschoten dieren werd gebezigd.

Faire four (fr.), lett. *een oven maken*, fig. *gekke streken doen* of *niet slagen in eene onderneming*. Naar een verhaal uit Eugène Hugo's *Histoire du Théâtre du Palais Royal*, waarin verteld wordt, dat zekere Théaulon op het denkbeeld kwam, kunstmatig eieren uit te broeien; daartoe liet hij een oven bouwen, legde de eieren er in, en stookte twintig dagen: toen had hij geen kuikens, maar alleen.... harde eieren. Littré is van oordeel dat de uitdrukking ouder is.

Faire la mouche du coche (fr.), *den gedichtigen, inebedrijken man spelen*, zich veel laten voorstaan. Naar de fabel van de vlieg, die op den wagen gezeten, er af ging, toen de wagen in het slijk raakte, om gelijk zij zeide, de vracht te verlichten. La Fontaine *Fables* VII 9.

Faire la pluie et le beau temps (fr.) *alles naar zijn pijpen laten dansen*. Het blind geloof aan de voorspellingen der sterrenwichelaars, deed eerst voor waar aannemen, dat zij wisten, welk weer het zou worden; later, dat zij ook het weer konden regelen.

Faire (La — à l'oseille, *sterk overdrijven*. Toen de bekende Parijsche komiek *Lasouche* zich eenmaal in een restaurant beklaagde, dat de hem toegediende *omelette aux fines herbes* niet groen genoeg was, riep de kasteleines, bij wie hij in het krijt stond, hem toornig toe: *Fallait-il pas te la faire à l'oseille?* Dat heet de oorsprong van het gezegde te wezen.

Faire le pied de grue (fr.), *lang staan wachten*. Men verhaalt, dat wanneer de kraanvogels (grues) in troepen zijn vereenigd, een hunner op één poot staande, de wacht houdt.

Faire le pont (fr.), *wegblijven op eenen werkdag tusschen twee feestdagen*. Als de tusschenpoos twee dagen bedraagt, dan heet het *faire le grand pont*.

Faire sauter l'anse du panier (fr.), *met dubbel krijt schrijven*, door dienstboden bij het doen van inkoopen, door anderen bij het berekenen van onkosten.

Faire un trou à la lune, *stil heen gaan zonder te betalen, bankroet spelen*. *Lune* wordt hier gebruikt voor *nacht*. Ook, geld op oneerlijke wijze verdienen.

Fairtraders, protectionisten, die zouden ijveren voor handelsvrijheid, indien dit stelsel algemeen werd toegepast. Nu dit niet zoo is — maar ook alleen daarom — ijveren zij voor bescherming.

Fairy Queen, of **Faery Queene** (eng.), *de Koningin der Feeën, Queen Mab*, of bij Shakespeare, *Titania*, en in het gedicht van Edm. Spenser: *Gloriana*. De Koning der Feeën is *Oberon*.

Fairy Land, *het land der feeën* of elfen, het land der droomen, fig. een land van ongekend geluk.

Fais ce que dois, advienne que voudra, *doe uw plicht, wat er van komme*, of: doe wel en zie niet om. Spreuk van Girard de Miclet van Coeburn en anderen.

Faiseuse d'anges (fr.), *engelmaakster*, eng. *angelmaker*, de vrouw, die kinderen (gewoonlijk) van geheime geboorte, die bij haar uitbesteed zijn, doodt, om het geld te ontvangen, zonder voor de kinderen te zorgen te hebben.

Fait accompli (fr.), *voldongen feit*; een gebeurtenis, die niet te herroepen is.

Faites moi de la bonne politique et je vous ferai de bonnes finances; *maak mij goede politiek, ik zal u goede financiën maken*, uitdrukkend, dat politiek gekibbel en gebeuzel de zaken niet verder brengt, maar alleen geld kost. Woord van Colbert († 1683), minister van financiën, onder Lodewijk XIV. Gewoonlijk gebruikt in den zin van, als de staatkunde goed wordt geleid, komen de geldzaken van zelf in orde.

Fakir of **Fakyr** (turk.) een boetedoend, zichzelf kastijdend kluizenaar, die van aalmoezen leeft; fanatieke Hindoe, die zich martelt, soms tot den dood toe, op hoop van zóo de eeuwige zaligheid te verwerven.

Fakkel, *hij is een verachte fakkel*, Job XII : 5, ondanks zijn vroomheid en wijsheid wordt hij niet op de rechte waarde geschat.

Fakkeldans, een reeds bij de eerste Christenlegers (4e eeuw) gebruikelijke ceremoniëele ridderdans, met prachtige, plechtstatige muziek.

Faldistorium (lat.), vouw- of plooistoel van hout of metaal die gemakkelijk te verplaatsen is en voorzien wordt van een kussen. Oudtijds werden deze stoelen steeds gebruikt door Koningen en Vorsten op hunne tronen. De R. K. Bisschoppen gebruiken steeds de vouwstoel bij kerklijke plechtigheden.

Falb's kritieke dagen, dagen van ongunstig weder, aardbevingen enz. in 't vooruitzicht, volgens den Oostenrijkschen weerprofeet, den journalist te Leipzig, Rudolf Falb (geb. 1838 te Obdach, in Stiermarken).

Fálbala (ital.), ruim-geplooid boordsel; afhangende versierde zoom aan vrouwenkleederen, gordijnen, enz.

Falcidia lex (lat.), Romeinsche wet, waarbij het den erflater verboden werd meer dan drie-vierden zijner nalatenschap aan legaten weg te schenken. Naar den volkstribuun Falcidius, die ze a° 110 v. C. voorstelde.

Falconets, Napolitaansche staatspapieren; certificaten. Naar den bankier Falconet.

Falconet of **Valkonet** (mil.), veldslang als veldstuk, de kleinste soort van het oude veldgeschut in de 16e eeuw, die oorspronkelijk in den arm werd gedragen. Men schoot er kogels mede van 1—3 pond zwaar.

Falerner wijn, eene vooral bij Horatius geroemde zeer goede Italiaansche wijn, groeit in de landstreek Falerni in Midden-Italië.

Fallevouwer, in de volkstaal a° 1650 *huichelaar*, iemand die niet te vertrouwen is. Thans nog met dezelfde beteekenis in gebruik in Zeeuwsch-Vlaanderen. Men denke aan de falie, den sluier, die zulke menschen met de meeste nauwgezetheid in alle vouwtjes en plooitjes leggen, terwijl zij groote en belangrijke zaken met een ruim geweten behandelen, „kemels doorzwelgen en muggen uitzijgen". (d. i. uitzifters.)

Fall City (am.), de stad der watervallen: Louisville in Kentucky, naar het vervat of de watervallen, die aldaar voor de scheepvaart op den Ohio zeer hinderlijk zijn.

Fallait pas qu'y aille! *Hij had er zich maar buiten te houden.* Refrain van *La ronde du sultan de Belbonla*, een lied, dat vooral omstreeks 1862 in Frankrijk zeer in zwang was.

Falot (wap), *ijzeren mand* met vlammend vuur gevuld (op de muren geplaatst om teekens te geven).

Falset-stem (muz.), ook **Fistelstem,** een zangstem, die de hoogste fluit-achtige tonen voortbrengt (keelstem).

Falstaff (John — dramatische persoonlijkheid door Shakespeare in zijn *Henry IV* en *Merry Wives of Windsor* geschetst: een komische held onder de deugnieten, een bluffer, drinker en speler, een logge lafaard.

Falsum (hand.), het bedrog, de vervalsching van een document.

Faluner Brillanten, afdrukken van met facetten geslepen glazen in een metaalmengsel bestaande uit 19 deelen lood en 29 deelen tin.

Fama crescit eundo (lat.), *de faam wast in het gaan*, het gerucht neemt gaandeweg toe. Vgl, *Vires acquirit eundo* (z. a.),

Fama volat (lat.), Vergilius, Aeneis 7, 392 vgl. 3, 554. *De faam vliegt* (heeft vleugelen).

Fames canina (lat.), of *fame canina* (it.), hondenhonger. Het fr. *faim de loup* en hgd. *Wolfshunger*, wolfshonger, groote honger, doelt op de vraatzucht der wolven. Wij zeggen *honger als een paard*, denkend aan een groot dier.

Familia (r o m.), *familie* of *tak* van een geslacht (*gens*); een der *familiae* van de gens Cornelia bijv. waren de *Cornelii Scipiones*. Verder behoorde tot de *familia* alles wat aan de macht van den *pater familias* onderworpen was, have en goed, slaven en vee er onder begrepen.

Familie (Heilige — (r.-k a t h.), zeer verbreide aartsbroederschap voor mannen en vrouwen, onder bescherming van het H. Huisgezin van Nazareth. (Jozef, Marie en Jezus.) Gesticht te Luik door den Belgischen officier Belletable, omstreeks de helft dezer eeuw.

Familie-geld, zie *Koffie- en theegeld.*

Family. De zedenlooze George IV deed zijn best om de eerste gentleman van Europa te zijn. Zijne vriendin Lady Conyngham, de vrouw van een Schotschen markies, die sedert 1823 tot spijt van het ministerie als Lord Steward optrad, was overal „Regnante" (regeeringspersonage), haar man en hare kinderen „the Family".

Familisten, Familia caritatis of **Liefdebroeders,** mystieke, godsdienstige secte, in de 2e helft der 16e eeuw door Hendrik Nicolaï (Niklaes) uit Munchen gesticht, en die in Engeland en Nederland veel aanhangers vond. Nicolaï was onverschillig omtrent leerstellingen en plechtigheden, en zocht den waren godsdienst alleen in de liefde. De secte is langzamerhand verdwenen.

Famulus (r o m.), de slaaf als huisgenoot; lid van den huislijken stoet. In Duitschland in de middeleeuwen helper van een geleerde, assistent, medewerker, en derg.

Fanar of **Fanal,** wijk te Konstantinopel, waar de Gricken wonen, met hun patriarch en twaalf bisschoppen. Zij maken grootendeels de bevolking der vijftien voorsteden uit. Van gr. *phanarion* = *vuurtoren* (aldaar aanwezig), nieuw-Grieksch *fanari*, uit *phaneros* zichtbaar. Deze Gricken heeten *Fanarioten*. De meesten onder hen zijn rijk en voornaam, en waren vóór de Grieksche omwenteling van 1822 vooral, zeer machtig.

Fanatiek, dweepziek, bezeten. Van l a t. *fanaticus* = door de godheid aangeblazen.

Fancy, fantastische figuur, door Multatuli geschilderd, o. a. telkens voorkomend in diens *Ideën*, vertegenwoordigend het gezond verstand. Naar eene bloedverwante door hem geteekend.

Fancy-fair (e n g.), *ongemaakte kermis*, tentoonstelling en verkoop door dames van allerlei artikelen voor een liefdadig doel.

Fandango (s p.), *rondena, malaguena*, Spaansche dans in $^3/_8$ maat, allegretto, met begeleiding van guitaar en castagnetten.

Fanfare, trompetgeschal, vroolijk muziekstuk of muzikale phrase met trompetten en pauken, gewoonlijk bestemd voor de ruiterij; kort, vroolijk jachtstuk. Ook, muziekgezelschap (fanfare-corps), bestaande uit enkel koperen blaasinstrumenten, tegenover andere ook met fluiten en klarinetten, welke *harmonieën* heeten.

Fanion (m i l.), richtvlaggen bij de infanterie.

Fanon (w a p.), een lang afhangend versiersel aan de mouw van een priestergewaad.

Fanon (w a p.), *armband*, zie *manipel*.

Fantasmagorie, het scheppen van lichtbeelden op een donker veld, oproeping van geestverschijningen.

Fantastisch (phantastisch), wat als voortbrengsel van de verbeeldingskracht de grenzen der werklijkheid te buiten gaat.

Fantast, iemand, die in zijn denken en gevoelen zich door de voorstellingen zijner al te sterke verbeeldingskracht, en niet door de werkelijkheid, laat leiden.

Fanten, bijnaam van de inwoners van Raamsdonksveer.

Far niente (i t.), *nietsdoen*. Zie *dolce non far niente*.

Far West (e n g.), in Amerika de staten, die in 't uiterste westen van Amerika gelegen zijn.

Farandole, dans in Languedoc, naar Provençaalsch *farandolo* (dans).

Farao (Een verstokte — *een hardnekkig heer, een onvermurwbaar meester*, naar Exodus VII en IX.

Farao kent Jozef niet, *het nieuwe bewind is minder goedgunstig dan het vorige*, Exodus I : 8.

Farao's (Hij behoort tot de —, die de Heer verhardt en verwerpt, zegt de aanhanger van de leer der predestinatie van iemand, dien hij volgens de leer der uitverkiezing niet voor de zaligheid bestemd acht, daarbij denkend aan Exodus XIV : 17 enz.

Fard de Chine (fr.), *Carthamine*, roode verfstof, die gebruikt werd tot het verven van wol en zijde; met talkpoedergemengd, dient het als *Schminke* (rouge végétal, rouge d'Espagne) of blanketsel.

Farizeeën, (van chald. *Perooschiem* en Syr. *perieschâjo* = afgezonderden), eene sekte onder de Joden tijdens den Tweeden Tempel, die de traditioneele geloofswetten en beginselen door schriftgeleerdheid en praktische toepassing krachtig bewaarde. Ze breidde zich later al sterker uit en werd eene breede, machtige, godsdienstig-nationale volkspartij, in scherpe tegenstelling met de Sadduceën; niet altijd was hun gedrag in overeenstemming met hunne leer. Ze bestreed ook de eerste Christenen als eene afvallige sekte. In het N. T. worden dan ook de Farizeeën in een zeer ongunstig licht geplaatst. Vanhier heeft de uitdrukking Farizeër de beteekenis gekregen van *schijnheilige, huichelaar*; vgl. Matth. 23 : 13.

Farizeeërs en Sadduceeërs gaan samen, ongelijksoortige lieden, die éénzelfde doel hebben, vereenigen zich dikwijls, en zijn als verbondelingen geenszins te vertrouwen.

Farizeeuwsch, ook gebruikt in de beteekenis van *schijnheilig, huichelachtig* ten gevolge van de latere beteekenis gehecht aan het woord *Farizeër* (z. a.).

Farmsumertoren, *scheeve toren*. De eerste toren te Farmsum bij Appingedam stond erg scheef; daarom zegt men in Groningen van iets, dat erg scheef staat: zoo scheef als de Farmsumertoren.

Faro, zie *Pharao-spel*.

Farthing (eng.), de kleinste Engelsche munt, een vierde van een penny.

Fas est et ab hoste doceri (lat.), *het is goed ook van zijne vijanden te leeren*, Ovidius *Metamorph.* IV, 428. Oorspronkelijk bij Aristophanes in *de Vogels*, v. 375 en 821.

Fas et nefas (Per — (lat.), *met recht en onrecht*; op allerlei wegen. Van *fas* = de goddelijke uitspraak, het goddelijk recht.

Fascinen, (mil.), ook wel **Fachinen,** *takkebossen*, bossen rijshout; dienende in den regel tot versterken van aarden aanval-, of verdedigingswerken, ook wel tot herstellen van wegen; ook dikke vuurpijlen. Van lat. *fascina*, takkebos.

Fascino de lavoratori, *arbeidersbond* in Zuid-Italië en op Sicilië. *fasci* = bundel (van rijshout), pijlbundel.

Fashion (eng.), smaak, mode onder de aanzienlijken, bij pronkers of saletjonkers; fr. *façon*, waaruit ons *fatsoen*.

Fastbowler (sport.), in het cricketspel balwerper van den 1en rang.

Fasti calendares, *Romeinsche kalender*, de lijst der *Fasti dies* (z. ald.), door Flavius in 305 v. Chr. vastgesteld; hieruit ontstond eene andere opgaaf van alle dagen des jaars, met aanwijzing der feesten, gewichtige voorvallen enz., waaruit wederom onze hedendaagsche kalender of almanak is voortgekomen.

Fasti dies (lat.), rechtsdagen, waarop de Praetor de woorden *do, dico, addico* mocht uitspreken, zie *Praetor*. In den rom. kalender waren ze aangeduid met de letter F. Op een *dies nefastus* (N) mocht zulks niet. Een *dies nefastus principio* (NP) was vóór den middag N, na den middag F.

Fasti militares (lat.), doorloopende lijst van officieren bij het leger; jaarboek(en) van en voor het leger.

Faszi, zie *Bonzo*.

Fata morgâna, atmospherische straalbuiging, lucht-spiegeling, wier wonderbare verschijnselen men in vroeger tijden niet verklaren kon. Door de Italianen aan een tooveres toegeschreven, die in de Straat van Messina woonde. Het volksgeloof noemde deze tooveres zelve *Fee* of *Fata Morgâna* (z. v. a. toovergodin gezichtsbedrog), en meende, dat zij zich in een kristallen paleis op den bodem der zee ophield, vanwaar zij ten tijde van zonsondergang met haar nymphen opwaarts steeg om de menigvuldigste beelden in de wolken uit te spannen.

Fata obstant (lat.), Vergilius, *Aeneis* IV, 440, *het noodlot laat het niet toe* (wil het anders).

Fatalisme, het geloof aan de leer van een onvermijdlijk noodlot of *fatum*; de leer van voorbeschikking tot alles wat men in *dit* leven ondervindt aan vreugd en droefheid; dus onderscheiden van *Predestinatie* (z. ald.).

Fatalist. Voorstander van het fatalisme, d.i. van het gevoelen, dat alles in de wereld, inzonderheid der menschen lotgeval afhangt van- of bepaald wordt door een onverbiddelijk *noodlot*, en niet door een vrijmachtig Opperwezen. Van *fatum* (lat.) = noodlot (de eeuwige vaststaande orde der natuur, het eeuwig onveranderlijk lot) uit *for, fari*, d.i. „lichten, beschijnen, duidelijk maken" door de stem, dus spreken, verkondigen, zeggen. Louis Couperus is in zijne bekende geschriften, ten onzent tegenwoordig de *Apostel van het Fatalisme*.

Fataliteit, noodlottig toeval, uitvloeisel van het blinde noodlot. Van lat. *fatalitas* = bestemming door het noodlot.

Father of Waters (a m.), *de vader der wateren*, de Mississippi = de Groote Rivier. Ontleend aan de taal der Indianen.

Fatimiden, Arabische dynastie, omstr. het jaar 910 gesticht door Mahomed Obaïd Allah, die voorgaf af te stammen van Fatima, de dochter van Mohammed.

Fato prudentia major (lat.), *de wijsheid is sterker dan het noodlot*. Spreuk van Catharina de Medicis.

Fato prudentia minor (lat.), *het noodlot is sterker dan de wijsheid*. Spreuk van Lamoraal graaf van Egmond.

Fatui, Fatuae (lat.), dwaze, onnoozele menschen, van 't manlijk en vrouwelijk geslacht, die in de huishouding der Rom. grooten als huisnarren gebruikt werden. Dwergen, *nani, nanae*, waren tot dit doel ook zeer in trek.

Fatum (lat.), de uitdrukkelijk uitgesproken en onherroepelijke wil der goden ten opzichte van den mensch, dus zijn geheel levenslot, gelukkig of ongelukkig; in het bijzonder het natuurlijke, bepaalde levenseind, het doodsuur. Het meervoud *fata* beteekent de afzonderlijke beschikking van het noodlot betreffende een persoon of zaak, de lotgevallen er van.

Fault (sport), uitdrukking bij 't Lawn-tennisspel, als een bal wordt misgeslagen, tegen het net, of in een verkeerd vak komt.

Fauna, beschrijving der dieren, die in eene bepaalde landstreek te huis behooren, naar lat. *fauni*, de veld- en boschgoden. Van Faunus, den oudsten koning der oorspronkelijke bewoners van Italië, die als waarzegger door hen als god vereerd en wiens gade Fauna, volgens sommigen, als de „goede godin" (bona dea) beschouwd werd.

Faunaliën, feesten, jaarlijks 5 December te Rome aan den veldgod *Faunus* gewijd, bestaande in bokkenoffers, wijnen melkplenging en vroolijke maaltijden.

Faunische lusten, *dierlijke lusten* en begeerten van de *Faunen*, veld- en boschgoden, voortbrengende natuurgoden, aan wie de zorg voor het welzijn en de vermeerdering der kudden opgedragen was, en van wie men zoovele afschuwlijke zaken vertelt, dat *F. lusten* tot een spreekwoord geworden is.

Faust-karakter of **natuur,** de geaardheid van den modernen mensch, in wien het zinnelijk en geestelijk beginsel om den voorrang kampen, en die onvoldaan blijft, als hij met wetenschap alleen meent te kunnen volstaan; naar het karakter van Faust, gelijk Goethe dat heeft voorgesteld.

Faut d'la vertu, pas trop n'en faut :
L'excès en tout est un défaut. (fr.), gewoonlijk alleen in den eersten regel aangehaald met de beteekenis *men moet niet al te deugdzaam zijn*. Ontleend aan een blijspel in een bedrijf van Boutet de Monvel, den vader van Mlle Mars, muziek van Des Aides (Dezède) den 14 Juni 1773 voor het eerst opgevoerd, getiteld *l'Erreur d'un moment ou la Suite* (het vervolg) *de Julie*, waarin Alix de vrouw van Blaise tegenover haar man al te gereserveerd is. De *Julie* was van dezelfde schrijvers, en werd in 1772 voor het eerst gespeeld.

Faute de mieux (fr.), *bij gebrek aan iets beters.*

Faute d'un point Martin perdit son âne (fr.), *door een punt verbaar Martijn zijn ezel;* d. i. kleine oorzaken hebben (soms) groote gevolgen. Zekere abt Martin had op de deur zijner abdij van Azello laten schilderen *Porta, patens esto, nulli claudaris honesto* (deur, wees geopend, sluit u voor geen fatsoenlijk man), maar in plaats van de komma achter *esto* te zetten, had men ze bij vergissing achter *nulli* gezet: *Porta, patens esto nulli, claudaris honesto*, wat aan het opschrift de beteekenis gaf, dat de deur voor niemand open en voor fatsoenlijke lieden gesloten zou zijn. De Paus zou over dit opschrift ontsteld geweest zijn; hij zou den armen Martijn zijne abdij ontnomen hebben. De opvolger liet de komma, die oorzaak was van Martijn's ontslag, op hare plaats zetten, en om de gedachtenis van de ongelukken, die ze veroorzaakt had, te vereeuwigen, voegde men er dit vers aan toe: *Pro solo puncto caruit Martinus Azello.* Hun die in deze geschiedenis nog geen ezel hebben opgemerkt, doen wij opmerken, dat *Asinello* ezeltje beteekent en dat het schertsende vernuft hier eene woordspeling maakt.

Fauteuil (fr.), oudtijds *faudesteuil* en *faldesteuil*, van lat. *faldistolium* en dit van o.-g.m. *faltstuol*, vouwstoel.

Fauteuil académique (fr.), *academische zetel.* Vroeger was er in de Academie maar één leuningstoel, namelijk voor den directeur; de andere leden van de academie hadden gewone stoelen. Toen de kardinaal d'Estrées zeer zwak was geworden, verzocht hij verlof een gemaklijker zetel mede te brengen dan een stoel. Men gaf er kennis van aan den Koning, die de gevolgen inzag van zulk eene onderscheiding; daarom beval hij den opzichter van de meubelkamer, veertig stoelen naar de Academie te brengen, waardoor hij voor altijd de academische gelijkheid bevestigde.

Fauteuil de balcon, hoogere zitplaats in den schouwburg, vooruitstekend boven de benedenloge.

Fauteuils (fr.), twee leuningstoelen zijn in de Fransche geschiedenis vermaard geblevenen: 1°. die van koning Dagobert of van eenigen anderen der eerste koningen van Frankrijk, die de reliquiëen der abdij van Saint-Denis bezaten, welke Napoleon I in 1804 naar Boulogne-sur-Mer liet overbrengen, om op plechtige wijs aan zijne soldaten het kruis van het Legioen van eer uit te deelen; 2°. die waarin Molière te Pérénа zat, bij den barbier Gelly, om de zeden en gewoonten waar te nemen der talrijke klanten van den barbier uit Languedoc.

Favarden (pers.), *Januari.*

Favete linguis (lat.), Horatius, *Carmina* III, 1, 2. Woorden, die de Romeinsche priester tot de aanwezigen placht te spreken vóór den aanvang van het offer; letterlijk: begunstigt (de heilige handeling) door uwe tongen, d. i. door het stilzwijgen te bewaren, daar men, sprekend zich licht woorden van ongunstigen zin zou laten ontvallen. Het is dus zooveel als *zwijgt!* of *stilte!*

Faveur (fr.), eig. een lintje of strikje, naar het gebruik, dat eene dame in den riddertijd aan den ridder, die haar diende, een lint sjerp, of strik gaf; wat als eene buitengewone gunst of *faveur* gold.

Faveur (hand.), ten gunste: *en faveur* zijn (van eenig artikel), gezocht of gewild zijn.

Faveurdagen (hand.), zie *Respijtdagen.*

Favonius (lat.), de warme westenwind, die half Februari de komst der lente aankondigt. Van *favere* (begunstigen). Omdat deze wind bij de Grieken *Zephyrus* heette, was *Favonius* aan te merken als de zelfr (z. a.) der Romeinen.

Favorite (In de — spelen, bij het hombre en quadrille-spel, in de „fijne" spelen; de kleur die gekeerd is, troef maken, wat het tarief verdubbelt. Van *la couleur favorite*, de meest geliefde kleur.

Favorite, de meest begunstigde bewoonster van een harem; *sultane favorite*, de meest begunstigde vrouw van het serail, wier zoon den sultan op den troon volgt; de *Sultana Chasseki*. Ook bijzit van een vorst. Van gelijkl. fr. = liefje, en dit van *faveur* = gunst.

Favour her (eng.) (zeet.), *ease the helm!* Draai of wind het roer eenige spaken naar beneden, om tegen eene hooge zee met meer kracht te kunnen opvaren.

Fawkes, een Engelsche spotnaam voor een dame of heer in een belachelijk dwazen opschik. Naar Guy Fawkes, den aanlegger van het buskruitverraad van November 1605, wiens beeld, van stroo gemaakt, in een belachelijken tooi gehuld, jaarlijks bij de herinneringsfeesten rondgedragen en dan verbrand wordt.

Fax et tuba (lat.), lett. *fakkel en trompet*, aanlegger, raddraaier, helhamel, hoofdpersoon bij oproerige bewegingen.

Fazantstaart, de staart van een geangliseerd paard.

Feberen (barg.), schrijven.

Februari, *sprokkelmaand*; lat. *Februarius* (*mensis* = maand), van *februare* = reinigingsmaand, omdat in deze maand, op den *dies februatus*, de *Lupercalia* (z. ald.) gevierd werden.

Februari-dagen, de dagen van 22, 23 en 24 Februari 1848, de omwenteling te Parijs, die Louis Philippe ten val bracht en ten gevolge had, dat de Republiek werd uitgeroepen.

Fecit (lat.), *hij heeft het gemaakt*; op schilderijen en gravuren achter den naam des kunstenaars. Van lat. *facio*, ik maak.

Fecundi calices quem non fecere disertum (lat.), Horatius, *Epistolae* I. 5, 19. *Wien maakten volle bekers niet welsprekend!*

Federale Unie, *Statenbond*, b. v. der Australische koloniën.

Federalisme, van lat. *foedus*, = verbond, stelsel, waarbij staten zoodanig zijn vereenigd, dat zij één geheel vormen, maar met behoud van de bevoegdheden, die niet aan het geheel zijn overgedragen.

Federalisten, in de Bataafsche Republiek, de personen, die de onafhankelijkheid der provinciale en stedelijke besturen, in alles wat hunne inwendige administratie betrof, voorstonden en gekant waren tegen eene vereeniging der provinciale schulden. In het algemeen voorstanders van de betrekkelijke onafhankelijkheid van in een staatsverbond gevoegde staten of provinciën, in tegenstelling van unitaristen of centralisten. Behalve in de Nederlanden trad deze partij op in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika, in het midden der 19e eeuw en in Frankrijk in 1871.

Fée, naam van den vrouwelijken geest der Romeinsche en Keltische volkssage; zoowel booze als goede, die vooral in bosschen en bergachtige streken zich heette op te houden en den dans beminde. Omdat zij geacht werd ook bij de geboorte der kinderen tegenwoordig te zijn, spreekt men nog heden van „een gunsteling der feeën", als van een zeldzaam bevoorrecht, inzonderheid een rijk begaafd mensch. *Fée* ook toovernimf en *féerie* tooverspel, vanhier *operette féerie*.

Feest der lantarens, 't plechtigste aller feesten in China. Op den dag der opening is elke plaats met allerlei lantarens, zelfs ter grootte van luchtballons, versierd en verlicht; deze zijn van allerlei kleur, en soms grillig beschilderd. 't Feest gaat vergezeld van schitterend en vernuftig uitgedacht vuurwerk.

Feest der rozen, zie *Rozenfeest*.

Feestnummer (stud.), *pretmaker*, *fidele kerel*.

Feeststemming (stud.), *liehte graad van dronkenschap*.

Feldbisschof (Er ist zum — erhöht und gibt den vorbeigehenden Leuten mit den Füszen den Segen, *hij is tot veldbisschop bevorderd en geeft den voorbijgaanden lieden met de voeten den zegen*. Echte galgenhumor, voor: „Hij is opgehangen". Ook in den vorm:

Feldbischof (Er wird — werden und den Segen mit den Füssen geben, als voorspelling dat iemand aan de galg zal komen.

Felicitas (lat.), *gelukgodin;* bij Horatius (Od. IV, 5, 18) *Fausti tas*, op Rom. munten afgebeeld met vredestaf, korenmaat en hoorn des overvloeds.

Felix Austria (lat.), *gelukkig Oostenrijk*, bekend uit een distichon van Matthias Corvinus, koning van Hongarije († 1490):

Bella gerant alii! tu, felix Austria, nube!
Nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus!

d. i. Laat anderen oorlog voeren, gij, gelukkig Oostenrijk, ga ten huwelijk. Voor anderen is Mars de vermeerderaar des rijks, voor u is het Venus. Volgens Dr. Franz Kürschner *Herzog Rudolf IV., Schriftdenkmäler* komen de woorden reeds in 1363 voor op een zegel van Rudolf IV, zoodat de benaming bekend of gebruikelijk kan geweest zijn, toen het distichon geschreven werd.

Felix Favore, *gelukkig door gunst.* Zinspreuk van verschillende genootschappen. Naam eener zaal voor het houden van lezingen te Haarlem. In nabootsing van:

Felix Meritis, *gelukkig door verdiensten.* Spreuk eener Maatschappij, die te Amsterdam heeft bestaan en zich aan kunst en wetenschap wijdde.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas (lat.), Vergilius, *Georgica* II, 490, *Gelukkig hij, die de oorzaken* (het wezen der dingen, den noodwendigen onderlingen samenhang van alles) *heeft leeren inzien.*

Fellah's, of juister *fellaheen*, landlieden in Egypte, de landbevolking aldaar.

Felock (a.r.), oorspronkelijk een kleine galei met van vier tot tien riemen, één mast en één groot driehoekig zeil. Van arab. *harraka*, oud-spaansch *halaque* (wisselvorm *falaque*), fr. *falouque, felouque.*

Féminisme, richting, welke de rechten of de emancipatie der vrouw (lat. *femina*) voorstaat; de voorstander heet *féminist.*

Fenegriek (plantk.), *bokshoorn*, eig. *Grieksch hooi*, van lat. *faenum graecum*, een sterk riekend kruid, dat als huismiddel gebruikt wordt.

Fenians, Vereeniging van ontevreden Ieren, in 1865 in de Vereenigde Staten van Amerika ingelijfd, wier doel het is, Ierland van Engeland los te maken en er een republiek te stichten. Van Fioni of Finn MacCumbal de aanvoerder eener kaste van krijgslieden, van *fianna* (gael.) = jager.

Feniks (phoenix, waarschijnlijk *de Phoenicische vogel*), fabelachtige wonderschoone vogel, die na 1000 jaren (Talmud) of na 500 jaren (Grieksche sage) te hebben geleefd, in zijn nest door vuur verteerd wordt, doch dan uit de asch, geheel verjongd te voorschijn vliegt. Zinnebeeld van tijdperken, die zich hernieuwen; volgens sommigen van de planeet Mercurius, die in zijn kringloop de zonneschijf doorgaat. In de Talmudliteratuur heet hij *Chol;* ook *Uwraschun* of *Urschina* (waarschijnlijk Perzisch). — Uit deze overlevering vloeien twee beteekenissen voort: 1°. die van den *oorst*, den *beste*, den *eerste* onder soortgelijken; bijv. Vondel, de „fenix onzer dichters". Ook op voorwerpen toegepast, bijv. „Phenix mangels" (de beste die er zijn, volmaakte machines). 2°. fenix als symbool of naam van vele brandwaarborgmaatschappijen, die het verbrande „als een fenix uit zijne asch doen herrijzen".

Fenskating (eng.), *hardrijder op schaatsen.* Naar het Fendistrikt ten noorden van Cambridge, van waar de beroemdste hardrijders komen, evenals bij ons uit Friesland.

Fep (stud.), *dronkenschap;* zoo ook *feppen*, drinken, zuipen.

Feralia of **Parentalia,** feest te Rome gevierd ter eere der afgestorvenen, wier geesten men geloofde, dat in die dagen hunne oude woonplaats mochten bezoeken. Het feest toch viel jaarlijks in op 21 Februari, en duurde verscheidene dagen. Men bracht offers aan de schimmen van bloedverwanten (*parentes*), en versierde de graven. *Feralis* (lat.) van *fero* = brengen, z. v. a. tot de dooden of lijken behoorend. Zie *Charistia, Parentalia.*

Ferdinandea, *eiland*, dat in de zee van Sicilië, den 2den Juni 1831 tengevolge der uitbarsting van een onderzeeschen vulkaan ontstond, maar reeds in December daaraanvolgende weder verdwenen is. Het is bekend geweest onder verschillende namen zooals Xerita, Julia, Graham-Island, Hotham-Island, Corras. De zee heeft te dezer plaats thans weer een aanzienlijke diepte.

Ferdinandsorde (De — of de orde van den Heiligen Ferdinand, militaire orde door koning Ferdinand IV van Sicilië in 1800 gesticht ter gedachtenis aan zijn terugkeer in zijn rijk.

Ferentarii (lat.), lichte, ongeregelde troepen, die met werpschichten en steenen toegerust op de vleugels dienst deden en den strijd openden. Ferentarii scil. milites = jaculatores, tirailleurs.

Feriae (lat.), dagen, waarop godsdienstige handelingen verricht werden, en de gewone bezigheden rustten. *Feriae statae* waren zulke dagen, die jaarlijks op een vast tijdstip terugkeerden, *conceptivae*, die, waarvan het tijdstip ieder jaar door de Pontifices werd vastgesteld.

Feriae (r. k.), de Kerkelijke benaming voor de dagen der week, Feria II = Maandag, Feria III = Dinsdag, Feria IV = Woensdag, Feria V = Donderdag, Feria VI = Vrijdag, Sabbatum = Zaterdag, Dominica = Zondag.

Feriae stultorum, zie *Formacalia*.

Ferio overtuigen (iemand in —, hem een dracht slagen toedienen: van lat. *ferio* (slaan).

Feriunt summos fulgura montes (lat.), Horatius, *Carmina* II, 10, 11 sq. *De bliksemstralen treffen de hoogste bergen*, hooge boomen vangen veel wind.

Fermail (wap.), zie *Gesp*.

Ferman, minder goed **Firman,** schriftelijk bevel des sultans. Van Perzisch *fermân* = bevel, koninklijk bevelschrift.

Fermate (muz.), rustteeken, verlenging van rust zonder nauwkeurige aanduiding van den duur.

Fernambuk of **Fernambukhout,** bruin hout, een voortreffelijke zeer zware houtsoort uit Brazilië, van roodachtig gele kleur. Naar de stad *Fernambuco*.

Ferronnière, voorhoofdversiersel der Noordhollandsche boerinnen, op het midden van het voorhoofd tegen de scheiding gedragen, bestaande uit een driehoekig ornament, hartje of plaatje met een diamant, gedragen aan een fijn gouden kettinkje. Naar *la belle Ferronnière*, bijzit van Frans I van Frankrijk, die het droeg om eene wonde plek te bedekken; zij was eerst de vrouw van Ferron, een vermogend burger van Parijs, met wien zij omstreeks 1539 trouwde.

Ferryboot, *veerpont*. Van eng. *ferry* = veer, overvaart.

Ferset, furset of **verset,** in de 17e eeuw eene soort van zijden stof.

Fervet opus. redolentque thymo fragrantia mella (lat.), *het werk bruist* (d. i. wordt met driftigen ijver verricht) *en de geurige honig riekt naar den tijm* (uit welken ze door de bijen gepuurd is). Verg. *Georg.* IV 169. Devies of blazoen van rederijkerskamers.

Fescennina (licentia — (lat.), onkiesche geestigheid. Van *Fescenninen* of *Fescennische verzen*, beurtzangen, behoorend tot de Oud-Italiaansche volkspoëzie, die bij bruiloften en andere feesten werden aangeheven, vol dartelen spot en ongebondenheid. Uit de oude Etruscische stad *Fescennia* oorspronkelijk. Fr. *fescennins* = vuile verzen.

Fesse (wap.), zie *Faas*.

Fessie (transv.) *mode*, hulle begin hier ook al die Engelse fessie te volge. Van eng. *fashion*.

Festin de Pierre, zie bij *Don Juan*.

„Festina lente!" Recte, sed festina! (lat.), *„haast u langzaam!" Heel goed, maar haast u* (in elk geval).

Festival, (eng.), groot feest, feestlijkheid, waaraan verschillende vereenigingen deelnemen, inzonderheid een feest, waarop men zich aan muziek vergast.

Festungsachat (h g d.), agaatsteen met teekeningen, die aan vestingwerken herinneren.

Fêtard (fr.), iemand, die van feesten en braspartijen zijn voornaamste werk maakt.

Fête de nuit (fr.), *nachtfeest*, een modern vermaak, bestaande in concert en bal met Bengaalsche en andere verlichting enz. dat dikwijls tot aan den morgenstond duurt.

Fetisch, een ding, door kunst of natuur voortgebracht, waaraan tooverkracht of goddelijke kracht wordt toegekend. Het woord stamt van de negervolken van Nigritië, die aan steenen figuurtjes, bloemen of wat ook goddelijke kracht toekenden en het dan *feitico* noemden. Als het ding hun zin niet deed, sloegen zij het, of wierpen het weg. Het woord *fetisch* wordt dikwijls gebruikt als iets, dat men zich tot voorwerp van slaafsche aanbidding heeft gekozen, zoolang het duurt.

Fettoe (Bekke — (b a r g.), deel of helft van 't gestolene.

Feudaal, leenroerig. Van m.lat. *feudalis* = wat tot het leen (*feudum*) behoort.

Feuillanten (r.-k.), eene uit de Cistercienser-orde voortgekomen congregatie van monniken, aldus genoemd naar hun klooster „les Feuillans" in Haute Garonne. Deze congregatie is gesticht in de laatste helft der 16e eeuw, door Jean de la Barrière, uit de later zoo beroemd geworden familie der Vicomtes de Turenne.

Feuillants, de meer gematigde club, die zich onder Lafayette van de Jakobijnen afscheidde (1790); ook Sièyes en Larochefoucauld behoorden er toe. Ze heette eerst „Genootschap van 1789", en kreeg den naam *Feuillants* naar het klooster der *Feuillants*, waar ze hare vergaderingen hield.

Feuille de chou (fr.), lett. *koolblad* voor *schelfblad*, een weinig achtenswaard nieuwsblad; h g d. Winkelblättchen, ook de lederen slobkous van den soldaat, waarschijnlijk omdat deze uitgespreid, wel wat op een koolblad gelijkt.

Feuille de scie ((w a p), aan één zijde getand of kantig. Zie *Gezaagd*.

Feuilleton, (fr.), *blaadje*. Eigenlijk een dubbel verkleinwoord; want het is een verkleinvorm van *feuillet*, en dit laatste weder een dito van *feuille*. Oorspronklijk voor bladvulling eener courant bestemd, is het allengskens een integreerend bestanddeel der nieuwsbladen geworden als mengelwerk van belletristischen, novellistischen inhoud, dat onder aan de eerste bladzijde(n) wordt gedrukt. Somwijlen is het ook aan de kritiek van kunst en letterkunde gewijd, of van historischen aard. Viennet noemt het wel wat excentriek, „la providence de tous les journaux, le palladium de chaque feuille périodique". Als de uitvinder er van wordt aangemerkt Géoffroy, († 1814) die onder het eerste keizerrijk het feuilleton van het *Journal de l'Empire* redigeerde. Een feuilletonschrijver heet feuilletonnist. Het steeds onzijdig gebruikte en als zoodanig door de Vries en te Winkel gelijkte woord, diende manlijk te worden gebezigd.

Fez, donkerroode wollen muts der Turksche soldaten, sedert 1826 bij het Turksche leger ingevoerd. Naar de stad *Fez* in Afrika, waar die mutsen het eerst vervaardigd werden.

Fiacre (fr.), licht huurrijtuig, dat op een bepaalde plaats staat. Van *St. Fiacrius*, een zoon van Eugenius IV, koning van Schotland. Die heilige is omstr. 600 in Frankrijk gestorven. De herberg van Nicolaas Sauvage te Parijs, alwaar in den tijd van Lodewijk XIV omstreeks 1650 het eerst huurrijtuigen te bekomen waren, had de beeltenis van *St. Fiacrius* op het uithangbord. Vandaar dat de naam op het rijtuig zelf overging.

Fialen, spitse zuiltjes ter versiering der steunboeren, steunbogen, borstweeringen enz. in de O.-Gothische architectuur.

Fiament (a m s t.), bijv. fiament koud = hevig, Van fr. *véhément*.

Fiasco maken, it. *far fiasco* = op de flesch gaan of geraken; lett. *flesch maken*. In de 16e eeuw blocide de glasfabricatie in Italië, maar kreeg onder Lodewijk XIV door Colbert († 1683) een

zoo sterke mededinging, dat menige Italiaansche fabriek, die vroeger fijnere zaken vervaardigde, zich aan 't flesschen maken zette. Nu zou de spreekwijs de beteekenis verkregen hebben van achteruitgaan, in verval geraken, enz.

Fiat (barg.), vertrouwen.

Fiat (lat.), *het geschiede!*, uitdrukking, waarmede men iets toestemt of goedkeurt. Ergens zijn *fiat* op geven, er zijne goedkeuring aan hechten.

Fiat (hand.), toegestaan, bewilligd.

Fiat insertio (lat.), aanwijzing, dat in een officieel stuk een volzin of een artikel mag worden ingelascht.

Fiat justitia et pereat mundus (lat.), *het recht worde gehandhaafd, al verga de wereld er bij!* Recht boven alles, dit worde door niets gestuit. Lijfspreuk van keizer Ferdinand I (anno 1556—64). Men vindt ook (*Fiat justitia*) *pereat licet integer orbis* (het recht worde gehandhaafd), al verging ook de gansche aardbol.

Fiat lux (lat.), *daar zij licht.* Uit Gen. I : 3.

Fiat transactio (lat.) *De ruiling* (wisseling of vereffening) *hebbe plaats!* Bij financieele aangelegenheden.

Fiché (wap.). Zie *Geschrept.*

Fiches, speelpenningen, beentjes. Van ned. *vischjes*, naardien men oudtijds inderdaad ivoren visschjes als speelpenningen gebruikte; volgens anderen van Sp. *fichas* = rekenpenningen.

Fictie, het verhaal van een feit of eene veronderstelling, gegrond in de werkelijkheid; lat. *fictio.*

Fidalgo of **Hidalgo,** lid van den kleinen adel in Portugal en Spanje. Van Hidalgo = *Hyo d'algo* = zoon zijner daden, ridder, dolend ridder, avonturier.

Fide, sed ante vide; qui fidit, nec bene fidit, fallitur; ergo vide, ne capiaris fide (lat.), *vertrouw, maar zie eerst toe; die vertrouwt en niet toeziet, wordt bedrogen; zie dus goed toe, opdat gij door uw goed vertrouwen niet bedrogen uitkomt.*

Fide, sed cui, vide (lat.), *Vertrouw, maar zie toe wien.* Spreuk van 't geslacht van Iddekinge.

Fideicommis, een wettelijk goed, dat een erflater aan iemand (*fiduarius*) nalaat, onder verplichting het op een bepaalden termijn of bij zijn overlijden aan een derde (*fidei commissarius*) overtegeven. Geschiedt de overgang in rechte lijn, dan is b.v. de kleinzoon de *fidei commissaire* erfgenaam van zijn grootvader.

Fideicommissaire substitutiën, erfstellingen ondershands; zoodanige, waarbij degeen, aan wien bij uitersten wil de goederen gegeven worden, (de bezwaarde) belast wordt, die goederen aan een derde (den verwachter) uit te keeren. In ons recht alleen in enkele gevallen veroorloofd (artt. 1020 en 1021 B. W.).

Fidei et Virtuti (lat.), *Voor trouw en deugd*, opschrift van het kruis, dat Paus Pius IX († 1877) placht te schenken aan personen, die zich verdienstelijk maakten omtrent de R.-Katholieke Kerk.

Fidejusseur (hand.), borg; lat. *fidejussor.*

Fidejussief (hand.), borgstelling.

Fidel (muz.), lat. *fidula*, eng. *fiddle*, ned. *vedel*, hetzelfde als *viool*, n.l. het oude, peervormige instrument. Het vlakkere noemden de Franschen in de 12e eeuw spottenderwijs, wegens overeenkomst in den vorm, *gigue* (hum), vanwaar hgd. *Geige.*

Fides, godin der goede trouw, afgebeeld op munten, enz. als eene ernstige vrouw in het wit gekleed, gekroond met olijf- en laurierbladeren, met een korf met vruchten of korenaren in de hand. Het zinnebeeld der trouw waren twee in elkaar gelegde handen.

Fides carbonaria, hetzelfde als *fides implicita*, het kolenbrandersgeloof, d. i. een blind geloof. Naar het verhaal, dat een kolenbrander op de vraag, wat hij geloofde, antwoordde: wat de Kerk gelooft; en op de vraag, wat de Kerk dan wel gelooft, ten antwoord gaf: wat ik geloof.

Fides graeca et punica, lett. Grieksche en Punische, d. i. Karthaagsche trouw, in den zin van trouweloosheid, kwade trouw.

Fides historica (lat.), *historische trouw*, trouw gelijk die, waarvan de Romeinsche geschiedschrijvers gewagen, maar niet altoos getuigen.

Fides obligat fidem (lat.), *vertrouwen wekt vertrouwen*, vervormd uit *habita fides ipsam plerumque obligat fidem*, het vertrouwen, dat men in iemand stelt, verplicht dezen meestal wederkeerig vertrouwelijk te wezen. Volgens Livius XXII 12-14 een woord, dat P. Scipio in 217 v. C. vóór Saguntum tot den prefect Bostar zou gezegd hebben.

Fidibus, *opgerold stuk papier* om de pijp te ontsteken, als later de zwavelstok, die aan den lucifer voorafging. Van *Fid. Flus. S. D. N. H. Hodie hora VII A. i. m. m. h. p. e. c. a. v. s.* d. i.: Fidelibus fratribus salutem dicit N. hospes. Hodie hora VII apparebitis in museo meo, herba Nicotiana et cerevisia abunde vobis satisfaciam., *den getrouwen broeders brengt N. gastheer, zijn groet. Komt heden te zeven uur in mijn kamer, ik zal u ruimschoots van tabak en bier voorzien*". Toen den studenten het rooken nog verboden was, werden de leden der geheime rookgezelschappen, — een dergelijk rookcollege werd in 1693 te Königs Wusterhausen (bij Potsdam) gesticht — door middel van dergelijke briefjes uitgenoodigd, en met die papiertjes werd de pijp aangestoken.

Fido (hand.), *het vertrouwen, het crediet.*

Fiducit (barb. lat.), in de taal der Duitsche studenten het antwoord op den toegebrachten drinkgroet, z. v. a. gezondheid (*Schmollis*).

Fiducaire ruilmiddelen (hand.), ruilmiddelen, waarvan de geldigheid op goed vertrouwen berust; papiergeld.

Fidus Achates (lat.) — *de trouwe Achates*, Aeneas' metgezel, wiens epitheton bij Vergilius *fidus* is, vgl. *Aeneis* VI 158 l.l. Vandaar in 't algemeen *getrouwe vriend*, ook ironisch.

Field Columbian Museum, museum, geboren uit de wereldtentoonstelling (Columbian exposition) van 1893 te Chicago, maar aanleiding van het 400-jarig jubilé der ontdekking van Amerika, en door de vorstelijke bijdrage van den manufacturenprins *Field* mooglijk gemaakt.

Fielders (sport), personen in het cricketspel, die den bal moeten tegenhouden of opvangen en teruggooien.

Fiemish (transv.), *sikkenwarig.*

Fier (wap.), met vliegende manen (leeuwen.).

Fiera (hand.), *jaarmarkt, de mis.*

Fierant (hand.), *de koopman, die jaarmarkten of missen bezoekt.*

Fierta (lat.), *reliquiënkast.*

Fierté (wap.), het samenstel van baarden bij den walvisch. Aldus in de *Fransche* heraldiek, doch alleen wanneer het van eene andere kleur is, dan de kop. Fr. *fierté* = edele trots. Beteekent ook een visch, die de tanden laat zien.

Fietel (den) voeren (Vlaamsch), = *feestvieren*, goeden sier maken met meer of min luidruchtigheid. *Fietel* of *fiertel* of *fierter* = lat. *feretrum* = relikwiekas; dus de relikwiekas dragen in een plechtige processie of omgang, vandaar hoovaardig zijn, pochen, luidruchtig feestvieren.

Fieteldans, *St. Vitusdans*, danswoede, een soort zenuwziekte met spiervertrekkingen, geheeten naar den H. Veit (S. Vitus), die o.a. eene beroemde kerk bij Ulm had, waarheen zich de lijders aan vallende ziekte, zenuwpijnen, hysterie en rheumathiek in plechtigen optocht begaven, om genezing voor hunne kwalen.

Figaro (sp.), dramatisch karakter, door Beaumarchais in „le Barbier de Seville" 1775 en „le Mariage de Figaro" 1784 op het tooneel gebracht, als *type van sluwheid, kuiperij en behendigheid.* Daarnaar *Le Figaro*, een veel gelezen nieuwsblad in Frankrijk.

Figaro-jakje, dames-jakje zonder mouwen, over de *blouse* (jongenskiel) heen.

Figuraalstem, stem, die den *cantus firmus* of de melodie verzelt en siert.

Figuré (w.p.), met een menschelijk gelaat er op geteekend, (maan, besanten).

Figurismus, de zienswijs van hen, die de gebeurtenissen in het O. T. geboekt, als vooralschaduwingen, *figuren*, van die des N. T. beschouwen.

Figuurrijden, in de manege, het maken van zulke evolutiën, dat daarbij verschillende figuren door de ruiters gevormd worden, zooals „het kruis", „de slang", „de molen", e. a. Ook toegepast op sport, bijv. een wielerwedstrijd.

Figuurrijden, de kunst om met schaatsen figuren in het ijs te snijden, bijv. een slangenboog, drie, dubbele drie, strop, klaverblad, paragraaf, amorboog, buffelhoorn, tulp, spiraal, roos.

Figuursnijders, houtgraveurs, die figuren snieden voor munt-evaluatiën, devote boeksens, enz. In tegenstelling met *plaatsnijders*, die in koper werkten.

Figuurtje springen, de oude naam voor *dansen* (17e eeuw.).

Fijt, ook wel **vijt,** zweer aan den top der vingers, in den vorm van een vijg. Van lat. *ficus* = vijg.

Fikfakken, treuzelen, talmen.

Fiks met loopjes doen (b.arg.), *wegnemen, overnemen.*

Fileeren (b.arg.), *aanzetten* (van een mes.).

Filet (w.p.), de kleinste verkleining der *herabdiekte stukken;* zie *Bande* en *Versmald.*

Fillaalhandel (h.and.), *bijkantoor, commandite* (z. ald.).

Fillaalkerk, bijkerk naast de hoofdkerk eener R. Kath. parochie, van welke hoofdkerk ze afhankelijk is.

Filiere (w.p.), zeer smal boordsel, meestal bij kruisen, vanen, enz. Zie *Geboord.*

Filigraan (-Green)-voorwerpen, artikelen met fijn draadwerk omgeven, als fleschjes en bakjes van glas, met dun zilveren metaaldraad omvlochten of daarvan gevormd. Is het draadwerk van goud, dan noemt men het *Cantillewerk.*

Filioque-strijd, een oneenigheid, die lang de Oostersche en Westersche christenheid verdeeld hield en de vraag betrof, of de Heilige Geest van den Vader alleen uitging of van den Vader *en* den Zoon, (*Filio-que*).

Filister, aan het Hoogduitsch ontleende studententerm voor *ploert.* De Israëlieten spraken met minachting van een *onbesneden Filistijn* (I Sam. XVII: 26, II Sam. 1 : 20, Zach. IX : 6), en daardoor kwam de scheldnaam Filistijn of Filister voor een niet-student, meer in 't bijzonder een ploert, in zwang. *Tamme Filistijnen* noemen zij zich, die zich niet meer zoo vlug als voorheen gevoelen; ook spotnaam voor de dienstdoende schutterij.

Filistijn (stud.), diender, nachtwacht enz.: door Duitschen invloed hoort of hoorde men ook wel *Filistr,* maar altijd in dezelfde bet., *niet* = niet-student, zooals bij de Duitschers.

Fillet (w.p.), het onderste vierdedeel van het schildhoofd. Zie *schildvoet.*

Filomeel, nachtegaal; gr. *philomèlè* = zangminnend; van *philéo* = liefhebben en *mélos* = gezang; volgens de mythologie een nimf, wie de tong was uitgerukt door haar verleider Tereus, opdat ze zijn wandaad niet ruchtbaar kon maken, en die de goden in een nachtegaal veranderden, terwijl Tereus een havik (roofvogel) werd.

Fils aîné de l'Eglise (fr.), *oudste zoon der Kerk;* titel van den koning van Frankrijk, naar men zegt sedert Chlodwig. Frankrijk zelf heette ook: *fille ainée.*

Fils de Saint Louis, montez au ciel (fr.): *zoon van den heiligen Lodewijk, stijg ten hemel,* woorden, welke Henri Allen Edgeworth, abbé de Firmont, die de biechtvader van Elizabeth, Lodewijk's zuster, was geweest, aan den voet van het schavot (21 Jan. 1793) tot Lode-

wijk XVI zou hebben gesproken. Den volgenden dag stond er echter in den *Républicain français*, dat hij geen flauw besef had, deze woorden te hebben gezegd. Volgens de *Mémoires* van de hertogin d'Angoulême zou Edgeworth gezegd hebben *Allez, fils de saint Louis, les portes de l'éternité vous sont ouvertes* (Ga, zoon van den heiligen Lodewijk, de poorten der eeuwigheid zijn voor u geopend). Dit bewerde de abbé († 1807) echter eerst vele jaren later na zijn herstel uit eene zware ziekte, waarin de hertogin d'Angoulême hem verpleegde, gedacht en wellicht zelfs gezegd te hebben.

Fimbrié (wap.), zie *Geboord*.

Fimeus (amst.), geducht, hevig. Verbasterd uit fr. *fameux*. Men spreekt ten onzent ook van *fameus* in denzelfden zin: „Wel, fameus!"

Fin de siècle (fr.), *einde der eeuw* (nml. der 19e). Onuitstaanbare reclame voor allerlei ongenietlijke dingen, uithangbord voor alles wat onmooglijk of onzinnig is. Naar een blijspel *Fin de siècle* van Micard en de Jouvenot, 17 April 1888 voor het eerst in het *Château d'Eau* opgevoerd.

Finaal (transv.), *geheel en al, ten zeerste*, ik ontken finaal.

Finale (ital.), slotstuk van een opera of ander groot muziekstuk. Van lat. *finalis* = het einde betreffend.

Finater (barg.), *venster*.

Findoekspoep, in Friesland een koopman in manufacturen, omdat van oudsher velen dier kooplieden uit Westfalen kwamen. *Fin* = fijn, *doek* = geweven stof, *poep* = Westfalinger.

Fine fleur (fr.), lett. *fijne bloem*, keur der ingezetenen eener plaats, inzonderheid der aristocratie, of van eenige andere cóterie. Ook de keur van fijne spelers, bijv. op een biljart.

Finis coronat opus (lat.), *het einde kroont het werk*, ons *einde goed al goed*. Ovidius *Heroïd*. II. 85.

Finis Poloniae (lat.), *het einde van Polen*. „Het is gedaan met Polen", werd Kosciuszko in No. 24 der officiecle „Südpreussische Zeitung" van 25 October 1794 in den mond gelegd. Kosciuszko is in den slag bij Maciejowice op 10 Oct. 1794 op de vlucht in een zandheuvel blijven steken; daar moeten de Kozakken hem het paard onder 't lijf dood hebben geschoten, en moet hij van het paard afspringende, het achterhoofd hebben verwond. Op vier stokken werd hij daarop naar het kamp teruggebracht, waar hij zijn degen overgaf en waarbij hij gezegd zou hebben: „*Finis regni Poloniae*". In een brief van 20 Frimaire van het jaar XII (12 Nov. 1803) aan den graaf de Ségur, die dit verhaal in zijn *Tableau historique* (Parijs, 1800) vermeldde, heeft Kosciuszko dit bepaald tegengesproken. De brief berust in het archief der familie de Ségur, en werd o.a. door Amedée Renée in de vertaling van Cesare Cantu's *Historia di cento anni* p. 419 afgedrukt. Zie *Nog is Polen niet verloren*.

Finish (sport.), eindpaal, einddoel bij wielrijden, harddraverijen, enz.

Finkel (transv.), *spierwit, fijn blad*, onder rotsen groeiend, eetbaar, verkoelend, buitengewoon zoet.

Fiool (De — zijner gramschap uitstorten, *hevig vertoornd zijn*. Uit Openb. 15 vs. 7, 16 vs. 1: zeven (gouden) phiolen vol van den toorn Gods. *Phiool* = schaal, waarin de priester onder Israël den wierook naar 't reukaltaar droeg. Fr. *fiole* (fleschje), uit gr. *phialè*, lat. *phiala*, drinkschaal, glazen vat met wijden buik en nauwen hals.

Fiorino, Toscaansche zilveren munt van 67 à 68 cents Ned.

Fioriturен (it., muz.), versierselen, vooral in vocaal-muziek, bijv. roulades, trillers, mordanten (z. ald.)

Fiscaal recht, laag, inkomend recht, dat alleen in 't belang der schatkist en niet om redenen van protectie wordt geheven.

Firebugs (amer.), lett. *vuurlaizen*, brandstichters van beroep te New-York, die brandverzekeringen sluiten, soms bij twee, drie brandwaarborg-maatschappijen tegelijk, voor dezelfde panden en daarna in brand steken, wat maar branden wil.

Zelfs bestaan daar ter stede maatschappijen waar men eene brandstichting kan laten aannemen. Men geeft dan aan die maatschappij zijn huissleutel en gaat uit de stad, komt men thuis zoo is de boel verbrand.

Fire-eater (am.), *vuurvreter*, oorspronkelijk een hanswors, die met doet alsof hij brandende stoffen inslikt; daarna, evenals *Hotspur*, heethoofd; eindelijk de politieke leiders der Zuidelijken, omdat zij hunne bijzondere belangen met onstuimigheid en zelfs met bedreiging of geweld zochten te bevorderen.

Firenki-beg (turk.), *de Paus*. Uit *firenki* = de Franken, d. i. de vreemdelingen, en *beg* = vorst.

Firma (hand.), ook de *ditta* de *ragione* of *raison sociale*, de naam, waaronder eene handelszaak, een fabriek, of iets dergelijks gedreven wordt.

Firma geven (hand.), volmacht geven tot het teekenen der firma; procuratie geven.

Firma hebben (Eene — (hand.), *procuratie hebben*, gerechtigd zijn, om de firma van een handelshuis te teekenen.

Firman (perz.), zie *Fermán*.

Firmant, deelgenoot eener firma of vennootschap (z. a.). Van (lat.) *firmans* tegenw. dlw. van *firmare* (bevestigen.)

Firmesa (sp.), *standvastigheid*. Spreuk van Mr. Isaäc Da Costa. It. *fermezza*, *stabilita*.

Firn, de grofkorrelige in vast gletscher-ijs overgaande sneeuwmassa in Zwitserland.

Fiscus, eigenlijk een uit biezen of teenen gevlochten mand (verwant met *fiscis* = bos, bundel), tot verschillend gebruik. Het schijnt dat de Romeinen geldmanden gebruikten in plaats van geldkisten; althans wij vinden *fisci* ook gebezigd tot verzending van geld, evengoed als tot bewaring er van. Vandaar beteekent *fiscus* ook wel schatkist van den staat = *aerarium*. Onder de Keizers kreeg *fiscus* de beteekenis van private kas des Keizers, waarin ten laatste het *aerarium* zich oploste. Eindelijk nam het woord ook de beteekenis aan van verpersoonlijking der belastingheffing.

Fiscus Judaicus, de belasting der Joden, welke in de kas der Romeinsche keizers vloeide.

Fistel, etterafleider, etterwond; van lat. *fistula*, pijp, buis.

Fistula dulce canit, volucrem dum decipit auceps (lat.), Cato Philosophus, *Disticha de moribus* I, 27. *Een lief deuntje speelt de fluit, terwijl de vogelaar er op uit is den vogel te verschalken.*

Fitter, werkman in een gasfabriek. Van eng. *to fit* — in orde brengen.

Fits, mv. **Fitzen,** (Bouwk.) van ijzer of ander metaal samengesteld klinkwerk of verbinding, waarmede de deuren en vensters opgehangen worden en draaien.

Fitz, in samenstelling, als in Fitz-Gerald; Fitz-Osbert, de eerste volksleider van Londen (1196) met den bijnaam „Langbaard" en dergelijke. *Fitz* (zoon) vóór den voornaam des vaders is gewoonlijk de naam, dien de natuurlijke zoon van vorstelijke personen draagt. Van hier *fitz* (eng.) = natuurlijke zoon, *fitz-roi* (eng.) = bastaard eens konings.

Fix (hand.), vast, onveranderd, voor bepaalden tijd. Afgeknot van *fixum*.

Fixum (lat., hand.), het vastgestelde, bepaald inkomen.

Flabbe, zilveren munt der stad Groningen, waarde vier stuivers, uit de 16e en den aanvang der 17e eeuw. Men vindt ze ook van Deventer vermeld.

Flacherie, (fr.) slaapziekte, veroorzaakt door een bacil. Deze flacherie-bacil kan door inenting kunstmatig op andere voorwerpen worden overgebracht en brengt bij deze de ziekte teweeg, waardoor zij te gronde gaan. (Ontdekking van Dr. Hofman te Regensburg).

Flackaert (barg.), kaars.

Flader (barg.), bad.

Flagellanten, secte in Italië in 1260 ontstaan, die geloofde, in 't geeselen of met zweepen slaan van hun lichaam een zoenoffer voor de zonde te vinden. Doordat deze geestdrijverij ten laatste tot razernij oversloeg, werd ze door den Paus veroordeeld, en als ketterij uitgeroeid. Van lat. *flagellare* (geeselen).

Flagellum, flagrum (lat.), het eerste was een geeselwerktuig, bestaande uit touwen met knoopen er in, die aan een steel bevestigd waren; een *flagrum* (karwats) had kettingen met ijzeren knoppen er aan.

Flagrante delicto (In — (lat.), op heeterdaad (betrapt). Van *flagrans* (brandend), en *delictum* (overtreding).

Flambant, (wap.). Zie *Gegolfd*.

Flambant (wap.), gegolfd en boven in een vlam eindigend (pnal).

Flambeeren, in gebruik bij 't convoieeren: met een sein berispen, aan een schip door middel van een sein en een schot bewijs van ontevredenheid geven, dat het zich niet op zijn post bevindt, of van gegeven bevelen afwijkt. Fr. *flamber*, o.a. door de vlam (*flamme*) halen, *fig.* een *uitbrander* geven. Van hier schertsend: *ik ben flambé:* ik ben gelopt, 't is mij mislukt.

Flamboyant (bouwk.), laat-Gothische bouwstijl, zoo genoemd naar de vlamvormige venstertraceé-ringen.

Flamen, priester eener bepaalde godheid bij de oude Romeinen. Te Rome vijftien in getal, verdeeld in *Flamines maiores*, uit patriciesche en *Fl. minores*, uit plebejische geslachten gekozen. De *Fl. maiores* waren de *Fl. Dialis* (van Jupiter) *Fl. Martialis* (van Mars) en *Fl. Quirinalis* (van Quirinus d. i. Romulus). Later kwamen bij de vijftien nog de *Flamines* van vergode keizers. Hun ambt (*flaminium*, uml. *munus*) bchielden zij levenslang.

Flamingant, voorstander van de Vlaamsche taal in Vlaanderen.

Flan (fr.), oppervlakte, schijf o.a. eener munt, muntplaatje.

Flauches (wap.), zie *Flanken*.

Flauchis (wap.), kleine, schuine kruisjes. Zie *St. Andreaskruis*.

Flanel, lichte wollen stof. Van fr. *flanelle* = (vroeger) beddentijk.

Flank, zijde, vleugel van een leger. Fr. *flanc* = weeke zijde van den buik.

Flanken (wap.), de zijden van het schild boogvormig afgescheiden van het veld.

Flanqué (wap.), zie *Vergezeld*, (paalsgewijs gestelde stukken.)

Flarussen (De —, vereeniging te Roermond, die zich ten doel stelt de carnavalsfeesten zoo vermaaklijk mooglijk in te richten (evenals *Momus* te Maastricht en *Jocus* te Venlo, zie ald.). Haar wapen is een ezel, en tot de kleinoodiën van 't gild behooren groote zilveren ezels. Dit moderne narrengild vierde 11 Nov. 1894 zijn elfjarig bestaan.

Flasques (wap.), smalle flanches. Zie ald.

Flautado,flautando (ital., muz.), bij strijkinstrumenten, aanwijzing om midden op de snaar te spelen, wat een toon geeft, niet ongelijk aan dien van de fluit, eerder nog dien van de klarinet.

Flautino (muz.), kleine fluit, flageolet.

Flauto (ital.), fluit.

Flavit Jehovah et dissipati sunt (lat.), *Jehovah blies*, enz., zie boven, *Afflavit*. (Vgl. Van Loon, *Nederl. Historiepenn.* I, 392).

Flebile (it., muz.), klagend, weemoedig.

Flectere si nequeo superos, Acherontа movebo (lat.), *Indien ik de bovenaardsche goden niet vermurwen kan, zal ik de geesten der onderwereld bewegen.* Uitroep van Juno in Verg. *Aen.* VII, 312. Bij Vondel: *Slaept Iupijn aen hoogh, (k) schen Plutons geesten aen.*

Flenni (transv.), flanellen. Doet kokende water op 'n flenni lap.

Flemen (stud.), 1° overhalen om lid van een stud.-vereeniging te worden. 2° een galant avontuur zoeken. Van *Flem*, vischlijm; vandaar ook *lijmen*.

Flemon (wap.), *blad* aan de kroon boven 't wapen. Oorspronkelijk alleen aan de koninklijke kroon eigen (toen alleen de keizer een kroon met banden, wereldbol en kruis voerde zooals de tegenwoordige koningskronen) zijn de flemons later zelfs tot kronen boven wapens van heerlijkheden en bijgevolg boven hedendaagsche gemeentewapens afgedaald.

Flep (b a r g.), brief.

Flep raken (Aan de —, een pimpelaar of drinkebroer wezen of dronkaard worden. *Flep* = flapkan, bierkan met deksel.

Fleschdieven, spotnaam voor de inwoners van Vlissingen in verband met het wapen, dat een flesch vertoont.

Flesschentrekker, oplichter, bedrieger, in het bijzonder iemand, die groote bestellingen of inkoopen doet, met het doel de goederen tot elken prijs te verkoopen, zonder de leveranciers te betalen.

Bij de talrijke afleidingen is er geene, die op wetenschappelijken grond rust; evenzoo is het met de uitdrukking: *op de flesch gaan*, wat stellig geen vertaling kan wezen van *fare fiasco* dat is: flesch maken.

Flessible (i t a l. m u z.), buigzaam, glad, vloeiend.

Fleur de coin (A — (fr.), stempelglans, van een muntstuk, dat niet de minste sporen vertoont van in de wandeling te zijn geweest, dus nog even blinkend is als toen het de muntpers verliet.

Fleur de lis (fr. w a p.), lelie, het zinnebeeld der Bourbons, *fleurdelisé*, in leliën eindigend, bijv. *croix fleurdelisée*, kruis, waarvan de armen in leliën eindigen, leliekruis, in wapens en op de keerzijde van 15e en 16e eeuwsche munten. *Lelie* hier z. v. a. lanspunt, *niet* de bloem van dien naam.

Fleuré (w a p.), *gelelied*. Ook *fleurdélisé* en *fleuronné*.

Fleuren, in Rijnland voor *schoonrijden*, beentje-over rijden op schaatsen. Naar de beroemdste rijders uit de 18e eeuw, de gebroeders Cornelis en Paulus Fleur uit Leiden, die één uur gaans in 10 minuten reden. Paulus muntte uit in hard, Cornelis in sierlijk rijden. Het beentje-over rijden heet elders ook „baaivangen" (zie *Baivanger*).

Fleuren (s t u d.), een meisje door een soupeertje of iets dergelijks trachten over te halen tot eene kortstondige liaison. Van *fleur*, opgerolde lijn, waarmede men snoek en andere riviervisch vangt.

Fleurl (w a p.), *gebloemd*.

Fleuron, cig. groote bloem, de bloemvormige versiering op den band eener kroon. In de 17e eeuw werd zulk eene kroon met vijf fleurons gebruikt boven de wapens van provinciën en steden.

Fleuronné, in bloemen eindigend, bijv. *croix fleuronnée*, kruis, waarvan de armen in bloemvormige versiersels (fleurons) eindigen, zooals men zeer veel op de keerzijde van 16e en 17e eeuwsche munten vindt.

Flevo of **Flevum,** de noordelijkste arm van den Rijn, die in het *Flevo-meer*, de latere Zuiderzee, viel, waarin een eilandje *Flevo* (Urk).

Flexé (w a p.), zie *Gebogen*.

Flibustier (fr.), vrijbuiter, zijnde lieden van de bemanning van een *flibot*, vlieboot, een klein schip, dat vooral gebruikt werd voor de haringvangst; van daar komt fr. *fribatier* en h g d. *Freibeuter*. In de 17e eeuw zeeroovers, die in de Amerikaansche zeeën in vereeniging als in eene republiek hun handwerk uitoefenden.

Flick (b a r g.), knecht.

Flik (b a r g.), kaarten.

Flikflooien, van *flikken* = strijken, en *flooien* = vleien, iemand strijken en vleien. Vandaar in het algemeen voor schijnheilige liefkozing. Vgl. pluimstrijken.

Flikje, rond chocoladekoekje, zonder suikererwtjes er op, naar den uitvinder Caspar Flick, te Amsterdam.

Flikken (b a r g.), kaartspelen.

Flikker(Een platte kwiemse — (b a r g.), een zilversmid, die gestolen goed opkoopt.

Flikker (Een platte smeltis — (b a r g.), een tinnegieter, die gestolen goed opkoopt.

Flikkerend (w a p.), met een onbepaald aantal fijne straaltjes tusschen de hoofdstralen (sterren, kometen, zon, maan, enz.).

Flirtation (eng.), heen-en-weergefladder, hofmakerij, coquetterie binnen de grenzen der zedelijkheid. Inzonderheid vrouwelijke behaagzucht. Het oude fransche werkw. *flirter*, uitgesp. *fleurter*, is met Willem den Veroveraar naar Engeland gegaan en daar geworden *to flirt*. In de laatste jaren is het als *flirter* weer naar Frankrijk overgewaaid, en wordt in onze taal als *flirten* gebruikt.

Flitterwochen (hgd.), wittebroodsweken. Volgens sommigen naar de met loovertjes (*flitter*) bedekte mutsjes, die de Duitsche vrouwen, weleer na het huwelijk gedurende eenigen tijd droegen. Anderen leiden de uitdrukking van het tijdperk af, gedurende hetwelk men *flittert* (hgd. *flitern* = heimelijk kozen of lachen, vleien). En zoowel de Ned. uitdrukking als het hgd. *Zartelwochen* of *Kussmonat* en het eng. *honeymoon* of het Zwitsersche *Trätterwoche* (van *Trätter* voor *liefje*) schijnen de laatste zienswijs te rechtvaardigen. Niet onmogelijk hebben *beide* begrippen tot de vorming der uitdrukking bijgedragen.

Flobertgeweer, -buks, -patroon, naar den in Januari 1891 te Parijs overleden uitvinder Flobert.

Flobert patronen (mil.), *grauwe erwten* (naar de overeenkomst in kleur).

Flodder (kma.), *losse*, bijnaam voor losse patronen, die bij exercitiën gebruikt worden.

Flodder (barg.), hand.

Flodderbroek, een broek uit de 17e eeuw van denzelfden vorm als ze nog op sommige visschersdorpen gedragen wordt, maar veel wijder.

Floddermuts, muts, met eene van achter afhangende, geplooide kanten strook, die de vrouwen over het oorijzer dragen. Bij verkorting ook *flodder*. Uit het begrip *flodderen* = loshangen, sproot de beteekenis voort van floddermuts = slordig-opgemaakte muts, of ook van nachtmuts. Het gedeelte voor 't geheel genomen, is *floddermuts* eene slordig-gekleede vrouw.

Floers, krip, zwart gaas, rouwstof. Uit fr. *velours* = fluweel.

Flonken (barg.), branden.

Flora (rom.), de godin der bloemen, ook lentebloemen. Van *flos* (meerv. *flores*) = bloem.

Flora (De stad van —, *Aranjuez* in Spanje, zoo genoemd naar hare weelderige bloemtuinen.

Flora (De — van een land, de geheele wilde plantenwereld van dat land; bijv. de flora der Alpen. Naar *Flora*, de godin der bloemen.

Floralia (lat.), feesten ter eere der godin *Flora*, jaarlijks van 27 April tot 1 Mei. Ze waren in 241 v. C. ingesteld. Alles werd op dit feest met bloemen versierd, terwijl men zich aan dartele, uitgelaten vroolijkheid overgaf. De vrouwen droegen op die dagen bonte gewaden, hetgeen anders verboden was.

Floralia, vereeniging, welke zich ten doel stelt, een wedstrijd in het kweeken van planten te openen. De deelnemers ontvangen van de vereeniging de stekken (meestal Begonia, Geranium, Coleus, Fuchsia), gratis of tegen eene kleine vergoeding, en zenden op een bepaalden dag hunne planten in tot eene tentoonstelling, waaraan ook prijsuitdeeling, muziek, volksvermaaklijkheden en het onthaal van kinderen verbonden. zijn. Van *Flora*.

Floréal, de achtste maand van de tijdrekening der Fransche Republiek, 20 April—20 Mei, *bloeimaand*. Van fr. *fleur*, lat. *flos* = bloem.

Floreen (munt.), de naam van den Friesschen achtentwintig, naar het opschrift *florenus argenteus* (1601—1688).

Floreenplichtig, in Friesland ieder, op wiens huis of boerderij sedert de 16e eeuw eene belasting van een floreen gevestigd is en die daarvoor eene stem heeft in het beroepen van predikanten.

Floreer (afr.), bloeien. Uit fr. *fleurir*.

Florence (fr.), lichte taf, en **florentine,** gebloemd satijn, naar de plaats, waar ze het eerst vervaardigd zijn.

Florence, bloemenstad (ital.) *Firenze* (uit *fiore* = bloem).

Florencé (w a p.), zie *Gelelied* (kruisen), hetzelfde als *fleurdelisé*.

Florentijnsch lak, prachtige roode, kostbare verfstof.

Florentijnsch marmer, een soort kunstmarmer, gemaakt van een pap van gemalen marmersoorten. Men maakt er sierlijke vazen en schotels van in Italiaanschen stijl.

Florentijnsche school, schilderschool, gesticht door Giovanni Cimabue, geb. 1240.

Floret, schermdegen. Van fr. *fleuret*.

Florida (sp.), naar sp. *Pasqua florida*, = Bloem —, d. i. Palm-Paschen, zijnde de dag geweest, waarop de Spanjaard Jn. Ponce (de Leon) in 1513 Florida ontdekte.

Florijn, gulden. De oudste guldens werden omstr. 1250 te Florence van goud geslagen en vertoonden eene bloem, n.l. eene lelie, vandaar de naam *florin*. De tegenw. Oostenrijksche florijn is nominaal *f* 1,20 waard, de Engelsche geldt 2 shillings.

Florilegium (lat.), *bloemlezing*, lett.: verzameling van geplukte bloemen; fig. keur van bijzonder fraaie stukken uit verschillende schrijvers.

Flos ipse! (lat.), *de bloem in den knop*. Terent. *Eun*. II, 4 vraagt Parmeno naar den leeftijd van het meisje, dat Chaerea zoo roemt; en als deze zegt, dat zij zestien jaar is, antwoordt Parmeno: *de bloemknop zelf*.

Floskaartjes, een kinderspel, bestaande uit kaartjes met afbeeldingen, die *twee aan twee* bij elkander behooren, bijv. de Keizer, de Keizerin, enz. en eindigend met het leven en den dood. Sommigen (o. a. Ds. Schultz Jacobi, 1849) zien er eene toespeling in op den Doodendans. Eerder, toespeling op de Middeleeuwsche liefdesage van „*Flos en Blanc*flos" d. i. „Bloem (roos) en Witte bloem (lelie)", als zinnebeelden van liefde en onschuld verpersoonlijkt in Floris en Blanchefleur", *twee* gelieven, die na vele avonturen vereenigd, in hetzelfde uur *sterven* en begraven worden; reeds in den aanvang der 13de eeuw in zuidelijk Frankrijk bekend. Floskaartjes worden ook *peutermannetjes* genoemd.

Flossnert (b a r g.), water.

Flosselink (b a r g.), visch.

Flot de ruban (fr.), golvend lint, *cerelint*.

Flour City (a m.), de meelstad, Rochester (in New-York), naar de vele meelfabrieken.

Flower City (a m.), de bloemenstad, Springfield, de hoofdstad van den staat Illinois, naar de schoonheid harer omstreken.

Flower of kings, Bloem der koningen, l a t. *Flos regum*, naam van koning Arthur, hem het eerst door Joseph van Exeter, een lat. dichter uit de 12e eeuw, gegeven.

Floyback (b a r g.), schip.

Fluch (Das eben ist der — der bösen That, Dass sie fortzeugend immer Böses muss gebären. Het kwaad moet noodzakelijk altijd alleen kwaad voortbrengen; dat is de vloek der slechte daad. Uit Schiller's *Die Piccolomini* (1800) V. 1 waar Octavio aan zijn zoon Max verklaart, dat men in den strijd tegen de boosheid, zelf ook booze dingen doet en dat is de vloek van het booze.

Fluctuat nec mergitur, *het wordt geslingerd, maar zinkt niet*. Devies onder het wapen (een schip) der stad Parijs, zie *Parijs*.

Fluctuatie (h a n d.), het rijzen en dalen van den marktprijs der effecten en andere artikelen. Van l a t. *fluctuatio*, slingering, onrustige beweging.

Fluflac (fr.), dans of kruissprong, waarbij de danser de beweging eener zweep nabootst, het been van rechts naar links slaande.

Flügeln (Auf — des Gesanges, eerste regel van het 9e gedicht uit het *Lyrische Intermezzo* (1823) van Heine, dat niet het minst door Mendelssohn's heerlijke muziekbegeleiding in het geheugen aller beschaafden voortleeft.

Fluïdisten, aanhangers der leer, dat het dierlijk magnetisme uit een bijzondere vloeistof, *fluïdum* of *fluïdum universale*, ontstaat.

Fluim, slijmvlok. Van gr. *phlegma.* (s t u d.) laffe, vervelende kerel.

Fluistergewelven, ellipsvormig gebouwde gewelven (welke derhalve twee brandpunten voor de geluidstralen bezitten) waarin de in het eene brandpunt voortgebrachte geluidsgolven na de terugkaatsing zich in het andere vereenigen, terwijl men op de daartusschen gelegen plaatsen niets waarneemt. Merkwaardige voorbeelden daarvan vindt men in de St. Pieterskerk te Rome, in de St. Pauluskerk te Londen en elders.

Fluiten. De gewoonte om door fluiten zijn afkeuring te kennen te geven is zeer oud. Wij lezen, dat Philippus van Macedonië aan de Olympische spelen door de Peloponesiërs werd uitgefloten. Wat Racine in een van zijn epigrammen zegt:

„Quand sifflets prirent commencement,
„C'est — j'y jouais, j'en suis timoin
lidèle —

„C'est à l'Aspar du sieur de Fontenelle" is een stekelige aardigheid gericht tegen zijn mededinger.

Fluks (a fr.), vlug, flink, 'n flukse vent = ferme vent; 'n flukse stap = flinke stap; flukse rente = hooge rente.

Flume (a m.), van lat. *flumen* (stroom), kunstmatige beek, die door een kanaal met houten bedding stroomt; het water wordt er in uitgestort door reservoirs. De *flume* dient tot vervoer van gekapt hout in bergstreken.

Flunky (a m.), lett. *lievrikuecht;* een vleiende flikflooier, die hooggeplaatste personen naloopt, en zich in hunne nabijheid verbeeldt, deel te hebben aan hunne grootheid. *Flunkyism* is het laagste waartoe iemand kan dalen; van de „veile pers" sprekend, gewaagt men ook van *flunkyism.*

Flux de bouche (fr.), eig. *speekselvloed. Redevijkheid,* radheid en gladheid van tong.

Fly-away of **Cape fly-away,** zie *Vogbank.*

Focus (r o m.), de haardstede, eenvoudig bestaande uit een ijzeren plaat of een steenen vloertje, waarop het vuur brandde, eene heilige plaats. De vluchteling, die zich daar nederzette, was onschendbaar. Als de algemeene *focus* der stad Rome gold de tempel van Vesta; overdrachtelijk de woning, en verder het brandpunt of middelpunt der beweging.

Fodor (Museum —, verzameling van schilderijen te Amsterdam, bijeengebracht door den koopman C a r e l J o s e p h F o d o r, ablaar, en bij diens dood (24 Dec. 1860) aan de stad vermaakt met de huizen, daartoe behoorend. Het gebouw bevat ook den „Atlas van Amsterdam", in 1878 door Louis Splitgerber († Dec. 1879) aan de stad vermaakt.

Foedraal, doos voor kostbaarheden, instrumenten enz. waarin het voorwerp juist past; los overkleedsel van gewast linnen, voor eene halve eeuw nog gebruiklijk ter bescherming bij slecht weer van den kostbaren vilten hoed; verder voor allerlei andere zaken in zwang. Ook thans nog bij het leger, om vaandels, standaarden of fanions te beschermen.

Fockepot, of *vommelpot,* op de Veluwe en in Overijsel een pot met een blaas bespannen, in welks midden een stok gebonden is; door de vochtige hand om den stok op en neder te bewegen, ontstaat een brommend geluid, dat tot accompagnement voor vastenlavondliedjes dient. Van *focken* = stooten, stommelen.

Fogbank (e n g.), (z e e t.), *mistbank, nevelbank,* denkbeeldig land, dat men bij mistig weder in volle zee waant te bespieden. Ook eigenaardig uitgedrukt als Cape *fly-away* (kaap *Vlieg-weg*).

Fog-how-dog-eater (e n g.), nevel-boog-hond-vreter, voor regenboog bij zwaren mist in volle zee, daarom *mistvreter* geheeten, omdat hij een voorteeken is van een fluks optrekken van den nevel.

Föhn, geweldige wind, die over de Alpen strijkt.

Foi (w a p.), twee in elkaar geslagen handen, faasgewijs.

Fok (De — opzetten, den bril opzetten, omdat deze op den neus gezet wordt, die, als de boegspriet voor het schip, evenzoo voor het aangezicht uitsteekt, terwijl bovendien de bril tot behulp der oogen dient, evenals de fok tot versterking der achterzeilen.

Fokje (b a r g.), het gezelschap.

Fokkehals (Hij trekt aan de —, krijgt stank voor dank; omdat de loos van de fokkehals onder 't galjoen (geheim gemak voor de matrozen) hangt, en men aan de fokkehals trekkend wel eens iets anders dan zeewater over 't lijf krijgt.

Fokkemast, de voorste mast, bestaande uit mast, voorsteng en voorbramsteng.

Fokken (k.m.a.), hebben.

Fokken (b a r g.), gaan loopen, vluchten.

Foks (b a r g.), goud; *foxe fok* = gouden bril.

Foks malogemer (b a r g.), goudsmidswinkel.

Foxe oksener (b a r g.), gouden horloge.

Foxe veemstekers (b a r g.), gouden ringen.

Folie d'Espagne (f r.), lett. *Spaansche dwaasheid*: een nu eens sneller dan langzamer dans in $^3/_4$ maat; ook de muziek van dien dans, n.l. oorspronkelijke Spaansche dansmelodie van eenvoudig, ernstig karakter, waarin de nationale trots herkend wordt, meestal in een moltoonaard gezet.

Folieeren (h a n d.), de bladzijden van een boek nummeren.

Folies-Bergère, Zie bij *Serpentine*.

Folio, van 't lat. *folium*, blad, één gevouwen, dus twee bladen of vier bladzijden.

Folio (h a n d.), de bladzijde van een koopmansboek; het cijfer eener bladzijde.

Folklore (*de*, niet *het*) (e n g.) *volkleer*, volkskunde, volkswezen, d. i. de verzameling van alle overleveringen, meeningen, zeden en gewoonten, bijgeloof, taaleigen, sprookjes, liederen, spotnamen enz. van een volk, inzonderheid der lagere volksklasse. Volksleer drukt eigenlijk een ander begrip uit.

Folterwerktuigen, deze werktuigen heetten euphemistisch o. a. de Spaansche (Poolsche) Bok, de Spaansche baars, (beenschroeven), de gespekte haas (rol met spitse punten), de ijzeren handschoen, de Pommersche muts, de Lüneburger stoel, de Spaansche kap, de Deensche mantel, de ijzeren jonkvrouw, de appel enz.

Fonduut (w a p.), neerschietend op een prooi (vogels).

Fonke (b a r g.), vuur.

Fonkaart (b a r g.), hout.

Fonds (h a n d.), het oorspronkelijke vermogen eener handelszaak; publiek fonds, (zie *Effecten* en *Staatspapieren*).

Fonne (En — (w a p.), zie *Neêrgehurkt*.

Fontange (f r.), lichte strik op het kapsel der dames, hoog kapsel. Naar Mademoiselle de Fontange, maitresse van Lodewijk XIV, die bij hevigen wind genoodzaakt was, haar kapsel door een lint op te houden, waarvan de strikken op het gelaat vielen. Den koning behaagde dit kapsel zoozeer, dat hij haar verzocht, den geheelen avond geen ander kapsel te dragen. Den volgenden dag droegen ook de andere hofdames dit kapsel, en van het hof van Frankrijk zijn ze naar bijna alle hoven van Europa overgebracht. Ook: opnaaisels onder aan de japonnen.

Fonteln (w a p.) 1° een gewone fontein; 2° zie *Koek*.

Fonteinkoek, steêlijk beroemd gebak te Schoonhoven. Naar den naam van den eersten bakker.

Fontenel, (diminutief van *fontana*, i t a l. = fontein, bron), opening in het vleesch ter afleiding van kwade sappen, kunstzweer, Fr. *fontanelle*, dat ook *fonteintje* beduidt.

Food for powder (e n g.), kanonnenvleesch, fr. *chair à canon*, h g d. *Kanonenfutter*. Karakteristieke naam voor krijgslieden, die naar den slag gaan. In Shakespeare's „Henry IV" een woord van Falstaff, (IV, 2), die na 's Konings geld bijna geheel opgemaakt te hebben, voor het restant een ellendig zoodje soldaten heeft aangeworven, en nu den Prins betuigt, dat ze stellig goed genoeg zijn voor kanonnenvleesch.

Fooi (Op de bonne — loopen (fr.), op goed geluk uitgaan op avonturen, zonder gegrond vermoeden van slagen, klaploopen. Van fr. *bonne foi*, goed vertrouwen, n.l. op de hulpvaardigheid van anderen.

Fool of fortune, speelbal der fortuin, lett. *dwaas van het geluk*. Shakespeare, *King Lear*, IV, 6, in *Timon of Athens*, III, 6, en in den vorm „fortune's fool" in *Romeo and Julia*, III, 1, de man, met wien het fortuin of het noodlot speelt, dien het „voor den *gek* houdt."

Foolscap (eng.), een bijzondere vorm van een boek, verbastering van het Ital. *foglio-capo*, foliovorm van een vel. Uit dit misverstand kwam reeds in den oudsten tijd het watermerk in Eng. papier voor, *a fool's head* met kap en bellen.

Football (sport), wordt in de open lucht en meestal door twee elftallen gespeeld, waarbij de eene partij met den voet een met leder bekleeden elastieken bal door 't doel (goal) van de tegenpartij zoekt te trappen. Voor dit spel van Engelschen oorsprong bestaan vereenigingen of clubs, die *football-matches* (wedstrijden) houden.

For Brutus is an honourable man,
So are they all, all honourable men.
Want Brutus is een eerlijk man,
Dat zijn ze allen, allen eerlijke mannen.
Shakespeare, *Julius Caesar*, III, 2, woorden van Antonius bij het lijk van Caesar; Brutus heeft Caesar gedood en hem allerlei kwaad verweten; Antonius zegt (en bewijst) het tegenovergestelde, maar vermeldt telkens, dat Brutus het omgekeerde zei en stelt dezen niet in het ongelijk, maar zegt (ironisch) dat Brutus en zijne aanhangers toch eerlijke menschen zijn.

For o' that and o' that (eng.), *in weerwil van alles*, uit Burns in het gedicht *Is there for honest poverty*, enz.

For the rain it raineth every day, *want de regen valt iederen dag.* Uit Shakespeare, *King Lear*, III, 2, waar de nar dat telkens herhaalt.

Forceetje (Een — (mil.), *arrest forcé* (officieel, arrest zonder acces), zwaar arrest voor officieren, waarbij het ontvangen van bezoek verboden is. Slechts op officieren toepaslijk.

Force (wap.), zie *Schapenschaar*.

Forcené (wap.), zie *Woedend*.

Forceps (lat.), *tang;* in de krijgskunst een slagorde in den vorm eener V, welke men tegenover den *cuneus*, de wigvormige slagorde des vijands, overstelde.

Forel (wap.), visch v. zilver gevlekt v. keel, in sterk gebogen houding. De wapens, waarin hij voorkomt, zijn meest van Duitschen oorsprong.

Forelschimmel, paard met roode plekjes, geteekend als de *forel* (riviervisch).

Forensen, op markten rondtrekkende kooplui, die geen vast verblijf hebben. Uit *forenses* (lat.) meerv. van *forensis* — wat tot de markt (*forum*) behoort. Thans noemt men ook hen alzoo, die in de stad hunne zaken uitoefenen, doch elders wonen. Deze laatste benaming werd te Amsterdam van de Duitschers overgenomen, toen men er op uit was de belasting ook van buitenwonenden te heffen.

Forest City (am.), de woudstad, Cleveland, (Ohio), naar de vele pronk- en schaduwboomen in de straten der stad.

Foresters (Ancient order of —, onstr. 1640 opgerichte vereeniging in Engeland, oorspronkelijk van *boschwachters*, doch in 1830/45 opgelost in de tegenwoordige *Ancient Order*, welke ook te Amsterdam sedert 1880 een district telt met drie afdeelingen, dat het nummer 6762 draagt. Over de gansche wereld telt die Order een millioen leden, verdeeld over meer dan 8000 afdeelingen. Het hoofddoel is philanthropie en humaniteit, waarvan de beoefening geheel geschoeid is op de leest der vrijmetselarij.

Forewarned is fore a'rmed (eng.), *van te voren gewaarschuwd is vooruit gewapend* fr. *un homme averti en vaut deux.*

Forfelts, (sport), bij wedrennen, de *inleggelden*.

Forlane, (it.), verouderde vroolijke Italiaansche dans in $^6/_4$ of $^6/_8$ maat.

Forma, (In optima — (lat.), *in den besten vorm*, naar den eisch. Van lat. *optimus* (best) en *forma* (vorm).

Formaliteiten, (hand. en rechtsp.l.), vormen, die in acht genomen moeten worden, om de geldigheid eener zaak te kunnen bewijzen.

Forme. (En — (wap.), neergehurkt (hazen).

Formeeren, (hand.), maken, bijeenbrengen, samenstellen.

Formosa facies muta commendatio, (lat.), *een schoon gelaat is een stilzwijgende aanbeveling*, Publilius Syrus, *Sententiae*.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexin, (lat.), *Corydon de herder brandde van liefde voor den schoonen Alexis*, Verg., *Ecl.* II, 1.

Formulo abjurationis, (lat.), *afzweerings-formulier;* formulier, dat de heidenen in den vroegsten Christen-tijd moesten nazeggen, als het hun door den geestelijke werd voorgezegd, bij hun overgang tot het Christendom. Daarin werden hunne voornaamste afgoden één voor één opgeteld.

Formula Concordiae (lat.), eendrachts-verklaring, waarmede de kerkelijke twisten onder de Lutherschen in Duitschland in de 16e eeuw ten slotte eindigden.

Formule, algemeene regel in beknopten vorm uitgedrukt. Van lat. *formula*, diminutief van *forma* (vorm).

Formulier, vastgestelde vorm, waarin eene zaak onder woorden wordt gebracht. Kerkelijk: verklaringen, belijdenissen, toespraken aan welker bewoordingen niet mag veranderd worden.

Fornacalia, (rom.), feest ter eere van *Fornax*, de godin van het koren roosteren en broodbakken. Zij, die op dit feest verzuimd hadden te offeren, behoorden dit verzuim te herstellen op den laatsten dag der *Quirinalia* (z. ald.), welke dag hierom *Feria stultorum* (feest der domkoppen) heette.

Fornarina, (it.), *la bella Fornarina*, de schoone bakkerin, een der schoonste schilderijen van Rafaël.

Fornuis, kooktoestel, naar lat. *fornax* = oven.

Fourierisme, zie *Garantismus*.

Forster, boschwachter, veldwachter, houtvester. Van *forestier*, voormaals een adellijke titel, uit mid.-lat. *foresta* = bosch, fr. *forêt*.

Forte, (muz. it.), verkort (*f*) sterk, *fortissimo* (*ff*) zeer sterk, *mezzoforte* (*mf*) matig sterk, *fortepiano* (*fp*) sterk en daarop weer dadelijk zacht, *pocoforte* (*pf*) een weinig sterk, *più forte* (*pf*) sterker.

Fortes fortuna adiuvat, (lat.), *het geluk helpt de dapperen*, het eerst bij Terentius, *Phormio* I, 4, 25 en bij een groot aantal andere schrijvers.

Fortiori, (A — (lat.), *sterker gezegd*.

Fortiter in re, suaviter in modo, (lat.), *krachtig in 't handelen, zacht in de wijze van uitvoering*. Dit gezegde zal afkomstig zijn van den vierden Jezuïten-Generaal Aquaviva (1543-1615), die in zijn „Industriae ad curandos animae morbos" (Venetië 1606) zegt: dat de wijze van uitvoering der regeering sterk en mild moet zijn, leert niet alleen het gelijke gezag van de heilige vaderen, maar leeren ook in ruime mate onze wetsbepalingen". Na de uitvoerige uiteenzetting van deze grondstelling eindigt hij met de woorden *Fortes in fine assequendo et suaves in modo assequendi simus* (Laat ons sterk zijn in het streven naar het doel, en zacht in de wijze, waarop wij er naar streven).

Fortuna caeca est, (lat), *het geluk is blind*. Cicero, *Laelius* II, 54.

Fortuna audaces juvat, (lat), *de fortuin* (het goed geluk) *helpt hen, die durven* (de stoutmoedigen). Zie *Audaces*.

Fortmanoeuvre, deel van een spiegelgevecht, waarbij eene troepenmacht, bestaande uit de vier wapens (infanterie, cavalerie, artillerie en genie) als verdeiger optreedt, terwijl een aanvrller, insgelijks uit de vier wapens saam-

gesteld, de door die macht bezette bewakings- en verdedigingslijn tracht door te breken.

Fortunatushoedje en beurs. Fortunatus, de held van een ouden volksroman, kreeg van vrouw Fortuna een beurs, die nooit leeg van goudstukken werd, en ontkaapte den Sultan van Perzië een hoed, die hem overal heenbracht, waar hij wenschte. Ondanks deze gaven der fortuin, die hij ook na eenigen tijd verloor, had hij een leven vol wederwaardigheden en tegenspoeden, welke juist den roman zoo geliefd bij het volk maakten. De oudste Duitsche druk is van 1502, de laatste Nederlandsche van 1796.

Fortune-hunters, (am.), lett. *geluksjagers*, of chevaliers d'industrie, de bewoners van Idaho; ook wel *cutthroats* (keelafsnijders) geheeten.

Forum, (jur.), het gerecht, waarvoor iemand moet worden gedagvaard, is zijn *forum*. Bekende rechtsregel: *Actor sequitur forum rei* = de eischer volgt het forum des gedaagden, d.w.z. de zaak moet aanhangig gemaakt worden bij den rechter, tot wiens rechtsgebied de gedaagde behoort; — een regel, die alleen voor persoonlijke rechtsvorderingen, en in handelszaken niet onbeperkt, geldt. In verband hiermede: „Vóór het forum der kritiek, des gewetens", enz. — Bij de oude Romeinen was *forum* een vierkant stadsplein voor het daaglijksch verkeer, handel-, gerechts- en geldzaken: het marktplein.

Forwards, (sport), de vier personen, die bij het voetbalspel in 't derde gelid vóór den goalkeeper (doelverdediger) staan.

Fossa Corbulonis, (lat.), het kanaal tusschen Maas en Rijn, pl. m. 50 n. C., op last van den rom. veldheer Corbulo gegraven; van lat. *fossa* (gracht).

Fossa Drusiana, *Drususgracht*, naar den Romeinschen veldheer Drusus, die het liet graven ter verbinding van den Rijn en de Zuiderzee.

Fossa Ottoniana, *de gracht van Otto I*, keizer van Duitschland († 973), welke gracht als scheidsgrens tusschen het Roomsche Rijk en Frankrijk, van de St. Jacobs-*Brug* tot in de Hont liep. Die gracht mag dus niet met dezen Scheldetak vereenzelvigd worden.

Fossielen, overblijfselen van voorwereldlijke dieren of planten. Van lat. *fossilis*, d. i. (uit de aarde) opgedolven.

Fossores, (lat.), doodgravers in de Oud-Christelijke Kerk, vooral die in de Catacomben dienst deden. Uit *fodere* = graven.

Foulant, (wap.), iets oppikkend (hoenders), zooals de eenden in het wapen der familie Duyck.

Four-in-hands, (eng.), *vierspan*. Letterl. „vier (paarden) in de hand", nml. die uit de hand gereden worden. Lord Chesterfield verklaarde: „geen schriftlijk bewijs, of ik zie kans er met een *four-in-hands* doorheen te gaan", d.i. zulk eene ruime uitlegging laat het toe.

Fourcheté, (wap.), gevorkt (kruis).

Fourragères, (mil.) in plaats van *brandebourgs* (z.a.) halssnoeren-versiersel bij groot-militair tenue.

Foxes, (am.), vossen, de inwoners van Maine, die evenals de bewoners van vele andere staten, diernamen tot spotnaam hebben, zonder dat men veelal weet, wat de keus van den naam bepaalde.

Foyer, koffiekamer van den schouwburg; van gelijkl. fr. = haard, haardstede.

Fra, (it.), *Frau* (sp.), *Frei* of *Frade* (port.), lett. broeder, titel voor de kloostergeestelijken van enkele orden, o. a. Franciscanen, Capucijnen en Dominicanen in Italië, Spanje, Portugal en Spaansch Amerika.

Fra diavolo, (it.) *broeder duivel*, eig. Michael Pezza, eerst monnik onder den naam *Fra angelo* (broeder engel), daarna in dienst bij eene rooverbende in Calabrië en Napels, in 1806 te Napels opgehangen, nadat hij Jozef Napoleon en de Franschen in die streken veel afbreuk had gedaan.

Fraeze, (wap.), geplooide halskraag, fr. *fraise* (staande kraag).

Fragmenten, (Wolfenbüttelsche —, door Lessing uitgegeven in zijne verzameling *Zur Geschichte und Litteratur, aus den Schätzen der Herzöglichen Bibliothek zu Wolfenbüttel* (1774—1778). Deze fragmenten, met groote scherpzinnigheid geschreven, getuigen van hevige vijandschap tegen den geopenbaarden godsdienst; Lessing's vaderlijke vriend Reimarus was er de schrijver van.

Frailty, thy name is woman, (eng.), *zwakheid, uw naam is vrouw.* Shakespeare, *Hamlet* I, 2, waar Hamlet zich beklaagt, dat zijne moeder zoo dadelijk zijn edelen vader vergeet, en diens ellendigen broeder trouwt. Beter aldus: *Frailty thy name is, woman* (zwakheid is uw naam, o vrouw!)

Fraise, (wap.), zie *Kraag.*

Frambosiae, (barb.-lat.), wratten of pokken op de huid, in de gedaante van moerbeziën of frambozen; Indiaansche pokken of frambozenuitslag (=*yaws*).

Framea, frame, spies, licht en zeer scherp wapen der oude Germanen; Tacitus, *Germ.* VI.

Français (Les —, (fr.), de naam, dien men te Parijs geeft aan het Théâtre-Français, ook genoemd *la Maison de Molière.*

France (Jeune —, het jonge Frankrijk, *Barbe à la j. Fr.* = een ringbaard om de kin omstreeks 1840, toen, behalve door studenten, die 't eerst onlangs begonnen hadden, knevels alleen door militairen gedragen werden, volle baarden niet dan door sappeurs.

France (La — est assez riche pour payer sa gloire, *Frankrijk is rijk genoeg om zijn glorie te betoogen,* gezegde ten onrechte aan Guizot toegeschreven (Ed. Grenier. *Souvenirs littéraires* 1893). Inderdaad blijkt het door John Lemoinne, (†1892) omstreeks 1846 voor het eerst in zijn opstel van het *Journal des Débats* over de kosten eener expeditie naar Madagascar te zijn gebezigd.

France (La — marche à la tête de la civilisation (fr.), *Frankrijk staat* (eigenlijk) *loopt* aan het hoofd der beschaving. Het gezegde is ontleend aan de *Histoire générale de la civilisation de l'Europe* (1845) van Guizot (†1874) en wel aan de eerste dier reeks, in de Sorbonne gehouden lezingen. Eigenlijk schreef hij echter, dat Frankrijks eigenschappen (helderheid van geest, sympathieke aard, enz.) het land bijzonder geschikt maakten, „à marcher à la tête de la civilisation européenne."

France, (Ton de — (muz.), een lagere stemming dan de kamertoon; bij de internationale regeling van den diapason (z. a.) stelde *Frankrijk* alleen dien lager dan de anderen.

Francescone, Toscaansche zilveren munt van 4 fiorini of *f* 2.70 Ned.

Franceschino, = ½ Francescone.

Franché, (wap.), zie *Fimbrié.*

Franchigia, (ital)., (fr. *la Franchise*), *het recht van vrijkwartier,* d. i. het recht der Fransche gezanten te Rome, van hunne woonverblijven in de eeuwige stad als schuil- en wijkplaatsen, voor toevluchtsoorden te doen gelden. Paus Innocentius XI hief omstreeks 1680, toen hij met Lodewijk XIV in onmin lag over de uitoefening van sommige regaliën in Frankrijk dit recht op.

Franchise, (jur.), eene zoodanige clausule, waarvoor de zee-verzekeraar uit kracht van een beding niet aansprakelijk is, omdat ze beneden een zeker percentage blijft.

Franciade, tijdruimte van vier schrikkeljaren in de eerste Fransche republiek.

Francijn, een soort fijn perkament, Fransch fabrikaat, daarmaar: een boek in dat perkament gebonden.

Franciscaner-orden, (r.-kath.), de orden door den H. Franciscus van Assisi gesticht, in de 1ste helft der 13e eeuw. St. Franciscus gaf drie regels: den 1en regel, een kloosterregel voor mannen; 2en regel, een kloosterregel voor vrouwen (de Clarissen); 3den regel, voor mannen en vrouwen, die in de wereld leven. De mannen, die volgens den 1en regel leven, hebben zich in den loop der tijden in drie van elkander onafhankelijke orden gesplitst namelijk 1°. de Minderbroeders(gewoonlijk nog Franciscanen genoemd;) 2°. de Capucijnen; 3°. de Conventualen of Minoriten.

Franco, volgens de sage de stamvader der Franken, en een zoon van Antenor, een held uit den Trojaanschen oorlog.

Francogallisch, merovingisch, tot de eerste dynastie der Fransche koningen behoorend.

Francs tireurs, (fr.), Fransche vrijwilligers, niet tot de geregelde troepen behoorende, die de Duitschers in 1870—71 bevochten.

Frank, algemeene naam der Europeërs in de Levant.

Frank, Fransche zilveren munt. thans pl. m. *f* 0.47 waard. De zilveren franken dagteekenen van 1574; vóór dien tijd had men reeds gouden munten, die *franc à pied* en *franc à cheval* heetten. De frank is, behalve in Frankrijk, ook de grondslag van 't muntstelsel in België, Luxemburg en Zwitserland en met inheemschen naam ook in Spanje, Italië, Rumenië, Griekenland en eenige Zuid-Amerikaansche Staten. Van 1811—1813 zijn te Utrecht ook francs geslagen, met veelvouden en onderdeelen.

Franken, (barg.), de ratelwachts.

Frankforter —,(De — filosoof, *Göthe*, die te Frankfort a/M is geboren.

Frankrijk, (De twee zonnen van —, de dichter *Victor Hugo* († 1885) en *Ferdinand de Lesseps* († 1894) de ontwerper der doorgraving van het Suez-kanaal. Aldus het eerst betiteld door den schilder Bonnat te Parijs. Deze had het portret van den eersten beroemden man gemaakt, en zou dat van den ander schilderen. Victor Hugo zat in een hoek van het atelier, toen De Lesseps binnentrad. De heeren groetten elkaâr als vreemden, tot groote verwondering van Bonnat. „Wat!" riep hij uit, „kent gij elkander niet? Als het niet onmooglijk klonk, zou ik u aan elkaar voorstellen als „de twee zonnen". Toen trad De Lesseps met uitgestoken hand op den dichter toe, en zei: „Hugo!" en Victor Hugo deed evenzoo, en riep: „De Lesseps!"

Fransch afscheid nemen, (Een —). Fransch compliment maken (een —, een gezelschap ter sluiks verlaten zonder iets te zeggen; hgd. *sich Französisch empfehlen;* fr. *se retirer à l'anglaise;* eng. *to take a french leave.*

Fransch kruis, (wap.), *krutis* waarvan de armen eindigen in (heraldieke) leliën.

Fransch met hair, het gebroken Fransch, dat de Franskiljons in Vlaanderen spreken.

Fransch van Centraal-Azië (Het —, het Perzisch, dat daar algemeen bekend is en gesproken wordt.

Fransche titel, voorhandsche = voorloopige titel (fr. *faux titre* = niet de goede titel), eerste blad in sommige boeken, vóór den meer uitvoerigen titel, waarop de naam van den schrijver, de plaats van uitgave enz., geplaatst is.

Franschen slag, (Met een —, *niet deugtijk, grondig* of *nauwkeurig.* Verbastering van *voorhandschen slag*, en dit weer afkomstig van het rijden met een langspan of voorspan, waarbij de voorste paarden zoo heel veel van de zweep niet voelen.

Franscheples, (timmerl.), *frontispice.*

Franschman van het Oosten, Europeesche titel van den Arabier, wegens zijne beleefdheid.

Franskiljon, verfranschte Vlaming, voorstander van Fransche taal en zeden onder de Vlamingen. Men spreekt in Vlaanderen ook van Waalsche franskiljons of franskiljonsche Walen.

Frascati, naam van een gebouw met groote zaal te Amsterdam in de Nes, oorspronkelijk bestemd voor muzieken zanguitvoeringen, tooneelvoorstellingen, bals en derg.; later tot verkooplokaal ingericht, z.v.a. *tuinzaal;* naar *Frascati,* — eig. meervoudsvorm van ital. *frascato* = *prieel,* — het oude *Tusculum*, niet ver van Rome, beroemd om zijne heerlijke ligging aan de helling van het Albanisch gebergte; zoodat vele rijke Romeinen daar hunne villa's hadden. (Zie *Tivoli*).

Frater, (lat.), *broeder,* vóór drie eeuwen de titel, waarmee men den chirurgijn, tevens barbier der kompagnie, in het leger aanduidde.

Fraterheeren, (r. k.), *broeders van het gemeene leven*, een in de Nederlan, den ontstaan godsdienstig genootschap ter vernieuwing en bevordering van het gemeenschaplijk leven der geestelijken. Het werd in de 14e eeuw gesticht te Deventer door Geert Groote of de Groot.

Fratres Gaudentes, geestlijke ridderorde, gesticht door den Dominicaner monnik Bartholomeus in 1233, met het doel, om de orde en veiligheid, die door de twisten der Guelfen en Ghibellijnen gestoord was, in de Italiaansche steden te herstellen. In Treviso bleef deze orde bestaan tot in de 18e eeuw.

Zij werden spottend Fratres Gaudentes, (vroolijke Broeders) genoemd wegens hun vrije opvatting van het orde-leven. De eigenlijke naam was: *Ordo militiae Beatae Mariae*; Dante wraakt hun weelderig leven in *Inferno* 23, vs. 103.

Fratrum quoque gratia rara est. (lat.), *zelfs onder eigen broeders is de gunst zeldzaam.* Ovid., *Metamoph. I.*

Frauenfrage, (hgd.), de kwestie der emancipatie van de vrouw.

Freda of **Ferda,** „denklijk afremogenste goddinne gheheten *ferda*, die wi nu onse sprake hieten *firdi*, ende vieren dye opten VI, dach van der weken ende naamen die *firdendach*"; gelijk, volgens de oude Holl. Divisiën Kronyk (Leiden, 1517) fo. 44*b*, de Friesche prins Hengtst aan Vortigern, der Britten koning (omstr. 446—49 n. C.) zal hebben gezegd. Deze godin eerden de Friesche vrouwen bij Stavoren, en de maagden aanbaden haar als *Meda*.

Frederik, (barg.), voet.

Frederik d'or, Deensche gouden munt, ter waarde van acht gulden Ned.

Frederik Hendrik (De mantel van —. In den tijd des Actiehandels (z. ald.) schermde men veel met den „mantel van Frederik Hendrik." Deze vorst had n.l. een plakkaat der Staten van Holland vernieuwd, waarbij de koop van actiën nul werd verklaard, indien de verkooper de stukken op den dag der levering niet in zijn bezit had. Zij, die dus in 1720 gevaar liepen, veel te verliezen, beriepen zich op dat plakkaat om zich voor schade te dekken.

Frederiks, (barg.), schoenen.

Frederiks hooren schuiven, (barg.), hooren loopen.

Fredon, (fr., muz.), korte roulade, triller.

Freeholder, (eng.), bezitter of eigenaar; bezitter van een vrijleen of een leengoed gedurende zijn leven of als overerfbaar eigendom. In Amerika een onafhankelijk grondeigenaar.

Freesoiler, (am.), bewoner van een vrijstaat; in de parlementaire twisten, die den opstand der Zuidelijke Staten voorafgingen, aanhanger der stelling, dat de slavernij tot de Staten, waar ze reeds bestond, beperkt zou blijven en in alle nieuwe Staten zou worden uitgesloten.

Freestone-State, (am.), hard- of bouwsteen-staat, nml. Connecticut, zoo genoemd naar de vele steengroeven, die daar zijn. Ook wordt deze Staat met zinspeling op het karakter harer bewoners *Land of steady habits*, land der vaste gewoonten, genoemd.

Freetrader, (eng.), voorstander van den vrijen handel, zonder beschermende rechten.

Fregatvogel, een tusschen de keerkringen verblijvende *zeevogel*, met een vlucht van drie tot vijf ellen. Naar de *snelheid* zijner *vaart* aldus geheeten.

Freischütz, lett. *vrijschutter*, volgens de sage een schutter, die zich door een verbond met den Duivel zoogenaamde vrijkogels verschafte; in de door Carl Maria von Weber gecomponeerde opera, wordt deze sage behandeld.

Frères aux ânes, (fr.) (r. k.), *ezelbroeders*, Orde van Trinitariërs, eene in 1198 door Jean de Matha (naar wien zij ook *Mathurins* heetten) en Felix de Valois gestichte aan de H. Drieëenheid (Triniteit) gewijde orde, die tijdens de Kruistochten de bevrijding van Christen-slaven bezorgde. Zij reden op *ezels* (ânes).

Frères d'alliance, zie *verbondsbroeders*.

Frères provençaux, tot vóór korten tijd het kostbaarste restaurant te Parijs, waar diners van fabelachtigen prijs werden gereed gemaakt, naar een voormalig klooster.

Freronisme, bittere, ongenadige boekbeoordeeling; naar Fréron, een Fransch bellettrist en scherp recensent, den verklaarden vijand van Voltaire (1719—1776).

Fresco, (it.), muurschildering in een laag van zand en kalk met watervérf uitgevoerd. Van it. *al fresco* versch, omdat de kleuren moeten worden aangebracht, als de kalk nog nat is.

Fresh starters. (The —, sedert Maart 1895 te New-York een club van aanzienlijke jongelieden, die zich een wedstrijd in het weldoen ten doel stelt. Ieder lid moet op elke veertiendaagsche vergadering een geval kunnen meedeelen, waarin hij iemand, die in ongelegenheid verkeerde, in de gelegenheid heeft gesteld er bovenop te komen. — *a fresh start* gegeven heeft. Om de drie maanden worden de gevallen, waarin de hulp gebaat heeft, op het crediet van de betrokken *Starters* gebracht, en aan het eind van het jaar wordt een zilveren eereteeken uitgereikt aan het lid, dat de meeste menschen met succes geholpen heeft.

Fret, zie *Latwerk*.

Fretteeren, (hand.), een schip uitrusten of bevrachten.

Fretté, (wap.), zie *Latwerk*.

Freude, schöner Götterfunken, *vreugde, schoone spraak der goden*, eerste regel van Schiller's gedicht *An die Freude*, waarvan het finale der negende symphonie van Beethoven de muzikale vertolking geeft.

Freudvoll und leidvoll, *vol vreugde en vol zoete smart*, d. i. verliefd, eerste regel van Clärchen's lied in Goethe's *Egmont*, 3e bedrijf.

Freut euch des Lebens, weil noch das Lämpchen glüht: Pflücket die Rose, eh' sie verblüht.

Schept vreugde in 't leven, zoolang nog het lampje schijnt, Plukt het bloempje, eer het verkwijnt.

Algemeen bemind volkslied van Usteri (1763—1827), muziek van Nägeli, het eerst opgenomen in den *Göttinger Musen-Almanach* van 1796.

Freya, (noordsch), de godin der liefde, dochter van Njord en Skade, na Frigga, de koningin der goden, de voornaamste der vrouwlijke *Asen*; haar broeder was *Freyr* (de zon), zij zelve gold voor de maan; naar haar heet de zesde dag der week *Freyja-dag* of Vrijdag.

Freyr, (myth.), een der voornaamste godheden in Scandinavië; hij bestierde regen en zonneschijn, verleende vrede, voorspoed, ruimen oogst en andere weldaden; als zoon van Niördhr, wordt hij door sommigen voor den zonnegod gehouden; het zwijn was hem toegewijd; het dezen god gewijde joelfeest viel op onzen Kerstijd in.

Fricco, (myth.), zie *Freyr*.

Frichetceren, (barg.), stelen onder den schijn van geld te wisselen.

Frichti, (fr.), *ontbijt*, verbastering van het hgd. *Frühstück* voor dit of eenig ander maal.

Fries, (bouwk.), platte band in horizontale richting van een hoofdgestel bij de klassieke orden, tusschen den hoofdbalk [*architraaf*] en de *corniche*. In de dorische orde is de fries versierd met wiglijsten en metropen; in de overige orden wordt de fries met doorloopend ornement, figuren, menschen, dieren enz. hetzij in schilder- of beeldhouwwerk versierd.

Fries, (bouwk.), het middendeel (tusschen architraaf en kroonlijst) van de horizontale dekking van een zuilenrij.

Friedrich d'or, Pruisisch goudstuk ter waarde van vijf thaler, het eerst in 1713 geslagen onder de regeering van Friedrich Wilhelm I.

Friendly-game, (sport), vriendschapsspel van twee partijen (cricket, football etc.), waarvan de eene bepaald sterker is dan de andere, met het doel den zwakkere te oefenen.

Fries, (Doe wel aan iedereen, al was het ook een —, zou volgens de overlevering boven de Heeselpoort te Nijmegen gestaan hebben. Het spreekwoord wordt nog wel gebruikt, en stamt uit een tijd, toen nog de felste vijandschap tusschen Hollanders, Friezen, Gelderschen, Brabanters en Utrechtenaars heerschte.

Friesche ruiter, *haspelstok*, ook *Spaansche ruiter* en *Spaansche balk* geheeten, in welks gaten houten of ijzeren lanzen, pinnen of pieken worden gestoken, ter versperring van ingangen van droge grachten, of om op wegen en dijken de ruiterij tegen te houden; thans niet meer in gebruik, vervangen door palissaden.

Friesche wapens. De familiën van den Frieschen adel voeren schier allen de helft van een dubbelen zwarten adelaar in een gouden veld, en om deze concessie voegzaam te kunnen plaatsen deelen zij allen hun wapenschild; de rechterhelft wordt dan door den adelaar ingenomen, de linkerhelft vullen zij met hun familiewapen. De overlevering der oude Friesche schrijvers, dat Karel de Groote deze concessie of gunst zou verleend hebben aan al de familiën, uit welke een of meer leden, onder aanvoering van hun opperhoofd Magnus Forteman deel hadden genomen aan den tocht naar Rome en de inneming dezer stad in 809, is uit heraldiek oogpunt onhoudbaar, omdat de wezenlijke wapens eerst lang na Karel den Groote ontstonden en de dubbele adelaar als zinnebeeld des Rijks van nog veel jonger datum is. Een *latere* krijgs- of *kruistocht* kan intusschen aan die familiën deze keizerlijke concessie hebben bezorgd.

Friesen, (barg.), gouden gespen.

Frigga, (myth.), naam der Noordsche Juno, friesch *Friga*, *Frikka*, *Freke*. Zij, de gemalin van Odin, wordt dikwijls verwisseld met *Frega* (z. a.). In Saksen heette zij bepaald *Frikka*, *Freke*, dochter van *Fiörgyn*. Verward met *Fronwa* (z. a.) en *Freda* (z. a.). Beschermster der vrouwen en maagden en huwelijken.

Friggu (n. myth.), de gemalin van Odin, de moeder der goden.

Frigidarium, de zaal voor koude baden in een Romeinsch badhuis.

Frigotherapie, geneeswijze door middel van lage temperatuur, bijv. in een *puits frigorifique* (koudmakende put, koelput). De uitvinder is de Zwitser Raoul Pictet, die zich reeds twintig jaar geleden naam verwierf met de verdichting van zuurstof en stikstof tot vloeistoffen, en die te Berlijn een inrichting heeft om groote ruimten tot zeer lage temperaturen af te koelen. Door aansluiting aan die inrichting zal men zich misschien over eenigen tijd, op heete zomersche dagen, zoo en zooveel M^3 koude lucht van 50 of 100° onder nul, of van nóg lagere temperatuur, in huis kunnen verschaffen; alleen maar door een beetje *liquide Pictet* te koopen.

Frimaire, (fr.), ijzelmaand, vorstmaand, derde maand van den Fransehen republikeinschen almanak (21 Nov.—20 Dec.). Uit fr. *frimas* (ijzel).

Frikadel, ook **frickadel** en **frikkedil,** gehakt vleesch; van fr. *fricandelits*, klompjes gehakt vleesch, die gebraden zijn.

Frisch, fromm, froh, frei! *frisch, vroom, vroolijk, vrij;* zinspreuk der Duitsche turners.

Frisii soli spes decusque, (lat.), *de hoop en het sieraad van den Frieschen bodem*, bijnaam van Rudolf Agricola, geb. te Baflo in Groningen in 1442, toen Groningen nog Friesland heette, gest. te Heidelberg in 1485.

Friso, volgens de fabel stamvader der Friezen. Zoon van Adel, koning van een Indisch rijk aan den Ganges, moest hij zijn vaderland verlaten met zijn broeders Bruno en Saxo, en vestigde zich, na veel omzwervens, in 313 v. C., bij het Kreilerbosch in Friesland. Deze sage is dichterlijk bearbeid door W. van Haren in zijn heldendicht *Friso*. Bruno en Saxo zouden de stamvaders zijn van de Brunswijkers en Saksers. (Vergelijk *Bato*). *Frisones* = moerasbewoners, anders niets.

Frithesuind, zie *Kona Freys*.

Frithiofsaga, verhaal der lotgevallen van den Noorschen held *Frithiof de Stoute*, in het IJslandsch, vermoedelijk in de 14e eeuw gedicht, bij herhaling uitgegeven en wereldberoemd geworden

door de Zweedsche bewerking van Esaïas Tegner, welke in het Nederlandsch is overgebracht door J. J. L. ten Kate.

Fritz (Der böse —, Frederik I, keurvorst van de Paltz, bijgenaamd de „overwinnaar," tijdgenoot van keizer Friedrich III, † 1476,

Frivolité, fijn dameshandwerkje, randversiering, van gelijkl. fr. nietigheid; van lat. *frivolus*, ijdel, onbeduidend.

Fro, de zonnegod der Germanen, bij de Noren *Freyr*.

Fröbelscholen, scholen naar het plan van den Duitschen paedagoog Friedrich Fröbel († 1852), den oprichter der zoogenaamde kindertuinen. Volgens de Fröbel-methode worden reeds zeer kleine kinderen bezig gehouden met oordeelkundig gekozen leerzaam speelgoed; ze moeten papier vouwen, knippen en vlechten, met erwten en stokjes verschillende figuren maken, en vele andere zaken.

Fröhlichianen, sekte, die niet tot de Doopsgezinden behoort, maar hierin met deze overeenkomt, dat ze het dragen van wapenen ongeoorloofd acht. Ze geniet echter niet de voorrechten, welke bij Kon. kabinetsorder van 3 Maart 1868 den Doopsgezinden in Pruisen zijn toegekend.

Fronde, (La —, lett. *de slinger;* spotnaam, dien Bachaumont, tijdens de onlusten in Frankrijk, gedurende de minderjarigheid van Lodewijk XIV (1648—1652), gaf aan de leden van het parlement, die zich tegen het ministerie en kardinaal Mazarin verzetten; hij vergeleek hen, wegens hun kleingeestig strijden met schotschriften, liedjes en laffe uitvallen, met straatjongens, die met den slinger steenen werpen, maar wegloopen als de politie (*les archers*) komt. In den mond des volks beteekende *frondeur* spoedig „flinke kerel"; zelfs kwamen allerlei artikelen *à la fronde* in het huislijk leven voor. Bij de onlusten te Bordeaux (1652) verdeelden zich de *frondeurs* in *grande* en *kleine fronde*; een derde partij noemde zich *l'Ormée*, de olmenlaan, naar de plaats der samenkomst. Frondeur heeft thans de beteekenis van mopperaar, kleingeestig opposant.

Front de bandière, (mil.), lijn vóór een legerplaats, waar de troepen zich, tot uitrukken, verzamelen.

Frontaal, een vroeger foltertuig, bestaande in een touw met knoopen, dat om het voorhoofd (fr. *front*) werd aangetrokken.

Frontaal (bouwk.), voorzijde veelal het bovengedeelte van een voorgevel of andere bouwkundige samenstelling, puntgevel boven een spitsboogvenster.

Frontaalband, *hoofdband* gedragen door Grieksche vrouwen, wordt voornamelijk aangetroffen op standbeelden van godinnen; van lat. **frons,** *voorhoofd*. Ook een metalen plaat vóór het voorhoofd van een paard, ter bescherming van het voorhoofdsbeen.

Frontaliën, (r. k.), de voorstukken der hoogaltaren.

Fronte capillata, post est occasio calva, Cato Philosophus, *Disticha de moribus* II, 26. *Van voren is de gelegenheid gelokt, van achteren kaal;* als men de gelegenheid laat voorbijgaan, is het te laat.

Frontispice, (bouwk.), driehoekige, uit het dak vooruitspringende gevelbekroning van een gebouw, gewoonlijk met beeldhouwwerk gevuld; titelprent van een boek; fr. *frontispice*.

Fronton, (bouwk.), renaissance-stijl, gebeeldhouwde lijst op de kroonlijst.

Froskepolle, kikvorschen-eilandje, een herberg, ½ uur t. o. van Leeuwarden, door visschers, schippers, jagers en schantsenrijders druk bezocht, en beroemd door Prins Willem IV, die in dit huis met Onno Zwier van Haren en andere jachtgezellen verwijlde.

Frottola, (it.), lett. *vrüchtjes;* eene soort edeler italiaansche volksliederen, het midden houdend tusschen de kunstige madrigalen (herdersdichten) en de zeer eenvoudige villanelle (oude herdersdansen met zang) en *villoten* (boerenliederen) der 15e eeuw.

Frouwa, (myth.), als Duitsche godin, bekend geworden door een omstr. 1846 te Merseburg gevonden fragment, waar zij als *Fruo* voorkomt, zuster van *Folla*. Haar wordt het genezen van wonden door tooverrijmen (thu biguolen Frua) toegeschreven.

Fructidor, *vruchtenmaand*, 12e maand van den Republikeinschen kalender in Frankrijk, 18 Aug.—16 Sept. Bij deze maand kwamen vijf aanvullingsdagen, want de eerste maand (Vendémiaire) ving 22 Sept. aan. Van lat. *fructus* = vrucht.

Fruges consumere nati, (lat.), *geboren om de vrucht des velds te eten*, d. i. onschuldige, eenvoudige menschen, uit Hor. *Epist.* I, 2, 27; gewoonlijk minachtend in den zin van *doodvreters*. De geheele zin luidt *Nos numerus sumus fruges consumere nati* (wij zijn nullen, alleen geboren om de vrucht des velds te eten); in gunstigen zin staat het oorspronkelijk *Ilias* VI, 142. Bij Homerus is het alleen eene tegenstelling met de Goden: als in de *Ilias* Glaukos tegen Diomedes in 't strijdperk treedt, zegt de laatste, die Gl. niet kent, dat hij, zoo Gl. „een der onsterflijken zijn mocht", niet zal strijden, maar als hij was „van der menschen geslacht, dat zich voedt met de veldvrucht", dan zou hij hem bestrijden en overwinnen. In de *Ode* is het eene omschrijving van *menschen*, meer niet.

Früh übt sich was ein Meister werden will, *wie een meester* (in zijn vak) *wil worden, oefent zich vroeg*, Uit Schiller, *Tell* III, 1, waar de uitmuntende schutter Tell zich verheugt, dat zijn jongens zoo vroeg gaan schieten.

Frühschoppen, wijn of bier drinken in den morgen, onder studenten in Duitschland gebruiklijk; soms duurt dat van 11—1 uur.

Fruité, (wap.), zie *Gevrucht*.

Fruits égouttés, (fr.), vruchten in suiker, gekookt en daarna uitgelekt, om ze in doozen of kistjes te verpakken, van *égoutter* = laten uitdruipen.

Fruits secs, (fr.), lett. *gedroogde vruchten*, Fig. iemand, wiens studiën mislukken. Aardigheid van de école polytechnique, te Parijs, waar de zoon van een handelaar in gedroogde vruchten, bij het vooruitzicht, dat hij niet door zijn examen zou komen, ten antwoord gaf: „je serai dans les fruits secs comme mon père".

Frustra cum morte pugnatur, (lat.), *vergeefs is 't den dood te bekampen*.

Fuchsia, bloem, het eerst door Plumier beschreven, die ze zoo noemde ter eere van Leonard Fuchs (1501-1565) een der vaderen van de plantenkunde, die ze in 1542 naar Europa bracht. Meestal verhaspeld in *foksia*.

Fudge, (eng.), of *Mr. Fudge*, een onbetrouwbaar verteller of berichtgever. Naar den uitroep *Fudge* (larie), die de heer Burchell herhaaldelijk laat hooren op de blufferijen der twee zoogenaamde groote dames uit de stad, op bezoek bij den Vicar of Wakefield in Goldsmith's roman.

Fuéro, (sp.), gerechtsplaats; m.v. *Fuéros*, verzameling van wetten, in bepaalde steden of landschappen van kracht, privilegiën, inzonderheid in de Baskische provincièn; (waartoe ook behoort vrijdom van belastingen). Van lat. *forum*.

Fugere cum licet, ne quaere litem, (lat.), *zoek den strijd niet, wanneer gij hem kunt vermijden*.

Fugit irreparabile tempus, *de tijd vliegt onherstelbaar heen*, Verg., *Aeneis* III 384.

Fuif, (stud.), jolige partij, prettige avond, van lat. *foveo*, warmen, verkwikken.

Fuimus Troës, (lat.), *wij Trojanen zijn er geweest*; woorden van een Trojaan na Troje's val, het is met ons gedaan. Uit Verg., *Aeneis* II, 325.

Fuiven, (stud.), *feestvieren*, onthalen, vrijhouden, aanbieden.

Fuit Ilium, (lat.), Vergilius, *Aeneis* II, 325, *Ilium is er geweest*, woorden van een Trojaan na Troje's val. Het is gedaan met de zaak.

Fulchaert, (barg.), haan.

Fulguriet, zoogenaamde bliksembuis, donderbeitel, zijnde een buisvormige opeenhooping van kwartskorrels, door den bliksem half gesmolten, die in sommige oorden aan de helling van heuvels vaak loodrecht in het zand staan. Van *fulgur* (lat.) bliksem.

Fulguriet, ontplofbare stof, die geen warmte noch rook ontwikkelt en niet aanslaat, in 1893 uitgevonden door Ra-

oul Pictet, Zwitsersch ingenieur. Kan in drie verschillende graden van sterkte worden vervaardigd; de zwakste voor oorlogswapenen, de beide andere voor technische doeleinden. Deze stof heeft dit vooruit boven dynamiet, dat het naar omstandigheden gewijzigd, o. a. voor geweren gebruikt, zonder gevaar vervoerd en moeilijker gefabriceerd kan worden. Om het te maken, zijn bijzondere toestellen noodig, die men zich zoo maar niet onopgemerkt aanschaft. Het ontploft niet door schokken, maar alleen bij een zeer hoogen warmtegraad.

Fumi, (it.), lett. *rookvoorthrengselen*, eigenaardige soort van teekeningen, verkregen door de onderzijde van een tafelbord boven de lamp te berooken, daar met een stift figuren in te trekken, en daarvan afdrukken te maken. Het enkv. *fumo* = rook, damp.

Fumisterie, (toon.), pikante fantasie, die de zinnen streelt en den lachlust opwekt. Eigenlijk de handeling of het middel van een *fumiste* (rookverdrijver). Zelfs in de dolste klucht, in de grootste *fumisterie*, moeten de tooneelspelers den grootsten ernst bewaren.

Fuoco, (it.), vuur. *Con fuoco* (muz.) met vuur.

Furbeh's, prachtige *begraafplaatsen* van de stichters der vijftien keizerlijke moskeeën en tempels te Konstantinopel. Ze omringen die moskeeën.

Furcae (of **Furculae**) **caudinae,** *Caudijnsche varkens*, fr. *fourches caudines*; bergengte in Italië tusschen Caudium en Beneventum, alwaar in 321 v. C. de Romeinsche legioenen in den oorlog tegen de Samnieten tot een allerschandelijkst verdrag genoodzaakt werden; vandaar, eene plaats, waar iemands eer, goede naam, gevaar loopt.

Furchtlos und treu, (hgd.), *onbevreesd en trouw*, spreuk van Wurtemberg.

Furia Francese, (it.), Fransche furie, komt het eerst voor bij Antonius de Arena († 1544) *Ad compagnones*, denklijk naar de *furor teutonicus* = Duitsche furie bij Lucanus († 65 j. v. C.), *Pharsalia* 1, 2, 5, 6. Ook Petrarca († 1374) *Canzone* 5 vs. 53, spreekt van *tedesco furor*.

Furiae, (myth.), wraakgodinnen, die ver van goden en menschen in den Erebus wonen, met onverzoenlijke gestrengheid de heiligste rechten, met name van ouders, broeders, gastvrienden, smeekelingen wreken en de met vloek beladen zondaars tot na den dood met helsche folteringen vervolgen. In het gr. heeten zij *Erinnes* (z. ald.).

Furiant, vlugge Boheemsche dans met afwisselende maat.

Furie, (myth.), wraakgodin. Zie bij *Eumeniden*. Vandaar, woedende vrouw, ook *helsche* furie, van lat. *furo* (*furere*) = razen, woeden, tieren.

— **(Engelsche** —, oproer der troepen onder Marlborough wegens niet betaling der soldij.

— **(Fransche** —, de mislukte aanslag van Anjou op Antwerpen in Januari 1583.

— **Spaansche** —, te Antwerpen 4 Nov. 1576, Haarlem onder Don Frederik Juli '73, Naarden onder Romero Dec. '72, Oudewater onder Hiërges Augs. '75 en Zutfen onder Alva zelven Oct. '72.

Furiën van de Guillotine, (De — zoogenaamde *tricoteuses*, vrouwen, die met de breikous in de hand de vergaderingen der conventie bijwoonden en de leden aanmoedigden in hun verwijzen naar de Guillotine.

Fusée, (wap.), zie *Spitsruit*.

Fuseller, *soldaat* bij het O. en W. Indisch leger, eig. *geweerdrager*, van fr. *fusil* = geweer.

Fusie, vermenging, waardoor verschillende bestanddeelen één geheel uitmaken; zoo bijv. *fusie* van de verschillende takken der Bourbons; *fusie-ministerie*, waarin leden van verschillende richtingen zitting hebben.

Fusiek, (Zeeuwsch-Vlaanderen) *geweer*, verbastering van 't Fr. *fusil*, in 1830 beschimpten de Zeeuwen de Belgische *gardes-civiques* als: *garde fusieke*.

Fusil, (wap.), zie *Vuurslag*.

Fustage, (hand.), vaten, kisten enz., waarin de goederen verzonden worden.

Fustanella, Albaneesch hemd, dat tot over de knieën gaat en dan niet door overkleeren wordt bedekt. Van (turksch) *fystan* = vrouwenrok.

Fusté of **Fûté,** (wap.), met een lade (vuurwapens) of een schaft (pijlen). Zie *Gestaud* (boomen).

Fusti, (hand.), procentsgewijze aftrekking van gewicht ten voordeele van den kooper voor de onbruikbare deelen der verkochte waar; thans veelal *refactie* geheeten.

Fustian, (eng.), bombazijn; *Fustian an ape,* trijp, van sp. *fustian,* algemeene term voor gekeperde stof.

Fut, (Bouwk.), schacht of schaft van eene zuil, het gedeelte tusschen het voetstuk (*basis*) en het kapiteel.

Fylot, (wap.), een kruis, waarvan alle armen in dezelfde richting rechthoekig zijn omgezet, m. a. w. waarvan de armen eindigen in halve krukhoofden.

Fyrhar, zie *Oere.*

G

G, (hand.), op Fransche munten *Poitiers* en met een leeuwtje *Genève*, op Oostenrijksche *Nagy-bánija*, in Hongarije, *Cunzburg* en *Rugo Bouva*, op Pruisische *Glatz* of *Stettin;* op koersnoteeringen *geld* of *gevraagd*.

G, (k.m.a.), *Genie* voor O.-Indië.

G.G., *Gouverneur-Generaal* (van Ned.-Indië).

G. H. V. L., op Ned. munten *Groot-Hertog van Luxemburg*.

G. I. T. V., *Gloriam Imitamur Tendentes Virtutem,* (Wij bejagen roem als wij naar deugd streven). Zinspreuk van eene vereeniging te Amsterdam, ter beoefening der uiterlijke welsprekendheid.

G. M., *Gouvernements-marine.*

G. O. M., (eng.), *Grand Old Man,* de groote oude man, n.l. Gladstone. Door tegenstanders wordt **G. O. M.** vertolkt met *Grand Old Muddler* (de groote oude modderaar); zijn scheldnaam luidt *Empty Old Windbag.*

Ga, in Minnerts-ga, enz. = dorp van fr. *gea.*

Gaales (Om — maken, (barg.), *om hals brengen.*

Gaaper, (barg.), *mond.*

Gaas, fijn en doorschijnend weefsel van zijde of garen, ook van goud-, zilver- of ijzerdraad. Van fr. *gaze*, naar de stad *Gaza* in Palestina.

Gaba-gaba, bruin en geel geworden *bladeren van den Sagopalm.* Ze vormen den wand (de omwanding) der woningen van de Amboneezen boven de muren.

Gabaar of **Gabare,** *plat, wijd schip* met zeilen en riemen, op de Fransche rivieren in gebruik bij het lossen en opvoeren van goederen uit schepen, die te grooten diepgang hebben om verder te varen; bij ons *vlet* of *lichter.*

Gabah, (mal.), *rijst,* van het stroo, maar nog niet van den bolster ontdaan; ook *zaairijst.*

Gabbatha, plaats vóor het Rechthuis of het paleis van Pilatus te Jeruzalem, vanwaar deze over Jezus vonnis heeft geveld. N. Test. Grieksche vorm van chald. *Gibta*, hebr. *Gibbetôn*, z.v.a. *helling, hoogte, heuvel.* Uit het Joh. 19 vs. 13 bijgevoegde *Lithostrôtos* (z. a.) blijkt, dat 't eene hoogte is geweest, met steenen bevloerd, of oorspronklijk met steenachtigen bodem.

Gabbe, van n.[hebr. *gabbai* meervoud: *gabbo-im, beheerder, bestuurder.*

Gabber, of **gabbert** (b a r g.), *medegerangene, kameraad.*

Gabbromassa, plastische massa waarvan de voornaamste bestanddeelen uit speksteen en klei bestaan. Ze is na gebakken te zijn zeer hard en dient voor vazen, bustes, enz.

Gabelle, (f r.), osaks. *gafol*, oorspronkelijk elke soort van belasting, later belasting op het zout, in Frankrijk afgeschaft in 1790 doch in 1806 weder hersteld. Ironisch de Fransche *Salische* wet geheeten, naar l a t. *sal* = zout.

Gabellot(t)o, *pachter van een adellijk grondeigenaar* (*principe*) op Sicilië. Zulk een pachter heeft dikwijls een *sottogabellot(t)o*, onderpachter, die hem ‚met de noodige verhooging, de pachtsom moet opbrengen, welke hij zelf aan den grondeigenaar schuldig is.

Gabelsberger-systeem, meest verbreid *stelsel van stenographie*, naar Franz Xaver Gabelsberger te München, 1789 + 1849.

Gabord, *marine-vaartuig. Gabords* (f r. meerv.). = gaarboorden, zandstrooken tegen de kiel.

Gabriel (h e b.), = *de macht Gods*, de engel van de straffende hand Gods, beschermengel Israëls, gestalte van vuur.

Gabriel, (h e b r.), de engel des doods, de vorst van vuur en donder; 2e. Bij de Mohammedanen de eerste der vier begunstigde engelen en de geest der waarheid; 3e. in de Middeleeuwsche letteren de tweede der zeven engelen voor Gods troon; 4e. bij Milton het hoofd der engelenwacht bij het paradijs. Zie ook *Aartsengelen.*

Gabrielle (La belle. *Gabrielle d'Estrées*, hertogin de Beaufort, sedert 1590 minnares van Hendrik IV.

Gachamim, (h e b r.), meervoud van *gacham* = wijs, *de wijzen*, de klassieke geleerden Israël's, die de traditie beoefenden en overbrachten.

Gaditanum Fretum, oud-Romeinsche benaming van de *Straat van Gibraltar.* Naar Gades of Cadix, zie bij *Hercules.*

Gadjah, (mal.), *olifant.*

Gadjo, gadsjo, gadsji, zie *Gids.* Ook noem(d)en de Zigeuners de boeren en dorpsherbergiers, die voor hen gestolen goed bewaarden, *gadsjo.*

Gaelisch, taal van Schotland en Ierland tot den Celtischen taalstam behoorende.

Gaffel, (w a p.), een der *herauts-stukken*, gevormd door de bovenste helften van een *band* en een *baar* en de onderste helft van een *paal*, vereenigd tot een Y-vormige figuur.

Gaffelsgewijs, (w a p.), geplaatst onder hoeken van 120° (drie stukken); verdeeld door een gaffellijn in drie kwartieren.

Gaga, (f r.), syn. *gâteux*, een zwak, een krankzinnig, een zeer dom mensch, met wien men alles kan doen, die geen weerstandsvermogen heeft; naar fr. *goga* zachte koek. Van daar ook *gaga* of *fauteuil de gaga* als naam voor een *luierstoel.*

Gagu, (m a l.), droog *adit* of *rijstveld.* In *Dejook.*

Gagate of *git*, (z. a.), eene aardpekachtige bruinkoolsoort met schelpachtige breuk en pikzwarte kleur; laat zich bewerken op de draaibank, polijsten. Voor de namaak van gitten sieradiën bedient men zich van zwarte glassoorten, eboniet (z. a.) en derg.

Gage, (m a r.), handgeld, soldij, enz. voor matrozen, van it. *aggio* = pand; jaargeld der leden van tooneel- en operagezelschappen.

Gährend Drachengift (In — hast du die Milch der frommen Denkart mir verwandelt, *In gistend drakenbloed hebt gij mij de melk der vrome denkwijze veranderd.* S c h i l l e r, *Wilhelm Tell IV.* 3. Ongetwijfeld heeft Schiller bij het schrijven dezer woorden aan L a d y M a c b e t h gedacht (*Macbeth I.* 5.), die van het gemoed van haren man zegt, dat het is „too full o' the milk of human kindness."

Gai-wekajom, (h e b r.), de luid uit-te-roepen beginwoorden van een Hebreeuwsch smeek-gebed. Vandaar *gai-wekajom-schreeuwen*, Joodsch-Duitsche uitdrukking voor *luid ach en wee roepen.*

Gaea, (gr. myth.), *de Aarde* als godin en wekster der menschen, de Tellus der Romeinen.

Gai-gai, lange bamboestok, die, als onze vischhengels, verlengd kan worden, op de Banda-eilanden gebruikt om de muskaatnoten af te stooten, te dien einde zit aan den top een soort kleine *vork*.

Gaillarde (fr.), oude Fransche *dans*, ook *romanesca* geheeten, flink en vroolijk, denkelijk van Italiaanschen oorsprong, daar de naam aan Romagna doet denken, het sprw. *den Spaanschen galliard dansen*, (Amst.) beteekent: *gegeeseld worden*.

Gajes, (barg.), *dienders*.

Gajew, (n. hebr.), *schuldig*, in het bizonder, geld schuldig.

Gajim, (hebr.), *leven*.

Gai, (wap.), zie *Naakt* (paarden).

Gala (In —, (sp.), *in feestkleedij*; van *Gala* = hofkleed.

Galangan, (mal.), *heuveltje, dijkje*.

Galante stijl, (muz.), de vrije stijl in de 18e eeuw, niet streng aan een bepaald getal reale stemmen gebonden; de *klaviersonaten* van Ph. C. Bach behooren er o. a. toe.

Galante ziekten, *ongesteldheden*, die de gevolgen zijn van ontucht; van *galanterie* (z. a.)

Galanterie, oorspronkelijk hoffijkheid of smaakvolle beleefdheid jegens het schoone geslacht; later de geveinsde hulde aan de vrouwen gebracht door hen, die zich bij deze aangenaam zoeken te maken zonder een duurzame verbintenis te beoogen: nog later: valschheid, dekmantel der grootste losbandigheid.

Galanteriewaren, (hand.), *de artikelen van weelde, die tot opschik of mode dienen, uitgezonderd die, welke bij de el verkocht worden*.

Galantine, (fr.), oorspronkelijk een gevuld speenvarken, thans ook gelardeerd gehakt, d. i. gehakt (rund- of kalfs-)vleesch, met stukjes spek (*lard*) en truffels doorkneed.

Galatea, (gr. myth.), zeenimf, dochter van Nereus en Doris, verliefd op Acis of Akis. Titelrol van Händel's opera „Acis en Galatea". *Fig.* een schoon meisje.

Galchoes, (n. hebr.). christelijke (vaak ook in het algemeen niet-Joodsche) letterkunde en wetenschap.

Galatie, zie *Gallograecia*.

Galei, (wap.), een ouderwetsch schip, dat door riemen werd voortbewogen; de gaten voor de riemen zijn soms omboord van een ander émail.

Galenische aderlating, een tot flauwwordens toe gedreven aderlating. Naar Galenus (z. a.).

Galenus (Claudius, geb. 131 n. C. te Pergamus, studeerde in zijne vaderstad, te Smyrna, Corinthe en Alexandrië in de geneeskunde, en werd een van de beroemdste geneesheeren der oudheid. Naam voor een geneesheer in 't algemeen:

Dat Galenus opes,
Justinianus honores,
Paupertatem Aristoteles.

Geneeskunde geeft goud, rechtsgeleerdheid eer, onderwijs armoede.

Galenus zegt „Neen", Hippocrates „Ja", *de geleerden* (dokters) *zijn het niet eens*. Naar Galenus (z.a.), ontleend aan de *Folies amoureuses* van Regnard.

„Galère (que diable allait-il faire dans cette —"?) Uit *Les Fourberies de Scapin van Molière* (II, 11), in 1671 voor het eerst opgevoerd. Géronte richt die vraag bij herhaling tot Scapin, die, om hem geld af te persen, den eersten tracht diets te maken, dat zijn zoon op een galei wordt gevangen gehouden, door een Turk, die losgeld verlangt. Niet alleen het denkbeeld, zelfs de woorden zijn echter schier letterlijk ontleend aan *Le Pédant joué*, comedie van Cyrano de Bergerac (II, 4), in 1654 voor het eerst opgevoerd. Molières woorden worden gewoonlijk gebezigd in den zin van: *Wat had hij er mede te maken? Waarom heeft hij zijnen neus in dat wespennest gestoken?*

Galerij, overdekte wandelbaan aan één zijde open, ook lange en smalle zaal van een paleis; daar deze veel voor het ophangen van schilderijen gebruikt

worden, ging de naam over op elke vorstelijke schilderij-verzameling. Van hier weder *galerij-werken*, de prachtwerken, waarin de schilderijen van beroemde verzamelingen in kopergravuren werden gereproduceerd.

Galgelappers, spotnaam voor de bewoners van *Leeuwarden*.

Galgemaal, (stud.), de afscheidspartij, die de gepromoveerde geeft en waarmee hij van het studentenleven afscheid neemt; van gelijkl. *g.* —, het laatste maal, dat een tot de galg veroordeelde nuttigde, hetwelk, volgens het oude gebruik, uit de spijzen zijner keuze bestond en waarbij, naar men beweert, vaak ook de rechters en geestelijken mede aanzaten, terwijl allen veelal in taamlijk opgewonden stemming den disch verlieten.

Galgenhumor, korte, zinrijke gezegden van goedaardigen of bitteren aard, door of omtrent menschen, die aan den lijve gestraft worden, bepaaldelijk *galgen*-humor geheeten, omdat de galg weleer het gewone strafwerktuig voor ter dood veroordeelden was. Een voorbeeld er van zie bij *Feldbischof*. Overdrachtelijk: al te cynische humor.

Galgenjong, lett. *jong* of *kind der galg;* Vlaamsche volksnaam voor de alruinplant (*mandragora*), welke zich naar het Germaansche volksgeloof uit het zaad of de urine van den gehangen dief ontwikkelde, en, met behoedzaamheid en inachtneming van zekere regelen uitgedrukt, haar bezitter geluk aanbracht en de kracht bezat om 't verborgene te ontdekken en de toekomst te openbaren. Zie *Alruinmannetjes*.

Galgezagers, spotnaam voor de inwoners van Zaandam. In 1678 vond men daar eene galg met vier lijken, doorgezaagd, op den grond liggen.

Galletsa, (n. hebr.), *schoen-uittrekking* (z. a.) de naam der Israël. ceremonie, die bij verbintenis, ontbinding en overgang plaats had; vgl. Ruth 4 v. 7, 8.

Galileërs, schimpnaam aan de eerste Christenen gegeven, dewijl Galilea Jezus' woonplaats was, zijne eerste discipelen en belijders Galileërs waren, en de Galileërs zich van de Judeërs onderscheidden door een platteren tongval. *Galilea* = omtrek, gebied (hebr. *galil*).

Galimafré, zie *Bouffon*.

Galjardje, (zie *Gaillarde*), in Noord-Holland (N. O. deel) een jongelui-partijtje met zang en dans.

Galjas, ital. *galeazza*, een soort van groote *galei* op de Middell. zee in gebruik, heeft riemen zoowel als zeilen (drie masten) en voert een paar stukken geschut.

Galjoen, (wap.), een ouderwetsch schip, dat door drie rijen riemen, boven elkaar werd voortbewogen; het schip heeft geen tuig, doch meestal voor en achtereen gevechtstorentje.

Galjoen, (mar.), *scheepssneb*, snuit van een zeeschip. Een galjoen met een borstbeeld er op of er aan heet eng. *busthead*, beeldgaljoen, (hgd. Bildgalion), *figurehead;* een galjoen met meer figuren *familyhead*. Hoog-opgeboeid vaartuig, waarmee de Spanjaarden op West-Indië varen; van m. lat. *galio* en dit van *galea* = *galei*.

Galjoen-kaptein, (mar.), spotnaam voor den schepeling, belast met het schoonhouden van het geheim gemak aan boord. Zie *Fokkebals*.

Galjoot, koopvaardijschip met één mast en eenige kleine stukken: van mlat. *galiota*, verkleinwoord van *galea* = galei.

Gall (Systeem van —, het stelsel of de *schedelleer* van den Weener geneeskundige Franz Joseph Gall 1758—1828, schrijver van „Anatomie et physiologie du *système nerveux* en général et *du cerveau* en particulier". Volgens hem kan men door betasting van het hoofd en van de hersenkas den innerlijken gemoeds- en zielstoestand van een mensch leeren kennen, daar de uitwendige hoofddeelen en -deeltjes overeen kwamen met de innerlijke eigenschappen.

Galla, (n. hebr.), *broodkoek, fijnbrood;* ook, het stukje deeg, dat (Num. XV: 20) afgezonderd moest worden. Vandaar: „*galla nemen*" het afzonderen van dit stukje deeg, en *galla* in het bizonder het Sabbathbrood, waaraan deze plicht vervuld is. Hebr. *challa*, van *chalil* (bij heeft doorboord); nog tegenwoordig doorboren de Arabieren en Joden hunne offerkoeken.

Gallas, (e n g.), gewerkte Jacquardstof.

Gallego (s p. p o r t.), *bewoner van* de Spaansche provincie *Galicië*. De Gallegos gaan veelal naar de groote steden van Portugal en ook naar die van Spanje om daar harden, zwaren arbeid te verrichten, het zijn de Auvergnats van het Iberisch Schiereiland, vandaar, dat gallego synoniem is met *sjouwer*, en ook, om zijn eerlijkheid en soberheid, met een model werkman van lageren stand.

Gallicaansche Kerk, de R. kerk in Frankrijk. Het verschil tusschen deze en de R. K. kerk in het algemeen is niet gelegen in de leer of de kerkelijke gebruiken, maar alleen in een zekere nationale zelfstandigheid der kerk in Frankrijk tegenover den Paus.

Galliërs, *Keltische volksstam*, oorspronkelijk tusschen den Rijn en de Garonne; een deel van hen ging naar het tegenwoordige Frankrijk, dat vandaar door de Romeinen *Gallia transalpina* (Gallië over-de-Alpen) genoemd werd, in tegenstelling met *Gallia Cisalpina* Gallië aan deze zijde der Alpen (Boven-Italië). Bij de Grieken bekend als *Keltai*, bij de Romeinen als *Galli* = krijgslieden, naar den oorlogskreet (g r. *galatai*). Dichterlijk of spottend worden de Franschen nog wel eens Galliërs genaamd.

Gallif, (n. h e b r. en a r a b.), *slachtmes*.

Gallimathias, *onzinkramerij*, naar een rechtsgeding over een haan van zekeren M a t t h i a s, waarbij de pleitbezorger de woorden *gallus Matthiae* (de haan van Matthias) bij vergissing meermalen verwisseld zou hebben met *galli Matthias* (Matthias van den haan) en hierdoor onverstaanbaar werd; fr. *galimatias*.

Gallio, (Een —, iemand, die onaandoenlijk is tegenover dingen, welke toch wijdstrekkende gevolgen kunnen hebben; inzonderheid in godsdienstige aangelegenheden. H a n d e l. 18 v. 17: „*Gallio* (stadhouder van Achaje) *trok zich geen van deze dingen aan*".

Gallische haan, spotnaam voor Fransche opgeblazenheid (zie *Galliërs*), vooreerst met het oog op het Fransche roem-bewustzijn, dat snel zich verheft, zooals een haan in woede zijn kam opheft, en vervolgens als zinspeling op het Lat. woord *gallus*, dat beteekent 1° *haan*, 2° *Galliër*.

Galliseeren, methode om den most van onrijpe en dus suikerarme druiven door toevoeging van suiker aanmerkelijk te verbeteren; van H e i n r i c h L. L. G a l l, die deze methode in 1828 bekend maakte.

Galaeth (n. h e b r.), (s p r. *galvet*), *ballingschap, verbanning*.

Gallograecia, dubbelnaam van *Galatië* (in Klein-Azië); ook *Galatiah Hellquis, Grieksch* of Aziatisch *Gallië* geheeten. Voormaals deel van het oude Phrygië, ontving het deze benaming van eene Gallisch-Germaansche volksmenigte, die van de boorden van Moezel en Rijn naar het Oosten van Europa getrokken, Nicomedas I, koning van Bittynië, tegen Antiochus Soter ter hulpe traden, en door dezen in 275 v. C. geslagen zijn en vervolgens met de Phrygiërs ineengesmolten. Zie *Soter*.

Gallomanie, *overdreven ingenomenheid* met alles, wat *Frankrijk* oplevert, inzonderheid met de Fransche taal en zeden. Ze heerschte zeer sterk in Duitschland in de dagen van Frederik den Groote, en in ons vaderland in den tijd der Bataafsche republiek.

Gallon, Engelsche inhoudsmaat voor vaste lichamen = 4,543458 L. Ze vindt een plaats in de volgende schaal.:
1 quarter à 2 cooms à 4 bushels à 4 peks à 2 *gallons* à 2 pottles à 2 quarts à 2 pints à 4 gills.
Voor vloeistoffen:
1 tun = 2 pipes of butts à 2 Hogsheads à 63 *gallons* à 4 quarts à 2 pints à 4 gills. Ook is 1 tun = 3 puncheons à 2 tierces en 1 pipe = 7 runlets.

Gallach, (n. h e b r.), die de tonsuur of geschoren plek draagt (van h e b r. *galach* = scheren), als bij den r.-kath. geestelijke.

Galon, distinctief der militairen; bij de onderofficieren geel, bij de officieren goud.

Galon (quand on prend du — on n'en saurait trop prendre, parodie op een regel van *Roland tragédie lyrique* van Quinault, muziek van Lulli (II, 7), in 1685 voor het eerst opgevoerd, waar echter het woord *amour* de plaats van *galon* inneemt. Toch wordt de volzin altijd in den eerstgenoemden vorm aangehaald, om aan te duiden, dat *wanneer men zich eenmaal met titels* enz. vooral valsche, *smukt, men niet halverwege behoeft te blijven staan.*

Galooschoes, (n. hebr.), *zwakte, onmacht, bezwijming.*

Galop of **galoppade,** rondedans, vlug, springend in $^2/_4$ maat.

Galstig, (transv.), *rans, galsterig,* bijv. galstig varkspek.

Galvanisme, (nat.), onderdeel der natuurkundige wetenschap; zoo geheeten naar Louis Galvani van Bologna, die bij gevilde kikvorschen, die bij een electriseermachine geplaatst waren, het eerst de later naar hem genoemde natuurkracht waarnam, in de werking of strooming, opgewekt door de aanraking van twee verschillende metalen.

Galvanometer, (nat.), instrument tot het aantoonen van de aanwezigheid van electrische stroomen.

Gamache-dienst, militaire-dienst in vredestijd, in zooverre daarbij met kleingeestige gestrengheid op uiterlijke zaken wordt gelet. Van *gamache* = slobkous.

Gamaliël (Hij heeft aan de voeten van — gezeten, *hij heeft eene uitstekende opleiding genoten*; naar Gamaliël, den beroemden Rabbi en Paulus' leermeester. (Handel. XXII : 3 en Luc. X : 39).

Gambe, zie *Viola di Gamba.*

Gambestemmen, (muz.), *open tongwerken* in het orgel, alle registers, die namen van strijkinstrumenten dragen *violino, viola, violoncello, violone, contrabasso, quintviola, gambette,* e.a.

Gambiet, *een misleidende zet* in het schaakspel door middel van een voor den raadsheer staanden pion of looper, den gambietlooper.

Gambrinus, zie *Cambrinus.*

Game, spel ook: de punt die in 't „lawn-tennisspel" op 40 volgt. (Men telt nml. 15 — 30, 40 en *game*).

Gamel of **Kamil,** (mil.), *groote soldaten-eetketel.*

Gamelân, (*niet* gamelang) (ind.) spr. met fr. gu: gaam lan; Oost-Indisch orkest, stel Javaansche instrumenten.

Gamellenborden, *etensborden aan boord of in de kazerne.* Fr. *gamelle* = houten of blikken etensbak. Vanhier *manger à la g.* = aan den bak schaften, d. i. zich met zeer alledaagschen kost behelpen; *être à la g.* = zich met soldatenkost moeten tevreden stellen (wegens schuld).

Gamelle, gemeenschappelijke tafel der zeeofficieren aan boord.

Gamino (nhbr.), *kitte.*

Gaminsgeld, *jongensgeld,* van werklieden in glasblazerijen; niet van *gamin,* kwajongen maar van hgd. *gemeine,* vroeger in tegenstelling tot *gentilhomme verrier* (een blazer) gebezigd ter aanduiding van den helper (*aide*). Zulk een is dan ook niet zelden 30 of 40 jaar oud. Ook de naam van den oven *Strackouf* is eene verbastering van het hgd. *Streckofen.*

Gamle Norge, lett. *het oude Noorwegen,* volkslied in Noorwegen, gezongen door degenen, die de oude maatschappij willen blijven handhaven, en in stand gehouden wenschen te zien. Het tegenbeeld dus van de *Marseillaise.*

Gamma (it. muz.), benaming van het oude *toonstelsel,* naar de Grieksche *g* of *gamma,* fr. *gamme* (thans *toonladder, toonschaal*) omdat het met de *g* begon: door Odo van Clugny († 942) ingevoerd, sedert Guido van Arezzo (omstr. 1036) tot de 14e eeuw de diepste toon, en daarnaar werd de toonschaal (*skala*) genoemd, later de toonladder eveneens.

Gammel, (N. Holl.), *oud, versleten*; (Friesl.) *ongesteld,* ook *gammelig.* Vgl. angelsaks, *gamol,* oud-Noorsch *gamal* = oud.

Gammer, (n. hebr.), (hebr. *ga mor* ezel; vooral in den zin van *domoor.*

Gammer, (toon.), *toejuiching van iets, wat de artisten leelijk vonden.*

Gamnabas, (transv.), *Gamnabas*, ook *Aschbes*. Lage *struik* met sappige loten zonder bladeren: wordt verbrand, en de asch dient als loog.

Gamoschim, (n. hebr.), zie *Gomesch.*

Gan-Eden, (hebr.), of *hof Eden* (zie boven, *Eden*); symbolisch als naam voor „*het oord der eeuwige gelukzaligheid*", in tegenoverstelling van *Gehinnom* of *Geinem* (z.a.).

Ganache, (fr.), *oude babbelaar*, o.a. als *père ganache*, of *père dindon*, d. i. een dwaze, lichtgeloovige grijsaard. Ook naam voor een *stoel op lage pooten*, zeer geschikt voor een ouden man; van o. fr. *ganache*, kakebeen.

Gandecken, Duitsche benaming voor zijdelingsche ophoopingen van steenblokken bij de gletschers. Zie *Morainen.*

Ganelaen of **Ganelon,** van Mainz, stiefvader van Rocland (zie *Orlando*), die uit valschheid Karel den Groote den raad gaf, om dezen zijn paladijn tot stedehouder en bewaker van Spanje aantestellen, opdat hij voor de overmacht van Marsili, der Mooren koning, bezwijken zou. Zie *Roelant.*

Ganf of **gannef,** *dief.* Van hebr. *ganaab.* Ook *snaak, snuiter.*

Ganfen, (barg.), *stelen*, zie *Ganf.*

Ganfenen, joodsch-duitsch (van het Hebr. *chaneph*), vleien, flikflooien.

Gangboord, (zeet.), kant van het schip, waarlangs de roeiers van den voor- naar den achtersteven liepen. Nu, de weg, waarlangs de passagiers op het schip komen of er afgaan.

Gangelofsgild (Sint —, *vrijersgild*, eigenlijk *hoorndragersgild*, want St. Gangolf (Gingulphus, ook Saint Gengoul(t), S. Gengoux geheeten), oorspronkelijk een Borgoensch ridder te Varennes (bij Langres), uit de dagen van Pepijn de Korte († 768), wien kuische riddermoed zijne vrouw deed ontvluchten, om op avonturen uit te gaan en in een dal bij Gebweiler (bij Colmar, in den Elzas) het tooneel te vinden zijner wonderdadigheid, — was als heilig de patroon der hoorndragers (*maris cocus*), omdat hijdoor den minnaar zijner vrouw zou zijn omgebracht.

Gangma, *vreemd paard.* Benaming bij de Chineezen van het rijwiel.

Gangmaker, (sportt.), *voorrijder* voor hen, die aan een wielerwedstrijd deelnemen, thans veelal op een tandem, triplet of quadruplet, waardoor de gangmaker sneller kan gaan dan de kampioen; ze dienen om dezen gelegenheid te geven voort te trappen, blindelings den voorman volgend.

Ganjitzoe of **Ganitsjoe,** de *Nieuwjaarsdag in Japan*, de eerste dag des jaars of de *feestdag* bij uitnemendheid. Hij viel in de oude tijdrekening, die tot op het tijdstip der troonsbeklimming van den tegenwoordigen Mikado (Keizer) geldig was, op of omstreeks 6 Februari, als wanneer in dat land de pruimen bloeien; vanhier, dat oude liederen, die het feest van dezen dag bezingen, telkens gewagen van pruimenbloesem en nachtegalen. In de plaats van dit bloeisel doen *thans* andere bloemen dienst tot opluistering van het feest desdags, dat een waar familiefeest is, hetwelk in Korea, door groot eerbetoon, gebeden en buigingen ook tot de afgestorvenen zich uitstrekt, en waarbij planten en bloemen voor het zinnebeeld gelden van voorspoed, gezondheid, geluk en lang leven.

Gannef, zie *ganf.*

Ganoefo, n. Hebr. (zie Ganfenen) vleierij; *Ganoefo drijven* = vleierijen vertellen.

Ganoeka, hebr., *chanoeka* (Num. 7 vs. 10, 1 Ps. 30 vs. 1) = inwijding, inwijdingsfeest of *feest der Makkabeën*, dat vooral door het ontsteken van feestlichten tegen het einde der Joodsche maand Kislew (ongeveer begin December) gevierd wordt. Het gedenkt de bevrijding Israel's van de Syrische overheersching omstreeks 180 v. Chr.

Gans (wap.), stappend, kenbaar aan korte pooten, dikken hals en korten kop.

Gans, (Moeder de —, half historische, half mythische figuur, waarbij de naam Bertha een en andermaal voorkomt en die op nog niet verklaarde wijze in betrekking wordt gebracht met eene reeks kinderverhalen. Wat aangaande de Bertha's en die verhalen bekend is, komt in hoofdzaak op het volgende neer:

1° Bertha, *Berthrade, metten breeden Voete*, was de dochter van Floris en Blancheflœur, moeder van Karel den Grooten, de heldin van „*Li roumans de Berte aux grans piés.*" Haar voet (of voeten), zou misvormd zijn, doordat er een spinnewiel op gevallen was. Volgens de historie was zij een dochter van Charibert van Laon.

2° Bertha van Allemannië, gemalin van Rudolf II Koning van Bourgondië. Zij liet den roem na, eene zorgvuldige huismoeder te zijn geweest, met, door het veelvuldig trappen van het spinnewiel, plat geworden voeten van daar het Ital. spreekwoord: „*Al tempo che Berthe filava,*" (in den tijd toen Bertha spon).

3° Bertha van Bourgondië, kleindochter der vorige, gemalin van Robert Capet, koning van Frankrijk (a° 996—1031), die, door dezen verstooten, zich door Paus Gregorius V (a° 996—9) met den kerkelijken ban zag getroffen, en van toen af eene *zwerveling*. Zij werd daarnaar genoemd *Bertha met den Ganzevoet*, eene andere Bertha dan die sub 1°, De *gans* is de *met overleg reizende* vogel bij uitnemendheid.

4° Bertha, Berchta, Perchtha, Perachta de godin van het licht, later een heks, kinderdievegge, in Beieren, Oostenrijk en Zwitserland gevreesd, eene Witte Vrouw. In Salzburg de Perchta-optocht, een maskerade. In Gastein: Perchtalspringen, in Oostenrijk: het Perchtaspel, een Bacchanalium; in Zwitserland op 2 of 3 Januari: de Perchtelsdag. In Zwaben: het perchtelen in Kerstnacht, een woeste optocht. Vrouw Perchta haalt de ondeugende kinderen weg.

Aan de Saal woont Vrouw Perchta met de Heimpjes, dwergjes onder den grond. Ook rijdt Perchta in een wagen met de zielen der ongedoopte kindertjes.

5° (Volksvermaken bl. 168) Moeder de Gans = de Sint-Maartensgans, de hoofdschotel van den maaltijd, bij welks gebruik oude sprookjes verteld werden, die daarom Sprookjes van Moeder de Gans of van *Rood Kousje* genoemd werden.

6° In 't Fransch werden *de Spr. v. M. d.* G. voor 't eerst uitgegeven door Charles Perrault d'Armancour; ook werd de vader van dezen voor den waren auteur gehouden. Ch. P. geb. in 1628, († 1703). Zijn werk heette: *Contes des Fées* en volgens anderen: *Contes de la Mère l'Oye*, 1669 te Parijs. Volgens sommigen heeft Don Francisco Queredo de Villegas *de Spr. v. M. d. G.* het eerst te boek gesteld in 1626; later Giovanni Battista Basile in 't Italiaansch. Perrault heeft den naam *Mère l'Oye* niet uitgevonden: Regnier († 1613) schreef reeds:

Et ne m'esmeus non plus, quand leur discours fourvoye
Que d'un conte d'Urgande et de ma mère l'Oye.

Klein-Duimpje en Asschepoester waren reeds lang vóór Perrault bekend.

Sommigen zoeken den oorsprong der Sprookjes in Bretagne (Armorica). Een en ander samenvattende komen wij tot het besluit:

Uit de legenden betreffende Bertha blijkt niets van *sprookjes vertellen* of kinderen vermaken.

Uit de sprookjes door Perrault verzameld, blijkt niets van een zekere Bertha.

Het eenige verband tusschen beiden is het woord *gans:*

Bertha met den *ganzevoet*.
Moeder de *gans*.

En dit verband is te zwak, om aan eenige overeenkomst te denken.

Gansegaar of **gansgaar** (transv.), *geheel en al.* Montreval was nou gansgar mal. Hgd. *ganz und gar.*

Gansje (Dat valt op een —, *dat is voordeelig* of *gelukkig;* uitdrukking aan het *ganzebord* (z.a.) ontleend, waarbij de speler, als hij tot aan een gans telt, die met den kop naar voren staat, nog eens zoo ver mag tellen.

Gansknuppelen, een zeer oud volksvermaak, thans op de meeste plaatsen afgeschaft. Een levende gans hing aan een touw tusschen twee boomen en werd zoo lang door de spelers bij beurten met een knuppel geslagen tot de kop er afvloog.

Ganssabelen, een volksvermaak waarbij de geblinddoekte spelers met een sabel eene aan een touw opgehangen gans den kop moesten afslaan. 't Geschiedde voor een kleine halve eeuw nog te Amsterdam.

Ganstrekken, een vroeger zeer algemeen volksvermaak, heeft nog hier en daar in ons land plaats. De spelers moeten te voet, in een schuitje of op schaatsen een gans, die aan een touw hangt, den met zeep besmeerden kop aftrekken. Als de medespelers te paard of in een wagen zijn gezeten, heet het *gansrijden*.

Gantang, (transv.), *vrijer*.

Ganté, (wap.), zie *Gehandschoend*.

Gantlope, gauntlope (eng.), *spitsroedenloop* op een zeeschip, waarbij de roeden door touwen met knoopen worden vervangen.

Gants (Vous en aurez of **vous n'en aurez pas les —**, zegswijs ter aanduiding, dat men *al* of *niet iets nieuws aangebracht* of *gevonden heeft*. Weleer ontving de vasal of de boodschapper, die eene goede tijding bracht, een paar handschoenen van zijn heer, toch vormden die voorwerpen ook dikwerf eene verplichte heffing van den laatste, doch minder uit winstbejag, dan om de afhankelijkheid van den vasal aan te duiden.

Ganymedes, gr. *Ganumèdès* = vroolijk gezind, opvrooljker, in o. lat. tot *Catamitus* verhaspeld: zoon van Tros en Callirrhoë, de schoonste aller stervelingen, die als kind door de goden in den hemel werd opgenomen om schenker van Zeus te zijn; Hom. Il. XX, 232.

„Ganz kannibalisch (Uns ist — wohl Als wie fünfhundert Säuen", *wij zijn beestachtig op ons gemak als vijfhonderd varkens*. Koor uit Goethe's *Faust* (Auerbach's Keller) gewoonlijk gebezigd om aan te duiden, dat men meer dan op zijn gemak is.

Ganzebekken, spotnaam voor de inwoners van Goes, naar het wapen, dat, op grond van volksetymologie, eene *guns* vertoont. Want *goes* mnl. = *gans*.

Ganzebloem, Nederl. naam, van Chrysanthemum (z.a.); oorspronkelijk „*goudsbloem*".

Ganzebord of **Ganzenspel,** d. i. het spel van de gans, als de *met overleg reizende* vogel, door de Germanen in eere gehouden. Zoo *trekken* de spelers op het bord ook al tellend *heen en weer*. Brug, tol, herberg, put, doolhof, gevangenis, dood, zijn alle symbolen der *levensbaan*, van den tocht der menschen door dit leven. Men telt tot no. 63, omdat ieder mensch met de 7 jaar verandert, en menigeen kort nà de 60 bezwijkt. Dit *wijsgeerig kinder*spel laat Fokke Simonsz reeds door de Grieken vóór Troje ($12^1/_2$ eeuw v. C.) uitvoeren; anderen noemen de wijsgeerige Duitschers als de uitvinders er van. Eene keur der stad Brussel a°. 1342 gewaagt van lieden „worpende ter gans". En Hugo de Groot, die het tot zijn ernstig huisraad rekende, dichtte:

Ludus anseris. Jeu des Oyes.
Sorte quidem varia, metam tamen imus ad unam:
Votaque mors rumpit. Quis putet esse jocum?
„Poëmata" a°. 1639.
d. i.
Het ganzenspel.
Hoezeer ons lot verschilt, één is toch aller eindpaal,
De dood! Hij snijdt al ons wenschen, hopen, bidden af.
Wie zou dit houden voor een spel?

Ganzevoet, bijnaam der beminlijke Bertha van Borgondië, gemalin van Robert van Capet, koning van Frankrijk (A°. 996—1031), die, door dezen verstooten, zich door Paus Gregorius V (A°. 996—9) met den kerkelijken ban zag getroffen, en van toen af eene *zwerveling* werd. De *gans* is de *met overleg reizende* vogel bij uitnemendheid.

Ganzen (De — van het kapitool, (rom.), deze wekten door haar gesnater de Romeinen bij een nachtlijken overval der Galliërs, en gaven den naam aan hen, die in hun domheid iets goeds tot stand brengen of veel praten, terwijl anderen het werk doen.

Gaper, *uithangteeken van apothekers en drogisten*, een groote houten kop met gapenden mond aan een ijzeren stang boven de deur geplaatst. Hij beteekent een zot-kap met bellen op en doelt op den nar, die in de Middeleeuwen den reizenden kwakzalver vergezelde, om volk te lokken.

Gapers, spotnaam voor de inwoners van Gouda.

Garant, (h a n d.), *borg*.

Garantbrieven of *guarandbrieven*, *actes* of *lettres de guarande*, *guarant*, einde 18e eeuw, en in den Franschen tijd ten onzent, documenten, uit welke blijken kon, dat de lieden niet van de één gemeente naar de andere verhuisden wegens armoede of uit begeerte naar ruimere bedeeling. Dus, juist het tegenovergestelde van „Acten van indemniteit" (z. a.), waarmee ze wel zijn verward geworden.

Garantie (Acte van —, *waarborg* van erfelijk Stadhouderschap in het huis van Oranje als Constitutie, 27 Juni 1788 in de Vergadering der Staten-Generaal geteekend, en 3 Juli plechtig Prins Willem V overhandigd. Toen, 13 Juli op het Loo het traktaat tusschen Pruisen en Engeland gemaakt werd, kwamen deze regeeringen daarbij overeen, dat zij wederkeerig aannamen, wat zij afzonderlijk de Republiek en den Stadhouder hadden toegezegd, en hetgeen voor de provinciën in de vergadering der Staten-Generaal was *gewaarborgd*, als boven.

Garantismus of **Fourierisme,** *waarborgstelsel*, een door *Fourier* (1772—1837) voorgeslagen socialistisch stelsel van staatsinrichting, daarop berustend, dat de opbrengst van ondernemingen verdeeld werd tusschen wetenschap, kapitaal en arbeid, waarbij de grond gemeenschappelijk eigendom zou zijn. H t ideale stelsel strandde op de klip, en der practijk.

Garçon, (En (fr.), *als vrijgezel*.

„Garde (La — meurt et ne se rend pas", *de garde sterft en geeft zich niet over*. Na al hetgeen daarover in de laatste jaren, ook op grond van herhaalde verklaringen van Cambronne zelf, werd geschreven, is het zeker, dat die volzin, evenmin als zeker ander woord, ooit door dien generaal werden uitgesproken, al prijkt die volzin ook op het voetstuk van Cambronne's standbeeld, te Nantes, en niettegenstaande het bedoelde woord ook in *Les Misérables* van Victor Hugo voor het eerst voluit werd wedergegeven. Daarentegen beweren de afstammelingen van generaal Michel, dat deze met den volzin, een eisch tot overgaaf van den vijand, zou hebben beantwoord. Doch zulk eene sommatie is met den loop van den slag van Waterloo onmogelijk overeen te brengen. Hoogstens kan men de lezing van P o n s d e l ' H é r a u l t voor mogelijk aannemen. Volgens deze, zou generaal Michel de officieren, in het door hem gecommandeerde *carré* verzameld en een toespraak tot hen gericht hebben, die met den volzin eindigde: „*La garde meurt*" enz.

Garden-City, (a m.), *de tuinstad*, Chicago in Illinois, naar de vele prachtige tuinen van particulieren.

Garden of the West, (a m.), *tuin van het Westen*, naam voor Kansas, maar ook voor Illinois en andere westelijke staten, om de groote vruchtbaarheid van den grond.

Garden of the World, (a m.), *tuin der wereld*, het dal van de Mississippi, wegens de zeldzame vruchtbaarheid.

Garden party, *feest in een tuin gegeven*, de Engelsche aristocratie gaf er het voorbeeld van door in haar kolossale parken feesten te organiseeren.

Gardiaan, (r.-k a t h.), *kloosterbewaarder*, Fr. *gardien*.

Garen rooken, *zichzelf prijzen, zich verheffen op welvaart en voorspoed* en daarbij God vergeten. *Rooken* is hier een reuk- of brandoffer brengen, en wel bepaald aan afgoden, zie Habak. I : 16, *hij rookt aan zijn eigen garen* of *net*, d. i. zijn eigen overleg en macht beschouwt hij als een afgod, dien hij bewierookt.

Garfgoederen, oudtijds, goederen in pacht uitgegeven tegen de derde of vierde garf, d. w. z. dat van elke drie of vier garven de verpachter, de grondeinaar er één kreeg.

Gargantua, volgens Rabelais, de zoon van Grangousier en Gangamelle. Nauwelijks geboren, riep hij: „drinken, drinken", en wel zoo hevig, dat de woorden in Beauce en Bibarois gehoord werden; waarop zijn doorluchtige vader uitriep „Que grand tu as!" welke woorden, omdat zij de eerste waren die hij na de geboorte van het kind uitsprak, als zijn naam werden aangenomen; zoo werd hij genaamd „Gah-gran-tu-as", veranderd in Gar-gan-tu-a.

Gargantua-achtig, *reuzachtig*, naar het hoofdwerk van Francois Rabelais († 1553) als pastoor te Meudon, eene beschrijving van het leven van den reus Gargantua en de heldendaden van zijn doorluchtigen zoon Pantagruel, koning der dorstlijders, een satirieke roman ter bespotting der zeden van zijn tijd.

Gargallata, gargo, oud-ital. voor *gergo* = koeterwaalsch, dieventaal. Fr. *jargon*.

Garguille, zie *Gautier*.

Garibaldi, een kleine ronde hoed, met opstaanden, d. i., dubbelgevouwen rand, indertijd zoo genoemd naar het historisch geworden hoofddeksel van den Italiaanschen nationalen held Giuseppe *Garibaldi* (1859—1867), uit den Italiaanschen vrijheidsoorlog. Ook heet een rood hemd, in verband met diens gewone kleeding, een *garibaldi*.

Garibaldiaan of **Garibaldist,** vrijwilliger van Garibaldi (z.a.)

Garmur, *Garmr* (noordsche Myth.), *helhond*, gelijk aan den Cerberus der Grieken.

Garnalen, spotnaam voor de inwoners van Dokkum.

Garnalengeheugen, een slecht geheugen. Bij de garnaal overtreft de bijna *ledige* kop en wat hiertoe behoort, de grootte van 't overige gedeelte des lichaams. Als een kind zich koppig toont, krijgt 't wel van den oudere in jaren te hooren: „koppig? wel zeker, een garnaal heeft ook een hoofd".

Garni, (wap.), met een gevest (degens en derg.) Zie ook *Beslagen*.

Garni, (wap.), *een zwaard* wanneer zijn gevest van andere kleur is dan het lemmer. Een zwaard is *dégarni*, als het gevest ontbreekt.

Garnisair, bewaarder bij belastingschuldigen. Die persoon vertoeft dan op kosten van dezen zóólang te zijnen huize totdat de schuld gekweten is. Fr. *garnisaire*. Volgens het gebruik van 't Middeneeuwsche (bij iemand) „in leisting komen" (hetgeen soms wel door ridders te paard werd in praktijk gebracht), zie *Inleisting*.

Garnwerd, (Stuur 't maar naar —, *gooi het maar weg*; naar Garnwerd, een dorp drie uur van Groningen af, waar veel schepen gesloopt worden en alzoo veel rommel wordt verkocht.

Garoto, (n. hebr.), *heroür*.

Garpe, (hebr. *cherpa*), *schande*.

Garrelsweer, (Alweer van voren af aan, zooals de koster van —). Naar G, een dorp bij Groningen, waar de koster voorlas, wat hem was opgegeven; maar toen de predikant er nog niet was, zou hij gezegd hebben: „Dan maar weer van voren af aan" en zoo deed hij.

Garrot, (wap.), zie *Quarreel*.

Grape-ne-Schand, Joodsch—Duitsch, samengetrokken uit: *Eine Garpe und eine Schande*.

Garrotteeren, wijze, waarop straatroovers in Engeland en N. Amerika in onzen tijd hun slachtoffers plunderen, n.l. door hun een strik om de keel te slingeren en ze daardoor bewustloos te maken. Fr. *Garrotter* = sterk binden, knevelen, van *garrotte*, strop, een aan een rechtstandigen paal bevestigd halsijzer, dat men door dichtschroeven vernauwen kon en dat weleer in Spanje diende om aan adellijke misdadigers de doodstraf te voltrekken. In de Fransche boeventaal *le coup du père Français*.

Garter-orde (eng.), zie *Kouseband*.

Gärtner—theater, een in den renaissancestijl der Middeleeuwen gebouwde schouwburg, met den rondboog tot hoofdkenmerk, de bouwtrant van Friedrich von Gärtner, † 1847 als professor in de bouwkunst en koninklijk opperbouwraad te München.

Garveboekweit, dat gedeelte van dit gewas — 20 procent van de opbrengst — hetwelk aan Compagnons (medegerechtigden tot veengronden) moet worden afgestaan voor het gebruik der venen, door hen, die ze bebouwen.

Gas, in 't algemeen: elke luchtvormige stof, in 't bijzonder die, welke men door verhitting uit steenkolen verkrijgt en tot verlichting aanwendt. Het lichtgas is bekend sedert 1664; als straatverlichting het eerst gebruikt te Londen en Parijs in 1812, vervolgens in bijna alle woonplaatsen der beschaving. Het woord *gas* in de algemeene beteekenis werd uitgedacht door den Brusselschen scheikundige Van Helmont († 1644); het Grieksche woord *chaos* stond hem daarbij misschien voor den geest.

Gas (n.hebr.), lett. *gespaard! het zij verre!* vooral in de uitdrukking: *gas-we-sholem, gas-we-goliele*, zeer verre zij het (zoo iets te spreken of te doen of te denken).

Gas zien, *dronken zijn*. In het koffiehuis van Francken te Leiden brandde (omstreeks 1840) het eerst het draagbaar gas of Hallo-gas. De nieuwsgierigheid dreef de academische jeugd derwaarts, die duizelig werd bij het kijken in de vlam en — in het glaasje.

Gas (Lach —, (nat.), gasvormige verbinding van *stikstof met zuurstof*, die gemakkelijk ontleedt. Bij inademing gaat aan bewustloosheid een gevoel van welbehagen vooraf, vandaar de door Davy gekozen naam.

Gascht, (joodsch-duitsch), *niet eel zaaks.*

Gasco, (sp.), rendez-vous, *samenkomst* in 't kaartspel het samenzijn van de twee zwarte azen.

Gasconnade, verbasterd tot *kaskenade*, onschadelijke blufferij; naar de bewoners van *Gascogne* (voormalige provincie in Z. W. Frankrijk), die zich wegens den schralen bodem hunner woonplaats verplicht zagen, in vreemde legers te dienen; maar beweerden, dat alleen roemzucht hun drijfveer was, terwijl zij bovendien hoog opgaven van hun gewaande bezittingen en rijkdommen.

Gasèle, in de Arabische dichtkunst de naam van een kort lyrisch gedicht, waarvan meestal de 2e, 4e, 6e, 8e regel alle rijmen op den eersten regel; de inhoud is gewoonlijk erotisch.

Gasgloeilicht, *verbeterde gasverlichting*, uitgevonden door Auer von Welsbach, die de gasvlam van eenen Bunsen'schen brander omgaf met een wollen kousje, gedrenkt met thoriumnitraat. Het weefsel zelf verbrandt, terwijl de overgebleven mantel van het thoriumzout een intensief wit licht verspreidt.

Gassendismus, wijsgeerig stelsel van den fr. geleerde Gassendi, (1592—1655), vernieuwd materialisme, heftig bestreden door de Jezuiten en de aanhangers van Cartesius.

Gassene, (n.hebr.), hebr. *chasnana*, (Hoogd. uitspr. gasoeno), *bruiloft.*

Gasser, (barg.), *spek*, (amst.) gemeene kerel.

Gasseroor, (barg.), *domoor in 't werk* lett. *varkenshaar.*

Gastding, oudtijds *rechtsgeding*, waarbij een der gedingvoerenden een vreemdeling was, die hier zijne woonplaats niet had; tegenover *poorterding*, waarbij beide partijen poorters waren. *Gastding* gaat vóór *poorterding* — luidde toen de regel.

Gasthuis, oorspronkelijk *logement* (hgd. *Gasthof*), maar al zeer vroeg *ziekenhuis.*

Gasthuisgild, vereeniging van personen met het doel een ziekenhuis te stichten en te onderhouden.

Gasthuiskermis, een feestje in het gasthuis op den gedenkdag der stichting, bestaande in een maaltijd binnenshuis, of openbare vermakelijkheden en optocht.

Gastkit, (barg.), *gasthuis.*

Gastrecht of **Gastgerecht,** *bespoedigde rechtspleging* uit vroeger tijden in sommige steden van ons land, om den vreemdeling het verblijf alhier aangenaam te maken. Het bestond hierin, dat de

Rechter verplicht was om „den uytheemschen man recht te doen binnen den derden daeghe".

Gastromantie, het buikwaarzeggen bij de oude Grieken. Vgl. Alciphron II, 4.

Gastronomie of **gastrologie,** bij de Ouden de regelen der hoogere kookkunst, die zich bij het klimmen der weelde in Griekenland en Italië zeer sterk ontwikkelde en aanleiding gaf tot de grootste zwelgerij (*gastromanie*). Van g r. *gastèr* = buik en *nomos* = wet.

Gastrosophie, de regels, welke men in acht moet nemen om het hoogste tafelgenot te smaken zonder zijn gezondheid of waardigheid op het spel te zetten. Baron Vaerst heeft een geestig boek geschreven, getiteld „*Gastrosophie* oder die Lehre von den Freuden der Tafel", 1851, 2 dln. (Gr. *sophia* = wijsheid).

Gastspeler,— speelster, (toon.) artist, die enkele groote steden bezoekt, en geene vaste verbintenis bij eene Directie aangaat. Hij of zij heet „gast", d.i. persoon, *uitgenoodigd* om uitvoeringen te komen geven, welke men *gastvoorstellingen* noemt. Als zoodanig *gasteeren* zij. De „gast" of „ster" is gewoonlijk het eenige, wat het zien waard is; want deze omgeeft zich het liefst door zeer middelmatige spelers.

Gat (Half-, — (b a r g.), *wambuis*, vgl. fr. *pet-en-l'air.*

Gat (In 't —, (b a r g.), *in het gevangenhuis.*

Gate, (e n g.), in plaatsnamen *poort* (m n l. *gat*), als de Gate (erven te Twello, Vaasen, Apeldoorn en Epe). Van menig oud kasteelmatig gebouw liet men, als het gesloopt werd, de poort staan, en richtte deze tot woonverblijf in.

Gate City, (a m.), *poortstad*, Keokuk in Jowa, nl. poort van den Mississippi, omdat hier, aan den voet der benedenste watervallen, de scheepvaart begint.

Gatepetiel (Hij is zoo dicht als een —, *hij kan niet zwijgen. Gattepetiel* is verbastering van *gatenplateel* = doorslag, vergiettest.

Gath, (Verkondig het niet te —, *spreek er niet verder over*, bij de tegenstanders; klacht van David over Saul en over Jonathan, zijn zoon, waar hij wenscht, dat niemand tot de Filistijnen van de nederlaag sprak (2 *Sam.* 1 *vs.* 20).

Gatlikker, (s t u d.), *cleier*, pluimstrijker. Vgl. het motto van Klikspaan: *lik me go.* (2de pers. *gas*, 3e pers. *gat*).

Gattes, (h e b r. *chattha*), meervoud: gatteisim, *zondaar*, arme zondaar, iemand van weinig aanspraken.

Gauchos, politiecorps in Rio de la Plate; zie *Kurales.*

Gaudama, godheid in Bonna (Achter-Indië) bij de Boedhisten, ook *Gautama* en *Sakja-Muni* genoemd, met den bijnaam *boeddha* of *boedha* s a n s k r. *de Wijze;* de zoon van Suddhodanu (Koning van het Indische rijk Mâgadha) (thans Behar) de stichter van het Boedhisme en na zijn dood († omstr. 543 v. C.) afgodisch vereerd. Zie ook *Gautama.*

Gaudeamus, (l a t.), *laat ons vroolijk zijn;* het eerste woord en vandaar de benaming van een oud studentenlied, waarvan het meest bekende couplet aldus luidt:

Gaudeamus igitur
Juvenes dum sumus.
Post jucundam juventutem
Post molestam senectutem
Nos habebit humus.

(Laat ons vroolijk wezen, zoolang wij jong zijn. Na de aangename jeugd, na den moeitevollen ouderdom liggen wij onder den grond.)

Gaulem, (n. h e b r.), *klomp*, geestelooze materie, vandaar *automaat, lammel.*

Gaulo, *ziek, zieke*, van h e b r. *chola* of *chalah* (hij is ziek of zwak geweest.)

Gaulois, (fr.), *Gallisch.* Evenals ten onzent de Batavieren en in Duitschland de Germanen, leven in Frankrijk de Galliërs in de taal allergunstigst voort. Men spreekt van *probité* (braafheid) en *franchise* (rondborstigheid) — *Gauloise*, van *manières gauloises* (manieren van den goeden ouden tijd), van *l'esprit Gaulois* (goedaardige, beminlijke, vergoelijkende geest); terwijl un *Gaulois* in dat land een man van den ouden stempel, *une expression Gauloise* een ouderwetsch gezegde aanduidt.

Gaulois, (fr.), tegenwoordig *aardig, maar van twijfelachtig zedelijk gehalte.*

Gauloiserie, woord van Vinet (1797-1847) omtrent Blaise Pascal († 1662), ter aanduiding dat deze schepper van den Franschen stijl „het losse en naïve der *caderen* liet varen". Al wat *oud* is, is den Franschen *Gaulois* (Gallisch); mitsdien spreken zij van „probité" en „franchise gauloise", van „manière g." = manieren van den goeden ouden tijd, en noemden iemand van den ouden stempel „un Gaulois;" vandaar ook: „le bon rire gaulois" de gulle lach der vaderen, en naar de vrijere opvatting dier dagen komt ook *gaulois* voor in de beteekenis van ondeugend, loszinnig en derg.

Gaultope, zie *Gantlope.*

Gausom, (m. hebr.), *zegel.* Van hebr. *chôtam.*

Gautama of *Gaudama, opperpriester der Birmanen,* de vier hoofdwaarheden van Gautama zijn: 1o. Lijden bestaat; 2e. De oorzaak daarvan is „erfzonde" d. i. de som der zonden in vroegere bestaansvormen bedreven; 3o. Het lijden eindigt in Nirvana (vernietiging); 4o. Den weg naar Nirvana vormen acht deugden: recht geloof, recht oordeel, rechte taal, recht doel, rechte praktijk, rechte gehoorzaamheid, recht geheugen en rechte zelfbeschouwing.

Gave Gods, euphemisme voor de „heete ziekte" of pest.

Gavé, (fr.), in de taal der Fransche anarchisten, *een rijke burger;* van *se gaver* = zich overzadigen.

Gavotte, (fr. muz.), oude Fransche dans, in allabreve maat (2/2), matig snel, komt gewoonlijk in de *suite* (z. a.) voor, en volgt meestal op de *sarabande* (z. a.).

Gavroche, (fr.), *grappige, brutale straatjongen,* type van den Parijsschen; naar een onvergankelijk type van dien naam in de *Misérables* van Victor Hugo.

Gawe, (transv.), *gaaf, goed.*

Gawroeso, (n. hebr.), *gezelschap.* Van *gawwer,* (z. a.).

Gawwer, (n. hebr.), *makker, vriend.*

Gay, (wap.), *vroolijk, opgesmukt.*

Gayant, de reus van Douai, dertig voet lang, die met zijn vrouw van twintig voet en zijne drie kinderen in iederen feestlijken optocht te Douai paradeert. Deze reuzen zijn teenen korven met houten koppen en zierlijk uitgedost.

Gazan, (n. hebr.), eig. opziener, *voorganger* in het gebed, voorzanger ter Synagoge.

Gazel, (ar.), oorspr. *gazaal,* in n. afr. *gazeel,* lyrisch didaktisch gedicht van eigenaardigen vorm, omdat het eindrijm der beide eerste regels telkens herhaald wordt, nu en dan door een of meer rijmlooze regels afgewisseld.

Gazeeren, op het Israël. Nieuwjaarsfeest iemand een *goede beslissing* of *bestemming toewenschen.* Van hebr. *gezeera* = besluit.

Gazette, *krant,* in Frankrijk, Spanje, Portugal en Engeland, zoo genoemd naar de kleine munt *gazeta,* of *gazetta,* vroeger in Italië gangbaar, waarvoor men ze kocht, in België *gazet*; het eerst in Venetië in 1563.

Gazir, *zwijn,* hebr. *chazier.*

Gazzer, (van het Hebr. Chazir = zwijn), *slechte kerel.*

Geaccidenteerd, (mil.), *oneffen, hobbelig,* vol ongelijkmatigheden (*accidents*); van wegen en terreinen. Fr. *accidenté,* ook *fig.* bewogen, vol lotwisselingen.

Geangliseerd paard, paard met kort afgesneden en dicht aan het lijf hoog opgedrongen (vergroeiden) staart.

Geappeld kruis, (wap.), kruis waarbij de armen in bollen eindigen.

Gebaard, (wap.), met een baard, van email, (menschen, dieren, enz.).

Gebaard, (wap.), door lijnen evenwijdig aan den linkerdingonnal verdeeld in een aantal even breede strooken, afwisselend van metaal en kleur. Het aantal strooken wordt vermeld, en is altijd even.

Gebaldoverd, (barg.), *aangewezen.*

Geband, (w a p.), door lijnen evenwijdig aan den rechterdiagonaal verdeeld in een aantal even breede strooken, afwisselend van metaal en kleur. Het aantal strooken wordt vermeld, en is altijd even.

Gebastilleerd, (w a p.), met tinnen, alleen aan den onderkant.

Gebedenteller, bij P. C. Hooft voor *rozenkrans*, (zie bij *Paternoster*), omdat deze in aaneengeregen grootere en kleinere balletjes of koralen bestaat, welke het aantal der opgezegde gebeden aanwijzen.

Gebekt, (w a p.), met een bek, email, (vogels).

Geber, zie *Gheber*.

Gebesanteerd, (w a p.), bezaaid met *besanten*. (z. a.).

Gebeuwen, (b a r g.), *roepen*.

Gebladerd, (w a p.), met bladeren (bloemen, vruchten, boomen).

Gebloemd, (w a p.), met bloemen (planten); bezet met bloemen (boordsels, zoomen); met bloemvormige uiteinden (kruisen).

Geblokt, (w a p.), samengesteld uit blokken, afwisselend van metaal en kleur (in één rij).

Geboden (Hij zet er zijn tien — in, iemand *de vingers of de nagels in het gezicht zetten*. Ook, *hij gebruikt zijne tien geboden* = hij eet met de vingers en niet met vork en lepel. Om het getal *tien* eene toespeling op de tien geboden uit Mozes' wet.

Gebonden, (m u z.), z. *legato* zooveel als strenge stijl: zie ook *Galante stijl*.

Gebonden, (w a p.), door een band, koord, lint, enz. vereenigd tot een bundel van meer gelijksoortige voorwerpen.

Geboord, (w a p.), met boordsel kleur of metaal. Is het boordsel zeer smal dan heet het bij de fr. heraulen *filière* en de figuur *fimbrié* of *franché*.

Gebouw ('t —, kortaf in 't Haagsch, *het* Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen.

Gebraden duiven, die iemand in den mond vliegen, oorspr. gr. bij K r a t e s en vele anderen, ook bij H a n s S a c h s, R a b e l a i s e. a. in beschrijvingen van de gouden eeuw of Luilekkerland.

Gebraden haan uithangen (Den —, goede sier maken, zich weelderig aanstellen; maar het uithangbord van voormalige gaarkeukens.

Gebroken, (w a p.), veranderd door verandering of omzetting der kleuren, of ook door een *barensteel* (z. a.).

Gebruikskunst, schilderkunst toegepast op artikelen van *dagelijksch gebruik*, als op glasramen, glas- en gleiswerk, vazen, flacons, meubelkasten, tapijten, enz. Deze kunst, sedert drie eeuwen en langer in verval, geraakt niet in Engeland alleen, maar nu ook bepaald in België en Frankrijk tot een nieuw leven.

Gebuizerd, (b a r g.), *gedronken*; van mnl. *buisen* of *baysen* = lustig drinken.

Gebuurte, (t r a n s v.), *buurt*.

Gecommitteerde Raden, oudtijds ongeveer hetzelfde als thans de *Gedeputeerde Staten*.

Geconfedereerde Staten, de elf staten, die tegen de Unie opstonden in den Amerikaanschen burgeroorlog (1861—1866), nml. Georgie, N. en Z. Carolina, Virginië, Tennessee, Alabama, Louisiana, Arkansas, Mississippi, Florida en Texas.

Gecoördineerde begrippen, begrippen, die naast elkander staan in rang, waarvan niet het eene uit het andere voortvloeit. Tegenovergesteld aan *gesubordineerde begrippen* = begrippen, welke uit hoofdbegrippen voortvloeien, en dus aan deze *ondergeschikt* (gesubordineerd) zijn.

Gecreneleerd, (w a p.), zie *Gekanteeld*.

Gedachten (Op twee — hinken, *weifelen*, ontleend aan het Bijbelsche verhaal van Elia op den Karmel (I Kon. XVIII : 21).

Gedachteniswapen, een wapen dat deel uitmaakt van een ander en daarin geplaatst is ter herinnering aan een of ander historisch feit. Zoo bevatten het Oostenrijksche wapen (vastgesteld 1836) en het Pruisische (vastg. 1817) vele gedachteniswapens.

Gedalja (Vastendag van —, Joodsche vastendag op den 3den Tisri (in September of October) wegens de vernietiging van de laatste rest van Israël's nationale zelfstandigheid uit den tijd des eersten tempels (Jeremia XLI).

Gedamasceerd, (w a p.), veld, gouden of zilveren met iets donkerder figuren, krullen, enz. de op het veld aangebrachte damasceeringen zijn geen stukken; naar de stad Damascus.

Gedanken sind zollfrei, *gedachten zijn tolvrij.* Luther in zijn „Von weltlicher Oberkeit, wie man ihr Gehorsam schuldig sei", in eenigszins anderen vorm in het Latijn bij Cicero *pro Milone* XXIX, 79: *Liberae sunt nostrae cogitationes* e. a.

Gedeeld, (w a p.), door een verticale lijn in twee gelijke helften verdeeld.

Gedekt, (w a p.), met een dak, email (gebouwen), of met een torentje op het dak. Ook wordt een schild *gedekt* door kroon, helm, wrong of helmteeken.

Gedichtsel, (Bijbelvertaling Gen. VI, 5), vrucht der overdenking = voornemens, plannen.

Gedienstige geest, *dienstbode*; schertsend en op den klank af uit Hebr. I vs. 14, waar het van de *engelen* gezegd wordt.

Gedomicilieerde wissel, wissel betaalbaar gesteld bij een ander dan den betrokkene.

Gedragen, (w a p.), met een ander stuk onder zich, dat het hoofdstuk schijnt te ondersteunen. Het stuk, dat gedragen wordt, is de hoofdfiguur.

Gedriedeeld, (w a p.), een op eenigerlei wijs door twee evenwijdige lijnen of door een keper of gaffellijn in drie gelijke deelen verdeeld veld, als de drie deelen ieder een afzonderlijk email hebben.

Gedsje, zie *Gids.*

Geduld is zulk een schoone zaak, Van Alphen, *Kindergedichtjes.*

Geëclipseerd, (w a p.), zie *Verduisterd.*

Geef den Keizer, wat des Keizers is, en Gode wat Godes is. Aansporing om het verschuldigde te betalen en Gods geboden op te volgen. Ontleend aan het gezegde van Jezus (Matth. XXII : 21). Komt ook voor als omschrift van een ouden Batenburgschen dukaat uit de 16e eeuw.

Geef mij de vijf, d. i. *de vijf vingers,* dus de *heele* hand, ten bewijze dat 't goed gemeend is, — en niet koel of afgemeten een paar vingers, gelijk uit onverschilligheid of ook uit hooghartigheid vaak geschiedt.

Geef mij waar ik sta, zie *Dos moi pou sto.*

Geeft 'm katoen of **geeft 'm van draad,** (toon.), uitbundig schreeuwen om effect te maken, onnatuurlijke stemverheffing. Ook militair. Schiet hem dood; ook: sla er maar op!

Geëikeld, (w a p.), met vruchten, eikels.

Geel, (b a r g.), *goud.*

Geel vaantje, zie *Gele huis dragen.*

Geel of **Gheel (Naar — gaan,** *krankzinnig worden. Geel,* een plaatsje in de Belg. provincie Antwerpen, is sedert eeuwen een oord, waar bijna allen zich bezig houden met krankzinnigenverpleging.

Geelhart, zie *Groenhart.*

Geeltjes, *dukaten,* in 't algemeen goudstukken.

Geënt, (w a p.), niet volgens een rechte lijn afgescheiden, doch de deelen met uitsteksels van eenigerlei vorm, in elkaar grijpend.

Geer, b w k.), *schuin vlak;* eene kamer *geert,* wanneer de eene zijde smaller is, dan de andere en de rechtstaande muren in het grondplan stompe en scherpe hoeken vormen.

Geeri, zie *Gheerai.*

Geer, (wap.), een rechthoekige driehoek, met den rechten hoek en een rechthoekszijde langs den schildrand, vanwaar de geer uitgaat, en met de punt in het middenpunt of in de middellijn van het schild liggend.

Geerten, (Sint — minne, heildronk bij afscheid of bij het aanvaarden van een reis; van *Geertruida,* dochter van Pepijn van Landen, dezelfde wier naam wij weervinden in *Geertruidenberg.*

Geesel past zoo'n brandmerk (Op zoo'n —, *na zulk een kostlijk maal past zulk een lekkere sigaar*; Geldersch spreekwoord, uit de dagen toen bij erge booswichten *na* de geeseling het brandmerken werd toegepast. Aan de geeseling ging voor den delinquent een goede maaltijd vooraf, opdat hij ze beter zou kunnen doorstaan.

Geeselaars of Geeselbroeders, broederschap van dwepers, in 1260 ingesteld door den kluizenaar Rainer te Perugia, die op zekere tijden hun lichamen in het openbaar door vinnige geeselslagen teisterden. Later vervolgd wordend, namen ze in Frankrijk den naam van Begharden, in Duitschland dien van Kruisbroeders aan. Zie *Flagellanten.*

Geest, in *Rinsumageest* en derg. ook wel *gaast* en *gast* in Gaasterland en Grootegast, *zandgrond* met veen gemengd.

Geest (De — is wel gewillig, maar het vleesch is zwak, het voornemen bestaat, de bedoeling is goed, maar het goede voornemen wordt niet uitgevoerd; ontleend aan Matth. XXVI: 41.

Geeuwen, (barg.), *zingen.*

Geeuwert, (Een fokkende — (barg.), *een kleine jongen.*

Geëvend, (wap.), met stukken te weêrszijden naast zich, welke in dezelfde richting gerangschikt zijn.

Gefaust, (wap.), door horizontale lijnen verdeeld in een aantal even breede stroken van afwisselend email.

Geferteleerd, (wap.), zie *Latwerk* en *Getralied.*

Gefingeerde munt, (hand.), *niet werkelijk geslagen munt; rekenmunt,* b. v. het Banco-Mark in Hamburg.

Geflatteerde balans, (hand.), balans, bij welks samenstelling men den inventaris zóó taxeert, dat de toestand van de handelszaak te rooskleurig wordt voorgesteld. Een geflatteerde B. leidt bijna onvermijdelijk tot opdrijving van onnoodige uitgaven, bij handelsondernemingen tot uitkeering van winsten, die niet gemaakt zijn en werkt dus op den duur noodlottig.

Geflenst, (toon.), *zaamgelapt*; zoo ziet een tooneel bij de opvoeding van een stuk er uit, wanneer het materieel ontoereikend is.

Geflep, (barg.), *gerinkel.*

Geflont worden, (hand.), *overstroomd worden,* van *Compagnies,* spoorwegmaatschappijen en andere ondernemingen in Noord-Amerika, die 't niet houden kunnen. Van eng. *to float,* overstroomen, eene maatschappij oprichten.

Gefort zijn, (mil.), *huiten echt met eene vrouw leven,* lett. op een fort zitten, alzoo gebonden zijn aan een plaats, daardoor niet meer kunnen gaan, waar men wil.

Gegabt, (barg.), *gestolen.*

Gegaufreerde manchetten, lubben met zeer fijne plooien, die er met een warm ijzer werden ingedrukt; van *gaufre* (fr.) = wafel, dewijl het ijzertje dichtsloeg als een wafeltjzer.

Gegeerd, (wap.), overdekt met of verdeeld in een even aantal rechthoekige driehoeken van afwisselend email.

Gegen Consum, (hgd.), *tegen vertering* eene zaal bijv. aan een tooneelzelschap verhuren, alzoo, dat de zaal gratis aan dat gezelschap wordt afgestaan, mits de toeschouwers genoeg *verteren.*

Gegen Demokraten helfen nur Soldaten, *tegen demokraten helpen slechts soldaten,* slot van het gedicht van v. Merckel: *die fünfte Zunft.* Zeer bekend geworden, doordat de overste v. Griesheim in 1848 de uitdrukking als titel voor eene brochure gebruikte.

Gegespt, (w a p.), met gesp. van ander email.

Gegolfd, (w a p.), met een balk, paal, enz. wanneer zijn lijnen niet recht maar golvend zijn: het schild of een figuur, wanneer het door golvende lijnen in waterpasrichting in een even getal stukken verdeeld is. De gegolfde paal loopt van boven uit in een vlam en heet bij de fr. heraulten *flamboant*.

Gegrond, (w a p.), op een grond van ander email geplaatst, boomen, gebouwen, e. a. De grond is eene variatie van den *voet*. Het gewone email is *sinopel* of grasgrond.

Gehalsband, (w a p.), *met een halsband* van ander email.

Gehameld, (w a p.), gesloten door verticale van onderen gepunte balken bijv. poorten.

Gehandeld, (b a r g.), *bestolen*.

Gehandschoend, (w a p.). met een handschoen, (z. a.).

Geharnast, (w a p.), met een harnas of een deel daarvan bekleed (menschen, lichaamsdeelen).

Geharnaste rede, aanval enz. gespierd, in krachtige bewoordingen.

Geheid, (k m a. t o o n. m u z.), *vast er in zittend, goed*. De repetitie ging geheid, d. i. alsof die geheid was.

Geheim comité à la Buonarotti, heimelijke vereeniging in den trant van die van B., den vertrouweling van Robespierre, communistisch samenzweerder onder het Directoire (z. a.) te Parijs († 1839 als gedeporteerde).

Geheimboek, (h a n d.), het boek, dat door den chef eener handelszaak gehouden wordt, over artikelen of zaken, die hij niet ter kennis van zijn bedienden brengen wil. In denzelfden trant heet een geheim kasboek een *geheime balans*.

Gehenna, *hel* (Matth. 5 v. 22, 29, 30; 10 v. 28; 18 v. 9; 23 v. 15, 33), afkomstig van h e b r. *geei Hinnom* = dal Hinnom, een aangenaam dal bij Jerusalem, waar de oude Israëlieten aan Moloch dieren en zelfs kinderen offerden (1 Kon. 11 v. 7), en dat, na de afschaffing dezer offers door den koning Josia (2 Kon. 23 v. 10) diende tot begraafplaats voor de lijken van misdadigers en tot verbranding van onreinigheden; van hier. strafplaats in het doodenrijk (den *Sjeôl*) voor de goddeloozen, tegenover eene andere plaats voor de vromen, het Paradijs (z. a.) genoemd.

Geherrie, zie *herrie*.

Gehoond, (w a p.), met een stompje, waar de staart moest zitten; deze is afgesneden en verwijderd, de tanden zijn uitgebroken, eveneens de nagels, de tong ontbreekt.

Gehoornd, (w a p.), met hoorns (dieren).

Gehuifd, (w a p.), een huif of kap dragende.

Gei-hinnom, (h e b r.), (Joodsch-Duitsche volksuitspraak *Geinem*, Griekse uitspr. *Gehenna*), zie *Gehenna*.

Geider, (van h e b r. cheder = vertrek, studie-vertrek), *godsdienstschool*.

Geijzerd, (w a p.), geharnast.

Gellek, (n. hebr.), *deel, aandeel*. H e b r. *chêlek*.

Gellew, (n. h e b r.), *vet, talk*. H e b r. *chêleb, chèleb*.

Geln, in de taal der aardrijkskunde, *doortocht van water*; ook, *waterlozing*. Oudere vorm: *gana*.

Geln, (t o o n.), joodsche volkstaal, aardigheid, geestigheid, liefheid; van hebr. *cheen*, gunst, liefelijkheid, aardigheid; vandaar *pleizier, pret*, zoo ook *geinmakers* (pretmakers).

Geïntimeerde, gedagvaarde in hooger beroep. F r. *intimer*, aankondigen, (vonnis) betcekenen.

Geirem, (h e b r.) *ban. In geirem doen* = iemand in den ban doen.

Geïvoesch, (n. h e b r.), verdrijving. *Joden-vervolging*.

Geischek, (h e b r.), *lust, zin*.

Geiser, ook wel *geyzer*, periodieke heetwaterspringbronnen op IJsland; men vindt ze op eene vlakte noordwest van den vulkaan Hecla. *Geysir*, (ijsl.), onstuimig, woedend, vandaar *badketel*, die dadelijk warm water geeft.

Geislersche buis, langwerpige glazen buis, met verdunde lucht, of eenig gas, gevuld, en aan welke uiteinden platinaspitsen — z. g. electroden — gesmolten zijn, naar den fabrikant Geisler te Bonn. Zie *X-stralen* en *Crookes'buis* (Aanhangsel.)

Geist der stets verneint (Der —, *de geest, die altoos ontkent*, naam, dien Mephisto zich in Goethe's *Faust* geeft in zijn gesprek in den Hemel; fig. de weerbarstige, ongeloovige en ongevoelige mensch.

Gelt, (k. m. a.), *knap, flink, kranig man.*

Gejasperde jongen, (barg.), *iemand, die gezeten heeft.*

Gekamd, (wap.), met een kam van ander email (banen).

Gekantonneerd, (wap.), met gelijke figuren in de vier hoeken om de hoofdfiguur.

Gekapt, (wap.), door een keperlijn verdeeld in twee deelen. De punt der keperlijn raakt den bovenkant van het schild niet.

Gekapt — gekousd, (wap.), het veld is in drieën verdeeld door twee keperlijnen, die in de zijden van het schild samenkomen, doch niet reiken tot aan den boven- en onderkant..

Gekard, (k. m. a.), *verwijderd*, ook evenals bij de studenten, *gesjeesd.*

Gekeperd, (wap.), door keperlijnen in een getal even breede kepers van afwisselend email verdeeld.

Geketend, (wap.), met een keten of koord, aan den band, om hals of buik (dieren).

Gekheid, mer neet boeten de (schraôm, spreuk der Societeit Momus te Maastricht, *draasheid, maar niet buiten de perken.*

Gekinkt, (wap.), heet het kruis wanneer zijn armen eindigen in den vorm van krukhoofden; zijn het halve, alle vier in dezelfde richting, dat noemen de fr. herauten zult een kruis *fylot.*

Gekkenspel of **Zottenspel,** een wedstrijd tusschen de narren der verschillende rederijkerskamers in het zeggen en doen van dwaasheden.

Geklauwd, (wap.), met klauwen van ander email (dieren).

Geklaverd, (wap.), met uiteinden in den vorm van klaverbladen (ankers, kruisen, enz.).

Gekleed, (wap.), met kleedingstukken van ander email.

Geklepeld, (wap.), met een klepel (klokken).

Gekloft, (barg.), *gekleed.*

Geklokt, (wap.), met een klok aan den hals (runderen, schapen); met klokken aan den onderkant (faas, enz.), zie *Campania.*

Gekloste eieren, (rest.), *omelet.*

Geknijft, Gespant, (barg.), *gegrepen.*

Geknoopt, (wap.), in bochten voorgesteld, zoodat indien de uiteinden werden aangehaald, een knoop zou ontstaan (slangen, linten).

Geknopt, (wap.), met een hart van ander email (bloemen).

Geknopt, (wap.), met knoppen op de uiteinden (degens, kruisen).

Gekousd, (wap.), door een omgekeerde keperlijn verdeeld in twee deelen. Zie *Gekapt.*

Gekrookt riet, zie *Rookende vlaswiek.*

Gekroond, (wap.), met een kroon op het hoofd.

Gekruist, (wap.), geplaatst in den vorm van een kruis.

Gekrukt, (wap.), met uiteinden als krukhoofden.

Gekwartierd, (wap.), met andere wapens saamgevoegd in één schild.

Gekwartileerd, (w a p.), door een horizontale en een verticale lijn in vier gelijke deelen verdeeld.

Gelag, onaangename, slechte toestand, lot. Ook, 't geen men neerlegt op tafel, om zijne vertering te betalen. *Voor iemand het gelag betalen* = betalen 't geen een ander verteerd heeft, *fig.* boeten voor de misdrijven van een ander.

Gelaleisch jaar. (c h r o n.), een *bestendig zonnejaar* bij de Perzen in 1079 n. C. ingevoerd door den Turkschen keizer Gelal. Iedere maand heeft 30 dagen, en op het einde van een gewoon jaar worden er 5, en van een schrikkeljaar 6 bijgevoegd.

Gelavie, (w a p.), speer, lans, ook voor banier gebruikt.

Geld stinkt niet, of l a t. *pecunia non olet*, wat Vespasianus tot zijn zoon Titus gezegd zou hebben, op diens vraag of hij niets rook aan een zak, gevuld met de eerste opbrengst der belasting op de privaten; naar die belasting heeten in Frankrijk de openbare waterplaatsen *cespasiennes*.

Geldersch geloof (Geen beter geloof dan een — (Z e e u w s c h-V l a a n d e r e n), *Geldersch*, woordspeling met *geld*, en *geloof* met *crediet*, dus: die met geld in de hand komt, heeft het meeste crediet

Geldersch Kruis, (w a p.), kruis waarvan de zijlijnen der armen zich naar buiten buigen, zoodat zij aan het uiteinde aanmerkelijk breeder zijn.

Geldersche Achilles. (De —, bijnaam van den geduchten Maarten van Rossem († 1555), veldmaarschalk, de rechterhand van hertog Karel van Gelre († 1538).

Geldersche Alcides, (De —, bijnaam van hertog Karel van Gelre, den *Hercules* zijner eeuw. *Alcides* was de bijnaam van Hercules; van g r. *alkè* (oorlogsmoed, strijdkracht).

Geldersche Marius (De —, hetzelfde als *Geld. Achilles*, (z. a.). De Rom. veldheer Cajus Marius † 86 v. C. was rusteloos in 't oorlogen, en hield daarin ook veel van blakeren.

Geldersche Blom (De —, naam van verschillende logementen, o. a. te Arnhem, te Utrecht en te Gorkum. Deze bloem is de *mispelbloem*, het oude wapen van Gelder. Vanhier ook de familienaam *Gelderblom*.

Geldkoers, (h a n d.), *de prijs van den dag van verschillende geldsoorten.*

Geldsachen (In — hört die Gemüthlichkeit auf, eigenlijk *Bei Geldfragen* enz. *In zaken speelt het gevoel geen rol*, woorden op 8 Juni 1847, in de „Kurie der drei Stände," van den vereenigden Pruissischen Landdag, door D. J. L. Harrsemann, later minister van financiën, uitgesproken. Meest gebezigd als *„Da hört die Gemüthlichkeit auf."*

Geldsnoeiers, personen, die de randen der muntstukken afsneden en de dus verminderde stukken voor volwichtig uitgaven, behaalden in vorige eeuwen en tot op 1846 grove, maar onrechtmatige winsten. Om te kunnen oordeelen of een stuk gesnoeid was of niet, voerde men in 1749 het *kabelen* in, d. i. het maken van schuine inkervingen op den rand, tegenwoordig maakt men *kartelingen*, nl. rechte inkervingen. De snoeiers stoorden zich er niet aan, sneden de randen af en maakten een nieuwen kabelrand.

Gele buis dragen (Het —, *de blakende gunst des Keizers van China genieten*, gelijk hoogbevoorrechten Chineezen te beurt valt, als deze zich in een geel buis mogen kleeden, evenals hun keizer zelf doet. De hoogste onderscheiding, welke aan eenig sterveling in het Hemelsche Rijk kan ten deel vallen, is, dat Z. M. zijn eigen geel buis uittrekt, om er den begunstigde mede te bekleeden. Voor zeer bizondere verdiensten wordt hierbij nog verleend het *Gele vaantje*, dat door den bezitter in de rechterhand wordt gedragen, en hem souverein recht geeft over leven en dood.

Geledigd, (w a p.), geheel uitgehold, zoodat alleen een smalle rand overblijft langs den omtrek, (kruisen enz.).

Gele ras (Het —, *de Chineezen*, naar hun gele tint en voorliefde voor de gele kleur.

Gelegenheidsgezicht, een gelaat, dat zich naar tijdsgelegenheid, blijde, droevig, preutsch, benauwd, verbaasd toont, gelijk een veteraan op het tooneel. Vooral ten aanzien van het godsdienstige veel gebezigd.

Geleeuwd, (w a p.). zie *Klimmend* en *Lionné*; vgl. *geluipaard*; een geleeuwde luipaard is een loopende, *niet* aanziende leeuw en een geluipaarde leeuw is een klimmende, aanziende leeuw; omdat de leeuw *altijd* klimmend, *niet* aanziend is.

Geleid (Hij heeft —, had de leiding, naam de leiding (s p o r t t.), *hij was voorman* bijv. tot aan de zooveelste ronde. Van e n g. *to lead.*

Geleibrief, (h a n d.), zie *Moratorium.*

Geleide, (h a n d.), zie *Convooi.*

Geleld, (w a p.), met lellen van ander email (hanen, kalkoenen, visschen).

Gelelied, (w a p.), met uiteinden in den vorm van leliën; met leliën aan de uiteinden.

Gelijke monniken, gelijke kappen, vgl. *Cucullus* (z. a.).

Gelijk doen, (b a r g.), *deelen.*

Gelijkvloersch, *alledaagsch*, niet verheven, bijv. een gesprek, fig. ontleend aan een huis met *hooge* verdiepingen.

Gellep, (b a r g.), *buit.*

Gellep, de massemat doen (b a r g.), *met elkander deelen.*

Gelling, (t r a n s v.), *gallon*, maat voor natte waren, van e n g. *gallon.*

Geloempang, zie *Kroeng.*

Geloof, hoop en liefde, I Kor. XIII : 13 (vgl. I Thess. I : 3; V : 8).

Geloof (Het — maakt zalig, gewijzigd naar Marc. XVI vs. 16: „die geloofd zal hebben en gedoopt zal zijn, zal zalig worden."

Geloof (Het — verzet bergen, d. i. voor den geloovige is niets onmogelijk, letterlijk naar I Kor. 13 : 2, verg. Math. XVII : 20, en Marc. XI : 23.

Geloofszendelingen, zendelingen uit Amerika, Engeland en Duitschland, die zonder tot eenig Zendelinggenootschap te behooren, zonder voorbereiding of opleiding, onder de Heidenen uitgaan, maar niet op een vaste plaats blijven, doch een trekkend leven leiden, als reizende Evangelisten, zonder contrôle, maar ook zonder salaris. Zij verwachten alles van God, die hun bekwaamheid en salaris geeft, die ook hun bestuurder is. Zij willen — echt Amerikaansch! — de wereld in dertig jaren bekeerd zien: Frederic Arnot is zeker de meest bekende.

Geluipaard, (w a p.), zie *Stappend*, (leeuwen.)

Gelukkig Arabie, onjuiste vertaling van lat. *Arabia felix*, dat eenvoudig beteekent *aan de rechterzijde*, d. i. Arabië aan de „felix" van Mecca; de linker, dus ongelukkige stad is Al-Shan.

Gemakajemol, (b a r g.), *geslagen.*

Gemanteld, (w a p.), verdeeld door een keperlijn wier onderste punten liggen in de onderhoeken van het schild.

Gemara Gemòrà, *volmaking*, van h e b r. *gamer* (hij heeft voleindigd), maakt met de Mischna (z. a.) den Talmud (z. a.) uit. Ze heet „volmaking" met het oog op de Mischna, welke ze uitlegt en aanvult bij wijze van commentaar.

Gemara, (n. h e b r.). (Hoogd. uitspr. *gemora*) leering, naam der Talmudboeken.

Gemeenlandshuis, het huis, waar de vergaderingen van het waterschapsbestuur gehouden worden, waar de archieven van 't waterschap berusten, in 't kort: het Raadhuis van 't waterschap.

Gemeenlandssluis, sluis dienend tot gemeenschappelijke uitwatering der landerijen van een polder, of een waterschap, staande onder toezicht van en onderhouden door het waterschapsbestuur.

Gemengd koor, (m u z.), ital. *coro pieno*; lat. *plenus chorus*, samenwerking van mannen- en vrouwen- of kinderstemmen, dus bas, tenor, alt en sopraan; in tegenstelling van de koren met gelijke stemmen (*voces aequales*) mannenkoren, vrouwenkoren, kinderkoren. Bij het orgel: fr. *jeux composés*, samengestelde hulpstemmen.

Gemengde jagers, (mil.), *zwijnhoonen met aardappels*, naar de groene uniformen der jagers.

Gemerk, (wap.), kenteeken.

Gemeste kalf slachten (Het —, een feestmaal houden. Uit Luk. 15 vs. 23, 27.

Gemielatte Gasadin, (n. hebr), *vergelding der vromen*, Israëlietische instelling (1796), welke het verrichten der voorgeschreven plechtigheden bij stervenden en dooden beoogt, en tevens zorg draagt voor de begrafenis der leden.

Gemodereerden, *gematigden*; in de 2de helft der vorige eeuw godgeleerden en predikanten, die niet in alles de kerkleer der Gereformeerden, uitgedrukt in de Formulieren van Eenigheid, beleden en beäamden, maar op sommige punten afweken.

Gemolt, (barg.), *om hals gebracht.*

Gemot, (barg.), *politie;* het heele gemot, *het gerecht.*

Gemuilband, (wap), met een muilband (beren).

Genadepoortje, (Het —, achterdeurtje, waardoor men, hoewel eigenlijk onbevoegd, toegang kan krijgen tot eene tooneelvoorstelling, een concert, enz.

Genadeslag, de slag, welken men een gevonnist misdadiger enz. toebrengt, om hem uit zijn lijden te helpen, zijne stervensstmart te doen ophouden, door bespoediging van zijn dood. Fr. *coup de grâce* (z. a.).

Genageld, (wap.), met nagels aan de klauwen (dieren); met spijkers (hekwerk, enz.).

Gendarmes, (fr.), oorspronkelijk *gens d'armes*, mannen van wapenen; 1e. de wapenknechts uit den riddertijd; 2e. politie-mannen van gedeeltelijk militair, gedeeltelijk burgerlijk karakter.

Gendre (Mon —, tout est rompu, *schoonzoon, alles is tusschen ons uit* volzin uit *Un chapeau de paille d'Italie*, comedie van Labiche en Marc-Michel, in 1857 voor het eerst opgevoerd, die door Nonancourt zijn aanstaanden schoonzoon Fadinard telkenmale wordt toegeworpen, wanneer hij zich over dezen te beklagen heeft. Gemeenlijk schertsenderwijs gebezigd, om te zeggen *dat men alle betrekkingen afbreekt, dat alles uit is.*

Genevesche conventie, de op het initiatief van den Zwitser Henri Dunant die in 1860 in „Un Souvenir de Solferino" de ijslijkheden van een slagveld na den slag beschreef, tusschen het meerendeel der Europeesche Staten 22 Aug. 1864 te Genève getroffen overeenkomst, waarbij aan zieke en gewonde krijgslieden in den oorlog eene zekere mate van bescherming verleend en behoorlijke verpleging, ook door de tegenpartij, gewaarborgd wordt. Onder den titel: *Conv. van G. voor de verbetering van het lot der gewonde krijgslieden bij de legers te velde.* Deze Conventie is van *blijvenden* aard; vorige overeenkomsten of voorstellen waren van zeer tijdelijken aard, en het humaniteits-begrip daarin nedergelegd, ging later weer verloren. Die vroegere overeenkomsten waren:

1e. het verdrag van Aschaffenburg van 27 Juni 1743, na den veldslag van Dettingen gesloten tusschen de opperbevelhebbers van het Pragmatieke en van het Fransche leger, den Generaal Von Stair en den Maarschalk de Noailles, tot wederzijdsche bescherming van gewonden en hospitalen;

2e. het tractaat, den 6den Februari 1759 te Sluis, in Staats-Vlaanderen, tusschen Frankrijk en Engeland gesloten, regelend de zorg voor de zieken en gewonden en hun verplegers;

3e. de conventie van Brandenburg van 7 September 1759, tusschen Frederik den Groote en Lodewijk XV, op de grondslagen van het Sluiser-tractaat;

4e. het voorstel, in 1800 door den beroemden Fransehen legerarts Percy aan de generaals Moreau en Kray gezonden tot onschendbaar-verklaring van hospitalen en regeling der zorg voor de gewonden.

Deze op zich zelf staande uitingen van humaniteit bleven echter zonder gevolg. Zie ook *Roode kruis.*

Genelwoh, (n. hebr.), *diefstal.* Vgl. *ganneve.*

Generaal-average, (hand.), *algemeene averij:* de Engelsche benaming voor averij grosse.

Generaal bajonet, bijnaam van den generaal David Hendrik baron Chassé, hem wegens zijne veldtochten in Spanje in Franschen dienst, gegeven, omdat hij vele aanvallen met geveld geweer liet doen.

Generaalbas of **Generale-bas,** (m u z.), basstem, boven welke de akkoorden door cijfers zijn aangewezen. Ludovico Viadana († 1634) heet het Generaal-Basschrift te hebben verbeterd.

Generaal Seminarien, (r. k.), de in het eind der vorige eeuw door Jozef II. opgerichte opvoedingsgestichten voor R. Katholieke geestelijken, bestemd om de opvoeding der toekomstige priesters aan de Kerk te ontnemen en den Staat in handen te geven.

Generalissimus, generaal en chef, opperbevelhebber; ital. *generalissimo.*

Generaliteitslanden, of *wingewesten,* de *grenslanden,* die door de wapenen der Republiek voor en na op de Spanjaarden veroverd waren en geen deel uitmaakten van de Unie. Zij behoorden aan de Generaliteit d.i. aan de Vereenigde Provinciën in het gemeen en waren: Staats-Vlaanderen (het tegenwoordig z. g. vaste land van Zeeland), Staats-Brabant (bijna geheel Noord-Brabant en de stad Maastricht), de Landen van Overmaze (Valkenburg, Daalhem en 's-Hertogenrade), Staats-Oppergelder (Venlo, Montfoort en een paar forten) en de Westerwolden (het Z.-Oostelijk deel van Groningen.

Generatio aequivoca, (l a t.), *twijfelachtige voortteling,* benaming voor de „génération spontanée" of wording zonder zaad of vruchtkiem, waarvan de mooglijkheid thans als eene dwaling opgegeven is. De stelling, die daar tegenover staat, is het *omne vivum ex ovo* (alle leven (komt) uit een ei (voort).

Genesis, (g r.), *het ontstaan,* de *wording.* Naam van het te boek van Mozes, omdat daarin het ontstaan der wereld wordt geschetst.

Genetrix, „niet *genitrix*", zeggen de jongste woordenboeken, voortbrengster, voortteelster, stammoeder. „Mathesis Scientiarum Genitrix" (*sic*) = Meetkunde draagt de wetenschappen in haar schoot, de naam van een genootschap, tot aanmoediging en oefening van wis-, natuurkunde, bouwkunst, enz.

Genever, of beter Jenever, zoo geheeten naar de samenstelling uit mout en bessen van den jeneverboom, lat. *juniperus.*

Gengis-Khan, *groot opperhoofd, machtige Khan,* eeretitel, waaronder de Mongoolsche veroveraar *Temudschin* (1164—1227) bekend is.

Genie, groot vernuft, oorspronkelijke, voortreffijke geest; ook mensch met zulk een geest begaafd; geniaal persoon. Van l a t. *genius* (*geno, gigno* = voortbrengen, telen), beschermgod, die, naar de meening der oude Romeinen, over de geboorte der menschen gesteld was, hen door het leven vergezelde en hun lot bestuurde; zij offerden hem wijn en bloemen.

Genie, (fr.), korps van ingenieurs, mineurs en sappeurs.

Genie (quel —! quel dentiste, (fr.), *welk een genie, welk een tandmeester;* woorden ter aanduing van een bluffer, naar *Le Voyage autour de ma marmite,* vaudeville van L a b i c h e en D e l a c o u r (I. 1) (1859), in den tegenwoordigen vorm in *Les trente Millions de Gladiator* (1875) comedie van L a b i c h e en G i l l e (III, 6 tot 10) en eindelijk in *Le cabinet Piperlin* (1878) comedie-bouffe van H. R a y m o n d en P. B u r a n (I, 2).

Gennah, paradijs der Mohammedanen, Vgl. *Gan Eden.*

Gennaro's Confessie, (St. —, benedenkerk of crypt (z. a.), onder het koor der Domkerk te Napels aan San Gennaro = St. Januarius (den bloedheilige der Zuid-Italianen) toegewijd; een heiligdom met zeven altaren, waarin de kostelijkheid van het marmer wedijvert met de schoonheid van het rijkste beeldhouwwerk, vervaardigd door Malvio uit Cosimo.

Genoveva, (De Heilige —, geboren 424 bij Parijs, stond tijdens den inval van Attila als eene vrome en weldadige vrouw bekend, werd later heilig

verklaard en vereerd op den 3n Januari. Zij is de patrones van Parijs; aan haar is de kerk de Ste-Généviève, thans het Panthéon, gewijd.

Genovevahol, bij Trier, het hol waarin Genoveva van Brabant leefde (z. a.)

Genoveva van Brabant, huisvrouw van Siegfried, graaf van Trier. Zij woonde, valsch beschuldigd, zes jaren in de Ardennen in gezelschap van een ree, totdat hare onschuld aan 't licht kwam en haar gemaal zich met haar verzoende. Zij is het onderwerp van een volksroman, die algemeen geliefd was en nog in de eerste helft dezer eeuw herdrukt werd als volksboek.

Genovevanessen of **Genoveven,** dochters van de H. Genoveva of Miramionen, geestelijk genootschap in 1636 gesticht te Parijs door Francisca de Blosset.

Genovina, Genueesche gouden munt van 96 Lire of francs.

Genre-schilderstuk, een binnenhuis of ook landelijk tooneeltje, en bij uitbreiding: iedere voorstelling uit het dagelijksch of huiselijk leven. Verwant met het Fr. *gens;* bijgevolg: al wat tot het menschelijk leven in betrekking staat.

Gens du roi, (Les —, lett. *de lieden van den koning;* de procureur-generaal en twee raadsleden, naar hunne vergaderzaal het *parquet* genaamd, beraadslaagden later over de koninklijke edicten, die aan het Parlement voorgelegd moesten worden; nog heden ten dage heet de officier van justitie met den griffier bij het eerste onderzoek in strafzeken, het *parket.*

Gente per bene, (it a l.), *fatsoenlijke menschen,* en *welgestelde lieden,* fr. *gens de bien.*

Gentleman, van fr. *gentilhomme, edelman.* De zedenlooze George IV, trachtte „de eerste gentleman van Europa" te zijn. Zijne vriendin Lady Conyngham, de gemalin van een Schotschen markies, die sedert 1823 ten spijt van het ministerie als Lord Steward voorkomt, heette altijd „Regnante", haar man en hare kinderen „la famille" of „the family".

Gentleman, (Commoner —, een student (in Engeland) die uit eigen middelen in zijne behoeften voorziet. Van eng. *gentleman,* (verwant aan fr. *gentilhomme* en it. *gentiluomo*), in Engeland de titel van ieder, die geplaatst is tusschen den hoogen adel (*nobility*) en den stand der burgers; *Commoner* = burgerman.

Gentleman-rider, (e n g.), man van de wereld, die de *wedrennen bijhoudt.* Daartoe worden alleen toegelaten: 1° de leden van de Jockey-club en van de voormaamste kringen te Parijs; 2° de officieren van het Fransche leger in actieven dienst; 3° de personen, die na examen en ballotage door het „comité des courses" worden aangenomen.

Gentleman usher of the black rod, of kortweg *Black Rod,* naar de zwarte roede, die hij draagt, een welbezoldigde waardigheidsbekleeder, hoofschapper van het Huis der Lords aan dat der Gemeenten, bijv. om in een vastgestelde formule de afgevaardigden uit te noodigen, naar het andere Huis te komen, om de Koninklijke goedkeuring te hooren schenken aan eenige wetten.

Gentry, (e n g.), de lagere adel, de *knights, esquires* en *baronets,* in tegenstelling met den hoogen adel, de *nobility.*

Genus irritabile vatum, (l a t.), Horatius *Epistola* 2.2.132: *het prikkelbare geslacht der dichters.*

Genuszschein, (h g d.), zie *Jouissance. (Action de —.*

Geologie, (de vader der —, William Smith. (1769—1840).

Geomancie, tooverkunst door middel van cirkels en figuren in de aarde getrokken. *Ge,* aarde; *manteia* profecie.

Geopend, (w a p.), met een opening van ander email, (bloemen, hoorns, poorten, burchten.).

Geophagie, (g r.), het *eten van aarde,* eene door verschillende reizigers geconstateerde gewoonte bij sommige natuurvolkeren. De Ottowaken aan de Orinoco b. v. verslonden in den regentijd verbazende hoeveelheden kleiaarde, zelfs bij overvloed van ander voedsel. In de meeste

gevallen bleek het bergmeel en de eetbare aarde geheel of gedeeltelijk te bestaan uit infusie-diertjes, die, wanneer ze leven, werkelijk voedende waarde hebben. Uit *gê* (aarde) en *phagein* (eten).

Georgarchontomachia, *Boeren-en Overheidsstrijd*, een gedicht van den merkwaardigen P. J. Beronicius, die in de 2e helft der 17e eeuw in Frankrijk, Engeland en Nederland rondzwierf, zeer geleerd en — goochelaar-schoorsteenveger was, en het bovengemelde gedicht, waarin hij den aanval der Walchersche boeren op Middelburg in 1672, geestig in 't Latijn bezong, tijdens zijn verblijf in Zeeland voor de vuist maakte. Het is in het Ned. vertaald door P. Rabus in 1691. Uit gr. *geôrgos* (landbouwer), *archôn* (magistraatspersoon) en *machê* (strijd).

Georgdor of **Pistool,** Hanoveraansche gouden munt van Koning George, waard vijf Thaler of bijna negen Gulden.

Georges, (Brown — (eng.), *bruine Georges*, bij de zeelui *harde scheepsbeschuit*.

George Dandin, (Tu l'as voulu — (fr.), zie *Dandin*.

George (St. —, de beschermheilige van Engeland, volgens Gibbon, George van Cappadocië, de Ariaansche bisschop van Alexandrië + 360.

George, (Kruis van St. — rood kruis in een wit veld.

George, (De ridder van St. —, bijnaam van den Pretendent, zoon van Jacobus II van Engeland, 1688—1765.

George (St. — en de Draak, zinnebeeld van de zegepraal der christelijke kerk over het heidendom. Bij ons meestal *St. Joris*.

George nobel, (eng.), munt, onder de regeering van Hendrik VIII geslagen, met de beeltenis van St. George.

Georgica, (gr.), nml. *poiêmata*, — *landbouwkundige* gedichten, gezangen van Vergilius over den landbouw, velddichten.

Gepaald, (wap.), door verticale lijnen verdeeld in een aantal even breede strooken van afwisselend email.

Gepaleerd, (wap.), zie *Gepaald*.

Gepareerd, (wap.), wat niet eenvoudig is, maar uit eenige emails samengesteld.

Geparlevink, zie *Parlevinken*.

Gepasteuriseerde melk, melk, bacteriënvrij gemaakt volgens de methode van den beroemden scheikundige Pasteur.

Geplakt, (barg.), *gevangen*.

Geplekt, (wap.), met vlekken.

Geprofest, (r. kath.), eertijds ook *geprofesied*, iemand, die de kloostergelofte kwam te doen. Men spreekt van monniken of nonnen *gekleed of geprofest* onder dien abt of die abdis, d.w.z., door deze(n) met het monniken- of nonnenkleed begiftigd. Van lat. *professi* (bekennen, belijden).

Gepunt, (wap.), met een punt tegen de uiteinden; de uiteinden puntvormig bijgewerkt; met kleine driehoekige blaadjes tusschen de hoofdbladen; met een punt v. a. em.

Ger, (hebr.), vrouwelijk: n. hebr. *gijoeres* = vreemdelinge, een persoon, die uit een ander land of volk komend, zich hier vestigde; vandaar vooral, iemand, die tot het Jodendom is overgegaan.

Gêra, als gewicht en tevens als geldstuk het kleinste, bij de oude Israëlieten in gebruik, nml. $^1/_{20}$ heilige sikkel (zie *Sikkel*); vgl. Exod. 30 v. 13, Levitic. 27 v. 25, Num. 3 v. 47 enz. Den naam *gera* = boon, ontleende dit gewicht aan de boonen van den St. Jansbroodboom, gr. *keratonia*, een in Palestina, vooral in Bethlehem's omstreken, nog heden menigvuldig voorkomende altoos groene boom, welke boonen de Grieken *keratia* noemden. Dit laatste werd, eveneens de naam van een gewicht, bij ons nog overig in *karaat* (z. a.), een gewicht voor goud en edelgesteenten.

Gerankt, (wap.), omringd door stukken, die er met de punt aan raken.

Gerâda of **Gerâde,** huisraad en kastgoed, dat der vrouw, volgens het Duitsche recht, na den dood des mans ten deel valt.

Geranium, zekere bloem, lett. kraanvogelsbek, van gr. *geranos* = kraanvogel, zie *Pelargonium*. Volgens de Turken een gewone malve, door de aanraking van Mohammed's kleed tot de bekende plant vervormd.

Gerant, (h a n d.), *de verantwoordelijke bestuurder eener zaak.*

Gereformeerde kerken in Nederland, vereeniging der (meeste) leden van de Christelijk-Gereformeerde Kerk (het Genootschap der vroegere *Afgescheidenen* sedert 1834, met de *Nederlandsch-Gereformeerde* (of *Doleerende*) *Kerk*. Zie *Kerk A. en B.* De inlijving kwam Juni 1892, krachtens de door Dr. Abraham Kuyper in 1886 voorgestelde Kerkformatie, tot stand. Kuyper's Kerkformatie wordt door de Doleerenden geheeten „Reformatie". De Theologische School van Kampen, de voormalige hoogeschool der Christelijk-Gereformeerden, behoort sedert tot de „Gereformeerde Kerken in Nederland". De Christelijk-Gereformeerden of Afgescheidenen van a°. 1834, voorzoover zij de inlijving van a°. 1892 of het zoogenaamde „nieuwe Kerkverband" niet erkennen, hebben eene eigen „School" opgericht, te 's-Gravenhage, in het gebouw Eben-Haëzer (z. a.), waarbij 12 Sept. '94 de eerste twee docenten, F. P. L. C. v. Lingen, oud-director van het Gymnasium te Zetten, en J. Wisse Czn., pred. te 's-Hage, plechtig geïnstalleerd werden.

Gerfkamer, sacristie eener kerk, consistoriekamer, kleedkamer der geestelijken. Van het verouderde *gerwen* (of *ghegherwen*). Duitsch *gerben*, dat bereiden, zich toebereiden (zich kleeden) beteekende.

Gergo, zie *Gargaliata*.

Germinal, (f r.), *maand van ontkieming*, dus *lente:* zevende maand of eerste lentemaand in den Fransch-republikeinschen kalender (21 Maart tot 19 April).

Geroddel, (j o o d s c h-d u i t s c h), *kwaadsprekerij*, zie *roddelen*.

Gerofoll of *garofani*, (i t a l.), *anjers*, in kraampjes te koop geboden op het feest van San Giovanni Battista (St. Jan, 24 Juni) te Rome. Fr. *giroffe* (kruidnagelbloem).

Geroomd, (b a r g.), *gezeten*, van het *Rooie dorp* z. a.

Gerrymander, (to —, (a m e r.), de kiesdistricten van een Staat zóó verdeelen, dat, al heeft de tegenpartij de numerieke meerderheid, zij in de vertegenwoordiging toch de minderheid heeft. Naar Governor Gerry van Massachusetts, die in 1811 een wet teekende, waardoor op deze wijze de democraten, die $^3/_5$ der bevolking uitmaakten, in de meerderheid kwamen. De schilder Stuart teekende een karikatuur van de kaart der districten en noemde die *Salamander*, maar de Redacteur Russell zei: Noem het *Gerrymander* en zoo bleef de naam in wezen.

Gerstebrooden niet gegeten, (Hij heeft van de —, uit Joh. 6 v. 9. Zie bij *Dertig*.

Gerult, (w a p.), door kruisende schuine of schuine en rechte lijnen, verdeeld in een aantal ruiten van afwisselend email.

Geschaakt, (w a p.), door horizontale en verticale lijnen in een aantal even groote blokjes verdeeld, van afwisselend email.

Geschaduwd, (w a p.), met schaduw opgewerkt; alleen in omtrek aangeduid zonder opvulling van email; met een ander email geschaduwd.

Geschaectaleit, (w a p.), zie *Geschaakt*.

Geschakeerd, (w a p.), zie *Geschaakt*.

Geschakeld, (w a p.), met schakels.

Gescheft, (b a r g.), *gezeten* nml. *in de gevangenis*.

Gescherpt, (w a p.), met spitse lange punten aan de uiteinden, of de uiteinden tot spitse lange punten uitgewerkt.

Gescherpt in den voet, (w a p.), met een spitse punt aan den onderkant, zonder den onderkant zelf te veranderen.

Geschift, (w a p.), *gerangschikt*

Geschminkt, (t o o n.), met *Schminke* (h g d.) tooneelverf, vet besmeerd, geteekend (nml. het gelaat), schminken (h g d.) = blanketten.

Geschoeid, (w a p.), met schoeisel v. a. em.

Geschoimd, (b a r g.), *op 't schavot.*

Geschoren zitten, *in verlegenheid zitten;* misschien naar 2 Sam. X : 1—5, waar verhaald wordt, dat Hanun David's knechten den baard half af deed scheren, waarom zij alom ten spot zouden geweest zijn.

Geschubd, (w a p.), met schubben; aangegeven door *netwerk.*

Geschuind, (w a p.), door een rechter diagonaal in twee gelijke deelen verdeeld.

Geschulpt, (w a p.), begrensd door een lijn, samengesteld uit rakende halve cirkeltjes of aansluitende boogjes. De ronding is naar buiten gekeerd. Zie ook *Uitgeschulpt.*

Geschwan, Joodsche maand, (ongeveer in October—November).

Gesera, (n. h e b r.), lot, beslissing, bestemming; meestal door loten. Ook gebruikt in den zin van *noodlot, onheil.*

Gesjad, (n. H e b r.), *verdenking.*

Gesjankt, (b a r g.) *getrouwd.*

Gesjeesd worden (s t u d.), van de universiteit verwijderd worden.

Gesjeft, (b a r g.), *gearresteerd.*

Gesloten, (w a p.), heet een kroon met banden, die in een middenpunt samenkomen, zooals die boven 't Ned. wapen; of wel met eene muts er in, zooals de Engelsche hertogen ze boven hun wapens voeren en bij plechtigheden ook werkelijk dragen.

Gesloten steen, een groote kei te Utrecht op de Oude-Gracht hoek Eligensteeg, met vier kettingen aan het hoekhuis vastgemaakt, waarmede oudtijds de Duivel over de gracht wierp, totdat men den steen vastketende.

Gesnaard, (w a p.), met snaren, met een pees.

Gesnaveld, (w a p.), met een snavel v. a. em.

Gesnoerd, (w a p.), met een draagband of koord.

Gespant, zie *Gekuijft.*

Gespekte haas, zie *Folterwerktuigen.*

Gespiegeld, (w a p.), zie *Geplekt.*

Gespinnen, in Drente en Overijsel; *avondpartijtjes* van jongelui, zoo genoemd, omdat, oorspronkelijk, de meisjes hare spinnewielen meebrachten en vlas sponnen, totdat later in den avond de jongens kwamen en de gezelligheid vermeerderden. Thans is van spinnen geen sprake meer, en de jonge dames brengen een handwerkje mee.

Gespleten, (w a p.), eindigend in twee rechte of eenigszins uitgebogen takken.

Gesplitstaart, (w a p.), met een gespleten staart, waarvan de beide takken sierlijk om elkaar zijn gewonden, ook *dubbelstaartig* d. i. *à la queue fourchue.*

Gespoord, (w a p.), met sporen.

Gesso, (ital. g e s s o = gips, pleister), een zeer oud middel om in relief te werken, reeds in de Middeleeuwen bekend. Men gebruikt tegenwoordig een deeg van 1 deel fijn gips, 2 deelen lijm en 2 deelen glycerine, en modelleert daarmede de figuren op meubelen enz., die men later kleurt of verguldt. Voor *gesso lustro* wordt ook hars en schellak gebruikt. *Gessowork* wordt tegenwoordig in Engeland veel beoefend.

Gesta Frisonum, (l a t.), oud geschrift, waarin de daden der Friezen verheerlijkt worden.

Gesta Romanorum of **Historiae moralisatae,** het oudste sprookjes- en legendenboek der christelijke middeleeuwen, oorspronkelijk in het Latijn geschreven, meerendeels ontleend aan den tijd der Romeinsche Keizers; vanhier „Gesta Romanorum". Later werden er zedekundige uitleggingen aan toegevoegd; van daar „Historiae Moralisatae" (vroomeenvondige naïeve verhalen, soms diepzinnig-mystiek), bestemd om in de kloosters aan de monniken in de eetzaal te worden voorgelezen, van 150 tot 181 hoofdstukken groot, voor het eerst in 1472 te Keulen gedrukt en later herhaaldelijk in verschillende talen weergegeven, in Nederland in 1481. Als schrijver noemde men vroeger Petrus Berchorius of Bercheur uit Poitou, † 1362 als prior van het klooster der Benedictijnen van St. Eloy te Parijs. Met meer waarschijnlijkheid werd later een monnik Elinandus † 1227 genoemd als opsteller of compilator.

Gestaart, (w a p.), met een staart v. a. em.

Gestamd, (w a p.), met een stam v. a. em.

Gesteeld, (w a p.), voorzien van een steel van andere kleur of metaal dan het voorwerp.

Gestel, als plaatsnaam en aan het eind van plaatsnamen, is *gestelo* = het *lo* (bosch) op den *gest* of *geest* = hoogen zandgrond.

Gesteld, (w a p.), *geplaatst.*

Gestengeld, (w a p.), met een stengel(-tje).

Gestiliseerd, voorgesteld (van voorwerpen uit de natuur) of afgebeeld in een bepaalden conventioneelen harmonischen vorm, waarbij men de karakteristiekste hoofdlijnen doet uitkomen en de bijkomstigheden en toevalligheden weglaat.

Gesteriliseerde melk, melk, die vrijgemaakt is van bacteriën. Fr. *stériliser* = onvruchtbaar maken.

Gestes, (f r.), *eig.* gebaren, *fig.* bedrijven: *faits et gestes* = daden en bedrijven; *les chansons de ge te* (de gezangen van bedrijven) = de Middeleeuwsche Fransche heldenzangen; uit l a t. *gesta* = uitgevoerde zaken (van *gerere* = dragen, zich gedragen, uitvoeren). *Mnl. jeeste* (z. a.).

Gestileerd, goed in stijl gehouden, naar den aard, dus *goed* uitgevoerd; van schilderstukken, bouwwerken en heraldieke figuren.

Gestrengeld, (w a p.)., in elkaar grijpend.

Gestrapt, (w a p.), zie *Gesnoerd.*

Gesubordineerde begrippen, zie *Gecoördineerde begrippen.*

Get, (c h a l d.), *echtscheidings-akte.*

Get thee to a nunnery, (e n g.), *Ga in een klooster* (Shakespeare, *Hamlet III* 1), zegt Hamlet tot Ophelia, als hij somber, zwaarmoedig, menschhatend geen vrouw kan vertrouwen of wil liefhebben.

Getakt, (w a p.), met takken (*cornes*) van een gewei.

Getallen—symboliek, de kunst om aan getallen eene symbolische (zinnebeeldige) beteekenis te geven, raadsels er mee op te lossen, of geheimzinnige combinatiën (groepeeringen) van namen en zaken of gedachten, te maken.

Getand, (w a p.), begrensd door eene getande lijn.

Geteekenden, (Wacht u voor de —, minachtende waarschuwing tegen menschen met een in 't oogloopend lichaamsgebrek. Zie Gen. IV : 15 *De Heer stelde een teeken aan Kaïn,* wat door het volk werd opgevat alsof Kaïn sinds dien tijd een zichtbaar teeken droeg, vgl. *Kaïnsteeken.*

Geth-semane, een hoeve aan den voet des Olijf bergs bij Jeruzalem, bekend uit Jezus' lijdensgeschiedenis (Matth. XXVI). De uit twee hebreeuwsche woorden *Gat* (perskuip) en *schemen* (olie) saamgestelde naam duidt aan, dat daar van oudsher een olieslagerij gevestigd was. Die hoeve was domein der stad Jeruzalem.

Getierceerd, *gedeeld in drieën,* de Nationale schuld door Napoleon op $^1/_3$ van het oorspronkelijke gebracht.

Getij of *getijde,* (r k.), de inhoud van het boek (*Brevier*), dat den kerkdienst der Roomschgezinden behelst, dat geregeld moet worden gelezen; van hier „zijne getijden lezen". *Getijde-heeren* of *-meesters,* geestelijken, die zorgen voor de geregelde opvolging en waarneming der plechtigheden, heiligendagen enz.

Getinneerd, (w a p.), met tinnen.

Getippeld, (b a r g.) *ontloopen, weggeloopen.*

Getips, (t r a n s v.), *aangeschoten.* Van eng. *tipsy,* dronken.

Getongd, (w a p.), met een tong.

Getralied, (w a p), voorzien van traliën.

Getrouwe Achates, leider van Aeneas; toonbeeld van een trouwen vriend. V e r g. *Aen.* VI, 158: *fidus Achates.*

Getséken, (joodsch-duitsch), *geschrei.* Zie *Tsckenen.*

Getsi, (n. hebr.), *de helft,* hebr. *chetsie.*

Gettatura, (it.), magnetische invloed van het oog van sommige menschen; volgens het Italiaansche volksgeloof de invloed, dien iemand door zijn blik uitoefent op het noodlot van een ander. Van *gettâre* (werpen). Zie *Jettatura* en *Mal'occhio.*

Getuigd, (wap.), met een tuig.

Getuige is geen getuige, (Eén —, getuige = aanklager, spreekwoord ontleend aan de Mozaïsche wet, gebruikt ten bewijze van de nietigheid eener aantijging, als zij berust op hetgeen één man verklaart gezien of gehoord te hebben, naar Num. XXXV vs. 30.

Geu, zie *Djih.*

Geuren, (mil.), *bluffen.*

Geurmaker, bereider van parfumerieën; iron. iemand, die nachtwerk doet bij een geheim gemak; voorts: *bluffer, moedegek,* naar de gewoonte der laatsten om veel reukwerk te gebruiken.

Geurtje. (Een los — (mil.) bijv. hij liep met een los geurtje = hij wandelde heel blufferig.

Geus, algemeene naam dergenen, die het Spaansche juk afgeworpen hadden, in 't bijzonder: *Watergeuzen, Boschgeuzen.* Van *Gueux* = bedelaar, den scheldnaam, waarmede Barlaimont de aanbieders van het smeekschrift (1566) bestempelde, de Regentes Margaretha van Parma geruststellend met de woorden *Ce ne sont que des gueux,* d. i., het zijn maar bedelaars, nml. personen, die wat komen vragen.

Geus, (zeevaart), vlag, die van boegspriet of kluiver waait, aldus genoemd naar de *Watergeuzen,* die nml. aldaar hun standaard beschen met de kleuren des Prinsen van Oranje.

Geuzen willen wel met ons gasten,
Maer zy en willen niet met ons vasten: —

gezegde in 1679 nog in zwang, als bevattend het oordeel der Roomsch-gezinden ten aanzien van het vieren van *hun* Driekoningen-, Vasten-, St. Maartens- en Sinterclaas-avond door de Protestanten. *Gasten* = gastreeren, smullen.

Geuzen, (Het begint te —, *de wind begint voordeelig te worden.* Uit de eerste jaren van den 80jarigen oorlog, toen de Spanjaards ook zeiden: Onze lieve Heer *geust.* = is den Geuzen gunstig.

Geuzenbril, naam van een schans bij Hulst, waarin *bril* = *breidel* is.

Geuzendult, *duit* door de Staten van Holland geslagen op 't einde der 16e eeuw, met de Hollandsche Vrijheidsmaagd in den tuin erop.

Geuzenduivel, de Hertog van *Alva.*

Gevederd, (wap.), met vederen.

Geven, (Het is zaliger te — dan te ontvangen, aansporing tot weldadigheid ontleend aan Handel. XX:35.

Gevierendeeld, (wap.), zie *Gekwartileerd.*

Gevind, (wap.), met vinnen v. a. em.

Gevlekt, (wap.), zie *Geplekt.*

Gevleugeld, (wap.), met vleugels.

Gevleugelde woorden, uitdrukkingen, gezegden, spreekwijzen, spreekwoorden, die gereeden ingang vinden, overal gangbaar raken of zijn, van de eene plaats en streek naar de andere, van het eene gehucht naar het andere, als *overvliegen.* Letterlijke vertaling van Gr. *epèa pteroënta*; uitdrukking, het eerst aan Homerus ontleend; ze komt 46 maal in de Ilias en 58 maal in de Odyssea voor in de beteekenis „vlug, haastig" gewoonlijk in den vorm: „en sprak in gevleugelde woorden". Buchmann koos de uitdrukking *Geflügelte Worte* voor zijn *Citaten-Schatz,* een werk, dat bijna jaar op jaar herdrukt wordt en waarnaar in vele landen dergelijke werken samengesteld (of afgeschreven) werden. In Zweden (Bevingade Ord), Denemarken (Bevingede Oord), Frankrijk (Mots of Paroles ailés) en ook hier te lande is de benaming overgenomen. In Frankrijk gaf Ed. Fournier in 1855 een werkje uit *L'esprit des autres* indertijd door Van Lennep geplunderd in *Oeer Citaten;* bij de Engelschen is het genre ouder en heet het boek *Household Words* z. a.) of *Familiar Quotations.*

Gevoegd, (w a p.), hierbij zijn de steenen door verticale lijntjes en horizontale lijnen aangegeven, meestal met sabel.

Gevoet, (w a p.), met een onderpoot.

Gevorkt, (w a p.), eindigend met twee gebogen takken als een vork.

Georama (g r.), lett. *aardgezicht* een met blauwachtig linnen overtrokken bolvormig ijzeren geraamte, eene afbeelding der aarde voorstellend. De polen waren verbonden door een spil van 40 voet, waaromheen een wenteltrap van waaruit men een goed overzicht had over de wereldkaart, die en relief aan de binnenzijde was aangebracht. Een omgekeerde globe alzoo. In 1825 geconstrueerd door Delangland et Parijs.

Gevrucht, (w a p.), met vruchten.

Gevuld, (w a p.), leliën, waarbij het onderste gedeelte is weggelaten, noemt men leliën met gevulden voet.

Gewaal, (w a p.), zie *Vlucht.*

Gewandhaus-concerte, (m u z.), Donderdagavond-concerten te Leipzig, sedert 1781 in den tegenwoordigen vorm gegeven, maar sedert 1743 reeds in zwang. Aldus genoemd naar het oude *Gewandhaus* (lakenhal), waar deze concerten aanvankelijk gegeven werden.

Gewapend, (w a p.), met de natuurlijke wapens (dieren). In dit geval gevolgd door „van."

Gewapend, (w a p.), met eenig wapen, dus in de gewone beteekenis, zoowel bij menschen als bij dieren, en dan gevolgd door „met."

Gewasschen, (b a r g.), *ervaren.*

Geweldige(r), zie *Provoost.*

Gewerber, (b a r g.), *kameraad.*

Geweren, (b a r g.), *verstoppen.*

Geweten (Een goed — is een Paradijs), gezegde van Jacobus Arminius (hoogl. te Leiden, † 1609), den vader der Remonstranten.

Geweven wind, *cachemire* (z. a.) *sjaals,* zóó ragfijn, dat men ze in de vuist verbergen kan, hoewel ze, uitgespreid, drie vierkante meter beslaan.

Gewiekt, (w a p.), met wieken v.a.em.

Gewipt, (m i l.), *gedegradeerd.*

Gewoerem houden, (b a r g.), *verborgen houden.*

Gewoeres (van hebr. *Geboera* = kracht) groote machtige daden.

Gewogen maar te licht bevonden, *het onderzoek niet kunnen doorstaan,* naar Dan. V. vs. 27.

Gewohnheits-verbrecher (h g d.) zie *Cheval de retour.*

Gewöhnlich glaubt der Mensch wenn er nur Worte hört, Es müsse sich dabei doch auch was denken lassen, Woorden van Mephistopheles tot Faust in de Hexenküche. Bij T e n K a t e:

Meest denkt men, als men enkel woorden hoort,
't Is mij te hoog, maar 't moet toch zeker wat beteekenen.

Bij B i l d e r d i j k:

Gewoonlijk meent een mensch, wanneer hij woorden hoort,
Daar schuilen vast gedachten onder;
Maar meestal is het enkel wind
En zoo 't iets meer mag zijn, 't is louter beedlaarsplonder.
Gij daarom, wat gij spreekt of hoort
Houd ieder woord slechts voor een woord.

Gewoon, (w a p.), voorgesteld in de gewone kleur, die het voorwerp in de natuur heeft.

Gewoonte is eene tweede natuur, oorspronkelijk „als het ware" eene tweede natuur, Cic. *de fin.* V, 25, 74: *Consuetudo* (quasi) *altera natura.* Spottend zegt men nog: *de gewoonte is erger dan de derdendaagsche koorts,* de laatste verlaat ons nml. zeer moeilijk, de eerste in het geheel niet.

Gewro, (n. h e b r.), *vereeniging, gezelschap.*

Gezeelt, (w a p.), gekoppeld.

Gezegent is het lant Waer 't kint syn moêr verbrant, V o n d e l's spreuk voor den schoorsteen in den schouwburg op de Keizersgracht te Amsterdam. De „moer" is de aarde, ons aller moeder, het „lant" dus: het turfstokend Nederland.

Gezellen van Jéhu, Zie *Jehu.*

Gezellen-Vereeniging, (r k.), vereeniging van handwerkslieden, ter bevordering van godsvrucht en goede zeden, in 1849 te Elberfeld gesticht door den priester Adolf Kolping, later op vele plaatsen nagevolgd.

Gezellig dier, naar Aristoteles, die *den mensch* in het algemeen zoo noemt, uit het hgd. waarin „gesellig" beteekent in gezelschap van soortgenooten, in troepen levend. Wij gebruiken dit in den zin van „gezelschap zoekend".

Gezelschap of **Societeit van Jezus,** zie *Jezuiet.*

Gezeten, (wap.), zie *Zittend.*

Gezondheidscolonnes, groepen bestaande elk uit zeven artsen, die men in 1893 in Rusland uitzond, om ooglijders op het platteland met raad en daad te helpen. In 1894 werden 15 gouvernementen van het Russische rijk door hen bereisd.

Gezondheidspas, (hand.), eene door de overheid opgemaakte verklaring, dat een persoon, een schip, of eenig artikel uit een land komt, waar geene besmettelijke ziekten heerschen.

Gezondheidspolitie, toezicht van Staatswege op de volksgezondheid door het verordenen van bepalingen, wier overtreding strafbaar wordt gesteld.

Gezwik, zie *Zwikken.*

Gezworen Maandag, op sommige plantsen de naam van Koppermaandag, omdat op dien dag zij, die op den dag vóór Drie-Koningen (6 Jan.) tot eenig ambt benoemd waren, beëedigd werden. In de steden, waar de benoemingen op den dag vóór Paschen of Kerstmis geschiedden, viel de *Gezworen Maandag* op den eersten Maandag na genoemde feesten.

Gezworenen, zie *Jury.*

Gezworenen, zij die een eed gedaan hebben, oudtijds magistraatspersonen van stad of dorp in 't algemeen, thans bestuurders van een waterschap, waarvan de voorzitter den titel van dijkgraaf heeft.

Ghazele, ghasel, (arab.), *minnedicht*; een bij de Perzen en Turken vooral geliefde vorm van lyrische poëzie. Het ghasel is als 't ware het sonnet van het Oosten.

Gheber of **Ghaour** of **Gjouwer,** Turksche vorm van het pers. woord *geber*, ontleend aan arab. *hafir* (z. a.); godsdienstige secte in Perzië, die der *vuuraanbidders*. De Turken gebruiken dat woord als een schimpnaam voor alle ongeloovigen, d. i. niet-Mohammedanen, vooral van hen, die den Islam ontrouw zijn geworden.

Ghecral, ghecri, gecri, (wap.), *wapenkreet.*

Gheel, zie *Geel.*

Gheere, (wap.), slip, zoom van een kleed.

Gheglent, (wap.), met borstweringen, van mned. *glinde* = *omheining.*

Ghegort, (wap.), *omgord.*

Ghelfs, (wap.), dwars, schuin over iets.

Ghelu, gheluw, ghiel, giel, (wap.), *geel.*

Gheranct, (wap.), geboord, gerand.

Gherghel, (wap.), zoom, boordsel.

Gherlande, (wap.), geborduurde sjerp der ridders; Fr. *guirlande* (slingerkrans).

Gheselt, (wap.), vereenigd.

Gheseten, (wap.), liggend.

Ghesplet, (wap.), gespleten (staart.)

Ghetto, (hebr.), de wijk te Rome, waar de Joden moesten wonen. Vandaar in het algemeen *Jodenkwartier.*

Gheweert, (wap.), gewapend.

Ghewerrent, (wap.), op zijn hoede.

Ghiaur, zie *Gheber.*

Ghibellijnen, Middeleeuwsche partijnaam voor de aanhangers des Duitschen Keizers tegenover de Guelfen (z. a.) of Welfen, die de partij des Pausen waren toegedaan. De naam is waarschijnlijk ontleend aan een slot der Hohenstaufen in Zwaben, geheeten Waiblingen, in Italië uitgesproken als *Giebllingen.* Inderdaad heetten de Hohenstaufen in den vroegsten tijd *Waiblinger.*

Ghiel, zie *Ghelu.*

Ghymkhana Races, (eng.), de wedstrijden in behendigheid en vlugheid te paard.

Ghisarme, gysarme, (wap.), tweesnijdende bijl, strijdbijl die met beide armen werd gezwaaid. Ofr. *guisarme.*

Gholpe, (wap.), draaikolk, maalstroom.

Ghy elschteen zwaeren eisch, Vondel, Gysbr. IV. 2 (reg. 1083.) Arend van Aemstel tot Badeloch als antwoord op haar verzoek om haar te vertellen „al wat (hem) wedervoer," na den hevigen strijd en den moord in de kerk.

Ghy zult ze van dien kant zoo heerlyck op zien dagen, Vondel Gysbr. V. 4 (vs. 1582) ook „hem van dien kant" enz. Vondel schreef „Ghy zult het" enz. d. i. „het daagt op" gelijk men zegt: „het staat slecht met de zaken" voor „de zaken gaan slecht."

Giallarbrug, zie *Gjallarbro.*

Giant (the little, (am.), *de kleine reus,* nml. de senator Stephan A. Douglas, (1813—1861), hoofd der democratische partij, tegencandidaat van Lincoln. Een man van veel talent en groote energie, maar klein van gestalte.

Giant (the Northern, (am.), *de Noordsche reus,* Rusland. In Engeland en Nederland gewoonlijk, de Noordsche beer.

Giant-Killer, (Jack the — (eng.), *Jaap de Reuzendooder,* de held uit een beroemd sprookje.

Giant's Causeway, de *Reuzendam,* een voorgebergte aan de noordkust van Ierland, een reeks merkwaardige bazaltzuilen, die zich ver in zee uitstrekken. *Causeway* of *causby* =steenweg.

Giaour, zie *Gheber.*

Gibben of *torenduiven*; spotnaam voor de bewoners van Marrum bij Leeuwarden, maar *gib,* visch met spitsen bek.

Gibbôr, (hebr.), *held, sterke man.*

Gibeoniet, *onderknecht,* een duivelstoejager, een factotum, naar de Gibeonieten die volgens Joz. IX, 21, 3 tot „houthakkers en waterputters" van Israël werden gemaakt.

Giberne à la Corse, (fr.), *patroontasch, die men op den buik hangt,* in tegenstelling van het gebruik in andere landen, om dien op den rug te dragen.

Gibraltar, uit *Gebal Al Tarik* (Abenzaga) = heuvel van Tarik, den aanvoerder der Mooren in 711, veldheer van Kalif Walid, die er op een rots (Calpe) een sterk kasteel bouwde.

Gibraltar, (am.), in staatkundige kringen het hoofdkwartier eener partij, de sterke veste, bijv. het Gibraltar der demokratie.

Gibraltar van Amerika, naam voor Quebec, door ligging en verdediging de sterkste plaats van Amerika.

Gibraltar van het Noorden (Het —, vroegere benaming der stad Luxemburg, wegens hare sterke vestingwerken, welke altras door de Lux. regeering gesloopt werden nadat 9 Sept. 1867 de soldaten der Pruisische bezetting de stad verlaten hadden, ingevolge de onzijdigheidsverklaring des Groothertogdoms i. d. 11 Mei '67 door de Londensche Conferentie, saamgesteld uit de Groote Mogendheden en Italië, Nederland en België.

Gibus, *chapeau gibus* (thans *chapeau claque*), opera-hoed, samenplooibaar, naar den uitvinder.

Gideon, de Stadhouder-Koning Willem III, toen hij in 1688 als handhaver van het Protestantisme Engeland veroverde. In 't algemeen *strijder voor de eere Gods,* krijgsheld, die in godsdienstoorlog(en) een groote rol speelt. Naar den historischen *Gideon,* den vijfden richter over Israël, over wien zie *Richt.* VI—VIII.

Gidoesch, (n. hebr.), lett. *vernieuwing,* nieuwigheid, nieuwstijding, iets nieuws. Hebr. *chádesj.*

Gids, *vertrouwd leidsman,* bestond in de 17e eeuw nog niet lang, en kwam toen als *gidse,* zelfs *gidje* en *gidsje* voor. Het Bargoensch of de Zigeunertaal heeft *gadjo, gadsjo* = niet-Zigeuner of bewoner

der landen, die de Zigeuner bezoekt en die dezen den weg wijst, aldus in de 15e eeuw bij de Zigeunerbenden, die toen westlijk Europa doortrokken; vervolgens in den meer algemeenen zin van *kameraad*, handlanger. Vrouwelijk *gadsji*, ook *gedsje*, eng. *gidsji*, z.v.a. gewone Zigeunervrouw (onder den invloed van fr. en eng. *guide*, ital. *guida*) als „*goede*" gids verstaan.

Giebelton, (mil.), *urine-ton.*

Giegagen, *schreeuwen* als een ezel.

Giel. sie *Ghelu.*

Gierigheid is de wortel van alle kwaad, 1 Tim. VI vs. 10.

Gierwolf, *weerwolf*, van lat. *gerulphus* weerwolf.

Gif, (barg.), *verstarding.*

Gifford Lectures, (eng.), voorlezingen over de wetenschap van den godsdienst, door wijlen Lord Gifford ingesteld aan vier Schotsche Universiteiten, aan elke waarvan hij eene belangrijke som vermaakte. Prof. Tiele te Leiden werd door den Senaat der Universiteit te Edinburg voor de jaren 1896—98 tot „Gifford Lecturer" benoemd.

Gig, *hardroeier*, soort van vaartuig aan de Zaan.

Gig, (eng.), *sjees*, verkorting van ital. *giga* en fr. *gigue*, bevallige dans.

Giganten, *reuzachtig woest geslacht*, bij de goden gehaat en eindelijk door Zeus (Jupiter) verdelgd.

Gigerl, (hgd.), *laiaard, straatslijper*, geblaseerde leeglooper te Weenen; modepop, die de dwaasste dingen verzint om in 't oog te vallen. Zij dragen daarom reusachtige puntschoenen, pantalons met zóó lange pijpen, dat men ze zelfs bij 't fraaiste weder moet op- en omslaan, boorden, breed als manchetten, wandelstokken als boomen zoo dik, enz., enz. *Wiener Gigerl* is gejikt ter aanduiding van iemand, die op 't gebied der mode overdreven is en zich bespottelijk aanstelt. Fransch: *petit crevé* of *gommeux.*

Giglin blanca, (ital.), witte lelie, het zinnebeeld van Florence. Van hier *Florentijnsche leliën* = blauwe bloemen, fig. *aperij.*

Gigue, giga, (fr.), spotnaam voor de oude viool (viola, vielle, fidel, vedel) die wat op een *ham* (gigue) geleek, later vervangen door de hedendaagsche platte violen met uitsnijdingen aan de zijden. In Frankrijk gewaagde men in de 13e eeuw van *Gigueurs d'Allemagne*, Duitsche violspelers. Later namen de Duitschers den vorm van het instrument en den naam (*Geige*) over.

Gigue, Schotsche dans, die zijn naam ontleent aan een oud snaar-instrument, viool van ouden vorm.

Gij hebt overwonnen, Galileër! laatste woorden, toegeschreven aan keizer Flavius Julianus den *Afvallige* († 363), die tot het Heidendom terugkeerde, en als redenaar en als schrijver het Christendom bestreed.

Gijveres, zie *Ger.*

Gil-Blas, titel en hoofdpersoon van een roman van Le Sage (1668—1747), de type van een schrander, geestig jongmensch, die van avonturen houdt, maar wiens pogingen om in zijn onderhoud te voorzien niet altijd den toets der eerlijkheid kunnen doorstaan. Vooral op zijn wedervaren met den aartsbisschop van Grenada (zie het laatste woord) wordt dikwijls gezinspeeld, ter aanduiding van personen, die hoog opgeven van hunne liefde voor openhartigheid, maar in werkelijkheid waarheden, die hun onaangenaam zijn, niet kunnen verduwen.

Gilbertijnen, een kloosterorde, in 1135 door Gilbert van Sempringham (gr. Lincoln) in Engeland naar den regel van den H. Benedictus gesticht. De orde is in 1519 opgeheven en ingelijfd in de congregatie van den Kardinaal Wolsey.

Gild, *gilde*, eng. *guild* = gesloten gezelschap tot het houden van een goeden maaltijd; zie *gildehal.* Vereeniging van personen om te zamen te *offeren*, de buurschap te *beschermen*, de poorterij te *verdedigen*, zich op een bepaalden dag gezellig te *vermaken* of hetzelfde *handwerk uit te oefenen.* De bestuurders heetten *overlieden*, de leden *broeders* (zie *Ambachtsgild, Buurgild, Offergild, Schutsgild*).

Gildebier, *gildemaal*, omdat van oudsher bier de hoofddrank bij een maaltijd was.

Gildeboom, een lindeboom te Soest, waar omheen door de broeders van het *Babilonïëngild* (z. a.) bij hunne feestlijkheden gedanst wordt.

Gildehal, gebouw, gesticht voor de samenkomst van de gilden, wier leden bijdragen, *gilden*, van saks. *gildan* (betalen), moesten betalen. Hal = gebouw.

Gilden (Patroons of beschermheiligen der —:

St. Adam patroon der fruitverkoopers.
St. Jan Baptist „ „ kleermakers.
St. Crispijn „ „ schoenmakers.
St. Christoffel „ „ pakdragers.
St. Eloy „ „ goud- en andere smeden.
St. Goar „ „ pottenbakkers.
St. Hubertus „ „ jagers.
St. Joris „ „ brouwers envoetboogschutters.
St. Jozef „ „ timmerlieden.
St. Lucas „ „ schilders en heelmeesters.
St. Maarten „ „ kramers en kooplieden.
St. Nicolaas „ „ lakenkoopers en schepelingen.
St. Pieter „ „ visschers.
St. Rochus „ „ wevers.
St. Sebastiaan „ „ handboogschutters.
St. Severus „ „ linnenwevers.
St. Victor „ „ korenmolenaars.
St. Barbara, patrones der artilleristen.
St. Catharina „ „ studenten.
St. Cecilia „ „ toonkunstenaars.
St. Enora „ „ minnen.

Gildoniacum patrimonium, (lat.), vermogen van Gildo; inkomsten van dezen Mauritanier, in 385 door keizer Theodosius den Groote aangesteld tot *Comes* van Afrika. Tegen het West-Romeinsche rijk opgestaan, werd hij nabij Carthago door zijn eigen broeder Maskizel in 398 bij Tabraca gevangen genomen en later terechtgesteld. Zijne bezittingen werden verbeurd verklaard en het „patrimonium" werd besteed, om de monumenten te Rome te onderhouden.

Giles St., patroon of beschermheilige der kreupelen. Volgens de overlevering, zou de koning van Frankrijk bij een jacht in het woud een kluizenaar bij ongeluk aan de knie gewond en deze om zich beter te kunnen kastijden, geweigerd hebben, zich te laten genezen, zoodat hij zijn leven lang kreupel bleef. Het symbool van dezen heilige is eene hinde, die dagelijks naar zijn grot aan de monding van de Rhône ging om hem melk te geven. Hij wordt voorgesteld als een oud man, met een pijl in zijn knie en een hinde aan zijn zijde.

Gilde-os, de vette, met bloemen, kransen en vergulde horens versierde os, die eerst met muziek rondgeleid en dan voor den gildemaaltijd geslacht werd. Als het gild niet rijk was, slachtte men een *gilde-kalf*.

Gildepenning, *koperen penning*, dienend tot bewijs van lidmaatschap (diploma) van een gild; de eene zijde vertoont de zinnebeelden van het gild, de keerzijde den naam van den gildebroeder.

Gilles (Op — staan, (barg.), *op de loer staan*.

Gilleskranter, (barg.), dief, die bij klaarlichten dag deuren en ramen binnenkomt.

Gillock, (n. hebr.), *onderscheid, verschilpunt*. Hebr. *chalukka*, 2 Kron. 35 vs. 5, (deeling, afdeeling).

Gillotage, (fr.), of *panikongraphie* (gr.), relief zincographie tot het maken van clichés voor de boekdrukpers, naar Joseph Gillot te Parijs, die in 1850 dit procédé uitvond.

Gillyflower, (eng.), *angelier*, verbastering van *July-flower*, juli-bloem.

Gimle, (n. myth.), bij de oude Scandinaviërs de verblijfplaats der ziel, na den dood.

Gimme, (barg.), *boter*.

Gimmel, derde letter van het Hebr. Alphabet, drukt het getal *drie* uit.

Gimnasium, (barg.), *correctiehuis*.

Gin, (eng.), *jenever*, naar Genève, waar de jenever het eerst werd gestookt.

Gin mill, (am.), herberg, drankwinkel. Letterl. *jenever-molen*.

Gin sling, (am.), drank, waarvan de bestanddeelen niet met zekerheid zijn op te geven, doch die zeer verleidelijk is. *Sling* = brouwersdraagboom.

Gin slinger, (a m.), iemand, die verzot is op spiritualiën, voornamelijk jenever.

Gin and Gospel Gazette, (e n g.), *the Morning Advertiser*, het orgaan der Dissenters en der tappers (of leden der Licensed Victuallers Association). Letterl. Jenever- en Evangelie-krant.

Ginggang, (j a v.), gestreept of geruit O.-Indisch lijnwaad, dat op Java van elders wordt ingevoerd.

Ginnunga-Gap, (S c a n d i n a v i s c h e m y t h.), de afgrond tusschen Niflheim (de streek der nevel) en Muspelheim (de streek des vuurs); zij bestond vóór dat land of zee, hemel of aarde bestonden.

Ginoegh, (n.h e b r.), *inwijding*. H e b r. *chanucca* (Num. 7 vs. 11).

Ginsing, *perzik*, in Japan phallisch symbool, en in een eveneens symbolisch papiertje gepakt (*nosi*), een onmisbaar toevoegsel bij geschenken.

Giocoso, giojoso, (it., m u z.), *blij, vroolijk*.

Giorno, (ital.), *dag*, fr. *jour*. *A giorno* of *à jour* verlicht, d. i. in de open lucht, door lichtballonnetjes in tuinen, aan eerepoorten, in het avonduur. Zie ook *A jour*.

Giováne Itália, lett. *jong Italië*, staatkundige partij van den vooruitgang in den Italiaanschen vrijheidsoorlog, bijnaam voor het drietal: Victor Emmanuel, Cavour, Garibaldi.

Gipsies, (e n g.), uit *Egyptians*, omdat een bende zwervers, in 1418 in Europa verschenen, hun aanvoerder „Hertog Michael van Klein Egypte" noemde. Zij heeten hier en in Duitschland Zigeuners, bij ons ook Heidens, in Frankrijk Bohémiens, in Spanje Gitanos, in Hongarije Pharao-nepek, in hun eigen taal Sinto's, bij de Noordsche volken Tataren.

Giraffe, (m u z.), *staande vleugel*, schuinsnarig, naar den langen hals.

Girandola, vuurwerk, bij zeldzame gelegenheden bijv. 3 Juni 1894, toen het feest der verjaring van de Grondwet (*laffesta dell' Statuto*) te Rome werd gevierd. Het stelde toen een Moorsch kasteel voor. Fr. *girande, girandole* = vuurpijlenbundel.

Girandole, (f r.), kandelaar met vele armen, kroonkandelaar. Ook, trosvormige oorhanger (uit edelgesteenten).

Girant, (h a n d.), bestuurder, uit fr. *gérant*.

Girat, zie *Giro*.

Giro, (i t a l.), *omloop, kring*, fig. het endossement of de overdracht van een wissel aan een ander. Die zulk een wissel aan een ander endosseert heet *girant*; degeen aan wien het endossement gericht is, *girat*.

Giro-bank, (h a n d.), oudste soort handelsbank, opgericht door een gesloten kring (*giro*) van kooplieden, die in eene gemeenschappelijke kas eene bepaalde som stortten, waaruit dan de betaling, bij het onderling handelbrijven, door opschrijving op het credit en debet van de registers der bank (*virement de parties*) plaats had, terwijl een vaste munt werd aangenomen ter vereenvoudiging der rekening.

Giron, (w a p.), zie *Geer*.

Girondijnen, (f r.), staatkundige partij in de groote Fransche Omwenteling, die zich tijdens de Assemblée Legislative (1791) vormde: gematigde republikeinen; naar de afgevaardigden Vergniaud, Guadet, Gensonné, Grangeneuve en Ducos, door het departement *Gironde* gekozen, waarbij zich spoedig eenigen uit andere partijen n.a. uit het Centrum aansloten, Brissot, Condorcet, Roland. Zij werden later door de Jacobijnen geguillotineerd 1794. Lamartine schreef in 1847 (8 dln.), een dichterlijk, ofschoon niet onpartijdig, tafereel van hun lotgevallen in de „Histoire des Girondins".

Girondisten, (f r.), afgevaardigden uit het departement van de *Gironde*.

Girouette, (f r.), lett. *windwijzer* (draaiend met alle winden); man, die in politiek doet en den koers volgt.

Girouetté, (w a p.), met windvaantjes.

Gischmel meerv. **Gischmellin,** benaming der Zigeuners in den Hebreeuwschen tongval der Duitsche Joden. In 't classiek Hebreeuwsch komt echter

het woord niet voor. Het kan „sterke lichamen" beteekenen, van hebr. of chald. *gèschem* = lichaam, syr. *geschoem, goeschmâ*, arab. *djismon* en *djotzmânon*.

Gisteren (Van- zijn, *dom, onnoozel, onkundig wezen*, naar Job 8 vs. 9. „Wij zijn van gisteren, en *weten niet*." Wordt vooral ontkennend gebezigd: „Nu, hij is ook niet van gisteren" = is goed bij de hand.

Git, *blinkende steen*, waaruit men sieraden maakt, in de bergen voorkomende en ook kunstig nagemaakt. *Het git* = het heldere zwart der oogen; vanhier *gitzwart*. *Gitten* = glanzige, holle, pijpvormige koralen van gekleurd glas; meest zwart, als ze nml. voor opnaaisel van vrouwenkleedij dienen; doch bij koraalsnoeren veeltijds wit. Fr. *jais, jaiet*; eng. *jet, black amber*. Hgd. *das Bergwachs*, maar ook (der) *Gagat*; uit het eerste blijkt, dat die steen uit de bergen komt; uit het laatste, dat de benaming spruit uit lat. *gagates* (nml. *lapis* = steen), naar Gaga, eene stad in Syrië, waar men het git voorheen groef. *Gagates* wordt omschreven als *gagaat* = zwarte barnsteen, slakkig aardpek, pekkool.

Gitano, (sp.), Heiden, Bohemer, Zigeuner. De eig. beteekenis van het woord is *Egyptenaar*. Zie *Heidenen*.

Gittegom, uit *guttegom;* want 't is van lat. *gutta* (droppel) en *gummi* (gom). Harsachtige gom uit Indië, voor heel- en schilderkunst.

Gittith, zeker muziekinstrument der oude Hebreën, eene soort van citer of luit, uitgevonden in en vernoemd naar de stad *Gath*-Rimmon in den stam van Dan.

Giusto, (it. muz.), *juist, passend, allegro giusto* = *allegro assai*, tamelijk snel.

Givre, (wap.), zie *Slang*.

Givy, (am.), buigzaam, lijdzaam, gemakkelijk te bewerken. Eene zekere stof, die *„gives"* d. i. mee geeft.

Gjallarbro, Gjallarbrug, (n. myth.), de brug, die over de helrivier, Gjolle, geslagen is en met blinkend goud is bedekt.

Gjallarhorn, (n. myth.), schelklinkende horen, de tooverhoren, waarop de god Heimdal, Himindal of de Witte Ase blaast bij de godenschemering of Ragnarokr (*z. a.*).

Gjouwer, zie *Gheber*.

Glace sans tain, (fr.), *spiegel zonder foelie* (verfoeliesel), d. i. doorzichtig spiegelglas (*glace non étamée*), in onderscheiding van *glace étamée*. Men brengt zulk doorzichtig spiegelglas wel achter een gefoelied spiegelglas (dat opgewonden kan worden) boven schoorsteenmantelsaan, om een tuin of park te kunnen zien dat er achter is gelegen. In het hotel van Baron de Rothschild in de rue Lafitte te Parijs en op de villa Roseneck bij Velp ziet men zulk eene *„nouvelle cheminée à panneau de glace"*.

Glacés, d. i. *Gants glacés* (fr.), *glanzige* handschoenen, uit *glanzig* leder vervaardigd, fr. *glacé* = geglansd.

Glad (Dat is nog al —, *dat is duidelijk*.

Glad en al, (transv.), *geheel en al*.

Glad zijn, (mil.), *knap zijn*, eigenlijk *knap zijn om zich ergens doorheen te werken. Dat is glad genoeg* = dat is natuurlijk (dat volgt van zelf). Een *gladde* vent, iemand die overal doorkomt, zich weet doorheen te werken.

Gladakker of **Gladekker,** een gemeen liederlijk persoon; van mal. *gladak* (beter *galadag, gladag*) met Ned. uitgang. Eigenlijk verkort uit *djaran gladag* = lastpaard, vandaar slecht paard, waarvan men de ribben kan tellen.

Gladheim, (n. myth.), het grootsch en prachtig verblijf der Noorsche goden, met een troon voor Odin en twaalf zetels rondom.

Gladiateur (Biscuit —, soort *krachtig* paardenvoeder, naar den eenmaal wereldberoemden renner *Gladiateur*, die talrijke prijzen won.

Gladiatores, (lat.), *zwaardvechters*, bij de Romeinen in den regel krijgsgevangenen, die in zwaardvechtersscholen door vecht- of schermmeesters geoefend werden en dan door hunne eigenaars

verhuurd werden om bij lijkstaties, feesten, of openbare spelen ten genoegen der toeschouwers op leven en dood met elkander te vechten. Van *gladius* (zwaard).

Gladii jus. gewoonlijk *ius gladii*; het recht om de doodstraf toe te passen; *gladii poena* = de doodstraf zelve. Ten tijde der Romeinsche gladiatoren beteekende dit laatste ook wel, dat men veroordeeld was, om als zwaardvechter te dienen.

Gladiolus, (l a t.), *zwaardlelie, zwaardlisch*; lett. *zwaardje*, verkleinvorm van *gladius* (zwaard).

Gladooren, spotnaam voor de burgers van Twisk bij Medemblik.

Gladstone, (e n g.), goedkoope Fransche wijn, naar Gladstone, die den impost op Fransche wijzen verminderde.

Glamonius poetsen. (b a r g.), *eene ruit indrukken*, na die met zeep of klei ingesmeerd te hebben.

Glaschord, *glasharmonica* in 1785 te Parijs uitgevonden instrument, welks houten met laken bekleede hamertjes, op glazen klokjes, staafjes of glasreepen slaan.

Glastranen, (n a t.), *snel afgekoelde glasdruppeltjes*, welke wanneer men den samenhang daarvan op één plaats verbreekt, b.v. door het afbreken van den staart, geheel aan gruis springen.

Glauberzout, ook Engelsch zout, zwavelzure soda, naar den ontdekker, den geneesheer G l a u b e r, geboren te Karlsbad en † 1668 te Amsterdam.

Glazen slaan, (s c h e e p s t.), 't afkondigen der uren aan boord door middel van de scheepsklok; afkomstig uit den tijd toen de zandloopers nog als tijdmeters dienst deden. Bij 't begin der wachten werd de gevulde zandlooper neérgezet en deze had één half uur noodig om geheel leeg te loopen; op 't oogenblik, dat het „glas" voor de eerste maal geheel leeg was, werd er met de klepel éénmaal tegen de scheepsklok geslagen. Dadelijk werd de zandlooper omgekeerd en was na $^1/_2$ uur weêr leeg; dan weerklonken 2 slagen op de scheepsklok en was er dus een vol uur verloopen, na 't begin der wacht. Men telt ook thans nog tot en met 8 slagen dus volle 4 uren, zijnde juist de tijd voor elke wacht. Zoo is half één, half vijf en half negen 1 glas; half 2, half 6 en half 10, 3 glazen en b.v. half vier = 7 glazen. Zie *Wacht*.

Glazenhuis (In een — wonen. heet het van iemand, al wiens denken, spreken, doen het daaglijksch gesprek uitmaakt van klein zoowel als groot, van oud en jong.

Glazenkast, *kast met glazen deuren*, die nevens de linnenkast, in geen ouderwetsch-degelijk ingericht huishouden ontbreken mocht, en gevuld was met oud Japansch porselein, Delftsch aardewerk, pronkborden, drinkglazen van allerlei vorm, met en zonder geëtste voorstellingen en verzen, een Hansje-inden-kelder, enz.

Glazenmaker, (w a p.), gevleugeld insect, paalswijs en uitgebreid, op den rug gezien.

Glazen-mulltje, eigenlijk *niet* pantoufle de *verre*, maar pantoufle de *cair* d.i. *bont*, dus eig. *bontmuiltje*, de heldin uit *Asschepoester*.

Glazenwagen, groot rijtuig voor potverteerders, „een soort van hangkamer op wielen met vijf banken" ieder voor 4 of 5 personen. In het oude Doolhof te Amsterdam was de miniatuur wagen, waarin de Koningin van Scheba koning Salomo kwam bezoeken (vgl. Kon. X vs 1—10) geheel van glasprisma's gemaakt.

Glazenwasscherij, plundering van 's Hertogenbosch door een losbandigen soldatenhoop i.d. 8—10 Nov. 1787, om haar bedreven moedwil berucht.

Glé (A t j e h), *heuvel. Glé kamling* = geitenkloof, *glé raja* = de groote kloof, enz.

Glebae adscripti, (l a t.), letterl *bij den grond geschreevenen*, d. i. daartoe gerekenden, eene soort van hof hoorigen, die te gelijk met den grond overgingen; It. *servii della gleba* = grondlijfeigenen.

Glee, (e n g., m u z.), compositie voor drie solostemmen, gewoonlijk mannenstemmen *a capella*. Van ags. *gligg* = muziek. E n g. *glee* beteekent *vroolijk* liedje.

Gleve, (h g d., w a p.), *lelie*, ook h g d. *Lilie.*

Glimmer, (b a r g.), *gesp.*

Glimmerik, (b a r g.), *oog.*

Glimmeriken, (b a r g.), *ayent van politie.*

Glimmerts, (b a r g.), *tafelborden.*

Glissando, (it., m u z.), *glissato, glissicato, glissicando = glijdend;* bij strijkinstrumenten, vlug ongeaccentueerd spel in passages; op de piano de vlugge voordracht eener passage op de benedentoetsen.

Glissez, mortels, n'appuyez pas, lett. *menschen, glijdt er over, blijft niet stil staan*, laatste regel van een vierregelig vers uit het begin der 18e eeu w onder eene teekening: L'Hyver, schaatsenrijders voorstellend, in zijn geheel:

Sur un mince cristal l'hiver conduit
leurs pas,
Le précipice est sous la glace.
Telle est de vos plaisirs la legère surface:
Glissez, mortels, n'appuyez pas.

verzen van R o y, teekening van L a n c r e t, gravure van N i c o l a s d e L a r m e s s i n; thans gebruikt in den zin: let er niet te veel op; bekijkt het niet te nauwkeurig; staat er niet te lang bij stil; vooral in dien van: „leg er geen nadruk op!" als wenk aan de acteurs bij aanstootelijke passages.

Gloeiend, (w a p.), *vuurrood.*

Gloeilamp, luchtledige *glazen bol*, een kooldraad bevattend, die gloeit bij het doorgaan van een electrischen stroom.

Gloeilicht, zie *Goudlicht.*

Gloenkoppen, spotnaam voor de bewoners van Veenwouden (bij Dokkum).

Gloire (en —, (w a p.), met stralen.

Gloire (La — est le soleil des morts, *roem is de zon der dooden*, gezegde, waarmede men in Frankrijk miskende grootheden troost.

Glokken, (b a r g.), *spelen, loeusch glokken*, een valsche kaart spelen.

Glokker (een =, (b a r g.), *een steker voor rijst.*

Gloria, (fr.), *mengsel van warme koffie met suiker en brandewijn.* De voorzangers plachten dien drank te gebruiken, omdat hij geacht wordt, de stem helder te maken, vandaar zijn naam.

Gloria in Excelsis Deo, (lat.), *Eere zij God in den hooge;* eerste lid van den Engelenzang (Luk. 2 vs. 14). Maar de Vulgata heeft: „Gloria sit in altissimis Deo". Ook de *Groote doxologie* genoemd.

Gloriam imitamur tendentes virtutem, (lat.), *Als wij naar deugd streven, volgen wij roem na.* In slecht Latijn uitgedrukte leus eener aanvang Febr. 1895 te Amsterdam opgerichte Vereeniging, welke gezellige bijeenkomsten beoogt. Ook uitgedrukt door **G. I. t. V.**

Glorie, *stralen bundel*, die niet slechts zooals de *Nimbus* of *aureool* het hoofd, maar het geheele lichaam omgeeft van den afgebeelden persoon der Godheid of de Maagd Maria; zie *Aureool.*

Glorieuse rentrée, (fr.), de terugtocht in Juni 1689 uit Zwitserland naar hun geboorteland, de valleien van Piemont, van de Evangelisch-gezinde Waldenzen, dus genoemd naar P e t r u s W a l d u s of V a l l e n s i s, een rijk koopman te Lyon, die sedert 1179 zijne (R. Kath.) kerk tot den eenvoud en den geest van Jezus' Apostelen wilde terugvoeren; doch, toen dit streven bij de Pausen Alexander III in 1179 en Lucius III in 1183 tegenstand vond, zoodat zelfs de laatste den banvloek over hem uitsprak, met zijn in Frankrijk en Boven-Italië fluks sterk toegenomen aanhang, in botsing geraakte met de Geestelijkheid, die de Waldenzen als ketters ging beschouwen en bejegenen, tegen wie zij in 1229 de Inkwisitie te werk stelde. En hoewel deze hen niet vermocht uit te roeien, leden zij toch zware vervolgingen, onder Frans I († 1547) (als Hugenoten) onder Hendrik II, († 1559) en vooral onder Lodewijk XIV in 1683 en '85 (opheffing van 't Edict van Nantes), toen zij door diens soldatenbenden (*dragonnades*) uit Frankrijk naar Zwitserland werden verjaagd en niet minder in Piemont zelf, waar zeer velen uitweken. In den zomer van 1689 door heimwee ge-

dreven, naar Piëmont teruggekeerd, konden zij daar sedert 1690 rustig verwijlen. Bij de Glorieuse Rentrée was Henri Arnaud hun aanvoerder. Den 1 Juni 1889 is het 200-jarig jubilé dezer Rentrée gevierd.

Gloriosa, (l a t.), *roemrijk;* in de zegelkunde, zie bij *Vesica piscis.*

Gloriosae memoriae, (G. M. of g.m. of g.l.m. of glor. mem.) — (l a t.), *roemrijker gedachtenis.*

Glorious Fourth (The —, (e n g.), *de Roemrijke Vierde,* nml. 4 *Juli,* dag der Onafhanklijkheidsviering in de Vereenigde Staten. Deze nationale feestdag wordt jaarlijks door uitbundig schieten, allerlei vuurwerk, enz., te New-York gevierd.

Glossolalie, *het spreken met tongen* = spreken in hooge geestverrukking, verschijnsel, dat zich korten tijd na de opstanding van Jezus (en ook wel in later tijden van overspanning) heeft voorgedaan, nl. dat personen van een gevoelig gestel zich door een hoogere macht als aangegrepen gevoelden en indrukwekkende woorden uitspraken. Vgl. 1 Kor. 14 v. 2, 4, 5, 6, 13: „spreken met de tong" of „met tongen", in onzen Staten Bijbel verkeerdelijk overgezet door „spreken (in) vreemde taal (talen)".

Glückes (Des eignen-Schmied (h g d.), *de bewerker van zijn eigen geluk.*

Glyptoramen, bewegende levende beelden (*tableaux vivants*) uitgevonden door Edouard Kilanyi en voor het eerst te New-York vertoond. De achtergrond en de groepen figuren bewegen zich langzaam van rechts naar links, zoodat de toeschouwer een aaneenschakeling van levende beelden te zien krijgt.

Glyptotheek, bergplaats of museum voor beeldhouwwerken en veelal gesneden steenen en cameeën. Uit *gluptos* = graveerbaar, van *glyphein* = uithollen, in steen, metaal of hout graveeren, uitsnijden; en *thèkè* (g r.) = bewaarplaats.

Gneis, zie *Graniet.*

Gnêzer dullim, (H e b r.), *Hulp voor Mincermagenden;* vereeniging begin van Mei '96 te Groningen opgericht.

Gnomè, (g r.), *spreuk,* levensregel dikwijls in beeldspraak ingekleed. Ze komen in 't Oosten al vroeg voor, bijv. de Spreuken van Salomo en die van Jezus Sirach.

Gnomon, (g r.), *kenteeken, aanwijzing,* de naald, waarmede de schaduw de uren aanwijst, dus *zonnewijzer;* vandaar *gnomonie,* de kunst om zonnewijzers te maken.

Gnomen, volgens oud volksgeloof de oorspronkelijke geesten der aarde, bewaarders van mijnen en schatten.

Gnósis, (g r.), *kennis, inzicht;* in den tijd van het ontstaan des Christendoms en later, bepaaldelijk inzicht in de betrekking tusschen het Hoogste Wezen en den *kosmos* (de stoffelijke wereld). Naar den vorm (formeel) openbarings-philosophie = Bijbelsche godgeleerdheid, naar den inhoud (materieel) kosmologische speculatie = bespiegeling omtrent de stoffelijke wereld. Van *gignooskein* (kennen), evenals (l a t.) *gnosco* een oudere vorm is van *nosco* (kennen, weten).

Gnosticisme of **Gnostiek,** de leer der, de wetenschap aangaande de *Gnósis.* Die ze beoefenden heetten Gnostieken, *gnostici.* Van *Gnosis* (z. a.). Die wetenschap heeft ten doel eene diepere kennis (gnósis) van het Hoogste Wezen in betrekking tot het heelal of de wereld, den *Kosmos.* Ten grondslag van die wetenschap lag een zeker dualisme van *God* en *stof.* De bloeitijd van het *Gn.* was de tijd van den Rom. keizer Hadrianus (a° 117—138 n. C.), vooral te Corinthe. De Alexandrijnsche geleerden Basilides en Valentinus brachten het tot een diep ontwikkeld stelsel. In de 6e eeuw treft men er geene sporen meer van aan.

Gnostieken, sekten van Oostersche Christenen, die veel van de begrippen der Iraniërs hebben overgenomen. In hunne leer vindt men het Christendom vermengd met den godsdienst van Zoroaster. Zij zijn weer in verschillende richtingen verdeeld. (Adamiten, Valentinianen, Ophiten, Manicheërs), en hebben hevige twisten in de Christelijke Kerk veroorzaakt. Ter oorzake van gewaande goddelijke openbaringen heetten zij hoog

verlichte christenwijsgeeren in de eerste Christelijke Kerk. Van gr. *gnosis* (kennis), dus de *weters* in tegenstelling met de *gelooversm*.

Gnóti séauton, (gr.), *ken u zelf.* Opschrift van een tempel te Delphi. Ook lat. *Nosce te ipsum.* Spreuk van Socrates († 399 v. Chr.).

Go-aheadativeness, (am.), geest van vooruitgang, van vooruitstreven.

Go as you please, (sport.), *ga naar het u behaagt.* Wedstrijd waarbij de snelheid veranderlijk is, dus van den mededinger afhangt, mits het einddoel in den kortsten tijd bereikt worde.

Go to Jericho, zie *Jericho.*

Goal, (sport), *doel* bij 't voetbalspel: twee palen van 2½ m. op 5 m. afstand door een dwarslat verbonden. Ook, één punt nml. als de bal door 't „doel" wordt heengejaagd.

Goalkeeper, (sport.) *doelverdediger.*

Goatee, (am.), een sikje op de kin, kinbaard.

Gobang, (jav.), *groote koperen munt,* die de waarde van 2—4 duiten heeft, o. a. het 2½ centsstuk.

Gobelins, (fr.), de kostbaarste *tapijten als wandversiering.* Aldus genoemd naar het „hotel des *Gobelins*" te Parijs, waar die weefsels gemaakt worden, eene afdeeling van de *Manufacture royale des meubles de la couronne* in 1667 door Colbert gesticht. De beroemde tapijten werden vervaardigd door de gebroeders Cannaye en het gebouw heette naar de familie Gobelin, waarvan de stamvader Jean in het midden der 15e eeuw uit Reims of uit Holland zich te Parijs kwam neerzetten, als lakenverver en waarvan de leden schatten en eer-ambten verwierven. De rivier Bièvre heette naar hen *Rivière des Gobelins.* De Gobelins werden vooral beroemd tegen het einde der 17e eeuw, sedert de Hollandsche kunst van scharlakenverven in Frankrijk in 1655 door den Nederlander Gluck was ingevoerd.

Gobog, (Java, *groote roodgeelkoperen penning,* met een vierkant gat in 't midden, hetwelk omgeven is van zinnebeeldige voorstellingen van menschen, dieren en voorwerpen. *Goboys* worden van tijd tot tijd op Midden-Java opgedolven, en dagteekenen uit het tijdperk der Hindoes.

Gochem, zie *Chochem* (uit hebr. *chacâm*) = wijs, verstandig.

Gochemert, (barg.), *onderwijzer* in de gevangenis. z. v. a. de wijze, verstandige.

God in Frankrijk (Een leventje als —, een onbezorgd, makkelijk leven. Fr. *il vit comme le bon Dieu en France* of *comme un coq en pâte.* Dit lichtzinnig gezegde ziet op de afschaffing van God en godsdienst na de Fransche Omwenteling; toen behoefde God zich met niets meer te bemoeien, en kon geheel voor eigen gemak en genoegen leven. Het gezegde ontstond in Duitschland en is in Frankrijk *volkomen onbekend.* Nadat de conventie (7 Mei 1794) het bestaan van het Opperwezen had gedecreteerd schreef Pfeffel (1736—1809:

Darfst, lieber Gott, nun wieder seyn,
So will's der Schach der Franken.
Lass flugs durch ein Paar Engelein
Dich schön bey ihm bedanken.

God is His own interpreter And He will make it plain, (eng.), *God verklaart zijn eigen handelingen, en legt ze duidelijk uit.*

God made him, and therefore let him pass for a man (eng.), *God heeft hem geschapen, laat hem dus voor een mensch doorgaan;* Shaksp. *Merch.* of *Venice* I, 2, dat zegt Portia tot Nerissa over Monsieur Le Bon, den onuitstaanbaren Franschman, die naar hare hand dingt.

God meer gehoorzamen dan den menschen (Men moet —, *Hand.* V, 29.

God noch goed mensch (Hij geeft om —.

God noch goed mensch (Men ziet er —, wijzigingen van Luc. XVIII : 4; veelal gezegd om een vervelend, stil en ledig oord aanteduiden.

God save the king, *God behoede den koning.* Refrein van het Engelsche volkslied, woorden en muziek zouden van Dr. John Bull (1563—1622) zijn en vervaardigd wezen bij gelegenheid van de ontdekking van het „Buskruitverraad." Vandaar de woorden „Frustrate their knavish tricks", dit is onjuist; het Engelsche volkslied, dat gezongen wordt op dezelfde wijs als *Heil dir im Siegerkranz* het Pruisische volkslied, was oorspronkelijk een Fransch lied, melodie van Lully, woorden van Madame Brinon en bijzonder naar den smaak van Lod. XIV. De tekst luidde:

Grand Dieu, sauve le Roi
Grand Dieu, venge le Roi
Vive le Roi!
Qui toujours glorieux,
Louis Victorieux
Voie ses ennemis
Toujours soumis.

Op aanbeveling van Händel werd het bij de troonsbestijging van George I gezongen en de Fransche verzen in het Engelsch vertaald.

God zegene u! Bij de ouden was het niezen een voorteeken. Het was gunstig van den middag tot middernacht; ongunstig van middernacht tot den middag. Voor anderen was 't een teeken van geluk of ongeluk, naarmate men links of rechts van hen niesde. Altijd beschouwde men 't als een heilig teeken, en zeide tot den niezer: „Dat Jupiter u beware (of helpe)!" Vandaar is 't gebruik waarschijnlijk tot de christenen doorgedrongen, die zeiden: „*God zegene u!* of *Wel bekome het u,*" terwijl ouderwetsche menschen in 't begin dezer eeuw in de kerk onder de preek den hoed afnamen, als iemand in hunne nabijheid niesde.

God (Zoo — wil en wij leven, ontleend aan Jac. IV: 15. Ook zegt men: *op de conditie van Jacobus.* Zie *D. V.*

Godam, Godon, (fr.) of **Goddam,** (ned.), scheldnaam voor de Engelschen, van wie, ten onrechte, beweerd wordt, dat zij onophoudlijk *God damn* (God verdoordeele!) zeggen.

Godel, (barg.), *commissaris van politie.*

Goden (Grieksche en Romeinsche —.

God van den tijd,(gr.)	Kronos,(lat.)	Saturnus.
Oppergod,	Zeus,	Jupiter.
God van het licht,	Phoebus,	Apollo.
— water,	Poseidon,	Neptunus.
— den wijn,	Dionysos,	Bacchus.
— de onderwereld,	Pluton,	Pluto.
— de liefde,	Eros,	Cupido.
bode der goden,	Hermes,	Mercurius.
smid —,	Hephaestos,	Vulcanus.

Goden hebben lange armen, hunne macht reikt ver, om te zegenen of om te straffen. In 't laatste geval geldt de uitdrukking 't meest.

Godenschemering, (n. myth.), zie bij *Edda.*

Godfriedheuvel, *heuvel* buiten de Jaffapoort te Jeruzalem, waar zich in den jongsten tijd een nieuw Jeruzalem ontwikkelt, veel grooter en schooner dan het oude, en vooral door de verdrijving der Joden uit Rusland zich sterk uitbreidend. Die heuvel is sedert eeuwen aldus geheeten, omdat Godfried van Bouillon, de aanvoerder van den eersten kruistocht, hier in 1099 zijne heerscharen monsterde en zijne ridders aanvoerde tot bestorming van de Heilige stad.

Godheim, Godheimr, (n. myth.), de verblijfplaats (heim) der goden, hetzelfde als Asgard.

Godinnen (Grieksche en Romeinsche —.

Rhea, gemalin van Kronos.
Cybele, „ „ Saturnus.
Athena (gr.), Minerva (rom.), godin der wijsheid.
Artemis, (gr.), Diana (rom.), godin der jacht.
Demeter (gr.), Ceres (rom.), godin van den landbouw.
Hestia (gr.), Vesta (rom.), godin der haardsteden.
Persephone (gr.), gemalin van Pluton.
Proserpina (rom.), „ „ Pluto.
Aphrodite(gr.), gemalin van Hephaestos.
Venus (rom.), „ „ Vulcanus.

Godiva (Lady —. In 1043 oefende Leofrie, earl of Mercia, een al te zwaren belastingdruk uit op de bevolking van Coventry (aan de Sherborne, tak van de Avon), waarover hij heerscher was. Zijne

gade Lady Godiva smeekte om verlichting, maar kon deze niet ingewilligd krijgen tenzij zij naakt door de stad wilde rijden. Zij nam dit aan, en verzocht de inwoners onderwijl stil thuis te blijven, opdat niemand haar onder haren rit zou kunnen zien. Terwijl deze hieraan voldeden, kon een kleermaker, *Tom*, de verzoeking niet weerstaan om haar te begluren door een gat, dat hij te dien einde in het zolderluik had geboord. Voor deze onbeschaamdheid werd hij met blindheid gestraft. Nu stelde de earl de inwoners van alle onrechtvaardige belastingen en heerendiensten vrij; ter herinnering aan Godiva's zelfopoffering wordt nog elk jaar een optocht door de stad gehouden, met de edele Lady in 't midden, natuurlijk in een costuum, overeenstemmend met de hedendaagsche begrippen van betaamlijkheid, alsook met het Britsch klimaat. De historische wetenschap heeft dit verhaal sinds lang voor een verzinsel verklaard.

Godoul, (n. hebr.), *groot*, hebr. *gadôl*.

Godsadvocaat, iemand die tegenover de schaduwzijde eener zaak het goede ervan bepleit; zie *Advocatus Dei*.

Godsakker, ook: doodenakker, voor kerkhof; reeds bij de oude Angel-Saksers gebruikelijk.

Godsgerichten of **ordaliën,** in de Middeleeuwen een proef om den waren schuldige te ontdekken, een der toenmalige rechtsmiddelen, meest in kerkelijke of priesterlijke aangelegenheden, van *fas et nefas*, en bestaande in het eten van brood zonder zout, het loopen over gloeiend ijzer, het steken der hand in kokend water of kokende olie enz., waarbij men het oordeel aan God overliet. Zie *Godsoordeel*.

Godshuis, oorspronkelijk *klooster*, later ieder gebouw, aan de godsvereering gewijd, of gesticht tot liefdadigheid „om Godswil", zooals wees-, zieken-, arm- en oude mannen- en vrouwenhuizen. Naar *Gen.* XXVIII. 22, *Richt.* XVIII, 31, *Matth.* XII, 4.

Godskind, weeskind, kind verpleegd in een *Godshuis* (weeshuis of liefdadigheidsgesticht).

Gods-oordeel, *Ordalia* (van *ordâl* = oordeel), instelling van het latere kerkelijke Germaansch Recht, door welke de onschuld van een beklaagde bewezen, of hangende rechtsvragen beslist moesten worden. Ze bestond in 1°. het gerechtelijke tweegevecht (voor vrije mannen); 2°. het lot (sors); 3°. de vuurproef; 4°. de waterproef; 5°. de proef van het kruis (de strijdende partijen moesten met uitgestrekte armenaan een kruis staan; die het eerst de armen liet zinken, had verloren); 6°. het gericht van de doodbaar, vooral bij moord; 7° de broodproef (den beschuldigde werd een gewijd stuk ongedeesemd gerstebrood en schapenkaas, beide een ons zwaar, in den mond gegeven; kon hij het niet doorslikken, dan werd zijn schuld bewezen geacht; 8° de avondmaalsproef.

Godspenning, in de taal van het dagelijksch leven *goospenning;* oorspronkelijk: geld, geldstuk, dat men bij het aangaan van koop of huur aan de armen „om Godswil" gaf; later handgeld tot bevestiging van eene koopovereenkomst (art. 1500 Burg. Wetb.), of eene huurovereenkomst (art. 1604 Burg. Wetb.). Thans gewoonlijk het handgeld, dat een dienstbode, die zich verhuurd heeft, ontvangt.

Godsvrede, schorsing van vijandelijkheden, *wapenstilstand*. In de Middeleeuwen: op vaste dagen en gedurende zekere tijdperken des jaars aan God toegezegde schorsing van alle geweld en veete, door Geestelijkheid en Keizer onder bedreiging van kerkelijke en wereldsche straffen geboden; m. l a t. *Pax Dei, treuga Dei* (z. a.).

Gods vinger of **vinger Gods,** berust op Ex. VIII vs. 19, waar de toovenaars tot Pharao zeggen: „Dit is Gods vinger," toen Aäron uit het stof luizen deed ontstaan. In Luk. XI vs. 20 spreekt Jezus van het uitdrijven van den duivel door den „vinger Gods." Zie *Vinger*.

Gods water over Gods akker laten loopen, zich om niets bekommeren, zich met de zaken niet inlaten. Uit Ps. LXV vs. 10.

Godswoninkjes, huisjes of kamers aan arme vrouwen „om Godswil" ter huisvesting gegeven.

Goed geeft moed. Jes. Sir. XLI, 26.

Goed in de was zitten, *goed hemidded zijn, 't goed kunnen stellen.* Volgens sommigen een schrijnwerkersterm, van goed met boenwas ingewreven meubels; volgens anderen militaire term, omtrent een proper soldaat, die het zwarte was aan zijn (spiegelglad gewreven) patroontasch niet spaarde (aldus tijdens de Belgische revolutie a° 1830/31).

Goedang, (m a l.), *pakhuis, magazijn.*

Goede kinderen, in de Nederl. mythologie, huisgeesten, *lares familiares.* In Duitschland hier en daar *gesell, gutgesell, (lieber) nachbar;* in Engeland *good fellow,* in Denemarken *god dreng, kinere grannе.* Misschien dezelfde wezens, die oudtijds in Frankrijk *folleta* heetten. In M i d. l a t. *guteli.*

Goede Samaritaan, iemand, die de ongelukkigen bijstaat, naar de gelijkenis van Lukas X, 30—37; meer gebruikelijk: de *barmhartige* Samaritaan.

Goede sier maken, eig. een blij gezicht zetten, zich vroolijk aanstellen, sier = *chière*, ofr. gelaat, voorkomen. Omdat men bij feestmaaltijden gewoonlijk er blijde uitziet, wordt de spreekwijs gebezigd in den zin van „zich kostlijk te goed doen"; h e d e n d. *chère* = opdisseching, onthaal.

Goede steden, *groote, stemhebbende steden,* die omstr. 1300 ten getale van 8 in 't Graafschap Holland bestonden, t.w. Dordrecht, Geertruidenberg, Leiden, Delft, Middelburg, Zierikzee, Haarlem en Alkmaar. De uitdrukking *goede stad* wordt tegenwoordig vaak misbruikt, doordat men er de beteekenis aan hecht van: *dierbare, brave stad.*

Goede Vrijdag, de Vrijdag voor Paschen, de dag der kruisiging. Sommigen verklaren *goed* als *heilig;* in Engeland verklaren enkelen *goed* als een wijziging van *God.* Het bijgeloof meende vroeger, dat zij die op Kerstmis of Goeden Vrijdag geboren waren, de gave der voorspelling bezaten of over de geesten konden bevelen.

Goede wijn behoeft geen krans, zinspeling op de kransen van takken of bloemen, die voorheen den reizigers aanwezen, waar zij een goed onthaal konden vinden.

Goedendag, (w a p.), zie *Knots, strijdknots.*

Goedschrijven, (hand.), *crediteeren.*

Goëet, *toovenaar,* goochelaar, bedrieger; meerv. *goëten,* van gr. *gόës,* 2de naamv. *gόëtos,* eig. de weeklagende, omdat de tooverformulieren bij de ouden veelmaals in weeklachten bestonden.

Goëjannen, ijsvermaak der 17e en 18e eeuw, waarbij de meisjes door hare jonkers (goede Jannen) in sleetjes geduwd en aan de pleisterplaats „deftig" getrakteerd werden.

Goël, (h e b r.), *verlosser;* ook hij, die als naaste verwant de inlossing eener schuld of verplichting moet op zich nemen, vgl. Ruth 4, vs. 1, 4; daarom ook een naam voor Christus.

Goela djawa, (j a v.), zie *Arèn.*

Goelet, eig. **goëlet,** (fr.), *goëlette,* soort van vaartuig, o. a. bij de Fransche marine.

Goena-goena, (m a l.), *Javaansche minnedrank.*

Goeni, zie *Gonje.*

Goenong Api, *vuurberg;* vuurspuwende berg op Klein-Banda.

Goeppa of **goeppo** (h e b r.), eigenlijk: de trouwhemel (vergelijk: koepel, al-cove); vandaar beteekent het ook *trouwplechtigheid, huwlijksvoltrekking.*

Goergoer, zie bij *Hemippus.*

Goeroe, *inlandsch leeraar,* te Amboina, gelijk de officieele vertaling luidt; de gewone is *onderwijzer,* ze zijn tevens voorgangers in die Inlandsche Christengemeenten, welke geen standplaatsen zijn van *Hulppredikers* = Europeesche godsdienstleeraar.

Goestl, (m a l.), Bali-Badoengsch *vorst,* of lid der vorstelijke familie, hoofd of prins.

Goetspo, (n. h e b r.), *onbeschaamdheid, brutaliteit.* (H e b r.) *chatsap* = hij is hard, streng geweest.

Goetspo-ponim, (n. h e b r.), onbeschaamdheids-gelaat, *brutaal mensch.* (h e b r.) *pânim* = aangezicht.

Gognum, (barg.), *moedig.*

Gog en Magog, oorspronkelijk overoude machtige Scythische volkeren, door de Hebreeuwsche legende als de reuzenvolkeren voorgesteld, die bij het einde der dagen den grooten wereldstrijdt zullen voeren — een onbekend vorst en volk, tegen wien de profeet Ezechiel XXXVIII—XXIX zijne voorspellingen richt. Gog is bij Ezechiel (98 vs. 2, 3, 14, 16, 18, 39 vs. 1—11), de vorst van het land Magog (in 38 vs. 15—39 vs. 2). Magog is (Gen. 10 vs. 2) de naam van den zoon van Japhet (Noachs zoon) en Openb. Joh. 20 vs. 8 beide geduchte vijanden van het Godsrijk — beide reuzengestalten in de groote zaal van Guildhall, (city van Londen) uit den tijd der Romeinen, die de overwinning moeten voorstellen van een Saksischen reus op een reus van Corwallis; deze worden bij den jaarlijkschen optocht van den Lord-Mayor in de City op 9 Nov. in groote bordpapieren nabootsingen rond gedragen.

Goga, (mal.), de rijstboomen in de bosschen van het gebergte, die gekapt en verbrand worden.

Gogo, (fr.), *bedrogene, sukkel, ziel,* in alle beteekenissen van het woord: oorspronkelijk een beetgenomen aandeelhouder in eene naamlooze vennootschap, waarvan de wrakheid *dadelijk* merkbaar was; het eerst een onwillig of kribbig aandeelhouder, die alleen dividend begeert; naar een persoon uit *Robert Macaire* van Fred. Lemaitre, Saint-Amand en Benjamin Antier op 14 Juni 1834 voor het eerst in de Folies Dramatiques te Parijs opgevoerd. *A gogo* = volop, in overvloed, in *vivre à gogo* = leven in Luilekkerland, als God in Frankrijk.

Gogum, zie *Chochem.*

Gôi, (hebr.), meervoud gôjim, *volk,* vooral in den zin van: *ander volk, iemand van een ander volk.* Vandaar ook: een Israëliet, die onjoodsch leeft. Vgl. 2 Kron. 32, vs. 13—15, 17; Jez. 25 vs. 7, „Israël en de Gôjim" = Israël en de Heidenen.

Gôjîm, (hebr.), zie *goi.*

Gokker, (barg.), *speler.*

Gola, (hebr.), *ballingen* en *ballingschap* van het volk der Joden in de dagen van Ezra; Ezra 10 v. 3, de gemeente die weggezonden (uit Babel), naar Palestina waren teruggekeerd.

Gold Hunters, (am.), *goudjagers, goudzoekers,* spotnaam voor de bewoners van Californië, den „goudstaat".

Gold State, (am.), *goudstaat,* Californië, om al het goud, dat er gevonden wordt.

Goldberger ketting, ten onrechte een galvanische genoemd, bestaat uit schakels van koper en zink, en behoort tot de minst schadelijke, maar tevens tot de minst werkzame geneesmiddelen, wier wonderkracht daaglijks in de kranten wordt uitgebazuind.

Goldbeater, (eng.), *goudpletter,* goudslager, naam, die wel aan een edelen hengst gegeven wordt, omdat men uit zulk eenen, als fokker of als renpaard, *goud* kan *slaan.*

Golconda (De diamanten van —, spreekwoordlijke uitdrukking, waarmee men een grooten schat bedoelt. *Golconda* is een sterke vesting (in het vroegere koninkrijk Golconda, thans Dekan); op eene granietrots, staatsgevangenis en bewaarplaats van den Nizano, vroeger Nederlandsch, vanwaar onze voorouders veel diamanten uitgevoerd hebben.

Golden circle, (Knights of the —, (am.), partij onder de Copperheads (z.a.) in het noorden gedurende den Burgeroorlog, om de gevangenen der Geconfedereerden te helpen. Ook een naam voor de *Ku Klux Klan* (z.a.).

Golden Gate (The —, (eng.), *de Gouden Poort,* benaming van den ingang tot de haven van St. Francisco. In tegenstelling met *Hell Gate* = Hellepoort als benaming van den ingang tot de haven van New-York.

Golden State, (am.), Californië, zie *Gold States.*

Goldin, zie *Neugold.*

Golem, (van hebr. Choloum) *droom,* vandaar: *Golemer,* droomer, suffer.

Golf (2e of 3e —, (t o o n.), *stomper:* omdat onder het doek, voorstellende den Oceaan *miskende grootheden* of *figuranten* geplaatst worden, die door ruglingsche bewegingen de golven van den Oceaan vertegenwoordigen.

Golflijn, (w a p.), een lijn samengesteld uit halve cirkels met de ronding beurtelings binnen en buiten.

Golgotha, *Hoofdschedelplaats* Matth. 27 vs. 33, de bekende gerichtsplaats nabij Jeruzalem, waar Jezus Christus is gekruisigd. H e b r. *gulgôlet* = hoofdschedel, waaruit valt af te leiden, dat de heuvel wegens zijne ronde gedaante of wegens zijne kaalheid met een bekkeneel vergelijkbaar was. S y r. *Gogoeltô*, a r a b. Djaladjaton; N. T e s t. g r. Golgotha. Zie *Calvarieberg*.

Goliath, de groote Filistijn, afkomstig van Gath, een der drie Fil. steden, het *zinnebeeld van al wat groot is* (I Sam. XVII : 4). Napoleon noemde Generaal Bisson een Goliath op het slagveld. Daarom ook de naam van de grootste keversoort. Het reuzenbeeld in het Oude Doolhof te Amsterdam, thans in het Rijksmuseum (denklijk door Vinckenbrinck gebeeldhouwd). H e b r. *Golĵat* = balling.

Goliath (Den — verslaan, het volbrengen van een groot en gevaarlijk werk met geringe hulpmiddelen; naar Davids welgeslaagde overwinning op Goliath van Gath. I Sam. XVII.

Goliathsburcht, benaming, welke de Arabieren gegeven hebben aan het voornaamste gedeelte der overblijfselen van vroegere verdedigingswerken aan den noordwesthoek van den stadsmuur te Jeruzalem.

Gollele, (n. h e b r.), *het zij verre!* H e b r. *chalilate* (Talmud, *hâliêrs laka*).

Golosch, *schoen*, afgeleid van s p. *galocha* (houten schoenen; h g d. *golosche*, dat het r o m. woord *gallicae*, (Gallische schoenen) is.

Het woord zou ontstaan zijn onder de regeering van Hendrik VI van Frankrijk, die lage laarzen droeg, die terzijde werden vastgeregen terwijl in den zelfden tijd de schoenen werden ingevoerd „galage" of „gologe" geheeten, wat echter eenvoudig *overschoen* beteekent. Dit is echter niet juist, daar C h a u c e r, die 20 jaar voor de geboorte van Hendrik VI stierf, het woord reeds in zijn „Squirés tale" gebruikte.

Golpes, (w a p.), purperen koeken (z.a.).

Golvend, (w a p.), begrensd door golflijnen.

Gomaristen, aanhangers van den Leidschen hoogleeraar F r a n c i s c u s G o m a r u s, die tijdens het 12jarig bestand (1609—1621) hooggaande geschillen over godsdienstige leerstellingen had met zijn ambtgenoot Jacobus A r m i n i u s, inzonderheid over de Predestinatie.

Gomelastieke man (De—, spotnaam van Goodyear, die een jas, schoenen, pet, beurs (zonder een cent er in) — droeg, alles van gomelastiek. Hij zat meer dan eens in gijzeling, en leefde tien jaren lang meestal van liefdegaven, om zich de overwinning te verzekeren in de weddingschap, die hij had aangegaan —, spotnaam voor personen die geduldig alles dragen, zonder ooit aan verzet te denken.

Gomer, (h e b r.), maat voor droge waren, inzonderheid voor koren, $^1/_{10}$ *epha* (z. a.); Exod. 16 : 36. Zooveel moest daagelijks van het manna in de woestijn voor ieder hoofd worden ingezameld (ibid. v. 16 v.g.).

Gomesch, (n. h e b r.), van *gamesch* = vijf, nml. een of meer deelen der vijf boeken van Mozes. H e b r. *chumeesch*.

Gometz, (n. h e b r.), gedeesemd. *gezuurd*, al wat gedurende het Paaschfeest niet in het bezit van een Israëliet mag zijn, vgl. Exodus XII, vs. 15. h e b r. *chamêtz*.

Gommeux, (fr.), *fat, modegek, lichtzinnig jongmensch*. Voorheen (1875) heette hij *petit crevé*.

Gonaqua, (a f r.), stam van Vrije Hottentotten, aan de Kaap.

Gondels, Venetiaansche roeibooten in de lagunen; bij ons te lande de geïllumineerde *schuiten* en *booten*, die des avonds, bij feesten de vreugde helpen verhoogen.

Gondels spiese, (barg.), *heerenhuis.*

Gondoliera, (it., muz.), zie *Barcarole.*

Gonfaloniére, (it.), drager van een gonfalone (vaan), dus *banierveerder*, hoofd van sommige Italiaansche steden. Ook een politiebeambte in den voormaligen Kerkelijken Staat, zie *Nahius.*

Gonfanon, (wap.), *kerkbanier*, een vlag hangend aan een dwarsstok of piek. De vlag is beneden op verscheidene plaatsen ingekerfd, omzoomd met franje. Van *gond* = strijd, (oud Duitsch) en *fane* nml. *Gonfanoen, gonfaloen, confanoen*, vaantje aan 't uiteinde der speer.

Gong, trom bij de Papoeas op Nieuw Guinea en bij de Chineezen, sedert pl.m. 20 jaar ook in Europa ingevoerd bij wijze van schel voor de dienstboden.

Gongoristen, genoemd naar Luis de *Gongora* y Argote, Spaansch romandichter, † 1627, stichter eener school, waarin eene bepaalde dichtsoort in gezwollen stijl (*stilo culto*) beoefend werd, zie *Cultoristen* (Culteronisten). Door hen voelde zich onze Constantijn Huygens († 1687) sterk aangetrokken.

Gonin (un tour de maître —, (fr.), *een streek van meester Gonin*, d. i. een handige streek; naar een hansworst van dien naam, die in de zestiende eeuw leefde.

Gonje of **Goeni,** vezels der Bengaalsche planten *Corchorir, Capsularis* en *Corchorus olitorius*, gebruikt tot het maken van zakken ter verzending van suiker en koffie. In Engeland heeten die vezels *Jute*, (z.a.)

Gonnella (paard van —, d. i. *een zeer mager paard*, naar dat van Gonnella, den hofnar van den hertog van Ferrara, dat haast enkel uit „vel en been" bestond.

Gons, (barg.), *steek in het lijf.*

Goo, streek; hetzelfde wat men in Gelderland en elders *kwartier* noemt. Friesland is verdeeld in Oostergoo, Westergoo, enz. Ook *gouw* (z.a.)

Goocham, (barg.), *slim.*

Goochom, (n.hebr.), *wijs, verstandig.* hebr., *chacâm.* ook een titel voor Israël's geleerden. **Gochmo,** *wijsheid, verstand*, hebr. *chokma.*

Goodman, (James of **Jack —,** (eng. en am.), vertaling van *Jacques Bonhomme*, den spotnaam, dien de edelen in de 14e eeuw aan de boeren gaven.

Goor, nml. *gor*, laagland, moeras. In plaatsnamen de benaming van sommige huizen en hofsteden, alsmede van een stadje (in Overijssel).

Goorland, akker, die zonder bemesting, vruchten draagt. *Goor* = slijk, mest (bij Kiliaan).

Goose and the Gridiron (The —, (am.), *de gans en het braadrooster*, de spotnaam voor den Amerikaanschen arend en de vlag der V. S.

Gootsel, (n.hebr.), *onbeschaamde, brutaal mensch.* Zie *Goetspo.*

Gopher, (am.), bewoner van Minnesota.

Gopher State, (am.), *(honig)raat staat*, Minnesota. Van fr. *gaufre*, honigraat. Zoo noemden Fransche landverhuizers verschillende dieren, die holen of gangen in den grond groeven, en daarnaar het land, waar deze leefden.

Goralien, (beter *Goralen*), *volksstam* op de Karpathen, die van stroopen en smokkelhandel leeft. Van slav. *gora hova* (berg).

Gordel van Venus, zie *Cestus.*

Gordeltheorie, nieuwste uurbepaling of tijdberekening, waarbij men zich de aarde denkt, verdeeld in 24 gordels, in elken gordel wordt de tijd berekend naar den meridiaan, die er midden door loopt, van daar een uur verschil tusschen twee opvolgende gordels: de West-Europeesche tijd verschilt een uur met den Midden-Europeeschen en deze een uur met den Oost-Europeeschen, enz. Deze theorie werd door het *Eisenbahnverein* tot toepassing gebracht.

Gordiaansche knoop, een door *Gordius*, Prhygisch landman, die koning van Phrygië werd, kunstig gelegde knoop der gareelen aan den disselboom van zijn

wagen, welke hij plaatste in den tempel van Jupiter, door hem gewijd in de door hem gestichte stad *Gordium* (thans Juliopolis, in Galatië). De wereldheerschappij was voorspeld aan dengene, die den knoop zou losmaken. Alexander van Macedonië (later „de Groote") hakte hem met zijn zwaard door. Vanhier spreekt men van een *Alexanders zwaard*, dat door dik en dun heengaat en van het „doorhakken van den (Gordiaanschen) knoop."

Gordijn, (v e s t i n g b.), muur tusschen twee torens, wal tusschen twee bolwerken.

Gording, (b o u w k.) de lange balken welke over de dakgebinden loopen en de dak-kepers dragen.

Gorgé, (f r. w a p.), *gekeeld*, drukt de kleur der keel van een vogel uit.

Gorgelet, aarden vat met wijden hals, waarin een zeetje, in Indië gebruikt als drinkkan.

Gorgeron, (w a p.), het halsstuk van een helm.

Gorgibus, een burgerman, die toegeeft aan de zucht maar opschik van vrouw of dochters en daardoor in moeilijkheden komt. Zinspeling op een persoon van dien naam in M o l i è r e's *Précieuses Ridicules*.

Gorgo, (gr.), denkelijk de *schitterende* mv. *Gorgoi* en *Gorgones*, bijnaam van Athene (Minerva), wier vreeswekkende eigenaardigheden verpersoonlijkt zijn in de Gorgonen (z. a.).

Gorgōnen, de drie dochters van Phorcys en Ceto, wier namen zijn *Stheno*, *Euryale* en *Medusa*. (z. a.) Zij wonen nabij de Hesperiden (of Gorgonen, eilandengroep naar den kant van Libye), en worden voorgesteld als vreesselijke wezens met slangen inplaats van haar op het hoofd, een gordel van slangen, groote slagtanden, vleugels en koperen klauwen; alwie haar aanzag werd versteend. Later werden zij echter als schoone jonkvrouwen afgebeeld, vooral Medusa. Bij Homerus komt slechts één Gorgo voor, wier schrikwekkend hoofd op den Aegis (het schild van Jupiter) staat.

Gorgonisch hoofd of **kop,** zie *Gorgonen*.

Gorilla, soort van aap, met groote lichaamskracht, die den mensch hetmeest nabij komt; woont in de dichte wouden van Neder-Guinea. *Aan den rekstok is iedere gorilla ons de baas;* woord van Dr. L a G r a n g e, ter veroordeeling der gymnastiek.

Gorinchemsche martelaren, geestelijken, 19 in getal, uit Gorinchem en omstreken, die op 9 Juli 1572 op last van Lumey, Graaf van der Mark in een schuur van het St. Elisabethsconvent te Rugge bij den Briel werden opgehangen; daarheen ga n nog jaarlijks bedevaarten.

Goriot (Père, *een zwakke vader* die zich voor zijne dochters opoffert, hoewel zij het niet verdienen. Naar den hoofdpersoon van een roman van dien naam van H o n o r é de B a l z a c (1799—1850).

Gorrel, (t r a n s v.), *gorgelen*.

Gorsel geweest, (Ik ben naar, (Zutfen en Deventer), *ik heb mijn middagslaapje gedaan*.

Gortenteller, Gortentelder, *gierigaard, vrek;* afkomstig uit den tijd, toen de scheepsbevelhebbers nog een hoofdgeld kregen om de manschap te voeden, en alles op 't zeerst werd uitgezuinigd, de korrels *gort* (van ouds de scheepskost) als 't ware werden *uit-* en *toegeteld*. Overdrachtelijk op zuinige lieden toegepast.

Gortig, bij dieren z. *tuberculeus*.

Gortigheid, *tuberculose* z. a.

Gortlanders, spotnaam voor de inwoners van Assendelft; naar een daar veel voorkomend bedrijf, de *grutterij*.

Gortzakken en gortbuiken, spotnaam, gegeven aan de ingezetenen van Alkmaar, doelend op de vele *grutterijen*, die er vooral in de 17de eeuw hebben gebloeid.

Gosen, (Een land van —, *grasland*, een uitgestrekte *weidestreek*. Uit Genesis 47 vs. 4. De Betuwe heet het land Gosen bij uitnemendheid. Het Bijbelsche Gosen lag in Beneden-Egypte, tusschen de stad Heliopolis en de baai Heroöpolis. *Go* (of *Ko*)-*Sem*. (e g y p t.) = het land van den god Sem (der Grieken Hercules).

Gosied, (n. hebr.), *vrome*, meerv. *Gosidîn* Hebr. *Chasid*, meerv. *Chasidîn*, nml. lieden, die om aan God te behagen, meer doen dan de wet voorschrijft, secte na de Babylonische ballingschap ontstaan. Uit hen kwamen de Farizeën voort. Tegenover de Chasidun of Chasideërs stonden de Zadihûn (rechtvaardigen), die zich alleen aan de wet hielden en uit wie de Samaritanen, Esseërs, Sadduceërs en Karaeërs zijn voortgekomen. De stichter der tegenwoordige *Chasidîn* (zie boven, *Chasidah*, lees Chasidûn) was een Israëliet uit Podolië, Baäl-Schem, die in de 18e eeuw in Galicië zijne leer begon te verkondigen en spoedig een grooten aanhang verwierf. Daar men zijn naam Baäl-Schem tot *Becht* verkortte, staan zijne volgelingen in Polen als Beschtianen bekend.

Goson, (hebr.), *bruidegom*.

Gosse, (fr.), gemeenzaam voor *een jeugdig kind;* verkorting van *gosselin* (jong mensch) en *gosseline* (jeugdig meisje).

Gospel mill, (am.), *kerk*, eig. Evangelie-molen.

Gospellers, (eng.), *Wederdoopers*.

Gotham (am.), naam in Irving's († 1859) Salmagundi aan de stad New-York gegeven, en nog in gebruik, naar de verwaandheid der New-Yorkers, die alles beter weten. Nog spreekt men van „de drie wijze mannen van Gotham, die in een soepterrine in zee staken." Gotham is een klein plaatsje in Nottinghamshire in Engeland, dat beroemd werd door de dwaasheden, die men van de inwoners vertelde, gelijk elders Boeötië, Abdera, Kampen enz. *Awan* of *Gotham* = een onnoozele.

Gothamite, (am.), bewoner van de stad New-York, voorn. een New-Yorksche cockney. (z. u.)

Goton, (n. hebr.), *bruidegom*.

Gothenburger stelsel, stelsel betrekkelijk den verkoop van sterken drank, aanvankelijk te Gothenburg, thans op drie plaatsen na overal in Noorwegen ingevoerd, volgens hetwelk aan eene commissie het monopolie voor den verkoop van sterken drank zonder winst in een bepaalden *kring* wordt toevertrouwd. 1° Januari 1896 is tevens bepaald, dat bij algemeen stemrecht, door mannen en vrouwen zal worden uitgemaakt of er eene gelegenheid tot verkoop van sterken drank geopend zal worden, of niet.

Gothicum convivium, (lat.), *Gotisch gastmaal* 't spel, waarvan Constantijn Porphyrogenétes († 959) in zijn „De Ceremoniis Aulae Byzantinae" gewaagt, en dat gedurende de Kerstdagen aan het Keizerlijk hof te Konstantinopel gespeeld werd.

Gothiek, *Christelijke bouwstijl*, in de 12de eeuw ontstaan, ook *spitsbogenstijl* geheeten. Bij eene Gothische kathedraal vertoonen zich overal twee evenwijdig opgaande lijnen, die in haar toppunt samenkomen, vooral in portaal en nis, in vensters en gewelf, in zuilen en torens. De stijl kreeg dien naam van de Italianen, met minachting uit spot; want voor hen was Gothisch hetzelfde als barbaarsch. Toen later de stijl veld won, werd Gotisch een eerenaam. De Gothiek is ontstaan door de toepassing van het evenwichtsteisel en het logisch behandelen der bouwstoffen naar den aard hunner eigenschappen in overeenstemming met het gewenschte doel.

Gotique (A la —, kleeding der elegante wereld te Konstantinopel, die Keizer Theodosius den Groote († 15/16 Jan. 395 n. C.) in zijn Gotische sympathieën volgen wilde; de Keizer zocht namelijk na de ontzettende nederlaag van Valens bij Adrianopel (9 Aug. 378), de vrij geworden Goten aan zich te verbinden als bondgenooten, wat navolging van kleeding en kapsel der Gothen ten gevolge had.

„God helfe weiter!" d.i. *Moge God ons verder bijstaan!* Het stereotype slot van verreweg de meeste telegrammen, die de Pruisische Koning *Wilhelm* in 1870 uit het Fransche legerkamp dagelijks aan zijne gemalin verzond.

Götterdämmerung, (hgd.), *Godenschemering*, zie bij *Edda*.

Göttinger dichterbond (De, een vereeniging van jonge te Göttingen studeerende dichters, in 1772 ge-

sticht. De leden beoogden het doel om, in navolging van den vaderlandslievenden *Klopstock*, op letterkundig gebied de Fransche manieren van den Vaderlandschen bodem te verbannen.

Gouache schilderkunst, eene manier van schilderen, waarbij men de verven met gomwater vermengt en als ondoorschijnende dekverven bezigt, zoodat de oppervlakte van het papier geheel met verf bedekt is, waarna men de lichte verven er op brengt. Deze manier is vooral in gebruik bij het miniaturschilderen.

Goubet (De —, naam van een vaartuig, voor de vaart onder zee bestemd, dat einde 1895 naar Toulon werd overgebracht voor een eersten officieelen proeftocht; en waarmede dus Jules Verne's *Nautilus* (z.a.) is verwezenlijkt.

Goud, (w a p.), het metaal goud, in gravure door stippeltjes voorgesteld.

Goud-ebbe, stagnatie in de schatkist der Vereen. Staten van N.-Amerika, welke aanvang 1895 met kracht diende te worden gekeerd.

Goud-hermelijn, (w a p.), bij deze voering is het veld van goud, de hermelijnvlokjes van zwart.

Goud, (Het — der Nibelungen, schatten, die den bezitter ongeluk aanbrengen, naar het verhaal in het Nibelungen-lied (*Rijngoud*).

Goud ('t Is niet alles — wat er blinkt. Deze zegswijze komt voor bij Agricola in Drey hundert Gemeyner Sprichwörter, enz., 1528; bij Shakespeare, *All that glitters is not gold*, bij Chaucer, *All thing which that schineth as the gold is nought gold*, bij Alanus, *Non teneas aurum totum quod splendet ut aurum.* (Houdt toch niet alles voor volkomen goud, wat schittert als goud.

Goud, (Mannheimer —, mengsel van koper en zink, het eerst te Mannheim vervaardigd.

Goud, (Mozaisch —, (l a t.), „*aurum musivum*" eene zwavelverbinding van tin, dat de ouden gebruikten om mosaïekwerk te maken.

Goud uit Tolosa (hij heeft het — gehaald, d. i. *gestolen goed gedijt niet.*. Capio, de Romeinsche consul, stal, op zijn tocht naar Gallia Narbonensis, uit Tolosa (Toulouse) het goud en zilver, dat door de Cimbrische Druïden aan hunne goden gewijd was. Hij en zijn broeder Mallius werden in een gevecht tegen de Cimbriërs verslagen en 112000 hunner manschappen bleven op het slagveld (106 v. C.)

Goudbeurs van Spanje, *Andalusië* zoo genaamd, omdat het de voornaamste streek is, waaruit Spanje zijn rijkdom put.

Gouden appel (De race werd verloren door een —, *de wedren werd door hedrog verloren.* Naar de fabel van Atalanta, die hare vaart in een wedloop vertraagde om de drie gouden appelen, die Hippomenes neerwierp, op te rapen, waardoor zij den wedstrijd verloor.

Gouden appelen in zilveren schalen, *kostbare zaken in aangenamen vorm*, naar *Spreuken* XXV vs. 11.

Gouden baai, de haven van de Willemstad op Curaçao, omdat deze eene der schoonste en veiligste havens is van West-Indië, en die, tot aanmoediging van den koophandel, voor alle eigene en vreemde schepen is opengezet. Vgl. *Gouden Hoorn* en *Schattegat.*

Gouden ballen (Drie —, in Engeland het gewone uithangteeken van een pandjeshuis of bank van leening, denkelijk naar de roode bollen in het wapen van den huize Medicis, die de lombarden uitdachten.

Gouden bergen beloven, Terentius *Phormio* 1. 1 (*montes auri polliceri*) en bij vele andere schrijvers; Plautus spreekt in *Miles gloriosus* ook van *argenti montes*, zilveren bergen.

Gouden boek, geslachtlijst of register van de Edelen (Nobili) in de Republiek Venetië, aangelegd in het laatst der 13e eeuw, als grondslag voor de aristocratisch-oligarchische grondwet der Republiek. Het werd 4 Juni 1797 aan den voet van den vrijheidsboom verbrand.

Gouden bul, de bul, waarbij Andreas II, koning van Hongarije, de vrijheden van den kleinen adel en van het zich constitueerende volk, in zijn rijk bevestigde. Uit denzelfden tijd als de *Magna Charter* (A°. 1215) in Engeland.

Gouden bulle of **gulden privilegie,** (zie ook *Bulla*), zoo genoemd naar het zegel, dat in goud of goudwas is gedrukt; een privilegie door keizer Karel IV in 1349 verleend, op den rijksdag te Neurenberg uitgevaardigd tot regeling van de rechten en plichten der keurvorsten, van de keus en de kroning der keizers, van de munt, enz., en waarin o. a. bepaald werd, dat een Brabanter in geen land des Duitschen Rijks voor een anderen rechter mocht terecht staan dan voor den Brabantschen rechter. — eeuwen lang een bron van moeiten en twisten, zelfs nog na 1648. Ze bestaat uit 30 hoofdstukken en wordt te Frankfort in een kostbaar kistje bewaard.

Gouden cent, voorheen de naam voor het tiengulden stuk, vooral bij de boeren.

Gouden dukten en stuivertjes, waren 1° proeven van den stempel bestemd voor hooggeplaatste ambtenaren; maar 2° nog vaker opzetlijk bij de munt besteld om bij bruiloften en andere familiefeesten als geschenken te dienen.

Gouden eeuw. De —, *de eeuw van Saturnus,* waarin de aardbodem zonder arbeid te vorderen, ruimschoots in de behoeften der menschen voorzag — waarin zelfs de verscheurende dieren in onderlingen vrede leefden — en waarin de mensch, vrij van alle ondeugden en zorgen een ongestoord geluk genoot, volgens Hesiodus en vele anderen; eene sage, die men bij de meeste volken aantreft. Zij verhalen van een *verleden,* het Christendom belooft die in de *toekomst.* Vgl. Jez. 11, vs. 6—9 en 65 vs. 25. (Schildering van het Messiaansche tijdperk).

Gouden eeuw, *de beste eeuw.* De gouden eeuw der onschuld, der letteren, der schilderkunst, enz. Men telt bij de ouden:

1°. de eeuw van 't Nieuw-Assyrisch Rijk 691—606 v. Chr.

2°. de eeuw van 't Chaldeeuwsch-Babylonisch Rijk 606—538 v. C.

3°. de eeuw van de Tang-dynastie in China 618—684.

4°. de eeuw van Ramses II in Egypte 1326—1224 v. C.

5°. de eeuw van Cyaxares in Medië 634—594 v. C.

6°. de eeuw van Kosroës in Perzië 531—628.

7°. de eeuw van Augustus in Rome.

Gouden eeuw, in den nieuwen tijd telt men:

1°. in Engeland de eeuw van Elisabeth 1558—1603.

2°. in Frankrijk de eeuw van Lodewijk XIV 1640—1740.

3°. in Duitschland de eeuw van Karel V 1519—1558.

4°. in Portugal de eeuw van Ioao I 1383—1578.

5°. in Pruisen de eeuw van Frederik den Groote 1740—1776.

6°. in Rusland de eeuw van Peter den Groote 1740—1786.

7°. in Spanje de eeuw van Ferdinand en Isabella 1474—1516.

8°. in Zweden de eeuw van Gustaaf Wasa tot Gustaaf Adolf 1523—1632.

9°. in Nederland de 17e eeuw.

Gouden ezel, roman in elf boeken, waarin hoogst merkwaardig de episode van Amor en Psyche behandeld is. Het is onder den titel „Metamorphosen, libri XI geschreven hoofdwerk van den Neo platonischen philosoof Lucius Apulejus (125—32 nC.) die op groote reizen zich in vele Mysteriën liet inwijden, met den toeleg om het vervallen Heidendom te louteren en te steunen. In den *Gouden ezel* om haar voortreffelijkheid de „gouden" genaamd, verhaalt de schr. de lotgevallen van een jongmensch Lucius, die tijdens zijn verblijf in Thessalië als straf voor allerlei ondeugden in een ezel veranderd werd en geleidelijk in de handen van roovers, eunuchen, (z. a.), overheidspersonen enz., viel, bij wie hij overal even slecht werd behandeld, maar die ten laatste door allerlei beproevingen gelouterd, zijne menschelijke gedaante toch weder terug krijgt.

Gouden fonteln, het eigendom van een rijken Jood in Jerusalem. „In

vier en twintig uur zou zij elke soort van metaal als: koper, messing, ijzer, lood en tin in zuiver goud veranderen, keisteenen in zuiver zilver en elke soort van aarde in zuiver metaal." — „*The seven Champions of Christendom*," II. 4.

Gouden Hoorn, arm van den Thracischen Bosporus, die ten noorden, met de zee van Marmara ten zuiden, de driehoekige landtong vormt, waarop Konstantinopel ligt. Die arm heet aldus, omdat hij diep landwaarts indringt, en der stad tot een ruime en veilige haven verstrekt. Vgl. Het *Schatteyat* op Curaçao (z. a.)

Gouden horde, *beide Mongolen*, die, na de splitsing van het Groote Rijk van Dshingiskan († 1227) in 1300, aan de Don het rijk Kapstjak stichtte.

Gouden huis, paleis door Nero te Rome gebouwd. Het dak bestond uit gouden dakpannen en de muren van binnen waren kwistig verguld en versierd met kostbare paarlen en edelgesteenten; de plafonds waren met ivoor en goud ingelegd. De feestzaal was in een ronddraaiende beweging en haar gewelfd plafond schudde bloemen en geuren over de gasten uit. Naar Nero's huis lieten de pausen en prinsen uit het huis Farnese hunne paleizen en villa's bouwen.

Gouden kalf (Het — aanbidden, = zijn eenig heil in geldbezit zoeken, woordspeling in verband met het geval van de afgoderij der Israelieten in de woestijn volgens Exodus XXXII.

Gouden kalf, Tempel van het —, omschrijving van stads-*beurs*.

Gouden legende, zie *Legenda aurea*.

Gouden ploeg (Hendrik met den —, zoon van Etico en kleinzoon van Welf I, den stichter van de oudere linie der Welfen, oomzegger van keizer Lodewijk den Vrome (A° 814—40), trad in dienst des Duitschen Keizers onder voorwaarde, dat hij zóóveel leengebied zou verkrijgen als hij met een *gouden ploeg* gedurende den tijd, dat de vorst zijn middagslaapje hield, zou kunnen omploegen. Door van plaats tot plaats frissche en sterke paarden te bestellen, verwierf hij een gebied van 4000 akkers en tevens zijn bijnaam.

Gouden ploeg, naam van eene vereeniging rijke aannemers te Sliedrecht e. a.; die groote werken aannemen.

Gouden regel, in de zedeleer: *Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook aan een ander niet*, beter: *doe een ander, wat gij wilt, dat hij u doe*; in de rekenkunde: *de regel van drieën*.

Gouden roos, (rose aurea) de gouden, met edelgesteenten omzette roos, die de Paus op Zondag *Laetare*, — 3de Zondag vóór Paschen — wijdt, om ze aan eene vorstin ten geschenke te geven.

Gouden schiereiland (Het —, *Chersonesus Aurea*, als zoodanig duidden de Ouden *Malacca* aan.

Gouden schoteltjes, *schijven*, volgens het bijgeloof alleen in den grond gevonden door zondagskinderen (op zondag geborenen), wanneer de regenboog aan den hemel prijkt. Werkelijk vindt men gouden schotelvormige munten der Byzantijnsche Keizers, die waarschijnlijk tot dit bijgeloof aanleiding hebben gegeven.

Gouden sectie eener lijn, zie *Gulden snede*.

Gouden spoor, zie *Lateraansche hofpaltsgraven*.

Goudesch, (n. hebr.) meervoud *chadaschim*, maand, en wel maanmaand, d. i. aanvangende met de nieuwe maan, van *chadasch* = hij is nieuw geweest.

Goudgulden, oorspronkelijk alleen *gulden* (z. a.) genoemd, verkreeg dien naam in de 16e eeuw ter onderscheiding van den zilveren gulden, en had toen de waarde van 28 stuivers. Sedert hechtte men die waarde geregeld aan den *goudgulden*, en ook aan het *zilveren* acht-entwintig stuiversstuk (z. a.) en den florcen (z. a.).

Goudkoning, in den mond der landlieden in Duitschland Gustaaf II Adolf van Zweden bij zijn gezevierenden tocht a° 1632, die met zijn heldendood bij Lützen 6 November eindigde, *Goldkönig*

z.v.a. allervoortreffelijkste koning, vorst met een hart van goud.

Goudlaken, een kostbare stof uit de 15e eeuw, bestaand uit laken, waarin gouddraad geweven was, als inslag, dat somtijds ook verschillende figuren vormde De *goudlakensche* fazant bewaart in zijn naam nog de herinnering daaraan.

Goudland, zie Eldorado.

Goudlicht of **gloeilicht.** Niet in den *brander*, zooals velen ten onrechte meenen — inderdaad was deze sedert lang door Bünsen uitgedacht — maar in het kousje (fr. *manchon*, hoogd. *Strumpf*) bestaat de vinding van Prof. Auer von Welsbach, te Weenen. Hij had namelijk ontdekt, dat het gas op veel voordeeliger wijs kon worden gebezigd, indien men dat tot voortbrenging van *warmte* gebruikte, in plaats van diens eigenlijk *licht*-gevend vermogen te bezigen. De Bunsen-brander is zoo ingericht, dat het gas met de noodige hoeveelheid lucht wordt vermengd, om diens volkomen verbranding zooveel mogelijk te verzekeren. De aldus in het leven geroepen vlam is door het bovenaangeduide kousje omgeven, dat, tengevolge van drenking in een oplossing van zirconium- en thorium-oxyden enz., onbrandbaar is geworden. Sedert Auers vinding hebben nog een aantal andere personen stelsels van verlichting uitgedacht, die op hetzelfde beginsel berusten, en daaronder ook enkelen, die dat op door petroleum, wijngeest enz. gevoede vlammen toepassen.

Goudmond, Guldemond, bijnaam van den welsprekenden kerkvader Chrysostomus. (347—407).

Goudsche gapers, bijnaam der Gouwenaars, omdat zij, naar men zegt, bij het spreken hun mond te wijd openzetten.

Goudstaat, *Californië*, wegens hare vele goudvelden.

Goudvink, (mil.), *hoofdofficier.*

Goudvischje, rijke, eenige dochter, erfdochter.

Gouin-methode, nieuwe manier en richting van onderwijs in vreemde talen, waarbij de leerling al sprekend de taal leert, terwijl hij steeds geleid wordt om in logische volgorde te beschrijven wat hij meerendeels *ziet* voorvallen. Naar den uitvinder.

Goulard (Eau de — of Aqua Goulardi, mengsel van loodazijn met water en spiritus, voornamelijk bij brandwonden toegepast, uitvinding van den Franschen heelkundige Thomas Goulard, († 1784).

Gould Systeem, eng.), *Spoorwegen stelsel* van Jay Gould en zijn zoon George; het groote net, waartoe de Texas and Pacific spoorweg ook behooren.

Goums, een eskadron of peloton ongeregelde ruiterij in Algerië, samengesteld uit inboorlingen. Naar een a r. woord, dat *beest* beteekend. De *Turco's* die o. a. aan den Fransch-Duitschen oorlog in 1870—71 deelgenomen hebben, behooren tot de *Goums.*

Gourde, zilveren munt van 't eiland Haïti, ter waarde van *f* 2.50 of een dollar.

Gourdin, = ¼ *gourde.*

Gouschech, (n. h e b r.), *duisternis.*

Gouses, (n. h e b r.), *stervend*, in den doodstrijd zijnde.

Gousset, (w a p.), zie *Winkelhaak.*

Goûter, (fr.), eenvoudig maal van koffie of thee en brood, tusschen het middagmaal en het avondeten.

Goutté, (w a p.), bezaaid met druppels.

Gouttes, d'or (w a p.), gouddruppels.
„ d'eau, druppels van zilver.
„ de sang, „ „ keel (*rood*).
„ de larmes, „ „ azuur (*blauw*).
„ d'olivier, „ „ sinopel (*groen*).
„ de poix, „ „ sabel (*zwart*).

Gouvernement de combat, vgl. *Ordre moral.*

Gouverner c'est prévoir, (fr.), in het vooruitzien, vóórzien bestaat de ware bestuur-, regeerkunst.

Gouw, landschap, landstreek, distrikt. hgd. *Gau*. Nog in 1551 vereenzelvigd met *Gooi* (in Het Gooi, buurtschap o. Geld. Hengelo). Dit *gouw* was oudtijds *gauci*. In sommige plaatsen in N.-Holland is „op de gouw wonen" z. v. a. wonen aan zekeren hoogen weg, waarlangs eene waterleiding werd gegraven; of waarlangs een water loopt; dit *gouw* was oudtijds *golda* en vandaar *Gouda* of *ter Gouw*, gelegen aan de Gouwe, waar deze in den IJsel valt.

Gouwenaar, lange aarden pijp, zooals die te Gouda (*ter Gouw*) gemaakt worden.

Governo, (h a n d.), *navicht. A governo*, verkort *a. g.* (*tot navicht*).

Goverten of **grofkoppen,** soort van dans op eene Noordhollandsche boerenbruiloft, ook wel *een Govertje* (17e eeuw), gelijk wij nog zeggen een *Patertje*; Friesch: *Yn 'e govert nimme*.

Gow, (n. h e b r.), *geld, schuldverplichting*.

Gower, (n. h e b r.) (eig. makker), *vriend, collega* (van edelen en geleerden). Eertitel, vaak verleend aan verdienstelijke personen op Synagogaal gebied.

Graaf van Hust, Hust = *Hulst* (Staats-Vlaanderen), titel bij diploma van keizer Rudolf II d. d. 4 Sept. 1605 verleend aan zijn raadsheer Georg de Basta en al diens wettige kinderen en afstammelingen *van beiderlei sekse*. Dit laatste, sinds twee eeuwen steeds uitgelegd in den ruimsten zin, heeft tengevolge gehad, dat al degenen, die in de mannelijke of vrouwelijke lijn van George de Basta afstammen, zich den titel van *graaf van Hust en van het H. Roomsche Rijk* hebben toegeëigend, hun getal wast dan ook voortdurend aan. Borel d'Hauterive telde in 1854 reeds negen Fransche geslachten op, die dezen titel voeren.

Graaf van Rozenburg, zie *Graven*, titel door koning Lodewijk van Holland, April A° 10 gegeven aan Mr. Adriaan Pieter Twent, onder wiens regeering hij Minister van Waterstaat was, als zoodanig aanlegger der beroemde Katwijksche sluizen, en die in 1795 de heerlijkheid Rozenburg (een eiland in den mond der Maas) had gekocht, † 6 Juli 1816 op Raphorst, het tegenwoordige huis de Paauw (o. Wassenaar). Hoewel deze titel niet in verband stond tot den Constitutioneelen adel in het Rijk, was hij toch erfelijk; want deze kinderlooze Graaf benoemde 18 Mei 1810 zijn neef Jacob Antonie Twent tot zijn opvolger in dien titel, en deze is dus de Juni 1820 voorkomende graaf van R., ook Minister van Waterstaat.

Graal, of de *Heilige Graal, St. Graal*, (i t a l.), *Il Centino* of *Il San Cativo* = nà 1170 het heilige bekken, nml. de schotel, welken Jezus bij het laatste avondmaal (met zijne discipelen, Joh. 13 vs. 1) zal hebben gebruikt en waarin ook Jozef van Arimathea Christus bloed opving, toen Longinus hem doorboorde. Zoo heeft dan die schaal Christus lichaam en bloed bevat. Volgens de oorspronkelijke sage een groote edelsteen, met wonderkracht voorzien, die door de engelen op aarde gebracht, door Templeisen of tempelridders in een tempelburcht op den ongenaakbaren berg Montsalvage zal bewaard geworden zijn. *Graal*, hgd. *Gral*, van o u d - f r a n s c h, misschien oorspr. Celtisch *greal*, p r o v i n c. *grazal*, m i d. l a t. *gradalis* = schotelvormig vat.

Graanregie, zie *Kanitz*.

Graanschuur van Europa (De —, vroeger de naam voor *Sicilië*, die er thans in geenendeele meer op past.

Graasde broodjes, (a m s t.), d. i. *geraspte broodjes*, broodjes, waarvan de hard gebakken korst vooraf met eene rasp verwijderd is, het brood der begraafnismalen.

Gracioso, in de oude Spaansche tooneelstukken de rol van *clown*, of het komisch karakter; o. a. geregeld in de stukken van Lope de Vega en Calderon.

Gradatim, (h a n d.), *allengs, voor en na*; ook *toenemend*.

Gradeeren, (h a n d.), *zuiveren, louteren;* ook bij *graderwerken* d. i. inrichtingen tot het winnen van zout, nl. de zoutoplossingen door verdamping indikken om den hoogeren graad van zoutgehalte te verkrijgen.

Graden (Academische —, vroeger aan de hoogescholen in Nederland te verwerven, heetten:
het *doctorschap*, de hoogste graad;
het *licentiaatschap*, 2e graad;
het *magisterschap* of Baccalaureaatschap (graad van *Baccalaureus*); thans zijn er twee: *doctor* en *candidaat*.

Graden van bloedverwantschap, om deze te berekenen, klimt men op van den eenen bloedverwant tot den gemeenschappelijken stamvader en daalt van dezen af tot den anderen bloedverwant; men telt daarbij de geboorten, zonder die van den bloedverwant, bij wien men begonnen is, mede te tellen.

Gradiant, (w a p.), zie *Stappend*.

Graduale, (r. k.), 1° gewoonlijk kort gedeelte uit Psalmen, die gelezen of gezongen worden in de H. Mis tusschen het Epistel en het Evangelie, 2° Een liturgisch boek, dat de koorgezangen voor de plechtige viering van het H. Misoffer bevat.

Graduale, (l a t., m u z.), of *responsorium graduale* of *gradale* het „antwoordende" gezang, de tegenzang, op de mis volgend. Aldus genoemd omdat de priester, die hem inzet op de trappen (*in gradibus*) van het altaar of voor den spreeklessenaar staat: Zie ook *antiphon*.

Gradus ad Parnassum of **Trap naar den Parnassus,** een Lat. woordenboek, waarin men de quantiteit van ieder woord, de gelijkbeteekenende woorden, gepaste bijvoegelijke naamwoorden en dichterlijke uitdrukkingen kan vinden; zoodat de leerling zich daarvan bedient bij het maken van verzen in de Lat. taal. De eerste *Gradus ad Parnassum* is door een Jezuiet Paul Alex vervaardigd, in 1702 en later uitgegeven. In 1814 verscheen een uitgave van dat lexicon van Sintenis, in 1860 van Koch.

Graeca sunt, devorentur, (l a t.), *Dat is Grieksch, laat het verslonden worden.*

Graf, (met één voet in 't —, *den dood nabij*, uitdrukking ontleend aan Julianus, die zeide dat hij „iets wilde leeren als hij met één voet in 't graf stond;" in het Grieksch „met één voet in de veerpont."

Graeca sunt, non legantur, (l a t.), *'t is Grieksch, 't worde niet gelezen.* 't Is te moeilijk, wij moeten 't overslaan.

Graf, (H. —, (r k), rijk versierde plaats in de kerk, waar op Witten Donderdag (zie *Donderdag*) het H. Sacrament bewaard wordt.

Graf, (Orden van het H. —, 1° Congregatie van reguliere Kanunniken in 1114 te Jeruzalem ontstaan; 2° een vrouwelijke tak dezer congregatie bloeiende in Frankrijk, vooral in de 17de eeuw sedert 1622; 3° ridders van het H. Graf, die den ridderslag in de kerk van het H. Graf, ontvangen hadden; 4° vaders voor het H. Graf (of wachters), de 6 of 7 priesters van de Franciscaner orde, die met ongeveer 6 broeders dier orde voor den dienst in de kerk van het H. Graf zorgen en de heiligdommen aldaar bewaken.

Graf waken, (Bij 't heilige —, *vergeefsche moeite doen*, gelijk de Romeinsche soldaten, die als wachters bij Jezus' graf waren geplaatst, maar insliepen en bij hun ontwaken zagen, dat het graf ledig was. Vgl. Matth. XXVII : 66.

Graf, (Kijven om Mozes —, het oneens zijn over eene onbekende zaak; immers van Mozes wordt getuigd: (Deut XXXIV : 6) „niemand heeft zijn graf geweten tot op dezen dag."

Grafbrulloft of **groevenbier,** *doodmaal*, maaltijd na de begrafenis.

Grágás, het oudste wetboek der IJslanders, in lateren tijd *Grangans* geheeten.

Graham-brood, zwaar voedzaam brood met de zemelen. Gewoon voedsel voor honden en paarden. Naar Thomas Graham, een Engelsch scheikundige († 1869).

Grammaire qui sait régenter jusqu'aux rois, (La —, zie *Ego sum* enz.

Gramman, (n e g. e n g.), in Suriname *de Gouverneur*, eig. de groote man: *grand mav*.

Grammatica, (De Keizer staat boven de — zie *Ego sum* etc.

Grammatici certant et adhuc sub judice lis est Hor., *Ep. ad Pisones* vs. 78. *De spraakkundigen twisten en het proces is nog hangende* d. i. het is een moeilijk geval, en het einde is nog niet te voorzien.

Gramme, (hand.), de eenheid van het gewicht in het metrieke stelsel; een *wichtje*.

Grampus, (eng. zeet.), *noordkaper. To tip the Gr.*, een op wacht slapende met water bedruipen of begieten.

Gran, grande, (sp.), *groot*.

Granaat, (wap.), een ronde bom, zonder ooren en met een mondbuis, soms met vlammen.

Granárius, (lat.), *korenschrijver;* inz. de kloostergeestelijke, die toezicht en rekening over het graan houdt.

Grand' chambre, (La — (fr.), rechtbank, die uitspraak deed over de zaken der pairs, over majesteitschennis, en de eerste leiding had in de zaken van het parlement. De *présidents à mortier* stonden aan het hoofd der *grand' chambre* en ontleenden hun naam aan de mortiervormige muts, die eens ook het sieraad was van de Merovingische koningen.

Grand conseil, (fr.), sedert 1477 het Hof van appèl voor civiele zaken.

Grand jamais (Au —), (fr.), sterke uitdrukking voor *nooit*. Vgl. ons „nooit ofte nimmer".

Grand, (fr.))
Le grand Corneille, Corneille, de Fransche tooneelschrijver,
le grand Dauphin, Lodewijk, zoon van Lodewijk XIV (1661 — 1711),
la grande Mademoiselle, de hertogin de Montpensier, dochter van Gaston, hertog van Orleans; zij was nicht van Lodewijk XIV,
le grand Monarque. Lodewijk XIV, ook wel genaamd „le roi Soleil" of de „Baviaan",
le grand Pan, Voltaire (1598—1778),
Monsieur le Grand, de opperstalmeester van Frankrijk onder de regeering van Lodewijk XIV.

Grand-old-man, (eng.), *Gladstone*, die dezen naam aan Labouchère te danken heeft. Zie *Groote oude*.

Grand Français (Le), Ferdinand de Lesseps; 21 Mei 1879 werd een congres tot behandeling der doorgraving van de landengte van Suez met een souper, in het *Hotel Continental* te Parijs besloten. Bij die gelegenheid stelde Gambetta (1838—1882) een dronk op Ferdinand de Lesseps 1805—1894), den ontwerper van dat grootsche werk, en dien hij *le grand Français* noemde — een eeretitel, die hem van toen af is blijven behooren.

Grand old man of cricket, kwalificatie van Dr. W. G. Grace uit Gloucester, die, als cricketspeler onovertroffen, zóóvele overwinningen behaalde, dat allerwege in geheel Engeland een huldeblijk van *f* 150.000 voor hem is bijeengebracht (Juni 1895). Allen offerden mede, aartsbisschoppen, ministers, ambassadeurs, generaals en rechters, tot de eenvoudigste burgers toe.

Grand old Party, (am.), de *Republikeinen*. In hoogen ernst door redenaars gebruikt in 1880, spoedig tot G. O. P. afgekort en door demokraten belachlijk gemaakt en zoo gebleven.

Grand roi, cesse de vaincre, ou je cesse d'écrire, (fr.), *groote Koning, houd op met overwinningen te behalen, of ik houd op met schrijven* Eerste regel van den lofzingenden Epître VIII, dien Boileau in 1677 aan Lodewijk XIV wijdde.

Grand Trunk, (eng.), spoorwegnet in Canada, letterl. *groote blaaspijp*.

Grande nation, (La —, *Frankrijk*. Een woord van Napoleon in de proclamatie aan de Italianen in 1797, en dat hij later vaak herhaalde. In 1794 zou J. Maistre het gebezigd hebben in 1793 en 1795 heeft werkelijk Goethe de Franschen genoemd „die grosse Nation". Dit alles is *later* ontdekt. Doch het woord werd beroemd door Napoleon; immers het wordt steeds in het Fransch aangehaald. In 1869 heeft Napoleon III het officieel aan zijn oom toegeschreven; later werd het als spot door Frankrijks tegenstanders herhaald.

Grandes, zie *Mi primo*.

Grandes, edellieden van den hoogsten rang in Spanje; de *ricos hombres*, d.i. *rijke lieden*.

Grandezza, (sp.), de waardigheid van een *grande*; (z. a.), hooghartigheid, adeltrots, maar in de eerste plaats *echte voornaamheid*, grootsche opvatting, met de overtuiging, dat *Noblesse oblige*, (z.a.)

Grandig (b a r g.), *goed, fraai, deftig*.

Grandiggeklopt (barg.), *netjes, gekleed*.

Grand-in-folio, (f r.), *allongepruik* z. a. en *Binette*.

Grandige bol, (b a r g.), *schout*.

Grandison, een bij uitstek deugdzaam jongeling en een „gentleman", in één persoon vereenigd, naar den held in R i c h a r d s o n 's roman van dien naam.

Grands chevaux de bataille, (f r.), *groote oorlogspaarden*, vermaarde muziekstukken, welke men voor een fanfarekorps inricht, n e d. oude kavalerie-paarden.

Grands jours d'Auvergne, (f r.), zittingen van het Koninklijk Hoog Gerechtshof in 1665 en 1666 in Auvergne gehouden, de laatste, die ooit gehouden werden. Vooral bekend door een werk van den jongen abbé F l e c h i e r *Mémoires sur les Grands Jours tenus à Clermont-Ferrand en* 1665—1666, eene zeer getrouwe en pikante beschrijving van het leven in de provincie in de 17e eeuw.

Grands jours de Champagne, (f r.), zittingen van een Hoog Gerechtshof te Troyes vóór Philips den Schoone door de graven van Champagne gehouden in navolging van de Koninklijke zittingen. Ze werden in 1563 bij het edict van Roussillon afgeschaft.

Grands jours de Poitiers, letterkundige beweging in 1573 tijdens de zittingen van het Hoog Gerechtshof (les *grands jours*, omdat ze aan de groote jaarfeesten voorafgingen) te Poitiers gehouden, waarbij eene breede schaar van aanzienlijke mannen zich den naam van „poëtes *chante-puce*" verwierven door in allerlei talen een vloo (puce) te bezingen, welke Etienne Pasquier, advocaat bij het parlement opmerkte op den boezem van Melle des Roches, die zoowel als hare moeder beroemd was om deugd, talent en schoonheid en te wier huize de leden van het Gerechtshof zich vaak vereenigden.

Grands maux les grands remèdes, (Aux — (f r.), *groote kwalen behoeven groote middelen tot herstel*. Gebezigd, als zware kosten dienen gemaakt te worden teneinde iets in orde te krijgen Vgl. *Extremis malis*, enz.

Grangousier, koning van Utopia, echtgenoot van Gargamelle, dochter van den koning der Papaillons en vader van den reus Gargantua. Hij wordt voorgesteld als een oude gek, die er pleizier in vond, om, wanneer hij bij het vuur kastanjes zat te roosteren, zich met een stok, die hij vooraf in 't vuur had gehouden, allerlei schrammen op de borst te maken.

Toen men hem den vijandelijken inval van Pirichole, koning van Lerné berichtte, riep hij uit: „Helaas! helaas! droom ik? zou dat waar zijn?" waarop hij vervolgens al de heiligen van den kalender begon op te sommen. Eenige houden het er voor, dat het Lodewijk XII is, wat niet waarschijnlijk is, terwijl Motteux denkt, dat het Jean d'Albret, koning van Navarre was, zie *Rabelais* „Gargantua" I. 3,

Graniet, *korreltje gesteente* van *grain*, (korrel) het is zeer hard, vandaar de naam voor een soort aardewerk, dat in Engeland gemaakt wordt.

Granite Boys, (a m.), *graniet-jongens*, bewoners van New Hampshire.

Granite State, (a m.), naam voor *New Hampshire*, naar de graniet-rotsen der White Mountains, die er door heen loopen.

Graphic, (The —, *Engelsch weekblad*, aldus genoemd naar de bijlage bij het eerste N°., zijnde de reproductie van een toen nog geheim tractaat.

Graphische kunsten, alle kunsten, die een voorwerp op papier afbeelden, zooals kopergravure, houtsnede, steendruk enz.

Grapholoog, *schriftkundige*, die uit iemands handschrift zijn karakter weet te bepalen.

Gras hooren groeien, oorspr. in de jongere Edda (Simrock I 27) waar van Heindall een der twaalf goddelijke asen getuigd wordt, dat hij „het gras in de aarde en de wol op de schapen hoort groeien." Geleerden gewagen van fijne instrumenten, waarmee men dat zou kunnen.

Grasburger, voorheen in sommige plaatsen benaming voor personen, die, op zekere voorwaarden en althans niet erfelijk in hun geslacht, het burgerrecht der stad verkregen hadden. Waarschijnlijk bewoners van den stedelijken rechtsban *om* de stad, die tot burgers werden aangenomen.

Grasgrond, (wap), de schildvoet, voorgesteld als gewone grond met grasjes en oneffenheden.

Grasjes binden (of **knoopen**): voorheen een tijdkorting in gezelschappen van huwbare jonkmans en jonge dochters, hetzij om daardoor voorspeld te zien, welk van de paren het eerst zou huwen, hetzij om zich daaruit, paar voor paar, onderlinge trouw of ontrouw te voorzeggen. In het eerste geval knoopt men, paar aan paar, twee grashalmen aaneen; het paar, waarvan de halmpjes niet of moeilijk los konden gemaakt worden, zou 't eerst trouwen. In 't andere geval legde men, naar 't schijnt, een knoop in een grasspier: sprong die knoop in een warme hand niet los, dan was dit een voorbeduidsel van standvastige trouw.

Graspreek, *hagepreek*, godsdienstoefeningen der Protestanten in 't open veld in de 16e eeuw. Ook *Hagepreek* (z.a.)

Grassante flamma sum civibus solatio, (lat.), *bij het voortwoekeren van brand strek ik der burgerij tot troost* (hulp). Onder dit opschrift verkondigt de openbare pomp tegenover het gemeentehuis te Buren (Gelderland) den volke haar nut.

Gratia Dei, (lat), *genadekruid.*

Grata est novitas, (lat.), *nieuwheid bekoort*, nieuwe bezems vegen schoon.

Gratia gratiam parit, (lat.), *gunst baart gunst*, de eene dienst is den anderen waard.

Grata negligentia, bevallige achteloosheid, lo-heid, ongegeni-erdheid, fr. *nonchalance étudiée.*

Gratia Particularis en **Universalis,** (lat.), zie *Universalist.*

Gratiae, Zie *Gratiën* en *Chariten.*

Gratias, (lat.), n.m.l. *tibi ago*, (ik zeg u) dank; dank u.

Gratias, (lat.), *Dank!* Ik dank u! naam gegeven aan de openbare dankbetuiging aan heeren curatoren voor een ontvangen prijs op de vroegere Latijnsche scholen, en thans nog op sommige gymnasiën in gebruik.

Gratie, eigenlijk *genade*, heeft ook nog een bijzondere beteekenis van *afslag* op een belasting, een misbruik, dat in de 16e eeuw veel in zwang was. In die beteekenis wordt het woord nog wel gebruikt als afslag op een vergoeding, een verplichting, een boete of een straf.

Gratie Gods, (Bij de —, Koning bij de gratie Gods beteekent, dat de vorst onafhankelijk is van eenigen leenheer en dus door de genade van niemand dan van God regeert.

Gratie, (Een glaasje na de — Is de les van Bonifasi, aanprijzing van het drinken van een glas wijn nadat de maaltijd afgeloopen en het dankgebed (de *gratie*) gedaan is. Naar men beweert door zekeren Paus Bonifacius als voorschrift aan de monniken gegeven, om te maken dat zij het dankgebed niet vergaten.

Gratiën, (De drie — (Euphrosyne, Thalia, Aglaia) of Charitinnen, (Charites, van het enkelvoud Charis), bij de Ouden goddelijke wezens, die de bevalligheid, schoonheid en vroolijkheid vertegenwoordigden en als dienaressen van Aphrodite (Venus) werden beschouwd. In de *moderne* beeldhouwkunst zijn er vermaarde figuren van Germain Pilon (Charites), Canova, Thorwaldsen te Rome, de eenige die nog een vierde fig. vertoont, n.l. Amor, zittend op het voetstuk. In de *antieke* beeldhouwkunst eene

nabootsing der figuren in de Libreria (boekerij) van de Cathedraal van Siena door Raphaël.

Gratificatie, (h a n d.), *geld, gift uit gunst*, uit bijzondere tevredenheid soms boven het bedongen bedrag geschonken.

Gratis, (l a t.), als gunst, kosteloos om niet, ook verbonden: **gratis pro Deo** kosteloos om Gods wil.

Gratius ipso fonte bibuntur aquae, (l a t.), *het liefst drinkt men het water uit de bron zelve*, en niet uit de tweede of derde hand, ook op bronnenstudie toegepast.

Grattez le Russe, vous trouverez le Cosaque, ook *le tartare*. Het gezegde, ter aanduiding, dat *de beschaving er bij de Russen slechts dunnetjes op zit*, wordt ten onrechte aan N a p o l e o n I toegeschreven. Het vaderschap daarvan behoort den prins d e L i g n e (1735—1814).

Grau, teurer Freund, ist alle Theorie, Und grün des Lebens goldner Baum, *Grauw, waarde vriend, is alle theorie, En groen des levens gulden boom*. Gezegde van Mephisto tot Faust, als hij dezen bewegen wil, hem te volgen. Hij bedoelt daarmee, dat de theoretische wereldbeschouwing, die Faust op zijn studeerkamer gemaakt heeft, niets beteekent bij hetgeen hij in het leven zou ondervinden; Faust beoordeelt het leven terwijl hij het niet kent. Verkeerd gebruikt, waar men den eersten regel aanhaalt, ter veroordeeling van theoretische beschouwingen.

Grauwtjes, ook *grisaille camayen* (onyx), schilderstukken, die met één soort van verf geschilderd zijn, b.v. rood op rood, grijs op grijs, enz. Vooral geeft men dien naam aan voorstellingen, die grijs op grijs geschilderd zijn, om alzoo relief beeldhouwwerk na te bootsen; zooals de beroemde grauwtjes, van de Witt in het Paleis te Amsterdam. Verg. *Chiaroscuro*.

Gravamina, (l a t.), *bezwaren* enk *gravamen*, nl. bezwaren tegen een vonnis, een kerkelijke belijdenis enz.

Grave, (i t., m u z.), *zwaar, ernstig;* als tempo gelijk met *largo*, zeer langzaam.

Graven der Joden. 1o. *Schuifgraven*, horizontaal in de rotsen gegraven laden of gangen, waarin het lijk, zonder kist, waarschijnlijk met de voeten naar voren, *geschoven* werd, de opening sloot men zorgvuldig met een steenen plaat. 2o. *Bankgraven*, waarin het lijk gelegd werd op een *bank*, meestal een halven meter boven den grond in de rots uitgehouwen. 3o. *Troggraven*, eveneens diepten, in de rots uitgehakt. Aldus nóg zichtbaar te Jeruzalem. Van de laatste soort moeten de graven van Lazarus (Joh. 11 : 38, 41) en van Jezus (Matth. 28 : 21, Luk. 24 : 2) geweest zijn.

Graven, *onder het Koninkrijk Holland*. In de maanden April—Juni 1810, dus kort voor zijn gedwongen abdicatie, beloonde Koning Lodewijk een twaalftal uitstekende mannen voor hunne aan den lande en zijn persoon bewezen diensten, door verheffing tot Baron en Graaf van het Koninkrijk, waaraan majoraten (z. a.) waren verbonden. De Graven waren vijf in getal, nml. Jean Baptiste Du Monceau, graaf van Bergerduin († Brussel 29 Dec. 1821), Carel Hendrik Ver Huell, graaf van Zevenaar (Sevenaer) († Parijs 25 Oct. 1845), Jan Willem de Winter, graaf Huissen (Huessen((† Parijs 2 Juni 1812), Jan Hendrik v. Luisbergen, graaf van Doggersbank († Apeldoorn 32 Mei 1819) en Adriaan Pieter Twent van Raaphorst (zie *Graaf van Rozenburg*).

Graves, (i t., m u z.), d.i. *graves* voces, *diepe* tonen.

Gray mare is the better horse (The — (e n g.), *de schimmel is het beste paard*, aangehaald in den zin: de vrouw is de baas. Er zou n.m.l. één van twee paarden gegeven worden aan den man, wiens vrouw hem *niet* de baas was, maar op het oogenblik, dat na lang zoeken, het eene paard gegeven zou worden, bleek, dat de vrouw de keus van den schimmel doordreef, en het paard werd *niet* gegeven.

Grazend, (w a p.), de vier pooten rechtstandig en gestrekt, de kop met den hals naar den grond gebogen.

Grazioso, (i., muz.) of *con grazia*, bevallig, met smaak. Zie ook *gracioso*.

Greased lightning like, (eng), lett. als een gesmeerde bliksem, buitengewoon snel, bliksemsnel, vandaar (am.) *greasy lightning train*, wat wij nu *bliksemtrein* noemen.

Greaser, (am.), Mexikaan of Spaansche Amerikaan van de laagste volksklasse, lett. *smeerder*, z.v.a. schoenpoetser.

Great attraction, (eng.), lett. *groote aantrekkelijkheid*: het voornaamste van een feest, van eene voorstelling, het middel om menschen te lokken. Fransch *clou*.

Great-Eastern, (eng.), lett. *Groot Oosten*, een stoomschip, eerst *Leviathan* gedoopt, in 1869 gebouwd, dat al zijne voorgangers in grootte overtrof maar geheel onhandelbaar bleek te zijn, dus totaal ongeschikt.

Great organ, (eng. muz.), z. *Manuale*.

Grec, (fr.) vroeger synoniem met *behendig, geleerd*; ten tijde van Lodewijk XIV werd echter een Griek, de ridder Théodore Apoulos, bij lansquenet spelen, ten huize van den maarschalk de Villeroy te Versailles, op bedrog betrapt. Zijn lakei Dubosc placht hem daarbij een handje te helpen, en ontving de helft der winst. Nadat in 1750 te Londen een boek, getiteld: *Histoire des Grecs ou de ceux qui corrigent la fortune au jeu, par P. Rousseau* pas verschenen, werd de uitdrukking uitsluitend op valsche spelers toegepast, die echter toenmaals in Frankrijk, zelfs onder de hovelingen volstrekt niet zeldzaam waren, en wier bedrog, zooals in den aangehaalden titel door hen met den liefelijken naam „*corriger la fontaine*" werd aangeduid.

Grédja, (mal.), *kerk*.

Greenaway, (Kate —, zie *Directoire-costuum*.

Greenbacks, *banknoten*, uitgegeven door de Vereenigde Staten van Noord-Amerika tijdens den burgeroorlog 1861—1865, zoo genoemd, omdat de keerzijde *groen* bedrukt is, ter voorkoming van namaak door photographie.

Greenback Labor Party, (am.) politieke partij, die wil, dat het papier dat in omloop komt, zijne waarde ontleene aan het nationaal krediet en het nationaal gezag, maar niet aan eene dekking door gedeponeerde waarde in muntmateriaal.

Green Mountain Boys, (am.), *jongens van de groene bergen*, bewoners van Vermont.

Green Mountain City, (am.), Montpellier, Vermont.

Green Mountain State, (am.), *Vermont* d. i. *Mont Vert* (groene berg) naar de altijd groene bergen, die er door loopen, begroeid met allerlei soort van denneboomen, ceders en laurierboomen.

Greenroom, (eng.), *groene kamer*; de gezelschapszaal voor tooneelspelers, dichters, kunstliefhebbers enz. aan het Engelsche tooneel.

Greenwichtijd, *tijd van Greenwich* (aan de Teems, bij Londen), over deze plaats trekken de Engelsche zeelieden den eersten meridiaan; ook den Nederl. zeelieden is hij als zoodanig aangewezen, ook *West-Europeesche tijd* of *spoorwegtijd*; volgens deze uurregeling is de spoorwegtijd 20 minuten later dan de *Amsterdamsche tijd*, en enkel bij onze spoorwegen en posterijen aangenomen, om tijds-eenheid te hebben met België en Engeland. Want Frankrijk en Spanje houden zich (Juli 1896) nog aan den tijd van Parijs; zie *Gordeltheorie*.

Gregoriaansch gezang, *kerkgezang* (muz.), *cantus firmus*, het door Paus *Gregorius* in de zesde eeuw ingevoerd koraalgezang, met de zoogenaamde acht kerktonen en met noten van gelijke tijdwaarde, in tegenstelling met het (oudere) rythmische Ambrosiaansche kerkgezang.

Gregoriaansch jaar, —e kalender, —e of **nieuwe stijl,** jaar volgens de tijdberekening, welke in 1582 door Paus Gregorius XIII werd ingevoerd.

Gregoriaansche telescoop, de eerste telescoop, uitgevonden door James Gregory, professor in de Wiskunde te St. Andrews 1663.

Greift nur hinein ins volle Menschenleben! Ein Jeder lebt's, nicht vielen ist's bekant. *Grijp maar gerust in 't volle menschenleven! Een ieder doorleeft het, maar zeer weinigen kennen het*, zegt de komiek in het „voorspel op het tooneel", in den „Faust" tot den dichter. Hij wil zeggen: wees natuurlijk, geef de werklijkheid, en gij zult boeien. Zeer verkeerd gebruikt men dezen zin in de beteekenis: „Vertel maar wat iedereen elken dag op straat ziet".

Grein, kleinste gewichtje eens apothekers, één 5760ste deel van een medicinaal pond. Van lat. *granum* (korrel).

Grelé, (w.a.p.), versierd met paarlen (kronen), de paarlen onmiddellijk op den band.

Gremiale, (r. k.), *zijden doek*, waarmee de bisschop zich den schoot bedekt, wanneer hij gedurende de godsdienstoefening op den bisschopsstoel gezeten is. Van lat. *gremium*, schoot.

Grenada (Aartsbisschop van —, een der hoofdpersonen uit den *Gil Blas* (z. a.), een zedenroman van Le Sage. In de Fransche letterkunde wordt dikwerf op het volgende tooneel gezinspeeld. Gil Blas is secretaris van den prelaat. Deze doet hem plechtig beloven, dat hij hem openhartig zal waarschuwen, mocht eenmaal het klimmen der jaren eenigen invloed op het gehalte der kanselredenen van den prelaat blijken uit te oefenen. Gil Blas gelooft des te sterker aan de oprechtheid van dat verlangen, daar de aartsbisschop hem, ter belooning heeft beloofd, hem in diens testament te bedenken. Inderdaad tengevolge van een aanval van beroetre, draagt de daarop volgende homilie de duidelijke sporen van verstandelijk verval. Gil Blas acht zich verplicht, den prelaat zoo gematigd mogelijk den door hem ontvangen ongunstigen indruk mede te deelen. Doch de aartsbisschop is van oordeel, dat G. B. meer ijver dan goeden smaak toont en geeft hem zijn ontslag.

Grenadiers eig. **Granatiers,** voorheen soldaten, die in den strijd hand-*granaten* (fr. grénades) naar den vijand wierpen; thans noemt men in vele legers de *grenadiers* keurbenden.

Grenadine, (fr.), *granaatzijde;* fijn, doorschijnend wollen of zijden weefsel. Naar Granada, vanwaar *granatine;* het weefsel naar de Fransche methode heet *Barège* naar de stad van dien naam. Zie *Barège*.

Grensgod, zie *Terminus*.

Gresham, (Wet van —, volgens welke een minderwaardig ruilmiddel het meerder waardige uit een land verdrijft. Waar b.v. gesnoeide en gave goudstukken in omloop zijn, zullen de eersten blijven circuleeren, terwijl de tweede verdwijnen om voor den gouduitvoer en de smeltkroes gebruikt te worden. Naar Sir Thomas Gresham (1519–1579).

Greslier, (w.a.p.), zie *Posthoorn*.

Gretna-Green, plaats in Schotland, dicht aan de Engelsche grens, waar een boerderij en smederij gelegen is, Meggshill genaamd, niet ver van Springfield, waar volgens de Schotsche wet, zonder eenige wettige bewijsstukken, officieel huwelijken werden voltrokken, die als wettig erkend moesten worden. Het recht daartoe zou dagteekenen van Koningin Elisabeth, die een ongeluk met haar paarden had, door den smid werd geholpen en hem uit dankbaarheid dit voorrecht gaf. Omstreeks het jaar 1860 is dit gebruik op last van hooger hand afgeschaft.

Grève (Place de —, (fr.), plein te Parijs, waar het stadhuis staat aan den oever der Seine naar *gravier* (kiezelzand) **Grève** (fr.) *werkstaking*, daarnaar, dat de werkelooze arbeiders zich op bovengenoemde plaats vereenigden om werkgevers af te wachten, vandaar eerst *être en grève* = zonder werk zijn en later *se mettre en grève* = den arbeid staken. De eerste werkstaking was die der fluitspelers te Rome 309 v. C. (Titus Livius IX : 30) verder staakten de brouwersknechts te Breslau in 1329 en de smeden te Dantzig in 1385. Een edikt, waarbij hij, die weigeren mocht zijn patroon te gehoorzamen met het afsnijden der ooren werd bedreigd, maakte echter spoedig een einde aan de zaak. Volgens Ch. Renault *Histoire der grèves*, komt het woord *grève* in de oorkonden noch der middeleeuwen, noch van de 16e, 17e of 18e eeuw voor; de werk-

staking heetten toen *séditions, émotions populaires, cabales, assemblées illicites, attroupements défendus.*

Greys, leerlingen, *old Greys*, oudleerlingen — van het Grey College in den Oranje-Vrijstaat, waaraan Dr. Jan Brill gedurende bijna 25 jaren zijne beste krachten wijdt, tot opleiding van rechtsgeleerden, burgerlijke ambtenaren landmeters. *Grey* grijs, z. a. v. *grijs-rok.*

Greys, (eng.), ook *grays, grauwharige hazewinden*, in Engeland de boeren, die *bang, sidderend* voor verandering, *janken* over het verval hunner welvaart, doch te zeer aan 't oude kleven, om zich op te werken tegenover de concurrentie welke hun ook uit ons vaderland wordt aangedaan. Zie *John Grey.*

Gribottille, (fr.), denkbeeldig persoon, wiens naam (waarschijnlijk van *gribouiller* afgeleid) wordt gebezigd om een *onnoozel mensch* aan te duiden, die zich juist aan het kwaad blootstelt, dat hij wil ontvlieden *Fin comme — qui se jette à l'eau, crainte de pluie.* Grandgagnage bewees dat *gribouiller* = slecht schrijven, van het Nederl. *krabbelen* afstamt.

Gribus, (barg.), huis of plaats van verzekerde bewaring, *gevangenis*, cachot.

Griek, iemand, die den kost als een gentleman verdient met valsch spel. Onder Lodewijk XIV bereikte het valsche spelen aan het Fransche hof een hoogen trap, en verkregen als door een toeval de valsche spelers den naam van Grieken, — vgl. *tricher comme un grec*, — omdat Apoulos, een man van Grieksche afkomst, als speelvriend des Konings, groote geldsommen wist te bemachtigen. Zijn bedrog werd eindelijk ontdekt en hij werd tot galeistraf en verbeurd-verklaring van zijn door valsch spel verworven fortuin veroordeeld.

Griek, (barg.), *valschaard, valsche speler.*

Griek (een —; Zie *Grec.*

Grieken (de laatste der —, Philopoemen, van Megalopolis, wiens groote doel was van de Achaërs een militair en onafhankelijk volk te maken.

Grieksch Kruis, kruis van denzelfden vorm als het kruis van St. George: kruis met gelijke balken +; ook *Byzantijnsch Kruis.*

Grieksch Testament, *een kurketrekker.* Men verhaalt, dat op een ringvergadering een kwestie voorkwam, betreffende de vertaling van een woord uit het Nieuwe Testament. en dat niemand der aanwezigen een Grieksch Testament bij zich had om het woord in het oorspronkelijke te kunnen naslaan. Des namiddags echter aan den broederlijken maaltijd vroeg de voorzitter om een kurketrekker: dadelijk werden er hem eenveel aangeboden als er aanzitters waren.

Grieksch voor hem, (Dat is —, dat komt hem onbegrijpelijk voor. Het Grieksch is niet zoo heel gemakkelijk aan te leeren, zoo stuit men al aanstonds op het letterschrift.

Grieksch vuur, *krijgsvuurwerk*, uitgevonden door Callimachus, ingenieur te Heliopolis, en in 660 voor 't eerst gebruikt. Dit vernielend samenstel, (vermoedelijk uit salpeter, zwavel, pek en harsen, door olie ondereen gemengd) wordt beschreven als een vloeistof uit een pomp, door pijpen tegen den vijand gericht, en heviger ontbrandend onder, dan buiten 't water. 400 jaar lang hielden de Grieken 't geheim, daarna werd 't den Mohammedanen medegedeeld, die 't in de Kruistochten tegen de christenen gebruikten. Later is 't vervangen door 't sterker vernielend buskruit. Fransch: *feu grégeois.*

Grieksche Bijbelvertaling, zie *Septuaginta.*

Grieksche commentator, Fernan Nunez de Guzman, de groote bevorderaar der Grieksche letterkunde in Spanje (1470—1553).

Grieksche Kerk, die afdeeling der Christelijke Kerk, welke de Patriach van Constantinopel als hoofd erkent, en niet den Paus van Rome. De scheiding van de Roomsche Kerk had plaats in 1054. Rusland, Griekenland en de Christenen in Turkije behooren tot de Grieksche Kerk.

Grienende, (barg.), *huilend.*

Griep, (Oude —, de *kaatsbal*, die in de vorige eeuw door de inwoners van Vrouwen-Parochie op de Beetgummers veroverd werd, en den 23 Aug. 1894 eene eeuw in 't bezit van 't eerstgenoemde dorp was geweest; welk feit met een volksfeest gevierd werd.

Griffe, *neger* uit kruising ontstaan; hij heeft 16 deelen blank en 112 deelen zwart bloed.

Grietenij, distrikt in Friesland, waarover een grietman de Ambtman is. Tijdens de Unie van Utrecht (zie *Zeven-Zeelanden*) was Friesland verdeeld in 30 grietenijen thans z. v. a. *gemeenten*; en buiten die grietenijen waren er elf steden.

Grietman, zie bij *Grietenij*, z. v. a. *vredevrechter, scheidsman*; meerv. *grietmannen* en *grietlieden* f r. *grietslieden*.

Griffie (Ter — deponeeren, ter inzage nederleggen, overdrachtelijk: er zich verder niet om bekommeren.

Griffioen, Griffoen, grijpvogel of **grijp,** een fabelachtig dier, met het lichaam van den leeuw en den kop, de klauwen en vleugels van den arend. Komt voor als wapenfiguur bijv. in het wapen van Rostock, of als schildhouder, zooals aan het wapen van Baden. Is ook 't zinnebeeld van een gierig en inhalig mensch. Insgelijk een Brabantsche zilv. munt uit de 15e en 16e eeuw, waarop een of twee griffioenen afgebeeld waren.

Griffioen, (w a p.), zie *Grijpvogel*.

Griffon, (f r.), *smousbaard*. Ook *chien griffon* = smoushondje.

Grijnst, (b a r g.), hij *lacht*.

Grijpers, (b a r g.), *vingers*.

Grijpvogel, (w a p.), een denkbeeldig wezen, samengesteld uit het bovenlijf van een arend, het onderlijf van een leeuw, met spitse ooren en tusschen de achterpooten geslingerden staart; zonder vleugels en met twee hoornen heet hij een mannelijke grijpvogel. Vgl. Griffioen.

Grijs in grijs zijn, heet het van acteurs, die in den aanvang van hun spel reeds in alles aan het slot gelijk zijn.

Grijs van verdriet, Ludovico Sforza werd in één nacht grijs. Karel I, Koning van Engeland werd grijs gedurende zijn verhoor voor den rechter, terwijl ook Maria Antoinette, gemalin van Lodewijk XVI tijdens haar gevangenschap van verdriet grijs werd.

Grijze Madera (een —, (r e s t.), een klare.

Grijze monniken, *Franciskaners*, naar de kleur van hun overkleed.

Grijze school, (De — (f r.), *l'école du gris*, noemde men een 20 jaar geleden te Antwerpen enz. de natuurschilders als Heymans, Crabeels, Junk Rosseels, Isidor Meyers e.a., die in hunne kunstgewrochten de frischheid, kracht en helderheid van uitgestrekte heidevelden door het gebruiken van deze kleur zochten over te brengen.

Grillé, (w a p.), zie *getralied*.

Grilleté, (w a p.), met kleine belletjes.

Grimaldi, zie *Bouffon*.

Grime, grimeeren, (t o o n.), van *grimer* (f r.) = zijn gelaat zoodanig teekenen, dat het in overeenstemming is met de rol, die men vervullen moet. Vanhier de combinatie „(zich) kleeden en grimeeren" (gecostumeerd en gegrimeerd). *Grime* (f r.) = verliefde (oude) gek.

Grimm's wet, wet der verandering van de consonanten in de Arische talen. Bijv. *p* in het Grieksch wordt *f* in het Gotisch, *b* of *f* in Oud-Duitsch, enz. Genoemd naar de taalvorschers Gebr. Grimm.

Grimpant, (w a p.), zie *Klimmend*.

Gringolé, (w a p.), zie *Slangenkoppig*.

Grip, (e n g.), kruk aan de Amerikaansche trolley-trams, waarvan de wagens worden voortgetrokken door een ondergrondschen kabel; als de *grip*, die waaraan de wagen is bevestigd, de kabel pakt, gaat de tram voort; laat ze los, dan staat hij stil.

Gripple, (t r a n s v.), *greppel*: slote en grippe (*greppels*).

Grisaille, zie *Grauwtjes*.

Griseldis, de dochter van een armen kolenbrander en de gemalin van markgraaf Walther van Saluzzo, een *voorbeeld van geduld en lijdzaamheid;* het onderwerp van een ouden Duitschen volksroman, van een mysteriespel (1398) en van een drama van Friedrich Halm. De roman „Griseldis" werd als Nederlandsch volksboek nog herdrukt ± 1810. Het verhaal komt oorspronkelijk voor in den Decamerone van Boccaccio, maar heeft zijn populariteit voornamelijk te danken aan de Latijnsche bewerking door Petrowcha. Chaucer bewerkte het als de Clerk's Tale in de Canterbury Tales.

Grisette, (fr.), vroeger een meisje, dat daaglijks als naaister, bloemenmaakster, enz. in haar onderhoud voorzag en tevens met een jong mensch met weinig meer middelen op vertrouwelijken voet leefde. Naar de kleur *gris* (grijs) van haar eenvoudig kleed.

Grisonnade, *brabbeltaal*, spraak der Grauwbunderlanders, volstrekt onverstaanbare streekspraak; van *grison* = bewoner van Grauwbunderland.

Grita's, *bastaard-Hottentotten*, ontstaan door vereeniging van Europeanen met Hottent. vrouwen. Zij wonen sedert 1770 aan de overzijde der Oranjerivier als een afzonderlijke stam.

Groen, candidaat voor het lidmaatschap van een studentencorps, pas aangekomen student.

Groen. (Keizerlijk —, in Frankrijk de herstelde oude Merovingische kleur; de gouden bijen zijn de versiersels, in 1653 op het graf van Childerik gevonden.

Groen loopen, (stud.), groen zijn.

Groen vragen, verlof vragen aan een a.s. bruid en bruidegom om huis en hof met groen te versieren en er de straat of den weg mee te bestrooien. Dit doen de knapen van de buurt, voor een *groenfooi*. Een deel van het ontvangen geld wordt aan sterken drank besteed. Krijgen de *groenvragers* geen fooi, dan werpen zij des nachts het vuilste vuil tegen de deur.

Groen en geel voor de oogen. (Het wordt mij —, ik begrijp er niets meer van; naar de kleuren der kleederdracht van den *nar* op Driekoningenavond, welke aanleiding gaf tot het Middeleeuwsch rijmpje:

Daar is geen zot zoo eêl (edel)
Of hij draagt groen met geel.

De in 1400 in Duitschland ingevoerde modekleuren groen en geel, en de bespottelijke vorm der kostumen, — mannen en vrouwen, versierd met bellen, poffen, overdreven hangmouwen enz., — zijn oorzaak van het liedje, dat aldus verstaan moet worden:

Al is een zot van adel en onafhankelijk,
Hij is toch een slaaf der mode.

Groenbaardjes, *groene oesters*, die hunne kleur waarschijnlijk te danken hebben aan microscopisch kleine plantjes, die zij uit 't water als voedsel opnemen.

Groene Bruiloft, de trouwdag, ter onderscheiding van de *koperen, zilveren* enz.

Groene Dokter, (De —, in 't midden der vorige eeuw een behendige dief in Groningen, die alle soorten van sloten kon openen. In Amsterdam aangekomen, werd hij daar geronseld voor de O. I. Comp. en kwam in Oost-Indië. Toen hij zijn tijd uitgediend had, keerde hij naar Groningen terug en maakte het daar zoo bont, dat hij eindelijk gepakt en buiten de Heerepoort opgehangen werd.

Groene Donderdag, zie *Donderdag*.

Groen hout (Het —, toespeling op Lucas XXIII, 31: *Indien zulks aan het groene hout geschiedt, wat zal geschieden met het dorre hout*, d. i. indien zulks met den rechtvaardige geschiedt, wat zal dan geschieden met den onrechtvaardige; als de onschuldige te lijden heeft, wat moet dan den schuldige geschieden?

Groene Tafel, (De —, *het bestuur*, aanvankelijk dat van de Eerste en Tweede Kamer der Staten-Generaal, later in het algemeen het bestuur van alle vergaderingen. In de gewone vergaderplaats der Algemeene Staten stond, reeds in 1739 een lange tafel, overdekt met een *groen* kleed, en omringd door *groen*-lakensche stoelen.

Groenen, (stud.), nieuw-aangekomen studenten, die door de oudere leden van het Studentenkorps gedurende eenige weken onder handen genomen worden en gedrild, om, zoo het heet, het *groene*, d. i. *onrijpe*, onbeschaafde en onhandige, het ongelikte, er af te nemen. Zij moeten dan *groen loopen*, d. i. aan de plagerijen dier oude studenten zich onderwerpen, en worden eindelijk *ontgroend*, voor ontbolsterd verklaard, als leden van het Studentencorps.

Groeneroede, in Brabant en Vlaanderen een rechterlijk ambtenaar van lageren rang in de 17e en 18e eeuw.

Groenetent, in de 16e eeuw de titel van een officier der schutterij te Amsterdam.

Groenetenters of **volk van de groene tent,** in Groningen en Vlaanderen, *struikrooverş*, omdat deze zich in de bosschen verscholen.

Groenfool, zie *Groen vragen*.

Groenjool, (stud.), feestelijke bijeenkomst der groenen (z. a.).

Groensteen, zie *Diabas*.

Groentje, (barg.), *knuppel*.

Groesj, *Turksche piaster*, ter waarde van 12 cents Nederl.

Groevenbier, zie *Grafbruiloft*.

Grofkoppen, zie *Goverten*.

Grog, een drank, dien men bereidt door warm of koud water te voegen bij rum, cognac en andere sterke dranken. Van *grosgrain*, een ruwe stof, waarin de Eng. admiraal Vernon zich bij ruw weder kleedde, weshalve de matrozen hem „*Old Grog*" noemden, een naam, dien zij voorts ook bezigden voor den met water vermengden drank, hun door dien vlootvoogd als oorlam toegedieend, in plaats van sterken drank zonder water, zooals ze dien vroeger kregen.

Grolier stijl, in antieke boekbanden, naar Grolier (einde der 16e eeuw) wiens bibliotheek zeldzaam schoone renaissance banden bevatte, wiens naam beroemder is dan die van Thomas Majoli en Demetrio Canevari, beide bekend om de schoone banden hunner bibliotheek. Grolier's banden dragen het opschrift *Jo Grolieri et Amicorum*; ze zijn hoofdzakefijk met lijnversieringen en zelden met volle stempels bewerkt.

Grondbraak, visschersterm voor *zware stortzee*, op het gedeelte der Noordzee bij Terschelling; bij stormweer door het afloopen der gronden van de Doggersbank veroorzaakt.

Grondgarf, (De —, op de Veluwe elke 5de korengarf, welke de korentiendheffer uit de door hem genaaste garven moet laten staan, ten behoeve van den tiendplichtigen boer. Dit voor de Veluwsche bevolking gunstig gebruik wordt aan eene verordening van Napoleon I toegeschreven.

Grondheerlijkheid, onder het Leenstelsel zoodanige heerl. waarvan de heerlijke rechten aan het bezit van den grond, en niet aan het bezit van een kasteel, kleefden; zoodat die rechten bleven, al stond er geen kasteel, of ingeval dit gesloopt was (werd).

Grondrechten, rechten, die gegrond zijn op de natuur, van den mensch, die hem van nature toekomen, door den Staat niet verleend, maar erkend worden (b.v. vrijheid van godsdienst).

Grondsop, (Het — is voor de goddeloozen, zegt men, als iemand het laatste uit de flesch krijgt, men denkt dan aan Psalm LXXV : 9, en voegt er soms bij: *maar de vromen drinken het uit*. In den Bijbel van *Deux aus* (z. a.) staat letterlijk: „Het grondsop blijft den godloosen".

Groninger School, (De —, voor-uitstrevende richting op theologisch gebied, ontstaan tusschen 1829 en 1831, toen aan de Groninger Hoogeschool de professoren *Van Oordt*, *Hofstede de Groot* en *Pareau* in één geest werkten, het theol. tijdschr. *Waarheid in Liefde* en later een volledige reeks handboeken uitgaven.

Groot, ei; entlijk *grootduit*, de helft van een stuiver, dagteekent uit het midden der 13e eeuw. Bij de invoering der bronzen $2^1/_2$ centsstukken in 1877 hebben sommigen getracht daarvoor den naam

van *groot* weder in eere te brengen, doch zonder het gewenschte gevolg. Men spreekt ook van *kluit*.

Groot-aalmoezenier, aan de r. k. hoven van Parijs, Weenen, Madrid, Lissabon e. a. de ambtenaar belast in naam des Keizers of Konings, de fondsen voor weldadigheid bestemd, te beheeren en te verdeelen. Bij ons heetten zij oudtijds „Elemosinire". Overal waren het geestelijken, in Frankrijk was de *grand-aumônier* gewoonlijk kardinaal, eene waardigheid, die tot onder het 2e Keizerrijk voortbestond. In Engeland is de *Hereditary Grand Almoner* (dus *erflijk*) tevens belast met het uitstrooien van medailles op kroningsfeesten; bovendien bestaat er een *Lord High Almoner*, gewoonlijk de bisschop van Oxford, die tweemaal 's jaars „the Queen's bounty" goedheid, uitoefent, d. i. zooveel stukken zilvergeld geeft aan zooveel armen, als de Koningin jaren telt.

Groot-aalmoezenier van Europa, *Lodewijk de Geer*, een zeer rijk Amsterdamsch koopman, die in 1643 en volgende rijke hulp verleende aan de Boheemsche ballingen in Polen en Hongarije, die om den geloove vervolgd werden. Deze naam werd hem gegeven door een zijner beweldadigden Johs. Amos Comenius zie *O mihi praeteritos* etc.

Groot-commandeur van Castilië, titel o. a. gedragen door Don Luis de Requesens, landvoogd der Nederlanden, 1574—76.

Groot Grieksenland, *Magna Graecia*, benaming der Ouden van *Beneden-Italië*, tot aan het fretum Siculum (de *straat van Messina*), doch in een vroeger verleden ook Sicilië omvattend; met onzekere grenzen. Keizer Augustus poogde tevergeefs die benaming te verdringen door een in elf distrikten of landstreken (*regiones*) verdeeld Italië.

Groot-kamerling des Heeren, wordt ironisch de engel Gabriël genoemd, omdat Luk. I vs. 19 deze engel verklaart: „Ik ben G., die vóor God sta."

Groote (De —;

(1) Abbas I, schah van Perzië (1557, 1585—1628).

(2) Albertus (*Magnus*), de schoolgeleerde (1193—1480).

(3) Alfonso III, Koning van Asturië en Leon, (845, 866—912).

(4) Alfred van Engeland (849, 871-901).

(5) Alexander van Macedonië (356, 340—323 v. C.)

(6) St. Basilius, Bisschop van Cesarea (329—379).

(7) Canut, Koning van Engeland en Denemarken, (1014—1036).

(8) Casimir III, van Polen (1309, 1333—1370).

(9) Karel I, Keizer van Duitschland, *Charlemagne* genaamd (742, 764—814).

(10) Karel III (II?), hertog van Lotharingen (1543—1608).

(11) Karel Emmanuel I, hertog van Savoye (1562—1630).

(12) Louis I van Hongarije (1326, 1342—1381).

(13) Louis II, prins van Condé, duc d'Enghien (1621— 1686).

(14) Constantijn I, Keizer van Rome (272, 306—337).

(15) Franciscus Couperin, de Fransche componist (1661—1733).

(16) Archibald Douglas, *great earl of Angus* ook wel genaamd *Bell the Cat* (gestorven 1500).

(17) Ferdinand I, van Castilië en Leon (1034—1065).

(18) Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg, bijgenaamd *de groote keurvorst* (1620, 1640—1688).

(19) Frederik II van Pruisen (1712, 1740—1786).

(20) Paus Gregorius I (544, 590—604).

(21) Hendrik IV, Koning van Frankrijk (1553, 1589—1610).

(22) Herodes I, onder wiens regeering Jezus geboren werd.

(23) Hiao-wen-tee, Keizer van China. Hij verbood het gebruik van gouden en zilveren vaten in zijn paleis en verdeelde het geld, dat zij opbrachten onder de armen (206, 179—157).

(24) Johannes II van Portugal (1455, 1481—1495).

(25) Justianus II (483, 527—565).

(26) Mahomet II, Sultan der Turken (1430, 1451—1489).

(27) Maximiliaan, hertog van Beieren, overwinnaar van Praag (1573—1651).

(28) Cosmo di Medici, eerste grootherttog van Toscane (1519, 1573—1574).

(29) Gonzales Pedro de Mendoza, grootkardinaal van Spanje, staatsman en geleerde (1503—1575).

(30) Paus Nicolaas I (858—867).

(31) Otto I, Keizer van Duitschland (912, 936—973).

(32) Peter III van Arragon (1239, 1276—1285).

(33) Jacobus Sforza, Italiaansch generaal (1369—1474).

(34) Sapor of Shah-pour, negende Koning der Sassaniden (240, 307—379).

(35) Sigismund, Koning van Polen (1466, 1506—1548).

(36) Theodorus, Koning der Oost-Goten (454, 475—526).

(37) Keizer Theodosius I (346, 378-395).

(38) Matteo Visconti; heer van Milaan, (1250, 1295—1322).

(39) Vladimir, grootheriog van Rusland (973—1014).

(40) Waldemar I van Denemarken (1131, 1157—1181).

Groote Dauphin, zie *grand* (fr.).

Groote doxologie, zie *Gloria*.

Groote Frits (De —, *Frederik II*, Koning van Pruisen (1740—86) bijgenaamd de *Groote*.

Groote keurvorst (De —, Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg 1620, (1640—1688).

Groote Lama, in Thibet en Mongolië het voorwerp van vereering en aanbidding, waarmede de oppergod Shigemooni wordt voorgesteld. Het woord *lama* beteekent in het Tangutaneesch „moeder der zielen."

Groot-Mokum, (barg.), Amsterdam. *Mokum* in de Joodsche volkstaal = *plaats* van hebr. *makoom; Klein Mokum* is bijnaam voor Zwolle.

Groote onbekende (De —, Sir Walter Scott, die zijn *Waverley Novels* anoniem uitgaf.

Groot Privilegie, door Maria van Borgondië († 1482) aan de Staten van Holland en Zeeland gegeven, omdat deze haar anders niet als opvolgster haars vaders, Karel den Stoute († 1477), erkennen wilden; van lat. *Privilegium* = bizonder voorrecht, dat slechts één persoon, land of gewest geldt, en uit gunstige wettelijke verordeningen voortvloeit. Uit *privatex* = bizondere of eigendomlijke *wet*. Zie bij *Charta Magna*.

Groote geleerdheid brengt hem tot razernij (De —, *Hand.* XXVI : 24, naar aanleiding van Festus' woorden tot Paulus, ter gelegenheid van diens verantwoording.

Groote Heer (De —, de Sultan van Turkije.

Groote Mogol, titel, wegens hun *Mongoolsche* afkomst, der heerschers uit de door Babur, een achterkleinzoon van Tamerlan (z. a.), in Indië omstr. 1526 gestichte Mohammedaansche dynastie, het Mongoolsche rijk. In 1806 werd de beheerscher er van door de Engelschen onttroond. Zelven voerden zij den Perzischen titel *Schah* (z. a.), gelijk dan ook het Perzisch hun Hof- en Regeeringstaal was. Iemand, tegen wien men opziet, met angst en vrees; omdat zijn invloed, zijn gezag ons zou kunnen schaden.

Groote Oude (De —, Gladstone, die op ruim 80-jarigen leeftijd nog zitting nam in het Engelsch parlement; als 85-jarige, eerste Minister (President-Minister, Premier); onvermoeid spreker, werkzaam voor *Home-Rule* in Ierland. Daarbij zelfs op dien hoogen leeftijd nog filoloog en schrijver. Zie *Grand old man*.

Groote (De —, „oude man van Australië", Sir Henry Parkes † te Sydney April 1896, oud 81 jaar, bijnaam ontleend aan dien van Gladstone, Parkes was ook zeer bekwaam, zeer gevierd, zeer werkzaam en zeer sterk en gezond.

Groote Oude Man van België (De —, de grijze leider der Belgische liberalen, Frère-Orban, die 24 April 1895 zijn 83sten verjaardag vierde; drie jaar ouder dan Vorst Bismarck, en drie jaar jonger dan Gladstone, (1812—1896).

Groote Synagoge of **groote Synode** of **groote vergadering,** *vereeniging van Israëlietische aanzienlijken of hoofden en geleerden*, die tijdens en na den opbouw des 2den tempels het staats- en geloofsleven in Israël regelden (*Nehemia* V, VIII, *Eszra* X etc.).

Groote verbond, (Het — overeenkomst den 12n Maart 1689 tusschen Engeland, Duitschland en de Staten-Generaal, later ook Spanje en Savoye gesloten, om de vereeniging van Frankrijk en Spanje te voorkomen.

Groote Verzoendag, Israëlietische *boeteday*, genoemd Levit c. 23 v. 27—32; 25 v. 9, en beschreven ibid, XVI, jaarlijks in September door de Joden nog gedurende één dag gevierd. *Grooten verzoendag houden* schertsend z. a. v. *Zaterdag houden*, schoon ondergoed aantrekken, ontleend aan den last, Levitic. 16 v. 4, aan Aäron, ter wijding van dien verzoendag, gegeven. In de ambtenaarswereld wordt ook wel de dag van tractementsontvangst, de dag van afrekening, *groote Verzoendag* genoemd.

Grooten (Op een — voet leven, *rijk en weelderig leven*, naar de reusachtige schoenen (soms 2½ voet lang) gelijk die het eerst gedragen werden door Geoffroy Plantagenet, graaf van Anjou, om de misvorming van zijn voet te verbergen; mode der 14e eeuw. In die schoenen kon men niet behoorlijk loopen, veel minder werken; het was dus uitsluitend de dracht der aanzienlijken.

Grootzegel, (z e g.), vroeger het zegel, dat op de vóórzijde van het was of lood werd gedrukt, en het volledige wapen van den drager of wel zijn beeld (z. beeldzegel) vertoonde; aan de achterzijde kwam dan het kleine of tegenzegel (z. ald.); thans is grootzegel dat, hetwelk alleen voor zeer plechtige stukken wordt gebruikt.

Gros, *groot*, Fransche munt. *Gros Tournois* = groot der stad Tours, *gros à la fleur de lys* = leliëngroot, *gros à la couronne* = kroongroot of dito *gros* — zijn naar den stempel dier munt aldus genoemd. Zie ook *Silbergroschen*.

Gros, (h a n d.), 12 *dozijn of* 144 *stuks*.

Gros de Naples, zware zijden stof uit Napels.

Gros de Tours, sterke zijden stof uit Tours.

Gros-Jean comme devant, iemand wiens verwachting of hoop niet vervuld werd, en even berooid als te voren blijft. Ontleend aan Lafontaines fabel *La laitière et le pot au lait*, waar men vindt: „*On m'élit roi, mon peuple m'aime. Les diadèmes vont sur ma tête pleuvant; quelque accident fait-il que je ventre en moi-même. Je suis Gros-Jean comme devant*".

Gros-Jean qui veut en remontrer à son curé, letterlijk *een domme boer, die het zijn pastoor wil uitleggen;* een weetniet, die meer van eene zaak gelooft te kennen, dan iemand, die verstandelijk hooger staat en het noodzakelijk beter moet weten.

Grosse, *afschrift* van een vonnis of van een authentieke akte, welke in executorialen vorm is afgegeven; het oorspronkelijke stuk, de *minuut* geheeten, blijft gewoonlijk onder bewaring van dengene, die het vonnis geslagen of de akte opgemaakt heeft.

Grosse aventure, (h a n d.), eene soort van bodemerij (z. a.); eene beleening tegen hoogen interest op een schip of de lading, onder voorwaarde, dat kapitaal en interest slechts dan terug betaald zullen worden, als schip en lading op de plaats der bestemming zijn aangekomen.

Grosso modo, in grove trekken, ten ruwste, ongeveer, ongekort: (op recepten): grof gestooten of gesneden.

Grote, de eenheid van het Bremer muntstelsel ter waarde van 2¼ cent.

Grotesk, *belachelijk*, oorspronkelijk in „Grotto stijl" naar de versierselen in de 13e eeuw bij opgraving gevonden in de baden van Titus en andere Romeinsche gebouwen, fantastische voorstellingen vormen het hoofdthema; stijl uit de laatste helft der 18e eeuw vol onnatuur en na de omwenteling heftig bespot; eertijds schreef men *crotesque* en *crotte*, voor *grotesque*, *grotte*.

Grotta del Cane, (it.) *hondsgrot* een grot bij Napels, aldus genaamd omdat er wel honden ingezonden werden, die door het opstijgende koolzuur, dat tot op geringe hoogte boven den bodem der grot gaat, werden gedood, de hoogere luchtlagen zijn onschadelijk.

Grouch, *Turksche piaster*.

Grub street, *arme, onbehuidende schrijvers.* Naar eene straat van dien naam (thans *Milton street*) te Londen, waar vroeger arme schrijvers woonden.

Gruitgeld, belasting op ingevoerd bier, reeds vermeld in 1300; *gruit, grut* beteekent zooveel als *gerst, mout.* De stad of wel de heer of het klooster maakte de gist en verkocht die; wie nu bier invoerde moest daarvan het *gistings*-geld betalen; later het *hop*-geld.

Gründe, (h g d.), *gronden.* Algemeene benaming der voorsteden van Weenen, omdat ze niet alleen breede, open straten, vele zomerpaleizen, maar ook tuinen, bouwland, weiden en andere ledige plaatsen bevatten.

Gründer, (h g d.), oorspronkelijk *grondvesters, stichters,* later meer bijzonder zwendelaars, die naamlooze vennootschappen opzetten, en slechts op eigen profijt bedacht zijn, zonder zich te bekreunen om de velen, die er door in 't ongeluk gestort worden. Gustav Freytag teekende ze in zijn meesterwerk „Soll und Haben".

Grundtvigianisme, de richting van Nicolaas Frederik Severin Grundtvig, geb. 1783, zeer werkzaam democratisch lid van den Deenschen Rijksdag en het Folkething. Zijne kerkelijke gevoelens verwekten groote beweging. Volgens deze zijn de sacramenten, de Apostolische geloofbelijdenis en het Onze Vader de eenige en onveranderlijke grondslagen der Christelijke Kerk. Ter verbreiding van zijn leer bevorderde hij de stichting van volkshoogescholen in nationaal-christelijken zin. Het *nieuw* Gundtvigianisme heeft de eenzijdigheid en de dwalingen van den meester nog vermeerderd, met verloochening van diens positief christelijke beginselen en predikt de uiterste democratie.

Grundy Mrs. —, (e n g. en a m.), de publieke opinie, de „menschen," die „er wat van zeggen zullen," het publiek; naar Morton's blijspel *Speed the Plough,* I. 1, waarin Mevr. Ashfield telkens en telkens weer met groote bezorgdheid vraagt: Wat zal Mevr. Grundy daar wel van zeggen?" Deze Mrs. Grundy, de buurvrouw, komt echter zelve niet ten tooneele, evenmin als Madame Benoîton in *La famille Benoîton* (1865), comédie van Victorien Sardou.

Grunus of **Grunlus,** een Trojaan, die volgens de fabel in het jaar 453 v. C. (?) de stad Groningen zou gesticht hebben. Anderen schrijven de stichting aan een denkbeeldigen *Gruno* toe.

Gruwel der verwoesting, lett. naar Dan. XI. 31 en XII. 11.

Guadaquini, zie *Violen.*

Guano, vogelmest, sedert 1840 in Europa, ook in Nederland ingevoerd, naar een klein eiland *Guano,* op de kust van Peru, waarop vele watervogels verblijf houden of in den broeitijd verwijlen.

Guardasol of **quitasol,** *zonnescherm,* lett. *behoeding tegen de zon,* dus hetzelfde als *parasol;* Nederlandsch-Indische verbastering van een Portugeesch woord.

Guardinfante, (it.), *wijde hoepelrok,* soort van crinoline, die de zwangerschap verbergt, ook loopkorf voor kindertjes; uit *guardara* (behoeden) en *infante* (kind).

Guarnerius, (it.), beroemde viool uit Cremona, naar den naam der beroemde vioolmakers-familie (1650—1745); de beroemdste der familie is Giuseppe Antonio Guarnerius, bijgenaamd *del Gesu,* naar zijn merk J. H. S.

Gudrun, toonbeeld van heldhaftigen moed en godvruchtige gelatenheid. Als prinses verloofd met Herwig, werd zij door den koning van Noorwegen gevangen gezet, die haar, daar zij hem niet wilde huwen, allerlei laag werk, als vuil linnen wasschen enz. laat verrichten, totdat haar broeder en haar minnaar op zekeren dag ten tooneele verschijnen en zij ten slotte toch met Herwig huwt na den boozen koning voor het haar gedane leed vergiffenis te hebben geschonken.

Guelfen of **Welfen,** beroemd vorstenhuis, dat, in de XIe eeuw uit Italië naar Duitschland overgebracht, gedurig de Duitsche Keizers bevocht, en in de beide liniën van het Huis van Brunswijk,

de Koninklijke en de Hertooglijke, nog voortbloeit. Zie bij *Ghibellijnen*. De naam zal, zegt men, beteekenen „jonge honden"; liever, dunkt ons, (leeuwen-) *welpen*. Welf is de persoonsnaam der eerste vorsten uit dit geslacht. Hij leeft o.a. nog voort in de in 1815 gestichte Hanoveraansche *Guelphen-orde*. Ital. *guelfo*, omschreven als, en dus figuurlijk = Pausgezind. De „Welfenpartij" in Duitschland sinds 1867, waren de Hanoveranen die oppositie voerden tegen de Pruisische regeering die hun land had ingelijfd.

Gudule. of St. Gudula, patrones van Brussel, dochter van graaf Witger, gestorven in het jaar 172; afgebeeld met een lantaarn in de hand, naar de overlevering, dat deze eens op haar tocht naar de kerk van St. Morgelle uitging, maar dat de Heilige Maagd hem door hare gebeden weder deed ontbranden.

Guénille si l'on veut, ma guénille m'est chère, (fr.), *laat het vodderij zijn, ik houd van die vodderij*, woorden van Chrysale in Molières *Femmes savantes* (II. 7) gemeenlijk gebezigd om nanteduiden, dat men ook voor stoffelijke geneuchten niet ongevoelig is.

Guéridon. (fr.), lett. *lichtdrager*, kwam uit Afrika naar Provence; daar vatte men het op als naam van een man, men maakte er een liedje op, waarvan het refrein met Guéridon sloot. Daarna werd het de naam van een dans, op de wijze van het lied. Eindelijk werd het de naam voor den man, die in een zeker ballet het licht vasthoudt, terwijl twee minnenden elkaar omarmen. Nog noemde men het een meubeltje, dat het „licht droeg" een klein tafeltje. Waarom het in Afrika *guéridon* heette?

Guerilla-krijg. oorlog, die groepsof troepsgewijs gevoerd wordt, door *guerilla-benden*. In Spanje vooral, wegens de bergachtige terreinen. *Guerilla* (sp.) = kleine oorlog. De uitdrukking *guerilla-oorlog* is dus eigenlijk een pleonasme, maar wordt verdedigbaar, als men bedenkt, dat de manschappen later ook guérilla's heeten.

Guerre aux châteaux! Paix aux chaumières. *Oorlog aan de Kasteelen, vrede aan de hutten*, devies dat Chamfort (1746—94) volgens Ginguéné had gegeven aan zijne soldaten, die door vijandelijke landen trokken.

Guerre des farines. (fr.), hevig oproer der verarmde Fransche boeren in 1775 naar aanleiding van belangrijke gebreken in de wetgeving in zake den in- en uitvoer van granen en kwalijk begrepen pogingen van Turgot om daaraan tegemoet te komen. De maarschalk Biron, de commandant van het leger, dat den opstand bedwong heette sedert Jean Farine.

Guillotine, (fr.), *valbijl*, op 25 April 1792 voor het eerst te Parijs gebruikt, om de onthoofding snel en minder pijnlijk te maken, maar reeds op 13 Mei 1507 te Genua gebruikt. In October 1789 wenschte dr. Guillotin († 1814), als eenige doodstraf onthoofding te stellen en het werktuig te gebruiken, dat in Italië in gebruik was; op voorstel van Michel le Peletier werd in 1791 het eerste, op voorstel van dr. Louis werd 22 Maart 1792 het laatste aangenomen. Men noemde het werktuig naar dezen laatste *Louisette* en *Petite Louison* tot de *Chronique de Paris* van 14 Dec. 1789 de aandacht vestigde op een versje in het royalistisch blad *Actes des Apôtres*, waarin het *guillotine* werd genoemd, welken naam het tot bitter leed van den braven doctor is blijven dragen. Reeds Jacob Cats beschrijft den valbijl in de *Doodkiste voor de Levendige* (met eene afbeelding): Ook van Lucas Cranach (1472—1553) bestaat eene teekening met afbeelding der G. Zie: Hirth, *Kulturgeschichtliches Bilderbuch*.

Guerre des amoureux. (fr.), *de zevende religie-oorlog* in Frankrijk 1580, zoo genoemd naar de losbandige vermaken aan het Protestantsche hof van Nérac, waarvan Margaretu van Valois in hare *Mémoires* den lof verkondigt en die zijzelve aanmoedigde.

Guerrefolle, (fr.), de *zotte oorlog*, in 1488 in Frankrijk gevoerd door de prinsen van den bloede onder aanvoering van den Hertog van Orleans, later Lodewijk XII tegen Anne de Beaujeu, dochter van Lodewijk XI, regentes gedurende de minderjarigheid van Karel

VIII, waardoor de grooten des rijks de macht zochten te herwinnen, die zij onder Lodewijk XI verloren hadden. De oorlog kreeg dien naam naar de regentes, die den oorlog met kracht en talent leidde, maar van zichzelve getuigde *je suis la moins folle femme du monde, car de femme sage il n'y en a pas.*

Gueules, (fr.), *keel*, d. i. de roode kleur in de heraldiek, naar den geopenden muil der leeuwen, die van binnen bloedrood is.

Gueux, (fr.), *bedelaars*: zie *Geuzen*.

Guidemain, (fr.) lett. *gidst voor de hand*, handladder, een door Kalkbrenner voor het piano-onderwijs ten behoeve van de houding van den arm uitgevonden toestel.

Guides, (fr.), vroeger, *guidons*, corps Fransche cavalerie met een lange, smalle, driehoekige banier, door Napoleon I in 1796 ingesteld als lijfwacht; aldus genoemd, om door den naam *gardes* geen aanstoot aan het Directoire te geven, later door Napoleon III in Keizerlijke garde veranderd; bij het Fransche en het Belgische leger thans eskadrons voor ordonnancedienst, verkenning en derg.

Guidon, oorspronkelijk de standaard van een gendarme compagnie; daarna van elk escadron ruiterij.

Guidon, (w a p.), ruitervaantje met twee punten.

Guildhall, het raadhuis te Londen en in andere groote Engelsche steden; van *guild* = gilde en *hall* = zaal, dus z. v. a. *gildezaal*.

Guillocheeren, het insnijden van allerlei lijnen, volgens een bepaalde methode, in oppervlakten, welke men versieren wil, naar den vermoedelijken uitvinder *Guillot*.

Guillotine-ridders, spotnaam der Jacobijnen, na hun val.

Guillotine sèche, (fr.), *de droge guillotine*; naam door den abbé Siéyès tijdens de Revolutie gegeven aan de verbanning voor politieke vergrijpen.

Guinje, *guinea*, gouden munt, de waarde van een pond sterling van 20 shillings met 5 % opgeld. Naar Guinea, doordien de eerste guinjes geslagen waren uit goud, dat in 1766 van de kust van Guinea verkregen was. De munt droeg later weleens de afbeelding van een olifant en het omschrift M. B. F. et H. Rex F. D. B. L. D. S. R. I. A. T. et E., d. i. Magnæ Brittaniæ, Franciæ et Hiberniæ Rex Fidei Defensor, Brunsvicensis, Luneburgensis Dux Sacri Romani Imperii Archi-Thesaurarius et Elector. In 1816 werd ze door den sovereign van 20 shillings vervangen.

Guipure, (fr.), *opwerksel van gedraaide zijde*; van het oude werkwoord *guiper*, d. i. de draden doorvlechten van het eene einde naar het andere, met het instrument *guipoir* genaamd.

Guitaar, snaren-instrument, naar het Hindoesch *cha-tar* d. i. *zessnarig*. De beste bespelers van dit instrument waren Guiliani, Sor, Zocchi, Stoll en Horetzsky.

Guivre, (w a p.), zie *Slang*.

Guivré, (w a p.), zie *Virré*.

Guldemont, zie *Goudmond*.

Gulden, bet. oorspronkelijk *gouden munt*, en was vroeger (15e en 16e eeuw) de algemeene benaming voor gouden munten van verschillende waarde. Door Karel V werd een gouden munt van 20 stuivers geslagen onder den naam van *Carolusgulden* (1520). Ruim 30 jaren later liet hij eene zilveren munt van gelijke waarde en benaming slaan, en sedert dien tijd hechtte men aan de waarde van 20 stuivers den naam van *gulden*. In 1599 werden door Albertus en Isabella in Brabant weder guldens in zilver geslagen, die echter spoedig in vergetelheid raakten. In 1681 verschenen de eerste Hollandsche guldens (zie *Pop*), die zich, met verandering van figuren en opschriften naar de tijdsomstandigheden, tot den huidigen dag gehandhaafd hebben. Het gehalte van den gulden was van 1681 tot 1800 = 0.916, van 1816 tot 1839 = 0.883 en van 1839 tot heden 0.945.

Gulden-besjes-tijd of **Vantijd,** dagen van familiebezoek na den negenden dag volgend op de geboorte van een kind.

Guldengetal, het getal aanwijzend

het jaar van den *maancirkel*, d. i. van een tijdvak van 19 jaar, waarna de nieuwe maan op denzelfden dag valt. Een maancirkel vangt aan, als nieuwe maan op 1 Januari valt. Men beweert, dat Meton van Athene dit ontdekte, en dat men aldaar die ontdekking zoo mooi vond, dat men de berekening in *gulden* of *gouden* letters in marmer deed schrijven.

Gulden legende (De —, *Verzameling van levens van Heiligen*, door Jacques de Voraigne in de 13e eeuw bijeengebracht.

Gulden (De — legende van den Nieuwen Sint Jan, een schotschrift uit de dagen van het Twaalfjarig Bestand, waarin de familie van Oldenbarneveld wordt beschuldigd van moord, bloedschande, diefstal, bastaardij en heiligschennis. Naar *de gulden legende* (z. a.).

Gulden middenweg (De —, oorspronkelijk *aurea mediocritas* van Horatius *Oden* II. 10. 5.

Gulden privilegie, zie *Gouden bulle*.

Gulden (De —, snede van een lijn, *de verdeeling in uiterste en middelste reden*, daarbij is het vierkant op het grootste stuk gelijk aan den rechthoek van de geheele lijn met het kleinste stuk.

Gulden vlies, (wap.), zie *Ridderorden*.

Gulden vlies. Ino deed haren gemaal, Athamas, lichtzinnig gelooven, dat zijn zoon Phryxos de oorzaak was van een hongersnood, die in het land heerschte; waarop hij beval, dat zijn zoon aan de vertoornde goden zou worden opgeofferd. Phryxos, die dit bevel vernomen had, vluchtte over zee op een *ram, die een gouden vacht had*. Toen hij te Colchis aankwam, offerde hij den ram aan Zeus en gaf het vlies aan koning Aetës, die het op een gewijden eik hing. Later werd het door Jason aan het hoofd der Argonauten op de Colchiërs veroverd.

— de ridderorde door Filips van Bourgondië in 1430 te Brugge ingesteld, ter gelegenheid van zijn huwelijk met Isabella van Portugal. Thans wordt die orde nog verleend door de Kroon van Oostenrijk en die van Spanje.

Gulden vlies, gouden munt uit de 15e eeuw, waarop het G. V. was afgebeeld.

Guldenzettel, (hgd.), Oostenrijksche papieren florijn, ook *Flörl* genoemd (te Weenen); lett. *guldensbriefje* (briefje van de waarde van een gulden), ingevolge Keizerlijk besluit einde Juli 1894 ingetrokken, en vervangen door gemunt geld.

Gulistan, *Rozentuin*, verzameling van zedekundige grondstellingen door Saädi, den dichter van Shiraz († 1291).

Gulliver, de held van een algemeen bekend, in alle levende talen overgezet boek van Dr. Jonathan Swift (uitg. 1727). De *„Reizen van Gulliver"* onder *de Lilipatters* en de *Brobdingnaggers* en elders, zijn een hekelschrift op de menschlijke dwaasheden in 't algemeen, en die van de Engelschen in 't bijzonder. In hetzelfde jaar der Eng. uitgave verscheen eene Nederlandsche vertaling ('s-Gravenhage, Alberts en Van der Kloot 1727). Tegenwoordig wordt nog een kinderboekje „Gullivers Reize", gezuiverd van het aanstootlijke, gretig door de jeugd gelezen.

Gulskop, (transv.), *gulzigaard*.

Gumène, (wap.), kabel aan een anker.

Gunflints, (am.), *vuursteenen*, bewoners van Rhode-Island.

Gunner's (To kiss of **to marry the — daughter,** (eng.), *de dochter van den geschutmeester kussen* of *trouwen*, op het kanon gebonden en gegeeseld worden.

Guns (It blows big of **great —,** (eng.), (zeet.), *het waait groote kanonnen*, het waait zeer hard.

Guru, *goeroe* (z. a.).

Guss (Aus einem —, in *één* gang, als *overgestort* op het papier, van eene redevoering, eene novelle, enz. *Guss* (hgd.) = afgieting.

Guse, (fr. wap.), rood schijfje; zie *Guze*.

Gustaaf-Adolf-stichting, Duitsch-Protestantsche vereeniging tot

ondersteuning van Protestantsche gemeenten in R. Katholieke gewesten in en buiten Duitschland. Ze werd in 1832 gegrondvest, tot een levend gedenkteeken voor den Zweedschen vorst G. Adolf, die twee eeuwen te voren ter zake van het Protestantisme bij Lützen gesneuveld was, en vond in ons land navolging.

Gustibus, enz., zie *De gustibus* enz.

Gutell, zie *Goede kinderen.*

Geit, (k. m. a.), een cadet, die zeer gezien is.

Gutes Ding will Weile haben, (hgd.), *eene goede zaak heeft tijd noodig,* om haar beslag te krijgen.

Gutta cavat lapidem, consumitur annulus usu, (lat.), *de droppel holt den steen uit, de ring verslijt van het gebruik;* d. i. aanhoudende arbeid doet het doel bereiken, volharding komt alles te boven.

Gutta cavat lapidem, non vi sed saepe cadendo, (lat.), *de droppel holt den steen uit, niet door zijn kracht, maar door zijn gestadig vallen.*

Guttapercha, verbasterd uit Geta-Pertja of Getate Perdscha d. i. *sap* (van den boom van het eiland) *Percha.* Dit hars verkrijgt men door bastdoorboringen van *Sapotaceën.*

Guttegom, ook wel (verkeerdelijk) *gittegom;* harsachtige gom, uit Indië aangevoerd, bij chirurgijns en schilders in gebruik. Van lat. *gutta* (droppel) en *gummi* (gr. *kommi*) = gom.

Guttus, eene heilige vaas, waarmit men den wijn druppelsgewijze ontving. Verwant met *gutta* (droppel) en *guttur* (keel). De hals der vaas was nauw.

Guy-Fawkes-dag, 5 *November* jaarlijksche *gedenkdag van den aanslag op het Engelsche Parlement en Koning Jacobus I,* dien men (1605) door buskruit in de lucht wilde doen springen; Guy Fawkes, een dweepziek R.-katholiek, was de hoofdaanlegger.

Guze, (wap.), een koek van bloedkleur.

Gyges (Rijkdom van —, naar *Gyges,* koning der Lydiërs, die van 716—687 v. C. regeerde. Hij huwde Nyssia, de jonge weduwe van Candaules, en verzamelde zulk een rijkdom, dat zijn naam spreekwoordelijk werd (zie *Ring van Gyges*).

Gyges (Ring van —, *ring,* die den drager onzichtbaar maakte; naar Gyges, den Lydiër, gunsteling van koning Candaules, die zoodanigen ring zou bezeten en zich daardoor de opperheerschappij verworven hebben. *Den ring van Gyges bezitten* = alles, wat men wenscht, verkrijgen.

Gymnasium, bij de oud-Grieken oefenscholen, waar de jongelingen naakt (*gymnos*) zich oefenden in loopen, springen, schijf- en speerwerpen en worstelen; in onzen tijd, Latijnsche scholen als voorbereiding tot de universiteiten.

Gymnastiek, de kunst der lichaamsbewegingen, die bij de Grieken het eerst op nationale wijs beoefend is geworden. Onderscheiden in de *palaestrische* (worstel-gymnastiek), die voor het strijden africhtte; de *diaetetische* (tot den leefregel, het diëet behorend), voor de gezondheid en sterking des lichaams; en de *athletische,* die der kampvechters in de openbare spelen. Uit gr. *gymnatzein* = door lichaamsoefeningen versterken; van *gymnos* (naakt).

Gymnopedius, Spartaansche dans, afkomstig van Lycurgus, lett. de *naaktbeenige.*

Gymnosophisten, *barrevoeter wijsgeeren,* sekte van Indische wijsgeeren, die, blootsvoets en bijna ongekleed, van armzalig voedsel leefden. Uit gr. *gymnos* (naakt) en *saphos* (wijs).

Gynécée, (fr.), *vrouwenverblijf,* van gr. *gunaikeion.*

Gyp, zie *Gijp.*

Gyrometer, omwentelingsteller, toestel om het aantal omwentelingen van een rad in den tijd van één minuut aan te wijzen. Vooral gebruikt op stoomschepen.

Gysarme, zie *Ghisarme.*

H

H., op munten de plaats waar ze geslagen zijn, op Oostenrijksche te Gunzberg, op Fransche te La Rochelle.

H. A., verkorting van *hoc anno*, in dit jaar, *huius anni*, van dit jaar.

H.A., *hectaren*, bunders land.

H. C., *Hagae Comitis*, 's-Gravenhage.

H. C., *Hispania Citerior* (lat.), Spanje aan deze zijde van den Iberus (Ebro); door keizer Augustus, naar de hoofdstad Tarraco, Hisp. Tarraconensis geheeten.

H. C., *honoris causa*, eershalve, bijv. door eene universiteit tot doctor in eenig vak benoemd.

H. E. T., *heres ex testamento* (lat.) = erfgenaam krachtens testament.

H. H., *heredes*, (lat.), erfgenamen.

H. L., *hoc loco* (z. a.); *hujus loci* (z. a.)

H. L. Q. C. = *hora locoque consuetis*, op gewonen tijd en ter gebruikelijker plaatse. Het komt vaak voor op aanplakbiljetten aan de universiteit bij aankondiging van promoties enz.

H. M. = *hoc mense*, in deze maand, of = *hujus mensis* (soms alleen *hujus*) van deze maand.

H. M. P. C., *hoc monumentum poni curavit* of *curaverunt* (heeft of hebben

gezorgd, dat dit gedenkteeken geplaatst of gesticht werd).

H. N., stond op de munten tijdens de regeering van Jérome, koning van Westphalen, en beteekende Hieronymus Napoleon. Het volk las er echter spottend het h.g.d. „Haus Narr" of het platd. „He nimmt" uit.

H. N. S., *heredem non sequitur* (lat.) = het volgt den erfgenaam niet (deze erft zulks niet).

H. O., verkorting van *Hornbey's Oats*, Schotsch havermeel; in Duitschland gewoonlijk *Herculo* genoemd.

H. S., *hic situs est* (lat.) = hier is gelegen.

H. S. S., *hic siti sunt* (lat) = hier zijn gelegen.

H. S., *Sestertius* (z. a.). Vgl. *L. L. S.*

H. S., *Heilige Schrift*.

H. T., (lat.), *hoc tempore*, op heden; letterl. op dezen tijd.

H's (Iemand de drie — op den rug schrijven. De drie *H's* beteekenen *Houd hem hier!* De spreuk werd toegepast op predikanten, die geen kans hadden, elders beroepen te worden. Ook op ondeugende knapen, die naar Indië gezonden werden.

Haagje (Het Friesche —, *Heerenveen,* naar de schoone omstreken, o.a. het Oranjewoud, boschrijk als bij 's-Gravenhage.

Ha, ahah, heach, hoh, hohhoh, (hebr.), uitroepingen van vreugd of verdriet in den Hebr. bijbeltekst. *Ha, ahah, hoh* bij smart, *heach* bij vreugd. Zie Ezech. XXX : 2 en XXXVI : 2; Richt. VI : 22, XI : 35; Amos V : 16; Ps. XXXV : 21, 25, enz.

Haagloopers, *Evangelischgezinden,* die, toen de Kerkhervorming (a° 1517) het eerst opkwam, en veel tegenstand vond van de zijde der heerschende Kerk, langs *hagen* (laag boomgewas) en in bosschen de zoogenaamde *hagepreeken* kwamen bijwonen. Ook verschuilden zij zich achter hagen, als zij betrapt werden. — Omtrent kinderen, die de school verzuimen, ook wel *haagloopers* geteld, worden ook de spreekwijzen gebruikt: *achter de haag loopen, haagje schuilen, hagen planten, heggetje doen.*

Haagmunt of *hagemunt,* valsch, kwaad geld a° 1477—80 vooral in omloop; zoo genoemd, omdat men het in boschwoningen, dus achter *hagen* maakte. Ook de plaats, waar het gemaakt werd, zooals Gorkum, Vianen, 's-Heerenberg, Dieren, Sint-Stevenswaard, Batenburg, Rekheim e. a.

Haagsche hopjes, koffie-ulevellen door een Haagschen banketbakker uitgevonden op aanwijzing van den bewoner zijner kamers Baron Hop, wiens wapen nog altijd, thans als fabrieksmerk, op de zakjes voorkomt.

Haagsche Sinterklaas, een tumult op 5 Dec. 1782 door de Prinsgezinden in den Haag tegen de Patriotten gestookt, met het gevolg, dat eenigen hunner het land moesten ruimen.

Haagsche wind, Haagsch gebak, roode en witte schuimpjes, ook *nonneeestjes* geheeten.

Haagspel, het vermakelijk nastuk na een Landjuweel, bij de voormalige Rederijkers; soms duurde het eene geheele week, o.a. te Antwerpen in 1561.

Haak af, (transv.), *druk af,* schiet af, gooi op, sla toe. Naar het oude schietwapen, de *haakbus.*

Haakdoring, (transv.), *hagedoorn.*

Haan, het zinnebeeld der waakzaamheid, omdat hij kraait als de dag aanbreekt, en tevens, naar het Evangelisch verhaal, dat de haan kraaide toen Petrus den Heer voor de derde maal verloochend had, een aanmaning tot boete. Waarschijnlijk om dit een en ander een gewone figuur op kerktorens.

Haan, zinnebeeld van Frankrijk in de 17e en 18e eeuw, als naamspeling: *haan* luidt in 't Latijn *Gallus* en een *Franschman* ook.

Haan. In *Reinaert de Vos* heet de eene haan *Cragant* (de kraaiende) en de andere *Canteclaer* (chante-clair) de helder zingende.

Haan („Daar zal geen — naar kraaien", spr.w. ontleend aan het verhaal van Petrus' verloochening, zie Matth. XXVI : 75; Luc. XXII : 60, 61. De spreekwijze beduidt: daar zal niets van uitkomen.

Haan (Den rooden — uit het dak steken of **laten kraaien,** *een gebouw in brand steken.* Bij de oude Perzen en Egyptenaren gold het *vuur* voor een levend, hongerig, nimmerzat dier, en werd het als eene godheid vereerd; volgens de Edda is het vuur de broeder van den wind en van de zee, daarom van zelf een levend en goddelijk wezen; en alzoo vergelijkt men dit element met een *rooden haan,* die van huis tot huis vliegt.

Haanknuppelen of **hanewerpen,** een volksspel ten platten lande op Vastenavond; evenals **haansabelen;** verg. *Gaussabelen.*

Haantjepik, een boeman, waarmee men de kleine kinderen naar bed jaagt; naar een bekenden brutalen Amsterdamschen bedelaar, zonder beenen, uit de vorige eeuw, die naar de minder goedgeefsche voorbijgangers met een krukstok placht te steken.

Haantjesbier, Hollandsch of gerstebier, gebrouwen in de brouwerij *de Haan* te Amsterdam.

Haantjesduit, eene algemeen gangbare munt op Malakka, Celebes, Bali en elders in den Ind. Archipel; vertoont aan de eene zijde den Maleischen strijdhaan met het opschrift *Tanah Malayoe* (Land der Maleiers) en aan de keerzijde een *Kèpeng* (z. a.). Deze duitjes, *doewit ajam*, geheeten, zijn van Engelsch fabrikaat, worden bij menigte ingevoerd en ook door de inlanders nagemaakt.

Haar (Geen — van uw hoofd zal gekrenkt worden, Hand. XXVII : 34; *niet 't minste leed zal u geschieden.*

Haar van den hond, die iemand gebeten heeft. Naar de oud-lat. spreuk *similia similibus curantur* (gelijke zaken worden door gelijke genezen) meende men algemeen, dat haar van den hond, die iemand had gebeten, de kwade gevolgen van den beet kon voorkomen.

Haar (Tegen het — in, tegen den draad in, d. i. in strijd met de natuur of de gewoonte, wat onaangename gevolgen kan hebben. Men denke aan het streelen van katten, het schaven van hout, het snijden van vleesch.

Haarkloover, iemand, die aan overdreven, kleingeestige nauwgezetheid toegeeft, en zelfs een *haar* zoo willen kloven, daar hem dit te dik voorkwam; vgl. Matth. XXIII : 24, waar sprake is van de Farizeën (z. a.) die *de mug uitzijgen* d. i. *uitzifteu, maar den kemel doorzwelgen.*

Haarlemerhout (Een onaangenaam mensch in den —, Robertus Nurks uit de *Camera Obscura;* het laatste is onnoodige bijvoeging geworden.

Haarlemerhout (De — of Het Haagsche Bosch van Mexico, de *Posco de la Reforma.*

Haarwild, (transv.), wild met kort haar, dus alle wild, met uitzondering van vogels en pelsdieren.

Haas (Gespekte —, folterwerktuig (z. a.), rol met scherpe punten, uitstekende als de stukjes spek uit een gelardeerden haas, die den beklaagde met geweld over het naakte lichaam werd gerold.

Haas vreten, (k. m. a. stud. e. a.), *bang worden,* achteruitkrabbelen. De haas is vreesachtig; in scherts wordt een vreesachtige voorgesteld, als hazenvleesch in zich opgenomen te hebben.

Haasop naar Vianen, zie *Vianen.*

Hab' mich nie mit Kleinigkeiten abgegeben, (h. g. d.), *ik heb mij nooit met kleinigheden opgehouden,* Schiller, *Die Räuber,* V, 1; verzuchting tot God, van Franz Moor in zijn doodsangst als de wreekende roovers komen; hij zegt nl. dat hij geen gemeene moordenaar geweest is en acht zijne misdaden de uitvoering van grootsche plannen.

Habeas-corpus-acte, wet in Engeland uitgevaardigd in 1679, onder de regeering van Karel II, om de persoonlijke vrijheid te verzekeren en te waarborgen door onwettige gevangenhouding te voorkomen. *Habeas corpus* (lat.) = heb het (uw) lichaam. De naam is de verkorting van *Habeas corpus ad faciendum, subjiciendum et recipiendum,* d. i., dat de verdachte verhoord zal moeten worden, opdat beslist worde, dat hij vrijlijk over zijn lichaam kunne beschikken. De voornaamste bepalingen dezer wet zijn:

1. dat niemand zonder rechterlijk bevel gearresteerd mag worden;

2. dat ieder die van misdaad wordt beschuldigd, binnen 24 uur zal verhoord worden, en wel door een bevoegden rechter;

3. dat niemand voor dezelfde misdaad tweemaal gestraft mag worden;

4. dat ieder beschuldigde kan verlangen binnen twintig dagen na zijne inhechtenisneming verhoord te worden en in de eerstvolgende zitting voor de jury terecht te staan;

5. dat geen beschuldigde over zee naar de gevangenis mag worden gezonden, noch binnen, noch buiten Engeland's gebied.

Habeat sibi, (lat.), Gen. XXXVIII, 23. *Hij houde het mijnentwege.* Vgl. Suetonius Vita Caesaris I: Vincerent ac sibi haberent, enz.

Habent sua fata libelli, (lat.), Terentianus Maurus (einde 3e eeuw n. C.), de *literis, syllabis, pedibus et metris*, d. i. *Boeken hebben hunne lotgevallen*, nl. voor- en tegenspoed; ook soms, eene eigenaardige wijze van ontstaan.

Habergeon, (fr. w.p.), korte maliën-kolder, zonder mouwen, waarbij harnasstukken werden gedragen; eng. *habergeon, hauberk* (pantser) van *hals* en *bergen*, halsbeschermer.

Habesch, zie *Negus*.

Habillé, (w.p.), zie *Gekleed* (menschen) en *Getuigd* (schepen).

Habit d'ordonnance, (fr.), militaire uniform.

Habitan, (am.), *kleine grondbezitter* in de Fransche koloniën Louisiana en Neder-Canada.

Habler, (fr.), *zwetsen*, vlocken, grootspreken; van sp. *hablar* = spreken.

Habsburg, smgetr. uit *Habichtsburg*, havikstoren, naar het kasteel op den rechteroever van de Aar, in de elfde eeuw gebouwd door Werner, bisschop van Straatsburg, wiens neef, Werner II, zich den titel van Graaf van Habsburg gaf.

Hacendado, eigenaar van een *hacienda* of plantage van *pulque* (z. a.) in het land van Anahuac of Nieuw-Spanje (in Mexico).

Hachements, (w.p.), eng. *hatchments*, helmkleeden, bijzonder de afhangende strooken rondom den helm.

Hachnosath Orchim, (hebr.), letterl. *binnenvoeren van gasten* (van *orach* of *ourach* = gast); vandaar, gastvrijheid, vriendelijk onthaal van vreemdelingen.

Haciendas, (sp.), uitgestrekte landerijen in Mexico.

Hacll, (port.) schatting door onderworpen staten of koloniën op te brengen.

Hack, (am.), *huur-rijtuig*, verkorting van *hackney-carriage* of *-coach*, nl. rijtuig met een (slecht) paard.

Hadad Rimmon, Syrische godheid, ook *Rimmon* (2 Kon. V : 18, Zach. XII : 11) geheeten. *Hadad* is de naam der hoogste godheid van de Phenicièrs, bepaaldelijk van de zon. *Rimmon* = de hoogste, ook granaatappel als zinnebeeld van vruchtbaarheid. Eén met Adonis (z. a.) en Thammuz (z. a.).

Hadassim, (n. hebr.), *mirtentakken*, een der plantsoorten, door de Israëlieten op het Loofhuttenfeest bij deze godsd. plechtigheid gebruikt.

Hades, (gr. myth.), *de onderwereld*. Gr. *hadès*, smgetr. uit *aidès*, van *a* (= niet) en *idein* (zien), dus: de onzichtbare (plaats). Lat. *orcus* (het doodenrijk), uit gr. *orcos* of *orchos* = omheinde of beperkte plaats.

Ha'dith, *legende, getuigenis*, overlevering omtrent de spreuken en daden van Mohammed, den profeet, aanvulling op den Koran, evenals de Talmud op het Oude Testament.

Hadj, (mal.), bedevaart naar Mekka.

Hadji, (mal.), bedevaartganger naar Mekka.

Hadsj, bedevaart naar de Kaäba, den tempel van Mekka, die elk Mohammedaan het tot zijn plicht rekent, ten minste één in zijn leven te doen. Zij, die dit verzuimen, moeten, naar het volksgeloof, evenals Joden of Christenen sterven. Arab. *chadsja* (bij ging naar Mekka ter bedevaart). Hebr. *chag*, het feest van Joodsche bedevaartgangers naar Jeruzalem.

Hadsjar-al-Iswut, arab. *hadjaru-al-Iswati*, d. i. *zwarte steen* (hadsjar) *der vertroosting* (iswato); zie bij *Kibla*. Deze steen werd, volgens de Mohammedaansche overlevering, door den engel Gabriël aan Abraham bij den bouw der Kaäba (z. a.) geschonken. Hij was oorspronkelijk *wit*, maar werd zwart tengevolge van de vele tranen, die de Engel over der menschen zonden had gestort. Mohammed de profeet verordende bedevaarten naar dien steen, zoowel als naar de Kaäba.

Hadsji, pelgrim, Mohammedaan, die de *hadsj* of bedevaart naar het graf van den profeet te Mekka heeft gemaakt. Iedere *hadsji* heeft het recht een grooten tulband te dragen en staat in een rang van heiligheid bij hen, die nog niet te Mekka geweest zijn. Vgl. *Naik hadji*.

Haec hactenus, (lat.), lett.: *dit tot zoover*; gebruikelijk in den zin van: we hebben er nu genoeg van verteld, of — zooals de volksuitdrukking luidt — *dat is tot daaraan toe*.

Haeltaal, (barg.), *de diereutaal*.

Haemony, plant, die het vermogen heeft voor tooverij en verderf te behoeden. Zie Milton's *Comus*, 648. Van gr. *haima*, bloed, en *oinos*, wijn.

Haftara, (hebr.), letterlijk *afscheid, slotstuk*; in de Synagoge de lezing van een hoofdstuk uit een der Profetenboeken, in aansluiting aan de plaats gehad hebbende voorlezing uit den Pentateuch.

Hagada, (n. hebr.), lett. = *voordracht*, van hebr. *haggied* = verhalen; volledige verzameling van de in de Talmudische literatuur voorkomende verhalen, legenden, gelijkenissen, zedelessen, anecdoten, dichterlijke, homiletische, geschied-, genees- en natuurkundige besprekingen, enz. Ze staat in de Talmudliteratuur naast de *Halacha* (z. a.), het poëtisch rondzweven naast het ernstig proza.

Hagada sjel Pesach, ook wel enkel *Hagada*, de godsdienstige voordracht en plechtigheid, die op de beide eerste *Pausch*-avonden in ieder Joodsch huis in den familiekring geschiedt.

Hagar's kroost of **nageslacht,** de Ismaëlieten of Arabieren, afstammelingen van Ismaël, den zoon van Hagar, Abraham's bijwijf. De Ismaëlieten worden ook wel Hagarenen geheeten, naam ook toegepast op de Mooren.

Hagen van Trony of **Tronje;** ook **Haco van Noorwegen,** zoon van Aldrian, leenheer van Günther, koning van Borgondië. Günther noodigde Siegfried uit ter jacht op wilde beesten; maar terwijl de held van Nederland bukte om uit een bron te drinken, doorstak Hagen hem tusschen de schouders, op de eenige kwetsbare plaats.

Hagenaar, smal kolenvaartuig, omdat de oude Haagsche vaart alleen geschikt was voor schepen, die 40 à 70 karren kolen konden laden, terwijl de nieuwe vaart (geopend 1894) schepen van 200 à 270 karren kan bergen.

Haggelen, (barg.), *eten*.

Hagia Sofia, (gr.), *de Heilige Wijsheid*, de groote moskee te Konstantinopel, in Nederland welbekend door Dr. Schaepman's gedicht, Op 26 Dec. 537 in tegenwoordigheid van Keizer Justinianus ingewijd als Christenkerk, een Byzantijnsche basiliek, werd ze in 1453 bij de inneming van Konstantinopel door Sultan Mohammed II, door dezen in een moskee veranderd.

Hagiographa, de bijbelboeken, die niet tot de wetgevende of de profetische behooren: Psalmen, Spreuken, Prediker, Hooglied, Ruth, Kronieken, Ezra, Nehemia, Esther, Job, Klaagliederen van Jeremia en Daniël. Hebr. *ketoebim* (z. a.).

Hagiographie, (r. k.), beschrijving der levens van heiligen. Van gr. *hagios* (heilig) en *graphein* (schrijven).

Hahnemann (Samuel—, Duitsch geneesheer (1755—1843), die een systeem uitdenzette, dat hij „homœopathie" noemde, waarvan de hoofdregels zijn: 1°. dat ziekten genezen kunnen worden door de medicijnen die in gezonde lichamen ziekten zouden verwekken, 2°. dat medicijnen niet vermengd mogen worden, 3°. dat de dosis buitengewoon nauwkeurig moet zijn; zie *Homœopathie*.

Haidee, eene schoone met gitzwarte oogen, naar het schoone Griekscheme isje in Byron's *Don Juan*, Canto II.

Haiducken of **Heiducken,** d. i. *dryvers*, van hong. *hajdú*, meerv. *hajdúk*, oorspronkelijk veehoeders in Hongarije, Magyaren, Serviërs en Wallachen, die voor de Turken in de wouden waren gevlucht, omdat de laatsten voortdurend oorlog tegen hen voerden. Later gaf men dezen naam aan de Hong. infanterie en in de 18e eeuw noemde men aldus de Hong. gerechtsdienaars en de

lijfwachten van aanzienlijke Hongaren, ook de lakeien aan Duitsche hoven; in Servië noemt men de roovers nog heden ten dage *Haiducken*.

Haie (En —, (fr.), in twee rijen tegenover elkaar geplaatst (soldaten); van fr. *haie* = haag.

Haïk, een groot stuk stof van wol en katoen, dat de Mooren in N.-Afrika als zij uitgaan, omwerpen; bij slecht weder wordt over den haïk nog een mantel met eene kap, die *zolhan* of *burnoes* heet, gedragen.

Hail Columbia, (am.). To „give any one Hail Columbia" bet. gewoonlijk hem verbazen of hevig aanvallen, naar *Hail Columbia* (z. a.).

Hail, Columbia, happy land, (eng. am.), *Heil* (u) *Columbia, gelukkig land*, volkslied in de Vereenigde Staten; woorden van Joseph Hopkinson (1770—1842), muziek van Teyles in 1789 gecomponeerd voor het eerste bezoek van den generaal Washington aan den schouwburg te New-York.

Haimonskinderen (De vier —, ook **Aymonskinderen,** langzamerhand gewijzigd tot *Heemskinderen*, de vier zonen van Aymon, graaf van Ardennen. In hunne geschiedenis speelt het tooverros Beiaard, dat naar de behoefte langer werd, een groote rol. Hunne namen zijn Ritsaert (Richard), Adelaert (Alard), Writsaert (Guichard) en Reinout (Reynault de Montauban).

Haina, Schotsche ruiten in gewerkte stof. Voor dames.

Hair by hair, you will pull out the horse's tail, (eng.), *haar voor haar, zoo trekt gij langzamerhand het paard den* (ganschen) *staart uit*. Plutarchus zegt, dat Sertorius, om aan zijne soldaten te bewijzen, dat volharding en verstand boven ruw geweld gaan, twee paarden voor hen bracht, en twee mannen beval, de haren uit den staart te trekken. Een van hen was een Hercules, die trok en trok, maar alles te vergeefs; de ander was een sluwe, tengere kleedermaker, die haar voor haar uit den staart van het paard trok, waardoor hij weldra den staart geheel kaal trok.

Hakafa, (*hakofo*), (n. hebr.), *omgang, rondgang*. Bij sommige godsd. plechtigheden in de Synagoge.

Hakdamn, (*hakdomo*), (n. hebr.), *voorrede, inleiding*.

Hake kurke, (transv.), *bij 't walletje langs*.

Hakes teeth, (eng.), *snoektanden*. Scheepsterm voor kleine schaaldieren, welke veel voorkomen op den bodem van het Engelsche Kanaal.

Hakim, (arab.), *wijsgeer*, titel van een geneesheer en (met een ander bepalend toevoegsel) ook van een rechter.

Hakim, (mal.), *rechter, magistraat*.

Hakim basji, *opperarts*, hofarts in Perzië.

Hakim effendi, de eerste lijfarts des Sultans.

Hakim sjeri, (turk.), rechterlijk beambte.

Hakkebord, (muz.), ook *cymbel* of *cimbaal*; it. *cembalo*, fr. *tympadon*, eng. *dulcimer*; oud snaarinstrument; hgd. vinding, daar de Italianen het ook *salterio tedesco* noemden; plat, trapeziumvormig instrument met stalen snaren, waarop met twee hamertjes gespeeld werd; in de 16e eeuw was het hier bekend. Na de uitvinding der piano's werd *hakkebord* spotnaam voor slechte *piano*, daar men aan *hakkelen* of *hakken* dacht en het oorspronkelijk instrument onbekend was geworden.

Hakkelbout, (bouwk.), lange ijzeren nagel, met weêrhaken, tot bevestiging van sluisvloeren aan zwalpen en kespen.

Halacha, (*halocho*), (n. hebr.), *eindbeslissing, vaste regel*. In de Talmudische literatuur omvat die naam alle wetenschappelijke discussiën, regelen en beslissingen Israël's wetsbepalingen betreffend, volgens de geschreven wet en traditie.

Halalifanfare, *hoorngeschal*, sein om te kennen te geven, dat een hert gedood is en de jagers uitgenoodigd worden om de *curée*, d. i. het ontvoeren van het hert, bij te wonen; naar *halali*, een jachtterm. Zie boven, *Curée maken*.

Halb zog sie ihn, halb sank er hin, versregel uit de ballade van Goethe, *der Fischer*, waarbij de visscher half door de armen der schoone waternimf, half door de betooverıng van haar lied, in het water wegzinkt. Vaak toegepast op hen, die zich recht gaarne tot iets laten noodzaken.

Halboschat 'Aroemîm, (hebr.), *kleeding der schamelen*, een naam, vaak gebruikt voor Israël, vereenigingen, om armen van kleeding en dekking te voorzien. Van *labasch* of *labeesch* (een kleed aantrekken) en *'aroem* (meerv. *'aroemîm*) = naakt, slecht gekleed.

Halbóschat 'Aroemîm Lejaldé Chebruth Talmud Tora, (hebr.), *kleeding der armen voor kinderen der vereeniging van Talmud Tora* (leer).

Halbwelt, (hgd.), zie *Demi-monde*.

Haleman, (mal.), *voorhof*, open plein, voorplein.

Half een met zacht even in de pan, (rest.), halve biefstuk met zacht gebakken aardappelen even in de pan.

Half om half, (rest.), likeur, half curaçao en half bitter.

Half twee gebakken, (rest.), biefstuk met 2 spiegeleieren.

Halfblanks heer, *een kale heer*, iemand, die zich als heer voordoet, maar niet veel in de melk te brokkelen heeft. Van een *half en blank*, een oud muntstuk ter waarde van zes duiten.

Halfdek, achterruimte van het bovendek van stoomschepen, bestemd voor passagiers 1e klasse.

Halfdekje (Een — slaan, (zeet.), op het halfdek op en neer wandelen.

Halfhard, (transv.), *niet heel hard of luid*, van sprekende personen.

Halfmaatje, (transv.), kind van een *blanken vader* en *bruine moeder* (of omgekeerd).

Halfpad, (transv.), *halfweg, ten halve*, ook *bijna*, bijv. ook word halfpad kwaad.

Halftalf, *halfde half*, een vierde deel, een kwart mud. Spotnaam voor een hoogen hoed, tegenwoordig meer algemeen *kachelpijp* genoemd.

Halftime, (eng., sportt.), *de halve afstand*, bij den bandy- en football match.

Halftime scholen, scholen van een *halven* schooltijd, hetzij alleen des voor-, of enkel des namiddags.

Halfvastenmarkt, (amst.), *voorjaarskermis;* afkomstig van de kerkmis of kerkwijding der Heilige Stede of Nieuwe-Zijdskapel.

Halieutiek, (gr.), *visschersbedrijf;* onderdeel der Theologie, theorie der *Zending*, naar Matth. IV : 19, Mark. 1 : 17: visschers van menschen. Door sommigen afgewisseld met *Prosthetiek* (van gr. *prostithenai* = bijvoegen), z. v. a. bijvoegingskunst of dito-methode.

Hallel, (hebr.), *loffied*, in het bijzonder het Joodsch-kerkelijk loffied, bestaande uit de Psalmen 113—118. *Hallel* is verkorting van *Hallelujah* = *looft God!*

Halleluja-hoedjes, hoofddeksel der vrouwelijke Heilsoldaten (zie *Heilsleger*); naar de leuze *Loof den Heer*, (hebr. *Hallelorjah*), die allen samenbrengt.

Hallelujah Victorie, eene overwinning behaald door eenige herdoopte Britten, aangevoerd door Germanus, bisschop van Auxerre, naar den wapenkreet van dien dag: „Hallelujah".

Halletjes (Haarlemmer—, dunne platronde koekjes te Haarlem uitgevonden. Oorsprong onbekend.

Halligen, lage, vlakke graslanden aan de Duitsche kusten der Noordzee; kleine eilanden op de kusten van Sleeswijk-Holstein, die niet, zooals de grootere, door dijken en duinen worden beschermd; de grootste dezer Halligen hebben nog geen oppervlakte van ½ M². De woningen zijn op palen gebouwd.

Halline, zie *Halling*.

Halling, oorspronkelijk *halfling*, samengetrokken uit *halfcling*, oude Brabantsche munt uit de 14e eeuw ter waarde van een *halven* penning of een *mijt;* men kende ook den *gouden halfling* ter waarde van 27 stuivers.

Hallo-gas, *draagbaar gas*, mengsel van alcohol en terpentijnolie, omstreeks 1850 te Amsterdam en elders geëxploiteerd, naar den uitvinder Hallo, die na een veel besproken loopbaan zich te Nijmegen het lustslot „Overbattauwe-zathe" liet bouwen, thans nog de gebouwen achter de Societeit „Burgerlust". zie *Gas zien*.

Halloren, volgens sommigen van Keltischen oorsprong, doch meer waarschijnlijk de nakomelingen der oudste Frankische kolonie bij den burg *Halla* (a° 806), die de geboorte gaf aan de stad Halle a/d Saale (in Merzeburg) a° 981, met belangrijke zoutgronden, waarin de *Halloren* de arbeiders zijn. Deze vormden als 't ware eene afzonderlijke kaste, met eigenaardige wetten en kleeding, bijzondere feesten en talrijke kunsttermen (in andere zoutwerken onbekend), thans hoe langs zoo meer vermengd met de bewoners des lands. Van w a l l. en o h d. *halc* = zout.

Halo, *kring om de maan*. Te Nijmegen werd er 26 Mei 1896 eene waargenomen in den vorm van een *kruis*. Aan een dergelijk verschijnsel ontleent men het, verhaal, dat Constantijn de Groote († 337) aan den hemel een *kruis* zag, in welk teeken hij den volgenden dag meende te zullen overwinnen. Hij overwon, en nam het *Christendom* (de leer van het Kruis) aan.

Hals (Een smeltse —, (b a r g.), *een tinnen kan*.

Hals omdraaien (Iemand den —, zegswijze ontleend aan het vroeger algemeen verspreid geloof, als zou de duivel iemand, dien hij in zijne macht had, den hals omdraaien, en wel zóo, dat het gezicht boven den rug kwam te staan. Eigenlijk wordt het hoofd omgekeerd, maar de *hals* wordt genoemd, omdat daaraan de executie wordt voltrokken.

Halsheerlijkheid, heerlijkheid, welker bezitter, het *jus vitae et necis* (recht over leven en dood) uitoefenen kon. Vanhier, dat men in enkele dorpen op groote landgoederen nog omstreeks de helft dezer eeuw een *galg* aantrof, als beeld van dat voormalig recht. — bijv. op den Doornweerd, bij Oosterbeek en Arnhem. Men denke ook aan enkele plaat-benamingen op dorpen, als Galgestraat, Galgeweg, Galgenheuvel, enz.

Halter, (g y m n.), metalen stang met twee ijzeren bollen of gewichten, aan de uiteinden, dienend om daarmede armbewegingen te maken, die veel krachtiger zijn, dan die met de hand alleen.

Halve adelaar, (w a p.), de zijdelingsche (gewoonlijk rechter-) helft van den dubbelen adelaar, dus één kop, één vleugel, één poot en de helft van romp en staart, de andere helft van 't schild heeft dan andere figuur en kleur, zoodat schijnbaar de adelaar half bedekt is. Zeer gewoon als halve rijks-adelaar (dus van zwart in veld van goud), in Friesche wapens, maar aanleiding van het (volstrekt ongegronde) verhaal, dat Karel de Groote na de inneming van Rome door de Friezen, hun „zijn halve wapen" zou hebben geschonken. Zie *Friesche wapens*.

Halve met blik, (r e s t.), halve biefstuk met bleeke aardappelen.

Halve maan, d. i. *afgenomende* (niet wassende) *maan* met de 5-puntige ster, (Jupiter, de gelukster) aan den binnenkant als het zinnebeeld of insigne van het Turksche rijk, werd reeds eeuwen vóór de verovering van Konstantinopel (29 Mei 1453) door de Turken gevoerd, en is niet van de Grieken (te Byzantium) door hen overgenomen. Sultan Mohammed Te-kesch (1192—1200) versierde de spits zijner tent met een halve maan, en Oran (1326—1360) hechtte een halve maan van zilver aan de roode vaan, welke hij aan de Janitsaren verleende. De halve maan met de ster der Turksche banieren was het oude wapen van Illyrieum, wat blijkt uit de munten ten tijde van Septimius Severus, en is dus niet oorspronkelijk Islamitisch. Op de Perzische munten der Chaôsrew is de halve

maan ook het teeken van heerschappij, daar een halve maan horens heeft, en horens van ouds een zinnebeeld van macht waren (vgl. 1 Sam. II : 1, 10; Ps. LXXV : 5, 6, 11; Jerem. XLVIII : 25); gelijk een *ster* luister verzinnebeeldt.

Halve maan, (wap.), zie *Wassenaar*.

Halve met bruin, (rest.), halve biefstuk met bruine aardappelen.

Halve rekening, (hand.), zie *A meta*.

Halve Tartaar (Een —, (rest.), geklopte biefstuk met een eierdooier, ui en peterselie. De Tartaren maken het vleesch murw, doordat zij te paard rijdend het onder het zadel leggen.

Halve vlucht, (wap.), een enkele vleugel.

Halve zoudaar (Een —, (rest.), een halve biefstuk zonder aardappelen; een halve pannekoek zonder spek.

Halvert, (limb.), *pachter* of rentmeester.

Hamadryaden, boomnimfen, die tegelijk met de boomen geboren werden en stierven. Uit gr. *hama* (te gelijk) en *drus* (boom).

Haman (Sla — dood, Esther VII : 10. Haman, gunsteling van koning Ahasveros, viel als slachtoffer van eigen wraakzucht en hoogmoed. Ter gedachtenis daarvan vieren de Joden 't Purimfeest. Daar in Christelijke kringen — ten onrechte — verteld werd, dat de Joden op dat feest den wraakkreet over hun vroegeren vijand doen hooren, worden de woorden „Sla Haman dood" als een uitroep van wraakzucht, door de lagere klasse van ons volk gebruikt.

Hamansfeest, vreugdebetoon over de nederlaag of den ondergang van een ander, inzonderheid in staatkundigen zin.

Haman's klacht (De oude —, *de klacht van een gunsteling der fortuin, die onterreden is.* De klacht, voorkomend Esther V : 13: „dit alles baat mij niet, zoolang als ik den Jood Mordechaï zie zitten in de poort des konings".

Hamâsa, (arab.), *Dapperheid*. Verzameling van oud-Arabische liederen, door den dichter Aboe-Temam uit een groot aantal handschriften bijeengebracht en in 10 boeken gerangschikt, van welke het eerste en grootste de „Liederen der Dapperheid" bevat, waarnaar de geheele verzameling genoemd is. De overige boeken bevatten lijkzangen, minneliederen, zedelessen, enz. Het geheele werk is een spiegel van het leven der Arabische woestijnbewoners. Eene Latijnsche vertaling dier liederen is door Freytag („Hamasae Carmina", 1821—1851, 2 dln), en eene Duitsche door F. Rückert (1846, 2 dln) geleverd.

Hamuti, *Hoekschen*, aanhangers der gravin Margaretha van Henegouwen, tegenover haren zoon, graaf Willem V in den a° 1350 wegens de regeering over Holland tusschen deze beiden losgebarsten oorlog. Lat. *hamatus* = van een haak *(hamus)* voorzien, een angelhaak, waarmee men vischen vangt. Graaf Willem's aanhangers noemden zich Kabeljauwschen, *ostellati*, mid. lat. *otellus* of *ustellus* (stokvisch), omdat zij, evenals Kabeljauwen de looden lokvisschen, hunne vijanden wilden inslokken.

Hamedieth, (turksch), *geregelde* troepen.

Hamei, (bouwk.), roostervormig, uit hout en ijzer samengestelde schuif, welke aangebracht wordt voor de poorten van vestingen en versterkte kasteelen.

Hamei, (wap.), *afsluithek*, samenstel van verticale en horizontale balken; als stuk echter voorgesteld door drie verkorte balken, met kleine tusschenruimten, boven elkaar, d. i. paalswijs, gesteld.

Hameide, (wap.), zie *Hamei*.

Hameln (De rattenvanger van —, de man, die te Hameln in Hanover in de 13e eeuw, toen het daar van ratten en muizen wemelde, tegen een ruime belooning de stad van die plaag zou bevrijden. Hij lokte de dieren met zijn fluit allen in de rivier, waar ze verdronken; toen de magistraat weigerde hem te betalen, lokte hij op dezelfde wijze alle (130) kinderen mede, in den Calvarieberg, waarin zij verdwenen.

Hamer:
(1) Pierre d'Ailly, Le Marteau des Hérétiques (de hamer der ketters), president der raadsvergadering die Joh. Huss ter dood veroordeelde (1350—1425).
(2) Judas Hasmonaeus, bijgenaamd *Maccabaeus*, „de hamer". († 160 v. C.).
(3) St.-Augustinus, door Hakewell genaamd „De beroemde pilaar der waarheid en hamer der ketters" (395—430).
(4) John Faber, bijgenaamd *Malleus Hereticorum*, naar den titel van een zijner werken (1470—1541).
(5) St.-Hilarius, bisschop van Poitiers, *Malleus et flagellum* (geesel) *haereticorum* (350—368).
(6) Karel *Martel* (689—741).

Hamer der Schotten, Edward I. Op zijn graf in Westminster-Abbey staat het opschrift: „Edwardus longus Scotorum Malleus hic est", *hier rust lange Edward, de hamer der Schotten.*

Hamerklavier, (muz.), gelijkbeteekenend met het oudere *hakkebord* (z. a.); oude naam voor de 18e-eeuwsche *pianoforte*, waarbij de snaren door hamers in beweging kwamen, ter onderscheiding van *claricord* en *clavicembalo.*

Hamerkop, (transv.), bruine vogel ter grootte van een kraai; draagt een vederbos, gelijkend op een hamer, achter op den kop.

Hamerkruis, (wap.), kruis, waarvan de armen aan de uiteinden vierkant uitspringen, zoodat ze eenigszins op hamers gelijken.

Hamilton's systeem, methode om vreemde talen te leeren, door tusschen de regels de vertaling te plaatsen (*interlineaire* vertaling). Ingevoerd door James Hamilton, engelsch koopman (1769—1831).

Hammaar of **homaar,** (arab.), ezeldrijver of ezel.

Hammer-cloth, (eng.), kleed over den bok van een rijtuig; vroeger verborg men daar bij reisrijtuigen gereedschap onder voor mogelijke ongevallen.

Hammock-zadel, (eng. sport.), letterl. *hangmat-zadel,* zadel van een rijwiel, dat aan de eene zijde door een ring, aan de andere door een klem wordt vastgehouden, en dus werkelijk hangt, gelijk een hangmat.

Hampton Court Conference, conferentie gehouden te Hampton Court in Januari 1604, om de twisten bij te leggen tusschen de Kerkelijke partij en de Puriteinen. Ze duurde drie dagen en had tengevolge, dat er eenige onbeduidende veranderingen werden gemaakt in het algemeen kerkgebed.

Han, steenen gebouw met ijzeren poort dat dienst doet voor *goederenmagazijn,* te Koustantinopel. De Europeërs hebben er Armenische concierges in.

Han, zonen van Hän; de *Chineezen,* aldus genaamd naar Hän, den stichter van de zes en twintigste dynastie, waarmede de moderne geschiedenis begint.

Hanc tuemur, hac nitimur, (lat.), *deze* (nl. *libertatem* = de vrijheid) *bewaren, op deze* (nl. *religione* = den godsdienst) *steunen wij.* Omschrift bij het beeld der op den Bijbel steunende maagd met de vrijheidsspeer, van legpenningen (jetons) a° 1590, 1615, als leus der Vereenigde (Nederlandsche) Gewesten en later van 1681 tot 1800 het omschrift der drieguldens, guldens, halve en vierde guldens.

Hanc veniam petimusque damusque vicissim, (lat.). Horatius, *Epistola ad Pisones* 11. *Deze vrijheid vorderen wij voor ons zelven, en kennen wij wederkeerig aan anderen toe.*

Hanexken, *Hansje,* in heksen-processen de naam van den Duivel.

Hand, (wap.), een hand v. rood, in een schildhoek of bijschildje van zilver, is in Engelsche of door den koning van Engeland verleende of c. q. vermeerderde wapens het teeken, dat de bezitter baronet is. Eigenlijk het wapen van Ulster, is deze figuur dan ook oorspronkelijk alleen het teeken van den Ierschen baronet; doch later tot allen uitgebreid. Zie *Ulster-king-at-Arms.*

Hand (Huwelijk met de linker —, *morganatisch huwelijk*, waarbij de bruid niet in alle rechten treedt der wettige echtgenoote. Gewoonlijk is de bruidegom dan van veel hoogeren rang.

Hand in den boezem steken (De —, *aan eigen feilen en gebreken denken, zich van eigen schuld laten overtuigen.* Oudtestl. aan Gods bevel aan Mozes (Exod. IV : 6), die zijne hand in den boezem moest steken en die er daarna weder melaatsch uittrok, *melaatsch* = onrein. *Boezem* = het wijde boezemkleed, de wijde boezemplooien der Oostersche kleedij.

Hand kussen (De —, *valsche goden vereeren, aanbidden.* Job XXXI : 27. Cicero, *In Verrem*, lib. IV, 43, spreekt van het standbeeld van Hercules, wiens kin en lippen, aanmerkelijk waren afgesleten door de kussen van zijne vereerders.

Hand onder de dij leggen (De —, eene oude plechtigheid bij het zweren. Gen. XLVII : 29.

Hand (De — op den mond leggen, zwijgen; onbehaagde uitdrukkingen der lippen bedwingen, naar Job XXI : 5.

Hand der justitie (De —, zinspeling op den schepter of stok, dien de koningen oudtijds gebruikten en op wiens top een ivoren hand bevestigd was.

Hand van Leiden, herberg met een buurtje bij Amstelveen, zoo genoemd naar een handwijzer, die naar Leiden wees.

Hand (Warme —, herberg met een tol aan den ingang van de Diemermeer; de hand des tolgaarders was altijd warm van het geld ontvangen, van wege de menigte rijtuigen, die daaglijks de brug passeerden. — *Eene gift met de warme hand* is een gift bij 't leven, in tegenstelling met eene beschikking voor na den dood.

Hand- en spandiensten, diensten door hoorigen aan hunnen heer bewezen, metterhand of met paard en wagen.

Hand-opheffen = *zweren*, een eed afleggen; ook bijbelsch (Gen. XIV : 22, Exod. VI : 1; enz.).

Hand-paper, (eng.), papier met eene *hand* tot watermerk.

Handai, (mal.), *vriend, makker, kameraad.*

Handdruk (Een — à l'anglaise, (op zijn Engelsch) eigenlijk *geen* handdruk; men geeft alleen een paar vingertoppen.

Handel met den Paus, als stonden honderdduizend bajonetten achter hem, raad, welken Napoleon I aan Berthier zijn afgezant naar den overwonnen kerkvorst Pius VII gaf, m. a. w. beschouw hem niet als *zwak* maar als *sterk*.

Handel naar mijn woorden en niet naar mijn werken, gewoonlijk ingeleid met: „Het is met hem ook: Handel" enz., ontleend aan Matth. XXIII : 3, waar dit van de Farizeën gezegd wordt.

Händel and Haydn Society, (eng., muz.), *Händel en Haydn-Vereeniging*, grootste concertvereeniging van Amerika, te Boston; in 1815 gesticht; gaf 1815—1878 achtereenvolgens 640 concerten, en sedert 1865 alle drie jaren een reusachtig muziekfeest.

Handelaar in blauw laken, (barg.), *loopdief*, iemand die het lood van goten en daken steelt.

Handelen, (barg.), *stelen*.

Handels-balans, (hand.), de vergelijking der waarde van den in- en uitvoer eens lands, om daaruit, zooals men vroeger meende, over den voor- of nadeeligen staat des handels te kunnen oordeelen.

Handelsmerk, merk, dat dient om de handelswaren van den eenen koopman te onderscheiden van die van den anderen; daaromtrent vindt men bij ons bepalingen in de Wet van 30 September 1893 (Staatsblad no. 146).

Handelspolitiek, (hand.), de wetenschap, die de beste middelen leert opsporen, waardoor de Staat de belangen des handels kan bevorderen.

Handelt mij zachtkens met den jongeling, met Absalom, uit 2 Sam. XVIII : 5; raadgeving omtrent een aanvaller, die het onderspit delft.

Handen dragen (Op de —, *iemand ver en liefde bewijzen.* Te vergelijken is Ps. XCI : 12, waar 't van „bescherming tegen gevaar" wordt gezegd.

Handen in onschuld wasschen (De of **zijne,** *zich van iets vrijpleiten.* Uit Ps. XXVI : 6. Pontius Pilatus verrichtte de handeling, om zich alzoo vrij te pleiten van schuld aan Jezus' dood; zie Matth. XXVII : 24.

Handen-opleggen, vaak gebruikt in den zin van *wijden, huldigen,* ook in dien van *zegenen.* De beteekenissen zijn ontleend aan bijbelplaatsen (zooals Gen. XLVIII : 14, 17—19; Num. VIII : 10; XXVII : 18, 23; Deut. XXXIV : 9; Matth. XIX : 13; Hand. VI : 6; VII : 17; enz.).

Handgift. In Drente, waar Nieuwjaar met groote luidruchtigheid op het platteland wordt gevierd, bestaat bij enkelen nog het bijgeloof, dat het eerste bezoek op den eersten ochtend na Nieuwjaarsdag voor den landbouwer belangrijk wordt geacht met betrekking tot de geboorte van vee. Is die bezoeker, de *handgiftbrenger* genaamd, een mannelijk persoon, dan volgen in dit jaar geboorten van jonge dieren van het mannelijk geslacht; is het een vrouwelijk persoon, dan volgen geboorten van vrouwelijke huisdieren. Dit bijgeloof verloor zijn kracht, maar de uitdrukking *handgiftbrengen* leeft alsnog onder kramers en venters voort.

Handicap, (sport), *voorgift,* waardoor de kansen voor de mededingende partijen meer gelijk staan. Van eng. *hand in the cap* (hand in de schaal) nl. bepaling bij het spel, dat de winner een deel van zijn winst weer aan den pot zou afstaan.

Handicapper, (sport), *voorgiftregelaar.*

Handje geven (Een —, (milit.), *eer eten.*

Handkijken, het waarzeggen uit de lijnen der hand, *chiromantie.*

Handle, (sport), *handvat.*

Handlebar, (sport), *stuurstang.*

Handlichting, *meerderjarigverklaring,* of wel het verleenen van bepaalde rechten van meerderjarigheid aan een minderjarige; de eerste geschiedt bij ons door brieven van meerderjarigverklaring, door den Hoogen Raad aan personen die „den vollen ouderdom van 20 jaren" hebben bereikt, verleend en door de Koningin goedgekeurd; het laatste wordt gedaan door den kantonrechter; daartoe moet de minderjarige „den vollen ouderdom van 18 jaren" bereikt hebben.

Handpapier, met of uit de hand gemaakt papier. In tegenstelling met *machinaal* papier, d. i. papier met behulp van machines vervaardigd.

Hands by stock, (eng.), sportterm bij het footballspel nl. de doelverdedigers bij den stok.

Hands off, (eng.), *de handen er af. Blijft(t) er af of van daan;* lat. *manum de tabula;* bij Huygens: „de handen van de bank, het vleesch is al verkoft".

Handschoen (Iemand den — toewerpen, *iemand ten strijde uitdagen,* naar het gebruik in den riddertijd, waarbij de uitdager den vijand zijn handschoen voor de voeten wierp.

Handschoen (Trouwen met den —, *huwelijksvoltrekking,* waarbij, uit krachte van art. 134 B. W., een der partijen of wel beiden, zich, met vergunning van de Koningin (uit hoofde van gewichtige redenen verleend) laat vertegenwoordigen door eenen bijzonderen gemachtigde, daartoe bij authentieke akte aangewezen. Naar het minder intieme van een omkleede hand.

Handsel-Monday, (eng.), de eerste Maandag in een nieuw jaar. *Handsel* is ags. en beteekent eerste gift, handgift; op dien dag gaf men geschenken aan kinderen en dienstboden.

Handsome Englishman (The —, *de aardige Engelschman*, de veldheer en staatsman Marlborough (1650—1722).

Handtrommel, (muz.); zie *Tambourin;* anal. *mondtrommel.*

Handvane, (middeneeuwsche wap.), breede afhangende band aan de linkermouw, bij priesters.

Handvest, *oorkonde*, waarbij een Vorst aan deze of gene plaats bepaalde vrijheden en rechten toekende.

Hanebier, zie *Hanemaat.*

Haneboek, eerste leesboekje op de vroegere scholen, dat zijn naam dankt aan den *haan*, die bladgroot op de keerzijde van den titel afgedrukt was, als beeld van waakzaamheid of wakkerheid.

Hanemaal, *vroolijke partij*, waarvoor de *hanen* geslacht waren, die men vóór het huis van een hertrouwden weduwnaar had laten vechten. Dezen hanen had men de namen der pas getrouwden gegeven, hetgeen aanleiding tot allerlei schimp en spot gaf. Het hanemaal werd gewoonlijk gevolgd door een *hanebier*, een drinkpartij in de herberg.

Haneveer, *rechterszaak*, naar den strijdbaren haan en de veeren, waarmede zulk een Haantje-de-Voorste zich den hoed versierde. Vandaar *kokarde* d. i. *coccgarde; coq* = haan.

Hanenknippers, spotnaam voor de inwoners van Enspijk (in den Tielerwaard), omdat ze eens hanen lieten vechten, die kaal geknipt waren.

Hangeman, henker, *beul.*

Hangende tuinen, een van de zeven wonderen der wereld, tuinen op terrassen aangelegd, die ondersteund werden door pilaren, toegeschreven aan Semiramis, ook wel aan Nebukadnezar, die ze aanlegde, omdat zijne vrouw uit Medië een weerzin had tegen de omafzienbare vlakte van Babel.

Hangerik, (barg.), *kleeding.*

Hanging bee, (am.), bijeenkomst van personen om de Lynchwet op iemand toe te passen, door hem op te hangen.

Hanglip, (transv.), *overhangende zoom.*

Hank, *strang* of *kil*, d. i. een waterdiep tusschen twee droogten. In 1736 bevond zich achter den Middelweerd te Westervoort een hanck of strang. En de Hank is een ondiepe haven aan den IJssel te Veenen.

Hannekemaaier, Duitsche grasmaaier, die naar Nederland komt, van *Hans* verkort uit *Johann.*

Hannelesjesdag, de eerste Maandag in Mei en de eerste Donderdag in November, waarop alle knechts en meiden in Walcheren vrijaf hebben en zich in Middelburg gaan vermaken, volgens Dresselhuis van *Nehalenniasdag*, zoodat de feestdagen uit de heidensche oudheid afkomstig zouden zijn.

Hannes (Lange —, (barg.), *geselpaal;* **lange — kussen,** *gegeseld worden.*

Hannibal ante portas, (lat.), Cicero, *De finibus*, IV, 9, 22. Hannibal is voor de poorten; — het water staat aan de lippen.

Hannibals-eed (Een —, *de eed van een onverzoenlijke.* Hamilkar deed zijn zoon Hannibal op negenjarigen leeftijd in 238 v. Chr. eeuwige vijandschap tegen de Romeinen zweren.

Hanno-oh, *hanna-oh* (n. hebr.), *genot;* ook in de uitdrukking: *ooser be-hanno-oh*, ongeoorloofd, om er genot van te hebben.

Hans (Meester —, (barg.), *de beul*, bijv. Meester Hans zal je een ruim uitzicht over de Nieuwmarkt geven, d. i. *men zal je ophangen.* Op de Nieuwmarkt, vóór de St. Anthonieswaag, het tegenwoordig archiefgebouw te Amsterdam, werden vroeger de misdadigers ter dood gebracht.

Hans Michel, spotnaam voor de Duitschers, als beeld der verouderde nationaliteit, met de gehechtheid aan het oude, de bekrompenheid van zin en de zelfbewondering, gepaard aan afkeer van het vreemde.

Hans van Gelder, (b a r g.), *roggebrood*, vig. *Geldersch roggebrood*.

Hans van Hackelenberg, *de wilde jager* (middeleeuwsche mythe), de aanvoerder der *Wilde Jacht;* hij was als opperjager bij den Hertog van Brunswijk in dienst, leefde zeer goddeloos en stierf in 1521 onder de vreeselijkste godslasteringen, steeds wenschend jager te kunnen blijven. Daarom werd hem tot straf opgelegd, dat hij jagen zou tot den jongsten dag. Hij voert nu de booze geesten aan, die des nachts als een donkere onweerswolk door de lucht zweven en een vreeselijk geraas maken.

Hansards, (e n g.), berichten, debatten, verslagen van zittingen van het Engelsche Parlement, gedrukt door de firma *Luke Hansard*.

Hanse, verbond van steden (*Hansa Alemannia* of *Teutonica*), dat van de 13e tot de 17e eeuw bestond, en 90 groote handelssteden (m.lat. urbes ansaticae, hanseaticae) onder zijn leden telde; van gelijkluidend Hansa in de Gothische Bijbelvertaling van *Ulphilas*, waar het een *genootschap* van krijgslieden beteekent.

Hanseaten, de bewoners, en, in engeren zin, de soldaten der drie vrije hanse-steden *Hamburg, Lubeck* en *Bremen*.

Hansje in den kelder, het knaapje in moeders schoot. Volgens sommigen van g o t h. *kilthei*, n o o r s c h *kjalta*, schoot, maar inderdaad als aardigheid bedoeld en van 't kindje gezegd, dat het nog in den kelder zit, waar men 't dus niet ziet. Op zijn voorspoedige geboorte werd gedronken met bekers, die allengs dien naam kregen. Dit waren veelal zilveren of porceleinen bokalen, zoodanig ingericht, dat bij het volschenken een zilveren poppetje uit een halven bol, in 't midden van de bokaal, naar boven steeg. Deze drinkschaal, nog in porcelein- en zilverkasten aanwezig, werd voorheen (17e eeuw) gebruikt, om op een maaltijd den gasten te verkondigen, dat de gastvrouw in blijde verwachting was.

Hansjemijngek, een der houten mekanieke beelden uit het *Oude Doolhof* te Amsterdam, de nar, de komiek van het gansche houten gezelschap, die door potsierlijke bewegingen en snaaksche opmerkingen (door den mond des uitleggers) den lachlust van het jonge publiek gaande maakte. Vandaar ook de naam van een grappenmaker, en een spelletje, waarin Hans de onnoozele knecht is, die alles verkeerd doet.

Hansom, (e n g.), eigenlijk *Hansom-Cab*, huurrijtuig hoofdzakelijk in Londen, met één paard, en den koetsier achterop, een *cab* (huurrijtuig of *cabriolet*) naar den uitvinder Joseph Aloysius Hansom.

Hansop, een nachtgewaad, bestaande uit katoenen buis en broek aan één stuk, zooals de hanswors ook draagt. Oorspr. onbekend.

Hanswalter, (b a r g.), *luis*.

Hansworst, oorspronkelijk *Hans Worst*, in de platduitsche vertaling van S e b a s t i a n B r a n t 's *Narrenschiff* (Rostock 1519, No. 76, 83, A u s g. Zarncke S. 75, Sp. 2). Bij Brant zelf staat *hans myst;* ook komt de benaming in eenige geschriften van Luther voor; *de grappenmaker*, die in ieder land den naam voert van de lievelingsspijs. Vgl. fr. *Jean Potage*, eng. *Jack Pudding*, hgd. *Hans Wurst* ondtijds *Pickelhäring*, ondt. ned. *pekelharing*.

Hantoes, *geesten*, die de riffen bewonen, en die men volgens het bijgeloof der Maleiers erg moet ontzien, opdat zij in den nacht het vaartuig niet naar zich toe halen en het op de klippen doen stranden. Ze zijn, volgens de Boegineesche zeeduí, zeer prikkelbaar, en kunnen niet velen, dat men in de richting der riffen buiten boord spuwt, zelfs het een of ander over boord gooit, enz.

Hantyrha, de *diecentaal*, in Boheme.

Hanum, (t u r k s c h), bijzit in een harem (z. a.).

Hanzebeker, hansbeker, zie *Hensebeker*.

Happigram, (a m.), *een aardigheid, geestigheid, bon mot*.

Harakarl, eig. *hara-wa-kiroe* = (open)gesneden buik), de in ontbruik gerakende gewoonte der Japanneezen, om zich den buik open te snijden, wanneer zij zich beleedigd gevoelden. De beleediger was dan gehouden om dat voorbeeld te volgen.

Haram, (mal.), verboden, ongeoorloofd; *anak haram*, onecht kind; ook *haram dzadah*.

Harar, eene afdeeling van het Turksche leger van 4—12 duizend man, ook *chamiss* (de vijfdeelige) genaamd, omdat ze uit 5 hoofddeelen bestaat, nl. het centrum, den rechter- en den linkervlengel, de voor- en de achterhoede.

Hard cases, (am.), *moeilijke gevallen*. Spotnaam voor de bewoners van *Oregon*.

Hard gaatje, (rest.), hard broodje met garnalen.

Hard money, (am.), *specie*, in tegenstelling van papieren geld.

Hardi, (fr. wap.), *de haan*, wanneer hij met opgeheven rechterpoot is voorgesteld.

Hardkoppig, (transv.), *stijfhoofdig*.

Hardloopend, (wap.), in een vlugge, loopende beweging.

Hare-bell, (eng.), *hyacint*, oorspronkelijk *Ayr-bell*, naar de plaats in Ierland, waar ze het eerst gevonden is.

Harem, (arab.), het *heilige*, d. i. wat slechts voor enkelen toegankelijk is; van daar het gedeelte der woning, waar de vrouwen zich ophouden, overdrachtelijk de vrouwen zelve.

Harem es Scherif, (arab.), *heiligdom van den Roemrijke* of *Verheven*e, naam der plaats te Jeruzalem, waar de tempel der Israëlieten eenmaal stond.

Haren (De drie —, Toen Reynard de vos eens behoefte gevoelde, om zijn hart uit te storten, vertelde hij aan de ekster, onder belofte van geheimhouding, dat „koning leeuw hem drie haren had gegeven van het vijfde been van een vreemd beest, dat vijf beenen en op het vijfde been drie haren had. Wie die drie haren had, zou altijd jong en schoon blijven. Ze golden alleen voor het schoone geslacht, en konden alleen gegeven worden aan de dame, die de gever huwde.

Hargasja of **hargosjo,** (n. hebr.), *gewaarwording*, lichamelijk fijn gevoel.

Haring, (mil.), *houten pin*, waarmede de kampteenten, door middel van scheerlijnen, worden vastgezet.

Haring (Een getrokken —, (rest.), haring zonder graat.

Haring in z'n mond (Met een —, (toon.), *heel zwaar op den soufleur spelen*; zie *Hengelen*.

Haring zonder been, (rest.), haring zonder graat.

Haringkade, (barg.), *de Heerengracht te Amsterdam*.

Harlekijn, *hanswoorst*, uit ital. *arlechino*, komisch masker in het nationaal-italiaansche blijspel voor de vuist *(Stegreifspiel, comédie à l'improviste)*, in Italië in de late Middeneeuwen bekend als *commedia dell' arte*. Ten onrechte door sommigen afgeleid van den smaakschen tamboer Peter van Arles (uit Provence) of Pierrot Arlequin, omdat de *commedia dell' arte* eerst in 1579 uit Italië naar Frankrijk zich overplantte. Ook een Toskaansch dorpsgeestelijke Giovanni Arletto past hier niet. Oorspronkelijk oudn. *heljar kyn* of *helle kunne* = duivelskinders, duivelsgebroed, dwergen.

Harlekinade, eene pantomime, waarbij Harlekijn, Pierrot, Colombine en Pantalon de hoofdrollen vervullen.

Harleveensch, *in verkeerde richting*, ook **op zijn oud-Harleveensch,** *onbeholpen*. Harleveen is een oude dubbelnaam voor Aarlanderveen (Zuid-Holland), harleveensch, wordt ook wel tot *harlevinksch* verhaspeld.

Harmattan, een zeer scherpe noordoostenwind, die in December, Januari en Februari regelmatig terugkomt, op de Goudkust (Guinea, Afrika).

Harmonia praestabilita, (lat.). *conventioneele harmonie*, volgens Leibnitz († 1716) de harmonie in het heelal, waardoor de monaden (z. a.) elkaar in hare zelfstandige werking niet belemmeren, maar allen samenwerken tot één doel.

Harmonica-treinen, *treinen van doorgaande spoorwegrijtuigen* (vandaar ook **D**-treinen genoemd) voor den dienst tusschen Nederland en Duitschland, uitmuntende door gerieflijkheid en er op ingericht om een langdurige reis zooveel mogelijk te verzamenaamen; ingevoerd in Nederland in 1894. De afzonderlijke rijtuigen, met een zijgang aan eene zijde van den trein, worden door overdekte balcons in den vorm eener *harmonica* aan elkander verbonden zoodat de reiziger zich zonder gevaar van den eenen wagen naar een anderen kan begeven; de heele trein vormt dus als het ware één doorloopend rijtuig, restauratie, slaapgelegenheid enz. enz.

Harmonie of **muziek der sphe-ren,** volgens Pythagoras het geluid der planeten, die zich in de ruimte bewegen.

Harmoniechorde, muziekinstrument, in 1812 door Kaufmann te Dresden uitgevonden. Het heeft de gedaante eener piano, maar evenals bij het orgel houdt de toon aan, zoolang de vinger den toets drukt.

Haroen Al Raschid, *Haroun de Rechtvaardige*, kalif van Bagdad (765—809), een vorst met een edelmoedig karakter en zeer ontwikkeld en welsprekend, beschermer der kunsten en wetenschappen.

Harp (lees *citer*) **(De — aan de wilgen hangen,** Ps. CXXXVII : 2, de poëzie laten varen, zich niet langer met zingen en dichten ophouden. Naar het bijbelsch verhaal van de Joden in ballingschap in Babylonië. De citer werd bij vroolijke feesten, ook van godsdienstigen aard gebruikt; dit hield op toen de Joden in ballingschap waren. De wilg in Babylonië is de daar inheemsche treurwilg *(Salix Babylonica)*.

Harpagon, *gierigaard*, naar den persoon van dien naam in Molière's blijspel *l'Avare*. Van g r. *harpátsō* (rooven), waarvan *harpagè* (roof, buit).

Harpeggeeren, de tonen afbreken, achtereenvolgens en snel al de klanken van een accoord aanslaan, in plaats van ze allen te gelijk te doen hooren; van *harp*.

Harpenduitjes, andere benaming voor *Bleyensteinsche duitjes* (z. a.).

Harpij, (w a p.), *adelaar* met vrouwenhoofd (langharig en gekroond) en borsten; ten onzent vooral bekend als wapen der graven van Oostfriesland. Zeer enkel komt ook een zijdelings gestelde harpij voor: 't is dan een gier met een (natuurlijk ook van ter zijde gezien) vrouwenhoofd.

Harpijen, (m y t h.), *gieren*, met hoofd en borsten gelijk eene vrouw, zeer woest en walgelijk. Zij leefden in een atmospheer van vuilnis en stank, en bezoedelden alles, wat in hare nabijheid kwam. H o m e r u s noemt slechts *eene* harpy, H e s i o d u s *twee* en latere schrijvers *drie*. De namen duiden aan, dat deze monsters eene verpersoonlijking waren van dwarlwinden en stormen; zij heetten: *Ocypeta* (snel), *Celeno* (zwartheid) en *Aëllo* (storm).

Harpoen, een werpschicht met weerhaken, bij de walvischvangst gebruikt. Het is een woord van Baskischen oorsprong; wij hebben namelijk de walvischvangst van de Basken geleerd. De eerste harpoeniers in dienst van Nederlanders, waren Basken.

Harpoen-kanon, kanon met ontplofbare granaten, uitgevonden door den reeder S w e n d F o y e n († 1894), gebruikt bij de Noorsche walvischvangst.

Harpsichord, (m u z.); zie *Klavier*.

Harrie, (Joodsch-Duitsch van het oud-Duitsch *Herrle*), grootvader. Evenzoo: **Franie** (Joodsch-Duitsch van het oud-Duitsch *Fraule*), grootmoeder.

Hart, (w a p.), **1°.** het middenpunt van 't schild; **2°.** de bekende figuur, die een menschenhart voorstelt.

Hart, (transv.); bijv. Hartsvergaring hou. *de vijf zinnen bij elkaar halen.*

Hart (Bloedig —, sedert den tijd van Lord James heeft het geslacht Douglass in haar schild een bloedig hart gevoerd, met een kroon er boven, ter herinnering aan den tocht van Lord James naar Spanje met het hart van koning Robert Bruce. Koning Robert gelastte zijn vriend zijn hart naar het Heilige Land te brengen en Lord James bewaarde het in een zilveren kistje, dat hij om zijn hals droeg. Op zijn weg naar het Heilige Land hielp hij Alphonsus van Castilië tegen Osmyn den Moor en werd verslagen. Aan Sir Simon Lockard van Lee werd toen opgedragen, het hart weder naar Schotland terug te brengen.

Hart (Daar 't — vol van is, daar vloeit de mond van over, Matth. XII : 34; (de volheid des harten, datgeene, waarmede 't gemoed geheel vervuld is, moet zich lucht geven zich mededeelen); de letterlijke vertaling naar het latijn: *ex abundantia cordis os loquitur* (uit den overvloed des harten spreekt de mond) ligt in de bijbelsche uitdrukking.

Hart (Vlammend —, in de christelijke kunst het symbool van christelijke liefde; attribuut van den H. Augustinus als kentecken van zijne vurige godsvrucht. Het hart van Christus wordt ook dikwijls aldus voorgesteld.

Hart (Waar uw schat is, daar zal ook uw — zijn; Matth. VI : 21. Waar uw schat is weggelegd, daar zult gij ook met uw gedachten en wenschen vertoeven; in 't dagelijksch leven is schat = voorwerp van liefde en zorg.

Hart (Ze zijn één — en éénе ziel, ook: *één van hart en één van zin,* zij zijn door de innigste liefde aan elkaar verbonden; zij zijn 't volkomen eens; naar Hand. IV : 32.

Hart uitstorten (Zijn —; 1 Sam. I : 15 en Ps. XLII : 5.

Hart en nieren onderzoeken; Ps. VII : 10 en Jer. XI : 29 (vgl. Ps. XXVI : 2, Jer. XVII : 10, 12, Openb. II : 23).

Hartebees, (transv.), Hartebeest(t), Hartebeeshuis; (eig. hardbieshuis). Hert, huisje gedekt met stroo of riet.

Hartjesdag, volks-feestdag op den derden Maandag van Augustus bij de Amsterdammers, die zich voorheen op dien dag in de richting van Haarlem in massa voortbewogen, thans meer door alle hoofdstraten. Klein vuurwerk afsteken, zingen, zich verkleeden en sterken drank drinken zijn de factoren van dit feest. Erge geleerde lui zien in dat volksfeest een overblijfsel van een Germaansch natuurfeest, door ons voorgeslacht aan *Hertha,* de godin der aarde, gewijd. In dit geval is *hartjesdag* zooveel als *Hertha's dag.* De tijd waarin Amsterdam gesticht werd toont het dwaze dier veronderstelling voldoende aan. Anderen beweren: Een dag in 't jaar, nl. en wel den eersten Maandag na Maria Hemelvaart mochten de Haarlemers in de duinen ter jacht gaan, o. a. op *herten* of *harten;* maar de strengheid der jachtwetten maakt die stelling ook onhoudbaar. Misschien staat de oorsprong van het gebruik wel met den jaarlijkschen vrijen jachtdag in de Middeneeuwen in verband; doch met zekerheid is er niets van te zeggen.

Hartjesjagen, het op Hartjesdag versierd rondloopen der kleine kinderen op den dag; het zingen, schreeuwen, drinken enz. der aankomende jongens en meisjes en volwassenen (waarbij mannen en niet minder vrouwen in de meest smakelooze vermommingen rondloopen) des avonds.

Hartklopper, (mil.), *medaille.*

Hartpunt, (wap.), zie *Hart* 1°.

Hartschild, (wap.), schildje ter grootte van 1/9 van het schild en in 't midden geplaatst, wel te onderscheiden van *middenschild* (z. a.); bij geslachten veelal het wapen van een later verkregen gebied; bij rijkssteden het eigenlijke wapen, geplaatst op de borst van den zwarten adelaar in 't gouden veld, die hare betrekking tot het Rijk aanwijst, bv. Groningen. Is een schildje ter grootte als voren, boven of onder het middenschild geplaatst, dan heet het *bijschild.*

Hartschildje, (w a p.), *hartschild* van 't middenschild.

Hartseer, (t r a n s v.), *bedroefd;* bv. Wees hartseer, maar moe' nie huil nie.

Hartverscheurend. Wellicht doelend op Joël II : 13: „Verscheurt uwe harten en niet uwe kleeren" en Ps. VII : 2—3: „Help mij . . ., opdat zij niet als leeuwen mijne ziel verscheuren."

Haruspex, meerv. *haruspices,* menschen, die uit de ingewanden van geofferde dieren den wil der goden lazen; oorspronkelijk Etruscische waarzeggers van die soort. Van oud-lat *harâ,* darm, ingewand, en *specio,* ik onderzoek. Men zegt, dat zij, evenals de *augures,* lachten, als zij elkaar ontmoetten, in 't besef, dat zij samen het volk, door voorgewende godsspraken misleidden.

Harvard association, (e n g., m u z.), zeer belangrijke muziekvereeniging te Boston met rijke bibliotheek.

Harvest home, (e n g.), letterl. *de oogst* (is) *thuis. Oogstfeest* in Engeland, dat ongeveer dezelfde beteekenis heeft als *Thanksgiving-day* (z. a.) in Amerika.

Has ultra metas beatam spem expectantes requiescunt (l a t.), *buiten deze grenspalen eene gelukzalige hoop* (lees: de vervulling der hoop op gelukzaligheid) *verwachtend, rusten zij.* Voormalig opschrift boven de poort van het oude kerkhof Saint-Sulpice bij Parijs.

Has'ala, zie *Hemel (De zesde —).*

Hasira of **hashira** (j a p a n n.), *pilaar.*

Hasj gucha *(hasjgocho), toezicht, opzicht,* in het bijzonder *Voorzienigheid. Hasj gucha peratith* of *Hasj gocho peraties* = Gods Voorzienigheid op den levensweg van elk aardsch wezen.

Hasmonecërs, of *Chasmonecërs,* Joodsche priesterfamilie (wier stamvader Chasmon heette), die Israël van de Syrische overheersching bevrijdde (Judas de Maccabeër, 166 v. C.) en die ongeveer een eeuw (143—40 v. C.), als onafhankelijke vorsten, over Israël regeerde.

Hassil, belasting voor den oorlog, die de bevolking in Atjeh opbrengt voor den *prangsabil* (z. a.) (heiligen oorlog) of *djihad.*

Hasta la muerte, (s p.), *tot in den dood,* spreuk van Pedro Calderon de la Barca.

Hastam (Ad — publicam of **sub hasta,** *verkoopen,* of **subhasteeren,** lett. *onder de piek of spies,* d. i. gerechtelijk bij opbod verkoopen; van lat. *hasta* = speer, omdat in het oude Rome bij gerechtelijke verkoopingen, verpachtingen, enz. een piek in den grond gestoken werd. Zie *Subhastatio.*

Hat ihn schon, (hij) *heeft hem al* (te pakken), d. i. hij is dronken; drinklied aan het einde van de derde acte van Offenbach's *Pariser Leben.*

Hate out (To —, (a m.), *boycotten,* (z. a.), voor dood verklaren, van alle verkeer met de buitenwereld afsluiten.

Hattemisten, vereeniging, opgericht door Pontianus van Hatten, predikant te Sint Filipsland 1675—1683, in wier stelsel werd gehuldigd volstrekte praedestinatie en onvoorwaardelijk determinisme.

Hatti-humajum, besluit van den Sultan d.d. 18 Febr. 1856, krachtens hetwelk hij gelijke staatsburgerlijke rechten voor al zijne onderdanen en een geheel vrijzinnig bestuur toezegde.

Hattisheriff, *regeeringsbesluit* van den Sultan van Turkije; *scherifa* (a r a b.) = doorluchtig, verheven, roemrijk.

Haubert, (w a p.), zie *Maliënkolder.*

Haud sine gloria, (l a t.), *alleschatte zonder roem.*

Hauri e fonte salutis, Flissingæ. *Vlissingen! put uit de bron des heils!* randschrift van het kerkzegel te Vlissingen.

Hauser (Kasper, een geheimzinnig vondeling, geb. in 1812 in Duitschland, tot zijn 17e jaar bij enkel water en brood, verstoken van alle gemeenschap met menschen, opgevoed. In 1833 werd hij zonder eenige bekende aanleiding vermoord.

Hausse, (fr., muz.), de *slof* aan de viool, hgd. *Frosch;* het onderste stukje hout aan den strijkstok, waarmede men de spanning van het haar door de schroef kan vermeerderen of verminderen.

Hausse, (hand.), *het stijgen of rijzen van den koers*; vandaar speculeeren à la hausse, speculeeren op het stijgen van den koers. Zie *Baisse.*

Haussé, (wap.), zie *Verhoogd.*

Haussmannisation, het slechten en nieuw opbouwen van straten en steden, zooals baron Haussmann Parijs vervormde ten koste van eenige milioenen.

Haust du meinen Juden so hau ich deinen Juden, *klopt gij mijn Jood af, dan doe ik het den uwen.* Spreekwoord voor een strijd, waarbij men niet elkander slaat, maar elkaar's zondebok laat boeten. Ontleend aan een ouden geschiedschrijver over middeleeuwsche toestanden in Duitschland, waar twee koetsiers elkanders passagiers met de zweep tuchtigen, omdat deze te kleine fooi gegeven hebben.

Haut, (fr. muz.), *hoog;* haut-dessus, *hooge sopraan;* haute-taille, *hooge tenor;* haute-contre, *contr'alto* (alt).

Hautbois, (fr., muz.), zie *Hobo.*

Haut-relief, zie *Relief.*

Haute banque ne se dérange pas pour le roi de Prusse (La —, (fr.), *de groote bankiers doen niets voor niet, werken niet voor kleine winst*; zoo ook in *travailler pour le roi de Prusse,* d. i. zonder loon.

Haute Finance, (fr. hand.), groote bankiershuizen, die de effectenmarkt kunnen steunen of drukken.

Haute volée, de hoogste klasse der maatschappij: de adellijken; van gelijkl. fr. = hooge vlucht; in New-York, daarnaar ook in Engeland: *the upper ten thousand.*

Havaartje spelen, *krijgertje spelen,* d. i. *oorlogje spelen,* overdrachtelijk: veel leven maken, woest spelen van kinderen. Verbasterd uit *heireaartje.*

Have pia anima, (op grafzerken) *vaarwel, vrome ziel!* Gebiedende wijs van *haveo* = gezegend zijn.

Havelock, (eng.), *lange, zware mantel,* aldus genoemd naar een Engelsch generaal van dien naam (1795—1857).

Havens der zaligheid of **des behouds,** in de 15e en 16e eeuw de naam der rijke kloosters, die in de gunst der vorsten stonden, en waar de kermis acht dagen lang met maaltijden en feesten gevierd werd.

Haverij, zie *Averij.*

Haverkorntje, in de 18e eeuw droeg Badeloch in den Gijsbrecht een hoepelrok en Gijsbrecht zelf een deftige pruik en later een zoogenaamd *Haverkorntje* of palmhouterig *pruikje* met een stijf ineengedraaid staartje. Naar Haverkorn, een der Regenten van den Stadsschouwburg te Amsterdam, een der voorvaderen van den heer Haverkorn van Rijswijk te Rotterdam, den schrijver van de Geschiedenis van den Rotterdamschen schouwburg. De Haverkorns hebben te Amsterdam lange jaren regentenplaatsen ingenomen.

Havock, in oorlogstijd een soldatenkreet om zonder lijf-genade tot een algemeen bloedbad over te gaan. Deze werd onder de regeering van Richard II op straffe des doods verboden. Waarschijnlijk werd deze kreet oorspronkelijk bij de jacht op wilde beesten gebruikt, als wolven, leeuwen enz., wanneer deze de schaapskooien aanvielen.

Hawaar, volgens Van Lennep, *Vermak. Spraakk.* de gebiedende wijs van *hebben;* maar eigenlijk de verbastering van *houwaar, houdaar,* zie o. a. Asselijn, *Kraambedt of Kandeelmaal van Zaartje Jans.*

Hawádsji, (arab.), eig. *koopman;* vandaar de naam voor Europeanen in Egypte.

Hawdalah, *(haardoloh),* (hebr.), *scheiding,* in het bijzonder de Joodsche godsdienstige handeling, waarmede elken Zaterdagavond het *scheiden* van den Sabbath wordt uitgesproken.

Hawkeye State, (am.), *Valkenoog Staat*, bijnaam voor *Iowa*, naar den naam van een aanvoerder der Indianen, die vele jaren de schrik dezer streken was.

Hay-pitcher, (am.), *onnoozele hoed, sukkel*, iemand van het land, die onbekend is met de listen en lagen eener stad.

Hayseed, (am.), zie *hay-pitcher*.

Haznael of **Aznael,** (hebr.), *de zondenbok*, dien de hoogepriester zinnebeeldig, door handoplegging met de zonden des volks beladde en dan in de woestijn uitdreef. Lev. XVI: 10. Letterl. de *kwaadafvervende*.

Haze (To —, (eng.), *iemand een poets bakken;* wordt gebruikt zoowel voor de onschuldige grappen door schoolmeisjes uitgehaald, als voor de dolle streken, waaraan groenen aan de academie zijn blootgesteld.

Hazenhart, hazenvoet (Een — hebben, d. i. *een lafaard zijn*, in tegenoverstelling van iemand, die heel dapper en stout is, van wien men zegt dat hij een *leeuwenhart* heeft; zoo vlug zijn als een haas om alle gevaar of vermeend gevaar te ontloopen.

Hazenslaap, *onzeste, kortstondige, onrustige slaap*, naar het verhaal, dat de haas met open oogen slaapt, dus dadelijk alles merkt.

Hazewind, (wap.), zie *Hond*.

Haznader-kndin, *schatmeesteres*, titel eener opzichteres in den Harem des Sultans.

He has paid dear, very dear, for his whistle, (eng.), *hij heeft zijn fluitje duur, heel duur betaald*, gezegde van Benjamin Franklin uit het verhaal van den jongen, die al zijn zakgeld gaf voor een fluitje, hoewel hij er veel meer voor had kunnen krijgen; toegepast op menschen, die aan hun eerzucht of geldzucht groote offers brengen en er ongelukkig bij worden.

He jests at scars, that never felt a wound, *hij spot met litteekens, die nooit een wonde gevoeld heeft;* de rijke weet niet, hoe 't den arme te moede is; Shakespeare, *Romeo en Julia*, II, 2.

He thinks too much; such men are dangerous, (eng.), *hij denkt te veel; die menschen zijn gevaarlijk*. Shakespeare, *Julius Cesar* I, 2. Cesar tot Antonius over Cassius sprekend.

He was a man, take him for all in all, I shall not look upon his like again, (eng.), *hij was een man, al neemt ge alle mannen samen ook, wiens eenheid ik nimmer weer zal zien*, woorden van Hamlet (Hamlet I, 2) tot Horatio, waar hij over zijn overleden vader spreekt.

He was not of an age, but for all time, (eng.), *hij was niet van een eeuw, maar voor alle tijden;* regel uit een gedicht van Ben Jonson bij de eerste folio-uitgaaf van Shakespeare's werken (1623), uiting der overtuiging, dat Sh. werken een blijvende waarde zouden behouden.

Head, (sport.), *hoofd*.

Headling of **hovetling,** (friesch), *hoofdling, edeling*, adellijke onder de oude Friezen.

Hear of **Hear him,** (eng.), *hoort*, of *hoort hem*, het geroep in het parlement tot opwekking bij eene belangrijke rede, als teeken van bijzondere goedkeuring.

Heat, (sport.), *afdeeling*.

Heautontimorumenos, (gr.), *zelfpijniger*, titel van een blijspel van den Grieksehen dichter Menander, waarvan de Rom. dichter Terentius eene vertolkte navolging gaf.

Heavy odds (To fight against —, (eng.), *reehten tegen zware ongelijkheid;* daartegenover staat *to play without any odds = gelijk op spelen*.

Hebe, (myth.), godin der jeugd, en schenkster der hemelsche goden, later de gemalin van Herakles en toen door Ganymedes (als schenker) opgevolgd. Zij had de macht om ouden weder jong en schoon te doen worden. Gr. *hèbè* = jeugd (juventas).

Hebertisten, *ultrarevolutionairen*, naar Jacques René Hébert (1755—1794), redacteur van „Le Père Duchesne", met de Jakobijnen samenzwerend tegen de Girondisten: hij zocht den godsdienst der Rede in te voeren en beschuldigde Danton en Robespierre van beperking der vrijheid, waarop hij geguillottineerd werd.

Hebje knoof (Een —, (barg.), *een vonnis.*

Hebreër, ook wel *Ebreër*. Zoo werd Abraham het eerst genoemd, *een van de overzijde* (*Eber* = overzijde), want van de andere zijde van den Euphraat kwam hij naar Kanaän. Zijne nakomelingen bleven dien naam dragen. Anderen brengen dien naam in verband met Eber, Abraham's voorvader (Gen. XI : 14—16).

Hecate, (myth.), dochter van Zeus en Hera of Demeter of Pheraea. Zij is vooral de godin der spoken, die zij des nachts uit de onderwereld doet opstijgen om de menschen te kwellen en angstig te maken; zij zelve zwerft 's nachts, door de schimmen der afgestorvenen en door zwarte honden begeleid, over de graven en beschermt de heksen bij hare bezweringen en bij het bereiden van hare toovermiddelen. Later werd zij wel verward of vereenzelvigd met Selene, Artemis en Persephone, en voorgesteld met drie hoofden, — een van een paard, een van een hond en een van een leeuw. Haar offers bestonden uit honden, honig en zwarte lammeren. Zij wordt ook wel *Triein* genaamd, omdat de offers haar op kruiswegen (driesprongen) werden gebracht.

Hecatombe, bij de oude Grieken een offerande van *honderd* stieren; zij had plaats bij groote feesten, en moest beschouwd worden als een uitdeeling van vleesch aan het volk; gr. *hekaton* (honderd).

Hecatonchelren, (gr.), *honderdhandige reuzen;* (lat.) *Centimanen.*

Hechal of **Heichal,** (hebr.), de gewijde kast, meestal met een voorhangsel bedekt, waarin in de Synagoge de wetsrollen worden bewaard.

Hechscher, (n. hebr.), verklaring, dat iets ritueel geoorlooft *(kascher* of *koscher)* is.

Heckboot, zie *Hekwieler.*

Hector, (myth.), oudste zoon van Priamus, de edelste en grootmoedigste van alle opperhoofden in de „Ilias" van Homerus. Na een hevigen strijd werd hij door Achilles gedood, die het lijk aan zijn wagen bond en het zoo in triomf om de wallen van Troje sleepte.

Hector (De — van Duitschland, Joachim II, keurvorst van Brandenburg (1514—1571).

Hecuba, trouwe, liefhebbende en zwaarbeproefde echtgenoot en moeder, naar de echtgenoot van Priamus, koning der Trojanen, die in den Trojaanschen oorlog bijna al hare kinderen verloor, en voor hare oogen den ouden Priamus, hare dochter Polyxena en haar kleinzoon Astyanax zag vermoorden. Zij werd bijna waanzinnig van smart, toen zij het in de zee geworpen lijk haars zoons Polydorus ontdekte; zij werd toen in een hond veranderd en sprong in zee; de plaats heette nu *cynos-sèma* (hondsgraf).

Heden rood, morgen dood. Vgl. Jezus Sirach X, 11: die *heden koning is, moet morgen sterven.*

Hedonismus, *genotsleer,* welke geen hooger doel kent, dan de genietingen van het tegenwoordige; van gr. *hèdonè* = *zingenot;* de stichter dezer wijsgeerige school was Aristippus, een leerling van Socrates († 399 v. C.).

Hedsjra of **Hidsjra,** (dikwijls, doch verkeerdelijk *Hegira*), (arab.), *het snel-heengaan,* het verlaten van de plaats zijner inwoning; in het bijzonder: de vlucht van Mohammed uit Mekka naar Medina, het begin-punt der Mohammedaansche tijdrekening *(15 Juli 622 n. C.).*

Heele of halve biefstuk met omslag (Een —, (rest.), een heele of halve biefstuk met peper en zout.

Heellig, (transs.), *wellicht.*

Heeltemaal, (transv.), *geheel en al.*

Heemraad, iemand, die benoemd is tot heraadslaging over den waterstaat van een deel van Holland. Een *heem* is een uitgebreid afgebakend eigen stuk grond; (verg. duitsch *heim*, eng. *home*, friesch *hiem*, nederl. *uithemsch*, enz.).

Heemskerkje, kleingesloten kruikje jenever, $^3/_4$ liter; vorm, waarin ten gevolge van eene wetsverklaring van den Minister Heemskerk, winkels zonder „vergunning" toch sterken drank in kleine hoeveelheid mochten verkoopen, afwijkend van de bepaling der drankwet.

—, hondenmuilkorf naar het model door den Minister Heemskerk voorgeschreven.

Heemskinderen, zie *Haimonskinderen*.

Heemsteesche broeders, jonge mannen, die zich om der liefde wil aan ziekenverpleging wijden. Zij hebben hunne opleiding ontvangen te *Heemstede* bij Haarlem, in eene opleidingsschool vanwege het „Comité voor de verpleging van zieken door Protestantsche Broeders te Amsterdam".

Heeren der Schepping, omschrijving der mannelijke sekse in tegenstelling met de vrouwelijke kunne, als hooger staande, de meerderheid hebbend. Zie Gen. III : 16 en 1 Petr. III : 1 en 6.

Heerenboekje, jaarboekje bevattende de namen en woonplaatsen van al de bestuurderen en beambten eener stad.

Heerendiensten, werken of diensten om niet en gedwongen, door onderzaten verricht ten behoeve van hun heer. Ze komen voor in Nederlandsch-Indië, en worden daar onderscheiden in de zoodanige, die aan het Gouvernement, en dezulke, die aan de inlandsche hoofden en ambtenaren bewezen worden.

Heerenlogement, (barg.), *huis van bewaring*; zinspeling op het voormalige Oude-Zijds en het Nieuwe-Zijds Heerenlogement te Amsterdam, waar voorname personen hun intrek plachten te nemen.

Heerwegen, de groote wegen, die belangrijke plaatsen verbinden, aangelegd ten behoeve van het krijgsvolk of *heer (heir)*.

Heete bliksem, appels en aardappelen dooreen gestooft, welke spijs lang warm blijft.

Heete ziekte, *de pest;* zie ook *Gave Gods*.

Heggemoeder, in de Ommelanden en in Gelderland *nachtmerrie*, die de koorts bezorgt en in 't bijzonder vrouwen, vooral kraamvrouwen, lastig valt.

Hegira, (arab.), zie *Hedsjra*.

Hei, (hebr.), vijfde letter van het alphabet, als cijferteeken = vijf.

Hei (Van de — in de fij gaan, *van het eene uiterste tot het andere overslaan;* van *hei!* vreugdekreet, en *fij!* = foei!

Heidelberger vat, een der grootste vaten; het kan 287000 flesschen wijn bevatten en is 11 meter lang en 8 meter in doorsnede. Het ligt in den kelder van het slot te Heidelberg en werd in 1751 op last van hertog Karel Theodoor vervaardigd.

Heidelb. Catechismus, kort begrip van de leer der Hervormde Kerk, in vragen en antwoorden, als leerboekje voor aanstaande lidmaten der Kerk; aldus genaamd, omdat het werk onder bescherming van keurvorst Frederik III van de Paltz in 1562 te Heidelberg werd vervaardigd, waar het oorspronkelijk handschrift zich nog in de bibliotheek bevindt. De stellers waren Caspar Olevianus en Zacharias Ursinus, hoogl. te H.

Heiden (De —, bijnaam van den Italiaanschen schilder Anthony de Saldrio (1382—1455), it. *Il Zingaro* (Zigeuner). Naar de onderwerpen zijner doeken dus geheeten.

Heidenen (Aan de — overgeleverd, in handen gevallen van menschen, die onbarmhartig plagen en mishandelen, vgl. Matth. XX : 19. Versterkt: aan de Heidenen en de Turken.

Heidenhoed, (w.a.p.), in de 14e eeuw aan een jongeren zoon of broeder eigen (bv. a° 1368, 1372). Ook *heidensche hoed* geheeten, iets hooger en rechter dan de gewone heraldieke muts, voorzien van een rand, en met eene spits, die ietwat neerhangt en steeds met knopjes of knoopjes, kwasten, soms vederen, is getooid.

Heidens, naam, dien men ten onzent, zoowel als in Zwitserland en in het Schwarzwald, aan de Zigeuners geeft. Zoo niet bepaald Heidensch, is hun godsdienstzin toch nagenoeg nul; hetgeen de Oosterling uitdrukt door het spreekw. „Er zijn 72½ godsdiensten: de halve is die der Zigeuners". Zij schikken zich dikwijls naar den eeredienst der volken, waaronder zij geraken; gelijk reeds blijkt uit de spreekwijs *Johannes in eadem* (z. a.).

Heidens (Benamingen van —,
1°. **Bohémiens,** (fr.), omdat de eerste heidenen, die (1427) in Frankrijk kwamen, Bohemers waren; de fr. spotnaam voor heidenen is *cagoux*, d. i. afgezonderden = ongezellige menschen.
2°. **Ciganos,** (port.), van *Zinganè* (zie *Tchinganí*).
3°. **Egyptenaren** in de plakkaten van Karel V.
4°. **Gypsies,** (eng.), verbastering van *Egyptians*.
Gippenisten, (vl.), id.
5°. **Gitanos,** (sp.), van *Zinganè* (zie *Tchinganí*).
6°. **Pharaoh-nepek,** (hong.), (*Pharao's volk*) daar men meende, dat zij uit Egypte kwamen.
7°. **Sinte,** noemen zij zichzelven, omdat zij beweren uit *Sind* (Ind. Hindoestan) te komen, (zie *Tchinganí*).
8°. **Tartaren,** (du. z.w.), naar de meening, dat zij uit Tartarije kwamen.
9°. **Tchinganí** of *Tshinganí*, (turk.), naar een volksstam, die nog aan den mond van den Indus bestaat (*Tshin-calo* = zwarte Indiaan).
10°. **Wallachijers,** (it.), daar men meende, dat zij uit Wallachije kwamen.
11°. **Zigeuners,** (hgd.).
12°. **Zincali** en **Zinganí,** (turk.), naar men zegt, omdat zij in 1517 door Zinganeus werden aangevoerd, om zich tegen Sultan Selim te verzetten; maar waarschijnlijk enkel eene verandering van *Tchinganí* (z. a.).

Heidensch spektakel = *geweldig alarm*, waarschijnlijk ontleend aan de uitdrukking in Ps. II : 1. Vandaar in het algemeen *heidensch* = geweldig, erg, en *clocken als een heiden*.

Heil (Het —, (barg.), *de kerk*.

Heil Dir im Siegerkranz, (hgd.), *heil u met den kraus der overwinning*, aanhef van het Pruisisch volkslied, woorden van Heinrich Harries (1762—1802), oorspronkelijk (27 Januari 1790) verjaardicht aan den Koning van Denemarken. Te zingen op de wijze van *God save the king* (z. a.). Sedert 27 Dec. 1792 in Duitschland bekend.

Heildronken, bij het afscheid; *de Sint Geerten minne* naar Geerte of Geertruida, dochter van Pepijn van Landen; zij was abdis van Nivelles, vandaar ook *de schaal van Nivelles*, naar haar ook; *de dronk van Sint Geerten minne en Sint Jacis geleide*.

Heilekoppen, (Vlieland), een vermaak op Koppermaandag, waarbij de jongens zich als meisjes en de meisjes zich als jongens verkleeden, en den dag met eten en drinken, muziek en zang doorbrachten.

Heil-gymnastiek, oefening des lichaams, niet tot vermaak of tijdverdrijf; maar voor de houding, het figuur enz., dus *ter bevordering van de gezondheid*. Nabootsing van hgd. *heilen* = genezen.

Heilig boontje, benaming voor iemand, die zich voor bijzonder braaf wil laten doorgaan; allerlei gissingen zijn geopperd van waar die beteekenis: van den *boon* uit het Driekoningenbrood, die een der gasten tot *koning* maakte? tot een der drie Heilige Koningen? Maar heette die ergens Boon? Van *sancta sors*, het „heilig lot", waarbij een persoon door 't werpen van boonen (!) tot iets bijzonders werd aangewezen? Elders heet het, dat 't „heilig boontje" zou zijn, een schildersuitdrukking voor hen, die „bon" op hun werk hadden! Stellige oorsprong onbekend.

Heilig huisje. In de middeleeuwen vond men in de Hollandsche steden aan de hoeken der huizen, op de bruggen en elders kleine kastjes met een heiligbeeldje daarin; in Duitschland en België vindt men ze ook nu nog langs de wegen. Geloovige christenen deden hunne devotie daarvoor of schonken eene waskaars er aan; die zeer vroom was, sloeg geen dusgenaamd „heilig huisje" op zijn weg over. Deze benaming profaneerende, heeft men die ook toegepast op de kroegen en wijnhuizen, die men vaak in nog grooter getal dan de bidkapelletjes langs de wegen vond. Een goede kannenkijker sloeg daarom geen „heilig huisje" over, als hij op zijne wandeling was. — *Heilig huis* in de beteekenis van kerk vindt men bij Vondel: *Blixem van 't Noordhollandsche Synode*, 1631:

Die aen 't heyligh huys wil p . . . . .
Moet sijn' hoed en vrijdom missen.

Heilig officie, dubbelnaam van *Inquisitie* (z. a.). Nevens deze bestaat te Rome de *Congregatie van het H. Officie*, door paus Paulus III (a° 1534—49) ingesteld, door Sixtus V (a° 1585—90) uitgebreid en door Pius VII in 1814 op nieuw bekrachtigd, nadat ze door Napoleon in 1808 opgeheven was.

Heilig verbond, eene vereeniging in 1508 gevormd door paus Julius II met Lodewijk XII van Frankrijk, Maximiliaan van Duitschland, Ferdinand III van Spanje en vele Italiaansche prinsen, tegen de republiek Venetië. Er was nog een ander verbond van denzelfden naam, tijdens de regeering van Hendrik III († 1589), koning van Frankrijk, onder begunstiging van Henri de Guise „ter bescherming der R.-Katholieke Kerk, tegen de aanvallen der Hervormingsgezinden". De Paus hechtte er zijne goedkeuring aan. De eigenlijke kracht er van lag in Philips II, koning van Spanje.

Heiligavond krijgen of houden, *vacantie krijgen of houden.* Oorspronkelijk begon elke heilige dag met het ondergaan der zon; dan hield met het vallen van den avond het arbeiden op.

Heilige Alliantie, *verbond* in 1815 gesloten tusschen den Keizer van Oostenrijk, den Koning van Pruisen en den Keizer van Rusland — waarbij zich later andere Vorsten hebben aangesloten — om elkander hulp en bijstand te verleenen, hunne onderdanen te regeeren in dien geest van broederschap, waarmede zij godsdienst, vrede en gerechtigheid willen beschermen, en zich als leden eener zelfde volkenfamilie te beschouwen.

Heilige der heiligen of *het Allerheiligste*, het tweede of achterste vertrek in den tabernakel en in den lateren tempel der oud-Israëlieten, waarin de Hoogepriester, en niemand anders dan hij, alleen op den Grooten Verzoendag den voet mocht zetten, om met een hyssopstengel verzoening te doen. Door een gordijn, het *voorhangsel*, was het van het eerste of voorste vertrek gescheiden. Vandaar *dat is het heilige der heiligen, daar komt de hoogepriester slechts éénmaal in 't jaar*, omtrent de studeerkamer van een predikant, die door overgroote netheid, de sporen draagt van slechts *uiterst* zeldzaam in gebruik te worden genomen; vgl. Exod. XXVI: 33. De vorm der uitdrukking is de Hebr. superlatief, als *ijdelheid der ijdelheden, 't lied der liederen*, enz.

Heilige eenvoud (O! —, *Sancta simplicitas!* uitroep van *Johannes Huss* (1415), toen hij op den brandstapel stond en zag, hoe een oud vrouwtje in blinden geloofsijver nog een stuk hout naar de vlammen bracht. Maar de uitdrukking komt reeds bij den kerkvader Eusebius voor.

Heilige ezel (De —, volgens sommigen de ezel van den Heiland, die, naar de volkslegende zegt, na den intocht in Jeruzalem (Joh. XII: 12—14), vrijheid had, te gaan waar hij wilde, zonder dat iemand dit verhinderen kon. Hij doorkruiste toen het Heilige Land, ging de zee over naar Cyprus, naar Sicilië, en eindelijk naar Verona, waar hij bleef en stierf. Volgens Menzel zou vroeger aldaar de huid des ezels vereerd zijn. Van eene „ezelsvereering" is nooit sprake geweest; de zoogenaamde „ezelfeesten" waren volksfeesten omstreeks Kerstmis of Palmzondag, waarbij in de optochten o. a. de ezel van Bileam, de ezel der H. Familie of die van Palmzondag voorkwam.

Heilige familie (De —, in de kunst een voorstelling van Christus als kind met zijn bloedverwanten; de Roomsche Kerk verstaat er onder: „Maria, Jozef en het Kind."

Heilige familie, (r.-kath.), eene broederschap, die zich ten doel stelt de stille deugden van het H. huisgezin te Nazareth na te volgen.

Heilige Geest, in de Middeleeuwen hetzelfde, wat men nu „Afdeeling Armwezen" noemt; omdat de armenhuizen, oorspr. *gasthuizen*, aan den Heiligen Geest, aller *Leidsman*, waren toegewijd.

Heilige kleed van Trier (Het —, volgens Roomsche overlevering het kleed zonder naad van Jezus (Joh. XIX: 23) dat door keizerin Helena, de moeder van keizer Konstantijn den Groote († 337), ontdekt en aldaar door haar in bewaring zou gegeven wezen.

Heilige land;
(1) van de Christenen *Palestina*, omdat het de plaats was, waar Christus werd geboren, leefde en stierf;
(2) van de Mohammedanen *Mekka*, omdat het de geboorteplaats was van Mohammed;
(3) van de Chineesche Buddhisten *Indië*, omdat het het geboorteland was van Sakya-muni, den grondlegger van het Buddhisme;
(4) der Grieken *Elis*, naar den tempel van den Olympischen Zeus en het plechtige feest, dat daar om de vier jaar gehouden werd;
(5) in Amerika noemt iedere vreemde staatkundig-godsdienstige sekte de plaats harer eerste eigen nederzetting *het heilige land*, of iets, dat nagenoeg hetzelfde beteekent.

Heilige maagd van Kent, Elizabeth Barton, die de Roomsch-Katholieken aanspoorde, om den vooruitgang der Kerkhervorming te weerstaan, en voorgaf onder directe hemelsche ingeving te handelen. Zij werd in 1534 te Tyburn opgehangen.

Heilige militie der geheel-onthouding; onschrijving van den *Teetotallers-bond*.

Heilige stad, stad, die door de geloovigen beschouwd wordt als eene, welke inzonderheid met haar godsdienstig geloof in verband staat. Zoo is
Al'ahabad de heilige stad van de Indische Mohammedanen.
Bena'rès van de Hindoes.
Cuzco van de oude Inca's.
Jeruzalem van de Joden en Christenen.
Mekka en *Medina* van de Mohammedanen.
Moskou en *Kiew* van de Russen.
Rome van de R. Katholieken.

Heilige van Kroonstadt (De —, *priester Johan*. Deze hooge geestelijke wist door zijne verschijning, door zijn zachtmoedig en vertrouwenwekkend uiterlijk, tot kalmte en rust te brengen, onder rampen en in zorgwekkende omstandigheden. Het volk vereert hem desweege als een heilige, en de vorige Czaar (keizer Alexander III) wenschte bij zijn lijden dezen man aan zijn sterfbed te hebben.

Heilige-dagen, „er zijn veel of weinig heilige-dagen in de rijst" of „pudding", naar 't aantal *rozijnen*, die bij het lichtkleurige voedsel, evenzóó afsteken, als de met *roode* letters gedrukte Heilige-dagen van den Roomschen eeredienst afsteken bij het *witte* papier van onderwetsche almanakken. Engeland heeft zijne *red-letter-days* (feestdagen).

Heiligen van den jongsten dag, (eng.), *latter day saints*. Zie *Mormonen*.

Heiligen van landen, zie *Patroons*.

Heiligennamen *van planten en vruchten*, O. L. V.-distel; O. L. V.-bedoof wiegestroo; O. L. V.-mantel; O. L. V.-spiegel; O. L. V.-melkkruid; O. L. V.-schoen; St. Janskruid; St. Joriswortel; St. Barbarakruid; St. Antoieskruid; St. Tennisbloemen.

Heiligmaker, eene soort van koekjes, vroeger *hijlikmaker* genoemd; van *hijlik* (huwelijk); deze koek werd vooral bij een *huwelijk* gepresenteerd.

Helling, (vriesch), *kinderpret*, omdat die vroeger meestal afbeeldingen van Roomsche heiligen bevatte.

Heilsoldaat, laagste rang in het *Leger des Heils*, zie *Salvation Army*.

Heim, ook wel **hem,** en ook, als er een *e* of een *k* voorkomt, **cum** of **kom,** beteekent *omheinde plaats*, bijv. Windesheim, Etersheim, Goreum, Beusekom, enz. enz.

Heimdal, (Noordsche myth.), *Heimthaller*, de wachter des hemels en der natuur; hij woonde in Himinbiörg, bliesden Giallarhoorn, die door de geheele wereld gehoord werd, en was het zinnebeeld des dags.

Heimliches Gericht, lett. *geheime rechtbank*, hoewel ze niet geheim, maar (judicium) **secretum,** d. i. *afzonderlijk* was. Verder werden de zittingen niet in 't donker van den nacht en op geheime plaatsen, maar onder den blooten hemel, op klaarlichten dag gehouden. *Heimlich* beteekende vroeger „afgesloten van de algemeenheid". Zie ook *Vehmgericht*.

Hein (Vriend —, *de Dood;* ontleend aan het tijdschrift de *Wandsbecker Bote* (a° 1770—75) van Matthias Claudius, die vóór het titelblad den Dood liet teekenen en hem *Vrennd Hain* noemde, als spottende toespeling op een dokter van dien naam te Hamburg.

Heintje-man, ook *Heintje-pik*, benaming van den duivel, in de volksschriften van Vondel's tijd. *Pik* = pikzwart? In de „Klucht van Oene", a° 1662 en in Bredero († 1618)'s „Spaansche Brabander" heet de duivel *Heyntje-man*.

Heinzel-männchen, (hgd.), *dwerggeesten*, van denzelfden oorsprong als ons *Heintje-man* of *Heintje-pik* (z. a.), doch in de Duitsche sprookjeswereld hebben zij meer het karakter van goedige geesten in dwergen-gedaante, als onze „kaboutermannetjes".

Heitje, (b a r g.), een *kwartgulden*.

Heitjes-prent, (b a r g.), 25 *gulden*.

Hekdisch, (h e b r.), het gewijde, het geheiligde huis, nl. *het Ziekenhuis*.

Heke, (g e r m., m y t h.) (ook *heken, hekel, hakel* of *akel*), *de booze geest;* vandaar „een hekel aan iemand hebben", „akelig", vgl. ik heb den duivel aan hem gezien. Met *heke* hangt samen *heks*.

Hekelveld, (Nedersaksch: „Hekelvelde", Deensch: „Häkkenfeldt"), plaats der booze geesten, *hel;* zie *Heke*.

Heksel, hecsel, (w a p.), *wapenyak*.

Heksenbezem, ziekelijke uitwas aan boomen, waarbij geen bladen gevormd worden, maar enkel dunne takjes, zoodat zich een reusachtig nest of warnet schijnt te vormen, waarvan men vroeger het ontstaan aan booze geesten toeschreef. Op den Brocken noemt men een laag, menigvuldig daar voorkomend, stekelig struikgewas ook *heksenbezem*, buiten alle verband met eenigen boom; dit verklaart zich uit de legende der heksenfeesten op den Bloksberg.

Heksenhamer, (l a t.), *malleus maleficarum = hamer der boosdoensters*, reeks van voorschriften in 1489 door de Dominikaner inquisiteurs K r ä m e r en S p r e n g e r in Duitschland uitgegeven, aangaande foltermiddelen om aan heksen en toovenaars bekentenissen af te persen.

Heksen-proces, bijzondere vorm van strafrechterlijke vervolging tegen personen, die van hekserij of tooverij beschuldigd werden, waarbij men met zeer groote wreedheid te werk ging. Sedert de 16e eeuw komen heksen-processen voor tot in het einde der vorige eeuw, vooral bestreden door den Jezuieten-pater S p e e in diens *Cautio criminalis* (1631).

Heksen-sabbat, naar het volksgeloof *heksenfeestdag* in den nacht op bepaalde plaatsen, bijv. den Bloksberg, waar de door den duivel beheksten, om den duivel verzameld, met de helbewoners zich vereenigden tot liederlijke feesten en dansen, vooral in den Walpurgisnacht, 1 Mei.

Heksensteen, een groot graniet-blok op de markt te Oldenzaal, en afkomstig van den Tankenberg. In 1710 of '12 werd deze steen door 40 paarden in de stad gesleept. Vroeger zou het bij dien steen, gespookt hebben, maar na de verplaatsing hielden de spokerijen op.

Heksenvuren, *Meivuren,* aldus geheeten in sommige streken van Duitschland, in het Altenburgsche, Ditmarsche en het Egerland, ter verdrijving der *heksen* in den Meinacht.

Heksluiter, het jongste kind in een gezin, waar geen kinderen meer te wachten zijn. — oorspronkelijk de man, die bij eene deftige begrafenis achter de lijkstaatsie liep om de hekken van kerkhof of de kerk te sluiten.

Hekwieler, *bewapend vaartuig, drijvende batting,* om dienst te doen op de Tamiangrivier, eng. *sternwheel,* hgd. *Heckboot,* stoomboot gedreven met één wiel in den achtersteven van het schip; gewoonlijk schepen met weinig diepgang.

Hekwielstoomer, zie *Hekwieler.*

Hel, eig. *verholene, verborgene plaats.* Vgl. fr. *enfer* (z.a.). Vanhier, een deel van het onderruim vóór in een schip, waar allerlei tuig ligt; alsook de plaats waar sommige kleermakers hunne overgeschoten nieuwe lappen verbergen; insgelijks een pakhuis van gesloken goederen. — Meer bekend echter is *hel* = verblijfplaats der verdoemden. In het Oude Testament is *hel, helle* de duistere plaats in het binnenste van of onder de aarde, waarin de schimmen der afgestorvenen neerdaalden, hebr. *sjeôl* (lett. holte, hol) = doodenrijk, de limbus Patrum et Infantium (de voorburcht der vaderen en kinderen), „het huis der samenkomst aller levenden" (Job XXX : 23), de *Hades* (z.a.) der Grieken, de *Orcus* der Romeinen. In het Nieuwe Testament is de *hel* de bepaalde plaats voor de verdoemdelen na den dood; ook zinnebeeld van den toestand der diepste ellende zonder einde; zie *Gehenna.* De voorstelling eener *duistere* plaats, leverde spreekwijzen als „helsch donker" of „zoo donker als de hel". „Daar gaat een man, die in de hel geweest is", plachten de Florentijners te zeggen, als Dante († 1321) voorbijging; zoo realistisch scheen hun zijne beschrijving toe van de benedenwereld.

Hel (Iemand de — ter dege heet stoken, iemand bang maken door eene voorstelling van eenige vreeselijke straf. 't Woord *hel* wees bij de Joden de eene helft van 't doodenrijk (Gehenna) aan, waar een voortdurende, ondragelijke hitte heerschte. Matth. XVIII : 8.

Hel is met goede voornemens geplaveid (De —, zie *Hell is paved* enz.

Hela of **hel,** in de Noordsche mythologie de godin der negende aarde of onderwereld. Zij woonde onder de wortels van den heiligen esch *(yggdrasil),* en was de dochter van Loki of Loke. De vader van het heelal zond haar naar Niffheim, waar zij de heerschappij voerde over negen werelden, en naar eene dezer negen werelden zendt zij allen die tengevolge van ziekte of hoogen ouderdom sterven. Haar verblijf is Elvid'nir (donkere wolken), haar gerecht Hungr (honger), haar mes Sullt (verhongering), haar dienaar Ganglatti (traagvoet), haar bed Kör (ziekte) en haar bedgordijnen Blinkian'dabal (blinkende, schitterende ellende). Haar lichaam was half blauw en half grijs.

Hélas! que j'en ai vu mourir de jeunes filles! (fr.), *Helaas, hoeveel jonge meisjes heb ik zien sterven!* Victor Hugo, *Les Orientales* (1828); Fantômes, *Poésie* XXXIII, 1e regel; inleiding tot eene klacht over een jong meisje „morte au sortir d'un bal"; want „elle aimait trop le bal, c'est-ce qui l'a tuée".

Heldin van den Krimoorlog (De —, Miss Florence Nightingale, die zich in 1854/55, toen oorlog, cholera en pest de Krim teisterden, met 28 ziekenverpleegsters naar het Oosten begaf en met deze de sterfte onder de soldaten tot op 2/3 deed verminderen.

Hélène, (gr. myth.), dochter van Zeus of Tyndareos en Leda, beroemd door hare weergalooze schoonheid, gemalin van Menelaos, koning van Sparta. Hare schaking door Paris, zoon van Priamus, koning van Troje, gaf aanleiding tot den Trojaanschen oorlog.

Hélène, *schoone vrouw,* naar de Griekseche prinses *Hélêna* (z. a.).

Helĕna (St. —, voorgesteld in koninklijk gewaad en een keizerskroon op het hoofd, omdat zij Keizerin was, de moeder van Konstantijn den Groote. Soms draagt zij in haar hand een afbeeldsel van het Heilige graf, een gebouw door haar in het Oosten opgericht; soms draagt zij een lang kruis, dat volgens vele oude schrijvers, door haar ontdekt is, als dat, waarop Jezus werd gekruisigd; soms ook draagt zij de drie nagels, waarmede Hij aan het kruis werd gespijkerd.

Helft is meer dan het geheel (De —, of *beter de helft dan alles*. Dit zeide Hesiodus tot zijn broeder Perseus, wien hij aanraadde een geschil zonder tusschenkomst van de wet te beslechten. Hij bedoelde, dat de helft van het vermogen zonder gerechtskosten meer zou bedragen, dan het geheele vermogen, nadat de advocaten hun deel hadden gehad.

Helft is mij niet aangezegd (De —, omtrent iets dat bijzonder meevalt. Woord der koningin van Scheba tot koning Salomo, 1 Kon. X : 7.

Helheim, (n. myth.), *de onderwereld*, gelegen in Niffheim (Nevelheim).

Helhond, (myth.), *Cerberus*, een hond met drie koppen, die den ingang der hel bewaakt, en de bewoners van den Tartarus belet de Elyseesche velden te genaken.

Heliaden (De —, *dochters der Zon* en zusters van Phaëton, alle drie na den dood van haren broeder in populieren veranderd.

Heliaea, (gr.), eig. *de vergadering*, van *alitsomai* (ik verzamel, vergader). De hoogste rechtbank te Athene, saamgesteld uit gezworenen. Ook de plaats waar de Heliasten (rechters in de Heliaea) vergaderden.

Heliasten, medeleden der *Heliæa*, het grootste gerechtshof in het oude Athene, dat over staatsmisdaden uitspraak deed.

Helicon, berg in het Z. van Boeotia, aan de Muzen geheiligd, rijk aan bosch, dat door grasrijke velden wordt afgewisseld, met vruchtbaren bodem en vele bronnen. Onder de bronnen zijn beroemd Aganippe Hippokrene (de paardebron, door den hoefslag van Pegasus te voorschijn geroepen). *Heliconiădes* = Muze.

Helikon, (muz.), bij de Grieken een vierkant muziekinstrument met negen snaren; bij de hedend. militaire muziek de *kontrabas-tuba* of *bas-tuba*, een metalen blaasinstrument van zeer groote afmeting, dat omgehangen wordt.

Heliogabalus, *dwaze zwelger*, naar den Keizer der Romeinen (218—222) van dien naam, die hem in 217 had aangenomen als opperpriester van den Syrischen god *Elagabalus*, die als zonnegod ook *Heliogabalus* (van gr. *hêlios* = zon) heette. Die keizer overtrof in weelde en wellust de slechtsten zijner voorgangers; vandhier de metaphoor.

Heliopolis, *zonnestad*, Grieksche naam toegepast op twee steden, Baälbek in Syrië en On in Egypte, beiden met een tempel aan de zon gewijd.

Hêlios, (myth.), *de Grieksche zonnegod*, die zich lederen nacht in een gouden boot met vlengels naar zijn paleis te Colchis begaf.

Helium Ostium, bij Plinius de westelijkste Rijnmond, thans vermoedelijk de opening tusschen Zuid-Holland en Walcheren.

Hell is paved with good intentions, (eng.), *de hel is met goede voornemens geplaveid*, uitdrukking die volgens zijn biograaf Boswell, het eerst gebruikt zou zijn door Samuel Johnson (1709—1784).

Hell-Gate, (eng.), *opening of mond der hel* noemen de Amerikanen de zeeengte bij York-Island (N.-Amerika) vol maalstroomen, Het is de eng. uitspraak van ons *Hellegat* (stroom in Zeeland), dat met *hel* (het tegenovergestelde van *hemel*) niets te maken heeft.

Hellas, het stamland der *Hellenen*, een der voornaamste volksstammen onder Griekenland's oudste bewoners, vernoemd naar *Hellen*, koning van Thessalië, zoon van Deukalion en Pyrrha (15e eeuw v. C.) of van Jupiter en

Dorippe. Eigenlijk was *Hellas* eene stad in Phthiotis (Thessalië), behoorende tot het gebied van Achilles, die Hellen tot stichter had. Later is de naam *Hellas* aan gansch Griekenland, de volksnaam *Hellenen* aan alle Grieken toegekend.

Hellebaard, een spies met een bijltje onder de punt; *baard* beteekende oudtijds *bijl*, terwijl *helle* of *helm* steel, handvat beduidde.

Hellend, (w.a.p.), in het algemeen afwijkend van den loodrechten stand.

—, met geen der punten recht naar boven, (sterren, spoorraadjes).

—, op een der kanten rustend, (driehoekig schild).

Hellenisme, *Grieksche kunst.* Ook *Grieksche richting in de* (latere) *kunst.*

Hellenisten, oorspronkelijk Joden, die altijd Grieksch spraken in plaats van Hebreeuwsch of Syro-Chaldeeuwsch. Vandaar ook onder de eerste Christenen alwie niet van Palestijnsch-Joodsche afkomst was, en dus Grieksch sprak. Later werd het een algemeene naam voor allen, die zich geheel aan Grieksche taal, zeden en wetenschap overgaven.

Hellespont, benaming bij de oude Grieken en Romeinen van de zeeëngte tegenwoordig als straat der Dardanellen bekend, welke Europa van Azië scheidt. Letterl. *pontos tôn Hellênôn* = zee der Grieken. Volg. anderen z. v. a. zee van Helle, dochter van Athamas en Nephele, die op hare vlucht naar Colchis, hier ter plaatse viel van den ram met het gulden vlies en verdronk (!?). Evenmin heeft *Bosporus* (z. a.) iets van doen met de mythe van Iö; maar beduidt eenvoudig „groote over- of doorvaart".

Helluo librorum, (lat.), *een boekenverslinder,* doch met minachting gezegd van iemand, die den inhoud niet verwerkt of *in sucum et sanguinem vertit* (in vleesch en bloed doet overgaan). Naar Cicero, *de finibus bonorum et malorum,* III, 2, 7, *quasi helluari libris, si hoc verbo in tam clara re utendum est, videbatur.*

Helmkleeden, (w.a.p.), oorspronkelijk stukken doek of kappen, bevestigd aan den helm en achter afhangend als een manteltje; heraldiek-gekruide figuren, uitgaande van den helmtop, in bochten, langs helm en schild afdalend.

Helmkroon, (w.a.p.), eenvoudige band, verhoogd door vier bladvormige fleurons, waarvan er in teekening één geheel en twee voor de helft zichtbaar zijn.

Helmtecken, (w.a.p.), de op den helm geplaatste figuur of figuren, meestal met het doel verschillende takken van hetzelfde geslacht, die dus hetzelfde schild voeren, te onderscheiden. Een kroon is *geen* helmtecken, ook al wordt ze boven op een helm geplaatst, maar duidt den *persoonlijken* rang van den drager aan (zie echter ook *Helmkroon*).

Helmzegel, (z.e.g.), een zegel, waarin alleen de helm met zijn helmtecken en -kleeden, zonder schild, is afgebeeld; komt bijna alleen voor in Duitschland, waar over 't algemeen het meeste werk van de helmteekens wordt gemaakt.

Heloten, oorspronkelijk de bewoners der stad Helos in Sparta, na hardnekkigen tegenstand omstreeks 700 v. C. onderworpen en tot lijfeigenen gemaakt. Hun nakroost vormde sedert dien tijd den slavenstand in Sparta, als *eigendom van den Staat,* niet van bijzondere personen. Beoefenaars van kunsten en handwerken, en vooral van den akkerbouw (tegen een vaste pacht in natuurlijke producten). In den oorlog deden zij als schildknapen en wapenknechten, of ook als lichtgewapenden, dienst.

Help yourself, and God will help you, (eng.), *help u zelf, en God zal u helpen.* Stelregel der zelfgenoegzaamheid. Ook uitgedrukt door het z.nw. *self-help,* d. i. de neiging, welke geen hulp van anderen begeert. Het ook Geuzenlied was: *Help u nu zelf, zoo helpt u God.*

Helsche machine, werktuig bestemd om groote verwoestingen aan te richten, zooals dat, waarvan de Italiaan Gianibelli zich in 1580 bij de belegering van Antwerpen bediende; sedert 24 Dec. 1800 naam van een toestel waarmee moordenaars (nihilisten) het leven van aanzienlijke personen bedreigen.

Helvetia, *Zwitserland*, naar de Helvetii, een machtigen Keltischen volksstam, die daar vroeger woonde.

Hemel (De eerste —, zegt Mohammed, is van zuiver zilver en hier zijn de sterren, evenals lampen aan gouden kettingen opgehangen. Elke ster heeft een engel als wachter, en in dezen hemel vond de profeet Adam en Eva.

Hemel (De tweede —, zegt Mohammed, is van gepolijst staal en verblindende pracht; hier vond de profeet Noach.

Hemel (De derde —, zegt Mohammed, is versierd met edelgesteenten, die ook schitteren voor het menschelijk oog. Hier is Azrael, de engel des doods, gezeteld, die eeuwig bezig is in een groot boek te schrijven de namen der pasgeboren, of uit te wisschen die der overleden menschen (zie bij *Hemel der hemelen*).

Hemel (In den derden — zijn, *overgelukkig zijn*. Ontleend aan Paulus' visioen van 2 Kor. XII : 2 (vgl. vs. 4, 5).

Hemel (De vierde —, zegt Mohammed, is van het mooiste zilver; hier woont de engel der tranen, wiens hoogte 500 dagreizen is, en die onophoudelijk tranen stort over de zonden der menschen.

Hemel (De vijfde —, zegt Mohammed, is van het zuiverste goud; hier woont de engel der wraak, die het bestuur heeft over het element des vuurs. Hier ontmoette de profeet Aäron.

Hemel (De vijfde —, volgens Ptolemeus zijn er vijf hemelen: 1e. de planetaire hemel; 2e. de hemel der vaste sterren; 3e. de kristallen, trillende hemel of het kristallijn; 4e. het *primum mobile*, dat beweging aan de lagere sferen mededeelt; 5e. het *empyreum*, de hoogste hemel of de woonplaats van God en de engelen.

Hemel (De zesde —, is gemaakt van Has'ala, een soort van karbonkel; hier woont de beschermengel van hemel en aarde, half sneeuw en half vuur, en hier zag Mohammed Mozes.

Hemel (De zevende —, zegt Mohammed, is van goddelijk licht gemaakt, en niet in eene menschelijke taal te beschrijven. Elk bewoner is dikker dan de geheele aarde, en ieder heeft 70.000 hoofden, elk hoofd heeft 70.000 monden, elke mond 70.000 tongen en iedere tong spreekt 70.000 talen, die altijd bezig zijn, den lof van den Allerhoogste te bezingen. Hier ontmoette hij Abraham.

Hemel (In den zevenden — zijn, d. i. *boevenmate gelukkig zijn;* de Kabbalisten beweerden, dat er zeven hemelen zijn, de een nog gelukkiger en schooner dan de andere, waarvan de zevende de verblijfplaats van God en van de hoogste klasse der engelen was.

Hemel (Hij is uit den zevenden — gevallen, *in zijn hooggespannen verwachtingen teleurgesteld;* spreekwoord ontleend aan de latere joodsche voorstelling, dat er vele hemelen waren, waarvan de 7e of laatste de heerlijkste en schoonste was.

Hemel (De negende —. Het woord hemel werd oudtijds gebruikt om den kring of de sfeer aan te duiden, waarin een hemellichaam zich bewoog; vandaar het aantal verschillende hemels. Volgens zeker stelsel was de eerste hemel die der maan, de tweede die van Venus, de derde die van Mercurius, de vierde die der zon, de vijfde die van Mars, de zesde die van Jupiter, de zevende die van Saturnus, de achtste die der vaste sterren en de negende die van het *primum mobile* = het eerst bewegbare (zie *de eijfde hemel*).

Hemel der hemelen. De Hebreën kenden drie hemelen: de lucht, het sterrengewelf, en de woonplaats van God. „De vogelen des hemels", „de dauw des hemels" en „de wolken des hemels", wil dus zeggen *der lucht*. En als er staat (Gen. 1 : 14) „er zal licht zijn in het firmament des hemels", dan wordt het sterrengewelf daarmede bedoeld. „De hemel is mijn troon" (Jes. LXVI : 1 en Matth. V : 34), is het verblijf van God en der engelen. „Hemel der hemelen" is een hebr. superlatief, dat beteekent *de hoogste hemel*.

Hemel en aarde voor iets bewegen, *alle krachten voor iets inspannen;* naar Hebr. XII : 26. Deze uitdrukking is slechts in klank gelijk aan die in den bijbeltekst, waarin gedoeld wordt op den geweldigen ommekeer, die er met de aarde en den hemel zou plaats hebben.

Hemel, sta ons by, dit is een mislyck teecken. (O —, Vondel, *Gysbr.* II, 2 (regel 518), uitroep van den Poortier, als Diedrick van Haerlem hem bevecht, zijn meester Willebrord te roepen; de poortier vreest overlast van krijgsvolk. Vondel schreef *o Jezus,* enz.

Hemelbestormers, (myth.), zonen van Uranus en Gaea, die in hun hoogmoed Jupiter wilden ontbronen, maar door hem in den Tartarus geslingerd werden.

Hemelbruid, (r.-kath.), poëtisch voor eene godgewijde maagd of kloosterzuster.

Hemelbruidje, naam voor een r.-katholiek meisje, dat tot de eerste Communie wordt toegelaten. Alleen voor den dag der aanneming geldt die benaming. Zij is dan, geheel in 't wit gekleed,

Hemelsche Rijk (Het —, *China,* omdat de Keizer zich zoon des hemels noemt.

Hemenois, (fr. wap.), zie *Goudhermelijn.*

Hémicycle, *halfrond.* Meer bijzonder het beroemde schilderij in dien vorm, van Paul de la Roche in de *Ecole des Beaux-Arts* te Parijs, een groep der kunst-genieën van alle landen en tijden voorstellend.

Hempie, (transv.), *Hij 's hempie,* hij heeft alles verloren bij het spelen.

Hendrik de Vogelaar, koning van Duitschland, (919—936) die zonder zijn voorkennis tot koning gekozen, door de gezanten, die hem zijne benoeming moesten melden, bij de vogelvangst werd aangetroffen.

Hengelen, (toon.), woord voor woord den souffleur napraten omdat men zijn rol niet kent; lett. alles wat men zegt *uit de diepte ophalen.*

Hengstebron, zie *Hippokrene.*

Hengsten, (stud., k. m. a.), *trouw college loopen,* hard, vlijtig studeeren.

Henoch-sagen of **Henoch-legenden,** de legenden, die eenerzijds in den joodschen Midrasch, anderzijds in de christelijke letterkunde zich aanknoopen aan de mededeeling in Gen. V : 24: „Henoch wandelde met God, en hij was niet meer, want God nam hem weg".

Henpecked husband (A —, (eng.), lett. *een echtgenoot die door de hen is gepikt,* m. a. w. een man, wien de vrouw de baas is, een *pantoffelheld;* de hen wordt naar den natuurlijken gang van zaken door den haan gepikt, en niet omgekeerd.

Henri-quatre, (fr.), *kinslok,* knevel en sik naar de wijze, waarop die gedragen werden ten tijde van Hendrik IV, koning van Frankrijk.

Henriquintisten, *legitimistische partij* in Frankrijk, die den Graaf van Chambord († 1883) onder den naam van *Henri quint* of Hendrik V als koning erkende.

Hens aan dek (Alle —, (zeet.), *alle handen aan het werk.* „Alle hens waren in hun beste plunje aan dek." Ook „alle hens *aan* op het dek"; *hens* is verhollandsching van 't eng. *hands.*

Hensbeker of **Henzebeker,** groote beker, die hoordevol geschonken, geledigd werd door hem, die als lid in een hanze, gild of vereeniging werd opgenomen; van *Hanze, Hansa* (z. a.).

Hep! hep! kreet, welken de Christenen tijdens de Kruistochten tegen de Joden lieten hooren; ontleend aan de drie letters *H. E. P.* d. i. *Hierosolyma Est Perdita,* d. i. *Jeruzalem is verloren,* die op een vaandel door het land werden gedragen, om soldaten te werven. Toen de woede der Christenen zich later tegen de Joden keerde, ging het volk hen onder het schreeuwen van *hep! hep!* vervolgen en vermoorden.

Hephaestion, *trouwe vriend,* naar den vriend en veldheer van Alexander den Groote († 323 v. C.).

Hephaestus, (gr., myth.), Vulcanus, zoon van Zeus en Hera, god van het vuur.

Heptaméron of *Nouvelles de la reine de Navarre* (Margareta van Valois, zuster van Frans I, koning van Frankrijk), eene verzameling van oude, nogal pikante, geschiedenissen uit verschillende bronnen saamgelezen. Uit gr. *hepta* (zeven) en *hèmera* (dag).

Heptarchie, z. v. a. *zevenvoudige heerschappij*. Onder de Angel-Saksers werd Engeland in zeven deelen verdeeld, die ieder een afzonderlijken regent hadden, te weten Kent, Sussex, Wessex, Essex, East-Anglia, Mercia en North-Humberland. Uit gr. *hepta* (zeven) en *archè* (aanvoering, heerschappij).

Heptateuchos, de zeven eerste boeken van het Oude Testament. Uit gr. *hepta* (zeven) en *teuchos* (urn, kuip).

Hera, (gr. myth.), Juno, oudste dochter van Kronos en Rhea, opgevoed door Oceanus en Tethys, zuster en gemalin van Zeus, met wien zij 300 jaar heimelijk gehuwd was, voordat hij de heerschappij over de goden verwierf en haar openlijk voor zijne gemalin deed erkennen.

Heraclíden, (gr.), naar hun zeggen afstammelingen van Hercules, regeerende stamhoofden in den Peloponnesus, Corinthe, Lydië en Macedonië.

Heracliet of **Heraclítus,** iemand die de wereld vooral van haar bedroevende zijde beschouwt; naar den oudgriekschen wijsgeer van Efeze van dien naam, 500 v. C.

Heraldica nunquam leguntur, (lat.), *wat tot de heraldiek behoort wordt nooit gelezen*, nl. door den rechtsgeleerde, die zich met misstellingen in wapenteekeningen niet bemoeit.

Heraldiek, (wap.), letterl. de wetenschap van den *heraut* (herald); de regels, bij het samenstellen en beschrijven der wapens in acht te nemen. Naar *heraut* (z. a.) in engeren zin.

Heraldieke linkerzijde, (wap.), *de rechterzijde* van hem, die 't wapen beziet. Men moet zich nl. altijd voorstellen, dat de eigenaar van 't wapen het schild voor zijn borst houdt (en er overheen ziet, vandaar de *aanziende* helm), zoodat zijn linkerzijde aan denzelfden kant is, als de rechter van den beschouwer.

Heraldieke rechterzijde = links van den beschouwer.

Heraldieke stukken, (wap.), die figuren, welke gevormd worden door twee lijnen, evenwijdig met de loodrechte, waterpasse of een der twee schuine deellijnen van 't schild, op 1/3 der breedte van elkander; dus de *balk*, de *paal* en het uit beiden saamgesteld *kruis*, het rechter en linker *schuinkruis;* of door eene lijn op 1/3 der breedte evenwijdig aan boven of benedenrand (het *schildhoofd* en den *schildvoet*).

Heralds-college of *College of arms*, met den Earl-Marshall aan het hoofd, is als koninklijke corporatie in 1483 door koning Richard III opgericht teneinde officieele inlichtingen te geven aangaande heraldiek en genealogie.

Heraut, oorspronkelijk een *bode;* later ook de man, die toezien moest, dat niemand aan een steekspel deelnam, die er niet toe gerechtigd was. Hiertoe was kennis der wapens noodig; zoo werden de herauten de dragers der dan ook naar hen genoemde heraldiek. Thans treden alleen nog bij vorstelijke huldigingen enz. personen op in herautenkleeding, d. i. in een tabbaard met het wapen van den vorst op borst en rug.

Heraut van wapenen, lat. *praeco armorum*. De persoon, die in de Middeleeuwen en later de bevoegdheid tot het voeren van een wapenschild moest uitwijzen; iemands adeldom aantoonen; zijne kwartieren constateeren of verifieeren; in geschillen van dien aard zijne mecning uitspreken, enz.; later ook, iemands geslachtsboom *verifieeren* (waar maken). Nog: de personen, die bij het kronen van den Vorst de volbrachte kroning en inhuldiging

den volke bekend maken. Zoo zullen zij ook in 1898, na door een trompetter te zijn aangekondigd, te Amsterdam roepen: „Koningin Wilhelmina is ingehuldigd!" In het algemeen de herant, bij plechtigheden.

Herautstuk, (wap.), zie *Gaffel*.

Herba. (Anguis in —, (lat.), *een adder in het gras;* ontleend aan Vergilius, *Bucolica* III, 98.

Herbarium vivum, *een levend of natuurlijk kruidenboek,* verzameling van gedroogde planten.

Herberg, (barg.), *kerk.*

Hercules, gr. *Hèrakles,* den Grieken het hoogste ideaal van heldenkracht; hij *zuiverde* de wereld van wangedrochten en allerlei ontuig. In Italië kende Cicero (De Nat. Deor. III, 16) zes Herculessen, aan wie men goddelijke eer bewees. Volgens het meest aannemelijk gevoelen was hij de zonnegod. Volgens Herodotus in Tyrus, de hoofdstad van Phoenicië, het eerst vereerd, had hij er zijn tempel, onder den naam *Melikarthos* (op munten), d. i. god der stad, als zoon van Demarnon, halven broeder van Kronos. In Griekenland, werwaarts Kadmus zijn dienst overbracht, als een halfgod (heros) vereerd. Het hoofd van Hercules wordt voorgesteld als bedekt met een leeuwenhuid, waarvan de *klauwen* onder de *kin* bij elkaar komen; om aan te toonen, dat wanneer wij onze *aangelukken* zijn te bovengekomen, ze ons ten *steun* worden.

Hercules, *griekesche held.* Het orakel voorspelde hem de onsterfelijkheid, als hij Eurystheus, koning van Mycene, voor den tijd van twaalf jaar wilde dienen; bijgevolg verbond hij zich aan dezen koning, die hem twaalf daden van groote moeilijkheid en gevaar oplegde. Deze waren:

1°. het dooden van den Nemeïschen leeuw,

2°. het dooden van de Hydra van Lerna (z. a.),

3°. het vangen van het Areadische hert,

4°. het dooden van den Erymantischen ever,

5°. het reinigen der stallen van den koning Augias,

6°. het ombrengen der vogels van het meer Stymphalis, welke menseneters waren,

7°. het vangen van den stier van het eiland Creta,

8°. het vangen der paarden van den Thracischen Diomèdes,

9°. het bemachtigen van den gordel van Hippolyte (z. a.), koningin der Amazonen,

10°. het gevangen nemen der ossen van het monster Geryon,

11°. het wegvoeren van de appelen uit den tuin der Hesperiden,

12°. het ophrengen van den driekoppigen hond Cerberus (z. a.) uit de onderwereld.

Hercules (De Bijbelsche —, *Simson,* de held van Richt. XIV—XVI, wiens lichaamskracht aan het fabelachtige grensde.

Hercules (De Attische —, *Theseus,* die evenals Hercules zijn groote kracht toonde, door roovers te verslaan en wonderbare heldendaden te volvoeren.

Hercules (De Egyptische —, *Sesostris* (1500 v. C.).

Hercules (De Farneesche —, een beroemd kunstwerk, nagebootst door Glykon, naar het origineel van Lysippos. Het stelt den held voor, uitgeput door den zwaren arbeid, leunend op zijn knots; zijne linkerhand rust op zijn rug en grijpt een van de appelen der Hesperiden. Een afbeeldsel van dit vermaarde standbeeld staat in de tuinen der Tuilerieën te Parijs; maar dat van Glykon bevindt zich in het paleis Farnese te Rome.

Hercules Secundus, titel, dien de Romeinsche keizer Commodus (161, 180—192) aan zichzelf gaf. Hij zou in het amphitheater 100 leeuwen met één slag gedood en 1000 zwaardvechters verslagen hebben.

Hercules der muziek (De —, Christophe Gluck (1714—1787).

Hercules op den tweesprong, *een beslisteloozc*, naar Hercules, die als jongeling in de woestijn twee wegen voor zich zag, waarvan de eene tot wellust, de andere tot deugd leidde, en lang weifelde, welken weg hij zou inslaan.

Hercules (De haven van —, de haven van Monaco (Sardinisch vorstendom); aldus door de oude Romeinen geheeten, omdat er weleer een tempel stond, aan dezen halfgod gewijd. Lat. *Portus Herculis Monoeci.*

Hercules (Het paard van —, *Arion* genaamd, hem gegeven door Adrastos, koning in Argos. Het had de zeldzame gave van te kunnen spreken, en zijne pooten waren evenals de voeten van een mensch.

Herculesarbeid, zwaar en langdurig werk, aldus naar den Grieksehen held Hercules, die twaalf daden volbracht, waaraan groote moeilijkheid en gevaar verbonden was.

Herculesknots, een stok van buitengewonen omvang en gedacht voorkomen.

Hercules-pilaren, zie *Herculeszuilen.*

Hercules-zuilen, *kolommen*, zeeengte tusschen Mauritanië (Fez en Marokko) in Afrika en Spanje in Europa, thans de *straat van Gibraltar.* Die zuilen zijn in Afrika de Abylaberg, thans de Apenberg, Almina bij Centa, in Europa Kalpe, thans Gibraltar. Gezegde voorgebergten in Afrika en Europa vormden *zuilen*, tusschen welke men doorvoer. Ze werden voor de grenzen der wereld gehouden, door *Hercules* aldaar geplaatst. De Apenberg is eene door Spaansche en Hollandsche zeevaarders aan die uiterste hoogte van den Atlasketen gegeven benaming.

De *Z. c. H.* waren door Karel V als devies aangenomen: nl. als twee kolommen met een lint er omheen gestrengeld, waarop PLVS OVLTRE, d. i. „verder!" Deze kolommen werden ook naast het Spaansche wapen geplaatst, en op piasters vindt men ze ook. Vandaar de naam pilaarpiaster en pilaardollar.

Herculeus of **Herculeanus nodus,** (lat.), *de knoop van Hercules*, Seneca, *ad Lucil.* 87, § 38 (lib. 13, epist. 2): Bonum animum habe; unus tibi nodus sed Herculeanus restat, d. i. houd goeden moed; één knoop, en wel een Herculesche, blijft u over. Volgens Plinius (38, 6, 17) *robora nodo Herculis praestigare*, wonden verbinden met een Herculeschen knoop (die een buitengewoon goed verband voor wonden was).

Herculo, zie *H. O.*

Hercynisch woud, *Hercynia silva*, hercynius saltus, hercynium jugum. Oorspronkelijk het gansche woudgebergte — 60 dagreizen lang en 9 breed — van Midden-Duitschland benoorden den Donau, van den Rijn tot Hongarije (de Karpathen); bij Tacitus de Taunus en het Westerwald. — Gr. *Arkynia* of *Orkynia.* Uit Celtisch partikel *er*, *ar* en *cyn* = hoogte.

Herders (De — van Bethlehem, volgens de legende *Misaël, Achêl, Cyriacus* en *Stephanus*; volgens andere opgave *Jahel, Shehel, Schiaet* en *Fosel*; volgens eene andere overlevering was er nog een vijfde *Matthias.*

Hedersstaf, de staf eens herders, ook fig. *bisschopsstaf* of *kromstaf*, omdat hij aan 't einde gebogen is; naar de Bijbelsche voorstelling van den godsdienstleeraar als de herder eener kudde, waarmee Jezus zichzelf vergelijkt.

Here I lay and thus I bore my point, (eng.), *hier lag ik en zoo voerde ik mijn zwaard.* Shakespeare, koning Hendrik IV, woorden van Falstaff, II, 4; Falstaff heeft reizigers beroofd; zonder herkend te worden nemen Prins Henry en Poins den buit, en Falstaff en de zijnen gaan op den loop. Later verzint F. een verhaal van den dapperen wederstand, dien hij hood, en gebruikt daarbij bovenstaande woorden.

Hereditas sine sacris, (lat.), *groot voordeel zonder veel moeiten of kosten.* Letterl. *erfenis zonder godsdienstplechtigheden.* Oud-Rom. uitdrukking. De aan iedere *gens* (geslacht)

bijzonder eigene godsdienstplechtigheden *(sacra gentilitia)* waren soms zeer lastig en kosthaar, en gingen tegelijk met de erfenis over. Zie *Coëmtio* (Supplem.).

Heres legitimus. (lat.), *wettige erfgenaam.* Is 't eene vrouw, dan *legitima.*

Herisonné. (waap.), *in elkaar gedoken* (kat).

Herkruist. (waap.), heet het kruis, wanneer zijn armen dwarsarmen dragen.

Hermaeon, *vond, vondst, gevonden goed* of *zaak;* als geschenk van *Hermes* (eig. ondersteuner), den Grieksehen Mercurius. Gr. *hermaion.*

Hermandad, stedenverbond in Aragonië, in de 13e eeuw gesticht om de aanmatigingen van den adel tegen te gaan; letterl. *broederschap,* van sp. *hermano* (broeder); inrichting als de *Hanze,* straffen als door het *Vemgerecht*; later werd met den naam van H. Hermandad ook de *Inquisitie* aangeduid en hare dienaren als *dienaren van de H. Hermandad,* welke naam later op de dienaren der politie overging.

Hermaphroditus, (mythe), zoon van Hermes en Aphrodite, werd, op de bede eener op hem verliefde nymf tot een dubbel-lichaam met haar verbonden, half man, half vrouw. Vandaar heeten natuurverschijnselen met dubbel geslacht (vooral in het plantenrijk voorkomend, zooals bijv. hennep) *hermaphrodieten.*

Hermelijnkruis, (waap.), vier kruiswijs geplaatste hermelijnstaartjes (zie *Pelswerk*).

Hermen, vierkante steenen zuilen, oorspronkelijk *grenspalen,* in oud-Griekenland, gekroond met een kop; vermoedelijk van *Hermes* (Mercurius). Bij de Romeinen heetten zulke standbeelden *Termini* (zie *Terminus*). Het zijn de eerste beginselen der beeldhouwkunst. Zie *Hermes-zuilen.* Er kwamen echter ook Hermen voor met Aphrodite- of Venushoofden, en dit is wellicht de oorsprong of het gevolg der sage van Hermaphroditus (z. a.).

Hermeneutiek, (theol.), tak der theologische wetenschap, die de regels leert, welke men volgen moet bij de verklaring der H. Schrift. Van gr. *hermèneuein* = uiteenzetten, uitleggen.

Hermer, (waap.), *harlwet.*

Hermes, de Grieksche Mercurius; de god van den handel, van de reizigers en de dieven.

Hermes Trismegistus (gr.), *de driemaal grootste Hermes* (of *Mercurius*), de ideale *Thoth* der Egyptenaren als god der maan, beschermer van kunsten en wetenschappen, en zelf als schrijver vereerd van 42 heilige Egyptische schriften, onder den naam van *Hermetische schriften* bekend, en waarvan Clemens Alexandrinus den inhoud opgeeft: ze omvatten de geheele Egyptische wetenschap, de leerregels en de zedenleer, de mythologische dogmatiek en geschiedenis, de liturgie, de burgerlijke en godsdienstige wetgeving, uitgegaan van het Egypt. priesterdom, dat, als middelaar tusschen de goden en het volk, zich als de verpersoonlijking beschouwde van Hermes Trismegistus, beurtelings eene godheid en een historisch persoon, bemiddelaar tusschen goden en menschen, evenals bij de Grieken *Hermes* was.

Hermesianisme, *wijsgeerig-dogmatisch stelsel* van Georg Hermes, r.-k. hoogl. in 1807 te Munster, in '20 te Bonn, † '31. In Pruisen vonden zijne leerstellingen grooten bijval, en in '25 werd hij door Graaf Ferdinand von Spiegel, aartsbisschop van Keulen, tot domheer der Metropolitaan-kerk aldaar benoemd. Zijn stelsel vond bij zijn leven, maar vooral na zijn dood heftige bestrijding en werd in 1835 bij pauselijke breve veroordeeld.

Hermeszuilen, fr. *Hermès de colonnes hermétiques;* vierkant, naar onderen smal toelopend, waarop een kop of borstbeeld stond. Zie *Hermen.*

Hermetiek, *goudmakerskunst.* Van gr. *Hermès,* der Romeinen Mercurius, als god van de winst, het voordeel.

Hermetieken, dwepers, die aan Hermes Trismegistus (z. a.) en zijne schriften (zie *Hermetische schriften*) groot gezag toekenden. Vanhier, dat men sprak van hermetische geneeskunde (die van Paracelsus, zie *Bombast*), herm. vrijmetselarij en herm. sluiting (z. a.).

Hermetische boeken, Egyptische boeken, geschreven onder dictaat van Thoth (den Egypt. Hermes), den schrijver der goden. Jamblichus berekent hun aantal op 20.000, maar Manetho laat het tot 36.525 stuks stijgen. Zie *Hermes Trismegistus*. Deze boeken vermelden, dat de wereld uit een vloeistof werd gemaakt, dat de ziel de vereeniging is van licht en leven, dat niets kan vergaan, dat de ziel verhuist, en dat lijden het gevolg is van beweging.

Hermetische keten, reeks van wijze mannen, op wie naar de Egyptische overlevering de wijsheid van Hermes Trismegistus (z. a.) zich had overgeplant. Door die keten leidde men van dezen Hermes alle wijsheid af. Zij zijn de vaders der

Hermetische kunst, d. i. de kunst of wetenschap om goud te maken; zie *Hermes*.

Hermetische philosophie, een systeem dat slechts drie chemische bestanddeelen erkent, te weten: zout, zwavel en kwikzilver, waaruit het elk natuurverschijnsel verklaart.

Hermetische sluiting, *luchtdichte sluiting* naar Hermes (z. a.), oorspronkelijk het mengsel, waarmee de Alchemisten hunne flesschen en vaten luchtdicht sloten en dat zij *het zegel van Hermes* noemden.

Herminetes, (w a p.), *hermelijn*, doch aan weerszijden van ieder vlokje een rood haar.

Herminois, (w a p.), zie *Goud-hermelijn*.

Hermioné, vrouw van Leontès, koning van Sicilië. Van ontrouw verdacht, wordt zij in de gevangenis geworpen, valt in zwijm en wordt voor dood verklaard. Zij wordt verborgen gehouden totdat haar kind Perdita den huwbaren leeftijd bereikt heeft, als Leontès zijn fout ontdekt en zich weder met haar verzoent.

Hermopolis, zie *Thoth*.

Hernhutters, nakomelingen der Moravische broeders, die in 1722 van den Graaf van Zinzendorf vergunning bekwamen om zich op zijn riddergoed Berthelsdorf neer te zetten. Naar hunne volkplanting, die zij *Hernhut* = des Heeren weide noemden, *Hernhutters*, of ook wegens hunne herkomst de (Evangelische) *broedergemeente* geheeten.

Héro en Leander, *Héro* was eene priesteres van Venus die verliefd werd op *Leander*, die elken nacht den Hellespont overzwom om haar te bezoeken. Op zekeren nacht verdronk hij bij zulk een tocht, en Héro wierp zich van droefheid in zee en verdronk.

Hero-worship, (e n g.), *heldenverëering*, titel van een werk van Thomas Carlyle (geb. 4 Dec. 1795, † 5 Febr. 1881), waarin de schr., ter veredeling van den mensch opwekt, om het heldhaftige te bewonderen, ook daar, waar het zich in eenvoudigen vorm vertoont. *Hero = held*, dat is de man, die *vrienden* en *vijanden* durft hebben en durft optreden zonder menschenvrees.

Herodianen, Matth. XXII: 16 genoemd, Mark. VIII: 15 bedoeld, vormden denkelijk eene godsdienstige sekte, die een mengelmoes van Joodsche en Heidensche begrippen van eerdienst, door Herodes den Groote ingevoerd, er op na hielden.

Heroën, de koningen, vorsten en krijgshelden, die in de gedichten van *Homerus* voorkomen, alsmede alle strijders der oudheid, die zich door kracht, moed, verstand en ervaring onderscheidden. Meerv. van *heros* (zie bij *Hercules*.

Heroïdes of *(helden- en) heldinnenbrieven*, gedichten in den vorm van brieven, waarin merkwaardige (mannen en) vrouwen hun lotgevallen en gevoelens meedeelen; oorspr. van Ovidius. Van l a t. *heroïs* = halfgodin, heldin.

Heroïsche middelen, *waagmiddelen;* met gevaar verbonden of zeer krachtig werkende artsenijen; platweg *paardemiddelen;* van *heroïsch* = heldhaftig, moedig.

Herostratus, een eerzuchtig dweper, die zijn naam door het in brand steken in 356 v. C. van den beroemden tempel van Diana te Efeze zocht te vereeuwigen en daarin slaagde; vandaar worden zijne misdadige navolgers *Herostraten* genoemd.

Herr, die Not ist gross; die ich rief, die Geister, werd' ich nur nicht los, *Heer, de nood is hoog gestegen; de geesten, die ik opriep, kan ik niet van mij weren.* Wanhoopskreet van iemand, die zonder voldoende kennis en macht eene zaak begint, maar de gevolgen voelt en den voortgang niet kan stuiten; bij Goethe in *der Zauberlehrling* zegt dat de man, die de tooverkunsten zijns meesters in praktijk brengt, maar den onwillig in dienaar, dien hij aan 't werk zette, niet naar zijne hand kan stellen.

Herry, (b a r g.), *herberg.*

Hers, (t o o n.), verlichting boven en achter de schermen of coulissen.

Herschild, (w a p.), *wapen,geslachtswapen.*

Herse, herse sarrasine, (f r.), (w a p.), zie *Valdevr.*

Hert, een attribuut van St. Hubertus, wien op de jacht een hert verscheen met een kruis tusschen de horens. In de christelijke kunst ook het symbool van afgezonderd heilig leven; ook naar Ps. XLII: 2 het beeld van verlangen naar God en al wat heilig is.

Hert (Het dorstige —, uithangteeken van herbergen. Spottend ontleend aan de woorden van Ps. XLII : 2*a*.

Hertenschedel, (w a p.), de horens met het been waaraan ze vastzitten.

Hertjesdag, zie *Hartjesdag.*

Hertog, oudtijds een titel, die aan sommige graven verleend werd; in de Germaansche landen meer bepaald een graaf, die tevens het leger (het *heir*) aanvoerde. In de Noordelijke provinciën van ons vaderland was slechts één hertog, die van Gelre; thans is Hertog zoowel een titel van regeerende vorsten, als van den hoogen adel.

Herwissel, (h a n d.), wissel, dien de houder van een geprotesteerden wissel zijnerzijds voor het hem verschuldigde trekt op den trekker of op een der endossanten van dien geprotesteerden wissel.

Herz, mein Herz, warum so traurig? (h g d.), *hart, mijn hart, waarom zoo treurig?* Aanvang van een lied, in 1811 gedicht door Johann Rudolf Wyss (1781—1830).

Hesionê, dochter van Laomedon, koning van Troje, blootgesteld aan een zeemonster, maar ontzet door Hercules.

Hesped, (h e b r.), *treurdienst,* lijkrede.

Hesperiden-tuin, *tuin,* waarin gouden appelen, door een uiterst-waakzamen draak bewaakt. Deze werd gedood door Hercules, die eenige dezer appelen bracht aan Eurystheus (zie *Hercules*). *Hesperides* = westerschen, westelijken, — van *hespera* = avond, het westen — dochters van den nacht, drie of vier in aantal, bewoonsters van dien tuin.

Hesperidum insulae, *de westelijke eilanden,* eilanden aan de kust van Afrika buiten de straat van Gibraltar, eene dagreis verder dan het *Hesperium promontorium* thans *Kaap Verde,* de grens der zeereis van den Carthaagschen zeevaarder Hanno.

Hesperus Vesper, zoon van Astraeus of Cephalus en Eos, of van Atlas; werd toen hij op den berg Atlas astronomische waarnemingen deed, van de aarde weggenomen en als *avondster* aan den hemel geplaatst. Hij was de vader van Hesperis, Atlas' gade, en dus de grootvader der Hesperiden.

Hessian, (a m.), iemand, die zijne beginselen voor geld verkoopt; oorspronkelijk de soldaten uit Hessen, die tijdens den Amerikaanschen vrijheidsoorlog dienst deden.

Hesychasten, (gr.), d. i. *rustenden;* mystieke monnikspartij in de Grieksche Kerk der 14e eeuw, op den berg Athos. Gr. *hèsuchia* = rust.

Het doel heiligt de middelen, ontleend aan een passage in het boek *Medulla theologiae moralis* van den Jezuieten-pater Busenbaum: *Cum finis est licitus etiam media sunt licita.* Daarnaar legt Paseal in zijn *Provinciales* aan een Jezuiet de woorden in den mond: *Nous corrigeons le vice du moyen par la pureté de la fin.*

Het doode punt, de Tweede Kamer in 1886, verdeeld in twee *gelijke* elkaar weerstrevende kampen.

Het hemd is nader dan de rok, *men zorgt 't eerst voor zichzelf;* ontleend aan het blijspel *Trinummus* van Plautus. Daar luidt het *Tunica propior pallio.*

Het is al boter tot den boôm, voorlaatste regel uit Vondel's *Leeuwendalers,* nl. de kans is geheel met boter gevuld, fig. het is alles goed en schoon.

Het ligt mij als lood op het hart, ontleend aan Vondel's *Maeghden* I, 2, waar de Aartsbisschop zegt: „Die zwarigheid heeft mij, *als lood, op 't hart geleghen.*

Het loopt met Amsterdam, gelijck ghy hoort, ten ende, Vondel, *Gysbr.* IV, 1, reg. 1, woorden van Gozewijn van Aemstel tot Klaeris van Velzen, waar de toomelooze benden der vijanden elk ongemoeid kunnen naderen.

Het moet! woord van Thorbecke als lid van de Tweede Kamer bij de verdediging van het wetsontwerp tot den aanleg van de nieuwe waterwegen van Amsterdam en Rotterdam naar zee.

Het puntje van een gauwe pen Is 't felste wapen dat ik ken. Cats, *Spiegel van den Ouden en Nieuwen Tijd,* Afd. *Leersame sinspreuken.*

Het wintert fel, wanneer een wolf den ander eet, Vondel, *Gysbr.,* I reg. 228 lees: *het wintert fel, wanneer 't een oudier 't ander eet,* gewoonlijk gebruikt in den zin: het moet al heel erg loopen, eer partijgenooten twisten. — Bij Vondel is 't anders: Willebord verklaart aan Gysbregt, hoe het komt, dat het leger optrok, en verhaalt, hoe Diedrick en Egmond oneenig werden: bovenstaande woorden haalt hij vooraf aan in den zin: het werd een benauwde tijd (voor het leger) daar de hoofden het oneens werden.

Het zijn de slechtste vruchten niet, Waaraan de wespen knagen: verkort van:

Als laster pijlen op u schiet,
Dan moet gij naar geen reden vragen:
De slechtste vruchten zijn het niet,
Waaraan de wespen knagen.

vertaald uit het gedicht *Trost* van Bürger, waarin:

Wenn dich die Lästerzunge sticht,
So lass dir dies zum Troste sagen:
Die schlechtsten Früchte sind es nicht,
Woran die Wespen nagen.

De 2e regel wordt ook geciteerd als: Wil dat geduldig dragen.

Hetaere, (gr.), letterlijk *crieadin,* naam in oud-Griekenland voor publieke vrouwen, sommigen van hooge ontwikkeling en van invloed op de staatkunde, gelijk de maitressen van vele Fransche koningen.

Hetaerie, (gr.), *verbond,* geheim genootschap in het laatst der 18e eeuw gesticht door den Thessaliër *Rhigas,* dat heeft bijgedragen tot de voorbereiding van den Grieksehen vrijheidsoorlog (1821—'28).

Hethiërs, Hittiten of **Khiti,** volk der oudheid, dat vóór de Phenicische beschaving een machtig keizerrijk in Klein-Azië stichtte.

Hetwelk doende, slotzin van verzoekschriften; naar 't lat. *quod faciendo bene facies* (door 't welk te doen, gij wèl zult doen), afgekort omdat men 't beleefder vindt, tegenover meerderen, even iets aan te duiden, dan alles ten volle te uiten.

Heulen, (z. h o l l.), *kussen*, bepaaldelijk op een brug *(heul)*, wanneer men met een gezelschap uit speelrijden is. Volgens de *Batavische Arcadia* zou de oorsprong liggen in het ongeval, dat een edelman met zijn meisje overkwam toen zij de brug misten en in de vaart reden en aldaar verdronken, terwijl de voerman „heul! heul!" (hulp!) riep.

Heurêka, (g r.), *Ik heb het gevonden!* uitroep van Archimedes, toen hij in het bad tot de ontdekking kwam van de naar hem genoemde wet, dat nl. een lichaam in een vloeistof gedompeld, zóóveel aan gewicht verliest, als de hoeveelheid vloeistof weegt, die het wegstoot.

Heuristische methode, de leerwijze waarbij men zijne vragen zoo inricht dat men den leerling de antwoorden doet vinden; zie *Socratische leerwijs*.

Heurte, (f r., w a p.), *blauw schijfje*; c u g. *hurt*.

Heuvel (Van een — geknauwt, (b a r g.), *van een dollen hond gebeten*.

Heuvelen valt op ons, en bergen, bedekt ons! Luk. XXIII : 30; smartkreet der vertwijfeling, door Jezus in den mond gelegd aan de vrouwen, die hem, den Kruisdrager, weenend volgden van Gabbatha naar Golgotha.

Hewel, (h e b r.), *ijdelheid;* — **hawwalim!** *ijdelheid der ijdelheden!* uitroep, aan Pred. I : 2 ontleend in den zin van: *louter dwaasheid!* H e b r. *habal habalim*.

Hexaemeron, (g r.), *zesdaagsch werk*, de schepping der wereld door God, gelijk die in Gen. I. en II. verhaald wordt. Titel van een werk daarover van den kerkvader St. Basilius (4e eeuw).

Hexapla, (g r.), lett. *het zesvoudige*, titel van een door den kerkvader Origenes († 254 n. C.) geleverde kritische bewerking van het Oude Testament, in zes naast elkander geplaatste kolommen. In de eerste staat Hebr. tekst met Hebr. letters; in de tweede Hebr. tekst met Gr. letters; in de vier overigen vier verschillende bekende Grieksche vertalingen. Het werk is verloren. Er bestaan nog enkele fragmenten van.

Hiaat, *opening* of *gaping* = onbrekende stukken in geschriften, vooral handschriften. Ook gebrek of sprong in redeneering of bewijsvoering. In de sprankleer het samenstooten van twee klinkletters, de eene aan het einde van lettergreep of woord, de andere aan het begin van een volgende sylbe of woord. Van l a t. *hiare* = gapen, wijd openstaan.

Hiatus maxime deflendus, (l a t.), *een hoogst betreurenswaardig hiaat*, vooral gebruikt aangaande oude, klassieke werken, die defect zijn, waarbij dus het *hiaat* (de uit- of weglating) bestaat in het verloren gegane gedeelte.

Hiawatha, zoon van Mudjekeewis (westenwind) en Wenonah; zijne moeder stierf toen hij nog zeer jong was, en Hiawatha werd grootgebracht bij zijne grootmoeder Nokomis, dochter van de Maan; hij stelt den vooruitgang in beschaving onder de Indianen van Noord-Amerika voor.

Hibbert-Lectures, (e n g.), lezingen gehouden voor rekening van J o h n H i b b e r t te Londen, die daarvoor een groot fonds maliet, verbonden aan de Hoogeschool te Oxford, ter verspreiding van 't Christendom in zijn eenvoudigsten en begrijpelijksten vorm; langs den weg van vergelijkende Godsdienstgeschiedenis, wilde men allereerst aantoonen, wat het Christendom boven andere godsdiensten vóór heeft; langs den weg der Philosophie den grond doen kennen, waarop het steunt; en eindelijk langs den weg der Kerkgeschiedenis het eigenlijk Christelijke van de later toegevoegde ideeën leeren onderscheiden.

Hibernia, oud-rom. naam voor *Ierland*. Ook *Ivernia, Juvernia*, door A r i s t o t e l e s *Ierne* geheeten, naar den volksstam der *Iernen*, die ten tijde van Ptolemaeus (2e eeuw n. C.) in Zuidwestelijk Ierland woonden. P l i n i u s zegt, dat de Iersche moeders hunnen kinderen met zwaarden in plaats van met lepels het voedsel toedienden.

Hibridisch woord, lat.: *vox hibrida*, mengelwoord; woord uit twee talen saamgesteld; van *hibrida* of *hybrida*, wezen, dat van twee verschillende soorten afstamt, bastaard, bijv. de muilezel.

Hic, vindt men in oude boeken vaak als aanteekening bijgeschreven. Het is een verkorting van *hic sistendum hic animadvertendum* = lees hier even met aandacht, let hier even op; een aanduiding, dat hier nu een gewichtige passage staat. Larousse, in zijn werkje *Petite pace Latine*, haalt een Fransch spreekwoord aan: *C'est là le hic* in den zin van *Hier is het gewichtige punt der kwestie.*

Hic et nunc, (lat.), *hier en nu*, d. i. onmiddellijk, zonder uitstel; bijv. bij het stellen van een categorischen eisch.

Hic et ubique, (lat.), *hier en overal. Hic et ubique terrarum* is het devies van de Universiteit te Parijs.

Hic haeret aqua, (lat.), lett. *hier staat het water stil*, fig. *hier komt de zwarigheid.* Uit Cicero, *De offic.* III, 33, 117 (sed aqua haeret, ut aiunt) ook in *Ad Quintum fratrem*, II, 8, *in hac causa mihi aqua haeret;* ontleend aan de oude waterwerken, die natuurlijk stil bleven staan, als het water niet geregeld doorliep. Zie *Aqua haeret.*

Hic jacet, (lat.), *grafsteen*, maar de eerste twee woorden, waarmede elk grafschrift begint, nl. *hic jacet* = hier ligt, enz.

Hic liber est in quo sua quaerit dogmata quisque. Invenit et pariter dogmata quisque sua, (lat.), *Dit* (nl. de Bijbel) *is het boek, waarin elk zijne stellingen zoekt; en waarin evenveel elk zijne meeningen teruggevindt.* Gezegde van S. Werenfels, 1696—1740 professor te Bazel. Variant van *Ieder ketter heeft zijn letter.*

Hic niger est, hunc tu, Romane, cuveto! (lat.), *dat is een zwarte, wees voor hem op uw hoede, o burger van Rome!* Hor. *Sat.* 4, 85. *Niger* = goddeloos, boosaardig. Ook bij de Grieken *melanes* = goddeloozen.

Hic Pes Imperii. Huc Usque Jus Staurlae.
Het eerste dezer twee oude opschriften der voormalige Heezepoort te Nijmegen *Hier is de voet des Rijks,* duidt aan, dat Nijmegen van ouds de uiterste grenspaal van 't Duitsche Rijk is geweest. Zekere vlakte buiten die poort draagt nog den naam van *de Romesche voet.* — Het tweede: *Tot hiertoe strekt zich het Staure of Stuyrrecht uit,* ziet denkelijk op zekere tol of schatting, die de Frankische koningen of Duitsche keizers tot Nijmegen toe plachten in te vorderen. Zekere schatting op de wijnen in Duitschland wordt nog *Romes-Stuyr,* en eene bede tot voortzetting van den oorlog tegen de Turken werd *Turken-Stuyr* geheeten. *Steuer* (hgd.) = schatting, belasting, hoofdgeld.

Hic Rhodus, hic salta, (lat.), *hier is Rhodus, hier moet gij springen;* spreuk onder het wapen der gelijknamige hoofdstad van dit eiland, waarschijnlijk afkomstig van een der St. Jansridders. De spreuk wordt vermeld in de *Adagia* van Erasmus, Chil. III, Cent. III, n°. 28, en is ontleend aan de 14e fabel van Aesopus, waarin een snoever voorkomt, die verzekerde te Rhodus een sprong of dans te hebben uitgevoerd, welken niemand had kunnen nadoen. Een der aanwezigen zou hem bij zijn woord gevat en geantwoord hebben: verbeeld u, dat Rhodus *hier* is; doe dan *nu* ook eens dien sprong. Misdien gebezigd, om een snoever den mond te snoeren, in dezen zin: „Vertoon hier uw kunst, zoo men u geloven zal."

Hic Verbum Caro factum est, (lat.), *Hier is het Woord Vleesch geworden,* Joh. I : 14; opschrift boven het altaar in de kapel der Aankondiging (Maria-boodschap, Luk. I : 26, 31) in de onderaardsche kerk bij het Franciskanerklooster te Nazareth.

Hickory, (a.m.), of *Old Hickory,* bijnaam, dien de soldaten in 1813 aan hun generaal, later president Andrew Jackson gaven; naar *hickory* (Carya alba, C. glabra, C. amara) de Amerikaansche walnoot, hard van dop en taai van hout; de *taaiheid* van dat hout

bracht men over op den generaal, die tegen alles bestand was.

Hicksites, naam der Kwakers in Philadelphia, die zich in 1840 van hunne geloofsgenooten hebben afgezonderd.

Hidalgo, (s.p.), titel van den lageren adel, en wel Hidalgos uit kracht van geboorte *(Hidalgos de naturaleza)*, en Hidalgos krachtens privilegie *(Hidalgos de privilegio)* die hun adeldom aan verdiensten jegens hun koning of aan hun geld danken; van port. *Fidalgo* d. i. *filho d'algo* = zoon van vermogen, dus: rijkeluï's-kind.

Hier ist die Stelle, wo ich sterblich bin, *hier is de plaats, waar ik sterfelijk ben,* Schiller, *Don Carlos,* I, 6, zegt de Koning tot de Koningin; hij is een rijk en machtig vorst, maar alles, wat hij bezit heeft vóór hem een ander gehad, zal ná hem een ander hebben, dat behoort den Vorst; doch den *mensch* behoort deze beminde gemalin en *die* alleen vreest hij te verliezen; zijn *hart*, dat is de trefbare plaats.

Hier sind die starken Wurzeln deiner Kraft, *hier zijn de sterke wortels uwer kracht,* Schiller, *Wilh. Tell,* II, 1, vermaning van Attinghausen aan Rudenz, dat hij in Zwitserland, in zijn eigen land, sterk en machtig is, maar machteloos in Oostenrijk, waar hij, om hofgunst te winnen, wil heengaan en denkt aanzienlijker te zijn.

Hier steh ich, ein entlaubter Stamm, *hier sta ik, een ontbladerde stam,* Schiller, *Wallenstein's Tod,* III, 13; zegt Wallenstein, als hij, door Octavio verraden, van zijn machtigsten steun, dien van het leger, is beroofd. Maar hij voegt er aan toe, dat de scheppende macht in het merg toch nog voortleeft.

Hier stehe ich! ich kann nicht anders, Gott helfe mir! Amen. Woord van Luther den 18den April 1521 op den rijksdag te Worms gesproken, als antwoord op de vraag of hij tot het oude geloof wilde terugkeeren.

Hier stond de spreker stil, spottenderwijs van of tot iemand gezegd, die niet verder voort kan, hetzij met redeneeren, toasten, hetzij met aftrooven in 't kaartspel. Het citaat is ontleend aan Tollens' *Tafereel der overwintering op Nova-Zembla:*

„Hier houdt de spreker stil; hij snikt;
(hij kan niet meer."

Hiërarchie, *priesterheerschappij;* ook de rangorde waarin de priesters op elkaar volgen; van gr. *hiëros* = heilig en *archê* = heerschappij; verder toegepast op alle goed geordende besturen.

Hiëratisch schrift, lett. priesterlijk schrift, het meest gewone, meer uit letters dan uit afbeeldingen bestaande schrift der Egyptische priesters.

Hiërodoelen of *tempeldienaren,* (g.r.), personen, die aan den tempeldienst verbonden waren; in het bijzonder in Syrië, Phenicië en Klein-Azië vrouwen, die zich voor een geschenk aan de godheid, ter beschikking van de bezoekers stelden.

Hiëroglyphen, (g.r.), lett. *heilige inscriptiën,* het oud-Egyptisch beeldschrift, door de priesters meest in steen gegraveerd, maar ook op papyrus-rollen voorkomend. Het waren afbeeldingen van menschen, dieren, huisraad, enz. Uit *hiëros* en *glupheïn* (uithollen, uitsnijden).

Hiëromonachus, *monnik des heiligdoms.* Zij staan in de Grieksche Kerk onder den archimandriet (z. a.). Uit g.r. *hiëron* (heiligdom) en *monachus* (monnik).

Hiëronymieten, (r.-k.), ook *Hieronymianen, Hermieten* of *Kluizenaars* genaamd, 1°. de gemeenschappelijke naam van vier verschillende geestelijke orden in Spanje en Italië, die alle den kerkleeraar Hiëronymus als patroon en voorbeeld vereeren, gesticht omstreeks 1370; 2°. eene congregatie van geestelijken, die ook *Jesuaten* (z. a.) genoemd werden.

Hiëronymus d'or, Westfaalsche gouden munt van Jerôme Bonaparte (a° 1807—13 koning van Westfalen) à 5 Thaler of *f* 9.— Ned.

Hiërophant, opperpriester der godsdienstige plechtigheden in Eleusis; van daar (wegens het geheimzinnige dier

plechtigheden) iemand, die zich in zijne betrekking zeer geheimzinnig en voornaam voordoet. Uit g.r. *hiéros* (heilig) en *phaínein* (aan 't licht brengen). Plutarchus noemt den Pontifex Maximus der Romeinen aldus. Zie *Mystagoog*.

High Church, lett. *de Hooge Kerk*, de richting in de Anglicaansche of Episcopale Kerk, de *Staatskerk* in Engeland, die liturgische gebruiken en artisticken eeredienst hoog houdt; daaruit ontstond de benaming *high churchman* naast *low churchman*, nl. aanhanger der vrije Kerk, die tegen dat vormelijke is en onafhankelijk van de Regeering haar eigen geestelijken aanstelt.

High Commissioner, *hooge commissie-houder*, vertegenwoordiger der Koningin van Engeland of *Gouverneur* der Britsche Kaapkolonie in Z.-Afrika.

High-life, (eng.), zie *Haute volée*.

Highlander, *Hooglaander, Bergschot*; bewoner van de *Highlands*, d.i. de Hoogvlakten in Schotland.

Highwaymen, (eng.), roovers te paard, die weleer vooral in den omtrek van Londen de wegen onveilig maakten; van eng. *highway*, heerweg, openbare weg, en *men* (mv. van *man*) = menschen.

Hij heeft geslapen als Jonas, wordt gezegd van iemand, die lang en vast heeft geslapen, vgl. Jon. I : 5.

Hij heeft vele vonden gezocht; Pred. VII : 29.

Hij is met krijgsmanseere in 't harrenas gestorven, Vondel, *Gysbrecht* V, 1; vs. 1542, waar eigenlijk staat *Hy is met vollen roem in 't harrenas gestorven;* woorden van Gysbreght bij den dood van Arend van Aemstel.

Hij is niet van gisteren, *hij is ervaren en slim*, naar Job VIII : 9.

Hij kwispelstaart en loopt (in 't rond
En springt op mijnen schoot. Van Alphen; schertsend aangehaald als iemand zich voor een kleinigheid bijzonder dankbaar betoont; het kinderversje, waaraan dit ontleend is, begint nl. met de woorden *Hoe dankbaar is mijn kleine hond voor beentjes en voor brood*.

Hij vraagt naar God noch goed mensch, *hij bekommert zich om niets of niemand;* naar Luk. XVIII : 1—5.

Hij weet van algebra zoo min als hemelteekenen, Langendijk, *de Wiskunstenaars*, 10e tooneel, naar een uitval van Urinaal tegen Anselmus; Urinaal en Raasshollius zitten geleerde gesprekken te houden en zouden Anselmus graag zien heen gaan; om hem te ergeren zegt Urinaal: „Jij weet" enz.

Hij zit bij de goden, *hij is bezig met geld tellen;* naar Exod. XXXII : 4.

Hijlikmaker, zie *Heiligmaker*.

Hijschen, (k. m. a.), *blozen*, rood worden.

Hildebrand (Een —, bij velen synoniem met een hartstochtelijk, listig en sluw persoon, die alles weet door te drijven; naar *Hildebrand*, familienaam van Paus Gregorius VII (1073—1085), bekend door zijn verzet tegen de aanspraken der Duitsche keizers op het kerkelijk gezag, en vooral verfoeid door de vroegere hervormers.

Hildebrandismus, het stelsel van verzet tegen het ingrijpen van de wereldlijke macht in kerkelijke zaken, gelijk Gregorius VII dit opvatte; zie *Hildebrand*.

Hildur, (n. myth.), godin van den oorlog.

Hilf, Samiel! *help, Samiel*, ook dikwijls in den vorm *Samuel, hilf!* Citaat uit de *Freischütz*, muziek van Karl Maria von Weber, woorden van Fr. Kind (1768—1843) in 1821 het eerst te Berlijn opgevoerd; dat roept nl. de booze Kasper telkens als hij de hulp van den boozen geest noodig heeft.

Hillel's geduld, *onuitputtelijk geduld*. Naar Hillel, bijgenaamd den Babyloniër, den beroemden Joodschen geleerde, voorzitter van het Sanhedrin

te Jeruzalem, van wien in den Talmud treffende berichten worden gegeven omtrent zijn onverstoorbaar bescheiden geduld. Hij leefde van ongeveer 80 v. C. tot 10 na C.

Himmelhoch jauchzend, zum Tode betrübt, *hemelhoog juichend, (en toch) doodsbedroefd*, voorlaatste regel uit het lied van Clärchen in Goethe's *Egmont*, dat den zielstoestand eener (romantisch) verliefde maagd teekent.

Hinayana, *kleine wagen*, partij onder de Buddhisten, die het oude orthodoxe Buddhisme tracht te handhaven. In tegenstelling met de *Mâhayâna* (de groote wagen), die de polytheïstische verandering, de ontaarding van het Buddhisme in een veelgodendom, verdedigt. De groote wagen wint het, in den tegenstand der beide partijen onderling, van den kleinen.

Hinc fructus carpat Apollo, (lat.), *laat Apollo hieruit vruchten plukken of lezen*, leus van een disputgezelschap onder de studenten van het voormalig Athenaeum te Deventer, welk gezelschap in 1849 nog bestond.

Hinc illae lacrimae, (lat.), *vandaar die tranen*, Terentius, *Andria* I, 1, 99 (126) aangehaald bij Cicero, *Oratio pro Caelio*, 25, 61, Horatius, *Epistolae* I, 19, 41; daar wringt de schoen, dat is de oorzaak van het kwaad.

Hinc occidit, inde resurgit, (lat.), *van hier* (wat *dit* wapen betreft) *gaat het* (geslacht) *ten onder, van daar* (wat *dat* wapen betreft) *gaat het weder op*. In oude stamtafels leest men dit soms, ingeval van wapenverandering of wapenvermeerdering; *hinc occidit* onder het te vervangen, *inde resurgit* onder het nieuw aan te nemen wapen. Naar een zinnebeeld, aan het onder- en opgaan der zon ontleend.

Hinderwet, spotbenaming der wet van 1875, regelend het toezicht bij het oprichten van inrichtingen, welke gevaar, schade of *hinder* veroorzaken kunnen, bijv. muskus-fabrieken, bewaarplaatsen van dynamiet, enz. enz.

Hinken op twee gedachten, niet weten, wat te kiezen; uit I Kon. XVIII : 21.

Hippodromus, *renbaan voor paarden en wagens*, leeft voort in ons *hippodrome*; van *hippos* (paard) en *dromos* (loop).

Hippogryph of **Hippogrif,** (myth.), *gevleugeld paard*, gesproten uit een griffioen en een merrie-veulen; van gr. *hippos*, paard en *gryphos*, griffioen, een symbool van liefde.

Hippokras, zoete kruidenwijn, op kaneel en andere specerijen en suiker getrokken en gefiltreerde wijn, inzonderheid voor bruiloften bestemd; naar den Grieksehen geneesheer Hippokrates († 377 v. C.) genoemd. Ook wel Hipokras, zelfs *Ypokras* (z. a.) geschreven.

Hippokratici, artsen, die den beroemden gr. arts Hippokrates tot voorbeeld nemen, inzonderheid de ervaring als den grondslag van hun weten erkennen.

Hippokratisch gelaat, zie *Facies Hippocratica*.

Hippokratische school, *geneeskundige school*, zoo genaamd naar Hippokrates, den stichter; zie *Dogmatische school*.

Hippokrene, (gr.), *Fons Caballinus*, bron, op den Helicon, ontstaan door den hoefslag van Pegasus, het gevleugeld dichterpaard. Het water er van bracht dengene, die er van dronk, in dichterlijke geestvervoering; van *hippos* = paard en *krènè* = kunstig d. i. de door kunst ontstane bron, in tegenstelling van *pègè*, natuurlijke bron.

Hippolyte, koningin der Amazonen en dochter van Mars. Beroemd was de gordel, dien zij van haar vader ten geschenke had gekregen, en het was een der twaalf werken van Hercules (z. a.) dien gordel te bemachtigen.

Hippolytos, zoon van Theseus, koning van Attica, die door wilde paarden meegesleept, omkwam, maar door Esculapios in het leven werd teruggeroepen. Zie *Paarden van H.*

Hirka i sjerif, de heilige rok der Mohammedanen. Mohammed gaf dit kleed van zwart kamelot door hemzelf gedragen, in 630 ten geschenke aan den dichter Kiab ibu Zohair voor een door dezen vervaardigd loflied op God en den Profeet. Sedert 700 blijft de rok in bewaring van den *Hirka i sjerif Sjeikhi* of den *Sjeik van den H. rok*, steeds den oudsten zoon uit de nakomelingschap van den dichter.

Hirondelles of **Mulles hirondelles,** *bijzonder lichte reiskoffers* uit houtkrullen en zeildoek vervaardigd. *Hirondelle* (fr.) = zwaluw, een bijzonder licht diertje, tevens *trek*vogeltje.

Hirout, (wap.), zie *Heraut*.

Hisce igitur feliciter peractis, (lat.), *dit alzoo voorspoedig volbracht zijnde;* begin van de formule, waarmede vroeger de promovendus na het verdedigen van zijn proefschrift bij eene publieke promotie den Rector Magnificus, den Academischen Senaat, enz. zijn dank placht te betuigen.

Hispania Tarraconensis, zie *H. C.*

Histoire-bataille, (fr.), *oorlogsgeschiedenis,* eene soort van geschiedenis-behandeling, waarbij alleen melding wordt gemaakt van oorlogen, veld-lagen en vredesverdragen, maar waarbij de beschavingsgeschiedenis geheel buiten beschouwing blijft.

Historia morbi, (lat.), *de geschiedenis eener ziekte,* het ziekteverloop. Ook in schertsen: het verloop eener ongunstige, onaangename zaak.

Historiae moralisatae, zie *Gesta Romanorum*.

Ho, (chin.), *rivier, vloed.* Als uitgang in Chin. plaatsnamen.

Hoâng, oude titel der Chineesche koningen, lett. *oppermachtig heer.*

Hobbe- of **schepkaas,** Leidsche en Friesche, Goudsche en Geldersche, magere kaas; eng. *meagre cheese.*

Hobbema (De Engelsche —, John Chrome Sr. van Norwich, wiens laatste woorden waren: „o Hobbema Hobbema, hoezeer bemin ik u!" Doelend op Meindert Hobbema den Nederlandschen landschapschilder († omstr. 1670), die een tweede Ruysdael genoemd is.

Hobbema (De Schotsche —, P. Nasmyth, Schotsch landschapschilder, geboren in 1831.

Hobbisme, Hobbesianisme, politisch absolutisme volgens 't wijsgeerig stelsel van den Engelschman Thomas Hobbes (1588—1679), den schrijver van het vinnig spotschrift *The Leviathan* (z. a.).

Hobby-horse, *stokpaardje,* fig. geliefkoosd onderwerp van gesprek, dat iemand te pas of te onpas overal aanroert.

Hobo, (muz.), ook *oba,* muziekinstrument; zie *Hautbois*.

Hoca, berucht hazardspel, in het midden der 17e eeuw druk in Frankrijk gespeeld.

Hoc age, (lat.), lett. *doe dit!* d. i. *ter zake! geef acht! opgepast!* Horatius, *Sativae* II, 3, 152; *Epistolae* I, 18, 88, e. e. Met deze woorden versloeg de bevelhebber der lijfwacht Cassius Chaerea in 41 n. C. keizer Caligula (Suetonius, *Caligula* 51). In het meervoud, als men tot meer dan één persoon spreekt, *hoc agite* (Terentius, *Eunuchus*, 130; Juvenalis, 7, 20).

Hoc anno (h. a.), (lat.), *in dit jaar;* **hoc mense (h. m.),** *in deze maand;* **hoc tempore (h. t.),** *op dit tijdstip of oogenblik;* **hoc loco (h. l.),** *te dezer plaatse.* Evenzoo **hujus anni (h. a.),** *van dit jaar;* **hujus mensis (h. m.)** of alleen **hujus (huj.),** *van deze maand, dezer;* **hujus loci (h. l.),** *van deze plaats.* Allen gewone lat. uitdrukkingen, waarvan hier en daar ook wel voorbeelden, bij de oude schrijvers zullen voorkomen, zij het niet als vaststaande termen zooals tegenwoordig.

Hoc erat in votis, (lat.), *dat behoorde tot mijne wenschen,* Horatius, Sat. VI, 1.

Hoc est (h. e.), (lat.), *dat is, dat beduidt, dat wil zeggen,* bij Cicero e. a.

Hoc genus omne, (lat.), Horatius, *Satirae* I, 2, 2 *dat geheele saart,* alle menschen van dat slag, al dat volk (met verachting).

Hoc habet, (lat.), Vergilius, *Aeneïs* 12, 296. *Dien* (houw enz.) *heeft hij het! die is raak.* Ook alleen *Habet,* vgl. Terentius, *Andria* I, 1, 56 (83) waar het van verliefdheid (Cupido's pijl) gebruikt wordt. Ook uitroep van 't publiek bij de verwonding van een gladiator door een ander.

Hoc signo vinces, (lat.), andere vorm voor *In hoc signo vinces* (z. a. v.). In dit teeken zult gij verwinnen.

Hoc volo, sic jubeo, sit pro ratione voluntas, (lat.), Juvenalis, *Satirae,* 6, 23. *Dit is mijn wil, zoo luidt mijn bevel, mijn wil gelde voor reden* (dat het mijn wil is, zij voldoende grond om de zaak te volbrengen), eene spreuk, die vooral druk besproken werd, toen Wilhelm II, keizer van Duitschland in een stamboek schreef *sic volo sic jubeo.* Voor *sit* bezigt men ook wel *stat* d. i. *staat.*

Hocke, (wap.), *wapenrok.*

Hockey, (sport.), Engelsch bal-spel, dat op 't ijs gespeeld wordt, thans door de jeugd hier te lande ook op den grond, met de regels voor het voetbal-spel. De bal wordt echter niet met den voet, maar met een, aan het einde afgeplatten stok weggeslagen.

Hocus-pocus-pas! Formule van een goochelaar, om de aandacht te wekken, als hij toeren gaat verrichten. De oorsprong is twijfelachtig. Meestal wordt beweerd, dat het in den Hervormingstijd, bij den strijd over het H. Avondmaal, ontstond uit *hoc est corpus (meus)* = dat is mijn lichaam, de toewijdingsformule ook bij de mis, en dat het vandaar het tooverwoord werd bij goocheltoeren. Volgens anderen is de term verbasterd uit *jocus pueri (het spel van den zak, van de goocheltasch) pars* (est paratus) *is gereed.* Volgens anderen beduidt *pas* z. v. a. *passe* (passez!) d. i. „ga over!" nl. onzichtbaar van den éénen beker in den anderen, en moet voor tooverspreuk dienen. Misschien herinneren de eerste twee woorden aan den Italiaan (Samson) *Okos Bokos,* die in 1634 te Amsterdam verblijf hield als uitvinder van een „constich stuck vertoonende de Deluvie en Suntvloet mitte appendentie van dien ten tijde Noachs geschiet".

Hodie mihi, cras tibi (sc. **accidit**), (lat.), *Heden* (overkomt het) *mij, morgen u;* vandaag is het mijn beurt, morgen de uwe.

Hoe is het mogelijck dat ghy 't hebt konnen zien? Vondel, *Gysbreght,* V vs. 1395, vraag van Gysbrecht aan den Bode, als deze binnenkomt met de verzuchting, dat hij den bisschop en de abdis heeft zien sterven.

Hoe kan een beest zoo dankbaar zijn. Van Alphen, schertsend gebruikt, als iemand zeer dankbaar is of tegen den wil van den gastheer voor een aangeboden schotel bedankt. Vgl. *Hij kwispelstaart,* enz.

Hoed, (wap.), 1°. de gewone bedekking der wapens van hooge geestelijken; altijd in de gedaante van den kardinaalshoed, doch naar den rang verschillend in kleur en aantal kwasten, de kardinaal vijftien, de aartsbisschop tien, de bisschop zes aan iedere zijde; 2°. in 't wapen zelf de 16e-eeuwsche hoed met spitsen bol, de rand dikwijls opgeslagen en anders gekleurd.

Hoed, het zinnebeeld der vrijheid. Bij de Romeinen liepen de slaven bloothoofds. De slaaf, die vrijgelaten werd, werd *pileo donatus,* een met den hoed begiftigde.

Hoed, vroegere Ned. inhoudsmaat, voor steenkolen = 11,7268 Ned. mud, voor kalk = 9,712 mud.

Hoeder (Ben ik mijns broeders —? Volgens Gen. IV : 9 vraag van Kaïn, na zijn broedermoord, tot zijne verontschuldiging; of liever als ontwijkend antwoord bedoeld. Dikwerf gebezigd als Zendingsleus, ter opwekking van belangstelling der Christenen in de Heidenwereld.

Hoedjesschelling, een schelling alleen in Middelburg geslagen, vertoonende aan de eene zijde een liggenden leeuw met een speer, waarop de vrijheidshoed, aan de andere zijde het Zeeuwsche wapen.

Hoefslag, een gedeelte van een rivierdijk, dat door de eigenaars van bepaald daarvoor aangewezen *hoeven*, de *gehoefslaagden* of *gedijkslaagden* geheeten, onderhouden werd. Een in dergelijke deelen ingedeelde dijk heette *verhoefslaagd*, *verscreaad* of *verstaeld*.

Hoefslag, het pad, dat langs de binnenzijde der wanden van de manége loopt.

Hoeft (Het —, (b a r g.), *het brood*.

Hockig, (w a p.), getande figuren, wanneer de tanden meer dan drie in getal zijn.

Hekoen bezar, *majoor* bij de Alfoeren in de Minahassa op Celebes.

Hoekom (t r a n s v.), *waarom*; bijv. hoekom was hull' toen stil? *Hoekom* = *hoe komt het?*.

Hoekschen en Kabeljauwschen, zie *Hamati*.

Hoeloe, (m a l.), *hoofd* in de hoftaal.

Hoeloebalang, *hoofd* met wereldlijk gezag, onder de Atjehers. Deze noemden den Generaal Karel van der Heijden „onzen besten hoeloebalang".

Hoeloebalangschap, *staat in Atjeh* als *staatkundige* indeeling maast de *Mukims* (z. a.) als *kerkelijke*. Atjèh *oeléèbalang*, m a l. *hoeloebalang* is een echt wereldlijke titel, z. v. a. aanvoerder in den krijg.

Hoema, (m a l.), *verlaten, niet meer bebouwd rijsveld*.

Hoenderkop, (t r a n s v.), *aangeschoten, dronken*.

Hoera, juichkreet, afkomstig van de Kozakken, en wel van 't woord *„hurrah"*, dat afgeleid wordt van *urah*, de gebiedende wijs van 't Turksche werkwoord *urmak* = dooden. „Hoera" beteekent dus „sla dood!" Deze oorlogskreet der Kozakken werd in 1813 door de Nederlanders als een juichtoon = *hoezee!* overgenomen.

Hoeri, zie *Houri*.

Hoesie, (b a r g.), *geodaraar*.

Hoeta, *woonverblijf*, waarin soms een Mohammedaansch bedehuisje wordt opgericht, op Sumatra.

Hoetan of **Oetan,** (m a l.), *bosch, wildernis*; vandaar *orang oetan* of *hoetan* (boschmensch).

Hoetcleet, hoeftcleet, (w a p.), *hoofdkleed*, nl. *de helmkleeden*.

Hoeter, (b a r g.), *mes*.

Hof (d. i. *de tuin*). De — van Jozef van Arimathea bevat *het Heilige Graf*.
De — van Engeland, *Worcestershire* en *Kent*.
De — van Europa, *Italië*.
De — van Frankrijk, *Amboise, Touraine*.
De — van Italië, *Sicilië*.
De — van Spanje, *Andalusië*.
De — van het Westen, *Illinois* en *Kansas*.
De — der Wereld, het gebied der *Missisippi*.

Hofbeer, vet varken, dat de Utrechtenaars volgens oud gebruik jaarlijks aan de Hollanders zonden, en dat verdeeld werd als geschenk voor den Stadhouder, den President van den Hove en andere hooge dignitarissen. De oorsprong van die verplichting ligt in het duister, maar dagteekent van vóór 1450; het zenden van den beer werd op voordracht van Hugo de Groot kwijtgescholden, maar de Heeren kregen schadevergoeding voor 't gemis hunner portie, en het laatst nog prins Willem V voor zijn aandeel 27.5 gulden.

Hofnaart (Ter — gaan, appelleeren van een hof of hooge bank, bijv. van de Nijmeegsche aan de hooge schepenbank te Aken. **Hofnaart** = *vaart* (tocht) *naar een hof*.

Hoffähig (h g d.), *hofwaardig*, geschikt voor een Hof, om aan een vorstlijk Hof te vertoeven. Koningin Victoria maakte door haar bezoek indertijd aan Parijs, keizer Napoleon III en vooral keizerin Eugénie voor Europa *hoffähig*.

Hoffmann's droppels, mengsel van gelijke deelen alcohol en zwavelaether, naar den Duitschen arts Friedrich Hoffmann († 1742 te Halle).

Hofje (Hij is niet op het — geweest, waar onze Heer verraden werd, *hij behoort niet tot de stimsten;* ook: *hij heeft niet van de dertig zilveren peuningen gehad.* Hofje = Hof van Gethsemanê. Vgl. Joh. XVIII: 1, 2 en Matth. XXVI : 36.

Hofjesstad (De —, bijnaam van *Haarlem,* waar men niet minder dan vijfentwintig hofjes vindt, nagenoeg uitsluitend bestemd voor oude vrouwen. Zelfs aan Teyler v. Hulst, dankt men, benevens zijn welbekend museum, een hofje, dat thans als het grootste, mooiste en rijkste der stad, naar hem genoemd, bij voorkeur *het Hofje* heet.

Hoflelie, (wap.), *natuurlijke lelie.*

Hofpleister, gelaatsversiering der dames in de 17e en 18e eeuw, bestaande uit knipsels in den vorm van sterren, maantjes, cirkels, kasten, kruisen, koetsen met paarden, schepen en kasteelen. Zie *Mouches.*

Hogarth (De Schotsche —, David Allan (1744—1796). William Hogarth was een onovertroffen karikaturteekenaar († 1764, begr. te Chiswick).

Hogel, *knop, bol, blad* of *bloem* in steen, hout of metaal bij de middeleeuwsche bouwkunst toegepast om de afdekkingslijsten van gevels, overhuivingen, frontaten zoowel binnen als buiten de gebouwen te versieren.

Ho-ka faculteit van *rechtsgeleerdheid,* welke met *Ko-ka,* fact van *werktuigkunde,* en *I-ka,* fact van *geneeskunde,* voorloopig de (tweede) Japansche universiteit zal vormen, welke 1 April 1897 in de Rijks-hoofdstad Kioto geopend wordt. Later komen er nog drie faculteiten bij, nl. *Ri-ka* (natuurwetenschappen), *No-ka* (land- en boschbouw) en *Bun-ka* (letteren).

Hokah, (mal.), *tabakspijp,* waarbij de rook eerst door het water gaat.

Hoko Heika, d. i. *Zijne* of *Hare Majesteit.* Titel van den keizer van Japan als hij abdiqueert, en die alleen door den Keizer en de Keizerin gevoerd wordt; zie *Kotei.*

Hol van den leeuw (Zich in 't — wagen, fabel van de vos in het hol van den leeuw; en antwoord van keizer Rudolf I, op de vraag, of hij niet naar Rome zou gaan, om de zalving van den Paus te ontvangen: „*Vestigia terrent*". Evenals de vos in de fabel, wilde hij niet, gelijk zijne voorgangers zich in het hol van den leeuw wagen.

Holda, (germ.), *de vriendelijke, milde, gunstige godin;* na de invoering van het Christendom een *booze geest,* die het woedende heer (de wilde jacht) aanvoert; op den middag baadt zij in den waterplas, op den bodem waarvan zij woont; als zij haar bed schudt, sneeuwt het; de vlijtige spinsters helpt zij, bij de luie bederft zij het spinsel.

Holgekapt, (wap.), gekapt volgens een boogvormige lijn.

Holiday, (eng.), *vacantiedag,* vooral in 't meerv. *holidays;* van *holy day,* heilige dag.

Holiday (Bank —, (eng.), dag, waarop de Bank van Engeland gesloten is en waarop dus door geheel Engeland de kantoren, die met deze Bank in betrekking staan, gesloten zijn. Ned. *beursvacantiedag.*

Holidays, (eng.), bij de zeelui, de plekken, die bij het teren van 't schip, vrij bleven of werden uitgespaard.

Holland op zijn smalst, de smalle strook duingrond tusschen het voormalige Wijkermeer en de Noordzee, thans doorgegraven voor het Noordzeekanaal (1 Nov. 1872).

—, spotnaam voor dames, die na de mode der crinolines in een ander uiterste vielen, en dun en spichtig gekleed waren.

—, spreekwoordelijk geworden sedert de heer Victor de Stuers onder dien titel zijn bekend Gids-artikel schreef (1873), waarin de verwaarloozing der Oud-Hollandsche kunst duchtig werd doorgehaald.

Holländer, (duitsch), machine tot het vermalen der lompen bij de papierfabricatie.

Hollander (De vliegende —, spookschip, dat zich ten zuiden der Kaap van Goede Hoop zou ophouden, en steeds met volle zeilen tegen den storm instevent. De bemanning zou als straf eeuwig moeten ronddolen. Eene ontmoeting met dit schip beteekent voor andere schepen schipbreuk. De kapitein heet bij sommigen Reginald van Falkenburg, bij anderen Bernard Fokke; bij Levin Schücking heet hij Van der Decken.

Holländerei, (hgd.), *boerderij, kaasmelkerij.* Benaming, in Pruisen opgekomen, toen de groote keurvorst Frederik Willem († 1688), die door zijn huwelijk met Louise Henriette, prinses van Oranje, nauw aan Nederland verbonden, van hier landbouwers naar Berlijn ontbood, tot inrichting van boerderijen in zijn land.

Hollandgänger. Duitsche arbeiders, die in Holland tijdelijk werk zoeken (o. a. in den oogsttijd) en houtvlotters; de laatsten vooral staan in kwaden reuk.

Hollandsche damper, een der mooiste 17e-eeuwsche uithangborden, vertoonend een man, die rookt uit een pijp met klein kopje en dikken steel (zooals nog vele in den grond worden gevonden). Hij prijkt als vignet op den band van het boek over de „Uithangteekens".

Hollandsche kerkhof (Het —, zie *Pinas.*

Hollandsch kooltje. Vóór de uitvinding der lucifers zou geen rooker, die prijs stelde op eene smakelijke pijp tabak, iets anders gebruikt hebben om zijne pijp te ontsteken dan een goed aangeglommen turf kooltje, en dus geen zwavelstokken of gloeiende poken. Het *Hollandsche kooltje* was onmisbaar voor de Goudsche pijp, en een matroos maakte in de vorige eeuw zijn fortuin te Batavia door aan Hollanders Hollandsche kooltjes te verkoopen.

Hollandsche Tacitus (De —, Ridder Pieter Corneliszn Hooft, de Muiderdrost († 1647), die den Romeinschen geschiedschrijver Tacitus vijftig malen las, om hem in Nederlandsch gewaad te steken en zich diens stijl en schrijftrant eigen te maken. Als zoodanig, schrijver van „Nederlandsche Historiën" en over het Huis Medicis.

Holmes-licht, (zeet.), *zichzelfontstekend licht* aan een reddingsboei, naar den uitvinder Nathaniel Holmes, die in 1875 zijne uitvinding bekend maakte.

Holmunt, zie *Brakteaten.*

Holofernes, een Assyrisch veldheer, door Judith gedood, uit wraak over zijne wreedheid en hardvochtigheid; vandaar bijnaam voor een dwingeland of hardvochtig mensch.

Holographisch testament, — in het Burgerlijk Wetboek *olographische* uiterste wil genoemd — is een uiterste wil, welke geheel met de hand des erflaters geschreven en geteekend is; hij moet door den erflater in bewaring gegeven worden aan een notaris, die eene akte van bewaargeving opmaakt. Lat. *holographum,* van gr. *holographein* = geheel *(holos)* uitschrijven *(graphein).*

Holy Island, (a m.), *het heilige eiland,* benaming voor Ierland, naar het groot getal zijner zonen, die door de R.-Kath. Kerk op de lijst der Heiligen zijn gesteld.

Holy maid of Kent (The —, (eng.), *Elizabeth Barton,* die voorgaf de gave der profetie te bezitten en tegen de scheiding van Hendrik VIII en Catharina, zoowel als tegen de reformatie getuigde. Zij werd in 1534 opgehangen. Zij heet ook *Holy Nun of Kent.*

Holyrood, oud koninklijk paleis te Edinburgh, eig. *holy-rood* = de *heilige roede,* d. i. het hout des kruises, naar den naam van eene abdij uit de 12e eeuw, die aldaar stond en waar een deel van het Kruis bewaard zou zijn. Maria Stuart heeft o. a. dat paleis bewoond.

Hombre, (sp.), zeker kaartspel, volgens *juego del hombre* (het spel van den *man*), tegenstelling van *juego de las damas* (het spel van de *dames* nl. het *dammen* fr. *jeu de dames*); de speler, die uitspeelt, heet in 't Spaansch ook *el hombre*.

Home, sweet Home, populair Engelsch lied; woorden en muziek van den Amerik. dichter John Howard Payne. De laatste regel is spreekwoordelijk: „There is no place like home". Het lied komt voor in zijn melodrama *The maid of Milan*.

Home-Rulers, staatkundige partij in Ierland, ten doel hebbend een zelfstandig bestuur voor Ierland en een afzonderlijk parlement; — alzoo volkomene afscheiding van Engeland; van eng. *home* = huis, thuis, en *rule* = regel, regeering; derhalve: regeering in eigen huis.

Home-service, (eng.), *huisdienst*, bij de Engelsche mariniers *zeedienst in het Kanaal*.

Home-traders, (eng.), *huiselijke koopluí*, als scheepsterm, schepen, die de eigen kusten bevaren.

Homeriden, (gr. *Homêridai*, van den sing. Homeridês), eig. afstammelingen van Homerus, vervolgens rondtrekkende zangers (*rhapsoden*) op het eiland Chios, die de zangen van Homerus door overlevering voortplantten of soortgelijke liederen in gelijken geest dichtten; ook degenen, die homerische gedichten voordroegen.

Homerisch gelach, d. i. *onophoudelijk, voortdurend gelach*, zooals Homerus dat van de goden beschrijft, fr. *rire homérique*; kwam wellicht het eerst (1780) voor in de *Mémoires de la Baronne d'Oberkirch*, waar, Chap. 29, staat „on partit d'un éclat de rire homérique", de uitdrukking *asbestos geloos* komt voor *Il.* I, 591 en *Odyss.* VIII, 326 en XX, 346, letterlijk *onuitblusschelijk gelach*; op de eerste plaats „rees een oneindig gelach bij de zalige goden", als Hefaistos, hoe kreupel ook, de zaal rondgaat om dezen de drinkschaal aan te bieden; de tweede plaats gewaagt weer van Hefaistos, en er „rees een eindloos gelach bij de zalige goden", als zij zien, hoe kunstig deze Afrodite en Ares in een net heeft omspannen; op de laatste plaats verwekt Pallas Athene „eindloos gelach bij de vrijers", als Telemachus beweert, dat hij zijne moeder (Penelope) niet zal beletten te trouwen, maar, dat zij niet gedwongen mag worden.

Homêromastix, zie *Zoïlus*.

Homerus (Quandoque bonus dormitat —, (lat.), *soms sluimert de brave Homerus*, ironisch getuigd van iemand, die gewoonlijk wakker van geest, zich een enkele maal vergist. Hor. *Ars poet.* 359.

Homerus:

De *Keltische Homerus*, Ossian, zoon van Fingal, koning van Morven (prov. in het oude Caledonië of Schotland), 3e eeuw n. C.

Homerus der Franken, Karel de Groote noemde Angilbert zijn Homerus.

Homerus van Ferrara, Ariosto (1474—1533), aldus genaamd door Tasso († 1595).

De *Britsche Homerus*, John Milton († 1674).

De *Proza-Homerus der menschelijke natuur*, Henry Fielding, († 1754), zoo genaamd door Byron.

De *Schotsche Homerus*, William Wilkie, schrijver van *The Epigoniade* (1721—72). Zie *Hins (De Schotsche)*.

De *Celtische Homerus*, Ossian.

De *Oostersche Homerus*, Ferdusi, de Perzische dichter, wiens gedicht over de Perz. koningen 120.000 verzen telt. († 1020).

Homerus' geboorteplaats. Zeven steden betwistten elkaar de eer, de geboorteplaats van den Maeonide (z. a.) te zijn, in een hexameter zijn ze genoemd: Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenae.

Homestead, (am.). In de Vereen. Staten heeft elk, als hoofd van een gezin erkend ingezetene het recht, om op 20jarigen leeftijd 160 acres land onder de nog beschikbare gronden te kiezen, waarvoor de Staat slechts een betrekkelijk geringe som eischt. Die oppervlakte, zoowel als de gebouwen, die er op ver-

rijzen, mag noch als onderpand dienen, noch verhuurd of vervreemd, noch zelfs door een schuldeischer in beslag genomen worden, als eene onaantastbare bezitting, die het bestaan van het gezin moet verzekeren. Dat heet de *homestead* of *homestead exemption*.

Homines legales, (lat., oude rechtspl.), letterl. *wettige mannen*, d. i. betrouwbare getuigen; zie *Kenning*.

Homme à la blouse (L'—, (fr.), *de man met de kiel;* bijnaam van C. Chivrier (1861—96) een voormalig mijnwerker, in '93 door de kiezers van Montluçon tot lid der Fransche Kamer der Afgevaardigden benoemd, in welke hij tot aan zijnen dood zetelde. Hij was immer in een kiel gehuld, waartoe hij zich had verbonden. Vandaar zijn bijnaam.

Homme absurde est celui qui ne change jamais (L'—, (fr.), *de belachelijke man is hij, die nooit verandert;* Barthélémy, *Ma justification*.

Homilie, (gr.), *samenkomst*, vandaar: voordracht, „causerie" voor eene samenkomst gehouden (vgl. *Makame*), in het bijzonder: een godsdienstvoordracht of gesprek tot stichting der hoorders, waarbij om een tekst verschillende gedachten gegroepeerd worden; **homiletica,** *homiletiek*, de kunst en eigenschap, een bijbeltekst aldus te behandelen.

Homme averti en vaut deux (Un —, (fr.), *iemand, die gewaarschuwd is, geldt* (hees: kan gelden) *voor twee*. Zie *Forewarned*.

Homme-boulet (L'—, (fr.), bijnaam van den Belgischen democraat Paul Janson, hem door zijne katholieke tegenstanders gegeven, nadat een partijgenoot, Eugène Robert, in eene redevoering, ter aanbeveling van Janson's kandidatuur had gezegd: „La candidature Janson entrera comme un boulet dans la forteresse cléricale".

Homme-canon (L'—, (fr.), bijnaam van den vroegeren athleet J. Vuillod, die in 1893 te Saint-Claude (Jura) tot lid van de Kamer der Afgevaardigden werd benoemd.

Homme, c'est le style (L'—, (fr.), *de mensch, dat is of ziedaar de stijl;* woord van Prof. Allard Pierson met het oog op Blaise Pascal, die wat en zooals het in hem leefde op 't oogenblik, dat hij schreef, uitte en weergaf in zijn woorden, zijn hart, zichzelf. Zie *Le style c'est l'homme*, dat door Pierson is omgekeerd, om het op Pascal toepasselijk te maken.

Homme d'avenir, (fr.), *toekomstman;* iemand van beteekenis, van wien zeer veel te verwachten is.

Homme funeste, bijnaam van den Belgischen Minister van Staat, den heer Ch. Woeste. Hij ontving hem voor het eerst in de, in 1889 te Brussel verschenen brochure *La Belgique actuelle au point de vue commercial, colonial et militaire (Programme de politique nationale)*, bladz. 53. Dat geschrift verscheen naamloos. Het vaderschap schijnt echter aan de gezamenlijke heeren baron Lambermont en Banning, onderscheidenlijk secretaris-generaal en directeur-generaal van het Ministerie van buitenlandsche zaken, benevens aan den luitenant-generaal Brialmont, te behooren.

Hommeles (Het is er —, d. i. *de boel is er in de war*, inzonderheid tengevolge van misverstand, van verkeerde verstandhouding. Sprenger v. Eyk, *Handleiding voor spreekwoordelijke Bijbeltaal* (1844), denkt aan zekeren Homulus, die een ruziezoeker zou geweest zijn; maar van dien Homulus weet men verder niets. Volgens eene andere meening staat *Hommeles* voor de bijw. uitdr.: *als in Homulus*, naast *het is er* (weer) *hommels* zegt men ook *het is een leven als een Oordeel;* wat de meening verklaart, dat *hommeles* de verbasterde naam is van *Homulus*, een Latijnsch drama van 1536 (bewerkt naar eene moraliteit *van Elckerlijc*), een groot en heftig stuk, waarin de Dood en de Satan optreden en de zondaar voor Gods rechterstoel verschijnt, over wiens lot door deze machten moet beslist worden.

Homo alieni juris, een persoon, die onder andere inz. vaderlijke macht staat; van gr. *homo* = mensch.

Homo anemoskepès, *weermanmetje*, een door Guericke uitgevonden werktuigje. Letterl. *een tegen den wind beschuttend mensch.*

Homo bonus semper tiro est, (lat.), *een goed mensch blijft altijd een onervarene*, d. w. z. hij wordt dikwijls bedrogen, omdat hij steeds onschuldig blijft als een kind.

Homo diluvii testis, *een mensch getuige van den Zondvloed*, een geraamte, in den tertiairen leisteen van Oeningen gevonden. Het is 0,92 M. lang en wordt bewaard in Teyler's Museum te Haarlem. Aanvankelijk meende men daarin de overblijfselen van een *mensch* te zien. Het zijn die van een salamander door Van der Hoeven *Cryptobranchus primigenius* genoemd doch ook bekend onder den naam van *Andrias Scheuchzeri*, naar A. Scheuchzer, die het geraamte gevonden heeft.

Homo homini lupus, (lat.), *de eene mensch is voor den anderen mensch een wolf*, zijn grootste vijand. Stelling van den Engelschen wijsgeer Thomas Hobbes († 1679). Lijnrecht in strijd met Dante Alighieri († 1321)'s: „De eene mensch is van nature de vriend van den anderen" (*Divina Commedia*, II, 1).

Homo integer scelerisque purus, zie *Integer*.

Homo multarum litterarum, (lat.), *een zeer geleerd man.*

Homo novus, (lat.), letterl. *nieuw mensch*, d. i. *parvenu* = opkomeling. In den staat der *nobiles* (edelen) te Rome ging de waarneming van de hoogere staatsambten, t. w. consulaat, praetuur, enz. geregeld van vader op zoon over, zoodat men eindelijk iemand, die uit eene andere familie tot zulk een ambt verkozen werd, *homo novus* ging noemen. Zulk een *homo novus* was bijv. Marius, ook Cicero.

Homo omnium horarum, *een mensch van alle uren*, d. i. iemand, die zich maar alle omstandigheden weet te schikken.

Homo proponit, sed Deus disponit, (lat.), *de mensch schikt, maar God beschikt*, spreuk vooral bekend geworden door Thomas à Kempis' *Imitatio Jesu Christi*, bij wien ze voorkomt; ze is evenwel ouder. Vgl. Spreuk. XVI: 9, waar men hetzelfde denkbeeld vindt.

Homo sapiens, (lat.), *de wetende*, d. i. *de redelijke, met rede begaafde mensch* (tegenover het dier), benaming van den mensch in de natuurlijke historie.

Homo sociale animal (est), (lat.), *de mensch is een gezellig dier.* Seneca.

Homo sui juris, (lat.), iemand die zijn eigen meester is. Het tegenovergestelde van *homo alieni juris* (z. a.).

Homo sum; humani nihil a me alienum puto, *ik ben mensch, niets wat menschelijk is, acht ik mij vreemd*; uit Terentius' *Heautontimorumenos* I, 1, 25, door hem uit het Grieksch van Menander vertaald, aangehaald bij Cicero, *De officiis* I, 9, 30; Seneca, *Epistolae*, 95, 53.

Homo trium literarum, *een mensch van drie letters*, d. i. ironisch een dief = lat. *fur*.

Homo unius libri, (lat.), *een man van één boek*, naar *Timeo hominem unius libri*, een gezegde zoo men wil van Thomas Aquinas, d. w. z. *een man, die slechts één boek gelezen heeft*, maar die dat dan ook goed heeft gelezen; of wel een man die één boek gekozen heeft, en die zich wat betreft de zienswijze van een auteur, veel te exclusief toont.

Homœopathie, *gemeenewijze*, waarbij eene ziekte bestreden wordt met middelen, die *dezelfde* ziekte kunnen doen ontstaan; het tegengestelde dus van *Allopathie* (zie Supplem.). Uit gr. *homoios* (gelijk) en *pathos* (aandoening); dagteekent uit het jaar 1795, toen Dr. Fr. Hahnemann zijne eerste geschriften hierover uitgaf.

Homoiousiasten, aanhangers van de leer (in den Ariaanschen strijd) dat

Christus in wezen *gelijkvormig* aan God was; van gr. *homoios* = *gelijkvormig* en *ousia* (ousia) = *wezen*. Verg. *Homoousias*.

Homologatie, goedkeuring door de rechtbank van een gerechtelijk akkoord, door den gefailleerde zijnen gezamenlijken schuldeischers aangeboden en door deze laatsten met de daartoe vereischte meerderheid aangenomen.

Homologeeren, *rechtsgeldig waarmerken;* bij failliete boedels wordt soms een homologatie-akkoord met de schuldeischers getroffen. Van gr. *homologein* = hetzelfde zeggen als een ander, overeenkomen.

Homoöusios, (gr.), *gelijk van wezen*, nl. Christus met God; door Athanasius, den Alexandrijnschen kerkleeraar, op het Concilie van Nicea (325) gebezigd ter verdediging van Christus' *godheid*, tegenover de Arianen, die beweerden, dat Christus *homoiousios* = *gelijkvormig in wezen* (aan God den Vader) was. In den Ariaanschen strijd heeft dus de letter *i*, in *homoöusios* ingevoegd, de beteekenis gehad, dat men den Zoon van God uit de goddelijke wereld in die der geschapen geesten verplaatste.

Homunculus of **homuncio,** *een menschje*, nietig ellendig mensch, een ventje; ook miniatuur mensch, door een chemisch proces ontstaan.

Hond, (w a p.), altijd een hazewind; en als er niet bij gezegd wordt *jong*, altijd gehalsband; ook de kop, afzonderlijk afgebeeld, is altijd een hazewindskop. De liefde der edelen voor de jacht deed den hond veelvuldig, ook als schildhouder, in de wapens opnemen; 't is echter geen teeken van jachtrecht, — zooals men wel gemeend heeft. — daar alle edelen dit bezaten.

Hond (De — keert tot zijn uitbraaksel terug, een onverstandig mensch bedrijft telkens weer dezelfde dwaasheden, die hij te voren verfoeide, naar 2 Petr. II : 22 en Spr. XXVI : 11.

Hond blij, (t r a n s v.), *zoo blij mogelijk*.

Hond van de zeven slapers, zie *Kameel*.

Hondendiner, (r e s t.), schoteltje soepvleesch, aardappelen en groenten, m. a. w. diner voor een hond.

Hondendooders, spotnaam voor de inwoners van Leiden, wijzend op den hongersnood tijdens 't beleg, 1574.

Hondeneters, spotnaam voor de inwoners van Berlikum. Dezen naam hebben zij, gelijk men zegt te danken aan den hongersnood van 1182, veroorzaakt door een brand en een inval der Noormannen.

Hondenhangers, bijnaam der Leidenaars, omdat zij in 1595 een hond, die een kind doodelijk gewond had, ophingen tot afschrik van alle andere honden met verbeurte van al zijne goederen, indien hij eenige mocht hebben, ten behoeve van de Grafelijkheid".

Hondenvreters, scheldnaam voor de Ambonezen, die honden slachten en opeten als gebraad.

Hondenwacht, vertaling van het e n g. *dog-watch*, voor *dodge-watch*; korte wacht op schepen, één van 4—6 en één van 6—8 uur in den avond, ingesteld om sleur tegen te gaan (*to dodge* = ontduiken, ontwijken) wegens het wachthouden van dezelfde personen op dezelfde uren.

Honderd dagen, het tijdsverloop tusschen den 25en Maart 1815, toen Napoleon Elba verliet en den 22en Juni van hetzelfde jaar, toen hij gedwongen werd afstand te doen van de regeering en naar St. Helena werd gezonden.

Honderd jaar oud (Dat is —, zegt men van een *brass coarwerp*, dat *op het punt is te vallen* of *te breken*. Naar Jes. LXV : 20: een jongeling, honderd jaar oud zijnde, zal *sterven*.

Honderdjarige oorlog (De —, de strijd tusschen Frankrijk en Engeland, begonnen onder de regeering van Eduard III (1337) en geëindigd onder die van Hendrik IV (1453).

Hondeslager, 1°. een oudtijds door de stad aangesteld beambte, die, gewapend met een knuppel, de overal losloopende, onbeheerde honden moest doodslaan; 2°. een kerkelijk dienaar, die door middel van een zweep, gedurende den dienst de honden buiten de kerk moest houden.

Hondje, (h a r g.), *dubbeltje.*

Hondjes, bijnaam voor de bewoners van Paesens bij Dokkum.

Hondsche letter, de letter **R,** omdat de Romeinsche taalkenners het geluid dezer letter — dat door een trillende beweging der tong tegen het gehemelte wordt voortgebracht, aan menig mensch zeer moeilijk valt en door menig volk niet geuit kan worden, — zouden vergeleken hebben met het grimmen van een woedenden *hond.*

Hondsche wijsgeeren, zie *Cynici.*

Hondsdagen, de tijd tusschen 21 Juli en 23 Augustus, omdat de zon dan nabij de *Hondsster* (Sirius) gezien wordt.

Hondspaden, kleine of binnenpaden tusschen twee of meer dorpen. De smokkelaars maken er gebruik van. Aldus op de grenzen tusschen Groningen en Oost-Friesland.

Hondsworp, zie *Jactus canis.*

Honestum petimus usque, (l a t.), *aanr het fatsoenlijke streven wij voortdurend,* benaming eener door het Amsterdamsch studentencorps opgerichte sociëteit.

Honeymoon, (e n g.), de maand na het huwelijk; bij ons de *wittebroodsweken.* Van de gewoonte onder de Teutonen, dertig dagen na het sluiten van het huwelijk honig-wijn te drinken. Attila, zegt men, stierf door het onmatig gebruik daarvan ineens.

Hongaarsch kruis, (w a p.), *patriarchenkruis* (z. a.) op een heuvel geplaatst.

Hongkong of **riksa,** licht rijtuigje voor één persoon, dat door een Chinees op een sukkeldraf wordt voortgetrokken. Uit Singapore in 1896 in Atjeh ingevoerd; maar de stad *Hongkong,* waar die rijtuigjes gefabriceerd worden.

Hongs of **hongkooplieden,** *zekerheids-kooplieden,* Chinezen te Canton, die met vreemdelingen zaken doen.

Honigdauw, meeldauw, kleverig suikerachtig vocht, dat des zomers dikwijls de bladeren en takken van gewassen bedekt, en dat door mieren, wespen, bijen en verbrei soort van vliegen gretig wordt opgezocht.

Honigraat (Hij zoekt de — tot binnen in de keel van den leeuw, hij waagt ook 't stoutste en gevaarlijkste om wat goeds en begeerlijks machtig te worden. Zinspeling op 't verhaal van Simson; doch minder juist. In den tekst wordt wel 't verslaan van den leeuw, doch natuurlijk niet 't vinden van honig in 't rif als bewijs van sterkte en moed voorgesteld; naar Richt. XIV : 8, 9.

Honigsteen of **mellet,** wasgele, doorzichtige steen in de bruinkoollagen van Thüringen.

Honigzeem (Een volle ziel vertreedt wel —. *Honigzeem* = *honigsap,* dat uit de raten vloeit, is 't beste en zoetste; dus: zij, die verzadigd zijn, behandelen ook 't beste en fijnste met ongepaste minachting; naar Spreuk. XXVII : 7.

Honneur (Per —, (h a n d.), *ter eere,* zie *Intervenient.*

Honni soit qui mal y pense, (f r.), *schande over hem, die er kwaad van denkt,* devies van het Engelsche wapen. Bij gelegenheid, dat Eduard III, koning van Engeland (1327—77), eens een groot bal ten hove gaf, zakte van het been van eene der aanwezige dames, de schoone gravin van Salisbury, zijne mimares, de kousband van blauw lint af. De koning, die een beteekenenden glimlach op het gelaat der gasten zag, ging naar de gravin toe en riep met luide stem: „Honni soit qui mal y pense." Daarop bond hij de kousband om zijn

eigen knie, en voegde er aan toe: „Ik zal zorgen, dat het edelste geslacht des lands het tot een eer zal rekenen, dezen band te mogen dragen." Dit was de oorzaak dat de „orde van den kousenband" werd ingesteld.

Honor di littera, (oud-it), lett. *vereering van den wisselbrief*, d. i. de aanneming tot betaling er van; vandaar **honordagen** of *respijtdagen*, d. i. dagen van uitstel, nl. zooveel dagen als er verloopen vóór den vervaldag van den wissel. Ook vanhier: een wissel *honoreeren*.

Honoraat, (hand.), *degene, voor wiens rekening iemand een wissel honoreert*.

Honorant, (hand.), *degene, die een wissel honoreert*.

Honóres mutant móres, (lat.), *waardigheden of eereposten veranderen de gebruiken*, het gedrag; *andere staat, andere zeden*.

Honoris causa, (lat.), *eershalve;* de beschenking of vereering met den doctor-titel aan niet-gepromoveerden of gegradueerden, maar die door wetenschap of kunst zich dien titel waardig maakten.

Honos alit artes, (lat.), *de eer voedt de kunsten*.

Honos habet onus, (lat.), *de eer heeft last, brengt verantwoordelijkheid met zich*.

Hont, naam van een vlaktemaat, o. a. in den gehechten Bommelerwaard en een deel van den Tielerwaard in gebruik. 7 hont = 1 hectare, 6 hont = 1 morgen. In Breda was een hont $^1/_4$ bunder en werd weer verdeeld in 3 *loopense*.

Honved, (hong.), *verdediger des vaderlands*.

Hood (Robin —, een edelmoedig roover, zeer populair in Engeland en de held van verschillende romancen en balladen. Wat hij den grooten Heeren en rijken Bisschoppen ontnam, deelde hij uit aan de arme bevolking. Zie Walter Scott's *Ivanhoe*, en 't artikel *Rob Roy*.

Honvédség, *nationale schutterij* in Hongarije, van hong. *honved* (z. a.).

Hoofd, (wap.), 1°. *schildhoofd* (z. a.); 2°. afbeelding van een menschenhoofd meestal van ter zijde gezien.

Hoofd, (wap.), eene figuur staat in het hoofd van 't schild, wanneer ze in haar geheel boven de waterpasse middellijn staat.

Hoofd links, (wap.), linker-bovenhoek van 't schild.

Hoofd rechts, (wap.), rechterbovenhoek.

Hoofd (Menschen met het — onder hunne schouders, (myth.), een volk, dat aan de oevers van de rivier Caoma zou wonen, wier oogen zich in hunne schouders en wier mond zich in het midden van de borst bevond.

Hoofdbint, zwaar kapspant dat de gordingen en nok draagt in tegenstelling met de kepergebinten die allen gelijk aan elkander zijn.

Hoofddeugden (De zeven —, zie *Zeven*.

Hoofddoek, (wap.), een smal bandje om de slapen en het voorhoofd; vooral bij moorenkoppen, (z. a.); het gewone email is zilver.

Hoofdelijke verbintenis, ook *solidaire* verbintenis genaamd, eene zoodanige verbintenis, waarbij hetzij *ieder* der schuldeischers het recht heeft de voldoening der *geheele* schuld te eischen, met dit gevolg dat de betaling aan een hunner gedaan den schuldenaar bevrijdt; hetzij *ieder* der schuldenaren gehouden is, zoo noodig, de *geheele* schuld te voldoen, met dit gevolg dat de voldoening, door een van hen geschied, de overige schuldenaars ten aanzien van den schuldeischer bevrijdt.

Hoofdschool, oudtijds (tot aan de 17e eeuw) de naam der stadsschool, terwijl de bijzondere scholen *bijscholen* heetten.

Hoofdstukken, (w a p.), ontstaan door het trekken eener lijn van eenen hoek aan 't schild naar een anderen (rechts-, links-geschuind) of evenwijdig aan een der zijden (schildhoofd, schildvoet) of van twee onderling evenwijdige (paal, balk, schuinbalk) of van vier twee aan twee evenwijdige (keper, kruis, schuinkruis). Zij worden bij de beschrijving altijd eerst genoemd.

Hoofdstukken (De drie — of *kapitteelen*, waren oorzaak van een kerktwist in de 6e eeuw, waardoor de scheuring tusschen de Oostersche en Westersche Kerk allengs werd voorbereid. Genoemde hoofdstukken waren de geschriften van Theodorus Mopsuestenus, die van Theodorus tegen Cyrillus, en de brief van Ibas van Edessa over de kerkvergadering te Efeze.

Hoofdzonden (De zeven —, zie *Zeven*.

Hoog-Hollandsch, *de taal van den Staten-Bijbel*, volgens de Transvaalsche Boeren; de Nederlandsche *schrijftaal*, volgens de Vlamingen.

Hoogepriesterlijk gebed, Joh. XVII, omdat Jezus aldaar als Hoogepriester der door Hem te stichten gemeente het diepste heiligdom zijns harten ontsluit, om zich te bereiden tot zijn lijden en sterven, alsook tot de heerlijkheid daarna volgend door Hem, en in Hem voor degenen die door zijn woord in Hem gelooven zouden. De naam is waarschijnlijk ontleend aan de omstandigheid, dat de Joodsche Hoogepriester, jaarlijks op den Grooten Verzoendag in het binnenste des heiligdoms een gebed om zegen voor Israël uitsprak.

Hoogerhuis, in Engeland, *the House of Lords* (Pairs), in verhouding tot het Lagerhuis *(the House of Commons)* z.v.a. ten onzent de Eerste Kamer in verhouding tot de Tweede Kamer. Met dit onderscheid, dat tot onze Eerste Kamer ook rijke patriciërs toegang hebben, terwijl in Engeland alleen óf oude adeldom óf verheffing in den adelstand den toegang verschaft tot het Hoogerhuis.

Hooglied of *Lied der Liederen*, h e b r. *Schir haschirim*, d. i. het lied bij uitnemendheid, het allervoortreffelijkste lied. In de Vulgata, *Canticum Canticorum*, waarin de liefde wordt bezongen tusschen bruidegom en bruid; veelal mystiek opgevat van het geestelijk huwelijk van Christus met de Kerk in het algemeen en met iedere heilige ziel in het bijzonder. Het *Nieuw-Testamentisch Hooglied* is 1 Kor. XIII, waar Paulus de christelijke liefde beschrijft.

Hoogmogenden of **Hunne —,** titel, die aan de Algemeene Staten (de afgevaardigden der zeven Vereenigde Provincièn) krachtens besluit van 7 Febr. 1653 (afgedrukt in 't Groot Plakkaatboek III, 78) moest gegeven worden. De aanspraak was: „Hare Hoogmogenden". Al de Europeesche vorsten gaven hun dezen titel, uitgenomen de Koning van Spanje, die hen „Messieurs les Etats Généraux" titelde. Lodewijk XV was de eerste van Frankrijks koningen, die na het sluiten der Triple-Alliance in 1717 hun, door zijn gezant Du Bois den titel van „Hoogmogende Heeren" liet geven.

Hoogstapelaar, (b a r g.), *iemand, die met bedelbrieven bij de vijken rondgaat;* h g d. *Hochstapler* = flesschentrekker of iemand, die onder den schijn van grooten rijkdom vorstelijk leeft, zonder te betalen.

Hoogtijd houden, het ontvangen van de H. Communie. Vandaar de gewoonte om iemand, die de H. Communie ontvangen heeft „zalig hoogtijd" te wenschen. Want men is gewoon op de Hoogtijden, dat is de hooge feestdagen, de H. Communie te ontvangen.

Hoorder des woords, iemand, die wel de goede lessen hoort, maar er zich niet naar gedraagt; naar Jac. I : 22—24.

Hoorn van overvloed, l a t. *Cornu copiae*. Ceres wordt afgebeeld met een ramshoorn in den linkerarm, gevuld met vruchten en bloemen. Soms stroomen ze uit den „vollen hoorn" op aarde, en somtijds liggen ze er in evenals in een korf. Diodorus zegt, dat de hoorn een van de horens der geit was, waardoor Jupiter was gezoogd. Hij legt de fabel

aldus uit: „In Libië is een strook lands, van den vorm eens hoorns, dat door koning Ammon aan zijne bruid Amalthaea geschonken was, die Jupiter met geitenmelk voedde."

Hoornen van het altaar. Bij ernstige beloften of verbonden werd door de Romeinen de eed afgelegd, terwijl de verbondenen de hoornen van het altaar vasthielden. Vandaar de uitdrukking *Usque ad aras amicus* = uw vriend tot aan de hoornen van het altaar. Deze hoornen dienden om er het offerdier aan vast te binden. Vgl. Exod. XXVII : 2. In Israël vrijplaats voor den vluchteling, 1 Kon. I : 50.

Hoos, (barg.), *geldlade.*

Hoosier State, (am.), *mondstoppers-staat* van *to hush* (tot zwijgen brengen), vanwaar *hushers* oude naam in het Westen voor *bullies* (ruziemakers).

Hop, (barg.), *thee.*

Hopgeld, zie *Graitgeld.*

Hor., *Horatia tribus,* de wijk der stad Rome, welke Horatia heette, eene *tribus rustica* = landelijke wijk. Uit deze wijk was de vader van den dichter Horatius, een vrijgelaten slaaf, herkomstig.

Hora est, (lat.), *de tijd* van aanvangen, (maar meest) van eindigen, *is gekomen;* formule, door den pedel uitgesproken, als de tijd van examineeren en defendeeren (bij promoties) verstreken is.

Hora fugit, (lat.), *de tijd vliedt.*

Hora locoque consultis, (H. L. Q. C.) (lat.), *op den gewonen tijd en op de gebruikelijke plaats,* op universiteitsaanplakbiljetten behelzende de aankondiging van promoties en dergl.

Hora ruit, (lat.), *de tijd snelt voort,* drangreden om zóóveel van het leven te genieten en het leven te doen, als maar mogelijk is. Spreuk van Hugo de Groot en van de familie Gevers.

Horae, dochters van Zeus en Themis, godinnen der orde in de natuur en der afwisselende jaargetijden, verder ook van maatschappelijke orde, wet en recht. Gezellinnen van den zonnegod en ook der Gratiën. Gr. *hoorai* = jaargetijden.

Horae canonicae, of alleen *horae,* uren of tijden, waarop in de kloosters en kapittel-kerken het kerkelijk brevier gezongen wordt. Ook het breviergebed zelf wordt naar zijne indeeling „horae canonicae" of „kerkelijke getijden" genoemd. *Horae nocturnae* de nachtgetijden, welke in de kloosters des nachts worden gezongen. Zij worden ook *Metten* genoemd, als ze in de vroegte worden aangeheven.

Horae diurnae, 1°. de „dag-uren" van het breviergebed; ze zijn: de Lauden, de Primen, de Ters, de Sext, de Nonen, de Vespers, de Completen; 2°. een liturgisch gebedenboek, dat deze gebeden bevat.

Horak, (transv.), Wat zeg Horak? Ge bordaurt, overdrijft, jokt.

Horatius;

De Romeinsche lyrische dichter († 27 Nov. 8 v. C., oud bijna 57 jaar).

De *Engelsche Horatius,* George hertog van Buckingham († 1688), dien Abraham Cowley († 1667) ten onrechte den Pindarus, den Horatius en den Vergilius van Engeland noemde.

De *Fransche Horatius,* Jean Macrinus of Salmon.

De *Horatius van Frankrijk* of de Fransche Burns, Pierre Jean de Béranger (1780—1857).

De *Spaansche Horatiussen,* de gebroeders Argensola nl. Lupercio († 1613) en Bartolomo († 1631).

Horatius' raad, zie *Nonum prematur in annum.*

Horde, (turksch), van turk. *ordoe,* het kamp met allen, die er bij behooren; vandaar *horde,* eigenlijk *orde* = zwervende stam van Tartaren of Turken. Voor andere volken past die naam niet.

Horebiten, naam van eene partij der Hussieten (z. a.), maar een berg bij Trzebechowitz.

Horenboek, (barg.), *kaas.*

Horis ooy, een tusschenwerpsel, dat de tamboers der schutterij gebruikten als zij met trommelslag den schutters van de wijk de wacht bekend maakten: „Horis ooy! Alle schutters, die beschieden zijn onder den Ed. Manh. Heer Kapitein N.N.," enz.

Horis subsicivis of **subsecivis,** (lat.), *in de hijs* of *snipperuren* (bij de oude Romeinen de van ambtsbezigheden overschietende tijd); dergelijke uitdrukkingen, *tempus subsicivum, tempora subsicivа, operae subsicivae,* bij Cicero, e. a. Vgl. *Operae subsicivae.* Van *sub* en *secare* (snijden), dus z. v. a. van onderen afgesneden, afvallend.

Horlepijp, *doedelzak* (z. a.). *Horle* = *hoorel* d. i. stoot. Men *stoot* een houten pijp al blazend heen en weer in een zak, waardoor het *doedelend* geluid van 't instrument ontstaat. Want de hoofdsylbe van „doedelzak" zelf laat zich uit klanknabootsing verklaren, hoewel de hoofdsylbe van eng. *doodlesack,* een benzelaar, lanterfanter, ook *sakkel,* aanduidt. De *horlepijp* is in Hongarije bij de Zigeuners inheemsch. Zij voeren soms een dans uit bij dit instrument, dat met dien dans wel vereenzelvigd wordt; zoodat men spreekt van „de horlepijpdansers", in plaats van „dansers bij de horlepijp". Horlepijp echter niet te verwarren met „hornepijp" (eng. *hornpipe*); dit laatste, z. v. a. *hoorn-pijp,* was de naam van een niet meer in zwang zijnd *blaas*instrument, en wordt nu gebezigd voor een Engelschen nationalen dans. Komt de „hornpipe" der zeelieden meest voor, deze is toch niet de eenige. Händel heeft soms den rythmus der „hornpipe" in zijne composities aangewend. Uit de benaming blijkt, dat „hornpijp" geen „horlepijp" of „doedelzak" kan wezen.

Horn, in Dijkshorn enz. beteekent *hoek.*

Hornbook, (eng.), *abc-boek. Horn* = *hoorn.* Het oorspronkelijke hornbook bestond in een tafeltje van eikenhout, met een stuk perkament, waarop het alphabet, de getallen en eenige eerste elementen van het schoolonderwijs. Over het perkament lag een doorschijnend *hoorn*-plaatje, in metaal gevat. Op den met leder overtrokken achterkant was bij voorkeur de gestalte van St. George, Engelands landspatroon, gedrukt, of ook wel afbeeldingen der koningen.

Hornepijp, zie *Horlepijp.*

Horologium, in de Grieksche Kerk een boek, waaruit men dagelijks de canonieke *uren* (voorgeschreven uurgebeden of gezangen) zingt. — Voorts: *uurwerk.*

Horoscoop, voorspelling van iemands lot uit den stand der sterren op het uur zijner geboorte. Fr. *horoscope* = planeetlezing. Uit gr. *hoora* (uur) en *skopein* (beschouwen).

Horresco referens, (lat.), *ik verbaal het huiverend*; Vergilius, *Aeneis,* 2, 204.

Horribile dictu, (lat.), *vreeslijk om te zeggen*; **horribile visu,** *vreeslijk om te zien,* Vergilius zegt: **horrendum dictu** (*Aeneïs,* 4, 454; 8, 565). *Horribile dictu* komt voor bij den geschiedschrijver Florus, I, 11 (16); bij Vergilius vindt men voor *horribile visu, miserabile visu* (*Aeneïs,* 1, 111) en *visu miserabile* (*Aen.,* 9, 465).

Horror vacui, (lat.), in de natuurkunde de *afkeer van het ledige,* dien men vroeger aan de natuur toeschreef, om daardoor vele verschijnselen, b.v. het opstijgen van het water in de pompen, te verklaren; bij Rabelais, *Gargantua et Pantagruel* I vinden wij *Natura abhorret vacuum* (de natuur heeft een afschuw van het ledige); in 1646 bewees Pascal, dat de verschijnselen, die men aldus verklaard had, uit de drukking der lucht moesten afgeleid worden.

Hors de combat, (fr.), *buiten gevecht,* niet in staat om te strijden.

Hors de concours, (fr.), *buiten mededinging.*

Hors de la loi, (fr.), *buiten de wet,* vogelvrij.

Hors de (of du) pair, (fr.), *boven zijns gelijken verheven,* bijv. een schilderstuk.

Hors de propos, (fr.), *buiten het doel aan.*

Hors de saison, (fr.), *te onpas.* Ook letterl. buiten het jaargetijde.

Hors d'oeuvre, (fr.), een bijwerk, iets overtolligs; ook een bijgerecht, dat vóór de soep wordt opgedischt.

Hors ligne, (fr.), *buitengemeen schoon,* boven vergelijking verheven.

Horseguards, (eng.), *lijfwacht te paard* der Koningin van Engeland.

Horst, in Staphorst enz. duidt eene plaats aan bezet met struiken of kreupelhout.

Hörstgen. De heeren van Milendonck gaven als eigenaars sedert de 16e eeuw der rijksvrije heerlijkheid Hörstgen (bij Geldern) aan trouwlustigen vergunning tot het sluiten van een huwelijk zonder toestemming hunner ouders en zonder inachtneming der in hunne woonplaats bestaande wetten; mitsgaders *dispensatie* van de noodige afkondigingen. Die trouwlustigen stonden dus te boek als „mit gnädigem consens und Dispensation Sr. hochgeborenen Gnaden Reichs-freyherrn von Milendonck copuliret". Zoo kwam menige mésalliance tot stand. 't Waren trouwpartijen à la Gretna-Green (z. a.).

Hortensia, bloem, genaamd naar Hortense van Nassau, dochter van een Gouverneur van het eiland Bourbon. Lat. *hortensia* = wat in den tuin (hortus) groeit.

Hortus Botanicus, *plantentuin,* met wetenschappelijk doel als verzameling van gewassen aangelegd. *Hortus Medicus* hetzelfde als *H. B.,* doch speciaal voor geneeskrachtige planten.

Hortus siccus, (lat.), *droge tuin,* naam voor eene verzameling van gedroogde planten in een boek (*herbarium*), gelegd.

Hos ego versiculos feci, tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis, aves;
Sic vos non vobis vellera fertis, oves;
Sic vos non vobis mellificatis, apes;
Sic vos non vobis fertis aratra, boves.
Vergilius, bij Donatus in Vita Vergilii.
Ik maak deze verzen, een ander oogstte er de eer van in;
Zoo bouwt gij vogels, niet voor uzelven uw nesten;
Zoo draagt gij schapen, niet voor uzelven uw vachten;
Zoo maakt gij bijen, niet voor uzelven den honig;
Zoo trekt gij ossen, niet voor uzelven den ploeg.
Vergilius had bij gelegenheid van een feest op de deur van het keizerlijk paleis een distichon geschreven, om Augustus te verheerlijken, zonder het te onderteekenen; waarop de middelmatige poëet Bathyllus beweerde, dat hij er de dichter van was. Vergilius schreef er daarom het vers *Hos ego versiculos feci, tulit alter honores,* en verder viermaal *Sic vos non vobis* onder; Bathyllus kon deze verzen niet aanvullen en was zoo ontmaskerd.

Hosanna of Hosianna, hebr. *hoshjea-na* uit Ps. CXVIII : 25, *geef toch heil!* letterl. *help toch!* de gewone uitroep, van oudsher onder Israël op het Loofhuttenfeest bij den optocht met de zwaaiende palmtakken gebruikelijk. Een *kreet,* waarmee Jezus bij zijn laatsten intocht in Jeruzalem onder het zwaaien en strooien van palmtakken, door het volk begroet werd, Matth. XXI : 9, 15; Mark. XI : 9, 10; Joh. XII : 13. De Palmzondag, van oudsher in de Christenkerk ter herinnering aan dien intocht gevierd, droeg ondtijds in de Oostersche Kerk algemeen den naam van *Feest der Hosanna's.* Vaak als jubelkreet, als feestroep gebruikt, vooral bij godsdienstig feestelijke rondgangen, optochten. *Den eenen dag roepen zij: Hosianna, den anderen dag: kruisigt hem.* De massa is zeer wispelturig. Het wufte volk juicht vandaag iemand toe, en stoot hem morgen uit.

Hoskoem Kadoewa, *negerijhoofden.*

Hospes, (lat., stud.), letterl. *gastheer.* De huisbaas, bij wien de student zijne kamer(s) heeft. Ook wel *ploert* geheeten.

Hospes fui et collegisti me. (lat.). *Ik was een vreemdeling en gij hebt Mij geherbergd*, Matth. XXV : 35*b*. Opschrift van het schild van den eenen der beide *Niederländer Becher* (z. a.) te Wesel.

Hospita. (lat., stud.), letterlijk *gastvriendin*, als vrouwelijke vorm van *hospitus* = hospes. De *huisbazin*, hetzij gehuwd of ongehuwd, bij wie de student inwoont.

Hospitaal. *gasthuis voor zieke menschen*. Van lat. *hospes* = vreemdeling, gast. Zie *Gasthuis* en *Xenodochium*.

Hospitaal-ridders, zie *Johanniten*.

Hospital-Sunday, te Londen, lett. *hospitaal-zondag*, nl. 17 Juni, de dag, waarop in al de kerken collecten worden gehouden ten bate van de gasthuizen, die er allen inrichtingen zijn, welke door vrijwillige bijdragen in stand worden gehouden. De instelling van zulk een dag dateert er van 1873, nadat sedert 1859 Birmingham was voorgegaan.

Hospitaliers Sauvetenrs Bretons (Société des —, (fr.), letterl. *Vereeniging der gastvrije menschenredders in Bretagne*, eene maatschappij als onze *Maatsch. tot redding van drenkelingen* en als de Engelsche *Humane Society*. Gesticht te Rennes door den president der *Chambre Honoraire* Henri Nadault de Buffon te Parijs, die er tot zijn dood (omstr. 1883) voorzitter van geweest is.

Hospitium, (lat.), *kwartier. Tehuis* voor studenten in eene academiestad, voor leerlingen van gymnasia, waar zij niet blootstaan aan de verleiding van het vrije kamerleven.

—, familie-hôtel voor hulpbehoevenden. Tusschen aanzienlijke familiën in verschillende steden en gewesten bestonden veeltijds banden van gastvriendschap. Bij het sluiten van zulk een band (*foedus*) werden de namen van beide familiën op eene *tessera hospitalis* geschreven, eene soort van liniaal, zóó dat van weerszijden een naam stond. Zulk eene *tessera* werd dan doorgebroken en elke familie ontving eene helft. Op vertoon daarvan had men niet slechts aanspraak op herberging, maar ook, des noodig, op hulp en bescherming.

Hospitium ecclesiae tunc (Conserva, Domine! Weseliam (Vesaliam) **inclytam —,** (lat.), *Bewaar, Heer, het doorluchte Wesel tot eene wijkplaats voor Uwe Kerk*. Opschrift van het schild van den eenen der beide *Niederländer Becher* (z. a.) te Wesel.

Hospodar, (slav.), (oudslav. en russ. *gospodarj*; vgl. *despoot*), *heer*, titel der vorsten in Moldavië en Wallachije.

Hostie, (r.-kath.), *de heilige nuwel*, die na de woorden des priesters *hoc est corpus meum* (dit is mijn lichaam) d. i. de consecratie, volgens de Roomsche leer in het lichaam en bloed van Christus substantieel veranderd is. Lat. *hostia* = slachtoffer, offerdier; van *hostire* (houwen, steken, stooten).

Hostis humani generis, (lat.), *een vijand van het menschelijk geslacht*.

Hôtel des haricots, (fr.), weleer de militaire gevangenis te Parijs, later een huis van arrest voor weerspannige manschappen der burgerwacht. De naam stamt hoogstwaarschijnlijk af van het Collège Montaigu, dat vroeger terzelfder plaatse bestond, en dat door diens kweekelingen, wegens het daar verstrekte voedsel in *Collège des haricots* werd herdoopt. Dat die spotnaam van den generaal Darricau zou afstammen, die in 1815 de burgerwacht reorganiseerde en de onwilligen in het bedoelde gebouw deed opsluiten, is vrij wat minder aan te nemen.

Hôtel des Invalides, (fr.), groot gebouw met woning voor oud-militairen, te Parijs, in 1640 door Lodewijk XIV gesticht, het Fransche Bronbeek; de kapel dezer stichting bevat het graf van Napoleon I.

Hôtel-Dieu, (fr.). *Godsgasthuis*, het oudste hospitaal van Parijs, onder St. Landry, den achtsten bisschop van Parijs gesticht. Tusschen 1868 en 1874 werd het nieuwe Hôtel-Dieu gebouwd.

Hôtel de Rambouillet, (fr.). In de 17e en 18e eeuw vormden zich allengs te Parijs een aantal kringen, waar men voornamelijk letterkunde en staatkunde besprak. Vooral die in 1600 door de markiezin de Rambouillet gesticht, werd beroemd en oefende een wezenlijken invloed op de taal en de zeden uit. Hoewel Molière in de *Précieuses ridicules* en de *Femmes savantes* alleen de belachelijke elementen dier kringen, over het algemeen, schijnt te hebben willen hekelen, bezweek ook het *Hôtel de Rambouillet* onder zijne geeselslagen.

Hotkant, (transv.). *rechterkant.*

Hotnot, (transv.). *Hottentot.*

Hotonde (japann.). *bijna.*

Hotspur, (eng.). *heethoofd,* letterl. heet-spoor (heet-gespoord.) Naam voor een kloek, vurig, ridderlijk jongeling, naar den bijnaam van Henry Percy in het 1e deel van *Henry IVth.*

Hottentotsgod, (transv.), het *wandelend takje* of *blad,* zeker insect.

Hotvoor, (transv.). *rechts voor.* Di oosthles, wat (die) hotvoor trek.

Houd wat gij hebt, Openb. III: 11.

Houqua, fijne soort van thee, zoo genaamd naar Houqua den beroemden thee-koopman, uit Hong-Kong, die in 1846 overleed.

Hourl, (spr. *hoerí*), (ar.), van *houar,* fem. *hourá,* plur. *hour* = gazel en vandaar iemand met gazellenoogen (zeer zwart met helder wit). Bij Perzen en Turken is *hour* als enkelvoud gebruikt en de Perzen maakten er van *houri* d. i. *één* meisje uit het Paradijs. Mohammed beloofde nl. aan de geloovigen, dat zij in het Paradijs *hour* zouden vinden d. i. meisjes met gazellenoogen.

House of commons, *huis der gemeenten, Lagerhuis,* z. v. a. de 2de Kamer in Engeland.

House of peers (of **lords**), (eng.), *huis der lords, hoogerhuis,* z. s.

Household words (Familiarto our ears as —, Shakespeare. *Henry V,* IV, 3, *zoo gemeenzaam voor onze ooren als woorden uit de huiskamer,* waar de Koning allen opwekt, hoewel met den dood voor oogen, ten strijde te gaan; het is dien dag het feest van St. Crispijn, en zegt hij, als wij vallen, dan zullen onze namen *aan allen gemeenzaam* of *bekend* op dien dag telkens bij den beker herdacht worden. De uitdrukking werd vooral populair door Dickens, die in 1850 onder dien naam een weekblad uitgaf, dat in 1857 gestaakt, in 1859 werd opgevolgd door *All the year round.*

Houssa, militair, behoorend tot een deel van het Fransche leger, dat o. a. onder aanvoering van generaal Duchesne 1 Oct. 1895 Tananariva, de hoofdstad van Ranawalo III, koningin van Madagascar, ingenomen heeft.

Houssam (Prins —, broeder van prins Ahmed; hij bezat een stuk vloerkleed of behangsel van zulk eene tooverkracht, dat men er slechts op behoefde te gaan zitten, om in een oogenblik naar elke plaats te worden vervoerd, waarheen men wenschte te komen.

Houssé, (fr., w a p.), paard met een dek van andere kleur; zie *Hoesje* en *Paardendek.*

Hout (Als zij dit doen aan 't groene —, wat zal aan 't dorre geschieden? Komt de rechtschapene om, hoe slecht zal 't met den goddelooze gaan! naar Luc. XXIII : 31.

Houten, (sport.), *kegels.*

Houten broek, *katheder.*

Houten dokter (De —, een *predikstoel; zie Dokter van Houten.*

Houten huik, houten ton met een gat in den eenen bodem en van onderen open, welke den misdadiger omgehangen werd, zoodat zijn hoofd er boven uitstak; aldus werd de veroordeelde onder grooten toeloop de stad rondgeleid; *huik* = mantel.

Houten lepel, (b a r g.), *gerangenis.*

Houten mantel, *katheder.*

Houten paard, fr. *chevalet*, foltertuig bestemd voor lichtzinnige vrouwen, echtbreeksters. Het bestond uit een samenstel van planken, welke één rechtop staande en aan den bovenrand scherp gemaakte eiken plank droegen. Na gegeseld te zijn werd de schuldige als een ruiter daar opgezet; soms met een kanonskogel aan elken voet.

Houthakkers (Daar moeten ook — en waterputters zijn, niet allen kunnen aanzienlijke posten bekleeden; ook de eenvoudigen en dienstbaren hebben hun waarde en verdienste. De genoemde arbeiders waren bij de Israëlieten tot de geringste diensten in den tempel geroepen, doch even goed noodig voor de instandhouding van den eeredienst als de priesters; naar Jozua IX : 23 en 27.

Houtje (Iets op zijn eigen — doen, eigenwijs de raadgevingen en hulp van vrienden en onderen versmaden; geheel naar eigen inzicht handelen; uit Hosea IV : 12, alwaar: „Mijn volk vraagt zijn hout, en zijn stok zal het hem bekend maken," d. i. zij vragen het door hen *van hout* vervaardigde afgodsbeeld om raad, en regelen zich naar de aanduidingen van hun eigengemaakte *stokken*-wichelarij. Verg. nog Jer. II, 27; X, 3. Hab. II, 19.

Houtsneê, (s t u d.), ironische verhaspeling van *haud sine* nl. *laude* (l a t.) = *niet zonder* nl. *lof*, welke formule den 2en graad uitdrukte van afgelegd examen aan de Academie, een graad, die tegenwoordig vervallen is.

Houtsnip (Een —, (r e s t.), twee boterhammen met roggebrood en kaas.

Houvast, (b o u w k.), *ijzeren pen* om de houtwerken aan den muur te bevestigen, aan eenen kant puntig, aan het bovenëinde met een horst, en plat gesmeed, met een opening, ter bevestiging aan het voorwerp in hout.

Houyhnhyms *(whinhims)*, een geslacht van paarden, met verstand toegerust, die de heerschappij voeren over het menschelijke geslacht. G u l l i v e r vertelt er van in zijne reizen. De bedoeling was eene bespotting van het huis van Hanover, zinspelend op het wapen van Hanover, dat een paard vertoont.

Hovetling, zie *Headling.*

Hovia Môu, *geestelijke bard.* Onder dezen Keltischen naam roept de bard, die verheven wordt tot „aartsdruïde van het Prinsdom Wales," hoewel hij tot de Engelsche Staatskerk behoort, ongestoord Odin (z. a.) en Freyja (z. a.) aan, daarbij zijn Keltisch gezang zelf begeleidend op de aartsvaderlijke harp.

Howard (John —, (e n g.), een ijveraar voor verbeteringen in het gevangeniswezen, naar den beroemden Engelschman van dien naam (1726—90), die geheel zijn vermogen en bijna zijn heele leven aan die zaak wijdde; vandaar *hervormer van het gevangeniswezen.* Naar hem heet de te Londen gevestigde *Howard-Association*, eene philanthropische vereeniging, die werkt op onderscheiden gebied.

Howard (De vrouwelijke —, Mrs. E l i z a b e t h F r y (1780—1845), die de gevangenissen van Engeland en het vasteland bezocht, en haar beste krachten wijdde aan de verbetering van het gevangeniswezen.

Howe (Elias —, werktuigkundige, uitvinder van de Amerikaansche naaimachine (1819—1867), vandaar *de machine van Howe* of *een Howe* voor eene naaimachine.

Hrabanus Maurus, aartsbisschop van Mainz (776—856), tijdens Karel den Groote, de bekende geleerde, die zocht te bewijzen, dat het den geloovige wel geoorloofd is, de zeven vrije kunsten te beoefenen. Vervaardiger van een Lat.-Duitsch glossarium.

Hradschin, koninklijke burcht te Praag.

Huang, (c h i n.), *geel*, uitgang in Chineesche plaatsnamen.

Hub, (sport.), *naaf.*

Hub of the universe, (am.), *de naaf van het heelal,* bijnaam voor *Boston* in Massachusetts door O. W. Holmes aan die stad gegeven, ter bespotting van de verwaandheid der inwoners, die de beteekenis der stad zóó hoog stelden, dat ze meenden, dat heel de wereld er om draaide.

Hubertus (St. —, de patroon der jagers.

Hubertus-sleutel, in letterlijken zin de reliquie-dragende sleutel, die in de *Eglise de la Sainte-Croix* te Luik bewaard wordt, als afkomstig van St. Hubertus († 721) die dezen van den Paus ten geschenke gekregen had, wat toen ter tijd als de hoogste onderscheiding gold. Daar St. Hubertus in de R. K. Kerk wordt aangeroepen als patroon tegen de hondsdolheid, noemt men de ijzeren hoorns of horentjes, waarmede onder aanroeping van den heilige, de beet wordt uitgebrand, „sleutel van St. Hubertus". Deze horentjes worden vooraf aangeraakt aan de stoel van den H. Hubertus, welke stoel eveneens als middel tegen de hondsdolheid wordt aangewend.

Huchet, (fr., wap.), *jachthoorn.*

Hudibras, beeld van een dwazen ridder of bespottelijken strijder; naar den titelheld van Samuel Butler's gedicht van dien naam, in 1663 verschenen, eene buitengewoon goed geslaagde bespotting van de Puriteinen.

Huevos fritos, eieren, in varkensvet gebakken; in Mexico.

Hufeland's systeem, zie *Makrobiotiek.*

Hugenooten, benaming der eerste Evangelisch-gezinden in Frankrijk, aanhangers der Kerkhervorming. Oorsprong onzeker. Men spreekt o. a. van verbastering uit hgd. *Eidgenossen* = onderling bij eede verbondenen, gelijk de Zwitsers waren. 't Waarschijnlijkst is, dat die naam hun werd gegeven dewijl zij aanvankelijk des nachts hunne godsdienstoefeningen hielden op eene heide bij Tours, waar het volksgeloof meende, dat de geest spookte van Hugo Capet, het hoofd van het Fransch koninklijk stamhuis der Capetingers, die in 987 te Noyon door de keus der staatsgrooten tot koning werd verheven. Uit hen sproten na de opheffing van 't Edict van Nantes de *Camisards* (z. a.), en de *Réfugiés* (z. a.) vooral in ons vaderland.

Hugten, (barg.), *hangen.*

Hulbasten, spotnaam voor de inwoners van Nunspeet. *Hui* is de wei van melk; *hulbasten* beteekent *melkhuiken* want *hast* = *huik.*

Huif of **Baldakijn,** (houwk.), *bedekking* bestaande in een gewelf of dak in steen of hout boven de beelden hetzij buiten of binnen gebouwen of meubelen gedurende de middeleeuwen.

Huis, in de sterrenwichelarij is de geheele hemel in twaalf deelen, „huizen" genaamd, verdeeld, waardoor de hemellichamen iedere vierentwintig uur passeeren. Wanneer nu iemands geluk door de sterren zal worden bepaald, is de geheele schaar in twee deelen verdeeld (te beginnen uit het Oosten), zes beneden en zes boven den horizont. De oostelijke noemt men de „opklimmende", omdat ze bezig zijn te stijgen, de andere zes de „dalende" omdat ze het zenith reeds gepasseerd zijn.

De twaalf huizen beteekenen het volgende:

(1)	Huis	des levens.
(2)	„	van geluk en rijkdom.
(3)	„	der broederen.
(4)	„	„ bloedverwanten.
(5)	„	„ kinderen.
(6)	„	„ gezondheid.
(7)	„	des huwelijks.
(8)	„	„ doods.
(9)	„	van den godsdienst.
(10)	„	„ waardigheden.
(11)	„	„ vrienden en weldoeners.
(12)	„	„ vijanden.

Huis clos (A —, (fr.), *met gesloten deuren. Une édition à huis clos* is een boekwerk verzonden onder convert of gesloten enveloppe. Uitdrukking van

Alexandre Dumas fils. Une edition destinée à mes seuls amis et tirée a 99 exemplaires seulement. „On ne peut tout dire, même à voix basse, même dans une edition à huisclos, et ce qu'on ne peut imprimer, c'est le plus curieux de la vie d'un homme" enz. enz.

Huis (Het behouden —, op Nova-Zembla, waarvan 25 Sept. 1596 de eerste balken gericht werden door Jacob Heemskerck en Willem Barentsz, die er den 24en Oct. in sliepen, en er de Amsterdamsche vlag boven plaatsten. Zij vertoefden er in tot Mei 1597, toen zij het huis zooveel mogelijk van zijn inhoud ontdeden, in den schoorsteen een verslag over de reis en de overwintering ophingen in een kruithoorn besloten, en den 13en Juni afvoeren, waarna zij 6 Oct. hun vaderland terugzagen. Den 9en Sept. 1868 trof de Noorsche kapitein Elling Carlsen de hut voor het eerst weder aan, in denzelfden toestand, waarin de Hollandsche oprichters ze hadden verlaten. Hij bracht er, 4 Oct. te Hammerfest binnenvallend, 78 voorwerpen, als Barents-z-reliquiën uit mede, o. a. braadijzers, kookketels, messen, werktuigen, een half verroest rader-uurwerk, eene metalen klok, wapens, prenten, boeken, enz. Een Engelschman Mr. Charles L. W. Gardiner en de Nederl. marineluit. L. R. Koolemans Beijnen brachten in 1872 het overige ten getale van 62 voorwerpen, waaronder vooral het in den kruithoorn besloten verslag, herwaarts over. Het vond alles eene plaats in het Rijksmuseum te Amsterdam.

Huis op het zand bouwen (Zijn —, naar Matth. VII : 26 de gelijkenis van Jezus van den man, die luistert naar Christus' woorden, doch er niet naar handelt; deze bouwt zijn huis op het zand, zoodat regen en wind het ten val brengen.

Huis te Britten, bij Katwijk-Buiten, door de Romeinen gebouwd, en sedert eeuwen verzwolgen door het water, hetwelk nu reeds zóóveel van het strand afsloeg, dat de grondslagen er van, die door lagen waterstand in 1520 en later meermalen, bloot kwamen, twee uren ver in zee liggen. — Bij den tooneeldichter Gerbrand Adriaenszen Bredero bemming eener *bestekamer,* omdat de Engelschen, de *Britten,* wegens de hun toegeschreven onbeschaamdheid wel „dogs, English dogs" betiteld worden, — vanwaar ook John Bull (= bullhond), — en daar de onbeschaamdheid van een hond (*dog*) hierin bestaat, dat hij overal in 't openbaar schildwachten uitzet, terwijl de (zindelijke) kat alles zorgvuldig wegkrabt en verbergt, heet bij Bredero de voor de „bestekamer" bestemde materie een *Engelsman.*

Huis te Manpad, heerenhuis bij Heemstede, genoemd naar het, door de overwinning van Witte van Haamstede op de Vlamingen in 1304 bekende pad. Het huis werd in 1767 gekocht door David van Lennep, den overgrootvader van Mr. Jacob van Lennep. Het komt het eerst voor op een kaart van Rijnland, a°. 1672.

Huis toe! Uitroep der Transvaalsche Boeren vóór de groote herleving (le Grand Réveil), toen de president Burgers, die in zijne nadagen was, te vergeefs trachtte hen stand te doen houden tegenover den vijand.

Huisanker, (wap.), *gaffel* met gebogen lijnen, of waarvan de uiteinden omgekruld zijn; beide kan ook samengaan.

Huisgoden, zie *Laren en Penaten.*

Huishouder, (barg.), *taag.*

Huislook, een plant, die men op het dak van een huis liet groeien, daar het zich gemakkelijk aan dakpan of dekriet hechtte. Het oude bijgeloof wilde, dat het de booze geesten van het huis verwijderde en zelfs voor den bliksem beschutte. De plant werd ook *jovisbastard* genoemd. In de middeleeuwen beval de overheid somtijds de plant op het dak te brengen.

Huisploert, (stud.), *huisbaas.*

Huit-ressorts, *rijtuig op acht veeren,* kostbaarste soort van open rijtuigen.

Hujothesie, gr. *hujothesia*, aanneming tot zonen (of kinderen). Uit *hujos* = zoon en *tithêmi* = ik stel. Door Paulus gebezigd in zijne brieven, bijv. Rom. VIII : 15, 23; IX : 4; Gal. IV : 5; Efeze I : 5.

Hujus, (scil. *mensis*), afgekort **huj.**, *van deze* (of van dezelfde) *maand;* of *dezes*.

Hujus anni, enz., (lat.), zie *Hoc anno*.

Hujus loci, *van deze plaats*.

Huldtooneel, het Schepelenberg je bij Heemskerk, waar oudtijds de Graven van Holland op een schild verheven en tot heeren van Kennemerland gehuldigd werden.

Hulifeest, in Indië een feest, dat in Maart gevierd wordt, en vergezeld gaat van dergelijke grappen als bij ons op den eersten April plaats vinden.

Hulp (Hij ziet zijn — in de poort, iemand, door de grooten en machtigen gesteund, kan vrij wat wagen, en mag veel voor zichzelven hopen. Bij de Israëlieten was de poort der stad de vergaderplaats om allerlei zaken te bespreken: daar werd recht gesproken en werden verstandige en aanzienlijke mannen geraadpleegd; naar Job XXXI: 21.

Hulp-adres, (hand.), zie *Noodadres*.

Hulploon, loon, dat aan hen wordt verstrekt, die, door het verleenen van hulp en bijstand, schepen en ladingen hetzij te zamen of na gedane lossing en lichting wederom in eene veilige plaats in zee of in een behouden haven hebben gebracht.

Hulsean Lectures, apologetische *lezingen*, in 1777 ingesteld door den geestelijke John Hulse te Cheshire. Elk jaar worden er vier of zes predikaties gehouden in de groote Mariakerk te Cambridge, door geestelijken, tegenwoordig genaamd *Hulsean Lecturers*, wien men tot in het jaar 1860 den naam gaf van *Christian Advocates* (christelijke advocaten). Oorspronkelijk werden er twintig predikaties per jaar gehouden.

Humaniora, de beschavende, menschvormende wetenschappen, de letterkundige en wijsgeerige vakken, in tegenstelling met de *realia* (z. a.); van lat. *humanus* = menschelijk. De *humaniora* waren: spraakkunst, redekunst en dichtkunst, met Grieksch en Latijn, ter onderscheiding van **Literæ divinæ,** *godgeleerdheid;* de eersten beoefend door leeken, de laatsten door godgeleerden. De fraaie wetenschap heeft zich later echter hoofdzakelijk beperkt tot de studie van het Latijn.

Humanisme, — wel te onderscheiden van *humaniteit*, wat een karaktertrek is, — een historisch verschijnsel, nl. de herleving van de studie der klassieke letteren. In den tijd van Johannes Reuchlin († 1522 als hoogleeraar te Ingolstadt, in Beieren), beette de kennis der oude talen de *humane* wetenschap; een doctor in de letteren heette dan ook *doctor in humanismo*. Reuchlin zelf, een ijsbreker als beoefenaar der Hebreeuwsche letterkunde, oefende grooten invloed, op het onderwijs en de verspreiding van het humanisme.

Humanist, voorstander der verlichting, tegenstander van het *obscurantisme*, zie *Dunkelmänner;* letterl. leeraar of kenner der *humaniora*, der wetenschappen, welke op meer beschaving aanspraak geven. De *lettres humaines* (fraaie letteren) zijn in Frankrijk dichtkunst, welsprekendheid en geschiedenis. 't Zijn de kunsten en wetenschappen, die den mensch meer *menschelijk* (humain, lat. *humanus*, comparat. *humanior*) maken. Victor Hugo was een episch en *humanistisch* dichter.

Humanum est errare, (lat.), *dwalen is menschelijk;* vgl. *Errare* enz.

Humbug, een woord waarschijnlijk van Amerik. oorsprong, beteekenende *lurie, bluf, aanstellerij*. De afleiding is onbekend; 't is zekerlijk een woord aan de volkstaal ontleend, waarbij aan geen afleiding gedacht werd. Dat het van het it. *uomo bugiardo* = een leugenaar, zou komen is niet aan te nemen.

Humerale, (r.-kath.), deel van het kleed van den priester, dat hem hals en schouder bedekt. Van lat. *humerus* (schouder).

Humiliaten, monnikenorde in Italië (1134—1576) aldus genaamd naar den eisch der nederigheid *(humilitas)*, dien zij zich vooral stelden.

Humor, eng. *humour*, oorspronkelijk *vocht*, vandaar, in goed of slecht humeur, in mocreelen zin. De vochten volgens de oude theorie, die het karakter en de inborst beheerschten, waren slijm, bloed, en gal, vandaar flegmatiek, sanguinisch en choleriek gestel. Als schrijftrant: grilligheid, vol onverwachte wendingen, ook „een traan zoowel als een lach" opwekkende. Een schrijver in dien trant is een *humorist*.

Humoraal systeem of **humorale pathologie,** geneeskundig stelsel, ziektekunde, waarbij men de oorzaken van alle ziekten in de vochten *(humores)* zoekt.

Hun (Een kerel als een —, *een groot en sterig man.* Oud-hgd. *gewahsen* (gewachsen) *als ein hiune, Goliath der grosse hiune*, een *Hun* had de kracht boomen uit den grond te rukken, en zij hadden de hunebedden opeengestapeld. Dat zijn dan niet de Aziatische of Romaniesche Hunnen (onder Attila), maar de zoogenaamde mythische Hunnen, misschien van Slavische afkomst.

Hun lui, (chin.), *letterkundige*; hooge academische graad in China.

Hunc tu, Romane, caveto, (lat.), zie *Hic niger est*, enz.

Hunebedden, de groote steenhoopen in Drenthe en elders, door de volksstammen, die vóór de Germanen ons land bewoonden, tot graven opgericht. *Hunen*, de naam door de *latere* bewoners er aan gegeven, beteekent *reuzen*, en heeft niets te maken met de *Hunnen*.

Hunlades, hunniades of **hunyady,** een der grootste veldheeren uit de 14e eeuw; de Turken vreesden hem zoozeer, dat zij zijn naam gebruikten, om hunnen kinderen schrik aan te jagen.

Hunkers, (am.), ook *Old Hunkers*, spotnaam voor het ultra-conservatieve deel der demokratische partij, vooral in New-York; van *hunk*, een klos, een hindernis, blok aan 't been.

Hunyadi Janos, zie *Engelsch zout*. Het is tevens de naam van den Hongaarschen held, die nabij Zimony een beroemden slag tegen de Turken leverde, en naar wien de bron heet, die dat water levert.

Hurdle, (eng. sportt.), *horde*, bij harddraverijen met hindernissen *(hurdle-races)* of in een *concours hippique* of een paardenspel.

Hurrah, zie *Hoera*.

Hurte, (fr., wap.), *kork* (z. a.) van azuur.

Hussard à quatre roues, (fr.), *conducteur der artillerie* of een *treinsoldaat*.

Hasard de la guillotine, (fr.), *gendarme*, die een veroordeelde naar het *schavot* voert. Vervolgt hij een misdadiger dan heet hij *marchand de lacet*, en begeleidt hij alleen zoo iemand, dan heet hij *candelle de la Grève*.

Hussaren of **Huzaren,** (in ons land) de naam der gansche cavallerie; in Hongarije de lichte ruiterij; van hong. *husz* = twintig, omdat koning Matthias I in de 13e eeuw bepaalde, dat ieder twintigtal huizen één ruiter aan het leger moest leveren.

Hussieten, volgelingen van Johannes Huss (z. a.), den Boheemschen hervormer in de 14e eeuw; zie *Bethlemieten*.

Hussietenoorlog, oorlog tusschen de aanhangers van Huss en de R.-Katholieken (1419—34). Hussieten, in twee partijen, Calixtijnen en Taborieten, streden onder Ziska en de beide Procopiussen gelukkig; werden eindelijk overwonnen; de Calixtijnen werden R.-Katholiek, de Taborieten gingen over in de Boheemsche broeders.

Hwa Kwoh, (chin.), *het bloeiende rijk*, naam voor *China*, nl. bij de Chineezen. Vgl. *Tchung-Kooe* = *Rijk van het midden, Middelrijk*.

Hyacint, (g r.), lelieachtige bloem, wit, rood, blauw, violet; bloem van zwarte of purperen kleur, onze *ongeltak;* ontstaan uit het bloed van den door Zephyrus uit minnenijd gedooden *Hyacinthus*, een Spartaansch jongeling van buitengewone schoonheid, toen hij door Apollo, die hem ook beminde, in het schieten werd onderwezen. Men beweerde op de bladeren er van de beginletters *AI* of *AI* te herkennen; vandaar dat Theocritus van „beschreven hyacinten" spreekt.

Hyaden, g r. *huades*, van *hueïn* (regenen), *de regenaden*, het Regengesternte, eene groep sterren in den kop van den Stier, wier opgang regen voorspelde. Zij gingen daarom door voor nymfen, die door vochtigheid verdedden, en als zoodanig waren zij de voedsters van Bacchus (de Nysaeische nymfen), en van Jupiter (de Dodonaeische nymfen). Deze laatste plaatste haar uit dankbaarheid onder de sterren. — Omdat men het sterrenbeeld als een kudde jonge zwijnen zich voorstelde, gaven de Romeinen er den naam *Suculae* (varkentjes) aan (Lubker); volgens Cicero echter ontving het dezen naam, wegens der Romeinen afleiding van *hus* (g r. zwijn), en noemen mitsdien de lexicografen Suculae eene *valsche* vertaling van *huades* (hyaden).

Hydra, (g r.), *waterslang*, uit g r. *hudôr* (water); reuzenslang van het meer Lerna in den Peloponnesus, door Hercules gedood.

Hydra, (w a p.), denkbeeldig wezen, nl. een slang met zeven koppen; de gewone kleur is groen; de staart eindigt in een weerhaak.

Hydrophane, eene verscheidenheid van den opaal, die eerst helder en doorschijnend wordt, wanneer hij doortrokken is van water. De eigenaardigheid van dezen steen, om water in te zuigen, is gebleken uit de vermeerdering van haar gewicht na de indompeling.

Hydropsie de papier (f r.), *waterzucht van papier*. Hiervan gewaagde Bourdon de l'Oise in de conventie 25 Floréal, an III, tijdens de speculatie in biljetten in de Vendée en in Bretagne verspreidde; hij zorgde er voor assignaten, toen Puissaye zijne valsche naten tot de kleinste bedragen van 25, 15 en 10 sous (stuivers) na te maken, om overal verwarring te stichten.

Hygeameel, *kindermeel*, dat de moedermelk wil vervangen. De naam had behooren te zijn *Hygieameel*, d. i. *gezondheidsmeel*, naar g r. *hugieia* = gezondheid. *Hygea* is geen woord.

Hygia, (r o m.), samengetrokk. vorm voor *Hygieia* (z. a.).

Hygieia, (g r.), de godin der *gezondheid;* voorgesteld als bloeiende jonkvrouw, die in de linkerhand eene schaal houdt, waaruit zij eene slang drenkt; dochter van Asklepios (Aesculapius) en Epione (g r. epionê = de smart-verzachtende).

Hygiène, (f r.), *gezondheidsleer*, uit g r. *hugiainein* = gezond zijn, wèlvaren.

Hygienist, beoefenaar van de hygiëne (z. a.); deskundige daaromtrent.

Hyksos, herderskoningen van Semietischen oorsprong, omstreeks 2600 v. C. naar Egypte gekomen; heerschten tot 1548 v. C.

Hymen, (m y t h.), god van het huwelijk, afgebeeld met een bruiloftsfakkel en een sluier in de hand.

Hymen's band(en), *huwelijksband;* zie *Hymen*.

Hymettus, (g r.), berg in Attica, voor een gedeelte met geurigen thym begroeid, en hierom bekend door zijn voortreffelijken honig.

Hymne, *godsdienstige ode* (z. a.), (g r.), *humnos*, oig. *galm*, bijz. feestgalm ter eere van goden en halfgoden; uit *humneïn* = galmen, opdreunen.

Hymnus Ambrosianus, (m u z.), zie *Ambrosianaasch loflied*.

Hyntchakisten, aanhangers eener partij, de *Hintschak di bel*, in 1887 te Parijs opgericht door een Kaukasisch Armeniër Avetis Nazarbek van oude familie in den tijd, dat de bewoners, althans de Armenische bewoners van Russisch-Armenië veel van de zijde der

Russische regeering te verduren hadden. De stichter der partij stelde zich ten doel, van de Hindschak, een soort van Centraal-Comité te maken, dat door middel van sub-comités in Armenië propaganda moest maken voor het nationale, Armenische idee in Turkije, en Russisch-Armenië. Parijs, Athene, nogmaals Parijs en eindelijk Londen waren achtereenvolgens de zetels van den Hindschak.

Hyperbel of **hyperbool,** (gr.), lett. *oververdrijving,* duidt in het spreken de wijze aan, om iets krachtig uit te drukken door een sterk overdrijvend beeld.

Hyperboreërs, (bij de oude Grieken) alle volken, die aan de andere zijde der noordelijke bergketen woonden, zooals de Thraciërs; ironisch: zonderlingen in manieren, zeden en gewoonten. Volgens de sagen bewoonden de Hyperboreërs een heerlijk land, waar eene eeuwige lente heerschte. De naam H. beteekent lett. de *aan de andere zijde van Boreas* (noordenwind) *wonenden.*

Hypatia, schoone, geleerde vrouw in Alexandrië, in 415 n.C. vermoord, vandaar de naam voor een hooggeprezen vrouw.

Hyperion, (gr.), een van de Titanen, vader van Helios (zon), Selene (maan) en Eos (dageraad). Ook Helios wordt dikwijls Hyperion genoemd.

Hypnose, toestand, die veel gelijkt op dien van den normalen slaap, gedurende welken iemand in abnormaal sterken trant vatbaar is voor het verkrijgen van voorstellingen, welke een ander persoon hem opdringt. Anders gezegd, een toestand, waarin de suggestibiliteit (z. a.) van het individu is verhoogd. Vroeger sprak men van *magnetischen,* thans van *hypnotischen* slaap; gr. *hupnos* = slaap, *hupnoïn* = doen inslapen, *hupnoossein* = slaperig, slaapdronken zijn.

Hypnotisme, kunst waardoor men iemand doet inslapen; van gr. *hypnotikos* = slaapverwekkend.

Hypocras, *gekruide wijn,* morgendrank bij bruidsplechtigheden, vandaar ook „bruidstranen" genoemd; naar Hippocrates, wien men de uitvinding toeschreef van den drank, eerst een geneesmiddel, in de taal der geleerden *vinum hippocraticum* genoemd, en die in de middeleeuwen Hypocras genoemd werd.

Hypocrisie (L'— est un hommage que le vice rend à la vertu, (fr.), *de huichelarij is eene hulde, die de ondeugd aan de deugd brengt,* Rochefoucauld.

Hypocrite rimeur, historien trop payé, (fr.), *huichelachtige rijmelaar, al te rijk betaalde geschiedschrijver,* Gietuigenis van partijdige tijdgenooten omtrent Frankrijk's grootsten treurspeldichter Racine († 1699), toen hij tot koninklijk geschiedschrijver aangesteld, geheel opging in het Hofleven van Lodewijk XIV, en de dichter scheen onder te gaan in den geschiedschrijver.

Hypotheca, onderpand voor geleend geld, dat in het bezit van den schuldenaar blijft, en wanneer hij zijne schuld niet betaalt, ter voldoening van den schuldeischer verkocht wordt.

Hypotheek, eene akte waarbij vaste goederen tot onderpand gesteld worden van eene geleende som gelds.

Hypothekaire schulden, (handel), schulden, welke door hypotheek verzekerd zijn.

Hyrkanië, onherbergzaam oord aan de Z. kust der Kaspische zee (ten tijde van Strabo † 26 n. C. de *Hyrkanische zee*). Gr. *Hurkania,* van oud-Perz. *Vehrkâna* = wolvenland. Thans Gorgië.

Hysopstengel, door den Hoogepriester onder oud-Israël op den Grooten Verzoendag gebezigd; vgl. Lev. XIV : 4; Ps. LI : 9. Hebr. *ezoob,* gr. *hussôpos,* een speceriachtig kruid. 1 Kon. IV : 33.

Hysteron proteron, (gr.), lett. *het latere vroeger of vooraan,* dus *achterste voren.* Spraakkunstige of redekunstige figuur, krachtens welke men de natuurlijke orde van het uit te drukken begrip of denkbeeld omkeert, en hetgeen ten aanzien van den tijd of de voorstelling het laatste is tot eerste maakt, om daardoor eene opklimming in de rede te verkrijgen. Ook *hysterologie* geheeten.

I

I, op Duitsche munten *Hamburg*; op Fransche *Limoges*.

I. a., (lat.), *inter alia*. (z. a.).

I. c., (lat.), *in casu* (z. a.).

IC. XC. NIKA, (gr.), *Jezus Christus overwint*, opschrift van penningen der Grieksche Keizers te Konstantinopel.

I. d., (lat.), *in dato* (z. a.).

I. D. Q., *idemque*, (lat.), en dezelfde.

I. e., (lat.), *id est* (z. a.).

I. H. F. C., (lat.), *ipsius heres faciendum curavit*, zijn erfgenaam heeft (dit, nl. gedenkteeken) laten maken.

I. H. S., kerkelijk monogram in 1347 door Bernardinus van Siëna als zoodanig aangenomen, prijkende op sommige kerkzegels en op enkele particuliere zegels, ook op het wapenschild der Jezuiten, oorspronkelijk de H. Naam of Zoete Naam *(Jesus)*, voorgesteld door de drie eerste letters daarvan in 't Grieksch I H S; later hield men de Grieksche letters voor Latijnsche, waardoor de oorspronkelijke beteekenis verloren ging en werden de letters verklaard als *Jesus Hominum Salvator* (Jezus der menschen Verlosser); daarna werd er een kruis op de H gezet

en maakte men er van I. $\overset{+}{H}$. S. = *In Hoc Signo* (in dit teeken) met toepassing op het kruis, dat aan Konstantijn verscheen en waarin hij overwinnen zou. De letters worden ook verklaard als *In Hoc Salus*, (In dit (teeken des kruises is het) heil; en als *Jesus Hortator Sanctorum*, Jezus de Vermaner der Heiligen; eenige der vele spreuken, naar die beginletters gevormd.

I. l., (lat.), *in loco* (z. a.).

I. m., (lat.), *in margine* (z. a.).

I. N. S. T., (lat.), *In nomine Sanctissimae Trinitatis*, in naam der Allerh. Drievuldigheid.

I. O. O. F., (eng.), *Independant order of Old Fellows* (z. a.).

I. O. Y., (eng.), de drie beginletters van het eng. *I owe you, ik ben u schuldig*, de woorden waarmede eene schuldbekentenis begint. Voor de uitspraak gewoonlijk geschreven **I. O. U.**

I. P. I., *In partibus infidelium* (In de streken der ongeloovigen). Deze letters werden vroeger gevoegd achter den titel van *titulair bisschoppen*, d. w. z. van bisschoppen zonder diocees of van eene landstreek, die nog niet tot bisschoppelijken zetel is verheven. Zulke bisschop-

pen dragen dan den titel van een vroegeren thans vervallen bisschopszetel, bijv. bisschop van Cambysopolis I. P. I. Thans zegt men eenvoudig titulair bisschop van enz.

I. R. B., (eng.), *Irish Rebellion Brotherhood*, Iersche broederschap, vereeniging van *revolutionairen* of wellicht *Irish Republican Brotherhood*, Iersche vereeniging van republikeinen, waarmede de samenzwering der Fenians (z. a.) wordt bedoeld.

I. v., (lat.), *in voce* (z. a.).

I awoke one morning and found myself famous, (eng.), *ik werd op zekeren morgen wakker en bevond, dat ik beroemd was geworden*, woorden uit Byron (1783—1824)'s dagboek, met betrekking tot het onverwachte succes der beide eerste gezangen van zijn *Childe Harold*.

I could have better spared a better man. (eng.), *menig beter man zou ik beter hebben kunnen missen*, Shakespeare, *Koning Hendrik IV*, 1e deel V, 4 zegt prins Hendrik als hij Fallstaff, die zich dood houdt, onder de gevallenen op het slagveld ziet.

I dare do all that may become a man, Who dares do more, is none. (eng.), *ik durf alles ondernemen, wat een man betaamt; wie meer durft is geen mensch*, Shakespeare, *Macbeth* I, 7. Macbeth tot zijne ega, die hem vraagt of hij Duncan niet durft vermoorden.

I must be cruel, only to be kind, (eng.), *tot ware geweld dringt louter liefde mij*, Shakespeare, *Hamlet* III, 4; woorden van Hamlet tot zijne moeder, als deze zich beklaagt, dat Hamlet haar zulke harde waarheden over haren tweeden echtgenoot en haar spoedig gevolgd huwelijk zegt.

I scent the morning air, (eng.), *ik snuif de morgendauht*, Shakespeare, *Hamlet* I, 5 zegt de geest van Hamlet's vader tot hem, waar hij hem aanspoort wraak te nemen, en dit zegt, ten teeken, dat hij hem verlaten moet.

I shall not look upon his like again, (eng.), *ik zal zijn evenbeeld niet weerzien*, Shakespeare, *Hamlet* I, 2, zegt Hamlet tot Horatio, waar hij over zijn overleden vader spreekt.

I stay here on my bond, (eng.), *ik sta hier op mijn contract*, Shakespeare, *Koopman van Venetië* IV, 1 zegt Shylock tot den rechter, waar deze verzoekt genadig te handelen met Antonio.

I will speak daggers to her, but use none, (eng.), *ik zal slechts dolken* (harde, bittere woorden) *tot haar spreken, doch er geene gebruiken*, Shakespeare, *Hamlet* III, 2.

I would it were bedtime, Hal, and all well, (eng.), *ik wou, dat het bedtijd was, Hein, en alles wel*; Shakespeare, *Hendrik IV*, 1e deel, V, 1; woorden van Fallstaff met den dood voor oogen tot prins Hendrik, als deze hem oproept naar den slag.

I-kwo, (chin.), *het land der gerechtigheid*, vleiende benaming der Chineezen voor *Italië*.

Iacchus, dubbelnaam van *Bacchus*. Uit gr. *iakcheïn* = schreeuwen, omdat schreeuwen de hoofdbezigheid der Bacchanten was bij het vieren der Bacchanaliën. Dewijl *Bacchus* de god des wijns was, wordt zijn naam en deze dubbelnaam ook voor „wijn" gebezigd (Ovid. *Metamorph.* IV, 13; Vergil. *Eclog.* 6 *Georg.* I, 166).

Iapetus, (gr., myth.), de vader van Atlas en stamvader van het menschelijk geslacht, genaamd *genus Iāpeti*, de nakomelingschap van Iapetus; velen hielden hem voor denzelfde als Japheth, eenen der zonen van Noach.

Ib. (lat., hand.), *ibidem* (z. a.).

Iberia, Grieksche naam van der Romeinen *Hispania* (Spanje), naar den *Iberus* (de Ebro), eene der zes hoofdrivieren des lands.

Iberisch schiereiland, *Spanje*, bij de Grieken als *Ibēria* en *Hesperia* (z. a.) bekend; naar den stroom *Iberus*

(Ebro), vanhier *Ibères* (gr. Ibères) = Spanjaarden. Niet te verwarren met het Aziatisch Iberië; zie bij *Harmozika*.

Ibex, (wap.), *steenbok*.

Ibidem, (lat.), *aldaar, terzelfder plaatse*, in hetzelfde geschrift en op dezelfde bladzijde.

Iblees of Iblis, (arab. myth.), *Satan* en de vader van de Sjaithans of duivels.

Ibn, (ar.), *zoon van*; voorvoegsel voor vele Arab. namen. Zie *Aboe*.

Iboe djuri, (mal.), *duim*; letterl. *moeder der vingers*.

Ihrahr, het pelgrimsgewaad der Mohammedanen: bij de *mannen*, twee kledingstukken, zonder eenig teeken van sieraad behalve de zijde; de eene doek is om de lendenen geslagen en de andere wordt om den hals en de schouders geworpen, den rechterarm vrij latend, het hoofd is onbedekt; bij *vrouwen*, een ruime mantel, die haar geheel omsluit.

Ibsenianisme, de richting van den Zweed Heurik Ibsen, den scherpen, in zichzelf gekeerden denker, die eene eeuwige wijziging der zedewetten stelt, waarbij één ding blijft bestaan en als doel wordt aangegeven, nl. het waarheidsbesef, dat een ieder in zich heeft; zoodat hij het heil der menschheid ziet in het leven naar het besef der gevoelde waarheid.

Ibsénisme, (fr.), in den trant van Ibsen denken en schrijven.

Ibsénité, (fr.), eene richting in de letterkunde als die van Ibsen, maar als een ziekelijk verschijnsel beschouwd.

Ibycus (De kraanvogels van —. Cicero verhaalt, dat de Syrische dichter Ibycus, tijdgenoot van Anacreon, 6e eeuw v. C., op 't oogenblik, dat hij door struikroovers werd omgebracht, eenige voorbijvliegende kraanvogels bezwoer, de aan hem gepleegde misdaad te wreken. Kort daarna zaten die struikroovers op de markt, waar veel volks bijeen was, en riepen, toen er eenige kraanvogels voorbijvlogen, spottend uit: „dat zijn de wrekers van Ibycus", met dien uitroep zichzelve als de moordenaars verradend. Vanhier gewaagt men van „de kraanvogels van Ibycus", waar eene kleinigheid een schelm er toe brengt zichzelven te verraden. Ten onrechte wordt uit Pred. X : 20 afgeleid: „het zal uitkomen, al zouden de vogelen het uitbrengen". Men spreekt ook wel van de raven, en de kraaien van Ibycus. Daar *Ibycus* gr. = *kraanvogel* is, is 't verhaal curieus.

Icarisch, *onbezonnen avontuurlijk*. Zie *Icarus*.

Icarische spelen, *spelen in de lucht*, in den circus van Oscar Carré te Amsterdam gehouden. Zie *Icarus*.

Icarus, zoon van Daedalus (d. i. (den) *kunstenaar*, die op Creta voor koning Minos het labyrinth bouwde, een bovengrondsch gebouw met vele doolpaden en looze wegen). Toen vader en zoon door den koning daarin opgesloten waren, kocht Daedalus de wachters om, en ontsnapte met zijn zoon met behulp van *vleugels*, die hij kunstig uit met was verbonden veeren had vervaardigd, over zee. Maar Icarus vloog te hoog, zoodat het was zijner wieken door de zonnewarmte smolt; hij plofte en verdronk — in de zee, naar hem geheeten de Icarische zee (het zuid-oostelijk deel der Aegeïsche zee, langs de kust van Dorië, Carië en Jonië).

Icarus-vleugels, vleugels (of andere middelen) waarmee iemand onbezonnen te hoog stijgt, en laag neerkomt.

Ich bin besser als mein Ruf, (hgd.), *ik ben beter dan waarvoor men mij houdt*; Schiller's *Maria Stuart* III, 4; vgl. Ovidius, *Brieven van Pontus* I, 2, 143 waar hij van Claudia zegt: *ipsa sua melior fama* = zij is zelfs beter dan haar roep. Ook in *Le Mariage de Figaro* III 3, van Beaumarchais, antwoordt Figaro, op Almaviva's verwijt, dat hij eene afschuwelijke reputatie heeft: *Et si je vaux mieux qu'elle?*

Ich bin der Geist, der stets verneint, (hgd.), zie *Geist*.

Ich bin des trocknen Tons nun satt, *ik heb nu genoeg van dien*

dragen toon, zegt Mephisto, als hij in den mantel van Faust den jongen student ontvangt, die raad komt vragen; hij spreekt eerst ernstig, maar dit vervelt hem, en ten slotte wil hij weer „den duivel spelen".

Ich bin ein Preusse, kennt ihr meine Farben? (hgd.), *ik ben een Pruis, kent gij mijn kleuren?* aanhef van een gedicht van J. B. Thiersch (1794—1855), in 1830 gemaakt bij gelegenheid van den verjaardag van koning Friedrich Wilhelm III.

Ich bin es müde über Sklaven zu herrschen, (hgd.), *ik ben het moede over slaven te heerschen*, staat volgens Ed Vehse, *Preussen* IV, 175, in een kabinetsorder van Frederik den Groote, van den 1en Augustus 1786, waar hij over de bevolking van ontgonnen land bij Tilsit zegt: „De boeren, die daar worden aangesteld, moeten allen hun eigen goederen hebben, opdat ze geen slaven zullen zijn."

Ich denk' an euch, ihr himmlisch schönen Tage! (hgd.), *ik denk aan u, gij hemelsch schoone dagen*; aanhef van een lied van August Mahlmann (1771—1826).

Ich denke einen langen Schlaf zu thun, (hgd.), *ik denk een langen slaap te doen*, Schiller, *Wallenstein's Tod* V, 5; Wallenstein tot Gordon en Seni, die hem waarschuwen, dat de Zweden, die hij wacht, hem dooden zullen. Wallenstein is zeer vermoeid en wil slapen. Eenige oogenblikken later was hij vermoord.

Ich dien, (hgd.), *ik dien*, devies van Eduard, den Zwarten Prins, en onderschrift van drie struisveeren. De Edelen van Wales verklaarden aan Eduard I, geen koning te kunnen dulden, niet in hun land geboren. Hij voerde toen zijne zwangere vrouw Eleonora daarheen, en vertoonde hun den zoon, dien zij baarde, met 't woord *Eych dyn! dat is de man!* Dit bleef wapenspreuk van den Prins van Wales, maar werd verbasterd in *Ich dien*.

Ich finde nicht die Spur von einem Geist, und alles ist Dressur, (hgd.), *ik vind geen spoor van een geest, en alles is dressuur*, Goethe, *Faust* I; woorden van Faust tot Wagner, die in den poedel, dien hij voor de poort zag loopen, niets bijzonders ziet, wat Faust aanvankelijk wel deed.

Ich fühle eine Armee in meiner Faust, (hgd.), *ik voel een leger in mijn vuist*, Schiller, *Die Räuber* II, 3, woorden van Carl Moor, die na de scène met den priester zijne kameraden tot heftig strijden opwekt.

Ich habe genossen das irdische Glück,
Ich habe gelebt und geliebet, (hgd.), *ik heb het aardsch geluk genoten, ik heb geleefd en bemind*, Thekla's lied in Schiller's *Piccolomini* III, 7.

Ich hab' gethan, was ich nicht lassen konnte, (hgd.), *ik heb gedaan, wat ik niet laten kon*, Schiller, *Wilhelm Tell* I, 1; Tell in gedachten aan zijne vrouw, als hij in de boot springt om Baumgarten te redden.

Ich hab' hier blos ein Amt und keine Meinung, (hgd.), *ik heb hier slechts een bediening en geen meening*, Schiller, *Wallenstein's Tod* I, 5; Wrangel tot Wallenstein, wien hij zijne benoeming tot Koning van Bohemen doet hopen; waarop Wallenstein vraagt, of Wrangel ook niet meent, dat dit moeilijk met zijne verhouding tot den Keizer is overeen te brengen.

Ich hab mein Sach' auf nichts gestellt, juchhé, *ik tel mijne positie niets*, woorden uit Goethe's gedicht *Vanitas, vanitatum vanitas* in *Gesellige Lieder*.

Ich hab' sie ja nur auf die Schulter geküsst, *ik heb haar toch maar alleen op den schouder gekust*, air uit Millöcker's *Bettelstudent*, waarmede de overste Ollendorff zich verontschuldigt, dat hij Laura gekust heeft.

Ich kann nicht Fürstendiener sein (hgd.), *ik kan geen* (onderdanige) *dienaar van den vorst zijn*, Schiller, *Don Carlos* III, 10; Posa tot den Koning waar deze het geluk der menschen alleen van de gunst des vorsten afhankelijk maakt.

Ich kenne dich, Spiegelberg, (hgd.), *ik ken je, Spiegelberg,* Schiller, *Die Räuber* II, 3; Moor over Spiegelberg, dien hij van onrecht en snoodheid verdenkt; woorden naar aanleiding van gruweldaden van Schufterle, dien hij wegzendt.

Ich komme vom Exercieren, ich exerciere, ich werde exercieren, (hgd.), *exerceeren is schering en inslag, exerceeren is mijn levensdoel,* gezegde van prins Frederik van Pruisen (later Frederik de Groote, † 1786), die door zijn vader tegen zijn zin geheel als *militair* werd opgevoed. Hij sprak het, toen zijn vader hem dwong te Ruppin als overste van een dril-regiment te vertoeven.

Ich möchte auch der Pabst wohl sein, *ik zou wel de Paus willen wezen,* — omdat hij dagelijks wijn mag drinken. Woorden uit een studentenlied *Pabst und Sultan.*

Ich möchte auch wohl Sultan sein, *ik zou ook wel Sultan willen wezen,* — omdat hij een harem heeft. Uit hetzelfde lied.

Ich möchte doch der Pabst nicht sein, *ik zou toch de Paus niet willen wezen,* — omdat hij geen vrouw heeft. Uit hetzelfde lied.

Ich möchte doch nicht Sultan sein, *ik zou toch niet Sultan willen wezen,* — omdat hij geen wijn mag drinken. Uit hetzelfde lied. Het slot is:
Drum, Mädchen! gieb mir einen Kuss,
Denn ich bin jetzt der Sultanus;
Schenk mir das Gläschen wieder ein,
Damit ich auch der Pabst kann sein.

Ich sag' es dir, ein Kerl der speculiert enz. (hgd.), zie *Kerl.*

Ich setz den Fall, *ik stel 't geval,* duet van Simon en Laura in Millöcker's *Bettelstudent.*

Ich weiss nicht, was soll es bedeuten,
Dass ich so traurig bin, *ik weet niet, wat het moet voorspellen, dat ik zoo treurig ben,* eerste regels van Heine's *Lorelei* (1824).

Ich will Frieden haben mit meinem Volke, (hgd.), *ik verlang met mijn volk in vrede te leven.* Koning Max II van Beieren, in 1859 in een schrijven aan den minister von der Pfordten, waarin hij verklaarde hoe ongaarne ook, zekere hem voorgestelde bevordering te zullen bekrachtigen.

Ichthys, (gr.), *visch.* In oude Gothische gebouwen ziet men soms een roos en een visch in steen gehouwen naast elkander. De roos is het zinnebeeld van de H. Maria, in oude litanieën *verborgen roos* genoemd, en met den visch bedoelt men het woord *Ichthys,* waarvan de letters de beginletters vormen van 't gr. *Jezus, Christus, Gods Zoon, Heiland.* In de catacomben was de visch het zinnebeeld van Christus. Men vindt daar dikwijls afgebeeld een visch met een korf brood op den rug, als zinnebeeld van het H. Avondmaal.

Ick weet niet dat er yemant (leeft,
Die niet syn kintsche poppen heeft, Cats, zie *Niet een* enz.

Ik weet niet langer hoe, al wist ick langer wat, Constantijn Huygens' *Gedichten; Costelick Mal,* reg. 48, eig. *En 'k weet* enz.

Ickllck, Turksche zilveren munt van twee piasters ter waarde van 25 cent.

Icmate, in Mexico, *steenen bankje* met glooiend oppervlak en op drie steenen pooten rustend; waarop de eerst in kalkwater geweekte maïskorrels met een steenen roller worden fijn gewreven, om er vervolgens flensjes uit te bereiden. Zie *Tortillas.*

Iconoclasten of *beeldenbrekers,* leden der oude Grieksche Kerk, die zoozeer tegen de beelden in de kerkgebouwen ijverden, dat ze die met geweld vernielden. Hun tegenstanders heetten *iconodoelen* (beelden-slaven) of *iconolatren* (beelden-aanbidders). De naam *beeldstormers* uit de 16e eeuw is dus al van ouden datum.

Iconostasis, de meest met heiligenbeelden beschilderde, houten wand, die in de Grieksche kerken de altaarruis van het ruim der kerk scheidt.

Id est, (hand.), *dat is.*

Id eum non fregit sed erexit, (lat.), *dit heeft hem niet gebroken, maar opgericht,* Corn. Nepos in *Vita Themistoclis,* Cap. I: De tegenspoed maakte dezen veldheer der Atheners niet krachteloos, maar integendeel veerkrachtig.

Id genus omne, (lat.), *al dat soort of slag van volk.* Vgl. *Hoc genus omne.*

Id ter sum, (lat.), *dit ben ik driemaal,* devies van de familie van Ittersum, die in het wapen drie ezelskoppen voert. Zinspeling op een oud verhaal.

Ida, *persoon uit den hoogen adel.* Bij de Balineezen of Baliërs maken de Ida's de hoogste Hindoe-kaste uit.

Idaei, zie *Digiti.*

Idah, (mal.), geschenk van eene vrouw aan den man, dien zij bemint.

Iddah of iddat, (mal.), tijd gedurende welken eene vrouw niet mag hertrouwen.

Idealisme. Eene richting zoowel in de kunst als in de wijsbegeerte. In de kunst: het hoogste, edelste, wat men zich denken kan ook buiten de werkelijkheid om. In de wijsbegeerte onderscheidt men:
Subjectief idealisme (Fichte),
Objectief idealisme (Schelling),
Absoluut idealisme (Hegel).

Idealisten, vereerders van een *ideaal,* of voorstanders van een of ander *idealisme.* Ook de volgers van Plato.

Idée fixe, (fr.), *vast denkbeeld,* waarmeê men geheel vervuld is; zwakhoofdigen voert het tot *monomanie,* tot krankzinnigheid.

Idem, idem, (lat.), *dezelfde* of *hetzelfde.*

Idem per idem, (lat.), *hetzelfde* (het gelijke) *door hetzelfde* (het gelijke), dezelfde zin door dezelfde woorden uitgedrukt.

Idem quod (i. q.), (lat.), *hetzelfde als* enz.

Ideografische teekens, figuren, die *begrippen* uitdrukken, in het hiëroglyphisch schrift, door afbeelding of zinnebeeldige voorstelling. Onderscheiden van *phonetische teekens* = klankteekens. Van gr. *idéa* (aanzien) en *graféin* (schrijven).

Idioot, oorspronkelijk, nog in de 16e eeuw, een *lompert,* iemand uit de volksklasse, die geen ambt bekleedt, ook *ongeregelde, leek.* Later, een *stompzinnige,* een van geboorte met half ontwikkelde geestvermogens.

Ides, (fr.), lat. *idus* van het oude woord *iduare* = verdeelen, scheiden. De *idus* verdeelde de maand in twee bijna gelijke deelen; hij was bepaald op den vijftienden dag van Maart, Mei, Juli en October, en den dertienden der andere maanden.

Idola fori, (lat.), *afgodsbeelden der markt,* van het domme volk, volksgeloof, dat eigenlijk bijgeloof is. Aldus noemde Francis Bacon hetgeen Max Nordau minder deftig als *Conventioneele Lügen* (met onderling goedvinden gehuldigde onwaarheden) kenschetste.

Idun, Iduna, Idunna, (n. myth.), de echtgenoot van Braga (z. a.). Zij bewaart de appelen des leevens, die de kracht eener eeuwige verjonging bezitten en tot spijs der goden dienen.

Idyllisch, *wat van eenvoudig natuurschoon getuigt.* Idylle is een herdersdicht; van gr. *eidullion* = beeldje, — verkleinw. van *eidos* = o. a. soort van zang of muziek, — omdat de idylle ons kleine tafereeltjes uit de herderswereld voor oogen stelt. Men spreekt ook van *idyllische rust* = de rust eens herders in een stille landouw neergezeten.

Ieperen (Hij ziet er uit als de dood van —, *doodsbleek en ver-*

magerd. In dit spreekwoord wordt, zoo beweert men, verpersoonlijkt de pestziekte, die in de 12e eeuw woedde, en vooral de stad *Ieperen*, in België, vreeselijk teisterde.

Ier (Een wilde —, *een wilde knaap*, naar de Iersche bezetting, welke de Graaf van Leycester (einde 1586) onder William Stanley naar Deventer overbracht; daarover schrijft Van Reyd, *Nederl. Hist.:* „dat ongheregheleste volck, datter oyt in de Nederlanden aan d'eene oft d'andere syde gesien was: zij waren meer beesten als menschen gelyck" enz.,

Iersch kruis, (wap.), zie *Kruisen*.

If reasons were as plentiful as blackberries, (eng.), *al waren de verklaringen zoo overvloedig als de bosschbessen*. Shakespeare, *Hendrik IV*, 1e deel, II, 4; Fallstaff tot prins Hendrik, als deze na Fallstaff's blufferij en leugens reden en verklaring daarvan vraagt, die Fallstaff natuurlijk *niet* kan geven; waarop Fallstaff antwoordt, dat hij die, gedwongen, niet geven *wil*, al waren ze enz.

Iftaz, (turksch), godsdienstig maal bij het ondergaan van de zon, dat de Sultan, volgens overoud gebruik te Stamboel houdt, na zijn plechtig jaarlijksch bezoek (einde Febr. of begin Maart) aan den „mantel van den Profeet", welken hij dan kust.

Ignis judicium, (lat.), *judicium ignis* of *probatio per ignem*, de vuurproef, een der ordaliën of godsgerichten. De verdachte moest een gloeiend ijzer aanvatten of over eene gloeiende plaat gaan, en uit het al of niet, het meer of minder gewond zijn, werd dan onschuld of schuld opgemaakt.

Ignorabimus, (lat.), *wij zullen niet weten;* zie *Ignoramus*.

Ignoramus, (lat.), *wij weten het niet*, vgl. Job VIII: 9; formule door de gezworenen in Engeland gebezigd om te kennen te geven, dat zij niet kunnen beslissen of een aanklacht gegrond is of niet. — Dit *ignoramus* zweefde Prof. Emil du Bois Reymond voor den geest, toen hij in 1872 te Leipzig zijne rede over „die Grenzen des Naturerkennens" besloot met het sedert gevleugeld geworden woord *Ignorabimus* (wij zullen het nimmer weten). Ook, onde Engelsche rechtsterm, die de jury gewoon was te schrijven op de achterzijde van rechtsstukken, waarvan de beslissing was uitgebleven, of die niet voor de rechtbank behandeld waren. Van hier ook, *vrijspraak wegens gebrek aan bewijs*.

Ignorantijnen, congregatie in 1680 door den kannunik Baptiste de la Salle gesticht, anders gezegd *Frères de la doctrine chrétienne*, wier doel is de *onwetende* kinderen te onderwijzen in de *catechismus*, vandaar hun naam ignorantijnen (les enfants *ignorants*). Zij zijn omstreeks 1593 in Frankrijk (te Avignon), door César de Bus gesticht. Een congregatie van denzelfden naam was vroeger (1560), door Marco Cusani, een edelman, te Milaan gesticht. Beide congregaties hebben zich later vereenigd.

Ignoti nulla cupido, (lat.), *geene begeerte naar het onbekende*, gezegde aangaande Nederl. schrijvers, die geen jacht maken op woorden en uitdrukkingen, vreemd aan onze Nederduitsche taal. Bilderdijk noemde dat „jonkerigheid naar buitenlandsche schoonheden, en verachting van al wat het vaderland opgeeft."

Ignotum per ignotius, (lat.), *het duistere door iets nog duisterders*, nl. willen verklaren (als de toelichting duisterder is dan de zaak zelve). Vgl. het Horatiaansche *Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit* (Satirae 2, 3, 103) = *een voorbeeld, dat iets, wat onbeslist is, door iets, wat ook onbeslist is, wil uitmaken, heeft geen waarde*.

Ignotus moritur, (lat.), *hij sterft onbekend*.

Iho-park, prachtig paleis-park niet ver van Peking, in gebruik bij de Keizerin-moeder van China, dat naar men wil, jaarlijks een kleine £ 20.000.000 aan onderhoud verzwelgt.

Ihr habt gesehen was wir können; wenn Ihr jetzt wollt, so haben wir eine Kunst. Woord van Richard Wagner (1813—1883), den genialen componist, met het oog op dramatische kunst; hij toch streefde er naar, de geheele opera in eene onafgebroken muzikale declamatie te veranderen, d. i. volkomen eenheid van woordklank en muziekklank.

Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten . . . (h g d.), *gij nadert weer, gij zwevende beelden*, aanhef van de *Zueignung* van Goethe's *Faust*, waar de dichter zich aan den arbeid zet, herdenkt hij de jaren zijner jeugd, de herinnering wordt levendig en teekent zich af in zijn werk.

Ihram, (m a l.), gewaad van den Mohammedaanschen pelgrim.

IJdelheid der ijdelheden = *grootst mooglijke ijdelheid*, ontleend aan Pred. 1 : 2.

IJken, (h a r g.), *brandmerken*, ook *messentrekken*.

IJrade, (w a p.), zie *Herant*; ook voor minnezanger en muzikant gebruikt.

IJsborden, (a m s t.), spotnaam voor hooge en breede staande boorden.

IJsheiligen, *St. Mamertus, St. Pancratius* en *St. Servatius*, (ook wel *de drie strenge heeren*), omdat hunne gedenkdagen resp. 11, 12 en 13 Mei vallen, en omdat koude en nachtvorst meestal tot dien tijd aanhouden. Vandaar ook de spreuk:

Vóór Servatius geen zomer,
Ná Servatius geen vorst.

Anderen noemen 12, 13 en 14 Mei; dan valt de laatste dag op St. Bonifacius, en de namen rijmen.

IJs'lijk, (a f r.), *bijzonder groot*.

IJster, (a f r.), *ijzer*, ijsterdak = *ijzeren dak*.

IJsvogel, (w a p.), symbool door prins Willem I gekozen, met toepassing op zijn kalmte in zijn veelbewogen loopbaan; met de spreuk *Saevis tranquillus in undis* (z. a.).

IJverige Martha, ook *bedrijvige Martha*, naar Luk. X : 40, 41.

IJzeren Gouverneur (De —, *Warren Hastings*, die, in 1771 tot Gouverneur van Bengalen, en in '75 tot Gouverneur-Generaal van Oost-Indië benoemd, in '85 teruggeroepen, in '86 door Burke bij het Lagerhuis van *schandelijke willekeur* aangeklaagd, op alle punten vrijgesproken is geworden, maar veroordeeld in de kosten († 1818).

IJzeren handschoen, zie *Folterwerktuigen*.

IJzeren Hertog, bijnaam van *Alva* om zijne onverbiddelijke gestrengheid. Op *Wellington* is die naam als eernaam toegepast.

IJzeren hoofd (Het —, *een helm*. Toen in 1437 de burgers van Brugge Philips den Goede wilden gevangen nemen en dooden, waarschuwde een burger den Graaf en hielp hem ontvluchten. Men bracht toen dien verrader ter dood en stelde zijn hoofd ten toon in een ijzeren helm, het *ijzeren hoofd*, dat nu in het museum te Brugge is.

IJzeren jonkvrouw, zie *Folterwerktuigen*.

IJzeren Kanselier (De —, prins *Otto von Bismark*, wegens zijn doortastenden zin, waarmede hij de eenheid van het Duitsche Rijk sedert den Fransch—Duitschen oorlog 1870/71 tot stand bracht; ook *de man van bloed en ijzer* geheeten. De naam herinnert aan een woord van B. op 30 Sept. 1862 in het Pruisische Huis der Afgevaardigden. Zie *Eisen und Blut*.

IJzeren kapel, een boven in den buitenmuur der Oude kerk te Amsterdam gemaakt steenen kamertje, gesloten met een ijzeren deur. In dit kamertje, oudtijds „'t secreet" (d. i. de geheime kamer, fr. *secret*) genaamd, werden de archieven der stad bewaard, weggeborgen in een eikenhouten kast

gedeeltelijk met ijzer beslagen. De ijzeren kapel dagteekent van 't laatst der 15e eeuw, en het oudste handvest, daar bewaard, van 1275.

IJzeren kroon (De —, de gouden met edelsteenen versierde kroon, waarmee weleer de koningen van Lombardije gekroond werden. Ze ontleent haar naam aan een ijzeren ring, die er aan de binnenzijde is aangebracht, naar verhaald wordt gesmeed uit een nagel van het kruis van Christus. Nadat Napoleon I zich met de *IJzeren kroon* had laten kronen, heeft hij in 1804 de orde van de IJzeren kroon ingesteld, die thans onder de Oostenrijksche Orden opgenomen is.

IJzeren masker, staatsgevangene uit den tijd van Lodewijk XIV, wiens naam en misdaad lang een raadsel bleef, tot dat alles in 1894 door F. Funck-Brentano op afdoende gronden werd opgelost. Zoo weet men thans dat de gevangene de graaf Hercule Antoine Mattioli, Secretaris van Staat van Karel IV, hertog Mantua was. Hij werd door zijn meester naar Frankrijk gezonden, om over den verkoop van Caval, de hoofdplaats van Montferrat, aan dat land te onderhandelen. Toen de zaak haar beslag zou krijgen, bleek Mattioli, hoewel hij door Lodewijk XIV met geschenken overladen was geworden, de zaak aan de hoven van Oostenrijk, Spanje, Savoie en aan de Republiek van Venetië te hebben verraden. Lodewijk XIV lokte Mattioli dientengevolge den 2en Mei 1679, in den omtrek van Turijn, in een valstrik en deed hem gevangen nemen. Wegens die schending van het volkenrecht, achtte de Fransche koning het oorbaar, Mattioli's naam geheim te houden. Daarom ook moest hij, geen ijzeren, maar een fluweelen masker dragen. Den 19en Maart 1694 werd Martioli van den toren van Pignerol naar de St. Marguerite-eilanden en vandaar, den 18en September 1698, naar de Bastille overgebracht, waar hij den 19en November 1703 overleed. Den volgenden dag werd hij op het kerkhof te St. Paul begraven.

IJzeren naalster, naam door Friedrich Wilhelm IV († 1861) van Pruisen aan de *naaimachine* gegeven. Het eerste kleedingstuk aldaar er mede gemaakt, was een gestikt vest voor dien vorst. Toen Mc Graiek die machine had uitgevonden, werd hij in Engeland bespot door de pers, die haar een middending noemde tusschen een kruiwagen en een vliegmachine.

IJzeren-Poort-kanaal, te Orsowa, een Hongaarsch stadje, een nieuwe waterweg, waardoor het handelsverkeer op den Donau, vooral met Duitschland, sterk zal worden uitgebreid. Door keizer Franz Jozef van Oostenrijk 27 Sept. 1896 plechtig geopend.

IJzersterk (Een —, (rest.), een sterk bitter.

Ik ben Hever schenker dan bakker, naar aanleiding der bevestiging van Jozef's uitleggingder droomen zijner medegevangenen in Gen. XL; de schenker werd uit de gevangenis verlost, de bakker gehangen.

Ik ben van gisteren noch van eergisteren, d. i. *ik heb de wereld gezien, ik weet ergens van mee te praten.* Deze spreekwijze komt zeer dikwijls in het O. T. voor en wordt aldaar gebruikt, als men spreekt van een lang verloopen tijd. Zoo zeide Mozes. Exod. IV : 10 : „Ik ben geen man wel ter tale, noch van gisteren, noch van eergisteren."

Ik en mijn huis wij zullen den Heer dienen, Joz. XXIV : 15.

Ik heb den dag verloren, zie *Diem perdidi.*

Ik heb geleerd met mijn verdriet te leven, kalm woord der eerste actrice van het Londensche theater Charlotte Cushman, die zelfs optrad toen de geneesheeren haar zeiden, dat zij aan eene verschrikkelijke, ongeneeslijke ziekte leed.

Ik heb geleerd vergenoegd te zijn met hetgeen ik ben; getuigenis van den Apostel Paulus, in Phil. IV : 11*b*.

Ik kan den man niet missen; hij vecht. Getuigenis van president Lincoln aangaande generaal Grant, toen, na zijne nederlaag in den eersten slag bij Shiloh, des Presidents vrienden er bij dezen op aandrongen, het bevel aan een ander op te dragen, ter wille van hemzelf en tot heil der Vereen. Staten. Lincoln's inzicht en scherpzinnigheid beschermden Grant tegen den storm der volkswoede en gaven ons den grootsten held van den burgeroorlog 1861—64.

Ik kom bij u, menheer, (rest.), gezegde van den kellner in een koffiehuis, wanneer er een glas gebroken wordt.

Ik kwam, ik zag, ik overwon, zie *Veni, vidi, vici.*

Ik was jongeling nog aan jaren, aanhef van een lied uit de eerste acte van Méhul's *Joseph in Egypte,* in 1807 voor het eerst te Parijs opgevoerd; tekst van Alexandre Duval (1767—1842); oorspr. *A peine en sortant de l'enfance,* hgd. *Ich war Jüngling noch an Jahren.*

Ik wil in de eerste plaats mensch zijn, gezegde van *Nora,* in het drama van dien naam, van Hendrik Ibsen, waar zij den eisch stelt, van het zelfstandig optreden der vrouw.

Ik zie hem noô van voor, maar 't allerliefst van achter, zie *Wy zieuze* enz.; vgl. Vondel, *Gysbreght* I, 7, 521.

Ikabodskind (Een —, *een ongelukkige,* naar 1 Sam. IV : 21. *Ikabad* beteekent letterl. *waar is de eer?* d. w. z. alle eer en heerlijkheid zijn weg.

Ikan, (mal.), zie *Troebaek.*

Ikan hajoe, (mal.), *visch.*

Ikkor, (n.-hebr.), *hoofdzaak,* het voornaamste.

Ikkor ha-dowor, (n. hebr.), *de kern der zaak.*

Ikoboersi, *pijltjes* der Papoea's in Nieuw-Guinea: dunne maar harde nerven der loofbladeren van der Sagopalm.

Ikogham, (turksch), *page* van den Sultan van Turkije.

Ikonolatren, (gr.), *beeldendienaars,* voorstanders, vrienden van den beeldendienst, uit *ikoon* (beeld) en *latreuein* = (God) dienen, vereeren. Dat waren de monniken en het volk in den beeldenstrijd in de Oostersche Christenkerk, vooral te Konstantinopel, in de 8ste en den aanvang der 9de eeuw. Zij stonden tegenover de *Ikonoklasten* (z. a.).

Il a son compte. (fr.), *hij kan 't er mee doen.* Woord van Madame Severine aan het slot van een artikel, in de „Libre Parole" aan Rochefort; R.'s antwoord in den „Intransigeant" (z. a.) was zóó onbeteekenend, dat er aan geen opstaan te denken viel in den perstwist, Febr. 1896 als „Le duel Rochefort—Séverine" bekend geworden.

Il Cacciator Signorile, (ital.), *de aanzienlijkste jager,* ul. paus Leo X (1521), die een hartstochtelijk liefhebber van de jacht was. Aldus getiteld in een in 1548 uitgekomen zeldzaam boek van een Romein, Domenico Boccamazza, hoofdopzichter der jachten van dien Paus.

Il compilait, compilait, compilait, (fr.), *hij compileerde, compileerde, compileerde;* regel uit *le Pauvre Diable* (1760) van Voltaire omtrent den abbé Trublet (1697—1770), die met Fontenelle en La Motte volhield, dat verzen geen recht van bestaan hebben, en die uitspraken van allerlei heroemde mannen samenvoegde. De uitval van Voltaire, die inderdaad maar half verdiend was, volgde op Trublet's veroordeeling van de *Henriade.*

Il dinoit de l'autel et soupoit du theâtre, (fr.), *hij at van het altaar en soupeerde van den schouwburg,* versregels uit een spottend gedicht van Charles Remy, grafschrift voor den abt Pellegrin (1663—1745), die 's morgens de mis bediende en 's avonds verzen en opera's maakte. Gewoonlijk citeert men deze twee regels, die oorspronkelijk in omgekeerde volgorde staan:

Le matin catholique et le soir idolâtre.
Il dinoit de l'autel et soupoit du theâtre.

Il dolce far niente, (it.), lees: *Il dolce non far niente*, zie *Dolce*.

Il est avec le ciel des accommodements, zie *Ciel*.

Il est bon d'avoir des amis partout, (fr.), *het is goed, overal zijne vrienden te hebben*.

Il est du bois dont on fait les flûtes, (fr.), letterl. *hij is van het hout, waarvan men de fluiten maakt*, fig. gezegd van een karakterloos man, alles weergevende, wat men hem inblaast.

Il est trois portes à cet autre: L'espoir, l'infamie et la mort; C'est par la première qu'on (entre,

Et par les deux autres qu'on sort. (fr.). *Er zijn drie deuren in dit hol: de hoop, de schande en de dood; door de eerste komt men binnen, door de beide andere gaat men heen.* Mad. Deshoulières, *Sur une maison de jeu*.

Il est trop tard, (fr.), *het is te laat*, gezegde van Odilon Barrot, secretaris der Commissie tot den heer de Semonville (Aug. 1830) in antwoord op de voorstellen tot een vergelijk, tegenover den Hertog van Orléans. Het werd herhaald door den heer de Schonen, lid der Commission Municipale: *Il est trop tard! Le trône de Charles X s'est écroulé dans le sang.* Volgens anderen zouden die woorden, den 30en Juli 1830, door Lafayette, voorzitter der commissie der opstandelingen, den heer de Sussy zijn toegevoegd, toen deze, namens den Koning, kwam verklaren, dat de beruchte ordonnances, die den opstand hadden doen uitbreken, waren ingetrokken.

Il fait tout, peut tout et veut tout, (fr.), *hij doet alles, kan alles en wil alles*, woorden, die de abt Sieyès op 18 Brumaire zou hebben gesproken, als hij van *Bonaparte* zegt: „Messieurs, nous avons un maître; ce jeune homme fait tout, peut tout et veut tout." Sieyès heeft echter ontkend deze woorden te hebben gezegd.

Il faut bonne mémoire après qu'on a menti, (fr.), *een leugenaar moet een goed geheugen hebben*, Corneille, *Le Menteur* IV, 5.

Il faut des époux assortis dans les lieux du mariage, (fr.), *tot een goed huwelijk moeten de beide echtgenooten zedelijk enz. op elkander gelijken*, eerste regels van een couplet uit *Le prisonnier ou la ressemblance*, comedie met zang, woorden van Alexander Duval, muziek van Domenico della Maria, Théâtre Favart, 29 Jan. 1798, aldus luidend:

Il faut des époux assortis
Dans les lieux du mariage;
Vieilles femmes, jeunes maris,
Feront souvent mauvais ménage.

Il faut juger les écrits d'après leur date, (fr.), *men moet elk geschrift beoordeelen in het licht van den tijd, waarin het werd opgesteld*, Madame de Staël.

Il faut laver son linge sale en famille, (fr.), *men wassche zijn vuil linnen thuis*. Men beslechte zijne huiskrakeelen binnenshuis, en hange ze niet aan de groote klok. Oorspronkelijk een raadgeving van Voltaire aan de Encyclopedisten. Later door Napoleon I gebezigd, nadat zich in het Wetgevend Lichaam zekere oppositie had geopenbaard. Hij vergaderde de gedeputeerden (1 Jan. 1814) en beklaagde zich er over, dat zij hunne grieven niet veeleer in eene samenkomst met zijne raadslieden of met hem hadden blootgelegd. *C'est en famille*, zeide hij, *ce n'est pas en public, qu'on lave son linge sale*.

Il faut que femme file et reste chez elle, (fr.), *de vrouw behoort te spinnen en thuis te blijven*.

Il faut que jeunesse passe, (fr.), *men moet bij de jonkheid wat door de vingers zien*, geen te streng gericht houden over *peccadilles de jeunesse*.

Il faut qu'une porte soit ouverte ou fermée, (fr.), *een deur moet open of gesloten zijn*, Alfred de Musset, titel van een *Proverbe*. De

zin is: beslis *dit* of *dat*, niet weifelen tusschen 't een en 't ander. De uitdrukking was voor dien tijd al veel in gebruik uit *Le Grondeur* van De Brueys (1756).

Il Fiamingo, (ital.), *de Vlaming*, benaming voor Victor Lagije († Sept. 1896), den later beroemden kunstschilder te Antwerpen, den volgeling van den grooten artist Hendrik Leys, in Italië bekend, toen hij in 1844/45 op eene kunstreis naar Italië (Florence en Rome), bij de terugkomst van Garibaldi uit Montevideo, diens vrijscharen volgde in den rooden lobberkiel en den breedgeranden Calabreserhoed uitgedost; in 1849 behoorde hij tot de revolutionairen, die zich in het bezit van Rome zochten te handhaven tegenover het pauselijk leger.

Il freddo mi caccia, (it.), *de koude verjaagt mij*, devies van Madame de Sevigné, met eene zwaluw tot zinnebeeld.

Il meurt connu de tous et ne se connaît pas (fr.), *zoo stierf hij door een ieder gekend, en hij kende zichzelven niet*, Vauquelin des Yvetaux († 1604).

Il n'avait merité.
Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité, (fr.), *noch die groote eer, noch dien smaad had hij verdiend*; ontleend aan Racine, *Britannicus* II 3, waar Junie, de geliefde van Britannicus dit van zichzelve getuigt, als Nero haar voorstelt de plaats van Octavia in te nemen en zijne vrouw te worden.

Il ne faut pas parler de corde devant un pendu, (fr.), oorspronkelijke vorm van *il ne faut pas parler de corde dans la maison d'un pendu*, dus *men moet niet tegenover een gehangene* (of *in het huis van een gehangene*) *over stroppen spreken*; het eerste is nl. uit den tijd toen de regel gold, dat de gehangene vrij was, als de strop brak, wat nà 24 April 1524 niet meer voorkwam, door de toevoeging (noodzakelijk geworden omdat bij rijke lieden de strop dikwijls brak) *pendu jusqu'à ce que mort s'ensuive* (tot er de dood op volgt).

Il n'est point de laides amours, (fr.), *er zijn geen leelijke beminden*, (eig. minnarijen), d. i. ieder vindt zijn beminde mooi; naar het Grieksch van Théognis, XIII.

Il nous faut du nouveau, n'en fût-il plus au monde, (fr.), *we moeten wat nieuws hebben, al was er niets nieuws meer in de wereld*, La Fontaine, *Clymène*, blijspel vs. 35.

Il n'y a de nouveau que ce qui a vieilli, (fr.), *er is niets nieuw, dan hetgeen oud is geworden*; Taschereau, *Revue rétrospective*, 1e reeks; — men noemt alleen het *oude*, nog onlangs *veranderd* geheeten, nieuw.

Il n'y a pas de question sociale, (fr.), *er bestaat geen sociale kwestie*, grondstelling van Gambetta, die hij bij verschillende gelegenheden staande hield en o. a. uitsprak te Belleville, rue des Envierges, den 26 Mei 1870.

Il n'y a pas deux morales, une pour l'usage de la vie quotidienne, une pour l'usage de la vie officielle et politique, (fr.), *er bestaat geen tweeërlei moraal, de eene voor het dagelijksch leven, de andere voor het ambtelijk en staatkundig leven geschikt* of *aangepast*. Gezegde van Jules Simon, oud-minister-president in Frankrijk (1814—1896). Lees: Er mag geen tweeërlei moraal zijn, maar ze wordt, helaas, maar al te veel in praktijk gebracht.

Il n'y a plus d'enfants, *er zijn geen kinderen meer*, Molière, *de ingebeelde zieke* II, 11. Argon zegt dit tot Louison, als hij hoort, dat Angélique in weerwil van zijn verbod bezoek kreeg van haar minnaar.

Il n'y a plus de Pyrénées, (fr.), *er zijn geen Pyreneën meer*, zou Lodewijk XIV tot zijn kleinzoon, Philippe hertog van Anjou, gezegd hebben, toen deze te Versailles 16 Nov. 1700 als koning van Spanje erkend werd, waartoe hij bij testament van Karel II benoemd was. Dit is echter historisch onwaar;

veeleer heeft de Spaansche gezant gezegd, toen de Hertog op 't punt stond naar Madrid te vertrekken, *que ce voyage devenoit aisé et que présentement les Pyrénées étaient fondues*, dat deze reis gemakkelijk werd en dat de Pyreneën voortaan gesmolten (verzonken) zouden zijn. *Journal* du Marquis de Dangeau VII, bl. 419.

Il n'y a plus rien, (fr.), *er is niets meer;* oorspronk. door Alphonse Karr (*Guêpes*, Jan. 1840, blz. 58) gebezigd ter kenschetsing der toenmalige Regeering, die naar hij zeide, den godsdienst en den eigendom trachtte te vernietigen. In 1848 werkte een spotvogel dat denkbeeld uit, en verspreidde het volgende stuk: „Fransche republiek. Decreet. In naam van het Fransche volk. Art. I. Er is niets meer. — Art. II. Ieder is met de uitvoering van het tegenwoordig decreet belast. Gegeven op de barricades, den 24en Februari 1848." Nestor Roqueplan, die den 20en Mei 1841 een soortgelijk decreet in de *Nouvelles à la main* deed verschijnen, was dus geen uitvinder van dat stuk.

Il n'y a plus une seule faute à commettre, (fr.), *er kan* (voortaan) *geen enkele fout meer bedreven worden*, d. i. alle zijn gemaakt. Woorden van Thiers (1797—1877) den 14en Maart 1867, in eene redevoering, die de tekortkomingen der buitenlandsche staatkunde van de Regeering opsomde.

Il n'y a point de grand homme (of wel: *pas de héros)* **pour son valet de chambre,** (fr.), *er is geen mensch groot voor zijn kamerdienaar*, gezegde van Mme Cornuel (1605—94) en verschillend gewijzigd herhaald door Montaigne, Catinat, La Rochefoucauld en Mme Geoffrin (tot Fontenelle). De eerste had geschreven: *Peu d'hommes ont esté admirez par leurs domestiques.*

Il n'y a que le premier pas qui coûte, (fr.), letterl. *het komt maar op den eersten stap aan*, fig. *alle begin is moeilijk*. Gibbon (1737—94), *History of the Decline and Fall of the Roman Empire* VII, 39, Aanm. 100, denkelijk naar Mad. de Necker, (geb. Carchod), die Gibbon te Lausanne in 1750 als mej. Carchod had bemind, of wel hare dochter mad. de Staël. Hij zegt daarin: De Katholieke martelaar had zijn hoofd een eind weegs in zijne handen gedragen; eene dame van mijne kennis merkte daarbij aan: la distance n'y fait rien, *il n'y a que le premier pas qui coûte*. Volgens Quitard in den *Dictionnaire des proverbes* had Mad. du Deffand, markiezin van Vichy-Chamberd (1697—1780) dit tot den kardinaal de Polignac gezegd, sprekend over den heiligen Dionysius, die tot aan Saint-Denis met het hoofd in de handen gegaan was, toen hij op den Montmartre onthoofd werd.

Il n'y a que les morts qui ne reviennent pas, (fr.), *alleen de dooden keeren niet weder*. Barère zeide in 1794 in de Conventie: Wanneer verleden jaar den Engelschen soldaten het pardon, waarom zij op hunne knieën gesmeekt hebben, geweigerd was; wanneer onze troepen ze allen zonder meer hadden gedood, in plaats van toe te staan, dat zij onze vestingen door hunne nabijheid verontrustten, dan had de Engelsche regeering haar aanval op onze grenzen van dit jaar niet herhaald; alleen de dooden keeren niet weder. — Volgens O'Meara *Napoleon en exil* ook door Napoleon met betrekking tot zichzelf op St. Helena gezegd.

Il n'y a qu'un pas du Capitole à la roche Tarpéienne, (fr.), letterl. *er is een kleine afstand van de Tarpejische rots naar het Capitool*, een gezegde van Mirabeau na de oproerige bewegingen van 20 Mei 1790; toen hij den 22en naar de tribune ging, zeide Volney spottend *Hier au Capitole, aujourd'hui à la Roche Tarpéienne*. Er was namelijk door de Wetgevende Vergadering uit te maken, wie het initiatief tot den oorlog kon nemen, de Koning of de Vergadering; Mirabeau had zich voor het eerste verklaard en nu noemden eenigen hem een verrader. Hierop zinspeelend zei Mirabeau in zijne rede, die nu volgde, dat hij de verandering in den zin des volks niet noodig had gehad, om te weten te komen *qu'il n'y a* enz. Soms aangehaald als een versregel:

La roche tarpéienne est près du Capitole.
Op het Kapitool werden de overwinnaars gekroond, van de Tarpejische rots de misdadigers neergestort. Zie *Capitool*.

Il n'y a rien de changé en France, il n'y a qu'un Français de plus, (fr.), *er is niets veranderd in Frankrijk, er is slechts één Franschman meer*, woorden, die de Minister van Binnenl. Zaken Beugnot in den *Moniteur* van 13 April 1814 bij den terugkeer van den graaf van Artois liet afdrukken, als slot einer gefingeerde rede, die hectte weer te geven, wat de Graaf onverstaanbaar en stotterend gezegd had.

Il Pastor Fido, *de getrouwe herder*, titel van een herdersdicht van Giovanni Battista Guarini, van Ferrara (1537—1612).

Il ravit la foudre au ciel et le sceptre aux tyrans, (fr.); zie *Eripuit* enz.

Il se fait entendre à force de se faire écouter, (fr.), lofrede op Andrieux door Villemain. Andrieux sprak nl. steeds zeer zachtjes, maar hij zeide zulke belangrijke dingen zoo schoon, dat men zoodanig naar hem luisterde, dat men hem wel hoorde.

Il vaut mieux perdre un bon mot qu'un ami, (fr.), *het is beter een geestig gezegde dan een vriend te verliezen*, Quitard, *Dict. des proverbes;* gewijzigd naar Boileau, *Sat.* IX, 22; vooraf reeds bij Quintilianus, *de Inst. Orat.* VI, 3, 28 en Horatius, *Sat.* IV, 34.

Il y a des juges à Berlin, (fr.), *er zijn rechters te Berlijn*. Passage uit het verhaal van *den molenaar van Sans-Souci*, anecdote van François Andrieux (1759—1833). Frederik de Groote wilde den molen van Sans-Souci, een uitspanningsplaats, koopen en laten afbreken, om zijne parken te kunnen vergrooten, maar de molenaar weigerde, waarop de Koning zei, dat hij hem zijn molen kon laten ontnemen. De molenaar zou daarop geantwoord hebben, dat hij zich dan op het Reichskammergericht te Berlijn zou beroepen.

Il y a fagots et fagots, (fr.), *er zijn takkebossen en takkebossen*, zegt Sganarelle in Molière's *le médecin malgré lui* (1666) I, 6, als hij op den prijs van het hout, dat hij heeft geveld, geen cent wil laten vallen, als om aan te duiden dat er tusschen hout en hout onderscheid is.

Il y a loin de la coupe aux lèvres, (fr.),
Tusschen lip en bekerrand
Zweeft des noodlots sombre hand.

Il y a quelqu'un qui a plus d'esprit que Voltaire, c'est tout le monde, (fr.), *er is iemand, die meer geest heeft dan Voltaire, dat is iedereen*, een woord van Talleyrand bij zijne verdediging van de vrijheid van drukpers; hij noemde echter niet alleen Voltaire maar ook Bonaparte, alle „directeurs" en alle vroegere, tegenwoordige en latere ministers.

Il y aura du bruit dans Landerneau, (fr.), (of: *on en parlera à Landerneau*), *dat zal een beweging geven in Landerneau*, daar zal wat over gebabbeld worden. Duval, *les Héritiers;* steeds wederkeerend gezegde van den ondengenden schelm d'Allain.

Ile du Diable (l'—, *Duivels-eiland*, klein eiland, deel uitmakend van de groep der *Iles du Salut* = eilanden des heils, bij de kust van Fransch Guyana, maar vroeger een leprozengesticht op stond; een woest plekje grond, met schrikbarend heet klimaat, waar het leven voor den gestrafte, — men breugt er staatsmisdadigers heen, — een ware duivelsche) marteling is.

Ilucos intra muros peccatur et extra, (lat.), Horatius, *Epistolae* I, 2, 16, *zoowel binnen als buiten de muren van Ilium wordt gezondigd; beide partijen hebben schuld.*

Ilias, eigenlijk een Grieksch woord door Homerus (die, volgens Herodotus, omstr. 854 v. C. leefde), gevormd, en

gebruikt, om er zijn uitnemend dichtwerk mede te benoemen, waarin hij den ondergang van *Ilium* = (volgens sommigen in 1184, volgens anderen in 1127 v. C. voorgevallen), of liever 51 dagen uit het tiende of laatste jaar van den Trojaanschen oorlog, nl. den toorn van Achilles en de gevolgen van dezen bezingt. Vondel, Antonides e. a. bezigen *Ilias* voor eene *reeks van rampen* of *ellenden*.

Ilias (De Duitsche —, *het lied der Nibelungen*, in 1210 in zijn tegenwoordigen vorm gestoken door een ronddolenden meistreel uit Oostenrijk.

Ilias (De Fransche —, de roman van de Roos, in de eerste helft van de 13e eeuw begonnen door Guillaume de Lorris en voltooid door Jean de Meugnin in de 2e helft der 13e eeuw.

Ilias (De Portugeesche —, *de Luïsade* door Camoëns.

Ilias (De Schotsche —, de *Epigoniade*, een verhaal van den Thebaanschen oorlog van William Wilkie, bijgenaamd *de Schotsche Homerus* (1721—1772). Zie *Epigonen*.

Ilias malorum, (lat.), *een Ilias vol rampen*, een ontzettende menigte rampen; naar Cicero, *Epistolae ad Atticum* 8, 11, 3: *tanta malorum impendet Ilias*.

Ilias post Homerum, iets, dat even ongepast, als onnoodig is. Zie *Homerum*. Een beteren *Ilias* kan men toch niet geven.

Ilir, (mal.), *keukenvaatje* van gevlochten bamboes.

Ilische tafel, *Tabula Iliaca*, basrelief van gips, in de 17e eeuw in de bouwvallen van een ouden tempel aan de Via Appia bij Rome gevonden; zoo genoemd, omdat daarop de voornaamste gebeurtenissen uit *de Ilias* waren voorgesteld.

Ilium, -on, (gr.), *Troïa*.

Illata, (hand.), *het huwelijksgoed*, het goed, dat door de vrouw is ingebracht.

Ille faciet, (lat.), *hij zal het doen*. Woord in 1611 door koning Karel IX van Zweden tot zijne raadslieden gesproken, terwijl hij in 't hachelijk oogenblik van den oorlog, nadat hij hem op den Rijksdag den degen ter hand had gesteld, de hand legde op 't hoofd van zijn 17-jarigen zoon, den lateren Gustaaf II Adolf.

Ille terrarum mihi praeter omnes angulus ridet, (lat.), *gindsch plekje lacht mij boven alle andere op de aarde toe*, Horatius, *Oden* II, 6, 13.

Illico of **ilico,** (lat.), *op staanden voet*, dadelijk, terstond; lat. adverbium, ontstaan uit *in loco* = op de plaats.

Illiquide, (hand.), *niet in orde, niet vereffend*.

Illotis manibus, (lat.), *met ongewasschen*, d. i. *ongewijde handen*; vgl. Matth. XV : 20. *Illotis manibus et* (of) *pedibus* (voeten) = zonder genoegzame voorbereiding.

Illuminati. Er zijn vier vereenigingen van dien naam geweest.:

1°. De *Alumbrados* van Spanje in de 16e eeuw.

2°. De *Gaërinets* van Frankrijk in de 17e eeuw.

3°. De *Mystics* van België in de 18e eeuw.

4°. De orde van de *Illuminati* in Duitschland door Adam Weisshaupt gesticht te Ingoldstadt in 1776 met het doel, een godsdienst in het leven te roepen, gebaseerd op het vrije gezonde denken, even vijandig aan de macht van den Staat als aan die van de Kerk. De bond werd in 1785 door den Keurvorst van Beieren opgeheven.

Illuminaties, de versiering van oude handschriften, voornamelijk de beginletters van boek of hoofdstuk, ook genaamd *miniaturen*. Voorzien van illuminaties heet tegenwoordig naar het oud-Hollandsch *verlucht*.

Illustres, titel der hoogste klassen van ambtenaren onder Konstantijn den Groote. Hiertoe behoorden de *praefecti*

der vier *praefecturae*, waarin het Rijk verdeeld was, en de zeven hoogste hofbeambten: de minister van justitie en wetgeving, de hofmaarschalk, de minister van financiën, administrateur van 's Keizers bijzonder vermogen, de opperkamerheer, en de beide bevelhebbers der lijfwacht

Ils chantent, ils payeront, (fr.), *zij zingen,* (dus) *zij zullen betalen,* woord van Mazarin, naar aanleiding van *Mascurat*, een samenspraak tusschen den boekhandelaar Saint Ange (Naudé) en den drukker Mascurat (Camusat) over schotschriften tegen Mazarin verschenen, die Naudé bestreed. Als er daarna nieuwe schotschriften verschenen naar aanleiding van nieuwe belastingen, zou Mazarin bedaard gezegd hebben: qu'ils cantent la canzonetta, ils payeront (*ils chantent, ils payeront*).

Ils n'ont rien appris, ni rien oublié, (fr.), *zij hebben niets geleerd en niets vergeten,* nl. niets geleerd door hun rampen, niets vergeten van hun eischen, zou Talleyrand van de emigranten gezegd hebben; in werkelijkheid heeft de ridder de Pinat in 1796 uit Londen aan Mallet du Pan geschreven: *personne n'est corrigé, personne n'a su ni rien oublier, ni rien apprendre.*

Ils sont là quarante, qui ont de l'esprit comme quatre, (fr.), *zij zijn daar met hun veertigen en hebben verstand voor vier,* woord van Piron in 1758 ter bespotting van de *Académie*. Vgl. *Incalides du bel esprit.*

Ils sont passés, ces jours de fête et d'allégresse, (fr.), *die feest- en vreugdedagen zijn voorbij,* ontleend aan Anseaume's opera *Le tableau parlant,* 20 Sept. 1769 voor het eerst opgevoerd. Vgl. *Die schönen Tage,* enz.

Ils veulent être libres et ne savent pas être justes, (fr.), *zij willen vrij zijn en kunnen nog niet eens rechtvaardig zijn,* zou de abt Sièyès gezegd hebben, toen de Assemblée nationale 4 Aug. 1789 besloot, dat de tienden konden afgekocht worden en 10 Augustus daaraanvolgend, dat ze afgeschaft zouden worden.

Im., *immunis* (lat.) = *vrij* (van diensten, belasting, enz.).

Im Bunde der Dritte of **der Dritte im Bunde,** (hgd.), *de derde in 't verbond.* Schiller, *die Bürgschaft.* Dionysius, tiran van Syracuse, vertelt aan den philosoof Aristoxenus zijn wedervaren met de beide bevriende Pythagoreërs Phintias en Damon. Phintias, die door hem ter dood was veroordeeld, had verlof gevraagd, om zijne zaken te regelen. Damon was als borg achtergebleven; toen tegen Dionysius' verwachting, Phintias toch verscheen, om het vonnis aan zich te laten voltrekken, zou Dionysius de beide trouwe vrienden verzocht hebben, hem als derden man in hun vriendschapsverbond op te nemen.

Im wunderschönen Monat Mai, (hgd.), *in de wonderschoone maand Mei;* aanhef van een lied uit *Lyrisches Intermezzo* van Heine, in 1823 tegelijk met de *Tragödien* verschenen.

Imaginair, (hand.), *ingebeeld;* imaginaire winst: de winst, die bij assurantiën gerekend wordt op de verzekerde goederen, om ook daarvoor schadeloosstelling te ontvangen.

Imam, (mal.), *priester, geestelijke.*

Imbricatie, wijze van bouwk. versiering in den vorm van bakstecnen of vierkant gekapte steenen bij de antieke bouwkunst in gebruik. Ook bij de oudromaansche gebouwen komt deze versieringswijze veel voor.

Imân, (mal.), *geloofsbelijdenis.*

Imeum, (Atjeh), geestelijk hoofd van een Moekim (z. a.), naast en dikwerf tegenover de *oelèëbalang*, het eigenlijke territoriale hoofd.

Imitatio Christi, (lat.), *navolging van Christus,* ontleend aan Joh. VIII: 12. Titel van een wereldberoemd werk van Thomas à Kempis, bijzonder geschreven voor kloosterlingen, waarin het wezen der waarachtige navol-

ging van Christus, omschreven wordt, als in dooding der zelfzucht en onvoorwaardelijke zelftoewijding aan God bestaande. Het is verdeeld in vier boeken; het vierde handelt uitsluitend over de H. Communie en de Mis; het is bijzonder voor de priesters. In de late Middeleeuw en vervolgens was dit geschrift de bijbel des volks.

Imitation is the sincerest form of flattery, (eng.), *de meest oprechte manier om iemand te eleren, is dat men hem nabootst of navolgt.*

Imitatorum servum pecus, (lat.), *de bent der slaafsche navolgers;* naar Horatius, *Epist.* I, 19, 19 *o, imitatores, servum pecus!* o, navolgers, slaventuig!

Imiter de Conrart le silence prudent, (fr.), *het voorzichtig zwijgen van Conrart navolgen,* Boileau, *Epître* I, vs. 40; eigenlijk *J'imite de Conrart le silence prudent.* Conrart (1603—75) noemde zich namelijk wel letterkundige, doch gaf niets in het licht. Niettemin werd hij de eerste *secrétaire perpetuel* der *Académie française,* die trouwens zijn huis, waar een aantal schrijvers plachtten te verkeeren, tot bakermat had.

Immaculata conceptio Mariae, (lat.), *de onbevlekte ontvangenis van Maria,* de moeder Gods. Door paus Pius IX in de encycliek „Ineffabilis Deus" 8 Dec. 1854 tot r.k. dogma verheven. Zie *Onbevlekte Ontvangenis.*

Immanuel, hebr., *met ons is God;* zie *Emmanuel.*

Immatriculeeren, *inschrijven in de naamlijst,* den naamrol, het register van de leden, waaruit een genootschap bestaat; opnemen als lid; van lat. *matricula* (openbaar register), hgd. *matrikel,* fr. *matricule* = naamlijst.

Immer Regierungsfreundlichen, (hgd.), *de bestendige vrienden der Regeering,* wie ook aan 't roer der zaken zitte.

Immes, (barg.), *goed, waar.*

Immigratie, (van *in* en *migrare*), het tegenovergestelde van *emigratie,* het zich vestigen in een vreemd land, de invoer van vrije arbeiders in eene kolonie of bezitting.

Immobilia, (lat.), *onroerende goederen.* Van *immobilis* = onbeweegbaar.

Immobilis in mobili, (lat.), *onbeweeglijk te midden van het beweeglijke,* „gerust in 't woeden der baren" de spreuk van den Grooten Zwijger, bij het zinnebeeld van den ijsvogel wiegelend op de golven, den „Oranjehalcyon", als Da Costa zingt. Vgl. *Imparidum* etc. Vgl. *IJsvogel* en *Saevis.*

Immortalité, (fr., wap.), de vlam waaruit de fenix (z. a.) oprijst.

Immuniseeren, *vrij maken.* Van lat. *immunis* = vrij. Inzonderheid vrij maken van ziektekiemen, bacillen, enz. en zoo spreekt men van „geïmmuniseerde dieren", wier *serum* (z. a.) men bij menschelijke patiënten aanwendt.

Immuniteit, in 't Roomsche kerkrecht een kerkelijk privilegie krachtens hetwelk geestelijke personen van sommige burgerlijke verplichtingen ontslagen worden. Ook kerken en heilige plaatsen kunnen het privilegie der immuniteit bezitten. Het kerkelijk recht verbiedt de misdadigers, welke naar die plaatsen gevlucht zijn, aldaar te straffen of gevangen te nemen.

Imo pectore, (lat.), zie *Ab imo pectore.*

Imp., *imperator* = keizer. Ook, *imperium* = regeering, heerschappij, gebied.

Impanatie, (lat.), navolging van het woord *incarnatie,* letterl. *broodwording.* De leer der *impanatie* neemt tusschen het brood (des Avondmaals) en den persoon van Christus dezelfde vereeniging aan als tusschen de goddelijke en menschelijke natuur in Christus. De impanatieleer staat eenerzijds tegenover de R.-Kath. transsubstantiatieleer en anderzijds tegenover de leer der Calvinisten volgens welke Christus in het Avondmaal slechts geestelijk tegenwoordig is.

Impar congressus Achille, (lat.), zie *Annus mirabilis* (Aanhangsel).

Imparo ancora, (ital.), *nog steedsleer ik aan.* Opschrift van het vignet of lievelingsdevies van den grooten beeldhouwer Michel Angelo (Buonarotti), die een verbazende werkkracht ontwikkelde en 89 jaar oud werd († 1564). Dit vignet of devies stelde een oud man voor in een loopwagentje, met een zandloper er boven. Zelfs nadat hij blind was geworden, liet hij zich naar de Belvedère rijden, om de standbeelden te betasten, en alzoo te onderzoeken.

Impasse, 1°. een straat, die men slechts aan éénezijde kan in- en uitgaan, ned. *een stop;* 2°. overdrachtelijk: een moeilijke toestand, waaruit men zich niet kan redden.

Impavidum ferient ruinae, (lat.), nl. *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae,* als de wereld ineenzinkend breekt, zullen de puinhoopen een onversaagden treffen.

Impediment, *beletsel van het huwelijk.* Men onderscheidt *impedimenta prohibentia,* die het huwelijk alleen *ongeoorloofd,* en *impedimenta dirimentia,* die het huwelijk bovendien *ongeldig* maken.

Impegno, (hand.), *verantwoordelijkheid, borgstelling.*

Impendeeren, (hand.), *aanwenden, ten koste leggen.*

Impending crisis, (am.), *dreigende crisis;* naar *the Impending crisis of the South* van H. R. Helper van Noord-Carolina, in 1858 verschenen; het bleek eene profetie te bevatten, die vervuld werd; vandaar dat de naam een soort wachtwoord is geworden.

Imperator, (lat.), *overheidspersoon,* die het *imperium* (opperbeheer) voerde, vooral de opperbevelhebber van het leger; in meer beperkten zin de overwinnaar op het slagveld, die door de soldaten tot *imperator* werd verheven. Julius Caesar ontving voor het eerst den titel van *imperator* levenslang.

Imperiaal, gouden Russische munt ter waarde van tien roebels, voor 't eerst in 't midden der 18e eeuw, voor 't laatst in 1817 aangemunt.

Imperiaal, *kinbaardje;* van fr. *impérial* = keizerlijk, en dit naar *Keizer* Napoleon III, die zulk een baardje droeg.

Imperiaaldukaat, gouden Russische munt van drie roebels, sedert 1834 in omloop.

Imperatoria brevitas, (lat.), *gebieders-kortheid,* d. i. de korte stijl van den gebieder, die eenvoudig zijn besluit of zijn wil te kennen geeft, zonder toelichting of uitleg. Tacitus, *Hist.* I, 18.

Imperium et libertas, (lat.), *heerschappij en vrijheid,* bij Cicero, *In Catilinam* 4, 9, 19; ook bij Tacitus, *Agricola* 3.

Imperium in imperio, (lat.), *een Staat in een Staat, een gebied in een gebied.*

Impersoneele rekening, (hand.), *onpersoonlijke rekening;* in het dubbel boekhouden zoodanige rekening, die niet met personen, maar over handelsartikelen gehouden wordt.

Impetuoso, (it., muz.), *ongestuimig.*

Impi, (transv.), *leger* (Hottentotsch).

Impia sub dulci melle venena latent, (lat.), *onder zoeten honig schuilt dikwijls snood venijn,* Ovidius, *Amores* 8, 104.

Implicite, (lat.), eig. *ingewikkeld,* vandaar: stilzwijgend daaronder begrepen, zonder met zooveel woorden genoemd of uitgesproken te zijn, tegenover *explicite* (z. a.).

Impluvium, (bouwk.), ondiepe kuil van vierkanten of langwerpigen vorm, die bij Romeinsche huizen van eenige belangrijkheid in de binnenplaats of het atrium steeds voorkomt.

Imponderabilia, (lat.), *onweegbare dingen,* zooals licht, hitte, electriciteit of magnetisme.

Import, (hand.), *invoer.*

Importeeren, (hand.), buitenlandsche goederen *invoeren.*

Impos animi, (lat.). *zichzelf niet in zijn macht hebbende,* zichzelf niet meester; bij Plautus, Seneca e.a.

Impossible n'est pas français, (fr.), *onmogelijk is geen Fransch,* gezegde van Napoléon, wellicht onder den invloed eener herinnering aan La Fontaine, *Fables* VIII, 111 of Collin d'Harleville (1755—1806), in *Malice pour malice* I, 8, die iets dergelijks gezegd hebben.

Impost, (hand.), *belasting, waren-accijns;* van lat. *impositus* = opgelegd. Fr. *impôt.* Zie *Accijns.*

Impregnatie, doortrekking met hars- of wasachtige bestanddeelen en vochten; fr. *impregnation* = bezwangering, bevruchting.

Impresario, (it.), directeur van een tooneelgezelschap, die op eigen kosten *ondernemt* tooneelvoorstellingen te geven.

Imprescriptibel, (hand.), *onverjaarbaar.*

Impressionist, iemand, die zijne indrukken met teekenpen of penseel weergevend meer wenscht den *indruk* te geven, dien hij bij het aanschouwen ontving, dan als in een spiegel te weerkaatsen, wat hij zag.

Imprimatur, (lat.), *het worde gedrukt,* verlof van de censuur tot uitgave van een geschrift of bericht van den schrijver of den uitgever, dat de proeven gezien zijn en het blad of werk afgedrukt worden kan.

Impromptu, (lat., muz.), zooveel als *improvisatie,* van lat. *in promptu* = in gereedheid; gewoonlijk een andere naam voor *phantasie* op een of ander instrument.

Improperiën, (lat., muz.), *verwijten,* van lat. *improperia,* klachten der lijdende liefde aan het Kruis nl. antiphonen en responsoriën, die op Goeden Vrijdag bij de plechtige kruisvereering gezongen worden. In de Sixtijnsche kapel worden ze, sedert 1560 uitsluitend naar de bewerking van Palestrina gezongen. *Improperium* = beschimping, smaad; mid. lat. *smaadrede.*

Improvisatie, (barb. lat.), het voor de vuist spreken, de onvoorbereide behandeling van een of ander onderwerp in proza of poëzie.

Improvisator, (lat.), *onvoorbereid spreker, zanger,* inzonderheid iemand, die voor de vuist een gegeven onderwerp in dichtmaat behandelt; het eerst ingevoerd door Petrarcha († 1374), en nog steeds een geliefkoosd vermaak bij de Italianen. De beroemdste improvisatori of mannelijke improvisators zijn:

(1) Serafino d'Aquila (1466—1500).

(2) Metastasio (1698—1781).

(3) Bernardino Perfetti, geb. 1680 te Sienna, † Rome 1747, die op het Capitool een lauwerkrans voor zijne improvisaties kreeg, een eer, die alleen aan Petrarcha en Tasso te beurt was gevallen.

(4) Marco Antonio Zueco, van Verona († 1764),

(5) Serio, onthoofd te Napels 1799.

(6) Rossi, onthoofd te Napels 1799.

(7) Gianni, dien Bonaparte in 1800 eene jaarwedde toekende (1759—1822).

(8) Tommaso Sgricci, bijgenaamd Terpandro (1788—1836).

Van de Nederlanders vermelden wij Willem de Clercq (1795—1844), J. J. L. ten Kate (1819—89), H. R. de Breuk (1839—62).

Improvisatrix of **improvisatrice,** eene vrouw, die de gave der improvisatie bezit. De meest bekende improvisatrices zijn:

Maria Magdalena Moralli, bijgenaamd de Olympische Corilla Fernandez, voor hare improvisaties te Rome bekroond (1740—1800).

Teresa Bandettini († 1756),

Rosa Taddei († 1801),

Signora Mazzei, geb. Lanti, de talentvolste van allen,

Nür Jehân van Bengalen († 1640).

In Duitschland: Anna Louisa Karsch.

Impuesto de descarga, (sp.), *lossingsrecht*, op de Philippijnen (van 2 pCt. der waarde) van alle goederen, die in den Philippijnschen Archipel worden ingevoerd.

Impuesto sobre el consume, (sp.), *consumtie-belasting.*

Imrikisha, zie *Jinrikisha.*

In Abraham's schoot, Luk. XVI : 22, 23. Zie *Abraham's schoot.*

In abrupto necessitatis, (lat.), Ammianus Marcellinus, *Rerum gestarum libri* 16, 8, 6 *inreptum* = het afgeschenrde: vandaar: de loodrechte diepte van den afgrond; *aan den afgrondsrand geldt de noodzaak.*

In abstracto, (lat.), *in het afgetrokkene* of *in het algemeen*, bijv. iets beschouwen, zonder stil te staan bij de bijzondere zaak, zooals ze zich in werkelijkheid voordoet; daartegenover staat *in concreto.*

In aeternum, (lat.), *voor eeuwig, in eeuwigheid.* Bij Livius, Seneca e.a.

In albis, (lat.), *in witte kleeden, in losse vellen, ongebonden* (van boeken); ook de naam van den eersten Zondag na Paschen, *Quasimodo geniti* of Witte Zondag, naar de witte kleederen, welke oudtijds de nieuw-gedoopten droegen. Zie *Dominica in albis.*

In alle dingen let op het einde, Jezus Sirach, VII : 40.

In angello cum libello, (lat.), *in een hoexken met een boexken* (z. a.).

In augustiis-intravit, (lat.), *in den nood trad hij op* (als koning). *Intravit* nl. *regnum* of *imperium.* Gustaaf II Adolf's regeering over Zweden is in dit gezegde saamgevat op een gedenkpenning, geslagen bij zijn dood (6 Nov. 1632).

In anima vili, (lat.), *op een waardeloos wezen*, (nl. eene proef nemen, bijv. met vergif); ook *in corpore vili.*

In annum sequentem, (lat.), *voor het volgende jaar.*

In Arcadië geboren (Ook ik was —, (lat.), zie *Et in Arcadia ego.*

In arduis constans = *standvastig in tegenspoed*, devies van het geslacht de Constant Rebecque.

In armis, (lat.), *onder de wapenen, gewapend.* Bij Cicero e. a.

In articulo mortis, (lat.), *op het ongelukkig van den dood*, op het punt van sterven. *Articulus* = tijds-gewricht; fr. *être à l'article de la mort.*

In blanco, (hand.), zie *Blanco.*

In bona pace, (lat.), *in goeden vrede*, vgl. *In pace.*

In bonam (of optimum) partem, (lat.), *gunstig* (of *allergunstigst*), bijv. iets opnemen, uitleggen, uitwijzen. In tegenstelling met *in malam partem* (z. a.). = ongunstig (vgl. ons kwalijk nemen).

In bonis, (lat.), *in goeden doen.*

In brevi, (lat.), *in korten tijd*, binnenkort, welhaast.

In calculo, (lat.), *in de berekening, in de telling, in de rekening.*

In capita, (lat.), *naar de hoofden* of afzonderlijke personen gerekend; tegenover *in stirpes* (z. a.).

In casu, (lat.), *in dit of in een bepaald geval.*

In casu casus, (lat.), *in een geval van het geval*, d. i. *in zulk een geval*, dat men verwacht, dat zich werkelijk voordoet.

In casu necessitatis, (lat.), *in geval van nood*, bij voorkomende noodzakelijkheid.

In cauda venenum, (lat.), *in den staart schuilt vergif*, d. i. het laatste bederft het. 't ergste komt achteraan. Daar de *staart* van den scorpioen venijn bevatte, pasten de Romeinen die zegswijs toe op brieven of redevoeringen, die kalm begonnen, maar vinnig eindigden.

In causa, (lat.), *in de rechtzaak.* Bij Cicero e. a.

In cochleis, *in spiralen,* naar den vorm van een slakkenhuisje. Bij Sidonius Apollinaris (einde 4e eeuw n. C.)

In comparativo, (lat.), lett. *in den vergelijkenden trap;* vergelijkenderwijs.

In concreto, (lat.), *in* of *ten aanzien van het stoffelijke, lichamelijke.* Een zaak *in* — beschouwen, d. i. gelijk zij in werkelijkheid bestaat. Het tegenovergestelde is *in abstracto* (z. a.).

In confesso, (lat.), *aan geen twijfel onderhevig, omdat partijen het er over eens zijn.* Confessus, verl. deelw. van *confiteri* = bekennen, belijden. Vanhier, dat in de eerste Christenkerk de martelaren *confessores,* d. i. *belijders* (van hun geloof) werden geheeten.

In consessu, (lat.), *in de zitting, vergadering.*

In consessu senatus, (lat.), *in de raadszitting.*

In continenti, (lat.), *op staanden voet, dadelijk, oogenblikkelijk. Digesta* 44, 5, 1.

In continuo, (lat.), *in eens door, onafgebroken.*

In contrarium, (lat.), *daartegenover, integendeel, omgekeerd.*

In contumaciam, (lat.), *wegens weerspannigheid* (nl. als men niet verschijnt voor het gerecht, na gedagvaard te zijn), *bij verstek* (veroordeelen of veroordeeld worden).

In corpore, (lat.), *in massa, gezamenlijk, allen te zamen.*

In corpore vili, (lat.), zie *Experimentum* enz.

In crastinum seria, Nepos, *Pelopidas,* 3. (In crastinum differo res serias), *ernstige zaken tot morgen* (uitgesteld).

In culpa, (lat.), eig. *in schuld,* vandaar *schuldig, strafbaar.*

In curia, (lat.), *op het raadhuis;* ook *voor het gerecht.*

In cute, (lat.), zie *Intus.*

In de bak gaan, *aan 't werk gaan,* in een veenpolder.

In de pé = *bijzonder goed,* oorspronkelijk het letterteeken ter aanwijzing der *Pandekten.*

In de weegschaal gewogen en te licht bevonden, wordt gezegd wanneer iets of iemand *niet aan de gestelde eischen voldoet,* en is afkomstig van het wandschrift in de feestzaal van koning Belzazar; vgl. Dan. V : 27.

In deiner Brust sind deines Schiksals Sterne, *in uwe borst zijn de sterren van uw noodlot,* Schiller, *Die Piccolomini* II, 6; dit zegt Illo tot Wallenstein, als deze beweert, dat het nog geen tijd is om krachtig tegen den Keizer op te treden, en Wallenstein gewaagt van de voorspellingen, die zijn sterrenziener Seni hem uit de sterren leest.

In den Augen liegt das Herz, (hgd.), *in de oogen ligt het hart,* d. i. de oogen zijn de spiegels der ziel. Eerste regel van een lied, door de muziek van Fr. Abt populair geworden.

In den dag, binnenwerksche maat.

In den wijngaard des Heeren arbeiden; Jes. V : 7; vgl. Matth. XX : 1, XXI : 28.

In den zevenden (of **derden**) **hemel zijn,** zie *Hemel (In den* enz.).

In deposito, (lat.), *in bewaring.*

In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister, (hgd.), *eerst in de beperking* (in beheersching) *toont zich de meester;* woorden uit Goethe's sonnet in *Was wir bringen,* voorspel bij de opening van den nieuwen schouwburg te Lauchstädt (26 Juni 1802), 19e tooneel.

In diem vivere, (lat.), *bij den dag leven.* Cicero, *De oratore* 2, 40 e. e.

In diesen heil'gen Hallen kennt man die Rache nicht, (hgd.), *in deze heilige hallen kent men geen wraak;* woorden uit Mozart's *Zauberflöte* in 1791 gecomponeerd; tekst van Schikaneder (1751—1812), dien vooral daarbij — immers ook elders in den tekst is dat het geval — de vrijmetselarij en hare strekking blijkbaar heeft voorgezweefd.

In dorso, (lat.), *op den rug, op de keerzijde,* b.v. van een wissel.

In dubiis abstine, (lat.), *onthoud u in twijfelachtige gevallen,* fr. *dans le doute abstiens-toi.*

In dubio abi (of **absis),** (lat.), *als gij twijfelt, ga dan heen, verwijder u* (onthoud u dan).

In dubio pro reo, (lat.), *bij twijfel* (beslisse men) *ten gunste van den gedaagde of beschuldigde.*

In dulci jubilo, (lat.), *in zoeten jubel;* aanvang van een middeleeuwsch Kerstlied van Heinrich Suso (1300—1365).

In duodecimo, (lat.), zie *In plano.*

In duplo, (lat.), *in tweevoudig afschrift,* in twee eensluidende afschriften, in dubbel (een stuk opmaken).

In een hoexken, Met een boexken, leus van Thomas à Kempis († 1471 in het St. Agnietenklooster bij Zwolle), schrijver der *Imitatio Christi.* Zie *In angello.*

In effectu, (lat.), *in werkelijkheid, inderdaad, werkelijk.* Vgl. Cicero, *De finibus bonorum et malorum* 39.

In effigie, (lat.), *in beeld* of *beeltenis,* b.v. gehoond, verbrand; wanneer niet de persoon zelf, maar zijne beeltenis die executie ondergaat.

In eo ut (lat.) **wezen,** *op het punt zijn* (van dit of dat te doen).

In esse, (lat.), *in werkelijkheid, werkelijk,* tegenover **in posse,** *in mogelijkheid, mogelijk.* Zoo spreekt men bijv. van raadsleden *in esse,* die het zijn, tegenover raadsleden *in posse,* die verkiesbaar gesteld zijn en het kunnen worden.

In essentiali, (lat.), *in het wezenlijke, in hoofdzaak.*

In expensis, (lat., jurisprud.), *tot de kosten* bijv. van het proces. Van *expensa* (2e nuval *sae*) = uitgave, uit *expendo* (uitwegen).

In extenso, (lat.), *zoo uitgebreid, uitvoerig mogelijk;* onverkort, in zijn geheel.

In extremis (sc. **momentis),** (lat.), *in de laatste oogenblikken,* **in extremis** (sc. **rebus),** *in den uitersten nood;* vgl. Caesar, *De bello Gallico* 2, 25.

In faciem, (lat.), *in het gezicht, onbeschroomd.*

In facto, (lat.), *inderdaad, werkelijk.*

In favorem, (lat.), *ten gunste van.*

In fidem, (lat.), *ten waarborg;* **in fidem copiae,** *tot staving der echtheid van het afschrift.*

In fine, (lat.), *aan* of *op het einde.*

In flagranti (sc. **delicto),** (lat.), fr. *en flagrant délit* = *op heeterdaad, op het oogenblik zelf* (d. i. der misdaad betrapt).

In flore, (lat.), *in bloei;* vgl. ned. *in volle fleur.*

In folio, (lat.), zie *In plano.*

In forma pauperis, (lat.), wet, uitgevaardigd door Hendrik VII van Engeland, krachtens welke iemand, die een eed kan afleggen, dat hij niet in 't bezit is van 5 p. st., zijne dagvaardingen enz. gratis heeft; hem wordt in dit geval gratis een advocaat en procureur ververschaft.

In forma probante, (hand.), *in wettigen vorm.*

In foro, (lat.), *voor de rechtbank.*

In foro conscientiae, (lat.), *voor de rechtbank van het geweten;* ook genoemd in *foro interno*, tegenover in *foro externo*, waar alleen volgens de uiterlijke gegevens wordt geoordeeld. Een dief bijv. wiens schuld niet is bewezen, is strafbaar in foro interno; maar in foro externo niet.

In fraudem, (lat.), *tot bedrog.*

In full, (eng., hand.), *in zijn geheel.*

In futurum, (lat.), *voor het vervolg.*

In gährend Drachengift hast du die Milch der frommen Denkart mir verwandelt, (hgd.), zie *Gährend.*

In gehobener Stimmung, (hgd.), *in verhoogde, min of meer verheven stemming;* gewoonlijk schertsend voor *opgewonden* (van den wijn).

In Geldsachen hört die Gemütlichkeit auf, (hgd.), zie *Geldsachen.*

In genere, (lat.), *over het geheel.*

In gezegende omstandigheden, toestand of **staat,** in 't vooruitzicht eene blijde moeder te worden. Uit Luk. I : 28*b* het woord des Engels tot Maria: „Gij zijt *gezegend* onder de vrouwen." *Blijde moeder* = vrouw, die een zuigeling heeft, is ontleend aan Ps. CXIII : 9.

In globo, (lat.), *in massa, en bloc.*

In goede aarde vallen, omtrent een woord, een raad, enz., die indruk maken, waaraan gehoor gegeven wordt. Ontleend aan Jezus' gelijkenis van den zaaier, Matth. XIII : 8, Mark. IV : 8, Luk. VIII : 8.

In gratiam, (lat.), *ter wille* (van enz.).

In groot folio, ook *in superlativo* (z. a.), *bij uitstek* — in ongunstigen zin, bijv. een schurk in groot folio enz.

In hac causa mihi aqua haeret, (lat.), zie *Aqua haeret.*

In het zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten, is ontleend aan Gen. III : 19.

In hoc casu, (lat.), *in dit geval.*

In hoc, ergo propter hoc, (lat.), *er in, derhalve er om;* sophistische sluitreden, die menigmaal valsch is.

In hoc signo vinces, (lat.), *in dit teeken zult gij overwinnen.* Toen keizer Konstantijn de Groote tegen zijn mededinger Maxentius optrok, zag hij, naar verhaald wordt, aan den hemel een blinkend kruis met bovengenoemd opschrift in het Grieksch. Hij zette daarom een zilveren kruis in zijne purperkleurige banier (het Labarum), overwon en ging tot het Christendom over. — Spreuk van de Geloes d'Eysde, de Geloes d'Elsloo e. v. a.

In hoc statu, (lat.), *in dezen staat* of *toestand.*

In honorem Dei of **Regis,** (lat.), *ter eere Gods* of *des Konings.*

In humaniores, (lat.), *in de humaniora* (z. a.) (bedreven).

In infinitum, (lat.), *tot in het oneindige.*

In integrum, (lat.), *in integrum restitueeren* = *ongeschonden, in den oorspronkelijken toestand.*

In ipso termino, (lat.), *juist op den bepaalden dag (termijn).*

In judicio, (lat.), *bij de rechtszitting.*

In liefde bloeiende, het devies der Amsterdamsche Rederijkerskamer de Eglentier, gewoonlijk *de Oude Kamer* genoemd, opgericht in 1517 en opgelost in de „Academie" ongev. 1634, die toen de „Amsterdamsche Kamer" geheeten werd.

In limine, (lat.), *op den drempel, op het punt*; o.a. **In limine promo-**

tionis, *op het punt van te promoveeren;* **in limine acceptationis,** *bij de aanname zelve.*

In loco, (lat.), *op de plaats (zelve).*

In loco parentis, (lat.), *in de plaats van den vader.*

In logicam peccare, (lat.), *tegen de logica zondigen.*

In lumbis Adami, (lat.), *in Adam's lendenen,* nl. *(gezondigd hebben).* Volgens de leer der R.-Kath. en vele Protest. dat de zonde van Adam (Gen. III) aan het gansche menschdom als uit Adam gesproten, bij wijze van erfzonde en tevens erf*schuld* toerekenbaar is.

In magnis et voluisse sat est, (lat.), *in groote* (moeilijke) *zaken is ook de goede wil voldoende.* Propertius II, 6, 10. Vgl. *Het pogen zelfs* enz. en *En rekent d'uitslag niet* enz.

In majora, (lat.), *in grootere hoeveelheid.*

In majorem Dei gloriam, (lat.), *ter meerdere eere Gods.* Devies der R.-K. Kerk, hetzelfde als *ad majorem* enz. (z. a.).

In malam partem, (lat.), *te kwader trouw;* d. i. in boosheid; vandaar *Manpertuis* of *Malepartus* voor de woning van den boozen Reinaert. *Pertuis,* stam van o.fr. *pertuiser,* boren, beteekent dus *gat* of *hol.* Vgl. *In bonam partem.*

In manus, (lat.), *in (uwe) handen,* naar Luk. XXIV : 47, *in manus tuas, Domine, commendo spiritum meum* (in uwe handen, Heere, beveel ik mijnen geest). Vandaar: zijn *in manus* zeggen = zijne ziel God bevelen.

In margine, (lat.), *op den kant,* bijv. aanteekening, besluit.

In matters of commerce the fault of the Dutch is giving too little and asking too much, (eng.), *in handelszaken hebben de Hollanders dit gebrek, dat zij te weinig geven en te veel vragen.* De twee regels zijn een gedeelte van een diplomatieke dépêche op rijm door den Engelschen minister George Canning aan den gezant in den Haag gezonden, tijdens de onderhandelingen over een handelstraktaat met Holland in 1827. De dépêche was in cijferschrift en gericht aan Sir Charles Bagot, den Engelschen gezant.

In medias res (rapere), (lat.), *midden in de dingen,* in het midden der handeling (verplaatsen). Horatius, *Ars poëtica* 148; vgl. *Ab ovo.*

In medio, (lat.), *in het midden.*

In medio tutissimus ibis, (lat.), *in het midden zult gij als de veiligste gaan,* Ovidius, *Metamorph.* De middenweg is de beste. Zoo spreekt men ook van den „gulden middenstand".

In medio virtus, (lat.), *de deugd* (ligt) *in het midden.* Waarschijnlijk afkomstig van het Latijnsche adagium: *Omnis virtus in medio:* alle deugd in het midden, d. i. het wezen van iedere deugd bestaat hierin, dat zij het midden houdt tusschen *excès* en *defect.*

In meinem Staate kann jeder nach seiner Façon selig werden, (hgd.), *in mijn Staat kan ieder op zijn manier zalig worden.* Den 22en Juni 1740 berichtten de Minister van Staat von Brand en de President belast met het toezicht op de kerkelijke aangelegenheden von Reichenbach aan Frederik II, dat wegens de R.-Kath. soldaten-kinderen, vooral te Berlijn, R.-Kath. scholen waren aangelegd, die tot allerlei incidenten, maar voornamelijk hiertoe aanleiding zouden hebben gegeven, dat tegen het uitdrukkelijk bevel van den Koning in, uit Protestanten R.-Katholieken werden gemaakt. Dit had de Generaal-fiscaal hun gemeld. Zij vroegen nu, of de R.-Kath. scholen zouden blijven, of welk antwoord zij den Generaal-fiscaal moesten geven; waarop de Koning op den rand van het papier in eenigszins gewijzigden vorm, het hovenstaande gezegde als antwoord zou hebben neergeschreven.

In memoriam, (lat.), *ter gedachtenis.*

In mora stellen, (lat.), *uitstel geven,* van *in mora* = in verwijl, vertoef, d. i. iemand nog eenigen tijd geven, maar met de verplichting om dan voor den dag te komen met eene zaak, een bewijs en derg.

In mora stellen, (jur.), *in gebreke, in verzuim stellen;* constateeren, dat iemand in gebreke is, eene verplichting na te komen.

In motu immotum, (lat.), letterl. *in beweging onbewogen,* d. i. *bewogen en toch vastig,* motto van den kardinaal Luigi Este (ongev. 1586); de hgd. vertaling *Still und bewegt* was het motto der brieven van Rahel.

In natura, (lat.), *in den natuurlijken toestand, naakt* — in voortbrengselen der natuur.

In naturalibus, ook *in puris naturalibus,* (lat.), „in puris naturalibus" wordt in de R.-K. theologie gezegd van den mensch, gedacht zonder eenige buiten of bovennatuurlijke gave, maar alleen bestaande volgens zijn louter natuurlijke bestanddeelen; tegenover den mensch toegerust met *dona super-* en *praeternaturalia.*

In necessariis unitas, in dubiis libertas, in omnibus autem caritas, (lat.), *in noodzakelijke dingen eenheid, in twijfelachtige vrijheid, maar in alles liefde,* spreuk waarschijnlijk afkomstig van Rupertus Meldenius of van den kerkvader Augustinus. Zie *Eenheid.*

In nexu, (lat.), *in het verband* (van woorden of zaken).

In nomine Domini, (lat.), *in den naam des Heeren.*

In nubibus, (lat.), *in de wolken,* in het rijk der theorieën.

In nuce, (lat.), eig. *in een noot,* d. w. z. *in kiem,* nog *verborgen.*

In obscuro, (lat.), *in het duister, in het verborgen.*

In octavo, (lat.), zie *In plano.*

In omnem eventum, (lat.), *voor elk geval, voor elke mogelijkheid.*

In omni scibili of **in scibilibus,** (lat.), *in al het weetbare* (bedreven zijn), *in alle takken der wetenschap* (thuis zijn).

In omnia paratus, (lat.), *op alles voorbereid.*

In ons isolement ligt onze kracht, gezegde, door Groen van Prinsterer als lid der 2de Kamer en hoofd der anti-revolutionairen herhaaldelijk gebezigd, om te verklaren, dat hij van geen samensmelting met andere partijen wilde weten.

In optima forma, (lat.), *in den besten vorm, volkomen naar den eisch.*

In originali of **originaliter,** (lat.), *in het oorspronkelijke.*

In otio cum dignitate, (lat.), *in rust met waardigheid.* Zie *Otium cum dignitate.*

In pace, (lat.), *in vrede,* slotwoord van allerlei opschriften op graven.

In parenthesi, (lat.), *tusschen twee haakjes, in het voorbijgaan.*

In partibus infidelium, zie *I. P. I.*

In perpetuam rei memoriam, (lat.), *ter eeuwige herinnering aan de zaak.* Hetzelfde als *Ad p. r. m.* (z. a.).

In perpetuum, (lat.), *in eeuwigheid, ten eeuwigen dage.*

In petto, (ital.), lat. *in pectore* = *in de borst. Iets in petto hebben* = voornemens zijn, een plan koesteren, in gedachten houden, achter de hand hebben.

In plus causas, of **in plos usus,** (lat.), hetzelfde als **Ad plus causas, ad plos usus** (z. a.).

In plaats van werken, steekt (de gult
Zich zelven in een beerehuid,
Langendijk, *Kreüs Louren;* naar aanleiding van het optreden van een der spelers (de tuinman) als „beer" op het feest, dat men den zoogenaamden Alexander aanbiedt.

In plano, (lat.), *op een ongevouwen half vel papier;* **in folio,** *eens gevouwen vel papier,* 4 bladzijden; (ook *zeer groot,* bijv. een gek *in folio);* **in quarto (4°),** *in vieren gevouwen,* 8 bladz.; **in octavo (8°),** *in achten gevouwen,* 16 bladz.; **in duodecimo (12mo),** *in twaalven gevouwen,* 24 bladz. (ook *zeer klein);* **in sedecimo (16mo),** *in zestienen gevouwen,* 32 bladz.

In pleno numero, (lat.), *in volen getale, voltallig.* Ook enkel *in pleno,* in dezelfde beteekenis.

In plenum, (lat.), *in 't algemeen.* In een vergadering wordt een of ander punt *in plenum* uitgemaakt, wanneer *allen* er hun gevoelen over zeggen, of kunnen uiten.

In poculis, (lat.), *bij de bekers.*

In pontificalibus, (lat.), *in bisschoppelijke aanbidskleeding,* overdrachtelijk *in plechtgewaad.*

In posse, zie *In esse.*

In præfixo termino, (lat.), *op den voorafgestelden termijn* of *dag.*

In praesenti, (lat.), *op het oogenblik* (waarvan sprake is).

In praxi, (lat.), *in de toepassing, in de practijk.*

In promptu, (lat.), *in gereedheid, voor de hand liggend.*

In propria persona, (lat.), *in eigen persoon.*

In prospectu, (lat.), *in het vooruitzicht.*

In puris naturalibus, (lat.), zie *In naturalibus* en *In natura.*

In quantum de jure, (lat.), *voorzoover het recht het vervaardigt.*

In quarto, (lat.), zie *In plano.*

In re, (lat.), *in zake.*

In recto decus, (lat.), *in het goede bestaat het wezenlijk sieraad.* Opschrift van muntstukken a° 1701. Ook wapenspreuk van het geslacht Fagel.

In rerum natura, (lat.), *in den aard der dingen.*

In residuo, (lat.), *als overschot.*

In saecula saeculorum, (lat.), *in de eeuwen der eeuwen,* d. i. van eeuwigheid tot eeuwigheid; Rom. XVI: 27; Phil. IV: 20; 1 Tim. I: 17 en elders.

In salvo, (lat.), *in veiligheid.*

In sanitatem virginum, (lat.), *op de gezondheid der jonge dames.*

In sedecimo, (lat.), zie *In plano.*

In sieben Sprachen schweigen, (hgd.), *in zeven talen zwijgen;* een woord van Schleiermacher, die den philoloog Bekker „een stomme in zeven talen" noemde, gelijk Zelter in een brief van 15 Maart 1830 aan Goethe schrijft.

In silvam ligna ferre, (lat.), Horatius, *Satirae,* I, 10, 34. *Hout naar het bosch voeren,* of zooals wij zeggen: water in de zee dragen.

In situ, (lat.), in zijn (oorspronkelijke) ligging.

In solidum, (hand.), *solidair, allen voor één, en één voor allen.*

In spanischen Stiefeln eingeschnürt, (hgd.), *in Spaansche laarzen ingevroogen,* Goethe's *Faust, Schülerscene,* waar Mephisto in den mantel van Faust den leergierigen student onderricht over het karakter der wetenschappen en vooral over het belachelijke der schoolsche logica, waarin (als in eene „Spaansche laars" z. a.) de leerling gedwongen wordt, te denken zooals de boekenman dat wil.

In spe, (lat.), *in hoop, in verwachting.* Bijv. bruidegom, echtgenoot, vader *in spe.*

In specie, (lat.), *in het bijzonder,* ook *in baar* of *gereed* (contant) *geld.*

In spiritualibus, (lat.), *in geestelijke zaken.*

In statu quo of **statu quo,** (lat.), *in den toestand, waarin* (eene zaak tot dusverre was), bijv. iets *(in) statu quo* laten. *(In) statu quo ante* (bijv. *bellum)* = in den toestand, waarin (eene zaak) vroeger (bijv. vóór den oorlog was). Zoo spreekt men ook van het herstellen van den *status quo* of *status quo ante.*

In stirpes, (lat.), *naar de familie gerekend,* (met het oog op de verdeeling eener erfenis). Zie *In capita.*

In succum et sanguinem, (lat.), letterl. *in sap en bloed,* nl. daarin overgaan, ook: *tot vleesch en bloed maken,* d. i. geheel in zich opnemen, zich volkomen toeëigenen, bijv. eene wetenschap.

In summa, (lat.), *in het geheel, ten slotte, om kort te gaan.*

In summo gradu, (lat.), *in den hoogsten graad.*

In superlativo, (lat.), nl. *gradu,* in den overtreffenden trap; fig. z. v. a. *in groot folio* (z. a.).

In suspenso, (lat.), *in twijfel, onbeslist, hangende.*

In 't verleden,
Ligt het heden,
In het nu, wat worden zal.
Bilderdijk.

In tempestate securitas, (lat.), *in storm veiligheid.*

(In) tempore opportuno, (lat.), *op het gunstige tijdstip, op het juiste oogenblik.*

In tergo, (lat.), *op den rug, op de keerzijde* (bijv. van een wissel). Vgl. *in dorso.*

In terminis, (lat.), *binnen de perken, in laatster instantie,* bijv. eene beslissing *i. t.,* die aan het proces een einde maakt.

In termino, (lat.), *op den bepaalden dag* of *termijn.*

In terram Salicam mulieres ne succedant, (lat.), *geen vrouw zal in het land der Saliërs den troon beklimmen,* eene bepaling door Pharamond gemaakt en o. a. ook bij Shakespeare, *Hendrik V* I, 2, voorkomende met de Engelsche vertaling *No woman shall succeed in Salique Land.* Vandaar, dat men eene wet, die de vrouw uitsluit van de regeering, *Salische wet* noemt.

In terrorem, (lat.), *tot schrik,* om schrik aan te jagen, bijv. een geheim van iemand *in terrorem* tegen hem gebruiken.

In totidem verbis, (lat.), *in even zoovele woorden.*

In toto, (lat.), *in 't geheel, geheel en al.*

In totum, (lat.), *in het algemeen, geheel en al.*

In transitu, (lat.), *in 't voorbijgaan, terloops.*

In trinitate robur, (lat.), *in de Drieeenheid ligt de kracht;* devies van vorst Bismarck. Hetzelfde zegt het devies der familie Van Breugel *In trinitate fortitudo.*

In triplo, (lat.), *in drievoudig afschrift;* vgl. *In duplo.*

In una serie, (lat.), *in eene reeks, onafgebroken.*

In unione salus, (lat.), *in de vereeniging ligt het heil,* devies van van der Noot, die in 1790 de Zuidelijke Nederlanden tot eene Republiek vereenigde en die spreuk ook op zijne munten zette.

In unum, (lat.), *in één geheel, eenpariy, gezamenlijk.*

In usu, (lat.), *in gebruik, gebruikelijk.*

In usum, (lat.), *ten gebruike* of *ten nutte,* bijv. **in usum tironum,** *ten gebruike van eerstbeginnenden.*

In usum Delphini, (lat.), *ten gebruike van den Dauphin,* opschrift op de serie schooluitgaven van Latijnsche schrijvers, bewerkt door Bossuet en Huet op last van den Hertog van Montausier den gouverneur van den kroonprins (zoon van Lodewijk XIV), waaruit alle aanstootelijke plaatsen waren weggelaten. Later gebruikte men de uitdrukking voor werken, die allen aanstoot zochten te vermijden.

In usum scholarum, (lat.), *voor schoolgebruik,* aanduiding op den titel der goedkoope uitgaven of schooluitgaven der klassieken.

In utramque partem, (lat.), *naar beide kanten,* voor en tegen (eene zaak beschouwen).

In utrumque paratus, (lat.), *op het een zowel als op 't ander voorbereid.*

In vacuo, *in de* (eene) *ledige ruimte.*

In verba magistri jurare, (lat.), *bij de woorden des meesters zweren,* d. i. diens stellingen en uitspraken onvoorwaardelijk aannemen. Zie Horatius, *Epistolae* I, 1, 14 *nullius addictus jurare in verba magistri.*

In via, (lat.), *in* of *langs den weg,* d. w. z. door middel van enz., bijv. **in via juris,** *langs den weg van rechten.*

In vino veritas, (lat.), *in den wijn is de waarheid,* de wijn doet iemand zijn hart uitspreken; spreuk van Alcaeus.

In voce, (lat.), *op dat woord.*

In votis, (lat.), *gewenscht.* Men zegt, „dat was of is reeds lang *in votis*".

In zak en asch, *in ootmoedigen rouw.* Ontleend aan de gewoonte der oude Israëlieten, om in druk en ellende zich met een *zak* te omgorden, een grof zwart lijnwaad om het lijf te hangen (Gen. XXXVII : 34, 2 Sam. III : 31 enz.), *asch* op hun hoofd te strooien (2 Sam. XIII : 19) of daarin *neder te zitten* (Job. II : 8; Esther IV : 3).

In zijn wezen vrucht der tijden, in zijn vorm van dezen tijd, getuigt Mr. Is. da Costa van de Grondwet. 't Geldt ook van het geestelijk lied (Coloss. III : 16).

Inbreuk, (w a p.), *breuk* (z. a.), die onwettige afkomst aanwijst, gewoonlijk een verkorte en versmalde schuinbalk.

Inca, titel van den beheerscher van Peru vóór de verovering door de Spanjaarden in 1533.

Incalzando, (it., m u z.), letterl. *aanspoorend, gejaagd;* vgl. *Stringendo.*

Incarnatie (lat.), *Vleesch-* of *Menschwording* van Jezus Christus. Het zooveelste jaar der *Inc.* duidt eenig jaar nà Chr. geboorte aan. Vanhier, dat *incarnacieen* eertijds ook wel voorkwam in den zin van *jaarschrift,* d. i. een of meer regelen schrifts, waarin enkele letters in sommige woorden het jaar vormden, dat men toen beleefde, een soort van *chronicon* (tijddicht) (zie bij *Kroniek*).

Incarnatus est, d. i. (Christus) *is Vleesch geworden,* een deel van het „Credo." Et incarnatus est e Spiritu Sancto ex Maria Virgine et homo factus est. Men zingt het bijzonder op Kerstmis en 25 Maart, knielend.

Incessu patuit esse dea, (lat.), *in haren gang of tred bleek zij eene godin te zijn.* Vergilius.

Inch, (sport), Eng. lengtemaat: 0.025.399 meter.

Incident, *tusschengeschil,* een geschil, dat zich in den loop van een geding opdoet en beslist moet worden voordat de hoofdbeslissing kan worden genomen.

Incidit in Scyllam qui vult vitare Charibdin, (lat.), zie *Charybdis.*

Inclinatie (Drinken op iemands —, d. i. op haar, voor wie hij neiging heeft, van lat. *inclinatio* = neiging.

Inclusen of **Reclusen,** klasse van kluizenaars (mannen en vrouwen), die zich als gevangenen van Christus, voor hun leven in een cel of kluis opsloten. Hoofdtaak was voor hen de beoefening van het overwegend of mediteerend gebed. Ook wijdden zij eenigen tijd aan handenarbeid. Hun karig voedsel ontvingen zij door een klein venstertje, dat zij ook openden, als hulpbehoevenden bij hen troost zochten.

Inclusief of **inclusive,** (h a n d.), *ingesloten, er onder berekend.* Fr. *inclusif.* Vgl. *inclus.*

Incomprise (Femme —, (fr.), letterl. *onbegrepen vrouw.* Ontwikkelde vrouw, die aan een echtgenoot van minder stand of begaafdheid is verbonden, en nu van kuren en grillen overvloeit.

Inconnue (Une —, de dame, aan welke Prosper Mérimée (1803—70) een aantal zeer lezenswaardige brieven richtte, die in 1873, in 2 deelen, onder den titel *Lettres à une inconnue* verschenen, en naar welker naam men jarenlang giste, heette Mlle Jenny Dacquin.

Incourante fondsen, (hand.), effecten, die *niet* in de officieele effectenlijst voorkomen, omdat het bedrag van het geheel te klein is, en die daarom niet aan de beurs verhandelbaar zijn.

Incredibile dictu, (lat.), *ongelooflijk (is 't) om te zeggen, het klinkt ongelooflijk.* Zie Curtius 4, 7, 31; Florus 1, 22, (2, 6); Justinus 12, 9, 8.

Incredibile visu, (lat.), *ongelooflijk om te zien, men kan zijne oogen niet gelooven.*

Incroyables, (fr.), naam in de dagen van het Directoire aan een zeker slag van pronkers gegeven, die zich in hunne kleeding toeliepen op het buitensporige en belachelijke; zij spraken de *r* niet uit, en spraken de *ch* uit als *s* en brouwden of lispten, terwijl zij, bij alles wat hen heette te hinderen, minachtend uitriepen: *C'est inc-ogable, ma pa-ole d'honneu-r;* of wel *En vé-ité, c'est inc-ogable!* Hunne voorgangers heetten *Muscadins.*

Incunabel, *wiegedruk,* druk geleverd in de *kindsheid* der boekdrukkunst. Het Latijnsche *incunabula (lorum)* beduidt *wieg.*

Indaba, *bijeenkomst* van Matabelehoofden te *Rhodesia* (z. a.).

Inde irae, (lat.), *vandaar de toorn,* verbittering, wraak, uit Juvenalis, *Satirae* 1, 168.

Independence-day, (am.), *4 Juli.* De jaardag van de onafhankelijkheidsverklaring (1776). Een nationale feestdag, die met grooten luister gevierd wordt, vooral te New-York.

Independent Order of Odd-Fellows (I. O. O. F.), (eng.), groote philanthropische vereeniging in Engeland en Noord-Amerika, die over de geheele wereld vertakkingen heeft. De hoofdverplichtingen der leden zijn: zieken te bezoeken en dooden te begraven, noodlijdenden te helpen en weezen op te voeden.

Independenten, kerkelijke secte, die zich na 1610 vooral in Engeland uitgebreid heeft. De *Independenten* houden vast aan de letter des Bijbels, en dragen den naam van *Independenten* = onafhankelijken, omdat naar hunne meening elke gemeente een zelfstandig lichaam is, dat onder de leiding van Christus staat, en voor 't overige zelf zijne zaken bezorgen moet.

Index librorum expurgandorum of **Index expurgatorius,** (lat.) de *lijst der boeken,* die een zuivering moeten ondergaan, die na uitlichting of verandering van enkele aanstootelijke plaatsen, door de R.-Katholieken gelezen mogen worden.

Index librorum prohibitorum, *lijst der verboden boeken,* welke de R. Kerk haren onderhoorigen verbiedt te lezen (althans zonder speciale vergunning); vandaar de uitdrukking: „Een boek op den index plaatsen, „d. i. het toevoegen aan de lijst der verboden boeken; sedert 1557 bestaande. Er bestaat hiervoor te Rome een bijzondere Congregatie, genoemd de *Congregatie van den H. Index,* gesticht door paus Sixtus V († 1590). *Index* bij sommige godsdienstige plechtigheden *de persoon, die* den priester of bisschop in het boek der plechtigheden *de plaats aanwijst* der gebeden enz. — Ook *het zilveren staafje,* dat soms tot aanwijzing der gebeden gebezigd wordt.

India-paper, (eng.), of *Nepaulpaper,* papier, vervaardigd in 't district Nepaul in noordel. Indië.

Indian gift, (am.), *geschenk,* dat aangeboden wordt, om daarvoor iets beters terug te ontvangen.

Indian summer, (am.), *na-zomer,* wat in Engeland „St. Martin's summer" wordt genoemd, die uit enkele dagen van zeer fraai en warm weer bestaat en aan het einde van den herfst begint.

Indianen, vroeger *Indiërs,* — van *Hindoe),* de oorspronkelijke bewoners van Amerika, aldus genaamd omdat de eerste ontdekkers der Nieuwe Wereld Amerika voor het uiterste einde van Indië, het land der Hindoe's, hielden. Een afzonderlijk menschenras, naar zijne huidkleur het *Roode ras* (eng. Red race) of *Roodhuiden,* (eng. Redskins) naar zijn woonland het *Amerikaansche ras* geheeten. Zie verder bij *Chino, Mesties* en *Zambo.*

Indianopolis, (a m.), zie *Railroad-city.*

Indices, quaeso, (lat.), *toon het aan, bid ik u.* Van *indicare* = aanwijzen.

Indictie (Romeinsche —, de *aanzegging* van het betalen van belastingen, welke de Romeinen om de 15 jaren moesten opbrengen. De indictiën zijn begonnen in 't jaar 313; in de middeleeuwen werd het jaar der indictie steeds in openbare stukken vermeld, daar dit tijdvak van 15 jaar een hulpmiddel bij de tijdrekening was geworden. Vgl. *Olympiade.*

Indienne, *bedrukte katoenen stof,* die haar naam ontleent aan het land, waar ze vandaan komt nl. uit O.-Indië.

Indifferentisme, *levensrichting,* die met den ouden Romein als lijfspreuk doet volgen *nil mirari, nil metuere* (zich over niets verwonderen en niets vreezen), die stelselmatig het gevoel laat verstompen om zich te vrijwaren tegen den invloed van de onvermijdelijke smarten en teleurstellingen van het leven. Van lat. *indifferens* (zonder onderscheid, *onverschillig*).

Indignor, quandoque bonus dormitat Homerus, (lat.), *ik maak mij kwaad, zoo vaak de goede Homerus droomerig is.* Horatius, *Ars poëtica* 359.

Indirecte belastingen, in wetenschappelijken zin alle belastingen, welke niet rechtstreeks van hen, die de Staat belasten wil, geheven worden; volgens het Nederlandsch belastingstelsel het zegelrecht, het registratierecht, de hypotheek- en de successierechten.

Indispensable, (fr.), *onmisbaar;* bijnaam voor *reticule* of *dames-tasch.*

Individualisten, aanhangers van het beginsel, dat zoo weinig mogelijk moet worden opgedragen aan den Staat, maar zooveel mogelijk aan het individu. Zij staan dus tegenover het *socialisme.* De uiterste consequentie van het *individualisme* is het *anarchisme.*

Indocilis pauperiem pati, *niet kunnende leeren om armoede te lijden,* Horatius, *Oden,* 1, 1, 18.

Indocti discant et ament meminisse periti, (lat), *dat de ongeleerden het leeren en de geleerden het met voldoening in de herinnering terugroepen,* Hénault.

Indonesië, *de Oost-Indische eilanden,* naam door Prof. Kern verkozen boven het onzinnig gevormde *Insulinde* van Multatuli.

Inductieve methode, afleiden van natuurwetten en algemeene waarheden uit waargenomen feiten.

Indulgentiae, (r. k.), *aflaat,* kwijtschelding van tijdelijke straf; van lat. *indulgere* = kwijtschelden.

Indulgents, (fr.), *gematigden;* naam, welken de aanhangers van Robespierre aan de Dantonisten gaven.

Indult, (r. k.), *gunst, inwilliging, permissie* of *dispensatie.*

Industrie-systeem, *staathuishoudkundig stelsel* van den Schot Adam Smith, volgens hetwelk vlijt, arbeid en spaarzaamheid de eerste bronnen van alle aanwinst en bezit van goederen, gevolgelijk ook de hoogste voorwaarde van volkswelvaart zijn, en waaruit drie rechtmatige belastingen, nl. die op grond, bedrijf en kapitalen voortvloeien.

Inexpressible, (eng.), *wat zich niet zeggen laat;* euphemistisch in Engeland en Frankrijk voor *broek.*

Infallibilitas, zie *Onfeilbaarheid.*

Infâme (L'—, tijdens de Fransche revolutie de naam, waarmede de mannen van 't bewind den godsdienst bedoelden.

Infans in utero matris, (lat.), letterl. *kindeke in den moederschoot;* fig. onvoldragen pennevrucht of letteroefening; ook een *foetus*, studenten scheldwoord.

Infante, (sp., it.), *kind beneden zeven jaar;* vroeger meer bijzonder in Spanje en Portugal de tweede zoon of (infanta) dochter van den Koning; later alle prinsen en prinsessen. Vandaar *Infanterie*, oorspronkelijk een troep voetvolk in Spanje onder de bevelen van den Infante.

Infirmerie, (r. k.), ook *valetudinarium;* in gestichten de *ziekenkamer*.

Inflate (To —, (hand.), het bedrieglijk opdrijven van de waarde van fondsen.

Inflate (To —, (sport.), *oppompen*.

Informatief proces, (r. k.), *onderzoek* bij de benoeming van een nieuwen bisschop betreffende zijn bekwaamheid enz.

Infortuna, (bij de sterrenwichelaars) een onheilspellende stand der sterren;
I. minor — de planeet *Mars*,
I. major — de planeet *Saturnus*.

Infra, (lat.), *beneden*. *Zie infra* = zie later, in het boek (dat men leest). In tegenstelling met *supra* = boven.

Infra dig, (eng.), *beneden alles*.

Infra dignitatem, (lat.), *beneden iemands waardigheid*.

Infralapsariërs, *benedenvaldrijvers*. Zij stellen, dat het decreet, waardoor God sommige menschen voorbeschikte voor de verdoemenis, gemaakt werd met het oog op Adams zonde. Het decreet der verwerping kwam dan na *(infra)* het decreet betreffende de toelating van Adams *val* (lat. *lapsus*). Bovendien stellen zij, dat God dien val van Adam wèl *voorzien*, maar niet *gewild* heeft. Tegenover hen staan de *Supralapsariërs* = bovenvaldrijvers, die meenen, dat God de verwerping der verdoemden decreteerde ook afgezien van den *val*, en dat God dien zondeval niet enkel vooruitgezien, maar ook bepaald voornit gewild heeft.

Infulatus, (lat.), *gemijterd*. Sommige abten, die hunne kloosters rijk begiftigd hadden, ontvingen weleer van den Paus het recht (tot het voeren) van mijter (en staf). Zij waren dan *infulait abbates*. In den Heidenschen voortijd was de *infula* een witte en scharlaken wollen hoofdband, die door de *vitta* (haarband of lint) om het voorhoofd werd bevestigd als kenteeken der priesterwijding en van onschendbaarheid; het gewoon hoofdsieraad der priesters en Vestaalsche maagden; later der Romeinsche keizers en der overheden; mede van gezanten en smeekelingen. 't Hgd. heeft *infuliren* = het recht toekennen van mijter en staf te dragen.

Ingehoekt, (wap.), is het schild, wanneer het door een zaaglijn in twee verschillend gekleurde stukken met diep in elkander grijpende tanden verdeeld is.

Ingens telum necessitas, (lat.), *de nood is een machtig* (vreeselijk) *wapen*, Erasmus,

Ingenuas didicisse fideliter (artes
Emollit mores nec sinit esse feros, (lat.), *de trouwe oefening in de edele kunsten verzacht de zeden en verhindert ruw te zijn*, Ovidius, *Epistolae ex Ponto* 2, 9, 47 sq.

Ingrata patria, (lat.), *ondankbaar vaderland*, eerste woorden van het opschrift, dat Scipio Africanus Major na zijne verbanning op zijn grafsteen verlangde.

Ingrate patrie, tu n'auras pas mes os, (fr.). Vertaling van het voorgaande opschrift. In het Fransch doorgaans slechts ironisch gebruikt.

Ingressa, (it., muz.), zie *Introitus*.

Ingrosseeren, (hand.), *inschrijven,* in het hypotheken- of pandboek brengen.

Inhabiliteit, (r. k.), de ongeschiktheid tot een kerkelijke wijding of bediening. *Inhabilitas* is van *irregularitas* (z. a.) hierdoor onderscheiden, dat ze *uit den aard der zaak* aanwezig is, afgezien van elke kerkelijke bepaling. Zoo is bijv. een zinneloze *inhabilis* ten opzichte eener kerkelijke bediening enz., een onwettige slechts *irregulier*.

Inhoeking, (wap.), zie *Ingehoekt*.

Inhout, de staande en liggende *houten* van een schip, die den buik er van vormen. Fig. *goed van inhouten* = gezond van lichaam.

Inimitable (l' —, (fr.), *de onnavolgbare,* bijnaam van Jean de la Fontaine, sedert hij in 1668 met de uitgave zijner *Fables* begon.

Initialen, *beginletters* van iemands naam, van *Initium* = begin.

Initiatief, *eerste schrede tot eene handeling.* Gaat deze van bijzondere personen, en niet van den Staat uit, dan spreekt men van „particulier initiatief." Gaat ze in zake wetgeving van de Staten-Generaal uit, dan is ze „parlementair initiatief." *Op initiatief van* . . is te vervangen door *op aanstiften van* . . . Van lat. *initium* (begin). Zie ook *Recht van Initiatief*.

Initiatief (Recht van—, *Het recht om wetsvoorstellen te doen;* ten onzent bij de Kroon en bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal berustend.

Injuria in bonos non tentatur nisi a malis, (lat.), *alleen boozen zoeken den braven onrecht of beleediging aan te doen* (Seneca).

Ink-slinger, (am.), minachtende benaming voor een journalist of schrijver van beroep, in Engeland *penny a liner* genoemd, d. i. iemand, die voor een stuiver *(penny)* per regel *(line)* schrijft.

Inklaren, (hand.), *de aangifte doen* van eene ingevoerde lading tot het behoorlijk voldoen van de inkomende rechten.

Inkleeding, de plechtigheid waarmede de kloosterlingen *het kleed hunner orde ontvangen.* Met de inkleeding begint het proefjaar, waarna de geloften worden afgelegd.

Inklinking, ineenzakken van opgehoogden grond.

Inkrimpen van den wind is: 't teruggaan van den wind tegen den loop der zon, bijv. van 't Westen naar 't Oosten op 't N. halfrond; maar omgekeerd op 't Z. halfrond.

Inleggen, *van de ra af komen;* als er storm is, ontvangt het scheepsvolk, dat op de ra ligt, bevel om *in* te leggen.

Inleisting, zie *Garnisair* en *Obstagium.* Krachtens deze dwong men in de middeleeuwen een wanbeheerder, wanbetaler, meineedige enz., dien men tot zijn plicht wilde nopen, om te *leisten* of — in *leisting* te komen, d. i. op eigen kosten in eene „eersame" herberg *(hospitium honestum)* zóolang te vertoeven *(in hospitio jacere ad comestus)* totdat hij aan zijne verplichting(en) voldeed. Om die plichtsvervulling te bespoedigen, moest hij soms een knecht en twee paarden medebrengen. Mannen van ridderlijken stand kwamen als *leisters* niet anders dan te paard; vandaar dat men in oude oorkonden „leisting" wel afgewisseld ziet met *ruiterij.* Toen de *wettelijke* inleisting („op poene of straf van leisting") 13 Dec. 1473 door den Raad des Hertogs van Borgondië was afgeschaft, werd de *vrijwillige* ingevoerd; 22 April 1474 verboden, doch in 1506 weer hersteld.

Inners en totters. Omstreeks den jare 1880 waren er in de Nederlandsche Hervormde Kerk velen, die de doopformule: „Ik doop u in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes" wraakten, beweerende, dat men niet *in* den naam moest zeggen, maar *tot* den naam, d. i. ter voorbereiding voor de belijdenis van Vader, Zoon en Heiligen Geest. Vandaar dat het leger der Ned. Godgeleerden toen verdeeld was in twee kampen: de *Inners* en de *Totters.*

Innertube, (sport.), *binnenband.*

Inning(s), wordt bij 't cricketspel gebezigd, wanneer de ene partij éénmaal aan „bat" is geweest. Zie *Batsman.*

Inno, (it., muz.), zie *Hymne.*

Innocente, (it., muz.), letterl. *onschuldig, eenvoudig.*

Innocents (Les —, 28 *December*, de herinneringsdag van den kindermoord te Bethlehem; bij ons genaamd *heilige onnoozele kinderdag.* In de zuidelijke provinciën nog een feestdag voor kinderen, waarop zij met de ouders de rol mogen omkeeren en in de kleederen der ouders hen mogen gebieden.

Inns of Chancery, (eng.), *kanselarij-hoven,* verbonden met de *Inns of Court* (z. a.). In deze gebouwen werden de toekomstige kanselarij-beambten opgeleid, maar ze worden thans meerendeels door *attorneys* (procureurs) en *sollicitors* (zaakwaarnemers) bewoond. In de middeleeuwen speelden de *collegiaten* of studeerenden der Inns of Court en die der Chancery eene voorname rol door het geven van openbare feesten, maskerades, tooneelvoorstellingen enz.

Inns of Court, (eng.), *gerechtshoven,* balies, rechtscolleges, *praktijjns-societeiten.* Engelsche *rechtscorporaties;* maar *inn* = ambtsgebouw en woning van edellieden, die eertijds uitsluitend tot de studie van het recht werden toegelaten. Vroeger veel talrijker en belangrijker, zijn ze van gehoorzalen *(halls)* voorzien, waarin de studeerenden vóór hunne toelating tot de rechterlijke praktijk voorlezingen moesten bijwonen. Thans moeten zij zich nog in een der *inns* laten inschrijven, en leeren dan de praktijk bij een der advokaten, die daar hunne bureaux houden.

Inopi beneficium bis dat, qui dat celeriter, (lat.), *wie den arme spoedig geeft, geeft hem dubbel,* Publilius Syrus, *Sententiae.* Als citaat verkort tot: *Bis dat, qui cito dat.*

Inopiae desunt multa, avaritiae omnia, (lat.), *het gebrek mist veel, de gierigheid alles,* Publilius Syrus, *Sententiae.*

Inpalmen, een touw of lijn hand over hand naar zich toehalen.

Inpikken, *inhaken* of *bevestigen.*

Inquisitie, (r. k.), van lat. *inquisitio* = onderzoek, in Italië *Inquisizione,* maar vooral *Il Santo Uffizio* geheeten; *geloofsgericht* ter opsporing en bestraffing van ketters en ongeloovigen. Reeds de keizers Theodosius de Groote en Justinianus stelden bepaalde personen aan, *inquisitores* genoemd, die belast waren met het opsporen van de ketters, welke door de Bischoppen met den ban gestraft werden, waarbij de wereldlijke macht burgerlijke straffen voegde. Toen in de 11e en 12e eeuw door de Katharen, Albigenzen en Waldenzen de sektegeest zich verbreidde, zond paus Innocentius III gezanten naar het zuiden van Frankrijk, teneinde de Bisschoppen met behulp der wereldlijke overheid te helpen in het opsporen en terechtstellen van de ketters. Op het vierde Lateraansche Concilie (1215) en op dat van Toulouse (1229) werd dit kettergericht verscherpt door de bepaling, dat in elke parochie een priester met twee of drie ter goeder naam en faam staande leeken met het opsporen der ketters belast zouden zijn; terwijl Gregorius IX eenige Dominikaner-monniken in onderscheidene rijken aanstelde tot Pauslijke inquisitoren, zoodat de Inquisitie eene van de Bisschoppen gedeeltelijk onafhankelijke Pauslijke instelling werd, bij voorkeur in handen der Dominikanen. Paus Clemens V verordende nochtans, dat slechts dan een vonnis kon volgen, als de inquisitor en de bisschop overeenstemden, ook konden de bisschoppen over de pauslijke inquisitoren zekere contrôle uitoefenen. Ook nu bestaat te Rome de congregatie der inquisitie of van het H. Officie. Haar bevoegdheid strekt zich uit over alles, wat met het geloof in betrekking staat, zooals: ketterij, apostasie, schisma, magie, tooverij, misbruik van sacramenten, bigamie en polygamie. Ook philosophische en

theologische stellingen worden haar voorgelegd, welke zij naar bevinding qualificeert als orthodox of ketterseh, als kwetsend, ergernisbarend enz. enz. Deze laatste beslissingen zijn voor de leden der R.-K. kerk niet absoluut verbindend, zoolang de Paus ze niet officieel tot de zijne maakt.

Inri, samengetrokken uit het opschrift van het kruis: *Iesus Nazarenus Rex Iudaeorum*, Jezus de Nazaréner, Koning der Joden; zie Joh. XIX : 19.

Inrigger, (sport.), *licht vaartuig, giek*, waarbij de riemen rusten in dollen, *binnenboord*.

Inrijding, zie *Inleisting*.

Ins and outs, (am.), de personen, die politieke macht of een diplomatiek ambt hebben, en zij, die dat *niet* hebben; de „mannen, die er zijn en de mannen, die er willen komen."

Ins and outs (De —, (eng.), *de binnen- en buitenkant van eene zaak*.

Ins Blaue hinein, (hgd.), *in onverlachtig verschiet, in 't onzekere*, naar het werk van den onhandigen jager, die op goed geluk in de (blauwe) lucht schiet, op hoop van door toeval iets te raken.

Insalutato hospite, (lat.), *zonder zijn gastheer te groeten*, in groote haast, in aller ijl (vertrekken).

Insania moralis, (lat.), *zedelijke onzinnigheid*. Moreele ziekte, toestand waarin omtrent moreele en ethische begrippen een uiterst gering of zelfs in 't geheel geen voorstellingsvermogen bestaat. Geen opzichzelf staand ziekte-geval, maar het meest op den voorgrond tredend symptoom eener algemeene geestesverzwakking.

Inschieten, (mil.). *Bij de infanterie:* de stand van den vizierkorrel zoodanig regelen, dat het gemiddelde trefpunt ligt in of nabij de verticale lijn, die door het midden van het doel loopt. — *Bij de artillerie:* door eene serie schoten den afstand bepalen, waarop het vizier moet worden gesteld. — *Inschieten* in figurulijken zin wordt in de militaire conversatie-taal gebezigd voor: zich thuis gevoelen bij anderen, in eene nieuwe woning, nieuw garnizoen enz.

Insensibilmente, (it., muz.), *onmerkbaar*.

Insetti fughi, (it.), nl. *fidibus* (z. a.), *papieren* die, aangestoken, een rook van zich geven, welke *insekten*, als motten enz. *verdrijft*. Ze heeten ook *Zampironi*. Men brandt ze onder de zittingen van stoelen, canapé's, enz.

Inside track, (am.), *binnenpad;* in de staatkunde en bij de *races*, de kortste weg tot de overwinning.

Insiders, (eng.), personen, die bijv. door inzage te hebben in de boeken van een fonds of spoorwegmaatschappij op de hoogte zijn van verbindingen, waaromtrent *outsiders* zich geen oordeel kunnen vormen.

Insien, (z.-afr.), van eng. *engine* (werktuig), *locomotief*, welk woord zelf echter ook bij de boeren in zwang is.

Insja' Allah, (mal.), *zoo God wil*.

Insolventverklaring, verklaring der rechtbank, die als in een faillissement geen akkoord is aangeboden of wel het aangeboden akkoord niet aangenomen of niet gehomologeerd is, vereischt wordt vóórdat tot de vereffening des boedels kan worden overgegaan. De nieuwe wet van 30 Sept. 1893 (Stbl. n°. 140) kent de insolventverklaring niet: volgens haar ontstaat de insolventie in de genoemde gevallen van rechtswege.

Instantie, (rechtspl.), *aanleg*, de behandeling van eene zaak welke achtereenvolgens aan de beslissing van verschillende rechtscolleges door een dier colleges kan onderworpen worden.

Instar omnium, (lat.), *evenals allen, zooveel waard als alle* (anderen).

Insteekkamer of insteek bij huizen met eene hooge verdieping, gelijkvloers een of meer vertrekken getimmerd onder zoldering of vloer der 1e verdieping en dus als 't ware tusschen gelijkvloers en de 1e verdieping ingestoken is; gedurende de middeleeuwen en tot in de 18e eeuw werden deze vertrekken veel aangetroffen in de winkelhuizen.

Instinct is a great matter, I was a coward on instinct, (eng.), *instinct is een zaak van gewicht, ik was een lafaard uit instinct.* Shakespeare, *Hendrik IV* II, 4, gezegde van Fallstaff, die zijn lafhartigheid verschoonbaar wil voorstellen.

Institut de France, (fr.), *instelling van Frankrijk,* te Parijs, werd door de wet van 25 Oct. 1790 ingesteld en was toen in 3 klassen gesplitst, thans omvat die inrichting vijf afdeelingen, nl. de Fransche academie, de academies van „opschriften en fraaie letteren", van „wetenschappen", van „schoone kunsten" en van „zede- en staatkundige wetenschappen". Dit Instituut vierde 25 Oct. 1895 zijn 100-jarig bestaan.

Instituten (De —, Romeinsch wetboek, een deel van het *corpus juris civilis,* door Tribonianus en anderen, in de jaren 528 tot 533, op last van keizer Justinianus opgesteld en naar dezen *Justiniaansche codex* genoemd.

Instructie, (r. k.), korte onderrichting onder de vroegmissen.

Instrumentum vocationis, (lat.), *beroepsbrief van een predikant.*

Insula Dei, *Godswaard,* benaming o. a. van het R.-Katholieke weeshuis te Arnhem. Het werd als „Godsweerd op de Velouw" omstr. 1306 door graaf Reinald I van Gelre gesticht, in welke benaming men aan *insula* (mid.-lat. = weerd) de beteekenis moet toekennen, welke dit woord ook bij de latere classici had, t. w. die van huis „huis, dat opzichzelf alleen, in zijne muren staat". Soms ook, van zoodanig „huis door kleinere huurhuizen omringd". Zoo konden gansche steden, als Roermond (Gods waard op de Maas), Wageningen (Insula Dei super Veluam), Hattem [„Godesswe(e)rde, dat Hathem tho het(hiene plach" a° 1307] in 1312 *Godswaarden* heeten.

Insulæ Deorum, (lat.), *Godeneilanden.* Oude benaming der Bayonaeilanden of *Islas de Seyas-de-Bayona y d'Estelas,* twee eilanden aan den mond der kleine baai van Bayona (gedeelte der golf van Vigo, aan de westkust van Galicië, in Spanje).

Insulinde, al de landen van Indië saam; Nederlandsch-Indië en de onafhankelijke rijkjes; van lat. *insula* = eiland. De naam is door Multatuli in zijn *Max Havelaar* ingevoerd. Vgl. *Indonesië.*

Intabulatie, (hand.), *de inschrijving of overdracht der oorkonden bij het gerecht.*

Intaglio, verdiept gesneden steentje, bijv. kornalijn of agaat, voorstellend bijv. eene buste, of een andere figuur, enz. Ital. *intaglio* of *intágliatura* = insnijding, houtsnede, gravure; van *intagliare,* uit *in* en *tagliare* (snijden). *Intagli* staan tegenover *cameën* of *scarabeën,* steenen waarop de figuren in relief voorkomen.

Intarsia, inlegwerk van hout, ivoor, goud, zilver enz.

Integer vitae scelerisque purus, (lat.), *onberispelijk in levenswandel en rein van schuld,* Horatius, *Oden* I, 22, 1.

Integrale opvoeding, antikerkelijk systeem van opvoeding van Paul Robin, gewezen directeur der wees-inrichting Prévost te Cempuis (Frankrijk).

Integralen, (hand.), *onaflosbare staatsschulden;* o. a. van de 2½ % N. W. S.

Integritas naturae, (r. k.), de volkomenheid der (menschelijke) natuur of beter gezegd *status naturae integrae,* de staat van volkomenheid der natuur; dus de staat onzer eerste ouders in het paradijs vóór de zonde, *staat der rechtheid* (theol.).

Intellectualisme, de richting, welke van het bovenzinlijke alleen datgene wil voor waarheid erkennen, wat door het *verstand* kan worden *begrepen*. Van lat. *intellectus* = *het begrijpen*.

Intelligenti pauca, (lat.), *voor den verstandige* (zijn) *weinige woorden* (voldoende). — Een goed verstaander heeft maar een half woord noodig. — Vgl. *(Dictum) sapienti sat*.

Intendance Militaire, eene instelling bij het leger, belast met de contrôle van de administratie (soldij, voeding, kleeding, enz.) in het leger.

Intentie, (r. k.), bidden *tot iemands intentie*, d. i. bidden voor hetgeen *waarvoor iemand* bijzonder *het gebed begeert;* ook de *aalmoes*, die men geeft voor het lezen der Mis, wijl de H. Mis bijzonder wordt opgedragen tot intentie van hem, die de aalmoes geeft.

Inter alia, (lat.), *onder andere dingen*.

Inter amicos, (lat.), *onder vrienden*.

Inter arma silent leges, (lat.), *onder het rumoer der wapenen zwijgen de wetten*. Cicero, *pro Milone* IV, 10. Zie *Silent leges*, etc.

Inter jocos et seria, (lat.), *onder scherts en ernst*.

Inter nos, (lat.), *onder ons*, vertrouwelijk.

Inter os et offam, (lat.), *tusschen mond en beet* (nl. kan veel gebeuren). Cato bij Gellius 13, 18, (17). 1.

Eng. There is many a slip,
Between the cup and the lip;
Ned. Tusschen lip en bekerrand,
Zweeft des noodlots donkre hand.

Vgl. *Multa cadunt* enz.

Inter parietes privatos, (lat.), *tusschen de private muren, onder vier oogen*.

Inter pocula, (lat.), *bij de bekers*, d. i. bij het drinkgelag, met het glas in de hand.

Inter spem et metum, (lat.), *tusschen hoop en vrees*.

Inter utrumque tene, (lat.), *houd het midden*. Ovidius, *Metamorphoseon* libri 2, 140.

Inter vivos, (lat.), *onder (de) levenden*.

Interdict, (r. k.), *geestelijke straf, waardoor* aan een geheele stad of landstreek of aan eene corporatie van personen, de deelneming aan kerkelijke plechtigheden, het gebruik van alle of sommige Sacramenten, de kerkelijke begrafenis *wordt ontzegd;* van lat. *interdicere*, ontzeggen. Wanneer het een enkelen persoon betreft, heet het *excommunicatie*.

Interdum lacrimae pondera vocis habent, (lat.), *tranen hebben soms de kracht der stem* (van woorden). Ovidius, *Epistolae ex Ponto* 3, 1, 158. Vgl. Heroïdes 3, 4.

Interessensphäre, (hgd.), *landstreek*, waarbij eenig land voor kolonisatie of handel belang heeft en die daarom door de andere mogendheden wordt ontzien, krachtens daaromtrent getroffen overeenkomsten.

Interim (Het —, *de tusschentijd*, de tijd tusschen het aftreden van een en het optreden van een anderen functionaris. Voorloopige regeling der godsdienstkwestie in Duitschland 1548.

Interims-kwitantie, (hand.), *voorloopige kwitantie*, die afgegeven wordt om later tegen eene andere in behoorlijken vorm teruggenomen te worden.

Interlocutoir vonnis, vonnis waarbij de rechter alvorens recht te doen een bewijs, een onderzoek of eene instructie beveelt, waarvan de beslissing der zaak zelve afhankelijk kan zijn. (Art. 46 Wetb. v. Burg. Rechtsv.).

Interludium, (lat., muz.), *tusschenspel*, vooral op het orgel, de overgang van het eene koraalvers tot het andere.

Intermediate, (eng.), letterl. *tusschenliggend*. Volgens de wet van 1866 het *propaedeutisch* examen aan de universiteit te Kaapstad (Zuid-Afrika), de grondslag van toelating voor Kapenaars aan onze Nederl. universiteiten.

Intermediën, intermezzi, (it., muz.), muzikale uitvoering tusschen de bedrijven eerst van treurspelen, later ook van opera's, begonnen in het einde der 16e eeuw. Weldra vormden de meestal vrij luchtige tusschenspelen geen geheel, later wel, en zoo ontstond de *opera buffa* (opera bouffe), later vervangen door balletten.

Internationaal privaatrecht, het geheel der regelen en beginselen, volgens welke bij het verkeer tusschen de burgers van verschillende landen, bij het verrichten van rechtshandelingen in een vreemd land en voorts in alle gevallen, waar twijfel bestaat omtrent de vraag van welken Staat de wet toepasselijk is, de aanwijzing der toepasselijke wet behoort te geschieden.

Internationale of *Internationale werkliedenvereeniging* (eng. International Working Men's Association), geheim en wijd vertakt werkliedengenootschap, hetwelk voorgaf het lot van den arbeidenden stand te willen verbeteren, maar eigenlijk ten doel had, den vierden stand tot heerschende klasse te verheffen en allen bijzonderen eigendom op te heffen. Het bestond van 1864—1872.

Internationale arbitrage, zie *Arbitrage*. In 1856 bij den vrede van Parijs op voorstel van Groot-Brittannië in het Europeesch staatsrecht opgenomen, in den laatsten tijd meer ernstig op den voorgrond gesteld en inzonderheid door de Staten van Noord- en Zuid-Amerika toegepast. Vgl. *Interparlementaire conferentie*.

Internuntius, (r. k.), *pauselijk gezant* bij de kleinere mogendheden.

Interparlementaire conferentie, bijeenkomst, die sedert eenige jaren in verschillende hoofdsteden van Europa, gedurende den parlementairen vacantietijd door leden van verschillende wetgevende Kamers worden gehouden, tot het beramen van middelen om het oorlogvoeren tegen te gaan. De beide laatste samenkomsten hadden te Brussel (1895) en te Buda-Pesth (1896) plaats.

Interpellatie (Recht van —, het recht der Vertegenwoordiging of van eene der Kamers, waarin zij gesplitst is, om inlichtingen aan de Regeering te vragen.

Interpreter, (eng.), *tolk*, ook iemand, die op reizen naar en in het Oosten de taak van een gedienstigen reisknecht vervult.

Interregnum of *tusschenregeering* tusschen den dood van een vorst en het oogenblik, waarop zijn opvolger de teugels van het bewind aanvaardt; bijzonder in Duitschland (1254—1273) het Groote Interregnum van den dood van keizer Koenraad IV tot aan de verkiezing van keizer Rudolf I (van Habsburg).

Interusurium, (hand.), zie *Anatocismus*.

Intervalla dilucida of **lucida,** (lat.), *heldere of lichte oogenblikken*, bijv. bij een koortslijder of een krankzinnige.

Interventie, *tusschenkomst*. In het volkenrecht tusschenkomst van een Staat in een geschil tusschen andere Staten; in de burgerlijke rechtspleging voeging of tusschenkomst in een geding; in het wisselrecht acceptie ter eere of betaling ter eere, d. i. acceptatie of betaling door een ander dan de betrokkene.

Interventor, (lat.), *bemiddelaar*. Van *intervenire* (tusschenbeide komen).

Intervieuwen, *uithooren, ondervragen*, van eng. *to interview*, eigenl. de gewoonte bij vele groote dagbladen om door een meestal indringend en zelfs brutaal man van personen, die in een of andere belangwekkende zaak betrokken zijn, op de meest onbescheiden wijze, uitvoerige en particuliere berichten te krijgen. Deze wijze van dagbladvulling

is vooral algemeen geworden sedert Heinrich Oppert (geb. in 1825), te Parijs correspondent van de *Times*, (sedert 1871) dit middel gebruikte om opzienbarende (en vaak onbetrouwbare) berichten in de krant te krijgen. Oppert is een Boheemsch Israëliet, die als Franschman genaturaliseerd werd en de vrijheid nam zich een schijnbaar adellijken naam te geven door zich naar zijn geboorteplaats von Blowitz of de Blowitz te noemen.

Intimus, (lat.), *boezemvriend.*

Intra muros, (lat.), *binnenshuis.*

Intra muros peccatur et extra, (lat.), *binnen en buiten de muren wordt gezondigd.* Horatius, *Epist.* I, 2, 15: *Rincos intra muros peccatur et extra,* waarmee hij bedoelt, dat èn de Grieken als belegeraars der Trojanen èn de door de Grieken belegerde Trojanen *dwaas* handelden.

Intrade, (it., muz.), zie *Entrée.*

Intransigeant, (fr.), dit woord werd eerst omstreeks 1873 in de Fransche taal, ter aanduiding der leden van de uiterste republikeinsche partij opgenomen. Het komt niet dadelijk van het Latijnsche *transigere,* maar veeleer van Spanje, waar zich de federalisten-socialisten *los intransigentes* noemden. Vandaar plantte het zich naar Algerië over, om dan zijnen weg, over Marseille, naar Valence te vinden. Daar werd het door den afgevaardigde Madier de Montjau (1814—1892) opgevangen, die het in een te Luc gehouden redevoering voor 't eerst bezigde, en zoo burgerrecht in de parlementaire taal verschafte. Sedert 1880 is het tevens de naam van een door Henri Rochefort te Parijs uitgegeven dagblad. — Vandaar *intransigeance.*

Intrecclo, (it., muz.), *intrige,* klein tooneelstuk met muziek.

Introductie, (muz.), *inleiding,* van lat. *introductio;* kort stuk, dat bijv. aan symphonieën of sonaten voorafgaat.

Introïte, nam et hic Dii sunt, (lat.), *treedt binnen, want ook hier zijn goden.* Aristoteles meldt *(De partib. animal.* I, 5), dat Heraclitus zulks tot zijne bezoekers zou hebben gezegd, toen hij bezig was zich in een bakoven te verwarmen. Motto van Lessing's *Nathan de Wijze.*

Introïtus, (r. k.), een korte spreuk gewoonlijk ontleend aan de H. Schrift en gevolgd door een psalmvers; daarmede begint de priester de Mis aan de rechterzijde des altaars, nadat hij eerst aan den voet den psalm „Judica" heeft gebeden en zijn schuldbelijdenis heeft gedaan. In de plechtige Missen wordt de *introïtus* gezongen door het zangkoor, zoodra de priester het altaar betreedt. Vandaar de naam *introïtus,* hetwelk „intrede" beteekent. Van *Introïbo ad altare Dei,* d. i. ik zal ingaan tot Gods altaar. Ps. XLIII : 4 (Vulgata).

Introitus, (lat., muz.), letterl. *ingang;* in den Ambrosiaanschen ritus *ingressa* geheeten, een psalm, of gedeelte van een psalm, door het koor aangeheven, terwijl de celebrant van de sacristie naar het altaar gaat.

Introuvable (Chambre —, (fr.), *nergens te vinden Kamer;* spotnaam, van de Fransche Kamer der afgevaardigden in 1815 wegens hare eenstemmigheid aangaande het toenmaals aangenomen staatsstelsel.

Intus et in cute, (lat.), *van binnen en op de huid,* d. i. *van buiten* (nl. iemand kennen); Persius 3, 30. *ego te intus et in cute novi. Intus* is *binnen* en *cutus* is *huid.*

Invalidatie, (hand.), *de ongeldig verklaring.*

Invalides du bel esprit (Les —, (fr.), *de oude mannetjes der letterkunde;* spotnaam door Piron (1689—1773) aan de leden van de Fransche Académie gegeven, wat hem niet belette in 1750 pogingen aan te wenden om in hun midden te worden opgenomen; acht jaar later wilde men hem kiezen, maar Lodewijk XV verzette er zich tegen.

Invected, (eng., wap.), zie *Geschulpt.*

Inventaris (Beneficc van —, *voorrecht van boedelbeschrijving,* waardoor de goederen der nalatenschap afgescheiden blijven van die van den erfgenaam, en de laatste niet verder tot betaling van de schulden der nalatenschap gehouden is, dan de baten van deze strekken.

Inverso ordine, (lat.), *in omgekeerde orde.* Vgl. Cicero, *de partitione oratoria* 7, 24.

Investituur, (r.-kath.), mid.-lat. *investitura, bekleeding* met een kerkelijk ambt, door overgave der insignes, bijzonder het verleenen van ring en staf aan de bisschoppen, als zinnebeeld hunner waardigheid. Eerst in 1123 stemde de wereldlijke macht er in toe, dit recht uitsluitend aan den Paus te laten. Van lat. *investire* = bekleeden.

Invia virtuti nulla est via, *voor de deugd* (dapperheid) *is geen weg onbegaanbaar.* Ovidius, *Metamorph.* XIV, 113. Devies van Hendrik IV.

Invita Minerva, (lat.), *tegen den zin van Minerva,* dus zonder roeping of aanleg (nl. zich aan een kunst of wetenschap wijden; bij Cicero, *De officiis* I, 31, 110; en elders bij dien schrijver; ook bij Horatius.

Invitatorium, (r. k.), *antiphoon,* die bij den aanvang der Metten de 94ste Psalm begeleidt: (Venite, exultemus Domino, jubilemus Deo, solutari nostro). Zij dient tot inleiding van de nachtgetijden en wordt na elk vers van genoemden psalm herhaald.

Invite, (fr.), bij het whistspel: eene uitnoodiging aan den maat door het uitspelen eener lage kaart, waaruit deze kan opmaken, dat men in de aangespeelde kleur aas of heer heeft, en ze dus nagebracht wenscht te zien; van it. *invito* = uitnoodiging.

Invocavit, (lat.), de naam van den 1en Zondag in de vasten, naar het begin van het gezang in de R.-Kath. Kerk, *invocavit me* enz., hij heeft Mij aangeroepen.

Invoeringswet, wet van 15 April 1886 (Stbl. n°. 64), „houdende bepalingen, regelende het in werking treden van het bij de Wet van 3 Maart 1881 (Stbl. n°. 35) vastgestelde Wetboek van Strafrecht en den overgang van de oude tot de nieuwe strafwetgeving, alsmede om overeenstemming te brengen tusschen de bestaande wetten en het nieuwe wetboek".

Io vivat, (lat.), de aanvang en vandaar de benaming van een bekend studentenlied, pendant van *Gaudeamus* (z. a.). De eerste helft van het eerste couplet luidt aldus:

Io vivat, io vivat,
Nostrorum sanitas!
Hoc est amoris poculum,
Doloris est antidotum!
Io vivat, io vivat,
Nostrorum sanitas.

De gezondheid der onzen! Dit is de beker der liefde, Dit is een tegengif tegen de smart, De gezondheid der onzen! (*io* is een uitroep van vreugde, hoezee! of iets dergelijks, dus letterlijk: hoezee! leve de gezondheid der onzen).

Ippes, (barg.), *zijde,* ook *geld.*

Ipse dixit, (lat.), *hijzelf heeft het gezegd,* (nl. Pythagoras). Uitspraak waarmede de leerlingen van Pythagoras hunne beweringen wilden staven; vgl. Cicero, *De natura deorum* I, 5, 10. Zie ook *In verbo magistri* enz.

Ipsissima verba, (lat.), *letterlijk dezelfde woorden.*

Ipsissimus Idem, (lat.), *naauwkeurig dezelfde,* schertsend is hier van *ipse* (zelf) een superlatief gemaakt.

Ipso facto, (lat.), *door de daad zelve, feitelijk.*

Ipso jure, (lat.), *door het recht zelf;* van zichzelf, op zichzelf.

'Ir of **'Ier,** (hebr.), *stad.* Voorvoegsel in sommige Hebr. stedennamen, als Ir-David, Ir-Semes.

Ira furor brevis, (lat.), *gramschap is een korte woede* of *kortstondige razernij,* Horatius, *Epist.* I, 2, 62, 19.

Irade, *besluit* van den Sultan van Turkije.

Iram bene Ennius initium dixit insaniae, (lat.), *terecht heeft Ennius den toorn een begin van waanzin genoemd.*

Iran, *Perzië*, z. v. a. *het vrije, edele, lichte land*, in tegenstelling van *Turan = het bergachtig land.*

Iraniërs, zie *Gnostieken*. De Gnostische stelsels laten zich tot twee hoofdklassen brengen, van welke de eene meer het Platonisme, — de andere meer het Parsisme, — vanhier *Iraniërs*, (Perzië = *Iran*) — en Dualisme voorstond.

Irene, bij de Grieken de *godin des vredes*, dochter van Zeus en Themis; bij de Romeinen *Irene* of *Pax*. Gr. *eirènè* = vrede.

Irenische richting, stelsel van theologie, dat den strijd der uiterste partijen tracht te verzoenen en bemiddelend zoekt op te treden.

Irenopolis, (gr.), *vredestad*. Eernaam van het *Amsterdam* der 17e en 18e eeuw in de zangen onzer vroegere dichters, als stad van *verdraagzaamheid*, omdat ze allerlei geloofs- en denkrichting wilde herbergen.

Iris, 1°. bij de ouden de dochter van Thaumas en Electra, de verpersoonlijking van den — hemel en aarde als aaneenhechtenden — regenboog, de bodin der goden. In lichte, gevleugelde gedaante afgebeeld, met eene kan in de hand, waarin zij water toevoert aan de wolken; 2°. edelgesteente met de kleuren van den regenboog; 3°. plant met welriekende wortels, de zwaardlelie (blauk en schoon). Met het oog op dit laatste, 4°. tegenwoordig als toiletartikel een middel om de huid lenig, blank en glad te maken, ook *Crème Iris* geïtiteld.

Irish horse, (eng.), *Iersch paard*. Bij de zeelui *oud ingezouten vleesch*.

Irminzullen, *hooge zuilen* van hout of door een forschen boomstam gevormd, denkelijk opgericht ter eere van den afgod *Irmino*, den Wodan der Germanen, die door de oorspronkelijke volksstammen van Duitschland werd vereerd; vgl. *Woenswagen*. De vermaardste *Irminsûl* (-zuil) werd door Karel den Groote in 772 (in den strijd tegen de Saksen) vernield. Men brengt ze als boomstammen, — want standbeeldzuilen zijn 't zeker niet geweest, — in verband met den wereldboom Yggdrasil der Noorsche mythologie. Zie ook bij *Roeland*.

Iron and Oil State, (a.m.), *ijzer en oliestaat*, bijnaam voor *Pennsylvanië*, naar het ijzer en den petroleum, die het land oplevert.

Iron City, (a.m.), *de ijzerstad*, benaming voor *Pittsburg*, naar al het ijzer, dat deze staat oplevert.

Ironsides, (eng.), *de soldaten van Cromwell*, naar hunne ijzeren wapenrusting en hun ijzeren wil.

Irredenta of **Italia irredenta,** *het nog niet verloste Italië*, vereeniging van Italiaansche heethoofden, die alle gewesten, waar het meerendeel der bevolking de Italiaansche taal bezigt, aan het koninkrijk Italië wil toegevoegd zien.

Irregularitas of **Irregulariteit,** (r. k.), een beletsel door *het Kerkelijk recht vastgesteld*, waardoor het iemand verboden is, eene kerkelijke wijding of bediening te ontvangen, of de eenmaal ontvangene uit te oefenen. Degenen, bij wie zulk beletsel wordt aangetroffen, worden *irregulier* genoemd. Men onderscheidt een dubbele *irregularitas: irregul. ex defectu*, die voortkomt uit zeker gebrek in geest, lichaam of geboorte, en *irregul. ex delicto* voortkomend uit een misdrijf. Zie ook *Inhabilitas*.

Irregulier endossement, ook onvolledig endossement genoemd, een endossement, dat niet aan alle vereischten der wet voldoet, waardoor de houder des wissels tegenover derden alle rechten kan uitoefenen, die den wettigen houder zijn toegekend, maar als lasthebber van zijnen endossant aan dezen moet uitkeeren, wat hij ontvangt.

Irrepressible conflict, (am.), *onuitwischbare strijd*, nm. die tusschen vrijheid en slavernij tijdens de abolitionistische beweging 1830—65. Uitdrukking van William H. Seward, in eene redevoering van 25 October 1858.

Irritare crabrones, (lat.), lett. *wespen wijdig maken*, d. i. zich in een wespennest steken. Plautus, *Amphitryo* 2, 2, 75 (700).

Irus, (gr.), *arme, straatarme bedelaar;* naar een bedelaar op Ithaka, *Irus*, in de *Odyssee*.

Irvingianen, genoemd naar den stichter dezer sekte, Eduard *Irving* († 1834), een Schot, die door de Schotsche algemeene synode in 1833 werd uitgestooten, omdat hij de Kerk naar den tijd der Apostelen wilde hervormen en terugleiden, ze geheel schoeiend op de leest van Hand. II : 42—47. Vanhier ook *Apostolische gemeente* genoemd. Zijn hoofddogma is de spoedige wederkomst van Christus. Zijne aanhangers maakten het *Irvingianisme* tot een mengsel van Kath. en Protest. beginselen. Op grond van Efez. IV : 11 hebben zij vier kerkelijke ambten, dat der apostelen, profeten, evangelisten en herders.

't Is beter zonder schâ dan met zijn schâ te leeren. Vondel, *Jozef en Dothan*, vs. 168, woorden van Judas, die den voorgestelden moord op Jozef bestrijdt, tegen Simeon en Levi; hij doet hen opmerken, dat zij geen reden van verontschuldiging voor den moord behoeven te zoeken, als zij den moord niet bedrijven.

Is er niet eene leugen in mijne rechterhand? gezegd van iemand, die een leugen spreekt, waarvan men terstond de onwaarheid gevoelt. Jes. XXIV.

Is mooghlijck, gunt ghe my dat ick u daer op dien ('t —, Vondel, *Gysbr.*, reg. 1396, eerste regel van het verhaal van den Bode, die de slachting in de kerk verhaalt, als antwoord op Gysbreght's vraag: „Hoe is het mogelijck dat ghy 't hebt konnen zien?

Is niet volgens Lukas ('t —; ook wel: **'t Is niet secundum Lucam,** het is niet voldoende onderzocht, niet vast genoeg gegrond, *niet naauwkeurig*, — met zinspeling op Lucas' betuiging, dat hij „alles van voren aan naarstiglijk onderzocht" had alvorens zich tot schrijven te zetten; vgl. Ev. Luk. I : 3. Het opschrift van het bijbelboek luidt in de Vulgata: „Jesu Christi Evangelium *secundum Lucam*."

't Is om de wyn niet, maar om 't klukken van de fles, Langendijk, *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho* III, 10, woorden van Sancho als hij „een boetelje wyn en een hoentje van de tafel haalt" en de „fles" aan den mond zet.

Is 't hier noch tijd van zingen? Vondel, *Gysbr.*, IV, 1, reg. 1019, woorden van Gijsbreght, die bij het dreigend gevaar in de kerk komt en daar de nonnen den lofzang van Simeon hoort zingen.

Is this a dagger which I see before me? (eng.), *is dit een dolk, wat ik daar voor mij zie?* Shakespeare, *Macbeth* II, 1, zegt Macbeth, die over den moord aan koning Duncan denkt, als hij in zijne ontstelde verbeelding een dolk voor zich meent te zien.

Isâbe, (arab.), *gordel*. Hierdoor wordt de dwarsbalk aangeduid, zijnde de oudste en eenvoudigste nationaal-Arabische heraldieke figuur, door welke het schild in tweeën werd verdeeld. Hieruit ziet men, wat de dwarsbalk (fasce, faas of *band*) in de taal van het blazoen eigenlijk beteekent.

Isabé (Het lied van —, een algemeen straatlied in 1847 en '48, eene kleine romance, beginnende met: Daar was laatst een meisje loos. — Isabé, een lief en kordaat meisje, was verloofd met een zeekapitein. Om niet maandenlang van haar geliefde gescheiden te zijn, nam zij, in jongenskleeren, dienst op zijn schip en deed het zeemanswerk mee, totdat zij het op een keer ergens mee verkorven had en voor den mast zou gebonden worden. Toen maakte zij zich bekend.

Isabellakleur, eene lichte grijsgele of grauwe kleur, die men weleens bij paarden aantreft. Volgens het verhaal van eenige schrijvers zou de Aartshertogin Isabella van Oostenrijk eene geloftegedaan hebben, niet van linnengoed te verwisselen, eer de stad Ostende genomen was; en daar het beleg dier stad drie jaar geduurd heeft (1601—4), kan men nagaan, welke kleur haar linnengoed zal gehad hebben. — In het klooster Annunciados te Algesiras wordt nog in een cederhouten doos met zilveren beslag haar hemd als reliquie bewaard.

Isagoge, gr. *eisagógè*, letterl. *invoering*, samenvatting van algemeene begrippen, noodig als voorstudie voor de beoefening van een wetenschappelijk onderwerp.

Isagogie, wetenschap der inleiding tot de boeken van den canon des Bijbels. Die zich hiermede bezig houdt is een *isagoog;* gr. *eisagógeus* (inleider van processen).

Isagogiek, (gr., theol.), *inleidingskunst*, welke ten doel heeft den student tot het heiligdom der Godgeleerdheid *in te leiden* (eis-agein).

Isalgue, (wap.), denkbeeldige bloem, samengesteld uit vijf klaverbladeren met lange stelen, gestoken door een cirkelboog (in den vorm van een omgekeerden wassenaar). Wapen der familie Isalguier in Languedoc.

Isegrim, naam voor den wolf in de sprookjes der dieren, reeds in 1200 bekend; ook ter aanduiding van een kribbig, narrig mensch; letterl. *ijzeren muil*, naar den harden bek van het dier.

Isfendarmard, (perz.), *December*.

Isis, *Egyptische godin*, nagenoeg de Grieksche Demeter (Ceres), van het hoofd tot de voeten gesluierd; derhalve, beeld der geheimzinnigheid.

Iskariot, bijnaam van Judas Simonszoon, den verrader van Jezus (Matth. X : 4 en elders). Waarschijnlijk, omdat hij afkomstig was uit Kariot, eene kleine stad in Juda (Joz. XV : 25); alzoo *man* (hebr. *iesch*) *van Kariot.*

Islam, ar. *islaam*, eigenlijk *gehoorzaamheid* (nl. aan de woorden van den gezant Gods (Mohammed). Zoo noemde Mohammed zijn leer. — De *gehoorzame* heet *Moslimo*, in het Turksch *Moesoelmân*. Dit is dus de naam van de volgelingen dier leer.

Island harbour, (eng.), *eilandhaven*, d. i. een haven, welker ingang door voorliggende eilanden beschermd wordt.

Isle of the Saints, (am.), *eiland der heiligen*, naam voor Ierland, naar de snelle vorderingen, die het Christendom daar maakte, en het groot aantal Christenpredikers, die er opstonden.

Ismaëlieten, 1°. algemeene naam voor de massa der Arabische en andere Semitische volksstammen in West-Azie; 2°. naam eener Mohammedaansche sekte van vrij-denkenden aard, in de 10e eeuw in Syrië en Perzië ontstaan.

Isoglanen, (turksch), opgevoeden in de Serails.

Isolator, voorwerp dienende om de lichamen, welke electrische ladingen overbrengen af te zonderen, buiten gemeenschap te brengen; zoo bijv. de verglaasde aarden doppen waar langs telegraafdraden loopen.

Isolé, (wap.). De grasgrond komt gewoonlijk geheel onder in het schild langs den schildvoet. Soms echter komen dieren voor op een grasgrond, los in het wapen. De grasgrond heet dan *isolé*.

Isometrische projectie, de projectie van een tegen het afbeeldingsvlak zoodanig schuin gesteld lichaam, dat als het lichaam een kubus ware, de vereenigingslijnen van de voorste naar de verst afstaande hoeken loodrecht op het projectievlak staan.

Israël, benaming eener biersoort, die in de 16e eeuw, hier te lande, vooral in Delft en Dordrecht veel werd gebrouwen, doch waarvan het gebruik in de 17e eeuw reeds sterk afnam, en daarna geheel verdween. De dichter Huyghens heeft ze nog gekend;

hij spreekt er in zijne *Sneldichten* (onder 't opschrift „Momm") van, als van dun bier. De naamsreden ligt hierin, dat, gelijk in de Bijbelschriftuur, *Israël* tegenover *Farao* stond in Egypte, en dezen koning te machtig bleek te zijn, men er zich op toelegde deze biersoort beter te brouwen dan Farao, dat door Huyghens als „kleyn bier, half water" wordt bespot.

Israëliet zonder bedrog (Een —, een argloos mensch, te onbevangen, om een ander te misleiden. In Joh. I : 48 legt Jezus dit getuigenis af omtrent Nathanaël, eenen zijner eerste volgelingen. Lat. *Verus Israelita, in quo dolus non est.*

Israëlieten, afstammelingen der twaalf zonen van den aartsvader Jakob, Abraham's kleinzoon. Aldus in 't N. T. (bijv. Joh. I : 48; Rom. IX : 4; XI : 1; 2 Kor. XI : 22). In 't O. T. altoos *Israël* of *kinderen Israëls.* Ontleend aan Jakob's toenaam, na zijne heldhaftige worsteling (Gen. XXXII : 28; XXXV : 10), nl. *Israël* = strijder Gods, d. i. die strijdt met God, van *sarah* (strijden) en *el* (God).

Issant, (w a p.), zie *Uitkomend.*

Issaschar tusschen twee pakken (Hij komt daar aan als een ander —, zegt men van iemand, die met een zware vracht komt aandragen. De uitdrukking is ontleend aan Gen. XLIX : 14, 15, alwaar Jakob den zegen uitspreekt over zijn zoon Issaschar en hem vergelijkt met een sterk gebeenden ezel, neerliggend tusschen twee pakken, d. w. z. kalm, rustig en tevreden.

Issoer, (n. h e b r.), *verbod, verboden zaak.*

Ist zu dumm ('s —, *het is te dom* (te gek), air van Domingo in G e n é e's *Seekadett.*

Isthmische spelen, *volksspelen* bij de oude Grieken, sedert 584 v. C. om de twee jaar gevierd, bestaande in wedrennen, en in wedstrijden in gymnastiek en muziek; ze werden gevierd ter eere van Poseidon (Neptunus), den god der zee, en genoemd naar den *Isthmus* of de landengte van Corinthe.

It is a wise father, that knows his own child, (eng.), *het is een knap vader, die zijn eigen kind kent;* S h a k e s p e a r e, *De Koopman van Venetië* II, 2, woorden van Launcelot Gobbo als hij zijn onden, half blinden vader ontmoet, die hem voor een groot heer houdt.

It is all barren, (eng.), *het is alles dor en droog* (ook fig., zonder geest en brein); S t e r n e, *Sentimental Journey;* woorden van Mundungus (spotnaam van Sterne voor dr. Samuel Sharp) en Smellfungus (spotnaam voor Smollet) beiden voorgesteld als personen, die aan galzucht en zwaarmoedigheid lijden.

It is in good hands, (eng.), *het is in goede handen;* woord van den hertog van Wellington tot onzen prins Willem II, den held van Waterloo.

It is in me, and it shall be uttered, (eng.), *het is in mij, en het zal er uit;* antwoord van R i c h a r d B r i n s l e y S h e r i d a n († 1816), aan Woodfull, den reporter, die, nadat Sheridan zijn eerste speech in het Parlement had gehouden, hem zeide, dat hij maar liever bij zijn eerste beroep (van dramatist) had moeten blijven. Sheridan hield zijn welbekende redevoering tegen Warren Hastings (in 1785 teruggeroepen als Gouverneur-Generaal van Britsch Oost-Indië, en in '86 door Burke aangeklaagd bij het Lagerhuis van schandelijke willekeur), volgens den staatsman Fox de beste, die er ooit in het Lagerhuis gehouden is.

It is not poetry, but prose run mad, (eng.), *het is geen poëzie, maar dol geworden proza;* P o p e, *The rape of the Lock* III, 188.

It was the nightingale and not the lark, (eng.), *het was de nachtegaal en niet de leeuwerik,* S h a k e s p e a r e, *Romeo en Julia* III, 5, woorden van Julia tot Romeo, als hij haar des morgens wil verlaten, daar hij den leeuwerik, den bode van den morgen, hoort; Julia zoekt hem terug te houden, door te beweren, dat het de nachtegaal is, die ook des nachts zingt.

Ita est, (lat.), *zoo is het;* waarop dan de handteekening van den schrijver volgt; in afschriften, kopieën, registers, rekeningen, enz.

Itacisme, de door Reuchlin († 1522) aangenomen uitspraak der Grieksche *e* als ee ne *i*, in tegenstelling van **étacisme** of de door Erasmus († 1536) verdedigde uitspraak dier letter als een lange *e*.

Itagane of **Ita-kune,** groote ovale Japansche zilveren munt ter waarde van drie gulden; de naam beteekent *plat metaal*. Men vindt ook *Itagannes*, die *f* 7.45 waard zijn en door de Hollanders *schuitjes* genoemd worden.

Itala, oudste Latijnsche *bijbelvertaling*, waarschijnlijk uit de 1e eeuw, later voor een groot deel verbeterd door den Latijnschen kerkvader Hieronymus († 419/20 n. C.). Uit deze ontstond de Vulgata (z. a.).

Italiaansch van het Oosten (Het —, *het Malvisch*.

Italiaansche school, zie *Diptyk*. Ook in de schilderkunst was gedurende de eerste helft der Middeleeuwen Konstantinopel de zetel der hoogste technische ontwikkeling, en oefende vooral grooten invloed op Italië, zoodat de Ital. school gedurende eenige eeuwen een Byzantijnsch karakter vertoont. Eerst in de 13e eeuw ontstond in Italië met Cimabue eene nieuwe kunst, die later de *Italiaansche* genaamd werd, en in een tijdperk, waarvan Michel Angelo, Rafaël, Correggio en Titiaan als de hoofdvertegenwoordigers zijn te beschouwen, in hare uitnemendste producten den poëtischen adel der gedachte met de grootste schoonheid der door de studie der antieken gelouterde vormen, en inzonderheid bij de Venetianen, met schitterende en warme kleurenpracht vereenigde.

Italianissimo, (it.), overtreffende trap van *Italiano*, meerv. *Italianissimi; Italiaan bij uitnemendheid*, voorstander der eenheid van land en volk van Italië. Deze vierden het 25-jarig jubilé der inneming van Rome, als hoofdstad van Italië, 20 Sept. 1895 met de uithundigste geestdrift.

Italie officielle (Voilà l'—, *dat is nu het officieele Italië, Italië in deftigheid, in zijn vormen!* Uitroep van sommigen te Rome op het Internationaal Geneeskundig Congres (April 1894), waar zóóveel in de war liep en zooveel van desorganisatie getuigde.

Italique, (fr.), boekdrukkersterm voor *cursief*.

Ite et docete, (lat.), *gaat en onderwijst*, Matth. XXVIII : 19. Aan die woorden ontleent de Katholieke Kerk het recht, niet slechts het Evangelie te prediken, maar ook het onderwijs te beheerschen.

Ite, missa est, (lat.), zie *Mis*.

Item, (lat.), *insgelijks, eveneens*.

Iteretur decoctum, (lat., med.), *het afkooksel worde herhaald;* **iteretur medicamentum,** *het geneesmiddel worde herhaald*.

Itinerarium (lat.), of *reiswijzer*, aanwijzing der stations op een grooten weg tusschen twee hoofdplaatsen, met vermelding der afstanden. Ook een onderhoudend reisverhaal of eene reisbeschrijving. Van *itinerarius* = wat tot de reis *(iter)*, den marsch, behoort.

Itinerarium, (r. k.), het *gebed*, dat de R.-Kath. geestelijken bidden alvorens op reis te gaan. Het bestaat voornamelijk uit den *Lofzang van Zacharias*, die dus aanvangt: Benedictus Dominus Deus Israël (Vulgata, Luk. I : 68).

Itzebo, *Itsybu, Itjibu*, Japansche gouden of zilveren rechthoekige munt. De gouden hebben eene waarde van ruim drie gulden Ned.

Ivan Ivanowitch, letterl. *Jan Jansen*, spotnaam voor *de Russen* als beeld der echte oude nationaliteit met alle gebreken, vreemd aan alle moderne begrippen. Vgl. *Noordsche Beer*.

Iwers, (transv.), *ergens*.

Ixion, koning der Lapithen of Phlegyërs, wierp zijn schoonvader Deïoneus, omdat deze 't gebruikelijke bruidsgeschenk van hem eischte, in een *vuurput*; en werd door Jupiter gestraft in de onderwereld, waar hij met handen en voeten aan een *vuurrad* vastgebonden, rusteloos in de roudte geslingerd wordt.

Ixionides, enkelv., (gr. myth.), *Perithoüs,* als zoon van *Ixion.*

Ixionides, meerv., (gr. myth.), de *Centauren,* welke Ixion, koning der Lapithen of Phlegyërs, bij de wolkengodin Nephele, won. Volgens anderen was deze Nephele een door Jupiter geschapen wolkenbeeld, dat sterk geleek op dien gemalin Juno; want op deze was Ixion, toegelaten tot den disch der goden, verliefd geworden.

Izebel (Als — een vasten uitroept, laat Naboth voor zijn wijngaard zorgen, ontleend aan 1 Kon. XXI : 8—13, beteekent: als de goddeloozen vroom worden, moeten de eenvoudige lieden het vaak ontgelden, evenals Naboth gesteenigd werd, omdat hij geweigerd had zijn wijngaard aan Achab af te staan, weshalve Izebel een vastendag uitschreef om bij die gelegenheid tegen Naboth getuigen te doen optreden en hem uit den weg te ruimen.

J

J. C., *Jezus Christus.*

J. Ct., *juris consultus,* (lat.), *rechtsgeleerde.*

J. u. c., *juris utriusque candidatus.*

J. u. d., (lat.), *juris utriusque doctor.*

J. u. l., (lat.), *juris utriusque licentiatus.*

J. u. s., (lat.), *juris utriusque studiosus.*

Ja, Bauer! das ist ganz was Anders, (hgd.), *ja, boer! dat is heel wat anders,* versregel uit Ramler's fabel *Der Junker und der Bauer,* komt het eerst voor in een fabel van Michael Richeys: de boer vraagt den jonker, wat er gebeuren moet, nu zijn hond des jonkers koe gebeten heeft; de jonker beweert, dat de boer de koe moet betalen; nu de boer zegt, dat hij zich vergist heeft en dat des jonkers hond het misdrijf heeft gepleegd, nu is de jonker van meening, dat het geval heel anders staat.

Ja en amen zeggen, *alles onvoorwaardelijk toestemmen.* Vgl. 2 Kor. I : 20, ook Deut. XXVII : 15.

Ja fetach, *O, Gij, die opent!* ul. Allah, die de voorraadkamer tot onderhoud van het leven ontsluit. Spreuk uit den Koran, welke de Mohammedaansche winkeliers op hun uithanghord schilderen.

Ja nur ein Kaiserstadt, ja nur ein Wien, (hgd.), *(er is) toch maar één keizerstad, toch maar één Weenen,* refrein uit een lied van Bäuerle's opera *Aline,* tekst van Wenzel Müller voor het eerst opgevoerd te Weenen, 9 Oct. 1822.

Jaardicht of *chronogram,* een vers, dat een jaartal aangeeft wanneer men de kapitale letters, als Romeinsche cijfers beschouwd, optelt:

hIer rVst Van VonDeL hoog belaarD,
apoLLo en zIIn zangberg VVaarD.

Als men de kapitale letters optelt, krijgt men 1679, in welk jaar Vondel gestorven is.

Jaarschot, jaarlijksche opbrengst in geld, die de ambachts-heerlijkheden aan hare ambachtsheeren opbrachten.

Jaarstijlen. Dagteekeningen onder oorkonden of brieven hadden in de Middeleeuwen in verschillenden *stijl* of trant plaats. Men had: 1°. *Jaarsdagstijl,* dateering, volgens berekening van het jaar aanvangend met *Jaarsdag* = 1 Januari; naar men vermeent onder

Julius Caesar, herwaarts overgebracht, en tot op den huidigen dag de jaarstijl onzes volks gebleven; 2°. *Paaschstijl*, uit Frankrijk naar ons land overgebracht, en wel sedert 1300 door Hof en Regeering officieel ingevoerd; dateering, volgens berekening des jaars aanvangend met *Paschen;* 3°. *Kerststijl*, dateering, volgens berekening des jaars aanvangend met *Kerstmis* (25 Dec.); deze stijl, soms gekenmerkt door bijvoeging achter de dateering der woorden „a nativitate" (sedert de geboorte van Jezus), en zeer weinig voorkomend, werd in 1310 door de geestelijke overheid voor het Bisdom Utrecht voorgeschreven, maar vond geen bijval. — Daar de jaarsdagstijl, — in Lat. oorkonden nooit als „Die Anni" (nl. novi), maar steeds als „Die Circumcisionis Domini" of „a Circumcisione" (sedert de Besnijdenis), welke op 1 Januari valt (zie *Nieuwjaar*), — altoos zoo geliefd was, wordt er wel bij de dagteekening in dien stijl, op de dagen tusschen 1 Januari en Paschen, gevoegd: *stilo communi* (volg. den algemeen gebruikelijken stijl), of ook *nae tgemeen scriven;* in onderscheiding van *stilo curiae* (hofstijl) nl. den Paaschstijl, of *secundum cursum curiae* (naar het beloop des Hofs, van Filips van Borgondië, a°. 1425) = *na den belope van onsen Hove* (hertog Albrecht van Beijeren). — Nog had men 4°. den *Delftschen stijl (stilus Delphicus)*, die het jaar met Mariae Annunciatio (Maria Boodschap) 25 Maart, begon. Bij verandering van stijl, plaatste men *stijl. nov.* of *n. st.* achter zijne dagteekening; bijv. Gouda, dat eertijds denkelijk den Paaschstijl volgde, volgde in 1574 den jaarsdagstijl *(stilo communi)*, doch duidde dezen stijl 20 jaar vroeger als „nieuwe stijl" aan. Koning Filips van Spanje beval bij plakkaat van 16 Juni 1575, dat het jaar in de Nederlanden daarna met 1 Januari zou aanvangen; een bevel, dat, niet algemeen opgevolgd wordend, met strafbedreiging verscherpt werd, bij ordonnantie der Staten van Holland d.d. 1 April 1580.

Jaart, (transv.), *Engelsche el*, yard.

Jaartijd, onder de Israëlieten gebruikelijk als *jaardag van het overlijden van verwanten.*

Jaarzang, jaarlijksche contributie, die ieder gildebroeder, hetzij van een schuttersgilde of een ambachtsgilde, aan de kas van 't gild moest betalen.

Jachin en Boaz, de namen der beide beroemde, uit metaal hol gegoten, prachtzuilen, die aan den ingang van Salomons tempel stonden. 1 Kon. VII: 21.

Jacht (De wilde —, of het *woedende heir*, in Duitschland **Wâtendes Heer** genoemd, is in het Duitsche volksgeloof eene menigte van booze geesten, die des nachts als een donkere onweerswolk door de lucht zweven en een vreeselijk geraas veroorzaken, het meest gelijkende op dat, hetwelk met een talrijken jachtstoet gepaard gaat.

Jachthaven, de naam van de ligplaats der boeiers, jacht- en andere pleiziervaartuigen, welke aan eene zeilvereeniging behooren. De jachthaven bestond uit een lange rij schuitenhuizen voor de scheepjes waarboven de lokaaltjes voor de eigenaren en hun gezelschap. In later tijd was er soms ook een hoofdgebouw voor de bijeenkomsten der leden van de zeilvereeniging, welke de liefhebbers onder elkander hadden. Oorspronkelijk was de jachthaven *tegelijk* de vereeniging die op nationale feestdagen (Koning's verjaardag, slag van Waterloo, enz.) wimpelpartijen en „admiraalzeilen" organiseerde. Later kwamen de vereenigingen, zooals de Amstel en De Hoop, die *een deel* der haven als zetel bezigden. Amsterdam had er twee: De Amstel-jachthaven (onder de Hooge sluis) en de Y-jachthaven (nabij het Buiksloterveer, aan de N. Stadsherberg).

Jachthoorn, (wap.), kleine hoorn zonder snoer.

Jack, (eng.), *Jan* of *Jaap*, karakternaam meest tot spot; *Jack* = John. Vandaar:

Jack-an-apes, Jan aap, een aap.
Jack-a-Dandy, een gek, een fat.
Jack-catch, Jan pak-an, de beul.

Jack-pudding, Jan Pudding, hansworst.

Jack-tar, Jan Teer, Jantmaat, de matroos; zie ook *Tar*.

Jack-a-lent, Jan in de vasten, onnoozele hals, naar een pop, waarnaar men op vastenavond met ballen wierp.

Jack in the basket, een *baak* aan den oever eener rivier, met een *korf* in den top.

Jack of all sides, Jan van alle kanten, een weerhaan, een man, die de menschen naar den mond praat.

Jack of all trades (lat. Johannes Factotum), Jan van alles (gewoonlijk Mannsje van alles), een man, die (soms met goed gevolg) allerlei betrekkingen bekleedt, allerlei werk verricht, allerlei zaakjes doet.

Jack (Cross —, (eng.), letterl. *dwars-Jan*. Stormzeil.

Jack en Jill, (afr.), *Jan en alleman*. Ten omzet *Jut en Jul*. In 't Eng. eveneel: *Jill*, huisvrouw, in het spreekwoord: „A good Jack makes a good Jill", ook toegepast op: boer en boeremeid in hetzelfde spreekwoord, bij ons dus: een goed meester maakt een goeden knecht.

Jack o' lantern, (eng.), *Jan van de lantaarn*. Bij de Engelsche zeelui het *St. Elmusvuur*; zie *Elmus (St.)*, *dwaallichtje*.

Jack Pudding, (eng.), ned. *Hansworst*, eene figuur uit het oude kluchtspel en van de kermis, vermeld o. a. in Bilderdijk's *De Waarheid en Ezopus:*

Jan Klaassen stond er als een Vorst;
Jack Pudding stond er bij;
En Jean Potage met Hansworst,
Gemonsterd op een rij. (A° 1798).

Jack-staff, (eng.), *Jacobsstaf*, vlaggestok op de boegspriet; scheepsterm. Vgl. Gen. XXXII : 10.

Jack the Giant-killer, (eng.), een oud sprookje *Jack de Reuzendooder*. Zijn geluk lag in vier dingen: een onzichtbaar overkleed, de muts der wijsheid, laarzen van groote snelheid en een overwinnend zwaard. Sommigen meenen, dat het sprookje gegrond is op een verhaal uit de Scandinavische mythologie.

Jack the Ripper, (eng.), letterl. *Jaap de snijder*, de beruchte moordenaar van vele vrouwen in de wijk Whitechapel in Londen, uit den laatsten tijd.

Jacksonian Professor, te Cambridge de Professor in toegepaste natuurkunde; naar den Rev. Richard Jackson, die dezen leerstoel in 1783 vestigde.

Jacksonieten, (a. m.), aanhangers van Andrew Jackson, den zevenden president der Vereenigde Staten, tegenstanders der Adamieten; partijgenooten der Engelsche Tories. Vgl. *Adamieten*.

Jacobakannetjes, ruwe, lichtgrijze, een weinig verglaasde nauwe en hooge kannetjes, dagteekenend uit de 15e eeuw, en waarin de fijnere Fransche wijn werd aangevoerd.. Men vindt ze op verschillende plaatsen in den grond, in vesting- en slotgrachten. De naam steunt op het sprookje, dat gravin Jacoba ze op het slot Teilingen maakte, er uit dronk en ze dan over het hoofd in de gracht wierp. Ook aan later vervaardigde koffiekannen van bruin verglaasd aardewerk wordt nog die naam gegeven.

Jacobieten, staatkundige aanhangers van Jacobus II, die in 1689 van den troon werd gestooten, alsmede van diens (vermeenden) zoon Jacobus III en kleinzoon, den pretendent Karel Eduard en thans nog van prinses Maria Theresia d'Este, echtgenoot van prins Ludwig von Beieren, in wie zij hun wettige vorstin zien, daar zij rechtstreeks van Karel I afstamt.

Jacobieten, *belijders van één natuur in Christus*. Gehecten naar Jacobus Baradaeus, die in 't midden der 6e eeuw als prediker opgetreden, aan de partij der Monophysieten (z. a.) nieuwe kracht schonk. Naar zijne armelijke op een *paardedeken* gelijkende kleeding werd hij *Baradaeus* genoemd. Hun kerktaal is Syrisch. Men treft hen in Syrië en Palestina aan. Zie bij *Patriarch*.

Jacobijnen, fr. *Jacobins*, leden der club Breton, eene staatkundige vereeniging, waarin zich de schakeeringen van liberale en revolutionaire

leden der Generale Staten vereenigden. In 1789 te Versailles opgericht, maar in '94 na den aanval op hen door de *Jeunesse dorée* (9 Nov.) op bevel van de Wetgevende Vergadering ontbonden. *Jacobijnen*, naar het Jacobijnenklooster te Parijs in een van welks zalen zij vergaderden, hoewel de club zichzelve *Société des amis de la Constitution*, club van de vrienden der Grondwet, noemde. Vandaar, *de Jacobijnenmuts dragen* = radicaal zijn. — Zie ook *Dominicanen*.

Jacob's stem moeten geen Ezau's handen wezen (Bij —, *men behoort zichzelf gelijk te blijven in zijne handelingen;* naar Gen. XXVII: 22, Izaäk's opmerking tot zijn zoon Jacob, die hem bedroog.

Jacobsganger, *een kwanpele;* naar aanleiding van Jacob's worsteling met den Engel; vgl. Gen. XXXII: 31.

Jacobsladder, de ladder, door Jacob gezien in zijn droom, Gen. XXVIII: 12. Wegens het gelijktijdig opklimmen en nederdalen wordt die naam gegeven aan dubbele ladders, ook aan een baggermachine. Evenzeer aan de touwenladder, waarlangs de matroos in het kraaiennest klimt; en aan de machine bestemd om vruchten, steenen, klonten enz. van verschillende grootte te sorteeren, door middel van bakken met bodems, waarin gaten van verschillende grootte, zoodat eenige er door vallen en andere (de grootere) niet.

Jacobsschelpen (St. —, *schelpen* eener oestersoort, die vooral aan de Spaansche kust voorkomt. De bovenschelp is waaiervormig en geribd. De naam is hieruit te verklaren, dat veelal de bedevaartgangers, die terugkwamen van San Jago de Compostella zulke schelpen droegen op hun kleed of op hun hoed. De pelgrims plachten ook uit zulke schelpen te drinken. Ze werden, om den vorm, ook St. Jacobsmantels genoemd. In de heraldiek heeten de grootere schelpen St. Jacobs- en de kleinere zonder ooren St. Michielsschelpen.

Jacobsstaf, *wandelstok,* dien men jaren lang gebruikte, naar den aartsvader Jacob, die met zijn staf over den Jordaan ging en er jaren later mede terugkwam, Gen. XXXII: 10. — In de astronomie de drie sterren in Orion, die in een rechte lijn, evenals een staf, bij elkaar staan. — De Engelsche zeelui duiden hun *meetstok* (stok met graden) door *Jacobs staff*, fr. *bâton de Jacob*, aan.

Jacobssteen, de steen, waarop Jacob het hoofd nederlegde, toen hij zijn droom van de Jacobsladder had. De overlevering zegt, dat dit de steen is, die de zitting uitmaakt van den kroningszetel van Engeland in Westm. Abbey. Eduard I plaatste dien steen in den koninklijken zetel.

Jacobus-conditie, *zie Devaradente.*

Jaconnet, (fr.), eigenl. *Jaconas*, neteldoek, naar de maam van den eersten fabrikant.

Jacoquins, schimpnaam door de *jeunesse dorée* (z. a.) aan de Jacobijnen (z. a.) gegeven. Van *coquin* = schurk.

Jacquard machine, of **Jacquardsche weefstoel,** een door Jacquard van Lyon († 1834) uitgevonden weef-stoel, tot het gemakkelijker en sneller weven van patronen in allerlei weefsels.

Jacquerie, *boerenopstand* in Frankrijk in 't midden der 14e eeuw. De adel onderdrukte de boeren, die zij spottend *Jacques bonhomme* = *Jovis Goedbloed* noemden; thans in 't algemeen volksopstand waarbij willekeur den schepter zwaait en dien men door bloedvergieten tracht te onderdrukken. Vandaar ook elke gewelddadige poging, om zich op eenig gebied van dwang te bevrijden.

Jacques Bonhomme, (fr.), zie *Jacquerie.*

Jacques Prolo, (fr.), verpersoonlijking van den werkman, den proletariër.

Jacta alea est, (lat.), *de teerling* (het lot) *is geworpen, de beslissende stap is gedaan;* (devies van

Ulrich von Hütten), woorden van Caesar, toen hij den Rubicon overtrok. Eene wet gebood elken Romeinschen veldheer, die van het noorden kwam, zijne troepen af te danken, vóórdat hij deze rivier overging; Caesars stap sloot dus eene oorlogsverklaring aan den Romeinschen Senaat in zich. Suetonius, *Vita Caesaris* 32.

Jactus canis. (lat.), *hondsworp*, de slechtste worp bij het dobbelspel.

Jactus veneris. (lat.), *venusworp*, naar Venus de godin der liefde, ook des geluks; de gelukkigste worp met dobbelsteenen.

Jaeger. *wollen onderkleeding*; aldus naar Prof. Dr. G. Jäger, uitvinder eener, naar hij beweert, bijzondere soort wol, waarnit die voorwerpen onder zijn toezicht worden vervaardigd. Zie *Flottenr* (Aanh.).

Jaffa (Hij ligt in —, *hij slaapt*; naar de stad Jaffa of Joppe, alwaar de pelgrims dikwijls zeer lang moesten wachten, eer zij scheepsgelegenheid konden vinden om verder te reizen. Ook wordt het spreekwoord gebezigd voor: *hij is dood*.

Jagellonen, de dynastie van Jagello, sedert 1381 groothertog van Litthauen († 1434), koningen van Polen tot den dood van Sigismund II (1386—1572). Deze dynastie heeft ook in Boheme en Hongarije geregeerd.

Jagerlatijn, *snoeverij*, omdat jagers dikwijls hoog opgeven van wonderlijke en ongeloofelijke jachtavonturen; *latijn*, omdat die taal, vroeger de taal der geleerden, zonder voorbehoud, wel tot vertoon van geleerdheid werd gebezigd.

Jagers van Van Dam, *korps vrijwillige jagers in 1830*, onder den Groot-Majoor Edmund Willem van Dam van Isselt uitgetrokken. Het volk zong van hen;

De Jagers van Van Dam
Zijn altijd vroolijk, vlug en blij;
Voor geen kogel vreezen zij,
Ze strijden als een held, enz. enz.

Jaggernaut, bij de Indiërs *Dschaggaraatto* = *heer der wereld*. Op het jaarlijksch feest hem ter eere, lieten dwepers zich onder zijn wagen te pletter rijden, om hem te verzoenen of gunstig te stemmen. Te Brooklyn (N.-Amerika) noemt men de Trolley-trams, waaraan men een bijzonderen hekel heeft, de *kar van Jaggernaut*.

Jah, (hebr.), naam Gods in dichterlijk korten vorm. Vooral in namen als *Eli-jah*, *Jescha-jah*, *Jirmi-jah*, *Obad-jah* etc., ook in het woord *Halleluja* of vig. *Halleloejah* (z. a.).

Jahveh, zie *Jehova*.

Jahvisme, eeredienst van *Jahve* onder de Israëlieten. Zie *Jehova*.

Jajin, (hebr.), *wijn*; *jajin soraf*, (u. hebr.), brandewijn (hebr. *sáráph* = brandend en vergiftig); *jajin nesech*, (hebr.), letterl. wijn tot plenging (voor heidensche doeleinden). Vandaar in het algemeen *wijn*, die niet voor Israëlitisch gebruik gecoorloofd is.

Jakoeskn, (russ.), *tafel der voorspijzen*, welke bij de Russen dient om den eetlust op te wekken voor den eigenlijken maaltijd.

Jalco, Spaansche nationale dans in $^3/_8$ maat, matig snel, — solo-dans, gewoonlijk met begeleiding van castagnetten.

Jalon, (arab.), *bakenstok*, *steekpaal* of *rechtwaantje* bij het landmeten of uitzetten van plannen, teekeningen van gebouwen, of parken.

Jalonneeren, *afpalen, afzetten, richten*.

Jam, (hebr.), *zee*.

Jam, meerv. *jammen*, bekende aardappelsoort; *jammes* is eene aardvrucht die in het Afrikaansche koningrijk Hanta (in Opper-Guinea) wast. Eene variëteit er van zijn de *patatten* (zie *Potatoe*), die die ook in die streek groeien. Wel verhaspeld in *Jan, jannen*.

Jam foetet, (lat.), *hij riekt reeds*. Woorden van Martha de zuster van Lazarus, als Jezus dezen weder uit diens graf wil doen verrijzen; Joh. XI: 39.

Jam proximus ardet Ucalegon, (lat.), *reeds brandt het aangrenzende huis van Ucalegon;* de nood is tot het hoogste punt gestegen. Vergilius, *Aeneïs* II, 3, 11 sq. Vgl. *Gysbreght* vs. 879:

En 't naeste huis daer aan dat staet
(in lichten brand.

Jam venit, stella non præeunte, dies, (lat.), *de dag komt, zonder door eene ster voorafgegaan te zijn,* d. i. plotseling geschiedt er iets zeer belangrijks. Ovidius, *ad Liviam Augg.* vs. 408.

Jamaks, diegenen onder de Janitzaren (z. a.), die zonder behoorlijke organisatie, door alle steden van het Turksche Rijk verspreid waren, ten getale van 3 à 400,000.

Jambische verzen (De vader der —, Archilochus van Paros (leefde 720/08 v. C.).

Jambus, *versvoet,* die uit een korte en een lange lettergreep bestaat.

James (Het Hof van St. —, het Engelsche hof, naar een der koninklijke paleizen in Londen, waar de vier Georges en William IV verblijf hielden.

Jammer, (a fr.), *ek is jammer,* het spijt mij. *Hij het jammer verkoos,* hij heeft medelijden met hem.

Jan, al wat bijzonder groot is. „Daar kwam mij een Jan van een ijsbeer aan boord", zegt Van Lennep in zijne *Zeemansliedjes,* en in Zeeuwsch-Vlaanderen heet het: „'t is een Jan van een aardappel".

Jan, Jannetje en hun jongste kind, de titel van een geestig stuk door Potgieter in 1841 geschreven en waarin de verschillende karaktertrekken van ons volk worden tentoongesteld, geprezen en gelaakt, als deze alle worden gepersonificeerd in kinderen, die bij hunne ouders te gast zijn om den oudejaarsavond te vieren.

Jan zijn (Bij —, van obligatiën wanneer ze nog niet geclasseerd zijn. De eenige kans op classeering zal bestaan in het blijven noteeren van de leeningen boven emissieprijs.

Jan (Blikken —, zie *Blikken Jan.*

Jan (Boven —, is men, wanneer men in het kaartspel een bepaald aantal punten heeft behaald, zoodat men niet double of triple verliest. „Hij is boven Jan" = hij is binnen, heeft zijne koetjes op het droge. Volgens Beschereelle het, *Jan* als Fransch woord: *spel,* en wel damspel.

Jan (Onder —, is men, als men het vereischte aantal punten, doorgaans de helft, bij kaart- of biljartspel niet heeft kunnen behalen.

Jan (Oom —, bij het volk eene verzachting (eufemisme) voor den *Lommert* of het *Pandjeshuis;* fr. *ma tante.*

Jan (Ouwe — en jonge Jan, in gemeenzamen stijl: *de geheele familie;* bij uitbreiding ook: *de geheele rommel.*

Jan-Brieltjes goud, *valsch goud.* Friesche spreekwijze ontleend aan een zekeren Jan Brieltje, die looden penningen sloeg.

Jan Compagnie, de geliefkoosde naam voor de Oost-Indische Compagnie (1602—1799). In tegenstelling met deze werd de Spanjaard *Jan van Spanje* genoemd.

Jan Contant, naam door Potgieter's artikel „Jan, Jannetje enz." meer algemeen in gebruik gekomen voor den degelijken koopman, die alles contant betaalt. Maar lang vóór Potgieter hoorde men de spreekwijs: „een goed zaakje daar, 't is er alles Jantje Contantje".

Jan Cordaat, bij Potgieter de soldaat, de held, die den Briel heeft ingenomen, bij Nieuwpoort de Spanjaarden verslagen, de Franschen, Munsterschen en Keulenaars het land uitgejaagd, in Indië de eer onzer vlag hoog gehouden, en nog onzen krijgsmansroem aldaar handhaaft.

Jan Courage, naam van den moedigen, onverschrokken zeeman. Deze

naam is door Dr. Heye het eerst gebruikt in zijne *Volksliederen*, als „Jan Courage kiest het want".

Jan Crediet, de personificeering van den solieden, betrouwbaren koopmansstand, die overal crediet heeft.

Jan de Rijmer. Amsterdamsch poëet uit de eerste helft onzer eeuw; naam door Potgieter gebruikt, om de dichters te kenschetsen, die altijd en over alles versjes maakten en daarmede dichthoovaren, oude en nieuwe bloemen, letterkrausjes en almanakken vulden; pseudoniem van J. J. A. Goeverneur.

Jan de Wasscher, de beroemde held van eene kinderprent, die al het vrouwen- en meidenwerk in huis doet en zijne vrouw Griet het mannenwerk laat verrichten.

Jan de Wit (Jongens van —, flinke, fermo jongens, die voor geen klein geruchtje vervaard zijn, evenmin als de beroemde Raadpensionaris († 1672) dat was.

Jan Draagan, spotnaam voor iemand, die alles moet aandragen, iemand, die voor niets anders te gebruiken is, dan voor handlanger, dit en dat aan te reiken, en dergelijke.

Jan en Alleman, beter **Jan Alleman,** *iedereen*, reeds door Brederoo gebruikt in den *Spaansche Brabander*.

Jan Hagel = 1°, het gemeen,

Jan, hagelwit van ziel, sneeft hier als (landverrader,
Jan Hagel, Witt nu wars, vermoordt, (o ramp! 's Lands Vader.
(20 Aug. 1672.)

2°, koekjes, van langwerpig vierkanten vorm met bultjes voorzien, hard gebakken, of, als boterjanhagel, vet en met suiker bestrooid. Oorsprong onbekend. *Jan Hagel* = Jan hagelschot (weleer voor *uitschot*). Het hgd. heeft eveneens zijne „Jannen" als bijv. *Schlendrian* (Slenterjan), *Grobian* (lompe Jan), *Dummerjahn* (domme Jan), *Stolprian* (stijve Jan).

Jan Heu of **Jan Gat,** spotnaam voor een man, die zich met keukenzaken bemoeit.

Jan Klaassen, de hoofdacteur uit de Amsterdamsche poppenkast. Hij werd geboren in 1664, werd trompetter bij de ruiterij van Prins Willem III, en na zijn ontslag trekwerker in eene weverij; trouwde met Catharina Pietersz., een bijdehand wijf, en woonde op het Fransche pad. Om zijne verdiensten te vermeerderen, verliet hij de weverij, en haalde langs Amstels straten de duiten op met eene poppenkast, waarin hij en zijne vrouw Katrijn de hoofdrollen vervulden. Zijn huwelijk was ongelukkig, zijn wijf dronk, hij verliet haar en leefde toen met een ander, waarop de kerkeraad hem onder censuur stelde. Hij schijnt een vroolijke, grappige kerel te zijn geweest, die zich met een kwinkslag door de wederwaardigheden des levens wist heen te slaan. Bij zijn gebocheld en roodneuzig evenbeeld in de poppenkast ontbreekt het tenminste niet aan smaaksche geest en kluchtige zetten, die binnen het bereik van 't straatpublick vallen.

Jan Klaassen, de fijne huichelaar en vrome deugniet uit Asselijn's kluchtspel *Jan Claeszoon of de gewaande Dienstmaagd*, 1683. — Hij komt nog voor op een oude kinderprent met het onderschrift:

Jan Klaassen zit hier droog en stijf,
En lacht om Saartje Jans zijn wijf;

en van hem zijn de spreekwijzen: „een stijve klaas, een houten klaas, een stijve jan klaassen", enz. afkomstig.

Jan Pierdewiet, een dansdeuntje, op de maat der *Varsovienne;* volledig luidt het:

Jan Piet, Jan Piet, Jan Pierdewiet,
Jan Piet van Maaslandsluis,
Komt 's avonds dronken thuis.

Pierdewiet of Pierewiet is een verbastering van *Pirouette* (draaihoutje, molentje).

Jan-Piet, de held van een vroolijken deun op bruiloften en partijtjes; hij symboliseert den Nederlandschen soldaat, die den Tiendaagschen Veldtocht

heeft meegemaakt. Elk couplet eindigt met het refrein:

En toen Jan-Piet op schildwacht stond,
Toen was Jan-Piet soldaat.

Jan Pleizier, een groote wagen voor acht tot zestien personen, die eens een dagje voor pleizier uit rijden willen gaan.

Jan Potazie, *(Jan Soep)*, f v. *Jean Potage*. Hij was een potsenmaker, goochelaar, waarzegger, buikspreker, kwakzalver, koorddanser, en vertoonde de tooverlantaarn en de rarekiek. Sprw.: „Hij speelt er mee als Jan Potazie met zijn muts"; doelend op iemand, die zich van een voorwerp, eene stelling, een tekst bedient op allerlei wijzen, zooals 't hem te pas komt. Het karakter is aan de Italiaansche *commedia dell' arte* ontleend. Zie *Jack Padding*.

Jan Ranje, verbastering van *Oranje*. In de 17e eeuw schreef iemand onder het portret van den jongen Prins Willem Hendrik:

God bewaar het kleine Manje,
Weet je wis
Wie het is?
't Is de Prins van Jan Ranje.

Jan Rap en zijn maat, *het volk*, iedereen uit den minderen stand. Bredero gebruikt deze uitdrukking in de „Klucht van een huysman en een barbier", en de Génestet in een zijner leekedichtjes om daarmede het „groote publiek" aan te duiden.

Jan Rompert of **Jan Rompie,** bijnaam van den Jan-Roodenpoortstoren, die gestaan heeft op de Torensluis te Amsterdam en in 1829 is afgebroken.

Jan Salie, de algemeene naam van menschen, die alle energie en lust missen om iets goeds tot stand te brengen of iets kwaads te keeren. De „Jan-Saliegeest" doemt een volk ten ondergang. De naam is ontleend aan den flauwzoeten smaak van saliemelk. In 1623 schreef Willem Dz. Hooft „de Klucht van Jan Saly".

Jan Splinters testament, een uiterste wil of testament, waarbij iemands vermogen door allerlei legaten geheel verbrokkeld *(versplinterd)* wordt, zoodat voor de erfgenamen zeer weinig overschiet.

Jantoerlezjoer, *de heeren* (of *hillen*) *van den clover*, een dansdeuntje op het platte land en bij eenvoudige stedelingen: verbastering van

Chantons toujours, (bis)
Les belles, les belles,
Chantons toujours
Les belles et *l'amour*.

Jan Trijntjes, hetzelfde als *Jan Hen*.

Jan Tusschenschut, spotnaam voor iemand, die een *schutje* in zijne loge begeert, m. a. w. die zich te hoog rekent, om met anderen op eene lijn te zitten of te staan.

Jan van Alles, winkel, waar men van alles krijgen kan: sigaren en tabak, sterken drank en koloniale waren, erwten, meel en boonen, olie en vet, rookvleesch en spek, en nog veel meer.

Jan van Loenen, de Hongaarsche kwakzalver, die ons vaderland nog tot het midden dezer eeuw bezocht, en ook „oliekoop" genoemd wordt. Van hem ging het deuntje:

Jan van Loenen,
Met spijkers in zijn schoenen,
En een kastjen op zijn rug,
Zoo komt hij van de Oude brug.

Jan-zonder-Land, *koning van Engeland* (a° 1199—1216), broeder van Richard I Leeuwenhart, in Frankrijk spottend *Jean-sans-terre* geheeten, omdat hij de bezittingen der Engelsche kroon in Frankrijk, verloren had en zijn eigen land aan den Paus had afgestaan, om het als leen terug te ontvangen.

Janboel, een gezelschap, eene vereeniging, waarvan de leden zich kinderachtig en onopgevoed gedragen, het decorum geheel verwaarloozen. *Jan* heeft hier de beteekenis van *ploert*, want men spreekt ook van een *ploertenboel*.

Jandoedel, (geld. achterhoek), *jeneever*.

Janiculus, (lat.), nl. *collis (heuvel)*, een der zeven heuvels van Rome, naar *Janus* (z. a.) genoemd, door Rome's 4den koning Ancus Marcius door middel van een op palen rustende brug (pons sublicius) met de stad verbonden, dewijl hij aan den rechteroever van den Tiber ligt. Op dien heuvel richtte men in 1895 een standbeeld voor Garibaldi op.

Janitor, (lat.), *portier, deurwachter*, ten huize van voorname Romeinen; een slaaf, die een staf in de hand had, waarmee hij indringers terugdreef. Van *janua* = deur.

Janitsaren, (turksch), (eigenl.: *Jenitscheri* = nieuw krijg-volk), Turksche legermacht, in 1329 met bijzondere voorvechters opgericht, oorspronkelijk samengesteld uit Christenen, die gedwongen werden Mohammedanen te worden. In 1826 werd die legermacht, die door hare voorvechters alles wilde beheerschen, met geweld ontbonden.

Janitsarenmuziek, orkest met blaas- en slaginstrumenten (Turksche trom en bekkens, ook wel triangel en Turksche schel), in de eerste plaats militaire muziek.

Janmaat, eernaam van den Hollandschen matroos.

Janneman, van ouds een vermakelijk personage in de kroeg. De Engelschen kennen hem onder den naam van *Little John*. 't Was een snaaksch ventje, bij voorkeur een dwerg of hocheljoen, die als nar en knecht tegelijk fungeerde, de gasten vermaakte en den baas de lade vulde.

Jans (Moeder —, (barg.), *opkoopster*.

Jans (Sint — geleide, zie *Heildronken*.

Jansdag (Sint —, *24 Juni*, in Engeland *Midsummerday* geheeten.

Jansdauw (Sint —, oudtijds en soms nog, als een goed middel tegen huidziekten beschouwd. Daarom ging 't gemeen op Sint-Jansmorgen (24 Juni) vroeg naar buiten, ontkleedde zich en rolde zich om en om in het natte gras. Anderen spreidden linnen doeken op het gras uit, wrongen den dauw daaruit en wieschen zich met dezen. Ook sloegen ze wel de doeken door het natte gras, om ze daarna uit te wringen. Vandaar *dauwslaan*.

Jansenisten, zoo genoemd naar *Cornelius Jansenius*, die bisschop van Yperen is geweest, in de 17e eeuw. Het door hem nagelaten boek *Augustinus* werd door Urbanus VIII en Innocentius X veroordeeld. Velen zijner geestverwanten sloten hier te lande zich aan bij de *Oud-Bisschoppelijke clerezy* wier leden echter volstrekt niet op den hun vaak gegeven naam *Jansenisten* gesteld zijn, maar zich noemen *Oud-Roomschen* (z. a.).

Jans-evel (Sint — of Sint-Jans-euvel, *Sint-Jansdans, Sint-Veitsdans, Sint-Vitusdans* of *Vieel-(Vietel-)dans*, eene soort zenuwziekte, die zich openbaart door stuiptrekkingen. Eene sage brengt den oorsprong dier ziekte tot de dagen van Willebrord, toen een zekere Veit, die te Echternach opgehangen zou worden, met een tooverviool beul, rechters, schildwachten en kijkers tot een woedenden dans bewoog, waarop hij zelf al dansend ontvluchtte. Willebrord verloste de dansers van hunne dauswoede. Toen in de 14e eeuw de ziekte zich weer openbaarde, hield men daarvoor de springende processie naar Echternach, naar het graf van St. Willebrord. Deze processie bestond echter reeds veel vroeger en was oorspronkelijk eene uiting van geestelijke vreugde en dankbaarheid. Zij bestaat nog op den 2en Pinksterdag. Zie *Dans (Vitus-)*.

Jansgild (Sint —, het gild der fruitverkoopers en der bontwerkers te Amsterdam.

Janskinderen (St. — of Sint-Jans, zie *Kraamkinderen*.

Janskruid (Sint —, eene plant, behoorende tot de *sédums*, waaraan men wonderdadige eigenschappen toeschreef en nog toeschrijft. Afgesneden en aan den zolder gehangen begint ze daar te bloeien, en beveiligt voor onweer, brand en ziekte.

Janskruis (Sint — of Malthezerkruis, (w a p.). *kruis* bestaande uit vier zwaluwstaarten, wier toppen in 't midden van 't schild samenkomen; gevoerd door de orde van Sint Jan, later Malthezer-orde genoemd.

Janslot (Sint —, of *St.-Jansschot*, het nieuwe lot, dat na Sint-Jan (24 Juni) met kracht doorgroeit, zooals het volksgeloof wil, tengevolge van de aanraking van *Johannes den Dooper* (Sint Jan Baptist).

Jansnacht (Sint —, de nacht van 23 op 24 Juni, beschouwd als een heilige nacht bij de oude Germanen; bij de Engelschen *Midsummernight*.

Jansvuur (Sint —, een vuurtje op Sint-Jan gestookt, waar omheen oud en jong danste.

Jantje, (b a r g.), *jaar*.

Jantje huilt en Jantje lacht, iemand, die bij afwisseling huilt en lacht, een gevolg van overspanning der zenuwen; — ook een kinderspeeltuig, een bal, waarvan de eene helft een lachende, de andere eene huilende tronie voorstelt, en die door knijping een piepend of grimmikend geluid maakt.

Jantje-kaas, scheldnaam voor de *Hollanders*, door Franschen en Belgen uitgedacht. Ook in Nederland: spotnaam voor koning Willem I na diens huwelijk met de gravin Henriette d'Oultremont.

Jantje-trap-suutjies, (a f r.), *het kameleon; suutjies* bet. langzaam. Men noemt het dier aldaar ook *verkleurmannetje*.

Jantje van Leiden (Het loopt met een — af, d. i. het loopt onbeduidend af, het draait op niets uit. Jan van Leiden of Jan Beukelsz. was het hoofd der Wederdoopers en koning van Sion te Munster in 1534. Toen de Bisschop de stad hernam, werd J. v. L., die als een Oostersch vorst in weelde en wellust geleefd had, op de smadelijkste wijze ter dood gebracht.

Januari, eerste maand des jaars, naar Janus (z. a.), wiens tempel, eigenlijk een gewelfde doorgang op het Forum, in tijd van oorlog geopend en in tijd van vrede gesloten was; daar hij in het verleden en in de toekomst kon zien, werd Janus voorgesteld met twee aangezichten *(Janus bifrons)*, waarvan het een naar voren, het andere naar achteren gekeerd was.

Janus clausis, (lat.), *met gesloten deuren, in geheime zitting*.

Janus, oorspronkelijk waarschijnlijk een zonnegod, door de Romeinen vereerd als een god, die bij het betreden eener plaats, bij het begin eener handeling zegenend werkte en daardoor op alle mogelijke verrichtingen en omstandigheden den grootsten invloed had. Daarom was hem de eerste dag van iedere maand gewijd. Zie *Januari*.

Janus, (b a r g.), *in orde;* een goede gelegenheid.

Japhetieten, afstammelingen van *Japhet*, Noach's derden (volgens anderen tweeden) zoon; vgl. Gen. V : 32. Zij hebben Noordelijk Azië en Europa bevolkt.

Japhetssteen (De —, volgens de overlevering de *steen*, dien Noach aan zijn zoon *Japhet* gaf, en waardoor de bezitter de macht verkreeg te allen tijde regen voort te brengen. Onderscheiden Oostersche stammen waanden in het bezit van dien steen te zijn.

Jaquemart, *slagzwaard*. Op klokken een *mannetje van ijzer*, dat met een hamer de uren slaat. *Armé comme un J.* = van top tot teen gewapend. Naar den uitvinder Jacques Marc of naar Jaquemar Bourbon, Connétable van Frankrijk (16e eeuw).

Jar, (w a p.), zie *Woerd*.

Jardin d'acclimatation, (fr.), tuin te Parijs, waarin men uitlandsche dieren acclimatiseert. *Acclimater* = aan de luchtstreek gewennen.

Jardin des Plantes, (fr.), naam van den Botanischen en Zoölogischen tuin te Parijs.

Jardin joueux, (fr.), *vroolijke tuin* (in het Vlaamsch *de plaisante hof*). In België voor lokalen gebruikt, waar ontstuimige vergaderingen worden gehouden. Naar een estaminet van dien naam te Brussel, waar, in de tweede helft dezer eeuw zeer rumoerige samenkomsten van kiezers plaats vonden.

Jaren der Bataafsche vrijheid. Na de Fransche Omwenteling 5 Oct. 1793, rekende men in Frankrijk en in de landen aan de Fransche heerschappij onderworpen, dat het jaar op het tijdstip der herfstnacht-evening van 1792 was aangevangen. En zoo sprak men dan ten onzent van het 1e, 2e, 3e jaar enz. der Bat. Vrijheid, totdat 1 Jan. 1806 in Frankrijk weder de Gregoriaansche jaartelling werd aangenomen, welke sedert paus Gregorius XIII 4/15 Oct. 1582 geldig was geweest.

Jaren (Magere en Vette —, arme nadeelige en rijke of voordeelige jaren, zinspeling op de vruchtbare en onvruchtbare jaren in Egypte; uit Jozef's geschiedenis, aangeduid door de zeven vette en de zeven magere koeien. Gen. XLI : 18, 19.

Jarnac (Coup de —, zie *Coup.*

Jarnsida, *ijzerkaat,* betiteling door het volk van het door koning Hako den Oude ontworpen Wetboek voor Scandinavië, dat bijzonder hard en streng was. Het werd onder koning Magnus in 1281 door Jon omgewerkt, en naar dezen *Jonsbok* geheeten.

Jarschenen, verduitscht of verhollandscht Hebreeuwsch woord *jarasj* = erven, de erfgenaam zijn.

Jas, (afr.), *damesmantel met mouwen.*

Jas (Iemand een — geven of **een — krijgen,** (barg.), *teleurstellen,* of *teleargesteld worden.*

Jaschkauch, (hebr.), zie *Jischkanach.*

Jasomirgott, (hgd.), letterl. *ja zoo mij God;* bijnaam van Hendrik XI van Oostenrijk, die in 1142 het bewind kreeg over Beieren; wegens zijn veelvuldig gebruiken van die uitdrukking.

Jaspenen, (barg.), *in het tuchthuis zitten.*

Jassatschnije, *gedoopte burgeten,* Mongoolsche nomaden in Siberië.

Jasselniczi, (russ.), *hofbeambte* aan het Russische hof, opperstalmeester.

Jassen, een *kaartspel,* genoemd naar de hoogste kaart: troefboer, die *jas,* d. i. *jasper* genoemd wordt.

Jassen, (mil.), *aardappelen schillen,* ze van de *jas* ontdoen.

Jat, (barg.), *haad.*

Jatagan, *Turksche dolk.*

Jati, (mal.), hetzelfde als *djati,* wat de oude vorm is, die zich heeft gehandhaafd: eigenl. *katoe djati,* d. i. *hout echt,* dus *uitmuntend hout;* het is het Indische teakhout van den *teetona grandis.*

Jatte, (barg.), *hauden.*

Java, oudtijds *Djawa,* (mal.), „land der notenuskaat."

Javan, 1) de vierde zoon van Japhet (Gen. X : 2); 2) *Jonië* (op de westkust van Klein-Azië), meest door Jonische Grieken bewoond. Dan. VIII : 21, XI : 2; Zach. IX : 13. *Javan* = Griekenland, Joël III : 6. *Jevanim* = Grieken; 3) eene overigens onbekende plaats in Gelukkig Arabië. Ezech. XXVII : 19; syr. *javon, jamna* = Griekenland; arab. *joenanijjo* = Griek.

Javelin, (wap.), zie *Werpspies.*

Javelle (Eau de —, *bleekwater;* chloorwater, dat dient om vlekken uit het lijnwaad te verdrijven; naar den molen van *Javelle* tusschen Parijs en Saint-Cloud, waar men het voor het eerst vervaardigde.

Jayhawkers, (am.), ook *bushrangers* en *guerillas* genoemd: heftig optredende volkspartij (1856) in Kansas,

weer opgekomen in den Burgerkrijg (1861—65); van *jayhawk* = *hawk* (havik), die den *jay* (eikelraaf) vervolgt. Weder tot rust gekomen, behielden de bewoners van Kansas dien naam als spotnaam.

J'ai failli attendre, (fr.), *daar had ik bijna moeten wachten*, zou Lodewijk XIV gezegd hebben; maar Dangeau verhaalt, dat een ambassadeur den Koning op 17 Juli 1690 een vol uur liet wachten, zonder dat deze ontevredenheid toonde: Racine zegt, dat Lodewijk XIV eens een portier veroutschuldigde, dien men beknorde, omdat hij den Koning had laten wachten.

J'ai fait la guerre aux rois, je l'aurais faite aux dieux, (fr.), *ik heb koningen den oorlog aangedaan, ik zou 't ook den goden hebben gedaan;* versregels uit *l'Alcyonée* van Du Ryer, en als devies aangenomen door M. de la Rochefoucauld, toen zijne eerste liefde voor Mevrouw de Longueville hem tot de partij der Frondeurs had doen overgaan, en later door hem geparodieerd, toen de oorlog en zijne liefde hadden opgehouden te bestaan.

J'ai mon plan, (fr.), *mijn plan is gemaakt;* zoogenaamd gezegde van generaal Trochu (1815—96), den verdediger van Parijs in den Fransch-Duitschen oorlog, voorzitter der Regeering van de nationale verdediging; in die betrekking scherp aangevallen, verklaarde hij, naar het zeggen zijner partijgangers, een plan tot verdediging van Parijs te hebben, dat men hem helette toe te passen; het werd bij een notaris in bewaring gegeven en mocht eerst na zijn dood bekend worden gemaakt.

J'ai ri, me voilà désarmé, (fr.), *ik heb gelachen, ik ben ontwapend,* m. a. w. nu ik gelachen heb, mag ik ook geene kritiek oefenen. Vers uit de *La Métromanie* (1738), comédie van Piron (1689—1773).

J'ai voulu voir, j'ai vu, (fr.), *ik heb willen zien, ik heb gezien.* Woorden van Athalie in het treurspel van Racine van dien naam, II, 7, tot Josabeth, nadat zij ontdekt heeft dat er nog een nakomeling van David leeft. Die woorden worden gemeenlijk gebruikt om aan te duiden, dat men de zekerheid van iets heeft erlangd, waaraan men twijfelde, en tegelijk als eene bedreiging, waaraan hartstocht niet geheel vreemd is.

J'ai vu ces maux et je n'ai pas vingt ans, (fr.), *ik heb al deze rampen gezien, niettegenstaande ik nog niet eens twintig jaar oud ben;* versregel uit een satiriek versje van Antoine Louis Le Brun (1680—1743), ter bespotting der regeering van Lodewijk XIV, en bij diens dood in 1715 verschenen; de titel was *J'ai vu.* Voltaire werd beschuldigd er de auteur van te zijn en daarvoor den 17 Mei 1717 in de Bastille opgesloten. Eerst veel later kwam uit, wie de ware schrijver was.

J'ai vu partout dans mes voyages, (fr.), *ik heb overal op mijne reizen gezien;* versregel uit een couplet van de vaudeville *Le jaloux malgré lui* van E. B. J. Delrieu, 3 April 1793 voor het eerst opgevoerd in het Théatre Français te Parijs; hij heeft nl. gezien dat „grosse Gelehrte meist Narren sind," zooals de vader van Hiëronymus Jobs zegt, „dat groote geleerdheid tot razernij brengt," gelijk Festus van Paulus getuigt, Hand. XXVI : 24, of:

Que des philosophes comme vous,
. . . pour avoir fait trop les sages,
Etaient enfin devenus fous.

J'aime à revoir ma Normandie,
C'est le pays qui m'a donné le jour, (fr.), *ik verlang er naar, mijn Normandië weer te zien, dat is het land, waar ik het levenslicht zag;* refrein van een gedicht met zang van Frédéric Périat, uitgegeven in 1835, beginnend met den eens alom bekenden versregel: *Quand tout venait à l'espérance.*

J'appelle un chat un chat et Rolet un fripon, (fr.), letterl. *ik noem een kat een kat en Rolet een schelm;* fig. de dingen bij hun waren naam noemen, er geen doekjes omwinden;

Rolet was een procureur te Parijs, bekend door zijn gierigheid en onreerlijkheid. De regel komt voor bij Boileau, *Satires* I, 52.

J'assassine moi-même, (fr.), *ik vermoord zelf*. Deze geestige woorden zouden omstreeks 1889, door den toenmaligen minister van binnenlandsche zaken, Constans, zijn gebezigd, toen sommige lieden hem kwamen aanbieden de Regeering van den befaamden generaal Boulanger (1837—91) te verlossen. Hij beloofde daarmede, dat hij mans genoeg was, om zich den generaal van den hals te schuiven. En het vervolg heeft geleerd, dat de minister niet had gesnoefd, met dat te antwoorden. Men weet toch, dat den generaal ten laatste te Parijs zoo warm werd, dat hij (1 April 1889), heimelijk naar Brussel uitweek.

J'aurais mieux fait, je crois, d'épouser Célimène, (fr.), *ik geloof, dat ik toch beter had gedaan met Célimène te trouwen*. Destouches, *l'Ircésole*, de spreker heeft lang geaarzeld, wie van de twee te trouwen en verbeeldt zich, dat hij nu toch nog de verkeerde getrouwd heeft.

J'avais quelque chose là (Hélas, je n'ai rien fait pour la postérité; et pourtant —, (fr.), *Helaas, ik heb niets voor de nakomelingschap gedaan; en toch, ik bezat iets daar;* woorden van André Chénier op den weg naar het schavot, terwijl hij zich voor het voorhoofd sloeg.

J'embrasse mon rival, mais c'est pour l'étouffer, (fr.), *ik druk mijn vijand aan 't hart, maar slechts om hem te doen stikken*. Racine, *Brittannicus* IV, 3, woorden van Nero tot Burrhus zijn gouverneur, om zijne verzoening met Brittannicus, zijn stiefbroeder, te kenschetsen.

J'en passe et des meilleurs, (fr.), *ik sla er* (eenigen) *over en* (daar onder) *van de besten*, Victor Hugo, *Hernani*, zegt Don Ruy, waar hij aan Karel V de portretten zijner voorouders laat zien.

J'y suis et j'y reste, (fr.), *hier ben ik en hier blijf ik*. Een der talrijke, tamelijk alledaagsche, door de Franschen in Zondagskleêren gehulde gezegden. Tot in 1874 heette het, dat maarschalk Mac-Mahon, den dag vóór de inneming van den Malakoff-toren (8 Sept. 1855), tot generaal Niel had gezegd: „Ik zal er binnentrekken, en wees overtuigd dat ik er niet levend weder uittrek". (Gabourd, Larousse, enz.). Toen echter de Wetgevende Kamer den 18den Maart 1874, naar aanleiding eener interpellatie van Gambetta over den duur van het 7jarig presidentschap van den maarschalk beraadslaagde, zeide de heer Cazenove de Pradine dat, mocht de terugkeer van een koning in aller oog noodzakelijk zijn, Mac-Mahon zeker niet, zooals te Malakoff, zou uitroepen: „J'y suis, j'y reste". Van toen af eerst werd dat de geijkte uitdrukking. Zij kan bovendien onmogelijk, in welken vorm ook, den 9den Sept. zijn gebezigd, zooals sommige geschiedschrijvers meenen. Immers, de aanval op den Malakofftoren had den 8sten plaats en 's anderdaags vroeg bleek (Rapport van generaal Pélissier), dat de Russen gedurende den nacht waren gevlucht. Dien dag zouden de aangehaalde gevleugelde woorden geenerlei beteekenis meer hebben gehad.

Je crains Dieu, cher Abner, et n'ai pas d'autre crainte, (fr.), *ik vrees God, waarde Abner, en ken geen andere vrees*. Racine, *Athalie* I, 1. Antwoord van den Hoogepriester aan Abner, die hem de vreeselijke plannen der Koningin komt mededeelen. Vgl. vorst Bismarck's woorden in den Duitschen Rijksdag op den 6 Februari 1888: „Wir Deutschen fürchten Gott, sonst nichts auf dieser Welt."

Je crois valoir au moins des rois que j'ai vaincus, (fr.), *ik meen ten minste evenveel waard te zijn als koningen, die ik overwonnen heb*, woorden van Alcméon in Voltaire's *Eryphile*, I, 2; in *Mérope* komt dezelfde regel voor, daar zegt Polyphonte: *Je crois valoir au moins les rois que j'ai vaincus.*

Je haïs ce sexe en gros, je l'adore en détail, (fr.), *ik haat*

de (schoone) *zekse in 't groot* (allen tezamen), *ik aanbid ze in 't klein* (elk afzonderlijk). Gezegde van Voltaire.

Je jure de soutenir, de défendre nos institutions et au besoin de les combattre, (fr.), *ik zweer onze instellingen te steunen, te verdedigen en desnoods te bestrijden; Grandeur et décadence,* Joseph Prudhomme, comedie van H. Monnier en G. Vaes (Odéon, 23 November 1852) II, 13. Joseph Prudhomme is de type van den kleinen burger, die bij voorkeur woorden en beelden bezigt waarvan hij de beteekenis niet begrijpt. De aangehaalde woorden komen voor in eene toespraak, die hij tot eenige kunstenaars richt, als zij hem een eeresabel komen aanbieden. Bij diezelfde gelegenheid bezigt Prudhomme de dikwerf aangehaalde woorden: *Ce sabre est le plus beau jour de ma vie,* deze sabel is de schoonste dag mijns levens.

Je l'ai planté, je l'ai vu naître, (fr.), *ik heb 't geplant, ik heb 't zien groeien,* woorden uit eene romance van De Leyre, ten onrechte aan J. J. Rousseau toegeschreven; de muziek alleen is van hem.

Je l'ai vu dis-je, vu, de mes (propres yeux vu,
Ce qu'on appelle vu, (fr.), *ik heb 't, zeg ik, gezien, met eigen oogen gezien, wat men gezien noemt.* Uit de *Tartuffe* van Molière V, 3. Woorden van Orgon, als diens moeder weigert aan zijn beweren geloof te slaan, dat Tartuffe zijne vrouw heeft trachten te verleiden. Men bezigt die woorden voor iets onwaarschijnlijks, waarvan men getuige is geweest.

Je laisse à penser la vie,
Que firent ces deux amis, (fr.), *ik geef u te raden, wat die twee vrienden voor een leventje hadden,* de Lafontaine, *Fables* I, 9, De stadmuis en de veldmuis.

Je maintiendrai, (fr.), *ik zal handhaven,* het devies onder het Nederlandsche wapen, volgens Kon. Besl. van 24 Augustus 1815, Art. 8. Dit devies is afkomstig van de Prinsen van Oranje uit het huis van Châlons. Toen Filibert van Châlons, prins van Oranje, in 1530 kinderloos stierf, had hij den zoon zijner zuster, Reinier van Nassau-Breda, tot erfgenaam benoemd, onder beding dat deze *naam en wapen van Châlons moest aannemen.* Deze René de Nassau-Châlons voerde daarom het devies: „Je maintiendray Châlons." Hij sneuvelde in 1544 zonder wettige afstammelingen, maar had tot erfgenaam benoemd zijn neef, Willem van Nassau-Dillenburg, den beroemden Willem den Zwijger. Deze nam titels en wapen van Oranje aan en voerde tot devies: „Je maintiendray Nassau." Door zijne opvolgers werd Nassau weggelaten. Volgens het Kon. Besl. is niets bepaald omtrent vorm en kleuren van het devies. Men zet het gewoonlijk op een lint, dat rood kan zijn met gouden letters (volgens Châlons), blauw met gouden letters (volgens Nassau), of, zoo men wil, oranje met blauwe letters.

Je n'ai fait que passer, il n'était déjà plus, (fr.), *ik ben slechts voorbijgegaan, hij was al niet meer;* versregel uit Racine, *Esther* III, 9, waar eene Israelitische vrouw dit zingt, met betrekking tot Haman, die zoo pas ter dood veroordeeld is; het gezegde veelal op iemands plotselinge verdwijning toegepast, is ontleend aan een denkbeeld der Schrift: *Transivi, et ecce non erat.* (Vgl. Ps. XXXVII : 10; Spr. XXIV : 30, 31).

Je n'ai mérité
Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité! (fr.). Zie *Il n'avait* enz.

Je n'ai pas eu le temps d'être court, (fr.), *ik heb geen tijd gehad om kort te zijn.* Van Pascal, *Lettres Provinciales* (1656—57), 16: *Je n'ai fait celle-ci plus longue que parce que je n'ai pas eu le loisir de la faire plus courte.*

Je n'en veux point aux sots, j'en veux à la sottise, (fr.), *ik ben nooit boos op de dwazen, maar op de dwaasheid.* Boileau, *Satires* VII.

Je n'étais sorti de la légalité que pour rentrer dans le droit, (fr.), *ik verliet alleen den weg der wet, om dien van het recht te betreden.* Woorden van den prins-president Lodewijk Napoleon later keizer Napoleon III (1808—73), in zijne redevoering, toen de *commission consultative* hem den 31 Dec. 1851, na den staatsgreep, den uitslag van het plebisciet kwam overbrengen.

Je ne dois qu'à moi seul toute ma renommée, (fr.), *ik heb slechts aan mijzelf al mijn roem te danken.* Corneille. *Excuse à Ariste.*

Je ne sais quoi, (fr.), *ik weet niet wat;* wat Cats uitdrukte met: *ick en weet niet wat.*

Je pense, donc je suis (fr.), *ik denk, dus ik besta,* een gezegde van Descartes (Cartesius), ontleend aan zijn *Discours de la Méthode pour bien conduire sa raison.* Vgl. *Cogito.*

Je plie, et ne romps pas. (fr.), *ik buig, maar ik breek niet,* zegt het riet tot den eik in de 22e fabel van het eerste boek van de Lafontaine; m. a. w. ik ben klein en nietig, maar in mijne zwakheid ligt mijne kracht.

Je prends mon bien où je le trouve, (fr.), *ik neem mijn goed waar ik het vind;* Molière, *Fourberies de Scapin;* aangehaald om op letterdieverij te wijzen. Molière heeft inderdaad, evenals honderd andere *groote* mannen, de ruwe stof gevonden en die geniaal bewerkt: hij neemt *zijn* goed, d. i. wat hem geschikt voorkomt.

Je reprends mon bien partout où je le trouve, *ik neem mijn goed terug, waar ik het ook vind;* een woord van Molière, dien men verweet, dat hij twee tooneelen en de uitdrukking „Que diable allait il faire dans cette galère". *Les Fourberies de Scapin* II, 9, ontleend had aan Cyrano de Bergerac, maar die er op wees, hoe Cyrano zich behendig bij de leerlingen van Gassendi voegde, waartoe Molière en Chapelle ook behoorden, en dan menige gedachte opving, die hij later gebruikte. Molière heeft trouwens met Cyrano evenceens gehandeld. (Grimarest. *Vie de Molière*).

Je souffre comme un damné, (fr.), *ik lijd als een verdoemde;* woorden, die door Talleyrand op zijn sterfbed zouden gesproken zijn tot koning Louis Philippe, waarop deze zou hebben gezegd *Déjà? (nu reeds?)* Het gezegde is echter veel ouder: het dagteekent van 1778 en werd door Lebrun berijmd; — de [illegible]sheer Bouvard bezocht *** (e[illegible]ray wellicht), die zich dat w[illegible]ou hebben laten ontvallen; Bouv[illegible]zal het „Déjà?" misschien gedacht hebben, maar dit eerst bij 't navertellen hebben uitgesproken.

Je suis encore dans mon printemps, (fr.), *ik ben nog in den bloei mijn leven;* versregel uit de opera *Une Folie* van Bouilly, muziek van Méhul.

Je suis la moins folle femme, enz. Zie *Guerre folle.*

Je suis moi-même mes ancêtres, (fr.), *ik zelf ben mijne voorvaderen.* Woord van Napoleon I toen men hem naar zijn stamboom vroeg. Vgl. Helmers over de Ruyter:

Die voor een lange reeks van ondren
Zijn deugden en triomfen telt.

Je suis oiseau, voyez mes (ailes!

Je suis souris; vivent les rats! (fr.), *ik ben een vogel, ziet mijne vleugels, ik ben een muis, leven de ratten!* Samenvoeging van twee, tamelijk van elkander verwijderd staande versregels van de Lafontaine, *Fables* II, 5, „La chauve-souris et les deux belettes:" zij vormen echter te zamen de karakteristiek van de vledermuis en tevens de leus van den man, die met alle winden draait, of steeds de partij der sterksten opzoekt. Zie *Jonker van Varik.*

Je vais où va toute chose, (fr.), *ik ga, waar alles heen gaat,* nl. *naar het graf;* versregel uit *La Feuille* van Arnault. *Fables* V, 16.

Je veux que le dimanche chaque paysan ait sa poule

au pot, (fr.), *ik wil dat elke boer des Zondags zijn hoen in den pot heeft,* woorden, die Hendrik IV van Frankrijk eens in gewijzigden vorm tot den Hertog van Savoye zou gesproken hebben; geen schrijver heeft echter totdusver de echtheid van dit gezegde met eenig bewijs kunnen staven; hoewel het met het karakter van den vorst overeenstemt.

Je vois, je sais, je crois, je suis désa[illegible]sée, (fr.), *ik zie, ik weet, ik geb[illegible]'en van mijn dwaling genezen.* Cor[illegible], *Polyeucte* V, 5.

Je vois le bon parti, mais je suis le contraire, (fr.), *ik zie den goeden kant, maar ik volg den verkeerden.* Regnard, *Le joueur* IV, 1. 't Is dezelfde gedachte als Rom. VII : 19; lat. Video bona proboque, deteriora sequor.

Je voudrais qu'à cet âge
On sortît de la vie ainsi que d'un banquet,
Remerciant son hôte, et qu'on fît son paquet. (fr.), *ik zou uit het leven willen stappen, zooals men van een gastmaal heengaat, nl. den gastheer bedanken en zijn goed pakken;* La Fontaine, *Fables* VIII, 1, „La mort et le Mourant."

Je woont in Utrecht, zou jij niet van adel wezen? Langendijk, *Wederzijdsch Huwelijksbedrog* III, en elders.

Je zuster, zie *Et ta sœur.*

Jean Crapaud, bijnaam voor de Franschen naar het Amerikaansch. De Engelschen noemen de Franschen *Jack Frog* (Jan Kikker) omdat in Frankrijk veel kikkers gegeten worden. Zie *Nic Frog.*

Jean des Vignes, de naam van een der marionetten in de Fransche poppekast, meestal een dronken vlegel, die allerlei zotte dingen deed. Vandaar de toepassing op sommige personen en hun handelingen.

Jean Fromage, (fr.), *Jantjekaas* (z. a.).

Jean Hiroux. De type van den verdierlijkten, onbeschaamden moordenaar. De eerste grondslag van dat denkbeeldig individu werd in een nooit opgevoerd, doch in de werken van den tooneelschrijver Vanderburch te vinden stukje gelegd en later door anderen, met name Henri Monnier (1799—1877) vermeerderd en nader uitgewerkt. Dat ging des te gemakkelijker, daar Monnier zijn arbeid niet deed drukken.

Jean Potage, (fr.), *Jan Saep,* de Fransche hansworst.

Jean qui pleure et Jean qui rit, (fr.), *Jantje huilt en Jantje lacht.*

Jean-sans-Terre, zie *Jan-zonder-Land.*

Jean s'en alla, comme il était venu, (fr.), *Jan ging heen zooals hij gekomen was,* nl. *naakt;* aanvang van Lafontaine's zeergelig grafschrift, door hemzelf vervaardigd.

Jechoules, (n. hebr.), *macht, vermogen. Het is mijn Jechoules niet* d. w. z. daartoe bezit ik het vermogen niet.

Jede Schuld rächt sich auf Erden, (hgd.), zie *Denn alle Schuld* enz.

Jedem ein Ei,
Dem frommen Schwepperman zwei, (hgd.), *elk een ei, den dapperen Schwepperman twee;* woorden, die den hertog Lodewijk van Beieren in den mond worden gelegd, na den roemrijken slag bij Mühlsdorf (1322), tot de overwinning waarvan de veldheer Schwepperman belangrijk zou hebben bijgedragen. Ter eere daarvan zou bovenstaand gezegde dan ook op diens grafschrift prijken.

Jeder ist seines Glückes Schmied, zie *Glückes Schmied.*

Jedes Land hat die Juden die es verdient, (hgd.), *elk land heeft de Joden, die het verdient.* Met deze woorden wilde de romanschrijver K. E. Franzos te kennen geven, dat de hoedanigheden der Israëlieten van de voor-

waarden afhangen, onder welke elke Regeering hen heeft geplaatst. Zij werden door hem in de Weener *Neue Freie Presse* (31 Maart 1875) gebezigd en worden dan ook ten onrechte aan den Hongaarschen minister-president Andrassy (geb. 1823) toegeschreven, hoewel hij die in eene zijner redevoeringen bezigde.

Jedid-jah. (hebr.), letterl. *lieveling Gods*, bijnaam van koning Salomo (2 Sam. XII : 25).

Jedoch der Schrecklichste (der Schrecken, Das ist der Mensch in seinem Wahn. (hgd.), *doch het vreeslijkste van alles is de menschelijke dwaling.* Uit Schiller's *Lied von der Glocke* (1800).

Jehallel. (hebr.), naam eener Christelijke zangvereeniging te Amsterdam. Van Hebr. *hallel* = jubelen (Gode of Jehova ter eer).

Jehoedi. (hebr.), *jood*, eigenl. iemand van den stam of uit het rijk van Juda (Jehoeda), in 't algemeen een *Israëliet* (omdat de meeste hedendaagsche Joden afstammelingen zijn der voormalige ingezetenen van dat rijk).

Jehova(h), naam van het Opperwezen onder het oude Israël, bestaande uit de medeklinkers van *Jahreh* en de klinkers van *Adonai* = Heer; want reeds in de twee laatste eeuwen v. Chr. durfden de Joden, uit eerbied den naam *„Jahreh"* niet uitspreken, en zeiden daarvoor „Adonai". Die nauwgezetheid bestaat nóg onder de Joden; want *Jahreh* beschouwen zij als den hoogsten naam van God, die voor hen onuit-sprekelijk moet blijven. Met het oog op Exod. III : 14 is de beteekenis van dien naam: *Hij, die is*, d. i. de Onveranderlijke, Eeuwige (vgl. Mal. III : 6, Hos. XII : 6), van het werkw. *hayra* of *haja* = zijn.

Jehu, bijnaam voor een koetsier, in verband met dien van koning Jehu van Israël, bekend om zijn wild rijden. 2 Kon. IX : 20. Vandaar ook *gezellen van Jehu* = woestrijdende studenten.

Jeltser. (n. hebr.), *neiging, drift.*

Jeltser hora'h, (n. hebr.), *booze neiging.*

Jeltser touw, (n. hebr.), *goede neiging.*

Jejunus raro stomachus vulgaria temnit. (lat.), *een hongerige maag veracht niet licht den gewonen Kost*, honger is de beste kok (saus). Horatius, *Satirae* 2, 2, 38.

Jekke, (afr.), *Engelsche jekke, Engelschman.* Ook in Vlaanderen: *dzjek* (Jack).

Jeled, (hebr.), *kind.*

Jemenie Joosje, uitroep in den mond des volks; waarschijnlijk saamgetrokken uit *Jezus Maria Jozef.*

Jeminé, verbastering van *Jezus.* Vooral in *Heere Jeminé.*

Jellop, (afr.), *galop.*

Jendemde, (barg.), *oogen.*

Jennies, (nijverh.), *katoenspinmachines.*

Jeremiade, *klacht, treurlied*, aldus genoemd naar de *Klaagliederen van Jeremia*, waarin de profeet de verwoesting van Jeruzalem betreurt. Overdrachtelijk: vervelende klacht. *Jeremieeren* = vervelend klagen.

Jeremiagrot, bij de Damascuspoort te Jeruzalem, in wier donkere ruimten de profeet J. zijne Klaagliederen zal hebben vervaardigd, gelijk de overlevering luidt.

Jericho (Go to — with your question, (eng.), letterl. *loop met je vraag naar Jericho;* loop naar de maan. Omtrent eene onoplosbare vraag of kwestie. Zie het volgende artikel.

Jericho (Hij bewandelt de paden van —, hij verslijt zijn tijd met iets (of iemand) uit te vorschen, dat (of dien) hij niet vinden kan. Ontleend aan 2 Kon. II, waar verhaald wordt, dat 50 man drie dagen achtereen langs verschillende wegen *(paden)* zich in den omtrek van Jericho her- en derwaarts verstrooiden, om Elia te zoeken, natuurlijk zonder hem te vinden

(omdat de profeet in een omweder weggenomen was, zie 2 Kon. II : 1, 11).

Jericho (Roos van —, fraaie bloem op hoogen stengel, naar de legende dat ze het eerst ontsproot in de woestijn, bij Jericho, ter plaatse, waar Maria op de vlucht haren voet had neergezet.

Jerimischlik, Turksche munt van een halven piaster; de oudere van 1801 is *f* 0.25 Ned. waard; de nieuwere ongeveer 6 à 7 cent.

Jeroescho, (n. hebr.), *erfdeel, aanlatenschap.* Hebr. *jeréschah* en *jeruschscha* = bezitting.

Jeromonachos, hoogere kloostergeestelijke, hoofd (kapitein) der Grieksche monniken of leekebroeders, allen bevaren zeelieden, meest uit Klein-Rusland afkomstig, bemanning uit het beroemde konvent op den berg Athos, der brik „De Profeet Elia," die Juli 1895 in de haven van Odessa lag, en in verschillende havens voor het klooster levensmiddelen opdeed. Zij hadden eene kerk aan boord, en verrichtten in hunne pij al het scheepswerk. Uit nieuw-gr. *jeros* = oud-gr. *hieros* (heilig) en *monachos* (monnik).

Jerrymander, zie *Gerrymander.*

Jersey, (eng.), *fijne sajet,* die in *Jersey* wordt gesponnen.

Jeruzalem (Beginnende van —, uitdrukking in Jezus' lastgeving aan zijne Apostelen, Luk. XXIV : 47, om zijn naam te verkondigen eerst onder de Joden, daarna onder de Heidenen. Is spreekwoordelijk geworden, in den zin: *aanvangend in eigen naasten kring, huis, omgeving.*

Jeruzalem (Een vreemdeling in —, d. i. onbekend met dingen, die algemeen bekend zijn, naar Luk. XXIV : 18, de vraag van Cleopas aan den door hem niet herkenden Jezus.

Jeruzalemsheeren of „de ridderlijke broederschap van den Heiligen Lande", een aanzienlijk geestelijk of kerkelijk gild, saamgesteld uit deftige burgers, die eene bedevaart naar Jeruzalem en het Heilige Graf gedaan hadden en in de kerk der Opstanding met het zwaard van Godfried van Bouillon (± 1000) tot ridders der Orde van 't Heilig Graf geslagen waren. Zij hadden het recht de Jeruzalemsveer te dragen, en werden door ieder met eerbied aangezien.

Jeruzalemskruis, (w a p.), *hamerkruis* (z. a.), vergezeld van vier kleinere dito in de schildhoeken. Van goud op een veld van keel vormde het 't wapen van het Koninkrijk Jeruzalem.

Jeruzalemsveeren, veeren of palmtakken, die de pelgrims uit het H. Land medebrachten, en bij optochten en processiën ronddroegen.

Jeschiwo, (n. hebr.), eigenl. *zitting,* waar de leerlingen voor den leeraar zitten. Vandaar: hooge school, Talmudische akademie.

Jeschurun, (hebr.), vig. *Jeschoeroen,* letterl. = het rechte, het gerechte, naam aan het volk Israël gegeven. (Deut. XXXII : 15, XXXIII : 5, 26; Jes. XLIV : 2), als 't ware „lief, vroom volksken".

Jesoerim, (n. hebr.), *pijnen, smarten, kwellingen.*

Jesse, Jessie of **Jessy (To give any one —,** (am.), *iemand afrauselen, iemand een lichamelijke of zedelijke kastijding toedienen.*

Jesters do oft prove prophets, (eng.), *spotvogels blijken dikwijls profeten te zijn.* Shakespeare, *Koning Lear* V, 3; dit antwoordt Regan aan Goneril, als deze schertsend zegt, dat Regan niet beter kon doen dan Albany te huwen; wat zij dan ook dadelijk tot Albany als haar volstrekten wil uitspreekt.

Jesu, meine Zuversicht. Aanvang van het lied, dat in de Evangelische kerken van geheel Duitschland wordt gezongen, en gedicht is door prinses Louise van Oranje, dochter van prins Frederik Hendrik, gemalin van den grooten Keurvorst, Frederik Wilhelm van Brandenburg. Het 39ste der

Evangelische Gezangen bij de Protestantsche Kerken in Nederland in gebruik, stemt in wijze en bewoordingen er geheel mede overeen.

Jesuaten, (r.-kath.), vereeniging gesticht door Colombini, burgemeester van Siena. De leden, allen leeken, verplichtten zich tot vrijwillige armoede, bedelden hun voedsel en wijdden zich aan liefdewerken. Den naam *Jesuaten* ontleenden zij aan den hun eigen uitroep van Leve Jesus! Gelooft zij J. C.! In 1367 keurde paus Urbanus V hun regel goed. Later ontvingen zij den regel van Augustinus en namen ook priesters in hun vereeniging op. Wijl zij zich veel met de bereiding van geneesmiddelen en likeuren bezig hielden, werden zij ook *padri dell' acqua vita* genoemd. Toen zij later ontaardden, hief Clemens IX in 1668 hun vereeniging als onnut voor de Kerk op. Zie *Hiërongnieten.*

Jesuitis (Si cum —, non cum Jesu Itis. (lat.), *als gij met de Jezuieten meegaat, gaat gij niet met Jezus mede,* schimpgedicht tegen de Jezuietenorde alsof de geest der Jezuieten met den geest van Jezus in strijd was.

Jet d'eau, (fr.), een bord boven een deur of raam ter afkeering van den regen.

Jetée Promenade, groot gebouw op palen, te Nice en op andere buitenlandsche badplaatsen, gewoonlijk in Byzantijnschen stijl, van ijzer en glas opgetrokken, waarin concerten en derg. worden gegeven en waar men kan wandelen. Het is een uithouw in zee genoemd naar *Jetée* (fr.), = steenen beer voor een havenhoofd.

Jettatura, (ital.), betooverende door iemand strak in de oogen te kijken. De Italianen gelooven sterk aan den *mal' occhio* (z. a.).

Jeu, (fr., muz.), bij het orgel zooveel als register; *jeu à bouche,* mondwerk; *jeu à anches,* tongwerk; *grand jeu, plein jeu,* het volle werk.

Jeu des bagues, (fr., sport.), *ringen-spel.* Ringrijderij voor heer en dame in tweewielige rijtuigen, ook: ringrijden *te paard,* waarbij naar den ring wordt gestoken.

Jeu de main, jeu de vilain, (fr.), *handenspel is het spel van slechtopgevoede lieden,* m. a. w. slechts zulken vinden er behagen in, elkaar als spel, te slaan; z. v. a. *handen thuis.* Oorspronkelijk van *vilain* in de oude beteekenis van *dorper* (vilanus). Tournooien, jachtvermaak en dergl. waren de sport van den *adel;* worstelen, hulspelen, palingtrekken en dergl. sport *met de hand* liet men over aan het volk.

Jeunesse Dorée, (fr.), zie *Dorée.*

Jeux composés, (fr.), samengestelde spelen. Zie *Gemengd koor.*

Jeu(x) de table, (fr.), *tafelspelen,* d. i. worptafels, waarop men met dubbelsteenen wierp; ook ganzenborden geheeten, en gelijk aan triktrak- of verkeerborden.

Jeux floraux, (fr.), *bloemenspelen,* wedstrijden voor dichters, die sedert 1324 op 1 Mei te Toulouse gehouden werden, en waarbij de prijzen uit gouden en zilveren bloemen bestonden. In 1694 ontstond de *Académie des jeux floraux,* die door Lodewijk XIV een deftiger aanzien kreeg, met 35 *mainteneurs* (rechters) en 20 *maîtres* (meesters); thans nog de vereeniging van Provençaalsche dichters, die hunne streekspraak tot taal willen verheffen. Zie *Félibre.*

Jeux habiles, (fr.), letterl. geschikte of knappe spelen, ten onzent als *abele spelen* bekend, nl. ernstige tooneelspelen of drama's der Middeleeuwsche tooneelpoëzie, in tegenstelling met *Sotte Claten* (kluchtspelen) of *Sotternieën.*

Jezabel of **Isebel,** *eene slechte en zedeloose vrouw,* naar de beruchte gemalin van Israël's koning Achab. Vgl. 1 Kon. XVI : 31, 2 Kon. IX : 30 met Openb. II : 20 *(Jezabel)* (*Isebel*).

Jezuieten, volgelingen van Ignatius de Loyola, die met Franciscus Xaverius, Jacobus Lainez, Petrus Faber (Lefèvre), Salmeron, Nicolaus Bobadillon, Rodriguez, den 15en Aug. 1534 in de crypte der Kerk van Montmartre te

Parijs, de geloften aflegden van armoede en kuischheid. Ook verplichtten zij zich naar het H. Land te gaan, of, zoo hun dit binnen een bepaalden tijd niet mogelijk was, zich ter beschikking te stellen van den Paus ten dienste der Roomsche kerk. De Paus bekrachtigde de orde in 1540. Reeds van den aanvang af werd zij genoemd „het gezelschap van Jezus", vandaar de naam Jezuieten. Het doel der orde is blijkens hare constitutiën: De bevordering der meerdere eer en glorie Gods, vooreerst door toeleg op eigen heiliging en vervolgens door alle andere werken van ziele-ijver, zooals preeken, biechthooren, missiën onder de heidenen, onderricht der jeugd, enz. In 1773 hief paus Clemens XIV, onder den drang der omstandigheden de orde op. Zij bleef echter in Rusland voortbestaan wijl aldaar het decreet niet gepromulgeerd werd; in 1814 is zij weder hersteld.

Jezuietengenerauls:

Ignatius de Loyola, Spanjaard,	1541	†56
Laynez,	„	1558
Franciscus de Borgia,	„	1565
Mercurian, Zuid-Nederlander,		1573
Aequaviva, Napolitaan,		1581
Vitelschi, Romein,		1615
Caraffa, Napolitaan,		1646
Piccolomini, Florentijn,		1649
Gottifredi, Romein,		1652
Goswin Nickel, Duitscher,		1652
Oliva, Genuees,		1664
Van Noyelle, Zuid-Nederlander,		1682
Thyrsus Gonzales, Spanjaard,		1687
Tamburini, uit Modena,		1706
Retz, Bohemer,		1730
Visconti, Milanees,		1751
Centurione, Genuees,		1755
Ricci, Florentijn,		1758
Brozozowski, Pool,		1805
Fortis, uit Verona,		1820
Roothaan, Noord-Nederlander,		1829
Beckx, Belg,		1853
Anderledy, Zwitser,	(1884)	1887
Martin, Spanjaard,		1895

Jezuietenkruis, (wap.), kruis met breed uitloopende armen.

Jezus, naam van den stichter des Christendoms, *Zaligmaker, Heiland;* vgl. Matth. 1: 21. Het Oud-Testamentische *Jozua*, hebr. *Jehöschua'* = wiens hulpe de Heer is; uit *Jeho* (= Jehova) en *schua'* = hulp. Dit *Josua* vertolkt de Septuaginta door *Jèsoes*.

Jezus Nazarenus Rex Judaeorum, (lat.), afgekort **J. N. R. J.** of **I. N. R. I.**, *Jezus van Nazareth, Koning der Joden*, (het opschrift dat Pilatus boven het kruis van Christus liet plaatsen). De Italiaansche Carbonari namen deze initialen *I. N. R. I.* tot devies, er den zin aan hechtend van **Iustum necare reges Italiae,** *het is rechtvaardig de koningen van Italië te dooden.*

Ji-kwo of **Ji-pen,** *land der opgaande zon;* naam voor *Japan* bij de Chineezen.

Ji-pen, zie *Ji-kwo.*

Jichoes, (n. hebr.), *afstamming, geslacht.* In het bijzonder: edele afstamming, goede familie.

Jid, Jiddene, (joodsch-duitsch, verbasterd van Jude, Jüdin), *Jood, Jodin.*

Jidschen, (joodsch-duitsch), letterl. tot Jood doen zijn, (jüdischen), in het verbond Abrahams opnemen = de besnijdenis voltrekken.

Jig, (eng.), vroolijke dans, van fr. *gigue.*

Jig-water, (am.), *slechte whisky.*

Jil, (afr.), *spotten:* As jij met mijn wil jil, dan loop dit nooit goed af.

Jin, (barg.), *jenever.*

Jim-jam, (am.), *delirium tremens.*

Jingo, Jingoïsme, Jingopolitiek, (eng.). *Jingoïsme* is iedere betooging van overdreven nationaliteitsgevoel der Engelschen. *By Jingo!* is een krachtterm, zooveel als: bij St. Gangolf! In 1877 bij de belegering van Plewna was de anti-Russische politiek van Lord Beaconsfield zeer populair, en iederen avond zong te Londen in een café-chantant Mc Dernott een patriottisch lied, waarin deze regels:

We don't want to fight, but, by Jingo,
(if we do,
We've got the men, we've got the
(ships, we've got the money too!

Zoo kwam het woord aan zijne tegenwoordige beteekenis. Naar St. Gingulphus, fr. *Saint Gengoux*, ook Gangolf, *een type van katischen riddermoed*; zie *Gangolfsgild*.

Jingoes, (afr.), *Engelschgezinde Afrikanen*, Afrikanen met een Jingohart.

Jingu Kogo, naam eener keizerin van Japan, in de geschiedenis van haar land vereerd als Jeanne d'Arc door de Franschen. Zij had geheimzinnige stemmen vernomen, die haar aanspoorden om naar het Westen te gaan en een rijk land te veroveren. In manskleeren voer zij met eene vloot uit en bracht de schatten van dat land en de Chineesche beschaving naar Japan over.

Jinrikscha, (jap.), ook *Inrikitha*, wagentje, op twee hooge wielen, getrokken door een man.

Jips, zie *Pharaonieten*.

Jischknauch, (m. hebr.), (verbasterd uit *Jaschez-Knauch)*, letterl. Hij (= God) verleene u kracht; een algemeene uitdrukking van dank, zegenwensch uit erkentelijkheid.

Jisrool, (joodsch-duitsche) uitspraak van het Hebr. *Jisraël* = Israël, *Kol Jisrool* = geheel Israël (Hebr. *kôl* = geheel), *Sch'ma Jisrool* = Hoor Israël! uitroep van verwondering of ontzetting, naar de twee woorden eens gebeds.

Jitémmata, (hellecnsch), d. i *tooverspreuken of toovertiederen*. Bloemlezing van den Cretenser Antonios Jeannakaris, in 1876 bij F. A. Brockhaus te Leipzig verschenen.

Jiyuto, (jap.), aanhangers der Regeering of radicalen, welke beide termen (althans tot nu toe) in Japan hetzelfde beteekenen.

Jo, zie *Mee jo*.

Joachimsthaler, zie *Daalder*.

Joannes de Deo, *heilige* der R.-K. Kerk, die zich bijzonder toewijdde aan de verpleging der zieken. Naar hem worden genoemd, de broeders van *Joannes de Deo*, die hem tot patroon en voorbeeld hebben gekozen.

Joasaph, onder bijbelschen invloed ook *Josaphat*, een Indische prins door den hermiet Barlaam tot het Christendom bekeerd, volgens het middeleeuwsch verhaal *Jousaph en Barlaam*, toegeschreven aan Johannes Damascenes (8e eeuw). Volgens Dr. Warren is dit verhaal de verkerstende traditie van prins Siddhârta, die later Boeddha is geworden. Het verhaal was vroeger zeer populair; ook Cats putte er een zijner vertellingen uit.

Job, (barg.), *onnoozel*.

Job, (afr.), *profijt, buitenkansje*.

Job (Hij lijkt wel — op den mesthoop, onjuiste voorstelling van Job II : 8 waar staat, dat Job neerzat in 't midden der asch, nl. in een kring van asch en met asch bestrooid, uit rouw over al zijne rampen; ironisch van iemand die arm en ziekelijk is, maar vooral zich wat onnoozel in zijn ongeluk voordoet.

Job (Zoo arm als —, zoo geduldig als —, ontleend aan den hoofdpersoon van het bekende boek *Job*. Job I : 21 en II : 10.

Jobber, (hand.), Engelsche benaming voor een handelaar of speculant in effecten.

Jobeïde, de dichterlijke voorstelling van het boek Job.

Job's-comfort, (eng.), *Job's troost*, dus ironisch voor een uiterst schralen, mageren troost, wijl Job niet veel had aan de toespraak zijner vrienden. Zie *Jobsrieuden*.

Jobsbode = *ongeluksbode;* zie Job I : 14, 16, 17, 18, iemand, die de overbrenger is eener slechte tijding; naar de op elkaar volgende boden, die den zwaar beproefden *Job* velerlei ongelukken kwamen aanzeggen. Vandaar ook : *Jobstijding*.

Jobsiade, grotesk-komisch heldendicht van Dr. C. A. Kortum, in 1784 te Munster verschenen; charge op het studentenleven en de academische examens in het midden der vorige eeuw.

Jobsvrienden, vrienden, die bij zwaarbeproefden den schijn van vriendschap aannemen, maar door hunne onbillijke verwijten en ongegronde verdenkingen, den last van het lijden verzwaren.

Jockey, *rijknecht, voorrijder;* de persoon, die bij wedrennen het renpaard berijdt; verkleinwoord van eng. *Jack* = Jan.

Joerisse, type van een dommen, belachelijken knecht, reeds in 1588 bekend uit Chap. I van *les Après-dinées* van de Chalières, daarna door Loret in *la Muse historique* gebruikt (n°. van 23 Febr. 1664), maar algemeen bekend door Molière's gebruik van dien naam in *Sganarelle* sc. XVI, vs. 354 en *les Femmes savantes* V, 3, vs. 1649, om een sukkel, een stumper aan te duiden; tevens de naam voor een geel Nankingsch broekje: *Joerisse-broekje.*

Jôd, (hebr.), letter, getalwaarde = 10. Komt overeen met de Grieksche letter *jota.*

Jodebord, ook genoemd *Harlekijnebord* en *Zeeuwsch,* een spel in den smaak van 't Ganzebord, dat met dobbelsteenen gespeeld wordt. Eene groote figuur in het midden de gedaante hebbend van een jood met grooten hoed, later van een harlekijn, houdt een zak vast, waarop het cijfer 7; wie 7 ogen gooit, wint al wat in den zak is.

Joden-Christenen, vele Christenen der Apostolische eeuw; nl. zij, die, in het Jodendom geboren, in Jezus als den Messias geloofden, doch daarbij de Joodsche wetten nog in eere hielden. Daartegenover: de heiden-christenen = christenen gehoren in het Heidendom.

Jodendiner (Een —, (rest.), portie gebakken aardappelen met een croquet er op.

Jodenfooi, *halve stuiver.*

Jodengenoot, zie *Proseliet.*

Jodenhoed, (wap.), in de Middeleeuwen een hoed met een hoogen, spitsen bol en overal even hoog omgeslagen randen, niet ongelijk aan de cauutchoehoeden der clowns; komt steeds als wapenfiguur, nooit als schilddekking, voor. Zie *Hoed.*

Jodentoer, *moeilijk stuk, lastige zaak.* Dus een toer (fr. *tour*) in verhoogden graad. Kan doelen op den *lastigen, zwaren* arbeid, welken Israël in Egypte, volg. Exod. I : 11 enz., te verrichten had. Ook *Mozaïkentoer* (z. a.).

Joci, bijnaam voor een *Scheerenslijper.*

Jockel, (barg.), *hond.*

Joelfeest, Bacchusfeest der Kelten en Duitschers, *jol* of *jul* geheeten; hun grootste en langdurigste feest, ter eere van *Julcatter,* vader der vroolijkheid; moesogot. *goljan* = verwelkomen; ang. saks. *geol* = het vroolijke Kerstfeest. De kerkvader Augustinus, *Serm.* 190 III, *In Nat. Domin.,* en Leo de Groote, *Serm. In Nat. Dom.,* achten het nog noodig er op te wijzen, dat het Kerstfeest niet gevierd wordt, wegens de zichtbare zon en hare nieuwe loopbaan, maar ter eere van Hem, die de zon had geschapen. Eerst in de 11e eeuw maakte het Heidensche Joelfeest, — finl. *jahla* = feest bij nitnemendheid — het feest van den winterzonnestand, dat reeds bij Egyptenaren, Grieken en Romeinen bestond, voor het Kerstfeest plaats, doordat Hulko, koning van Noorwegen, beval, dat het niet op 21, maar op 25 December zou gevierd worden. Vele van de vreugdeteekenen, waarmede in de Heidensche wereld de nieuwe werkdadigheid der zon gevierd werd, zijn in den Christelijken tijd bewaard gebleven; zoo duidde bijv. de Kerstboom (het groen in den winter), de optochten met licht, die in sommige streken gebruikelijk zijn enz. oorspronkelijk op de nieuwe kracht, het nieuwe leven der zon. De Kerstkoek, Kerstpudding in Engeland, de Weihnachtsstolle in Saksen en Thüringen, zijn waarschijnlijk niets dan overblijfselen van den heidenschen offerkoek *(julkaut).* Zelfs in den naam van het Kerstfeest straalt bij sommige volken de

vóór-christelijke zin van het feest door. In Scandinavië *Jul* d. i. rad (zonnerad). — In Drenthe heeft dit joelfeest. — oorspronkelijk een feest, welks getier moest dienen tot verdrijving van booze geesten, die alsdan alleen losgelaten waren, nog voort. Van de *twaalf* joelnachten was de Kerstnacht de middelste, en de nacht tusschen oud- en nieuwjaar de laatste. Vandaar nog het hgd. *Weihnachten*.

Joetje, (barg.), *tien gulden*.

Johann, der muntre Seifensieder, (hgd.), *Johan, de vroolijke zeepzieder*, iemand die vrij van zorgen onder het werk een lied zingt en met zijn lot tevreden is; naar het gedicht van dien naam van Friedrich von Hagedorn (1708—54), bewerkt naar de Lafontaine, *Le savetier et le financier*, waarbij Hagedorn aan *savon* in plaats van aan *savate*, oude schoen, gedacht heeft, zoodat hij *savetier* opvatte als *savonnier*.

Johannes (Ein hölzerner —, (hgd.), *een stijf mensch*. Of daarbij aan het houten standbeeld van den Apostel Johannes, of aan het houten blok moet worden gedacht, dat ten tijde der Heidenen op den dag van Johannes werd verbrand, is onbekend. Wij zeggen ook wel *houten Klaas*.

Johannes in codem ('t Is semper —, (lat.), *'t is altijd koekoek-leêzang;* of ook: *'t is altijd om geld en aalmoezen te doen;* waarschijnlijk afkomstig van de oude Evangelietjeslezers, die voor geld den goedgeloovigen zielen aanboden een kapitteltje voor te lezen: zie I Joh. II : 7.

Johannes met de Tien Geboden (Broeder —, bijnaam van zekeren Capucijner monnik, die in een district rondreizend, geregeld overal dezelfde preek hield, nl. *over de Tien Geboden*. Vanhier in 't algemeen ironische bijnaam van een predikant, die dikwijls dezelfde preeken gebruikt.

Johannisbrood-boom, groeit in Palestina. De sikkelvormige vrucht, die er aan groeit, zegt de legende, heeft na de aanraking van Johannes den Dooper, een zoetachtig merg, wordt gedroogd en gaarne, vooral door de arme bevolking in het Oosten, gegeten.

Johanniter-Orde, orde der St. Jansheeren of — ridders van Jeruzalem, ook Hospitaal-ridders geheeten of wel Broeders van het Hospitaal nl. te Jeruzalem, door eenige kooplieden uit Amalfi in 1048 ter eere van Johannes den Dooper gesticht, met het doel zieken te verplegen, waaraan in 1118 een militair karakter, strijd tegen de ongeloovige Turken, verbonden werd. Na de verovering van Jeruzalem vestigden zij zich te Ptolemaïs, sedert *Acca* en door de Franschen van hunnentwege *St. Jean d'Acre* geheeten. In 1291 op Cyprus, in 1309 op Rhodus en 1530 op Malta gevestigd, stonden zij sedert bekend als *Malthezer-ridders*. Sedert Frederik Wilhelm III van Pruisen waren er ook Protestantsche Johanniters. In Nederland vestigden zij zich in het begin der 14e eeuw binnen Utrecht, als hoofdzetel van den landkommandeur, in het Karmelietenklooster bij de Catharijnepoort; onder dezen stonden elf kommandeurs, samen hun kapittel van Utrecht vormend, wat tot op onzen tijd voortduurt. Hun Huis, *het Duitsche Huis*, staat thans aan de *Rammebaan*.

John Bull, (eng.), bijnaam voor een *Engelschman*, voorgesteld als een plompen, goedhartigen boer met dikken kop, ook voor geheel *Engeland*. Den oorsprong dezer benaming dankt men aan Dr. Arbuthnot in een in 1713 verschenen geweldig hekelschrift op Engeland *Law is a bottomless Pit; or History of John Bull*. De echte John Bull leefde honderd jaar vroeger. Zie *Bull* (in welk artikeltje men Bull als *bull-dog* opvatte!)

John Chinaman, (eng.), spotnaam voor den Chinees in de Indiën.

Johnny Reps, (am.), spotnaam der soldaten van de Zuidelijken bij de Noordelijken.

Jokaste, de moeder van Oedipus, koning van Thebe, met wie hij trouwde als prijs voor het oplossen van het Sphinx-raadsel (zie *Oedipus-raadsel*),

doordat hij haar niet herkende. Deze bloedschemige verbintenis werd de bron van al de latere onheilen, welke niet slechts Oedipus, maar ook zijn nageslacht troffen; onheilen, vereeuwigd door de treurspelen van Sophocles en Euripides. *Jokaste* beduidt „slaggedruisch, vervolging in den strijd". Bij Homerus heet zij *Epikaste*.

Joltees, vroegere bewoners van Mexico. De schoone vallei van Jula is nog rijk in ruïnen en overblijfsels uit de periode der Joltees.

Jomp of **jump,** (a.f.r.), *nemen, stelen,* bijv. Jan Boll het di Transvaal gejomp.

Jona kruis, *kruis* van eigenaardigen vorm, waarvan er 300 vroeger gevonden werden op het eiland Jona, in den Atlantischen Oceaan, waar de Schotsche koningen begraven werden. Zij werden door de Hervormers vernield op twee na. Men koopt sieraden in dien vorm en deze worden *Jona kruisen* genoemd.

Jona-zuilen, bij Alexandrette (in Syrië), de plaats, waar de profeet Jona door den grooten visch op het droge zal zijn uitgespuwd; Jona II : 10.

Jona's wonderboom, fig. iets dat eenslaps op- en uitgroeit,en schaduw geeft om tot rust te komen. Uit Jona IV : 6, 10. De wonderboom was waarschijnlijk een ricinusstruik (ricinus communis), behoorend tot de wolfsmelkachtige planten (Euphorbiaceae); een tweejarige plant, die in weinige dagen tot eene aanzienlijke hoogte, van 4 tot 8 voet, opschiet en milden schaduw geeft, maar ook tevens zeer vergankelijk is, daar de breede en dichte bladeren, afgebroken of beschadigd zijnde, in weinige minuten geheel verdorren. Een zwarte rups kan soms den wonderboom in één nacht geheel kaal vreten.

Jonas (Een — maken, doet iemand, die in de herberg blijft zitten drinken, zoolang als Jona in den walvisch zat.

Jonas (Het lot viel op —, *hij is in 't hoekje, waar de slagen vallen;* er werd nl. geloot *wie* overboord geworpen zou worden, en „het lot viel op Jona" (Jona I : 7).

Jonas (Slapen als —, zie *Hij heeft gestapen als Jonas;* Jona I : 5, 6.

Jonas (Voor — spelen, *zitten zwelgen;* van een dronkaard; zinspeling op Jona, die in de zee werd geworpen en dus vocht in overvloed had.

Jonassen, een jongensspel, benoemd naar aanleiding van Jona I : 15, waarbij men een jongen opneemt of in een aan vier zijden vastgehouden kleed legt, en heen en weer slingert, onder 't zingen van het liedje: „toen Jonas in den wallevis zat, van één, twee, drie!" En als men „drie" gezegd heeft, wipt men den kleinen snaak er uit.

Jonathan (Broeder —, zie *Broeder Jonathan.*

Jonathan (David en —, zie *David.*

Jones (David —, *duivel, watergeest,* Engelsche zeelieden noemen den bodem der zee *Davy Jones' locker. Locker* = kast.

Jong, (wap.), zie *Hond.*

Jonge Jongens of **De Jonkheid,** op Zuid-Beveland de naam van jongelingsvereenigingen. Hunne statuten zijn geheim, de leden moeten 18 jaar oud zijn, flink en kloek, goed kunnen zwijgen en hun burgerrecht d. i. contributie, betalen. Het bestuur bestaat uit een burgemeester (voorzitter), twee wethouders, een advokaat, een secretaris en een griffier; verder hebben zij een bode en een gerechtsdienaar. De jonge-jongensgilden zijn overblijfselen der eeuwenoude buurgilden.

Jongens-avond, driemaandelijksche vergadering der Jonge-jongens (z.a.) in de herberg.

Jonges, kassi pahit, (mal.), *jongen, geef mij bitter.*

Jonges, kassi poetih, (mal.), *jongen, geef mij jenever.*

Jongleurs, van het middeleeuwsch-latijnsche *joculator*, provençaalsch *joglador*, o. fr. *jonglère* of *jogleor*, noemde men in den ridderlijd in het noorden van Frankrijk de speellieden van beroep, niet alleen zangers en vertellers maar ook kunstenmakers, te onderscheiden van de geleerden en dichters, die *troubadours* of *trouvères* heetten.

Jongste dag, *laatste dag, dag des laatsten oordeels* = het tijdstip, waarop God gericht zal houden over alle volkeren en menschen. Jes. II: 2; XIII: 6; Ezech. XIII: 5; Joël II: 1, 11, 31: het laatste der dagen; dag des Heeren: Matth. X: 15; XI: 22, 4; XII: 36: dag des oordeels. Vgl. Ev. Gez. 77: 4, 158: 2.

Jonkas, (a fr.), *vertrouwde kameraad, vriend.*

Jonker van Varik, flinke kerel: figuur uit Van Lennep's gedialogiseerden roman *de Vroone van Waardenburg*, in 1857 in den Stadsschouwburg gespeeld; de Jonker kiest nl. steeds de zijde van de verliezende partij, omdat hij meent, dat *die* steun noodig heeft.

Jonker-Fransenoorlog, de laatste opstand der Hoeksschen onder Jonker Frans van Brederode, welke van 1487 tot 1492 duurde. Jonker Frans had zich in Sluis met zijne Hoeksschen genesteld, vandaar Rotterdam overrompeld, en maakte geheel Holland onveilig. Maximiliaan liet Rotterdam heroveren en door Albrecht van Saksen Sluis belegeren en nemen; Jonker Frans werd gevangen genomen en stierf aan zijne wonden.

Jonkerpartij, de aristocraten in Pruisen, die zich op hun afkomst en titels veel laten voorstaan.

Jonkerzegel, zie *Beeldzegel*.

Jonkspul, jongeluipartij, een gezelschap van jongelieden.

Jonkvrouwenwapen, (w a p.), ongehuwde vrouwen bezigen een ruitvormig schild; zijn ze uit eigenen hoofde regeerende vorstinnen, dan blijven ze dit voeren ook na huwelijk; zie overigens *Vrouwenwapen*.

Jonkvrouwenzegel, (w a p.), zie *Beeldzegel*.

Jonsbok, zie *Jarnsida*.

Jood (Wandelende —, *Ahasverus*, een schoenmaker uit Alexandrië, die volgens de overlevering, omdat hij Jezus op zijn gang van Gabbatha naar Golgotha niet vergunde, even te *rusten* vóór zijn huis, veroordeeld werd, tot de wederkomst van den Christus, op aarde rond te *wandelen*.

Joodsch-Duitsch, een dialekt van het Hoogduitsch, vermengd met Hebreeuwsche, Poolsch-Lithausche en oud-Duitsche woorden en verbasteringen, waarschijnlijk grootendeels ontstaan in de — van de maatschappij grootendeels afgesloten — kringen der Joodsche gemeenten in Duitschland na de 11e eeuw.

Joodsche Dickens (De —, de Engelsche schrijver Zangwill, die zijne stof zoekt in het Joodsche volksen familieleven, en tegenwoordig in Engeland grooten opgang maakt. Schrijver o. a. van *Kinderen van het Ghetto* (1891), reeks van tafereelen uit het Joodsche leven te Londen.

Jool, *vroolijke partij* onder de studenten: rijjool, kroegjool enz.

Joosje, naam van den *duivel* in de 17e en de 18e eeuw, naar Chineesch *Tschoe-tsze*, Japansch *Dsoe-si*, huistabernakel of Boeddha-huisje, ook *Djoesie* gespeld; oude zeereizigers hebben de schijnbaar daarmede aangeduide godheid der Chineezen *duivel* genoemd; vgl. eng. *Joss* en *Jee* bijv.: *Not for joe!* (om den duivel niet!); terwijl de Chineesche huistempel ook *josshouse* en de offerstokjes *joststicks* (joststaafjes) heeten. Ten omzent *Joost*, bijv. in *dat mag Joost* (= de duivel) weten!

Joosje's thee, zeer fijne soort Chineesche thee, tot kleine balletjes gekneed, ook buskruit- of parel-thee

genoemd; naar *Joosje* (z. a.), als aan China doende denken; vermoedelijk oorspronkelijk eene Chineesche offergave.

Joost Blootshoofd, een kluizenaar, die ten tijde van H.Lz. Spieghel in de duinen leefde en een hiezen hut bewoonde.

Joostengild (Sint —, het gild der korendragers en -meters, te Amsterdam, naar hun patroon Sint-Justus.

Joos(t)stuuffjes, *offerstokjes*; zie *Joosje*.

Jopenbier, zwaar en dik hier uit Dantzig, zeer versterkend, ook *jaipenbier* en *jappenbier* genoemd, naar eene straat in Dantzig.

Jord, Jörd, Jörth, (n. myth.), de minnares van Odin en de moeder van Thor.

Jordonne (Une Madame —, (fr.), letterl. een *Mevrouw Ikbeeve!*; een vrouw die gaarne allen, die haar omringen bevelen geeft (kommandeert) en beknort.

Joris Goedbloed, een *sukkel*, die zich alles laat welgevallen.

Joris (Sint — of *Sint-George*, de Christelijke ridder, die den draak (den duivel) verwon, het zinnebeeld der strijdende Kerk (tegen het Heidendom). Hij is de patroon van onderscheidene rijken, zooals Rusland en Genua, van steden, bijv. Londen en Amersfoort, van ridderorden, vereenigingen, schutterijen enz. Zijn wapen is een rood staand kruis in een zilveren veld. Hij wordt meestal te paard, enkele malen te voet afgebeeld met den draak onder zich. Hij komt voor o. a. op de Mansfelder Sint-Georgethalers, en op de koperen en biljoenen namaaksels daarvan voor den horlogeketting, met het omschrift: Sanctus Georgius Patronus Equitum = Sint Joris Beschermheer der Ridders.

Joris (Sint —, zie *Heildronken*.

Joris in den kost zijn (Bij Sint —, *zijn kost in ven gesticht gekocht hebben*. Het „Sint-Jorishof" was een proveniershuis te Amsterdam; vreemdelingen en burgers konden er tegen betaling eener som gelds levenslang onderhoud verkrijgen.

Jorisgild (Sint —, de voetboogschutterij. In hare optochten reed altijd de ridder Sint-Joris te paard, stekende naar een draak, welke geleid of voortgetrokken werd door Sinte-Margriet, alles uit scherts; vandaar nog de spreekwijs „den draak steken."

Josaphatsdal, het *dal des gerichts*, naar de meening, dat het „jongste gericht" daar zou plaats hebben. Men grondt dit geloof op een plaats bij den profeet Joël, III : 2 en 12. Het dal lag ten oosten van Jeruzalem. Ook Thomas van Aquino wijst die plaats aan voor het laatste Oordeel, en Dante spreekt er van in *Inferno* X, 11.

Joschor *(Jaschar)*, (hebr.), *recht, gelijk*.

Joseph Prudhomme, (fr.), zie *Je jure*, enz.

Josephus (Flavius —, de Joodsche *geschiedschrijver* uit de 1e eeuw onzer jaartelling, een der aanvoerders in den opstand zijner landgenooten tegen de Romeinen. Hij werd door Vespasianus gevangen genomen en in 't leven gespaard; en daar deze keizer tot de familie der *Flaviussen* behoorde, nam Josephus uit dankbaarheid den bijnaam Flavius aan.

Joste, josteeren, het *tweegevecht* in 't algemeen, in engeren zin het tweegevecht na afloop der *mêlée* bij een tournooi.

Jota, de kleinste letter van het Grieksche alfabet, en daarom het zinnebeeld van de kleinste kleinigheid; bijv. ik kan er geen *jota* van begrijpen; tittel noch jota; vgl. Matth. V : 18.

Jota Aragonese, (sp.), vlugge, Spaansche nationale *dans*, met castagnetten- en mandoline-begeleiding.

Jota noch tittel, zie *Tittel*.

Jothen, Jötnar, Jotnar, (n. myth.), *reuzen*, de stamvaders der goden, evenals de Titans bij de Grieken, de verpersoonlijking der natuurkrachten.

Jothunheim, (n. myth.), het vaderland der reuzen op Midgard, door eene diepe zee van andere landen geschieden.

Jouer de son reste, (fr.), *de laatste middelen bezigen waarover men beschikt.*

Jouer des coudes, (fr.), *de moeilijkheden des levens met ijver en zielskracht zoeken te overwinnen;* eng. *to elbow his way.*

Jouer des jambes, (fr.), *loopen, wegloopen;* hgd. *Fersengeld geben.*

Jouer serré, (fr.), *zich bestendig gedragen.*

Jouer son va-tout, (fr.), *zijn laatste kans wagen, zijn laatste troef uitspelen.*

Jouissance, (fr., hand.), *het gebruik, het genot.*

Jouissance (Action de —, (fr.), naam der aandeelen in maamlooze maatschappijen die recht geven op een gedeelte van de behaalde winst, nadat het aandeelen-kapitaal uitgeloot of verrekend is; hgd. *Genussschein.*

Joukeir of ook **Jokor,** (n. hebr.), *duur, duurkoop, kostbaar.* Hebr. *jakôr.*

Joum, (n. hebr.), *dag.* Hebr. *jôum.*

Joum-touw of **Jom-tow,** (n. hebr.), *een goede dag,* in het bijzonder *feestdag,* Israëlietische feestdag. Meervoud: eigenl. *Jouim Touvim,* doch gewoonlijk foutief *Jom-Tavim, Joum Kippoer* = Groote Verzoendag. Hebr. *jôuim thobim.*

Jour après jour, (fr.), letterl. *de eene dag na den anderen;* zoogenaamd Fransch voor *scheurkalender;* de uitdrukking is in Frankrijk onbekend.

Jourdain (Monsieur —, (fr.), een *burgerman,* die als edelman optreedt in Molière's *Le bourgeois gentilhomme,* en in alles den adel wil naäpen en zich zoodoende belachelijk maakt.

Jouresch (n. hebr.), = *erfgenaam;* zie *Jeroescho.* Hebr. *jôreesch.*

Journaal, *dagregister,* register dat de schipper houden en waarin hij opteekenen moet, de dagelijksche gesteldheid van weer en wind, de dagelijksche vorderingen of vertragingen van het schip enz. — Het dagboek, dat de koopman houdt en waarin hij aanteekent zijne inschulden en schulden, de ondernemingen in zijnen handel enz. enz.

Journaliseeren, (hand.), de *posten* uit het memoriaal of uit de bijboeken volgens de Ital. of dubbelboekh. methode, *in het journaal overbrengen.*

Journée blanche, (fr.), nagemaakt Fransch, letterl. *witte dag, blanwe maandag,* een dag waarop alles kan gebeuren, evenals men op *wit* papier alles schrijven kan; de uitdrukking is in Frankrijk onbekend. Vgl. *Nuit blanche.*

Journée des dupes, (fr.), *dag der bedrogenen,* de 11e November 1630, de dag, waarop Lodewijk XIII de vijanden van Richelieu, vooral zijne moeder Maria de Medicis, bitter teleurstelde, door den schijnbaar gevallen minister in al zijn macht en waardigheid te herstellen.

Journées (Les trois —, (fr.), *de drie dagen* (27, 28 en 29 Juli) der Fransche omwenteling van 1830.

Jove tonante cum populo agi non est fas, (lat.), *wanneer Jupiter 't laat donderen, mag er met het volk geen rechtspraak worden gevoerd.* Cicero, *Orat. Philipp.*

Jovii, *steenen,* welke de reizigers opeenstapelen tot wegwijzers. De bedevaartgangers naar St. Jago di Compostella (St. Jacob) zien langs den weg overal dergelijke steenhoogten, die de Franschen *Mont-Joie* noemen.

Jovis-jurandum, (lat.), *de eed bij Jupiter;* zie *Jupiter.*

Joyeuse, naam van Charlemagne's *zwaard;* ook de naam van het zwaard van Guillaume au Court-Nez (Willem van Oranje; overdrachtelijk: het zwaard van een dapper man.

Joyeuse entrée of *blijde incomste*, charter, dat sedert Johanna en Wenceslaus (1365) de Hertogen van Brabant en Limburg bezweren moesten, voordat zij van het vereenigd hertogdom bezit namen.

Joyeuse rentrée, (fr.), *blijde terugkomst*, ul. in de Valleien van Piëmont „sous le pasteur colonel Henri Arnaud" in Juni 1688, van de Waldenzen, eerst daaruit door den Hertog van Savoye verdreven.

Joyeux avénement (Droit de —, (fr.), letterl. *recht der vroolijke troonsbestijging;* belasting door den koning van Frankrijk geheven, bij het aanvaarden zijner regeering.

Joyeux conteurs, (fr.), *spookspreekers*, troubadours, meistreels, minnezangers, rondreizende verhalers en zangers, die de middeleeuwsche hoven en kasteelen bezochten, en daar den tijd der burchtzaten kortten met liederen en berijmde verhalen. Zie *Jongleurs.*

Jozef, (spr. *dzjoz'if*), *cijkleed*, amazoneekleed der dames, toespeling op den mantel van Jozef in Gen. XXXIX: 12, 13, 15.

Jozef, *kuisch, eerbaar jongeling,* zinspeling op diens ontwijken van Potiphar's vrouw (Gen. XXXIX: 9, 12).

Jozef, de voedstervader van Christus, de bruidegom der H. Maagd Maria.

Jozef de droomer, d. i. *een droomer*, waarbij men den naam van Jozef aanhaalt, omdat hij Gen. XXXVII: 19 „meester-droomer" heet.

Jozef (De rechte —, *de ware bruigom*, ontleend aan de legende, dat voor echtgenoot van Maria bestemd was de man, wiens staf zou bloeien. En dit geschiedde met Jozefs staf. Rafaël's schilderij „Lo Spozalizio" *(het Huwelijk)*, geeft er eene voorstelling van.

Jozef (Een onnoozele —, d. i. *een blood, een weerloos mensch;* zinspeling op de behandeling dezen zoon van Jacob door zijne broeders aangedaan.

Jozef van Arimathea, edel mensch, tijdgenoot van Jezus, bracht volgens de Arthur-sagen de schaal, waarin Jezus' bloed was opgevangen, toen Longinus Hem doorstoken had, naar Engeland (de heilige Graal); ook de speer bracht hij naar Engeland over. Zie *Graal.*

Jozefsgild (Sint —, het timmermansgild, waartoe ook de molenmakers, kastenmakers, stoeldraaiers, wiel-, boom-, riem-, blok-, goot- en laddermakers behoorden. Naar Jozef, den man van Maria, de moeder des Heeren, *timmerman* van beroep.

Josephisme. De bemoeiïng van den Staat met de kerkelijke aangelegenheid, volgens de opvatting van keizer Joseph II van Oostenrijk.

Ju-Tan, (chin.), *beveelen* van den Consul-Generaal in China.

Jubeljaar, eigenl. *jobel-jaar*, elk *vijftigste* jaar, dus na 7×7 jaar, in het Israëlietische rijk. Het was een jaar van vrijlating alom aangekondigd door het blazen op den *jobel* of de *bazuin.* Veldarbeid rustte, slaven werden vrij, de grond keerde weder als het erfgoed der familie. Ook bij de R.-Katholieken bestaat het jubeljaar. Zie *Jubilé.*

Jubilate, (lat.), de 3e Zondag na Paschen: naar het eerste woord van den *Introïtus* (z. a.) der mis, naar Ps. C: *jubilate etc.* (juicht enz.).

Jubilé *(Jubilaeum)*, (r.-k.), een plechtige volle aflaat met vele daaraan verbonden voorrechten, welke slechts op sommige tijden gegeven wordt. Tot het verdienen van de jubilé-aflaat worden bijzondere werken vereischt, welke voor een gewone volle aflaat niet gevorderd worden. Het doel van het jubilé is een bijzondere zegen Gods voor de Kerk te verkrijgen; met dit doel worden de gelooviven opgewekt tot goede werken en gebed. Men onderscheidt het *groote jubilé* (jubilaeum majus seu ordinarium), dat geregeld elke 25 jaar plaats heeft en alleen te Rome kan gehouden worden; en het *kleine jubilé* (jubilaeum minus vel extraordinarium),

dat bij sommige gelegenheden geschonken wordt, bijv. bij de kroning van een nieuwen Paus. Nog onderscheidt men het *algemeen jubilé*, dat aan de heele Kerk, en het *bijzondere*, dat slechts aan de bepaalde plaats wordt gegeven.

Jubilé-zangers, *negerzangers*, die zonder begeleiding van instrumenten, hunne meestal godsdienstige liederen zingen, maar de Amerikaansche corporatiën, die het jubilé der ontvankelijkheid bezongen en later ook naar Europa kwamen.

Juchtleder, eigenl. **Juftleder,** soort van waterdicht leder, dat tot het inbinden van boeken en het bekleeden van reiskoffers gebezigd worden. De naam komt van Russisch *jufti* = een paar, omdat de vellen, met bast saamgemaakt, paarswijs bereid en in den handel gebracht worden.

Jucundi acti labores, (lat.), *gedaan werk is aangenaam*. Na gedaan werk is het goed rusten. Cicero, *De finibus bonorum et malorum* 2, 32, 105.

Jud, de naam van het nimmer ontdekte individu, dat den den Dec. 1860, den heer Poinsot, voorzitter der 4e kamer van het keizerlijk hof van Parijs, in een spoortrein vermoordde en beroofde, na een paar maanden vroeger te vergeefs te hebben getracht, een gelijken aanslag op een arts van het Russische leger te plegen.

Judas, (Fr.), opening in een deur, om de lieden te zien, vóór men hen binnenlaat.

Judas (Een —, *een valsch verraderlijk, geniepig mensch*, naar Judas (Matth. XXVI : 48 en 49) die Jezus verried. Ook *valsche Judas*.

Judas (Hij is — of Judas beursdrager, de *kashouder* van 't gezelschap; vgl. Joh. XII : 6.

Judasburg, naam door Nederlandsche Transvaalschgezinden gegeven aan de Z.-Afrikaansche stad *Johannesburg*, na den verraderlijken inval van dr. Jameson, 1 Jan. 1896.

Judasgeld of **Judaspenning,** *verraderstoon*.

Judaskleur, die van *rood haar*; men geloofde dat Judas' baard en hoofdhaar rood had. Ook Kaïn wordt door de schilders vaak met rood haar afgebeeld.

Judas-kneep, -lach, *geniepige kneep, valsche lach*.

Judaskus, *valsche, verraderlijke kus*, naar Judas, die zijn Heer en Meester met een kus verraadde; Matth. XXVI : 48, 49, Luk. XXII : 47, 48.

Judasloon, *verraderlijk verdiend geld*, naar Judas, die Jezus voor dertig zilverlingen verkocht. Matth. XXVI : 15.

Judasoor, (tremella auricula Judae), *plant*, tot de familie der vlieszwammen behoorend, met bekerachtige gedaante. Wordt aan oude *hedorren* boomen, vooral aan het vlierhout gevonden. Zal aldus genoemd zijn, als teeken van *bederf*.

Judaspenning, eene *plant*, behoorende tot de hauwtjes-dragenden, zoo genoemd omdat hare schijfvormige hauwtjes (zaadhuidjes) veel op penningen gelijken, en, tegen het licht gehouden, de zaden als hebreeuwsche letters laten doorschijnen; zie *Judasloon*.

Judaswinter, een winter, die eerst zacht is, en dan streng wordt.

Judaszweet (Hij zweet —, zegt men van een boosdoener, die door wroeging wordt gefolterd; naar Matth. XXVII : 3, 4.

Juden-plennige, *Judenpenningen*, kleine, dunne muntjes, in Duitschland gemaakt in 1819 en '20, met de opschriften: *Thaler, Atribus, Pfennig* of ¾ *Halbag*, en bij tonnen vol in ons land ingevoerd, om met winst als duiten te worden uitgegeven; ook *Bleygensteinsche duitjes, Harpenduitjes* (z. a.) en *Spinnekopjes* genoemd.

Judex curiae, (lat.), letterl. *rechter van het Hof*; voorzitter van het Hooggerechtshof in Hongarije.

Judex in partibus, (lat.), *rechter* in niet onderworpen gewesten.

Judge, (sport.), *kamprechter.*

Judge of the plains, (am.), in Californië *een aanbtenaar,* belast met het bijleggen van geschillen tusschen de verschillende veehouders.

Judica, (lat.), de 5e Zondag in de Vasten, naar het begin van den *Introïtus* in de R.-K. Kerk op dezen Zondag, uit den XLIII Psalm: *judica me etc.,* d. i. *richt mij enz.,* ook *Passie Zondag* en *Zwarte Zondag* genoemd, wegens vs. 2.

Judicatum solvi (Cautio —, (jurispr.), beduidt in gebroken Latijn: borgstelling tegen het niet-nakomen (solvere = ontbinden) der rechterlijke uitspraak (judicatum). Deze cautie moet naar luid van art. 152 *Wetb. voor Burg. Rechtsvord.,* alle vreemdelingen, eischers zijnde of in eene aangelegde rechtszaak zich voegende of tusschenkomende, ten verzoeke van de wederpartij stellen, alvorens deze eenigen vorm van rechten of tegenzegging behoeft te doen, en wel voor de betaling der kosten en der schaden en interessen, in welke zij zouden kunnen verwezen worden; bij verdragen zijn op dien regel uitzondering gemaakt. Met dezen gebrekkigen rechtsterm bedoelt men dus in hoofdzaak: borgstelling voor de kwijting der gerechtskosten; 't is *cautio pro judicatio* (v. Wassenaer), *c. pro expensis litis* (Hugo de Groot), *c. pro sumtibus* (S. van Leeuwen), *c. voor de kosten van den processe* (Van der Linden). — Zie *Cautio.*

Judiciaires (Casiers —, (fr.), *loketkastjes voor de rechtspleging,* 1 Jan. 1896 hier te lande ingevoerd uit Frankrijk; zie *Anthropometrie* en *Bertillonnage.* Eigenlijk: de rechterlijke veroordeelingen vroeger ondergaan. Vandaar: *il n'a pas de casier judiciaire,* hij is nog nooit veroordeeld.

Judicium Dei, (lat.), *Godsoordeel.*

Jufferboekjes, de *liederboekjes,* of *mopsjes,* die onze overgrootmoeders op partijen en bruiloften bij zich droegen.

Jugend-eselei (Blöde —, (hgd.), *domme schuchterheid,* Heine, *Neue Gedichte,* 1844 (Jolante en Marie).

Juggurnauth, zie *Jaggernaut.*

Jugulare mortuos, (lat.), *doodden verzorgen,* onnoodige dingen verrichten.

Juin (Een — slaan, (stud.), *een ui tappen.*

Juin (Hij is zoo gek als een —, *Juin* is niet afkomstig van *ajuin* of *ui,* maar van *Sint-Juniperus,* een zeer eenvoudig man, die zich dikwijls voor het oog van de wereld zonderling aanstelde, zoodat men hem meermalen voor een dwaas hield, nochtans werd hij door St. Franciscus, wiens volgeling hij was, zeer bemind en geacht.

Juk, (afr.), *lengtemaat.* Hij was solang as 'n juk; — dus 4 voet en 4 duim.

Juk, (wap.), *trekjuk* voor ossen.

Juk (Onder het — doorgaan, bij de Romeinen daad van vernedering voor de soldaten van een overwonnen leger; twee speren werden rechtstandig in den grond gestoken en op veel minder dan manshoogte door een waterpasse speer verbonden, en daaronder door moesten zij gaan, dus zich buigen voor de overwinnaars, die dat aanzagen.

Jula, (muz.), veranderde naam voor een kwint van $5^{1}/_{3}$ voet in het orgel.

Julep, (am.), *geestrijke drank,* bestaande uit brandewijn of whisky, suiker en fijn gestooten ijs.

Juli, de *zevende* maand des jaars. Eigenl. de 2e nnvl. *julii,* van lat. *Julius mensis,* naar Julius Caesar († 44 v. C.) geheeten. Als *hooimaand* eertijds *Wiede* = (weide)*maand* genoemd en ook *wegdemaand* (z. a.).

Julianusche calender, de door Julius Caesar ingevoerde verbeterde tijdrekening, waarbij het zonnejaar ter lengte van 365 dagen en 6 uren ten grondslag is gelegd, dat daarom het *Julianusche jaar* heet.

Julidagen, zie *Karlisten.*

Julienne (Potage —, bouillonsoep met fijn gehakte groente, zooals worteltjes enz., naar Julien een vermaarden Franschen kok te Boston.

Jullie mot ons nie verafgoden nie, woord van Paul Kruger, president der Transvaalsche Republiek, door hem ten antwoord gegeven op eene in zijn oog te sterke hulde bij zijn verblijf in Nederland, als hoofd eener Transvaalsche deputatie (tot het vinden van geld voor een spoorweg, die in den zomer van 1895 onder den naam van „Delagoa-spoorweg" geopend is).

Jumbo-tin, zie *Olifantsbus;* naar *Jumbo* den belachelijk vereerden en door het volk bewonderden olifant in Amerika, succes-nummer van Barnum.

Jumelles, (w.a.p.), zie *Tweelingsbalken.*

Junctis manibus, (lat.), *met saamgevouwen handen.* In allen ootmoed en nederigheid, bijv. zich gewonnen geven.

Juni, eigenl. 2e nmvl. *junii* van lat. *Junius* (nl. *mensis*), de *zesde* maand des jaars; volgens sommigen naar de godin *Juno* (*mensis junonius*, Ovid.), volgens anderen naar den eersten Consul (burgemeester) te Rome, a° 509 v. C. Lucius Junius, bijgenaamd Brutus; mnl. *braecmaent, bramaent,* later *braeckmaent,* naar het braak leggen of weder omgraven der landerijen; hgd. *Brachmonat,* eertijds ook *Roosemaend* geheeten. Zie *Wegdmaend.*

Junior, (lat.), *de jongere,* uit *juvenior,* vergel. trap van *juvenis* = jong, jeugdig.

Junius (Brieven van —, eene reeks van brieven die, onderteekend met den pseudoniem *Junius,* van 21 Januari 1769 tot 21 Jan. 1771 in den *Public Advertiser* verschenen. Ze handelen over staatkundige aangelegenheden, en het Britsche ministerie van lord North werd er allerheftigst in aangevallen. Daar de schrijver een man van veel talent was, zijn de brieven van Junius verscheidene malen herdrukt, het laatst in 1860. Velen meenen, dat Sir Philip Francis de auteur is, doch dit wordt nog heden bestreden; het raadsel is nog niet opgelost. De schuilnaam werd later bij herhaling door anderen gebezigd. Zoo verscheen in den aanvang van 1871, te Londen: *Nouvelle lettre de Junius à son ami A.-D. — Révélations curieuses et positives sur les principaux personnages de la guerre actuelle,* eene lijvige brochure, die toenmaals nog al gerucht maakte. Naar het zeggen van sommigen, werd dat schrijven door hem opgesteld, aan wien het gericht was, namelijk aan Alexandre Dumas zoon (1824—1896).

Junk-shop (a.m.), wat in Engeland een *marine-store* genoemd wordt: een uitdragerswinkel. Oude flesschen, beenderen enz. worden in Amerika *junk* genoemd.

Juno-gestalte (Eene —, *eene statige vrouw,* Grieksche type, naar *Juno,* de verhevenste der godinnen bij de Romeinen.

Juno's tranen, zie *Duivel-wijf.*

Juno's vogel, *de pauw,* haar attribuut.

Junonische roos, de *lelie* wel door dichters genoemd; *rosa Junonia.*

Junonische (Eene — schoonheid, eene vrouw in schoonheid gelijkend op *Juno* (de koningin der goden, de gemalin van Jupiter), die geprezen werd om haar edele vormen: het groote oog met den gebiedenden blik, de stoute verheven gestalte, de majestueuze gang, de blanke volle armen, het zacht gewelfd driehoekig voorhoofd, de bloeiende volkomen gevormde, volstrekt onberispelijke lichaamsbouw.

Junta, (s.p.), *vergadering, comité,* elke staatkundige vereeniging. Vroeger gaf men dezen naam aan de Volksvertegenwoordiging, welke men thans *Cortes* noemt.

Jupiter, eigenl. *Diuspater, Diuspiter, Diespiter,* 2e nmvl. *Jovis* (van den oud-lat. 1en en 2en nmvl. *Jovis,* eigenl. *Diovis,* gelijk dan ook oorspronkelijk *Jovis* of *Diovis* de naam was van den lateren Jupiter, god des hemels

en van het hemelsch licht; bij de Grieken *Zeus* geheeten, met den Olympus (z. a.) tot zetel; hij was de zoon van Kronos en Rhea, geboren op Creta in een grot van den berg Ida.

Jupiter pluvius, (lat.), *de regengod Jupiter.*

Jupiter Scapin, bijnaam van Napoleon Buonaparte, hem gegeven door den abbé de Pradt; Scapin in Molière's comédie *Les fourberies de Scapin* is een bediende, bekend wegens zijn schurkenstreken.

Jupiter tonans, (lat.), *Jupiter, de god van den donder.*

Jura, mais un peu tard, qu'on ne l'y prendrait plus (Le corbeau, honteux et confus —, (fr.), *de raaf, beschaamd en verlegen, zwoer, hoewel wat laat, dat hij zich niet weer zou laten beetnemen.* Slot van Lafontaine's fabel *Le corbeau et le renard* I, 2. De laatste regel wordt gebezigd, ter aanduiding van iemand, die te laat ontdekt, dat hij bedrogen is uitgekomen.

Jurare in verba magistri, (lat.), *zweren bij de woorden des meesters.* Horatius, *Epistolae* 1, 1, 14. Vgl. *Ipse dixit* (hijzelf heeft het gezegd) van Pythagoras' leerlingen. In het Grieksch: *autos epha.*

Jure divino, (lat.), *naar goddelijk recht,* tegenover *jure humano* (z. a.).

Jure et facto, (lat.), zie *Facto et jure.*

Jure humano, (lat.), *naar menschelijk recht.*

Jure meo, (lat.), *krachtens mijn recht.* Formule, waarmede een gepromoveerd opponent bij publieke promoties, het woord neemt.

Jure repraesentationis, (lat.), bij of door recht van vertegenwoordiging, als wettig repraesentant.

Jure summo, (lat.), *naar het hoogste recht.*

Juré, (fr.), *gezworene,* medelid van een *jury,* d. i. een rechtbank van gezworenen.

Juris utriusque doctor (J. U. D.), (lat.), *meester in de beide rechten* (het Romeinsch en het hedendaagsch recht).

Juris utriusque licentiatus, (lat.), *licentiaat der beide rechten,* zie *J. U. D.*

Juris utriusque studiosus, (lat.), *student in de beide rechten.*

Jurisconsultus, (lat.), zie *J. Ct.*

Jurisdictio of **Jurisdictie,** (r. k.), *geestelijke rechtsmacht,* welke vereischt wordt tot het uitoefenen van de geestelijke bediening, bijzonder voor het bedienen van het sacrament der boetvaardigheid of het biechthooren. Men onderscheidt 1°. *jurisdictio ordinaria,* welke iemand heeft krachtens een bediening of beneficie, waaraan zielszorg verbonden is. Zulke jurisdictie heeft *a.* de Paus ten opzichte van alle gelovigen, *b.* de bisschop over zijn diocesanen (priesters en lecken), *c.* de kloosteroversten over hunne onderhoorigen, *d.* de *eigenlijke* pastoor. Zij, welke die jurisdictie hebben worden daarom *ordinarii* genoemd; 2°. *jurisdictio delegata,* welke men ontvangt van hen, die jurisdictio ordinaria hebben.

Jurisdictio fundalis, (lat.), *grondrechtsspleging,* onder het leenstelsel het rechtsgebied eener *curtis* = hof, die zijn hijvang had (zie *Vicangum*), hetwelk hij uitoefende over de hofgenooten (*familia*), door *cillici* (schouten).

Jury = letterlijk vereeniging van *gezworenen* (jurés), hgd. *Schwurgericht,* uit het lat. *jurare* = zweren. In Engeland, Frankrijk en België, *raad* van burgers, die in strafzaken de schuld of onschuld van den aangeklaagde beoordeelt, doch de bepaling van de straf aan het gerechtshof overlaat. Ten onzent (zooals bovendien in de beide laatste dier landen), bepaaldelijk eene commissie van beoordeeling in het toekennen van prijzen, premies, medailles, enz.

Juryvrij, (hgd.), zonder door eene *jury* onderzocht te zijn. Van schilderijen bijv. die op de jaarlijksche tentoonstellingen in Moabit te Berlijn aldus worden aangenomen.

Jus belli ac (of et) pacis, (lat.), *recht van oorlog en vrede.* Het beroemde werk van Hugo de Groot over het volkenrecht is getiteld: *De jure belli et pacis libri tres.*

Jus canonicum, *kerkelijk recht.*

Jus circa sacra, (lat.), *rechtsoefening,* welke de *kerkelijke aangelegenheden raakt,* zie *Jus in sacra.* Hoever de bevoegdheid van den Staat betreffende de kerkelijke aangelegenheden zich uitstrekt, daarover wordt veel getwist.

Jus civile, (lat.), het recht, hetwelk de rechtsbetrekkingen tusschen burgers onderling regelt.

Jus constituendum, (lat.), *vast te stellen recht,* m. a. w.: het recht zooals het *behoort te zijn.*

Jus constitutum, (lat.), *vastgesteld recht,* m. a. w.: het recht zooals het *is.*

Jus de non evocando, (lat.), recht om uitsluitend door rechters uit eigen landstreek gevonnist te worden, door graaf Reinald II van Gelre bijv. in 1328 aan de inwoners van Maas-Waal toegekend. Letterl. het recht omtrent het niet opgeroepen worden (door rechters uit andere landstreken).

Jus divinum, (lat.), *het goddelijk recht.*

Jus et norma loquendi, (lat.), *de wet en regel der taal.* Horatius, *Ars poëtica* 72.

Jus gentium, (lat.), *het volkenrecht* of internationaal recht. Bij de Romeinen het recht, door hen aan vreemdelingen toegekend.

Jus gladii et pilei, (lat.), *het recht van zwaard en hoed,* d. i. het recht, voorheen den tot doctor gepromoveerde toegekend, om den doctoralen hoed en den (statie)degen te dragen; dit laatste, ten teeken van de *verovrende* macht der wetenschap.

Jus humanum, (lat.), *menschelijk recht.*

Jus imaginis, (lat.), *het recht om beelden te hebben, van voorvaderen die hooge staatsambten bekleed hadden;* die beelden stonden in het *atrium* in gesloten nissen, en werden bij plechtige gelegenheden rondgedragen of op de markt gebracht.

Jus in sacra, (lat.), *het recht van den Staat tegenover de kerkgenootschappen,* in geloofszaken, in tegenstelling van *jus circa sacra;* het recht van den Staat om ten aanzien van de kerkgenootschappen te regelen, wat tot het gebied der geloofszaken behoort.

Jus Italicum, (lat.), *Italiaansch recht;* een onder keizer Augustus ingesteld *recht voor sommige volkplantingen,* z.g. provincialsteden, krachtens hetwelk ze 't even goed hadden, alsof ze in Italië gelegen waren. Het bestond in *libertas* (vrijheid van maatschappelijke en huishoudelijke inrichting), *immunitas* (vrijdom van hoofdelijken omslag en grondbelasting), *usucaptio* (z. a.), en *mancipatio* (z. a.).

Jus naturae, *natuurrecht,* bij de Romeinen synoniem met *jus gentium.*

Jus non scriptum, (lat.), *het ongeschreven recht,* een door de gewoonte geijkte uitbreiding van het geschreven recht of jus scriptum (z. a.).

Jus patronatus, (lat.), *recht van beschermheerschap* over eene kerk of kerkgemeente. De heer eener plaats was voorheen altoos de *patroon* harer kerk, hetzij door unieke collatie (rechtstreeksche aanstelling van den predikant), hetzij met medewerking van den kerkeraad, op grond van eene voordracht door dezen opgemaakt.

Jus pignoratitium, (mid. lat.), *pandrecht;* krachtens dit recht bezat men het *utile dominium* = de tijdelijke bezitting of het vruchtgebruik van een goed. Van lat. *pignus* (2e nmvl. *pignŏris*) = pand.

Jus pilei, (lat.), *het recht van den hoed. Pileus* of *pileum* = de ronde vilten muts, welke eenen slaaf werd opgezet, als hij werd vrijgelaten; van hier *jus pilei* fig. = de vrijheid. Ook heeft een doctor het *jus pilei*, recht om den hoed op te houden voor zijn auditorium. Schertsend van dames en heeren, wanneer zij in gezelschap de hoeden op het hoofd (mogen) houden.

Jus postliminii, (lat.), *recht van wederkeering* tot een vorigen rechtstoestand; bijv. ten aanzien der Generaliteitslanden (z. a.) aan Spanje. Uit *post* (na, achter) en *limen* (dorpel, ingang, uitgang).

Jus primae noctis, (lat.), *het recht van den eersten nacht.* Zie *Avondkout*, eigenl. *Bruiloftsavondkout.*

Jus primi occupantis, (lat.), *het recht van hem, die een res nullius*, d. i. eene zaak van niemand of zonder eigenaar, het eerst in bezit neemt.

Jus privatum, (lat.), *bijzonder —, privaat recht.*

Jus promovendi, (lat.), *het recht om te laten promoveeren* (z. a.), den doctoralen graad toe te kennen, hetwelk eene universiteit bezit.

Jus publicum, (lat.), *staatsrecht, publiek recht.*

Jus scriptum, (lat.), *het geschreven recht*, d. i. het recht, gelijk dat uit de wet blijkt.

Jus summum saepe summa injuria, (lat.), *het hoogste recht is dikwijls het hoogste onrecht.* Cicero, *De Officiis* I, 10.

Jus suum cuique tribuendum, (lat.), *aan elk moet (zijn) recht verschaft worden.*

Jus talionis, (lat.), *het recht der wedervergelding.* Zie *Lex talionis.*

Jus vitae ac (of et) necis, (lat.), *recht over leven en dood.* Zie *Halsheerlijkheid.*

Juste-milieu, (fr.), *juiste middenweg*, volgens Montesquieu (1689—1755), een regeeringsstelsel, daarin bestaande, dat men zich, door middel van gematigdheid tusschen de partijen staande houdt. De uitdrukking wordt dus ten onrechte aan Lodewijk Filips toegeschreven. Deze verschafte haar echter burgerrecht. Den 29en Jan. 1831 zeide hij namelijk tot eene deputatie der stad Gaillac: „Wat de binnenlandsche staatkunde aangaat, wij zullen trachten op den juisten middenweg te blijven" (*à nous tenir dans un juste milieu*).

Juste retour, monsieur, des (choses d'ici bas: Vous ne vouliez point croire et l'on ne vous croit pas. (fr.), *zoo gaat het tevecht hier beneden, mijnheer: gij wildet niet gelooven, en nu gelooft men u niet;* woorden van Dorine tot Orgon, in Molière's *Tartuffe* V, 3, als de eerste, Tartuffe bij mevr. Pernelle (Oregon's moeder) komt aanklagen en geen geloof bij haar vindt. De eerste regel wordt aangehaald in de gevallen, waarvan wij zouden zeggen: „loontje komt om zijn loontje".

Justice immanente des choses, (fr.), *de rechtvaardigheid, die in de dingen zelf huist;* gezegde van Gambetta (1838—82), den 9en Aug. 1888 door hem in een te Cherbourg, gehouden redevoering gebezigd. Na te hebben gewaagd van de noodzakelijkheid, Frankrijk op te heffen en sterk en machtig te doen blijven, zeide hij: „*Si nos coeurs battent . . ., c'est pour que nous puissions compter sur l'avenir et savoir s'il y a dans les choses d'ici-bas une justice immanente, qui vient à son jour et à son heure.*" Deze woorden staan ook op het gedenkteeken gebeiteld, dat Gambetta op de Place du Carrousel te Parijs vereeuwigt.

Justificeeren, (hand.), *rechtvaardigen.*

Justinianusche codex, (lat.), zie *Corpus juris civilis.*

Justitia, (lat.), *godin der gerechtigheid* bij de Romeinen, evenals *Dike* of *Astraea* (z. a.) bij de Grieken. Op Romeinsche munten als *Aequitas*, billijk-

heid, afgebeeld, met de weegschaal in de rechter, een hoorn van overvloed in de linkerhand; vaak *geblinddoekt* voorgesteld, om hare onpartijdigheid te kennen te geven.

Justitiae soror fides, (lat.), *de zuster der gerechtigheid is de trouw.*

Justizmord, (hgd.), een aan een onschuldige, met voorbedachten rade, in naam der *justitie* door hen *begane moord*, die juist geroepen zijn dien te verhoeden, of, werd hij gepleegd, daarvoor straf op te leggen, naar von Schlözer's verklaring (1735—1809) van het door hem uitgedachte woord, in zijn rechtmatigen toorn over de ter doodbrenging van de *heks* Anna Göldi uit Glarus.

Justum et tenacem propositi virum, (lat.).

Non civium ardor prava jubentium
Non vultus instantis tyranni
Mente quatit solida. Horatius, *Carmina* III, 3, 1 sqq. *een rechtvaardig en beginselvast man schokt noch de woede van burgers, die slechte dingen van hem eischen, noch het dreigende gelaat van een tiran, in zijn standvastig gemoed.* Woorden door Cornelis de Witt op de pijnbank gesproken.

Justus fide vivit, (lat.), devies van Joost van den Vondel, *de rechtvaardige leeft door 't geloof*, maar ook *Joost leeft van zijn lier.* Vgl. Rom. 1 : 17.

Justus ut palma florebit, (lat.), *de rechtvaardige zal bloeien als de palmboom;* ontleend aan Ps. XCII : 13*a*. Deze spreuk stelde de magistraat van Nijmegen op eene munt, die zij getrouw naar eene van Karel van Gelder had nagebootst; zij wilde daarmede zeker hare afkeuringswaardige handelwijze vromelijk vergoeliiken. De Hertog nam de fraudeleuze namunting hoog op, blijkens een brief van 17 Nov. 1523.

Jutbus, (barg.), *veertig cents.*

Juter, (barg.), *halve gulden.*

Jutjesdag, *de 3e* of *4e Zaterdag in October*, wanneer in Utrecht al de boerenmeiden, die tegen November een dienst zochten, bij elkander op de Neude kwamen met een takje in de hand. Als zij zich bij een baas verhuurd hadden, werd het takje verbroken.

Jutmis (Sint —, *een tijd, die nooit komt;* beduidt eigenlijk de mis op den heiligen dag van Sint-Jut of Judith, een heilige, die niet bestaat.

Juts, (afr.), *rechter.*

Jutssitting, (transv.), *zitting van 't gerechtshof.*

Juvante Deo, (lat.), zie *Deo juvante.*

Juvat inconcessa voluptas, (lat.), *verboden genot is zoet;* Ovidius, *Amores* III, 4, 31.

Juvenaliën, lat. *ludi juvenales,* feesten van jongelingen, door keizer Nero († 68 n. C.) ingesteld.

Juvenalis (De Fransche —, Nicolas Joseph Laurent Gilbert, Fransch dichter a° 1751—80, wegens zijn krachtig satiriek talent.

Juvenalis' satyrae, *de satiren van* Juvenalis (geb. in 47 n. C.).

Juvenis ornatissimus, (lat.), *titel* aan de studenten gegeven. De Latijn sprekende professor sprak een student toe als *ornatissime*, meerv. *(juvenes) ornatissimi.*

Juzlik of **Juspara,** *Turksche zilveren munt van 100 para's;* de oudere van 1789 = *f* 1.40 Ned., de nieuwere maar *f* 0.40 of *f* 0.30.

K

K., (eng.), *Knight* = ridder en *King* = koning.

Kan. of **Kans.,** *Kansas.*

K. B., (eng.), *Knight of the Bath,* ridder van de Bath-orde, en *King's Bench* (z. a.).

K. C., (eng.), *Knight of the Crescent* (ridder van de Halve Maan).

K. C. B., (eng.), *Knight Commander of the Bath,* ridder-commandeur van de Bath-orde.

K. C. S. J., (eng.), *Knight Commander of the Star of India,* ridder-commandeur van de Ster van Indië.

Kg., *kilogram.*

K. G., (eng.), *Knight of the Garter,* ridder van den Kouseband.

K. G. C., (eng.), *Knight of the Grand Cross* = ridder van het Groote Kruis, en *Knight of the Golden Circle* = ridder van den gouden cirkel (in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika).

K. G. C. B., (eng.), *Knight of the Grand Cross of the Bath,* ridder grootkruis van de Bath-orde.

Kl., (eng.), *Kings,* koningen.

K. K., (hgd.), *kaiserlich, königlich,* keizerlijk, koninklijk.

K.·. K.·., (vrijm.), *koninklijke kunst,* nl. de beginselen der Orde van Vrijmetselaren.

K. M., (eng.), *Knight of Malta.*

Km., (eng.), *Kingdom,* koninkrijk.

Km., *kilometer.*

K. N., (eng.), *Know-Nothing* (z. a.).

Knt., (eng.), *Knight,* ridder.

K. P., (eng.), *Knight of St. Patrick* (in Ierland).

Ks., (am.), *Kansas.*

K. T., (eng.), *Knight-Templar; Knight of the Thistle,* ridder van de Distel (in Schotland).

K. z., (hand.), *kort zicht.*

Kaaba, het *allerheiligst* in de Moskee te Mekka; een vierkant gebouw volgens de Arabische traditie door Abraham aan de aanbidding Gods gewijd. Daar staat ingemetseld de groote Zwarte steen, volgens de Mohammedanen door den engel Gabriel bij den bouw der *Kaaba* aan Abraham gegeven, oorspronkelijk een robijn, maar zwart geworden door de kussen der zondaren.

Kaalen, (barg.), *vallen;* ook *werpen.*

Kaaiman, een matrozenverbastering van *Kélemman*, 't Javaansche woord voor *krokodil*. Ofschoon 't meervoud *kaaimans* of *caimans* moet luiden, praten de Oostinjevaarders steeds van *kaaiiai*.

Kaak, eigenlijk een *kolom* aan het raadhuis, waarop iemand tot straf te pronk gesteld werd. De veroordeelde werd met halsband en kettingen zoodanig bevestigd, dat hij niet ontvluchten kon. Recidivisten werden vaak met een oor aan de kaak vastgespijkerd. Nog over in de uitdrukking: „iemand aan de kaak stellen" voor: te schande maken, of *op* de kaak stellen. (Eene authentieke kaak met ijzeren halsband is nog te zien aan het raadhuis te Woerden.)

Kaal, (afr.), *onomwonden;* om di ding maar kaal te sê (zeggen).

Kaale-koe, (barg.), *morgenstond.*

Kaalvoet, (afr.), *bloutsoets.*

Kaantje, (mil.), *uitgebraden stukje ossen- of varkensvet.* Vandaar **een — snappen,** (mil.), *een klein voordeel hebben.*

Kaap de (lees: **van) Goede Hoop,** naam der zuidelijkste punt van Afrika, in 1487 ontdekt door Bartholomeo de Diaz, die deze *cabo tormentoso* = stormkaap, noemde, om de zware stormen, die hij er uitstond. Johan II, koning van Portugal, verving dezen naam door dien van *Cabo de Bona Esperança*, omdat hij de ontdekking van de Kaap als een goed voorteeken voor latere reizen beschouwde.

Kaap (De — halen, *beter worden;* zijn ziekte te boven komen, naar de *Kaap van Goede Hoop*, waar zij, die naar O.-Indië voeren, zich plachten te verversehen.

Kaars (Een —, (barg.), *een eind weegs.*

Kaarsbarningen (Verkoopen met een, twee, of drie —, een huis of perceel zoo verkoopen, dat hij, die bij het uitgaan der 1e, 2e of 3e kaars aan het bod was, de kooper bleef. *Barning* = verbranding; *barnen* (bernen) = branden.

Kaarsenlade, een lange smalle doos om smeerkaarsen in te bergen; — alles wat lang en smal is; — vandaar spotnaam der oude Haarlemmer trekschuiten.

Kaarsenladen-veer, het veer, waar de *kaarsenladen* afvoeren, nl. de Haarlemmerbuitenschuiten, die om haar langen en smallen vorm dezen bijnaam verkregen. Ook een „pijpenlade" was lang en smal. Aan lange en smalle gebouwen gaven onze voorouders daarom den naam van „kaarsenladen", evenals zij een lang, eng vertrek „pijpenla" noemden. (Zie J. ter Gouw, *Amstelod.*)

Kaarsjespringen, *een volksvermaak*, later een *kinderspel*, voornamelijk op Driekoningendag in zwang. Daarbij stond de *koningskaars*, die den vorm eener drietandige vork had, midden in een lange rij kleine kaarsjes, bij het springen werden bepaalde liedjes gezongen.

Kaart, zie *Speelkaarten.*

Kaas, (k.m.a.), *adjudant-onderofficier;* — wordt ook gebruikt inplaats van *kaande*, bijv. in bouw*kaande* = bouw*kaas.*

Kaasmes, (mil.), *een korte sabel.*

Kaassnijer, (mil.), *een kleinburgerlijke dandy;* de kaas snijen = *mooi gekleed gaan;* ook, *rogaat doen.*

Kaasstad (De —, *Edam,* waar veel kaas wordt verkocht, en welker kaasmarkt wijd vermaard is.

Kaasstolp, (k.m.a.), *woning der onderofficieren* en van den adjudantonderofficier.

Kaatzin of **Kootzin,** (n.hebr.), *aanzienlijk man.* Hebr. *katzin* = *overste* (Jez. I : 10); vgl. Joz. X : 24; Spreuk. VI : 7. XXV : 15.

Kab, (hebr.), *maat voor droge waren.*

Kabaai, (pers., ar., mal.), *kamerjapon,* rechtstreeks van Java tot ons gekomen; eigenl. *kabaja.*

Kabaai, zie *Cabaai.*

Kabaja of **Kēbajan,** (mal.), *bode,* ordonnans, ondergeschikt politiebeambte.

Kabar angin, (mal.), letterl. *wind tijding, los gerucht,* een *on-dit;* ook *chabar angin.*

Kabbala, (n. hebr.), letterl. *ontvangst,* in het algemeen *overlevering;* een Joodsch-mystieke theosophie, in de middeleeuwen tot bepaalden vorm gebracht, eene geheimleer bevattend over God, de wereld-orde, de H. Schrift enz. Ook autorisatie om eene kerkelijke functie te vervullen, bijv. die van beestenslijder (sochet) of van wetschrijver. Hebr. *kibbeel* (van den wortel *kabal*) = hij heeft opgenomen, opgevangen (2 Kron. XXIX : 16, 22), in ontvangst genomen (Ezra VIII : 30).

Kabbalisme, *kabbalistisch stelsel,* de wijsheid der kabbala.

Kabelkoning, bijnaam van Sir John Pender, † 2 Juli 1896, wien Engeland voornamelijk zijne uitmuntende onderzeesche telegraafverbindingen dankt.

Kabelkruis, (wap.), een kruis, waarvan de beide balken uit twee ineengedraaide touwen bestaan.

Kabellengte, (scheepst.), honderdtwintig vademen.

Kabelrand, de kant van muntstukken, wanneer hij voorzien is van schuine inkervingen, zoodat het den schijn heeft, of er een kabeltouw om heen gespannen is. Het laatst geschiedde dit bij onze munten in 1816, en bij den Indischen gulden nog in 1840. Het kabelen der munten werd het eerst toegepast in 1749 met het doel, het snoeien te voorkomen. Handige snoeiers echter sneden een nieuwen kabelrand, zoodat men op het eerste gezicht de snoeiing niet bemerkte.

Kabôd, (hebr.), n. hebr. *kawood* = *eer, aanzien;* vandaar *he-kawood* (in eer) = respectabel, met iemands eer overeenkomend.

Kaboeli-nasi-kaboeli, (mal.), rijst met vleesch, visch, eieren, specerijen en andere ingrediënten toebereid.

Kaboeng, (mal.), *hoofddoek,* hoofdomwindsel van wit goed. Ook, een lengtemaat van 1½ vadem.

Kaboepaten, (mal.), *regentschap,* ook regentswoning, die door een *boepati* (= hoofd, dat onder den regent staat) beheerd, bewoond wordt.

Kabolo *(kabbala),* (hebr.), zie *Kabbala.* Vervolgens lett. = aanneming, toelating. Gewoonlijk gebezigd van de vergunning verleend aan een bevoegd deskundige, die op Joodsch-ritueele wijze bij het slachten de halssnede en het onderzoek volbrengt.

Kabron, (n. hebr.), *grafbezorger,* onder de Israëlieten, iemand, die voor de behandeling en teraardebestelling van het lijk het noodige helpt verrichten. Zie *Keber.*

Kadal, (mal.), *tuin-* of *grashagedis.*

Kaddisch, (n. hebr.), letterl. *heiliging* (van Gods naam), het Hebreeuwsch gebed, een belijdenis van Gods Voorzienigheid, vooral ook ter gedachtenis van overledenen in de synagoge uitgesproken. Daar ieder zoon, na den dood zijner ouders, de aangewezen uitspreker is van dit gebed, zoo noemt men dien zoon weleens een *kaddisch.*

Kadi, ar. *kūtzin* = *rechter.* Hebr. *kaatzin.*

Kadi, *geleerde in de rechtspraak,* titel eens Mohammedaanschen vrederechters.

Kadin of **kadyn,** *paleisdame,* bevoorrechte vrouwen des Sultans, ten getale van zeven, gekozen uit zijn harem (z. a.). Die van deze het eerst een zoon krijgt, heet geliefdste des Sultans (chasseki Sultana); de overige vrouwen heeten *odalisken* = dienstdoend personeel.

Kadjang, (mal.), *riet,* waarmede de inboorlingen op Lombok hunne van bamboestijlen of boomstammen gemaakte woningen dekken.

Kadjang, (mal.), *matten* van lange *pandan* of *bengkoewang*-bladeren, ook dek, overtrek, vel (papier) enz.

Kadosch, zie *Kaddisch.*

Kadraaier 1e of **2e,** (mil.), *1e* of *2e luitenant.*

Kadraaier, *boemelaar,* iemand die zonder permissie van boord aan den wal gaat. In Indië, hij die van den wal hun waar aan schepelingen te koop bieden.

Kadraaier, -ster, *venter, venster,* in een *kadraai* = zoetelaarsvaartuig, ten behoeve der matrozen. Oorsprong onbekend.

Kaf (Het verstuift als — voor den wind, Joh XXI : 18.

Kaffee muss heiss wie die Hölle, schwarz wie der Teufel, rein wie ein Engel, süss wie die Liebe sein (Der —, (hgd.). *koffie moet heet als de hel, zwart als de duivel, rein als een engel en zoet als de liefde zijn;* woorden, in 1863 door het *Magazin f. d. Lit. d. Ausl.* zonder eenig bewijs aan Talleyrand toegeschreven.

Kafir, (ar.), naam voor *ongeloovige,* o. a. voor de Nederlanders op Atjeh.

Kaftan, een Turksch of in 't algemeen Oostersch kleedingstuk in den vorm van een kamerjapon.

Kahar, (mal.), *kar zonder veeren,* vrachtkar.

Kahar pir, (mal.), *kar met veeren,* — op veeren.

Kaïck, (turksch), *licht vaartuig* met een of meer roeiers; particulieren mogen hoogstens vijf roeiers hebben; de ministers der Porte en de vreemde gezanten hebben er zeven.

Kaimakam, (ar.), *plaatsvervangend bekleeder,* Turksche staatsbeambte, die bij ontstentenis van den gouverneur van Konstantinopel of den grootvizier diens plaats vervult.

Kain, (mal.), *gewreven katoen;* ook naam voor een *sarong* nl. van die stof.

Kaïnsteeken, *ongunstig merkteeken, een bloedig teeken,* omdat Kaïn (Gen. IV : 8) een (broeder)moorder was. Bij misduiding der woorden: „De Heer stelde een *teeken* aan Kaïn", want *dat* teeken was een gunstbewijs. Gen. IV : 15.

Kaiserlick, (fr.), in de volkstaal een Oostenrijker. Zelfs Balzac heeft dat woord niet versmaad. Sommigen hebben het tot *kinzerlitz* doen ontaarden.

Kaiserwort soll man nicht dreh'n, noch deuteln (Ein —, zie *Ein Kaiserwort* enz.

Kaja, (mal.), *rijk, goed bemiddeld.*

Kajau, (mal.), *zwaard* of *kapmes* der koppensnellers.

Kajem, (barg.), *jaad.*

Kajoch, (mal.), *huut, riem, roeiriem, pagaai.*

Kakadoris (Mr. —, de gewone en aloude titel van een *kwakzalver.*

Kakelaar, (barg.), *advokaat.*

Kakemonos, soort van Japansch *lakwerk.*

Kakihan-verbond, geheim genootschap op Ceram onder de Alfoeren. Als herkenningsmiddel dragen de leden een teeken, dat zij zich in de huid *prikken,* wat *kakih* heet; vandaar *kakihai* = *adel,* d. i. tot den adel des verbonds behoorende. Het doel des verbonds is handhaving der voorvaderlijke geloofsinstellingen, door eeredienst, vonnis en straffen (als bij de veemgerichten). De hoofden of priesters genieten rijkelijk de voordeelen van hun onbeperkte macht en de bijna goddelijke vereering, die hun te beurt valt.

Kakkerlak, (barg.), *kleine diefstal.*

Kakkie, (barg.), *kleine diefstal.*

Kal, (n. hebr.), *licht, los denkend over heilige zaken.*

Kala of **Kala djënking,** (mal.), *scharpioen.*

Kalabrese, naam voor den held der bandieten in Italië.

Kalandbroeders of **Kalandheeren,** leden eener in de 13e eeuw gestichte broederschap van vrome lieden, die eenige malen in 't jaar den eersten dag der maand bijeenkwamen. Later onderscheidden zij zich meer door brassen en zwelgen dan door vroomheid. Vandaar wordt in Duitschland het woord „Kalanderen" nog gebruikt voor onmatig eten en drinken. — Vroeger noemde men ook de kapittel-vergaderingen als ook de maandelijksche conferentiën der geestelijken *kalands*-vergaderingen, wijl zij gereeld op den eersten dag (kalendae) der maand plaats hadden. Zie *Calenderbroeders.*

Kalap, (mal.), *dol, krankzinnig,* niet meer wetende, wat men doet.

Kalauer, (hgd.), vertaling van fr. *calembourg* (z. a.).

Kalebiet (Een —, *een norsch, grimmig, dolddriftig man,* uit 1 Sam. XXV : 3. Hoewel van de afstammelingen van den eerwaardigen Kaleb Jephunne's zoon (Num. XIII : 6, 30; XIV : 6, 24; XXVI : 65) niets ongunstigs bekend is; heeft het bijbellezend volk op „Kalebiet" overgebracht wat van „Nabal" in persoon gold. Ook verhasperd in *kalf(b)ebijter.*

Kaleidoscoop, (van gr. *kaleïdos* = schoon, *skopeïn* = zien), een *kijker,* waarin men vele in een ster geplaatste beelden ziet van eenige daarin gelegde voorwerpen. De schoone regelmatige figuren kunnen door draaiing van het toestel tot in 't oneindige afgewisseld worden.

Kalender, lat. *calendarium* = schuldboek, omdat de interessen op den eersten dag van iedere maand werden betaald. Die eerste dag heette *calendae,* van *calare* = uitroepen, omdat hij uitgeroepen, den volke bekend gemaakt, werd. — Almanak.

Kalender (Republikeinsche —, van 5 Oct. 1793, plan van Monge, Lagrange, Guyton-Morveau, Pingré, Dupuis, en geredigeerd door den afgevaardigde Romme.

Maanden:

République	= republiek.
Unité	= eenheid.
Fraternité	= broederschap.
Liberté	= vrijheid.
Justice	= rechtvaardigheid.
Egalité	= gelijkheid.
Régénération	= herschepping.
Réunion	= hereeniging.
Jeu de paume	= kaatsspel, naar de kaatsbaan-zaal, waarin de eerste vergadering der republikeinen werd gehouden.
Bastille	= bastille, naar de door het volk bij 't begin der omwenteling vermeesterde citadel van Parijs.
Peuple	= volk.
Montagne	= berg, naar den bijnaam der republikeinsche partij.

Elke maand had 3 décades, elke van 10 dagen.

Dagen:

Niveau	= zinnebeeld der gelijkheid.
Bonnet	= „ „ vrijheid.
Cocarde	= nationale kleuren.
Pique	= wapen van een vrij man.
Charrue	= voorwerp van den grondrijkdom.
Compas	= voorwerp van den industrieelen rijkdom.
Faisceau	= eendracht maakt macht.
Canon	= voorwerp der overwinningen.
Chêne	= zinnebeeld der generatie en van de sociale dengden.
Repos	= rust.

Kalender (Republikeinsche —, plan van 24 October 1793 van Fabre d'Églantine.

Maanden:

Vendémiaire,	of maand der vendanges	= wijnoogst.
Brumaire,	„ „	„ brumes = nevel.

Frimaire, of maand der frimas = ijzel.
Nivôse, „ „ „ *nix (nivis)* = sneeuw.
Pluviôse, „ „ „ *pluvius* fr. *pluie* = regen.
Ventôse, „ „ „ vents = wind.
Germinal, „ „ „ germes = kiem, dus lentemaand.
Floréal, „ „ „ fleurs = bloemen.
Prairial, „ „ „ prairies = weide.
Messidor, „ „ „ moissons = oogst.
Thermidor, „ „ „ chaleurs = hitte.
Fructidor, „ „ „ fruits = vruchten.

Elke maand had 3 décades, elke van 10 dagen. Deze dagen heetten:

Primidi, Duodi, Tridi, Quartidi, Quintidi, Sextidi, Septidi, Octidi, Nonidi, Decadi, en nà *Fructidor* volgen vijf dagen *sanculotides* genaamd; daarop vierde men

den 1en dag het feest der deugd.
„ 2en „ „ „ van het genie.
„ 3en „ „ „ van den arbeid.
„ 4en „ „ „ der publieke meening.
„ 5en „ „ „ „ beloooningen.

Kalenderjaar, het jaar, dat 1 Januari begint en 31 December eindigt.

Kalf (Een platte —, (barg.), *opkooper van gestolen goed.*

Kalf (Het gemeste — slachten, *het beste opzetten;* feestelijk uithalen, gelijk de vader van den verloren zoon deed, toen deze teruggekeerd was. Luk. XV : 23.

Kalf (Het gouden — aanbidden, *de rijken* of *machtigen vereeren;* naar het gouden kalf, dat de Israëlieten als eene godheid vereerden, Ex. XXXII : 1 en vv.

Kalf (Hij ploegt met eens anders —, *hij heeft zich van de hulp van een ander bediend,* onder den schijn van eigen werk te leveren; naar het gezegde van Simson (Richt. XIV : 18*b*), wiens vijanden zijn geheim wisten, door zijne vrouw, die het hem al vleiend had weten te ontlokken. De Israëlieten ploegden met runderen.

Kalf-Mozes, *'n kalf* van een mensch, *'n goeien hals.* Vgl. Num. XII : 3, waar Mozes' *zachtmoedigheid* geroemd wordt.

Kalfbroeders, -zusters, aanduiding in de noordelijke provinciën van de betrekking, in welke kinderen tot elkaar geraken, door het huwelijk van een weduwnaar en eene weduwe, die beiden kinderen hebben.

Kalfdansers, a° 1496 te Bergen-op-Zoom, a° 1555 te Axel voor het laatst, in de processies of kerkelijke omgangen, waarin een gouden *kalf* werd rondgevoerd, en daarbij *gedanst.* Te Bergen-op-Zoom stelde men in de rederijkerskamer het tafereel van Ex. XXXII : 19*a* voor.

Kalfschieters, spotnaam der inwoners van Delft, omdat een paar wachten bij nacht een schot losten, naar zij meenden op een Spanjaard, doch bij onderzoek bleek, dat een kalf was getroffen.

Kalfskoppen, spotnaam voor de inwoners van Britsum bij Leeuwarden.

Kali, *eene Hindoesche godin,* waaraan Calcutta haar naam te danken heeft, van *Kali-Koetta,* d. i. Kali's dorp

Kali, (mal.), *rivier;* ondiepe haven op Lombok.

Kaliban, *een misvormd, onaantrekkelijk mensch,* naar den persoon van dien naam in Shakespeare's *Storm.*

Kaliber, (mil.), middellijn van het projectiel, dat uit een vuurwapen geschoten of geworpen wordt. *Een geest van geen, van groot kaliber* = iemand met geen, met veel doorzicht.

Kalief, (ar.), van *chalifa* d. i. *plaatsvervanger,* nl. van den Profeet, de hoogste waardigheid bij de Arabieren. Vgl. *Khalief.*

Kalifa, titel der opperhoofden van de Kabylen in Noord-Afrika. Het arab. *chalifa* (zie bij *kalif*) ging dus met dezelfde beteekenis in de taal der Berbers over.

Kalifaat, benaming door de middeleeuwsche geschiedschrijvers gegeven aan het door de Arabieren na den dood

van Mohammed den Profeet († 632) gestichte rijk der Kaliefen. Het beteekent ook wel *de waardigheid van Kalief.*

Kalkant, (muz.), *orgeltrapper,* eigenl. (blaas)balgtrapper. van lat. *calx* = hiel.

Kalkoen, oorspronkelijk *Kalkoetsche haan,* naar *Kalikoet* (Calcutta) in Voor-Indië, vanwaar die vogel het eerst in Nederland ingevoerd werd.

Kalkoenelen, (afr.), *spoeten in het gezicht.*

Kalkoenen, de twee uitsteeksels achter aan een hoefijzer; van lat. *calx* (hiel).

Kalle, (isr. hgd.), *bruid;* (barg.) *publieke vrouw.*

Kallen, (barg.), *wartaal uitslaan.*

Kallen is mallen, maar doen is een ding, woord van den 16e-eeuwschen Amsterdamschen koopmandichter Roemer Visscher. Vóór hem in 't Friesch: *sizzen is wat, mar dwaen is een ding.*

Kalmar (Het verbond van —, een verdrag gesloten den 12en Juli 1397, om de opvolging van Noorwegen, Zweden en Denemarken voorgoed op koningin Margaretha en haren aangenomen te regelen. Het duurde echter slechts tot aan den dood van genoemde Koningin († 27/28 October 1412).

Kaloeng, (mal.), *halsband, halsketen, collier.*

Kaloes rôsch, 1) *lichtheid van hoofd, lichtzinnigheid,* 2) *blootshoofd zijn.*

Kalokagathie, het ideaal van schoonheid en goedheid; het geloof aan de „volmaakbaarheid" der menschheid, met een strenge moraal vereenigd, die het goede en schoone vereert om het goede en schoone alleen, die het booze veracht om het booze alleen; gr. *kalokagathia,* uit *kalos* (schoon), *kai* (en) en *agathos* (goed).

Kalong, (mal.), *de vliegende hond,* een soort van vleermuis.

Kalool (Leelijk van — komen, *van een slechte reis komen.* Met het oog op den mislukten aanval van Alex. van Parma in 1583 op den burcht van *Calloo* (Oost-Vlaanderen).

Kalospinthochromokrene, de naam van een kleurenspel teweeggebracht met licht door gekleurde glazen op springende waterstralen te doen vallen. De Grieksche naam beduidt: *schoone, ranken schietende kleurenbron.* Deze vinding maakte vóór 25 jaren veel opgang op de kermis, toen Maju er mede optrad; zij behoort niet met die der *fontaines lumineuses* te worden verward, waarvan het beginsel in 1841 door Prof. D. Colladon te Genève werd ontdekt. Zij werd achtervolgens door Galloway, Bolton en anderen verbeterd, en in 1884 op de tentoonstelling te Glasgow voor het eerst, en later, vooral op de Parijsche tentoonstelling van 1889 op groote schaal toegepast. In hoofdzaak onderscheidt zich Colladon's stelsel daardoor, dat het water wordt verlicht en gekleurd, vóór het de geleibuizen verlaat.

Kalpa-taron, (ind. myth.), een *boom,* waarvan men kon plukken, wat een mensch begeerde. Deze boom is „de boom der verbeelding".

Kalpak, (slavisch), *hoed.* Een hooge *kalpak* behoort tot de uniform van een Oostenrijksch cavalerie-generaal, nl. scharlakenroode, rijk met gouden tressen versierde *attila* (z. a.), met wit bont gevoerd en omzet, en met een hoogen kalpak of *kolbak* (z. a.).

Kalven, (k.m.a.), *rendez-vous spelen;* ook zegt men „een kalf draaien" of „een half kalf slaan", als 't niet groot is.

Kalverbouten, schimpnaam voor de bewoners van Minnertsga bij Franeker.

Kalverliefde, eerste, jonge liefde, ook wel: onschuldige liefde, die alle zinnelijkheid, ook de gedachte aan huwen, uitsluit.

Kalverstaarten, spotnaam voor de inwoners van Drachten.

Kama, bij de Hindoes de *god der liefde*. Zijne vrouw is Rati, d. i. *wellust*, en hij wordt voorgesteld als rijdend op een musch, met een boog van suikerriet en vijf pijlen, het symbool der vijf zintuigen, in zijne hand.

Kamaschen-dienst, zie *Gamache-dienst*.

Kambroe, (a f r.), *knalgeiwas* in zandigen grond groeiend, hard als radijs, zeer goed van smaak.

Kameel, Mohammeds liefste kameel heette *Al Kaswa*, de snelste: *Al Adha*. Deze deed de reis van Jeruzalem naar Mekka in vier sprongen. Daarvoor heeft hij een plaats in den hemel met Borak, Mohammeds paard, Bileams ezel, Tobias' hond en Ketmir, den hond van „de zeven slapers".

Kameel, ook *scheepskameel* genoemd, in 1698 te Amsterdam door zekeren Bakker uitgevonden: groote bakken, die vol water ter weerszijden aan het schip gesjord werden en dan werden leeggepompt: ze deden het schip dan rijzen en droegen het, aldus dienend om vrij diepgaande schepen te lichten, teneinde ze over het Pampus te brengen.

Kameelpardel, de Hollandsche, nu zoo goed als vergeten naam van de *giraffe*. *Pardel = panter;* het langhalzige herkauwende dier ontleent dus zijn naam aan den *panter* om zijne gevlekte huid, en aan den *kameel* om zijn langen hals. Die lange hals geeft ook aan den struisvogel den naam van *struthio camelus* in 't Latijn en van *kameelvogel* in 't Arabisch.

Kameelvogel, zie *Kameelpardel*.

Kameleontische politiek, *staatkunde, die geen vast beginsel heeft,* maar uit utiliteits-principe beurtelings in verschillende richtingen stuurt; naar het *kameleon,* een kruipend dier, tot de hagedissen behoorend, dat in Afrika leeft, en welks huidkleur beweerd wordt zeer veranderlijk te zijn.

Kamerdoek voor *Kamerijksch doek,* geweven stof vervaardigd in *Cambray* (Kamerijk) in Frankrijk.

Kamers van arbeid, hebben in Nederland ten doel de belangen van patroons en werklieden in onderlinge samenwerking te bevorderen door 1°. het verzamelen van inlichtingen over arbeidsaangelegenheden; 2°. het dienen van advies aan de hoofden der Departementen van Algemeen Bestuur en de besturen van provincies en gemeenten, hetzij op aanvrage van die autoriteiten, hetzij uit eigen beweging ten aanzien van alle onderwerpen, welke de belangen van den arbeid raken; 3°. het voorkomen en vereffenen van geschillen over arbeidsaangelegenheden, ook, voorzoover noodig, door te bewerken dat eene scheidsrechterlijke uitspraak tusschen de partijen, die ze niet heeft kunnen verzoenen, tot stand kome. Die Kamers treden dus op: *a.* als Verzoeningsraad, *b.* als Arbeidsraad, en *c.* als Commissie van advies. In België en in Frankrijk heeft men *Bureaux de Conciliation* en de *Conseils de l'Industrie et du travail*. Zie *Nijverheids- en Werkraad*.

Kamers van Koophandel en Fabrieken. Volgens het Kon. Besl. van 4 Mei 1896 (Stbl. n°. 76), kan in elke gemeente, waar dit door den gemeenteraad in het belang van handel en nijverheid wenschelijk wordt geacht, door de Koningin eene Kamer van Koophandel en Fabrieken worden gevestigd, welker leden gekozen worden door de kiesgerechtigde handelaren en nijveren, en welker bestemming is: *a.* aan het Algem. bestuur en aan het provinciaal gemeentebestuur, binnen welks gebied zij gevestigd is, inlichtingen te geven, adviezen uit te brengen of voorstellen te doen over onderwerpen van handel en nijverheid; *b.* aan hen die bij handel en nijverheid betrokken zijn, zoodanige mededeelingen te doen, als de genoemde besturen zullen verlangen of als zij zelve in het belang dier takken van bedrijf nuttig zal achten.

Kamerstuk, (w a p.), klein kanon op affuit zonder rollen.

Kamfer, (a r.), eigenl. *kâfoer*, wij hebben het uit het f r. *camphre*, s p. en i t a l. hebben *a*.

Kamfer, (barg.), *brandewijn.*

Kamil, zie *Gamel.*

Kamme, (barg.), *kaas,* anders *kaaijnekaas.*

Kamling, zie *Glè.*

Kamma, (afr.), *kwansais, voor de lens.*

Kamma-kamma, (afr.), zie *Kampta.*

Kamoedian, (k.m.a.), *kapotjas.*

Kamperfoelie, van lat. *caprifolium,* fr. *chèvrefeuille* = geitenblad, de Nederlandsche en Vlaamsche naam van de plant, gelijk *Geissblatt* de Duitsche; eng. *honey-suckle.*

Kampersteur of **Kamperstukjes,** daden, die van de grootst mogelijke domheid en 't minst mogelijke doorzicht getuigen. De stad Kampen heeft volgens de traditie, de twijfelachtige eer voor de domste stad in Nederland door te gaan en gelijkt daarin op Schildburg en Krähwinkel in Duitschland, of Dinant in België. Een Kampenaar had in den IJsel een grooten steur gevangen, dien hij voor den jaardag van een groot heer wilde bewaren, maar omdat dit feest nog ver in 't verschiet lag, besloot hij den steur weer te laten zwemmen, maar van een belletje voorzien, om hem later weer te kunnen vangen.

Kampf um die Weltanschauung (Der —, (hgd.), *de strijd om de wijze, waarop men de wereld beschouwt,* waardoor men eene vaste meening bekomt omtrent de hoogste levensvragen. Bij een Christelijk volk concentreert zich die strijd in de vraag, hoe het staat met het geloof aan een levend persoonlijk God, en aan Jezus en diens natuur. Deze strijd kent geen vrijplaats der wetenschap (de universiteit). Niemand kan zich er aan onttrekken, zich enkel met zijne vakstudie onledig houdend. Die strijd betreft *de verhouding van de wetenschap tot het Christendom,* de vraag of de handhaving van het Christelijk geloof al dan niet een wetenschappelijk vraagstuk is. 't Geldt hier het al dan niet innemen van een vrij geloofsstandpunt naast de wetenschap; de vraag of het al dan niet noodzakelijk is dat de geleerden als zoodanig als *ongeloovigen* in de maatschappij verkeeren.

Kampf ums Dasein, (hgd.), *strijd om het bestaan;* vert. van eng. *struggle for life* (z. a.).

Kampoeng, (mal.), buurt, wijk, *dorp,* gehucht, bewoonde plek, enz.

Kampta, (afr.), *voor de lens, schijnbaar.*

Kan verkeeren ('t —, d. i. *veranderen.* Zinspreuk van den Amsterdamschen blijspeldichter Gerbrand Adriaansz. Bredero († 1618).

Kanaäns (De taal —, wordt gesproken door hen, die met vrome, aan het Oude Testament ontleende termen en teksten hunne gesprekken doorweven. Uit Jes. XIX : 18, waar sprake is van „vijf steden in Egypteland (het Heidenland) sprekend *de taal van Kanaän*", d. i. het Hebreeuwsch, en „zwerend den Heer der heirscharen"; hetgeen dan wordt overgebracht op steil-rechtzinnigen, in eene, volgens hen onchristelijk gezinde wereld, welke alleen in naam christelijk is.

Kanarie, *zangvogel,* zoo genoemd naar de *Canarische* eilanden vanwaar de eerste in 1500 werd aangevoerd.

Kanarievogels, (mil.), vroegere scheldnaam voor de *infanterie,* naar de gele uitmonstering. Bijnaam van de politieoppassers in Ned. Indië.

Kanaster, eig. een uit riet *(canna)* gevlochten korf, waarin voortbrengselen van vreemde landen, vooral de beste soort van rooktabak (varinas) tot ons overkwam. Vanhier die tabak zelf. In de volkstaal *knaster(t),* ironisch z. v. a. stinkende tabak.

Kandji, (mal.), *rijstwater,* lijmerig afkooksel van rijst, dunne vloeibare stijfsel.

Kanga, *zakdoek met figuren bedrukt.* Het voornaamste kleedingstuk der inlandsche vrouwen op Zanzibar.

Kangaroe of **rotje,** *vervouderd rijwiel.*

Kangaroo Voting, de wijze van stemming in Australië, het land der Kangoeroes, nl. door middel van balletjes; gewijzigd in vele Staten van Noord-Amerika overgenomen.

Kanitz keine Kähne (Ohne —, (hgd.), *zonder Kanitz* (die in den Duitschen Rijksdag een graan-monopolie voorstelde) *geene schuiten.* Geestigheid van Richter. De voordeelen, die van dit monopolie werden verwacht, zouden namelijk het Ministerie in staat stellen de hooge Marine-credieten te bestrijden (Febr. 1895). De strekking van het voorstel Kanitz was *graanregie,* d. i. inkoop en verkoop van buitenlandsche granen uitsluitend voor rekening van het Rijk.

Kanjer, (barg.), *stevig, brutaal wijf.*

Kanker (Zijn woord zal voorteten gelijk de —, 2 Tim. II : 17. Zijn woord zal gedurig in wijder kring zijn verderfelijken invloed verspreiden.

Kann ich Armeen aus der Erde stampfen? (hgd.), *kan ik legers uit de aarde stampen?* Schiller, *Jungfrau von Orleans* I, 3, zegt koning Karel vol wanhoop, als hij, ten einde raad, niet meer weet, hoe hij aan soldaten of aan geld zal komen.

Kannegeluk, het onderste uit de kan, het staartje, waaraan het volksbijgeloof geluk schijnt te verbinden. Verg. het fr. spreekwoord: *Le fond est pour les bons,* d. i. het onderste is voor de goeden. Gansch anders dan het bijbelsche: *het grondsop is voor de goddeloozen* (zie *Grondsop*) en ook: *l'Heure qu'on a de boire le premier trait du pot;* d. i. De eerste scheut uit de kan Brengt geluk aan.

Kannekijkers = *drinkebroers.* In de 16e eeuw heette het:

Rederijkers,
Kannekijkers.

Kannevegers zijn evenzeer *drinkers,* en herinneren er ons aan, dat men oudtijds niet uit glazen dronk, maar in een kan het bier aftapte en de kan voor den mond zette.

Kannibaal, *menscheneter;* uit *caribe* of *Caribal* = bewoner van de *Caraïbische* eilanden (de kleine-Antilles).

Kanondoof, militaire term, voor *potdoof* (z. a.). Zoo doof, dat men kanongebulder niet eens kan vernemen.

Kanonicitteit, (gr.), geloofwaardigheid, welke tot de opneming in den *Kânon* der H. Schriftuur des Bijbels gewettigd heeft. Zie *Canon.*

Kanonieke uren, *de zeven uren* of getijden van de gebeden van den Brevier: *metten* en *lauden, primen, tierces, sexten, nonen, vespers* en *completen.* Prime, tierce, sext en nones zijn het eerste, derde, zesde en negende uur van den dag, te rekenen van zes uur in den morgen. Vgl. Psalm CXIX : 164: „Ik loof U zevenmaal daags over de rechten uwer gerechtigheid."

Kanonloop, (wap.), *kanon zonder affuit.*

Kanonnenkoning, Krupp te Essen, wegens zijn wereldvermaarde fabriek van kanongieterij met bijna 18000 beambten en arbeiders.

Kanonnenvleesch, vertaling van fr. *chair à canon* (z. a.), een woord aan Napoleon toegeschreven, voor de zwakkere of minder strijdvaardige recruten, meestal geprest uit overwonnen streken.

Kantang, (mal.), *aardappel,* op Java.

Kanteel, (wap.), zie *Gekanteeld.*

Kanteelig, (wap.), korte doorsneden, gedeeld, geschuind heet het veld, wanneer als zijn deel- of schuinlijn rechthoekig gebroken is, zoodat beide helften van 't veld als met kanteelen in elkander grijpen.

Kanteklaar, van *chanteclair*, een der twee hanen uit den *Reinaert*; lett. (die) *helder zingt*. Ook *Cantecleer*.

Kantien, (afr.), *herberg, kroeg*.

Kantig, (wap.), *hoekig* (z. a.), met zeer kleine tanden.

Kanton, (wap.), *verkleind vrijkwartier* (z. a.).

Kantschrift, de spreuk, welke men op den *kant* der munten heeft aangebracht. Het eerst geschiedde dit in Holland in 1681 als proef; in latere jaren vindt men meermalen kantschrift als proef. In 1818 werd het regel, op den kant te plaatsen: GOD ZIJ MET ONS. De Belgen gebruiken als kantschrift: DIEU PROTÈGE LA BELGIQUE en voor de Congo-munten: TRAVAIL ET PROGRÈS; de Franschen: DIEU PROTÈGE LA FRANCE, hetgeen dagteekent van Napoleon I. Tegenwoordig is het kantschrift voor groote munten in alle beschaafde landen regel; het wordt òf in verheven, òf in ingedrukte letters door middel van een ring aangebracht.

Kanzone, (muz.), *gezang*, it. canzone, canzonetta, fr. chanson. In de 15e en 16e eeuw meerstemmige wereldlijke volksmuziek, volksliedjes, o. a. ook *villoten* en *villanellen* (z. a.). Het hedendaagsche fr. *chanson* is meestal eenstemmig, met accompagnement van de piano. Ook in de oude Ital. poëzie een bijzondere vorm van gedicht uit strofen bestaande, door Dante en Petrarca in gebruik gebracht.

Knoem, (mal.), *colk, familie, verwanten*, ook benaming voor een ondergeschikt dienaar der moskee, of een ondergeschikt dorpsgeestelijke.

Kapal, (mal.), *schip*.

Kapal poetih, (mal.), *wit schip*. Aldus noemen de Maleiers de schepen onzer gouvernements-marine.

Kapala, (mal.), *hoofd*.

Kapala prang, (mal.), *krijgsoverste* aan het voormalig hof van Lombok.

Kapalla, (jav.), *hoofd* (van een lichaam, en hoofdpersoon), bijv. *kapalla kampong* = dorpshoofd; *kapalla stangan* = hoofddoek.

Kaparat, (mal.), *ongelooryge*, ook ellendeling, nietswaardige, schavuit.

Kapater, (afr.), *geit*, hok kapater, *bok*.

Kapel, (muz.), afgezonderd deel der kerk aan een bepaalde devotie gewijd; ook: een kleine kerk afhankelijk van de parochie- of hoofdkerk, daarna de plaats, waar het koor zong, eindelijk het koor zelf. De oudste is de *capella pontifica* (pauselijke k.), beroemd zijn het domkoor te Berlijn, de hofkapellen te Weenen en München, *King's Chapel* of *Chapel Royal* te Londen, de *Sainte Chapelle* te Parijs. Daar men tot 1600 in de kerk steeds zonder instrumentale begeleiding zong, heet *a capella* of *alla capella*: veelstemmige vocaalmuziek zonder instrumentale begeleiding.

Kapel, oorspronkelijk eene plaats bestemd tot het houden van de gewone godsdienstoefeningen voor een *beperkten* kring van personen, bijv. de leden eener koninklijke familie, de bewoners van een klooster, gesticht enz., tegenover *kerk*, die voor het publiek openstaat. Verder (zie boven).

Kapel, (wap.), een laag torentje met spits dak, op een iets breederen onderbouw. In de kapel is een deur of poort, waarboven twee raampjes.

Kapelaan, (r.-k.), door *Kapelaan* verstaat men geestelijken, welke of wel voor enkele personen of een bepaalde klas van personen de geestelijke bediening uitoefenen, of wel in de algemeene kerkelijke ambten als *helpers* bij de godsdienstoefeningen of in de zielzorg werkzaam zijn. Zoo heeft men pauselijke en bisschoppelijke kapelaans, koninklijke hofkapelaans, slot- en huiskapelaans, militaire kapelaans, kapelaans van kloosters en hospitalen, sticht- en parochie-kapelaans. In den laatsten zin wordt het woord kapelaan gewoonlijk slechts bij ons te lande gebruikt, nl.

voor helpers van den pastoor in diens geestelijke bediening. De oorsprong van het woord kapelaan is in het Frankische rijk te zoeken. Daar werden nl. de geestelijken die de *capa* of *capella*, d. i. den korten mantel van den H. Martinus (een reliek) moesten bewaren en met de andere reliquieën in de processies ronddragen, het eerst *capellani* genoemd.

Kapeson, (wap.). zie *Breidel* (Aanh.).

Kapitaldeckungs-Verfahren, (hgd.), bij de Centrale Bank voor ongelukverzekering van werklieden. Dit stelsel vindt men in de wetten van Oostenrijk en Noorwegen en in het Zwitsersche, en de meeste andere ontwerpen. Daar wordt berekend hoeveel *kapitaal* de pensioenen en andere uitgaven vertegenwoordigen, waartoe de verzekeraar gedurende het afgeloopen jaar, tengevolge van de in dat tijdvak toegekende pensioenen, de verplichting heeft op zich genomen. Dit kapitaaldekkings-stelsel houdt rekening met de aanspraken op pensioen gedurende komende jaren, die door de in het afgeloopen jaar voorgevallen ongelukken zijn ontstaan.

Kapitan, zie *Oelar emas*.

Kapitan-tanah, *chef van het Kakihanhuis* (zie *Mooswensraad*), die door een soort van bamboefluit of blaaspijp den nieuwelingen van den kakihanbond op akelige, onheilspellende wijs de geheimen en verplichtingen van hun lidmaatschap voorhoudt.

Kapitein is dood (De —, (mil.), *de muts staat verkeerd op het hoofd*.

Kapitein van het kot, *matroos*, die voor de dagelijksche behoeften als kaarsen, touwwerk enz. zorg draagt, en daartoe in het kabelgat, (d. i. de scheepsruimte, waar de ankertouwen en ander waarloos touwwerk geborgen worden) gebied voert; ook *kabelgast* genoemd.

Kapitool, zie *Capitool*.

Kapitool (Naast het — staat de Tarpeïsche rots), een glanspunt heeft vaak een val-punt in de nabijheid. Vgl. *La roche Tarpéienne*.

Kapittel hebben (Stem in het —, *mee mogen praten;* van *kapittel*, het corps kanunniken (*canonici*, z. a.) die aan een dom of een collegiale kerk verbonden zijn *met recht van zitting en stem*. Het dom- of kathedraal kapittel vormt den raad van den Bisschop, die bij vele beslissingen onontbeerlijk is.

Kapittelen (Iemand —, *iemand de les lezen*, d. i. *berispen;* aldus naar huiselijke bijeenkomsten, in de kloosters, waarin de kloosterlingen zich beschuldigen van de fouten tegen den regel begaan; ook *schuldkapittel* genoemd. De overste geeft dan de vermaning en legt de boete op. De bijeenkomsten ontleenen hun naam aan het *kapittel* (hoofdstuk of fragment) van den kloosterregel bij die gelegenheid gelezen. Zie *Deur (Iemand vóór de roode — hebben)*.

Kapittelstok, klein dun en rond metalen staafje, ten deele glad ten deele gekarteld, dat men bij de groote huisbijbels bezigde om tusschen de bladen te leggen, ter aanwijzing van het *kapittel*, waar men bij het lezen gebleven was, — de latere beteekenis van *kapittelstok* is: stokje met een suikerlaag bedekt, dat op tulbanden gestoken wordt tot versiering.

Kapje (Een neepjes —, het oude vrouwelijke hoofdtooisel, *de kornet;* overdrachtelijk: oude juffrouw van streng orthodoxe overtuiging.

Kapjen (Een —, *strafoefening aan boord van een schip.* — Een onbetamelijkheid gedurende het schaften wordt met drie slagen gestraft, bij welke gelegenheid hij, die met de kastijding belast is, de volgende formule opzegt:

„Dat is voor de bak (meteen een slag op de bakshut gevende)

„Dat is voor je gat

„Dat is voor je kwaad doen

„En dat is opdat je 't niet weer zult doen." — Verspreekt hij zich, dan moet hij de kastijding zelf ondergaan.

Kaplaken, *extra-premie*, in vroeger tijd meer bijzonder bij noordelijke reizen aan den schipper toegekend, als het ware om hem de middelen te verschaffen zich door een warm hoofddeksel

tegen den invloed van het barre klimaat te beveiligen; tegenwoordig alleen een percentsgewijze opslag van de vracht voor den reeder, waarvan de kapitein een gedeelte ontvangt. Ook een voordeel, dat de kleermaker zich in 't laken knippen verschaft.

Kapmes, (w a p.), *bijl* met zeer kort handvat.

Kapoedsjis, zie *Capoudjis.*

Kapoek, (m a l.), *boomwol,* van den *randoe-* of *kapoek*-boom, meest gebruikt tot vulling van kussens en matrassen.

Kapoeres, kapores, (h e b r.), van een stam, die *bedekken* beteekent, ook van de zonden gezegd, dus: *vergeven* (door God) of zich *verzoenen* met menschen; verder: reiniging, zoenoffer, *offer,* vandaar: offeren, dooden, vermoorden: *kappoeres maken.* Zie *Kapot.*

Kapok, (m a l.), zie *Kapoek.*

Kapok, (a f r.), *sneeuw.*

Kapokhaantje, (a f r.), *dwerg.*

Kapot. (f r.), oorspronkelijk term in het piketspel *pique, repique et capot; capot* is hij, die geen enkelen trek maakt, dus alles verliest; ook bij 't *smoesjassen* en *vijfhouderden.* Vgl. *Codille.* (Aanh.).

Kapparah, (n. h e b r.), *verzoening.* Vandaar ook: iets dat tot verzoening van zonde, het leven laat; — **gaan,** (i s r.), *ten onder gaan.*

Kappen, (a f r.), *zeggen, spreken.*

Kappen (Zich laten —, (t o o n.), *te laat komen.*

Kappittel, (b a r g.), *brief, opstel.*

Kapporet (h e b r.), eig. *deksel; verzoendeksel,* Septuag. *hilastèrion,* Vulg. *propitiatorium,* Luther Gnadenstuhl. Benaming (Exod. XXV : 17 vg., XXX : 6, XXXI : 7) van het *deksel* op de Verbondskist in het Heilige der Heiligen (z. a.), omdat de Hoogepriester door besprenging van dat deksel met den in 't bloed van den geslachten bok gedoopten hysopstengel op den Grooten Verzoendag, zinnebeeldig *verzoening* deed over de door het volk gepleegde overtredingen der Wet, welke op twee steenen tafelen gegraveerd, in die Verbondskist lag.

Kapseizen, e n g. *capsize, omslaan;* verouderd, maar door de Marine wel gebezigd.

Kapu Agassi of de *Aga der Porte* (z. a.), de *opperhofmeester* des Sultans.

Kapucijnermonnik, zoo genoemd naar de hooge spitse kap, *capuchon,* die hij als hoofddeksel draagt.

Kapuzinade, (h g d.), *de preek van een kapucijnermonnik,* een boetpredikatie; waarschijnlijk het eerst gebruikt door S c h i l l e r in *Wallenstein's Lager,* die er de stof voor ontleende aan de preeken van pater Abraham à Santa Clara (Ulrich Megerle, humoristisch kanselredenaar, † 1709 te Weenen).

Karaal, (b a r g.), *brief.*

Karaëng, (m a l.), *vorst* op Celebes.

Karaïeten of **Karaëërs,** eene Joodsche sekte, sedert ongeveer 750 bestaande, die in tegenstelling met de andere Israëlieten (Rabbonieten) de traditie en den Talmud verwerpen, doch evenwel zelven overleveringen schiepen. Men vindt ze nog in Zuid-Rusland en in enkele andere streken.

Karak, hoofdgeld in Turkije, dat van alle niet-Muzelmannen gevorderd wordt.

Karamat, (m a l.), *heilig,* met wonderkracht bedeeld (van een persoon, gebouw, enz.), heilige plek.

Karatschi, zie *Kauli.*

Karavaan, (p e r z.), *handeldrijvend;* reisgezelschap van kooplieden, die gezamenlijk van het eene land naar het andere trekken. De naam is ook overgedragen op groote reisgezelschappen van Mohammedaansche pelgrims.

Karavanier, *kameeldrijver* bij een karavaan.

Karavansera, (perz.), publiek gebouw tot herberging van karavanen met hunne lastdieren, van *karvân* (karavaan) en *serai* (groot gebouw); fr. *caravanserail*; vgl. *Serail*.

Karavanseraskiër, (perz.), *oppasser* in eene karavansera. *Seraskiër* (z. a.), Turksch generaal. Dus spotnaam.

Karbats of **karwats,** (turksch), *bullepees* of *kameelpees*, later zweep van strooken nijlpaard-huidpezen), waarmede men in het Oosten slaven en lastdieren slaat.

Karbonkel, (wap.), acht schepters zoo geplaatst, dat ze een kruis en een schuinkruis vormen, in wier gemeenschappelijk middelpunt een edele steen staat.

Kardinaal, (r.k.), van lat. *cardinalis* = van *cardo* = *hengsel, haak*; hoogste kerkelijke waardigheidbekleeder na den Paus. Oorspronkelijk droegen dien naam alle geestelijken, welke voor vast aan een kerk verbonden *(incardinati)* waren. Later werden alleen de geestelijken aan een bisschoppelijke kerk verbonden, zoo genoemd. Ten slotte werd die naam uitsluitend gegeven aan de leden van het H. College, dat den bijzonderen raad vormt des Pausen in de aangelegenheden van het kerkelijk bestier. Bij het openvallen van den H. Stoel, kiezen de kardinalen den nieuwen Paus. Hun kleeding is rood.

Kardinaalshoed, *roode, breedgerande hoed* met afhangende zijden tressen of kwasten, dien de Kardinalen dragen; de *roode kleur* van dien hoed zinspeelt op de verspreiding van licht en warmte door de Kerk, evenals door de zon, of beduidt, dat de Kerkvorsten hun bloed voor hunne leer veil hebben.

Kardinaalshoed, (wap.), rood met 15 kwasten (1, 2, 3, 4 en 5) aan elke zijde.

Kardinale deugden (De vier —, voorzichtigheid, rechtvaardigheid, sterkte en matigheid, wijl zij als de *cardo* zijn van de overige zedelijke deugden.

Kardinalisten, partijnaam voor de aanhangers van kardinaal Granvelle, uit den tijd van de Spaansche onlusten in Nederland.

Karel de Groote (De vrouwen van —, Hamiltrude, eene arme Fransche, die hem verscheidene kinderen baarde: Desiderata, het huwelijk met deze was onwettig, Karel de Groote werd hierover door paus Stephanus berispt, hij verliet dan die vrouw weder; Hildegarde, Fastrade (dochters van den Saksischen graaf Rudolf) en Luitgarde, eene Duitsche; Maltegarde; Gersuinde, eene Saksische vrouw; Regina en Adalinda.

Karembong, (mal.), *sluier* voor vrouwen.

Karena Allah, (mal.), *om Gods wil*.

Karikatuur, zie *Caricatuur*.

Karkatjie, (afr.), *ontsteking aan het ooglid*.

Karkoer, (afr.), *bitterappel*, eene vrucht als een meloen.

Karlemagne spelen, *door geweld den baas blijven*; men vertelt van Karlemagne „'t is maar een vertel-selke", van den grooten keizer, die de oude fiere klocke Saksers niet temmen kon met de wapenen, dat hij een beter middel vond; hij zou maar de kleine verneukelde knapen laten opgroeien; en dreigde de „kerel" boven de 6 voeten te groeien, hij moest maar den kop af; zoo . . . bleef Karel meester. *(Vlaamsche verklaring)*.

Karlemagne = Charlemagne, de hybridische koppeling van fr. *Charles* en lat. *magnus*, eigenl. *Carolus magnus*, Karel de Groote. De uitdrukking luidt ook: *Charlemagne spelen*.

Karlisten, zie *Carlisten*; ook de aanhangers van Karel X van Frankrijk, 1824—30.

Karlsbader besluiten, *verordeningen*, in 1819 op een congres van ministers te *Karlsbad* vastgesteld. Ze strekten zich o. a. uit tot het toezicht op de universiteiten met betrekking tot

den geest der hoogleeraren en studenten; tot de censuur van tijdschriften; en waren in het algemeen van zeer reactionnaire strekking, weshalve ze de blijde verwachtingen vernietigden, welke men sedert de afwerping van het Fransche juk omtrent de vrije ontwikkeling der Duitsche volkeren koesterde. In 1848 zijn ze opgeheven.

Karma, bij de Buddhisten de vrucht, het *resultaat* van het aardsche leven van een individu, die onmiddellijk het aanzijn geeft aan eene nieuwe vorming der vijf skandha's (z. a.), waardoor echter niet eene voortzetting ontstaat van den gestorven, opgelosten individu, maar waardoor een ander, nieuw wezen tot bestaan komt, niet bepaald op aarde, maar mogelijk ook in een van de vele hemelen of hellen, waarvan het Buddhisme spreekt.

Karmel, gebergte in Palestina aan de Middellandsche zee, beteekent *boomgaard*, tuin met boomen en struiken bezet. 2 Kon. II : 25; IV : 25; Jes. XXXV : 2, Amos I : 2, IX : 3; Jer. XLVI : 18, enz. Uit hebr. *kerem* = akker met edele planten bezet, wijngaard, met (vermoedelijk) verkleinwoordje *el*.

Karmelieten, de monniken van den berg *Karmel* waar hun eerste klooster stond, dat *Elias* heette, naar den profeet Elia, die zoo heftig den Baälsdienst bestreed (1 Kon. XVIII : 1). In den tijd der Kruistochten werd deze orde ook naar Europa overgebracht.

Karmenatjle, (afr.), *karbonade*.

Karmijn of **karmozijn,** donkerroode *kleurstof* gemaakt van het *carmes* of *kermes*-insect; thans door de cochenille vervangen.

Karneval, feestelijkheden op den laatsten dag vóór de Vasten, dus op Vastenavond. Vroeger duurde de karnevalsvreugde drie dagen: Vette Zondag of Groote Vastenavond, Maandag of Kleine Vastenavond en Dinsdag of Leste Vastenavond. Ze vervingen feesten van heidenschen oorsprong en werden in 743 op het concilie te Leptines verboden — maar niet afgeschaft. Oorsprong van het woord niet met zekerheid bekend.

Karoledans, in de 14e eeuw een dans, enkel voor dames, beschreven in „de Roos van Dekama" elfde hoofdstuk.

Karoo, (afr.), *woestijn*, steenachtige bodem, bedekt met laag, dun struikgewas.

Karsaai, wollen stof voor kleedingstukken, van eng. *Kersey*, eene plaats in Suffolk, waar de wol het eerst vervaardigd werd.

Kartätschenfürst, *bijnaam*, aan prins Alfred zu Windischgrätz (1787—1862) gegeven door de bevolking van Weenen, nadat hij in 1848 tot betengeling van den optocht, daar zoo heftig was opgetreden. Zie *Der Mensch fängt erst beim Baron an.*

Kartelig, (wap.), zie *Getinneerd*.

Kartelrand, de kant der muntstukken, wanneer men hem voorzien heeft van rechthoekig loopende inkervingen of kartels, zooals bij het tienguldensstuk, de stukken van 50, 25, 10, 5, $2^1/_2$, 1 en $^1/_2$ cent.

Karthuizers, *monnikenorde*, gesticht in 1086 door St. Bruno van Keulen, die met zes metgezellen zich terugtrok naar de eenzaamheid van *Chartreuse* bij Grenoble.

Kartoffelkrieg, (hgd.), *aardappeloorlog*, naam, door het Duitsche volk aan den Beiersehen Successie-oorlog van 1778 gegeven, omdat de soldaten daarin niets anders te doen hadden dan aardappelen te schillen en pruimen te eten; vandaar wordt ze ook wel *Zwetschen-Rummel* (z. a.) genaamd.

Kartoffelmuse, (hgd.), *aardappelmuze*, de vrouwen die in de kazerne de aardappelen schillen.

Karwats, zie *Karbats*.

Karwijer, (afr.), *ambachtsman*.

Karyatiden, zie *Caryatiden*. Te Karya (in den Peloponnesus) werden optochten en dansen der Lacedaemonische (Spartaansche) maagden ter eere van Artemis (Diana) gehouden; vandaar

gr. *karyatizein* = den Dorischen dans op het feest van Artemis Karyatis dansen (Lucianus). Vermaard waren de *Karyatidae* = dienaressen van Diana, gebeeldhouwd door Praxiteles (omstr. 350 v. C.), waarvan Plinius spreekt.

Kascheren, (joodsch-duitsch), iets *kascher* of *koscher* doen zijn, in het bijzonder: vaatwerken voor Joodsch ritueele spijzen geschikt maken.

Kascher, zie *Koscher*.

Kasenbraaier, (mil.), *militaire dandy; iemand, die veel verteringen maakt of bluft.*

Kaserne (Eine grosse —, (hgd.), *een groote kazerne.* Hoewel veeleer in den nieuweren datum op de stad Berlijn toegepast, zeide Alfieri (1749—1803) reeds in zijne autobiographie, bij de bespreking van het bezoek, dat hij haar in 1770 bracht, dat zij hem „als eene groote kazerne", en geheel Pruisen „als een reusachtig, onafgebroken *corps de garde*" was voorgekomen.

Kasje, eng. *cash* (= baar geld, geld in kas), in Indië koperen munt ter grootte van een duit; ook Japansche en Chineesche *pitji's* (z. a.) of *tsien* bestempelen zij met dien naam.

Kaskenade, zie *Gasconnade*.

Kaskene, (barg.), *drinken.*

Kaskien, zie *Kassekien*.

Kasoet, (mal.), Chineesche schoen of pantoffel, Chineesche slof; ook, hoefijzer, wielband.

Kasoer, (mal.), *bultzak*, matras, gevulde zitting.

Kassekien, *vrouwen-opperkleed*, einde 18e eeuw, dat tot even over de knie reikte. — van taf. gebloemd sits en van stijve zware zijde. Men had kassekiens met kransjes of met *ezelsoortjes* (z. a.), naar gelang van de wijziging der mouw. Thans is *kaskien* of *kaskijn* een pronkjak met zeer langen schoot, onder de Noord-Holl. boerinnen. Van fr. *casaquin*, en dit van ital. *casachina*, verkleinvorm van *casacca* (reisrok, overrok). Kiliaan heeft *kasack*, *kasjack*, en *kajack*. Gr. *kasas* of *kasos* = kostbaar paardedek, dus ruig geweven kleed.

Kassenstuk, (toon.), *Hoogduitsch* plat uitgesproken, gebruikt ter aanduiding van een tooneelspel, dat volle zalen maakt en dus goed voor de *kas* is; van hgd. *Kassenstück*.

Kasslan, (mal.), *jammer, spijt, medelijden.*

Kast, (mil.), *strafkamer.*

Kast, (stud.), *kamer.*

Kasta, (afr.), *kwasi, kwansuis.*

Kastagnetten, (muz.), sp. *castañuetas*, eenvoudig klapperinstrument in Spanje en Beneden-Italië, bestaande uit twee stukjes hard hout in den vorm van halve kastanjes, die met een koord verbonden aan de duimen bevestigd zijn en tegen elkaar geslagen worden.

Kasteel, (wap.), *drie torens* door muren verbonden, de middelste met poort; er komen echter ook andere vormen voor.

Kastemakerspand (Het —, (voormalig) huis in de Kalverstraat te Amsterdam, op den hoek van de Oliesla gersteeg (over den Heiligenweg), waar de schrijnwerkers en kastenmakers gemaakte stukken ten verkoop brachten.

Kastenstelsel, zie *Kaste;* fig. indeeling des volks in *standen* of *partijen*.

Kastie, de Amsterdamsche benaming voor het balspel, in verband met *kaatsen* of eng. *to cast* = gooien.

Kasuifel, (r.-k.), het opperkleed des priesters als hij de Mis opdraagt, van *casula* (letterl. *huisje, hutje*). In vroegere tijden was het een groote mantel, die van alle kanten tot op den grond afhing, alleen van boven was een opening voor het hoofd, vandaar den naam *casula*, ook werd het om zijn wijden omvang *planeta* genoemd van het Grieksch *planaomai*, dat *omzwerven* beduidt, waarvan *planètès*, *planeta*. Het werd van weerszijden opgenomen en op de armen des priesters gelegd. Later heeft men de zijkanten uitgesneden en is het aanmerkelijk verkort. Van dien vroegeren vorm is nog de gewoonte overgebleven om als de priester wierookt of knielt het Kasuifel op te heffen.

Kat, (barg.), *geldriem.*

Kat, (wap.), zie *Eenhoog.*

Kat met negen staarten, zie *Cat o' nine tails.* Voor *reeen* lees *reepen.*

Katachresis, gr. *misbruik;* naam voor 't verkeerd of oneigenlijk gebruik van een woord, bijv. een *gouden oorijzer,* een *stalen halsijn,* een *menschopeisschen* e. a.

Katafalk, *overdekte lijkbaar,* waarop in vorstelijke paleizen of kerken bij lijkplechtigheden de doodkist is geplaatst; waarschijnlijk van romaansch *catar* = aanschouwen en ital. *palco* = balk; derhalve: houten gevaarte, dat het aanschouwen (van het tentoongestelde lijk) gemakkelijk maakt.

Katalekten, *bijeenverzamelde fragmenten of geschriften;* sedert de 4e eeuw eene verzameling van veertien kleinere, aan Vergilius toegekende gedichten.

Katalektisch, *onvoltallig, onvolledig;* een vers, waaraan in den laatsten voet een of meer lettergrepen ontbreken, bijv. een gedeelte der laatste arsis (z. a.), of thesis (z. a.). *Akatalektisch* (= niet onvoltallig) is een vers, dat met volle voetmaten eindigt, zoodat er geene lettergrepen overblijven. *Brachykatalektisch* (= kort-onvoltallig) of afgekort, is een vers waaraan een voet ontbreekt. *Hyperkatalektisch* (= overvoltallig) een vers waarin na de laatste maat nog eene lettergreep overblijft. Gr. *katalèktikos* = eindigend; van *katalèg-ein* (ophouden, een einde nemen, bij iets blijven staan).

Katalèxis, (gr.), de laatste versvoet, waaraan één of meer lettergrepen ontbraken; zie *Katalektisch.*

Kataphilus, naam van den *Wandelenden Jood* (z. a.).

Katechetische methode, methode van onderwijs door middel van vragen en antwoorden, waarvan reeds Socrates zich bediende; zie *Socratische methode.* Vanhier dat de *katechisatie* wel op sommige dorpen de *vragenschool* of *vragenkerk* heet.

Katechismus, korte, populaire handleiding tot eenige wetenschap of godsdienstleer, in vragen en antwoorden. Zoo schreef de Zutfensche predikant Johannes Florentius Martinet († 1795) zijn zelfs in het Japansch vertaalden *Katechismus der Natuur.* Van de handleiding voor het volksonderwijs in den godsdienst, zijn Luthers Groote en Kleine Katechismus en de (Gereformeerde) *Heidelberger Katechismus* de meest beroemde. Van gr. *katèchismos* = onderricht; later elementen van den christel. godsdienst.

Kategorische imperatief, *onvoorwaardelijk bevel,* gebod der zedelijkheid, komt het eerst voor in Emanuel Kant's *Grundlegung der Metaphysik der Sitten,* in 1785 te Riga verschenen; *plichtbesef* (als zielkundig verschijnsel), innerlijke gebondenheid aan wat men als zedelijk goed heeft erkend; onvoorwaardelijk plichtgebod of het hoogste zedelijk beginsel, dat onafhankelijk van alle persoonlijk belang, gebiedt of verbiedt.

Katel, (afr.), *wieg, ledikant.*

Kater, (stud.), eig. Hoogd. *haarpijn.*

Katharen, zie *Cathari.*

Kathederblüten, (hgd.), *katheder-bloesems,* humoristische in- en uitvallen van een hoogleeraar, die in zijn katheder afgetrokken of onnadenkend doorbabbelt zonder slot of zin. Komen ze in boeken of nieuwsbladen voor, dan noemt men zulke flaters *Stilblüten.*

Kathedersocialist, iemand, die socialistische stellingen verkondigt en er redevoeringen over houdt, zonder ze met geweld in praktijk te willen brengen; naam, door Heinrich Bernhard Oppenheim, in zijn werk *Kathedersocialismus* (1872), het eerst toegepast op de jonge professoren in de staathuishoudkunde, naar aanleiding van een feuilleton *Pamphletliteratur,* opgenomen in de *Nationalzeitung* van 20 April 1872.

Kathedraal, (r.-k.), *kerk,* waaraan de bisschoppelijke zetel of *kathedra* verbonden is.

Katholicon, (g r.), *katholicon iâma* = universeel geneesmiddel.

Katholiek, gr. *katholikos* = algemeen, het geheel betreffend, dus: *Katholieke Kerk* = algemeene Kerk, naar de bestemming des Christendoms als wereldgodsdienst. Sedert de 2e eeuw de Kerk, die aan de Apostolische overlevering vasthoudt en het rechtzinnige geloof beliidt, tegenover de buiten haar bestaande ketterijen. Na de scheuring tusschen de Oostersche en Westersche kerk in 1053, maakten beide kerken in dezen zin op den naam van *Kath. Kerk* aanspraak; doch inzonderheid de Roomsche eigent dien naam zich toe.

Katholiek (De —,
Alfonsus I, koning van Asturië, die dezen naam van Gregorius I (590—604) kreeg.
Ferdinand V van Arragon († 1504), wegens zijne verdrijving van de Mooren uit Spanje in 1491.
Isabella van Castilië, zijne echtgenoot wegens ditzelfde feit en wegens haar ijver voor de instelling der Inquisitie. De koning van Spanje draagt nog steeds den titel van Allerkatholiekste Majesteit.

Katholiek Latijn, *monnikenlatijn.* De monnik der Middeleeuwen noemde de Romaansche talen *markttaal.*

Katjes, kleine schelpjes *(cypraea moneta)* in Afrika en Indië als *kauris* voor geld gebruikt, en in ons Vaderland tot versiering der hoofdstellen van paarden en als speelpenningen onder den naam van *zagetandjes, kentjes, biergjes* = varkentjes (Friesland) gebezigd.

Katjoeng, (m a l.), *jongen.*

Katjoongboontjes, *boontjes* waarmede de Balineezen soms hunne geweren laden, als zij iemand niet in eens, maar langzaam folterend willen doodschieten. *Katjotoeng* (m a l.) = boom.

Katknuppelaars, spotnaam voor de bewoners van Irnsum, bij Sneek, en en ook van Boxum, bij Leeuwarden.

Katoen, zie *Katon.*

Katoenstad (De —, *Manchester,* als het middenpunt der Engelsche katoenfabrikatie.

Katôn of **katân,** (h e b r.), n. h e b r. *(katoun, katon)* = klein. In de uitdrukking *houd je maar katoen!* is *katoen* een verhollandsching van h e b r. *katon: houd je maar wat klein, wat nederig.*

Kats, (a f r.), zie *Cat o' nine tails.* Vandaar: iemand *katsewink* slaan, d. i. *lam* slaan, afbeuken.

Katten, spotnaam voor de inwoners van Baard bij Sneek.

Kattenkroeg, spotnaam voor *melkhuizen,* waar *melk,* de kattendrank bij uitnemendheid, gedronken wordt, dus eigenlijk: *kroeg voor katten.*

Kattenrug (Een — zetten, (s t u d.), *een onderdanige houding maken.*

Kattenvreters, spotnaam voor de bewoners van Kollum bij Dokkum.

Katti, zie *Pikol.*

Katterig, onaangename physieke toestand, den dag na een drinkgelag, de zoogen. *haarpijn.*

Katwijksche Woltemade (De —, eeretitel van den schelpenvisscher Willem Rammelzwaal Gzn., die tot driemaal toe onverzaagd de kokende zee (bij den storm begin Dec. 1895) te paard inreed, en telkens een drenkeling greep, dien hij zoo vlug mogelijk aan wal bracht; naar Woltemade, die op deze wijze aan de Kaap van Goede Hoop zevenmaal twee mannen redde en de achtste maal omkwam, toen een derde man zich aan den teugel van het paard vasthield.

Katzenjammer, (h g d.), *katterigheid,* gevoel, dat iemand heeft, die den vorigen avond veel gedronken heeft; vgl. „zoo misselijk als een kat". Zie *Kater.*

Kauli, naam, welken men in Azië, aan deze zijde van den Indus, aan de

Zigeuners geeft. Men verklaart dit als „uit Kaboul"; 't zal echter wel hetzelfde wezen als *Kale* (zie Aanh.). Insgelijks *Karatschi*.

Kauscher, zie *Koscher*.

Kauris, zie *Katjes*.

Kauvert, (barg.), *hoed*.

Kauwen, (barg.), *rooken*.

Kavatine, (muz.), it. *cavatina, carata*, lyrische solo in de opera, eenvoudiger en meer het lied naderende dan de aria.

Kaveling, de kleinere hoeveelheden waarin een groote partij roerend of onroerend goed wordt verdeeld bij boedelscheidingen, veilingen enz.

Kavem, *dorpsgeestelijke* te Solo of Soerakarta (hart van Java), dessa-geestelijke. Om als *kavem* op te treden moet eigenlijk iedereen den graad van *santri* bereikt hebben door bestudeering van eenige leerstukken en gebeden. Doch een *hadji*, die van Mekka terugkeert, acht dit gewoonlijk niet noodig.

Kaviaar voor het volk, vertaling van eng. *caviare to the general* (z. a.).

Kawa, (mal.), *koffie*.

Kawa-kawa, (mal.), *spin*.

Kawsa (Al —, Mohammed's geliefde kameel, die in aanbidding op zijne knieën viel, toen de profeet het laatste artikel van den Koran aan de verzamelde menigte te Mekka voorlas. Dit is een van de dieren, die in het Mohammedaansche paradijs worden toegelaten. Zie *Kameel*.

Kazike, officiëele titel van den bestuurder van een Indianen-dorp in Mexico.

Ken (Een huishouden van —, *een Chineesch huishouden*, waarin orde ontbreekt. De spreekwijs is door Janmaat overgebracht, die de Maleiers op Java den Chinees *Orang-Kee, Orang-Kea* hoorde noemen, en daarom ook gewoon is elken Chinees met den naam *Kea* of *Kee* aan te spreken.

Kearnylten, *communisten*, vooral onder de werklieden; naar Denis Kearny, een communist van 1870, die in den omtrek van San Francisco een tijdlang een zekeren aanhang had.

Keber of **kewer,** (hebr.), *graf*, meerv. *kebaôm* of *kebaröth*; n. hebr. *kewerous* = graven. Vandaar n. hebr. *beit ha-kewerous*, huis der graven, Joodsche begraafplaats.

Kebon, (mal.), *tuin*.

Kedl, (mal.), *manwijf*, eene vrouw, die als een man is en doet, ook een man, die zich als eene vrouw kleedt.

Kedjoeroeang, (mal.), titel van den vorst van Melaboch en van Lepong.

Kee, zie *Kea*.

Kee, (k. m. a.), *politiekamer*.

Keel, (wap.), *rood*, nieuw-fr. *gueules*, eng. *gules*. In het graveeren uitgedrukt door loodrechte lijnen; van *gueule* = muil van den leeuw.

Keep, (mil.), *shako*, van fr. *képi*.

Keep my memory green, (eng.), *houdt mijne nagedachtenis groen* (frisch en in eere). Wensch van Charles Dickens, die een gedenkteeken afwees, maar zich eene onsterfelijkheid verlangde hierin bestaande, dat men in den geest, welken zijne geschriften ademen, gezind en werkzaam zou zijn.

Keep your powder dry, (eng.), *houd je kruit droog*, een woord toegeschreven aan Cromwell, in een toespraak tot zijn soldaten even voor den slag; het geheel luidde: *Put your trust in God, and keep your powder dry*.

Keeper, (eng. sportt.), *houder van ballen*, bij een footballmatch.

Keeper (Lord —, of **Keeper of the Great Seal,** (eng.), *de grootzegelbewaarder*.

Keeper of the Privy Seal, (eng.), *de geheimzegelbewaarder*.

Keer me goffie, (barg.), *ik kom in vrijheid.*

Keeren, (mil.), een bewerking om iemand, die te bed ligt, den stroozak onder het lijf weg te halen (een militaire aardigheid). Ook: *studeeren.*

Keerlen God (Der —, naam van Floris V graaf van Holland († 1296), hem door den adel gegeven, omdat het volk (de keerlen) hem vergoodde, als hun beschermer tegen den adel.

Keezen, spotnaam voor de Patriotten; later door henzelven als partijnaam aangenomen. De oorsprong van den spotnaam Kees ligt in het duister. Zeker moet niet aan Corn. de Gijselaar gedacht worden. Ook andere Cornelissen of Keezen zijn er met de haren bijgesleept. Wijnne acht het waarschijnlijk, dat de naam in Delft ontstaan is, waar aan het hoofd van het exercitiegenootschap een kapitein stond, wiens hoofd bijzonder op den kop van een *keeshond* moet gelijken hebben. Zoo kan men er toe gekomen zijn eerst al de leden van dat genootschap, en eindelijk al de patriotten *Keezen* te noemen. 't Is mogelijk. Doch *keeshonden,* toen veel meer algemeen dan nu, zijn *nijdige keffers,* en het zou kunnen zijn dat de Oranjeklanten er onwillekeurig toe gekomen zijn, de rumoerige en hun overal aanblaffende *patriotten* met dien naam te betitelen. Hoe het zij, de naamsoorsprong is onzeker.

Kefir, melk, die door een korrel gerst aan het gisten is gebracht.

Kegel, (k.m.a.), *onreine adem.*

Kegelen, (k.m.a.), van *onreinen adem* doen blijken bij het spreken.

Kegeljongen, (mil.), *kleine tamboer.*

Kehilloh *(kehillah),* hebr. = *gemeente, verzameling.*

Kelentrekkers, spotnaam voor de bewoners van Amersfoort. In 1661 liet zekere Meester of de Meyster, een zonderling, die op eenigen afstand buiten de stad eene buitenplaats had, eene kei van verscheidene M³ in oppervlakte, die hij daar had opgegraven, naar de stad overbrengen; om monument te zijn voor den tusschen ons land en Portugal gesloten vrede. Vandaar het woord „keientrekkers".

Kell, (afr.), *hoed, steek.*

Kelle, (barg.), *flesch.*

Kelledge, (barg.), *flesch.*

Kellen, het werpen met platte steentjes over de oppervlakte van het water, zoodat ze eenige malen opspringen, ook *kiskassen* en *scheren* geheeten. Reeds bij de Romeinen bekend *(jactatio testarum),* en nog een gelief koosd vermaak onzer jongens.

Kein Mensch muss müssen, (hgd.), *geen mensch moet moeten,* zegt Nathan in Lessing's *Nathan de Wijze* I, 3, tot den Derwisch, als de laatste getuigt, dat hij tegen zijn zin des Sultans schatmeester werd, omdat het met zijne beginselen streed; Nathan bedoelt, dat niemand zich aldus door de omstandigheden mag laten beheerschen.

Keine Ruh bei Tag und Nacht, (hgd.), *nimmer rust bij dag of nacht,* oorspronkelijk *Notte e giorno faticar* uit *Don Juan,* opera van Mozart, tekst van den Abbate (abt) da Ponte; woorden van Leporello, I, 1, die buiten staat te wachten, terwijl zijn meester Don Juan het huis van den gouverneur (commandeur, comthur) is binnengeslopen om diens dochter Anna het hof te maken.

Keisleepers, variant op den spotnaam *Keientrekkers* (z. a.).

Keizerin van Europa, vroegere eernaam van Amsterdam, wegens haren toenmaligen wereldhandel.

„Zij, die als Keizerin de kroon draagt van Europe." Vondel.

Keizers vriend niet (Hij is des —, hij staat met de staatsmachten, met de burgerlijke overheid niet op den besten voet. Ontleend aan Joh. XIX : 12, waar vermeld wordt, dat de Joden

den Rom. stadhouder vrees zochten aan te jagen, bij zijne pogingen om Jezus vrijlating te bewerken.

Keizerskroon, sieraad van het Amsterdamsche wapen; Amsterdam schoot Maximiliaan groote sommen voor, en verwierf daardoor vele privilegiën, waaronder het recht om de *Keizerskroon* boven haar wapen te voeren.

Kekkelbek, (a f r.), *babbelaarster.* Van *kakelen.*

Kĕlabang, (mal.), *duizendpoot.*

Kelamboe, (mal.), *gordijn, voorhang.*

Kelderwissel, (hand.), *valsche wissel met verdichte namen.*

Kelew, (h e b r.), *hond,* meerv. *kelawim.*

Kĕlewang, (mal.), *inlandsch zwaard.*

Kelk, (w a p.), *kleine beker,* onversierd en zonder deksel, wel te onderscheiden van wijnkelk (z. a.).

Keloloh *(kelalah),* h e b r. = *vloek, verwensching.*

Kĕlontong, (mal.), *rammelaar,* ook Chineesche marskramer, die zijne komst door zulk een rammelaar aankondigt.

Kelpie of **kelpy,** in de Schotsche mythologie een watergeest, in den vorm van een paard, niet ongelijk aan de Ierssche *Phooka* (z. a.).

Kema tjuko, (plat mal.), *waar ga je heen?*

Kemala-partij, aanhangers van den Pretendent-Sultan van Groot-Atjeh, die te Kemala verblijf houdt.

Kĕmamang of **Kĕmang,** (mal.), *dwaallichtjes,* beschouwd als geesten.

Kembang djeroek (of djeroek), (mal.), *djeroekboom in bloesem. Kembang* = bloem; *djeroek* = kleine vrucht, waaruit men frisch vocht perst, evenals uit onzen citroen.

Kemel (Het is lichter dat een — ga door het oog van eene naald, dan dat een rijke ingaan in het koninkrijk Gods, Matth. XIX : 24. — In den Koran vinden wij eene gelijksoortige uitdrukking: „De goddelooze zal de poorten des hemels gesloten vinden; evenmin als een kemel door het oog van een naald gaat, zal hij binnentreden." Ook in den Talmud, maar die noemt een *olifant.* De *nauwe ingang eener spelonk* wordt door den Arabier met het *oog eener naald* vergeleken. Er is dus geen grond, om voor *kamèlos, kameel,* te lezen *kanilos, kabal.*

Kemels doorzwelgen en muggen uitzijgen, d. i. *uitzifften;* nauwgezet zijn in kleinigheden en geweteloos in belangrijke zaken; naar Matth. XXIII : 24.

Ken of **Klun,** (m y t h.), eene Egyptische godin, gelijk aan *Venus* bij de Romeinen. Zij wordt voorgesteld als staande op een leeuw; en met twee slangen in de eene en een bloem in de andere hand.

Ken u zelven, zie *Gnôti seauton.*

Kendak, (m a l.), persoon met wie men een ongeoorloofden geheimen omgang heeft.

Kendang, (mal.), *maleische trom.*

Kendyr, *plant* in Turkestan, waarvan de vezels gebezigd worden voor het bereiden van papier.

Kenja, (mal.), *maagd;* gewoonlijk (laag mal.) *prawang* (z. a.); ook *kauwen,* en wat voor het kauwen bestemd is.

Kenners, na de afschaffing van het houden der zoogenaamde *stille waerheit* (zie *Waerheit*), diegenen, ingevolge wier getuigenis door des Graven of des Hertogs amptman het recht werd uitgeoefend; zie *Kenning.* Middeleeuwsche rechtspleging.

Kenning of **kennis,** (m i d. n e d.), in de steden, iets dergelijks als de *waerheit* (z. a.) op het platteland. Hier onderzochten de schepenen geschillen en wezen vervolgens vonnis. Van de *waerheit* was de *schepenkennis* hierdoor onderscheiden, dat de

schout, de vertegenwoordiger van den Graaf of Hertog, er geen deel aan nam. Bij de *kenning* moesten de schepenen getuigen; hadden zijzelve de zaak niet bijgewoond, dan konden zij zich op betrouwbare getuigen *(legales homines)* beroepen. De rechtstermen, daarbij gebezigd, doen steeds denken aan kamp, als *ultima legis ratio*. De *kenning* kwam alleen tot stand krachtens eene overeenkomst tusschen partijen; de *waerheit* daarentegen, behalve in Kennemerland, ook *tegen* den zin der partijen. De mededeeling van den uitslag der *kenning* was ingewikkeld een vonnis. *Kennis* beduidde eertijds ook *getuige*.

Kennis (Hij heeft van den boom der — gegeten, bij is uit onwetendheid ontwaakt, tot een helder inzicht gekomen, gebezigd, met eenige ironie ten opzichte van hen die nog goedgeloovig of in ontwikkeling achterlijk zijn. Ontleend aan Gen. II : 9; III : 5, 6, 22, waarbij men ten onrechte eene *algemeene* beteekenis geeft aan iets wat eigenlijk maar op een bijzonder gebied betrekking heeft; want niet van de kennis in 't algemeen, noch van eenig vak van wetenschap, maar alleen van de kennis *des goeds en des kwaads* is Gen. t. a. pl. sprake.

Kennst du das Land wo die Citronen blüh'n, (hgd.), *kent gij het land, waar de citroenen bloeien*. Eerste strophe van het lied *Mignon* uit Goethe's *Wilhelm Meisters Lehrjahre* III. 1. In de opera comique *Mignon* van Ambroise Thomas († 1894), welker tekst door Michel Carré en Jules Barbier uit dien roman is getrokken (den 17den Nov. 1866 voor het eerst opgevoerd), is het schoone lied schier woordelijk weergegeven en leeft zoo ook bij niet-Duitschers als: *Connais-tu le pays où fleurit l'oranger* voort.

Kenotaphium, (gr.), *ledig grafteeken;* een grafmonument, waar geen lijk in ligt; hetzij omdat het lijk niet gevonden, of elders begraven is; hetzij omdat de persoon bij zijn leven iets zoodanigs stichtte.

Kent (H. maagd van —, zie *Heilige* en *Holy*.

Kenta, (afr.), *uitgeput*, bij het spel.

Kentongan (De — slaan, *alarm slaan;* mal. *kentongan* = uitgehold blok of boomstam, die hangt en waartegen men met een stok slaat, om gerucht te maken.

Kepala kampong, (mal.), *dorpshoofd*.

Kepang, (mal.), *vlecht*, vlechtwerk van bamboe.

Kêpek, (mal.), *reismaad* of *doos* van de schutbladeren van een palmsoort en van bamboe en rotting gemaakt.

Kêpeng, kleine munt in den Indischen archipel, de gewone pasmunt bij den inlander; zes stuks = 1 cent; 1500 stuks = één rijksdaalder. Kisten met duizenden *kêpengs* werden op Lombok uit putten gehaald na de verovering Aug./Sept. 1894 door het Nederl.-Indische leger. Zie *Haantjesdoit*.

Keper, een scherpe hoek van 60° met de punt naar boven; eene figuur, die in de bouwkunde, bepaaldelijk houtconstructie, veel voorkomt. Bij het weven vormt de bijzondere manier van den inslag te leggen ook kepers en dus gekeperd goed. Daarom zegt men: „iets op de keper bezien" voor iets zeer nauwkeurig onderzoeken. Een dubbele katoenen keper op de mouw is als „chevron" het onderscheidingsteeken van den korporaal; een enkele gouden of zilveren dat van den sergeant, en een dubbele dat van den sergeant-majoor.

Keper, (wap.), ontstaat uit vereeniging van den r. en l. schuinbalk (z. a.), van de benedenhoeken uitgaande en midden in de bovenlijn met een punt samenkomende. Staat er echter meer dan één keper in 't schild dan zijn de beenen natuurlijk korter, en komen in een zuiver of nagenoeg rechten hoek samen; zulke kepers heeten ook *winkelhaken*.

Keperlijn, (wap.), *twee lijnen* die van de benedenhoeken uitgaande in 't hoofd samenkomen, dus het beloop van een keper vertoonen.

Keperswijze, (w a p.), — *geplaatst* heeten 2 figuren wanneer zij schuin van de benedenhoeken naar het midden der bovenlijn zijn geplaatst; — *doorsneden* heet het schild, wanneer het door een keperlijn (z. a.) in tweeën gedeeld wordt; — *verdeeld in drieën*, wanneer die verdeeling geschiedt door twee zulke lijnen, op $^1/_3$ en $^2/_3$ der hoogte van de zijlijnen uitgaande en dus ook onderling $^1/_3$ van elkander verwijderd; de hoeken zijn dan natuurlijk stomp.

Keppe noppe, (b a r g.), *stilgezwegen*.

Kēraboe, (m a l.), inlandsche *oorhanger, oorbel, oorknop*.

Keramiek, de kunst om van porselein en aardewerk vazen en potten te vervaardigen; van g r. *keramos* = *kleiaarde*, en ook, wat daarvan gemaakt is.

Keraulophon, (g r., m u z.), letterl. *hoornfluit*, Engelsche orgelstem van 8 voet, tongwerk van groote afmeting in vollen zwaren toon, t' it *keras* (hoorn), *aulos* (fluit) en *phonè* (geluid).

Kerel (Dure —, (m i l.), *remplaçant*, omdat deze veel geld kost.

Kerfstok, stok of stel van twee stokken, die bij elkaar gebracht worden zoo vaak een levering gedaan is, waarop de winkelier door een kerf de levering aanduidt. „Kerfstokken, met hun dubbel overeenkomende, verdienen geloof tusschen degenen, die gewoon zijn om de leveranciën, welke zij in het klein doen of ontvangen, op dusdanige manier te bewijzen" (art. 1924 Burg. Wetb.). Hier en daar nog in zwang. Vandaar de uitdrukking: *iets op zijn kerfstok hebben* (d. i. eigenlijk: iets schuldig zijn; want van de twee kerfstokken, behoudt de schuldeischer den eenen, de schuldenaar den anderen.

Kerk A, de *Christelijk-Gereformeerden* (eerder *Afgescheidenen*, d. i. die van de Nederl. Hervormde Kerk zich in 1834 afzonderden wegens hunne strengere opvatting van de Gereformeerde leer), voorzoover zij met de Dolecrenden (in 1892) werden vereenigd.

Kerk B, de Dolecrenden zelve.

Kerk **A** en **B** vormen te zamen de *Gereformeerde Kerken (in Nederland)*. Vele Christelijk-Gereformeerden onttrokken zich weder aan dit hun als afgedwongen verband tot de Gereformeerde Kerken, en keeren tot hunne vorige zelfstandigheid (in afzonderlijke kerkgemeenten of kerkelijke kringen) terug. Zie *Gereformeerde Kerken*.

Kerk C, degenen, die niet tot eene der bovenstaande kerken behooren, en toch *buiten* de Nederlandsche Hervormde kerk staan.

Kerk (De strijdende —, de vereeniging der belijders op aarde, van wie het heet, dat zij „strijdvoeren tegen de wereld, het vleesch en den duivel". De in dien strijd gevallenen zijn de glorie des hemels ingegaan en vormen de *zegevierende Kerk*.

Kerk (De zegevierende —, zie *Kerk (De strijdende —*.

Kerk (Oost-Indische —, in de 17e eeuw, spotnaam voor een *tapperij*, omdat voormaals ieder, die in Holland niet deugen wou, naar Oostinje ging.

Kerkdagen, (r. k.), dagen, waarop men verplicht is, Mis te hooren, doch slavelijken arbeid mag verrichten. Deze dagen verschillen voor verschillende bisdommen.

Kerk- en feestdagen, — die met * geteekend bestaan in de Lutherschc Kerk.

**Advent* = aankomst. Zoo heeten vier Zondagen van voorbereiding voor het Kerstfeest. De 4e Advent is de Zondag vóór Kerstmis.

Allerheiligen, 1 November.

Allerzielen, 2 November.

Aschdag, de Woensdag vóór den 1en Zondag in de Vasten.

St. Bartholomeus, 24 Augustus.

Beloken Paschen, de eerste Zondag na Paschen, dus de Zondag *Quasimodo*.

Besloten tijd, de tijd, waarin feestvieringen behooren nagelaten te worden, loopende van den 1en Advent tot Driekoningen en van Aschdag tot Beloken Paschen.

Broodzondag, zie *Laetare*.

**Cantate*, de 4e Zondag na Paschen.

**Dominica Palmarum*, zie *Palmarum*.

**Driekoningen*, ook *Epiphania*, 6 Januari. De komst der Wijzen uit het Oosten te Bethlehem.

**Epiphania*, zie *Driekoningen*.

**Esto mihi*, naar Ps. LXXI : 3 (Vulgata), de 1e Zondag in de Vasten.

**Exaudi*, naar Ps. XXVII : 7 (Vulgata), de 6e Zondag na Paschen.

Halfvasten-Zondag, zie *Laetare*.

**Invocavit*, naar Ps. XCI : 15, de 2e Zondag in de Vasten.

St. Jan, 24 Juni.

St. Joseph, 19 Maart.

**Jubilate*, naar Ps. LXVI : 1, de 3e Zondag na Paschen.

**Judica*, naar Ps. XLIII : 1, de 6e Zondag in de Vasten, ook *Passie-Zondag* (z. a.) geheeten.

Kruisdagen, de drie dagen, die voorafgaan aan den Hemelvaartsdag.

Kruisheffing, 14 September, herinnering aan de herovering van het kruis, onder keizer Heraclius in 628, nadat het door de Perzen was geroofd geworden.

Kruisvinding, 3 Mei, naar de legende, dat Helena in 't Oosten het echte kruis wedervond.

Laetare, naar Jes. LIV, de 5e Zondag in de Vasten; ook *Rozen-Zondag* geheeten, zijnde de dag der wijding van de *gouden Roos*, of wel *Broodzondag* naar den dagtekst van de *wonderbare spijziging* Joh. VI : 1, en vervolgens ook *Halfvasten-Zondag*. In sommige streken van Duitschland, *de Zondag van den Dood*, wijl de kinderen dan een pop, die den dood voorstelt, ronddragen en eindelijk in 't water werpen.

Maria-Boodschap, 25 Maart, de aankondiging van Jezus' geboorte.

Maria-Geboorte, 8 September.

Maria-Hemelvaart, 15 Augustus.

Maria-Lichtmis, 2 Februari, ook *Vrouwedag* en *O. L. V. Zuivering*.

Maria-Ontvangenis, 8 December.

Maria-Presentatie, of wel *O. L. V. Vertooning*; 21 November, de dag, dat Maria op haar derde jaar den Hoogepriester werd aangeboden, om in den Tempel te worden opgevoed.

Maria-Visitatie, 2 Juli, 't bezoek van Maria bij Elizabeth.

St. Michael, 29 September.

**Misericordia Domini*, de 2e Zondag na Paschen.

O. L. V. Vertooning, zie *Maria-Presentatie*.

O. L. V. Zuivering, zie *Maria Lichtmis*.

**Oculi*, de 4e Zondag in de Vasten.

Onnoozele kinderen, 28 December, de Bethlehemsche kindermoord.

**Palm-Zondag*, zie *Palmarum*.

**Palmarum*, of *Dominica Palmarum*, d. i. *Palm-Zondag*, de Zondag vóór Paschen.

**Passie-Zondag*, zie *Judica*.

Petrus en Paulus, 29 Juli.

**Quadragesima*, de 6e Zondag vóór Paschen.

**Quasimodo geniti*, de 1e Zondag na Paschen; ook *Beloken Paschen* (z. a.).

Quatember of *quatertemper*, d. i. *quatuor tempora* (vier tijden), vier jaarlijksche gestrenge vastendagen, op Woensdag, Vrijdag en Zaterdag, van 1°. de week, die begint met den Zondag Quadragesima, de 2°. de Pinksterweek, 3°. de week van kruis-verheffing, 4°. de derde week in den Advent.

**Quinquagesima*, de 7e Zondag vóór Paschen.

**Reminiscere*, naar Ps. XXV : 6, de 3e Zondag in de Vasten.

**Rogate*, zie *Vocem*.

Rozen-Zondag, zie *Laetare*.

Sacramentsdag, de Donderdag na *Trinitatis*.

Scheiding der Apostelen (Gal. II : 11), 15 Juli.

**Sexagesima*, de 8ste Zondag vóór Paschen.

**Septuagesima*, de 9e Zondag vóór Paschen.

Simon en Juda, 1, 28 October.

Transfiguratie, 6 Augustus; de verheerlijking op den berg (Matth. XVII : 2).

**Trinitatis*, Zondag na Pinksteren. Vanhier af worden de Zondagen doorgeteld tot den 4en Zondag vóór Kerstmis, d. i. den 1en Advent, die altijd valt tusschen 27 November en 2 December.

Vocem, naar Jes. XLVIII : 20, (in voce, Vulgata), de 5e Zondag na Paschen; ook **Rogate* geheeten.

Vrouwedag, zie *Maria Lichtmis*.

Zondag van den Dood, zie *Laetare*.

Kerkelijk Jaar (Het —, het jaar dat aanvangt met den eersten Adventszondag (in 't laatst van November of begin December).

Kerkhof van den Briel (Het —, benaming door de visschers tot den huidigen dag aan een gedeelte van Doggersbank (N.-Holl.) gegeven, omdat Brielle door zijne rampen ter zee in den loop der eeuwen eene treurige vermaardheid verwierf.

Kerkisme, de richting, volgens welke men in den waan verkeert, dat het Godsrijk zich enkel bevindt binnen de grenzen eener Kerk op aarde.

Kerkkandelaar, (wap.), kandelaar met drie armen.

Kerkleeraars (r. k.) **(De** — zijn die mannen die om hun zuiverheid van leer, heiligheid van levenswandel en uitstekende geleerdheid, dien eeretitel van de Kerk (Paus of algemeen Concilie) ontvangen hebben. De Roomschen tellen er 21, welke zijn in alphabetische volgorde: Alphonsus de Liguori, Ambrosius, Anselmus, Athanasius, Augustinus, Basilius de Groote, Bernardus Bonaventura, Cyrillus van Alexandrië, Cyrillus van Jeruzalem, Franciscus van Sales, Gregorius de Groote, Gregorius van Nazianze, Hiëronymus, Hilarius van Poitiers, Isidorus van Sevilla, Joannes Chrysostomus, Joannes Damascenus, Leo de Groote, Petrus Chrysologus, Petrus Damianus en Thomas van Aquine.

Kerkletter, zie *St. Elizabeth's letter.*

Kerkoen, zie *Moekims kerkoen.*

Kerkschip, *schip,* gedeeltelijk ingericht tot het houden van godsdienstoefening, gedeeltelijk voor hospitaal, dat op zee kruist ter plaatse, waar veel zeelieden of visschers zich ophouden, of langs komen.

Kerkschuit, *schuit,* die op kosten van het Rijk elken Zondag het kerkvolk van Hobrede naar Oosthuizen brengt. Bestaat reeds van 1827.

Kerkvaders (De — zijn die beroemde mannen, die door leer, OUDHEID en heiligheid uitmunten en aldus op bijzondere wijze de Kerk in hare opkomst en de verbreiding harer leer gesteund hebben. Zij worden onderscheiden in *Grieksche* en *Latijnsche,* maar gelang ze in het Grieksch of in het Latijn geschreven hebben. De *groote* kerkvaders zijn: vier *Grieksche* nl. Athanasius, Joannes Chrysostomus, Basilius en Gregorius van Nazianze, en vier *Latijnsche,* nl. Ambrosius, Hieronymus, Augustinus en Gregorius de Groote. Tot de kerkvaders behooren verder: Clemens van Alexandrië, Irenaeus, Ignatius, Gregorius van Nyssa (Grieksche) enz. alsmede Cyprianus, Hilarius van Poitiers enz. (Latijnsche) en *oneigentlijk* ook Tertullianus, wijl deze laatste in de ketterij der Montanisten is vervallen, alsook Origenes, aan wiens orthodoxie getwijfeld wordt.

Kern (Das also war des Pudels —, (hgd.), *dit was dus de kern van den hond; Goethe, Faust,* in het tooneel in de Studeerkamer, zegt Faust dit, als de poedel in de gedaante van een reizend scholast van achter de kachel te voorschijn komt; fig. *dat zat er dus achter de zaak.*

Kersdong, (jav.), *deksel, dekkleedje,* gordijn of kleed, waarmeê iets gedekt wordt; gordijn waarmede een plaats afgesloten wordt.

Kertas, (jav. en mal.). Europeesch en Chineesch papier. Waarschijnlijk overgenomen uit het Arabische *kertas.*

Kervegnen, munt van het eiland Bourbon. De drie gebroeders Kervegnen, afkomstig uit Bretagne, moesten tijdens de Fransche Omwenteling hun heil in de vlucht zoeken en trokken naar het eiland Bourbon. Een hunner begaf zich naar Oostenrijk en wisselde daar eene groote som gelds in voor kreutzers met het beeld van Maria Theresia. Deze voerde hij als munt in op Bourbon, alwaar zij nog heden den naam *kervegnen* draagt.

Kesel, (hebr.), *zilvergeld.*

Kêso-kêso, inlandsche *viool* der Boegineezen en Makassaren op Celebes.

Ketapan, (mal.), *rijstblok*, blok met uitholling, waarin de rijst voor het middagmaal gestampt wordt.

Ketapang = *Terminalia Catappa. Linn. Nos. fam. der Combretaceae.* Een hooge boom die bijna overal in Indië groeit. Het hout is eens terk bouwhout. De bast en bladeren kan men gebruiken tot looiing van leder, tot zwartverving van katoen en om inkt van te maken; de bast is als samentrekkend en harsrijk wel gewild als geneesmiddel bij spruw. De zaden zijn eetbaar en smaken bijna als amandelen.

Ketel, (wap.), groot bekken met hengsel, zonder pooten.

Ketelbom, *groote trom*, ook Turksche trom geheeten.

Ketelhaak, (wap.), het onderwetsch *hangijzer*, waaraan de ketel te vuur hing. Fr. *crémaillère* = schoorsteenhaak.

Ketelhoed, fr. *bassinet*, oudste hoofddeksel der Middeleeuwsche krijgslieden. Van boven deels rond, deels plat; in den aanvang alleen den schedel bedekkend; later in verbinding gebracht met den maliënkolder, die zich rondom aan den ketelhoed aansloot, het gezicht vrijlatend.

Ketelsteel, (mil.), *blikken steel* om het deksel van den ketel met heete spijs gevuld te kunnen vasthouden.

Keteltje, (stud.), *heete wijn.*

Ketjap, (mal.), *soja.*

Ketjij (Bintang —, (mal.), *vertrouwde*, die met de twee broeders van den leider den staf uitmaakt der hulptroepen (van ons leger op Atjeh) onder leiding van Toekoe Djohan Pahalawan, 200 man sterk (Maart 1895), aangevoerd door 40 panglima's (z. a.).

Kétjoe, (mal.), *kaas.*

Kétjoe, (jav.), *roover;* roovers die in gewapende bende, bij nacht, met openlijk geweld en met fakkellicht een huis of ook een geheel dorp overvallen. *Ketjoe-partij* = eene roofpartij door *kétjoe's.*

Ketmir, zie *Kameel.*

Ketoebim, (hebr.), *de geschreevene* (dingen), *het geschreevene.* Hetzelfde als *Hagiographa* (z. a.).

Ketoel, (mal.), *bot, stomp,* ook door kramp saamgetrokken (van pezen enz.).

Ketoet, (mal.), vroeger de verblijfplaats van den Kroomprins van Lombok te Mataram.

Ketrangan, (mal.), *inlichting,* opheldering, bewijs; van *terang* = licht, helder, duidelijk.

Ketter, al wie 't niet eens is met de stellingen der als rechtzinnig erkende Kerkleer. Uit gr. *katharos* = rein; òf omdat in den aanvang der 11e eeuw opgekomen sekten der *Katharen* (of Manichaeërs, Paterini, Publicani, Boni homines) zichzelve als *rein* beschouwden, òf omdat zij eene *heilige* gemeenschap wilden vormen, òf omdat zij de zuivering, reiniging der R.-Kath. Kerk in leer en leven, beoogden. *Katharoi* toch noemden zich in den aanvang de Novatianen (z. a.); naderhand, in de 12e eeuw en vervolgens, heette men de Waldenzen aldus. Het werd later de naam voor elken afwijker van de geijkte Kerkleer. Er wordt ook wel beweerd, dat het woord afkomt van *katara* = (gr. = *verwensching, vervloeking,* dan zou de naam dadelijk door de vijanden zijn gegeven.

Ketter (leder — heeft zijn letter, er worden nooit zoo vreemde leerstellingen verkondigd, of men tracht ze uit de Schrift te bewijzen.

Ketting-kogels, o. mil. twee kogels, door een gebogen keten vereenigd, in de wap. faasgewijs afgebeeld.

Kettingdicht, heette in de dagen der Rederijkers een dichtstuk, in hetwelk in elk couplet met het laatste woord van den voorafgaanden regel de volgende regel weêr begint. Bijv.:

Ja, gij zwichtet — met uw *zwichten*
Zwichtte ook 't magtig *Amsteldam,*
Amsteldam, waaruit u *voorraad*
Voorraad en versterking kwam.

Kettinggangers, kettingjongens, *inlandsche dwangarbeiders*, op Java. Worden thans, behalve door hun uniform in pilo, alleen onderscheiden door een ijzeren ring om hun hals, zóó wijd, dat die op hunne schouders rust. Vroeger liepen zij aan *kettingen*, vanwaar de naam nog overbleef.

Keulen (De drie Koningen van —, de drie Magiërs of Wijzen uit het Oosten, Caspar, Melchior en Balthazar, te Keulen begraven volgens de legende, en daar bijzonder vereerd.

Keurmede, andere schrijfwijs voor mnl. *coormiede*, hofrechtelijke opbrengst, nl. die van het bestehoofd op cateil (d. i. have en goed), het beste stuk uit de nalatenschap van een hoorige *(keurmedige)* door den heer krachtens zijn recht te kiezen; van *core* (keus) en *miede* (loon, geschenk); ook: geschenk op prijs, te geven of op te brengen aan den heer.

Keutjes, eig. *varkentjes*; zie *Katjes*.

Kewaere bergen, (barg.), *begraven*.

Kewoeroh, (n. hebr.), *begrafenis*. Hebr. *kebuerah*.

Kewonoh, (n. hebr.), *aandacht, oplettendheid*.

Key, (sport.), *sleutel*.

Keystone State, *hoeksteen-staat*, naam voor *Pennsylvanië*, als de middelste der dertien staten van de Unie, die het eerst de constitutie aannamen. Vgl. *Iron and Oil State, Leatherheads, Penhammites*.

Khalif, (arab.), *plaatsvervanger, opvolger*. Zie *Kalief*.

Khan, (tataarsch en turksch), een *vorst*, opperhoofd der Tataren, een Tatarenvorst; —, (perz.), een *huis*, een openbare herberg, doorgaans tot opneming van karavanen bestemd.

Khasjin Usdum, *zoutgroeve*, aan de zuidwestzijde der Doode zee. In dit „Usdum" leeft de naam Sodom van Gen. XIX : 24, 25 nog voort. Hebr. *Sedoom*, gr. *Sodoma* = verbranding, daar de stad op een vulcanischen bodem gebouwd was.

Khedive of **khidiver,** (turk.), oude, koninklijke titel, door den Sultan aan den *Onderkoning van Egypte* verleend.

Khi, (chin.), *stroom*; als uitgang in Chineesche plaatsnamen.

Khianno, (chin.), *brug*; als uitgang in Chineesche plaatsnamen.

Khille *(kehilla)*, (n. hebr.), *gemeente*.

Khitl, zie *Hethiërs*.

Khordad, (myth.), de *goede genius* bij de Perzen.

Khordad, (pers.), *Maart*.

Khors, (slavon. myth.), de *god der geneeskunde* bij de Slavische volksstammen.

Khthia, zie *Kaya Piccolo*.

Khang, (chin.), *rivier*, in Chineesche plaatsnamen.

Kibla, (arab.), *kiblato*, de streek, waarheen de Mohammedaan zich richt, als hij zijn gebeden doet. Dat was tot op Mohammed de richting, waarin de tempel te Jeruzalem lag. De Profeet echter verhief den in den zuiderhoek der Kaäba (z. a.) buitenwaarts in den muur aangebrachten, twee ellen hoogen, in zilver gevatten steen *Hadsjar-al-Iswat* (z. a.) tot *kibla*.

Kicker, (eng. en am.), *onwillig lid* eener vereeniging, iemand die weigert zich aan de meerderheid te onderwerpen, van *to kick* = slaan, achteruitslaan.

Kidang, (mal.), *ree*.

Kids, (am.), letterl. *geitjes*; de jongere leden eener politieke partij; het tegenovergestelde van *Mossbacks* (z. a.).

Kiebauwen, (mil.), *eten*.

Kiebelton, (mil.), zie *Giebelton*.

Kiekenvreter, spotnaam waarmede men de Brusselaars aanduidt. In de 16e eeuw, onder Wenceslas, hadden zich een aantal ridders vereenigd, om den hertog van Julich te bestrijden.

De ridders werden echter overwonnen, ook doordien zij hunne paarden te zwaar met leeftocht, waaronder vooral kippen (Vlaamsch: kiekens) hadden beladen (Froissard). Van toen bezigde men den spotnaam, die heden ten dage nog wordt gebezigd.

Kiekie, *kijkje*, schertsende benaming, eerst voor een slechte, daarna voor elke photographie; naar Kiek, een kermis-photograaf.

Kiekje. (stud.), *photographie instantanée*, vooral van een gezelschap in feeststemming.

Kielen! Wielen! Raad om 't land. Zeeuwsche dronk, waarmee heil gewenscht werd aan de *zeevaart*, den *landbouw* — men had toen nog *gewielde* ploegen — en de *dijken*.

Kielhalen, vroeger gebruikelijke *straf* aan boord, waarbij de overtreder aan een touw gebonden werd, dat onder de kiel van 't schip werd doorgehaald. Aan de eene zijde over boord gesmeten, ging hij onder de kiel door en werd aan de andere zijde weêr opgehaald. Soms werd dit meermalen achtereen gedaan.

Kielhouwer. (afr.), zeker boerengereedschap.

Kielrecht. (hand.), een in Frankrijk gebruikelijke *belasting*, die schepen welke voor de eerste maal een haven binnenloopen, moeten betalen.

Kielschieters, spotnaam voor de inwoners van Rotterdam.

Kielwater, spoor door 't schip in 't water achtergelaten; fig. *iemand in zijn kielwater zeilen* = hem op de hielen volgen.

Kienspel, in 1620 te Genua uitgevonden *getallen-loterij*, ook *Lotto* genoemd; maar *quinque* (vijf), omdat er telkens vijf getallen uitgetrokken werden. Kwam iemands getal uit, dan kreeg hij 15maal zijn inzet terug. Het *kienspel* is tegenwoordig een kinderspel, en bestaat uit een zeker aantal kaarten van vele getallen voorzien en uit 90 dopjes, met cijfers, die bij elkander in een zak gedaan worden, en waaruit de nummers getrokken worden. De getrokken getallen worden op de kaarten met een glaasje bedekt, en wie er vijf naast elkander bedekt heeft, roept *kien!* De 2, 3, 4, 5 heeten in dit spel *ambe, terne, quaterne, quine* of *kien*.

„Kiep-kiep" roep, (afr.), *„houdt den dief" roepen*, van eng. *to keep* (houden).

Kiepmannetjes of **kjepmankes,** spotnaam voor de inwoners van Lilst bij Sneek, naar koekjes of mopjes van dien naam, die vooral daar gebakken worden.

Kiereboe, *plezierrijtuig* voor meer dan zes personen, voor buitenpartijtjes; kwam in de tweede helft der 18e eeuw in gebruik, en bleef zich handhaven tot ongeveer 1830.

Kiervogel, (k. m. a.), *cadet, die sterk studeert*, zooals (stud.) *collegehengst* (z. a.).

Kieschoppers, (barg.), *zakkenrollers*.

Kietenbal, de lederen met koehaar gevulde bal, waarmede gekaatst wordt; afkomstig van „kiept den bal!" d. i. houdt hem in 't oog en vangt hem! *Kiepen* beteekent vangen, en de vangers zijn de *kiepers*. Vgl. het Eng. werkw. *to keep*.

Kikkar, (hebr.), uit *kirkar* = *cirkel*, syr. *kakrôb*. *Talent*, nl. Hebreeuwsch gewicht, van steen (Lev. XIX : 36); van boven uitgehold, om het op de juiste zwaarte te brengen. Zulks blijkt uit een n°. 1892 in den omtrek van Jeruzalem gevonden steen, wegend 42,12 kilo, en wel een koningsgewicht (2 Sam. XIV : 26, letterl. *steen des konings*), te oordeelen naar de inscriptie, die nog ontraadseld kon worden: „3000 sikkelen van koning David"; derhalve, een talent (z. a.); vgl. Exod. XXXVIII : 25, 6. Die steen dagteekende alzoo uit de 8e of 9e eeuw v. C.

Kikkerbil, een stuk *hout* bij den scheepsbouw in gebruik; vandaar: de *kikkerbilsluis* bij de Kalkmarkt te Amsterdam.

Kikkeren, (k. m. a. en stud.), straf aan baren (nieuwelingen) opgelegd: *roodspringen op de hurken.*

Kikman (De — der promotie, (stud.), de eigenaar van het hôtel, waar de partij gegeven wordt.

Kiku, de nationale en algemeen beminde *bloem* van Japan, die ook in ons land wordt aangekweekt onder den naam van *Chrysanthemum.*

Kikymora, (slavon. myth.), de god van den nacht en den slaap.

Kimmelen, (barg.), *drie.*

Kimmiere, (wap.), *helmteeken,* fr. *cimier.*

Kimono, *lange rok* der Japansche balletdanseressen, vervaardigd uit zoo doorzichtige stof, dat men de vormen van het lichaam kan onderscheiden. Voornaamste mannen- en vrouwenkleedingstuk in Japan.

Kimpett, (joodsch-duitsch), *kraam,* van hgd. *Kindbett.*

Kin, (barg.), *ja.*

Kinang, (mal.), een gereed gemaakte *betelpruim.*

Kind des doods (Hij is een —, hij verkeert in levensgevaar, zijn laatste uur is geslagen; naar 2 Sam. XII : 5.

Kind ('t — verdrinken, *roodlijke partij,* onmiddellijk na de geboorte van een kind. De buren kwamen dan in 't kraamhuis, en zongen en dansten met muziek.

Kind van Naboth, *vroeg groot en toch zot,* zonder rechtstreeksch verband tot den Naboth van 1 Kon. XXI : 1—3. Misschien vond men 't kleingeestig, onverstandig, van Naboth, dat hij zijn koning, die hem alleen ruiling voorstelde, durfde weerstreven.

Kinderen van Zebedeus (Zij zochten — te worden, beduidt misschien: zij zeiden het vaderlijk bedrijf vaarwel (Matth. IV : 21, 22; Mark. I : 19, 20), en kozen een ander beroep (misschien wel dat van predikant); of wel: zij trachtten van lastige aardsche bezigheden ontslagen te worden en die aan anderen over te laten; of nog, met het oog op Matth. XX : 20, 21: *zij zochten den voorrang te verwerven* — wat de beste verklaring van alle is.

Kinderbier, *feestmaal* bij de geboorte van een kind.

Kinderbisschop, *episcopus puerorum,* ook wel *scholarium* en *choralium* en zijn kapelaan werden op Sinterklaas gekozen door den rector of schoolmeester, ook wel door de scholieren. De bisschop was een der schooljongens, die met zijne kapellanen hunne waardigheid toonden door de eerste plaatsen in het koor te bezetten; op Onnoozelekinderendag (28 Dec.) moest hij met mijter en staf in de kerk zijn ambt vervullen; de staf werd hem gegeven, als deze woorden van het *Magnificat* gezongen werden: „Hij heeft machtigen van de tronen afgetrokken en nederigen heeft Hij verhoogd".

Kinderen hebben een verloren vader (Die —, Volgens Luk. XV : 13, 15 bracht de *verloren* zoon er alles door. Zoo wordt omgekeerd hier de vader *verloren* genoemd, die alles verkwist en zijn kroost arm en ellendig maakt.

Kinderen Israëls, de belijders van den Joodschen godsdienst; Gen. XXXII : 32 en op vele andere plaatsen.

Kinderen van Nebukadnezar (De — kennen, *allerlei wonderlijke dingen weten te verhalen.* De wonderlijk klinkende naam van Babels koning, alsmede, wat er in Dan. IV : 32 van zijn hoogmoedswaanzin wordt verhaald, heeft denkelijk aanleiding gegeven tot deze spreekwijs, waarbij men in aanmerking neme, dat in bijbelstijl *kind* heet, wat aan iemand bijzonder eigen is.

Kinderen van het Oosten, hebr. *benei kédem,* benaming van sommige volksstammen, die aan Abraham hun oorsprong ontleenen, door Ketura, enz. Gen. XXV : 2; XXXVII : 25, 28, 36; Richt. VI : 3, 33; VII : 12; VIII : 10, vgl. 24. Nagenoeg één met *Ismaëlieten* (z. a.).

Kinderen van Ninevé, *domme, onnoozele menschen,* (Jona IV:11), gezegd van kinderen beneden de drie jaar, die nog geen onderscheid kennen tusschen hunne rechter- en linkerhand.

Kindl, (hgd.), voor *Kindel, Kindlein* = kindje; lievenaam voor een *aerisje.*

Kinematograaf, (van gr. *kinèma* = beweging, *grafein* = schrijven of afbeelden), De reeks opvolgende photografiën, die in een kinetoskoop (z. a.), snel langs het oog gevoerd worden en daar den indruk van beweging veroorzaken, worden in dit werktuig op den wand geprojecteerd en daardoor voor velen tegelijk waarneembaar.

Kinetoskoop, (van gr. *kineïn* = bewegen, *skopein* = zien). Eene groote reeks photografiën zeer snel na elkaar genomen van een bewegend voorwerp, bv. 50 stuks in 1 seconde, wordt evensnel voor het oog heen bewogen en elk beeld op het juiste oogenblik sterk verlicht. De indrukken, die het oog van die onderling verschillende beelden verkrijgt volgen elkaar zoo snel op, dat ze ineen vloeien; de waarnemer krijgt daardoor den indruk van eene onafgebroken beweging.

King can do no wrong (The —, (eng.), *de koning kan geen kwaad doen;* grondbeginsel aan het Engelsch staatsrecht ontleend, waaruit volgt, dat de Ministers de verantwoordelijkheid voor verkeerde regeeringshandelingen — waartoe altijd hunne medewerking, *contraseign,* gevorderd wordt — nooit op den Koning kunnen schuiven, door zich op een last, van hem ontvangen, te beroepen. Lens van Hinckmar, aartsbisschop van Rheims; vgl. n.ed. „de Koning is onschendbaar, de Ministers zijn verantwoordelijk". (Art. 54 G. W.).

King Cotton, *(Koning Katoen); katoen* 't voornaamste voortbrengsel der zuidelijke staten van Amerika en 't voornaamste artikel in de fabrieken van Engeland. De uitdr. werd 't eerst gebruikt door James H. Hammond in den Senaat der Vereen. Staten in 1858. De groote katoenfabrikanten worden *Cotton-Lords* genoemd.

King-maker, (eng.), lett. *koningmaker.* Richard Neville, graaf van Warwich; aldus genaamd, omdat, wanneer hij zich aan de zijde van Hendrik VI schaarde, Hendrik koning was, maar wanneer hij op de hand van Eduard IV was, dan werd Hendrik afgezet en was Eduard koning. Hij sneuvelde te Barnet. (1420—71.)

Kings-Bench, d. i. *Konings-Bank,* het oppergerechtshof te Londen, bestaande uit een opperrechter *(Lord Chief justice)* en vier rechters. De *Kings-Bench* — thans *the Court of Queen's-Bench* genaamd — oordeelde oorspronkelijk alleen over inbreuken op den landvrede, dus over strafzaken van zwaarder soort; later werden ook burgerlijke zaken aan haar oordeel onderworpen.

King's Chapel, (eng.), zie *Kapel.*

Kink = *bocht* in een te nieuw of nat touwwerk; *een kink in den kabel,* eene moeielijkheid.

Kin-oh, (hebr.), *kin-ah* = *nijd. Kinah — sinah* = *nijd* en daardoor *haat.*

Kinnôr, (hebr.), gr. *kin(o)nra,* sept. *kithara* (zie *Citer*), in onzen Statenbijbel vertolkt door *citer,* en ten onrechte door *harp.* Men tokkelde de snaren er van met de hand (1 Sam. XVI : 23; XVIII : 10; XIX : 9). Schijnt het oudste en meest geachte snaar-instrument der Hebreën geweest te zijn, uitgevonden door Jubal, Lamechs zoon (Gen. IV : 21). David bespeelde *kinnôr's* van cipressenhout (2 Sam. VI : 5); geen *harp,* want het instrument kon bespeeld worden onder het gaan (1 Sam X : 5; 2 Sam. VI : 5. Ten onrechte spreekt men dus van een *Davids harp* of van David als „Koninklijk harpenaar."

Kloem, (n. hebr.), *duur,* gelegenheid om te blijven bestaan. Chald. *kejûm* = ordonnantie, sterk gebod (Dan. VI : 8).

Kiosk, (turk. *kieusjk*), Turksch tuinhuis, zomerhuis of paviljoen op palen; vandaar een houten gebouwtje in dien vorm op de boulevards en de pleinen der groote steden tot verkoop van kranten, enz.

Kipas, (mal.), *waaier.*

Kippen, (hand.), *geldsoorten*, afvijlen; ook het werken van een handelshuis, dat zich met moeite staande houdt.

Kippen, *grijpen, aanpakken*, bijv. een anker kippen; spreekwijze: *kip! ik heb je.*

Kipper- en wippermunten, *valsche munten van gering gehalte*, waarmede Duitschland in den aanvang der 17e eeuw en gedurende het begin van den 30-jarigen oorlog overstroomd werd. *Kippers* en *wippers* waren de valsche munters en geldsoorten, die de schromelijke muntverwarring in dien tijd veroorzaakt hebben.

Kiplanders, spotnaam voor de inwoners van Assendelft, naar een daar veelvuldig voorkomend bedrijf: de hoendertelt.

Kippoh, (n. hebr.), *verzameling, gemeenschap.*

Kirie, (afr.), kirie en knopkirie, *wandelstok* en *knots*; een kirie met een gou knop.

Kis, (n. hebr.), hebr. *kisse* = zetel, troon (2 Sam. III : 10, VII : 13), zelfs troon Gods (Jer. III : 17); later heette *het ha-kisse* (het huis van den zetel) het *privaat*; vgl. ned. *stoelgang.*

Kis *(kies)*, (n. hebr.), *zak, foudraal, geldtasch.*

Kischel, (n. hebr.), hebr. *kèschef; het tooveren, toovrij.*

Kislew, (hebr.), Joodsche maand, waarvan het einde met ongeveer het begin (de nieuwe maan) van December overeenkomt; de negende maand der Hebreën (Neh. I : 1, Zach. VII : 1). Gr. *Chaseleu* (1 Makkab. I : 54).

Kismet, (turksch), *noodlot.* Der Turken geliefde uitdrukking voor: „laat maar loopen!"

Kissee *(kissee)*, (hebr.) *zetel, troon, stoel. Beis-ha-kisse* of *Beth-ha-kisse*, huis van den stoel voor het privaat. (Vgl. ons *stoelgang.*)

Kist, (barg.), *zak.*

Kistdam, (bouwk.), met kleiaard, tusschen damplanken gevormde *waterkeering*, voor het maken van fundeeringswerken, beneden den waterstand.

Kit = *kot*, een leelijk huis, een sleeht huis, bordeel, opium-kit.

Kit, (barg.), *krijg.*

Kit, (sport.), *lijm*, verkort van *kittijm*, naar Kit den uitvinder ervan.

Kit (Een platte —, (barg.), *huis, waarvan de deur aanstaat.*

Kit-Kat, (eng.), *portret* van bepaald formaat. Zinspeling op het formaat van de portretten der eerste leden van de *Kit-Kat Club*, geschilderd door Godfrey Kneller, opgericht door Christopher „Kat".

Kithara, (gr., muz.), het voornaamste muziekinstrument bij de Grieken, dat als strijkinstrument bespeeld en ook getokkeld werd. Volgens den naam zijn verwant de *guitaar* (chitara), de *chitarrone* en de *citer* (z. a.).

Kits, (afr.), *mal.*

Kitub, (arab.), *boek.* Ook bij de Atjehers.

Klun, zie *Kew.*

Klepmannekes, zie *Kiepmannetjes.*

Klaagmuur, stuk muur, het eenige dat nog van Salomo's tempel te Jeruzalem rest; waar de Joden nog altoos hun *klaagliederen* omhoog zenden over hun vervallen grootheid en hunne smeekgebeden uiten om redding en herstelling van huis, land en staat.

Klaauwaarzegger, (afr.), *lengenaar.*

Klabak, (stud.), *agent van politie*; uit *Klabaker*, d. i. klapwaker (z. a.); oudtijds ook *klapraker*, d. i. waker met de klap; ook klepper geheeten.

Klabakarium, (stud.), zie *Clabaccarium.*

Kladde, spotnaam der inwoners van Ingen (Neder-Betuwe), *schooier, landlooper.* In dezen zin reeds in de dagen van Coornhert († 1590) bekend.

Kladderadatsch, omtrent den oorsprong der benaming van dit, in 1848 voor het eerst verschenen Berlijnsche weekblad, loopen de lezingen tamelijk uiteen. De meest verspreide en waarschijnlijkste is, dat, toen de redacteuren vruchteloos naar een gepasten titel zochten, een der aanwezigen, gemelijk geworden, uitriep: *Gehen Sie zum Teufel mit Ihrem Kladderadatsch!* (Loopt naar den duivel met uwen rommel!), en de naam was gevonden. Omtrent het ontstaan der beide bekende typen Schulze en Müller bestaat meer zekerheid. Zij zijn ontleend aan *The London Medical Student (Second Series). With Illustrations by Leech*, de beroemde teekenaar van de *Punch, London*, 1845. De beide figuren dragen het onderschrift: *A stare-case* (letterl.: het geval van twee personen, die elkander aankijken), een woordenspel met het evenzoo luidende *stair-case* = trappenhuis. De kop, die het blad pleegt te verpersoonlijken, schijnt eveneens van Leech († 1864) afkomstig, en eene charge van des kunstenaars portret te wezen. Het woord zelf is echter oud en beteekent een gedruischmaken, een val van breekbare voorwerpen. Daarentegen heeft het portret van Kladderadatsch de uitdrukking *Kladderadatschgesichte* in de Berlijnsche volkstaal doen ontstaan.

Klam, (afr.), *klam, anklam;* bijv. ik heb die spons gevat, om die tabbertje an te klam: *vochten, invochten;* ik heb de spons genomen, om die japon in te vochten.

Klamboe, (mal.), *gordijn* rondom legerstede of rustbank in Indië.

Klamp, (bouwk.), dwarsregel in hout ter verbinding van houten schotten, planken, luiken, of deuren.

Klamp, (n. brab.), *tiendblok.*

Klamp, (wap.), gewoner *trip* (z. a.).

Klankers met vonk, (barg.), *flesschen jenever.*

Klankfiguren (Chladnische —, de regelmatige figuren, waarin het zand op een glasplaat zich plaatst, als men met een strijkstok op verschillende plaatsen langs den rand strijkt, waarbij de figuren zich wijzigen naar de hoogte van den toon; naar prof. Chladni (1756—1827).

Klap op de vuurpijl, (toon.), *'t hoogste effect.*

Klapbessen, spotnaam voor de inwoners van Beverwijk, naar den handel in fruit, daar gedreven.

Klapdeuren, (bouwk.), deuren die naar beide zijden open draaien en ter voorkoming van tocht, door middel van een veer of draagstelsel vanzelf sluiten.

Klaplooper, *looper met de klap, tafelschuimer,* iemand, die het er stelselmatig op aanlegt de gast van zijn vrienden en kennissen te zijn; van de lazarus-*klap,* d. i. de houten klep of klap, dien de uit de maatschappij gebannen melaatsche steeds bij zich hebben en waarmee hij de voorbijgangers voor zijn aanwezigheid waarschuwen moest; in verband met het volksgeloof, dat een aan melaatschheid lijdende niet te genezen was tenzij hij een jaar of langer gebedeld brood gegeten had (vanhier: *Gebedeld brood is goed voor lazerij*).

Klapmuts, een houten muts met een rand, die, neergeslagen tot bescherming van hals en ooren kon dienen. — Ook de Friesche floreen of achtentwinting (1601—1690), waarop een man met een klapmuts was afgebeeld.

Klapmutsenthalers, Duitsche rijksdaalders uit het begin der 17e eeuw, waarop een man met een klapmuts was afgebeeld.

Klapmutsenveem, vereeniging van waagdragers, kenbaar aan een klapmuts tot hoofddeksel.

Klapper, alphabetische inhoudsopgaaf, vóór of achter in een boek.

Klapper, mal. *kelapa,* kokospalm, klappernoot, kokosvrucht.

Klapper (De — matig, (barg.), *de deur toe.*

Klapperkop, (barg.), *hart.*

Klapperolie, *kokosnootolie,* van mal. *kelapa,* kokosnoot.

Klapperschulden, (h a n d.), *kleine schulden.*

Klaroen, (w a p.), fr. *clavicorde*, e n g. *rest* (stut, schoor), zeer verminkte afbeelding van het blaasinstrument van dezen naam (vgl. *krijgsklaroen*); liggend langwerpig vierkant met een uitsteeksel van onderen als het omgekeerde handvat van een schaaf.

Klasjeneeren, (m i l.), kazerneuitdrukking. Gezamenlijk iets doen met, of in orde brengen door middelen, die niet tot de gewone, de aangewezene behooren. Van *collationneeren* = de kopieën met het origineel vergelijken, alzoo de kopieën in orde brengen, hetgeen wel eens geschiedt met ongeoorloofde middelen, als: ratures, chloor e. d.; vandaar, iets in orde brengen zonder dat dit het daglicht mag zien.

Klassianen, *militairen*, die hunne bestemming vinden bij het „Algemeen dépôt van Discipline" te Vlissingen, om aldaar, voor straf, aan de strengere krijgstucht onderworpen te worden.

Klassieken. De bewoners van Rome waren verdeeld in zes klassen; die tot de hoogste bevolkingsklasse behoorden, heetten *classici;* al de andere waren *infra classem.* Vandaar in de literatuur de naam voor de uitnemendste schrijvers der oudheid (vooral die der Grieksche en Latijnsche letterkunde *classici scriptores*).

Klau, (a f r.), *poot.*

Klau in de grond, (a f r.), *loop hard.*

Klaverblad, (w a p.), wellicht kenteeken van bezit van vetten kleigrond.

Klaverkruis, (w a p.), kruis, waarvan de armen eindigen in klaverbladen.

Klavielilinder, (m u z.), soort van *piano* in 1799 door C h l a d n i uitgevonden, waarbij een pedaal een cilinder doet draaien, die door middel van staafjes eenige toetsen doet klinken. Vgl. *Euphonium.*

Klee (Loensche —, (b a r g.), *ring met loopers.*

Kleed (Salomo's —, een groen zijden kleed, groot genoeg om Salomo's troon en al zijn strijdmacht er op te plaatsen. Wenschte hij te reizen, dan zei hij den wind, waarheen; het kleed rees met alles er op in de lucht en daalde ter gewenschter plaatse neder. Onder de reis vormden vogels met uitgespreide vleugels een troonhemel over het reisgezelschap. (Koran.)

Kleeding (Priesterlijke—, (r.k.), collective *Paramenta*, verschilt van kleur naar gelang den tijd en de feesten des jaars.

Wit, het zinnebeeld van reinheid; gedragen in den Paaschtijd, op de feesten des Heeren, van O.-L. Vrouw, der Engelen en der Heiligen, die geen Martelaren zijn; eveneens op Kerkwijding.

Rood, het zinnebeeld van vuur en bloed; de kleur, die de priester op de dagen der H. martelaren en op de feestdagen van het Lijden des Heeren draagt, en op Pinksteren, toen de Heilige Geest in de gedaante van vurige tongen op de aarde nederdaalde.

Groen, op gewone dagen.

Paars, op Zondagen in den Advent, in de Vasten en op Quartertemperdagen.

Zwart, op Goeden Vrijdag en wanneer er missen voor overledenen worden gelezen.

Kleêren (Het raakt mijn koude niet —, koude kleêren zijn hier de buitenste kleedingstukken, in tegenstelling met de warme kleêren, d. i. die onmiddellijk het lijf raken.

Kleifsche of **klijfse,** (b a r g.), *zilveren.*

Klein-Athene, bij de ouden *Philadelphia* in Lydië, rijk en bloeiend. Eene der zeven gemeenten van Klein-Azië, aan wie Johannes op Patmos een brief richtte (Openb. III: 7—13), en daardoor vooral den Christenen bekend.

Klein Damascus, naam, welken de inwoners van Tripoli aan de benedenstad *El-Mina* geven.

Kleine Oost (De —, de vaart van Schiermonnikoog naar de Ditmarschen en verdere kusten van Holstein, vanwaar die eilanders allerhande granen naar Amsterdam vervoeren.

Kleine vossen bederven den wijngaard, *kleinigheden baren soms groot onheil.* Ontleend aan Hoogl. II : 15. Daarnaar *Kleine Vossen* als titel voor den roman van Mevr. Beecher Stowe.

Kleineef, (afr.), *achterneef.*

Kleinicht, (afr.), *achternicht.*

Kleine Vastenavond, *Maandag vóór Vastenavond.*

Kleinroggen, spotnaam voor de bewoners van Joure bij Heerenveen, naar hun kermisgebak.

Kleins, (afr.), van klein af, *van jongsaf.*

Kleinzegel, (zeg.), zie *Tegenzegel.*

Kleis, (barg.), *zilver.* (Zie *Kleifsche, Klijfse.*

Klemmer, gouden munt, *goudgulden,* van de hertogen van Gelder van Willem I tot Karel van Egmond (1393—1538), aldus geheeten naar de twee klimmende leeuwen van het Geldersche wapen.

Klēnteng, (mal.), *Chineesche tempel.*

Klep, (k. m. a.), *deur* of *raam.*

Klepbroeken, in Limburg en Noord-Brabant een bijnaam voor de kerkelijken of anti-liberalen, naar den vorm van de onderwetsch broeken of pantalons.

Kleum, (barg.), *slaan.*

Kleur bekennen. Deze uitdrukking kan een dubbelen oorsprong hebben, waarvan elke welgerechtigd is.

1°. Reeds in de Middeleeuwen dienden de kleuren als bijzondere kenteekenen, zoodat hij, die een bepaalde kleur droeg, aan een bepaald persoon toebehoorde. Mannen, vrouwen en bedienden droegen dikwijls dezelfde kap, ter aanduiding van echte bloedverwantschap. Ridders droegen de kleur van hunne dame, soms verborgen; maar zij lieten ze zien en bekenden ze aan haar, wanneer zij naar het openbaar tornooi gingen. Vandaar: tot iemands kleur zweren, bij diens kleur blijven, namelijk tot zijne partij. In dezelfde beteekenis „zu Jemandes Fahne schwören" (iemand trouw zweren).

2°. Kan de kleur ook voorkomen bij de vierkleur van het kaartspel. Het is opmerkelijk, dat men van vier kleuren spreekt, terwijl er maar twee zijn nl. rood en zwart. De Franschman spreekt van *coeur, carreau, pique, trèfle,* de Duitscher (in de *nationale* kaartspelen) van *Herzen, Schellen, Eicheln, Grün,* terwijl wij, Hollanders, onze kaarten aanduiden met den naam *ruiten, harten, schoppen* en *klaveren.*

Kleuren (Faculteits —, *groen,* geneeskunde; *blauw,* letteren; *rood,* rechten; *wit,* wijsbegeerte; *zwart,* godgeleerdheid. Zie *Faculteitskleuren.*

Kleuren, (wap.), keel (rood), azuur (blauw), sabel (zwart), sinopel (groen), en purper.

Kleuren (Nationale —,
Beieren, wit en blauw.
België, rood, geel en zwart.
Denemarken, rood en wit.
Frankrijk, blauw, wit en rood.
Groot-Brittannië, rood en blauw.
Hongarije, rood, wit en groen.
Nederland, rood, wit en blauw.
Oostenrijk, zwart en geel.
Portugal, blauw en wit.
Pruisen, wit en zwart.
Rusland, zwart, oranje en wit.
Spanje, rood en geel.
Turkije, rood en groen.
Vereenigde Staten, blauw, wit en rood.
Zweden, blauw en geel.
Zwitserland, rood en wit.

Daarbij onderscheide men wel de *vlaggen* en de *nationale kleuren,* een kruis of sterren bijv. worden niet gerekend als kleuren.

Kleuren (Symboliek der —, *zwart* en *bruin,* beteekent dood en droefheid.
rood, liefde, toorn.
groen, hoop.
blauw, standvastigheid, trouw.
wit, reinheid.
geel, nijd, jaloerschheid.
purper, koninklijkheid.
Er is een rijmpje:
't *Rose* is *liefde,* 't *Geel* is *haat;*
't *Blauw* is *trouw* en 't *Grauw* is *(kwaad;*
't *Groen* is *hope, hartstocht* 't *Rood;*
't *Wit* is de *onschuld,* 't *Zwart* de *dood.*

Bij het Ned. spoorwegwezen is GOED *gevaar* of *stoppen*, GROEN *voorzichtigheid*, WIT *veilig*.
Bij de Ned. zeevaart is GOED *bakboord* en GROEN *stuurboordskant*.

Kleurenblind, onvatbaarheid van het oog om enkele kleuren te onderscheiden. Zie *Daltonisme*.

Klewang, (mal.), zie *Kelewang*.

Klienje (Aan de — gaan, (barg.), *ter dood worden veroordeeld*.

Klijandessa, *dessa-* of *dorpshoofd* op Lombok.

Klijfockers, (barg.), *dieven op het land*.

Klijfse speentjes, (barg.), *zilveren knippies*.

Klimaatschieter, een Indisch oud-gast, die zijn tijd in (zalig) nietsdoen doorbrengt, zichzelf en anderen vervelend. Daar men zegt „de zon schieten", „den tijd schieten" in den zin van nauwkeurig opnemen hoe laat het is; zal de nietsdoener klimaatschieter genoemd zijn, om hem voor te stellen als iemand, die zich bezig houdt met naar de weersgesteldheid te kijken. Die 't wil gaan doen, zegt: „ik ga klimaatschieten".

Klimmend, (wap.), heet 1°. een dier, dat op de achterpooten staat; gehoefde dieren worden dan echter ook wel *steigerend* genoemd; bij verscheurende dieren en bij schildhouders, is de klimmende houding de gewone; 2°. de Wassenaar (z. a.) wanneer zijne hoornen naar boven staan.

Kling, (mil.), het gedeelte van den sabel, dat aan het gevest verbonden is, dus: het eigenlijke wapen.

Klinkend metaal en luidende schel, omschrijving van een ondegelijk persoon of onwezenlijke zaak; ontleend aan 1 Kor. XIII : 1.

Klinker, groote gouden munt, ook *schild* genoemd, het eerst door hertog Jan III van Brabant (1312—55) in navolging der Fransche *écus* of *chaises* geslagen en door de Hollandsche graven, sedert 1346, en anderen nagevolgd. Filips de Goede was de laatste, die ze deed slaan. Er waren ook dubbele en halve.

Klinker, (bouwk.), de beste, hardst gebakken metselsteenen.

Klinket, *deurtje* in een stadspoort. De poort wordt op het klinket gezet, m. a. w. gesloten; terwijl de kleine deur nog toegang geeft tot de stad; van fr. *cliquet*, en dit van germ. *klink*.

Klip, (afr.), een klip in die pad gooi = *iemand een slechten dienst bewijzen*.

Klip, (afr.), *rots, steen;* hij rol ni 'n klip in sijn pat ni = *hij legt hem geen stroo in den weg*.

Klipkop, (afr.), *Hottentot*.

Klippie, (afr.), *steentje;* wit klippie = *diamant*.

Klipse, een *zondagavondpartijtje* na kerktijd op het Kampereiland, voornamelijk bestaande in een pandspelletje. De leider der partij heet de *Schalte*, zijn dienaar de *Roblads*, de overige genoodigden de *spenlklanten*. Het spel was in 't begin dezer eeuw nog in gebruik.

Klisseboer, een geheel met klissen behangen boerenjongen, die op Pinksterdag in gezelschap zijner makkers rondliep, evenals de Pinksterbloem. Dit gebruik bestond weleer in de omstreken van Haarlem.

Klobotsigaren, sigaren, bestaande uit tabak gerold in de schuttbladeren (*klòbòt*, jav.), van de kolf van de maïs (turksch *kozer*). Deze bladeren worden, evenals de jonge *mipah*- en jonge *pisang*-bladen gebruikt om er tabak in te rollen tot zoogenaamde stroo-sigaren of strootjes.

Klock, (barg.), *pond*.

Klock met kuikens, (barg.), *stel gewichten*.

Kloet, zie *Knutten*.

Kloften, (barg.), *kleeden.*

Klokkedieven, spotnaam voor de bewoners van Sneek, Delfzijl, Franeker en Oudewater.

Klomp, (afr.), *menigte, hoop,* 'n klomp mense = *groote menigte.*

Klong, (afr.), *rent, kaffer.*

Klonk, klonkie, (afr.), *kleine jongen* (gekleurd).

Klonones, (barg.), *gereedschap.*

Klontang of **kelontang,** ook **kelontangan,** (mal.), *vogelverschrikker,* voorwerp om door geklep enz. de vogels van de velden te verjagen.

Klontong, (mal.), zie *Kelontong.*

Kloof van Beradin, naam voor het operatie-terrein van het Ned. Ind. leger tegen Atjeh, Maart en April 1896 onder generaal Vetter; diep ingesneden vallei met twee versmallingen, die zich in zuid-westelijke richting naar de Kroeng Raba-baai uitstrekt.

Kloot, (stud.), *cervelaat, aaaaangenaaam* of *onbedaaidend mensch.*

Klootbaan, klots- of **klosbaan,** ook **rolbaan** genoemd, een lange baan met een houten of ijzeren poort, waardoor een groote bal geworpen moest worden; een soort van *sport* waarvan onze voorouders veel hielden, en de Hollandsche graven en de Geldersche hertogen groote liefhebbers waren.

Klootschieten, volksspel in Twente, bestaande in het zoo ver mogelijk werpen van een zwaar stuk hout met lood gevuld, *kloot* genaamd; het wordt voornamelijk in den winter gespeeld. Er bestaat sinds jaren eene oude vete tusschen de inwoners van Oldenzaal en die van Ootmarsum over den prijs van het klootschieten, zijnde een bauier, de *Plechelmibanier* geheeten. (De kerk te Oldenzaal was weleer aan St. Plechelmus gewijd.) In 1747 hebben de Ootmarsumers dien gewonnen, in 1894 wilden de Oldenzalers hem terughebben, maar de anderen eischten daarvoor *f* 400. Nu wilden de eersten die met klootschieten weer terugwinnen, en oud en jong oefende zich daarom in het veld en op den weg.

Klop, zie *Dat.*

Klopscheentje of *pochette,* zakviooltje, bij dansmeesters in de vorige eeuw in gebruik. Zij droegen het in de diepe zakken der jas, waardoor het voortdurend tegen de *scheenen klopte.*

Klos, (k. m. a.), *hoofdofficier.*

Klos (De—, (k. m. a.), *de Gouverneur der Kon. Mil. Akademie.*

Klosdrager, (afr.), rooibaaitjies en klosdragers, *Engelsche soldaten* (die *roode* rokken dragen).

Klouwer (eigenl. *kelouwer*) (n. hebr.) = alsof men zeggen wil, om zoo te zeggen, d. i. *schijnbaar.*

Kluin (Groninger —, *hier.*

Kluit, (munt.), $^{2}/_{5}$ *cts.-stuk.*

Kluitji, (afr.), *grap, lengentje.*

Kluwen (Het —, *faltertuigje* bij de oude Romeinen in de dagen van keizer Augustus. Een klos, met scherpe naalden bezet, en aan een dunne, buigzame stang hangend. Door op eene veer te drukken, werd dit kluwen met kracht heen en weer bewogen, en wel met de ontbloote borst eener slavin tot mikpunt, zóolang totdat zij bewusteloos, uitgeput van pijn, werd weggedragen, meer dood dan levend.

Knaak, (barg.), *rijksdaalder.*

Knakkie (Een —, (rest.), *een knakworst.* (Brunswijk heet in 't Joodsch-duitsch *Knackmokum* (zie *Mokum*), naar de *Knack-* of *Braunschweiger-Würstchen.*

Knappen, (barg.), *stelen.*

Knarre, (hgd.), *catel,* geweer bij de Duitsche soldaten, naar den vorm. Zie *Kuhfuss.*

Knas, *boete*, uit n.hebr. *kenas*.

Knas leggen, (n.hebr.), een overeenkomst maken, vooral bij verlovingen, dus *knas* (boete) *opleggen* (omdat vaak daarbij boete werd vastgesteld op het verbreken der overeenkomst).

Knassen, *boete opleggen*.

Knasser, gewoonlijk **knaster,** *maand of korf* van gespouwen riet, waarin men uit Italië bloemkool, en uit Indië veel suiker verzendt. Van ital. *canestro*. Omdat daarin ook vaak *tabak* werd verzonden, die door zeewater bevochtigd, een akeligen reuk van zich gaf, heet slechte, stinkende rooktabak in den volksmond *knastert*.

Knau, (chin.), *fort* of *kamp*. Uitgang van Chin. plaatsnamen.

Knauw, (barg.), *steek in het lijf*.

Knechtjesdag, dag, waarop de boerenknechts gehuurd werden aan den Hitzert of op Zuid-Beierland. Dit had tweemaal 's jaars plaats.

Knengels, de oude Amsterdamsche uitspraak van *een kan Engelsch bier*.

Knick., afkorting voor *Knickerbocker* (z. a.).

Knickerbocker, (am.), naam voor de bewoners van den staat *New-York*; naar Diedrich Knickerbacker, den held van een humoristisch verhaal van Washington Irving, waarin deze de Hollanders, de oorspronkelijke bevolking van New-York (Nieuw-Amsterdam), beschrijft.

—, (eng. am.), *korte broek*, naar het model van die der oude Hollanders; ook zekere grove grijze stof, waarvan deze gewoonlijk gemaakt wordt.

—, lederen beenstukken, over de broekspijpen gegespt bij morsige straten.

Knichalter, (afr.), *knichalteren*, de knie van het paard door een riem met den kop verbinden. Hier te lande zegt men *knichanden*. Stieren worden aan de hand vervoerd, *geknichand*, d. i. een touw of riem verbindt kop en knie.

Knielstuk, *portret*, waarop de persoon tot aan de knieën is afgebeeld.

Knievlool, ital. *viola da gamba*, thans, na wijziging van het instrument, *violoncel*.

Knights of labor, (eng.), d. i. *ridders van den arbeid*, werklieden-vereeniging in N.-Amerika, die zich hierdoor van de vakvereenigingen onderscheidt, dat ze de *werklieden van allerlei vakken* en bedrijven in zich opneemt. In 1869 ontstaan, telt ze thans meer dan een millioen leden.

Knijp, (afr.), in di knijp raak, *in de klem geraken*.

Knijpe, oudtijds *dam of schutsluis*, in plaatsnamen, als *De Knijp* (te Aduard en te Kantens), *De Knijpe* (in Schoterland), *De Knijpbrek* (te Ek-en-Wiel), *Knijppelen* (te Lutkewierum).

Knijpen, (barg.), *afkijken*.

Knijzen, (barg.), *kennen*.

Knikspore, (afr.), *greppel dwars over den weg*.

Knipmes rijden, (afr.), *netjes rijden*.

Knippe, (afr.), *slot van een boek*, hij wil dit oopmaak, mar di knippe was stram.

Knipperdolletje, te Amsterdam eene soort kleine beschuitjes, waarschijnlijk eene verbastering van het woord

Knipperdollings, in Duitschland een soort van ketters ten tijde van de Hervorming, aldus genaamd naar Bernard Knipperdolling, hun voorganger, die met Krechting, Jan Matthijsen, een bakker, en Jan van Leiden het wederdoopers-oproer te Munster bewerkte.

Knive of **knyf,** (wap.), *jachtmes*, ook *krijgsmes*.

Knobbelen, (stud.), *raden*, wie betalen zal.

Knobbelkruis, (wap.). *Kruis*, waarvan de armen met knobbels bezet zijn; gewoonlijk bedoelt men het geknobbeld Sint-Andrieskruis van rood in een veld van zilver uit het wapen van Borgondië oorspr. twee brandende doorntakken).

Knoedelmajoor, (mil.), *banten spaan, waarmede men het eten dooreenmengt.*

Knoesen, (barg.), *kloppen.*

Knoestig, (wap.), met stompjes als van afgehouwen takken.

Knoet, zie *Knutten.*

Knoetmajer, (barg.), *grasmaaier.*

Knollen, spotnaam voor de bewoners van Grollo bij Rolde. Wanneer daar een nieuwe meier kwam, werden aan de deurpost eenige knollen opgehangen, waarin hij moest bijten.

Knoolen, (barg.), *twisten, rechten.*

Knoop (De Gordiaansche —, zie *Gordiaansche.*

Knoop (Van de blauwe — zijn, *zich van sterken drank onthouden;* een *blauwe knoop* is het teeken der *gebeel-onthouders,* oorspronkelijk Engelsch, maar thans ook hier te lande in gebruik. De leden der *afschaffers*vereenigingen dragen dien niet.

Knoopen, (zeet.), in de loglijn waarmede de snelheid van een schip gemeten wordt, zitten *knoopen* op een afstand van 15,4 M. of $\frac{1}{120}$ van een zeemijl van elkaar. — Een zeemijl = 1852 M. Men telt nu het aantal knoopen dat door de hand gaat in een halve minuut. Een schip loopt bijv. zeven knoopen af in $\frac{1}{2}$ minuut, dan loopt het dus zeven zeemijl in een uur omdat de knoopen $\frac{1}{120}$ zeemijl van elkaar zitten. Men zegt kortaf het schip loopt zeven knoopen. (The ship goes at the rate of seven knots). Een Duitsche of geographische mijl = 4 zeemijl. Een knoop per uur = 1 Duitsche mijl per wacht van 4 uur. (Zie *Log*). Sedert de stoomschepen kwamen (in den aanvang dezer eeuw), werd de spoed der transatlantische booten zeer vermeerderd (van 8 tot 24 knoopen). Sommige torpedobooten bereiken reeds een snelheid van 30 knoopen of 56 kilometer per uur.

Knoopen ontbinden, *raadselen oplossen;* Dan. V : 12, 16. Wordt aldaar geheel uit den samenhang verklaard. Nog wel in den volksmond: Wie maakt mij dien knoop los? = wie kraakt mij dit nootje? Hebr. of eigenl. chald. *kithrien,* meerv. van *kethar* = knoop, en fig. *moeilijk vraagstuk.*

Knoopendraaier, (mil. en civ.), *flikflooier.*

Knoopsgat, (barg.), *steek in het lijf.*

Knopkirie, (afr.), *stok met een knop, knots,* in gebruik bij de Kaffers.

Knors, (afr.), *knorrig.*

Knots, *strijdknots,* die als *goedendag* bestond uit een grooten, zwaren stok, van voren van een of meer scherpe ijzeren punten voorzien; diende zoowel om te steken als te slaan.

Knotsdrager (De —, Periphetes, de roover uit Argolis, die zijne slachtoffers met een ijzeren knots doodde.

Knotsendragers, spotnaam voor de inwoners van Nijmegen.

Knotten, (wap.), verminken: de *keper* is *geknot* (tailli), wanneer zijn bovenpunt (bij den omgekeerden de onderpunt) waterpas is afgesneden; de arend, wanneer hij hek en pooten mist *(alérion);* enz. Zie *Meerle.*

Knowledge is power, (eng.), *kennis is macht.* Vrije vertaling van een gezegde uit het oorspronkelijk in het Latijn verschenen werk *Meditationes sacrae,* van Bacon (1561—1621). Men leest daar: *nam et ipsa scientia potestas est,* d. i. *want de wetenschap zelve is macht.*

Know-nothing, (am.), *kruispunt van twee spoorlijnen,* in Massachusetts, naar een spoorwegongeluk op zulk een plek voorgekomen kort vóór de verkiezing van Gardiner in 1854, den candidaat der *Know-nothings* (z. a.); zijn eerste

regeeringsdaad was, eene wet te geven, waarin bepaald werd, dat alle treinen vóór een kruispunt even moesten opliouden.

Know-nothings, (a m.), bijnaam voor een club der „American Party", waarvan het programma dagteekent van 15 Juni 1855, door E. Z. C. Judson, alias „Ned Buntline", waarvan de leden, wanneer naar hun streven gevraagd werd, antwoordden met „I don't know" — de geheime naam was „the sons of 76"; ze wilden alle naturalisaties doen ophouden, de betrekkingen uitsluitend aan geboren Amerikanen geven en de Roomsch-Katholieken bestrijden. Na 1860 hoorde men er niet meer van.

Knul, (b a r g.), *cent;* wiedensche knul = *domme vent.*

Knuppelaars, spotnaam voor de inwoners van Boxum bij Leeuwarden en van Irnsum bij Sneek, naar het barbaarsche kermisvermaak van het katknuppelen.

Knutten, spotnaam voor de inwoners van Nunspeet. *Knut, knoet* of *kloet* duidt iemand aan, die dom en bot is.

Ko, (j a p.), z. v. a. *Sumera Mikado* = *Mikado,* welke titel des Keizers van Japan alleen slaat op de keizerlijke afstamming, het keizerlijke bloed.

Ko-nin, (c h i n.), *vrouwelijke zendeling.* Eigenlijk de titel der dochter van een mandarijn. Als zendelinge wordt zij door eene bijbelvrouw in den arbeid onder de vrouwen bijgestaan. Zij woont in een huis van de „American Reformed Church."

Koban, Japansche gouden ovale munt, tot een gewicht van 13 gram en ter waarde van ongev. *f* 21.—. Voorheen was ze te Batavia gangbaar voor 10 rijksdaalders. Er waren er echter ook van slecht gehalte, die maar 6,5 rijksdaalder waarde hadden. *Ko-ban* beteekent *kleine munt* in tegenstelling met *Oho-ban* = *groote munt,* van *f* 625.— aan goud.

Kobang, (m a l.), *2½ cents-stuk.*

Kobba, (a r. en h e b r.), *gewelfd dak,* tempel met koepeldak; ook: tuinhuis.

Kobold, *dwergachtige berggeest,* in de oud-Duitsche vertellingen voorkomend.

Koddebeier, *boschwachter;* van *kodde,* knots, stok, en *beieren,* zwaaien; dus: die met den stok zwaait.

Koeboer, (m a l.), *graf, begraafplaats;* h e b r. *kéber.*

Koedieven, spotnaam voor de inwoners van *Zierikzee.*

Koedjn, (m a l.), *kraik, kraikje.*

Koefisch, zie *Kafisch.*

Koek, (w a p.), *gekleurde schijf;* een metalen heet *penning* of *besant;* de koek kan echter ook gedeeld, gesneden enz. en dan gedeeltelijk van kleur, gedeeltelijk van metaal zijn; gegolfd (z. a.) of met gegolfde balken beladen, heet hij *fontein.*

Koekemakranka, (a f r.), *bol,* die eene vrucht onder den grond draagt, welke als medicijn gebruikt wordt.

Koeketers of **koekvreters,** spotnaam voor de inwoners van Amsterdam, Deventer, Zaandam, e. a.

Koekezondag, in West-Vlaanderen de Zondag na de kermis.

Koekoek of **luntaarn,** de glazen bedekking van den salon op een stoomboot; ook een schuine betimmering voor 't venster, die 't licht laat invallen, maar het uitzicht belet.

Koekoeken, spotnaam voor de bewoners van Elp (o. Westerbork, in Drente). Vroeger woonde daar een Mr. Koekoek, wien geheel Elp toebehoorde.

Koekoesan, (m a l.), rieten mand of gevlochten korf om rijst in te koken; symbool van den huiselijken haard.

Koeli, (a f r.), *sjouwerman.*

Koeli, (m a l.), Javaansche werkman, pak- of lastdrager, kaaiwerker.

Koempoelan, (m a l.), *samenkomst.*

Koenang-koenang, (mal.), *vuurvlieg, glimwurm.*

Koenjoek, (mal.), *aapje,* jonge aap, kleine aap.

Koepel, (it.), cupola, (fr.), coupole, verkleinwoord van ar. *kobba,* waar ook alkoof (z. a.) van komt; (ar.) *kobba* is een gewelfd dak of een gebouwtje met een koepeldak.

Koepoot, ijzeren werktuig bestaande uit een ijzeren staaf, aan de onderkant plat gesmeed en gekloofd als de poot der koe — diemende om zware steenen, kisten en dergelijke op te beuren.

Koeskoes, (mal.), *geflnister, geheim gesprek.*

Koeskoes, (arab.), een gerecht in Noord-Afrika voorkomende, uit meel, water, eieren, schapenvleesch, boter, saffraan en gekookte groenten saamgesteld. Fr. *couscous sou.*

Koestaarten, spotnaam voor de inwoners van Bergum bij Leeuwarden.

Koeterwaalsch, *brabbeltaal.* Niet van *koeteren* = krom spreken, gebrekkig praten, gelijk kinderen doen, maar smgetr. uit Cadorewelsch of *Kaaderwelsch,* in de volkstaal Krautwelsch. De Italiaansche landstreken *Cadore* en Friaul grenzen aan de Zuid-Tiroolsche landen, waar het Oostladijnsch of Krautwelsch de volkstaal is. Van „Krautwelsch" is *Rothwelsch* (z. a.) geen verhaspeling.

Koetja, (russ.), *doodenmaal,* bestaande in rijst met eenige confituren. In het midden van dien schotel brandt een lang, smal waskaarsje. Langs den geheelen rand van den schotel worden door handen, bevochtigd met tranen, lange kaarsjes gezet en aangestoken. In de doodkist wordt een met Russische letters bedrukt papier gelegd: de laatste pas. In Drente zijn de doodmalen, bestaande eveneens uit rijst, lang in gebruik gebleven. Ook in Rusland ontaardden ze, als in Drente soms, in feesten en eindigden met een dans.

Koetjes en kalfjes (Praten over —, *babbelen over alledaagsche, onbeduidende zaken.* Ontleend aan Spr. Jezus Sirach XXXVIII : 25, 6, waar de Alexandrijnsche spreukschrijver laag valt op de nuttige kundigheden en werkzaamheden van den landbouw; hetgeen tot den geleerdheid-trots zijner dagen behoorde; daartegenover verheft hij de wijsheid der Schriftgeleerden boven alles: zie vs. 41.

Koetsier (De kleine —, Henry Lyman, † 1834 als zendeling onder de Batta's op Sumatra. Aldus geheeten, omdat hij als *kaaap* den koopman *reed,* die in 1824 een zak speceriien kwam aanbieden te Northampton aan de ouders van King, die in 1819 een eervol aangeboden professoraat voor eene roeping als zendeling naar Palestina, had prijsgegeven. De christelijke gelatenheid dier ouders bij die beroepskeus van hun zoon trof Lyman zoozeer, dat hij besloot zendeling te worden. Eng. *The little coachman.*

Koetsier van Europa (De —, naam, dien de Russische keizerin Katharina gaf aan den hertog de Choiseul (1719—85), minister van Lodewijk XV, die aan alle hoven zijn spionnen had en alle kabalen dreef.

Koffie- en theegeld, zie *Familiegeld.*

Kogel (Een uitgeknepen —, (rest.), uitgeknepen citroen met een kogelfleschje spuitwater.

Kogels, (wap.), zie *Besanten* en *Kwekeu* (bolgeschaduwd).

Koggelstok, (afr.), een stok, die tusschen een span paarden of ossen gebonden wordt.

Koggeschip, (wap.), onderwetsch schip met hoogen voor- en achtersteven, en mast met eene ra, soms met mastkorf; als roer dient een breede roeispaan. Amsterdam voerde vroeger een Koggeschip in zijn wapen, of boven zijn wapenschild; vandaar nog de windwijzer (een Koggeschip), boven het vroegere stadhuis op den Dam, thans Kon. paleis.

Koh-i-noor, *berg des lichts.* Zie *Diamanten.*

Kohéleth, *Prediker.* Naam van een boek des O. T. Sept. *Ecclesiastes,* iemand, die tot eene vergadering *(kehilla,* zie *Kille,* gr. *ekklèsia)* het woord richt.

Kohlbrugglanen, de aanhangers en volgelingen van den antinomiaanschen (zie dat woord) predikant Hermann Friedrich Kohlbrugge (1803—75), die te Elberfeld stond, doch van Amsterdam afkomstig was.

Köhlerglaube, (hgd.), *blind geloof, zonder eigen overtuiging.* Eene legende wil dat de duivel, als bisschop vermomd, een stervenden kolenbrander zou gevraagd hebben, wat hij geloofde. Het antwoord luidde: „Wat de Kerk gelooft". De duivel hernam: „En wat gelooft de Kerk?" waarop de kolenbrander zou geantwoord hebben: „Wat ik geloof". (Bij Luther is de bisschop door een doctor vervangen). Wanneer men zich nu herinnert, dat in een aantal Duitsche legenden en verhalen, de kolenbrander als iemand wordt voorgesteld, die, zonder veel over godsdienst na te denken, verdwaalden en vervolgden de hulprijke hand biedt, dan viecht het spreekwoord: *Köhlerglaube ist der beste = het beste geloof is dat van den kolenbrander* geene nadere verklaring.

Kohol, zwart poeder, waarmede de Perzische vrouwen de buitenzijde der oogleden verven; sedert meer dan vijftig jaar ook in Europa gebruikelijk, vooral *onder* de oogen aangewend, om den glans te verhoogen; fr. *khol.*

Koljer (Valsche —, (barg.), *leugenaar.*

Koljki, *heilige Schrift* der Japanneezen.

Kokanjemast, zie *Kokinje.*

Kokaski, *Raad* in Japan, die de belangen van den Mikado (keizer) bij het Hof te Jedido, waar de Taikoen (z. a.) woont, behartigt. Die Raad bestaat uit 24 daimios (z. a., Aanh.) der derde en vierde klasse, doch heeft slechts eene raadgevende stem.

Koke, (wap.), zie *Kuek.*

Kokinje, dik gekookte stroop, waarvan balletjes gemaakt worden, vroeger, als *kokanje,* de naam voor lekkernij in 't algemeen. Het *land van Kokanje* was in de Middeleeuwen, wat wij nu „Luilekkerland" noemen. De *kokanjemast* bij de volksspelen was gekroond met lekkernijen, die door klimmen veroverd moesten worden.

Kokkie, (mal.), *keukenmeid.*

Kokosnoot, zie *Klapperboom.*

Koksianen, aldus noemde men in de eerste helft dezer eeuw de *Afgescheidenen* (thans *Kerk A* [*Christ. Geref.*]) naar eenen hunner voorgangers de Cock, vroeger predikant (in 1833) in de Ned. Herv. Kerk, te Ulrum in Groningen.

Kolbak, (turksch), *bonte muts,* militair hoofddeksel; oorspronkelijk een muts met bont bezet, zooals Armeniërs, Joden e. a. thans nog in Turkije dragen.

Kolder, (houtstuk), staande *stijl* ter verhooging bij bestaande steigerwerken.

Kolek, (mal.), inlandsch vaartuig, met binnenwaarts gebogen voor- en achtersteven.

Kolen vuurs op iemands hoofd hoopen, *iemand kwaad met goed vergelden;* uit Rom. XII: 20; vgl. Spr. XXV: 22. Edele wraakoefening; door zijn vijand te spijzigen en te laven, noopt men hem tot het besef van zijn ongelijk; en dit besef, zoo pijnlijk, alsof men gloeiende vuurkolen opstapelde op zijn hoofd, zal hem tot betere gezindheid kunnen brengen.

Kolenbrandersgeloof (Een —, zie *Köhlerglaube.*

Kolijntje, *boerenhuisje,* naar „Kolijn, een brave boerezoon", eerste regel van *Het bedrogen meisje,* volksliedje in 1802 uitgegeven door de *Maatsch. t. N. e. 't A.,* gezongen op de wijs van: *Femmes voulez-vous éprouver* etc.

Koliska, ook genoemd *Turksche schimmel* (z. a.), maar van Russischen

oorsprong en naam, is een vertikaal draaiende mallemolen, met vier groote bakken. Vóór ruim eene eeuw kwam ze voor 't eerst op de Haagsche kermis. Le Francq van Berkhey noemde haar „het Haagsche rad van avontuur". Thans ziet men ze op alle kermissen.

Kolophonium. *civolhars*, afval van terpentijn, bij het maken van terpentijnolie; naar de stad Kolophon in Klein-Azië.

Kolossaal, zie *Colossaal*.

Kolossus, zie *Colossus*.

Kolossus met voeten ten deele van ijzer en ten deele van leem, berust op Nebucadnezars droom in Dan. II : 31—34.

Kom haastig, *breek spoedig aan!* Van een gelukkigen tijd, de Gouden Eeuw. Uit Openb. XXII : 20. Vgl. Ev. Gez. 158 : 7, laatsten regel.

Komalliewant, (z.e.t.), alles wat aan boord tot het servies, glaswerk enz. der officieren behoort; van *want*, alles wat aan boord aan of bij iemand of iets behoort en *komalie* van *gamelle*, d. i. de *bak*, wat tot de tafel behoort; dus *menagedeelen* = *gamelle tabelhooren* = komalie-want.

Kombaars, (a.f.r.), meerv. *kombaarzen*, wollen dekens.

Kombuis, (a.f.r.), *foruuis*.

Kombuis, plaats waar aan boord gekookt wordt.

Komenij, komenijswaren, van *koopmanij*, en dit weder van *koopman*, of *cooman*, gelijk bakkerij van bakker, slachterij van slachter, enz. De volksetymologie maakte er van: *kom en eisch waren*.

Komkommertijd, het stille jaargetijde in den zomer voor verschillende beroepen, met zinspeling op de komkommers, die in den nazomer rijp zijn; dan valt er nl. in de moestuinen niet veel meer te zaaien of te planten; hgd. *die saure Gurken-Zeit*.

Kommende Ereignisse werfen ihre Schatten voraus. Vgl. *Coming events*.

Kommisschinken, (hgd.), *kommieshaun, kommiesbrood*.

Kommiesbrood, naam in de kazernen gegeven aan *munitie-brood;* ook *kug* (z. a.; aldus geheeten naar de voormalige *kommiezen* der magazijnen, die met de levering van brood voor de kazerne belast waren; en naar luid eener instructie van 15 Juli 1605 verplicht waren „te nemen den prijs na advenante het Gewigte, en hetzelve confererende met het Gewigte en prijs dat het koopbrood in de bakkershuizen is wegende en geldende, zulleude na advenant van dien op haren Eed den prijs maken ende in de forten daar geene andre bakkers zijn, den prijs nemen naer advenante het Gewigt in de naeste Stad". Die legerkommiezen (commis-auxvivres), als opzichters der militaire bakkerijen, waren doorgaans niet bemind bij den soldaat, die hen *Rispainsel* schold, naar de drie voedingsmiddelen *riz, pain* en *sel*. Volgens anderen is *kommiesbrood* verhaspeld uit „compagnies-brood", omdat de compagnieën vroeger aangenomen, gekleed en gevoed werden door de kommandanten, en men dus, daar alles aan de compagnie behoorde, van compagniesgelden, dito wapens en brood sprak.

Kompas (Zijn — is van de pen, *hij is dronken*, omdat een kompas, dat van de pen is, onbruikbaar is.

Kompetisl, (a.f.r.), *concurrentie*, naar eng. *competition*.

't Komt zoo in 't rijm te pas, zei meester Jochem, Langendijk, *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho* II, 2. Meester Jochem de Rijmer leest aan Kamacho het lotlied op het bruids-paar voor en zegt daarin dichterlijk allerlei zaken, die de bruigom niet hooren wil, maar op *elke* aanmerking antwoordt Jochem *'t Komt zo in 't rym te pas*. Eindelijk wordt Kamacho boos, en onthaalt Jochem op stokslagen, met hetzelfde woord: 't Komt ook in 't rym te pas.

Komthuer, Komthuir, Comthuer, oudtijds voor *Commandeur* (der Duitsche en der Johanniter Orde).

Kon, (chin.), *stroom.* Als uitgang in Chineesche plaatsnamen.

Konak, *gouvernementsgebouw* te Canea (op Creta).

Kongsi, (chin.), *vennootschap.*

Könige bau'n, haben die Kärner zu thun (Wenn die —, (hgd.), *als vorsten bouwen, hebben de karrelui werk.* Aldus Schiller in het distichon: *Kant und seine Ausleger,* met het oog op de vele geschriften van onbeduidenden aard, die op de uitgaaf van Kant's grootsch een arbeid volgden.—Fig.: als de koryphee ën op het gebied van wetenschap en letteren ongewone stellingen uitspreken of beweringen opperen, worden tot staving, maar veeltijds tot weerlegging van deze, soms de pennen in beweging gebracht van menschen, die niet in hun schaduw kunnen staan.

Koning, op Driekoningen, hij, die de boon krijgt; zie *Driekoningenbrood.*

Koning (De galante —, zie *Ré galantuomo.*

Koning Demos, *het volk als souverein,* de publieke opinie verpersoonlijkt. *Dêmos* (gr.) = volk (de groote menigte, in tegenstelling met den vorst, den raad en de aanzienlijken).

Koning der dieren (De —, *de leeuw,* om zijne kracht, zijn majestueuze houding en zijne (beweerde) grootmoedigheid; in het oude Duitschland (Germanië) *de beer;* it. *Re delle bestie.*

Koning der engelen (De —, naam door Lodewijk XI aan den Koning van Engeland gegeven, omdat hij zoo rechtvaardig regeerde en zijne onderdanen hem gewillig gehoorzaamden. Met woordenspel tusschen *Anglen* en *engelen.*

Koning der menschen, naam door Lodewijk XI van Frankrijk aan den Koning van Spanje gegeven.

Koning der metalen (De —, *het goud,* als het kostbaarste der metalen.

Koning der predikers, in de woordspeling: *prédicateur des rois et roi des prédicateurs,* gebezigd van Louis Bourdaloue, den beroemden Franschen geestelijke (1632—1704).

Koning der schilders, titel, aangenomen door den schilder Parrhasios, tijdgenoot van Zeuxis (einde 4e eeuw v. C.). Plutarchus zegt, dat hij een purperen mantel en een gouden kroon droeg.

Koning der verschrikking, is een aan Job XVIII : 14 ontleende naam voor den *Dood.*

Koning der wateren (De —, de *Amazone,* grootste rivier in Zuid-Amerika.

Koning Klos, een koning, die in rust en vrede regeert, maar nooit zijne macht doet gevoelen; ontleend aan de fabel, waarin de kikvorschen om een koning vragen, waarop Jupiter een blok hout in hun poel werpt.

Koning Ooievaar, naam voor een tiran, die zijne onderdanen uitzuigt en door vrees en schrik aan te jagen, hun ontzag tracht in te boezemen; naar de fabel van de kikvorschen, die een krachtigen koning begeeren, waarop Jupiter een ooievaar op hen afstuurt, die ze allen opeet.

Koning-Oscarsland, nieuwe benaming door Prof. Nansen, den vermaarden Noordpoolreiziger van den jongsten tijd, aan een door hem ontdekt schiereiland van Siberië gegeven, naar koning Oscar van Zweden.

Koning Otto, bijnaam van Mr. Otto van Rees, herhaaldelijk lid der 2e Kamer en Minister, — hem om zijn krachtig optreden gegeven ten tijde, toen hij Gouverneur-Generaal was.

Koning van het nieuw Jeruzalem (De —, naam, dien de kleermaker en wederdooper Jan Beukelsz, geb. te Leiden 1510, zichzelven gaf. Hij regeerde eenige maanden te Munster, als het door hem gestichte *Nieuw Jeruzalem.*

Koning van Rome, titel, door Napoleon I aan zijn zoon, bij dien

geboorte, gegeven; hij is meer algemeen als hertog van Reichstadt bekend (1811—32), welken titel hij na den val zijns vaders gevoerd heeft.

Koning van Sion, zie *Koning van het nieuw Jeruzalem (De).*

Koning van Yvetot (De —, zie *Roi d'Yvetot (Le).*

Koningen, enz. (Titels van —.

Abimelech, d. i. vader des konings of vader-koning; de opperbestuurder bij de oude Philistijnen.

Agag, vuurbrand; de koning bij de Amalekieten (Num. XXIV : 7; 1 Sam. XV : 8, 9, 20, 32).

Akbar Khan, machtig opperhoofd, in Hindostan.

Anaktoor, Anax en *Basileus,* de opperbestuurder van de oude Grieksche koninkrijken.

Asser of *Assur,* d. i. *ganger* (voorganger); de opperbestuurder bij de oude Assyriërs.

Attabey, vader-prins; Perzië 1118.

Augustus, de verhevene; titel van den regeerenden keizer van Rome, terwijl de vermoedelijke erfgenaam Caesar was geheeten.

Autocraat, zelfheerscher. Hij wiens macht onbeperkt is. (Rusland).

Basileus, zie *Anax.*

Beglerbey, zie *Beg.*

Ben Hadad, d. i. zoon van de zon, of *Hadad;* de opperbestuurder bij de oude Damasceners.

Beg van Tunis; in Turkije de titel van een aanvoerder over een banier; het hoofd over de zeven banieren is de *Beglarbey.*

Brean of *Brenhin,* opperste gezaghebber bij de oude Galliërs, een dictator door de Druïden in tijden van oorlog of gevaar benoemd.

Bretwalda, in 't oude Engeland de vorst, die den scepter zwaaide over de heptarchie (z. a.).

Caesar, eigen naam door de Romeinsche keizers aangenomen.

Candace, eigen naam door de Koninginnen van Aethopië aangenomen. (Vgl. Handel. VIII : 27).

Cham, zie *Khan.*

Cyrus, hebr. *Kores* = zon; bij de oude Perzen.

Czaar, slav. koning, beheerscher, (van lat. *Caesar*), in Rusland.

Darius, de Latijnsche vorm van *Darjavesj,* de werkende, de krachtige (gr. *ergetès*); bij de oude Perzen.

Dey van Algiers, vóórdat het aan Frankrijk kwam.

Dictator, opperste onbeperkte regeeringspersoon, door de Romeinen in tijd van gevaar (meestal voor een half jaar) benoemd.

Domn, heer; Rumenië.

Esiaqe, koningen van Kent.

Hospodar, Moldavië en Wallachije.

Ilkhan, d. i. groote Khan, titel der Perzische vorsten; zie *Khan.*

Imperator, gebieder, opperbevelhebber; het Latijnsche woord voor *keizer.*

Inca (z. a.), titel der koningen bij de oude Peruanen.

Kaisar, ontleend aan *Caesar* en dus hetzelfde als *Caesar* en *Augustus.*

Kalief, opvolger; de opvolgers van Mohammed; later de titel van den Keizer van Turkije en den Shah van Perzië.

Kazike, prinsen uit den bloede bij de oude Peruanen, Cubanen, Mexicanen enz.

Khakhan, d. i. Khan der Khanen, titel door Ohtai, zoon van Ghengis-Khan († 1227) aangenomen; sedert hem de titel van den souverein der Mongolen.

Khan, opperhoofd der Mongolen, of *Ghengis-Khan* in Tartarije. In Perzië de titel voor den bestuurder van eene provincie.

Khedive, in modern Egypte.

King of *Queen,* Groot-Brittannië enz.

Lama, d. i. de opperste, eerenaam der priesters van Buddha. *Dalai-Lama,* d. i. grootmoeder der zielen; titel des oppersten priesters van het Buddhisme in Thibet.

Melec, koning; titel bij de oude Joden.

Mogol of *groote Mogol;* Mongolië.

Negus of *Negushee,* d. i. beschermheer; in Abessinië.

Nizam, heerscher; in Hyderabad.

Padishah, vaderlijke beschermer; titel van den Sultan.

Pendragon, de opperste der draken of „summus rex"; een dictator, door de oude Kelten in tijden van gevaar benoemd.

Pharaoh, d. i. *licht der wereld,* Oud-Egypte.

President, Republiek van Amerika.

Ptolemëus, een eigennaam door de koningen van Egypte, na den dood van Alexander aangenomen.

Radja of *Maharadja*, d. i. groote vorst; in Indië.

Rex, heerscher; Latijnsch woord voor koning.

Sherif, heer; in Mekka en Medina. Eng. *sheriff*, landrechter in Engeland.

Shah, beschermer; in Perzië.

Sheik, patriarch; in Arabië.

Shophet, richter; bij de oude Joden.

Sophi, heilig; titel van den Shah van Perzië.

Stadhouder, landvoogd; in de voormalige Vereen. Prov. der Nederlanden.

Suffet, dictator; in oud-Carthago.

Sultan of *Saldan*, heerscher; in Turkije.

Vayrode of *Wayvode*; in Transylvanië, Moldavië en Wallachije.

Vladika, heerscher; in Montenegro.

Nota. *Aga*, *ameer* of *emir*, *aartshertog*, *effendi*, *doge*, *graaf*, *keurvorst-aartsbisschop*, *hertog*, *imaum*, *infante*, *landheer*, *landgraaf*, *leenheer*, *mandarijn*, *markgraaf* of *markgravin*, *nawab*, *onderkoning*, *pacha* of *bashaw*, *prins*, *sachem*, *satrap*, *seigneur* of *grandseigneur*, *sirdar*, *subahdar*, *tetrarch* enz. zijn in sommige gevallen onafhankelijke heerschers, of wel afhankelijke bestuurders, die onder hun heer staan, en in andere gevallen slechts eeretitels, zonder een afzonderlijk bestuur.

Koningen hebben lange armen, d. i. *twist niet met een koning, want zijn macht en gezag reiken tot aan het einde van zijn gebied*; het Lat. spreekwoord luidt „An nescis longos regibus esse manus?" Weet gij niet, dat koningen lange handen hebben? terwijl de Duitscher zegt „Mit grossen Herren ist nicht gut Kirschen essen". (Want zij nemen de besten er uit, en werpen met de steenen). Ned. met groote heeren is het slecht kersen eten, want ze gooien je de pitten in 't gezicht.

Königinhofer Handschrift, *(rukopis kralodvorskij)*, een bundel oud-Boheemsche gedichten (8 lyrische en 6 epische), naar beweerd werd het *oudste document aangaande czechische dichtkunst*, in het Czechisch, op 16 Sept. 1817 in den kerktoren te Königinhof (czechisch: *Králové Dvur*) gevonden en in 1819 uitgegeven door Váceslaw (Wenzel) Hanka (1791—1861), bibliothecaris te Praag. Hoogstwaarschijnlijk zijn die gedichten *niet* echt en door Hanka alleen in het licht gegeven om schijnbaar een bewijs te leveren voor de oudheid der Czechische beschaving.

Koningsberger wijsgeer (De —, Immanuel Kant, die in 1724 te Koningsbergen geboren, er in '70 gewoon hoogleeraar werd der bespiegelende wijsbegeerte en in 1804 overleed.

Koningstijl, (bouwk.), de middenstijl van het kapwerk boven een toren of ander gebouw door een hoog dak afgedekt.

Koningszwaan, (wap.), zwaan met helmkroon om den hals.

Koninklijke helm, (wap.), open en getraliede helm; zie *Traliehelm*.

Koninklijke koopman, *Royal* of *Kingly Merchant*, in de Middeleeuwen en vooral in Italië, een koopman van den eersten rang, die veel schepen overal heenzond, tot naar de verste kusten. De naam was een onderscheiding.

Konkele foesies maken, (barg.), *kunsten* of *tegenspartelingen maken*.

Konservatorium, (muz.), zie *Conservatoire*. Verder: de oorspr. Ital. *conservatori* waren inderdaad *bewaarplaatsen*, waar weezen, die aanleg voor muziek hadden, werden opgeleid. Het oudste was het in 1537 (*niet* 1547) te Napels opgerichte *Conservatorio Santa Maria di Loreto* daarna *Della pietà de' Turchini*, *Dei poveri di Gesù Christo* en *Di Sant' Onofrio*. In 1808 werden deze tot het *Collegio reale di musica* vereenigd. In Venetië heetten ze oudtijds *Ospedali*.

Konterfort *(contrefort)*, (bouwk.), *Beer*, versterking, verzwaring van eene muur ter verzekering.

Kool, (afr.), *kool*; kool zonder spek, *gezelschap dames zonder heeren*.

Kool (Het is —, *het is de moeite niet waard*, ook *vervelend geklets*, of *aperij* (vgl. *kool verkoopen*); ontleend aan Juvenalis 7. 154, waar wij lezen van leeraars, die hunnen scholieren tot weewordens toe altijd maar weder dezelfde les moeten opdisschen, lat. *aeidit miseros crambe repetita magistros* = altijd maar weder opgewarmde kool doodt de arme schoolmeesters. Vandaar hgd. stud. *kohlen*, d. i. babbelen, wauwelen.

Koolhazen, spotnaam voor de inwoners van Lochem.

Koolstruiken, spotnaam voor de inwoners van Langendijk, streek van vier dorpen bij Alkmaar; om den groentenhandel daar gedreven.

Koon, (k. m. a.), iemand, die hard werkt, vooral veel aan wiskunde doet; van *coons* = kegel.

Koonen, (k. m. a.), *werken*.

Koopbink, (barg.), *koopman*.

Koopbriefje, (hand.), opgave der waren, prijs en voorwaarden door den makelaar aan de partijen verhand gesteld, als eene koopovereenkomst door zijne tusschenkomst is tot stand gekomen.

Koopje snappen (Een —, (ind.), eene minder aangename ervaring opdoen, hetzij de patient een mal figuur maakt, of wel hem een ongeluk of schade overkomt. Vandaar *iemand een koopje geven*, d. i. het bespottelijk maken of schade berokkenen en *koopjesgever* voor iemand, die er pleizier in heeft, anderen beet te nemen.

Koorhek, afsluiting in steen, hout, koper, ijzer enz. om het priesterkoor van het overige gedeelte der kerk af te scheiden.

Koorkap, *wijde mantel*, door den priester gedragen bij processies, vespers en zegeningen. — Oorspronkelijk diende zij, om de paramenten in de processie tegen den regen te beschutten; vandaar haar Latijnsche naam *pluviale*.

Koorts, (barg.), bij heeft aan heete koorts gelegen, is in *een gevaarlijke zaak betrokken geweest*.

Kooter, (barg.), *klein kind*.

Kootone, (barg.), *levenslang*.

Kootzin, zie *Kaatzin*.

Kop, (barg.), *gulden*.

Kop of schip, zie *Kruis of munt*.

Kopek, Russische kopermunt, tot 1718 van zilver = $\frac{1}{100}$ zilver-roebel = 1,9 cent; 't woord is afgeleid van 't Russisch woord *kopce* (kopjé) = lans, omdat op de oudste kopeken uit de 17e eeuw (zilverstukjes) reeds Sint-Joris stond met de lans den draak doodend, als het wapen van Moskou.

Kopeken, (stud.), *geld*.

Kopflose Blätter, weekbladen voor kleine plaatsen, waarvan de inhoud voor eenige gemeenten gelijk is, terwijl de kop, de burgerlijke stand, locale berichten en een deel der advertentiën voor iedere gemeente afzonderlijk worden bijgedrukt, zoo bv. bij ons „Het Nieuws", dat te Utrecht wordt uitgegeven en onder 17 titels in 110 dorpen verschijnt. Zie *Patent ontside*.

Kopi, (mal.), *koffie*, koffieboon, koffieboom.

Kopluh, vorstelijk *hoofddeksel* bij de Javanen. Een Atjeesche *kopia* is omwikkeld met een gekleurden doek.

Kopijboek, (hand.), boek, waarin de koopman verplicht is afschrift te nemen van de brieven, die hij verzendt; richtig gehouden, kan een kopijboek door den rechter als middel van bewijs worden aangenomen.

Kopijrecht, het recht tot het door den druk verspreiden van voortbrengselen van den geest.

Kopje, (afr.), *heuvel*.

Koppelstokken, (wap.), stokken schuinkruislings onder en boven door saamgeknoopte riemen verbonden.

Koppensnellen, hoofden afslaan en meenemen, om die als zegeteekenen op stangen te plaatsen, gelijk op Borneo en elders gewoonte is.

Koppermaandag, de gildedag der typografen. Vroeger meer bekend als de dag van den Omgang der Gilden en Leprozen. Uit oud-kerkelijk oogpunt een vreugdedag, als zijnde altoos de Maandag na den eersten Zondag na Driekoningen (6 Jan.), het octaaf van Driekoningen, het aanvangspunt van den Vastenavondtijd, die tot Vastenavond-Dinsdag voortduurt met drinken en pretmaken; de Maandag na Driekoningen, sedert de oudste tijden gewijd aan vermaak; ook genoemd *Flora-maandag, Verloren-, Gezworen-, Verzworen-, Razende-maandag, Bombancerdag, Bombarmersdag,* enz. De afleiding van den naam *koppermaandag* staat niet vast. Tegenwoordig vereeren op dien dag boek- en steendrukkers aan hunne klanten fraaie kalenders.

Kopra, Copra, Copperak, de in stukken gesneden en in de zon of op andere wijze *gedroogde kern* van de *kokosnoot.* Belangrijk artikel van uitvoer, meestal in zakken verpakt, uit streken, waar veel kokospalmen of klapperboomen voorkomen. De olie wordt er uitgeperst en voor velerlei doeleinden in Europa en Amerika gebezigd. Het residuum dient tot veevoeder en tot bemesting.

Kopten, de Jacobietische Christenen van Egypte, die elf eeuwen geleden in 't bezit zijn geweest van den patriarchalen stoel van Alexandrië. Het woord is waarschijnlijk afgeleid van *Coptos,* de hoofdstad van Thebaïs. Deze Christenen bedienen zich bij hunne godsdienstoefeningen van het *Koptisch,* eene doode taal.

Koptisch, zie *Kopten.*

Kora, (arab.), *bedehuisje* der Mohammedanen.

Koran, (ar.), letterl. *hetgeen men moet lezen* of *voordragen;* naam van het *heilige boek der Mohammedanen;* het boek, dat al de openbaringen bevat, die Mohammed, naar hij beweert, van den engel Gabriel te Mekka en Medina heeft ontvangen. Het dagteekent van 612 n. C. doch werd eerst in 634 door Abubekr, Mohammeds opvolger, openbaar gemaakt.

Korang trang, (mal.), *gebrek aan bewijs. Korang* = gebrek, *trang* = helder.

Korban, (hebr.), *offer.* Lett. datgene, waarmede men (tot God) *nadert* (hebr. *karab*). Vgl. Mark. VII : 11.

Kordeliers, *minderbroeders.* Franciscanermonniken; dus geheeten naar de koord (fr. *corde*), die zij om het lijf dragen; lat. *fratres minores.*

Kordewagen, op het eiland Overflakkee de naam van den kruiwagen; in W.-Vl. *kortewagen,* volkset. van *krodewagen.*

Koren (Zijn zelven in eens anders mans — slaan, inbreuk maken op eens anders recht; als geleerde zich begeven op 't gebied eener aan anderen bekende wetenschap; buiten zijne bevoegdheid gaan; naar Deut. XXIII : 25.

Korenmaat (Zijn licht onder een — zetten, *zijn kennis of deugden voor zichzelven houden.* Zie Matth. V : 15. Het door Jezus bedoelde *licht* was geene *kaars,* die de Joden niet gebruikten, maar eene *lamp,* die op een hoogen luchter (kandelaar) moest geplaatst worden.

Koreshan Unity, de vereeniging van *Koreshans,* aanhangers van Dr. Cyrus (Kores) Teed, die in eene hoogst eenvoudige, houten woning in de Washington-Heights eene voorstad van Carthago leeft. Hij geeft zich uit voor een tweeden Christus, die zijnen geloovigen volgelingen de onsterfelijkheid van lichaam en ziel verzekert. Hun jaartelling begint met het geboortejaar van Dr. Teed (1840). Hij beweert, dat de seksen zullen verdwijnen, (de geslachten zullen samensmelten in één) en zonder sexueelen hartstocht zullen de menschen volmaakt worden.

Korintische stijl, (bouwk.), zie *Dorische stijl.*

Kornak, *geleider,* oppasser van een tammen olifant.

Kornet, (barg.), *pet.*

Kornis, *kroonlijst.* Van fr. *corniche,* en dit van lat. *cornix.*

Koro Adoe, de *zonnegod* bij de Niassers. Een zwaar, ruw stuk hout, van een meter lengte, met ooren zoolang als een arm.

Korouf *(korof)*, (n. hebr.), *bloedverraad*, meerv. kerouwim, *bloedeer, wraak*. Hebr. *karoob*, meerv. *keroebiim*.

Korporaal (De kleine —, zie *Caporal*.

Korpus, (mil.), *korporaal*.

Korri, (barg.), *koffie*.

Korsteweggen, kleine spoelvormige *krentenbroodjes;* kleine nabootsingen der aloude deuvekaters, die op Kerstmis op Overflakkee gebruikt worden.

Kortegaart, van fr. *corps de garde* (de hoofdwacht), het politie-bureau, tijdelijke verblijfplaats voor arrestanten; bestond onder dien naam te Amsterdam tot in het midden dezer eeuw.

Korteling, (bouwk.), liggend dwarshout evenals *kolder*, maar van geringer afmeting.

Kortheid is de ziel der geestigheid, vertaling van het eng. *brevity is the soul of wit* (z. a.).

Kortzicht, (hand.), een wissel of ander papier, dat op vertoon of kort daarna betaald moet worden.

Koscher of **Kascher,** (n. hebr.), *bruikbaar, in goede orde*. Vooral van spijzen, den Israëlieten geoorloofd; *zuiver*. Van een eerlijke zaak of persoon, die goed te vertrouwen is. Van hebr. *kaschèr* = recht, dienstig tot voedsel, omtrent vleeschspijs, die eerst nauwkeurig onderzocht is geworden, want het was den Israëlieten verboden eenig vleesch te eten, dat verscheurd, niet goed gezond of zijn natuurlijken dood gestorven was (Lev. XVII: 15; Deut. XIV: 21); ook mocht het bloed niet gegeten worden (Lev. III: 17). Hebr. *caschèer* = het is recht geweest (Esther VIII: 5).

Kosmopoliet, (gr.), *wereldburger*, volgens Diogenes Laërtius VI, 2, n. 6, 63, het eerst gebruikt door Diogenes den wijsgeer (412—323 v. C.), die op de vraag, waar hij vandaan was, zich *kosmopoliet* noemde.

Kosten (Wie een toren wil bouwen, berekent eerst de —, Luk. XIV: 28.

Kota-Radja, (mal.), *vorsten- of koningsstad*. *Radja* = vorst.

Kotei, (jap.), titel van hem, die werkelijk op den troon van Japan zit. Van den Keizer sprekend, zegt men *Dai Nihon Kotei Heika*. Dai = groot; Nihon = Japan; Heika = majesteit (zie *Hoko Heika*).

Koto, (jap.), zes voet lang instrument, vervaardigd uit den stam van een moerbezieboom. Met de vingers, die van ivoren toppen zijn voorzien, tokkelt men de snaren.

Kotto-kowang, cirkelvormige *schans*, met slechts één versterkten ingang; bij de Balineezen.

Kouach, (n. hebr.), *kracht*. Hebr. *kouach* (Dan. XI: 6).

Koud maken, (barg.), *dooden, vermoorden*.

Koud noch warm, zie *Laodicecër*.

Koude, (barg.), *lijk*.

Koude kleêren, zie *Kleêren*.

Koufear (El —, *folterstraf* in Marokko, waarbij den delinquent de binnenzijde der handen van de wortels der vingers tot den pols worden opengesneden; de wonden worden gezouten, waarna de handen met gesloten vuisten worden genaaid in een vochtig dierenvel, dat niet verwijderd wordt vóórdat ze geheel uitgemergeld en onbruikbaar zijn.

Koul, (n. hebr.), *steen*. Hebr. *kool*.

Kousband, (afr.), *kleine bonte slang*.

Kouseband (De orde van den —, zie *Honni soit qui mal y pense*.

Kousen en schoenen in den hemel komen (Met —, *in den heiligen hemel treedt men niet blauw,*

dan na al het oureine te hebben weggedaan; vgl. Openb. XXI : 27. *Bloedroets* moesten Mozes en Jozua zijn als God hun verscheen (Exod. III : 5; Joz. V : 15), en *barreroets* moest de priester dienst doen in den tempel; — opdat niet met het stof en vuil, dat aan het schoeisel kleefde, het heilige mocht verontreinigd worden.

Kouser, zie *Koscher.*

Kout, (barg.), *mes.*

Kouteren, (barg.), *weigeren,* eene bekentenis af te leggen.

Kowoud, zie *Kabod.*

Kozakkenvangers (Zoelsche —, spotnaam der bewoners van het Geldersche dorp Zoelen. Toen de Kozakken in 1813 ook hier huis hielden, moeten eenige Zoelsche slimmerds hun te vlug af geweest zijn, en dat roofzieke goedje langs slinkschen weg een gedeelte van hun buit ontkaapt hebben.

Kraag, (wap.), door sommige figuren gedragen, misschien oorsprong van den barensteel (z. a.). Geploeid, heet hij bij de fr. herauten *fraise;* zie *Fraeze.*

Kraagstuk, (bouwk.), voor het vlak van den muur uitspringend stuk steen of hout, dienende om iets te dragen (in 't Fransch *corbeau*).

Kraaiend, (wap.), heeten hanen en hoenders, wanneer de *bek open* en de *tong zichtbaar* is.

Kraak, (sp. *caraca*), een schip van wijden omvang, bestemd voor zware ladingen.

Kraak (De—, of *de kriek,* eene bijeenkomst van jongelieden op 't eiland Tessel. Men komt driemaal 's weeks bij elkander, zingt, danst, drinkt koffie en chocolaad, eet koek en krentenbroodjes, en scheidt niet vóór het *krieken* van den morgen.

Kraakporcelein, uitmuntend soort van porcelein. Gedurende den 80-jarigen oorlog veroverden onze schepen vaak Spaansche kraken (sp. *carica*), die uit O.-Indië o. a. porcelein aanvoerden, dat naar de schepen *kraakporcelein* geheeten werd.

Kraal, ronde lijst in doorsnede, cirkelvormig hetzij deze in vertikale of horizontale richting aangetroffen worden.

Kraal, *dorp* of *gehucht* der Hottentotten, verzameling van hutten in cirkelvorm; aldus genaamd door de eerste Hollandsche kolonisten; van *kraal,* een koraalrif.

Kraamkloppertje (Het —, met groote zorg geplooid vierkant lapje *kant,* dat men oudtijds in Holland hechtte aan de deuren van huizen, waar eene kraamvrouw was. Te Haarlem komt dit gebruik nog wel voor. Waarschijnlijk dankte het zijn ontstaan aan de nog oudere mode, om den deurklopper met linnen of eenige andere het geluid dempende stof te bekleeden, zooals thans de schel in geval van ernstige ziekte, omwonden wordt.

Kraan, (stud., mil.), iemand die zich *gunstig onderscheidt.* Ontleend aan de eigenschap der kraanvogels, om als ze aangevallen worden, zich klock te verdedigen. Vandaar ook *kraanig.*

Kraanvogel, (wap.), afgebeeld met een steen in den opgeheven rechterpoot; men gelooft nl. dat de kraanvogel om wakker te blijven een steen in den poot neemt, wiens val hem waarschuwt als hij indommelt. Daarom is hij 't zinnebeeld der *waakzaamheid* en heet die steen bij de fr. herauten *cigilance.*

Krabbe-doolen, (barg.), *loven en bieden, twisten.*

Krabbers, (barg.), *dieven.*

Krach (Een —, (hgd.), *gekraak.* Sedert de groote beurscrisis te Weenen in 1873, ook de *Wiener Krach* geheeten, in de financiecle wereld de naam voor een groot bankroet, omdat allerlei instellingen de nadeelige gevolgen daarvan ondervinden, alsof een gebouw *krakend* instort.

Kracht (Wijsheid gaat boven —, Pred. IX : 16.

Kracht van gewijsde erlangt een vonnis, dat ten uitvoer gelegd kan worden, bv. omdat er geen hooger beroep tegen ingesteld is.

Krakalstraf, (mal.), *gevangenisstraf* op Java.

Kralingen (Zoo oud als de weg van —, *zeer oud.* Te Kralingen vindt men een weg, die waarschijnlijk uit den tijd der Romeinen dagteekent. Welke die weg is, is niet zeker; sommigen houden den Ouden Dijk er voor; anderen zeggen, dat die weg onder het maaiveld der weilanden ligt en van den Hoogen Zeedijk tot 's-Gravenweg zich uitstrekt.

Kramat, (mal.), *vorstelijke begraafplaats,* waaraan door de inlandsche bevolking eer wordt bewezen. Ook de graven der *shahid's* (z. a.) worden als *kramat* (heilig graf) vereerd.

Kramer, (hand.), *kleinhandelaar.*

Kramerijen, (hand.), *handelsartikelen,* die *niet gewogen,* en ook *niet gemeten* worden, zooals vele voorwerpen van dagelijksch gebruik of van sieraad, gemaakt van edele en onedele metalen, hout, glas, ivoor, hoorn, been, leder, enz.

Kramerlatijn, geheime of kunsttaal der kramers (d. i. handelaars) en smokkelaars aan de Duitsche grens in het Zuiden van Nederland. *Latijn* genoemd, omdat het niet algemeen verstaan wordt. Het karakter is Nederlandsch en Duitsch, maar de woorden en woordvormen zijn allen blijkbaar conventioneel.

Krammetjes loopen, te Dordrecht gezegd voor: *stil van school blijven,* Amst. *stukjes draaien.*

Kran, zie *Toman.*

Kranjan, kranjang, mal. *kerandjang,* d. i. gevlochten mand, pakmand van bamboe, o. a. die waarin de suiker hier aankomt.

Kranke Mann (Der —, (hgd.), *de zieke man,* voor Turkije werd, zoover men kan nagaan, voor het eerst in 1683, door J. A. Poisel, in diens lied *Der Turk ist krank* gebezigd. Later werd dat rijk ook o. a. door Montesquieu, Voltaire, keizer Nicolaas I van Rusland en anderen bij een zieke vergeleken.

Krans, (afr.), steilopgaand rotsachtig bovenstuk van een berg.

Kraton, naam van een omsloten verblijfplaats van een Indisch hoofd. Het begrip komt vrijwel overeen met *Kota Radja,* d. i. vorstenverblijf.

Krautwelsch, (plat hgd.), *koeterwaalsch* (z. a.). Smgtr. uit *Cadorewelsch.*

Kreeft passeeren (De —, (k.m.a.), *rood worden.* Bij toepassing van het spreekw. *zoo rood als een kreeft* op het sterrenbeeld de Kreeft.

Kreeftmenuet, zie *Menuet.*

Kreeftvers, -woord, vers of woord, dat, van achteren naar voren gelezen, eveneens luidt als van voren naar achteren. Fr. *palindrome,* van gr. *palindromon* = achteruit of teruggloopend vers of woord; naar den eigenaardigen gang, dien men den kreeften toedicht. Zoo bv. *nedertreden, Reinier, Anna,* en het Lat. *signa te signa, temere me tangis et angis.*

Kreek, (afr.), *goudveld.*

Krekelspel in China, eng. *combats of crickets,* bestaat in het aanschouwen uren lang van het *gevecht* tusschen twee *krekels,* die zij vooruit vingen en in eene kan neerlegden. Dit gevecht eindigt eerst als een der twee bloedend of dood nederligt. Aan dit gevecht zijn weddingschappen verbonden; de gelukkige vanger van een krekel wedt voor zijn diertje.

Kremetart, zie *Cremor tartari.*

Kremlin, het keizerlijk paleis te Moskou, van driehoekigen vorm, door wallen en muren omgeven en ongeveer twee mijlen in omtrek; van russ. *krem* = sterkte.

Kremser wit, *koolzure lood-oxyde, loodwit;* een wit, poedervormig, in water onoplosbaar zout, dat met lijnolie gewreven, witte verf vormt, en dat door gomwater of een ander kleefmiddel tot een deeg gemaakt en, gedroogd,

in vierkante stukjes in den handel komt; aldus geheeten naar *Krems* in Oostenrijk, de stad, waar het gemaakt wordt.

Krent, verbastering van *Corinth.* Bij Juvenalis heeten zij *Corinthiacae uvae,* d. i. Korintische druiven; fr. *raisins de Corinthe.*

Krentekoppen, spotnaam voor de inwoners van *Hoorn.*

Krethi en Plethi, d. i. *allerlei slag van volk,* zie *Crethi,* en vgl. 2 Sam. VIII : 18; XV : 18; XX : 7, 23; 1 Kon. I : 38, 44; 1 Kron. XIX : 17; hebr. *kereetim* en *peleetim.*

Kreutzer, koperen munt ter waarde van ongeveer 1 cent, meer of minder, gangbaar in Baden, Oostenrijk en een groot aantal Zuidduitsche Staten; ontleent zijn naam aan het *kruis,* dat oorspronkelijk er op prijkte.

Krichna, zie *Krischna.*

Kriek (De —, zie *Kraak (De).*

Kriekelaar, (wap.), *kriekenboom* afgebeeld als de zevenarmige kandelaar uit den tabernakel; aan 't einde van iederen arm een blad.

Kriemhilda, (myth.), eene vrouw van ongeëvenaarde schoonheid; zuster van Günther, koning van Borgondië; zij werd bemind door Siegfried, den held uit het Nibelungen-lied.

Krijgsman wint genoegh, ul wint hij niets dan tijd (Een —, Vondel, *Gysbreght van Amstel,* regel 1600; antwoord van Gysbreght aan den heer van Vooren, als deze hem wil bewegen zich over te geven, met de woorden: *Daer niet gewonnen word is 't ydel dat men strijdt.*

Krijtend tiend, *tiend van vee,* inzonderheid van lammeren en varkens, Z. v. a. *schreeuwend* tiend.

Krijtende zonden, *roepende, om wraak schreeuwende zonden,* groote euveldaden. In oude classicale en synodale acta. Vgl. Gen. IV : 10 en Jak. V : 4. In r.k. catechismussen heeten ze *wraakroepende zonden.*

Krijtkoppen (De eeuw der —, plat voor de *praikentijd.*

Krimpmant, (hand.), de vermindering, die de granen enz. in de pakhuizen door het indrogen of bij het inmeten ondergaan.

Krimpvisch, levende en daardoor nog veerkrachtige visch, in tegenstelling met doode en slappe.

K'rl'oh, (n. hebr.), *scheuring,* de inscheuring der kleederen als teeken van rouw bij den dood van verwanten. *Krio snijden,* zulk eene inscheuring maken (omdat het begin der inscheuring met een mes geschiedt). Hebr. *kara'* = bij heeft gescheurd. Vandaar in de volkstaal: *zich een krio snijden* = in een treurige zaak gewikkeld zijn.

Kris, een slangvormige platte *dolk* met kleine greep; veel in gebruik bij de Javanen.

Kris-kras, zweren bij *kris en kras,* d. i. bij Christus. *Kras* is een willekeurige klankwisselende formatie daarnaast.

Kris-kringle, de kinderheilige die in Engeland met Kerstmis verschijnt, met een bonten muts op en een zonderling pakje aan, en „zoete" kinderen met geschenken verrast, als bij ons *Sinterklaas* en in Duitschland *Struwelpeter.* Volgens sommigen beteekent de naam *Kriss kringle* Kristus-kindje.

Krischna of **Krichna,** (myth.), van Sanskrit *krischna* = zwart, eene godheid der Hindoes, de achtste vleeschwording van Vischnoe, welke den aether beteekent. Toen Kansa, koning der duivels van Mathura, groote verwoestingen had aangericht, beklaagde Brahma (z. a.) zich bij Vischnoe en verzocht hem, de wereld van zijn onheil te ontslaan; waarop Vischnoe zich twee haren uit het hoofd trok, het eene wit en het andere zwart, en beloofde, dat deze het kwaad van den Koning der duivels zouden wreken.

Kristallijn (Het —, volgens Ptolemeus dat gedeelte van het hemelgewelf, hetwelk beneden het firmament of de sfeer der vaste sterren gelegen is en in eene voortdurend slingerende beweging verkeert. Zie *Hemelen.*

Kritiekstralen, *wonderstralen* door prof. Friedrich te Elbing in 1897 ontdekt: deze doordringen, in een vacuum-buis verwekt, onmiddellijk het lichaam, waarop zij gericht worden en moeten dus o. a. een onfeilbaar middel zijn om den dood te constateeren.

Kroeg, (stud.), societeit van het studenten-corps.

Kroegbeer, (stud.), schuld van verteringen in de societeit.

Kroegjool, (stud.), feestelijke samenkomst der kroegleden.

Kroeng, (Atjeh.), niet *krŏëng, cirier, stroom;* mal. *sungei,* jav. *kali.* Zoo doelt *Kroeng cuba,* als naam van de rivier en de baai aan de Westkust, waarschijnlijk op vele kronkelingen door sterk begroeide streken, omdat *cuba* overdrachtelijk dwalen, verdwalen, beteekent. *Kroeng gelompang* = de rivier genoemd naar den *gelompang,* een boom als de waringin, enz. Het woord *kroeng* is zuiver Tjam (z. a.), en komt, behalve in het Atjehsch, in geene enkele andere taal van onzen Archipel voor.

Krokjesdag, de naam van twee of drie achtereenvolgende Zondagen na de Haarlemsche kermis, wanneer de wevers en ambachtslieden gewoon waren eene groote wandeling te doen naar Bloemendaal en verder, zelfs tot Beverwijk; waarschijnlijk afkomstig van bedevaarten naar 't graf van St.-Engelmundus te Velzen op 21 Juni.

Krokodil in de logica, een bekende valsche sluitrede: Een krokodil had in last om ieder te verslinden, die onwaarheid sprak. Eene vrouw, in zijne nabijheid gekomen, zei: „gij zult mij verslinden." Verslindt de krokodil nu de vrouw, dan is 't niet zooals 't moet, want dan heeft zij waarheid gesproken; dus, hij moet haar niet verslinden. En laat hij haar ongedeerd voorbijgaan, dan is 't ook weer verkeerd, want dan heeft zij onwaarheid gesproken; dus hij mocht haar niet ongedeerd voorbij laten gaan. Vgl. *Cretenser in de logica.*

Krokodillen-tranen, *geluichelde tranen,* naar de sage, dat de krokodil, als hij op roof loert, de stem van een schreiend kind nabootst, om zijn slachtoffer te lokken, of: tranen in de oogen heeft bij het verslinden van zijn prooi.

Krom en verdraaid geslacht (Een —, *mismaakte menschen,* of ook wel *wanstaltige vruchten.* Spottend ontleend aan Filip. II : 15 (vgl. Deut. XXXII : 5), waar bedoeld wordt een menschengeslacht, dat geheel *verkeerd* is en afwijkend van den rechten weg.

Kromkop, (barg.), *boerkijzer.*

Krommers, (barg.), *schaut.*

Kromo, *inlandsche soldaat* bij het Nederl. leger, in Atjeh.

Kromo (Het —, de *beleefde taal* van het Javaansch.

Kromo-inggil (Het — of *hoogkromo;* zie *Kromo.*

Kromschaar, oude scheldnaam aan den *kleermaker* gegeven, evenals *lappendief.*

Kromstaart, (num.), naam der *gooten,* de munt van de Hollandsche graven Willem VI tot Filips van Borgondië (1404—33), ontleend aan den buitengewoon gekromden en gekrulden staart van den leeuw. Ook in Brabant kwamen ze in dien tijd voor.

Kromstaartsbier, naam van een gering of dun bier in Groningen; van *Kromstaart* (z. a.).

Kromstaf, (wap.), zie *Bisschopsstaf.*

Kromzwaard, (wap.), *kromme sabel* van Turksch model in eene beslagen schede.

Kronen, lat. *coronae*, belooningen, die onder de Romeinen door den veldheer voor het front des legers werden uitgereikt aan degenen, die zich in den slag onderscheiden hadden.

Ze bestonden in de

Corona castrensis of *vallaris* van goud, voor hem, die het eerst den wal eener vijandelijke legerplaats besteeg.

Corona civica, van eikenloof, met het opschrift *ob civem servatum;* werd uitgereikt tot belooning voor het redden van een burger in den strijd.

Corona graminea, zie *Corona obsidionalis.*

Corona muralis, gouden kroon, in den vorm van een vestingmuur, die aan hem werd toegewezen, die het eerst den muur eener belegerde stad beklom.

Corona navalis, voor dengene, die het eerst een vijandelijk schip enterde; versierd met gouden scheepssnebjes *(rostra)*, daarom ook *corona rostrata* geheeten.

Corona obsidionalis, krans van gras *(gramen)*, uit de belegerde plaats, den veldheer gegeven door de plaats, die hij ontzet had (Liibker).

Corona olivifera (van olijftakken), uitgereikt aan hem, die zich op de eene of andere wijze in den slag had onderscheiden, en waarvan de belooning onder geen andere termen viel.

Corona ovalis, van mirtenbladeren, uitgereikt aan den veldheer, die vrijbuiters of een anderen verachten vijand overwon. Zie *Ovatio.*

Corona triumphalis, een massief gouden kroon met lauwertakken, uitgereikt aan den veldheer, die een *triomfale* overwinning had behaald. Zie *Triumphus.*

Corona vallaris, zie *Corona castrensis.*

Kronos, (gr.), de jongste der Titanen, de *Saturnus* (z. a.) der Romeinen, met wien hij, als oorspronkelijk god van den landbouw, vereenzelvigd is geworden.

Kroon, naam van verschillende, zoo gouden als zilveren munten, en afkomstig van den *écu à la couronne* van Lodewijk XI van Frankrijk (1461—1483), aldus weer geheeten naar de *groote kroon* op het wapenschild. Sedert komen in de 15e en 16e eeuw voortdurend de Fransche kronen in den handel voor, ook Brabantsche en Vlaamsche, in 1600 à 3 gulden ruim. In 1577 sloegen de Staten dubbele guldens of Statenkronen à 2 gld.; hetgeen ten gevolge had, dat men aan eene waarde van twee gulden den naam *kroon* hechtte. Toen nu in 1681 zilveren tweeguldensstukken in omloop kwamen, noemde men die *kronen. Kroon* is verder de Duitsche gouden munt van 10 Mark = 6 gld., en de zilveren munteenheid van Zweden is de kroon = 1 frane. Brabantsche kronen, door de Duitsche keizers voor de Oostenrijksche Nederlanden geslagen sedert 1755 tot 1797, deden *f* 2.70 en waren van zilver, evenals de Fransche kronen, nl. die van 1709—18, welke beiden tot vóór weinige jaren nog tegen dien prijs genoteerd waren. De Engelsche kroon doet 5 shillings, de Portugeesche gouden kroon (5000 reis) *f* 14.50 en de zilveren kroon (1000 reis) *f* 2.90.

Kroon, (w a p.), wanneer ze in het wapen staat, gelijk aan de helmkroon (z. a.), tenzij anders wordt opgegeven. Boven een wapen zonder helm, is ze verschillend naar den rang van den drager.

Kroon van het Oosten (De —, *Antiochië*, de hoofdstad van Syrië, bijgenaamd *de schoone*, die uit vijf ommuurde steden bestond, omringd door eene gemeenschappelijke vesting.

Kroon (De — spannen, *de baas zijn, boven anderen uitsteken.* De kroon was oorspronkelijk een gouden band, die om het hoofd gebonden of *gespannen* werd. De Romeinsche keizers voorzagen dien band van opstaande punten, in den vorm van stralen, zoodat hun hoofd als met stralen omgeven scheen, gelijk een aureool. In de Middeleeuwen noemde men een gravenkroon een band, die met paarlen op den bovenkant bezet was. Een hertogskroon is een band met een purperen muts daarin. De oude Fransche koningen droegen leliën op den band, dus een leliekroon. De koningskroon is ontstaan door het ombuigen der bovengenoemde stralen naar het midden alwaar ze eene lelie of een wereldbol dragen. Wanneer in de koningskroon een bisschopsmijter gezet wordt,

heeft men eene gesloten kroon, die gewoonlijk keizerskroon genoemd wordt. In de 17e eeuw plaatste men boven stedewapens gewoonlijk eene kroon met vijf fleurons = bladvormige uitsteeksels. Eene muurkroon (bij Vondel: torenkroon), een hoofdsieraad van muren en torens, sierde het hoofd van stedemaagden. De scheepskroon, bestaande uit voorstevens, was op penningen uit den tijd van Augustus het onderscheidingsteeken van hen, die zeeslagen hadden gewonnen; vgl. *corona navalis*, zie bij *Kronen*.

Kroos, (Vlaamsch; onzijdig), voor *intrest* of *rente*. Van het Fransche *croître*, thans *croître* = groeien, toenemen.

Kroosdulkers, bijnaam voor de inwoners van Westzaan, naar de gesteldheid en de ligging der plaats.

Krootspitters, naam, dien de Zeeuwsche meedelvers bij hunne wedloopen en worstelingen, den vlugste en sterkste onder hen geven. De overwonnene wordt ten halven lijve in den grond gegraven, waar hij zóólang moet zitten, totdat hij zich voor een drinkgeld loskoopt. *Kroot* (karoot, fr. carotte) = wortel.

Kros, (hottent.), kleed der Hottentotten aan de Kaap, bestaande in een beestenvel, dat hun over den rug hangt, des nachts tot een bed dient, alsmede tot schort ter dekking van de schaamdeelen.

Krulk (Het is alleen profetenwerk van een klein olliekrulkje vele vaten te vullen, sprw.; voor een gewoon mensch is 't onmogelijk, met weinige middelen in vele behoeften te voorzien; naar 2 Kon. IV : 1—7.

Kruis. Ofschoon het kruis reeds in den heidenschen tijd als merkteeken bekend was, heeft het door den marteldood des Heeren J. C. zijn christelijke beteekenis gekregen. Aan het teeken des kruises werd groote macht toegeschreven; vandaar de sprw. „iemand het heilige kruis nageven", wanneer iemand ons verlaat, dien wij liever nooit terugzien, hem zijn afscheid geven met den stillen wensch dat hij nimmer terugkeere; het is zooveel als tot hem zeggen: ga in vrede! Het kruisteeken had de macht zelfs den duivel op de vlucht te jagen. Vandaar dat het kruis op kerken en burgerwoningen als beschermend teeken prijkte en nog prijkt. Sedert den kruisdood van Jezus is het kruis het symbool van beproeving (vgl. *kruis dragen*) en ongeluk geworden. Hieraan zijn de uitdrukkingen „'t is een kruis!" en „elk huis heeft zijn kruis" te danken. Het kruis als symbool van 't Christendom gaf aanleiding tot de namen *kruistocht* en *kruisvaarder*, en daar gedurende de kruistochten de ridderorden ontstaan zijn, was het onderscheidingsteeken der ridders een kruis, eerst op den mantel genaaid, later van goud aan een keten om den hals gedragen. Zoo is het kruis geworden een eereteeken, een ridderkruis, en heeft men het *ijzeren kruis*, het *metalen kruis*, het *eerekruis*, het (vijfarmige) *Waterloo-kruis*. Een *kruisdrager* heeft dus den dubbelen zin van „een ongelukkig mensch" en van „een gedecoreerde"; bovendien is een ezel ook een kruisdrager, omdat hij, gelijk het verhaal volgens het volksbijgeloof luidt, sedert den intocht van Jezus op Palmzondag in Jeruzalem, een zwart kruis op den rug draagt.

Kruis, samengesteld uit paal en blok. Een *Grieksch kruis* (+), in de rekenkunde het teeken voor *plus;* een *St. Andrieskruis* of sautoir (×), het teeken voor *maal* en in geslachttafels voor *gehuwd met;* een *Roomsch of Latijnsch kruis* (†), het teeken voor *gestorven*. Een *Burgondisch kruis* is een schuinkruis gemaakt van kruestige laurierstokken. Een *Hollandsch kruis* is een +, waarvan de armen dubbel zijn en voorzien van bolletjes aan de uiteinden, in 't geheel acht. Een *Karolingisch of Brabantsch kruis* heeft breed-uitloopende armen. Een *gebloemd kruis* (croix fleuronnée) eindigt in bladeren en bloemen, en komt op 16e en 17e-eeuwsche munten voor. Een *Geldersch kruis* heeft door de uiteinden van elken arm een dwarsbalkje en is dus „recroisettée". Een *krukkenkruis* (croix potencée) heeft een dwarsbalk aan 't einde van elken arm en niet er door heen. Wanneer men in de vier hoeken

van zulk een kruis nog een krukkenkruisje plaatst, heeft men het *Jeruzalemsche kruis*. Verder onderscheidt men nog een *Fransch* of *lelickruis* (eindigend in lelie̊n); een *ankerkruis* (wanneer de armen in twee omgebogen punten eindigen); een *Lotharingsch* of *Patriarchen kruis* (dat twee dwarsbalken heeft); een *Malthezer kruis* (een Brab. kruis, waarvan de armen in zwaluwstaarten eindigen), een *Toulouzer kruis* (met sleutelvormige, opengewerkte armen); de „kruk" (een kruis, waarvan de bovenste arm is weggenomen, aldus T, fr. *potence*); slangenkoppenkruis enz. — Het woord *kruis* is ontstaan uit het Lat. *crux*, vanwaar Ned. *kruk*. Bij de Romeinsche getalmerken heeft X de waarde van 10; daarom zegt men: de 3 *kruisjes* voor 30 jaren, enz.

Kruis (Het Groene —, in Oostenrijk, heeft ten doel hulp te verleenen bij ongelukken op bergtochten. In hutten op de bergen staan reddingskisten en vervoermiddelen gereed, en de gidsen worden door artsen behoorlijk onderwezen in de eerste hulphandgrepen.

Kruis (Het IJzeren —, herinneringskruis (geen eigenlijke ridderorde) in Duitschland uitgereikt aan hen, die aan den Fransch-Duitschen oorlog van 1870 hebben deelgenomen; in België na de omwenteling van 1830 uitgereikt aan hen, die daaraan deelnamen; de kruisen werden vervaardigd van het metaal van veroverde kanonnen. Frederik Wilhelm III van Pruisen stelde reeds een ijzeren kruis in voor hen, die zich in den oorlog van 1813 hadden onderscheiden.

Kruis (Het Lombok —, herinneringskruis, uit metaal van veroverd geschut vervaardigd, uitgereikt aan hen, die aan de expeditie tegen Lombok deelnamen.

Kruis (Het Metalen —, herinneringskruis (geen eigenlijke ridderorde), uitgereikt aan allen, die den *Tiendaagschen Veldtocht* (a° 1830/31) in België hebben medegemaakt; de kruisen waren vervaardigd van het metaal van veroverde kanonnen te Hasselt en Leuven.

Kruis (Het Roode —, internationale vereeniging gesticht in 1865 door Henri Dunant (zie *Genevesche Conventie*), ter verleening van hulp aan zieken en gekwetsten in den oorlog. Alles wat tot die vereeniging behoort, zoowel als alle personen, daarbij werkzaam, draagt een rood kruis op witten grond en wordt volgens internationaal gebruik waartoe allengs schier alle staten van Europa toetraden, onzijdig verklaard, dus in den strijd ontzien en gespaard. Dit werd het eerst aangenomen in de conventie van Genève op 22 Aug. 1869, wat het landleger betreft en bij de conventie van 15 Oct. 1868 ook tot de zeeslagen uitgebreid.

Kruis (Het Witte —, Noord-Hollandsche vereeniging in het jaar 1875 op initiatief van de H.H. Doctoren G. A. N. Allehé, I. Teixeira de Mattos en C. E. Heinsius gesticht, stelt zich ten doel: samenwerking 1°. tot het afweren en beteugelen van besmettelijke ziekten; 2°. tot het verleenen van hulp bij epidemieën en gewone ziektegevallen; 3°. tot het helpen bevorderen der algemeene gezondheidsbelangen.

Kruis dragen (Zijn —, d. i. *zijn last torsen, zijn leed dragen, zijn moeite verduren*, — naar Matth. X : 38 en veel andere plaatsen. Zie *Kruis*.

Kruis of munt, *dobbel- of kansspel*, waarbij een muntstuk wordt opgegooid, om na 't neêrvallen te zien, welke zijde boven ligt. Oudtijds vertoonden alle munten en tot in de 17e eeuw de meeste, aan de éene zijde een kop of wapen, aan de andere een kruis. De Romeinen speelden reeds *kop of schip*, omdat de oudste Romeinsche asses aan de voorzijde een Janushoofd, aan de keerzijde een scheepssnavel hadden. Van centen vroeger: *letter of leeuw*, daar deze vroeger aan de éene zijde een *W*, aan de andere het Nederl. wapen droeg.

Kruis van Don Alonzo, kruis van vijf blauwe kwartieren in een veld van zilver, ter herinnering aan het kruis, dat Don Alonzo aan den oostelijken hemel zag, den dag vóór den slag bij Ourique in 1139, waarin de Mooren geheel verslagen werden.

Kruis van Konstantijn, kruis met het onderschrift „in hoc vinces" (in dit teeken zult gij overwinnen), dat aan Konstantijn in den nacht vóór den slag bij de Saxa Rubra (= Roode Rotssteenen) in een visioen verscheen. Hij liet het op de schilden plaatsen en overwon.

Kruys (Men sloegh u 't heylgh —, toen 't leger optrock na; zegt de poortier van het Kartuizer klooster tot Diedrich van Haerlem. Vondel's *Gysbreght v. A.* II, als deze des avonds laat wil binnengelaten worden, en verhaalt, hoe dankbaar de monniken waren, toen 't leger heenging. Men sloeg oudtijds een kruis, om een echten of gewaanden toovernaar onschadelijk te maken.

Kruisbloem, bekroning, vooral in de Gothische kunstperiode, van een geveltop, pinakel of ander hoekvormige afdekking in den vorm van een bloem met vier bladen en een verhoogde kaststengel.

Kruisdagen, (r. k.), zie onder *Kerkdagen.*

Kruisen, (w a p.):

St. Andries —, schuinkruis, genaamd naar St. Andreas, een der twaalf Apostelen, die den martelood stierf aan een kruis van dien vorm. St. Andreas is een der beschermheiligen van Rusland, en werd in Schotland vereerd in de St. Andreasorde of de orde van den Distel. Ook in Rusland bestaat eene orde van St. Andreas. Op beide orden is de Heilige voorgesteld aan een schuinkruis.

St. Antonie- of Taukruis, kruis zonder bovenarm, waarvan de armen breed uitloopen, aldus genaamd naar den vorm der Grieksche letter *tau.* Vanhier Fr. *tau* of *taf* (béquilles de St. Antoine).

Borgondisch —, schuinkruis, bestaande uit twee knoestige laurierstokken en met een vuurslag in 't hart.

Cyprisch —, kruis van blauw in een veld van zilver.

Duitsch —, kruis van zwart in zilver.

Fransch —, kruis, waarbij de armen als leliën eindigen.

St. Georg — of *Engelsch* —, wit kruis in een rood veld.

Grieksch —, wit kruis in een veld van blauw.

Hongaarsch —, Patriarchaal kruis (z. a.) op een heuvel, enz.

Iersch — of *kruis van St. Patrick,* rood schuin kruis in een veld van zilver.

Jezuïten —, breed uitloopend kruis van rood.

Johanniter —, zie *Malthezer.*

Latijnsch —, verkort kruis met langen onderarm.

Lorrijnsch (Lotharingsch) —, het kruis der voormalige Tempeliers, een Latijnsch kruis met een tweeden korteren dwarsarm.

Malthezer —, breed uitloopend kruis van zilver in rood met acht punten.

Patriarchaal —, hetzelfde als *Lorrijnsch* —, doch de dwarsbalken in klaverbladen eindigend.

St. Jans —, zie *Malthezer.*

St. Patrick —, zie *Iersch kruis.*

Zeitsersch —, verkort kruis van zilver in rood.

Kruisen slaan, (b a r g.), *afdrukken van sloten in was* of *klei nemen.* Slotenmakers noemen de figuren in den baard van een sleutel ook *kruisen.*

Kruisgang, *open gaanderij,* overwelfd met kruisgewelven, rondom een hof naast middeneeuwsche kerken of in kloosters.

Kruisheeren, leden van verschillende militaire Orden, ter verdediging van het H. Graf in het leven geroepen. — Ook de leden eener religieuze orde, in den aanvang der 13e eeuw door Theodorus van Celles gesticht.

Kruishout, (b o u w k.), zes steekhanden geplaatst in die vorm van St. Andries kruisen in de kap en andere betimmeringen.

Kruisoordeel, *Godsoordeel,* uit den tijd van Karel den Groote. Partijen moesten de armen over de borst kruisen of met lang uitgestrekte armen in den vorm van een kruis tegen een muur staan; wie zoo het langst bleef staan, kreeg gelijk.

Kruisraam, (b o u w k.), venster van door geheel of gedeelten beweeg-

baar kruis in vier deelen gedeeld. In de middeneeuwen waren de kruisramen veelal van steen, dus vaststaande met open draaiende vleugels met glas of houten luiken. Ook houten kruisramen hadden tot aan de 18e eeuw meestal vaststaande kruisen, terwijl alleen afzonderlijke vleugelramen met glas draaiend waren.

Kruis(rijks)daalder, aldus genoemd naar het Borgondische kruis, werd het eerst geslagen door koning Filips II in 1567 voor Brabant, Holland, Gelderland, Utrecht en Overijsel ter waarde van 50 stuivers. De muntslag werd voortgezet door Albertus van Oostenrijk, de kruisdaalder heette toen *patagon* of *Albertusdaalder;* als zoodanig was hij zeer gewild in den handel vooral langs de Oostzee. De Albertusdaalder werd aangemunt tot in 1710.

Kruistochten, oorlogen om 't bezit van Palestina, waarin de strijders een kruis op hun overkleed droegen. De kleur van dat kruis was voor Frankrijk *rood;* voor Vlaanderen *groen;* voor Italië *blauw;* voor Spanje *hard rood;* voor Schotland een St. Andrieskruis; voor de Tempelridders *rood* op *wit.*

Kruistochten (De —,

1°. 1096—1100. Aangevoerd door Godfried van Bouillon, die Jeruzalem innam.

2°. 1147—49. Aangevoerd door Lodewijk VII en keizer Coenraad III.

3°. 1189—93. Aangevoerd door Richard Leeuwenhart en Frederik Barbarossa. Zie *Coeur de Lion.*

4°. 1202—4. Aangevoerd door Boudewijn van Vlaanderen en den Doge van Venetië.

5°. 1217. Aangevoerd door Jan van Brienne, titulair-koning van Jeruzalem, Andreas van Hongarije en Willem I van Holland.

6°. 1228—29. Aangevoerd door Frederik II.

7°. 1248—54 en 8°. 1268—70. Aangevoerd door Lodewijk IX, den Heilige.

Kruisvaarders, zie *Signati cruce.*

Kruisverband, (bouwk.), men noemt kruisverband, wanneer bij het metselen van muren met gewone baksteenen de brikken of metselsteenen zoo boven elkander geplaatst zijn, dat de voegen van de strekschе lagen telkens boven het midden van de afwisselende strekschе lagen geplaatst zijn, zoodanig, dat de kopschе lagen telkens in het verband staan.

Kruisverheffing, (r. k.), feestdag ter herinnering aan de plechtigheid, dat het H. Kruishout voor het eerst in de nieuwe Kruiskerk te Jeruzalem aan het volk ter vereering werd aangeboden. (14 September.)

Kruisvinding, (r. k.), feestdag gevierd 3 Mei ter herinnering aan de ontdekking van het kruis des Verlossers, dat door Helena, de moeder van keizer Constantijn, wedergevonden zou zijn.

Kruisweg, (r. k.), oorspronkelijk de lijdensweg van het rechthuis van Pilatus tot aan den top van den Calvariëberg, door Jezus afgelegd met het kruis op de schouders. Ter herinnering daaraan vindt men in de Roomsche kerken en kapellen veertien voorstellingen uit dien lijdensweg, *staties,* lat. *stationes* geheeten, welke men gezamenlijk *kruisweg* noemt.

Kruiswoorden, zie *Zeven.*

Krukhoofd, (w.a.p.), zie *Eglot.*

Krukhoofdenvoering, (w.a.p.), *vair* (z. a.) waarvan de stukken niet den vorm hebben van klokjes, maar van krukhoofden, d. i. kruisen, waaraan het onder- of bovenstuk ontbreekt.

Krupp's staal, staal uit de fabriek van Krupp, den kanonnenkoning te Essen in Pruisen.

Krupsies, (afr. ook ned.), *corruptiës,* verouderde lichaamskwalen.

Ku Klux Klan, geheime halfpolitieke vereeniging in 1866 te Pulaski (Tennessee) opgericht, met het oorspronkelijk half ernstige doel, om de lusteloosheid, die op den oorlog volgde, te doen ophouden. De naam zou zijn afge-

leid van het Grieksche *kuklos*, d. i. cirkel, kring, terwijl *klan* een verbastering is van *clan*, een gedeelte (stam) der Schotten onder één bestuur. De vereeniging is in 1863 vrijwillig ontbonden.

Kuch, (mil.), *brood.*

Küchendragoner, ook *Küchenfee* of *Küchengrazie*, (hgd.), spotnaam voor *keukenmeid.*

Kudse *(oudtsee)*, **kuse** of **kuys,** (wap., m. ned.), *knoestige stok*, knots met scherpe prikkels, *goedendag* (z. a.).

Kufisch of **Koefisch schrift,** *Arabisch schrift*, dat men gebruikte te *Kufa*, eene stad ten tijde van Omar in het jaar 16 der Hedsjra gesticht. Daar te Kufa de taalstudie bloeide, verbreidde dat schrift zich over andere deelen des rijks, zoodat het ook voor afschriften van den Koran gebezigd werd. Men heeft ook *kufische* munten.

Kuhfuss, (hgd.), *koevoet*, geweer naar den vorm. Zie ook *Knarre.*

Kuhreigen, hgd. *Kuhreihen*, fr. *ranz des vaches*, Zwitsersche volksliederen voor mannenstemmen en schalmei, vooral bij de alpenherders, als zij hunne kudden uitdrijven. Eene verzameling van die liederen verscheen in 1815 te Bern.

Kuier, (afr.), *bezoek, reis.* Di kuier van di gouverneur sal uitgestel worde.

Kuil graaft voor een ander, valt er zelf in (Die een —, *die een ander in 't ongeluk wil storten, wordt zaak zelf er door getroffen*; zie Spreuk. XXVI : 27; Ps. VII : 16, LVII : 7. Niet te verwarren met Pred. X : 8: „wie een kuil graaft zal daarin vallen" = een mensch staat bij alle ondernemingen licht aan ongelukken bloot.

Kuilenburg (Naar —, *dood*, met woord-peling op *kuil.*

Kuilenburg is zijn voorland, *hij gaat achteruit in zaken*; aldus omdat Kuilenburg sedert prins Frederik Hendrik tot 1795 eene vrijplaats was voor bankroetiers.

Kuip, fr. *cuve*, (wap.), bij helmteekens, oorspronkelijk de *koker*, vereischt om een *cederbos* vast te houden. Die koker werd door de oude artisten tot een *kuipje* gemaakt, en van hoepels voorzien; en te dien einde wat verbreed. Een andermaal kreeg hij de gedaante eener *trompet*, waaruit men dan de veeren wegliet, in de meening dat deze daarin niet pasten; nog later maakte men den koker tot eene flambouw met een vlammetje er op. In vele Duitsche wapens maakte men van den koker een *kalam*, of zag dien voor een *handcat* aan.

Kuipershamer, (wap.), hamer met gebogen en spits uitloopend ijzer.

Kuiphelm, oud-ste vorm van wapenhelm, die over den ketelhoed (z. a.) werd gestolpt, tot bescherming van het gelaat tegen de vijandelijke lansen; hij was dus zeer wijd, rustte vrij op de schouders en was door een ketting aan den maliënkolder of den wapenrok bevestigd, opdat hij niet afvallen zou. Die helm had ter hoogte van den mond eene opening in de gedaante van een kruisje of tralie, om de ademhaling gemakkelijker te maken. Op deze overhelmen treft men de eerste heraldieke versieringen aan, welke òf uit ornamenten van metaal, òf uit natuurlijke vederen bestonden. Hgd. *Kubelhelm.*

Kuisch als Jozef, die de verleidelijke voorslagen van Potiphar's huisvrouw afwees, Gen. XXXIX : 7—12.

Kuische Susanna (Eene —, eenig voorbeeld van huwlijkstrouw, daar zij te vergeefs tot ontrouw aan haren echtgenoot werd aangezocht, terwijl de profeet Daniël, destijds nog een jongeling, hare eer en onschuld aan het licht bracht, volgens het 2de Aanhangsel op het boek Daniël, onder de Apokryfe (r.k. Deutero-canonische) boeken des O. Testaments. „Susanna" beteekent in 't Hebr. *lelie; (schooschân*, mv. *schooschannim)*, wat hier opmerkelijk is, omdat men spreekt van „lelieblank" en „lelierein".

Kuitendekker, ook *kuitentikker*, d. i. *lange jas*, die zelfs de *kuiten dekt*; ook *jas met souspieds* en *heel stuk laken* genoemd.

Kuitert, eene biersoort.

Kul, (stud.), *flauwert.*

Kulturstrijd, h.g.d. *Culturkampf*, een in Pruisen in 1872 begonnen strijd tusschen den Staat en de R.-Katholieke Kerk, die beiden hun macht zochten uit te breiden. In hoofdzaak strijd tegen de r.k. Kerk, met de uitgesprokene bedoeling van de „zegepraal der vrije wetenschap" te willen bevorderen.

Kumi ai, (jap.), *verbondene gemeenten*, de talrijke gemeenten van den American Board, aan welken de *Doshisha*, de vrije universiteit te Kroto (in Japan) verbonden is. Zie *Doshisha* (Aanh.) Deze gemeenten hebben in 1892, bezield door den wensch om hunne theologie uit de banden van Grieksche wijsbegeerte los te maken, eene eigene belijdenis opgesteld als grondslag voor de door haar gewenschte volkskerk, en daarbij gebroken met de Twaalf Geloofs-artikelen, het zgn. symbolum apostolicum (z. a.).

Kumis of **koumisch,** gegiste *paardenmelk*, in de laatste jaren om geneeskracht aanbevolen.

Kümmelblattatzen, (h.g.d.), spelletje met drie kaarten van de Duitsche *Bauernfänger* (z. a.), waarvan het slachtoffer er een moet raden, waarin hij echter, door het bedriegelijk dooreenmengen der kaarten, nooit slagen kan.

Kunst geht nach Brot (h.g.d.), zie *Die Kunst* enz.

Kunst is geen Regeeringszaak, woorden verkeerd opgevat; maar die men te pas of ten onpas blijft aanhalen; ze gaven Multatuli zelfs een straat-ui in de pen. Ze werden *(ongeveer zoo)* onder de volgende omstandigheden uitgesproken: Bij de behandeling van het adres van antwoord op de troonrede van 1862 maakte de heer De Brauw de opmerking, dat deze zweeg over den bijval, door de Nederlandsche schilders te Londen verworven. De Minister van Binnenlandsche Zaken zeide, naar aanleiding daarvan: „Is dit eene leemte [in de troonrede]? Ben ik andermaal in de gelegenheid om den Koning advies te geven over eene troonrede, de geachte spreker zal in volgende evenmin als in de tegenwoordige daarvan gewaagd vinden. Ik zal niet zeggen, dat ik er geen belang in stel.... maar het is geene zaak van regeering. De regeering is geen oordeelaar van wetenschap en kunst." (Thorbecke, *Part. Redevoeringen*, III 136). Thorbecke's vijanden hebben daaruit afgeleid, dat hij de kunst als eene voor het staatsbelang onverschillige zaak beschouwde. Zeer wijselijk, maar zeer oneerlijk, lieten zij het woord *wetenschap* weg, omdat, zoo die naast en met de *kunst* ware genoemd, het ongezonde van de beschuldiging terstond ware gebleken.

Kunsten (De zeven vrije —, of *Artes liberales* zijn: *Grammatica*, de spraakleer, *Dialectica*, wat wij logica noemen, *Rhetorica* de kunst van spreken en voordragen, *Musica*, de toonkunst, *Arithmetica*, de rekenkunst, *Geometria*, de meetkunst, *Astronomia*, de sterrenkunde. Ze zijn samengevat in deze twee regels:

Gram. loquitur, *Dia* verba docet, *Rhe*, (verba ministrat,
Mus. canit, *Ar.* numerat, *Geo.* ponderat, (*Ast.* regit astra.

Kunstlievende generaal (De —, van Mulken, van 1862—66 lid van de 2de Kamer, toen tot '68 lid van den Raad van State en in '68 minister van oorlog; hij had veel op met schilderijen, en het is daarom, dat Thorbecke hem dien naam gaf.

Kurai, zie *Siu-Go-I.*

Kurde, inboorling van Kurdistan.

Kureten, *priesters van Rhea* of *Cybele*, de groote moeder der godenfamilie op den Olympus (Zeus, Hades, Poseidon, Hestia, Demeter, Hera), op Creta, waar zij de geboorte van Zeus,

den natuurgod, als opstandingsfeest der natuur (de lente) met schelle muziek en wapendans (zie *Pyrrhique*) vierden, evenals de later met hen verwisselde *Korybanten* (z. a.) bij den dienst van Cybele. Gr. *kourêtes* (de jonge manschap, die de wapens dragen kan); van *koeros* of *koros* = jongeling.

Kurie, lederen wambuis onder het kuras gedragen.

Kussen, zijkanten van de voluten van een jonisch kapiteel — voor den vergulder is de kleine met leer overtrokken plank voorzien van opslagen aan drie zijden van hordpapier of perkament, het kussen waarop hij de goudbladen snijdt.

Mén noemt ook *kussens* de ijzeren gegoten stukken, waarmede de rails op de dwarsliggers bevestigd worden; voorts noemt men in de ijzerconstructie al die stukken kussen, welke dienen om andere stukken zoo te dragen, dat uitzetting en inkrimping zonder nadeel mogelijk is.

Kustingbriel, oudtijds een schuldbrief, voort-pruitend uit een onbetaald gebleven gedeelte der kooppenningen, waarvoor de verkooper hypotheek had op het verkochte goed.

Kwaal vrouw, (afr.), eene *al te puntrige vrouw*, te vleeschend, die niet weet van toegeven; woord door president Krüger in Maart 1897 gebruikt van koningin Victoria, wat tot een „kwaai-vrouw-incident" werd gemaakt, waarbij de grootste bladen van Europa wedijverden om te verklaren, wat Krüger daarmede bedoeld had, tot Krüger eindelijk *zelf* de bovenstaande verklaring gaf.

Kwankbord, oudtijds *quaekbord* of *queekbret*, de voorlooper van het *trictrackbord*.

Kwade leenen, zulke leenen, welke niet aan vrouwelijke erfgenamen konden vervallen. Aldus was 't met Holland gesteld, na den dood van graaf Willem IV (1345 in den slag bij Stavoren tegen de Friezen, die niet anders dan twee zusters naliet; zoodat het leen weder aan Duitschland's Keizer verviel, die desalniettemin zijne gemalin Margaretha, de oudste der twee zusters van graaf Willem, met Henegouwen, Holland, Zeeland en Friesland verleide.

Kwadrantpenning, van lat. *quadrans* = het *vierde deel* (van een *as*), gr. *kodrantes*. 1/4 as = vier, later slechts twee centen waard. Komt voor b.v. Matth. V : 26, waar het eenvoudig door *penning* vertaald is.

Kwaje minsch, (z.-afr.), *glad, bij de hand*. Eng. *difficult man, not easy*, een *lastig* mensch.

Kwak, (stud.), leerling eener Latijnsche school, aanstaand student.

Kwakers, gezindte in Engeland, gesticht door George Fox († 1691); hare leden beroemden zich op goddelijke ingevingen, onderwijl zij in sterke zenuwtrekkingen vervielen. In 't algemeen, *geestdrijvers*, en *kwakerij* = geestdrijverij. Eng. *quaker*, van *to quake* (beven); vanhier ook *Tremblers* (z. a.) geheeten; aldus naar Filipp. II : 12*b*: „Werkt uws zelfs zaligheid met vrees en *bering*."

Kwan, rekenmunt in Cochinchina, ter waarde van *f* 1.38, verdeeld in 10 mas = 600 sapeks.

Kwan-ti, (ind.), een der twee poppen of beelden, die men dikwijls als opgehangen gekleurde prenten of als figuren op het Chineesche huisaltaar geschilderd, in de woningen der Chineezen aantreft. *Kwan-ti* is de God van den oorlog en tegelijk van den koophandel; de andere is Kwanti's onderbevelhebber, Tsjoe Tshang, een dapper krijgsman.

Kwartier, (wap.), een vierde van 't schild; meestal zijn het eerste (her. rechts boven) en vierde (her. links beneden) gelijk, en eveneens het tweede (her. l. boven) en derde (her. r. beneden); het zijn dan de wapens van twee geslachten, waaruit de drager afstamt; zoo kunnen dus ook drie (doch dit is zeer zeldzaam) en vier geslachten aan-

geduid worden. Spreekt men van iemands 4, 8, enz. kwartieren, dan zijn dit de wapens van zijn 4 grootouders, 8 overgrootouders, enz.; doch men telt niet verder dan 32 (bij vorstelijke geslachten 64); en neemt, behalve bij deze geslachten, zelden meer dan 4 in 't wapen op; om als edelman te gelden was 't nl. van ouds voldoende te bewijzen, dat de vier grootouders een wapen gevoerd hadden en als edelen waren bekend geweest.

Kwartierziek, (mil.), niet ziek genoeg voor het hospitaal, maar toch verplicht om zonder dienstverrichting in hun *kwartier* te blijven.

Kwartileeren, (wap.), *een ander wapen in het zijne opnemen* door verdeeling in 4 kwartieren (z. a.); het nieuwe komt dan in kwart. 2 en 3 te staan. Zoo voerden de Graven van Holland uit het Beiersche huis Holland gekwartileerd met Beieren.

Kwartlied, (zeew.), 's nachts, als het laatste kwartier-uurs van de wacht genaderd is, wordt er een slag aan de bel gedaan, en het kwartier opgepord, dat de wacht moet aflossen. Vroeger was het een algemeen gebruik, dat een der gasten alsdan het kwartlied zong, bij het einde waarvan de vervangende wacht op het dek moest staan. Hoe deftig dat kwartlied luidde is af te leiden uit het volgende fragment:

Zoo raakt ge niet over de fokkeschoot;
Want Kaïn die sloeg Abel dood
Al met een kakebeen bequnam.
Rijs uit kwartier, in Godesnaam!

Kwass, (russ.), geliefde drank in Rusland, die de plaats van het *bier* inneemt. Bij de boeren een troebel, zuur en nog gistend aftreksel van gemalen koren; de fijnere soorten, vooral de appel- en frambozen-kwass zijn echter goed van smaak.

Kwast (Een —, (rest.), citroen met water en soms ook ijs: eng. *squash* of *lemon-squash*, d. i. uitgeperste citroen.

Kyaniseering, naar den Engelschman Kyan. Methode tot het conserveeren van hout door het met eene bederfweerende vloeistof te doortrekken. Evenzoo *payniseering* naar den Engelschman Payne.

Kybernetiek, (gr., theol.), *regeerkunst, kerkelijk regeertalent.* Van *kubernaa* (sturen, besturen). Ze doet onderzoek naar de beste wijs om de regeering der Kerk door hare ambtsdragers te laten uitoefenen.

Kyrie, (gr., muz.), het eerste der zoogen. *vaststaande* Misgezangen, dat op den Introïtus volgt, waarvan de tekst is de drievoudige bede om ontferming: *K. eleison! Christe eleison! K. eleison!* elk 3 maal herhaald, dus in 't geheel 9 beden om ontferming.

Kyrie eleison, (gr., eig. *Kuriè*), *Heer, ontferm U!* Een smeekbede om ontferming, die van de vroegste tijden af in de kerkelijke liturgie, zoowel in het Mis- als in het Breviergebed gebruikelijk was, en in de Westersche kerk met *Christe eleison* (zie vorig art.) werd afgewisseld. Ook de zoogen. *Litanieën* beginnen met de aanroepingen: *Kyrie eleison!* etc. en van deze laatste hebben de uitdr. gebed zonder einde, het fr. *kyrielle* en ook het Holl. *een heele litanie* = opsomming, lijst van vragen, bezwaren enz. hun ontstaan te danken.

Kyzler-Agassi, het hoofd van de macht der zwarte eunuchen, in rang aan den groot-vizier gelijk. Hij bekleedt de hoofdwaardigheid in den Harem des Sultans van Turkije.

L

L., als rom. getalmerk, *50.*

L., op oude Fransche munten Bayonne.

L., *Lucius.*

£ of **£ st.,** verkorting van *Livre Sterling,* Pond Sterling, Engelsch goudstuk van ongeveer 12 gld. (N. C.). Sterling (eng.) = zuiver, onvervalscht.

L., *libra* (lat.) = *pond.* Vanhier het teeken voor de Romeinsche *as* = *libra* (as librarius), sedert 479 U. C. gedurig lichter geworden en eindelijk tot $\frac{1}{6}$ pond gebracht; ten tijde van Cicero 2 cent waard. Vandaar II S = *duae librae semis* (twee pond halve assen, of twee pond en een halve as) = *sestertius,* d. i. $2\frac{1}{2}$ as, $\frac{1}{4}$ denaar, nagenoeg $7\frac{1}{2}$ cent.

L. d. H., *Leger des Heils* (z. a.).

L. D. S. P., *Laus Deo, Salus Populo* = *Lof Gode, Heil den Volke.* Benaming en leus van een Genootschap, dat eenige berijmde psalmen voor den Ned. Herv. Bundel geleverd heeft.

L. L., op de oude Fransche munten *Lille* = Rijssel.

L.l., *laatstleden.*

L. L. D., (eng.), afkorting van *Legum Doctor, of Doctor of Laws;* doctor in de rechten (het burgerlijk en kerkelijk recht).

L. L. Whisky. Op eene doorreis kocht de Hertog van Richmond, „Lord Lieutenant" van Ierland een vat whisky; daar het voor zijn eigen gebruik was, werd er „L. L." op geschilderd, en de whiskystoker nam die letters later als handelsmerk aan.

L. M. S., *London Missionary Society,* (eng.), Londensch Zendelinggenootschap.

L. N. V., *Liefdadigheid, Nut, Vermaak,* officieel veranderd 13 Aug. 1872 in *Liefdadigheid naar Vermogen* (te Amsterdam), dat Jan. 1896 zijn 25-jarig bestaan heeft gevierd.

L. O. S., (dispuut voor theologen aan de Universiteit te Amsterdam), *Litteris Orientalibus Sacrum.* Opgericht 13 October 1806. Lid was in 1826 Bakhuizen van den Brink. Vgl. Huet, *Litt. Fant. en Krit.*

L. p., *linea penultima,* zie *Pen.*

L's (De drie —, der Engelsche zeelui, zijn *Lead, Latitude* en *Lookout,* d. i. schietlood, hemelsbreedte en uitkijk (wachttoren).

L. S., (lat.), *Lectori Salus* (Heil den Lezer). Bovenschrift van lidmaatattestaties, enz. Ook van voorreden in boeken van den ouden trant.

L. S., *locus sigilli*, plaats van het zegel.

Ltd. *(limited)*, (eng.), lett. *beperkt, with limited liability* of met beperkte verantwoordelijkheid; aanduiding eener Naamlooze Vennootschap, waarbij de aandeelhouders niet verder aansprakelijk zijn dan voor het bedrag hunner aandeelen. In hgd. *G. m. b. H.* Gesellschaft mit beschränkter Haftung, letterl. hetzelfde, verkort *A. G.* (Aktien Gesellschaft).

La cour rend des arrêts et non pas des services, (fr.), *het* (gerechts)*hof wijst arresten, maar bewijst geen diensten*, aan den heer Seguier, voorzitter van het Hof van Parijs (1768—1848) toegeschreven, maar door hem weêrsproken.

La craînte fit les dieux; l'audace a fait les rois, (fr.), *de vrees maakte de goden; de stoutmoedigheid heeft de koningen gemaakt*; Crébillon, *Xerxes* I, 1.

La critique est aisée et l'art est difficile, (fr.), *het is gemakkelijk aanmerkingen te maken, maar moeilijk de kunst te bevefenen*; ontleend aan het blijspel van Destouches (1680—1754) *Le Glorieux* (voor het eerst opgevoerd 18 Jan. 1732) II, 5.

La croix de ma mère, (fr.), *het kruis mijner moeder*. In de eerste helft dezer eeuw werd van „la croix de ma mère", in romans enz., maar vooral in melodrama's een zeer ruim gebruik gemaakt. Zelfs Chateaubriand bezigde dat middel, om de traanklieren zijner lezers te prikkelen, zoo zijn die woorden allengs in gebruik gekomen, om letterkundige gezwollen gemeenplaatsen bespottelijk te maken.

La douleur est un siècle et la mort un moment, (fr.), *de smart duurt een eeuw en de dood een oogenblik*; Gresset, *Epître sur sa convalescence*.

La façon de donner vaut mieux que ce qu'on donne, (fr.), *de wijze waarop men* (iets) *geeft is meer waard dan datgene, wat men geeft*; Corneille, *Le Menteur* I, 1.

La femme — c'est la mère, (fr.), een woord aan Renan toegeschreven, toen men hem over de vrouwenbeweging en de beteekenis der vrouw in de maatschappij sprak. Hij wilde er meê zeggen: de hoogste waardeering van de vrouw is voor mij in haar verschijning als *moeder* gelegen.

La forme! la forme! (fr.), *de vorm! de vorm!* In *le mariage de Figaro* van Beaumarchais, III, 14, trekt de rechter Bridoison, ter wille van den vorm, zijn toga aan, om een huiselijk geschil te beslechten, en bezigt daarbij de aangehaalde woorden, die gewoonlijk op hen toegepast worden, die te veel gewicht aan den vorm hechten. Dikwerf schrijft men dan *la fôôôrme! la fôôôrme!* om de bedoeling nog duidelijker te maken.

La forte somme, (fr.), *de groote som*, aanduiding van een aanzienlijk bedrag uit de vaudeville *Tricoche et Cacolet*, van Meilhac en Halevy, II, 9 afkomstig, in het Palais Royal voor het eerst opgevoerd, waar een graaf zich van „la forte somme" voorziet, om eene Hollandsche dame (mevr. Van der Pouf) te ontvoeren.

La France marche à la tête de la civilisation, (fr.), zie *France* enz.

La garde meurt et ne se rend pas, (fr.), zie *Garde* enz.

La grammaire qui sait régenter jusqu'aux rois, (fr.), zie *Ego sum*.

La grande nation, (fr.), zie *Grande* enz.

La grande semaine, (fr.), *de groote week*, van de hauté volée te Parijs, in de eerste helft van Juni jaarlijks invallend, begint met de groote *steeple chase*, te Auteuil, en eindigt met

den *Grand Prix de Paris*, te Longchamp, waarvan de *Derby français*, te Chantilly, een voorlooper is en van welke ed er e dag in het gedenkboek der *courses* met bijzondere karakters is aangeduid.

La Iláho ill' alláho, (ar.), *er is geen god* behalve de God bij uitnemendheid, de *ware God*. Oorlogskreet der volgelingen van Mohammed en der latere Arabieren. *Iláho* = godheid in 't algemeen; *alláho* (uit het lidw. *al*, en *iláho*) = *de* (ware) god. Der Mohammedanen *Allah* (z. a.) is eene samentrekking van *al iláho*. *Illa* = *in la* (zoo niet, tenzij).

La libertad es la juventud eterna de las naciones, (sp.), *de vrijheid is de eeuwige jeugd der natiën;* Manuel Foy.

La loca de la casa, (sp.), *de gekkin van het huis* (de fantasie wordt aldus genoemd).

La mère en prescrira la lecture à sa fille, (fr.), *de moeder zal de lezing daarvan aan hare dochter voorschrijven* (bevelen); Piron, *la Métromanie* III, 7. Motto van de *Société des bons livres*. Gewoonlijk citeert men, van slechte boeken sprekend: La mère en *défendra* enz. Ook geparodieerd tot: *La fille en défendra la lecture à sa mère*.

La mode est un tyran dont rien ne nous délivre, (fr.), *de mode is een tiran, waarvan niets ons bevrijdt;* Pavillon, *Annales poétiques* XXVIII, 64.

La montagne qui enfante une souris, (fr.), *de berg die een muis baart*, zinspeling op de fabel V, 10, van Lafontaine, *la Montagne qui accouche*, waarin eigenlijk slechts de woorden van Horatius (Ars poëtica, 139), *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus* is uitgewerkt. Beide gezegden worden op menschen en zaken toegepast, wier ophef oneindig meer deed verwachten, dan zij voortbrachten.

La mort sans phrase, (fr.), *de dood zonder omhaal van woorden*, gezegde aan Sieyès toegeschreven, die het den 17 Jan. 1793 in de Conventie zou hebben gebezigd, toen daar over de aan Lodewijk XVI op te leggen straf werd gestemd. Zoowel uit herhaalde verklaringen van S., als uit het officieel verslag der stemming blijkt echter, dat die woorden nooit door hem werden uitgesproken. Waarschijnlijk heeft een ander daarmede willen uitdrukken, dat S. voor de doodstraf had gestemd, zonder er beweegredenen bij te voegen.

La mouche du coche (Faire la —, zie *Mouche*.

La musique est le plus desagréable et le plus cher des bruits, (fr.), *de muziek is het onaangenaamste en duurste aller geluiden*. Niet geheel terecht wordt die volzin op rekening van Théophile Gautier (1811—72) gesteld. In *Caprices et Zigzags* beschreef hij eene door hem in den schouwburg van Drury Lane, te Londen, bijgewoonde voorstelling van *La Favorite*, in het Engelsch vertaald, en naar den Britschen smaak gearrangeerd, „hetgeen, zooals Gautier schreef, een mocilijk te kenschetsen lawaai voortbracht en de (boven aangehaalde) woorden van een landmeter volkomen rechtvaardigde." De laatstgenoemde is dus de zegsman en niet de dichter.

La nouvelle couche sociale, (fr.), *de nieuwe laag* (voor klasse) *der maatschappij*, woorden van Gambetta. Hij bezigde die den 26 September 1872, in eene te Grenoble gehouden rede ter aanduiding der klasse, die sedert den val van het tweede Keizerrijk de teugels van het bewind voerde.

La paix à tout prix, (fr.), *vrede tot elken prijs*.

La Palisse (Monsieur de —, titel van een volkslied, waarvan de eerste coupletten (immers, men kent er thans 51, daar elk geslacht er eenige aan toevoegde) aan de la Monnoye (1641—1728) toegeschreven, ter aanduiding eener naïveteit. Het aangeduide lied bestaat namelijk geheel uit gedachten als de volgende:

La Palisse eut peu de bien
Pour soutenir sa naissance,
Mais il ne manqua de rien
Dès qu'il fut dans l'abondance.

Jacques de Chabannes, heer van La Palisse of La Palice († 1525), een beroemd Fransch krijgsoverste, is de held van het lied, zonder dat men het verband tusschen beiden weet te verklaren.

La plus courte folie est toujours la meilleure, (fr.), *de kortste dwaasheid is altijd de beste* (de minst schadelijke): gezegde ten onrechte aan Charles Revs, een vriend en tijdgenoot van Molière, toegeschreven in zijn *Illustres Fous*. De woorden komen het eerst voor in *Le Recueil des Joyeux Epigrammes du sieur de La Giraudière*.

La plus noble conquête de l'homme, (fr.), *de edelste verovering van den mensch*. Als zoodanig wordt door dwepende wielrijders tegenwoordig het *rijwiel* beschouwd; Buffon duidde daarmede het paard aan.

La popularité c'est la gloire en gros sous, (fr.), *de populariteit is de roem in kopergeld* (ongewisseld). Victor Hugo, *Ruy Blas* III.

La poule au pot, (fr.), *een hen in de pot*. Volgens Hardouin de Péréfisce, zou koning Hendrik IV (1553—1610) van Frankrijk, eens tot den hertog van Savoye hebben gezegd: Ik wil het daarheen leiden, dat elken boer 's Zondags een hen in zijn pot hebbe, d. w. z. in goeden doen zij.

La propriété c'est le vol, (fr.), zie *Eigendom is diefstal*.

La puce à l'oreille, (fr.), *ongerust zijn*. Zeer waarschijnlijk is Rabelais (1495—1553) de vader dier uitdrukking. Immers, hij schreef in Pantagruel: *J'ai la puce en l'oreille*. Larivey (waarschijnlijk 1550—1612) schreef in zijn stuk *Le Morfondu, une puce en l'oreille*, en thans zegt men, *à l'oreille*, niettegenstaande eene vlo in het oor een onaangenaam gevoel het best vertolkt.

La raison du plus fort est toujours la meilleure, (fr.), *het recht van den sterkste is altijd het beste;* Lafontaine, *Fables* I, 10. *Le loup et l'agneau;* daar beschuldigt de wolf de familie van het lam ten onrechte van allerlei kwaad en eindigt met het arme dier te verslinden, schijnbaar tot rechtmatige straf.

La recherche de la paternité est interdite, (fr.), *het onderzoek naar het vaderschap is verboden;* Art. 340 van den *Code Napoléon* (thans *Code civil*); Art. 342 van ons *Burgerlijk Wetboek;* spottend gezegd van zoogenaamde kunstwerken, waarvan het voor den vervaardiger beter is, niet te vragen, wie ze gemaakt heeft.

La reconnaissance est la mémoire du coeur, (fr.), *de erkentelijkheid is het gedenken des harten*. Deze verklaring komt van een vrij duisteren doofstommen man, met name Massieu, doch Labouisse-Rochefort (*Trente ans de ma vie*), hond haar vleugels aan. Nestor Roqueplan (1804—70) leverde er een tegenhanger van: *l'ingratitude est l'indépendance du coeur = de ondankbaarheid is de onafhankelijkheid des harten*.

La République sera conservative, ou elle ne sera pas, (fr.), *zal de Republiek leven, dan moet zij ook behoudend zijn*, woorden ontleend aan de boodschap van den heer Thiers, als hoofd van het uitvoerend bewind van Frankrijk aan de Nationale Vergadering, waarvan hij den 13 November 1872 lezing deed. Hij betoogde daarin de noodzakelijkheid, het gemeenebest voor goed te grondvesten.

La roche Tarpéienne est près du Capitole, (fr.), zie *Il est peu de distance*.

La scène à faire, (fr.), *de groote scène, het belangrijkste tooneel;* techn.: het hoogste dramatische moment, een woord door Francisque Sarcey, herhaaldelijk, bijna telkens in zijne kritieken gebruikt, en door geheel Europa als technische term aangenomen;

wat echter te Parijs een motief was om (denkelijk uit spijt) den dramatischen criticus te bespotten.

La valeur n'attend pas le nombre des années, (fr.), zie *Aux âmes bien nées*, enz.

La vie est un voyage, Qu'on ne fait bien qu'à deux. (fr.), *het leven is eene reis, die men niet wel anders dan met zijn tweeën kan doen;* uit de Fransche vertaling van Mozart's *il Flauto magico* (de toeverfluit) IV, 1.

La vie est un voyage, Tâchons de l'embellir: Jetons sur son passage Les roses du plaisir. (fr.), *het leven is een reis; laat ons het tooien, zoolang als het duurt, met de rozen van het genoegen.* Dit was het gewone liedje, dat na eene militaire lijkstatie door de soldaten van Napoleon I werd gezongen.

La vieillesse n'a rien de beau que la vertu. (fr.), *het eenig sieraad van den ouderdom is de deugd.* Amyot, *Vie de Caton* IV.

La ville multitude. (fr.), *Jan Rap en zijn maat.* Den 24 Mei 1852, bij de beraadslagingen der Nationale Vergadering, over eene wijziging der kieswet, bediende zich Thiers van die woorden, die hem later dikwijls werden verweten, ter aanduiding der „vagebonden, die met onwettige middelen genoeg verdienen, om een domicilie te bezitten, maar die er geen wenschen." en aan welke het gevaarlijk ware, het bestuur in handen te geven. Die woorden worden ironisch ter aanduiding van onbevoorrechten aangehaald.

La vraie science et la vraie étude de l'homme, c'est l'homme. (fr.), letterl. *de ware wetenschap en de ware studie van den mensch, dat is de mensch;* m. a. w. niet uit allerlei wijsgeerige betoogen, maar uit zijn leven en manieren moet men den mensch trachten te leeren kennen. De woorden werden het eerst gebezigd door den kanselredenaar Charron (1541—1603), in de voorrede van het eerste boek van zijn *Traité de la Sagesse* (Bordeaux 1601) en door Pope overgenomen als „The proper study of mankind is man", in zijn gedicht „Essay on Man" II, 1, zooals het gezegde dan ook meestal geciteerd wordt.

Laager (In — gaan, (a fr.), *zich achter een wagenburg verschansen.*

Laager maken, (a fr.), in een gevecht zijn kamp op-slaan.

Langloopers, *valsche dobbelsteenen,* waarvan slechts de *lage* ogen bij het werpen boven komen.

Laak, in plaatsnamen *greus,* soms *doorlaat* (van water). In *Hoevelaken* (Hoflake a° 1132) = de hof bij het watertje de Laak; *Lakemond* (= de mond der waterleiding).

Laarzen, de matrozen straffen met slagen op het achterdeel. Met een Engelschen term noemen wij dit *bridsen* (van *breeches* = broek). De matrozen-*laarzen* reiken tot vlak onder het achterdeel. Vanhier ook:

Laarzenis, *achterdeel,* in de volkstaal:

„Dan heb ik nog een geitebok,
Daar rijdt mijn kleine jongen op;
En als hij dan niet zoet en is,
Dan krijgt hij voor zijn *laarzenis*".

Laat de dooden hunne dooden begraven, m. a. w. *laat alles maar rusten, bekommer u maar niet meer over het afgedane,* beter nog: *verzuim niet om zelfuitgedachte conventioneele plichten het hoogere en noodigste,* Matt. VIII : 22 en Luk. IX : 60.

Laat de linkerhand niet weten, wat de rechter doet, d. i. *als gij geven wilt, tel niet te nauwkeurig na, pas niet te angstvallig af.* Bij geld*tellen* komt immers in de linkerhand dat, wat de rechterhand omvat. Matth. VI : 3, daarom: *doe uce aalmoezen in stilte, loop er niet mee te koop.*

Laat hem komen als hij kan, Van Alphen, *Gedichten.*

„Pietje, zoo gij niet wilt dengen,
Dan verschijnt de zwarte man."
„Klaasje, foei! dat is een leugen!
Laat hem komen als hij kan!"

Zie ook Hildebrandt, *Camera Obscura*, 15.

Laat ons eten en drinken, want morgen sterven wij. Leus der lichtzinnigen, Jes XXII : 13*b*. Vgl. *Ede, bibe, lude* enz.

Laat staan uw humor: toespeling op het beginsel der matigheidsgezootschappen: *Laat staan uw glas.* Zie Hildebrandt, *Camera Obscura*, 34.

Laathof, klein *leenhof* of *leenkamer* ten behoeve van *laeten* of *laten*, vrijgemaakte) hofhoorigen, in de Middeleeuwen. Nog in 1582 was *laat* of *laet* in den zin van *landbouwer* of *pachter* in de Meierij van 's-Hertogenbosch in zwang.

Laatste der Abencerrages (De —, door Chateaubriand († 1848) verheerlijkt. De laatste Moorsche koning van Grenada in Spanje, Abu-Abdallah el Zaquir (Boabdil), die getuige was van de verovering zijner stad in 1492, door Ferdinand den Katholieke. De Abencerragen waren een beroemd Moorsch geslacht, afstammend van *Aben Cerray.* Zij voerden bloedige oorlogen met den stam der Zegris (1480—92).

Laatste der Angelsaksische koningen (De —, Harold, door Lytton Bulwer in 1848 beschreven als „The last of the Saxon kings". De zoogenaamde Angelsaksische Heptarchie werd door Egbert van Wessex in 827 tot een rijk verbonden onder den naam van Anglia of Engla-land = het land der Anglen (Engeland).

Laatste der baronnen (De —, *Richard Neville*, graaf van Warwick, de „King-maker" uit den tijd van de oorlogen der Rozen, door Lytton Bulwer beschreven in 1843, onder den titel: „The last of the Barons".

Laatste der Grieken (De —, Philopoemen van Arcadië (253—183 v. C.).

Laatste der Mohicanen (De —, Uncas, opperhoofd der Indianen, aldus genaamd door James Fenimore Cooper (1799—1851), in zijn roman van dien naam.

Laatste der Romeinen:

Marcus Junius Brutus, een der moordenaars van Julius Caesar (85—42 v. C.).

Caius Cassius Longinus, zoo genaamd door Brutus.

Aëtius, een generaal, die de Galliërs tegen de Franken en andere barbaarsche volksstammen verdedigde en Attila in de Champs Catalauniques, bij Châlons in 451 versloeg. Aldus genaamd door Procopius.

François Joseph Terasse Desbillons, aldus geheeten om de gemakkelijkheid en juistheid, waarmede hij het Latijn sprak. (1751—89).

William Congreve (1670—1729), dramatisch dichter, door Pope *Ultimus Romanorum* geheeten.

Laatste der Tribunen (De —, *Rienzi*, de beroemde tribuun, in 1354 te Rome vermoord, het best bekend door Bulwer's roman van dien naam, later door Wagner's opera.

Laatste der Troubadours (De —, Jacques Jasmin van Gasconje (1798—1864).

Laatste der Vaderen (De —, St. Bernard, abt van Clairvaux (1091—1153).

Laatste dwaling is (of zou zijn) erger dan de eerste (De —, uit Matth. XXVII : 64*b*.

Laatsten zullen de eersten zijn (De —, schertsend omtrent de laatst-aangekomenen van een gezelschap. Uit Matth. XIX : 30 en XX : 16.

Labadisten, godsdienstige secte in de 2e helft der 17e eeuw gesticht door den Waalschen predikant Jean de Labadie, van Bourg in Guyenne. In

1675 kwamen zij op het Waltaslot bij Wieuwerd (Friesland), toebehoorend aan de Freules van Sommelsdijk, hetwelk toen hun gemeenschappelijk eigendom werd. Zij wilden de geestelijke hiërarchie afgeschaft, de gemeenschap der goederen ingevoerd hebben, en stelden de innerlijke ingeving boven de Kerk en den Bijbel. Een beroemd lid dier secte was Anna Maria v. Schurman (1607—78).

Laban (Een kind van —, iemand die blank van huid is, omdat (Gen. XXX : 32, 33), het gevlekte en gespikkelde vee voor Jakob, en het overige voor Laban zou zijn.

Laban's vee, *onecht kroost.* Ook *inhalig, listig kanalje,* wegens het bedriegelijke karakter, waardoor zich volgens Gen. XXIV : 30; XXXI : 2, 15; XLI : 2 Laban onderscheidde. *Vee* = lomp, ongemanierd volk, heeft geene betrekking op Laban's kudde; vgl. bijv. kalf Mozes, Farao's bokken, Salomo's kat.

Labarinto of **Las Trecientas,** titel van het hoofdwerk van den dichter Juan de Mena, geb. te Cordova (1412—1456), bijgenaamd „de Spaansche Ennius".

Labarum, *de Romeinsche keijgsvaan;* van bask. *labarra* = *vaan;* onder de latere keizers sedert Constantijn den Groote het teeken des kruises en de Grieksche beginletters van den naam van Christus voerend. Het bestond uit een vierkant stuk kostbare stof, met een kruisbeeld of het beeld van een heilige prijkend en van boven met een adelaar versierd.

Labbekaksgort, (amst.), *bakweitegort,* die, met water opgezet, spoedig gaar werd; juist een gerecht voor de *labbekaken,* die den geheelen morgen verbabbeld hadden, en tegen klokke 12, waarop haar „kerel" zou thuis komen om te „schoften", nog niet aan den „pot" gedacht hadden.

Labberdaan, *stapp' koffie,* van *labben.*

Laberlottig, *gemeen, slecht, bevoerd.* De *Laberlotten,* een troep straatschenders en bekkensnijders te Amsterdam in het laatst der 17e eeuw zeer gevreesd, zouden hun naam ontleend hebben aan zekeren La Berlotte, een barbier, die tot overste der Waalsche troepen des Konings van Spanje opklom, gesneuveld bij Brugge in 1600. Taalgeleerden zien in dit woord een verbinding van *labben* en een bijvorm van *leuteren;* de volks-etymologie, aan *lam* denkende spreekt ook van *lammelottig.*

Labienus, iemand, die wat *al te vrijmoedig is in zijn spreken en schrijven.* De oudhoogleeraar Rogeard (1820—96), moest in 1865 vluchten wegens zijn schotschrift tegen het Keizerrijk, *Les Propos de Labiénus.* — Petrus Labienus, een republikeinsch gezind tijdgenoot van keizer Augustus, stierf uit gramstorigheid over het op bevel van den Romeinschen Senaat verbranden zijner al te vrijmoedige geschriften. Uit spot wegens zijne republikeinsche gevoelens en zijne vijandige gezindheid tegen den Keizer noemden zijne vijanden hem *Rabienus* (van lat. *rabies* = woede, razernij).

Laboc, (mal.), *pompoen, kalebas.*

Labor improbus omnia vincit, (lat.), *een onverdroten arbeid komt alles te boven;* Vergilius, *Georgica* I, 145.

Labor omnia vincit, (lat.), *arbeid komt alles te boven.* Devies o. a. van Nicolaas Witsen, burgemeester van Amsterdam, die, met Czar Peter den Groote in vriendschappelijke betrekking staande, eene rijke bijdrage schonk tot stichting eener steenen kerk voor de Hervormde Gemeente in de Duitsche voorstad te Moskou, in de straat Denissowski, die toen *Hollandsche straat* heette, a° 1694. — Een variant is *geduld* (nl. in den arbeid) *overwint alles.*

Labora et Ora, (lat.), *Werk en Bid!* Zie *Ora et Labora.*

Labore (Dant nil Dii sine —, (lat.), *de goden geven niets zonder arbeid.* Zonder moeite wordt de kunst niet verkregen.

Laborémus, (lat.), *laat ons werken!* 1e pers. meerv. aanv. wijs tegenw. tijd, van *laborare* (arbeiden); laatste woord van den Rom. keizer Septimius Severus († 211 n. C.) op zijn sterfbed. Naam van een 7 Febr. 1895 te Amsterdam opgericht wiskundig informatiebureau, dat zich ten doel stelt, tegen vergoeding, aan hen, die wiskunde bestudeeren, alle inlichtingen te verstrekken, die zij bij hunne studie wenschen.

Laboris, non honoris, (scil. causa), *arbeids-, niet eershalve,* wapenspreuk van Msgr. Snickers, aartsbisschop van Utrecht, † April 1895.

Laborum dulce lenimen, (lat.), *een zoete leniging* (aangename afleiding) *van moeiten of zorgen;* Horatius, *Oden* I, 32, 14, die het *dichten* aldus noemt.

Labour-Church, (eng.), *Arbeidskerk,* een *arbeidersbond,* die door John Trevor, te Manchester, weinige jaren geleden, gesticht is en op vele plaatsen zijn vertakkingen heeft. 't Is een Bond, gegrond op het socialistische streven naar geheele hervorming van de maatschappij, door vrije godsdienstige beginselen, — vrij, d. i. los van kerkelijke leerbegrippen of gebruiken. Hij is tegen het materialisme gekant.

Labyrinth, *gebouw,* bestaande uit een ingewikkeld stelsel van vertrekken en gangen, of doolhof met een ingewikkeld stelsel van lanen en paden, zoodat het moeilijk is zijn weg daaruit te vinden; het is de omschrijving van een Aegyptisch woord „samenstelsel van lanen". De voornaamste *labyrinthen* zijn:

1°. Het Egyptische, door Petesuchris of Tithoës, bij het meer Moeris gemaakt; het omsloot onder één dak 12 hoven, met 3000 vertrekken, waarvan de eene helft boven, de andere helft onder den grond was gebouwd.

2°. het labyrinth te Knossus op het eiland Kreta door Daedalus gebouwd, waar het monster Minotauros (z. a.) zijn verblijf hield. Theseus was de eenige, die er uit wist te geraken en wel door een garenklos, hem door Ariadne (z. a.) gegeven. Men wil, dat het nooit heeft bestaan.

3°. het labyrinth op Samos (verkeerdelijk naar Lemnos verplaatst), gemaakt door de architecten Smilis, Rhoikus (omstr. 640 v. C.) en zijn zoon Theodorus, dat op 150 kolommen rustte.

4°. het labyrinth van Clusium, door Porsenna, koning van Etrurië, voor zijn graf bestemd.

5°. het labyrinth te Woodstock, dat Hendrik II (1154—89) voor de schoone Rosamunde Clifford liet bouwen.

6°. het labyrinth te Hampton Court, bij Londen.

Labyrinthodon, (gr.), *doolhofstand,* naam van een voorwereldlijk soort hagedis of kikvorsch, zoo geheeten, omdat de tanden op de doorsnede doolhofvormige lijnen vertoonen.

Lac vinum infantium, vinum lac senum, (lat.), *melk is de wijn van jonge Kinderen, wijn is de melk der grijsaards,* d. i. doet bij hen hetzelfde effect. Spreuk van Boerhave (?)

Lachende erfgenamen, ontleend aan de 187ste spreuk van Publilius Syrus, Caesar's tijdgenoot, **Heredis fletus sub persona risus est,** (lat.), *het wenen der erfgenamen is een gemaskeerd lachen;* komt in gewijzigden vorm bij Otho *Evangelischer Krankentrost* (1664), blz. 1034 voor.

Lachende philosoof (De —, (myth.), Democritus van *Abdera* (460—361 v. C.), een Grieksch wijsgeer, omdat hij over de dwaasheden en gebreken der menschen *lachte,* en voor elk levensdoel de *opgeruimdheid* (euthumia) aanprees. Zie *Weenende philosoof.*

Lâcher d'un cran, (fr.), in de gemeenzame taal: *laten schieten, verlaten, afstand doen.*

Lachesis, (myth.), een der drie schikgodinnen of Parcen, die den levens-

draad toewijst, welken Kloto (de spinster) spint, en welken Atropos (de onafwendbare) afbreekt.

Lachrymae Christi, lat. *lacrimae Christi*, ital. *Lagrima-Christi, traan (of tranen) van Christus.* Profane benaming van een soort edelen muskaatwijn, die in de Terra di Lavoro (z. a.) wast, en op den Vesuvius wordt gewonnen.

Laconia, Laconien en **Lacedaemon,** gewest van den *Peloponnesus*, waarvan Sparta de hoofdplaats was. Het wordt daarom wel met Sparta verecnzelvigd, en heeten mitsdien de Spartanen Laconiërs en Lacedaemoniërs. Vanhier ook *Laconiek* (z. a.).

Laconisch of **lakonisch,** d. i. *kort en bondig*, naar de manier van spreken bij de oude Laconiërs of Spartanen. Ook in de beteekenis van ongevoelig, onverschillig.

Lacrimoso, (muz., ital.), *weeënend*, d. i. zacht en klagend, een deel der lijkmis, naar het eerste woord der 8e strophe. Zie *Requiem.*

Lacs d'amour, (wap.), zie *Liefdeknoop. Lacs* (fr.) = strik, snoer.

Lada, (mal.), *peper.*

Ladang, (mal.), *rijsteeld;* ladang kappen = bosch en kreupelhout kappen voor ladangs.

Lady, afkomstig van het Angelsaksisch woord *hlafdige* = vrijvrouwe, was weleer de titel der Koninginnen van Engeland, en later die der Prinsessen van den bloede. Thans wordt hij toegekend aan de vrouwen van alle Engelsche pairs, baronets en ridders, alsmede aan de dochters van hertogen, markiezen en graven, welke dien ook behouden, wanneer zij een huwelijk sluiten beneden haar stand. Volgens sommige taalgeleerden van: *Laf* of *Hlaf* (*loaf*, een brood) en *eligian*, kneeden, bereiden, als de vrouw des huizes, die het brood toebereidt of rond deelt. Zie *Lord.*

Laeso et Invicto militi, (lat.), *voor den verwonden en onverwonnen soldaat.* Opschrift van het Invalidengesticht te Berlijn.

Laetare, (r. k.), wordt genoemd de 4e Zondag van de Vasten, naar het woord „Laetare", waarmede de Introïtus der Mis van dien dag begint. Ook halfvasten genoemd of Roze-Zondag, wijl de priester dien dag de boete-kleur (paars) voor de roze mag verwisselen. Het is voor de Roomschen min of meer een vreugdedag.

Lafaucheux, tweeloops-achterlaadgeweer. Aldus genoemd naar den uitvinder (1802—52).

Lagbötir, zie *Grágás* (Aanh.).

Lagerhuis, (stud.), candidaten voor een dispunt-college die als geïntroduceerden eene vergadering bijwonen.

Lagerwal, (zeet.), de oever, waar de wind op staat; fig. aan lagerwal zitten = in slechte omstandigheden verkeeren.

Lagrimoso, (muz., ital.), letterl. vol tranen. *Klagend.* Zie *Lacrimoso.*

Lagthing, een der Kamers, waarin de Volksvertegenwoordiging *(Storthing)* in Noorwegen gesplitst is. De andere Kamer heet *Odelsthing.* De leden van het *Odelsthing* kiezen uit hun midden die van het *Lagthing.*

Lai, (fr.), van hgd. *Lied*, in de Middeleeuwen een verhalend gedicht; ook een stukje, dat op twee rijmen op een klagende manier de coupletten van elkander scheidde, de oudste wijze van dichten bij de Galliërs.

Laid (Le beau c'est le —, (fr.), *het schoone is het leelijke;* d. i. alleen wat leelijk is, is schoon; bestrijdende karakteristiek der moderne school van schilders en schrijvers, voorzoover deze bij voorkeur walgelijke onderwerpen ter behandeling kiezen. Het woord wordt aan Victor Hugo toegeschreven, na het verschijnen van: *les Misérables*, welk werk werd aangevallen om enkele tooneelen daarin voorkomende.

Laïk, (mal.), *geschikt, gepast, passend.*

Lain doeloe lain seharang, (mal.), letterl.: anders vroeger, anders nu; *voorheen en thans.*

Lainen, laienen, leinen, (joodsch-duitsch), langs de lijn lezen, (van het Duitsche *Leine* = lijn). Hiermede wordt aangeduid het *lezen uit de boeken Mozes,* waarbij men met een *wijzer* de lijnen of regels volgt.

Laïs (Eene —, eene galante en geestige vrouw, die den schijn der deugd weet te bewaren; naar twee beroemde boeleersters der Grieksche oudheid van dien naam, die tijdens den Peloponnesischen oorlog te Corinthe leefden. De schoonheid der jongste wekte de jaloezie op van de Thessalische vrouwen, die haar steenigden. Zij was eene tijdgenoote van Phryne, hare mededingster, en diende Apelles († 308 v. C.) als model.

Laissé-pour-compte (Un —, (fr.), *voor rekening gelaten.* Een bij den kleermaker besteld kleedingstuk, dat hij wegens niet-betaling niet heeft geleverd.

Laissez faire, laissez passer, (fr.), leus der staathuishoudkundigen der 18e eeuw. Volgens sommigen, werd zij door Quesnay (1694—1774), volgens anderen door Gournay (1712—59), uitgedacht. Naar Adam Smith (1723—90), die haar later verdedigde, komt zij daarop neder, dat de Regeeringen zich moeten bepalen bij het beschermen der zaken hunner onderdanen, maar overigens der concurrentie volkomen vrij spel dienen te laten. De uitdrukking is echter wel wat ontaard, sedert men haar ook op elk staatkundig stelsel van lijdelijk toezien is gaan toepassen.

Laissez passer la justice du roi, (fr.), *laat 's konings gerechtigheid haren loop.* Onder de regeering van koning Karel VI van Frankrijk, ontdeed men zich van de oproerigen, die men niet openlijk durfde veroordeelen, door hen heimelijk in zakken te naaien, die dat opschrift droegen en in de rivier te werpen.

Laissez passer, (fr.), letterl. *laat gaan;* vervoerbiljet, geleibriefje.

Lake-school (The —, (eng.), zie *Lakisten.*

Lake-State, (am.), *meren staat,* naam voor *Michigan* naar de vele meren. Vgl. *Wolverine state.*

Lakeive, (barg.), *eene vrouw.*

Laken (Blauw —, (barg.), *hoed,* in blauw laken handelen, *hoed stelen.*

Lakens uitdeelen of **uitgeven (De —,** (mil.), *gezag uitoefenen, commandeeren.* Naar het toewijzen en opleggen van kleermakerswerk.

Lakenvelder, eene *zwarte* koe, met witten rug en witte zijden, alsof er een *wit laken* overheen hing. Vandaar ook, een *lakenbonte koe.*

Lakisten, Engelsche dichters van de sentimenteele school, waarvan de leden bijna allen in de nabijheid der meren *(lakes)* van Cumberland en Westmoreland woonden. De stichter was William Wordsworth; als leden noemen wij Coleridge, Wilson, Southey, en in zekeren zin ook Walter Scott en Macaulay. De uitdrukking werd het eerst gebruikt in de *Edinburgh Review.*

Lako, (mal.), *gezocht, gaarne gezien.*

Laksn, (mal.), *tienduizendtal,* ook een soort van *Chineesche vermicelli.*

Lakseer, (afr.), *eene zekere ziekte.*

Laksheid, *slapheid,* die uit onverschilligheid voortkomt, wordt dikwijls met dit laatste gecombineerd. 't Lat. *laxitas* beteekent ruimte, wijdte; 't werkw. *laxare* o. a. 't geen strak zit, losser maken. Ten onrechte schrijft men wel „lakschheid". Komt in de *Woordenlijst* van De Vries en Te Winkel niet voor. Men spreekt ook van eene *lakse* houding; lat. *laxus.*

Laksman, (a fr.), *scherprechter, beul.*

Lalang, (mal.), *lang rietgras* met wollige bloempluimen, jav. *alang-alang*, Sumatra's Westkust, ook *hilalang* genoemd. Men bedient zich van *alang-alang* veelvuldig tot dekriet voor inlandsche woningen.

Lalla Rookh, letterl. *tulpenvrang;* de vermoedelijke dochter van Aurungzebe, keizer van Delhi, verloofd met Aliris, sultan van Klein Bucharië; op hare reis van Delhi naar de vallei van Cashmere voegt zich een jong Perzisch dichter Feramorz, bij haar, die haar den tijd verdrijft door haar vier schoone verhalen te vertellen en op wien zij verliefd raakt. Haar vreugde en geluk kent geen grenzen, als zij ontdekt, dat de dichter en de sultan één en dezelfde persoon is. Thomas Moore „Lalla Rookh".

Lam, in de Christelijke kunst het zinnebeeld van den Zaligmaker, genaamd „het Lam Gods" ook als zinnebeeld der zachtmoedigheid en onschuld. Tevens attribuut (z. a.) van de H. Agnes, de H. Genoveva, de H. Catharina en de H. Regina. De H. Johannes wordt voorgesteld met een lam op zijne armen of met het Paaschlam naast hem. In de symboliek wordt het lam gebruikt, om een der typen van Christus, als Abraham, Mozes enz. aan te duiden.

Lam, (mal.), *kleine kampong,* klein dorp, eene buurtschap.

Lam ara, (mal.), het dorp der *rijgeboomen.*

Lam badak, (mal.), het dorp der *rhinocerossen* (een dier, dat in Indië vroeger wellicht is geweest, thans zeker niet meer.

Lam baroe, (mal.), het *nieuwe dorp,* (een plaatsnaam, die begrijpelijkerwijs op de meer uitvoerige kaarten van Atjeh tallooze malen voorkomt.

Lam derien, (mal.), het dorp der *duerianboomen.*

Lam djamoe, (mal.), het dorp der *gasten.*

Lam Gods, lat. *Agnus Dei.* Het „Lam Gods" duidt, nog bepaalder dan „Lam" (zie boven), den Zaligmaker aan, volgens Joh. I : 29, 1 Cor. V : 7, zegt Paulus dat Christus, ons Paaschlam, geslacht is. De beide uitdrukkingen, hoewel denzelfden Persoon geldend, zijn van elkander geheel onafhankelijk, daar zij van dien zelfden Persoon gelden onder verschillend opzicht. Van het gewone leven of schaap, in de heraldiek, onderscheiden door de kruisbanier, verwinningsteeken, ontleend aan Openb. XVII : 14.

Lam koenjit, (mal.), het dorp, waar *koenjit* (kurkama) groeit.

Lam pisang, (mal.), het dorp der *pisang*-aanplantingen.

Lama, *priester* bij de Mongolen. De groote *Lama's* opperpriesters) dragen *gele* mutsen, de ondergeschikte Lama's *roode.* Zie *Groote Lama.*

Lamaïsme, *de hervorming van het Buddhisme* door Tsonkhapa, geb. in 1357 in Tibet. *Dalai-lama* is de titel des opperpriesters van het Buddhisme in Tibet, die niet uit het leven verdwijnt en wien de bewaring en de uitbreiding der leer is opgedragen. Eerst wanneer hij de gansche menschheid door de leer van Buddha van alle lijden zal hebben bevrijd, wordt hij Buddha en mag hij in het Nirvâna ingaan. Tot dit einde wordt hij altijd op nieuw geboren.

Lambanganstelsel, een na 1887 ingevoerd stelsel in Nederl. Indië voor werkregeling bij heerendiensten. Het Javaansche woord bet. *verwisseling, ruiling;* verwisseling of ruiling van diensten bij werken van algemeen belang, om alles niet op een dessa of district te laten drukken.

Lambel, (wap.), zie *Barensteel.*

Lambiek, *Belgische biersoort,* waarvan tevens eene andere soort, het *faro,* wordt bereid. Men kent ook *geuzen-lambiek,* lambiek zonder toevoeging van suiker.

Lambin, (fr.), *talmend,* langzaam in 't handelen, naar de langdradige Grieksche commentaren van den professor van dien naam.

Lambrequins, (wap.), zie *Helmkleeden* en *Laufer;* ook: uitgesneden, geborduurde draperieën, waarachter men het bovenste gedeelte van overgordijnen verbergt.

Lame duck, (am.), speculant in effecten, die in gebreke blijft te betalen; ieder, die zijne betalingen staakt, letterl. *lamme eend.*

Lamed, Hebr. letter = *L*, als getal = 30.

Lamentabile, lamentoso, (muz. it.), *klagend.*

Lanfer, een *rouwfloers* of *sluier* aan den hoed, zooals men gewoon was te dragen in de 17e en 18e eeuw, is tegenwoordig nog alleen in gebruik bij die aansprekers, welke de driekante steek dragen. De naam luidde vroeger *lamper* of *lampers* en duidde een soort van rouwfloers of krip aan. 't Woord staat waarschijnlijk in verband met het Fransche verkleinwoord *lambrequins* waarmede men de helmdekken, oorspronkelijk een manteltje, of wel sluier aan den helm, aanduidt; tegenwoordig, en wel sinds de 16e eeuw, worden de lambrequins geteekend als arabeskvormige ornamenten, uitgaande van den helm, en het wapenschild omringende.

Lamme Koning (De —, scheldnaam voor Louis Napoleon van Holland, ook de *Lamme Louis* geheeten, omdat hij met zijn been trok.

Lammer, (afr.), *lammeren werpen,* die skaap mot lammer.

Lammeren, (barg.), *cliënten* (van een advocaat.

Lammerschap, (afr.), *ooien met lammeren.*

Lamourette-kus, d. i. een *kus,* waardoor men zich met iemand schijnbaar verzoend heeft, hoewel inwendig de wrok blijft bestaan. Aldus naar den abbé Lamourette, die de verschillende twisten van de Wetgevende Vergadering in Frankrijk trachtte bij te leggen, door in hare zitting van 7 Juli 1792 een beroep op de vaderlandslievende gevoelens van al de afgevaardigden te doen, om een inval der Pruisen en Oostenrijkers te voorkomen. De redevoering had de gewenschte uitwerking .... voor eenige etmalen.

Lamp, (barg.), *politieagent.*

Lamp, (sport.), *lantaarn.*

Lamp likken (Aan de — *(aan de pan likken),* (mil.), zich schuldig maken aan eene overtreding waarvoor men gestraft zal worden, *zich branden.*

Lamp (Dat riekt naar de —, (fig.), *aan dit (letterkundig) werk is veel tijd en inspanning besteed,* wordt gezegd van elk letterkundig werk, dat zonder schoonheid van vorm nachtelijke studie verraadt; naar den redenaar Pytheas (340 j. v. C.), die van de redevoeringen van den hem vijandig gezinden Demosthenes zeide, dat zij „naar de lampepitten roken"; van Demosthenes toch werd verhaald, dat hij zich het hoofd half kaal schoor en onder den grond in een hol werkte, om niet gestoord te worden.

Lamp loopen (Tegen de —, (mil.), *een geheime ziekte opdoen; een ongeluk krijgen.*

Lamp van Demosthenes, zie *Demosthenes (Lamp van —.*

Lampang, (mal.), een tijdelijk voor gasten gebouwd logis.

Lampassé, (wap.), zie *Getongd.* (Viervoetige dieren).

Lampegietjesavond, *feestavond* op de fabrieken te Veenendaal, die allengs in verval raakt. Op 17 September begon weleer het „avondwerk", d. i. het weven en spinnen bij lamplicht. Dien eersten avond werd feest gevierd, de lampen werden met groen en bloemen versierd, er werd getrakteerd, gegeten, gedronken en gezongen en de feestvreugde breidde zich uit tot buiten de muren der fabrieken door het geheele dorp.

Lampbracket, (sport.), *lantaarnhouder.*

Lampenkoorts, (toon.), van hgd. *Lampenfieber,* angst voor het eerste optreden voor het voetlicht, d. i. vóór een reeks *lampen.*

Lampies, (barg.), *ogen.*

Lampies laten knijpen, (barg.), *uit de ogen kijken.*

Lancastersche methode, zie *Bell-Lancastersche methode,* waar evenwel *John* staat in plaats van *Joseph* Lancaster.

Lanceur, (fr.), de man, die door de voorname Parijsche kleedermakers wordt gebezigd, om zich met een nieuwuitgedacht kleedingstuk in het openbaar te vertoonen, en het aldus in de mode te brengen. De *lanceuse* is eene dame, die met hetzelfde doel door modemaaksters enz. wordt gebruikt.

Land der Cavalleria rusticana (Het —, *Navara* op Sicilië, naar de plaats der handeling van Mascagni's opera *Cavalleria* (met klemtoon op *i*) *rusticana,* d. i. boersche ridderlijkheid.

Land der doodsschaduwen, *land van groote ellende.* Uit Matth. IV : 16.

Land der levende fossielen, *Nieuw-Holland* (Australië), door Prof. Richard Semon in zijn boek over dat land aldus genoemd, omdat alleen in dat land nog dieren in levenden lijve te zien zijn, die overal elders nog slechts in versteenden toestand voorkomen. Zie *Nieuw-Holland.*

Land der menschen, benaming welke de inboorlingen van Nias aan hun eiland (Sumatra's westkust) geven.

Land der reclame, *Noord-Amerika.*

Land der slavernij, naam door de Israëlieten aan *Egypte* gegeven.

Land des Weins und der Gesänge (Das —, (hgd.), *het land van den wijn en de gezangen,* Goethe, *Faust* I, Auerbach's Keller; naam voor Spanje, zoo noemt Mephisto dat, tegen het ruwe volkje, dat hij in den kelder aantreft.

Land of cakes, (eng.), *koekenland,* naam voor *Schotland,* naar de geliefde volksspijs: havermeelkoeken.

Land of steady habits, (am.), *land der vaste gewoonten,* spotnaam voor *Connecticut,* ook *Freestone State* (z. a.), met het oog op de gehechtheid aan het oude, der inwoners.

Land van belofte, eigenl. zooals in Hebr. XI : 9 staat: land *der* belofte, *Kanaän,* het land dat God aan Abraham beloofde; het land „overvloeiend van melk en honing" en vandaar fig. *luilekkerland.*

Land van den Bijbel (Het —, *de Levant* (z. a.). Het doel der Christelijke zending in die streken is, het licht des Bijbels te gaan terugbrengen naar de plaats waar het eerst geschenen heeft.

Land van myrrhe, *Azab* of *Saba.*

Land, wo die Citronen blühn (Das —, *het land waar de citroenen bloeien.* Zie *Kennst du das Land,* enz.

Land waar melk en honig vloeit, d. i. *een gelukkig, gezegend land,* naar Exod. III : 8 en op vele andere plaatsen in den bijbel.

Landang, (mal.), *tuin* of *veld,* waar de inlander zijne producten plant.

Landauer, rijtuig voor vier personen, met voor en achter neerslaande kap; aldus naar de stad Landau in Beieren, waar ze voor 't eerst werden gemaakt, volgens Goethe in *Hermann und Dorothea.* Fransch: *landau.*

Landaulette, *landauer* in kleineren vorm.

Landbill, 22 Aug. 1881 in Ierland ingevoerde *landwet,* bij welke officieele pachtcommissiën zijn ingesteld, ter bepaling van den maximalen huurprijs.

Landbouw komt er n te gemoet (De geur van den —, gezegde van den Minister Mr. S. van Houten ter gelegenheid van de discussie over de reorganisatie der Landbouwschool te Wageningen. Toen Z.Ex. Wageningen de eerste maal bezocht, stond een mestwagen aan het station, terwijl hij daar in een rijtuig stapte. Van dien wagen had men kunnen zeggen: er is een luchtje aan. Z.Ex. deed, alsof hij niets merkte, maar bij de discussie in de Tweede Kamer der Staten-Generaal over de Landbouwschool scheen de herinnering aan het eerste bezoek aan Wageningen bij den Minister weer boven te komen.

Landerig, landziekig, *'t land hebbend,* evenals de matroos, de zeeman, die aan wal schier ziek wordt van verveling, in de onaangenaamste stemming verkeert.

Landing, (b a r g.), *ontdekking.*

Landjrad agama, (m a l.), naar de meening van den Javaan deftige uitdrukking voor *peng poeloe* (z. a.).

Landjuweelen. In de middeleeuwen de groote schietwedstrijden der schutterijen en in navolging van deze: de wedstrijden der Rederijkers in het tooneelspel. De Landjuweelen duurden verscheidene dagen en werden opgeluisterd door optochten en volksfeesten. Oorspronkelijk beteekende *landjuweel* de uitgeloofde prijs, waarom gedongen werd: de landprijs van rhetorijcke.

Landlengne, (e n g.), zie *Boycotten.*

Ländler, (m u z. h g d.), zie *Tyrolienne.*

Landliga, zie *Boycotten.*

Landnationalisatie, het systeem, waarbij alle landerijen aan het volk ten gebruike worden afgestaan, en de particuliere grondeigendom wordt afgeschaft, De Bond voor Landnat. heeft een orgaan getiteld: „De Grond aan Allen".

Landraad, (j u r.), *rechtbank voor inlanders* in Nederl. Indië, bestaande uit een voorzitter — bij voorkeur een rechtsgeleerde — en twee inlandsche hoofden, door den Gouv.-Gen. benoemd.

Landshöfding, *gouverneur eener provincie* in Zweden.

Landsthing, *Eerste Kamer* in Denemarken.

Landstorm, in Duitschland *der Landsturm,* d. i. de oproeping van al de burgers zonder onderscheid tot aan hun 60e levensjaar, om in tijd van nood het vaderland te verdedigen. Ten onzent soms de benaming van een bataljon soldaten, bijv. in 1815 te Oldenzaal. In 1813 werd de *landstorm* (= het gansche weerbare volk) ook hier te lande opgeroepen.

Landweer, oudtijds 1) *aarden aanvulling* (fossatum), *grenswal,* in tegenstelling van eene waterweer of waterkeering. Men maakte ze in 1358 op den Weerd onder Deventer; 2) *waterkeering,* kanaal, waterlozing of tocht; 3) *militie,* bijv. in 1320 te Oldebroek; h g d. *landwehr* = weerbare manschap, gewapende burgers; ook grensvesting.

Lang zicht, (h a n d.), *wissels,* die eerst twee, drie of vier maanden na vertoon betaald worden.

Lange Haare und kurzen Verstand (Die Frauen haben —, (h g d.), *de vrouwen hebben lang haar en korte denkbeelden,* een gezegde van S c h o p e n h a u e r (1788—1860). Uit *le Nihilisme* van S c h e d o - F e r r o t i (bl. 233) blijkt echter, dat de Russische boeren hetzelfde als spreekwoord bezigen.

Lange lijzen, zeer fijne, ranke porseleinen vazen, tot sieraad op hooge kasten en ander Chineesch porselein van hetzelfde merk.

Lange woorden:
Alcomhroziropoulopilousitounitapignac.
De reuzin. *Croquemitaine* III, 2.
Amorontholog osphorus. Zie *Haren (De drie).*

Anantachaturdasoratakatha. Sanskr. werk. Zie Trübner's *Literary Record.*

Antipericatametanaparbeuge damphic vibrationes Toordicantium. Een der boeken in de bibliotheek van St. Victor. Rabelais, *Pantagruel* II, 7.

Batrachomyomachia (strijd tusschen de kikvorschen en de muizen).

Chinostaritysarchides. — Plaunis.

Don Juan Nepomuceno de Burionagonatotorecagageazcoecha. Beambte aan het departement van financiën te Madrid (1867).

Dimethylamidoazobenzol, een mengsel dat gebruikt wordt om margarine te kleuren.

Drinatajdhorickhillichattan, op het eil. Mull, Argyleshire.

Honorificabilitudinitatibus, dat het oudste woord in de Engelsche taal heet te zijn en heel dikwijls in oude toneelstukken voorkomt.

Hottentottenpotentatentantenattentater, iemand die een aanslag op de tante van een vorst der Hottentotten pleegt.

Jungefrauenzimmerdurchschwindsuchttötungsgegenverein, vereeniging ter voorkoming dat jonge dames aan de tering sterven.

Kagwadawacomëgisheary, een Indisch opperhoofd, die in 1866 te Wisconsin stierf.

Lepadotemachoselachogaleokranioleipsanodrimnpotrimmatosilphiopardomelitokatakechymenokichlepikossuphophattoperisteralektruonptegkephalokigklopeleiolagoosiraiobaletraganopteryngon. Een der langste woorden bestaande uit 169 Grieksche letters en 78 lettergrepen. Aristophanes, *Ekklesiazousai* V, 1169.

Llanvairpwllgwangyll in het bisdom Bangor.

Luftverdichtungs-aktiencompagnie, een woord van Immermann, hij wil nl. de lucht zoo samenpersen, dat de stukken als steenen dienst kunnen doen en van die steenen wil hij huizen bouwen, dus: *Naamlooze Vennootschap tot Luchtverdichting.*

Monophydrophenoläthyldiäthylendiaminumidacetonitril, de naam van een nieuw ontsmettingsmiddel.

Nitrophenyleendiamine, een soort verf van hardroode kleur.

Polyphrasticontinomimegaladulaton M. N. Rostocostojambedanesse. Rabelais, *Pantagruel* II, 7.

Sankashthachaturthivratodyapana, een Sanskr. woord. Zie Trübner's *Literary Record.* Forster geeft een woord van 152 lettergrepen.

Unterirdischenkastenschlechtauswendigerneuenderschauspielergedächtnisaushelfer, (hgd.), *souffleur*

Zürchersalzverbrauchsbuchhaltungsverordnung. Reglement voor de boekhouding der Zürcher-zoutverbruiksvereeniging.

Lange zessen, ook *lange lijzen.* Van rank opgeschoten vrouwen-figuren, zonder behaaglijkheid; de *lange zes* was eene *rethaars* van zes in een pond, dus zeer *dun* in verhouding tot de lengte; de gewone kaarsen waren *vieren.*

Langen Rede kurzer Sinn (Der —, zie *Der* enz.

Langen und Bangen in schwebender Pein, (hgd.), *verlangen en vreezen in afwisselende gemoedsstemming,* vierde regel uit Clärchens lied in Goethe's *Egmont* 3e bedrijf.

Langgar, (jav. en mal.), *bedehuis, bidkapel,* van minderen rang dan een Mesigit Moskee). Wordt ook wel *soerau* genaamd. Op Sumatra's Westkust zijn die *langgars* ook wel bewoond door Hadjies, die les geven in 't opdreunen van gebeden en van stukken uit den Koran.

Langue d'oc, (fr.), zie *langue d'oil.*

Langue d'oll, (fr.), de oude taal *oïl* van Noord-Frankrijk, terwijl de *langue d'oc* de taal was, die in midden Frankrijk werd gesproken; de talen werden aldus onderscheiden naardat voor het tegenw. *oui* de Noordelijken *oïl* (waaruit waarsch. *oui*), de meer Zuidelijken *oc* zeiden.

Langué, (wap.), zie *getongd* (vogels).

Languendo, languente, (muz it.), letterl. *smachtend, klagend.*

Lanos, eig. *llanos,* hetzelfde als *pampas.* Zie *Prairie.*

Lans van Achilles, (myth.), de lans, waarvan de wond alleen door de lans zelf kon genezen worden. Telephus, zoon van Heracles en Auge, werd bij een aanval, dien de Grieken op hun tocht naar Troje bij vergissing op Mysnië deden, door Achilles verwond. Daar de wond niet genezen wilde, raadpleegde hij een orakel en ontving tot antwoord, dat alleen degene, die de wond had toegebracht, haar genezen kon. Hij begaf zich nu als bedelaar verkleed naar Griekenland en bad Agamemnon hem te helpen, die bewerkte dat Achilles aan zijn verzoek voldeed; door een weinig roest van de lans waarmede de wond was toegebracht, genas zij terstond.

Lanspassaat, de laagste onderofficier bij het voetvolk. 't Woord is afgeleid van it. *lancia spezzata,* d. i. gebroken lans. Eigenlijk beteekende het een krijgsman, die van de ruiterij tot het voetvolk was overgegaan, en die dus zijn eervolle ruiterlans als het ware verbroken had.

Lansquenet, (fr.), *kaartspel,* aan het Hof van Lodewijk XIV († 1715) in zwang; zie bij *Grec.* Ook weleer in Frankrijk de naam van zekere krijgslieden, aldus naar het Duitsche *landsknecht* geheeten.

Lantaarn, in de Christelijke kunst het zinnebeeld van *St. Gudule* en van den *H. Hugo.*

Lantaarn, zie *Koekoek.*

Lantaarnfeest of **feest der lantaarns,** volgens de overlevering zou de dochter van een aanzienlijk Mandarijn, op zekeren avond aan den oever van het meer wandelend, daarin gevallen en zeer zeker verdronken zijn, indien niet haar vader met al zijn buren, voorzien van lantaarns, naar haar was komen zoeken. Ter herinnering daaraan wordt in China jaarlijks op dezelfde plaats een groot feest gegeven.

Lantâca, bronzen kanon, *lilla* of draaibus met vork, van oud-Oost-Indisch maaksel, op de Philippijnen.

Lanterluspel, zeker *kaartspel.* Vanhier *lanterlu hebben* = vijf kaarten van eene kleur in dat spel hebben. *Lanterluien* = lanterlu spelen. Fr. *triomphe* = troef (z. a.).

Lanterne (A la —, tijdens de Fransche Revolutie de kreet van 't gepeupel om iemand op te hangen.

Laodiceër, inwoner der stad Laodicea in Klein-Azië; fig. lauw, onverschillig mensch, ontleend aan de Openbaring van Johannes III : 15 en v.v.

Lao-tse, stichter van het Tao-geloof, het *Taoïsme* of den godsdienst van den rechten weg, welke met het Buddhisme (zie *Licht van Azië*) en de leer van Confucius, het drietal godsdienstvormen uitmaakt, die in China gelijke rechten genieten. Eveuals Buddha door de Buddhisten, werd Lao-tse door zijne aanhangers tevens als godheid en als mensch beschouwd. De mensch Lao, geb. 565 v. C., geschiedschrijver onder de dynastie Tscheu, schreef *Tao-te-king* (= boek over kracht en werking), waaruit zijn leer gehoord wordt, een der moeilijkst te verklaren werken van de Chineesche letterkunde. De Tao-godsdienst, verwant aan het Buddhisme, is vermengd met tal van bijgeloovigheden en tooverkunsten, waarbij het onsterfelijkheidswater eene voorname rol speelt, en vermaant den mensch om zich in de eenzaamheid aan bespiegelingen over te geven; hij bestaat dus eigenlijk in niets-doen en predikte, tusschen de regels door, onverschilligheid voor de ondeugd. Zijne aanhangers en belijders heeten *Tao-sse.*

Laoet, naam voor Atjeh. Letterl. *de zee.* Naar de ligging van het land dus zooveel als Zeeland. Vgl. *de achterste zee* (haijâm haächarôn) = de westelijke, nl. de Middellandsche zee der oude Israëlieten (Deut. XI : 24; XXXIV : 2; Joël II : 20).

Laokoon, (myth.), zoon van Priamus en priester van Apollo, die met zijne beide zonen door twee groote slangen doodgedrukt werd, omdat hij het aan

Pallas gewijde houten paard onteerd en met een speer doorboord had; **de groep van Laokoon,** een uitstekend voortbrengsel der oude beeldhouwkunst, van de beeldhouwers Agesandros, Polydoros en Athenodoros van Rhodos, het gezegde treurspel voorstellende, in 1506 ontdekt, thans in het Vaticaan te Rome.

Lap, (sport.), *baanronde.*

Lap (To —, (sport.), *een ronde inhalen.*

Lap op een oud kleed (Nieuwe —, niet gepaste toevoeging, ook onharmonische restauratie (van schilderijen, platen, kunstwerken, boekwerken, enz.). Naar de beeldspraak van Jezus in Matth. IX : 16; Mark. II : 21, dat Hij niet gekomen was om de oude Joodsche instellingen in wezen te laten, en slechts met eenige nieuwe te verrijken; noch ook om bij nieuwe inrichtingen den ouden vorm te behouden.

Lapan, (mal.), *inlandsche restauratie.*

Lapidaire stijl, *korte en kernachtige stijl* (van lat. *lapidarius* = de steenen betreffende. Lapidair schrift = in steen gebeiteld schrift, aldus omdat de in steen gehouwen opschriften van zelf kort moeten zijn.

Lapis philosophorum, (lat.), *steen der wijzen,* een steen uit verschillende stoffen samengesteld, waarnaar de alchemisten zochten en die het vermogen zou hebben, onedele metalen in goud te veranderen.

Lapislazuli, *lazuursteen,* hemelblauwe steen, met geelachtige glinsterende korreltjes; vermoedelijk uit Azië afkomstig.

Lapjes-keeren, (amst.), het Maandagsche bezoek der vrouwen en meisjes aan de Noordermarkt te Amsterdam, waar men allerlei soort van lappen, stoffen en vrouwenkleederen benevens tal van andere oude voorwerpen uitstalde; vandaar naam voor het Vrijdagsavonds bezoek, in de magazijnen van Sinkel in *de Zon* te Amsterdam, waar iets dergelijks plaats heeft.

Lappe, (afr.), bijv. op di lappe bring, *ter tafel brengen.*

Lappen, (mil.), eene functie uitoefenen voor iemand, die verhinderd is, vandaar toevoegen of *aanlappen,* hetgeen tekort komt.

Lappen, (mil.), *botje bij botje doen,* geld bij elkaar leggen om drank te koopen.

Lappen (Iemand er bij —, (mil.), van iemand, die zich aan een overtreding heeft schuldig gemaakt rapport maken; meest in den zin als het feit gezocht of van weinig beteekenis is.

Lappen (Zet je — klaar, *luister,* d. i. doe je ooren open.

Lappidoth of **een man als —,** een *onbeduidend man* van een knappe en wakkere vrouw. Lappidoth's vrouw was Debora, van wie verhaald wordt, dat zij profetes was en Israël richtte. Van haar man wordt niets vermeld. Richt. IV : 4.

Lapsus calami, (lat.), een fout van de pen, *schrijffout. Lapsus* eig. = *uitglijding;* eng. *slip of the pen.*

Lapsus linguae, (lat.), een fout van de tong; *versprekíng.*

Lapsus memoriæ, (lat.), een fout van het geheugen, *geheugenfout.*

Lapweek, (mil.), *weekdienst* (= wekelijke dienst), die bij elke compagnie, escadron en batterij door een sergeant en korporaal wordt waargenomen, tijdelijk verrichten. Weekdienst betreft de zorg voor den geregelden gang van den kazernedienst.

Laquedem (Isaac —, naam, in de veertiende eeuw in Frankrijk aan den *Wandelenden Jood* gegeven.

Laralia, feesten te Rome op den 1sten Mei ter eere der *Lares* (huisgoden).

Laren, pluralis van Etruscisch *lar* = heer; beschermgoden bij de oude Romeinen, voornamelijk *huisgoden (La-*

res familiares), wier beeltenis daarom aan den huiselijken haard in een kast of in een afzonderlijke kapel *(Lararium)* bewaard werd; toen het huiselijke leven meer plaats maakte voor het politieke leven, vereerde men ze als beschermers van het openbaar verkeer aan de kruiswegen *(Lares compitales)* of van de zeevaart of den landbouw. De *Lares publici* hadden de bescherming over den geheelen Staat, waaronder men ook Romulus, Remus, Acca Larentia, e. a. rekende. Dikwijls worden Laren en *Penaten* in één adem genoemd. Den 1en Mei vierde men te hunner eer de *Laralia* of het feest der *Laren*.

Largando, *(slargando, allargando)*, (muz. it.), letterl. *breeder wordend*, dus toenemend, gewoonlijk met *crescendo* verbonden.

Larghetto, (muz. it.), verkleinw. van *largo*, als tempo *wat breed*, ongeveer zooveel als *andantino*, tusschen *largo* en *andante*.

Largo, (muz. it.), letterl. *breed*, het langzaamste tempo, behalve *molto largo*.

Lariat, (am.), een *lasso*, een *touw* van gevlochten lederen riempjes, soms ook van gras gemaakt, afgeleid van *la-reata*.

Lariester, *snapster*, babbelaarster, klappei; „'t is maar *larie*" = 't zijn praatjes.

Larifari, *gekkepraat*, volgens Bech *(Germania*, XX, 50), de samenvoeging der muzieknoten *la, re, fa, re*. Hij haalt daarbij uit het *Frankf. Archiv* III, 204, den volzin aan: „Da sungen sie die Messe terribilis la re fa re." Met het woord schijnt men dus oorspronkelijk het stelsel belachelijk te hebben willen maken om bij het zingen de namen der noten in plaats van tekst uit te spreken.

Larijn of **Larin,** Perzische munt, bestaande uit een dikken, dubbelgevouwen zilverdraad, ongeveer 6 cM. lang, een weinig afgeplat en voorzien van een stempel. De *larijn* is ongev. 50 cts. waard.

Larvae, bij de Romeinen *booze geesten* van afgestorvenen, die tot straf voor een misdadig leven of wegens een verzuim bij hunne begrafenis in de onderwereld geen rust kunnen vinden, als schrikwekkende spookgestalten of skeletten ronddwalen, levenden door hunne verschijning soms waanzinnig maken en zelfs de dooden verontrusten. Zie *Lemures*.

Las mujeres y los diablos cominan por una senda, (sp.), *de vrouwen en de duivels gaan één en denzelfden weg*. Ruiz de Alcaron.

Lasch, Lasschen, (bouwk.), *een stuk aan een balk zetten*, een lasch aanzetten. Een stuk hout of ijzer verlengen, lasschen met een tand, met een haak, wanneer het eene stuk met een tand of met een haak in het andere verbonden wordt, of met een zwaluwstaart, daarvan: tand lasch haak lasch enz.

Laschon *(Loschoan)*, (hebr.), *taal, spraak, tong*.

Lasciate ogni speranza, voi ch'entrate, (it.), *gij, die hier binnentreedt, laat alle hope varen*. Dante, *Divina Comedia* Hel III, 9, het opschrift, dat Dante boven den ingang van de hel las. Schertsend plaatste Mr. Carel Vosmaer die spreuk op den muur van het *zweetkamertje* (de wachtkamer van hen, die examen moeten doen) te Leiden.

Läsiedel, zie *Jiläsiedel*.

Lasst, Vater, genug sein das grausame Spiel, (hgd.), *vader, staak dat vreeselijk spel*. Gewoonlijk citeert men: *des grausamen Spiels*. Uit Schillers gedicht *Der Taucher*, waar de dochter des Konings haar vader wil bewegen, den schoonen door haar beminden schildknaap niet ten tweeden male in de diepte te zenden.

Last not least, (eng.), *de laatste, maar niet de minste*, gezegde ter aanduiding, dat bij eene opsomming van personen of zaken de laatstgenoemde alleshehalve de onbelangrijkste is; ontleend aan Shakespeare, *Julius*

Caesar III, 1, waar Antonius dit kort na het vermoorden van Caesar tot Trebonius zegt met de woorden: *Tho' last not least in love* (ofschoon de laatste niet de minste voor mijn hart). Ook in *King Lear* I, 1, worden aan Lear de woorden in den mond gelegd: *Although the last not least* (hoewel de laatste, daarom niet de minste). Ook figuurlijk gebezigd, in den zin van *vooral*.

Lastage, het ballasten van schepen, en daarom de naam van eene wijk te Amsterdam, gelegen tusschen de Gelderschekaai, Sint-Antonisbreestraat, Oudeschans, Kromme- en Oudewaal, vóór 1585 eene voorstad, waar schepen getimmerd en geballast werden.

Lasting, zie *Eeerlast;* van eng. *to last* = duren.

Lasuere, (wap.), zie *azuur*.

Lat, (mil.), *sabel;* ook *lange lat* = lange sabel.

Late (De —, uml. *ure*, noemde men in de dagen van prins Willem I († 1584), het *3e middaguur*, — de *nona*, zie *Etensuren*, — als wanneer het middagmaal aan het Hof was afgeloopen.

Latei, (bouwk.), wordt gebruikt om aan te duiden de plank welke (oudtijds vooral in de middeleeuwen) boven de openingen van een venster of deur gelegd werd, om het daarboven komend metselwerk te ondersteunen. In Zuid-Nederland worden ook de vensterbanken met deze benaming aangeduidt.

Lateraan (Het —, *pauselijk paleis* te Rome, dat met de daaraan grenzende gebouwen naar de oud-Romeinsche familie der Plautii Laterani geheeten is. Nero liet den laatsten bezitter uit deze familie, Plautius Lateranus ter dood brengen en eigende zich het paleis toe. Konstantijn de Groote schonk het aan den bisschop van Rome, Sylvester I, en sedert dien tijd diende het den Pausen tot woning.

Lateraansche hofpaltsgraven, thans *ridders van den gouden krijgsdienst* (Armatae militiae equites), waren de ridders der Pauslijke orde van de *Gouden Spoor*, welker stichting aan paus Paulus III (Farnese, a° 1534—49) wordt toegeschreven. Paus Gregorius XVI (a° 1831) bepaalde het getal der ridders op 300. Het ordeteeken, aan een rooden band, bestaat uit een wit geëmailleerd Maltezer-kruis, aan welks beide onderste hoeken eene kleine gouden spoor is gehecht.

Latere (A —, *van ter zijde, zijdelings*. In 1664 had de pauslijke legaat Fabio Chigi, die op audientie reisde naar Lodewijk XIV, den titel van *kardinaallegaat a latere*. In Hongarije heeft men *ministers a latere*, d. z. ministers zonder portefeuille, die voor *assistenten* van den koning zijn bestemd. — 6e nmvl. van lat. *latus* (zijde, kant). Vgl. *luitenant à la suite*.

Latet anguis in herba, (lat.), zie *Anguis* enz.

Latifondo, (ital.), *onvervreemdbaar landbezit*, in handen van enkele personen.

Latijn, oorspronkelijk de taal gesproken door de *Latini*, inwoners van *Latium* in Italië. Dit oud-Italiaansch dialect was de taal der oude Romeinen.

Men onderscheidt het *Latijn* in:

a) Klassiek Latijn, dat van den bloeitijd der Latijnsche letterkunde;

b) Later Latijn, uit de periode na Augustus, omvattende ook de Latijnsche kerkvaders;

c) Laag Latijn, dialectisch Latijn, waaruit Italiaansch, Fransch en andere Romaansche talen ontstaan zijn;

d) Middel Latijn, het Latijn na de 6e tot de 16e eeuw geschreven;

e) Nieuw Latijn, dat der schrijvers na de Renaissance in de 16e eeuw.

Latijn (Potjes —, gebrekkig Latijn, vermengd met vreemde woorden of vormen; sommigen zien daarin eene toespeling op het Latijn der apothekers.

Latijnsch kruis, waarvan de 4 armen even lang zijn; in de wap. het gewone, zoodat „Latijnsch" er dan niet bijgezegd wordt.

Latijnsche kerk, de *Westersche kerk,* waarvan de hoofdzetel te Rome, dus in 't Westen, was; in tegenstelling van de *Oostersche* of *Grieksche* kerk, die haren hoofdzetel had te Konstantinopel.

Latijnsche Unie of *Latijnsche muntkonventie,* overeenkomst op 22 Dec. 1865 aangegaan tusschen Frankrijk, België, Zwitserland en Italië, waarbij zich in 1868 Griekenland aansloot. Volgens die overeenkomst zouden de franc en de lire in de verschillende landen over en weer geldigheid hebben en als internationale munt worden aangenomen. Spanje, Rumenië, Servië en Bulgarije sloten zich bij bovengemelde landen aan om bij het slaan hunner munten 1 k° goud = 15½ k° zilver te stellen; maar het franesysteem namen zij niet aan; vandaar dat de Rumeensche leu of lire in de eerstgenoemde landen niet voor 1 franc of 1 lire wordt aangenomen.

Latijnsche Vulgata, Bijbelvertaling der R.-K. Kerk, goedgekeurd op het Concilie van Trente (1545 en volgg.) *Vulgata* = de algemeen verbreide.

Latine loquamur, (lat.), *laat ons Latijn spreken,* d. i. kort en bondig zijn.

Latitudinariërs, de naam eener partij der Engelsche Episcopalen, die gedurende de religietwisten in de dagen van Karel I zich verhief, vooral te Cambridge gevestigd was en tegenover de partij der eedweigeraars stond, die de Anglicaansche kerk vormden. Evenals de Remonstranten in ons Vaderland, wilden zij vrije verklaring en opvatting der verschillende leerstukken [„verzoening" was niet het *doel* der „opvatting" van de Remonstr. Even als iedere partij wenschten zij *hoone* beginselen te handhaven; niet zich te verzoenen met de beginselen van anderen]. Fig. iemand, die breede, d. i. minder strenge grondbeginselen volgt, voornamelijk in moraal en godsdienst.

Latium, landschap in Midden-Italië, van de Tyrrheensche zee tusschen den Tiber en de Liris. De inwoners waren *Latini.* De oudste en belangrijkste stad was Alba Longa, waarvan de verovering in 330/38 v. C. het gewest in de macht bracht der oude Romeinen, die er een eigen recht, *jus Latii* of *Latinitas* aan gaven, afgescheiden van dat der bondgenooten: een middentrap tusschen het Romeinsch burgerrecht *(civitas)* en dat der vreemdelingen *(peregrinitas).* Wordt ook wel voor gansch oud-Italië genomen, vooral in de combinatie *Griekenland en Latium,* met het oog op de literatuur.

Latona, (myth.), Lat. naam voor gr. *Leto,* dochter van Coëus en Phoebe, dus van het geslacht der Titanen, vóór Hera, gemalin van Zeus, bij wien zij moeder werd van Artemis en Apollo. Volgens anderen werd zij door Zeus bemind, toen hij reeds met Hera gehuwd was, daarom werd zij over de geheele aarde door de jaloersche Hera vervolgd, totdat Zeus het eiland Delos uit de zee liet opkomen, waar zij eindelijk rust vond en aan den voet van den berg Cynthus Artemis (Diana) en Apollo ter wereld bracht. De legende der boeren die haar bij die gelegenheid bedreigden en tot straf in kikvorschen veranderd werden, werd dikwijls als onderwerp van fonteinbekken-versieringen gebruikt.

Latrantem stomachum bene leniet (Cum sale panis —, (lat.), *brood met zout zal de hongerige maag tot zwijgen brengen;* Horatius, *Satirae* II, 2. 17, 18.

Latrie, (r. k.), *(cultus latriae),* latreuein = dienen), in de Roomsche godgeleerdheid uitsluitend gebezigd om den eeredienst aan te duiden, die Gode toekomt.

Latter-day-Saints, (eng.), *de heiligen van den jongsten dag,* naam aan de Mormonen (z. a.) gegeven.

Latwerk, (wap.), fr. *frette,* eng. *fret,* hgd. *Gitter.* Bestaat uit eene zeer groote malie (z. a.), door welke twee schuingekruiste latten zijn heengestoken; deze latten komen dan in de hoeken van het schild uit. In de Engelsche wapens veelvuldig, overigens zeldzaam.

Lau kans, (barg.), *geen kans.*

Lauda, Sion, salvatorem, (lat.), *loof, Sion, den Verlosser*, lofzang in 1269 door Thomas van Aquino gedicht en sedert dien tijd op H. Sacramentsdag in de R.-K. kerken gezongen.

Laudanda (est) tamen voluntas, (lat.), *toch is de (goede) wil te prijzen.* Wordt iemand ten troost toegevoegd, wiens goede wil zijn kracht of wetenschap te boven gaat. Vgl. *Ut desint vires,* enz.

Laudare parum est, laudemur et ipsi, (lat.), *zelf prijzen is niet genoeg, wij moeten ook geprezen worden.* Ovid. *Metamorph.* VI, 3.

Laudator temporis acti, (lat.), *lofredenaar van het verledene,* Hor., *Ep. ad Pisones,* 173, iemand, die het tegenwoordige afkeurt, omdat het anders is, dan in den ouden tijd.

Laude (Cum —, (lat.), zie *Cumhalen.* Beteekent tegenwoordig bij examens of promotiën den *hoogsten* graad. Vroeger den *tweeden* graad, en werd de hoogste aangeduid door *summa cum laude,* de *derde* heette *simpliciter.* In Duitschland heeft men nog *magna cum laude* (met grooten lof). *Zonder lof* heette schertsend *cum strepitu* (letterl. met geraas) d. i. *cum streep itu* omdat er een *streep* stond op de plaats, waar anders de toevoeging stond.

Laudes, (r. k.), *lofzangen,* die op een bepaald morgenuur in een of ander *officium* voorkomen en volgen op de *metten* (zie ald.).

Laudic(o)enus, (lat.), *mondprater,* die prijst om ten eten gevraagd te worden. Uit *laudo* (ik prijs) en *coena* of *cena* (middagmaal).

Laura, de gevierde geliefde van Petrarcha, volgens den Abbé de Sade *(Mémoires sur la vie de Pétrarque,* 1764), de dochter van Audibert de Noves, geb. 1308, † 1348 te Avignon aan de pest en reeds op jeugdigen leeftijd aan Hugues de Sade uitgehuwd. Velen houden met Boccaccio Laura voor een beeld der phantasie.

Laureaat, (lat.), van *laurus* = laurier, lauwer; *gelauwerde,* een *bekroond dichter. Poëet Laureaat* in de twee laatste eeuwen zijn in Engeland geweest:

John Dryden	(1670)	† 1700
Thomas Shadwell	(1688)	
Nahum Tate	(1692)	
Nicolas Rowe	(1715)	
Laurence Eusden	(1718)	
Colley Cibber	(1730)	
William Whitehead	(1757)	
Thomas Warton	(1783)	† 1790
Henry James Pye	(1790)	
Robert Southey	(1843)	† 1843
William Wordsworth	(1844)	† 1850
Alfred Tennyson	(1850)	
Alfred Austin	(1896),	sedert

1861 toen hij met *the Season* optrad, als dichter bekend.

Laurentius (De H. —, de beschermheilige der lederbereiders en looiers, omdat hij, langzaam op een rooster gebraden, den marteldood stierf. In de Christelijke kunst wordt hij gewoonlijk voorgesteld als houdend een rooster in zijne hand.

Laurier, lauwer, het zinnebeeld van vrede en overwinning, reeds van de vroegste oudheid. De Ouden geloofden, dat de lauwertak de gave van poëzie en inspiratie meedeelde, vandaar dat dichters en artisten er mede gekroond werden. Aan Tasso werd de laurier op het capitool toegezegd. In de christelijke kunst wordt St. Gudule met een lauwertak afgebeeld. Het bijgeloof hield ook den laurier voor een voorbehoeding tegen het treffen van den bliksem.

Laus, (mal.), *wortel.*

Laus Deo, (lat.), *God loof!* uitdrukking, die men vroeger o. a. boven een maanbrief placht te zetten.

Laus Deo Salus Populo, (lat.), *Gode lof, den volke heil,* benaming of devies van rederijkerskamers; ook van staatkundige vereenigingen op godsdienstigen grondslag. Een 18e eeuwsch dichtlievend genootschap van dezen naam leverde eene Psalmberijming.

Lauw, (barg.), *niets.*

Lavabo, (r. k.), (*lavare* = wasschen). Het toestel, waar de priester de handen wascht, alvorens de kerkelijke plechtigheden te beginnen. Ook het gedeelte der Mis, beginnend met het woord *lavabo*, als de priester de vingers wascht.

Lavande, *lavendel*, van lat. *lavare* = wasschen, omdat de olie uit dien struik in toiletzeepen gebruikt wordt; vgl. *Eau de lavande*, zeker reukwater.

Laveeren, (zeet.), een zeilend vaartuig beurtelings over den eenen en den anderen boeg laten wenden, teneinde tegen den wind op te werken.

Lavendel of **lavender,** (*lavandula* van *lavo*, wasschen), werd tusschen linnen gelegd om het voor mot te bewaren en het tevens een aangenamen geur te geven. De lavendel-bloem was ook een teeken van liefde en genegenheid, waarop door oude dichters gezinspeeld wordt.

Laver la tête, (fr.), hgd. *den Kopf waschen* = den mantel uitvegen, beknorren.

Lawar of **lêlawar,** (mal.), gerecht bij de rijsttafel, gemaakt van kleine stukjes vleesch of gehakt met reboeng enz.

Lawntennis, een thans zeer geliefd balspel in de open lucht op een grasperk; van het Eng. *lawn*, grasperk, en het verbasterde *tenez*, „vang op!" Het spel was in de Middeleeuwen onder den adel in Engeland en ook aan het hof zeer gezocht.

Laxisme, een door de R. K. kerk veroordeeld systeem der zedekundige godgeleerdheid, volgens hetwelk men eene meening, gunstig voor de vrijheid van handelen, involgen kan, al is hare waarschijnlijkheid slechts twijfelachtig.

Lazaret, eig. *leprozenhuis*, gasthuis voor melaatschen, naar Lazarus (z. a.); tegenwoordig een *hospitaal*.

Lazarillo de Tormes, de held van den eersten *Schelmenroman* van Europa, een tijdlang in iedere letterkunde nagevolgd. Bredero ontleende zijn *Jerolimo* aan een episode er uit. De eerste druk is van 1554 (Burgos). Algemeen werd vroeger aangenomen dat Don Diego de Mendoza, de beroemde geschiedschrijver en staatsman, de auteur was, doch dit is thans niet meer te verdedigen. Waarschijnlijk moet de auteur gezocht worden onder een der tegenstanders van Philips II. De *Lazarillo* behoort dus tot die beroemde werken, waarvan de schrijvers onbekend zijn. Onder de navolgingen is de bekende *Gil Blas* de beroemdste.

Lazaristen, in Frankrijk eene priesterorde voor inwendige missiën, gesticht in 1624 door Vincentius de Paula, in 1631 door paus Urbanus VIII goedgekeurd, en aldus geheeten naar hun klooster *St. Lazare* te Parijs. Ze stelt zich ten doel de opvoeding der jeugd en het verzorgen en verplegen van armen en zieken. Vooral in Polen verwierf ze grooten invloed, en hare zendelingen bezoeken alle oorden der wereld.

Lazarus, de *bedelaar* uit de gelijkenis van Jezus (Luk. XVI : 20, 21), naar wien, hoewel ten onrechte, de melaatschheid Lazarij of Lazarusziekte genoemd werd.

Lazarus (Arm als —, *doodarm*, naar Luk. XVI : 20, waar Lazarus, de bedelaar, begeerde verzadigd te worden van de kruimkens, die van de tafel des rijken vielen.

Lazarus (Het is een dolend ridder van St. —, met zinspeling op de geestelijke orde van St. Lazarus, en tevens op de groote armoede van Lazarus uit Jezus' gelijkenis Luk. XVI), duidt deze spreekwijs aan: iemand, die vrij wat inbeelding toont en zwierig gekleed gaat, maar 't eigenlijk schraal heeft.

Lazarus (Hij ziet er uit als een opgewekte —, iemand met een *bleek, ontdaan voorkomen*, naar Maria's en Martha's broeder, Joh. XI : 39, 44.

Lazarusklep (Zijn mond gaat als een —, zijn mond staat nooit stil; naar het klephout, de plank met beweegbare klep of deksel, waarmede de met lazarij (melaatschheid) bezochten de

voorbijgangers moesten waarschuwen, en die zij daartoe onophoudelijk in beweging brachten om aalmoezen te vragen.

Lazarusridders of **-broeders,** personen, die zich met de oppassing en verpleging der melaatschen belastten. Zij behoorden vaak tot den aanzienlijken stand.

Lazarussen (Onder dien dekmantel loopen vele gemaakte — waarbij St. Rappius wonderen zou doen, d. i. *er zijn vele zoogenaamde gebrekkigen en hulpbehoevenden, die met een ferme dracht slagen wel rap zouden worden.* (Praatjes van Jan Ploeger.)

Lazuur, (wap.), *blauw.* Naar het blauw des hemels.

Lazzarone, de Napolitaansche leeglooper, straatslijper en pakjesdrager, die aan eenige weinige *grani* per dag genoeg heeft om in zijn levensonderhoud te voorzien en zich zijn geliefde *maccheroni* te verschaffen. In 1647 bij het oproer onder Mas Aniello speelde dit gemeen eene groote rol; de naam is ontleend aan het hospitaal San Lazaro, een toevluchtsoord voor de armen en ongelukkigen in Napels.

L'absence est à l'amour ce (qu'est au feu le vent, Il éteint le petit, il allume le grand, (fr.), *de scheiding is voor de liefde, wat de wind is voor het vuur; het kleine blusscht hij uit, het groote doet hij ontvlammen.* Bussy, *Epigrammes.*

L'âge d'or était l'âge, où l'or ne régnait pas, (fr.), *de gouden eeuw was de eeuw, toen het goud nog niet heerschte.* Lézay de Marnezia, *Epître à mon Curé.*

L'agriculture manque de bras, (fr.), *er zijn geen handen genoeg voor den landbouw.* Die thans dikwijls spottenderwijs gebezigde woorden, vormen in eenigzins anderen vorm (*les bras manquent à l'agriculture*), den aanvang van een rapport, dat in 1850 door den heer de Rainneville aan den Franschen minister van landbouw werd gericht. Toen in 1860, Arsène Houssaye, eenmaal op zijn landgoed nabij Laon, een feest ter eere van den landbouw gaf, zeide de geestige markies N. T. de Tillancourt, een der genoodigden, bij een aanblik van een kopie der Venus van Milo, die aan den ingang van het park was geplaatst: *On voit bien que c'est la déesse de l'Agriculture. Elle manque de bras = men ziet wel dat het de godin van den Landbouw is. Zij heeft geen armen.*

L'aigle d'une maison n'est qu'un sot dans une autre, (fr.), *de Piet van een huis is slechts de zot in een ander.* Uit *le Méchant,* van Gresset, IV, 7, den 27en April 1745 in de Comédie-Française voor het eerst opgevoerd.

L'amour-propre offensé ne pardonne jamais, (fr.), *gekwetste eigenliefde vergeeft nooit,* is zoowel in de *Epîtres* van E. Lebrun als in *les Avenx difficiles* van Vigée, 7e tooneel te vinden. Die laatste comedie werd in 1783 voor het eerst in het Théâtre français opgevoerd.

L'an quarante (Il s'en soucie of Il s'en moque comme de —, (fr.), voor *hij geeft er geen haar om;* letterl.: *hij is daarvoor even bevreesd als voor het 40e jaar.* Hoogstwaarschijnlijk afkomstig van de koningsgezinden van 1793, in wier oogen de republiek haar 40e jaar niet zou bereiken. Sommigen beweren ook, doch vermoedelijk met minder grond, dat hier het jaar 1840 wordt bedoeld, als het tijdstip waarop de wereld zou vergaan. Men zegt ook in dezelfde beteekenis: *S'en moquer* enz. *comme de Calintampon;* onder dit laatste woord verstond men weleer den trommelslag der Zwitsers, eene uitdrukking die, evenals de geheele volzin uit den slag van Masignan (1515) afkomstig zou wezen. Men zegt eindelijk in dezelfde beteekenis: *Il s'en soucie* enz. *comme d'une guigne,* hij geeft er zooveel om, als om een kers.

L'année du Czar, (fr.), *het jaar van den Czaar,* het jaar *1896,* met het

oog op het *bezoek des Keizers van Rusland* (Nikolaas II), i. d. 8 October, aan Frankrijk, uit Russophilie dus getiteld.

L'appétit vient en mangeant, (fr.), letterl. *de eetlust komt al eetend*; hoe meer men heeft, hoe meer men wil hebben. Ontleend aan Rabelais (1483—1553), *Gargantua* V.

L'araignée de Pellisson, (fr.), *de spin van Pellisson*. Deze, de vertrouweling van Fouquet, die in Sept. 1661 tegelijk met dezen in de Bastille opgesloten en door Lodewijk XIV met de uiterste strengheid behandeld werd, wist met een fluitje een spin zoo tam te maken, dat deze op dat geluid bij hem kwam. De gouverneur der Bastille merkte, dat de gevangene daarin genoegen had en doodde de spin. Hetzelfde gebeurde met Silvio Pellico, den Italiaan, in de vreeselijke gevangenissen der staatsmisdadigers te Venetië.

L'art grec aime le nu, et l'art moderne aime la nudité, (fr.), *de Grieksche kunst bemint het naakte, en de nieuwe kunst bemint de naaktheid*, de afstand is als van mensch tot aap of tot sprekend dier: de hoogste kunst, de laagste vuilheid; gezegde van Edmond About.

L'eau qui tombe goutte à (goutte,
Perce le plus dur rocher, (fr.), *gestadig druppelen holt den steen uit*. Quinault, *L'Atys* IV, 5, naar Ovidius *ex Ponto* 4, 10, 5, *Gutta cavat lapidem*; z. a.

L'empire c'est la paix, (fr.), *het keizerrijk is de vrede*; gezegde van prins Louis Napoleon in eene rede aan een feestmaal hem als President op eene reis door Frankrijk te Bordeaux aangeboden, 9 October 1852. Het was echter reeds vroeger, door den heer Haussmann, als prefect van de Gironde, gezegd. Den 7en November d.a.v. maakte *Kladderadatsch* er van: *L'empire c'est l'épée* = het Keizerrijk is de degen.

L'empire est fait, (fr.), *het keizerrijk is gereed*. Tengevolge eener plotselinge ministerieele wijziging en andere door den prins Lodewijk Napoleon, als voorzitter der Fransche Republiek genomen maatregelen, ontstond den 15en Januari 1851 eene discussie in de Nationale Vergadering, waarbij (17 Jan.) de heer Thiers met die dikwerf aangehaalde, eenige maanden later bevestigde woorden, de stichting van het tweede keizerrijk voorspelde.

L'ennui naquit un jour de l'uniformité, (fr.), *de verveling ontstond eenmaal uit de eentonigheid*; Lamotte Houdard, *Fables nouvelles* (Paris 1719). Libre IV, fab. 15: *Les Amis trop d'accord*, welk gezegde Madame de Chateaubriand, op zekeren avond dat M. de Fontanes, grootmeester der Universiteit en Joubert inspecteur, die in haren salon vergaderd waren en den geheelen tijd over niets anders dan scholen en onderwijs hadden gesproken, aldus parodiëerde: „L'ennui naquit un jour de l'Université".

L'enseigne fait la chalandise, (fr.), *het uithangbord geeft de klanten*, uit La Fontaine in de fabel VII, 15, *les Divinoresses*, m. a. w. de reclame is alles.

L'esprit qu'on veut avoir gâte celui qu'on a, (fr.), *de geestigheid, die men denkt te hebben bederft de geestigheid, die men heeft*. Grisset, *Le Méchant* V, 7.

L'État c'est moi, (fr.), zie *État*.

L'exactitude est la politesse des rois, (fr.), *nauwkeurigheid is de beleefdheid der koningen*, gezegde van Lodewijk XVIII (vgl. Oelsner's brief uit Parijs van 8 Juli 1817 in de „Briefwisseling tusschen Varnhagen van Ense en Oelsner" I, 119 en „Souvenirs de J. Lafitte", Parijs 1844, I, 50).

L'histoire des rois est le martyrologe des nations! (fr.), *de geschiedenis der koningen is de lijdensgeschiedenis der volkeren!* Uitroep van den bisschop Grégoire, in de Fransche conventie, bij de beraadslagingen over de invoering der republiek.

L'homme absurde est celui qui ne change jamais, (fr.), zie *Homme* enz.

L'homme est un Dieu tombé qui se souvient des dieux, (fr.), *de mensch is een gevallen God, die de goden gedenkt.* Gezegde van Lamartine, in zijn tweede meditatie *l'Homme*, opgedragen aan Lord Byron.

L'homme propose, Dieu dispose, (fr.), *de mensch wikt, God beschikt.* Zie *Mensch.*

L'homme s'agite, mais Dieu le mène, (fr.), *de mensch spant zich in, maar God bestuurt hem;* woord van Fénélon nagevolgd uit Thomas à Kempis *Imitatio Christi* I, 19, 2, *Homo proponit sed Deus disponit* (z. a.). Vgl. Spr. XVI : 9: „Het hart des menschen overdenkt zijn weg: maar de Heer stuurt zijn gang."

L'honneur est comme une île escarpée et sans bords, On n'y peut plus rentrer dès qu'on en est dehors, (fr.), *de eer is als een steil eiland zonder aanlegplaatsen (bords* staat voor *abords), men komt er niet meer binnen, als men er eens buiten is;* Boileau, *the satire.*

L'hypocrisie est un hommage que le vice rend à la vertu, (fr.), zie *Hypocrisie* enz.

L'ingratitude est l'indépendance du coeur, zie *la Reconnaissance est la mémoire*, enz.

L'Italie est un nom géographique, (fr.), *Italië is een aardrijkskundige naam;* (d. i. niets meer, dus geen natie), woord van Metternich (1773—1859), den Oostenrijkschen staatsman, in zijn brief van den 19den November 1849 aan Prokesch (vgl. „Aus dem Nachlasse d. Grf. Prokesch-Osten, Briefwechsel mit Herrn v. Gentz u. Fürsten Metternich." Weenen 1881, II, 343.)

L'oeil du maître, (fr.), *het oog des meesters;* naar La Fontaine, *Fables* XXI, 4; vgl. het spreekwoord: het oog van den meester maakt het paard vet.

L'or n'est qu'une chimère, (fr.), *het goud is slechts een hersenschim;* ontleend aan *Robert le Diable*, opera van Meyerbeer, tekst van Scribe, voor het eerst opgevoerd te Parijs in 1831.

L'ordre moral, (fr.), letterl. *de zedelijke orde;* woorden door maarschalk Mac Mahon gebezigd in het schrijven van den 24 Mei 1873 door hem aan de Nationale Vergadering gericht, den volgenden dag aldaar voorgelezen, en waarin hij verklaarde de benoeming tot voorzitter der Republiek aan te nemen. Hij zeide daarin o. a.: wij zullen te zamen het werk der bevrijding van het grondgebied en van het herstel der zedelijke orde *(ordre moral)* voortzetten. Spottenderwijs noemden daarom zijne tegenstanders en vijanden zijn bestuur „le gouvernement de l'ordre moral" of *gouvernement de combat.*

L'ordre règne à Varsovie, (fr.), *in Warschau heerscht orde;* woorden, waarmede de Fransche minister Sebastiani den 16den Sept. 1831 aan de Fransche afgevaardigden de bloedige inneming van Warschau meldde. (Naar de avond-editie van de *Nationalzeitung* van den 29sten Nov. 1880 zou de Russische veldheer Paskewitsch deze woorden den 8sten Sept. 1831, aan keizer Nicolaas hebben geschreven; evenwel weet J. Tolstoy „Essai sur le feld-maréchal Paskewitsch", Parijs 1835, hier niets van te vertellen.)

L'Union fait la force, (fr.), de Fransche vertaling van ons *Eendracht maakt macht,* gekozen als devies van het Belgische wapen, en prijkende op alle Belgische munten. Sedert 1887 voert een gedeelte hunner dit omschrift in het Nederlandsch.

Le bouillant Achille, (fr.), bijnaam ontleend aan de operette *la Belle Hélène* van Meilhac en Halevy, muziek van Offenbach (den 17den Dec. 1864 voor het eerst opgevoerd) en door het *Dagblad van Z.-H.* gegeven aan Viruly Verbrugge als lid der 2e Kamer in 1867.

Le-chajim! (hebr.), *tot leven!* Wensch bij het elkaar toedrinken. Men antwoordt dan: *Le-chajim oelibracha* (Lechajim oeliwrocho) tot leven en tot zegen.

Le cheval s'étant voulu venger du cerf, (fr.), *het paard zich op het hert willende wreken*, titel van de fabel IV, 13, van Lafontaine, waarin het paard een mensch te hulp roept, om het wegens een hem door het hert aangedane beleediging te wreken. De mensch geeft aan dat verlangen gehoor, maar leert tevens het nut van het paard kennen, en behoudt het in zijn dienst. Deze woorden worden gemeenlijk op hen toegepast, die zich, door hartstocht verblind, aan de meest ernstige gevaren blootstellen.

Le chien qui lâche sa proie pour l'ombre, (fr.), *de hond, die zijn prooi voor de schaduw prijsgeeft*, titel der fabel VI, 17, waarin een hond zijn prooi loslaat, om diens weêrspiegeling in het water na te springen. Men pleegt daarmede hem aan te duiden, die het zekere aan het twijfelachtige opoffert.

Le ciel n'est pas plus pur que le fond de mon coeur, (fr.), *de dag is niet helderder dan de bodem van mijn hart;* Racine, *Phèdre* IV, 2. Woorden van Hippolyte tot zijn vader Theseus, als de laatste hem beschuldigt in de slaapkamer zijner stiefmoeder te zijn doorgedrongen.

Le Cléricalisme, voilà l'ennemi! (fr.), *het clericalismus, dat is de eijand!* Men pleegt die woorden op rekening van Gambetta te stellen. Metterdaad bezigde hij die den 4en Mei 1877, in de Fransche Kamer, bij de beraadslagingen over de noodzakelijkheid van maatregelen door de Regeering tegen de kuiperijen der ultramontanen te nemen. Gambetta verklaarde echter tegelijkertijd, dat die uitroep eenmaal door den journalist en letterkundige Peyrat (1812—91) werd aangeheven.

Le coeur léger, (fr.), zie *Coeur.*

Le combat cessa faute de combattants, (fr.), zie *Et le combat* enz.

Le congrès ne marche pas, il danse, (fr.), *het congres gaat niet vooruit, het danst.* Woorden van den ouden prins de Ligne met betrekking tot de groote feesten, tijdens het Congres van Weenen in 1814 gehouden.

Le coup de pied de l'âne, (fr.), *de schop van den ezel.* La Fontaine, *Fables* III, 14. In *Le lion devenu vieux* wordt de zieke leeuw door de dieren geminacht, bespot en gehoond, te erger naarmate de dieren geringer zijn; de leeuw verdraagt alles geduldig, totdat het meest verachte dier, de ezel, hem ook hoont en zelfs trapt, dat is de maat tot overloopens toe vol meten, en dit is dan ook den leeuw al te erg.

Le couronnement de l'édifice, (fr.), zie *Couronnement* enz.

Le couteau de Janot, (fr.), *het mes van Janot*, een voorwerp, waarvan achtervolgens de verschillende onderdeelen worden vernieuwd, maar dat niettemin geacht wordt het oorspronkelijke voorwerp te zijn gebleven. De oorsprong schijnt in *les Battus paient l'amende*, een kluchtspel van Dorvigny, in 1779 voor het eerst opgevoerd, te moeten worden gezocht, waarin van een mesje sprake is, waarvan het heft reeds twee-, en het lemmet driemaal werd vernieuwd en dat toch hetzelfde is gebleven.

Le cri du peuple libre est celui de la gloire, (fr.), *de kreet van 't vrije volk is die des roems.* Woorden van Fabre d'Eglantine (1755—94), in zijn gedicht *le Triomphe de Gréty.*

Le crime fait la honte et non pas l'échafaud, (fr.), zie *Crime* enz.

Le Français né malin forma le vaudeville, (fr.), *de Franschman, van nature een slimmert, maakte de vaudeville*, waarin nl. met de zwakheden der menschen gespot wordt. Boileau doelde oorspronkelijk op de

satire; maar de regel werd gekozen als opschrift op den *Théâtre National;* de directie vreezend, dat een „Français né malin" er van maken zou: *ferma le vaudeville,* vond beter te schrijven: *Le Français né malin créa le vaudeville.*

Lehabbah, *(Lehabboh, Lehabbe),* (n. hebr.), *voor hetgeen later komt, voor de toekomst.*

Le-hawdil, (foutief gezegd *lemawdil*) (hebr.), *tot scheiding,* bij twee zaken, die men eigenlijk niet vergelijken kan. *Le-hawdil bein chajim we-metim* = om te onderscheiden tusschen levenden en dooden.

Le jeu des échecs vivants, (fr.), *schaakspel met levende stukken,* prachtig uitgevoerd door Don Juan van Oostenrijk, wiens schaakbord een in wit en zwart marmer geplaveide kamer was; op het tooneel komt het o. a. voor in *der Seecadett.*

Le jeu ne vaut pas la chandelle, (fr.), *het spel is de kaars niet waard,* d. i. de sop is de kool niet waard; Corneille, *le Menteur* I, 1.

Le-kabod *(Le-koved),* (hebr.), *ter eere van . . .*

Le latin dans les mots brave l'honnêteté, (fr.), *in het Latijn kan men alles zeggen zonder de welvoeglijkheid te kwetsen,* woord van Boileau, in de *Art poétique,* IIen zang, om de ruwheid van sommige uitdrukkingen van Juvenalis te rechtvaardigen.

Le masque tombe, l'homme reste, (fr.), *het masker valt, de mensch blijft;* J. B. Rousseau (1670—1741), II, ode VI: *A la fortune.* Deze woorden worden gewoonlijk ter kenschetsing aangehaald van iemand, wiens geheime gevoelens door eene onverwachte omstandigheid worden ontsluierd.

Le médecin Tant-pis et le médecin Tant-mieux, (fr.), zinspeling op de fabel V, 12, *les deux médecins,* waarin Lafontaine twee artsen laat optreden; de een voorspelt de genezing, de ander den dood van den zieke. Gewoonlijk duidt men met den een, een optimist, met den anderen een pessimist aan.

Le mieux est souvent l'ennemi du bien, (fr.), *het betere is dikwerf de vijand van het goede;* d. i. ons *alte verandering is geen verbetering;* de vertaling van it. *Il meglio è l'inimico del bene.*

Le moment où je parle est déjà loin, (fr.), *het oogenblik waarop ik spreek is reeds lang voorbij.* Boileau IIIe *épître;* de vert. van lat. *Fugit hora, hoc quod loquor inde est,* van Persius in diens 5e satire.

Le mur de la vie privée, (fr.), *de muur van het particulier leven,* het vadersehap van dat beeld, wordt zoowel aan den Franschen volksvertegenwoordiger de Guilloutet — men zegt zelfs *le mur Guilloutet* — als aan de Talleyrand toegeschreven. Het komt echter aan Royer-Collard (1763—1845) toe, die het in de zitting van de Kamer der afgevaardigden van 27 April 1819, bij de beraads-laging over eene wet nopens de persdelicten voor het eerst bezigde, om aan te duiden, dat bij vervolging wegens laster jegens particuliere personen, geene bewijzen zouden worden toegelaten; hij sprak toen van het door muren omgeven particuliere leven *(la vie privée murée),* toen den 11 Februari 1868 een soortgelijke bepaling in het Wetgevend Lichaam werd behandeld, verdedigde de heer de Guilloutet dezelfde stelling. Dat verklaart, waarom zijn naam met het aangehaalde woord in verband wordt gebracht, al bediende hij zich daarvan niet.

Le pauvre homme, (fr.), *die arme man;* Molière, *Tartuffe* I, 5; daar vraagt Orgon naar Tartuffe, en als hij achtereenvolgens hoort, dat deze goed gegeten, goed geslapen en goed gedronken heeft, volgt er van Orgon in bewondering voor den huichelaar telkenmale geen ander woord dan „le pauvre homme!"

Le peuple qui a les meilleures écoles est le premier peuple; s'il ne l'est pas aujourd'hui, il le sera demain, (fr.), *het volk, dat de beste scholen bezit, is het eerste volk; indien hij het heden niet is zal hij het morgen wezen,* titel van het 1e hoofdstuk van *l'Ecole* (1865) van den Franschen staatsman, wijsgeer en journalist Jules Simon (1814—96).

Le plus âne des trois n'est pas celui qu'on pense, (fr.), *de grootste ezel van de drie is niet hij, dien men wel denkt;* Lafontaine, *Fables* III, 1, Le Meunier son Fils et l'Ane.

Le pot au lait, (fr.), *de melkpot,* met die woorden pleegt men op de fabel van Lafontaine VII, 10, *la laitière et le Pot au lait,* d. i. op schoone, spoedig vervlogen droombeelden te zinspelen.

Le pot de terre et le pot de fer, (fr.), *de aarden en de ijzeren pot,* titel der fabel V, 2, van Lafontaine, tevens het beeld der gevaren, die de zwakke loopt, wanneer hij zich met den sterke verbindt of tegen den laatste strijd voert.

Le Premier grenadier de France, (fr.), *Frankrijk's Eerste grenadier.* Bijnaam van Corret de la Tour d'Auvergne (1743—1800), een der helden van de oorlogen onder de eerste Fransche republiek. Zijn ware bijnaam is dan ook: *le Premier grenadier de la République = de eerste grenadier der Republiek.*

Le premier qui fut roi fut un soldat heureux, (fr.), *hij, die 't eerst koning werd, was een gelukkig soldaat;* Voltaire, *Mérope,* treurspel (1743) I, 3, rol van Polyphonte:

Le premier qui fut roi, fut un soldat (heureux;
Qui sert bien son pays n'a pas besoin (d'aïeux.

In zijn *Roman de la Rose* (Orleans, 1878, I, 97) herinnert Pierre Marteau aan dezen versregel van Jehan de Meung (einde der 13e eeuw):

Le premier qui fut roi, fut un vilain (hideux.

Volgens Fournier, *L'esprit des autres,* ontleende Voltaire de stof dezer woorden aan een versregel uit *Didon* van Lefranc de Pompignan (1734): Le premier qui fut roi, fut un usurpateur; welk stuk de censuur verbood op te voeren.

Le présent est gros de l'avenir, (fr.), *in 't verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal.* Bilderdijk.

Le prêtre, dit saint Paul, doit vivre de l'autel, (fr.), *de priester, zegt de heilige Paulus, moet van het altaar leven;* vgl. 1 Kor. IX : 14. Gezegde ten onrechte aan Boileau toegeschreven, het eerst gebezigd door pater Saulecque in zijn brief *Fausse dévotion.*

Le public! le public! combien faut-il de sots pour faire un public, (fr.), *het publiek! het publiek! hoeveel dwazen zijn er noodig om een publiek te vormen;* m. a. w. de groote menigte is niet in staat juist te oordeelen. Gezegde van Chamfort (1741—1794).

Le quart d'heure de Rabelais, (fr.), letterl. *het kwartiertje van Rabelais,* het laatste kwartier, dat men in een hôtel doorbrengt, dus: het oogenblik, dat men de rekening moet betalen; oorspronkelijk het oogenblik, dat Rabelais, volgens een niet stellig bewezen bericht, aan eenige saamgeroepen aanzienlijken met een ernstig gezicht te Lyon meedeelde, dat hij vergif bij zich had om den koning (Frans I) te vergiftigen. Dat was het laatste oogenblik, want in allerijl werd hij onder bedekking naar Parijs gebracht, waar hij anders, zonder geld, niet had kunnen komen; en de Koning was zoo met de grap ingenomen, dat hij hem bij zich ten avondeten noodigde.

Le roi est mort, vive le roi, (fr.), *de Koning is dood, leve de Koning.* Woorden, waarmede weleer door een heraut de dood der Fransche koningen en de troonsbestijging van zijn opvolger werd afgekondigd.

Le roi règne et ne gouverne pas, (fr.), *de Koning heerscht, maar regeert niet;* woorden, in den Latijnschen vorm *rex regnat, sed non gubernat,* het eerst uitgesproken door Jan Zamoiski († 1605), in eene rede in den Poolschen Rijksdag, maar het meest bekend geworden door Thiers, (1797—1877), die in de eerste nummers van *Le National* (opgericht 1 Juli 1830), tegen dit gezegde opkwam. De Bosch Kemper noemt het „de stelling der *doctrinairen*, waardoor wordt aangewezen dat de Koning tot de regeering is geroepen, maar het gouvernement aan zijne verantwoordelijke ministers moet overlaten."

Le sabre de mon père, (fr.), *de sabel van mijn vader,* air uit *La grand' duchesse de Gérolstein,* operette van Meilhac en Halevy, muziek van Offenbach, het eerst in 1867 te Parijs opgevoerd.

Le secret d'ennuyer est celui de tout dire, (fr.), *de kunst om* (iemand) *te vervelen, is die van alles te zeggen.* Voltaire VI, *Discours.*

Le seigneur Jupiter sait dorer la pilule, (fr.), *god Jupiter weet de pil te vergulden;* Molière, *Amphitryon* III, 11.

Le serpent et la lime, (fr.), *de slang en de vijl,* in Lafontaine's fabel V, 16, van dien naam tracht een slang te vergeefs hare tanden op het aangeduide voorwerp te beproeven. Die woorden worden dikwerf op wangunstigen, en vooral op jaloersche beoordeelaars van verdienstelijke werken toegepast.

Le silence du peuple est la leçon des rois, (fr.), *het zwijgen van het volk is een les voor de koningen.* De bisschop van Beauvais (1731—90, Lijkrede op Lodewijk XV (1774). Daar Mirabeau die woorden den 15en Juli 1789 in de Constituante evenecns bezigde, worden zij dikwerf, doch ten onrechte, op zijne rekening gesteld.

Le soleil d'Austerlitz (Vollà —, (fr.), *ziedaar* of *dat is de zon van Austerlitz;* woorden, door Napoleon I den 7 September 1812 aan de Moskwa bij het opgaan der zon tot zijne officieren gesproken, waarmede hij hun den roemrijken slag van Austerlitz (2 Dec. 1805) in het geheugen riep.

Le sort fait les parents, le choix fait les amis, (fr.), *het lot maakt de bloedverwanten, de keus maakt de vrienden;* woorden, ontleend aan den eersten zang van het gedicht *la Pitié,* van Delille.

Le spectre rouge *(de 1852),* (fr.), *het roode spook* (van 1852), titel eener brochure van M. A. Romieu (4e druk, Berlin 1851), waarin hij Frankrijk den burgeroorlog voorspelt. Thans dient het woord tot aanduiding van kwade, vooral bloedige voorspellingen in de staatkunde.

Le style c'est l'homme, (fr.), zie *Style.*

Le temps est un grand maître, (fr.), *de tijd brengt veel in orde,* is in Corneille's *Sertorius,* II, 4, te vinden.

Le temps ne fait rien à l'affaire, (fr.), *de tijd doet hier niets ter zake;* Molière, *Le Misanthrope* (1666) I, 2, 314, waar Orontes aan Alcestes een klinkdicht zal voorlezen, en, zijn oordeel vragend, meedeelt, dat hij er maar een kwartier op gewerkt heeft; waarop Alcestes antwoordt, dat dit er niets toe doet. Men pleegt hetzelfde te zeggen, wanneer iemand het gebrekkige van zijn arbeid, vooral een kunstwerk, door den beperkten, daaraan besteeden tijd tracht te vergoelijken.

Le-toba *(Le-Touwo),* (hebr.), *ten goede.*

Le trident de Neptune est le sceptre du monde, (fr.), *de drietand van Neptunus is de schepter der wereld;* Lemierre, *Le Commerce,* d. i. de zeevarende volken hebben steeds de grootste macht.

Le véritable Amphitryon, Est l'Amphitryon où l'on dine, (fr.), *de ware gastheer* (of *vriend*) *is de gastheer, die ons te eten geeft;* Molière, *Amphitryon* III, 5 ontleend aan *les Sosies* (1636) van Rotoon, die het denkbeeld ontleende aan Plautus, *Amphitruo* IV, 4. Met die woorden drukt men gemeenlijk de baatzucht uit, die iemand beweegt, de machtigen te bewierooken.

Le vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable, (fr.), *de waarheid is soms (zeer) onwaarschijnlijk;* hgd. *die Wahrheit sieht oft wie eine Lüge aus.* Boileau, *Art poëtique* IV.

Le vrai seul est aimable, (fr.), beginregel van een vers uit den negenden *Épître* van Boileau, aldus luidende: „Rien n'est beau que le vrai, le vrai seul est aimable; *niets is schoon dan het ware, het ware alleen is beminnelijk.*

Leader, (eng.), *voorganger, aanvoerder,* veelal van eene staatkundige partij.

Leading article, (eng.), *hoofdartikel* in couranten en tijdschriften.

Leading lady, (eng., tooneel), *eerste vrouw* of *eerste rol;* fr. *premier rôle en tout genre.*

Leather, (sport.), *leder.*

Leatherheads, (am.), *leeren koppen (domkoppen),* naam der bewoners van Pennsylvanië; vgl. *Penhamnites* en *Key Stone State.*

Leb *(Lew),* (hebr.), *hart. Leb tob (Lew tow), goed hart; be Leb (be-Lew), van harte.*

Lebanah, (hebr.), *(lewonoh)* (n. hebr.), dichterlijk *de maan,* (letterl. *de witte*).

Lebaran poewasa, (mal.), het einde der Mohammedaansche vasten, op den 1en Sawal.

Lebe, (mal.), *dorpspriester.*

Leben ist der Güter höchstes (nicht, Der Übel grösstes aber ist die Schuld (Das —, (hgd.), *het leven is niet het hoogste goed, maar de schuld is het grootste kwaad,* uit Schiller's *Braut von Messina,* de laatste regels van het koor, dat het stuk sluit, zinspelend op de slothandeling: Don Cesar doodt zich, om zichzelf te straffen voor de vermoording zijns broeders, die, evenals hij, Beatrice beminde.

Lebt wohl ihr Berge, ihr geliebten Triften, (hgd.), *vaartwel, beminde bergen, gij beminde dreven.* Uit Schiller's treurspel *Die Jungfrau von Orleans,* IV, 1, afscheidswoorden van Jeanne d'Arc als zij haar dorpje verlaat.

Lector, (r. k.), *lezer,* hij, die de tweede der kleine wijdingen *(lectoraat)* ontvangen heeft, en wiens taak het vroeger was, de lessen in de kerk voor te lezen.

Lector benevole, (lat.), meer in den zin *benevole lector* (B. L.), *welwillende lezer!* (boven brieven, circulaires en derg.).

Lectori benevolo salutem (nl. *dat scriptor*), *L. B. S.,* (lat.), *aan den welwillenden* of *toegenegen lezer* (brengt de schrijver) *heil!* Gewoonlijk alleen *lectori salutem* (*L. S.*), *den lezer heil!*

Lectori Salus, (lat.), *Heil den Lezer!* voormalig opschrift boven Voorreden (Praefationes) van in 't Latijn geschreven boeken.

Ledig, (wap.), *zonder stukken, onbeladen.*

Leechem, (barg.), *brood.* Hebr. *lèchem* = spijs.

Leekebroeder, leekezuster, de leden eener religieuze vereeniging, welke met de uitvoering der wereldsche zaken belast zijn.

Leekebroeders, (r. k.), *fratres conversi* (bekeerde broeders), Europeesche *hulpzendelingen* in Nederl. Indië, voor de bezorging der temporaliën.

Leeraar (Engelachtige —, eerenaam van den kerkleeraar Thomas van Aquine, om zijne groote zuiverheid en de zuiverheid zijner leer.

Leeraar (Seraphijnsche —, eerenaam van den kerkleeraar Bonaventura, daar hij lid was der Seraphijnsche Orde (Franciscanen).

Lees, leits, (w a p.), *koppelsnoer voor honden;* fr. *laisse.*

Leeskerk houden, kerkelijke godsdienstoefening, waarbij niet gepredikt wordt, maar eene gedrukte predikatie door een of ander belangstellend lid wordt voorgelezen, tegenwoordig gewoonlijk *leesdienst* genoemd.

Leeuw (De —,
Alep Arslan *(de dappere leeuw),* zoon van Togrull Beg, monarch van Perzië en Turkije (1063—72).

Ali, neef, schoonzoon en vertrouweling van Mohammed, was genaamd *de leeuw van God,* om zijn grooten ijver voor den godsdienst en zijn buitengewonen moed. Zijne moeder noemde hem bij zijne geboorte Al Haïdara (de harige leeuw) 602, 655—61 n. Chr.

Ali Pacha, genaamd *de leeuw van Janina,* verslagen in 1822 door Ibrahim Pacha (1741, 1788—1822).

Gustavus Adolphus, bijgenaamd *de leeuw van het Noorden* (1594, 1611—32).

Hendrik, hertog van Beieren en Saksen, bijgenaamd *de leeuw* om zijne stoutmoedigheid (1129—95).

Lodewijk VIII van Frankrijk, aldus genaamd, omdat hij geboren was onder den naam Leo (1187, 1223—26).

Richard I, *Coeur de Lion* (Leeuwenhart), aldus genaamd om zijne dapperheid (1157, 1189—99).

De leeuw uit Juda's stam, de Messias, Openb. V : 5, als tegenstander van Joden- en Heidendom.

Leeuw (Gelulpaarde —, (w a p.), *aanvallende, aanziende* leeuw; fr. *lion léopardé.*

Leeuw uit Juda's stam, Openb. V : 5 vermeld, en nader bepaald door „(spruit uit) Davids wortel". (Vgl Jez. XI : 1), d. i. de Messias, de Christus. Ook de oude Israëlieten vergeleken met leeuwen — het sterkste en moedigste roofdier — hunne *dappere helden* (zie Richt. XIV : 18; 2 Sam. I : 23, XVII : 10; Spr. XXVIII : 1, XXX : 30, enz.). Vgl. *Ariël* = leeuw Gods, d. i. sterke held, kampvechter (2 Sam. XXIII : 20), uit *arie* (leeuw) en *el* (God).

Leeuw van het Noorden, eeretitel van het kafferhoofd Magato, die het der Transvaal zeer lastig maakte, en wiens overlijden Sept. 1895, de stammen, over wie hij heerschte, verdeeld en verzwakt heeft.

Leeuwen-aandeel, gewoonlijk *leeuwendeel,* d. i. *het grootste aandeel,* dat de sterkste zich krachtens het recht van den sterkste toeëigent; ontleend aan de fabel van Aesopus: *De leeuw en de wilde ezel* en *De leeuw, de ezel en de vos,* waarbij, als het op verdeelen van den buit aankomt, de leeuw zich ongeveer van alles meester maakt. Het meest bekend door Lafontaine's bewerking der stof in *la Génisse, la Chèvre et la Brebis en société du lion.*

Leeuwendaalder, de eerste munt door de Staten van Holland, geslagen in 1575, was een rijksdaalder met een grooten leeuw zonder schild, en daarom *leeuwendaalder* geheeten. Deze munt werd gedurende het gehecle verloop der 17e eeuw geslagen door de provinciën Holland, Westfriesland, Zeeland, Gelderland, Utrecht en Overijsel, en door de steden Nijmegen, Zutfen, Deventer, Kampen en Zwolle, en was zeer gezocht voor den handel op Azië, waarom hij ook *Leeuntdaalder* werd genoemd. Hij werd te 's-Heerenberg, Batenburg en in Duitschland nagemunt.

Leeuwendalers, bewoners van Leeuwendal, d. i. de republiek der Vereenigde Provinciën. Ontleend aan Vondel's landspel van dien naam, bij gelegenheid van den Munsterschen vrede in 1648 vervaardigd.

Leeuwenwelpen, (w a p.), benaming voor leeuwen, zoodra er meer dan twee in hetzelfde veld komen.

Lef, (barg.), *moed*. Uit hebr. *leeb* = hart.

Leg drama, (am.), *ballet*. Een schouwburg, waar dansen en balletten de voornaamste amusementen zijn, wordt minachtend een *leg shop* (beenen-winkel) genoemd, van eng. *leg* = been.

Legaliter, (hand.), *onder verband der wet*.

Legatarius, iemand, aan wien een legaat gemaakt is.

Legato, (muz., it.), (*ligato* = gebonden), *verbonden*, zonder pauze tusschen de tonen, dus zonder ademhaling.

Legatum ad pias causas, (lat.), *een legaat tot vrome doeleinden*.

Legdagen, (hand.), de bij het cognossement vastgestelde tijd, binnen welken de schipper de lading gelost of geladen moet hebben.

Legenda Aurea, (lat.), *gouden* of *gulden legende*, de grootste bekende verzameling van vrome verhalen door Jacobus a Voragine in de 13e eeuw samengesteld naar het voorbeeld van Simon Metaphrastes, die in de 10e eeuw een dergelijk werk in het Grieksch schreef. Het bevat *leeens van heiligen* met schoone verhalen uit hun leven en vele andere stichtelijke en merkwaardige geschiedenissen, ontleend aan de *Gesta Lombardorum* van Paulus Diaconus en andere bronnen, waarom het werk eerst *Historia Lombardica* heette; het werd door Jean de Vignay in het Fransch vertaald. De eerste vertaling in onze taal verscheen in 1478 en werd gedrukt te Gouda door Gheraert Leeu (of Leo).

Legende, (lett.), verhaal met hoog zedelijke strekking, meestal ontleend aan het leven van heiligen en kerkvaders; van lat. *legenda*, d. i. wat gelezen moet worden, nl. de verhalen, die onder de maaltijden in de kloosters aan de monniken werden voorgelezen. Om de wonderverhalen er in voorkomende heeft het woord ook de beteekenis gekregen van overlevering, niethistorisch verhaal.

Legende, (mun.), het *opschrift* of randschrift van een muntstuk.

Leger des Heils, militairsgewijs ingerichte vereeniging van personen, die zich plotselinge bekeeringen onder de Christenheid ten doel stellen. William Booth, een Engelsch predikant, riep in 1865 die vereeniging in 't leven en noemde zich de generaal van het Heilsleger. Ze is saamgesteld uit stafofficieren en heilsoldaten, en vierde 9 Aug. 1894 haren Nationalen Velddag, op Baron v. Boetselaer's landgoed Nimmerdor bij Amersfoort; terwijl generaal Booth het 50-jarig jubilé zijner toewijding aan het welzijn der menschheid vierde. Des generaals officieel orgaan is de „War Cry" (Oorlogskreet), dat in verschillende talen wordt uitgegeven.

Legerworm, hgd. *Heerwurm*, bestaat uit millioenen rupsjes, die alle achter elkander voortkruipen en zoo schijnbaar één 12 tot 14 voet langen en drie vingers breeden worm vormen, die langzaam voortkronkelt. Het bijgeloof beschouwt hem als een voorteeken van oorlog. Het rupsje is in Duitschland ook bekend als *Processions-Raupe*.

Leggi eccezionali, (it.), *uitzonderingswetten* — tegen de socialisten; lat. *leges exceptionales*.

Leggiero, (it., muz.), *licht*, bij pianospel eene wijze van aanslaan tusschen *legato* en *staccato*, aanslaan en niet aanhouden.

Legio, *legioen*, Romeinsche keurbende van 3000—6000 man; van *legëre* = bijeenverzamelen. Vandaar *legio*, een groot aantal, ontelbaar.

Legio (Hun getal is —, d. i. *zeer groot;* naar Mark. V : 9, waar de *onreine geest* zegt: mijn naam is legio, want wij zijn velen, en Luk. VIII : 30, waar de duivel zegt, dat zijn naam was *Legio, want vele duivelen waren in hem gevaren*.

Legioen van eer, *Fransche ridderorde* in 1802 door Napoleon I, voor militaire of burgerlijke verdiensten ingesteld.

Legis ergo, (lat.), *krachtens* of *ter wille van de wet.*

Legisten, *rechtsgeleerden,* die in de Middeleeuwen in den strijd tusschen den Keizer van Duitschland en den Paus de rechten van den Keizer verdedigden. De voorstanders van den Paus heetten *Decretisten.* Vgl. *Decretalen.*

Legitimaris, de rechthebbende op de *legitime portie* (zie volg. art.).

Legitime portie, of *wettelijk erfdeel,* het gedeelte der nalatenschap, dat de wet aan de erfgenamen in de rechte linie (kinderen, ouders, kleinkinderen, grootouders enz. van den erflater) toekent en waarover deze noch bij gifte onder de levenden noch bij uiterste wil ten behoeve van derden mag beschikken.

Legitimist, aanhanger of voorstander eener troonopvolging krachtens *wettig* geboorterecht. Fr. *légitimiste,* uit lat. *legitimus* (wettig), van *lex* (wet). In Frankrijk staan als legitimisten bekend de aanhangers van het Huis van Bourbon, dat deze als de eenige wettige dynastie van dit land beschouwen.

Légitimité, (fr.), *wettigheid, echtheid,* het recht der wettige vorsten; volgens Thiers (*Consulat et Empire* XVIII, p. 445) eene benaming, het eerst door Talleyrand († 1838) gebruikt.

Legowsky clay pigeons, *duiven* van grof aardewerk hoog opgeworpen in de lucht, dienende bij schietwedstrijden ter vervanging van hare levende naamgenooten. Naar den uitvinder Legowsky.

Legpenningen, (fr. *jetons* of *gectoirs,* hgd. *Rechenpfennige*), meestal van rood koper, somtijds van geel koper of zilver, zelden van goud, dienden als hulpmiddel bij het rekenen, nl. om sommen op te tellen of af te trekken. Oudtijds, in de 13e, 14e en 15e eeuw, waren ze van godsdienstige zinnebeelden en spreuken voorzien, later van het beeld en wapen van den vorst; maar in de 16e en 17e eeuw, vooral tijdens den opstand tegen Spanje, werd elk henglijk en droevig feit uit de Historie op de legpenningen vereeuwigd. Ze waren toen metterdaad „jetons historiques", aan welke Dugniolle vier belangrijke boekdeelen gewijd heeft. De manier, waarop de legpenningen als hulpmiddelen op een rekenbord gebruikt werden, vindt men bij Van Loon afgebeeld en beschreven. De *legpenning* onderscheidt zich van den *gedenkpenning* door een geringere, maar standvastige grootte, en mindere kunstwaarde als gravure, en moet daarom niet met dezen verward worden.

Legt's zu dem Übrigen, (hgd.), *legt het bij het overige,* d. i. bij de andere onrechtvaardig verkregen schatten; Schiller, *Kabale und Liebe* II, 2, waar de kamerdienaar een beurs met geld, die lady Milford, de gunstelinge des Konings, hem geeft, nadat hij haar verteld heeft hoe de vorst zijne onderdanen naar Amerika verkocht heeft, haar terugwerpt. Ook bij Schiller *Maria Stuart* I, 1, waar Paulet minachtend aan Drury de koninklijke Fransche diadeem geeft, die hij in een geheim kastje in Maria's gevangenis heeft gevonden.

Leguar, (portug.), 4½ *kilometer.*

Legum, (harg.), *brood;* zie *Leechem.*

Lehach'is, (n. hebr.), letterl. *om te krenken,* gebruikelijk in de beteekenis van *plagenderwijs.*

Lehrstand, Nährstand, Wehrstand, (hgd.). *Lehrstand* zijn de hoogere en lagere leeraren en alle mogelijke onderwijzers; *Nährstand* de kooplieden, fabrikanten en ambachtslieden; *Wehrstand* het leger, de politie, de brandweer enz. De uitdrukking komt het eerst voor bij Erasmus Alberus (1500—53). In „Eine Predigt vom Ehestand" uit het jaar 1546, in de Koninklijke Bibliotheek te Berlijn staat vel 6: „Der Priester muss lehren, die Oberkeit wehren, die Bauerschaft nähren". De uitdrukking heeft later een wijdere beteekenis gekregen.

Leiboord, de zijde van een schip, die van den wind afgekeerd is.

Leibnitii Genio, (lat.), *aan den beschermgeest van Leibnitz*, grafschrift van Leibnitz, een der grootste geleerden en scherpzinnigste denkers aller tijden, geb. in 1646 te Leipzig, † 1716 en begraven te Hanover onder een tempelvormig graftecken, met dit opschrift.

Leichenfledderer, (hgd.), iemand, die er zijn werk van maakt, op den openbaren weg slapende lieden te berooven, zonder hen wakker te maken.

Leiddraad, een duidelijke aanwijzing voor een te volgen weg, in kunst, wetenschap of zedelijk leven; naar den *draad van Ariadne*, die door een garenklos haren minnaar Theseus het middel verschafte, om uit een doolhof te geraken.

Leiden (Dat gaat met Jantje van — het dak op, *dat gaat snel*, evenals Jan Beukelszoon, *de hoogte in, om treurig te eindigen*. Zie het volgend artikel.

Leiden (Iets, dat met een Jantje van — afloopt, naar Jan van Leiden (Jan Beukelszoon), die zich in het zoogenaamde rijk van Christus te Munster als koning deed eerbiedigen, maar wiens ophef en glorie een armzalig einde nam, † 1536, doodgemarteld. De uitdrukking wordt thans echter in geheel anderen zin gebruikt, nml. dat van de zaak niets komt, dat zij geen gevolgen heeft.

Leiding nemen (De —, (sportt.), de voorste zijn in den wedloop, zie *Leader*. *Strijden om de leiding* = kampen om den voorrang.

Leilisch, (joodsch-duitsch), *beddelaken*, (van het oud-duitsch: *leinelich, leinelich-tack* = linnen-doek).

Leipogrammatische verzen, *verzen*, waarvan het eerste couplet geen A heeft, het tweede geen B. enz. Nestor maakte eene Ilias, waarvan elke zang der 24 op die manier één letter miste, en Tryphiodorus (begin 6e eeuw v. C.) deed hetzelfde met de *Odyssea*. Uit gr. *leipein* (achterblijven) en *gramma* (letter).

Leisen, middeneeuwsche godsdienstige gezangen in de landstaal, doch met het referein *Kyrie Eleison* (z. a.).

Lek of **Ilk,** (afr.), *slaan;* bijv. ik sal jou lek, d. i. ik zal je een pak slaag geven; van eng. *to lick* = slaan.

Lekkjve, (barg.), *jong meisje*.

Leksnen of *boedak poesaha*, soort van *lijfeigenen* bij de Timoreezen, die, in onderscheiding van de slaven, niet kunnen verkocht worden.

Lēlawar, zie *Lawar*.

Leliaards, Vlaamsche burgers, die hunne taal tegelijk met hun land verrieden, en in 1300 jubelend de Franschen binnen Brugge voerden. *Leliaard* = vriend van de Lelie (het symbool van Frankrijk), zie *Lelie*.

Lelie, fr. *lis, lys*, in de heraldiek vermoedelijk een lanspunt, het ijzer eener Frankische werpspies, hetwelk de gedaante eener lelie vertoonde. Engelsche familiewapens vertoonen leopard's heads jessant de lis d. i. luipaardsgezichten, die eene lelie (lanspunt, spiesijzer) uitwerpen, als zinnebeeld van overwinning op een wild dier, welks kop men afhieuw, om dien in triomf op een lanspunt rond te dragen. — De lelie was in de Middeleeuwen het symbool der H. Maagd, als *ongerept maagdelijk* (semper virgo); een eerst in de Christelijke Kerk opgekomen begrip; want bij de oude Romeinen was de lelie de bloem der hoop. Hoogl. II : 1 en 2 werden zonder bedenking op Maria toegepast. De lelie kwam mitsdien veel voor op zegels van aan Maria gewijde kerken, kloosters en geestelijke orden. — Als smaakvolle wapenfiguur, van goud drievoudig in een blauw veld vormde ze het wapen der aloude koningen van Frankrijk, alsmede van de uit hen gesproten hertogen van Bourbon en in onbepaald getal (als „bezaaid") van die van Borgondië; vanhier *semé de France*. De heraldieke en de natuurlijke lelie komen

vereenigd voor in het wapen van het vermaarde Eton-College (in Buckingham), ten blijke, dat de heraldieke lelie als geheel iets anders werd aangemerkt dan de gewone lelie (bloem).

Lelie van Bergen (De—, *Düveke Willems;* zie *Duifje.*

Lelieaert, partijnaam van de Franschen als tegenstelling van de Klauwaerts, in den ouden strijd tusschen Vlaanderen en Frankrijk. In den strijd tegen het Fransch in België hebben enkelen in de laatste jaren getracht, dien partijnaam te doen herleven.

Leliekoning, de Koning van Frankrijk.

Leliekroon, kroontje bestaande uit een gouden band met 3 of 5 liliën bezet, hoofdzakelijk in gebruik boven de wapens van steden en gewesten gedurende de 1e helft der 17e eeuw.

Leliekruis, (w a p.), vier kruisgewijs geplaatste liliën, in dezen vorm een *volledig leliekruis* geheeten. Dus onderscheiden van een gewoon leliekruis, waarvan de vier balken-uiteinden liliën zijn. Werd gevoerd door de ridders van St. Dominicus in den oorlog tegen de Albigenzen; dit kruis met een medaillon in 't midden er op, was het teeken der Orde van St. Maria (in Italië 1618) en van de Orde van Lazarus (de liliën vervormd tot klaverbladeren). De Orde van Onze-Lieve-Vrouw van den berg Karmel had de liliën tusschen de vier armen van het kruis.

Lelieschepter, schepter met eene lelie op den top, die den Franschen koningen op zegels in de hand gegeven wordt.

Lelietroon, de Fransche troon.

Lemang of **Lemeng,** (m a l.), *rijst* of *ketan* (kleefrijst), in een bamboezen koker gaar gepoft.

Le-mazzal, (n. h e b r.), *tot geluk.*

Le-mazzal oeli-bracha *(Lemazzol oeli-wrocho),* (n. h e b r.), = *tot geluk en tot zegen.*

Lemice-Terrieux, (voor *le Mystérieux*), schuilnaam van Paul Masson (1849—96), een voormalig Fransch magistraatspersoon, die er zich in verlustigde, niet slechts het groote publiek, maar zelfs geleerde lichamen, onder allerlei valsche namen voor het lapje te houden. Zoo richtte hij bijv. aan de Academie der Wetenschappen te Parijs een memorie over de voorkoming van ongevallen bij botsingen tusschen twee treinen, door het plaatsen van sporen boven elken van dezen, zoodat een trein boven den anderen zou heenrijden; of wel hij zond brieven aan de Fransche Academie, waarbij elk der 13 voorgestelde kandidaten diens kandidatuur introk. Zijn werk *Général Boulanger. Réflexions et pensées, extraites de ses papiers et de sa correspondance intime,* werd niettemin zoo ernstig opgenomen, dat men het in verschillende vreemde talen vertolkte. Evenzoo werd zijn *Carnet de jeunesse du prince de Bismarck* langen tijd, de tegenspraak van sommige Duitsche nieuwsbladen ten trots, voor volkomen echt gehouden. Zoo is de naam Lemice-Terrieux allengs een synoniem van *fopper* geworden.

Lemon-squash, (e n g.), zuiver citroen-extract, langs chemischen weg bereid, geschikt voor *kwast* (z. a.).

Lemures, (r o m.), de geesten der afgestorvenen, als *lares* (z. a.) vereerd, of als spoken *(larvae)* (z. a.) gevreesd. Men geloofde, dat zij den 9en, 11en en 13en Mei des nachts de plaatsen bezochten, die zij op aarde bewoond hadden, en vierde op die dagen omstreeks middernacht de Lemuria of Lemuralia, waarbij men door eigenaardige plechtigheden de geesten trachtte te verzoenen en van zich af te houden.

Lemuriden, *half-apen,* dus geheeten naar een hypothetisch vastland *Lemuria,* waar ze voorkomen, de gemeenschappelijke voorouders van vleermuizen en anthropomorphe apen, dus ook van den mensch. Door Sclater werd dit land, een thans verdwenen vastland in den Indischen Oceaan, dat zich bevond ten zuiden van Azië en zich uitstrekte van den Indischen Archipel en

Achter-Indië tot Madagaskar het eerst vermeld. Dit land beschouwt Haeckel als het oorspronkelijke vaderland van den eersten mensch.

Lend-a-hand-club (am.), *helpende hand-vereeniging*, door Dr. Eduard E. Hale, unitarisch prediker te Boston gesticht. Clubs, bestaande uit jongelieden van beiderlei sekse, die eenig philanthropisch werk willen doen. Zij gaan uit van het denkbeeld: beter iets te doen, waarbij tien of hoogstens twintig personen geïnteresseerd zijn, dan iets, dat de samenwerking van honderden eischt, met heel het kunstig samenstel eener uitgewerkte organisatie. Naar het model van deze werd in 1888 door eenige leden van „De Vrije Gemeente" te Amsterdam de vereeniging *De Helpende Hand* opgericht, die in gelijken geest werkt.

Lendenen gorden (Zijn zwaard om de —, d. i. *zich strijdvaardig maken*, naar Neh. IV : 18, Ps. XLV : 4.

Lendenen omgord en brandende de lampen (De —, Opwekking om *wakker te zijn en zich werkzaam te betoonen*. Ontleend aan Luk. XII : 35, waar het met het oog op den onzekeren tijd van de komst des Heeren wordt gezegd. Vgl. vs. 37.

Lenocinia verborum (lat.), *gekunstelde tooi van woorden;* bij Tacitus *vleierij, inmenende woordenpraal.*

Lentando, *(slentando)*, (it., muz.), *vertragend, langzamer wordend.*

Lento, (muz., it.), letterl. *langzaam*, ongeveer hetzelfde als *largo.*

Leuzen, (barg.), *kijken.*

Leonina (Asinus sub pelle —, turbat pavidos per sua rura boves, (lat.), *een ezel in een leeuwenhuid gedoken verstoort vreesachtige runderen in hunne weiden.* Bange lieden laten zich vervaard maken door alles wat er maar schrikwekkend uitziet. Uit Avianus' 5de fabel.

Leonina Citta, met kostbare bouwwerken en heerlijk beeldhouwwerk versierd gedeelte der stad Rome, tusschen den Tiber en de hoogte van het Vaticaan, ingesloten door een muur van 12 meter hoog en 3 kilometer lang, wijkplaats der Pausen bij opstand en oorlog; thans een der 14 wijken van Rome. Aldus genoemd naar Leo IV.

Leonina societas, (lat.), *overeenkomst of verbond met een leeuw*, d. w. z. waarbij al het voordeel op de eene, al het nadeel op de andere zijde komt. Vgl. *Leeuwenaandeel.* De uitdrukking heeft haar ontstaan te danken aan Aesopus' fabel van den leeuw, die met een koe, een geit en een schaap op de jacht ging en zich na afloop daarvan den ganschen buit toeëigende; vgl. Phaedrus, *Fabulae* I, 5. Vgl. art. 1672 B. W., dat *niet* toelaat, dat een der vennooten alle voordeelen geniete, maar *wel*, dat een der vennooten alle verliezen drage.

Leoninische verzen, lat. *versus Leonini*, naar den middeleeuwschen dichter *Leo* aldus genoemd, zijn hexameters en pentameters, die in het midden en aan het einde rijmen.

Leonisten, benaming der *Waldenzen*, als spotnaam (uit *leo*) verhaspeld uit *Lyonisten*, naar *Lyon*, de woonplaats van Waldus (zie *Glorieuse rentrée*). Eerst in latere oorkonden heet hij Petrus *Waldus*, waarnaar de naam Waldenzen.

Lépine, (fr.), te Parijs, een witte stok van 50 centimeters lengte, waarvan de prefect van politie van het Seinedepartement van dien naam, den 22 Juli 1896 de agenten voorzag, om hun te veroorloven, in voorkomende gevallen den koetsiers het sein tot stilstaan te geven.

Lepores (Duos qui sequitur — neutrum capit, (lat.), *die twee hazen vervolgt, vangt geen van beiden*, of *komt platzak thuis.* Gezegde, waardoor te kennen wordt gegeven, dat men steeds één doel voor oogen houden, najagen moet.

Leproos, *melaatsche*, van fr. *lépreux*, en dit van 't lat. *lepra*, melaatschheid. De gestichten, waar voorheen in

verschillende steden die lijders werden afgezonderd en verpleegd, heetten *Leprozenhuizen.*

Leptas, zeer kleine Grieksche munt. 100 leptas = 1 drachme = pl. m. f 0.48. Van gr. *leptos* = dun, fijn.

Lepton, Grieksche koperen munt bijna een centime waardig, als honderdste deel van een *Phoenix* (1829—33) en sedert 1833 van een *drachma* of Grieksche frank. Van *leptos* = dun, fijn, smal.

Les absents ont tort, (fr.), *de afwezigen hebben ongelijk,* d. i. òf: wie beschuldigd wordt en er niet bij is, om zich te verdedigen, wordt in 't ongelijk gesteld; òf (en meer naar waarheid) zij die wegblijven hebben ongelijk, d. i. zullen hun wegblijven betreuren, omdat zij veel hebben verzuimd (bijv. als het concert, het tooneelspel enz. uitnemend was). In het blijspel *Chrétien et Marguérite* van Ed. Fournier en Pol Mercier komt de spreuk voor *C'est en amour surtout que les absents ont tort.* De eerste spreuk is echter stellig ouder dan deze.

Les cent jours, (fr.), zie *Cent jours.*

Les chants avaient cessé, (fr.), *het gezang had opgehouden.* Uit *les Templiers,* treurspel van Raynouard. V, slottooneel. Met die woorden besluit de connetable Gaucher de Châtillon zijn verhaal van het verbranden der ter dood veroordeelde tempelheeren. Die woorden worden meestal schertsenderwijs gebezigd, om aan te duiden, dat men bij eene plechtigheid enz. te laat is gekomen, of ook wel dat iets heeft opgehouden te bestaan.

Les femmes, il n'y a que ça, (fr.), *er gaat toch maar niets boven de vrouwen. La Périchole,* opera-bouffe in drie bedrijven en vier tafereelen van Meilhac en Halévy, muziek van Offenbach. Variétés 25 April 1874. (Reeds opgevoerd in twee bedrijven in denzelfden schouwburg, den 6en October 1868).

Les fous sont aux échecs les plus proches des rois, (fr.), *in 't schaakspel staan de gekken (de raadsheeren) het dichtst bij den koning.* Regnier, XIVe satire de maitre Mathurin. Het gezegde schijnt 't eerst te zijn gebezigd door maitre Guillaume, den hofnar van Lodewijk XIV. De *raadsheeren* staan in het schaakspel naast den koning en de koningin en heeten in het fr. *fous.*

Les gens que vous tuez, se portent assez bien! (fr.), *de lieden, die gij doodt, maken het heel wel,* Corneille, *Le Menteur* (1642), bewerkt naar Juan Alarcon's *Verdad sospechosa;* die regels luiden in het Spaansch *Los hombres que vos matais, gozan de buena salud.* De vertolking van Corneille behaagde in Spanje en werd aldaar een gevleugeld woord. Molière zeide in *le Menteur,* II, 5 (1653) bijna geheel hetzelfde: *Vous tuez donc des gens qui se portent fort bien?*

Les grandes pensées viennent du coeur, (fr.), *de groote* (d. i. de waarlijk groote, de verhevene) *gedachten komen uit het hart.* Vauvenargues, *Réflexions* 87. Vgl. *Pectus est.*

Les hommes font les lois, les femmes font les moeurs, (fr.), *de mannen maken de wetten, de vrouwen de zeden.* Versregel uit Guibert, *le Connétable de Bourbon* I, 4.

Les jours de fête sont passés, (fr.), zie *Ils sont passés ces jours de fête.*

Les mortels sont égaux; ce (n'est pas la naissance,
C'est la seule vertu qui fait leur différence, (fr.), *de sterfelijken (menschen) zijn gelijk; niet de geboorte maar alleen de deugd maakt het verschil uit.* Voltaire, *Mahomet,* I, 4.

Les moutons de Panurge, (fr.), *de schapen van Panurge;* in Rabelais, *Vie de Gargantua et Pantagruel,* wordt verhaald van Panurge, die van een veehandelaar, die eene kudde schapen met zich voert op het schip, waarop hij

zich bevindt, een schaap koopt en het over boord werpt, waarop de geheele kudde in zee springt; fig. naäperig alles doen, wat een ander doet.

Les paroles sont faites pour cacher nos pensées, (fr.), *de woorden zijn gemaakt om onze gedachten te verbergen;* volgens Heine, *Das Buch Legrand* XV, een woord van Fouché; maar *La parole a été donné à l'homme pour déguiser sa pensée,* wordt door Barère, *Mémoires* 4e deel bl. 447, aan Talleyrand toegeschreven, die dat in 1807 tot den Spaanschen gezant Izquierdo gezegd zou hebben, toen deze hem herinnerde, wat hij beloofd had voor Karel IV van Spanje te doen. Maar Voltaire, Ol. Goldsmith, Young, Dionysius, Cato en Plutarchus hebben ook ditzelfde of bijna ditzelfde gezegd.

Les prêtres ne sont pas ce qu'un vain peuple pense; Notre crédulité fait toute leur science, (fr.), *de priesters zijn niet wat het ijdele volk gelooft; Onze lichtgeloovigheid vormt al hun wetenschap.* Uit Voltaire's *Oedipe,* V, 1. Men pleegt die woorden op alles toe te passen, wat een moeilijk te rechtvaardigen aanzien geniet.

Les sots depuis Adam sont en majorité, (fr.), *sedert Adam waren de dommen steeds in de meerderheid.* Casimir Delavigne, *Epitre* 112.

Les trois cotillons, (fr.), *de drie cotillons,* (onderrokken) spotnaam van Frederik den Groote voor de keizerinnen Elisabeth, Maria Theresia en Frankrijks Pompadour.

Les vices d'autrefois sont les moeurs d'aujourd'hui, (fr.), *wat vroeger als ondeugd werd aangerekend, noemt men tegenwoordig de zeden* (deugd); de vert. van lat. *Quae fuerunt vitia mores sunt.* Seneca, XXXIXe brief.

Lesbische liefde, onreine liefde van vrouwen onderling. Naar Sappho (z. a.), die te Mytilene op *Lesbos* een kring van jonge meisjes om zich verzamelde, welke zij in muziek en poëzie onderrichtte. Op grond van hare gedichten, meest liefdezangen, hebben de Attische lijsspeldichters Sappho, die voor eene eerbiedwaardige vrouw wordt gehouden, zulk een smet aangewreven.

Lèse majesté, (fr.), van lat. *laesa majestatis,* d. i. in ernst *majesteitsschennis,* en schertsend *gekwetste majesteit,* beleediging van, tekortkoming of schijnbare tekortkoming jegens een aanzienlijk of voor aanzienlijk zich houdend personage.

Let spelen, d. i. *krijgertje* spelen. Die, waar men 't zoo noemt, de *krijger* is, is dan de *let;* waarschijnlijk zoo geheeten omdat hij zijne speelgenooten *letten* moet (*beletten,* vgl. wat *let* me?) *honk* te bereiken.

Lètek, koremaat bij de oude Israëlieten, naar het uitstorten dus geheeten. Vgl. Hos. III : 2, ½ *homer* (z. a. en bij *Ephai* of ½ *kor;* vanhier in de Septuag. door *hèmikoros,* en in de Vulgata door *corus dimidius* vertolkt.

Lethe, (myth.), dochter van Eris, en naar haar de rivier in de onderwereld, waaruit de schimmen der afgestorvenen drouken, om het verledene te vergeten; vandaar: *uit den stroom der vergetelheid drinken.*

Letter (De — doodt, maar de geest maakt levend, 2 Kor. III : 6. Ten onrechte wordt deze tekst altoos aangehaald als te beteekenen: „heilloos is slaafsche onderwerping aan uiterlijke bepalingen"; uit het verband blijkt dat de bedoeling is: de wet veroordeelt den zondigen mensch ter dood, de verlossing door Christus (het „nieuwe" verbond) schenkt hem uit genade het leven, (zonder dat daarom de wet wordt te niet gedaan of hare letter zou moeten verwaarloosd worden).

Letter of leeuw, zie *Kruis of munt.*

Letterknecht, -knechterij, *slaafsch volgeling,* het *slaafs volgen der letter.*

Lettres de cachet, (fr.), zie *Cachet*.

Lettres humaines, (fr.), zie *Humanist*.

Leu, (rom.), *lieve;* zie *Latijnsche Unie*.

Leugenaars (Alle Cretensers zijn —, aangehaald om onjuiste sluitredenen belachelijk te maken, naar de oude aanhaling: „Alle Cretensers zijn leugenaars" zeide Creon; maar Creon zelf was een Cretenser, dus heeft Creon gelogen, dus zijn de Cretensers geen leugenaars, dus heeft Creon de waarheid gesproken.

Leugenaars (Alle menschen zijn —, ontleend aan Ps. CXVI : 11, waar de dichter echter niet verklaart, dat alle menschen opzettelijk onwaarheid spreken, maar doelt op de ijdelheid van alle menschelijke beloften; hij wil zeggen: alle menschen zijn bedriegelijk = wat zij beloven van hulp en redding is ijdelheid.

Leur (Jongens van de —, wakkere, moedige knapen; naar Adriaan Adriaansz. van Bergen, schipper van het turfschip van Breda, gehoortig van *de Leur* bij Breda.

Leuzen of **Spreuken** van bekende personen:

Amalia van Solms, *Quid reddam Domino?* Wat zal ik den Heer vergelden? (Vgl. Ps. CXVI : 12).

Arminius, *Bona conscientia paradisus.* Een goed geweten is een paradijs.

Berkhey (Le Francq van —, *Vrank en vrij.*

Bernhardt (Sarah —, *Quand même.*

Bilderdijk, *Semper idem.* Steeds dezelfde.

Blücher, *Vorwärts.*

Boerhave, *Simplex sigillum veri.* De eenvoud is het kenmerk der waarheid.

Bogerman, *Vespera jam venit; nobiscum, o Christe! maneto.* De avond is reeds daar; blijf met ons, o Christus. (Vgl. Luk. XXIV : 29).

Bredero, *Het kan verkeeren.*

Byns (Anna —, *Alle dinck vergaet; Gods Woord alleen blijft. Meer suers dan soets.*

Cats, *Elck spiegele hemzelven.*

Coligny (Louise de —, *Veniat regnum Tuum!* Uw koninkrijk kome.

Coornhert, *Verkiezen doet verliezen.* Men zegt, dat Coornhert deze zinspreuk aannam, toen hij, door tegen den zin zijner familie te huwen, de kans op eene erfenis verloor.

Dousa (Janus —, *Ante omnia Musae.* De Muzen vóór alles.

Erasmus, *Cedo nulli.* Voor niemand wijk ik.

Frederik Hendrik, *Patriaeque Patriique.* Voor mijn Vaderland en mijn Vader (Prins Willem I).

Gansfort (Wessel —, *Bene qui latuit.* Gelukkig, die verborgen leeft.

Gomarus, *Dum spiro, spero.* Zoolang ik adem, hoop ik.

Groot (Hugo de —, *Hora ruit.* Het uur snelt heen.

Heinsius (Daniël —, *Quantum est, quod nescimus.* Wat is er veel, dat wij niet weten.

Herder, *Licht, Liebe, Leben.*

Hooft (Pieter Corn. —, *Omnibus idem.* Voor allen dezelfde. In zijne jongere jaren had hij: *Veranderen kan't.*

Hoogerbeets (Petrus —, *Sapere aude.* Durf wijs zijn.

Huygens (Constantijn —, *Constanter.* Standvastigheid.

Japiks (Gijsbert —, *Stjucht in Rjucht.* Slecht en recht.

Johan van Nassau, *Dulce et decorum est pro Christo et patria mori.* 't Is zoet en schoon voor Christus en het vaderland te sterven.

Jonctijs (Daniël —, *Syt Jonck.*

Karel V, *Nondum.* Nog niet.

Lipsius (Justus —, *Moribus antiquis.* Naar de oude zeden.

Lodewijk, Koning van Holland, *Fay ce que doy, adrienne que pourra.*

Marnix van St. Aldegonde, *Repos ailleurs.* Elders rust.

Maurits, *Tandem fit surculus arbor.* Eindelijk wordt het stekje een boom.

Merken (Lucretia Wilhelmina Van —, *la Verta pour guide.* De deugd als gids.

Oldenbarneveld, *Nil scire tutissima fides.* Nietsweten is 't veiligste geloof.

Pauw (Adriaan —, *Probitate, Patientia ac Pace.* Door rechtschapenheid, geduld en vrede.

Pauw (Reinier —, *Tandem bona causa triumphat.* Eindelijk zegeviert de goede zaak.

Piet Hein, *Argentum auro, utrumque virtuti cedit.* Zilver is minder dan goud; beiden zijn minder dan deugd.

Rossum (Maarten van —, *Branden is het magnificat van den oorlog.*

Schurman (Anna Maria van —, *Amor meus crucifixus est.* Mijne liefde is gekruisigd. (Vgl. Gal. V : 24).

Sluyter (Willem —, *Heer, sus lust mij U will.* Deze spreuk bestaat uit de letters van Wilhelmus Sluyterus.

Spieghel (Hendrik Laurensz—, *Deugd verheugdt.*

Starter, *Gunst baert nijd.*

Stevin (Simon —, *Wonder en is gheen wonder.*

Stijl (Simon —, *Sensim scandendo.* Door allengs te klimmen.

Tesselschade, *Elck zijn waarom.*

Thomas à Kempis, *In omnibus requiem quaesivi et nusquam inveni, nisi in angello cum libello.* In alles zocht ik rust en vond die nergens, dan in een hoecksken met een boecksken. Ook wel: *Ama nescivi.* Houd er van onopgemerkt te zijn.

Uyttenbogaert, *Vivo Deo.* Ik leef Gode.

Viglius, *Vita mortalium vigilia.* 't Leven der stervelingen is eene nachtwaak. (Vgl. Ps. XC : 4).

Visscher (Roemer —, *Elck wat wils.*

Visscher (Anna —, *Genoeg is meer.*

Vondel (Joost v. d. —, *Juste fide vivit.* De rechtvaardige [ook: Joost] zal uit het geloof leven.

Willem I, *Saevis tranquillus in undis.* Rustig in de onstuimige baren.

Witsen (Nicolaas —, *Labor vincit omnia.* Arbeid komt alles te boven.

Levana, (rom.), godin, aangeroepen, wanneer de vader zijn pasgeboren kind van den grond opnam, en daarmede te kennen gaf, dat hij het als het zijne erkende.

Levant, (fr.), *opgaand, opstijgend;* opgaande zon. Vanhier, Ooster-streek, de Levant, algemeene benaming voor de kustlanden der Middellandsche zee, *bevoosten* Italië. In engeren zin, de kusten van Klein-Azië, Syrië en Egypte. Op deze streken drijft men Levantschen handel.

Levantdaalder, zie *Leeuwendaalder.*

Levantijn, Levantisch, oostersch, oosterling. Men heeft Levantijnsch marokkijn (van loodblauwe kleur).

Levée en masse, (fr.), het opkomen van het geheele volk, nl. alleu, die de wapenen kunnen dragen, en niet op andere wijze aan den geregelden dienst zijn verbonden.

Leven is een droom (Het —, vgl. Joh XX : 8; Ps. LXXIII : 20, waar echter de vergankelijkheid van der goddeloozen leven, niet van 't menschelijk leven in 't algemeen, wordt gepredikt. Ook: de titel van het meest bekende Tooneelstuk van Calderon *(La Vida es Sueño).*

Leven om te eten, Socrates (z. Cornificius *ad Herenn.* 4. 28. 39; Quintilian 9. 3. 85; Aulus Gellius, 18. 27, Athenaeus *Deipnos* 4, blz. 158 F; Diog. Laërtius II. 5. n°. 16. 34, waar geschreven staat: *hij zeide, anderen leefden, om te eten, maar hij at om te leven;* ook wel geciteerd: *wij leven niet om te eten, maar wij eten om te leven*

Leven van de andere wereld, leven als een oordeel (Een —, *oorverdoovend geraas, onuitstaanbaar rumoer.* Ontleend aan Matth. XXIV : 31; Luk. XXI : 25, 6; 1 Kor. XV : 52; 1 Thessal. IV : 16, waar overal sprake is van Christus' wederkomst *ten oordeel,* waarbij de *andere wereld* begint, en die geschieden zal onder groot gedruisch en luid bazuingeschal, voortgebracht door Gods engelen, teneinde de volkeren saam te roepen uit alle hoeken der aarde, opdat zij vóór den rechterstoel van Christus verschijnen.

Levende hond is beter dan een doode leeuw (Een —, Pred. IX : 4, Oostersch spreekwoord, aanduidend den prijs, welken ieder op het leven stelt, zoolang hij het geniet. Variant: Een levende ezel is beter als een doode professor.

Levensnaam, (b a r g.), *valsche naam.*

Levenswater, lat. *aqua vitae,* alkohol, het eerst dus genoemd door Arnaud de Villeneuve, in zijn in 1309 uitgegeven werk „*De conservandu Juventute*". Vanhier fr. *eau de vie* = brandewijn, noorsch *aquicit.*

Lever, (f r.), ontvangst in de slaapkamer in de 17e en 18e eeuw, aan het hof van Lodewijk XIV en later: het *petit lever* dadelijk bij het opstaan, voor enkelen der hoogst geplaatste edelen en het *grand lever,* wat later, voor hen, die in rang daar op volgden. De aanzienlijke dames hadden eveneens haar *lever,* waarbij zij de edellieden ontvingen, die haar de stadsnieuwtjes kwamen vertellen en die zij raadpleegden bij het aanbrengen van versierselen bij het toilet.

Lever, (s p o r t.), *hefboom.*

Lever de rideau, een kort en levendig dramatisch stukje dat aan een grooter en ernstiger stuk voorafgaat.

Lever le pied, (f r.), in de gemeenzamer taal voor *vluchten, aan de haat gaan.*

Levers hebben, (t o o n.), *wat hebben ze een levers,* zegt men, als iemand zich beklaagt, uit eigenbelang een der hoofden vleit of veel inbeelding heeft.

Leverzee, een fabelachtige zee, in sprookjes en overleveringen meermalen genoemd en vol wonderen; waarschijnlijk de Noordzee tusschen Schotland en Skandinavië.

Leviathan, h e b r. *liv'jathan* = *gekronkeld* (dier), in 't algemeen *vervaarlijk watergedrocht* (Ps. CIV : 26), in 't bijzonder de *krokodil,* en wel die van den Nijl (crocodilus Niloticus), hoewel hij ook den Ganges bewoont. Beschreven Job XL : 20, XLI : 25. Van 18 tot 25, soms 35 voet lang. Zie *Tannin,* en ook *Great-Eastern.* In Job III : 8 benaming van een *sterrenbeeld* (vgl. Job XXVI : 13), thans de *draak;* welk aan den hemel geplaatst monster de Indische en Skandinavische mythologie voorstelt als de oorzaak der verduisteringen van zon en maan, die het poogt te verslinden; groote slang of zeemonster (Jez. XXVII : 1; Ps. LXXIV : 14). Ook de naam van een belangrijk en veel gerucht makend boek van Thomas Hobbes (1588—1679), in 1651 verschenen, waarin een scherpe kritiek op de Engelsche staatsregeling en een plan voor een model-staat; voluit: Matter, Form and Power of a Commonwealth Ecclesiastical and Civil.

Levieten, zonen en verdere afstammelingen van Levi, Jacob's zoon, aangewezen tot den tempeldienst bij de Israëlieten. Vandaar, degenen, die bestemd zijn tot den dienst der altaren (r. k.).

Levieten (iemand de — lezen, Lev. XXVI : 46, iemand duchtig de les lezen; hem ernstig zijn plichten voor oogen houden. Naar aanl. van Leviticus (z. a.).

Leviraatshuwelijk, huwelijk eener weduwe met den *levir* of mans broeder, in den Bijbel (Deut. XXV : 5) voorgeschreven; wanneer nl. een gehuwd man kinderloos overleed.

Levis sit tibi terra, (l a t.), *licht zij u de aarde.* Euripides, *Alcestis* 477 en 478; opschrift op grafzerken.

Lévitation, (f r.). De hoedanigheid die, naar men beweert, sommige personen bezitten, om somtijds, in strijd met de zwaartewetten, hun lichaam, zonder steunpunt, in de lucht te doen hangen.

Leviter, (l a t.), *licht, oppervlakkig, vluchtig, terloops.*

Leviticus, het *derde* boek van Mozes, in 't h e b r. naar het aanvangswoord *vajikrâ* (Hij riep) geheeten. Het wordt Leviticus genoemd, omdat het meerendeels wetten en voorschriften bevat omtrent de wijze waarop de openbare eeredienst door de Priesters en Levieten moest worden geleid en bestuurd.

Levron, (w a p.), *jonge hazewind,* zonder halsband.

Lex dura, sed lex, (lat.), zie *Dura lex.*

Lex non scripta, (lat.), de *ongeschreven wet,* tegenover *lex scripta,* de *geschreven wet,* hetzelfde als *jus non scriptum* en *jus scriptum* (z. a).

Lex scripta, (lat.), zie *Lex non scripta.*

Lex talionis, (lat.), *de wet der letterlijke wedervergelding* (oog om oog, tand om tand). Exod. XXI : 23—25. Volgens den Talmud mocht die wet bij Israël nooit letterlijk toegepast worden, maar alleen als grondslag voor schatting van schade-vergoeding.

Li, de eenige *munt* van China, bestaande uit 3 deelen koper en 2 deelen lood, in 't midden van een vierkant gat voorzien, omgeven van Chineesche karakters. De *li* heet ook *kasj, pitje* of *kèpeng,* en komt onder de laatste twee benamingen in geheel den Oost-Indischen Archipel voor, waar de Chineezen ze hebben ingevoerd. De *li*'s worden ten getale van 100 aan een snoer geregen. Op Lombok werden bij de laatste expeditie (1894) kisten met duizenden zulke kèpengs buit gemaakt.

Liard, een koperen *munt,* voormaals gangbaar in Frankrijk en België, het vierde deel van een stuiver, dus ter waarde van twee duiten of een oortje.

Libanon en **Anti-Libanon,** twee door een breed dal (Coelesyrië) van elkander gescheiden bergketens, die bijkans evenwijdig met de Syrische kust, van het noord-oosten naar het zuid-westen voortloopen. Daarvan getuigen de Arabieren, dat „ze den winter (de sneeuw) op het hoofd, de lente op den schouder, de herfst in den schoot dragen, terwijl de zomer aan de voeten sluimert". Want in ettelijke uren daalt men, dat gebergte beklommen hebbend, van een „Schneewald" in een bloemenhof, en komt van den winter in den zomer. Hebr. *Lebanón* = de *witte* (berg), van hebr. *laban* = wit, dus het witachtig gebergte, òf naar de sneeuw, die 't grootste deel des jaars enkele plekken bedekt (arab. *djèbel assaldsji* = de berg der sneeuw), òf naar het witachtig of heldergrijs voorkomen van den grijzen kalksteen, waaruit de gansche bergmassa bijna uitsluitend bestaat. Bekend zijn de cederen van den Libanon (Ps. XXIX : 5; CIV : 16).

Libelmeester, einde der 15e eeuw te Utrecht, raadslid, aangewezen tot het uitbrengen van rapport over eene rechtszaak, die door „remissio libelli" van het geestelijke gerecht bij den raad is aanhangig gemaakt; van *libel,* boekje, klein geschrift, van 't latijnsche *libellus,* verkleinwoord van *liber,* boek. *Remissio libelli* is overgave van eene schriftelijke aanklacht, waarbij hij, die een proces wil instellen, zijn eisch omschrijft.

Liber baro, *vrije man,* in Middeleeuwschen zin *edelman, vrijheer, baron,* in tegenstelling met de *onvrijen,* de *hofhoorigen.*

Libera, (lat., r.-k.), een *smeekgebed,* steeds *gezongen* door het koor, onafhankelijk van de mis voor een overledene, over het lijk, of bij ontstentenis daarvan, over de tombe uitgesproken. Aldus genoemd naar het eerste woord *libera* d. i. *bevrijd,* waarmede het gebed aanvangt. Het draagt ook wel den naam van *absolutie.*

Liberale Unie, *vereeniging,* die in 1885 werd opgericht om door alle geoorloofde middelen van voorlichting en samenwerking de toepassing der *liberale* beginselen te bevorderen. Tot deze middelen behoorde vooral het leiden der openbare meening door de pers, het organiseeren van samenwerking der liberalen, bovenal door oprichting van kiesvereenigingen, enz. Daar de L. U. te veel naar den wensch van talrijke kiesvereenigingen leider en beheerscher der vrijzinnigen wilde zijn, hebben langzamerhand vele kiesvereenigingen er zich van afgescheiden, zoodat de gewenschte eenheid bij de liberalen niet door de L. U. tot stand kwam.

Liberalen, eene staatkundige partij, voorstanders der volksvrijheid en der vrijheid en scheiding van kerk en staat. De uitdrukking schijnt uit Spanje te

stammen, tijdens den inval der Franschen, onder Napoleon I, vergaderden de Cortes te Cadix, om over de middelen tot bevrijding des lands te beraadslagen. De Kamer splitste zich in twee partijen: de vreesachtigen en de overmoedigen. De laatsten bleken gereed, de noodige strijdkrachten te verzamelen, uit te rusten en de daartoe noodige gelden te verleenen, en werden daarom *liberales* = vrijgevigen genoemd. In Engeland werd het woord het eerst gebruikt in 1815, toen Lord Byron en zijne vrienden een tijdschrift uitgaven: „The Liberal" genaamd, waarin zij hunne gevoelens mededeelden op staatkundig, godsdienstig en letterkundig gebied. — Eerst in 1833 kwam dit woord aldaar meer in gebruik bij gelegenheid van het indienen van den Reform Bill. En in 1872 spreekt Disraëli er van, wanneer hij zegt: „De Whigs trachten nationale beginselen door cosmopolitaansche te vervangen, welk nieuw ontwerp van staatkunde zij met den mooi klinkenden naam van *liberalisme* aanduiden". Inmiddels had zich in bijna elk land van Europa eene liberale partij gevormd. In Frankrijk was de uitdrukking inmiddels reeds in 1821, onder de Restauratie, voor de aanhangers der vrijheid in zwang gekomen.

Liberalisten, *scheldnaam* in Nederland aan de *liberalen* gegeven door hun politieke tegenstanders, vooral aan hen, die zich wel met den partijnaam liberalen tooiden, maar alles behalve *liberaal* (vrijgevig) zich toonden.

Liberalium artium magister, (lat.), (L. A. M), *meester der vrije kunsten.* Graad aan de Middeleeuwsche universiteiten.

Liberia, de nieuwe republiek aan de westkust van Afrika, gesticht door vrijgelaten of vrijgekochte slaven uit Noord-Amerika.

Libertador (El —, (sp.), *de bevrijder,* naam, bij voorkeur gegeven aan Simon Bolivar, den grondlegger en voltooier der onafhankelijkheid van Spaansch Zuid-Amerika.

Libertaire, (fr.), aanhanger der volstrekte vrijheid en van de afschaffing van alle overheden en wetten.

Libertas vita carior, (lat.), *de vrijheid is dierbaarder dan het leven,* devies van den vrijheidsheld Floris van Pallant, 1en graaf van Kuilenburg (1556—98). Dit devies prijkte als opschrift op de gouden munt en de koperen stukken van dezen Graaf, in wiens prachtig paleis te Brussel (later door Alva gesloopt), het Compromis der Edelen voorbereid werd.

Libertatis primitiae, (lat.), *eerstelingen der vrijheid.* Randschrift van 't kerkzegel der Herv. Gemeente te Briedle. Ook titel van een muziekcorps aldaar, met het oog op 1 April 1572, toen deze stad door de Watergeuzen overrompeld werd, waarmede de bevrijding aanving onzer Vereen. Provinciën van het Spaansche juk.

Liberté, fraternité, égalité, (fr.), *vrijheid, gelijkheid, broederschap,* leus der Franschen tijdens de eerste omwenteling (1789).

Liberty pole, (am.), een *vlaggestok,* waarop een vrijheidshoed geplaatst is.

Libertijnen, menschen, die wel bij hun kerkgenootschap blijven, maar zich overigens volkomen vrijheid (lat. *libertas*) geven, om voor zich zelve te gelooven en te doen, wat zij willen en zoovals zij dat willen. Dus heetten de tegenstanders van Calvijn te Genève, tegen wie hij zijn: *Instructio adversus fanaticam et furiosam sectam Libertinorum* in het licht gaf. Deze Libertijnen of vrijheidsvrienden vormden de eigenlijke onafhankelijkheidspartij in Genève, en zijn door Calvijn verward met gelijknamige uitgewekenen uit Vlaanderen afkomstig, die er inderdaad eene lichtzinnige zedeleer op na hielden, en wier gedrag ook thans nog *libertinage* genoemd wordt. Vandaar, dat dr. A. Kuyper in zijn polemiek dien naam dikwijls gaf aan zijn politieke tegenstanders de *liberalen.*

Libertinisme, de mogelijkheid om te doen, al wat men wil; om iedere neiging te volgen en aan ieder voornemen uitvoering te geven. Tegenovergesteld aan *vrijheid* = de macht, waardoor de eigenlijke aanleg zich volkomen

kan ontwikkelen. Staat derhalve tegenover vrijheid, als schijn tegenover werkelijkheid. Het is de caricatuur van waarheid of ware vrijheid.

Libitum (Ad —, (lat.), *naar believen, naar goedvinden.*

Libre jusqu'à l'Adriatique, (Il faut qu'elle domine jusqu'aux Alpes, ou que l'Italie soit.—(fr.). *Zij*, de Oostenrijksche Regeering, *moet tot aan de Alpen heerschen,* of Italië moet vrij wezen tot aan de Adriatische Zee. Die woorden, waarvan de laatsten de leus werden, onder welke Frankrijk in 1859 den krijg tegen Oostenrijk voerde, zijn aan de proclamatie ontleend, die Napoleon III den 3en Mei van dat jaar, bij den aanvang van dien oorlog tot het leger richtte.

Libre parcours, (fr.), *vrij vervoer,* voorrecht aan enkele personen bijv. journalisten, leden van eenige vereeniging, congresleden en derg. gegeven, om voortdurend of tijdelijk, kosteloos over alle of enkele spoorweglijnen te mogen reizen.

Libretto, (it., muz.), lett. *boekje,* de tekst, het tekstboekje, nl. de woorden, meestal van eene opera, ned. gewoonlijk *brochure.*

Libri Sententiarum, (lat.), *de vier boeken,* door Petrus Lombardus (12e eeuw) saamgesteld, waarin hij kort en bondig de godgeleerdheid uiteenzet, volgens de uitspraken *(sententies)* der H. Schrift, der Kerkvaders en der Concilies.

Library, van lat. *liber* = boek; alzoo, boekverzameling of bibliotheek; oudtijds de naam eener kerk- of kloosterbibliotheek. Ook de naam van een tijdschrift, door G. van Rijn 1887—89 uitgegeven bij A. Eeltjes te Rotterdam en bevattend verhandelingen over „curiosa en rariora" onder de boeken, en aanbiedingen van zeldzame uitgaven.

Liburnae, (sc. *naves*), scherp gebouwde *snelvaarders,* waarmede de Liburniërs (op het kustland van Illyrië) den zeeroof in de Jonische zee plachten uit te oefenen. Ze waren uit lichte houtsoorten gemaakt; de Romeinen namen dit model over voor een gedeelte hunner oorlogsvloot.

Licencié, (fr.), lat. *licentiatus* (z. a.). *Dubbel licencié,* nl. in de letteren en in de wetenschappen. Dit is eene zeldzaamheid; in Frankrijk zijn bijkans geene priesters, die ook maar enkel licencié zijn.

Licenten, (hand.), oudtijds de verlofbiljetten of passen, waarbij de schippers verlof bekwamen om te laden of te lossen.

Licentia poëtica, (lat.), *dichterlijke vrijheid,* de afwijkingen van de historie of de regelen der spraakkunst, die de dichters zich meenen te mogen veroorloven. Spottenderwijs noemt men onnauwkeurigheden en slordigheden in gedichten weleens „dichterlijke vrijheden". Vgl. Cicero, *de Oratore* III, 38, 153.

Licentiaat, oudtijds academische titel van hem, die door afgelegde examens het recht verkregen heeft om voorlezingen te houden, graad tusschen dien van *baccalaureus* en dien van *magister* of *doctor.*

Licentie, (hand.), zie *Licentiestelsel.*

Licentiestelsel, stelsel, waarbij iets van Rijkswege verboden wordt, doch waarbij men tegen betaling eener geldsom vrijdom van die verbodsbepaling kan erlangen. Fr. *licence,* uit lat. *licentia* = vergunning om naar welgevallen te handelen.

Licht (Daar gaat mij een — op: Job XXV : 3; Ps. CXII : 4; Matth. IV : 16. Er daagt uitkomst, ook ik kom tot inzicht.

Licht en bruin, (schild.), *licht en schaduw* of *wit en zwart,* de beide hulpmiddelen, waarmede groote meesters in de etskunst weten te tooveren, wanneer zij den indruk van een schilderij in kleuren willen wedergeven. Vertaling van den Italiaanschen schildersterm *chiaroscuro,* licht en donker (fr. *clair obscur*).

Licht (Het worde —, ontleend aan Gen. I : 3, *En God zeide: Daar zij licht! en daar werd licht*; l a t. *Fiat lux.*

„Licht, meer licht", woorden aan Goethe toegeschreven, toen men hem eenige oogenblikken voor zijn dood in de sombere kamer, waar zijn ziekbed stond, vroeg, of hij ook nog iets begeerde. Eenmaal maakte het woord eenigen opgang, toen het door den afgevaardigden Hafmans den minister werd toegeroepen, doelende daarmede op zijn niet herbenoeming als kantonrechter.

Licht onder een korenmaat stellen (Zijn —, *zijne kennis, kunst* of *wetenschap schuil houden*, er niet openlijk meê voor den dag komen. Het tegenovergestelde is *zijn licht laten schijnen*, of ook *de kaars op den kandelaar zetten*. Uit Matth. V : 15; Mark. IV : 21; Luk. XI : 33. Men denke aan eene groote maat, waaronder het licht een tijdlang brandend kon blijven, maar geen schijnsel gaf. — *Kaars* en *kandelaar* zijn aan onze Statenoverzetting ontleend; men denke aan *lamp* en *luchter* (het hooge voetstuk, waarop de lamp werd geplaatst) vermits kaarsen destijds in Palestina niet in gebruik waren; de Hebreeën bedienden zich tot verlichting van olie).

Licht van Azië (Het —, het *Buddhisme*. De Buddhisten hebben eigenlijk geen God (zie *Nirvâna*), hoewel hun stelsel zielsbehoeften erkent; ook verlossing predikt, doch niet van de zonde, welke het niet kent, maar van het leven-bestaan zelf, als bron van smart en ellende. Het heeft den naam van zeer vredelievend en verdraagzaam te wezen, en komt tot de volken met de belofte van een kalmte en een vrede, die onafhankelijk zijn van uitwendige omstandigheden; maar dan moet men zich onttrekken aan al de drukte, die dit leven met zich brengt, en zich onderwerpen aan tallooze wedergeboorten bij de zielsverhuizing.

Licht van Nederland (Het —, Desiderius Erasmus (geb. te Rotterdam, 1467—1536), beroemd geleerde, een der *verlichtste* mannen van zijn tijd, van wiens werken sommige in schier alle Europeesche talen zijn overgebracht.

Lichtjaar, de afstand, dien het licht in één jaar doorloopt, nl. 9 billioen, 428 duizend millioen kilometers. Om den afstand der vaste sterren te bepalen, drukt men dien uit in lichtjaren; zoo is de naastbij zijnde ster 3,5 lichtjaar van ons verwijderd, dat is 33 billioen KM.

Lichtmis, (r. k.), d. i. O. L. Vrouwe-Lichtmis of Maria Lichtmis, hetzelfde als *Vrouwendag*, een feestdag, ingesteld ter herdenking van Maria's Tempelbezoek op den 40ᵉⁿ levensdag van Jezus; valt dus op 2 Februari. De naam *Lichtmis* doelt op het groot aantal waskaarsen, die alsdan gewijd en aangestoken, of ook in processie rondgedragen worden; door welke lichten men zinspeelt op Simeons voorspelling, dat Jezus „een licht tot verlichting der heidenen" zou zijn.

Licorne, (fr. wap.), zie *Eenhoorn*.

Lié, (fr. wap.), zie *Gesnoerd* en *Gebonden*.

Lieb Vaterland, magst ruhig sein! (hgd.), *lief vaderland, gij kunt gerust zijn*, versregel uit het gedicht van Max Schneckenberger (1819—49), *Die Wacht am Rhein*.

Liebaard, de dichterlijke naam van den leeuw, vooral in balladen en legenden, wijziging van *leopard* of *luipaard*, in den tijd toen het volk de namen dezer verscheurende dieren nog met elkander verwarde.

Liebaert, libaerd, lybart, lybert, lewe, leu, lioen, (wap.), zie *Leeuw*.

Liebe (Zur — will ich dich nicht zwingen, Doch geb' ich dir die Freiheit nicht, (hgd.), *ik kan u niet dwingen, mij te beminnen, doch ik schenk u de vrijheid niet*. Uit de opera *Die Zauberflöte* (1791), tekst van Schikaneder (1751—1812), muziek van Mozart (1756—91).

Liebelei, (hgd.), *minnarij, boelage, boeleeren*.

Lieberdepiep (Een portie —, (r e s t.), een portie leverworst.

Liebfraumilch, (h g d.), *Rijnwijn,* welke rondom de kerk van het *Lieve-Vrouwestift* te Worms, vooral op met puin vermengden grond van voormalige voorsteden, alsmede in den tuin van het Capucijner-klooster aldaar, groeit.

Liebig, *vleesch-extract,* in den geringsten omvang de grootste kracht bevattend, waaruit men bouillon bereidt. Zie *Bovril.* Naar den eersten vervaardiger, den scheikundige Prof. Baron J u s t u s v o n L i e b i g (1803—73).

Lieder (Böse Menschen haben keine —, (h g d.), *boose menschen bezitten geene liederen.* Een aldus verhaspeld denkbeeld uit *Die Gesänge* van den dichter S e u m e (1763—1810), dat overigens reeds vroeger door L u t h e r in *Frau Musica* en C e r v a n t e s in *Don Quijote,* II, 34, werd uitgedrukt. Ook T o l l e n s zeide ongeveer hetzelfde: „Al wat leeft en braaf is zingt. Zingen is de lust van 't leven."

Liedertafel, (m u z., h g d.), mannenzangvereeniging, met gezellige bijeenkomsten, waarin veelstemmige liederen worden uitgevoerd. De eerste werd in 1809 opgericht door Z e l t e r, dirigent van de Academie te Berlijn; aanvankelijk dichtten de leden zelf de liederen en componeerden er de muziek bij. In Duitschland heetten ze later, in de dagen van verval, *Liederkranz;* sedert 1835 in Frankrijk: *Orphéon,* in Engeland: *Club* o.a. de *Catchclub.*

Lief is mij Plato, doch liever is mij de waarheid, zie *Amicus Plato* etc.

Liefde tot zijn land is yeder aengeboren (De —, V o n d e l, *Gysbreght van Aemstel,* regel 1894, verzuchting van Broer Peter, als allen heengaan om buiten het bedreigd Amsterdam veiligheid te zoeken, als echo op de klacht der „Vlughtelingen,"

Helaes! hoe bitter valt
Het scheiden van zijn land, daer alles
(loopt verloren!

Liefdemaaltijd, zie *Agape.*

Lieremannetje, (m i l.), verbastering van *delirium tremens.*

Lierenaar, in België, een zeer goedkoop mesje; immers het bestaat uit een lemmet, dat in een gespleten stuk hout is bevestigd. Het wordt vooral te Lier en omstreken, maar ook te Aarschot vervaardigd. Vandaar de naam.

Liernurstelsel, de pneumatische afvoer van faecaliën en het verwijderen hiervan door middel van luchtdruk, naar den uitvinder, kapt. H. C. A. L i e r n u r, zich noemende Ch. T. (Thieme) Liernur, geb. te Haarlem 12 Mei 1828, overl. te Berlijn 12 Feb. 1893. Het stelsel werd te Amsterdam ingevoerd en in sommige deelen van de stad verplichtend gesteld.

Liesjedunderdag op Walcheren, de eerste Donderdag in Mei en een marktdag, waarop ook boerenknechts en meiden van dienst verwisselen. Liesje is Sint-Elizabeth *Thaumaturga* (de Wonderdoenster), wier feestdag op 24 April valt, maar bij de invoering der Greg. tijdrekening is de verhuurdag 10 dagen vooruitgeschoven.

Liesveldsche Bijbel, oorspronkelijke benaming van het oudste der Amsterdamsche logementen, het *Bijbelhotel,* naar de oudste volledige Nederlandsche vertaling van den Bijbel, welke oorspronkelijk verscheen bij Jacob v. Liesveldt te Antwerpen in 1526. De belendende perceelen „het kasteel van Gent," „De Blauwe Hen" en „de Oude Roos" groeiden met de oude Liesveldsche (Lysveltsche) Bijbel langzamerhand samen tot het tegenwoordige Bijbelhotel, in 1870 het eigendom van Hardenberg, die het eerst den Engelschen titel *Bijblehotel* in zwang bracht, omdat op het uithangteeken van jongeren datum een Bijbel met Engelschen tekst ligt opengeslagen met de woorden van 1 Tim. V : 23. „De Liesveldsche Bijbel" was een gelief koosd uithangteeken te Amsterdam. Zoo heeft ook op het Rokin, op de plaats van het tegenwoordige Leesmuseum een Hotel „de Liesveldsche Bijbel" gestaan, welk perceel tot

1820 die bestemming behield. Maar in de Warmoesstraat waren er zelfs drie, welke in onderscheiding van elkander de eerste, de tweede, of de middelste, en de derde Liesveldsche Bijbel werden genoemd. De eerste en derde bestonden nog in 1795, de middelste leeft tot den huidigen dag voort in het Bible-Hotel.

Lieve-Vrouwe-bedstroo, zie *Ruwkruid*.

Liever de eerste in een dorp, dan de tweede in Rome, zou volgens Plutarchus, *Het leven van Caesar*, hoofdst. 11 en *Spreuken van Koningen en Veldheeren*, Cesar tot zijne geleiders hebben gezegd, bij den aanblik van een armzalig Alpendstadje, zie *Aut Caesar, aut nihil*.

Liever turcx als paeus, (niet: paapsch), de spreuk der Watergeuzen, waarmeê zij echter niet wilden zeggen: „liever mohammedaansch dan roomsch"; maar: „liever onderdanig aan den Sultan van Turkije" (die de onderworpen christenvolken vrijheid van godsdienst liet) dan aan den Paus (en bijgevolg aan de Inquisitie).

Liever Turcx dan Paes was ook het devies van de halve manen, die de Walen en andere soldaten in 1574 in de ooren en op de hoeden droegen.

Liever Turksch dan Latijnsch of **Paapsch,** riep men binnen Konstantinopel, toen Mohammed II († 1480), die stad op Konstantijn XI veroverde, en aan het Griekshe of Byzantijnsche rijk een eind maakte. Deze uitroep wordt zelfs in den mond gelegd aan Notaras, Konstantijn's groot-admiraal.

Liever Turksch dan Spaansch of **Paapsch,** bij 't ontzet van Leiden kwam de Zeeuwsche admiraal Boisot voor de stad om de inwoners van mondbehoeften te voorzien. Zijne wakkere matrozen droegen op de hoeden een zilveren maan met het bovenstaande opschrift. Sedert werd dit tot een spreekwoord.

Life and Advent Union, (eng.), *Levens- en Adventsgemeenschap*, eene kleine groep — in 1890 in de Vereen. Staten ten getale van ruim duizend — wier meening, dat de boozen niet eerst weder opgewekt worden ter vernietiging (zie *Soulsleepers*), maar bij hun dood terstond voor altoos sterven, reeds sedert 1844 ingang vond, doch eerst sedert 1864 tot de stichting eener afzonderlijke gemeenschap leidde.

Ligdagen, (h a n d.), de dagen, welke voor de lading en lossing van een schip toegestaan zijn. *Overligdagen* = de dagen, welke het schip na 't verstrijken der ligdagen, wordt opgehouden.

Light roadster, (eng., sport.), *lichte toermachine*.

Lignum vitae, (lat.), *hout des levens*. Scheepsterm voor pok- of guajakhout (guajacenum officinale), hout van groen-blauwe kleur met geelachtig spint, waaruit ballen, hamers, enz. worden vervaardigd. West-Indische boomsoort.

Ligoter, (fr.), *stevig vastbinden*. Dit van *lier* = binden, afstammend werkwoord, is eerst sedert eenige jaren in gebruik gekomen, en zoodoende in de meeste woordenboeken niet te vinden.

Ligue, (fr.), *liga* (it.), of *league*, (eng.), in 't algemeen een tijdelijke verbintenis, dikwijls wegens zeer uiteenloopende belangen gesloten, soms synoniem met *alliantie of coalitie*. In het bijzonder is de *ligue* bekend, in 1576 door Hendrik de Guise en eenige voorname Katholieken in Frankrijk gesticht, met het doel om de uitbreiding van het Protestantisme in dat land tegen te gaan.

Ligue Wallonne, (fr.), *Waalsch verbond*, te Brussel en andere Belgische steden, vooral tusschen de Waalsche Belgen, die het gebruik der Fransche taal voorstaan en bovenal de overdreven eischen der Flaminganten trachten te bestrijden.

Liguoristen, volgelingen van Alphonsus de Liguori, meer bekend onder den naam van *Redemptoristen*, (z. a.).

Lij, (zeet.), kant van het schip, die van den wind afgekeerd is.

Lijdzaamheid (Zijne ziel in — bezitten, Luk. XXI : 19, onder onaangename omstandigheden kalm blijven.

Lijf, (afr.), bijv. hij is lekker lijf, *halfdronken.*

Lijfstuk, (tooneel), rol, waarin de speler geheel opgaat, die een bepaald acteur alleen kan spelen, en niemand anders zoo goed als hij; die hij dan ook niet of zeer noode aan anderen afstaat. Bijv. de rollen van *Shylock, Narciss, Kean, de Fabrieksbaas.* enz., van Louis Bouwmeester aan het *Nederlandsch Tooneel.*

Lijken (Uit de — geslagen, (zeet.), *door een dreigend gevaar ontsteld,* zooals de zeelieden zijn, wanneer de heerschende storm in kracht blijft toenemen. Bij den aanvang zijn de bramzeilen gebrast, d. i. met koorden (lijken) saamgebonden; worden deze zeilen nu door den hevigen storm *uit de lijken geslagen,* dan heeft de storm nog meer vat op het schip vanwege de loshangende zeilen, en is het gevaar dus te grooter.

Lijmeren, (barg.), *vrij pleiten.*

Lijn der Schoonheid, aldus werd door Hogarth de dubbel gebogen lijn in de teekenkunst genoemd, van den vorm ∽.

Lijn des Levens (De —, (fr.), *La ligne de vie,* de lijn op de handpalm, die een lang leven aanduidt volgens de palmistery. Hoe meer zij naar de pols reikt, hoe langer het leven zal zijn.

Lijna, (N. myth.), godin der vriendschap en der menschenliefde. Zij wordt ook *Hlyn* genaamd.

Lijntrekken, (mil.), een gesprek, onderhoud, ongemotiveerd rekken en het daardoor vervelend maken. *Lijntrekker,* bijnaam voor den persoon, die bekend staat daarvan dikwijls gebruik te maken.

Lijs, saaie, vervelende man of vrouw, misschien naar de onsmakelijke figuren, menschen voorstellende, die op de Chineesche „lange lijzen" (z. a.) stonden.

Lik, (afr.), zie *Lek.*

Lik, (barg.), *gevangenis.*

Likedeelers, *gelijkdeelers,* ook wel *victualiebroeders* (zie *Victualie*) genaamd, zeeschuimers, die omstr. 1389 de kusten van de Noordzee, ook in Holstein en Oldenburg onveilig maakten. Zij ontleenden hun naam aan de *gelijke verdeeling* van de geroofde goederen onderling. Zij kwamen veel uit Oost-Friesland.

Likkebroer, (stud.), *vleier,* van *likken;* dus een die denken doet aan het oude:

Om der wille van de smeer,
Likt de kat de kandeleer.

Likkewaan, (afr.), *leguaan,* kleine alligator.

Liksens, (afr.), *licentie,* verlof, vergunning.

Lilium inter spinas (Sicut —, (lat.), *als eene lelie onder de doornen,* devies van verscheidene Hervormde gemeenten o. a. van die te Venlo, waar reeds in 1530 de Reformatie gepredikt is (door Jacobus Lovendael). Uit Hoogl. II : 2. De Protestanten werden er verdrukt door de Roomschgezinden, gelijk eene lelie (zinnebeeld van onschuld en reinheid), door doornen in haar groei en wasdom belemmerd wordt, tusschen doornen niet kan tieren.

Lilla of *lila,* klein geschut van oude constructie, kleine lange draaibassen, door geheel Ned. Indië in gebruik. Ze worden door de inlanders gegoten. Vanhier: *lilla*-schot, -kogel, enz.

Lilliburlero, refrein van een schimplied op Tyrconnel, den Ierschen beul tijdens Jacobus II. Het refrein was *lero, lero, lilliburlero,* verschenen in 1688; uit eene brochure van 1712 blijkt, dat lord Wharton de schrijver was.

Lilliput, in Swift's *Gullivers reizen* (1726), een landje, welks bewoners niet grooter zijn dan een duim; vandaar, dat een klein mensch wel een *lilliputter* wordt genoemd.

Lilliputters, kleine blaadjes, welke den geest van ontevredenheid, waartoe de staatkundige toestand van ons land omstr. 1845 rechtmatige aanleiding gaf, aanwakkerden; ze werden in dat jaar met zegel belast (volgens de zegelwet van 1843) en bij de wet van 9 April 1869, onder den minister Mr. P. P. van Bosse wederom van zegel vrijgesteld. Genoemd naar de dwergen, waarvan Swift verhaalt.

Limbus, (lat.), *gordel, zoom* of *omheining*. Aldus noemt de R.K. dogmatiek: 1°. den voorburcht der hel *(limbus patrum)*, ook Abraham's schoot geheeten, d. i. de plaats, waarheen vóór den dood van Christus de zielen gingen van allen, die in Gods vriendschap uit deze wereld scheidden. Daarheen is volgens de R.K. leer ook de ziel van Christus gegaan, toen Hij „neergedaald is ter helle". Bij de hemelvaart van Christus, (die volgens de R.K. leer *het eerst* van alle menschen den hemel is binnengegaan), den toegang tot den hemel heeft *geopend*), hield de limbus patrum op te bestaan, wijl Christus hunne zielen mede ten hemel heeft gevoerd; 2°. de plaats, waar de zielen verblijven van hen, die met de *erfzonde*, doch *zonder persoonlijke* zonde uit dit leven scheiden, zooals de ongedoopte kinderen, onverschillig of zij van christenen of heidenen zijn; vandaar wordt deze plaats ook *limbus parvulorum* genoemd. De zielen, aldaar opgehouden, zijn beroofd van de *boven-natuurlijke* gave der zaligende aanschouwing Gods, waarin volgens de R.K. leer het eigenlijk geluk des hemels bestaat; doch algemeen nemen de R.K. godgeleerden aan, dat die zielen in een *natuurlijk* opzicht niet ongelukkig zijn, gelijk zij die om *persoonlijke* schuld de zaligheid derven.

Limiet, (hand.), lat. *limes*, mrv. *limites;* de grens, de voorgeschrevene hoogste of langste prijs, dien men voor eene waar ontvangen, of geven wil.

Limina (ad —, uitdrukking van het canonieke recht, behelzend de verplichting van den bisschop om op vastgestelde tijden aan den Paus verslag te geven van het bestuur zijner diocese. De volledige uitdrukking luidt: *Ad limina Apostolorum*, of — *Sanctorum;* ook wel *Visitare limina* etc. Reeds bij heidensche schrijvers wordt het Lat. woord *limina* (dorpels) gebruikt voor tempel; zoodat de uitdrukking letterlijk beteekent *de tempels der Apostelen (Heiligen) bezoeken.*

Limine (In — acceptationis, rechtsuitdrukking, die beteekent *bij de aanneming zelve.*

Limite d'âge, (fr.), *leeftijdsgrens,* bij welken aangekomen men voor hoogere ambten niet meer in aanmerking mag komen.

Limited liability company, maatschappij met beperkte aansprakelijkheid; naamlooze vennootschap, welke de aandeelhouders voor de schulden en verplichtingen der vennootschap niet verder aansprakelijk stelt dan tot het bedrag in hun aandeel genoemd.

Limiteeren, (hand.), een *limiet* (z. a.) aangeven.

Limitman, (sport.), *de rijder, die de grootste voorgift heeft.*

Limpido, (it.), *helder, doorschijnend.* Limpido-winst = *klare* (zuivere) winst.

Lincei (Accademia dei —, (lat.), geheim genootschap, in 1608 te Rome gesticht ter onbelemmerde beoefening van de wis- en natuurkunde en nat. historie. De naam *lincei* (lenzen) ontstond door de omstandigheid, dat de leden zich bij hun onderzoek vooral van de pas uitgevonden vergrootglazen bedienden. Het genootschap werd in het midden der 17e eeuw door den invloed der geestelijkheid opgeheven, maar herleefde in 1657 opnieuw in Toscane, met den naam van *Accademia del cimento* (Academie der proeven).

Linea recta, (lat.), *rechtstreeks.* Letterl. *in rechte lijn.*

Lingua franca, beteekent eigenl., Taal der Franken, naar de in het Oosten gebruikelijke aanduiding der West-Europeërs als Franken. Men verstaat onder *lingua franca* het mengelmoes van slecht Italiaansch, Portugeesch enz. dat in den tijd van de Venetiaansche en Genueesche heerschappij in de Levant ontstaan is en daar als verkeersmiddel tusschen de inlandsche bevolking en de zeevaarders diende. De naam wordt ook toegepast op het laag-maleisch, gesproken in de kustlanden en havenplaatsen in Ned.-Indië, en daar het gewone medium tusschen Europeanen en inlanders van alle rassen.

Lingua urbana, *stads-taal,* de beschaafde taal der bewoners van de *Urbs* (Rome), waarvan Cicero de vader is; in tegenstelling van de ruwere taal der provincialen.

Linguaque animoque fideles, (lat.), *in taal en gemoed getrouw,* Leidsch studentengezelschap in 1757 opgericht en sedert 1761 als *Minima Crescunt* (het kleinste wordt groot), krachtig optredend in de richting van uitoefening van letterkundige kritiek en hervorming der Nederlandsche letteren; waartoe het gezelschap in 1758 een tijdschrift uitgaf *Taal- en Dichtkundige Bijdragen.*

Linie, *evennachtslijn,* cirkel om den aardbol die overal even ver van de beide polen verwijderd is. *De linie passeeren,* van 't N. in 't Z. Halfrond gaan, of omgekeerd. Het *passeeren der linie* ging vroeger op zeilschepen gepaard met het „doopen", d. i. het nat gooien en op andere wijze plagen der schepelingen, die voor 't eerst op zee waren. Neptunus, d. i. de god der zee, kwam dan aan boord, voorgesteld door een der matrozen.

Linie (De — gepasseerd zijn, *vijftig jaar oud zijn* geworden; van de *linie,* of equator. Zie *Linie.*

Linie (De Heilige —, de oostwaartsche richting van Kerk en altaar in de christelijke bouwkunst.

Link, (barg.), *schrander, slim.*

Link, (sport.), *schakel.*

Link poekeren, (barg.), *kwaad spreken.*

Linke jongen, (barg.), *slimme kerel.*

Linkerhiel (Op zijn — draaien, (mil.), *op post staan.*

Linkerzijde (De —, *de vrijzinnige oppositie* in het parlement, van de plaats van den voorzitter af gerekend; het eerst aldus in de Wetgevende Vergadering in Frankrijk, waar de Girondijnen die plaats innamen. De *democratische oppositie* wordt *uiterste linkerzijde* genoemd; fr. *extrême gauche.*

Links, (wap.), in de heraldiek heet *links* wat voor den schilddrager *links,* dus voor den beschouwer *rechts* is, m. a. w. wat aan de rechterhand van den beschouwer ligt.

Linksche, (barg.), *spion.*

Lint (Gemot —, (barg.), *kant.*

Lintje (Een rood —, (barg.), *snede in het gelaat.*

Lintworm, (wap.), een *draak met achterpooten,* de tong strekt ver uit, en er komen gewoonlijk vlammen uit den muil.

Linzenschotel (Een —, d. i. een *luttel, waardeloos iets,* waarvoor men iets kostbaars prijs geeft; ontleend aan Gen. XXV : 34, waar Ezau aan zijn broeder Jakob zijn eerstgeboorterecht voor brood en linzenmoes verkoopt.

Lion, (fr.), *leeuw,* noemt men in Engeland elke merkwaardigheid van den dag; en wie in korten tijd een groot aantal van zulke merkwaardigheden in oogenschouw neemt, heet er een *lionkiller,* d. i. leeuwendooder. Te Parijs wordt de naam van *lion* gegeven aan jongelui die te veron met dien van *roué, muscadin* en *petit-maître* bestempeld werden en die men in Engeland *dandy* en *fashionable* noemt,

nl. pronkers en fatten. De *lion* speelt een groote rol in de „wereld, die zich vermaakt". De held van den dag heet gewoonlijk *le lion du jour*.

Lion n'est pas mort (Le —, (fr.), *de leeuw is niet dood*. De Jacobijnen leven nog en zijn krachtig. Gezegde van Billaud-Varenne op de tribune der Jacobijnen, in hunne vergaderzaal in de Rue Saint-Honoré, op den 19den Brumaire An III (9 Nov. 1794). Dit gezegde gaf der Jeunesse Dorée (z. a.) aanleiding om hem met hunne korte, dikke knuppels met hood, te bevechten.

Lioneeaux, (fr. wap.), zie *Leeuwenwelpen*.

Lionels, (fr. wap.), *leeuwen*, zoo er meer dan drie in een veld zijn.

Lionné, (fr. wap.), zie *Geleeuwd*.

Lionnes, (fr., letterl. *leeuwinnen*), vrouwen, die geene aanspraak op beschaving, verstand of deugd kunnen maken, maar uiterst bedreven zijn in toiletzaken in het algemeen en in het paardrijden, in den lossen omgang met heeren, en in het rooken van cigarettes in het bijzonder.

Liplap, oorspronkelijk benaming van de afstammelingen van Portugeezen en inlandsche vrouwen in N.-I., later algemeene benaming van de afstammelingen van Europeanen en inboorlingen. Veth schrijft: *Liplap* schijnt mij een komisch, willekeurig gevormd woord te zijn, op de wijze van mikmak en dergelijke, — een spotwoord dat, eenigszins geluid nabootsend, op de hoogst gebrekkige en belachelijke taal dezer klasse van kleurlingen wijst. Zie *Creolen*.

Lippe, (fr.), *dikke onderlip*. Eene verfranschte hgd. uitdrukking, vandaar *lippu*, dikke lippen hebben. Men zegt ook *faire une grosse* (of *une vilaine*) *lippe* of *faire sa lippe*, voor de lip laten hangen, een leelijk gezicht trekken, alsmede *lippée* voor een eetmaal of een buitenkansje.

Lippen, de wetsovertreding welke iemand begaat, die handeldrijft in het vak, waarin hij als makelaar is aangesteld, art. 65 al. 2 W. v. K.

Lippis et tonsoribus notum, (lat.), *aan ooglijders en barbiers* (d. i. aan Jan en alleman) *bekend;* dit ziet op het gebabbel van dezen, bij wie men op de hoogte kwam van alle stadsnieuwtjes. Horatius, *Satirae* I, 7, 2 sq.

Liquidatie, (hand.), afgifte van het bewijs van de juistheid eener schuldvordering, — afsluiting eener gemeenschappelijke rekening, de uiteenzetting en regeling van alle schulden en schuldvorderingen eener compagniesehap of firma; beëindiging eener handelszaak door het realiseeren van alle activa en het afbetalen van alle schulden.

Liquide Pictet, zie *Frigotherapie*.

Lira, Italiaansch muntstuk ongeveer ter waarde van de *frane*, pl. m. *f* 0.47; van lat. *libra* (pond), fr. *livre;* mv. *lire*.

Lis sub judice, (lat.), *een twistzaak*, die nog onder den rechter, d. i. nog onbeslist is. Naar Horatius, *Ars poëtica* 77, *adhuc sub judice lis est*. In denzelfden zin vindt men *lis pendens*, en evenzoo *lite pendente* (terwijl of zoolang de zaak nog aanhangig is).

Lisbeth (Chapeau —, eenvoudige strooien dameshoed met een grooten tuil roode rozen, tijdens de Fransche Omwenteling. Aldus genaamd, omdat eene actrice zulk een hoed in de rol van *Lisbeth* (in *le Châlet* van Adam) gedragen had.

Lisbonine, gouden Portugeesche *munt* van 4800 Reis, ruim 14 gulden waard en geheeten naar Lissabon.

Liseré, (fr. wap.), zie *Geboord*.

Lisoeng, (mal.), *stamphlok*. Men slaat de lisoeng op Java, als men eene zonsverduistering vermoedt, eene uitbarsting van een vuurspuwenden krater duclit, ter waarschuwing.

Liste (Scrutin de —, (fr.), het stelsel der meervoudige kiesdistricten, zooals dat in Nederland tot in 1897 bestond. Daar tegenover staat het *scrutin uninominal* of *scrutin d'arrondissement*, het stelsel van het kiesdistrict, in hetwelk iedere kiezer zijne stem aan slechts één kandidaat kan schenken.

Listel of **liston,** (fr. wap.), een fladderend lint met devies of wapenkreet.

Listersche verbandmethode (De —, berust op het beginsel dat men de verderfwekkende kiemen in den dampkring aanwezig, als oorzaken van ontsteking, etteringenz. ten strengste verwijderd moet houden van de wonden. Daartoe wordt alles, wat met een wonde in aanraking komt, zooals de nabijgelegen huid, de handen en instrumenten van den operateur, en de lucht, door middel van carbolzuur gereinigd, de wond er mee uitgewasschen, en deze bedekt met verbanden, die van carbolzuur doortrokken zijn. Aan deze antiseptische methode, welke de wetenschap en de menschheid te danken heeft aan den beroemden Engelschen chirurg Sir Joseph Lister, geboren 5 April 1827, 1 Jan. 1897 door koningin Victoria tot Pair verheven, is de hedendaagsche operatieve chirurgie haar zegenrijken vooruitgang grootendeels verschuldigd.

Lit de justice, term uit het onde Fransche staatsrecht. Het parlement had vóór de Revolutie van 1789 in Frankrijk het recht, om in het belang van het volk bedenkingen in te brengen tegen de besluiten van den Koning. Vonden die bezwaren bij den Koning geen gewillig oor, dan beval hij het parlement nogmaals onvoorwaardelijk aan zijn bevel gevolg te geven; geschiedde dit dan nog niet, dan begaf de Koning zich in persoon, vergezeld van de prinsen van den bloede enz. naar het parlement, en liet daar, *zittend* op zijn troon, als op een *lit de justice*, de besluiten in de acten van 't parlement inschrijven. Vgl. *Woolsack*.

Litanie, (gr. *litaneía* = smeekgebed), een afwisselend gebedsformulier, welks eigenaardige vorm hierin bestaat, dat na iedere aanroeping, door een voorbidder uitgesproken, de overigen in koor het smeekgebed herhalen, waarin de aanroeping steeds in dezelfde woorden herhaald wordt en alleen het voorwerp der bede afwisselt.

Lithochromie, van (gr.) *lithos* = steen en *chroma* = kleur, kleurmenging; steenschilderkunst.

Lithostrótos, (gr.), nl. *topos*, d. i. eene met steenen bevloerde plaats, uit *lithos* (steen) en *stronnuoo* (met letteromzetting uit *storeennuoo*, lat. sterno, = uit elkander spreiden. *Tó lithostróton* of hebr. Gabbatha (z. a.), was het Joh. XIX : 13 vermelde bestrate plein vóór het rechthuis van Pontius Pilatus, Rome's landvoogd over Judea ten tijde van Jezus.

Littera salutaris, (lat.), de *heilzame*, de *behoudsletter*, nl. de **A** als verkorting van *absolvo* = ik spreek vrij.

Littera scripta manet, verbum imbelle perit, (lat.), middeleeuwsche versificatie van het spreekwoord *verba volant, scripta manent*, d. i. het zwakke woord vervliegt, het geschrevene blijft.

Littera tristis, (lat.), de *treurige letter*, nl. de **C** als verkorting van *condemno* = ik veroordeel.

Litterae divinae, (lat.), zie *Humaniora*.

Litterae non erubescunt, (lat.), *letters blozen niet*. Cicero, *ad famil.* V, 12 : *Epistola non erubescit*, m. a. w. het papier is geduldig.

Littératurite, (fr.), ziekelijke zucht tot schrijven; *schrijfziekte*.

Litteris Orientalibus sacrum, (lat.), *gewijd aan de Oostersche letteren*, naam van een studentengezelschap te Amsterdam, opgericht in 1806, dat 14 Oct. 1896 zijn 18e lustrum vierde.

Litteris sacrum, (lat.), *aan de letteren gewijd*.

Little John, zie *Janneman*.

Little Rhody, (am.), *klein Rhody*, naam voor *Rhode Island*, als de kleinste staat der Unie. Vgl. *Plantation State*.

Littorale, (hand.), *kustland, oeverland;* speciaal het Oostenrijksche zeedistrict langs de Adriatische zee.

Liturgie, (gr. *leitourgia* = volksdienst, van *leitos* = het volk betreffend, en *ergon* = werk), de uitwendige vorm van den eeredienst en alles, wat daarop betrekking heeft.

Livre, (fr.), voormalige geldswaarde in Frankrijk, nog in de dagen der Fransche Omwenteling, zilveren munt, tegenwoordig *franc* genoemd. Van *libra*, pond. Oudtijds, in de Middeleeuwen, rekende men met *livres tournois*, ponden tornooís, of *livres parisis*, Parijsche ponden; in Engeland met *livres sterling*. Het pond was verdeeld in 20 *solidi* of schellingen à 12 *deniers* (penningen).

Livre rouge, het register waarin, onder Lodewijk XV en Lodewijk XVI, de geheime uitgaven van het hof werden opgeteekend.

Livrei, kleeding in de *wapenkleuren* van den meester.

Livresque, (fr.), wat op boeken betrekking heeft. Als zelfstandig naamwoord: een *hartstochtelijk liefhebber van boeken*.

Livret rouge, (fr.), zie *Oeuvre des arrivantes*.

Lizards, (am.), *hagedissen*, spotnaam voor de bewoners van *Alabama*.

Lizardstone, (eng.), *hagedissteen*.

Llanos, (sp.), uitgestrekte vlakten in Zuid-Amerika, zeer geschikt voor het laten weiden van vee.

Lloyd's, twee eeuwen geleden was Edward Lloyd — reeds in 1700 werd hij in *the wealthy shopkeeper or charitable Christian* vermeld — een koffiehuishouder in Cornhill, te London, in de nabijheid der beurs, druk bezocht door kooplieden, assurantiemakelaars en assuradeurs, om zaken te doen. Later werd zijn naam gegeven aan een reeks vertrekken, in de nabijheid der kon. beurs, bij inschrijving voor hetzelfde doel aangewend. *Lloyd's list*, een blad met het nieuws, in Lloyd ontvangen. Bij uitbreiding der zaak werd Lloyd eene assurantie-instelling of vereeniging van verzekeringmaatschappijen te London (Eng. Lloyd); te Triest (Oostenr. Lloyd) in vereeniging met eene stoomscheepvaart-maatschappij; te Parijs (Fransche Lloyd, onder den naam van *Veritas*); te Rotterdam, de Rotterdamsche Lloyd; te Amsterdam, Nederl. Lloyd); in Duitschland (Norddeutscher Lloyd) die door eigen booten en telegraaflijnen het snelst de meest betrouwbare berichten op scheepvaartgebied ontvangt uit alle oorden der wereld en ook naar alle oorden der wereld verzendt.

Loan-exhibition, (eng.), *leententoonstelling*. Tentoonstelling van oudheden, schilderijen, waarop hetgeen men bezichtigt, is saamgebracht uit voorwerpen *geleend* van de eigenaars, die niet zoo als bij andere tentoonstellingen exposeeren om te verkoopen.

Löbnn, zie *Lofua*.

Lobs-couse of **Lobscourse,** hgd. *Lapskaus*. Klompjes vleesch en stukgesneden aardappelen in water tot soep gekookt. Zeeterm.

Local option, (eng.), *plaatselijke stemming*, wanneer in elke gemeente afzonderlijk hierdoor wordt uitgemaakt, of iets zal geschieden, of niet. Bij de Regeeringsvoordracht eener *local Option Bill* werd April 1895 voorgesteld, dat in elk district van Engeland de kiezers het recht zouden hebben, bij meerderheid van stemmen den verkoop van sterken drank te beperken, of ook wel geheel te verbieden. 24 Sept. 1896 werd voorgesteld in onze drankwet het beginsel van *local option* in te voeren.

Local veto bill, (eng.), letterl. *plaatselijke verbods-wet* of *-acte*. Wet, welke aan de meerderheid in een district van Engeland het recht geeft tapperijen te weren. Zie bij *Veto*.

Locatie, (hand.), de rangschikking der schuldeischers in een faillissement.

Lochemsche diamanten, gerolde, min of meer doorschijnende, kwartzsteentjes, te vinden bij Lochem.

Loci classici, (lat.), zie *Locus classicus.*

Loci communes, (lat.), zie *Locus communis.*

Lockboxes, (eng.), voor *locket boxes* (z. a.).

Locket box, (eng.), afzonderlijk gesloten hokje of bus voor de houders van busrecht, in het postkantoor.

Lock-out, (eng.), *gedaan geven* van werklieden door fabrikanten. Lett. *uitsluiten.* Ook als zelfst. nw., bijv. „een reusachtig *lock-out.*" Het tegenovergestelde van *strike* (z. a.).

Loco, (lat.), *in plaats van,* plaatsvervangend; zesde nmv. van *locus* (plaats).

Loco citato, (lat.), verkort l.c. (meerv. ll.cc.), *ter aangehaalder plaatse* (t. a. p.).

Loco foco, (am.), bijnaam, in het jaar 1835 aan de democratische partij gegeven. Lucifers heetten aldus, en toen deze partij zich bij zekere meeting van *loco-focos* had bediend, om licht te maken, nadat het gas door de tegenpartij was uitgedraaid, werden hare aanhangers *loco-focos* genoemd. It. *fuoco* = vuur.

Loco laudato, op de aangehaalde plaats (van boekwerken). Bij aanhalingen. Meerv. *locis laudatis,* verkort *ll. ll.*

Loco prijs, prijs *in loco* (lat.), d.i. op de plaats zelve, waar iets gewonnen of geteeld wordt.

Loco sigilli, (hand.), *in plaats van het zegel.*

Locro, krachtige *soep* bij den arbeider in Paraguay, uit maïs, mandioco en gedroogd vleesch bereid.

Locum tenens, (lat.), *plaatsvervanger, substituut.*

Locus a quo, (hand.), de plaats waar zich *de trekker* van een wissel bevindt.

Locus ad quem, (hand.), de plaats, waar een wissel *betaald* moet worden.

Locus classicus, (lat.), plaats uit een klassiek schrijver. Zie *Klassieken.*

Locus communis, (lat.), *gemeenplaats,* banaliteit, afgezaagde uitdrukking; mrv. *loci communes.*

Locus sigilli (l. s.), (lat.), *plaats (van) voor het zegel.* Zie *Loco sigilli.*

Locusta, beruchte *giftmengster,* die het vergif bereidde, waaraan keizer Claudius en Britannicus stierven. Onder Galba werd zij ter dood gebracht.

Lodderlijndoosje, doosje met een sponsje, doortrokken van welriekend vocht, einde 18e eeuw in ons land bij de vrouwen in gebruik, als zij op visite of in de kerk waren. Naar *eau de la reine (de Hongrie).*

Lodenstof, zie *Gallina.* (Aanh.).

Lodgers, *kamerbewoners,* die als zoodanig het kiesrecht genieten. Eng. *lodger* = huurder.

Lodjer, *Russisch schip.*

Loe nauti mati, laag Maleisch, bet. letterl. gij zult sterven, vandaar, wij zullen je vermoorden. *Loe* voornw. van chin. oorsprong, bet. jij.

Loech, (hebr.), letterl. tafel, waarop men iets griffelde of schreef, van steen (Exod. XXXI : 18; Deut. IX : 9) of van hout (1 Kon. VII : 36), bij ons ook verkort *loech* = *almanak.*

Loef, (zeet.), de zijde, van waar de wind komt.

Loef afsteken (De —, iemand vóór zijn, beter partij trekken van de omstandigheden (dan een ander). Bij tegenwind zoodanig zeilen, dat men bovenwinds van een medezeilend schip komt. Bovenwinds, d. i. dichter naar de windzijde toe, dan een ander medezeilend vaartuig.

Loelab, mrv. *loelabim, Cloelow,* mrv. *loelawim),* (n. hbr.), *palmtwijg,* op het Loofhuttenfeest gebruikt. Zie *Cederappel.*

Loemboeng, (mal.), *rijstschuur.*

Loens, (barg.), *onecht, valsch, verdacht.*

Loensch glokken, zie *Glokken.*

Loensche klee, (barg.), *ring met loopers.*

Loense, (barg.), *zilver, katoen.*

Loense brommer, (barg.), *koperen ketel.*

Loer-schep-op, (z.-afr.), *tafelschuimer.* Z. v. a. die er op *loert,* dat er *opgeschept* wordt.

Loerah, (jav.), *hoofd,* chef van ieder, die over anderen gesteld is.

Loeven, (zeet.), den voorsteven van 't schip keeren schuin naar den kant waar de wind van daan komt.

Loevert (Te —, (zeet.), *aan de windzijde.*

Loevesteinsche factie, (niet: *fractie;* eene *fractie* is een brok, dus een afgescheiden deel eener staatspartij). *Factie,* van *factio,* handelwijze, complot, samenscholing, club, is eene partij, die een bijzonderen toeleg smeedt, of zooals Bolingbroke zich uitdrukt: „eene partij, die het openbaar en algemeen belang op zijde zet en zich alleen wijdt aan de persoonlijke belangen harer leiders en leden". In de 17e eeuw gaf men den naam van Loevesteinsche factie aan de staatspartij, die zich tegen den invloed van het Oranjehuis kantte, naar het slot Loevestein, waar in 1619 twee der stichters dezer partij, De Groot en Hoogerbeets, gevangen gezet werden. Vgl. *Spaansche factie.*

Lof, (r. k.), godsdienstoefening, des namiddags gehouden, bestaande in eenige lofzangen hoofdzakelijk ter eere van Christus en het H. Sacrament.

Lofna, lôbna of **lofn,** (N. myth.), de godin der bruidsnachten, der huwelijksliefde en eendracht.

Log, (zeet.), werktuig, waarvan de zeeman zich bedient, om de snelheid van een schip te bepalen.

Logboek, (zeet.), het boek, waarin de waarnemingen van de snelheid van een schip opgeteekend worden.

Loge, (fr.), in schouwburgen eene afgesloten en overdekte zitplaats; bij vrijmetselaars, de zaal waar zij vergaderen.

Logeeren gaan (Uit —, (mil.), met provoost of cachot gestraft worden.

Logements (Conversions par —, (fr.), zie bij *Mission bottée.*

Loggen, (zeet.), het bepalen van de vaart van een schip met behulp van logplankje, loglijn en logrol.

Loggia, (it.), aan een der lange zijden open *galerij,* in de bovenverdiepingen van Italiaansche paleizen; aan Amerik. (reusachtige) hotels draagt ook het overdekt balcon wel dien naam.

Logos, (gr.), eig. *het spreken,* en de inhoud er van, d. i. *de spraak, het woord.* Ook het wezen, het begrip van iets, bij Plato; terwijl Aristoteles *logos* stelt tegenover *onoma* (naam), als zijnde het begrip, het wezen van 't geen die naam aanduidt. In de inleiding tot het 4e Evangelie (Joh. I : 1 vg.) duidt de Logos = het Woord, volgens de Christelijke uitlegging, den 2n Persoon in de Godheid aan, niet van het wezen der Godheid, maar van den Persoon des Vaders onderscheiden; als Dengene, door wien de Vader alles geschapen heeft, en in dien zin als oorzaak van alle licht en leven; welke 2e Persoon der Drievuldigheid vleesch (mensch) geworden en als Godmensch aan de wereld geopenbaard is. Zie bij *Demiurg.*

Lohengrin, zoon van Parzival, bij heet ook *de Zieanenridder,* zooals hij voorkomt in de Kleefsche legende en in

Bilderdijk's *Elias*. De naam is ontleend aan een Fransch gedicht uit den Karolingischen sagenkring, *Garin le Loherain*. Hij is de held van het beroemde Midden-Hoogduitsche gedicht, in tienregelige strophen omstr. 1300 door een onbekend dichter vervaardigd.

Een goet ridder was Pertsevael
di vont dat precioes grael (z. a).

Beroemd is de *Lohengrin*, getoonzet door Wagner.

Loi du cadenas, (fr.), *hangslotwet;* wet krachtens welke de Regeering door de Fransche Kamer gemachtigd wordt (sedert Juli 1897), zekere verhoogingen van het douanetarief terstond in toepassing te brengen.

Lok, Loke of **Loki,** ook *logi,* (N. myth.), de booze godheid, de duivel, de god der duisternis.

Loksal, (afr.), *omtrek, buitenwijk.*

Lol, (afr.), *praten, keuvelen.*

Lol, (barg. enstud.), *pret, pleizier.*

Loleng, (chin.), *papieren lantaarn.*

Lollharden, van *lollen* = *ongevergeld, neuriënd geluid maken;* mid.-ned. *lollaert* = cellebroeder van de orde van barmhartigheid; zoo door het volk geheeten vanwege hun lollen of neuriën, zingen. De leden dezer orde, die omstr. 1300 in de Nederlanden ontstond, naar hun schutspatroon *Alexiani*, naar hunne woninkjes *cellitae*, naar hunne zachte lijkzangen *lollharden* geheeten, hielden zich met ziekenverpleging en het begraven van dooden bezig. Zij vormden eene afdeeling der *Begharden*. Later ter oorzake van hun liederlijk leven, zeer ongunstig bekend.

Lollepot, *vuurpot, cuurtest.* Van *lollen* = bij den haard of boven een stoof zich warmen (Kiliaan). *Bij den lollepot zitten* = oude-wijven-praatjes houden.

Lombard, *bank van leening,* aldus geheeten doordien het in de Middeneeuwen vooral *Lombardische* geldschieters waren, die banken van leening hielden. In meer dan één taal is toen *Lombardiër* eensluidend geworden met *woekeraar*. Op een Lombardischen oorsprong wijzen de *drie blauwe* (soms *roode*) *ballen*, die in Engeland het gewone uithangteeken van een pandjeshuis zijn. 't Zijn denklijk drie blauwe koeken of bollen, uit het wapen van eenige Lombardische kooplieden, die zich te Londen vestigden, en het eerst geld op rente leenden; de straat, waar zij woonden heet naar hen *Lombardstreet*.

Lombok, tegenwoordige benaming van Klarendal, eene werklieden-buurt te Arnhem, aangelegd toen 't bericht van de krijgslist van Lombok aankwam.

Lombok of **Tjabe,** (mal.), *Spaansche peper,* in Nederl. Indië.

Lombokken, pralen met zijn betoonden moed. *Belombokt* = te sterk gekleurd, pralend voorgesteld; van een stuk krijgsgeschiedenis. Deze werkwoorden zijn gesmeed na de wapenfeiten van ons dapper Nederl.-Indisch leger tijdens de krijgslist der inboorlingen op Lombok tegen onze troepen, Juni—Dec. 1894.

Lombokker, (rest.), een glas sterk bitter.

Londo, (jav.), verkorting van *walando*, d. i. Hollandsch; daarom Hollander en in 't algemeen Europeaan.

Lone Star State, (am.), *staat van de enkele ster,* naam voor *Texas,* naar de ster in het wapen. De bewoners heeten *Beefheads* (z. a.).

Longae pacis mala, (lat.), de nadeelen van een langdurigen vrede (ontzenuwing). Juvenalis 6, 292.

Longchamps of **Longchamp,** oorspronkelijk eene abdij nabij het dorp van dien naam, in den omtrek van Parijs, later de bestemming van bedevaarten gedurende de Lijdensweek, die allengs in bloote wandeltochten ontaardden, ten laatste eene voor wedrennen gebruikte

vlakte in het Bois de Boulogne. Brussel heeft echter de vroegere Parijsche gewoonte tegelijk met den naam overgenomen, door jaarlijks op den eersten Maandag der maand Mei zekere wandelplaatsen te bezoeken en daar, vooral door dames, de nieuwe zomertoiletten te vertoonen. Die oude gewoonte der Parijzenaars heeft tevens tot de toepassing van het woord op *wedren*, in het algemeen, gevoerd.

Longe (Aan de — hebben, (mil.), *iemand à faire venen;* naar *longe*, een werktuig om onwillige paarden te dresseeren; ook, met iemand uit gaan, die ten slotte het gelag betaalt.

Longé, (fr. wap.), met eene lijn aan de pooten (jachtvogels).

Longimanus, (lat.), gr. *makrocheir* (z. a.), *langhand*. Bijnaam van *Artaxerxes I*, a° 465—25 v. C. koning van Perzië.

Longinus, heet de traditie den in Joh. XIX : 34 niet-genoemden Romeinschen krijg-knecht, die aan het lijk van Jezus aan het kruis op Golgotha een speerstoot toebracht; zie *Graal*. De kapel van dezen L. vindt men in de kerk van het H. Graf bij Jeruzalem.

Longum iter est per praecepta, breve et efficax per exempla, (lat.), *lang is de weg door voorschriften, kort en effen door voorbeelden*. Seneca, *Brieven* VI. Of anders *leeringen wekken, voorbeelden trekken*.

Louk, (barg.), *te pronk staan;* rechtspleging vóór 1848.

Loo, als *plaatsnaam* en in *plaatsnamen*, eertijds óf *bosch* óf *boschrijke vlakte*, met bosch begroeide plek. O.-hgd. *laoh, löh, lâch;* m.hgd. *lâch, lô;* ang.saks. *leah, leag, (leg);* eng. *lea, ley, lay*. Als eindsylbe verzwakt tot *lo, le* en *l;* vooral op de Veluwe talrijk als „eikenbosch" en „pastus porcorum" (varkensweide; de varkens voeden zich inzonderheid met eikels).

Loodpot-Kattebak, (barg.), *geldlade*.

Loofhuttenfeest, feest, jaarlijks omstr. October door de Joden gedurende 8 dagen gevierd, tot gedachtenis van het verblijf hunner voorvaderen in de woestijn van Paran, alvorens Kanaän in te treden; zie Lev. XXIII : 34 vg., Deut. XVI : 13 vg., Ezra III : 4. Zij wonen alsdan in met riet of loof gedekte, meestal met bloemen versierde vertrekjes. Zie bij *Nieuwjaar*.

Loog, (stud.), verkorting van *theoloog*, student in de theologie.

Looming, naam, dien de Engelsche zeelieden geven aan de atmospherische straalbreking, de luchtspiegeling, die in Nederland *opdoeming*, maar ook veelal naar de Italianen *Fata morgana* (z. a.) genoemd wordt.

Loonwachtje snappen, (mil.), kazerne-uitdrukking: een buitenkansje hebben, bv. *met de dulcinea van een kameraad uitgaan*.

Loopense, zie *Hont*.

Loopplanken, middendeel van het bovendek op stoombooten, tusschen de kenkens, werkkamers, waschhokken enz.

Loosjen (Choochemer —, ook wel *choochemer halddiverei;* ook *choochemer Sprache;* een soort geheime dieventaal waarvan vele woorden o. a. ook deze namen ontleend zijn aan het Joodsch-Duitsch jargon (zie volgend artikel); omdat die woorden, door de allerlaagste standen der bevolking vaak vernomen, zich voor zulk een geheime dieventaal door hunne onverstaanbaarheid het best leenden.

Loosjnekandisch, uit hebr. *leschôn hakkôdesch* = taal des heiligdoms, eigenl.: de Hebreeuwsche taal (z. a.); doch deze naam is weleens verkeerdelijk gegeven aan een Joodsche brabbeltaal, bestaande uit een mengsel van Joden-Duitsch, van den Joodsch-Duitschen tongval, rijkelijk vermengd met zuivere of verbasterde Hebreeuwsche woorden.

Lopeljaar, zie *Schrikkeljaar*.

Lopte, Lopter, Loptur, (N.-myth.), bijnaam van Lok (z. a.), z. v. a. *luchtrijder, luchtgeest.*

Loquacitas senis viri, (lat.), *de praatzucht van een oud man,* den ouderdom eigen.

Loquendum cum vulgo, (lat.), *met het volk moet gesproken worden.* Men moet met het *volk,* in den zin van de *groote menigte* praten, hun de zaken duidelijk maken, hun doen gevoelen, dat allen te zamen iets goeds tot stand kunnen en willen brengen.

Lord, Eng. Heer, ook van God gezegd; oorspronkelijk adellijke titel: Lord Byron, het Huis des Lords. Het woord is een samentrekking van: *hlaf* (brood) en *ford* (gever), dus: broodgever, hij die het voedsel verschaft.

Lord Fidebrand, (eng.), *lord stokebrand.* Spotnaam van *lord Palmerston,* om zijne bemoeizieke politiek. Hij roerde nu en dan de groote trom, schermde met humaniteit, schetterde tegen zwakken, was tam en mak tegen sterken, en wist herhaaldelijk, door in troebel water te visschen, aan zijn land belangrijke voordeelen te verschaffen, als in Egypte, op Cyprus en elders.

Lord, keep my memory green, (eng.), *Heer, laat het aandenken aan mij frisch blijven.* Bede uit het testament van Charles Dickens († 9 Juni 1870), — vervuld naar geest en letter 9 Juni 1895, toen op zijn graf in de Westminster-abdij te Londen, een groot aantal kransen werden nedergelegd.

Lord Mayor, titel der jaarlijks te kiezen burgemeesters der City van Londen, van Dublin en York. In de City houdt hij eenmaal in 't jaar eene statige processie; zie *Livery-men.* De cockney (z. a.) ziet in hem den hoogsten vertegenwoordiger der Engelsche gastvrijheid; de vreemdeling stelt zich hem voor als den hoogsten ambtenaar, die in Engeland te vinden is.

Lord Plumpudding, spotnaam voor een *Engelschman,* omdat de Engelschen veel op hebben met *lords* en met *plumpuddings* (rozijnenkoeken).

Loré of **lorré,** (fr. w a p.), zie *Gevind.*

Lorelei (Das hat mit ihrem Singen die — gethan, (hgd.), *dat heeft Lorelei met haar gezang gedaan.* Slotregel van het vooral door de componisten, die het vleugels aanbonden, zoo populair geworden gedicht *Heimkehr* (1824) van Heine.

Lorette, (fr.), *meisje van lichte zeden* te Parijs, eene wat voornamer maar op verre na niet zoo onschadelijke soort als de *grisette* (z. a.); aldus genaamd naar de kerk *Notre Dame de Lorette,* te Parijs, in den faubourg Montmartre gebouwd in 1824—36, in welker nabijheid de meesten wonen. De wel wat veronderde naam heeft plants gemaakt voor *cocotte, horizontale, irrégulière* en derg.

Deze kerk ontleent haren naam aan het stadje *Loretto* in Italië, ver van de oevers der Adriatische zee, alwaar een prachtige kerk staat, gens de Roomsche overlevering op 10 Dec. 1295 het huisje van Nazareth naar Loretto verplaatst; zie *Santa Casa.*

Lorraine (La bonne —, als zoodanig wordt tegenwoordig *Jeanne d'Arc,* de Maagd van Orléans, getiteld. Lorraine = Lotharingsche. Lotharingen, eertijds een Duitsch hertogdom, dat in 1766 eene provincie van Frankrijk werd, en sedert 1870 weder aan Duitschland gehecht is, omvatte weleer ook het dorp Dom-Remy, Jeanne's geboortenplaats (1412), in het gouvernement Champagne.

Lorreinsch (Lotharingsch) kruis, (w a p.), *patriarchenkruis* (z. a.)

Lorrie, ook *dienstwagen,* (n e d.), wagentje, vooral tot onderzoek van spoorweglijnen. Het wordt door een slinger voorthewogen, die, door middel van een horizontaal tandrad, de beweging op de wielen overbrengt. Fr. *truck;* hgd. *lorry;* eng. *truck* of *lorg.*

Losange, soort *jujubes* of *pâte pectorale,* die in dezen vorm vervaardigd wordt. Eng. o.a. *coughing-lozenges* (w a p.). Zie *Ruit.*

Losangé, (wap.), zie *Gerust.*

Loschen ha-koudesj, (hebr.), eig. *leschoon, leschaun hakkoodesch,* de taal der heiligheid, de heilige taal, *het Hebreeuwsch.*

Loschen horang, (hebr., *(leschoon hara'ag),* booze taal, booze tong, *laster, kwaadsprekerij.*

Lot (Het — is in den schoot geworpen, de zaak is nu hare beslissing nabij; maar hoe de uitkomst zal wezen, dat hangt van Gods beschikking af. Spr. XVI : 33.

Lotegeld, (zeet.), onkosten der reis, die in onze oude zeerechten herhaaldelijk vermeld worden. Volgens de Amsterdamsche ordonnantie van 1593 valt het onder averij-gros. Men was vroeger gewoon bij ernstig gevaar eene gelofte af te leggen om een bedevaart te doen, [illegible] door het lot de man werd aangewezen, die daarmee zou worden belast tot kwijting van aller gelofte. De kosten van die bedevaart, het reis- en offergeld werden opgevat als te dienen tot gemeen behoud van schip, lading en manschap, en dan gelijkgesteld met werpgelden, en als zoodanig ook omgeslagen.

Lotenleening, (hand.), leening waarbij de Staat of de gemeente de verschuldigde rente geheel of ten deele niet betaalt, maar gebruikt om prijzen te vormen, die naar een bepaald plan van uitloting aan de houders der nummers toegewezen worden.

Loterij trekt (De —, (mil.), *er wordt straf uitgedeeld.* „Wat heeft de loterij voor mij getrokken?" welke straf is mij opgelegd?

Lothario of **Gay Lotharlo,** (am.), *de (vroolijke) Lothario,* een losbol, naar den hoofdpersoon in Rowe's *Fair Penitent* (1703).

Lottingen, rechtszittingen in het oude Drenthe.

Lotto, *hazardspel,* daarin bestaande, dat iemand uit de getallen 1 tot 90 een of meer (op het meest 5) kiest en dan, onder betaling van een zekere geldsom, wedt, dat zijn getal of zijne getallen bij de eerste trekking zullen uitkomen. Het lotto werd te Genua uitgevonden en draagt daarom den naam van *lotto di Genua.* Zie *Kienspel.*

Lotus-bloem, Oostersche bloem of waterlelie, in Oostersche gedichten veel bezongen en vereerd. De Egyptenaren beelden hun God af als gezeten op een lotus-boom boven de wateren.

Lotophagi of Lotus-eters, die zich voeden met de vrucht van lotus-boom, waarvan de uitwerking was, dat men allen en alles uit zijn eigen vaderland vergat om voortdurend te hunkeren naar en te droomen over een land van nietsdoen en mijmeren, naar een Homerische overlevering. Zie ook het gedicht van Tennyson, *The lotus-eaters.*

Loucherbem, (fr.), *slager,* en tegelijk de conventioneele, bij de Parijsche slachters gebruikelijke taal. Elk woord van deze wordt daardoor gevormd, dat men de eerste medeklinker naar het einde verplaatst en door den letter *l* vervangt. Eindelijk wordt er een of anderen uitgang, bv. *er, em, oque, frem, lem, sem,* enz. aan toegevoegd. Zoo wordt *boucher loucherbem; poteau loteaupem; fusil lucifer* of *lusifoque; fou loufoque,* enz. Dit laatste woord wordt tegenwoordig ook door anderen dan slachters gebezigd.

Loueur de viande, (fr.), *vleeschverhuurder.* Te Parijs, een slager, die mooie stukken vleesch aan ambtgenooten van minder gehalte verhuurt, doch alleen om uit te stallen, en zoo koopers voor zijne waar van geringer hoedanigheid te lokken. En aangezien, vooral goede slagers, versch geslacht vleesch plegen te „laten besterven", alvorens het te verkoopen, vormt de huurprijs een zuivere winst voor den *loueur de viande.*

Loufoque, (fr.), *gek.* Zie *Loucherbem.*

Louis, (am. en hgd.), minnaar van een geprostitueerde, fr. *souteneur.*

Louis-au-Soleil, muntsoort in Frankrijk onder Lodewijk *(Louis)* XIV geslagen. Lodewijk werd door zijne vleiers le Roi-*Soleil*, de Zonnekoning, getiteld.

Louis blanc of **Louis d'argent,** ook *écu* geheeten, groote Fransche zilveren munt, sedert 1640, ter waarde van 6 livres of ongeveer 3 Ned. guldens.

Louis Capet, zie *Petit Boulanger*.

Louis d'or, Fransche gouden munt, voor 't eerst in 1640 door Louis XIII geslagen, en naar 't beeld des Konings aldus geheeten. De *louis d'or* is ongeveer 11 à 12 gulden waard.

Louisastichting, opvoedingsgesticht te 's-Gravenhage voor weezen van on- of minvermogende Vrijmetselaren.

Louise (De bittere —, zie *Roode maagd*.

Louise-stift, het Louisa-gesticht, te Berlijn, ter plaatse van het voormalige *Auspach's-paleis*, in de door Pruisens koning Frederik I in 1688 aangelegde Friedrichsstadt. Dit gesticht is gewijd aan de nagedachtenis van (Auguste Wilhelmine Amalie) Louise, prinses van Mecklenburg—Strelitz († 1810), gemalin van Frederik Willem III, koning van Pruisen. Het is eene inrichting tot opvoeding van jonge meisjes.

Louisette, Louison, zie *Guillotine*.

Louisquinzieser, (fr.), naar den stijl van Lodewijk XV inrichten. Het woord dagteekent eerst van 1895, toen men in Frankrijk de toepassing van den stijl van Lodewijk XIV, vooral op huisraad, moede werd.

Loulem, (joodsch-duitsch), verbasterd van n. hebr. *le-olam* = *altijd, ten minste, in ieder geval*.

Loulou, bijnaam van prins *Louis Bonaparte*, den zoon van Napoleon III, die als klein kind zijn eigen naam nagenoeg uit te spreken, den dubbelklank *Loulou* vormde, in plaats van *Louis* te zeggen.

Loups ne se mangent pas (Les —, (fr.), *wolven eten elkaar niet op*, gelijkgezinden vallen elkander niet aan; eigenl. verslinden de *wolven* elkander *wel*.

Lourdes, plaats in Frankrijk (Opper-Pyreneeën), waar een veertienjarig meisje, Bernadette Soubirous, beweerde den 11den Februari 1858 en later herhaaldelijk in de grot der Marscille-rots aldaar, eene verschijning te hebben gezien, die zich noemde „Immaculée Conception", en haar eene onder de aarde verborgen bron aanwees, die spoedig met kracht opborrelde. Duizenden menschen waren getuigen van de verrukking van het meisje, maar zagen niet de verschijning; toen de extase zich 18 maal had voorgedaan, bleef ze verder uit, en Bernadette was weder een gewoon kind; maar de [illegible] 85 liter water per minuut [illegible] vloeien, en werd gezegd eene wonder[illegible] geneeskracht te bezitten, zoodat duizenden er heen stroomden. Nadat de bisschop van Tarbes zich in een herderlijk schrijven van 1862, voor de echtheid der verschijning had uitgesproken, nam de vereering van *O. L. Vrouw van Lourdes* een hooge vlucht; in 1867 werd de broederschap van O. L. V. van Lourdes opgericht en weldra tot aartsbroederschap verheven. Lourdes werd het middelpunt van nationale en internationale bedevaarten, en kreeg beteekenis als propaganda-middel.

Lourdes (Het Belgische —, *Oostacker* bij Gent, waar de gerucht-makende genezing van Piet de Rudder in 1875 plaats vond, wien acht jaar te voren bij het houthakken een omgevallen boom het been had verbrijzeld. In enkele minuten was, volgens de berichten, het been geheel hersteld. Zie *Lourdes*.

Loustic, (fr.), een *guit* of grappenmaker. Eene verfranschte Duitsche uitdrukking die dan ook oorspronkelijk *loustig* en *lustig* werd geschreven. Naar men beweert komt de uitdrukking van

Jerôme Bonaparte (1784—1860), koning van Westfalen, die de woorden *Immer lustig* als leus bezigde en het laatste als *lonstic* uitsprak. Doch ten onrechte. Immers, het woord werd reeds in de 18e eeuw met name door Voltaire *(Dictionnaire philosophique*, art *Sottise)*, gebruikt.

Louw, (barg.), *neen.*

Louwmaand, de Nederlandsche naam der maand Januari. Oorsprong onbekend.

Love me little, love me long, (eng.), *heb mij weinig lief, bemin mij lang*, de titel eener moderne ballade, maar ook die van eene oude ballade, tusschen de jaren 1569—70 anoniem uitgegeven, waarvan het refrein is:

„Love me little, love me long,
Is the burden of my song".

...ve's labours lost, (eng.), *...jage vergeefs;* titel van een ... van Shakespeare.

Lovelace, (eng.), een gewetenlooze losbol, met goed voorkomen, aangename vormen en groote bespraaktheid, naar een persoon van dien naam in Richardson's (1689—1761) roman *Clarissa Harlowe.*

Loving cup, (eng.), *liefdebeker.* Gastmaalplechtigheid in Engeland (vooral bij den Lord Mayor te Londen), als een beker tot bevestiging der vriendschap onder al de gasten rondgaat, ten besluite van het feest, en deze dien dan òf geheel, òf gedeeltelijk moeten ledigen. De beker bestaat in een groote gouden of vergulde zilveren coupe met twee ooren en wordt door een ceremoniemeester, onder trompetgeschal binnengebracht. Elke gast ontvangt een afzonderlijk servet, waarmede hij de plaats van den rand van den beker, waar hij gedronken heeft, afveegt. Het gebruik ontstond ten tijde der Deensche invallen in Engeland, doch werd toen door wantrouwen ingegeven. De Denen verlangden toen, als voorzorg wanneer hun een dronk werd gereikt, dat de Engelschen eerst zouden vóórproeven. Ten laatste deden de Britten het uit eigen beweging, om het daartoe strekkend, van mistrouwen getuigend verzoek te ontgaan. Dat vóórproeven is overigens nog heden ten platten lande, in de estaminets van sommige streken aan de Oostelijke grens van ons land en in sommige Belgische streken in trek, waar men de kasteleines verzoekt, vóór men drinkt, aan het glas te nijpen. Daar te lande schijnt het gedurende den 80-jarigen oorlog, uit hetzelfde wantrouwen der Spanjaarden, als in Engeland te zijn geboren. Het vóórproeven (hgd. *credenzen*, van het it. *credenzare*), was oudtijds bij de hoven algemeen gebruikelijk.

Low churchman, zie *High Church.*

Lowalangi, naam van *God* bij de inboorlingen op Nias.

Löwe des Tages (hgd.), de held van den dag. H. Heine (1799—1856) schijnt die uitdrukking het eerst, althans in het Duitsch, te hebben gebezigd. Immers het Fransche *lion du jour* en het Engelsche *lion of the day*, waren lang vóór hem bekend. Zie *Lion.*

Lowiezen, dunne koperen speelpenningen, zoo genoemd, omdat er meestal het hoofd van Louis XIV of een anderen Franschen Lodewijk op staat. Ze zijn tegenwoordig bijna overal door *fiches* (z. a.) vervangen.

Lubricant, (sport.), *smeersel.*

Lucam (Het is niet secundum —. Daar schrijft Lucas niet van. Naar aanl. van Luk. I : 1—4. Dat is nog geen evangelie, m. a. w. niet volkomen zeker noch geheel betrouwbaar.

Lucas-broeders, (St. —, kunstschilders. De Evangelist Lucas, patroon der geneesheeren, is ook de patroon der schilders.

Lucas-ceël of **Lucas-brief.** Zieken, voor wie de arts geen raad meer weet, zijn, volgens het bijgeloof, niet zelden nog te genezen, als men hun een *Lucas-ceël* op de borst legt, d. i. een strook papier, beschreven met een aanroeping van Lucas, die immers „medicijnmeester" was (Coloss. IV : 14).

Lucas-eieren, dingen, waar niets van komen kan. Te Jutrijp bij Sneek moet vroeger een preekstoel geweest zijn, waarop was voorgesteld Lucas op eieren zittend.

Luce clarius, (lat.), *helderder dan het licht,* zoo klaar als de dag; van eene glasheldere zaak.

Lucēres, eene der drie stammen of tribus, waarin de oorspronkelijke bewoners van Rome verdeeld waren. Denkelijk van Albaneeschen oorsprong. Minder aanzienlijk dan de Ramnes (z. a.) en Ities (z. a.), werden de geslachten dezer tribus *gentes minores* (mindere geslachten) geheeten, terwijl die der beide andere tribus als *gentes maiores* (grootere geslachten) werden beschouwd. Koning Tarquinius Priscus gaf aan dezen stam met de twee andere gelijke staatkundige en godsdienstige rechten.

Lucernam olet, (lat.), *het ruikt naar de lamp,* het geeft blijk (soms te veel blijk) van veel geleerdheid. Zie *Lamp.*

Luchthuis, (zaanl.), een koepel aan de Zaan.

Lucida intervalla, (lat.), zie *Intervalla dilucida.*

Lucifer, eigenlijk *lichtdrager* of *-aanbrenger;* van lat. *lux* (licht) en *fero* (ik draag), hoofd der engelen, die tegen God opstonden, de nederlaag leden en in den afgrond geslingerd werden, naar Jezaia XIV : 13. Lucifer werd spoedig vereenzelvigd met den Vorst der duisternis of den duivel en zijn opstand en val door dichters beschreven en gedramatiseerd. — Als *licht-aanbrenger* is *lucifer* ook de naam der morgenster, de planeet Venus, daar de Latijnsche bijbel het woord *morgenster* door *lucifer* uitdrukt. — En eindelijk van het strijkzwavelstokje, wat aanvankelijk een gevreesd artikel was: de oudste was-lucifers heetten *allumettes pyrogaziques en cire,* met toevoeging der woorden: *(de la Courcelle),* waarvan de uitvinding door sommigen aan den Franschman Derosne (in 1816), door anderen aan den Hongaar James Irinig (in 1835) wordt toegeschreven. Heden kan het echter voor uitgemaakt gelden (vgl. *Die Zündwaren-Fabrication nach dem heutigen Standpunkte,* Wien, 1897), dat de uitvinder Johann Friedrich Kammerer, van Ludwigsburg, was, en dat hij het uitgangspunt zijner ontdekking in de staatsgevangenis Hohenasperg, in Wurtemberg vond, waar hij, wegens deelneming aan een staatkundig feest, in 1832 werd opgesloten. Nauwelijks echter was hij, na het verlaten van den kerker begonnen zijne vinding in praktijk te brengen, of het gebruik der lucifers werd in bijna alle Duitsche Staten verboden. Middelerwijl vervaardigde men die ook elders, zoodat het verbod ten laatste moest worden opgeheven. Kammerer, uit wanhoop krankzinnig geworden, stierf in 1857 in een gekkenhuis zijner geboortestad. Thans wordt het dagelijksch verbruik der lucifers *(Revue scientifique,* 1894) op 4 milliarden stuks geschat, hetgeen 1460 milliarden 's jaars uitmaakt.

Lucifera, (lat.), *lichtdraagster;* 1) bijnaam van eenige godinnen van het licht: Diana, Aurora, e. a. — 2) vrouw van den Daduchos (den fakkeldrager bij de Eleusinische mysteriën).

Luciférisme, (fr.), eeredienst aan den duivel als de ware godheid gewijd. Men kent de groote rol, die deze beweerde eeredienst bij de geruchtmakende 12jarige in April 1897 ontsluierde mystificatie van Léo Taxil (reeta Jogand-Pagès) heeft gespeeld.

Lucina, de godin der geboorte, *Juno* of *Diana,* bij Vergilius. *Hekate,* de godin der benauwende droomen, bij Tibullus. Van lat. *lux* = licht.

Lucretia (Eene —, Romeinsche type van huwlijkstrouw. Zij, gemalin van Collatinus, doorstak zich met een dolk in 509 v. C., toen zij met geweld door den zoon van Tarquinius Superbus, Rome's laatsten koning, onteerd was.

Lucri bonus est odor in re quallbet, *van winst is de reuk in elke zaak* (altoos) *goed.* Deze regel van Juve-

nalis zal betrekking hebben op iets, wat Suetonius, *Vita Vespasiani* 23 verhaalt. Vespasianus werd namelijk door zijn zoon Titus berispt omdat hij zelfs op de urine eene belasting gelegd had. Hij hield hem daarop het eerste geld, dat deze belasting opgebracht had, onder den neus en vroeg of hij er ook iets aan rook. Toen Titus hem hierop ontkennend antwoordde, zeide hij: „en toch is het van de urine afkomstig".

Lucri causa, (lat.), *gewinshalve, uit winstbejag.*

Luctor et demento(r), (lat.), *ik worstel en word gek*, eene andere lezing of meer nog eene bespotting van het gewone Zeeuwsche devies (zie het volgend art.). Een muntmeester of stempelsnijder bedacht als randschrift voor duiten, in het jaar 1754 geslagen, eene andere lezing *luctor et ementor* denkelijk uit eigenwijsheid.

Luctor et emergo, (lat.), *ik worstel* (met de baren), *en houd het hoofd boven*, devies van het Zeeuwsche wapen; de Hollandsche leeuw zwemmend in de zee.

Lucullisch, *weelderig*, naar de levenswijs van den schatrijken Romein Lucullus (z. a.).

Lucullus, *een rijke lekkerbek*, naar Lucius Licinius Lucullus, een Romeinsch veldheer, † 57 v. C., beroemd om zijn rijkdom en zijn schitterende maaltijden, die spreekwoordelijk zijn geworden. Intusschen leefde Lucullus toch niet alleen ten behoeve zijner maag, maar liet ook den roem na van heroemd krijgsoverste, en van beoefenaar der wijsbegeerte en der geschiedenis. Bovendien zocht hij den omgang met schilders en beeldhouwers, geleerden en dichters en had een prachtige kunstverzameling. Hem komt de verdienste toe, den kersenboom uit Cerasus naar Italië te hebben overgebracht. Zóó iemand heeft niet alleen voor zijn buik geleefd, zooals de traditie zou willen doen gelooven.

Lucus a non lucendo, (lat.), vgl. Quintilianus, *Institutio oratoria* 1, 6, 34, d. i. het woord *lucus* (woud) is af te leiden van *non lucere* (= geen licht doorlaten, duister zijn). — Men gebruikt deze uitdrukking om eene ongerijmde woordafleiding aan te duiden. Daarnaar vormde men uitdrukkingen als *director a non dirigendo*, een directeur, die niet dirigeert, en derg.

Ludendo studemus, (lat.), *al spelend studeeren* (leeren) *wij*. Benaming van een schaakgezelschap te Groningen. Vgl. Van Alphen's *Mijn spelen is leeren.*

Ludi magister, bij Cicero; ook *ludi literarum magister*, schoolmeester. *Ludus* (spel) = school voor lager onderwijs, waar men als 't ware *al spelend* leert, in onderscheiding van *schola* (school voor meergevorderden).

Ludibria ventis, (lat.), *een spel voor de winden.* Verg. *Aeneis* VI, 75.

Ludit in humanis divina potentia rebus, (lat.), *de goddelijke macht drijft een spel met menschelijke zaken.* God blaast in de plannen der menschenkinderen. Ovidius, *Epistolae ex Ponto*, l. IV ep. 3 : 49.

Ludolfiaansch getal, (wisk.), het getal π, dat de lengte van den cirkelomtrek bij benadering uitdrukt, wanneer de middellijn = 1 wordt gesteld; zoo geheeten naar den wiskundige Ludolf van Keulen, die het in 1586 tot in 35 decimalen berekende.

Ludus latrunculorum, (lat.), vrijbuitersspel, een spel, dat veel overeenkomst had met schaken en dammen.

Lues Medii Aevi, (lat.), *Middeneeuwsche pest.* Soort van syphilis.

Lug, (sport), *stvop* of *verbiadsel.*

Lugdunum, thans *Lyon*, de moederstad van Gallia Lugdunensis of Celtica. *Lugdunum Convenarum*, hoofdstad der Aquitanische Convenae, thans Bertrand de Comminges. *Lugdunum Clavatum*, thans Laon.

Lugdunum Batavorum, *Leiden*, dat eerst bij zijne verheffing tot Academiestad (a°. 1575) dezen Latijnschen naam ontving. Lugd. Batavorum was oorspronkelijk *Loosduinen* de belangrijkste plaats der tot de Batavieren behoorende Kaninefaten; dus geenszins dezelfde plaats als het tegenwoordige *Leiden*, en dus staan deze beide namen, niettegenstaande de schijnbaar groote overeenkomst, in geenerlei betrekking tot elkander.

Luggage carrier, (sport), *bagage-drager*.

Luggage-smasher, (eng.), *bagage-smijter*, spotnaam voor de bagageknechts aan de stations, die met toenemende ruwheid alle bagage vernielen, die vernielbaar is.

Luggewelf, (afr.), *hemelgewelf*.

Lügt wie telegraphiert (Er —, (hgd.), *hij liegt als ware het getelegrafeerd*. Die zegswijs, zeide graaf Von Bismarck den 13en Febr. 1896 in het Pruisische Heerenhuis — het *liegen als ware het gedrukt* parodieerend — zou misschien nog eenmaal in zwang komen. Daarmede wilde hij te kennen geven, hoe weinig geloof de telegrammen van sommige nieuwsbladen verdienen.

Luikerwaalsch, de Waalsche (d. i. *vreemde*) taal, die in de Belgische provincie Luik wordt gesproken; vgl. *Koeterwaalsch*.

Luilak, de *Zaterdag vóór Pinksteren*, wanneer op vele plaatsen vooral te Amsterdam, hij, die 't laatst uit zijn bed komt, geplaagd wordt; wat hij kan afkoopen door op warme bollen te trakteeren. 't Gemeen maakt het erger; want het hangt krengen of vuil aan de deur van den langslaper.

Luimen, (barg.), *slapen*.

Luimkit, (barg.), *slaaphuis*.

Luipaard, eig. leeuwenpardel, van lat. leopardus *d. i.* leo (leeuw) en pardus (pardel of panter). Men hield hem in de Middeleeuwen voor een bastaard van een leeuw en een pardel.

Luipaard, (wap.), een *loopende, aanziende* leeuw.

Luipaard (Geleeuwde —, (wap.), een *loopende*, niet aanziende, dus *en profil* geteekende leeuw. In 't Fransch: *léopard lionné*.

Luitenant, eig. **Heutenant** = *plaatsvervanger*, van fr. *lieu tenant* (vgl. locum tenens); woordelijk hetzelfde als *stadhouder* of *stedehouder*, door de miliciens uitgesproken „luint" en door de Maleiers „littenan".

Luiters, (afr.), *leuk*, bijv.: hulle hou ver hulle dood luiters.

Luitje leeft nog, elders *Lutje* of *Jutje leeft nog*, spelletje, waarbij men een brandend houtje rondgeeft: hij, in wiens hand het houtje uitgaat, moet een glas drinken op Luitje's uitvaart. Dit spel werd reeds door de Romeinen gespeeld; ook in België en Frankrijk is het nog bekend, en de Franschen noemen het *Petit bonhomme vit encore*.

Luiving (Er was —, (barg.), *er bestond gelegenheid*.

Lukas (Daar schrijft — niet van, zie *Lucam*.

Lulla, (stud.), ironische benaming van een rede of een mensch, dus: *gekletz* en *kletsen*, naar *lullen, tollen*, mnl. onduidelijk of eentonig, soms onbeduidend, spreken.

Lumber-State, (am.), *timmerhoutstaat*, naam voor *Maine*, om de vele dennenbosschen; naar *lumber*, hout, dat gezaagd of gekloofd is en voor verkoop geschikt is gemaakt. Vgl. *Pine-tree-State*.

Lumen e coelo, (lat.), wapenspreuk, aan Paus Leo XIII toegekend, niet alleen wijl eene ster in zijn wapen straalt, maar wijl hij door zijn helder verstand schittert en hij in eene reeks van voorspellingen, toegeschreven aan den Ierschen abt

Malachias (12e eeuw), onder die zinspreuk in de rij der Pausen staat aangeduid.

Lumen et Cibus, (lat.), *Licht en Spijs*, benaming eener in Jan. 1895 opgerichte vereeniging „De Bijenkorf", te Groningen; om werklieden en leden van den kleinen burgerstand gezamenlijk te doen streven naar stoffelijke, verstandelijke en zedelijke verheffing, en naar eerbiediging van de wettige machten in den lande.

Lumen mundi, (lat.), *licht der wereld*, een genie, een groote geest. Ook: een *verlichter*. Matth. V: 14 zegt Jezus tot de discipelen: *Vos estis lux mundi* gij zijt het licht der wereld. En zichzelven gaf hij dien naam Joh. VIII: 12. Vgl. *Lux mundi*.

Luminisme, hedendaagsche richting in de schilderkunst, in helder, schitterend, blinkend koloriet. Van lat. *lumen* (licht). De kunstenaar, die deze richting volgt, heet een *luminist*, die een juist of minder juist *lichtzicht* heeft.

Lump (Nur der — ist bescheiden, (hgd.), *alleen een behoeftig mensch* (of een schelm) *is bescheiden*. Uit Goethe's gedicht *Recheuschaft* (1810) waar het echter heet: *Nur die Lumpen sind bescheiden*.

Lumpenproletariat, (hgd.), zie *Cheval de retour*.

Luna of de *Maangodin*, zie *Silene*.

Luna, (r. k.), het instrument, zeer dikwijls in den vorm eener halve maan (*luna*), waarin de geconsacreerde hostie bevestigd is, als zij ter aanbidding wordt uitgesteld.

Lundi des Parjurés (Le —, zie bij *Maandag (Verzworen)*. *Parjurés* = meineedig gewordenen; dus onjuiste, *tegenstrijdige* vertaling van *verzworen* in streken, waar vroeger Vlaamsch werd gesproken, en na de inlijving door Lodewijk XIV, toen de oorspronkelijke beteekenis van dat *verzworen* reeds lang was vergeten, het Fransch in gebruik kwam.

Luneberger stoel, zie *Folterwerktuigen*.

Lunel, (w a p.), zie *Maanroos*.

Lunsriem, (a f r.), *soldaat*.

Lunsriem, (a f r.), riempje, door de lus gestoken, die het afloopen van het wiel van de as belet; fig. *dengniet*.

Lupaerd, lupard, lupart, (w a p.), zie *Luipaard*.

Lupercalia, scil. *festa* (feesten) of *ludicra* (spelen), feest gewijd door de oude Romeinen aan Faunus, den god van veld en bosch, die als herdersgod den bijnaam *Lupercus* (wolvenafweerder, van *lupus* = wolf) droeg. Het was door Romulus en Remus, die voor de stichters van Rome gehouden worden, ingesteld, en wel op den 15den Februari, als wanneer met het bloed van bokken of geiten een groot reinigingsoffer werd gebracht tot ontzondiging van de kudden en hare herders. Zie bij *Februari*.

Lupus est homo homini, (lat.), *de eene mensch is een wolf voor den anderen*, Plautus, *Asinaria*, 2, 4, 88 (491). Zie *Homo homini est lupus*.

Lupus in fabula, (lat.), Terentius, *Adelphi*, 4, 1, 21 (537). Cicero, *Epistolae ad Atticum*, 13, 33, 4; *de wolf in de fabel*, zegt men, als iemand onverwachts komt, terwijl men over hem spreekt, anders: als men van den duivel spreekt, ziet men zijn staart.

Lupus non curat numerum ovium, (lat.), *de wolf bekreunt er zich niet om, of (de schapen) geteld zijn*. De grootste waakzaamheid is dikwijls nog vruchteloos.

Luscinia, (lat.), *nachtegaal*. Benaming eener op 15 Mei 1897 te 's-Gravenhage gestichte vereeniging van vogelliefhebbers, ter bescherming en verpleging van zang- en kanarie- en andere nuttige vogels, vooral in den broedtijd, naar *Lucina*, de kraamgodin, dochter van Jupiter en Juno.

Lusiade, (port.), *los Lusiados*, d. i. *zonen van Lusus*, Portugeezen; — naam van het heldendicht van Camoëns, bezingend de ontdekking van de Kaap van Goede Hoop door Vasco de Gama en al de glorieën van het oude Portugal.

Lusingando, (muz., it.), *zeer lief*, zonder accentuatie. Lett. *cleiend*.

Lusisse pudet, (lat.), *ik schaam mij gespeeld te hebben*; zie *Non lusisse* enz.

Lust und Liebe sind die Fittige zu grossen Thaten, (hgd.), *lust en liefde zijn de vleugelen tot groote daden*, d. i. moed en levenslust maken het mogelijk iets grootsch te volvoeren, woorden van Pylades tot Orest in Goethe's *Iphigenie auf Tauris*, II, 1, als de laatste gebukt onder zijn leed, vervolgd door den vloek die op de Tantaliden drukt, alle vreugde en allen moed opgeeft; Pylades echter wil leven en hoopt veel van de toekomst.

Lustrum of **lustrumfeesten,** feesten, die om de *vijf* jaar door de studenten aan eene Academie worden gehouden, o. a. bestaande in historische optochten. Aldus genoemd naar de Capitolijnsche spelen van het oude Rome, ook om de vijf jaren gevierd. *Lustrum* bet. eig. het zoenoffer, dat de censoren na afloop van den census voor het Rom. volk opbrachten.

Lusus naturae, (lat.), *speling der natuur*.

Luther's lied, *Ein fester Burg ist unser Gott*, waarvan hij het hoofddenkbeeld ontleende aan Ps. XLVI, en dat, in 1529 reeds gedrukt en verspreid, op den Rijksdag te Augsburg dagelijks werd gezongen. Dit lied werd zeldzaam snel en algemeen verspreid. Gustaaf Adolf, koning van Zweden, hief het kort vóór zijn dood († 1632) aan te Breitenfeld, waar hij Tilly overwon; martelaren vonden er hunne geloofsuiting in. Het Ev. Gez. 156 is er eene navolging van en 264 eene vertaling.

Lutherij, naam in de 16e eeuw gegeven aan hervormingsgezinde gevoelens, naar Maarten Luther († 1546). Onder den naam van *Loetherije* was de Kerkhervorming in de dagen van hertog Karel van Gelre († 1538) bekend.

Luthersch spreken, bij de Roomschen *liegen*, omdat zij de *Lutherij* als dwaling, als *leugenleer* beschouwen.

Luthersch (Zich — houden, *zich stil houden*, op den achtergrond blijven; afkomstig uit den tijd, toen het zeer gevaarlijk was voor een aanhanger van Luther bekend te staan.

Lutherdam, in 't begin der 16e eeuw spotnaam der Roomschen voor *Monnikendam*, waar de Hervorming zoozeer ingang vond en waar Willem Ortens, een uit Utrecht geweken priester, er in 1526 „eene jonge maecht voor zijn gecechte huysvrouwe" nam, waarbij hij een „houweliex voorwaarde" aanging. „geteykent bij de handt van den schout en meerdere andere inwoners der stadt".

Lutherusche stad der wereld (De meest —, *het met New-York vereenigde Brooklijn*. De Lutherschen hebben daar 34 kerken, een weeshuis, drie ziekenhuizen, zes zendingshuizen voor landverhuizers, twee gestichten voor ouden van dagen en een diaconessenhuis. De kerkelijke goederen worden er geschat op *f* 5,000,000. Er wordt in acht verschillende talen voor de Lutherschen gepredikt, nl. in het Duitsch, Engelsch, Noorsch, Zweedsch, Deensch, Finsch, Lijflandsch en Slavisch.

Lutetia, naam der plaats van het latere Parijs, in Lugdunensisch Gallië, op een eiland der Sequana (Seine), gewichtige handelsplaats. Komt niet van *lutum* (lat., *slijk*) af, maar van *lucus* (lat.) = *bosch*, en wel een gewijd, heilig bosch; daar op de munten dezer Galliërs *Lucotitia* voorkomt; alzoo *boschplaats*. 't Was de hoofdstad van den Gallischen volksstam der Parisiërs; van daar bij de oude Romeinen ook als *Lutetia Parchisiorum* aangeduid; zie *Parijs*. Leeft nog voort in de „Rue de *Lutèce*", bij het paleis van Justitie, te Parijs.

Lutje paosch, (gron.), *klein Paschen*, eerste Zondag volgend op de Paaschdagen.

Lux in tenebris, (lat.), *licht in de duisternis*. Naar Joh. I : 5. *Et lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt*. En het licht schijnt in de duisternis en de duisternis heeft het niet begrepen.

Lux ludo, (lat.), *licht tot het spel*.

Lux mundi, (lat.), *licht der wereld*. Van een groot licht, vgl. Joh. VIII : 12 (*Vulgata*). — Bijnaam van Wessel Gansfort, geb. te Aduard bij Groningen, of te Groningen zelf († ald. 1489). Ook wel ironisch gezegd.

Luxueus, *prachtig*, **luxurieus,** *weelderig, wellustig*.

Lyceum, (gr.) *lykeion*, letterl. *wolvenhuis*, naam van het gymnasium of de openbare worstelplaats te Athene, in welks overdekte gangen Aristoteles onderwees; aldus naar den daarbij staanden tempel van *Apollo Lykeios*, den wolfdooder, gr. *lukeios*, uit *lukos* = wolf). Te Tortorici (Messina) bevindt zich een lyceum; te Barcelona en te Londen een Lyceum-theater. Later meer algemeen de benaming der scholen voor hooger onderwijs van den Staat in Frankrijk (de stedelijke inrichtingen heeten *collèges*); de benaming is buiten Frankrijk langzamerhand verdrongen door *gymnasium*.

Lycoris, eigenl. *Cytheris* geheeten, danseres, minnares van den rom. dichter Cornelius Gallus († 26 v. C.), en, naar men wil, later van M. Antonius.

Lykos, zie *Nahr-el-Kelb*.

Lynceus' oogen. Lynceus, een der Argonauten, had, volgens de fabel, zulk een scherp gezicht, dat hij door een muur heenzag. Vóór honderden van jaren was hij dus reeds een *levende Röntgen-straal*.

Lynch (Judge —, (am.), *rechter Lynch*, de personificatie van het eigen recht, waarbij een misdadiger dadelijk door het verwoede volk wordt opgehangen; naar Charles Lynch, een boer uit Z.-Virginia, *chief magistrate* gedurende den onafhankelijks-oorlog, die wanneer hij een samenzweerder had te oordeelen, zich door eenige patriotten omgaf en den aangeklaagde voor zich deed verschijnen. Werd hij schuldig verklaard, dan bond men hem aan een notenboom, die, naar men zegt, nog bestaat, deed hem 39 zweepslagen toedienen en liet hem eerst loopen, nadat hij: „Leve de vrijheid!" had geroepen.

Lynx envers nos pareils et taupes envers nous mêmes, (zoo scherpziend als een) *lynx jegens ons gelijken en* (zoo blind als een) *mol jegens ons* (zelven); naar La Fontaine in de fabel *La Besace*.

Lyra, zeer oud *muziekinstrument* met 3—9 snaren bespannen, dat men met de vingers van beide handen bespeelde, of met een *plectrum* (citer-pen) in de eene hand en met de vingers van de andere. De uitvinding er van wordt aan Hermes toegeschreven.

M

M, (hand.), *mille* (duizend), op Fransche munten dat zij te Toulouse geslagen zijn; — *maand,* d M., deze maand; l. M., loopende maand; v. M., vorige maand; e. k. M., eerstkomende maand; p. m., per mille; B° M., banco marken; C. M., Courant mark; M. C., *mio conto;* p. m., *plus minus;* M. p. p., *manu propria.*

M., *Marcus.*

M', voor Schotsche eigennamen = *Mac* (zoon van).

M'., *Manius.*

M., *mille* en *millia,* (lat.) = duizend(en). Als getalmerk ontstaan uit CI) = 1000.

M., (muz.), *mezzo* = half; mf. *mezzo-forte;* mp. *mezzopiano;* m.v. *mezza voce.*

M²., vierkante meter.

M³., kubieke meter.

mM., millimeter(s).

M. n., *manu auctoris,* (lat.) = met de hand des auteurs. Ook *manu amica* = met *vriendenhand* (geschonken). Of nog *munus auctoris* = geschenk van den auteur.

M. n. w., *met andere woorden.*

Mad of **Madm,** (eng.), *Madam.*

Marg. Trans., (eng.), *Marginal Translation* (vertaling op den kant).

Mass, (eng.), *Massachusetts.*

M. Ast. S., *Member of the Astronomical Society,* Lid van het Genootschap voor Sterrenkunde.

M. B., (eng.), *Medicinae Baccalaureus,* Candidaat in de Medicijnen.

M. b., *mijns bedunkens,* naar mijne meening.

M. C., (eng.), *Member of Congress,* lid van het congres; *Master of Ceremonies,* ceremoniemeester; *Master Commandant,* commandantchef.

M. C. S., (eng.), *Madras Civil Service.*

M. D., (lat.), *Medicinae Doctor,* doctor in de geneeskunde. De eerste *vrouw* die dien titel verkreeg was Elisabeth Blackwell, uit de Vereenigde Staten (1849).

M. d., *met deelneming,* ook *met dankbetuiging.* Op visitekaartjes. Z. v. a. *pour condoleance;* niet *condoler,* dit bestaat niet, wel was er *condouloir* en lat. *condolere.* Bij sterfgevallen.

M. E., (eng.), *Methodist Episcopal*

(godsdienstige secte), *Mining, Military* or *Mechanical Engineer, Most-Excellent* (Majesty).

M. e., *mijns erachtens.*

Me, (am.), *Maine.*

M. E. O., Buurt-vereeniging: *Muiderpoort en Omstreken,* te Amsterdam.

M. E. S., (eng.), *Methodist Episcopal South.*

Mi, zie *Forte.*

Mfg, (eng.), *Manufacturing.*

M. g., *met gelukwensch.* Op visite- of beleefdheidskaartjes.

M. i., *mijns inziens.*

M. Hon., (eng.), *Most Honorable.*

M. I. C. E., (eng.), *Member of the Institute of Civil Engineers.*

M. I. M. E., (eng.), *Member of the Institute of Mining Engineers.*

Miss., (eng.), *Mississippi.*

M. m., *mutatis mutandis,* met de noodige veranderingen.

Mme, *madame* = *mevrouw,* de titel van *elke* gehuwde vrouw in Frankrijk.

M. M. S., (eng.), *Moravian Missionary Society.*

M. M. S. S., (eng.), *Massachusettensis Medicinae Societatis Socius,* Lid van het genootschap voor Geneeskunde (Medisch Genootschap) in *Massachusetts.*

M. N. A. S., (eng.), *Member of the National Academy of Sciences,* Lid van de (Engelsche) Nationale Academie van Wetenschappen.

M. O., *middelbaar onderwijs.*

M. O. S., *Majores Omnes Summa,* d. i. *vrij zijn allen meerderjarig.* Disputt Gezelschap voor meerderjarige leden van 't Amsterdamsch Studenten) Corps), opgericht 22 Oct. 1891.

M. P., *manu propria* (z. a.).

M. P., (eng.), *Member of Parliament,* Lid van het Parlement; *Member of Police,* beambte bij de politie; *Municipal Police,* Gemeentelijke politie.

M. P. C., (eng.), *Member of the Parliament in Canada.*

M. P. P., (eng.), *Member of the Provincial Parliament.*

M. P. S., (eng.), *Member of the Philological* (of *the Pharmaceutical*) *Society.*

M. R. A. S., (eng.), *Member of the Royal Asiatic Society; Member of the Royal Academy of Science.*

M. R. C. C., (eng.), *Member of the Royal College of Chemistry.*

M. R. C. P., (eng.), *Member of the Royal College of Preceptors. Member of the Royal College of Physicians.*

M. R. C. S., (eng.), *Member of the Royal College of Surgeons.*

M. R. C. V. S., (eng.), *Member of the Royal College of Veterinary Surgeons.*

M. R. G. S., (eng.), *Member of the Royal Geographical Society.*

M. R. I., (eng.), *Member of the Royal Institution.*

M. R. I. A., (eng.), *Member of the Royal Irish Academy.*

M. R. S. L., (eng.), *Member of the Royal Society of Literature.*

Mrs., (eng.), *mistress,* mevrouw.

Mrs Grundy, zie *Grundy.*

M. S. of **MS.,** *manuscript* (handschrift), lat. *manuscriptum,* wat met de hand geschreven is. *Memoriae Sacrum,* aan de herinnering gewijd. (Eng.) *Master of Surgery* (heelkunde).

MS.-Acta, *handelingen* (notulen) van vergaderingen in *handschrift* en dus niet gedrukt.

Mgr., *Monseigneur.* Titel van een prelaat in de R.-Kath. Kerk.

M.S.S. of **MSS** = *manuscripten.*

M. t., *middelbare tijd.*

M. t. b. v. N., *Mijter bevordering van Nijverheid.*

M. u. (l.) o., *meer uitgebreid (later) onderwijs.*

Mus. B., (eng.), *Bachelor of Music.* Candidaat in de Muziek.

Mus. D., Mus. Doct. of **Mus. Doc.**, (eng.), *Doctor of Music.*

M.·. V.·. M.·., *Meester Vrij-Metselaar.*

M. v. A., *Memorie van Antwoord*, strekkende ter beantwoording van het Voorloopig Verslag over een wetsontwerp.

M. v. T., *Memorie van Toelichting.*

M. W., (eng.), *Most Worthy.*

M. W. G. C. P., (eng.), *Most Worthy Grand Chief Patriarch.*

M. W. G. M., (eng.), *Most Worthy Grand-Master; Most Worshipful Grand-Master.*

M. W. O., *Militaire Willems-Orde.*

M. W. P., (eng.), *Most Worthy Patriarch.*

Ma foi, s'il m'en souvient, il ne m'en souvient guère. (fr.), *als ik het mij herinner, dan herinner ik er mij niets van.* Gezegde uit Th. Corneille's blijspel in vijf bedrijven (1655), eerst als *Jodelet Prince*, daarna als *Le Geôlier de soi-même* opgevoerd. De belachelijke knecht Jodelet heeft de kleeren van Frederik koning van Sicilië aangetrokken, en voor dezen gehouden, wordt hij gevangen genomen en voor den koning van Napels, den vijand van Frederik, gebracht. Octave, de stalmeester van den Prins, tot dezen Jodelet sprekend, houdt zich alsof hij tegen koning Frederik spreekt, en vraagt, of hij zich niet *dit* en *dat* herinnert; waarop Jodelet het bovenstaande antwoordt.

Ma petite guerre. (fr.), *mijn kleine oorlog*, naam, dien Keizerin Eugénie, naar men zegt, gaf aan den Fransch-Duitschen oorlog a°. 1870/71. Volgens de, einde Febr. 1896 (bij Plon Nourrit & Co. te Parijs) in druk gegeven gedenkschriften van den Hertog de Persigny, langen tijd vertrouwde vriend van Napoleon III, oefende de Keizerin grooten invloed uit op haren gemaal en de staatszaken.

Ma vie est un combat. (fr.), *mijn leven is een strijd.* Woorden van Mohammed in Voltaire's treurspel: *le Fanatisme ou Mahomet le prophète* (1739); later als motto door Beaumarchais gebezigd.

Maächol. (hebr.), *spijs.* Van den wortel *achal* (hij heeft gegeten).

Maagd van Brabant (De —, 's-Hertogenbosch. Dus geheeten, vóór 1629, omdat die stad nooit was ingenomen. Prins Maurits had de stad eenmaal te vergeefs belegerd, toen werd zij door Frederik Hendrik ingenomen.

Maagd van Noorwegen (De —, Margaretha, dochter van Eric II en Margaretha van Noorwegen. Bij den dood van Alexander III († 1286), werd zij verkozen tot koningin van Schotland, en was verloofd met Eduard, zoon van Eduard I van Engeland, maar op haren overtocht naar Schotland stierf zij.

Maagd van Orleans (De —, Jeanne d'Arc (1412—31), die Frankrijk hielp bevrijden, Orleans ontzette en den Koning te Rheims deed kronen.

Maagd van Saragossa (De —, Augustina Zaragoza, die zich door hare buitengewone daden van heldenmoed bij het beleg van Saragossa (1808—9) onderscheidde. Byron vermeldt haar in zijn *Childe Harold.*

Maagdelijke Koningin, bijnaam voor Elisabeth van Engeland, eng. *Virgin Queen*; ook *Maiden Queen.*

Maagden-adelaar, (wap.), zie *Harpij.*

Maagdenburg (Over — naar Heidelberg gaan, van een jong predikant, die in het huwelijk trad vóórdat hij naar zijne eerste standplaats

ging, alwaar hij den *Heidelbergschen* Catechismus moest rondpreeken. Insgelijks: „over Heidelberg naar Maagdenburg gaan", van een jong predikant, die *ongeluwd* naar zijne eerste standplaats ging, waar hij zijne preeken over dien Catechismus eerst wilde gereedmaken, alvorens om een huwelijk te denken. Tegenwoordig, nu de namiddagdienst meer en meer in onbruik raakt, hoort men die gezegden uit de predikantenwereld steeds minder.

Maagdenburgsche Centurliën, zie *Centuriae Magdeburgenses.*

Maagzoen, (m. n e d.), dat deel van het *weergeld* (z. a.), dat de magen (familie, nabestaanden) van den verslagene, ontvingen.

Maalen, waar men niet zaaide, vruchten plukken van een arbeid, welken men niet verrichtte; naar Joh. IV : 38.

Maaiken in 't schapraaiken, een dronk in de Zuid-Nederl. gewesten, gewijd aan het kind in moeders schoot. Bij onze voorvaderen noemde men het *Hansje in den kelder* (z. a.), of *Het kinnetje in het spinnetje,* of *Het holletje in 't holletje.* M. n e d. *Schapra, -praei* = *kist* of *kast,* vooral *eetuskast.*

Maal, nog overig in ons *gemaal, gemalin; maal(h)en* is spreken, plechtig spreken, (ver)loven; *maal* dus volks-(rechts-)vergadering, waar gesproken werd; *gemaal,* die verloofd, d. i. besproken werd, verzameling, bijv. openlijke volksvergadering; insgelijks, rechtsvergadering, m i d. l a t. *mallus, mallum;* a n g e l s a k s. *mahal* = gerechtshof.

Maalbrief, ook *bijlbrief,* het contract, dat bij het bouwen van een schip aangegaan wordt, inhoudend: de wijze van bouwen en de soort van schip, de grootte en den inhoud, de soort van hout, den tijd van voltooiing, de kosten van bouw, en de voldoening daarvan, enz.

Maalman, mv. *maallnyden* (maallieden). Om dit te worden moest men op de Veluwe *maal-* of *malenrecht* winnen, d. i. den eed doen voor den boerschold (buurtschout) en de holtrichters, met toestemming van de malen (geërfden) of leden van de maal. In 1632 werd bepaald, dat niemand stem zou hebben in de vergadering der maalschap (z. a.) of hij zou moeten bezitten en geërfd zijn minstens voor een vol vierendeel hout. Een huurling, eed doende, zou als geërfde mede malenrecht genieten. Zoo kwamen in 1637 de gemeene malen bij elkander deden, *maleneed* en wonnen maalrecht. Dit geschiedde op de *maaldagen,* die tevens deeldagen van het hout waren.

Maalschap, bijv. de maalschap *Kootwijk* op de Veluwe, waarvan woeste grond onder Apeldoorn en Barneveld in 1897 door den Staat is aangekocht, om tot bosch te worden ontgonnen. *Maalschap* = gemeente, eigenl. de omtrek van de bezittingen der *malen,* der vrijen of geërfden; ten onzent *boer-* of *buurschap* (Nijhoff, *Oorkonden* II, 222). De kerkdorpen zijn vereenigingen van gemeenschappen, marken of maalschappen, waarvan de eene boven de andere gunstiger gelegen, eene kerk ontving en den naam gaf aan de kerkgemeente. Zoo ging het met Voorthuizen, Garderen, Elspeet en Kootwijk, allen hooger en droger gelegen dan Barneveld, en vermoedelijk als kerkgemeenten veel ouder.

Maalstad, *buurt,* die in vorige tijden *denzelfden molen had,* daarom *bannmolen* (mola publica intra terminos jurisdictionis) geheeten. Zij, die denzelfden *molenban* (= 't gebied van den molen) bewoonden, mochten op geen anderen molen hun graan doen malen. Elk dorp, elke streek had zijn eigen molen, zijne vaste maalplaats.

Maalstede, *(mailsteide):* 1) *rechtbank* en *rechtspleging;* 2) *gerichtsplaats* of de plaats, waar 't gericht over bijzondere landsaangelegenheden onder den blooten hemel werd gehouden; 3) woonplaats, domicilie. Zie *Maal.*

Maalsteen, *grenssteen, -paal.*

Maalteeken, *kenteeken.*

Ma'alah, *(maâloth (maâlous)*, mv. *maâloth (maâlous)*, (n. h e b r.), in het Joodsch-Duitsch verbasterd tot *meile* = *maile* = *voortreffelijkheid, goede eigenschap.* H e b r. *ma'ala* = trap; ook verheven plaats.

Maanblusschers, spotnaam voor de inwoners van Middelburg. Eens scheen de maan door de kerkramen; de burgers zagen dit voor brand aan en kwamen op, om te blusschen. Hetzelfde zegt men van Mechelen.

Maanboesi, *vederen*, aanduidend het getal van gepleegde *moorden*, bij de Papoea's in Nieuw-Guinea en die aan een kam als hoofdversiersel worden gedragen ter gelegenheid van hun *kajoh* (z. Aanh.).

Maand van Kronos, oudere naam van die der *Hecatombaioon* (zie A a n h.), en vgl. *Maanden (De Grieksche —).*

Maandag (Blauwe —, aldus geheeten naar de gewoonte der Middeleeuwen om het altaar, den doopvont en den kansel in de kerken met *blauw laken* te behangen op den Maandag vóór het begin der Groote Vasten. Deze dag was dan verder de dag van vóórpret vóór den Vastenavond, die des Dinsdags aanving. — Daar op dien *blauwen Maandag* dikwijls alles opgeteerd was, zoodat men niets meer over had voor de Vastenavondvreugd, gaf dit aanleiding tot de spreekwijs: „'t zal maar *'n blauwen maandag* duren", van iets dat *zeer kort van duur* is.

Maandag (Flora-, Raas —, oudere naam van *Koppermaandag* (z. a.) en *Maandag (Verzworen —).*

Maandag (Verkoren, verloren —, zie *Maandag (Verzworen —).*

Maandag (Verzworen —, zie *Gezworen Maandag.* Deze eerste Maandag na Drie Koningen (6 Jan.) was een feestdag inzonderheid voor de mindere stedelijke beambten, die dan op stadskosten werden onthaald. Die kosten werden, bijv. te Nijmegen, omstr. 1570 vervangen door Nieuwjaarsgiften, waarbij echter voor het smidsgild eene uitzondering werd gemaakt. Op dien dag plachten te dezer stede de zittingen der rechtbank na het Kerstmisreces weer te beginnen; die vacantie toch duurde (bijv. in 1447) van St. Thomasdag (21 Dec.) „tot Verswoeren Maendach toe". Op Dinsdag ook las men, bijv. te Antwerpen in de Lakenhal het Gildeboek voor alwie zulks begeerde. — Niet alleen in Nederland en België, maar ook in de Rijnlanden en in een groot gedeelte van Duitschland, tot in het door Nedersaksische kolonisten bevolkte Siebenburgen, op de grens van Rumanië, bestond eenmaal het gebruik, dat de nieuw aangestelde mindere beambten op dien dag werden beëedigd. Dit nu was blijkbaar een overblijfsel van het Ongeboden Ding of geding (z. a.). — *Verzworen* = verbruikt in het zweren of eedaflegging. Te Arnhem, wegens de dolle uitgelatenheid, *Razende* of *Raas*-Maandag. In België (bijv. te Brugge a° 1468), thans nog te Brussel. *Verloren* Maandag, als zijnde die dag voor den arbeid verloren; ook in sommige deelen van Nederland alzoo, doch daar verhaspeld tot *Flora*-Maandag; een Koppermaandag-gedicht der gasten ter drukkerij van K. Kemna te Haarlem, voert ten opschrift: „Achtste Koppermaandagwensch aan onze Heeren en Meesters op Flora-Maandag, den 11en van Louwmaand des jaars 1734". Te Diest heette hij *Blijde* Maandag, te Diksmuiden *Verkoren* Maandag, uithoofde der verkiezingen, waarbij men als Nieuwjaarswensch een „Zalig Verkoor" (z. a.) ontboezemde. In sommige gedeelten van Vlaanderen en Henegouwen, *Egyptische* Maandag, wegens den omgang op dien dag, die de vlucht naar Egypte voorstelt. In Oost-Vlaanderen, *Zotte* Maandag. — Fr. *Lundi des Parjures* (Kiliaan, † 1607); ook te Ath, Rijsel, Doornik en Douay onder deze benaming in zwang; gansch onjuist, zie *Lundi des Parjures.*

Maandaghouders, knechts en arbeiders, die op Maandag niet werken, maar dien dag drinkend en luierend doorbrengen; 't geen vroeger *Maandag maken* werd genoemd.

Maandelijksche herrie, (mil.), *maandelijksche inspectie* voor de Compagnies-commandanten.

Maanden (De Grieksche —. Het oud-Attisch jaar was verdeeld in de navolgende maanden:

1) *Hekatombaiôn*, (half Juli—half Augustus).

2) *Metageitniôn*, (half Augustus—half September).

3) *Boëdromiôn*, (half September—half October).

4) *Pyanepsiôn*, (half October—half November).

5) *Maimaktêriôn*, (half November—half December).

6) *Poseideôn*, (half December—half Januari).

7) *Gameliôn*, (half Januari—half Februari).

8) *Anthestêriôn*, (half Februari—half Maart).

9) *Elaphêboliôn*, (half Maart—half April).

10) *Mounuchiôn*, (half April—half Mei).

11) *Thargêliôn*, (half Mei—half Juni).

12) *Skirophoriôn*, (half Juni—half Juli).

Allen 2e nuval meerv. vormen, omdat er een voorafgaand *mên* (maand) bij gedacht wordt. De schrikkelmaand was een tweede Poseideoon, die in het midden des jaars werd ingeschoven. Elke maand verdeelde men weder in drie decaden (tiental len), d. i. $3 \times 10 = 30$.

Maanden (De Javaansch-Mohammedaansche —.

1) *Moeharam* of *Sœra*.

2) *Safar*.

3) *Rabiingoetawal* of *Moeloed* (naar Mohammed's geboortefeest, a r a b. *Mauloed*).

4) *Rabiingoetakir*.

5) *Djoemadilawal*.

6) *Djoemadilakir*.

7) *Rêdjêb*.

8) *Saban*, *Roewah* of *Arwah* (a r a b. *arwâh*, zielen der afgestorvenen: wegens 't gebruik, om in die maand de begraafplaatsen te reinigen).

9) *Roemlan*, of in laag-jav. *Pasa*, hoog-jav. *Sinm* (Arab. ciam = vasten), Mal. *Poewasa*, de groote Vastenmaand.

10) *Sawal*.

11) *Doelkangidah* of *Sela*.

12) *Doelkidjah* of *Besar* (Maleisch = groot, met het oog op het groote feest, de Idoe'l Korban of garebeg besar), soms ook Woelan Hadji (maand der bedevaartgangers).

Maanden (De Joodsche —.

1) *Nisan*, de Paaschmaand, ongeveer samenvallend met April.

2) *Jjâr*.

3) *Sivan*, waarin Pinksteren valt.

4) *Thammoez*, die de herinnering meebrengt van den val van Jeruzalem's muren.

5) *Aab*, met den gedenkdag van de verwoesting des H. tempels.

6) *Elool*, die de laatste maand is van het Israël. burgerlijk jaar.

7) *Tisri*, waarin de Nieuwjaarsdag, de Groote Verzoendag en het Loofhuttenfeest vallen.

8) *Marcheswan*.

9) *Kislew*, Makkabeën-feest of inwijding-feest.

10) *Têbeth*.

11) *Sebat*.

12) *Adar*, Poorimfeest.

De maanden *Nisan*, *Aab*, *Tisri*, *Têbeth* en *Sebat* hebben 30 dagen. *Jjâr*, *Sivan*, *Thammoez* en *Elool* 29. *Marcheswan* en *Kislew* soms 29, soms 30. *Adar* heeft 29 dagen, maar in een schrikkeljaar 30. Een schrikkeljaar heeft nog eene afzonderlijke maand *Ve-Adar* of *Adar Seni*, van 29 dagen.

Maanden (De Romeinsche —, *Januari*, naar den god Janus zoogenoemd; *Februari*, naar de dan aangewende *februatio* of schuldverzoening; *Maart*, naar den god Mars; *April* naar *aperire* = openen, de ontsluiting van 't aardrijk; *Mei*, naar Maja, de moeder van Mercurius; *Juni*, naar de godin Juno; *Juli*, naar Julius Caesar (vóór Caesar *Quintilis* geheeten); *Augustus*, naar keizer Augustus (vóór Augustus *Sextilis* geheeten); *September*, *October*, *November* en *December*, naar de getallen *zeven*, *acht*, *negen* en *tien*, omdat ze waren de 7e, 8e, 9e en 10e maand van het oude jaar, dat met *Maart* begon, en men nog geen *Januari* of *Februari* had.

Maangodin, zie *Luna*.

Maanjaar, jaar, dat zich naar de maan regelt, van 354 dagen.

Maanlichter, (eng.), *moonlighter*, in Ierland pleger van misdaden, bij avond en nacht, naar het heette, om staatkundig onrecht te wreken.

Maanroos, (wap.), eene figuur, samengesteld uit vier wassende manen, die elkaar met de punten raken, in den vorm van eene roos.

Maanschene, (joodsch-duitsch), *geen verschil!* verbastering eener Chald. uitdrukking, zie *Mai-Schana*.

Maar, *heupdoek* op Nieuw-Guinea, van geklopte boomschors; zie *Sleudang*.

Maarschalk, van *mare*, paard en *skalk*, knecht, oorspronkelijk *paardenknecht*, paardensmid, later opzichter der ruiterij, bevelhebber der Cavalerie en eindelijk de hoogste militaire betrekking (*maréchal*) in Frankrijk en elders. Vgl. voor de oorspr. beteekenis fr. *maréchal des logis, maréchal ferrant*.

Maarschalk Voorwaarts, bijnaam voor Blücher, hem in 1813 in Leipzig door de Kozakken gegeven.

Maarschalksstaf veroveren (Den —, een zeer aanzienlijk standpunt in zijne carrière bereiken, het zoover mogelijk brengen; naar Napoleons zeggen: „Elk soldaat heeft den *Maarschalksstaf* in zijn ransel", dat beteekent, dat ieder soldaat, ongeacht zijn afkomst, door studie en plichtsbetrachting tot de hoogste rangen kan komen.

Maart, lat. *Martius* (nl. mensis), van *Mars*, later de god des oorlogs bij de oude Romeinen, maar oorspronkelijk, evenals der Grieken *Ares*, eene natuurgodheid, die het planteurijk en de kudden beschermde; vanhier *Mars Silvanus, Mars pater* = de goddelijke bosch- en veldpatroon (Cato). Omdat de legende aan Romulus *Mars* tot vader gaf, *Mars pater, Marspiter* = de vader van het *krijgszuchtig* volk der Romeinen (Lübker, volg. Gellius). Bij ons de 3e maand des jaars, *lentemaand*; maar bij de oude Romeinen, ten tijde van Romulus was Maart de *eerste*, en Februari, nog later, de *laatste* maand van 't jaar.

Maartekeur, te Lochem en elders de meisjeskeur vóór de aanstaande Meimarkt. De meisjes staan in lange rijen en de jonge boeren wandelen er langs en zoeken elk een meisje uit.

Maarten (Sint —, bisschop van Tours in de 5e eeuw, bekend om zijne weldadigheid; zijn naamdag is 11 November. Op dien dag hebben in vele streken volksfeesten plaats: men danst om Sint-Maartensvuren, zingt Sint-Maartensliedjes, eet Sint-Maartens-ganzen, houdt optochten met papieren lantarens, enz.

Maartensdronk (Sint —, dronk, gewijd aan Sint-Maarten en ingesteld, volgens de sage, door koning Olaf Trygwason, koning van Noorwegen (996—1000), na eene verschijning van den Heilige aan dien bekeerder van zijn rijk; later, meer algemeen, een vroolijke avond, een dronkemanspartij op Sint-Maarten.

Maartensgulden (Sint —, *gouden munt, (Sint) Maartenspenning, koperen penningje* van drie mijten, beiden geslagen te Utrecht in de 15e en aanvang der 16e eeuw, met het beeld van Sint-Maarten te paard, die de beschermheilige van Utrecht was. Vanhier ook **Maartensmannen (Sint** = Utrechtenaren.

Maartensvogel (Sint —, vogel, voorkomend in den *Reinaert*, in verband met St. Maarten denkelijk de *gans*.

Maartveld, *campus Martius* (z. a.), benaming der groote jaarlijksche volksvergadering onder de Franken, waarop alle gewichtige zaken van het Frankenrijk, oorlog, nieuwe wetten, grove misdaden, enz., behandeld werden. Ze viel tot a° 755 op den 1en Maart; maar werd toen naar 1 Mei verlegd, en bijgevolg *Meiveld* (campus Madius), geheeten. Zie *Mei*. De naam van het *Champ de Mars*, te Parijs, kan echter een anderen oorsprong hebben en doelen op de daar in de 18e eeuw gevestigde Militaire School. Vgl. *Champ de Mars*.

Ma'arich, (n. hebr.), *lang doende aan iets,* hij is *maärich* = hij is er lang mee bezig.

Maärlw, (n. hebr.), (letterl. *die 't avond doet worden*). Woord aan het begin van het Israël. avondgebed. Vandaar het *maäriw* = het avondgebed; *maäriw-oren* (vgl. lat. *orare* = bidden), het avondgebed uitspreken.

Maäseer, (hebr.), *tiende deel,* van *'asar* (tien). Bij den Israëliet het tiende deel zijner inkomsten, dat hij zoo mogelijk voor weldadige doeleinden behoorde te bestemmen, vgl. Neh. X : 38.

Maäseh, (hebr.), (in het Joodsch-Duitsch verbasterd tot *meinse*) = *gebeurtenis, daad, handeling.*

Maäseh-Behéma, (hebr.), in het Joodsch-Duitsch verbasterd tot mainse beheime = eene daad van een rund, *eene daad van groote domheid.*

Maastreechter staer (De —, *de ster van Maastricht.* Naam eener aldaar bestaande Zangvereeniging. Maastricht voert in zijn wapenschild eene ster van zilver (de ster der hoop), als schildhouder een engel, het zinnebeeld der trouw.

Maastricht (Die komt van —, (whist), of: *dat is een Maastrichtenaar.* Volgens Harrebomée zegt men dit, als iemand eene kleur heeft gespeeld, waarvan hij slechts één blad had, zoodat hij renonce maakte.

Maat (Met de — waarmede wij anderen meten, zullen ook wij gemeten worden, d.i. *zooals wij anderen behandelen, zullen wij op onze beurt behandeld worden;* ontleend aan Luc. VI : 38, vgl. Matth. VII : 2 en Marc. IV : 24.

Maatjesharing, oorspronkelijk *maagdekensharing,* mnld. *madikesharing,* dus haring, die nog geen kuit heeft geschoten, jonge, vroege haring; gewoonlijk *groene* haring.

Maatschappij vanVerre, voorloopster der „Vereenigde O.-Indische Compagnie" (1594—1602).

Mab (Queen —, de vroedvrouw der fairies of Feeën, vervolgens, de geest der droomen. *To be visited by Queen Mab,* voortdurend droomen hebben, meestal aangename droomen.

Mabad, (chald.), zie *Meäbbed.*

Mabboel, (hebr.), *zondvloed.*

Mabeën, (turksch), *keizerlijk Mabeën,* het voor de hooge ambtenaren toegankelijk deel van het Hof, tevens het verblijf des Sultans bij dag. De *Mabeëndsche* vervullen er den dienst van hofmaarschalken en bizondere secretarissen.

Mabille, vroeger een uitspanningsoord van *zeer* verdachte reputatie te Parijs (gesticht in 1840), een groot rijk versierd gebouw met tuin, schitterende verlichting, en eetzalen, speelzalen, kabinetjes en een zeer groote danszaal, waar het wemelde van vreemdelingen, en waar opgesierde vrouwen van minder allooi ten dans uitnoodigden, onder aansporing of voorbeeld van bijbehoorende mannen van nog minder allooi. Vgl. *Cremorne Gardens* en *Argyll rooms.*

Mabok, (mal.), *dronken.*

Mabok darah, (mal.), *flauw, bedwelmd door bloedlucht, bloedverlies.*

Mabok laoet, (mal.), *zeeziek, zeeziekte.*

Maboul of **maboule,** (fr.), in de volkstaal een zot of zottin, een *onnoozele.*

Mac of **M'c,** een voorvoegsel uit 't Gaelisch (goth. *magus* = zoon; sanscr. *mah* = groeien; Welsh *magm* = telen) beteekent *zoon,* b.v. Mac Donald = zoon van Donald. Het Welsh heeft *Mac* veranderd in *ap* of *map* en saamgetrokken tot *ap* of *'p* als *Apadam* (ap Adam), *prichard* ('P Richard).

Mac Kinley-tarief, aanmerkelijk verhoogd tarief van invoerrechten in de Ver. Staten in 1891 ingevoerd, wat voor sommige artikelen bijna met verbod gelijk staat, bestemd om de welvaart in

de V. S. te doen toenemen door den invoer te doen afnemen; naar den voorsteller Mc Kinley, lid van het Congres, later President der V. S.

Macabre, bv. nw. vooral in verbinding met *danse* (z. a.). Eene vrome instelling, waarin zoowel kerkelijke als wereldlijke waardigheidsbekleeders bij beurten den dans verlieten, als om te kennen te geven, dat iedereen sterven moet. Danse Macabre = doodendans. Sommigen meenen dat het woord van Arabischen oorsprong is: *makabir*, Ar. beteekent begraafplaats. De doodendans van Holbein bestaat alleen nog in gravures, te Bazel is er nagenoeg niets meer van over.

Macadamiseeren, eene straat leggen à la Mac Adam, d. i. ze met steenpuin of klein gestooten graniet-kiezel of kalksteen bedekken; naar den uitvinder, den Amerikaan John Loudon Mac Adam (1755—1836). Zijn stelsel werd voor 't eerst in 1815 op de wegen van Bristol toegepast. Het parlement beloonde hem met een geschenk van 10.000 pond sterling.

Macaire. Zie *Robert Macaire*.

Macaróni, (ital.), *maccheróni*, geliefd voedsel in Italië, welks hoofdbestanddeel is fijn weitemeel, ook wel maïs-meel. De beste macaróni komt uit Amalfi (bij Napels). Ook eene soort van volksdrank in Napels. Zie *Tarantella*. Signor Macaroni, spotnaam voor een Italiaan. In Engeland eenmaal een lid van de Macaroni-Club, een Vereeniging van zwelgers en zwetsers op het laatst der 18e eenw.

Macaronische poëzie, boertige verzen waarin twee talen zoo doorëen gemengd zijn, dat de eene naar de regelen der andere verbogen, vervoegd en geconstrueerd wordt; zoo wordt bv. *gidsen die den weg niet weten:* Gidsi viam nescientes, en *koks, die geen mes hebben:* kokki messam non habentes.

Macedoniërs, godsdienstige sekte, zoo genoemd naar Macedonius, patriarch van Constantinopel, 4e eeuw. Zij ontkenden de godheid van den Heiligen Geest, en beweerden, dat het wezen van den Zoon hetzelfde is als dat van den Vader.

Mach deine Rechnung mit dem Himmel, Vogt! Fort musst du, deine Uhr ist abgelaufen;
Schiller, *Wilh. Tell*, IV, 3.
Maak uwe rekening met den hemel, landvoogd,
Weg moet gij, uw laatste uur heeft geslagen;
woorden van Willem Tell als hij Gessler ziet naderen een oogenblik vóór den sluipmoord.

Machaseh Lajet'tomim (hebr.), *Toevlucht voor Weezen*. Benaming van het Centraal Israëlietisch Kinder-, Weezen Doorgangshuis te Leiden. *Machseh* of *machoseh* = toevlucht, schuilplaats; *jetôm* = wees.

Machiavellistische staatkunde, gewoonlijk opgevat in den zin van politiek, die onbeperkte vorstenmacht voorstaat, welke door allerlei middelen, ook de snoodste, moet worden gehandhaafd, omdat de slechtheid der menschen die snoode middelen rechtvaardigt. Deze verklaring groudt men ten onrechte op het werk van Nicolo Machiavelli († te Florence 22 Juni 1527) in zijn in 1515 te Venetië uitgegeven werk *Il Principe* (De Vorst), opgedragen aan Lorenzo d'Medici, den jongere, den neef van Paus Leo X.

Machloukes, (van het n. hebr. *machaloketh*), *verdeeldheid, tweedracht, twist*.

Machschaba, meerv. *Machschabôth*, (hebr.), (*Machschowo*, meerv. *Machschowous*, (n. hebr.) = gedachte, voornemen.

Machschaba toba (*Machschowo towoo*), goede gedachte, goed voornemen.

Machscheife, *Machscheifefe*. Zie *Mechaschefa*.

Macht gaat boven recht, Habakuk I, 4, volgens Luther's opvatting

als spreekwoord aangeduid, is sedert Luther ten onrechte als zoodanig aangenomen.

Mackenzie-pijp, pijp, die geheel droog rookt, en den rook ten eenemaal onschadelijk maakt voor de gezondheid. Allergunstigst beoordeeld door den beroemden Engelschen geneesheer Sir Morell Mackenzie.

Mackinaw blanket, (a.m.), een zware wollen deken van goede kwaliteit. Mackinac, uitgesproken als „Mackinaw", op het eiland van dien naam in het meer Huron, Staat Michigan V. S. A. was vroeger het middelpunt van den ruilhandel met de Indianen, die groote hoeveelheden daarvan gebruikten.

Mackintosh, *regenjas,* door bewerking met caoutchouc ondoordringbaar; eigenl. *Macintosh* met *c* en niet met *ck*, naar den uitvinder, den beroemden Schotschen scheikundige Charles M. (1766—1843).

Macuta, *munt* van Opper- en Neder-Guinea, ter waarde van 14 Ned. centen.

Madame, weleer de *titel der oudste dochter* van een koning in Frankrijk.

Madame, il fait grand vent, et j'ai tué six loups, (fr.), *mevrouw, het waait hevig, en ik heb zes wolven gedood.* Victor Hugo, *Ruy-Blas,* 1838, II, 3, ontleend aan een brief, dien de dichter koning Karel II van Spanje aan de Koningin laat schrijven, waarin de Koningin liefdesbetuigingen mocht verwachten, maar die alleen dit jachtbericht inhield.

Madame Cardinal, (fr.), eene vrouw, die het ontuchtig gedrag harer dochter begunstigt. Naar een der hoofdtypen eener reeks geestige schetsen, door Ludovic Halévy (geb. 1834), van 1873—83 uitgegeven.

Madame la cardinale, noemde Odet de Chatillon, broeder van den admiraal de Coligny, zijne gade Isabelle de Hauteville, die hij huwde met zijne kardinaal-kleeding aan, uit spot over zijne indaging door den Paus voor de rechtbank der Inquisitie, omdat hij burger- en militaire kleeding had gedragen. Odet had op 16-jarigen leeftijd den titel van kardinaal ontvangen, en werd later benoemd tot aartsbisschop van Toulouse, en bisschop van Beauvais. In 1561 vierde hij het H. Avondmaal in Evangelischen trant. Naar Londen uitgeweken, en te Sion-House metterwoon gevestigd, onder bescherming van koningin Elisabeth, betoonde hij zich, in vereeniging met zijne gade, een weldoener van alle uitgeweken Protestanten.

Madame la Duchesse, naam voor de gemalin van Henri Jules de Bourbon, oudsten zoon van den Prins van Condé.

Madame la Princesse, naam voor de gemalin van den Prins van Condé, dochter van Louis XIV († 1715).

Madame se meurt, Madame est morte, (fr.), aanhef van Bossuet's lijkrede op Madame, vrouw van den Hertog van Orleans en dochter van Karel I, koning van Engeland. Zij stierf plotseling te Saint-Cloud in 1670.

Madame Tussaud, museum van wassenbeelden in Bakerstreet in Londen; gesticht door Madame Tussaud, nicht van den beul Samson uit den tijd der Revolutie, door wien zij het echte mes der guillotine bezit.

Madame Véto, (fr.), *mevrouw Veto;* spotnaam der koningin Maria Antoinette tijdens de Fransche Revolutie, wegens haar ijverig streven naar het *véto*-recht (z. a.) der Kroon.

Madapolam, een soort *fijne calicotstof,* aldus naar de stad van dien naam in Britsch-Indië, met vele katoenweverijen.

Madat, *bereide opium,* zie *Amfioen* en *Opium.*

Made in Hoogmade en andere plaatsnamen, beteekent *weide,* en is verwant aan 't Engelsche woord *meadow.* Vgl. *madeliefjes.*

Madeira, (port.), *hout*, het geheele eiland was, toen men het ontdekte met bosschen begroeid, die men verbrandde, waarna men in den met asch bemesten grond den wijnstok uit Zuid-Europa plantte.

Madeira-wijn, wijn van het eiland Madera of Madeira en wel: *malvasia*, eng. *malmsey; Dry Madeira* (droge madera, d. i. sterke) (fr. *sec*); (deze is *sercial* of *boal*), dit is de eigentlijke handelswijn; de eerste komt niet in den handel; eindelijk de *tinto* of roode madera, die als hij oud wordt een roodgouden kleur aanneemt en slechts met anderen wijn vermengd voorkomt.

Madeleines, *boetvaardige zondaressen*, naar Magdalena; ook

Madelonnetten, in kloosters *boetende lichtekooien*, ook de *kloosters* zelve, waarin zij hare misstappen boetten; van fr. *Madelon* = Magdalena, in 't algemeen: berouwhebbende lichtzinnige vrouw; naar *Maria Magdalena* (d. i. *van Magdala*), één der vriendinnen van Jezus, die vereenzelvigd is geworden met de boetvaardige zondares, die de voeten van Jezus zalfde en de toezegging van schuldvergiffenis van hem verkreeg. Lukas VII : 36—50. Vgl. *Magdalenenhuis*.

Mademoiselle, naam voor de dochter van Philippe, hertog van Chartres, kleinzoon van Philippe hertog van Orleans, broeder van Lodewijk XIV en in 't algemeen van de Fransche Koninklijke Prinsessen.

Mademoiselle (La grande —, zie op *Grand*.

Madera, de Spaansche vorm van het Portugeesche *madeira*.

Madériser, (fr.), aan wijn kunstmatig den smaak en de kleur van madera-wijn geven. *Se madériser* wordt gezegd, wanneer de wijn dat van zelf, zonder kunstmiddelen, doet.

Madfau, (ar.), kleine *mortier*, bestaande uit een houten beker met steel, waaruit lichte werptuigen voortgeslingerd worden.

Madjoe, (mal.), *Voorwaarts!* Krijgsterm der Balineezen. „Generaal Madjoe" was de naam, dien de inlanders op Atjeh aan den als generaal-majoor v/h Ned.-Ind. leger overleden hoofdofficier Ch. de Roy van Zuijdewijn gaven, na de tweede expeditie op Atjeh, waarbij de missigit genomen werd.

Madoc, een held uit een der Middeleeuwsche legenden. De Reinaart begint: „Willem die den Madoc maecte". Een historische Madoc was de zoon van Owain Gwyneth, Koning van Wales, † 1170. Zijn zwerftochten, zegt de traditie, breidden zich zelfs tot Amerika uit.

Madonna, (ital.), saamgetr. uit *(la) mia Donna* = mijne vrouw. Naam van *O.-Lieve-Vrouw* = Maria, de Heilige Maagd.

Madonna della Lettera, (ital.), *O.-Lieve-Vrouw van den Brief*, patrones van Messina, aan wier inwoners, volgens de legende, de Heilige Maagd een brief schreef.

Madonnina, Genueesche *zilveren munt*, geheeten naar de Madonna, en bijna 40 cents waard.

Madras, halsdoek van zijde of katoen, zoo genoemd, omdat de eerste te Madras gemaakt zijn.

Madras-opvoedingsstelsel, stelsel van wederkeerig onderricht door Dr. Andrew Bell (1753—1832), in het weeshuis te Madras ingevoerd, ter opvoeding der weezen van Europeesche militairen; ook *Bell-Lancastersche methode* (z. a.) genoemd.

Madre Natura, geheim genootschap in Italië in de Middeleeuwen, dat de leer van het Christendom naar de Grieksche mythologie wilde terugbrengen.

Madrégn, (hebr.), *rang, graad, trap van eer*. Lett. *steile plaats* (Hoogl. II : 14; Ezech. XXXVIII : 20.

Madrid of *dublone*, Marokkaansche gouden munt, ter waarde van 10 Spaansche piasters.

Madrigaal, it. *madrigale* (herdersdicht), eerst in Italië en later ook elders het kunstlied der 16e eeuw, meerendeels 3- of 6-stemmig, liefst 5-stemmig, kort

lyrisch gedicht, dat verrassend eindigt, wereldlijk, meest erotisch en veel kunstmatiger van samenstel dan de *canzonette, villanelle, frottole* en derg.; oorspronkelijk het minnelied der troubadours. Oorsprong twijfelachtig. In het mlat. der 14e eeuw bestond reeds *madrialia* als naam voor eene muzikale compositie. Petrarca en Tasso, Montreuil en Mocnrif, Goethe en Schlegel, Hooft, Huygens en Bilderdijk hebben madrigalen vervaardigd. Zie ook bij *Frottola* (lees: Frottole).

Madrillena, Spaansche volksdans, genoemd naar Madrid (Madril).

Maduro, zware *portwijn*, in 't bijzonder die aan de Portugeesche oevers van den Douro groeit.

Madya (Het —, de *middeltaal* van het Javaansch.

Maeandrisch, (gr.), kronkelend, gelijk de stroom *Maeander* (nu *Meinder* of *Menderes*) in Klein-Azië (Phrygië, Carië).

Maecenas (Een —, een beschermer van kunsten en wetenschappen; naar den Romeinschen staatsman Cajus Cilnius Maecenas († 8 v. C.), die onder de regeering van keizer Augustus leefde en de bijzondere vriend en begunstiger van Horatius en Vergilius was.

Maelge, (wap.), zie *malie*, ook *maliënkolder*.

Maenaden-dans, een woestedronkenmansdans; naar de *Maenaden*, priesteressen van Bacchus, die dezen op zijn tochten vergezelden, van gr. *mainesthai* razen, woeden).

Maer dat en is het niet, waerop de Veldheer loert, Vondel, *Gijsbreght*, reg. 460 II, 1. *dat is de bedoeling niet*, naar de woorden van Willem van Egmond tot Diedrick van Haerlem, nadat hij verteld heeft, dat het leger van Amsterdam is teruggetrokken.

Maer zonder schelden: want gy zyt geen appelwyven, Foei! 't staat zo lelyk als geleerde lui zo kyven. Langendijk, *de Wiskunstenaars*, 19e tooneel, vermaning van Anzelmus aan Raasbollius en Urinaal, die onder een vloed van scheldwoorden met elkaar twisten over de waarde van het stelsel van Copernicus. Zie *En 't staat* enz.

Maëstoso, (it., muz.), *majestueus;* van *maësta* (majesteit).

Maevius, zie *Bavius* († 33 v. C. in Cappadocië, volg. Eusebius). Door Vergilius zijn beiden, als slechte dichters in dezen voege vermeld: Qui Bavium non odit, amet tua carmina, Maevi. (Alwie Bavius niet haat, bemine uwe gedichten, Maevius!) Zie Verg., Ecl. III: 90. Zoo worden beiden over één kam geschoren.

Maf of **malje,** (stud. en barg.), een kwartgulden; vroeger een zesthalf.

Maffen, (mil. en barg.), *slapen*.

Mafia, geheim genootschap in Sicilië, hetwelk op dat der *Camorra* (z. a.) in Napels gelijkt, en rooverij en wetschennis in bescherming neemt; eene machtige vereeniging, waarvoor het volk meer vrees koestert dan voor de rechtbank. De leden, *Mafiusi* genoemd, beschermen hen, die door de politie of de rechtbank vervolgd worden, en ondersteunen de smokkelarij.

Mafoo, (chin.), *Chineesche bediende, stalknecht*.

Mafsiek, (n.hebr.), *onderbrekend, in het midden ophoudend*.

Mafsiek zijn, *in het midden afbreken;* vooral: bij onbehoorlijke staking van het gebed of andere godsdienstige handeling.

Magadis, zie *Psalter*.

Magang, (jav.), inlandsch volgeling, die dient zonder loon, doch in het vooruitzicht van te eeniger tijd aan eene vaste betrekking geholpen te worden; iemand, die op het bureau van den een of anderen ambtenaar als leerling werkt.

Magazijn, een bewaarplaats voor koopmansartikelen, een woord van Ara-

bischen oorsprong van dezelfde beteekenis. De naam is allereerst in Engeland toegepast op een tijdschrift: *The Gentleman's Magazine*, eerste helft der 18e eeuw.

Magdalena-orde (De —, nonnenorde van boetvaardige vrouwen, aanvankelijk slechts gevallen meisjes, later ook eerbare maagden, in 1215 in Duitschland opgericht, en later verder uitgebreid; genoemd naar *Maria Magdalena*. Zie het volgend art.

Magdalenenhuis, *gesticht voor gevallen vrouwen*. Naar Maria Magdalena verward met de boetvaardige zondares van Luk. VII : 36—50.

Magenfrage, (hgd.), eene maagaangelegenheid. De uitdrukking is door Ferdinand Lasalle (1825—64) uitgedacht, en in zijn *Offenes Antwortschreiben* (bl. 38) voor het eerst gebezigd.

Magermannekes, zie *Mannekes*.

Magere Hein, (barg.), *de dood*, eigenlijk *vriend Hein*, naam door Matthias Claudius in den *Wandsbecker Bote*, het eerst onder een geraamte, aan den dood gegeven, spottend naar een dokter Hain te Hamburg.

Magere Jaren (Vette en —, d. i. *tijden van voor- en tegenspoed*, ontleend aan Pharao's droom in Gen. XLI, waar sprake is van zeven koeien, „schoon van aanzien en vet van vleesch", die door zeven andere koeien „leelijk van aanzien en dun van vleesch" werden opgegeten, en van „zeven aren, vol en goed", die door „zeven dunne aren" verzwolgen werden.

Maggid, zie *Magid*.

Magi (De —, *de drie Koningen*, (eigenlijk wijzen, *geen* koningen, maar aldus genoemd naar Ps. LXXII : 10 en Jes. LX : 3, (die den jonggeboren Heiland kwamen begroeten). De overlevering noemt hen gewoonlijk: Caspar, Melchior en Balthasar. Zie *Magiërs*.

Magied, (n.hebr.), (letterl. = *verkondiger, verteller, berichtgever*), titel van iemand, die bevoegd is, Israel. theologische voordrachten te houden, predikant.

Magiër (De — uit het Noorden. Zie *Magus van het Noorden*.

Magiërs, lat. *magi*, uit *mog* (z. a.), bij de Meden en Perzen de helpers der priesterkaste, evenals de Leviten der oude Israëlieten behoorend tot een bepaalden stam. Zij waren de vertegenwoordigers der wetenschappen hunner eeuw en oefenden de godsdienstplechtigheden uit. Hunne leeringen noemde men *magisme*, en hunne wijsheid *magie*. Bij Jezus' geboorte zien wij er drie optreden (Matth. II : 1). De magiërs of ook de Chaldeeën, die eene afzonderlijke kaste vormden, deden voorspellingen uit de sterren, uit vogelvlucht en offerdieren. De overgang tot *toovenarij* werd door dit alles zóo gemakkelijk, dat van lieverlede *magiër* eensluidend werd met „rondzwervend toovenaar, wonderdoener en goudmaker".

Magische cirkels, — ringen, de oude magie of tooverkunst trok cirkels of ringen, waarbinnen demonen gevangen werden gehouden. De overleveringen spreken veel van m. ringen, zooals de Ring van Gyges, zie *Gyges* enz.

Magister, (m. lat.), *leeraar* aan eene universiteit, bijv. te Wittenberg 16e eeuw. Uit dit Latijnsche woord spruit ons *meester*.

Magister artium (M. A.), of **magister artium liberalium** (M. A. L.), *meester in de vrije kunsten*, overeenkomstig met het Engelsche „Master of arts" (M. A.) en ons „Doctor in de Letteren".

Magister bibendi, zie *Arbiter bibendi*.

Magister ceremoniarum, (lat.), *ceremoniemeester*.

Magister Sancti Palatii, (lat.), *meester van het heilig paleis*, titel van den door den Paus benoemden Dominicaner monnik te Rome, die alle gedrukte schriften moet onderzoeken, of ze soms ketterijen bevatten en schadelijk kunnen zijn voor het R.-K. geloof.

Magister Sententiarum, titel van Petrus Lombardus († 1164 als bisschop te Parijs), omdat zijn hoofdwerk *Sententiarum libri IV*, eene soort van dogmatiek, met uitspraken *(sententiae)* der kerkvaders (vooral van Augustinus) gestaafd, tot aan den tijd der Kerkhervorming een der meest gebruikte leerboeken was, dat tal van Commentariën (z. a.) heeft uitgelokt.

Magna assisa, (m. lat.), zie bij *Verdict*. *Assisa* = *zitting*, eng. *assize* = rechtszitting; ook, verordening, landdag, jury. Fr. *assises* (mrv.) = zitting van een crimineel gerechtshof (van een Cour d'assises).

Magna Charta, de vrijheidsbrief in 1215 aan *Jan zonder Land* afgedwongen, wat de grondslag lei van de staatkundige vrijheid der Engelschen.

Magna est veritas et praevalebit, (lat.), *groot* (machtig) *is de waarheid, en ze zal zegevieren.*

Magna funera, (lat.), pleechtige, officieele *begrafenissen.*

Magna petis, Phaëton, et quae nec viribus istis
Munera conveniant, nec tam puerilibus annis,
(lat.), *Gij vraagt een groot geschenk, Phaëton, dat niet past voor uw geringe krachten en zoo jonge jaren.* Ovidius. Phaëton wenschte den wagen van zijn vader, den zonnegod, te mennen.

Magnaat, in Hongarije rijksbaron, die door hoog-adellijke geboorte recht heeft op deelneming aan het bestuur des lands, als zoodanig *Hof-Magnaat*. In Polen elk geestelijk en wereldlijk raadsheer, zoowel als hoog-adellijke. Uit lat. *magnus* = groot. Men spreekt fig. van *beurs-, dorps-* en *geldmagnaten*. Tot leden der Hongaarsche Magnaten-tafels worden ook uitstekende litteratoren, enz. benoemd, bijv. de Hong. dichter Maurus Jokai, Jan. 1897, en dit wel levenslang.

Magnas inter opes inops, (lat.), *arm, te midden van groote rijkdommen.* Horatius, *Oden*, 3, 16, 28.

Magneet of **natuurlijke magneet,** lat. *magnes*, gr. *lithos magnethes* of *magnesios*, d. i. magnesische steen (vgl. *magnesia*), aantrekkende ijzersteen, trekksteen, poolsteen, zeilsteen, een zwartachtig ijzererts, dat ijzerhoudende lichamen tot zich trekt. — **Kunstmagneet** d. i. een met den magneetsteen bestreken stuk ijzer of staal, dat de kracht van den natuurlijken magneet heeft aangenomen.

Magnesia, (chem.), bitteraarde of talkaarde, bitterzoutaarde; inz. ook voor *magnesia alba*, eene als artsenij gebruikte verbinding van bitteraarde en koolzuur: *magnesia carbonica*, koolzure bitteraarde. Aldus naar het landschap *Magnesia* in Thessalië.

Magney, zie *Pulque*.

Magni laboris magna merces,
Estque sibi pretium ipsa virtus.
(Eene groote belooning voor groot werk; de deugd strekt zichzelve tot belooning). Gezegde van Jan van der Does (Janus Dousa), dichter en staatsman, gunsteling van prins Willem I, en de eerste curator der in 1575 te Leiden opgerichte hoogeschool, † 1604.

Magni nominis umbra, (lat.), *de schaduw van een grooten naam*, door Lucanus (*Phars.*, I, 135), ter kenschetsing van Pompeus gebruikt, die onder de toga zijn strijdlust heeft verloren, terwijl Cesar, zijn tegenstander, diens zwaard overal heen voert, waar eerzucht en wraak hem roepen. Ook Seneca laat Octavie (v. 71) zeggen: Nunc in luctus servata meos, Magni resto nominis umbra = *te midden mijner rampen, ben ik levend, en de schaduw van een grooten naam gebleven.* Misschien heeft Schiller aan Lucanus' of Seneca's woorden gedacht, toen hij in *Wilhelm Tell* II, 1 Attinghausen deed zeggen: *Mein Schatten bin ich nur, bald nur mein Name*, ik ben slechts mijn schaduw, weldra alleen mijn naam.

Magnifica (La —, *de prachtlievende*, bijnaam van Toledo in vorige eeuwen.

Magnificat, (lat., muz.), een van de drie *Cantica majora*, de evangelische lofzangen achter de Berijmde Psalmen in onze kerkboeken; het *Canticum beatae Mariae virginis*, loflied van Maria, Luk. I : 46—55, in het huis van Zacharias, waarmee zij den groet van Elisabeth beantwoordt: *Magnificat anima mea Dominum* (mijne ziel verheft (lett.: maakt groot) den Heer). Het lied maakt deel uit van de R.-K. vesper.

Magnifique, mais ce n'est pas la guerre (C'est —, (fr.), *bewonderenswaardig, maar buiten den oorlog* (buiten den regel). Woord van maarschalk Canrobert bij de charge van *the Light Brigade* bij Balaclava, in den Krimoorlog.

Magnum bonum, (lat.), *groot goed*. Afdoend heil- en geneesmiddel, bv. tegen vallende ziekte. Ook, benaming eener aardappelsoort, te Hallum gekweekt, ook *Hallumer gele* genoemd, of *manke boonen;* ook als *Dober Magnum Bonum* bekend.

Magog, zie *Gog*.

Magot, (fr.), *groote aap, Chineesche pop;* koddige figuur op Chineesch porselein; spotnaam, dien Lodewijk XIV aan de voortbrengselen onzer Hollandsche schilderschool gaf.

Magot, (fr.), een aanzienlijke, gewoonlijk ergens verborgen som gelds. In de taal der misdadigers *buit*.

Magus, fabelachtige Koning der Walen, legendarische stichter van *Numagen* = Nijmegen.

Magus van het Noorden (De —, bijnaam van den Protestant Johann George Hamann († 1788), sedert Juli 1787 te Munster den vriend der vorstin von Gallitzin (zie *Niet thuis*); volgens sommigen een Schmarotzer (tafelschuimer) en nietsdoener, volgens den begaafden geschiedschrijver Gielzer, in dichterlijken gloed Klopstock, in veelzijdige onderzoekingskracht Lessing op zijde strevend, in godsdienstige diepte van zin deze beiden ver overtreffend.

Magusëërs, aanhangers van een ontvoorwaardelijk dualisme onder de Perzen, wier leeringen in menig opzicht in botsing kwamen met hun oud-vaderlijken eeredienst; zoodat zij bij de herstelling van het Perzische rijk onder de Sassaniden (sedert 227 n. C.) verdreven werden en verstrooid geraakten. Zij hingen nauw samen met de Magiërs (z.a.).

Magwump, (a.m.), man, die tot geen staatkundige partij behoort, gewoonlijk, die zijne oorspronkelijke verlaten heeft; ook *care-man* of *Adullamite* genoemd; aanvankelijk aan den *Indianapolis Sentinel*, die 't woord in 1872 het eerst zou gebruikt hebben; het is echter veel ouder en komt in Indiaansche vertalingen van den Bijbel voor als *Makywomp* in de vertaling van Gen. XXXVI : 40 en van II Sam. XXIII : 8, in de beteekenis van *heer, vorst, onafhankelijke*.

Magyaarsche of **Mayaarsche** nationaliteit van de Hongaren.

Magyar Orszag, (hong.), *Hongarije*.

Mahabharata, een der twee groote epische gedichten van oud-Indië. Het bevat de geschiedenis van den strijd tusschen de afstammelingen van Kuru en Pandu.

Maharadja, uit *maha*, hoog, groot, als 't eerste woord eener samenstelling, en *radja* Vorst. Bet. hooge, groote Vorst, Koning; komt meermalen in N.-Indië voor als titel en naam van Inlandsche hoofden en Vorsten.

Maharajah, titel van een vorst in Britsch-Indië. Zijne gemalin heet *Maharanee*.

Maharanee (De groote —, titel, welken de inboorlingen van Hindostan aan de Koningin van Engeland geven.

Mâhayâna, zie *Hinâyâna*.

Mahdi, (ar.), de door de Muzelmannen verwachte profeet, dien Allah (God) zenden zal om het door Mohammed begonnen werk te voltooien, de ongeloovigen te bekeeren of uit te roeien en eene

rechtmatige verdeeling van alle goederen te doen plaats hebben. Als zoodanig trad in 1881 de onlangs overleden Egyptenaar Achmed Suleiman op, nadat sedert 901 bij verschillende gelegenheden nu hier dan daar iemand was opgetreden, die zich voor den Mahdi uitgaf.

Mahmoudi, Perzische zilveren *munt*, 24 Ned. cents waard.

Mah-nischtanna ? (n. hebr.), *waarin onderscheidt zich?* begin van een bekende Isr. Paaschavond-liturgie. „Hoe komt Haman in de Mah-nischtanna!" Spreekwoord van verwondering, wanneer een ander in een redeneering een element werpt, dat er volstrekt niet in behoort. Wat wil Haman uit de Esther-geschiedenis in de Paaschliturgie? Vgl. het christelijke *Hoe komt Pilatus in het credo?* (zie *Pilatus*).

Mai (Arbre de —, (fr.), *meiboom*, levende boom zonder wortels op 1 Mei te Parijs geplant op de binnenplaats van het Paleis van Justitie, oorspronkelijk eene plechtigheid der *Basochiens*, Z.a. (Aanh.). Hendrik II (a° 1547—59) had hun vergund jaarlijks in de Koninklijke bosschen de boomen te vellen, die zij noodig hadden om met grooten luister den meiboom te vernieuwen. Daarbij hadden eene maand lang feesten en demonstratie-plaats, waarvoor de Koning uit zijne particuliere inkomsten de kosten betaalde. Te Brussel wordt nog jaarlijks door het volk een meiboom in de *rue des Marais* geplant en eenige maanden later weer verwijderd.

Mal blüht einmal und nicht wieder (Des Lebens —, zie *Des Lebens* enz.

Mal-schanna, (*Talmud.* chald.), *welk onderscheid is er?* Term met de beteekenis: *geen verschil.*

Maicken in 't schapraicken, zie *Maaiken*, enz.

Maiden Queen, Virgin Queen, (eng.), *maagdelijke Koningin*, nl. Elisabeth van Engeland, die 1558—1603 regeerde en op zeventigjarigen leeftijd ongehuwd stierf.

Maiden Town, de Maagdelijke stad, Edinburgh, als nooit door eenigen vijand veroverd of genomen.

Maidenspeech, (eng.), eerste redevoering, die een pas opgetreden Minister of Kamerlid houdt en waarmede hij dan aan zijn maagdelijkheid een eind maakt.

Maijem (Te —, (barg.), *in 't water.* Zie *Majim.*

Maille, naam van de zeer kleine zilveren muntjes der Brabantsche en Vlaamsche steden uit de 13e eeuw; hetzelfde als *malie* (z. a.), schubje.

Maillet, (fr. wap.), *zware houten hamer.* Ook: voorzittershamer bij de Vrijmetselaren.

Maillotins, (fr.), ook *maillets* geheeten, de *strijdhamers*, deelnemers aan den opstand onder Karel VI. in 1382 en 1413, vervoerzaakt doordat de Hertog van Anjou, die bewindvoerder was, de belasting van den twaalfden penning wilde invoeren: aldus genoemd naar de *maillets*, zware hamers, van staal, lood of ijzer, waarmede zij streden tegen hen, die hen wilden dwingen, de belastingte betalen.

Maimaktèrioon. Zie *Maanden (De Grieksche —).* De maand waarin de *maimakteria*, d. i. het feest van „Zeus *maimaktès*" (den god van storm en wind), gevierd werd.

Main axe, (sport), *hoofdas.*

Main d'aigle, (fr. wap.), een *arendsklauw* met een vlerk er aan.

Main pasang, (mal.), *uit liefhebberij schieten op de beatings;* van *main* (spelen) en *pasang* (vuren, schieten).

Main prang, (mal.), *oorlogsspel;* van *main* (spelen) en *prang* (oorlog).

Main prang, main pasang (Betoel —, bijv. in Atjeh, *waarlijk oorlogje, schuttertje spelen.*

Maine, (am.), de *Pine-tree state* of

de *Limiter State* (lime-tree): het wapen van Maine is een pijnboom.

Maine Law, (a.m.), wet, houdend belemmerende bepalingen tegen den verkoop van sterke dranken (spiritualia, alcohol), het eerst aangenomen in Maine in 1851.

Mainteneurs, (f.r.), zie *Jeux floraux*.

Maintiendrai (Je —, zie *Je maintiendrai*.

Mainzer Beobachter, courantentitel door Multatuli uitgedacht. Tijdens den Pruisisch-Oostenrijkschen oorlog in 1866 schreef Multatuli, die toen in Duitschland woonde, correspondenties van het oorlogstooneel voor de *Haarlemsche Courant*. Die berichten moesten zoo objectief mogelijk geschreven, of woordelijk uit Duitsche bladen overgenomen zijn. Dit was nieuw voor den bij uitstek subjectieven Multatuli. Als de lust om eigen indrukken mee te deelen hem te machtig werd, deed hij het voorkomen, alsof er een *Mainzer Beobachter* (d. i. Waarnemer of Ooggetuige uit Mainz) bestond, aan welke gefingeerde courant hij kwansuis menig geestig gesteld artikel ontleende.

Mais attendons la fin, (f.r.), *maar laat ons het einde afwachten*, uit Lafontaine's fabel I, 22, *Le Chêne et le Roseau*. Men bezigt die woorden, om aan te duiden, dat men onvoorzichtig handelt, met op aanhoudenden voorspoed te rekenen zoolang eene zaak of onderneming niet ten einde is gebracht, zooals de hgd. zegswijs: *Man soll den Tag nicht vor dem Abend loben*, men verheuge zich niet over den dag vóór den avond.

Mais il faut en sortir comme un vieillard en sort, (f.r.), *maar men moet er uit trekken* (nl. uit het leven) *zooals een grijsaard er uit trekt*. Woorden ten onrechte aan Dumas toegeschreven, in zijn drama *le Camp des Croisés* (Odéon 1837), waar een jongeling, na verklaard te hebben het leven moede te zijn, aan bovenstaand gezegde lucht geeft. Later is gebleken, dat deze woorden niet in het stuk voorkomen. Oorsprong onbekend. De woorden werden algemeen bekend doordat het deze regel was, die een stuk deed vallen; geheel het publiek barstte in lachen uit, toen zij meenden den acteur te hooren zeggen: Mais il faut en sortir comme un *vieil hareng saur*.

Mais l'extrême justice est une extrême injure, (f.r.), de vertaling van lat. *jus summum saepe summa injuria est* (z. a.).

Mais l'honneur sans argent n'est qu'une maladie, (f.r.), *de eer zonder geld is niets dan eene lastige ziekte*. Racine, *les Plaideurs* I, 1, woorden van Petit-Jean, den portier van den rechter Daudin tot het publiek.

Mais où sont les neiges d'antan? (f.r.), letterl. *waar is de sneeuw van verleden jaar?* fig. *het is alles weg als de sneeuw*; geciteerd, als men met weemoed aan het verleden, als aan een verwelkte bloem terugdenkt. Refrein van de ballade van Villon (1431—89), *Dames du temps jadis*.

Mais, sac à papier, on ne parle que de ma mort là dedans, (f.r.), *maar, drommelsch, men spreekt daarin slechts van mijn overlijden*. Uit *Les faux bonshommes*, comedie van Barrière en Capendu, III, 20, in 1856 in den Vaudeville-schouwburg te Parijs voor het eerst opgevoerd. Woorden van Pèponet, bij het lezen van het ontwerp huwelijkscontract zijner dochter, door zijn aanstaanden schoonzoon opgemaakt. In *L'homme sanguin*, van Labiche en Lefranc reeds negen jaar vroeger in den Gymnase-schouwburg opgevoerd, was echter reeds iets soortgelijks te vinden.

Mais voici bien une autre fête, (f.r.), *maar dat is nu een heel ander feest*, uit de fabel III, 18 van Lafontaine *Le Chat et le vieux Rat*, op het oogenblik, dat de kat, die de ratten dood waanden, levend bleek te zijn. Deze woorden, tot spreekwijs geworden, dienen wanneer iets onverwachts ten kwade verandert.

Maison de santé, (fr.), letterl. *huis van gezondheid*. Inrichting te Parijs waar zieken en voornamelijk krankzinnigen ter verpleging worden opgenomen.

Maître Aliboron, in de fabel van Lafontaine I. 13, *l'Ane et les voleurs*, de *ezel;* in „le Testament de maistre Pathelin" een *apotheker;* bij Egidius du Rays (1440) de *duivel;* maar meestal een sluwe kerel, een gladde vogel, en dan wel waarschijnlijk van lat. *helleborus*, fr. *ellebore*, bekende plant uit den *Reinaert*, die de eigenschap heeft geheugen en scherpzinnigheid te geven. Anderen verwijzen naar Al-Biroûn, een beroemd geleerde der Middeleeuwen, in de Arabische scholen.

Maître de la fabrique, (fr.), *kerkvoogd* of *kerkmeester* bij Walekerken; zie *Fabriek*. Mid. lat. *magister fabricae*.

Maître de plaisir, (fr.), *inrichter van festen* en *pretjes*, b.v. aan een Hof. Dit was, doch toen niet officieel, te Parijs onder het tweede Keizerrijk Prins Richard van Metternich, die als Oostenrijksch gezant er 1859—71 met zijne gemalin, de bekende Prinses Pauline (eene geboren Gravin Sandor uit Hongarije), verblijf hield. Prins R. von M. († begin Maart 1895) te Weenen, oud 66 jaar.

Maîtres-chanteurs, (fr.), *meesterzangers*, menschen die zich schuldig maken aan *chantage* (zie Aanh.). Met toespeling op Wagner's *Meister-Singer*.

Maîtrise, (fr.), *koorschool*, kweekplaats van koorzangers in Frankrijk tot aan de Revolutie aan elke groote kerk verbonden. De leerlingen woonden samen onder toezicht, en werden wetenschappelijk en muzikaal gevormd. Dergelijke inrichtingen bestaan nog heden te Leipzig en te Dresden. Aan het hoofd stond de *Maître de chapelle* (kapelmeester), aan welken titel zij hun naam ontleenen.

Maizena, *fijn meel* tot het maken van pudding, alsmede taarten, soepen en sausen. Van *maïs* = Turksche tarwe.

Majang, (mal.), bloemtros van palmen. Ook benaming van zekere soort voor de vischvangst op zee gebruikte inlandsche vaartuigen.

Majesteit, *waardigheid, verheevenheid, heerlijkheid;* van lat. *majestas* uit *majus*, verwant met *magnus* (groot). Titel van regeerende vorsten. Onder de Koningen namen de Normandische heerschers in Sicilië het eerst dien titel aan; bij het sluiten van den vrede te Cambrai (1529) voerde Karel V dien titel alleen, bij dien te Crépy (1540) wordt Karel V *Keizerlijke*, Frans I *Koninklijke* Majesteit genoemd, en bij dien te Chateau-Cambrésis (1559) heet de Fransche Koning *Allerchristelijkste* en *Katholieke* Majesteit. De Koningen van Spanje noemen zich *Katholieke*, die van Hongarije *Apostolische*, die van Portugal *Allergetrouwste* Majesteit. Het meest verscheidenheid in vorm leveren de namen der Engelsche vorsten. Hendrik VIII was de eerste Engelsche souverein, die zich *His Majesty* liet noemen. Hendrik IV was *His Grace*, Hendrik VI *His Excellent Grace*, Eduard IV *High and Mighty Prince*, Hendrik VII *His Grace* en *His Highness*. *His Sacred Majesty* was een titel die door volgende vorsten is aangenomen, maar later veranderd is in *Most Excellent Majesty*.

Majesteitsschennis, lat. *crimen laesae majestatis* (z. a.), de misdaad van gekrenkte majesteit, beleediging het hoofd van den Staat aangedaan.

Majesteitszegel, (wap.), *zegel*, waarop de souverein op een troon, onder een baldakijn, is voorgesteld met de teekens zijner macht, als: kroon, schepter en wereldbol of rijksappel. Juister is *troonzegel*, daar zulke zegels ook door koningen werden gevoerd, maar vóór Frans I alleen de Keizer *Majesteit* heette.

Majim, (hebr.), *water*.

Majolika, geschilderd en gebakken aardewerk, waarbij de metaalkleuren op de gedroogde witte glazuurmassa aangebracht worden. Voorwerpen van Majolika worden tweemaal gebakken: de

eerste maal zonder, de tweede maal met glazuur. De naam is afkomstig van Majorca, vanwaar de werklieden, die het eerst in Italië dit fabrikaat vervaardigden, gekomen waren. Later verplaatste zich de industrie naar Faënza; vandaar fr. *faïence* (z. a.).

Major. (lat.), *de grootere.* Wordt vooral van (ouder in) leeftijd gebezigd, omdat er dan *natu* of *annis* onder verstaan wordt.

Major (De —, (rhetor.), de hoofdzin of hoofdstelling, uit welke door tusschenkomst van de *minor* (de afhankelijke stelling) het besluit (conclusio) getrokken wordt. *Major, minor,* nml. *ratio* (rede).

Major domus, (lat.), *huismeier.* Oorspronkelijk, hofmeesters ten paleize der Frankische koningen, regeerden zij feitelijk Frankrijk, toen die vorsten hoe langer hoe meer onbeduidend en lui werden *(Rois fainéants).* De meest bekenden onder hen zijn Pepijn van Herstal († 714) en zijn bastaard Karel Martel († 741). Het is onzeker, of dit *major* een verlatijnscht meier (m. n. d. meider = bestuurder, bewindsman), dan wel z. v. a. magnior = de grootere, is.

Majora, (De —, *rijver,* oostwaarts van de poeri, het voormalig lustverblijf van den Radja van Lombok te Tjakra-Negara, tot Nov. 1894.

Majoraat, mrv. *majoraten.* Fr. *majorat* = recht van eerstgeboorte; maar ook een titel aan een onroerend goed verbonden, en overgaand op den erfgenaam er van, onvervreemdbaar en ondeelbaar.

Majores Dii, (lat.), *groote(re) goden,* hoofd-godheden bij de oude Romeinen. Fig. personen van hooge beteekenis en gezag op 't gebied van politiek, wetenschap of kunst. Ook *dii majorum gentium* geheeten, d. i. goden van hooger stam of orde; in tegenstelling met *dii minorum gentium* = goden van lageren rang. *Gens* = geslacht, stam.

Majoritard, (fr.), een ministerieel lid van een der wetgevende Kamers, die altijd met de meerderheid stemt. De uitdrukking wordt alleen spottenderwijs gebezigd.

Majorität (Die compacte —, *de ingedrongen meerderheid;* noemt Ibsen in *Ein Volksfeind* (4ter Aufzug) het *egoïsme.*

Majuma, bij de Romeinen een volksfeest in de maand Mei, op den Tiber, en aan den oever der zee te Ostia, waarbij zij gewoon waren elkander in zee te dragen.

Makame, ar. *makâmeh,* d. i. verzameling, onderhoud in een gezelschap; vertellingen van eigenaardig kunstigen, half dichterlijken vorm (van den arab. dichter Hariri).

Makart-bouquet, *bouquet* van gedroogde planten, bladen en pluimen; naar den schilder Makart, die ze zeer gaarne zag, ze althans met voorliefde op zijne groote weelderige doeken schilderde.

Make haste and come too late, (eng.), *maak haast en kom te laat;* gebezigd wanneer men zich houdt alsof men haastig iemand een dienst wil bewijzen (oprapen, wat gevallen is, de deur open of dicht doen en dergl.), maar handig aan een ander de gelegenheid laat, ons vóór te zijn.

Make money, my son, if you can honestly, but make money, (eng.), *verdien geld, mijn zoon, zoo mogelijk op fatsoenlijke manier, maar zorg geld te verdienen.*

Makelaar, (bouwk.), fr. manclair, middenlijst of naald van een dubbele deur, welke dient om de maat of opening der beide vleugelen te dekken; men noemt ook makelaar de stijl van het kapgehindt, waarin de bindstijlen verbonden worden.

Makelaar, tusschenpersoon bij inkoop of verkoop (art. 62 W. v. K. „Makelaars zijn door het plaatselijk bestuur aangestelde tusschenhandelaars");

van 't werkw. *makelen*, maken, dat de koop of onderhandeling doorgaat.

Makelaars-huis, (amst.), een huis met zeer smallen gevel, dat van achter zeer breed is, daar het achter andere huizen heenspringt.

Makelloon, (hand.), het loon van den makelaar, zie *Courtage* en *Provisie*.

Makka, (hebr.), *makkoh* (n. hebr.) = slag, plaag, ziekte, wonde, *onheil*.

Makkabeën, een Joodsch geslacht, dat der Hasmoneërs (z. a.), aldus genoemd naar Judas, bijgenaamd *Makkaba* (hebr. = *hamer*), — zie *Hamer* — evenals Karel Martel in den Christentijd. Zijn vader Mattathias, Joodsch priester, stelde zich omstr. 167 v. C. aan 't hoofd van den opstand tegen Antiochus (V) Epiphanes, die de Joden door gruwzame martelingen tot zijn heidendom wilde afvallig maken; Judas sneuvelde in 160 tegen den Syrischen veldheer Bacchides; zijne broeders Simon en Jonathan zetten aan de spits van hun volk het werk van vader en oudsten broeder krachtdadig voort, en voltooiden het. Naar hunne heldendaden, daarin beschreven, heeten de eerste drie der Apokriefe boeken des Ouden Testaments, de boeken der Makkabeën.

Makke, (barg.). Zie *Makka*.

Makkeren, (barg.), *bedriegen*.

Makramé, dameshandwerk, touwwerk bijv. voor franje aan een gordijn, wordt vervaardigd op een plank, waarover touw gespannen is en waartusschen door ander touw geknoopt wordt.

Makrobiotiek, *kunst om lang te leven*. Uit gr. *makros* (lang) en *biotè* (levensonderhoud, van *bios* = leven). „Makrobiotik, oder die Kunst das menschliche Leben zu verlängern" is de titel van een in 1796 door den vermaarden arts Christoph Wilhelm Hufeland († 1836 te Berlijn) uitgegeven werk, dat in bijna alle Europeesche talen is overgezet.

Makrokosmos en **Mikrokosmos** of *groote* en *kleine wereld*, woorden ontleend aan de stelsels der natuurkundigen en wijsgeeren der 15e eeuw. Zij stelden de wereld voor als een menschelijk organisme in het groot *(makrokosmos)* en den mensch als een wereld in het klein *(mikrokosmos)*, waarbij zij aannamen, dat de levensverrichtingen van die beide organismen met elkander overeenkwamen, zoodat er een bepaald verband bestond tusschen de bewegingen der sterren en de lotgevallen der menschen.

Makura, houten hoofdkussen in Japan, een zadelvormig uitgehold blok, waarin eene vrouw haren nek kan ter rusten leggen gedurende den nacht, om haar kapsel niet te bederven. Aan weerszijden van die ruimte bevat dit blok, dat tot kussen dient, laadjes voor toiletbenoodigdheden.

Mal de Naples, (fr.), *Napelsche ziekte*, syphilis.

Mal de St. François, (fr.), schertsende benaming voor *geldgebrek*, zinspelend op *francs*. Oorspronkelijk inderdaad van St. Franciscus van Assisi die *volstrekte armoede* als eersten eisch stelde voor de leden der door hem gestichte orde.

Mal de St. Genou, (fr.), schertsende benaming voor *jicht*, daar die in de beenen en de knie *(genou)* voorkomt.

Mal de St. Médard, (fr.), schertsende benaming voor *gevangenis*.

Mal de St. Zacharie, (fr.), schertsende benaming voor *stilzwijgendheid*, Zacharias was een tijdlang stom, tot straf, dat hij niet had willen gelooven, dat Elisabeth, zijne bejaarde vrouw, later de moeder van Johannes den Dooper, hem nog een zoon zou schenken; naar Luk. 1 : 18, 20, 22, vgl. 64.

Mal Français, (fr.), *Fransche ziekte*, d. i. syphilis of venusziekte.

Mal-taillé, (fr. wap.), een mouw, welke op eigenaardige wijze gevormd is. Bij pols en schouder is de opening zeer wijd.

Mala fide, (lat.), *te kwader trouw*. Mala-fide-invloeden = omstandigheden, die ten onrechte vrees aanjagen, met het oog waarop men zich van sommige effecten ontdoet of ze koopt. Er staat tegenover *bona-fide* (invloed, houder, enz.) = te goeder trouw. Bona-fide *houder* is iemand, die gekocht heeft omdat hij werkelijk geloofd een goede geldbelegging te doen. Zij, die slechts kopen op speculatie om bij rijzing weder het fonds van de hand te doen, waarin zij toch geen vertrouwen stellen, staan hier tegenover, doch men heeft nooit gehoord, dat men hen malafide houders noemt. *Invloed* op den koers bona of mala-fide te goeder trouw (als men het zelf gelooft) of te kwader trouw (als men desbewust verkeerde voorstellingen geeft), behoort eigenlijk in een anderen gedachtenkring.

Malabaarsche testamentaire beschikking, uiterste wilsbepaling, waarin wordt voorgeschreven, dat een gedeelte der nalatenschap (met name te noemen) moet verbrand worden; naar het gebruik in *Malabar*, dat de weduwe tegelijk met het stoffelijk overblijfsel van haar man levend verbrand wordt.

Mal'ach, (hebr.), mrv. *mal'achim (mal-achim), engel.*

Mal-ach ha-maweth, (hebr.), *(mal'ach ha-mowes), doodsengel; mal'ach tob, goede engel.*

Malachiet, een groen koolzuurhoudend kopererts; van gr. *malaché* = maluw, malva, en aldus genaamd, omdat het daarop zooveel gelijkt.

Malaffo, *palmwijn*, bij de negers aan de Congo (Afrika's westkust). Beduidt bij hen ook soms water (anders, *mazje* en *coco*).

Malagueña, (sp.), zie *Fandango.*

Malaÿne of **malêne,** vocht, waarmede men bij paarden inspuitingen doet tegen kwaden droes.

Malam (of **Malêm**), (mal.), de tijd na zonsondergang tot zonsopkomst, avond, nacht.

Malam partem (In—, (fr.), *de mauvaise part*, zie *In malam partem.*

Malam djoemaät, *Donderdagavond*, de nacht van Donderdag op Vrijdag. Is het op dien avond nieuwe maan, dan beschouwt de Atjeher hem als een geluksavond, en kiest hem tot het doen van uitvallen en overvallen uit.

Malandrins, (fr.), vrijbuiters, of militaire avonturiers, heetten in de 12e en de 13e eeuw *cotereaux* en *brabançons*, in de 14e *malandrins* en in de 15e *écorcheurs* (zie Anh.). De *malandrins* verwoestten en plunderden Frankrijk gedurende de Engelsche oorlogen, totdat du Guesclin hen meenam naar Spanje, daartoe aangezet door koning Karel V. Bij Chalon-sur-Saône kwamen er 30000 bijeen; du Guesclin beloofde hun 200000 gulden, de pauselijke absolutie en een nieuw land om te plunderen. Oorsprong onzeker, wellicht van *malandre* (malandrium) ziekte, landziekte, landplaag. Het woord beteekent thans *misdadiger.*

Malbergsche glossen, aanteekeningen, bestaande in zinnen of woorden, met de aanduiding *Malberg* (= gerechtsplaats), tusschen en in 't midden van de eerste, tweede en derde tekstsoort (redactie) der Salische wet (z. a.) ingevoegd, in verbasterden vorm, vermoedelijk in de oud-Frankische taal.

Malboesj, meervoud *malhoesjim*, (n. hebr.), *kleed*, gewaad. Ook, bekleeding der gewijde voorwerpen in de Synagoge.

Malbrouck s'en va-t-en guerre, (fr.), wellicht het oudste der heden nog bekende volksliederen. Vrij algemeen wordt aangenomen, dat, althans de tekst, na den slag van Malplaquet is ontstaan, toen het gerucht van het kamp der Britten naar dat der Franschen was overgewaaid, dat de Engelsche generaal Marlborough gewond was. Het lied werd echter eerst populair, na 1781, door de min van den Dauphin, die het uit haar bakermat had medegebracht, waar men het, zooals beweerd wordt, sedert lang kende. Een Fransch geleerde, de heer Peisse, meent echter de muziek,

eenigzins gewijzigd, in de opera *Armide* van Lulli te hebben teruggevonden en die toonzetter stierf in 1687, terwijl de slag van Malplaquet in 1709 werd geleverd. Bovendien meent Chateaubriand de wijs in Servië, bij de Arabieren, gehoord, waar het sedert 6 of 7 eeuwen in den volksmond leeft en beweert de heer Henri Martin, dat Félicien David, die Arabië bezocht, een Arabische romance heeft geschreven, die onmiskenbare familietrekken met de wijs van Malbrouck vertoont. — Kortom, men gelooft, dat het eene Arabische melodie is, die wellicht reeds gedurende de kruistochten naar het westelijk Europa werd overgebracht.

Malchoeth, *malchoes,* (hebr.), *regeering,* heerschappij, grootheid. In de uitdrukking: „een malchoes van iemand houden", beduidt het: iemand „zanzienlijk", „koninklijk", innig, oprecht liefhebben.

Malchus (Een — van een jongen, eig. een malchoes van een jongen (zie vorig art.), een innig goede jongen, zie *Mollekus.*

Malchus, (stud.), zeker slaapkamermeubel, dat evenals Malchus (Joh. XVIII : 10) slechts één oor heeft.

Malcontenten (De —, *de onvergenoegden,* bv. met de landsregeering; fr. *malcontents,* partijnaam voor de R.-K. Nederlanders in 1576 na de Pacificatie van Gent; later herhaaldelijk partijnaam in Hongarije onder Leopold I, Joseph I en Karel VI; ook in Frankrijk.

Male parta male dilabuntur, (lat.), Cicero, *Orationes, Philippicae* 2, 27, 6, 5, en

Male partum male disperit, (lat.), *wat kwalijk verkregen is, gaat evenzoo verloren.* Onrechtvaardig verkregen goed gedijt niet. Plautus, *Poenulus* 4, 2, 22 (843).

Malenger, (barg.), *commissaris van politie.*

Malenger, (mil.), iemand, die zich, uit luiheid, gefingeerd ziek, in het hospitaal laat opnemen.

Malepartus, in de diersage de woning van Reintje de Vos; van 't oudfr. *malpertres, maupertuis;* zie *In malam partem.*

Malfaisant, (fr.), in de volkstaal, een soldaat der genie, en tegelijk mol, waardoor tevens beide beteekenissen worden verklaard.

Malheur aux vaincus, (fr.), *wee den overwonnenen;* zie *Vae victis.*

Malheureuse France! malheureux roi! (fr.), *ongelukkig Frankrijk! ongelukkige koning!* Slotwoorden van een opstel, dat den 10en Aug. 1829, naar aanleiding der benoeming (8 Aug.) van het ministerie Polignac, in het *Journal des Débats,* het meest gematigde oppositieblad van dien tijd verscheen. Niettegenstaande zich de heer Béquet als de schrijver van het opstel had doen kennen, verzocht de uitgever, de heer Bertin, als een voorrecht, in zijne plaats te worden vervolgd. Hij werd in eersten aanleg tot 6 maanden gevangenisstraf en fr. 500 boete veroordeeld, doch in hooger beroep vrijgesproken.

Malibran (Een —, *groote zangeres,* naar Maria Felicita Garcia (1808—1836) eene der beroemdste zangeressen der 19e eeuw, contr'alto van zeldzamen omvang, in 1825 prima-donna aan de opera te Londen, in '26 gehuwd met Malibran, koopman te New-York en nadat haar huwelijk nietig was verklaard (1835), hertrouwd met den beroemden Belgischen vioolspeler Ch. de Beriot.

Malie, (wap.), fr. mâcle, eng. muscle, hgd. *Rautrante, Makel.* Ruit, waarvan het binnengedeelte in den ruitvorm uitgebroken is. — als nabootsing van een *maliënkolder.*

Maliebaan, laan te Utrecht, buiten de Maliepoort. Ook te 's-Gravenhage. Oudtijds bij vele steden *kolfbaan,* fr. *mail,* lat. *malleus lusorius,* ook *malie-*

kalf geheeten; *maliën* = kolven, in de maliebaan spelen. Men vindt te Utrecht ook een *Maliehuis*, waar men zich vroeger, bij het maliën, met een dronk kon verkwikken; thans (1896) is er de Utrechtsche Levensverzekering-maatschappij in gevestigd. *Malie* = hamer, nl. het werktuig, waarmede de spelers tegen een bal of kloot sloegen; weshalve door een onzer schrijvers werd voorgeslagen, *maliebaan* te vervangen door *klootslaandersbaan*.

Maliën, volksspel, bestaande in het laten rollen van een grooten bal, met een *maliekolf* geslagen. De bal moest de geheele *maliebaan* doorrollen, twee palen aanraken en door een poort gaan. Zie *Maliebaan*.

Malis avibus, (lat.), *met slechte vogels*, d. w. z. onder ongunstige voorteekenen; de Romeinen leidden uit de vlucht der vogels de toekomst af. Horatius, *Oden* I, 15, 5, *mala avi*.

Maljenier, in Goes en mogelijk ook elders in Zeeland, een koopman in ijzerwaren, van *malie*, ijzeren ringetje, waarvan ook *maliënkolder*.

Malka, (hebr.), *malko* (n. hebr.) *koningin*.

Malkasten, beroemde Schildersocieteit te Dusseldorf, sinds 1848 bestaande.

Mallejan, beweegbaar verlengstuk aan eene veerpont, dat halverwege op den oever wordt nedergelaten, om de passagiers, voertuigen en derg. te doen in- en uitgaan.

Mallejan, voertuig met twee hooge wielen en langen disselboom, tot het vervoeren van zware vrachten b. v. geschut, omgehouwen boomen enz.

Mallekus van een jongen (Een —, een *lobbes*, een *onnoozele hals*, een *Joris goedbloed*, die zich alles laat welgevallen. Naar Joh. XVIII: 10: Malchus, die zich het oor liet afhouwen, zich lijdelijk mishandelen liet of verbasterd van de uitdrukking een Malchoes etc., een innig goede, dood goede jongen.

Malleposte, (fr.), de *brievenpost*, de *mail*, vgl. ned. *brievenmalen*.

Malleus maleficarum, (lat.), zie *Heksenhamer*.

Mallewagen, een wagen met verkleede of sierlijk uitgedoste gasten, die ter gelegenheid van vastenavond of kermis rondreed. In de Middeleeuwen algemeen, als behoorend tot de Narrengilden, tegenwoordig nog op enkele boerenkermissen in zwang.

Malloot, onbezonnen, ook wel lichtzinnig, manziek meisje. Het woord heeft niets met ons *mal* of gek te maken, maar is waarschijnlijk van Romaanschen oorsprong. Bij Anna Bijns komt het meermalen voor, doch in het Mnl. niet. Het is dus uit Z.-Nederl. tot ons gekomen op het einde der Middeleeuwen.

Mal'och, (hebr.), *engel*, meerv. *Mallochim*, engelen.

Mal'och touw, (hebr.), (Mal'ach tob), *goede engel*.

Mal'och rang, (hebr.), *booze engel*

Mal'occhio, (it.), (spr. *okjo*), de *booze blik, het kwade oog*, naar het volksbijgeloof in Italië: de gave van sommige menschen, die men *gettatore* of *jettatore* (eig. *werpers*) noemt, om door hun boozen blik anderen ongeluk aan te brengen. Zie *Jettatura*.

Malogenen, (barg.), *werken*.

Malogum, (barg), *werk*.

Malol, zie *Papajo*.

Malotru, (fr.), *angelukkige*, stoffelijk of onstoffelijk; van o.-fr. *malastru*, van lat. *astrum* (ster), d. i. onder een slecht gesternte geboren; — zoo in Zuid-Frankrijk *benatru*, onder een goed gesternte geboren.

Malotten of **poppen,** vorm, waarin de sigaren-tabak op Cuba verpakt wordt.

Malthezer kruis, (wap.), fr. *croix*

de Malte, kruis, waarvan elke arm, bij het snijpunt zeer smal, zich naar het uiteinde verbreedt en in den vorm van een zwaluwstaart in twee punten uitloopt. Onderscheidingsteeken der Malthezer-ridders.

Malthezer orde, zie *Ridderorden*.

Malthezer ridders. In de elfde eeuw kochten kooplieden uit Amalfi te Jeruzalem eene kerk met een klooster en een hospitaal ten behoeve van arme, zieke bedevaartgangers; en de daarin gevestigde monniken, zich onder de bescherming stellend van Johannes den Dooper, ontvingen den naam van H. Johannesbroeders, St. Jansbroeders of Johanniters; ook *Ridders-Hospitaliers* of *Hospitaal-Ridders*. Na de stichting van het koninkrijk Jeruzalem schonk Godfried van Bouillon hun aanzienlijke bezittingen. Sedert dien tijd breidden zij hun aanzien aanmerkelijk uit. In 1530 ontving de orde van Keizer Karel V het eiland *Malta* met de nabij gelegen eilandjes Gozzo en Comino in leen; vanwaar de naam *Malthezer ridders*.

Malthusiaan, aanhanger der leer van den Engelschen nationaal-oeconomist Malthus. Zie *Malthusianisme*.

Malthusianisme, de leer van Thomas Robert Malthus, Engelschen volks-economoom (1766—1834), die stelde, dat de bevolking gelijken tred moet houden met de bestaansmiddelen. Zijn systeem zette hij uiteen in zijn *Essay on the principles of population* (Proeve of studie over het bevolkings-beginsel), in 1798. Hij stond op de schouders van den Schot Wallace, den Engelschman Townshend en den Italiaan Ricci. Tegenwoordig zijn er die een *Nieuw Malthusianisme* voorstaan, en voorspoed verwachten van kleine gezinnen, tengevolge van beperking van den bevolkingsaanwas.

Malum malo proximum, (lat.), het eene kwaad grenst aan het andere, m. a. w. een *ongeluk komt zelden alleen*.

Malum nullum est sine aliquo bono, (lat.), *er is geen kwaad, of er is eenig goed bij*; Plinius de Oudere, *Historia naturalis* 27, 3, 9.

Malum vas non frangitur, (lat.), *slecht, waardeloos gereedschap breekt niet*. Onkruid vergaat niet. Erasmus.

Malversatie, *verduistering van gelden, door een verantwoordelijk persoon*; letterl. kwade praktijk. Uit fr. *mal* (slecht) en *verser* (storten). Ten onzent *malverseeren* = zich aan kwade praktijken schuldig maken.

Malvezij- of **Malvasia-wijn,** fijne, zoete Grieksche wijn oorspronkelijk van Napoli di Malvasia in Morea; later, de naam voor dergelijken wijn, gekweekt op Sicilië, Sardinië, Madeira, Teneriffe, in Provence en Spanje. Deze wijn is zoet en krachtig, en heeft een eigenaardigen geur en smaak. Men noemt hem in Italië: „Manna alla bocca, balsamo al cervello", d. i. manna voor den mond, balsem voor de hersenen.

Mamaluco, zie *Mesties*.

Mamanuus, zie *Negritos*.

Mameloeken, (ar.), *slaven*. In Egypte waren sedert de 13e eeuw de M. inderdaad slaven, die, uit vreemde gewesten afkomstig, de gewapende macht des Sultans vormden. Maar al spoedig (in 1251) maakten de M. zich van de regeering meester, en plaatsten een uit hun midden als Sultan op den troon. In de 14e eeuw heeft eene tweede dynastie der Mameloeken over Egypte geheerscht. In 1811 heeft Mehemed Ali, onderkoning van Egypte, de Mameloeken gefnuikt.

Mameluk of **Mamelouk,** (fr.), onder het eerste en tweede keizerrijk de onvoorwaardelijke verdedigers der Regeering in de wetgevende Kamers, de pers, enz. Naar de muzelmannen, die Napoleon I van Egypte naar Frankrijk volgden en waaruit hij (1804) een bijzonder escadron zijner lijfgarde vormde.

Mameluk, een nieuweling in het parlementaire leven. Het woord dagtee-

kent in dien zin bij ons uit den tijd van het Kabinet-Visserïng (1878—81).

Mamers, naam van Mars in het Oscisch of Sabijnsch dialekt.

Mamertijnen, lat. *Mamertini,* Sammieten uit Campanië, die als Oscische huurtroepen in dienst waren geweest van Agáthocles (tiran van Syracuse), en, na zijn dood (289 v. C.) ontslagen, zich op verraderlijke wijze hadden meester gemaakt van de stad Messana. Zij noemden zich *Mamertijnen* naar *Mamers,* (z. a.) *Mars.* Hunne krijgsbedrijven zijn de aanleiding geweest tot het uitbreken van den eersten Punischen oorlog (264—241 v. C.).

Mammoeth, *mammouth,* voorwereldlijke harige olifant, levende in Europa vóór de ijsperiode, en die eene lengte had van 4 à 5 meter. Het woord is afkomstig van het Tartaarsche woord *mamma* = aarde, omdat, volgens de legende, dit dier in den grond leefde als een mol. Zie *Mastodon(t).*

Mammon (Hij offert den —, *hij dient den rijkdom;* hij leeft voor 't geld; zie Matth. VI : 24: Gij kunt niet God dienen en den Mammon. Van *Mammon,* eigenlijk; *Mamon,* een Arameesch woord = geld.

Mammondienaar, *geldzuchtige.* Naar Matth. VI : 24, Luk. XVI : 13, waar *Mammon* (z. a.) staat als verpersoonlijking van aardsche bezitting tegenover „God". — Men spreekt ook van *mammonist* en *mammonisme.* — Ongeveer van dezelfde beteekenis, doch aan een ander beeld ontleend is: *aanbidder van het gouden kalf,* d. i. geldzuchtige en geldgierige. Zie bij *Gouden kalf.*

Mammouth american, *Amerikaansche reuzenkalkoen.*

Mammouth-pers, *allergrootste snelpers.*

Mamzer, (hebr.), *bastaard,* een uit bloedschande geboren kind.

Man, (barg.), *gulden.*

Man (De — is het hoofd, naar 1 Kor. XI : 3, Efez. V : 23: „de man, het hoofd der vrouw". Er wordt wel aan toegevoegd: „maar de vrouw is het nekje, waar het hoofd op draait".

Man des bloeds, naam, aan David gegeven, naar 2 Sam. XVI : 7, waar Simeï, de zoon van Gera, al vloekend tot hem zegt: „Ga uit, ga uit, gij man des bloeds". De Puriteinen pasten dezen naam op Karel I toe, omdat hij met het Parlement overhoop lag.

Man en vrouw zijn één, ontleend aan Gen. II : 24: „Daarom zal de man zijnen vader en zijne moeder verlaten en zijne vrouw aankleven; en zij zullen tot één vleesch zijn."

Man Gods, ontleend aan Deut. XXXIII : 1; verder komt het nog zestig maal in het O.-T. voor.

Man merkt die Absicht und man wird verstimmt, (hgd.), *man merkt de bedoeling en is ontstemd,* vervormd naar Goethe's *Tasso* II, 1. Tasso heeft een gesprek opgevangen tusschen de Prinses en Lenore, en als de eerste hem nu zegt, dat hij tot haar leedwezen niet hartelijk genoeg tegen Lenore is, die toch steeds zoo vriendelijk tot hem spreekt, geeft hij te kennen, dat het hem voorkomt, dat die vriendelijkheid hem als een aalmoes wordt toebedeeld, en zegt:

Wenn sie auch
Die Absicht hat, dem Freunde wohl zu (thun,
So fühlt man Absicht, und man ist (verstimmt.

Man met de bruine tong, *vleier;* een aardigheid van Klikspaan, geen eigenlijke studententerm.

Man met den degen, (barg.), *schout.*

Man met het ijzeren masker (De —, zie *IJzeren masker.*

Man muss nicht müssen, (hgd.), zie *Kein Mensch muss müssen.*

Man naar Gods hart (Een —, *David*, ontleend aan 1 Sam. XIII : 14 en Hand. XIII : 22.

Man soll die Stimmen wägen und nicht zählen, (hgd.), *men moet de stemmen wegen en niet tellen*, versregel uit het treurspel *Demetrius* van Schiller, door diens dood (1805) onvoltooid gebleven. In anderen vorm ook voorkomend bij M. Mendelssohn, Wieland, Lichtenberg, Klopstock, ook bij Schiller in *Mar. St.* II, 3: *Nicht Stimmenmehrheit ist des Rechtes Probe;* het eerst bij Cicero *De Off.* II, 22: *non enim numero haec iudicantur, sed pondere*, en bij Plinius Jun. II, Ep. 12 *numerantur enim sententiae, non ponderantur.*

Man spricht vergebens viel um zu versagen;
Der andre hört von Allem nur das Nein; Goethe, *Iphigenie* I, 3, *te vergeefs gebruikt men veel woorden om te weigeren, de andere* (de vrager) *hoort van dat alles alleen het neen* (de weigering); woorden van Koning Thoas tegen Iphigenie, die door hem ten huwelijk gevraagd, een welsprekend betoog houdt, waarvan de Koning echter begrijpt, dat het einde eene afwijzing is.

Man van bloed en ijzer, zie *IJzeren Kanselier.*

Man van Sedan (De —, Napoleon III (1808—73), die 2 Sept. 1870 na den slag bij Sedan, zijn zwaard aan den Koning van Pruisen overgaf.

Man wants but little here below, nor wants that little long, (eng.), *de mensch heeft maar weinig noodig hier beneden, en dit weinigje nog niet eens lang*, Oliver Goldschmidt (1728—74), *The Hermit*, strophe 8, die dit citaat in eenigszins gewijzigden vorm aan de „Nighthoughts" (1741) XIV, 118, van Edward Young (1681—1765) ontleende, waar dit gezegde aldus luidt: „Man wants but little, nor that little long".

Man who did (A —, (eng.), *een man, die deed.* Een man van handelen, van de praktijk.

Mancando, (it., muz.), *afzwemend.* Zie *Calando.*

Manchester, (eng.), eene katoenen, fluweelachtige stof, in de Eng. stad van dien naam uitgevonden.

Manchesterschool of **-partij,** In 1839 richtte Richard Cobden de „Anti-corn-law-ligue" op, die afschaffing van graanrechten ten doel had, welke vereeniging in geheel Engeland aanhangers verkreeg. Toen in 1846 het invoerrecht op het graan in Engeland werd afgeschaft hield de vereeniging op te bestaan, doch de partij, welke door haar gevormd was, bleef voortbestaan onder den naam *Manchester partij.* Zij ijverde voor vrijheid van handel en bedrijf, afschaffing der akte van Navigatie (in 1849 verkregen) en bestreed alle pogingen tot wettelijke regeling van den arbeid in fabrieken, of in het algemeen, van staatsinmenging. In Frankrijk was Bastiat, in Duitschland Schulze-Delitsch, de oprichter der coöperatie, voorstander van die school. De Kathedersocialisten in Duitschland waren de hevige bestrijders der Manchesterschool.

Manchesterthum, (hgd.), *koopmansgeest,* (Krämergeist), naar de zienswijze der groote fabriekbezitters te Manchester, waarbij alle belangstelling ontbreekt voor alles, wat geen winsten afwerpt. Vandaar, dat men in Engeland spreekt van *a London gentleman*, van *a Liverpool merchant*, maar van *a Manchester man.*

Manchette, (fr.), de plaats aan het hoofd van een nieuwsblad, dat door den titel wordt ingenomen.

Manchetten, (mil.), *handboeien.*

Manchettes de Buffon, (fr.), *de manchetten van Buffon.* Sedert lang geloofde men — en de aard van zijn stijl gaf daaraan niet weinig voet — dat de beroemde geleerde, vóór hij zich aan zijn schrijftafel plaatste, zich zorgvuldig aankleedde, poeierde enz. Vooral mochten geen gebondurde of kanten manchetten aan zijn toilet ontbreken 't Geldt echter thans voor uitgemaakt, al wordt nog dikwerf op het feit gezinspeeld, dat het een praatje was, uit een misverstand geboren. Buffon placht

namelijk, als hij schreef, het papier in tweeën te vouwen en een helft als *marge* (of *manchette* zooals dat eveneens in het Fransch heet) voor veranderingen of invoegingen te bezigen.

Mancipatio, ook *mancupatio*, (lat.), de plechtige eigendomsoverdracht eener zaak in tegenwoordigheid van vijf getuigen; vaahier de verkoop of koop volgens streng Romeinsch recht. Uit *manus* (hand) en *capio* (grijpen, vangen).

Manco of **Manquo,** (hand.), hetgeen aan eene som gelds, of aan gewicht, maat of getal eener verkochte partij goederen ontbreekt, *verlies, korting.*

Mandamus, *bevelschrift*, in naam van het Hoofd van den Staat, van de King's of Queen's Bench. Eng. rechtsterm, uit het Latijn (= *wij bevelen*).

Mandant, (hand.), *volmacht-* of *lastgever.*

Mandarijn, *hoogste staatsbeambte* in China, edelman krachtens zijn ambt. Hij mag den Keizer, hoewel onbepaald monarch, in eerbiedigen trant tegenbedenkingen inleveren. Frankrijk zocht indertijd voor de Christen-zendelingen den rang van Mandarijn te verkrijgen; en in vroeger eeuwen hebben zendelingen der Paters-Jezuiten daar dien rang gehad. Van port. *mandar* = bevelen; bij de Port. *mandarin* of *mandarim.* Door de bevolking zelf worden zij *Khiouping* genaamd. De *negen Mandarijnen* worden onderscheiden door den knoop in hun hoofddeksel: 1° robijn; 2° koraal; 3° saphyr; 4° een opaal blauwachtige steen; 5° kristal; 6° een opaal witachtige schelp; 7° bewerkt goud; 8° massief goud en 9° zilver.

Mandarin-pourer, (eng.), *mandarijn-gieter*, wordt over de gebroken tuit van een trekpot geschoven, en men kan er goed uit schenken, zonder morsen of lekkage.

Mandataris, *gevolmachtigde.*

Mandau, *koppensnellerszwaard* op Borneo.

Mandeffoc, de *Fransche Post*, bij welken de negers aan de Congo soms als kettinggangers werken.

Mandelle's n' dombi, *zwarte heeren*, nl. timmerlui, metselaars, waschbazen en enkele stuurlui en machinisten, bij de negers aan de Congo (Afrika's Westkust).

Mandement, manifest of herderlijk rondschrijven van een bisschop (vooral in Frankrijk zoo genoemd).

Mandifeest, feest bij gelegenheid van het eerste bad van een jonggeborene. Algemeen gebruik op Sumatra. — De eerste maal wanneer het jonggeboren kind naar de rivier gebracht wordt om te baden (*toeroen mandi*, heet dit: *afdalen* om te baden), geschiedt dit met zekere formaliteiten. Een feestmaal besluit de handeling.

Mandoer, -dora, -dura, variant van *mandoline* (z. a.); zie *Bandola.*

Mandoer of **mandoor,** in Ned.-Indië een opzichter of meesterknecht in een fabriek of bij eenig werk. Afkomstig van het Portug. *mandar* = bevelen; samengetrokken uit *mandador.*

Mandoline, it. *mandolino* als verkleinwoord van *mandola*, snaarinstrument op eene luit gelijkend, kalabasvormig, dieper uitgebouwd dan de luit, maar veel kleiner; komt vooral in Italië voor, gelijk bij ons de guitaar.

Mandragore, lat. *mandragora*, gr. *mandragoras*, de alruinwortel, tooverwortel, de heksenwortel, een in tweeën gespleten wortel, die eenige overeenkomst met de menschengestalte heeft, en waaraan men toovekracht toekent. Zie *Alruinmannetjes* en *Galgenjong.*

Mantel, (afr.), *jas, mantel.*

Manes of **Mani,** lat. *Manichaeüs*, een Pers, sterrenkundige en schilder, geb. 214, † 274/8 n. C., stichter van een Oostersch godsdienststelsel, het *Manichaeïsme*, dat eene vermenging is van Parzisme en Christendom, met Gnostische bij-

voegselen. Omdat hij zich voor den in 't Evang. van Joh. beloofden *Parakleet* (z. a.) uitgaf, werden de Katharen (zie *Ketter*), die alleen het geestelijke, bovenaardsche, hemelsche voorstonden, door de rechtzinnigen *Manichaeërs* getiteld. De Manichaeërs hadden den mond vol van het streven naar „waarheid", en beloofden hunnen aanhangers hen zonder eenige afschrikkende autoriteit door de Rede tot God te leiden en van alle dwaling te bevrijden. Volgens hen werden de gewone Christenen slechts door bijgeloof in bedwang gehouden, en genoodzaakt om als waar aan te nemen dingen, waarvoor zij geen voldoenden grond hadden. Hun stelsel was voor de zedelijkheid niet zonder gevaar. De Manichaeën in N.-Afrika, waar zij zeer talrijk waren, zijn in de 5e en 6e eeuw door de Vandalen uitgeroeid.

Maneschijn, (a f r.), bv. *ik ga er jou rol' in die maneschijn,* ik moet verschrikkelijk om je lachen.

Manessisch handschrift (Het —, noemde Bodmer een op de groote bibliotheek te Parijs aanwezig handschrift van minneliederen uit de 14e eeuw, omdat zich daarin ook een gedicht bevindt van den Züricher dichter Johann Hadlaub, waarin hij den lof bezingt der beide *Manessen:* Rüdiger Manesse (a° 1280—1325), ridder en raadsheer te Zürich, en zijn evenzoo genoemden oudsten zoon, wegens hunne liefde tot de vaderlandsche poëzie, blijkbaar in het verzamelen van liedebocken. Het handschrift is in Zwitserland geschreven, en bevat meer dan 7000 coupletten van 140 dichters, benevens 137 afbeeldingen. Het handschrift is ook bekend onder den naam van „het Parijsche handschrift".

Man-fly, *manvlieg,* aerobaat, die tegen den zolder loopt.

Manger de la vache enragée, (f r.), fig. *kommer en gebrek lijden,* het zwaar te verantwoorden hebben. Het is verboden, het vleesch te eten van dieren, die door eenige besmettelijke ziekte zijn aangetast of door een dollen hond zijn gebeten. De *armen,* ontbloot van alles, houden zich niet aan deze bepalingen en om vleesch te eten, eten zij zelfs vleesch van een *dolle koe.* Uit dat gezegde ontstond sinds 1896 het woord *vachalcade,* als titel van een optocht van jeugdige kunstenaars te Parijs, die geacht moeten worden een harden strijd voor het bestaan te voeren.

Manger la grenouille, (f r.), in de dieventaal, zich van eene som gelds meester maken, die eene vereeniging toebehoort, en er mede wegloopen.

Manger le morceau, (f r.), in de volkstaal: verraden, uit de school klappen; in de dieventaal: bekennen, zijne medeplichtigen aanwijzen, een geheim ontsluieren.

Mangeurs de rentes, (f r.), letterlijk rente-eters, 3 April 1894 in de Belgische Kamer der Volksvertegenwoordiging door den heer Lambiotte, lid der uiterste linkerzijde, voor het eerst gebezigd voor renteniers of kapitalisten, in tegenstelling van *mangeurs de pain,* broodeters (proletariërs).

Mangga Mangifera Indica L. De om zijne lekkere vruchten bekende, tot de Nat. fam. der Anacardiaceae behoorende boom, die in vele verscheidenheden algemeen in N.-I. voorkomt.

Mango, soort *peer,* waarvan de smaak overeenkomt met onze bergamot of juttepeer, in de Congo (Afrika).

Manheimsch goud, *alliage,* bestaande uit 3 deelen koper en 1 deel zink.

Manhig, (mrv. *manhigim*), (n. h e b r.), *leider;* als titel: bestuurder, beheerder.

Mania Cesarea, letterl. *keizersmanie.* Als *Czaren-waanzin* toegepast op der Franschen uitbundige ingenomenheid met Rusland, welke haar toppunt bereikte, toen Czaar Nicolaas II 6—9 Oct. 1896 Frankrijk (Parijs) bezocht.

Mania marina, (l a t.), *zee-manie,* hartstocht om eene badplaats aan zee te bezoeken, of aan het zeestrand te vertoeven.

Mania scriptoria, (lat.), *schrijfmanie,* hartstocht om te schrijven.

Manibus pedibusque, (lat.), *met handen en voeten,* d. i. met inspanning van alle krachten. Terentius, *Andria,* I, 1, 134 (161). Ook *manibus pedibus* 4, 1, 52 (676).

Manibus Sacrum, (M. S.), zie *Diis manibus sacrum.*

Manichaeïsme, zie *Manes.*

Manièristen, *kunstschilders der 16e eeuw.* Ten tijde van het verval der schilderkunst onderscheidde zich onder hen de Italiaansche artist Luca Lambiasi, ook Luchetto da Genova geheeten, omdat hij (in 1527) te Maneglia in het gebied van Genua, geboren werd, † 1585 te Madrid. Men spreekt ook van *gemaniëreerd.* Van het Ital. *maniéra,* dus: schilders en schrijvers die in hun *manier* van werken niet van gemaaktheid zijn vrij te pleiten.

Manifestatie-eed, lat. *juramentum manifestationis,* de eed, waarbij men verklaart, dat bij inventarissen niets verduisterd of achtergehouden is.

Manile, (m. lat., r. k.), een waterkan voor de handwassching der priesters; van *manus,* hand; letterl. *handvat.* Ook *munile.*

Manille, tweede troef in 't *ombre* en *quadrille,* zie *Matador* en *Speelkaarten.*

Manifest, stuk strekkende tot bewijs van den inhoud van de lading van 't schip, en inhoudende het getal, de merken en de nommers der koopmanschappen, den naam der bevrachters, inladers en dergenen, aan wie de koopmanschappen zijn geconsigneerd.

Manipel, (r. k.), oorspronkelijk *handdoek,* dien de priester bij het altaar gebruikte om zich het gelaat af te wischen; van lat. *manipulum,* handdoek, van *manus* (hand). Ook *sudorium* (zweetdoek) geheeten; sedert de 11e eeuw alleen een sieraad, waarvan de kleur en de stof met die van het kasuifel en van de stool moesten overeenkomen. Voor 't oude doel wordt thans eenvoudig een witte zakdoek gebruikt.

Men verwarre dit niet met de *mappulae,* geen manipels maar *baldacchini* (Aanh.). — De *fano* (got. *fana,* lat. *pannus*), hgd. *Fahne,* is een andere naam voor *manipel* m. lat. *manipula,* o. hd. *hantvan* of *hantfan.*

Manipel, (w. a. p.), band aan de mouw van 't priestergewaad, manipula.

Manitor, *God,* in de taal der Roodhuiden van Canada.

Manjo-sju, (j. a. p.), beroemde verzameling van gedichten uit de 8e eeuw, in 30 deelen.

Mann muss hinaus in's feindliche Leben (Der —, *de man moet den levensstrijd tegemoet gaan,* Schiller, *Lied von der Glocke,* tegenstelling tusschen den arbeid van den man en dien van de vrouw. (Vgl. Ten Kate's: *Hem de wereld, haar het huis.*)

Manna, het gestolde vocht, de honigzoete hars van de Tarfastruik der Arabieren op het Sinaïetisch schiereiland, den ouden Israëlieten gedurende hun 40-jarig verblijf in de woestijn *in tijd van nood* en *in verbazende hoeveelheid,* gelijk het bijbelsch verhaal meldt, uit den hemel gevallen, als dauw. En hierin lag het wonderbare; niet in het produkt zelf, dat door de Israëlieten, met den oorsprong er van onbekend, — van hier hunne duiding in Exod. XVI : 15, 31: *man,* ontstaan uit hunne vraag, bij den aanblik er van, *mân hoe* = wat is dat? — als *hemelsch brood* of *koorn* (Ps. CV : 40, LXXVIII : 24) werd aangemerkt, en daarom ook door de latere Joden *engelenspijs* (Boek d. Wijsh. XVI : 20; vgl. de Septuagint Ps. LXXVIII : 25) geheeten. Nu, elk natuurprodukt is eigenlijk eene gave Gods; daarom, dewijl *man* (a r a b.) „geschenk" beteekent, duiden de Arabieren hun *manna* als *man* of *manno's samâi* (geschenk des hemels) aan. Uit de Tarfastruik, eene soort tamarisk, leekt de hars, tengevolge van den steek van zeker insekt (niet

ongelijk aan de wandluis), vooral in Juli en Augustus; 't is gele slijmsuiker. — Het *manna* der apothekers is een soort van dauw, dien men in Calabrië op zekere tijden des jaars op de bladeren der boomen aantreft; het verharde zoete sap van zekere struik, lat. *manna calabrina*.

Mannaggia la Rocca (Generaal —, bijnaam van een ouden voddenraper te Rome, die *Luigi Guidi* heet, en bij gelegenheid van het Carnaval op een ezel gezeten, door Romes straten trekt, met een blikken helm op het hoofd en een houten sabel aan de zij. Eene uitdaging, door dien generaal beantwoord, strekt tot spot van den uitdager. *Managgia*, (ital.) is eigenlijk een vloek, en beteekent *verwensching*.

Mannaia, dergelijk werktuig als de *guillotine* (z. a.), sedert de 13e eeuw in zwang, waarmee men in Italië de adellijken onthoofdde.

Mannaliter, (muz.), alleen voor *mannaal*, dus zonder pedaal.

Manneke, naam, dien men oudtijds veel aan kleine munten gaf, zoo in ons land als over de grenzen. Zoo had men in Holland en Braband *negenmannekes*, koperen stukjes van 9 myten, de voorloopers der duiten, verder in Groningen *magermannekes*, in Pruisen *Vetmannekes* en in het midden dezer eeuw aldaar nog de *Küsemännekes* of groschen.

Manneken-pis, de oudste burger van Brussel (dagteekenend van 1619); „Brunnenbild" gelijk de Duitschers zulk een beeld noemen, nl. een metalen beeldje, waardoor eene waterleiding loopt, die op een minder stichtelijk te noemen plaats een uitweg vindt. Het is een aardigheid uit den ouden tijd, zooals men die in Nürnberg, in Bern en vele andere plaatsen in grooten getale vindt.

Mannekens en wallekens (Kiezen tusschen —, mannekens = strijdbaar leger, wallekens = vestingbouw.

Mannema(a)t of **dachmaet lands,** *oude claktemaat*, weleer in Gelderland en Overijsel, bv. omstr. 1550 te Kampen. Zóóveel als den *man* op één *dag* kan afmaaien.

Mannen van naam, *personen van aanzien en verdienste*. Ontleend aan Genes. VI : 4, waar het gebezigd wordt van reuzen, van machtigen, voortgesproten uit de verbintenis van de dochteren der menschen met de zonen Gods (Engelen); zij heeten alzoo, als van ouds beroemd wegens hunne grootte en lichaamskracht.

Mannequin, (fr.), *ledepop*, bij schilders in gebruik. De Franschen hebben het woord van de Vlamingen overgenomen, nam. *manneken* of mannetje, menschje.

Mannequin, (fr.), bij de naaisters en *couturiers* van naam, te Parijs, een jong meisje, die de kleederen moet aantrekken, die men wil passen of den kalanten wenscht te toonen; hgd. *Probiermamsell*.

Mannetje in de maan; de vlekken, die men op de maan ziet. Voor sommigen een gelaat vormend, schijnen ze voor anderen een mannetje, dat een takkebos op den rug draagt. Volgens allerlei overleveringen, die onderling veel overeenkomst hebben, zou een zekere Ludegeer op Zondag hout gesprokkeld, en op de berisping van den priester geantwoord hebben: Voor mij is Zondag gelijk aan Maandag. Tot zijn straf moest hij een eeuwigen Maandag hebben, en werd daarom in de maan geplaatst.

Manulicher-geweer, klein-kaliber *repeteergeweer;* een geweer met krachtige uitwerking door het bestrijken van de kogelbaan en den aard van het projectiel, dat er uit geschoten wordt. Het is van 6.5 mM. kaliber. Aldus naar den uitvinder, civiel-ingenieur in Oostenrijk.

Manoekan, sambilang, voorwerpen, waarmeê op Java de jukken der vrachtkarren getooid worden, en die zeer sierlijk bewerkt zijn. Het juk zelf

heet bij de karrevoerders *Pasangan*, de stok, die recht op het midden van het juk staat *manoekan*, en de stukken hout aan weerszijden van den nek der *sappi's* of *sapies* (z. a.) *sambilan*. Deze manoekan en sambilang worden in allerlei grillige vormen uit hout gesneden en met bonte kleuren versierd. Ze zijn een merkwaardig voorbeeld van Javaansche kunstvlijt, en verdienen de aandacht vooral ter waardeering van den kunstzin der Javanen, die zelfs bij gewone dagelijksche voorwerpen wordt toegepast, zooals dit ook eenmaal met de Nederlandsche kunstvlijt het geval geweest is.

Manometer, toestel voor het meten der drukking of spankracht van saamgeperste luchtvormige stoffen (vooral stoom). Van gr. *manos* = dun, spaarzaam, *ijl, doorluchtig*, en *metron* = maat (als werktuig).

Manque en passe, *beneden en boven de helft*. Hiernaar speelt men op de *roulette* te Monte-Carlo.

Mansard-dak, (naar den uitvinder, de Fransche architect Mansard (1578—1666)), dak waarvan de bovenhelft minder helling heeft dan de benedenhelft, zoodat beide helften met elkander een stomp n hoek maken. In de onderste helft vaak dakvensters, die zolderkamertjes verlichten, welke hiernaar weder *Mansardes* heeten.

Manschap, onder het leenstelsel, de betrekking tusschen leenheer en leenmannen); *manschap doen* = de verschuldigde trouw en gehoorzaamheid van leenman aan den leenheer bewijzen. Men sprak ook wel van „manschap *of* leen" (a° 1561), waarin *leen* = leengoed is; dus dan *manschap* hier z. v. a. het pand, waardoor de verplichting tot het doen van manschap ontstaat; alzoo = *manstad* (z. a.). Zie *Ledige hand*.

Manschetten haben, (h g d.), zegt men schertsenderwijs voor beangst zijn. Van den oorsprong worden verschillende verklaringen gegeven. De meest waarschijnlijke is echter, dat, wanneer iemand siddert, ook zijne manchetten beven, vooral, zooals men die eertijds droeg; men zeide dan ook weleer: *ihm wackeln die Manschetten* = zijne manchetten schudden, van iemand, die van angst beefde. Bovendien wordt daardoor tevens het woord *Manschettenfieber* (h g d.), voor beangst zijn, verklaard.

Manschettenfieber, (h g d.), zie *Manschetten haben*.

Manseran nanggi, *Heer des Hemels*, benaming van het Hoogere Wezen bij de Papoea's. Het geloof aan dit Wezen verdwijnt echter geheel bij de toepassing van hun godsdienst op de zaken van het dagelijksch leven. Daarin zijn 't alleen de geesten der afgestorvenen, waarmee men rekening houdt, en die hun gemoedsleven bijna geheel in beslag nemen. Zie *Korwar* (A a u h.), *Nieu*.

Mansfelders, lieden uit het volk, die onstuimig over een morsigen weg luidruchtig voortloopen. Ook van *vrouwen* gezegd, en dan nog, „met opgeschorte bovenkleeren" er bij. Zoo woest als een soldaat uit de Mansfeltsche troepen, die in den 80-jarigen oorlog onder den onbesuisden Graaf v. Mansfelt dienden. Bedoeld is Ernst graaf v. M., die eerst Spanjes Koning diende, maar in 1610 tot de Protestantsche Kerk overging, en een der gevaarlijkste vijanden werd van het Huis van Oostenrijk. In 1618 streed hij voor den Winterkoning (z. a.).

Manstad, onder het leenstelsel, de *stede* of plaats van een leenman of man van leen. Men hield eene hoeve of boerderij *in manstad*, bijv. van een klooster, alzóo dat men er *manschap* (z. a.) van doen moest aan dat convent. Aldus a° 1354. Het Schultenhuis te Albergen (o. Ootmarsum), tot daartoe in *manstad* leenroerig aan de heerschap van Borkulo in den hof te Tubbergen, werd in 1395 door den leenheer verheven tot een *edel vrij eigen* goed. Soms ziet men *manstad* wel door *manschap* (z. a.) vervangen.

Mansus, (m. lat.), een blok land van 18 morgen of 144 rijnl. roeden met

eene woonplaats daarop. Vandaar *hoeve* (van lat. *manere* = blijven). Volgens Meijer's *Woordenschat*. In 1247 is sprake van 16 Hollandsche journalen (o. Fr. = bunders), d. i. zóóveel land als een paar ossen daags beploegen kan. Gewoonlijk zegt men, dat *mansus* of eene hoeve lands 9600 vierkante roeden of 16 morgen besloeg (Prof. Bondam).

Manteaux (Blancs —, *witmantels,* zie bij *Leviter armaiken.*

Mantega, (mal.), *boter.* Oorspronkelijk portugeesch.

Mantel, behoorde — evenals de korte broek, de preekrok (in den vorm van een hofrok), lage schoenen met gespen en de steek of driekante hoed, tot het vroeger kostumm der predikanten en der aansprekers, en bestond uit een lange smalle strook dubbel gevouwen op zwart laken vastgemaaide zwarte zijde, boven aan den rok vastgehaakt en over den rug hangend. Versmald overblijfsel van den *mantel,* waarin, naar het voormalig streng kerkgebruik, predikant en voorlezer moesten optreden en dienst doen. Uit de stof, de breedte en de manier van dragen van den mantel meende men voorheen het een en ander te kunnen opmaken omtrent de richting en de meerdere of mindere gestrengheid van den leeraar. En zoo had men Coccejaansche en halve Coccejaansche, Voetiaansche, Lampiaansche, Groenewegiaansche mantels, mantels van de Utrechtsche en de Leidsche studie; ja Libertijnsche en Bibliaansche mantels.

Mantel, (wap.), van purper met hermelijn gevoerd als een tentvoorhangsel opgeslagen, achter 't schild geplaatst. Eerst alleen door keizers en koningen, later ook door prinsen en hertogen gevoerd; verder zeldzaam.

Mantel (Deensche —, in de Middeleeuwen een soort van *folterwerktuig* (z. a.)

Mantel van Dejanira, de mantel, dien Dejanira aan Hercules omhing, wetend, dat deze besmet was met het bloed van den Centaurus Nessus, die met *vergiftigde* pijlen gedood was, zoodat dit kleed zich aan Hercules hechtte en hem onder onbeschrijfelijk lijden deed sterven. Vandaar ook *Nessuskleed.*

Mantel naar den wind keeren (Den —, d. i. *de huik naar den wind hangen;* zich aansluiten bij hen, van wie men het meeste voordeel verwacht; ontleend aan Gottfried von Strassburg (omstreeks 1215), *Tristan und Isolt* (262, 32 f. Massmann, Leipz. 1843), in den vorm *man sol den mantel keren, als im die winde sint gewant.* Ook wel voor *veranderen met en naar de omstaandigheden.* Nog bij anderen, zooals Freidank, Heinrich von Wittenweiler e. a. is die zegswijs, min of meer gewijzigd, te vinden. De voor ons Nederlanders meest belangwekkende is echter die van Tunnicius, daar zij het Nederduitsche woord *huik* bevat, dat ook in een andere Ned. lezing, als de door ons aangehaalde voorkomt. Zij luidt toch: *Men mot de hoiken na dem winde hangen.*

Mantel (De — zijns meesters is op hem gevallen, d. i. „hij wandelt in het voetspoor zijns meesters, is diens opvolger en navolger"; ontleend aan het bijbelsche verhaal, waarin Elia zijn profetenmantel op Eliza werpt, ten teeken, dat hij dezen tot zijn dienaar en medewerker verkiest (I Kon. XIX: 19, II Kon. II: 9—13).

Mantel der liefde (Iets met den — bedekken, oorspr. Spreuken van Salomo X: 12: „de liefde dekt alle overtredingen toe". Vgl. 1 Petrus IV: 8 en 1 Cor. XIII: 7. In Gen. IX: 24, is sprake van Sem en Japhet, die hun vader Noach met een kleed bedekten, toen deze onwelvoegelijk op den grond lag, door wijn bevangen. Men denke ook aan de volgende woorden, die aan Keizer Konstantijn worden toegeschreven: „hij zou, wanneer hij een priester of monnik zag zondigen, zijn mantel uittrekken en hem daarmede zoo bedekken, dat niemand hem kon zien *(chlamydem meam exuerem et cooperirem eum, ne ab aliquo videretur).*

Mantel (Men behoeft hem den — niet te scheuren, van een tafel-

schuimer, dien men, als hij vertrekken wil, niet sterk behoeft te dringen, om aan tafel te blijven zitten. Ontleend aan 1 Sam. XV : 27, waar verhaald wordt, dat Saul den profeet Samuel, als deze, vertoornd over zijne ongehoorzaamheid, zich omkeerde om weg te gaan, nog wilde terughouden, en hem bij een slip van zijn mantel greep, met het gevolg, dat deze scheurde.

Mantelé, (fr. wap.), 1) schild met in de bovenhelft twee figuren als naar weer-zijden opgeslagen gordijnen, v. a. kleur of metaal, reikende tot de halve hoogte, zoodat er aan weerskanten een mantel over heen schijnt te hangen; 2) de leeuw, wanneer hij een soort van schoudermanteltje draagt, wel te onderscheiden van den baresteel, zooals die bv. in 't wapen van Brederode staat. In Ned. wapens komen beiden zelden of nooit voor.

Mantelkinderen. Ter gelegenheid van het aangaan van een huwelijk tusschen hen, die buiten hetzelve kinderen verwekt hadden, had de wettiging dier kinderen *symbolisch* plaats, zoodanig, dat, terwijl de huwelijksplegtigheid geschiedde, de buiten echt geboren kinderen onder den rok, de falie of den mantel der moeder en ook van den vader verborgen bleven, en daaruit na de voltrekking des huwelijks te voorschijn werden gebragt. Voorzeker moest door deze zinnebeeldige plegtigheid de schijn vertoond worden, alsof de kinderen toen onder, na en uit een wettig huwelijk hunner ouders geboren waren; de huik of mantel, onder welke zij geplaatst werden, zal daarenboven hebben kunnen aanduiden het vereenigd voornemen van den vader en de moeder, om de kinderen voortaan als echte kinderen gemeenschappelijk te beschermen en te verzorgen. Volgens Van de Spiegel in de aangehaalde verhandeling, bl. 120, zouden deze kinderen daarom *Martelkinderen* genoemd zijn; maar ik geef in bedenking, of de benaming van *mantelkinderen* hier niet natuurlijker en gepaster zoude zijn? In Vlaanderen toch, zoowel als in Frankrijk, werden de bastaarden, bij zoodanige symbolische wettiging, onder den mantel van den vader zoowel als van de moeder geplaatst . . . . Nog in de vorige eeuw was deze gewoonte niet geheel in ons Vaderland afgeschaft, en ik herinner mij, nog kind zijnde, die eenmaal in Zuid-Holland te hebben bijgewoond. De spreekwoorden: *hij is onder de huik gewettigd; onder de huik getrouwd*, zijn wij daaraan verschuldigd. Met betrekking tot de kinderen gaven wij te kennen, dat zij buiten echt geboren, maar door de voltrekking van het huwelijk hunner ouders *per petitionem juris*, voorondersteld werden, op den dag hunner geboorte wettig te zijn geweest". enz. Mr. M. C. van Hall, *Bijdragen voor Regtsgeleerdheid en Wetgeving* (1835), IX, 150.

Mantella, (it.), (witte) *sluier*, die over de schouders valt. Dracht van hofdames, die daarbij gedecolleteerd zijn.

Mantelpijpje, het laatste pijpje, dat men in gezelschap rookt; wanneer de *mantels* reeds voor den dag gehaald worden.

Mantenatoren, *verdedigers*, bij tornooigevechten. Zij worden opgeroepen, nadat men tegenstanders (avonturiers) tot een tornooi heeft uitgedaagd.

Mantera of **méntera,** (mal.), *toovers preuk, toovers formulier.*

Manteri, (mal.), *raadsheer, minister;* ook titel voor bepaalde inlandsche ambtenaren van minderen rang, b.v. mantri kopi, mantri oeloe (d. i. bij de waterleidingen), mantri blandong (bij de houtaankap), mantri tjatjar, z. b. enz.

Mantelet, (fr. wap.), zie *Helmkleeden.*

Mantiek, *waarzeggerskunst.* gr. *mantikè,* van *mantenomai* = een orakel geven en ondervragen.

Mantille, (fr.), *damesmanteltje* zonder kap. lat. *mantellum* (mantelum).

Mantri-tjatjar, *vaccinateur*, uit *mantri* (jav. en mal.), uit het sanskr. *mantri,* Minister of raadsman van een Vorst, staatsbeambte, en *tjatjar* =

pokken. In N.-Indië wordt onder *Mantri* een beambte van ondergeschikten rang verstaan en komt 't woord in verschillende samenstellingen voor, als: *mantri kòpi*, beambte bij de koffiecultuur; *mantri blandong*, (spec. op Java), beambte bij de houtaankap; *mantri oeloe*, (java), mantri bij de waterleidingen; *mantri djalan*, Inl. opzichter bij de wegen; *mantri kebocpaten*, (java), mantri toegevoegd aan den Regent. De inlandsche beambten belast met de vaccinatie en revaccinatie heeten door geheel Ned.-Indië *mantri tjatjar*.

Mantries, mantri politie, titel van door den directeur van financiën tijdelijk nieuw (Juli 1895) ingestelde inlandsche ambtenaren tot het tegengaan van den sluikhandel in opium, ter beschikking van het hoofd van het gewest Kediri. Ze behooren ook tot het gevolg van een inlandschen prins of kroonprins (bijv. dien van Koetei).

Mantuaan (De —, ook: *de Mantuaansche Zwaan*, de Mantuaansche herder geheeten, voor Virgilius, van Mantua geboortig; behalve zijn bekend heldendicht schreef hij ook pastoralen of herderdichten.

Manu armata, (lat.), *gewapenderhand.*

Manu propria, (m. p.), (lat.), *met eigen hand, eigenhandig* (geschreven). Ook **manu mea propria** (m. m. p.), *met mijn eigen hand.*

Manu sinistra, (M. S.), (lat.), *met de linkerhand te spelen*: in muziekwerken.

Manufactuur, (hand.), in eigenlijken zin, wat door de hand bewerkt wordt, doch gewoonlijk gebruikt voor velerlei soorten van geweven en gesponnen fabrikaten, van lat. *manu factura.*

Manum de tabula, (lat.), Cicero, *Epistolae ad familiares* 7, 25, 1. (Vgl. Plinius de Oudere, *Historia naturalis* 35, 10 (30) 80. Dixit enim (scil. Apelles) omnia sibi cum illo (sc. Photogene) paria esse aut illi meliora, sed uno se praestare, quod manum de tabula sciret tollere, memorabili praecepto nocere saepe nimiam diligentiam. *De hand van het schilderij af*, d. w. z. niet langer er aan gewerkt, het is nu genoeg!

Manumissio, (lat.), *vrijlating van slaven.*

Manus Domini, (lat.), *de hand des Heeren; dat is manus Domini* = hierin kan men Gods vinger zien.

Manus manum lavat, (lat.), naar Epicharmus Petronius, *Satirae*, c. 45, Seneca, *Apocolocyntosis* (s. ludus de morte Caesaris) 9. De eene hand wascht de andere. — Als de eene hand de andere wascht, worden ze beide schoon.

Manus of **manusje van alles,** *factotum, omnis-homo*, de man, die alles doet. Woordspeling tusschen *manus* (lat.) = hand en *Manus* = Hermanus. Vgl. fr. *Homme à tout faire*, en eng. *Jack of all trades;* winkel waar men allerlei huishoudartikelen kan koopen.

Manuscript, (hand.), *handschrift.*

Maoewensraad, raad, welken de priesters vormen bij het Kahihanverbond (z. a.), en die wordt voorgezeten door den *maoewen-besaar* = den opperpriester, in het Kahihanhuis, diep in het bosch gebouwd, om het aan de blikken van het Europeesch bestuur en van vreemdelingen te onttrekken.

Maori (De —, de oorspronkelijke bewoners van Nieuw-Zeeland. In hun taal beteekent het: *inboorlingen.*

Map, (eng.), van 't pun. woord „mappa" = *seinkaart*, en ook = *doek*, omdat kaarten oudtijds op linnen werden geteekend, bij gebrek aan papier of perkament. Hier te lande een omslag of portefeuille.

Maple sugar, (am.), *ahornsuiker*, suiker, gekristalleerd van het sap van den suiker-ahornboom (maple-tree), die als eene groote lekkernij wordt beschouwd.

Mappalah, *(mappoloh)*, (n. h e b r.), *nederlaag, val.* H e b r. = ruïne, puinhoop.

Mappe, (j o o d s c h - d u i t s c h), (van het nieuw-Hebr. *mappah* = laken, doek, of van 't Latijn: *mappa*), doek of windsel, waarmee de wetsrol omkleed wordt.

Mappil, (n. h e b r.), ontijdig barende: *mappil zijn,* (j o o d s c h - d u i t s c h), ontijdig bevallen.

Maquetten, voorstellingen in 't klein van gebouwen of tooneeldecoraties van hout of papier met waterverf, opgesteld als voor de werkelijkheid en verlucht in verschillende kleuren; ook modellen van gedenkteekenen, die men dikwerf op de voor deze bestemde plaats aanbrengt, om hunne uitwerking te beoordeelen.

Mar, (a f r.), *maar* of *nog al.* Dit mag reg wees, mar is seker onbillik. *Nog al:* nou 'n Franschman sijn bloed is mar warm.

Mara, s k r. *mara*, hindernis, m a l. hetzelfde, gewoonlijk verbonden met *behaja,* s k r. *bhaja*, gevaar, nood.

Maraan, scheldnaam, dien onze voorouders gedurende de troebelen aan de Spanjaarden gaven; zooveel als *bastaard van Mooren.*

Maraboet, van het Arabische woord *marboeth, morabeth* of *moravot*, is de naam van een Mohammedaansche secte, die in het N.Westen van Afrika ontstond, en daar de dynastie der *Morabieten* of *Almoravieten* stichtte. Later bleef de naam *Maraboet* onder de Berbers bestaan om priesterlijke personen aan te duiden, die dienst deden bij de moskeeën en begraafplaatsen. Zij staan bij het volk zeer in aanzien, en aan hen worden zelfs de gaven der profetie en der wonderen toegekend.

Marabou-veêren, zeer gezien als hoed-tooisel bij dames; de veêren van de marabou, een Afrikaanschen ooievaar; de naam beteekent: *Gode gewijd;* want deze ooievaar was een heilige vogel.

Marabout, (a l g.-f r.), verkeerdelijk voor *kobba,* de kapel, waar een heilige priester *(maraboet)* begraven ligt.

Maranatha, (s y r.-c h a l d.), d. i. *Maran atha = onze Heer komt.* Plechtige en nadrukkelijke herinnering, dat de Heer eenmaal zal wederkomen ten gerichte, Paulus bedient er zich van 1 Kor. XVI : 22.

Marane, (b a r g.), *horloge.*

Maraschino of **Marasquino,** fijne likeur, bereid hoofdzakelijk uit zure kersen *(marasca).* De vermaardste is afkomstig uit Zara in Dalmatië, en draagt den naam van *Maraschino di Zara.*

Maravedi, Spaansche koperen munt, bestaande sinds 1497, het 272ste deel van den piaster, dus bijna 1 cent; sedert 1867 vervangen door stukken van $2\frac{1}{2}$ centimos.

Marboet, (a r a b.), een soort van geestelijken.

Marcassin, (f r. w a p.), jonge ever zonder slagtanden en met hangenden staart.

Marcato, gebrocheerde jacquardstof met zijde. I t a l. *marcato* = gemerkt. Zie *Jacquard.*

Marché, (f r. w a p.), *gehoed.*

Marché du 9 Thermidor, naam der markt, ingesteld ter plaatse, waar het Jacobijnenklooster in de Rue Saint-Honoré gestaan had. Dit werd al spoedig gesloopt, nadat de Nationale Conventie besloten had de vergaderzaal der Jacobijnen (z. a.) te sluiten. De 9 Thermidor (z. a.) was het tijdstip van den val van Robespierre.

Mar-chef, (f r.), met deze verkorting van *maréchal-des-logis chef* pleegt men bij het Fransche paardevolk, zelfs in dienstzaken, den opperwachtmeester aan te duiden.

Marc (f r. w a p.), zie *Mark.*

Marchand d'injustice, (f r.), in de taal der anarchisten een *rechterlijk ambtenaar.*

Marchand d'orémus, (fr.), in de volkstaal en spottenderwijs, een R.-K. priester.

Marchand of **marchande de soupe,** (fr.), koopman of koopvrouw in soep. In België en Frankrijk, in de gemeenzame taal, een *kostschoolhouder* of *houderes*, die er zich veeleer op toelegt, geld te verdienen, dan de leerlingen verstandelijk te ontwikkelen.

Marchande de sourires, (fr.), synoniem van *lorette, cocotte, horizontale* enz. Naar het drama van dien naam, dat Mev. Judith Gautier uit een Japansch stuk trok, dat op diens beurt aan het Chineesche repertoire was ontleend, en in April 1888 in den Odéonschouwburg, te Parijs, voor het eerst werd opgevoerd.

Märchen (Ein — aus alten Zeiten, Das kommt mir nicht aus dem Sinn, (hgd.), *een oud sprookje kan ik niet uit mijne herinnering bannen.* Die woorden, aan Heine's *Lorelei* ontleend, volgen op: *Ich weiss nicht,* u. s. w. (z. a.).

Marcia, (it., muz.), *marsch,* vandaar *marciale,* als marsch (bv. te spelen); niet te verwarren met *marziale* (z. a.).

Marcionieten, geheeten naar *Marcion,* die, door zijn vader, den bisschop van Sinope (in Pontus), geëxcommuniceerd, zich in 140/50 naar Rome begaf, waar hij zich aan den Syrischen gnosticker Cerdon aansloot en tegen de Joodsch-zinnelijke opvatting van het Christendom zich kantte. Volgens hen bestaat het Evangelie van Christus in vrije liefde tot het goede, en stond tegenover den hoogsten goeden God, den rechtvaardigen wereldschepper, de Demiurg (z. a.), die uit de materie (hyle, gr. hulè = stof) de wereld schiep. Tot de 6e eeuw eene kerkelijk geregelde partij, losten zij zich daarna op in de Manicheeën (z. a.).

Marco, (hand.), zie *Al marco.*

Marct der Ontsettinghe, Octoberkermis te Leiden ingesteld in 1578, ter gedachtenis aan Leiden's verlossing van 1574.

Mardi-gras, (fr.), *vette Dinsdag,* de laatste der *trois jours gras* = de drie vastenavonddagen of *Carême-prenant* (de drie slempdagen). Op dien dag wordt de paaschos in Parijs rondgeleid.

Mardijkers, van *mardeka* (mal.). *Mardikô* (jav.), *vrij,* een vrij man, niet tot heerendiensten verplicht. Klasse van inlanders in de Compagniestijd, hoofdzakelijk uit vreemdelingen bestaande en voornaamlijk aangetroffen te Batavia en op Timor. Zij deden ook schuttersdiensten. Zie *Moradors.*

Mardiste, (fr.), iemand, die de klassieke voorstellingen, die 's Dinsdags (*mardi*) in het Théâtre français, te Parijs, worden gegeven, regelmatig pleegt bij te wonen.

Mare Vermejo, Spaansche of inlandsche naam der *Purperzee* (als vertaling daarvan), of de golf van Californië, aan de westkust van Oud-Mexico. Zie *Cortezzee* (Aanh.).

Marenge, (hand.), het *contract,* dat de eigenaar of bevrachter van een schip met het scheepsvolk sluit; het loon der matrozen. Fr. *maréage* = matrozenhuur.

Maréchale, (fr.), *gemalin van een maarschalk.* Onder dien titel nam Mevr. Booth-Clibborn, de tegenwoordige (Nov. 1896) leidsvrouw van het Leger des Heils in Nederland, gedurende 15 jaar een ijverig aandeel aan het werk van dat Leger in Frankrijk. Zij neemt het reddingswerk in Nederland onder hare persoonlijke zorg.

Maremme, (enkelv. *maremma,* d. i. zeestreek; o. fr. *marenne,* van lat. *maritima,* scil. *loca* = zeestreken), onderscheiden ongezonde, moerassige oorden in Italië, inz. de landstreek aan de zeekust van de uitwatering der Cecina tot aan Orbitello. In Spanje, aan den Guiadalquivir *marismas.*

Marforio, beeld te Rome, op welks voetstuk men geestige zetten, vaak de

politiek betreffend, schreef, die dan op gelijke wijze door een ander beeld, Pasquino, beantwoord werden. Van dezen Pasquino is „paskwil" afkomstig.

Margaretha, de naam beteekent *parel*, vandaar zoo menige woordspeling op dien naam bij dichters.

Margarine, kunstboter, aldus genoemd naar de vet-stof, die er het voornaamste bestanddeel van uitmaakt.

Marge, (am., hand.), gelden, gedeponeerd in een bucket-shop (z. a., Aanh.).

Marge of **margo,** (hand.), de open gelaten rand in vrachtbrieven enz. waarop men de merken en nommers der goederen aanteekent, *ad marginem* (op den rand).

Marge, wit gebleven rand van boeken, drukwerken en officieele stukken.

Marge, (hand.), de speling tusschen koersen op verschillende handelsplaatsen, tusschen den prijs, dien men voor iets besteedt en dien, welken men er van hoopt te maken, enz.

Marginaal, zie *In margine*. In oudere stukken leest men van „marginale resoluties". Fr. *note marginale* = kantteekening.

Marginalïën, *kantteekeningen*.

Margriet (Sinte —, als het op Sinte-Margriet — 20 Juli — regent, zegt het volksgeloof, dan regent het zes weken achtereen. En ook:

Als 't niet regent op Sinte Margriet,
Regent het in zes weken niet.

In 't Fransch:

Quand il pleut le jour de St. Médard,
Il pleut quarante jours plus tard.

Zijn dag is 8 Juni. Hij heet ook *le grand pissenr*.

Margnérite des Margnérites, *(de parel der paarlen)*. Zoo noemde Frans I zijn zuster Margnérite de Valois, de auteur van den *Heptameron*, en de moeder van Henri IV, door haar tweede huwelijk met Henri d'Albret, Koning van Navarre.

Maria Boodschap, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Geboorte, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Hemelvaart, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Lichtmis, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Ontvangenis, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Presentatie, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Maria Theresia-daalder, sedert 1870 het betaalmiddel voor N.-Afrika. Draagt hij dit jaartal, dan geeft men er de volle waarde voor, en dan wordt hij ook aangenomen in Zanzibar, aan de Westkust en in het grootste gedeelte van Soedan. Hij geldt pl. m. *f* 2.50. In Oostenrijk worden nog altijd Maria-Theresia-daalders met het jaartal 1870 aangemunt.

Maria Visitatie, (r. k.), zie *Kerkdagen*.

Mariabron, te Jeruzalem, de eenige werkelijke bron, die men er nog vindt; tegenover Siloam (Siloah), bewesten het dal van Josaphat, waarin het Hinnomdal uitloopt. Ze heeft eb en vloed. Maria zal er, volgens de legende, water uit geput hebben, om de windselen van het Jezus-kindeke te wasschen. Denkelijk door Nehemia (II : 14) als *Koningsvijver*, en door Flavius Josephus als *Salomo's vijver* aangeduid.

Maria-teekens, *letie* (z. a.), *roos* (z. a.), *ster* (zie *Maris stella*) en *Halve maan* (vgl. Openb. XII : 1).

Mariage de raison, (fr.), *verstandshuwelijk*, echtverbintenis, waarbij men redeneert, uit stoffelijk belang en inzicht gesloten.

Marialatrie, *Mariaverecring*, juister *Maria-aanbidding*. De dienst van God heet in de kerkelijke taal: *latria*; de dienst van Maria: *hyperdulia*; de dienst der andere Heiligen: *dulia*. De vijanden der Kerk willen met *Marialatrie* dus uitdrukken, dat aan Maria goddelijke eer bewezen wordt. Dat is echter een grove en ongerijmde lastering.

Marianen, zie *Duitsche Orde.*

Marianne, (fr.), nadat de Constituante, in 1849, de clubs had verboden, ontstonden in Frankrijk een aantal geheime genootschappen, die elk een wachtwoord hadden, door middel waarvan de leden elkander konden herkennen. Sommigen hunner bezigden bovendien enkele uitdrukkingen, die hun gemeen waren. Daaronder behoorde het woord *Marianne*, waarmede men democratische en sociale republiek schijnt te hebben bedoeld. Sedert den val van het tweede Keizerrijk wordt de naam meer bijzonder, en wel spottenderwijs, door Bonapartisten, legitimisten en Orleanisten, ter aanduiding van den tegenwoordigen regeeringsvorm gebezigd.

Marianne, *de Fransche republiek.*

Marianne (De huishouding van — besturen, aan het roer van Staat zitten. Van een geheim genootschap, waarvan de geheimzinnige aanvoerder door dezen vrouwennaam werd aangeduid; slechts zeer enkele leden wisten vanwaar de bevelen en het geld kwamen. In *Lothair* van Disraeli besproken. Vandaar ook:

Marianne (De roode — omhelzen, zich bij het geheime genootschap aansluiten.

Mariëngroschen, groschen met het beeld der H. Maagd, in Hanover, Brunswijk en aangrenzende landen geslagen, 5 à 6 Ned. centen waard en thans niet meer gangbaar. Een *Mariëngulden* deed 20 Mariëngroschen.

Mariënstift, Protestantsch Kinderziekenhuis te Jeruzalem, 6 Juni 1872 geopend door den arts Dr. M. Sandreschy als Directeur. Vernoemd naar H. K. H. Maria Groothertogin van Mecklenburg-Schwerin, die steeds de huishuur betaalt en eene jaarlijksche bijdrage van 900 Mark verleent.

Marier Justine, (fr.), een tooneelstuk door eene plotselinge ontknooping ten einde brengen. Dit gezegde ontstond onder het eerste Keizerrijk bij de eerste voorstelling van het stuk *Thibaut et Justine*, in den schouwburg des Variétés, te Parijs. Het stuk begon het publiek wat lang te duren; de directeur Brunet en de regisseur Auguste, rumoer vreezende, riepen den acteur Bosquier-Gavaudan, die zich op het tooneel bevond, als om strijd toe: „trouw Justine, trouw toch Justine". En Bosquier zeide op plechtigen toon: „Met het oog op zooveel liefde, laat ons Justine trouwen", *(en présence d'un tel amour, marions Justine).* En het stuk werd met die geïmproviseerde ontknooping 200 maal gegeven.

Marijke-men, Friesche naam voor *Maria Louisa,* de moeder van prins Willem IV (Karel Hendrik Friso), aanvankelijk stadhouder van Friesland en Groningen, later van al de Vereen. Provinciën, † 1751.

Marina (Doña —, benaming door Cortez (zie bij *Quetzalcoatl*) gegeven aan Walintzin, eene Indiaansche vrouw, zijne onafscheidlijke gezellin, die hem als tolk in het bloedig treurspel — den dood van Montezuma — ter zijde stond, en aan wie hij, meer dan aan iemand anders van zijne bende, zijn succes in Mexico had te danken.

Marine-officier, (eng.), zee-officier; aan boord fig. *een ledige flesch,* die in 't water geworpen wordt.

Marlin, (fr. w a p.) met een visschenstaart of onderlijf als een visch, zooals zeeleeuw, zeepaard enz.

Marionetten, spotnaam door het volk gegeven aan de vereerders van het hart van *Maria;* welke vereeniging in 1765 door den Paus toegestaan en hier en daar ingevoerd werd.

Marionetten, *draadpoppen.* Fig. menschen, die zich blindlings door anderen laten leiden.

Maris stella, (lat.), *ster der zee,* titel der H. Maagd Maria, o.a. in den lofzang *Ave, maris stilla.* Bepaald als schutsvrouw der zeelieden.

Maritagium, *de bruideĳns,* bruidlossing, betgeen voor eene lijfeigene bij haar trouwen aan haren heer moest betaald worden.

Marivaudage, (fr.), *geaffecteerde stijl*, als die van Marivaux (1688—1763), een schrijver, die bij al zijn genialiteit en hooge kunst, een hoogst ongenietelijken proza-stijl had, langdradig, volafwijkingen, omwegen en gezochtheid, met uitgekozen mooie woordjes en platte uitdrukkingen, nietigheden uitvoerig beschrijvend; van wien Voltaire getuigde, dat hij zijn leven doorbracht met vliegenceieren in spinragschalen te wegen.

Mark, (wap.), een onderwetsch *stel gewichten*, in elkander sluitend als koperen emmertjes; het geheel vertoont den vorm van een hoededoos.

Mark of **Reichsmark,** eenheid van het Noorddnitsche muntstelsel, ingevoerd 1870; waarde *f* 0.60 en verdeeld in 100 pfennige.

—, vroeger Hamburgsche zilveren munt van 16 schillingen ter waarde van ongeveer f 0,72 Ned.

—, eertijds Lubeeksche zilveren munt, ter waarde als boven.

—, Deensche zilveren munt van vóór 1814, ruim *f* 0.21 Ned. waard.

Mark (Keulsch —, Keulsch gewicht, gelijk aan 233,75 grammen, vooral in gebruik bij den handel in edele metalen, niet alleen in Keulen, maar in het grootste gedeelte van Duitschland.

Mark (Kopenhagensch —, goud- en zilver gewicht, gelijk aan 235,741 grammen.

Mark (Troolsch —, goud- en zilver gewicht, gelijk aan 245,868 grammen.

Mark Banco, de onveranderlijke waarde van een zeker gewicht aan zilver, waartoe aan de oude bank van Hamburg alle bedragen aan geld herleid werden; al de Hanse-steden volgden die waarde-bepaling, daar zij aan geen koers onderhevig was.

Marken, ook wel *honschappen* of *honderdschappen*. Honderd vrije hoeven vormden bij de oude bewoners van ons land eene mark, later met een *markerichter* aan 't hoofd.

Marketentster, niet van *markt* en *tent* afgeleid; maar door middel van 't achterv. *ster* af te leiden van o.fr. *mercadant*, of *marchedant*, een vroegeren vorm van *marchand*, it. *mercatante* = koopman. Eene *marketentster* is dus eigenlijk eene *kooprouw*; meer bijzonder eene, die bij het leger drank en soms levensmiddelen verkoopt; ned. *zoetelaarster*. It. *mercantare* en *mercatantare* = koophandel drijven.

Markgraaf, titel van den regeerder van een mark, die van den Keizer het bevel over de troepen had gekregen en in de grensprovinciën in rechten uitspraak moest doen. Van *mark* maakte men ook *markies* (de oude spelling was *marchis*).

Markies, zie *Markgraaf*.

Markus (Daarvan spreekt — niet, *dat is niet zoo heel zeker* of *bijzonder geloofwaardig*. Markus wordt door Papias († 163), evenals Lukas (z. a.), als een voorbeeld van nauwkeurigheid geroemd. Als *tolk* van Petrus wordt hij gezegd te *spreken*, terwijl een gelijkbeduidend spreekwoord *daar schrijft Lucas niet van*, van diens *schrijven* (vgl. Luk. I : 3) gewaagt.

Marlbrough s'en va-t-en guerre, Marlborough *Malbroek*, (die) *gaat ten oorlog* enz. z. a., beroemd Fransch soldatenlied op den dood van Marlborough, in den slag van Malplaquet (1709).

Marle, (fr. wap.), *mannetjes-vogel*.

Marmer-kronlek, zie *Arundeliana (Marmora)*.

Marmite, (fr., wap.), *kookpot*, afgebeeld met 3 voeten en 2 ooren.

Marmot, (hand.), de *tasch* of het *kistje*, waarin een reiziger of commissionair de monsters zijner artikelen draagt.

Marmot (Croquer le —, (fr.), in de gemeenzame taal *wachten*. De uitdrukking is ontleend aan een deurklopper van bijzonderen vorm, eertijds in Frankrijk in gebruik, dien men over een deurknop streek, wegens diens gedaante *marmotte* genaamd, en waardoor zeker krakend geluid werd voortgebracht. Het maken van dat geluid *(croquer)* zou later in *croquer* zijn ontaard.

Marmouset, (fr.), *centje*, verkleinwoord van *marmot*, „mormel" of „wurm" (= aapje, klein jongetje); scheldnaam der raadslieden van Karel VI, koning van Frankrijk, hun gegeven door de ooms des Konings, de hertogen van Bourgogne en van Berry. Deze raadsheeren, die getracht hadden, de wanorde, tijdens de minderjarigheid des Konings ontstaan, op te heffen en de orde te herstellen, hadden zich den haat op den hals gehaald der Prinsen van den bloede, die hen in de gevangenis deden werpen. — Onder Lodewijk XV werden twee jonge hovelingen, de hertogen van Lièvres en van Epernon, die de gestrengheid en de karigheid van den eersten minister kardinaal Fleury in een geschrift geeritiseerd hadden, door dezen voor *marmousets* uitgemaakt en voor twee jaren naar hunne goederen verbannen.

Marodeur, natrekker, plunderaar, landlooper die heimelijk op roof en plundering uitgaat; soldaten kunnen, op deze wijze, niet achterblijven, kunnen zij werkelijk niet verder, dan worden zij in de ziekenwagens opgenomen. Voorwendsels diemangaande worden door de discipline tegengegaan. Marodeurs zijn ook lieden, die, na het leveren van een veldslag, het slagveld des nachts afliepen en de dooden en gekwetsten, die daar lagen van geld, kostbaarheden en sieraden beroofden. Na het oprichten van het „Roode Kruis" is dit veel minder mogelijk, bijna onmogelijk geworden. Fr. *maraudeur* = strooper, van *maraud* = schobbejak.

Marokijn, naam dien de Europeanen geven aan het geitenleer, dat in Marocco gemaakt, en in Europa nagemaakt wordt. In Marocco zelf heet het *fitâli, fîlêli*, naar de provincie *Tafilâlet*, waar het hoofdzakelijk vervaardigd wordt.

Maronieten, *voormalige Monotheleten* (z. a.), die na de verwerping dezer sekte door de Grieksche Kerk, in 't begin der 8e eeuw zich voor een deel aansloten aan het klooster van St. Maro of Maron, een abt der 6e eeuw in de landstreek van den Libanon, dezen als *Mâr* (syr. *heer*, spreek uit: *mâr*), *Mârôn* (z. v. a. *onze heer*) tot hun schutspatroon kozen en zich naar hem noemden. Zij namen een monnik Johannes Maro tot hun opperhoofd aan, met den titel van Patriarch van Antiochië, en wisten als een krijgshaftige volksstam hunne staatkundige, zoowel als kerkelijke zelfstandigheid tegenover de Islamieten te bewaren; zelfs tot in den jongsten tijd, tegen betaling eener schatting aan het Turksche gouvernement. Hun tegenwoordige hoofdzetel is het door hen schier alleen bewoonde Kesrawân, een distrikt van Syrië; maar zij bewonen ook den Libanon, waar verscheidene Maronietische monniken- en nonnenkloosters liggen. In Palestina vormt hunne gemeente eene filiaalkerk van de R.-Katholieken, en hun bisschop wordt door den Paus bevestigd in zijne waardigheid; want reeds in 1182 onderwierpen zij zich aan den H. Stoel van Rome.

Marons-, Maroons- of **Maronnegers,** weggeloopen negerslaven uit de Europeesche koloniën op de West-Indische eilanden en in Guyana. Zij vereenigden zich, in den tijd, toen de slavernij er nog niet was afgeschaft, in schier ontoegankelijke wond- en bergstreken, en vormden er met hunne nakomelingen onafhankelijke stammen; de zoogenaamde *boschnegers*.

Marons, speurhonden van 't het St. Bernardsklooster in de Penninische Alpen, die de onder de sneeuw bedolven reizigers terecht brengen. Van hen bedienen zich tot dit doel de *maroniers* of bedienden van gezegd klooster, die hen hebben afgericht. Een dezer marons, luisterend naar den naam Barry, redde alleen zeventig reizigers van den sneeuwdood.

Marot, klapspaan (a° 1516), waarmee de hofnarren de maat sloegen bij hunne dansen (Mr. G. v. Hasselt, Arnh. Oudh. I, 252). Vanhier: *elke zot heeft zijn marot* = elke dwaas heeft zijne eigenaardigheid, iedere gek heeft zijn gebrek. Fr. *marotte* = narrenstok, ook *zotskolf* geheeten; *chacun a sa marotte* = ieder heeft zijn stokpaardje.

Marotisme, marotische richting, in de Fransche dichtkunst. *Style marotique* = dichttrant van Marot; naar Clement Marot (1495—1544), die in zijne gedichten gaarne verouderde woorden en nitdrukkingen gebruikte. Hij dichtte ook de Fransche psalmen, die door de Roomsche kerk verboden werden.

Marque, (fr.), letterl. *merk,* ter aanduiding van personen, die zich van het gros onderscheiden; *personnages* of *gens de marque.* Bovendien, zooals men wijnen, vooral die van Champagne, in groote, gewone of kleine merken verdeelt, onderscheidt men ook in Frankrijk de vrouwen der *demi-monde* van elkander, maar de categorie waartoe zij geacht worden te behooren. Zoo spreekt men van eene *horizontale de marque* of *de grande marque,* of bezigt ook wel de beide laatste woorden alleen, nml. *la grande marque,* om zulk eene vrouw aan te duiden.

Marqué, (toon.), *valsche rol,* de man, die den „verrader" speelt.

Marqueté, (fr., wap.), heeten de plekken op 't lichaam van den vlinder, wanneer zij van andere kleur zijn dan die op de vleugels.

Marretje, (barg.), *moeder.*

Mars, zie *Keel.*

Mars (Champ de —, een groot plein te Parijs, dat tot militaire oefeningen, volksfeesten, wedrennen, tentoonstellingen, enz. wordt gebruikt. Vgl. *Campus Martius* (z. a.).

Mars, de god van den oorlog bij de oude Romeinen, der Grieken *Ares;* zie *Maart.* „Zonen van Mars" = soldaten.

Marsch (Hij is in den —, (mil., veroud.), *hij is dronken.*

Marschall Vorwärts, *maarschalk Voorwaarts,* bijnaam van Gebhardt Leberecht Blücher, (1742—1819), naar de woorden „Vorwärts, vorwärts Kinder!" waarmede hij in den slag bij Leipzig, 18 Oct. 1813, de Kozakken aanvuurde, waarnaar deze hem dien naam gaven.

Marseillaise (De —, het beroemdste lied der Fransche revolutie, gedicht door den kapitein bij de genie C. J. Rouget de l'Isle, in den nacht van 24—25 April 1792 te Straatsburg, als *Chant de guerre pour l'armée du Rhin.* Het lied kreeg den naam *Marseillaise* (d. i. *Chant des Marseillais*), doordat het door een bataillon vrijwilligers uit Marseille het eerst te Parijs gebracht werd. De beginregels luiden:

Allons, enfants de la patrie,
Le jour de gloire est arrivé.

Eenige jaren geleden ontdekte de heer Nigfusson, van IJsland, dat verschillende strophen der Marseillaise, zooal niet aan de treurspelen van Corneille en Racine waren ontleend, dan toch daarin schier letterlijk werden teruggevonden. Dat kan echter ook een bloot gevolg van den smaak des tijds wezen. Onder den naam *Offrande à la liberté* werd de Marseillaise, door Gossec geïnstrumenteerd, 30 Sept. 1792 in de groote Opera gespeeld. Reeds vóórdat het lied ontstond, was er een adres verschenen van de „Club de l'Auditoire", waarvan Rouget de l'Isle lid was, beginnend met de woorden: „Aux armes, citoyens! l'Etendard de la guerre est déployé; le signal est donné. Aux armes! Il faut combattre, vaincre ou mourir!" De wijs is gebleken te zijn die van den aanhef van een oratorio *Esther,* van Jean Baptiste Lucien Grisons, chef de maitrise à la cathédrale de Saint-Omer, nadat als componisten genoemd waren de dichter zelf, Allemand, Jullien en . . . Holtzman, kapelmeester van den Keurvorst van de Palz, de compositie zou dan van 1776 dagteekenen en oorspronkelijk in eene mis voorkomen!

Marsepein, gebak van zoete en bittere amandelen, met suikergelei overgoten en met gekleurde suiker bestrooid, fr. *massepain*, eng. *marchpane*, hgd. *Marzipan*, it. *marzapane;* wellicht *Marcus*-brood, m. lat. *marcipanis* = Marci-panis. Er worden verschillende kroniekberichten en legenden bij te pas gebracht; de Italiaansche zoowel als de Fransche taalgeleerden verklaren, dat de oorsprong onbekend is, de Nederlandsche evenzeer; *pein* kòn lat. *panis* (brood) zijn.

Marsouin, (fr.), letterl. *zeevarken* of *bruinvisch*, in de volkstaal, een *soldaat* van de infanterie der marine.

Marsyas, een, die in zaken van kunst het moet afleggen tegen een meer bekwame, met wien hij vermetel zich durft meten. Naar den Phrygische fluitspeler aldus geheeten, die Apollo uitdaagde, maar geslagen werd. Hij werd tot straf door den god levend gevild; uit zijn bloed ontstond de rivier naar hem genoemd.

Marteau, (fr., wap.), de gewone *hamer* met spitsen kop.

Martha, het zinnebeeld van de *bedrijvige, goede huisvrouw*, zoo genoemd naar de zuster van Lazarus, Luk. X : 38 en 40.

Martellato, (it., muz.), *gehamerd*, d. i. met groote kracht aangeslagen, sterkst *staccato* (z. a.) of arm-staccato.

Marthastichting, inrichting tot opvoeding van onverzorgde kinderen, te Alfen a/d Rijn. Genoemd naar Martha uit Luk. X : 38—42; zie *IJverige Martha*.

Martialis (Engelsche —, John Owen († 1622), die in 1606 *Epigrammata* in 't Latijn uitgaf, herhaaldelijk in 't Engelsch vertaald. Martialis was een Romeinsch puntdichter, schrijver van een bundel Epigrammata in 14 boeken, vol fijn vernuft, † 100 n. C.

Martialis (De Hollandsche —, Roemer Visscher (1547—1620), wegens de kernachtige taal zijner geschriften.

Martinet, (fr., wap.), vogeltje zonder voeten en met bosjes veeren in plaats van de dijen; vervangt in Eng. wapens de merel (z. a.).

Martlet, (eng., wap.), zie *Martinet*

Martyrium, meerv. *martyria*, (gr. *martúrion*) = martelaarschap. Bij den kerkvader Tertullianus de *begraafplaats* van een *martelaar;* en omdat men daar gaarne kerken bouwde, bij den kerkvader Hiëronymus eene *kerk*. Ook *begraafplaats* van de groote mannen der ascese, als Paulus de Eremiet of Antonius, wier leven Hiëronymus zoo fantastisch heeft geschetst. Van gr. *martur* = getuige (hier, geloofsgetuige, bloedgetuige).

Martyrologium, (r.k.), *martelaarsboek*, een kerkelijk boek, bevattend de namen, met een korte vermelding van den dood en een lofspraak van de hh. martelaren en andere gecanoniseerden, die in de R.-K. kerk gevierd worden, naar volgorde van den kalender; opgeteekend sedert paus Clemens I († 103) die daartoe zeven schrijvers *(notarii)* aanstelde.

Marwiegen, (barg.), *diefstal*.

Marwieger, (barg.), *dief;* (misschien verbasterd van het nieuw-hebr. *marwiach* = winstmakerd).

Marwiegsch (Het —, (barg.), *de dieventaal*.

Maryland-end, (am.), het smalle eind van een ham. Het dikke eind heet het *Virginia-end*.

Marziale of **marciale,** (ital.), *krijgshaftig*.

Mas, zie *Kwan*.

Mas, gewicht voor edele metalen en opium en rekenmunt in *Zuid-* en *Oost-Azië;* 1 *mas* = $^1/_{16}$ *tail*, 1 *tail* = $^1/_{16}$ *kattie* = 0,038601 KG. *Mas* (jav., *emas* mal.) beteekent „goud", en alzoo Banjoemaas = goudrivier.

Masbatu, *dank-adres* aan den Sultan van Turkije.

Maschal, (moschol), (hebr.), *gelijkenis, vergelijking.* Le-Moschol *bijvoorbeeld.*

Maschken, (n. hebr.), *pand. Maschkenen,* verpanden.

Maschliem-zijn, (n. hebr.), *voltooien, voleindigen.* Vooral: een vastendag tot het einde houden.

Maschmedim, (maschmeidim), (n. hebr.), *vernietigers, geweldmakers.* Van den hebr. wortel *schamad,* hiph. *hischmied* = hij heeft vernield, verdorven.

Mascotte, (fr.), een voorwerp, dat vooral in het zuiden van Frankrijk, geacht wordt geluk aan te brengen, zooals een doorhoord of buiten omloop gesteld muntstuk, enz. Van het provençaalsche woord *masco* = *toovenares* of *heks.* Chivot en Duru kozen het woord tot titel eener opera comique (muziek van Audran), die den 28sten December 1880, in den schouwburg der Bouffes Parisiens te Parijs, voor het eerst werd opgevoerd. Daarin is echter de *mascotte* een boerin, die overal geluk aanbrengt, zoolang zij althans maagd blijft.

Masdsjid, ook *mesdjid.* Nomen loci van het arab. werkwoord *sadjada,* met het voorhoofd, gedurende het gebed en terwijl men zit, den grond aanraken; dus de plaats, waar men dat doet, gebedenhuis, tempel. Verbasteringen van dit woord zijn: *messigit, moskée.*

Masdsjid-al-Haram, (arab.), *tempel van het eerwaardige.* Aldus heet de groote vierhoekige overdekte gang, welke de Kaäba (z. a.) omgeeft. Ook de tempel te Mekka, de Kaäba zelf.

Maseltof, zie *Mazzol.*

Masjgiach, meervoud *masjgiechim,* (n. hebr.), *opzichter, opziener.*

Masker, (k. m. a.), *gelaat, gezicht.*

Maskie, (afr.), *misschien. Maskie* is dit sleg, ons maak dit *mosreg.*

Masochisme, (fr.), zekere manie, daarin bestaande, dat men zich tot slaaf eener vrouw maakt en bereid is, voor en van haar alle vernederingen te dulden. Naar den naam van den galicischen romanschrijver Sacher Masoch (geb. 1836), bij wien men sommige typen van dat slag aantreft.

Maskiem-zijn, (n. hebr.), eene meening bevestigen, er mede instemmen.

Mason's and Dixon's Line, (a. m.), de zuidelijke grens tusschen den vrijen staat Pennsylvanië en de vroegere slavenstaten Maryland en Virginië op 39° 43' 26" NB. tusschen 1763 en 1767 door de Engelsche landmeters Ch. Mason en Jeremia Dixon uitgezet. In 1820 maakte John Randolph dien naam bekend, door dien telkens te herhalen bij de hevige debatten in het Congres over de insluiting van den slavenstaat Missouri.

Masora, *overlevering,* [van *masar* (chald. en n. hebr.) = overgeven, overleveren], d. i. de collectie van kritische en taalkundige opmerkingen betreffend den woordtekst en de klankpunten van de boeken des Ouden Testaments, door Joodsche geleerden in de laatste twee eeuwen v. C. bijeengebracht. Eerst mondeling voortgeplant, doch van tijd tot tijd in schrift gebracht en uitgebreid, vooral tusschen de 6e en 8e eeuw n. C., eerst in de 11e eeuw na den arbeid van den Karaiet Ben-Ascher (die in de 10e eeuw leefde), geheel volledig; het werk is verdeeld in eene groote en kleine M. (een uittreksel uit de groote). Eene verklaring der *Masora* leverden Elias Levita († 1549 te Venetië) en Johann Buxtorf († 1629 te Bazel).

Maspied-zijn, (n. hebr.), *tijkrede houden.*

Masr-el-Atika, *oud-Caïro* (Fostat).

Massa, (hand.), het *kapitaal,* dat door een gefailleerde aan zijne schuldeischers afgestaan wordt. Hebr. *masja* = geleende of verschuldigde som.

Massa, in de negertaal *heer, meester* van eng. *master*.

Massa-oematan, (n. hebr.), (letterl. het dragen en het geven) *handel;* het handeldrijven; ook, de *waren*, waarin handel gedreven wordt.

Massacre, (fr., wap.), *paar hertshorens* met het stuk van den schedel, waar ze aan zitten.

Massacre de cerf, (wap.), zie *Hertenschedel*.

Massacre des innocents, (fr.), *de kindermoord van Bethlehem* (Matth. II : 16). De uitdrukking wordt weleens schertsenderwijs toegepast, bv. op het intrekken van voordrachten die bij het eindigen van een zittingsjaar van een parlement nog niet in behandeling zijn geweest.

Massagan of **Mazagan,** Amerikaansche tuinboonensoort, die zeer veel oplevert, en, zeer jong gebruikt, uitmuntend is, vooral om in te maken.

Massalchi, *drager* van welriekende *toortsen*, onbewegelijk tegen den muur, als een bronzen standbeeld, tot aan den gordel naakt.

Massanga, *suikerwijn*, bij de negers aan de Congo (Afrika's Westkust).

Massage, knijpen en kneden van lichaamsdeelen met geneeskundig doel.

Massematte, (joodsch-duitsch), zie *massa-oematan*, waaruit het verbasterd is. De beteekenis komt overeen met die, waarin het Fransche woord *affaire* bij ons gebruikelijk is. Dus ook: *een leelijke massematte* = een leelijke affaire, een onaangenaam geval.

Massieg-gewoel, (hebr.), (lett. verwijderend de grens), treden in eens anders rechten, hem wegstooten uit een door hem verworven gebied (ontleend aan Deut. XXVII : 17). *Massig-gewoel-zijn* = door onedele concurrentie iemand er uit stooten. Hebr. *geboel* = grens.

Massone, (barg.), *geld, loon*.

Massue, (fr. wap.), *knots*.

Mast slapen (In den —, *zich roekeloos bloot stellen aan groot gevaar*. Ontleend aan Spreuk. XXIII : 34, waar de noodlottige gevolgen der dronkenschap worden opgeteld.

Masthos, voor *mastos* (tepel), metalen drinkvat bij de Grieken, in den vorm van een borsttepel, met twee horizontaal geplaatste ooren.

M'as-tu-vu ? (fr.), *hebt ge mij gezien ?* Spotnaam voor *tooneelspelers*, vooral buiten Parijs. Ontstaan uit de gewoonte van velen hunner, om te vragen: „Hebt ge mij in deze of gene rol gezien?" Men schrijft ook *m'as matuen* en *des matuens*.

Masr-el-Káhira, (arab.), d. i. *Masr* (oude naam van *Egypte* bij de Semitische naburige volksstammen; hebr. Mitsrajim) *de zegenrijke*, de hoofdstad van Egypte.

Masulipatnam, zeer fijn Indisch katoen, naar de plaats in O.-Indië, waar het verhandeld wordt.

Masurka of **Mazurka,** levendige bevallige Poolsch-nationale dans, in $\frac{3}{8}$ maat, oorspronkelijk hartstochtelijk en wild, als salondans bedaarder; werd onder Augustus III (1733—63) het eerst bekend; Chopin en Liszt hebben de schoonste gecomponeerd. Die dans is, met verlies van zijn nationaal karakter, ook naar de andere landen van Europa overgebracht en daar algemeen in zwang gekomen. De naam is afkomstig van de *Masoeren*, bewoners van het voormalig hertogdom *Masovië*.

Mat (Schaak —, niettegenstaande hare schijnbare verwantschap met het Ned. *mat*, is deze uitdrukking letterlijk uit het Perzisch overgenomen, waar zij *schah mât* luidt, d. i. *de koning is dood*. De Duitschers hebben er *schachmatt sein* van gemaakt. Evenzoo is hunne uitdrukking *in Schach halten* en de Fransche zegswijs *tenir en échec*, die dezelfde beteekenis heeft, aan het schaakspel ontleend. Door den koning der

tegenpartij aanhoudend te vervolgen, noodzaakt men dezen, bij elken zet op zijne redding bedacht te wezen.

Mat, bekend uit Heye's liedje:
„Die had er veel Spaansche matten aan boord
En appeltjes van Oranje!" —
een groote Spaansche zilvermunt, eigenlijk een *piaster* of *peso duro*, ongeveer een Nederlandschen rijksdaalder waard. Oorsprong van 't woord, dat in de 17e eeuw reeds voorkomt, onbekend; — *niet*, zooals Multatuli beweert, van 't gestreepte en geruite Spaansche wapen.

Mat, (barg.), *een Spaanschen mat verkwanselen*, een valschen eed afleggen, of een afgelegden eed breken.

Mata, (mal.), *oog;* ook een klein gewicht, voor kostbare zaken, als goud, opium enz.

Mata-mata, (mal.), *spion, wachter, politiebeambte.*

Mata glap, (mal.), *het oog (is) verduisterd.* Van een amokmaker, wiens geest door hartstocht is beneveld tot waanzinnig zijn toe. Opgewonden toestand van den Javaan, die in razernij ieder, dien hij ontmoet, velt, totdat hij zelf verslagen wordt.

Mata sapi, (mal.), lett. *koeien oog*, voor *kalfsoog* = spiegelei, *gebakken ei.*

Matabies, *fooi*, bij de negers aan de Congo; ook, *geschenk*, dat gewoonlijk duur moet worden vergolden door dengene, voor wien het bestemd is.

Matadi, deel van den onafhankelijken Congostaat, die aan den Koning van België toebehoort.

Matador, groote troef in het kaartspel, o.a. in ombre en quadrille, nl. *spadille* (schoppen-aas), *manille* (zwarte 2 of roode 7), *basta* (klaver-aas), *ponto* (zwarte heer of roode aas), waarvoor alle andere troeven vallen. Van sp. *matador*, de voornaamste stierbevechter, strijder te voet, die met den degen den stier doodt; van sp. *matar* (dooder), vgl. lat. *mactator* (dooder van offerdieren) uit *mactare* (dooden, slachten).

Matak, de huid eener bepaalde walvischsoort; eene der meest uitgezochte lekkernijen der Groenlanders, ook door Dr. Nansen geprezen. Men eet die rauw, met traan als toespijs, er op kauwend als op kaoutchouk.

Matamore, (sp. *matar* = dooder, en *moro* = moor; dus *moorendooder*). Type van een Spanjaard, die zich beroemt op zijne heldendaden tegen de Mooren verricht. Bijnaam van den heiligen Jacobus (Santiago di Compostella Matamoros).

Matari (Boela —, *hard als een steen*, bij de negers aan de Congo: de *Belgische Staat*, wegens de strenge maatregelen van tucht, die hij toepast.

Match, (sport.), *wedstrijd.*

Maté-thee of *Paraguay-thee*, thee van de *ilex Paraguayensis*, een hulst (ilex), die in Amerika buiten de keerkringen groeit, waarvan de bladeren, die caffeïne bevatten, als thee worden gebruikt. Een sedert 1846 gemonopoliseerd handelsproduct, dat grootendeels wordt uitgevoerd. Ook *Yerbor-mate* (z. a.) geheeten. De peons (z. a.) slurpen in hunne luieruurtjes *mate* uit een *bombillo* (boomblad van de ilex).

Matel, *maand*, bij de negers aan de Congo.

Matelas, (fr., sport.), lett. *matras.* Een rijk van bankpapier voorzien zakboekje.

Mater, (afr.), *maat, kameraad;* spreekw.: sijn maters is morsdood = zijns gelijke leeft niet.

Mater Dolorosa, de *moeder der smarten*, een beeld der diep terneergeslagen moeder van den gekruisigden Jezus, vgl. *Stabat mater.*

Mater dolorosa (De — der poëzie, *Maceline Desbordes* (Madme Valmore), geb. 20 Juni 1785, † 23 Juli 1859, te Douai, waar 12 Juli 1896 een standbeeld voor haar is onthuld.

Mater familias, (lat.), *huismoeder.*

Materialisme, *stoffleer,* geestloochening, d. i. de leer, welke elk zelfstandig bestaan van den geest ontkent, alle geestelijk leven als eene bloote werking der stof *(materie)* beschouwt.

Matérielle, (fr.), in den mond der spelers, wat voldoende is om van de hand in den tand te leven, het stoffelijk leven te bekostigen.

Mathesis Scientiarum Genetrix, zie *Genetrix.*

Mathew (Father of **vader —,** (1799—1856), de apostel der Matigheidsgenootschappen, een Ier van geboorte, die eenmaal met zijn propaganda grooten opgang maakte.

Mathurin, (fr.), in de volkstaal, bijnaam van den *matroos.*

Mathurins, zie *Frères aux ânes* en *Trinitariërs.*

Matines françaises = Fransche metten: de moord van den Sint-Bartholomëüs-nacht, 24 Augustus 1572; dewijl die in den vroegen morgen (*matines* = vroegmetten), begon.

Matraskop, (afr.), krullebol.

Matre pulchra filia pulchrior, (lat.), *eene dochter nog schooner dan hare schoone moeder.* Naar Horatius, *Oden,* 1, 16, 1. *O matre* etc.

Matres, van 't Fransche *maîtresse,* meesteres, hoofd eener onderwetsche bewaarschool niet alleen, maar ook in vele streken (Zeeland en elders) de echtgenoote des hoofdonderwijzers. In Gelderland (Betuwe) *maîtrès.*

Matres of **Matronae,** moedergodinnen, de vrouwelijke godheden, die in den Romeinschen tijd in ons vaderland werden vereerd. Men kent ze uit gedenksteenen, altaren, geloftesteenen, hoofdzakelijk in Gelderland en aan den Rijn, maar ook in Provence, Italië, Spanje enz. opgegraven. Zij komen vaak met haar drieën voor, op gelijke wijze als de Romeinen drie Parcen, drie Gratiën enz. vereerden.

Matriculation, (eng.), letterl. *in-* of *opschrijving.* Toelatings-examen der Universiteit te Kaapstad, Febr. 1896 voorgesteld als basis van toelating voor Kapenaars aan onze Nederl. universiteiten, in overeenstemming met den maatregel, daartoe in 1885 genomen.

Matrijs, holle vorm, waarin drukletters gegoten worden; — holle stempel, waarvan de pouçoenen hun oorsprong hebben. Zie *Dienststempels.*

Matrone, deftige, oude vrouw. Zie *Matres.*

Matronaat, beschermend recht, dat door eene vrouw uitgeoefend wordt. Dit woord is ontstaan tengevolge van de emancipatie der vrouw van het einde dezer eeuw; totdusver was het *Patronaat* (z. a.). Het fr. patrone dient voortaan *matrone* (z. a.) te worden, ook in den zin van *beschermvrouwe.*

Matsah, (hebr.), *(matsoh)* mrv. *matsoth* (hoogd. uitspr. *matsous*), *ongezuurd brood,* zooals volgens Israel. ritueel op het Joodsche Paaschfeest moet genuttigd worden. Vanhier heet dit Paaschfeest *het feest der ongezuurde* of *ongehevelde brooden* (z. a.). (Vgl. Exod. XXIII : 15; XXXIV : 18; Matth. XXVI : 17; Hand. XII : 3, enz.).

Matséba, hebr., *matseiva* n.-hebr. *grafsteen, gedenksteen.*

Matsiel-zijn, (n.hebr.), *iemand redden;* voor schade behoeden.

Matsuri (Hina —, (jap.), *poppenfeest,* dat in Maart jaarlijks door de meisjes gevierd wordt, ter vervanging van den verjaardag, die nooit pleegt gevierd te worden.

Matt werden kann ja nur der König! (hgd.), *alleen de Koning kan moede worden!* Slotregel van een 6-tal, met rooden inkt gedrukte gedichten, die Ferdinand Freiligrath (1810—

76) in 1846, onder den titel *Ça ira* deed verschijnen. Woordspeling, met het oog op het schaakbord. Zie *Mat*.

Matthäl am letzten sein, (hgd.), *Matthæus op het laatst zijn*, in de beteekenis „zijn einde of zijn verderf nabij zijn"; berust op het slot van het evangelie van Matthæus: „tot de voleinding der wereld" (XXVIII : 20 vgl. met XXIV : 3 vg.).

Matthæus V. benaming voor het beste *sociaal program*, naar aanleiding van de *bergrede*, die hierin voorkomt.

Mattioli, zie *IJzeren masker*.

Mattier, (m. hebr.), *cervoorlooved*; verklarend, dat iets geoorlooft is.

Mattutina, (ital.), *morgenmaaziek*, z. v. a. *aubade* (z. a.). Het tegengestelde dus van *serenade* (z. a.). Van *mattutino* = morgen, en van den morgen (uit *mattêna* = morgen).

Maturiteitsexamen, aan gymnasia en Hoogere Burgerscholen in Duitschland het examen, dat wij met den naam van *eindexamen* bestempelen en dat wordt afgenomen, om te onderzoeken of de leerlingen rijp *(maturus)* zijn voor het universitair onderwijs; ook *abiturient-examen*.

Matuschka, (russ.), *moedertje*.

Matuvu, zie *Mus-tu-eu*.

Maude'-zijn, (m. hebr.), *bekennen, erkennen*. Van hebr. *jada'* (bij heeft geweten).

Maulhängkolisch, (hgd.), *melancholisch* = zwaarmoedig, een der vele woordspelingen van Fischart, deze is uit *Aller Praktik Grossmutter* (1572); van dezelfde soort zijn *Pfotengram* voor *podagra* in zijn *Trostbüchlein* (1577) e. v. a. naar den geest des tijds, ook in ons land.

Maundy money of *Witte-donderdagsgeld*, worden in Engeland de kleine zilveren munten beneden den sixpence genoemd, omdat ze bestemd waren om op Witten Donderdag aan de armen uitgedeeld te worden.

Maupertuis, zie *In malam partem*.

Mauritania, *Morocco* en *Algiers*, het land der oude *Mauri* of *Mooren*.

Mauritshuis, gebouw te 's-Gravenhage, gesticht in 1640 door Johan Maurits, Graaf van Nassau. In 1820 aangekocht door den Staat en bestemd voor schilderijenmuseum.

Mäusetурm, (hgd.), *muizentoren*, bekende bouwvallen in den Rijn, nabij Bingen, welks naam in alle reisgidsen van de volgende overlevering wordt afgeleid. De bisschop Hatto, van Mainz, die zeer gierig was, zou in 970, toen de prijzen der levensmiddelen zeer hoog waren gestegen, de behoeftigen, onder voorwendsel hun brood te geven, in een schuur hebben gelokt, en deze vervolgens in brand hebben doen steken. Bij het hooren der kreten van de arme slachtoffers, zou de bisschop hebben uitgeroepen: „Hoort, hoe de muizen piepen". Doch de Voorzienigheid zond tot Hatto's straf, een leger van muizen, die den bisschop tot in den bewusten toren, waarheen hij was gevlucht, vervolgden en verslonden. De oorsprong van den naam van het gebouw is echter in werkelijkheid oneindig minder tragisch, aangezien hij slechts eene verhaspeling is van het woord *Mauththurm* = een toren, die den ambtenaren der inkomende rechten tot standplaats dient.

Mausoleum, *praalgraf*; het prachtige graf, dat Artemisia, koningin van Carië, in 353/1 v. C. ter eere van haren gemaal Mausolus te Halicarnassus liet oprichten en dat tot de zeven wonderen der wereld wordt gerekend. In 1857 werd het bij de opgravingen door den Engelschman Newton ontdekt. Naar dit kunstgewrocht werden soortgelijke, boven een graf opgerichte bouwwerken *mausoleums* genaamd, bv. het graf van keizer Hadrianus te Rome (de tegenwoordige Engelenburg), dat van Theodorik, koning der Oost-Goten, † 526, te Ravenna (thans de kerk Sta Maria della Rotonda), alsmede de graven der koningen Frederik Wilhelm III, Keizer Wilhelm I en van hunne gemalinnen te Charlottenburg.

Mauwerik, (barg.), *kat.*

Maveth, (hebr.), *mawes,* n.hebr., *dood; malak-hammaveth = engel des doods.*

Mavors, o.lat. en bij de dichters z. v. a. *Mars,* de god des oorlogs bij de oude Romeinen. Vandaar benaming van gymnastiek- en schermvereenigingen.

Max Havelaar, titel van het door Multatuli (Ed. Douwes Dekker) geschreven boek, dat *eene zilling door het land zou doen gaan,* woorden van het Kamerlid Baron dr. van Hoëvell in de Kamer uitgesproken, dadelijk bij de verschijning van het boek in 1860.

Maxima debetur puero reverentia, (lat.), *aan den knaap is men de meest mogelijke zorg verschuldigd.* Bij de opvoeding van een kind moet men de grootste nauwgezetheid in acht nemen. Juvenalis, *Satirae* 14, 47.

Mayeux, (fr.), een denkbeeldig wanstaltig persoon, die in Juni 1830 in Frankrijk in de mode kwam. Hij leverde gedurende bijna het vierde eener eeuw de stof voor een aantal spotprenten en humoristische boekwerken; zijn roep drong dan ook tot ons vaderland door.

Mayflower (De —, naam van het *schip,* waarmee in 1620 de 102 Puriteinen, de Pelgrim-vaders genoemd, uit Delfshaven vertrokken om naar Noord-Amerika te vertrekken, waar zij zich in Massachusetts vestigden.

Mayonnaise, (keuken t.), zekere saus met eieren en olie als hoofdbestanddeel; wellicht oorspronkelijk *mahonnaise* naar Mahon, eene stad in den tijd van Richelieu ingenomen, vanwaar deze saus afkomstig zou zijn.

Mayor, (eng.), *burgemeester.* Zie *Lord mayor.*

Mazagran, (fr.), een glas koffie; oorspronkelijk een geliefde drank in Algiers en in Frankrijk bekend geworden, na den strijd om Mazagran in dat land. Het oude recept schijnt niet meer gereed gemaakt te worden, alleen de uiterlijke vorm bleef zich handhaven.

Mazarinades (Les —, (fr.), satires, liedjes en pamfletten gedurende de Fronde (z. a.) tegen Mazarin uitgegeven; naar een der beruchtste libellen in 1649 onder dien naam verschenen en afkomstig van Scarron. De benaming strekt zich zelfs uit tot de geheele literatuur, tegen Mazarin gericht, waaronder wetenschappelijke werken van zekeren omvang, in het geheel meer dan vier duizend nummers omvattend.

Mazarijn-bijbel, het eerste boek met beweegbare metalen typen gedrukt; het is zonder jaar, maar de illuminator Cremer dateerde 1456, zoodat de bijbel vóór dien datum moet gedrukt zijn. In 1873 werd een exemplaar verkocht voor 3400 pond st.

Mazarine, *donkerblauw;* modekleur in den tijd van Mazarin (1639—61).

Mazje, zie *Malaffo.*

Mazik, (n.hebr.), letterl. *beschadiger,* iemand die boosaardig is.

Maziton of **Masito,** beroemde koordedansers uit de 18e eeuw. Bekend zijn Christiaan Maziton en Noël Maziton, welke laatste ook goochelde.

Mazkier, (hebr.), *herdenkend.*

Mazkier-zijn, (n.hebr.), *iets* of *iemand gedenken.*

Mazzinisten, volgers van Giuseppe Mazzini, geb. te Genua in 1808. Hij was de grondlegger van de partij *het Jonge Italië,* zijn leus was: „voor God en het Volk". Hij was, schoon voor de republiek gestemd, toch voorstander van Italië's eenheid ook onder het huis van Savoye. Hij was een man van een achtenswaardig karakter.

Mazzol, (n. hebr.), (eigenl. gelukster), *geluk. Mazzol-tow* (masel-tof) een wensch = *goed geluk! gefeliciteerd!*

Mc Call-wet, door het Huis van Vertegenwoordigers der Noord-Ameri-

kaansche Unie, 20 Mei 1896 goedgekeurd wetsontwerp, krachtens hetwelk voortaan niet in het land worden toegelaten mannelijke emigranten tusschen 16 en 60 jaren oud, die niet kunnen lezen of zich in eenigerlei taal schriftelijk uitdrukken. De afgevaardigde Mc Call had die wet voorgesteld.

Me dius fidius, *Fidius*, voluit *Dius Fidius* (= de god op wien men vertrouwen kan), gr. *Zeus Pistios*, de Umbrisch-Sabijnsche godheid *Semo Sancus* (z. a.), bij wien men gewoon was te zweren. *Me Dius Fidius* staat elliptisch vóór *ita me Dius Fidius juvet* (zoo waarlijk helpe mij D. F.).

Me judice, (lat.), *met mij als rechter, naar mijn oordeel.*

Mea culpa, (lat.), *(door) mijne schuld!* Woorden o. a. voorkomende in het *Confiteor* in het R.-K. brevier.

Mea tenuitas, (lat.), *mijne minderheid, mijne geringheid;* hgd. *meine Wenigkeit;* ned. *mijn persoontje.*

Meäbbed, (hebr.), *cernielend*, doende verloren gaan. Deelw. *piël* van *abad* (= hij is verloren of omgekomen).

Meäbbed atsmo, (n. hebr.), *zelfmoordenaar.* Letterl. verdervend zich zelf.

Meäbbed mammon, (hebr.), (meäbbed momoun), *geldverkwister.*

Mean crowd, (am.), *gespuis, janhagel, graauw.* Letterl. geringe menigte; vgl. ons *smalle gemeente.*

Meändrisch, d. i. *slangenvormig, gekronkeld*, naar de rivier *Meänder* in Klein-Azië, die een zeer kronkelenden loop heeft.

Mebajesch-, *(mewajesch-)zijn,* (n. hebr.), *iemand beschaamd maken, beleedigen.* Hebr. *boosch* (hij schaamt zich.

Mec hoeton, (n. hebr.), verzwagerd; vooral gebruikelijk tusschen de wederzijdsche ouders van een bruidspaar.

Mechallel-sabbath, (hebr.), *sabbath-ontwijdend, sabbath-schender.* Vaak schertsend, omtrent iemand, die zoo lang praat, dat hij vergeet, dat de sabbath invalt.

Mechascheía, *(mechascheífo),* (n. hebr.), *toevenares, tooverkol;* oude vrouw, die er als eene heks uitziet.

Mèche, (fr.), in de volkstaal *meer* of *een weinig meer.* Het woord wordt echter altijd door *et* voorafgegaan. Het komt van 't kwastje *(mèche)*, waarop het koord aan een zweep uitloopt en dat het koord eenigzins verlengt.

Mechelen dijn, Heusden mijn, woorden waarmee graaf Willem V van Holland in 1350 zich van Heusden meester maakte, doordat hij zich mengde in een geschil tusschen Wenceslaus, hertog van Brabant en Lodewijk van Male, graaf van Vlaanderen, over de heerlijkheid Mechelen, waarvan hij de uitspraak aan zich wist te trekken, welke hij tegen de verwachting van den Graaf van Vlaanderen, ten voordeele van den Hertog deed, met die korte woorden, welke naderhand, bij verdeelingen, een spreekwoord werden.

Mechelsche mieren, euphemistisch voor *luizen.*

Mechilah, *(mechiloh),* (n. hebr.), *vergiffenis.*

Mechiloh-praaien, (joodsch-duitsch), *bidden om vergeving*, vooral bij het afscheidnemen van een stervende of een doode.

Mechilta, (talmud), naam van een Israël. theologisch boek; een standaardwerk over traditioneele Halachische exegese bij het Bijbelboek Exodus; zie *Halacha.* Het wordt toegeschreven aan Rabbi Ismaël (midden der 2e eeuw). De naam is Chaldeeuwsch en beteekent letterlijk: *juiste maat, vorm van uitlegging.*

Mechitaristen, orde van Armenische Christenen op het eiland San Lazaro te Venetië. Oorspronkelijk gesticht te Konstantinopel in 1701 door

den Armeniër Petro Mechitar, met het doel om het Armenische volk en zijne letterkunde op te beuren en de kennis der oud-Armenische taal te verspreiden, ging zij later over tot de R.-K. kerk, en stichtte op het eiland S. Lazaro een klooster. De Mechitaristen zijn in weinig onderscheiden van de gewone kloosterlingen; maar trachten ook door het uitgeven van belangrijke Armenische werken invloed te oefenen op hun stamgenooten en hen te bevrijden van den druk der Mohammedanen. Ook in Weenen, München en Parijs heeft men thans vereenigingen van Mechitaristen.

Mechoelo, (n. hebr.), *vernietigd.* Vaak gebruikt in den zin van *gebroken, kapot,* ook van: *bankroet.*

Medaille (Une tête de —, (fr.), letterl. *de kop van een gedenkpenning;* een gezicht met scherpe trekken. *Une vieille médaille* = eene oude leelijke vrouw, een oud portret.

Medakdoek, (n. hebr.), *zeer nauwlettend;* angstvallig nauwkeurig.

Médard (St. —, De *heilige van den regen* in sommige gedeelten van Frankrijk.

S'il pleut le jour de St. Médard
Il pleut quarante jours plus tard.

St. Médard valt op 8 Juni. De legende verhaalt, dat hij op zijn tocht over een groote vlakte door een plotselinge regenbui werd overvallen; ieder werd doornat, maar hij bleef kurkdroog: een arend bleek zijn vleugels vriendelijk over hem te hebben uitgespreid.

Meden-ketel, de ketel, waarin de verjongingskuur ondergaan wordt. De dochters van Pelias meenden hun vader de jeugd weer te geven door hem daarin te koken, maar Medea weigerde het tooverwoord te zeggen en de grijsaard verloor het leven.

Meden (Het is een wet van — en Perzen, het is een vaste regel, waarvan nooit afgeweken wordt. In Esth. VIII : 8 en Dan. VI : 9, 13, 16, staat echter niet, dat de wetten der M. en P. niet mochten herroepen worden, maar alleen, dat eene koninklijke ordonnantie, volgens eene bij hen bestaande bepaling, door den vorst, die ze had uitgevaardigd, niet mocht veranderd worden. Dus is de bij ons bestaande spreekwijs niet nauwkeurig.

Mêden agan, (gr.), lat. *ne quid nimis,* in niets te veel! (Theognostus, Pindarus, Atticus).

Mediaan-papier, papier, dat grooter is dan gewoonlijk. Van lat. *mediānus* (uit *medius*), de *middelste;* dus papier waarvan de vorm het *midden* houdt tusschen den gewonen en den zeer grooten vorm (de olifantsvellen). Fr. *moyen;* it. *mezzano.*

Medianoche, (sp.), maaltijd met vleesch en derg. na middernacht volgende op een vastendag; van lat. *media nox,* midder-nacht.

Mediatie of *bemiddeling,* in het volkenrecht een middel tot oplossing van een geschil tusschen twee of meer staten, waarbij eene derde mogendheid, door hen daartoe bij verdrag aangewezen, partijen tot elkander tracht te brengen en de zaak in der minne te schikken.

Mediatiseeren, zie *Morganatisch.* Gemediatiseerde geslachten vindt men in Nederland slechts twee, nml. Bentinck (Graven) en v. Rechteren (Graven).

Medice, cura te ipsum, (lat.), *geneesmeester, genees u zelven.* Luk. IV : 23 (Vulgata).

Medice vivere misere vivere, (lat.), *geneeskundig* (volgens den raad der artsen) *leven, is ellendig leven.* Over dit spreekwoord (vulgatissimum proverbium) schreef Jan Bernard Sandifort, kort vóór zijne vestiging te 's-Gravenhage (30 Maart 1770), eene dissertatie, waarop hij te Leiden promoveerde.

Mediceesche Venus, de schoonste voorstelling der godin Venus, een van de grootste meesterstukken der oude beeldhouwkunst en dat vroeger in 't bezit was van de Florentijnsche familie der Medici.

Medicijn (Het groot-, in de alchemie het middel om metalen te veranderen; ook om wat oud is te verjongen.

Médicine en robe, (fr.), *geneeskunst in de lange kleeren* (of rokken); spotbenaming te Parijs voor de vrouwelijke artsen of dokteressen.

Medicinale dagen, de 6e, 8e, 10e, 12e, 16e en 18e dag, waarop volgens Hippocrates geen crisis kon intreden en dus de medicijnen het gunstigst konden werken.

Medis tranquillus in undis, (lat.), *rustig in het midden der golven.* Zie *IJsvogel.*

Medinah, *(medinah),* (hebr.), mrv. *medinoth (medinous),* gewest; *landstreek.* Syr. *mediuto* = stad.

Medio, (lat., hand.), *half,* de 15e der maand; bv. *medio Junii,* in het midden van Juni.

Medio tutissimus ibis, (lat.), *in het midden zult gij het veiligst gaan.* De middelweg is het beste. Ovidius, *Metamorphosen* II, 137. Raad van den zonnegod Phoebus aan zijn zoon Phaëton, die den zonnewagen wilde besturen. — Ook wapenspreuk der familie Snouck-Hurgronje.

Médiocratie, (fr.), in de staatkunde, de *overheersching der middelmatigheden.* Van het Fransche woord *médiocre* = middelmatig en het Grieksche *kratos* = macht.

Médiocre et rampant et l'on arrive à tout, (fr.), *middelmatig en kruipend, dat is de weg om welke betrekking ook, te krijgen.* Gezegde van Figaro tot den graaf Almaviva in Beaumarchais' *Mariage de Figaro* III, 5.

Medische smid, (stud.), *chirurgijn,* eene aardigheid van Klikspaan, geen bijzondere studenten-term.

Medium tenuere beati, (lat.), *de gelukkigen plegen het midden te houden.* Om gelukkig te zijn, dient men de uitersten te vermijden.

Medium, *tusschenpersonen,* die in het spiritisme als het middel worden gebezigd, waardoor geesten, overledenen enz., spreken of teekenen geven.

Medsjidie, spreek uit *Me-dsjidie,* ridder-orde in Aug. 1852 door den Sultan van Turkije, Abdul-Medsjid gesticht, ter vervanging van die der Halve Maan (z. a.) en de Nischani Iftichar (z. a.). Van den wortel *madsjada* = hij heeft door roem en eer een ander overtroffen. De insigniën dezer orde bestaan in eene zon van zilver, gevormd uit zeven stralen, tusschen elke van welke het keizerlijk wapen (eene ster, gedekt door eene maan) prijkt. Zon, maan en sterren) = het gansche uitspansel, verzinnebeelden het heelal, en degeen, die zulke orden uitdeelt, is een heer der wereld. Zulke symbolen passen goed voor een volk als dat der Turken, hetwelk lang van verovering der gansche wereld heeft gedroomd.

Medsjidié, groote Turksche zilveren munt van 20 piasters, ter waarde van ruim twee gulden, geslagen door sultan Abdul Medsjid; op de voorzijde staat het naamcijfer des Sultans en op de keerzijde: „Één eenige! geslagen te Istamboul", d. i. „Er is slechts één God!" Istamboul = Konstantinopel.

Medsjlissi-machsus, *kabinetsraad* van den Sultan van Turkije, waarvan de Groot-Vizier en de Groot-Mufti met de verschillende ministers deel uitmaken. De meesten van hen zijn ook leden van den

Medsjlissi-volu, *staatsraad* van den Sultan van Turkije, een college van omstreeks 20 personen.

Medusa, eene van de Gorgonen, de eenige, die sterfelijk was, door Perseus (z. a.) onthoofd. Ieder, die naar dit hoofd keek, werd onmiddellijk in steen veranderd. Minerva plaatste den schedel op haar helm, waarmede zij gewoonlijk wordt afgebeeld.

Medusahoofd, zie *Gorgonen.*

Méduse, de naam van een Fransch vaartuig, droevig beroemd om zijn schipbreuk (2 Juli 1816). Die bodem maakte deel van een eskader van vier schepen, dat den gouverneur van Senegal en diens personeel naar de bezitting zou overbrengen: 149 koppen der bemanning slaagden er in, een vlot zamen te stellen, waarop zij gedurende 12 dagen zonder leeftocht rondzwierven, tot zij door het Fransche transportschip *Argus* werden ontdekt, dat echter slechts 12 zieltogenden aantrof. De overigen waren van honger en gebrek overleden, of door hunne makkers gedood en verslonden. Dat vreeselijke onderwerp heeft verscheiden malen stof voor schilderstukken, beeldhouwwerken, drama's, ja zelfs voor eene opera geleverd. Onder de eersten bevindt zich vooral het levensgroote doek van Géricaselt (1791—1824), dat zich in het Louvre te Parijs bevindt.

Mee jo, (chin.), letterl., niet ja; *neen. Jo* = ja.

Meebos, (afr.), *zoet-zout; gekonfijte* perziken.

Meeblokkers, (barg.), *metgezellen.*

Meelkoning, Pillsbury in N.-Amerika, die Oct. 1897 in twee weken, naar men bericht, f 1.250.000 verdiende als hoofd van een meelsyndicaat.

Meelvreters, schimpnaam voor de inwoners van Borne (bij Almelo).

Meerenberg, eigenlijk **Meer-en-Berg,** krankzinnigengesticht, vanwege de prov. Noord-Holland, aangekocht in 1843 en in gebruik gesteld in 1849, gelegen te Bloemendaal (bij Haarlem). Omdat het jaren lang het meest bekende gesticht was, en misschien nóg is, in ons Vaderland, weet ieder wat bedoeld wordt met het gezegde: *hij (zij) moet naar Meerenberg* = is gek.

Meerman, (wap.), bovenlijf van een man, altijd van ter zijde gezien, met helm, schild en zwaard, benedenlijf van een visch.

Meermin, (wap.), vrouw van den meerman, afgebeeld met lange harenkam en spiegel.

Meerminnen, fabelachtige schepselen, half vrouw, half visch, bij de Grieken: Sirenen, die de schippers door haar gezang verlokten om in het water te springen, en ze dan verslonden. In de 2e eeuw kwamen er twee de Lauwerzee binnen; bij Muiden kwam er eene in de Vecht en zeide:

„Muden sal Muden bliven,
Muden en sal noit becliven".

Becliven is hier *gedijen.* Ook te Purmerend zou eene meermin of meerwijf verschenen zijn.

Meerschuim, waarvan pijpekoppen en sigarenpijpjes worden vervaardigd; gr. *lêpion,* verkleinwoord van *lepos* = schors, schaal, schil, volgens Aristoteles. Wordt echter als een speksteensoortmineraal beschouwd, bestaande uit talkaarde, kiezelaarde en water. *Magnesia hydrosilicate.*

Mees, zie *Mas.*

Meester, titel van een gepromoveerde in de rechtswetenschap; ook verkort tot **Mr.** In den Academischen stijl van weleer, minder dan *doctor.* Een propaedeutisch examen zelfs gaf voorheen reeds den titel van „*magister* philosophiae theoreticae", d. i. van *meester* in de stelselmatige wijsbegeerte. Uit lat. *magister* ontstond ons *meester.* Zie ook *Meesterstuk.*

Meester van... In de kunstgeschiedenis noemt men oude artisten, wier naam niet bekend is, doch van wien men verschillende werken kent, naar den naam van hun voornaamste of eerst bekend geworden werk, bv. de *Meester van de dood van Maria,* de *Meester van de Lyerbergsche Passie,* of ook wel naar hun merkteeken dat op al hun werken voorkomt.

Meester Jochem, die allerlei onzin excuseerde omdat het „zoo in 't rijm te pas kwam", is een belachelijke figuur van een „poëet" of zooals Kamacho zegt „Poejeet" in Langendijk's (1683—1756) blijspel *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho* (1711).

Meestergold of **doktersgold,** (a fr.), *geneesmiddelen.*

Meesterknapen, òf edelen, òf uit de aanzienlijksten des lands, aangesteld door de Staten van Holland en West-Friesland, als assistenten van den Luit.-Houtvester; te voren drie, later vier, waarbij sedert 1716 nog vier uit de steden, zoodat er in 1742 nog acht waren. Zij pleegden viermaal jaarlijks terecht te zitten over alle zaken van houtvesterij in de wildernissen en het jachtbedrijf; in 1742 zaten zij doorgaans slechts tweemaal, den 2en Maandag in Mei en den 1en Maandag in October. Van vonnissen van Houtvester en Meesterknapen, niet hooger loopend dan 100 gulden boete, geschiedde geen beroep. Zie ook *Koddebeier.*

Meesterstuk, eig. *proefstuk,* dat de handwerkslieden in het oude gildewezen moesten afleggen, om *meester* in hun gild te kunnen worden.

Meesterteeken, zie *Muntteeken.*

Meesterzangers (De —, voortgekomen uit de Minnezangers (Troubadours) der 12e eeuw en later. De laatsten bewogen zich op het gebied der echte poëzie; de eersten op dat van het poëtisch proza. Te Mainz ontstond waarschijnlijk het *Meesterlied,* en kwam vandaar naar Straatsburg en Neurenberg over; in laatstgenoemde stad stichtte Hans Folz eene Meesterschool. Als de vaders hunner kunst werden door de zangers vooral Heinrich Frauenlob, Wolfram von Eschenbach, Walter von der Vogelweide, Nikolaus Klingsohr en Heinrich von Ofterdinger vereerd; deze hielden aan het Hof van den landgraaf Herman van Thüringen in 1206 een wedstrijd op den Wartburg, door Wagner vereeuwigd. Door twaalf meesters, zegt men, werd de eerste zangschool gesticht. Later in de zestiende eeuw behoorden de meesterzangers meest allen tot den stand der handwerkslieden. Zij waren verdeeld in leerlingen, schoolvrienden, zangers, dichters en meesters. Men behaalde den eeretitel of rang van *meester* door het uitvinden van een nieuwen *toon* (z. a.). Hans Sachs, de schoenmaker-dichter te Neurenberg † 1576, vond niet minder dan dertien nieuwe *tonen* uit. De stof voor het *Meesterlied* mocht alleen aan 't gebied van godsdienst en zedelijkheid ontleend zijn; ze werd meest genomen uit den Bijbel.

Meet, (sportt.), geteekend begin van een speelperk, eene renbaan, enz. Men heeft wielerwedstrijden „van meet" en „met voorgift". *Aan meet staan* = op het punt staan om te beginnen; *aan meet af* = van aanvang af.

Meetbrief, stuk, afgegeven door scheepsmeters en eene opgaaf bevattende van de bouwsoort van het schip, van zijne lengte, breedte, diepte en draagkracht, van zijnen inhoud, benevens van den naam, de klasse en het nummer van het schip.

Meeuwen, spotnaam voor de bewoners van Lekkum, bij Leeuwarden.

Meg(a)era, zie *Eumeniden.* Een uit boosaardigheid wreed *wijf,* eene *onmensch,* wordt wel aldus gekwalificeerd.

Megajeh, (hebr.), *doende leven,* doende herleven; verkwikken. Iemand *megajeh* zijn = levensonderhoud geven

Megajer-zijn, (van het n. hebr.), *tot het Jodendom doen; overgaan. Zich m. zijn* = *tot het J. overgaan.* Zie *Ger.*

Megalle-zijn, (van het n. hebr.), *openbaren, onthullen.*

Megalomaan, (van gr. *megas* = groot, en *maïnein* = dwaas zijn), iemand die met de grootheid van zijn land dweept, een soort van chauvinist, of aan grootheidswaanzin lijdt. Van *Mégalomanie* (z. a.).

Mégalomanie, (fr.), *grootheidswaanzin,* de monomanie of verstandsstoring, tengevolge waarvan de lijder gelooft, god, zeer rijk, keizer of koning, of zeer geleerd, zeer invloedrijk, zeer beroemd of zeer bekend te wezen, hgd. *Grössenwahn.* Uit *megas (megalè, mega)* = groot, en *mania* = hevige hartstocht.

Megatherium, letterl. *het groote dier;* voorwereldlijk dier, een monsterachtige luiaard, die eene lengte bereikte van 4 à 5 meter, — waarvan men in eene steengroeve te Milan (Frankrijk, depart. Gers), einde Maart 1896 den kop vond, met vervaarlijke kaakbeenderen, en vierkante kiezen ter grootte van een vuist, verscheidene nog geheel ongeschonden. Een gaaf geraamte bevindt zich in het museum te Madrid, op het laatst der vorige eeuw gevonden in de pampa's van Buenos-Ayros.

Mehala, volgens de overlevering de vrouw van *Kaïn*, den eersten broedermoorder; zij komt in den Bijbel niet voor, maar o. a. wel in „De Dood van Abel", een gedicht van Sal. Gessner.

Mehari, *kameel*, in Oost-Afrika. Omdat ze 70 tot 80, zelfs wel 100 kilometer per dag kunnen afleggen, richtten de Franschen in Obock en Somali (Oost-Afrika) er, herfst 1894, een postdienst in met deze dieren, waarvoor bijzondere postzegels werden uitgegeven, — van 5 tot 50 gram, met een kameel in de woestijn tot beeldenaar.

Mehercle, bij Terentius, ook *mehercules* of *mehercule*, bastaardvloek, *bij Hercules!* Hercules = de gever van onverwachten rijkdom.

Mehr Licht, *meer licht.* Zie *Licht* enz. Waarschijnlijk echter werden die woorden nooit uitgesproken. O.a. verhaalt Immermann (*Memorabilien*, III, blz. 165), uit zeer goede bron te weten, dat Goethe zacht, in zijn leuningstoel insliep, om niet meer te ontwaken; zelfs zijn schoondochter, Ottilie von Goethe, die zich bij hem bevond, bespeurde niet dat hij stierf.

Mehtar, titel van den Vorst of bestuurder der bevolking van Chitral, ten zuiden van het Hindoe-Koesh gebergte, bij Afghanistan.

Mei, of *Majus*, de 5e maand des jaars, *bloeimaand*. Men zegt, dat Romulus deze maand aldus noemde ter eere van zijne senatoren *(majores)*, zie *Senaat*, of liever: van *majores*, de voorvaderen; dus, maand aan de nagedachtenis der voorouders gewijd. Het was verboden in deze maand te huwen, daar ze geheel aan den onderdom was gewijd.

Meldinger, (hgd.), eigenlijk de naam des schrijvers van een vroeger, ook hier te lande veelgebruikte, in 1783 voor 't eerst verschenen Fransche spraakkunst voor Duitschers. Jean Valentin Meidinger uit Frankfort a/M. vestigde zich te Amsterdam, en maakte van zijn boek een leerboek der Duitsche taal voor Nederlanders. Later en heden nog eene oude, opgewarmde anecdote, zooals dat boek in de leesoefeningen aan het slot er meer dan honderd bevatte.

Meles, zie *Meoth.*

Meifeest, bij de Scandinaviërs en Germanen, en tot in de 17e eeuw ook hier te lande, een volksfeest op den 1n Mei, tot viering van den aantocht des zomers. Er werd een *meigraaf* benoemd, die zich eene *meigravin* koos; men danste om *meiboomen*, plukte *meitakken* van den *meidoren*, reed op *meiwagens*, nam *meibaden*, dronk *meidrank* en zong *meiliederen*. In vele plaatsen bestonden *meigravengilden*. Als meiliedje is nog algemeen bekend: „daar ging een Patertje langs den kant; hei! 't was in den Mei!"

Meïnne, *meigravin*. Zie *Meifeest.*

Meier, (barg.), *honderd gulden.*

Meierbieren, eene tractatie in bier, die de *meier*, dat is de *huurder* eener pachthoeve, bij openbare verkoopingen, eertijds moest geven.

Meierij van 's-Hertogenbosch, ook als *De Meierij* bekend, bestond oorspronkelijk uit vier meierijen, welke allengskens vereenigd, en aan de meierij van N.-Brabants hoofdplaats zijn gehecht. In 1740 van noord naar zuid omstreeks 15, van oost naar west ruim 10 uur gaans, in uitgestrektheid. *Meierij* = meierschap, gebied van den *meier* of *meider* (midd. nederl.) = bewindsman, bestuurder, hofmeester;

ook *schoutambt*. Vgl. „*major*-domus". Vanhier, dat men in documenten der vorige eeuw het woord menigmaal als „Majorye" aantreft. *Mayer* (hgd.) = landschultheiss, landamtmann; zwits. Amman.

Meikersen, kersen, waarbij men denkt aan de in de Meimaand gerijpte of rijpende kersen. Eerder *maai*kersen, d. i. tijdens den hooibouw (in Juni) eetbare kersen; want vóór de tweede helft van Juni geniet men ze nooit.

Mei-kwo, *de schoone*. Vleiende benaming der Chinezen voor *de Vereenigde Staten*.

Mei-mei-shiki, (jap.), feest, gevierd zeven dagen na de geboorte van een kind, als het op plechtige wijs zijn naam ontvangt.

Melle of **malle,** (joodsch-duitsch), zie *Ma'alah*.

Mellech, (joodsch-duitsch), zie *Melek*.

Meilleur cateil, zie *Keurmede*. Eng. *cattle* = vee.

Mein erst' Gefühl sei Preis und Dank, (hgd.), *mijn eerst gevoel zij dankbaarheid*. Aanhef van Gellert's *Morgengesang* uit de *Geistliche Oden*. Bij de Evangelische gezangen N°. 179 in de vertaling van Feith; de travestie luidt: *Mein erst Gefühl sei Preuss. Courant*.

Mein Leipzig lob' ich mir, Es ist ein klein Paris und bildet seine Leute, (hgd.), *ik prijs Leipzig, dat is een klein Parijs, daar worden de menschen beschaafd;* Goethe *Faust* (Auerbach's Keller); gezegde van eenen der drinkebroers van het gezelschap, waar Faust en Mephisto zich bijvoegen. Reeds in 1768 heette Leipzig „klein Parijs".

Mein Liebchen, was willst du noch mehr? (hgd.), *mijn liefje, wat wilt ge nog meer?* Refrein van Heine's lied *Du hast Diamanten und Perlen* (z. a.).

Mein schönes Fräulein, darf ich wagen, Meinen Arm und Geleit Ihr anzutragen? (hgd.), *schoone juffer, sta mij toe, dat ik mijn arm u biede en u geleide;* Goethe, *Faust*, (2250e strophe), woord van Faust tot Margaretha, als hij haar het eerst bij 't uitgaan van de kerk ontmoet.

Meine Mittel erlauben mir dus, (hgd.), *mijne middelen vervoorloven mij dat;* woorden, ontleend aan het kluchtspel *Der artesische Brunnen* (1860), van Gustav Raeder, en die herhaaldelijk in den mond van Balthazar, eenen der personen uit het stuk, voorkomen.

Meine Ruh' ist hin, mein Herz ist schwer, (hgd.), *mijn rust is weg, mijn hart bezwaard,* Goethe, *Faust* I, Gretchen's kamer; aanvang van Gretchen's minnelied na hare eerste ontmoeting met Faust.

Meinem Fürsten treu bis in die Waden, (hgd.), *aan mijn Koning getrouw tot in de kuiten*, d. i. door en door, tot in merg en been. Woord van Vorst Bismarck in een brief aan den Minister Von Roon, 2 Juli 1861.

Meiningers, beroemd tooneelgezelschap van den Meiningschen hofschouwburg, dat 1 Nov. 1881 te Pesth de 1000e voorstelling op buitenlandsche tooneelen beleefde; de eerste van deze kwam 1 Mei 1874 te Berlijn voor. Ter herinnering hieraan liet de Hertog van Saksen-Meiningen eene medaille slaan, welke aan al de leden van zijn hoftheater, die sedert 7½ jaar onafgebroken er aan verbonden waren, uitgereikt is. In 1880 gaf dit gezelschap voor 't eerst in ons vaderland gastvoorstellingen; in 88 traden zij hier weer op. Zie over hen o. a. S. Pröltz, „Das Herzogl. Mein. Hoftheater, 2e Auflage (Erfurt)" en „Geschichte der dramatischen Kunst u. Litteratur", 2n Band, S. 428—32; H. Herrig, „Die Meininger u. ihre Gastspiele" (Dresden, 1879); Alfred Klaar, „Das moderne Drama" (Leipzig, G. Freytag, 1884) II, 270; Oscar Blumenthal, „Das Virtuosenthum

in der Regie", in zijn „Theatralische Ausdrücke" (Berlin, 1855). Zie ook ten onzent „De Portefeuille" 1888, en „De Lantaarn", 1888, n°. 10. De Meiningers worden als de *hervormers van het toneelspel in Duitschland* beschouwd.

Het streven der M. was: 1° de bedoeling des dichters geheel en al weer te geven; 2° in de geheele opvoering te voldoen aan de strengste eischen van waarheid en wetenschap, wat aangaat costuum en decoratief; 3° alle rollen volmaakt juist te doen vervullen, waarom dan ook elk acteur of actrice voor elke rol kon worden aangewezen. De natuurwaarheid teekende zich vooral af bij de figuranten, die niet meer als marionnetten, maar als belangstellende mede-spelenden optraden. Eerst na *hun* optreden vormen de zoogenaamde „Massenscenen" een inderdaad belangwekkend en kunstvol deel van de voorstelling.

Meinse, (joodsch-duitsch), zie *Maäsch.*

Meiser, joodsch-duitsche uitspraak van het hebr. *maäser* = tiende deel; *meiser geven*, een behoorlijk deel van zijn winst voor goede werken besteden.

Meis, (barg.), *honderd*; zie *Meotte.*

Meis, (hebr.), zie *Meth.*

Meis praeluxi majoribus (Ego —, (lat.), *ik heb boven mijne voorvaders uitgeschitterd.* Cicero, *Oratio de lege agraria, contra Rullum, tribunum plebis.*

Meissonnier (De Hollandsche —, de schilder Bakker Korff. Hij munttte uit in de interieurs van deftige oude juffers, en was een fijn toetser.

Meister-Singer, zie *Meesterzangers, Maitres-chanteurs* en *Chantage* (Aanh.).

Meistreel, *minnezanger, minstreel, verhalende dichter;* soort van tooneelspelers, die in de Middeleeuwen tot verlustiging van gezelschappen bij de grooten, op hunne kasteelen, zongen, kleine voorstellingen of tafelspelen gaven, goochelden en muziek maakten. Zij behoorden veelal tot het gevolg der edelen. Op het einde der 15e eeuw werd de eigenlijke minnezang nog slechts beoefend door burgeren handwerkslieden. — Uit m.ned. *meestreel* of *ministreel*, it. *ministrello*, verkleinwoord van *ministro*, bestuurder, bezorger. — Het meer algemeene *meistreel* wordt ook wel afgewisseld met het meer plaatselijke en bijzondere *troubadour* (z. a.).

Meivuur, ziekte, waardoor de in Mei geschoren schapen wel eens worden aangetast en die nagenoeg altoos doodelijk is. Ook *scheervuur* geheeten. De plotselinge berooving der vacht bij 't scheren doet de dieren bij guur weder soms eenskaps door koude bevangen worden, zoodat ze met inwendige rilling dood neervallen.

Meivuur, vuur, dat in den nacht van 30 April op 1 Mei in het veld gestookt wordt, als een overblijfsel uit den Germaansch-heidenschen tijd, toen men vuren brandde als een offer aan de een of andere godheid. Thans nog (1896) brandt de jeugd op Texel Meivuren, en verzamelt en bewaart daartoe de geheele maand April door alle oude houten voorwerpen, om die den 30sten April na zonsondergang onder het zingen van eenwenoude deuntjes te verbranden.

Meiwetten of **Maigesetze,** in Pruisen, vier in getal, aldus genaamd, omdat zij achtervolgens op 11, 12 en 13 Mei 1873 werden uitgevaardigd. Zij betroffen: 1° de opleiding en aanstelling der geestelijken; 2° de disciplinaire straffen, door de Kerk op te leggen en de stichting van een gerechtshof tot behandeling van kerkelijke aangelegenheden; 3° de grenzen der bevoegdheid tot toepassing van kerkelijke straffen en maatregelen van tucht, en 4° den afstand van het kerkelijk lidmaatschap. Door eene wet van 14 Juli 1880 werd die wetgeving echter reeds vrij belangrijk gewijzigd. Zie ook *Kulturkampf.*

Mejoechas, (n.hebr.), uit een edel, rein geslacht, *van aanzienlijke afkomst.* De uitdr. *van mejoeches* = van hooge, goede kwaliteit.

Mejoeschab, *(mejoeschof),* (n. hebr.), *bedaard,* van verstandig overleg, kalm uitrustend.

Mekake, (japan.), *bijzit,* wier kinderen beschouwd worden als het wettig kroost der wettige vrouw, bij wier dood zij ook mede rouwen.

Mekka der Chineezen (Het —, *Mukden,* eene der hoofdsteden van Mantschoerije, de gravenstad en schatkamer der Keizerlijke familie in China.

Mekor Chajim, (hebr.), *Bron van Leven.* Vereeniging Juli 1896 te Amsterdam gesticht, ter verspreiding der denkbeelden van het traditioneele Jodendom en ter bevordering der verwezenlijking daarvan onder en door hare leden. *Bron van leven* = bron des heils. Ontleend aan Ps. XXXVI : 10.

Mekteb, inrichting van lager onderwijs bij de Turken, waarin slechts lezen, rekenen, de Koran en haat tegen de Christenen wordt onderwezen.

Mel in ore, fel in corde, (lat.), *honig in den mond, gal in 't hart.*

Melachah, *(Melochoh),* (hebr.), *arbeid,* ambacht; *Baäl-Melochoh* = werkman.

Melajoe dalem, (hoog-mal.), de zuivere beschaafde taal.

Melajoe pasar, (laag-mal.), de minder beschaafde taal, dikwijls met vreemde woorden vermengd en veelal langs de kusten gesproken. *Melojoe pasar* = markttaal.

Melamed, (v. hebr.), *onderwijzer.* hebr. *melammeed.*

Melampygos, (gr., lett. *zwart gat,* van *melas* = zwart en *pygè* = stuit, achterste), scheldnaam van Hercules. — „Pas op Melampygos!" een dreigement, waarmede men kinderen bang maakte; hetgeen Van Alphen aldus uitdrukte:

„Keesje, als gij niet wilt deugen,
Dan verschijnt de zwarte man!"

Melancholie, *zwartgalligheid,* naar oudtijds beweerd werd ontstaande uit overvloed van *zwarte gal,* gr. *melas,* zwart; *chole,* gal. Ook, droefgeestige, neergedrukte stemming.

Melanesie, (van *melas* = zwart en *nèsos* = eiland), het westelijke gedeelte van Australië, omdat die eilanden door donkerkleurige menschen bewoond zijn, verwant aan de Negers.

Melaten, *melaatschen.* Nog overig in de straatnamen van sommige steden, bijv. de *Melatensteeg* te Zutfen, waar in 1666 een melaetenhuys stond, in 1729 door de stad verkocht. *Melaet-, malaetschap* = melaatschheid.

Mêlati, (jav.), **Mêloer,** (mal.), *Jasminum Sambac,* L., Hist. Nat., familie der *Jasmineae,* de Indische jasmijn.

Melchizedekkers, zekere geestdrijvers in de eerste Christelijke kerk, die vreemde meeningen hadden omtrent Melchizedek (Gen. XIV : 18; Ps. CX : 4; Hebr. V : 6, 10; VI : 20; VII : 1, 10, 11, 15, 17, 21). Eenigen dachten, dat hij meer was dan Christus; anderen aanbaden hem; en derden meenden dat hij Christus zelf of de Heilige Geest was.

Mêlek, Melech, (hebr.), *koning.*

Melès, kustriviertje bij Smyrna; in eene bij de bron gelegen grot zou Homerus zijn werken hebben gedicht. Vandaar *Melèsigenès* [letterl., de bij Meles (nml. als dichter) geborene] = Homerus, en bij Tibullus, 4, 1, 200, *Meleteae chartae* = *de gedichten van Homerus.*

Melik, (barg.), *zak, sok.*

Melikarthos, zie *Hercules.*

Meliora ferant Di, (lat.), *dat de goden betere dingen* (wat beters) *aanbrengen mogen.* Titullus. *Di* = *Dii* (goden), ons *God beter 't.*

Melioratie, *beterschap.* Onder het oude Leenstelsel eene soort van *erfpacht.* Lat. *melioratio* = verbetering.

In de 17e eeuw septum van vergoeding aan de stedelijke regeering te betalen door grondeigenaars, wier erven binnen de stad getrokken werden en daardoor in waarde vermeerderden.

Melius esse quam videri (lat.), *beter zijn dan schijnen.* Vgl. *Besser als mein Ruf.*

Melius est nubere quam uri, (lat.), *liever trouwen dan verbranden.* Voorschrift van den apostel Paulus in 1 Cor. VII : 9. Hij was een voorstander van den ongehuwden staat, doch kon men geen weerstand bieden aan de verleiding, dan was het verkieslijker te trouwen. Men zinspeelt dikwerf op die concessie van den apostel aan den menschelijken hartstocht.

Melk (Bestellen —, echt Amsterdamsche versnapering voor winteravonden; warme melk, waarin *bestellen* (wellicht oorspronkelijk *mastellen*, vgl. *mastelein* of *masteluin* = brood) gekookt waren, nl. broodjes van beschuitdeeg, waarin allerlei kruiderijen.

Melk (De drukking der — brengt boter voort, (Spreuk. XXX : 33); *drukking* = wrijving; *boter* = kaasachtig stremsel). Wordt tegen den zin, die op onheil (twist) wijst, wel toegepast op het zegenrijke van beproeving in 't menschelijke leven.

Melkbocht heet in Noord-Holland, wat in Gelderland een *melkhok* is, nml. eene omheinde ruimte bij den ingang van het weiland, in welke de koeien worden samengebracht tegen de melk-uren.

Mêlé-cassis, (fr.), van *mêlé*, gemengd en *cassis*, een sterken drank van zwarte bessen. In de volkstaal, een mengsel van dat laatste vocht en brandewijn; in de laagste klasse spreekt men ook van een *meulé* of van een *mêlé-cass.* Overdrachtelijk, elk *mengsel van heterogene bestanddeelen.*

Melkgrot, bij Bethlehem, waarin, volgens de traditie, de Heilige Familie, na de geboorte van het kindeken Jezus, eenigen tijd heeft vertoefd.

Melkhok, zie *Melkbocht.*

Melknaam, naam, die aan een zuigeling bij de Chineezen gegeven wordt. Later krijgt hij een school-, een trouw-, een staats- of een handels-, en eindelijk een sterf-naam. Zie *Namen.*

Melodrama, ernstig, roerend tooneelspel, oorspronkelijk met muziek bij de roerendste passages; van *melos* = lied, en *drama* = daad, tooneelspel; Daar een *melodrama* veelal aangrijpende, roerende, hoogspannende tooneelen bevat, noemt men al wat aandoenlijk is, wat met opzet er op is aangelegd om de tranen uit de oogen te persen, *melodramatisch.*

Meloen-steenen, *steenen* van den berg Carmel. De profeet Elia vroeg, zoo luidt eene legende, een voorbijgaanden boer, die een zak meloenen droeg, een van die vruchten om zijn dorst te lesschen. Deze gaf voor, dat het steenen waren en zag bij zijn thuiskomst de meloenen werkelijk in steenen veranderd. Vandaar, *met een steechten koop thuis komen,* met meloen-steenen van de markt komen.

Melogem, (barg.), *werk.* Zie *Melacha.*

Melogem aan den darm, (barg.), *aan het touw trekken.*

Melogemen, (barg.), *werken.*

Melon, (fr.), letterl. *meloen*, kanteloep. In werkelijkheid, lage manshoed, omdat diens bolvorm aan bedoelde vrucht herinnert. Men zegt ook *chapeau melon.*

Melusina, volgens de Fransche overlevering, een meisje, dat haar vader in een berg sloot, omdat hij haar moeder beleedigd had. Zij werd iederen Zaterdag in een slang veranderd van haar midden tot de voeten. Raymond van Lusignan huwde haar op belofte, haar Zaterdags nooit te zien, als zij zich opsloot. Achterdocht dreef hem, haar te bespieden en zoo werd het geheim hem bekend. Sedert was zij veroordeeld als een spook des nachts rond te dwalen tot den oordeelsdag.

Melusine, (w.a.p.), *meermin* met twee staarten; ook wel meermin, geplaatst in een kuip.

Mem, dertiende letter van het Hebreeuwsch, overeenkomend met M. Hebr. *meêm* = water. De getalwaarde is 40.

Membré, (fr. w.a.p.), heet een vogel wanneer zijn pooten van *andere kleur* of *metaal* zijn dan het lichaam.

Membres de droit, (fr.), *leden van recht,* d. i. die recht van zitting hadden in de *Collegiën van Toezicht,* die in 1852 ontstonden in zake het *beheer* der kerkelijke goederen, nml. leden van Gedeputeerde Staten, met den Commissaris des Konings in de provincie als voorzitter. In 1853 (13 en 18 April) wees de Ned. Hervormde Kerk het Ministerie op het gewenschte van 't wegvallen dier *membres de droit,* en op de benoeming der leden van gezegde collegiën op voordracht van de Kerk. Zoo is het dan ook thans.

Membrum honorarium, (lat.), *eerelid.*

Même quand l'oiseau marche, on sent qu'il a des ailes, (fr.), *zelfs als de vogel loopt, gevoelt men, dat hij vleugels heeft,* d. i. men herkent het genie ook in de eenvoudigste of meest gewone uitingen van den geest. Lemierre (1723—93) *Les fastes* (1779) eerste zang.

Memento, (r.k.), *gedachtenistafel,* oudt. *diptych,* bij de Romeinen schrijftafelen van hout of been, met eene laag was overtrokken. Dergelijke tafelen werden ook in de eerste Christenkerken gebruikt; drie bladen hingen aan elkander en konden ook worden toegeslagen en afzonderlijk gebruikt; op het eerste stonden de namen der heiligen, op het tweede de namen der geestelijke en godvruchtige wereldlijke heeren, op het derde de namen der afgestorvenen, aan wie men bijzondere eer wilde bewijzen. Zulk eene tafel met drie bladen heette *triptych.*

Memento, (lat.), *gedenk!* vandaar een *memento* = eene herinnering.

Memento mori, (lat.), naar Gregorius Magnus; *gedenk te sterven.* Bedenk, dat gij eens sterven moet; o. a. spreuk van de orde der Trappisten. Velen beweren, dat men de letters M M in de naden der handpalmen van den mensch leest.

Memento homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris, (lat.), *gedenk, dat gij stof zijt en tot stof terug zult keeren.* (Vgl. Gen. III: 19, XVIII : 27; Ps. CIII : 14). Woorden van den priester aan het begin der Vasten op Aschdag, bij het maken van het aschkruis op het voorhoofd der gelooviger.

Memento vivere, (lat.), *gedenk te leven.* Opschrift in sommige woonverblijven of gestichten. Door Goethe werd aan deze spreuk aan den ingang van *kerkhoven* de voorkeur gegeven boven *memento mori.*

Memme, (a.fr.), *moeder.*

Memme, (joodsch-duitsch), *moeder.*

Memnon-beeld, het beeld in Egypte dat, door de eerste stralen der zon beschenen, een geluid laat hooren als van een Aeolus-harp. Sommigen zeggen, dat het het standbeeld van Amenophis III is.

Memoriaal, (hand.), het *boek,* waarin de koopman al zijne handelsverrichtingen opteekent, om daaruit zijn *Journaal* enz. op te maken. Zie *Prima nota.*

Memoriam ejus pie servo, (lat.), *het aandenken aan hem* (of *haar*) *bewaar ik vroom* (met eerbied).

Memoriegoederen, goederen, uit wier opbrengst de memorie- of gedenkdagen gevierd worden van het overlijden van beneficianten van kloosters. Te Montfoort kreeg de sedert jaren aanhangige kwestie over de verdeeling van die soort van goederen te dezer plaatse, in Nov. 1894 haar beslag; waarbij f 3500 aan gereed geld en de straten rondom de Hervormde kerk aan de burgerlijke gemeente werden afgestaan.

Memschalah, *(Memscholoh)*, (hebr.), *heerschappij*.

Men, (chin.), *poort*. Als uitgang in Chin. plaatsnamen.

Men broght het Vosmeer (niet *Govert*) **toe met kroezen en met kannen,** gewoonlijk letterlijk, soms alleen met de beteekenis „men gaf den gevierden man zeer veel" — zie Vondel's Gysbreght, 636, waar Vosmeer, de Spie, aan Egmont vertelt, hoe goed men hem onthaalde, nadat hij met zooveel angst het Zeepaard had doen binnenkomen, en, nadat een deel van het rijshout gelost was, hoe men de mannen aanspoorde om feest te vieren.

Men kan wel jong van jaren en oud van uren zijn, getuigt Constantijn Huygens van eene *welbestede jeugd*. Zijn eigen zoon, Christiaan was in zijn jonge jaren reeds oud van uren, omdat hij met de uren zijner jeugd had gewoekerd. Prins Maurits nam op den leeftijd van nog geen 18 jaar de leiding van het krijgsbestuur in handen, in een tijd, dat onze Republiek, menschlijkerwijs gesproken, aan den vooravond van haar ondergang stond. Prins Frederik Hendrik droeg reeds als knaap van 16 jaar in den slag bij Nieuwpoort het harnas „tot welzijn van 't gemeen". Hugo de Groot was veel vroeger onsterfelijk dan meerderjarig, evenals Gerard Vossius, enz. enz.

Men moet vijf christenen hebben om één jood te bedriegen, vijf joden om één Griek te bedriegen en vijf Grieken om één Chinees te bedriegen. Spreekw., waarin het geslepene viertal eene geometrische progressie vormt, waarvan 't eerste lid 5 en de reden ook 5 is.

Menagediel, (mil.), oudtijds *scheldnaam voor den menagemeester;* thans heeft die naam geen beteekenis meer, nu de voeding van rijkswege gegeven wordt. Honni soit qui mal y pense.

Ménager la chèvre et le chou, (fr.), *iedereen te vriend houden, beide* (vijandelijke) *partijen tevreden stellen;* naar het oude verhaal, dat ons leert, hoe een man er in slaagt eene geit, eene lading kool en een wolf over de rivier te brengen, met eene schuit, die maar een van de drie kan overvoeren, zonder dat de wolf de geit of de geit de kool opeet.

Ménagère, een *beurs* (stokbeurs), vroeger door de Hollandsche huisvrouw met het sleuteltuig aan een ceintuur gedragen.

Mend all paper, (eng.), *verbeter-al-papier*, strookjes doorschijnend gegomd papier, zeer geschikt om op een gescheurd beschreven of gedrukt blad papier te hechten, daar het geschrevene of gedrukte zichtbaar blijft.

Mended, not ended, (eng.), *verbeterd, niet afgeschaft*.

Mendicanten of **bedelorden,** (r.k.), orden van monniken, die niets mogen bezitten en niets mogen verdienen, maar alleen van ingezamelde aalmoezen hebben te leven. De meest bekende zijn gesticht door den H. Franciscus van Assisi en den H. Dominicus.

Mendicité, (Dépôt de —, (fr.), verbeterhuis voor bedelaars, die men door strenge tucht en hard werken er zoekt te genezen van hunne ondeugden.

Mendigo, (fr.), *bevoepsbedelaar*, die er goed van leeft. Van het gelijke Spaansche woord, dat bedelaar beteekent. Het wordt dan ook in beide talen op dezelfde wijs uitgesproken.

Mene Tekel, (chald.), *geteld, gewogen;* woorden, die de profeet Daniël volgens Dan. V, 5 aan den wand der Koninklijke feestzaal van Belsazar las; waar een vinger, die zich langs den muur van de zaal bewoog, geschreven had *Mene, Mene, Tekel, Upharsin*. Daniël gaf daaraan, volgens Dan. V, 26, 27, de verklaring *geteld, gewogen* en *verdeeld;* met zinspeling op de zege der „Parsin" of Perzen. Hij voorspelde daaruit den aanstaanden ondergang des

rijks, die denzelfden nacht plaats vond. In 't hgd. heeft een *Menetekel* daarom de beteekenis eener ernstige vingerwijzing tegenover zorgeloosheid.

Menechmen, personen, die elkander volmaakt gelijken, tweelingen, zooals de Dromio's in de *Comedy of Errors;* naar het stuk van Plautus, waarin zulke gelijkenden voorkomen, de *Menaechmi.*

Mener une vie de bâton de chaise, (fr.), *een losbandig leven leiden.*

Menenvels, (mil.), soldatenterm voor *manoeuvres.*

Menestrels, (fr.), sedert de 15e eeuw ook *menestriers,* en later *ménétriers,* Eng. *minstrels,* lett. *dienaars,* aanvankelijk de muzikale dienaars der *troubadours* of *trouvères;* zij voerden hunne gezangen uit met begeleiding van viool of draailier. De niet-adellijke troubadours *(troveors bastarts)* heetten ook ménestrels; later in den zin van *muzikant,* in de eerste plaats *vioolspeler.*

Mengajoch, (mal.), *roeien, pagaaien,* met een roei- of schepriem roeien.

Mengakoe dosa dihadapan orang manoesia, (mal.), *het bejijden van de zonden voor de menschen.*

Mengarti sedikit, (mal.), *een beetje begrijpen.* Mengartilah sedikit = *begrijp een beetje;* saja mengarti sedikit = *ik begrijp een beetje.*

Menippeaansche satire, een zeer scherp pamflet, zooals tegen de Guise-familie in 1550, naar Menippos, een ruwen cynicus in de oudheid.

Menna, zie *Mas.*

Mennisten-bruiloft, (amst.), *het ruimen van een privaat of riool,* wat des nachts (door *nachtwerkers*), dus in stilte en onopgemerkt moest geschieden; evenals de Doopsgezinden of Mennisten (naar Menno Simons), door de Gereformeerden bemoeilijkt, genoodzaakt waren, met hunne godsdienstoefeningen en huiselijke feesten te doen.

Mennistenboterham, zie *Domineestuk.*

Mennisten-hemel. Onder dezen naam stond sinds de 18e eeuw de landstreek aan de Vecht, tusschen Loenen en Maarsen (prov. Utrecht) bekend, wegens de vele buitenverblijven, welke de Doopsgezinden er hadden. 2) Bijnaam der buurt Selmica te Ureterp (in Opsterland, Friesland). Daar de Mennisten van alle openbare ambten uitgesloten waren konden zij zich geheel aan hun zaken wijden en daar hun godsdienstbegrippen een eenvoudige levenswijze voorschreven, werden zij door den handel zeer rijk; zoodat hun naam met rijkdom saamgekoppeld werd.

Mennistenstreek, *fijne zet, logentje om bestwil.* Menno Simons, stichter van de sekte der Doopsgezinden, † 1561, zou aanleiding gegeven hebben tot deze uitdrukking; immers van hem verhaalt men, dat hij, met vele anderen, in eene diligence gezeten, aan een plotseling het portier openrukkenden rechercheur vanwege de Roomsch-Katholieke regeering, die vroeg of Menno Simons zich ook onder hen bevond, met groote gevatheid fluks ten antwoord gaf: zij zeggen, dat Menno Simons niet in den wagen is.

Mennisten-zusje, meisje of vrouwtje, dat, in dood-ouderwetsche kleedij, met vermijding van allen opschik of zwier hoegenaamd, erg benepen kijkt. De oude, strenge Mennonieten waren bijzonder stemmig.

Mennist, zie *Mennoniet.*

Menniste salmen zingen, (z.-vlaamsch), het *slepend,* eenigszins door den neus *zingen* van *psalmen* in de kerken en huizen. Vindt zijn grond in 't oorspronklijk uitermate stemmig bestaan, houding, voorkomen der oude Mennisten, die uit puriteinsche religieusheid schier niet in 't publiek verschenen, wars waren van feesten, of, als zij die vierden, daarbij alle luidruchtigheid vermeden.

Menno-Coehoorn-arbeid, naar Menno baron van Coehoorn, den beroemden vestingbouwkundige († 1704), onder prins Willem III, die vele steden versterkte. Schertsend van kinderen, die aan het strand kuiltjes graven en bergjes maken.

Mennonieten, Doopsgezinden, die alleen den doop der bejaarden erkennen, als regel volgend, dat men eerst onderwijs genoten en geloofsbelijdenis afgelegd moet hebben, alvorens den christelijken doop te ontvangen (met rechtstreeksche toepassing op de Christenmaatschappij, van 't geen Matth. XXVIII : 19 omtrent de Joden- en Heidenwereld verordend is). Naar den stichter dezer secte, daarna een eerwaardig kerkgenootschap, Menno Simons († 1561). Ook verwerpen zij den eed.

Menoebel, (hebr.), zie *Menoewal.*

Menoechah, (hebr.), *rust.*

Menouille, (fr.), in de volkstaal, *geld.* Verbastering van het oude Fransche woord *monnoie,* dat dezelfde beteekenis had.

Menoewal, (verbasterd tot *Menoebel*), (m. hebr.), *leelijk, mismaakt,* vr. *Menoewelveth* (verbasterd tot *Menoebelle*), eene leelijke vrouw, eene mismaakte.

Menóra, (hebr.), *luchter, lamp.* Vooral gebruikelijk van den achtarmigen lichtdrager, op het Israël. Inwijdingsfeest (Chanocka) gebruikt.

Mens evil manners live in brass; their virtues we write in water, (eng.), *de zonden der menschen leven voort in erts; hunne deugden schrijven wij op 't water,* m. a. w. wij herinneren ons slechts hunne kwade zijden. Uit Shakespeare's *King Henry,* XIII, IV, 2.

Mens agitat molem, (lat.), *de geest beweegt de stof.*

Mens ingenua Deo grata (est), (lat.), *een oprecht karakter* (inborst, gemoedsaard) *is aan God welgevallig.*

Mens sana in corpore sano, (lat.), *eene gezonde ziel in een gezond lichaam.* Juvenalis, *Satirae,* 10, 356.

Mens sana non potest vivere in corpore sicco, (lat.), *eene gezonde ziel kan niet leven in een droog lichaam,* d. w. z. drink en liefst veel (wijn bijv.). Parodie van Rabelais op *Mens sana in corpore sano* (z. a.).

Mensa Domini, (lat.), *tafel des Heeren,* de avondmaalstafel.

Mensch ist frei geschaffen (Der —, *de mensch is vrij geschapen,* Schiller, *die Worte des Glaubens.* Arndt (1769—1860) zeide ongeveer hetzelfde: *Frei ist der Mensch, und wär' er in Ketten geboren.*

Mensch ist was er isst (Der—, *de mensch is wat hij eet;* een gezegde van prof. Jacob Moleschott († 1893 te Rome).

Mensch wikt, God beschikt (De —, ontleend aan Spreuken XVI : 9: „Het hart des menschen overdenkt zijn weg; maar de Heer stuurt zijn gang". Zie *Homo proponit.*

Mensch (Kein — muss müssen, (hgd.), *geen mensch moet moeten.* Uit Lessing's *Nathan der Weise,* waar het tweemaal, namelijk I, 3 en III, 10, voorkomt. Eerst zegt het Nathan, en later de tempelheer, in eenigzins gewijzigden vorm van den eerste *(Er muss nicht müssen).*

Mensch (Den ouden — uitschudden (liever *afleggen*) **en den nieuwen — aandoen,** Efeze IV : 22—24. Volgens dezen tekst hebben de woorden betrekking op de zedelijke verandering, die er met de Christenen moet plaats hebben. Zij worden evenwel somtijds schertsend gebruikt, om aan te duiden, dat men de gewone wekelijksche verwisseling van linnen ondergaat.

Mensch (Hij doet zijn ouden — goed. Hij schikt zijn ouden — op. Ofschoon Paulus 's menschen zondigen toestand bedoelt, wil men daar-

mede, schertsend, doch af keurenswaardig, te kennen geven: *zich rijkelijk voeden; zich sierlijk kleeden.*

Menschen van gelijke beweging als gij: (Handel. XIV : 15) beter: *van gelijken aard en eigenschappen.* Toegepast op predikanten, om uit te drukken, dat die ook wel mogen deelen in de genoegens van 't gezellige leven; zich niet door kleeding enz. te onderscheiden hebben; ook niet als halve goden boven anderen verheven moeten worden, als waren zij vrij van zwakheden en verkeerdheden.

Menschenkind, Ps. VII : 5, Ezech. II : 1. Uitdrukking veel in den Bijbel gebruikt; uitbreiding van 't woord *mensch;* ze strekt om aan te toonen, dat iemand de afstammeling van een mensch, dus tegenover God, een nietig en vergankelijk wezen is.

Menschenvisscher, Matth. IV : 19, Mark. I : 17, aangaande Petrus gezegd. Fig. omtrent iemand, die Heidenen tot het Christendom bekeert, of in 't algemeen de menschen op hun zieleheil bedacht maakt.

Menschheit Würde ist in Eure Hand gegeben (Der —, Bewahret sie! (hgd.), *Menschenwaarde ligt in uwe hand; bewaar(t) ze goed!* Aanvang van het 29e gedeelte van Schiller's gedicht *Die Künstler.*

Mensur (hgd.), tweegevecht, 't welk dient tot *meting* van elkanders krachten, onder de Duitsche studenten in zwang. *Die mensur* verlangt, dat de tegenstander, met wien men den degen kruiste, daarna met achting behandeld worde.

Mente captus, (lat.), letterl. *in zijn geest gebonden.* Krankzinnig, ontoerekenbaar. Bij Cicero e. a.

Mentor (Een —, *een opvoeder,* of wel een getrouw en verstandig *raadsman;* naar Mentor, zoon van Alcimus en vriend en raadgever van Ulysses, die hem bij zijn vertrek uit Ithaka naar Troje, de zorg voor zijn huis opdroeg; als wijze leermeester van diens zoon Telemachus vergezelde hij dezen op zijne reizen.

Menu-vair, (fr. wap.), *vair,* waarvan de schildjes of klokjes kleiner zijn en in grooter aantal voorkomen, dan bij het gewone *vair.* Hgd. *Kleinfeh.*

Menu-vairé, (fr. wap.), heet het schild of strik van *menu-vair,* wanneer het in andere kleuren en metalen is dan 't gewone azuur en zilver.

Menuet, (it. *minuetto*), oude Fransche dans, in de kunstmuziek sedert Lully, eenvoudig en sierlijk, in tegenstelling van de rijk versierde, gekunstelde *sarabande;* het schoonste voorbeeld is de menuet in den „Don Juan"; Bach, Händel, Mozart en Beethoven hebben in deze compositie uitgemunt. — Deze dans vereischt eene flinke, schoone houding van het lichaam en sierlijke beweging van armen en beenen. In de eeuw van Lodewijk XIV tot aan de Fransche Omwenteling was het de meest geliefkoosde dans. De begeleidende muziek bewoog zich in 3/4 maat, en bestond uit twee deelen van minstens 8 maten. De zoogenaamde *kreeftmenuet,* kon voor- en achterwaarts gespeeld worden. *Menuet* komt van *menu* = klein; *danser le menuet* is dus „kleine passen maken".

Meo, zie *M. E. O.*

Méo, *voorrechter,* die door een stamhoofd (op Timor) wordt uitgezonden om gevluchte misdadigers dood of levend te vangen.

Meo periculo, (lat.), *met mijn gevaar,* op mijn eigen risico. Bij Plautus, Cicero e. a.

Meoth, (hoogd. uitspr. Meïous), hebr., *honderden.* In het joodsch-duitsch *meies* = honderden, groote sommen. Spreekwoord: met de *meies* komen de *deies* = met de rijkdommen komen nieuwe inzichten. (*Deah,* hebr. = kennis, inzicht).

Mephistopheles, een der namen, waardoor de duivel wordt aangeduid, door Goethe's *Faust* (meer) in gebruik

gekomen. De Eng. dichter Marlowe († 1593) heeft den naam als „Mephistophilos", Shakespeare, zijn tijdgenoot, „Mephostophilus"; in de oude volkssage, waaraan Goethe den naam ontleende, luidt deze „Mephistophiles", in de oude marionettenspelen „Mephistophles". Denkelijk uit de Grieksche woorden *mè* (niet), *phoos* (licht), *philos* (beminnend), alzoo: de *lichtschuwende (voorstander van het duistere en verdachte)*. Het stelsel der cynische wereldhaters, dat uit vrijgeesterij ontstaat, noemt men *mephistophelisme*.

Mer à boire, (fr.), *eene zee om leeg te drinken*, d. i. een eindeloos of onbegonnen werk.

Mer démontée, (fr.), holle of onstuimige zee. Men zou tevergeefs in de Fransche taal eene verklaring van deze uitdrukking zoeken, het werkwoord *démonter* beteekent toch uit elkander nemen, onttakelen of wanneer het een persoon geldt, van zijn stuk af zijn. Maar juist daarom heeft zij aanspraak op een plaats. Gedurende het tijdvak van hun verval, noemden de Latijnen eene onstuimige zee *dementatim mare*, een waanzinnig geworden zee. Men vertolkte het eerste dier woorden terecht met *démentées*, d. i. *en démence* = krankzinnig. Het volk, dat zich met geene afleiding pleegt in te laten, vooral wanneer die niet duidelijk tot zijnen geest spreekt, maakte er echter *démontée* van. En zoo ontstond de onzinnige uitdrukking „uit elkander genomen zee".

Mercantielstelsel, (hand.), de vroegere *handelspolitiek*, waarbij men zich ten doel stelde eene voordeelige handelsbalans te verkrijgen door belemmering van den invoer enz.

Mercator sapiens, (lat.), *de geleerde koopman*, de handelaar, die zich tevens met ernst aan kunst of wetenschap wijdt, zooals: de Clercq, Potgieter, N. G. Pierson, P. N. Muller, e.a.

Mercator's kaart, is eene kaart projectie, waarbij de paralellen en meridianen onderling evenwijdige rechte lijnen zijn, die elkander onder rechte hoeken snijden. Hierdoor zijn de meridianen op hooger breedte naar evenredigheid van den aequator te ver van elkander geteekend, en daarom teekende Mercator naar dezelfde verhouding op hooge breedten de paralellen. Verder van elkander dan aan den aequotor. Hierdoor werd de schaal op hooger breedte grooter, doch wijl lengte en breedte evenveel malen vergroot werden, bleef de vorm der geteekende landen goed. Men noemt deze kaarten, kaarten met wassende breedte. Zij werden het eerst gemaakt door Gerard Kremer, die zijn naam tot Mercator verlatiniseerde, een wiskundige, geb. in 1512 te Rupelmonde, en ontvingen naar dezen den naam. De zeekaarten worden meest met deze projectie geteekend.

De uitdrukking werd door v. Baerle 't eerst gebruikt of gepopulariseerd in zijn lat. oratie bij de inkomst van Maria de Medicis te Amst. (1638) of bij de inwijding van 't Atheneum 1632.

Mercerie, (hand.), *de handel in kramerijen;* in Frankrijk en België die in garen, band en derg.

Merci (Etre à la —, (fr.), aan iemands macht overgeleverd zijn. Alleen voor wien het bekend is, dat het woord *merci* oudtijds den losprijs beteekende, dien de overwonnene den zegevierende had te betalen, is die zegswijs verklaarbaar.

Mercuriales, leden van het koopliedengild te Rome.

Mercurius, (rom. myth.), de bode der goden, de god des koophandels, der welsprekendheid en der dieven, wordt afgebeeld met een hoed met vleugels, vleugels aan de voeten, een geldbeurs in de eene hand en een staf, waaromheen zich twee slangen kronkelen (caduceus), in de andere. Zijn naam staat in verband met lat. *mercor*, waarvan ook Mercator, marchand, markt, enz. Bij de Grieken *Hermes*. Zijn grootste feest was op 15 Mei.

Mercurius (De tempel van —, de stads-*beurs*.

Mercurius-staf, (wap.), een staf boven in een knop eindigend en waarom twee slangen zich kronkelen; met twee vleugels, die iets lager geplaatst zijn. De Aesculaapstaf heeft geen vleugels, doch om dien staf kronkelt zich één slang.

Mère des trois vices (La —, (fr.), *de moeder der drie ondeugden*, Catharina de Medicis, de verbreekster van trouwbeloften, de schendster van het vredesverdrag tusschen Roomschen en Hugenoten in Frankrijk, de giftmengster; woordspeling met *la mère des trois fils*.

Merde d'oie, (fr.), letterl. *ganzendrek;* groengeel, een modekleur op het einde der vorige eeuw weer nieuw geworden. Zie *Groen en geel*.

Mère l'Oye, (fr.), zie *Gans (Moeder de —)*.

Méreau, toegangspenning, brandspuitpenning en dergelijke koperen of looden teekens; oorspronkelijk: 't geen men aan een kaartmnik gaf als bewijs van zijn bijwoning der godsdienstoefening, van lat. *merco* of *mereor* (en dit van gr. *meiromai* = *als zijn aandeel ontvangen, verdienen, met arbeid winnen*).

Merel, (wap.), vogel zonder bek of pooten, waarschijnlijk ontstaan uit de kleine afmetingen, daar zij altijd in groot getal in 't schild voorkomen, behalve wanneer er één als breuk (z. a.) is aangebracht.

Mergaredja, *weg tot welvaart*. Benaming eener in 1882 geopende landbouwkolonie ten oosten van Semarang (op Java).

Mĕrinjo, schout, inspecteur van politie, oude benaming op Java; thans meer gebruikte benaming *Toewan sĕkout*. Mĕrinjo waarschijnlijk afkomstig van het Portug. *marinha*. Official da marinha = *zeeofficier;* marino = *tot de zee behoorende*.

Merinos, (sp.), fijne Spaansche wol van de Merinos-schapen. Van *merino* d. i. dwalend, omdat de kudden geen vaste plaats hebben.

Merlaen, (wap.), *meerle*.

Merlette, (wap.), zie *Maarle,* oudtijds *merula* genaamd.

Merlette, (fr. wap.), *merel* (z. a.).

Merlijn, *toovenaar,* naar een karakter in de Arthur-romans. Hij was de zoon van een vrouw verleid door een boozen geest.

Merry England, waarschijnlijk, het *eermaarde* (en niet het *vroolijke*) Engeland, naar de oude beteekenis van het woord.

Merry-go-round. (eng.), *ga vroolijk in 't ronde*. Een draaimolen, in Engeland.

Merveilleuse, de naam van het scherpe zwaard van Dolin van Mainz, uit de oude ridderverhalen.

Merveilleuses, (fr.), *wonderlijke* (vrouwen), dames uit den tijd der *Incroyables* (z. a.).

Mes, zie *Meth*.

Mes, het zinnebeeld van de Heiligen Agatha, Albertus en Christina.

Mescha-cébé, (ind.), *Vader der stroomen,* door de kolonisten verbasterd tot *Mississippi*.

Meschiach, (hebr.), *gezalfde,* aanduiding van den door Israël verwachten Messias.

Meschiebuth nĕfesch, (hebr.), *laafnis der ziel*. Israëlietisch genootschap te 's-Gravenhage, opgericht 1 Sept. 1896. Uit Ruth IV : 15: mĕschieb nĕfesch = herstellend de ziel. *Mĕschieb,* tegenw. deelw. hiph van *schoeb* (wederkeeren).

Meschoegaas, (verbasterd hebr.), *dwaasheid, krankzinnigheid*.

Meschoegah *(meschoegoh)*, (hebr.), *dwaas, gek, krankzinnig.*

Meschoemad, (m. hebr.), *afvalligе.*

Meschores, (hebr.), *dienaar.*

Mesdjid, (arab.), door Inlanders in N.-I. ook wel uitgesproken *mosadjid.* Mesdjid, nomen loci van het werkw. sadjada: met het voorhoofd, gedurende het gebed en terwijl men zit, den grond aanraken, dus: *de plaats* waar men dat doet, gebedenhuis, tempel. Fr. *mosquée,* it. *meschita,* sp. *mezquita,* port. *mesquita.*

Mesmerisme, *dierlijk magnetisme.* Naar Friedrich Anton Mesmer († 1815 te Weenen), Duitsch geneesheer, die door eigenaardige manipulaties, hoofdzakelijk bestaande in een zacht strijken met de hand, een aangeraakten persoon in een zoogenaamden magnetischen slaap wist te brengen. Het gerucht van door magnetische kuren genezen lijders maakte van het Mesmerisme van lieverlede eene kwakzalverij op groote schaal. Te Amsterdam bestaat een Mesmerisch en Spiritistisch genootschap „De Sfinx", dat in 't gebouw Constantia mesmerieke seances houdt, waarin men bijv. handelt over katalepsie en gevoeloosheid, het Mesmerisme in misdaden, enz. enz.

Mesogge, *Mesvege,* verbasterd van *Meschoegah* (z. a.).

Mesopotamië (Dat is het ware —, dat is *de echte taal Kanaäns,* naar het zeggen van een oud vrouwtje dat tot haar zielenherder zei: „ik heb toch zoo'n troost gevonden in dat zalige woord Mesopotamië".

Messalina (Eene —, eene schoone vrouw, die een vorst beheerscht door de macht harer bekoorlijkheden; naar Valeria Messalina, dochter van Marcus Valerius Messala Barbatus, gemalin van Keizer Claudius, moeder van Octavia en Britannicus, eene zeer schoone, hoogst zinnelijke en wraakzuchtige vrouw, 48 n. C. ter dood gebracht, nadat zij zich, terwijl haar gemaal afwezig was, openlijk met haren gunsteling C. Silius in den echt had begeven.

Messe noire (La —, *de zwarte mis,* profanatie, travestie van de *messe de minuit,* de indrukwekkende plechtigheid in den Kerstnacht. Bij de *zwarte mis* is de preek godslastering, de wierook pek en zwavel, het wijwater een afschuwelijk vuil mengsel en het plechtgewaad een maskerade-pak.

Messer (Krieg bis auf's —, (hgd.), *oorlog tot het uiterste.* Hoewel bijna uitsluitend bij de Duitschers in gebruik, is dat gezegde van den Spaanschen legeroverste Palafox afkomstig, die het bij de belegering van Saragossa (1808) door de Franschen, in antwoord op den eisch tot overgaat der laatsten zou hebben gebezigd. Fr. *la guerre jusqu'au couteau.*

Messer ohne Klinge, an welchen der Stiel fehlt, (hgd.), *messen zonder lemmet, waaraan het handvat ontbreekt,* wordt gebezigd ter aanduiding van iets, dat niet bestaat, en hebben wij te danken aan den satyricus Lichtenberg (1742—99) die in den *Göttingschen Taschenkalender* voor 1798 de *Lijst eener verzameling van voorwerpen, die ten huize van Sir S.-H. aanstaande week in het openbaar verkocht zullen worden,* mededeelt en waarvan het zooeven aangehaalde het eerste verkoopartikel uitmaakt.

Messias, Lat. vorm van het Hebr. *meschiach* (z. a.), *gezalfde,* de door de Israëlieten verwachte verlosser.

Messidor, de tiende maand van de Tijdrekening der Fransche Republiek, van 19 Juni tot 19 Juli, *Oogstmaand,* van lat. *messis* = oogst.

„Messieurs, la séance continue", (Mijne Heeren, de zitting gaat voort), riep de president Dupuy der Fransche Kamer, den 9den December 1893, eenige oogenblikken nadat door den anarchist Vaillant een dynamietbom van de tribune in de zaal geworpen was, die velen kwetste en algemeen schrik en ontsteltenis verspreidde.

Weinige dagen na deze vastberaden opmerking, werd reeds verteld, dat de President zou gezegd hebben: „La Chambre meurt, mais ne se tait pas", d. i. „de Kamer sterft, maar zwijgt niet". (Zie *Garde*).

Messieurs les Anglais, tirez les premiers, (fr.), *vuurt het eerst, heeren Engelschen.* Bij het Fransche leger bestond oudtijds de gewoonte, dat men beleefdheidshalve den vijand overliet, het eerste schot te lossen. In den slag van Fontenoy (1745) verstoorden de Engelsche troepen, onder bevel van den kapitein lord Charles Hay, op zeer korten afstand van de door den luitenant graaf d'Auteroches aangevoerde Fransche grenadiers. De eerste groette de Franschen, waarop de graaf op dezelfde wijs antwoordde. Lord Hay noodigde vervolgens den Franschen bevelhebber uit, zijne manschappen te doen vuren, waarop de graaf met de aangehaalde woorden zou hebben geantwoord. Die beleefdheid kwam hem echter duur te staan. Immers, ruim 1000 man werden door het eerste salvo der Britten weggemaaid.

Messieurs à bâtons, *Muscadins* (z. a.).

Mesta, (sp.), van lat. *mixta* = gemengd; eene kudde van rondtrekkende schapen, die aan verscheiden eigenaars toebehoort; ook, de jaarlijksche vergadering der bezitters van schaapskooien.

Mesties, (sp. *mestizo*), provenç. en o. fr. *mestis*, n. fr. *métis*, van m.lat., *mixtitius*, uit lat. *mixtus* = gemengd (afstammelingen van een blanke en eene Indiaansche moeder of van een Indiaan en eene blanke moeder.

Mestmaaltje, gebruik in den achterhoek van Gelderland (Graafs. Zutfen), om bij den een of anderen boer eene kar of een kruiwagen *mest* te brengen, waarvoor dan de mestbrengers, meestal jong volk, later op koffie, brood en roode jenever („rooie met koffij en mik") onthaald worden, een *mestmeultjen* geheeten.

Mesto, (it., muz.), *treurig.*

Met blindheid geslagen (Hij is —, hij doet de domste en verkeerdste dingen, doordat hij zijn belang niet inziet. Ontleend aan Deut. XXVIII : 28; Zach. XII : 4; 2 Kon. VI : 18 („met verblindheden"); vgl. Gen. XIX : 2 en Jes. Sir. XIX : 16.

Met een andermans kalf ploegen, een moeilijk stuk oplossen met behulp van anderen; naar Simson, wiens bruid de oplossing van een door hem opgegeven raadsel aan hem ontlokt en den radenden had medegedeeld, waarop hij (volgens Richt. XIV : 18), tot hen sprak: Wanneer gij niet met mijn kalf hadt geploegd, zoudt gij mijn raadsel niet geraden hebben.

Met schorpioenen kastijden, ontleend aan 1 Kon. XII : 2, waar „de jongelingen, die met hem opgewassen waren", tot Rehabeam, den zoon van Salomo, zeiden, dat hij het volk, hetwelk om verlichting smeekte, moest antwoorden: „mijn vader heeft u met geeselen gekastijd, maar ik zal u met schorpioenen kastijden". *Schorpioen* = darmvormig, met zand opgevuld en met scherpe stekels bezet lederen werktuig (Ephraëm Syrus).

Metaal, (wap.), *goud en zilver*, de oorspronkelijke heraldieke metalen; andere komen alleen in wapens uit den vervaltijd voor.

Metageltnioon, zie *Maanden (De Grieksche —.* Van *meta* (voorzetsel, dat eene verandering aanduidt) en *geitoon* (buurman), omdat men in deze maand verhuisde en dus van buren verwisselde.

Metalen kruis, eeremetaal ingesteld 5 April 1832, op den geboortedag van koningin Frederika Louise Wilhelmina (gemalin van koning Willem I), uitgereikt aan allen, die aan de krijgsverrichtingen in 1830 en '31 deelnamen. Vervaardigd uit drie der vijf kanonnen, welke tijdens den Tiendaagschen Veldtocht, 8 Aug. '31 in het gevecht bij Hasselt, onder aanvoering van den Prins van Oranje, op den Belgischen vijand veroverd werden.

Metalen kruis, zie *Kruis*.

Metalliceken, (hand.), *effecten*, in Oostenrijk uitgegeven, waarbij het oorspronkelijk kapitaal in geld verstrekt en de interest *in specie* betaald wordt. Van lat. *metallum* = metaal.

Metallisme, onderscheiden in *monometallisme* en *bi-met.* of *duo-met.* (*dubbelen* en *enkelen standaard*). *Bi-met.*, letterl. „twee metalenstelsel"; het stelsel volgens hetwelk men voor het verkeer èn tusschen de verschillende deelen der aarde èn tusschen de onderscheidene standen der maatschappij, nevens het *goud*, ook het *zilver*, — een zilveren zoowel als gouden standaard — onmisbaar acht. Een standaard, die noch aan de eischen van het *bi-metallisme*, noch aan die van het *mono-metallisme* voldoet, wordt een *hinkende standaard* (z. a.) genoemd. Het groudbeginsel van het bi-metallisme alzoo is, dat beide metalen noodig zijn, en dat zelfs overvloed van het eene metaal de behoefte aan het andere niet opheft. Tusschen beide metalen wordt dan eene vaste waarde-verhouding aangenomen.

Metamorphose, *gedaanteverwisseling*. Uit *meta* (over) en *morphè* (gedaante). Wereldvermaard zijn de „Metamorphosen van Ovidius", verhalen, waarin wordt gehandeld over de gedaanteverwisselingen van menschen voor straf of van goden uit list.

Metaphora, rhetorische figuur, waarbij 't eene woord voor 't andere wordt gebruikt op grond van de overeenkomst tusschen de begrippen; van 't gr. *meta* = over en *phora* = dracht. Alzoo, overdracht van een woord in eene oneigenlijke beteekenis. Bv. *de leute des leevens* voor *jeugd*.

Metaphrase, (gr.), overbrenging in eene andere uitdrukking, *omschrijving*.

Metaplasmus, vervorming, de verandering van de gedaante eens woords, de afleiding van een anders ongebruikelijken vorm, zoowel in de verbuiging als in de vervoeging; afleiding van vormen daarin van andere stammen; bijv. fero, tuli (en tetuli), latum, ferre. Gr. *metaplassein* = eene andere gedaante geven, vervormen.

Metasta, verplaatsing eener ziektestof naar een ander lichaamsdeel. Gr. *metastasis* = plaatsverandering. Adject. *metastatisch*, bijv. gewrichtsontsteking.

Metempsychose, (gr.), *zielsverhuizing*, verplaatsing der ziel uit het eene lichaam in een ander, volgens de leer der Pythagoristen.

Meth, *(meis)*, (hebr.), meervoud: *methim (meisim), dood, een doode*.

Methodisme, richting van geregeld ascetisch leven met dagelijksch onderzoek der H. Schrift, gebed, vasten, enz.; waartoe zich in 1729 tegenover het formalisme der heerschende Kerk, eenige Oxfordsche studenten verbonden, met John Wesley (zie *Vader van het Methodisme*) aan het hoofd. Alle bekeering geschiedt volgens hunne beginselen naar een en dezelfde *methode*, vandaar hun naam. Onder den invloed der Hernhutters meer Evangelisch geworden, scheidde zich de vereeniging als Methodists in 1783 als zelfstandig genootschap van de Anglicaansche kerk af. — In 't algemeen is het Methodisme die krachtige beweging, door den H. Geest verwekt, welke ontstaat uit reactie tegen de versteening der Kerk, de versteende massa's door den gloed der liefde weer vloeibaar maakt, en aan de oude vormen een nieuwen inhoud bezielend meedeelt. Hierbij valt de nadruk vooral op de bewerking van het individu, op de persoonlijke bekeering, niet op handhaving van kerkleer, kerkvorm, kerkpraktijken. De verschijnselen van het Methodisme zijn geringschatting van wetenschap en kunst, wereldverachting, ascetisme, dat in tallooze kleinigheden wet, maar geen Evangelie kent, gevoegd bij een zelfgevoel, dat zich aanstelt, alsof men nu eerst recht het Christendom moet stichten en voor 't eerst na achttien eeuwen tot zijn recht zal doen komen. Het woord *Methodists* als naam van een secte was echter al bekend in den tijd van Cromwell.

Methodus Anglica, (lat.), *Engelsche manier*, bepaaldelijk preektrant, door Prof. Ewaldus Hollebeek sedert 1768 te Leiden gevolgd en aanbevolen. 't Was de preektrant der moralisten (z. a.), in tegenstelling met de dogmatische predikwijze.

Methodus Belgica, (lat.), *Hollandsche preekmanier*, bestaande in *drie* deelen, nl. 1° tekstverklaring, 2° betoog der in den tekst opgesloten waarheid, 3° toepassing. In den aanvang dezer eeuw in zwang gekomen, als verbeterde methode, na de langwijlige leerstellige preekmanier der vorige eeuw, die vaak louter op verkettering uitliep.

Methusalemsleeftijd (Een —, *een bijzonder hooge leeftijd*. Methusalem, Gen. V : 21, XXII : 25—27 Methusalach, hebr. *Metoeschèlach* = man des werptuigs (pijls), was de oudste patriarch, die ooit leefde; want hij zou den leeftijd van 969 jaar hebben bereikt. Zoon van Henoch en vader van Lamech, grootvader van Noach.

Methyl-violet, *aniline kleurstof*, uit *violette* kleurstof, die in den vorm van zeer fijne korreltjes tegelijk met het duinwater uit de kraan van het filtreertoestel vloeit. *Methyl* = kleur- en reukeloos gas, bestaand uit kool- en waterstof, brandend met eene blauwlichtende vlam; — deel eener groep koolwaterstof-verbindingen, waartoe ook *aethyl* behoort.

Métier d'auteur, métier d'oseur, (fr.), *die schrijft, moet durven*, woord van Beaumarchais, die alles durfde opschrijven, al was het onwaarschijnlijk. Het schrijven *Métier* = *handwerk* was hem geen ernst. In onze dagen heeft deze spreuk geheel den glans der nieuwheid gekregen: het *handwerk* van schrijven is bij velen de brutaliteit om alles te *durven* schrijven, bij voorkeur het vuilste, alleen om een onbeduidend, onontwikkeld publiek te gerieven. Vandaar de voorliefde, waarmede eenige boeken-beoordeelaars van een werk getuigen, dat het *gedurfd* is; ook al weer niet oorspronkelijk; hunne geest(?)-verwanten in Frankrijk doen even sterk in *osé*.

Métier de roi, (fr.), het beroep (of handwerk) van koning.

Metikal, in Bulgarije, z. v. a. 4.818 gram.

Metje begraven, jaarlijksche sluiting van de kermis te Haarlem i. d. 12-13 Augustus te 12 ure middernacht. Tegen een uur of elf komen allen in een der meest bezochte koffiehuizen op de Markt, bijeen, en wordt de begrafenisstoet opgesteld. Een hunner wordt op een ladder gelegd, en bedekt met een wit laken. De ladder wordt door een achttal anderen gedragen, en omstuwd door weder anderen, die in flesschen gestoken brandende kaarsen dragen; de rest volgt, en treurliederen zingend, maakt de stoet een ommegang langs de kermis en bezoekt alle koffiehuizen van naam, waar „Metje" rijkelijk wordt gelaafd, om zoo naar het uitgangspunt terug te keeren. Tot de keus van den vrouwemaam „Metje" zal de overweging geleid hebben, dat *kermis* oorspronkelijk *kerk-mis* is, en de vroege kerkdienst der R.-Katholieken als *metten* (horae *matutinae* = vroege morgenuren) bekend staat.

Metjes, (afr.), *lucifers*, van eng. *matches*.

Metl, zie *Pulque*.

Metonymia, verwisseling van naam; gebruik van het eene woord voor het andere. Van gr. *meta* (voorzetsel dat in-de-plaatsstelling aanduidt) en *onoma* (naam), bv. *het staal der vijanden*, voor: *het zwaard; hij viel in den slag*, voor: *sneuvelen*.

Metoop, (bouwk.), zie *Fries*.

Metrokuku, *land waar men geene besluiten kan nemen*. Spotnaam der Japanners voor *China*, in den oorlog tegen dat land a° 1894.

Metropolis, naam van verschillende hoofdsteden; letterl. *moederstad*. Bijzonder noemt men Parijs *métropole*

de l'intelligence en Berlijn *Metropol der Intelligenz;* maar ook, *das Babel an der Spree.*

Metropolitaan, (r. k.), oudtijds de bisschop van de hoofdstad *(metropolis)* der provincie; zij werden ook *exarchen* en *patriarchen* genoemd; en zijn thans als *aartsbisschoppen* slechts hooger in rang dan de bisschoppen, maar niet meer als vroeger bijna opperheeren van alle bisschoppen in hun gebied.

Metsnik, (hebr.), *een rondst,* iets wat bijzonder goedkoop is.

Metten, (r. k.), lat. *matutinum,* de morgendienst, bestaande o. a. in het lezen (of zingen) van twee of meer *nocturnen,* en daarna de *laudes.* Vandaar de spreekwijze: korte metten maken, iets vlug afdoen. (Dus niet *korte weiten*).

Metten (Donkere of **duistere —,** godsdienstoefening op Woensdag, Donderdag en Vrijdag in de Goede of Stille week (vóór Paschen), vóór het invallen van den nacht; daarbij staan op een driehoekigen kandelaar 15 (soms ook 9, 12 of 14) kaarsen, waarvan telkens als er een psalm gezongen is, eene wordt uitgedaan; de laatste wordt brandend onder of achter het altaar verborgen en met zeker gehoos (hgd. *pumpen,* vandaar *Pumper-metten* en *donnerde metten*) weer te voorschijn gehaald, op hare plaats gezet en gebruikt om de andere weer aan te steken.

Metteur en pages, (fr.), op boekdrukkerijen de zetter, die de door andere zetters gezette stukken in bladzijden, kolommen en vormen rangschikt, *opmaker, vormopmaker.*

Mettray (Nederlandsch —, landbouwkolonie voor zedelijk verwaarloosden, in 1851 door W. H. Suringar o. a. met steun van leden van het Koninklijk Huis gesticht, waartoe het landgoed Rijsselt bij Gorssel gekocht werd; aldus genaamd naar eene landbouwkolonie, gesticht voor jonge veroordeelden en zedelijk verwaarloosden te Mettray bij Tours, door Suringar in 1840 bezocht.

Mettre du beurre dans les épinards, (fr.), letterl. *boter in de spinazie doen,* wordt in de spreektaal gezegd van iets, dat geene windeieren zal leggen. *Cela lui mettra du beurre,* enz., dat zal hem voordeel aanbrengen.

Mettre en pages, (fr.), in de boekdrukkunst *opmaken.* Zie *Metteur en pages.*

Mettre la clef sous la porte, (fr.), in gemeenzame taal, *op den loop gaan, vluchten. Montrer les talons* heeft dezelfde beteekenis, evenals ned. *zijn hielen laten zien.*

Mettre en chapelle, (fr.), letterl. *in de kapel zetten, aan de zorgen der geestelijkheid toevertrouwen.* Officieele term aangaande misdadigers, die gevonnist worden, en in hunne laatste uren, naar R.-Kath. gebruik door den priester worden bediend. In sommige landen, bv. in Spanje, worden die lieden werkelijk in eene kapel geplaatst.

Metzgersprung, (hgd.), een eigenaardig volksfeest, dat sedert 1426 bijna jaarlijks, in den laatsten tijd slechts eens in de drie jaren, op den Maandag van karnaval, te Munchen wordt gevierd. Het bestaat vooral daarin, dat de slagersleerlingen, zich in het bekken van een fontein der stad plaatsen en appelen en noten onder de jeugd te grabbel werpen, terwijl zij deze flink met water besproeien. Die uitspanning, ook *Braunenbad* genaamd ontstond, zoo beweert men, te Neurenberg, waar slagersleerlingen op den karnavalsmaandag van 1347, onder keizer Lodewijk van Beieren, eene samenzwering van ontevredenen dier stad aan het licht brachten. Zij hadden het geheim afgeluisterd, door zich in een fontein of bron te verbergen. Een belooning werd het slagersgilde gemachtigd, jaarlijks een optocht te houden, waarbij zij, die hunnen leertijd hadden volbracht, in het bekken eener fontein mochten rondspringen. Te Neurenberg geraakte dat volksvermaak echter in onbruik; doch het werd in 1426 door eenige van hen, die weleer tot de ontdekkers der samenzwering hadden behoord, naar Munchen overge-

plant. Enkelen gelooven echter, dat het gebruik uit den Heidenschen eeredienst is ontstaan. De gelijkenis èn met het zoogenaamde buskruid-verraad van Guy Fawkes, te Londen, èn den beweerden oorsprong van het trommelen der Amsterdamsche knapen op de Beurs, is in alleu gevalle vrij opmerkelijk.

Meuble, (fr. wap.), zie *Stuk*.

Meul, (z.-afr.), *molen*.

Meum et tuum, (lat.), *het mijn en dijn*.

Meunier de Sans-Souci (Le —, (fr.), *de Molenaar van Sans-Souci*. Zie *Ce sont là jeux de prince*.

Mewakker-choule-zijn, (n.-hebr.), *een zieke bezoeken;* van *mewakker* = *naar iets omzien* en *choulee* = *zieke*.

Mewoelbol-maken, (joodsch-duitsch), (van het n.hebr. meboelbal) in verwarring maken, *van de wijs brengen*.

Mexicaansche dollar, ook bekend als *50-cents-dollar*, nl. Amerik. centen, dus, f 1.25 in waarde.

Mexicaansche piaster, ter waarde van 0.717 taël (z. a.).

Mexico's Breda, *Chapultepec*, omdat men er in een fraai kasteel (zomerverblijf van den President) de *militaire school* vindt. In den oorlog van 1847 werd het door de cadetten dapper verdedigd.

Mezoemon, (n.hebr.), (letterl. *gereed gemaakt*), vaak gebruikt in den zin van *baar geld*.

Mezoemon-benschen, (israël.), in gezelschap — dat zich volgens liturgisch formulier daartoe *gereed maakt* — het dankgebed na den maaltijd uitgesproken. Zie *Benschen*.

Mezoezo, (hebr. letterl. *deurpost*), busje, in Joodsche huizen aan de deurposten gehecht. In die busjes ligt een stukje perkament, met Hebr. bijbelverzen beschreven. (Vgl. Deut. VI : 9). In het Amsterdamsch heeten ze *fluitjes*.

Mezzo, (it., muz.), *middel-, half-*; *mezzoforte* (mf) halfsterk, *mezzopiano* (mp), tamelijk zacht, *mezza voce* (m. v.) met halve stem.

Mezzo tinto, naam van eene gravure die eene imitatie van eene teekening in O.-I. inkt is.

Mi-Carême, (fr.), *half-vasten*, d. i. *midden-vasten* (lat. *medium*); de bevolking der voornaamste steden van Frankrijk, België en andere katholieke landen is dan uitgelaten vroolijk, en dompelt zich in een éendaagschen feestroes

Mi-parti, beter: **mi-partie,** de mode om het kleed uit twee verschillend gekleurde stukken saam te stellen, links en rechts.

Mi primo, (sp.), *mijn neef*. Hiermee sprak de Koning in Spanje weleer de *Grandes* (in Castilië sedert de 13e eeuw de voornaamsten van den hoogen adel, de rijks-grooten) aan.

Mi-schebeirach, (hebr.), zegenwensch uit de Joodsche liturgie, dien men ter kerke over een ander kan doen uitspreken, beginnende met die beide Hebr. woorden. *Iemand een mischebeirach maken* = een lofprijzing, een zegenwensch over iemand uitspreken.

Micat inter omnes, (lat.), *zij blinkt onder alle anderen uit (eene maan onder een aantal sterren)*, zoo, bijv., de Prinses van Oranje, in het bijschrift aan een Meiboom a° 1745.

Micawber (Een —, *een man van twaalf ambachten en dertien ongelukken*. Type van Charles Dickens in zijn *David Copperfield*. Men spreekt ook van een *Parijzer Micawber* = wispelturigen Franschman.

Mich ergreift, ich weiss nicht wie, Himmlisches Behagen, (hgd.), *mij bekruipt, hoe weet ik niet,*

een zalig gevoel. Uit Goethe's *Eislied* (1802).

Mich-kwartier, de Limburgsche streek liggende ten oosten van Cienen, Diest, naar Venlo, Kleef; zoo genoemd, daar de bewoners *mich* (en ook *ich, dich, nch*) zeggen in plaats van *mij* (en *ik, zij, u*).

Michaël, zie *Aartsengelen.*

Michel Angelo (Duitsche —, de beeldhouwer Reinold Begas; aldus gekenschetst door keizer Wilhelm II, omdat hij in liefde voor pracht en reusachtige verhoudingen volkomen overeenstemt met zijn hoogen beschermer. Hij ontwierp een monument *(National-Denkmal)*, waarvan een standbeeld van keizer Wilhelm I het hoofdmotief uitmaakt; onthuld 22 Maart 1897, ter gelegenheid van het 100-jarig jubilé van diens geboorte. Michel Angelo was de groote beeldhouwer, wiens laatste groote kunstwerk was de bouw der St. Pieterskerk te Rome, † 1564.

Michel (Deutscher —, schertsende minachtende benaming van het Duitsche volk, toen het nog trouwhartig of slaafsch onderworpen was aan zijn vorsten, en gaarne Fransche en andere gebruiken en opvattingen als van meerdere beschaving getuigende naäapte. Sinds 't ontwaken van het nationaal bewustzijn in 1870 was de bijnaam overbodig. De naam *Deutscher Michel* schijnt daaruit te zijn ontstaan, dat, sedert de aartsengel Michael, kort na de stichting van het Christendom reeds als de beschermer van kerken vereerd en zijn hulp gedurende den krijg ingeroepen werd, men hem als Duitschlands schutspatroon beschouwde. Daarom is de naam Michel in Duitschland zoo verspreid en geldt hij nog heden als de beschermengel van verschillende steden van dat rijk. Overigens zegt Sebastian Franck (1500—45) reeds: *„Ein rechter dummer Jan, der teutsch Michel."*

Michel (Hans —, (hgd.), zie *Hansmichel* (Aanh.).

Michielsdag, Eng. *Michaelmas Day,* 29 Sept. In sommige streken de dag, waarop huurpenningen betaald worden en magistraten worden gekozen. Michael wordt voorgesteld als de aanvoerder der hemelsche heirscharen, vandaar die keuze op den dag aan dien Aartsengel gewijd.

Micronesië, (van *mikros,* klein, en *nèsos,* eiland), het noordwestlijke deel van Australië, waartoe behooren de Carolinen, de Marchall's-, de Mulgrave's-, de Dieven- en de Bonin-eilanden, die bewoond worden door een klein menschenras, Papoea's of Pelagische Negers.

Midas, zoon van Gordios en Cybile, onde koning der Phrygiërs, die zijn volk uit Macedonië naar Phrygië moet hebben gevoerd, waar het den naam *Phrygiërs* zou bekomen hebben. Silenus, in het gevolg van Dionysos (Bacchus), naar den rozengaard van Midas afgezworven, door landlieden vóór dezen gebracht, werd door hem gastvrij ontvangen; hetgeen Dionysos vergold door de gunst, dat alles, wat Midas aanraakte, in goud zou veranderen. Daarom zegt men van iemand, wien al zijne ondernemingen gelukken en die zich hierdoor groote rijkdommen verwerft, *al wat hij aanraakt wordt hij hem, evenals hij Midas, goud.* Met Silenus of Satyr, den leermeester van Dionysos, vereenzelvigd, wordt hij met *Satyrs*-ooren afgebeeld. *Midas* (fr.) = domme rijkaard.

Midas (le roi — a des oreilles d'Âne, (fr.), *koning Midas heeft ezelsooren,* regel uit *satire,* IX : 22 (1667) van Boileau, waarvan Claude Perrault wilde doen gelooven, dat Boileau er mede op Lodewijk XIV doelde, hopend daardoor Boileau in onaangenaamheden te wikkelen, als wraak over den smaad door dezen aan P.'s vrienden, Quinault en Chapelain aangedaan. Zie *Midasooren.*

Midashoofd, (w a p.), menschenhoofd met ezelsooren.

Midasooren, *ezelsooren.* Midas (z.a.) zou daarmede door Apollo zijn toegerust uit misnoegen, dat hij, bij een

muziekwedstrijd aan het fluitspel van Pan boven de lier van Apollo de voorkeur zou hebben gegeven. Midas verborg die ooren zorgvuldig onder zijne Phrygische muts, maar ze werden door zijn barbier ontdekt; hetgeen deze niet kon zwijgen, hoewel 't hem stipt geboden was; derhalve groef hij een gat in den grond en fluisterde daarin: „koning Midas heeft ezelsooren". In dat gat groeide riet, dat bij het minste zuchtje van den wind die woorden herhaalde. Daarop zinspeelde Boileau in den boven aangehaalden volzin.

Midden-Europeesche tijd. Evenals in Engeland reeds jaren lang alle klokken gelijk gezet zijn met de klok op het observatorium te Greenwich, heeft ook Duitschland één tijd aangenomen voor alle plaatsen in het Rijk, en wel de tijd van de meridiaan 15° oostelijk van Greenwich, die dus juist één uur verschilt met Greenwich, deze tijd heet: Midden-Europ. tijd. In 1897 duurt nog altijd bij ons de ongepaste toestand voort, dat de spoorwegen zich regelen naar den Greenwichtijd, en de burgerij rekent bij plaatselijken tijd.

Middenschild, (w a p.), *hartschild*, wanneer het zelf ook een hartschild heeft.

Middenvasten, (r. k.), andere naam voor *Laetare* (z. a.), omdat die dag te midden van de Vasten ligt. Dan viert men *Halfvasten;* zie *Mi-Carême*. Vgl. Matth. IV : 2.

Middernacht (Zijne rede uitstrekken tot —, *bijzonder lang preeken of redeneeren*. Naar Hand. XX : 7, waar dit van Paulus te Troas, wordt getuigd.

Middernachtszendelingen, menschen, die in dienst staan van eene vereeniging ter bestrijding van de prostitutie, en des nachts de lieden trachten terug te houden van het bezoeken van bordeelen.

Middle States, (a m.), New-York, New-Jersey, Pennsylvania, Delaware en Maryland.

Middle Western States, (a m.), West-Virginia, Kentucky, Tennessee, Missouri, Kansas en Arkansas.

Midgard, (n o o r d s c h e m y t h), de aarde, middelgaarde. *Midgardslang, Midgardworm*, de groote slang Jörmungandr, die de geheele aarde omringt en in de „Godenschemering" (zie *Edda*) tegen de goden strijdt.

Midrasch, (h e b r.), *uitlegging, commentaar*. Zie 2 Kron. XXIV : 27; „de *historie* (Statenvertaling), het *verhaal* (v. der Palm) van het Boek der Koningen". Het woord komt veel voor bij de Rabbijnen. In 1887 is een handschrift der bibliotheek te Oxford uitgegeven, bevattend „Midrasch" of verklaring van 't boek Esther. Van den wortel *darasch* = hij heeft gezocht, onderzocht.

Midresse, (a r a b.), of **Medrese,** uit het h e b r. *midrasch* ontstaan Arabisch woord, het. *de school*, inrichting van hooger onderwijs bij de Turken, verdeeld in tien klassen, voor grammatica, syntaxis, zedekunde, allegorie, godgeleerdheid, wijsbegeerte, rechtsgeleerdheid, den Koran en de overleveringen. Deze vakken hebben elk een bijzonderen onderwijzer. Zie bij *Softa*. Er zijn dusdanige inrichtingen, dienend ter opleiding van de *Ulema's* (z. a.).

Midwinter, in de oostelijke deelen van ons land *Kerstmis*, oorspronkelijk bij onze Germaansche voorouders het *Joelfeest* (z. a.), het groote godsdienst- en volksfeest, dat in December verscheidene dagen duurde en waarbij de wedergeboorte der zon gevierd werd; het begon 25 December.

Midzomer, een Germaansch feest, op 24 Juni ter eere van de zon en den langsten dag. In den Christelijken tijd is daarvoor Sint-Jan in de plaats gesteld.

Miele, (Beris-Miele) zie *Milo*.

Mien, (n. h e b r.), oorspronkelijk iemand van de sekte der Mineërs, die het Jodendom belasterden, Gnostische Joden-Christenen; later in de alg. beteekenis van *afvallige;* tegenwoordig in de

beteekenis van *valschaard*, gluipert. *Mieuisch* (joodsch-duitsch) = valsch.

Mienje, (barg.), *geld.*

Mienje (Een — kaffer, (barg.), *iemand, die geld heeft.*

Mies, (van n. hebr. mioes), *leelijk.*

Mies, mies, (hgd.), ons *poes, poes! Miesje* is ons *poesje.*

Miesgazzerig, (barg.), (van *mies* = leelijk en *gazzer* = zwijn), als een leelijk zwijn, vuil, gemeen, ook: inhalig, gierig.

Miese, (barg.), *klein geld.*

Mieso, (hebr.), *dood. Mieso-meschinaw* (verbasterd hebr.), *ontijdige, onnatuurlijke dood.*

Miessnick (Karlchen —, (hgd.), een denkbeeldig, door Kalisch (1820—1872) in het leven geroepen persoon, dien hij voor het eerst in 't blad *Kladderadatsch* deed optreden, waarin men hem nog heden somtijds aantreft.

Miet, (afr.), *mijt, hoop:* Koring snij. Gerwe rij; Miet maak en dors, d. i. koren maaien, garven (schoven) rijden, mijten maken en dorschen.

Miethskaserne, *woonhuis* te Berlijn, dat in een zeer groot aantal woningen verhuurd wordt. Van grooten omvang zijnde en een zeer groot aantal personen herbergende, wordt het ook wel een *Miethspalast* genoemd.

Mieux souvent est l'ennemi du bien (Le —, (fr.), *het betere is dikwijls de vijand van het goede.* Ned. *alle verandering is nog geen verbetering.*

Mieux vaut douceur que violence, (fr.), *zachtheid is beter dan geweld.* Een titel voor twee één-bedrijfstooneelstukken van Ed. Pailleron, October 1896, door de Comédie Française aangenomen. „Mieux vaut douceur" staat op het eerste, „que violence" op het tweede stuk; naar den slotregel van Lafontaine's fabel VI, 3, *Phébus et Borée*, die luidt *Plus fait douceur que violence.*

Mieux vaut tard que jamais, (fr.), *beter laat dan nooit.*

Migge-viool. Otto Migge, geb. te Coblenz 1857, eerst koopman, daarna spoorwegbeambte, legde zich toe op het vioolspel en later ook op den bouw van violen. Hij beweert achter 't geheim der violen van Cremona (van Stradivarius en Guarnerius) gekomen te zijn, wier voortreffelijkheid volgens hem alleen berust op het *lak;* het door hem uitgevondene heet dezelfde eigenschappen te hebben als het lak van Stradivarius.

Mignon (Het land van —, *Italië*, naar Goethe's *Mignon*, het lied van den harpspeler uit den *Wilhelm Meister*, beginnende met *Kennst du das Land, wo die Citronen blühn?* (z. a.). Ook de naam van de hoofdpersoon van den roman, de titelrol der opera van dien naam.

Miguelisten, aanhangers van Dom Maria Evarist Miguel, Portugeesch overwelliger, derden zoon van den Koning Johan VI van Portugal (1802—1866). In 1828 liet hij zich door de Cortes tot Koning van Portugal proclameeren, doch werd door Dom Pedro, geholpen door Spanje, verjaagd, en moest in 1834 afstand doen van den troon.

Mihi, (lat.), 3e mnv. van *ego* (ik). *Voor mij, aan mijn kant;* zie *Recto* en *Tibi.* Bij het ombladeren van boeken.

Mihi adhaerere Deo bonum est (lat.), *mij is het goed, God aan te hangen.* Ps. LXXIII : 28*a* (Vulgata).

Mihi constat, (lat.), beteekent: *bij mij staat vast.* In een pennestrijd van Prof. Doedes en Prof. Scholten gebruikte de eerstgenoemde een en andermaal dat gezegde, waar men te recht over viel, wijl in zulk een *mihi constat* geen bewijskracht kan liggen.

Mihi est propositum In taberna mori, (lat.), *Ik heb mij vast voorgenomen In een kroeg te sterven.*

Aanhef van een vermaard drinklied uit de XIe eeuw, van Gualterus Mapes (1150—1196), aartsdiaken van Oxford.

Mihi res, non me rebus subjungere conor, (lat.), Horatius, *Epistol.*, I, 1, 19. *Ik tracht aan mij de omstandigheden, niet mij aan de omstandigheden te onderwerpen* (er mij naar te schikken).

Mihmandar, (perz.), *afgezondene door de Regeering.*

Mijn spelen is leeren, mijn leeren is spelen. En waarom zou mij dan het leeren vervelen? Uit een der *Kinderdichtjes* van Hiëronymus van Alphen.

Mijang of **Miang,** (mal.), naaldvormige vezels, zooals op de breuk van hout, van sommige delfstoffen, bamboehaartjes enz. Deze, in de longen of maag opgenomen, vormen een gevaarlijk vergif, dat, na slepende ziekte, den dood veroorzaakt.

Mijnheertje, (barg.), „den nacht bij mijnheertje doorbrengen" = in het *arrestantenhok* van het bureau van politie.

Mijnheer de Voorzitter, aanhef van elke kortere of langere rede in eene vergadering. Het eerst, in navolging van het Engelsche Parlement, in de Tweede Kamer ingevoerd door Thorbecke; alleen Mr. D. van Eck bleef zich tot de vergadering wenden met de woorden: „Mijne Heeren!" Vóór 1848 was het steeds: „Edel Mogende Heeren!"

Mijn Heer, dit huis is van de Turken ingenomen, Langendijk, *Kretis Louwen,* III, 12, woorden van Joris tegen Anzelmus, als een troep verkleede „Komedianten" het huis binnen dringen om Krelis schrik aan te jagen.

Mijnheer Van Son is een brave (kapitein: Hij regeert zijn volkje zoo groot als klein. Bij de parade ter eere van den stadhouder Willem IV 6 Sept. 1748, deed de Amsterdamsche kapitein Zeger v. Son, behalve de gewone troepen, ook eene compagnie *jongeheertjes* exerceeren. Vanhier dit rijmpje.

Mijnheer woont te Vianen. Dit werd vroeger van een bankroetier gezegd, omdat Vianen toen eene vrijplaats was. De volksuitdrukking: „het is naar Vianen" in de beteekenis: het is weg, verloren, is daaraan ontleend.

Mijntijder, iemand die altoos roept: *„in mijn tijd* was het beter". Zie *Laudator temporis acti.*

Mijt, kleinste munt gedurende de 15e en 16e eeuw, waard 4 1/6 duit of 1/48 stuiver; het woord leeft nog in de sprw.: „het mankeert hem aan de mijten (mieten)" en „splijtemijt" = „gierigaard".

Mijterstad, *Utrecht,* zetel van een bisschop, die een *mijter* draagt.

Mikado, (jap.), letterl. *hooge poort,* titel van den keizer van Japan; bij het volk heet hij *Tennô* (koning des Heuvels) of *Tenshi* (zoon des Hemels).

Mikraa, (hebr.), eig. *voorlezing.* Benaming, welke de latere Joden aan hun bijbel gaven. Naar Neh. VIII : 9. Eveneens wordt der Arabieren *Koran* (z. a.) aangeduid. Van den wortel *kara* = roepen, uitroepen, ook *lezen met luider stem.*

Mikrokosmos, (gr.), *de wereld in 't klein.* Ook wel „de enkele mensch", als kleine wereld in de groote wereld beschouwd van wijsgeerig en zedelijk standpunt: een mikrokosmos in makrokosmo. Uit *mikros* (klein), en *kosmos* (wereld). *Makros* = groot.

Mikron, (nat.), letterl. *klein,* het duizendste deel van een millimeter, voorgesteld door het teeken μ (m).

Mikronesiërs, zie *Polynesische groep.* Uit gr. *mikron* (klein) en *nèsos* (eiland); alzoo, *bewoners der* of *van kleine eilanden.*

Mikrophonisch, zwak van stem.

Mikrophonograaf. Kan de phonograaf (z. a.) alleen betrekkelijk *sterke* geluiden opnemen en weergeven; den Franschen onderzoeker Dussaud gelukte het in 1896 den *ph.* zóo te veranderen, dat de toestel niet alleen zwakke geluiden opnemen, maar ook het opgenomen geluid zeer veel sterker teruggeven kan. Zijn instrument doet voor het geluid in zeker opzicht denzelfden dienst, als de mikroskoop, (die de beelden vergroot), voor het licht. De *verbeterde ph.* versterkt het geluid; daarom noemde Dussaud dien *Mikrophonograaf*. Door dit instrument wordt het geruisch in het hart en in de longen, dat de medicus dikwijls waarneemt, opgenomen en veel sterker teruggegeven.

Mikrophoon, werktuig tot versterking van het geluid. Uit gr. *mikros* (klein) en *phoonè* (geluid).

Miktologie, (gr.), de leer der gemengde of samengestelde lichamen; de *vermengingsleer*. *Miktos* = vermengd, te vermengen (uit *mignumi* = vermengen.

Mikwah, (hebr.), *waterbassin, bad;* in het bizonder, het Israël. kerkelijk reinigingsbad.

Mikwe Israël, (hebr.), *De verwachting Israëls,* benaming der Nederl. Portug. Israëlietische gemeente op Curaçao.

Milchamah, *(Milchomoh),* (hebr.), *oorlog, strijd.* **Baal-Milchomoh,** *een krijgsman, militair.*

Mile, (sport), *Engelsche mijl* 1609.33 meter.

Mileage, (am.), *afgelegde afstand.* Ook de vergoeding voor reiskosten, die de Regeering der Vereenigde Staten aan de leden van het Wetgevend lichaam toestaat, voorzoover deze buiten Washington wonen. Een *mileage-ticket* is een soort van *season-ticket* of abonnementskaart, die door de Amerikaansche spoorwegen wordt afgegeven. De reiziger koopt een biljet, hetwelk hem het recht geeft een zeker aantal mijlen over den spoorweg te reizen; het biljet is aan elk station geldig, en het aantal mijlen, dat men gereisd heeft, wordt op het biljet aangeduid, hetzij door het aantal mijlen er op aan te teekenen, of door een gedeelte van het biljet er af te nemen, of wanneer dit in coupons verdeeld is, deze er uit te scheuren. Het komt dus ongeveer overeen met onze *Kilometerboekjes* met dien verstande echter, dat men het biljet, in geval men den ganschen afstand niet afgelegd heeft, aan een ander mag overdoen, of wel dat men van de spoorwegmaatschappij restitutie krijgt voor het aantal mijlen, dat men minder heeft afgelegd.

Miles gloriosus, (lat.), *de snoevende krijgsman,* de krijgsman, die hoog van zijn roem opgeeft. Titel van een blijspel van Plautus, waarvan het origineel, zooals Plautus (II, 1, 8 en 9) zelf getuigt, aan een ons onbekenden Grieksch dichter toekomt.

Mileslaansche fabelen, verhalen uit de oudheid, door Sisenna in den tijd van Marius uit het Grieksch in het Latijn vertaald, doch voor ons verloren gegaan. Vermoedelijk het eerst samengesteld door zekeren Aristides, 1e of 2e eeuw n. C.). Naar de stad Miletus in Carië (Klein-Azië) aldus genoemd, omdat Aristides van daar herkomstig was, en voor *zijne* verhalen die toenmaals nog rijke en weelderige stad als schouwtooneel koos.

Miles, (z.-afr.), *maïs,* Turksch koren.

Militaire orden, (r. k.), geestelijke orden, bestemd om de Kerk te dienen, zoo noodig, met de wapenen, oorspr. vooral om de R.-kath. plaatsen in Palestina tegen de Turken te beschermen. Van die orden — wel honderd — waren de beroemdste de orde van Calatrava, die der Hospitaalridders of de orde van St. Jan van Jeruzalem, die der Tempelheeren en de Duitsche orde, allen onder afzonderlijke hoofden vermeld (zie *Orde*). Gedeeltelijk opgeheven, gedeeltelijk wereldlijk geworden zijn de orde van Alcantara, die van Annunciata, de Bath-

orde, de orde van Constantine, de Danebrogs-orde, de orde van den Kouseband, de orde van Vicenza of Maria da Gloria, de Gouden hoef, de Distel, de Toison d'or of het Gulden Vlies.

Militaire Willemsorde (De —, *orde* 30 April 1815 ingesteld door Koning Willem I, voor de Nederlandsche land- en zeemacht, ter belooning van uitstekende daden van moed, beleid en trouw; kan ook aan vreemde krijgslieden worden verleend. Zij bestaat uit vier klassen, te weten: die der *grootkruisers, kommandeurs* en *ridders* der 3e en 4e klasse. De Koning van Nederland is steeds haar grootmeester. Het versiersel der orde is een wit geëmailleerd kruis met acht gouden, geparelde punten; op de armen van het kruis leest men de woorden: „Voor moed, beleid en trouw", en daarover ligt het Bourgondische kruis van groene laurierstokken, verbonden door een gouden vuurslag; de keerzijde bestaat uit een blauw, geëmailleerd medaillon, waarop zich in het midden van den lauwerkrans eene **W** bevindt, alles gedekt door een gouden Koninklijke kroon; het lint is oranje met twee smalle, blauwe strepen.

Mille, (fr.), letterlijk *duizend*. Bij het zoogenaamde *jeu du tonneau*, het met het nummer 1000, het hoogst, voorziene vak. Vandaar, *mettre dans le mille*, eene moeielijke taak volbrengen.

Mille, (rest.), *centen*. Van guldens of centen willen de Jan's niets hooren. Zij springen met duizenden om, of het maar niets is. Dus 90 mille is 90 centen.

Mille colonnes, naam van die zalen, waar men door ééne rij kolommen en een met spiegels bedekten wand den indruk geeft, alsof er een oneindig getal kolommen tot in de verste verte zich uitstrekt.

Millenaristen, Christenen, die gelooven, dat na het laatste oordeel, de uitverkorenen nog *duizend jaar* op aarde zullen blijven, om er, onder de zichtbare heerschappij van Christus, een gelukkigen staat te vormen. Zij worden ook *Chiliasten* genoemd.

Millennium, zie *Chiliasmus*.

Millennium-pantalons, kwamen in Hongarije in de mode gedurende de Millennium-feesten ter herinnering aan het duizendjarig bestaan van dit rijk, in 1896. Een kleermaker te Buda-Pest kwam op het denkbeeld, het jaartal 1000 in zijne broekstoffen te (laten) verwerken, en .... maakte er goede zaken mede.

Milliade, een schimpdicht op den kardinaal de Richelieu, bestaande uit 1000 versregels. Het kwam uit in 1638 zonder naam of jaartal, noch uitgever of drukker, en had tot titel *Le Gouvernement présent ou Eloge de son Eminence*. Het werd vaak herdrukt, en heel wat personen werden als vermoedelijke schrijvers in de gevangenis gezet, maar bij gebrek aan bewijs, weer losgelaten.

Milliardair, bezitter van een *milliard* (z. a.). Men spreekt, bij overdrijving, van een „Amerikaanschen milliardair".

Millioenenjuffrouw (De —, Jannetje Struyk, uit Vuren-en-Dalem geboortig, die omstr. 1880 wegens sluwe oplichterij gevangen werd gezet, nadat zij, in den eenvoudigsten levensstand geboren, te Amsterdam en elders fabelachtige verteringen gemaakt, en de goede lieden in den waan gebracht had, dat zij *millioenen* bezat of bij erfenis te wachten had.

Millionen (Seid umschlungen— Einen Kuss der ganzen Welt! (hgd.), *Weest omhelsd, gij millioenen! Eén kus der geheele wereld!* Uit Schiller's gedicht *An die Freude* (1787).

Milreïs, Portugeesche gouden munt voor 1000 reïs, ter waarde van f 3.50 Ned.

Milo, (hebr.), *besnijdenis*. Zie *Beris Milo* (*berit mila*).

Milton van Duitschland (De —, d. i. De dichter van de *Messiade*, Klopstock.

Mimmele, (joodsch-duitsch),

(verbasterd van *Mühmele*), tante, tantetje, *tantelief*. Ook vaak in plaats van *memmele*, moedertje.

Mimo-nafschach, zie *Mo-nafschach*.

Mimosa nolus mi tangere, (lat.) verbasterd Latijn van den tuinman in de *Camera Obscura;* het moet zijn: *noli me tangere*, d. i. *wil mij toch niet aanraken*, bijnaam voor eene *mimosa*, die wij *kruidje-roer-mij-niet* noemen.

Mina of **usper,** Turksche *munt*, het 120ste deel van een piaster, of het 100ste deel van een piaster-wisselgeld; oud-Grieksch 100 drachmen; gr. *mna*, Grieksch *gerecht* en *munt* van 100 drachmen: dus z. v. a. 0.43 KG., en als zilveren munt = bijna *f* 44. Een gouden mina = tien zilveren; 60 minas = één talent.

Minaret, (arab.), ronde toren eener moskee, van waar de Muzelmannen, die geen klokken mogen gebruiken, op bepaalde tijden, vijfmaal daags, door de *moëdzins* tot het gebed worden geroepen; eigenl. *minâra* d. i. *vuurtoren*, later in het algemeen *toren*.

Mince, (fr.), letterlijk *dun*. In de volkstaal *veel*. *Mince de chic* = veel chic. *Ah! mince!* uitroep tot uitdrukking van verbazing.

Minderbroeders, *(Fratres Minores)*, monnikenorde, door Franciscus van Assisi in 1223 gesticht. Overal prediken en biecht aanhooren is hun hoofddoel.

Mine, in de Statenoverzetting Neh. VII : 72 *mijne*, meerv. *mijnen*, waarvoor Van der Palm terecht *minen* heeft; hebr. *maneh* (deel, portie, getal); in den Bijbel overal elders door *pond* vertolkt, nml. ongeveer een oud (Europeesch) pond. Zoowel een Chaldeeuwsch gewicht tot bepaling van zwaarte, als denkbeeldige munt, nl. de waarde van dat gewicht in zilver. Er waren twee soorten van *mine* als munt. Eene heilige *mine* = 50 heilige = 100 gewone sikkels (z. a.). Een gewone *mine* = 25 gewone sikkels; in lateren tijd = 50 gewone sikkels. 60 *minen* = één kikkar (z. a.) of talent (z. a.). Syr. *manjó*, arab. *manno*.

Minellius, zie *Ad modum M.*

Mineral yellow fever, (eng.). letterlijk, gele delfstofkoorts, eigenlijk dorst naar goudgraven.

Minerva, Romeinsche godin van wijsheid en kennis, geïdentificeerd met de Grieksche Athene, en waarschijnlijk daarom ook als oorlogsgodin beschouwd; maar in de eerste plaats beschermster van kunsten, wetenschappen en handwerken.

Minerva uit het hoofd van Jupiter te voorschijn komen (Als —, wordt gezegd van denkbeelden, plannen of ontdekkingen, die vlug en met kracht ten uitvoer worden gebracht, evenals Minerva in volle wapenrusting uit het hoofd van Jupiter te voorschijn kwam.

Minerval, *leergeld, schoolgeld*, bepaaldelijk op de vroegere Latijnsche scholen. Naar *Minerva*, de godin der wijsheid, op wier vijfdaagsch feest (Quinquatrus of Quinquatria) 19—23 Maart de schooljeugd vacantie had, en den leermeesters het schoolgeld bracht.

Mineur, soldaat, die tot het wapen der genie behoort en wiens taak het is, loopgraven en mijnen aan te leggen; van fr. *mine*, mijn.

Mingo (Een —, *een uitstekend biljartspeler*. Naar François Mingaud, geb. te Cail (of Vauvert?) in Frankrijk 4 Januari 1774, † te Rotterdam 23 December 1847, zóo vermaard, dat in 1828 eene brochure uitkwam (te Brussel, bij Jobard) onder den titel: „Noble jeu de Billard. Coups extraordinaires et surprenans *qui ont fait l'admiration de la majeure partie des souverains de l'Europe*, exécutés par Mingaud, ancien capitaine d'infanterie au service de la France". Het is dus duidelijk, dat men *Mingo* (met een hoofdletter) moet schrijven.

Minhag, (n. hebr.), *godsdienstig gebruik,* vooral in den eerdienst.

— **aschkenas,** *godsdienstig gebruik* der Hoogduitsche Israëlieten.

— **sefardi,** *godsdienstig gebruik* der Portugeesche Israëlieten.

Miniaturen, teekeningen, waarmede in Middeleeuwsche handschriften de hoofdletters versierd werden; ze zijn bijna altijd juweeltjes van kunst, wat betreft de fijnheid der lijnen en schikking der kleuren. Daar men oorspronkelijk de hoofdletters met vermiljoen of menie *(minium)* kleurde, wat men *miniare,* d. i. *menieën,* heette, noemde men de teekeningen *miniaturen,* en toen later de hoofdletters tot kleurrijke teekeningen uitdijden, behield men den ouden naam. Omdat uit den aard der zaak beeldjes en voorstellingen niet groot, vaak zeer klein uitvielen, noemde men al wat klein en fijn was, *in miniatuur.* Men kent voorts de miniatuurschilderingen op hout en ivoor, waarin o.a. Giulio Clovo, Rosalba Carrera, eene vrouw, Hall, Duchesne, de dames de Mirbel en Herbelin en, ten onzent, de heer en mevr. Hamburger, uitblonken.

Minié-geweer, getrokken voorlader in 1849, uitgevonden door Claude Etienne Minié (1814—1879), in 1858 te Kaïro directeur van de wapenfabriek en de schietschool van den vice-koning van Egypte.

Minima crescunt, (lat.), *het kleinste wast;* spreuk van het voormalig Letterkundig Genootschap te Leiden, zie *Linguaque animoque fideles.*

Minima non curat praetor, (lat.), *het gerecht gaat niet op in nietigheden,* letterl. een praetor bekommert zich niet om kleinigheden.

Minimum-lijder, eigenl. *hongerlijder;* aanvankelijk de *onderwijzer,* beroepen op het laagste traktement, dat de wet toestond. Overdrachtelijk, ambtenaren met te klein traktement.

Minimum nicotinum, *allerminste nicotine.* Tabak en sigaren, waar de nicotine (z. a.) voor 5/6 van het gehalte langs chemischen weg is uitgetrokken.

Ministerie (Het —, *vereeniging der predikanten* van Amsterdam, die een afzonderlijken kring vormen. Aldus naar den Latijnschen titel der predikanten *Verbi Divini Minister,* d. i. Bedienaar des Goddelijken Woords. Ook te Haarlem heet die vereeniging aldus; en zegt men: „Ik ga naar het M." = naar de vereeniging of vergadering. Elders heet zoodanige vergadering ook wel *het concent* (van lat. *conventus* = samenkomst).

Ministerie van vooruitgang, in Venezuela en elders in de Spaansche gewesten van Amerika *Fomento* geheeten, z. v. a. beheer van den rijkdom van den bodem.

Ministeriele crisis, staatkundige toestand, die ontstaat, wanneer een Ministerie aan het Hoofd van den Staat zijn ontslag vraagt, en die voortduurt totdat hetzij het verzoek om ontslag ingetrokken of het ontslag geweigerd is, hetzij het ontslag verleend en een nieuw kabinet benoemd is.

Ministre débarqué, zie *débarqué.*

Minjan, (n. hebr.), *aantal.* In het bijzonder: aantal van tien Israël. mannen, noodig voor een Israël. kerkdienst.

— **maken** = *kerkdienst houden.* Te huis *minjan* maken = te huis kerkdienst inrichten.

Minnehoven of *cours d'amour* noemde men gezellige vereenigingen van begnafde personen van beiderlei kunne, tegen het einde der 12e eeuw in Provence, wier oorspronkelijk doel was, de gedichten der minnezangers (troubadours) voor te lezen en te bespreken. Langzamerhand vormden die vereenigingen eene soort van rechtbank, aan wier uitspraak weleens onenigheden en bezwaren van minnenden en verloofden onderworpen werden. Hunne uitspraken werden verzameld, zoodat er allengs een wetboek der liefde ontstond, dat door Martial d'Auvergne (1440—1508) uitgegeven is.

Minnie Palmer Limited, vennootschap te Londen, gevormd in Juli 1897 met een kapitaal van 15.000 pond sterling, in aandeelen van één pond. Het doel der vennootschap is, met miss Palmer een contract te sluiten, om het monopolie van haar talent te hebben als actrice, danseres en zangeres.

Minnisch, (joodsch-duitsch), (verbasterd oud-duitsch), iets wat noch tot vleeschspijzen noch tot melkspijzen behoort; (met het oog op de joodsch-rituëele spijswetten).

Minoem, (mal.), *drinken;* — **roko'** = het *zuigen* of *drinken* van een roko beter rokok = *sigaar* (z. a.). Hieruit verklaart zich de oorspronkelijke term *tabak drinken.*

Minores Dii, (lat.), *mindere goden,* goden van den tweeden rang, bij de oude Romeinen. Fig. minder-toongevende personen; zie *Majores Dii.*

Minoriten, zie *Franciscanen.*

Minos, (gr.), oud, beroemd, door stipte gerechtigheid uitmuntend koning en wetgever op Kreta, volgens de sage een zoon van Zeus en Europe, na zijn dood rechter in de onderwereld.

Minotaurus, (gr.), denkbeeldig monster, half man half stier, door Minos in het labyrinth gevangen gehouden. Het monster verslond de maagden en jongelingen, die Athene op last van Minos jaarlijks moest leveren, totdat Theseus met behulp van Ariadne, Minos' dochter, er in slaagde het ondier te dooden. Komt ook voor in de heraldiek.

Minster, als uitgang van sommige Engelsche plaatsnamen, ons *munster* of *munster* (z. a.). Vgl. eng. *Westminster* en n ed. St. Lievens Monsterkerk.

Minstreel, meistreel, minnezanger, rondreizende middeleeuwsche *dichter,* die op sloten en aan hoven het hofgezin vermaakte met poëzie, zang en muziek; hij heette ook *sprookspreker, jogeux conteur, troubadour, trouvère, trovatore* enz. Aan de aanzienlijkste hoven vormden zij gezelschappen, waarvan de weelde en verkwisting alle perken te buiten ging.

Minstrels, *grappenmakers* en *liedjeszangers,* veelal kleurlingen, die in Engeland *café-chantant*-aardigheden vertoonen, en van daar hun weg door geheel Europa vonden. Naar deze zijn *Christy-minstrels,* kleurlingen, die christelijke liederen zingen.

Minuetto, (it.), zie *Menuet.*

Minuut, het in *kleine* letters. — vandaar de benaming, — geschreven origineel van eene notarieele akte, die onder den Notaris blijft berusten; in tegenstelling met de *grosse* (z. a.), het in *groote* letters vervatte authentieke afschrift, welke aan den belanghebbende afgegeven wordt.

Mio conto, (it., hand.), *voor mijne rekening.*

Miölner, (n. myth.), Thors' donder-*hamer,* de bliksem.

Miquelets, krijgs- en roofzuchtige bergbewoners. Spaansche bandieten in de zuidelijke Pyreneeën, die als soldaten een soort landweer uitmaakten.

Miquelets (Fransche —, een door Napoleon in 1808 gevormd korps, om tegenover de *guerillas* te staan.

Mir flichen alle Freuden, (hgd.), *alle vreugd ontvliedt mij.* Aanvang van een, ook ten onzent, zeer bekend lied uit de opera *Die schöne Müllerin,* van Paisiello (1741—1816). De duitsche tekst wordt aan Neefe (1748—98) toegeschreven.

Mir nichts dir nichts, (hgd.), zonder maar iemand te vragen, zich om iemand te bekommeren; *zoo maar.*

Mir wird von alledem so dumm, Als ging mir ein Mühlrad im Kopfe herum, (hgd.), *'k Word in mijn hoofd zoo wee en dom, Als draaide er een molenrad in om;* Goethe, *Faust* I, 1592e en 1593e regel,

Scholier-scène; dit zegt de student tot Mephistopheles, als deze hem in hoogdravende woorden zijne wijsheid voor de voeten legt.

Mirabile auditu, (lat.), *wonderbaar om te hooren;* men vertrouwt zijn ooren niet.

Mirabile dictu, (lat.), *wonderbaar om te zeggen,* het klinkt ongeloofbijk. Inzonderheid bij Vergilius, *Georgica* 2, 20; 3, 274; *Aeneïs* 1, 439; 2, 174; 4, 182; 7, 64; 8, 252. In proza vindt men *dictu inopinatum atque mirabile* (Cicero, *Paradoxa Stoïcorum* V, 1); *dictu mirabile* (Livius 7, 26).

Mirabile visu, (lat.), *wonderbaar om te zien,* men vertrouwt zijn oogen niet; Vergilius, *Aeneïs* 12, 242; Horatius, *Epistolae* II, 2, 91; Ovidius, *Fasti* 3, 31 *(cisu mirabile).*

Miraillé, (wap.) zie *Gespiegeld.*

Mirakel van Amsterdam (Het —. Hiervan is 13 Maart 1895 de 550ste gedenkdag in onze hoofdstad gevierd. Ter eere van die gelegenheid bracht de Rector van het Begijnhof eene kleine tentoonstelling bijeen van voorwerpen betrekkelijk deze zaak. In het jaar 1345, gebeurde hier, dus luidt het oude verhaal, het groote wonder: Een stervende, wien de sacramenten waren toegediend, raakte die door braking kwijt, en de hostie werd bij ongeluk in het vuur geworpen. Den volgenden morgen, toen het vuur werd opgerakeld, ontwaarde men wat er geschied was. In den vuurgloed was des nachts de hostie niet verteerd! De vrouw, die den zieke had bijgestaan, de eerste getuige van het mirakel, stak hare hand in het vuur, om er den ouwel uit te halen, en ook die hand werd niet door de vlammen gedeerd! Ter eere van dit wonder werd later op de plek, waar het gebeurd was, eene kapel gesticht, waar thans de N. Z. Kapel in de Kalverstraat staat. Jaarlijks kwam men daar ter bedevaart, om er genezing te zoeken voor lichaamskwalen. Zoo groot was, vooral op den jaarlijkschen gedenkdag, de toeloop der bedevaartgangers, dat reeds de eerste kerkmeesters der nieuwe kapel in staat waren een breeden rijweg aan te leggen, den *Heiligenweg,* die van het Rokin, langs den tegenwoordigen Heiligenweg naar den Overtoom, en van daar naar Sloten voortliep.

Mirakelspelen, *tooneelvertooningen,* in de 11e en volgende eeuwen in de kerken gegeven door priesters, zangers en koorknapen, en Bijbelsche tafereelen voorstellend. Ze werden *mirakelspelen* genoemd naar de *mirakelen* of wonderen, die aanschouwelijk gemaakt werden; *passiespelen,* naar Jezus' lijden; *mysteriespelen,* naar het mysterie der verlossing.

Miramionen, zie *Genovevanessen.*

Mirjam, naam eener vereeniging, die zich opneming en verpleging van verlaten en verwaarloosde kinderen ten doel stelt. Naar Mozes' zuster Mirjam, die op den uitkijk stond, om te zien, wat er van den vondeling worden zou. Exod. II : 4. Vgl. I Kron. VI : 3.

Mirliton, *louis d'or,* geslagen onder de regeering van Lodewijk XV in de jaren 1723—26, waardig pl.m. *f* 8.50.

Mirliton, *dwarsfluit,* bestaande uit een hol riet, aan beide zijden gesloten met een stukje blaas of een nieschilletje. Oorsprong onbekend.

Mis, (r.-k.), (lat. *missa,* it. *messa,* fr. *messe,* eng. *mass*), dat gedeelte van de r.-k. godsdienstoefening, hetwelk in de Offerande van Christus Lichaam en Bloed onder de gedaante van brood en wijn bestaat. De naam is ontleend aan de woorden *Ite, missa est (ecclesia)* d. i. *gaat, (de vergadering) is ontbonden,* waarmede zij, die aan het Avondmaal geen deel mochten nemen, weggezonden werden. Het deel der godsdienstoefening vóór het *ite* heette daarom *catechumenen-mis* en het deel daarna: *missa fidelium* (mis der gelooviger). Verder onderscheidt men stille of gelezen *missen* en *hoogmissen,* de laatsten met koor; als muzikale benaming geldt *mis* alleen voor het laatste. De zoogen. staande of vaste gedeelten eener muziek-mis zijn: 1. het *kyrie* (drieledig: Kyrie eleison! Christe eleison!

Kyrie eleison!); 2. het *gloria* (doxologie); 3. het *credo* (symbolum of de geloofsbelijdenis); 4. het *sanctus* met het *benedictus*; 5. het *agnus dei*. Voor *missa pro defunctis* zie *Requiem*. Oorspronkelijk zong men *unisono* (eenstemmig) naar oude Gregoriaansche melodieën, zooals het graduale, het hallelujа en derg. In de 15e en 16e eeuw is echter alles zeer in uitvoerige kunst bewerkt, totdat Palestrina meer ernst en eenvoud in deze kunst teruggebracht, waarop men zijn heil zocht in vermeerdering van het aantal stemmen; in de 17e en de 18e eeuw vinden we nl. missen met dubbelkoor voor 8, 12, 16, 24 en meer stemmen. Bij de verdere ontwikkeling der instrumentaal-muziek ontstonden de hoogmissen met orkest (*missa solemnis*). Nog kent men de *missa brevis* (korte mis), zijnde alleen *kyrie* en *gloria*.

Mis. Jaarmarkt in Duitschland en Rusland, vooral te Leipzig, Frankfort en Nishn Nawgow, ook voor den groothandel van belang.

Misce stultitiam consiliis brevem, (fr.), *vermeng uwe wijsheid met een weinig dwaasheid*. Hor. IV. *Ode* XII vs. 27 (door Voltaire geciteerd als *misce consiliis jocos*); bij Goethe, *Faust* (voorspel op het tooneel): Lasst Phantasie, mit allen ihren Chören, Vernunft, Verstand, Empfindung, Leidenschaft,
Doch, merkt euch wohl! *nicht ohne Narrheit* hören.

Miscere utile dulci, (lat.), *het nuttige aan het aangename paren*. Uit Horatius, *Epist. ad Pisones*, vs. 343, waar het geschriften geldt.

Misch'èneth-zekénîm, (hebr.), *steun* (letterl. staf, stok) *der oudsten*. Israël. genootschap, 1 Sept. 1896 te 's-Gravenhage opgericht. Ook opschrift op een gesticht voor oude lieden.

Mischna, (zie *Gemara Talmud*), grondslag van den Talmud. Systematische verzameling van ritueele wetten en voorschriften des Jodendoms. Het werk is na jaren arbeids, op grond van voorarbeid, door de Rabbijnen Akiba en Meïs samengesteld, bijeengebracht door den beroemden Rabbi Juda I (zoon van den patriarch Simon II ben Gamaliël), die van het jaar 170—219 patriarch of Vorst van Palestina en hoofd des Jodendoms was. Zijn zetel en leerschool was te Sepphoris (oude groote hoofdstad van Galilea, thans een klein dorpje Safouri). De Mischna vormt in zekeren zin den tekst, waarom heen de Talmud als scholia en aanteekeningen is gegroepeerd. Het woord *Mischna* is nieuw Hebreeuwsch en beteekent *leering, uitspraak*.

Mischpacha, (*mischpocho*), (hebr.), *familie, geslacht*.

Mischpat, (hebr.), *gerecht, rechtbank*, ook, *rechtszaak, proces*.

Misdadiger heeft geen vaderland (Een —, hij kan dus zijn eigenlijk vaderland niet tot schande verstrekken. Gezegde van den Italiaanschen gedelegeerde de Sonnaz, op de Conferentie van Internationaal Privaatrecht in de Trèves-zaal op het Binnenhof in den Haag i. d. 26 Juni 1894, naar aanleiding van den sluipmoord 24 Juni 1894, door een Italiaansch bakkersgezel, Hieronymo Cesario (volg. anderen, Cesario Santo Hieronymo), een heftigen anarchist, op den eerbiedwaardigen President der Fransche Republiek Sadi Carnot, te Lyon gepleegd.

Misdemeanants (First class —, zij, die gestraft worden als schuldigen aan een euvel, dat niet meer dan opsluiting noodig maakt. Eng. *to misdemean* = zich slecht gedragen.

Mise of **beurs,** Turksche rekenmunt van 500 piasters.

Mise-en-page, (fr.), in de boekdrukkunst, de vereeniging van het zetsel tot bladzijden, en deze tot vellen. Zie *Metteur-en-pages*.

Mise-en-scène, (fr., toon.), het in elkaar zetten, inrichten of voorbereiden en verzorgen eener tooneeluitvoering, zoowel wat aangaat de dingen, die men niet ziet, als de dingen, die men ziet; zoowel het onstoffelijke als het

stoffelijke; zoowel stand, groepeering, spel en voordracht, als meubileering, costuum, verlichting enz.

Misel (ook **Miesel), miseln** en **Miselei,** (hgd.), drie woorden waarvoor zich vrij wat lezers van Goethe's vertrouwelijke brieven, van diens *Tagebuch* en zijner gesprekken met Karel August het hoofd hebben gebroken. Zij zijn echter door Sanders en Heyne tot klaarheid gebracht. Volgens hen werden zij waarschijnlijk door Goethe uit Straatsburg, waar hij studeerde medegebracht. In den Elzas is *misel* het verkleinwoord van *Mus* (muis), en tevens een meisje, dat men bemint of aan hetwelk men het hof maakt. Vandaar *miseln* = meisjes trachten te behagen en *Miselei* = liefdehandel of wat de Engelschen *flirt* plegen te noemen.

Miserea plebis, (lat.), *het ellendige volk,* uit Horatius' *Sat.* I, 8, 10.

Misère à l'écart, (ook wel *petite misère*), spel in het boston-whist, waarbij men eerst begint slagen (trekken, tricks) te maken, nadat ieder speler eene kaart heeft weggelegd (geëarteerd).

Miseratur Deus populi sui! (lat.), *God erbarme zich over zijn volk.* Spreuk door Constantijn Huygens geschreven in zijn dagboek 14 Maart 1647, den sterfdatum (des morgens te 5 uur) van zijn beminden meester Prins Frederik Hendrik, aan wiens sterfbed hij tegenwoordig was.

Miserere, (it. muz.), voor *Miserere mei, Deus* (God, wees mij genadig), aanhef van den 51n Psalm (naar de Vulgata), door talrijke componisten bewerkt, en vooral met groote plechtigheid in de stille week op Woensdag, Donderdag en Vrijdag in de Sixtijnsche kapel te Rome uitgevoerd; de eenige componisten, wier werk voor deze plechtigheid waardig wordt geacht, zijn: Allegri, Baj en Baini; het manuscript van Allegri's Miserere (voor negen stemmen) werd als een heilige schat bewaard en mocht zelfs niet worden afgeschreven; Mozart heeft het op 't gehoor opgeschreven, en anderhalve eeuw na Allegri's dood, einde der vorige eeuw, werd het afschrijven toegestaan.

Misereor super turbam, (Vulg.), *Ik ben over de schare met innerlijke ontferming bewogen.* Mark. VIII : 2

Misericordia Domini, (r.k.), de 2e Zondag na Paschen, ook Zondag van den Goeden Herder, naar den aanhef der mis van den dag zijnde Ps. 32: *Misericordia Domini plena est terra* (de aarde is vervuld van de barmhartigheid des Heeren).

Misericordium, (lat.), het steunsel, dat onder tegen de koorstoelen is aangebracht voor de geestelijken (kanunniken en kloosterlingen), die tot den langdurigen koordienst verplicht zijn. Dit zit onder tegen de opslaande klep van een koorstoel, zoodat wanneer deze opgeslagen is, men er tegen steunen en eenigszins op rusten kan. In de preekstoelen is het, bij de R. K. volstrekt ongebruikelijk. Letterl. *coorverp* (in casu bankje) *van barmhartigheid* (misericordia). Een voor datzelfde doel in preekstoelen aangebracht predikantenbankje heet ook wel aldus.

Misericordium, (lat.), lange dolk, waarmede de ridder den stervenden overwonnene den *genade*stoot gaf, om hem uit zijn lijden te verlossen.

Miséreux, (fr.), verouderde, doch sedert eenigen tijd weder in gebruik genomen uitdrukking, *behoeftig, zonder middel van bestaan.* Even als het woord *misérable,* dat er door verdrongen dreigt te worden, sedert die uitdrukking meer bijzonder een ellendeling, een nietswaardig persoon beteekent, van het fr. *misère* = ellende.

Misery acquaints a man with strange bedfellows, (eng.), *de nood laat een mensch al met vreemde slaapkameraden kennis maken.* Shakespeare, *De Storm,* II, 2, zegt Trinculo, als hij Caliban, den misvormden slaaf, op het eiland op den grond ziet liggen en de eerste zich onder zijn wambuis naast hem nedervlijt om zich te beschutten voor het naderende onweer.

Miskito, ware vorm van *Mos-* of *Muskito* (*Mos-* of *Musquito*). De Miskito-Indianen wonen aan de baai van Honduras in Guatimala (N.-Amerika). In 1893/94 bezorgden de zendelingen Ziock en Berckenbagen de uitgaaf van een spraakkunst en woordenboek der taal dezer Indianen, van een kerkelijk Gezangboek en een N. Testament in de Miskito-taal.

Miskleurige steenen, (fabriekst.), steenen, waarvan de kleur, bij het bakken, *mis*lukt is, bijv. blauw of bont.

Misoes, (afr.), *mislukte oogst.*

Mispelbloem, (wap.), voorgesteld door vijf (soms vier of zes) gegolfde bladeren zonder steel.

Mispunt of **niemendal,** (toon.), tooneelspeler of -speelster van de minst mogelijke beteekenis.

Misri of **Mahboub-zecchine,** Egyptische gouden munt van f 2.88 Ned.

Missa pro defunctis (lat.), *mis voor de gestorvenen, zielmis.*

Missa solemnis, (lat.), *plechtige mis, hoogmis.* Zie *Mis.*

Missaal, (r.k.), het voorgeschreven volledig Misboek, bevattend alle teksten, gebeden, voorschriften en aanwijzingen, met den kerkelijken kalender en derg. voor de godsdienstoefening der Mis bestemd. Uit den tijd vóór de uitvinding der boekdrukkunst dagteekenen de onovertroffen meesterstukken van kloosterlijke pennekunst in den vorm van *missalen,* waaraan vele jaren van arbeid waren besteed.

Missiebisschoppen, zijn bisschoppen, met het kerkelijk bestuur in een missie (zending) belast, en als zoodanig rechtstreeks afhankelijk van de Congregatie van kardinalen, genaamd *de propaganda fide.* Onder deze Congregatie der *Propaganda* staan, voor het kerkelijk bestuur, de katholieken dier landen, welke nog grootendeels niet tot de R.-K. kerk behooren, en daarom *Missielanden* heeten. Ook de 5 Nederlandsche bisschoppen staan tot heden nog onder de Congregatie *de propaganda fide.*

Missieland, *zendingsland,* land voor Roomsche zending of propaganda. Hiervoor werd door den Paus ook *Nederland* verklaard.

Missigit, verbastering van *mesdjid,* een Arabisch woord voor *bedehuis, tempel;* een andere vorm is *moskee,* uit het Fransche *mosquée.*

Missing link (The —, volgens Darwin de schakel tusschen den meest ontwikkelden aap en den mensch, een schakel, die men nog niet gevonden had. Voor eenigen tijd werd echter de heer Dubois, een Limburger van geboorte, in Indië werkzaam als natuurhistoricus, tot Doctor honoris causa (de eerste aan wien die titel door de Amsterdamsche Universiteit verleend werd) benoemd, daar hij een deel van een skelet gevonden had, dat door de geleerden als de *missing link* beschouwd werd. Aldus noemen de Engelschen bv. onze *Hollandsche IJzeren Spoorweglijn,* daar zij een eigen beheer heeft en dus aan het geheel *ontbreekt,* waardoor verhinderd wordt ons spoorwegnet tot één geheel onder één bestuur te maken.

Mission bottée (La —, (fr.), *gelaarsde zending.* Aldus werden de *dragonades* (z. a.) van Lodewijk XIV ook wel geheeten. Insgelijks *Les conversions par logements* = bekeeringen door middel van dubbele inkwartiering, welke in Poitou aanvingen.

Mission ist Passion, (hgd.), *zending is lijden. De weg der zending,* het leven en werken van zendelingen (tot verbreiding van het Christendom in de Heidenwereld) *is een lijdensweg.*

Missionair predikant. Naam, door de Generale Synode der Gereformeerde Kerken in Nederland te Middelburg, 1 Sept. 1896, aanbevolen, ter vervanging van den naam *zendeling.*

Missions (American Board of Commissioners for Foreign —, (eng.), *Amerikaansch college van agenten voor Vreemde Zendingen,* oudste en grootste zendingscorporatie in Amerika, gesticht door een zes- of zevental studenten van het seminarie te Andover (Massassuchetts), die zich aan den dienst des Heeren in het werk der Zending hadden gewijd, in 1810: hun schrijven aan de vergadering van predikanten van verschillende Protestantsche belijdenis (Juni 1810) te Bradford (Massachusetts), had tot eerste vrucht de benoeming en het optreden van een hoofdbestuur (Prudential Committee), uit negen leden, behoorend tot de staten Massachusetts en Connecticut.

Missouri compromis, (a m.), eene acte van het Congres van 't jaar 1820, die een einde zou maken aan den strijd tusschen de groote noordelijke en zuidelijke staten der Unie, over de beperking der slavernij; daarbij werd bepaald, dat Missouri als slavenstaat in de Unie zou worden opgenomen, maar dat de slavernij voortaan in geen enkelen nieuwen Staat noordelijker dan 36° 30' zou geduld worden.

Misteltein, (eng. *mistletoe*), de tak van den *mistel* (viscus), welke op oude eiken als woekerplant leeft, en bij de oude Britten en Germanen als heilig vereerd werd. Toen Odin alles beproefde om Baldur uit de hel te redden, nam Frigga aan alle natuurvoorwerpen een eed af, dat ze Baldur geen kwaad zouden doen; alleen de loot van één boom, de misteltein, werd door haar voor te onbeduidend gehouden en overgeslagen. Van dezen misteltein maakte Loke een speer, waarmee de blinde Hödur Baldur doodde.

Deze plant is wel bekend in Engelsche Christmas-feesten. Een jonkvrouw staande onder de Mistletoe, opgehangen in het feestvertrek, mocht men omhelzen en kussen.

Mistpoeder, (vl., men schrijft gemeenlijk, hoewel ten onrechte, *mistpoeffer*). Langs de Belgische zeekust, het geluid als van ontploffingen, dat men daar dikwerf gedurende mistig weder waarneemt, en door sommige natuuronderzoekers aan aardbevingen, bijzondere invloeden van den dampkring of aan nog onbekende wetten opzichtens geluidweerkaatsing of iets dergelijks moet worden toegeschreven. Andere geleerden beweren echter te hebben opgemerkt, dat die ontploffingen met het lossen van kanonschoten in andere verwijderde zeehavens samenvallen, waardoor tevens zou worden verklaard, waarom het beweerde natuurverschijnsel alleen bij mist, wanneer men de scheepvaart dient te waarschuwen, en geen rook de kanonschoten verraadt, wordt waargenomen. Men zegt ook *zeepoeffers* (schrijf: *zeepoefers*).

Mistral, (fr.), scherpe noordwestenwind in het zuiden van Frankrijk.

Mistral, saamgetr. uit Eng. *ministral* (ministerieël, ambtelijk, dienend, ondergeschikt). Vroegere waardigheid van sommige adellijke familiën van Dauphiné, bv. die van Falcoz en Montdragon, krachtens welke zij de rechten van den dauphijn (z. a.), alsmede zijne jurisdictie in zijne domeinen moesten handhaven.

Misvormde lijk van 't uitgebloeide schoon ('t —, weemoedig-humoristische beschrijving o.a. van een feestdisch na 't vertrek der gasten; uit da Costa, *Voorzienigheid,* Inl. De dichter noemde zoo al het aardsche en vergankelijke; waarom hij dan ook beweerde, dat in Homerus *niet* „de echte geest der Dichtkunst" leefde, omdat Homerus niet in hoogere sferen leeft.

Mit Brettern vernagelt, (hgd.), *met planken afgesloten.* Die uitdrukking werd door Sommer alias Variseus (1559—1622), in zijne *Ethnographia Mundi,* eene fantastische reisbeschrijving, gebezigd, bij het verhaal van iemand, die het einde der wereld had bereikt. Vandaar zegt men nog heden, wanneer men bv. op zijne wandeling een onoverkomelijke hinderpaal ontmoet: *Hier ist die Welt mit Brettern vernagelt.*

Mit dem Volke soll der Dichter gehn, (hgd.), *met het volk moet de dichter gaan,* d. i. de dichter moet

zich aan het eenvoudige, werkelijke leven houden, en wat hij schrijft moet voor het volk verstaanbaar zijn en het volk boeien. Het eerst door Freiligrath op Schiller toegepast, in tegenstelling der regels:

Denn soll der Sänger mit dem König gehen,
Sie beide wohnen auf der Menschheit Höhen,

Schiller, *Jungfr. v. Orl.*, I, 2, waar Karel VII aan Du Chatel en Dunois verhaalt, waarom hij zangers aan zijn hof begeert en hen rijk beloonen wil.

Mit der Dummheit kämpfen Götter selbst vergebens, (hgd.), *met de domheid kampen goden zelfs tevergeefs.* Schiller, *Jungfrau von Orleans*, III, 6, woorden van den stervenden Talbot, waar hij zich beklaagt over de verkeerde leiding in de staatkunde en in den krijg.

Mit Gott für König und Vaterland, (hgd.), *met God voor koning en vaderland* werd, den 17den Maart 1813, door koning Frederik Wilhelm (1797—1840), als inschrift van het blikken kruis voorgeschreven, waarmede de mutsen der manschappen van de tegelijk ingestelde *landwehr* gesierd zouden zijn. Die zinspreuk schijnt echter, maar in het Latijn, reeds in 1701 bij zeker corps te Bernau, nabij Berlijn, in gebruik te zijn geweest. Thans prijkt de spreuk op het hoofddeksel, groot uniform, der Pruisische troepen van alle wapens.

Mit guten Vorsätzen gepflastert (Die Hölle ist —, zie *Hell is paved*, enz.

Mit solchem Gesindel muss ich mich herumschlagen! (hgd.), *met zulk gespuis moet ik strijden!* uitroep van Frederik den Groote, tegenover den majoor von Wedell, bij het zien, gedurende den slag van Zorndorf (25 Aug. 1758), der beschonken, in lompen gehulde, gevangen gemaakte Russen. Men zegt echter gewoonlijk: *Mit solchem erbärmlichen Lumpengesindel muss man sich herumstreiten*, zooals Ludwig Börne (1786—1837), de woorden, in *Menzel, der Franzosenfresser* heeft gewijzigd, ter kenschetsing van de vijanden der vrijheid, die verlangen dat deze de menschen tot engelen, ja zelfs onsterfelijk make, enz.

Mit wenig Witz und viel Behagen, (hgd.), *met weinig geest en veel genot.* Goethe, *Faust*, I, *Auerbach's Wijnkelder*, zegt Mephistopheles tot Faust, waar hij over de aanwezige vroolijke arme drommels spreekt, die niets weten, maar gelukkig zijn, terwijl Faust met al zijn studie zich diep ongelukkig gevoelt.

Mit Windmühlen kämpfen, (hgd.), zie *Molinos de viento acumeter.*

Mit Worten lässt sich trefflich streiten,
Aus Worten ein System bereiten, (hgd.), *Met woorden kan men uitmuntend strijden, uit woorden (zelfs) een stelsel maken.* Goethe, *Faust* (Schülerscene), woorden van Mephisto tot den jongen student: hij drijft namelijk, den spot met den woordenstroom van vele geleerden, die schijnbaar heel veel bijzonders verbergt. De student meent, dat men toch ook iets moet denken als men iets zegt; maar Mephisto verzekert hem, dat dit niet noodig is. Vgl. *Gewöhnlich* enz.

Mitchell (Kuur van —, *zware roeding* (vetmestingskuur) met bedbehandeling en massage als geneesmiddel tegen zenuwziekten, neurasthenie en hysterie; naar Sir Weir Mitchell, een beroemd geneesheer, in 1829 te Philadelphia geboren.

Mithras, de lichtgod der oude Perzen.

Mithras-offer, *reinigingsoffer*, bij de Perzen volgens Justinus († omstr. 160 n. C.) en Tertullianus († 220 n. C.) eene nabootsing van 't Heilig Avondmaal, door den Duivel uitgevonden uit naijver tegen 't Christendom. Vgl. *Messe noire.*

Mithridaat, *geneesmiddel tegen alle kwalen*, ook tegengif, middel tegen vergiftiging; genoemd naar *Mithridates*, koning van Pontus (132—63 v. C.), die

zich langzamerhand aan vergif gewende uit vrees, dat men hem zou trachten te vergiftigen. Ook is *Mithridates* de naam voor een polyglottisch werk.

Mitrailleuse, *kartets-geschut,* hgd. ook *Kugelspritze,* verbetering van het *orgelgeschut* (z.a.) uit de 14e eeuw, het eerst in den Amerikaanschen oorlog gebruikt, toen als Requabatterijen en later als Gatling- en Maxim-kanonnen ook in Europa ingevoerd. Het bestaat uit eenige geweerloopen, die tegelijk of snel achter elkander afgevuurd worden. Als *canon à balles* werd het in 1867 in Frankrijk ingevoerd, in den oorlog van 1870 speelde het een groote rol en dient sedert 1871 ook in Duitschland, voor de veldbatterijen; het wordt echter door de *achterladers* overtroffen.

Mitron (Le petit —, (fr.), *de kleine bakkersknecht.* Dus noemde men 20 Mei 1795 (1 Prairial an III) den Dauphin van Frankrijk (den zoon van Lodewijk XVI), en stelde voor, hem „in den winkel van zijn vader te herstellen", waar hij dan zoete broodjes zou leeren bakken.

Mitskol, Marokkaansche piaster, f 2.52 Ned., ook *Misquat* genoemd. Het gehalte is 906 duizendsten. Op de eene zijde leest men: „Eén, één", d. i.: „Er is slechts één God!" Keerzijde: Geslagen te Marocco.

Mitzwa *(mitzwo),* (hebr.), *goddelijk gebod, godgevallige daad.* Duidt zoowel de vervulling van een godsdienstplicht als eene daad van menschlievendheid aan; ook daad van piëteit tegenover dooden. (Vandaar bij de Portugeesche Israëlieten = laatste eerbewijzing, begrafenis).

Mixar, uit N. Beets, *Dichtw.* Voll. uitg. bij Kirberger (1876) I, 444, *Guy de Vlaming,* afd. *Mava:* „Aldebaran's gloed ... of Mixar's helle schittervonk;" de dichter bedoelde *Sirius;* denkelijk is *Mixar* ontstaan uit verwarring met *Mirzan* (naam van drie sterren: γ Orionis, β Conis maioris en β Procionis) of met *Mizar* (naam van twee sterren: Σ in den staart van ursus maior en ε in den staf van (?) Boötes).

Mixed pickles, (eng.), letterl. *allerlei ingemaakt goed,* van *to mix* (mengen) en *to pickle* (in de pekel zetten), dan: allerlei zuur (augurken, uien, bloemkool, worteltjes, boontjes e. a.), met een sterke mosterdsaus gekruid; fig. gemengde aardigheden, allerlei zetten, in- en uitvallen.

Mixtum compositum, (lat.), een saamgesteld mengsel; fig. *mengelmoes.*

Mizérie (Daar groeide heel wat — in zijn hofje, heel wat *ellende* (fr. misère). Woordspeling met *Daphnis Myzereum,* het bekende peperboompje.

Mizmor, (hebr.), *psalm.*

Mizrach, (hebr.), *oosten, oostzijde.* Daarheen wenden zich de Israëlieten bij het bidden. In Joodsche vertrekken hangt daarom aan den muur ter oostzijde vaak een schilderij of blad met het opschrift *Mizrach,* en verdere emblemen.

Mjo, *provincie,* in het Birmansche rijk.

Mjo-Wun, gouverneur eener provincie, bij de Birmanen.

Mnemon, gr. *mnèmoon,* die een *goed geheugen* heeft. Bijnaam van Artaxerxes II, a° 105—359 v. C., koning van Perzië., wegens zijn kostlijk geheugen.

Mnemonides, (gr.), de Muzen, dochters van *Mnemosyne* (z. a.).

Mnemosyne, (gr.), dochter van Uranus, godin van het *geheugen* (als bron en steun voor alle wetenschap); daarom (bij Zeus) *moeder* van de Muzen.

Moabit, hospitaal te Berlijn. Ook de stadswijk waarin dit gasthuis ligt; oorspronkelijk de naam van het dorp, dat op die plaats lag.

Mob-proof-cell, (eng.), *volkproefcel* (d. i. bestand tegen het gemeen, vgl. vuurproef, waterproef), inrichting in de modelgevangenis te New-York; eene cel,

speciaal ingericht ter bescherming van gevangenen, die de volkswoede opgewekt hebben en gevaar loopen *gelynchd* (zie *Lynchen*) te worden.

Mobed, titel van den opperpriester der Parzen te Surate. Uit *magbed* = opperhoofd der magiërs of priesters. Zoroaster (7e eeuw v. C.) verdeelde de Magiërs in *herbeds* (leerlingen), *mobeds* (leeraars), *destarmobeds* (volmaakte of volslagen leeraars).

Mobilair vermogen, (hand.), *contant geld, effecten, roerend goed*; ook, de waarde der in eene fabriek gebezigde werktuigen en gereedschappen.

Mobile vulgus, (lat.), *het wispeltuvige volk.*

Mocanda, briefje, waarop de negers aan de Congo (Afrika's westkust), een verbintenis sluiten van dienst voor een jaar of langer. Op dit briefje staan naam, diensttijd en loon vermeld.

Mocassin, (a m.), een Indiaansche schoen van zacht leder, welks zool niet stijf is.

Mocca's, *koffielepeltjes.* Naar de Arabische stad *Mocca*, die de beste soort koffie levert.

Moccoletti-corso, (it.), optocht met kaarsjes, die men van elkander tracht uit te blazen. — *Moccolo* = lichtje, eindje kaars. Het diminutief *morcoletto* staat in de woordenboeken niet vermeld.

Mode de Bretagne (A la —, een „oom of tante *à la mode de Br.*" is een volle neef of nicht van den vader of de moeder. Voorbeeld: de vader van A is een volle neef van B; diensvolgens is de vader van A een oom *à la mode de Br.* van de kinderen van B. Een neef (*neveu*, niet *cousin*) of eene nicht (*nièce*, niet *cousine*) *à la mode de Br.* is de zoon of de dochter van een volle neef of nicht. Oorsprong onbekend.

Modebuiken, in de dagen van koning Frans II van Frankrijk († 1560), aan het Hof, *door kussentjes opgevulde buiken*, z. v. a. *tournures* (z. a.) van voren.

Moderamen, (lat.), eig. besturing, leiding, regeling; kerkrechtelijke term voor *bestuurs-college*, aan hetwelk door een algemeene vergadering de leiding der zaken wordt opgedragen. Ongeveer gelijk aan *dagelijksch bestuur.*

Modern Athens, (a m.), *nieuw Athene*, bijnaam voor *Boston*, wegens de hooge meening, die de inwoners van hunne stad hebben; vgl. *Athens of America, City of Nations, Hub* (naaf) *of the Universe, Puritan City.*

Modern Athens, (eng.), *nieuw Athene*, naam voor *Edinburgh*, met het oog op de ligging op rotsen nabij de zee, ook in verband met de vele geleerde inrichtingen.

Moderne orthodoxie, die tegenwoordige richting der geloovigen, welke de geloofswaarheden der *orthodoxie* aanvaardt, naast de resultaten der *moderne* Bijbelkritiek.

Moderne richting, *nieuwe* richting op theologisch gebied, die de oude kerkelijke dogma's ter zijde stelt, het geloof aan wonderen, als onredelijk, verwerpt, den Bijbel en het Godsbegrip aan eene scherpe kritiek onderwerpt, enz. Een machtigen stoot tot het ontstaan van die richting gaven o.a. de werken van Renan.

Modin, zie *Mueda.*

Modin, verbastering van het Arabische woord *Moadzdzin*, naam van den persoon belast met het afroepen van de verschillende gebedsuren of met de oproeping tot het gebed van de torens (minaret) der moskeeën. Waar geen minaret bij de moskee is en de afroeping dus wordt nagelaten geschiedt de bekendmaking van het gebedsuur door het slaan op een groote trom. (a.v. *bedoeg*, m a l. *tabue.* Op sommige plaatsen in Ned.-Indië is *Modin* ook de titel van een priester van ondergeschikten rang, op andere weer, speciaal waar groote moskeeën voorkomen, van een der bedienden aan dat gebouw verbonden.

Môdjô-Warnô, samengesteld uit *modjo*, naam van een vrucht, die er als een *appel* uitziet en *warno*, wat bet. *kleur, soort*, dus: *modjo's in soorten*.

Modjo-Warno, naam van een dessa of dorp op Java, in de residentie Soerabaja, afdeeling Modjokerto.

Modo, (lat.), *onlangs*. Bv. „Gijsbert Bock, modo Hoevenaer, d. i. G. Bock, die nog onlangs H. heette". Aldus in de Leenregistratuur en in oude genealogieën.

Modus acquirendi, (lat.), *de wijze, waarop men iets verkrijgt*.

Modus operandi, (lat.), *de wijze, waarop men iets behandelt*.

Modus procedendi, (lat.), *de wijze, waarop men te werk gaat, handelwijze*.

Modus quo, (lat.), *de wijze, waarop* (iets geschiedt) en die soms afkeuring verdient, al is de zaak zelve te billijken.

Modus vivendi, (lat.), eene wijze om (naast elkaar in vrede) te leven; d. i. eene schikking, die twee strijdende partijen treffen om elkander voorloopig met rust te laten, totdat de zaak, waarover de strijd loopt, uitgemaakt is.

Moeda of **Modia,** Braziliaansche gouden munt van 4000 à 4600 reis = f 13.56.

Moeda (Sultan —, *Kroonprins*.

Moeder (O, mijne —, (toon.), zoogenaamde huilstukken, namelijk, die waarin voortdurend gelamenteerd wordt.

Moeder de Gans, zie *Gans*.

Moeder, zoo dochter (Zoo —, ontleend aan Ezech. XVI : 44.

Moeftach, (n. hebr.), *verzekerd*, belofte bezittend, vast hopend.

Moeg, (afr.), *moede*.

Moeganda, zie *Waganda*.

Moejik, zie *Mouzjik*.

Moekanja matjan, *tijgergezichten*. Uitdrukking der Atjehers.

Moekim, (atjeh), oorspronkelijk arab., bet. feitelijk *ingezetene eener plaats*. Het is een district, waarvan de gezamenlijke inwoners in één en dezelfde Moskee (*missigit*, z.a.) den Vrijdagsdienst bijwonen. In dezen zin vindt het woord *Moekim*, dat geheel behoort tot de kerkelijke indeeling, zijn beste equivalent in parochie, kerspel. Een Moekim omvat minstens vier dorpen (*gampong*, atjin. kampong). Een aantal Moekims te zamen vormt een *Sagi*, afdeeling of provincie. Het Atjehsche rijk bestond oorspronkelijk uit 3 zulke Sagi, die der combinatiën van 25, 26 en 22 Moekims; maar deze cijfers wijzen op een vroegeren toestand. Volgens den resident Van Langen, telt de Sagi der XXII Moekims, de vijandige streek ten zuidoosten van onze stelling, tegenwoordig minstens 40 van zulke kerspelen. Ditzelfde geldt voorts in mindere mate van de XXV Moekims, terwijl de XXVI M. nog steeds terecht den ouden naam dragen, wat hun aantal betreft. Aan het hoofd eener moekim (als district) staat de *imeum* (Imâm), een geestelijke, die als 't ware geplaatst is tusschen den *oelèèbalang* (den heer des lands, het territoriale hoofd bij uitnemendheid), en de kampongbesturen, waarin drie ambten op den voorgrond treden: de *keutjhi*, plaatsvervanger van den *oelèèbalang*, de *teungkoe*, wien meer bepaald de naleving van den godsdienstwet is opgedragen, en de *oerenèng toeha* (mal. *orang toewah*), wij zouden zeggen, „de ouderlingen".

Moekims kehoen, (atjeh), rechteroever der Atjehrivier, tegenover Lambaroe. Beduidt: „de Moekims der geheimschrijvers".

Moektze, (n. hebr.), aan het gebruik onttrokken; zaken, welke men als Israëliet op Sabbath en feestdagen niet aanraken mag.

Moel! (k. m. a.), *mond houden!*

Moelje, zie *Molo*.

Moensang, verbastering van *moesang*, zie *Moesang*.

Moentji, (bat.v.), eene kinderlijke benaming voor *tante*, oudere zuster, vandaar ook wel inlandsche of Chineesche huishoudsters van Europeanen. Het gewone woord voor huishoudster is *njahi* (jav. uitspraak *njai*).

Moer, (afr.), *Jan Rap en zijn maat*.

Moeren, (barg., stud.), *wegnemen, meepakken, afschroeven*.

Moerid, (arab.), *leerling, discipel* van een *goeroe* (inlandsch leeraar).

Moertad, (arab.), *renegaat, afvallige*.

Moesang of **moensang,** een soort *wilde kat, civet-kat*.

Moesar, (hebr.), *ernstige vermaning, boetpredikatie*.

Moeshappers, spotnaam voor de bewoners van Anderen, bij Rolde, in Drente.

Moesjik, (russ.), *boer*. Eig. kleine man, *half* mensch. Tot voor kort was die naam karakteristiek; want de zoodanige was lijfeigene van den grondbezitter, en kon evenmin als een boom verhuizen. Werd de inventaris van een goed opgemaakt, dan werd er in vermeld: zoo en zooveel boeren behooren aan de plaats. De boer behoorde met vrouw en kroost, met vee, huis en grond aan zijn heer. In 1861 werd de lijfeigenschap opgeheven; de *moesjik* werd na drie eeuwen eindelijk *heel* mensch.

Moesson, een met de afwisseling der jaargetijden van richting veranderende wind, die bovenal langs de zuid- en oostkust van Azië wordt waargenomen, maar bij elk vasteland, dat aan zee grenst, voorkomt. In den winter is het een droge landwind, in den zomer een vochtige zeewind. Door deze vrij regelmatig afwisselende winden in Zuid-Azië de jaargetijden aangeven, werden zij door de Arabieren met den naam *mausim* (= bepaalde tijd, jaargetijde), aangeduid. De moessons ontstaan door het verschil in verwarming van land en water in de afwisselende jaargetijden. Zij moeten wel onderscheiden worden van de passaten, die ontstaan door het verschil in verwarming op lager en hooger breedte.

Moet gij gekeerd worden? Uitdrukking, gebezigd tegen pokdalige personen, die te Meppel gaan wonen; zoo ook, *ga naar Meppel en laat je keeren*. Oorsprong duister.

Moeti of **moete,** (bat.v.), *kralen*, meer gebruikelijk is *mani-mani*, (skr. *mani* = juweel).

Mof, Ned. spotnaam voor de Duitschers. Bij de verschillende hier te lande gegeven verklaringen van den oorsprong dier uitdrukking, dient ook de minder bekende uitlegging van sommige Duitschers te worden gevoegd, Bernard von Balen, prins-bisschop van Munster, voerde namelijk in 1665, in vereeniging met Engeland, oorlog tegen ons land, en belegerde daarbij, gedurende den winter, met zijne troepen, die voor het meerendeel uit het land van Ems afkomstig waren, ook Rotterdam. Om zijne manschappen tegen de scherpe heerschende koude te beschutten, deed hij handmoffen onder hen uitdeelen. De belegerden zouden dat als een bewijs van verwijfdheid der Duitschers beschouwd, en deze daarom moffen genoemd hebben. En daaruit zouden de studenten van Göttingen, omstreeks 1830, ter aanduiding hunner makkers uit Emsland *Muff* hebben gemaakt, een woord dat allengs naar Oud-Hanover (Lüneburg, enz.) en Oost-Friesland tegelijk met het woord *Muffrika* voor de aangeduide streek, werd overgeplant. Men zegt ook soms *Muffricaner*. Zeer waarschijnlijk had von Bismarck het woord *Muffrika* uit zijn studietijd onthouden, toen hij, zooals de nieuwsbladen toenmaals meldden, in Maart '84, tegenover een Ned. diplomaat zou hebben verklaard, terwijl van eene mogelijke inlijving van Nederland sprake was: „Wij kunnen niet nog drie millioen Hollanders gebruiken, die ons Duitschers ten allen tijde, als een aanhangsel van *Muffrika*, minachtend hebben behandeld".

Mofetim (*Moufsim*), (hebr.), *wonderen*. Otôth oe-mofetim! (onsous oe-mouſsim!) teekenen en wonderen! Zeldzame verschijningen!

Moffelen, in Overijsel een spel, dat men in Holland noemt *kennis of munt* (zie ook *Capita aut navim*).

Moffenchocolade, zie *Boeren-koffie*.

Moftech, zie *Moeftach*.

Mofsim, zie *Mofetim*.

Mog, (nieuw-perz.), *magiër* (z. a.).

Mogol (Groote —, zie *Diamant*.

Mohair, (eng.), eene stof van het haar (eng. *hair*) eener wilde geit in Klein-Azië, *mo;* vandaar *mohair* = haar der Angora-geit.

Mohammed en de berg. Deze woorden hebben, volgens de legende, hun ontstaan aan het volgende te danken: Mohammed zou eens, ten aanhoore eener talrijke volksvergadering, een berg hebben bevolen tot hem te komen. Daar de berg echter onbeweeglijk bleef, riep hij op plechtigen toon uit: „Welnu, berg! aangezien gij niet tot Mohammed wilt komen, zal Mohammed zich tot u begeven."

Mohammedaansche kalmte, fatalistische kalmte van iemand, die alles toeschrijft aan de macht van het noodlot, dat hij niet vermag te bezweren, en die dus nimmer aan ongeduld toegeeft.

Mohammed's paard, zie *Kameel*.

Mohammed's paradijs, bij het meer Nicaragua in de vroeger Spaansche kolonie Guatimala; door de eerste Spanjaarden aldus geheeten omdat een der vulkanen aldaar, de Macaya, eene gele stof uitwerpt, welke zij voor goud aanzagen. Mohammed's paradijs nu, dat volgens de leer van den Profeet, den gelukzaligen allerlei (zinnelijke) genietingen bereidt, levert niet alleen hoeri's (z. a.), maar ook overvloed van goud op.

Mohammed's vrouwen, tien in getal. Vooreerst Kadidsja, eene rijke veertig jarige weduwe van den stam der Koreish, die reeds tweemaal gehuwd was geweest. Vijf-en-twintig jaar lang was zij zijne eenigste vrouw, maar bij haren dood nam hij negen anderen, die hem allen overleefden. Deze negen vrouwen waren:

1) Aïscha, dochter van Abu Bekr, slechts negen jaar oud, toen zij met hem huwde. Dit was zijne jongste en meestgeliefde vrouw.

2) Sawda, vrouw van Sokran, en kindermeid van zijne dochter Fatima.

3) Heud, eene weduwe, acht-en-twintig jaar oud, die ook een zoon had. Zij was eene dochter van Omeya.

4) Zeinab, vrouw van Zeid, maar van haren man gescheiden, opdat de profeet haar tot zijne vrouw zou kunnen nemen.

5) Barra, vrouw van een jong Arabier en dochter van Al Hareth, opperhoofd van een Arabischen volksstam. Vader en echtgenoot werden beiden in een veldslag tegen Mohammed gedood. Zij was eene krijgsgevangene.

6) Rehana, dochter van Simeon, een Joodschen krijgsgevangene.

7) Safiya, de verloofde van Kenana, welke laatste ter dood werd gebracht. Zij overleefde den profeet veertig jaar.

8) Omm Habiba, d. i. moeder van Habiba; weduwe van Abu Sofian.

9) Maimuna, een-en-vijftig jaar oud en weduwe, die al zijne andere vrouwen overleefde. Daarbij nog vijftien bijzitten, waarvan Mariyeh, moeder van Ibrahim, den zoon van den profeet, het hoofd was. Deze zoon stierf, toen hij slechts vijftien maanden oud was.

Mohikanen (De laatste der —, zie *Laatste*.

Mohr hat seine Arbeit gethan, der Mohr kann gehn (Der —, *de Moor heeft zijn werk gedaan, de Moor kan gaan,* uit Schiller, *Fiësco,* III, 4 (veelal, verkeerdelijk: hat seine *Schuldigkeit* gethan); woorden vol bitterheid geuit door Muley Hassan, een Moor uit Tunis, als Fiësco, dien hij zeer belangrijke diensten bewezen heeft, voortgaat hem als minsten knecht te behandelen; waaruit hij afleidt, dat Fiësco

hem niet naar verdienste zal beloonen; III, 6, laat Fiësco een beurs met goud vallen en geeft hem zijn afscheid, waarop de Moor eene vreeselijke wraak begint.

Mohur, zilveren munt van het rijk Nepaul in Engelsch Oost-Indië, ter grootte van een gulden.

—, gouden munt in Voor- en Achter-Indië in verschillende soorten, van f 17.50 tot f 20.— Ned.

Moi dis-je et c'est assez. Ter aanduiding van iemand, die uit zelfzucht of verwaandheid alleen zichzelf ziet en tot iets in staat acht. Uit Corneille's *Médée*, I, 5. Oorspronkelijk behoort het woord echter aan Seneca (*Medea superest*, II, v. 166) toe. Men denke — voor edeler opvatting — aan:

Vliesridder Engelbrecht, zijn krijgsdevies getrouw
Tot aan zijn jongsten snik: ce sera moi, Nassau.

Da Costa, 1648—1848.

Moineaux (Jeter sa poudre aux —, (fr.), *zijn kruid op musschen verschieten*, d. i. veel moeite of geld aan iets van luttel beteekenis verspillen. Hgd. *Mit Kanonen auf Spatzen schiessen* = *kanonnen op musschen lossen*.

Moira, (gr.), *aandeel, het toebedeelde*, naam van het hondje, dat aan Erigone (z. a., gr. *èrigonè* = de vroeggeborene, het kind van den morgenstond) den weg wees naar den boom op den Hymettus, bij welken de moordenaars van haren vader (den Athener Icarius) het lijk van dezen onder den grond gewoeld hadden. Als zij zich uit rouw had opgehangen, en het hondje van smart was weggekwijnd, werd zij als *Maagd*, het hondje als *Hondster*, aan den hemel geplaatst.

Moire, (fr.), ten onrechte bij ons *moiré*, met *é; gewaterd*, van zijden stoffen met vlammen in dezelfde kleur; o. fr. *marmoire*, van lat. *marmoreus* d. i. *gemarmerd;* niet van *mire*, gelijk Littré onderstellenderwijs beweert.

Moiré antique, (fr.), gewaterde of gevlamde (zware) zijden stof, in ouderwetschen trant.

Moiren, der Grieken schikgodinnen, der Romeinen *Parcen*. Gr. *moira* = deel; vanhier lot-bedeeling, eindelijk de persoon, die deze laatste toewijst. Zij heetten *Clótho* (de spinster), *Lachesis* (de het lot toedeelende) en *Atropos* (de onafwendbare); gezamenlijk heetten zij bij Homerus de *spinsters* (kataklóthes), omdat zij der menschen levensdraad spinnen, als dochters van den Nacht, of van Zeus (Jupiter) en Themis (de Gerechtigheid).

Mokem, verbasterd van hebr. makoom, *plaats;* zie *Mokum. Groot Mokem* = Amsterdam. *Mokem ollef* = Amsterdam, de *plaats*, wier naam met een *Alef* (de eerste letter van het Alphabet) begint; of wellicht ook: Stad N°. 1.

Mokem reisj, (barg.), *Rotterdam*.

Mokemolle, (barg.), *Amsterdam*.

Mokemhei, (barg.), *'s-Gravenhage*.

Mokke, (barg.), *slecht vrouwspersoon*. Mokke, die krabt = vrouw, die iets bergt in haar voorschoot.

Mokkelbeis, (barg.), *bordeel*.

Mokum, *Groot-Mokum*, (joodsch-hgd.), benaming van *Amsterdam* als stad der Joden bij uitnemendheid. *Mokum* = 1) ouderwetsche, met muren omgevene stad, 2) elke door muren ingesloten plaats. De Joden te Berlijn en elders in Pruisen noemen de strafgevangenis te Spandau *Groot-Mokum*, en die te Brandenburg *Klein-Mokum*. Augsburg heet *Mokum-medine* = landstad, Frankfort a/d. Main *Meilecht-mokum* (koningstad), Schaffhausen *Bock-mokum*, Schweinfurt *Chassermokum* (zwijnenstad), Freiburg *Freimokum*, Hamburg *Godelmokum* (groote stad), Basel *Glockmokum*, Hildesheim *Häringsmokum* (bergstad), Brunswijk *Knackmokum*, Darmstadt *Löwches mokum*, Mainz *Miaumokum* of *Lerwischmokum*, Straatsburg *Stromokum*. Hebr. *makoom* = plaats.

Mol, zoetachtig licht wit *bier* met weinig hop, in vroeger tijd hier in gebruik.

Molasse, (a fr.), *puel, moerus.*

Molasse, formatie van zandsteen en conglomeraten, die om den mondrand der Alpen een zone vormt. De naam werd eerst in Waadtland als locale naam voor dit gesteente aangenomen, doch werd later door de geologen algemeen gebruikt. De molasseformatie in Zwitserland behoort tot het *Oligoceen.*

Molboonen, zie *Booneters.*

Moldivisch goud, de schelpjes welke aan de Goudkust door de Negers in plaats van kleingeld of pasmunt ter betaling gebruikt worden.

Mole de Guajolote, *kalkoen* bereid met Spaansche peper, tot eene brijachtige massa. Het nationale gerecht in Mexico.

Molenaarskind (Het —, de vermeende zoon van Jacobus II van Engeland, zie *Jacobieten.*

Molenbau, zie *Maalstad.*

Molenbeker, beker van glas of zilver of van beide gemaakt, die, omgekeerd, een molen vormde, waaraan een blaashuis verbonden was. Blies men in de buis, dan begonnen de wieken van den molen te draaien.

Molenijzer, (wap.), *vierkant middenstuk,* eveneens vierkant doorboord, en waarvan vier evenlange armen uitgaan, bijna altijd in schuinkruis (z. a.), geplantst.

Moleskin, (eng.), *katoen,* zacht als „moleskin", d. i. een mollehuid; van eng. *mole* (mol) en *skin* (huid). Vgl. *buckskin* van *buck* (bok) en *skin* (huid), en *doeskin* van *doe* (ree) en *skin* (huid).

Molest, zekere rampen, die aan een schip of de lading overkomen en waarvoor de zeeverzekeraar aansprakelijk is, tenzij in de polis de clausule *vrij van molest* is opgenomen.

Molesteer, (a fr.), *plagen, kwellen;* eig. *molesteeren,* d. i. *molest* aandoen.

Molette, (fr. wap.), zie *Spoorrad.*

Molière, avec raison, consultait sa servante, (fr.), *met recht raadpleegde Molière zijn dienstmaagd.* Uit de *Métromanie* van Piron (1689—1773), II, 8 (of in latere uitgaven 11), waar de knecht Mondor dat zegt, als zijn meester Damis zich er over verwondert, dat de eerste op een gelukkig denkbeeld is gekomen. Het feit zelf is overigens door Boileau, in diens *Réflexions critiques sur quelques passages de Longin,* en wel, op grond eener mondelinge mededeeling van Molière, gestaafd. De naam van des dichters dienstmaagd is dan ook terecht door de geschiedenis bewaard gebleven (zij heette La Forest), zooals zij door Barré, Radet en Desfontaines, in een comedie-vaudeville werd vereeuwigd, die den 8en Januari 1803, in den Vaudevilleschouwburg te Parijs voor 't eerst werd opgevoerd.

Molière (De Italiaansche —, Carlo Goldoni (1707—93), die een groot aantal klucht- en blijspelen geschreven heeft, waarvan een in het Fransch *le bourru bienfaisant* als „de weldadige knorrepot" ook op ons tooneel in de 18e eeuw een bekende was.

Molière (La maison de —, (fr.), *het huis van Molière.* Zinrijke benaming van het Théâtre-Français (z. a.) te Parijs.

Molière met het penseel (De —, de karikaturuur-zedenschilder William Hogarth (1697—1764).

Molière-schoenen, schoeisel, zoowel voor mannen als vrouwen, dat hoogstens tot aan de wreef reikt en van voren met een veter of lint wordt gesloten. Zoo genoemd, omdat schoenen, in hoofdzaak van hetzelfde model, ten tijde van Molière werden gedragen.

Molik, een mensch met een onaangenaam uiterlijk, vogelverschrikker; van *Moloch* (z. a.); hgd. *Moloch.*

Molinus de viento acometer, (sp.), *tegen windmolens rechten,* Cervantes, *Don Quyote* I, 8; de dappere

Don zag in de verte windmolens en hield die voor reuzen, waarop hij tegen hen inreed en ter aarde werd geworpen. Men zegt dit van personen, die een denkbeeldig gevaar bestrijden, of wel zoeken te veranderen, wat niet veranderd kan worden.

Molkwerum (Zoo verwrard als —, spreekwoordelijk gezegde ontleend aan den onregelmatigen bouw in het dorp Molkwerum, waar de huizen verward door elkaar stonden. Het verkreeg daardoor den naam van „Friesche doolhof".

Molla, cig. *maula,* (a r a b.), met Turksche uitspraak mewla, *heer.* Titel van de kadi's van groote steden, opperrechter, wetuitlegger.

Mollen, spotnaam voor de inwoners van Schermerhorn, naar aanleiding van den *mol,* voorkomend in het gemeentewapen.

Möllerianen, in Denemarken, of *Bornholmers,* naar het eiland Bornholm, waar de beweging begon der sekte die zich zelve „Lutherische Zendingvereeniging noemt". Trandberg, leerling van Sören Kierkegaard († 1855), tegenstander van het officieele Christendom, denker en navolger van Christus, die elk individu op zichzelf tot eene Christelijke persoonlijkheid wilde maken, in alles zijnen Heer gelijk; begon in 1860—67 zijne opwekking-prediking, beginnende uitdreigingen met wet en hel, en werd hierin overtroffen door een smid Christian Möller. Deze vertaalde de preeken van den Zweed Roscenius in het Deensch, onder den titel *Geheimenissen in Wet en Evangelie,* een boek, dat weldra de tweede Bijbel werd voor de Bornholmers, en voor hen de beteekenis kreeg, die de overlevering heeft voor de Roomschen. De vrije en onverdiende genade in Christus stellen zij als den eenigen grond van heil en zaligheid voorop, en maken, om aan Christus alle eer te geven, den mensch en het menschelijke tot een gruwelijk duivelsbeeld.

Molly maquires, (a m.), geheime vereeniging in Pennsylvanië, die in 1877 uiteenging, nadat de aanvoerders onthoofd waren. Ze terroriseerde het gansche district en beging verscheidene afschuwelijke moorden. De naam ontstond naardien hare leden bij het volvoeren hunner plannen, als vrouwen gekleed gingen.

Molo of **moelje,** (h a n d.). *havendam* of *havenhoofd.*

Molochsdienst, zie *Gehenna.* Moloch (Hand. VII : 43) is eene onjuiste uitspraak voor *Molech* (h e b r.) = *regeerder* afgod der Kanaänieten, dezelfde, dien de Phenicièrs en Karthagers als *Baäl* (z. a.), o. a. met menschen- en kinder-offers vereerden. De slachtoffers werden op de armen gezet van het beeld en vielen in de borst er van neer, die vol vuur was. Men duidt dan ook een *vreeden* dood aan door te spreken van *de Molochsarmen des doods.*

Molossus, d. i. *molossicus canis* = bullhond. *Molossië* was een deel van Epirus. Zulke honden komen als jachthonden in de blijspelen van Plautus voor.

Moltke (De Japansche —, de veldmaarschalk Yamagata, † Dec. 1894, in den oorlog met de Chineezen over de vrijverklaring van Korea; naar Graaf von Moltke, den veldoverste van wijlen keizer Wilhelm I in den Fransch-Duitschen oorlog.

Molton, (f r.), zachte, dikke wollen stof, waarvan meestal dekens vervaardigd worden; van f r. *mollet* = heel zacht.

Mom (Brunswijker —, een *zwaar, koppig* soort *bier,* het eerst bereid in Brunswijk in 1492, door den brouwer Christiaan Mumme.

Momber, *voogd* Ook *momberheer,* als 't een edelman gold. Zonder dezen mochten de vrouwen nooit in zaken en officieele stukken optreden; hij zegelde met haar of teekende voor haar. Waren zij gehuwd, dan kozen zij haren echtgenoot als zoodanig; waren zij weduwen of ongehuwd, dan stelden zij eenen harer naaste bloedverwanten

daartoe aan. Vanhier de benaming *momhoir-* of *weeskamers*, letterl. „kamers" of „collegiën tot beheer van voogdijschap". De *momber* eener gansche provincie was z. v. a. de tegenwoordige *procureur-generaal*. — Uit *mondbaer (momboor)*, d. i. mondbaer, -boor, z. v. a. monddrager = woordvoerder; vanhier zaakbehartiger. In oude MS.-acta van Synodale vergaderingen leest men soms, dat een der leden vroeg aan iemand, die een verzoek kwam doen, of hij niet een *mond* (zaakbepleiter) had; *mond* verkort uit hgd. *Vormund* (voogd).

Môme, (fr.), in de gemeenzame taal, een *kwâjongen*, een kind.

Moment psychologique, (fr.), *het psychologisch juiste oogenblik*. Hoewel dat woord in Frankrijk vaker dan in Duitschland wordt gehoord, is het op Germaanschen bodem geboren. Het werd toch in de eerste helft der maand December 1870, in een opstel der *Schlesische Zeitung* gebruikt, waarmede dat blad de vertraging der beschieting van Parijs, gedurende den Duitsch-Franschen oorlog (1870—71), daarmede trachtte te verklaren, dat het daartoe geschikte tijdstip nog niet scheen te zijn gekomen.

Momus, naam der bekende groote Societeit te Maastricht. *Momus* was bij de Grieken en Romeinen de god van den nijd en den spot, ook wel der narren of vroolijke snaken, zoon der Nachtgodin en van den Slaap; hij bedilde de werken der goden, o. a. berispte hij het, dat in de borst van het menschelijk lichaam vensters ontbraken, waardoor men zien kon wat binnen in het hart was. Het Gr. woord *mômos* bet. berisping, hoon.

Momusinnekes, vrouwelijk van *momussen*, de dames, echtgenooten of dochters der leden van Momus te Maastricht.

Mo-nafschoch of **mimo-nafschoch,** (n. hebr.), *hoe ook uw wensch is, in ieder geval*. Hebr. *nêfesch* = ziel (als zetel der aandoeningen), begeerte, wensch.

Mon, (atjeh), *vijver, put*. Monpandjang = *de lange vijver* (naam eener versterking bezuiden Lambaroe).

Mon acte de naissance est vieux... et non pas moi? (fr.), *mijn geboorte-acte is oud... en ik niet?* Woorden, ontleend aan Faur, den secretaris van Richelieu in zijn blijspel *Confident par hasard*, voor het eerst opgevoerd in 1801.

Monefschach, zie *Monafschach*.

Mon gendre, tout est rompu! (fr.), *mijn schoonzoon, alles is uit!* Labiche en Marc-Michel, *Un chapeau de paille d'Italie*. Voor het eerst opgevoerd 14 Augustus 1851.

Mon oncle ne dira rien, mais c'est ma tante qui ne sera pas contente, (fr.), *mijn oom zal niets zeggen, maar mijn tante zal er niet mede tevreden zijn*. Eugene Grangé en Lambert Thiboust, *la Mariée du Mardi-Gras* (1861), waarin die volzin bij herhaling voorkomt. Groseillon, een boeren-lummel, herhaalt die woorden elk oogenblik, min of meer gewijzigd.

Mon siége est fait! (fr.), *mijn beleg is gereed*, woord van den abbé Vertot (1655—1735), den meer geestigen dan waarheidlievenden schrijver van *Révolutions du Portugal*, *Révolutions romaines* en *Histoire des Chevaliers hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem* (1726). Hij verwachtte meer van zijne verbeeldingskracht dan van het onderzoek van historische bronnen; en vandaar het verhaal, dat bij bovenstaande woorden gezegd zou hebben tot iemand, die hem nadere bijzonderheden kwam brengen aangaande het beleg van Rhodes, in het laatstgenoemde werk voorkomend. De waarheid is, dat zijne beschrijving al af was, dat hij zich dus van een ongewenschten brenger van weinig betrouwbare mededeelingen wenschte te ontslaan.

Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre, (fr.), *mijn glas is niet groot, maar ik drink er uit*. M. a. w. ik heb weinig

talent, maar 'k woeker met hetgeen ik bezit. Uit de opdracht aan Alfred T.(attet) van het dramatisch gedicht *la Coupe et les lèvres*, van Alfred de Musset (1810—57). Het gezegde wordt aangehaald, om te kennen te geven, dat men zich tevreden stelt met het weinige, hetgeen men het zijne mag noemen.

Monacos, (fr.), in de gemeenzame taal *goud-* of *zilvergeld*. Vroeger was een monaco een eenstuiversstuk uit het hertogdom van dien naam, en dat in Frankrijk geen wettigen koers had. Allengs heeft het, in het aangeduide meervoud, met het oog op de gelukspelen in dat landje, de boven aangeduide beteekenis verkregen.

Monade, van gr. *monas* (2e mnv. *monados*) = eenheid, het enkele, ondeelbare. *Monaden* = uitvloei-sels van den Wereldgeest [de *monas monadum* = God (volg. Leibnitz † 1716)], geestelijke krachten of zielen, (onlichamelijke wezens, van elkaar in graad, niet in soort onderscheiden). In de vereeniging van een oneindig aantal *monaden* ziet Leibnitz het heelal.

Monadologie, *leer der monaden* (z. a.). Ze heeft een *dynamisch* karakter, in onderscheiding van het *atomisme* = mechanische natuurverklaring.

Monarch (De groote —, zie *Grand*.

Monarque (Le petit —, (fr.), letterl. *de kleine alleenheerscher*. Aldus noemt men schertsend in Frankrijk een eenig kind, als eenigen erfgenaam zijner (rijke) ouders. *Gr. monarches, -chos* = *alleenheerscher*, uit *monos* (alleen), en *archein* (regeeren).

Mon-byou, (fr.), *mijn juweel*. De schrijftrant „Monbyoux" deugt niet. Fantasienaam van een groot landgoed met kasteel, te Berlijn, dat de Groote Keurvorst in 1657 aan zijne gemalin Louise Henriette schonk, en in politieken zin met de stad verbond. Daar werd voor 't eerst in de Mark de aardappelteelt ingevoerd, en de groote melkerij opgericht; zie bij *Hollanderei*. In 1868 werd in dit slot eene Hohenzollern-tentoonstelling gehouden en sedert is het Hohenzollern-museum (verzameling souvenirs van de leden dezer dynastie) er gevestigd.

Mond (Den — aanblaffen, (h g d.), *de maan aanblaffen*, m. a. w. op iemand schimpen, dien men onmogelijk kan bereiken. Naar de veelverspreide fabel van een onbekenden schrijver *Der Mops und der Mond*, waarin de hond, woedend, omdat hij, door de duisternis misleid, in een kuil is gevallen, de maan aanblaft, „die glimlachend haren loop vervolgt". Fr. *aboyer à la lune*.

Mond (Es kann ja nicht immer so bleiben, Hier unter dem wechselnden —, (h g d.), *hier, in den veranderlijken tijd, kan 't niet altijd zoo blijven*. Aanvang, in eenigszins gewijzigden vorm, van een zeer bekend lied van Kotzebue, muziek van Himmel, eerst (1802) *Gesellschaftslied* en later *Trost beim Scheiden* getiteld.

Monde, (fr. w a p.), *rijksappel* (z. a.).

Monde finira, pas lui (Le —, (fr.), *de wereld zal vergaan, maar hij niet*. Woord van Stéphanie Mallarmé, naar aanleiding van het in Januari 1897 door hem in *le Figaro* herdacht 100-jarig bestaan van den *hongen hoed*, de zoogenaamde *kachelpijp*. De hooge hoed is echter veel ouder, want reeds op eene schilderij van Quintijn Metsijs komt een man met een hoogen hoed voor.

Monde où l'on s'ennuie (Le —, (fr.), *de wereld, waarin men zich verveelt*. De groote wereld, de klasse der aanzienlijken, waar conventie en vormelijkheid beslissen, naar den titel van Pailleron's (geb. 1834) blijspel in 1881 voor 't eerst in het Théâtre français opgevoerd.

Mondial, (fr.), iets, dat bestaat of over de geheele wereld verspreid is.

Money (My son, get —, honestly if you can, but get money, (eng.), *mijn zoon, zoek geld te verdienen, zoo mogelijk op fatsoenlijke ma-*

nier, maar zoek (in elk geval) *geld te verdienen.* Raad van een Schotschen landheer aan zijn zoon.

Moneymaker, *geldmaker*, een man van zaken, die voor niets oog heeft dan handelszaken en geldverdienen, langs welken weg ook.

Monisme, van gr. *monos* (alleen, eenig), *stelsel van éenheid*, het tegenovergestelde van *dualisme* (z. a.), volgens hetwelk er op kosmologisch, anthropologisch en ethisch gebied geene twee op zichzelf staande met elkaar strijdige beginselen zijn. God en de wereld bijv. kunnen wel van elkander onderscheiden, maar niet afgescheiden worden, enz. De zonde is niet in strijd met de heiligheid Gods, omdat ze geen beginsel is, maar een niet-zijn, een doorgangstijdperk in den ontwikkelingsgang van den mensch, om tot het waarachtig goede te komen. Prof. Opzoomer kenschetst het monisme (of naturalisme) als *moderne theologie* (z. a.).

Monitor, voorganger, raadgever; in de scholen van 't wederkeerig onderwijs (vgl. *Bell-Lancastersche methode*), de leerling, die met het onderricht van een zeker getal zijner medescholieren belast is.

Monitor, pantserschip van plaatijzer, zonder masten, dat enkel door de stoommachine wordt in werking gebracht, in 1861 voor 't eerst gebouwd. De grootste monitor hier te lande is de Reinier Claeszen, die in oorlogstijd eene bemanning heeft van 151 koppen; in 1890 en '91 te Amsterdam op 's Rijks werf gebouwd. Naam van marineschepen hier te lande. De naam is ontleend aan den eigennaam van een oorlogsschip; in den oorlog tusschen de Noordelijke en Zuidelijke Staten van N.-Amerika had er een verwoed gevecht plaats tusschen twee pantserschepen: de „Merrimac" en de „Monitor". Het lat. woord bet. *vermaner, waarschuwer.* De monitor in 's menschen binnenste = *het geweten.*

Monitorlales, (hand.), *maanbrieven.*

Monjet. Batav. uit 't Soendaneesch bet. de gewone kleine aap; slechts Europeanen duiden met *monjet* den *aap* in 't algemeen aan. De inlanders duiden met hunne diverse benamingen van apen steeds bijzondere soorten aan en geven geene genus-namen, b.v.: *monjet*, eene kleine apensoort; *betoeng*, soort van slankaap, semnopithecus maurus; *siamang*, een zwarte langharige apensoort; *simpai*, een roode of bruine langharige aap; voorts *tjiga*, *tjipei*, *bahrae*, *kerra*, enz., alle bijzondere species van apen.

Monkey-Wrench District, (am.), het 3e Congres-district (kiesdistrict) van Iowa (1890), zoo genoemd naar den vorm van het district, dat op een *aap* lijkt; de vorming van dit district wordt aangehaald als een merkwaardig staaltje van „gerry-mandering" (z. a.).

Monkir, een der twee doodsengelen (de andere heet Nākir), die de dooden in de graven ondervragen, alvorens zij tot den hemel worden toegelaten.

Monnaie de Singe, zie *Apenmunt.*

Monnales muettes, stomme munten, kleine zilveren stukjes in de Middeleeuwen, o. a. in Vlaanderen inheemsch, zonder opschriften, enkel van een kruis, een leeuw, een ruiter, eene lelie enz. voorzien.

Monniken-knie, groot *gezwel* aan eene der knieën, door 't aanhoudend *knielen* bij het gebed op den vlakken grond veroorzaakt.

Monnikenlatijn, het Latijn van monniken, die, niet in 't classiek Latijn der oude Romeinen geoefend, vaak óf Latijnsche woorden smeedden óf aan woorden uit hun moedertaal en omgeving een Latijnsche tint gaven, om ze alzoo voor classiek Latijn te doen doorgaan. De Duitschers gebruiken in dezelfde beteekenis *Küchenlatein*, *Klosterlatein*, *Kuttenlatein*, of ook wel *Töpferlatein* (Saksen), wegens de dikwerf zonderlinge inschriften van potten, enz.

Monnikentoer, ook monnikenwerk, moeilijk werk, dat niet veel nut geeft, geduldwerkje, maar de dikwijls haast onmooglijk geachte werken van boete, die de monniken zich getroostten en die somtijds bij wijze van beproeving of penitentie werden opgelegd. Vgl. *Jodentoer.*

Monnikentroeters, spotnaam voor de inwoners van Monnikendam, troeter of trotter is knieraar; maar *troet* is *brij.*

Monolatrie, dienst van den éénen God; gr. *latreia toe monoe theoe.* Vele Christelijke kerkvaders waren monolatristen, terwijl zij tevens geloofden aan het bestaan der Heidensche goden.

Monôme, (fr.), één aan één achter elkander loopen, vooral bij zekere betoogingen der Fransche studenten gebruikelijk. Men zegt ook *marcher à la file indienne;* hgd. *Gänsemarsch.*

Monpandjang, zie *Mon.*

Monophysieten, belijders van *éene* natuur in Christus, die leerden, dat uml. zijne goddelijke natuur zijne menschelijke zóo geheel doordrongen had bij zijne menschwording, dat ze beiden slechts éene natuur uitmaakten. Van gr. *monos* (enkel, alleen) en *phusis* (natuur); zie *Jacobieten.* Hiertegenover stonden de *Dyophysieten,* belijders van twee *afzonderlijke* naturen in Christus, uml. eene goddelijke naast eene menschelijke. Van *duo* (twee) en *phusis* (natuur).

Monopolie, (hand.), *alleenhandel,* het *recht tot den alleenhandel.*

Monotheleten, (gr.), kerkelijke partij der 7e eeuw, die wel twee naturen doch slechts één wil *(thelèma)* in Christus erkende. Dit was in strijd met de heerschende leer der kerk, dat in Christus overeenkomstig zijne twee naturen ook twee willen zijn, maar dat de menschelijke wil zich steeds naar den goddelijken wil heeft gevoegd. Uit de overblijfselen der *Monotheleten* ontstond de secte der *Maronieten* (z. a.).

Monroeleer, (am.), de leer, dat de V. S. het gevaarlijk achten voor hun vrede en veiligheid, dat Europeesche mogendheden eenigerlei poging aanwenden om haar macht in het Westelijk halfrond uit te breiden; hunnerzijds onthouden zij zich van alle deelneming aan de staatkunde van het Oostelijk halfrond. Naar James Monroe (1758—1831), vijfde president der V. S. in diens hoodschap aan het Congres van 2 December 1823. Eenige maanden te voren was die leer echter reeds door Jefferson, in een uitvoerig, aan Monroe gericht schrijven ontwikkeld geworden.

Monsieur de Crac, het Fransche evenbeeld van den baron K. F. H. von Münchhausen (geb. 1720), die er van hield, zijne vrienden allerlei zonderlinge, ongeloofelijke avonturen als ware, door hem ondervonden ontmoetingen te verhalen. In 1783 deed iemand, naar men vermoedt R. E. Raspe (1737—94), te Londen een verhaal daarvan, onder den titel *Baron Münchhausen's narrative of his marvellous travels,* enz., verschijnen, waarvan Bürger twee jaar later eene Duitsche vertaling uitgaf; van dit boek verschenen een aantal min of meer gewijzigde herdrukken en vertolkingen, ook in onze taal. Zeer waarschijnlijk heeft het aangeduide werk *Monsieur de Crac* in het leven geroepen. Immers, zoover men weet, komt diens naam eerst in 1791, d. i. acht jaren na de verschijning van het aangeduide Engelsche boek, in eene comedie van Collin d'Harleville, *M. de Crac dans son petit castel,* voor. Overigens heeft het Engelsche werk, of liever diens vertaling het Duitsche woord *Münchhausiade,* voor een potsierlijken bluf doen ontstaan. Daarentegen was het fr. woord *craquer* = liegen, om iemand te bedotten, reeds in het begin der 18e eeuw in de volkstaal bekend. Bovendien zegt men nog heden *craque* voor eene leugen bestemd om er iemand te laten inloopen, en *craquerie* voor het begaan van soortgelijke onwaarheden. De aangehaalde Fransche uitdrukkingen komen overigens van het Eng. woord *crack* = onwaarheid, bluf, bluffer, grootspraak.

Monsieur de la Palice, (fr.), in de uitdrukking: *vaarheden à la*

Palisse, gelijk verkeerdelijk gespeld wordt. Dergelijke waarheden zijn bij voorbeeld:

Monsieur de la Palice est mort;
Mort devant Pavie.
Un quart d'heure avant sa mort
Il était encore en vie.

Waarmede zij bedoelden: nog zeer kort vóór zijn dood toonde hij waarlijk te leven. door zijn moedig vechten. Dit was dus inderdaad een welgemeend lied, dat eenvoudige soldaten zongen ter eere van hun vergoden aanvoerder, den maarschalk Jacques de la Palice, wiens wapenroem onder Karel VIII, Lodewijk, XII en Frans I, geheel Frankrijk vervulde. Hij was o. a. de held van Marignano, en sneuvelde in 1525 vóór Pavia. De soldaten hebben blijkbaar niet begrepen, hoe belachlijk het vers, op den klank af, luidde; en terwijl de maarschalk als een legendarische held geroemd en vereerd werd, raakte het liedje in vergetelheid, totdat La Mormoie (1641—1728) het daaruit opgroef en er zooveel couplet ten bijvoegde, dat er wel vijftig ontstonden. Sedert beteekent *vérité à la Palice* of *Palisse* eenvoudig *eene waarheid als een koe*.

Monsieur de Paris, (fr.), de *beul* of *scherprechter*.

Monsieur Dimanche, (fr.), *mijnheer Dimanche*, de type van den bedeesden schuldeischer, den geduldigen koopman. Naar den persoon van denzelfden naam in Molières *Don Juan*. Hij wordt door dezen zoo met beleefdheden overstelpt, dat hij niet aan het woord kan komen, om betaling van het hem verschuldigde te verlangen. Hij is ten laatste zoo overbluft, dat hij zelfs eene uitnoodiging van *Don Juan*, om met hem te soupeeren niet durft aannemen en zegt te willen heengaan. „Fluks, fluks, een kaars, roept *D. J.*, om mijnheer Dimanche uit te laten."

Monsieur Prudhomme, type van een deftig burgerman, die heel mooi weet te praten, in 1830 door Henry Monnier geteekend in de *Scènes populaires dessinées à la plume*. Het is de belichaming dier lieden, die hun heil zoeken in holle snorkende frasen, banaliteiten en gemeenplaatsen. Op het tooneel gebracht o. a. in *Grandeur et décadence de M. Joseph Prudhomme* van Monnier en Naëz, voor 't eerst in l'Odéon op 23 November 1852.

Monsterrol, geschrift, waarbij de aanmonstering geschiedt, d. w. z. de huurovereenkomst tusschen den schipper en de scheepelingen gesloten wordt; ook 3-maandelijksche schriftelijke verantwoording van geld en brood bij het leger op te maken door de staven, compagniën, escadrons en batterijen.

Monsterverbond, samenkoppeling of verbintenis tusschen lieden of partijen, ongelijksoortig door geboorte, geloofsbelijdenis, enz. Wordt vooral omtrent staatkundige partijen gebezigd, die geheel verschillende beginselen verdedigen maar tijdelijk samengaan.

Monstrans, (r. k.), ook *remonstrans* of *venerabile*, een altaar-sieraad, gewoonlijk van verguld koper of zilver, waarin de *hostie* wordt vertoond en in processie rondgedragen, dikwijls in den vorm van een torentje, soms in dien van een stralenkrans of zon. Van lat. *monstrare* (toonen); ook *ostensorium* genoemd, van *ostendere* (toonen).

Monstrueux, (fr. wap.), heet *een dier*, wanneer 't een *menschenhoofd* heeft.

Monstrum eruditionis, (lat.), *een monster van geleerdheid*.

Monstrum horrendum, (lat.), *een afgrijselijk monster*, ook wel **monstrum ingens,** *een ontzettend monster*. Ontleend aan Vergilius, *Aeneis* 3, 658, *monstrum horrendum, informe, ingens*, een verschrikkelijk, wanstaltig, ontzettend, groot monster (beschrijving van den cycloop Polyphemus). En zoo 4, 181, *monstrum horrendum, ingens*, van de Faam.

Montag (Blauen — machen, (hgd.), *den Maandag als rustdag beschouwen*. Die uitdrukking schijnt te zijn ontstaan uit de gewoonte, die men vroeger had, om op den Maandag, die aan Aschdag voorafging, de kerken met

blauw laken, als symbool der boetedoening, te behangen en den dag met groote opgewektheid te vieren.

Montagnards of *leden der Bergpartij*, de uiterste democratische partij gedurende de eerste Fransche Omwenteling, bestaande uit de Jacobijnen en de Cordeliers, die in 1793 en '94 in de Nationale Conventie het gezag in handen hadden. Hunne voorgangers waren Danton en Robespierre, maar onder hen waren Marat, Couthon, Thuriot, St. André, Legendre, Camille Desmoulins, Carnot, St. Just en Collot d'Herbois, de mannen die het schrikbewind invoerden. Uiterste radicalen worden nu nog in Frankrijk wel eens *montagnards* genoemd.

Montagne Russe, (fr.). *Russische berg*, z. v. n. *Rutschbaan* (z. a.).

Montanisten, christelijke sekte, uitgegaan van Montanus, geb. te Ardaban (in Mysië), op de grens van Phrygië, die het eerst te Pepuza omstr. 150 optrad, als een door den Parakleet (z. a.) gezonden profeet, eene nieuwe uitstorting des Heiligen Geestes toezeggend. Door deze zou de Kerk de door Jezus' Apostelen voorbereide volkomenheid bereiken. Zijnen aanhangers, die zich *Pneumatici* (door den Geest gedrevenen) noemden, prees hij de stiptste ascese (ingetogenheid) aan, terwijl hij zeer strenge kerkelijke tucht oefende. Tertullianus, presbyter te Carthago, † 220 als Montanist (naar men wil), werkte de stellingen van het Montanisme theoretisch uit.

Montant, (fr. wap.). *croissant*.

Montecchi en Capuletti, in Shakespeare, *Romeo en Julia*, de twee geslachten, die met elkander in erfelijke vijandschap leefden, en vandaar als type van partijtwist tusschen twee huizen gebruikt.

Montecitorio, het *Parlementsgebouw* te Rome.

Montefiore, (it.), *berghloem*. Naam eener weldadigheids-vereeniging te Amsterdam tot ondersteuning van weduwen en weezen; hier zonder onderscheid van gezindte. Naar Sir Moses Montefiore (1784—1885) bankier te Londen, schatrijk filantroop, die ontzaglijk veel voor zijne Israëlietische stamgenooten gedaan heeft. In noordelijk Galilea, de Meromvlakte, stichtte hij groote dorpen voor Joden. Hij was lid der synagoge van de Spaansche en Portugeesche Joden te L. Als sheriff van L. in '37 in den ridderstand verheven, in '46 baronet. Te New-York bestaat een *Montefiore-asyl* voor lijders aan slepende ziekten; op Curaçao en te Philadelphia een Fonds-Montefiore; te Cincinnati een leerstoel bij het Hebreeuwsch college; te Cleveland een Tehuis voor bejaarden en gebrekkigen, dat zijn naam draagt. De *Prix Montefiore* legt den bekroonde de verplichting op om eene studiereis in het buitenland te maken.

Montenotte. *De adeldom van den eersten Consul dateert van Montenotte of van den 18n Brumaire.* Repliek van Napoleon Bonaparte, toen hij eene genealogie zag, door vleiers opgemaakt, waarin werd verteld, dat de familie Bonaparte aan de oude Noorsche koningen verwant was. Bij Montenotte (in Cuneo of Coni, Piemont) versloeg Napoleon in 1796 de Oostenrijkers. De 18e Brumaire (9 Nov. 1799) was de dag der omverwerping van het Directoire, toen N. oppermachtig werd.

Monter au capitole, (fr.), *naar het kapitool opgaan*, m. a. w. zegevieren. Naar het gebruik der legeraanvoerders van het oude Rome, om, hadden zij eene overwinning behaald, naar het kapitool op te gaan en, onder de toejuichingen des volks, aan de goden te offeren. Gemeenlijk worden die woorden echter slechts spottenderwijs op hen toegepast, die alleen in hunne verbeelding zegevieren.

Monter sur ses grands chevaux, (fr.), letterl. *zijne groote paarden bestijgen*, m. a. w. opvliegen, dreigen. In de Middeneeuwen bezigden de ridders twee soorten van paarden, nl. *le palefroi* (van het Latijnsche *paraveredus*, postpaard) en *le destrier* (de stalmeesters voerden het toch *ad dexteram*,

aan hunne rechterzijde), het oorlogspaard. Het laatste was het sterkste en grootste. Vandaar ook *cheval de bataille*, voor een argument of onderwerp, waaraan men de grootste waarde hecht. Vgl. *op zijn paardje zijn*.

Monter un bateau à quelqu'un, (fr.), in de gemeenzame taal, *iemand iets belachelijks op de mouw spelden*. Vroeger vooral zeide men ook *faire un bateau*. De uitdrukking komt van een gezelschapsspel, dat in de tweede helft der 18e eeuw, misschien reeds vroeger, in Frankrijk in zwang was. Men werd daarbij geacht, zich in een vaartuig te bevinden, dat op 't punt stond schipbreuk te lijden, tegelijk met twee personen, die den speler dierbaar waren, doch waarvan hij slechts één kon redden. En nu moest hij zeggen, welke van beiden hij aan de golven zou ontrukken. Men kent zelfs uit een schrijven eener hofdame van 1773, het snedig antwoord der gravin A. Zij werd geacht zich met hare moeder, door welke zij niet was opgevoed, en die zij zoodoende nauwelijks kende en hare schoonmoeder, welke zij innig beminde, te hebben ingescheept. En zij antwoordde: „Ik zou mijne moeder redden, en mij met mijne schoonmoeder verdrinken".

Montes auri pollicerl, (lat.), Terentius, *Phormio*, 1, 2, 18 (68), *Gouden bergen beloven*.

Montezuma-horloge, *een ontzaglijk stuk basaltrots* in Montezuma's rijk (Mexico) gevonden, waarin beeldwerk gehouwen was, dat de verdeeling van den tijd bij de oude Mexicanen aangaf. Montezuma was de laatste koning aldaar, die door Cortes gedwongen werd zich als vasal van Spanje te verklaren.

Montgolfière, *luchtbol*, waarin de lucht door verwarming verdund wordt; naar de uitvinders (1783), de gebroeders *Montgolfier* (1740—1810 en 1745—1799); zie *Charlière*.

Mont-joie, *Mont-Joie*, oudtijds in Frankrijk een steenhoop (zie *Joviï*), dienende tot wegwijzer of ter vereeuwiging van eenigerhande gebeurtenis. In de 17e eeuw heette een monument, een gedenkteeken ook *un Mont-joie*. Balzac schreef: „ik zou er pleizier in hebben een Mont-joie te maken van de steenen, die de nijd mij naar 't hoofd werpt zonder mij te kwetsen".

Mont-joie Saint-Denis! wapenkreet der Fransche koningen. Verhaspeld uit Mon Jove S.-D., d. i. „mijn Jupiter zal de heilige Dionysius zijn", gelijk de Fransche koning Clovis († 511) in den slag bij Tolbiacum (Zülpich) uitriep, toen hij bemerkte, dat het aanroepen van Jupiter hem niet baatte, daar zijne troepen op de vlucht sloegen, die meerendeels den God der Christenen beleden, welken Dionysius in Gallië gepredikt had. Anders gezegd: „Mannen, houdt stand en strijdt wakker; ik zal Jupiter (den Heidenschen eerdienst) verlaten en Christen worden, evenals gij". De Koningen van Engeland riepen: „Mont-joie Notre Dame! (Onze-Lieve-Vrouw), Saint-Georges!" de hertogen van Bourgondië: „Mont-joie St. André" (St. Andries, Andreas) of „M. au noble duc", die van Bourbon: „M. Bourbon!" of „M. Notre-Dame!" die van Anjou: „M. Anjou!" Hieruit ziet men, dat een *wapenkreet* soms een kreet was om de hulpe Gods of der heiligen in te roepen, of bestond in eene vermaning aan de krijgers om zich dapper te gedragen. Zie ook *Wapenkreet*.

Montrer les talons, (fr.), vgl. *mettre la clef sous la porte*.

Montrer patte blanche, *bewijzen wie men is*, naar Lafontaine, *Fables* IV, 15, *le Loup, la Chèvre et le Chevreau*, waar het geitje den wolf niet binnen laat, omdat de oude geit heeft gezegd, dat zij voor niemand de deur mag openen, die niet eerst zijn witten poot heeft laten zien en daardoor bewezen heeft ook eene geit te zijn.

Montyon (Prix —, *prijs der deugd*, naar Jean Baptiste Robert Baron de Montyon (1733—1820), stichter van een fonds ter belooning van edelmoedige daden en van zulke geschriften of uitvindingen die het groot-

ste uut voor de maatschappij zouden afwerpen.

Monumenta Germaniae historica, onschatbare verzameling van bronnen voor de geschiedenis der Middeleeuwen. Vrijheer Von Stein (1757—1831), stichtte in 1819 het historisch tijdschrift *Archiv*, dat later onder de bescherming der Regeering kwam, en waaruit de *Monumenta* ontstaan zijn.

Monumental City, (am.), *stad der gedenkteekenen*, naam voor Baltimore, vooral naar de reusachtige Dorische zuil (140 voet hoog) en de marmeren obelisk, de eerste ter eere van Washington, de laatste als hulde aan de krijgslieden uit Baltimore, in 1814, in den strijd tegen de Engelschen, gevallen.

Monumental State, (am.), *monumenten staat*, naam voor Maryland: vgl. *Clam thumpers*.

Monumentum aere perennius, (lat.), *een gedenkteeken duurzamer dan metaal*. Horatius, *Oden* 3, 30, 1, die zijn gedichten aldus noemt.

Monza (Forni di —, (it.), letterl. *ovens van Monza*, allerslechtste in 1325 te Monza (bij Milaan) gestichte gevangenis voor staatkundig veroordeelden; dus geheeten, omdat ze uit boven elkander als *ovens* gemetselde gewelven bestond.

Mooi gemalboesjt, (joodsch-duitsch) = *fraai gekleed*. Zie *Malboesch*.

Mooi Heyntje, benaming, welke Constantijn Huygens († 1687) in zijn „Scheepspraet" aan zijn beminden meester, prins Frederik Hendrik († 14 Maart 1647) gaf.

Mookerheiwenschen(Iemand naar de —, iemand verwenschen, omdat in 1574 op de heide bij Mook de noodlottige slag geleverd werd, waarin Lodewijk en Hendrik van Nassau met zoovele dapperen sneuvelden.

Moolen (Een —, (barg.), *glavieud zwaard over den rug*. Oude straf.

Moon-schrift, *letterschrift voor blinden*, genoemd naar den uitvinder Dr. W. Moon († te Brighton Oct. 1894).

Moonshiners, (am.), personen, die in het geheim whiskey stoken.

Moordenaar van Chicago (De —, Holmes, die daar een moordhuis had, waar hij zijne slachtoffers geheimzinnig liet verdwijnen: hij werd 7 Mei 1896 te Philadelphia opgehangen.

Moordjaar, zie *Climactericus annus*. Het 63e levensjaar, dus geheeten, omdat alsdan naar het zeggen is, vele menschen sterven.

Moordkuil (Van zijn hart geen — maken = openhartig zijn, verhasterd uit *smoorkuil* en dus *niet* naar Matth. 21 : 13.

Moorenkop, (wapen), *hoofd van een neger*, altijd van ter zijde gezien, met roode lippen en gewoonlijk met een zilveren hoofddoek (z. a.).

Moorsche kunst, goud op staal geïncrusteerd. Trafiek der voormalige Mooren in Spanje, onlangs herleefd en in geheel Europa gewaardeerd.

Moorsche stijl, in dien stijl geschilderd of gebouwd. Fr. *style moresque*.

Moorman zijne huid veranderen (Zal ook een — ? Of een luipaard zijne vlekken? Jerem. XIII : 23. Spreekwijs, die aanduidt, hoe weinig hoop van beterschap er is voor een eenmaal verdorven karakter.

Moos, verkort. van *mooss (ma-oth)*, n. hebr. = *geld; maäl* (mrv. *maoth*), een kleine pasmunt uit den tijd des gen tempels, dus *moos hebben* zooveel als ons: *centen hebben*.

Moos laten zitten, (barg.), *geld verteren*.

Mooser, (hebr.), mrv. *moosrim, spion, aanbrenger, verrader*.

Mopla of **Mappila,** afstammelingen van Arabieren en de tot den Islam overgegane Hindoe's in zuidelijk Voor-Indië, in 't bijzonder aan de kust van Malabar. Hun opperhoofd is de Radja van Kannanoer, hun hoogste priester de Fangal in Ponani.

Moppen, spotnaam voor de burgers van Medemblik.

Moquerie est souvent indigence d'esprit (La —, (fr.), *spotzucht is dikwijls een bewijs van gebrek aan geest of verstand.* Uitspraak van La Bruyère, in *de la Société et de la conversation*, die voor spotters niet vleiend is, maar honderdmaal door de ervaring wordt bevestigd.

Mora (In — zijn, schuld hebben aan vertraging, nalatig zijn. Iemand *in mora stellen* = hem aanzeggen, dat hij het een of ander binnen een bepaalden tijd doen moet; van *mora* = oponthoud, vertoef, verwijl.

Morah, *(mooro),* (hebr.), *vrees, ontzag, eerbied.*

Moraille, (fr., wap.), zie *Breidel.*

Morâne, randwallen of steenhoopen die den gletscher omgeven. Men onderscheidt zij- of rand-, eind-, midden- en grondmorainen. Zie *Gandecken.*

Morale indépendante, (fr.), *zedeleer onafhankelijk* van Christendom of godsdienst. Zij predikt zedelijkheid, die enkel en alleen gegrond is in de behoeften van het menschelijk hart, en niet staat of valt met het godsdienstig gevoel. Auguste Comte kan er de vader van heeten.

Moralisten (Amerikaansche —, naam van eene door Adler en Salter bestuurde *Vereeniging tot zedelijke bescharing.* Volgens hunne beginselen bestaat de ware godsdienst niet in het geloof in God, maar eenvoudig in het erkennen van zedelijke denkbeelden, en van dezer volkomen en onvoorwaardelijk gezag.

Moraliteit, *zedekundig spel* der Middeleeuwen. In 1536 ontmoet men de moraliteit van Elckerlijc; zie bij *Hommeles* en *Spelen van Sinne.*

Moratorium, (hand.), een van Regeeringswege of gerechtelijk verleend *uitstel van betaling,* waarbij hij, die door omstandigheden geheel buiten zijn toedoen, tijdelijk onvermogend is, om zijne schuldeischers te voldoen, voor alle dwangexecutie en arrest gevrijwaard wordt. Hoofdzakelijk wordt het woord gebruikt voor een algemeene door de regeering ingestelde surséance van betaling in een land, dat door oorlog, epidemie of derg. getroffen is.

Moravische broeders of **Boheemsche broeders,** (z. a. ouder verbetering), ontstaan sedert 1450 uit het overschot der Taboriten (Calixtijnen, z. a.) of strenge Hussiten, in Moravië en Boheme. Zij verwierpen de heiligen en de hierarchie der R.-K. kerk, de transsubstantiatie (z. a.), het vagevuur; namen den Bijbel, alsmede de geloofsbelijdenis der oude Christenkerk, voor maatstaf huns geloofs. Deze, ook dusgenaamde *Broeder-unitëit* (hgd. *Unität*), die vele Waldenzen in zich opnam, en hare eerste bisschoppen door Waldenzer bisschoppen liet wijden, week in 1722 grootendeels naar Saksen uit, hetgeen aanleiding gaf tot de stichting der *Evangelische Broedergemeente* of de *Herrnhutters* (z. a.). In Suriname geven de Moravische broeders onderwijs in door het Nederlandsche gouvernement gesubsidieerde scholen.

Morbleu, (fr.), deze uitroep (vroeger *morbieu*), is niets anders dan eene verhaspeling van *mort à Dieu* of *mort de Dieu.* Evenzoo zegt men *corbleu* voor *corps de Dieu, parbleu* voor *par Dieu, vertubleu* voor *vertu Dieu,* enz.

Morceau (Emporter le —, (fr.), *een bijtend woord bezigen,* waardoor hij, tot wien men zich richt, innig wordt getroffen.

More majorum, *naar de wijze der vaderen.* Spreuk van Prins van Westdorpe.

More solito, (lat.), *naar de gewone wijze, naar gewoonte.*

More (Traiter de Turc à —, (fr.), *iemand uiterst barsch bejegenen.* Waarschijnlijk omdat geen van beiden hun tegenstander met zachtheid plachten te behandelen.

More matter, with less art, (eng.), *wat meer zaaks en wat minder kunst.* Shakespeare, *Hamlet*, II, 2, gezegde der Koningin tot Polonius, als de laatste haar in hoogdravende woorden verzekert, de reden te hebben gevonden, waarom Hamlet, haar zoon, zoo veranderd is.

Moré, (hebr.), *leeraar, onderwijzer.* De beteekenis is gelijk die van het woord *doctor.* Het is de graad, door een Rabbijn te verwerven; dus, doctor in de Israëlitische theologie. *Morenoe*, onze leeraar, *Morè Morenoe*, titel des Opperrabbijns.

Mores leeren, eigenlijk tengevolge van onbehoorlijk gedrag *terechtwijzen.* Het eerste Latijnsche woord beteekent *zeden*, dat hier echter met *goede zeden* moet worden vertaald. Verbastering in *mores leeren.*

More suo, (lat.), *op zijn eigen wijze*, volgens zijne gewone manier.

Moretto (Il —, (it.), *de zwarte*, bijnaam van een politieagent te Rome. Letterl. het *moortje*, het *negertje*, verkleinvorm van *moro* = moor, neger.

Morgana (Fata —. Zie *Fata morgana.*

Morganatisch huwelijk of **huwelijk met de linkerhand,** huwelijk van een aanzienlijk man met eene vrouw beneden zijn stand, waarbij de kinderen alleen van de moeder naam en vermogen verkrijgen; m. lat. *matrimonium ad morganaticam*, van *ad dexter mor gan*, of van *morgitatio* en *morganale* in het Lombardisch recht, zooveel als hgd. *morgengabe*, naar het geschenk, dat de echtgenoot na den bruidsnacht aan zijne vrouw gaf als onvervreemdbare bezitting. Oorsprong onzeker, maar de laatste is de waarschijnlijkste.

Morgante Maggiore, *komisch satyrisch heldendicht* van Pulci, Florentijnsch dichter † 1494. Hij wordt de vader dier dichtsoort genoemd. *Morgante* was de naam van den woesten held, die door Orlando bekeerd werd.

Morgen (Guten —, Herr Fischer, (hgd.), *goede morgen, mijnheer Fischer.* Ten onrechte verbeelden zich onderen van dagen onzer landgenooten, die den tooneelspeler N. Judels in diens glanstijdperk zagen, dat die volzin aan den titel van het oorspronkelijke *Goeden avond, mijnheer Bakker*, een stukje, waarin hij eveneens uitblonk, is ontleend. Die woorden, die in de gemeenzame taal voor ons „maar, het mocht wat" worden gebruikt, zijn daarvan herkomstig, dat men die, in de eerste helft dezer eeuw een ouden Duitschen student, J. W. Fischer genaamd, en die allengs meer en meer, door zijn armzalig uiterlijk de algemeene aandacht trok, op straat achterna placht te roepen.

Morgendult (Aus — gewebt, (hgd.), zie *Dem Glücklichen kann*, etc. (Aanh.).

Morgenster, de planeet Venus, wanneer deze kort vóór de zon opkomt en dan dichterlijk *Lucifer* wordt geheeten.

—, een Middeleeuwsch wapen, bestaande uit een korten stok met een bol aan 't einde, voorzien van ijzeren punten. Ook was de kogel met punten dikwijls met eene ketting aan den stok gehecht. Ook benaming van *bolwerken* in de dagen van Karel hertog van Gelre († 1538).

—, (Amst.), *coddenraper*, omdat die vaak vóór dag en dauw op buit uitgaat.

Morgenster der hervorming (De —, John Wycliffe of Wicklef (1324—84).

Morgue, doodenzaal, waar de lijken van verongelukte of vermoorde personen worden neergelegd om herkend te worden. Aanvanklijk te Parijs, later in vele andere steden. Oorspronkelijk eene kleine zaal aan den ingang der gevangenissen, waar de gevangenen voorloopig geplaatst werden, totdat de gevangenbewaarders hen kenden. Later (1604) werden daar ook de lijken, evenals thans nog, neergelegd en 't publiek kon door een luikje in de deur trachten

ze te herkennen. Grandgagnage. Ménage, Chevallet, Delâtre geven verschillende afleidingen van *morgue;* zekerheid werd nog niet verkregen.

Morillos, *modehoed* uit het eerste vierde deel der 19e eeuw, naar den tegenstander van *Bolivar* genoemd, en den vorm hebbend van een schuitje.

Morir por no morir, (sp.), *sterven om niet te sterven.* Spreuk van den Hertog de Longueville.

Moriscos, *afstammelingen der Arabieren,* die, uit Mauritanië (Noord-Afrika) overgekomen, Spanje veroverden. Door Ferdinand V, koning van Aragon en Castilië, † 1516, overheerd, namen zij, daartoe gedwongen, *schijnbaar* het (Roomsche) Christendom aan. Onder Philips II in opstand geraakt tegen de zwaarste verdrukkingen, werden zij in 1570 overwonnen en ten getale van over de honderd-duizend uit Spanje verdreven. De achtergeblevenen, die in 't geheim het Mohammedanisme getrouw bleven, zijn in 1609 door Philips III voor goed verdreven, en in zeer grooten getale naar Noord-Afrika uitgeweken, waar zij zich hoofdzakelijk aan zeerooverij tegen de Christenen overgaven.

Morituri te salutant (Ave, Caesar, —, (lat.), *de ten doode gedoemden groeten u.* Groet, waarmede de gladiatoren (zwaardvechters), den Romeinschen circus intredend, den Keizer tegemoet traden, bij den aanvang van den strijd op leven en dood. Zie *Are* en *Salutatio.*

Mormon State, (am.), *Mormonenstaat,* naam voor *Utah* als zetel der Mormonen.

Mormonen, (am.), aanhangers der leer van Joseph (Joë) Smith, een pachter uit den staat Vermont, die zich als schatgraver in den staat New-York nederzette. Hij gaf aan de in 1827 door hem gestichte sekte dien naam naar Mormon, die de laatste profeet zou geweest zijn, een afstammeling van Jozef en, na de verwoesting van het Rijk der tien stammen, omstreeks 600 j. v. C. naar Amerika getogen; deze zou *het boek Mormon* geschreven hebben, waaraan Smith, die dit boek beschouwde als uit den hemel gezonden, zijne leer ontleende. In werkelijkheid was dit boek geschreven door Salomon Spalding (1769—1810), een gewezen geestelijke en onverbeterlijk boekenfabrikant.

Morné, (fr. wap.), *de leeuw,* wanneer hij tanden, tong en klauwen mist; *vogels* zonder bek of pooten; zie *Gehoond.*

Moro (Il —, (it.), *de moor.* Bijnaam van Lodovico Sforza, hertog van Milaan († 1510).

Moros, (sp.), *Mooren.* Aldus noemen de Spanjaarden in 't algemeen de *Maleiers.*

Morpheus, (myth.), *de god des slaaps en der droomen;* vandaar *in de armen van Morpheus,* d. i. in slaap.

Morris-dance of *Moorsche dans,* militaire dans bij de Mooren, uit Spanje naar Engeland overgebracht onder Eduard III. De dans gepaard met zwaardgekletter en belgeluid. De dans werd weldra zeer geliefd in de volksspelen en aan het einde van tooneelvertooningen in Engeland.

Mors (Prendre le — aux dents, (fr.), *op hol gaan.* Hoewel eigenlijk alleen op paarden van toepassing, wordt die uitdrukking ook gebezigd van iemand die boos wordt of opvliegt.

Mors civilis, (lat.), *de burgerlijke dood.*

Mors sceptra ligonibus aequat, (lat.), *de dood maakt schepters* (koningen) *aan houweelen* (daglooners) *gelijk.*

Mors ultima linea rerum, (lat.), *de dood is het einde van alles* (het beeld is ontleend aan de streep op het einde der renbaan). Horatius, *Epistolae* 1, 16, 79.

Morse-alphabet, het alphabet gebezigd bij het telegrafeeren, uitgedacht door Samuel Morse in Amerika. Het bestaat uit een samenstelling van punten en strepen.

Mort au champ d'honneur, (fr.), *op het veld van eer gestorven*, woord van hulde aan de nagedachtenis van Théophile Malo Corret de la Tour d'Auvergne (geb. 1743), bijgenaamd *premier grenadier de France;* op 27 Juni 1800 in den slag van Oberhausen bij Neuburg gesneuveld, werd hij onder lauwer- en eiketakken begraven, op de plaats, waar hij viel. Het geheele leger droeg drie dagen rouw, en zijn naam bleef geschreven aan het hoofd van het register der 46e halve brigade. Zijn hart werd bewaard in eene zilveren urn door de soldaten betaald, en als zijn naam op 't appèl gelezen werd, riep de oudste sergeant: *Mort au champ d'honneur.* Deze hulde duurde voort tot aan den val van het Keizerrijk in 1814. Vgl. *Hij is met krijgsmaaseer* enz.

Morsianen, bijnaam voor telegrafisten, naar het stelsel van Morse zoo genoemd.

Mort avant l'âge, (fr.), voor *op jeugdigen ouderdom overleden*, een door Victor Hugo (1802—85), in de voorrede van zijn drama *Hernani* (den 25en Februari 1830 in het théâter français voor het eerst opgevoerd) gebezigde uitdrukking, maar die, niettegenstaande hare naiveteit, in zwang is gebleven. Eigenlijk kan zij toch alleen op een nog ongeboren kind worden toegepast.

Mort d'amour.... et d'une fluxion de poitrine, (fr.), *bezweken aan liefdesmart.... en eene borstontsteking.* Ferdinand Denis (geb. 1798) haalde, als voorbeeld van den invloed van twijfelzucht op de vorming der spreekwoorden o. a. ook dien geestigen volzin in zijn *'Essai sur la philosophie de Sancho* (1842) aan. Sedert dien tijd is die aardigheid door andere schrijvers herhaald geworden.

Mort ou victorieux (Je ne rentrerai que —, (fr.), *ik zal alleen als lijk of als overwinnaar terugkeeren.* Woorden van generaal Ducrot (1817—87), in de proclamatie, die hij den 28sen November 1870, tijdens de belegering van Parijs, op het oogenblik dat hij eenen uitval zou ondernemen, tot zijne soldaten richtte. Het bleek echter een dier snorkerijen te wezen, waaraan Frankrijk, en vooral diens krijgsgeschiedenis zoo rijk is. Immers Ducrot keerde, zonder zijn doel te hebben bereikt, den 4en Dec. daaropvolgende, levend te Vincennes weder. Daarom naar hem het ww. *ducroter*, het gevaar ontwijken.

Mort sans phrase (La —, (fr.), afstemmen van een voorstel zonder motiveering. De oorsprong der uitdrukking wordt toegeschreven aan een zeggen van den abt Siéyès bij de stemming over den dood van Lodewijk XVI, doch dit is onjuist. Zie De Lamartine, *Histoire des Girondins*, tome V, pag. 49. Zie *La mort*, etc.

Morta la bestia, morto il veneno, (it.), lett. *als het beest dood is, is ook het venijn dood* = doode vijanden doen geen kwaad meer. Zie *Morte la bête*, enz.

Mortadella, (it.), *saucijs*, grooter en sappiger dan de cervelaatworst. Die van Bologna zijn vooral beroemd.

Mortaise, (fr. wap.), uitgesneden in den vorm van een zwaluwstaart. Zie *Zwaluwstaartvormig*.

Mortara (Pater —, Israëlietisch kind te Bologna, tegen den wil zijner ouders door een 15-jarig dienstmeisje, in het geheim R.-K. gedoopt en door eene Congregatie ontvoerd (24 Juni 1858). Over die geweldpleging is indertijd veel te doen geweest. Het werd bijna eene Europeesche quaestie. Mortara's familie deed al het mogelijke om het kind terug te krijgen; maar paus Pius IX, besliste, dat de kleine gedoopte Israëliet onder christelijke leiding zou worden opgevoed. Hij werd kanunnik van St. Augustinus, te Parijs en is in Juni 1896 op 43-jarigen leeftijd door paus Leo XIII benoemd tot Overste van het klooster en gasthuis op den Sint-Bernard.

Morte la bête, mort le venin, (fr.), *als het beest dood is, is ook het vergif* (dood) *werkeloos*, woorden van Hendrik III bij den moord van den hertog Henri de Guise, door zijn toedoen in zijne eigene kamer naast zijn particulier kabinet, 23 Dec. 1588 tegen hem gepleegd.

Mortier, vuurmond, om bommen uit te werpen.

Mortier, (wap.), *hoofddeksel* bestaande uit eene muts, meestal van bont met een wijden, vrij hoogen bol van kostbare stof. Deze was in gebruik bij de hooge rechterlijke ambtenaren (komt alleen voor in de wapens van de *noblesse de robe* (z. a.); en voorts in de door Napoleon I uitgedeelde, die tegen alle heraldiek inloopen).

Mortier (President à —, d. i. *president met den vijzel*, benaming (in vroegere eeuwen) der presidenten van het parlement; omdat zij een fluweelen muts droegen met goud gegalonneerd en met bont omzet, die op een vijzel *(mortier)* geleek.

Mortificeeren, (hand.), *amortiseeren;* zie boven, *amortisatie.*

Morts (Les — vont vite, (fr.), *de dooden volgen snel op elkander.* Hoewel aan de ballade *Lenore* van Bürger (1748—94) ontleend, worden die woorden evenzoo dikwerf in Frankrijk, wanneer mannen van naam, op welk gebied ook, spoedig na elkander sterven, als het oorspronkelijke : *Die Toten reiten schnell!* in Duitschland gebezigd.

Mortuis nil nisi bene (De —, (lat.), *over afgestorvenen worde enkel goeds gezegd!* Waarschuwing tegen belastering van dooden. Waarschijnlijk de vertaling van een gezegde van Chilon, door Diogenes Laëstius (I, 3, 70) aangehaald.

Mos, (afr.), *immers.* Dis mos ons Landros, ne? Jij skrijf mos net na hul verstand.

Mos, (lat. stud.), *gewoonte.* „Naar den goeden, ouden *mos*".

Mos pro lege, (lat.), *gewoonte voor* of in de plaats van *wet*, gewoonterecht.

Mosaïque (Etre coiffé à la —, (fr.), *op zijn Mozaïsch gekapt gaan.* In scherts voor *hoorndrager wezen.* Denkelijk naar den *gehoornden* Mozes van de Vulgata op Exod. XXXIV : 29, 30, 35. Zie echter het artikel *Mozes* (Hij ziet er uit als een gehoornde —).

Moser, (barg.), *spion,* handlanger der politie.

Moser doorslaan, *bedriegen, verklikken,* van opinie veranderen.

Moskee, van fr. *mosquée,* it. *moschita,* sp. *mezquita,* port. *mesquita;* oorspr. arab. *mesdjid,* d. i. plaats, waar men den grond met het voorhoofd aanraakt (bv. bij het gebed). Vandaar: *bedehuis.*

Moslim *(muslim),* (arab.). Tegenw. deelw. van *aslama,* zich overgeven, nl. aan den wil Gods, bet. dus *zich overgerende aan.* Mohammed noemde dus zijne volgelingen *Moslimân,* in het Perzisch het mrv. van dit woord, maar hetzelfde als *musulmân* uitgesproken, is in die taal, evenals in het Turksch, ook een enkelvoud, en vandaar het Fr. *musulman,* ons *muzelman. Islam* = overgave nml. aan den wil Gods.

Mossar, (met samengetrokken *o*-uitspraak), eigenl. *moesar* (n. hebr.), *berisping,* vermaning. *Mossar zeggen* = een boetpredikatie houden.

Mossbucks, de oudere leden eener politieke partij; zie *Kids,* z. v. a. *Met mos begroeide ruggen,* evenals oude steenen en muren.

Mosschel, (wap.), zie *Schelp.*

Mosterdjongen, in de volkstaal *heerenknecht.*

Mosterdpotten, spotnaam voor de inwoners van Woudrichem.

Mosterdzaadje (Een — wordt een struik zoo groot als een boom, Matth. XIII : 31, 32. Spreekw., dat den waasdom van 't kleine en geringe uitdrukt.

Mot of **motto,** zie *Spreuk.*

Motet, (lat., it., muz.), veelstemmige kerkelijke gezangen van kleinen omvang op bijbelschen, meestal Latijnschen, tekst, zonder begeleiding uitgevoerd, na 1600 ook welcens met enkele violen en later met orgel of vol orkest ter accompagneering. Ze komen reeds in de 11e eeuw voor. De verschillende stemmen zongen niet denzelfden tekst en ook niet dezelfde noten, begeleidden elkaar dus niet, en drukten met grooter kracht de bedoeling van den tekst uit.

Mother Ann, (eng. am.), *moeder Anna,* volksnaam voor Anna Lee (1735—84), de profetes of geestelijke moeder der *Shakers* (z. a.), de „vrouwelijke" of wel „tweede" openbaring van Christus, waarvan Jezus de „mannelijke" en „eerste" is.

Mother Carry's chicken, (eng.), *kuiken van moeder Carry,* de zeezwaluw, stormvogel (scheepst.); ook *Petrel* geheeten.

Mother of Presidents, Mother of States, (am.), *moeder der presidenten, moeder der staten,* benaming van Virginia, omdat uit dezen staat zes *presidenten* zijn voortgekomen, en omdat deze staat de oudste der Unie is; vgl. *Old Dominion.*

Motie-Keuchenius, motie op 26 September 1866, bij de beraadslaging over het adres van antwoord op de Troonrede voorgesteld door mr. Keuchenius: „De Kamer, de gedragslijn van het Kabinet ten opzichte van de uittreding van den minister van Koloniën, mr. P. Mijer, afkeurend, gaat over tot de orde van den dag". De aanneming dier motie had het aftreden van het Ministerie en de ontbinding der Kamer tengevolge.

Motto van den duivel (Het —, *morgen,* omdat van uitstel *afstel* komt.

Mottoen, fr. *mouton,* ook *agnel, lam, schaap* genoemd, een oude Fransche gouden munt, voor 't eerst verschenen onder de regeering van Lodewijk IX (1226—70), en weldra in geheel Europa nagebootst. Er was een schaap op afgebeeld met een kruisvaan en het omschrift in 't Latijn: „Lam Gods, dat de zonden der wereld draagt" (Joh. I : 29).

Motos componĕre fluctus, (lat.), *de in beweering gebrachte baren stillen.* Wat Vergilius den zeegod Neptunus laat doen. Verg. *Aeneïs* I, 135 heeft: „Sed motos praestat componere fluctus".

Mots! (Des — des mots! des mots! Zie *Words! words!* enz. In de toepassing, nietszeggende woorden.

Mottar, (met samengetrokken *a*-uitspraak), eigenl. *moetar* (n. hebr.) = *geoorloofd, Moetar loch* = het zij u geoorloofd.

Motten, (hgd.), in de volkstaal, *pokken,* omdat de sporen dier ziekte in het gelaat op motgaten gelijken. Het komt echter eigenlijk bijna uitsluitend in den vloek voor: *Dass du die Motten kriegst!* = krijg de pokken. *Mottig* = *pokdalig.*

Motu proprio, (lat.), *uit eigen beweging.*

Mouchard, (fr.), *stille verblikker, spion,* denkelijk van *mouche* (vlieg) omdat hij evenals deze, overal weet in te dringen. Voltaire heeft in navolging van vele anderen beweerd, dat het eene verbastering was van Mouchy, den waren naam van Antoine Démocharès, rector der universiteit onder Henri II en die volijverig Protestanten aanbracht of verklikte. Maar Ch. Nodier toont overtuigend aan, dat de naam veel ouder is, dat *moucher* en *moucharder* reeds in de 15e eeuw bestonden, gelijk nog heden *mouche* en *mouchard* synoniem zijn, gelijk ook reeds lat. *musca* in dien zin gebruikt werd.

Mouche, (fr.), *vlieg. Bateau-mouche* = kleine stoomboot.

Mouche, (fr.), de naam, onder welken H. Heine mevr. Camille Selden († 1896), een jong meisje van Duitsche afkomst, in 1855, dus ruim een jaar vóór zijn overlijden, te Parijs leerde kennen, en in verscheidene zijne brieven en gedichten o. a. in *Die Lotusblume* en *An die Mouche*, vereeuwigde. De bijnaam kwam daar vandaan, dat de dame een cachet had, waarop een vlieg (fr. *mouche*) gegrift was.

Mouche, (fr.), verkorting van *mouchard*, verklikker.

Mouche du coche (Faire la —, (fr.), zie *Faire la mouche* etc.

Mouche (Fine —, (fr.), een geslepen vrouwelijk persoon.

Mouche (Prendre la —, (fr.), *zich geraakt toonen*, boos worden.

Mouchel, (n. h e b r.), *vergevend, verschoonend, kwijtscheldend;* iemand iets mouchel zijn = iemand een beleediging of tekortkoming vergeven.

Mouches, (fr.), *vliegen.* Kleine schijfjes meest zwart papier, die dames en saletjonkers in de tweede helft der 17e en het begin der 18e eeuw hier en daar op hun gelaat plakten, om daardoor het blanke van hun teint beter te doen uitkomen. Zie *Hofpleister.*

Mouches (Gober des —, (fr.), zijn tijd wachtend of nietsdoen doorbrengen, zooals kinderen, die vliegen vangen, in plaats van te arbeiden.

Mouches volantes, (fr.), letterl. *vliegende vliegen*, in werkelijkheid, in de geneeskunde, de *lijnen, vlekken of gekleurde schitterende puntjes, die soms voor de oogen schijnen te zweven* nadat men op een sterk verlicht voorwerp heeft gestaard of die eene plotselinge, minder voorbijgaande storing van het gezichtsvermogen vormen.

Moucheté, (wap.), *bezaaid met hermelijnvlokjes.*

Moucheture, (wap.), zie *Hermelijnvlokjes.*

Mouchiach, (h e b r.), een vermanende, een onder-het-oog-brengende. Iemand mouchiach zijn = iemand iets onder het oog brengen.

Moujik, spr. uit *Moesjik, Russische boer.* Twee der uitnemendste Russische publicisten, Slatowatsky en Glebostpensky beschrijven, naar het voorbeeld van graaf Leo N. Tolstoï, het leven van den moujik.

Moukir, verkeerde vorm voor Turksch *mukri*, verhuurder, in pacht gever, dus ook: muildieren-verhuurders of wat ook.

Moule, (fr.), in de gemeenzame taal *iemand van weinig moed en wilskracht.* Inderdaad zal wel een *mossel* die beide hoedanigheden slechts in geringe mate bezitten.

Moule (Toute —, (barg.), *deel, helft van 't gestolene.*

Moulin à paroles, (fr.), *een praatzieke.* Het woord werd door Callemant des Réaux (1619—92) in zijne *Historiettes* (een reeks anecdotes uit den tijd van het Regentschap), den graaf van Fiesque in den mond gelegd en leeft nog heden voort.

Mount city, (am.), *heuvelstad*, benaming van St. Louis in Mexico, naar de talrijke aardhoopen, die men vond, toen de stad gesticht werd.

Mourir n'est rien, c'est notre dernière heure, (fr.), *te sterven beteekent niets, dat is ons laatste uur.* Gezegde ontleend aan *le Déserteur*, van M. de la Palisse, populair geworden door de lieve muziek van Monsigny.

Mourir pour la patrie, C'est le sort le plus beau, le plus digne d'envie, (fr.), *voor het vaderland te sterven is het schoonste, het meest benijdenswaardige lot;* eenigszins gewijzigd refrein van het volkslied

Roland à Roncevaux, tekst en muziek van Rouget de Lisle (1792). In een nieuweren tijd schreven Alexandre Dumas en Auguste Maquet het drama *le Chevalier de Maison-Rouge*, het eerst 3 Aug. 1847 in het Théâtre Historique vertoond, waarin een koor der Girondijnen, op muziek van Varney werd gezongen, dat de aangehaalde woorden tot refrein had. Dat laatste komt overigens in hoofdzaak op het *Dulce et decorum*, enz. (z. a.) van Horatius neder. De parodie luidt : *Nourri par la patrie*, etc.

Mouser-nefesch, (hebr.), *leven-opofferend zijn*, zijn leven desnoods voor iets geven; met zijne geheele ziel iets bewerken.

Mousselien, fijne lichte stof, japonstof vooral, naar arab. *al-Maucil* (fr. Mosul, Mossoul, Moussel), eene stad, aan den Tigris, waar veel handel in dergelijke lichte stoffen gedreven wordt; ned. *neteldoek;* de fijnere stoffen heeten *capeur*, de fijnste *zéphyr*.

Mousseline de laine, (fr.), zacht wollig weefsel, veelal japonstof, naar *mousselien* (z. a.).

Moutard, (fr.), in de gemeenzame taal *knaap*.

Moutarde, (fr.), *mosterd*. Men heeft dikwerf over den oorsprong van dit woord getwist, en daarbij o. a. het wapen der stad Dijon, in Frankrijk, te pas gebracht, wier mosterd inderdaad sedert lang een grooten roep geniet. In de 14e eeuw namelijk, zou Philips de Goede, hertog van Bourgondië, haar, ter belooning, nadat zij duizend man soldaten had geleverd, om een opstand te Gent te onderdrukken, het voorrecht hebben verleend, zijne wapens met de zinspreuk *„Moult me tarde"* (ongeveer: Op vele dingen wacht ik met ongeduld), bij haar blazoen te voegen. Het nieuwe wapen werd op Dijon's hoofdpoort gebeiteld. Door den tijd verdween echter het middenste woord, en bleef alleen *Moult tarde* over, waarvan men *moutarde*, ter aanduiding van den mosterd maakte, die tot daartoe *sauce* en *senevé* werd geheeten. Ongelukkigerwijs komt het woord *moutarde* reeds omstreeks 1220, dus eene eeuw vroeger, in de *Histoire de Guillaume le Maréschal* voor, zoodat de uitdrukking veeleer van *moût*, ons *mout*, schijnt te komen, dat op zijne beurt van het lat. *mustum* afstamt. Evenmin juist is de bewering, dat de mosterd eerst in 1720 in Engeland, door eene dame Clement van Durham in gebruik zou zijn gekomen. Immers, zoowel in *Taming of the shrew* (1594) als in *King Henry IV* (1596) van Shakespeare, wordt reeds van die toespijs gewaagd. In het eerste stuk vraagt Grumio aan Catherine wat zij wel van een stuk ossenvleesch met mosterd zou zeggen. En in het laatste, beweert Falstaff, dat de beste mosterd van Tewkesbury, in het graafschap Gloucester, komt.

Moutarde après dîner, (fr.), *mostaard na den maaltijd*, te laat met eenige mededeeling, bewijsvoering of derg. aankomen.

Moutardier du pape of **premier moutardier,** (fr.), iemand die een al te hoogen dunk van zich zelven heeft. Vóór de mosterd in gebruik kwam, bezigde men aan alle hoven *séné* (ons *sénegroen*). De hofbeambte, die met het toezicht op de voeding was belast, heette *sénéchal* en kreeg later den naam van *moutardier*, zooals de kamerheer in het latijn wel eens *tavernicus* wordt genoemd. Vgl. *Mosterdjongen*.

Mouton d'or, (fr.), *gouden schaap*, een Fransch geldstuk, naar de voorstelling op de keerzijde van den *Agnus Dei* of *het Lam Gods*. Zie *Mottoen*.

Mouton à piloter, (fr. wap.), *heipaal*.

Moutons de Panurge, schapen van Panurgus, domme volgelingen, die doende, wat hun voorganger doet, zich desnoods in 't ongeluk zouden storten. Ontleend aan den roman Pantagruel van Rabelais, waar Panurgus zich wil wreken op Dindenault, die hem beleedigd heeft. Hij koopt diens beste schaap en werpt het in zee, waarna de andere schapen hun makker naspringen.

Mouts'ei, (hebr.), *uitgang van* bijv. in: Mouts'ei sabbath = *Sabbathuitgang*, Zaterdag-avond; Mouts'ei jomtob = *feestdags-uitgang*.

Moutsie, hu-moutsie, (hebr.), woord uit de Israël. lofzegging over het brood; die *lofzegging* zelve; en vaak ook de *zuede brood* waarover de lofzegging wordt uitgesproken.

Moutsie-zijn, (hebr.), (lett. uitbrengen), iemand eene godsdienstige verplichting doen kwijten, die te zijnen behoeve vervullen.

Mouvant, (fr. w a p.), de *heraldieke* stukken (z. a.), wanneer zij slechts met één einde den rand van 't schild raken. Zie *Uitgaande*.

Moyenâgeux, moyenâgeuse, (fr.), van *moyen-âge* = middeneeuwen. Voor iets wat tot dat tijdvak behoort of daarin is ontstaan. Tevens ter aanduiding van iemand, die van de middeneeuwen houdt of daarvoor geestdrift gevoelt.

Mozes en de Profeten hebben, *geld hebben*; zie *Moos*.

Mouzjik, (russ.), sjouwer, *pakkendrager*.

Mowili, *schurk*, bij de negers aan de Congo.

Mowitsch, (russ.), *mensch*. Algemeene benaming van een *kelner* in een hotel.

Mozaïek, de kunst om door middel van het samenvoegen van gekleurde steenen of stukjes glas, marmer of hout, de voorstelling eener schilderij of teekening weer te geven; van gr. *museion*, muzentempel, lat. (*opus*) *musivum*, fr. *mosaïque*, it. *mosaïco*, *musiefwerk*. Volgens Plinius aldus genaamd, omdat deze getegelde vloeren het eerst werden gebruikt in de tempels aan de Muzen gewijd (XXXV, 21 s. 42). De beroemdste van alle mozaïek-kunstenaars was Sosos, die ten tijde der Attaliden te Pergamus leefde. (Plinius, *Natuurlijke Historie*, XXXVI : 25).

Mozaïsche geloof (Hij is van 't —, hij is een belijder van den Mozaïschen godsdienst. Maar ook in den volksmond, met terugslag op *moos* (z. a.), *hij is een duitendief*.

Mozart (De Czechische —, bijnaam van Smetana, wegens zijne Czechische opera, „de verkochte Bruid", Oct. 1896 te Weenen opgevoerd, met Czechische muziek, Cz. artisten en Cz. danseressen. Sommigen gaven hem den naam van Cz. Beethoven.

Mozes (Daar zit —, *daar is geld*, zinspeling op *moos* (z. a.).

Mozes (Hij ziet er uit als een gehoornde —, *zijn gelaat straalt van vreugde*. Op grond eener onjuiste opvatting en vertolking in de Vulgata van Exod. XXXIV : 29, 30, 35 : facies cornuta (gehoornd aangezicht); — de Statenvert. heeft zeer juist: „het vel zijns aangezichts glinsterde". Vgl. 2 Cor. III : 7. Het grondwoord beduidt een *spits*, en vervolgens een *straal*. De Arabier vergelijkt dan ook de stralen der opkomende zon met horens van een hert. Vgl. *Mosaïque*.

Mozes (Zij hebben — en de profeten, volgens Luk. XVI beteekent dit: Zij hebben alwat tot hunne terechtbrenging en zaligheid noodig is. Spottenderwijs wordt de uitdrukking gebruikt voor: zij hebben alles, wat zij maar wenschen kunnen; met toespeling van *Mozes* op *moos* (z. a.).

Mozes (Zoo zachtmoedig als —, Num. XII : 3. Ironisch in den volksmond van een *Jan goedbloed*.

Mozes had ook maar één oog, Mozes kon ook niet *alles* zien; zelfs aan zijne opmerkzaamheid ontsnapte weleens iets, evengoed als aan die van ieder ander (alledaagsch) mensch. Met terugslag op Mozes' woord tot zijn schoonvader (Num. X : 31): „Gij zult ons tot oogen zijn" (= wij zullen door uwe oogen zien), en misschien ook wegens de omstandigheid, dat in het woord *Mozes* slechts eene letter *o* (= een oog) voorkomt.

Muahbîden, *beliiders der eenheid Gods.* Benaming, welke zich de Drusen, een volk in de landstreek van den Libanon, geven. Zij bestaan sedert de IIe eeuw en hebben een eerdienst uit Islamitische en Manichaeïstische bestanddeelen saamgesteld. Zij staan in eenig uiterlijk verband met de *Maroniten* (z. a.).

Much ado about nothing, (eng.), *veel beweging om niets;* titel van een blijspel van Shakespeare, verschenen in 1600.

Mücken (ook **Hummeln** of **Raupen**) **im Kopfe haben,** (hgd.), niet goed bij zijn verstand zijn. Fr. *avoir une araignée dans le plafond.*

Mûd, in IJmuiden, IJselmuiden en derg. beteekent *ziviermond.*

Mudguard, (eng., sport.), *spatscherm.* Letterl. *slijk-wacht.*

Muette de Portici (La —, (fr.), *de stomme van Portici;* titel eener opera van Auber, ook bekend als *Masaniello,* naar den held Mas (d. i. Thomas) Aniclo. Het was de opera, die den 25en Aug. 1830 te Brussel werd opgevoerd op den vooravond van den opstand en de scheiding tengevolge had, en *met bedoeling,* met het oog op de woorden:

Pour un *esclave* est-il quelque danger?
Mieux vaut mourir que rester misérable,
Tombe *le joug* qui nous accable,
Et de nos mains périsse *l'étranger,*
Amour sacré de la patrie,
Rends moi l'audace et la fierté,
A la patrie je dois la vie,
Elle me devra la liberté.

Muffe, (fr.), *botterik, zot.* Volgens sommigen zou het woord in 1815, gedurende den inval der verbonden legers in Frankrijk zijn ontstaan. Een der aanvoerders van Blücher's troepen zou nl. Muffling hebben geheeten en den koning van Frankrijk voorgesteld hebben Parijs te beschieten. De vorst wees dat voorstel verontwaardigd terug: het werd echter bekend, en lokte allerwege den kreet uit: *„Ah! l'affreux Muffle! Ah! le câtain Muffle* (O, die leelijke Muffle)" Volgens anderen komt de uitdrukking in dien zin eenvoudig van *muffe* = muil of snoet van een dier. Inderdaad wordt zij niet slechts in de straks aangehaalde beteekenis, maar ook voor iemand met een onaangename onvriendelijke tronie gebezigd. Men zegt, vooral voor het woord in den eersten zin, ook wel *muf.*

Muffisme, (fr.), van *muffe* (z. a.), ongerijmdheid, zotheid.

Mufti (Groot —, *wets-uitlegger,* hoofd der Ulema's (z. a.), die de opperste geestelijke waardigheid in het Turksche rijk bekleedt. Als hoofd van den eerdienst heeft hij het opperbestuur over de wetten, en volgt in den kabinetsraad in rang op den Groot-Vizier.

Muggen, spotnaam voor de inwoners van Haarlem.

Muggen uitzijgen (= *uitziften*) **en kemels doorzwelgen,** Matth. XXIII : 24, door Jezus toegepast op de Farizeeën, die erg nauwgezet waren op kleinigheden, maar daarbij groote deugden verzuimden.

Muggenspuiters, spotnaam voor de inwoners van Meppel en van Mechelen. Een kleine jongen zag muggenzwermen, door de zon beschenen, om den toren dansen, hij meende vuur te zien, en riep „brand", waarop dadelijk de spuiten aanrukten.

Muggenzifter, naar Matth. XXIII : 24 : *mug uitzijgen.* Het bedrijf der Farizeeën, die de kleinste *mug* uit hun drank verwijderden uit vrees voor Levitische onreinheid. Fig. kleingeestige vitter. Vgl. *Haarklover* (z. a.).

Muilbanden (Een dorschenden os zult gij niet —, uit Deut. XXV : 4; 1 Kor. IX : 9; 1 Tim. 5 : 18), ontleend aan de gewoonte der Oosterlingen om het koren te dorschen door de hoeven van daarop tredende runderen; als men de dieren onder dit werk *muilbandt,* belet men hen, iets van dat koren te genieten. Gebezigd door Paulus

omtrent de zorg voor het onderhoud van leeraars. In 't algemeen: de arbeider is zijn voedsel (of loon) waardig. Matth. X : 10, Luk. X : 7.

Muilezel, Mohammed's geliefde witte muilezel was *Daldah*.

Mukstok, (a fr.), gaffelvormige stok onder den disselboom van een afgespannen kar geplaatst om die in balans te houden. Fig. *hij is een mukstok* = hij heeft korte beenen.

Mulat, verbastering van sp. *mulatto*, afgeleid van lat. *mulus*, muilezel, dus *bastaard*. Kind van een blanke en eene negerin. Bruine huidskleur, met kroeshaar. Hij heeft 64 deelen blank, en 64 deelen zwart bloed. *Mulatto oscuro* (donkere M.) = kind van een neger en eene Mesties. *Eenigszins donkere Mulat* = kind van een neger en eene Quinterone (z. a.). Zie ook bij *Quarteroon* en *Zambo*.

Mulat is de algemeene naam voor afstammelingen van blanken en zwarten. Het woord behoort vooral op de W.kust van Afrika en in de W.-Indiën tehuis, waar wij 't hebben overgenomen van de Spanjaarden en de Portugeezen (ook aan die natiën zijn wij de gelijksoortige woorden *creool* en *mesties* verschuldigd). In 't Engelsch luidt 't *mulatto* en in 't Fr. *mulâtre*. Met het woord *mulato* (port. = *muilezel*, sp. = *mulo*), duidde men figuurlijk de personen van halfblanke, half-zwarte afkomst aan, gelijk de muilezel half paard en half ezel is.

Mulciber, (myth.), bijnaam van *Vulcanus*, als smeder van het ijzer. Letterl. die zacht en glad maakt (strijkt).

Mulder, oud voor: *molenaar*.

Mulderskermis. De Hemelvaartsdag te Hengeloo en Zelhem (nabij Deutichem). Ieder bakt een roggebrood van minstens 22 pond, en wandelt daarmede na den middagkerktijd naar den Hengelschen mulle(molen). Hier worden de broodeu gewogen, en hij, wiens brood te licht is, betaalt boete; maar op het zwaarste brood staat een prijs van een flesch witten wijn. De geheele voorraad brood, soms wel 5000 pond, wordt onder de armen verdeeld, en de dag verder in vroolijkheid doorgebracht.

Mule (Ferrer la —, (fr.), *den muilezel beslaan* voor *winst behalen op iets dat men voor een ander koopt* of *geld ontvangen, om iemand den toegang tot een invloedrijk persoon te verschaffen*. Volgens Littré daaruit ontstaan, dat een dienaar van Vespasianus het zoo, op eene reis van dien keizer aanlegde, dat een muilezel op nieuw beslagen moest worden. Gedurende dien tijd kon iemand, die den dienaar daarvoor had omgekocht, den vorst een verzoekschrift overhandigen.

Mulier taceat in ecclesia, naar 1 Cor. XIV : 34, *de vrouw zwijge in de vergadering* (der geloovigen).

Mulkruipers, spotnaam voor de inwoners van Arum bij Bolsward. *Mul* beteekent stof van kleiwegen en akkergronden.

Mullah, inlandsch priester in Afghanistan.

Müller und Schultze, typen van groote slagvaardigheid in kwinkslagen uit het door David Kalisch (1820—72) opgerichte satyrieke weekblad *Kladderadatsch*; (z. a.).

Mullerianen en Stoffellianen. Secte, verwant met de Wederdoopers, in 1828 door Stoffel-Muller te Zwijndrecht opgericht.

Müllerschlaf (Einen — schlafen, (hgd.), zeer vast slapen, zooals de molenaar, niettegenstaande het gedruisch der raderen van zijn molen, geacht wordt te doen.

Mulmutijnsche wetten, de code van Dunvallo Mulmutius, koning der Britten (omstr. 400). Deze code werd eerst in het Latijn en daaruit door koning Alfred in het A.-S. vertaald en behield haar kracht tot Willem den Veroveraar. Shakespeare spreekt er van in *Cymbeline*.

Multa cadunt inter calicem supremaque labra, (lat.), *er kan veel gebeuren tusschen den beker en den rand der lippen of Tusschen lip en beker-rand, Zweeft des noodlots donkre hand,* ontleend aan het Grieksch van Gellius, *Noctes Atticae*, 13, 18, 3 (zie *Palla* enz.), meestal in 't Latijn geciteerd; maar ook in het Fr.: *Il y a loin de la coupe aux lèvres.* Aristoteles verhaalt de anecdote van Ancaeus, den mythischen Koning op Samos en diens knecht. Ancaeus plantte wijnstokken en de knecht voorspelde hem, dat hij zou sterven, vóórdat hij den wijn er van zou gedronken hebben. Toen nu de wijn rijp was, zeide Ancaeus, dat hij 't toch nog beleven zou, maar op 't zelfde oogenblik, dat hij den beker naar den mond wilde brengen, werd hij door een wild zwijn overvallen en gedood. In Engeland citeert men:

„There is many a slip,
Between the cup and the lip."

En in de Fransche vertaling van den *Vos Reinaerde* luidt de spreuk:

„Entre bouche et cuillier,
Avient souvent grand encombrier".

In 't Duitsch heet het naar Fr. Kind's (1768—1843) gedicht *Aukaios* (1802):

„Zwischen Lipp' und Kelchesrand
Schwebt der finstern Mächte Hand".

Terwijl Tollens het aldus vertaalde:

„Tusschen lip en bekerrand
Grijpt zijn (des noodlots) onverbeden hand."

Multa licent poëtis, (lat.), *veel staat den dichters vrij,* wat taal, anachronismen, enz. betreft. Zie *Licentia.*

Multa, non (of niet) multum, (lat.), *velerlei, en niet veel.* Omtrent menschen, die van allerlei dingen eene oppervlakkige kennis hebben, zonder degelijke wetenschap. Het omgekeerde *Non multa, sed multum,* komt ook voor.

Multa paucis, (lat.), *veel in weinig woorden.*

Multa tulit fecitque puer, sudavit et alsit, (lat.), uit Horat., *Epist. ad Pis.*, 413; volledig: *Qui studet optatam cursu contingere metam, Multa,* etc., alwie er naar streeft, den gewenschten eindpaal van zijn wedloop te bereiken, *moet* reeds *als knaap* veel verdragen en verrichten, veel hitte en koude verduren.

Multis ille bonis flebilis occidit, Nulli flebilior quam mihi, Horatius, *Carmina*, I, 24, 9, *Mihi* is in plaats gesteld voor *tibi* (uml. Vergilius): *Hij* (uml. Quintilius) *is gestorven beweend door vele goede menschen, maar door niemand meer dan door mij.*

Multorum annorum opus, (lat.), *een werk van vele jaren.*

Multos timere debet, quem multi timent, (lat.), Publilius Syrus, *Sententiae. Hij, dien velen vreezen, moet velen vreezen.* Vgl. *Necesse est multos timeat,* etc.

Multum in parvo, (lat.), *veel in een klein bestek* (samengeperst).

Multum juvat animus in re mala bonus, (lat.), *onder tegenspoed vindt men 't meeste baat bij rechtschapenheid des harten.* Lijfspreuk van Barthold van Eek (van Panthaleon), ✝ 25 Dec. 1405 als heer van Ek(en-Wiel).

Multum, non multa, (lat.), *veel, niet velerlei,* m. a. w. van één zaak veel, niet van velerlei zaken. Plinius, *Epistolae*, 7, *Aiunt multum legendum esse, non multa.* Waarschijnlijk is door Plinius gedacht aan Quinctilianus X 1, 59, *multi magis quam multorum lectione formanda mens* (de geest kan meer door veel dan door velerlei lectuur ontwikkeld worden).

Mulus mulum scabit, (lat.), *een muilezel krabt den anderen,* wordt gebruikt, wanneer twee personen elkander in de hoogte steken, hoewel de een dien lof evenmin verdient als de andere. Vgl. *Mutuum.*

Mummie, (pers., ar.), *gebalsemd lijk* bij de Egyptenaren; van *moem* of *moom,* dat *was* beteekent.

Münchhausen's reizen, zijn waarschijnlijk eene satire op Bruce, een reiziger door Abyssinië, aan wien dit werk

was opgedragen. De schrijver was Rudolf Erich Raspe, een Deen, die wegens oplichterij vervolgd, uit Cassel naar Cornwallis vluchtte, en gedachtig aan de beruchte verhalen van den Baron von M. een tijdlang kavallerie-officier in Russischen dienst, den eersten bundel in het Engelsch schreef (1785) *(Baron von M.'s Narrative of his marvellous travels and campaigns in Russia)*. Deze werd door Bürger in het Duitsch vertaald en daardoor lang aan Bürger toegeschreven. De voornaamste bijzonderheden zijn ontleend aan de *Mendacia Ridicula* van J. P. Lange, de *Deliciae academiae* en Ware Geschiedenis van Dingen in de Maan ontdekt, van Lucianus, uit Rabelais en uit de Tolheta de Ambas Lisboa. Zie *Monsieur de Crac*.

Mund (Den — voll nehmen, (hgd.), letterlijk *zijnen mond vullen*, eigenlijk *overdrijven;* men zegt ook *die Backen voll nehmen*.

Mundium, gedurende het leenstelsel: bescherming, voogdijschap. Het woord is afkomstig van een oud woord, dat *haud* beteekende, waarvan ook: *momber, mondig* en het hgd. *Vormund*.

Mundolinco, een kunstmatige taal, die de uitvinder als „wereldtaal" heeft willen invoeren. Zij bestaat hoofdzakelijk uit verhaspelde Italiaansche, Fransche en Latijnsche vormen, en heeft veel minder opgang gemaakt dan het *Volapük* (z. a.).

Mundus vult decipi (ergo deciplatur), (lat.), *de wereld wil bedrogen worden (derhalve worde zij bedrogen).* Sebastiaan Franck, *Paradoxa*, N°. 236 (verschenen in 1533), terwijl anderen dit gezegde weer aan den pauselijken legaat Caraffa, den lateren paus Paulus IV († 1559) toeschrijven.

Munile, zie *Manile*.

Munito, omstreeks 1840 een geleerde hond, die domino kon spelen, het *a b c* opzeggen, enz.

Muntmeter, eene schaal, verdeeld in mM, om daarmede de middellijn van geldstukken en medailles te bepalen. Door den heer Joh. W. Stephanik is ontworpen en in 1893 publiek gemaakt een palmhouten muntmeter in den vorm van een klein schildersezeltje, waarop zijn aangebracht: eene schaal van 125 mM, de schaal van Mionnet (a° 1808), de Engelsche schaal van 4,5 inches en die van P. Smidt van Gelder van 46 deelen = 68 mM.

Muntmeter (Automatische —, uitgevonden door George Wilson te 's-Gravenhage, is een gasmeter, die toevoer van gas levert, zoodra men een $2\frac{1}{2}$-centsstuk in een sleuf werpt, een knop optrekt en dien weder neerdrukt. Is de geleverde hoeveelheid gas verbruikt, dan werpt men weder een halve-stuiverstuk in de sleuf. Ook kan men tot tien geldstukken achter elkander er in werpen. Op bepaalde tijden komt een beambte de muntstukken, den prijs van het geleverde gas, uit het toestel nemen, evenals dit geschiedt bij weegwerktuigen, eierleggende hennen, teleskopen, enz. In België bezigt men een gelijksoortig toestel, naar het systeem van Siry, Lizars en Co. en J. Williams. Daar noemt men het *compteur automatique*.

Muntrer Seifensieder, (hgd.), *vroolijke zeepzieder;* zie *Johann* enz.

Munttecken, het teeken, dat de plaats, waar, of den muntmeester, door wien de muntstukken vervaardigd zijn, aanwijst. Het teeken van den muntmeester wordt tegenwoordig algemeen *meesterteeken* genoemd. Zoo zijn sedert 1815 de meesterteekens de volgende: een *klaverblaadje*, later een *mummie* van Y. Suermondt (1815—17); een *palmtak*, van De Bourgogne Herlaer te Brussel (1821—29); een *fakkel*, van Poelman (1818—39); eene *lelie*, van Suermondt (1840—45); een *zwaard*, van Bake (1847—74); een *bijltje*, van Taddel (1875—86); een *hellebaard*, van Van de Wall Bake (sedert 1889). Het munttecken van Brussel was van 1821—29 een *B.*, en van Utrecht is het sedert 1819 tot heden een *Merkuriusstaf*.

Muntvoet, *muntstelsel,* alle wettelijke bepalingen, die betrekking hebben op 't gewicht, 't gehalte en de remedie der munten.

Muntzegel, (z eg.), uithangend zegel, waarbij op de keerzijde des bulla een *eeen groot* tegenzegel is gedrukt.

Munus triplex, (lat.), *drievoudig ambt,* uml. dat van *leeraar, hoogepriester* en *koning,* waarin de dogmatici Jezus' werkzaamheid op aarde en in den hemel, onderscheiden.

Murgpijp, (zeew.), triviale benaming van den looden of houten koker of buis, die op de schepen aan het vuil, de flesschen, enz. tot doortocht naar zee strekt.

Murray (Een —, een Engelsch reisboek, uitgegeven in navolging van Baedeker's reisboeken. Zie *Baedeker.*

Musard (Bal à la —, bal met groote pracht en vele quadrilles; naar Philippe Musard (1792—1856), den „quadrille-koning", dirigent der hofbals te Londen, later dirigent te Parijs, het laatst in de groote opera; aldaar ook, Concert Musard.

Muscadins, (fr.), voorloopers van de *jeunesse dorée,* jongelieden, die groote zorg aan hun toilet besteedden en in voorkomen en manieren het tegendeel vertoonden van de ruwe, slordig gekleede Revolutie-mannengelijk de vuile afgevaardigde Chabot, geweezen Capucijner-monnik, die dezen naam bedacht, omdat *te muse,* de muskus, bij deze heeren een zeer gezocht parfum was.

Muscas (Aquila non captat —, (lat.), *een arend vangt niet op vliegen;* deze zijn hem te min, te gering. Spreuk van de familie Quarles. Fig. een grootmoedig man vit niet op bagatellen.

Musette, (fr., muz.), *doedelzak* en *herdersfluit,* daarnaar dans onder Lodewijk XIV en XV in de mode, waarbij de begeleiding hoofdzakelijk uit *musettes* bestond, passend bij de herdersspelen en herdersspakjes aan het hof gebruikelijk.

Musette, (mil.), *tasch* die over den schouder of op den rug gedragen wordt, door onbereden officieren, tot berging van benoodigdheden op marsch of te velde.

Museum, gr. *mousaion,* tempel der *Muzen (Mousai),* en in 't algemeen eene plaats, gewijd aan de Muzen, d. i. aan geleerdheid, kunst en wetenschap. Het merkwaardigste museum der Oudheid was dat te Alexandrië, door Ptolemaeus Philadelphus (283—246 v. C.) gesticht. Het bevond zich in het Koninklijk paleis, hetwelk tevens bestemd was tot bibliotheek. Daar vormde zich een kring van uitstekende geleerden, die op kosten van den Staat onderhouden werden, om zich ongestoord aan hunne wetenschappelijke studiën te kunnen wijden. Keizer Claudius (41—54 n. C.) voegde er een *Museum Claudianum* aan toe. Thans: openbare verzamelingen van schilderijen en oudheden. De voornaamste musea zijn:

Het Britsch Museum te Londen, de Louvre te Parijs, het Vaticaan te Rome en de museums te Amsterdam, Berlijn, Dresden, Florence, München, St. Petersburg, Weenen.

Musici (De vader der —, Jubal, „de vader van allen, die harpen en orgelen hanteeren". Gen. IV: 21, of, naar de nieuwste vertaling, *citer en schalmei bespelen.* Sedert heeft men dien naam aan verschillende vroegere Musici toegekend, zooals: Palestrina († 1594) enz.

Musikdrama, zie *Dram(m)a.*

Musis sacrum, (lat.), *aan de Muzen gewijd.*

Muskieten-vest (Een — aantrekken, 's avonds een glas alcohol meer drinken teneinde dan vaster te kunnen slapen, zoodat men door de steken van de muskieten in den nacht niet wakker wordt gemaakt.

Muslin, (eng.), *mousseline* (z. a.).

Muspelheim, (n. myth.), vuurhemel, verblijf des lichts, de andere wereld.

Musschen, spotnaam voor de inwoners van Edam. Eenige burgers stonden met een balk dwars vóór de poort. Een muschje, dat voorbij vloog met een takje in den bek recht voor zich uit, bracht hen tot het inzicht, dat ze den balk zóó moesten richten.

Mustafiz, (turksch), *landstorm.*

Mut zeiget auch der Mameluck, Gehorsam ist des Christen Schmuck, (hgd.), *moed kenmerkt ook den Mameluck, gehoorzaamheid is het sieraad van den Christen.* Schiller, *Kampf mit dem Drachen.* De grootmeester der Malteser-orde betoogt hier, dat moed alleen geen verdienste is, wanneer niet het motief voor den moed prijzenswaardig is; verder, dat in eene goedgeordende instelling de grondslag voor alle welslagen is *gehoorzaamheid.*

Mutatierecht, fr. *droit de mutation,* een registratierecht, dat, onafhankelijk van het al of niet bestaan van een schriftelijk bewijs, verschuldigd is, zoodra er *overgang* (mutatie) van vast goed (bv. verkoop of schenking) heeft plaats gehad. Dit recht wordt geheven van de waarde der zaken.

Mutatis mutandis, (lat.), *(m. m.* of *mutnis)* met verandering van datgene, wat veranderd moet worden.

Mutato nomine de te fabula narratur, (lat.), *verander slechts den naam, en de geschiedenis geldt u.* Hor., *Satirae* I, 48.

Mutua confidentia, (lat.), *wederzijdsch vertrouwen.*

Mutua Fides, (lat.), *onderlinge trouw.* Naam der studenten-societeit te Groningen. Ook benaming van eene aristocratische studentenclub te Utrecht omstr. 1859 opgericht, tot welke nagenoeg geene theologanten behoorden.

Mutuum mali scabunt, (lat.), *de eene muilezel schuurt den anderen,* als de eene hand de andere wascht, worden beide schoon. Varro bij Nonius Marcellus, p. 115, 20, 157, 21. Vgl. *Mutus.*

Mutuus consensus, (lat.), *wederzijdsch goedvinden.*

Muurbloemen, dames, die op een bal niet gevraagd worden, en aldus slechts tot wandversiering strekken; woordspeling met de *muurbloem* (Cheiranthus cheiri, L), welke in 't wild op oude muren groeit en in de tuinen als sierbloem gekweekt wordt. Vgl. *Tapisserie maken.*

Muurkroon, (wap.), voorgesteld als een vestingmuur met timmen en drie poorten; zij behoort tot de klassieke zinnebeelden en komt in wapens uit den goeden tijd der heraldiek niet voor.

Muzelman, *belijder van 't Mohammedaansche geloof,* van arab. *muslim* = geloovige. Zie *Moslim.*

Muzen (De —, gr. *moesai,* de godinnen van het gezang, later ook de voorstandsters der onderscheidene dichtsoorten, der kunsten en wetenschappen. Homerus noemt nu eens éene muze, dan weder meerdere, doch zonder bepaald aantal en bepaalden naam; alleen in Odyssea XXIV : 60, in eene plaats van lateren oorsprong, is sprake van het *negental.* Hesiodus telt dit negental het eerst met namen op, nl. *Clio* (de verkondigster des roems), *Euterpe* (de vreugdegeefster), *Thalia* (de bloeiende), *Melpomene* (de zangeres), *Terpsichore* (de dansliefvende), *Erato* (de lieflijke), *Polymnia* (Polyhymnia, de aan hymnen rijke), *Urania* (de hemelsche), *Kalliope* (de met eene schoone stem begaafde); zij heeten bij hem dochters van Jupiter bij Mnemosyne, in Piërië, aan den Olympus verwekt. Zij worden ook wel dochters van Uranus en Géa genoemd. — *Muze,* oorspr. godin der herinnering en van het gezang, later, der dicht-, dans- en toonelspeelkunst, werd later een gemeen zelfst. nmw., in den zin van *gezang, lied,* voorts van *kunst, wetenschap, fijne bescharing, dichtkunst.*

Muzenzoon, student naar de beoefening van een der zeven vrije kunsten. Men vindt namelijk in later tijd de negen muzen genoemd als bezielende Clio, geschiedenis, helden-

dicht; Euterpe, lyrische poëzie; Thalia, blijspel; Melpomene, treurspel; Terpsichore, dans; Erato, minnezang; Polyhymnia, godsd. lofzang; Urania, sterrenkunde; Calliope, epische poëzie.

Muzikant begraven (Daar ligt een —, spottend gezegde als iemand struikelt; de struikelende maakt vreemde passen, gaat (spottend gezegd) dansen en men denkt daarbij aan een vedelaar, die op de plek, waar men struikelde, begraven ligt en na zijn dood nog opwekt tot dansen.

Muziek (De prins der —, Giovanni da Palestrina (1529—94).

Muziek (De vader der —, Giovanni da Palestrina.

Muziek (De vader der Griekse —, Terpander, (bloeide 676 v. C.).

Muziek der sferen, zie *Harmonie der sferen*.

Muzieknoten (Namen der —, de namen der noten zijn ontleend aan de beginwoorden der regels van eene Latijnsche hymne, op Johannes den Dooper, van den Longobardischen geschiedschrijver Paulus Warnefried:

Ut queant laxis, *Re*sonare fibris, *Mi*ra gestorum, *Fa*muli tuorum, *Sol*ve polluti, *La*bii reatum, Sancte Johannes, d. i. Opdat uwe knechten met onbedwongen snaren uwe wonderbare daden mogen doen weerklinken; neem gij de schuld onzer bezoedelde lippen weg, o, heilige Johannes.

Ingevoerd zijn die namen door Guido Aretinus, een Benedictijner, geb. 995 te Arezzo, in Toscane. De *si* gevormd uit de S en I van den laatsten regel, werd aan de zes anderen toegevoegd door Eryeius Puteanus, hoogleeraar in de Letteren, te Leuven († 1646). — De vinding, om door *open*e of *gesloten* en *wel* of *niet gestreepte* teekens de *quantiteit* der noten uit te drukken, is volgens sommigen van Franco van Keulen (13e eeuw), volgens anderen van Johannes van Meurs.

My better half, (eng.), *mijne betere helft*, d. w. z. mijne vrouw is aan Arcadia 3, van Sir Philip Sydney († 1586) ontleend. Het gezegde (*bessere Hälfte*) wordt echter veel meer in Duitschland dan in Engeland gebezigd.

My heart's in the Highlands, my heart is not here, (eng.), *mijn hart is in de Hooglanden, mijn hart is niet hier*. Burns, *Afscheid van de Hooglanden*.

My house is my castle, (hgd.), *mijn huis is mijne vesting*, is de vorm in welke men het, door Sir E. Coke (1551—1633) in diens *Institutes*, III. 161, opgestelde beginsel der onschendbaarheid van de woning, in Engeland pleegt aan te halen.

Mystagoog, de priester, die in de mysteriën inwijdt, bepaaldelijk de *hiërophant* (z. a.), omdat hij de nieuwelingen inwijdde in de Eleusinische mysteriën, en deze bij de oude Grieken de voornaamste (d. i. de geheimzinnigste waren). Uit gr. *mustès* (= ingewijde in de mysteriën) en *agein* (leiden, voeren). Op Sicilië heette hij *periëgètès* (z. a.). Het R.-Katholicisme der Middeleeuwen onderscheidde de mystagogen in volmaakten (perfecti) en onmondigen. Later duidde het woord eenen *krakzalver* aan.

Mysteriën, bij de oude Grieken godsdienstige geheime leeringen, in velerlei plechtigheden en gebruiken gehuld, bijzonderlijk die der Eleusinische Demeter of Ceres. Gr. *mustèrion* = geheimenis, verborgenheid, geheime leer; mrv. *mustèria* = geheime godsvereering, ook geheime kunstenarijen. Van *muo* = luiken, zich sluiten (van lippen en oogen). Bij de ouden bestonden ze deels in legenden over de daden en lotgevallen der godheden, aan wie ze gewijd waren (Ceres, Bacchus, Isis); deels in plechtigheden, bij welke onder de leiding van priesters de inhoud van die legenden aan de ter feestviering vergaderde deelgenooten in dramatischen vorm werd voorgesteld (derhalve, Heidensche mysteriespelen).

Mysteriën (De drie groote —, vroeger werden door de Christenen daarmee bedoeld: de drieëenheid, de vleeschwording (incarnatie) en de vleeschelijke opstanding uit den doode.

Mysteriespelen of **mysteriën,** Middeleeuwsche *geestelijke tooneelspelen,* bestaande uit Bijbelsche tafereelen, vooral uit de geschiedenis van de geboorte, het lijden, de opstanding en de wederkomst van Christus, eerst in de kerken door geestelijken en koorknapen, — bij het spel van Driekoningen reden op den Zondag na Dertiendag (z.a.) te Delft a° 1498 na de Vesper, door al de kerkdeuren de priesters te paard het gebouw binnen; — later door leeken en afzonderlijke vereenigingen in optochten of processies, den volke vertoond. Te Parijs zaten sedert 1380 de leden der Confrérie de la Passion (Broederschap van Christus' lijden) op karren of speelwagens (pugiants) en reden langs de straten. Vooral ook op Paschen en Pinksteren werden ze opgevoerd. Vandaar dat sommigen beweren, dat de naam is afgeleid van *ministerium,* dus spelen na den kerkdienst gehouden, en niet van *mysterie,* geheimenis. De oudste sporen dezer spelen klimmen op tot de elfde, misschien tot de 9e eeuw. Een naklank er van bestaat nog in Roomsche landen, bv. te Monaco, en in het bekende „Passionsspiel" te Ober-Ammergau (Opper-Beieren), enz. enz.

Mysticisme, de beschouwingstrant, volgens welken, bij miskenning der éénheid van ons zieleleven in de onderscheiding van de verschillende kringen zijner werkzaamheid, het *gemoed* op de eene of andere wijs als bijzonder en uitsluitend orgaan van den godsdienst wordt aangemerkt. Het doet, als averechtsche voorliefde voor het onbegrijpelijke, het tegen-redelijke en tegenstrijdige den godsdienst ontaarden in een *mystisch gevoelsleven.*

Mystiek, *de leer van het geheimzinnige.* Van gr. *mustikos* = de leer der mysteriën betreffend, geheim, mystisch. In de praktijk des levens leidt ze licht tot *quiëtisme* (z. a.); ja, eer de mysticus het vermoedt, kan hij komen op het hellend vlak van onbezonnen geestdrift of van zinnelijken hartstocht. Men vervalt tot mystiek door eenzijdige overheersching van het gemoed. Eene mystiek, als geloof aan eene voortgaande, onmiddellijke, door bijzondere religieuse oefeningen verkregen inwerking van God op de ziel, om deze te verlichten en te verbeteren (Bretschneider), eene mystiek derhalve, die het gemoed een hoogeren geest van eenwige liefde laat gewaar worden, — zulk eene mystiek is een zegen; maar eene mystiek, die de ziel niet in aanraking brengt met licht en kracht uit eene andere wereld, maakt den twijfel erger, en is een vloek voor het leven.

Mystificatie, afgeleid van *mystificeeren* (z. a.).

Mystificeeren, *foppen, beet nemen, bij den neus hebben en belachelijk maken;* van fr. *mystifier,* een woord het eerst uitgevonden door den dichter Poinsinet († 1769); vandaar *mystificatie* = foppery.

Mystische of **mystieke theologie,** (r. k.), is de theorie en de praktijk van het hoogere, beschouwende gebed of de *contemplatie,* waarin de ziel op het innigst met God vereenigd wordt.

Mythe, van gr. *muthos* = woord, rede, ook vertelling, boodschap, gerucht; na Homerus elke vertelling uit den duisteren, vóór-historischen tijd, goden of heldensage; tegengesteld aan *logos* = een geschiedkundig, geloofwaardig verhaal. Alzoo, een met bewustheid en opzet verdicht verhaal, waarvan een godsdelijk wezen het middelpunt is; anderdeels het in den concreten vorm van een verhaal ingekleed dogma van een godsdienst. Vanhier

Mythologie, (gr.), de wetenschap van de *mythe* (z. a.), fabelleer. Door Goethe in zijne „Maximen" omschreven als *Luxe de croyance* (overdaad van geloof).

N

N., *Numerius*, Romeinsche voornaam, inzonderheid bij de *gens Fabia*.

N., in genealogieën, wanneer de mansvoornaam onbekend is. Is de vrouwsvoornaam onbekend, dan **N.N.**

N., op Fransche munten, ten teeken dat ze te Montpellier geslagen zijn.

N., *nummer*.

ñ, deze letter in het Spaansch aldus ñ geschreven, heeft de uitspraak van de *gn* in het Fransch. Bv. *pena*, straf, maar *peña*, rots. Het teeken heet de *tilde*.

n̄, deze letter met een enkel streepje er boven, n̄, beteekent dubbele *n*, bv. Hoffmañ = Hoffmann. In het Oud-Hollandsch eñ = ende; ook andere verkortingen werden aldus aangeduid.

n, in de wiskunde, een onbepaald aantal, bijv. *n* hoeken, n^{de} macht, in *n* jaren.

N. A. M., *Natura Artis Magistra*, beter bekend als *Artis*, de dierentuin te Amsterdam.

N. A. S. M., *Nederlandsche Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij*.

N.B. driemanschap. Eene hatelijkheid van de *Braga*-mannen om Nicolaas Beets als derde te plaatsen in het *N.B. driemanschap:* Napoleon Bonaparte, Noël Byron, Nicolaas Beets.

N. B., *nota bene*, (lat.), *let wel!*

N. C. R., *Nunc Cantus Resonet* (z. a.).

N. Ct., (hand.), *Nederlandsch courant*, volgens de loopende waarde van den dag. Van geldswaarden.

N. E. K., *Natuur En Kunst*, dichterlijke kring van studenten aan het Doopsgezinde Seminarium te Amsterdam, gesticht in 1838, met het doel poëzie en letterkunde te beoefenen. Daartoe behoorden D. Harting, P. Leendertz, De Hoop Scheffer, Dronrijp Uges, J. Kerbert en A. Winkler Prins.

N. E. W. T. O. N., *Naturae Exordia Vera Tradidit Omnibus Newton* (De ware beginselen der natuur heeft Newton aan allen geleerd), een wis- en natuurkundig dispunt. Opgericht 25 Oct. 1880.

N. F., *Novum Foedus*, Nieuw Verbond.

N. f., *natus filius,* (lat.), *geboren zoon,* in oude genealogieën, Roomsche doopboeken, enz.

N. f., *ni fallor* (z. a.).

N. F. P. C., *Niagara-Fall's Power Company* (z. a.).

N. F. W. E. A., opschrift op een transparant te Maagdenburg, toen koning Friedrich Wilhelm III, keizer Nicolaas van Rusland en koning Ernst August van Hanover bijeenwaren. De letters heetten voor te stellen: Nicolaas, Friedrich Wilhelm, Ernst August. Deze laatste had juist de constitutie opgeheven, en spotvogels lazen nu *Nulla Fides Verbis Ernesti Augusti,* d. i. geen vertrouwen in de woorden van Ernst August.

N. G., (a m.), *no good,* niet goed. Zie ook *O. K.*

N. H. M., *Nederlandsche Handelmaatschappij.*

N. I. O. G., *Nederl.-Indisch Onderwijzers-Genootschap.*

N. I. A., *nos jungit amicitia = de vriendschap verbindt ons;* naam van de Societeit van het Amst. studentencorps; ontleend aan het *Io Vivat;* de spottende uitlegging was: Negentig Jonge Apen.

N.m. of **Nm.,** *namiddags.*

N.m., *namelijk.* Gewoonlijk *nl.* of *nml.*

N.N., een onbekende, nl. *nomen nescio,* d. i. den naam, weet ik niet.

N. O. G., *Nederl. Onderwijzers-Genootschap.*

N. O. I. L., *Nederlandsch Oost-Indisch leger.*

N. O. P. C., *Nederlandsche Onderwijzers Propaganda Club* (voor drankbestrijding).

N. St., *novus stylus* of *nieuwe stijl;* zie *Jaarstijlen.*

N. T., *Novum Testamentum* (lat.), of *Nieuw Testament.*

N. V. L., *Nos Vincit Libertas* (z. a.).

N.-Y., *New-York.*

Na gedaan werk is het goed rusten, zie *Jucundi acti labores.*

Naad, (b o u w k.), de verbindingslijn, tusschen twee planken bij houtwerken en tusschen twee platen bij metaalwerken of de voeg, die gevormd wordt door twee naast elkander gevoegde steenen.

Naakt, (w a p.), zonder zadel, kleeden of tuig (paarden).

Naakte waarheid, vert. van lat. *Nuda Veritas,* H o r a t i u s, *Oden* I, 24, 7, d. i. de zuivere, algeheele waarheid; naar de fabel, dat de waarheid en de leugen te zamen baadden. De leugen kwam 't eerst uit het bad en trok de kleeren van de waarheid aan. De waarheid, die dit bemerkte en de kleeren van den leugen niet wilde aantrekken, ging dus naakt.

Naaktloopers, (vgl. *Adamieten*).

Naald, (b o u w k.), houten of metalen lat of lijst, welke dient om de opening of naad van een dubbele deur of venster te bedekken. Van gelijke beteekenis als makelaar. Men noemt ook *naald* de spits van een gothischen toren, wanneer deze zeer dun en fijn uitloopend is. Naald is ook van gelijke beteekenis als obelisk, zoo de naald van Cleopatra die voor jaren te Londen geplaatst is. De lange of hooge fijne pyramidale steenen op graven geplaatst noemt men ook *grafnaald.*

Naald (Hij is door 't oog van een — gekropen, Matth. XIX: 24. Spreekwijze, ook in den Koran en Talmud te vinden; om aan te duiden, dat men slechts met de grootste inspanning iets bereikt of verkregen heeft, of bij een ziekte te nauwernood aan den dood ontkomen is.

Na 'al, (afr.), *nagel;* bv. hij het na 'als gescherp = hij heeft hard geloopen.

Na 'als, (afr.), *nagels;* bv. hij heeft 't achter die na 'als = hij is er klaar mee.

Naam Jezus (Feest van den —, feest ter eere van Christus' Naam = Naamfeest van Jezus, door paus Innocentius VIII vastgesteld op den tweeden Zondag na Drie Koningen. Vgl. Luk. II : 21. Ook *festum circumcisionis* (besnijdenisfeest) geheeten. In de Luth. kerk op 1 Jan.

Naamlooze Vennootschap, vereeniging tot het doen van zaken, welke *geen persoonsnamen* in haar benaming gebruikt.

Naar Canossa gaan wij niet, zie *Canossa.*

Naar de lamp rieken, zie *Lamp.*

Nabal (Het is een —, *hij is een dwaas,* ook een norsch, onvriendelijk man. Nabal, de man van Abigaïl, was „een lomp mensch" (1 Sam. XXV : 3); hij heette Nabal en was vol dwaasheid" (z. a. vers 25).

Nabbelen, *een dier dooden,* zonder de Joodsch-ritueele slachtmethode aan te wenden; het woord is gevormd van het n.hebr. werkwoord *nabbeil* (zie *Neveilo (nebèla).*

Nabob, (ar. *naowâb*), een woord uit de Engelsche Oost; mrv. van ar. *nâib,* eigenlijk *plaatsvervanger,* vandaar *onderkoning, regent, prins.* Daar deze in Indië gewoonlijk zeer rijk zijn, noemde men spottenderwijs een rijken mensch een *nabob;* beter is fr. *nabab.*

Naboth (Het is een kind van —, zegt men van iemand, die iets, waarop hij zwak heeft, niet tegen ruime vergoeding aan een ander wil afstaan. Naboth wilde het erfdeel zijner vaderen niet aan Achab afstaan, noch voor een beteren akker, noch voor geld. (1 Kon. XXI : 1 en verv.). Daarom ook wel aanduiding van een stijfhoofdige.

Naboth's wijngaard, het begeerde goed dat een ander toebehoort en op willekeurige of listige wijze verkregen wordt. Zie 1 Kon. XXI.

Nabroodje, (stud.), gezellig samenzijn onder het genot van eten en drinken, na afloop van een dispuut of eene vergadering.

Nach Canossa gehen wir nicht, (hgd.), *wij gaan niet naar Canossa* (zie *Canossa*).

Nachas, *(nachath),* (n.hebr.), *genoegen, genot.*

Nachoda of **Nakoda,** (perz.), ook *djoeragan,* (mal.), gezagvoerder van een handelsvaartuig. Ook de koopman zelf, die op het schip gezag voert.

Nachsteuer, *supplementaire inkomstenbelasting,* wanneer bij overlijden blijkt, dat de eigen aangifte tijdens het leven te laag is geweest.

Nacht muss es sein, wo Friedlands Sterne strahlen, (hgd.), *nacht moet het zijn, waar Friedland's sterren stralen.* Schiller, *Wallensteins Tod* III, 10; gezegde van Wallenstein, hertog van Friedland, waar hij op 't bericht van Buttler, dat 't grootste gedeelte van zijn leger den Keizer trouw gezworen heeft, in 't dreigend gevaar zijn moed voelt verdubbelen, door de vaste overtuiging, dat hij juist in dat gevaar zal zegepralen.

Nachtdeenen, (barg.), *goede sier maken.*

Nachtdulvel, een soort van *daemon,* die, naar een oud volksgeloof, de vrouwen in haren slaap bezwangert.

Nachtegaal (Een —, ironisch *een schreeuwend kind.*

Nachtegaal (Hollandsche —, *kikvorsch.*

Nachtegaal (De Zweedsche —, Jenny Lind, de wereldberoemde zangeres (1820—1887).

Nachtegaal op de peluw, *vrouw*, die in bed knort, die bedsermoenen houdt.

Nachten (Heilige —, in de oude Christelijke kerk de *nachten* vóór *Kerstmis, Paschen* en *Pinksteren*, welke de Christenen der eerste eeuw doorbrachten met waken en bidden. Daar deze nachtfeesten aanleiding gaven tot vele verkeerdheden, werden ze door de kerkelijke overheid afgeschaft.

Nachtigal-medaille, éene jaarlijks te verleenen voor onderzoekingen in Afrika. Hiertoe schonk einde Dec. 1897 de kanonnenkoning Krupp te Essen f 6000 aan het Aardrijkskundig Genootschap te Berlijn, om uit de rente daarvan de kosten te bestrijden. Naar Gustav Nachtigal (1834—85), den beroemden ontdekkingsreiziger in Afrika.

Nachtligging, (mil.), alwat tot het nachtleger behoort.

Nachtmerrie, storing in de spijsverteringsorganen, welke zich openbaart in een gevoel van drukking, dat den slapende benauwt en angstig doet droomen. Volgens Vercoullie, *Etym. Woordenboek*, samengesteld met *maar*, nml. *mare* = nachtspook. Afgel. van 't Middeleeuwsche *nachtmaere*, uit goth. *marzjan* (ergeren, kwellen), dus nachtelijke kwelgeest.

Nachtstukken, schilderijen, waarop de voorstelling niet beschenen wordt door zonlicht, maar door maan- of kunstlicht. Een der meest beroemde nachtstukken is: „De aanbidding der herders", door Correggio, waar het licht uitstraalt van het kind Jezus; het bevindt zich thans te Dresden. De „Nachtwacht" van Rembrandt wordt thans wel door niemand meer tot de nachtstukken gerekend.

Nacken (Einem dem — schmieren, (hgd.), letterl. *iemand den nek smeeren*, eigenlijk, in de volkstaal, *ranselen*, omdat, zooals men hard geworden leder met vet of olie lenig maakt, ook zekere menschen, met behulp van een pak slaag, plooibaar worden.

Nadagen, (hand.), zie *Respijtdagen*.

Nadiem, letterl. *schenk troost*. Beginwoord van een hebr. gebed op den jaardag van Jeruzalems verwoesting, naar welk woord dit gansche gebed zoo heet.

Nadir, ar. *nadhir as-semt*, d. i. *het tegenovergestelde van de semt*, d. i. van het zenit, of eenvoudig *an-nadhir;* het voetpunt, tegenover het *zenith*, een punt vertikaal boven het hoofd van den waarnemer, het toppunt.

Naeniae, neniae, (lat.), *treurzangen*, welke bij de begrafenissen van aanzienlijke personen onder de oude Romeinen gezongen werden, hetzij door de bloedverwanten, hetzij door gehuurde klaagsters, *praeficae*. Later kreeg het woord ook de beteekenis van *looverzang* en van *slaapdeuntje*.

Nafé, ar. *nâfi*, d. i. *nuttig, heilzaam;* daarom staat op sommige doosjes (in Arab. schrift) *nâfi' li-'z-zadr zadri*, want *zadri* = fr. *pectoral* en *nâfi' li-'z-zadr* = fr. *bon pour la poitrine*.

Nag of **copra,** *hrilslang*. Vanhier de benaming van *Nagpoor* (Nagpore) in Britsch-Indië, ten westen van Calcutta.

Naga, (mal.), *draak*. Jav. id. Skr. *naga*.

Nageant, (fr. wap.), *zwemmend*, zie *Fauswijs* (visschen).

Nageboorte, (wap.). Alleen de oudste zoon verwierf na den dood zijns vaders het recht op het volle wapen; de andere zonen, die in de heraldiek *nageboren* heetten, brachten in het wapen eenig teeken aan, waardoor zij zich dus onderscheidden van den hoofdtak; zulk een teeken heet *breuk* of *teeken van nageboorte*, ook *barensteel* (z. a.).

Nagel, (bouwk.), een langwerpig metalen staafje met punt en kop; van gelijke beteekenis als spijker, wanneer er sprake is van metaal. Men onderscheidt nagels en spijkers met koppen

of gewone spijkers. De spijkers of nagels met koppen zijn die, waarvan de koppen sterk spreken, d. w. z. groot zijn en het voorwerp, dat er mee bevestigd wordt, zichtbaar en krachtig vasthecht; in tegenstelling met nagels, waarvan de koppen zoo min mogelijk te voorschijn treden en daarom noemt men de vasthechting met deze: nagelen met verdekte koppen.

Nagelaar, jongen met een slecht karakter, geniepigert, — iemand die zijn nagels afbijt.

Nagelhout, in Gelderland de naam van rookvleesch, omdat, naar men zegt, aldaar — ook in Overijsel — het vleesch op esschenhout gerookt wordt en van dit hout ook nagels en pinnen gemaakt worden.

Nagelprobe, (h g d.), het gebruik, om, na het ledigen van een glas op iemands gezondheid, dat op den nagel van den duim der linkerhand om te keeren, ten einde te bewijzen, dat men het tot op den laatsten druppel heeft geledigd.

Nager entre deux eaux, (fr.), *visch noch vleesch zijn*, dan eens tot deze, dan weder tot gene partij behooren.

Nagari-schrift, op beeldhouwwerk van Boro-Boedoer, in 1888 en later opgegraven, komt ook op basreliefs van andere monumenten op Java voor, alsmede in Kambodja, en schijnt dus te wijzen op eene verhuizing van Boedhisten, juist uit die streek in de 2e helft der 9e eeuw n. C. (den vermoedelijken tijd der stichting van Boro-Boedoer). Dat schrift schijnt oud-Javaansch te zijn, al is de taal zuiver Sanskrit.

Nah! (joodsch-duitsch), uitroep: weleens in den zin van het Nederl. *bah!* of *foei!* meestal echter in dien van *nu! welun!*

Nahlus, de districten, waarin Montenegro verdeeld is; ze worden door een *sirdar* (hertog) en een *vojvode* (plaatsvervanger); de afzonderlijke gemeenten *(plemenas)* der districten elke door een *kujäs* of *knees* (graaf) en een *bairaktar* of vaandrager (gonfalonière) (z. a.) bestuurd.

Nahr-el-kelb, (a r.), *vloed* of *stroom van den hond*, bij de ouden *lykos* (g r. *lukos*) = Wolf genoemd. Hij kronkelt zich bij Beyroet (Syrië), door een nauwen, steilen bergpas heen, waarover sultan Selim I een brug bouwde.

Nahum II : 4 (Het is —, van exercitiën der schutterij, die ongeregeld gaan, en in 't algemeen van verwarde optochten. Nahum II : 4 leest men: *zij* (nml. de zeiswagens) *loopen door elkander heenen als de blikseml(en).*

Naïb, (a r.), *plaatsvervanger*, titel van den geestelijke, die de functiën van een *penghoeloe* waarneemt, zie *Ulema* en *Nabob.*

Naïleh, Arabisch afgodsbeeld in de gedaante eener vrouw, afkomstig uit Syrië, en dat geplaatst werd in het El-Marweh, bij den tempel van Mekka.

Naissant, (fr. w a p.), zie *Opkomend.*

Najaden, (gr. m y t h.), *nimfen*, onderscheiden in *rivierennimfen, bronnimfen* en *poelnimfen*, in tegenstelling met de *Oceaniden* en *Nereïden*, de nimfen van den Oceaan. Zij bezitten de gave der profetie, beschermen dichtkunst en gezang en voeden door de kracht van het water menschen, dieren en planten.

Naked beauties, d. i. *naakte schoonheden;* benaming door Lord Byron aan de *sigaren* gegeven.

Nakoda, zie *Nachoda.*

Nakodo, (japan.), gehuwd tusschenpersoon, bij huwelijken, die soms reeds bij de geboorte door de wederzijdsche ouders worden beklonken; *huwlijksmakelaar*, die later ook de vertrouwde huisvriend wordt van het jonge echtpaar, en dit voortdurend bijstaat met raad en daad.

Nakomelingen, zie *Epigonen.*

Nalezing mag (of moet) niet beter zijn dan de oogst (De —, *de rest mag* (of *moet*) *niet beter zijn dan de hoofdzaak.* Nalezing = naoogst van den wijnbouw. Vgl. Richt. VIII : 2 en Jez. XXIV : 13.

Nam, (atjeh.), *zes,* (mal.) *anam.*

Nam tua res agitur, paries cum proximus ardet, (lat.), *wanneer uws buurmans huis brandt, zoo staat gij zelf aan gevaar bloot.* Horatius, *Epist.* I, 18, 48.

Nama of **Namaqua,** stam van Vrije Hottentotten aan de Kaap.

Namen, bij de Chineezen. De Chinees draagt in zijn leven verschillende namen. De kleine Chinees ontvangt, zoodra hem vier maanden na zijn geboorte het hoofd wordt kaal geschoren, een „melknaam". Die naam is dikwijls niet meer dan een nummer: *A-yam, A-lom, A-luk* (No. 1, No. 2, No. 3) enz. Als hij naar school gaat krijgt hij een anderen naam, welke meestal betrekking heeft op eigenschappen of geestesgaven welke hij bezit of geacht wordt te bezitten: „wordende verdienste", „sierlijk schrift", „rijpende olijf", enz. — Aan de meisjes wordt alleen een „melknaam" gegeven: „bloem", „kostbare steen", „zusje", en zij houden dien tot haar huwelijk; dan nemen zij een anderen aan, b.v.: „jasmijnbloem", „zilveren maan", „zoete geur", enz. Meestal worden de vrouwen wanneer men van haar spreekt — als bij ons — met den familienaam van haren man en haren eigen familienaam aangeduid. — De mannen nemen, als zij trouwen, nog een derden naam aan, en als zij in staatsdienst treden een vierden. Zijn zij daarbij kooplieden, dan dragen zij nog een vijfden, een „handelsnaam", en allen krijgen zij bij hun dood nog een *laatsten* naam.

Nampankoeck, *tabak.* Naam, welken de inwoners van Korea van ouds aan Portugal geven, omdat de tabak, waarop zij zeer verlekkerd zijn, het eerst door Portugeezen in Japan ingevoerd, en vandaar naar Korea overgebracht is. Volgens anderen noemen de Koreanen de tabak *nang-pankir,* in den waan, dat die plant herkomstig is uit Nederland, dat zij *nang-pankuk* titelen.

Nan, (chin.), *zuidelijk.* In Chin. plaatsnamen.

Nanan (C'est du —, (fr.), in de gemeenzame taal, *dat is voortreffelijk* of *komt goed te stade.* Oorsprong onzeker.

Nanar, naam, welken men in Syrië aan de *Zigeuners* geeft. Insgelijks *Kurbad.*

Nanggi, zie *Manseran.*

Nangpankuk, zie *Nampankoeck.*

Nanking, (chin.), *nankin* of *nankiesch,* zeer sterk weefsel in verschillende effen kleuren, oorspronkelijk lichtgeel, naar de stad van dien naam in China, vanwaar de weefsels van katoen van deze kleur werden aangevoerd.

Nantes' beul, Carrier, die te Nantes in 1793 wraak nam over de wreedheden, door de boeren uit de Vendée tegen de republikeinsche soldaten *(les bleus)* bedreven. Den 5en Frimaire (25 November) verscheen hij voor de rechtbank. Toen hij in hechtenis genomen werd, greep hij een pistool, en wilde zich dooden; maar een officier der gendarmes belette dit. „Les patriottes ne te pardonneront jamais de m'avoir empêché de me brûler la cervelle!" zei hij op bitteren toon tot dezen officier. Den 16 Frimaire werd hij ter dood veroordeeld, den 26 Frimaire (16 Dec.) beklom hij het schavot.

Nantes (Edict van —, zie *Edict.*

Napelsche school, (muz.), de reeks van meesters en volgelingen, beginnend met Alessandro Scarlatti, die hoofdzakelijk aan de opera werkten en geheel verschillend van den *Stilo rappresentativo* der *Florentijnsche School.* Hoofdzaak was bij hen de melodie, en daardoor werd Napels de wieg der eigenlijke Italiaansche opera, die alleen

gezang is en waarbij instrumentatie en dramatische kracht geheel op den achtergrond staan. De voornaamste vertegenwoordigers dier school zijn behalve Scarlatti: Durante, Leo, Feo, Greco, Porpora, Pergolesi, Lagroscini, Vinci, Iomelli, Teradellas, Piccini, Sacchini, Traetta, Paesiello.

Napelsche ziekte, de venerische ziekte.

Napoléon (A votre âge, monsieur le général Boulanger, — était mort, (fr.), *op uwen ouderdom, mijnheer de generaal Boulanger, was Napoleon overleden.* Deze dikwerf aangehaalde woorden van den Franschen staatsman Floquet (1828—96), werden door hem, als eerste minister, in de zitting van de Kamer der Afgevaardigden van den 4en Juni 1888 gebezigd. De generaal Boulanger (1837—91), had namelijk eene lofrede op het persoonlijke, eigenmachtige regeeringsstelsel gehouden. Floquet antwoordde met eene van verontwaardiging trillende redevoering, waarin hij o.a. vroeg, wat Boulanger het recht schonk, eene zoo trotsche houding aan te nemen en te spreken als ware hij generaal Bonaparte, die van zijne overwinningen terugkeert. „In 1851, ging hij voort, verkondigde de tweede Bonaparte, die zich voor socialist uitgaf, eveneens de onmacht der parlementaire oligarchie en de weldaden der almacht van één persoon. Maar, mijne heeren, wij kunnen ons geruststellen. Op uwen ouderdom, mijnheer de generaal", enz. De Kamer besloot, de redevoering van den minister in alle gemeenten des lands te doen aanplakken. Vrij onbekend is het overigens, dat de heer Auer, den 27 Juni 1890 in den Duitschen Rijksdag, een soortgelijk denkbeeld uitdrukte, toen hij zeide: „Op 30-jarigen leeftijd had Alexander de Groote reeds eene wereld veroverd, en Napoleon had, toen hij 25 jaren oud was, zijn eersten grooten Italiaanschen veldtocht reeds achter den rug; daarentegen blijft menigeen gedurende zijn geheel leven een ezel".

Napoleon (De Zuid-Afrikaansche —, Sir Cecil Rhodes (zie *Rhodesia*), door de Jingo's (z. a.) dus geheeten.

Napoleon of Finance (The —, *de Napoleon* (Bonaparte) *van het financiewezen;* benaming voor George Gould; zie ook *Nizard.*

Napoleone I faceva la guerra coi denari dei vinti, (it.), *Napoleon I voerde den oorlog met het geld der overwonnenen.* Woord van Crispi (den minister-president) tot Baratieri, Italië's generaal in Erythraea, a° 1895.

Napoleon's Erniedrigung ist Wilhelm's Höhe, (hgd.), *de vernedering van Napoleon* (III) *is de hoogte van Wilhelm* (I). Titel van een vlugschrift uit het tijdperk van den Fransch-Duitschen oorlog a° 1870/71. Tevens woordspeling met *Wilhelmshöhe* den naam van het kasteel te Kassel, waar Napoleon III als gevangene heeft gewoond.

Napoleoniden, leden der familie Bonaparte.

Napoleons, groote *witte kersen,* in de Betuwe in Juli rijp, tot de oogstkersen gerekend. Ook *Spaansche kersen* geheeten, doch eigenlijk kleiner van soort dan deze.

Napoleonsche(of *Amsterdamsche*) **straatweg,** onder Abcoude, Loenersloot en Loenen.

Napoleonsgesternte, naam van drie sterren in het sterrenbeeld Orion.

Naraka, (myth.), skr. *naraka,* de hel van de Hindoes, bestaande uit acht en twintig verschillende afdeelingen, in sommige waarvan de slachtoffers door raven en uilen vreeselijk verminkt werden; in andere weer zijn ze veroordeeld om kokend heete spijzen te eten of over brandend zand te loopen. Elke afdeeling heeft een naam: *Rurava* (vreeswekkend) voor leugenaars en meineedigen; *Rodha* (obstructie) voor diegenen, die eene stad plunderen, een koe dooden of een mensch worgen; *Sûkara* (zwijn) voor dronkaards en dieven.

Narcissus, zoon van Cephissus en Liriope, een buitengewoon schoon jongeling. Hij was volstrekt ongevoelig

voor liefde en deed door zijne hardvochtigheid de schoone Echo, die hem beminde wegkwijnen, maar Nemesis liet hem tot zijne straf hiervoor zijn eigen beeld in het water zien en op zichzelf verliefd worden, zoodat hij van ijdel verlangen verteerd werd; uit medelijden veranderden de goden hem in eene bloem, — naar hem *narcis* geheeten. Ovidius, *Metamorphoseu* III 346 enz.

Nardus, kostbare zalf, uit de olie (in de wortels) van de nardusplant bereid. De echte plant wordt in Indië en Arabië gekweekt; eene verwante soort levert Syrië. Dit hooggeschat artikel van weelde werd vooral te Tarsus in Cilicië bereid, en in kleine albasten flesschen bewaard. Maria van Bethanië zalfde er, volg. Joh. XII : 3, uit *liefde* Jezus' voeten mede. In de lente is de natuur als één groot *nardusvat*, wegens de geuren van bloesems en bloemen. *Nardusdropje* = teedere aandoening van liefde.

Nargilé, beter **Nargileh,** (ar. *ardili*, egypt. *schische*) de Perzische water-tabakspijp; van skr. *narikela* pers. *nargil* = kokosnoot, nl. de stof, waaruit ze vroeger gemaakt werden.

Narmada, lusthof van den gewezen vorst (Radja) van Lombok.

Narodo Voletz, (russ.), *Stem des Volks*, een nieuw blad, waarin Russische uitgewekenen schrijven.

Narr (Und ein — wartet auf Antwort (hgd.), *en een dwaas wacht op antwoord*. Slotregel van Heine's gedicht *Fragen*. Iemand staat 's nachts aan den oever der zee en richt een reeks vragen tot de golven: Wat beteekent de mensch? Vanwaar is hij gekomen? enz. Doch de golven zetten hun gemurmel voort, terwijl een dwaas op antwoord wacht. Men past dit gezegde gewoonlijk toe op iemand, die vragen doet, waarop het antwoord wel zal uitblijven.

Narrenfeest (Het —, *feest*, dat de R.-katholieken tot kort vóór de Hervorming jaarlijks op 28 Dec. en 1 en 2 Januari vierden en dat waarschijnlijk diende om de aloude Saturnaliën te vervangen. De feestviering bestond vooral in Frankrijk en België, in zonderlinge optochten, lichtzinnige dansen en het zingen van ontuchtige liederen, terwijl ze strekte om eene parodie te leveren op de kerkelijke plechtigheden, onder het bestuur van een narrenbisschop of narrenpaus. Reeds sedert 633 werden de narrenfeesten verboden, maar ze hielden gerumen tijd stand; en zelfs de theologische faculteit te Parijs nam ze in bescherming.

Narrenschip of *Blauwe schuit*, een vastenavondsaardigheid. In de 16e eeuw werd een schip op rollen in optocht door stad of dorp geleid; het was gevuld met als gekken verkleede personen, die allerlei snakerijen vertoonden; eene herinnering aan 't Zonneschip of den Zonnewagen van den god des lichts. Hiermede voer een „geselschap van den gecken", in 1381 door Adolf van Kleef opgericht, op vastenavond rond.

Narrenslede, verkort tot *nar* en *ar*, zoo geheeten naar het rinkelende bellentuig der paarden, omdat in de middeleeuwen de hof- en kamernaren zich onderscheidden door bellen aan muts en kraag.

Narwal, zie *Eenhoornvisch*.

Nas, titel van den onderkoning van Tigre, een onafhankelijken staat, die tot Abyssinië (oostkust van Afrika) heeft behoord.

Nascentes morimur, finisque ab origine pendet, (lat.), *als wij geboren worden, sterven wij en van den aanvang af dreigt ons het einde*, Manilius, *Astron.*, IV, 16; ook bij Delavigne, *Louis XI*, I, 9, waar Nemours zegt: *Chaque instant de la vie est un pas vers la mort*; ook bij Corneille in de vertaling van de *Imitatio* en in diens *Tite et Berenice*, I, 5.

Nascitur ridiculus mus, Hor. *Ep. ad Pisones, Er wordt een dwaze muis geboren*, m. a. w. de berg heeft een muis gebaard, of: veel leven om niets. Zie ook *La montagne qui enfante une souris.*

Nase geblutet (Ihnen hat wohl lange nicht die —, (hgd.), *waarschijnlijk hebt ge sedert langen tijd niet uit uwen neus gebloed.* In de volkstaal de volzin, waarmede men iemand dreigt, te mishandelen.

Nasi, *(nasi),* (hebr.), letterl. *de verhevene, de vorst.* In den Bijbelschen tijd was het de titel van Israël. stamhoofden, vorsten, legerhoofden. In den na-bijbelschen tijd was het de titel van den voorzitter van het groote Sanhedrin, van de hoofden des Jodendoms, van den Patriarch. Vandaar noemde ook de Joodsche sekte der Karaïeten (z. a.) hun opperhoofd wel eens *Nasi.*

Nasi ketan, spiegeltje van verfoelied rijstvlies, veel gebruikt tot versieringen.

Nasi, (jav. en mal.), gekookte rijst; over de verschillende rijstbereidingen als **nasi koekoesan** (in een **koekoesan** (z. a.), gaargestoomde rijst); **nasi liwët** (rijst zonder **koekoesan** in een pot gekookt); **nasi oelam** (rijst met allerhande soorten fijn gesneden groenten en fijn gesneden garnalen gemengd; **këmangi** met welriekende bladeren, enz.); **nasi kaboeli** (zie *Kaboeli*); **nasi koening** (met kurkumasap geelgekleurde rijst); **nasi goerih** (rijst met bouillon, kip enz.); zie men de bestaande kookboeken.

Naso, (lat.), *neus,* bijnaam van Ovidius, den Romeinschen dichter, schrijver van de *Metamorphosen.* Zijn naam voluit was Publius Ovidius Naso.

Nasrani, (arab.), *nazarener, christen.* Het woord is in die beteekenis ook overgenomen in het Maleisch, en wordt ook wel verbonden met *orang* (mal. = *mensch*). Daarnevens heeft men nog in het mal. *Serani* = *een Inlandsch christen,* ook wel een Portugeesche afstammeling.

Nassauern, (hgd.), in de studententaal, op een andermans kosten leven. De uitdrukking schijnt te Göttingen, in der tijd te zijn ontstaan, dat Nassau nog eene afzonderlijke Regeering bezat. Deze had aan de jonge lieden van het hertogdom, die aan de hoogeschool van Göttingen studeerden, verschillende geldelijke voordeelen, en daaronder het genot van vrije tafel verleend. Het gebeurde echter wel eens, dat hongerige studenten van andere natiën, die er geen recht op hadden, van die tafel gebruik maakten. Dat werd spottenderwijs *nassauern* genoemd.

Natant, (fr. wap.), op het water zich voortbewegend (zwemvogels).

Nathanaël, zie *Israëliet zonder bedrog.* Hebr. *Nethanieel* = wien God gegeven heeft.

Natick Cobbler(The —, Henry Wilson, vice-president der V. S. (1872—1876), in zijne jeugd schoenmaker te Natick, Massachusetts. *Cobbler,* eng., *schoenlapper.*

Natie (Hij is van de —, *hij is een Israëliet, een Jood.* Deze uitdrukking was vaak gebruikelijk onder de Portug. Israëlieten te Amsterdam, om aan te duiden wie tot hen behoorde. Later werd het door anderen nagezegd en tot eene spottende uitdrukking.

Nation boutiquière, (fr.), *volk van winkeliers.* Napoleon I paste die woorden op de Engelschen toe. De Brit Sir Philipp Francis schijnt echter reeds vroeger, in het vuur eener beraadslaging, zijne landgenooten *a nation of stockjobbers* te hebben genoemd. Zie *Nation of shopkeepers.*

Nation c'est nous (La —, (fr.), *de natie, dat zijn wij,* kreet der Revolutiemannen in de dagen der Conventie. In den trant van *L'état c'est moi* (zie *Etat*).

Nation of gentlemen, (eng.), *natie van edellieden,* naam dien George IV, koning van Engeland, in 1822 bij zijn bezoek aan Schotland, den Schotten gaf.

Nation of shopkeepers, (eng.), *natie van winkeliers.* In zijn werk *Wealth of Nation,* II, 4, ch. 7, part. 3, zegt Adam Smith (1723—90), „dat het streven, om een grooten Staat met

het uitsluitend doel te grondvesten, een volk van klanten in het leven te roepen, bij den eersten oogopslag een alleen voor een natie van winkeliers geschikt doel zou kunnen schijnen". Vandaar de aangehaalde woorden, en tevens de uitdrukking *Krämervolk*, die op de Britten door Duitsche schrijvers zoo gaarne wordt toegepast. Zie *Nation boutiquière*.

National Walhalla, benaming der Westminster-abdij te Londen, waarin de borstbeelden van groote mannen (o. a. sinds Oct. 1896 van Walter Scott) prijken. Zie *Walhalla*.

Nationale Conventie, zie *Convention*.

Native Americans, zie *Know-Nothings*.

Nativists, (a.m.), van gelijke beteekenis als *know-nothings* (z. a.). Om die partij schaarden zich de *rowdies*, die hetzelfde doel uitsluiting van het genot der burgerrechten van allen, die niet op Amerikaanschen bodem waren geboren, beoogden, doch dat alleen met den knuppel en den revolver wilden bereiken.

Natura, zie *In natura*.

Natura artis magistra, (lat.), *de natuur is de leermeesteres der kunst*. Leus van den dierentuin te Amsterdam.

Natura de vero gaudet, (lat.), *de natuur houdt van waarheid*.

Natura duce, errare numquam poteris, (lat.), *als men de natuur tot leidsvrouw neemt, kan men nooit dwalen*. Cicero.

Natura in operationibus suis non facit saltum, (lat.), *in hare werken doet de natuur geen sprong*, uit eene rede, die in 1613 gedrukt werd *Discours .... mort du géant Theutobocus;* later heeft men de spreuk aan Linnaeus († 1778) toegeschreven, en eindelijk aan Leibnitz († 1716), in wiens werken men inderdaad herhaaldelijk vindt *Natura non facit saltus* = overal in de natuur zijn zachte overgangen merkbaar.

Natura naturans, (wijsbeg. van Spinoza), = *de voortbrengende natuur*, d. w. z. de natuur beschouwd als voortbrengster, als grond van al wat bestaat.

Natura naturata, (wijsbeg. van Spinoza), = *de voortgebrachte natuur*, d. w. z. de natuur gedacht als samenvatting van al wat voortgebracht is, als aggregaat van alle verschijnselen.

Natura panco (of parvo) contenta est, (lat.), *de natuur is met weinig (of het kleine) tevreden*. Spreuk van Beronicius; denkelijk daarom gekozen, omdat hij, die een hoogst ongebonden leven leidde met schoorsteenvegen en scharenslijpen den kost won. Zie over hem bij *Georgarchontomachia*.

Natura sanat, (lat.), *de natuur geneest*. Grondstelling van Hufeland, kon. lijfarts en hoogleeraar te Berlijn, † 1836, die de genezing van ongesteldheden meestal aan de natuur wilde overlaten. — Opschrift der physiatrische inrichting te Scheveningen.

Naturaal, z. v. a. *theologia naturalis*, (lat.), natuurlijke godgeleerdheid, leer van den natuurlijken godsdienst. Ook „leer aangaande God" geheeten.

Naturae praeeunti obediendum est, (lat.), *waar de natuur voorgaat, daar moet gehoorzaamd worden;* grondregel der geneeskunde, volgens welken men de ziekten zoo eenvoudig mogelijk behandelt, niet vele geneesmiddelen voorschrijft, en lucht en water, behoorlijk aangewend, de grootste geneeskrachten zijn.

Naturae se superantis opera, (lat.), *werkstuk, waarin de natuur zichzelve overtreft*. Van Hugo de Groot gezegd in het dicht van Petrus Burmannus Secundus op zijn grafteeken in de groote kerk te Delft

Naturalia non sunt turpia, (lat.), *natuurlijke dingen zijn niet schandelijk*.

Naturalisatie, letterl. *vernatuurlijking.* Het voor inheemsch verklaren van uitheemschen.

Naturalisme, de richting, welke in Darwin, Haeckel en Emile Zola in onzen tijd hare apostelen en profeten vond, volgens welke er geen hoogere, geestelijke wereld bestaat, de zichtbare natuur de eenige realiteit is, die verdient te worden aangebeden, het wereld- en levens-geheim enkel uit de onthullingen der natuur en wetenschap en van den strijd om het bestaan verklaart. Volgens haar is het eindpunt der zinnelijke wereld ook het eindpunt der waarheid en der werkelijkheid in 't algemeen.

Naturalisten, (schild.), *artisten,* die eene nieuwe kunstopvatting voorstaan, volgens welke alles in de natuur schoon is en 't dus overbodig is de *schoonste momenten* der natuur op te zoeken.

Naturam expellas furca, tamen usque recurret, (lat.), *drijf de natuur met de gaffel* (d. i. met geweld) *uit, zij zal toch steeds terugkeeren;* Horatius, *Epistolae* I, 10, 24. — De natuur is sterker dan de leer. Zie *Chassez le naturel,* enz.

Nature hath fram'd strange fellows in her time, (eng.), *de natuur brengt toch soms vreemde heerschappen in de wereld;* Shakespeare, *Koopman van Venetië* I, 1 zegt Salarino dit, waar hij over Antonio spreekt, en niet te weten kan komen, waarom deze zoo stil en afgetrokken is.

Nature, thou art my goddess, eigentlijk **thou, nature, art my goddess,** (eng.), *gij, natuur, zijt mijn godheid;* veelal, doch verkeerd geciteerd: *Nature, thou art my goddess.* Shakespeare, *King Lear* I, 2, roept de gewetenlooze bastaard Edmund zichzelven toe, waar hij te kennen wil geven, dat hij geen hoogere idee kent, dan die der natuur en haar tot uitgangspunt zijner daden kiest.

Naturel (Au —, (fr. wap.), *naar 't leven.*

Naturell (Denn das — der Frauen Ist so nah mit Kunst verwandt, (hgd.), *want bij de vrouwen staat de natuur in zoo naauwe verwantschap tot de kunst.* Uit Goethe's *Faust,* 2e deel, 1ste bedrijf, 494e en 495e regel.

Natus, (lat.), *geboren.* Op oude grafzerken en in oude genealogieën en op oude schilderijen en oude prenten, kortom overal waar men iemands geboortejaar of plaats wilde vermelden en de Latijnsche taal gebruikte. Vrouwel. *nata.*

Natuurlijke zoon, dochter, kind buiten het huwelijk gewonnen, dus kind van *nature* en niet volgens de wet. De uitdrukking is van Romeinschen oorsprong: de Romeinen noemden de kinderen bij concubinen gewonnen: *naturales.*

Natuurstaat, van volkeren, oorspronkelijke staat, ongewijzigd door de beschaving. *Staat der natuur,* naakt, zooals het kind geboren wordt.

Naumachia, vertooning in den Circus van een scheepsstrijd, geen spiegelgevecht, maar een strijd in werkelijkheid. De bemanning bestond uit gevangenen en zwaardvechters. Uit gr. *naus* (schip) en *machê* (strijd).

Naundorff-kwestie, de beweerde identiteit van Karel Wilhelm Naundorff, († te Delft 10 Aug. 1845) als militair-mechanicus, met den Dauphin, zoon van Lodewijk XVI van Frankrijk, die, volgens de geschiedenis, als tienjarige knaap in den Temple opgesloten, onder de hoede van een ruwen schoenmaker Simon, 8 Juni 1795 omkwam, hetzij tengevolge van gebrek en ellende, hetzij door vergif. Volgens Naundorff zou die Dauphin Lodewijk XVII echter ontvlucht, en in zijn persoon vertegenwoordigd wezen. Zijn verdediger voor de rechtbank der publieke opinie was Graaf Gruau de la Barre. Later, einde 1892, vormde zich te Parijs eene vereeniging tot bestudeering der kwestie aangaande Lodewijk XVII, de van de echtheid der Naundorff-Bourbons volkomen overtuigde „Société d'études sur la question Louis XVII". Een vermaard lid der balie, Laguerre,

die met de meeste beslisthеid tegen de (volgens hem valsche) doodakte (van den Dauphin) opkomt, is er lid van; ook Jules Claretie en Mevr. Severine, wier leus is: „J'y crois". Belangrijk is vooral het werk van Gruau de la Barre, o. a. *Intrigues devoilées.*

Nauscopie, letterl. *schepenzienerij*, de kunst om uit de wolken de aankomst van schepen te voorspellen, nog vóórdat deze zich aan den gezichteinder vertoonden. Een zekere Bottineau óp het eiland Mauritius, beoefende vóór bijna eene eeuw deze kunst, welke alleen op *luchtspiegeling* (*mirage*, z. a.) berust. Uit gr. *naus* (schip) en *skopeïn* (beschouwen). Zij werd in 1897 door den luitenant-kolonel der Franschе marine-artillerie Delauney, in het *Bulletin de la Société de géographie de Rochefort*, weder ter sprake gebracht.

Nauta de ventis, de tauris narrat arator, Enumerat miles vulnera, pastor oves, (lat.), *de zeeman verhaalt van zijn stormen, de ploeger van zijn stieren, de soldaat telt zijn wonden, de herder zijn schapen op.* Propertius, *Elegiae*, 2, 1, 43 sq.

Navenant, zie *Advenant.*

Navetje, thans veelal *napretje*, contra-partij, welke de buren, elk op zijne beurt, aan jonggehuwden gaven.

Navorscher (De —, „door vragen van wetenschappelijk belang en het zoo mogelijk daarop antwoorden, een middel tot gedachtenwisseling en letterkundig verkeer", een tijdschrift, dat in 1851 voor 't eerst verscheen bij Frederik Muller te Amsterdam en thans onder redactie van J. F. van Someren zijn 48sten jaargang beleeft als uitgave van Thieme te Nijmegen. In de lijst der oprichters vindt men de namen der meestbekende letterkundigen van 1850: Van Lennep, Nijhoff, Scheltema, Veegens, Van Vloten, Van Hall, Van Hasselt, enz. enz. De tegenwoordige redacteur werd voorafgegaan door Jac. Anspach (1880—90), en deze door P. Leendertz Wz. (1861—80), Dr. Meyboom (1859—61), en Dr. Van Vloten tot 1859. Dergl. tijdschriften bestaan ook in Frankrijk (*l'Intermédaire*) en Engeland (*Notes & Queries*).

N'avouez jamais! (fr.), *beken nooit!* Den 28sten Nov. 1867 werd te Parijs zekere Avinain, wegens het plegen van twee moorden, onthoofd. Toen hij het schavot had bestegen, wendde hij zich tot de volksmenigte, en sprak op plechtigen toon de aangehaalde woorden uit, waarop dikwerf wordt gezinspeeld.

Nazaneërs, zie *Ebionieten.*

Nazarener, inwoner van Nazareth; ook wel de naam, waarmede men Jezus aanduidt (Joh. XVIII : 5, 7); naar diens woonplaats tot zijn 30ste levensjaar.

Nazarener-sekte, de eerste aanhangers van Jezus (van *Nazaret*) werden door hunne tegenstanders *Nazareners* genaamd; ook *Galileërs*, omdat Nazaret in Galilea lag, vgl. Matth. II: 23, XXVI : 69. Toen zij zich alzoo vermenigvuldigden, dat zij niet langer als eene Joodsche sekte konden worden aangemerkt, ontstond de naam „Christenen" (Handel. XI : 26*b*).

Nazarener-sekte, in Hongarije, in 1839 door de smidsgezellen Denkel en Kropacsek in 't aanzijn geroepen, en door Henesei († 1841) georganiseerd. Hun voornaamste voorschrift is, alles wat men onrechtvaardig bezit, aan den waren eigenaar of den rechthebbende terug te geven, vgl. Luk. XIX : 8*b*. Hun aantal wordt op 5 à 6000 leden geschat.

Nazaret of *Nazara* = òf *de bloeiende*, òf *kroon*, òf *wake* (wachtplaats). Hoewel dit prachtig gelegen Galileesche stadje, de plaats der opvoeding van Jezus, en in het tijdperk der kruistochten eene zeer gezochte bedevaartsplaats is geweest; noemt men op grond van Joh. I : 47, een onbeduidend, gering plaatsje een *nazaret* (vgl. Ev. Gez. XLVI : 6). En vanhier, dat *Nazarener* (inwoner van Nazaret), in den oorsprong van 't Christendom met *Ebioniet* (z. a.) gelijkgesteld, later met dit woord éénerlei figuurlijke beteekenis verkreeg.

Nazaret (Kan uit — iets goeds komen? Ontleend aan Joh. I : 47, vraag van Nathanaël aan Philippus met het oog op Jezus' herkomst uit Nazareth.

Nazireër. Een god-gewijde, een heilige, onder Israël, die geen wijn of sterken drank mocht drinken, zich het hoofdhaar niet mocht afscheren, enz. Num. VI : 1—21. Van *nazar* = *afscheiden*. *Nazier* = een afgezondene.

Ne bis in idem, zie *Non bis in idem!*

Ne cede malis, (lat.), *wijk niet voor 't ongeluk.*

Ne craignez rien; nous sommes prêts, prêts, vous dis-je, jusqu'au dernier bouton de guêtre, (fr.), *vreest niets; wij zijn gereed, gereed, zeg ik u. Er ontbreekt zelfs geen knoop aan een slobkous.* Terwijl het Wetgevende Lichaam (15 Juli 1870), over de aan Pruisen te richten oorlogsverklaring beraadslaagde, en verscheiden afgevaardigden, in de *couloirs* van het gebouw hunne ongerustheid omtrent den stoffelijken toestand van het Fransche leger uitdrukten, voegde maarschalk Leboeuf, toen minister van oorlog, hun die, hem later niet zelden verweten, woorden toe.

N'en parler jamais, y penser toujours, (fr.), *nimmer er van spreken, altijd er aan denken.* In dien vorm pleegt men den raad aan te halen, dien Gambetta, den 16en November 1871, in eene te St. Quentin gehouden redevoering, aan zijne landgenooten nopens de herwinning van Elzas-Lotharingen gaf. Hij drukte zich echter in werkelijkheid eenigszins anders en behoedzamer uit. Immers hij zeide, dat ook de overwonnene, wanneer hij als slachtoffer van zijn lot en uit eigen schuld is bezweken, waardigheid dient te toonen. „Laat," zoo vervolgde hij, „ons over die waardigheid waken en nooit van den vreemde spreken; maar men begrijpe, dat wij er altijd aan denken".

Ne torçons point notre talent, Lafontaine, *Fables* VIII, 17, (L'âne et le petit chien), *doe uw talent geen geweld aan*, tracht niet datgene te doen, waartoe gij ongeschikt zijt.

Ne frustra vixisse videar, (lat.), *ik hoop niet te vergeefs geleefd te hebben.* Woord, dat de groote Deensche sterrenkundige Tycho Brahe († 24 Oct. 1601 te Praag) op zijn sterfbed telkens uitriep.

Ne Herculesquidem adversus duos, naar Plato, *zelfs Hercules is niet tegen twee bestand.*

Ne Jupiter quidem omnibus placet, (lat.), *zelfs Jupiter kan het niet allen naar den zin maken*, naar Theognis. Spreuk van Van Hogendorp, Van Hofwegen, op 't Stadhuis van 's-Gravenhage en elders geplaatst.

Ne plus ultra, (lat.), zie *Non plus ultra.*

Ne pouvant s'élever jusqu'à moi, ils m'ont fait descendre jusqu'à eux, (fr.), *daar zij zich niet tot mij konden verheffen, hebben ze mij tot hen doen nederdalen.* Zooals de Franschen zich in het verledene op de gedenkteekenen van vroegere Regeeringen bij herhaling hadden gewroken, trachtten zij ook in 1814, na de eerste Restauratie, de door Napoleon I aan zich zelven gewijde gedenkzuil op de *Place de Vendôme* omver te halen. Zij slaagden er echter slechts in, 's Keizers standbeeld, dat de kolom kroonde, op het plaveisel neder te storten en te verbrijzelen. 's Anderdaags vond men een papier op het voetstuk geplakt, waarop de aangehaalde woorden stonden. In April 1871 werd Napoleons standbeeld, krachtens een besluit der Communeregeering, op nieuw, tegelijk met de Vendôme-zuil, omver gehaald, doch na het herstel der orde, weder opgericht.

Ne puero gladium, (lat.), *geen zwaard aan een knaap.*

Ne quid detrimenti respublica capiat, (lat.), *dat de republiek* (het algemeen belang) *geen schade ondervinde.*

Ne quid hiet, (lat.), (er zij) *geen opening,* d. i. geen *hiaat* (z. a.), geen staking; de uitdrukking is van Ausonius in de 16e idylle. Letterl. *dat niets gape.*

Ne quid nimis, (lat.), (er zij) *niets te veel,* Terentius' *Andria,* I, 1, vgl. Lafontaine, Bk. IX, fabel XI.

Ne, sutor, supra (niet *ultra*) **crepidam!** letterlijk: *schoenmaker, niet boven den schoen* (moet gij oordeelen): Schoenmaker, blijf bij je leest. De schilder Apelles, tijdgenoot en portretschilder van Alexander den Groote, zou dat eenen schoenmaker hebben toegevoegd, wiens aanmerkingen op een geschilderden schoen hij gaarne aannam, maar wiens ongegronde aanmerkingen op het *been* hem ergerden. Plinius, *Historia naturalis* XXXV, 10.

Ne tenez pas la chandelle sous le boisseau, (fr.), *men moet de kaars niet onder de koornmaat houden.* Ontleend aan Matth. V : 15.

Ne varietur, (lat.), *er worde niets aan veranderd,* bijschrift bij officieele handteekeningen; vandaar naam voor „handteekening".

Néa Hémera, *Nieuwe Dag.* Benaming van een staatkundig blad in Griekenland.

Nearea, (myth.), *zangerig meisje.* Ook eene *nimf.* Bij Horatius, Vergilius en Tibullus.

Nebbisj, (joodsch-duitsch), oorspronkelijk een slavisch-litthausche uitroep van medelijden = *och arme!* Ook wel: *och-nebbisj.*

Nebel von Chlum (Der —, (hgd.), *de mist van Chlum.* Toen de Oostenrijksche troepen (1866), te Königgrätz door de Pruisen werden geslagen, schreef hun bevelhebber, de Feldzeugmeister, ridder von Benedek, dat aan het mistige weder toe, dat te Chlum zou hebben geheerscht. Sedert dien tijd, pleegt men die uitdrukking in Oostenrijk te gebruiken, wanneer een veldheer het mislukken zijner zoogenaamde geheime plannen, in plaats van die aan zijne eigene onbekwaamheid toe te schrijven, op rekening van eenigerhande toeval tracht te stellen.

Nebîîm acharonîm, (hebr.), *de latere profeten.* De bijbelboeken, bij ons als de *drie* groote (Jesaja, Jeremia en Ezechiël) en de twaalf kleine profeten (van Hosea tot Maleachi) bekend. Daniël en de Klaagliederen behooren tot de *Ketoebîm* (z. a.), of de *Hagiographa* (z. a.).

Nebrat of **Nebreïd,** *hoogepriester* in de Abessynische Kerk. Eenigermate vergelijkbaar met een president-kerkvoogd ten onzent. Hij is de hoofdbestuurder der kerkelijke goederen, en is als zoodanig een persoon van gewicht, omdat de Abessynische Kerk een uitgebreid grondbezit heeft. Hij bedient eene kathedraal, bijv. die te Axoum, de vroegere residentie van den Abuna (het geestelijk opperhoofd), welke, naar het volksgeloof, de echte arke Noachs bewaart, ingemetseld in den kerkmuur, en voor niemand, zelfs niet voor den Abuna te zien; men zou ze niet kunnen zien en in 't leven blijven.

Nebukadnezar (Een hoogmoedige of **vermetele —.** De profeet Daniël zegt, dat Nebukadnezar (Nabuchadonosor) op het koninklijk paleis van Babel wandelde en zeide: „Is dit niet het groote Babel, dat ik gebouwd heb tot een huis des koninkrijks, door de sterkte mijner macht en ter eere mijner heerlijkheid? En tezelfder ure werd hij van de menschen verstooten en hij at gras als de ossen, en zijn lichaam werd van den dauw des hemels natgemaakt, totdat zijn haar wies als der arenden *(vederen)* en zijne nagels als der vogelen." (IV : 29—33).

Nebulé, (fr. wap.), *wolkvormig.*

Nec aspera terrent, (lat.), *geen gevaar verschrikt ons* — devies der Welfen.

Nec facies, nec opus, sola artis sceptra perennant, (lat.), *geen uiterlijke gedaante, geen menschenwerk, alleen de schepters* (de heerschappij, het rijk) *der kunst houden stand.* Grafschrift van Tycho Brahe († 1601), den grooten Deenschen astronoom.

Nec lusisse pudet, sed non incidere ludum, (lat.), *het is geen schande geschertst, maar wel er niet bijtijds mede opgehouden te hebben,* Horatius, *Epistolae,* 1, 14, 36. Vgl. de vertaling van Hildebrand in de *Camera:* Ik schaam mij 't spelen niet, maar 't altijd-door te spelen.

Nec mora, nec requies, (lat.), hgd. *weder Rŏk noch Rast,* geen rust; nooit rust.

Nec pluribus impar, (lat.), devies van Lodewijk XIV, geplaatst bij een op de aarde en andere bollen stralende zon, voorstellend den *Roi Soleil.* De zin is: *niet te weinig voor velen,* voldoende, om vele (werelden) te bestralen, te verlichten, enz. Men vatte *impar* op als: *niet opgewassen tegen.* Maar er gaat (in *nec*) een negatie vooraf. Dus: *wel opgewassen tegen.* De *Académie des inscriptions et médailles* in 1663 opgericht, liet ter eere van den koning eene medaille slaan met deze voorstelling en dit devies, wat volgens Bruzen de la Martinière beteekende, dat het genie des konings voldoende was om Frankrijk en vele andere landen te regeeren, gelijk de zon gelijkelijk de aarde en vele hemelbollen verlicht.

Nec plus ultra, Job XXXVIII: 11, d. i. *tot hier toe en niet verder,* fig. *door niets overtroffen.* Volgens de fabelleer werd dit opschrift door Hercules geschreven op de voorgebergten Calpé (in Spanje) en Abyla (in Afrika), die naar zijne meening de grenzen der wereld vormden en die hij scheidde om de Middellandsche zee met den Oceaan te vereenigen. Tegenwoordig gebruikt men dit *nec (non* of *ne) plus ultra,* om den hoogsten graad eener hoeveelheid aan te duiden.

Nec possum tecum vivere, nec sine te, (lat.), *noch met u, noch zonder u kan ik leven.* Martialis, *Epigr.* XII : 47.

Nec scire fas est omnia, (lat.), *men mag niet alles weten.* Horatius, *Odae* 4, 4, 22.

Nec sum contentus eloquentia saeculi nostri, (lat.), *ook* ik *ben niet tevreden met de welsprekendheid onzer eeuw.* Woord van Plinius Jr., door Claus Harms († 1855 te Kiel) als motto gekozen, omdat hij eene krachtige Evangelieprediking voorstond, als schrijver van „Mit Zungen reden" (zie *Glossolalie*).

Nec timide nec temere, (lat.), *noch vreesachtig, noch vermetel.* Spreuk van onderteekening in de a° 1760—66 in 4 dln te Leiden verschenen „Taalen Dichtkundige Bijdragen". Ook omgekeerd, *nec temere nec timide* (noch vermetel noch vreesachtig). Dit laatste is ook de wapenspreuk der geslachten Diest van Kerkwerve en van der Dussen.

Nec timide, nec tumide, (lat.), *noch beschroomd, noch verwaand.* — Wapenspreuk der familie Huyssen van Kattendijke.

Necesse est multos timeat, quem multi timent, (lat.), *hij zien velen vreezen, moet noodzakelijk ook voor velen bevreesd zijn;* Decimus Laberius bij Seneca, *De ira* 2, 11 4.

Necessitas non habet legem, (lat.), *nood breekt wet,* ook wel: *nood breekt ijzer;* hgd. *Not hat kein Gebot.*

Nechomoh *(nechamah),* (hebr.), *troost, vertroosting.*

Necrologie of *doodenboek,* noemde men in de Middeleeuwen in kloosters en geestelijke gestichten een boek, waarin de sterfdagen werden opgeteekend van personen, wier nagedachtenis men in eer wilde houden en in openbare gebeden gedenken. Daartoe behoorden behalve de heiligen en martelaars, de pausen, keizers, koningen, landsheeren, bisschoppen, vooral de stichters en weldoeners of begunstigers (benefactores) van vrome instellingen. Heden ten dage geeft men den naam van *necrologie* aan de biographie van een pas overleden persoon en aan eene lijst van gedurende een zeker tijdperk overleden personen.

Necromantie, zie *Nekromantie.*

Nectar, *drank der goden*, bij de latere Grieken, evenals oorspronkelijk *ambrosia* (= amrita, *drank* der goden, in de Veda's), dat ook „zalfolie" aanduidt. Bij Homerus is nog geen sprake van goden*spijs*, alleen van goden*drank*; en als bij „ambrosia en nectar" vereenigd noemt, bedoelt hij met het eerste goddelijke lafenis in 't algemeen; doch de *paarden* der goden laat hij met een *kruid* ambrosia voederen. In het verre Westen ontspringen volgens Euripides (*Hippolyt.* vs. 742) de *bronnen*, waaruit de ambrosia *vloeit*. Een citaat van den Griekschen dichter Anaxandrides beschrijft *nectar* als (bijzonder vaste) spijs, *ambrosia* als drank, in navolging van Sappho en Aleman. De nectar deelde den goden de onsterfelijkheid mede.

Nota. Dit strekke tot aanvulling van *Ambrozija* (z. a.).

Nedan (n. hebr. of Talmud-chald. *nedinja*), = *bruidschat*, huwelijksgift.

Neder, (hebr.), *gelofte*. **Belt —,** *zonder gelofte*. Vaak bij een uitgedrukt voornemen, om zich mogelijke verhindering voor te behouden.

Nederlandsch Zwitserland, *de Veluwe*, wegens de hoogten en laagten dezer merkwaardige streek van Gelderland. Meermalen echter toegepast op het Zuiden van Limburg, het Geuldal, door Betsy Perk het eerst zoo genoemd.

Nederlandsche Bourbons, zie *Naunlorff-kwestie*.

Nederlandsche Detaille (De —, Hoynck van Papendrecht, vermaard aquarellist en teekenaar; in Nov. 1895 verscheen zijn prachtwerk „De Uniformen van de Nederl. Land- en Zeemacht", tekst van den Kapt. d. Inf. W. C. Staring, waarna men hem vergeleek met den Franschen schilder Detaille, die uitmunt in het schilderen van paarden, gevechten, wapenschouwingen en dergl.

Nederlandsche Leeds (Het —, Tilburg, wegens de vele lakenfabrieken.

Nederlandsche Maagd (De —, het symbool van het Nederl. volk als een geheel. Eene natie wordt als eene maagd voorgesteld, men denke aan de Germania, enz., waarschijnlijk om het geslacht van het woord *natio, patria*.

Nederlandsche Maccabeeën (De —, Prins Willem I en zijne vijf broeders, die voor de godsdienst-vrijheid van Nederland tegen Spanje streden, evenals in de eerste eeuw v. C. de Maccabeeën (z. a.), voor der Joden godsdienstvrijheid tegen Syrië.

Nederlandsche Martiaal (De —, in de 17e eeuw bij wijze van lofspraak gezegd van Roemer Visscher, naar den Romeinschen epigram-dichter Martialis.

Nederlandsche Marryat (De —, A. Werumëus Buning, bekend door zijne *O.-Indische Schetsen* van allerlei soort, ter zee en te land. Francis Marryat, † 1848, was o. a. schrijver van *The naval officer, The Phantom ship*, enz. enz.

Nederlandsche Molière (De —, wel eens in overdrijving toegepast op Pieter Langendijk, den blijspeldichter. Zoo heeft men Vondel ook wel de Nederlandsche Corneille genoemd, zeer ten onrechte.

Nederlandsche Propertius (De —, de dichter Johan van Broekhuyzen (1649—1707), naar zijn Latijnschen lievelingsauteur, van wiens gedichten hij eene verbeterde uitgave deed verschijnen.

Nederlandsche School, (muz.), de meesters, die in de Nederlandsch sprekende streken geboren 1450—1600 als de eerste contrapunctisten der wereld nog heden ten dage als onnavolgbare voorbeelden worden gehuldigd. De 1ste Ned. School (1400—1450) had tot vertegenwoordigers Zeelandia, Busnois, Binchois, Dufay, Faugues e. a.; de 2de (1450—1525) Okeghem, Obrecht, de leermeester van Erasmus in de muziek, Josquin, Larue, Brumel, Orto, Pipelare, Fevin, Gombert, Ducis, Clemens *non*

papa, e. a.; de 3de periode waarin de Nederlanders in Italië school maakten (1525—1600), Willaert, Arcadelt, Goudimel, Lasso, Palestrina, Gabrieli e. a.

Nederlandsche Schwarzwald (Het —, de boschrijke streek waarin Lochem ligt.

Nederlandsche Tacitus (De —, de dichter en geschiedschrijver P. C. Hooft.

Nederlandsche Talma (De —, de uitstekende tooneelspeler Andries Snoek (1766—1829), wiens spel door Talma zelf werd bewonderd, hoewel deze het Nederlandsch niet verstond.

Nedowoh *(nedabah)*, (hebr.), vrijwillige gift, *liefdegave*. *Baäl-nedoweh* (n. hebr.) = een heer (man) van liefdegaven, een mild, weldadig mensch.

Needle (Box and —, (eng.), *doos en naald*, bij de Engelsche zeelui het *kompas*.

Neëmon *(neëman)*, (n. hebr.), vertrouwd, vertrouwbaar, *geloofwaardig*. Vandaar ook, titel van een Joodsch ambtenaar, die bij plechtige zaken, bijv. bij huwelijken, als officiëel getuige fungeert. De twee vereischte kerkelijke getuigen heeten als zoodanig, de neëmonim.

Neëmonoes *(neëmanoeth)*, (n. hebr.), = vertrouwbaarheid, *geloofwaardigheid*.

Neerblikkeren, (barg.), *vermoorden*.

Nel, (barg.), *mes*.

Nefasti dies, zie *Dies nefastus* en *Fasti dies*.

Nefuza of **Nefzawa,** ook **Zeuh,** naam van het *Atlas-gebergte*, bij Tunis.

Negen, een der heilige en der mystieke getallen, voorkomende in de mythologie van velerlei volken, in de wapenkunde, de geschiedenis, de tooverkunst enz. Somtijds eenvoudig een meervoud hooger dan drie, even als zeven (gij zult uw broeder zevenmaal vergeven). Zijnde het kwadraat van 3, dat de volmaakte eenheid uitdrukte volgens Pythagoras. Vandaar ook *the cat-o'-nine-tails*, de kat met negen staarten, de geesel-karwats in Engeland. Verder: de erfpacht voor 99 jaren (11 maal 9); de 9 bezweringen van de heksen in Macbeth onder anderen; een negendaag-sch wonder, voor zeer groot wonder; de orde der negen Aartsengelen; de negende dag in een ziekte, daar men oudtijds meende dat dan de crisis doorstaan was, enz.

Negen heiligen (De —, leden van den Raad van State of geheimraad van Willem III, koning van Engeland. Liberalen (Whigs), Devonshire, Dorset, Monmouth, en Edward Russell. Conservatieven (Tories), Caermarthen, Pembroke, Nottingham, Marlborough, en Lowther.

Negen heiligen van Londen (De —,

1) Sir William Walworth, van beroep vischkooper, die den opstandeling Wat Tyler doodde. Tot tweemaal toe werd hij Lord-Mayor van Londen (1374, 1380).

2) Sir Henry Pritchard, die in 1356 Eduard III met 5000 leden van zijn gevolg als gast had; ook tafelden bij hem Eduard, de Zwarte Prins; Jan, koning van Oostenrijk; de Koning van Cyprus, en David, koning van Schotland.

3) Sir William Sevendke, die met den Dauphin van Frankrijk vocht, twintig armenhuizen en eene kostelooze school bouwen liet.

4) Sir Thomas White, marchand-tailleur, de zoon van een eenvoudig lakenkoopman. In 1553 wist hij, gedurende Wyatts oproer, de burgers voor de partij van koningin Maria te behouden.

5) Sir John Bonham, bevelhebber van een leger dat tegen sultan Soliman ten strijde trok.

6) Christopher Croker, die zich bij het beleg van Bordeaux verdienstelijk maakte; hij was de metgezel van den Zwarten Prins, toen deze Don Pedro op den troon van Castilië hielp.

7) Sir John awkwood, een der

ridders van den Zwarten Prins en in de geschiedrollen van Italië vereeuwigd als „Giovanni Acuti Cavaliero".

8) Sir Hugh Caverley, bekend doordat hij Polen van een monster van een beer bevrijdde.

9) Sir Henry Maleverer, algemeen bekend onder den naam van „Henry of Cornhill", die tijdens de regeering van Hendrik IV leefde. Hij nam deel aan de Kruistochten en werd bewaarder van de „Jacobs-bron". De kroniek van dezen heilige is in een mengsel van proza en poëzie verteld door Richard Johnson, den schrijver van „De Zeven Kampioenen van 't Christendom" (1592).

*** Onder deze negen heiligen, gelijk ze in Engeland worden opgegeven, missen wij de namen van Whittington, Gresham, en Sir John Lawrence (Lord-Mayor in 1664).

Negen helden der Oudheid (De —, Jozua, David, en Judas Macabeus; Hector, Alexander, en Julius Caesar; Arthur, Karel de Groote en Godfried v. Bouillon.

Negenmannen (De —, negen leden der Tweede Kamer, die in 1844, toen zeer velen in den lande grondwetsherziening verlangden, en de Regeering en de Eerste Kamer bleven weigeren die te geven, een voorstel bij hunne medeleden indienden tot eene volledige grondwetsherziening. Die *negenmannen* waren J. R. Thorbecke, L. C. Luzac, E. W. van Dam van Isselt, J. H. Graaf van Rechteren, J. M. de Kempenaer, L. D. Storm, B. Wichers, S. Baron van Heemstra en S. H. Anemaet.

Negĕri of **negri,** (mal.), bet. eigenlijk in 't Javaansch de plaats waar een vorst zich met zijn volk gevestigd heeft en verder *land, gewest, rijk,* en ook *hoofdstad.* In 't Maleisch is de beteekenis nog verder verloopen en duidt *negri* iedere stad of aanzienlijk dorp, iedere verzameling van één gemeente vormende, *kain porys* of buurten aan.

Neginoh *(Neginoh),* meerv. *neginoas (neginoth),* (hebr.), *muziekspel,* zang, melodie, toon; Jes. XXXVIII : 20, Klagl. v. Jer. V : 14; Ps. LXXVII : 7.] Vandaar ook later als naam der *toonteekens,* die de melodie aangeven, waarmede in de Synagoge de voorlezing der Bijbelstukken geschiedt.

Nego consequentiam, (lat.), *ik ontken de juistheid der gevolgtrekking.*

Negorij of **negerie,** van mal. *negeri* of *negri* = *dorp* of *stad.* Te Ambon, waar men *burgers* en *negorijlieden* onderscheidt, zien de eerstgenoemden op de gewone „negorijlieden" uit de hoogte neder. Deze „orang borgor" zijn afstammelingen van Inlanders, die van de O.-I. Compagnie den naam van *burger* hebben gekregen en vrijgesteld zijn van heerendiensten. Buurtschappen van dorpen in Nederland, waar in verspreide woningen eenvoudige lieden wonen, worden spottend door de stedelingen wel *boeren-negorijen* geheeten.

Negotiepenningen, munten, die geene wettelijk bepaalde waarde bezitten. Ze vormen een handelsartikel, waarvan de prijs zich regelt naar vraag en aanbod, en behoeven door niemand in betaling te worden aangenomen. De aanmunting is vrij.

Negritos, (sp.), *zwarten.* Benaming der oorspronkelijke bewoners van de Philippijnen. Die naam is hen gegeven door de Spanjaarden. Zij noemen zichzelf Aita of Eta. Zie *Gr. Brockhaus.* Op Mindanao dragen zij den bijzonderen naam van *Mamanuas.* Een verzwakt menschenras, bekeerd tot de R.-Katholieke Kerk.

Negus, of **de groote Negus,** titel van den vorst van Abessynië, Abyssinië of Habesch (Oostkust van Afrika).

Nehalennia, (myth.), eene Germaansche godin van minderen rang, de beschermster van handel en zeevaart. Op den 5 Januari 1647 werden op het Zeeuwsche eiland Walcheren, en wel, bij Domburg, talrijke altaarsteenen ontdekt, met afbeeldingen van deze godin en met opschriften aan haar gewijd. Later vond men er ook te Deutz bij

Keulen. Ze wordt afgebeeld in staande of zittende houding, met een schoudermantel, een korf met vruchten in de hand, en een hond of ook wel den voorsteven van een schip aan hare zijde. De 27 te Domburg gevonden steenen, zijn in den nacht van 1 Januari 1849, door brand, die het kerkgebouw, waar ze bewaard werden, geheel in de asch legde, bijna alle vernield. De 7 minst verminkte worden bewaard in 't Museum van *het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen*. (Zie ook *Hannelies-jesdag*).

Nehustan, hebr. *nechuschtan*, van *nechôschet* (koper), — koperen slang, voorwerp van afgodische vereering der Israëlieten, totdat Koning Hiskia ze verbrijzelen liet (2 Kon. XVIII : 4); zinnebeeld der heelende kracht Gods, omdat Mozes, toen de Israëlieten op hun tocht van den berg Hor naar den Elanitischen zeeboezem door vurige (d. i. vergiftige) slangen waren gebeten, een beeld van zoodanige slang in koper aan eene stang oprichtte, en al wie gebeten was en dit beeld aanzag, in leven bleef (Num. XXI : 8, 9; Boek der Wijsh. XVI : 5 vg.). Bij de Grieken had Aesculapius eene slang tot attribuut. Wegens Joh. III : 14 vg., stelden de oudere Christelijke godgeleerden die slang voor als een type van den Heiland.

Neïel, (hebr.), *misgeboorte*, lijfsvrucht, die geene levensvatbaarheid heeft.

Neiges (Les — d'antan, in de uitdrukking *Où sont les neiges d'antan?* d. i. *wat is er van het verledene over?* het woord *antan* = *ante annum* of *van het vorige jaar;* naar François Villon (1431—1484), die de *Ballade des dames du temps jadis* dichtte, waarin hij vraagt, waar al de beroemde schoonheden, die hij opnoemt en van wier leven hij gewag maakt, gebleven zijn, en elk couplet sluit met den regel *Mais où sont les neiges d'antan?* Sedert komt *antan* alleen nog maar bij *neige* voor of in de beteekenis van *voorheen*.

Neighbourhood-guilds, (eng.), lett. buurtschaps-gilden. *Buurtvereenigingen*, waarvan de eerste bij wijze van proef te Rotterdam is opgericht (1895). Ze trekken zich vooral kinderen aan, die op scholen worden geplaatst, en de kleinen die onverzorgd achterblijven, als de ouders van huis zijn.

Neïla, (hebr.), (vaak verbasterd tot *niele*), (letterl. *sluiting*), *slotgebed* op den Grooten Verzoendag.

Neïr *(Ner)*, (hebr.), *licht;* — **sjabbas** *(Ner Sjabbath)*, het licht van den Sabbath; — **Joum-touw** *(Ner Jom tob)*, het licht van den feestdag; — **Chanoeko** *(Ner Chanoeka)*, het licht van het inwijdingsfeest, enz.

Neïsech, zie *Nesech*.

Nekelwoh, (n. hebr.), *vrouwspersoon*.

Nekoedo, (hebr.), *stip*, punt-teeken, klank-teeken.

Nekel, (barg.), *gevangenis;* van het hebr. *nekew* = *gat*.

Nekomoh *(nekamah)*, (n. hebr.), *wraak*, wraakgevoel. *Een — aan iemand hebben*, leedvermaak of afkeurende genoegdoening gevoelen bij mislukking van iemands plannen.

Nekromantie of *dooden-orakel*, noemde men in de oudheid eene soort van geestenbezwering, waardoor men, zooals beweerd werd, afgestorvenen uit het schimmenrijk kon oproepen, om hen te ondervragen over gebeurtenissen der toekomst, zooals de heks van Endor, op Saul's last, Samuel opriep (1 Sam. XXVIII : 7, 11). Afgeleid van gr. *nekros* = doode en *manteia* = waarzegging.

Nekropolis, (gr.), *doodenstad*, uit *nekros* (lijk) en *polis* (stad).

Nemeïsche spelen, een van de vier groote nationale feesten van Griekenland, die met de Olympische, Pythische en Isthmische spelen tot een vereenigingspunt van Griekenland dienden, en hun naam ontleenen aan Nemea, een dal in Argolis. Ze werden om de twee jaar, in 't eerste en 't derde jaar der loopende Olympiade gevierd, — tot een aandenken aan Hercules, die in deze landstreek den Nemeïschen leeuw (zie *Hercules*) geveld had. De prijs van den overwinnaar bestond eerst in een krans van olijftakken, later in een van klimop.

Nemesis, (myth.), bij de Grieken en Romeinen de godin der straffende gerechtigheid. Sommigen noemen haar dochter van Erebus en de Nacht, anderen van de Nacht alleen, weer anderen van den Oceaan en de Nacht. Gr. *nux*, lat. *nox* = vrouwelijk geslacht. Zij wordt afgebeeld als eene vrouw, soms met vleugels, met eene kroon op 't hoofd; in de eene hand een toom en in de andere een maatstaf; terwijl één voet rust op een rad. (De toom verbeeldt het tegenhouden van onrechtvaardige bedrijven, de maatstaf de billijke wedervergelding en het rad en de vleugels de snelheid, waarmede de straf de ondeugd op de hielen volgt.) Zij draagt ook den naam van Adrastea (z. a.), alsmede dien van Rhamnusia, omdat zij te Rhamnus in Attica een tempel had. Wel te onderscheiden van de overige godinnen der gerechtigheid. Zij is eene wrekende en straffende noodlotsgodin, terwijl Themis alleen over 't burgerlijk recht gesteld was.

Nemo, (lat.), *niemand*, gewoonlijk *St. Nemo* schertsend gezegd, als gesproken wordt van verrichtingen, waarvan men den handelenden persoon niet kan of niet wil noemen. Het aantal lofredenen op dezen heilige is dan ook zeer groot, want: Niemand .... kan twee heeren dienen; Niemand .... is zonder zonde; Niemand .... heeft God gezien; Niemand .... enz. Bekend is ook het stuk van Isaak Vos: „Iemand en Niemand", welk blijspel (1645) heel wat drukken heeft beleefd en door tusschenkomst van eene Duitsche bewerking aan het Eng. blijspel: *No-body and Some-body* is ontleend.

Nemo ante mortem beatus, (lat.), *niemand is gelukkig vóór zijn dood.* Ontleend aan Ovidius, *Metamorphoseon libri* 3, 135 sqq., waar geschreven staat:

Ultima semper
Exspectanda dies homini, dicique (*beatus*
Ante obitum nemo supremaque funera debet, men moet altijd 's menschen laatsten dag afwachten, en niemand gelukkig noemen vóór zijn dood. — Volgens de overlevering zou Solon († 559 v. C.) dit tot den Lydischen koning Croesus gezegd hebben. Niettegenstaande den Griekschen oorsprong, wordt het gezegde gewoonlijk in den Latijnschen vorm geciteerd.

Nemo judex (testis) idoneus in propria causa, (lat.), *niemand is geschikt voor rechter* (getuige) *in zijn eigen zaak.*

Nemo me impune lacessit, (lat.), d. i. *niemand tergt mij straffeloos;* zinspreuk van de Schotsche Orde van de Distel of van St. Andries. — Bij gelegenheid van eene zijner menigvuldige toespraken heeft keizer Wilhelm II van Duitschland eens die spreuk gebezigd. Vgl. *Qui s'y frotte, s'y pique.*

Nemo mortalium omnibus horis sapit, (lat.), Plinius, *Historia naturalis*, 7, 40 (41) 131. *Geen mensch is altijd een verstandig.*

Nemo propheta acceptus est in patria sua, (lat.), *niemand is een welkom profeet in zijn eigen vaderland;* woorden ontleend aan Luk. IV : 24 (maar de Vulgata), waar Jezus zegt: „Voorwaar ik zeg u, dat geen profeet aangenaam is in zijn vaderland".

Nemo reclamat, nullus obsistit, (lat.), *niemand beklaagt zich, niemand verzet zich.*

Nemo repente fuit turpissimus, (lat.), *niemand werd plotseling zeer slecht.* Ook: *Nemo repente fit summus* of *pessimus.* Vgl. *Quelques crimes etc.*

Nemo solus sapit, (lat.), *niemand is alleen wijs,* d. i. niemand heeft de wijsheid alleen in pacht.

Nemo solus satis sapit, (lat.), *niemand is alleen wijs genoeg.* Spreuk van het Natuurkundig Genootschap te Alkmaar, opgericht 21 Oct. 1782.

Nenie, hgd. **Nänie,** van het Latijnsche *nenia* of *naenia, klaaglied, treurlied.* Oorspronkelijk door de rouwdraagsters en klagende vrouwen in de oudheid aangeheven. De Romeinen verpersoonlijkten dit in *Nenia,* de godin der treurzangen.

Nénuphar (Feuille de —, (f v., w a p.), *plompeblad*.

Neo-Platonisme, wijsgeerig stelsel op de beginselen van Plato gebouwd, in de eerste eeuwen der Chr. jaartelling.

Neologie, nieuwe uitlegging, verklaring, waarmede aangeduid wordt de rationalistische verklaring der H.Schrift.

Neophyten, (r.k.), aanvankelijk in de Christelijke kerk de naam voor pasgedoopten, welke van Paschen, den dooptijd, tot aan den Quasimodo-Zondag witte kleederen droegen; letterl. nieuwgeplanten; uit gr. *neos* (nieuw) en *phuein* (groeien). Later ook de naam, welken de monniken aan hunne nieuwelingen gaven.

Nepenthe, tooverdrank, die de macht had, iemand het leed te doen vergeten. Polydamna, Egyptische koningin, gemalin van Thone, gaf aan Helena, de dochter van Jupiter en Leda dien drank te drinken.

Neperiaansche staafjes of **bacillen,** de staafjes door Baron Neper (1550—1617) uitgevonden, ter bekorting van de vermenigvuldiging en deeling der getallen.

Nephelokokkygia, (gr.), *wolkenkoekoeksoord*, fraaier: *wolkenstad der vogelen*, benaming der stad welke Aristophanes de vogelen laat bouwen; uit *nephelè* (wolk) en *kokkux* (koekoek). Het blijspel *De Vogels*, van Aristophanes, in allerlei talen en ook in 't Nederlandsch vertaald.

Nepomuk (St. —, door de Boh. kroniekschrijvers ook *Johannek* geheeten; schutspatroon van Boheme, in 1729 door paus Benedictus XIII heilig verklaard. Zijn beeld versiert de Karlsbrücke te Praag. In een strijd tusschen koning Wenceslaus en Johan v. Janstein, aartsbisschop van Praag, in 1393, schijnt Johann v. Nepomuk als geestelijke eene voorname rol gespeeld te hebben; de koning liet hem in de Moldau werpen. Hij had o.a. geweigerd aan den Koning mee te deelen, wat de Koningin hem in de biecht had gezegd. Zijn geboortedorp was Pomuk. Zijn gedenkdag is 16 Mei.

Nepos, (lat.), in oude stamlijsten ook wel als *nep.* afgebroken, *kleinzoon*. Evenals *neef*, in mnl. wel eens *kleinzoon* beteekende, duidde bij de oude Romeinen *nepos* ook soms een broederszoon (*nepos ex fratre*) aan. Vgl. ons *nanneef*.

Nepotisme, of *familiebegunstiging*, noemt men het aanstellen van personen uit eigen familie, door hem, die aan 't hoofd van eenig bestuur staat, voornamelijk wanneer dit gepaard gaat met het op zijde schuiven of achterstellen van verdienstelijke personen. Dit stelsel was vooral zeer in zwang onder de bewindhebbers van de Republiek der Vereenigde Nederlanden; en niet minder sterk werd het nepotisme gedreven door sommige Pausen.

Neptunisme, noemt men in de geologie het stelsel van hen, die beweren, dat de veranderingen aan de oppervlakte onzer planeet een gevolg zijn van de werking van het water (*Neptunische formatie*). Tegenover hen staat de meening, dat deze veroorzaakt werden door de werking van 't vuur, eene leer, die met den naam *plutonisme* wordt aangeduid. Beide stelsels, hoewel gewijzigd, worden thans aangenomen, om gezamenlijk de gedaanteverwisselingen der aardoppervlakte te verklaren.

Neptunus bij de Romeinen, *Poseidon* bij de Grieken, de god der zee, die in eene groote schelp, getrokken door zeepaarden, naast zijne gemalin Amphitrite, dochter van Oceanus, gezeten, met een drietand in de hand om zijn span aan te sporen, somtijds aan de oppervlakte der zee verscheen. Aan hem waren de Isthmische spelen gewijd.

Neptunus, (w a p.), een meerman op een schelp blazend en met een drietand in de rechterhand. Om het hoofd is een bladerkrans.

Neptunus (Paard van —, Hippocampes; het had maar twee beenen; het achtergedeelte van het lichaam was dat van een visch.

Neptunusfeest, feest aan boord der schepen bij 't passeeren der linie, waarbij ieder schepeling, die voor 't eerst de evennachts-lijn passeerde, gedoopt en geschoren werd, het eerste met putsen vol zeewater, het inzeepen met roet en teer, het scheren met houten messen van een el lang. Bij het feest behoort nog een potsierlijk gecostumeerde optocht, waarvan Neptunus en zijne gemalin, de inzeeper, de scheerder, Harlekijn en Pierrot de hoofdpersonen uitmaken. Hoe beter de passagiers in de beurs tasten, des te schappelijker komen zij er af. Aan boord der stoomschepen is deze klucht in onbruik geraakt.

Neptunusgordel, in de watergeneeskunde de vochtige buikgordel van linnen handdoekenstof, waarvan het eene einde in koud water gedompeld, uitgewrongen en om den buik gewonden wordt. Daarover legt men dan het droge gedeelte, en daaroverheen ook nog wel eens een stuk flanel of gewaste taf. De Neptunusgordel doet dienst als een vochtig-warm compres, en wordt dikwijls met goed gevolg bij maag- en darmongesteldheid aangewend.

Neptunuspost, mededeeling van berichten door flesschen, die men bij gevreesde schipbreuk in zee werpt, opdat het toeval ze doe vinden of ergens aan land spoele.

Neque mittatis margaritas vestras ante porcos, (lat.), *werpt uwe paarlen niet vóór de zwijnen;* Matth. VII : 6 (Vulgata).

Nerel, (barg.), *licht.*

Nereïden, (myth.), de 50 dochters van Nereus en Doris, vandaar ook Doriden; nymphen der zee, vooral der Aegaeïsche Zee, op welker bodem zij eene schitterende grot bewonen, waar alles van goud of zilver is. Zij zijn goede en hulpvaardige zeegodinnen, die de schippers in tijd van nood bijstaan. Zij worden afgebeeld als bevallige, luchtig gekleede of naakte maagden, op dolfijnen rijdend.

Neres, (barg.), *straatlantaarn.*

Nereus, bij de Grieken en Romeinen een der zeegoden, die onder Neptunus stonden. Hij was de zoon van Pontus en Gaea. Hij bezat de gave van te kunnen voorspellen, en gelijk alle watergoden, ook die, van zich in allerlei gedaanten te kunnen verwisselen. Zijne woonplaats was in de Aegaeïsche zee, en de dichters stellen hem voor als een vriendelijk welwillend grijsaard met een achtbaar gelaat. Zie *Nereïden.*

Nerl (I —, (ital.), *de zwarten.* De aristocraten te Rome, grootendeels afstammelingen van pauselijke familiën. Om hunne kleedij dus geheeten. *Nero* = zwart.

Nero, rom. keizer 54—68 n. C., zoon van Cn Domitius Ahenobarbus en Agrippina, de dochter van Germanicus. Hij heette eigenlijk L. Dom. Ahenob.; doch toen zijne moeder met haar oom keizer Claudius huwde, werd hij door zijn stiefvader als zoon aangenomen en heette nu Nero Claudius Cesar Drusus Germanicus. Hij huwde toen de schoone, doch zedelooze Poppaea Sabina, die hem door haren man M. Salvius Otho (later keizer) werd afgestaan. Door de zijnen verlaten, door den Senaat vogelvrij verklaard, liet Nero, toen hij geen uitweg meer zag, zich door een slaaf doodsteken. Hij wordt ons als een zeer wreed vorst afgeschilderd, en vandaar *Nero* of *Neroniemands-vriend* voor een gevreesd man; maar latere geschiedschrijvers stellen Nero in een gunstiger licht.

Nero van het Noorden (De —, Christiaan II, sedert 1513 koning van Denemarken en Noorwegen, sedert 1520 van Zweden, † 1559. Vaak onstuimig, woest en wreed.

Nervé, (fr., wap.), een blad wanneer zijn ribben van andere kleur of metaal zijn.

Nervis alienis mobile lignum, (lat.), *een houten pop bewogen door draden in de handen van anderen;* Horatius, *Satirae* 2, 7, 82.

Nervus belli, (lat.), *de zenuw van den oorlog,* d. w. z. het geld.

Nervus probandi, (lat.), *de zenuw der bewijsvoering,* de voornaamste bewijsgrond.

Nervus rerum, (lat.), naar Bion, *de zenuw* (ziel) *van alles,* d. w. z. *het geld.*

Nes in Eemnes, den straatnaam te Amsterdam en den dorpsnaam op Ameland, ook *nesse* en *nisse* in Matenesse en Stavenisse, beteekent eene *lage* en *watervachtige streek.*

Nès, (hebr.), *wonder,* wonderdadig feit. Letterl. *teeken. Nes mîn haschamaïm,* een wonder uit den hemel (van hoogerhand) beschikt.

Nesclo vos, (lat.), *ik ken u niet,* uit Matth. XXV : 12 (Vulgata). Vgl. Matth. VII : 23 en Joh. XVII : 25.

Nescit vox missa reverti, (lat.), *een eenmaal gesproken woord weet niet van terugkeeren.* Hor., *Ad Pisonem,* 300.

Nesech of **neisech,** (hebr.), letterl. *pleng-offer;* bijzonderlijk *wijnpleng-offer.* Later gezegd van wijn, op een heidensch altaar geplengd. En vandaar algemeen gebruikt van *wijn,* die den Israëliet ritueel ongeoorloofd is.

Nesjomoh, (*nesjamah*), (hebr.), *ziel, levensgeest. Op mijn nesjomo!* uitroep van overtuiging, zooveel als *Op mijn eerewoord. Bij mijn nesjomo!* uitroep van eeds-verzekering, zooveel als *bij de zaligheid mijner ziel.*

Nessushemd (Een —, (myth.), het symbool van iets, dat de grootste pijn en smart veroorzaakt en waarvan men vruchteloos tracht, zich te ontdoen, naar den centaurus Nessus, die wegens zijn vergrijp aan Dejanira door haren echtgenoot Hercules met een vergiftigen pijl werd gedood en haar stervend aanried zijn bloed als liefdemiddel te bewaren, om zich daarmede de bestendige liefde van haren man te verzekeren. Toen deze nu op Iole verliefd werd, zond zij haren man een offerhemd, dat met het vergiftige bloed was bestreken. Hercules trok het aan en werd door zulke hevige pijnen overvallen, dat hij den dood in de vlammen verkoos.

Nest (Das liebe närrische —, (hgd.), *dat lieve, dwaze nest.* Benaming door Goethe aan Jena aan de Saale gegeven.

Nest, een zeker aantal in elkander passende doosjes, potjes of manden.

Nestor, (myth.), zoon van Neleus en Chloris, koning van Pylos, in Messenië. Op hoogen leeftijd trok hij nog mede naar Troje, waar hij zich als een dapper held gedroeg, maar vooral invloed uitoefende door zijne wijze raadgevingen, rijpe ervaring en innemende welsprekendheid. Homerus zegt in zijne *Ilias,* dat hij drie menschengeslachten zag voorbijtrekken; en vandaar misschien 't verhaal, dat hij drie eeuwen leefde. De ouderdom van Nestor is spreekwoordelijk geworden. Fig. een schrander, eerwaardig grijsaard; meestal gebruikt in de beteekenis van *oudste,* bijv. *De nestor der geleerden.*

Nestor der Italiaansche journalisten (De —, Dr. Bottero, stichter en hoofdredacteur der „Gazetta del Popolo", † te Turijn Nov. 1897, oud 81 jaar, opvolger van de Cavour († 1861) als volksvertegenwoordiger van Turijn, vriend van dezen en van Garibaldi.

Nestorianen, (r. k.), naam eener kerkelijke secte, aldus geheeten naar haren aanvoerder Nestorius, eerst presbyter in Antiochië en in 428 patriarch te Constantinopel. Al dadelijk viel men hem lastig over zijne leer, dat het goddelijke en menschelijke in Jezus niet slechts twee onderscheidene *naturen,* maar ook twee verschillende *personen* vormde, zoodat men Maria niet als moeder van *God,* maar als moeder van Christus moest beschouwen. Het concilie te Ephese (431) verwierp de gevoelens van Nestorius. Hij werd van zijne waardigheid beroofd en naar Egypte gebannen totdat hij in 450 in treurige omstandigheden stierf. De secte der Nestorianen, in 435 in Syrië ontstaan, vluchtte voor de vervolgingen der Kerk naar Perzië, Mesopotamië en Arabië, onder den naam „Chaldeeuwsche Christenen". Eerst Ta-

merlan, koning der Mongolen, vernietigde haar in geheel Azië, zoodat slechts een gering overschot de wijk nam naar het gebergte van Koerdistan. In 1551 ontstond er verdeeldheid onder de Nestorianen, met dit gevolg, dat een groot deel zich afscheidde, tot de R. K. Kerk overging en de Geïnïcëerde Nestorianen vormde. Zij telden omstreeks 90000 zielen, erkennen het gezag van den Paus, maar volgen den eeredienst der Grieksche Kerk, terwijl hun Patriarch gezeteld is te Diarbekr. De Niet-Geïnïcëerde Nestorianen wonen in Mesopotamië, Perzië en Syrië, en beschouwen alleen doop, avondmaal en priesterwijding als sakramenten, terwijl hunne geestelijken zich niet van het huwelijk hebben te onthouden. Hun aantal bedraagt ongeveer 70.000. Voor eene meer uitvoerige beschrijving worde verwezen naar Badger, *The Nestorians and their Rituals*, London 1852, en Silbernagl, *Kirchen des Orients*, S. 202 *seq.*

Nethinîm, (hebr.), *gegevenen, bestemden,* uml. tot behulp der Levieten in den tabernakel en in den lateren tempeldienst. Onder dezen naam komen de *Gibeoniten* (vgl. Joz. IX : 27 met Num. VIII : 19) in de boeken der Kronieken, Ezra en Nehemia, alsmede in de schriften van latere Rabbijnen voor.

Netilas jodojim, (*netilath jadâïm*), (n. hebr.), *het opheffen der handen,* om ze te wasschen; vandaar; *het wasschen der handen* des ochtends na het opstaan, en vóór den maaltijd. Ook, de naam van de lofzegging, die de Joden daarbij uitspreken.

Neuer Curs, (hgd.), *nieuwe richting.* Kort na het ontslag van Bismarck, als kanselier van het Duitsche Keizerrijk (20 Maart 1890), zond de Keizer aan graaf Schlitz, te Weimar, een telegram, houdende: „der Kurs bleibt der alte", d. w. z. dat de binnenlandsche staatkunde geene wijziging zou ondergaan. Het orgaan van den ontslagen kanselier (de *Hamburger Nachrichten*), die vooral op dat oogenblik weinig gunstig jegens den Keizer was gestemd, maakte tengevolge daarvan een opstel ruchtbaar, dat „Der neue Kurs" was getiteld. Toen nu kort daarop de *Provinciallandtag* den Keizer te Berlijn een feestmaal aanbood, zeide deze o.a.: „Auf... die ewigen missvergnüglichen Anspielungen über den neuen Curs und seine Männer erwidere ich ruhig und bestimmt: Mein Curs ist der richtige und er wird weiter gesteuert" = de onophoudelijke ontevredene toespelingen op de nieuwe richting en hare mannen beantwoord ik met de kalme en uitdrukkelijke verklaring: Mijne richting is de juiste, en men zal haar blijven volgen. — Sedert dien tijd vooral pleegt men de sedert Bismarcks val in Duitschland aangenomen staatkunde, *der neue Curs* te noemen.

Neues Leben blüht aus den Ruinen (Das Alte stürzt, es ändert sich die Zeit, Und —, (hgd.), *het oude stort ineen, de tijden veranderen en een nieuw leven ontstaat uit de bouwvallen.* Voorspelling van Werner, baron von Attinghausen, in Schiller's *Wilhelm Tell* IV, 2, op het oogenblik, dat hij zijn einde voelt naderen.

Neurenberger ei, zie *Ei.*

Neurenbergsch (Op zijn oud-—, *bijzonder sevaar.* Tot lof der oude Neurenbergers wordt altoos gezegd, dat zij nooit iemand ophingen vóórdat zij hem hadden. Derhalve, ook de huid niet verkoopen, voor en aleer de beer geschoten is.

Neurie, (barg.), *drank, jenever.*

Neuriespiese, (barg.), *herberg.*

Neus (Een — als de toren van Libanon. Hoogl. VII : 4. Hierbij wordt gedacht aan een toren, dien Salomo bij een lusthof had doen bouwen in 't gebergte van Libanon. De neus, met dien toren vergeleken, moet niet plat, stomp noch rood zijn, maar rechtlijnig, goed vooruitstekend, en helder blank, in 't kort tot sieraad van 't geheele gelaat verstrekken. Het geheel is eene zinspeling op de schoonheid, waardoor het Israëlitische meisje, de hoofdpersoon van het Hooglied, zich on-

derscheidde. Men duidt ook een bijzonder grooten neus door *een neus als een toren* aan.

Neusdwang, (w a p.), *breidel, neuskuijper.*

Nevelheim, zie *Niflheim.*

New Jersey a foreign state, beschimping van New Jersey uit den tijd, toen Joseph Bonaparte en prins Murat zich aldaar neerzetten, nadat Pennsylvanië geweigerd had, hen te ontvangen. Zij bouwden te Bordentown eene prachtige woning en beheersehten de streek door hun geld. IJverzuchtige spotters beweerden nu, dat de ex-koning van Spanje in New Jersey regeerde, en dat deze Staat dus niet tot de Unie behoorde, maar een *vreemd rijk* was.

New Spain, (a m.), *Nieuw Spanje,* naam voor New Jersey. Andere benamingen van New Jersey zijn: *Blue State, Railroad State, State of Camden & Amboy.*

Newelio, *(nebêla),* (h e b r.), letterl. *aas, dood dier,* een gestorven dier, dat niet volgens Joodsch-rituecle slachtmethode gedood en dus door Israëlieten niet te gebruiken is. Vandaar in het algemeen afkeurend gezegd van zaken of personen, waaraan men weinig of niets heeft.

Newi-im, h e b r. *(nebi-im),* mrv. van *nowi (nabi),* profeten.

Newioes (ne-bioeth), n. h e b r. = h e b r. *newoeoh (neboeah),* (z. a.).

Newioes-zeggen, profeticën spreken, voorspellingen doen.

Newoeoh, *(neboeah),* (h e b r.), *profetie,* hoogere geest; voorzeggingsgave; *bi-newoeoh,* door profetischen geest.

Newton (Philosophie van —, het systeem, volgens hetwelk tegenwoordig de sterrenkunde beoefend wordt. Aldus genaamd naar Sir I s a a c N e w t o n (1642—1727), den grondlegger der nieuwere wiskundige natuurkunde en physische sterrenkunde.

Nez en pied de marmite, (f r.), letterl. *een neus die overeenkomst heeft met den poot van een ketel,* in werkelijkheid zulk een, wiens uiteinde breed uitloopt. De Fransche taal bezit overigens verschillende eigenaardige uitdrukkingen, om de voornaamste vormen van den neus aan te duiden. Zoo is een *nez à la Roxelane* wat wij een opgespelde neus noemen, omdat Marmontel (1723—99) Roxelane, de vrouw van Soliman II, in een zijner verhalen, met zulk eenen neus begiftigde; men zegt ook wel *un nez dans lequel il pleut,* ook *un il pleut dedans,* een neus in welken het *inregent. Un nez camard* of *camus,* d. i. zulk een, die platgedrukt schijnt; *un nez aquilin* is een gebogen, spits toeloopende neus, enz.

Nez (Tirer les vers du —, (f r.), letterl. *de wormen uit den neus halen,* in werkelijkheid, uithooren, een geheim ontlokken.

Ngoko, de *platte taal* van het Javaansch, die door den meerdere tot den mindere en door kinderen en het volk onder elkaar gesproken wordt.

Ni cet excès d'honneur, ni cette indignité, (f r.), zie *Il n'avait méritê,* enz.

Ni Dieu, ni maître, (f r.), *noch God, noch meester.* Leus van den Russischen nihilist Michel Bakounine (1814—76).

Ni fallor, (l a t.), *zoo ik mij niet vergis.* Wordt achter stellingen of beweringen gevoegd, van welke men niet heel zeker is, — zoowel in gesprek als in geschrift. *Ni* = *nisi* (tenzij).

Ni firmes carta que no leas, ni hebes agua que no veas, (s p.), *teeken nooit een papier, dat gij niet* (eerst) *leest en drink nooit water, dat gij niet* (eerst) *onderzoekt.*

Ni hommes, ni femmes, tous Auvergnats, (f r.), *noch mannen, noch vrouwen, alleen Auvergnaten.* Eene zegswijs van vrij jonge dagteekening, waarmede men de gelijkheid van allen, die bv. eene samenkomst bijwonen, schertsend pleegt aan te duiden. Het

schijnt oorspronkelijk het onderschrift eener caricatuur van den beroemden teekenaar Daumier (1808—79) te zijn geweest, waarop een bal van Parijsche waterdragers, die gemeenlijk uit Auvergne afkomstig zijn, was afgebeeld. Het gezegde werd echter eerst door twee tooneelstukken in zwang gebracht, namelijk door *Un bal d'Auvergnats*, eene vaudeville van Siraudin, Delacour en Lambert Thiboust (den 5en April 1855, in den schouwburg du Palais Royal voor het eerst opgevoerd) en door *La Rose de Saint-Flour*, operette van Michel Carré, op muziek van Offenbach (die den 11en Juni van het volgende jaar, in den schouwburg der *Bouffes-Parisiens* ten eersten male vóór het voetlicht kwam).

Ni trop haut ni trop bas, (fr.), *noch te hoog, noch te laag.* Wapenspreuk.

Ni un pouce de notre territoire, ni une pierre de nos forteresses (Nous ne céderons —, (fr.), *wij zullen geen duimbreed van ons grondgebied, noch een steen van onze vestingen afstaan.* Woorden uitgesproken in een omzendbrief, dien Jules Favre, destijds Minister van Buitenlandsche Zaken van het Gouvernement de la Défense nationale, den 6 September 1870, aan alle vertegenwoordigers van Frankrijk in het buitenland richtte.

Niagara-Falls Power Company (De —, maatschappij, welke zich ten doel stelt, met behulp van een gedeelte der waterkracht van den Niagara-val, electriciteit als drijfkracht of ter verlichting te leveren aan de steden Niagara, Buffalo, enz. Ze begon hare taak in de tweede helft van 1894.

Nibelungen-lied, het oude nationale epos der Duitschers, uit de 13e eeuw. Het is verdeeld in twee deelen, het eene eindigende met den dood van Siegfried, het andere met dien zijner weduwe Kriemhild.

Nicaeisch concilie, de beroemde kerkvergadering in 325 te Nicaea (in Bithynië, Klein-Azië) door Constantijn den Groote ter vereffening der Arianasche twisten bijeengeroepen, waarbij de leer van Arius werd verworpen en de „Geloofsbelijdenis van Nicaea" (*Symbolum Nicaenum*) betreffende de godheid van Christus en de Drie-eenheid werd aangenomen. De zevende kerkvergadering werd eveneens te Nicaea gehouden (787), belegd door keizerin Irene, om de vereering der beelden in de kerk te handhaven.

Nicephorien (De —, open hof op een kleinen heuvel, met prachtige olijven- en vijgeboomen beplant, buiten de Jaffapoort van Jeruzalem. *Nicephorus* (gr. z. v. a. *zege-aanbrenger*), is de naam van drie Patriarchen van Konstantinopel, die als Byzantijnsche schrijvers bekend staan, 1° † 828, schreef eene *Chronologie;* 2° omstr. 1250, liet twee aardrijkskundige geschriften na; 3° 14e eeuw, schreef eene *Historia Byzantina.*

Nichir, (pers.), *Juli.*

Nichoesj, (n. hebr.), *bijgeloof, tooverij.* De oorsprong van het woord ligt in het Hebr. *nachasj* = *slang;* slangenbezweringskunsten vormden eenen der oudste vormen van bijgeloof en tooverij.

Nicht auf Rosen gebettet sein, (hgd.), *niet op zijn gemak zijn.* In de Oudheid placht men letterlijk op rozen te rusten; de woorden *incere in rosa* moeten dan ook naar den letter worden opgevat. O. a. wordt van de Sybarieten verhaald, dat zij op met rozenbladeren gevulde bedden sliepen.

Nicht weit her (Es ist —, (hgd.), *het is niet veel zaaks.* Het gezegde is van de, wellicht niet slechts bij velen in Duitschland bestaande gewoonte afkomstig, om al hetgeen van verre komt te overschatten en de voortbrengselen van eigen bodem te minachten.

Nichtswürdig ist die Nation, die nicht ihr Alles freudig setzt an ihre Ehre, (hgd.), *nietswaardig is de natie, die niet gaarne alles op het spel zet voor hare eer.* Schiller,

die Jongfrau von Orleans I. 5. Woorden van Dunois, bastaard van *Orleans*, tot Karel VII, als deze zegt, dat hij van zijn volk niet meer mag vorderen en dus voornemens is Orleans in de macht der Engelschen over te geven.

Nick Frog of **Klaas Kikker,** in Amerika scheldnaam voor de Hollanders, met zinspeling op het lage land vol kanalen en vaarten. Deze bijnaam werd den Hollanders het eerst gegeven door Arbuthnot in zijne satyre *Geschiedenis van John Bull*.

Nicolaas (Sint —, de beschermheilige van *a*) de geleerden, *b*) de zeelieden, omdat hij op een reis naar 't H. Land den storm stilde, *c*) van Rusland, *d*) van jongens, gelijk Ste Catharina van meisjes, *e*) van het oude Amsterdam, *f*) van de dieven, niet omdat hij hen bijstond in hun schurkerij, maar eenmaal een bende er toe bracht het gestolene terug te geven. Gevierd op 6 December.

Nicolet (De plus fort en plus fort, comme chez —, (fr.), *altijd sterker, zooals bij Nicolet*. Wanneer iets verbazends, door iets dat nog verbazender is wordt gevolgd. Deze zegswijs is uit den tijd van Jean Baptiste Nicolet (1710—96), een voormalig Fransch koorddanser, afkomstig, die later aan het hoofd eener kermistent stond, en eindelijk directeur van een schouwburg werd, die nog heden te Parijs, onder den naam van *Théâtre de la Gaîté* voortleeft. Nicolet wist door de afwisseling zijner voorstellingen de aandacht van het publiek levendig te houden.

Nicotine, het werkzaamste en vergiftigste deel in de tabak, van *nicotiana* (herba) = tabak, aldus geheeten naar Jean N. de Villemain Nicot, Fransch diplomaat en schrijver (1530—1600) die in 1560 de tabaksplant mede naar Frankrijk nam en daar invoerde. Het vocht is vooral bekend, sedert de graaf de Bocarmé in België, er zijn zwager mede vergiftigde.

Nid (Trouver la pie au —, (fr.), *den ekster in het nest vinden*, m. a. w. vinden, wat men zoekt of noodig heeft.

Niddo, (*nidda*), (n. hebr.), letterl. *de afgezonderde; eene vrouw*, in den tijd der menstruatie en eenige dagen daarna *aan zekere afzonderingswetten onderworpen*.

Niederländer Becher, *twee* vermaarde *bekers*, 24 Febr. 1578 geschonken door Joan v. Varennes, Godfried v. Wesick, v. Hummus en v. Godham, afgevaardigden van de Nederlandsche en Waal-sche gemeenten, ter eeuwige gedachtenis aan de stad Wesel, uit dankbaarheid voor de aan voortvluchtige Nederlanders (a° 1567—78) betoonde gastvrijheid, tijdens Alva's overheersching der Ver. Provinciën. Die bekers, van groote kunstwaarde, werden, als de glorie van het Raadhuis en de stad, voor den eerewijn gebezigd, aangeboden aan des Duitschen keizers Wilhelm II gemalin, en diens broeder prins Heinrich, 7 Aug. 1896, ter gelegenheid der inwijding van de in oude pracht herstelde St. Willebrordskerk te Wesel, den grootsten Protestantschen tempel in Noordwestelijk Duitschland.

Nicle, zie *Nella*.

Niëlle, middeleeuwsche gravure op zilveren of gouden plaatjes. De ingesneden lijnen (intaglio) werden met zwarte verf ingewreven, waardoor de teekening beter uitkwam. Afdrukken van dergelijke niëllen genomen, vindt men in 's Rijks Prentenkabinet.

Niemand is een profeet in zijn eigen vaderland, zie *Nemo propheta*.

Niemand is gelukkig vóór zijn dood, zie *Nemo ante mortem beatus*.

Niemand kan twee heeren dienen, naar Matth. VI : 24.

Niese, (barg.), *vrouw*.

Niet ieder schip, dat van Tarsis uitzeilt, zal het goud van Ophir thuis brengen, niet elk middel dat men beproeft of aanwendt, al is 't ook nog zoo deugdelijk, zal doel treffen. Alle hout is geen timmerhout. Toespeling op 1 Kon. X : 11 en 22.

Niet thuis, noemde de vorstin van Gallitzin (Adelheid Amalia von Schmettau) haar optrekje buiten 's-Gravenhage, waar zij in 1773 haar intrek nam, haar hotel te dier stede verlatend, om zich onverpoosd aan de studie te kunnen wijden, onder de leiding en den invloed van den grooten philoloog Frans Hemsterhuis.

Nieten (De vijf dierbare —, volgens Willem Schortinghuis, † 1750, bestond het *innige Christendom* uit de navolgende vijf *nieten:* „ik *wil* niet; ik *kan* niet; ik *weet* niet; ik *heb* niet; ik *deug* niet". De gemeene man noemde dat *de vijf dierbare nieten.* Ze zijn beschreven in een werk, getiteld: „Het innige Christendom, tot overtuiging van onbegenadigden, besturing en opwekking van begenadigden, in deszelfs allerinnigste en wezenlijkste deelen gestaltelijk en bevindelijk voorgesteld".

Niets nieuws onder de zon (Er is —, uit Pred. I : 9. Ook wel met het toevoegsel *zei Salomo.*

Nieuw-Duitsche school, (muz.), de Duitsche componisten, die de romantische richting huldigen, te beginnen met Schumann en Liszt en hunne volgelingen, wier composities vaak programma-muziek genoemd werden. Zie *Romantiek.*

Nieuwe Testament. De oudstbekende manuscripten zijn: 1. De *Codex Sinaïticus,* uitgegeven voor rekening van keizer Alexander II van Rusland, na den Krimoorlog. Hij bevat bijna geheel het Oude en Nieuwe Testament en werd ontdekt door Constantius Tischendorf in het klooster van St. Cathérine op den berg Sinaï. Men veronderstelt dat hij uit de 4e eeuw dagteekent. 2. De *Codex Vaticanus* in de bibliotheek van het Vaticaan, geschreven op perkament omstreeks de 4e eeuw. 3. De *Codex Alexandrinus* (A) dagteekenend uit de 5e eeuw; in 1628 door Cyrillus Lascaris, patriarch van Alexandrië, aan Karel I ten geschenke aangeboden en op dit oogenblik in 't Britsch Museum bewaard. Hij bestaat uit vier deelen in folio op perkament en bevat het Oude en Nieuwe Testament, behalve de eerste vier en twintig hoofdstukken van Mattheüs, benevens den epistel van Clemens aan de Korinthiërs.

Nieuwe vorst kent Jozef niet (De —, heet het van nieuwe waardigheidsbekleeders, die de diensten, door oude dienaren betoond, vergeten. Naar Exod. I : 8.

Nieuwe wereld, benaming voor Amerika. Zou haar ontstaan te danken hebben aan de wapenspreuk, die koning Ferdinand V van Spanje aan Columbus verleende:

„Por Castilla y por Leon
Nuebo mundo alló Colon". *Voor Castilië en Leon vond Columbus eene nieuwe wereld.*

Nieuwe wijn in oude lederen zakken, *nieuwe inrichtingen, waarbij men den ouden vorm behoudt.* Beeldspraak van Jezus in Matth. IX : 17. Bezigde men destijds lederen zakken, in plaats van flesschen of kruiken, nieuwe wijn, die nog moet uitgisten, doet zulke zakken bersten, als ze oud zijn.

Nieuwjaar, begon bij de Romeinen sedert Romulus met Maart; sedert Julius Caesar met 1 Januari, als wanneer aan den god Janus geofferd werd. Het (burgerlijk) jaar ving bij de oude Israëlieten aan in de 1 Kon. VIII : 2 Ethanim geheeten maand, d. i. (de maand der) sterke strooming (den regentijd), of des overvloediger oogsttijds; omstr. Sept. of October. En die aanvang des jaars is in de 4e eeuw v. C. door de jaartelling der Seleuciden bekrachtigd De maand Ethanim werd later Tisri. Mozes liet zijn volk het godsdienstjaar aanvangen in Abib = ongeveer April, in welke maand hun Paaschfeest inviel (zie *Nisan* en *Paschen*). Van Abib af gerekend, is Ethanim (Tisri) juist de 7e maand. Dit Nieuwjaar (in Abib) liet hij hen wijden door brandoffers en bazuingeschal (Lev. XXIII en XXIV, Num. XXIX); vanhier *dag van bazuingeschal.* In overeenstemming daarmede is nog bij de

heidendaagsche Joden hun Nieuwjaar in Sept./October gedurende twee dagen. Uit afkeer van het Rom. heidendom vierden de oudste Christenen geen nieuwjaarsfeest, en nog in 692 werd zulks op de Trullanische synode te Konstantinopel verboden; maar zij vierden het feest der besnijdenis van Jezus (Circumcisio Domini, 1 Januari) als Nieuwjaarsdag, het zoogenaamde „Groote Nieuwjaar". Later vierden zij als zoodanig Maria Boodschap (Annunciatio Mariae Luk. 1 : 28) = 25 Maart, tot in de 9e eeuw, vervolgens met Paschen het *kerkelijk* jaar begon den eersten Adventsdag (4 Zondagen vóór Kersttijd), dit is thans nóg zoo (althans bij de Lutherschen), tot in de 16e eeuw. Later beschouwden zij den 1en Januari als den burgerlijken Nieuwjaarsdag. — Zie *Maanden* en *Gaaitsjoe*.

Nieuwlichters, voorstanders van, zoekers naar — een licht, dat zij niet in de Hervormde Kerk vonden, waarom zij zich van deze hadden *afgezonderd*, noemde men de *Afgescheidenen* van de jaren 1834 en 35, later en thans nog als Christelijk-Gereformeerden bekend. Ook noemt men aldus tegenwoordig de voorstanders van een leven en levensbeschouwing zonder moraal.

Nieuwsgierig Aagje, ook *nieuwsgierig Aagje van Enkhuizen*, naar de titelrol uit een kluchtspel van A. Bogaert, pseudoniem van A. Bormeester, dat in 1664 te Amsterdam verscheen. Deze Aagje was eene schippersvrouw, die uit nieuwsgierigheid naar Antwerpen ging en daar in ongelegenheid geraakte, evenals *Trijntje Cornelis* bij Huygens.

Niezen, zie *God zegene u*.

Niflheim of **Nevelheim,** (noorsche myth.), de plaats van eindelooze koude en eeuwigdurenden nacht, waar Hela (z. a.) het bevel voert. Het bestaat uit negen werelden en wordt bevolkt door diegenen, die door ziekte of hoogen ouderdom sterven. Het is het noordelijk gedeelte van Ginungagap en gelegen tegenover het zuidelijke *Muspelheim* of de Vuurwereld. In het midden van Niflheim ontspringt de bruisende Hoergelmir, waaruit twaalf rivieren, de Elivagar, ontstaan, welke echter op eenigen afstand bevriezen en ijsmassa's vormen. Terwijl uit Muspelheim vonken overwaaien, wordt uit het wegdruipend ijs het eerste levende wezen, n.l. de reus *Ymir* geboren, alsmede de koe Audumbla, die hem voedsel verschaft. Later kreeg Niflheim de beteekenis van het Rijk der Afgestorvenen en werd ook wel *Nifthel* genoemd. Zie ook *Hela* en *Helheim*.

Nifloh, *(niflah)*, (hebr.), = vreemdsoortig, buitengewoon, wonderlijk. *Dowor nifloh*, eene buitengewone of vreemdsoortige zaak. Mrv. *ni-flo-ous (niflaoth)*, wonderdadige, vreemdsoortige zaken. Nissim we-niflo-ous, *wonderen en vreemde dingen!* meestal als ironische uitroep tegenover een verteller van gasconades.

Nifteren, (barg.), *moorden*.

Niggers' heaven, (am.), *de engelenbak* in een schouwburg.

Niglo, (hebr.), het bekende, het geopenbaarde. Meervoud: *Niglous* (nigloth), de bekende geopenbaarde dingen in tegenstelling van *nistorous* (z. a.).

Nigoen, meervoud *nigoenim*, (m. hebr.), *melodie*.

Nigro notanda lapillo (nml. dies) — (een dag) *met een zwart steentje te teekenen*, een ongelukkig dag, tegenover **albo notanda lapillo,** met een *wit* steentje te teekenen, een gelukkige dag; vgl. *dies ater*.

Nihil, (lat.), *niets*. Zie verder op *Nil* (samentrekking van *nihil*).

Nihil ad rem, (lat.), *dat doet niets ter zake*.

Nihil agere delectat, (lat.), *niets doen verkwikt*. Cicero, *de oratore* II, 24.

Nihil est ab omni parte beatum, (lat.), Horatius, *Carmina* 2, 16, 27, 39, *niets is in elk opzicht gelukkig*. Geen vreugde is onverdeeld. Er is niets volmaakts onder de zon.

Nihil est, quod deus efficere non possit, (lat.), *bij God is niets onmogelijk.* Cicero, *de natura deorum*, III, 39.

Nihil est sub sole novum, (lat.), *er is niets nieuws onder de zon;* Salomo, *Prediker*, I, 10 (Vulgata); en *Alles schon dagewesen.*

Nihil probat, qui nimium probat, zie *Qui nimium* etc.

Nihil sine labore, (lat.), *niets zonder arbeid.* Door arbeid wordt de kunst verkregen.

Nihilianisme, de ten onrechte aan Petrus Lombardus († 1164) toegekende en door Paus Alexander III in 1179 veroordeelde beschouwing, volgens welke Christus, voorzoover hij mensch was (is), *niets* (lat. *nihil*) zou wezen. Dus een soort *docetisme* (zie *Docetën*).

Nihilist, (stud.), student aan de Akademie, die zich bij geen bond of vereeniging aansluit.

Nihilisten, aanhangers eener leer, in 1848 onder leiding van Herzen en Bakunin ontstaan, die vooral in Rusland onder de hoogere standen vele leden telt en welke men met den naam van Nihilisme bestempelt; afgeleid van lat. *nihil* = *niets*, dewijl zij streven naar omverwerping van de bestaande maatschappelijke en staatkundige toestanden, die in Rusland zeer veel te wenschen overlaten. Eerst de aanslag van Karakosow op Alexander II in 1866, gaf de regeering aanleiding tot vervolgingen, wat den Nihilisten meer tot eene revolutionnaire werkzaamheid dreef. Zooals het eerste groote Nihilisten-proces in 1874 tegen 193 beschuldigden bewees, beperkte zich ook nu nog de arbeid der Nihilisten voornamelijk tot de verbreiding hunner ideeën; de willekeurige vervolging van de zijde der politie bracht hen evenwel tot wanhopige daden en tot het besluit om door middelen van geweld hun doel te bereiken. Onmiddelijke aanleiding tot deze „propaganda der daad" was de aanslag van Vera Sassulitsch op generaal Treprow, den commandant van St. Petersburg (5/12 1878) alsmede de vrijspraak van de misdadigster door de gezworenen. Daar zij zich niet onbelemmerd kunnen bewegen, vormen de Nihilisten eene menigte geheime genootschappen, die meer dan eens zeer gevaarlijke samenzweringen smeedden en aanslagen pleegden. De naam *Nihilist* is populair geworden door Iwan Turgenjew (1818—1883), in een in 1861 van hem verschenen roman „Vader en Zoon", waar een der helden op de vraag wat zijn vriend eigenlijk is, antwoordt „Nihilist". Het is evenwel onjuist als zou hij dezen naam het eerst gebezigd hebben, evenmin als het woord *Nihilisme*. Reeds in 1799 schreef Fr. H. Jacobi (*Werke* III, 44) aan Fichte, dat hij het ideale in de philosophie *Nihilisme* noemde en ook Krug schrijft o. a. (1838) in zijn „Handwörterbuch der philosophischen Wissenschaften" (Supplem. II, blz. 83): „In Frankrijk wordt ook hij een Nihilist genoemd, die in het maatschappelijk leven weinig of niets beteekent of in zake godsdienst niets gelooft. De politieke beteekenis van het woord schijnt intusschen in Frankrijk ontstaan te zijn. Ten onrechte beweert Turgenjew in zijne „Herinneringen", dat woord te hebben uitgedacht. Hoogstens heeft hij daaraan de aangehaalde engere beteekenis gegeven. Immers, behalve dat Fr. H. Jacobi (1743—99) het reeds in 1799, Jean Paul (1763—1825) in 1804, Krug (1770—1842) in 1828 bezigde, zeide reeds in 382 n. C. de H. Augustinus, bisschop van Hipps, het tegenwoordige Bone (Algerië): *Nihilisti appellantur, quia nihil credunt et nihil docent* = zij worden nihilisten genoemd, omdat zij niets gelooven en niets leeren. De nihilisten, waarop hij doelde, vormden eene vereeniging, die de vernietiging of verloochening van al het bestaande tot eenig doel had. Zoowel de partij als haar naam is dus reeds 15 eeuwen oud.

Nihilo (Ex nihilo nihil fit —, (lat.), *van niets komt niets*, de grondstelling van Xenophanes (6e eeuw) om de eeuwigheid der stof aan te duiden. Later werd er aan toegevoegd: *de Godheid maakt een uitzondering.*

Nihon, zie *Kote7.*

Nijd is verrotting der beenderen, uit Spreuk. XIV : 30.

Nijf, (b a r g.), *mes,* vgl. ned. *knijf* (eng. *knife,* fr. *canif*).

Nijl (De held van den —, Horatio, *Lord Nelson* (1758—1805).

Nijmeegsch akkoord, overeenkomst of verdrag, op het initiatief van Johannes Smetius Sr., pred. te Nijmegen, Maart 1623 tusschen de drie wegens vermeende Remonstrantschgezindheid afgezette predikanten van Nijmegen, na veel onderhandelens, met de Gedeputeerden der Geldersche Synode, mitsgaders met den nieuwen magistraat der stad, getroffen. Vandaar te Nijmegen de Smetiusstraat.

Nijmeegsche pestdokter (De —, I j s b r a n d v. D i e m e r b r o e c k, die, toen de vreeselijkste pestziekte in 1635, '36 en '37 te *Nijmegen* woedde, en er ongeveer 10,000 menschen wegnam, zich zeer verdienstlijk maakte, en in 1649 te Arnhem een werk in 't licht gaf: „De Peste libri quatuor, truculentissimi morbi historiam ratione et experientia confirmatam exhibentes". Naar hem is eene der straten te Nijmegen „Van Diemerbroeckstraat" genoemd.

Nijmeegsch raadsel. De verwikkelde familie-verhouding, waarvan in 't Stadhuis te Nijmegen de herinnering wordt bewaard in een twaalfregelig vers, dat aldus begint:

Heer B r a k e l trouwde na elkaar twee (weduwvrouwen,
Waarvan de eerste een zoon, de tweede (een dochter had.

Die zoon en dochter trouwen en hun wordt eene dochter geboren, die, zeventien jaar oud, met den ouden Brakel, haar stiefgrootvader, huwt. Vandaar de zonderlingste betrekkingen. Op de schilderij slaapt de oude man in den schoot der jonge vrouw en drie paar jonge mannen staan er bij. De vrouw spreekt:

Let wel en zie op dit verklaren mijn
De twee in 't rood mijn vaders broe- (ders zijn,
De twee in 't groen, dat zijn mijn (moeders broeders,
De twee in 't wit mijn kindren, ik (de moeder.
Heb van die zes de vader tot mijn man,
Dit maagschaps graad mij niet be- (letten kan.

Nikator, de *overwinnaar,* van gr. *nikao* (ik overwin), bijnaam van Seleucus I, geb. 357-56-53 v. C., een der aanvoerders van de phalanx van Alexander den Groote, stadhouder van Babylon, Medië, enz., stichter van Antiochië (in Syrië), dat hij naar zijn vader Antiochus noemde en tot zijn rijkszetel verhief.

Nike, schoone standbeelden dezer mythol. figuur (de Grieksche Victoria of verpersoonlijking der overwinning), zijn uit de oudheid overgebleven, en ook in den nieuweren tijd gemaakt. Van de laatsten zijn die van Rauch op 't Walhalla bij Regensburg de voornaamste.

Nikodemus (Een —, of *een vreesachtige N.* — Volgens Joh. III : 2 kwam deze „leeraar Israëls" *des nachts* tot Jezus om met Hem te spreken, uit vrees voor opspraak bij de Joden, een van wier „oversten" hij was. Iemand, die niet openlijk voor zijne gevoelens durft uitkomen, heet ten onzent „een moderne N." Ook noemt men schertsend wel eens een Nicodemus iemand, die laat in den avond een bezoek brengt.

Nikskenner, (t o o n.), *niets-weter;* bijzonder *slecht auteur.*

Nil actum reputans, si quid superesset agendum, (lat.), *gelooved, dat er niets gedaan is, zoolang er nog wat te doen overblijft.* Lucanus, *Pharsala* II, 662.

Nil admirari! (lat.), *niets bewonderen!* ook, *zich over niets verwonderen;* spreuk van v a n B e u s t e. v. a. Zie onder *Nil mirari.*

Nil admirari prope est res una, Numici, solaque quae possit facere et servare beatum, (lat.), *niets bewonderen* (d. w. z.

inzien, dat niets op de wereld waard is er met hartstocht naar te streven) *is wel het eenige, Numicius, wat iemand gelukkig kan maken en doen blijven.* Horatius, *Epistolae* 1, 6, 1 sq. Vgl. Cicero, *De Officiis* I, 20, 66. *Tusculanae disputationes* 3, 14, 30.

Nil agit exemplum, litem quod lite resolvit, (lat.), *een voorbeeld, dat eene zwarigheid door eene* (andere) *zwarigheid oplost* (dat voor de eene zwarigheid eene andere in de plaats (stelt) *beslist niets.* Horatius, *Satirae* 2, 3, 103.

Nil conscire sibi, (lat.), *zich van niets* (kwaads) *bewust zijn.* Horatius, *Epist.* I, 1, 61. Spreuk van Maclaine Pont.

Nil desperandum, (lat.), *men wanhope aan niets.* Horatius, *Carmina* I, 7, 27. Spreuk van Musgrove de Speldhurst e. a.

Nil desperandum Deo duce, (lat.), *met God als Leidsman behoeft men aan niets te wanhopen.* Zinspreuk van het Juli 1897 opgerichte studentencorps der Vrije Universiteit te Amsterdam.

Nil humanum a me alienum puto, (lat.), *niets menschelijks acht ik mij vreemd.* Zie *Homo sum.*

Nil magnum nisi bonum, (lat.), *niets is groot, als't niet goed is.* Spreuk van Cooper of Gadebridge.

Nil medium est, (lat.), *niets houdt den middenweg.* Men vervalt licht in uitersten. Horatius, *Satirae* 1, 2, 28.

Nil mirari, (lat.), of *nil admirari,* d. i. *niets bewonderen, (zich over niets verwonderen).* Hor., *Epist.* lib. I, *Epist.* VI, 1. Gr. *mêden thaumazein,* volgens Pythagoras het hoogste goed *(Athanasia)* door eigen nadenken verkregen.

Nil mirari, nil metuere, zie *Indifferentisme.*

Nil mortalibus arduum est, (lat.), *niets is voor de sterfelijken onbereikbaar.* Horatius, *Oden,* I, 3, 37.

Nil nisi bene, (lat.), *niets dan goeds* zeggen bv. van een overledene.

Nil nisi cruce, (lat.), *niets dan door het kruis.*

Nil nisi per Christum, (lat.), *niets, dan door Christus.* Spreuk van J. A. Alberdingk Thijm.

Nil novi sub sole, (lat.), *er is niets nieuws onder de zon.* Pred. I : 10). (Vulgata).

Nil sine Deo, (lat.), *niets zonder God.* Spreuk van Van Lidth de Jeude.

Nil sine magno vita labore dedit mortalibus, (lat.), *het leven schonk den stervelingen niets zonder zwaren arbeid.* Horatius, *Satiren,* I, 9, 59.

Nil sine numine, (lat.), *niets zonder het Opperwezen.*

Nil temere, (lat.), *niets roekeloos.* Balfour van Burleigh.

Nil volentibus arduum, (lat.), *voor hem, die wil, is niets moeilijk.* Spreuk van een dichtgenootschap in de tweede helft der 17e eeuw, waarvan Andries Pels een der oprichters was.

Nimbus, lichtkrans om het *hoofd* der Godheid, der engelen en heiligen, ter aanduiding der heiligheid. Nu een- in den vorm van een driehoek (God), dan van een kruis van stralen of een kruis in een cirkel (Christus), of van een lichtcirkel of cirkelboogje (zie volg. art.). Steeds van goud (= licht, heerlijkheid). Zie *Aureool.*

Nimbus, (wap.), een cirkelvormig boogje om het hoofd, als lichtkrans, meestal van goud of zilver (heiligen, enz.).

Nimeczec, in 1840 eigenaar van een paarden- en koordedansersspel waarin hij zelf door zijne vreemde

sprongen het publiek vermaakte; reden waarom J. J. L. ten Kate sommige dichters, die kluchtig met woorden, rijm en maat omsprongen, met hem vergeleek.

Nimf, van lat. *nympha*, (uit gr. *nymphê* (bruid, jonge vrouw), bij Grieken en Romeinen eene godheid van minderen rang, eene vergode natuurkracht, in 't water, in 't bosch, op bergen en in dalen huizend. Ook van een der overgangsstadiën van sommige insecten, van den volkomen of hoogsten toestand gewoonlijk alleen verschillend door weinig ontwikkelde vleugels. En eindelijk een vrouwspersoon van verdacht allooi.

Nimium nocet, (lat.), *al te veel schaadt.*

Nimmer meer, (afr.), *laat dat maar loopen.* Eene verminking van 't Engelsche *never mind.*

Nimrod, symbolische benaming voor een *jager*, naar Gen. X : 9, waar van Nimrod, den zoon van Kusch, getuigd wordt: „Hij was een geweldig jager voor het aangezicht des Heeren".

Niobe, dochter van Tantalus en Taygete of Dione, gemalin van Amphion. Trotsch op haar talrijk en bloeiend kroost — zij had 7 zonen en 7 dochters, allen door schoonheid uitmuntend — durfde zij beweren, dat haar meer eer toekwam, dan aan Leto, die slechts twee kinderen had ter wereld gebracht. Om haar voor dezen overmoed te straffen, doodden Apollo en Artemis (Leto's eenig kroost) al hare kinderen op denzelfden dag. Niobe zelve versteende van smart of werd na lang rondzwerven door Zeus op haar gebed in eene rots veranderd. Men spreekt romantisch van eene *weenende Niobe.*

Niobe of nations, (eng.), *de Niobe der natiën,* mnl. *Rome.* Byron, *Childe Harold* IV, 79.

Nirvana, in de Boeddhistische leer de geheele bevrijding der ziel, nl. in den toestand van *uitdooving* zijn, d. w. z. van het vuur der hartstochten; van het vuur der zonde en derg. dus inderdaad *verlost.*

Nisan, (hebr.), Neh. II : 1; Esth. III : 7, — de eerste maand des jaars (na de Babyl. ballingschap), die in den Pentateuch Abîb (z. Aanh.) wordt geheeten. Komt overeen met onze maand einde Maart of begin April. Heeft 28 of 29 dagen. Daarin wordt altoos het Israëlietisch Paaschfeest gevierd. *Nisan* = *nîtsan* (bloesem), dus z. v. a. *maand der bloesems.* Zie bij *Nieuwjaar,* en vgl. *Maanden (De Israëlietische —.*

Nischan-i-Iftichar, (ar.), *teeken des roems,* ridderorde, door sultan Mahmud II († 1839) ingesteld.

Nisi Dominus, frustra, (lat.), *vergeefs, tenzij de Heer met u zij,* verkort uit Ps. CXXVII : 1.

Nisi Dominus nobiscum, (lat.), *tenzij de Heer met ons is.* Friesche muntspreuk in de 17e eeuw.

Nisi of **Ni fallor,** (lat.), *zoo ik mij niet bedrieg* of *vergis.*

Nissim, mrv. van *neis* (z. a.) wonderen. *Nissim we-nifloo-ous!* = wonderdadige en vreemdsoortige dingen! (Zie *Niflo*).

Nissojaun, *(nissajon),* (hebr.), beproeving, op-de-proef-stelling.

Nistor, (hebr.), *het verborgene.* Mrv. *nistorous (nistaroth),* de verborgene, de metaphysische zaken.

Nitouche (Sainte —, (fr.), in de spreekwijze: *faire la Sainte Nitouche,* d. i. *de buitengewoon vrome spelen,* het air van heiligheid aannemen en ze toch achter de mouw hebben. *Nitouche* = raak mij niet aan.

Nittel, in de Joodsch-Duitsche spreektaal de *kerstnacht.* Sommigen achten het een verbastering van lat. *(dies) natalis* = geboortedag.

Nive candidior, (lat.), *witter dan sneeuw.* Wapenspreuk, o. a. van de familie Paravicini di Capelli.

Nivelles (De schaal van —, zie *Heildronken.*

Nivôse, (fr.), zie *Kalender (Republikeinsche —).*

Niwel-peh, *(nihboet-peh)*, (n. h e b r.), (lett. verontreiniging des monds), onzedelijke woorden, onzedelijke gesprekken, bedekte wulpsche taal.

Nixen, zie *Ephydriaden,* (g r. = *opzichtsters over het water,* uit *eph* (epi) en *hudoor* (water). Onder den naam *Nixen* en *Wasserholden* (z. a.), kende men in Duitschland *stroomnimfen,* die hare lange haren uitkamden in de zon, kinderen en jongelingen verlokten, terwijl zij deze met zich in het water sleepten. In Noord-Nederland vindt men daarvan geene sporen; in België wel, doch hier waren meer mannelijke wateralven (zie *elf*) bekend.

Nixi dii, (drie) *knielende* godenbeelden op het Kapitool van het oude Rome, die voor *helpers bij de geboorte* werden gehouden, l a t. *nitor, nisus* of *nixus sum, niti* (ergens op of tegen steunen).

Nizâm, *ordening, regeling,* duidt met *dschedid* of *djedid* = *nieuw,* in het Turksch speciaal aan, de door Sultan Pelim III (1489—1507) opgerichte en door Mahmoud II (1808—39) vernieuwde en geregelde armee. Volgens de legerwet van Mei 1880 behooren de soldaten achtereenvolgens tot 't staande leger (3 of 4 jaren), tot de reserve *(fichtiad),* tot de landweer *(redief)* en ten slotte tot de landstorm *(mustahfiz).* De geheele diensttijd is 20 jaren.

Nizamieh, *actieve dienst,* bij het Turksche leger.

Nja' of **Njak,** (a t j.), aanwijzer voor mannelijke eigennamen en rangaanwijzenden naam voor vrouwen. Bv. mann. namen Nja' Gam, Njak Mohamned. *Vrouwen* van hoeloebolangs (z. d. w.), niet van adel zijnde, spreekt men met *Njak* aan, van adel zijnde met *Tjoet Njak;* ook worden *meisjes van adel* wel met Tj. Nj. aangesproken.

Njai, (j a v., k r o m o en n g o k o), vereerende betiteling van fatsoenlijke vrouwen van eenige jaren, gelijkstaande met *kjahi* of *kjai* voor mannen. Ook wordt zoo genoemd de *huishoudster* en *bijzit* van een Europeaan. *(Kjai* in 't j a v. ook wel gebruikt voor benaming van een volbloed Chinees).

Njai, in het m a l. in geschied- en poëzie titel, dien men aan bejaarde vrouwen en vrouwelijke geesten geeft. In het dagelijksch leven *bijzit, huishoudster,* inzonderheid van een Europeaan, ook vrouw van een Chinees. Het woord is uit het b a l i n. en bet. daarin *jongere zuster.*

Njoer en **Nioer,** (m a l.), is de echt Maleische naam voor *de vrucht* van den kokospalm of klapperboom. De kokosnoot heet in 't laag Javaansch *kerambil,* in het hoog Jav. *kelôpô* of *klôpô.* Dit laatste komt in den vorm *kelapa* of *klapa* ook voor in het Soendaasch, alsmede in het Maleisch.

Njo, verkort uit *sinjo* of *sinjor;* wordt in N.-I. gebruikt tot benaming van kinderen van 't mannelijk geslacht van Europeesche afkomst (ook van inl. moeders), evenals men voor meisjes *nona* of *nonah* bezigt. Met het woord *sinjo (sinjor),* hetwelk eene verbastering is van het p o r t u g. *senhor,* duidde men oorspronkelijk aan de afstammelingen van de Portugeezen, die, toen de O.-I. Compagnie in Indië kwam, daar gevestigd zijn gebleven en zich verder steeds met de Inlanders vermengd hebben. Later is *sinjo* meer algemeen de benaming geworden van alle afstammelingen van Europeanen en Inlanders die voortgaan zich met Inlandsch bloed te vermengen.

Njonja, (j a v.), bij verkorting *nja,* m a l. vorm *nonja.* Bet. *getrouwde vrouw* van een Europeaan en ook van een Chinees; *mevrouw.* Volgens het woordenboek van von de Wall zou Njonja oorspronkelijk Chineesch zijn.

Njörd, naam der studentenroeivereeniging te Leiden naar een Oud-noorsche zeegod, wien de blanke zwaan was geheiligd.

No account, (a.m.), *waardeloos, nutteloos.* Een persoon of zaak „of *no account*" is goed Engelsch, even gebruikelijk in Europa, als in Amerika; maar het gebruik van dit woord als een bijvoeglijk naamwoord, bijv. „a *no account* man, a *no account* farm, a *no account* horse" is een Amerikanisme.

No ay cerradura si es de oro la ganzua, (sp.), *er is geen slot, als maar de sleutel van goud is.*

No cure no pay, (eng.), *zonder genezing geen betaling,* gewone voorwaarde bij het afbrengen van een schip: er wordt aan de sleepbootmij niets betaald, als het schip niet gered wordt.

No es todo oro lo que reluze, (sp.), *het is niet alles goud wat er blinkt.*

No-inquiry (Commission of —, (eng.), *Commissie van geen onderzoek.* Spotnaam van de *Parlements-commissie* voor Zuid-Afrika, die alles deed om de schuldigen in den raid van Dr. Jameson (1 Jan. 1896) te sparen, de straf te doen ontduiken.

No me olvides, (sp.), *vergeet mij niet!*

No più, (ital.), *niet meer.*

No so, (ital.), *ik weet het niet.* Ook *nol so,* d. i. *non lo so.*

No time (In —, (eng.), *in geen tijd.* Bij Dickens vinden we zelfs *in less than no time,* d. i. in minder dan geen tijd.

No woman shall succeed in Salique land, (eng.), *geen vrouw zal in het land der Saliërs den troon bestijgen.* Shakespeare, *Hendrik V,* 12; vgl. *In terram Salicam,* etc.

Nonbermoal, *nabuurmaal,* in Overijsel een feestje, dat een boer, die een nieuw huis betrekt, aan zijne buren *(noabers)* geeft, van wie hij er vier tot *noodnoabers* (z. a.) kiest. Dit gebruik bestaat nog, of bestond, door geheel Overijsel, Drente en het Graafschap Zutfen.

Nonchsduif, *vredebode,* vredeteeken. Ontleend aan Gen. VIII: 8—12.

Noach's geboden of **Noachidische geboden,** zie den Zondvloed aan Noach gegeven, vgl. Genes. XIV: 4 enz. In vereeniging met de latere Joodsche traditie: 7 in getal, nml. zon, maan en sterren, of andere stoffelijke zaken niet als godheid vereeren; den naam van God in eere houden, geen moord bedrijven, geen overspel plegen, niet rooven, rechtspraak doen plegen en eerbiedigen, geen lillend dierenvleesch nuttigen. Gedeeltelijk waren deze geboden reeds aan Adam bekend.

Noach's gildekamer is afgeschaft, maar de gildebroeders leven nog. Volgens Gen. IX: 20 is Noach de uitvinder van den wijnbouw; daarom heette het wijnbouwersgilde Noach's gildekamer; deze werd afgeschaft, maar de gildebroeders, de wijnproevers leven nog.

Nobel, (van 't Fransch *noble,* edel; en dit weer van 't Lat. *nobilis* — van *nosco* kennen — bekend, voornaam, edel), de naam eener groote gouden munt van hoog gehalte, ingevoerd door koning Eduard III van Engeland, in 1344 ter gedachtenis van eene luisterrijke overwinning op de Fransche vloot in 1340. De munt vertoonde aan de ééne zijde een schip, waarin de koning met uitgetogen zwaard stond. Vandaar het oude volksrijmpje:

„Foure things our Noble sheweth (unto me:
King, ship, and sword, and power of (the sea".

Andere Engelsche monarchen tot en met Elisabeth hebben dezen muntslag aangehouden, welke ook in de Nederlanden sedert het laatst der 14e eeuw werd nagevolgd. Algemeen geacht waren de Vlaamsche, in 't bijzonder de Gentsche nobels. De meeste nobels vertoonden tegen de zijde van het schip de Engelsche roos, en heetten daarom *Rozenobels.*

Nobele officie (Het —, *'t adellijk ambt,* zij die deel aan de regeering hadden, nml. in Depok a° 1714.

Nobilitas sola est atque unica virtus, (lat.), *eenig en alleen de deugd is adeldom.* Juvenalis, *Saticae* VIII, 20.

Noblesse oblige, (fr.), letterl. *adeldom verplicht,* m. a. w. adellijke geboorte legt de verplichting op van edele beginselen en groote daden. Dit gezegde vindt men het eerst in de *Maximes et Pensées du Duc de Lévis* (1808). De gedachte, in anderen vorm, komt in vele andere talen voor. Sallustius zeide reeds: *In maxima fortuna minima licentia est* (bij 't grootst fortuin past allerminst losbandigheid). De Franschman zelf bezat reeds in de 13e eeuw:

Noblesse ne sent nos et mie
Démener déshonnête vie.

Alsmede (16e eeuw):

Il a beau vanter sa noblesse
Quand son déshonneur le blesse.

En de Duitscher haalt dikwerf aan: *Wer nicht tugendhaft ist, der ist kein Edelmann.*

Noblesse utérine, (fr.), *adeldom van moederskant,* d. i. adeldom die door vrouwlijke leden eener familie, ingevolge aanhuwelijking, op de nakomelingschap wordt overgedragen; zoodat titel, naam en wapen op deze overgaat. Aldus zal het zijn gesteld geweest met het Fransche gravenhuis De Châtillon of De Blois, waaruit als takken eene menigte Geldersche familiën zijn gesproten (De Cock v. Weerdenburg, v. Haeften, v. Isendoorn enz.).

Nobody's enemy but his own, (eng.), *alleen zijn eigen vijand, en die van niemand anders.* Omtrent een losbol, verkwister, ontuchtige of dronkaard gezegd, omdat deze doen, wat hunne personen, zielen, gezondheid, enz. schaadt.

Nocard (Methode van —. Door inenting in de voorste oogkamer van een hond of een konijn proeven nemen omtrent de dolheid van een hiervan verdacht dier. Ze wordt in de Rijksveeartsenijschool te Alfort (in Frankrijk, dép. du Seine) toegepast.

Noce (Faire la —, (fr.), in de gemeenzame taal, *zich,* gewoonlijk op losbandige wijs, *vermaken.*

Noce (N'être pas à la —, (fr.), in de gemeenzame taal, *niet op zijn gemak zijn.*

Noceur, (fr.), in de gemeenzame taal *wellusteling, pierewaaier.* Vandaar het woordenspel, *Quelle est la différence entre les peuples et les souverains? Les peuples sont nos frères et les souverains sont nos soeurs (noceurs).*

Nochri, (hebr.), *vreemdeling,* iemand van een ander volk, van eene andere gezindte.

Nocte latent mendae, vitioque ignoscitur omni, (lat.), Ovidius, *Ars amatoria,* I, 2, 49. *Des nachts blijven de gebreken verborgen en vergeeft men elke fout.* In het donker zijn alle katten grauw.

Noctes Atticae, lett. *Atheensche nachten* of *nachten in Attica,* een werk in 20 boeken, waarvan het 8e ontbreekt, van Aulus Gellius, een Romeinsch schrijver uit de 2e eeuw n. C., en dat eene menigte opstellen bevat over taal, oudheden, geschiedenis en letterkunde. Het heeft vooral daarom hooge waarde, wijl vele van de bronnen, waaruit Gellius putte, zijn verloren geraakt. De *Noctes Atticae* zijn o. a. uitgegeven door Gronovius, Leiden 1760, en door Herz, Leipzig 1853.

Nocturne, (muz., ital.), *notturno* (lat. *nocturnus, nachtelijk*), beteekent nachtgezang, in 't algemeen een muziekstuk voor piano van een somber, droomerig, zwaarmoedig karakter. Vooral Blangini († 1841), Field († 1837), Spohr († 1859) en Chopin († 1849), hebben vele composities in dit genre geschreven.

Nocturne, (r.-k.), een onderdeel der zoogen. *metten (matutinum)* of nachtgetijden, die, in tegenstelling met de „daggetijden", des nachts gehouden (ge-

zongen) worden of werden. De *metten* bestaan gewoonlijk uit drie dezer „nocturnen"; iedere nocturn bevat hoofdzakelijk drie psalmen en respectievelijk een in drieën gesplitste schriftuurplaats, heiligenleven en homilie van een kerkvader.

Nodiw, (nadib), (hebr.), een *weldadige*, een gever van liefdegaven. Zie *Nedowah*.

Nodjabachis, (turksch), gr. *dèmogerontes* (z. Aanh.), door de gemeente gekozen hoofden, die de belastingen inzamelden en aan de Regeering afdroegen. De gemeenten behielden daarbij hunne autonomie, mnl. de christelijke vereenigingen, die geene staatkundige rechten hadden, en een hoofdgeld betaalden. Aldus was het tot de 18e eeuw, toen dit stelsel in verval geraakte.

Nodus, (lat.), *knoop*, fr. *noeud*. Verdikte band in 't midden van den voet van een miskelk. Deze vorm komt voor bij de Romaansche en Gothische kelken.

Noeuds, (fr. wap.), *knoopen* van bijzonderen vorm, in Eng. wapens; en wel voor elke familie, die ze voert, van anderen vorm, zoodat de familienaam er bij genoemd moet worden.

Noë, naam eener postduiven-vereeniging; *Noë* (fr.) = Noach; vgl. Gen. VIII : 8, 11.

Noël, (fr.), *Kerstmis*. Oorsprong onbekend. Eenigen zeggen dat het komt van *Emmanuel = God met ons*, anderen beweren, van *natalis*, geboorte, en weer anderen zoeken den oorsprong in *nouvel*, omdat men vroeger bij feestelijke gelegenheden den kreet *Noël! Noël!* hoorde, om uit te drukken: *la bonne, la joyeuse nouvelle!* Dit laatste is het meest waarschijnlijk.

Noen, van lat. *nona* = negende ure van den dag. Volgens de kerkelijke verdeeling begon de dag des morgens om zes uur, en viel de *noen* alzoo des middags te drie uur in. Dat was de tijd waarop het middagmaal genuttigd werd; vandaar dat *noen* de beteekenis kreeg van *middag*, eng. *noon*, *afternoon*. Na den tijd van het Borgondische gravenhuis werd het uur van 't middagmaal vervroegd en op 's middags 12 uur gezet, zoodat we nu door *noen* verstaan: des middags om 12 uur. Zie *Etensuren*.

Noesa hoelawanno, *goud-eiland*. Benaming in de volkstaal van *Noesa-Laoet*, een der Oeliasser-eilanden, bij Ambon. De reden dezer benaming is onbekend, omdat men nooit vernam dat er goud werd gevonden, en het eiland daarbij niet bijzonder vruchtbaar is, als zijnde steenachtig.

Noesgo, (m. hebr.), *formulier*, vorm van uitdrukking, lezing van een tekstplaats.

Nog is Polen niet verloren, woorden uit een krijgsmarsch der Polen, die door het Poolsche legioen, dat Dombrowski in 1796 onder Bonaparte in Italië verzamelde, voor het eerst gezongen werd, als antwoord op den uitroep *Finis Poloniae* (z. a.) aan generaal Koscewszko in den mond gelegd. De auteur van dezen krijgsmarsch is tot heden onbekend gebleven.

Noga, gebak van amandelen of noten met gesmolten, bruingekookte suiker vermengd; van fr. *nougat*, uit *noix* en *gateau*, of van 't middenlat. *nucatus*, waarvan *nux*, noot, het grondwoord is.

Nolt kraeide haen, als hem de kam was afgebeten, Vondel, *Gysbreght van Aemstel*, I, 2, zegt Gysbreght tot Arend van Aemstel, als deze hem verhaald heeft, dat 't vijandelijk leger op de vlucht is geslagen. Fig. als iemand eens flink op zijn nummer is gezet, houdt hij wel zijn gemak en slaat een toontje lager aan.

Noki, (hebr.), *onschuldig*, rein van misdaad.

Nol in 't bosch, een bekend uitspanningsoord bij Renkum, nabij Wageningen, waar veel Hollandsche familiën des zomers verblijf houden. Zoo sedert jaren genoemd naar den eigenaar.

Nolae, (muz.), zie *Tintinnabula*. Men wil dat te *Nola* in Campanië (Italië), de eerste kerkklokken zijn gegoten, in of om de 5e eeuw.

Nolasiën, monniken-orde omstr. 1200 door Petrus *Nolasqua* en Raimond de Pennaforte in Spanje gesticht, tot vrijkooping van Christenslaven uit de macht der Saracenen. Zie bij *Trinitariërs.*

Nolens volens, (lat.), 't zij niet willende of willende, d. i. *goed- of kwaadschiks.*

Noli me tangere, (lat.), *raak mij niet aan.* Ontleend aan Joh XX : 17 (Vulgata), vanwaar in de schilderkunst het tafereel der verschijning van den verrezen Jezus aan Maria Magdalena aldus getiteld wordt. Voorts, de naam van het bekende plantje *kruidjeroer-me-niet.* Met dien laatsten naam wordt ook wel een lichtgeraakt humeur aangeduid. En, m. lat. *aangezichtspijn,* eene soort van belroos.

Noli turbare circulos meos, (lat.), *pas op mijn cirkels.* Dit woord zou Archimedes, de ontdekker der cirkelmeting, (in het Grieksch natuurlijk) gesproken hebben, tot een soldaat van het Romeinsche, in Syracuse gevallen leger, die hem in zijn mathematische berekeningen stoorde, 212 v. C. Men gebruikt het in den zin van : Bemoei u met uw eigen zaken, kom niet in mijn vaarwater.

Nolis of **Nolissement,** (h a n d.), *het huren of bevrachten van een schip.*

Noliseeren, (h a n d.), *het bedingen van de vracht.*

Nom de guerre, (fr.), *krijgsnaam,* aangenomen naam. In den tijd der ridderschap was 't gebruikelijk, dat ieder ridder een naam aannam, als devies van zijn schild of eenig ander onderscheid in zijn wapen. Vandaar min of meer in den zin van *pseudoniem.*

Nom de plume, (fr.), letterl. *pennaam. Schrijfnaam,* naam, onder welken iemand schrijft, die onbekend wenscht te blijven; dus ook = *pseudoniem.*

Nombre d'or, (fr.), *gouden getal.* Zie *guldengetal.*

Nombril, (fr. w a p.), *punt* in de loodrechte middellijn, halfweg tusschen 't middenpunt en de grondlijn. In Ned. wapens heet een stuk op die plaats staande, *verlaagd,* tenzij het er gewoonlijk staat (zooals bv. het 3e van 3 gelijke stt.).

Nomen atque omen, (lat.), *naam en voorteeken,* zie *Nomen et omen.*

Nomen bibere, (lat.), *(op) den naam drinken,* mnl. zooveel bekers, als er letters zijn in den naam van hem of haar, op wie men drinkt.

Nomen et omen, (lat.), Plautus, *Persa* 4, 4, 741. (Nomen atque omen quantivis jam est preti). *Naam en teeken tegelijk,* bv. een bakker, die Bakker heet enz., dus zooveel als : hij draagt zijn naam te recht. Men vindt ook geciteerd *Nomen est omen* en *Nomen habet omen.* Gewoonlijk in den zin : *de naam is een voorteeken.* Bij Jonathan *(Waarheid en Droomen)* : *Nomen sit omen* = deze naam zij een voorteeken.

Nomen nescio, (N. N.), (lat.), *ik weet den naam niet,* of, *naam onbekend.*

Nomina non valent, (lat.), *namen hebben geen gezag,* doen niet ter zake, gelden (hier) niet.

Nomina stultorum parietibus haerent, (lat.), *de namen der dwazen kleven op de muren.* Vgl. *On trouve partout — les noms des fous.* — Gekken en dwazen — schrijven hun namen op ramen en glazen.

Nomina sunt odiosa, (lat.), *namen zijn hatelijk;* 't verscherpt een oordeel, als men den persoon bij name aanwijst. (Nomina sunt ipso paene timenda sono). Ovidius, *Heroïdes* XIII, 54. In het dagel. leven gewoonlijk : *geen namen noemen* of *ik noem geen naam.*

Nominaal, (h a n d.), *waarde in naam,* niet in de daad, bv. van effecten, gelijk die bij de uitgifte bepaald werd en op de stukken staat vermeld. Uit lat. *nomen* (naam); dus, den naam betreffend, naar den naam. (Staat tegenover *reëel* = zakelijk, werkelijk, van *res* (zaak).

Nominal (Appel — à la tribune, heet in de Fransche wetgevende Kamers wanneer elk stemmer, als zijn naam wordt afgelezen, voor het bureel moet komen, om zijn stembiljet in de bus te doen. Van *nomen* (lat.) = naam.

Nominalisme, zie *Realisme.*

Nomine meo, tuo, eius, (lat.), *in mijn, uw, zijn naam.*

Nomine uxoris, (lat.), *in, op* of *uit naam der* (zijner) *vrouw.*

Nominis umbra, (lat.), zie *Magni nominis umbra.*

Non adolescentibus pueris-que, (lat.), *niet voor knapen en kinderen.* Voor deze, verboden waar.

Non Angli sed Angeli, (lat.), *geen Angles, maar engelen,* woorden toegeschreven aan Gregorius den Groote, toen hem in 573 eenige Angel-Saksische kinderen werden aangewezen, die als slaven naar Rome waren gebracht.

Non bene olet qui bene semper olet, (lat.), *hij riekt niet goed, die altijd goed riekt,* woord van Martialis, lib. II, epigr. XII. M. a. w. allemans vriend is niemands vriend; altijd vriendelijk is niet vriendelijk genoeg.

Non bis in idem, (sc. inquiritur), (lat.), *er wordt niet tweemaal een onderzoek ingesteld naar eene en dezelfde zaak.* Niemand kan voor eene en dezelfde zaak tweemaal in staat van beschuldiging gesteld worden.

Non-conformisten, Protestanten in Engeland, die zich niet houden aan de Staatskerk.

Non compos mentis, (lat.), *zijn verstand niet machtig, niet bij zijn verstand, niet wel bij zinnen;* vgl. *Compos mentis.*

Non constat, (lat.), *het is niet zeker, het blijkt niet.*

Non coquis sed convivis, (lat.), *niet voor de koks, maar voor de gasten,* niet voor de mannen van het vak, maar voor het publiek. Motto der *Verpoozingen op Letterkundig gebied,* a° 1856, van Nicolaas Beets.

Non cuivis (homini contingit) licet adire Corinthum, (lat.), *niet ieder is bij machte naar Korinthe te gaan,* (die weelderige en welpsche stad, waar men niet zonder groote *kosten* te *maken of talenten aan den dag* te *leggen,* komen en vertoeven kon). Uit Horatius, *Epistol.* I, 17, 36: „Non cuivis homini contingit adire Corinthum"; uit gr. *Oe pantos andros eis Korinthon esth' ho plous* (vaart). In den zin: niet ieder heeft geld of bekwaamheid genoeg voor zeker doel.

Non curatur, qui curat, (lat.), *hij, die over allerlei tobt, vindt geene genezing.* Den man vol zorgen baten geen zorgen. — Dit was het opschrift op de *Thermae Antoninianae* (de baden van keizer M. Aurelius Antoninus, naar zijn Gallischen mantel Caracalla bijgenaamd, 211—217 n. C.).

Non datur ad Musas currere lata via, (lat.), *men kan niet naar de Muzen loopen langs den breeden weg.* Propertius, *Elegiae* III, 1, 14, d. i. „Het is niet aan ieder gegeven, een geleerd man te worden", of zooals men ook wel zegt: „Zij kunnen niet allen professor worden".

Non e vero, ma ben trovato, (it.), *het is niet waar, maar goed gevonden,* met de Italianen van Catherina de Medicis in Frankrijk gekomen, maar aanvankelijk beter in het Fransch bekend uit Pasquier, *Recherches,* Dl. VII, hfdst. 41; die aangaande eene vernuftige woordafleiding schreef, *si cela n'est vrai, il est bien trouvé.* Gewoonlijk *se non e vero, e ben trovato.*

Non eadem est aetas, non mens, (lat.), *leeftijd noch gemoedsgesteldheid is dezelfde, (als vroeger).* Horatius, *Epistolae* 1, 1, 4.

Non enim numero haec indicantur, sed pondere, (lat.), *men moet deze dingen niet tellen, maar wegen.* Cicero, *de Officiis* II, 22.

Non ens, (lat.), *niet bestaande, niets, nietswaardig.*

Non erät his locus, (lat.), *dat zou hier niet op z'n plaats zijn, dat komt hier niet te pas.* Horatius, *Ars poëtica* vs. 19. Vgl. *Sed nunc.*

Non est vivere, sed valere vita, (lat.), *leven alleen is geen leven, maar gezond zijn is leven.* Martialis, *Epigrammata* VI, 7, 15.

Non ex omni ligno debet Mercurius exsculpi, (lat.), *men moet uit elk stuk hout geen Mercurius houwen.* — Alle hout is geen timmerhout. Apulgus, *Apologia* 43 (naar Pythagoras). — Zie het volgende

Non ex quovis ligno fit Mercurius, (lat.), *niet uit elk stuk hout ontstaat een Mercurius.*

Non generant nquilae columbas, (lat.), *arenden brengen geen duiven voort.*

Non ignara mali, miseris succurrere disco, (lat.), niet onbekend met tegenspoed, leer ik de ongelukkigen ter hulp te komen. Woord van Dido tot Aeneas, in Vergilius' *Aeneis* I, 630. Vgl. Voltaire, *Zaïre* II, 2: Qui ne sait compâtir aux maux qu'il n'a soufferts.

Non, il n'est rien que Nanine n'honore, (fr.), *neen, er is niets of 't wordt door Nanine geëerd.* Deze zonderlinge samenkoppeling van schier gelijkluidende lettergrepen, die dikwerf als een bewijs der onverklaarbare zorgeloosheid van een beroemd dichter wordt aangehaald, is in de eerste uitgave van Voltaire's comedie *Nanine*, III, 8, te vinden. De uitgevers der na zijnen dood verschenen drukken hebben dien regel echter veranderd in: *Non, il n'est rien que sa vertu n'honore = neen, er is niets, of 't wordt door hare deugd geëerd.*

Non-interventie, beginsel van het volkenrecht, volgens hetwelk iedere zelfstandige natie bevoegd is, hare eigene aangelegenheden te regelen; terwijl geen vreemde mogendheid het recht heeft haar in de uitoefening dezer vrijheid te belemmeren. Ook onthouding van tusschenbeide komen indien een bevriende staat wordt aangevallen of met binnenlandsche heroeringen te kampen heeft.

„Staat uw buurmans huis in brand,
Vraagt hij assistentie,
Zeg dan: vriend, ik ga naar bed,
Zie hoe gij het zelve redt, —
Dat 's *non-interventie!*"

Van Lennep, *Het dorp aan de grenzen,* 1830.

Non, l'avenir n'est à personne, (fr.), *neen, de toekomst behoort aan niemand.* Victor Hugo tot Napoleon II (*Chants du Crépuscule,* V):

Non, l'avenir n'est à personne!
Sire, l'avenir est à Dieu!
A chaque fois que l'heure sonne,
Tout ici-bas nous dit adieu.

als antwoord op:

Il cria tout joyeux avec un air sublime:
L'avenir! l'avenir! l'avenir est à moi!

Vgl. de regels van Maueroix:

Chaque jour est un bien que du ciel (je reçoi:
Jouissons aujourd'hui de celui qu'il (me donne.
Il n'appartient pas plus aux jeunes (gens qu'à moi.
Et le jour de demain n'appartient (à personne.

Non libet, (lat.), *het bevalt* (mij) *niet.*

Non liquet, (N. L.), *het is niet helder* of *duidelijk,* het is niet uit te maken. De Romeinsche rechters stemden met stembordjes, die met was bestreken waren. Bij vrijspraak krasten zij er een **A** in (= *absolvo*), bij veroordeeling een **C** (= *condemno*), en zoo de zaak niet was uit te maken, dus bij vrijspraak door gebrek aan bewijs, **N. L.** (= *non liquet*). Vgl. Cicero, *pro Cluentio,* 28, 76; Gellius, 14, 2, 25.

Non lusisse pudet, sed non incidere ludum, (lat.), *het is geen schande gespeeld te hebben; maar het spel niet af te breken, dàt is schande,* Horatius, *Epistol.,* I, 14, 36. Motto van Hildebrand's *Camera Obscura.* Horatius bedoelt met zijn „lusisse" toegegeven te hebben aan liefde en lust

(amoribus et genio indulsisse). Hildebrand daarentegen vat „lusisse" op in den zin van „spelen met menschenbeelden", enz.

Non missura cutem nisi plena cruoris hirudo, (lat.), *een bloedzuiger laat niet af, tenzij van bloed verzaad.* Horatius, *Ad Pisones,* laatste regel.

Non multa, sed multum, (lat.), *niet veelerlei, maar veel,* d. i. niet van allerlei zaken wat, maar van enkele veel; vgl. *De omnibus aliquid* etc.

Non nominandus, (N. N.), *niet te noemen* (persoon).

Non nostrum tantas componere lites (lat.), Vergilius, *Bucolica,* 3, 10, 8, *zulk een strijd te beslechten gaat boven ons vermogen.*

Non numeranda sed ponderanda sunt argumenta, (lat.), *argumenten moeten niet geteld, maar gewogen worden.* Het komt niet aan op het getal, maar op de bewijskracht van argumenten; vgl. *Man soll* etc. en *Non enim* etc.

Non numero sed pondere, (lat.), zie *Pondere non numero.*

Non olet, (lat.), *(geld) stinkt niet;* Vespasianus, † 79 n. C. Vgl. *Lucri bonus est odor ex re qualibet.*

Non omne licitum honestum, (lat.), niet al wat vrijstaat of geoorloofd is, is fatsoenlijk. Vgl. *Alle dingen zijn mij geoorloofd, maar alle dingen stichten niet.* 1 Cor. X : 23.

Non omnes eadem mirantur amantque, (lat.), Horatius, *Epist.* 2, 2, 58. *Niet allen bewonderen en beminnen hetzelfde.*

Non omnia possumus omnes, (lat.), *wij allen kunnen niet alles,* Vergilius, Eclog. VIII r. 63, ontleend aan Lucilius.

Non omnibus dormio, (lat.), Cicero, *Epistolae ad familiares,* 7, 24, 1. *Ik slaap niet voor allen.* Zekere Maecenas (niet de tijdgenoot van Augustus) hield zich slapend, terwijl zijn gast het hof maakte aan zijne vrouw. Toen echter een zijner slaven van de gelegenheid gebruik maakte om de spijzen te ontvreemden, sneed hij hem den pas af met bovenstaande uitdrukking.

Non omnis error stultitia dicenda est, (lat.), *niet elke fout is eene domheid te noemen.* Cicero, *De divinatione* 2, 43, 90.

Non omnis fert omnia tellus, (lat.), *alle grond draagt niet alles.* De eene grond is hiervoor, de andere daarvoor meer geschikt. — Deze spreuk is gevormd naar *Nec vero terrae ferre omnes omnia possunt* (z. a.).

Non omnis moriar, (lat.), *ik zal niet geheel* (d. i. niet alles van mij zal) *sterven.* Hor., *lib.* III. *Od.* XXIV of XXX, 6.

Non parce que, mais quoique, (fr.), *niet omdat, maar niettegenstaande (ofschoon)* (de hertog van Orleans een Bourbon is, is hij op den troon geroepen). Woorden van Dupin Sr. eenige dagen vóór de invoering van het Juli-koningschap (1830), toen de vraag aan de orde kwam, of de nieuwe koning al dan niet den naam van Philippe VII zou aannemen.

Non placet, (lat.), *het behaagt mij niet.* Formule, waarbij o.a. op kerkvergaderingen het niet instemmen met eenig voorstel wordt uitgedrukt; daartegenover staat *placet,* waardoor men zijne instemming te kennen geeft. Volkomen gelijk aan het *vóór* en *tegen* in onze volksvergaderingen.

Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem, (lat.), *niet wijs zijn, boven hetgeen men behoort wijs te zijn, maar wijs zijn volgens* (of *met*) *matigheid.* Rom. XII : 3; vgl. Molière, *le Misanthrope* I, 1, waar Philinthe zegt:

La parfaite raison fuit toute extrémité,
Et veut que l'on soit sage avec sobriété.

Ook, Quinault, *l'Armide* IV, 2:

Ce n'est pas être sage
D'être plus sage qu'il ne faut.

Zie ook *Faut d'la certu,* etc.

Non plus ultra, (lat.), *niet verder;* in de beteekenis van *onovertroffen*, het beste wat er is, tegenover *nec plus ultra, het slechtste wat er is.* Ontleend aan Job XXXVIII: 11, waar de Heer tot de zee zegt: „Tot hiertoe zult gij komen, en niet verder!"

Non possidentem multa vocaveris recte beatum, (lat.), *niet hem, die veel bezit, zult gij met recht gelukkig noemen.* Horatius, *Oden,* IV, 9, 45.

Non possumus, (lat.), *wij kunnen niet.* Hand. der Apost., IV : 20. — Met genoemden tekst beantwoordde het eerst paus Clemens VII de bedreiging van Hendrik VIII, dat hij, als de Paus weigerde hem van Katharina van Aragon te scheiden, met zijn land van de Kerk zou afvallen. Na dien tijd is *Non possumus* een vaste uitdrukking geworden bij den Heiligen Stoel, en van hen, die het een of ander weigeren te doen, op grond hunner beginselen of godsdienstige overtuiging.

Non post hoc sed propter hoc, (lat.), niet daarna, maar daarom. Vgl. het tegendeel: *Non parce que, mais quoique.*

Non quis, sed quid, (lat.), *niet wie* (het gezegd heeft), *maar wat* (er gezegd is). Vgl. *De Imitat. Chr.* I., I c. V, n. 1.

Non quo, sed quomodo, (lat.), *niet door wien, maar op welke wijze;* vgl. *C'est le ton* etc.

Non scholae sed vitae discimus, (lat.), Seneca, *Epistolae,* 106, II, *wij leeren niet voor de school, maar voor het leven.* Zoo citeert men gewoonlijk, en geeft daarmee eene nuttige les; maar Seneca zegt (afkeurender wijze) het omgekeerde, *non vitae sed scholae discimus,* het betreurend, dat men in zijn tijd de schoolwetenschap hooger stelde, dan de kennis, die in het leven kan worden toegepast.

Non semper idem floribus est honor vernis, (lat.), *niet altijd bloeien voor u de bloemen der lente met gelijke schoonheid,* Hor. *Oden,* II, 11, 9 en 10. Vgl. *des Lebens Lenz* etc.

Non semper Saturnalia erunt, (lat.), Seneca, *Apocolocyntosis,* 12. *De Saturnaliën duren niet eeuwig.* Het is niet altijd kermis. Aan alle lofzangen komt een einde.

Non semper tendit arcum Apollo, (lat.), *niet altijd spant Apollo den boog.* Deze versregel uit Horatius' *Oden* II, 10, wordt wel gebezigd in den zin: „de boog kan niet altoos gespannen zijn", wanneer men het nut van ont- of uitspanning na inspanning wil bepleiten. Hierbij wordt dan de nadruk gelegd op *tendit.* Intusschen heeft Horatius den nadruk gelegd op *arcum tendit* in den zin: hij betoont zich niet altoos droevig en gramstorig als zender van landplagen.

Non sequitur, (lat.) *het volgt er niet uit.*

Non sibi, sed omnibus, (lat.), *niet voor zichzelf, maar voor allen.*

Non sibi, sed patriae, (lat.), *niet voor zich, maar voor het vaderland.*

Non sum qualis eram, (lat.), *ik ben niet wat ik geweest ben.* Hor., *Od.* IV, 1, 3.

Non tali auxilio nec defensoribus istis, tempus eget, (lat.), *aan zulke hulp noch aan zulke verdedigers heeft de tijd behoefte.* Vergilius, *Aeneis* 2, 521 sq. Ook enkel *non tali auxilio* = ik ben niet gediend van zulke hulp.

Non troppo, (it.), *niet te veel.* Na muzikale termen, als „allegro, andante", enz., bv. *allegro, ma non troppo.*

Non-valeur, (hand.), *kwade schulden, die als verloren beschouwd kunnen worden.* Ook wel gebezigd voor iemand die niet meetelt, een nul.

Non vitae, sed scholae discimus, (lat.), *niet voor het leven, maar voor de school leeren wij,* Seneca, *Epistolae,* 106. Dit getuigt Seneca, de opvoeding van zijn tijd afkeurend.

Non volat in buccas assa columba tuas, (lat.), *er vliegt geen droog gebraden duif in uwe kaken.*

Non volo mortem impii, sed ut convertatur et vivat, (lat.), *ik wil niet, dat de goddeloze sterve, maar dat hij zich bekeere en leve.* Berust op Ezech. XXXIII : 11 (Vulgata).

Nona en **nonna,** bet. in N.-I. een jong meisje en ook een ongehuwde vrouw van Europeesche en ook van Chineesche afkomst. Volgens prof. Veth zou *nona* door verbastering ontstaan kunnen zijn uit den portug. titel *Donna,* vrouwelijk van *Don* en *Dom.*

Nonconformisten, (eng.), de afgescheidenen van *the High-Church,* de Staats- of Episcopale kerk, — als *Presbyterianen, Independenten,* enz.

Nondum, (lat.), *nog niet.*

Nondum omnium dierum sol occidit, (lat.), Livius, *Ab Urbe condita, Libri,* 39, 26, 9. *Nog is niet alle dagen zon niet onder.* Wat niet gebeurd is, kan nog gebeuren, h.g.d. *Aller Tage Abend ist noch nicht gekommen.*

None, (r.-k.), 4e der kerkelijke daggetijden *(nona)* = het negende uur van den dag of 3 uur des namiddags; ook 't gezang op dit uur, lat. *nona* (hora) = het negende uur.

None, (muz.), de negende diatonische toon na den grondtoon.

Nonja, (mal.). zie *Nja.* **Njonja,** (jav.), *getrouwde vrouw* van een Europeaan of Chinees; *Mevrouw.*

Nonna, hetzelfde woord als *Nona,* z.b.

Nonnengeruisch, fr. *bruit de diable,* een geruisch, dat men door middel van een stethoscoop bij vele, vooral bloedarme personen aan de halsaders waarneemt, waar het door het uitstroomen van bloed uit deze in den wijden *bulbus jugularis* veroorzaakt wordt.

Nonnenveestjes, schuimpjes, banketbakkers-product, zoo geheeten naar de fijnheid en lichtheid van 't gebak; ook genoemd: *Haagsche wind.*

Nonnie, (mal.), *klein meisje,* verkleinwoord van *nona* en *nonna.*

Nonumque prematur in annum, (lat.), *zij,* (d. i. de arbeid des dichters) *worde tot in het negende jaar ondergehouden.* Hor., *Ars poetica* 388. De Franschman citeert ook wel: *Vingt fois sur le métier remettez votre ouvrage;* m. a. w. beschouwt uw werk niet te spoedig als voltooid, breng het niet spoedig in het licht.

Nonus, (lat.), *negende,* nl. *dies* = dag, d. i. de negende dag vóór de *idus* (zie *Ides*) = den vijftienden dag van Maart, Mei, Juli en October en den dertienden van de andere maanden; de *nonen* (lat. *nonae*) waren dus de zevende dag van Maart, Mei, Juli en October, en de vijfde van de andere maanden.

Noodadres, (hand.), de firma, die door den uitgever van een wissel of een der endossanten onder aan de linkerzijde van een wissel vermeld wordt tot aanwijzing, waar men ingeval de betrokkene de betaling of acceptatie van den wissel weigert, dien ter betaling of acceptatie kan presenteeren.

Noodige ('k Wensch u het —, *'t komt maar op het noodige aan.* Luk. X : 42. Beide gezegden in piëtistische kringen veel in gebruik = behartig niet alleen de stoffelijke belangen.

Noodkap, (bouwk.), *tijdelijke dakbedekking,* in gebruik bij het bouwen, hoofdzakelijk om een gedeelte te beschutten en het werk te kunnen voortzetten bij ongunstige weersgesteldheid.

Noodmunten, munten, die in tijden van gebrek, vooral in belegerde steden, voor het dagelijksch verkeer, of tot bezoldiging van het krijgsvolk, werden geslagen. Ze werden vervaardigd somtijds van zilver, meestal van metaal van geringe waarde, en ook wel van leder of

van papier. In ons vaderland heeft men er vooral uit den tijd van den tachtigjarigen oorlog.

Noodnoabers, *noodburen*, in Overijsel, de vier naaste gezinnen of buren, die een ander gezin in tijd van nood, wanneer er bij vreugde of smart bijzondere hulp *noodig* is, d. i. zoowel bij bruiloften, als bij begrafenissen, zoowel bij geboorten, als bij ziekten, moeten bijstaan.

Noorden (De Franschman van het —, *de Russische boer*, om zijn gezelligheid, geestigheid en zanglust bij huiselijke feesten.

Noorden (Venetië van het —, *Amsterdam*, zeventicnde-eeuwsche benaming, wegens de overeenkomst in het bouwen op eilanden.

Noordenwind, (wap.), afgebeeld als een kinderhoofd, met opgeblazen wangen en zonder vleugels.

Noordsche Beer, scheldnaam voor Rusland, zie *Ivan Ivanowitch*.

Noordsche Paganini, de uitstekende violist Ole Bornemann Bull.

Noordsche Victor Hugo (De —, Björnstjerne Björnsen, geb. 1832.

Noordzij van een kerkhof (De —, het noorden is de zijde der duisternis, waar de zon niet schijnt, dus fig. *het hoekje der verdoemden*, der ongeloovigen en der misdadigers. In vele plaatsen is nog steeds de noorderzijde van de kerk daarvoor als begraafplaats afgezonderd.

Noos, (joodsch-duitsch), verbasterd van *naze* = neus.

Noppe, noppe, (barg.), *stil, stil!*

Noppes, (barg.), *weinig, niets.*

Nor, (chin.), *meer in eene moerasstreek*. Als uitgang in Chin. plaatsnamen.

Nor (In de —, (mil.), *in de arrestantenkamer*. *Nor* = een vuile plaats, een akelig hok.

Nor-el-Chems, (arab.), *Licht der Zon*. Toenaam, wegens hare schoonheid, der moeder van den jongen Sultan (sedert 1893) van Marokko, Abdul-Aziz, eene Circassische.

Norbertijnen, zie *Praemonstratensen*.

Normaaljaar (Het —, *het jaar 1624, decretorius annus*, omdat bij den vrede van Munster, Oct. 1648, werd bepaald, dat overal de vrije uitoefening van godsdienst zou stand houden waar ze in eerstgenoemd jaar bestond, en waar ze toen niet bestond, daar zou huiselijke godsdienst zijn toegestaan. De toestand van bezitting en eigendom van 1 Jan. van eerstgezegd jaar zou over dat recht tot naasting van kerkegoed beslissen.

Nornen, *schikgodinnen* der Noorsche mythologie, bij Scandinaviërs en Angel-Saksers; ten getale van drie, evenals de *Parcen* (Parcae) der Romeinen, en de *Moiren (moirai)* der Grieken, doch anders genaamd. Het zijn *Urdr* ('t verledene), *Verdandi* ('t tegenwoordige) en *Skuld* ('t toekomende). Onder den boom *Ygdrasil* gezeten, spinnen zij daar 's menschen levensdraad. *Nornen* heeten ook de beschermgeesten van den mensch, die hem bij zijne geboorte zijn lot bepalen. Ook waarzegsters werden met den naam van *Nornen* aangeduid.

Northstar State, (am.), *Noordstar Staat*, naam voor Minnesota, vgl. *Gopher State*.

Nos fusils Chassepot ont fait merveille, (fr.), *onze Chassepotgeweren hebben wonderen verricht*. Met die woorden besloot de Fransche generaal de Failly zijn bericht aan Napoleon III, nopens den slag van Mentana (3 Nov. 1867), waarin Fransche en pauselijke troepen, in vereeniging met elkander, de Garibaldianen versloegen. Het chassepot-geweer werd in 1866 voor het Fransche leger aangenomen, en deed bij Mentana voor 't eerst waarlijk practisch dienst.

Nos inter nos, (lat.), *wij onder ons*, zinspreuk van vele sociëteiten.

Nos jungit amicitia, (lat.), *de vriendschap vereenigt ons.* Spreuk van de Societeit van het Amsterdamsche studentencorps, zie *N. J. A.*

Nos jungunt Rosae, (lat.), *ons houden de rozen vereenigd.* Naam eener vereeniging ter bevordering van *rozenteelt* te Utrecht.

Nos numerus sumus et fruges consumere nati, (lat.), Horatius, *Epist.* I, 2, 27. Zie *Fruges,* etc.

Nos poma natamus, (lat.), *wij appelen zwemmen,* eene uitdrukking, gebruikt om onbeteekenende menschen aan te duiden, die zich wonder veel verbeelden.

Nos prêtres ne sont point ce (qu'un vain peuple pense, Notre crédulité fait toute leur science, (fr.), *onze priesters zijn niet, wat een wuft volk denkt; onze lichtgeloovigheid maakt hun geheele wetenschap uit;* vgl. Mirza Schaffy:

Er ist so weise, wie sie alle sind
Die Träger des Talars und der Kaputze,
Er weiss wie ehrfurchtsdumm das Volk (und blind,
Und diese Dummheit macht er sich zu (Nutze.

De twee dichtregels staan bij Voltaire, *Oedipe* IV, 1, waar Jocaste ze uitspreekt om Oedipus gerust te stellen wegens de vreeselijke omgelukken, die de hoogepriester voorspelt.

Nos Vinxit Libertas, (lat.), *ons heeft de vrijheid verbonden.* Naam eener Vrijmetselaarsloge te Amsterdam, ook als **N. V. L.** aangeduid.

Nosce te ipsum, (lat.), *ken u zelf.* Naar het Grieksch, *gnothi se authon* dat aan verschillende Grieksche wijzen, Thales, Chilon e. a. toegeschreven wordt, en het opschrift op den tempel te Delphi was. Vgl. Cicero, *Tusculanae disputationes* 1, 22, 52: *Praeceptum Apollinis, ut se quisque noscat.*

Nosi, (Nasi), (hebr.), *vorst.* Hij kan Nosi in Eretz Jisraeel zijn = hij kan een vorst in het land Israël zijn, d. i.: hij is een zeer geleerd en waardig man.

Nosjim, (Nasjim), (hebr.), onregelm. meervoudvorm van isjo [eig. insjo] vrouw) = vrouwen.

Nosjim dangton kallous, (Nasjim daäton kalloth), (n. hebr.), *Der vrouwen gedachten zijn licht* = (wegen niet zwaar). Spreekw. uit den *Talmud.*

Noss! noss! (russ.), beteekent „neus". Dit roepen de Russen iemand toe, als waarschuwing, dat diens neus op 't punt is van te bevriezen en door inwrijving met sneeuw nog gered kan worden.

Nossairiërs (verbasterd in Ausariërs) of *Half-Christenen,* Mohammedaansche secte in Syrië, die omstreeks 592 ontstond, en haar naam ontving van *Nossair* of *Nosraya,* den profeet van Mohammed's schoonzoon (Ali-Ibn-Abi-Talib). Zij noemen zich Muzelmannen, maar hun godsdienst is een mengsel van Mohammedaansch en Christelijk gnosticisme (z. a.), met overblijfselen van den oud-Syrischen naturdienst. Hunne zeden zijn zeer in strijd met hunne zedenleer. Hunne onkuische mysteriën, stellen hen ten spot van de naburige stammen.

Nostradamus. *De centuriën van N.,* de in honderdtallen afgedeelde vier- of zesregelige strophen, waarin vervat zijn de voorspellingen van *N.,* d. i. Michel *de Notredame,* een astroloog, die in 1555 zijne *Centuriae propheticae* uitgaf, eene reeks van voorspellingen in dichtmaat, meest voor verschillende uitleggingen vatbaar: maar die hem, zelfs bij vorsten, een grooten naam bezorgden en eene ontelbare schare van nieuwsgierigen lokte naar zijne woning, waar hij in 1566 overleed. Nog in 1781 werden zijne Centuriën op den Index geplaatst, omdat ze o. a. den ondergang van het Pausdom voorspelden.

Nota bene, (lat.), *let wel, geef wel acht,* ook **N.B.**

Notabelen, *voornaamste ingezetenen,* soms in officiëele colleges vergaderd, bv. in kerkelijke gemeenten in de Herv. kerk hier te lande, in Frankrijk als **rijks**regeerings-college in 1787.

Notandum est (lat.), *het verdient aangeteekend te worden;* dus, men geve er acht op.

Notentuin van Indië, bijnaam der *Banda*-eilanden; naar den grooten bouw van muskaatnoten.

Notificatie, beteekening van een wisselprotest, d. w. z. kennisgeving bij deurwaardersexploit van het protest door den houder des geprotesteerden wissels aan zijn voorman (den laatsten endossant, of den trekker, als de wissel niet is geëndosseerd).

Notre Dame de Thermidor, bijnaam van Theresia Cabarrus, de maitresse van Tallien, die 12 Thermidor (z. a.) als lid van het *Comité de Salut Public*, Robespierre verving, en des avonds van dien dag de deuren opende van de gevangenis *La Force*, om als redder te verschijnen in de cel waar zijne Theresia met Josephine de Beauharnais en Madame d'Aiguillon, door toedoen van Robespierre, gedurende de laatste maanden doodsangsten hadden doorworsteld. Toen werd zij aan den arm van Tallien opgenomen in de hoogste kringen der Parijsche samenleving.

Notre ennemi, c'est notre maître, (fr.), *onze meester is onze vijand.* Uit Lafontaines fabel VI, 8, *le Vieillard et l'Ane*, waarin de grijsaard den ezel, bij het naderen van den vijand aanraadt, te vluchten. Doch de ezel weigert met de aangehaalde woorden, daarmede te kennen gevend, dat zijn lot bij den vijand niet slechter dan bij elken anderen meester kan wezen.

Notsri, (n. hebr.), letterl. *Nazarener.* Vandaar, zij, die in den Nazarener als Christus gelooven, nl. *de Christenen.*

Notturno, (it., muz.), zie *Nocturne.*

Noué, (wap.), zie *Geknoopt.* Ook van een dwarsbalk, die in het midden een verdikking heeft, of met kwastvormige verdikkingen.

Noueux, (wap.), zie *Knoestig.*

Nougeia(ng), *(nogeia')*, (hebr.), *aanrakend, rakend. Nougeia bedowor* (nogea-bedabar), in aanraking met de zaak, in betrekking tot de zaak staande; gezegd van iemand, die niet onpartijdig over iets oordeelt, omdat hij er zeker belang bij heeft.

Nouheig, *(nohèg)*, (hebr.), *roeren, leiden.* In 't nieuw hebr.: een gebruik, eene gewoonte aannemen. (zie *Minhag*). Zich-zijn = zich aan een zeker gebruik houden.

Noukem, *(nokèm)*, hebr. = *een wreken.* Vandaar, zich n. zijn = *zich wreken.* (Zie *Nekomoh*). *Noukeim wenouteir (nokèm we-notèr)*, hebr. = iemand, die zich wreekt en een ontvangen smaad niet vergeet.

Noumenon is een kunstterm in de wijsbegeerte van Kant (1724—1804). Deze wijsgeer is van meening, dat wij de voorwerpen, zooals zij op zich zelf zijn, niet kunnen kennen, maar alleen de voorstellingen, die wij er ons naar den aard van ons kenvermogen van vormen. Hij noemde die voorstellingen verschijnselen *(phenomenen)* en wat de grond dezer verschijnselen uitmaakt 't *Ding an sich* of *noumenon.*

Nourri, (wap.), zie *Gevuld.*

Nourri dans le sérail, j'en connais les détours, (fr.), *in het serail opgevoed ken ik er alle gangen.* Rac., *Bajazet* IV, 7. Woorden van den groot-vizier Acomat tot zijn vertrouwde Osmin, als hij dezen opwekt met hem naar de gewone verblijfplaats van Bajazet te gaan, waarheen hij zoo goed den weg weet. In het treurspel komt de uitdrukking *letterlijk* voor. Gewoonlijk wordt deze echter aangehaald in den zin van: „ik ken alle listen en streken, die men gewoonlijk gebruikt"; of wel: ik weet, als ingewijde, wat er op eene bepaalde plaats omgaat.

Nourricerie, (fr.), inrichting waar men jeugdige kinderen met moedermelk, of op andere wijs voedt.

Nous arrivons toujours trop tard, (fr.), *wij komen altijd te laat.* Woorden uit *les Brigands*, opera-bouffe

van Meilhac en Halevy, muziek van Offenbach, (10 December 1869 in den Variétés-schouwburg voor 't eerst opgevoerd).

Nous avons changé tout cela, (fr.), *dat is nu alles heel anders.* Molière, *Le Médecin malgré lui* II, 6, voor het eerst in het Palais Royal te Parijs opgevoerd, den 6en Aug. 1666. Ironisch tegen hen, die afgeven op oude gewoonten, schrijvers, kunstenaars en op maatregelen in strijd met zedelijkheid en gezond verstand.

Nous avons tous assez de force pour supporter les maux d'autrui, (fr.), *wij hebben allen kracht genoeg, om het ongelak ..... van anderen te dragen.* La Rochefoucauld, *Maximes* 19; m. a. w. *niemand hinkt aan een andermans zeer.*

Nous dansons sur un volcan, (fr.), zie *Danser sur un volcan.*

Nous déciderons chez vous, sur vous et sans vous, (fr.), *wij zullen beslissen bij u, over u en zonder u.* Woord van den Franschen gezant tot de Hollandsche afgevaardigden in 1713, tijdens de vredesonderhandelingen te Utrecht.

Nous l'avons eu dormant, Madame, échappé belle, (fr.), *wij zijn al slapend, Mevrouw, aan een groot gevaar ontkomen.* Uit Molière's *Femmes savantes,* IV, 3, als de schijngeleerde Trissotin Philemonte aankondigt, dat de wereld, gedurende den nacht, bijna ware vergaan.

Nous sommes assemblés par la volonté nationale, nous ne sortirons que par la force, (fr.), *wij zijn gekozen door den wil des volks, wij vertrekken slechts door geweld.* Woorden door den markies de Dreux Brezé *Junior* aan Mirabeau toegeschreven en afgedrukt in de *Ephémérides de Noël* in 1803. Op 18 Mei 1789 hield Mirabeau in de Chambre des Communs eene indrukwekkende rede; een bevel des Konings moest de vergadering uiteen drijven, maar toen de markies *(Senior)* op 23 Juni daaraanvolgende het bevel des Konings overbracht, antwoordde Mirabeau met eene aanspraak, eindigende met de woorden: „nous ne quitterons nos places que par la puissance des baïonnettes".

Nous sommes tous d'Athène en ce point, (fr.), *op dat punt zijn wij allen van Athene.* Uit *le Pouvoir des fables* van Lafontaine. Hij bezigt die woorden, na van de luchthartigheid der bewoners van Athene te hebben gewaagd, die liever naar kindersprookjes dan naar de ernstige taal van een redenaar luisteren. Tegelijk erkent hij echter aan dezelfde fout mank te gaan, er bijvoegende: *Si Peau d'âne m'était conté, j'y prendrais un plaisir extrême = ik zou het uiterst vermakelijk vinden, indien men mij Peau d'âne* (titel van een oud sprookje) *zou verhalen.* Men bezigt de eerst-aangehaalde woorden, wanneer men wil erkennen, dat men even oppervlakkig is als zij, die in staat- of letterkunde, schoone kunsten enz., meer aandacht aan kleinigheden dan aan de ernstige zijden der zaken schenken.

Nous vivons sous un prince, ennemi de la fraude ....

Et que ne peut tromper tout l'art des imposteurs, (fr.), *wij leven onder eenen vorst, die het bedrog haat, en die zich door welke kunstjes van bedriegers ook, niet om den tuin laat leiden.* Woorden, waarmede op Lodewijk XIV wordt gezinspeeld en die de *exempt* (politie-beambte), in Molière's *Tartuffe* V, 7, tot Orgon richt.

Nova, nam. *stella nova,* d. i. *nieuwe ster; novae* zijn sterren, die zich plotseling vertoonen, eenige dagen of weken schitteren en dan verminderen en verdwijnen. De wetenschap is het nog niet eens over den aard der *novae,* vandaar dat wij eene wetenschappelijke beschouwing achterwege laten.

Novatianen, voorstanders van „eene reine gemeente met eene reine Avondmaalstafel". Met de *Donatisten* (z. a.), van wie zij de voorloopers waren, werden zij in één adem genoemd. Aanhangers van Novatianus, presbyter te Rome, omstr. 250 tot bisschop van Rome verkozen, die eene meer gestrenge kerkelijke tucht, en vooral de uitsluiting uit de kerkelijke gemeenschap van allen, die tot doodzonden vervallen waren,

zocht te herstellen. Eene kerk van *volmaakten* wilden zij vestigen, en stichtten afzonderlijke gemeenten, van welke zich de sporen vertoonen tot in de 6e eeuw. Zie *Ketter*.

Novatie, of *schuldvernieuwing*, heeft plaats: òf wanneer een schuldenaar ten behoeve van zijn schuldeischer eene nieuwe schuldverbintenis aangaat, die de oude vervangt, òf wanneer een nieuwe schuldenaar wordt gesteld in de plaats van den vorigen, die door den schuldeischer van zijne verbintenis ontslagen wordt, òf wanneer ten gevolge eener nieuwe overeenkomst, een nieuwe schuldeischer wordt gesteld in de plaats van den vorigen, te wiens opzichte de schuldenaar van zijne verbintenis ontslagen wordt (a. 1449 B. W.).

Novelle, verdicht verhaal, dat het midden houdt tusschen het sprookje en den roman. In 't Fransch bekend als *nouvelle*, in 't Italiaansch als *novella*, in 't Spaansch als *novela*, dagteekent zij reeds uit de 14e eeuw, maar heeft in onze letterkunde haar bloeitijd in de 2e helft der 19e eeuw. De naam is afkomstig van *conte nouvelle*, nieuw verhaal.

Novellen, constitutiën van de latere Romeinsche keizers, die verschenen zijn na den codex van Justinianus. Ze staan bekend onder den naam van *Novellae Constitutiones post Codicem*, d. i. *nieuwe* wetten na het wetboek. In onzen tijd: bijvoegselen op bestaande wetten.

November, (lat.), letterl. de *negende* maand (mensis), van het oude Romeinsche jaar, dat met Maart aanving; zie boven, bij *December*. Oudtijds *Smeermaand*, d. i. de maand der slachting van *vette* ossen. Daarom ook: *slachtmaand*.

Novembriseurs, (hand.) geëxecuteerden wegens *November*-speculaties in waardelooze papieren. Woordspeling met *briseur*, hier = *breker*, van zijn vermogen.

Novice, (r.-k.), naam, gegeven aan personen, die lid willen worden van eene geestelijke Orde; hun proeftijd heet *noviciaat* en duurt minstens een jaar, soms ook twee en zelfs drie jaar. De vereischte ouderdom is gewoonlijk 15 jaar.

Novice, (sportt), *nieuweling*.

Novicliaat, zie *Novice*.

Noviet, nieuw-aangekomen student aan de Akademie. Uit lat. *novitius* = nieuweling.

Novillero, (sp.), *nieuweling, passbeginner*, nml. een *toro* (stierenvechter), die zich voorbereidt voor 't beroep van *matador* (z. a.).

Novissima, (lat.), *het nieuwste, laatste, jongste*. „Doctrina de Novissimis" = de leer der laatste dingen of de *Eschatologie* (z. a.).

Novissima verba, (lat.), *laatste* of *jongste woorden*. Eig. nieuwste woorden.

Novum et ad hunc diem non auditur! (lat.), *iets nieuws en tot dusverre (overt het) niet gehoord!* Cicero, *pro Ligario*, I, 1.

Novum organum, het werk van Lord Bacon, waarin hij de methode van natuuronderzoek uiteenzet; als zoodanig een der beroemdste geschriften uit de 16e eeuw.

Novus homo, (lat.), zie *Homo novus*.

Nowi, (nabi), (hebr.), = *profeet*.

Noyade, (fr.), *verdrinking* bij wijze van terechtstelling, tijdens de groote Omwenteling in Frankrijk.

Nozier, (Nazir), (hebr.), iemand, die zich van wijn, van onreinheid etc. onthoudt; een *Nazirëer*. (Zie *Numeri VI.*)

Nu ben ik eindlijk vrij
Van Hollands dureen eed en
Egmonds slavernij,

verbasterd uit:

Nu ben ick ymmers vry van Hollands
dieren eed,
En Egmond kan my hier niet heeten
of verbieden,

Vondel, *Gysbrecht v. A.*, v. 338 en 339, wat Vosmeer zegt, vóórdat hij schijnbaar oprecht aan Gysbregt het verhaal van het Zeepaard doet.

Nu comme le discours d'un académicien, (fr.), *onbetekenend als de redevoering van een lid der Akademie.* Deze woorden, wier toepassing voor de hand ligt, zijn ontleend aan *Nomaana*, Oostersch sprookje, van A. de Musset, 1e zang, 3e regel.

Nu heeft de lieve ziel rust, Luk. XII : 19.

„Nu kan ik al lezen, zei kleine Piet," eerste volzin van het eerste leesboekje, dat men vóór eene halve eeuw na de *Spa-a* te genieten kreeg. De titel was: *Nieuw Spel- of Leesboekje, ten gebruike der scholen*, door N. Auslijn Nz. Derde stukje. Het schijnt nog altijd in gebruik te wezen, althans in 1885 verscheen nog een nieuwe druk (de 36e).

Nu zal men eindlijk zien
Of Romen of Karthaag de wereld zal gebien,

verbasterd uit:

Nu zal men eindlijk zien,
Of Rome dan Karthaag de wereld zal verwinnen,

Langendijk, *Julius Cezar en Kato.* Veelal gebezigd in het spel, als men gekomen is op een *beslissend* punt.

Nuagé, (wap.), zie *Geschulpt*, doch met niet meer dan 3 boogjes; fr. wap. zooveel als *nébulé.*

Nubische geograaf (De —, bijnaam gegeven aan El Edrisi (Aboe Abdallah Mohammed), een der meestberoemde Arabische aardrijkskundigen, geboren te Septa, het hedendaagsche *Ceuta*, in Afrika, in 1099. Hij vereenigde de kennis van het Oosten met die van het Westen. Op last van Roger II, koning van Sicilië, schreef hij een groot aardrijkskundig werk: „Noeshat-oel-Moesjtâk" genaamd, dat van 1836—41 in 2 dln in zijn geheel in Frankrijk uitgegeven is.

Nuda escurnidizo, (sp.), *strik der Inquisitie*, die hare handlangers op hunne nachtelijke tochten met groote behendigheid bezigden tot het verworgen van honden, die door blaffen hen konden verraden; alsook om het hulpgeschreeuw der gevangenen te verstikken.

Nuda veritas, (lat.), *naakte waarheid* (z. a.).

Nudis verbis, (lat.), *met naakte woorden*, — zonder omwegen.

Nuds-pieds, *blootvoeten*, partijnaam, dien de Normandische boeren zich in 1639 gaven bij den opstand wegens de drukkende belastingen en de bepaling, dat de bewoners van elke gemeente solidair aansprakelijk waren voor de betaling. De vreeselijke gruwelen, die zij aanrichtten, geschiedden op bevel van een geheimzinnig personage, die zich „général Jean-nuds-pieds" teekende. De partij werd onderdrukt, en het land zwaar gestraft met menigvuldige doodvonnissen en ontzaglijk hooge geldboeten.

Nudum praeceptum, (lat.), lett. *naakt* of *bloot voorschrift, bevel.* Bevel *voor de leus*, dat men oogluikend en straffeloos laat overtreden.

Nugae canorae, (lat.), *welluidende nietigheden.*

Nugae difficiles, (lat.), *lastige kleinigheden.* Titel van een boek van J. A. M. Wierdels, waarin deze de geschiedenis van het Amsterdamsch studentencorps beschrijft.

Nugae venales, *jachtpraatjes.*

Nul n'aura de l'esprit, hors (niet *que*) **nous et nos amis,** (fr.), niemand zal (of mag) verstand hebben, dan wij en onze vrienden, zegt Armande bij Molière in *Les femmes savantes* III, 2.

Nul n'est content de sa for-
(tune,
Nl mécontent de son esprit,

(fr.), *niemand is tevreden met zijn fortuin, noch ontevreden over zijn verstand.* Mad. Deshouillères, *Réflexion* VIII.

Nul n'est prophète en son pays, (fr.), *niemand is een profeet in zijn eigen vaderland.* Zie *Nemo propheta.*

Nulla dies sine linea, (lat.), *geen dag zonder penseelstreek* (stelregel van den schilder Apelles), vandaar in 't algemeen = geen dag ga ongebruikt voorbij. — Vgl. Plinius de Oudere, *Historia naturalis* 3, 10 (36), 84. — In nieuweren tijd heeft men hiervan den hexameter gevormd: *Nulla dies abeat, quin linea ducta supersit* (geen dag ga voorbij, of er blijve eene getrokkene lijn, eene penseelstreek, over).

Nulla fere causa est, in qua non femina litem moverit, (lat.), *er is bijna geen twistzaak, of eene vrouw heeft ze aanhangig gemaakt.* Juvenalis, *Satirae* VI, 242. Vgl. *Cherchez la femme.*

Nulla nuova, buona nuova, (it.), *geen tijding, goede tijding* of *nieuws.*

Nulla regula sine exceptione, (lat.), *geen regel zonder uitzondering.*

Nulli secundus, (lat.), *voor niemand onderdoende.*

Nullius addictus jurare in verba magistri, (lat.), *geheel onverplicht om bij het woord van eenigen meester te zweren.*

Nullius filius, (lat.), *niemands zoon,* d. i. een oorspronkelijk, *self-made* man.

Nullum est jam dictum, quod non dictum sit prius, (lat.), *er wordt niets gezegd, wat niet reeds vroeger gezegd is.* Terentius, *Eunuchos* Prologus 41; vgl. Goethe, *Alles Vernünftige,* etc. (Aanh.).

Nullum magnum ingenium sine mixtura dementiae fuit, (lat.), *er heeft geen groote geest zonder een bijvoeging van waanzinnigheid bestaan.* Deze woorden, die in den nieuweren tijd het stelsel van sommigen werden, zijn van Seneca, *De tranquill. anim,* XVII, 10.

Nullus agenti dies longus est, (lat.), Seneca, *Epistolae,* 122, 4. *Geen dag is lang voor iemand, die werkt.*

Nullus est liber tam malus, ut non aliqua parte prosit, (lat.), *er is geen boek zoo slecht, of 't is in eenigerhande opzicht nuttig.* Plinius de Jonge, III, 5, die het gezegde echter aan Plinius den Oude toeschrijft.

Numeri, (lat.), *Getallen.* Naam van het vierde Bijbelboek (Oude Testament). De stamfamiliën van het volk Israëls bij zijne inbezitneming van Kanaän worden er in *opgeteld.*

Numero deus impare gaudet, (lat.), Vergilius, *Bucolica,* 8, 75, *het oneven getal is geliefd bij de godheid.* Denk b.v. aan de 3 Gratiën, de 3 Parcen, de 3 koppen van Cerberus enz. Alle goede dingen bestaan in driën. Vgl. eng. *there is luck in odd numbers.*

Numismatiek of *penningkunde,* van lat. *numisma,* muntstuk, en dit weer van *nummus* of *nomus,* geld, munt, verwant aan Tarentijnsch en Sicilisch *nómos* (het bepaalde, toegedeelde). De numismatiek wordt verdeeld in twee afdeelingen: de *muntkunde,* welke de kennis der oude en hedendaagsche *munten* omvat; en de *penningkunde* in engeren zin, die zich bezighoudt met gedenk*penningen,* gilde-, armen-, toegangs- en reken*penningen,* noodmunten en dergelijke niet gangbare stukken.

Nummi pelliculati, *bekleede* of *overtrokken munten,* ijzeren of koperen munten, met een dun laagje goud of zilver bedekt; het werk van die bedriegers onder de Romeinen, die *nummi adulterini* (valsch geld) aan den man brachten.

Nummi serrati, *zaagmunten,* munten met uitgehakten rand, in den vorm van eene zaagsnede, waardoor het mogelijk was, waar te nemen of het inwendige der munt ook uit een minwaardig metaal bestond. Volgens Tacitus wilden de Germanen alleen *nummi serrati* aannemen.

Nummud, (perz.), vilten tapijt, dat te Hamadan (of Amadan, in het westen van Iran, op de grens van Kurdistan), in het oude Echatana wordt vervaardigd.

Nummus of **numus,** in het algemeen *geldstuk,* in het bijzonder de *sestertius.* De *(nummus) aureus* of *solidus* was gelijk aan 100 sestertiën, als Grieksche munt gelijk aan twee drachmen.

Numophylacium, (van *nummus,* munt en gr. *phylakeion,* bewaarplaats), *muntkabinet,* titel, dien men in de 18e eeuw en 't begin dezer eeuw aan catalogi van groote kabinetten gaf. Aldus *N. Anspachianum,* 1833—35; *N. Burckhardianum,* 1740—45; *N. Ehrenerorianum; N. Rinckianum,* 1766; onderscheidenlijk de catalogi van Chr. L. Anspach, Burckhard, F. A. Hausen von Ehreneron en E. G. Rinck.

Nun, 14e letter van 't Hebreeuwsch. Syr., chald., arab. *noen* = visch, naar den vorm dezer letter in het Phoenicisch letterschrift. De getalwaarde is 50.

Nun danket alle Gott, (hgd.), *dankt nu allen God,* eerste regel van een hgd. Ev. Gez., uit J. Sirach L, 24.

Nunc aut nunquam, (lat.), *nu of nooit.* Ook wel *Aut nunc aut nunquam.* Zoo bv. op de vaandels van Lodewijk van Nassau bij den inval in Groningen in 1568, Van Lennep en Ter Gouw, IV, 168.

Nunc Cantus Resonet, (lat.), *nu klinke het gezang.* Benaming eener studenten-zangvereeniging te Utrecht. Ook verkort tot *Nunc Cantus.*

Nunc dimittis, (lat., muz.), beginwoorden van den lofzang van Simeon *(Canticum Simeonis),* naar Luk. II: 29 (Vulgata): *Nu laat* gij, Heer, uwen dienstknecht *gaan* in vrede, enz.

Nunc est bibendum, nunc pede libero Pulsanda tellus, (lat.), *nu is 't tijd om te drinken, nu om luchthartig te dansen.* Horatius, *Oden* I, 37, 1 en 2.

Nunc in te cadunt folia, post cadent arbores, (lat.), *nu vallen nog bladeren op u,* (maar) *later zullen boomen op u vallen* (om u te verpletteren). Nu is uw leed nog vrij onschuldig, doch later zal 't verderfelijk worden.

Nunc vino pellite curas! (lat.), *verdrijf met wijn nu de zorgen.* Horatius, *Oden* I, 7, 31.

Nundina, *de godin der reiniging* bij de oude Romeinen, welke aan jongens op den 9en, aan meisjes op den 8sten dag na de geboorte, werd volbracht. Uit lat. *novem* (negen) en *dies* (dag).

Nundinae, bij de oude Romeinen de elken 9en dag gehouden marktdag; de *week*markt, omdat bij hen de week 8 dagen telde. Elke 9e dag was bij hen marktdag. Vanhier *internundinum* = de tijd tusschen twee nundinae, d. i. alle acht dagen. Sommige wetten moesten gedurende *drie* nundinae (waarvan de 1ste, 9de en 17de marktdagen waren, 17 dagen dus) in 't openbaar te lezen zijn voor de velen, die dan naar Rome kwamen. Merkwaardig dat bij ons nu nog meer bij 8 dan bij 7 dagen gerekend wordt; men zegt: „over 8 dagen" als men een week bedoelt. Ook de Franschen zeggen: „aujourd'hui en huit"; de Duitschers desgelijks.

Nunquam minus solus, quam si sum solus, (lat.), *nooit minder alleen, dan wanneer ik alleen ben.* Vgl. *Einsam bin ich,* etc.

Nunquam non paratus, (lat.), *nimmer onvoorbereid;* altijd gereed. Andere vorm voor *semper paratus,* devies der Orde van St. George van Hanover.

Nuntius, (r.-k.), lett. *boodschapper,* eig. *nuntius apostolicus,* de naam, gegeven aan een diplomatiek vertegenwoordiger van den Paus aan Vorstelijke Hoven, en onderscheiden in 3 graden, te weten: de *nuntius,* de *internuntius* (onderhandelaar, bemiddelaar; letterl. *boodschapper;* hgd. *Botschafter,* ned. *gezant*), aan Hoven, waar een gezant van den tweeden rang voldoende is, — en de *Pauselijke gezant.*

Nur der Irrtum ist das Leben, Und das Wissen ist der Tod, (hgd.), *het leven bestaat uit louter dwaling, en de wetenschap brengt den dood aan.* Verzuchting van Cassandra, dochter van Priamus, koning van Troje, die van Apollo de gave der profetie had gekregen, maar aan wier voorspellingen niemand geloof sloeg. Aldus in Schiller's gedicht *Cassandra* (3e periode).

Nur der verdient sich Frei- heit wie das Leben, Der täglich sie erobern muss, (hgd.), *alleen hij, die vrijheid en leven dagelijks moet verdedigen, is beiden waardig.* Uit Goethe's 2e *Faust*, V, vers 6946 en 6947.

Nur wenn sie Einen begraben, Bekommen wir etwas zu sehn, (hgd.), *Alleen als zij iemand begraven, Krijgen wij iets te zien.* Heinrich Heine, *Gedichte.*

Nürnberger Scheere, (hgd.), het bekende, uit latjes gevormde voorwerp, dat zich in de te Neurenberg vervaardigde dozen met soldaatjes pleegt te bevinden en waarmede men deze zekere bewegingen doet uitvoeren.

Nürnberger Trichter (Mit dem — eingiessen, (hgd.), *instampen,* wordt alleen schertsend gebezigd. Wel wordt het beeld van den trechter reeds in de 16e eeuw bij Sebastian Franck aangetroffen, de oorsprong van den *Nürnberger Trichter* is echter zeer waarschijnlijk te zoeken in het in 1647 in die stad verschenen werk van G. Ph. Harsdörfer (1607 —85) *Poetischer Trichter,* een handleiding in 3 deelen, om de Duitsche dicht- en rijmkunst in 6 uren *ein zu giessen* (in te stampen).

NB. Harsdörfer met *één f.* Enkelen schrijven het ten onrechte met *twee.*

Nursery Tales, sprookjes of verhalen uit de kinderkamer; *meestal* van Scandinavischen oorsprong, zooals *Jack the Giant Killer* (z. a.), *Beauty and the Beast* (z. a.), en vele anderen. Zoo spreekt men ook van *Nursery rhymes,* baker- en kinderrijmen. De *nursery* is de kamer waar de kinderen verpleegd worden; *nurse,* baker, verpleegster.

Nusselen, (Drente), *talmen.* In Zuidlaren heet het kind, dat op Pinkstermaandag het eerst de koeien van stal en in de weide gedreven heeft, *Vroegrijp,* het tweede *Dauwworm,* het derde *Midden-in-de-ton,* en het laatste *Nust-* of *Nusselkoek.*

Nus ûra, *Nazarener,* bij de Arabieren de gewone naam voor een *Christen;* zie *Nazareners* en *Nazaret.*

Nutrimentum spiritus, (lat.), *voedsel van* (voor) *den geest.* Opschrift der Koninklijke Bibliotheek te Berlijn.

Nuttigheidstheorie of *Utilitarismus,* het door Jeremias Bentham verdedigde stelsel op zedelijk en staatkundig gebied, strekkend om aan het grootst mogelijk aantal menschen de meest mogelijke voordeelen te verschaffen. Ook: dat alles in het heelal geschapen is niet om zich zelf, maar voor het nut van anderen; bv. de Maan, om licht te geven aan de aarde, de Aarde weer om de dieren en menschen voedsel te verschaffen en ten slotte allen en alles alleen ten gerieve van den Mensch. (Utiliteitsbegrip).

Nymphae, dochters van Zeus, godheden van minderen rang, personificaties van het leven der natuur in al hare verschillende uitingen. Iedere berg, iedere rivier, iedere boomsoort heeft bijzondere nimfen. In lateren tijd stelde men zich zelfs voor, dat iedere boom een eigen nimf had, die dan met den boom ontstond en stierf. Men onderscheidt ze in: zeenimfen (*Oceanides, Nereïdes*), rivier- en bronnimfen (*Naïades*), bergnimfen (*Oreades*), dalnimfen (*Napaiai*), boschnimfen (*Alseïdes* of *Alsádes*), boomnimfen (*Dryades, Hamadryades*).

Nymphe verte (La —, (fr.), de groene nimf), *de absint.*

O

O. (hand.). voor *order*, op wissels.

O. (lat.). *optimus*, de beste.

O. (r.k.). *Les O de Noël*, bedoelt de 7 Vesper-antiphonen vóór Kerstmis (17—23 Dec.) die met *O* beginnen.

O. *de vijftien O's* zijn vijftien gebeden, beginnend met de letter *O*. Zie *Horae Beatissimae Virginis Mariae*. (Aanh.).

O', Iersche familienaam. Gallisch *agha*, Iersch *oa*, kleinzoon. In Schotsche namen = *of* (van), bv. Tam o' Shanter van Burns.

O. (vrijm.). = orde. Ook = Oosten.

O. a., *oder andere* (personen, dingen, enz.).

O. d. w., *op dat woord*.

O. e., *onzes erachtens*.

O. E. en N., *Onderwijs, Eeredienst en Nijverheid*.

O. H. M. S., (eng.). *On Her Majesty's Service, in dienst van hare Majesteit*.

O. i., *onzes inziens*.

O. I. L., *Oost-Indisch Leger* (in de Koloniën van Nederland).

O. K., *accoord bevonden*, naar *all korrect*, de spelling van generaal Jackson of Old Hickory, voor *all correct*, d. i. *in orde*.

O. l., *opere laudato* (z. a.).

O. L. H., *Onze Lieve Heer*.

O. l. o. en s., *openbaar lager onderwijs en school*.

O. L. V., *Onze Lieve Vrouw* (z.a.).

O. L. V. Verwachting, (r.k.). zie *Kerkdagen*.

O. L. V. Zuivering, (r.k.). zie *Kerkdagen*.

O. M., *Openbaar Ministerie*.

O. m., *onder meer*, lat. *inter alia*.

O. P., (r.k.), = *Ordinis Praedicatorum*, d. w. z. lid van de Orde der Predikheeren of Dominikanen.

O. st., *onde stijl*, nml. de Juliaansche tijdrekening, naar Julius Caesar hier te lande gevolgd tot 1584, toen de hedendaagsche werd ingevoerd, die paus Gregorius XIII door vier geleerden had laten berekenen. In Rusland wordt deze O. St. nog gevolgd.

O. T., *Oud-Testament*.

O. w., *Oostreichischer Währung,* (financ.), de waarde van coupons enz. berekend zooals die in Oostenrijk geldig is. Zie *Fl. & W.*

O Athéniens! combien il en coûte pour être loué de vous! (fr.). *o Athenenzs! wat kost 't niet al, om door u geprezen te worden,* volgens Racine (voorrede van *Alexandre*), woorden van Alexander, uitgesproken nadat hij zich aan de grootste gevaren had blootgesteld om, Porus' leger ten spijt, den Hydaspa-stroom over te steken.

O cives, cives, quaerenda pecunia primum est. Virtus post nummos. *O burgers, burgers, eerst moet gij geld zien te krijgen, De deugd eerst na het geld.* Horatius, *Epist.* I, 1, 54.

O, dass sie ewig grünen bliebe, Die schöne Zeit der jungen Liebe. (hgd.), *o, dat hij eeuwig groen mocht blijven, die schoone tijd der jonge liefde.* Schiller, *Lied von der Glocke;* bij Ten Kate:

O, mochten ze eeuwig, eeuwig duren,
De zoete min, die zalige uren.

O, die mannen! spottende veroordeeling, refrein van een café-chantantliedje; oorspronkelijk in een blijspel van Rosen (geb. 1838), in 1876 verschenen. Reeds in 1753 echter gebruikte Richardson in gelijken zin *O these men* in den 16n brief van *Sir Charles Grandison.*

O, du lieber Augustin, enz. Zie *Ach* etc.

O fallacem hominum spem! (lat.), *hoe bedriegelijk is der menschen hoop!* Cicero, *de Oratore* III, 2.

O fortunatam, nato me consule, Romam, (lat.), vervorming van *O fortunatam natam me consule Romam.* Juven., *Sat.* X, 122; *O gelukkig Rome onder mijn consulaat geboren.* Ald. door Juv. aan Cicero toegeschreven.

O Haupt voll Blut und Wunden! (hgd.), *o hoofd vol bloed en wonden!* Aanvang van een Luthersch lijdensgezang van Paul Gerhardt, † 1676, op Jezus aan het kruis (te Jeruzalem), naar Matth. XXVII: 27—30, Mark. XV: 16—19. Dat Duitsche treurlied ligt ten grondslag aan Gez. 123: „Zie den mensch" (volg. Joh. XIX: 5); zie *Ecce homo.* Het is meermalen vertaald o. a. in de Herv. Gez. 271.

O, huat Patriotsk is seil stjerre, (friesch), *o, wat Patriot is zal sterven.* 't Uitroep van Jan Binnes van Oudwoude, aanvoerder eener volksbende uit Kollumerzwaag, Westgeest en Oudwoude, op Kollum aangerukt, tot ontzet van den Prinsgezinden boerenknecht Abel Reitses, die omdat hij gestadig den kreet „Oranje boven!" aanhief, 3 Febr. 1797 door de Regeering gevangen genomen, naar Kollum was vervoerd, om vervolgens op het Blokhuis te Leeuwarden te worden opgesloten. Men vijlde zijne kluisters door, na veel verwoesting te Kollum te hebben aangericht.

O imitatores, servum pecus, (lat.), Horatius, *Epistolae,* I, 19, 19. *O, navolgers, slaafsnus!* — Hor. heeft het oog op *letterknudige navolgers.*

O lepidum caput! Plautus, *Miles gloriosus,* 3, 1, 130 (725) e. l. *Fijn vernuft!* Aardige kerel! enz. Tegenwoordig in ironischen zin gebruikt.

O liberté! que de crimes on commet en ton nom! (fr.), *o vrijheid! wat al misdaden worden er in uwen naam bedreven!* woorden van Mevr. Roland, op 't oogenblik dat zij het schavot beklom (8 Nov. 1793). Volgens Helen Maria Williams (*Letters containing a sketch of the politics of France,* I, blz. 209), zou zij echter hebben gezegd: *Ah! liberté, comme on t'a jouée! = Ach! vrijheid, wat heeft men u misleid!*

O lieb, so lang du lieben kannst, (hgd.), *o bemin, zoo lang ge beminnen kunt,* de aanhef van Freiligrath's gedicht *Der Liebe Dauer,* dat in 1830 vervaardigd, het eerst in het „Morgenblatt für gebildete Leser", Stuttgart, N°. 271, van den 12 November 1841, stond.

O mihi praeteritos referat si Juppiter annos, (lat.), *O, dat Jupiter mij nog eens den voorbijgesnelden tijd op nieuw deed doorleven*, Vergilius, *Aeneïs*, VIII, 560. Uitroep en klacht van Joh. Amos Comenius, den grooten Moraviër, wiens 300ste geboortedag 28 Maart 1892 ook in Nederland, waar hij omstr. 1642 te Amsterdam en Leiden vertoefde, is gevierd, bij welke gelegenheid te Naarden een monument te zijner eere onthuld werd.

O mijn zoon Absalom, ontleend aan 2 Sam. XVIII : 33 en XIX : 4.

O, true apothecary! Thy drugs are quick, (eng.), *o, wakkere artsenijbereider, uw drank werkt snel*. Woorden van Romeo in Shakespeare's *Romeo en Julia*, V, 3, nadat hij het vergif heeft gedronken.

O sancta simplicitas! (lat.), *o heilige eenvoud!* — Volgens de overlevering zou Johannes Hus dit uitgeroepen hebben, toen hij op den brandstapel staande een boertje een takkebos zag aandragen.

O selig, o selig, ein Kind noch zu sein, (hgd.), *o zalig, zalig, nog kind te zijn*, ontleend aan Lortzing's opera-comique *Czar und Zimmerman*, voor het eerst in 1837 te Berlijn opgevoerd.

O si sic omnia! (lat.), *o, indien alles zoo* (geweest ware). O, indien hij zich in alles zoo gedragen had!

O Solon, o Solon! zie *Si fortuna* enz.

O tempora, o mores! (lat.), *o tijden, o zeden!* Cicero, *Orationes in Catilinam* I, 1, 2.

O what a noble mind is here o'erthrown! (eng.), *o wat een edele geest is hier verwoest!* Shakespeare, *Hamlet* III, 1, zegt Ophelia, waar zij over Hamlet spreekt, als deze in zijn geschokten gemoedstoestand allerlei kwetsende dingen tot haar zegt, en haar, die hij eenmaal zoo vurig beminde, heeft aangeraden in een klooster te gaan.

O, wunderschön ist Gottes Erde, (hgd.), *o, wonderschoon is Gods aarde*, versregels uit een gedicht van Hölty (1748—76), het eerst voorkomend in de *Vossische Musenalmanach* van 1776.

O yes! o yes! (eng.), kreet, waarmede in een gerechtshof de deurwaarders of de omroepers op straat de menigte om stilte en aandacht verzoeken, wanneer er iets wordt afgekondigd. (Afgeleid van 't Fransche *oyez!* = *hoort!*).

O zarte Sehnsucht, süsses Hoffen, (hgd.), *o teer verlangen, zoete hoop*. Schiller, *Lied von der Glocke*.

Ob nummos, (lat.), *om het geld* (bv. gesloten huwelijk).

Oannes, de zeegod der Chaldeën, de Dagon der Philistijnen, half mensch en half visch.

Obadja. Van dezen hofmeester van den boozen Achab, koning van 't rijk van Israël, getuigt 1 Kon. XVIII : 3*b*, dat hij den Heer vreesde. Op dien grond is zijn naam verbonden aan sommige vereenigingen van godsdienstigen aard, vooral Jongelingsvereenigingen.

Obang, een ovale gouden *Japansche munt*, tien kobangs (z. a.) waard.

Obat's, van *obat*, (mal. en jav.), toovermiddel, een kruid, een drank of poeder als geneesmiddel aangewend. *Obat bedil*, huskruid (*bedil* = geweer).

Obber, (joodsch-duitsch), in plaats: *ober* = (z. a.) *opper*.

Obelisk, *obeliscus*, hooge, vierhoekige zuil, die naar boven toe gelijkmatig dunner wordt en aan den top op eenmaal in eene pyramide spits uitloopt. Oorspronkelijk behooren deze zuilen, in het Nederlandsch ook *naalden* genoemd, in Egypte thuis, waar ze uit graniet, marmer of kalksteen uit één stuk gehouwen werden. De hoogte wisselt van 50—150 voet. Vele obelisken zijn met hiëroglyphen bedekt.

Ober, te Berlijn verkorting voor *Oberkellner*, dien men half schertsend als „Herr Ober" toesprèekt.

Oberbeleuchtungsinspector, (hgd.), *opperste verzorger* of *hoofdinspecteur* van de verlichting in een schouwburg.

Ober-chazan = opper voorzanger ter Synagoge (zie *Gazan*). *Ober-sjammes* = opper-koster (van het Hebr. *sjammasj* = bediénaar, koster.

Obere Realschule, *uitgebreide Hoogere Burgerschool*, in Oostenrijk.

Oberon, koning der Elfen en gemaal van Titania, verbasterd uit *Auberon*, dat ontstaan is uit *Alberon*, gelijk dit laatste uit *Alberich* of *Alfcrich*, beheerscher der Alfen of Elfen. Men vindt zijn naam het eerst vermeld in het oude gedicht van Huon de Villeneuve, *Huon de Bordeaux, chanson de geste*, hetwelk tot den sagenkring van Karel den Groote behoort. De inhoud van dit gedicht is later bewerkt door Chaucer, Spencer en Shakespeare in den *Midsummer Night's Dream*, voorts door Wieland in zijn romantisch epos *Oberon*, en eindelijk door Planché voor den tekst van Weber's opera van dien naam. Zie *Elberich* en *Fairy Queen*.

Obi, (mal. *oebi*), benaming in Ned.-Indië van meelachtige aardvruchten; eetbare knollen, voornamelijk die van het plantengeslacht „dioscorea".

Obi, (jap.), *kleedingstuk voor 't borendijf*, dat bij de Japansche dames ons *keurslijf* (corset) vervangt. Eene lange lap zijde of katoen van andere kleur dan de kimono (z. a.), die als een breede gordel om het lichaam gewonden, van achteren in een grooten knoop wordt vastgemaakt.

Obi-mannen, *toorenaars* bij de Westindische negers; van *obi* = soort van fetisch of toovermiddel op de Westkust van Afrika.

Obiit, afgekort *ob., hij* (of *zij*) *is overleden* (inz. in grafschriften en oude genealogieën). Van *obeo*, heengaan, sterven.

Objectivisme, die richting in de wijsbegeerte, welke uitgaat van de *objectiviteit*, d. i. van het menschelijk bewustzijn, dat alleen bij indrukken leeft, door de voorwerpen *(objecten)* buiten dit bewustzijn, teweeggebracht.

Oblaat, (lat. *oblata* = *aangeboden, aangebracht*). In de Luthersche Kerk de *heilige ouwel*, die bij het H. Avondmaal wordt uitgedeeld. De eerste Christenen brachten bij hunne liefdemaaltijden in den beginne hun brood mede.

Oblaten, (r. k.), lat. *oblati*, zij die van hunne kindsheid af aan het kloosterleven worden toegewijd, en aan het klooster alles schenken, wat zij bezitten of verkrijgen zullen; van *oblatus* = wat (uitsluitend aan God) aangeboden of gewijd is. Van lat. *offero, obtuli, oblatum, offerre* = aanbieden.

Oblaten van den H. Franciscus van Rome, (r. k.), eene gemeenschap van godsdienstige vrouwen, die slechts door eenvoudige beloften verbonden zijn, gesticht te Rome in 1433.

Oblaten van den H. Karel, (r. k.), naam eener congregatie van wereldlijke priesters, in 1578 gesticht door den heiligen Borromeus, aartsbisschop van Milaan, onder den naam *Oblaten van de H. Maagd en den H. Ambrosius*, die in 't bijzonder de belangen van hunne diocese voorstaan.

Oblaten van Ittallë, (r. k.), eene vereeniging van wereldlijke priesters, in 1816 te Turijn gesticht. Ze belast zich met het zendings-werk in Burmah (Britsch-Indië).

Oblaten van Maria, (r. k.), eene geestelijke congregatie in 1815 te Marseille opgericht door Charles de Mazenod, later bisschop van Marseille. De generaal wordt voor zijn leven gekozen. Van veel nut vooral zijn zij aan de Roomsche Kerk geweest, doordat zij zich vrijwillig ter beschikking van de bisschoppen stelden voor de missies in Canada, Britsch Indië en de Vereenigde Staten. Hun aantal is zeer aanzienlijk, en breidt zich nog steeds uit.

Oblatorium, (hand.), een gedrukte rondgaande brief. Zie *Circulaire*.

Obligaat, (lat. *obligatus* = *verplicht, verbonden*). Een *obligaat* speelt of zingt hij, die de hoofdpartij heeft, terwijl de anderen slechts begeleiden; of een *obligaat* is hij, die een stuk, met begeleiding van andere instrumenten voordraagt, of een *obligaat* niet een *verplicht* solo van een of ander instrument, waarvan het al of niet invoegen door den componist *niet* aan de willekeur der executanten is overgelaten.

Obligatorisch, (hand.), *verbindend, verplichtend*.

Obligo, (hand.), eene *verplichting* of *verbintenis*, die iemand voor eigene of vreemde rekening op zich neemt.

Obolus, bij de Grieken, Romeinen, Franken en Duitschers eene kleine zilveren munt, de helft van een denarius. Bij de Grieken was een drachme verdeeld in zes obolen. Stukken van 2, 3, 4, 5, ½ of ¾ obool heetten resp. dioboleu, triboleu, tetroboleu, pentoboleu, hemiobolen en tetartoboleu. Zie ook *Charon's tolgeld*.

Obscuranten, zie *Duukelmänner*.

Obscurantisme, van lat. *obscurare* = *verduisteren*, de richting in wetenschap en kunst, die ten doel heeft, de verlichting tegen te gaan. De voorstanders van die richting noemt men *obscuranten* of *duisterlingen*; zij werkten vooral in de Middeleeuwen.

Obscuur man, (stud.), iemand, die zich nooit laat zien; een onbekende, die nog geen rol had gespeeld in de maatschappij.

Observanten, (r.k.), een tak der Franciscaner-orde, aldus geheeten wijl zij zich tot een gestrengere naleving van den alouden regel verbonden.

Observantie, (hand.), *het gebruik, de doorgaande regel*.

Obstaglum, (mid.-lat.), *inlegering* of *gijzeling*. *Pactum obstagii* = (verdrag van inlegering) = *lijsting* of *inleisting* (z. a.). *Obstagius* = *obses (gijzelaar, borg)*.

Obstructie-politiek, zie *Obstructionisme*.

Obstructionisme, het middel in eene, vooral wetgevende vergadering en door de minderheid gebruikt, om de behandeling van zekere onderwerpen te beletten. Daartoe behoort o. a. het verlaten der vergaderzaal, opdat het aantal voor het beraadslagen vereischte leden niet aanwezig zij, zooals de rechterzijde (5 Juli 1864) in de Belgische Kamer deed, het voorstellen van allerlei moties enz., naar het voorbeeld der Ierselie leden van het Britsche Lagerhuis (1880), of het houden van redevoeringen tot in den treure, een middel in 1897 in de Oostenrijksche Tweede Kamer, door de Duitsche fractiën gebezigd, om de behandeling van den *Ausgleich* met Hongarije te beletten. De heer Lecher sprak toen (28 Oct.) o. a., zonder tusschenpoos, van 9 ure 's avonds tot den anderen ochtend ten 9 ure, dus juist gedurende een half etmaal. Het middel is overigens reeds minstens 1900 jaren oud, gelijk uit eene aanhaling door Aulus Gellius (*Libr.* 4, X, § 80), van Atejus Capito, den stichter der Sabijnsche school, blijkt. Deze verhaalt toch, dat de senator Marcus Cato gedurende eene geheele zitting sprak om de behandeling van zeker voorstel onmogelijk te maken, tengevolge waarvan de consul Cesar hem naar de gevangenis deed voeren. Van lat. *obstructio* = *versperring, verhindering, verstopping*.

Occasio facit furem, (lat.), *de gelegenheid maakt den dief*.

Occasionalismus, leer of meening der Cartesiaansche school, volgens welke God zich van 's menschen wil en der dieren instinct enkel als *gelegenheid* (lat. *occasio*) tot werken bedient.

Occidit miseros crambe repetita magistros, (lat.), *de opgewarmde kool* (de eenwigdurende herhaling derzelfde zaken) *doet de rampzalige meesters sterven van verveling*. Juvenalis, *Satirae* 7, 154.

Occidit qui non servat, (lat.), *die niet behoudt, richt te gronde.* Niet redden is verderven.

Occulte wetenschappen, de magie, de alchemie en de astrologie, daar zij in de middeleeuwen *geheime* of *verborgen wetenschappen* waren (afgel. van 't lat. *ob* en *celo* = overploegd, begraven). Men rekent tot *occultisme* het spiritisme, de theosofie, de telepathie, en de leer van het astrale lichaam.

Oceana, de titel van James Harrington's boek, waarin een republiek beschreven wordt gegrond op Plato's republiek, een soort van *Utopia.*

Oceaniden, zie *Najade.*

Och, d'ouders teelen 'tkint en (maecken 'tgroot met smart, Het kleine treet op 'tkleet, het (groote treet op 't hart. Vondel, *Joseph in Dothan,* vs. 1621 en 1622, waarmede het stuk eindigt; die woorden worden aldaar Ruben in den mond gelegd.

Ochenebbisj, in de Joodsche volkstaal, samengetrokken uit: *och und nebbisj* of uit *och-nebbisj,* uitdrukking van medelijden. Zie *Nebbisj.*

Ochlocratie, van gr. *ochlos,* gepeupel, en *krateïn,* heerschen, — heerschappij van het gepeupel of gemeen, — een verbasterde vorm van de democratie, evenals de oligarchie die is van de aristocratie.

Ochsen, (hgd.), *hard,* vooral verstandelijk *arbeiden,* bovenal wanneer het werk noch aangenaam is, noch vrijwillig wordt uitgevoerd. Men zegt ook *büffeln,* meer bijzonder in de studententaal.

Ochsenbuchstabe, (hgd.), *ossenletter,* nml. de letter *m,* omdat haar uitspraak aan het bulken van dat dier herinnert. Evenzoo is *r der Hundenbuchstabe* = de hondenletter, omdat de uitspraak op 't brommen van dat dier gelijkt; *s* en *sch Schlangenbuchstaben* = slangenletters, wegens de gelijkenis van haar uitspraak met het sissen van den slang; *e der Ziegenbuchstabe* = de geitenletter, omdat zij aan het geblaat der geit maant en *z der Sperling-* of *Spatzenbuchstabe* = de muschletter, aangezien hare uitspraak met het getjilp van dat dier overeenkomt. In het woord *Schmerz* vindt men die verschillende letters bijeen.

Ochsenfieber, (hgd.), de rilling, die sommigen na den eten overvalt.

Octaal, (r.k.), de *acht* dagen eener kerkelijke feestviering en inzonderheid de achtste of laatste dag daarvan.

October, lat. *Octobris mensis,* letterl. de *achtste maaad,* van het oud-Romeinsche jaar, dat met Maart aanving. Ook geheeten *wijnmaand* (door Karel den Groote), als maand der wijnlezing; *zaadmaand* (z. a.). Oudtijds *rozel-* of *ruzel-,* d. i. *reuzelmaand,* wegens de varkensslachterij alsdan, welke *ruzelsmeer* (vet van reuzel) afwerpt: — als de *herselmaand* = maand van den teruggang, omdat alsdan de winter ras nadert, van *(h)erselen* = aarzelen, teruggaan.

Octrooi, (hand.), *voorrecht,* privilegie, het *uitsluitend recht,* eenig bedrijf uit te oefenen; stedelijke belasting op verschillende voorwerpen van gebruik; *bewijs van uitvinding,* waaraan het recht verbonden is, het uitgevondene met uitsluiting van alle anderen, te maken en te verkoopen, in het land, waarvoor het octrooi is gegeven.

Oculi, (lat.), 3e Zondag in de Vasten of de 4e Zondag vóór Paschen, aldus geheeten naar de aanvangswoorden der mis: *Oculi mei semper ad Dominum* etc.: mijne oogen zijn gedurig op den Heer, enz. (Ps. XXV: 15, naar de Vulgata).

Oculum pro oculo et dentem pro dente, (lat.), *oog om oog en tand om tand,* uit Exod. XXI: 24 (Vulgata).

Od (Het —, eene natuurkracht die door Karl vrijheer von Reichenbach (geb. in 1788 te Stutt-

gart), ontdekt moet zijn. Het *od* veroorzaakt, volgens hem, eene reeks van waarneembare verschijnselen, ofschoon wij daarvoor geen andere maat of reagens hebben dan onze zenuwen, en ook slechts dan, wanneer deze in een toestand van sensitieve prikkelbaarheid verkeeren. Personen in zoodanigen sensitieven zenuwtoestand ontwaren het *od* door middel van de tong en het oog. Reichenbach heeft zijne waarnemingen omtrent het *od* meegedeeld in zijn geschrift: Untersuchungen über die Dynamide des Magnetismus, der Electricität u.s.w. in ihrer Beziehung zur Lebenskraft", (2e druk, 1849, 2 dln), alsmede in zijne „Odisch-Magnetische Briefe" (1852). Verreweg de meeste natuurkundigen houden het *od* voor een hersenschim, terwijl anderen het vereenzelvigen met dierlijk magnetisme.

Odal, (noorw. *odel*), Zweedsch woord, afgeleid van *od* = eigendom, vast goed. De vrije boeren in Zweden dragen nu nog den naam van *odalboeren*.

Odalisk, (turksch), eigenlijk *odalik*, van *oda* (kamer), met den uitgang *lik*, derhalve *kamenier;* het zijn de slavinnen der vrouwen in den harem.

Odd fellows (De orde der —, (eng.), letterl. *wonderlijke gezellen*, naam eener vereeniging, in de 2e helft der vorige eeuw te Liverpool en Manchester ontstaan. Ze heeft veel overeenkomst met de Vrijmetselarij, telt vijf graden, voert als motto: „Vriendschap, liefde, trouw", beschikt over aanzienlijke hulpmiddelen, ondersteunt behoeftige medeleden, weduwen en weezen, zieken en ongelukkigen en legt zich tevens toe op algemeene veredeling. In 1814 heeft de Amerikaan H. Wildey haar gereorganiseerd. Ook hebben de Amerikanen haar op Duitschen bodem overgebracht, waar ze 3000 leden telt. In Engeland telt ze 800.000 leden en evenees bloeit deze orde in Amsterdam, waar vier loges worden gevonden.

Ode, *korte tierzang,* kort lyrisch gedicht, dat eene gedachte, eene gewaarwording of een beeld zinrijk voorstelt. Gr. *oaidè* (uit *aoidè*) = gezang, lied.

Ode (De Prins der —, Pierre de Ronsard, een Fransch lyrisch dichter (1524—85).

Odeur de sainteté (Etre auprès de quelqu'un en —, (fr.), ons *bij iemand in een goeden reuk staan*. Van de vroeger verspreide meening, dat de lijken der heiligen een liefelijken geur zouden verspreiden. Vgl. Vondel. *Gijsb.* 1501: „Terstont quam hem een geur en yet wat lieflijcks tegen".

Odelsthing, in Noorwegen, *Hoogerhuis*. Zie *Lagthing*.

Odeon, gr. *Odeion*, oorspr. een gebouw bij de oude Grieken, bestemd voor zang- en muziekuitvoeringen; het was in ronden vorm gebouwd met amphitheatersgewijs oploopende zitplaatsen voor de toehoorders en een koepelvormig door zuilen gedragen dak. Het oudste Odeon was de Skias (z.a.) op de markt te Sparta; dat te Athene lag ten zuidwesten van de Akropolis en werd door Perikles (445 v. C.) en Herodicus Atticus door een nieuw vervangen; andere gebouwen van deze soort, te Corinthe, Patrae, alsmede te Catana op Sicilië. Te Rome bouwde keizer Domitianus een *Odeon*. Ten huidigen dage beteekent Odeon de plaats waar concerten, bals enz. gehouden worden. Het Odéon te Parijs, ook wel *Le second théâtre français* genaamd, werd in 1782 gebouwd.

Oderint, dum metuant, (lat.), aangehaald bij Cicero, *De Officiis* I, 28, 97 e. l. Seneca, *De Clementia*, 1, 12, 3; 2, 2, 2, e. l., *laat men mij haten, zoo men mij maar vreest*. Caligula had dit woord dikwijls in den mond. Zie Suetonius, *Vita Caligulae*, 30.

Odi profanum vulgus, et arceo, (lat.), *ik haat het onbeschaafde volk en houd het op een afstand*. Bedoeld is het volk, dat niet in den dienst der Muzen is ingewijd, vandaar het volk zonder hoogere beschaving. Horatius, *Carmina* III, 1, 1.

Odin, (myth.), in het Noordsch *Odhinn*, in het oud-Hoogduitsch *Wuotan* en in het Saksisch *Wodan*, de opperste

god bij de Scandinaviërs. Zijn werkelijke naam was *Siggê*, zoon van Fridulph, maar hij nam den naam Odin aan, omdat hij een priester was geweest van Odin, den oppersten god bij de Scythen. Hij wordt beschouwd als de beheerscher van hemel en aarde, als de vader zoowel van de goden als de menschen; vandaar dat men hem den naam *Alvader* gaf. Hij is alwetend en verneemt alles door de twee raven *Hugin* (Gedachte) en *Munin* (Herinnering). Hij is de god van den oorlog, inzonderheid van de overwinning, brengt den menschen zegen, den zeelieden een gunstigen wind aan; ook wijsheid en dichtkunst. Voor een dronk uit de bron der wijsheid, de *Minirsbron*, moest hij een oog ten offer brengen en wordt daarom dan ook met slechts één oog afgebeeld. Zijne gemalin was *Frigg*, die hem de zonen Baldur, Bragi (den god der dichtkunst), Hermodr, Thor en Hödur baarde. Hij woonde te Asgard, waar hij uit zijn prachtig paleis *Hlids-kialf*, met de wolven *Geri* en *Freki* naast zich, de geheele wereld gadesloeg. Hij was de bezitter van het achtvoetige paard *Sleipnir*, van den nooit missenden speer *Gungnir* en van den wonderbaren ring *Draupnir*. Volgens de Edda moet Odin deelen in den ondergang der wereld, daar hij, strijdend tegen den wolf *Fenrir* door dezen verslonden zal worden. Van Odin als geschiedkundig persoon beschouwd, vertelt Snore Sturleson: Odin was de beheerscher van Asaland, aan de Zwarte Zee en moest, door de Romeinen gedwongen, met zijne twaalf oppperpriesters de Asen, zijn rijk verlaten. Hij begaf zich daarop naar Zweden, alwaar hij te *Sigtund* een tempel stichtte, den offerdienst regelde en wijze wetten invoerde. Van Odin leerden de Scandinaviërs het eerst kunsten en wetenschappen beoefenen en zij vereerden hem als den aanbrenger van den landbouw.

Odin's hal, de rotsen, zooals Halleberg en Hunneberg, vanwaar de Hyperboreërs (z. a.) zich in zee plachten te werpen, wanneer zij het leven moede waren; zoogenaamd, omdat die bergen als het voorportaal werden beschouwd van het Skandinavische Elysium.

Odium medicum, (lat.), *geneeskundige haat*. De ijverzucht van geneesheeren onderling, wanneer meerderen van hen aan een ziekbed van hooggeplaatste personen geroepen worden. De een verklaart dan van den ander, dat hij de(n) patient verkeerd behandelde of behandelt.

Odium theologicum, (lat.), *theologische haat*, d. i. een haat, voortspruitend uit verschil van godsdienstige gevoelens. De volledige uitdrukking is: *odium theologicum, odium diabolicum*, d. i. theologische haat, duivelsche haat. Het gezegde ontstond naar aanleiding der hevige twisten tusschen de Remonstranten en contra-Remonstranten.

Odom *(Adam)*, hebr. = mensch. *Odom-ho-rischonn* (Adam ha-rischon), de eerste mensch. *Ben-Odom*, menschenkind.

Odor lucri, (lat.), het genot van winst, van geld te maken.

Odur, (noordsche myth.), de gemaal van Freya (z. a.), die deze godin tot hare diepe smart verliet en naar vreemde gewesten trok.

Odyssea of **Odyssee,** vermaard gedicht behandelende den terugkeer van *Odysseus*, koning van Ithaka, na de verwoesting van Troje, aan welke hij een levendig aandeel had door zijn verstand en dapperheid, naar zijn koninkrijk; op welke reis hij allerlei lotgevallen had. Odysseus = de *vertoornde* (Odyss. XIX : 406 vg.), met het oog op de door de vrijers zijner gemalin (Penelope) bij hem opgewekte gramschap, of z. v. a. „de door den toorn der goden bezochte" (ibid. I : 60 vg.).

Oebin, (batav. mal.), *vloertegel, plavei* (vgl. Jav. *Djobin*).

Oecumenisch, algemeen. De *Oecumenische geloofsbelijdenissen* zijn die, welke door alle afdeelingen der Christelijke Kerk zijn aangenomen.

Oecumenische Synoden of **Concilliën,** algemeene door den Paus saamgeroepen, voorgezeten of goedgekeurde vergaderingen van al de bisschoppen, waarin besluiten genomen worden

omtrent gewichtige aangelegenheden van leer en tucht, die dan algemeen geldig zijn. De R.-Kath. Kerk erkent 19 zulke synoden, aanvangend met het Apostel-convent van Hand. XV : 6 vg. en eindigend met het Vatikaansch Concilie van 1870. Gr. *hè oikoumenè (gè)* = de bewoonde wereld.

Oedang, (mal.), *garnaal.*

Oedipus, zoon van den Thebaanschen koning Laïus en van Jocaste. Volgens de uit-spraak van het orakel zou het kind, dat de koning bij Jocaste mocht verwekken, eenmaal zijns vaders moordenaar worden en met zijne moeder trouwen. Aan deze voorspelling gedachtig liet Laïus den zoon, dien zij ter wereld bracht, de hielen doorboren en in 't gebergte Cithaeron te vondeling leggen; de slaaf, hiermede belast, overhandigde 't kind aan een herder van den Corinthischen vorst Polybus, wiens kinderlooze gade Meropé 't kind opvoedde en Oedipus noemde, d. i. *dikvoet, gezwollen voet* (van gr. *oideo* = ik zwel op, en *pous* = voet). Jongeling geworden zijnde, begaf hij zich naar Thebe in Boeotië, doch op een smallen weg den koning ontmoetend, die naar Delphi wilde reizen om de gods-spraak over het te vondeling gelegde kind te raadplegen, kreeg hij twist met Laïus en doodde hem, zonder te weten dat het zijn vader was; waarop Creon, de broeder van Jocaste, zich de kroon aanmatigde. Oedipus vervolgde zijn weg naar Thebe in welks gebied destijds een Sphinx op den zeeoever verscheen, aan alle voorbijgangers een raadsel voorstelde en een ieder, die het niet kon oplossen, verslond, terwijl eene pest het land ontvolkte. Creon liet in dezen nood door geheel Griekenland aankondigen, dat hij 't koninkrijk Thebe, benevens de koningin Jocaste aan hem zou schenken, die het raadsel wist op te lossen: Oedipus ondernam dit en gaf, toen hem de Sphinx vroeg: „wat is des morgens viervoetig, 's middags tweevoetig en 's avonds drievoetig?" ten antwoord: „de mensch, omdat deze in zijne eerste jeugd handen en voeten tot loopen gebruikt, op middelbaren leeftijd de laatsten alleen bezigt, terwijl hij in zijn ouderdom als steun een stokje behoeft en dus als 't ware op drie beenen gaat. Oedipus ontving nu Jocaste tot gade en 't koninkrijk Thebe tot belooning; hiermede was alzoo de geheele godspraak vervuld. Nauwelijks bezat echter Thebe den moordenaar van Laïus als koning binnen hare muren, of er ontstond een verschrikkelijke pest, waarvan het orakel verklaarde, „dat het land niet zou bevrijd worden, zoolang die man niet gebannen was, die den vloek er over had gebracht". Eindelijk ontdekte de ziener Tiresias 't ongelukkig geheim, dat Oedipus de moordenaar zijns vaders en de gemaal zijner moeder was. Door schrik bevangen, stak Oedipus in wanhoop zich de oogen uit, of begaf hij zich volgens anderen vrijwillig in ballingschap; terwijl de ongelukkige Jocaste, door overmaat van verdriet de handen aan zichzelve sloeg. Onderscheidene dichters hebben aan deze treurige geschiedenis hun talent beproefd, terwijl nog heden ten dage een moeielijk op te lossen raadsel met den naam van Oedipus-raadsel wordt aangeduid, en de gelukkige oplosser er van een *Oedipus* wordt genoemd. Zie *Darus sum, non Oedipus.*

Oedjong, (atjeh), *kaap, uiterste punt,* hoek. Mal. *oedjoeng.*

Oegir of **Aegir** is in de Noordsche mythologie de god van den Oceaan, en ook wel de Oceaan zelf. Hij wordt voorgesteld als de zoon van den reus *Fornjotz.* Zijne woonplaats is *Hlesey* (thans *Lessöe,* in het Kattegat), en zijne gemalin *Rán* eigent zich de drenkelingen toe. Zij hebben negen dochters, welke, evenals de moeder, gevaarlijk zijn voor de zeelieden. De naam *Aegir* is in de laatste jaren meer bekend geworden, doordien de Duitsche Keizer Wilhelm II eene compositie geschreven heeft, getiteld: „Sang an Aegir", welke volgens het oordeel van onafhankelijke critici niet onverdienstelijk zijn moet.

Oelè-èbalang, (atjeh), zie bij *Moekim.*

Oelema, (ar.), *doctoren der wet* en *geestelijken.*

Oeloebalang, (mal.), *legerhoofd,* voorvechter.

Oenopolie, (hand.), de *wijnverkoop in het klein.*

Oenotria, landstreek in zuidelijk Italië; later Bruttium, bij de dichters, bv. Vergilius, *Aeneïs,* VII, 85, wel voor gansch Italië genomen. Letterl. *wijnland,* van gr. *oinos* (wijn). Men spreekt van *Oenotrus,* koning der Pelasgen, die een deel van Italië in hun bezit namen, en hunne veroveringen tot aan Latium uitstrekten.

Oera Linda-Bôk, eene Friesche kroniek, als het werk van verschillende schrijvers, waarvan de oudste in de 6e, de jongste in het midden der 1ste eeuw v. C. zou geschreven hebben, uitgegeven door en in het bezit van C. Over de Linden, tot schijnbare staving der oudheid van zijn geslacht. Dit ondergeschoven en met bedrieglijke oogmerken verdicht geschrift zag het licht te Leeuwarden in 1872.

Oereng toeha, (atjeh), *raad der oudsten.* Mal. *orang toewah.* Zie bij *Moekim.*

Oerlams, verbasterd uit het mal. *orang lama;* zie *oorlam.* Benaming van een stam der Hottentotten, nml. der Namaqua's; zij noemen zich gaarne oerlams, omdat zij eene uitstekende meening hebben van hunne eigene schranderheid.

Oermensch, (k.m.a.), *sterke kerel.*

Oes, (z.-afr.), *oogsten.*

Oest, (barg.), *boer.*

Oesterreich hat den Beruf, die Kultur nach Osten zu tragen, (hgd.), *Oostenrijk heeft tot roeping de beschaving naar het Oosten over te brengen.* Die woorden werden voor het eerst door den Duitschen rijksminister Baron Heinrich von Gagern (1799—1880), in het Parlement te Frankfort gebezigd.

Oesterreich ist immer um eine Idee und um eine Armee zurück, (hgd.), *Oostenrijk staat altijd een denkbeeld en een leger* (bij andere volken) *ten achter.* Deze weinig vleiende beoordeeling wordt door sommigen aan Pitt, door anderen aan Napoleon I toegeschreven. Zij moet echter veeleer (*Politik* van Praag van 31 Maart 1878), aan Marlborough worden toegeschreven, die van de Oostenrijkers zeide: *Ces messieurs sont toujours en retard d'une année, d'une idée et d'une armée = die heeren staan altijd een jaar, een denkbeeld en een leger,* enz.

Oeteldonksche club, met haar bestuur, geheeten „de Raad van Elf", gevestigd te 's-Hertogenbosch, houdt uitdeeling van eetwaren ten behoeve van minugegoede carnaval-gasten, die zich daarvoor aanmelden; om die te nuttigen in acht maaltijden gedurende de beide carnavalsdagen. Bij de inluiding van het carnaval ter stede, omstreeks Februari, pleegt „Z. K. H. Prins Amadeiro Ricosto di Carnavalo, Ridder van het Reksam, Heer en Meester van Oeteldonk en deszelfs Watervrije Moerassen en Zandwoestijnen", gezeten op een kolossalen wereldbol, zich aan 't hoofd van den gemaskerden stoet te stellen, die alsdan een omgang houdt. Hare muzikanten waren Brabantsche boertjes, in blauwe kielen en op klompen. Die club, welke ten doel heeft, bij de carnavalsvreugd bacchanaliën te voorkomen, nadert haar einde.

Oetoesan Indjil, (mal.), *Evangelisch zendeling. Indjil* = Evangelie.

Oetoesan Roem, (mal.), *R.-katholiek missionaris.*

Oets, (joodsch-dialect), beetnemerij, iemand *oetsen* = beetnemen (van het Duitsche: *utzen*).

Oeuvre des arrivantes (L'—, (fr.), *het werk der aankomenden,* d. i. het werk der *bescherming* van jonge meisjes, die in den vreemde *aankomen* om er eene betrekking te vinden, en, zonder leiding, allicht het slachtoffer worden van de listen van zedeloozo lieden, die haar 't spoor willen bijster maken. Ter wille van die bescherming heeft „l'Union internationale des Amies

„la jeune fille" hare agenten aan de stations, nl. dames of vrouwen, die de jonge meisjes afhalen en onder goed dak brengen, en in hare qualiteit kenbaar zijn aan een *livret rouge* (rood boekje) en een insigne (eene speld, waarop de naam dezer „Union" duidelijk gegraveerd is).

Oeuvre des prêtres convertis, (fr.), *werk voor en door bekeerde priesters.* Vereeniging, in 1886 opgericht, met het doel om aan Roomsche geestelijken, die uit geloofsovertuiging hunne Kerk verlaten, de behulpzame hand te bieden, teneinde hen op te leiden voor predikant, zendeling of evangelist, of om in handel, administratie of onderwijs werkzaam te zijn.

Offenbachjes, operetten, geschreven door — of in den geest van — Jacques Offenbach, een Fransch componist (geboren te Keulen 1819, gestorven te Parijs in 1880).

Offertorium, (r.-k.). fr. *offertoire,* dat gedeelte der Mis hetwelk op het *Credo* volgt en bestaat in een kort gebed, door den priester luidop gebeden en door het koor gezongen. In ruimeren zin: de „offerande" of dat gedeelte der Mis, volgend op bovenbedoeld gebed, waarin het brood en de wijn aan God worden opgedragen.

Office-hunter, office-seeker, *baantjes-jager,* vleier of helper van staatkundige partijhoofden, op hoop van eene betrekking. Oorspronkelijk in de Vereen. Staten, waar elke verandering van bestuur ook het ontslaan van ambtenaren en het aanstellen van andere ten gevolge heeft.

Officials en *niet-officials* bij een wielrijdersbond. *Official* (eng.) = amateur-wielrijder; de anderen heeten *professionals.*

Officiant, (h a n d.), *een beambte bij een tolkantoor.*

Officieus, (l a t. *officiosus* = dienstvaardig, voorkomend). 't Tegenovergestelde van *officieel,* dus wat niet onmiddellijk van regeeringswege gelast of bericht wordt. Eene *officieuze courant* is een nieuwsblad, dat zijne berichten zonder er voor uit te komen, van de regeering erlangt, ten einde hare staatkunde te steunen.

Officiorum collisio, (l a t.), *strijd der plichten.* In de zedekunde, de strijd, dien men voert als men voor de keus tusschen twee plichten staat.

Offride, (e n g., s p o r t.), *goal* (z. a.) die bij het voetbalspel niet meetelt. *Offride* = rechterzijde, -hand.

Og is de Koning van Basan en Ojemini is zijn wijf, vgl. Deut. III : 11, Num. XI : 33. Klanknabootsing van het woordje Och! als repliek schertsend toegevoegd aan een meisje, dat gedurig „och!" roept uit kribbigheid of nuffigheid. „Ojemini!" uitroep van droefenis, spijt of medelijden, z. v. a. „O, Jezus mijn!" wordt hier wel schertsend bijgevoegd, als ten nauwste met den uitroep „och!" verbonden. De vrouw van Basan's koning wordt echter nergens genoemd.

Og melech ha-boschon, (h e b r.), *Og, de koning van Basan;* naam voor iemand, die buitengewoon groot en sterk van lichaam is.

Ogief, ojief, (b o u w k.), van het Fransche woord *ogive,* wordt onjuist voor spitsboog gebruikt. In de Middeneeuwen gebruikte men tot aan de XVIe eeuw alleen het woord ogief [fr. *ogive*] voor de zich kruisende bogen van een gewelf. Deze bogen waren veelal rondbogen en geen spitsbogen, die alleen daar een meer of minder scherpen hoek vormen waar zij elkander doorsnijden. Onze timmerlieden en steenhouwers geven ook den naam van *ojief* aan eene lijst wier profiel gevormd wordt door de verbinding van een hol (kwart rond) met eene kraal. [In de XIIIe eeuw schreef men het woord *ogive* aldus *angive,* afkomstig van het Latijnsche woord *angere,* versterken, vermeerderen, omdat de kruisbogen, de ribben eene versterking vormden onder de gewelven.]

Ogier de Deen, wellicht beter Ogier van de Ardennen, een van de paladijnen van koning Karel den Groote, ook voorkomende in Ariosto's Orlando furioso.

Ogivaal, ogivalen stijl, is van gelijke beteekenis als *spitsbogen stijl*. Beide deze benamingen zijn echter niet juist omdat de spitsboog niet de alleen heerschende boog is, noch dat de ogivale vorm de meest kenmerkende eigenschap van de middeleeuwsche bouwkunst is.

Ogni bellezza ha fine, (it.), *aan elke schoonheid komt een einde*. Spreuk van Pallavicinille Braunenburg, m. a. w. *schoonheid vergaat;* de schertsende toevoeging luidt: *leelijkheid blijft.*

Ogre, Ogur, een monster uit de oude kinderverhalen, een kindervreter, fig. een groot, lomp en onbehbelijk mensch, een bullebak. Het vrouwelijke is Ogres.

Ogresse, (wap.), *koek van zwart.*

Oh! eh! les petits agneaux,
Qu'est-c' qui casse les verres?

(fr.), *zegt eens lieve schaapjes, wie breekt de glazen?* Aanvang van het refrein van het lied *La maison tranquille,* woorden en muziek van Colmance, dat, omstr. 1857, niet slechts in Frankrijk, maar ook hier te lande zeer verspreid was.

Oh! le plaisant projet d'un
poète ignornant,
Qui, de tant de héros, va
choisir Childebrand!

(fr.), *o, welk een vermakelijk denkbeeld van een dommen dichter, om onder zooveel helden Childebrand te kiezen.* Uit den 3en zang van Boileau's *Art poétique* op de Sainte-Garde, een thans geheel vergeten schrijver, die een gedicht getiteld *les Sarrasins chassés de France* had geschreven, waarin Childebrand de hoofdrol vervult.

Oh! n'insultez jamais une
femme qui tombe,
Qui sait sous quel fardeau la
pauvre âme succombe!

(fr.), *o, beschimp nimmer eene gevallene vrouw, arme weet, onder welken last de arme ziel is bezweken!* Aanvang van het 14e gedicht der verzameling *Chants du Crépuscule,* van Victor Hugo.

Ohé! jam satis est, (lat.), Horatius, *Satirae,* 1, 15, 12 sq. c. c. *Ohé het is al genoeg.*

Oilcap, (sport.), *olieplaatje.*

Oildom, (am.), *olierijk,* d. i. *oliegebied,* in 't bijzonder Pensylvania, het middelpunt van den petroleum-handel; het woord is gemaakt naar *Kingdom* (Koninkrijk) en derg.

Oka, gewicht van 1,278 kilo in *Turkije* in gebruik, tot 1897, toen aldaar het metrieke stelsel werd ingevoerd.

Oksekop, (van hgd. Ochsenkopf) = domoor, schaapskop.

Oksenaar, (barg.), *horloge.*

Oksine, (barg.), *tikkertje* (horreltje).

Okzaal, *choor,* afgezonderde verhoogde ruimte of plaats voor het orgel en de zangers, oorspronkelijk in de Katholieke kerken. In het oud Fransch komt het woord *doxale* voor.

Old Abe, (am.), *Abraham Lincoln.*

Old-Bailey, rechtbank te Londen, waar men terecht staat wegens gewelddadigen straatroof, enz.

Old Colony, (am.), *de oude kolonie,* volksnaam voor dat gedeelte van Massachusetts, dat de oorspronkelijke Plymouthkolonie bevat, onder dan de kolonie aan de golf; in 1692 werden beide vereenigd en vormden bij de stichting der Vereen. Staten den staat Massachusetts.

Old country, (am.), *het oude land,* d. i. het moederland, aanvankelijk *Engeland,* het land der eerste emigranten; ook voor de Ieren *Ierland;* later werd de naam in Amerika algemeen, ook onder niet-Engelschen, en beteekent thans alleen de *oude wereld,* of meer bepaald *Europa.*

Old Dominion, (a m.), het *oude gebied*, naam voor Virginia, naar den officieelen Engelschen naam van dien staat: „the Colony and Dominion of Virginia", op de kaart van John Smith in 1629 aangeteekend als *Oald Virginia*, ter onderscheiding van de kolonie in Nieuw Engeland, die *New Virginia* heet. Vgl. *Mother of States* en *Mother of Presidents;* de bewoners heeten *Beagles.*

Old England, naam van Engeland, ter onderscheiding van New England. Sedert 1641 in gebruik, 21 jaar nadat de Amerikaansche kolonie New Virginia ook New England werd genaamd.

Old Harry, (a m., e n g.), *oude Hein*, old Bendy *(oude Benedictus)*, old Gentleman *(de oude heer)*, old Nick *(de oude Klaas)*, old Scratch *(de oude Krabber)*, namen voor den *duivel.*

Old Hickory, (a m.). *Generaal Jackson.*

Old Lady of Threadneedle Street, (e n g.), *de oude juffrouw uit Threadneedle Street*, naam voor de *Engelsche Bank*, naar de straat, waar ze gevestigd is.

Old Line State, (a m.), de *oude linie-staat*, Maryland, de eenige staat, die in den tijd der Omwenteling linietroepen had.

Old Line Whigs, (a m.), *whigs* (z. a.) van den ouden conservatieven stempel (1840—1852).

Old nick, (e n g.), *duivel. Nick* = booze geest: van lat. *niger* (zwart), ons *nikker* (z. a.).

Old North State, (a m.), *oude Noord-staat*, naam voor North Carolina, als behoorend tot de oudste staten der Unie; vgl. *Turpentine State, Pitch Tree State.* De inwoners heeten *Tar boilers* en *Tuckoes.*

Old Rough and Ready, zie *Old Zach.*

Old South, (a m.), de zuidelijke staten der Unie vóór den oorlog.

Old Whitey, (a m.), het *paard* van generaal Taylor gedurende den oorlog met Mexico; het paard was een staatkundig symbool gedurende den kiesstrijd campagne, die met Taylor's verkiezing tot president eindigde. De voorlooper van 't paard van Boulanger.

Old Zach, de generaal majoor Zachary Taylor, 12e president der Ver. Staten. Zijne soldaten noemden hem ook „Old Rough and Ready".

Oldtimer, (e n g.), letterl. iemand van den ouden tijd, *oudgast*, iemand die lang éénzelfde vak bediende.

Oleum et operam perdidi, (lat.), *ik heb olie* (kosten) *en moeite verspild.* Ik heb tevergeefs gearbeid (de uitdrukking is ontleend aan den arbeid bij nacht). Ook gezegd van Cicero bij Hor., *Sat.* I, 1, 90. Plautus, *Poenulus* I, 2, 119 (329) e. a.

Olibrius (Een —, *ingebeelde zot*, waanwijze, aanmatigend mensch, pochhans, naar Anicius Olibrius, Romeinsch senator, die in 462 tot Keizer werd uitgeroepen, maar wegens zijne ongeschikte wijze van handelen drie maanden later weder afstand van den troon moest doen.

Olie in de wonden gieten, d. i. *zacht, beminddelend optreden, balsemende woorden toespreken,* ontleend aan Luk. X : 34, waar de barmhartige Samaritaan, die iemand op den weg half vermoord vond, zijne wonden verbond, „gietend daarin olie en wijn".

Olie in 't vuur werpen, eene zaak verergeren. Ontleend aan Horatius' *Satiren: Oleum adde camino*, giet olie in den haard.

Olie (Jan —, (m i l.), *bijnaam voor den plaatselijken adjudant.*

Oliebollen, (s t u d.), *dronken studenten.*

Oliekoeken, spotnaam voor de *Bolswaarders.* Toen eenige buitenlandsche gezanten de gasten waren van Edo Jongema, hoofdman van Bolsward, onthaalde hij die heeren op oliekoeken.

Oliekopje, een doorrookertje, tabaks- of sigarenpijpje, dat door het rooken hoe langer hoe bruiner wordt, van een soort pijpaarde met olie toebereid, en goedkooper dan echt meerschuimen pijpen. — Ook (mil.) iemand, die door het vele gebruik van jenever een rood gelaat heeft. — *In de olie zijn* = dronken zijn.

Oliekruis, eene kleine munt, vermeld bij Breeroo, maar waarvan naamsoorsprong en waarde geheel in 't duister liggen, ondanks de pogingen ter verklaringen door Breeroo's Uitgevers.

Olievisje, (z.-afr.), *sardijn.*

Olifant, (wap.), groote jachthoorn.

Olifante of *olifantshoren*, strijdhoorn van Roeland, den held van Roucevalles.

Olifantje, (amst.), het *geldzakje*, waarin de kruiers des Zaterdags het loon ophalen; wellicht aldus genoemd omdat kleur en vorm iets van een slurf hebben.

—, (amst.), het kleine *lessenaartje* op vier korte pootjes, dat in sommige inrichtingen van onderwijs op de tafel van den docent staat.

Olifantspapier, grootste soort van papier, met het merk van een *olifant.*

Olifantstromp, (wap.), zie *Tromp.*

Oligarchie, van gr. *oligos* (weinig) en *archein* heerschen; *heerschappij van weinigen*, familieregeering, een verbasterde vorm van aristocratie, evenals ochlocratie dat is van democratie.

Olijfberg, plaats van waar Jezus, volg. Handel. I : 12, ten hemel voer. Zie bij *Gethsemané.*

Olijfblad, *symbool van verzoening en vrede,* ontleend aan Gen. VIII : 11, waar de tweede duif, die door Noach was uitgezonden, een afgebroken olijftak medebracht, waaruit hij dus kon zien „dat de wateren van boven de aarde gelicht waren" en Gods toorn bedaard was. Ook het symbool van overwinning. Bij de Grieken ook dat der eerbaarheid; vandaar dat de bruid bij het huwelijk een olijftak droeg, evenals bij ons oranje-bloesem.

Olijftak des vredes (Duif met den —, ontleend aan Gen. VIII : 8—12, in verband met het classieke zinnebeeld „olijftak des vredes". De duif op zichzelve is een zuiver Bijbelsch symbool van den vrede tusschen God en mensch, die hersteld werd toen de wateren van den zondvloed weken. Als onder den kreet „Leve Alfonso (IX), de vredevorst!" deze 25 Maart 1876 in Madrid zijn intocht hield, liet men zwermen van duiven boven zijn hoofd op; dat waren in waarheid *vrededuiven.*

Olim, (lat.), *voorheen.* Vandaar *in de dagen van Olim* = in den ouden tijd.

Olim meminisse juvabit, (lat.), *later zal de herinnering genoegen verschaffen.*

Olivetanen, Benediktijner orde, opgericht door Johan Tolomei, uit dankbaarheid voor de herstelling van het zintuig zijns gezichts, in eene wildernis bij Siena, en door paus Johannes XXII in 1319 erkend. Congregatio S. Mariae *montis Oliveti* = vereeniging der H. Maria van den *Olijfberg.*

Olivier de la paix (L' —, (fr.), *olijfboom des vredes.* Eernaam bij de Franschen van Elisabeth van Valois, oudste dochter van Hendrik II koning van Frankrijk, en van Catharina de Médicis, 24 Juni 1557 in den echt verbonden met Filips II koning van Spanje. In Spanje noemde men haar *Isabel* of *la Reyne de la Paz y de la Bundad* (de koningin des vredes en der goedheid).

Olla podrida, lett. *vervotte pot.* Fr. *pot pourri*, een nationaal gerecht der Spanjaarden, dat een mengsel bevat van verschillende vleeschsoorten en groenten; fig. *mengelmoes*, verzameling van niet altijd bij elkaar behoorende zaken of uitdrukkingen.

Olle Lore, (hgd.), tot die uitdrukking, die *oude Laura* beteekent, heeft de volksklasse *oleum laurei* = *laurierolie* verhaspeld. Evenzoo zegt zij:

Olle Militär = *oude soldaat*, voor *eau de mille fleurs*, een bekend reukwater.

Olleï, (aleph), (hebr.), de eerste letter van het Hebr. alphabeth.

Olleï-Beis, (Aleph-Beth), (hebr.), = het alphabet. *Dit is olleï-beis* = dit is zoo eenvoudig te begrijpen als het *a b c*.

Olmse, (barg.), *oude*.

Olografisch testament, door den erflater eigenhandig geschreven testament, eigenlijk *holographisch* testament (z. a.).

Olow ha-sjolaum, (Alaw ha-sjalom), (hebr.), = op hem zij de vrede! of: hij ruste in vrede! Dit wordt evenals ons: *zaliger gedachtenis*, door de Israëlieten bij het noemen van een doode achter diens naam gevoegd. Is de doode eene vrouw, dan luidt het: Olcho-ha-sjolaum (alcha ha-sjalom), op haar zij de vrede!

Olympiaansche Zeus (De —, het beeld van Zeus of Jupiter, vervaardigd door Phidias uit ivoor en goud en geplaatst in den tempel te Elis; een der zeven wonderen van de wereld.

Olympiade, zie *Era* (waar onjuist „Olympiaden" staat), van gr. *Olympias* (2e nmv. *Olympiádos*), bij de oude Grieken een tijdperk van vier jaren, dewijl telkens na dien tijd de Olympische spelen terugkeerden. De tijdrekening bij Olympiaden neemt een aanvang met 776 v. C. en eindigt met 393 of 394 n. C.

Olympisch woord, kort en bondig gezegde. *Met Olympische kalmte* = voetje voor voetje (kom ik er vandaag niet, dan kom ik er morgen), *Olympische rust* = de statige rust der goden op den Olympus.

Olympus, (myth.), een berg op de grens van Thessalië en Macedonië, waarvan sommige toppen zeer hoog zijn en den hemel schijnen te raken. Komt bij Homerus het eerst voor als benaming voor den *zetel der onsterfelijken* of *woonplaats der goden*. Ook wel ter aanduiding van de bovenste zitplaatsen in den schouwburg gebruikt.

Omar, een verwoester, vooral van boekerijen. De tweede kalif der Muselmannen, Omar, wordt namelijk gezegd, na de verovering van Alexandrië (641 n. C.), de verbranding der bibliotheek aldaar te hebben bevolen.

Omberen, zie *Hombre*.

Ombre de soleil, (fr., wap.), zie *Schaduwzon*.

Ombré, (fr., wap.), zie *Geschaduwd*, ook alleen in omtrek aangegeven, zonder kleuren.

Omega (Alpha en —, de eerste en de laatste letter van het Grieksche alphabet. Spreekwoordelijk voor begin en einde (Openb. I : 8, 11).

Omein, (amen), (hebr.). Zie *Amen*. In de volkstaal bij de Israëlieten vaak gebruikt als bevestiging bij een wensch, bij een plechtige verzekering, eeds-uitdrukking, etc. *Omein Selo!* (amen sela!) aan de Psalmen ontleende Hebr. uitroep; welcens gebruikt als bevestiging van een gebed of een heilbede.

Omen accipio, (lat.), *ik neem het voorteeken aan*.

Omertijd of *Oumertijd*, de zeven weken tusschen het Israël. Paaschfeest en het Wekenfeest; zoo genoemd naar de omertelling (zie *Oumeren*).

Omkomen. *Kom ik om, dan kom ik om.* Woord van Esther, als zij naar koning Ahasverus gaat, om 't gevaar af te wenden, door Haman over de Joden gebracht (Esth. IV : 16). In de volkstaal misbruikt, om roekeloosheid in 't wagen van zijn leven te verontschuldigen.

Omladina, geheim bondgenootschap der Czechen in Boheme (hoofdzetel Praag), dat er naar streeft, dit land los te maken van Oosterrijk. De Czechen zijn de oorspronkelijke bewoners des lands, en aan het vreemde (Duitsche) element vijandig.

Omne animal se ipsum diligit. (lat.), *elk dier bemint zichzelf.* Cicero, *De finibus*, V, 9.

Omne genus scripti gravitate tragoedia vincit, (lat.), Ovidius, *Tristia* 2, 381, *het treurspel overtreft elke andere schrift-soort in verheven ernst,* of naar Vondel

Hoe hoog men stijge in maat of toon,
Het treurspel spant alleen de kroon.

Omne nimium nocet, (lat.), *al wat overmatig* of *onmatig is, is nadeelig.*

Omne nimium vertitur in vitium, (lat.), *al wat te veel is, wordt tot ondeugd.*

Omne principium grave, (lat.), *alle begin is moeielijk.*

Omne scibile, (lat.), *al het weetbare.* Bv. *in omni scibili* of *in omnibus scibilibus* thuis zijn, in al het weetbare, in alle takken van wetenschap of kennis thuis zijn.

Omne simile claudicat, (lat.), *elke vergelijking gaat mank,* d. i. kan niet op alle punten toegepast worden.

Omne solum forti patria est, ut piscibus aequor, (lat.), *voor den sterke is de geheele aarde het vaderland, evenals de Oceaan voor de vissehen.* Ovid. *Fastes*, I, 501.

Omne trium perfectum, (lat.), *alle goede dingen bestaan in drieën.*

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci, *Lectorem delectando pariterque monendo,* (lat.), Horatius, *Epistola ad Pisones*, 343 sq. *Hij verwerft algemeenen bijval, die het nuttige met het aangename paart,* (door den lezer te boeien en tevens te leeren).

Omne vivum ex ovo, (lat.), *alwat leeft ontstaat uit eene vruchtkiem.* Letterl. *uit een ei.* Zie *Generatio aequivoca.*

Omnes artes quae ad humanitatem pertinent, habent commune quoddam vinculum, (lat.), *alle kunsten of wetenschappen, die tot de fijnere of hoogere beschaving behooren, hebben een zekeren gemeenschappelijken band.* Cicero.

Omnes poenarum facies labor hic unus habet, (lat.). Letterl. *alle vormen* (eigenschappen) *van straf heeft deze arbeid alleen.* Wordt wel gebezigd omtrent pijnlijk, uiterst lastig letterwerk. Woord van den Leidschen hoogleeraar Joseph Justus Scaliger († 1609).

Omni die dic Mariae,
Mea laudes anima, (lat.), *o mijne ziel, breng dagelijks lof toe aan Maria.* Aanhef van een zangerig lied van Casimir, prins van Polen.

Omnia ad Dei gloriam of **omnia ad majorem Dei gloriam,** (O. A. D. G. of O. A. M. D. G.), (lat.), *alles ter* (meerdere) *eere Gods.* Vgl. *Ad majorem Dei gloriam.*

Omnia cum Deo, (lat.), *alles met God, alles met Gods hulp.*

Omnia fausta! (lat.), *alles goeds! al wat wenschelijk is!* Welkomst-, en vooral ook afscheidsgroet, aan 't slot van brieven inzonderheid. Voluit: *omnia tibi* (of *vobis*) *fausta sint!* Dat alles u (of ulieden) geluk aanbrengend zij!

Omnia jam fiunt fieri quae posse negabam, (lat.), *reeds geschieden alle dingen, die ik ontkende dat zouden kunnen geschieden.* Ovid., *Fasti* I, 25.

Omnia mea mecum porto, (lat.), Cicero, *Paradoxa Stoicorum*, 1, 1, 8. *Ik draag al het mijne bij mij.* Verklaring van Bias, waarom hij zijne schatten niet voor den vijand in veiligheid bracht. Phaedrus, *Fabulae* 4,

21, verhaalt hetzelfde van den dichter Simonides, Seneca (*De constantia sapientis* 5, 3. *Epistola*, 9, 15) en Plutarchus van den philosoof Stilpon.

Omnia praeclara rara! (lat.), *alwat voortreffelijk* (uitmuntend) *is, is zeldzaam.* Cicero, *Laelnis* XXI.

Omnia rerum principia parva sunt, (lat.), *de oorsprong van alle dingen is klein* (nietig). Cicero, *De finibus* V. 21.

Omnia serviliter, pro dominatione, (lat.), *alles in slaafschen trant, ter wille van heerschappij* (om te kunnen heerschen). Tacitus, *Hist.* I, 36. Zie *Mediocre et rampant, l'on arrive à tout.*

Omnia vincit amor, et nos cedamus amori, (lat.), *de liefde overwint alles; en wij onderwerpen ons ook aan haar.* Vergilius, *Bucolica* 10, 69.

Omnibus, (fr., van lat. *omnis* = *alles; omnibus* = 3e mnv. mrv. *voor allen*) *voertuig.* De Franschen zeggen met een plat woord, *four banal* (gemeente-oven).

Omnibus aliquid, de totonihil (De —, (lat.), *van alles wat, en van het geheel niets,* nml. weten. Van oppervlakkige, vluchtige kennis, die nooit vakkennis wordt.

Omnibus Bill, wet in 1888 door den heer Springer van Illinois aan het Huis der Afgevaardigden voorgesteld, om aan zekere „Territories" toe te staan als „Staten" op te treden zonder voorafgaande wet, die hen daartoe zou machtigen.

Omnis amans amens, zie *Amantes amentes.*

Omnis-homo, (lat.), iemand, die zich voor allerlei zaken laat gebruiken, of ook daarvoor bruikbaar is. Lett. „mensch van alles". Vgl. *duivelstoejager* en *factotum.* Fr. *homme à tout faire.*

Omnis homo mendax, (lat.), Psalm CXVI : 11. (Vulgata). *Alle menschen zijn leugenaars.*

Omnium, eene aanwijzing op de onderscheidene rubrieken der Staatsinkomsten, zooals die in Engeland veelal uitgegeven wordt.

Omnium consensu, (lat.), *met aller instemming.*

Omphale, (myth.), koningin van Lydië, dochter van Iardanus, echtgenoote van Tmolus, na wiens dood zij zelve de teugels van het bewind in handen nam. Toen Hercules wegens 't ombrengen van Eurytus' zoon Iphitus in razernij vervallen was en daarvan niet kon genezen worden, dan wanneer hij zich in slavernij begaf, verkocht hij zich aan Omphale. Hij werd verliefd op haar en diende haar vrijwillig met spinnen en andere vrouwelijke bezigheden, ten bewijze hoe ver de liefde zelfs 't dapperste gemoed kan verteederen en verzwakken.

Omslaan, (barg.), *verklappen, verraden.*

On aime sans raison, et sans raison l'on hait, (fr.), *men bemint zonder reden en men haat zonder reden,* Regnard, *les Folies Amoureuses,* in de rol van Agathe; vgl. Catullus, *Epigr.* LXXXVI:

Odi et amo, quare id faciam fortasse requiris?
Nescio, sed fieri sentio et excrucior.

(Ik haat en bemin tevens; gij vraagt wellicht waarom ik zulks doe? Ik weet het niet, maar ik voel dat het zoo is, en ik word er door gekweld).

On commence par être dupe On finit par être fripon, (fr.), *Men begint met bedrogen te worden, Men eindigt met bedrieger te zijn.* Madame Deshoulières (1662—1718), *Réflexion sur le Jeu.*

On dirait du veau! (fr.), *men zou zeggen kalfsvleesch,* een ironische kreet van bewondering, die, omstreeks 1884, bij het geestigste volk der wereld

in zwang kwam en in onze dagen nog vrij dikwerf wordt gebezigd. De zegswijs schijnt van zekeren Boudou af te stammen, die zich toenmaals, onder den naam van *l'homme à la tête de veau* = de man met den kalfskop, in verschillende landen liet bezichtigen en als zanger deed hooren, en wiens gelaat inderdaad aan een kalfskop deed denken.

On dit, et sans horreur je ne puis le redire, (fr.), *men zegt, en zonder huiveren kan ik 't niet navertellen,* Racine, *Iphigénie*, IV, 6, woorden van Achilles tot Agamemnon, waar hij vraagt, of hij gelooven moet, wat hij bij gerucht gehoord heeft, dat Agamemnon zijne dochter Iphigenia aan de goden ten offer zal brengen, teneinde daardoor volgens 't orakel van Delphi een gelukkigen overtocht naar Troje te erlangen.

On doit des égards aux vivants: on ne doit aux morts que la vérité, (fr.), *den levenden is men verbied, den dooden alleen waarheid schuldig.* Dit gezegde wordt ten onrechte aan Voltaire toegeschreven, die het in zijn eerste *Lettre sur Oedipe* gebruikte. Het is echter reeds in de *Réflexions sur la critique* van Houdar de la Motte (1673—1731) te vinden.

On entre, on crie,
Et c'est la vie,
On crie, on sort,
Et c'est la mort.

Men komt binnen, men schreeuwt, ziedaar het leven, men schreeuwt, men gaat heen, ziedaar de dood. Vierregelig satiriek versje, dat Ausone de Chancel in een album schreef, hetwelk hij in 1836 aan zijn schoonzuster gaf. (Zie *l'Intermédiaire des Chercheurs*, 25 Maart '91, kolom 170) en dat geruimen tijd ten onrechte aan Edmond Texier werd toegeschreven, doordat de *Figaro* van 29 Oct. '63 het versje voorzien van de handteekening van genoemden heer gaf, als zijnde afkomstig uit het album van Nadar. De oorspr. tekst luidt:

On entre, on crie,
Et c'est la vie;
On *bâille*, on sort,
Et c'est la mort.

On est quand on le veut le maître de son sort (fr.), *ieder is, wanneer hij dat wil, de bewerker van zijn eigen geluk,* Verrier, *Adraste* (1705), hgd., *Jeder ist seines Glückes Schmied.*

On est souvent puni par où l'on a péché, (fr.), *men wordt dikwijls gestraft in hetgeen waarvaan men zich bezondigd* (waarmede men gezondigd) *heeft.* Ontleend aan het *Boek der Wijsheid* (Apocr. Boeken) XI : 17, *per quae peccat aliquis per haec et torquetur.*

On ne meurt pas d'amour, (fr.), *liefde doodt niet.* Refrein van verschillende romances. Ofschoon men er echter nog eene, muziek van Romagnesi, tekst van Firmin (1824) kent, die *Je meurs d'amour* = ik sterf van liefde, is getiteld, behoeven verliefden niet te duchten noodzakelijk in doodsgevaar te verkeeren.

On ne peut contenter tout le monde et son père, (fr.), *men kan niet iedereen tevreden stellen en zijn vader er bij.* Lafontaine, *Fables* III, 1, le Meunier, son fils et l'âne. Zie ook *Contenter*.

On ne prend jamais le roi, pas même aux échecs, (fr.), *men neemt den koning nimmer, zelfs niet in 't schaakspel.* Men verhaalt, dat die woorden, in een gevecht te Brenneville, tegen koning Hendrik I van Engeland (1119), door koning Lodewijk den Dikke van Frankrijk, een ridder van het vijandelijk leger werden toegevoegd, op het oogenblik dat de laatste hem gevangen wilde nemen.

On ne prête qu'aux riches, (fr.), in den zin van: *wie heeft, dien zal gegeven worden.* Matth. XIII : 12 enz.

On ne s'attendait guère De voir Ulysse en cette affaire, (fr.), *men verwachtte niet Ulysses in deze zaak aan te treffen.* Uit de fabel X, 3 van Lafontaine, *La Tortue et les deux Canards.* Men pleegt die woorden schertsenderwijs aan te halen, wanneer in iets een eigennaam

wordt gemengd, die er niet bij tehuis behoort.

On n'est jamais si bien servi que par soi-même, (fr.), *men wordt nooit zoo goed bediend, als wanneer men zichzelf bedient.* Etienne, *Brueys et Palaprat* 1807, 2e tooneel: n e d. *die zichzelf helpt is 't eerst klaar.*

On ne tombe jamais que du côté où l'on penche, (fr.), *men valt slechts aan de zijde, waarnaar men overhelt,* een zeer dikwerf aangehaalde volzin, dien Guizot (1787—1874) den 5n Mei 1837 in de Fransche Kamer der Afgevaardigde bezigde, om de oppositie er voor te waarschuwen niet naar de Fransche bimnenlandsche staatkunde van het einde der vorige eeuw over te hellen. Zelfs Napoleon III gebruikte de aangehaalde woorden, terwijl hij daarvan het vaderschap van Guizot erkende, in een schrijven van 13 Januari 1867 aan Emile Ollivier (geb. 1825), bij diens optreding als minister, terwijl de keizer er als toelichting bijvoegde: „Ik wil rechtuit en flink voorwaarts, zonder nu eens naar rechts, dan weder naar links te wankelen (*je veux marcher droit et ferme, sans osciller tantôt à droite tantôt à gauche*).

On peut entasser tant qu'on voudra les colères, les injures, les calomnies: on ne les élèvera jamais à la hauteur de mon dédain, (fr.), *men kan zooveel drift, beleedigingen en lasteringen als men wil op elkander stapelen: de hoogte mijner verachting zullen zij nimmer bereiken.* Woorden van Guizot (1787—1874), in de Kamer der pairs toen hem de oppositie, in 1840 bij de beraadslagingen over het Adres, in antwoord op de troonrede, zijn gedrag gedurende de Honderd dagen verweet.

On s'éveille, on se lève, on (s'habille et l'on sort,
On rentre, on dine, on soupe, on se couche et l'on dort, (fr.), *men wordt wakker, men staat op, men kleedt zich aan en men gaat uit, men komt thuis, men dineert, men soupeert, men gaat naar bed en men slaapt.* Versregels uit *l'Harmonie imitative de la langue française,* gedicht in vier zangen door M. de Piis (1e éd. 1785), 1e zang, vers 143—144. Bij Gellert. *Er lebte, nahm ein Weib, und starb.*

Onanie, *zelfverlekking,* onnatuurlijke prikkeling der geslachtsdeelen, die het huwelijk onvruchtbaar maakt. Aldus geheeten naar Onan, Genesis XXXVIII : 9, die onwillig was, om, naar den wil zijns vaders, voor zijn overleden broeder Er, bij diens weduwe Thamar, kroost te verwekken. Zie *Leviraatshuwelijk.*

Onbekenden God (Den —, opschrift van een altaar, door den apostel Paulus aangetroffen in het oude Athene, volg. Hand. XVII : 23. Als in Athene heden ten dage iemand een eed moet afleggen voor den rechter, dan steekt hij de rechterhand omhoog, om God tot getuige der waarheid aan te roepen, maar legt de linker op een Bijbel, en wel bij Hand. XVII : 23, het woord, dat Paulus op den Areopagus sprak.

Onbesneden van hart en ooren, gelijk Judas, vgl. Exod. VI : 11; Levit. XXVI : 41; Jer. VI : 10, IX : 26; Hand. VII : 51; oud-Israëlietische beeldspraak, *onwillig en onvatbaar om het onzienlijke te verstaan.* „Gelijk Judas" is een bloot toevoegsel.

Onbesnedene, *het is nog zoo'n onbesnedene, zoo'n ongedoopte,* (1 Sam. XVII : 26). Uitdrukkingen om personen van lageren rang, onbeschaafden en onwetenden aan te duiden. Minachtend onder oud-Israël gezegd omtrent alwie niet tot dat Israël behoorde, omdat de besnijdenis het teeken was, waardoor een Israëliet in de gemeente van het Godsvolk werd opgenomen.

Onbetuigd, *zich niet onbetuigd laten.* (Hand. XIV : 17). Bijbeltekst, beteekenende, dat God 't den heidenen niet had laten ontbreken aan getuigenissen van zijn bestaan. Maar in gemeenzamen zin duidt men er ook mee aan, dat iemand den disch, waaraan hij aanzit, alle eer aandoet, door goed te eten of in eene vergadering door veel te spreken.

Onbevlekte ontvangenis, lat. *Conceptio Immaculata*, het leerstuk der R.-K. kerk, dat Maria, door Gods bijzondere genade *niet* „in zonde ontvangen en geboren" is. Eerst in 1854 is het door de kerk als een uitdrukkelijk te belijden geloofsartikel vastgesteld. Doch reeds bij de Kerkvaders der eerste eeuwen wordt er, althans indirect, gewag van gemaakt.

Oncle, (fr.), (met *mon* of *notre* —), *oom*. Bijnaam van Francisque Sarcey (geb. 1828). De oorsprong er van is te danken aan Louis Salis (1852—97), die, omdat Sarcey het eerst van het door Salis te Parijs gestichte lokaal *Le Chat noir* schreef, bij de verschijning van het weekblad van denzelfden naam, het eerste nummer aan onzen oom Sarcey opdroeg; *parrain* = *peetoom* ware juister geweest.

Onder beneficie van inventaris, *onder voorrecht van boedelbeschrijving*, zoo dat, wanneer van eene nalatenschap de lasten (schulden) grooter zijn dan de lusten (baten), men alleen in zooverre gehouden is, de schulden te betalen, als de baten strekken.

Onderbatji of **onderbaatje,** (z.-afr.), *vest*.

Onderduims, (z.-afr.), *onder 's hands*.

Ondersnieden, (wap.), in twee émails verdeeld.

Ondersteund, (wap.), met een ander stuk recht onder zich.

Onderuit komen (Er —, (mil.), *iemand uitdagen; kom er maar onder uit* = ik daag je uit (slechts onder officieren gebruikelijk).

Onderzoek alle dingen, en behoud het goede, ontleend aan 1 Thessal. V : 21. Eigenlijk staat er *beproef alle dingen*.

One fool makes many, (eng.), *een gek maakt er meer*. Dwaasheid is aanstekelijk.

Onesimus, slaaf van Philemon (een aanzienlijk christen, te Kolosse), die uit vrees voor straf wegens oneerlijkheid gevlucht was; te Rome gekomen, wendde hij zich tot Paulus, die aan Philemon eene dringende aanbeveling schreef, om O. in gunst weder aan te nemen. Omdat Paulus daarin zegt, dat Philemon den slaaf terugkrijgt, beter, dan toen hij zijn meester verliet, is de naam Onesimus wel de titel van *boekjes voor vervaarloosde jongens*, bv. van het Jaarboekje voor Mettray.

Onfeilbaarheid (van de Kerk en van den Paus), het leerstuk, dat de Kerk en als hoofd daarvan de Paus, in hetgeen zij den gelovigen, als vervat in de Goddelijke Openbaring, op verbeurte der eeuwige zaligheid, te gelooven en te doen voorstelt, niet kan dwalen.

Ongeloovige Thomas (Een —, iemand die iets *niet wil gelooven* voor hij overtuigd is. Ontleend aan Joh. XX : 25*b*, waar van 't geloof aan Jezus' opstanding, sprake is.

Onglé, (wap.), zie *Genageld* (niet van roofdieren).

Oni, (Ani), hebr. = *behoeftig man, arme*. Mrv. Anijim = *armen*.

Onkel (Der gelbe —, (hgd.), *gele oom*. Bij de schooljeugd het Spaansche riet, waarmede de schoolmeester zijne ondeugende leerlingen pleegt te tuchtigen. Men zegt ook *gelber Friédrich* = *gele Frederik*, *spanischer Gesandter* = *Spaansche gezant* of *Süssholz eigenes Gewachs* = *eigengeteeld zoethout*.

Onna shisho, (jap.), *de vier boeken der vrouwen*, eene soort van handleiding met voorschriften in gemakkelijk verstaanbaren vorm. Die vier boeken zijn, de *Onna Daigaku*, *Onna Shogaku*, *Onna Chuyo* en *Onna Imagawa*. Het eerstgenoemde boek, of „Groote onderrichting der vrouw", werd geschreven door Kaibara Yehiken (a° 1631—1716), en vertaald in 1878 door Chamberlain.

Onnokorojima, (jap.), *groot land*, zie *Tenshi*.

Onnoozele kinderendag, (r. k.), 28 December. Ook *allerkinderendag. Onnoozel* = onschuldig. De moord, aan de kinderen te Bethlehem door Herodes den Groote gepleegd, naar Matth. II : 16, wordt in Engeland op eigenaardige wijze herdacht, o. a. met kindergodsdienstoefeningen. Deze dag is van oudsher beschouwd als de ongelukkigste dag van het jaar; wellicht omdat men oudtijds op dien dag eene kastijding gaf aan al de kinderen van het gezin, „om de herinnering aan de onnoozele martelaren des te sterker te maken". Men durfde op den ongeluksdag zich niet de nagels knippen, geen nieuwe kleederen aandoen, en vooral niet trouwen. Edward IV stelde zijn kroning uit, om die niet op dien dag te doen vallen. De huismoeders in Cornwall schrobben en schuren nog altijd niet op dien dag. Op dien dag was ook het gezag van den jongen, die in de Middeleeuwen op St. Nicolaasdag tot bisschop werd gekozen, vervallen. Eng. *childermass* kinderen-mis), en *innocents-day*, fr. *fête des innocents*, hgd. *Kindeltag* (z. a.). Ook in N.-Brabant, maar vooral in Limburg werd die dag door de kinderen gevierd. Dan liepen zij langs de straat in een kleedingstuk der ouders of met den hoed van vader. Ook bekwamen zij op dien dag het volle gezag, zelfs over de ouders, voor zoover die er zich aan wilden onderwerpen.

Onomatopoeia, (gr.), *klanknabootsing*, d. i. een woord, welks klank de zaak uitdrukt, door dit woord aangeluid, vorming van een woord naar het natuurgeluid, als *piepen, sissen, loeien*.

Onor (Per —, (sp.), *ter ere*.

Onoskiamachie, (gr.), het *proces te Abdera over de schaduw van een ezel*. Wieland, *die Abderieten*. Lett. *ezelschaduwstrijd*.

Onow (anaw), (hebr.), *nederig, bescheiden*.

Onsterfelijken, *leden der Académie Française*, te Parijs. Dus geheeten, omdat na hun dood, door hunne opvolgers lofredenen op hen worden gehouden.

Ontbindings-ministerie, het ministerie Van Zuylen-Heemskerk, 1866—68, daar het tweemaal van de Kroon wist te verkrijgen, dat de Kamer werd *ontbonden*.

Onteekenen, (wap.), een wapen onkenbaar maken.

Onthuis, (z.-afr.), *onthutst, verlegen*.

Ontmaak, (z.-afr.), *verwerpen, afkeuren*. Wette maak en ontmaak.

Onvermoeide (De —, bijnaam van den in 1804 door Napoleon I Bonaparte tot maarschalk verheven brigadegeneraal Michel Ney, den dapperste der dapperen, die van gewoon soldaat tot zijn hoogen rang opklom.

Onychophagie, (fr.), *het afbijten der nagels*. Van gr. *onux, onychos, nagel* en *phago, ik eet*.

Onyx, (gr.), letterl. *vingernagel*, d. i. de nagelsteen, eene soort van edelgesteente van rosachtige kleur, dat aldus zou geheeten zijn, omdat het er hoornachtig uitziet.

Oog in Schiermonnikoog is het Latijn-Friesche woord *iehia* (nfrs. *each*) = *eiland*; alzoo het eiland der schiere, d. i. grauwe monniken. Callantsoog (N.-Holland) heette weleer Callinghe op het Oghe; het lag vroeger werkelijk op een *eiland*, evenals Huisduinen. Vgl. eng. *eg* in Jersey, Anglesey, e. v. a.

Oog eener naald gekropen (Dat is door het —, zie *Naald*.

Oog om oog, en tand om tand. Matth. V : 38, de straf der wedervergelding (jus talionis), als rechts-grondslag vastgesteld bij Mozes' wet. De Joden, zooals in het N. T. wordt voorgesteld en door de verklaarders van het N. T. nader wordt uitgewerkt, strekten dit recht ook uit tot allerlei bijzondere beleedigingen, en stelden dat men niet zondigde, wanneer men anderen slechts niet meer kwaad aandeed, dan men van hen ondervonden had, ja dat men verplicht was, gelijk met gelijk te

vergelden. 't Is een variant van ons *leer om leer, sla je mij, ik sla je weer* De Talmud echter gaat steeds van het standpunt uit, dat het „oog om oog tand om tand" alleen als juridische grondslag voor boetebepaling en schadevergoeding dient, doch *nooit* in werkelijkheid worden toegepast.

Oogappel, *bijzondere lieveling*, uit Deut. XXXII : 10. Ps. XVII : 8. Zach. II : 8. Vgl. Tobias X : 5, lat. *mi oculе!* = mijn beste! alsmede *oculitus amare* = bij uitstek liefhebben.

Oogen hebben en niet zien, ooren hebben en niet hooren: berust op Ps. CXV : 5, 6; CXXXV : 16, 17; Wijsheid XV : 15.

Oogen in zijn hoofd hebben, *verstandig kijken*, ook, *zich een verstandig mensch betoonen*. Ontleend aan Pred. II : 14.

Oogen (De schillen vallen hem van de —, uit Hand. IX : 18. Saulus' bekeering op den weg naar Damascus. *Schillen* = schubben. Met volkomen klaarheid zien, wat men vroeger niet bevatten kon, waarbij dus het stoffelijk zien op verstandelijk zien wordt overgebracht.

Oogst (Wie in den — slaapt, die leeft ter schande (van zichzelf en van de zijnen). Ontleend aan Spreuk. X : 5*b*.

Oogstmaand, dubbelnaam van *Augustus*, naar den Rom. keizer Augustus († 14 n. C.) oorspr. genoemd; door Karel den Groote *aranmonoth* [koren-maand of vergader-maand], bij Kiliaan *aramaendt* geheeten. *Oogst* komt van *Augustus*. De Vlaming spreekt nòg van *alf oest* = half-Augustus. Deze maand heet ook *bouw-* en *weitmaand*.

Ooievaar, *hooge sjees*.

Ooievaars, spotnaam voor de inwoners van 's-Gravenhage, in verband met den ooievaar in gemeentewapen en kerkzegel.

Oollam (Dat is zijn —, d. i. zijn eenige en zeer dierbare bezitting. Ontleend aan 2 Sam. XII : 1—4, alwaar de profeet Nathan koning David, berispend over het verraderlijk uit den weg ruimen van Uriah, den man van Bathseba, de schoone parabel verhaalde van het *ooilam*, dat de rijke liet ontstelen aan den arme, die niet dan dat éene lam bezat.

Oom Jan, (amst.), *de bank aan leening*, fr. *ma tante*.

Oom Tom, uit *De Negerhut*, de neger Clark, dien Harriet Beecher Stowe tot model koos voor den hoofdpersoon van haar beroemd boek „Uncle Tom's Cabin", verkeerde, naar men berichtte te Lexington (Kentucky) Maart 1896, in zeer ellendige omstandigheden. Toen hij, in de kracht van zijn leven, door *De Negerhut* de held van den dag werd en er duizenden kwamen om hem te zien, is er veel geld door zijn handen gegaan.

Oomes (De —, (iron.), *de Europeesche autoriteiten* in Ned.-Indië. Ook in Nederland wel gebezigd van hen die het heft in handen hebben. In de Transvaal zijn *hooge ooms* hoofdofficieren.

Oor van Dionysius, zie *Dionysius*.

Oord of **Oort,** vierde part, meestal een vierde stuiver. De naam bestaat nog in uitdrukkingen als „geen oordje waard", „zijn Zondagsoordje versnoepen". Aanvankelijk van zilver, werden ze in de 16e eeuw van koper gemaakt en waren ook in de 17e eeuw nog in ons land gangbaar. In de Spaansche en Oostenrijksche Nederlanden heetten de oordjes op zijn Fransch *liards*, en waren aldaar tot het begin onzer eeuw gangbaar.

Oordeel (Denk op het —, daar niemand zal hebben voordeel (= *voorrang, voorrecht*); vgl. Matth. XXIV : 42; 2 Kor. V : 10. Zie *Jongste dag*.

Oordeelt niet, opdat gij niet geoordeeld wordet, Matth. VII : 1 (vgl. Luk. VI : 37).

Ooren (Die — heeft om te hooren, die hoore, vgl. Matth. XI : 15, XIII : 9.

Ooren (Zich geen — laten aanmaken, *zich niet laten foppen of bedriegen.* Uit eene fabel van Aesopus, *de cos met de ezelshuid.* In casu, *ooren = ezelsooren.*

Oorlam, uit 't mal. *orang lama,* bet. een *mensch van den ouden tijd;* het is eene verkorte spreekwijze geworden voor *orang lama datang,* d. i. een mensch die lang geleden gekomen is, een *oudgast,* in tegenstelling met een *orang baroe datang,* een pas aangekomene, een *nieuweling,* een baar.

In de Kompagnie's tijd waren beide uitdrukkingen aan de Kaap de Goede Hoop in gebruik. De rechtstreeks uit patria komenden noemde men *orambari* (orang baroe) en de uit Indië repatrieërenden *orlam.* Daar deze terugkeerende matrozen, schippers, enz. gedurende hun verblijf aan de Kaap wel eens de perken der matigheid te buiten gingen is *oorlam* waarschijnlijk ook de benaming geworden voor een *boreelaar* en vervolgens voor *boreel,* in welke laatste beteekenis het woord nog aan boord van de schepen in gebruik is.

Een derde beteekenis heeft 't woord *oorlam* ook aan de Kaap gekregen en wel — tengevolge van de tegenoverstelling van baar, nieuweling — die van een *ervaren,* een *schrander man.* In die beteekenis hebben Hottentotsche stammen, bv. de *Namaquas,* het woord overgenomen en zich *oerlams* genoemd. Zie sub *Oerlam.*

Oorvede, oerveede, (m.-ned.), *belofte,* welke de rechter eenen vrijgesprokene afnam en *met eede* staven deed, van geene wraak te zullen nemen of door anderen te doen nemen, wegens ondergane straf, pijniging of beleediging. Hgd. *Urfehde,* m.hgd. *Uberfehde,* m.lat. *urpheda.*

Oorvrede, (m.-ned.), *verdrag in der minne* of *bij rechterlijk gewijsde* gesloten tusschen twee partijen, om vrede te houden, totdat zij over hun geschil verzoend of vereenigd zijn, of dat het bij vonnis van den rechter is beslist (Dr. de Jager. *Taalk. Magazijn* I. 163). Heeft bijkans de beteekenis van het meer bekende *oerverde;* zie *Oorverde.*

Oosten (Het —, het gebruik zich naar het oosten te keeren bij godsdienstplechtigheden is bij verschillende volken en godsdiensten in zwang. De oostwaartsche richting van kerk en altaar heet: „de heilige linie"; maar de gewoonte om het altaar aan het oostelijk einde der kerk te plaatsen dient ter herinnering aan Christus als den „oorsprong des lichts" en de „opstanding". Vandaar de begraving met de voeten naar 't O. als ziende naar het „Licht".

Oosten (Kinderen van het —, *zwervende Arabische stammen.* Vgl. Gen. XXIX : 1, Richt. VI : 33, VII : 12, VIII : 10, Jer. XLIX : 28. Zij hielden zich in de woestijn ten oosten van Syrië en Palestina tot aan den Euphraat op.

Oostenrijksch volkslied, *Gott erhalte Franz den Kaiser, Uns'ren guten Kaiser Franz,* enz. In 1796, een jaar van woelingen, toen de pogingen der omwentelingsmannen om in Oostenrijk vasten voet te krijgen, aanleiding gaven tot vervolgingen en terechtstellingen der Jacobijnen in het gansche rijk, droeg de Oberstkanzler, Graaf Saurau, een nieuw volkslied wenschend in te voeren, aan den dichter Haschka het schrijven der woorden, en aan Joseph Haydn het componeeren der melodie op, en zoo ontstond het vermaarde lied, dat 12 Febr. 1797, op 's Keizers verjaardag, voor het eerst werd gezongen, en ras zeer populair werd. Haydn moet echter de melodie hebben overgenomen van die van C. E. Graaf „op de installatie van Prins Willem V in 1766", gelijk valt op te maken uit de treffende overeenkomst tusschen beide melodieën.

Oostenrijksche lip, *dikke en vooruitstekende onderlip,* een wanstaltigheid, die bij de vorsten uit het Bourgondische huis opgemerkt werd, naar Maria van Bourgondië

(† 1482), eerste gemalin van keizer Maximiliaan I van Duitschland.

Oosterhout (Hij gaat naar —, uitdrukking gebezigd te Breda, voor: „hij doet een middagdutje", ook voor: „hij is voor korten tijd afwezig".

Oostersche Kerk, zie *Latijnsche Kerk*.

Oostmeiertje spelen, (amst.), *baldadig verwoesten, in 't honderd gooien,* zooals kinderen doen. Een muur op het Muntplein te Amsterdam, die, toen alle huizen afgebroken waren, alleen moest blijven staan, omdat Oostmeier er eene advertentie op had, werd in den nacht, volgend op de gala-voorstelling in den Stadsschouwburg, ter eere van de inwijding der Amsterdamsche Universiteit, zoo gehavend, dat die moest worden opgeruimd. Sedert werd O. steeds *Muurmeijer* genoemd.

Op de sjees zijn, (stud.), *moeten vertrekken van de Academie,* wegens de weigering van papa om de schulden van den zoon te betalen; afleiding, onzeker; misschien aanduiding van *wegrijden*. Vgl. *Consilium abeundi*.

Op een grooten voet leven, zie *Etre sur un grand pied dans le monde*.

Op staanden voet, *onmiddellijk*. „Voet" is hier een rechts-symbool; want de uitdrukking is ontleend aan eene Middeleeuwsche rechtsgewoonte, krachtens welke de schelding van een oordeel (het in hooger beroep komen van een vonnis), in dezelfde terechtzitting dadelijk op het oordeel moest volgen, dus „up stapfinden fuze, standes of onverwantes voets", vóórdat de terechtzittenden waren opgestaan, „als hij gheet ende steet" (landbrief van Twente). Dit had tot 1593 plaats, want alstoen gold het voorschrift, dat het „wederspreken" of „scelden", het in beroep komen van een vonnis binnen tien dagen na de wijzing van dat vonnis zou mogen geschieden. — Niet te verwarren met *staanderoets* (zie *Staute pede*).

Op, uit uw leunstoel naar het stroodak in de verte, de Génestet, *Leekedichtjes*. Vermaning aan de rijken, om zich der armen lot aan te trekken.

Opaal, lat. *opalus*, van sanskr. *oupala* = steen, is een melkblauwe, bijna doorschijnende edelsteen van het kiezelgeslacht.

Opdoeners van marchandiesen, (barg.), *dieven, die in winkels stelen onder den schijn van iets te koopen*.

Opdres, (afr.), *opschikken*.

Open air mission, een missie in de open lucht, in Engeland begonnen in 1853. De leden dier missie spraken en vermaanden in de open lucht, vooral op plaatsen waar veel volk bijeenkwam, bij wedrennen enz.; ook in de straten en op de pleinen van Londen.

Open crediet, (hand.), een crediet waarbij de schuldeischer niet gedekt is.

Open hart, in de 16e, 17e en 18e eeuw eene *partijteus*, bestaande in een geopend hart met een oranjeappel er in, in beeldspraak dus: „ik draag Oranje in 't hart". Men droeg ze als *draagteeken* of *insigne* op de borst.

Open helm, (wap.), in het Britsche Rijk, toen daar nog helmen op de wapens gevoerd werden, het teeken der *landed gentry* of edelen van den laagsten rang (= jonkheeren); op 't vasteland een helm zonder vizier, volgens sommigen door koningen te voeren; de Fransche herauten daarentegen verstaan onder koninklijke helm een met negen vizieriraliën.

Open question, in Engeland een vraagstuk op staatkundig of religieus gebied, waaromtrent ieders meening vrij bleef, zonder het partijbelang of de kerkleer geweld aan te doen. Ook bij ons in die bedoeling bekend.

Open, Sesame! (eng.). *Sesam open je!* Het tooverwoord, waardoor de deur van de gevangenis des roovers, in: „De veertig dieven" uit de Arabische vertellingen: „1001 Nacht", geopend werd. *Sesam* is eene graansoort.

Open wissel, (hand.), een wissel waarop geen bepaalde som is uitgedrukt.

Opera, (it., muz.), eigenlijk (volmit) *opera in musica*; dus, wat in hgd. *Musikwerk* heet. Onze *opera* heette in it. *dramma per musica*, letterlijk wat Wagner *Musikdrama* noemt. Sedert men van *opera buffa*, *opera seria* en *opera semi-seria* sprak, kreeg het woord *opera* zijne tegenwoordige beteekenis. Fr. *grand-opéra* = ernstige opera, en *opéra comique* = opera, waarin de dialoog gezegd wordt.

Opera omnia, (lat.), *al de werken gezamenlijk*. Opera = mrv. van lat. *opus* (o.a. werk eens schrijvers).

Opera postuma, (lat.), zie *Opus posthumum*.

Opera quae supersunt, (lat.), *de nog voorhanden werken* (eens schrijvers).

Opera selecta, (lat.), *uitgelezen werken* (keur of bloemlezing uit de werken eens schrijvers).

Opera supererogationis of **supererogatoria** of liever: *overdadige goede werken* noemen de Katholieke godgeleerden die goede werken, waartoe men niet streng verplicht is, op verbeurte der zaligheid.

Operatie, (hand.), *onderneming*, handeling, speculatie.

Operativus furor, (lat.), *opererwoede* onder de geneeskundigen, maar niet minder onder de patienten.

Opere laudato of **op. laud.,** (lat.), *in het reeds genoemde werk*. Bij aanhalingen van geschriften. *Op. et p. ll.* = *in het aangevoerde werk en op de aangehaalde bladzijde*. *P.* = *pagina*, *ll.* = *laudatis*.

Operette, (muz.), aanvankelijk kleine opera, d. i. kort en niet ernstig, en waarin zang en gesproken dialoog elkaar afwisselen; later vervangen door de *opera bouffe*, werd ze door Offenbach, Lecoeq en Strauss eene karikatuur van de opera, met een libretto, waarin ze niet alleen schertsend maar zelfs plat komisch wordt voorgesteld en waarbij de muziek elk ernstig effect vermijdt.

Opgaan, (stud.), *examen doen*.

Opgeroepen voor het groote leger, *gestorven*. Term der Duitsche soldaten (*Aufgerufen für die grosse Armee*). Met „het groote leger" worden dan de „hemelsche legerscharen" bedoeld (vgl. Ps. CIII : 21, CXLVIII : 2; Ps. XLVIII : 12). Niet zonder spot.

Ophir, landstreek in den Bijbel herhaaldelijk genoemd, 1 Kon. IX : 28; X : 11; 2 Kron. VIII : 18; IX : 10, vanwaar de oude Israëlieten apen, pauwen, olpenbeen, edelgesteenten, zilver, en vooral goud haalden. In de Septuag. *Soophe(i)r*, *Soophe(i)r*, *Saophira* = Indië. Salomo liet het bezoeken om er goud en ivoor te halen voor den tempelbouw. Men heeft nog geen volkomen zekerheid, waar het Ophir moet gezocht worden. Enkelen plaatsten het in Indië, bij het volk der Abhira, waartoe de naam-overeenkomst aanleiding gaf. Anderen zochten het aan de oostkust van Afrika. 't Aannemelijkst schijnt, dat Ophir in het oosten van Arabië aan de Perzische Golf moet gelegen hebben, terwijl de Arabieren de produkten van Ophir meest van Oost-Afrika verkregen.

Opinicus, fabelachtig monster, met een drakenkop, leeuwenklauwen en gehoornden staart, in de heraldiek; ook vaak gezien als helmkam boven apothekersen drogistwinkels.

Opinio communis, (lat.), *algemeen gevoelen*, meening, waarover allen het eens zijn.

Opium, (lat.), vaak *amfioen* genoemd, en *apioen* = het opium in ruwen staat, zooals 't door den handel geleverd wordt. Is het gezuiverd, dan heet 't bij den inlander *tjandoe;* is het met of zonder tabak voor zijn gebruik gereed gemaakt, dan noemt hij het *madat*. *Amfioen* is echter *geen* Maleisch. De Maleiers en Javanen zeggen *apioen* of *apjoen*. De naam is aan het Grieksch *opion* ontleend, Latijn

opium. Van de Grieken is die naam ook in den vorm *afioen* tot de Arabieren overgegaan.

Opkappen, (barg.), *zeggen*.

Opkomend, (wap.), uit de bovenlijn van een ander stuk te voorschijn komend.

Oploeven, (barg.), *er op uitgaan*.

Opper, (mil.), verkorting van *opperwachtmeester* bij de bereden wapens en *sergeant-majoor* bij de andere.

Oppidans, (eng.), letterl. *stedelingen, poorters*. Studenten aan het Koninklijk college te Westminster, die niet in het gebouw van het Eton (Eaton) college, maar in het stadje Eton of in den omtrek wonend, ten getale van gewoonlijk 350. In onderscheiding van de *70 koninklijke scholieren*, uit de eerste familiën van Engeland, die in het gebouw wonen der door koning Hendrik VI in 1440 gestichte school te Eton, de beroemdste des lands, waar zij kosteloos hunne opleiding ontvangen.

Oppidum, (lat.), *stad, versterkte plaats, vesting*; beduidde in mid.-lat. eene veste = met wallen en grachten verschanste plaats. Hoewel dikwijls er mede verwisseld, toch in zóover onderscheiden van *civitas*, dat hierdoor bij de latere Middeleeuwsche schrijvers eene *grootere* stad, door *oppidum* daarentegen een *stadje* of *clek* wordt aangeduid.

Opponens, zie *Deponens*.

Opportunist, lid eener (staatkundige) partij, welke, onder voorstelling slechts in hoofdtrekken van haar program, zich daaraan niet onvoorwaardelijk bindt, en zich voorbehoudt bij voorkomende gelegenheden *naar bevind van zaken* en omstandigheden te handelen. — In Spanje noemt men de opportunisten *possibilisten*, en spreekt van possibilistische republikeinen, en van plattelands-possibilisten. — Fr. *opportun*, en lat. *opportunus* beteekenen *goed, gunstig gelegen, geschikt*. De richting zelve heet *opportunisme*.

Opposé, (fr., wap.), zie *Tegenovergesteld* en *Gekapt-gekonsd*.

Opprobrium medicorum, (lat.), *eene schande voor de medici*, d. i. eene ziekte, waarvoor zij geen raad weten.

Opredderen, (barg.), *bedriegen*, oplichten.

Opsluiten, (mil.), *klaploopen*.

Opsluiter, (mil.), *klaplooper*.

Opsnijen, (mil.), *een bluffend verhaal doen*, waarbij men zich zelf op den voorgrond stelt.

Opstootje, (barg.), *beweging*.

Optat ephippia bos, piger optat arare caballus, (lat.), *een rund verlangt naar het zadel, een bij paard wenscht te ploegen*; elk haakt naar hetgeen hij niet bezit; niemand is met zijn stand tevreden.

Optiejaren, jaren van huurverlenging op de vroegere voorwaarden, waarbij de huurder de *keus* heeft om die verlenging te aanvaarden of te weigeren. Lat. *optio* = keus; vaak verbasterd tot *opzicht*, wat geen zin heeft.

Optimaten, lat. *optimates*, aristocratische partij in de oud-Romeinsche republiek. Ze stond tegenover de volkspartij. De strijd tusschen die beide partijen nam een aanvang in de dagen der *Gracchussen*. De optimaten moesten het onderspit delven voor Julius Caesar.

Optime, (lat.), *heel goed, opperbest*. Op de Academische colleges, die vroeger in het Latijn gehouden werden, woord van den professor, na een goed antwoord van den student. Overtreffende trap van *bene* = goed.

Optimisme, die richting, welke in alles het goede ziet, van alles, ook van de toekomst het gunstigste hoopt en wacht. Die zoo gezind is, is een *optimist*.

Optimus quisque nobilissimus, (lat.), *iedere beste is de edelste*. Wapendevies van de familie Hoeufft.

Opus, (lat.). *werk.*

Opus cedro dignum, (lat.). *een werk de cederolie waardig.* Omtrent een standaardwerk, dat verdient altoos te blijven bestaan. Horatius, *Epist. ad Pisones*, 332, spreekt van *carmina linenda cedro*, gedichten, die verdienen met cederolie bestreken of ingewreven te worden, d. i. der onsterfelijkheid gewijd. Wat met die olie werd gedrenkt, werd geene prooi der wormen.

Opus Herculeum, een Herculisch werk, een arbeid, die reuzenkrachten vordert.

Opus incestum, (bouwk.), het antieke onregelmatig steenverband bij de Romeinen.

Opus operatum, (lat.-r.-k.), *een verricht werk;* de uitdrukking komt alleen voor in de zegswijze: *ex opere operato* in tegenstelling van: *ex opere operantis*, en wordt vooral gebezigd van de Sacramenten, om aan te duiden, dat deze genademiddelen zijn, genadekracht bezitten, uit kracht van hun instelling door Christus, onafhankelijk van de verdiensten van hem die ze toekent. Bv. een doopsel, toegediend door een booswicht, bewerkt even goed de zuivering van de erfzonde, als een doopsel, toegediend door een heilige.

Opus postumum, een nagelaten of eerst na den dood des schrijvers uitgegeven werk; fr. *oeuvre posthume.*

Opus rhiculatum, (bouwk.), Romeinsch steenverband uit gelijke vierkante overhoeks (diagonaal) geplaatste steenen, ingesloten door regelmatig langwerpig horizontaal geplaatste steenen. De voegen in diagonale richting vormen alsdan als het ware een netwerk.

Opus reticulatum, (bouwk.), aldus wordt bij de oude Romeinen het metselwerk genoemd wanneer de steenen die naast elkander liggen in horizontale richting door metalen haken of krammen (*agrafes*) verbonden zijn.

Opus rusticum, (bouwk.), Romeinsch metselwerk in ruwe steenen en onregelmatig verband.

Opus tesselatum, (bouwk.), vloer met teerling of vierkant verband: meestal in marmer steenen van verschillende kleuren.

Opzetten (Boomen met iemand —, (ind.), *een gezellig gesprek voeren, een praatje maken.*

Or est une chimère (L' —, (fr.), zie *L'or* enz.

Ör, Zweedsche munt, van zilver, en ook van koper, op verschillende tijden van zeer verschillende waarde.

Ora et labora, (lat.), *bid en werk.*

Ora pro nobis, (lat.), *bid voor ons.* Telkens terugkeerende formule in sommige gebeden der R.-Katholieken, vooral in de zoogenaamde *litanieën* tot Maria en de Heiligen.

Orakel, lat. *oraculum*, van *orare* = spreken. Een *orakel* was, volgens 't geloof der Heidenen, het antwoord van den een of anderen god op de vraag, die hem werd gesteld. Fig. beduidt *orakel*: zeer wijze man of vrouw. Zoo werd Hugo de Groot het *Delftsch orakel* genoemd.

Orang Bali moeka manis, tetapi hati boesoek, (mal.), *de Balièrs hebben vriendelijke gezichten, maar bedorven harten.*

Orang baroe *(bharoe),* (mal.), *nieuw mensch.* Een oorspronkelijk Indisch blijspel in drie bedrijven van den oud-luitenant-kolonel Nederl. Ind. leger A. S. H. Booms (Dec. 1896), voert ten titel *Orang bharoe* = nieuwelingen. Zie boven, *baar* (k. m. a.).

Orang kaja, (mal.), *een rijke, rijk mensch.* Ook titel van hoofden.

Orang lama, (mal.), oud mensch, *oud-gediende,* oud-ingezetene, *oud-gast.* Staat tegenover *orang baroe* (z. a.).

Orang-oetan, (mal.), letterl. *bosch-mensch. Groote aap,* die in zijne opgerichte gestalte veel van een mensch heeft. *Oetan* = bosch.

Orang-séka's, de zeevarende bevolking van Billiton, welke op hare prauwen wordt geboren, leeft en sterft. Vóór de oprichting van de Billiton-Maatschappij leefden zij van zeeroof en ook van visch- en tripangvangst, thans wijden ze zich alleen aan de twee laatstgenoemde takken van bestaan.

Orang-slam, (mal.), lett. *mensch van den Islam. Muzelman.*

Orang-toea of **toewah,** (mal.), *oudste,* titel om hoofden en notabelen aan te duiden. Zie bij *Moekim.*

Orange, (eng. wap.), oranje-kleurig schijfje.

Orange Peel, bijnaam in Ierland voor Sir Robert Peel, sedert hij daar de post van *Chief Secretary* bekleedde. Schrijft men *peel,* met kleine *p,* dan beteekent het woord ook *oranje-schil,* schil van een chinaas-appel.

Orangie-tancyh koleur. „Welk vreemd gesigt mij in gedagte bragt de phantasie en verbeelding van Mevrouwe de Marquise of Marck-gravinne van Nieu Kasteel (New-Castle), van een natie waer in 't volck van Orangie was, en de Koning van Purper". — Uit het bij *Rusphuis* aangehaalde werk a° 1668. In Engeland droegen vroeger de Joden mutsen van zulk een kleur, gedwongen natuurlijk. Sommigen meenen dat dit een toespeling was op baard- en hoofdhaar van Judas. Mutsen van die kleur schijnen ook door geldschieters en lakeien gedragen te zijn.

Orangisten, oorspronkelijk in Ierland de naam voor de aanhangers van Willem III; later en tegenwoordig aldaar in 't algemeen toegepast op de Protestanten. De Orangisten-clubs zijn over geheel Ierland verspreid, maar natuurlijk gehaat door de R.-K.

Oranje, van pers. *nârang;* waarvan de Europeanen *naranja* en *naranza* maakten, de Italianen *arancio,* vandaar schrijft Kiliaen *aranie*-appel; de Latijnsche naam *anarantium* werd in verband gebracht met lat. *aurum* (goud) en denkend aan de kleur schreef men *aurantium,* vanwaar het fr. *orange,* en ons *oranje.* De stad Orange in Frankrijk heette bij de Rom. *Arausio* en voert in haar wapen drie oranjeappelen. De kleuren van 't Prinsdom Oranje zijn echter rood, wit en blauw, maar het verband met de oranjeappel deed het rood de oranjekleur aannemen. Vandaar werd oranje de kleur der Nassausche Vorsten, die van de Prinsen van O. afstammen en dus ook die van onze Koningin.

Oranje-bloesem, een krans van oranje-bloesem draagt tegenwoordig iedere bruid die ter trouw gaat. De gewoonte is van Oosterschen oorsprong, de bloesem was daar het zinnebeeld van vruchtbaarheid. Tegenwoordig draagt de bruid haar als symbool van reinheid, kuischheid, om het wit van de bloem. Ook meisjes, die ter eerste communie gaan, dragen een krans van oranjebloesem als zulk een symbool.

Oranje-Donderdag, 5 September 1799, toen August Robbert Baron v. Heeckeren van Suideras uit Lingen een inval in Gelderland deed en te Winterswijk *Oranje boven!* riep, het Fransche bewind vervallen verklaarde en den Prins tot Stadhouder proclameerde. Overal werden de Oranjevlaggen uitgestoken, maar de beweging werd den volgenden dag gesmoord. Van Heeckeren vluchtte, Freule Van Dorth, op den huize Harreveld bij Lichtenvoorde, die deel aan de onderneming had, werd gefusilleerd.

Oranjeloges, staatkundige vereenigingen, door de Engelsch-Protestantsche partij in Ierland gevormd om de R.-Katholieken te bestrijden, opgericht in 1795. — Ofschoon door de Regeering meer dan eens ontbonden, zijn de Oranjeloges toch heimelijk blijven bestaan.

Oranjesluizen, de sluizen bij Schellingwoude in den afsluitdijk aan het Noordzee-Kanaal, voor het IJ aan den kant van de Zuiderzee, zoo genoemd ter eere van koning Willem III, die op 29 April 1870 den eersten steen voor die sluizen legde.

Orateur (L' — de balcon, (fr.),

de balconredenaar, Léon Michel Gambetta (1838—82).

Oratio directa, (lat., rhet.), *rechtstreeksche rede.*

Oratio obliqua, (lat., rhet.), *afhankelijke* of *indirecte rede* (bij Quintilianus).

Oratio pro domo sua of **pro domo,** (lat.), *eene rede voor zijn huis,* een rede door Cicero na zijn terugkeer uit de ballingschap, om zijn huis, dat bij zijne verbanning geslecht was, weer opgebouwd te krijgen. Tegenwoordig: *rede voor zichzelf of in eigen belang.*

Oratoristen, beter gezegd **Oratorianen** of *priesters van het Oratorium,* leden eener geestelijke Congregatie, door Philip van Neri uit Florence, in 1548 te Rome gesticht, oorspronkelijk onder den naam van „Broederschap der H. Driëëenheid", met het doel van toewijding aan godsdienstige beschouwingen, werken van barmhartigheid en godgeleerde studiën, zonder door eene kloostergeloften gebonden te zijn. Ook in Frankrijk, Engeland en elders bestaan *Oratoriänen,* van die van Italië en onderling onafhankelijk. Omdat Neri in het *oratorium* (z. a.) der aan hem en de zijnen door paus Paulus IV overgegeven Benedictuskerk, godsdienstoefeningen hield alvorens met de zijnen bezoeken in de hospitalen af te leggen, kregen zij den aan het hoofd dezer gestelden naam, die echter eerst sedert Neri's dood (in 1595) en canonisatie (in 1622) meer in zwang kwam. De door deze Congregatie ingevoerde eenvoudige populaire geestelijke muziek werd ook *Oratorium* (z. a.) getiteld.

Oratorium, (lat., r.-k.), *bidcertrek.* — Ook muzikale voordracht, vooral van gewijden aard, zonder tooneelmatige of gekostumeerde handeling.

Orbilius Popillus, eerst klerkvervolgens soldaat, ten slotte school, meester te Rome. Bij hem ging Horatius school, die hem (*Epist.* II, 1, 70) *plagosus* (slagen-uitdeeler) noemt, ter herinnering aan de klappen, welke Orbilius uitdeelde. Naar hem naam voor een *schoolros, letterzifter* of *knorrepot.*

Orbis pictus, (lat.), geschilderde wereld, *prentenwereld,* de wereld in het boek, — kinderboek, het eerst door Comenius (1592—1671) vervaardigd.

Orchêstês, (gr.), *danser,* vooral *mimisch danser* (zie *Pantomime*). In verhoogden trap lat. *orchestopolarius* = danser, die bijzondere sprongen en kunsten maakt.

Orchidophilen, *orchideeën-liefhebbers,* een club in Febr. 1894 te Utrecht opgericht. *Orchideeën* is de naam eener kostbare, tropische plantenfamilie met prachtig gekleurde bloemen, in grillige vormen, hier te lande alleen in broeikassen aanwezig. Het gr. *orchis* bet. plant met bolvormige wortels, standelkruid. Beroemd werd de orchideeën-kweeker Rudolf Brandt, te Charlottenburg, die 9 Maart 1896 zijn 50-jarig beroepsjubilé vierde.

Orcus, zie *Hades.*

Ordaliën, *godsoordeelen,* in de vroege Middeleeuwen het middel om den schuldige te ontdekken, daar men meende, dat God zelf de proef leidde. Tot de *ordaliën* rekende men het *tweegevecht,* de *vuurproef,* de *ketelproef,* de *broodproef, de waterproef,* enz. Zie *Godsgericht* en *Godsoordeel.*

Orde, zie *Horde.*

Orde de la Trappe, zie *Trappisten.*

Orde van den H. Geest:

1) Italiaansche ridderorde, (di Santo Spirito del retto desiderio), werd in 1352 gesticht door Joanna I, toen zij met haren tweeden echtgenoot Lodewijk van Tarente, de kronen van Sicilië en Jeruzalem ontving.

2) Fransche ridderorde (du Saint Esprit), in 1578 gesticht door Henri III.

3) De reguliere koorheeren van den H. Geest, eene geestelijke orde in Venetië.

4) De congregatie van den H. Geest

en van het Onbevlekte Hart van Maria, voor buitenlandsche missiën, in hare tegenwoordige inrichting ontstaan te Parijs 1848.

Ordeketenen, (wap.), zie *Ridderorden*.

Orderbriefje of **promesse aan order,** gedagteekend geschrift, waarbij iemand zich verbindt, de daarin uitgedrukte geldsom aan de order van den nemer te betalen.

Ordinary, (sport.), *hooge tweewieler*.

Ordinaris, vroeger *ordinaire*, eethuis; open tafel; thans *restaurant*.

Ordo rerum anima, (lat.), *orde is de ziel van alles*, van Willem v. der Reydt gezegd Broechem.

Ordonné, (fr. wap.), zie *Gerangschikt*.

Ordre du jour pur et simple (L' —, (fr.), letterl. *de zuivere en eenvoudige orde van den dag*. Deze in parlementaire vergaderingen „aannemen" is, zonder verdere op- of aanmerkingen over de ter sprake gebrachte zaak, „overgaan tot de orde van den dag", d. i. tot wat aanvankelijk voor dien dag aan de orde was gesteld.

Ordre moral (Gouvernement de l' —, (fr.), *regeering der zedelijke orde*. Onmiddellijk nadat de heer Thiers zijn ontslag als voorzitter van het Fransche Gemeenebest ingediend en het Congres, d. w. z. de beide wetgevende Kamers, maarschalk Mac-Mahon (24 Mei 1873), tot diens opvolger benoemd had, richtte deze een schrijven aan de Kamer der Volksvertegenwoordigers, waarin hij o.a. verklaarde: „Met Godes hulp, de toewijding des legers, dat immer het leger der wet zal wezen, met den steun aller eerlijke lieden zullen wij te zamen het werk der bevrijding van het grondgebied en van het herstel der zedelijke orde voortzetten". Het ministerie, onder voorzitting van den hertog de Broglie, dat den volgenden dag tot stand kwam, werd daarom, door diens tegenstanders, de „Regeering der zedelijke orde" geheeten. Men noemde het ook *le gouvernement de combat = de Regeering van den strijd*, wegens den krijg dien het tegen alles wat vrijzinnig was trachtte te voeren.

Ordre règne à Varsovie (L' —, (fr.), zie *L'ordre*, enz.

Ordus, orta of **ortel,** bende van Janitzaren te Konstantinopel, zie *Oda*. Elke *ordus* had zes officieren. Al de *ordus* stonden onder het opperbevel van een *aga* (z. a.), met een *kiaja-beg* als onderbevelhebber, die wederom vier luitenant-generaals, den Seghan-, Sagardsi-, Samidsundji- en Turnadsji-bassi onder zich had. Tegenwoordig bestaat de Turksche landmacht uit zes *ordus* of legercorpsen; enkel Mohammedanen.

Oreades, (gr.), *bergnimfen*, veelal gezellinnen van Artemis (Diana). Van *oros*, berg.

Oreille (Fendre l' — à quelqu'un, (fr.), letterl. *iemand het oor splijten*, in werkelijkheid *een officier uit den dienst ontslaan*. De uitdrukking komt van de vroegere gewoonte, om jachthonden, die door ziekte of ouderdom hunne rol niet langer konden vervullen, het oor te splijten.

Oreilles du lièvre (Les —, (fr.), letterl. *de ooren van den haas*, in werkelijkheid, *de voorzorgen, die men behoort te nemen, om een wantrouwig mensch niet tot verdenking te stemmen*. Zinspeling op Lafontaine's fabel, V, 4, *les Oreilles du lièvre*, waarin een door een gehoornd dier gekwetste leeuw alle soortgelijke dieren uit zijn rijk verbant. De haas, vreezende, dat zijne ooren voor horens kunnen worden aangezien, vertrekt vrijwillig.

Oreillé, (fr. wap.), *met ooren*.

Oreilles de chien, (fr.), *hondenooren*. Benaming der spiralen van gekruld haar, die de Muscadins (z. a.) over slapen, ooren en hals droegen.

Orel, (hebr.) *(Areel)* iemand, die niet-besneden is, een niet-Israëliet.

Orello, legendarische naam van een paard: het paard dat Roderik, de laatste koning der Gothen in Spanje, bereed; een schoon-gebouwd en vlug paard.

Orembaay, ook wel *orem-baai* geschreven, *reiscaartuig* of *praauw* van een inlandschen regent, die van een der naburige eilanden de baai van Amboin- of uitroeit, of wel dat van een controleur of ambtenaar, die eene inspectiereis gaat maken. Een Amboneesch Radja heeft alleen het recht op zijne *orembaay* een oranjekleurigen wimpel te laten waaien; de regenten 2e klasse mogen witte, die der 3e kl. blauwe wimpels voeren.

Oremus, (lat.), *laat ons bidden* (bij de Katholieke godsdienstoefeningen vóór het gebed). Vandaar ironisch: 't is daar *oremus*, d. w. z. 't ziet er daar ernstig, somber, treurig uit.

Oren, Joodsch volkswoord = *het gebed uitspreken* (van lat. *orare* = bidden).

Orestes, (myth.), de zoon van Agamemnon, koning van Mecenae, die te zamen met zijn onafscheidelijken vriend Pylades, den dood zijns vaders, door Klytaemnestra en haren boel Aegisthos omgebracht, door het dooden zijner moeder wreekte; daarop werd hij door de Eumeniden vervolgd en krankzinnig. Hij is een der voorname helden van de Grieksche tragedie.

Orestes en Pylades, (myth.), voorbeelden van innige vriendschap, evenals Castor en Pollux, Damon en Pythias (Phintias), David en Jonathan.

Orew, (hebr.), *(Areb)* *borg*, aansprakelijk.

Organisateur de la victoire (L' —, (fr.), *de inrichter der overwinning*, eerenaam aan Lazare Carnot (1753—1823) geschonken, wegens het gewichtig aandeel, dat hij, als veldheer, aan de bevrijding van het Fransche grondgebied (1793) nam. In de zitting der Conventie van 27 Mei 1895 werd voorgesteld de overlevende leden van het vroegere *Comité du salut public*, waartoe ook Carnot had behoord, in staat van beschuldiging te stellen. Terwijl deze zich zocht te rechtvaardigen, riep een der aanwezigen dat Carnot de overwinning had georganiseerd. Die woorden maakten zulk eenen indruk op de vergadering, dat zij overging tot de orde van den dag. Mag men echter Thiers (*Histoire de la Révolution française*, VIIe deel) gelooven, dan werd die eeretitel toenmaals niet uitgedacht, maar leefde reeds, niet alleen in Frankrijk maar ook in den vreemde. Toch stierf hij in ballingschap, te Maagdenburg. De Antwerpsche bevolking vereeuwigde de nagedachtenis van Carnot, vooral wegens zijne verdediging der stad tegen de verbonden legers, door de oprichting van zijn standbeeld (1865) te Borgerhout. Hij was de oud-oom van Sadi Carnot, die (25 Juni 1894) door den sluipmoordenaar Caserio te Lyon werd doorstoken, na in 1887 het voorzitterschap van het Fransche Gemeenebest te hebben aanvaard.

Orgelgeschut, zie bij *Mitrailleuse*, geschut uit de 16e en 17e eeuw, waarbij op hetzelfde affuit verschillende loopen van een klein kaliber bij wijze van *orgelpijpen* vereenigd waren. Die verschillende loopen konden achtereenvolgens langsgewijs of allen gelijktijdig worden ontladen.

Orgeltrapper. Hoewel dit het geringste baantje in eene kerk is, heet 't toch van een in zijne woonplaats veelvermogend persoon: *hij is daar de man, die het orgel treedt, hij is daar de orgeltreder*, omdat deze door zijn trappen aan het speeltuig wind *inblaast*, en er zonder hem derhalve niet gespeeld kan worden, alles eindelijk van hem afhangt. Fr. *souffleur d'orgues*. En oudtijds heette hier te lande de orgeltrapper *de blazer*.

Orgia. Hetzelfde als *bacchanaliën* bij de Romeinen, en *dionysia* bij de Grieken. Zie *Bacchanaliën*. Gr. *orgia* (mrv., 2e nmv. *orgioon*) = feestelijk offer, inzonderheid die, bij het feest van Dionysos (Bacchus) en de mysteriën van Demeter (Ceres).

Oriana, de schoone en trouwe bruid van Amadis de Gaul; vandaar toegepast op sommige uitstekende vrouwen. Koningin Elizabeth wordt in sommige gedichten de „weergalooze Oriana" genoemd.

Oriental Express, (eng.), spoorweg-onderneming van de grootste weelde en snelheid, door Duitschland en Frankrijk tot Konstantinopel.

Oriënteeren, (r.-k.), het oostwaarts richten van kerk en het hoofdaltaar. (Zie *Linie* (Heilige)).

Oriënteeren (Zich —, zich naar 't oosten wenden en aldus de richting der onderscheidene hemelstreken opnemen. Vandaar: *zich op de hoogte stellen en opnemen, waar men eigenlijk is.*

Oriënteeren, (mil.), zich met behulp der topographische kaart, op het terrein, vergewissen van de juiste plaats waar men zich met het zakkompas bevindt.

Orients Schätzen beladen (Reich mit des —, (hgd.), *rijkbeladen met de schatten van het Oosten.* Hoewel dikwerf door de Duitschers gebruikt, zijn deze woorden oorspronkelijk van een Fransch lied van Halévy 1802—82) *la Jeune Indienne,* af komstig, door Kirsch in het Hoogduitsch vertolkt.

Oriflamme, van lat. *aurea flamma* (gouden vlam), het oorlogsvaandel der koningen van Frankrijk. Oorspronkelijk het kerkelijk vaandel der abdij van St. Denis, de lijkwade van St. Denis (den heiligen Dionysius), een stuk rood laken in den vorm van eene banier. Volgens Ducange had ze de gedaante van een *gonfanon* (z. a.). Haren oorsprong zocht men in den tijd van Karel den Groote; hare historische rol speelt echter eerst in 1077, toen de Koning van Frankrijk het graafschap van Vexin en Pontoise aan de kroon hechtte; zij toch was de bijzondere banier van Vexin. Naar deze Oriflamme heetten aldus in de Middeleeuwen verschillende banieren en standaarden.

Orifous, (n. hebr.), hebr. *ofoth* = vogels [van het enkelv. *auf* (of) = vogel].

Origenisten, een oude secte onder de eerste Christenen, aanhangers van Origenes. Zij ontkenden de eeuwigheid der helsche straffen.

Orinès, (n. hebr.), *gevaarvolle dwang, nooddwang, force majeure;* vandaar soms in het algemeen *in orinès zijn* = in eene gevaarvolle positie verkeeren.

Orion, een prachtig sterrenbeeld naar den jager der Grieksche mythe, die door Diana verslagen werd en toen door Jupiter aan den hemel geplaatst werd.

Orlando furioso, (it.), *razende Roeland, dolzinnig mensch.* Onderwerp van Ludovico Ariosto's heldendicht (a° 1532), welks hoofdfiguur is een zoon van Bertha, zuster van Karel den Groote († 814) en Milon, vorst van Saksen of van Anglant (Angelland). Door den Keizer tot stedehouder van Spanje aangesteld, werd hij daar aangevallen door den Moorschen koning Marsili bij Roncevalles (Roncevaux). Te vergeefs blies hij op zijn grooten hoorn, Olifant genaamd; want Karel, die dit noodsein op 8 mijlen afstands hoorde, kwam te laat om hem bij te staan; zoodat hij sneuvelde en zijn beroemd zwaard Durandal (z. a.) moest prijsgeven.

Orlandus Lassus of **Orlando di Lasso,** lat. en it. naam van Roland de Lattre, groot Zuid-Nederl. toondichter, bijgenaamd: de Nederlandsche Palestrina, omstr. 1530 te Bergen (Henegouwen) geboren, † 14 Juni 1594 te München.

Orle, (fr. wap.), zie *Zoom* en *Omgeven.*

Orleans, wollig weefsel tot dameskleeding, aldus genaamd naar de stad van dien naam in Frankrijk.

Orloff, zie *Diamanten.*

Ormoh *(armah)*, (hebr.), *slimheid, gesleepenheid, handige streek* (afgeleid van *oroem*) (z. a.).

Ormusd of **Ormuzd,** bij de oude Perzen, de God des lichts, het beginsel van alle goeds, tegenover Ahriman, den geest der duisternis, in voortdurenden strijd met Ormusd.

Orné, (fr. wap.), zie *Gekleed.*

Oro, voornaamste afgod der heidenen op Otaheiti; het Oro-beeld werd bij wijze van laatsten aanval tegen de invoering van het Christendom, door de priesters vooruitgedragen, toen de bevolking in den aanvang dezer eeuw door zendelingen werd bezocht.

Oroč raja hadji, van Langen, *Atjersch* woordenboek schrijft *oroi* — *oroi* = dag, *raja* = groot, aanzienlijk, *oroi raja* bet. feestdag; *oroi raja hadji* = het feest op den 10e dag van de 12e Mohammedaansche maand, d. i. het groote of offerfeest (Id'oel korban, zie *Moh. maanden*), als de Mekkagangers offeren op de plaats, waarheen Abraham vroeger zijn zoon ter slachting geleidde.

Oroem *(aroem)*, (hebr.), heeft twee beteekenissen: 1) *slim, gesleepen;* 2) *naakt.*

Oroun *(aroun)*, (hebr.), *kist, arke;* in 't bijzonder: een doodkist. *Oroun Ha-kondesj*, (hebr.), de Heilige Arke, waarin ter synagoge de wetsrollen bewaard zijn.

Orphéon, naam van zangvereenigingen; naar Orpheus, een persoon der Grieksche oudheid, in wien de sage alle krachten van muziek en poëzie vereenigde; hij roerde de steenen en trok de wilde dieren tot zich aan door zijn spel. Toen hij zijne gemalin Euridice door den dood verloren had, nam hij zijne lier, daalde in de onderwereld neder en trof door hare tonen de helsche machten dermate, dat hij van deze den terugkeer van Euridice verwierf, onder voorwaarde, dat hij niet naar haar zou omzien, voordat hij den aardbodem bereikt had; doch Orpheus was te ongeduldig, om niet zijn oog naar haar om te wenden, en 't gevolg hiervan was, dat Eurydice uit zijn gezicht verdween. De sage leverde aan Gluck de stof voor een zijner meesterstukken.

Orrelstrijk, (z.-afr.), *orgelstrijk,* misschien verbastering van eng. „all right". Antwoord op de vraag: hoe gaat het? (het. *goed*).

Orsini-bom, bom, met ontplofbare stoffen, waarmede op 14 Januari 1858 Felice Orsini (geb. 1819), in gemeenschap met Rudio, Pieri en Gomez, een moordaanslag op Napoleon III beproefde, die mislukte. Op 13 Maart d. a. v. werd Orsini met Pieri te Parijs ter dood gebracht, Gomez werd tot levenslangen dwangarbeid veroordeeld.

Orta, ortel, zie *Ordus.*

Orties (Jeter le froc aux —, (fr.), *den geestelijken stand laatwel zeggen,* ned. *den kap op den tuin hangen.*

Os (De —, het attribuut van den evangelist Lucas, als vertegenwoordiger van de offerdieren. Zie het vizioen in Ez. I.

Os (De domme —, bijnaam voor Thomas van Aquino, hem gegeven door zijn mede-studenten, toen hij nog jong was en schijnbaar moeilijk leerde. Albertus Magnus, zijn leermeester, zei daarom: gij noemt hem den dommen os, maar ik zeg u, dat hij eenmaal een geloei zal laten hooren, dat van het eene einde der wereld tot het andere zal vernomen worden.

Osculum pacis, (r.-k.), ook de „nerkus" d. i. omhelzing of handoplegging, welke onder het uitspreken der woorden: *Pax tecum* in een plechtige Hoogmis vóór de nuttiging plaats heeft.

Oser, zie *Osoer.*

Oser, c'est agir, (fr.), *durven is handelen.*

Oshirol, (jap.), *blanketsel.*

Osias of **Ozias,** Griecksche uitspraak van den naam van *Uzzia,* koning van Juda; zie Matth. I : 8 (Griecksche tekst).

Osiris, echtgenoot van Isis, in de Egyptische mythologie; de rechter der dooden, het hoofd der geestenwereld.

Osjer, vig. *osjier,* (asjier), (hebr.), *een welgesteld, rijk man.*

Osmanen, *Turken.* Naar Osman of Othman, vandaar *Ottomaansch,* die in 1300 den titel van Sultan aannam, den stichter van de dynastie, uit welke de Sultans tot heden gesproten zijn. Vanhier, *Osmanische Porte,* zie *Porte.*

Osmanieh-orde, ridderorde ingesteld 4 Jan. 1862 door Sultan Abdul-Aziz. De insigniën bestaan in eene zon van acht stralen, gedekt door eene halve maan met ster.

Osoer, *(asoer),* (rabb.-hebr.), *ongeoorloofd.* In volksuitspraak *Oser.* Vandaar: *oser!* als uitroep: Het zij mij ongeoorloofd! Ik wil er niets van weten of niets van hebben.

Ossa, berg in Griekenland, in het spreekwoord: *den Pelion op den Ossa stapelen,* d. i. noodelooze moeilijkheden veroorzaken. Toespeling op de Reuzen die beide bergen op elkander hoopten om den hemel te bestormen.

Ossenhuiden. Op deze, gezouten zijnde, bouwde men eertijds, naar de volksmeening, wel steenen gevaarten, die op losseu, weeken grond moesten komen te staan. Toen in de 12e eeuw de Mariekerk te Utrecht werd gebouwd, werd de grond vol wellen gevonden, en een was niet te dempen, zoodat men op het denkbeeld kwam om de wel met ossenhuiden te vullen, en hierop den pilaar te vestigen. Dit gelukte, volgens de legende, weshalve de vermaarde kunstschilder Jan Schorel, er een stierenkop op schilderde, met dit Latijnsch bijschrift:

Accipe, posteritas, quod per tua secula (narres,
Taurinis cutibus fundo solidata co- (lumna est.

(Verneem, nakomelingschap, wat gij altoos kunt voort vertellen: deze zuil staat door stierenhuiden bevestigd op den grond).

Het zou de pilaar wezen, waartegen de predikstoel stond. Bij het afbreken der Kerk en het weggraven van den pilaar heeft men echter, hoe nauwkeurig men er ook naar gezocht heeft, geen spoor van deze ossenhuiden kunnen terugvinden, en daar de legende ook van andere plaatsen geldt, zou 't wel eens kunnen zijn dat men hier met de eene of andere aardigheid te doen had, die beteekenen moest, dat de slachters of leerlooiers het meeste hadden bijgedragen tot het stichten van dien pilaar. Zie o.a. Broers. *Historische Wandelingen door Utrecht.* Volgens sommigen is het bouwen op ossenhuiden een fabeltje, ontstaan uit het feit, dat men de metselaars met *leeren geld* (eene soort noodmunten of fabricksmunten) zou betaald hebben.

Ossian, de zoon van Fingal, een Schotsch oorlogsheld en dichter (bard). Hij zou in de 3e eeuw geleefd hebben. De zangen van Ossian werden door M'Pherson in 1760 uitgegeven als Engelsche vertaling van het oorspronkelijke. Het is gebleken een literarisch bedrog geweest te zijn. Zij vonden echter bij hun verschijnen een dweepzieke bewondering. Zij zijn o. a. door Bilderdijk vertaald.

Ostensorium, ook *monstrans* genoemd. Prachtige houder of vaas, gewoonlijk verguld, somtijds van goud, waarin de gewijde hostie bewaard en aan het volk vertoond wordt.

Osteolith, *versteend gebeente.* Uit gr. *osteon* (been) en *lithos* (steen).

Ostracisme, (gr.), *volksstemrecht door scherven,* (*ostraka*) of een scherf *ostrakon* onder de oude Grieken, waarop men den naam krabbelde van den persoon, dien men voor de vrijheid van den staat gevaarlijk beschouwde en mitsdien uit Athene voor tien, later voor vijf jaren, wenschte te verbannen. Wie 6000 stemmen tegen zich had, werd verbannen, maar kon krachtens volksbesluit teruggeroepen worden; wat bv. met

Aristides gebeurde; o.a. werd ook de veldheer Themistocles door het *ostracisme* getroffen. Een der scherven van een zwart verglaasden aarden pot waarop zijn naam met het toevoegsel „Phrearrios" (d. i. uit het distrikt Phrearrioi) was gegrift, werd in Februari 1897 te Athene teruggevonden bij de opgravingen, vanwege het „Duitsch Oudheidkundig Instituut", in den omtrek van den Areopagus gedaan. De laatste, die door *ostracisme* verbannen werd, was de volksredenaar, later veldmaarschalk, Hyperbolus in 417 v. C.

Ostrogot (Un —, (fr.), een lomperd of slechtopgevoed mensch.

Otadschdiin, (serv.), *vaderland.* Naam van een maandschrift, waarvan redacteur is geweest de Med. Dr. Wladan Georgewitsch, gunsteling van koning Milan, en vijand van diens gemalin Natalie en van de radicalen; door diens gunst lid van den gemeenteraad van Belgrado en van de Skjupschtina: daarna in Oct. 1896, eerste minister van Servië.

Ote-toi de là que je m'y mette, (fr.), *ga daar van daan, opdat ik er kan gaan zitten.* Uitdrukking ontleend aan den „Catechisme des industriels" van Saint-Simon (1760—1825), den stichter van het moderne socialisme, en gewoonlijk gebruikt als (in spot toegeschreven) zinspreuk van leiders van politieke partijen, die in de oppositie zijn.

Otelles, (fr., wap.), zonderling soort van figuren, in de wapens van eenige Zuid-Fransche familiën; altoos ten getale van *vier,* schuinkruislings geplaatst. Volgens sommigen, amandelen; volgens anderen, lanspunten; volgens wederom anderen het veld van een schild, waarin een breedarmig kruis voorkomt. Het eerst gevoerd door Comminges (in Provence), dat aanvankelijk een breedarmig kruis tot wapenbeeld had.

Othello (Een —, d. i. een *ijverzuchtig man,* naar de titelrol, in Shakespeare's treurspel van dien naam.

Otia dant vitia, (lat.), *ledigheid baart zonde.* Ledigheid is des duivels oorkussen. Devies der familie Baud.

Otium cum dignitate, (lat.), *rust met waardigheid, evenwichtige rust.* Cicero, *De Oratore* 1, 1, 1, 1. Bij de Romeinen was *negotium* het werkzaam zijn in een of anderen tak van staatsdienst; *otium* het tegenovergestelde hiervan, het zich teruggetrokken hebben uit den staatsdienst, het ambteloos leven; en *otium cum dignitate,* het leven van een ambteloos burger, die echter de algemeene achting genoot.

Otium sine literis mors est, (lat.), *vrije tijd, zonder dat men zich met de eene of andere studie bezighoudt, is de dood.* Seneca, *Epistolae,* 82, 3.

Ottave rime, achtregelige coupletten, inzonderheid bij de Italiaansche dichters, bv. bij Tasso in zijn *Gerusalemme liberata* in gebruik.

Où est la femme? (fr.), *waar is de vrouw?* Vgl. *Cherchez la femme.* In den eersten dier vormen schijnt die vraag, naar hetgeen bij als de voornaamste drijfveer van de handelingen des mans beschouwde, reeds door koning Karel III van Frankrijk (832—88), te zijn gebezigd, die op zijne beurt daartoe slechts een Spaansch spreekwoord blijkt te hebben gewijzigd.

Où la vertu va-t-elle se nicher! (fr.), *waar de deugd al niet aangetroffen wordt.* Deze volzin is, naar Voltaire in diens *Vie de Molière* verhaalt, van den laatste afkomstig. Deze had eenen armen man een goudstuk geschonken. De bedelaar eene vergissing onderstellend, was Molière nageloopen, om hem den *louis d'or* terug te geven. Doch de groote man, die ook om zijne edelmoedigheid bekend was, schonk hem een tweede goudstuk, terwijl hij de aangehaalde woorden uitsprak.

Où peut-on être mieux qu'au sein de sa famille? (fr.), *waar kan men beter zijn dan in het midden der zijnen?* Marmontel, *Lucile,* IV. De woorden zijn vooral populair geworden door Grétry (1741—1813), die de muziek der bedoelde comedie leverde en deze regels vlengels aanbond.

Oublie, (fr.), eene soort, in een ijzer gebakken wafels, waarvan weinigen zouden vermoeden, dat zij een gewijden oorsprong hebben. Toch was het oorspronkelijk het H. communiebrood der R.-K. Kerk, zooals het woord dan ook van het lat. *oblata* van *oblatus* = *aangeboden* (vandaar het hgd. *Oblate* = *ouwel*) afstamt. Later werd het bedoelde gebak in de Parijsche straten door vrouwen uitgevent, die *Plaisir des dames* plachten te roepen, waardoor het ook onder den naam van *plaisir* bekend raakte.

Oublier d'éclairer sa lanterne, (fr.), *met mooie woorden, maar zonder heldercheid eenigerhande leer verkondigen.* Naar Florian's fabel, II, 7, *Le singe qui montre la lanterne magique* = *De aap die den toovervlantaarn vertoont*, maar slechts één zaak vergeet, namelijk den toestel te verlichten, zoodat de toeschouwers niets bespeuren van hetgeen de aap zegt hun te toonen.

Oubliette, (fr.), van *oubli*, vergetelheid, onderaardsche kerker in middeleeuwsche kasteelen, waarin de gevangenen aan vergetelheid werden prijs gegeven. Hgd. *Verliess* of *Burgverliess.*

Oud-Roomschen, of *Roomsch-Katholieken van de oud-Bisschoppelijke Kleresy*, afzonderlijk, door de Regeering erkend, van de R.-Kath. Kerk gescheiden kerkgenootschap, aan welks hoofd in Nederland sedert 1723 de aartsbisschop van Utrecht en de bisschoppen van Haarlem (1742) en Deventer (1757) staan. Hun geschil met den Paus dateert reeds uit de dagen der Hervorming; een deel der Utrechtsche geestelijkheid hield nl. vast aan de oude benoeming door de kapittels, zooals die krachtens de regeling van 1559 bestond en ze verzette zich tegen eene benoeming door den paus. Als leden der *Katholieke Kerk*, gelijk zij zich sedert 1723 bleven noemen, erkennen zij den Paus als het zichtbaar opperhoofd der Christelijke Kerk, doch verwerpen zij o. a. zijne onfeilbaarheid, welke zij in geloofszaken alleen aan het oordeel der Kerk (door al hare bisschoppen vertegenwoordigd) toekennen. Zij verwerpen ook de leer der onbevlekte ontvangenis van Maria. Ten onrechte worden zij ook wel (z. a.) *Jansenisten* geheeten, naar Cornelis Jansen (*Jansenius*), een Nederlander, in 1585 geboren, † 1638 te Ypren als bisschop aldaar, om reden zij in enkele opzichten geestsverwanten van hem waren, hij trok o.a. krachtig te velde tegen de moraal der Jezuiten.

Oud-soldaat (De —, bijnaam van T. J. Stieltjes, als lid van de Tweede Kamer in 1867. Ook de pseudoniem, waaronder hij vele werken schreef.

Oude Adam (De —, de onwedergeboren mensch, in wien de zonde nog heerschappij vuort. Men spreekt van lieden, in wie nog „de oude Adam van ruwheid en drankzucht steekt".

Oude garde, opgericht te Amsterdam Nov. 1896, door eenige „eeuwige" studenten, waarbij zich alleen studenten aansluiten, die tien of meer jaren „gestudeerd" hebben. De oudste dezer Muzenzonen telt 15, de jongste 10 studentenjaren. — Ook bijnaam voor de volgers der liberale staatkunde van Thorbecke, toen meer radicale beginselen werden voorgestaan. — Door Dr. Jan ten Brink ook aan letterkundigen en schrijvers voor 1884 (het jaar van den *N. Gids*) gegeven.

Oude palen verzetten (Men moet geen —, *geen oude instellingen en leeringen veranderen.* Ook, *geen oude menschen elders onder dak brengen*, laten verhuizen; want dan sterven zij. door de verandering van levenswijs en omgeving allicht spoedig. In Spr. XXII : 28 en XXIII : 10, waaraan men hierbij dacht, is nochtans sprake van „grenspalen" of „grenssteenen", die men niet, in zijn voordeel, verzetten mocht (vgl. Deut. XIX : 14, XXVII : 17), met oogmerk om een deel van den akker zijns buurmans wederrechtelijk zich toe te eigenen. Derhalve, op den klank af, aan den Bijbel ontleend.

Oude snik, (rest.), *oude klare.*

Oude volk (Het —, *Israël.* Vgl Ezech. XXVI : 20.

Ouderdom van de maan, (zeeterm), het getal dagen, sedert de nieuwe maan verbroopen, met inbegrip van den dag der nieuwe maan.

Onderwets, (z.-afr.), *onderwets*, een onderwetsch dingetje, ontwikkeld boven leeftijd, een voordeelig ontwikkeld kindje.

Oudwijlsche fabelen, gr. *graodeis mythoi*, van *graus* (2e nmv. *grãos*) = oude vrouw. Aldus noemt Paulus 1 Tim. IV : 7 de (dwaze geestenleer en andere) ongerijmde beuzelarijen, welke men met het Christendom vermengen wilde. Gewis met terugslag op den inhoud der Sibyllijnsche boeken (z. a.). Geheel in strijd daarmeê beweerde Clemens Alexandrinus, dat Paulus zijne hoorders zou hebben vermaand om toch vooral veel de Sibylle te bestudeeren.

Ouheiw, *(oheb)*, hebr. = vriend. *Ouheiw neëman* (oheb neëman), een oprechte, vertrouwbare vriend.

Ouheiw momaun, (o.hebr. mamon'), een vriend van het geld; afkeurend gezegd van iemand, die tuk is op geldelijk voordeel.

Ouhel, *(ohel)*, hebr. *tent.* Ook, overkapping, overdekkende kroonlijst.

Oui, puisque je retrouve un ami si fidèle,
Ma fortune va prendre une face nouvelle,
(fr.), *ja, nu ik een zoo getrouwen vriend wedervind, zal mijn lot een anderen keer nemen.* Woorden van Orestes tot Pylades, als hij dezen aan het hof van Pyrrhus terug vindt, in *Andromaque* van Racine. I. 1. André Chénier herhaalde die regels, toen hij ontdekte, dat de man, die op hetzelfde voertuig als hij naar 't schavot werd gevoerd, zijn vriend, de dichter Roucher was.

Oui, si nous n'avions pas des juges à Berlin, (fr.), *ja, als wij geen rechters te Berlijn hadden.* Zie *Il y a des juges à Berlin* en *Ce sont là jeux de prince.*

Oulap, (z.-afr.), *peang;* 'n oulap bespaard is 'n oulap gewonne.

Oulom *(olam)*, (hebr.), *wereld.*

Oulom hazee, (hebr.), deze wereld, het ondermaansche, het aardsche. *Een oulom-hazee-mensch* = iemand, die aan niets dan aan wereldsche vermaken denkt.

Oulom huba, de toekomstige wereld; de wereld der onsterfelijke zielen.

Oumeren, (Israël. volkstaal), afgeleid van *omer*, Hebr. inhoudsmaat, aanduidend het eerstelingen-offer van den nieuwen oogst, dat op den tweeden Paaschdag in den tempel te Jeruzalem werd gebracht. Van dien tweeden Paaschdag tot aan het wekenfeest (Israël. Pinksterfeest) worden zeven weken geteld. (Zie Levit. XXIII : 15). Die telling, eene godsdienstige herinneringsplechtigheid, heet *oumeren.*

Ounce of prevention is worth a pound of cure (An —, (eng.), *een ons voorzorg is zooveel waard als een pond medicijn.*

Ouneg *(oneg)*, (hebr.), genoegen, welbehagen.

Ouneg sjabbos, (hebr.), het welbehagen in de Sabbath-viering.

Ounein, (hebr.), letterl. *een klagende.* Men duidt daarmede een allernaasten bloedverwant eens overledenen aan, zoolang het lijk nog niet begraven is.

Ounesj, *(onesj)*, hebr. *straf.*

Ourech, (n.hebr.), = gast, vreemde bezoeker. Mrv. *ourchim.* Vandaar *ourchimbank*, de plaatsrij ter synagoge, bestemd voor vreemde menschen, die geene bijzonder aangewezene plaats ontvangen.

Ous, *(oth)*, verbasterd *os*, hebr. *letter, teeken.*

Ouscher, *(oscher)*, hebr. *rijkdom, rijke verzameling.* Vandaar n.hebr. verbasterd, *oschroes,* groote verzameling, een aanzienlijke rijkdom.

Outcast London, letterl. *het verworpen Londen,* d. i. de verworpelingen, de ellendige en deerniswaardige laagste klasse dezer stad.

Outertube, (sport.), *buitenband.*

Outrigged en **outrigger,** (sportt.), bij roeiwedstrijden. *Licht vaartuig* of *giek,* waarbij de riemen liggen in dollen, *buitenboord.* Het tegengestelde van *inrigged, inrigger* (z. a.).

Outsèr, *(outsèr)*, hebr. = *schat,* rijke voorraad. Mrv. *outserous (outserath), schatten.*

Outsider, (hand.), persoon buiten den kring der ingewijden.

Ouvert, (fr. wap.), zie *Ontplooid* (vogels).

Ouvert, (fr. wap.), zie *Verlicht* (gebouwen).

Ouvrez, c'est la fortune de la France, (fr.), *doe open, 't is Frankrijks fortuin.* Deze woorden zou koning Philippe VI van Frankrijk, na den slag van Crecy (1346) te hebben verloren en 's nachts een schuilplaats in het kasteel van Broye zoekend, den bewoner van het gebouw hebben toegeroepen. Het kan echter thans voor uitgemaakt gelden, dat 's Konings antwoord, op de vraag wie zoo ontijdig toegang verlangde, veeleer luidde: *„Ouvrez . . . c'est l'infortuné roi de France"* = *doe open, 't is Frankrijks ongelukkige koning.*

Ouvrière (Cité —, (fr.), *stad voor werklieden.* Verzameling woningen voor werklieden bestemd.

Ouvrière (Fabrique —, (fr.), eene fabriek, waarvan de arbeiders zelven de bestuurders zijn. Dit heeft men te Albi (in Languedoc, dep. Tarn), beproefd met eene *arbeiders-glasfabriek (verrerie ouvrière).*

Ouwe jongens, (barg.), *volleerde dieven.*

Ouwe schelter (spr. sjefter), (barg.), *gevangene.*

Ovatio, *kleine triumftocht,* die somtijds aan een veldheer werd toegekend, wanneer zijne verdiensten niet groot genoeg schenen voor een werkelijken triomf. De veldheer reed dan niet op een triomfwagen, maar was te voet of te paard; hij droeg geen lauwermaar een myrtenkrans, geen veldheersmantel, maar eene toga praetexta, hij offerde geen stier, maar slechts een schaap *(ovis).* Onderscheiden dus van *triumphus* (z. a.). Hieraan is in onzen tijd ontleend *oratie,* voor huldebetoon aan een publiek persoon, artist enz.

Over alles heen, (wap.), fr. *brochant (sur le tout),* eng. *surmounting* of *debruising,* — zegt men van elke heraldieke of andere figuur, *die over andere stukken heen gaat* en deze daardoor ten deele bedekt. Bijv. in de wapens van de Talaru, Bulgarini, Vegelin van Claerbergen, enz. enz.

Over (of **op)** *Edom* zal ik mijn schoen werpen (Ps. LX : 8), d. i.: *Ik zal Edom vertreden,* de Edomieten vernietigen ten bate van Israël.

Overlaadt (Je — ons met weldaden, ontleend aan ber. Ps. LXVIII : 10 (vgl. onber. Ps. LXVIII : 20). In scherts toegevoegd aan iemand, die niets te goed acht om ons te onthalen.

Overschieten, (mil.), voldoen aan de voorwaarden, gesteld aan zekere schietoefening, zoodat men in eene nieuwe volgende oefening overgaat.

Oversneden, (wap.), *doorsneden.*

Overstag gaan = *over een anderen boeg gaan;* wenden van 't schip. Ook, *van opinie veranderen,* zoodanig dat zij tegengesteld wordt aan die, welke vroeger gehuldigd werd. Verder uitgestrekt ook: verandering van beginsel bij staatslieden e. d.

Overtoom, dam in een vaarwater (tot afscheiding van waterspiegels van

verschillende hoogte), voorzien van een inrichting, waardoor schuiten en schepen door kabels over den dam heen gewonden werden. In lateren tijd (bv. aan den Schinkel bij Amsterdam in 1809) veelal door sluizen vervangen.

Overtopt, (wap.), met een ander stuk recht boven zich.

Overtreden, (te Amst. „beentjeover"), eene beweging bij het schaatsenrijden, waarbij men den vrijen voet telkens over den werkenden heenslingert.

Ovidius (De Fransche —, Du Bellay, een der Pleiaden-dichters; ook genaamd de „vader van gratie en bevalligheid" (1524—60).

Ovum sacrum, (lat.), *het heilige ei,* it. *màndola* (amandel), fr. *amande mystique.* Dus noemde men in de vroege Middeleeuw den vorm der zegels, omdat ze van onderen rond, van boven spits waren.

Oweil, *(abèl),* (hebr.), mrv. *aveilim (abèlim),* een *treurende, rouwbedrijvende;* gezegd van iemand, die zich in de zeven Joodsche *treurdagen* bevindt of in het *rouwjaar,* nml. 12 maanden na het overlijden van een der ouders. Deze treurtijd wordt dan ook het *avel-jaar* genoemd.

Oxe-eye, (eng.), *ossenoog.* Bij de Engelsche zeelui, kleine onweerswolk en in 't algemeen een lichtkleurige plek, te midden eener donkere wolk.

Oxydid kinon serrat, (rest.), voor *occidit qui non servat,* boonekamp. *Zinspreuk* waaronder het boonekampbitter wordt verkocht.

Oxymoron, (gr.), onzijd., scherpzinnige gedachte, welke op het eerste gezicht eene ongerijmdheid of eene tegenstrijdigheid schijnt te bevatten; woorden, die oppervlakkig dom en eenvoudig schijnen, maar toch eene scherpzinnige beteekenis hebben. Letterl. *scherp-dwaas,* scherpzinnig-onzinnig, uit *oxu* en *moros.* Bv.: *discors concordia* (oneenige eendracht), (Ovid., *Metamorph.* I, 433), *facto pius et sceleratus eodem* (door dezelfde daad vroom en slecht) (ibid. III, 5), *insanieus sapientia* (onzinnige wijsheid), (Horat., *Odae,* I, 34, 2), *inopem me copia fecit* (de overvloed heeft mij arm gemaakt), (Ovidius. *Metamorph.,* III, 466).

Oyû, (jap.), *warm bad.*

Ozer dallim, (hebr.), *helper der zwakken* (of *kranken*), Israëlietische weldadigheidsvereeniging te Amsterdam.

Ozokerit (ook *Erdwachs*), (hgd.), van het gr. *ozein* = slecht riekend en *kèros* = was. (Fr. *ozocérite*), eene soort minerale was, die vooral in Galicië en op het eiland Tschelekan, in de Kaspische Zee wordt aangetroffen en, na door smelting te zijn gezuiverd, meer en meer ter vervanging van bijenwas wordt gebezigd. Aldus gezuiverd, noemt men die grondstof ook *ceresin* of *raffinirtes Erdwachs.* Voor nadere bijzonderheden zij naar Bergmann, *Petroleum und Erdwachs,* 2. Aufl., Wien, 1897, verwezen.

P

P. als munteeken voor Oostenrijk: Praag; voor Frankrijk: Dijon; voor Polen (voorheen): Posen; voor Portugal: Porto.

P. in de muziek *piano*, zacht; — *P*, blauwe Peter, zie *Peter;* — *P, publius;* — *P, pedes* of *pedem* (lat.) van *pes* (voet), dus: *pedum VIII*, acht voet; — *p°* = *primo*, de eerste der maand; — *p.* of *pag.* = *pagina;* — *P. A.* = *propriété assurée*, verzekerd eigendom; — *p. a.*, op adressen van brieven = *per adres;* — *Pa.* = Pennsylvanië in Noord-Amerika; — *p. c.* = *pour condoléance*, fr., voor rouwbeklag; — *p. e.* = *par exemple*, fr., of *per exemplum*, lat., bij voorbeeld; — *p. f.* = *pour féliciter*, om geluk te wenschen (op visitekaartjes), ook op ingesloten brieven, *par faveur* = uit gunst; — *P. G.* = *protestantsche godsdienst;* — *Phil. D.* = *philosophiae doctor*, lat., doctor in de Wijsbegeerte; — *p. o.* (voor naamteekeningen) = *per order*, op last van; — *p. o.* = *par occasion*, fr., of *per occasionem*, lat., met gelegenheid; — *P. P.* = *praemissis praemittendis*, d. i. vooruit of voorop geplaatst, wat voorop geplaatst moet worden (in brieven in plaats van de aanspraak of den titel gebruikelijk); — *p. p.* = *per procuratie*, bij volmacht; — *p. p. c.* =

pour prendre congé, om afscheid te nemen; — *p. r.* = *pour remercier*, om te bedanken; — *p. s.* = *postscriptum*, d. i. naschrift in brieven; — *p.c. s.c.* (vrijm.) = *profane stijl*, Christelijke jaartelling; — *p. t.*, verkorting van *plano titulo*, in plaats van den vollen titel.

P(alliteratief), het gedicht van den dominicaan Placentius, die in 1548 een gedicht schreef: *Pugna Porcorum*, waarvan ieder woord met een *p* begint.

Pa., (hand.), verkorting van *prima, primawissel;* (am.) *Pennsylvanië*.

P. C., *(patres conscripti)*, letterl. *beschreven vaderen*. De door Romulus aangestelde honderd senatoren waren eenvoudig *patres*, een tweede honderdtal door Tatius na de vereeniging van de Sabijnen met de Romeinen benoemd, *patres minorum gentium*, een derde honderdtal door Tarquinius Priscus aan de overigen toegevoegd, *patres conscripti* geheeten; van lat. *conscribere* = opschrijven, in lijst brengen. Later werd deze naam op den geheelen Romeinschen Senaat toegepast.

Pf, *Pfennig*, Hoogduitsche munt, 100 Pf = 1 Mark = pl. m. f 0.60.

P. H. I. L. I. D. O. R., *Pete Hostem Iusta Latronibus Inermes Deme Obtege Reginam.* Zoek den vijand te treffen, drijg aan op de roovers, neem weg de ongedekten, bescherm de Koningin. *Schaakclub* van het Amsterdamsche Studentencorps, opgericht 25 November 1880.

P. L. M., (fr.), *Paris-Lyon-Méditerranée*, de snelste spoorverbinding tusschen Parijs en Marseille, met zijlijnen o. a. naar Zwitserland; om de geduchte vaart en de vele groote ongelukken op die lijn ook genoemd *Pour La Mort* (voor den dood).

P. M., *Pontifex Maximus* (z. a.).

P. M., *post meridiem* (lat.), *des namiddags.*

P. M., *per maand.*

P. M., *per mille* (bv. sigaren).

P. M., *pro memorie.*

P. M., *per missive.*

P. O. O., *Post Office Order*, betaling per postwissel, gebruikelijk in het handelsverkeer met Engeland.

P, P, P., opschrift op de grafzerk van de familie Böhlin in de St. Annakerk te Augsburg, dat aldus dient gelezen te worden:

Piper peperit pecuniam,
Pecunia peperit pompam,
Pompa peperit pauperiem.
Pauperies peperit pietatem; d. i.: de peper gaf geld, het geld weelde, de weelde armoede en de armoede gaf vroomheid.

P. & O., *Peninsular and Oriental Steam Navigation Company;* Engelsch-Indische Stoomvaartmaatschappij.

P. P., (muz.), niet *pianissimo*, maar *più piano* (zachter).

P's (De zeven —, de zeven hoofdzonden, waaraan iedere boeteling in het vagevuur zich min of meer schuldig rekent; van *P*, voor *peccavi*, ik heb gezondigd.

P vorschreiben (Jemandem eln —, (hgd.), *iemand verhinderen iets te doen.* Waarschijnlijk herkomstig uit den tijd, toen in Duitschland de pest of de echte pokken heerschten en elk besmet huis van een P werd voorzien. Nog in den aanvang dezer eeuw was dat te Berlijn, bij het heerschen van de laatste dier ziekten, het gebruik.

Paadje, (z. a f r.), *scheiding in het haar.*

Paal, (z. a f r.), *pad*, mrv. *paaie.*

Paalboeli of **paiboeli**, (z. a f r.), *hulllebak* = 'n oude paaiboeli.

Paal, (w a p.), heraldisch stuk gevormd door twee verticale lijnen 1/3 der breedte. De oorsprong is in vele wapens zeer verschillend, maar stelt vaak eene rivier voor (Weesp, Dordrecht, Gouda, Rotterdam) of is afkomstig van de banier.

Paal, *lengtemaat* in den O.-Indischen Archipel in gebruik; gewoonlijk vindt men afstanden opgegeven in Java- of Sumatra-palen. Java-paal = 1506,943 M., Sumatra-paal = 1851,852 M., Engelsche mijlen zijn minder in gebruik. Eng. mijl = 1,609 KM.

Paalgebouw. Hoewel bijna heel Amsterdam op palen staat, noemden de Amsterdammers toch aldus bijzonderlijk de *hulpbeurs* op den Dam (tusschen het Water en de Beursstraat), waarin sinds 11 Jan. 1836 de handelaars vergaderden, nadat de oude Beurs, het door Vondel als „koopslot" bezongen meesterstuk van den bouwmeester Hendrik de Keyser († 1624), wegens verzakkingen had moeten ontruimd worden. Den 10en Sept. 1845 werd in tegenwoordigheid van koning Willem II en zijne beide zonen de tegenwoordige Beurs geopend.

Van de oude Beurs dienen nog zes kolommen tot schraagpilaren van het koepeldak der hofstede van den heer J. B. Stoop bij Woudenberg (Utrecht).

Paalhoofd, (b o u w k.), eene door palen afgebakende ruimte in zee of aan groote rivieren, dienstdoende als haven.

Paalstede, letterl. *plaats* voor een paal, of waar een *paal* staat, weleer gebezigd als *gens* tusschen heiden en bosschen, bv. in 1641 te Bladel. Ook „paalsteden en renen" (z. a.).

Paalswijs, (w a p.), verticaal in het midden van het veld, of boven elkaar.

Paalswijs-bandswijs, (w a p.), in ruiten verdeeld door verticale en schuinsrechtsche lijnen.

Paaltje, (mil.), *een broodje van langwerpigen vorm ter waarde van 4 cent.*

Paalwerk, (b o u w k.), omheining bestaande uit naast elkander in den grond geslagen palen; meest in gebruik bij waterwerken, bij breede rivieren of havenwerken.

Paalwoningen, woningen door de oerbewoners van Zwitserland en elders in het water nabij den oever der meren gebouwd, om beveiligd te zijn voor wilde dieren. Overblijfselen op den bodem der meren worden nog dikwerf gevonden. Ook op Sumatra vindt men ze nog heden, schoon niet altijd in het water.

Paan, ook wel *paantje,* (a f r. westk.), *doek* of *lap,* die als kleedingstuk wordt gebruikt, zoowel door mannen als vrouwen; van p o r t u g. *pano* of *panno,* en dit van l a t. *pannus,* doek, lap.

Paanderboog, (b o u w k.), *gedrukte boog* in den vorm van het handvatsel of hengsel van korf of mand, deze boogvorm wordt getrokken uit drie centerpunten, twee gelijke korte en een lange straal.

Paap, uit *papa* (z. a.), dus *vader; de* vader of *priester.* Vanhier *dorpspaap* of *parochiepaap* (pastoor), *mispaap* (mispriester). Een en ander vele eeuwen lang zonder eenige onaangename bedoeling. Later in min vriendelijken zin. *Roomschgezinde* in 't algemeen.

Paard der democratie (Het —, omschrijving van het *rijwiel,* omdat *ieder* daarvan kan gebruik maken.

Paard van Troje binnenhalen (Het —, *een maatregel nemen, van welken men zich veel heil belooft, en die in de gevolgen heillooss blijkt te wezen.* Toen de vorsten van Griekenland Troje belegerden, trokken zij schijnbaar af, maar lieten een groot houten paard achter, in den buik waarvan 30 soldaten verborgen waren. Dit paard werd door de Trojanen als zegeteeken binnen gehaald, waarop de soldaten des nachts uit hunne schuilplaats kwamen en de belegeraars binnenlieten.

Paardekoppen, werden door onze Heidensche voorvaderen, als voorbehoedmiddel tegen ongevallen, geplaatst in veld of boomgaard, of ook wel op de daken hunner huizen. De Alf of luchtgeest, of de Alvin (zijne vrouw) — zie *Nachtmerrie* — bereed ook de paarden en verwikkelde hunne manen in onlosmaakbare knoopen, en verdween daarna in den morgenstond onder de gedaante eener juffer. Tegen haar onwelkom bezoek werd 't geraamte van een paardekop boven den stal enz. gespijkerd, waartoe wel eertijds een paard, hetzij aan de Alvin zelve of aan de haar in macht overtreffende goden zal geofferd zijn.

Paarden (Beroemde —,

Abatos, (gr.), d. i. *onbereikbaar,* een der paarden van Pluto.

Abcarus, (gr.), een der paarden van A u r o r a, de godin van den dageraad. Telt men de letters van dit woord in 't Grieksch op, dan vormen ze het getal 365, het aantal der dagen in 't jaar. Want de *a* is 1, de *b* is 2, de *r* 100, de *x* 60 en de *s* 200.

Agnes, het paard van Maria, koningin van Schotland.

Babieca, het paard van D o n R o d r i g o d e B i v a r, den Cid. Het overleefde zijn meester twee en een half jaar, gedurende welken tijd niemand het paard mocht berijden en toen het stierf, werd het voor de deur van het klooster te Valencia begraven, terwijl twee olmen werden geplant, om de plaats aan te duiden, waar zijn overschot rust. De Cid ontving van zijn oom verlof, het beste paard uit diens stal te nemen. Don Rodrigo nam het *beste,* dat echter ook het *leelijkste* was, en zijn oom, die alleen het uiterlijk beoordeelde noemde den Cid daarom *Babieca,* d. i. *domkop,* welken naam hij aan zijn paard gaf.

Bayard of *Beyaart,* het paard der vier Heemskinderen, inzonderheid van den jongsten en beroemdsten Reinout (van Montalbaan), dat zich, al naar het aantal der berijders, grooter of kleiner kon maken.

Borak (Al-, het paard, dat Mohammed van de aarde naar den zevenden hemel voerde. Het was melkwit, had de vleugelen van een arend, het gezicht van een mensch en de wangen van een paard.

Het woord is Arabisch, en beteekent letterl. *de blikseni.*

Bucephalus, (g r.), letterl. *ossekop*, het beroemde paard van Alexander den Groote, zoo geheeten naar zijn dikken kop. Alexander was de eenige, die het dier kon berijden, en steeds knielde het, om zijn meester op te nemen. Op dertigjarigen leeftijd sneuvelde het in den slag van zijn meester tegen Porus, een Indisch vorst, en Alexander liet op de plaats, in Indië, waar het doodviel, eene stad bouwen, die hij Bucephala noemde.

Copedagen, het geliefkoosde paard van Wellington.

Deimos en *Phobus*, schrik en vrees, twee paarden van den oorlogsgod Mars en tevens de namen der beide manen van de planeet Mars.

Pegasus, het gevleugelde paard van Apollo en de Muzen (z. a.).

Phaeton, (g r.), een der paarden van Aurora, de godin van den dageraad.

Rosinante, het paard van Don Quichotte; fig. type voor een slechten, mageren, afgeleefden knol.

Sleipnir, Odin's paard, dat acht beenen had, en over land en zee ging. Type van den wind, die uit acht verschillende hoeken over land en water waait.

Paardenvilders, spotnaam voor de bewoners van Kollumerzwaag bij Dokkum.

Paardestaarten, zie *Pachu.*

Paaren (Zu — treiben, (h g d.), *op de vlucht jagen*, van *zum Baru* (of *Baren*) *treiben*, d. w. z. (een dier, dat den stal is ontvlucht) naar de ruif terug jagen.

Paarlen voor de zwijnen werpen, d. i. kostbare zaken geven aan iemand, die er de waarde niet van kent; ontleend aan Matth. VII : 6 : „Geeft het heilige den honden niet en werpt uwe paarlen niet voor de zwijnen".

Pausch, *Paschen*; zie *Pesuch.*

Pauscheleren beantwoorden aan eene gewoonte in 't Oosten, waar 't ei het zinnebeeld is van de schepping, die de kiem van alles ontwikkeld heeft. Op Nieuwjaar, dat in 't Oosten bij de dag- en nachtevening der lente begint, wisselt men geschenken en zendt men elkander beschilderde en vergulde eieren. Toen 't jaar met Paschen begon, beschouwde men het ei als het zinnebeeld der Opstanding (van Jezus).

Pauschgelach, lat. *risus Paschalis.* Daardoor wekten in de Middeleeuwen de geestelijken bij gelegenheid van 't Paaschfeest, ook in de kerken, de vroolijkheid op. Door allerlei grappen trachtten zij de gemeente aan 't lachen te brengen. Zij bootsten 't geluid van verschillende dieren na, of deden kluchtige verhalen. Nog in 1518 bestond dit gebruik.

Paaschlam, (w a p.), lat. *agnus Dei* (Lam Gods), fr. *agneau pascal*, een lam, dat eene kerkvaan of een wimpel draagt, die doorgaans van zilver is met een rood kruis. Zie *Agnus Dei.* Pronck voert echter den wimpel wit, zonder kruis.

Paaschvuur, vreugdevuur in de open lucht, verving in den Christelijken tijd het *Meivuur* (z. a.). 't Bestaat nog hier en daar, ondanks een plakkaat der Geldersche landschap, d.d. 15 Dec. 1712, waarbij 't wegens de verregaande ongeregeldheden, die er bij plaats hadden, streng verboden werd.

Pabana of pauwendans, een statige Spaansche dans, waarbij de sleep van het dameskleed den staart van den pauw moet voorstellen.

Pacca of **pacotille,** de goederen, die een gezagvoerder, schipper of matroos voor eigen rekening met zich neemt; — de *vrije bagage* van het scheepsvolk. Zie *Pacotille.*

Pace, (eng., sportt.), *gang, snelheid.* Eig. pas, stap.

Pace et Justitia = *door vrede en gerechtigheid*, muntdevies der Algemeene Staten, aangenomen na de Pacificatie van Gent in 1576 en waarmede zij wilden te kennen geven, dat zij Filips II wilden gehoorzamen als hij „door vrede en gerechtigheid" regeerde.

Pace (To —, (sport.), *voor iemand gang maken.*

Pacemaker, (sport.), *gangmaker.*

Paces, (sport.), een verhollandscht *to pace*, aan den gang gaan. Ook bedrijv.: hij zond triplets naar Londen om Tom Linton en Michaël *te paces* = ten voorganger of voorrijder te verstrekken; zie *Pacemaker.*

Pacha, (turksch), eig. *pâsja*; zoo behoort ook de uitspraak te zijn; men schrijft ook *bassa.* Perz. *pasja*, lett. de persoon, die aan de voeten van den vorst gezeten is. Titel der hoogste burgerlijke en krijgsambtenaren in het Ottomaansche rijk. Als bewindvoerder van een *ejalet* (provincie), heeft hij veel meer macht dan ten omzet een stadhouder of gouverneur. De paardestaarten, welke bij plechtige gelegenheden vóór hem uit worden gedragen, zijn door sultan Mahmoed II afgeschaft; de onderscheiding echter van „Pacha van één, van twee of van drie paardestaarten" is behouden. Aan het hoofd der provinciën moest een *beglerbeg* (Turksch: *Heer der Heeren*), of pacha van drie paarde-staarten staan; doch die plaatsen worden nooit bezet; en gewoonlijk dragen de Pacha's van Romanië, Natolië en Damascus slechts den titel van Beglerbeg; gelijk buiten dezen, alleen de kapudan-pacha het recht heeft om drie paardestaarten vóór zich uit te doen dragen. De stadhouders der sandschakats moesten *sandschakbeys* heeten, en slechts één paardestaart hebben; maar reeds sedert lang hebben velen den titel van Pacha, en een tweeden paardestaart verkregen. Echter is bij zeer weinigen in Azië de waardigheid erfelijk. Zij zijn zeer onafhankelijk, en in geval van oorlog heeft bij de troepen de *beglerbeg* den voorrang boven de andere Pacha's. Hunne macht wordt in toom gehouden door *ajams*, die voor de zekerheid en have der particulieren moeten waken.

Pachad, (hebr.), *vrees, angst. Lou mi-pachad, lou bepachad, niet in angst! niet uit angst!* Spreekwijzen in den zin van: *wees maar niet bang.*

Pachtcommissiën, in vroeger tijd in Friesland opgericht vanwege de Friesche Maatschappij van Landbouw en in 1896 door de „Vereeniging tot ontwikkeling van den Landbouw in Hollands Noorderkwartier", om te dienen van raad aan niet-deskundige grondeigenaars, bij het verhuren van boerderijen en van landerijen.

Pacific State, (am.), *staat van den Stillen Oceaan*, naam van *Oregon*, naar den Stillen Oceaan *(Pacific Ocean).*

Pacif'fic (De —, (railway), waarmee bedoeld wordt de spoorweg, die de Vereen. Staten van N.-Amerika in de volle breedte doorsnijdt, van New-York tot San Francisco, aan den Stillen Oceaan.

Pacificatie van Gent, 1576. Ook *Bevrediging* of *Vrede van Gent* geheeten, verdrag tusschen de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden, om de Spaansche soldaten te verdrijven en zich op het stuk van godsdienst nader te verstaan. De Spaansche Landvoogd Don Jan erkende de Pacificatie van Gent bij het *Eeuwig Edict.* Parma bracht de *Unie van Atrecht* tot stand, waardoor de P. v. G. te niet ging en de Noord. Provinciën zich bij de *Unie van Utrecht* nauwer aaneensloten, 1579.

Pacotille, (fr.), aanvankelijk, het *pakje (paquet)*, dat de matroos aan boord mocht meenemen (zie *Paca*); vervolgens, de *laad* koopwaren, die een koopman op reis meeneemt; eindelijk, de voorraad (beschadigde of minderwaardige) koopwaren, die in de Koloniën verkocht werden. Thans alle waren van geringe hoedanigheid.

Pacte léonin, (fr.), letterl. *leeuwenovereenkomst; beding* volgens hetwelk een der vennooten al de winsten zal genieten; dus, het *leeuwenrecht* erlangt. In ons recht ongeoorloofd.

Pactolus, riviertje in Lydië, ontspringt op den Tmolus, stroomt langs Sardes en valt in den Hermas. Oudtijds voerde het veel goudstof mede, weshalve het *Chrysorrhoas* (= goudstroom) werd genoemd. Hier behoort de mythe van koning Midas tehuis, die zijne goudmakende kracht aan de bron van den Pactolus moest afspoelen.

Pactum obstagii, zie *Inleisting.* Pactum (lat.) = verdrag; obstaginm (m. lat.) = gijzeling.

Pad, „harde pad". (z. afr.), *dwangarbeid.* Hij is veroordeel tot twee jaar „harde pad".

Pad, in di pad steek, (z. afr.), *op de vlucht drijven.*

Padalon, in de Hindoesche godenleer de verblijfplaats der afgestorvenen.

Padda, (z. afr.), *pad, rorsch.*

Paddle, roeispaan met een breed blad aan beide uiteinden, die men beurtelings rechts en links in het water slaat bij het varen in een canoe.

Paddy, ook verkort *Pat,* spotnaam voor een Ier, naar St. Patrick, patroon van Ierland, naar wien zeer vele Ieren Patrick heeten.

Padi, (mal.), spr. uit *paddi,* rijst in de aar, zooals zij gesneden wordt; *gabah,* als ze van het stroo ontdaan is, maar nog in den bolster, gelijk ze gezaaid wordt; *beras,* ontbolsterd, gelijk zij gekookt wordt; *nasi* (nassi), als zij gekookt is. Zie bij *Nasi.* Vanhier eng. *paddy.*

Padlock, (sport.), *hangslot.*

Padre de la patria, (sp.), *vader van het vaderland.* Eeretitel der Gedeputeerden in Spanje, leden der Representacion Nacional.

Padri, port. *padre, priester, geestelijke.* Op de Westkust van Sumatra naam der *hadji's* en *priesters,* die eene zuivering en hervorming van den godsdienst onder de bevolking beoogden. Bij de onlusten, dientengevolge ontstaan, werd door het Ned. Gouvernement tegen hen partij gekozen en zij van 1821—33 beoorloogd. De onderwerping van Bondjol maakte een einde aan den oorlogstoestand.

Padri dell' acquavlva, (ital.), *vaders van het levend water,* nl. *Jesuaten* (z. a.). Jezus vergelijkt Joh. IV: 10, 14, zijne *leer* met levend water.

Padua (Een leerling van —, een, die zich op de tooverkunst verstaat, daar de school te Padua doorging voor de beste school der nekromancie of zwarte kunst.

Paean, paeon, *arts* der Olympische goden. Bij Homerus een zelfstandig persoon. Later, de bijnaam van verschillende van lijden bevrijdende, genezing aanbrengende goden, bv. van *Apollo,* als helpenden god. Ook „plechtig, veelstemmig lied ter eere van Apollo", eigenl. ter afbidding, ter afwending eener ziekte; alsmede „vreugdezang aan Apollo", na de afwending van ziekte of onheil; sedert Homerus: dank- of loflied, krijgslied, zegezang.

Paedagogus, (lat.), gr. *paidagoogos,* van *pais* = kind en *agoo* = geleiden, opvoeden, een slaaf, die met de opvoeding van de kinderen zijns meesters belast was; hij behoefde hun geen onderwijs te geven, maar zijne taak was, hen overal te vergezellen en op hun gedrag toe te zien. Bij de Romeinen, die zich meer zelven met de opvoeding hunner kinderen bezig hielden, vond dit Grieksche gebruik eerst in lateren tijd en slechts bij enkelen ingang. Schertsend vermeldt men de afleiding van *pes, pedes* (lat. = voet) en *agere* (lat. = handelen, werken).

Paedarchie, (gr.), *kinderregeering.* Vgl. Pred. X: 16: Wee u, land, welks koning een kind is! Uit *pais* (kind) en *archè* (heerschappij).

Paganalia, zie *Septimontium.*

Paganini de tweede, de Spaansche violist Pablo de Sarasate (geb. 1846).

Page, paadje, een edelknaap in het gevolg van een vorst of vorstin. Gr. *pais;* it. *paggio;* sp. *page.* Vroeger aan de K. Mil. Acad. zonen van aanzienlijke familiën zonder examen op last van den Koning aan die inrichting geplaatst en door bijzonder teeken te onderscheiden; thans niet meer aanwezig.

Pagger, (ind.), eig. **pâgĕr,** (jav.), **pagar,** (mal.), heining, heg, haag, wand, schutting, scheidsmuur, omtuining.

Paggerkoffie, koffie, welke in tegenstelling met *tuin-* en *bosch*-koffie, gevonden wordt *binnen de omheining* der inlandsche kampongs, onder de schaduw der boomen. Ook *kampongkoffie*.

Paglant, zie *Mysteriespelen*.

Pagode, gouden Indische munt van verschillende waarde.

Pagode, tempel in China en Hindostan. Sp. *pagoda,* perz. *put-gada* (huis der afgoden), hindost. *bootkhonda* (woning van God).

Pahalawan prang besar, (mal.), *veldheer in den grooten oorlog*.

Pahit, (spreek uit: *pait*), mal. en jav. *bitter van smaak*. Om die beteekenis is dit woord toegepast op het door de Europeanen in N.-Indië ingevoerde extract. Zie *Pait*

Paille (La —, (fr.), *strooihalm,* herkenningsteeken der aanhangers van Condé in den tijd der Fronde, 1652; vgl. *Hist. du Ministère du Card. Mazarin,* 1684; II. 184; „ce fut de se mettre *sur la teste un bouquet de paille,* et de faire entendre par tout que c'estoit là la marque que devoient porter ceux qui n'estoient pas Mazarins... Cette paille fut de mauvais augure pour le Parti, comme si son ardeur ne devoit pas durer plus que celle d'un feu de paille".

Paillé, (wap.), zie *Gedamasceerd*.

Pair, (eng.), *gelijke*. Volgens middeneeuwsch rechtsbegrip kon niemand geoordeeld worden dan door zijne *pairs*. In de Fransche en Engelsche regeering heette de vergadering der hoogste edelen de Kamer der Pairs. De leden van 't Eng. Hoogerhuis worden thans nog Pairs of *Peers* genoemd.

Pair-off, (am. en eng.), overeenkomst van twee leden eener vergadering, tot verschillende partijen behoorend, om zich wanneer de een afwezig is, beide van stemmen te onthouden, zoodat de eene onthouding zonder invloed blijft op den uitslag der stemming. Het had in 1839 voor 't eerst plaats. Fr. *pairer*.

Pairle, (wap.), zie *Gaffel,* oudtijds ook *pelle* genaamd.

Pait, (mal.), in N.-Indië een *bittertje*. Een werkw. *paiten* beduidt *bitteren*. Uit *pahit* (z. a.).

Paix boiteuse et malassise, (fr.), vrede van St. Germain 8 Aug. 1570 (twee jaar vóór den Bartholomeus-nacht, na den slag bij Arnoy le Duc (26 Juni 1570), waarbij de Protestanten zegevierden, op aandrang van Catharina de Médicis en van Coligny, die den oorlog moede was, gesloten door Karel IX, tot toenadering bereid. De naam werd ontleend aan de omstandigheid, dat de onderhandelaars waren Armand de Gontout-Biron, die *hinkte,* en Henri de Mesmes, heer van *Malassis*.

Paix de Monsieur, (fr.), vijfde pacificatie, geteekend te Châtenoy op 6 Mei 1576, die de Katholieken zoowel als de Ligue ontstemde; werd zoogenoemd omdat Catharina de Médicis aan wie Hendrik III in dezen volle macht had verleend, met dit tractaat vooral *Monsieur,* d. i. den Hertog d'Alençon, zocht te winnen, door hem, met groote concessies aan de Hugenoten gedaan, van de Calvinistische partij te verwijderen.

Paix des dames, (fr.), *damesvrede,* of verdrag van Cambray (Kamerijk), 5 Augustus 1529, waarbij na ruim 30 jaren de oorlogen tusschen Frankrijk en Italië eindigden. De onderhandelingen werden hoofdzakelijk gevoerd door Louise van Savoie, moeder van Frans I, als gevolmachtigde van den koning van Frankrijk, en door Margaretha van Oostenrijk, tante van Karel V, gevolmachtigde van den Keizer van Duitschland; zij kwamen bijeen en onderhandelden eene maand lang; Frans I moest alles toestaan, Karel V bijna niets; sedert was Italië in de macht van Spanje en Duitschland.

Paix fourrée, (fr.), *valsche vrede*, schijnbare verzoening der Huizen van Orléans en Bourgogne op 9 Maart 1409, in de kerk van Notre Dame de Chartres, waarbij o.a. de zonen van Louis van Orléans, broeder van Karel VI, dezen Koning moesten vergeven, dat hij door den hertog van Bourgogne hun vader had laten vermoorden. Den naam bedacht de hofnar van den Hertog, die daarbij dacht aan de *médailles fourrées* (thans *plaquées*), waarbij alleen het uitwendige het verrijschte edele metaal is, het inwendige *niet*.

Paix fourrée, petite paix de Chartres, (fr.), vredesverdrag van Longjumeaux van 23 Maart 1568, tusschen de Roomschen en de Protestanten, tot wederinvoering van het édict van Amboise van 19 Maart 1563, waarbij de uitoefening van den Protestantschen eeredienst werd toegestaan op zoodanige voorwaarden, dat het met een verbod gelijk stond. Catharina de Médicis drong op dien vrede aan, vreezend voor de mogelijke gevolgen van 't beleg van Chartres. En, dewijl men dacht aan de *paix fourrée*, van 1409, ontving dit vredesverdrag dezen naam.

Paix honteuse, (fr.), de vrede van Parijs van 10 Februari 1763, die een einde maakte aan den zevenjarigen oorlog, welken Frankrijk en Oostenrijk tegen Pruisen en Engeland voerden, waarbij Engeland alle veroverde koloniën behield. Lodewijk XV alle steden in Duitschland en Minorca aan Engeland afstaan en de vestingwerken van Duinkerken slechten moest. Op 15 Febr. van datzelfde jaar werd ook de vrede van Hubertsburg geteekend, waarbij Maria Theresia afstand deed van Silezië.

Paix aux chaumières, guerre aux palais! (fr.). Zie *Guerre aux palais*, enz. G. Forster (*Schriften, herausgegeben von Gervinus* VI, 381) verhaalt, dat het leger der Fransche Omwenteling de leus *Den Hütten Friede, Krieg den Palästen* naar Duitschland overbracht.

Pajoeng of **pajung,** *scherm*, dat over het hoofd gehouden wordt, onverschillig met welk doel, zonnescherm, regenscherm. Ook gedragen in Ned. Indië als teeken van onderscheiding door Inlandsche hoofden en ambtenaren, welk onderwerp bij verschillende staatsbladen is geregeld. Ook voor Europ. ambtenaren bestaan bepalingen omtrent het voeren van de *pajoeng* en zijn de versieringen daarvan wettelijk geregeld. — De Residenten (hoofden van gewestelijk bestuur) voeren een *gouden pajoeng*. In den strijd vervullen bij de Balineezen de pajoengs de plaats van onze „vaandels".

Pakan, spr. uit **pĕkan** (mal. en atjeh), *markt, marktplein, weekmarkt*. — Pakan kroeng tjoet = *de markt aan 't kleine riviertje*, benaming der Noord-Oostelijke bocht in onze linie.

Pakan Badak, naam van de plaats in Groot Atjeh (nabij Lam Djamoe), alwaar het Gouvernement een woning deed bouwen voor den Panglima Besar, Toekoe Djohan. Volgens Kolon. Verslag was die woning in 1895 voltooid. Na zijn afval in Maart 1896 werd zij in brand geschoten.

Pakhuismeester, benaming van de Gouvernements-ambtenaren in Ned. Indië, aan wie het beheer van 's lands civiele pakhuizen is opgedragen, in welke o. a. ook de koloniale producten worden opgeslagen. Te Batavia, Semarang, Soerabaija en Padang heeten zij Algemeene pakhuismeester, elders pakhuismeester of fgd. pakhuismeester. Bij de zoutadministratie treft men ook Inlandsche pakhuismeesters aan, zoo ook voor den inkoop van koffie. Bij *Ind. Staatsbl.* zijn de instructiën voor deze ambtenaren vastgesteld, zoomede de regels in acht te nemen bij de in ontvangstname en aflevering van gouvernementsgoederen en producten.

Paki, titel van een Mohammedaansch *geestelijke* van minderen rang; op Sumatra, in de Pad. Bovenlanden, waarschijnlijk van het Arab. *Faki*, rechts-, godgeleerde.

Pakira, ook *pakylie, pekari, waganse*, en *peraka* genoemd *(Dicotyles torquatus)*, het navelzwijn. Het is een klein zwijn van hoogstens 95 cM. lengte, in alle woudrijke gewesten van Zuid-Amerika zeer gewoon.

Pakking, (hand.), zie *Stuiven.*

Pakriem (Een lange —, (mil.), *een lange rechte weg.*

Palabber, fr. *palabre*, sp. *palabra*, port. *palavra*, d. i. *woord*, op Afrika's W.kust en in Midden-Afrika een *woordenwisseling, onderhandeling, geschil* of *rechtskwestie.*

Paladijn, van middeleeuwsch-lat. *palatinus*, noemde men weleer de edelen, die in den vorstelijken burcht (palatium) hunne verblijfplaats hielden, waarvan de ridders van de Tafelronde en de ridders van den stoet van Karel den Groote, de bekendste zijn.

Palatijn, *palzgraaf*, vroeger een hofambt, later ook een vorstentitel. Het gebied de „Paltzgraven van den Rijn" werd naar hen, de Paltz genoemd. (Fr. *le Palatinat*).

Palaemon (of **Melikerta** of **Melikertes),** zoon van Athamas en Ino, was een zeegod. De Romeinsche Portumus, de beschermgod der havens, — van *portus* = haven, — was dezelfde.

Palaeozoïsch tijdperk, (geol.), (van *palaïos* = oud en *zooën* = leven), is het tijdperk, waarin de eerste dieren en planten op aarde leefden. De fossile overblijfselen van dier en plant verraden een wonderlijken bouw, eene betrekkelijke armoede aan vormen, doch rijkdom aan individuën; vooral schelpdieren en steenkoolvorming kenmerken dit tijdperk. De ontwikkeling, die dieren en planten in die periode ondergingen, wijst op verschillende toestanden, en daarnaar wordt deze periode weer in vier tijdperken ingedeeld, met de Silurische, Devonische, Carbonische en Pernische formaties.

Palakat pandjang, (mal.), het *plakkaat pandjang*, of lange plakkaat, publicatie op 25 Oct. 1833 door de Commissarissen J. J. van Sevenhoven, Raad v. Indië en J. C. Kiesz, Luit.-Generaal, aan de volkeren van de Padangsche Boven- en Benedenlanden (tot Sumatra's W.kust) ter pacificatie aangeboden. Daarbij werden tusschen de Regeering van Ned.-Indië en het Maleische volk wederzijdsche verplichtingen vastgesteld; dat Palakat-pandjang is. Volgens sommigen zouveel als het richtsnoer voor onze verhouding tot die bevolking.

Palankijn, Indische draagstoel, met verhemelte en gordijnen, oudtijds ook in N.-I. in gebruik. Het gewone woord voor draagstoel is thans *tandoe*. Het woord palankijn is in N.-I. overgebleven in den naam van een met jalouzieën gesloten wagen, voor 4 personen, vierkant van vorm, getrokken door 2 paarden, *karèta pelangki* (*carreta*, port. = wagen).

Palefroi, zie *Monter sur ses grands chevaux.*

Paleis, oorspronkelijk de residentie van de Rom. keizers, *Palatium* genoemd, als zijnde gebouwd op den Palatijnschen heuvel. Deze heuvel was zoo genaamd naar *Pales*, een ouden herdersgod wiens feest op 21 April gevierd werd. Het Palatium was begonnen onder keizer Augustus.

Paleis (Het kristallen —, of *the crystal palace*, het gebouw der eerste wereldtentoonstelling in 1851 te Londen gehouden en uit glas en ijzer vervaardigd. Na afloop der tentoonstelling werd het gebouw uiteengenomen en naar het dorp Sydenham overgebracht voor doorloopende tentoonstellingen en amusementen; vandaar ook Sydenham-palace geheeten.

Palesteel, (wap.), zie *Barensteel.*

Paletot, oorspronkelijk een overkleed met hoofdkap, van *palla*, kleed en *toque*, kap De kap is verdwenen, maar de naam gebleven.

Palimpsest, perkament met klassieken (Latijnschen of Grieksehen) tekst, in de Middeleeuwen door de monniken met iets anders beschreven, na uitwisseling van 't vroegere schrift. Tegenwoordig weet men den lateren tekst der palimpsesten te verwijderen en door scheikundige middelen den oorspronke-

lijken weer te voorschijn te brengen. (Gr. *palimpsestos*, van *palin*, op nieuw en *psaistos* [van *psaoo*] afgewreven). Reeds de Romeinen gebruikten het perkament, wegens de duurte dezer stof, meer dan éénmaal.

Palindrome, een woord of regel, waarvan de lezing achteren naar voren of omgekeerd, dezelfde uitkomst geeft, bv. *Madam.* — *Roma tibi subito motibus ibit amor.* — 't Woord is afgeleid van 't gr. *palin dromo* (weer terug loopen). Ze worden ook *kreeftverzen* genoemd, en Sotadische verzen, naar Sotades, den uitvinder; zooals *Ilewd did I live and evil I did dwell.* Het volgende Gr. palindrome is zeer beroemd: *nipson anomemata me monan opsin,* — waarbij is op te merken, dat in 't Grieksch *ps* één letter is. — Men zegt, dat toen aan Napoleon I werd gevraagd, of hij Engeland kon overwinnen hebben, hij antwoordde: *Able was I ere I saw Elba,* wat niet waarschijnlijk is, daar Napoleon gezegd werd geen of weinig Engelsch te kennen. — „Otto tenet mappam, madidam mappam tenet Otto", en dat, hetwelk den duivel in den mond gelegd wordt: „Signa te, signa, temere me tangis et angis".

Paling-oproer, in Juli 1886 te Amsterdam, bij de demping waarvan troepen gebruikt werden. Aanleiding daartoe was een poging om op de Lindengracht het *paling-trekken,* een wreedaardig volksvermaak van voorheen, weder eens te doen plaats hebben; de politie verbood dit, en dit verbod gaf aanleiding tot verzet, zoodat militairen moesten te hulp komen, waarbij enkele burgers werden gedood.

Palinode, een gedicht, waarin bij herhaling een schimp wordt voorgedragen, — ook, waarin herroeping van eene aantijging ligt. Zie Horatius I, *Ode* 16. Gr. *palin ode,* een tegenzang, keerzang.

Palinurus, *stuurman* van Aeneas, viel bij de naar hem genoemde kaap Palinurum in zee; hij zwom aan land, maar werd door de Lucaniërs gedood. Op bevel van een orakel werd hij later eervol begraven, en werden lijkspelen te zijner eer ingesteld.

Palisse (Monsieur de la —, zie *La Palisse.*

Palissy aardewerk, (Palissy-*waar* is een Anglicisme; de Engelschen spreken van *China-ware, Delft-ware,* enz.): schotels en dergelijke artikelen met modellen naar de natuur van visschen, kruipende dieren, schelpen, bloemen en bladeren met zorg geschilderd en in hautrelief. Zoo genoemd naar Bernard Palissy van Saintes (1510—90).

Palita, (mal.), *olieschaaltje,* waarvan de Inlanders zich bij wijze van lamp bedienen door er een pit in te leggen.

Pall Mall, een oud balspel, waarbij een bal met een hamer (*mall* of *mallet*) door een ijzeren ring werd geslagen. Het veld waarop dit gebeurde heet bij ons nog malieveld. Eng. pron. *Pel Mel.*

Palla, (r.k.), linnen doek bestemd om den miskelk te bedekken, gewoonlijk met bordpapier gevoerd en met zijde overtrokken.

Palladisme, (fr.), eeredienst van den duivel. Zie *Zwarte mis.*

Palladium, een uit den hemel gevallen beeld van de stedemaagd Pallas Athena of van Pallas, de dochter van Triton, door de godin Athena zelve gemaakt en door Zeus aan Ilus, den stichter van Ilium (Troje), of aan Dardanus gegeven. Het werd op den burcht te Troje bewaard, en was een staande houten beeld, drie el hoog, met aaneen gesloten voeten; het hield in de rechterhand eene speer, in de linkerhand een spinrokken. Ook andere steden hadden dergelijke *palladiën* (beschermbeelden). Vanhier in 't algemeen, *beschermend heiligdom.*

Pallas, naam voor Minerva of Pallas Athene, waarschijnlijk naar Pallas, een der Titans door Minerva verslagen.

Pallet, (wap.), *smalle paal,* nl. 1/6 der schildbreedte.

Pallissé, (wap.), met punten in elkaar sluitend.

Pallium, (r. k.), strook van witte wol, die over de schouders hangt, met twee snoeren van dezelfde stof en vier purperen kruisen er op; wordt alleen door de hoogste waardigheidsbekleeders der Kerk gedragen.

Palm-olie, geld om iemand om te koopen, hem in de palm van de hand gestopt.

Palma sub pondere crescit, (lat.), *de palmboom groeit tegen de verdrukking in.* Wapenspreuk van Waldeck-Pyrmont. — De palm is het zinnebeeld van volharding tegenover rampen en moeilijkheden. Een Oostersche legende zei, dat de palm uit het lijk van Adam was opgeschoten.

Palmarum, d. i. *dies* of *Dominica palmarum,* Palmzondag, de Zondag vóor Paschen, toen men voor den Jeruzalem binnentrekkenden Christus palmtakken op den weg spreidde (Joh. XII : 13). Zie *Kerkdagen.*

Palmes académiques, (fr.), de versierselen van *officier d'académie,* een eereteeken, bestaande in een lauweren een palmtak van zilver, tot een ovalen krans vereenigd.

Palmet, (bouwk.), versiering in den vorm van het palmboomblad of aan dezen vorm ontleend.

Palmetto State, (am.), *palmboomstaat,* naam voor South Carolina, naar den palmboom in het wapen. De bewoners heeten *Weasels.*

Palmpaaschen, een stok, waaraan, op regelmatigen afstand van elkander, gewone appels en sinaas-appels, vijgen en koek gestoken werden, met palmtakjes, sitsen, vlaggetjes enz. getooid. Bovenop stond een zwaantje van meeldeeg; dit was de „Palmpaasch" waarmede de kinderen op Palmzondag rondliepen.

Palm-zondag, (r. k.), zie *Kerkdagen.*

Palsambleu, (fr.), bastaardvloek uit *par la sambleu* en dit uit *par le sang Dieu* (bij Gods d. i. Jezus' bloed). Vgl. eng. *'sblood* d. i. *God's blood.*

Paluw, wapenrok, zooals in de Middeleeuwen de schutters over hunne harnassen droegen.

Pam, (eng.), bijnaam, dien Lord Palmerston zichzelven gaf, denkelijk verkorting van Palm; — *pam* (eng.) = klaveren-boer.

Pamé, (wap.), zie *Dood* (visschen), *met open muil* bij andere dieren.

Pamela-hoedjes, dameshoedjes zooals ze voorkwamen op de plaatjes in *Pamela, or Virtue Rewarded* den in 1740 verschenen roman van Samuel Richardson, die buitengewoon populair werd en algemeen gelezen, vertaald, nagevolgd en geparodieerd.

Pamflet, *vlug-,* ook, *schotschrift,* Oorsprong onbekend. Sommigen zeggen, van *par-un-filet,* door een draad verbonden, dus, *brochure;* anderen naar Pamphila, een Grieksche vrouw, die er vermaak in vond citaten en anecdoten te verzamelen. Oudtijds ook geschreven: *Panfletus.*

Pan, de Arcadische bosch- en weidegod, uitvinder der herdersfluit; zie *Syrinx.* Over „de groote Pan" als kwalificatie, zie *Dictator der Letteren.* Als personificatie zegt men ook *le grand Pan est mort* in den zin: „de natuur is dood", nl. in de schilderkunst, als deze natuurtaferelen zonder bezieling wedergeeft. Onder den titel *Pans fluitje* en eng. *Panpipes* bestaan er vele oude liederenboeken, veelal met minneliederen en verhalen. — *Le grand Pan,* zie *Grand.*

Pan y toros, (sp.), *brood- en stierengevechten,* vgl. *Panem* etc.

Pan-telegraaf, een eigenaardige soort van telegraaf, voor ruim dertig jaar uitgevonden door den Italiaanschen abt Caselli. Door middel van dit toestel kan men mededeelingen in zijn eigen handschrift en zelfs teekeningen op groote afstanden overseinen.

Panacée, Fransche vorm van 't Gr. *panakeia* = de alles genezende, van *pan* = alles en *akeomai* = ik genees. *Panakeia* was de dochter van Aeskulapius, den god der geneeskunst, bij Epione (smartverzachtster).

Panaché, (w.a.p.). zie *Vederbos.*

Panade, (fr.), *karakterloos mensch*, iemand zonder zielskracht.

Panama, (a.m.), *hoed van fijn stroo.*

Panama-schandaal, de in 1892 in Frankrijk ontdekte knoeierij, met de 1400 (zegge *veertienhonderd*) milioenen bedragende geldleening, aangegaan voor de doorgraving der *Landengte van Panama*, onder opperbeheer van Ferdinand de Lesseps († 1892); velen werden omgekocht om de leeningen voor die zaak te plaatsen. Van hier fig. elke knoeierij in zake publieke geldleeningen.

Panamino, (it.), *Klein-Panama*, naam voor Italië, waar de bankschandalen o.a. in zake de *Banco Romano* en andere soortgelijke instellingen, die daar eenige jaren geleden werden ontdekt en even groote ellende stichtten en evenveel schurkerij aan 't licht brachten als de Panama-zaak te Parijs.

Panamisme, (fr.), het Panamaschandaal (z. a.).

Panamiste, (fr.), iemand, die in de ongunstige beteekenis van het woord, bij de Panama-schurkerijen was betrokken.

Panamisterij, deelgenootschap aan het Panama-schandaal.

Panathenaea, het voornaamste feest der Atheners in het derde jaar van iedere Olympiade, van den 24sten, v. s. van den 21sten tot den 29sten Hecatombaeon (Juli-Augustus) ter eere van Pallas-Athena gevierd.

Pancarte (La —, (fr.), letterl. *alles-omvattend document*, spotnaam voor de belasting, *soit pour livre*, invoerrecht geheven van alle koopwaren, op alle plaatsen; ingevoerd door Henri IV († 1610) in overleg met de Rosny.

Pancras (Sint —, een martelaar onder Diocletianus; in sommige streken, de beschermheilige van kinderen.

Pandbeslag, het beslag, dat de verhuurder van gebouwde of ongebouwde eigendommen voor hem verschuldigde huurpenningen mag leggen op de goederen, die zich op het gehuurde goed bevinden, en die volgens het Burg. Wetb. in 't bijzonder voor de huur verbonden zijn.

Pandecten, ook *Diajisten* genoemd, gedeelten der wetten-verzameling van keizer Justinianus, dat fragmenten bevat, genomen uit de werken der voornaamste Romeinsche rechtsgeleerden en dat een hoofdbestanddeel uitmaakt van het *Corpus juris civilis.* 't Woord beteekent zooveel als *encyclopedie*, gr. *pan dechomai* = (ik ontvang alles).

Pandemonium, het verblijf der duivelen in de onderwereld, de helleraad, de hel, geschilderd in *Paradise Lost* door Milton, Boek I.

Pandjoeran, (jav.), *kuelwater*, dat door een bamboeskoker uit eene bergkloof wordt geleid en voor stortbaden gebruikt.

Pandoeren, aldus heeten tegenwoordig de Hongaarsche *gendarmes.* Oors-pronkelijk waren de Pandoeren roovers, die zich in de 16e en 17e eeuw op de grenzen tusschen Turkije en Oostenrijk ophielden; in 1741 wierf Frans von der Trenck zijn berucht partijgangerscorps onder hen. Als werkw. een eertijds zeer geliefd jasspel, later door omberen en quadrille verdrongen.

Pandoppo of **pendoppo,** (mal.), achtergalerij van de woning eens Europeaans in Ned.-Indië. *Pendopo* (jav.), een van alle kanten open op stijlen of pilaren rustend gebouw *cöor* het huis van Javaansche hoofden en Inlandsche grooten, waar mannelijke gasten ontvangen worden; vandaar een open gebouw of hal, gaanderij, verandah. Het

woord is overgenomen door de Europeanen en toegepast op een overdekte ruimte of achtervertrek van het huis, ook op de achtergalerij. Zij hebben dus de pendopo *achter* het huis.

Pandora (Doos van —, fig. *iets onheilspellends;* naar de doos, die Pandora, de eerste vrouw, door de goden met alle gaven, — vanwaar haar naam: gr. *pan* (alles) en *dooron* (geschenk), — met schoonheid, lieftalligheid en kunstvaardigheid begiftigd, van Zeus ten geschenke had gekregen, doch waarin van onderen alle ongelukken opgesloten waren. Daarop liet hij ze door Hermes naar Epimetheus brengen, die ze tegen den raad van zijn broeder Prometheus ontving en uit nieuwsgierigheid het deksel er van opende, waarop alle rampen zich over de aarde verspreidden; alleen de hoop bleef op den bodem er van liggen, toen Pandora het deksel spoedig sloot.

Panelle, (wap.), zie *Populierblad.*

Panem et circenses, (lat.), *brood en schouwspelen in den circus,* deze nml. verlangend en verder niets, aldus schildert Juvenalis de Romeinen van den Keizertijd. Juvenalis, *Satirae* 10, 80.

Pangéran, (jav.), *heer,* titel van vorstelijke personen. In de Vorstenlanden op Java, heeten de zonen van den vorst *pangeran poetro;* de kleinzonen en verdere afstammelingen, die tot dien titel verheven zijn, *pangeran sentono. Pangeran adepati* is een titel, aan prinsen van hoog aanzien vereerd, zooals aan de onafhankelijke prinsen Pakoe Alem en Mangkoe Negoro. Ook buiten Java wordt *pangeran* als titel van Inlandsche hoofden van minderen rang aangetroffen, en is waarschijnlijk aan de Javanen ontleend, bv. in Palembang, Benkoelen, en ook op Sumatra's Westkust; ook in 't O. van den Ind. archipel komt de titel dikwijls voor.

Panglima, (mal. ook atjeh), *aanvoerder, bestierder, gezaghebber.* Aan het hoofd van een *sagi* (z. a.) in Atjeh staat een *panglima sagi* als oppermachtig heer. *Panglima polim* (d. i. heer oudere broeder); is de titel dien het hoofd der XXII Moekims (z. a.) reeds vele geslachten door gedragen heeft.

Panglima prang, (mal.), letterl. *oorste van den oorlog,* krijgsoverste te land of te water, in Atjeh bendehoofd, die in vredestijd met bestuur of rechtspraak niets heeft te maken. Titel door ons Gouvernement verleend aan Toekoe Oemar (Djohan) in Atjeh, die in 1893 zich onderworpen had. Zijne andere Maleische eeretitels waren *pehatawan* (verweerder), *panglima prang besar* (aanvoerder in den grooten oorlog). Op 29 Maart 1896 is hij van 't Gouvernement weer afvallig geworden.

Panhandle, (am.), smalle strook gronds, behoorende tot West-Virginië noordwaarts, tusschen Pennsylvanië en Ohio. Dusgenoemde strooken hebben ook Texas en Nevada.

Paniem, (hebr.), zie *Ponem.*

Panische schrik, d. i. plotselinge, algemeene, doch ongegronde schrik (inz. onder een vechtend leger) en aldus genaamd naar den schrik, dien de veldgod Pan den Galliërs bij den Delphischen tempel op het lijf zou hebben gejaagd.

Panjaraän, (mal.), *paffertjespan.*

Panjorablan, (mal.), *pannekoekspan.*

Panjot, (barg.), *soldaat.*

Pann, (am. engl.), *pantaloons,* lange broek; ook *pants.*

Pannebier, in de Tielerwaard en elders de versnapering, die de eigenaar van een in aanbouw zijnd huis aan de werklieden schenkt, zoodra de kap er op staat en de pannen liggen; die versnapering bestond vroeger in bier, maar thans is het veelal jenever en cognac.

Pannes, (wap.), zie *Voering.*

Panneton, (wap.), de baard van een sleutel.

Pan-Slavisme, het streven der Slavische volksstammen naar vereeniging en overwegenden invloed op de staatkunde van Europa.

Panier à deux anses, (fr.), iemand, die met twee vrouwen tegelijk gearmd gaat.

Panier à salade, (fr.), in Frankrijk en België, *cellulaire gevangenwagen;* er zijn gaten in als in een *slaemmer* en de kleur is ook zoo.

Panier (Le dessus du —, (fr.), *het beste,* de beste haan uit den korf.

Panopticon, letterl. *plaats waar alles te zien is,* men geeft dien naam tegenwoordig aan de wassenbeeldenspellen.

Panorama, *uitzicht;* landschap van groote uitgebreidheid, zooals men dat ziet van een hooggelegen punt. Ook de geschilderde afbeelding daarvan. Tegenwoordig voorstellingen voor een klein deel in natura, voor 't grootste deel op een geschilderden en rondom den beschouwer opgehangen doek, 't welk de illusie geeft zich te midden van een veldslag, een landschap of een straat te bevinden.

Panta noëta, (gr.), *alles wat in de gedachte bestaat, al wat denkbaar is.* Naam eener studentenvereeniging te Utrecht; ze vierde 22 Nov. 1894 haar 40-jarig bestaan. *Noëtos* = wat door nadenken, door werking van het verstand, gevonden of verkregen wordt.

Pantagruël, de zoon van den reus Gargantua, bekend door zijn wonderbaarlijke kracht, voorkomende in Rabelais' satirischen roman: „Geschiedenis van Gargantua en Pantagruël". Met den laatste wordt Henri II, zoon van Frans I bedoeld.

Pantalon, *broek,* der mannen. Eigenlijk de hansop (it. *zimarra*), van den *pantalone,* een masker van het Italiaansch tooneel tegen het einde der 14e eeuw, wiens rol het was, een rijken vaderlijken koopman uit Venetië voor te stellen, met lange wijde broek, terwijl de landsdracht een korte broek was. Het woord is ontstaan uit *pantaleone* of *piantaleone,* daar de Venetianen, naar hun standaard, planters van den Leeuw genoemd werden, in toespeling op den Leeuw van St. Marcus in Venetië. Zie *Childe Harold* IV, 14. Vandaar *pantalone* = *grappenmaker,* o.a. als naam voor een speelschen hond.

Pantalon, bijnaam van den Belgischen minister Jules Deburlet (1844—97), en die hem in 1872 werd gegeven, omdat hij toen, als burgemeester van Nijvel (Nivelles), had verboden, dat de leerlingen van het Collège der stad, zooals gewoonlijk, naar het paardenspel werden geleid, omdat hij de aanblik der rijdsters schadelijk voor de kuischheid der jonge lieden achtte.

Pante, (fr. barg.), *een geschikt slachtoffer voor dieven en schurken.* Vandaar *Pantin,* in dezelfde taal, voor *Parijs,* omdat aldaar die personen het talrijkst zijn vertegenwoordigd, alsmede *Pantinois* voor een bewoner, en *Pantinoise* voor een bewoonster van Parijs.

Panthëon, prachtige tempel, in 25 door M. Agrippa te Rome opgericht op den Campus Martius. Het gebouw was cirkelvormig en had een middellijn van 132 voet binnenwerks. Aldus genoemd uit gr. *pan* (alle) en *theos* (god), omdat Agrippa, de schoonzoon van Augustus, het aan alle goden had gewijd.

Panthéon, (fr.), *eeretempel;* gebouw te Parijs ter vervanging van de oude kerk van Ste Geneviève in 510 door Chlodwig gebouwd; het gebouw ontving dien naam omdat de architect Soufflot vooral dacht aan navolging van het Pantheon te Rome. In den tijd der Revolutie werd het gebouw bestemd tot begraafplaats voor groote mannen.

Panurge, een karakter uit Rabelais' *Gargantua* en de metgezel van Pantagruel; hij was vol streken, maar erg vreesachtig. Sommigen meenen dat er de kardinaal de Lorraine mee bedoeld werd. Zie *Les moutons de Panurge.*

Papagena, een sedert Nov. 1895 in zwang gekomen muzikaal raadselspel voor de muzikale wereld. Het bestaat uit een groot omslag met eene plaat, waarop 102 photografische afbeeldingen der meest beroemde toonkunstenaren uit vroeger en later tijd. Met behulp van zeven kaarten, waarop al de namen voorkomen, kan men het portret aanwijzen van den componist, die door iemand in gedachten is genomen.

Papageno, *priester,* in de opera *de tooverfluit* van Mozart, deze komt als vogel op; vandaar naam voor een vogelaar of vogelvriend of vogelafrichter.

Pape (Le — laïque, bijnaam van den heer Woeste, Belgisch minister van Staat. In de zitting van de Kamer der Volksvertegenwoordigers van 8 December 1893, zeide de heer de Smet de Naeyer, lid der rechterzijde, ter beantwoording van een aanval van dien Katholieken staatsman: *Je lui dirai dès aujourd'hui, que je n'admets pas le monopole que prétend s'arroger, en matière confessionnelle, le pape laïque qui a nom Charles Woeste.* Zie *Eminence verte.*

Papeda, (mal.), *sagopap.*

Papelonné, (wap.), eene soort van damasceering in den vorm van schubben. Bij ons te lande komt dit niet voor.

Papier (La sédition du —, (fr.), demonstratie ten gunste van den Koning in 1652 in strijd met de partij van Condé tijdens de Fronde; dus genoemd naar het herkenningsteeken der Royalisten, een stuk wit papier op den hoed. Zie *Paille.*

Papiergeld, (hand.), de algemeene benaming voor wissels, kassiersbriefjes, acceptatiën, assignatiën, muntbiljetten, bankbriefjes of banknoten, coupons en staatspapieren, alsmede de in sommige landen door den Staat tot eene bepaalde waarde in omloop gebrachte stukjes papier, als de roebels in bankassignaten, de thalers in Kassenanweisungen enz. Tijdens de belegering van Leiden gaf men papieren geld uit (noodmunt), met het opschrift: Haec Libertatis Ergo, en aan de keerzijde: God behoede Leyden.

Papierkoning (De —, spotnaam indertijd aan John Law gegeven, den zwendelaar met de Mississippi-aandeelen (1671—1729).

Paplap, (mil.), *hospitaal-soldaat;* hij heeft met *pappen* en *lappen* te doen, met zieken of gekwetsten.

Pappelellekoorts hebben, (z. afr.), *zeurig* (of wel *ingebeeld* ziek) *zijn.*

Pappenheimer, (Daran erkenn' ich meine —, (hgd.), *daaraan herken ik mijne Pappenheimers,* Schiller, *Wallensteins Tod* III, 15, uitroep van vreugde van Wallenstein, als de soldaten uit het regiment Graaf Pappenheim hem zeggen, dat zij *niet* gelooven, dat hij een landverrader is en dat zij hem trouw blijven, hoewel de andere regimenten hem zijn afgevallen. Thans gewoonlijk ironisch gebruikt.

Paquet, (fr.), *ontslag.* — *Donner à quelqu'un son paquet* is echter niet slechts *iemand ontslaan,* maar tevens *hem tot zwijgen brengen.* Evenzoo beteekent *avoir son congé,* niet alleen ontslaan worden, maar ook een weinig vleiend compliment ontvangen.

Par droit de conquête et par droit de naissance, (fr.), *door het recht van verovering zoowel als door het recht van geboorte,* 2e regel van Voltaire's *Henriade,* waarin hij van Henri IV getuigt:

Je chante le héros qui règna sur la (France,
Et par droit de conquête et par droit (de naissance,
Qui par de longs malheurs apprit à (gouverner.

Par inter pares, (lat.), *de gelijke onder zijns gelijken,* en dus niet de meerdere. Vgl. *Primus inter pares.*

Par manière de dire, (fr.), *bij wijze van spreken.* Vaak een stopwoord.

Par nobile fratrum, (lat.), een edel of loffelijk broederpaar, (ironisch, om het tegendeel aan te duiden, van een paar vreemde snaken, vroolijke gasten), enz. Horatius, *Satirae* 2, 3, 243.

Par pari respondere, (lat.), Plautus, *Mercator* 3, 4, 44 (621) l.l. of **paria paribus respondere,** (lat.), Cicero, *Epistolae ad Atticum* 6, 1, 22 l.l., *gelijk met gelijk beantwoorden* of *vergelden.* — Oog om oog, tand om tand.

Par ratio, (lat.), *gelijke verhouding.* Bij Cicero e. a.

Para, Turksche munt, 40 para = 1 piaster = pl. m. f 0.10[8]; 1 para = f 0,0026[25] Ned. munt.

Parabasis, (gr.), dat gedeelte van de comedie der Grieken, waarin de dichter door middel van het koor zijn persoonlijk oordeel over den gang der zaken en de politiek van den dag aan het publiek mededeelde.

Paraboläni, (r.k.), hulpvaardige broeders, niet-geestelijken, aan den dienst der Kerk gewijd, vooral bestemd voor ziekenverpleging. Van gr. *paraboleomai* = ik begeef mij in gevaar.

Paracelsisten, aanhangers van Paracelsus, een genees- en natuurkundige, ook mysticus, in Zwitserland, (1493—1541).

Parade halten (Einem in die —, (hgd.), *iemand* (bij het schermen) *een gelukkigen stoot toebrengen.* Vandaar iemand met gevolg dwarsboomen, een streep door de rekening maken, of met gelukkigen uitslag afvoeren.

Paradehengst, (hgd.), het schoonste paard, dat men bij leger-inspectiën in de voorste gelederen plaatst. Vandaar wordt die naam ook op de begaafde leerlingen toegepast, waarmede de hoofden van scholen, bij openbaren examens trachten te pronken. Niet te verwarren met *Paradepferd.* (Zie aldaar).

Paradepferd, (hgd.), *paradepaard.* Een schoon paard, waarmede men „den Piet tracht uit te hangen". Vandaar ook de rol, waarin een tooneelspeler pleegt te schitteren. Men zegt dan: *Er reitet sein Paradepferd.*

Paradijs, zie *Eden,* van gr. *paradeisos* (uit perz. *pardes*) (Septuag.) = park, diergaarde. Ook fig. voor uitnemend aantrekkelijke plaats. In het N. T. en in 't algemeen in het Christelijk spraakgebruik de plaats der gelukzaligen na den dood (Luk. XXIII : 43; 2 Cor. XII : 4; Openb. II : 7), ontleend aan het aardsche Paradijs der eerste menschen (Gen. II : 8 vg.).

Paradijs der Gekken (Het —, door sommige theologen (ook bij de Mahomedanen) de plaats tusschen het Vagevuur en het wezenlijke Paradijs gesteld, waar idioten en geboren krankzinnigen na hun dood een plaats krijgen.

Paradijs (Slapen als Adam in het —, Gen. II : 21, een vasten en gerusten slaap genieten.

Paradijsvogel. *Hij zal wel gedwongen zijn, zijn middagmaal met de paradijsvogels te houden* = hij zal wel moeten vasten. Spreekwijze ontstaan uit het sprookje, dat de paradijsvogel op de Molukksche eilanden, waar de natuur aan die in 't Paradijs van den Bijbel herinnerde, alleen van de lucht leeft. — Ook, *hij leeft op zijn paradijsvogels* = hij is te gierig voor een goed onthaal, een goed genieten van spijs en drank.

Paradox, zoo heet eene uitdrukking, die wonderlijk of ongerijmd schijnt, ofschoon zij waarheid bevat. B.v. Spr. XXVIII : 14: *Welgelukzalig is de mensch, die gedurriglijk vreest.* Vgl. Matth. XIII : 12 en XVI : 25. Komt van 't gr. *para,* voorbij, en *dóxa,* meening, iets, dat buiten de meening gaat, strijdt met wat men verwacht had.

Paragon, een puik jongmensch, een uitgezochte minnaar. Parapluie met 16 baleinen, duurder en sterker dan die met 8 baleinen. Zie *Parangon.*

Paraguantes, (sp.). Zie *Gants (Vous en aurez les —.* Het daar beschreven gebruik werd tot in de 18e eeuw in Frankrijk met het aangeduide woord bestempeld.

Parakleet, gr. *paraklètos,* letterl. er bij geroepene, *helper,* lat. advocatus, *pleitbezorger.* In het Ev. van Joh. (XIV : 16, 26; XV : 26; XVI : 7), de *trooster,* benaming van den *Heiligen Geest,* door Jezus aan zijne jongeren toegezegd als geest der waarheid. Te Nogent-sur-Seine stichtte Peter Abailard († 1142 te Cluguy) eene kapel, Parakleet geheeten, d. i. *beschermer, trooster,* waarin hij is bijgezet, en welke, later zeer vergroot, aan zijne heimelijk in Bretagne met hem gehuwde Héloïse († 1162) en aan hare geestelijke zusters werd geschonken. Zijne gade rust er aan zijne zijde. Zie *Père Lachaise.*

Paramnésie, (fr.), eene zinsbegoocheling daarin bestaande, dat men zich meent te herinneren sommige dingen reeds vroeger te hebben waargenomen, niettegenstaande men die voor 't eerst ziet, hoort of gevoelt. Zelfs bij anders volkomen normale personen en kinderen heeft men dat verschijnsel waargenomen. (*Revue philosophique,* 1896).

Paramat, eene Engelsche halfwollen imitatie van Fransche Merinos doch souple, met katoenen ketting en wollen inslag. Aldus door den Eng. fabrikant genoemd naar Paramatta, gelegen in de Britsch Austral. kolonie New South Wales, 22 kilom. W.N.W. van Sydney, waar de wol van daan kwam.

Parangon, (sp., fr.), diamant, die door grootte, schoonheid of vorm bijzondere waarde heeft; van sp. *paracon,* d. i. *vergeleken met,* verg. fr. *hors de comparaison* of *hors ligne.* Toonbeeld, voorbeeld.

Parapet, krijgsbouw, de aarden wal aan de buitenkant der bolwerken, ter beschutting van de daar achter staande soldaten. Ital. *parapetto,* borstwering.

Paraphe, de eerste letter eener handteekening, die ten bewijze der echtheid in eenige acte of geschrift op den kant geplaatst wordt.

Parapheeren, het stellen der *paraphe* op al de bladzijden van een koopmansboek, van acte of register.

Parasange, gr. *parasangès* = spreek uit *Parasangès,* een Perzisch woord, door Herodotus (II, 6; V, 53; VI, 42) gebezigd; van 30 stadiën (z. a.) of 3750 Rom. passus (schreden), ongeveer een uur gaans. Xenophon weet ons in zijne Anabasis niet veel meer te vertellen, dan dat zijne Grieken iederen dag een aantal parasangen verder trokken.

Parasitische politiek, uitdrukking door Thorbecke aangaande de politiek van het ministerie Van Hall, nadat in 1860 de spoorwegwet was aangenomen, gebezigd („eene politiek, die ik parasitische politiek zou willen noemen, omdat zij zich slingert om elk gezag, om elk incident, om elk belang, om elken volksindruk, ten einde naar boven te komen"). Z. v. a. als *staatkunde der parasieten* (tafelschuimers), der op eigen voordeel bedachten.

Parasitus, (lat., gr.), helper of ondergeschikte van overheidspersonen en priesters; in de comedie een klaplooper; iemand, die voor een goed maal zich tot allerlei diensten laat gebruiken en zich de spotternijen van gastheer en gasten laat welgevallen, een *parasiet.* Een vaste rol ook in de oude Italiaansche blijspelen. Ook planten en dieren, die ten koste van andere dieren en planten leven, zooals mossoorten en luizen.

Parc aux Cerfs, letterlijk *hertenpark;* vroeger een lustverblijf in een verwijderd hoekje te Versailles, waar meisjes onderhouden werden, om den losbandigen Koning Lodewijk XV ten dienst te staan. Fig. schuilplaats voor verdachte personen.

Parcae, Romeinsche naam der schikgodinnen, geheel geïdentificëerd met de Grieksche *Moirai.*

Parcel, (hand.), *partijtje, enkele goederenpost.*

Parcelleeren, (hand.), *goederen in partijen verdeelen.*

Parcours (Recht van —, recht van vrij verkeer over de grenzen, bij uitlevering van misdadigers, het grazen van vee op het grondgebied van een aangrenzend land, enz. Ook van spoorwegmaatschappijen over elkanders lijnen.

Pardieu, les plus grands clercs ne sont pas les plus fins, (fr.), slotregel der 3e satire van Mathurin Régnier (1573—1613), vertaling van *Magis magni clerici non sunt magis magni sapientes,* aangehaald bij Rabelais I, 39; vgl. Molière, *Femmes savantes* IV, 3, het twistgesprek tusschen Trissotin en Clitandre over ware en valsche wetenschap; eerst zegt Clitandre: *la science est sujette à faire de grands sots* en later:

.....je vous suis garant
Qu'un sot savant est sot plus qu'un sot
(ignorant.

Pareggeren, (hand.), *vereffenen, rekening sluiten.*

Parel der Antillen (De —, *Cuba,* als het *grootste* eiland van die groep.

Parement, (bouwk.), (van het fr. *parer, parement*), de steenen buitenbedekking van zware muren, die voor het overige in gebakken steen gemetseld zijn. Het Stadhuis op den Dam is met parementen in gebouwen steen versierd, zoo ook de Nieuwe Kerk te Amsterdam, de Dom te Utrecht en vele Middeneeuwsche gebouwen in Nederland.

Parentalia, (lat.), lijkfeest, inzonderheid ter gedachtenis van ouders of verwanten *(parentes);* doch bij Cicero ook lijkfeest in 't algemeen. Het vieren van een lijkfeest heette *parentatio.*

Parer des plumes du paon (Se —, (fr.), *zich met de veêren van den pauw tooien.* Toespeling op Lafontaine's fabel IV, 9, *Le Geai paré des plumes du Paon,* met andermans veêren pronken.

Parere, (hand.), de uitspraak van een of meerdere aanzienlijke kooplieden of van eene kamer (of rechtbank) van koophandel in eenig twijfelachtig geval of bij eenig geschil.

Parg, pargkop, (joodsch-duitsch), van hebr. *parach* = *uitslag hebben;* dus iemand, die om zijn huid-uitslag of hoofd-uitslag gemeden wordt. Vandaar in het algemeen: een akelig, onaangenaam mensch. Ook wel gebruikt van iemand, die zich welgesteld voordoet, doch arm is.

Pari, (hand.), *van gelijke waarde, gelijk,* gelijk aan de nominale waarde van een wissel, actie, enz.

Paria's, de laagste klasse der Hindoe-bevolking, beneden de vier kasten staande. Fig. verworpelingen, verstootelingen in de maatschappij.

Pari-mutuel, (fr.), *onderlinge weddenschap.* Instelling door de wet van 2 Juni 1891 en een decreet van 7 Juli d. a. v. geregeld, als een door eene Rijkswet ingesteld en door den Staat gecontroleerd systeem, om een einde te maken aan de praktijken der bookmakers, en zoo mogelijk het wedden *à la poule* (om een inzet) te onderdrukken. Een wedrenmeloterij, gereglementeerd om van den nood een deugd te maken. Om de kwade praktijken van oplichters te neutraliseeren, heeft de Staat van den *Pari-mutuel* een monopolie gemaakt voor de daartoe te machtigen vereenigingen tot inrichting van wedrennen, en haar in dat opzicht bovendien aan een zeer streng toezicht onderworpen.

Parijs, het Latijnsche *Lutetia Parisiorum* (de modderstad der Parisii); de Parisii waren een volksstam onder de Gallische bevolking, tijdens den inval der Romeinen in Gallië.

Parijsche Bruiloft (De —, de St. Bartholomeus-nacht, de moord

op de Hugenoten (24 Aug. 1572), na het huwelijk van Hendrik van Navarre met Margaretha, prinses van Frankrijk.

Parijsche handschrift (Het —, zie *Manessisch handschrift.*

Paris (Oordeel van —, *beslissing in een twist over vrouwenschoonheid;* naar Paris den schoonen jongeling, die aanleiding gaf tot den Trojaanschen oorlog. Op de bruiloft van Peleus en Thetis had Eris, de godin der tweedracht, die niet was uitgenoodigd, een gouden appel met het opschrift „Aan de schoonste", in de zaal geworpen, in de hoop, daardoor twist te wekken. Maar allen erkenden, dat Here (Juno), Athene (Minerva) en Aphrodite (Venus) de schoonsten waren, en Paris de herder van den berg Ida zou uitspraak doen. Here beloofde hem alle rijkdommen, Athene alle wijsheid en Aphrodite de schoonste vrouw der wereld; daarop verklaarde Paris de laatste voor de schoonste. (Hom., *Ilias,* XXIV, 25—30).

Paris brûlé, (fr.), *bruinroode kleur,* modekleur na den brand van Parijs gedurende de Commune (Maart—Mei 1871).

Paris of America, (am.), *Cincinnati.*

Paris vaut bien une messe, (fr.), *Parijs is wel eene mis waard.* Gezegde aan Hendrik IV, bijgenaamd de Groote en Goede, toegeschreven, toen hij, Hugenoot, in 1593 tot het R.-Katholieke geloof overging, omdat hij anders geen Koning van Frankrijk wezen kon. Volgens anderen zouden die woorden door den hertog van Rosny tot den Koning, en in eenigzins anderen vorm zijn gericht geworden. Toen de Koning den hertog eens vroeg, waarom deze niet, zooals hij zelf de mis bijwoonde, zou de Rosny hebben geantwoord: *Sire, sire, la couronne vaut bien une messe = Sire, sire, de kroon is wel een mis waard.*

Parisienne (La —, (fr., muz.), gedicht van 1830 van Delavigne, ter verheerlijking der Juli-revolutie, beginnend met de woorden: Peuple français, peuple de braves! — muziek van Auber, doch niet daarvoor gecomponeerd.

Paritate temporis data, (lat.), *ingeval van gelijktijdigheid,* bv. van ziekteverschijnselen, van oude documenten, enz.

Pariteit, (hand.), *gelijkheid van rechten.*

Pariter, (lat.), *op gelijke wijze, gelijkelijk.*

Parket, bureau van den ambtenaar van den Procureur-Generaal of den Officier van Justitie.

Parlement der godsdiensten (Het —, werd 11—27 Sept. 1893 bij gelegenheid der Wereldtentoonstelling te Chicago gehouden, en bestond in de *broederlijke samenkomst* der vertegenwoordigers van de voornaamste gods- of eerediensten der wereld. Op een en hetzelfde platform waren in de zaal van Columbus bijeen: priesters van het Hemelsche Rijk (China), patriarchen der Oud-Grieksche Kerk, geestelijken van Japan, Brahmanen, Buddhisten, aanhangers der Brahmo-Somaj, kardinaal Gibbons en andere hooge prelaten der R.-Kath. Kerk, Methodistische Negerbisschoppen, de Joodsche geleerde Dr. Emil G. Hirsch, en enkele vertegenwoordigers van de godsdienst-wereld uit Europa, waaronder uit Nederland de heer F. W. N. Hugenholtz, die dit „Parlement" beschreven heeft (Rotterdam, Nijgh en v. Ditmar, 1893). De handelingen verschenen in twee boekdeelen, onder den titel „The World's Parliament of Religions, of 1893; edited by the Rev. John Henry Barrows D. D.

Parlementair, naar de wijze van spreken in het Parlement, verondersteld, dat in een Parlement ook onder politieke tegenstanders eene betamelijke en welvoegelijke discussie plaats heeft.

Parler français comme une vache espagnole, (fr.), letterl. *Fransch spreken als een Spaansche koe,*

verbasterd uit *parler français comme un vache*, d. i. *vacco* of *casoco*, nl. man uit het gebergte *(caso)*, een bewoner der Neder-Pyreneeën, die op de grens woont, en slecht Fransch en slecht Spaansch spreekt.

Parlesanten, *vloeken en razen*, uit de Spaansche woorden *par los santos*, d. i. bij de heiligen.

Parmesaan, Parmesaansche kaas; naar *Parma*, van waar het artikel komt.

Parnas, (van hebr. *parnes*, onderhouden, in stand houden). Titel van een Israël. kerkvoogd of kerkbestuurder. In het mrv. *parnassim* = bestuurders. Het woord werd verhollandscht tot *parnassijn*. Schertsend van iemand die er welgedaan uitziet: „Hij ziet er uit, als een parnes". „Hij heeft een buik als een parnes"; omdat de meest welgestelden vaak bestuurders waren. Verg. in het Nederl.: een burgemeesters-buik.

Parnasuh, zie *Parnosoh*.

Parnassiens, (fr.), *dichters van den Parnassus*, titel der aanhangers van Victor Hugo en de Romantische school, waaruit zij zijn gesproten. Hunne richting en dichttrant is voor een groot deel revolutionnair, anarchistisch, anti-christelijk, nihilistisch, enz. Hun veldheer was de in 1894 overleden Charles Marie Leconte de Lisle (geb. in 1818 op het eiland Bourbon; vanhier „de Li(s) le"), een Kreool, die in 1847 te Parijs kwam wonen, en zich in 1853 naam maakte met zijne *Poèmes antiques* (eene verheerlijking van 't Heidendom der Brahminen en Grieken), enz. Zijn staf bestond uit Théophile Gautier (in 1838 dichter van *La comédie de la mort*, † 1872), Coppée, Sully-Prudhomme.

Parnassus, (myth.), berg der dichters, der muzen of zanggodinnen; een aan Apollo en de Muzen gewijde berg in het Grieksche landschap Phocis, aan welks voet de stad Delphi lag; fig. de woonplaats der dichters en het gebied der dichtkunde. Men vond er Delphi met zijn tempel en orakel, de bron Castalia, de Corycische grot, de rotsen Phaedriades, vanwaar tempelroovers en godslasteraars in den afgrond werden geworpen.

Parnellisten, Iersche staats-partij, de oppositie tegen de Engelsche regeering, voorstanders van *Home-rule* (z.a.), naar Ch. S. Parnell (1846—91), die in 1875 als afgevaardigde voor het graafschap Meath in het House of Commons, zich bij die partij voegde, waarvan hij in 1875 het hoofd werd.

Parnosoh, *(parnasah)*, (hebr.), *onderhoud, dagelijksch brood*. Hij heeft goed zijn *parnosoh* = hij heeft goed zijn brood.

Parodie, verdraaiing van een algemeen bekend gedicht, zoodat door eene kleine verandering in de woorden een geheel andere zin ontstaat, liefst iets belachelijks. In de blijspelen van Aristophanes zijn op deze wijze een aantal verzen van verschillende dichters, voornamelijk van Euripides, geparodiëerd.

Parousie, de *Toekomst* van Jezus; zijne verschijning in heerlijkheid ten laatsten dage. Vgl. Matth. XXIV : 3, XXVII : 37, 9; 1 Kor. XV : 23, 1 Thess. II : 19, enz. enz. Gr. *parousia* = tegenwoordigheid; ook, aankomst.

Parra, (z. afr.), *padde, kikvorsch*.

Parrak, (z. afr.), *kikvorsch*.

Pars fortunae, (lat.), letterl. *deel der fortuin of des geluks*, in de astrologie der 16e eeuw het verschil in lengte tusschen de zon en de maan, vermeerderd met de lengte van het punctum ascendens (z. a.). Werd voorgesteld door het teeken (+). Dit punctum was gelegen in het eerste huis, — zie *Huis*, — hetwelk den bijzonderen naam ontving van *ascendens of horoscopus*. Die huizen werden geacht de woonplaatsen te zijn der planeten; de zon en de maan hadden elk één huis, de overige planeten ieder twee. De leeuw was het huis der zon, de kreeft dat der maan, enz. enz.

Pars pro toto, (lat.), *het deel in de plaats van 't geheel,* — als redekunstige figuur, bv. *dak* voor *huis.*

Parscha, (n. hebr.), *afdeeling.* In het bijzonder voor een gedeelte van de afdeeling uit den Pentateuch, op een bepaalden Sabbath ter synagoge gelezen: de eerste *parsche,* de tweede *parsche,* enz. Vaak ook van de geheele afdeeling. En veelal ook wordt de een of andere bepaalde sabbathdag aangeduid met den naam der afdeeling, die op dien dag ter synagoge gelezen wordt. Hebr. *parascha.*

Parser, (barg.), *opkooper.*

Partage (C'est le — de Montgomery: tout d'un côté, rien de l'autre, (fr.), *dat is de verdeeling van Montgomery; alles voor den een, niets voor de anderen.* Zooals heden nog in Engeland, erfde de oudste zoon vroeger in Normandië de geheele fortuin zijner ouders. En aangezien het geslacht Montgomery, in dat laatste land tot de rijksten behoorde, werd bij diens leden de invloed van dat stelsel het duidelijkst waargenomen.

Partant pour la Syrie, (fr.) krijgslied, compositie van koningin Hortense van Holland, (volgens anderen van Dalvimare), van 't jaar 1810; langen tijd zeer populair. Na 1852, toen Napoleon III, zoon van Hortense, keizer was, werd het als volkslied beschouwd.

Partes infidelium, (lat.), het gebied of het land der ongeloovigen, d. i. der niet-gedoopten of niet-Christenen. Zie *I. P. I.*

Parthenón, (gr.), *jonkvrouwenvertrek, meisjeskamer.* Benaming van den prachtigen tempel op den Akropolis te Athene, gewijd aan Pallas-Athene of Athene. *Parthenos* (= maagd, zie *Nikè*). Uit de Propylaeën (z. a.) treedt men door vijf poorten in het eigenlijk heiligdom (het *Parthenón*), op voorstel van Pericles († 429 v. C.) door Kallikrates en Ictinus gebouwd, en alstoen versierd met het beeld van Pallas-Athene 12 meter hoog, uit goud en ivoor, eene schepping van Phidias († 432).

Parthénopé, Napels, zoo genoemd naar de Parthénopé der mythologie, de sirene, die zich uit liefde voor Ulysses in zee wierp en in de golf van Napels aan land kwam.

Parti, (wap.), zie *Gedeeld.*

Partialen, (hand.), *de kleinere obligatiën,* die van een gedeelte eener leening worden uitgegeven.

Particeps criminis, (lat.), deelhebber aan de misdaad, *medeplichtige.*

Participant, (hand.), *deelhebber.*

Particulari ad generale non valet conclusio (A —, (lat.), *van het bijzondere mag men niet besluiten tot het algemeene.* Grondstelling der *Logica.*

Particularia, *bijzondere omstandigheden, bijzonderheden.*

Particularisten, voorstanders voor de rechten van een bepaalden staat, provincie of stad, in een statenbond rijk of gewest; tegenstanders van centralisatie. In Amerika *particularists,* in tegenstelling van „centralizers", vrienden van centralisatie, die alle macht aan de Vereenigde Staten wilden toekennen; later heetten zij anti-federalisten.

Partington (Mrs. —, (am.), de Amerikaansche Mrs. Malaprop (uit Sheridan's *Rivals*), die woorden verkeerd gebruikt, omdat zij ze niet begrijpt of niet kan uitspreken.

Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus, (lat.), *de bergen zijn in barensnood, een belachlijk muisje zal uit hen voortkomen.* Zie *La montagne.*

Partus sequitur ventrem, (lat.), *de vrucht volgt den moederschoot,* (= de appel valt niet ver van den stam).

Party (Free soil —, (am.), partij in 1848 ontstaan uit de „Liberty Party" en beoogend de slavernij te beperken binnen de toen bestaande grenzen. In 1853 versmolten met de Republikeinsche partij.

Parva componere magnis, (lat.), *kleine dingen met groote vergelijken.*

Parva leves capiunt animas, (lat.), *kleinigheden boeien kleine zielen.* Vgl. *een kinderhand is gauw gevuld.*

Parvum parva decent, (lat.), *kleinigheden passen voor kleine menschen.* Horatius, *Epist.* I. 7, 44.

Pas (In den — komen, (mil.), in de gunst komen.

Pas (In den — staan, (mil.), *goed staan aangeschreven; bij iemand een potje kunnen breken.* Wanneer men achter elkaar marcheert en men heeft niet denzelfden pas (loopt of is alzoo niet in den pas), dan gaat het loopen slecht, men trapt elkaar op de hielen en krijgt woorden; is men *in den pas* zoo gaat het goed.

Pas d' ça, Lisette! (fr.), letterl. *niets daarvan, Lisette,* maar het meest overeenkomend met ons: „daar staat niets van in". De oorsprong ligt in het duister.

Pas de femmes! (fr.), *geene vrouwen!* ontleend aan de operette *Le Petit Duc,* tekst van Meilhac en Halévy, muziek van Lecoq, III, 6, den 25 Januari 1878 in den schouwburg de la Renaissance, te Parijs, voor het eerst opgevoerd. In dat stuk vormen de aangeduide woorden een bevel van den held, en tegelijk het door hem uitgegeven wachtwoord, nadat zijne troepen zich, door de aanwezigheid van dames, bijna hadden laten verschalken.

Pas de zèle! (fr.), *geen ijver!* In overeenstemming met Sainte-Beuve, die *(Critiques et Portraits, Etude sur Delphine,* 3e deel), nog zeer jong zijnde, dien raad uit de Talleyrand's mond beweert te hebben ontvangen, wordt hij aan den bedoelden staatsman toegeschreven. Philarète Chasles vond die woorden echter reeds bij Juan Manuel, een Spaansch sprookjesschrijver uit de 16e eeuw. Volgens Chasles, zou de Talleyrand zijne attachés d'ambassade letterlijk hebben toegevoegd: *Surtout, messieurs, point de zèle* = bovenal, mijne heeren, geen ijver. — zooals lord Chesterfield *no heat* schreef. (*Voyages d'un critique* etc., 2e deel). Waarschuwing om eene zaak niet door ondoordachten ijver in gevaar te brengen.

Pas un pouce de notre territoire, pas une pierre de nos forteresses, (fr.), *geen duim van onzen grond, geen steen van onze vestingen.* Zie *Ni un pouce* enz.

Pasanggrahan, (mal.), *karavanserai,* op Java.

Pasar, (jav. en mal.), *markt,* d. i. tijd en plaats voor de samenkomst tot den handel. Wel te onderscheiden van *bazar,* een Perzisch woord, hetwelk beteekent *het overdekte marktgebouw.*

Pascant, (wap.), zie *Grazend.*

Paschen (Beloken —, zie bov., *Beloken Paschen,* in 't begin der 16e eeuw *blokke passe;* van *tuiken* = sluiten. De Zondag nà Paschen, die dus den Paaschtijd, die volgens Paus Eugenius IV (a° 1431—47), met Palmzondag (z. a.) aanving, *besloot.*

Pasdeloup-Concerten, volksconcerten van goede muziek, te Parijs; aldus genoemd naar den ondernemer.

Paseban, (jav.), soms verbasterd tot *passeerbaan;* beteekent *vergaderplaats,* waar men ambtshalve komt of zitting heeft; ook plaats waar de terechtzittingen gehouden worden.

Pasha (Pacha), een woord van Perzischen oorsprong, beteekenende: helper van den Shah. Eene waardigheid nog heden aan het Turksche hof. De Pasha van drie paardenstaarten (aan den standaard) is de hoogste in rang.

Paskenen, verl. deelw. *gepaskent,* (joodsch-duitsch-nederl. woord, afgeleid van Chald. *pesak,* z. a.), een oordeel, eene uitspraak geven in rituecle kwesties.

Paskwil (Een —, een *schotschrift;* naar zekeren schoenlapper Pasquino, die in den aanvang der 15e eeuw te Rome leefde en vooral de levenswijs der geestelijken over den hekel haalde. Na zijn overlijden werd zijn naam overgebracht op de overblijfselen van een antiek standbeeld, waar men allerlei spotschriften op aanplakte. Zie *Marforio.* En zoo kreeg later *paskwil* de beteekenis van het spot- of hekelschrift zelf.

Pasloes, *(pasloeth),* (hebr.), kenmerk van onwaardigheid; eigenschap of daad, die iets of iemand voor godsdienstzaken ongeschikt of onwaardig maakt. Zie *Posoel.*

Pasmunt, *geldstukken,* waarvan de innerlijke waarde *niet* met de nominale overeenstemt, en die alleen dienen in het dagelijksch verkeer, om sommen af te passen. Daartoe behooren de stukken van 25, 10 en 5 cents tot een gehalte van 640 duizendste, alsmede de bronzen stukken van 2½, 1 en ½ cent.

Paso, (jav.), *wijde aarden pot.*

Pasoe, (mal.), *kom, waschkom, tobbe.*

Pasoel, zie *Posoel.*

Paspoort, *geleide brief,* door de overheid afgegeven aan iemand, die moet worden *doorgelaten* of de grenzen overtrok, in 't laatste geval een aanbevelingsbrief voor 't land waar hij heen ging. Bij militairen de ontslagbrief (*rood* paspoort, bij niet eervol ontslag).

Pasquino, zie *Paskwil* en *Marforio.*

Pass verlegen (Einem den —, (hgd.), *iemand hinderen.* Vgl. voor den oorsprong dier uitdrukking *Pas (In den — staan.*

Passage à tabac. Vgl. *Passer à tabac.*

Passant, (wap.), zie *Stappend.*

Passant, qui que tu sois, ne (pleure pas mon sort! Si je vivais, tu serais mort, (fr.), *voorbijganger, wie gij ook zijt, beween mijn lot niet! indien ik leefde, zoudt gij dood zijn.* Spottend grafschrift op Robespierre, dat men in de nieuwsbladen liet drukken, toen men hem voor den zondebok uitkreet van al de gepleegde gruwelen, de talrijke bloedige terechtstellingen in Messidor en Thermidor (z. a.) te Parijs bedreven. Zie ook *Notre Dame de Thermidor.*

Passant-regardant, (fr. wap.), *stappend en omziend.*

Passato, (hand.), *verleden, de verleden maand of het verleden jaar.*

Passauer kunst, (hgd.), de kunst om iemand *onkwetsbaar te maken* tegen schot, stoot of houw, in den tijd van den Dertigjarigen Oorlog; aldus naar Kaspar Reithart, den beul en Kristian Elsenreiter, een student uit Passau, die naar men beweert, daartegen wondermiddelen verkochten, bestaande uit papiertjes, waarop spreuken geschreven waren, en die men op de borst droeg of inslikte.

Passe-avant (Een —, in vroeger eeuwen een getuigschrift, dat iemand die van tooverij verdacht was geweest, maar onschuldig bevonden, na ondergane proef meekreeg. Dat getuigschrift beveiligde hem overal elders.

Passe-dixen, ook *passediezen,* spel met drie dobbelsteenen, waarbij degene die werpt, wedt, dat hij meer dan tien oogen gooien zal; dus van *passer* (overtreffen) en *dix* (tien).

Passe-partout, 1° een bewijs, dat overal toegang geeft; 2° (Amst.) een tramkaartje, dat geldig is voor alle lijnen; 3° een zesvoudig horlogesleuteltje, in den vorm van een ster, dat op alle horloges past; 4° een carton, dat geschikt is voor alle photographieën en voor alle lijsten.

Passé en sautoir, (fr. wap.), in *schuinkruis* geplaatst (van twee voorwerpen).

Passeerbaan, zie *Paseban.*

Passelen, verl. deelw. *gepasseld,* nederl. werkw. van het n.hebr. *posoel, (pasoel)* (z. a.), *afkeuren,* iets of iemand voor godsdienstzaken ongeschikt of onwaardig verklaren (zie *Pasloet*).

Passer à tabac, (fr.), in de volkstaal, *mishandeling, door de politie, van een door haar aangehouden persoon.*

Passer au bleu, (fr.), *verdwijnen, zonder dat men weet hoe.* Alleen in de gemeenzame taal gebruikelijk; h.gd. *in Nebel verschwinden.*

Passer du grave au doux, du plaisant au sevère, (fr.), *van het ernstige tot het teedere, van het vermakelijke tot het gestrenge overgaan.* Ontleend aan Boileau's *Art poëtique,* I. vers 76.

Passez-moi la rhubarbe, je vous passerai le séné, (fr.), *geef gij de rabarber op, dan geef ik de senebladen op;* voorstellen tot het wederzijds doen van concessies. Vermoedelijk naar Molière's *Amour médecin* III. 1, woorden van Desfonandrès tot Tomès, die het over de behandeling van een zieke niet eens konden worden; in de 18e eeuw luidde het *passez-moi l'émétique et je vous passerai la saignée* (geef gij het braakmiddel op, dan zal ik de aderlating opgeven).

Passie, serie van afbeeldingen van 't lijden des Heeren, vooral dus genoemd bij de beschrijving der werken van oude kopergraveurs; passie van Dürer, van Goltzius, van de Gheyn, enz.

Passie-bloem, zoo genoemd omdat het volk haar beschouwde als symbool van het lijden Christi; al de verschillende deelen stelden voorwerpen uit de kruisiging voor: het blad b.v. de speer, de meeldraden: de hamers enz.

Passie-Zondag, (r.k.), zie *Kerkdagen.*

Passiepreeker uit de City (Londen), benaming van het dagblad *The Times.*

Passiespelen, geestelijke spelen, waarin de lijdensgeschiedenis van Jezus aanschouwelijk wordt voorgesteld. Aanvankelijk was de taal der spelers half Latijn en half Duitsch. Sedert eenige jaren maken de passiespelen te Oberammergau, in Beieren, welker bewoners om de 10 jaar eene schoone, ernstig voorbereide opvoering geven, veel opgang. Sedert 1893 wordt zulk een passiespel ook te Selzach in Zwitserland opgevoerd.

Passief, (h.and.), *het gezamenlijk bedrag der schulden,* in tegenstelling van het *actief,* de gezamenlijke bezittingen en het te-goed.

Passieve handel, (h.and.), de handel van een land, dat zijn in- en uitvoer door het buitenland laat bezorgen.

Passim, „op onderscheiden plaatsen", wordt veel gebruikt bij aanhalingen.

Passionisten, (r.k.), monnikorde gesticht door Paul Francis, later St. Paulus van het kruis, in 1694 nabij Genua geboren, stichtte het eerste klooster te Monte Argentaro nabij Orbitello in 1747; hij stierf in 1775 en werd in 1867 door Pius IX heilig verklaard; het is een zeer strenge orde, die bijna over de geheele wereld is uitgebreid.

Passionnette, (fr.), verkleinwoord van *passion* = hartstocht. Eene liefde, die wel levendig is, doch, als een gril, korten tijd duurt.

Passierschein, (h.gd.), een, aan de reporters van nieuwsbladen uitgereikt bewijs, dat hun veroorlooft, bij openbare plechtigheden, betoogingen enz. tot voor het publiek ontoegankelijke plaatsen te betreden. Fr. *coupe-file* of *laisser passer;* ned. *perskaart.*

Pastel (In — vallen, verongelukken, zoek raken, vergeten worden; het dooreenvallen van een vorm op de drukkerij, zoodat de letters van het zetsel door elkaar liggen.

Pasteltje rijden, de middelste zijn van *drie,* die op eene bank (van twee) in een rijtuig zitten.

Pastel-Schilderen, manier van schilderen met verf, die niet met olie, maar met gips of krijt is aangemaakt.

Pasters, (a.m.), smalle strookjes gegomd papier met den naam van een candidaat, teneinde daarmede den naam van een anderen candidaat te overplakken; deze worden daartoe onder de kiezers uitgedeeld. Deze „plakkers" *(to paste* = plakken) deden een geregeld systeem van „scratching" of afkrabbing ontstaan. Zie *Scratch*.

Pasteuriseer-apparaat, *melkafkoeler*. Werktuig, voor 't eerst (einde Mei 1894) geplaatst in de fabriek voor zuivelbereiding (boterfabriek) te Oosterwolde (Friesl.), dat de bacteriën, welke in de melk mochten voorkomen, doodt, door verwarming van den room tot 65° Celsius, en onmiddellijke afkoeling daarna tot 10° dito. Zie *Steriliseeren*. — Aldus genoemd naar Dr. Louis Pasteur te Parijs, den aanvanger van bacteriologische onderzoekingen, den vinder der microben-theorie (1822—95).

Pasteuriseeren, eene vloeistof gedurende een half uur blootstellen aan eene hitte van 65° Celsius, om daardoor de ziektekiemen, en dikwijls zeer gevaarlijke, te dooden. De stof zelve, bv. de melk, moet volle 30 minuten of 1800 seconden zoo heet blijven. Meermalen neemt men slechts de warmte waar van het water, dat weer de melk moet verwarmen; 't moet de melk zelve zijn. De behandeling noemt men *Pasteurisatie*.

Pasticcio, (it., muz.), letterl. *pastei, taart*. Samenstel van aria's en andere deelen van bekende opera's, tot een geheel, dat met een nieuw libretto gezongen wordt.

Pastiche, nagemaakte antikiteit of voorwerp, uit verschillende stukken samengesteld, die men voor één oorspronkelijk voorwerp wil doen doorgaan. Ook nagemaakte oude schilderstukken.

Pastor loci, (lat.), de predikant of geestelijke der plaats.

Pastoraal, zie *Poemenik*.

Pastorale, (it., muz.), eigenlijk *pastourelle* (fr.), herdersspel, idylle, landspel; klein tooneelstuk vóór de uitvinding van den *stilo rappresentativo* (afbeeldenden stijl), eenvoudige composities, later de naam voor kleine opera's in idyllisch genre. De meest nagevolgde zijn: Aminta, van Tasso, en il Pastor fido van Guarini.

Patnca, zie *Peso*.

Patacon, patagon, kruisrijksdaalder, in de Spaansche Nederlanden gangbaar geweest.

Patakkers (Ninoïsche —, Spotnaam voor de inwoners van Ninove, en gegrond op de locale uitspraak van 't woord *patatten*. Men vertelt ook dat, toen Leopold I aan de stad een bezoek bracht, de burgemeester zijne korte toespraak wat wilde verlengen, door er bij te voegen *„dat de patakkers mislukt waren"*. Zie *Wortelkrabbers*.

Patched Breeches, (a.m.), lett. *gelapte broek*, spotnaam van Gov. William L. Marcy van New-York, van wien beweerd werd, dat hij eens zijne kleermakers-rekening door het gouvernement had laten betalen.

Patchouli, sterkriekend kruid uit Nieuw-Holland, *(plectranthus graveolens)* en het daaruit bereid reukwater, lang een voorname modegeur; in de laatste halve eeuw even als de *muscus* uit alle goede gezelschappen geweerd. Vgl. *daar is een luchtje aan*.

Pâte (Etre d'une bonne —, (fr.), *een goed karakter hebben*.

Patelin, iemand die door een slimme streek of door handigheid iets ondenkbaars kan gedaan krijgen. Naar een karakter in Rabelais' *Pantagruel*. Een klucht van Brueys was getiteld: *L'Avocat Patelin*, verschenen in 1706. Vandaar ook *Patelinage*, handige streek. Zie *Revenons* etc.

Patena, (r.k.), ronde, zilver vergulde of gouden plaat, om de hostie op te doen rusten.

Patent outside, (am.), zie *Kopflose Blätter;* in Amerika is echter het oorspronklijke blad aan de eene zijde bedrukt en de plaatselijke uitgever bedrukt, de andere zijde.

Pater Patrum, Sint Gregorius van Nyssa, door het Concilie van Nicea zoo genoemd (332—395).

Pater familias, (lat.), *huisvader.* Zie *Familia.*

Pater patriae, (lat.), *vader des vaderlands.* Eernaam van den grondlegger van een staat, zooals bv. hier prins Willem I.

Pater, peccavi, (lat.), *vader, ik heb gezondigd;* uitroep vol berouw van den verloren zoon (Luk. XV: 18 en 21).

Paterini, openbare zondaars; van lat. *patere* (blijkbaar zijn); zie bij *Ketter.*

Paternoster, (lat.), *Onze Vader,* het „Gebed des Heeren", Matth. VI: 9-13. In verband daarmeé tevens het *bidsnoer.* Ook kreeg het woord de beteekenis van *handboei.*

Paternoster, (wap.), zie *Rozekrans.*

Paternoster Row, straat in Londen bij de Sint Paulskerk, zoo genoemd omdat er vroeger veel paternosters gemaakt en verkocht werden. Sommigen echter beweren, dat de Row (fr. Rue, straat) zoo heette omdat de deelnemers aan de oude processiën aan het begin dier straat hun paternoster begonnen om het tot de kerk voort te zetten.

Pat gé, (z. afr.), *uitweijken.* Al wat voor is sal pat gé, d. i. *pad geven.* Eng. *to give way.*

Pathfinder, letterl. *padvinder,* bijnaam van generaal John C. Frémont, ter eere zijner ontdekkingsreizen in het toen (1837—53) onbekende Westen. In 1856 vooral gold die naam toen hij als candidaat der „Free-Soil partij" vruchteloos poogde president te worden.

Patience is for poltroons, (eng.), *geduld is voor lafaards,* Shakesp., *Henry VI* III-1, 1, waar Westmoreland dadelijk Richard wil aanvallen en dooden; maar koning Hendrik spoort hem tot geduld aan, waarop Clifford den Koning met deze woorden terechtwijst.

Patina, de eigenaardige kleur, waarmede langdurige lichte oxydatie de antieke bronzen voorwerpen heeft overdekt. Overdrachtelijk het aanzien, dat stof enz. in langdurigheid van tijd aan antikiteiten geve en dat deze van nagemaakte antikiteiten onderscheidde, totdat wetenschap en speculatie de middelen uitvinden om ook het *patina* na te bootsen.

Patjat, (mal.), *kleine springende boschbloedzuiger.*

Patjol, (jav. en mal.), benaming van een werktuig, dat Javanen en Maleiers gebruiken om den grond om te werken. Men zou 't ook een slag-spade kunnen noemen. Het ijzeren blad zit, als 't ijzer van een houweel, loodrecht op den houten steel.

Patmos, *ik ben op mijn Patmos.* Openb. I: 9. Uitdrukking om aan te duiden, dat men op eene plaats door ziekte of andere omstandigheden gebannen is; dat Johannes op Patmos geweest is om des Evangelies wille en daar openbaringen heeft gehad, in het boek der Openbaring opgeteekend, staat uitdrukkelijk in de H. Schrift. Zie Openb. I: 9. Bij deze uitdrukking denkt men er aan dat Johannes de Apostel, toen hij de Openbaring schreef, op Patmos (nú Batmos, Palmosa of Patino, een rotsachtig en onvruchtbaar eiland in de Egeïsche zee, niet ver van Efeze), als balling vertoefde.

Patoes, zie *Patoes* en *Patteren.*

Patois, dialect, bijzonder eigen aan de volksklasse. Een uitgever van Livius, As. Pollio, ontdekte een of ander minder zuiver Latijn in dien schrijver en noemde het *patavinitas,* naar *Patavium* (Padua), de geboorteplaats van Livius.

Patres. Onder dezen naam worden nu eens in engeren zin de senatoren, dan weder, volgens sommigen, alleen de

patricische senaatsleden, in ruimeren zin de patriciërs verstaan. Niet altijd is de bedoeling duidelijk, bv. omtrent de beteekenis van *patres* in de uitdrukking *patrum auctoritas*, bekrachtiging van wetten en verkiezingen door de *patres*, loopen de meeningen uiteen.

Patres Apostolici, (lat.), *Apostolische vaders*, de oudste kerkelijke schrijvers, onmiddellijke of middellijke leerlingen der Apostelen; zie *Apostolische vaders*.

Patres conscripti, de vergaderde senatoren. Volgens sommigen is de volledige uitdrukking *patres et conscripti;* oorspronklijk toch bestond de senaat alleen uit patriciërs; en toen er ook plebejers in gekozen werden, kregen deze slechts den naam *conscripti*. — Volgens anderen behoort *conscripti* bij *patres*, de *patres*, die op de lijst stonden *ingeschreven*, zooals Dionysius van Halicarnassus het uitdrukt. De verklaring bij Latijnsche schrijvers is echter met de laatste opvatting in strijd.

Patres ecclesiastici, (lat.), geestelijke vaders, *de Kerkvaders* (z. a.).

Patres maiorum et minorum gentium, (lat.), *Patriciërs der aanzienlijke en minder aanzienlijke geslachten;* zie bij *Lucères*.

Patria est, ubicumque est bene, (lat.), *het vaderland is overal, waar men het goed heeft*, bij Cicero, *Tusculanae disputationes* 5, 37, 108. Vgl. *Ubi bene ibi patria*.

Patria potestas, (lat.), *vaderlijke macht of bevoegdheid*.

Patriae inserviendo consumor, (lat.), *de ijver om het vaderland te dienen verteert mij*. Devies van Vorst Bismarck.

Patriae patrique, (lat.), *voor vaderland en vader*. Spreuk van prins Frederik Hendrik.

Patriae solum omnibus carum est, (lat.), *de grond van 't vaderland is allen dierbaar*. Cicero, *in Catilinam* IV, 7. Vgl. *De liefde tot zijn land* enz.

Patriarch van Ferney (De —, Voltaire, die 20 jaren van zijn 84-jarig leven doorbracht op het kasteel te Ferney. Het laatste half jaar van zijn leven was hij te Parijs, waar hij stierf.

Patriarch der Hollandsche schilderschool (De —, Lucas van Leyden (1494—1538).

Patriarchen-vijver, te Jeruzalem, een kunstig aangelegd waterbekken, 73 meter lang en 44 dito breed. Naar men meent, door koning Hiskia aangelegd (2 Kon. XX : 20), en daarom ook *Hiskia-vijver* geheeten. De bodem is rotsachtig, en ten deele met kleine steenen bedekt.

Patriciër. Zie bij *Plebejer*. In het oude Rome z. v. a. *edelman*. Van Servius Tullius tot keizer Constantijn den Grooten waren de patriciërs geboren adellijken in tegenstelling met de door Servius Tullius tot *cives* (burgers) verheven *plebejers*. Na keizer Constantijn den Grooten († 337) was *Patriciër* nog slechts een eeretitel. Ten onzent *deftig burger*, een graad lager dan *edelman*.

Patriciaat, zie *Patriciër*. De Rom. geboorte-adel, de afstammelingen dergenen, die in het oude Rome het burgerrecht hadden en dus den eigenlijken populus vormden nog vóórdat de stand der plebejers ontstond. Oorspronkelijk zijn dus patricische gentes zulke geslachten, waaruit de patres of senatoren konden gekozen worden. Volgens anderen zouden patricii de familiën en nakomelingen der eerste senatoren zijn. Hoewel *patres* dikwerf gebezigd wordt voor *patricii*, is nimmer het omgekeerde het geval. Het gebeurde ook wel, dat plebejers onder de patriciërs werden opgenomen (gentes minores, jongere adel), wanneer het aantal patricische familiën wat sterk gedund was. In den loop der tijden verloor, evenals elders, ook te Rome de adel alle politieke beteekenis. Onder Constantijn den Grooten werd het patriciaat aan hooge ambtenaren als persoonlijke adelstitel geschonken, zonder erfelijk te zijn.

Patricii majorum gentium, (lat.), aanzienlijken afstammend van de oudere door Romulus gekozen senatoren. In tegenstelling met de *patricii minorum gentium*, aanzienlijken afstammend uit de later gekozen senatoren (*patres conscripti*). *Gens* = geslacht, stam, omvatte onderscheidene door gemeenschappelijken naam (namen) en godsdienstige gebruiken verbonden familiën (familiae, stirpes).

Patriis virtutibus, (lat.), *door de deugd der vaderen.*

Patrick (Sint —, of Patricius, de beschermheilige van Ierland, † 493. Vandaar de namen Paddy, Pat, voor Ier, daar die naam er vaak voorkomt.

Patrijs, de gesneden stempel, waarmede men de verdiepte letter of medaille in een stuk koper slaat. Dit (vierkant) stuk koper is de vorm, waarin de letters of medailles worden afgegoten, en heet *matrijs*.

Patrijspoort, (zeet.), opening in de zijwanden van oorlogsschepen, met een luik te sluiten, waaruit de kanonnen komen. Van *batterijspoort*.

Patrimonium Petri, of *erfgoed van Petrus*, noemt men het door schenkingen verkregen grondgebied van den voormaligen *Kerkelijken Staat*. In meer beperkten zin bestempelt men met dien naam het gebied van Rome, dat reeds in de 8e eeuw in het bezit was der Pausen en in 1860 niet door Sardinië werd geannexeerd (toen het overige deel van den *Kerkelijken Staat* wel door koning Victor Emanuel werd veroverd), maar tot 1870 het eigendom van den Paus bleef.

Patriotard, (fr.), in *la presse patriotarde*, de *vaderlandsvijerige* pers, d.i. de pers, die een dwaas vertoon van zoogenaamden vaderlandsliefde aan den dag legt.

Patriotten, letterl. *vaderlanders*, van fr. *patriote*, uit lat. *patria*. Eene staatspartij in ons vaderland op het einde der 18e eeuw, die, onder de leus der Fransche Revolutie, vrijheid, gelijkheid en broederschap, de Stadhouderlijke regeering van het Oranjehuis bestreed en later de Franschen hier binnenhaalde, vrijheidsboomen plantte, enz.

Patrijpassianen, (lat.); als zoodanig worden in de Kerkhistorie vermeld degenen, die de leer waren toegedaan dat, God de Vader *(Pater)* zelf geleden, (de *passie* ondergaan) zou hebben aan het kruis.

Patronatsdame, (hgd.), in de Duitsche soldatenwereld, de vrouw, die bij de vervaardiging van patronen wordt gebezigd.

Patronage, (am.), de posten of betrekkingen, waarover een candidaat beschikt of beweert te kunnen beschikken en die hij aan zijne volgelingen ter belooning belooft.

Patronus, (lat.), *beschermheer*. In den ouden tijd het practische familiehoofd, onder wiens hoede en toezicht de cliënten stonden. De cliënt was verplicht den patroon eerbied te betoonen, bij gewichtige familiezaken dienst raad in te winnen, met en voor hem de wapenen te dragen; hij moest ook, wanneer de dochter van den patroon huwde, bijdragen tot den bruidschat, en evenzoo tot den losprijs, wanneer de patroon uit vreemde krijgsgevangenschap moest worden losgekocht. De patroon moest zijnerzijds den cliënten hulp en bescherming verleenen en in rechtszaken voor hen optreden.

Patroon (Gewelgerde —, (mil.), een patroon, die dienst weigerde, waarmee men dus geen schot heeft gelost.

Patrum auctoritas, zie *Patres*.

Patte de canard, (fr.), *eendepoot*, vandaar benaming voor *geel* als modekleur.

Patte d'oie, (fr.), letterl. *ganzenpoot*, doch eigenlijk de rimpels, die zich op zekeren leeftijd aan de buitenhoekjes der oogen, onder de slapen, plegen te vormen.

Patte de velours (Faire —, (fr.), maar het voorbeeld der kat, die hare nagels intrekt, *slechte oogmerken achter een lief voorkomen verbergen*. Hgd. *Sammetpfötchen*.

Patteren, verl. deelw. *gepatterd*, (nederl. werkw. van het n.hebr. potoer, patoer, z. a.), iemand thans kwijt willen zijn, maken dat men van iemands verdere aanwezigheid verschoond blijft.

Patter-methode, (zie *Patteren*), spottend gezegd, wanneer bij de hulp aan behoeftigen het hoofddoel der armenzorg is, van hen af te komen, hen naar elders te zenden.

Paucis vivit humanum genus, (lat.), letterl. *het menschdom leeft voor een klein aantal menschen*, m. a. w. de meerderheid arbeidt en zwoegt, om het kleinste deel een gemakkelijk leventje te bezorgen. Oorsprong onbekend.

Pauel, (zelfst. nmw.), mrv. *paualim*, (hebr.), *werkman, arbeider. Pauel* (poël) is ook de taalk. term voor: *werkwoord*.

Pauel, *(poël)*, hebr., *arbeidend, werkend. Iets pauel zijn* = iets bewerken, iets ten uitvoer brengen.

Paulette (La —, (fr.), erfrecht der eenmaal gekochte waardigheden tegen betaling van een zestigste der inkomsten, ingesteld bij eene wet in 1604 in Frankrijk ingevoerd door Sully, op voorstel van Charles Paulet, naar wien ze heet. Deze wet bevestigde de *noblesse de robe* (z. a.).

Pauliana actio, (rechtst.), eisch tegen een schuldenaar, tot vernietiging van eene vervreemding gedaan ter bedriegelijke verkorting van de rechten der schuldeischers. Ook in ons recht bekend, art. 1377 Burg. Wetb., artt. 42 en 43 der wet van 30 Sept. 1893 S. 140. Van Julius Paulus, groot rechtsgeleerde onder de keizers L. Septimius Severus († 211) en Alexander Severus († 235), zijn nog over „Sententiarum receptarum ad filium Libri V". Hij was zóo vermaard, dat een voortreffelijk rechtsgeleerd advies spreekwoordelijk een *Paulianum responsum* (antwoord van Paulus) genaamd werd.

Paulicianen, sedert de 7e eeuw de in Armenië en Syrië overgeblevenen eener Gnostische partij, wier leerstellingen veel overeenkomst hadden met die der Manicheeën (z. a.), vooral met die van Marcion (zie *Marcionieten*). Vanhier hunne voorliefde voor den Apostel Paulus, naar wien zij zich noemden, terwijl hunne voorgangers zich noemden naar de medehelpers van dezen Apostel. Zij verklaarden zich tegen alle uitwendige kerkplechtigheden, en stelden de zedelijke zijde des Christendoms op den voorgrond; bestreden ook den beeldendienst. Sedert de 12e eeuw hoort men niet meer van hen.

Pauline, ook **Laura,** (hgd. mil.), *geweer*.

Paulinische brieven, de brieven in het Nieuwe Testament aan den apostel Paulus toegeschreven.

Paulisten, zendelingen-orde naar Paulus den apostel, in 1858 gesticht te New-York door J. T. Hecker. Hun orgaan is *The Catholic World*.

Paulonia, bloem, door Siebold genoemd naar wijlen de Koningin der Nederlanden Anna Paulowna.

Paulus, de apostel der heidenen, vóór zijne bekeering Saulus geheeten, de patroon der predikers en der tentmakers (naar zijn beroep). Zijne attributen zijn: een zwaard en opengeslagen boek.

Paulus heeft de week, (mil.), het is mooi weer. Zie ook *Petrus heeft de week*.

Paulus' les over de vijf woorden. Uit 1 Kor. XIV : 19, waar de Apostel verklaart liever vijf verstandige (verstaanbare) woorden te willen spreken dan tien duizend in eene vreemde taal (die onverstaanbaar zijn).

Paulus (Neem wat — van de Grieken nam, *wees tevreden dat gij niets krijgt;* vgl. Hand. XX : 33, 4; 1 Kor. IX : 15, 18; 1 Thess. II : 9. Ook met *St. P.*

Paulus' zelfmoord, Rom. VII : 9; 1 Kor. 15 : 31 : ik ben *gestorven;*

ik *sterf* alle dagen. Waarin de Apostel een fig. sterven, d. i. der zonde *afsterven* bedoelt. Die *zelfmoord* wordt voorgesteld als plicht voor ieder.

Pauper ubique jacet, (lat.), *de arme staat overal laag.* Ovidius, *Fasti* I, 218.

Pauperes de Lugduno, (lat.), *armen van Lyon,* kwalificatie der *Waldenzen.* Zie *Leonisten.*

Pauperes sunt beati, (lat.), *zalig zijn de armen.* Ironische parallel met het „Zalig zijn de armen *van geest*" uit Matth. V : 3. Vgl. *Beati sunt possidentes* (z. a.). Maar ook Luc. VI : 20.

Pauperis est numerare pecus, (lat.), *het past den arme zijn vee te tellen.* Ook het minste en geringste komt in aanmerking; want hij heeft niet veel (te missen). Zoo is het ook gesteld met spaarzame geschiedbronnen, schaarsche berichten; alles komt daarvan te pas, niets daarvan mag worden voorbijgezien, versmaad of ondoorzocht gelaten.

Pauschal- of **Bauschalsumme,** (hgd.), *eene door elkander berekende,* of *vooraf bepaalde som,* is niets anders dan eene verbastering van *in Bausch und Bogen,* dat dezelfde beteekenis heeft. *Bausch* drukt daarbij de grens uit van iets dat buitenwaarts, en *Bogen* van iets dat binnenwaarts buigt.

Pauselijke maanden, de zes oneven maanden des jaars, d. z. de 1e, 3e, 5e, 7e, 9e en 11e maand = Januari, Maart, Mei, Juli, September en November. De in deze maanden openvallende Utrechtsche prebenden werden door den Paus begeven, krachtens concordaten tusschen het Duitsche Rijk, waaronder Utrecht werd gerekend, en het Hof van Rome gesloten. De prebenden, die in de even maanden des jaars, de 2e, 4e, 6e, 8e, 10e en 12e maand = Februari, April, Juni, Aug., Oct. en December, openvielen, stonden daarentegen aan de begeving der Kapittels. Na de Kerkhervorming heetten de oneven maanden *Staten-maanden,* en men kwam bij verdrag van 9 Juni 1579, met de vijf kapittels te Utrecht [die van St. Maarten of den Dom, St. Salvator of Oud-Munster, St. Pieter, St. Jan en St. Marie] overeen, dat de eerste prebende, welke in die maanden openviel, staan zou ter begeving van het Kapittel, waar ze toe behoorde; de tweede ter begeving van de Ridderschap, en de derde ter begeving van de Stad; en dit zou aldus bij beurten rondgaan.

Pauselijke sleutels, (wap.), twee sleutels, een van goud en een van zilver. Te verklaren uit Matth. XVI : 19, waar van sleutelmacht sprake is èn voor de aarde geldig, èn voor den hemel. Zoo werden twee sleutels Petrus' attribuut.

Paushulze(n), gebouw, door paus Adriaan VI († 1523) te Utrecht, zijne geboorteplaats, gesticht. Thans woont er de Commissaris der Koningin en is er een bijkantoor der Rijkstelegraphie gevestigd.

Pavane, Spaansche dans van hoog ernstige, afgemeten bewegingen; de hofdans bij uitnemendheid; afgeleid van sp. *pavone,* lat. *pavo* = pauw, dus *pauwendans.* Hiervan is afgeleid het Fransche *se pavaner,* zich pavaneeren, een hooge borst zetten, zich trotsch aanstellen, pronken.

Pavé de l'ours (Le —, (fr.), letterl. *de straatsteen van den beer,* naar Lafontaine's fabel VIII, 10, *L'Ours et l'Amateur des Jardins,* waarin de beer zijn slapenden vriend van eene vlieg willende verlossen, deze met een straatsteen tracht te dooden, maar, door zijne onhandigheid, den man den schedel verbrijzelt. Daarom beteekent *le pavé de l'ours* een onhandige lofzang, en om die reden tevens luidt de slotsom:

Rien n'est si dangereux qu'un ignorant ami;
Mieux vaudrait un sage ennemi.

Niets is zoo gevaarlijk als een onwetende vriend; een wijze vijand is verkieslijker.

Pave (On — dans cette rue, (fr. stud.), *in die straat is men aan het plaveien,* d. i. die straat wil ik niet doorgaan, omdat er een schuldeischer woont.

Pavillon (Le — couvre la marchandise, (fr.), *de vlag dekt de lading,* krachtens het in oorlogstijd aangenomen beginsel, dat de vlag der onzijdige volkeren hunne schepen tegen de krijgvoerende partijen beschermt. Vandaar beteekent de aangehaalde zegswijs, dat de roep, de naam of de schijn de werkelijkheid doet voorbijzien.

Pavois (Elever sur le —, (fr.), letterl. *op het schild verheffen,* naar het gebruik van sommige oude volkeren, om hunne aanvoerders af te kondigen, door hen op een schild in de hoogte te houden. Vandaar de beteekenis der aangehaalde woorden: iemand grooten lof toezwaaien. Hgd. *auf den Schild erheben.*

Pax, zie *Irene.*

Pax Dei, zie *Godsvrede.*

Pax in bello, (lat.), *vrede in oorlog.*

Pax intrantibus, (lat.), *Vrede zij den Binnentredenden!* Opschrift boven sommige zalen.

Pax romana, (lat.), *de Romeinsche vrede.* In de lofrede op Trajanus kenschetst Plinius aldus de Romeinsche overheersching en de rust onder de overwonnen volkeren, die daarvan het gevolg was.

Pax vobiscum! (lat.), *vrede zij ulieden;* woord van Jezus tot den discipelkring. Luk. XXIV : 36. Deze begroeting was onder de Israëlieten zeer gewoon, werd diensvolgens ook door Jezus en de Apostelen gebezigd en komt thans nog veelvuldig voor in de Kath. liturgie.

Payer de sa personne, (fr.), *betalen met zijn* (of *haar*) *persoon.* Verrichten, hetgeen waarvoor men bekwaam en in staat wordt geoordeeld; *persoonlijk dienst doen.*

Payer (Se — la tête de quelqu'un, (fr.), letterl. *zich iemands hoofd betalen.* In werkelijkheid, *iemand voor het lapje houden.*

Payer en monnaie de singe, (fr.), zie *Apenmunt.* Nadere bijzonderheden omtrent de aldaar aangeduide onthefling, vindt men in het *Livre des métiers* van Etienne Boilesne of Boileau (1200—69).

Paynisering, zie *Kyanisering.*

Pays de cocagne, (fr.), *lekkerland,* d. i. een land, waar men lui en lekker kan leven, waarschijnlijk van it. *cuccagna* (pasteikoekje), sp. *cucana* = *koek;* en dit weder van lat. *coquere* = *koken;* dus letterl. *het koekenland.*

Pays latin, (fr.), *Latijnsch land.* Fig. het gebied van de rechtszaal en de universiteiten.

Paysan du Danube, (fr.), letterl. *boer van den Donau;* in werkelijkheid, iemand, die er alles uitslaat, zonder zich om de regels der welvoegelijkheid te bekreunen. Naar Lafontaine's fabel XI, 7, van dien naam.

Pe, *(pei),* of (zonder Dag. forte, in de Hoogd. Isr. uitspraak): *fei,* de 17e letter van het Hebr. alphabet. De getalwaarde is *tachtig.* Hebr. *peh* = mond.

Pean, (fr. wap.), zie *Tegengoudhermelijn.*

Pearl of the Mountains, (am.), *paarl der bergen,* naam voor *Idaho.*

Peau neuve (Faire —, (fr.), *van partij veranderen, zijne levenswijze of gedrag wijzigen.*

Peautré, (fr. wap.), zie *Gestaart* (visschen en denkbeeldige wezens met vischstaarten).

Peccatum habet, (lat.), *hij heeft schuld.*

Peccatum originale, (lat.), letterl. *oorspronkelijke zonde.* Bij de Roomsche godgeleerden: *de erfzonde.*

Peccatur intra et extra, (lat.), zie *Iliacos intra muros peccatur et extra.*

Peccavi, of **Pater, peccavi,** (lat.), *(Vader), ik heb gezondigd.* Ontleend aan Luk. XV : 18, de gelijkenis van den Verloren Zoon; bedoeld is: rouwmoedige schuldbekentenis.

Pech, (hgd.), *ongeluk,* in schertsenden zin gebruikt.

Pechfeuer, (hgd.), *pekvuur.* Men past die uitdrukking dikwerf op menschen of geschriften toe, achter wier woordenpraal niets van belang is te vinden, omdat brandend pek meer rook veroorzaakt dan licht schenkt. Trouwens, Horatius (*Epod.* 5, 82) laat de giftmengster Canidia reeds zeggen: „uwe liefde jegens mij zal ontbranden als pek met diens zwarte vlammen" *(uti bitumen atris ignibus).*

Pechvogel, (hgd.), *ongeluksvogel;* iemand, dien alles tegenloopt.

Pecksniff, type van een *huichelaar,* aldus geheeten naar den persoon van dien naam, voorkomend in Dickens' roman *Martin Chuzzlewit.*

Pectorale, pl. **pectoralia,** hebr. *choschen hamischpât,* d. i. sieraad der gerechtigheid, het borststuk, de borstlap der Israëlitische Hoogepriesters. Ook een borstmiddel, een borst-artsenij.

Pectus est, quod disertos facit, (lat.), *het hart is het, dat welsprekend maakt.* Quintilianus, *Institutio oratoria* 10, 7, 15.

Peculiar Institution, (am.), letterl. *bijzondere inrichting,* wel te verstaan „of the South", nml. *handel in negerslaven,* een naam in 1852 opgekomen naar aanleiding van een artikel in de „Gazette" van Z.-Carolina en door de „Tribune" van New-York, 19 Oct. 1854, algemeen bekend en aangenomen.

Peculiar people, (eng.), *bijzonder volk,* benaming eener afdeeling der Engelsche volksklasse, welke op het hevigst bezwaard is in het gemoed over de verplichte vaccine.

Peculium, individueel eigendom. De Romeinsche slaven hadden het recht eenige bijverdienste te winnen, waarover hun meesters niet mochten beschikken.

Pecunia, geld. Van lat. *pecus,* vee, vervolgens: bezitting, rijkdom, geld, daar bij onbeschaafde volken het vee, vooral schapen, het eenige ruilmiddel was. Veel oude munten hadden ook een schaap of os als stempel.

Pecunia nervus belli, (lat.), naar Cicero, *Orationes Philippicae* 5, 25. *Het geld is de zenuw van den oorlog.*

Pecuniae causa, (lat.), *om des gelds wil.*

Pedagoog, schoolmeester, onderwijzer, opvoeder. De Ouden hielden er een afzonderlijken slaaf op na om hun zonen te begeleiden (gr. *Pais agogeus*), knaapleider.

Pedal, (sport.), *trapper (pedaal),* het gedeelte van den fiets, waarmede het wiel in beweging wordt gebracht. Fr. *pédale,* en bij uitbreiding het geheele rijwiel. Vandaar ook, *pédaler,* (fr.), niet slechts voor het in beweging brengen van het pedaal, maar ook voor fietsen.

Pedant. subst.. schoolmeester, geleerde in ongunstigen zin. In het oude It. blijspel (en ook bij Shakespeare) een belachelijk geleerde of schoolhouder, een vast karakter in de oude stukken. Dikwijls ook vereenigd met den tafelschuimer *(il Pedante).* Vandaar *pedant,* adj. en *pedanterie.* Oorsprong van het woord onzeker.

Pédard, (fr.), een fietser, die langs de straten voortholt, zonder zich om de ongevallen te bekreunen, die hij op zijnen weg kan veroorzaken en waarvan hij dikwerf zelf het slachtoffer wordt.

Pede ligato, (lat., ablat. absol.), *met gebonden* (letterl. *gebonden*) *voet,* van gearresteerde misdadigers. Ook, *met gebonden voet,* d. i. dichtmaat.

Pede poena claudo, (lat.), *de straf met hinkenden voet,* d. i. die laat op de misdaad volgt. Horatius, *Oden* III, 2, 32. Vgl. Tibullus I, IX, 4. *Sera tamen tacitis Poena venit pedibus* (nochtans volgt, zij het ook laat, de straf met stillen tred).

Pedibus cum jambis, (lat.), letterlijk: *met zijne voeten en zijne teenen,* m. a. w. *te voet.*

Pedoenkan of **pedoewakan,** Boegineesch *handelsvaartuig* met twee masten, zeer hoog van achtersteven.

Pédologie, (fr.), wetenschap die zich ten doel stelt, het kind in al diens tijdperken te bestudeeren, tot het volwassen is. Van het gr. *pais, paidos,* kind; en *logos,* redevoering.

Pé, (hebr.), 17e letter van het Hebreeuwsche alphabet, zie *Phh.* De getalwaarde is *tachtig.*

Peek, mrv. *peeken,* benaming van oude visschers, te Scheveningen.

Peekoffiestadje, het dorp *Ossendrecht* (N.-Brab.), naar de chicoreifabrieken aldaar; *chicorei* heet in de wandeling *peekoffie* van *pee* of *peen* = *wortel.*

Peeler, (eng.), bijnaam der politieagenten te Londen, naar sir Robert Peel (1750—1830), die hen, in 1828, toen hij minister van binnenlandsche zaken was, op den tegenwoordigen voet inrichtte. Zie ook *Bobbies.*

Peep- o'Day-Boys, (eng.), scheldnaam voor de insurgenten van 1784; aldus genaamd, omdat zij de huizen van hunne tegenstanders (*defenders* genaamd), *at peep of day* = bij het krieken van den dag, plachten te plunderen.

Peeping Tom of Coventry, (eng.), *de glurende Tom van Coventry;* zie *Godiva (Lady —).*

Peereboom (De —, (mil.), *de paal in het midden van een tent, om deze op te houden.* (Ook: *standaard Jan*).

Peesel, (hebr.), *gehouwen beeld, afgodsbeeld;* vandaar ook van andere figuren, die met godsdienstige hulde worden aanschouwd. Ook in het algemeen: *beeld.* Vaak wordt het woord verbasterd tot *peisel.*

Peesen, (barg.), *werken.*

Peeskit (De —, *het tuchthuis.*

Peetermans. Hendrik I, hertog van Brabant, gaf dien bijnaam aan de Leuvenaars, die, in een gevecht tegen de Luikenaars, onder de banier streden van den H. Petrus, en zich dapper onderscheidden. Zie *Koeschieters* (Aanh.). *Peeterman* is ook een bekend bier van Leuven, naar den patroon der stad, *Sint-Peeter* (St. Pieter).

Pega' *(pegang),* hebr., *plaag, ongeval, ontmoeting. Pega' ra' (pegang rang),* (hebr.), *een booze plaag,* wordt vaak gezegd van iemand, die gaarne boosaardig, hatelijk schertst of dergelijke opmerkingen maakt.

Pegamoïd, stof, die in samenstelling eenigszins overeenkomt met *celluloïd,* zich daarvan gunstig onderscheidt, dat het weinig brandbaar is, buigzaam en veerkrachtig, en als een dunne laag op allerlei stoffen kan worden uitgespreid. Eens daarop aangebracht schilfert het, na drogen, niet af. Het wordt bereid uit schietkatoen, alcohol en kamfer, en dan met stoffen behandeld, die het onbrandbaar maken.

Pégase est un cheval qui porte Les grands hommes à l'hôpital, (fr.), *Pegasus is een paard, dat de groote mannen naar het hospitaal brengt;* slotregels van een epigram van Maynard, door Francis et Moreau overgenomen in hunne vaudeville *les Chevilles de maitre Adam.*

Pegasus, een gevleugeld paard, door Poseidon bij Medusa verwekt. Het steeg terstond na zijne geboorte ten hemel op, en draagt voor Zeus den donder en bliksem; later stond Zeus het aan Eos (Aurora) af, en eindelijk werd het onder de sterren geplaatst. Het werd door Bellerophon (z. a.) gevangen, toen het aan de bron Pirene dronk, of hij kreeg het van Athena of Poseidon. Toen de Helicon, in verrukking gebracht door het gezang der Muzen, opsprong, bracht Pegasus den berg op bevel van Poseidon met een hoefslag tot rust en deed met denzelfden slag de bron Hippocrene ontspringen, waaruit de Muzen en dichters drinken om zich in geestvervoering boven het

aardsche te verheffen. Denzelfden oorsprong en dezelfde eigenschap hebben ook de bronnen Hippocrene te Troezen (in Argolis) en Pirene te Corinthe; vandaar worden verder ook de Muzen zelve Pegasides genoemd. Zie ook *Paarden*.

Pegimo. (hebr.), *onvolkomenheid, onzuiverheid, een storend gebrek*. (Gewoonlijk: schaarde in een slachtmes, waardoor het voor Joodsch-ritueele slachting ongeoorloofd is. Vandaar in het algemeen: er is een *pegimo* aan die zaak = er is iets onzuivers, iets storends in.

Peh, (hebr.), *mond*; houd je *peh* = houd je *mond*.

Pehaluwan, zie *Panglima prang*.

Pei, (hebr.), zie *Pé*.

Pei-wen-jün, *groot philologisch woordenboek* der Chineezen, uit alle bestaande goede woordenboeken saamgesteld. Het eerst in 1711 verschenen, in 131 deelen, waaraan later een supplement van 106 boeken werd toegevoegd.

Peiger, (harg.), *dood*. Van 't hebr. *pèger*, lijk.

Peinture Bogaerts, zie *Bogaerts*.

Peïous, (*peoth*), hebr. = *hoeken*. In het bijzonder, de beide hoofdhaarhoeken van de slapen tot voor de ooren. Vandaar, dat de lange, meestal krullende lokken, die vele, vooral Poolsche en Russische Joden daar laten groeien (in verband met Lev. XIX: 27, verg. ook Jer. IX: 25; XXV: 23), *peïes* heeten.

Peïroesch, (n. hebr.), verklaring, uiteenzetting, duidelijkheid, (van *parasch*), oorspronkelijk: afdeelen, zie *Parscha. Be-feïroesch*, met duidelijkheid, voluit gezegd, omomwonden verklaard.

Peïsel, zie *Peesel*.

Pékin, (fr.), bij den soldaat, elkeen, die niet tot den militairen stand behoort. De oorsprong ligt in het duister. Sommigen leiden het woord van het Spaansche *pequin* en *pequena* (klein), anderen van het Latijnsche *paganus* (heiden) af. De eenvoudigste verklaring is die van Littré, volgens wien het woord uit den tijd van het eerste Fransche Keizerrijk afkomstig zou zijn, toen bijna ieder burger een broek van pekin (eene bekende stof) droeg, en zoo bij den cersten aanblik reeds van een militair was te onderscheiden. Jammer slechts dat Ambert in den *Constitutionnel* van 25 Juni 1854, beweert samenspraken van soldaten uit den tijd van Hendrik III en Hendrik IV van Frankrijk te hebben gezien, waarin de bestrijders van den R.-K. godsdienst, *piquini, péquin*, ja zelfs *pékin* (zoo o.a. Coligny) werden genoemd, drie uitdrukkingen, waarmede het aangehaalde woord hoogstwaarschijnlijk verband houdt. Dat laatste is overigens volstrekt geen scheldnaam, maar drukt alleen eene tegenstelling uit, zooals wij, gelijk Talleyrand er van zeide, militairen noemen allen, die niet tot den civielen stand behooren.

Pektis, oud-Grieksch snaarinstrument, waarop o.a. Sappho speelde, verwant met de cither. Letterl. *kam*.

Pelagianen, volgelingen der leer van Pelagius, een monnik uit de 5e eeuw n. C., die de erfzonde bestreed en beweerde, dat ieder kind onschuldig geboren wordt, met den vrijen wil om goed of slecht te handelen. Zijn tegenstander was Augustinus.

Pelch, (hebr.), *wonderbaar. Hafleh wa-peleh, verbazingwekkend* en *wonderbaar*.

Pelias, de reusachtige speer van Achilles, die niemand anders dan de held zelf kon hanteeren; aldus genaamd, omdat deze gesneden was van een esschenboom, die op den berg *Pelion* in Thessalië groeide.

Pelican State, (am.), *pelikaanstaat*, dat is *Louisiana*, naar den pelikaan op het staatszegel.

Pelikaan. Daar men eeuwen lang ten onrechte geloofd heeft, dat deze zwemvogel zijne jongen voedt met zijn

eigen bloed, — welke gedachte werd opgewekt door zijn bloedrooden krop of vischzak, waaruit hij zijne jongen voedert, — heeft men van dezen vogel een kerkelijk symbool gemaakt: Christus, *die zijne gemeente kocht met zijn hartebloed*. In Middeleeuwsche kerstliederen wordt dan ook de Heiland als pelikaan bezongen. Vanhier als *zinnebeeld der liefde*, op onderscheidene zegels van Hervormde gemeenten, bv. die van Appingedam: „Jezus Christus Pellicanus noster" (J. C. onze pelikaan). — Ook benaming van een *zesponder* bij de artillerie.

Pellet, (eng., wap.), *zwart schijfje, koek van zwart*.

Peloepoeh, (mal.), in de lengte gespleten en platgeklopte bamboe, waarvan eene soort grof vlechtwerk gemaakt wordt voor wanden, vloeren en zolderingen.

Pelops, (gr. myth.), zoon van Tantalus, koning van Phrygië, naar wien het schiereiland Morea oudtijds Peloponesus heette, en die door zijn eigen vader, als spijs aan de goden werd voorgezet, teneinde hunne alwetendheid op de proef te stellen. Jupiter echter, die het bedrog ontdekte, riep het kind weder in het leven, nadat Ceres reeds een schouder genuttigd had. In plaats van den verloren schouder gaf hij er hem een van ivoor terug en strafte den onmenschelijken vader (zie *Tantalus*). Later begaf hij zich naar Pisa in Elis, waar hij koning Oenomaös in de wedrennen overwon en diens dochter Hippodameia huwde, bij wie hij zes zonen verwekte, te weten: Atreus, Thyestes, Pithens, Alkathoös, Pleisthenes en Chrysippos; ook had hij vele dochters. Zijn graf was te Alphaeos bij Pisa, en zijne nagedachtenis werd door het houden van jaarlijksche feesten geëerd.

Pemmican, (am.), gedroogd en gestampt vleesch.

Pen., *penultima* nl. *linea*, (lat.), *de voorlaatste regel*. Uit *p(a)ene* = bijna, en *ultima* (de laatste).

Pen is mightier than the sword (The —, (eng.), *de pen is machtiger dan het zwaard*. Bulwer in zijn treurspel *Richelieu*, II, 2.

Penaghia Capouli, *plaats van de Maagd*. Drie mijlen van Ephesus de plek waar de paters Esbrauh, superieur van het Fransche Seminarie te Rome, en Paulinus, superieur der Lazaristen te Smyrna, April 1896 de overblijfselen ontdekten van een huis, dat men houdt voor de woning, welke na Jezus' dood, door Maria en den Apostel Johannes (vgl. Ev. Joh. XIX : 27) betrokken zou zijn.

Penates, *familiegoden der Romeinen*, wier dienst nauw samenhangt met dien van Vesta en de Lares. Evenals deze werden zij aan den huiselijken haard vereerd en kregen zij hun deel van alle maaltijden, die door het huisgezin gebruikt werden; zij worden beschouwd als de personificatie van het intiem huiselijk leven; zie ook *Laren*.

Pendants, (fr. wap.), *de stukken der barensteel*. Zie *Hangers*.

Pendente lite, (lat.), *terwijl het geding hangend is*, gedurende den loop van het rechtsgeding.

Pendok, (afr.), *hut*.

Pendre la crémaillère, (fr.), letterlijk: *den heugel ophangen*, eigenlijk eene nieuwe woning, vooral door het houden van een feestmaal inwijden. Naar de ijzeren, oudtijds ook bij ons te lande, onder den naam van hangijzer, haal of heugel bekende stang *(crémaillère)*, dien men inkorten of verlengen kon, en waaraan de ketel boven het vuur werd opgehangen. De plaatsing van zulk een stang en het betrekken eener nieuwe woning kwamen zoodoende ongeveer op hetzelfde neder.

Pends-toi, brave Crillon, zie *Crillon*.

Pendu jusqu'à ce que mort s'ensuive, (fr.), *opgehangen, tot er de dood op volgt*; zie *Il ne faut pas parler de corde* enz.

Pendule, (fr.), *slingerwerk* inz. een staande klok, in 1661 uitgevonden door Christiaan Huygens (1629—1695).

Penelope, dochter van Icarius en Periboea of Polykaste, gemalin van Odysseus. Toen bij het lange uitblijven van haar gemaal zich het gerucht van zijn dood verspreidde, kwamen de edelste jongelieden uit de omliggende landen naar Ithaca om naar hare hand te dingen. Zij bleef echter steeds op de terugkomst van Odysseus hopen, en wenschte dus geen bepaald antwoord op al die aanzoeken te geven; daarom bedacht zij eene list, teneinde de minnaars tot uitstel te bewegen. Zij beloofde namelijk eene keus te zullen doen, wanneer het lijkkleed van Laërtes, haren schoonvader, gereed zou zijn, dat zij bezig was te weven; maar wat zij bij dag aan dit kleed afwerkte, haalde zij des nachts weder uit, waarmede zij aanhield totdat Odysseus eindelijk terugkeerde en haar van al deze lastige aanzoeken bevrijdde. Vandaar heet een werk, dat men telkens weer op nieuw begint, zonder er meê te vorderen, een *Penelope-werk*.

Penetralia, die vertrekken van een huis, waar alleen de intiemste kennissen worden toegelaten, o. a. een *boudoir*. Aldus naar dat gedeelte van den Romeinschen tempel, waar *alleen* de priesters toegang hadden; hier werden de heilige beelden bewaard, en hier had de godsspraak van 't orakel plaats enz. enz. Bij de Joden was dit het *Heilige der Heiligen*.

Pengajoeh, (mal.), *schepriem, pagaai*. De lange riem heet *dajoeng*. Misschien is 't woord *pagaai* wel uit het Maleische *pengajoeh* ontstaan. *Kajoeh* (mal.), werkw.vorm *mengajoeh* beteekent het voortstuwen van eene boot met schepriemen.

Penghoeloe, (jav., mal.), op Java meestal *priester;* de priester bij den landraad heet steeds *penghoeloe*, zoo ook de hoofdpriester van een district of regentschap. Onder de Maleiers is *penghoeloe* altijd een titel van *hoofden;* bv. *penghoeloe-kampong* = kamponghoofd; *penghoeloe-saekoe* = stamhoofd.

Penhamnites, (am.), naam der bewoners van Pennsylvanië, verbastering van *Pennsylvanians;* vgl. *Leatherheads*.

Pennek, bij de Kelten het meest gangbare muntstuk, de Rom. *denarius*, naar het daarop afgebeelde hoofd. *Penn* beteekende bij hen *hoofd*. 't Is niet onmogelijk, dat *pennek* later in *penning, pfennig, penug* is veranderd.

Penning, heeft verschillende beteekenissen. 1° in 't algemeen: geldstuk, 2° gedenkpenning, gildepenning enz., dus een niet gangbaar stuk, 3° een kleine koperen munt, vroeger in de Nederlanden gangbaar voor $^1/_{16}$ stuiver, en in Duitschland onder den naam van *pfennig* als een honderdste deel van een Mark. Penning, somtijds gebruikt voor geld in het algemeen; verg. penningmeester, geen penning (of duit) op zak enz.

Penninkske. *Dat zijn de penninkskens der weduwe* = dat is eene gift met moeite (van 's harten bloede) gegeven = dat is 't laatste, dat ik nog over heb. Ontleend aan 't verhaal der arme weduwe van Mark. XII: 41-44. *Penninkske* was de kleinste Grieksche munt *lepton* = 1/336 drachme = 1/7 ct.

Pennon, (fr. wap.), *riddervaantje*, vierkant, met lange punt of met meer punten, soms geheel driehoekig.

Pennoncelle, (fr. wap.), een *klein vaantje* voor helmversiering of voor versiering van het hoofdstel van het paard.

Pennsylvanisch gevangenisstelsel (Het —, ontstaan in *Pennsylvanië*, het land der Kwakers, beoogde algeheele scheiding der gevangenen. Daartoe bouwde men aldaar de eerste cellulaire gevangenissen. Men beoogde daarmede de gelegenheid voor de gevangenen om tot boete en berouw te geraken. Vanhier, dat men hun ook den arbeid ontzegde. Onze celgevangenissen zijn dus eene wijziging van het *P.stelsel*.

Penny a liner, (am.), zie *Inkslinger*.

Pentagram, (gr.), letterl. *vijfschrift, vijfteeken*, teeken van vijf lijnen.

Pentalpha, (wap.), wapenfiguur, die den vorm heeft van twee in elkander geslingerde driehoeken. Zie *Druidenvoet*.

Pentapolis, gr. vijf steden, ook de vijf steden door Pepin, naar beweerd wordt, aan den Paus geschonken en gelegen in het Exarchaat, nam. Rimini, Pesaro, Fano, Sinigaglia en Ancona.

Pentateuch, de eerste vijf boeken van het Oude Testament. Ook,de vijf boeken Mozes genaamd; van gr. *pente* = vijf en *teuchos* = gereedschap. Het *eerste* boek (genaamd *Genesis,* d. i. de schepping, behandelt de geschiedenis van het ontstaan der wereld en des Joodsche volks. Het *tweede* boek, genaamd *Exodus,* d. i. de uittocht, nl. uit Egypte, de lotgevallen der Israëlieten in Egypte, hun uittocht en hun verbond aan den berg Sinaï. Het *derde* boek, *Leviticus,* de wetgeving voor Israël en de voornaamste punten van den priesterlijken codex. Het *vierde* boek, *Numeri,* d. i. telling, nl. van het volk Israël, hun tocht door de woestijn. Het *vijfde* boek, *Deuteronium,* d. i. tweede wet, is eene *herhaling,* overzicht en aanvulling van de eerste 4 boeken. De moderne kritiek echter beschouwt het als eene omwerking der eerste wetgeving, met het oog op latere verhoudingen.

Pentathlon, lett. *vijfstrijd,* een der Olympische spelen, bestaande uit springen, loopen, met den discus werpen, met de werpspies slingeren en worstelen.

Penthesilëa, koningin der Amazonen, dochter van Ares en van Otrera, kwam den Trojanen ter hulp en werd door Achilles verslagen.

Pentjalang, (mal. *Palembang*), handelsvaartuig voor de kustvaart met een of twee masten; ook, kruis- of laadboot; het roeivaartuig op de rivieren is de *bidar.* De pentjalang ligt dieper en lager in 't water. Wordt ook voor de vaart op de Moesi gebruikt, en dan met 12 of 24 roeiers bemand.

Pentry, (zeet.), *buffet* of de kast met tafelgereedschap aan boord van een groot schip; van eng. *pantry,* d. i. etenskast.

Peoelo, (n. hebr.), *daadwerkelijkheid* (zie *Pauel*), *met de peoelo er uit* = *met volle daadwerkelijkheid uitgesproken.* Van iets, dat eigenlijk slechts aangeduid, niet duidelijk gezegd had mogen worden.

Pepernoten, spotnaam voor de inwoners van Elburg naar den naam van een baksel, waarin zij hunne eer stelden.

Pépin, (fr.), *regenscherm,* naar een persoon in de vaudeville *Romainville ou la promenade du dimanche* (den 30n Nov. 1807, in den Vaudevilleschouwburg, te Parijs, voor het eerst opgevoerd), waarin deze, Pépin genaamd, met een reusachtige groene parapluie ten tooneele verscheen.

Peplum, lang *vrouwengewaad,* groot kostbaar statiekleed. Vermaard was Minerva's *peplum.* Gr. *peplos* = stuk geweven doek, bijz. een groot geplooid overkleed van de fijnste stof, bij Homerus slechts door vrouwen, elders ook door mannen gedragen.

Per angusta ad augusta, (lat.), letterl. *door de engte naar het verhevene,* d. i. *door lijden tot heerlijkheid* (vgl. Luk. XXIV : 26). Wapenspreuk van van Verschuer, Smallegange, Besier e. a.

Per ardua ad alta, (lat.), letterl. *langs het steile* (moeitevolle) *naar het hooge; bergopwaarts.* Wapenspreuk van Kerseboom.

Per aspera ad astra, (lat.), letterl. *langs het ongebaande naar de sterren,* d. i. *door lijden tot heerlijkheid.* Spreuk van von Scherff, van Schinne, van Hoogstraten, Gouda (stad), Payer (ook Julius Payer), Huisorde der Wendische Kroon e. a.

Per crucem ad lucem, (lat.), *door het kruis naar het licht.* (Na 't kruis de kroon). Spreuk van Gottfried Olearius.

Per fas et nefas, (lat.), *langs rechte en slinksche wegen, door dik en dun. Fas* = wat van Godswege geoorloofd, *nefas* = wat niet geoorloofd — is; want *fas* (van *fari* = spreken) is het goddelijk recht, in tegenstelling met *jus* = het menschelijk recht. Zie bij *Fatum.*

Per fidem ad intellectum, (lat.), *door het geloof naar het verstand* (= begrip, inzage). Spreuk van Anselmus, aartsbisschop van Canterbury († 1109).

Per jocum, (lat.), *in scherts, uit gekheid.* Bij Plautus e. a.

Per Jovem, (lat.), *bij Jupiter.* Bij de Romeinen anders gewoonlijk *per deos* en derg.

Per mare, per terras, (lat.), *over land en zee.* Spreuk van van Beveren, Macalester Loup, Reuter e. a.

Per me licet, (lat.), *ik voor mij vind het goed.*

Per omnes passus et instantias, (lat.), *door alle trappen en stadiën; door alle instantiën* (bv. eene rechtszaak) doorzetten, winnen of verliezen.

Per omnia saecula saeculorum, (lat.), *door de eeuwen der eeuwen, in alle eeuwigheid.*

Per pedes Apostolorum, (lat.), letterl. *door middel van de voeten der Apostelen; te voet.* Vgl. Matth. X: 14. Gelijksoortig is: *Met de peerden van St. Franciscus.* Zoo zegt men ook, *met de Apostelpaarden.*

Per risum multum debes cognoscere stultum, (lat.), *aan het uitbundige lachen kent men den dwaas.*

Per studiare, (it.), fr. *pour étudier,* om te bestudeeren. Politieke uitdrukking voor (geschikt om) „op zij te leggen".

Per tot discrimina rerum, (lat.), zie *Post varios casus.*

Per varios casus, per tot discrimina rerum (Tendimus in Latium), (lat.), *door verschillende lotwisselingen, door zoovele gevaren* (banen wij ons den weg naar Latium). Vergilius, *Aeneïs* 1, 201, sq.

Per viam crucis gaudens, (lat.), *met verheuging langs den weg des kruises.* Wapenspreuk van Mgr. Henricus van de Wetering, Aartsbisschop van Utrecht sedert 1895.

Per virtutem ad astra, (lat.), *door deugd naar de sterren.*

Peractis peragendis, (lat.), *na volbrenging van hetgeen volbracht moet worden,* nadat geschied is, wat behoorde te geschieden.

Peranakan, (mal.), Inlandsch kind, kind van eene Inlandsche moeder en een vader van een ander ras, bv. *peranakan Tjina,* kind van een Chinees bij eene Inl. vrouw, bastaard-Chinees, tegenover *Sin-ke* = nieuw gast, een Chinees van zuivere afkomst.

Percé, (fr. wap.), zie *Doorboord.*

Perceval, Parzival, een der ridders van de Tafelronde, die de Graal ging zoeken. De held van den Roman de Perceval van Chrétien de Troyes. De Parzival van Wolfram von Eschenbach leverde de stof voor Wagner's Opera.

Percipient, (fr.), iemand, die in de zoogenaamde occulte wetenschappen verschijnselen bespeurt, die door anderen niet worden waargenomen. Van het lat. *percipiens,* die bespeurt en *percipere,* waarnemen, bespeuren.

Perdrix (Toujours —, *altijd patrijzen;* al te veel van een goed ding of van een zelfde genot. De uitdrukking wordt aan een Franschen koning toegeschreven, die den priester op zijn vermaningen wegens zijn liefdesavonturen, hoewel hij gehuwd was, de vraag deed: waar houdt gij het meest van? De priester antwoordde: van patrijzen. De Koning zette hem iederen dag zijn geliefden schotel voor, waarvan de priester weldra een onverwinbaren afkeer kreeg. Toen de biechtvader dit te kennen gaf, antwoordde de koning: O zoo, één geliefde moet goed zijn voor altijd, maar jij bedankt voor *toujours Perdrix.*

Père des lettres, (fr.), *Frans I* van Frankrijk (1515—47), die eene strenge censuur op de drukpers instelde.

Père Duchêne, (fr.), naam van een vuil, allergemeenst blad, vol insinuaties tegen Marie Antoinette, opgericht en geredigeerd door Jacques René Hébert, een der meest verdorven karakters der Fransche Revolutie (1755—94). Hij stierf op het schavot.

Père ganache, zie *Ganache.*

Père Lachaise, kerkhof in Parijs, van reusachtige afmetingen, eene *doodenstad* van het moderne Thebe geheeten. Oorspronkelijk een klein landgoed of groote tuin, aan den Mont-Louis, door Lodewijk XIV geschonken aan zijn biechtvader (sedert 1675), den Jezuïten-*pater* François d'Aix (geb. te Aix, in 1624) *de Lachaise* († 1709), die in 1685 den Vorst bewoog het Edict van Nantes in te trekken); daarna eigendom der Jezuïeten-orde, in 1804 ingericht tot begraafplaats, en thans het eigendom der stad Parijs. Men vindt er een doolhof van paden, meer dan 50.000 graven, en tallooze gedenkteekenen, waaronder dat van Abailard, den martelaar der vrije gedachte, en zijne Héloïse (zie bij *Parakleet*) het oudste is.

Perent, qui ante nos nostra dixerunt, (lat.), *zij die vóór ons het onze gezegd* (onze wijsheid reeds verkondigd) *hebben, mogen naar den duivel loopen.*

Perent, (lat.), *dat hij verga!*

Pereat mundus! vgl. *fiat justitia,* enz.

Peregrinatio ad loca sancta, zie *Silvia van Aquitanië.*

Peremptoire exceptie, eene exceptie in een geding, waardoor de eisch geheel te niet gedaan wordt.

Perenburg (De —, spotnaam voor *het Nieuwe Postkantoor te Amsterdam,* met het oog op de talrijke versieringen, vooral de vele torens van eigenaardigen vorm — aldus naar den titel van een artikel „Proeve van Fruit-architectuur", met plaat van Ant. Molkenboer in *De Kroniek* van 12 September 1897.

Pérentah kras, (mal.), uit *perentah,* gebod, bevel, ook bestuur, regeering, en *kras,* hard, streng, sterk: *perentah kras* = streng bevel.

Perennt et imputantur, nml. **horae,** (lat.), *de uren vergaan en worden (ons) toegerekend.* Opschrift op een zonnewijzer te Oxford. Te Middelburg, op 't Stadhuis: *Praetereunt et imputantur.*

Perfectionisten (Secte der —, een secte in Amerika, gesticht door Vader Noyes. Zij nemen den apostel Paulus als eenigen wetgever aan en raadplegen bij alles zijn brieven. In staatkundige zaken benoemen zij een commissie, die de publieke opinie nagaat; deze vormt voor hen de *Law of sympathy* als hun richtsnoer. Zij zijn streng-zedelijk van levenswijze, arbeidzaam en spaarzaam, ondersteunen en helpen hun deelgenooten en zoodoende behooren zij tot de meest welvarenden in Amerika; armoede is onder hen onbekend, daar onmiddellijk in ongelukken van anderen voorzien wordt.

Perfer et obdura, (lat.), *verdraag en duld.* Ovidius, *Ars Amandi,* II, 178.

Perfide Albion, (fr.), *trouweloos Albion.* Woorden van Napoleon I.

Péri, (fr. wap.), *verkort;* de uiteinden raken de schildranden niet.

Péri, meerv. *péris,* (perz.), in de Perzische mythologie weldoende, schoone feëen; zij beschermen de menschen tegen de booze geesten, de *Dschin,* (arab.). Op de P.-sage berust Moore's gedicht „Lalla Rookh."

Peri, (hebr.), *vrucht,* voortbrengsel, product. In het Joodsch-Duitsch verbasterd tot *Peire. Wat 'n peire! een fijne peire!* — vaak gezegd van een onwaardig mensch.

Periculosae plenum opus aleae, (lat.), *een werk vol van gevaarlijk dobbelspel*, een werk, dat, als men het onderneemt, leelijke gevolgen kan hebben. Horatius, *Oden*, II, 1, 6.

Periculum in mora (est), (lat.), *in verwijl ligt gevaar*. Uitstel is gevaarlijk. Fr. *péril en la demeure*.

Perinde ac cadaver, (lat.), *als een lijk*, dus: machteloos en weerloos. Regel, waarin de Jezuietenorde het willeloze van den mindere tegenover den meerdere uitdrukt. Baraudon zegt in zijne reisbeschrijving van Algerië en Tunis omtrent den Mohammedaansehen godsdienst: „Een der voornaamste verplichtingen van den geloovige bestaat daarin, den Moggadem of den Sheik blindelings te gehoorzamen, alles te doen, wat deze bevoelt en in diens handen te zijn als een lijk in die van den lijkenwasscher".

Peripatetici, (gr.), leerlingen van Aristoteles, die, al wandelend onder de boomen van 't Lyceum, de philosophische vraagstukken met hem behandelden en welke leer de **Peripatetische Wijsbegeerte** geheeten is. Van *peri* = om, rondom, en *pateïn* = wandelen, loopen.

Périsse l'univers pourvu que je me venge, (fr.), *laat de wereld vergaan, als ik mij maar kan wreken*. Cyrano de Bergerac, *Agrippine* (1653).

Périssent les colonies, vervorming van een geliefd adagium (zie *Vivent les principes* etc.), uitgesproken door Van Hall bij de Staatsbegrooting in 1850: het deed hem genoegen, dat eene zekere partij thans niet toegepast wilde zien het adagium: *périssent les colonies* (hier „chemins de fer") *vivent les principes*, maar integendeel het *périssent les principes, vivent les colonies*.

Périssent les colonies plutôt qu'un principe, (fr.), *liever de koloniën opofferen dan een beginsel;* volzin, saamgesteld uit twee gezegden, een van Moreau de St. Méry (of Dupont de Nemours) en een van Robespierre, den 13 Mei 1791, toen er in de constitueerende vergadering over de Koloniën gehandeld werd. Wat moest men doen: als vrije mannen slaven houden, of niets van slaven willen weten en 150 à 200 millioen koloniale baten prijs geven? De twee genoemden wenschten het laatste.

Peritia gratiaque, (lat.), *door ervarenheid en gunst*. Boekverkoopersvignet, bv. van de Firma Is. An. Nijhoff te Arnhem.

Perkament, oorspronkelijk geprepareerde schapen- of lammervellen, met puimsteen glad gewreven, bestemd om beschreven te worden; *pergamina* genoemd naar de stad Pergamus, waar deze stof voor 't eerst bewerkt werd, nadat de *papyrus* niet meer zoo gemakkelijk in Pergamus werd ingevoerd, doordat Ptolomeus, de koning van Egypte in oorlog geraakte met Eumenes I van Pergamus (263—241 v. C.).

Perkara, (mal. *prekara*), 1) *zaak, kwestie. Vrouwenperkara* = liefdesgeschiedenis, liefdesavontuur. *Opiumperkara* = opiumkwestie. 2) *Compagnie's-perkara* = Gouvernements-zaken.

Perle von Meppen, (hgd.), *parel van Meppen*, eerenaam van L. J. F. G. Windthorst (1812—1891), hoofd der Katholieke partij, zoowel in de Pruissische Kamer der Afgevaardigden, als in het Duitsche Parlement. Die naam werd hem in de zitting van eerstgenoemd lichaam, van 10 Febr. 1872, voor 't eerst, door Hermann von Mallinckrost (1821—1874) gegeven. Die afgevaardigde zeide namelijk: Meppen heeft ons, in den persoon van onzen vriend, een parel gezonden. Bismarck antwoordde dat hij in dat gevoelen volkomen deelde, maar dat, in zijne oogen, de waarde eener parel veel van hare kleur af'hing, en hij in dat opzicht vrij moeilijk was te bevredigen. Vroeger (immers hij had van den 12n Februari 1851 tot den 21n November 1853, onder Koning George V van Hannover, de betrekking van minister van justitie vervuld en was daarenboven vrij klein van gestalte), was Windthorst veeleer onder den naam van *kleine Excellenz* bekend geweest.

Perlen bedeuten Thränen, (h g d.), *paarlen betekenen tranen.* Lessing, *Emilia Galotti* II, 7 en 8. Ook bij Shakespeare komt de vergelijking herhaalde malen voor. Vergelijk *Straat Bab-el-Mandeb* = traanenpoort, naar de paarl-visscherij in de nabijheid.

Permadani, Multatuli's *Ideën*, 5e bundel no. 1048*a*, van gelijke beteekenis als *alkatief*, een *stuk tapijt* van den steek, dien wij Smyrnasch noemen, maar vrij grof; wordt door de Mohammedanen als *bidkleed* gebruikt. De gewone lengte bedraagt van 3 tot 5 ellehoogslengten (*asta* mal.), breedte 2 of 3 id.

Pero, zoo heet, bij Valerius Maximus, de zogende dochter, die haren tot den hongerdood veroordeelden vader Cimon heimelijk met hare melk kwam voeden. De Belloy schreef er een treurspel op, getiteld *Zelmire.*

Péron (Ce n'est pas le —, (f r.), *het is Peru niet* (waar Pizarro, na de ontdekking van Amerika, zóóveel goud vond). *Dat is niet veel geld, dat is de heele wereld niet.*

Perpetuum mobile, (lat.), lett. *eeuwigdurende beweging;* het vraagstuk, waaraan vele geleerden te vergeefs hunne krachten hebben gewijd, nl. om een toestel of werktuig te vinden, dat in zichzelf de middelen bezit, om, eenmaal aan den gang gebracht zijnde, in beweging te blijven.

Perronsperre, (h g d.), *perronversperring,* zoodat niemand op het perron komen mag, die niet in het bezit is van een reis- of perronkaartje (h g d. *Bahnsteigkarte*), welk laatste tegen betaling van een halven stuiver uit een automatisch toestel te verkrijgen is.

Pers (De eeuwige —, de vervelende inmenging der verslaggevers van groote bladen bij alle gelegenheden; woord van den Burgemeester van Delft aan den aanmatigenden verslaggever van een Amsterdamsch blad, bij gelegenheid der onthulling van het gedenkteeken voor Hugo de Groot.

Perse, (f r.), soort van stof, die haren naam ontleent aan het land van oorsprong, nl. *Perzië.*

Perseverare in errore est diabolicum, (lat.), *in dwaling volharden is duivelsch;* zie *Errare humanum est.*

Persiennes, (f r.), *jalouzieën;* aldus geheeten naar het land, waar ze het eerst gemaakt werden, nl. *Perzië.* In België: *jalousies hollandaises,* omdat ze oorspronkelijk uit Nederland werden ingevoerd.

Persona, *toneelmasker.* De afmetingen der theaters bij de Ouden waren van dien aard, dat bij de tooneelspelers van mimiek geen sprake kon zijn; men kon deze toch niet waarnemen. Om deze reden droegen de spelers maskers, die geheel berekend waren op het effect, en waaraan de toeschouwers terstond konden zien, welke soort van rol zij vervulden; waarmede de haartooi of pruik dan in overeenstemming moest wezen. Zoo waren bv. de maskers voor goden, heroën, vorsten hoog van maaksel, zoodat ze den speler grooter en verhevener deden schijnen. Voor het treurspel had men tenminste 25 verschillende typen, 6 voor senes (grijsaards), 7 voor jongelieden, 9 voor vrouwen, 3 voor slaven; voor het blijspel worden 43 typen vermeld. Figuranten, *personae mutae,* hadden maskers met gesloten mond.

Persona grata, (lat.), *gaarne gezien persoon, een gewild persoon.*

Personae miserabiles, (lat.), rechtsterm, waarmee worden aangeduid lieden, die in hulpeloozen toestand verkeeren, doordat hunne rechtspositie onbillijk is, of ook omdat zij voor hunne eigene rechten niet kunnen opkomen; bv. vrouwen, minderjarigen, enz.

Pesach, (h e b r.), (van het ww. *pasach,* overschrijden), *voorbijgaan* (zie Exod. XII: 13, 23, 27). Ons woord *Paschen, Paasch* (gr. *Pascha*), is een verbastering van het Hebr. woord. *Voorbijgaan,* als 't een ramp betreft, heeft den zin van *gespaard, behouden worden.*

Pesak, (n. h e b r. en c h a l d.), lett. *doorsnijden,* vandaar overdrachtelijk: een oordeel uitspreken; subst. oordeel, uitspraak over ritueele vraagpunten. — *Pesak-din,* (n. h e b r.), uitspraak en be-

slissing, meer bijzonder tusschen twee procedeerende partijen. — *Pesak*, ook veelal in den zin van afkeurend oordeel. Vandaar *een pesak krijgen* = een scherpe berisping ontvangen.

Pe-sche-tsing-hi, beroemde roman der Chineezen, in het Fransch uitgegeven door Julien, als *Blanche et Bleue* ou *les deux couleuvres-fées* (Paris, 1834). *Couleuvre* = adder.

Peschat, (n. hebr.), natuurlijke, ongekunstelde verklaring van een tekst of van eene zaak (zie *Poschet*). Peschat leeren = de natuurlijke verklaring van iets trachten te geven. *Poschet peschat*, doodeenvoudige, volkomen natuurlijke verklaring, gewoon natuurlijke zaak. Ook als ironische uitroep: Ja! poschet peschat! Alsof dit zoo natuurlijke ware!

Peschito, (vaak onjuist *Peschitto*), naam van de klassieke Syrische Bijbelvertaling (O. en N.-T.). De naam beteekent *de eenvoudige, natuurlijke* (vertaling) (zie *Poschet* en *peschat*). Ze wordt, wat het N.-T. betreft, als de oudste vertaling daarvan beschouwd. Doch er ontbreken het Evangelie van Johannes en eenige der Algemeene Zendbrieven. Als schrijver wordt door eene Syrische legende genoemd de Evangelist Marcus, en men dagteekent de *peschito* uit de 2e eeuw.

Peschoro, (n. hebr.), *bemiddeling, peschoro maken* = een minnelijke schikking tot stand brengen.

Pesiecho, *(petiecha)*, hebr. (van *patach* = openen), opening; *openzetting der deuren*. Zoo heet dan ook de synagogale ceremonie, bij een bijzonder gedeelte der liturgie, de deuren der H. Arke wijd te openen. Van hem, die deze ceretaak vervult, wordt gezegd *hij heeft de pesiecho*.

Pessimisme, het tegenovergestelde van *optimisme* (z. a.). Van lat. *pessimus*, d. i. de *slechtste*. Woord door Schopenhauer (1788—1860) in omloop gebracht, als uitdrukking voor een beschouwingswijze van de wereld en van het menschelijk leven. Die beschouwing is *allerongunstigst;* volgens den pessimist is er in de wereld en het leven een *groot* overwicht van smart over genot, van kwaad over goed.

Pet, (barg.), *sleutel*.

Petaud (Het hof van Koning —, een wilde, ordelooze boel, het hof waar iedereen den baas speelt. Van lat. *peto*, smeeken, bedelen. Koning Petaud dus de Koning der bedelaars, waar allen gelijk zijn en dus ieder evenveel te zeggen heeft.

Peter. *Leg Peter bij Paulus,* (Gal. II : 7-9) = voeg zaken, die bij elkander behooren, ook werkelijk bij elkaâr. Deze uitdrukking doelt op de gemeenschappelijke betrekking, die beide personen als de voornaamste apostelen van Jezus hadden.

Peter (Schwarzer —, (hgd.), een in Duitschland zeer verspreid kaartspel, ontleent zijn naam (*Tägl. Rundschau*, 1885, No. 291) aan Peter Nikoll, bijgenaamd *Schwarzer Peter*, een in 1771 in Mecklenburg geboren rooverhoofdman, die den 13n Juni 1817 te Glückstadt, met zes zijner medeplichtigen onthoofd werd. O.a. bij ons is een spel *Zwarte Piet*.

Peter de Kluizenaar, of *de Eremiet, Peter van Amiens,* (in *Tasso*) de prediker van den 1n Kruistocht. Men zegt, dat op zijn preliken zes millioen menschen het kruis aanvaardden.

Peter Fuuk, (am.), een man, die op verkoopingen den prijs opjaagt, waarvoor hij door de verkoopers betaald wordt; ook menschen, die langs de huizen goede koopwaar tegen spotprijs aanbieden en slechte leveren, dus ook *Bauvenfänger, flesschentrekkers* en *kwartjes-vinders*.

Petiecha, zie *Pesiecho*.

Petit bleu, (fr.), roode wijn van geringe hoedanigheid. Tevens de *carte-télégramme*, die te Parijs door de pneumatische post wordt vervoerd; naar het blauwe papier, waarop de formulieren dier mededeelingen zijn gedrukt.

Petit bonhomme vit encore, zie *Luitje leeft nog.*

Petit boulanger (Le —, (fr.), *de kleine bakker.* Volksnaam van Louis XVII, zoon van *Le Boulanger* et *La Boulangère* = Louis XVI (Louis Capet) en Marie Antoinette van Oostenrijk. Ook *le petit Capet* geheeten.

Petit Caporal (Le —, (fr.), *de kleine korporaal.* Bijnaam van Napoleon I, wegens het contrast tusschen zijne kleine gestalte en zijne reusachtige grenadiers.

Petit crevé, (fr.), *jeugdige modegek.* De oorsprong dier uitdrukking wordt volgenderwijs verklaard: Onder het tweede Keizerrijk leefde te Parijs een behaagziek heer, die een vrij moeilijk uit te spreken naam had; en aangezien hij hemden met kleine splitten (*petits crevés*) op de borst droeg, noemde men hem gemakshalve eerst *le monsieur aux petits crevés*, en later *le petit crevé*. Die benaming plaatste zich naar de hemdenfabrieken en werkplaatsen van waschvrouwen over, die haar allengs op alle elegante heeren toepasten, en zoo in zwang brachten. De uitdrukking *gros crevés* werd overigens reeds onder Lodewijk XIII voor de heeren gebezigd, die wambuizen met splitten droegen. Vgl. ook *gommeux.*

Petit manteau bleu, (fr.), *blauw manteltje; een zeer welddadig mensch.* Naar E. Champion, een rijken goudsmid te Parijs (1764—1852), die zich in zulk een kleedingstuk placht te hullen, en daarom *l'homme au petit manteau bleu* werd genoemd.

Petit sucrier (Le —, (fr.), *het suikerpotje.* Max Lebaudy, de zoon van een schatrijken Franschen suikerfabrikant, die in 1895 op jeugdigen leeftijd stierf, na millioenen, grootendeels op de meest onzinnige wijs te hebben verspild, en wiens dood bij het leger, vrij wat opspraak verwekte.

Petit-maîtres, (fr.), *heertjes,* noemde men tijdens de *Fronde* (z. a.) (1648—53), eene politieke partij, aan welker hoofd de groote Condé, diens broeder Conti en de Hertog van Longueville stonden, omdat zij de Heeren (les Maitres) van den Staat wilden zijn. Voltaire, die dit in zijn *Louis XV*, 3e hoofdstuk, mededeelt, voegt hieraan toe: „Heden ten dage geeft men dezen naam aan aanmatigende en slecht opgevoede jongelui". Tegenwoordig verstaat men er z. v. a. bgd. *Stutzer* = pronker, praalhans, onder.

Petit-nègre, ook *petite-négresse,* (fr.), het Fransch met verdraaide volzinnen, zooals dat door de negers in de Fransche volksplantingen wordt gesproken. Men zegt somtijds ook *nègre,* om die zonderlinge taal aan te duiden.

Petite Louison, zie *Guillotine.*

Petite main, (fr.), een leermeisje bij naaisters, bloemen- of modemaaksters.

Petitio principii, (lat.), een gebrek in de logische bewijsvoering, waarbij men de te bewijzen stelling als uitgangspunt bezigt. De *petitio principii* valt ongeveer met het cirkelbewijs (*cercle vicieux*) samen.

Petitoir, rechtsvordering, die voortspruit uit het eigendomsrecht.

Petits fers (A —, uit de hand bewerkte versiering van boekbanden door middel van kleine stalen stempels, waarmede de figuren worden samengesteld en in goud in het leder afgedrukt, bij banden voor prachtwerken, albums, enz. Stijl Louis XV, met *staal,* in tegenstelling met de gewone pracht- of pronkbanden, ook stempelbanden, waarbij de geheele teekening met een of twee groote stempels ineens wordt afgedrukt.

Petjoet, oud Atjehsch gedenkteeken, in den vorm van den knop der lotusbloem, opgericht door een vroegeren Sultan ten behoeve van eene zijner vrouwen, die van daaruit een uitzicht had op 't gebergte in 't verschiet, dat haar herinnerde aan haar vaderland. Thans ingericht tot kruitmagazijn voor onze troepen. Vlak daarbij ligt het kerkhof voor Europeanen, dat naar dit gedenkteeken den naam *Petjoet* draagt.

Petrarca (De Engelsche —, Sir Philip Sidney (1554—86), naam, hem door Sir Walter Raleigh gegeven.

Petroleumkoning, John D. Rockefeller, de rijkste man van Amerika. Hij moet 200 millioen *dollars* (*f* 500,000,000) bezitten, en zijn vermogen neemt, naar men verzekert, ieder jaar nog toe met 15 millioen *dollars* (37½ millioen gulden). Hij werkt elken dag 8 uren, en leeft met zijn gezin, drie dochters en een zoon, zeer eenvoudig.

Petrus, *hij denkt Petrus te hebben en het is Paulus,* Gal. II : 11 en 14. Spreekwijs, zinspelend op het verschil tusschen beide apostelen bestaande; dient om eene schromelijke verwarring aan te duiden.

Petrus heeft de week, (mil.), *het is slecht weer,* geen exerceeren. Zie *Paulus.*

Petrus in orde maken, (barg.), *een sleutel afweeken.* Van Petrus wordt getuigd, dat hij de sleutelen des Hemelrijks van Jezus had ontvangen; vgl. Matth. XVI : 18, 19.

Petticoat-government, (am.), *vrouwenregeering,* eene regeering, waarvan eene vrouw aan 't hoofd staat. Ook overdrachtelijk voor: de vrouw is de baas. Van *petticoat,* vrouwenrok, bij uitbreiding: vrouw.

Petto (In — houden, in gedachte houden, om er bij gelegenheid aan te denken of er gebruik van te maken. Van it. *petto,* borst, gemoed. De paus houdt cardinalen *in petto,* is van plan iemand tot cardinaal te verheffen, als het hem goeddunkt en zonder anderen te raadplegen. België werd indertijd genoemd: eene Fransche provincie *in petto.*

Peujeraars, spotnaam voor de inwoners van Leiden, naar het veel door hen beoefende paling hengelen of *peujeren.* Ook: *pajeraars.*

Peutinger (De kaart van —, een landkaart met de Romeinsche wegen er op, vervaardigd in den tijd van Alex. Severus (omstr. 225 n. C.) en het allereerst bekend gemaakt door Conrad Peutinger van Augsburg. Zij is van belang bij de studie der oude geschiedenis en het onderzoek naar de sporen, door de Romeinen achtergelaten.

Pferd setzen (Sich aufs hohe —, (hgd.), vgl. *Monter sur ses grands chevaux.*

Pfifferling, (hgd.), dat in de dagelijksche taal alleen in de zegswijs *keinen Pfifferling wert,* voor iets dat waardeloos is, wordt gebezigd, is geen oud muntstuk, zooals sommigen meenen, maar de paddestoel *agaricus piperatus,* die ook *Pfefferling* wordt genoemd, omdat hij een peperachtigen smaak heeft. Klaarblijkelijk is van de Fransche zegswijs *cela ne vaut pas un fifrelin,* die uitdrukking gevormd.

Phaëton, (gr.), eig. *de lichtende,* in de mythologie de zoon des zonnegods, die, toen hij op zekeren dag van zijn vader Phoebus de vergunning had gekregen, zelf den zonnewagen te mennen, dit zoo slecht deed, dat hij de aarde bijna verbrandde; waarom hij door Zeus met een bliksemstraal werd gedood. — Ook de naam van een licht open rijtuig je.

Phaëton, zie *Paarden.*

Phaëton's vogel, *de zwaan.* Cycnus, de vriendin van Phaëton, beweende diens dood zoo hevig, dat Apollo haar in eene zwaan veranderde en haar aan den sterrenhemel plaatste.

Phalanstère, noemt de socialist Fourier (1772—1837) een groot gebouw, waarin eene *phalanx* (eene vereeniging van 1800 tot 2000 personen) gehuisvest kan worden. Daarin zouden alle huishoudelijke zaken, bv. koken, wasschen, enz. enz., in het groot, en dus goedkooper dan in afzonderlijke gezinnen, kunnen worden verricht.

Phalanx (De Grieksche of Pyrrhische —, een bijzondere slagorde der Doriërs, in den vorm van een parallellogram. Alleen gevormd door de krachtigste en best gewapende troepen.

Phalaris, tiran van Akragas (Agrigentum), in 552/49 v. C. gedood. Door Perillus of Perilaos van Athene had hij een koperen stier laten maken, om er de menschen, die hij om 't leven wilde brengen, in op te sluiten, waarna hij den stier gloeiend heet liet maken. Het eerste slachtoffer zou de kunstenaar zelf geweest zijn, die, toen hij den stier bracht, uit den mond van Phalaris hoorde, dat de proef het eerst op hemzelven zou worden toegepast. Ook Phalaris zou denzelfden dood gestorven zijn.

Phalaris (De brieven van —, een zeker aantal brieven, die door Phalaris, tiran van Agrigentum, op Sicilië, zouden geschreven zijn. Boyle beweerde dat ze echt, en Bentley hield vol, dat ze valsch waren, waarover in Engeland een hevige pennestrijd ontstond, de *Battle of the books* genaamd. Zonder twijfel heeft Bentley gelijk.

Phallische symbolen, op de graven in Japan, de zinnebeeldige voorstelling der personen, die er onder liggen, met aanduiding hunner *sekse*; zie *Phallus*. Men kan ze verdeelen in: 1° zuiver sexueel-phallische symbolen: de duivel of, wil men, de helsche of schadelijke machten, zijn onkuisch, hebben onkuischheid lief; 2° schaamteloozе en weerzinwekkende symbolen, als naaktheid, wanstaltigheid, mismaaktheid (vgl. dwergen en bultenaars als hofnarren); ze vereenzelvigen de schadelijke machten met het leelijke en terugstootende; 3° neutrale, attributieve symbolen, gelijk het teeken der horens, opgevat als beeld der maan, omdat het nachtelijk duister den boozen geesten toebehoort; 4° de hand met de vijf vingers, naast elkander uitgespreid: de hand-afdrukken van den vorst der duisternis of van booze geesten in 't algemeen; de geopende hand is een symbool van invloed op de schadelijke machten uit het rijk der duisternis; 5° louter afschrikkende symbolen, zooals schellen en bellen, enz., tot het maken van geraas; een algemeen gebruiklijk middel om de booze geesten te verschrikken en zichzelven op te winden tot stoutmoedigheid; 6° het booze oog.

Phallus, de Grieksche naam eener afbeelding van het mannelijk geslachtsdeel (*phallos*), als zinnebeeld van de voortbrengende kracht in de natuur, die, evenals de Lingam bij de Indiërs, in onderscheidene natuurdiensten des ouden heidendoms eene belangrijke plaats bekleedde. Het beeld werd, 't zij op zichzelf, hetzij in geslachtsvereeniging met het vrouwelijke deel, bij openbare omgangen op godsdienstige feesten rondgedragen, inzonderheid op de Bacchusfeesten, en ook buitendien, met name door onvruchtbare vrouwen, die den huwelijkszegen begeerden, met offers en gebeden vereerd. Ook bij de Grieken vindt men de sporen van dezen natuurdienst, en de vereering van den *Priapus* (z. a.) der Grieksch-Romeinsche godenleer vindt hoogstwaarschijnlijk zijnen oorsprong in den Phallusdienst. De leer wordt met den naam *Phallisme* aangeduid. Volgens Dr. L. Serrurier (*De Tijdspiegel*, 1896, bl. 453), ligt in het zoo algemeen verbreid ethnologisch verschijnsel van den phallus-dienst (Indo-Germanen, Semieten, Mongolen), opklimmend tot in den nacht der tijden, het denkbeeld verborgen van afschrikking der booze geesten, door hunne attributen (hier, de *pudenda*) tegen hen zelven te keeren. Zie *Giusing*.

Pharao, geen eigennaam maar oud-Egyptische titel, koning beteekenende, vandaar gewoonlijk verbonden met een naam, bv. Pharao Necho.

Pharus, de algemeene naam voor *vuurtoren*, aldus genaamd naar het eiland Pharos of Pharus, bij de haven van Alexandrië in Egypte, waarop Ptolemaeus door Sesostratus (286 v. C.) een vuurtoren liet bouwen. Hij was 450 voet hoog en kon op een afstand van 100 mijlen worden gezien. Deze toren, die in 1303 door eene aardbeving werd verwoest, gold voor een der zeven wonderen van de Oude Wereld.

Phebus, zie *Apollo*.

Phenix, zie *Feniks*.

Phéon, (fr. waρ.), zie *Straal*.

Phidias (De Fransche —, Jean Goujon (1515—65).

Philalethes, *beminnaar der letteren.* Onder dezen pseudoniem gaf koning Johan van Saksen zijne vertaling van Dante's *Div. Commedia.*

Philantroop (De —, John Howard (1726—90), de hervormer van het Engelsche gevangeniswezen in 't bijzonder, en van het Europeesche in 't algemeen.

Philemon en Baucis, (myth.), het ideaal van alle grijze, vrome en trouwhartige echtelieden. Philemon was een arm, vroom, oud man in Phrygië, die met zijne vrouw Baucis gastvrijheid bewees aan Zeus en Hermes, toen deze als vermoeide reizigers bij verscheidene rijken en voornamen eene schuilplaats gevraagd hadden, maar overal afgewezen waren. Daarvoor werd die geheele streek door het water verzwolgen; alleen de hut van Philemon bleef staan, en werd in een prachtigen tempel veranderd, terwijl Zeus hem de inwilliging beloofde van een verzoek, dat hij doen zou. Daarop verzocht Philemon, met zijne vrouw tot bewaarder van den tempel te worden aangesteld en tegelijk met haar te sterven. Na verloop van jaren werd hij in een eik, zij op hetzelfde oogenblik in eene linde veranderd.

Philhellénen of *Griekenvrienden,* noemt men hen, die de Grieken in den vrijheidsoorlog met woorden en daden aanmoedigden en ondersteunden. Uit alle beschaafde landen snelden strijders voor de heilige zaak der vrijheid naar den klassieken grond der Hellénen, en vormden er een korps, dat een roemrijk aandeel nam aan de worsteling.

Philippe Egalité, *Lodewijk Filips,* koning van Frankrijk 1830—48, oudste zoon van hertog Lodewijk Filips van Orleans, 1773—1850; hij trad in de nationale garde en de club der Jacobijnen, legde in 1792 zijne titels af, en nam, evenals zijn vader, den naam „Egalité" (Gelijkheid) aan. Zie ook bij *Naundorff-kwestie.*

Philippes, (barg.), *geld.*

Philippica, hevige strafrede, eene krachtige redevoering, waarin iemand tentoongesteld of ontmaskerd wordt, gelijk de Atheensche redenaar Demosthenes die tegen koning Philippus van Macedonië (351 v. C.) uitsprak, om den Grieken te ontraden zich aan hem te onderwerpen.

Philippien, een dubbele amandel, die twee personen onder elkander verdeelen onder het aangaan van een belofte. Die ze door onachtzaamheid breekt is gehouden een geschenk te geven. De afleiding wordt gezocht in *Viel-liebchen,* waarmede een jonkman zijne uitverkorene bedoelt.

Philippijnen, eilandengroep ten oosten en ten zuid-oosten van Azië, over een afstand van 260 zeemijlen, van het uiterste noorden tot het uiterste zuiden, — in 1521 door Magelhaen ontdekt. De Spanjaarden namen er eerst in 1569, na drie vruchteloozo expeditiés, bezit van, hoewel ze reeds in 1543 naar den toenmaligen Kroonprins, den infant Philippus II met den tegenwoordigen naam gedoopt werden.

Philister, (hgd.), in Duitschland, in de studententaal eene verachtelijke benaming van geringe burgers, ook paardenkoopers, of ook wel van alle niet-studeerenden; in onze studentenwereld *ploert.* De benaming Philister, zou in 1693 te Jena ontstaan zijn, alwaar bij eene vechtpartij tusschen studenten en burgers een student op de plaats dood bleef en de geestelijke Götze den zondag daarop in een heftige preek tegen deze daad, zeide: „het is hierbij gegaan, gelijk in den bijbel (Richteren XVI : 14) geschreven staat: „de Philistijnen over u, Simson!" —Oorspronkelijk: bewoner van *Pilisjthi, Philisjet* (hebr.), *Philistaea* (gr.), vanwaar Palestina als benaming van het H. Land), de strook lands van Palestina, aan de Middellandsche zee, eertijds door de Philistijnen bewoond. Als „onbesneden heidenen" (Richt. XIV : 3), stonden zij *buiten* het Verbond van Israël. Evenzoo staan de ploerten *buiten* de studentenwereld.

Philoctetes, in de Grieksche mythologie de zoon van Poeas en Demonassa (Methone), boogschutter en minnaar van Helene, trok met 7 schepen tegen Troje op, stak den brandstapel van Heracles op den Oeta (in Thessalië) aan, en kwam in't bezit van diens boog met de nooit missende vergiftige pijlen. Op zijne reis naar Troje werd hij op het eiland Chryse bij Lemnos door eene vergiftige slang gebeten, en deze wond gaf zulk een verschrikkelijken stank van zich af, dat de Grieken besloten, hem op Lemnos achter te laten, waar hij de tien jaren van den Trojaanschen oorlog doorbracht, totdat Odysseus en Neoptolemos hem terughaalden, daar Troje zonder de pijlen van Heracles niet veroverd kon worden. Philoctetes, door Machaon genezen, doodde Paris, waarna Troje viel. Beroemd is het treurspel „Philoctetes" van Sophocles.

Philosoof (De — van Chelsea, Carlyle, de auteur van de *French Revolution* en andere beroemde werken, zoo genoemd naar het deel van zuidelijk Londen, waar hij in de laatste jaren van zijn leven woonde.

— (De — van Ferney, Voltaire, naar het Chateau de Ferney bij Genève, waar hij eenige zijner laatste jaren als in ballingschap doorbracht.

Philosophe, (fr.), iemand, die van valsch spelen zijn beroep maakt. Daar die uitdrukking letterlijk *wijsgeer* beteekent, beweren sommigen, dat men *philosophe* dient te schrijven, te meer daar de uitdrukking van den kunstgreep afstamt, dien men *filer la carte* noemt, en die daarin bestaat, dat men, bij het uitdeelen der kaarten, niet de zich voordoende, maar eene daaronder liggende uitgeeft.

Philosophe sans fard (Le —, *de wijsgeer zonder blanketsel,* de rondborstige wijsgeer. Aldus noemde zich in de „Taal- en Dichtkundige Bijdragen" (Leiden, 8° 1760—66, 4 dln), de destijds jeugdige Utrechtsche professor Rijklof van Goens.

Philosophen, (barg.), *cetlederen schoenen.*

Philosophie (De vader der —, Albrecht von Haller, geb. te Bern (1708—77). — Roger Bacon (1214——92). *De vader der inleidende philosophie.* — Francis Bacon, Lord Verulam (1561—1626), *De vader der natuurkundige philosophie.* — Immanuel Kant (1724—1804), *De vader der nieuwere wijsbegeerte.* — Cicero (106—43 v. C.), *De vader der Romeinsche philosophie.*

Philosophisch ei (Het —, oudtijds een geneesmiddel, zelfs voorbehoedmiddel bij pest en allerlei ziekte, in een uitgeblazen eierschaal bij zich gedragen; een soort van panacea in de hand der oude kwakzalvers.

Philosophus non curat, (lat.), *een wijsgeer telt dat niet* (verheft zich daarboven).

Philozoof van Sanssouci (De —, bijnaam, dien Frederik II zichzelven gaf, toen hij in 1752 de eerste verzameling zijner werken uitgaf onder den titel: „Oeuvres du Philosophe de Sanssouci. Au Donjon du Château. Avec privilège d'Apollon".

Philtrum, *liefdedrank,* nl. een mengsel, waardoor men de liefde bij bepaalde personen, welke het innamen, kon opwekken. In Griekenland waren vooral de Thessalische vrouwen („Thessalische heksen" bij Goethe) beroemd in het bereiden van deze dranken. Een zoodanig middel waren ook de *dudaïm.* Gen. XXX : 14—16, Hoogl. VII : 13.

Phlegeton, een stroom van vloeibaar vuur in Hades of de onderwereld.

Phlegma, (gr.), vloeistof in vaste lichamen; hiermaar het phlegmatische (koele, onverschillige, vadsige) temperament van hen, wier lichaam veel water bevatte.

Phlogiston, letterl. *gebrand,* van gr. *phlogitzein* = verbranden, noemden de scheikundigen uit de school van Stahl (1660—1734) eene denkbeeldige stof, een vuurgeest, waarvan men onderstelde, dat ze ontweek bij de verbranding en van deze de oorzaak was. Zie *Antiphlogistische leer.*

Phoebe, (gr. myth.), dochter van Uranus en Gaea, moeder van Asteria en Latona, was na Themis en vóór Apollo de inspraak gevende godheid van het Delphische orakel. Toen later Phoebus Apollo als zonnegodheid werd vereerd, verkreeg Artemis als godin der maan den naam Phoebe.

Phoebus, d. i. *de blinkende*, oude, reeds door Homerus gebezigde bijnaam van Apollo. Zie echter het volgende artikel.

Phoebus redieus fugat astra, (lat.), *de terugkeerende Phoebus* (zon) *verdrijft de sterren*, het wordt dag. Horatius, *Od.* 3, 21, 24. Omtrent *lucubrationes* (nachtbraken) gezegd. — Phoebus van gr. *phaibos* = lichtend, glanzend, is volgens Lübker z. v. a. gr. *phoibeios* (profetisch), als bijnaam van Helios (de Zonnegod), die met Apollo, den god der voorzeggingen werd vereenzelvigd.

Phoenix (Als een — uit de asch verrijzen, (fab.), d. i. beginnen te herleven, naar de fabel van den Indischen wondervogel, die, eenmaal oud zijnde, zich in zijn nest verbrandde om uit zijn eigen asch jong en frisch te herrijzen.

Phonendoscope, (fr.), is de naam van een, door de Fransche geneesheeren Bianchi en Bazzis kortelings uitgevonden toestel, tot onderzoek van den toestand der zich in 't lichaam van den levenden mensch bevindende organen. Voor nadere bijzonderheden wordt naar *L'Illustration Universelle* van den 5en Februari 1898 verwezen.

Phorminx, soort van *citer*, evenals onze harp, het oudste snareninstrument der Grieksche zangers; bij Homerus het speeltuig vooral van Apollo, maar ook van Achilles en van de zangers bij den maaltijd. Bij Pindarus bepaaldelijk een speeltuig met *zeven* snaren.

Phra Tripitaka, d. i. „de Heilige Boeken der zuidelijke Buddhisten", geschreven in de Palitaal (behoorend tot den stam van het Sanskrit), en met Siameesche letters gedrukt, in 39 deelen, werden, met 's Vorsten portret versierd en het Siameesch rijkswapen op het plat, door den Koning van Siam ten aandenken aan zijne 25-jarige troonsbestijging aan de Universiteits-bibliotheken van Utrecht, Leiden, Amsterdam en Groningen, Januari 1896 ten geschenke gegeven.

Phrenologische knobbel, toespeling op het systeem van Franz Joseph Gall (1758—1828), die uit de betasting van den schedelvorm iemands karakter, vóórbeschiktheid tot studie, neiging tot misdrijven enz. constateerde.

Phrygische muts, hoofddeksel der oude Phrygiërs, later als zinnebeeld der vrijheid gebruikt; o.a. bij de Jacobijnen, en dan meestal afgebeeld op een staak staande en rood van kleur.

Phryne, gr. letterl. *pad* (wegens de bleeke kleur), de naam van eene beruchte Grieksche hetaere, wier eigenlijke naam *Mnesarete* was; afkomstig uit Thespiae in Boeotië, aanvankelijk arm, totdat zij naar Athene ging, waar hare bekoorlijkheid haar zulke onmetelijke schatten bezorgde, dat zij het aanbod deed om de muren van Thebe op eigen kosten weder te doen opbouwen, indien de Thebaners daarop het opschrift wilden plaatsen: „Door Alexander verwoest en door de hetaere *Phryne* hersteld". Zij diende tot model voor de (Venus) *Anadyomene* van Apelles en voor de Cnidische *Aphrodite* van Praxiteles.

Phtah of **Ptah,** de hoofdgod van Memphis (in Beneden-Egypte), waar zijn reusachtige tempel stond.

Phyllis, gr. *phullis* = gebladerde tak, loofwerk, in de Grieksche mythologie de dochter van den Thracischen koning Sithon; zij beminde Demophon, den zoon van Theseus en Phaedra, maar omdat hij er geen gehoor aan schonk, hing zij zich op en werd in een amandelboom veranderd. Phyllis is ook een geliefde naam in herdersdichten.

Phylloxera, druifluis, die sinds 1852 de wijngaarden (vooral de Fransche) verwoest.

Physiocratisch stelsel, uit g r. *phusis* (natuur) en *kratein* (machtig zijn), een staathuishoudkundig stelsel, uitgaande van het standpunt, dat de grond, de bodem van een land de bron is voor het ontstaan van alle rijkdommen. De *Physiocraten* noemden zich ook wel *Oeconomisten* (landhuishoudkundigen).

Phytopathologie, studie van de ziekten der planten.

Pia causa, (lat.), een vroom, weldadig doel.

Pia desideria, (lat.), *vrome wenschen*. Titel van een geschrift van den Jezuiet Herman Hugo, † 1627 te Antwerpen.

Pia fraus, (lat.), *vroom bedrog*. Ovid., *Metamorphosen*, IX : 711.

Pia vota, (lat.), *vrome wenschen*. Zie ook bij *Piëtisme;* maar *pia vota* heeft meer populariteit dan *pia desideria*.

Piae memoriae (P. M. of **p. m.),** (lat.), *vromer* of *zaliger gedachtenis*.

Piano's, pianino's en **vleugels,** veelal genoemd naar de makers of fabrikanten; dus: een Bechstein, Blüthner, Broadwood, Erard, Ecke Herz, Pleyel, Steinway.

Piaristen of *Patres scolarum piarum* (Vaders der godsdienstige scholen), geestelijke orde, welke bij de gewone drie geloften nog eene vierde voegt, nl. om kosteloos voor het onderwijs der jeugd te zorgen. Ze werd in 1607 gesticht. De orderegel en het gewaad der *Piaristen* komen overeen met die der Jezuieten. Zij zoeken vooral invloed te oefenen op het volksonderwijs.

Piaster, oorspronkelijke Italiaansche naam — *piastra* = metaalplaat, — eener grootere Spaansche zilveren munt, sedert omstreeks 1550 algemeen verbreid, ter waarde van pl. m. f 2.50. De binnenlandsche worden op pl. m. f 1.84 geschat. — Men heeft ook *Turksche piasters*, zeer ongelijk in waarde; in 1826 van f 2.— tot f 1.60 = 40 parahs, gedaald; sedert 1845 12—15 cents Nederlandsch; thans (Febr. 1897) pl. m. 11 cents. Een 500-piasterstuk of *beûdel* in Turkije = f 55.32. Zie *Mat*. De Turksche piaster (zilvermunt) heet ook *Byz Kroos*, en kwam voorheen overeen met den *leeuwendaalder;* zie *Mina*. In Egypte (Kaïro) geldt een piaster pl. m. 13 cents, 2 piasters = 25 cts, 3 = 37 cts.

Piaster, Peso duro, (sp.), zilveren munt, ter waarde (in 1823) van een Spaanschen mat (20 realen) = f 2.50 (thans f 2.25).

Piausser, (fr.), vgl. *Pioncer*.

Pibrach, gallisch *piobaireachd*, d. i. fluitmelodie; oud-Schotsche muziekstukken, variaties voor doedelzak op een thema *(urlar)* eindigend met een levendige finale *(creanluidh);* alles met veel ornamenteering; — veelal *krijgslied* der Bergschotten.

Pic-nic, *buitenpartij*, waarbij ieder deelhebber voor eene of andere versnapering zorgt. De oorsprong van het woord is duister. Sommigen leiden het af van het it. *piccola nicchia*, kleine taak of portie. Reeds bij de Ouden waren zulke samenkomsten in de open lucht bekend.

Pic-nic-grounds, *thee-tuinen* te New-York, werwaarts men zich op eene pleizierboot begeeft, en waar men zich een dag, onder gemeenschappelijke vertering *(pic-nic)* vermaakt, of liever hoopt te vermaken. Koekjes en ijskoude limonade vormen de hoofdbestanddeelen van die vertering.

Picador (De —, de stierendooder te paard, die met een vergulde speer *(pica dorada)* den stier tot woede aanzet.

Picarden, een oude secte van maaktloopers in de 15e eeuw, zoo genoemd naar den geestdrijver Picard, in Vlaanderen.

Picareske romans, *schelmenromans;* van sp. *picaro* = spitsboef, schelm.

Piccolo, (it., muz.), *klein;* vandaar *flauto p.* kleine fluit, *oboe p.* kleine hobo, *violino p.* kleine viool; *piccolo* in Duitschland en Oostenrijk: kleine onder-kellner, e. a. m.

Picolé, (wap., o.-fr.), zie *Gepiekt.*

Pidgin-English, verbasterd uit *pigeon-English,* dialect der Engelsche taal, in de zeesteden van China tusschen inboorlingen en vreemdelingen gesproken. Het woord is een verbastering van *business-English; business* werd verbasterd in China tot *bidginess,* en later bij het afkorten en verloren gaan van de beteekenis in *pigeon.*

Pidjetten, van jav. *pidjet,* mal. *pidjit*: met de vingers of de volle hand knijpen of drukken; zekere manipulatiën in de inlandsche geneeskunde.

Pidjon, (hebr.), *lossing, inlossing, bevrijding* (van *padah* = *inlossen, bevrijden*).

Pidjon ha-ben (ha-bein), lossing van den zoon, naam van eene Joodsch-godsdienstige plechtigheid ter inlossing van den eerstgeboren zoon van zekere priesterlijke verbintenis (Num. XVIII: 15,16).

Pidjon nefesch, lossing der ziel, naam van eene Joodsch-godsdienstige handeling of gebed ten behoeve van een gevaarlijk zieke.

Pidjon schebuejim (schevuejim), bevrijding der gevangenen, naam van den Joodschen plicht om bij te dragen tot redding van geloofsgenooten, die in verdrukking zijn om huns geloofs wille.

Pie-grièche, (fr.), letterl. *kwaadaardige ekster,* in werkelijkheid, eene krakeelzuchtige vrouw.

Pièce à clef, roman of tooneelstuk, waarin onder verdichte namen eene ware schand-geschiedenis verhaald wordt, alleen verstaanbaar voor hem, die er den sleutel *(la clef)* toe heeft.

Pièce de résistance, (fr.), letterl. *stuk, dat weerstand biedt;* — de hoofdschotel, het voornaamste deel van eenig programma.

Pièces honorables, (fr. wap.), de voornaamste herauts-stukken.

Pièces-sous-ordinaires, (fr. wap.), de minder voorname herautsstukken.

Piechem, zie *Pigem.*

Pied (En —, (fr. wap.), in de benedenste helft van het schild.

Pied (En —, (wap.), met de pooten op den onderrand van het schild (dieren).

Piedfort, letterl. *op sterken voet,* van proefslagen van munten ter dubbele of meervoudige zwaarte. Van hedendaagsche munten komen hoogst zeldzaam *piedforts* voor, maar zeer algemeen tot in de 18e eeuw. Van sommige speciën komen er tot 5-voudige zwaarte voor (bv. Amsterdamsche dukaat 1673).

Pied plat, (fr.), letterl. *platvoet,* in figuurlijken zin, een weinig achtenswaardig man, een kruiper. De uitdrukking stamt uit vroegeren tijd, toen alleen lieden uit den voornamen stand schoeisel met hooge hielen droegen.

Pieds-humides, (fr.), letterl. *natte voeten,* noemt men hen, die vóór de Parijsche Beurs niet genoteerde, meestal waardelooze fondsen verhandelen. Zoo genoemd, omdat zij aldaar niet tegen den regen zijn beschut.

Piekeman, (barg.), *f 1.50.*

Piekeren, *overdenken, overleggen, tobben.* Woord, ontleend aan mal. en jav. *pikir,* overdenking, overlegde gedachte (overgenomen uit het arab. *fikr*).

Pieper (De —, (mil.), *poep.* Naar het snerpend, piepend geluid, dat bij het pompen gehoord wordt.

Piepers, (mil.), *aardappelen.*

Pier, *ik wil de kwade Pier niet zijn.* Doelend op den *Grooten Pier,* den bekenden zeeheiter uit de 16e eeuw, die vele wreedheden bedreef, maar op wiens rekening ook veel gesteld wordt, waaraan hij geen schuld had.

Piercasie bij den deer, (barg.), *dobbelhuis bij nacht.*

Pierenbak, (mil.), *patroontasch.*

Pierenverschrikkertje, (rest.), *een klare.*

Pierrot, (fr.), eig. *Pietje;* de onnoozele, altijd gefopte, vaak afgeroste hanswors van 't Fransche tooneel. Kostuum: wijd, wit vest, dito pantalon, lange mouwen, groote knoopen en witte schoenen.

Piersonnetje, belastingbiljet, naar den minister Mr. N. G. Pierson, die het belastingstelsel heeft hervormd met vermeerdering van het aantal aanslagbiljetten.

Piet (Een —, (stud.), iemand, die zich heel wat inbeeldt en bluft; ook ironisch: een knappe kerel.

Pietà, (it.), voorstelling van Maria, met het lijk van Jezus op haren schoot.

Piété, (fr. wap.), *het bloed van den pelikaan.* Zie de reden bij *Pelikaan.*

Pietermannetjes, (barg.), *kleine zilveren messen.*

Pieterspenning, (r.k.), in Engeland eene belasting ten behoeve van den H. Stoel, van één stuiver per huis, jaarlijks op 22 Juni geheven en reeds in 1031 eene oude belasting genoemd, onder paus Adriaan ook tot Ierland uitgestrekt. Een andere *St. Pieterspenning* bestaat sinds een 30tal jaren (sinds de berooving van den Paus van zijn wereldlijk gebied) in de geheele Kath. wereld. Zij bedraagt 1 cent per maand, door iederen geloovige te offeren.

Pietisten, in de Luthersche en Gereformeerde Kerk (sedert Spener 1670) eene secte, die bijzondere samenkomsten tot oefening der vroomheid hield.

Pietje, volksbenaming van 't achtste deel van den Zeeuwschen rijksdaalder, gangbaar geweest voor 6½ stuiver. Om de „pietjes" gemakkelijk van de kwartjes te kunnen onderscheiden, had men ze gedeukt. Het kleine mannetje, „Pietjebedroefd", dat er op voorkwam, gaf aanleiding tot den naam. Van Middelburg naar Vlissingen reed omstr. 1850 nog de *pietjeswagen,* die een pietje per plaats kostte, een blauw geschilderd karretje.

Pifaro, piffero, (it. muz.), *schalmei;* vandaar *pifferari,* de herders, die in navolging van de herders van Bethlehem met Kerstmis naar Rome komen, om vóór de madonna-beelden te spelen; in het algemeen: musiceerende en bedelende kinderen in Italiaansch costuum.

Pigem of **piechem,** (Joodsch-Duitsch), een *konieke, zonderlinge vent.* Afleiding onzeker.

Pignonné, (fr. wap.), *piramidevormig;* zie *Trapsvormig.*

Pij, (barg.), *jas.*

Pijger, (barg.), *dood.*

Pijgeren, (barg.), *sterven; vermoorden.*

Pijlbundel, ontleend aan de geschiedenis van een Koning der Skythen, die op zijn doodbed aan zijn (groot) aantal zonen een bos pijlen gaf, met den last ze allen tegelijk te breken. Toen hun dit onmogelijk was, brak hij ze zelf één voor één gemakkelijk. Met deze handeling wilde hij zinnebeeldig te kennen geven, dat zij, vereenigd blijvend, onverwinbaar, doch, onderling verdeeld, met weinig moeite te overmeesteren zouden zijn. Plutarchus, dit in zijn „Apophtegmata Regum" verhalend, noemt dien koning Skilutis, en gewaagt van niet minder dan 80 zoons. Toen al de Spaansche koninkrijken onder Ferdinand en Isabella tot één monarchie vereenigd waren (1479), werd de pijlbundel als zinnebeeld daarvan op de munten geplaatst. De graaf van Egmond nam in 1564 *den bundel pijlen* als zinnebeeld van *eendracht* onder zijne medestanders aan, in de plaats der Geuzenteekens van bedelzak en nap. Sedert is dit zinnebeeld in het wapen der Vereenigde Nederlanden gekomen. Het aantal van zeven beduidt in het wapen de *zeven* bij de Unie van Utrecht vereenigde provinciën.

Pijlstuiver, dezelfde als het *Bezempje* of de *Bezemstuiver* (z. a.).

Pijn in zijn ransel hebben, (mil.), *te lui zijn om zijn ransel te dragen.*

Pike State, (a m.), *snoek-staat*, naam voor Missouri, naar den spotnaam *pikes* der bewoners.

Piketpalen, (mil.), *wortelen*. Deze groente valt voor de militairen weleens houterig uit.

Pikken, (z.-afr.), *hooivorken*.

Pikol, (jav., mal.), *schoudervracht*; zooveel als aan een draagstok, voor of achter of aan beide einden, over den schouder, door één man of door twee personen aan een draagboom op de schouders tusschen hen in, gewoonlijk gedragen wordt; in den handel een gewicht van 100 katties = 125 A pond of 61,7613 KG. — Een *kattie* (katje), waarschijnlijk een Chineesch pond, gewicht van $1^1/_4$ A. pond = 0,617613025 KG. Van *pikol* komt *pikelen* = over den schouder dragen, lasten vervoeren.

Pil, (k. m. a.), *officier van gezondheid*; vandaar *burgerpil* voor *geneesheer*. Vroeger de naam van militaire geneeskundige studenten, die, vóór de tegenwoordige organisatie van den militairen geneeskundigen dienst, te Utrecht en later te Amsterdam hunne opleiding ontvingen.

Pil n°. 11, (ind.), *vergift-pil*, de pil, vaak door jaloersche of teleurgestelde Maleische vrouwen aan hun blanken minnaar of diens bruid bij zijn huwelijk toegediend. Oorsprong dezer uitdrukking *te vergeefs* gezocht.

Pilaarbijter, *trouwe kerkganger*, naar analogie van *kribbebijter* (kribbijter) = een paard, dat aan zijne krib *gebonden*, daar niet van daan kan, en er aan knabbelt. Ook wel *stijlbijter* (stijl = stut of pilaar). Scheldnamen van rechtzinnige ijveraars onder de Hervormden der 17e eeuw. Een soortgelijke woordvorming is *baliekluiver*.

Pilaardollar, zie *Herculeszuilen*.

Pilaarheiligen of *Stylieten*, benaming der kluizenaars, die als boetedoening het grootste gedeelte van hun leven op den top van hooge zuilen doorbrachten. De bekendsten van die soort waren: Simeon de Styliet van Syrië en Daniel de Styliet van Konstantinopel. Simeon bracht 37 jaar op zoo'n paal door; Daniel 33. De eerste stierf in 460, de andere in 494.

Pilaarplaster, zie *Herculeszuilen*.

Pilatus, berg in Luzern bij het Vierwoudsteden-meer. Verbastering van *Mons Pileatus*, berg met den hoed, omdat de omwolkte top als weervoorspeller geldt, regen aankondigt. De gelijkheid van naam heeft aanleiding gegeven tot de legende, dat Pilatus, na door Tiberius gebannen te zijn, op dien berg zelfmoord bedreven heeft.

Pilatus (Hij zit daar als —, verkeert in grooten tweestrijd met zichzelven, als Pilatus, die niet wist, hoe hij de zaak van Jezus beslechten moest.

Pilatus en Herodes worden vrienden, uit Luk. XXIII : 12, omtrent een vriendschapsbond uit staatkunde gesloten tusschen twee of meer staten, die te voren *naijverig* op elkander waren, elkaar niet verdragen konden.

Pilatus gaan spreken, *op de klok gaan zien, hoe laat het is*. Uit klankspeling met den naam Pi-lât-us, waarin *lât* als *laat* klinkt. Vandaar ook *Pilatus is dood*, of *Pilatus is voorbijgereden op een wit paard* (witte paarden werden oudtijds gerekend geluk aan te brengen), als schertsend antwoord op de vraag: „hoe laat is het?" Uit dezelfde klanksplaying laat zich duiden:

Pilatus zijn offer brengen, *de klok opwinden*. „Offer" wegens Luk. XIII : 1.

Pilatus heeft dat zoo geschreven, het moet onveranderd zoo blijven gelijk het daar staat. Vgl. Joh. XIX : 22.

Pilatus in het Credo (Een —, een persoon, ergens vermeld, waar men dit niet verwachten zou. De naam van Pontius Pilatus, Rome's landvoogd over Judea, die Jezus den Joden prijs gaf, komt voor in de Apostolische Geloofsbelijdenis of het *Credo* (z. a.), in de Twaalf Geloofsartikelen. Ook, *hoe komt Pilatus in het Credo?* en „*Overal in het spel als Pilatus in het Credo*". Vgl. *Mah-nischtanna?*

Pilatus-trap, de uit 38 treden bestaande trap te Rome, die eens tot het praetorium (rechthuis) van Pilatus te Jeruzalem (vgl. Joh. XVIII : 28) zou hebben geleid; de *Scala Santa* (Heilige Trap) te Rome. De H. Stoel verleende aflaten aan hem, die ze in vrome stemming op- of afging, zoo dikwijls hij dit deed, en wel negen jaren. Luther heeft dit ook gedaan, ten einde zich zielerust te verwerven.

Pilatus' waschbekken, *schoonschijnend, maar ontoereikend middel van verontschuldiging,* als 't ware een doekje voor het bloeden. Uit Matth. XXVII : 24. Rome's stedehouder over Judea wiesch wel zijne handen vóór de volksschare, maar met deze zinnebeeldige handeling wiesch hij de bloedschuld niet weg, die hij door de onrechtvaardige veroordeeling van Jezus op zijn geweten geladen had.

Pileus cornutus, (lat.), *spits uitloopende hoed.* Dracht der Joden in de middeneeuwen, waardoor deze gehouden waren zich van de Christenen te onderscheiden. Bernout die Joede, in 1364 schepen te Arnhem, zegelde met drie zulke hoeden.

Pilgrim-fathers, *pelgrim-vaders,* de 102 Engelschen en Schotten, bij wie zich enkele Hollanders hadden gevoegd, die in 1620 zich in het schip de *Mayflower* naar Amerika inscheepten om hun godsdienstige denkwijze vrij te kunnen belijden; het waren meestal puriteinen van innige vroomheid en onverzettelijke overtuiging.

Pillory, (eng.), *schandpaal,* van lat. *pila* = pilaar, in Engeland eertijds een pilaar, met een verschuifbaar bord met gaten er in, waardoor het hoofd en de handen van den misdadiger werden gestoken. De volgende bekende mannen zijn op die wijze aan de kaak gesteld. Leighton wegens schotschriften tegen Karel I; Lilburn voor het in omloop brengen der schotschriften van Dr. Bastwick; Bastwick, voor aanvallen op de Engelsche Kerk; Warton, de uitgever; Prynne, voor het schrijven van een hekeldicht op de gemalin van Karel I; Daniel Defoe, voor een schotschrift getiteld: „The shortest Way with Dissenters", enz.

Pilslaan, (barg.), *uit een kraam of wagen stelen.*

Pinacle (Mettre au —, (fr.), *ophemelen; pinacle* is namelijk het hoogste gedeelte van een bouwwerk.

Pinang, (mal.), *betelnoot* (Areca catechu), welke met het betelblad of de *sirih* en kalk door den inlander gekauwd wordt. Zie *Areek* en *Betel.*

Pinchbeck, in het Hollandsch verhasterd tot spinsbeck, een horologe van goedkoop omhulsel, een alliage van koper, zink en tin, en daarom tot in deze eeuw zeer geliefd bij de volksklasse; naar den uitvinder Pinchbeck in Londen, † 1732.

Pinceel of **pinonceel,** (wap.), zie *Ruitervaandje.*

Pindang, (bat. jav.), *visch, kip* of *vleesch,* met eene waterige pikante saus toebereid, een sausgerecht bij de rijst.

Pindarus, beroemd Grieksch lierdichter, geb. omstreeks 520 v. C. te Thebe in Boeotië.

De Fransche Pindarus, Jean Dorat (1507—88), ook Pouce Denis Lebrun (1729—1807).

De Italiaansche Pindarus, Gabriello Chiabrera (1552—1637).

Peter Pindar, pseudoniem van Dr. John Wolcott (1738—1819).

De Pindarus van Engeland, George, hertog van Buckingham, door Cowley de Pindarus, of ook de Horatius, en Vergilius van Engeland geheeten.

Pinetree State, (am.), *dennenstaat,* naam voor Maine, naar de vele dennenbosschen. Vgl. *Lumber State.*

Pingui Minerva = crassa Minerva (z. a.) = met een ruw, ongeoefend verstand. Lat. *pinguis* = vet, *crassus* = plomp, ruw.

Pinjoen, zie *Ponjoen.*

Pink tea, (a m.), *paarse thee*, spotnaam *whiskey*.

Pinksterbloemloopen, oud gebruik, volgens hetwelk op Pinksteren 't schoonste meisje van de streek, met bloemen getooid, als koningin van het feest, door hare speelnootjes onder gezang en gejuich werd rondgeleid. Dat meisje heette de *Pinksterbloem* of de *Pinksterbruid*. Daar dit loopen echter in bedelarij ontaardde, werd het herhaaldelijk verboden, maar is ook thans nog niet afgeschaft.

Pinksteren, verg. het Fransch *Pentecôte*, verbastering van het Grieksche *Pentekostè* (hèmera) = de vijftigste, d. i. de vijftigste dag, omdat het eigenlijk is de viering van het *Israël. Wekenfeest*, d. i. de vijftigste dag van de Omertelling, die begint op den 2en dag van het Isr. Paaschfeest. (Zie Levit. XXIII : 15, 16, Num. XXVIII : 26, Deut. XVI : 9, 10). Vgl. *Oomeren* en *Omertijd*.

Pinksterstorm, hevige storm, die op 2en Pinksterdag 28 Mei 1860 hier te lande heeft gewoed.

Pinnekensmakers, zie *Tjokkers*.

Pinter, (m a l.), knap, geleerd, bekwaam, slim, sluw, bij de hand enz.

Pion, beambten op de Fransche scholen, die geen onderwijs geven, doch de orde in de klasse bewaren, naar sp. *peon*, van l a t. *pedo*, oorspronkelijk: *voetknecht, verdediger*.

Pionier (De —, naam van den eersten, in 1863 door George Martinus Pullman, den Amerikaanschen waggonfabrikant († te Chicago Oct. 1897, oud 66 jaar) vervaardigden *sleepingcar*. Hij kostte f 42,000.

Pioniers, schansgravers, opwerpers van veldwerken en barricadenmakers bij de genietroepen; a° 1605 *pignier*. Fig. de eerste reizigers in tot nog toe onbekende streken; de eerste landbouwers, die zich vestigen op onontgonnen land; voorts menschen, die den weg trachten te vinden tot oplossing van een maatschappelijk vraagstuk en die de risico's daarvan moedig aanvaarden. Mitsdien spreekt men ook van „pioniers der beschaving". Het f r. woord luidt eigenlijk „pionnier". Bij het leger is de naam *pionier* vervallen evenals die van *mineur* en *sappeur;* deze alle heeten thans „soldaten van het corps genietroepen".

Pioniers van Rochdale (De —, de stichters der coöperatieve vereeniging (1844) aldaar. Wel was deze *(Society of Equitable Pioneers)* niet de eerste van dien aard; integendeel werd deze reeds in 1822 te Londen gesticht. Doch eerst door den bloei der stichting van Rochdale kwam de coöperatie flink in gang.

Piot, (m i l.), scheldnaam voor den infanterist. Ook in België gebruikelijk, maar daar veeleer als bijnaam. Eig. spotnaam voor *roode baai* (wijn).

Pipe-en-bois, spotnaam van Georges Cavalié, een jong mensch met een onmogelijke gestalte en een tronie, die inderdaad aan een uit bruin wortelhout gesneden pijpekop herinnerde, vanwaar de bijnaam. Dat alles belette hem echter niet de betrekking van secretaris bij de (1870) naar Tours verhuisde leden van het Fransche bewind, en later (1871) andere functiën bij de Commune waar te nemen.

Pipe Laying, (a m.), *kiezersteelt*, schikking om door onbevoegden te doen stemmen; in 1848 't eerst voorgekomen, toen er kiezers uit Philadelphia te New-York werden binnengesmokkeld. Letterl. *pijpenleggers*, naar aanleiding der groote werken tot het leggen van buizen voor de waterleiding, die toen in vollen gang waren.

Pipelet, (f r.), in de gemeenzame taal *concierge*, sedert Eugène Sue (1804—57) in zijne *Mystères de Paris*, zulk een en diens vrouw, onder de namen van Mr. en Made Pipelet, eene rol deed vervullen.

Pipo, ook **pipeau,** (f r.), leerling der Polytechnische school, te Parijs.

Piraeus, de havenstad van Athene op 't schiereiland Munychia, door Themistocles aangelegd en met Athene door twee muren verbonden, die onder Pericles werden voltooid. Tegenwoordig *Porte Leone.*

Piraeus wordt voor een man aangezien (De —, d. i. personen en (of) zaken, welke niets met elkaar gemeen hebben, worden onderling verward. — Een schip leed schipbreuk bij Athene, waarvan de *Piraeus* de voornaamste haven was; een dolfijn, volg. Plinius een vriend der menschen, snelt ter redding toe; een aap, die aan boord was, en door den dolfijn voor een mensch wordt aangezien, maakt ook van de gelegenheid gebruik, en plaatst zich op den rug van het reddende dier. Onderweg vraagt hem de dolfijn, of hij te Athene woonde, hetwelk door den aap wordt toegestemd, zóo volmondig, dat hij verklaarde (den) Piraeus zelfs onder zijne oude vrienden te tellen (Lafontaine, *Fables* IV, 7). Fr. *prendre le Pirée pour un homme.*

Pirema-gochem. In Polen, Moravië en Boheme, hebben de Joden een spreekwoord: Er ist *Pürim-a-gochem = hij is op het Poerim-feest een verstandig mensch.* Immers op het Purim-feest hebben maskerades plaats; het is een Joodsch carneval. Dan maakt iedereen *gekheid,* ook de verstandigste. *Pürim-een-gochem zijn* is dus een spottend gezegde = hij is alleen dan verstandig, als ieder ander gekheid maakt en hij mee doen moest; overigens is hij een dwaas.

Pirouette, (fr.), zekere dansfiguur, in de helft der achttiende eeuw uit Duitschland naar Frankrijk gekomen, en waarbij men eene omdraaiing op den hiel van den eenen voet maakt; *waarschijnlijk* ontstaan uit *pied* = voet en *roue* = rad, dus letterl. een *roue autour du pied,* of een draai om het been.

Pisang, een in N.-I. in velerlei soorten voorkomende meelachtige vrucht, door de Portugeezen *banaan* genoemd. De banaan schijnt afkomstig te zijn uit Afrika, en met den naam door de Portugeezen naar Brazilië en W.-Indië te zijn overgebracht.

Pisces natare oportet, (lat.), *de visch wil zwemmen,* wordt vaak gezegd door iemand, die na het eten, en in 't bijzonder na het eten van visch, dorstig is en drinkt. Petronius 39.

Pistole, (barg.), *de groote wereld.*

Pistole, het zoo goed als opgeheven gebruik, dat een gevangene op eigen kosten beter eten krijgen kon, dan den gewonen gevangeniskost. Enkele Romanisten zijn niet ongeneigd aan te nemen, dat deze gevangenkamer zoo heet naar het muntstuk *pistole,* aanvankelijk de prijs van één dag verblijf.

Piston, (fr.), in de volkstaal, *protectie,* gewoonlijk in den vorm van *coup de piston* gebezigd, vooral op zichtens examens.

Pistonner, (fr.), *protegeeren.* Zie *Piston.*

Pistool, Spaansche munt, dagteekenende van 1537, van 2 kronen en daarom *doppio, doblon* (dubbel) of *piastola* (plaatje) genoemd. Op den voet der pistolen werden sedert 1640 in Frankrijk de louis d'or geslagen, die men ook pistolen noemde, evenals later in Duitschland alle gouden munten van 5 Thaler of pl. m. f 9.— waarde. Het schietwerktuig is genoemd naar Pistoja, een stad in Italië, waar het in 1545 werd uitgevonden.

Pit (Op de — lennen, (toon.), voorschot op traktement vragen, n.l. aan het donkere kantoortje in den voormaligen Stadsschouwburg te Amsterdam, waar altijd eene lamp brandde;

— klaploopen; — ieder woord van den souffleur afwachten, dus over diens lamp gebogen zijn.

Pitch Tree State, (am.), *pikdennenstaat,* naam voor North Carolina, naar de vele dennenbosschen in die streek. Vgl. *Old North State.*

Pitje, eigenlijk *pitjis* en *pitis,* mrv. *pitis-pitis,* de naam der kleine koperen munten in Indië, ook *kepeng* (z.a.) of *cash* genoemd. Men heeft Chineesche, Japansche, Bantamsche pitjes enz. Ze zijn van een gat voorzien en worden bij 100 of

200 aan een bamboekoordje of strootje geregen. Bij de komst der Portug. in den Ind. archipel was deze munt van onedel metaal daar reeds gebruikelijk. De naam *pitjis* is waarschijnlijk afkomstig van het Portug. *especies*, plur. van *especie*, o.a. munt. *Pitis-pitis* beteekent ook platte en dunne pitten van zekere vruchten.

Pitsier, *zegel, cachet.* In 't friesch voor *sigillum* (zegel). Van hgd. *Petschaft*, en dit uit hoh. *pecet* (spreek uit *petsjet*). Ten tijde van keizer Karel IV in zwang gekomen voor het (kleinere) handzegel, in onderscheiding van het (grootere) kanselarijzegel. Nedersaks. *pitger*, zw. *pitser*. Ook aan 't slot van Nederd. oorkonden: a° 1637 „aengeboorne Pidtschaft", a° 1571 „met syn pitsier in roeden wasse. op een wit viercandt papiercke gedruct", a° 1727 „aangeboore pitsier". Zelfs leest men van: „onder mijn eighen hant ende *pitsider*", (*Vadevl. Museum* III, 176), zoo dit geen misstelling is.

Pitsjaren, van *bitjara* (mal.). = *raad, raadpleging, overlegging, raadsvergadering*. Deze term is tijdens de O.-I. Compagnie in gebruik gekomen als zeeterm. Wanneer de admiraal met de kapiteins een raad wilde houden seinde hij met de *pitsjaar* of *bitjara*vlag. Verder is *pitsjaren* ook gaan beteekenen: het afwezige scheepsvolk door seinen terugroepen, seinen om aan boord te komen.

Pitt-diamant (De —, ook genaamd de Regent. De Hertog van Orleans kocht hem van Pitt, den grootvader van den beroemden minister. Thans is die diamant in het bezit van den Koning van Pruisen.

Plusvereeniging, genootschap dat, in 1848 te Mainz gesticht, zich over alle R.-Katholieke gewesten van Duitschland uitstrekt, en een onbeperkt zelfbeheer van de R.-Katholieke Kerk zoekt te bevorderen. Ze tracht de opvoeding der jeugd in handen te brengen van den Clerus, de vervallen verklaarde kloostergoederen terug te bekomen en nieuwe kloosters te stichten.

Pizzicato, (muz.), tokkelen der snaren van strijkinstrumenten met de vinger in plaats van met de strijkstok.

Plaats. *Mijne snoeren zijn in liefelijke plaatsen gevallen.* Uit Ps. XVI : 6. Als schertsende toepassing van genoemde schriftuurplaats, uitdrukking van hen, die in een aangenamen kring aan een welvoorzienen disch eene plaats vinden. Snoeren = meetsnoeren, waarmede akkers worden afgedeeld; dus, het mij toegemetene is gunstig; een goed lot is mij ten deel gevallen.

Placêr, (am.), aanvanklijk: terrein waar goud gevonden wordt; thans elk terrein, dat voor exploitatie geschikt is. Van sp. *plaza*, plaats.

Placet, (lat.), letterl. „het behaagt". Men geeft dezen naam aan het recht van het hoofd van een Staat, om de voorschriften en verordeningen der Kerkelijke overheden vóór de uitvaardiging in te zien en te beoordeelen. Zijn ze goed bevonden, dan worden ze door de betrokken Regeering met (het koninklijk) „placet" geteekend. In den jongsten tijd hebben de meeste mogendheden dat recht laten varen, om zich tegenover de Kerk tot repressieve maatregelen te bepalen.

Placet Hic Requiescere Musis, (lat.), naam der Utrechtsche studentensocieteit. *Hier behaagt het aan de Muzen, uit te rusten.*

Plagiaat, *letterdieverij*, vandaar Plagiarius, die ze pleegt. Het woord plagiaat is in dien vorm het eerst gebruikt door den Franschen geleerde Bayle. In het Latijn bestond wel het woord plagiarius.

Plaine, (fr. wap.), smalle schildvoet, vroeger als breuk voor bastaards gebruikt.

Plak, (amst.), $2\frac{1}{2}$ *cents stuk.*

Plakkers, (transv.), *kolonisten, settlers.*

Plancher des vaches, (fr.), *vaste grond*, in tegenstelling tot water, aan boord van een vaartuig, enz.

Plangejen, ook **plannenen,** (joodsch-duitsch-nederl.), *luid schreien*, afkomstig van lat. *plangere* = luide droefenis uiten, door zich op de borst te slaan.

Plank, zie *Platform*.

Plant, (barg.), *beurs*.

Plantagenet, de bremstruik, als leuze het eerst gebezigd door den eersten Hertog van Anjou, die op zijn tocht naar het Heilige Land de struik en bloem op zijn helm stak als symbool der nederigheid. Lat. *planta genista*.

PlantationState, (am.), *plantagestaat*, naam voor *Rhode Island*, naar de vele plantages; vgl. *Little Rody* en *Gunflints*.

Planton (Korporaal —, belast in de keuken der soldaten met het toezicht op de bereiding der spijzen en de reinheid van al hetgeen zich in de keuken bevindt.

Plapperment, (hgd.), noemde het volk het eerste Duitsche parlement, dat in Frankfort vergaderde (1848), omdat er zooveel gepraat *(geplappert)* werd. Misschien zou het woord in onze dagen nog op andere, soortgelijke vergaderingen toepasselijk wezen.

Plasbink, (barg.), *matroos, zeeman*.

Plasdankje verdienen (Een —, iets doen om te behagen, om te vleien. *Plas* is verwant aan een oud ww. *plaren* (fr. plaire). In Vondel's *Waerande der Dieren* komt 't woord in de juiste beteekenis voor: „'t Geselschap der loftuyters diens eenigh doel-wit is den plasdank van haar Heeren". Eenigszins verbasterd hoort men 't thans gebruiken in den zin van eene koele dankbetuiging, waar op eene belooning gerekend werd.

Platen, spotnaam voor de inwoners van Oostende. Wijst op de talrijke Oostendsche visschers (*plaat* = pladijs).

Plates, (fr. wap.), besanten van zilver.

Platform = plat, (bouwk.), 1) een terras of gelijk gemaakt of vereffend gedeelte grond, dat dient als basis voor een gebouw.

2) Platte of horizontale overdekking van een gebouw of gedeelte van een gebouw in plaats van een hellend dak.

3) Bij den spoorweghouw noemt men platform dat gedeelte van de spoorbaan, wat voor de gelijke dracht der rails met kiezel bedekt is.

4) Bij vestingwerken noemt men platform het terras, waarop de batterij gemaakt wordt.

5) De afdekking boven een Fransch mansard-dak wordt ook platform genoemd.

Platform, (am., eng.), programma eener staatkundige partij, reeds in 1576 gebruikelijk; 't is van de *platform*, de „estrade", dat dit programma verkondigd wordt; elk der onderdeelen heet *plank*.

Platlandicus, *plattelands-heelmeester*, d. i. geneesheel- en vroedmeester, geëxamineerd onder de oude wet, vóór de *Artsenwet;* zij werden op de klinische scholen te Amsterdam of te Rotterdam of door andere *platlandici* opgeleid, legden een provinciaal examen af, waaruit bleek, dat zij eene zekere oefening in de practijk hadden, en hielden daarbij gewoonlijk ook eene apotheek, zonder als apotheker geëxamineerd te zijn.

Platluis, vroeger de naam voor een laag Friesch turfschip, thans voor eene torpedo-boot.

Plato, wijsgeer, geb. te Athene 21 Mei 429 v. C., † 348. Zijn eigenlijke naam was Aristocles (naar zijn grootvader), maar Socrates noemde hem Plato = *de breede*, wegens de breedte zijner schouders of (volgens de Neoplatonici) wegens den breeden vloed zijner rede.

De Duitsche Plato, Friedrich Heinrich Jacobi (1743—1819).

De Joodsche Plato, Philo Judaeus, een wijsgeer uit Alexandrië (20—40 j. v. C.).

De Plato der Puriteinen, John Howe, de Nonconformist (1630—1706).

Platonische liefde, d. i. de liefde van ziel tot ziel, bovenzinnelijke liefde: *platonisch*, omdat *Plato* in het „Gastmaal" van Pausanias haar aldus verklaart.

Platonische republiek, voorbeeld eener volkomene staatsinrichting, gelijk Plato die ontwierp en aanprees. Plato ontwikkelde de leer van Socrates tot een wijsgeerig stelsel, waarvan het middenpunt uitmaakte de „theorie der *Ideën*".

Plaudite, (lat.), *applaudisseert!* Vermaning door den acteur aan het slot van het stuk gericht tot het publiek: *clare plaudite manibus* (klapt flink in de handen) bij Plautus. Ook wel, *vos valete et plaudite!*

Plead (To — guilty, (eng.), *schuldig pleiten*, beteekent niet dat de aangeklaagde schuld bekent, maar de getuigen *à charge* worden niet gehoord, en de beklaagde wordt niet ondervraagd van de zijde des aanklagers. Hij neemt alleen de hoofdpunten der beschuldiging aan, maar behoudt zich voor die, zoo mogelijk, tegelijk met zijn verdediger te ontzenuwen.

Plebaan, pastoor eener kathedrale of bisschoppelijke kerk, die als plaatsvervanger van den bisschop met de geestelijke zorg voor de geloovigen (*plebs*, vandaar *plebaan*) dier kerk is belast. Eerste geestelijke van eene kathedraal, niet van een stift afhankelijk.

Plebisciet, *volksstemming*. Bij de Romeinen een besluit door het volk (*plebs*) genomen in de *Comitia tributa*, op voorstel van de tribunen.

Plebiscitum, besluit in een consilium plebis (volksvergadering) genomen. De gelijkstelling van *plebiscita* met leges geschiedde door de *lex Horatia* Valeria (449), de *lex Publilia* (339) en de *lex Hortensia* (287). Onder Napoleon III kwam het plebiscite weder in de mode, sedert hij door een beroep op het volk tot Keizer was gekozen.

Plebs, het niet-patricische gedeelte van den Romeinschen *populus*, volgens sommigen naast de cliënten ontstaan uit de inwoners van Latijnsche steden welke door Ancus Marcius verwoest werden, en waarvan de bevolking naar Rome werd overgeplant; volgens anderen juist uit de *clientela* voortgesproten.

Plectuntur Achivi, (lat.), zie *Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi*.

Pleet, in het Hollandsch de benaming voor overzilverd metaal, door tusschenkomst van het Engelsch *(plate)* van *plata*, Spaansch: zilver. *Río de la plata*, zilverrivier.

Pleinden (De dorstige —, Studentengezelschap uit van Lennep's *Klaasje Zevenster*, en naar deze weer het uithangbord van een café met vergunning te Amsterdam.

Plein-air-portretten, (schilderk.), portretten die in de open lucht geschilderd worden. Het model poseert alsdan in de open lucht om het volle licht te ontvangen, ten einde een krachtig effect te verkrijgen. Eenige schilders hebben hunne ateliers zoodanig ingericht, dat zij in 't atelier zittend het model, dat in de open lucht zit op 't tafereel brengen.

Pleinairiste, (schilderk.), landschap-, marine- en dieren schilders, die niet alleen studies en schetsen naar de natuur schilderen, maar zelfs het geheele tafereel, dat zij wenschen op het doek te brengen, in de open lucht schilderen, om op die wijze een meer trouw beeld van de natuur te kunnen voortbrengen.

Pleite, verkorting van hebr. *peleito* = *vlucht, redding-zoeking, op-den-loop-gaan*. Daar dit vaak gebeurt bij personen, die hunne geldelijke verplichtingen niet kunnen nakomen, heeft de uitdrukking *pleite zijn*, (hgd. *Pleite gegangen*), in het Joodsch-Duitsch de beteekenis ontvangen van *failliet zijn*.

Pleiziermaker, (toon.), *een papieren poppetje of vodje, dat men een man aan zijn jas of een dame aan*

haar mantel spelt. (Geïmmakertje wordt er ook voor gebezigd; zie *Gein*).

Plejaden, (Pleiades), (gr. myth.), de 7 schoone dochters van Atlas en Pleïone of Aethra, zusters der *Hyaden*, die door den reus Orion vervolgd werden, totdat zij op haar bidden eerst in duiven veranderd en later aan den sterrenhemel geplaatst werden.

De Plejade van Alexandrië, eene groep van zeven dichters, tijdgenooten van Ptolemaeus Philadelphos, aldus genaamd naar de groep sterren op den rug van Taurus. Hunne namen zijn: Callinactus, Apollonius Rhodius of van Rhodus, Aratos, Philiscos (bijgenaamd *Homerus de Jongere*), Lycophron, Nicander en Theocritos.

De literaire Plejade van Karel den Groote, Alcuin *(Albinus)*, Angilbert *(Homerus)*, Adelard *(Augustinus)*, Riculfe *(Damoetas)*, Charlemagne *(David)*, Varnefrid en Eginhard.

De eerste Fransche Plejade. Zeven dichters, in de 16e eeuw, onder de regeering van Hendrik III, te weten: Ronsard, Dorat, Du Bellay, Remi-Belleau, Jodelle, Baïf en Thiard.

De tweede Fransche Plejade. Zeven dichters onder de regeering van Lodewijk III, van veel minder gehalte dan de eerste Plejade, te weten: Rapin, Commiere, Larue, Santeuil, Ménage, Dupérier en Petit.

Plekto, zie *Ploegto*.

Plektron, (muz., gr.), lat. *plectrum*, een staafje van schildpad, ivoor, hout of metaal, waarmede de snaren van den cither geslagen of aangeraakt werden; ned. *tokkel;* vgl. *tokkelen*.

Plenus venter non studet libenter, (lat.), *een volle maag studeert niet graag.*

Plerries, (barg.), *dieven.*

Plethi, zie *Crethi* en *Krethi*.

Pliê, (fr. wap.), zie *Gesloten* (vlucht), ook *Gebogen* herautstukken.

Pliem, (toon.), *aanstellerig*, minder van mannen dan van vrouwen gezegd, die eene rol *jonger, braver* of *deftiger* spelen, dan de rol vereischt en vooral dan zij zelve zijn.

Plier bagage, (fr.), *opbreken.*

Plimsol-lijn, (zeeterm), *waterlijn van een beladen schip;* aldus genoemd naar den Engelschman Samuel Plimsoll, bijgenaamd de Matrozenvriend († begin Juni 1898), die lang heeft gestreden tegen het overladen der schepen. Eerst werd zijn voorstel in Engeland ingevoerd en bevolen, later werd dat voorstel ook voor de schepen van bijna alle beschaafde landen ingevoerd. Op den buitenwand van 't schip is nl. eene witte lijn geschilderd, of wel twee kleuren bv. rood en zwart rakend elkander op die hoogte van den romp, tot welke het schip, geladen zijnde, diepgang mag hebben. Deze de laadruimte aanwijzende lijn of strepen, die niet onzichtbaar mogen zijn, worden *Plimsoll-marks* (Plimsoll-merken) geheeten.

Plinius (De Duitsche —, Konrad von Gesner, geb. te Zürich, (1516—65); naar Plinius de Oudere, geb. 23 n. C., † bij de uitbarsting van den Vesuvius in 79, schrijver o.a. van een beroemde Natuurlijke historie; de Jongere, neef en geadopteerde zoon van den voorgaande, eveneens een beroemd schrijver; beiden in en nog lang na de Middeleeuwen veel geciteerd en als autoriteit erkend.

Pluck, (eng.), in de beteekenis van moed, energie, voortvarendheid: een jongen waar *pluck* in zit, wordt tegenwoordig ook veel in het Hollandsch gebezigd, overgenomen uit het Engelsch.

Ploddering, (barg.), *broek.*

Ploegto, Plokto of **Plokto,** Chaldeeuwsch woord, beteekent: verschil van inzicht, verschil in uitspraak, verdeeldheid in gevoelen (afgeleid van paleg, polag, chald., hebr. = *verschillen, verdeelen*).

Ploert, (k. m. a.), *adjudant-onderofficier.* De *adjudant ond.-offic.-Hof-*

meester wordt „Hofploert" genoemd, de overige „kazen" (z. a.). Bij *den troep* bestaat het woord „ploert" voor dien graad *niet*.

Ploert, (stud.), *niet-student*, vandaar *huisploert* (hospes), *wijnploert* (wijnkooper), *sigarenploert* (sigarenkooper), en derg. Ook dito-*frik*.

Ploertendooder, (stud.), dikke stok met looden knop of bout in den knop. — Ook eindje kabeltouw met aan weerskanten een looden knop aan de eindpunten, ook met touw omwonden. Men houdt er lastige *ploerten* (z. a.) mee op een afstand.

Plok, (barg.), *reet*.

Plok, (hand.), *opgeld*, dat aan den meestbiedende bij openbare verkoopingen betaald wordt, om daardoor den lust tot opbieden op te wekken.

Plombeeren, (hand.), van overheidswege de goederen met een stukje lood, waarop een zegel is afgedrukt, voorzien, om daardoor de echtheid te constateeren of bewijs van betaalde inkomende rechten te geven.

Plompbruyser (Een kakkerlaksche —, (barg.), *een koperen emmer*.

Plompeblad, (wap.), zie *Waterblad*.

Plompen, (barg.), *reizen*.

Plon-Plon, bijnaam van prins Napoleon, den jongsten zoon van koning Lodewijk Bonaparte, uit diens huwelijk met prinses Catharina van Wurtemberg (1822—91), die naar beweerd wordt als kind zijn eigen naam pogend uit te spreken, *Plon*, in plaats van Napoleon zeide. Deze naam werd, vooral onder het tweede Keizerrijk spottenderwijs gebezigd en is hem tot aan zijn dood bijgebleven. Zie *Roode Prins*.

Plooierijen, beroerten in verscheidene steden van Gelderland, Utrecht en Zeeland, waarbij de burgerij, op aloude vrijheden en voorrechten steunend, zich onderwond verandering in de regeering te maken. Hieruit rezen na den dood van den Koning-Stadhouder Willem III, in 1702 geweldige onlusten, en op sommige plaatsen gevechten en doodslagen. Hier werden nieuwe regeerders (die van de *Nieuwe Plooi*, lat. Plica Nova), in plaats van de oude (die van de *Oude Plooi*, lat. Plica Vetus), door de gemeente aangesteld. Elders behielden de ouden hunne plaats. Die onlusten hielden eerst in 1707 geheel op. 't Waren geschillen over de regeeringsbestelling, zoowel als over het al of niet opdragen der hooge waardigheden des overleden Erfstadhouders aan den Frieschen tak van het Huis van Nassau; zoodat men onder „die van de Oude Plooi" niet alleen de oude stadsregenten, maar ook de vertegenwoordigers der stadhouderlijkgezinde richting; onder „die van de Nieuwe Plooi" niet alleen de door de burgerijen aangestelde nieuwe regenten, maar ook de vertegenwoordigers der Staatsgezinde richting verstond. Vooral de Geldersche plooierijen (Arnhem, Nijmegen) waren hevig.

Plume volante, (fr.), *met vliegende pen*. In de grootste haast. Onderschrift van brieven. Z. v. a. *Raptim*.

Plumed knights, (am.), *met veeren versierde ridders;* republikeinsche clubs, gevormd gedurende den verkiezingsstrijd voor de keuze van een president in 1848. De naam werd gegeven aan Blaine, den candidaat der Republikeinen, door Col. Robert G. Ingersoll, die hem den „plumed knight of the debate" noemde.

Plus ça change, plus c'est la même chose, *hoe meer het verandert, hoe meer het hetzelfde blijft;* gezegde van Alphonse Karr (1808—90).

Plus d'honneur, que d'honneurs, (fr.), *meer eer dan verbewijzen*. Spreuk van Adhémar de Montfalcon, Adhémar de Trilles.

Plus fait douceur que violence, (fr.), Lafontaine, *Fables* VI, 3 (Phébus et Borée), *zachtheid doet meer dan geweld*, of: men vangt meer vliegen met stroop dan met azijn. Zie ook *Mieux vaut douceur* enz.

Plus je vis l'étranger, plus j'aimai ma patrie, (fr.), *hoe meer ik in 't buitenland verkeerde, des te meer kreeg ik mijn vaderland lief*, De Belloy, *Siège de Calais*, woorden van Eustache de St. Pierre, door Voltaire in een brief van 31 Maart 1761 aan de Belloy geroemd, vaak door hem geciteerd en daardoor algemeen bekend geworden.

Plus Oltre (of **Oultre**), *Nog Verder*. Lijfspreuk van keizer Karel V, waarmede de vorst doelde op de kolommen of zuilen van Hercules (de poorten der oude wereld), welke men zich geplaatst dacht aan de Straat van Gibraltar (Fretum Gaditanum vel Herculeum, Cadix). *Nog verder*, ook buiten de oude wereld, strekte zich het rijk des Keizers uit. De oude spreuk was *Ne plus ultra*. Zie *Hercules-zuilen*.

Plus royaliste que le roi, (fr.), zie *Chambre introuvable*.

Plutarchische wijzen, leerlingen van Plutarchus, bijgenaamd den Groote, die einde 4e en begin 5e eeuw n. C. te Athene de wijsbegeerte in den theosophischen dweepachtigen trant van Jamblichos (een Neo-Platonisch wijsgeer, demonoloog en theurg der 2e eeuw n. C.), met grooten bijval onderwees.

Plutarchus van Zwitserland (De —, bijnaam van Aegidius Tschudi (1505—72), als schrijver der beroemde Helvetische Chronik.

Pluto, de god van de onderwereld.

Plutocratie, van gr. *ploutos* (rijkdom) en *krateïn* (heerschen): heerschappij van den rijkdom, van het geld.

Plutonisme, zie *Neptunisme*.

Plutus, gr. *ploetos* = rijkdom, en ook wel *Ploetoon*, verpersoonlijking van den *rijkdom*. Als zoon van Jasion en Demeter (Ceres), op een braakliggend land op Creta geboren. Daar de gunsten des rijkdoms soms verdeeld zijn zonder inachtneming van verdiensten, stelde men hem voor als blind gemaakt (door Jupiter). Zinrijk is de voorstelling van Plutus als kind in de armen van Tyche (gr. *tuchè* = toeval), in een standbeeld te Thebe. Wordt soms wel als *Mammon* (z. a.) gebezigd.

Pluviose, (fr.), *regenmaand*, de 5e maand in den Kalender der eerste Fransche republiek, van den 20sten Januari tot den 18 Februari.

Plymouth-broeders, zie *Darbyisten*.

Pneu, (fr.), verkorting van *pneumatique*, voor een fiets met luchtbanden. Ook de pneumatische aurwerken, die in sommige Fransche steden op den openbaren weg zijn geplaatst.

Pneumatic tyres, (sport.), *luchtbanden*. *Tyre, tire* = tuig, beslag (van wielen).

Pneumatologie, (gr.), leer van den *Heiligen Geest* (het *pneuma* of het *pneuma hagion*). Onderdeel der Bijbelsche theologie. Vgl. *Paraklect*.

Pniël, plaats, waar men in hoogen nood verkeerd, met God geworsteld heeft, maar eindelijk toch licht en redding vond. Uit Gen. XXXII : 30. *Pniël*, uit *penie eel* = aangezicht Gods, aan het plaatsje gegeven, omdat Jakob zeide God aldaar gezien te hebben. Ook *Penoe-eel*.

Pnyx, de plaats, waar de volksvergaderingen te Athene gehouden werden. Gr. *pnux*, 2e nmv. *pnukos*, uit *puknos* (dicht). Nog aanwezig als amphitheatersgewijs in den heuvel (Akropolis) uitgehouwen terras, dicht bij den nog zeer goed bewaarden tempel van Theseus.

Poban, kind van een Quarteroon (z. a.) en eene blanke. Heeft 120 deelen blank, en 8 deelen zwart bloed; de kinderen van een Poban en eene blanke worden tot de blanken gerekend.

Pochard, (fr.), zie *Poivrot*.

Pocket-veto, (am.), het achterhouden van een wetsontwerp; de President mag eene wet tien dagen onder zich houden zonder die te teekenen.

Houdt de President die dus *in the pocket* = in den zak, en wordt het Congres verdaagd, dan is daardoor de wet verworpen. Een woord van 1830, toen Andrew Jackson aldus handelde met eene leeningwet.

Poco, (muz., it.), *weinig; poco forte, poco animato,* in den zin van nog al, een weinig meer.

Pocan, eigennaam m., de heelmeester der goden, de bevrijder van alle kwalen of rampen. Ook een lied aan Apollo gewijd, eene tot hem gerichte bede om een gevreesde ramp af te weren.

Pocasa of **pocwasa,** (mal.), de 9e maand van het Mohammed-jaar, de vastenmaand. Laag jav. *Pasa,* hoog jav. *Siam,* ar. *Kamelan* of *Kamadhân.* Daar men des daags alleen behoeft te vasten, wordt de nacht in feestvreugde doorgebracht; over dag slaapt men, alle bezigheden staan stil en de rechtbanken waarin Inl. hoofden en ambtenaren zitting hebben, houden geen zitting. Het einde der vasten wordt op den 1en dag der maand Sawal gevierd met een feest, dat op Java gemeend wordt *Gareheg Poeasa,* op Sumatra *Hari Kaya,* ook bekend onder den naam van *Inlandsch Nieuwjaar;* minder juist daar het Mohammed nieuwjaar begint met den 1en dag der maand Moeharam (zie *Maanden*).

Poedel, (mil.), misschot bij het schijfschieten, mislukte worp bij het kegelen, mislukte stoot bij 't biljarten.

Pocha, (amst.), *drukte,* vandaar *pocha maken;* van 't mal. *bohea!* „kaaiman!" — In andere dialekten ook *bohei.*

Pochanen, spotnaam voor de inwoners van Heerenveen.

Poejes, (barg.), *geld.*

Poekemen, (barg.), *vertellen.*

Poekeren, (barg.), *spreken.*

Poël, zie *Paneel.*

Poelepetaat, (amst. en elders), *poule pintade* of *parelhaen.*

Poeloe of **Poelau,** (mal.), *moeras;* ook: *eiland.*

Poenal of **poenel,** (mal.), wilde groene duif, als wildbraad in N.-Indië zeer gewaardeerd.

Poenggawa (jav.), *penggawa* (mal.), uit skr. *poenggawa* = *hal van de kudde, uitstekend, edel, voortreffelijk.* Titel van vorstelijke personen, *hofgroote, officier, legerhoofd.*

Poenitet, (lat. stud.), *het berouwt mij* (gezondigd te hebben), d. i. *poenitet me peccasse.* Iemand, die een (grappig) abuis heeft op een feest, moet *poenitet* drinken voor zijn straf, het glas *ad fundum usque,* d. i. *ten bodem toe.*

Poerameroe, *dessatempel,* op Lombok.

Poeratjoengkoeb, *doodentempel,* op Lombok, te Mataram en te Tjakranegara.

Poerim, (hebr.), letterl. = *loten.* Naam van het Israël. Lotenfeest, ter herinnering aan de redding van de Joden in de dagen van Haman (den minister van Xerxes, der Perzen koning, 485—465 v. C.), die door wichelaarsloting den 14 en 15 Adar (onstr. Maart) tot dagen van ondergang voor hen had bestemd. (Vgl. Boek Esther). De luidruchtige viering van die dagen werd grond voor de uitdrukking *poerim maken.*

Poerloere, *jenever,* in de volkstaal. In de spreekwijs *hij (zij) drinkt zich dikwijls poerloere,* bet. dit laatste woord *scheel.* Ook zegt men *een poerloere nemen* of *er een poerloertje op zetten* = zich bedrinken.

Poerwó Redjó, *begin van voorspoed.* Benaming in 1890 gegeven aan Segaran, waar door Poensen (sedert 1891 hoogleeraar in 't Javaansch te Delft), eene gemeente werd gesticht van 31 Christenen, welke steeds in bloei toenam, destijds reeds 183 leden telde en eene school van 40 leerlingen had.

Poesaka, (mal.), *erfgoed, erfenis,* nalatenschap, familiestuk, erfstuk, wat van ouder op kind overgaat, overgeërfde gewoonte enz.

Poesjenellenkelder, fr. *cave aux marionettes.* Den 6 Mei 1560 had te Oud-Antwerpen eene „Groote opendraeyinghe van den Poesjen" plaats, werd er een „Weereldt beroemdt abel spel" vertoond. Men wil dit „poesjenel" als *polichinel* beschouwen.

Poet Laureate, (eng.), *bekroond, gelauwerd dichter.* Zie *Laureate.*

Poeta nascitur, non fit, (lat.), *een dichter wordt geboren, niet gemaakt.*

Poëtes chante-puce, (fr.), zie *Grands jours de Poitiers.*

Poëtesse maudite (La —, (fr.), *de gevloekte dichteres;* zie *Mater dolorosa.*

Poetih, (mal.), *jeneever.* Eig. wit.

Poetje, (barg.), *pak, baal. Een poetje smook* = een pak tabak; *een poetje mokka* = een baal koffie.

Poetje (Een —, (barg.), *een kleine diefstal.*

Poewasa, (mal.), *de vasten, de Mohammedaansche vasten.*

Pol gaan (Op den —, (mil.), *zonder permissie het garnizoen verlaten.*

Polgue (Ministre à —, (fr.), een minister, die voor geen krachtigen, des noods moeilijk te wettigen maatregel terugdeinst. Juiste oorsprong onbekend; alleen weet men, dat de uitdrukking van het tweede Fransche Keizerrijk dagteekent.

Polguettiste, (fr.), in de taal der Fransche en Belgische journalisten, hij die, zonder zich van snelschrift *(sténographie)* te bedienen, de beraadslagingen *(à la force du poignet)* opteekent.

Point d'argent, point de suisses, (fr.), *geen geld, geen Zwitsers.* Zie *Suisses.*

Point de quartier, (fr.), *ne point donner de quartier, se battre sans quartier,* betreffen de gewoonte om het losgeld van een gevangen krijgsman te bepalen op *un quartier de sa solde:* een *vierde* van zijn soldij, die dus geen *quartier gaf* liet zich niet vrijkoopen en die geen *quartier nam* liet niemand toe, zich vrij te koopen.

Pointe, (fr. wap.), zie *Punt* en *Schildvoet.*

Pointeeren, (handel), de *in het Grootboek overgebrachte posten in het Journaal door stippen aanwijzen.*

Points d'Alençon, (fr.), *kantwerk,* te Alençon vervaardigd. Daar werd in 1675 door den minister Colbert eene vermaarde kantfabriek gesticht. Fr. *points* = steken; ook: kantwerk.

Points noirs, (fr.), *zwarte stippen* (aan den gezichtseinder). Wel zeide de heer Duchâtel reeds den 18 Juli 1846, in een aan Guizot gericht schrijven: *plusieurs points de l'horizon se rembrunissent* (aan den gezichtseinder worden een aantal punten donker); het aangehaalde beeld, waarvan zoo dikwerf, vooral in nieuwsbladen en staatkundige geschriften gebruik .... en misbruik wordt gemaakt, kwam echter eerst in zwang, nadat Napoleon III, den 27 Augustus 1867, zoowel door de overwinning door Pruisen op Oostenrijk behaald, als door zijne zonder praktisch gevolg gebleven ontmoeting met den Keizer van dat land te Gastein enz. gemelijk gemaakt, in eene te Rijssel gehouden redevoering zeide: *des points noirs sont venus assombrir notre horizon* (zwarte stippen zijn onzen gezichtseinder komen verduisteren.

Poirier, (fr.), mensch zonder gevoel voor kunst, naar den persoon van dien naam in Augier's blijspel *Le gendre de M. Poirier* (1856), waarin de schrille tegenstelling van den kunstlievenden markies de Presles en zijn burgerlijken schoonvader, die geen flauw besef van kunst heeft.

Poisson d'avril, (fr.), zie *April (De eerste —.*

Poivrier, (fr.), dief, die er zijne specialiteit van maakt, beschonken lieden te berooven. Vandaar, *Poivrier (Faire le —,* (fr.), beschonken lieden berooven.

Poivrot, (fr.), *dronkaard.* (Vroeger schreef men *poirreau*). Van *poivre* = peper. Met die woorden verwant is *Poivrier* (z. a.).

Pokid, mrv. *pekidiem,* (n. hebr.), *overheidspersoon, bestuurder, beheerder,* (van hebr. *pakad,* in de beteekenis van: iemand over iets aanstellen.

Polékente, zie *Polk.*

Pollas, (gr.), *stadbeschermster.* Bijnaam van Athene (Minerva). Leeft voort in ons *Stedemaagd* (z. a.).

Polieus, (gr.), *stadbeschermer.* Bijnaam van Zeus (Jupiter). Voor hem liet Phalaris (z. a.) te Agrigentum een tempel bouwen.

Polichinel, een der maskers van den Italiaanschen schouwburg, en vertoond bij alle volksfeesten te Napels als een koddig personage. Drie vierdedeel van zijn gelaat is met een zwart masker bedekt. De naamsoorsprong is niet met zekerheid vast te stellen. Hij onderscheidt zich door kluchtige invallen en door zijne bijtende spotternij.

Policie is er al bij (De —, (toon.), gezegde, wanneer een applaudissement niet zóo uitbundig is, dat de acteur(s) terugkome(n).

Polis, *akte* waarbij eene verzekering wordt aangegaan. Ze moet vermelden: den dag, waarop de verzekering is gesloten; den naam van hem, die de verzekering sluit; eene omschrijving van het verzekerde voorwerp; de som waarvoor verzekerd wordt; de gevaren, welke de verzekeraar voor zijne rekening neemt; den tijd, op welken het gevaar voor den verzekeraar begint te loopen en eindigt; de premie van verzekering.

Politiek van Downingstreet (De —, de staatkunde, die uitgaat van het Britsch ministerie van Koloniën, waarvan de bureaux zijn gevestigd in Downing street (Londen).

Politiek van Exeter-hall (De —, de staatkunde, die uitgaat van het Britsch ministerie van Buitenlandsche Zaken, waarvan de bureaux zijn gevestigd in Exeter-hall, een groot gebouw in de City te Londen.

Politieke tinnegieter, *beenhaas in de politiek,* een man, die zich zonder kennis of voorbereiding met politiek bemoeit; naar den tinnegieter Herman van Bremen in het blijspel *De politieke tinnegieter* (Den politiske Kandestöber), van Ludewijk baron v. Holberg (1684—1754).

Politique de fous furieux, (fr.), *staatkunde van woedende dwazen.* Aldus noemde Thiers, in een, den 8 Juni 1871, in de Wetgevende Vergadering te Versailles uitgesproken redevoering, de pogingen van Gambetta, om den krijg tegen Duitschland tot het uiterste voort te zetten.

Polk, in het joodsch-Duitsch verbasterd van het oud-Duitsch *Polack,* een Pool. Vaak noemt de volkstaal iederen Joodschen vreemdeling uit het Oosten aldus. Vrouwelijk *Polékente,* eene Poolsche vrouw (van het oud-Duitsch *Polăckin* met den chald. vrouwelijken uitgang *te* vermeerderd).

Polka, *Boheemsche dans.* Zie bij *Ecossaise.* Uitvindster er van was een zeventienjarig landmeisje te Elbe-Kosteletz, in Boheme. Op Zondagmiddagen sprong zij zingend rond; en de onderwijzer Neruda had zooveel pleizier daarin, dat hij rhythmus en melodie opschreef en den nieuwen dans naar Praag zond, waar hij spoedig algemeen werd. In 1839 het eerst te Weenen uitgevoerd onder de leiding van den directeur Pergler. Maar eerst toen ze door Raab, dansmeester te Praag, in 1840 op het Odéontheater te Parijs met grooten bijval was gedanst, werd de polka beroemd. Ze had, als alle beroemdheden, vijanden. In 1844 bv. werd ze te Luik als „onzedelijk" verboden. Maar ondanks dien tegenstand wist de polka zich te handhaven; en nog altijd dansen de paren op onze bals naar de wijze van het Boheemsche meisje. De muziek in 2/4 maat is zeer eenvoudig.

Tegenwoordig ten onzent alleen volksdans; vanhier dat het geringere volk onder ons niet van „dansen", maar bij voorkeur van „'n polka (polkaatje) dansen" spreekt. — Door opneming van enkele passen uit andere Slavische dansen zijn de *Polka-Mazurka* en *-Hongroise*, ook de *Tyrolienne* ontstaan.

Polka, in Zeeland de naam voor *soda*, door de waschvrouwen gebruikt, wat de Amsterdammers *droograter* noemen.

Polo, (eng.-ind. en fr.), *balspel*, balvangen, maar *te paard gezeten* bij alle handelingen. Een spel, even woest bijna, als het in volle vaart geld oprapen, wat de Amerikaansche prairie-rijders onder de namen van „Pawnee-Bill" en „Buffalo-Bill" hebben te zien gegeven.

Polonaise, een deftige *Poolsche* dans. Tot in de 2e helft der achttiende eeuw werd ze in Europa algemeen gedanst, maar geraakte toen in vergetelheid, waarna zij in den aanvang der negentiende eeuw weer in zwang kwam. Zie *Entrée*.

Polycletus, van Sicyon, leerling van Ageladas, beroemd beeldhouwer, tijdgenoot van Phidias († 431 v. C.), dien hij nog overtreft, wat aangaat nauwkeurigheid en getrouwheid aan de natuur, terwijl hij daarentegen in phantasie zijn mindere was en hem dus in het maken van godenbeelden niet kon evenaren. Naar hem *de canon van Polycletus*.

Polygamist, (am.), *polygamist*, voorstander der veelwijverij *(polygamie)*; naam der bewoners van Utah (zie *Mormon State*), die meerendeels Mormonen (z. a.) zijn.

Polyhymnia, (gr.), *de liederenrijke;* eene der negen muzen, de uitvindster der lier. Zij, meest voorkomend als patrones der gewijde dichtkunst, wordt afgebeeld als eene jonkvrouw in staande houding, met den wijsvinger der rechterhand op den mond.

Polyphemus, (myth.), een der Cyclopen, die op Sicilië leefden. Toen Odysseus (Ulysses) en diens makkers in zijn land aangekomen waren en bij ongeluk in zijne woning een schuilplaats zochten, hield hij hen opgesloten en verslond bij zes makkers van Odysseus, deze wist hem dronken te voeren en stak hem in den slaap zijn oog uit met een gloeiend gemaakten puntigen paal. Daarop ontsnapten zij met het vee van den Cycloop, die hun schip door het werpen van groote rotsblokken echter nog bijna verbrijzeld zou hebben.

Pommersche muts, zie *Folterwerktuigen*.

Pommersche slurp, oudtijds naam eener biersoort.

Pomona, de te Rome vereerde *godin der boomvruchten*, wier eeredienst uit Latium stamde; zij had te Rome een eigen priester (flamen Pomonalis). Van *pomum* = ooft. — Vanhier benaming van vruchtboomkweekerijen.

Pompekanneken, (wap.), het zaad der pompebloem, voorgesteld als een kannetje zonder oor met een golvenden steel van onderen.

Pompier, (fr.), een schilder of beeldhouwer, die klassieke onderwerpen pleegt te kiezen. Naar het hoofddeksel zijner personaadjen, dat aan de helmen der *pompiers* (manschappen der brandweer) herinnert. Vandaar *style pompier* = akademische stijl of naar onderwetschen trant. *Pompier* beteekent eindelijk, bij de Fransche en Belgische kleedermakers, de werkman, die met de uitvoering van kleine herstellingen is belast. Vandaar ook *à la pompe* arbeiden.

Ponçoen, zie *Dienststempels* en *Matrijs*.

Pond, (mil.), 4, 8, 14 pond = 4, 8, 14 dagen provooststraf.

Pond, oudtijds de naam voor de waarde van 40 grooten of *één* gulden.
Pond Vlaamsch = *zes* gulden.
Pond Sterling = *twaalf* gulden.

Pond (Met zijn — woekeren, letterl. nog meer ponden (gelds) trachten te krijgen, fig. door zijn *talent* in de wereld vooruit zien te komen. Naar de gelijkenis van Luk. XIX : 22-23, waar de dienaar, die van zijn heer 10 ponden ter leen ontving, om daarmede gedurende zijne afwezigheid te handelen en hem bij zijne terugkomst tien ponden winst teruggaf, uit dankbaarheid de macht over tien steden kreeg. Gewoonlijk, *met zijn talent woekeren*, naar Matth. XXV : 15 enz.

Pondgaarder, oudtijds makelaar in granen.

Pondok, (z.-afr.), *hut van een kaffer.*

Ponem, (verbasterd uit hebr. *paniem, paniem*) = aangezicht. Meervoudsvorm van *ponem* in het Joodsch-Duitsch: *peneмer* = *aangezichten* (eig. een hgd. pluralis: *pönemer*).

Azzes ponem, (letterl. onbeschaamdheid van aangezicht) = een onbeschaamde.

Gotspe-ponem (zie *Gootspa*).

Gein-ponem, geestigheids-gezicht, iemand die gaarne geestigheden ten beste geeft.

Mies-ponem, leelijk aangezicht, leelijkert (zie *Mies*).

Schein-ponem, mooi aangezicht (van hgd. *schön*), vaak ironisch).

Ponjoen of **pinjoen,** (wap.), zie *Ruitervaantje.*

Pons (punch), afgeleid van 't Perz. woord *pancho* (vijf), 't gr. *pente* = vijf. Deze drank is zijn naam verschuldigd aan zijne *vijf* bestanddeelen, nl. spiritus (brandewijn), water, suiker, citroensap en specerijen. Met weglating van specerijen wordt pons ook wel *een, twee, drie, vier* genoemd.

Pons asinorum, zie *Ezelsbrug.*

Pontifex maximus, de *opperpriester* bij de Romeinen. Vanhier dat de Paus zich ook aldus titelt. (Zie *Pro Ecclesia et Pontifice*). *Pontifex* (letterl. *bruggemaker*), heette het hoofd van het Romeinsche priestercollege, omdat tot zijne verplichtingen o.a. behoorde het onderhoud der paalbrug *(pons sublicius)* over den Tiber.

Pontis of **Ponthis,** oude naam van Gelderland, volgens den Zeeuwschen kroniekschrijver Jan v. Reygersbergh (a° 1548). Deze naam herinnert aan het geslacht van Pont, waarvan acht leden a° 866—1067 de stad Gelder(en) met haar gebied als *praefectura Gelrensis* hebben bestuurd, onder den titel van *praefecti* (voogden). Willem v. Pont *of* v. Gelder (Gelre) bekleedde a° 1054—75 Utrechts bisschopsstoel.

Pontius naar Pilatus sturen (Van —, van den een naar den ander, iemand voor gek laten loopen. 't Voor den gek houden ligt reeds in de wijze van uitdrukking, omdat Pontius Pilatus, de landvoogd van Judea, voor wien Jezus terecht stond, die door hem ook naar koning Herodes werd gezonden, één en dezelfde persoon was. Zie *April (De eerste —).* Het volk spreekt bij voorkeur van Pontius *en* Pilatus.

Ponto, in 't ombre en quadrille-spel de *heer* in het *zwart* en het *aas* in het *rood;* naar het *aas* of één punt, sp. *uno punto.*

Pontus (Een —, een afgelegen dorp, een gat; naar Pontus, 't zuidoostelijke kustland van de Zwarte Zee, en dus ver verwijderd van Griekenland, het land der beschaving.

Pooien, (barg.), *eten.* In de gewone taal *drinken,* ook *pooieren* genoemd.

Pook, (mil.), scheldnaam voor een *adjudant-onderofficier* (niet algemeen).

Poolsche bok, zie *Folterwerktuigen.*

Poolsche landdag, vergadering, waar het erg luidruchtig en rumoerig toegaat; naar de historische *landdagen* in *Polen,* een kiesrijk, waar men het zelden of nooit eens was, als er een nieuwe koning moest verkozen worden, en waar vaak ergerlijke tooneelen voorvielen, de voorboden van de burgeroorlogen, die ten slotte het eenmaal machtige koninkrijk Polen ten val brachten.

Poolsche roos, vlecht of **haarvlecht,** eene ziekte waarbij de haren zich met bloed vullen en niet losgemaakt noch gesneden kunnen worden. Verg. hgd. *Weichselzopf.*

Poepoetan, wanhopige aanval bij de Balineezen, tot een strijd op leven en dood. De vorst kleedt zich dan geheel in 't wit, en na vrouwen en kinderen vermoord te hebben, stort hij zich met eenige honderden zijner volgelingen in den dichtsten drom der vijanden, waar hij overwint, of vechtende met de zijnen sneuvelt. Van jav. *poepoet,* d. i. *einde, laatste.*

Poor Richard, de naam waaronder Benj. Franklin in een serie van almanakken zijn goede raadgevingen onder het volk bracht. De toevoeging daarbij: „as poor Richard says" is daarvan spreekwoordelijk geworden.

Poor Yorick! (eng.), *arme Yorick!* Shakespeare, *Hamlet* V, 1, zegt Hamlet, als een der doodgravers hem den schedel van Yorick, den vroegeren hofnar des Konings, laat zien.

Poort der tranen, (Babelmandeb), doortocht in de Roode Zee; door de Arabieren aldus genaamd wegens het gevaar voor de scheepvaart en de vele schipbreuken, die daar plaats vonden, of... naar de paarlen, die men er vindt. Zie *Perlen.*

Poort van Italië, dat gedeelte der vallei van de Adige, dat in de nabijheid ligt van Trent en Roveredo. Het is een nauwe kloof tusschen twee bergruggen.

Poorten der hel zullen Christus' gemeente niet overweldigen (De —. Uit Matth. XVI : 18. *Poorten* hier z. v. a. *machten.*

Poorters, spotnaam voor de inwoners van het Brabantsche dorp Sint-Quentens-Lennik. Wijst op de voormalige belangrijkheid dier gemeente.

Pootje aangeven (Iemand een —, (mil.), *iemand vermoeien.* Zie 1 Sam. XIX : 23.

Pop, (stud. e. a.), *gulden.*

Pop maken, (mil.), iets in de gedaante van een menschelijk lichaam onder de dekens stoppen, om daardoor bij het avond- of nachtelijk contra-appel de afwezigheid van iemand, die zonder verlof is uitgegaan, niet te doen opmerken.

Popeline, (fr.), eene halfzijden stof, eene soort van *gros de Tours,* waarbij de inslag niet uit zijde maar uit floretzijde of katoen bestaat; verbastering van *papeline,* en aldus genaamd, omdat deze stof het eerst werd gemaakt te Avignon, eene Fransche stad, die tot in 1791 in de macht der Pausen bleef en vandaar den naam had van *ville papale.*

Popery (No —, in Engeland de leus van de anti-Katholieke partij, dus tegen Kath. propaganda.

Popocraten, zie *Populisten.*

Popofka's, (russ.), *drijvende batterijen,* naar den uitvinder admiraal Popof († 1898), adjudant-generaal van Czaar Nicolaas II.

Populist, z. a. v. kolonist, *volkplanter.*

Populisten, derde partij, naast de Republikeinen en Democraten in Noord-Amerika, de beide partijen, tusschen welke elke vier jaar bij de Presidentsverkiezing de strijd gestreden wordt. Beide groote partijen noemen hen *Popocraten* of *Populisten,* dewijl zij de regeering in handen van het *gepeupel* (den *populus*) willen geven, alle rechtszaken door rechters hunner partij, door henzelven gekozen, willen doen berechten, het Bondsgerechtshof afschaffen, de tusschenkomst der troepen bij oproer verbieden, enz. Een zuiver anarchistisch programma.

Populus me sibilat, at mihi plaudo, (lat.), *het volk fluit mij uit, maar ik juich mijzelf toe.* Horat., *Sat.* 1, 1, 66.

Populus unius Libri, (lat.), *het volk van één Boek (den Bijbel).* Benaming der Waldenzen, omdat zij zich

eenigliik houden aan den Kanon der Bijbelboeken, als hunne kracht, en hun machtigst wapen tegen het Pausdom.

Porauches, (*Parochethi*), (heb r.) = *voorhangsel*. In het bizonder: het gordijn, dat in de synagoge de H. Ark bedekt; meestal met borduurwerk versierd.

Porbettina, (ital.), eene rozijn, waaromheen eene soort van gehakt vleesch. Een bijzonder fijne schotel naar den smaak der bewoners van *Oleano Romano* (Romeinsch olijvendal) bij Rome.

Porcopolis, (am.), *varkensstad*, d. i. *Cincinnati* in Ohio, naar de hoogst belangrijke varken-fokkerij en den uitgebreiden handel in varkens.

Porcosan, voorbehoedmiddel tegen vlekziekte onder de varkens (fr. *les porcs*).

Porets, eig. **Porlets,** (heb r.), *geweldenaar*. In Polen en Rusland vaak gebruikelijk voor: landjonker, edelman, zonder bepaald eene ongunstige beteekenis daaraan te verbinden; in den zin van: *heer, die recht van geweld heeft op zijn grondgebied*.

Port-Royal, oorspronkelijk een in 1204 nabij Chevreuse gesticht vrouwenklooster. Later (1336) de verblijfplaats van een aantal geleerden, zooals Lemaistre, de Sacy, Pascal, enz., die er een onderwijs-gesticht in het leven riepen om de Jezuieten afbreuk te doen, en waaruit o.a. Racine en de Harlay voortkwamen. Zoo werd Port-Royal allengs het brandpunt van het jansenisme, tot Lodewijk XIV (1664), een groot deel der bewoonsters, op aansporing der volgelingen van Loyola, naar andere kloosters zond. Daar echter de overgeblevenen bleven weigeren een pauselijk formulier te onderteekenen, waarbij de vijf stellingen van Jansenius werden veroordeeld, werd het klooster (11 Juli 1709) voor goed gesloten en met den grond gelijk gemaakt. De weerspannige bewoonsters werden in andere kloosters opgesloten.

Portamento, (it., muz.), innige versmelting der tonen, waarbij echter de grenzen toch merkbaar blijven; ook *porta di voce* genoemd.

Porteullis, (fr. w a p.), zie *Valdeur*.

Porte, *de Verheevene* of *de Ottomanische* of *Osmanische Porte*, het Turksche gouvernement des Sultans, het hoogste staatsbestuur; ook *Diran* geheeten. De oorsprong dezer benaming ligt in de gewoonte der Oosterlingen, om de poorten der steden (vgl. Ruth IV : 1, 2, 11; Esther II : 21, IV : 2) en der koninklijke paleizen tot verzamel- en gerichtsplaatsen aan te wenden. In Oud-Perzië en in 't Byzantijnsche rijk spraken de Vorsten, van hunne rijksgrooten omgeven, recht aan de hoofdpoort van hun paleis. Die hoofdpoort heette in eigenlijken en in figuurlijken zin *de hooge of verheeven poort*. Orchan, chakan en padischah (Keizer) van Turkije (14e eeuw), zoon van Sultan Osman, was de eerste, die de poort van zijn paleis te Brussa aldus bestempelde. De hoofdambten der Verheevene Porte zijn: 1° de betrekking van grootvizier *(Sadaret)*; 2° de hooge raad voor de binnenlandsche zaken *(Medschlissi Wala)*; 3° het ministerie voor buitenlandsche zaken *(Chardschie Nezaretie)*; 4° het hof van appel *(Abkiamie Adlie)*. — Fr. *La Sublime Porte*, hgd. *die Ottomanische Pforte*, eng. *the Porte* en *Ottoman court*. Zie ook *Osmanen*.

Porte-épée-Fähnrich, de hoogste rang van hen, die in Pruisen tot officier opgeleid worden. Deze rang komt overeen met den „vaandrig" in ons leger.

Porte ouverte (Enfoncer une —, (fr.), *eene open deur inslaan*. Eene stelling bewijzen, die reeds lang voor onbetwistbaar gold.

Portemonnaie, (fr.), letterl. *muntdrager*, geldknipje van leder, in 1847 door den Duitschen boekbinder Karl Heue in Amerika het eerst vervaardigd.

Porter des cornes, (fr.), *horendrager zijn;* aanvankelijk was het dragen van horens of hoornen eene eer, men vond ze op het hoofd van Jupiter Ammon, Bacchus, Pan, Isis en Astarte, — ook droegen de koningen van Macedonië ramshorens op hun helmen; — denkelijk onder letterkundigen invloed dacht men

in lateren tijd aan den aard van den bok, die gewillig een medeminnaar duldt, waarom deze laatste bij de Grieken ook *bok* heette en de natuurlijke kinderen *geitenkinderen*.

Portunalia, (lat.), het feest ter eere van Portunus (zie *Palemon*).

Poschet eig. **Poschoet,** (paschoet), (n. hebr.), eenvoudig, gewoon, natuurlijk, geenerlei moeite veroorzakend, bescheiden.

Poschiet, (chald. en n.hebr.), de meest bescheiden muntspecie, een duit, een penning.

Posé, (fr. wap.), zie *Staande* (leeuwen).

Poseidon, Neptunus, zoon van Kronos en Rhea. Hij kreeg bij de verdeeling der heerschappij over het heelal de regeering over de zee, op welker bodem hij met Amphitrite en hunne kinderen zijn gouden paleis bewoont.

Positivisme, richting, welke niet van de normale wetten der zedekunde uitgaat, maar die wetten zelve willekeurig vaststelt naar de egoïstische inspraak van het menschelijk hart. De Franschman Comte (1798—1857), de stichter er van, ijverig aanhanger van den Graaf Saint-Simon(1760—1825), wiens volgelingen op zijn voetspoor eene socialistische school oprichtten, met afschaffing van erfrecht enz., verkondigde zijne denkbeelden in diens orgaan *l'Organisateur*, en zette ze uiteen in zijn hoofdwerk *Cours de philosophie positive*. Hun leider is tegenwoordig de bekende Engelsche schrijver Frederic Harrison. Omstr. 1888 gingen op Ceijlon drie hooggeplaatste Franschen openlijk tot het Buddhisme over, en verklaarden, dat alle Fransche Positivisten van de nieuwe school in de praktijk Buddhisten zijn.

Posoek, (n.hebr.), letterl. *afgedeelde schriftuurplaats*, een Bijbelvers, vandaar ook vaak algemeen: *Bijbeltekst*.

Posoel *(pasoel)*, (n.hebr.), ritueel *onbruikbaar, onwaardig, ongeschikt*.

Possje Jisroeil, een overtreder van zijne plichten als Israëliet. Verkort: *possje* (van het hebr. *posjea* = opzettelijk zondigen).

Possessoir, eene rechtsvordering, die men instelt als juridiek bezitter van eene zaak.

Post coenam stabis seu (of **vel) passus mille meabis,** (lat.), *na den maaltijd moet men staan, of een duizend schreden gaan*.

Post equitem sedet atra cura, (lat.), *achter den ruiter zit de zwarte zorg*. Horatius, *Oden* III, 1, 40.

Post est occasio calva, zie *fronte capillata* etc.

Post-factum, (lat.), *na het feit*, nadat het heeft plaats gehad.

Post festum, (lat.), naar Plato, *Gorgias*, dat is: *na het feest*, d. i. *te laat*, vgl. ons „mosterd na den maaltijd".

Post hoc, ergo propter hoc, (lat.), *daarna, derhalve daarom* (de valsche stelling, dat dingen, die op elkaar volgen, ook uit elkaar volgen).

Post meridiem, (lat.), na den middag (P. M. of p. m.). Tegenover *ante meridiem*, vóór den middag, 's voormiddags (a. m. of A. M.).

Post mortem, (lat.), *na den dood*. Tegenwoordig vooral van een medisch onderzoek, nadat de dood ingetreden is, een onderzoek *post mortem*.

Post mortem nulla voluptas, (lat.), *na den dood is er geen genot meer*.

Post multa saecula, pocula nulla, (lat., stud.), *hiernamaals zullen nog vele eeuwen komen, maar geen bekers* (niets meer te drinken).

Post nubila jubila, (lat.), *na de wolken* (het lijden) *het gejubel*; of *op regen volgt zonneschijn*. Vgl. Ps. XXX : 6.

Post nubila Phoebus, (lat.), *na de wolken Phoebus* (de zonnegod of de zon). *Op regen volgt zonneschijn.* Deze spreuk is verkort uit: *Clarior ex solito post maxima nebula* (sic) *Phoebus* (helderder glanst gewoonlijk Phoebus na de grootste neveldampen). Ook: *post nubila lux*, d. i. *na de wolken het licht. Nebula* voor *nubila.*

Post proelia praemia, (lat.), *na den strijd het loon.* Spreuk van Westenra baron Rossmore.

Post staan (Op —, (mil.), *op zijn meisje staan te wachten.*

Post tenebras lux, (lat.). *na de duisternis het licht.* Spreuk van Genève (kanton).

Post varios casus et tot discrimina rerum (tendimus in Latium), (lat.), *na verschillende lotgevallen en een zoovele hachlijkheden* (te hebben doorgestaan). Versregel uit Vergilius' *Aeneis* I, 204, die soms door geleerden, vooral bij 't leveren van kritieken, wordt aangehaald. *Per tot discrimina rerum* (door of langs den weg van zóóvele hachlijkheden) is ook wel een wapendevies, bv. der familie Gevaerts.

Post verba verbera, (lat.). *na woorden slagen.* Die niet hooren wil, moet voelen.

Post Virginis Partum, (lat.), *na de bevalling der* (Moeder-)*maagd* (Maria). Vervangt soms wel *Post Christum natum* (na Christus' geboorte), op grafzerken enz., bv. op die van Susanna v. Rhemen (bijgenaamd *heroïna* = de heldin), † 1673, in de Groote kerk te Zutphen, medegedeeld in *De Navorscher*, X, 68*a*). Jacopo Sannazaro († 1530 te Napels) dichtte *De Partu Virginis.*

Postille, korte preek, godsdienstig geschrift tot verklaring; oorspronkelijk eene noot of korte verklaring van een tekst of hoofdstuk, naar de woorden, waarmede zulk eene verklaring begon. Uit lat. *post illa verba (textus)*, d. i. na deze woorden (van den tekst) enz.

Postliminium, afkomstig van *post* (achter) en *limen* (drempel). Bij de Romeinen het recht van een burger, die door den vijand gevangen genomen was en alzoo als slaaf beschouwd werd, om bij zijn terugkeer (na het overschrijden van zijn *drempel*) het volle bezit van zijne burgerlijke rechten te genieten, hetwelk dan geacht werd te hebben voortgeduurd gedurende de gevangenschap. Thans is het *recht van postliminium* (jus postliminii) alleen bekend in het Volkenrecht, als het recht krachtens hetwelk een staat in zijn vroegeren rechtstoestand hersteld wordt, als hij heeft opgehouden onder vreemde heerschappij te staan, of als zijn grondgebied heeft opgehouden door den vijand bezet te zijn.

Postpapier, aldus genaamd naar het watermerk, een posthoorn; welk papier voor het eerst in 1730 werd gebruikt.

Postquam exempta fames et amor compressus edendi, (lat.), *nadat de honger gestild, nadat de eetlust bevredigd was.* Vergilius, *Aeneis* 8, 184.

Postulaatgulden, een goudgulden uit het midden der 15e eeuw, het eerst geslagen door Rudolf van Diepholt, die van 1426—31 *postulaat*, dat is candidaat-bisschop van Utrecht was. De munt vertoonde aan de eene zijde den bisschop met myter en staf, aan de tegenzijde het wapen van Diepholt. Andere goudguldens, zooals van Luik en Oostfriesland, die met de Utrechtsche in figuren en gehalte overkwamen, werden ook *postulaten* genoemd.

Postzegels. Het gebruik van postzegels is ouder dan algemeen wordt geloofd. Lang vóórdat Rowland Hill ze in Engeland invoerde (1840), waarna ze weldra algemeen in gebruik kwamen, had men in Frankrijk al postzegels gehad. In 1653 toch werden aan het gerechtshof te Parijs „bewijzen van betaald port" verkocht, waarmee men brieven, welke daar ter stede bezorgd moesten worden, kon frankeeren. De heer Feuillet de Conches heeft een

van zulke postbewijzen in zijn bezit, waarmee een brief van Pellisson aan Mlle De Scudéry gefrankeerd is geweest. (Voor nadere bijzonderheden wordt verwezen naar Moens, *Le Timbre Poste*, 1e jaarg. Brussel, 1863; Zaccone, *La Poste anecdotique et pittoresque*. Parijs, 1867 en de Rothschild, *Histoire de la poste aux lettres*. Brussel, 1876, 1e deel, bladz. 172 en volg.).

Pot, (k. m. a.), *provoost*.

Pot, (mil.), *arrestkamer*.

Pot-boilers, geschriften of kunstwerken geschreven of gemaakt om dagelijksch brood, om den schoorsteen te doen rooken; gewoonlijk toegepast op tijdschrift-artikelen of schilderstukken van minder waarde; letterl. om den *pot* te doen *koken (to boil)*.

Pot-pourri, (fr.), *mengelingen, mengelmoes*, naar de hutspot *potpourri*, de *olla podrida* der Spanjaarden; een geliefd gerecht bestaande uit allerlei soorten van vleesch en groente, door elkaar en fijn gekookt. In de muziek een verbinding van populaire aria's of keurlezing uit een groot muzikaal werk.

Potage (Jean —, zie *Jean*.

Potence, (fr. wap.), *krukhoofd*. Zie *Vylot*.

Potencé, (fr. wap.), in krukhoofden eindigend, vooral van kruisen gezegd, *vair*. — Zie *Krukhoofdenvoering*.

Potent, (wap.), zie *Krukhoofdenvoering*.

Poter (Ik ben het —, (barg.), ik ben het *kwijt*. Zie *Potoer*.

Poterne, (bouwk.), *geheime valdeur* bij vestingwerken, sluippoort.

Potestas substituendi, (lat.), *bevoegdheid tot het stellen van een plaatsvervanger*.

Potior est, qui prior est, (lat.), *wie het eerste komt, wie 't eerste maalt*. Terentius, Phormio, II, 3, 48.

Potiphar's vrouw. Volgens den Koran was haar naam *Zuleika;* maar sommige Arabische schrijvers noemen haar *Rail*.

Potius amicum, quam dictum perdere, (lat.), *liever een vriend verliezen dan eene geestigheid;* zie *Il vaut mieux perdre* etc.

Potius mori quam foedari, (lat.), *liever sterven dan te schande worden*. Wapenspreuk van Godard baron v. Reede-Ginkel, 1en graaf van Athlone, veldmaarschalk, vriend van den stadhouder Willem III (King William), † 1703.

Potjes nog? (Hoeveel —, (mil.), *hoeveel dagen moet je nog dienen?* Ieder soldaat heeft een blikken eetketel, waarin hem zijn warm eten in de keuken wordt uitgereikt; deze portie noemt hij zijn *potje*.

Potjoet, (atjeh), *de kleine prins;* titel, gegeven aan de kinderen uit het huwelijk eener Prinses van den bloede met een niet-adellijken vader.

Potoer, (n. hebr.), (van hebr. *patar* = afsluiting openen, loslaten), vrijgesteld van schuld, verplichting, boete, straf. Ook in den zin van: losgelaten, niet meer gebonden.

Potoer oe-mockoel = losgelaten en kwijtgescholden. De uitdrukking: *ik ben hem potoer oe-mockoel* in den zin: *ik laat hem vrij en kwijtgescholden* beteekent schertsend of spottend: ik wensch thans van zijn verdere aanwezigheid of bezoek verschoond te blijven. *Ik ben het potoer* = ik ben het kwijt. Het is verloren. Zie *Patteren*.

Potro, (sp.), *driehoekig houtblok*, dat op twee schragen rustte, en zóó scherp was, dat het bijna in het lichaam sneed. Hierop moesten de slachtoffers plaats nemen, die in de folterkamer der Inkwisitie een verhoor ondergingen.

Pottebeen, (barg.), *ham*.

Pottenfeest (Het —, feest der oude Grieken op den laatsten dag van

het driedaagsche feest der *Anthestèria* (z. a.) = het bloemenfeest (van *anthos* (o. a. = bloem) ter eere van den Nyseïschen Bacchus, het groote voorjaarsfeest van Dionysos. Op den middelsten dier dagen viel het *kannenfeest*, waarop ieder zijn rantsoen wijn had vóór zich staan.

Potwallopers, d.i. *eigenpotkokers;* vroeger in Engeland de naam voor hen, die in den een of ander „borough" het kiesrecht verkregen door zes maanden achtereen vóór de verkiezing hun eigen pot gekookt te hebben. In den loop der jaren was deze eerbare stand vrij veil geworden, zoodat hij dan ook terecht in 1832 werd afgeschaft. De laatste der Britsche Potwallopers, Richard Atkenson, is in 1896 in den ouderdom van 97 jaar overleden.

Pou-de-soie, (fr.), ook *poult-de-soie*, effen, ongelansde zijden stof. Als *pou-de-soie* de oudste spelling is, kan Littré gelijk hebben dat het is: *padoue-soie*, evenals eng. *padnasoy*, zijde uit Padua.

Poudre de succession, (fr.), *vergif*, waarvan onder Lodewijk XIV zóó druk gebruik werd gemaakt, dat er in 1680 eene afzonderlijke rechtbank werd benoemd, die *chambre des poisons* heette, en ook *chambre ardente* (z. a.), omdat de vuurdood of het afbranden der hand de gewone straffen waren.

Poule au pot (La —, (fr.), zie *Je veux que chaque* etc.

Pound, (sport.), *0.45359 KG.*

Pour acquit de conscience, (fr.), *tot eigen gerustheid.*

Pour l'amour du grec, (fr.), *ter wille van het Grieksch.* Zinspeling op het tooneel in Molière's *Femmes savantes* III, 5, waar Philaminte van Trissotin vernomen hebbende, dat Vadius Grieksch kent, dezen, ter wille dier taal verlangt te ontheffen.

Pour réparer des ans l'irréparable outrage, (fr.), *om de onherstelbare verwoestingen, door de jaren aangericht, te herstellen.* Uit Athalie's verhaal van haren droom, in Racine's treurspel *Athalie* II, 5, waar zij dat aan hare moeder Jesabel zegt. In den regel past men die woorden op bedaagde, behaagzieke vrouwen toe, die haren ouderdom door kunstmiddelen trachten te verbergen.

Pour vivre heureux vivons caché, (fr.), *om gelukkig te leven, laat ons verborgen leven.* Uit de fabel *Le Grillon*, van Florian, XI, 2. Hetzelfde denkbeeld is echter reeds bij Ovidius (*Tristia*, boek III, 4e elegie, vs. 25) te vinden: *Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit = geloof mij, verborgen leven is gelukkig leven.*

Pourpre-ventres, (fr.), *purperbuiken*, naam, dien de Franschen in 1672 spottend gaven aan onze getabberde in purper uitgedoste vaderen, die meerendeels zwaarlijvig waren.

Pourvu qu'on s'amuse, (fr.), *als men maar plezier heeft.*

Powder-tax, (eng.), *poederbelasting;* belasting in Engeland voor hen, die koetsiers- en bedienden hebben die *pruiken* (met wit *gepoederd* haar) dragen.

Power of Removal Bill, (am.), machtiging van eene verwijderingswet, waardoor allen, die onmiddellijk of middellijk van de hooge ambtenaren afhangen, met deze vallen; in Groot-Brittannië en de Vereenigde Staten is dit *regel.*

Praaien, (zeet.), *in zee ontmoeten en toespreken.* In de verte geschiedt dit door middel van seinvlaggen, die alle eene bepaalde beteekenis hebben.

Practica est multiplex, (lat.), *de praktijk is veelvuldig.* — Vele wegen leiden naar hetzelfde doel.

Pradjoerit, (jav.), *strijder, krijgsman*, held. *Pradjoerit dárat* (jav.), voetvolk; *pradjoerit djaranan* (jav.), paardenvolk. *Pradjoerit* is dus inlandsch krijgsman. De Europeesche soldaat of de soldaat met Europeesche uitrusting heet *sorodadoe* of *soldadoe*, naar het portug. *soldado.*

Pradjoerit heeten ook de Inlandsche gewapende politiedienaren.

Prae-adamieten, volgelingen der leer, dat er reeds voor Adam menschen bestonden, op wie derhalve de zonde van Adam niet kon zijn overgegaan. De meeste Praeadamieten nemen echter aan, dat dit praeadamietisch menschengeslacht vóór Adam was uitgestorven en met dezen derhalve toch een nieuw menschengeslacht begon, waarop zijn zonde overging. Men houdt Giordano Bruno een afvallig Dominicaner, voor den stichter der sekte, maar onder de oude Rabbijnen wordt ook al van die leer gesproken. Volledig ontwikkeld werd zij door een Fransch Calvinist Isaac de la Peyreyre in 1655; hij beweert, dat alleen de Joden van Adam afstammen. Later herriep hij zijne leer en stierf als geloovig Katholiek.

Pr(a)e-Raphaëlietische (schilder-) **school,** gestiekt door Sir (sedert 1885) John Millais, portretschilder, als opvolger van Lord Leighton, president der Kon. Akademie te Londen, † 14 Aug. 1896 aldaar, in vereeniging met Dante Rosetti en Holman Hunt. Hun orgaan was „The Germ" (de Kiem).

Pre-Raphaëlieten noemden zij zich omdat ze zich de *voorgangers* van den schilder Raphaël († 1520) tot voorbeeld kozen. Terecht gewaagt men van „de fijne en teedere lijnen der pre-Raphaëlieten". De schilders streefden er naar met eenvoudige middelen, fijne teekening en weinig stoffage, door de uitdrukking eener treffende gedachte indruk te maken, de dichters, door groote objectiviteit en krachtigen hartstocht een levendige voorstelling te geven en een diepen indruk na te laten.

Praeceptor Germaniae, (lat.), *de onderwijzer van Duitschland,* Philippus Melanchton, de Christelijke humanist, in 1518 hoogleeraar te Wittenberg, wiens werk *Loci communes* (a° 1521) de baan brak voor de wetenschappelijke behandeling der Hervormde geloofsleer; opsteller van de Augsburgsche Confessie, † 1560. Voor de Christelijke geloofsleer vóór de Hervorming deed zulks Thomas van Aquino († 1274), in zijn werk *Summa Theologiae.*

Praeclusief-termijn, (hand.), de gerechtelijk vastgestelde termijn, binnen welken alle vorderingen ten laste eener failliete massa ingeleverd moeten zijn, onder straffe van verlies van alle rechtsaanspraak.

Praeco armorum, zie *Herout van wapenen.*

Praefulgebant, quod non vidébantur, (lat.), naar Tacitus, *Annales* 3. 76 (z. a.), *zij schitterden juist daardoor, dat men hen niet zag.* J. Chenier geeft dit in zijne tragedie *Tibère* terug, door *(ils) brillaient par leur absence.* Evenzoo zeggen wij *zij schitterden door hun afwezigheid,* wat aan deze Fransche bron ontleend zal zijn.

Praemonstratenser, monnikenorde, in 1120 gesticht door Norbert, destijds koorheer te Xanten, later aartsbisschop te Maagdenburg, die naar den strengen regel van Augustinus leefde. In een woeste plaats welke hij zich uitkoos „praemonstratum" genoemd, vandaar de naam der orde, — in een bosch van Coucy (bisdom Laon) verzamelde hij zijne leerlingen in een klooster. „Praemonstratum" beteekent letterlijk: *vooraf getoond.* Die plaats schijnt reeds zoo geheeten te hebben, toen Norbert haar uitkoos voor zijn klooster.

Praerogativa, een woord, dat bij de *comitia centuriata* telkens behoort. Aanvankelijk stemden voor regeeringsbesluiten bij de Romeinen de 18 ridder-centuriën het eerst en werden hierom *praerogativae* genoemd; na de hervorming dezer *comitia* werd door het lot eene centurie aangewezen om het eerst te stemmen, die dan *centuria praerogativa* was.

Praetor, (lat.), de overheidspersoon te Rome, die de rechtsoefening bestierde. — Zie bij *Villicus.* — Daar 't woord is saamgetrokken uit *praeïtor,* d. i. „iemand, die voorgaat", begrijpt men hoe het kan worden toegepast op dengene der predikanten van een ring, die de ringvergaderingen leidt, enz.

Pragmatieke sanctie, (lat. *Sanctio pragmatica*), een besluit van een Vorst, hetwelk eene gewichtige

staatsaangelegenheid regelt door eene grondwet, die door alle tijden heen van kracht zal blijven. De belangrijkste pragmatieke sanctiën zijn: die van *Lodewijk IX, den Heilige*, koning van Frankrijk, in 1269 uitgevaardigd, tot vaststelling van de rechten der Fransche geestelijkheid (zie *Gallicaansche Kerk*), — die van *Karel VIII*, koning van Frankrijk, waardoor hij den 7en Juli 1438 te Bourges, na de besluiten van het Concilie te Basel, de vrijheden der Gallicaansche kerk bevestigde, — die van den Duitschen Rijksdag te Mainz van 1439, waardoor de besluiten van Basel werden aangenomen, — die van *Karel VI* van 1713 en 1724, waardoor bepaald werd, dat alle Oostenrijksche landen steeds vereenigd moesten blijven, en dat zij bij ontstentenis van mannelijke, aan de vrouwelijke nakomelingen des Keizers zouden ten deel vallen, en eerst bij het ontbreken van deze op de dochter van zijn broeder Joseph, of op hare mannelijke of vrouwelijke nakomelingschap naar het recht der eerstgeboorte zouden overgaan, — en eindelijk die van *Karel III*, koning van Spanje, waardoor hij, toen hij in 1759 de kroon toekende aan zijn derden zoon, de erfopvolging regelde.

Praguerie (La —, opstand in Frankrijk in 1439, tengevolge van het verbod om eigen legers op de been te hebben; la Trémouille, de hertogen van Bourbon en Alençon, de graven van Dunois en Vendôme sloten zich bij den 18-jarigen dauphin, later Louis XI aan, in den strijd tegen koning Karel VII. *Praag* en *oproer* waren in die dagen verwante begrippen, nà de hevige twisten volgend op den dood van Joh. Huss († 1415), en gereedelijk noemde men dezen binnenlandschen oorlog naar de hoofdstad van Boheme, waar die godsdienstoorlogen gevoerd waren.

Prairial, de weidemaand, grasmaand, de 3e lentemaand of 9e maand in den nieuwen Kalender der eerste Fransche Republiek, van 20 Mei tot 18 Juni.

Prairie State, (a m.), *prairie staat*, naam voor Illinois, naar de vele uitgestrekte prairieën. Vgl. *Sucker State*.

Pralines, gebrande of in suiker gerooste amandelen, aldus geheeten naar een bediende van den maarschalk du Plessis-Praslin, die ze in der tijd het eerst zou hebben gemaakt.

Prang soeda habis, (mal.), *de oorlog is ten einde*. Woord van een inlander (Sasak), nadat Tjakra-Negara (op Lombok), het verblijf van den Radja (vorst), 19 Nov. 1894 voor de overmacht van het Nederl. Indisch leger was bezweken.

Prauw, in onze taal overgenomen uit het jav. en mal. *prahoe, perahoe* of *praoe*. 't Is de algemeene benaming voor alle vaartuigen van de *sampan* of *boot* af tot de *kapal* of 't *schip* met mast en zeilen toe. Verschillende soorten worden onderscheiden door toevoegsels, zooals *prahoe majang*, een visschersboot met één mast; *prahoe tóp*, een soort handelsvaartuig, dat nagenoeg op Europeesche wijze is getuigd; *prahoe kroeoes*, de kruisboot voor de handhaving der zeepolitie; *prahoe pendjadjah*, klein handelsvaartuig met één mast, enz. Bij de namen der kleinste bootjes, zooals *sampan* en *djaekoeng* (uit een uitgeholden boomstam vervaardigd en voor de vischvangst gebezigd), wordt 't woord *prahoe* zelden gevoegd.

Prauwan, (jav.), *maagd*.

Praxitèles, een groot beeldhouwer, naar een Athener van dien naam, een der grootste kunstenaars van alle eeuwen († 350 v. C.). Een van zijne meesterstukken was de Aphrodite. Zie *Phryne*.

Pré aux clercs, twee groote grasvelden aan den linkeroever van de Seine te Parijs, *le Grand pré* en *le Petit pré*, gescheiden door een gracht, *petite Seine* genoemd, eigendom der Universiteit van Parijs, was in de 16e eeuw de wandelplaats van leeraren en leerlingen *(clercs et écoliers)*; daar hield la Basoche jaarlijks eene *montre générale*, onder Henri III eens 10000 man. Gedurende twee eeuwen bleef dit de wandelplaats naar de mode (als thans het *Bois de Boulogne*); onder Lodewijk XIV vormde *le grand pré* een deel van

het quartier Saint-Germain, *le petit pré* was reeds onder Henri IV met huizen bebouwd.

Prealabel, in een geding datgene, wat vooraf dient te worden uitgemaakt voordat de zaak zelve beslist wordt.

Precario (of *Prestaria*), verhogen vorm van *precarium* en dit van lat. *prex* (mrv. *preces*) *bede; — bezit ter bede*, zoolang als de eigenaar, — die de zaak te allen tijde terug kan vorderen — het goedvindt; de tijdelijke afstand van grond in gebruik (al of niet tegen vergoeding) vooral door gemeentebesturen en andere staat-rechterlijke lichamen; reeds onder het oudste Leenstelsel voorkomende. De precarie-goederen werden aan de erfgenamen weder in leen gegeven; eerst na het uitsterven van den stam waren ze ledig. Precario bestaat ook in het Burgerlijk Recht; in 1615 stond de gemeente Amsterdam ter bede *(precario)* aan de toenmalige belanghebbenden af een perceel gronds, waarop de molen „De Victor" werd opgericht, die in Juli 1898 werd afgebroken, nadat het *precario* uit oude documenten bewezen was. In onze dagen betalen honderde huiseigenaren nog *precario* voor het gebruik van gemeentegrond, zelfs voor het hebben van een regenbak of privaat of voor het plaatsen van koopwaren, karren of bouwmaterialen op den openbaren weg.

Precarichandel, de geheime handel ter zee, die tusschen twee met elkander in oorlog zijnde natiën gedreven wordt door tusschenkomst eener neutrale natie.

Précieuses ridicules, (fr.), dames, die zich het air geven van geleerd of zeer gedistingeerd te zijn; na-aperij van de leden tot het *Hotel Rambouillet* behoorende; aldus naar Molière's stuk van dien naam.

Preciosa, het Zigeuner meisje in Cervantes' novelle *La Gitanilla*, ook bij ons „het Spaansch Heidinnetje" geheeten, op alle tooneelen van Europa gebracht, tot het midden van deze eeuw. Cats bewerkte Cervantes' verhaal in den *Trouwring*.

Predestinatie, voorbeschikking tot eeuwige zaligheid of eeuwige verdoemenis. De streng Calvinistische leer eener *positieve* voorbeschikking *ter eeuwige verdoemenis* enz. werd op de Synode te Dordrecht a° 1618 en '19 door den hoogleeraar Franciscus Gomarus gehandhaafd.

Prediken (Van de daken —, zie *Daken*.

Prediker in de woestijn (Een —, iemand, die voor doovemans ooren praat, in strijd met de geschiedenis op Johannes den Dooper toegepast, met het oog op Jes. XL : 3, waar geschreven staat: „Eene stem des roependen in de woestijn", doch waar „in de woestijn" bij hetgeen volgt moet gevoegd worden, aldus: „Bereidt *in de woestijn* den weg des Heeren" enz.

Pregate per loro, (it.), *bidt voor hen*.

Premie, de som, die de verzekerde jaarlijks aan den verzekeraar heeft uit te keeren, of die bedongen wordt bij geldschieting op bodemerij.

Premier grenadier de France, (fr.), zie *Mort au champ d'honneur*.

Prendre ses avantages, (fr.), *zijn voordeel er van nemen*, vergoelijking voor *valsch spelen*. Gezegde van den kardinaal de Mazarin (onder Lodewijk XIII), een behendig valsch speler. Eene eeuw later vervangen door *Corriger la fortune* (z. a.).

Prent, (barg.), voor *banknoot;* b.v. prent van 1 sjoof = f 100; prent van 2 sjoof = f 200; prent van ½ sjoof = f 50; prent van 10 sjoof = f 1000; prent van 4 beisies = f 40; prent van 6 beisies = f 60.

Preparatoir vonnis, (rechtspl.), vonnis, gegeven tot instructie van de zaak en strekkende om het proces in staat van wijzen te brengen, zonder van eenigen invloed te zijn op de zaak, waarover het geding gevoerd wordt (art. 46 Wetb. v. Burg. Rechtsv.).

Presbyteri uxorati, (lat.), gehuwde priesters, zooals bv. in een deel der Oostersche Kerk. In de Westersche Kerk kwamen er nog voor, lang na het coelibaatsgebod van Gregorius VII.

Presenteerblaadje, de *fauteuils de balcon* (eng. *upper dress-circles*), in den schouwburg te Amsterdam, waar de bezoekers, en vooral de bezoeksters, veel werk van toilet dienen te maken.

Presgang (De —, van matrozen een gebruik in Engeland, dienend om een voldoend aantal manschappen voor de oorlogsmarine te verkrijgen. Eene straat wordt aan beide einden door gewapende troepen afgezet, en deze loopen naar elkander toe en nemen allen gevangen, die zij voor genoemd oogmerk geschikt oordeelen. Ook worden door gewapenden de kroegen en bordeelen bezocht, om de jonge en krachtige bezoekers naar het oorlogsschip te voeren.

Président à mortier, (fr.), zie *Mortier*.

President of the Board of Trade, *Minister van Koophandel* in Engeland.

Presse (Avoir une bonne —, goed succes met de uitgave van een geschrift; in de couranten aanbevelingen hebben; bij de volbrenging eener openbare handeling door de nieuwsbladen gunstig beoordeeld worden.

Presto, (it., muz.), *vlug, schielijk*.

Prêtres non-jureurs, (fr.), *niet door een eed verbonden priesters*. Den 12en Juli 1790 werd in de Grondwet bepaald, dat de Fransche geestelijkheid een eed van trouw aan de constitutie zou zweren, of ophouden zou geestelijkheid te zijn. De Paus heeft dezen eed verboden bij Breve van 10 Maart 1791 en bij Breve van 13 April 1791. Het voornaamste deel der geestelijkheid weigerde dezen eed af te leggen. Vandaar tweeërlei soort van priesters: *les prêtres assermentés* en *non assermentés*. De *prêtres assermentés* werden door de Katholieken als geen goede priesters beschouwd en behandeld.

Preuvelement (Een —, (barg.), *een praatje*.

Priaap, een afzichtelijke, sensueele godheid in de oude mythologie, de personificatie der vruchtbaarheid. Vondel gebruikte het als scheldwoord voor Cats; daar Priapus Bacchus en Venus tot ouders had, is de toespeling zeker niet vleiend, hoewel ook niet onverdiend.

Pridwin, zie *Arthur*.

Priemstijl, (bouwk.), fr. *poinçon*. Belangrijk deel van het hout-kapgebint; de loodrecht staande stijl waarin aan het hoofdeind de bintstijlen vergaard worden en waarin boven de trekplaten of bindbalk de steekschoren verbonden zijn.

Priesterraden, op Java, zie *Pengadoe*.

Prijaji, (jav.), man of vrouw van rang of aanzien; aanzienlijke. Een titel van Javaansche ambtenaren.

Primage, zie *Kaplaken*.

Prime, gekleurd bergkristal, dat maar gelang der verschillende kleuren een anderen naam heeft.

—, (r.k.), eerste der Kerkelijke daggetijden.

Primrose (Le chapeau —, (fr.), dameshoed met een breed lint over den bol onder de kin vastgeknoopt. In de dagen der Fransche Omwenteling. Eng. *primrose* = sleutelbloem; lat. *primula veris* (eerstelinge der lente).

Primrose day, (eng.), 19 April, gewijd aan de nagedachtenis van den schrijver en staatsman Lord Beaconsfield-Disraëli (Benjamin D'Israeli of Disraëli), in 1881 op dien dag overleden. Hij was als lid van het Engelsche Parlement sedert 1859 hoofd der Tories (conservatieven), 20 Febr. '74 eersten minister. — *Primrose* = sleutelbloem; *primula veris*, naar men meent, de lievelingsbloem van den Lord. In werkelijkheid was het anders; immers koningin Victoria zond bij zijn begrafenis een kranz van sleutelbloemen met de woorden: „Zijne lievelingsbloemen", doelende op wijlen den prins-gemaal.

Het publiek begreep dit anders en sedert gaat de sleutelbloem door voor de lievelingsbloem van Ben Dizzie gelijk Beaconsfield gewoonlijk genoemd werd.

Primrose league, (eng.), eene vereeniging van conservatieven, drie jaren na den dood van Disraeli te zijner eere door Lord Churchill gesticht.

Primum mobile, in het Ptolomeïsche systeem de tiende sfeer, die in haar omwenteling al de andere sferen des hemels in beweging bracht. Fig. ook toegepast op den persoon of het denkbeeld waar een groote beweging of verandering van uitgaat.

Primum est medici ne nocent, (lat.), *het moet de voornaamste toeleg wezen van den arts, dat hij niet schade,* geen nadeel toebrenge (aan des lichaams kranke deelen).

Primus in orbe deos fecit timor, (lat.), *het is de vrees, die in deze wereld het eerst de goden heeft gemaakt,* uit de *Thébaïde* van Statius III, v. 661. Vgl. *La crainte fit les dieux.*

Primus inter pares, (lat.), de eerste onder zijns gelijken. Zoo noemden zich sommige Middeleeuwsche vorsten, bv. de koningen van Engeland, omdat de machtige hertogen in afkomst eigenlijk de gelijken des Konings waren, In 't dagelijksch leven wordt iemand, wien een zekere rang onder zijne collega's verleend is, ook wel aldus genoemd.

Prince joyeux (Le —, (fr.), *de vroolijke prins,* de aanvoerder van de carnevalspret te Parijs.

Prince-Menuet, menuet, deftige, statige dans, gedanst op een bal door de Prinses van Oranje (Maria van Engeland), Dec. 1686 op de Oranje-zaal in 't Haagsche bosch gegeven, ter eere van den gehoortedag i. d. 14 Nov. daar te voren van haren gemaal den Prins stadhouder Willem III. Van dit feest bestaat een fraaie prent van Marot, eene voorstelling van de zaal met de feestvierenden en de dansers. Op 3 Mei 1894 werd deze in Arti te Amsterdam uitgevoerd door acht paren, waarbij nog twee figuranten als heranten en vier anderen als pages optraden.

Prince mnts, (barg.), *dame.*

Princerie, (barg.), *het bureau van politie.*

Principale procedeeren (Ten —, procedeeren over de hoofdzaak, over de zaak, waarover het rechtsgeding is aangegaan, in tegenstelling met de geschillen, die in den loop van het proces oprijzen en vooraf moeten worden beslist.

Principibus placuisse viris non ultima laus est, (lat.), *den voortreffelijksten mannen te behagen, is geen geringe lof.*

Principienreiterei, (hgd.), *het doordrijven van en doodblijven op beginselen,* zonder op de omstandigheden te letten.

Principiis obsta: sero medicina paratur, cum mala per longas convaluere moras, (lat.), *weersta de beginselen van het kwaad;* het is te laat, geneesmiddelen aan te wenden, zoo het door lang uitstel in kracht is toegenomen. Ovidius, *Remedia amoris* 91, sq.

Principium exclusi tertii medii, zie *Tertium non datur.*

Prins onzer Nederlandsche dichters (De —, Joost van den Vondel (* te Amsterdam 1679, begr. in de Nieuwe Kerk aldaar).

Prins van Waterloo, titel door koning Willem I, uit erkentelijkheid voor Engelsche hulp aan den opperbevelhebber Wellington verleend, met een titulair inkomen van 2000 p. st. 's jaars als opbrengst van een domein in de zuidelijke provinciën.

Prins-Alexander-stichting, inrichting voor jeugdige blinden, op het landgoed Midden-Eng, te Bennekom. Voorbereidend instituut voor blinde kinderen beneden de zes jaar, van elke

geloofsbelijdenis, waaraan Prins Alexander van Oranje-Nassau zijn naam heeft gegeven, en dat, vroeger gericht voor rheumatische lijders om er dennennaalden-baden te gebruiken, Juni 1880 door eene Amsterdamsche commissie aangekocht, 30 Nov. van dat jaar is ingewijd.

Prinsjesdag, de door de Prinsgezinden of Oranjeklanten feestelijk gevierde verjaardag van den Stadhouder Willem V, in den Patriottentijd.

Prinsemery, prinsery, (barg.), *politie*.

Prinsenstad (De —, *Delft*, alwaar men een *Prinsenhof* heeft, thans kazerne. Prins Willem I heeft er gewoond, en is er in 1584 vermoord; Prins Frederik Hendrik is er (in 1584) geboren. De vorsten uit het Oranjehuis worden te Delft begraven.

Prinsentuin, publieke wandeltuin te Leeuwarden, aangelegd in 1648 door Willem Frederik van Nassau, en in 1819 door Koning Willem I aan de stad geschonken.

Prinsevlag, *Oranje, wit en blauw*, in den volksmond *Oranje-blanje-bleu*. De stadhouderlijke vlag.

Printah, of *perentah*; (mal.), *bevel*.

Prisciaan een oorvijg geven, tegen de spraakkunst zondigen, taalfouten begaan of schrijven. Prisciaan of Priscianus was een beroemd Latijnsch taalleeraar ten tijde van keizer Justinianus († 565 n. C.).

Prisonnier (Le —, opéra-comique van Alex. Duval (1798), waarin de volgende bekende regels voorkomen:

Maman, ne sois pas mécontente:
La pitié n'est pas de l'amour.

En ook deze:

Il faut des époux assortis
Dans les liens du mariage.

Prius tantum, (lat.), *het eerste gedeelte* van een traktement, door eene gemeente bijeengebracht, waarbij dan een ander fonds het andere gedeelte, het *alterum tantum* (z. a.), voegt.

Privilegium, (van *privus* en *lex*), 1) eene wet, die tegen één enkelen persoon gericht is, zooals de *lex Clodia* tegen Cicero; 2) een wet of besluit ten gunste van één persoon of van enkele personen, vandaar *voorrecht*.

Prize-egg-party, *prijs-eieren-partij*, te New-York, welke in de week uit de Lange Vasten, in April door verscheidene families gegeven wordt. Ongeveer vijf-en-twintig kinderen worden uitgenoodigd, en de grootste aardigheid van het feest bestaat in het zoeken naar eieren, die door het geheele huis verstopt zijn. Die eieren (ongeveer 150) zijn òf hard gekookt en gekleurd, òf imitatie-eieren, die te verkiezen zijn, omdat de kinderen ze bewaren kunnen. Er worden prijzen uitgeloofd voor het vinden van het grootste aantal eieren, en één, bijzonder mooie, voor de ontdekking van het gouden ei. De prijzen bestaan meestal uit kleine zilveren souvenirs; alles bij elkaar gerekend, zijn de kosten van zulk eene partij dus nogal hoog.

Pro aris et focis, (lat.), *voor altaren en haardsteden* (in het krijt treden). Wij zeggen: *voor haardsteden en altaren*.

Pro captu lectoris, habent sua fata libelli, (lat.), *boeken (geschriften) hebben hunne lotgevallen, naarmate de lezer ze opvat*. Terentius, *Carmina*, bed. 258.

Pro Deo, letterl. *voor God, om Godswil*, d. i. *kosteloos*. Aan personen, die van hun onvermogen om proceskosten te betalen doen blijken, kan door den rechter vergunning worden verleend om kosteloos te procedeeren.

Pro Deo et principe, (lat.), *voor God en den vorst*. Spreuk van de Gregoriusorde.

Pro Deo, rege et patria, (lat.), *voor God, koning en vaderland*.

Pro Ecclesia et Pontifice, (lat.), *voor Kerk en Priester (Paus)*. Devies van een *eerekruis*, onderscheidingsteeken, dat de Paus verleent.

Pro gloria et patria, (lat.), *voor roem en vaderland*, opschrift der nieuwe snelvurende geweren, Febr. 1898 bij het Pruisische leger ingevoerd.

Pro gratia odium redditur, (lat.), *voor gunst wordt haat vergolden*. Gezegde van Tacitus († omstr. 117 n. C.), den grooten psycholoog van het oude Rome.

Pro indiviso, (lat.), *wat een onverdeeld pand betreft*. Van gezamenlijke erfgenamen van landerijen, tienden, enz. in leenacten.

Pro juventute, (lat.), *voor de jeugd*. Vereeniging te Amsterdam, in Juni 1896 opgericht, onder leiding van Prof. v. Hamel, ter bestrijding der criminaliteit van jeugdige personen in het arrondissement Amsterdam, en bestudeering van alle daarmede samenhangende toestanden en vraagstukken. Verdeeld in drie afdeelingen: 1) algemeene zaken, 2) bijstand in rechten, 3) patronaat. Die vereeniging heeft zich in de eerste plaats op de hoogte te stellen van de feiten, betreffende het leven der misdadige kinderen, en daarnaast dan de meer praktische taak, als verdedigers voor de individuen op te treden. Ze bevordert het wetsontwerp op de onderlijke macht en de Rijksopvoedingsgestichten.

Pro nihilo, (lat.), *voor niets*, zonder doel; ook, zonder aanwezigen.

Pro rato, (hand.), *naar evenredigheid*.

Pro rege, lege, grege, (lat.), *voor koning, wet en volk*. Spreuk van Henry Brougham en anderen.

Pro se et qq., (lat.), *voor zichzelf en in hoedanigheid* (voor anderen, als gevolmachtigde, zaakgelastigde, enz.).

Pro solo puncto caruit Martinus asello *(Azello)*, (lat.), *om een enkel leesteeken moest Martijn Azello missen;* zie *Faute d'un point*.

Pro viribus, (lat.), *naar gelang der kracht(en)*.

Pro viribus minimis, (lat.), *naar gelang der zeer kleine* (geringe) *kracht(en)*.

Proatin, titel van volkshoofden in de Lampongs van Z. Sumatra. De inlandsche rechtbanken waarin die hoofden zitting hebben, heeten aldaar *Proatinraad* of *Proatin*, elders landraad en ook *kapat*.

Proband of **probandus,** (hgd.), een edelman, die zijne adellijke herkomst bewijst door een kwartierstaat. Doet eene edelvrouw dit, dan heet zij *Probandinn*. Van lat. *probare* (bewijzen).

Probantia dicta of **loca,** (lat.), letterl. bewijzende woorden of plaatsen. In 't algemeen *„bewijsplaatsen* des Bijbels".

Probatum est, (lat.), het is *beproefd*, deugdelijk, voortreffelijk.

Probitas laudatur et alget, (lat.), *de deugd wordt geprezen en sterft van koude*. — Men prijst de deugd, doch daar laat men het dan ook bij. Juvenalis, *Satirae* 1, 74.

Probité de l'art est le bon dessin (La —, (fr.), *goed teekenen is rechtschapenheid in de kunst*. Gezegde van den teekenkunstenaar Ingres.

Problematische Naturen, (hgd.), menschen, met een twijfelachtige, onzekere natuur. De uitdrukking is ontleend aan Goethe, *Sprenken in proza*, en werd later door Friedrich Spielhagen als titel voor eenen zijner romans gebruikt.

Processierups, zie *Legerworm*.

Procrustes (Plaatsen op het bed van —, willekeurige en gewelddadige inkorting of verlenging, d. i. vervorming van stellingen of beweringen om ze voor een bepaald doel, dus met bijoogmerken, passend te maken. Naar *Procrustes* (uitrekker), den bijnaam van *Damastes* of *Polypemon* (gr. myth.), een

roover, die zijne gevangenen op een bed legde en hunne leden door verminking inkortte, zoo zij daarvoor te lang waren, terwijl hij hen deed uitrekken, indien hunne lengte onvoldoende bleek.

Procul a Jove, procul a fulmine. (lat.), *ver van Jupiter* (den bliksemslingeraar), *ver van den bliksem*, d. i. ver van het hof, ver van het gevaar.

Procul, procul este, profani! (lat.), *wijkt verre, verre vanhier, ongewijden.* Vergilius, *Aeneis* 6, 258.

Procureurswet. Deze naam wordt wel gegeven aan de wet van 23 April 1879 (Stbl. n°. 75), „tot wijziging der regeling van de kosten in burgerlijke zaken en van de bevoegdheid der procureurs tot het bepleiten dier zaken". Volgens die wet, welke den zoogenaamden dubbelen rechtsbijstand heeft afgeschaft, ten gevolge waarvan niet meer de kosten van den advocaat aan de tegenpartij in rekening gebracht mogen worden — wordt niemand meer als procureur toegelaten, die niet den graad bezit van doctor in de rechten of in de rechtswetenschap; vroeger werden de procureurs door den Koning benoemd.

Prodatarius, de kardinaal, die aan het hoofd staat van de *dataria*, d. i. die afdeeling der Roomsche curie, welke belast is met het bezorgen van bepaalde kerkelijke dispensatiën, die niet geheim behoeven te blijven, zooals in huwelijkszaken, bij geloften en bij eeden.

Prodesse conamur. (lat.), *wij trachten nuttig te zijn.* Benaming van een genootschap voor Geldersche geschied- en oudheidkunde te Arnhem.

Profaan, — van *pro* (voor) en *fanum* (tempel), — was hij, die niet in den tempel mocht doordringen, de *ongewijde*. Vandaar bij de *maçons* naam voor een niet-vrijmetselaar. Overdrachtelijk: onheilige, spotter.

Profanum vulgus, (lat.), *het ongewijde*, d. i. het niet in den dienst der Muzen ingewijde volk, *het onbeschaafde volk.*

Profect is niet geëerd in zijn vaderland of **in eigen land (Een —,** ontrent iemand, die in zijne naaste omgeving geen opgang kan maken. Uit Matth. XIII : 57; Mark. VI : 4. Gezegde van Jezus, toen hij ondervond, dat de inwoners van Nazareth niet op zijn prediking acht gaven en hem door hun ongeloof tegenstonden.

Profect van Florence (De —, Girolamo Savonarola, godsdienstig en staatkundig redenaar, die met donderende welsprekendheid tegen de onzedelijkheid en voor algemeene kerkverbetering ijverde, † 23 Mei 1498 te Florence als martelaar. Bekend is Elise v. Calcar's „Savonarola" ('s-Hertogenbosch 1853). „Eene star in den nacht" [van Heidensch (Grieksch) humanisme en kunstzin]. Destijds dweepte men te Florence met Grieksche beeldhouwkunst en litteratuur, vooral met Plato.

Profect van het Noorden (De —, Sören Kierkegaard, Deensch godsdienstleeraar in de 2e helft der 19e eeuw.

Profect van San Francisco, bijnaam van den socialistischen schrijver Henry George, † October 1897, toen hij juist candidaat was voor het ambt van mayor van New-York, den machtigsten post in de Vereen. Staten naast dien van den President. Hij was de groote voorstander der land-nationalisatie (afschaffing van privaat eigendom van de grond), geen oorspronkelijk denker, maar wist de woorden te vinden, waarin de denkbeelden van Herbert Spencer, J. S. Mill e. a. toegang kregen bij het groote publiek, onder hetwelk zijne leerstellingen hoe langer, hoe meer ingang vonden. Deze bijnaam werd hem gegeven door den Hertog van Argyll.

Professoraal kwartiertje, *het eerste kwartier* van een *college-uur.* Een professor geeft drie kwartier, en geen *vol* uur, college.

Profetenbroodjes, kleine gerstebroodjes in vroegeren tijd zeer in gebruik naar dergelijke bij de Israëlieten. Misschien is de naam ontleend aan Jer. XXXVII : 21.

Profetenkamertje, kamer die steeds in gereedheid wordt gehouden, om een predikant of evangelist te herbergen. Uit 2 Kon. IV : 8—11, waar vermeld wordt, dat de Sunamitische zoo voor den profeet Elisa deed.

Profetenmantel, de mantel van Elia, die op Elisa viel. Uit 2 Kon. II : 13. Z. v. a. *wijdingsteeken.*

Proficiat! (lat.). *het zij uwlieden, voorderlijk!* In denzelfden zin als *Prosit* (z. a.).

Profijtertje, kokertje met plaatje er op, dat men in het pijpje van den blaker zette om de eindjes kaars af te branden. Hgd. *Profitchen.* Vgl. *Profiteeren.*

Profundis (De —, *uit de diepten.* Middeleeuwsch kerkelijk lied, naar analogie van Ps. CXXX : 1: *de profundis clamavi ad te, Domine!* (uit de diepten (d. i. uit diepten van ellenden), riep ik tot U, o Heer!) Fig. noemt men een *de Profundis* een lied, een gebed, ontweld aan het diepst des harten.

Prognë of **Prokné,** d. i. *de zwaluw.* Volgens de Grieksche mythologie was Prokné de zuster van Philomela en vrouw van Tereus. Nadat Tereus Philomela met geweld onteerd had, liet hij haar de tong uittrekken, opdat zij hem niet aan de kaak zou stellen en vertelde toen aan zijne vrouw dat zij dood was. Toen de waarheid aan 't licht kwam, zou Tereus beide zusters hebben gedood; Philomela werd evenwel in een nachtegaal en Prokné in een zwaluw veranderd.

Programma-muziek, muziek, waarbij tot op zekere hoogte klanknabootsing hoofdzaak is en waarbij de componist zich voorstelt, bij den hoorder de beelden te doen opkomen en de gedachten te doen ontstaan, waaraan hij bij zijne compositie dacht. Het is een soort van impressionistische muziek, waarvan ook uit de oudste tijden en zelfs van de groote meesters, Mozart o.a., schitterende voorbeelden geleverd zijn; maar die later bij velen strenge afkeuring vond, totdat Berlioz, Saint Saens en Wagner haar weer in eere brachten.

Proh dolor, (lat.), *o smart!* In Mid. latijn leest men voor *proh* ook wel *proch.*

Proh pudor! (lat.), *o foei! wat een schande!*

Prohibitielstelsel, *stelsel van verbodswetten,* waardoor de staat den invoer van buitenlandsche producten tracht te belemmeren, om daardoor, zooals men meent, de inlandsche nijverheid te bevorderen.

Prohibitionists, (am.), staatkundige partij die het maken en verkoopen van sterken drank bij de wet wil verbieden. Haar triomf was de *Maine-law* (z. a.) van 1851.

Proles sine matre creata, (lat.), *een kind zonder moeder geboren.* Een benaming door Ovidius, *Metamorphoseon libri* 2, 553 aan Erichtonius gegeven. Bij Montesquieu het motto voor zijn werk *Esprit des lois,* om de oorspronkelijkheid er van te kennen te geven.

Proletariaat van geleerden. Door een kunstmatig aankweeken van de studeerende klasse, wordt „de markt overvoerd", en zoo ontstaat een klasse van geleerden, die zich te goed acht voor handenarbeid en vreeselijk is honger te lijden.

Proletariërs, de arme volksklasse; het *proletariaat.* De *proletarii* of *capite censi* bij de Romeinen, burgers, die slechts een gering hoofdgeld betaalden, vormden de zesde of laagste volksklasse. *Proletarius* beduidt *kroost voortbrengend;* omdat de klasse der proletariërs alleen geschikt werd geoordeeld om kinderen aan den staat te geven; alleen door hun kroost *(proles),* niet door hun vermogen, dienden zij den staat.

Promesse, een gedagteekend geschrift, waarbij iemand zich verbindt de daarin uitgedrukte geldsom op een bepaalden tijd te betalen aan de order van den nemer (promesse aan order of orderbriefje) of aan den houder (promesse aan toonder).

Prometheus, zoon van Japetus en Klymene (of Themis, ook Asia), die met list vuur uit den hemel roofde, dat hij den aardbewoners schonk en leerde gebruiken. Hierover vertoornd, liet Jupiter Prometheus door Vulcanus aan eene rots vastsmeden, terwijl een arend dagelijks zijn lever afbeet, die des nachts weer aangroeide. Deze smarten stond hij kloekmoedig door, totdat Hercules hem kwam bevrijden en den arend doodde. Aldus stelt Aeschylus in zijne trilogie de mythe voor. Uit de fiere figuur van Aeschylus' Prometheus leere men 's menschen grootheid zoeken in zijn heilig verlangen naar het ideale; beperkt en eindig moge de mensch zijn, gehoeid in aardsche kluisters, met Prometheus zoekt hij zich daaraan te ontworstelen, om alzoo te geraken tot de hoogste zedelijke vrijheid.

Promissum cadit in debitum, (lat.), *belofte maakt schuld.*

Promoveeren met de kap. Men kon vroeger promoveeren *privaat, publiek* en *met de kap.* Deze laatste manier was de plechtigste, maar ook de kosthaarste, en daarom een zeldzame, vorm van promotie. Nadat de doctorandus zijn proefschrift en zijne stellingen had verdedigd, gaf de promotor hem een boek (den Bijbel of 't Corpus Juris of Hippokrates of Aristoteles), bedekte het hoofd van den promovendus met eene muts of kap, van de kleur der Faculteit, en stak hem een ring aan den vinger. Tot besluit begroette hij hem als broeder met een kus. Bepaaldelijk op deze soort van promotie volgde een zeer luisterrijke maaltijd, die soms duizenden kostte. *Promoveeren met de kap* heet ook *promoveeren more majorum,* d. i. naar ouderwetsche wijze.

Pronunciamento, (s p.), oorspronkelijk koninklijke *afkondiging,* waardoor iets voor goed en voor goed beslist en vastgesteld wordt; doch in 't algemeen spraakgebruik, verandering van regeering door een coup d'état van militairen.

Propaganda, oorspronkelijk een instelling van Gregorius XV: *de propaganda fide,* tot verbreiding van het R.-K. Kerkgeloof; daarom: iedere poging om voor politieke of godsdienstige leerstellingen en beginselen aanhangers te winnen.

Prophete rechts, Prophete (links, Das Weltkind in der Mitte. (hgd.), *een propheet rechts, een propheet links, het kind der wereld in 't midden;* door Goethe in „Dichtung und Wahrheit", 14e boek, op zichzelf toegepast, in zijn op 19 Juli 1774 gedicht: „Diné zu Coblenz"; hij beschrijft zichzelven daarin aan tafel tusschen Lavater en Basedow zittend. De eerste spreekt met een geestelijke over de geheimen der Openbaring; de ander bewijst een dansmeester, dat de doop eene verouderde instelling is; terwijl Goethe zich intusschen aan het maal te goed doet.

Propiglei, (bouwk.), afkomstig van 't Grieksche woord προ (pro) *voor* en πυλαι (pulai) *deuren,* voordeuren, groote vestibule, portaal- of voorzaal. De rijke voorzalen van de Akropolis te Athenen noemt men de Propyleën.

Propre, (wap.), zie *Gecoaan.*

Propria laus est foetida of **sordet,** (lat.), *eigen lof stinkt* of *is niets waard.*

Propria manu, (lat.), *met eigen hand,* bv. *scripsi(t)* heb ik, heeft hij (zij) geschreven; gewoonlijk afgekort *p. m.* of *m. p.*

Prorogatie van rechtspraak, heeft plaats, als partijen uit kracht eener overeenkomst reeds dadelijk bij den aanvang van het geding aan het oordeel van den hoogeren rechter een geschil onderwerpen, waarvan deze anders eerst in hooger beroep kennis zou hebben kunnen nemen (art. 329 Wetb. v. Burg. Rechtsv.).

Proscenium, de plaats, waar de tooneelspelers op het tooneel staan, dus *vóóraan.*

Proscriptie, *verbanning, vogelvrijverklaring,* in het oude Rome een

openlijke aankondiging door aanplakking, bv. van eene verkooping. Van lat. *pro-scribere*, d. i. openlijk bekend maken; ook, aanslaan ten verkoop. Later, vooral in den tijd van *Sulla* († 78 v. C.), werd ook de naam van een vogelvrij-verklaarde aldus openlijk bekend gemaakt.

Proselieten. lett. nieuwaangekomenen (van 't gr.); lieden tot een kerkelijk geloof overgehaald. Bij de Joden onderscheidde men twee soorten: hen, die tot den Joodschen godsdienst toetraden en zich aan de besnijdenis onderwierpen, en hen, die de afgoden afzwoeren en de Joodsche wet volgden in het houden van den sabbath. De laatsten werden in het O. T. aangeduid, „als de vreemdeling, die in uwe poorten is".

Prosit! (lat.), ook wel *tibi* of *vobis prosit!* [(het zij u gunstig, voordeelig! uml. wat gij gesproken, geschreven, verricht hebt)]. Ook als iemand niest, wordt het hem wel toegevoegd, omdat het niezen (bij Grieken en Romeinen, evenals het hinniken van paarden), voor een gunstig voorteeken werd gehouden. Dewijl keizer Wilhelm II van Duitschland het zich bij zijn niezen ook door zijne hovelingen wenscht toegevoegd te hooren, spreekt men van Z. M. als uitvaardiger eener *prosit-zeggings-order* bij niezen.

Prosit labor! (lat.), *het werk strekke tot nut!*

Prospector, (eng.), iemand, die als er in een land rijkdom van metalen of mineralen ontdekt is, daar *vooruit* de zaken gaat opnemen; een *plannenmaker*, die daarna gewoonlijk het resultaat zijner onderzoekingen (natuurlijk dikwijls boven de waarde), verkoopt aan een Naamlooze Vennootschap.

Prospera omnes sibi vindicant, adversa uni imputantur, (lat.), *zoo 't wèl gaat, eigent zich elkeen een deel der glorie toe, maar tegenspoed verwijt men aan één.* Woord in 1672 door den Raadpensionaris Johan de Witt aan den Admiraal de Ruyter geschreven.

Prostitutie, het voor geld overgeven van wat niet voor geld behoort verkrijgbaar te zijn, als eer, maagdom, overtuiging enz.

Protectionisme, stelsel van bescherming van den landbouw of de nijverheid, door *hooge invoerrechten* of door uitvoerpremiën, opdat het buitenland niet vrijelijk kunne concurreeren met het land, dat de invoerrechten heft of de uitvoerpremiën verleent. Hier tegenover staat het „Vrijhandelstelsel" *(free-trade)*.

Protectoraat, volkenrechterlijke verhouding tusschen twee staten waarbij de een zich eenen toestand van afhankelijkheid bevindt.

Protest van non-acceptatie of van non-betaling, een stuk, opgemaakt door een notaris; een griffier van het kantongerecht of een deurwaarder, inhoudende o.a. dat hij de acceptatie of de betaling eens wissels gevraagd maar niet bekomen heeft, en voor den houder van den wissel strekkende om tegenover den trekker en de endossanten te bewijzen, dat de wissel niet geaccepteerd of niet betaald is. (Art. 179, 182 vlg. W. v. K.).

Protestant, naam voor degenen, die zich na het optreden van Luther van de Kerk afscheidden. Zoo genoemd na het *protest*, verweerschrift, waarbij de Lutheranen in 1529 te Spiers een beroep deden op een algemeene vergadering om hun recht te bevestigen. De naam Protestanten omvat dus alle kerkgenootschappen, die na de Hervorming zich van Rome hebben afgescheiden, zoowel Ned. Herv. als Luth., Doopsgez., Remonstranten, enz.

Protestantenbond, in 1870, het jaar der onfeilbaarverklaring van den Paus en 't jaar van den Duitsch-Franschen oorlog — op bescheiden schaal in Nederland opgericht ter bevordering der vrije ontwikkeling van godsdienstig leven. De bond, die einde Oct. 1895 te Zwolle haar 25-jarig jubilé vierde, breidde zich snel uit, en werkte totdusver voor talloos velen hoogst nuttig door er

althans éénig godsdienstig leven in te houden.

Protestantsch Versailles (Het —, *Breda*, waar Marie Henriette van Engeland, de douairière van Prins Willem II van Oranje († 1650), in het kasteel hof hield voor haren broeder Karel (II, destijds pretendent voor den troon van Engeland), dien zij, hoewel balling, beschouwde en vereerde als haren vorst en heer.

Protestantsche Kerk (De Fénélon der —, bijnaam van Johann Arndt (1555—1621), om zijn zachtmoedig en verdraagzaam karakter.

Proteus, (myth.), bij de Grieken een *zeegod*, die de gave der voorspelling en het vermogen bezat, zich in allerlei gedaanten te veranderen; door Homerus, *Oden* IV, 416—418 en 456—458 in fig. beteekenis het eerst gebruikt voor een *onbestendig, veranderlijk mensch*.

Protocol. Procesverbaal of notulen van diplomatieke handelingen of beraadslagingen; het eerste ontwerp van een regeeringsstuk, waarop een of ander tractaat gegrond wordt. Van 't gr. *protokolleon*, een blad aan een Hs. gehecht om den korten inhoud aan te duiden; officieel verslag van wat door eenige vergadering besloten is (zonder zooals in notulen ook gewag te maken van de discussies). In onze historie hebben de *protocollen* de Londensche conferentie van de mogendheden na den Belgischen opstand een treurige vermaardheid.

Protocolprins, prins Christiaan (IX) van Glücksburg, bij het *protocol* van Warschau 5 Juni 1851 en het tractaat van Londen 8 Mei 1852 aangewezen als erfgenaam van den Deenschen troon.

Protoplasme, de cellen, waaruit zich een levend wezen ontwikkelt, van een gelei-achtige zelfstandigheid.

Protozoa, de laagste klasse van het dierlijk leven; in fig. zin, een jeugdig aspirant naar een wetenschappelijken titel.

Protuberans, mrv. *protuberansen* = roode vlammen langs den rand der zonneschijf, danken haar oorsprong aan uitbarstingen van brandend gas. Van lat. *protuberare* = uitwassen, groeien.

Proveniershuis, gesticht, waarin men zich voor zijn leven zijn onderhoud kan koopen, *proviandhuis*. Van lat. *praebenda*.

Provoost-geweldige(r) of *kapitein-geweldiger*, vroeger bij het leger een hoofdman, tegenwoordig een onderofficier. De persoon, die de overtreders onder de krijgslieden en schutters gevangen neemt. „*Bij* den provoost zitten" werd verhaspeld tot „*in* de(n) provoost zitten"; en zoo heeft het woord *provoost* de beteekenis van *gevangenis* erlangd. Fr. *prévôt*, hgd. *Profoss*. Mid. ned. *prevost*, *provost* (in 1522 *prouess*, *pronasse*) = halsrechter. Uit lat. *praepositus* (overgestelde). — Te Zutfen ligt eene straat de *Geweldigershoek*, a° 1659, 60 reeds bekend; in 1823 staat aldaar eene „provoost" aangewezen, die er reeds in de 17e eeuw waarschijnlijk bestond, en is de straat naar den provooste-geweldige genoemd, die er woonde.

Proximus ardet Ucalegon, (lat.), *reeds staat het huis van den naasten* (buurman) *Ucalegon in brand*. Vgl. Vondel, *Gijsbrecht*, vs. 879: *En 't naeste huis daer aen dat staet in lichten brand*. Bij Vergilius, *Aeneïs* II, 311, als de dichter de inneming en verbranding van Troje door de Grieken verhaalt. Wordt spreekwoordelijk gebezigd in den zin: „er is dreigend, groot gevaar". Ucalegon was een hoogaanzienlijk Trojaan, die zitting had in den raad van Priamus, koning van Troje (Homerus, *Ilias* III, 148). Ook Juvenalis (*Satirae* III, 198) bezigt zijn naam, om een „edelman" aan te duiden.

Proximus sum egomet mihi, (lat.), *ik ben mijzelf het naaste*. Terentius, *Andria* IV, 1.

Proza, Prose, „Il y a plus de vingt ans que je dis de la prose, sans que j'en susse rien", aanhaling uit *Le Bourgeois Gentilhomme* van Molière,

gebezigd om aan te duiden: „ik wist zelf niet dat ik zoo knap was", schertsenderwijze gezegd.

Prud'hommes (Conseils de —, (fr.), *colleges van vroede mannen,* deskundigen. Bijzondere rechtspraak voor geschillen tusschen patroons en werklieden, in 1806 in Frankrijk ingevoerd.

Pruikentijd, de laatste zeventig jaar der 18e eeuw, toen in ons land familie-regeering, huiheid, gebrek aan moed en geestkracht op bijna elk gebied ons eenmaal grootsch verleden te schande maakte. Men richtte zich naar de verdorven zeden van het Fransche hof (gelijk ook overal in Duitschland het geval was) en droeg dus ook evenals daar *pruiken.* Vandaar woorden als *oude prutik* voor vijand van vooruitgang, beperkt mensch, en *pruikerig* voor dwaas, kleinzielig of dom.

Pruimen, spotnaam voor de burgers van Hijlaard (bij Leeuwarden).

Prytanen, in het oude Athene eene commissie van 50 raadsleden (het tiende gedeelte van den raad van vijfhonderd), die in den raad en de volksvergadering voorzaten. Gr. *prytanis,* eig. vorsten, heerschers.

Prytaneum, een gebouw te Athene, waar aanzienlijke vreemdelingen, buitenlandsche gezanten, en verdienstelijke burgers hunne van staatswege verstrekte, gemeenschappelijke maaltijden hielden. — Oorspronkelijk hielden de prytanen daar hunna zittingen en maaltijden; vanwaar de naam.

Psalmenzingen, (milit.), *schuren* van tafels en banken in de kazerne *met een steen;* dat door de soldaten geschiedt.

Psalmberijmingen, die van Jonkheer Willem v. Zuylen van Nyevelt *(Souterliedekens).*
„ van Jan Wtenhove.
„ „ Petrus Datheenus (vertaling van de Fransche bundels van Marot en Beza), † 1590, eene kreupele berijming, die nochtans twee eeuwen gebruikt is.

Psalmberijmingen, die van Philips van Marnix van St. Aldegonde in 1580.
„ van Johs. Eusebius Voet, doctor der geneeskunde, †1778.
„ „ 't Gezelschap Laus Deo Salus Populo.

Van die van Voet zijn 82 psalmen en 4 gezangen in onze nieuwe berijming opgenomen.

Psalmist (De —, koning David, aan wien 73 psalmen worden toegeschreven; twaalf psalmen dragen den naam van *Asaph* als dichter, elf den naam van de kinderen van *Korah,* een gezelschap van zangers; één psalm is toegeschreven aan Mozes.

Psowic, psowvi, (russ.), verkort uit *psawaja barsaja* = *langharige windhond.*

Psyche, (gr.), *ziel.* In de oude Grieksche kunst voorgesteld als eene kleine gevleugelde menschengestalte, in de latere Grieksch-Romeinsche kunst als een vlinder, of als een meisje met vlindervleugels. Later werd zij in verband gebracht met Eros (den god der liefde, Amor, Cupido), die óf in liefde met haar vereenigd was, óf haar in de gestalte van een vlinder kwelde. In hare vereeniging met Eros wordt zij ook door Apulejus beschreven als de jongste en schoonste van een drietal koningsdochters.

Psyché, groote, beweegbare spiegel.

Psychographie, geestenschrift, een geschrift of woord, volgens de spiritisten neergeschreven door een geest, die aangeroepen is.

Ptolomeus-systeem, het stelsel van Claudius Ptolomaeus, den sterrekundige van Palusium in Egypte, volgens hetwelk de geheele hemel om de aarde als het vaste middelpunt draaide. Tot lang na Copernicus werd dit stelsel aangenomen.

Public spirit, (eng.), *zedelijke kracht,* waarmede een geheel volk gehecht is aan zijne rechten en vrijheden,

en die deze beter waarborgt dan eene geschrevene Grondwet, hoe ook bezegeld en bezworen.

Publicani, naam der *Katharen* (z. a.) in Italië. It. *publicano* = tolpachter, tollenaar; vanhier *zondaar*, omdat in het Nieuwe Testament „tollenaren en zondaren" dikwijls in één adem genoemd worden (bv. Matth. IX : 10, 11; XI : 19; zie ook Matth. XXI : 31, 2).

Pucelle (La —, de Maagd van Orleans, Jeanne d'Arc. Onderscheiden gedichten op haar zijn eenvoudig getiteld: *La Pucelle.*

Puck of Robin Goodfellow, een aardmannetje of kobold, wiens aardige of boosaardige streken in alle landen vermaard zijn geworden. Door Shakespeare's Midsummer Night's Dream door heel de wereld bekend geworden. In andere talen ook wel *Pug* geschreven.

Pud, Russisch gewicht van 40 pond, gelijkstaand met 16,380 kilogr. Oostelijk Siberië brengt jaarlijks 1300 pud goud voort, ter waarde van pl. m. 25 millioen roebel.

Pudding (Een —, (rest.), *restauration-schnitt.*

Pudels Kern (Das also war des —, (hgd.), *dat was dus de kern van den poedel,* d. i. dus, dat zat er eigenlijk in dien hond. Goethe, *Faust* I, *Studierzimmer;* uitroep van verbazing van Faust, als hij ziet, dat de geheimzinnige poedel in een reizend student veranderd is, onder welke gedaante zich Mephisto vertoonde.

Pueri sunt pueri, et puerilia tractant, beter: *sunt pueri pueri et pueri puerilia tractant,* (lat.), *kinderen zijn kinderen en handelen als kinderen.*

Puffing Billy, benaming van eene der eerste locomotieven, door den uitvinder en tevens vervaardiger er van, Stephenson, er aan gegeven. Ze stond eenige jaren op het plein vóór het station te New-Castle op een voetstuk te pronk. Vgl. *The Rocket* (z. a.).

Pugna Porcorum, (lat.), *de strijd van de varkens.* Een beroemd Lat. gedicht met alliteratie: 250 Lat. hexameters, waarin ieder woord met een *p* begint.

Pugno pro patria, (lat.), *ik strijd voor het vaderland.* Spreuk op Leiden's burcht, omschrift van de Leidsche nood-munten a° 1574; ook als P P P op openbare gebouwen van oorlog en marine.

Puimsteen, (barg.), *ring.*

Puis, (barg.), *grap.*

Puist (Een —, (rest.), *een pasteitje.*

Pulchre, bene, recte, (lat.), *schoon, goed, juist;* bravo, bravissimo. Horatius, *Ars poetica* 428.

Pulchri studio, (lat.), *door ijver voor het schoone* (gedreven of bezield). Naam en devies eener kunstschildersvereeniging te 's-Gravenhage.

Pulchrum est digito monstrari et dici: hic est! (lat.), *schoon* (heerlijk) *moet het zijn, wanneer men met den vinger naar iemand wijst en er wordt gevroepen: die is het,* d. i. het voorrecht van volksgunst of roem.

Pull, (am.), vgl. *Wire-pulling,* bij verkiezingen de *steun of hulp* van hen, die belang hebben bij de verkiezing van den candidaat. Vandaar eene vraag als: „What sort of a pull has he?" M. a. w. wie zal trachten hem er door te *trekken;* wie bestuurt de draden?

Pullmann-cars, (am.), passagierswagens eerste klasse in Amerika, die tot slaapwagens kunnen ingericht worden, aldus genaamd naar George Mortimer Pullmann (1831—97), wagenfabrikant te Roseland bij Chicago, die het eerst deze wagens bouwde en in exploitatie bracht en ze later met groote weelde inrichtte.

Pulvis et umbra sumus, (lat.), *stof en schaduw zijn wij.* Horatius, *Oden* VII, 16.

Pumpermetten, (hgd.), zie *Metten (Donkere* of *duistere)*.

Punch, Engelsch tijdschrift, waarvan op 17 Juli 1841 het eerste nummer verscheen; de titel kan vervormd zijn uit *polcinello;* maar in Engeland is men van meening, dat de naamsoorsprong onzeker is.

Punch, door ons uit het Engelsch overgenomen, in de spreektaal geworden tot *pons.* In het Engelsch afkomstig uit Indië van *pandja* of *pendja,* vijf. (Gr. *pente*). De drank heet in Perzië volledig *pandja moesj* = de vijfdrank. De vijf bestanddeelen waren oorspronkelijk brandewijn (rum of arak), thee, citroen, suiker en kaneel.

Punctum ascendens, (lat.), *het (op)klimmende punt,* in de astrologie der 16e eeuw het punt der Ecliptica, hetwelk op het oogenblik van iemands geboorte opging, d. w. z. den oostelijken horizon sneed. *Punctum ascendens* werd ook wel aangeduid met den naam van *horoscoop* (z. a.).

Punctum saliens, (lat.), *het op den voorgrond tredend* of *geplaatste punt. Salire* = springen.

Punische oorlogen, de drie door de Karthagers (*Poeni,* als van *Phenicische* afkomst) tegen de Romeinen gevoerde oorlogen, geëindigd in 146 v. C. met de slechting hunner stad door Publius Cornelius Scipio. Zie ook bij *Karthago.*

Punische trouw, verraad, verbreking van belofte; de Carthagers werden door de Romeinen Puniërs geheeten, vandaar de beteekenis bij de Rameinen.

Punt (De —, (mil.), vroeger werd het brood van den soldaat in drieën verdeeld, drie man kregen één brood; een hunner sneed het in drie sectoren en legde een mes daartusschen. Er werd dan door een der belanghebbenden „omgestaan" en door dezen beslist aan wie de sector ten deel viel waarnaar *de punt* van het mes wees, of wel *de rug* of *de snée* daarvan. Of wèl: vroeger werd iemand die „meester op den degen" was, genoemd (ook in brevetten) „meester op *de punt*"). Thans is de officieële benaming: meester op den „degen", of op den „sabel", of op het „geweer". *De punt* is geheel verbannen.

Punt (Het doode —, (polit.), de toestand, waarin eene vergadering verkeert als het aantal leden der oppositie juist de helft bedraagt. Afkomstig uit de mechanica: het oogenblik, waarop de krukas van een vliegwiel een rechte lijn vormt, en het wiel dus niet vooruit of achteruit zou gaan, indien de gang het niet over het doode punt heen hielp.

Punt (Meester of prevot op de —, (mil.), *op den degen.*

Puntjes poetsen, (mil.), *puntgranaten schoonmaken* bij de artillerie.

Puppen, (mil.), *rooken;* meer bepaald een sigaar, vandaar *pupstok* voor sigaar.

Purflew, (eng., herald.), schild met pelswerk beladen.

Purim, zie *Poerim.*

Puritan City, (am.), *puriteinsche stad,* naam der stad *Boston,* naar den Puriteinschen geest van een groot deel der bewoners.

Puriteinen. Zie *Conformist.* Men spreekt ook van een *puriteinsch zusje* = *menisten*-zusje, fijn, preutsch meisje of vrouw. *Puriteinsch* = preutsch, al te veel lust hebbend tot uitzuiveren, *angstvallig.*

Pürltz, (poolsch), *dorpsheer,* de heer eener heerlijkheid in Polen (door de Poolsche Joden zoo genoemd naar het Hebr. *porietz* = de gewelddadige, de machtige.

Purper, (wap.), kleur van dien naam, voorgesteld door schuinschlinksche lijntjes.

Puseyïsmus, een tot het R. Katholicismus overhellende richting in de

Engelsche staatskerk, gesticht door den kanunnik en hoogleeraar Edward B. Pusey (1800—82). Zij zoekt het godsdienstig leven te bevorderen door kunst en ceremoniel. Aanbieding tot het ontstaan van het *Puseyïsmus* was de vraag, in 1863 op een vergadering van leden der universiteit te Oxford ter tafel gebracht, of men de Staatskerk niet tot een nieuw leven zou kunnen opwekken. Het *Puseyïsmus* heeft de *English Church Union* (Engelsche Kerkvereeniging) gesticht, die in 1884 2615 geestelijken en 18600 leden telde.

Pushfull Joe, (eng.), spotnaam van den *voortvarenden* minister van Buitenl. Zaken in Engeland, Joseph Chamberlain. *Pushfull* = stootvol: *Joe* of *Jo* = Joseph.

Pushingman, (eng.), een al te voortvarend man.

Put en galg, „putke ende galghe"; uitdrukking, die men bij de optelling van heerlijke rechten onder het Leenstelsel, vaak aantreft, nml. „hoghe ende syde (of leghe), putke ende galghe". Er wordt het recht over leven en dood, het halsrecht, jus s. potestas gladii, jus summum door aangeduid. *Put* was een diepe kuil onder de galg, waarin de overblijfselen der terechtgestelden vielen. Zie de afbeeldingen van de Volewijk met de galg.

Put money in thy purse, (eng.), *doe geld in je beurs*. Shakespeare, *Othello* I, 3, waar Jago zijnen vriend Rodrigo aanraadt, vooral geene kosten te ontzien, wanneer hij van de liefde van Desdemona, de gemalin van Othello, zeker wil zijn.

Putlut hebben, veel drukte maken over eene geringe zaak, een onbeduidend leed, 't zij reeds aanwezig, 't zij te gemoet gezien. Naar Ezech. XXX : 5, waar, als het ware, met zekere drukte volken (Puteërs = Libyërs en Chemitische Lydiërs) worden opgeteld.

Puts, (barg.), *streek*.

Putte (Met de — straffen, *levend begraven*, gelijk men in de dagen van keizer Karel V de ketters deed, volgens plakkaat van 1529. *Put* = kuil.

Putteanen, aanhangers van J. D. Fransen van de Putte, of van zijne partij. Benaming uit 1866, kort na het eerste optreden van Van de Putte in de Kamer.

Pygmeeën, (myth.), *dwergen*, ventjes ter grootte van een *pygme* (gr.) = vuist, d. i. ter hoogte van den elleboog tot de vuist; die den dood van hun reuzenbroeder Antaeus op Hercules dachten te wreken en tegen den slapenden halfgod te velde trokken, d. w. z. op zijn lichaam rondkrabbelden en zijn hoofd belegerden, zonder hem in 't minst te deren; fig. de naam voor kleine, onbeduidende geesten, wanneer zij tegen bekende, ontwikkelde mannen opstaan.

Pygmalion, koning van Cyprus, vatte voor een door hem vervaardigd ivoren vrouwenbeeld zulk eene liefde op, dat hij Venus smeekte er leven aan te geven. Dit geschiedde, waarop Pygmalion dat levende beeld huwde. Vanhier bv. „P. of het Beeld bezield door de liefde zo als hetzelve door Caroline en Charlotte Frederic, oud 9 en 7 jaaren, op den Amsteldamschen schouwburg in het laatste des jaars 1758 gedanst is", eene prent vervaardigd door den plaatsnijder en tooneelspeler Punt.

Pylades, zoon van Strophios, neef en getrouw vriend van Orestes (z. a.), met wiens zuster Electra hij huwde.

Pyramus, een Babylonisch jongeling van buitengewone schoonheid, beminde de even schoone Thisbe en werd door haar bemind, maar hunne ouders die in vijandschap met elkander leefden, wilden in hun huwelijk niet toestemmen. Lang zagen de minnenden daarom elkander slechts door een spleet in den gemeenschappelijken muur tusschen beider huizen; eindelijk spraken zij af, elkander bij het graf van Ninus te ontmoeten. Nauwelijks was Thisbe op de afgesproken plaats verschenen, of zij werd verschrikt door het naderen van een leeuw, zij vluchtte en verloor in de verwarring haar sluier, dien de leeuw

vond en met zijn muil, nog bevlekt door het bloed van pas gedoode runderen, verscheurde. Kort daarop kwam ook Pyramus en toen hij den bloedigen sluier zag, meende hij dat Thisbe door een wild dier verslonden was; hij trok zijn zwaard en doodde zich. Te laat keerde Thisbe terug, zij vond haren minnaar reeds dood en bracht zich nu ook met zijn zwaard om het leven. Zie Dr. Georg Hart, *Die Pyramus und Thisbe-Sage in Holland, England, Italien, Spanien und Deutschland.*

Pyrite, eig. *vuursteen;* natuurlijke verbinding van zwavel met een metaal, inzonderheid met ijzer, gewoonlijk als kleine goudgele kristallen voorkomend.

Pyrrha, de echtgenoote van Deucalion (z. a.), die met hem in de boot zat bij den grooten vloed. Toen de wateren weken, belandden zij op den Parnassus, waar zij, op raad van het orakel van Themis, steenen achter hun rug wierpen, die in menschen veranderden: die van Deucalion in mannen, die van Pyrrha in vrouwen. Op die manier zou, naar der Grieken en Romeinen fabelleer, de aarde weder bevolkt geworden zijn. Eenige overeenkomst met het Zondvloedsverhaal van Gen. VII : 23; VIII : 4 valt niet te miskennen.

Pyrrhonisme, (fr.), *twijfelzucht.* Naar Pyrrhon, uit Elis, stichter der Skeptische school, tijdgenoot van Aristoteles en van Alexander den Groote. Volgens hem moest de dengd hoofddoel, het eenig oogwit van alle menschelijk streven zijn; tevens verwierp hij de mogelijkheid eener kennis van de dingen naar hun werkelijk zijn of bestaan, en mitsdien de waarheid zelve, welke ons noch de zinnen noch onze meeningen kunnen aanbrengen. Fr. *pyrrhonien,* twijfelzuchtig, *pyrrhoniser* = tot twijfelzucht overhellen. Sully Prud'homme schreef in de „Revue des deux mondes", 15 Oct. 1890, p. 761 enz., over „Le Pyrrhonisme le dogmatisme et la foi dans Pascal".

Pyrrhus-overwinning, -triomf. Overwinning, die met eene nederlaag gelijk staat. Pyrrhus, koning van Epirus, † 272 v. C., riep na zijne bij Asculum behaalde zege op de Romeinen, uit: „Nog één zoo'n overwinning, en ik ben verloren!" Zie boven, *Encore une pareille,* enz.

Pythagorische tafel, (rekenk.), *tafel van vermenigvuldiging.* Fr. *table pythagorique.* Naar den wijsgeer Pythagoras (geb. te Samos 580/568 v. C.).

Pythia Philippica, een *Philippisch,* d. i. Philippus-gezinde *Pythia* (of orakel). Hiervan sprak de Atheensche redenaar Demosthenes, dewijl Philippus koning van Macedonië († 336 v. C.) het orakel van Delphi had omgekocht om te zijnen gunste te profeteeren.

Python, de draak Python, door Apollo gedood. Gr. *puthoon,* tegenw. deelw. van *puthoo* = doen verrotten; want men stelt hem voor als ontstaan uit het *slijk* der aarde na den vloed van Deukalion.

Python, (wap.), zie *Vliegende slang.*

Q

Q., *Quintus*.

Q. (hand.), op Fransche munten, ten teeken dat zij te Narbonne of Perpignan zijn geslagen; op Spaansche rekeningen *quintaal* of *centenaar*.

Q. E. D., *quod est* of *erat demonstrandum* (z. a.).

Q. N., *quod nego* = wat ik ontken. Of *quod negandum (est)*, wat ontkend moet worden.

Q. P., *Quantum Placet* (z. a.).

Qq of **qq**, *qualitate qua*, (lat.), in bepaalde hoedanigheid, *ambtelijk*.

Q. s., *Quantum satis* of *quantum sufficit*, (lat.), zooveel als genoeg is, in voldoende hoeveelheid, op recepten.

Q. v., *quod vide*, (lat.), *zie dat! sla dat na!*

Q. v., *quantum vis* (z. a.).

Qua talis, (lat.), *als zoodanig*.

Quad, (sport.), *quadruplet*.

Quadragenen, zie *Aflaat*. Lat. *quadrageni* = *bij veertigen, elke veertig* (verdeelenderwijs).

Quadragesima, (lat.), *de veertigste dag*, de veertigdaagsche vasten voor Paschen en de eerste Zondag in dien vastentijd.

Quadriga, Romeinsch vierspan, *quadrigatus* (met een *quadriga* gestempeld, *mnl. nummus*), zilveren munt met zulk een vierspan daarop afgebeeld, zilveren *denarius*.

Quadrille-koning, zie *Musard*

Quadrivium, (lat.), van *via* = weg, een *viersprong*; eertijds ook de vier deelen der wiskunde: rekenkunde, meetkunde, sterrenkunde en muziek, welke met het *trivium* = grammatica, dialectica en rhetorica, de zeven vrije kunsten der Middeleeuwen uitmaakten.

Quadroon, van sp. *cuarteron* (spr. *kwarteroon*), kind van eene Mesties en een Europeaan.

Quadruple Alliantie of *viervoudig verbond*, een verbond, tusschen vier staten gesloten. Bekend zijn:

1) de *Quadruple Alliantie* van 1674, gesloten tusschen Duitschland, Spanje, Denemarken en Holland, tegen Frankrijk, om Lodewijk XIV, die aan Holland den oorlog had verklaard, te bestrijden. Deze Alliantie eindigde met den vrede van Nijmegen in 1678.

2) de *Quadruple Alliantie* van 1718—19, een verbond tusschen Engeland, Frankrijk, Duitschland en Holland, ten einde de erfopvolging in Engeland aan het huis van Hanover, en die van Frankrijk aan het huis van Bourbon te verzekeren, alsmede om te beletten, dat Frankrijk en Spanje zich onder één kroon vereenigen. De Alliantie werd geteekend te Parijs.

3) de *Quadruple Alliantie* van 1834, een verbond tusschen Engeland, Frankrijk, Spanje en Portugal, om de troebelen op het schiereiland te doen eindigen en Don Miguel en Don Carlos beiden te verdrijven.

Quadruplet, (sport.), *vijftal voor vier personen.*

Quae nocent, docent, (lat.), *wat deert, leert.* — Door schade wordt men wijs.

Quae pulchra ardua sunt of **Ardua quae pulchra,** (lat.), *wat schoon is, is* (gaat) *moeilijk.*

Quae sunt Caesaris Caesari (nl. *dentur*), (lat.), *geef den keizer wat des keizers is.* Vgl. Matth. XXII : 21.

Quaerenda pecunia primum, (lat.), *allereerst moet geld gezocht worden.* Woord van Prof. M. de Vries, toen in 1865, na een tijdperk van verval, opleving der Maatschappij van Nederl. Letterkunde (te Leiden) werd waargenomen, maar allereerst naar versterking van financieele krachten moest omgezien worden.

Quaerens quem devoret, (lat.), *zoekend, wien hij zou mogen verslinden.* 1 Petr. V : 8.

Quaeritur, (lat.), *er wordt gevraagd, men vraagt;* het is eene vraag of quaestie. Bij Quintilianus e. a.

Quaestor, (lat.), van *quaesitor,* van *quaero* (o.a. onderzoeken), oorspronkelijk in het oude Rome een college van twee personen om onderzoek te doen naar moord; voluit, *quaestores parricidii.* Waarschijnlijk hadden zij reeds destijds het opzicht over de gelden van den Staat, en bleven *dit* behouden toen hun crimineel onderzoek op anderen overging. Vanhier werd alzoo de *Quaestor* een financiëel ambtenaar, te Rome, zoowel als in de provincie, die de staatsgelden ontving en uitgaf. Onder de Keizers was de *Quaestor Caesaris* of *Principis* belast met het voorlezen der keizerlijke rescripten of redevoeringen in den Senaat; onder Constantijn den Groote was de *Quaestor Sacri Palatii* [de Q. van het heilig, d. i. eerwaardig (keizerlijk) paleis] de kanselier des Keizers. — Ten onzent de persoon, aan wien de vereffening der financiëele zaken is opgedragen, z. v. a. de *beursdrager,* bv. van een Ring, van eene Beurs, enz.

Quai d'Orsay (Le —, benaming van het *Ministerie van Buitenlandsche Zaken* te Parijs, wegens zijne ligging aan die kade.

Quaker City, (a. m.), *Kwakersstad,* naam voor Philadelphia, naar de stichters, Wm. Penn en zijne gezellen, die kwakers waren.

Qualesund, zie *Halesund* (Aanh.).

Qualis pater, talis filius, (lat.), *zoo vader, zoo zoon.*

Qualis rex, talis grex, (lat.), *zoo vorst, zoo volk.* — Zoo heer, zoo knecht.

Qualitate qua, (q.q.) (lat.), *in de genoemde hoedanigheid.*

Qualiter taliter, (lat.), meestal *taliter qualiter,* d. i. *zoo wat, zoo goed als 't kan, tamelijk.*

Quand aura-t-il tout vu? (fr.), *wanneer zal hij alles hebben gezien?* Uit *Les Plaideurs,* van Racine, III, 3. Eene spotternij op de pleitbezorgers, die bij de meest onbeteekenende zaken vooral groote geschiedkundige feiten te pas zochten te brengen.

Quand je ne parle pas, je ne pense pas, (fr.), *als ik niet spreek, denk ik niet.* Woorden van Numa Roumestan in den roman van dien naam van Alph. Daudet (1881). Vgl. *Cogito.*

Quand Ils ont tant d'esprit, les enfants vivent peu, (fr.), *als de kinderen zoo verstandig zijn, leven zij niet lang.* Voorspelling van Glocester, nopens den hertog van York, in *Les Enfants d'Edouard*, van Casimir Delavigne (den 18n Mei 1833 in het Théâtre français voor 't eerst opgevoerd), I, 2. In *Richard III* van Shakespeare, zegt Glocester evenwens *So wise, so young, they say, do never live long.* De Fransche dichter schijnt dus eenvoudig te hebben vertaald.

Quand la bone devient fumier, Elle vent être charriée, Luxemburgsch spreekwoord. Letterl. *als slijk mest wordt, wil het rijden.* Fig. als niet komt tot iet, heeft het allemans verdriet en ten laatste kent het zich zelve niet. Afkomstig van Jan Beck, in een zeer burgerlijken stand in eene der voorsteden van Luxemburg in 1588 geboren, dien, tot den adelstand verheven, zijne gade Catharina v. der Capelle op zijne eenvoudige afkomst wees, toen hij aan hare zijde zijn plechtstatigen intocht te Luxemburg hield als civiel en militair gouverneur van het hertogdom.

Quand le bâtiment va, tout va, (fr.), *als men bouwt, hebben alle ambachten wat te doen.* Men pleegt die woorden op rekening van den volksvertegenwoordiger Martin Nadaud, een voormalig metselaar, te stellen. Inderdaad, zeide hij den 5n Mei 1850, in de Wetgevende vergadering: *Lorsque le bâtiment va, tout profite de son activité.* Doch de heer Benoist d'Azy viel hem in de rede, met de woorden, dat het een Parijsch spreekwoord is.

Quand on a tout perdu, quand (on n'a plus d'espoir, La vie est un opprobre, et la mort un devoir, (fr.), *wanneer men alles verloren en alle hoop opgegeven heeft, is het leven een schande en de dood een plicht.* Voltaire, *Mérope* (1743) II, laatste vers, rol van Mérope.

Quand on est mort, c'est pour (longtemps, Dit un vieil adage Fort sage, (fr.), *wanneer men dood is, is het voor lang, zegt een oud, wijs spreekwoord.* Desaugiers (1772—1827), *le Délire bachique.*

Quand on fut toujours ver- (tueux, On aime à voir lever l'aurore, (fr.), *als men altijd deugdzaam geweest is, ziet men gaarne den dag aanbreken,* (begroet men den dag met vreugde). Gezegde van Dejaure in *Montano et Stéphanie*, muziek van Berton.

Quand on prend du galon, on n'en saurait trop prendre, (fr.), zie *Galon.*

Quand sur une personne, on prétend se régler, C'est par les beaux côtés qu'il lui faut ressembler, (fr.), *wanneer men zich naar iemand wil richten, moet men zijne goede* (en *niet* zijne kwade) *eigenschappen nabootsen.* Woorden van Armande tot Henriette in Molières' *Femmes savantes*, I, 1. Zij worden gebezigd, om aan te duiden, dat het niet voldoende is iemands hebbelijkheden en fouten na te bootsen om met hem gelijk te staan.

Quand vous m'aurez mis à la lanterne, y verrez vous plus clair? (fr.), *als gij mij aan de lantaarn hebt opgehangen, zult gij dan beter zien?* een der talrijke gevlengelde gezegden van den abbé Maury in 1789; *dit* antwoord gaf hij aan eene woedende volksmenigte, die dreigde hem op te hangen. Zijn woord maakte indruk, en men liet hem daarna steeds met rust.

Quand vous m'aurez tué, il ne me faudra que six pieds de terre, (fr.), *als gij mij gedood zult hebben, heb ik maar zes voet grond noodig*, woord van de Molé, groot-zegelbewaarder van Frankrijk (1584—1656), tot de oproerige menigte, die hem (27 Febr. 1649) wilde dooden, nadat hij in het heetst van de twisten der Fronde een onderhoud met Mazarin had gehad; wat de groote menigte als verraad beschouwde.

Quand vous verrez tomber, tomber les feuilles mortes, (fr.), *wanneer ge de dorre bladeren ziet vallen.* Eerste vers van het refrein der romance *Les feuilles mortes.* Woorden van Adolphe Porte, muziek van Louis Abbadie, beginnende met:

Mes jours sont condamnés, je vais quitter la terre,
Il faut vous dire adieu, sans espoir de retour!

Quandoque bonus dormitat Homerus, (lat.), zie *Indignor.*

Quanta cura, (lat.), aanvangswoorden der Pauselijke Encycliek van 8 December 1864, ter begeleiding van den *syllabus errorum*, d. i. samenvatting der (naar kerkelijke meening) hoofddwalingen van onzen tijd, waarin geloofs-, gewetens- en drukpers-vrijheid en andere grondstellingen der hedendaagsche maatschappij als kettersch zijn veroordeeld.

Quanto magis intraveris, tanto magis eris in caupona, (lat.), *hoe meer gij er ingaat, des te langer zijt gij in de kroeg,* dus op eene plaats, waar gij u schaamt gezien te worden. Woord van Diogenes bij den aanblik van een jongen man, die uit een wijnhuis kwam, en er verlegen weer binnen ging, toen hij zag, dat de wijsgeer hem had opgemerkt, dit doende teneinde zoo mogelijk zijn goeden naam bij Diogenes te behouden.

Quantum mutatus ab illo, (lat.), *hoe verschillend van wat hij vroeger was, hoe veranderd!* Verg., *Aeneïs* II, 274, spreekt aldus van den geest van Hector, die aan Aeneas verschijnt, m. a. w. hoe geheel anders dan die vroegere Hector, die met de wapenrusting van Achilles uit den strijd terugkeerde.

Quantum placet, (lat.), *zooveel men verkiest* (op recepten en derg.).

Quantum vis, (lat.), *zooveel als gij wilt, naar genoegen.*

Quarantaine, 1° gedwongen verblijf van schepen in havens of van personen of goederen in stations, om te onderzoeken of ze besmet zijn, teneinde aldus het binnendringen eener besmettelijke ziekte te beletten.

2° Plaats waar bedoelde schepen worden opgehouden.

De naam is afkomstig uit Venetië, waar in de 5e eeuw allen, die er aankwamen, gedurende veertig dagen (*Quarantina*) werden bewaakt.

Quarantania (Woestijn van —, het eenzame oord tusschen Jeruzalem en Jericho, waar Jezus, volgens Matth. IV : 1, 2, gedurende *veertig* dagen (en nachten) heeft gevast. Derhalve z. v. a. *het oord van den vasttijd;* zie *Quarantaine.* De berg Quarantania heet bij de Arabieren *Djebel-Karantel.*

Quarante (Les —, (fr.), *de veertig,* nl. de leden van de Fransche *Académie.*

Quarante siècles vous contemplent, zie *Du haut de ces pyramides,* etc.

Quarreel, (wap.), een soort van pijlen voor oorlogsgebruik.

Quart d'heure de Rabelais, (fr.), *lastig financieel oogenblik;* zie *Le quart* enz.

Quarto, (lat.), *ten vierde;* een *in quarto* of een *quartijn,* een boek bestaande uit tweemaal toegevouwen vellen, d. i. vellen van 4 bladen of 8 bladzijden.

Quasi res bene of **(optime) gesta,** (lat.), *alsof de zaak goed* (zeer goed) *was afgeloopen.* Terentius, *Adelphi* V, 1, 11 (775).

Quasi umbra persequi, (lat.), *als een schaduw volgen.* Plautus, *Casina* 1, 1, 4 (92).

Quasimodo, (r. k.), naam voor den eersten Zondag na Paschen; naar de eerste woorden der Latijnsche mis op dien dag: *quasi modo geniti infantes* etc. als pasgeboren kinderkens, vgl. 1 *Petrus* 2, 2. Zie *Kerkdagen.*

Quasimodo, scheldnaam voor een wanstaltig mensch, naar den klokkeluider der Notre-Dame in den roman van dien naam van Victor Hugo.

Quatenus, (lat.), *voorzoover;* zoo spreekt men van de onderteekening eener geloofsbelijdenis met een *quatenus* (d. i. *voorzoover* ze met de H. S. overeenstemt), of met een *quia* = *omdat* ze met de H. S. overeenstemt.

Quatertemper, (r. k.), zie *Kerkdagen.*

Quatre fils Aymon (Les —, (fr.), zie *Haimonskinderen.*

Quatrefeuille, (wap.), zie *Vierblad.*

Quatre-vingt-treize (Un —, (fr.), *een 93,* voor eene slachting in figuurlijken zin 1793.

Quatro-centi, quatro-centisten, kunstwerk, kunstnaam uit de vijftiende eeuw in Italië (van 1400).

Qu'il reste seul avec son déshonneur, (fr.), *dat hij alleen blijve met zijne schande. La favorite* III, 9, opera in vier bedrijven van M.M. Alphonse Royer en G. Vaez, muziek van Donizetti. Voor het eerst opgevoerd 2 Dec. 1840.

Qu'ils chantent, ils payeront, (fr.), zie *Ils chantent* enz.

Qu'ils cherchent dans l'Epire une seconde Troie! Uit Racine's *Andromaque. Laat hen in Epirus een ander Troje opzoeken.* Den bewoners van het door de Grieken bij den Argonautentocht verwoeste Troje wordt hier de raad gegeven, in Epirus eene nieuwe vaderstad te stichten.

Qu'importe les victimes, pourvu que le geste soit beau! (fr.), *wat komt het op de slachtoffers aan, als 't maar mooi gedaan wordt!* Woord van Taillade in eene anarchistische courant, naar aanleiding van Vaillant's dynamiet-aanslag (December 1893), tot verdediging van dezen door hem neergeschreven, en hem later onder den neusgewreven, terwijl men zijne wonden verbond, veroorzaakt door de ontploffing eener bom, welke anarchisten 4 April 1894 in eene restauratie te Parijs hadden geworpen.

Qu'on m'aille soutenir, après un tel récit,
Que les bêtes n'ont point d'esprit!
(fr.), *men houde nu eens, na zulk een verhaal, col, dat de dieren geen verstand hebben!* Moraal van Lafontaine's fabel X, 1, *les deux Rats, le Renard et l'Oeuf.* Men bezigt die woorden, wanneer een dier een opmerkelijk bewijs van verstand geeft, of ironisch, wanneer een dwaas, door eenigerhande daad of een kwinkslag verrast, als wilde men zeggen, dat men iets dergelijks niet achter hem zou hebben gezocht.

Qu'on me chasse ce coquin là, me prend-il pour le roi de France? (fr.), *jaag me dien schurk weg; houdt hij mij voor den koning van Frankrijk?* sprak de Prins-Stadhouder Willem III, toen hij een acteur verzen te zijner eer hoorde voordragen; omdat hij van die laffe vleierij een afkeer had. Die moest men maar besteden aan Lodewijk XIV, verzot op vleierij.

Qu'une nuit paraît longue à la douleur qui veille, (fr.), *wat schijnt een nacht lang voor de wakende smart;* woord van Blanche in *Blanche et Guiscard* (V, 5) van Saurin.

Que celui qui a peur s'en aille, (fr.), *laat hij, die vreest, heengaan;* woord van den Hertog van Guise in antwoord aan diegenen onder zijne troepen, die hem aanrieden Parijs te verlaten (1588), toen hij, daar aangekomen, Hendrik III in de meest vijandige stemming vond, gereed om hem ter dood te doen brengen, maar hem den vrede aanbood, als hij dadelijk wilde vertrekken. In April 1898 zeide de aanvoerder der Spaansche vloot, bij het uitbreken van den oorlog met de Ver. Staten, hetzelfde tot de soldaten, die met hem in de kerk waren, om daar den zegen des priesters te ontvangen.

Que c'est comme un bouquet de fleurs, (fr.), *'t is als een bloemruiker,* wordt meestal ironisch, ter kenschetsing eener samenkomst, enz. gebezigd. De woorden zijn aan het lied *Le Baptême du petit ébéniste* van Ch. Plantade, tekst van Durandeau, ontleend, waarin een werkman op zijne wijs een doopmaal bezingt.

Que de choses dans un ménuet! (fr.), *wat een dingen in een menuet.* Naïeve uitroep, dien men aan Marcel, den beroemden dansmeester in de achttiende eeuw, toeschrijft; althans volgens Helvetius, *Traité de l'Esprit* (1758).

Que d'eau! que d'eau! (fr.), *wat al water! wat al water!* Deze woorden zou de maarschalk Mac-Mahon hebben uitgeroepen, toen hij, 26 Juni 1875, als voorzitter van het Fransche gemeenebest de overstroomde wijken van Toulouse ging bezoeken. Die naïeve uitroep werd hem door zijne tegenstanders niet zelden verweten.

Que diable allait-il faire dans cette galère? (fr.), zie *Galère.*

Que j'en ai vu mourir, de jeunes filles, (fr.), *wat al jonge meisjes heb ik zien sterven,* de eerste regel van *Les Fantômes,* in de *Orientales,* van Victor Hugo. Men past die woorden gemeenlijk op een persoon of eene zaak toe, wier vroegtijdig einde men betreurt.

Que vouliez-vous qu'il fît contre trois? Qu'il mourût! (fr.), *wat zoudt ge willen dat hij tegen drie deed? Dat hij stierf!* Corneille, *Horace* (1639) III, 6, woorden van den ouden Horace. Julia brengt hem het bericht, dat Rome aan Alba is onderworpen en dat twee van zijne zonen gedood zijn en de derde vluchtte; die twee beschouwt hij als met eere gevallen, maar de derde . . .! En als Julia hem vraagt, wat die éene Horatiër tegen de drie Curiatiërs had moeten doen, antwoordt hij: hij had moeten sterven! d. i. strijden tot den dood.

Queen City, (a.m.), *koninginnestad,* ook **Queen of the West,** *koningin van het Westen,* namen voor *Cincinnati* (Ohio), in den tijd, toen deze stad het middelpunt van den handel in het Westen was; vgl. *Porcopolis.*

Queen City of the Lakes, (a.m.), de *koninginnestad der meren,* naam voor *Buffalo* (N. Y.), naar de belangrijke ligging dezer stad aan de Meren.

Queen's Bench, lett. *Koninginne-Bank,* sedert de troonbeklimming van koningin Victoria in Engeland de naam van de voormalige *King's Bench* (z.a.), d. i. *Konings-Bank,* het Hooggerechtshof aldaar. Voluit *the Court of Queen's Bench.*

Quel génie, quel dentiste, (fr.), zie *Génie.*

Quelques crimes toujours précèdent les grands crimes, (fr.), *enkele misdaden gaan altijd aan groote misdaden voor.* Racine, *Phèdre* IV, 2, woorden van Hippolyte tot zijn vader Thésée, die hem, op de valsche beschuldiging zijner vrouw, verdenkt van eene schuldige liefde tot zijne stiefmoeder. Vgl. *Nemo repente* enz.

Quem dabis haec possit qui dare cuncta locum, (lat.), letterl. *welke plaats zult gij geven, die dit alles bezit.* Opschrift van een der schoonste punten, dat een vergezicht oplevert over Waal en Betuwe, — in het wandelpark te Nijmegen.

Quem di (dii) diligunt adolescens moritur, (lat.), *wien de goden liefhebben, die sterft als jongeling.* Plautus, *Bacchides* IV, 6.

Quem deus vult perdere, prius dementat, (lat.), zie *Quos Jupiter* etc.

Queperen Moeten Jonge Christenen Rauw Eten. Ironische regel, in welken de hoofdletters van al de woorden de aanvangsletters zijn der R.-Katholieke benamingen van de zes Zondagen tusschen Paschen en Pinksteren, nml. *Quasimodo* (z.a.), *Miseri-*

cordias, Jubilate, Cantate (z. a.), *Rogate* en *Exaudi*.

Querelle d'Allemand, (fr.), *twist van den Duitscher;* een zonder bepaalde aanleiding opgeworpen of outstane, vaak zeer gezochte, twist. Ontleend aan de eindelooze twisten over benzelingen tusschen de talrijke staten en staatjes van Duitschland vóór 1866.

Querelle d'amants, (fr.), *twist onder minnenden,* vaak in verband gebracht met *Querelle d'Allemand.* Vgl. *Amantis irae* etc.

Queue de Robespierre, de jongelieden na den val van Robespierre. Zie *Jeunesse dorée* (op *Dorée*).

Queue du chien d'Alcibiade, (fr.), *de staart van den hond van Alcibiades,* nl. eene onbeduidende zaak, waardoor iemand echter van zich doet spreken. Een zonderlinge inval, waardoor iemand de aandacht op zich poogt te vestigen. Naar Alcibiades, van wien verteld werd, dat hij zijn alom bewonderden hond den staart afsneed, waardoor, naar zijn wensch, toen heel Athene het druk over hem had.

Queue fourchue (A la —, (fr. wap.), zie *Gespliteteaart.*

Qui a peur des feuilles n'aille pas au bois, (fr.), *die bang is voor de bladeren moet niet in het bosch gaan,* woord van een jong edelman tot den veldheer Barbazan, toen deze in den strijd tegen de Bourgondiërs in 1431 aanried, den aanval uit te stellen, totdat de vijand minder goed verschanst zou zijn. Dat woord beleedigde hem, hij viel aan en gelijk hij voorzien had, de slag werd verloren; ook hijzelf werd gedood.

Qui bene bibit, bene dormit; Qui bene dormit, non peccat; Qui non peccat, eterne vivit, ergo . . . (lat.), *wie goed drinkt, slaapt goed; wie goed slaapt, zondigt niet; wie niet zondigt, leeft in eeuwigheid; bij gevolg . . .*

Qui bene distinguit bene docet, (lat.), *die weet goed te onderscheiden, is in staat goed onderwijs te geven.*

Qui bene latuit bene vixit, (lat.), *die goed verborgen bleef, heeft wèl geleefd; niets beter dan een vergeten burger te zijn.* Spreuk van René Descartes (Cartesius); naar het voorbeeld van Voltaire overgenomen. Zie *Crede mihi.*

Qui celunt celuntur, (lat.), *die eer bewijzen, worden* (op hunne beurt) *geëerd.*

Qui jacet in terra non habet unde cadat, (lat.), *die op den grond ligt, kan niet vallen,* d. i. iemand kan zóó ellendig zijn, dat hij geen erger ongeluk heeft te vreezen.

Qui mange du pape, en meurt, (fr.), *wie eet, wat den paus behoort, sterft,* afkomstig uit den tijd van paus Alexander VI Borgia (1492—1503), de bedoeling is: men berooft (bestrijdt) den Paus niet straffeloos.

Qui m'aime me suive, (fr.), *wie mij liefheeft, volgt mij,* woord van Philippe VI van Valois (1328), bij den aanvang van den oorlog tegen de Vlamingen, dat hij uitsprak terwijl hij Gautier de Châtillon, connétable van Frankrijk, omarmde, na diens betuiging: *Qui a bon coeur trouve toujours bon temps pour la guerre,* terwijl de andere edelen den oorlog nog wilden uitstellen.

Qui nous délivrera des Grecs et des Romains! (fr.), *wie zal ons bevrijden van de Grieken en Romeinen!* Deze wanhoopskreet is ontleend aan een stuk van Berchoux (1765—1839), getiteld *Elégie,* waarvan de eerste uitgave verscheen in 1801. De schrijver had het oog op de hervorming van het onderwijs, waarbij toen uitsluitend aan Latijnsche en Grieksche schrijvers werd gewerkt. In onze dagen vervalt men in een ander uiterste en maakt Pythagoras tot den god der wereld.

Qui n'a patience n'a pas

science, (fr.), woordspeling, die bedoelt, dat studie geduld eischt: *wie geen geduld heeft, heeft ook geen wetenschap.*

Qui n'a plus qu'un moment (à vivre. N'a plus rien à dissimuler. (fr.), Quinault († 1688), *Atys* I, 6: *die nog slechts een oogenblik heeft te leven, heeft niets meer te veinzen* (te verbergen).

Qui ne dit mot consent, (fr.), zie *Qui tacet* etc.

Qui ne sait se borner, ne sut jamais écrire, (fr.), *wie zich niet binnen zekere perken weet te houden, kan ook niet schrijven.* Deze woorden uit Boileau's *Art poétique*, zang I, vers 63, bieden eene opmerkelijke gelijkenis met: *In der Beschränkung zeigt sich erst der Meister*, van Goethe.

Qui nescit dissimulare, nescit regnare, (lat.), *wie niet veinzen kan, kan niet heerschen.* Spreuk van koning Lodewijk XI van Frankrijk; vgl. *Dissimulare* etc.

Qui nimium probat, nihil probat, (lat.), *wie te veel bewijst, bewijst niets.*

Qui nobis cunctando restituit rem, (lat.), *die door dralen ons den staat behield.* Toegepast op Fabius Cunctator (Quintus Fabius Maximus, de *talmer*), die, als dictator, Hannibal nooit in 't open veld bestreed, maar door heen en weêr trekken vermoeide en verzwakte. Deze spreuk werd door van Middelgeest weer toegepast op Mr. Pieter de Groot.

Qui non habet in nummis, luat in corpore, (lat.), *wie niets aan geld bezit, worde aan zijn lijf bestraft.*

Qui non proficit, deficit, (lat.), *wie niet vooruitgaat, gaat achteruit.*

Qui proficit in literis et deficit in moribus, plus deficit quam proficit, (lat.), *wie in kennis toeneemt en in zeden afneemt, neemt meer af dan toe,* m. a. w. zonder deugd schaadt de kennis.

Qui que tu sois, voici ton (maître. Il l'est, le fut ou le doit être. (fr.), *wie gij ook zijt, zie hier uw meester; hij is het, hij is het geweest of hij moet het worden.* Opschrift door Voltaire onder een beeldje van Cupido of Amor geplaatst.

Qui s'acquitte s'enrichit, (fr.), *die een schuld betaalt, wordt rijker.* Schuld betalen verarmt niet.

Qui s'excuse s'accuse, (fr.), *die zich verontschuldigt beschuldigt zich.*

Qui s'y frotte, s'y pique. (fr.), *wie er aan raakt, kwetst zich.* Spreuk van du Buysson du Vernet, d'Hérisson, van het geslacht Créqui en de baronnen van Courcy, die een stekelvarken in hun wapen voerden; verder van Nancy (stad) e. a. Vgl. *Nemo me* etc.

Qui sert bien son pays, n'a pas besoin d'aïeux, (fr.), *die zijn vaderland goed dient, heeft geen adeldom noodig.* Zie *Le premier qui fut roi* enz.

Qui tacet, consentire videtur, (lat.), *wie zwijgt, wordt geacht zijne instemming te betuigen.* Vgl. *Qui ne dit.*

Qui trompe-t-on ici? (fr.), *wien bedriegt men hier?* (Eigenlijk: *Qui diable est-ce donc qu'on trompe ici?*) Vraag van Bazile in *le Barbier de Séville*, III, 9.

Qui trop embrasse, mal étreint, (fr.), letterl. *die te veel omvat, houdt slecht vast. Wie al te veel op eens wil doen, slaagt kwalijk; embrasser* = omhelzen, *étreindre* = sterk omhelzen, samendrukken. De Nederlandsche spreuk is *veel omvâmen doet slecht verzamen.*

Qui veut mourir ou vaincre, est vaincu rarement (Corneille, Horace A. 2, sc. 1), *wie vast besloot te sterven of te overwinnen, wordt niet licht overwonnen,* woorden van een Horatiër tegen een Curiatiër, terwijl zij

spreken over den strijd, dien zij, onwillig, zullen moeten strijden, daar het vaderland het eischt.

Qui vivi nocuere mali post funera prosunt. (lat.), *die bij hun leven als lasten onheil teweegbrachten, doen* (somwijlen) *nut na hun dood.* Versregel van Barlaeus (Caspar v. Baerle, † 1648 als hoogleeraar te Amsterdam).

Qui-vive, (fr.), letterl. *wie leeft?* — werda? *wie daar?* (de aanroep van Fransche schildwachten, wanneer er iemand nadert).

Quicquid delirant reges, plectuntur Achivi, (lat.), *in hetgeen de koningen verkeerd doen als waanzinnigen, worden de Achivers* (Grieken) *gestraft.* Horatius, *Epistol.* I, 2, 14, die daarmee zeggen wil, dat de Grieken moesten boeten voor al hetgeen in den Trojaanschen oorlog door Agamemnon, Menelaus, Achilles enz. dwaas en onbezonnen ondernomen en verricht was. Beduidt onder ons: het volk moet boeten voor de feilen zijner bewindslieden.

Quid, (lat.), *wat? Quid ad me?* = *wat gaat het mij aan!*

Quid distent aera lupinis (Ignorare —, (lat.), *niet het onderscheid kennen tusschen kopergeld en wolfsboonen.* Z. v. a. niet weten, dat 2 × 2 = 4 is, uitermate dom zijn. Horatius, *Epistol.* I, 7, 23. De wolfsboonen (lupini) werden bij de oude Romeinen op het tooneel voor geld gebezigd; vanhier noemde Plautus (*Poenuli* III, 2, 20) *ze aurum comicum* (komisch goud). Ook de kinderen gebruikten ze in hunne spelen voor geld.

Quid faciemus nos? (lat.), *wat zullen wij doen?*

Quid faciendum? (lat.), *wat moet er gedaan worden? wat moeten wij doen? wat nu gedaan?*

Quid juvat nmisso claudere septa grege? (lat.), *wat baat het, den stal te sluiten, als de kudde ontsnapt is?* — Wat baat het, den put te dempen, als het kalf verdronken is?

Quid non mortalia pectora (cogis, Auri sacra fames! (lat.), Vergilius, *Aeneis* 3, 56 sq., *(waartoe beweegt gij de menschelijke gemoederen niet), o vervloekte gouddorst!* — Gierigheid is de wortel van alle kwaad. (1 Tim. VI : 10).

Quid nunc? (lat.), *wat nu?*

Quid plura, (lat.), *waartoe meer?* waartoe nog meer woorden gebruikt? Cicero, *de Legibus* II, 1, 3, e. e.

Quid prodest, (lat.), *waartoe dient het? wat baat het?*

Quid rides? Mutato nomine de te fabula narratur, (lat.), *wat lacht gij? verander slechts den naam en de geschiedenis geldt u.* Horatius, *Satirae* 1, 1, 69 sq.

Quid sit futurum cras, fuge quaerere, (lat.), *vermijd te vragen wat morgen zijn zal.* Horatius, *Oden* I, 9, 13.

'Quid verum atque decens curo et rogo et omnis in hoc sum, (lat.), *wat waar en voegzaam is, behartig ik en daar vraag ik naar; ja, ik ben er geheel in* (bezig, ik leef er in). Devies van Philip Willem v. Heusde, hoogleeraar in de welsprekendheid en geschiedenis te Utrecht, stichter eener (Socratische) school, † 1839.

Quid vesper ferat, incertum est, (lat.), *wat de avond brengen zal, is onzeker.* Livius XLV, 8, 6.

Quidproquo of **quiproquo,** (lat.), *wat voor wat* of *wie voor wien*; vandaar eene verwisseling van zaken of personen, een vergissing of misverstand. Shakespeare, *King Henry* VI, II, 5, 3. *I cry you mercy,* 't is hut *quid* for *quo.*

Quidquid agis, prudenter agas et respice finem, (lat.), *wat gij ook doet, doe het met beleid en denk aan het einde;* eene spreuk, die reeds in de Middeleeuwen, bv. in de *Gesta Romanorum* c. 103, geciteerd

wordt. Andere Middeleeuwsche geschriften beroepen zich voor deze spreuk op eene fabel van Aesopus, anderen op *Jezus Sirach* 7, 38 (40).

Quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes, (lat.), *hoe het ook zij, ik vrees de Grieken,* (d. i. ik vertrouw ze niet), *ook wanneer zij geschenken brengen.* Vergilius, *Aeneis* II, 49. Zie *Danaos.*

Quidquid in buccam venit, (lat.), *al wat* (iemand) *voor den mond komt.* Cicero e. a.

Quien sabe ? (port.), *wie weet het ?* Spreuk van den dichter Luis de Camoëns († 1580).

Quieta non movere, (lat.), letterlijk *niet roeren wat in rust is.* Dit spreekwoord wordt gebruikt om aan te duiden, dat men sommige oude quaestiën niet weder behoort op te rakelen.

Quietisme, van lat. *quies* = rust; de naam eener mystieke godsdienstige richting, afkomstig van den Spaanschen priester Michael Molinos. Hij eischte in zijn „Guida Spirituale", d. i. Geestelijke Gids (1675), eene afdaling des geestes in het stil gebed, eene volkomen lijdelijke rust der ziel, die zich als het ware oplost in God. De la Mothe-Guyon en Fénelon namen dit stelsel in bescherming. Maar nadat Bossuet bewerkte, dat Fénelon's leerstellingen als dwaalbegrippen werden veroordeeld, en Fénelon zich daaraan onderwierp, kwam het *Quietisme* in vergetelheid.

Quilp, een afzichtelijke dwerg, brutaal en listig, in *The old curiosity Shop* van Dickens.

Quinisextum, zie *Trullanische Synode.*

Quinquagesima, (lat.), *de 50e dag.* Naam van den 7n Zondag vóor Paschen, d. i. van den Zondag vóor de vasten. Ook *Esto mihi* genaamd, naar de aanvangswoorden der Latijnsche mis op dien dag: *esto mihi in Deum protectorem* etc., wees mijn beschermgod enz. enz. vgl. Ps. XXXI : 2 (Vulgata).

Quinquertium, gr. *pentathlon,* de wedstrijd in de vijf lichaamsoefeningen, *halma* (het springen), *diskos* (werpschijf), *dromos* (wedloop), *palè* (het worstelen) en *pugmè* (vuistgevecht). Deze vijf strijdsoorten telde Simonides († 469 v. C.) in een zijner pentameters aldus op: *halma, podookeian* (snelheid der voeten), *diskon, akonta* (werpspies), *palèn.*

Quint, (sport.), *Quintuplet.*

Quintefeuille, (fr. wap.), zie *Vijfblad.*

Quintessens, (fr.), *quintessence,* van lat. *quinta essentia,* d. i. de keur of kern, het fijnste, beste, edelste, krachtigste eener zaak; eig. de door chemische kunst vijfmaal overgehaalde geest van iets. De uitdrukking werd het eerst gebruikt door Ammonius in zijn „Leven van Aristoteles". (Zie Schöll, „Griechische Litteraturgesch." 500 n. C., en Westermann, „Vitarum scriptores Graeci minores", 1845, blz. 401). Ook, *het vijfde bestaande.* Aristoteles gewaagt op vier plaatsen in zijne werken, naast de vier elementen (water, vuur, lucht en aarde) van een vijfde, dat hij goddelijk en onvergankelijk noemt.

Quintili Vare, redde mihi legiones, (lat.), *Quintilius Varus, geef mij mijne legioenen terug.* Uitroep van keizer Augustus, na den slag in het Teutoburgerwoud.

Quintilis, (nml. *mensis*), letterl. *5e* (maand), omdat bij de Romeinen *Maart* langen tijd de *eerste* maand was. Vervolgens naar Julius Caesar *Juli* (z. a.) geheeten. Zie *Maanden (De Romeinsche —).*

Quintuplet, tweewieler met *vijf* zitplaatsen.

Quippos, *knoopenschrift,* waarvan zich de *Inca's* in Peru bedienden vóor den tijd der Spaansche overheersching. De *quippos* bestonden uit een hoofdsnoer ter lengte van omstreeks één meter, van hetwelk talrijke veelkleurige, op velerlei wijzen saamgevoegde en van knoopen voorziene draden afhingen.

Daardoor konden zij bevelen uitvaardigen naar alle deelen van het Rijk. De beteekenis hing af van de kleur, de gestelдheid en het aantal der knoopen, van de rangschikking der draden, van hunne lengte en samenvoeging.

Quiproquo, zie *Quidproquo.*

Quirinaal. Een der zeven heuvelen waarop Rome is gebouwd, heette eertijds *Collis Quirinalis,* d. i. de heuvel van Quirinus (Romulus), tegenwoordig Monte Cavallo. Tegen dien heuvel aan ligt *Het Quirinaal,* de residentie des Konings van Italië, ook als het paleis van Monte Cavallo bekend. Er is van Paus Gregorius XIII (a° 1572—85) tot Paus Alexander VII (a° 1655—67) aan gebouwd geworden.

Quirinalia, feesten jaarlijks op 17 Febr. gevierd ter eere van *Quirinus,* in wien de Sabijnen den krijgsgod Mars vereerden, en in wien later de Romeinen hun vergoden stamheer Romulus, den stichter hunner stad, als zoon van Mars, huldigden. Zie ook bij *Fornacalia.* Quirinus z. v. a. speer-slingeraar, uit sab. *curis,* rom. *quiris* = lans.

Quirites, eig. de inwoners der Sabijnsche stad Cures (priscі Quirites); vervolgens eernaam der oud-Romeinsche burgers, inzonderheid in openbare volksredevoeringen, sedert zich met hen de Sabijnen hadden vereenigd; terwijl de naam *Romani* hun als staatslichaam en als krijgers bijbleef.

Quis custodiet ipsos custodes? (lat.), *wie zal de bewakers zelven bewaken?* Juvenalis, *Satirae* 6, 347 sq.

Quis furor, o cives, quae tanta licentia ferri est? (spreek uit, *ferrest*), (lat.), *waartoe die groote woede, burgers, waartoe dat verwoed rondzwaaien van het zwaard!* Uit Lucanus' *Pharsalia,* l. I : 8.

Quis leget haec, (lat.), *wie zal dat taig lezen.* Lucilius, pl. m. 103 v. C.

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando? (lat.), *wie* (is de schuldige), *wat* (is de misdaad), *waar* (gepleegd), *met welke hulpmiddelen, waarom, hoe, wanneer?* de hoofdpunten, waarnaar men volgens de oude rhetorici bij de instructie eener misdaad te vragen had, tot een hexameter samengevoegd. Daarnaar ook de hoofdverdeeling van eene rede of een opstel.

Quis separabit? (lat.), *wie zal* (ons) *scheiden?* Spreuk der Orde van den H. Patricius.

Quisisana, (it.), *hier wordt men gezond;* van *qui* (hier) en *sanarsi* (tot herstel komen).

Quisquiliën, van lat. *quisquiliae,* slechte, onbruikbare afval, vodderijen, tuig.

Quixote (Don —, zie *Don.*

Quixote van het Noorden (De Don —, bijnaam van Karel XII, koning van Zweden, ook wel genaamd „de dolle" of „de krankzinnige" (1682, 1697—1718).

Quixote (Het paard van Don —, *Rosinante,* type van een slecht paard, magere knol.

Quo fata trahunt, (lat.), *waarheen het noodlot voert.*

Quo jure? (lat.), *met welk recht?* Bij Cicero e. a.

Quoad formam, (lat.), *wat den vorm betreft.*

Quoad materiam of **materiem,** (lat.), *wat den inhoud betreft.*

Quocunque modo, (lat.), op wat wijze het ook wezen moge, op elke mogelijke manier, hoe dan ook.

Quod attestor (Q. A.), of *quod testor,* (lat.), *wat ik getuig,* oudtijds steeds, thans nog soms geplaatst boven de handteekening van een officieel persoon, ter bekrachtiging eener verklaring.

Quod bene (of **probe** of **optime**) **notandum,** (lat.), *wat wel op te merken is, waarop men wel acht moet geven.*

Quod bonum, felix, faustum, fortunatumque sit, (lat.), *wat goed, gelukkig, gunstig en gezegend zij!* Cicero, *De divinatione* I, 45, 102.

Quod cito fit, cito perit, (lat.), *wat snel ontstaat, snel vergaat.* Zoo gewonnen, zoo geronnen.

Quod concedo, (lat.), *wat ik toegeef* of *toestem.*

Quod Deus avertat! (lat.), *wat God verhoede!*

Quod Deus bene vertat of **vortat (Q. D. B. V.),** (lat.), *wat God ten beste wende.*

Quod Deus vult, (lat.), of *Quod vult Deus, wat God wil.*

Quod differtur, non aufertur, (lat.), *wat uitgesteld wordt, wordt nog niet afgesteld.* Uitstel is geen afstel.

Quod erat demonstrandum (Q. E. D.), (lat.), *hetgeen te bewijzen was;* Latijnsche vertaling der woorden, die men bij den Griekschen wiskunstenaar Euclides (ongeveer 300 v. C.) aan het slot van elke bewijsvoering vindt.

Quod est (Q. E.), (lat.), *wat is* of *bedoeld;* vgl. *Hoc est* en *Id est.*

Quod facis, hac citius, (lat.), *wat gij doet, doe het ten spoedigste.* M. a. w. zoodra men een besluit heeft genomen, is het verkieslijk, dat dadelijk uit te voeren; ook wanneer een ongeluk onvermijdelijk is geworden, is het beter, dat het dadelijk komt. Vgl. Joh. XIII : 27.

Quod factum est, factum est, et refieri nequit, (lat.), *wat geschied is,* **is** *geschied, en kan niet herdaan worden.*

Quod fecisse voles cum morieris, age, (lat.), *wat gij zult willen gedaan hebben als gij komt te sterven, doe dat,* nml. tijdig, zonder uitstel, omdat gij den dag uws doods niet weet.

Quod fieri potest per paucu, non debet per plura, (lat.), *wat zonder omhaal kan, moet niet met omhaal verricht worden.*

Quod latet, ignotum est, ignoti nulla cupido, (lat.), *wat men niet weet, deert ons niet.* Ovid., *Ars amandi* III, 397. Letterl. *wat verborgen is, is onbekend, naar het onbekende bestaat geen verlangen.*

Quod libet, (lat.), *wat belieft, wat men maar wil.* Saamgetr. als subst. *quodlibet* = *allerlei, mengelmoes.*

Quod licet Jovi, non licet bovi, (lat.), *wat aan Jupiter vrijstaat, staat daarom nog aan geen os vrij,* d. i. wat den een past, voegt den ander nog niet.

Quod nego, (lat.), *hetgeen ik ontken.* Bij redetwisten.

Quod testor (Q. T.), (lat.), *hetgeen ik getuig;* vgl. *Quod attestor.*

Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris, (lat.), *wat gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet.* Keizer Alexander Severus († 235 n. C.).

Quodlibet, zie *Quod libet.*

Quodlibet, it. *messanza, mistiganza,* noemde men in de 16e en 17e eeuw eene komische aaneenschakeling van verschillende melodieën, natuurklanken enz., een bont mengelmoes, zooals in Jannequin's „Schlacht", „Hasenjagd", „Weiberklatsch", en dergstukken van Gombert, Matthias Hermann, e. a. Eene andere soort van *Quodlibet* was de potpourri-achtige aaneenschakeling van brokstukken van verschillende bekende compositie's (motetten, madrigalen, chorale, chansons enz.), met eene humoristische tendenz.

Quoi qu'en dise Aristote et sa docte cabale,
Le tabac est divin, il n'est rien qui l'égale, (fr.), *wat Aristoteles en zijne geleerde medestanders*

ook zeggen, de tabak is goddelijk, niets haalt er bij. Corneille, *Le Festin de Pierre* I, 1.

Quomodo, (lat.), *op welke wijze, hoe* (Latijnsch adv.); vandaar tegenwoordig als subst. = wijze van behandeling, manier van uitvoering, de wijze waarop, *modus quo.*

Quomodo vales? (lat.), *hoe vaart ge?*

Quorum pars magna fui, (lat.), *waarvan* (van welke gebeurtenissen) *ik zelf een goed deel heb uitgemaakt,* d. i. waarbij ik zelf zeer betrokken ben geweest. Vergilius, *Aeneis* 2, 6.

Quos ego! (lat.), *die ik* (nl. eens leeren zal), *ik zal ze!* Afgebroken bedreiging van Neptunus tegen de onstuimige winden. Vergilius, *Aen.* I, 135.

Quos Jupiter vult perdere dementat prius, (lat.), *dien de godheid verderven wil, beneemt hij eerst het verstand;* jambe van Brissonnade, naar een citaat van Barnes in de Latijnsche vertaling van Euripides II, 497, en aldaar aan den Grieksehen dichter Athenodorus toegeschreven.

Quot capita, tot sensus, (lat.), *zooveel hoofden, zooveel zinnen.* Horatius, *Satirae* II, 1, 27.

Quot capitum vivunt, totidem studiorum millia, (lat.), *zooveel hoofden er zijn, even zooveel duizend verschillende neigingen.* Horatius, *Satirae* 2, 1, 27 sq.

Quot homines, tot sententiae, (lat.), Terentius, *Phormio* 2, 4, 14 (454), Cicero, 1, 5, 15, *De finibus bonorum et malorum.* Zooveel hoofden, zooveel meeningen (zinnen).

Quot linguas quis callet, tot homines valet, (lat.), Karel V, *zooveel talen iemand kent, zooveel malen is hij een mensch;* fr. autant de langues l'homme sait parler autant de fois il est homme; ned.:

Zooveel mannen is een man,
Als hij talen spreken kan.

Quota, ook **quotum,** (lat.), het evenredig aandeel of het behoorlijke, vereischte gedeelte, dat door ieder naar verhouding bij te dragen of te betalen is, — *pro quota,* naar verhouding, evenredig.

Quoten-commissie, de *Staatscommissie der Quoten,* commissie ter bepaling van het quotum = den aanslag van het bedrag, waarop iedere provincie tot stijving van de schatkist van de Generaliteit, gezet werd; waarin Laurens Pieter van de Spiegel († 1800), Holland zeer tegenwerkte.

Quousque tandem? (lat.), Cicero, *Orationes in Catilinam* 1, 1, misschien nagevolgd door Livius, *Ab urbe condita* lib. 6, 18, 5. (Quousque tandem abutere, Catilina, patientia nostra?) *Hoe lang nog, Catilina! zult gij misbruik maken van ons geduld?*

R

R., *Romanus* = *Romein* en *Romeinsch*.

R., *Rufus*.

R, op Fransche munten, duidt aan, dat ze te Orleans geslagen zijn; op Spaansche wolbalen beteekent R, dat de wol van de fijnste soort is.

R. A., (eng.), Member of the *Royal Academy*.

Rb, *roebel(s)*.

R. F. S. V. P., (fr.), *réponse favorable, s'il vous plaît*, d. i. men verzoekt een gunstig antwoord. Ironisch: *restez ferme sur vos pieds!* = sta vast in je schoenen!

R. I. P., (lat.), zie *Requiescat*.

R. M. T. Onder de regeering van Willem III in Engeland werden alle kinderdieven, die gevat waren, met vuurroode letters gebrandmerkt: **R** (*rogue* = schelm), op den schouder; **M** (*manslayer* = menschendooder), op de rechterhand; **T** (*thief* = dief), op de linkerhand.

R, ר, ר, de Latijnsche, Grieksche en Hebreeuwsche R achter elkander, en uitgesproken Er-ro-res, was het antwoord, dat een zeker godgeleerde aan Balthasar Becker schreef, na de toezending van diens *Betoverde Wereld*; hij wilde daarmede te kennen geven, dat het boek niets dan dwalingen, *errores*, behelsde.

Ra', *(rah, rang)*, (hebr.), *boos, slecht. Laschoon ra'* of *hora'* = booze tong, laster, kwaadsprekerij. *Ajin hora'* = het booze oog; geest van nijd. *Riach ra'* = leelijke reuk. — In deze uitdrukkingen heeft de volkstaal het woord *ho-ra'* vaak verbasterd tot *horre, looschen horre spreken* = lasteren, kwaad spreken, *ajin horre hebben* = nijdig op iets of iemand zijn.

Raad van louter goden,
Romeinsche Raad, gij die voorheen
Een raad van louter goden scheen!
zegt Maurits Cornelis van Hall (1768—1858), in *Marcus Tullius Cicero*. De dichter gaat verder dan de gezant van Pyrrhus, wien die raad eene vergadering van *enkel koningen* had toegeschenen.

Raad (Berg van den Boozen —, heuvel aan de overzijde van het Hinnomdal (z. a.), dus geheeten omdat, volgens de legende, Kajaphas daar zijne villa had, waar met Judas Iskarioth onderhandeld en tot den dood van Jezus besloten werd. (Vgl. Matth. XXVI : 14 —16 en vs. 394).

Raadselwapen, *armes fausses, armes à enquérir* of *cas à enquerre*, d. i. een wapenschild, waarin men metaal op metaal of kleur op kleur ontmoet. Hetgeen schending is van den heraldicken hoofdregel, volgens welken steeds kleur op metaal en metaal op kleur moet staan. De wezenlijke of eigenlijke raadselwapens moesten ten teekendienen, dat de vorst, om de gedachtenis van een of ander roemrijk bedrijf levendig te houden, den beschouwer door die schending heeft willen noodzaken, onderzoek naar de aanleiding er van te doen. Hierop toch zinspeelt de Fransche benaming „armes à enquérir", „cas à enquerre" (geval om te *onderzoeken*). De waarheid is echter, dat wapens in de Middeneeuwen niet door vorsten verleend, maar door de dragers zelve aangenomen werden; en dat het inachtnemen der regels slechts zoo ver reikt, als de invloed der Fransche beschaving in 't algemeen.

Raaf of **Lijmelaar,** (barg.), *geestelijke.*

Raaf, (hebr.), zie *Raav.*

Raaf, myv. *raven*, *priester* van den zonnegod Mithra. Aldus bij de Magiërs, omdat op den mantel van dien god eene raaf zit als zinnebeeld der alwetendheid.

Raaf, in de Grieksche mythologie als het symbool der *zon*, gewijd aan Apollo; in de Germaansche godenleer het zinnebeeld van Wodan's *alwetendheid*. Ze gold weleer voor een geluksvogel; haar gekras werd als een gelukkig voorteeken beschouwd. Het Christendom maakte ze tot een *duivelsvogel*, als symbool en gezel van den duivel; ja, Augustinus vereenzelvigde het „kras, kras" der raven met lat. *cras* = morgen! (uitstel van bekeering).

Raapkoppen, spotnaam voor de bewoners van Sint Anna-Parochie bij Francker.

Raapzaad (Met den duivel om — gaan, *sterven.*

Raasdonders, (mil.), *granaatwerpers.*

Raasmaandag, oude benaming in Gelderland voor *Koppermaandag* (z. a.).

Raaw, *(raab)*, (hebr.), letterl. *leeraar*, titel van een opperrabbijn, zie *Rabbi.* — De echtgenoote des opperrabbijns wordt genoemd *Rebbe-tsin*, zie *Rabbi.* — Het Hebr. woord *raaw* (raab), beteekent ook *veel, genoeg*, en wordt ook soms in dien zin in de volkstaal gebruikt.

Rabagas, *staatsman van verdacht allooi*; naar den held van een tooneelspel van Sardou, in 1871 voor 't eerst in den Vaudeville-schouwburg te Parijs gespeeld, een volksmenner in Monaco, die tot de hofpartij wordt overgehaald door middel van eene uitnoodiging tot een diner aan 't hof, enz.

Rabbanieten, zie *Karaïeten.*

Rabbi, (hebr.), letterl. *mijn meerdere, mijn heer, mijn leeraar, mijn meester.* Titel van een Joodsch geleerde. In het Nederl. taaleigen *Rabbijn.* In de volkstaal der Nederl. Joden verbasterd tot *Rebbe*; in die der Portug.-Israel. Nederl. Joden tot *Ribi* of *Ribbi*; in die der Duitsch-sprekende Joden vaak tot het korte *Reb.* Het gebruikelijk meervoud is *Rabbonim* (Rabbanim; eigenlijk meerv. van Rabban = onze leeraar) = leeraren. Met aanroep: *Rabbousai* (rabbotai), *mijne leeraren*, ook gewoon in den zin van *mijne heeren.*

Het gebruikelijk vrouwelijk woord is (met den Poolsch-Litthauschen vrouwel. uitgang *-zin*), *Rebbetzin* (Rebbe-tseen) = vrouw van den leeraar, vrouw van den opperrabbijn. Verg. het Nederl. *pastorsche, dominesse.*

Rabbiem, (hebr.), *velen* (zie *Raaw*, (Raab)); vandaar term voor: *meervoud*; ook term voor: *het publiek. Tsorchei rabbiem* = openbare aangelegenheden, gemeente-zaken. *Bifné rabbiem*, voor het publiek, in het openbaar.

Rabboniem, zie *Rabbi.*

Rabbousai, *(Rabbotai)*, zie *Rabbi.*

Rabelais (De Engelsche —, Jonathan Swift, door Voltaire aldus genaamd.

Rabelais (Le quart d'heure de —, zie *Le quart d'heure* enz.

Rabensteln, (hgd.), *gerichtsplaats, galgeveld.* Eig. *ravenstins* of *ravenslot,* omdat de *raaf* het doode aas zoekt.

Rablenus, zie *Labienus.*

Racaille, (h a n d.), *het onzuivere, het bedorvene, het uitschot.*

Racaille des grandes villes, (Fr.), *schuim der groote steden.* Deze woorden werden in de zitting van de Belgische Kamer der Volksvertegenwoordigers van 3 Maart 1893 door den heer Vanderkindere, der gematigde linkerzijde, gebezigd, ter aanduiding van den minderen man, die door verleening van het algemeen stemrecht kiezer zou worden. Men heeft hem die uitdrukking later dikwerf verweten.

Raccourci, (fr. w a p.), zie *Verkort.*

Racer, (eng.), *ijsdrenner,* naam van een Schotschen sneltrein van den London- and North-Western-spoorweg, die 't in Juli 1896 bracht tot eene snelheid van 105 mijlen in 105 minuten.

Races, (eng.), *ijsdrennen. Goodwood-races,* aldus genaamd naar het *Goodwood-Park,* waarin ze gehouden worden. Ze beginnen den laatsten Dinsdag van Juli en duren vier dagen, waarvan de Donderdag (de *cup-day*) de belangrijkste is. Deze races zijn zeer gezocht. Het *Goodwood-Park* werd aangekocht door Charles, first duke of Richmond.

De zeven jaarlijksche race-meetings te *Newmarket.* (1) The Craven; (2) first spring; (3) second spring; (4) July; (5) first October; (6) second October; (7) the Houghton.

The Epsom. Aldus genaamd naar Epsom Downs, waar ze gehouden worden. Ze duren vier dagen.

The Derby. De 2e dag (Woensdag) van de groote Mei-meeting te Epsom, in Surrey; aldus genaamd naar den Earl of Derby, die deze races in 1780 invoerde.

The Oaks. De vierde dag (Vrijdag) van de groote Epsom-races; aldus genaamd naar „Lambert Oaks", in pacht opgericht door de *„Hunter's*-Club". De *Oaks*-bezitting ging op de familie Derby over, en de twaalfde graaf was de invoerder van de bovengenoemde races.

St. Leger. De groote races te Doncaster; aldus genaamd naar kolonel St. Leger, die deze in 1776 invoerde.

Ascot, gehouden te Ascot Heath, in Berkshire. In Nederland: bij *Clingendaal.* In Frankrijk: bij *Longchamps.*

Rachel (Wij meenen om — te dienen, en worden met de leepe Lea bedrogen, zinspeling op het verhaal van Gen. XXIX : 16—25. In huwelijkszaken ziet men zich soms bitter teleurgesteld. *Leep* in dit spreekw. z. v. a. druipende, tranende oogen; Gen. XXIX : 17 spreekt nochtans van *teedere* (dolfe en matte) oogen.

Racheltje's wasschop, *sobere bruiloft.* Wasschop (m. n e d.) = bruiloft, echtverbintenis. Volg. Gen. XXIX : 28 liep Jacob's echtverbintenis met Rachel zeer stil en eenvoudig, zonder omslag af; terwijl Laban, haar vader, van die met Lea veel werk had gemaakt (zie Gen. XXIX : 22).

Rachem, (h e b r.), *zich ontfermen, zich merachem zijn over iemand* = zich over iemand ontfermen, met iemand medelijden hebben en hem helpen.

Rachitis, zie *Engelsche ziekte.*

Rachmon, (h e b r.). (van *rachem,* zich ontfermen), iemand die medelijdend, barmhartig is. *Rachmonoes,* (rachmanoeth). (h e b r.), medelijden, medegevoel. *Joodsch rachmonoes* = zulk medegevoel voor armen en ongelukkigen, dat niet al te deftig en te voorzichtig redeneert, maar broederlijk onder den arm grijpt en helpt.

Rachmonoh litzlon, *(rachmanah litzlan).* Chaldeeuwsche uitroep van schrik of angst. *De Albarmhartige moge redden!* (Zie *Rachmon*).

Racine de la chaire (Le —, (fr.), *de Racine van den kansel*, Jean Baptiste Massillon (1663—1742).

Racine der romantische periode (De —, Alfred de Vigny (1799—1863).

Racine passera comme le café, (fr.), *Racine zal voorbijgaan* (d. i. uit de mode raken) *evenals de koffie*. Volgens Voltaire in de voorrede van *Irène* een woord van Mad. de Sévigné (1626—96), die 't echter *niet* gezegd heeft. Zij schreef 16 Maart 1672 aan hare dochter: „Racine fait des comédies pour la Champmeslé; ce n'est pas pour les siècles à venir: si jamais il n'est plus jeune, et qu'il cesse d'être amoureux, ce ne sera plus la même chose. Vive donc notre vieil ami Corneille!" Vier jaar later, den 16en Mei 1676, schreef zij weer aan hare dochter: „Vous voilà donc bien revenue du café; mademoiselle de Méri l'a aussi chassé de chez elle honteusement. Après de telles disgrâces, peut-on compter sur la fortune?" In zijn geheugen verward, vond Voltaire deze spreekwijzen terug en te goeder trouw schreef hij die aan Mad. de Sevigné toe, waartegen de laatste nooit heeft kunnen opkomen, omdat zij reeds tachtig jaar dood was, toen Voltaire dit bericht de wereld inzond.

Racingman, (sport.), *wielrenner*.

Rad agama of **rad madsdjid,** hetzelfde als *Landraad agama* = *priesterraad*. Volgens art. 3 Recht Organ. en 78 K. R. blijven de tusschen Inlanders of tusschen met deze gelijkgestelde personen van gelijken landaard gerezen burgerlijke geschillen, nl. alleen die omtrent huwelijkszaken en boedelscheidingen, welke volgens de godsdienstige wetten of de zeden en oude herkomsten van die personen, ter beslissing staan van hunne priesters of hoofden, daaraan bij voortduring onderworpen. Nevens elke *landraad* op Java en Madura is nu eene priesterraad of Landraad Agama (*agama* = godsdienst) gevestigd, wiens ressort gelijk aan dat van den Landraad. Die priesterraad is saamgesteld uit den penghoeloe van den Landraad (d. i. de penghoeloe of priester die zitting heeft in den Landraad) als voorzitter en minstens 3 of hoogstens 8 Mohammedaansche priesters als leden.

Radden, (harg.), *rijksdaalders*.

Rade, in Herkenrade, soms *rag*, *rode* of *rooi*: Venray, St. Oedenrode, Wanrooi, duidt een grond aan, die omgeploegd en voor den bouw toebereid is.

Radeloos, redeloos, reddeloos, beoordeeling van den toestand in 1672, bij de overrompeling van ons land door de Franschen onder Lodewijk XIV. De overheid was *radeloos*, het volk *redeloos* en het land *reddeloos*.

Radèn, (jav.), titel van personen van vorstelijke afkomst.

Raden Mas, titel der zonen van den vorst en van een *pangéran* in hunne kinderjaren.

Raden mas goesti, titel der echte zonen van den vorst in hunne kinderjaren.

Raden ajoe, titel der echte dochters van den vorst; ook van zijne onechte dochters, kleindochters en achterkleindochters, nadat zij gehuwd zijn.

Raden adjeng, titel dezer dochters enz. voordat zij gehuwd zijn.

Radiant, (fr. wap.), zie *Stralend*.

Radicaal, aanhanger eener staatspartij die eene geheele verandering der staats- of maatschappelijke inrichting verlangt, zoodat niet slechts het uitwendige, bijkomstige, maar de wortel (*radix*) worde hervormd. Het woord werd het eerst toegepast op Henry Hunt en Majoor Cartwright en anderen, die eene radicale hervorming, van lat. *radix* (wortel), dus met wortel en al, grondig, wenschten in te voeren in het stelsel van vertegenwoordiging, en niet enkel een paar steden van het recht van vertegenwoordiging wenschten te voorzien.

Radié, (fr., herald.), *gepaat* (vijf- of zevenmaal). Van den gouden ring met even zoovele punten, waarin de antieke kroon (couronne à l'antique) bestaat. *Radié* wordt ook wel in de heraldiek gebezigd als *rayonnant* = stralend.

Radiographeeren, zie *Röntgenstralen*. Uit lat. *radius* (straal); dus letterl. *straal-schrijven*.

Radja, (mal.), *regeerder, vorst*. Voorts is *radja muda* = onderkoning, troonopvolger; *radja perampoean* = vorstin, *maharadja*, groote, verheven koning.

Radjeb of **redjeb,** (arab.), naam der 7e maand van het Mohammedaansche jaar. (Zie *Maanden*).

Radjetoe, zie *Rats*.

Raffinement, (hand.), *het uitpluizen, vitten, spitsvondigheid, gezochtheid*.

Raglan, een zeer wijde mantel, aldus genaamd naar Lord Raglan (1788—1855), een der voornaamste helden in den Krimoorlog, die zulk een mantel bij voorkeur droeg.

Ragnarokr, (noordsche myth.), *godenschemering*, de dag, waarop de wereld zal vergaan en de heerschende goden in hun strijd, tegen de booze machten zullen bezwijken; de groote omwentelingsdag, waarna *Surtur* (z. a.) de overwinning behaalt en een nieuwen hemel en eene nieuwe aarde sticht.

Ragulé, (fr. wap.), zie *Schuingetinneerd* en *Knoestig*.

Ragzon (verbasterd tot *ragzen*), (n. hebr.), (van hebr. *rouges*) *rogès* = toorn), een toornig mensch, een driftkop; *zich meragges zijn* = zich over iets boos maken.

Raiffeisensche banken. In de jaren van schaarschte 1846 en '47 besloot „Vader Raiffeisen" (1818—88), burgemeester van Flammersfeld, eene armoedige gemeente in het ruwe Westerwald (Hessen en Nassau), tot de oprichting eener coöperatieve bakkerij; later eene tot aankoop van vee. Zoo werden de woekeraars teruggedrongen, ter schuldelging richtte Raiffeisen in 1849 zijne eerste Landbouwbank op, met slechts f 3600, en bood geldelijken steun aan ieder, die zich met zijn reglement kon vereenigen. Eerst in 1854 werd de tweede Bank opgericht te Heddesdorf, bij Neuwied, waar Raiffeisen toen burgemeester was; in 1862 de derde, in 1868 de vierde en eerst in 1880 was het pleit gewonnen. In 1885 telde men 245 Banken, in 1889 610, in 1891 885, (1897) in Duitschland 3800 met ruim 300,000 leden; voorts bezaten Italië (1896) 536, Frankrijk (1895) 281, Oostenrijk-Hongarije (1897) 800 en België (1897) 100 dergelijke banken. En bij al het werk, dat reeds is gedaan, *heeft nog nooit één crediteur of één lid van de Raiffeisensche Banken één pfennig verloren*: zoo uitstekend is alles ingericht.

De bank wil: werken op een klein gebied, geld uitleenen aan hare leden, die met zorg gekozen worden, geen zakelijk onderpand eischen, maar toezien, dat het geleende nuttig besteed worde, geen winsten najagen, maar alle verliezen vermijden, door groote gestrengheid.

Railroad City, (am.), *spoorwegstad*, naam voor Indianopolis, hoofdstad van den staat Indiana; naar de talrijke spoorwegen, die hier samenkomen.

Railroad State, (am.), *spoorwegstaat*, naam voor New-Jersey (vgl. *New Spain*), naar de overtalrijke spoorwegen.

Raines bill, (am.), nieuwe drankwet, op 5 April 1896 te New-York in werking getreden. In deze wet is voorgeschreven, dat van middernacht af tusschen Zaterdag en Zondag tot vijf uur op Maandag-ochtend geen restauratiehouder iemand wijn bij zijn diner verschaffen mag, en alle saloons (drank-lokalen) en restauraties, hotels uitgezonderd, gedurende dien tijd gesloten moeten zijn.

Rais d'escarboucle, (fr. wap.), zie *Karbonkel*.

Raisonneur, (toon.), *redeneerende rol*, de bedaarde, verstandige man, de scherpzinnige raadgever, vertegenwoordiger van het gezond verstand.

Raka, of eigenl. **rèka,** (bij Matth. V; 22), *leeghoofd, onbeduidend mensch, domoor!* In den Talmud komt het woord

vaak voor, in den aangegeven zin. Het is Chaldeeuwsch.

Raketten, (barg.), *tralies der gevangenis.*

Rakit, (mal., ook jav.), *in orde, uitgerust;* eene stelling, een stellage, een *rlot.*

Rakkers, schimpnaam voor de inwoners van Gouderak en Langerak: — in de 17e en 18e eeuw waren „rakkers van den schout" de schoutendienders of agenten van policie.

Rakoczymarsch, volgens sommigen de lievelingsmarsch van Frans II Rakoczy, die hem na den rampspoedigen slag bij Zsibo in 1705, het eerst moet hebben hooren spelen door den zigeuner Michaël Barna; werd door Wenzel Ruszsiczka († 1823), in den tegenwoordigen vorm gebracht. Deze marsch had gedurende de omwenteling van 1848 en '49 in Hongarije eene gelijke uitwerking als vroeger de „Marseillaise" in Frankrijk.

Raksi, *geparfumeerd. Minjak raksi* (*minjak* mal. = olie), kokosolie, die geparfumeerd is met welriekende bloemen. *Meraksi* = parfumeeren.

Rallentando, (it., muz.), afgekort *rallent., rall.,* langzamer wordend.

Ralliés, eene der hoofdgroepen van de afgevaardigden in de Fransche kamer van vertegenwoordigers, en wel die der monarchalen die zich met den republikeinschen regeeringsvorm hebben verzoend (of, volgens hun tegenstanders, er *voorloopig* genoegen mede nemen).

Ralliez-vous à mon panache blanc, (fr.), zie *Enfants, si les cornettes* enz.

Ram, (wap.), zinnebeeld van *kracht.* Deze heraldieke figuur behoort eigenaardig te huis op de Veluwsche heide. De familie v. Delen voert ramskoppen in haar wapen; Gaymans (te Arnhem, 15e eeuw) voert drie ramskoppen, en v. Hoeckelum (te Bennekom, a° 1227 enz.) een springenden ram.

Rama, (ind. myth.), eene der vleeschwordingen of incarnatiën van Vischnoe; hij was de koning van Ayodhyá en veroveraar van Ceylon.

Ramadan, ook **ramasan,** zie *Ramelan.*

Ramadoux, de fijnste soort van Limburgsche kaas.

Ramasser une pelle, (fr.), letterl. *een spade oprapen,* in werkelijkheid, *van een fiets vallen.*

Rambaja of **rembaja,** (mal.), *schuit, overdekt vaartuig,* voor staatsie dienend, in de Molukken in gebruik, door de Europeanen *orembaai* (z. a.) genoemd.

Rambouillet (Hôtel de —, een paleis te Parijs van Cathérine de Vivonne, markiezin de Rambouillet (1588—1665). Sedert 1620 was 't langen tijd de verzamelplaats van dat deel der Fransche aristocratie, hetwelk zich toelegde op fijne beschaving, keurigheid van taal, uitwendig onberispelijke zeden en de beoefening van kunsten en wetenschappen. Vernuften als Malherbes, Racan, Balzac, Voiture, Corneille, Chapelain, Scarron, La Rochefoucauld, Mad. de Scudéry, de Markiezin de Sablé, Mad. de Sevigné en vele anderen meer, hadden toegang tot dit middelpunt van geestesbeschaving. Doch de bijnaam „les Précieuses", eens de eeretitel der begaafde vrouwelijke bezoeksters van het Hotel de Rambouillet, veranderde later, toen geest en vernuft tot pedanterie waren ontaard, in een spotnaam, en Molière († 1673) maakte haar tot een onderwerp van spot in zijne „Précieuses ridicules" en „Femmes savantes". In figuurlijken zin wordt de naam toegepast op eene vereeniging, waar fijn vernuft en hoofsche manieren hand aan hand gaan.

Ramé, (fr. wap.), zie *Getakt* (gewei).

Ramelan (arab. *ramadsan*), de 9e maand van het Mohammedaansche jaar, de heilige maand der Muselmannen; de vastenmaand in Ned.-Indië; ook *Boelan Poewasa* genaamd, zie *Poewasa.*

Ramesseum, tempel, gewijd aan Ra, den Egyptischen zonnegod. Ra - me - sse - soe = se - soe - ra = Sesostris = Ramses de Groote. Het werd gesticht door koning Ramses den Groote; hij plaatste er een reuzenbeeld, grooter dan eenig ander, uit één stuk rose graniet gebeiteld: de wijsvinger er van is één meter lang. Het had eene lengte van 17½ M. en moet 20.000 centenaars gewogen hebben.

Rammelt (Dat —, (schild., toon.) = er is te veel afwisseling, veel wat niet bij elkaar past; te weinig eenheid.

Rammevreters, spotnaam voor de bewoners van St. Jacobiparochie.

Rammoŷ, (hebr.), *bedrieger*, in de volkstaal verhasterd tot *ramme*. Van het hebr. ww. *rimma* = bedriegen. *Iemand meramme zŷn* = iemand bedriegen.

Ramnes, een der drie oorspronkelijke stammen of tribus van het Romeinsche volk, waaruit de drie ridder-centuriën van dezelfde namen gevormd waren; fig. de ridders = het voorname jongere geslacht. Zie bij *Luceres*.

Rampah-rampah, (mal.), *kruiderijen;* bij de rijst gebruikt.

Rampant, (fr.wap.), zie *Klimmend*.

Rampas, (mal. en jav.), met geweld afnemen, ontnemen, in beslag nemen, verbeurdverklaren, rooven, buitmaken, enz. Verhollandscht in *rampassen*.

Rampasan, buit, roof; ook, wat in beslag genomen is.

Ranch, (am.), boerderij, veehoeve, klein landgoed, van sp. *rancho*.

Rangé, (fr. wap.), gerangschikt op één rij.

Ranggon, (bat. jav.), *open hutje*, wachthuisje, op hooge stijlen, te midden der rijstvelden.

Rangler, (fr. wap.), het kromme, scherpe ijzer van de zeis.

Ransel (Met gepakten —, (mil.), *met een dikken buik*.

Ransen, (barg.), *stelen*. In onze volkstaal *ratsen* (behendig iets wegkapen).

Rantsoen, of *losgeld* is de som, waarvoor weleer krijgsgevangenen werden losgekocht of veroverde schepen teruggegeven. Het Wetboek van Koophandel zegt in art. 483: „Schip en lading gerantsoeneerd of vrijgekocht... zijnde, is, voor zoo verre de reis niet kan worden ten einde gebragt, de vracht verschuldigd tot de plaats, waar het schip genomen is, in evenredigheid der bedongene vracht. — De vrijgekochte of gerantsoeneerde goederen ter plaatse der bestemming door den schipper bezorgd wordende, heeft de vervrachter of de schipper regt tot de geheele vracht".

Ranz des vaches, (fr.), de Zwitsersche koereien (hgd. *Kuhreigen*), een bij de Zwitsers geliefde melodie, welke de koeherders op den koehoorn spelen.

Raoulsche pas, (milit.), wijze van marcheeren of snelloopen, *la marche et la course en flexion*, ontdekt door den majoor Von Raoul in 1872. In tegenstelling met onzen loodrechten stijven parademarsch, helt daarbij het lichaam naar voren, de knieën worden sterk gebogen en de voeten laag opgetild. Men glijdt dan over den bodem heen met de snelheid en vlugheid van eene kat.

Rapat, (mal.), *dicht, goed sluitend* (als timmerwerk), van één gevoelen, *raadsvergadering*. Benaming van de Ind. rechtbanken ter Sumatra's Westkust.

Raphael wäre ein grosser Maler geworden, selbst wenn er ohne Hände auf die Welt gekommen wäre, (hgd.), *Raphael zou een groot schilder zijn geworden, zelfs wanneer hij zonder handen ter wereld ware gekomen;* naar Lessing, *Emilia Galotti* I, 4, waar het gezegde aldus luidt: „Oder meinen Sie, Prinz, dass Raphael nicht das grösste malerische Genie gewesen wäre, wenn er unglücklicher Weise ohne Hände wäre geboren worden?"

Rapiamus, klad van thesauriers-rekeningen, zooals die nog in de archieven aanwezig zijn; van lat. *rapio* = *zich reppen.*

Rappe, Zwitsersche koperen munt, het honderdste deel van een frane, dagteekent reeds uit de 15e eeuw. De oudste, Freiburgsche, rappen prijkten met den kop van een raaf, *Rabe;* vandaar de naam.

Rappelkops, (z. afr.), *duizelig;* vgl. hgd. *rapfelköpfisch.*

Rappo (Een —, d. i. *een sterk man;* vgl. *Rapponische krachten.*

Rapponische krachten, de krachten van den athleet Carl Rappo, die in het begin dezer eeuw leefde en ook de Nederlandsche kermissen placht te bezoeken; een zijner naamgenooten, een zekere François Rappo, een bekend athleet, stierf in 1874 in het Ziekenhuis te Hamburg.

Rapport houden, (mil.). De chefs van korpsen *houden rapport,* d. i. houden op een bepaald uur zitting om rapporten aan te nemen, diensten te bevelen, straffen uit te deelen enz.

Raptim, (lat.), *in haast, in allerijl, vluchtig.*

Rara avis, (lat.). *een zeldzame vogel,* vandaar = *iets zeldzaams.* Juvenalis, *Satirae* VI, 165, en elders.

Rarement à courir le monde, On devient plus homme de bien, (fr.), ons *op een rollenden steen groeit geen gras,* maar in zedelijken zin. Zoo althans werden die woorden gebezigd door Régnier. — Desmarais (1632—1712), in diens *Voyage à Munich,* bij de opsomming der godsdiensten, die de Donau op haren loop ontmoet. Gresset (1709—77), zinspeelde waarschijnlijk op dat gezegde, toen hij in *Vert-Vert* schreef: *Dans maint auteur de science profonde, J'ai lu qu'on perd à trop courir le monde* = *bij menigen schrijver van groot verstand heb ik gelezen, dat men verliest door veel te reizen.*

Rari nantes in gurgite vasto, (lat.), *eenige weinige* (schipbreukelingen) *zwemmende, de een hier, de ander daar, in den wijden oceaan.* Vgl. *Aeneis* I, 118. Gewoonlijk zegt men alleen *rari nantes.* De uitdrukking wordt bijna altijd gebezigd in ironischen zin, bv. van enkele gelukkige gedachten in een oceaan van onzin; van enkele weinige leden in een groote vergaderzaal, enz. Zie ook op *Apparent* enz.

Rasji, mnemo-technische naam, aanduidende den naam van R. Sjelomo Jitschaki, een beroemd Bijbelverklaarder, die in de 12e eeuw in Frankrijk leefde. — Ook zijne verklaringen van de H. Schrift worden met dien naam aangeduid. Vandaar in het algemeen: *commentaar;* bv. in de uitdrukking: *een Rasji op iets zeggen* = eene breede uiteenzetting van eene zaak geven.

Raskol, gemeenschappelijke naam der tallooze sekten, die de Russische godsdienst heeft. In een Russisch dorp vindt men soms tien Grieksche sekten vertegenwoordigd. Er zijn allerwonderlijkste sekten onder, met en zonder priesters aan het hoofd; men vindt er die Napoleon I aanbidden, die het Avondmaal in den vorm van rozijnen ontvangen, die zichzelve geeselen, ontmannen, ja verbranden, zich in muren laten inmetselen, enz. enz.

Raskolniken, d. i. *scheurmakers, ketters,* in de Russisch-Grieksche kerk de aanhangers eener partij, die zich van de staatskerk heeft afgescheiden.

Rasoel, (ar.), *gezant, afgezant. Rasoel Allah,* afgezant Gods, benaming van Mohammed.

Rasphuis, tuchthuis te Amsterdam, waarin bedelaars, landloopers enz. werden opgenomen (niet te verwarren met het daarachter gelegen „'t Huijs van verbetering voor gedebaucheerde jonge Lieden) (Wittebroodskinderen), sulcke als onverbeterlijk zijn en den Ouderen of Wetten ongehoorsaem". Het rasphuis was tot in 1595 een klooster voor de nonnen van St. Clara. De benaming is ontleend aan het raspen van Brazi-

liënhout, dat na aldus bewerkt te zijn, tot het bereiden van verfstoffen dient, welken arbeid de gevangenen genoodzaakt waren te verrichten, of zooals in de „Naukenrige en gedenkwaerdige Reijsen van Edward Brocon, M. Br. Door Nederland etc. aengevangen 1668. Uit het Engels vertaelt". — vermeld staat: „hebbende ieder dag een sekere takx, doen soo harden werk dat se naakt en besweet, en 't stof van 't Brasilien hout haer op 't lijf vliegende, het gantsche Lijf over van een schoone roode verwe beschildert hebben". Als „Huis van Arrest en Bewaring" is het voormalige rasphuis in 1895 afgebroken; op dezelfde plaats (Heiligenweg) bevindt zich thans eene overdekte baden zweminrichting.

Rassolink, Russische soep, uit bouillon met nieren, augurken en aardappels. Werd o.a. gebruikt bij de kroning van Czar Nicolaas II, Mei 1896 te Moskou.

Rastadter Gesandtenmord, de moord op de Fransche ambassadeurs Bonnier en Roberjot, op 28 April 1799, tijdens het Vredescongres. Het ware licht is over deze zaak nog niet opgegaan; maar zóóveel is zeker, dat graaf Lehrbach last had gegeven alle papieren van de afgezanten op te eischen, en dat de huzaren zich niet uitsluitend aan dit bevel hebben gehouden.

Rastaqouère, of *rastacouère,* (fr.), iemand die door opzichtige kleedij de aandacht trekt. Vandaar een vreemdeling, wiens middel van bestaan raadselachtig is. Volgens Roqueplon komt de uitdrukking van *ras ca cuero,* zooals men in de Pampas den persoon noemt, die de huiden der gedoode buffels afkraht. Volgens anderen is de uitdrukking herkomstig van den bekenden komiek Brasseur. Deze had in het stuk *Le Brésilien* van Meilhac en Halevy, den 9n Mei 1863, in den schouwburg van het Paleis Royal voor 't eerst opgevoerd, de hoofdrol te vervullen. Zooals hij dikwerf deed, voegde hij daaraan veel toe, wat door den tekst niet was voorgeschreven. Ditmaal waren het o. a. vloeken, in zoogenaamd Portugeesch, waarvan een als het aangehaalde woord klonk. Men zegt ook bij verkorting *rasta.*

Rat, (am.), werkman, die beneden het, met zijne vakgenooten overeengekomen loon werkt; ontrouw lid eener vereeniging.

Rata of **rate,** (hand.), het bedrag of aandeel, waarvoor iemand aan eene gemeenschappelijke zaak deel heeft; — *pro rata,* naar evenredigheid of verhouding van ieders aandeel.

Ratatouille, (mil.), voormaamste schotel in de kazerne; daarmaar werd verbasterd *ratjetoe* en daarnaar *rats.*

Ratel, *roest* in het tabaksgewas, die door langdurige natte weersgesteldheid ontstaat.

Ratichon, (fr.), in de volkstaal, een R. K. priester. Verhaspeling van *ratissé* (geharkt) en *rasé* (geschoren), waarbij op afgeschoren baard en kruin wordt gezinspeeld.

Ratificatie, goedkeuring door den Souverein van een door zijnen gezant gesloten verdrag.

Rationalisme, het systeem van hen, die *uitsluitend* de rede als *bron* van kennis huldigen ook op godsdienstig gebied, en op grond daarvan al wat de rede te *boven* gaat verwerpen: geheimen en wonderen, geloof en openbaring. Het *rationalisme* vond zijne voorstanders in de Engelsche Deïsten en bij de Vrijgeesten (esprits forts) in Frankrijk. In Duitschland was de beroemde wijsgeer Immanuel Kant de groote kampioen voor het *rationalisme.*

Ratjetoe, zie *Rats.*

Ratoe, (mal.), titel van vorsten (ook van vorstinnen), jav. id., waarschijnlijk hetzelfde woord als *datoe* (mal.) = familiehoofd, overgrootvader; titel van hoofden en beambten; ook oud man.

Rats, ook **ratjetoe,** verbastering van fr. *ratatouille,* (mil.), dooreen gekookt eten (aardappelen met groente dooreen gestampt).

Ratsen, (k. m. a.), *teekenen*, bv. lijnratsen = lijnteekenen.

Ratten, spotnaam voor de inwoners van Stiens bij Leeuwarden en voor die van Blankenberge. Men bedoelt *waterratten*, en dat wijst wellicht op de ligging der gemeente of op hare talrijke visschers.

Raum für Alle hat die Erde, (h g d.), *de aarde heeft voor allen ruimte*, voorlaatst vers van het in 1804 voor Becker's „Taschenbuch" vervaardigde gedicht *Der Alpenjäger* van Schiller.

Raum ist in der kleinsten Hütte, Für ein glücklich liebend Paar, (h g d.), *ruimte is er in de kleinste hut, voor een gelukkig beminnend paar.* Het zijn de slotregels van Schiller's romance *Der Jüngling am Bache*, oorspronkelijk voorkomende in *der Parasit* IV, 4, bewerkt naar Picard. *Médiocre et rampant*, etc. en voor het eerst op 12 Oct. 1803 te Weimar opgevoerd; het is eene uitdrukking, die in deze hoogst romantische periode herhaaldelijk voorkwam, o. a. in Wieland's *Musarion* (1768) en Leisewitz' *Julius von Tarent* II, 3 (1776).

Ravachol-spel. Dit spel heeft niets te maken met den beruchten boosdoener, den anarchist Ravachol, maar is een soort van biljartspel, waarbij 20 à 23 witte kegeltjes met een rood kegeltje (den „kardinaal" of „Ravachol" geheeten), in hun midden, dienst doen. De „bankier" moet met een witten bal den rooden bal in den zak stooten, terwijl de witte een zeker aantal kegeltjes moet omwerpen. Als de Ravachol valt, telt alles dubbel. Nu wordt door de spelers gewed op een even of oneven getal, dat omgeworpen kan worden; en omdat juist daardoor het spel in een hazardspel ontaardt, is het in België krachtens het Strafwetboek verboden.

Raven zullen u geen brood brengen (De —, zinspeling op 1 Kon. XVII : 4, 6, waar verhaald wordt, dat de raven den profeet Elia brood en vleesch brachten.

Ravet of **revet,** dans- en speelhuis; verg. het werkwoord onzer volkstaal *ravotten*.

Ravissant, (f r. w a p.), met een prooi in klauwen of bek.

Rawète, hoewel Waalsch, wordt die uitdrukking ook dikwerf elders in België gebezigd, ter aanduiding van hetgeen de verkooper van eenigerhande waar, boven het strikte gewicht, getal enz. toe geeft. Men zegt ook *aweie*.

Rayon = *radius* = straal, daarvandaan „style rayonnant" (in het fr.). Eenige schrijvers hebben aan den gothischen bouwtrant uit de XIIIe en XIVe eeuw den naam gegeven van „style rayonnant" in tegenstelling met den bouwtrant der XVe eeuw dien men den naam van „style flamboyant" heeft gegeven, omdat bij den eersten de traceeringen in de vensters stralend, radieerend, zijn en bij den tweeden de vischblaas als type voorkomt.

Rayonnant, (f r. w a p.), zie *Stralend* en *Stralenkruis*.

Razen als Paulus, *vol geestdrift van geestelijke dingen getuigen*, naar Hand. XXVI : 24.

Razende Roeland (Een —, een woest krijgsman; naar Roland, den beroemden paladijn van Karel den Groote; it. *Orlando furioso*.

Razzia, (a r.), men duidt daarmee aan den woesten en onstuimigen tocht van een legerafdeeling om levensmiddelen, geld en gevangenen in het vijandelijk land weg te halen. Ook toegepast op het gewelddadig huishouden onder een troep oproerlingen.

Re delle bestie, (i t.), *koning der dieren*, naam, dien Lodewijk XI van Frankrijk aan Maximiliaan I gaf, omdat deze naar hij meende zijn volk tot eene dierlijke gehoorzaamheid had gebracht.

Re galantuomo (Il —, (i t.), *de ridderlijke koning*, bijnaam voor Victor Emanuel, den eersten Koning van Italië.

Re infecta, (lat.), *onverrichter zake.*

Real. Spaansche muntsoort, onderscheiden in *real de plata* en *real de vellon* (zilveren en koperen real) = 17 reales de plata = 32 reales de vellon. Een piaster is 8 r. d. pl., zoodat een real = pl. m. f 0,30 Ned. is. Het woord *real* beteekent *koninklijk* en heeft eene uitgebreide beteekenis. In de 15e en 16e eeuw waren in de Nederlanden realen van 6, 4 en 3½ stuiver geslagen; Leycester verordende in 1586 een real van 50 stuivers; Maximiliaan had reeds *gouden* en *zilveren* realen doen slaan, Karel V en Filips II eveneens groote gouden munten, die *realen* heetten. De *real van achten* was de naam van den Spaanschen mat of piaster, vooral gangbaar in de Indiën, ook aangemaakt in 1601 te Dordrecht voor de Compagnie van Verre. Eindelijk werden voor Curaçao in 1821 door het Nederl. gouvernement kleine zilveren munten geslagen, die ook realen heetten. Gedurende de 17e en 18e eeuw tot in 't begin onzer eeuw noemde men in 't dagelijksch leven de waarde van 3½ stuiver altijd *reaal*.

Realia, de exacte wetenschappen, de wis- en natuurkundige vakken; van lat. *realis* = zakelijk. In tegenstelling met *humaniora* (z. a.).

Realisme, (philos.), de denkwijs, welke van de veronderstelling uitgaat, dat alles wat is, buiten en onafhankelijk van het zich voorstellend subject bestaat; als zoodanig overgesteld tegen het *Idealisme* (z. a.), berust het geheel op de getuigenis der zinnen, en loopt licht op *materialisme* (z. a.) uit. — In tegenstelling met *nominalisme* duidt het de zienswijs aan, die de werkelijkheid der algemeene begrippen *(universalia)* erkent; — welke het *nominalisme* ontkent, die enkel als voortbrengsels der abstractie beschouwend en voor louter namen *(nomina)* of woorden *(flatus vocis)* verklarend. Dit *realisme* ging het eerst van Plato uit. — In de kunst, die richting welke uitsluitend de *navolging der natuur*, de bloote natuur, beoogt; terwijl het *idealisme* zijn doel, het oogmerk aller kunstuiting, in de verwezenlijking van een ideaal van schoonheid en volkomenheid zoekt. — Fr. *réalisme*, van lat. *res* = zaak; mid. lat. *realiter* = werkelijk.

Reardriver, (sport.), *rijwiel waarvan het achterwiel het drijfwiel is.*

Reassurantie of herverzekering; overeenkomst, waarbij de assuradeur zich verzekert tegen de kans, dat hij de verzekerde som zal moeten uitbetalen; die som kan hij dan van den reassuradeur terugvorderen.

Réaumursch porselein, *matglas*, ontdekt door R. A. Ferchault de Réaumur, † 1757, naar aanleiding van zijne proefnemingen tot het namaken van Japansch porselein.

Reb, rebbe, (hebr.), zie *Rabbi*.

Rebate, (eng.), eene der geheime kortingen, die in Amerika door sommige spoorwegrijnen wordt toegestaan, in strijd met de overeenkomst met andere lijnen; zij maken voor het oog officieele tarieven, maar betalen een gedeelte der vracht terug.

Rebbetseen of **rebbetsin,** zie *Rabbi*.

Rebec (Rebeca, Ribeca, Rubeba, Ribeba, Rubella; sp. Rabé, Rabel; a r. Rebab, Erbeb), Oostersch *een-* of *tweesnarig strijkinstrument*, nog heden ten dage in de koffiehuizen van Egypte gebruikelijk.

Rebekka (Eene —, eene *snaterige vrouw*, eene persoon, die goed haren *bek* (mond) kan roeren. Die zuiver Nederl. beteekenis geeft alleen op den klank af; want de Hebr. naam *Rebecca* van Gen. XXII : 23, XXIV : 15 vg. beduidt letterl. *een jong, gemest kalf*. Anderen zoeken in dien naam de beteekenis van *strik, valstrik* (fig. van eene maagd, die door hare schoonheid de jongelingen verstrikt). Ook geschiedkundig heeft Rebekka niets met praatzucht te maken.

——, sierlijk gebogen waterkruik, naar den vorm op de meeste schilderijen voorkomend, waar Rebekka, Labans dochter, Abrahams afgezant te drinken geeft (Gen. XXIV : 17, 18).

Rebekkaïeten, *opstandelingen* in Wales (Engeland), die zich sedert 1843 tegen het heffen van tolgelden verzetten en de tolboomen vernielden. Aldus naar Rebekka, de bruid van Isaäc (Gen. XXIV : 60), tot wie haar broeders zeiden, toen zij het huis verliet en zij haar zegenden: „uw zaad bezitte de poort zijner haters".

Reboeng, (mal.), *jonge loten van de bamboes*, waarvan de meeste soorten eetbaar zijn. *Atjar reboeng* heet het zuur daarvan gemaakt; zie *Atjar*.

Rebrassé, (fr. wap.), met omslagen (kleederen).

Rebus, (eigenlijk de abl. plur. van lat. *res* = zaak), uitdrukking der gedachten door zaken, figuren, of beelden in plaats van door letters; dus, een teekenraadsel, figurenschrift, dat ontcijferd moet worden. Het woord heeft zijn ontstaan te danken aan zekere, reeds omstreeks de helft der 16e eeuw in Frankrijk bekende geschriften, die boertige, vooral erotische aardigheden inhielden en die *De rebus quae geruntur* (= wat er al niet omgaat) ten titel voerden. Daarvan maakte men allengs *de rebus* tot men eindelijk ook het voorzetsel wegliet.

Rebus of **raadselwapens,** (wap.), sommige wapens, die zonder dadelijk als sprekend te worden herkend, toch op den naam zinspelen, en dus een raadsel opgeven.

Rebus angustis animosus atque fortis appare, (lat.), *betoon u klaek en sterk in een benauwden toestand*. Horatius, *Od.* II, 10, 21.

Rebut, (hand.), het *uitschot*, het bedorvene gedeelte der koopmansgoederen.

Rebut of **rebunt,** brief, die wegens onduidelijkheid van adres of onvindbaarheid van den geadresseerde als onbestelbaar op het postkantoor wordt ter zijde gelegd.

Recepis, (mil.), bewijs van ontvangen of ingeleverde goederen.

Recercelé, (fr. wap.), *dubbelgebogen*.

Rechabieten, ten tijde der inwoning van het Israëlietische volk in Palestina, een aldaar zwervende nomadenstam; geheeten naar *Rechab*, den vader van Jonadab (2 Kon. X : 15, 23, wien zij groot gezag toekenden, vgl. Jerem. XXXV : 6, 8). Zij zetten het monadenleven in al zijne eenvoudigheid voort, en mochten volstrekt geen wijn drinken, ook geene huizen bouwen of akkers bezaaien of wijngaarden planten.

Recherche (Droit de —, in het Volkenrecht, het recht der oorlogvoerende partijen om te onderzoeken, of onzijdige vaartuigen oorlogscontrabande aan boord hebben: eene soort van huiszoeking in een verdacht vaartuig.

Recherche de paternité est interdite (La —, (fr.), zie *La recherche* enz.

Recht dubbel getinneerd, (wap.), aan weerszijden met tinnen, die recht tegenover elkaar staan, en niet dubbel gekanteeld (zie *Dubbel*).

Recht op en neer (Een —, (rest.), *gewone klare*.

Recht van bruiloftsavondkout, zie *Droit du seigneur*, ook *Jus primae noctis*.

Recht van initiatief, zie *Initiatief* en *Initiatief (Recht van —)*.

Rechterzijde (Uiterste —, streng-*conservatieven* in de staatkunde, *orthodoxen* in het kerkelijke.

Rechts, (wap.), in heraldiek wat voor den schilddrager rechts is, dus voor den beschouwer links.

Rechts hebbend, (wap.), met een ondergeschikt stuk rechts van zich.

Rechtvaardige (De —, Aristides, de Athener († 468 v. C.). Baharam, bijgenaamd *Shah endeh*, d. i. de rechtvaardige koning, vijfde vorst der Sassaniden. Casimir II, koning van Polen (1117—94). Ferdinand I, koning van Aragon (1372—

1416). Haroen Al Raschid, d. i. *de rechtvaardige*, de meest bekende der Kalifs van Bagdad (765—809) en de held van verschillende sprookjes uit de „Duizend en één Nacht." Jacobus II, koning van Aragon (1261—1327). Khosru of Chosroes, door de Arabieren genaamd *Malî al Adel*, d. i. de rechtvaardige koning. Moran, de rechtvaardige, raadsheer van Feredach, koning van Ierland. Pedro I van Portugal (1320—67).

Reciet, *ontvangbewijs* van goederen, welke in een schip geladen worden, bestemd om tegen cognoscementen te worden ingewisseld.

Recipe, (lat.), afgekort **R,** d. i. *neem, men neme,* op recepten; vandaar ook als subst. het recept zelf.

Recipe Boisrobert, (fr.), *neem Boisrobert,* vermaning, bij wijze van recept, door Citois, eersten geneesheer van Richelieu, aan dezen opgegeven, toen de kardinaal zich niet wel gevoelde; hij deed Boisrobert, den abt, daarmede weder in genade aannemen, daar Richelieu wist, dat de geestige en guitige opmerkingen van Boisrobert (1592—1662) voldoende waren om zijne gemoedsstemming te veranderen.

Recipe ferrum, (lat.), *ontvang het staal,* kreet van verachting der toeschouwers in het Coliseum te Rome, bij een gevecht op leven en dood. Als de zwaardvechter zijn tegenstander had getroffen sloeg hij zijn blik naar boven, om te zien of hij zijn slachtoffer moest dooden of sparen. Indien de toeschouwers hun duimen in de hoogte hielden, dan werd hem het leven geschonken; hielden zij die naar beneden, dan moest hij sterven. Indien hij onwillig was om zich den genadeslag te laten toebrengen, dan verhief zich deze kreet. Hooggeplaatste personen gingen soms de arena binnen, om getuige te zijn van den doodstrijd van den overwonnene of het warme bloed te proeven van een of anderen dapperen held. Had de zwaardvechter getroffen, dan riep hij *Hoc habet* (dat heeft hij beet).

Réclame, alles wat iemand doet om de aandacht te vestigen op zijn koopwaren, zijn persoon, enz. Van *réclamer l'attention,* een beroep doen op de aandacht.

Reclamerecht, het recht dat de verkooper van goederen in zekere gevallen heeft om bij wanbetaling van den koopprijs of bij faillissement des koopers, de goederen terug te eischen.

Recollecten, (r. k.), doorgaans *Recolletten* genoemd, zijn die afdeelingen der Franciscaner-orde, welke wegens het volgen der gestrengste orde-regelen *(regularis et strictioris observantiae),* ook den naam van *Observanten* dragen en daartoe verzameld *(recollecti)* werden. In de Fransche taal worden de Franciscanen of Minderbroeders in 't algemeen *Recollecten* genoemd; doch eigenlijk zijn 't die Observanten, welker afdeeling in 1530 is gesticht en door paus Clemens VII in 1532 is bevestigd.

Reconcentrados. De voorstanders, in 1898, der scheiding tusschen het eiland Cuba en Spanje; lett. tegenstanders van concentratie.

Reconventie (Eisch in—, tegeneisch, door den verweerder in rechten gedaan tegen den eischer, die dan eischer in conventie genoemd wordt, en gedaagde in reconventie is.

Record, (sport), het sterkste stuk wat men zich kan herinneren (to record) ooit te hebben bijgewoond of vernomen.

Recordman, (eng. en fr.), hij die eens of meer een record (z. a.) heeft bereikt. Men zegt ook *recordwoman* voor eene vrouw, die in dat geval verkeert.

Recoupé, (fr. wap.), heet een kwartier dat gesneden (z. a.) is, omdat de kwartieren zelve door snijding en deeling (z. *Gedeeld*) ontstaan en dus een gesneden kwartier 't voortbrengsel van een nieuwe snijding is.

Recte faciendo neminem timeas, (lat.), *als gij goed handelt, behoeft gij niemand te vreezen.* Spreuk van Sytzama, en Van den Steen van Waajesteyn. Ook *Doe wel en*

zie niet om; fr. *Fais ce que dois Advienne que pourra*, spreuk van koning Lodewijk van Holland.

Recto, de rechter*bladzijde* (pagina) van boeken. Tot voor ongeveer 300 jaar geleden had elk *blad* (folio) van gedrukte boeken hetzelfde nummer voor beide zijden en moest men deze onderscheiden tusschen fol. 1 enz. *recto* en fol. 1 enz. *verso* (omgeslagen). Verso is dus steeds de linkerbladzijde.

Reculer pour mieux sauter, (fr.), *teruggaan om beter vooruit te springen*, een weinig wijken om eene sterkere positie in te nemen.

Red-letter-day, (eng.), *feestdag;* de heilige dagen zijn in den almanak met eene roode letter *(red letter)* gedrukt.

Redcoats, (eng.), *roodrokken*, scheldnaam voor de Engelschen naar den rooden rok der soldaten bij enkele regimenten.

Redder van den vrede van Europa, bijnaam van den Graaf van Zuylen, minister in 1866. Volgens zijn beweren zou een hooggeplaatst persoon hem hebben toegevoegd: „vous avez sauvé la paix de l'Europe", wat hij op het Londensch Congres bij de behandeling der Luxemburgsch-Limburgsche kwestie zou gedaan hebben.

Redemptoristen, (r.k.), leden eener geestelijke orde, ook wel *Ligoriaanen* of *Ligoristen* geheeten. De orde werd in 1732 door Alphonsus Maria de Liguori te Napels gesticht en in 1749 door paus Benedictus XIV bevestigd. Ze ontleent haren naam aan den Zaligmaker *(Redemptor)*, en komt in vele opzichten overeen met die der Jezuiten, vooral wat betreft de uitbreiding van het R.-K. geloof. In 't bijzonder belast ze zich met de kerkelijke opleiding der jeugd. De leden dezer congregatie leiden een gemeenschappelijk leven, houden zich aan de drie geloften der monniken, en hebben leekebroeders ter behartiging hunner wereldlijke zaken. Tegenwoordig zijn zij over 't grootste gedeelte der christelijke wereld verspreid. In Oosteurijk en Nederland hebben zij ook vrouwenkloosters.

Redjeb, zie *Radjeb.*

Redoute, (m il.), vierkant (gesloten) veld- of vestingwerk; aan éene zijde is eene opening tot doorlaten der bezetting.

Redowa, (m u z.), Boheemsche *dans*, afwisselend in 2/4 en 3/4 maat.

Reductie, (lat.) *reductio*, letterl. *teruglirenging, herleiding.* Zie bij *Conversie.* Met de *Reductie van Groningen* wordt bedoeld het toetreden dezer provincie i. d. 22 Juli 1594 tot het verbond der zes overige provinciën, krachtens de Unie van Utrecht (Januari 1579), waardoor de Republiek der Zeven Provinciën tot stand kwam. Van 17—22 Sept. 1894 is het *Reductiefeest* te Groningevierd, tegelijk met het 56e Lustrum (z. a.) der Groningsche Hoogeschool.

Reductio ad absurdum, (lat.), *het bewijs, dat iets ongerijmd is.*

Reduit, laatste toevluchtsoord; in dezen zin de vesting of stelling die nog verdedigd kan worden al is het overige des lands in handen van den vijand. In Nederland is Amsterdam met de omliggende forten het reduit.

Reeder-cedel of **reeder-cedulle,** akte tot oprichting eener reederij.

Reel, (eng.), een oude Engelsche, Schotsche, Ierse en Deensche dans in gewone maat en zeer levendig, door 2 of 3 paren gedanst.

Refectorium of **refter,** eetzaal in een klooster.

Referendum, (lat. *ad referendum* = hetgeen te berichten is), stemming van het volk over wetten en besluiten, in de landen waar deze rechtstreekschen invloed des volks op de wetgeving bestaat, met name in Zwitserland. Ook de beslissing bij hoofdelijke stemming door alle leden van een in afdeelingen verdeeld genootschap of maatschappij.

——— **(Facultatief —,** 't recht, dat elke zaak aan volksstemming moet onderworpen worden, zoodra een zeker aantal burgers dit eischen (in Zwitserland in verschillende kantons.

Refoeo, (hebr.), *genezing,* [van *rafo (rafai, genezen).*

Refoeo sjeleimo! volmaakte genezing! wensch aan een zieke of aan zijne verwanten ten zijnen behoeve toegeroepen.

Reformatie (Contra- —, door de Jezuiten te werk gesteld *tegen* de *Reformatie* of Kerkhervorming van 't begin der 16e eeuw, waarvoor de grondslag gelegd werd door den Godsdienstvrede van Augsburg in 1555, krachtens welken het aan elken landsheer of landsvorst werd overgelaten te beslissen, welke belijdenis in zijn gebied zou worden toegelaten. Die *Contrareformatie* ving, op der Jezuieten aanstoken, sedert 1556, van uit Ingolstadt, in Beieren aan; en in 1563 werden uit dit land de Evangelische predikers en lecken verdreven, en de Evangelische adel buiten den Landdag gesloten. Dit voorbeeld volgden de Roomsche vorsten, die in Trier, Wurzburg, Bamberg, Salzburg de Protestantsche predikers vervingen door kweekelingen der Jezuieten, enz. Aartshertog Ferdinand verdreef in 1590 de Luthersche predikers uit Stiermarken, Karinthië, Krain (Carniole), enz. enz.

Reformatory, *strafgevangenis* te New-York, *voor vrouwen,* waar een bepaald systeem wordt gevolgd, dat voortreffelijk werkt. De gevangenen worden daarheen verwezen voor onbepaalden tijd, die echter in geen geval een aangegeven maximum te hoven mag gaan. De directrice mag beslissen of het verblijf aldaar ook verkort mag worden. De gestraften komen eerst in een proefafdeeling, waar ze een maand in afzondering leven. Daarna spreekt de directrice haar toe, wijst er op, dat het verleden voorbij en vergeten moet zijn en drukt haar op 't hart er met niemand over te spreken. De veroordeelde krijgt dan het costuum der tweede afdeeling aan en klimt langzamerhand op naar hoogere afdeelingen, telkens door een ander costuum aangeduid en waar telkens grooter voorrechten aan zijn verbonden. De hoogste afdeeling is in tweeën gesplitst. De eene helft draagt een rood lintje, een eereteeken. Wie dat draagt, heet „Trustwoman", een vertrouwde. En wie door wangedrag dat lintje verliest, kan het nooit weer terug krijgen. Wie zich nu onberispelijk gedraagt tot zoover, wordt ontslagen. En ook 't sneller of minder snel opklimmen tot dien hoogen rang, hangt van 't gedrag af.

Réfugié (Eerlijk als een —, de Réfugiés, in grooten getale naar Nederland overgekomen, maakten dit land door hunne industrie gelukkig, en brachten er de zegeningen van een stil, arbeidzaam en vroom leven.

Réfugiés, uitgewekenen in het bijzonder Protestanten die Frankrijk verlieten, tengevolge van de herroeping van het Edict van Nantes, i. d. 22 Oct. 1685, door Lodewijk XIV, op aansporing der Jezuieten.

Regardant, (f r. w a p.), zie *Omziend,* ook: een voorwerp (stuk) bepaald aanziend.

Regatta of **regatte,** (it.), eene wedvaart met gondels, roei- en zeilwedstrijd, met dezen Ital. naam genoemd naar de roeipartijen die op het groote kanaal bij Venetië, met veel pracht werden gehouden.

Regenboogschoteltje, zie *Scyphatoï.*

Regent, zie *Diamanten.*

Regenten-contracten, waarbij zich in de 17e eeuw en later, onder de zoogenaamde Familie-regeering in de steden, de familiën, die het roer in handen hadden, bij eede verbonden, alle ambten en betrekkingen onder elkander te verdeelen. Roosters van opvolging werden opgemaakt, zoodat ieder zijn beurt kreeg, en zelfs voor de jongere leden der oligarchie werd gezorgd. In Delft bv. regeerde de familie v. Bleiswijk; een jonger lid ging naar Gorkum en werd daar in de regeering gebracht. Die *regenten-contracten* heetten ook wel *contracten van correspondentie.*

Regie, het openbaar beheer of het uitoefenen van overheidswege van een of anderen tak van koophandel, bv. de tabaksfabrikatie in Frankrijk en Oosten-

rijk of wel het beheer van eene afdeeling der Staatsinkomsten, zooals de tolrechten, de accijnsen, het brievenvervoer, enz., zijn strikt genomen onderworpen van régie, doch werden nergens zoo genoemd.

Regie, *cuvzige tabak,* die in de dagen van keizer Napoleon I alleen hier te lande verkocht mocht worden. Bij keizerlijk besluit van 1812 had de Regeering het monopolie er van.

Régiment de la calotte, (fr.), *de gekke bende,* spotnaam in 1702 onder officieren bij de lijfwacht gegeven aan eene in alle vormen ingerichte vereeniging van vroolijke menschen, die tot zinspreuk kozen *C'est régner que de savoir rire,* en tot Latijnsche *Facet Momus, luna influit* (Momus begunstigt ons, de maan sluipt binnen), die bijna eene eeuw lang met bijtenden spot vervolgde, wat hun belachelijk voorkwam. Daartoe behoorden later zelfs Villars, de Regent, Lodewijk XV, Dubois, Law, kardinaal Fleury, Fontenelle, Lamotte, Voltaire, Destauches. Vandaar *calotte* voor bijtende scherts of spotschrift. Darmesteter geeft de volgende verklaring: Au commencement du XVIII siècle, calotte de plomb avec des grelots adoptée comme emblème par une association de beaux esprits satiriques dite *régiment de la calotte.*

Regina coeli, (r. k.), *Koningin des Hemels,* hymne ter eere van de H. Maagd, aanvangend met deze woorden, en waarbij, achter elke der vier clausules, het *Halleluja* herhaald wordt.

Regina imp(erium) ineunte diurn(orum) comment(ariorum) scriptoribus ex omnib(us) gent(ibus) congregatis laeta gens Batava, (lat.), *bij de aanvaarding der regeering door de Koningin, aan de dagbladschrijvers uit alle volkeren, het verheugde Bataafsche volk.* Opschrift (door prof. Dr. Abr. Kuyper) in een oranjetak, der herinneringsmedaille, te Scheveningen den buitenlandschen journalisten tot een aandenken aan de Inhuldigingsfeesten (31 Aug.—6 Sept. 1898) aangeboden.

Reginenses (De —, handschriften in het Vaticaan, afkomstig van koningin Christina van Zweden († 1689).

Regis ad exemplar, (lat.), *naar het voorbeeld des konings.*

Regius morbus, (lat.), *de koninklijke ziekte,* Horatius, *Epist. ad Pisones,* 453; de *geelzucht* (aurugo); dus geheeten omdat alleen koningen (de grooten der aarde) het geneesmiddel daarvoor (wijn met honig vermengd) kunnen bekostigen. Lat. *Aurugo,* naar de *gele* kleur.

Regnante, zie *Gentleman.*

Regres, recht van verhaal des houders van een wissel, dien de betrokkene weigert te accepteeren of de acceptant weigert te betalen, tegenover den trekker en de endossanten.

Regula juris, (lat.), *rechtsregel.*

Rehabeam's raad, naar 1 Kon. XII : 6, eene vergadering van onervarenen en onvoorzichtigen; ter herinnering aan het onverstand van Rehabeam en zijne vrienden. (Vgl. vs. 11).

Rehabilitatie, volgens de vroeger geldende bepalingen van het Wetboek van Koophandel het rechtsmiddel, waardoor de staat van faillissement en zijne gevolgen geheel worden opgeheven; volgens de thans geldende wet van 30 Sept. 1893 (Stbl. n°. 140), het middel om, nadat het faillissement heeft opgehouden, feitelijk te constateeren, dat de vroeger gefailleerde zijne schulden heeft voldaan, en dit feit openbaar te maken.

Rehaussé, (fr. w a p.), zie *Verhoogd.*

Rehobôth, (h e b r.), *ruimte, verruiming,* ontleend aan Gen. XXVI : 22, naam van een gebouw te Amsterdam (Plantage, Rapenburgergracht), voor Christelijke doeleinden, door ruimte van liefdegaven gesticht. Letterl. *breede gangen* of *straten.*

Rei, mrv. *reis,* eenheid der Portugeesche munt, ingebeelde waarde van

ruim ¾ cent, welke in briefjes van 1200, 2400, 5000, 10.000 en 20.000 *rees* verhandeld wordt; doch die briefjes hebben nauwlijks $^1/_3$ der opgegeven waarde, *milreis* = f 2.70.

Reiach, *(reach),* (hebr.) *geur, reuk.*

Reich (Das — der Unwahrscheinlichkeiten, (hgd.), *het rijk der onwaarschijnlijkheden,* bijnaam aan Oostenrijk gegeven, sedert de *Neue Freie Presse,* verscheiden jaren geleden die woorden als titel boven een hoofdartikel over dat land plaatste.

Reich' mir die Hand, mein Leben! (hgd.), *reik mij de hand, mijn liefste;* duet uit Mozart, *Don Juan,* in 1787 voor het eerst opgevoerd; het is de scène waarin Don Juan zijne beminde wil meevoeren.

Reichshund, (hgd.), *rijkshond* noemde men den geliefden hond van den prins Von Bismarck, toen hij de betrekking van rijkskanselier bekleedde.

Reigers (Blauwe —, spotnaam gegeven aan de inwoners van Heer Hugowaard.

Reinen (Den — is alles rein, Tit. I : 15. Vermaning, door Paulus, tegenover de Levitische reinheid of onreinheid, omtrent het gebruik van sommige spijzen, gegeven aan Titus, ter aanduiding dat degenen, die *rein* (onbezoedeld) zijn van gemoed, vrijelijk gebruik mogen maken van allerlei voedsel en zaken, zonderdat dit gebruik hun eene oorzaak van zonde wordt. Niet aan die voorwerpen kleeft de zonde; maar van de *gezindheid,* waarmee men iets doet of nuttigt, hangt alles af. Gemeenlijk echter wordt dit gezegde spreekwoordelijk misbruikt, tot verontschuldiging van deelneming aan hetgeen onheilig is, van roekeloosheid en onmatigheid.

Reis-effendi, aan het Turksche hof de titel van den Rijkskanselier en Minister van Buitenlandsche Zaken.

Reisekaiser (Der —, *de reizende keizer,* Wilhelm II, om zijn bekende reislustigheid. Zoo heet zijn voorganger (Friedrich II) *der reisse,* en zijn grootvader (Wilhelm I) *der greise Kaiser.*

Reiwech, van hebr. *revach* = *winst, voordeel. Reiwech* bij iets hebben of maken = *winst maken, voordeel van iets hebben.*

Rèka, zie *Raka.*

Relata refero, (lat.), *ik vertel, wat mij verteld is.*

Relevé, (wap.), zie *Verheren.*

Religio quadrata, (lat.), eene uit *vier* klassen bestaande regeling voor de kloosters, door paus Gregorius VII (zie *Hildebrand*) vastgesteld. Letterl. vierkante (d. i. goed gesloten en ineengevoegde) gods- of eeredienst.

Rem cum parentibus communicare, (lat.), *zijn vermogen* (geld of verdiensten) *met zijne ouders deelen* (gemeenschappelijk verteren).

Rembrandt's Nachtwacht, *ongelooflijke titel* der beroemdste schilderij van Rembrandt († 1669), die integendeel *Het Korporaalschap van Frans Banning Cock,* en wel als glorievollen *optocht* in het *zonnelicht,* voorstelt. Die oude titel berust dus op eene groote dwaling.

Remember the Maine! (am.), *denk aan* (het stoomschip) *de Maine!* wacht- en stopwoord der Amerikanen in den 21 April 1898 begonnen oorlog tegen Spanje, ter ophitsing der gemoederen tegen de Spanjaarden, die verdacht worden gezegd Amerikaansch stoomschip verraderlijk te hebben laten springen door eene onderzeesche mijn, vóórdat de oorlog uitbrak.

Remettez-vous Monsieur, d'une alarme aussi chaude, (fr.), *bekom, Mijnheer, van uwen schrik.* Uit Molière's *Tartuffe,* V, 7, waar de rechterlijke ambtenaar, die Tartuffe in hechtenis komt nemen, die woorden tot Oronte richt.

Remi nepotes, (lat.), *neveren van Remus.* Bij Catullus. Omschrijving van „Romeinen", evenals bij Livius *Romulidae* = afstammelingen van Romulus, tweelingbroeder van Remus, en stichter (?) van Rome.

Reminiscere, (lat.), naam van den 2n Zondag in de Vasten, naar de eerste woorden van Ps. XXV : 6 in de Vulgata : *reminiscere, Domine, miserationum tuarum, quae a saeculo sunt;* gedenk, Heer! uwer barmhartigheden en uwer goedertierenheden, want die zijn van eeuwigheid.

Remonstranten (De vader der —, Jacobus Arminius, hoogl. te Leiden († 1609); zie *Geweten.*

Rempli, (fr. w.a.p.), heeten geledigde (z. a.) stukken, opgevuld met een ander email dan het veld, of het stuk zelf.

Remporter (ook *ramasser*) **une veste,** (fr.), letterlijk *een vest terughalen* of *oprapen,* in werkelijkheid *niet slagen, schipbreuk lijden* (in figuurlijken zin). De uitdrukking heeft den volgenden oorsprong: Verscheiden jaren geleden werd in den Vaudeville-schouwburg te Parijs, een stukje, getiteld *Les Etoiles,* opgevoerd. In een samenspraak tusschen een herder en eene herderin noodigde de eerste deze uit op het gras te komen zitten. De herderin weigerde echter, voorgevende dat het gras wegens de „tranen van den dauw" vochtig was. „Ga dan op mijn vest zitten," hernam de herder. Die woorden brachten de geheele zaal aan het lachen en fluiten. De daardoor van zijn stuk gebrachte herder nam zijn vest weder op groette het publiek en verliet het tooneel.

Ren, (k. m. a.), *goed, van een leiendakje,* bv. het gaat *ren; gepezen* heeft dezelfde beteekenis.

Renaissance, (fr.), d. i. *wedergeboorte,* het herleven der letterkunde, kunsten en wetenschappen, op den grondslag der Grieksch-Romeinsche of klassieke beschaving waartoe het teruggevinden der fragmenten dier beschaving in de 14e eeuw in Italië aanleiding gaf. Vandaar verbreidde zich deze richting van kunst en smaak over geheel Europa en oefende vooral den meest zichtbaren invloed uit op de beeldende kunsten (vooral de architectuur) en de letterkunde.

Renaissance-stijl, ook Hollandsche *renaissance-stijl.* Bouwstijl, die een gevolg was van navolging der klassieke voorbeelden aan welke men eene breedere, frisschere en vrijere levensopvatting toeschreef, dan die der Middeleeuwen. Ze kwam tot ons over uit Italië, waar de gothiek nimmer had gebloeid. In de 15e eeuw wilde men, wars van het Middeleeuwsche scholasticisme en mysticisme, weder het natuurlijke licht zien der klassieke kunst en letteren. De gothiek, die begon te verbasteren, maakte plaats voor een ernstig bedoelde doch vaak ook mislukte navolging van de ziens- en gevoelswijs der klassieke volkeren, die de schoonheid der schepping en der schepselen wisten te bewonderen in de hun eigene harmonische verhoudingen. Alzoo ontstond de Renaissance (fr. *wedergeboorte, herleving*), in den bouwstijl, wier invloed voor 't eerst in het huisraad der gothisch-gebouwde kerken doordrong.

Rencontre, (w.a.p.), zie *Aanziend* (dierenkoppen).

Rencontre de boeuf, (fr. w.a.p.), twee ossenhoorns met het voorhoofdsbeen; — *de buffel,* twee buffelhoorns, evenzoo.

Rendez l'encrier! (fr.), *geef den inktkoker terug!* Bij eene in 1866 te Straatsburg gehouden verkiezing voor het Wetgevend Lichaam, leed de heer Ed. Laboulaye (1814—1883), de kandidaat der oppo-sitie, schipbreuk. Als troost boden hem de dames der stad een prachtigen zilveren inktkoker aan. Toen echter in 1870 de befaamde volksraadpleging (plebisciet) door Napoleon III werd uitgeschreven, maakte de heer de Laboulaye een brief openbaar, waarin hij verklaarde daarmede volkomen in te stemmen. Dat werd door de vrijzinnigen als verraad beschouwd. Het blad *La Cloche* bevatte dientengevolge een opstel, dat de aangehaalde woorden ten titel

voerde, en waarin schertsenderwijs werd aangekondigd, dat eene delegatie van Straatsburg te Parijs was aangekomen om den inktkoker terug te eischen. Een aantal nieuwsbladen namen die mededeeling over, meenende, dat zij ernstig gemeend was. Dat vooral werd den heer de Laboulaye meermalen naar het hoofd geworpen; immers hij had den inktkoker behouden.

Rendre à César ce qui est à César, (fr.), *den keizer geven, wat des keizers is;* zie *Geef den keizer* enz.

Renschild, (wap.), een vierhoekig schild met een scherpen rug over het midden van den buitenkant. In de rechterzijde is eene insnijding om de lans in te laten rusten. Het *renschild* werd gebruikt voor het gevecht te paard, en had ook een draagband.

Rentjong, (atjeh), *lang, puntig mes,* als een *ponjaard.*

Renversé, (fr. wap.), zie *Omgekeerd.*

Repartitions, (fr. wap.), kwartieren van op nieuw verdeelde hoofdkwartieren.

Repliek, het wederantwoord van den eischer in rechten op het antwoord van den gedaagde, die daarna kan dienen van dupliek.

Repos (En —, (fr. wap.), zie *Liggend* (herten).

Repos ailleurs, (fr.), *Elders Rust.* Spreuk van Philips van Marnix van St.-Aldegonde en van Van Hoogenhouck Tulleken.

Repoussoir, donkere figuren op den voorgrond van een schilderij, die het effect hebben den achtergrond meer te doen wijken, enkele deelen meer te doen uitkomen; vandaar naam voor eene *zeer* leelijke vrouw, die aldus de leelijkheid van haar, die met haar wandelt schijnt te verminderen.

Represailles, toepassing van het „leer-om-leer" in het Volkenrecht, als de eene staat maatregelen genomen heeft, die den anderen staat benadeelen en in strijd zijn met het recht.

Représentations d'avant-garde, (fr.), *tooneelstukken van onbekende, jonge schrijvers,* van meer of minder littéraire waarde, maar altijd belangrijk genoeg om gezien te worden.

Reptilia Parnassi, (lat.), *de reptiliën* (kruipende dieren) *van den Parnassus,* d. w. z. *de middelmatige dichters,* door het bewustzijn van hunne middelmatigheid gewoonlijk spijtig en giftig. — De berg Parnassus, met de stad Delphi aan zijn voet, was de zetel van Apollo, den god der dichters.

Reptiliënfonds. Bij de bespreking, in de Pruissische Kamer der Afgevaardigden, van het beheer van het na den krijg van 1866 in beslag genomen vermogen van den Keurvorst van Nassau, uitte men de vrees, dat de daaruit gekweekte intrest, nevens de geheime fondsen, zouden dienen, om zekere nieuwsbladen te ondersteunen. Daarop antwoordde Bismarck o. a. (30 Januari 1869), men behoorde der Regeering dankbaar te wezen, dat zij de kwaadaardige kruipende dieren (*reptilen*) tot in hunne schuilhoeken vervolgde. Daarmede werden dus de belagers der Pruissische Regeering bedoeld. Deze gaven echter allengs den naam *reptil* aan hen, die geacht konden worden het gouvernement niet belangeloos in de pers te verdedigen. Toch komt het vaderschap van den naam *reptil* voor zekere journalisten aan een ander, en wel aan Felix Pyat (1810—1889) toe. Immers deze schreef in diens voorrede tot Tillier's werk *Mon oncle Benjamin* (1846), blz. VII: „*Pour beaucoup de gens encore, tout pamphlet est une énormité, une oeuvre monstrueuse, hideuse, faite de haine et d'envie; il n'y a que les Locustes de la pensée qui manipulent ces poisons; il n'y a que les reptiles de la presse qui distillent ce venin.*"

Republikeinsch huwelijk, uitgedacht en toegepast door Jean Baptiste Carrier, *Nantes beul* (z. a.), waarbij *een man en eene vrouw saamgebonden,* in de Loire werden *verdronken.* Het water der

rivier was door al zijne strafoefeningen zóo bedorven, dat men zich het gebruik er van ontzeggen moest. Carrier's hoofd viel in 1794 onder de guillotine.

Republikeinsche kalender (De —, zie *Kalender*.

Republikeinsche school, school met gelijke rechten en plichten en bezoldiging voor alle onderwijzers.

République n'a pas besoin de savants (La —, *de Republiek heeft geene geleerden noodig*. Woord, dat men aan Robespierre, den president van het Schrikbewind te Parijs, toeschrijft, als door hem geruit, wanneer groote geleerden, — bv. een Antoine Laurent Lavoisier, lid van het hoogste wetenschappelijk lichaam in Frankrijk, 8 Mei 1794, — tot de guillotine werden veroordeeld.

République (La — sera conservatrice ou ne sera pas, (fr.), *de republiek moet behoudend wezen, of zij valt*. Woorden, den 13 November 1872 gebezigd door Thiers, in diens boodschap aan de Nationale Vergadering.

Répugnant athéisme, (fr.), *weerzinwekkend atheïsmus*. In de zitting der Belgische Volksvertegenwoordiging van 18 Juli 1895, zeide de toenmalige minister van buitenlandsche zaken De Burlet, nopens het neutraal onderwijs, dat hij den huisvader slechts diep kon beklagen, die zijne kinderen in een weerzinwekkend atheïsmus liet opgroeien (*croupir*). Deze woorden, die den minister dik werf werden verweten, lokten een onbeschrijflijk tumult uit.

Requeste civil, in de burgerlijke rechtsvordering een verzoek bij den rechter ingediend tot herroeping — welke in zekere gevallen mogelijk is — van een vonnis door hem na tegenspraak in het laatste ressort of bij verstek gewezen en dus niet meer vatbaar voor verzet.

Requiem, (lat.), R.-Katholieke zielmis voor een gestorvene en het daarbij behoorend muziekstuk, naar de aanvangswoorden van den Introïtus: *Requiem aeternam dona eis, Domine* etc., *geef hun* (of hem of haar) *de eeuwige rust, Heer* enz. Het *Requiem* bestaat uit de volgende onderdeelen: 1) R. Kyrie, Christe, Kyrie; 2) Dies irae, R.; 3) Domine Jesu Christe; 4) Sanctus, Benedictus; 5) Agnus Dei, Lux aeterna. Van de hoofddeelen der gewone mis ontbreken dus het *Gloria* en het *Credo*. De voornaamste Requiems zijn van de componisten Mozart, Jomelli, Winter, Cherubini, Neukomm, Vogler, Brahms, Eybler en Gounod.

Requiescat, (lat.), *hij* (zij, het) *ruste* (nl. in vrede), niet zelden in ironischen zin gebruikt. De volledige uitdrukking is *Requiescat in pace*.

Requisiet, voorwerp, dat op het tooneel gebruikt wordt, geleverd door den tooneelmeester of requisiteur; wanneer een acteur (of actrice) van weinig bekwaamheid in zijne rol aangemerkt heeft, dat hij plotseling tot de grootste droefheid, razernij moet overgaan en zich er niet machtig genoeg toe gevoelt, wordt uit scherts gezegd: nu ja dat zijn requisiten; hij moet tranen storten. „O, geeft u dat maar aan den requisiteur op."

Requisities, het opvragen van levensmiddelen en fourages voor een leger van de inwoners der streek, waar het zich bevindt.

Res est sacra miser, (lat.), *de ongelukkige is heilig*, Seneca, *Ep.* 4.

Res exit, (lat.), *de zaak is afgeloopen;* het is uit, afgedaan!

Res, non verba, (lat.), *daden, geen woorden*. Spreuk van Van Quadt van Wickradt en van Generaal Hoche.

Res nullius, (lat.), *de zaak van niemand, aan niemand toebehoorend*.

Res severa est gaudium verum, (lat.), *de ware blijdschap ligt in ernstige zaken*. Seneca, *Ep.* 23.

Resarcelé, (fr. wap.), figuur, beladen met een soortgelijke maar versmalde figuur, bv. een paal met een paal.

Resch, 20ste letter van het Hebreeuwsche alphabet: de getalwaarde is 200. *Resch* afgeleid van chald. *reesch*, hebr. *roosch* d. i. hoofd, waaraan de gedaante dezer letter in het Phoenicisch alphabet denken doet.

Réseau, (fr. wap.), *netwerk*, eig. *haarnetje* der dames. Ruitsgewijs over elkander heen getrokken draden, die het gansche schild tot aan alle randen doorloopen.

Reseda (Een —, (rest.), *een klave*.

Reservatio ecclesiastica, (lat.), *kerkelijk voorbehoud*, nl. *uitzondering*. Eene bepaling van den Augsburger godsdienstvrede van 1555, strekkend om verdere secularisatie van kerkelijke bezittingen te voorkomen.

Reservatio Jacobi, (lat.), *voorbehoud van Jacobus*, naar aanleiding van Jac. IV : 15, zoo de Heer wil en wij leven enz. Vgl. *Deo volente* en *Jacobus-conditie*.

Reservatio mentalis, (lat.) of **restrictio mentalis,** is wanneer men in zijn geest de woorden, welke men uitspreekt, in een anderen zin dan in den gewonen, natuurlijken verstaat, ze verdraait of beperkt. Bij beloften of eeden is dit slechts een bijzondere toepassing der *reservatio mentalis* in het algemeen. De uitdrukking werd 't eerst door Busembaum (1610—68), in diens *Medulla theologia moralis* (1653), III, 2, gebezigd. Het denkbeeld wordt echter reeds in de *Opus morale* (1614), van Thomas Sanchez (1551—1610), III, 6, § 15, gevonden.

Reservatis reservandis, (lat.), *met voorbehoud van hetgeen voorbehouden moet worden; — met het noodige voorbehoud*.

Residuo (Fidei-commissum de —, volgens de Nederl. wetgeving *het fidei-commis* (z. a.) *van de rest*, van het overblijvende eener nalatenschap, d. w. z. eene zoodanige erfstelling voor de hand „waarbij een derde of bij diens vooroverlijden al zijne wettige kinderen zijn geroepen tot het geheel of een gedeelte van hetgeen de erfgenaam of legataris, bij zijn overlijden, van de erfenis of van het legaat onvervreemd of onverteerd zal overlaten" (art. 928 B. W.).

Resj-barjoune, chald. = *hoofd van den troep, bellhamel* zie *Resj* en *Rosj*).

Resjoes, (*resjoeth*), n. hebr. = *gebied, terrein, gezags-grens, gezag* (van hebr. *jarasj, in bezit nemen*); vandaar ook, *verlof, toestemming*.

Resjoes-harabbiem = publiek terrein (zie *Rabbiem*).

Resjoes ha-joochied = privaatterrein.

bi-resjoes = met verlof; in eens anderen *resjoes* komen = eens anderen gebied betreden.

Respectant, (wap.), elkaar aanziend, (klimmende dieren, geen roofdieren).

Respeto (Coches de —, letterl. *eerbieds-* of *huldekoetsen*, fr. *carrosses de respect*, ledige, door tal van paarden getrokkene, oogverblindend prachtige statiekoetsen, in Spanje bij weidsche optochten, waaraan het Koninklijk Huis deelneemt, gebezigd. Men gebruikte ze nog bij gelegenheid van het huwelijk van Spanje's koning Alfonso IX, en bij het onder de feesten van dat huwelijk, 26 Jan. 1878, gehouden stierengevecht.

Respice finem, (lat.), *let op het einde*. Spreuk van keizer Maximiliaan I e. a.

Respijtdagen, korte, aan den acceptant toegestane termijn, gedurende welken hij de betaling des wissels nog mag uitstellen. In ons recht niet bekend.

Responsorium, (lat., muz.), een der oudste vormen van het Katholieke kerkgezang, eigenlijk de vorm een onderdeel van het Katholieke brevier-gebed, verwant met de *antiphonie*, maar niet van Oosterschen, doch van Italiaansnchen oorsprong, waarbij voorganger en gemeente elkaar afwisselen (antwoorden).

Rest is silence (The —, (eng.), *de rest is zwijgen*, laatste woorden van

Hamlet, in Shakespeare's treurspel van dien naam, V, 2.

Restaurant of **restauratie**, (fr.), huis waar spijzen en dranken te verkrijgen zijn, verversingslokaal, eethuis, gaarkeuken. Volgens Fournier „Paris démoli", Inleiding blz. 39, ontstond het woord in 1765 te Parijs daardoor, dat een zekere Boulanger boven de deur van zijn eethuis met verminking van Matth. XI: 28 liet zetten: „Venite ad me omnes qui stomacho laboratis, et ego vos restaurabo"; komt tot mij gij, die aan de maag lijdt, en ik zal u verkwikken.

Restauratie, herstel van wettig of dynastiek gezag (speciaal de Bourbons in Frankrijk na 1813).

Restitutio in integrum, herstel van den vroegeren rechtstoestand, door eene handeling, welke in dien toestand verandering gebracht heeft, te vernietigen.

Restorne, teruggaaf der premie bij nietigheid der verzekering. Fr. *ristorne* = verkeerde overdraging van een post (in het boekhouden). Ook: vernietiging van een assurantie-polis, als er reeds een gesloten is.

Restrictio mentalis, (lat.), zie *Reservatio mentalis*.

Retaliatory Insurance Bill, (am.), ingediend door Husted, 17 Febr. 1896, door den Gouverneur van den Staat New-York geteekend. Hierbij worden vreemde levensverzekering-maatschappijen te New-York uitgesloten, bij wijze van wedervergelding, — *retaliatorg* = wedervergeldend, — omdat die van New-York in Pruisen uitgesloten zijn geworden.

Retard d'une idée (Elle est toujours en —, (fr.), *ze is altoos eene idee* (denkbeeld) *ten achteren;* zie *Oestreich ist immer* etc.

Retentie (Recht van —, of *recht van terughouding.* Het recht om eene zaak van een ander, die men onder zich of in zijn bezit heeft, onder zich te houden zoolang zekere schuld niet is voldaan.

Reticuul, fr. *réticule*, handtaschje voor brei- en naaiwerk, dat de dames wel aan den arm dragen, als zij op bezoek gaan. Van lat. *reticulum* (netje), verkleinw. van *rete* (net), dat die taschjes oorspronkelijk waren; later werden ze gevoerd, en eindelijk verviel het netje, en werden ze uit dichte fijne stof gemaakt. Sedert enkele jaren zijn ze (ook wel als netjes) weer in de mode. Misverstand doet het woord als „ridicule" (belachelijk) uitspreken. Het voorwerp ontstond, nadat Mevr. Tallien, in 1797, de *robe à la grecque* had uitgedacht en de dames van Parijs zich in Grieksche en Romeinsche kleederen hulden, waarin echter geene zakken konden worden aangebracht. Men droeg daarom een netje of zakje aan den arm. Nu moest dat voorwerp nog, en wel met een Grieksch en of Latijnschen naam worden gedoopt. De dames raadpleegden toen Gall, op wiens voorstel de naam *réticule* werd aangenomen.

Retirade (Auf der grossen —, (hgd.), *op den grooten aftocht.* Pius Alex Wolff (1784—1828), *Preciosa* III, 2, 14 Maart 1821 voor het eerst te Berlijn opgevoerd.

Retoquer, (fr., stud.), *druipen.*

Retorsie, van lat. *retorquere* (terugbuigen), toepassing van het „leer om leer" in het Volkenrecht, als de eene staat maatregelen genomen heeft, die den anderen staat benadeelen en in strijd zijn, wel met de billijkheid maar niet met het recht.

Retrait, (fr. wap.), zie *Afgeknot.*

Retriever, (eng.), *hond*, die het wild *opjaagt*, patrijshond. Gewoonlijk met golvend haar.

Retro, (lat.), *terug, achterwaarts.*

Retrosijnen, verbastering van *Rhétoriciens, rederijkers* in de Middeleeuwen.

Retroussé, (fr. wap.), met omslagen (hoofddeksels).

Retsiecho, (hebr.), *moord* (van

ratsach = moorden). *Retseiach* (hebr.), (eig. *rotseach = moordenaar*), vaak in den zin van *woest mensch, baldadige kwant.*

Retsoen, (hebr.), *riem, band,* in 't bizonder een lederen band van de *Tefillin* (gebedriemen) z. a.

Reus Goliath, naar 1 Sam. XVII, de reusachtige aanvoerder der Philistijnen, dien David met zijn slinger doodde; daarom in 't algemeen een reus, reusachtig mensch. (Zie *Goliath*).

Reuzen,

I. in de Gricksche mythologie zonen van Tartaros en Gaea (de aarde). Bij hunne poging om den hemel te bestormen, werden zij door Hercules ter aarde geworpen en onder den berg Etna opgesloten;

II. in de Noordsche mythologie booze geesten, die hun verblijf hadden in Jötunheim (reuzenland) en die hun lichaam grooter of kleiner konden maken;

III. in de verhalen en sprookjes der kinderkamer menschen van eene buitengewoon groote lichaamsgestalte en eene onmetelijke kracht, maar even dom en onnoozel als gewelddadig en verraderlijk;

IV. in „Gargantua et Pantagruel" van Rabelais zijn reuzen *prinsen;*

V. in de mythologie:

(1) Angouloffre; hij was 5.5 M. lang, zijn gezicht bijna 1 M. breed, zijn neus 0.23 M. lang, zijne armen en beenen waren 1.8 M., zijne vingers meer dan 0.15 M. lang. Zijn verbazend groote mond was van scherpe, puntige slagtanden voorzien. Hij zou van Goliath afgestamd zijn, en nam den titel aan van Gouverneur van Jeruzalem. Hij was sterk voor dertig, en zijne knots was de stam van een 300 jaar ouden eikeboom. Naar men zegt, staat de toren van Pisa zoo scheef, doordat Angouloffre er eens tegen leunde om uit te rusten. Hij werd verslagen door Roland;

(2) Antaeos, heerscher in Libyë, zoon van Poseidon (Neptunus) en Gaea (de aarde), volgens Plutarchus 27 M. lang;

(3) Orion of Otus, volgens Plinius 20 M. lang. Zijne beenen werden ontdekt te Creta door eene aardbeving;

(4) Polyphemos, van wien men veronderstelt, dat zijn geraamte gevonden is te Trapani in Sicilië, in de veertiende eeuw, èn die 91 M. lang zou zijn geweest;

(5) Richard Arundel, (z. a.).

(6) Teutobochus, wiens gebeente in 1613 bij de Rhône werd gevonden en wiens graf 9 M. lang was.

Van de *reuzen*, die werkelijk bestaan hebben, vermelden wij nog:

(1) Anak, wiens werkelijke naam is Joseph Brice, geb. in 1840 te Ramonchamp in de Vogezen. Hij was in 1865 te Londen te zien. Op zes en twintig jarigen leeftijd was hij 2.13 M. lang; bijgenaamd „de reus der bergen";

(2) Blacker (Henry —, de Engelsche reus, geb. te Cuckfield, graafschap Sussex, 1724. Lang 2.10 M.;

(3) Bradley, geb. te Market Weighton, in Yorkshire. Lang 2.33 M. Zijne rechterhand wordt in Engeland bewaard in het museum van het heelkundig genootschap;

(4) Chang van Frychou, de Chineesche reus, tentoongesteld te Londen in 1866 en 1880. Lang 2.5 M.;

(5) Cotter (Patrick —, de Ierlsche reus, † 1802. Lang 2.63 M. Een afgietsel van zijne hand wordt in Engeland bewaard in het museum van het heelkundig genootschap;

(6) Delen (Jonker Adam v. —, heer van Ek-en-Wiel, † 18 April 1703 aldaar, waar zijne reusachtige doodkist berust in den grafkelder der kerk. (Zie *Robinson*).

(7) Eleizegue (Joachim —, de Spaansche reus. Lang 2.4 M.;

(8) Evans (William —, † 1632. Lang 2.4 M. Hij was de portier van Karel I;

(9) Goliath van Gath, 2.6 M. lang.

(10) Hale (Robert —, geb. te Somerton. Lang 2.3 M. (1820—62).

(11) Louis, de Franschе reus. Lang 2.24 M. Zijne linkerhand wordt bewaard in het museum van het heelkundig genootschap;

(12) Loushkin, de Russische reus, tamboer-majoor bij de Keizerlijke Garde. Lang 2.6 M.;

(13) Magrath, een wees, groot gebracht door den bisschop Berkley. Op twintig-jarigen leeftijd stierf hij, toen hij 2.4 M. lang was (1740—60).

(14) Mellon (Edmund —, geb. te

Port Leicester in Ierland, was op negentien-jarigen leeftijd 2.3 M. lang (1665—84);

(15) Miller (Maximilian Christopher — de Saksische reus, lang 2.4 M. Zijne hand was 0.3 M. lang en zijn wijsvinger 0.22 M. Hij stierf te Londen in den ouderdom van zestig jaar (1674—1734);

(16) Murphy, een Iersche reus, gestorven te Marseille. Hij was een tijdgenoot van O'Brien. Lang 2.7 M.;

(17) O'Brien of Charles Byrne, de Iersche reus, was 2.5 M. lang. Zijn geraamte wordt in Engeland bewaard in het museum van het heelkundig genootschap;

(18) Og, koning van Basan. Volgens de overlevering leefde hij 3000 jaar en wandelde langs de ark van Noach gedurende den Zondvloed. Een zijner beenen vormde een brug over eene rivier. Mozes zegt (Deut. III : 11), dat zijn ijzeren bedstede 9 el lang en 4 el breed was (naar eens mans elleboog).

In **Nederland:**

(1) De lengte van 8 voet 6 duim Rijnlandsch, bereikte Klaas van Kieten, de Spaarnwouderreus, wiens nagedachtenis door Vondel in zijn *Gysbrecht* in eere gehouden wordt.

(2) Jörg die in elke hand een ton bier droeg. Zie Roemer Visscher's *Brabbeling*.

(3) Trijntje Cornelisdr. Keever, † 1633 te Edam, 8 voet 1 duim.

(4) Daniël Kajanus, † 1749, wiens maat op een pilaar staat in St. Bavo te Haarlem.

(5) Gerrit Bastiaanse de Hols te Lekkerkerk, † 1668, een zalmvisscher, had de lengte van 2.6 M.

Reuzen van Nederland, noemde dr. Coronel de bewoners van het eiland Marken, die zich kenmerken door forschen lichaamsbouw.

Revalenta arabica, *versterkings-middel,* linzenmeel en boonenmeel, onder den naam van zekeren du Barry, als algemeen voedings- en gezondheidsmiddel in den handel gebracht. *Revalenta* is omzetting van *Ervа lenta* uit *ervum lens,* d. i. *linze.*

Réveil, (fr.), *herleving, wederopwekking* van het geestelijk en christelijk leven. Dit wenschte Jean de Labadie († 1674), opzichtens de Nederl. Hervormde Kerk, die schier doodgekneld lag in het keurslijf van een strak en steil dogmatisme. Een *réveil* is geen geestelijk mirakel, maar *ontwaking* uit den slaap, en onderstelt diepe overtuiging van zonden. In onze eeuw is een nieuw *reveil* van Engeland als *revival* uitgegaan, dat Zwitserland deed herleven en voor het protestantsche Frankrijk eene heilzon deed dagen, en het kwam tusschen 1840 en 50 in Nederland tot eene krachtsontwikkeling, welke hare werking nog gevoelen doet. Het woord *réveil* laat ruimte voor *ontwaking* en voor *opwekking,* daar de naam is ontleend aan het *signaal,* dat des ochtends door trommelslag of trompetgeschal aan de soldaten gegeven wordt: vanhier *réveil* = ochtendtrom. Uit de kazerne-taal overgebracht naar de gemeente van Jezus Christus, wordt het een *leeven-signaal,* dat òf tot ontwaking oproept, òf de ontwaking zelve voorstelt. Het *oudste* réveil is gewis dat van Gen. IV : 26, toen men in Enos' dagen den naam des Heeren begon aan te roepen in gemeenschappelijke samenkomsten, toen het na Kaïns broedermoord bleek, dat de boosheid der menschen menigvuldig was op aarde.

Réveil du Lion (Le —, (fr.), *het ontwaken van den Leeuw.* Wordt toegepast op een man van kracht, die was ingedommeld op zijne lauweren, of uit eene zware ziekte herstelde.

Réveille, van fr. *réveiller* = ontwaken. Signaal, dat op trom, hoorn of trompet in de kazernes gegeven wordt als sein om op te staan.

Réveillon (Le —, (fr.), *de nachtwake vóór Kerstmis,* als de Parijzenaars worden uitgenoodigd ter mis door het loflied in de kerken: „Minuit, Chrétiens, c'est l'heure solennelle". Er behoort bij, hetgeen thans met het woord eigenlijk wordt bedoeld, een welvoorziene *nachtmaaltijd.* Op het land gaf men in Frankrijk vroeger, en men doet het misschien nòg, voeder aan de beesten op stal, gedachtig aan den stal van Bethlehem.

Reven of *een rif insteken*, (z e e t.), de zeilen met touwtjes opbinden en derhalve kleiner maken. Vandaar: zijne uitgaven inkrimpen; zijne eischen beperken.

Revenant de la revue (En —, algemeen bekend Fransch lied, muziek van D e s o r m e s (1840—98), waarin o. a. voorkomt „Voir et complimenter l'armée française". Door den café-chantant-zanger P a u l u s in de mode gebracht, werd het een der Boulangistische volksliederen. Bij ons maakte men er de woorden op:

Wij zijn gegaan
Zeer netjes aangedaan
Al naar de Maliebaan

(de plaats, waar in Den Haag de revues worden gehouden).

Revenons à nos moutons, (f r.), lett. *laat ons tot onze schapen wederkeeren*, fig. houden wij ons bij ons onderwerp. Is ontleend aan *l'Avocat Patelin*, kluchtspel uit de vijftiende eeuw, aan P i e r r e B l a n c h e t toegeschreven. Patelin, een arme advocaat heeft linnen noodig. Hij gaat een manufactuurwinkel binnen, waar een fraai stuk linnen zijne aandacht trekt. De winkelier, dien hij door mooie woorden gewonnen heeft, is bereid zes el van dat linnen mede te geven, het geld te komen halen en te blijven eten. De winkelier komt, maar verneemt van de vrouw van den advocaat, dat haar man op sterven ligt, en geen linnen gekocht kan hebben, waarop hij heengaat. Daarna wordt den winkelier een schaap ontvreemd, en hij klaagt den dief aan. Deze vervoegt zich bij Patelin, die hem aanraadt op al de vragen van den rechter niets anders te antwoorden dan *Mê-è!* Op de terechtzitting raakt de winkelier door het onverwacht verschijnen van Patelin zóo van zijn stuk, dat hij het proces vergeet en den advocaat beschuldigt hem zes el linnen ontstolen te hebben, waarop de rechter hem in de rede valt met de woorden: *Sus! Revenons à nos moutons!* De klager gaat niettemin voort met zijne zaak te bepleiten; daar hij echter telkens het gestolen linnen met het gestolen schaap verwisselt, wordt hij met zijne aanklacht afgewezen.

Reverend, (e n g.), d. i. *Eerwaarde*, in de Engelsche Kerk de titel van geestelijken. Een aartsbisschop is *the Most Reverend*; een bisschop *the Right Reverend*; een deken *the Very Reverend*; een aartsdiaken *the Venerable*, en al de overige geestelijkheid *the Reverend*.

Reverendi ministerii candidatus, (l a t.), afg. R. M. C. *candidaat tot het eerwaardig predikambt of tot den heiligen dienst*.

Reverendum ministerium, (R. M., l a t.), *de eerwaardige geestelijkheid*, ook *het eerwaardig predikambt*.

Reverendus Pater (R. P.), *de Eerwaarde Vader*; als aanspraak *Reverende Pater* (R. P.), eerwaarde Vader!

Revers, tegenzijde van een munt of penning.

Revindicatie, (l a t.), van *revindicare*, de terugvordering door den verkooper van eene geleverde zaak bij wanbetaling van den koopprijs of bij faillissement des koopers.

Revisie, in de burgerlijke rechtsvordering: herziening door den Hoogen Raad, op verlangen van een der partijen, van een arrest in eersten aanleg gewezen.

Revisionistische partij, de partij van den overleden generaal Boulanger. Daarbij wordt met „revision" grondwetsherziening bedoeld. Maar thans, nu men bij 't woord *revision* slechts aan de revisie van 't Dreyfus-proces denkt, is de Boulangistische partij (of liever: de lieden, die vroeger die partij uitmaakten) juist *anti-revisionistisch*.

Revolutionnaire scheermes (Het —, spotnaam van de *Guillotine* hier te lande.

Revolverpers, *pers*, die uit vrees voor moordaanslag door *revolvers*, uit eigenbelang artikelen verdraait of achterwege laat. In Oostenrijk is dit stelsel van geldafpersing en afdreiging zeer verbreid. Elders wordt „zwijggeld" betaald om te voorkomen, dat artikeltjes

tegen de maatschappij worden opgenomen.

Rewieger, zie *Marvieger*.

Rex, (lat.), *koning*. De volgende oude eertitels worden aan verschillende R.-Katholieke vorsten toegekend: **rex apostolicus,** *de apostolische koning* (van Hongarije); **rex catholicus,** *de Katholieke koning* (van Spanje); **rex christianissimus,** *de allerchristelijkste koning* (van Frankrijk); **rex fidelissimus,** *de allergelooigste koning* (van Portugal).

Rex convivii of **mensae,** (lat.), *de koning van het gastmaal* of *van de tafel*.

Rex probavit, non respublicam suam esse sed se reipublicae, (lat.), *de Koning heeft bewezen, getoond, dat de Staat niet aan den koning behoort, maar de koning aan den Staat*. Seneca, *De clementia*, I, 19. Vgl. de spreuk van Frederik den Groote: *Der Fürst ist der erste Diener seines Staates* (hgd.), de vorst is de eerste dienaar van zijn Staat. Bij Vondel in *Palamedes:* De vorst is om 't gemeen, 't gemeen niet om den vorst.

Rex regnat, sed non gubernat, (lat.), zie *Le roi règne et ne gouverne pas*.

Rexiet, benaming eener nieuwe, door keizer Wilhelm II van Duitschland uitgevonden ontploffbare stof, en door hem daaraan gegeven (Maart 1898).

Rhadamanthus, (gr. myth.), zoon van Jupiter en Europa, wegens zijne gestrenge rechtvaardigheid tot een der drie rechters in de onderwereld benoemd. De andere twee waren Minos en Aeacus.

Rhapsoden, bij de Grieken de zangers, die van de eene plaats naar de andere trokken en vooral bij feestelijke gelegenheden de heldenzangen van Homerus voordroegen. Van het gr. *raptein* (samenvoegen) en *oidè* (gezang). De naam is overgebleven in *rhapsodieën,* ter aanduiding der afzonderlijke zangen van de Ilias en de Odyssea, als ook van verhalen, fragmenten enz., die wel niet als één geheel zijn aan te merken, maar toch in zooverr bij elkander kunnen worden gevoegd, als ze één geest en strekking hebben. Vandaar *rhapsodisch* voor: bij stukken en brokken, maar toch deelen, die te zamen één geheel uitmaken.

Rhea (of **Cybele**), *dochter van Uranus en Gaea*, gemalin van Kronos (Saturnus), en bij hem moeder der groote Olympische goden Zeus, Poseidon, Hades, Hera, Hestia en Demeter.

Rhein (Am —, am Rhein, da wachsen unsre Reben, (hgd.), *aan den Rijn, aan den Rijn, daar groeien onze druiven*. Uit het *Rheinweinlied* van Matthias Claudius (1740—1815).

Rhein (Sie sollen ihn nicht haben, Den freien deutschen —, (hgd.), *zij zullen den vrijen Duitschen Rijn niet hebben*. Eerste regels van een, in 1840, door Nicolaus Becker (1809—1845) tegen Frankrijk gericht lied, en waarop A. de Musset (1810—1857), in 1841, met diens lied *Le Rhin allemand* antwoordde, waarvan de vier eerste couplet ten telkens met de woorden aanvangen: *„Nous l'avons eu, votre Rhin allemand". Wij hebben aven Duitschen Rijn bezeten.*

Rib, (bouwk.). In 't zuiden van Nederland de kinderbalkjes der zoldering; ook de graden of kruisbogen (*arcs ogives*) der kruisgewelven worden *ribben* genoemd.

Ribaldosche gardia, zie *Zwarte bende*.

Ribbenband, (bibl.), perkamenten of lederen boekband, waarop aan den rug zichtbaar is, dat de vellen op touwtjes genaaid zijn in plaats van op reepjes perkament, zoodat de rug nu niet glad is, maar met uitstekende ribben.

Ribbenkluivers, spotnaam voor de inwoners van Stavoren, denkelijk op hen toegepast na het verval der stad.

Ribbonmen, (eng.), *liatmannen;* geheime politieke vereeniging in Ierland, die nu ook over Engeland en Schotland verspreid is, en zich door een lint onderscheidt.

Ribi of **Ribbi,** (hebr.), zie *Rabbi.*

Richard Arundel (Koning —, een reus, wegens zijne uitstekende ooren *Koning ezelsoor* geheeten; volgens de sage stichter van een prachtig hof te Voorburg bij 's-Gravenhage, dat hij Arundelberg (thans *Arendsberg*) noemde, en van welks pracht en grootte sommige oude kronieken met uitbundigen lof gewagen. Zijne vrouw was mede eene reuzin, afstammend van de reuzen die uit Albion (Engeland) waren gekomen. Hieruit blijkt, dat na den ondergang der Romeinsche heerschappij in onze gewesten allerlei vreemde vrijbuiters het land overstroomd en zich in de Romeinsche burchten genesteld hebben.

Richelieu, zie *Donnez-moi deux lignes,* enz.

Ridder (Tot — slaan, (barg.), *brandmerken.* Het brandijzer, voorzien van het stadswapen, werd den veroordeelde op den schouder gedrukt.

Ridder de La Mancha, Don Quyote de la Mancha, de held uit Cervantes' novelle *Don Quyote* (z. a.).

Ridder met de zwaan (De —, *Lohengrin,* z. a.

Ridder met de zwarte handschoenen (De —, volksnaam van den *beul* te Weenen.

Ridder van de droevige figuur, zie *Chevalier de la triste figure* en *El caballero.*

Ridders (De laatste der —, Maximiliaan I van Duitschland (1459—1519).

Ridders (Klimmende—,(barg.), *gelukkige dieven.*

Ridders van de ronde tafel, twaalf helden uit een fabelcyclus der riddertijden. Zij zaten om eene ronde tafel, ter vermijding van twist over den voorrang. Het tooneel van dezen cyclus is in Engeland, bij de oorlogen der oude Britten tegen de Angelsaksers, een Britsch koning Arthur of Artus is de hoofdpersoon. Zij doolden rond in verschillende landen, als toonbeelden van eer, braafheid, dapperheid en kuischheid. Hun aantal wordt verschillend opgegeven, de meest bekende zijn: Lancelot, Perceval, Walewein, Sagermorte, Eggraveen of Agraucine, Bohort of Boherde, Garet of Gariëlte, Mordret, Aglsöl, Ywein, Hester en Keije. — In de Arthurromans is: 1°. de dapperste en edelste koning, Arthur; 2°. de schoonste vrouw, Ginevra; 3°. het trouwste minnend paar Tristan en Isolde; 4°. de getrouwste ridder Keije; 5°. de dapperste en verliefdste ridder Lancelot; 6°. de deugdzaamste Galahad.

Ridders van den gouden krijgsdienst, zie *Lateraansche hofpaltsgraven.*

Ridders van de el, *winkelbedienden.*

Ridders van den arbeid, *(knights of labour),* werklieden-vereeniging in 1869 te Philadelphia opgericht door U. Stevens. In 1879 onder Pawderly telde zij een half millioen leden. Door boycotten en mislukte *strikes* nam de invloed der vereeniging af.

Ridderschap, onder onze vroegere grondwetten van 1814, '15 en '40 het geheel der adellijke personen in elke provincie, aan wie, krachtens die staatsregelingen zekere bijzondere rechten waren toegestaan, o. a. dat zij in de provinciale staten een afzonderlijken stand uitmaakten en in die colleges vertegenwoordigd werden, afgescheiden van de steden en de dorpsbewoners. Ook hadden zij in de provincie, waarin zij woonden, vrije jacht. Die voorrechten zijn door de herziene grondwet van 1848 afgeschaft.

Ridderslag, (fr. *collée,* lat. *alapa militaris,* de slag met de bloote hand,

op den hals of den nek, dien de schildknaap, nadat hij vermaand was, alle ridderlijke deugden te betrachten, ontving van den ridder, die hem in de orde opnam: in den lateren riddertijd werd de slag ook op de wang aangebracht. Dit was een Fransch gebruik. De slag met het plat van het zwaard op den rug kwam in Duitschland voor, als de vorst iemand in den adelstand verhief. Deze herinnerde aan het lijden van Christus, die geslagen werd. Matth. XXVI : 28; XXVII : 30; Mark. XV : 19; Luk. XXII : 64, en verplichtte den ridder tot den Christelijken krijgsdienst. Het was de laatste *slag*, welken hij dulden mocht.

Ridderzegel, (z e g.), alleen gevoerd door hen, die den ridderslag ontvangen hebben, stelt den eigenaar voor, geharnast (met gesloten vizier) en te paard, het zwaard in de vuist en zijn wapen op het schild. Rondschrift *sigillum.... militis* (niet *equitis*). Wel te onderscheiden van *ruiterzegel* (z. a.).

Ride si sapis, (lat.), lett. *lach, zoo gij wijs zijt*, d. i. als gij er om lacht, zult gij verstandig doen.

Ridentem dicere verum quid vetat? Horatius, *Satirae*, I. I, 24, 19. *Wat is er tegen, lachend de waarheid te zeggen?* — Men citeert gewoonlijk *Ridendo dicere verum*.

Ridicule, (fr.), zie *Reticule*.

Ridicule toe (Le —, (fr.), *het belachelijke doodt*.

Ridiculum dictu, (lat.), *het is belachelijk om te zeggen*.

Ridiculus mus, (lat.), *een belachelijke muis*. Zie ook *Nascitur ridiculus mus* en *La montagne qui enfante une souris*.

Rien! rien! rien! (fr.), *niets! niets! niets!* Woorden in de zitting der Fransche Kamer van 27 April 1847, door den heer Desmousseaux de Givré gebezigd, in eene redevoering, waarin hij de werkeloosheid van het kabinet Guizot aan de kaak stelde.

Riemen, (barg.), *loopen*.

Rien appris ni rien oublié, zie *Ils n'ont rien* etc.

Rien n'est beau que le vrai; le vrai seul est aimable, (fr.), zie *Le vrai seul est aimable*.

Rien n'est plus commun que ce nom.

Rien n'est plus rare que la chose, (fr.), *Niets is alledaagscher dan die naam, niets is zeldzamer dan de zaak*. Gezegde van Lafontaine, nopens den waren vriend, in de fabel IV, 17, *Parole de Socrate*.

Rien n'est si dangereux qu'un ignorant ami.

Mieux vaudrait un sage ennemi, (fr.), *niets is zoo gevaarlijk als een onwetend vriend; een verstandig vijand zou beter wezen*. Uit Lafontaine's fabel VIII, 10, *l'Ours et l'amateur des jardins*, waarin de beer eene vlieg, die op den neus van zijnen vriend zit, met eenen straatsteen doodt, maar tegelijk den armen man den schedel verbrijzelt. Men zinspeelt dikwerf op de aangehaalde woorden, ter kenschetsing der handelingen van een onhandigen vriend. Vandaar ook *le pavé de l'ours* = *de straatsteen van den beer*, voor zulk eene handeling of een ongeschikt compliment.

Rien ne doit déranger l'honnête homme qui dine, (fr.), *niets moet een fatsoenlijk man storen, die aan tafel zit*, Berchoux, *La Gastronomie*, III.

Rien ne manque à sa gloire; il manquait à la nôtre, (fr.), *niets ontbrak aan zijn roem, hij ontbrak aan den onzen*, spreuk van Saurin (1706—1781), geplaatst onder het beeld van Molière, dat in 1773, honderd jaar na des dichters dood werd opgericht, doelend op de omstandigheid, dat Molière geen lid van de *Académie* is geweest; want in 1660 door Corneille aangezocht om Boileau als lid van de Academie op te volgen, heeft Molière geweigerd, omdat hij dan eerst het tooneel had moeten vaarwel zeggen.

Rien ne pèse tant qu'un secret, (fr.), *niets weegt zoo zwaar als een geheim.* Lafontaine, *Fables* VIII, 5. *Les femmes et le secret.*

Rien ne sert de courir, il faut partir à point, (fr.), *het baat niet of men al (hard) loopt, men moet te juister tijd vertrekken.* Lafontaine, *Fables* VI, 10: *Le lièvre et la tortue,* waar de haas en de schildpad een wedloop houden. De schildpad sukkelt gestadig door, de haas maakt allerlei dwaze sprongen, rust wat uit, en verliest.

Rien ne va plus, (fr.), letterl. *niets gaat meer.* Hiermede geeft de croupier eener speelbank te kennen, dat men niet meer op mag zetten. Dit zegt hij als hij bevindt, dat er genoeg is opgezet, nadat hij geroepen heeft: „Faites vos jeux, messieurs et dames".

Riet (Hij zal het gekreukte (gekrookte) — niet breken. Matth. XII : 20. Gekrookt of gekreukt riet is 't beeld van hen, die nedergebogen, gedrukt zijn. Van iemand gebruikt, beteekent het zachtheid, die niet neerslaat, maar opheurt.

Rietpikkers (Mauriksche —, scheldnaam van de ingezetenen van het Geldersche dorp Maurik, dewijl 's winters vele armen den Rijn overtrekken om *riet* te gaan snijden, dat zij met een ortje (krom snoeimes) als *pikken.*

Rif of **reef,** gedeelte van een zeil dat bij te sterken wind moet worden ingenomen. Fig. *een reef in 't zeil leggen* = zijn staat verminderen. Vgl. het artikel *Reven.*

Riflard, (fr.), *regenscherm.* In de 15e eeuw politiebeambten (naar *rifler* = *wegvoeren, aanhouden*). Voor *parapluie* in zwang gekomen, nadat een der hoofdpersonen van *La Petite Ville* van Picard (den 9n Mei 1801 voor 't eerst opgevoerd), Riflard geheeten, met een reusachtig regenscherm ten tooneele was verschenen. De parapluie heet ook *robinson,* naar Robinson Crusoë, sedert *De Pikéricoust* (den 2n October 1805) een melodrama van dien naam deed opvoeren, waarin de hoofdpersoon met het overdrachtelijke zonnescherm opkwam; ook *pépin,* naar een tooneelstuk, *Romainville ou la Promenade du Dimanche* (30 November 1807), waarin de hoofdpersoon, Pépin, met een reusachtig regenscherm vóór het voetlicht trad.

Right man in the right place (The —, (eng.), *de rechte man op de rechte plaats,* maar *niet* **on** zooals men veelal schrijft. De uitdrukking is van Lord Chesterfield, en doelt op een patientie-spelletje, eenigszins gelijkend op ons „belegeringspel", waarbij de partijen pinnetjes moesten plaatsen in de gaatjes waarmede het bord doorboord was: pinnetjes met vierkante stiftjes voor vierkante en met ronde stiftjes voor ronde gaatjes. Elk pinnetje moest dus *passen in* de bestemde plaats.

Rigid frame, (sport.), *stijf raam.*

Rigolo, (fr.), *prettig, dol, dwaas.*

Rigore juris, (lat.), *ingevolge de gestrengheid van het recht.*

Rijden, (stud.), *antwoorden missen,* m. a. w. op een examen een gek figuur maken. Ook: *rijden op eene repetitie.*

Rijdende heiligen, heiligen, die worden afgebeeld te paard zittende. Dit zijn Sint Maarten, Sint Jacob, Sint Joris en Sint Nicolaas.

Rijder, muntstuk zoo genoemd naar den *ruiter,* die er op prijkte. Men had zilveren rijders of ducatons van 3 gulden 3 stuivers, en enkele en halve gouden rijders van 14 gulden en de helft. Gouden rijders bestonden reeds sedert hertog Filips den Goede (1419—67).

Rijen, zie *Rijden.*

Rijk van het Midden (Het —, bijnaam van China, volgens de Chineezen *het rijk,* gelegen in *het midden der wereld.*

Rijksappel, een bal met gouden banden omsloten en een kruis dragend, het zinnebeeld der wereld, en der

wereldheerschappij, vanouds het zinnebeeld der Keizerlijke en Koninklijke waardigheid, dagteekent uit den tijd van keizer Justinianus (527—565 n. C.); was in de Middeleeuwen algemeen het symbool van het Duitsche Keizerrijk; behoort thans tot de insigniën van elk koninkrijk en prijkt ook op den top onzer koninklijke kroon (bv. op den *Rijksdaalder*).

Rijksdaalder. De gewone, maar niet officieele benaming voor ons 2½ guldensstuk, dat dagteekent van 1840, is afkomstig uit Duitschland, waar men de thalers of daalders (zie *Daalder*), sedert de 16e eeuw geslagen, *Reichsthaler* noemde. Ook in ons vaderland werden sedert 1567 stukken van 48 à 50 stuivers onder den naam van rijksdaalders geslagen; met zeer verschillende beeldenaars en benamingen; zoodat men had Kruisrijksdaalders, Arendsrijksdaalders, Gehelmde rijksdaalders, Unierijksdaalders, Rijksdaalders met den halven man, Rijksdaalders met den staanden man, Zeeuwsche rijksdaalders à 52 stuivers. Van de meesten bestonden ook halven, en van de laatsten zelfs kwarten en achtsten (zie *Pietje*).

Rijks-Hôtel (Het —, ironisch voor *de gevangenis*.

Rijngoud, zie *Goud der Nibelungen*.

Rijnverbond, zestien Duitsche gewesten, die zich in 1806 van Duitschland afscheidden en zich met Frankrijk verbonden. Na 1814 loste het zich op.

Rijstblok, een houten trog, waarin in Ned.-Indië de rijst wordt gepeld door stampen.

Riksa, zie *Hongkong*.

Rikza, (n. hebr. *rigza* van *roges*), *toorn, drift*.

Rilasciando, (it., muz.), *iets langzamer wordend*.

Rim, (sport.), *velg*.

Rimba of **rimbo,** (mal.), *wildernis*, bosch van oude hooge en zware boomen.

Rinaldo Rinaldini, eene blijvende benaming voor een roover; ontleend aan den titel van Chr. Aug. Vulpius (1763—1827), Goethe's zwager, te Weimar: *Rinaldo Rinaldini, de roverhoofdman; eene romantische geschiedenis onzer eeuw* (1799), een wijdverbreide sensatie-roman.

Rinaldo Rinaldini reikt aan Cartouche een brevet van eerlijkheid uit, *de eene bandiet verklaart den anderen voor eerlijk*. Bekende uitval van Dr. J. van Vloten († 1883). Zie *Rinaldo Rinaldini*. — Louis Dominique *Cartouche* stierf in 1721 op het schavot, omdat hij aan het hoofd eener bende in en om Parijs de stoutste diefstallen uitvoerde, vaak gepaard met moord.

Rinchose, (wap.), beenstuk van maliën of ringen.

Rinforzando, (it., muz.), *sterker wordend*, dienend om een sterk *crescendo* aan te duiden; *rinforzato* (versterkt) is eenigszins identisch met *forte assai* (een energisch forte).

Ring, (am.), vereeniging van maatschappijen of personen, die in staatkunde, handel of nijverheid, gezamenlijk voordeel zoeken te behalen, zelden met eerlijke middelen.

Ring (Gouden — in een varkenssnuit, Spreuk. XI : 22 vergelijkt hiermede eene verstandelooze schoone vrouw. De eerste uitgaaf onzer Statenvertaling heeft *bagge*, in den zin van den *neusring* der Oostersche vrouwen.

Ring van Gyges, zie *Gyges*.

Ring van Polykrates. Polycrates, in 565/30 v. C. tyran van Samos, rijk en gelukkig, wierp, op raad van Amasis, koning van Egypte, daar hem nooit iets kwaads was overkomen, een *ring*, het kostbaarste wat hij bezat, in zee; doch ook dien ring verloor hij niet, want hij werd kort daarna gevonden in een visch, die op zijne tafel gebracht werd.

Ringen, benaming van koekjes te Renkum.

Ringgit, (j a v. en m a l.), Spaansche mat, een *dollar*. *Ringgit kepala*, de Nederlandsche rijksdaalder, vanwege de beeltenis des Konings (*kepala* = hoofd). *Ringgit boevoeng*, de Mexicaansche dollar, wegens den condor (*boevoeng* = vogel). *Ringgit mariam*, de Spaansche pilaarmat, aldus genoemd omdat men de beide daarop voorkomende pilaren voor kanonnen (*mariam*) aanziet.

Ringvinger, bij de Romeinen de vinger tusschen den middelvinger en de pink; thans: voor ongeëngageerden de wijsvinger van de linkerhand; bij geëngageerden de tweede vinger van de rechterhand, bij getrouwden de derde, bij hen, die geen plan hebben te trouwen, de pink.

Ringzegel, (z e g.), door den eigenaar in een ring gedragen, dient tot bekrachtiging van oirkonden, door het op de achterzijde der *balla* (z. a.) af te drukken, later ook tot sluiting van brieven. In de eerste helft der Middeleeuwen werden dikwijls antieke gesneden steenen als zegel gebezigd; later vertoonen zij meestal het wapenschild, zonder helm, enz.; bij saamgestelde wapens alleen het eerste kwartier.

Rink, een woord uit Canada afkomstig, en van Schotschen oorsprong, beteekent een afgesloten ruimte, overdekte en ingesloten ijsvlakte, waar dus de rijders tegen sneeuw en wind beveiligd zijn.

Rip van Winkel, een der hoofdpersonen in Washington Irving's *Sketches*. Hij is een Hollandsche kolonist in New-York. Bij eene ontmoeting van een vreemdeling in de Kaatskil Mountains helpt hij dezen een vaatje drugen. Op de plaats van bestemming gekomen, neemt Rip een teug uit dit vaatje en raakt in eene verdooving, waaruit hij na 20 jaar ontwaakt. Hij vindt alsdan zijne vrouw overleden en begraven, zijn dorp geheel veranderd, en Amerika onafhankelijk.

Rippets, (k. m. a.), *kwartiermuts*.

Ripuariërs, *oeverbewoners;* van l a t. *ripa* (rivier-oever). In de 9e eeuw sprak men, bijv. de kroniekschrijver van De Bello Saxonico, van *Ripuarische steden*, d. i. oeversteden, waartoe Tiel, Zalt-Bommel en Nijmegen werden gerekend.

Rire est le propre de l'homme, (f r.), uit *La Vie de Gargantua et de Pantagruel*, van R a b e l a i s, 1e boek. In hun geheel luiden de verzen (9 en 10) aldus:
Mieulx est de ris que de larmes escripre:
Pour ce que rire est le propre de l'homme = 't is beter lachen dan tranen te beschrijven, want lachen is den mensch eigen.

Rire sous cape, (f r.), *in zijn vuistje lachen*, d. i. boosaardig en met geheim leedvermaak lachen. De *cape* was een mantel met eene kap, gelijk de ridders droegen, wijd genoeg om zich ook het hoofd te bedekken.

Ris sardonique, (f r.), honend lachen, fig. gedwongen lach; van g r. *sardonion* eene plant, waarvan het sap stuiptrekkingen veroorzaakte. H o m. *Odyss.* XX, 301 (*sardonion meidan*).

Risentito, (i t., m u z.), *gevoelvol*.

Risjes, (verbasterd van h e b r. risjoes, *risjoet* = goddeloosheid, slechtheid), (zie *Roosche*), gebruikelijk in den zin van: plaagzucht, kwelzucht, boosaardigheid. In het bizonder voor geloofshaat, verdrukking, kwelling, tegenstand, die de Israëlieten van Christenen vaak te lijden hebben.

Risjon-le-Zion wijn, wijn uit de wijngaarden van een der tegenwoordige voornaamste Joodsche koloniën in Palestina. Deze kolonie heet *Risjon-le-Zion*, d. i. *de Eerste voor Zion* (vgl. Jesaja 41, 27), en is op het oogenblik (Oct. '98) te midden der ongeveer 25 Joodsche koloniën in Palestina, één der voornaamsten.

Risque locatif. De aanspraaklijkheid, volgens het Fransche recht, van den huurder voor brandschade, tenzij

hij bewijzen kan, dat de brand buiten zijne schuld is ontstaan.

Rissies, (z.-afr.), *Spaansche peper.*

Risu inepto res ineptior nulla est, (lat.), *er is niets dommer dan een domme lach.* Catullus, *Egnatius.*

Risum teneatis, amici? (lat.), Horatius, *Epist. ad Pisones,* 5. *Zoudt gij* (in dat geval) *uw lachen kunnen inhouden, vrienden?* Men neemt het gewoonlijk in den zin van *Lacht niet, vrienden!*

Risus paschalis, (lat.), zie *Paaschgelach.*

Risvegliato, (it. muz.), *opgewekt, vroolijk.*

Ritardando, (it. muz.), *langzamer wordend.*

Rite, (lat.), *overeenkomstig godsdienstig gebruik, volgens de wet; behoorlijk.*

Ritornel, (muz.), van it. *ritornello,* d. i. herhaling, nl. van het in zangstukken door de hoofdstem gezongene door het accompagnement; refrein, herhaalregel (in een lied).

Ritter vom Geist, *de Ridders van den geest,* de mannen, die heerschen door de macht van hun verstand; aldus naar den titel van den roman in negen deelen (1850—1852) van Gutzkow (1811—1878), waarin de schrijver zijne denkbeelden ontwikkelt over eene ideale republiek.

Rittertje, moraliseerend artikel in eene courant; door journalisten aldus genaamd naar de hoofdartikelen in dat genre in het *Nieuws van den Dag,* hoofdredacteur Dr. P. H. Ritter.

Rituaal, (r.-k.), een boek, bevattend de kerkelijke gebruiken en ceremoniën. Van lat. *ritus* = godsdienstig gebruik, gewoonte.

Ritualisten, naam gegeven aan de *Puseyisten* (zie *Puseyismus*) omdat zij den *ritus,* d. i. de plechtigheden der R. Katholieke Kerk, volgen.

Rixari de lana caprina! (lat.), Horat. *Epist.* I, 18, 15. *Over geitenwol twisten;* gelijk wij zeggen: over des Keizers baard, d. w. z. over beuzelingen, of zelfs over niet bestaande zaken.

Roadster, (sport), *toermachine.*

Rob Roy, Schotsche tegenhanger van den Engelschen avonturier Robin Hood, aan wien Walter Scott een roman wijdde. In de *Introduction* van dezen roman *Rob Roy* staat van hem, dat hij was in de Hooglanden „playing such pranks in the beginning of the 18th century, as are usually ascribed to Robin Hood in the middle ages."

Robert. *Experto crede Roberto,* (lat.), *geloof een man van ondervinding.*

Robert Macaire, verpersoonlijking van den behendigen en overmoedigen schavuit, zooals die door den beroemden Franschen tooneelspeler Frédérick Lemaitre (1800—76) eerst in *l'Auberge des Adrets* (melodrama van Antier, Saint-Amand en Paulyanthe (den 23 Juli 1823, in den schouwburg van la Porte-Saint-Martin) en vooral later in *Robert Macaire* van Antier en den bedoelden acteur (in 1834 in den schouwburg der *Folies-Dramatiques* voor het eerst gespeeld) werd voorgesteld.

Robespierre onzer litteratuur (De —, naam door prof. Jonckbloet aan Jacob van Maerlant gegeven, omdat deze evenals Robespierre den adel, waartoe hij behoorde, den rug toekeerde en door de toejuichingen der menigte groot wilde worden; Maerlant wendde zich van de schoone dichtkunst af en werd nuttig; van dichter en kunstenaar werd hij zedeleeraar.

Robinhood's Society, (eng.), bierdrinkersgezelschap (zooals men in Engeland vaak bijeenkomt om over

staat en godsdienst te spreken), politieke tinnegietersgezelschap.

Robinson, zie *Riffard*.

Robinson Crusoë (De Geldersche —, Jor Adam (Daem) van Delen, heer van Ek-en-Wiel a° 1693 geb., die op een zwerftocht schipbreuk leed op de Afrikaansche kust en een langdurig verblijf hield op een eiland onder de wilden. Door een schip opgenomen, kwam hij naar zijn vaderland terug en sleet daar de laatste jaren van zijn leven. Zijn reusachtige lijkkist staat in den grafkelder onder het koor der Eksche kerk.

Robinsonade, Robinson's geschiedenis; avontuurlijke geschiedenis van verongelukte zeelieden naar de bekende geschiedenis van Robinson Crusoë.

Robur et Velocitas, (lat.), *Sterkte en Snelheid*. Benaming van een football-club te Apeldoorn.

Roc, (fr. wap.), zie *Zuil*.

Roc d'échiquier, (fr. wap.), *schaaktoren*. Eng. *chessrook*, ons *kasteel*. In den vorm bovenaan van een arm van het ankerkruis; in wezenlijkheid een antiek lansijzer.

Rocher de bronze, fr.), *onverkbaar, onwankelbaar*, naar een uitdrukking van Friedrich Wilhelm I van Pruisen in een staatsstuk van 25 April 1716, waarin hij verklaart: „Ich setze die Krone fest wie einen *rocher von bronce;* de Fransche vorm *de bronze* is er later van gemaakt.

Rochet, (r.-k.), van lat. *rochettus* en dat weer van 't o.-hgd. *hroch, rocch*, dat hetzelfde is als het Duitsche *rock*, ons *rok*), is het korte koorhemd, dat door bisschoppen en abten gedragen wordt.

Rococo, of pruiken-stijl, de verbastering van den bouw- en versieringsstijl in de 18e eeuw, die zich van vormen bedient, welke op het effect berekend zijn; de naam komt waarschijnlijk van fr. *rocaille* = rotsgewelf, omdat rots- en schelpversieringen veelal een hoofdbestanddeel uitmaken van dezen eigenaardigen bouwstijl. Zijn karakter is, met betrekking tot gebouwen: omslachtige gevels met gebroken en gebogen hoofdlijnen, met krullen versierde deur- en vensteropeningen en overlading met een weelderige, en waar zij niet overdreven wordt bevallige, maar vaak ongemotiveerde ornamentiek. Tegen het einde der 18e eeuw is de rococo-stijl door een meer eenvoudigen smaak vervangen.

Roddelen, in de volkstaal der Nederlandsche joden = kwaadspreken, babbelen, iemand over den hekel halen. De afleiding is onzeker.

Rode in Brederode, Berkenrode; Roldue = Rode le Duc (Hertogenrode of -rade), St. Oedenrode, enz., soms verkort in *rooi* bv. Wanrooi, duidt een grond aan, die omgeploegd en voor den bouw toebereid is.

Rodin, (fr.), type van een Jezuïet, in de slechtste beteekenis van het woord; aldus naar den persoon van dien naam in Eugène Sue's roman *Le Juif errant*.

Rododo, (belg.), te Brussel, het voertuig, waarmede op den openbaren weg gestorven dieren naar den vilder worden gebracht. De oorsprong ligt in het duister.

Rodomontade, *bluf;* naar Rodomonte, een snoever uit den *Orlando in amorato* van Bojardo en den *Orlando furioso* van Ariosto, lett. *de man, die bergen verzet*.

Rodrigue, as tu du coeur? (fr.), *Rodrigue, hebt ge moed?* Corneille, *Le Cid*, I, 6. Woorden van Don Diègue tot zijn zoon, als de eerste door Don Gomès in zijne eer beleedigd is en nu van zijn zoon verlangt, dat hij hem wreke. Dat hij inderdaad moed bezat, bewijst zijn fier antwoord:

„Tout autre que mon père
L'éprouverait sur l'heure".

De kardinaal de Richelieu had een hevigen wrok tegen Corneille en vooral tegen den *Cid;* de abt de

Boisrobert, die door zijne geestige invallen de gunst van Richelieu had gewonnen, zocht den machtigen Kardinaal genoegen te doen, en liet „par des laquais et des marmitons" eene travestie van den *Cid* spelen; als Don Diègue daarin tot zijn zoon zegt: *Rodrigue, as-tu du coeur?* antwoordt Rodrigue: *Je n'ai que du carreau* (ruiten en *geen* harten).

Roeach, (hebr.), letterl. = adem, wind, lucht, geest, ziel, levensgeest, enz. In de volkstaal duidt het aan: een beweeglijk persoon, een onrustige geest. (Ook: beweging, onrust). *Hij is een echte Roeach* = *hij is iemand, die nergens rust heeft.* Zelfs een Nederl.-Israel. ww. is daarvan gevormd: *roegen,* d. w. z. zwalken in allerlei levensomstandigheden en woonplaatsen, een ongeregeld leven leiden.

Roeach Hakoudesj, (hebr.), *Heilige Geest.* Letterl. *geest der heiligheid.*

Roebel, Russische zilveren munt, bijna 2 gulden Ned. waard, à 100 kopeken. Roebel bet. kerf, insnijding. De Russen bedienden zich oudtijds van den kerfstok, en maakten daarop voor elke 100 kopeken eene insnijding, *roebli.*

Roede (Zoolang de — wenkt, *zoolang de verdrukking dreigt,* wil men zich bekeeren. *Roede, roede Gods* = straffe Gods; zie Jez. X : 5, Mich. VI : 9; vgl. Hebr. XII : 6.

Roedjak, (jav.), *mengsel van Spaansche peper, tamarinde, zout, Javaansche suiker en andere ingrediënten,* aangemaakt met soja en een weinig azijn; in welke saus aan stukken gesneden komkommers, jonge, onrijpe en halfrijpe vruchten worden gesopt en aldus gegeten.

Roegen, zie *Roeach.*

Roegi, (mal.), *verlies, schade.*

Roejoeng, (mal.), het hout of de harde bast der palmboomen, in tegenoverstelling van het merg of de kern, die zacht is en *ampoelver* heet. *Pagar roejoeng* beteekent dus *omheining van hout* van de eene of andere palmsoort.

Roekevreters, spotnaam voor de inwoners van Holwerd bij Dokkum; *roeken* zijn *kraaien.*

Roeland. Het steenen beeld van **R.,** dat tot a° 1774 te Amsterdam over de Nieuwe-Zijds-Kolk aan de stoep van een huis stond had met het marktwezen niets te maken. Men beweert, dat de Roelandzuilen (bijv. in Brandenburg, Bremen, Halle, Nordhausen, Perleberg) oorspr. niets met Roland, den paladijn van Karel den Groote hadden uit te staan, en eerst later met dezen in verband gebracht zijn geworden ten gevolge van klankgelijkheid, vermits Roeland hier als nederd. Hrôtland, hgd. Hruotland te duiden zij, waarin *Hrôt, Hruot* = faam, roem.

Roema bitjara, uit *roema* = huis en *bitjara* = overlegging, spraak, raad, enz., dus huis der beraadslaging, vandaar ook kantoor van den landraad in 't algemeen.

Roep-eenden, spotnaam voor de bewoners van Oosterlittens bij Franeker.

Roepende in de woestijn. Zie *Vox clamantis,* etc.

Roepijah, skr. *roepya.* Ropy of sikkaropy, eene Britsch-Indische *zilveren munt* van pl. m. f 1.20. Hetzelfde woord wordt ook gebruikt in Ned.-Indië om een *gulden* aan te duiden, meestal met bijvoeging van *pérak* (zilver) of *tembaga* (koper).
Saroepijah pérak = 120 duiten = 100 ct.
Saroepijah tembaga = 100 duiten = pl. m. 83½ ct.

Roes (Bij de —, de bedongen vracht voor eene scheepslading, wanneer ze in eene som, ineens bepaald is, onafhankelijk van gewicht of maat; *bij de roes koopen* (kleinhandel), zonder wegen of meten den gevraagden prijs betalen.

Roffeljongen, (mil.), *bijnaam voor een tamboer.*

Rogate, (lat.), naam van den Zondag vóór Hemelvaartsdag, naar het begin in de Vulgata, *rogate,* etc., bidt, enz., in Johannes XVI : 24. Zie *Kerkdagen.*

Rogationes, (r.-k.), van lat. *rogare* = bidden, de drie biddagen vóór Hemelvaartsdag. Eene *rogatie* is in 't algemeen een smeekschrift, eene voorbede voor afgestorvenen, een bededag tot afwending van zware rampen, enz. *Rogatorium,* verzoekschrift, bedelbrief.

Rogatoire commissiën, zie *Extra-territoriale rechtspleging.* Ze hebben betrekking op internationaal procesrecht, opdracht aan een bevoegd rechterlijk ambtenaar om een beschuldigde of getuige te hooren in verband met een elders gevoerd wordend proces.

Roger Bontemps, (f r.), *vroolijke Frans.* Er worden allerlei personen genoemd, die oorspronkelijk zoo geheeten zouden zijn; en allerlei uitdrukkingen opgegeven, die den naam zullen verklaren, — het is alles onbewezen, dus onzeker.

Roggeteunis, (b a r g.), *bruin brood, roggebrood.* In Overijsel.

Ronger les ongles, (f r.), *de nagels knippen.* Fig. *iemands macht beperken.* Zinspelend op L a f o n t a i n e's fabel IV, 1, *Le Lion amoureux,* waarin een leeuw, die op eene herderin verliefd werd, er in toestemt, om haar te kunnen trouwen, dat men hem de nagels knipt en de tanden afvijlt. Nauwelijks heeft hij echter die voorwaarde vervuld, of de honden maken zich van hem meester. De zedeles, waarmede die fabel eindigt, en die niet zelden wordt aangehaald, luidt:

Amour! amour! quand tu nous tiens,
On peut bien dire: Adieu prudence!

= o liefde, liefde, hebt gij ons bemachtigd, dan kan men der voorzichtigheid wel vaarwel zeggen!

Rogstekers, spotnaam voor de inwoners van Weerd. *Rog* doelt hier op den visch van dien naam.

Rogues-Gallery, galerij of reeks van portretten van alle bekende bankzwendelaars, te New-York, ongeveer 150 in getal. Al de leden der *American Bankers Association* ontvangen die portretten in boekformaat gerangschikt, zoodat zij en hunne hoofdklerken de gelaatstrekken der voor hen gevaarlijke menschen kunnen kennen. *Rogue* (e n g.) = spitshoef.

Rohrpost, (h g d.), letterl. *buis-* of *kokerpost;* het plaatselijk spoed-brievenverkeer door onderaardsche buizen, met saamgeperste lucht als drijfkracht; e n g. *pneumatic tube.*

Roi d'Yvetot (Le —, (f r.), lett. *de koning van Yvetot,* fig. iemand met heel veel pretenties, maar weinig verdiensten. *Yvetot* is een stadje in Normandië. De overlevering verhaalt, dat de Frankische koning C l o t a r i u s I in 537 zijn leenman W a l t e r van Y v e t o t in de kerk te Soissons zou doorstoken hebben, en dat hij, als boete, hem door den Paus opgelegd, zijn leen van de Fransche kroon losgemaakt en als souvereïn koninkrijk erkend zou hebben. Als laatste koning van Yvetot wordt C a m i l l e d'A l b o n genoemd. In 1681 verklaarde het Parlement de souvereiniteitsrechten van Yvetot niet te erkennen; evenwel bleven de heeren ervan als Princes d'Yvetot regeeren en zijne bewoners vrij van belasting tot aan de Revolutie. Populair vooral is B é r a n g e r's lied: „Le Roi d'Yvetot", waarvan het eerste couplet luidt:

Il était un roi d'Yvetot
Peu connu dans l'histoire,
Se levant tard, se couchant tôt,
Dormant fort bien sans gloire,
Et couronné par Jeanneton
D'un simple bonnet de coton,
Dit-on.
Oh! oh! oh! oh! ah! ah! ah! ah!
Quel bon petit roi c'était là!
La, La.

Roi est mort, vive le roi (Le —, (f r.), *De koning is dood, leve de koning.* Beteekent in het Staatsrecht, dat op het oogenblik van den dood des Konings de Koninklijke macht op den troonopvolger overgaat, zonder eenige tusschenruimte, dus reeds vóór de inhuldiging.

Roi ne puis, prince ne daigne, Rohan suis, (f r.), *Koning kan ik niet zijn, Prins wil ik niet zijn, ik ben Rohan.* Spreuk van R o h a n, een Fransch geslacht uit Bretagne af komstig.

Roi ne suis, ni prince aussi, je suis le sire de Coucy, (fr.), *ik ben geen koning, ook geen vorst (prins), ik ben de Heer van Coucy,* devies van Enguerrand VI de Coucy in de 14e eeuw een der aanvoerders der avonturiers en plunderaars, de *routiers* der 12e eeuw, thans *malandrins* geheeten, die gedurende de Engelsche borlogen Frankrijk overal onveilig maakten en onder Du Guesclin ook naar Spanje trokken. Andere aanvoerders waren: Arnauld de Cervalles, Seguin de Badefol, Petit-Neschin en Aymericot Testenoire).

Roi-Soleil (Le —, zie *Louis-au-Soleil.*

Roi trouvé (Le —, (fr.), *de gevonden koning, de vondeling,* spotnaam dien de Vlamingen in 1328 aan Filips VI van Valois gaven, toen deze op verzoek van den Graaf van Vlaanderen optrok om zijne oproerige onderdanen, die hem niet als hun rechtmatigen heer erkennen wilden, te tuchtigen. Op 23 Augustus 1328 werd er bij Veurne een slag geleverd, waarbij van de 16000 Vlamingen onder Nikolaas Zannekins, burgemeester van Veurne, er 13000 met hun aanvoerder sneuvelden.

Rois en exil, (fr.), *koningen in ballingschap,* de vorsten en vorstjes uit Duitschland en Italië, die, van hunne tronen verdreven, te Parijs een toevluchtsoord vonden. Naar den titel van een in 1879 verschenen roman van Alphonse Daudet (1840—97), waarin de bedoelde personen onder allerlei schuilnamen voorkomen.

Rois fainéants, zie *Major domus.*

Rok zonder naad, van boven af geheel geweven (Als een —, *gaaf,* massief, *goed onderlegd,* een leven uit één stuk, vol van massieve kracht. Ontleend aan Joh. XIX : 23*b*.

Roke, (wap.), zie *Zuil.*

Roko', mal. *rokok,* ook jav. mal. — *sigaar,* sigarette of strootje, meestal van nipatsbladeren, waarin tabak is gerold. Voor hetzelfde doel gebruikt men ook jong pisang blad en andere bladeren (zie *Klobotsigaren*). *Roko' manilla,* eene manilla sigaar. *roko'blanda,* eene Holl. sigaar.

Rolandszullen, ruw bewerkte steenen standbeelden in sommige Noordduitsche steden. Gewoonlijk stellen ze een man voor met ontbloot hoofd en een zwaard in de hand. De oorsprong en strekking dier beelden is onzeker. Wellicht waren ze zinnebeelden der stedelijke vrijheden en rechten.

Roller chain, (sport), *rolketting.*

Roma aeterna, (lat.), *het eeuwige Rome.* Tibullus († 19 v. Chr.). II. 5, 23.

Roma la chica, (klein Rome): bijnaam van *Salamanca* in de 16e eeuw, om hare vele kerken en prachtige gebouwen.

Roma locuta, causa finita, (lat.), *Rome heeft gesproken, de zaak is uit.* Augustinus. *Sermo,* 131, 10.

Romaansch, *afstammend van het oud-Romeinsch.* Uit lat. *Romanus.* Men heeft *Romaansche volken* (Italianen, Spanjaarden, Portugeezen, Franschen, Rumeniërs); *Romaansche talen* (de talen, welke deze volken spreken, en die zich zelfstandig ontwikkelden uit de *Lingua Romana* (rustica, de volkstaal), in onderscheiding van welke de *Lingua Latina* als hoogere taal, in kerk en school, bewaard bleef); *Romaansche bouwstijl* (vooral bij kerken, van de 6e tot de 12e eeuw, voorganger van den Gothischen (begin 13e eeuw). Onderscheiden van den *oud-Romeinschen* bouwstijl, die ook de *Etrurische* heet, nml. een zuilenbouw met gewelven en bogen, toegepast op schouwburgen en amphitheaters, en die op 't einde der 2e eeuw in verval is geraakt.

Romaansch, de bouwtrant vóór de XIIIe eeuw, van Karel de Groote tot aan de XIIIe eeuw. De ronde halfcirkelvormige bogen voor vensters en gewelven zijn voornaam kenmerken van dezen bouwtrant. De St. Plechilmuskerk te Oldenzaal, O. L. Vrouwe van St. Ser-

vaaskerken te Maastricht, de Abdijkerk te Rolduc, de kerken van Susteren en St. Odiliënberg zijn in dezen stijl gebouwd.

Romaansche bouwstijl, deze is eene kerkelijke bouwstijl, welke vóór het Christendom niet voorkomt. Hij onderscheidt zich vooral bij de kerken door zware muren en vierkante en ronde pijlers, ronde bogen voor de vensters en de gewelven. — *Romeinsche bouwstijl*, deze is ontleend aan de Grieken en Etruriërs en is eene nabootsing van de Dorische, Jonische en Corintische orde. De zoogenaamde Toscaansche orden, welke men bij de Romeinen voor eenige tempels vindt, is eene verbastering der Dorische bouwvormen. Tot de eigenlijke Romeinsche bouwkunst behooren: de cloaque, onderaardsche rioleu; aquaeducten waterleidingen; amphitheaters; mausoleën, praalgraven; forums, marktplaatsen, thermen, badplaatsen, en eenige eigenaardige tempels, zooals de ronde tempels, het Pantheon van Agrippa, de tempel van Vista, enz.

Roman, het moderne epos, het in proza geschreven verhaal eener verdichte geschiedenis. Als voortbrengsel van vinding behoort hij tot de poëzie in den uitgestrektsten zin. De eerste romanschrijver, Antonius Diogenes, leefde waarschijnlijk in de 1e of 2e eeuw na Chr. In de 2e eeuw leefde ook Jamblichus, uit Babylon of uit Syrië herkomstig, die een dramatisch werk schreef, behelzend de liefdeshistorie van Rhodanus met Sinonis, een roman van erotischen aard, van welken Photius, patriarch van Konstantinopel, † 891, ons een uittreksel heeft bewaard. Ook Achilles Fatius, uit Alexandrië, schreef, waarschijnlijk midden 5e eeuw, een Grieksehen liefderoman. — *Roman* is vermoedelijk z. v. a. een *in rijm geschreven* werk, uit teuton. *riman, reiman* = rijmen, in dichtmaat schrijven, gelijk met de meeste oude fabelgeschiedenissen, bij de Engelschen, Franschen, Duitschers en ten onzent, 't geval is; die benaming bleef men behouden, toen soortgelijke werken later in *onrijm* geschreven werden. Dat deze de meest waarschijnlijke duiding is, — en niet, roman = verhaal beschreven in de *Romaansche* taal, — leere het woord *romance. Dichten* voor schriftelijk samenstellen of vervaardigen, behoort nog heden tot het Neder-Betuwsch idioom.

Romanesca, zie *Gaillarde.*

Romanesk, dit woord is moeilijk te vertalen. Een *romanesk dal* is een dal, zoo liefelijk, zoo onbeschrijfelijk schoon, dat men 't in de werkelijkheid hier op aarde niet zoeken zou en 't alleen in 't brein der romandichters geïdealiseerd wordt. *Romantisch* = verdicht (verhaal).

Romani Imperii Semper Augustus (R. I. S. A.), (lat.), *Altijd Vermeerderaar des Romeinschen* (d. i. *des Heiligen Roomschen*) *Rijks.* Men vindt bovengenoemde initialen R. I. S. A. ook weleens verklaard als *Romanorum Imperator Semper Augustus.*

Romantische school, richting in de eerste helft dezer eeuw om het ideaal te vinden in min of meer sentimenteele levensbeschouwing; kenmerk dezer richting was vooral het idealiseeren der middeneeuwen; zij was een reactie tegen 't koude en in stijve banden geknelde klassicisme.

Romanus civis sum, (lat.), *ik ben een Romeinsch burger.* Op mij mag derhalve geen slavenstraf worden toegepast. Vgl. Hand. XXII : 25, 27.

Rome (Het — van het Westen, bijnaam voor Aken in de Rijnprovinciën, een der residentiën van Karel den Groote, die er stierf en begraven werd.

Rome n'est plus dans Rome, elle est toute où je suis, (fr.), *Rome is niet meer in Rome, het is geheel daar, waar ik ben.* Corneille, *Sertorius* III, 1 woorden van Sertorius tot Pompejus, die hem bewegen wil terug te keeren. De echte Romeinen, zoo meent hij, zijn verdwenen, alles is veranderd, zijne herinneringen maken de plaats, waar hij zich bevindt, tot een Rome, want Rome zelf is het niet meer.

Rome, si tu te plains que c'est (là te trahir, Fais-toi des ennemis que je puisse haïr, (fr.), Corneille, *Horace* I, 1. *Rome, zoo gij u beklaagt, dat ik op die wijze verraad aan u pleeg, maak u dan vijanden, die ik kan haten,* woorden van Sabine, in Alba Longa geboren, maar de echtgenoot van Horace, die tegen de kamp-vechters van Alba Longa strijdt. Zij kàn deze vijanden van Rome niet haten, omdat het hare vrienden zijn, terwijl haar vertrouweling Julie wil, dat zij zich zal verheugen over den aanstaanden zege der Romeinen.

Romeinsche curie, naam van het kabinet of het korps ambtenaren van den Paus; verdeeld in kardinalen, prelaten en curialen, welke laatsten het ondergeschikte personeel uitmaken.

Romp-parlement. Olivier Cromwell zond twee regimenten naar het Lagerhuis om de leden te dwingen het doodvonnis over Karel I uit te spreken. 41 leden werden gevat en gevangen gezet, aan 160 werd bevolen heen te gaan en de 60, die Cromwell geschikt leken, mochten blijven. Deze 60 leden *(Rumpers)* waren dus het overschot of de romp van het geheele Lagerhuis.

Rompu, (fr. wap.), zie *Afgeplat.*

Rond de cuir, (fr.), *ambtenaar,* naar het lederen kussen, waarop hij geacht wordt te zitten; *bureelrat.* Vandaar *rond de cuirisme,* voor de bekrompen zienswijs van ambtenaren, die overdreven gewicht aan formaliteiten hechten.

Rond de serviette (Avoir son —, (fr.), dikwerf in hetzelfde huis ten eten genoodigd zijn of in dezelfde restauratie den maaltijd gebruiken. Van *rond de serviette = servetring.*

Ronde (Een —, (rest.), *een pannekoek.*

Ronden, (zeet.), een kaap, voorgebergte enz. omvaren.

Rone, zie *Arthur.*

Ronger son frein, (fr.), letterl., op zijn gebit bijten, eigenlijk zijn geduld op een zware proef gesteld zien.

Ronggèng, *danseres* in Indië, met bevallige handbewegingen, — meer mimiek dan wat wij Europeanen onder dans verstaan, en aan beweging langzamer dan de statig-ste menuet.

Röntgen-stralen, ontdekt Januari 1896 door Prof. Dr. Wilhelm Conrad Röntgen, te Würzburg, geb. 27 Maart 1845 te Lennep (reg. distr. Dusseldorp), zoon van den te Leipzig Dec. '97 overleden toondichter Engelbert Röntgen. Men noemde ze aldus, omdat hij er nog geen naam aan wist te geven. Röntgen zelf noemde die stralen *X-stralen* naar *x*, d. i. *de onbekende.* Ook bekend als de *photographie van het onzichtbare* (zie *Crooke's buis,* A a n h.). Men kan met behulp van die stralen nauwkeurig weten, waar ergens in het lichaam bv. eene naald, een kogel of iets dergelijks schuilt, om die dan door operatie te verwijderen. Dus belangrijk, om de aanwezigheid en positie van beenderen of kalkachtige formatie in blaas, lever en nieren der patiënten aan te toonen. Ook geschikt, om valsche parelen en diamanten van echte te onderscheiden; omdat echte de stralen anders doorlaten dan valsche. Den privaat-docent Brendes te Halle gelukte 't, Mei 1896, de zichtbaarheid der Röntgen-stralen te bewijzen. Deze kunnen, volgens mededeeling van een geneesheer te Chicago (Oct. 1896), ook dienen om gevallen van schijndood te bepalen, omdat men het lichaam aan die stralen blootstellend, op het daarachter geplaatste photografisch papier zal kunnen zien of men met een schijndoode te doen heeft, of niet, wijl de spieren van een doode voor die stralen gemakkelijker doordringbaar zijn dan bij een levende. — De toepassing der Röntgen-stralen heet *radiographeeren.* — Tot eer van ons land strekke, dat de plotseling zoo beroemd geworden hoogleeraar geruimen tijd alhier vertoefde, een tijdlang werkzaam was aan het natuurkundig kabinet der Utrechtsche Akademie, en 't scheelde toen weinig, of hij was te Leiden de opvolger van Prof. Rijke geworden; hij toch was de man der curatoren. Zijne

ouders woonden te Apeldoorn en zijne moeder, geb. Frowein, was eene Hollandsche; Ds. C. F. Gronemeijer zegende in 1872 ter plaatse zijn huwelijk in met Fräulein B. Ludwig (uit Zurich).

Roodbroeken, *Fransche soldaten.*

Roode, (barg.), *cent.*

Roode draad, zie *Faden.*

Roode (Geef mij toch van dat —, dat roode daar, vaak schertsende zinspeling op Gen. XXV: 30, waar sprake is van linzenmoes, dat nochtans eene *bruin*-roode kleur heeft.

Roode haan. Onze Heidensche voorvaderen plaatsten het beeld van een roode haan *cóór* hun huis, *op* schuur of staldeur, als voorbehoedmiddel tegen den bliksem. Vanhier *den rooden haan laten kraaien* of *er opsteken* = brand stichten.

Roode Kruis (Het —, symbool van particuliere vereenigingen van vrijwillige verplegers, tot verzachting van het lot der zieken en gewonden in oorlogstijd. Onder zekere bepalingen liet men in den oorlog van '70 de vrijwillige verplegers van het Roode Kruis op het slagveld toe; men verleende hun, onder bepaalde voorwaarden, de onschendbaarheid en bescherming volgens de Geneefsche Conventie (z. a.); deze heeft „het Roode Kruis" erkend, en allengs reikten alle natiën over dit symbool der verbroedering elkaar de hand. Slechts China, Brazilië en eenige barbaarsche landen in Afrika begrepen de vriendelijke stem der humaniteit op het slagveld, nog niet. Den 18en Aug. 1870 vertrok de eerste ambulance van het Nederl. „Roode Kruis" naar de Fransch-Duitsche slagvelden. Aan het hoofd er van stond de Baron van Hardenbroek van Bergambacht, die belangrijke en belangelooze diensten bewees op het oorlogstooneel.

Roode maagd (De —, eene Fransche vrouw, Louise Michel, in Duitschland ook de *bittere Louise* genaamd, eene eerste voorstandster van het anarchisme. Zij hield in Juni 1894 te Londen voordrachten. Zij sprak 1 Juni 1896 te Amsterdam in eene vergadering van den Socialistenbond in de groote zaal van het Paleis voor Volksvlijt, als een klein, oud, eenvoudig uitziend, stemmig gekleed vrouwtje, die niet veel indruk maakte, over de plaats der vrouw in de sociale beweging.

Roode markies (De —, Henri Rochefort, leider der intransigenten te Parijs, die het ministerie met de scherpste verwijten overlaad. „Hongerzaaier" was een der geliefkoosde termen, waarmee van die zijde de Ministerpresident Méline werd vereerd.

Roode prins (De —, Napoleon Joseph Karl Paul Bonaparte, zoon van Jérome, neef van Napoleon III, bijgenaamd *Plon-plon* (z. a.).

Roode ras (Het —, zie *Indianen.*

Roode Republikeinen, tijdens de Fransche Revolutie de naam voor de uiterste republikeinen, die niets, ook geen bloedstorting ontzagen, om hunne staatkundige plannen door te zetten. Zij waren gewoon eene *roode* muts te dragen. Zie *Carmagnole.*

Roode Spook (Het —, de *sociaaldemocratie,* of ook de *anarchie,* omdat een deel der aanhangers van deze in *bloedigen* trant de maatschappij naar hunne inzichten willen omkeeren; men denke aan de *roode* Phrygische muts der Jacobijnen. Gemeenlijk wordt het aangehaalde woord juist door de socialdemocraten, maar ironisch, in den zin van „boeman" gebezigd.

Roode Zee (De doortocht door de — heeft plaats gehad, het Evangelisatiewerk is (in een Roomsch of in een Heidenland) aangevangen. Naar Exod. XIV: 21, 22.

Roodjes, schimpnaam voor de burgers van Schagen.

Roodkraag, (stud.), *politieagent.*

Roodrokken, spotnaam der Engelschen in de 17e eeuw, door de Hollanders hun gegeven, naar de kleur der uniform van een deel van het leger.

Rooiedorp (Het —, (amst.), de cellulaire gevangenis bij het Leidsche plein te Amsterdam, naar de plaats, waar vroeger een molen stond met een aantal huisjes met roode daken.

Rooinek, (afr.), *Engelschman.*

Rookende vlaswiek (Het gekrookte riet niet breken, en de — niet uitblusschen. Uit Matth. XII : 20, van een leeraar, die vol zachtheid en meewarigheid, niet neerslaat, maar opheurt. *Gekrookt* = geknakt; *vlaswiek* = lemmet, vlaspit. Bedoeld zijn menschen, terneergebogen onder den last hunner zonden; personen, wier geestelijk leven kwijnde.

Rookhoenders. In de Middeleeuwen was elk gezeten inwoner, die zijn eigen *rook-* of haardstede had, verplicht aan den vorst des lands (Gelderland, Holland, enz.) een *hoen* jaarlijks op te brengen, ten bewijze dat hij onder den heirban behoorde. „Al die lude daer wuer (vuur) of *roek* wt oren huysen geet van Elten en to lobet ('t Lobith) d' sint der Abdien jaerlix een *hoen* schuldich", luidt een post uit het Tijnsboek der Abdij van Hoog-Elten (1450).

Rooletters, gebak te Haarlem.

Roomsche bentvogels, schildersbent van Rome, vereeniging van Vlaamsche schilders der 17e eeuw. C. v. Rijssen, in zijne „Snel-, Punt- en Mengeldichten" (Amsterdam, 1719, kl. 8°), deelt tal van namen van hen mede (zie „De Navorscher" XLV, 112). De gravures van die „bent", door P. Nolpe en Prool, beschreef Fred. Muller, „Beschrijv. van Nederl. historieplaten". In het Museum Boymans te Rotterdam, vindt men de portretten van eenigen hunner.

Roomsche kamille, benaming, ten onrechte gegeven aan de witte ganzebloem (chrysanthemum leucanthemum). Want kamillen zijn anthemissoorten of matricasia's, en nooit chrysanthemums. De plant is overblijvend (langlevend), bloeit in Juni en Juli, en wordt van 30 tot 60 cm. hoog, in wei- en bouwland, op verschillende grondsoorten. Ook *groote madelief* en *witte marguerite* geheeten.

Roomsche voet (De —, zie *Hic Pes Imperii.*

Roos of **rosael,** versiering in beeldhouwwerk bestaande in eene samenstelling van drie, vier of meer bladeren, in de Middeleeuwen veelvuldig gebezigd door de architecten, in lijsten, bogen, friezen en andere bouwdeelen.

Roos, rond venster komt zeer veel voor in de Romaansche kerken, in de eenvoudige cirkelvorm. Later in de XIIe en XIIIe eeuw wordt het roosvenster in groote afmetingen toegepast en wordt met raam- en maaswerk voorzien.

Roos, (wap.), afgebeeld met het hart naar den beschouwer gekeerd; vijfbladig als het aantal bladeren niet opgegeven wordt; dikwijls met knoppen, soms met stralen (zie *rose à soleil*) tusschen de bladeren. Ook natuurlijke rozen komen voor.

Roos, (r.-k.), (evenals de lelie) symbool van de H. Maagd. Daarom wijdt waarschijnlijk de Paus nog altoos de *Gouden Roos* (z. a.). Vandaar ook, dat *lelieën* en *rozen* zoo dikwijls voorkomen in hetzelfde wapen.

Roos (De roode —, het huis Lancaster, dat zulk eene bloem in zijn wapenschild voerde.

Roos (De witte —, het huis van York, welks zinnebeeld ze was. Zie *Rozenoorlog.*

Roos van Beijeren (De —, bijnaam der beeldschoone Prinses Elisabeth van Beijeren, sedert 1853 de gemalin van Keizer Frans Jozef van Oostenrijk, en bijgezet in de Kerk van het Capucijner-klooster bij den Hofbrug te Weenen, 17 Sept. 1898, nadat zij door een Italiaanschen anarchist, Nicaise Lucchesi, 10 September te Genève vermoord was.

Roos van Engeland (De witte —, Perkin Warbeck of Osbeck, aldus genaamd door Margaretha van Borgondië, de zuster van Eduard IV († 1483).

Roos van Jericho, éenjarige plant met lange eivormige bladen aan lange stelen, en met witte bloemen. De Roos van Jericho groeit in de zandwoestijnen van Arabië. Het kleine, weinig in 't oog vallende plantje trekt zich, als het heeft uitgebloeid, bij het verdrogen tot eene kogelvormige massa samen, welke, in het water geworpen, zich weder uitzet en den natuurlijken vorm aanneemt. Bijgeloovige monniken zagen hierin een wonder, en meenden dat deze opbloeiing zou geschieden door de wonderkracht der heilige plaatsen waar de plant groeit; vandaar de naam. Naar de genoemde eigenschap heet zij *rosa anastautica, opstandingsroos.*

Roosche, (van hebr. rascha', raschaw), hebr. goddeloos mensch, boosaard, slechtaard; ook term voor iemand, die Jodenhater, Jodenvervolger, antisemiet is. Het mrv. is *rescho-iem* (rescha'im), goddeloozen, booze menschen. Het vrouwelijke is *rescha'a (reschagna),* booze vrouw.

Roosjeskooltjes, tijdens den Belgischen opstand de *Brusselsche kooltjes,* aangezien alles, wat aan België herinnerde, vermeden werd.

Roosschelling of *roosjesschelling,* zesstuiversstuk sedert 1601 in de Vereenigde Nederlanden geslagen. Het rijk versierde kruis op de keerzijde zag de „spraakmakende gemeente" voor eene roos aan.

Rootsoun, hebr. ratsoon, behagen, welgevallen. *Iets berootsoun doen* = met toewijding, met goeden wil doen.

Ropij, Indische en Perzische munt van veranderlijke waarde. In Britsch-Indië heeft men zilveren stukken van $^1/_8$, $^1/_4$, $^1/_2$, 1 en 2 ropijen en gouden van 5, 10, 15 en 30 ropijen. Een Perzische ropij is ongeveer 93 cts. Ned., een Indische iets meer waard. Zie *Roepyah.*

Ros, (barg.), *hoofd,* (hebr. *roosj*). Zie *Rosj.*

Rosbeyer of **rosbayard,** het paard der vier Heemskinderen, *Bayard* genaamd; fig. *woesteling, wild schepsel.* Zie *Bayard.*

Rose en soleil, (wap.), eene roos met stralen. De zilveren roos met stralen was de Yorksche roos.

Rosenkruisers (Orde der —, geheim genootschap, in het begin der 17e eeuw onverwachts bekend geworden. Als doel werd opgegeven: verbetering der Kerk, en bevordering van blijvende welvaart. Als stichter noemde men Christian Rosenkreuz, die in de 14e eeuw geleefd, en een groot deel zijns levens onder de Brahmanen, in de pyramiden van Egypte en in het Oosten zou hebben doorgebracht. Het genootschap was echter in het leven geroepen door den Wurtemberger godgeleerde Joh. Val. Andreae, die onder dit geheimzinnig omhulsel in den aanvang der 17e eeuw de aandacht zijner tijdgenooten wilde vestigen op de misbruiken in de heerschende Kerk. Later, vooral tengevolge van Andreae's geschriften, onder welke de „Fama fraternitatis Rosae Crucis" (1614) werden afdeelingen der Orde gesticht. De Rosenkreuzers verbreidden zich over een groot deel van Europa. Hun devies was een Andreaskruis boven eene met doornen omgeven roos, met het omschrift *Crux Christi Corona Christianorum* (het kruis van Christus is der Christenen kroon). Nog in deze eeuw zocht men het genootschap te hernieuwen, met het doel er een vereeniging van dichters en artisten van te maken, die een vrij mystieke richting huldigden; in Engeland waar de poging van uitging, was zij echter niet gelukkig.

Rosinante, (sp.), een *rossinant* = *slecht paard, oude knol,* van *rocin* (ros) en *ante* (voorheen); naar het ellendige rijpaard van Don Quixote (z. a.) door hemzelf aldus genoemd, om te kennen te geven, wat het als rijpaard eens was geweest, en wat het nu als de parel van alle rossen der wereld geworden was. Zie *Paarden.*

Rosj, (hebr.), *hoofd, begin. Rosj-Hasjono,* begin des jaars, Nieuwjaarsfeest. *Rosj-Chodesj,* begin der maand, Nieuwemaansfeest. **Hij is de** *rosj* hier =

hij is hier de baas. Pijn in zijn *rosj* hebben = aan hoofdpijn lijden.

Ross und Reiter sah ich niemals wieder, (hgd.), *ros en berijder zag ik nooit weer.* Schiller, *Wallenstein's Tod* II, 3, waar Wallenstein verhaalt, hoe Octavio hem ried het bonte paard (die Schecke) te berijden; hij volgde dien raad. Octavio besteeg nu dit paard, en „ros en ruiter zag Wallenstein nimmer weder".

Rossu (Banda — di San Severo, (it.), *roode bende van St. Severo,* benaming van een (in verscheidene wedstrijden bekroond) Italiaansch *militair muziekcorps.* Onder leiding van den kapelmeester Eugenio Sarrentino, 45 personen sterk, gaf het in Juni '96 concerten in het Kurhaus te Scheveningen. — *Banda* (it.), ook, militair muziekcorps.

Rossard, (fr.), een slecht paard, ook een deugniet, een luiaard, een onbruikbaar persoon.

Rosse, (fr., toon.), als bijvoegelijk naamw. *onbeschaamd* of *ruw realistisch.* Ook: *guitig, ondeugend.* Als zelfstandig naamw., *een nietswaardig persoon.*

Rosserie, (fr.), ernstige onbescheidenheid; eene daad van ontrouw door eene vrouw gepleegd.

Rossignol, (fr.), in de handelswereld, en vandaar naar de gemeenzame taal overgeplant, een door een lang verblijf in een magazijn *uit de mode geraakt voorwerp.*

Rosticos, *danszangen* der Basken, in Spanje. Zij dansen aan paren of in lange rijen, zich slingerend van de bergtoppen naar de dalen, en uit de dalen bergopwaarts, de pijper vooruit, in de linkerhand de driegatige panfluit (voor den mond), in de rechterhand de trommel.

Rostra, oud-Romeinsch spreekplatform, in het oude forum uit den Koningstijd; thans weder blootgelegd, terwijl het 30 jaren geleden nog bijna geheel onder puin lag bedolven. *Rostrum,* mrv. *rostra* = snavel, sneb, inzonderheid *scheepssneb,* d. i. de ijzeren punt van voren aan de oorlogschepen; *rostra* = *spreekgestoelte,* omdat dit met snebben van veroverde schepen versierd was.

Rot, (barg.), *horloge;* rot met een staart, horloge met ketting.

Rot, (mil.), twee man achter elkander geplaatst op reglementaire wijze tegen elkander geplaatst.

Rot geweren, (mil.), vier stuks.

Rot anstreichen (Im Kalender —, (hgd.), *in den kalender rood aanstrepen,* den dag onthouden, waarop ons iets bijzonders is overkomen. Oudtijds waren de feestdagen op den almanak aldus aangeduid zooals zij heden nog dikwerf met rooden inkt zijn gedrukt. Van de gewoonte, om de titels van hoofdstukken enz. van een boek aldus aan te duiden, komt ook het woord *rubriek.*

Rot wie ein Zinshahn, zie *rouge comme un coq,* etc.

Rotan, (mal.), ons *rotting* is de algemeene naam der rietpalmen, behoorend tot de botanische geslachten *Calamus* en *Daemonorops.* In den handel onderscheidt men *handrotting* (zwaardere stokken op bepaalde maat gesneden voor wandelstokken) en *bindrotting* (lange dunne rotting als bindmiddel en ter vervaardiging van matten en meubelen gebruikt).

Rothschild (Een —, *een schatrijk man,* naar Mayer Anselm Rothschild, den stichter van het beroemde bankiershuis te Frankfurt a/M. (1743—1812) en zijne zijns.

Roti, hoofdmaaltijd in Rusland, die door de *zakoesjka* (z. a.) wordt voorafgegaan.

Rôti (Le — de Mme de Maintenon, (fr.), *het gebraad van Mw. de Maintenon,* maaltijd, die rijker aan kout, dan aan gerechten is. Het heeft zijn ontstaan te danken aan eene anecdote, volgens welke, terwijl Mw. de Maintenon,

die om haren geestigen innemenden omgang bekend was, eens een aantal gasten om hare tafel verzameld had, een knecht haar kwam toefluisteren: *„Madame, encore une histoire; le vôli manque aujourd'hui"* = *Mevrouw, nog eene geschiedenis; er is vandaag geen gebraad.*

Roti, (mal. en jav.), *brood;* **roti kismis,** *krentenbrood;* **toekang roti,** *broodbakker;* **roti manis,** *zoet brood;* **roti itêm,** *roggebrood.*

Rotsen beploegen, *vruchtloos werk doen.* Uit *Amos* VI : 12. *Plato* (*Legg.* 8, 838c) gewaagt van *eis petras te kai lithous speirein* = op rotsen en steenen zaaien.

Rotser en **rotsneus,** in de Joodsche volkstaal = kwâjongen. *Rots* oud Duitsch = snot. Verg. het Nederlandsche *snotneus* in den zin van *kwâjongen;* en ook de beteekenis van *snotterig.*

Rottenaar, (barg.), *verrader.*

Rotterdammer, buikloop, door het gebruik van ongezuiverd Maaswater.

Rotterdamsche kermis, (rest.), bessen met suiker.

Rotwelsch, zie *Koeterwaalsch.* Ook, *Rottwëlsch,* uit *roter* = bedelaar en *wëlsch* = uitheemsche taal; benaming der *dieventaal* in Duitschland. Andere landen hebben andere dieventalen, als: Boheme, de *Handtyrka;* Engeland, het *Cant;* Frankrijk, zijn *Argot;* Italië, het *Gergo;* Spanje, de *Germania.* In de Scandinavische landen komt als *Fantasprog,* behalve de Zigeunertaal (*Tatersproget; Tater* = Bohemer), ook de boeventaal (*Skölersproget* = schoolerstaal) voor. Met al dit Koeterwaalsch nu mag geenszins verward worden het idioom der Zigeuners, als zijnde eene natuurlijke, geleidelijk uit de Indische spruitende, volkstaal.

Rotynettes, (fr.), de nieuwe (1898) zilveren munten in Frankrijk; naar Roty, den graveur, die de stempels heeft gesneden.

Roublard, (fr.), vroeger een man die roebels bezat, m. a. w. een *rijkaard.* Thans veeleer een *slimmert,* een geslepen kerel.

Roublardise, (fr.), een slimme streek.

Roué muscadin, zie *Lion* en *Muscadin.*

Roués (geradbraakten), naam, waarmee men tijdens het regentschap van hertog Philippe d'Orléans de losbandige genotzoekers bestempelde. De liederlijke makkers van dezen Hertog hadden dien aangenomen als tegenhanger van *pendards* (galgebrokken) waarmee zij hunne bedienden bestempelden. Later gaf men hem aan alle losbandige aanzienlijken.

Roufel, (rofé), hebr., *geneesheer, arts.* Zie *Refoeo.*

Rouge comme un coq de redevance, (fr.), *rood als een haan der heffing.* Onder de zonderlinge belastingen eertijds in zwang, behoorde ook die van een „grooten rooden haan", dien de lijfeigene of vassal den leenheer op zekere tijden schijldig was. Vandaar de uitdrukking om dezelfde reden zegt men in 't hgd. *Rot wie ein Zinshahn.* (Zie Grimm, *Rechtsalterthumer,* blz. 376).

Rouge et noir, Roulette, (fr.) hazardspel waarbij men een balletje laat rondloopen in een bak tot het blijft liggen op 't winnende nummer die ook in roode en zwarte nummers zijn verdeeld, zoodat men kan inzetten (wedden) op een bepaald N°. of op rood of zwart.

Rouges, (rogès), hebr., *toorn, boosheid.* Zie *Ragzen.*

Rough riders, (amer.), een uit Amerikaansche millioenairs saamgesteld ruiterkorps, onder Roosevelt; door dezen opgericht in den Amerikaansch—Spaanschen oorlog. Z. v. a. *ruwe* (onbeschaafde, ongedresseerde) rijders.

Roulotte, (fr.), *woonwagen,* de woning op wielen van kermisreizigers, enz.

Roundheads, (eng.), *rondhoofden,* naam, dien de Engelsche edelen onder Karel I († 1649) aan de volkspartij of Puriteinen gaven, die — om eenvoudig

te schijnen — zich het haar kort lieten afknippen, terwijl de *cavaliers* of de leden der hofpartij lang haar droegen.

Routiers, brabançons, cotereaux, *benden fortuinzoekers* of avonturiers in Frankrijk, ontstaan in de 12e en 13e eeuw, nadat Lodewijk VIIIn 1147 naar het H. Land was vertrokken. De *routiers* waren wapenknechten der edelen en als er geen oorlog was waren het struikroovers; van o.fr. *route*, plat lat. *rupta*, d. i. afdeeling, troep; ze heetten ook *Brabançons*, omdat velen uit Brabant kwamen, en *Cotereaux* z.v.a. *boeren*, van pl. lat. *cota* hut; vanwaar ook eng. *cottage* en ned. *kot*, holl. *katerstede* en derg.

Rouw.

Zwart, de rouwkleur in Europa. Het was ook de rouwkleur in Griekenland en in het Romeinsche Keizerrijk.

Zwart met witte streepen. De uitdrukking van zorg en hoop. De rouwkleur der bewoners van de Zuidzee-eilanden.

Graauwachtig bruin. De kleur van de aarde, waarin de dooden zullen rusten. De rouwkleur in Ethiopië.

Lichtbruin. De kleur van verwelkte bladeren. De rouwkleur in Perzië.

Hemelsblauw. De uitdrukking van hoop, dat de doode den hemel is ingegaan. De rouwkleur in Syrië, Cappadocië en Armenië.

Donkerblauw. De rouwkleur in Bokhara (Midden-Azië). De Romeinen ten tijde der Republiek droegen donkerblauwe kleederen ten teeken van rouw.

Purper en violet. Het teeken van vorstelijke waardigheid. De rouwkleur der kardinaals en koningen in Frankrijk. De rouwkleur in Turkije is violet.

Wit, de rouwkleur in China en bij de negers, althans in Suriname. De dames van het onde Rome en Sparta droegen witte kleederen ten teeken van rouw. In Spanje was het de rouwkleur tot 1498. In Engeland is het in sommige provinciën nog de gewoonte, dat de ongehuwden een wit-zijden hoofdband dragen.

Geel. De rouwkleur in Egypte en in Burmah, waar het tevens de kleur der kloosterorden is. In Bretagne dragen de weduwen op 't platteland eene gele kap.

Rovers, (a.m.), *ronddolers*, bewoners van Colorado. Eng. *to rove* (zwerven).

Rowdies, zie *Nativists*.

Rozen-Zondag, (r.k.), zie *Kerkdagen*.

Rozenkrans, (r.-k.), kralensnoer, dat gebezigd wordt om een bepaald aantal gebeden te doen, wat door het verschuiven der kralen wordt gecontroleerd. Het is tijdens den eersten kruistocht uit het Oosten gekomen; de bloedverwanten van Peter van Amiens, namen tot wapen aan in groen een kepersgewijs gestelden zilveren rozenkrans, vergezeld van drie gouden rozen; — waaruit het rechtstreeksch verband blijkt tusschen de heraldieke roos en den rozenkrans. De invoering van den rozenkrans wordt algemeen toegeschreven aan den H. Dominicus (begin 13e eeuw). De *rozenkrans* bestaat uit 15 × 10 *Wees gegroet's* en 15 *Onze Vader's*. Een derde gedeelte van den rozenkrans dus 5 *Onze Vader's* en 5 × 10 *Wees gegroet's* heet *rozenhoedje* (chapelet); rozenkrans = *rosaire* v. *rosarium* = geestelijke rozen, welke men der H. Maagd aanbiedt. De geheimen uit het leven van Jezus en Maria, welke bij het bidden van den rozenkrans ter overweging worden voorgesteld, worden evenees in 3 vijftallen ingedeeld en heeten: blijde, treurige en heerlijke mysteriën. De in den rozenkrans vervatte getallen zijn 3 × 5; *drie* = het heilige getal (de Drieëenheid), *vijf* = het Mariagetal (naar de vijf letters haars naams).

Rozenmaagdenfeest, (fr.), *la fête des Rosières*. In de 6e eeuw te Salency in Picardië ter eere van het deugdzaamste meisje ingesteld; deze werd met rozen gekroond en ontving een prijs in geld. In Frankrijk is dit steeds in gebruik gebleven te Salency en te Nanterre en tijdens de Fransche overheersching ook hier en daar in ons land gebeurd.

Rozenolie, zie *Nobel*.

Rozen-oorlog, aldus genaamd naar de groote rol, welke de roos gespeeld heeft in de burgertwisten van Enge-

land. Het eerst werd de roos als zinnebeeld aangenomen door de zonen van Eduard III († 1377). John of Gaunt, hertog van *Lancaster*, koos voor zich en zijn tak de *roode* roos; zijn broeder Eduard, sedert 1385 hertog van York, nam de *witte* roos aan. In den bloedigen kamp om Engeland's troon tusschen de beide huizen van Lancaster en York, aangevangen in 1452 met Hendrik VI (van Lancaster), en geeindigd in 1485 met den val van Richard III (van York), die sneuvelde in den slag bij Bosworth (22 Aug.), tegen Hendrik VII Tudor, bedienden zich de wederzijdsche aanhangers dier huizen van de gezegde rozen als leus; en hieraan is de aanwezigheid van rozen in de wapens van vele Engelsche familiën toe te schrijven. De beide rozen, — *York-and-Lancaster-rose* = tweelingsroos, — werden vereenigd het zinnebeeld van Engeland door het huwelijk van Hendrik VII Tudor, zoon van Margareta v. Beaufort, erfdochter van het Huis van Lancaster, met Elisabeth, oudste dochter van Eduard IV uit het Huis van York, aldus eindigde de Rozen-oorlog.

Rozenzondag, (r. k.), andere naam voor *Laetare* omdat de Paus op dien dag de gouden roos wijdt.

Rozier des guerres (Le —, ook genoemd **Rozier historial,** een geschiedkundig werkje in 1522 gedrukt en in 1481 samengesteld op last van Lodewijk XI van Frankrijk († 1483), tot onderricht van zijn zoon, en bevattend eene reeks historische feiten met daaraan verbonden nuttige lessen en wijze opmerkingen ten dienste der vorsten, die er hun voordeel mee moesten doen.

Rübezahl, een berggeest in het Reuzengebergte, die naar het volksgeloof der oude Duitschers het vermogen bezat, allerlei gedaanten aan te nemen en de menschen òf te kwellen òf gelukkig te maken.

Rubicon, riviertje in het oude Umbrië, thans de *Fiumicino* (= stroompje) in het gebied van Viterbo. In den Romeinschen tijd de grens tusschen Cisalpijnsch Gallië en het eigenlijk Italië (Italia Propria) of Media. *Den Rubicon overtrekken* = den burgeroorlog aanvangen, daartoe het sein geven en in 't algemeen een beslissende stap doen, is ontleend aan den overtocht van Julius Caesar uit zijn provincie over dit riviertje in 49 v. C., om te Rome Pompejus aan te tasten.

Rückert's egoïsme, werd door P. A. de Genestet († 1861) gekwalificeerd als vervat in deze zijne dichtregels:

Kweek maar *ieder* vroom en blij
Zijn geluk op aarde!
Siert de roos zichzelve, zij
Siert meteen de gaarde.

De leekedichter dacht daarbij aan Friedrich Rückert, † 1866, als hoogleeraar te Berlijn, voortreffelijk dichter en vertolker van Oostersche dichtstukken.

Rudari of **Aurari,** in Zevenbergen, Moldavië en Walachije de Zigeuners, die zich aldaar op het zoeken van *stofgoud* toeleggen. Uit *aurum* (lat., goud), en *rude aurum* (lat., ruw goud).

Rude donatus, (lat.), letterl. *met* den houten schermstok of degen, *den bâton, begiftigd.* Omdat een ontslagen zwaardvechter zulk een stok ontving, beteekent het z. v. a. *uit den dienst ontslagen, van taak en verplichtingen ontheven.* Wordt van oud-hoogleeraren gezegd.

Rudis indigestaque moles, (lat.), *eene ruwe en ongeordende massa* (chaos). Ovidius, *Metamorphoseon libri* 1, 7.

Rudolfinische tafels, nieuwe planetentafels, aldus geheeten naar keizer Rudolf II van Duitschland, die Johannes Kepler tot adsistent van Tycho Brahe (sedert 1600 te Praag woonachtig, † abd. 24 Oct. 1601), benoemde met den titel van keizerlijk mathematicus, onder beding, dat hij Tycho zou helpen bij de samenstelling van die tafels, welke berustten op het Tychonische, en niet op het Copernicaansche stelsel. Zijn dood verhinderde Tycho, die tafels te voltooien.

Rue Royale (Les archevêques de la —, te Parijs. De clan

(z. a.) van admiralen, in wier boezem over het wel en het wee der Fransche marine wordt beschikt, aan wier zoons, neven en schoonzoons de toekomst der marine wordt toevertrouwd, gelijk voor deze de beste plaatsen gereed gehouden worden.

Rug staan (Op den —, (mil.), *te bed liggen.*

Rugknoest, (barg.), *ruggegraat.*

Ruhe ist die erste Bürgerpflicht, (hgd.), *kalmte is de eerste plicht van den burger*, woorden, ontleend aan een biljet, dat de minister graaf Von der Schulenburg-Kehnert, op den Maandag na den slag bij Jena (14 Oct. 1806), op de hoeken der straten van Berlijn liet aanplakken en dat luidde: „De Koning heeft een slag verloren. Nu is kalmte de eerste plicht van den burger. Ik noodig de inwoners van Berlijn daartoe uit. De Koning en zijne broeders leven. Berlijn, 17 October 1806. Graaf v. d. Schulenburg". Een exemplaar van dit aanplakbiljet bevindt zich in het Märkische provinciaal museum te Berlijn.

Ruiker (Op zijn —, (toon.), nl. hij heeft het op zijn ruiker, d. i. hij slooft zich bijzonder uit, spant zich bijzonder in.

Ruimte krijgen, zich in een *toestand* van *genade* gevoelen, terwijl men te voren door angst over zijne zonden *bekneld* en *benauwd* was. Mystieke uitdrukking (op de Veluwe), aan Ps. CXVIII : 5, CXIX : 45 ontleend, waar echter sprake is van hetgeen in stoffelijken of natuurlijken zin benauwde, en „ruimte" bevrijding van vijanden beteekent.

Ruisseau de la rue du Bac (Le petit —, (fr.), het beekje van de *rue du Bac*. Deze zegswijs, die dikwerf, ook verkort, als gelijkbeteekenend met „het vaderland" wordt gebezigd, is haar ontstaan aan Mevr. de Staël (1766—1817) verschuldigd. Onder de Regeering van Napoleon I uit Parijs gebannen, leefde zij op het platte land, te Coppet. Toen nu iemand haar trachtte te troosten, door op het gekweel der vogels en het gemurmel der beekjes te wijzen, antwoordde zij, dat, in hare oogen, geene beek boven het beekje van de *rue du Bac* ging. (fr. *Ruisseau* = beek *en* straatgoot.)

Ruit, (wap.), op een der punten staand vierkant.

Ruĭt horn, (lat.), *het uur verloopt.* Spreuk van Hugo de Groot en Cornets de Groot van Krayenburg.

Ruitengewelf, (bouwk.), gewelf dat in de XVe en XVIe eeuw veel werd toegepast zoowel in den burgerlijken als in den kerkelijken bouwstijl. Bij het kruisgewelf vormen de ribben in elk vak slechts een kruis, terwijl bij de ruitengewelven, elk boogvak (travée) in een aantal ruiten verdeeld is en daarvandaan ook dikwijls tot een net-gewelf overgaat wanneer de ruiten zeer klein worden.

Ruiterzalf, verbastering van *ruitzalf*, d. i. een zalf tegen *ruit* of *schurft*.

Ruiterzegel, (zeg.), alleen gevoerd door hen, die 't recht hebben om onder eigen banier té velde te trekken, dus vorsten, hertogen, graven en baanderheeren; vertoont den eigenaar geharnast en te paard, met een banier, waarop zijn wapen, in de hand.

Ruitkrans, (wap.), oorspr. een krans van wijnruit, maar voorgesteld als een gebogen ruit, schuinbalk, aan den bovenkant bezet met bladeren gevormd als aan een kroon; altijd van sinopel.

Ruitschild, (wap.), schild in den vorm eener ruit; wordt gevoerd door jonkvrouwen en uit eigenen hoofde regeerende vorstinnen.

Rule, Britannia, (eng.), *heersch, Britannië*. De aanvangswoorden van een Engelsch volkslied, door Thomson of David Mallet gedicht, en door Arne (1710—78) op muziek gezet. Het verscheen allereerst in een pastoraal *Alfred* door deze auteurs samen geschreven. Daarin wordt de aloude Britsche

vrijheid verheerlijkt, en aan Britannië de heerschappij ter zee toegekend. De eerste regels vooral:

„Rule, Britannia! rule the waves,
Britons never shall be slaves!"

worden dikwijls met veel ophef gezongen.

Rummage sale, (eng.), *verkooping van verdwaalde goederen.* Te Londen mogen goederen, die niet afgehaald worden en waarop de vracht niet betaald is, door de eigenaars van werven of pakhuizen na verloop van zekeren tijd verkocht worden.

Rumor fit in casa, (lat.), *er ontstaat gedruisch in de kamer* of *in huis*, leven in de brouwerij. Bekend zijn de schilderijen van den Amsterdammer Cornelis Troost († 1750), waarop in een climax eene in een roes eindigende feestviering van een heerengezelschap wordt voorgesteld, met deze onderschriften:

Nemo loquebatur (niemand deed den mond open).
Erat sermo inter fratres (de vriendjes redeneerden met elkander).
Loquebantur omnes (allen spraken tegelijk).
Rumor fit in casa (er ontstaat rumoer in het vertrek).
Ibant qui poterant, qui non potuere cadebant [die het konden, gingen (liepen), en die het niet konden, vielen]. De beginletters N E L R I vormen tevens den naam, waaronder deze verzameling bekend is. *Rumor in casa* heet een artikel van prof. B u y s (*Gids*, Jan. '91).

Run à vue, (sportt.), *jacht.*

Rund, (stud.), *niet-student.*

Runen, letter- of schrijfteekens der oude Germanen. Van *rûna* (geheimenis), als alleen den priesters bekend; dus geheimschrift. De gedaante dezer teekens verraadt samenhang met de oudste vormen van het Grieksch-Phenicisch alphabet. Evenals het Grieksche, bestond het Runisch alphabet oorspronkelijk uit 15 of 16 letterteekens. Volg. Wilh. Grimm werden ze in de 6e eeuw in Scandinavië gebruikt. Meer dan 1000 Runische inschriften zijn in Zweden ontdekt, en 300 tot 400 in Denemarken en Noorwegen. Het belangrijkste opschrift is wel dat van een steen, a° 1824 gevonden op het eiland Kingiktorsoak (Westkust van Groenland), hetwelk tevens bewijst, dat de Denen reeds in de 12e eeuw in hunne vaart op die westkust, tot aan dit eiland zijn doorgedrongen. Men onderscheidt de Runen in *Runae Hispanienses* (Spaansche runen), *Runae Vulgares* (gewone runen) en *Runae Helsinglandicae*. De Vulgares vindt men op alle Runensteenen in eigenlijk Zweden, die van Helsingland (Gefleborg-lân, Zweden) en Medelpad (Nordland-lân, Noorwegen), vertoonen vermoedelijk den oudsten vorm. De invoering van het Christendom in Germaansch Europa deed het Latijn als schrijftaal de plaats der oude taaltakken innemen, zoodat de Runische letterteekens door de Romeinsche verdrongen werden.

Runische roede, de wilgentak, in Scandinavië oudtijds gebezigd bij betooveringen of godsdienst-ceremonien.

Rurales, (lat.), *landelijken,* politiecorps in Mexico in karakteristieke dracht, dat het oog houdt op elk verdacht uitziend individu. Dit corps vervult de diensten van *maréchaussées* over 't gansche land; zij zijn terecht vermaard om hun onverschrokken moed en bekwaamheid als ruiters.

Rus in urbe, (lat.), *het land in de stad,* d. i. eene woonplaats, die de voordeelen van land- en stadsleven vereenigt.

Ruskin, naam, aangenomen door eene *ideale coöperatieve kolonie,* welke, 532 hectaren gronds groot, waarvan 92 goed bebouwd, in den staat Tennessee (N.-Amerika) is gesticht in 't begin van 1897. Men heeft er de toepassing der sociale theorieën van R u s k i n beproefd; vandaar de naam. Ieder kolonistengezin heeft eene afzonderlijke woning, maar de maaltijden zijn gemeenschappelijk. *Één* reglement geldt voor *al* de leden, die allen evenveel moeten werken, en elk f 1200 storten in de gemeenschappelijke kas.

Russisch bad, *dampbad,* waarin lange houten banken zijn geplaatst, waarop de bader gaat liggen. De geheele kamer wordt dan met damp gevuld. In deze zeer warme temperatuur blijft men een kwartiertje, om vervolgens in een nevenvertrek door den badknecht met een paar harde borstels te worden gemasseerd. Na deze kunstbewerking komt men in eene groote badkamer, waar het verhitte lichaam langzaam wordt afgekoeld, eerst in een warm bad, dan onder een lauw en eindelijk onder een koud stortbad. Ten slotte gaat de bader naar de rustkamer, waar hij na zoo'n bad op een rustbank onder de wol een half uur rust moet nemen. De Turksche baden zijn evenzoo, behalve het begin, omdat daarbij de kamer, waarin men het eerst komt, niet is een met damp, maar een met heete lucht gevuld vertrek. De geheele kunstbewerking, die nieuwe veerkracht aan de spieren moet geven, duurt ongeveer twee uur.

Russisch Paaschfeest vieren of *op zijn Russisch Paschen houden,* groot *alarm maken,* inzonderheid *in den nacht.* Het Paaschfeest wordt in Rusland alzoo gevierd, dat men eene pop, die den trouwloozen apostel Judas moet voorstellen, onder het maken van veel geraas en het voortdurend luiden eener bel over scheepsdek sleept, aan den mast hangt en zoodanig ranselt dat de stukken er afvliegen. Aldus werd het half April 1898 nog gevierd door de bemanning van het Grieksche stoomschip „Amphitrite" in de haven van Schiedam.

Russische pijp, fr. *pipe Russe, Gezondheids-tabakspijp,* met drie rookkanalen, waardoor de rook verkoeld in den mond komt.

Russische stoof, met pelswerk inwendig gevoerde *voetenzak* of *voetenwarmer.*

Russophiel, *Russenvriend,* in de staatkunde. Van gr. *philos* (vriend).

Ruste of **rustre,** (wap.), *rondboorboorde ruit.*

Rustieitatem olet, (lat.), *er is een boersch luchtje aan.*

Ruszi, ter invoering eener kleinere munteenheid dan de roebel en kopek, vóór het kroningsfeest van Ruslands keizer Nicolaas II, April 1896, in omloop gebracht zilveren muntstuk ter waarde van 50 kopeken naar den tegenwoordigen (begin Maart '96) koers gelijk 1.08 mark. Het kleinste stuk is een nieuwe koperen munt, van de helft der waarde van den tegenwoordigen kopek, zoodat 100 dezer munten 1 ruszi vormen. Een nieuwe gouden munt wordt er geslagen ter waarde van 5 papieren roebels, dus van 10 ruszi = f 9.50.

Ruth, bv. *ik ben ruth* of *ruthje* = ik heb niet meer om te betalen; alles is op. De oorsprong dezer uitdrukking is ontleend aan Ruth, die zoowel als hare schoonmoeder Naomi, arm was.

Rutschbahn, (hgd.), fr. *montagne russe* of *tjaboggam; railbaan* voor spoor of tram, door hoog en laag terrein, zoodat de waggon telkens in golvende beweging is. *Rutschen* (hgd.) = glijden. Ook een vermaak, op de kermis, tentoonstellingsterreinen en derg.

S

S., *Sextus.*

S., (lat.), *servantes* (stud.), aanteekening op de naamlijst van den Praetor, dat de fooien aan het dienstpersoneel betaald zijn.

S. of **Sp.,** *Spurius* is een voornaam, dien men aanduidde door **SP.**; onechte kinderen werden ook aangeduid door **SP.** = *sine patre,* zonder vader. Men verwarde deze beide beteekekenissen en zoo noemde men onechte kinderen verkeerdelijk *spurii.*

S., op munten, *semis* of *semissis* (lat.) = *halve as.* Op Fransche munten *Troyes.*

S., *Seite* (bladzijde).

S.A.L.V.E., naam van den Amsterdamschen Studentenbond, afgescheiden van en staande tegenover *het corps.* 't Is verkorting van *Sodalitas, amicitia, laetitia vireant eximie* d. i. *kameraadschap, vriendschap, lustigheid mogen flink bloeien.* Als één woord is *Salve* welkomstgroet, huldegroet.

S. C., *senatus consultum* (lat.) = *raadsbesluit.* Ook, *Sempre Crescendo.*

S. D. A. P., *sociaal-democratische arbeiderspartij.*

S. E. C. Zie *Salvo errore calculi.*

S. E. et O., (hand.), zie *Salvo errore et ommissione.*

Sl. en **sll.,** zie *Fitz.* Z. v. a. *spurius filius,* mrv. *spurii filii* (onechte zoon) of *filia, filiae* [dochter(s)].

S. G. D. G., (fr.), *sans garantie du gouvernement* =zonder door de regeering gewaarborgd te zijn; (als opschrift op gebreveteerde voorwerpen) en wel omdat de Staat noch voor de deugdelijkheid noch voor de nieuwheid er van instaat.

Sgr., *Silbergroschen* (z. a.).

S. j. e. h., (lat.), *Salvo jure et honore,* behoudens recht en eer (of fatsoen).

S. j. e. t., (lat.), *Salvo jure et titulo,* behoudens recht en titel.

S. J., *Societatis Jesu,* lid der Societeit van Jezus = Jezuïet.

S. M. Cand., (lat.), *Sacri Ministerii Candidatus* = candidaat tot den H. D., d. w. z. beroepbaar voor predikant.

S. P. Q. R., (lat.), *Senatus Populusque Romanus.* In de zeventiende eeuw prijkten te Amsterdam op steenen,

metalen en papieren monumenten vaak de letters **S. P. Q. A.** = *de raad en het volk van Amsterdam*. Men bootste daarin het Groote Rome na. Onder het wapen van Sneek leest men **S. P. Q. S.** en m. a. In de stad Rome leest men overal: **S. P. Q. R.** en spotvogels parodieeren die letters, b.v. voor het stadhuis: *Se Portate Querla Retrocedite, Se Portate Quattrini Ricerti* = brengt gij klachten, ga heen, brengt gij duiten, kom binnen. Op het muziekkorps: *Suono, amo Per Qualunque Re* = wij blazen voor elken koning, of ook: *Senza Pape Quattini Rari* = zonder Paus weinig geld, of ook: *Sempre Pretri Qui Regneranno* = steeds zullen de priesters hier heerschen. Als aardigheid is wel eens gezegd, dat in die letters vraag en antwoord lag van en door een Paus, die nooit gedacht had, dat hij Paus zou worden. Eerst: *Sancta Papa Quare Rides?* Heilige Paus, waarom lacht gij? En dan, omgekeerd: *Rides Quia Papa Sum*, ik lach, omdat ik Paus ben.

Sq., (lat.), *sequens*, het *volgende*.

Sqq., (lat.), *sequentia* (mrv. van *sequens*), het *volgende*.

St. n., *stilo novo*. Zie *Stilo*.

S. T., (hand.), zie *Salvo Titulo*. Ook *s. s. t. t.* hetzelfde in het meervoud.

St. v., *stilo veteri*. Zie *Stilo*.

Sa Grandeur l'attache au rivage, (fr.), *zijne Grootheid bindt hem aan den oever*. Uit Boileau's *le epitre: Le passage du Rhin* (1672), waar de dichter beschrijft, hoe de Fransche krijgslieden de rivier overzwommen, terwijl Lodewijk XIV door zijnen rang op den oever weêrhouden, hen door het vuur van zijnen moed aanwakkert. Gemeenlijk past men die woorden schertsenderwijs op iemand toe, die door eene of andere reden wordt belet, aan eene reis of iets dergelijks deel te nemen.

Sa veuve inconsolable continue son commérce, (fr.), *zijne ontroostbare weduwe zet zijne zaak voort*. Op eene, in 1832 in het Parijsche tijdschrift *l'Artiste* verschenen plaat, stelde de bekende teekenaar Charlet een graf voor, waarbij twee kinderen nederknielden. Op den grafsteen leest men in 't Fransch: „Hier rust P. Gonnet, koopman in mutsen, overleden te Parijs, den 1n Juni 1822," en vervolgens de bovenaangehaalde woorden, benevens het adres der weduwe. Men heeft nooit uitgemaakt, of het beschreven graf bestond, doch de zonderlinge volzin wordt niet zelden schertsenderwijs aangehaald.

Saadath Jeledôth, (hebr.), *Hulp voor Kraamvrouwen*.

Saat von Gott gesäet, am Tage der Garben zu reifen, (hgd.), *zaad, door God gezaaid, om op den dag des oogstes te rijpen*, Klopstock, *Messias* XI, 845. Deze spreuk liet Klopstock beitelen op den grafsteen zijner Meta, te Ottensen bij Altona (1758); zijne tweede vrouw liet het op zijn graf plaatsen (1803), en Rückert sluit met dezen regel zijn gedicht: „Die Gräber zu Ottensen".

Sabaeërs, (hebr. *Schebâ*, arab. *Sebâ*), een oud nomaden-volk, dat het zuidwestelijk en vruchtbaarst gedeelte van *Gelukkig Arabië* bewoonde en in 't boek Job I : 15 vermeld wordt. Bij hen heerschte het *Sabaëïsme* of de *sterrendienst*. Inzonderheid vereerden zij de planeten, waaraan zij een grooten invloed toekenden op het lot der menschen. Eene Koningin van Saba (Scheba) is ons uit de geschiedenis van Koning Salomo (zie 1 Koningen, X, 1) bekend.

Sabatnti, wegens hunne *houten schoenen* (klompen), spotnaam der Waldenzen; zie *Glorieuse rentrée*.

Sabbat (Groote —, de sabbat vóór het Paaschfeest onder Israël, vgl. Joh. XIX : 31. *Sabbat*, hebr. *sjabbât* = rustdag.

Sabbatisten, in Denemarken, de volgers eener sekte, die zich zelven *Adventisten* noemen, omdat zij de komst des Heeren *(adventus Domini)* spoedig verwachten, en die ijverig voorbereiden door de Christenen tot de heiliging van den *Sabbat* (Zaterdag), in plaats van den Zondag, te nopen.

Sabbatsjaar, elk zevende jaar, wanneer, volgens het Mozaïsch staatsrecht, onder oud-Israël, de akkers braak moesten blijven liggen en de wijnstok niet gesnoeid mocht worden. Ook de invordering der schulden onderling was dan den Israëlieten verboden, en wat het land en de wijngaard dat jaar van zelf opleverden, was algemeen eigendom. Vgl. Exod. XXIII : 11; Lev. XXV : 2—7; Deut. XV : 1 en volg.

Sabbatsreis, letterl. de *reis,* die een Israëliet op den *sabbat* mocht maken. Het behoorde tot de latere voorschriften der Joden, en steunde op een verkeerd begrip van Mozes' bevel Exod. XVI : 29, dat men op Sabbat niet verder gaan mocht dan 2000 ellen buiten de stadspoort. Eene Sabbatsreis of Sabbatsweg = een half uur gaans. Vgl. Hand. I : 12. Fig. *snoepreisje.* In de eerste helft dezer eeuw te Amsterdam gebruikelijk voor *eene geduchte wandeling,* nl. van het éene einde der stad naar het andere.

Sabbatssnoer, hebr. *aireph; snoer van ijzerdraad* of *binddraad,* die in Joodsche plaatsen of dito stadskwartieren van dak tot dak, of ook, waar de huizen niet aan elkander gebouwd zijn, over de straat heen getrokken wordt. Ook *de door dat snoer ingesloten ruimte.* Binnen deze ruimte kunnen de Joden op den Sabbat alles in den zak en in de hand dragen, wat buiten die ruimte hun streng verboden is. Het moedwillig verbreken van dat snoer wordt zwaar gestraft; de herstelling er van kan slechts onder bepaalde ceremoniën door den Rabbijn geschieden. Daar zulk een *aireph* niet kan worden ingevoerd onder de Joden, die te midden der Christenen verspreid leven, is het een zeker voorrecht voor de Joden, die in grooten getale samenwonen.

Sabbatstafel, Joodsche disch, die op den Vrijdagavond, vóór den Sabbat, van schoon lijnwaad wordt voorzien, terwijl in de woning alle lichten worden aangestoken; al de leden des gezins zijn en blijven dan bijeen; de vader zit er als een aartsvader. Zelfs de armste Jood heeft zijn Sabbatstafel, en is dan, gelijk het heet, *koning over nacht.* De poëzie van deze tafel ligt in de hooge beteekenis van het familieleven.

Sabberaar, (barg.), *koevoet.*

Sabberen, (barg.), *diefstal met braak.*

Sabel, (wap.), *zwart,* aangeduid door elkaâr kruisende, waterpasse en loodrechte lijnen. Dus geheeten naar het bont van het *sabeldier.*

Sabellianisme, eene door den presbyter Sabellius te Ptolemaïs, geboortig uit Afrika, omstr. 250 gestichte partij in de Christelijke kerk, die in de leer der Drieëenheid van het geloof der Kerk afweek. Volgens haar was de Drieëenheid louter een openbaringsvorm van de hoogste Godheid, en waren Vader, Zoon en H. Geest geene zelfstandige personen, maar scheppingsuitingen in de natuur, in de menschheid van Jezus en in den geest der menschen. Die leer werd op het Concilie te Alexandrië in 261 veroordeeld, en de partij zelve in de 4e eeuw onderdrukt.

Sabijnsche maagdenroof, roof van de vrouwen en dochters uit het land der Sabijnen door de bevolking van Rome, rijker aan mannen dan aan vrouwen, daar Rome een *asylum* (wijkplaats) was. Na de stichting der stad door Romulus omstr. 753 v. C., liet hij de naburige Sabijnen met vrouwen en dochters op een feest noodigen ter bezichtiging der nieuwe stad, en op een gegeven teeken liet hij zijne nieuwe burgers die vrouwen rooven.

Sablonnière (La —, d. i. *de zandgroeve.* Aldus heetten tot in de 14e eeuw *de Tuileriën.* Dezen laatsten naam kregen ze eerst in 1416; deze is ontleend aan het Fransche woord *tuile* (dakpan), omdat daar voorheen een pannenbakkerij was. In het begin van de 16e eeuw bouwde Nicolas de Neuville er een huis in den omtrek, dat hij het „Hotel des Invalides" noemde, en dat in 1518 door Frans I voor zijne moeder werd aangekocht.

Sabotage, (fr.), het vraagstuk, om tegen het hoogst mogelijke loon, het minst mogelijk te arbeiden.

Sabre et le goupillon (Le —, (fr.), *de sabel en de wijkwast*, het *leger* en de *geestelijkheid*. Van het fameuse verbond van deze beide machten hebben de vrienden van Dreyfus, Zola en Picquart heden in Frankrijk veel te lijden.

Sac (Etre au —, (fr.), *geneigd zijn, geld te schenken*, of ter leen te geven.

Sacchi, godsdienstig genootschap te Parma, in 1680 ontstaan, dat, evenals het in 1609 aldaar opgericht *gezelschap der Vijf Wonden onzes Heeren*, voor het levensonderhoud van arme gevangenen zorgde.

Sacconi, vereeniging in de 15e eeuw te Rome ontstaan, ter uitdeeling van brood aan de gevangenen, waarmee verbonden was een maandelijksch bezoek door eene commissie uit het gerecht, die de gevangenen hoorde omtrent de wijze, waarop zij behandeld werden, i.t. *saccone* = stroozak.

Sachsenspiegel, het oudste Duitsche wetboek, waarin het Middeneeuwsch recht het uitvoerigst is opgenomen. Na de ontbinding van het Frankische Rijk was het recht, met uitzondering van stedelijke en Hofrechten en van het leenrecht, enkel door gewoonte en overlevering bewaard gebleven. Dat ongeschreven recht is in den „Sachsenspiegel" als land- en leenrecht opgenomen. Dit wetboek erlangde eerlang een groot gezag, dat zich van de Nederlanden tot aan Polen en Lijfland uitstrekte. Het wetboek werd meermalen in het Nederlandsch, in het Poolsch en in het Latijn vertaald. Het heeft thans nog geldigheid in de Groot-Hertogelijke en Hertogelijke landen van Saksen, in Anhalt, Schwarzburg, Reusz, Silezië, Holstein, Lunenburg, de stad Lüneburg en Wolfenbuttel.

Sacra pignora, (lat.), *heilig gebeente*. Het stoffelijk overschot van gecanoniseerde heiligen der R.-Katholieke kerk; relikwieën. Letterl.: *gewijde panden*.

Sacrament, lat. *sacramentum*. Op kerkelijk gebied *gewijde plechtigheid*, beduidde bij de Romeinen den *eed* in 't algemeen, en den *soldateneed* in 't bijzonder, d. i. den eed door de Romeinsche soldaten gezworen om niet hun standaard te verlaten, den vijand den rug toe te keeren of hun aanvoerder in den steek te laten. Door 't sacrament van den Doop legt men een militairen eed af om manmoedig onder de banieren van Christus te strijden. In de Christelijke kerktaal heeft dit woord eene uitgestrekte, veelzijds betwiste beteekenis verkregen, hoofdzakelijk tengevolge van de Vulgata-vertaling (zie *Vulgata*), welke het in 't Nieuwe Testament voorkomende woord *mysterion* (geheimenis) door *sacramentum* vertolkte. De twist over de beteekenis kwam voor bij rationalistische Protestanten, geenszins bij de Katholieken, bij wie over de beteekenis van sacrament volstrekt niet getwist wordt. In de R.-K. Kerk toch beteekent sacrament: een door Christus ingesteld uitwendig teeken, waardoor eene inwendige genade wordt aangeduid en gegeven. Door de verwisseling van *mysterion* met *sacramentum* heeft zich 't denkbeeld ontwikkeld, dat, evenals 't Heidendom zijne mysterien had, 't Christendom in zijne sacramenten zaken had, die onder haar uiterlijk voorkomen eene diepere, geheime beteekenis verborgen hielden. Het aantal sacramenten is in de R.-K. kerk *zeven*, te weten: de *doop*, het *vormsel*, het *H. Sacrament des Altaars*, de *biecht*, het *H. oliesel*, de *priesterwijding* en het *huwelijk*. De Protestanten van onzen tijd beschouwen algemeen nog slechts het *avondmaal* en den *doop* als wettige sacramenten.

Sacramentariërs, zij, die niet gelooven, dat het brood en de wijn na de consecratie in het lichaam en bloed van Christus worden veranderd (zie *Transsubstantiatie*), maar beweren, dat dezedaar een voudig zinnebeelden van zijn. Zij behoorden tot de Hervormingsgezinden, die te dezer zake eenigszins van de leer van Luther verschilden.

Sacraments-dag, (r.k.), zie *Kerkdagen*.

Sacraments-huisje, tabernakel, vrijstaand of in den muur uitgespaarden kast [muurkast] in de R.-K. kerken waarin 't H. Sacrament wordt bewaard.

Sacratio capitis, (lat.), *wijding* of *heiliging van het hoofd* aan eene godheid; derhalve *onthoofding,* waarmee Numa Pompilius, Rome's tweede koning, het misdrijf van *terminus motus* (z. a.) bedreigde.

Sacré-coeur, (r. k.), fr., lett. (het) *gewijde hart* (van Jezus); *nonnenorde,* in 1800 te Parijs door Jos. Varin en Mad. Barat gesticht, welker leden zich met de opvoeding van jonge meisjes uit den gegoeden of rijken stand belasten.

Sacrifice (l'Armée du —, (fr.), *het leger der opoffering;* dichterlijke kwalificatie van de *schare der R.-Katholieke liefdezusters.*

Saddle, (sport.), *zadel.*

Sadduceëen, zie bij *Farizeëen.* Tegelijk met en tengevolge van het Farizeïsme ontstaan onder de Ptolemeussen. Flavius Josephus spreekt van hen het eerst a° 150—144 v. C., maar als van eene godsdienstig-staatkundige partij der aanzienlijken, die toen *reeds lang* bestond. *Sadduceëen* = hebr. *tsaddiekiem,* d. i. *rechtvaardigen.* Als halfgeloovigen het tegenbeeld der streng- en overgeloovige Farizeeën, waren zij toch éénstemmig met deze in vijandschap tegen Jezus. Zij loochenden het bestaan van engelen en booze geesten, van al wat onbelichaamd was, ook de onsterfelijkheid des menschen (Hand. XXIII : 8). Tot op zekere hoogte kan men hen de Epicuristen onder de Joden noemen. Na de verwoesting van Jeruzalem (70 n. C.) verdwijnt hun spoor, evenals dat der Farizeeën.

Sadisme, ziekelijke, aan krankzinnigheid grenzende en in woedenden waanzin eindigende geslachtsdrift, die uit overbevrediging ontstaat, wellust vindt in martelingen, met vingers, nagels, tanden, en niet tot bedaren komt voordat er bloed gevloeid heeft. Naar Donatien Alphonse François Markies de Sade, een Fransch romanschrijver (1740—1814), die zich door zijn losbandig en misdadig leven, dat hem niet alleen herhaaldelijk in de gevangenis bracht, maar ook zedelijk geheel te gronde richtte, even berucht maakte, als door zijne hoogst onzedelijke romans „Justine", „Juliette" e. a. Hij was de zoon van den diplomaat Graaf Jean Baptiste François Joseph de Sade, die ook als schrijver bekend is.

Sadist, iemand, die lijdt aan *Sadisme* (z. a.).

Sadowa (Die Schlacht bei — hat der preussische Schulmeister gewonnen, (hgd.), *de slag bij Sadowa is door den Pruisischen schoolmeester gewonnen,* m. a. w., door de ontwikkeling van diens volksonderwijs heeft Pruisen over Oostenrijk gezegevierd. Omzetting van eenen volzin, door Dr. Peschel, in een door hem, in *Das Ausland* (17 Juli 1866) geplaatst opstel *Die Lehren der jüngsten Kriegsgeschichte* gebezigd.

Saepe stilum vertas, (lat.), *keer dikwijls uw schrijfstift om* (nl. om het geschrevene uit te wisschen). — *Herlees en verbeter dikwijls, wat gij geschreven hebt.* Horatius, *Satirae* I, 10, 72. De Romeinen schreven op plankjes of tafeltjes met was bestreken; zij gebruikten hiervoor eene stift, die aan het eene einde puntig was, aan het andere vlak, om het was zoo noodig weer glad te strijken.

Saevis tranquillus in undis, (lat.), *kalm te midden der onstuimige golven.* Spreuk van Willem I; zie *IJsvogel.*

Safety, (sport.), *veiligheids-tweewieler.*

Saffraan, plant, waaraan eene opwekkende kracht werd toegekend, vandaar in veel oude gedichten de toespelingen op deze eigenschap.

Sagaai, hetzelfde woord als *assegaai* (z. a.), een werpspiets, een korte piek. Het is een Berbersch woord door de Arab. in Afrika en in Spanje overgenomen. Sp. *azagaya,* fr. *zagaie.*

Sage, verhaal uit den voorhistorischen tijd of onder onhistorischen vorm

voorgedragen, maar verbonden aan den naam van een bepaalden persoon of van eene plaats. De eerste zijn uit overoude tijden, de laatste kunnen ook uit de Middeleeuwen afkomstig zijn.

Sage Brush state, of **Sage state,** (am.), *salie-staat,* naam voor Nevada, naar eng. sage, *salie,* die daar veel in 't wild groeit: de bewoners heeten *Sage hens.*

Sagittarius, (lat.), *boogschutter,* sterrenbeeld en teeken van den dierenriem.

Sagoweer of **saguweer,** overgenomen uit 't Portug. *saguiro.* Palmwijn of 't gegiste sap dat van den *areˋw* = of suikerpalm verkregen wordt.

Sahib, in oostersche landen *rijk aanzienlijk heer,* een grondbezitter.

Saïd, (arab.), *heer,* titel voor *fatsoenlijke Arabieren,* eigenlijk van hen, die geacht worden tót de nakomelingen van Mohammed te behooren.

Saiga, bij de Germanen *de denarius* der Romeinen, maar den gezaagden rand. *Saiga* = zaag. (Zie *Nummi serrati*).

Saigner du nez, (fr.), letterl. *uit zijn neus bloeden,* fig. bang zijn, nml. een voorwendsel bedenken om het gevaar te ontloopen.

Saigoon, de Japansche vorst Motonori Mori († te Tokio 23 Dec. 1896), hielp een einde maken aan de tweehoofdige keizerlijke Regeering in zijn land, den laatsten *saigoon* dwingend zich ten gunste van den Mikado terug te trekken, welke laatste nu ook met het wereldlijk gezag werd bekleed. De *saigoon* 't wereldlijk, de *mikado* het geestelijk hoofd.

Saillant, (fr. wap.), *springend* (v. a.).

Sailor King, bijnaam van *Willem IV, koning van Engeland,* die in 1779, nog maar 14 jaar oud, in den zeedienst trad, langzamerhand van adelborst tot kapitein opklom, in 1801 admiraal werd en in 1827 opperadmiraal van Engeland.

Sailors' home, (eng.), het *thuis van zeelui,* bij ons gewoonlijk *Zeemanshuis.* Dubbelnaam van het Koning-Willemshuis te IJmuiden.

Saint-Simonisme, de Socialistische school, in Frankrijk na den dood van den graaf St. Simon († 1825) opgericht. Volgens dezen heeft het Christendom uitgediend, omdat het niet bij machte zal wezen elken mensch datgene te verschaffen, waarop hij recht heeft, nl. beschaving, werk en levensgenot. Zijn nieuwe godsdienst heette „algemeene verbroedering, eindorganisatie van de samenleving door voortgaande verbetering"; hij voerde krijg tegen wat de moderne slavernij genoemd wordt, t. w. den arbeid van velen ten voordeele van weinigen; privaat-eigendom, vooral grondbezit en erfrecht moeten opgeheven worden.

Sainte-Beuves van Alexandrië (De —, *de Alexandrijnsche geleerden,* die het eerst een canon vaststelden van die klassieke schrijvers, die het meest de aandacht schenen te verdienen. Naar Charles Augustin Sainte-Beuve, Fransch criticus en dichter, sedert 1840 conservator aan de bibliotheek Mazarin, † 1876.

Sainte-Nitouche, (fr.), *een schijnheilige,* iemand die zich bedeesd voordoet, en sommige dingen in schijn niet durft aanraken, maar, in werkelijkheid, daarvoor niet vervaard is. Weleer zeide men *sainte-nitouche.*

Sainte Vierge (La dormition de la —, (fr.), *de sterfplaats van de Heilige Maagd.* De Keizer van Duitschland heeft einde Oct. '98 dat stuk gronds te Jeruzalem, in het belang der Duitsche Katholieken in vrij gebruik afgestaan aan het *Deutscher Verein vom Heiligen Lande.* Dit stuk gronds is de plek, waar, volgens de overlevering, het huis van den Apostel Johannes stond, waarin Maria hare laatste levensdagen sleet en *overleed.* Van dit huis bleven nog enkele overblijfsels bewaard. Vlak aan die plek

grenst het gebouw, waarin zich het graf van David zal bevinden, alsmede de zaal of het *coenaculum*, waarin Jezus zijn laatste Paaschmaal zal hebben gevierd.

Saints de glace, (fr.), *ijsheiligen*, krachtens een in Frankrijk en België heerschend volksgeloof, is van den 10en tot den 12en Mei de temperatuur immer lager dan gedurende het overige deel dier maand. En aangezien die dagen aan de heiligen Servatius, Mamert en Paneras zijn gewijd, noemt men deze de *saints de glace*.

Saïs (De jongeling van —, de jongeling, die het beeld te Saïs ontsluierd wilde zien en die den volgenden morgen dood werd gevonden. Men stelt de vraag: „Wat heeft hij dan gezien?" en de een antwoordt: „de waarheid"; de ander „zichzelf".

Saison, eng. *season*, letterl. *jaargetijde;* in Frankrijk en Engeland dat gedeelte van het jaar, waarin de reizenden en de rijke families naar de steden terugkeeren, om aldaar deel te nemen aan de stedelijke vermaken en feesten te geven. Te Londen valt *the season* in den zomer; te Parijs in den winter; de zomermaanden, wanneer de aanzienlijken de stad verlaten hebben, vormen *la morte saison*.

Saja, (bat.), *stijf geplooide sarong; saja* en *kabaja* is eene verouderde dracht. Vanhier de spreekwijs *gedost in saja en kabaja* = doodouderwetsch.

Sake of *saki*, bierachtige drank, dien de Japanners uit rijst bereiden.

Sakkerloot is eene opzettelijke wijziging, zooals men die bij vloeken dikwerf aantreft, van *sacra lotio* (lat.) = *heilige doop*.

Saksische prinsenroof, de ontvoering der beide zoons van den keurvorst Frederik den Zachtmoedige van Saksen in 1455, door Kunz v. Kaufungen en gezellen, die zich op den Keurvorst wilden wreken, omdat hij hun de goederen, die zij voor bewezen diensten hadden gekregen, weer had afgenomen. Een van de beide prinsen, werd door den kolenbrander Georg Schmidt bevrijd, waarop zijn broeder ook door de roovers werd losgelaten. Kunz werd nog in 't zelfde jaar in Freiburg ter dood veroordeeld, de kolenbrander werd tot Freiherr van Eckersbach bij Zwickau benoemd.

Sakuntala, de titel van het beroemde tooneelspel van Kalidasa, naar de heldin van het stuk. In het laatst der voorgaande eeuw door Sir William Jones ontdekt, is het sedert in verschillende talen vertaald, bij ons door Prof. H. Kern.

Salade, (wap.), *stormhoed, helm* ook *bassinet*.

Salam, (arab.), vrijdom van gebreken of ongeluk; gezondheid, welvarendheid, vrede, heilgenot.

Membri salam, (mal.), *groeten.*

Assalam aleika of *aleikoem,* Arabisch begroetingsformulier, *Het heil* of *de vrede zij over u* of *alieden.*

Salamander, een diersoort behoorende tot de hagedissen. In ouden tijd geloofde men, dat het in het vuur kon leven. Ook vertelde het bijgeloof, dat een bakkersoven na jaren lang gebruik, plotseling een salamander voortbrengt. Bij oude dichters velerlei toespelingen op de gewaande eigenschap van het dier.

Salamander, (duitsche stud.), tot iemands eer allen tegelijk, met voorgeschreven bewegingen, de glazen schoon leeg drinken.

Salamander (Einen — reiben, (hgd. stud.), *een toast slaan;* **einen feurigen S. reiben,** *een gloeienden toast slaan.*

Salamander-safe, (am.), *bijzonder goede brandkast,* d. i. eene, die 't even als een salamander goed in 't vuur kan uithouden.

Salangane, *gierzwaluwen,* wier nesten, gebouwd tegen den wand van de holen der kalkrotsen, in Indië, als *eetbare vogelnesten* zeer gezocht zijn.

Salaparang, zie *Sasaks.*

Salaris, bezoldiging voor een ambt of betrekking; eigenlijk *zoutgeld,* van het lat. *sal,* zout, omdat de Romeinen aan hun soldaten op geregelde tijden bij andere behoeften ook zout toedeelden. Sedert werd het synoniem met *werkloon,* bezoldiging.

Salem, benaming van een *Tehuis voor onbemiddelde dames* te 's-Hage. Psalm LXXVI : 3 heet Jeruzalem aldus, z. v. a. *woning des vredes.*

Saliegeest (Jan —, uitdrukking, verschuldigd aan een kluchtspel van W. D. Hooft, in 1633 in de Amsterdamsche Kamer opgevoerd. De hoofdpersoon, *Jan Salie,* is een jonkman, die gaarne trouwen wil, doch den moed mist een meisje daartoe aan te spreken. Eene koppelaarster helpt hem er aan een.

Salische wet, lat. *lex salica.* Een hoofdstuk van het wetboek der Salische Franken, omtrent de troonsopvolging, die beperkt bleef tot de *mannelijke* erfgenamen, met uitsluiting der vrouwelijke, omdat aan zulke bedieningen zekere militaire verplichtingen verbonden waren. Deze wetten zouden in 422 door vier hoofden der Franken (Wisogast, Bodogast, Salogast en Windogast) opgeteekend, en later door de Frankische koningen Chlodwig, Childebert en Chlotarius gewijzigd en uitgebreid wezen. De Saliers of Salische Franken woonden sedert de 3e eeuw aan den linkeroever van den Neder-Rijn, en stichtten het latere Frankenrijk.

Salle des pas perdus, (fr.), *zaal der verloren schreden.* De *wachtkamer* van het Hof van Assises te Parijs, en van de hoven en rechtbanken in het algemeen, zoowel in Frankrijk als in België, ook bekend als de *galerie du Harlay.*

Salmagundi, eene verzameling van ernstige en luimige stukken door Washington Irving, William Irving en James K. Paulding, uitgegeven in 1809; naar men beweert van *salmagundi* = mengsel van gehakt kalfsvleesch, kippevleesch, ansjovis en uien, bereid met citroensap en olie, en aldus gegeten naar de uitvindster, de gravin Salmagondi, hofdame van Maria de Medicis, die ook voor de uitvindster der haring-salade wordt gehouden. Meer waarschijnlijk, eene verbastering van lat. *salgama condita* met zout ingemaakte vruchten enz. Lat. *salgamarius* = boektitel.

Salmoneus, een Koning van Elis in Griekenland, die in zijn trots Jupiters donder nabootste, waarvoor hij gestraft werd en gedood door een bliksemstraal. Zie het treurspel van dien naam door Vondel.

Salomo van het Noorden (De —, bijnaam van Frederik den Groote, hem het eerst gegeven door Voltaire in diens „Ode aan de Pruisen" bij de troonsbestijging (1740).

Salomonsoordeel, d.i. een *scherpzinnig oordeel,* en wel zulk een, waarbij het *corpus delicti* op den voorgrond gesteld wordt; ontleend aan 1 Kon. III : 16—28; daar twisten twee moeders om het bezit van een levend kind, terwijl ieder het doode aan de tegenpartij toewijst. Salomo beveelt het levende kind in tweeën te houwen en aan iedere moeder eene helft te geven. De ware moeder staat nu vrijwillig haar kind af en Salomo, dus overtuigd, wijst het *haar* toe.

Salondemagoge, (hgd.), naam door een onbekend beoordeelaar, in het *Konversationsblatt,* aan Heinrich Heine, bij de bespreking van diens *Nachträge zu den Reisebildern* (1831) gegeven.

Salpeterkoning, de Engelsche financier North († 1896), die als arm jonkman zijn land verliet, om zijn geluk te beproeven, en in 1887 terugkwam als bezitter van een fortuin van 100 tot 150 millioen, dat hij aan de ontginning van rijke *salpetermijnen* in Peru en Chili had te danken.

Salpétrière (La —, *krankzinnigengesticht* nabij Parijs, later aan-

merkelijk vergroot ingericht tot een besjeshuis *(Hospice de la vieillesse pour femmes)*. Dit gesticht is het grootste van die soort in Europa: het herbergt tegenwoordig 3100 behoeftige oude vrouwen en 1240 vrouwelijke krankzinnigen, die in 45 verschillende gebouwen gehuisvest zijn. De naam *La Salpêtrière* is hiervan afkomstig, dat zich daar ter plaatse vroeger eene *salpeterziederij* bevond.

Salt river, (am.), in de uitdrukking *he has been rowed up Salt River* (hij is Salt River opgeroeid), van een staatsman, die verslagen is en het staatstooneel verlaat. De oevers van Salt River, zijrivier van de Ohio, werden onveilig gemaakt door zeeroovers; wat die rivier oproeide was dus verloren.

Saltorel, (wap.), zie *Schuinkruisje*.

Salus populi suprema lex esto, (lat.), *het heil des volks zij de hoogste wet*. Cicero, *De legibus* 3, 3, 8.

Salut van 101 schoten. Toen Maximiliaan na een gelukkigen veldtocht naar Duitschland terugkeerde, werd hem door de stad Augsburg eene schitterende ontvangst bereid, o. a. werden er 100 kanonschoten gelost. De officier, die vreesde, dat hij zich in 't juiste aantal vergist had, voegde er voor zekerheid 1 bij. Dit werd naderhand door Augsburg ook gedaan en bleef zoo bestaan. Ook, *'s Konings salvut* = 101 borrels bestelde door eene menigte matrozen, die aan wal komen.

Salvation Army, (eng.), zie *Leger des Heils*.

Salve, (lat.), *wees gegroet;* aanvang der antiphoon van Maria *Salve regina, mater misericordiae,* die van Pinksteren tot aan den Advent gezongen wordt: de drie andere zijn: *Alma redemptoris mater* (in den Advent tot aan Maria Lichtmis), *Ave regina coelorum* (tot aan Witte Donderdag) en *Regina coeli, laetare* (Paaschtijd).

Salve Regina, (r.-k.), zie *Salve*.

Salvo errore calculi, (lat.), *behoudens rekenfouten*.

Salvo errore et omissione, (lat.), *vergissingen en uitlatingen voorbehouden*. Onder rekeningen enz. afgekort *S. E. e. O.*

Salvo honore et stipendio, (lat.), *met behoud van titel en jaarwedde*.

Salvo jure, (lat.), *behoudens zijn recht* of *het recht*.

Salvo pleno titulo, (hand.), verkort S. P. T. = *in plaats van den volten titel*.

Salvo titulo, (hand.), verkort S. T. = *in plaats* of *met weglating van den titel*.

Salvum fac regem, (lat.), *behoud den Koning!* Ps. XX : 9, naar de Vulgata. Meest met het voorgevoegde en het toegevoegde *nostrum* (onzen) *Domine* (Heer!), dat daar ook staat, — als bede tot God. Voor onze Koningin luidt het („Domine), *salvam fac reginam* (nostram)"!

Sam (Uncle —, *Oom Sam*, schertsende benaming voor de Noord-Amerikanen en hunne regeering, de uitdrukking is ontleend aan de afkorting **U. S.** voor *United States*, d. i. Vereenigde Staten.

Samaritanen, bijnaam voor de inwoners van Suameer bij Leeuwarden.

Samariter-Vereine, (hgd.), zie *St. John's Ambulance Association*. Naar aanleiding der gelijkenis van den *barmhartigen Samaritaan* (Luk. X : 34).

Sambal, (mal.), in het jav. *sambel* uitgesproken, de algemeene naam voor allerlei, als toespijs bij de rijst gebruikte gerechten. Fijngemaakte Spaansche peper en zout zijn er de hoofdbestanddeelen van. De sambals ontvangen gewoonlijk haren naam naar de verdere bijmengselen of de verdere behandeling; worden ze gebakken of gefruit dan heeten ze

sambal goréng, b.v. sambal goréng, boontjes (met fijn gesneden snijboonen). *Sambal oedang*, d. i. sambal met garnalen er in. *Sambal oelak* = sambal bestaande uit Spaansche peper, zout en wat citroensap, enz.

Sambo, (am.), spotnaam of minachtende naam voor *de Negers*. Uit sp. *zambo*, eigenlijk de naam voor kinderen uit huwelijken van Negers met Mulatten.

Sambok of **sjambok,** (z. a f r.), *karwats, zweep.*

Sambreel, (z. a f r.), *regen- of zonnescherm*, van sp. *sombrella.*

Samedigras, (f r.), *vette Zaterdag.* Met zonsondergang van dien dag, die de Groote Vasten voorafgaat, jaarlijks, in Februari, beginnen de vette dagen, die hun toppunt bereiken in den vooravond van Aschwoensdag.

Samiel, de „Zwarte Jager uit het Wolfsdal", d. i. de booze geest, met wien „der Freischütz" in de opera van dien naam (muziek van W e b e r, woorden van F r. K i n d) een verbond gesloten had, waardoor hij in 't bezit gekomen was van zeven kogels, die allen, op één na, onfeilbaar zouden raken.

Samieli, Turksche naam voor de *heete winden.*

Samlog. In Noorwegen is den 1ºn Januari 1896 eene wet ingevoerd, welke geldend is verklaard voor dertien steden; volgens welke de inwoners eener plaats, vrouwen zoowel als mannen, boven de 25 jaar, bij meerderheid van stemmen beslissen kunnen over het al of niet verbieden van den verkoop van sterken drank. Beslist de volksstemming voor den drankverkoop, dan moet de maatschappij (S a m l o g), die houdster is van de concessie, 65 percent harer winsten afstaan aan den Staat en 15 aan de gemeente. Voorts mag er alleen van 8 uur 's morgens tot 5 uur 's avonds drank verkocht worden. De verkoop bij hoeveelheden boven de 2,50 liter is vrij. In Finland bestaat eene dergelijke wet. In Canada, Engeland en Zweden zijn dusdanige wetsontwerpen te wachten.

Samoeral, edellieden in Japan, die het gevolg uitmaken van den daimyo (den leenvorst). De titel beduidt *gerechtigd tot het dragen van twee zwaarden.*

Samoreus, *groote aak*, aldus genaamd omdat ze oorspronkelijk op de Sambre en de Maas voeren, zijnde *samoreus* eene samentrekking van *Sambre* en *Meuse*. Het afkomen in grooten getale van dergelijke vaartuigen te Amsterdam deed aan de groote brug over den Amstel (de zoogenaamde Hoogesluis), waar ze onderdoor kwamen, den naam geven van *Samoreusenbrug*, 't welk in den Franschen tijd door misverstand vertaald werd met *le pont des amoureux*, d. i. de brug der verliefden.

Samoum, Syrische naam voor de *heete winden.*

Samovar, (r u s s.), *theeketel*, welken men op de tafel plaatst. Daaruit wordt in een glas thee geschonken, en dit met een klontje suiker, een schijfje citroen en beschuit aangeboden. De beteekenis van het oorspr. slavische woord is *ik kook.*

Sampan, (c h i n.), *kleine schuit* of *boot* in Ned.-Indië.

Samstoe, zie *Tam shoe.*

Samurai, in algemeene beteekenis duidt aan *beambte, heer* en omvat Kuge, Daimio en vasallen. *Samurai* (c h i n. Shi of Bushi) in gewonen, engeren zin duidt aan de bevoorrechte militaire stand van den Shogun in Daimio, alsmede de priesters. De Samurai waren vasallen van dezen met erfelijke inkomsten beneden 10,000 Koku. De bij ons veelal bestaande omschrijving van Samurai door „lagere adel", duidt den toestand niet juist aan.

San gréal, (o.-fr.), d. i. *heilige graal* of heilige schotel. (Zie *Graal*). Sommigen lazen en schreven: *Saing réal*, d. i. *sang royal* of *bloed des Konings* of *bloed des Heeren*, omdat men beweerde, dat het bloed van Jezus aan het kruis door Jozef van Arimathea daarin was opgevangen of *sang réel* waaraehtig bloed.

San Jago, ridderorde in 1070 in Portugal gesticht voor wetenschappelijke, letterkundige en artistieke verdiensten.

San José Scale, benaming in Amerika van de Amerikaansche *schildluis,* een voor fruit allerschadelijkst insekt, den Aspidiotus perniciosus, door Comstock reeds in 1873 te San José ontdekt, en misschien uit Chili naar Colorado en van daar naar de Vereenigde Staten van Noord-Amerika overgebracht.

Sanbenito, *martelaarshemd;* geel hemd met een Andrieskruis en met vlammen en duivels beschilderd, dat den ketters, die de Spaansche Inquisitie ter dood veroordeelde, werd aangetrokken, terwijl men hun ook aldus beschilderde mutsen opzette.

Sancho Panza, een zwaarlijvig ruiter van dwaas figuur. Naar den kluchtigen schildknaap van Don Quyote, die zijn heer op een ezel volgde, volgens Cervantes' roman.

Sancta simplicitas, (lat.), *heilige eenvoud.* Uitdrukking, 't eerst gebruikt door Rufinus († 410, een der vroegste lat. kerkgeschiedschrijvers), bij de overwinning van een eenvoudigen biechtvader op den geleerden kerkvader Eusebius van Nicomedia, die der leer van de Arianen was toegedaan. Zie *O sancta.*

Sanctie, goedkeuring door de Kroon van door de Staten-Generaal aangenomen wetten of van door de Provinciale Staten vastgestelde verordeningen; in het algemeen ook goedkeuring door een hooger bestuur van wat door een lager bestuur is verordend.

Sanctum officium, (lat.), *het heilige ambt,* volledig: *Congregatio sacri officii,* benaming der te Rome zetelende Congregatie der Inquisitie, belast met het onderzoek naar de reinheid der leer in geschriften enz.

Sanctum sanctorum, (lat.), het *heilige der heiligen,* het allerheiligste in den tabernakel en later in het heiligste gedeelte van den Joodschen tempel, waar de ark bewaard werd en alleen de Hoogepriester mocht binnentreden. Men past de uitdrukking in scherts toe op eene of andere plaats, die men als zijn heiligdom beschouwt, waarin men ieder maar niet toelaat.

Sancy, zie *Diamanten.*

Sandaal, (w.a.p.), schoenzool, door riemen aan den voet bevestigd, zelden als afzonderlijk heraldiek stuk, doch wel als deel der kleeding van monniken voorkomend. Van lat.

Sandalium, (lat.), *sandaal,* bestaande uit eene zool met een bovenleder, dat de teenen en het voorste gedeelte van den voet bedekte.

Sandek, Talmudisch hebr. (van gr. *syndikos*) = *gevader* (bij de besnijdenis).

Sandsjak, eig. *vaandel,* bij de Turken de benaming van eene onderafdeeling eener provincie, aan wier hoofd zich een *moetesarrif* (onder-gouverneur) bevindt.

Sandsjak Sjerif, (*het edele vaandel*), het vaandel van den Profeet, dat te Constantinopel bewaard en jaarlijks in den Ramadan (z. a.) vertoond wordt. Het is volgens de sage afkomstig van Mohammed, en moet, wanneer de Staat of de godsdienst in het uiterste gevaar verkeert, in het leger gebracht worden, waarop ieder weerbaar Muzelman verplicht is ten strijde te snellen. Dit is tot nu toe slechts eenmaal gebeurd, namelijk in 1595, toen Moerad II optrok naar Erlau. Intusschen werden bij die gelegenheid de Turken op de vlucht geslagen, en zij hadden bijna het vaandel verloren.

Sandwich, een naar graaf Sandwich geheeten versnapering bestaande uit een paar sneedjes brood met tusschengelegd koud vleesch, caviar of iets dergelijks. De Graaf (onder George III) was zulk een hartstochtelijk speler, dat hij een groot deel van den dag en den nacht aan 't spelen bleef en zich door den bediende deze versnapering onder 't spel liet brengen om geen tijd te verliezen.

Sandwichman, *rondloopende advertentie-vertooner*, dragend een bord, van voren en van achteren met eene advertentie beplakt; de man tusschen twee planken, evenals het vleesch tusschen de twee sneedjes brood.

Sang blen, (fr.), lett. *blauw bloed*. De oude, aristocratische familiën in Spanje, die hun stamboom tot op den tijd van de overwinningen der Mooren in genoemd land opvoeren, zeggend, dat hun adellijk bloed blauw is, maar dat van anderen zwart.

Sang de boeuf, (fr.), letterl. *ossenbloed*. Oud Chineesch porselein.

Sang nata, (jav.), *de Vorst*, hij die regelt, bestuurt. *Sang*, een voorvoegsel tot betiteling en benoeming van goden en doorluchtige of heilige personen. *Nata* = iets ordenen, regelen.

Sang (Ohne — und Klang, (hgd.), *zonder opzien* werd oorspronkelijk van zulke begrafenissen gezegd, waarbij noch de klokken gelnid, noch gezangen aangeheven werden. Fr. *sans tambour ni trompette*.

Sanglé, (fr. wap.), met een band om 't midden van 't lichaam (paarden, enz.).

Sanglier des Ardennes (Le —, (fr.), *het wilde zwijn der Ardennen*, bijnaam gegeven aan Willem van der Marck, den moordenaar van Lodewijk van Bourbon, bisschop van Luik, aldus om zijne verregaande wreedheid genoemd.

Sanglier (Sir —, d. i. *het wilde zwijn;* bijnaam van Shan O'Neil, den aanvoerder der Iersche opstandelingen in 1567.

Sanguine, (eng., wap.), *bloedrood*.

Sanhedrin, (hebr.), van gr. *synedrion*, lat. *synedrium*, d. i. vergadering, benaming van het voormalige Joodsche gerechtshof of den Hoogen Raad te Jeruzalem ten tijde van Jezus. Volgens de Joodsche schrijvers (waarschijnlijk naar aanleiding van Numeri XI : 16 volg.), uit 71 leden bestaande, een maximum, dat wellicht zelden werd bereikt.

Sans nombre, (fr. wap.), zie *Bezaaid*.

Sans peur et sans reproche, (fr.), *zonder vrees en blaam;* eeretitel van Pierre du Terrail, Chevalier de Bayard (1476—1523).

Sansculotides of (na 7 fructidor an III, d. i. 24 Aug. 1795) *jours complémentaires*, (fr.), in den Republikeinschen kalender de 5 of 6 laatste dagen van het jaar, aldus genaamd ter eere van de *sans-culottes*. Het jaar telde 12 maanden van 30 dagen, en de 5 of 6 overschietende dagen zouden als feestdagen worden beschouwd. Zie *Kalender (Republikeinsche —*.

Sans-culottes, (fr.), *broekloozen;* de armen, het volk, de ware republikeinen. Het woord werd op 21 Sept. 1792 gebruikt door den gewezen Capucijner Chabot, in de openingszitting van de Nationale Vergadering, tot den president, dien men, naar hij meende, te veel eer bewees. Chabot vermaande hem zich tot de „sans-culottes" te wenden, die de meerderheid uitmaakten. Reeds in 1790 had l'abbé Marry het volk zoo genoemd, en in 1792 werd het een modewoord; Chabot getuigde: „le citoyen Jésus-Christ est le premier sans-culotte du monde!" waarbij Camille Desmoulins getuigt, dat het woord hier als eeretitel bedoeld was. Robespierre noemde zoo schertsend de leden van de vrouwen-club. De term bestond reeds in de dagen der chroniqueurs, die van *ribauds sans chausses* spraken, waar zij armen bedoelden, en lang vóór de Revolutie heeft men de armen wel eens zoo genoemd; maar de schimpnaam kwam duidelijker uit, toen de Omwenteling begon, en sedert de Republikeinen er een partij- en eerenaam van maakten, werd het woord algemeen bekend en gebruikt.

Sanssouci, (fr.), letterl. *zonder zorg* of *Zorgeloos;* in fig. zin de naam

van een of ander lustoord, waar men onbezorgd zijn leven slijt. Aldus heet ook het beroemd koninklijk lustslot, op een berg vóór de Brandenburgsche poort der Pruisische stad Potsdam.

Sans-souci (Wijsgeer van —, Frederik de Groote († 1786), die het liefst op Sans-souci verblijf hield, en daar met Voltaire en andere Fransche geleerden, d'Argens, la Mettrie e. a. bespiegelende wijsbegeerte studeerde.

Santa Casa of *(di Loretto)*, (it.), het *heilige huis* van Maria te Loretto, werwaarts, volgens de R.-Kath. overlevering, 10 Dec. 1295 het huis-je van Nazareth verplaatst werd, dat door Maria bewoond werd toen zij de aankondiging der Menschwording van Gods Zoon ontving (Luk. I : 26, 27). Zie *Lorette.*

Santa Claus, naam van Sinterklaas (6 Dec.), te New-York. Vgl. *Kris Kringle.*

Santa Maria degli Angeli, (it.), *heilige Maria der Engelen.* Zie *Thermen.*

Santri, (jav.), *student* in de Mohammedaansche god- en rechtsgeleerdheid, aanstaand Mohammedaansch priester, priesterleerling.

Sapatoe, sepatoe of **sipatoe,** (jav. en mal.), *schoen, schoeisel* van alle soorten, ook *reuschoen* van een rijtuig. *Toekang sepatoe* = schoenmaker.

Sapere aude, (lat.), *durf verstandig zijn.* Horatius, *Epist.* I, 2, 40.

Sapienti sat, (lat.), zie *Dictum.*

Sapientissimus inter sapientes, (lat.), *de wijste onder de wijzen.* Zoo noemt Cicero den Griekschen wijsgeer Thales, een der zeven Grieksche wijzen.

Sappho (Eene —, eene zoetvloeiende, zangerige dichteres. Naar Sappho, de grootste (lyrische) dichteres der Grieken, die a° 628/568 v. C. leefde.

Sappho (De Duitsche —, *Anna Louisa Karsch* (1722—91).

Sar, Chaldeeuwsch gewicht = 3600 Talenten. (Zie *Talent*).

Sar(r)acenen, (ar.), gr. *Sarakènoi.* Oorspronkelijk een (door Ptolemaeus en Ammianus vermeld) volk in het noorden van Gelukkig Arabië. De naam beteekent volgens sommigen een nomadenvolk van vrijbuiters, volgens anderen eenvoudig *Oosterlingen* (arab. *sharkun.*) Bij de Christelijke schrijvers der Middeleeuwen de *Arabieren;* later verstond men er onder alle *Mohammedanen,* vervolgens de *Turken,* eindelijk in 't algemeen alle niet-christelijke natiën, tegen wie kruistochten gericht werden.

Saracijnsch koren, fr. *sarrasin, boekweit.* Uit de Saraceensche landen ingevoerd.

Saracijnsche eg, (fr.wap.), *herse sarrasine.* Valdeur of valpoort. Eng. *portcullis.* In de heraldiek voorgesteld als een raamwerk van onder aangepunte palen, door dwarsbalken verbonden.

Saragossa (De Maagd van —, Augustina, die nadat haar minnaar bij het beleg van genoemde stad was doodgeschoten, zelve zijne plaats op de vestingwerken innam. Na eene belegering van twee maanden waren de Franschen den 15n Augustus 1808 genoodzaakt terug te trekken.

Saratoga trunk, (am.), *groote reiskoffer,* naar de reusachtige koffers, die de dames plegen mee te nemen naar de druk bezochte badplaats Saratoga (in New-York).

Sarcophaag, (gr.), *vleeschverteerder,* oorspronkelijk steenen doodkist; thans grafmonument in den vorm van rijkversierde doodkist.

Sardine, (am.), *suffer;* aldus naar een vischsoort van dien naam.

Sardonisch lachen, krampachtige aandoening in den vorm van lachen, ook: *sarcastisch lachen,* aldus naar *sardoa* (of *sardonia*) *herba,* vergiftige soort van hanevoet, eene plant, welker sap stuiptrekkingen deed ontstaan. Als bij

Homerus, *Odyssea* XX, 301—2. Mr. C. Vosmaer vertaalt het door: „terwijl een *spottende hoonlach* rees in zijn hart".

Sarepta (Weduwe van —, 1 Kon. XVII : 9 en volgg., de weduwe, die Elia den profeet opnam en bereid was te verzorgen. Ze had slechts een handvol meel en een weinig olie; maar het meel werd niet verteerd en de olie ontbrak niet, zoolang de hongersnood duurde. Naar dit verhaal wordt, als een voorraad langer duurt dan men verwachtte, gesproken van *de kruik der Weduwe*, en daar zij zoo wonderbaar werd geholpen, noemde men liefdadige instellingen, vooral stichtingen voor weduwen vaak *Sarepta*. Sarepta lag in Sidon, en heet in 't Grieksch Zarphath.

Sargenes, *Israëlietisch doodkleed* (ook bij godsdienstplechtigheden op enkele hoogtijden gedragen), met gevlochten gordel. Het woord is niet Hebreeuwsch, doch afgeleid uit eene andere taal; wellicht van it. *sargano* (grofdoek voor overtrekken), of van gr. *sarganè* (= vlechtwerk).

Sarmatische ziekte, zie *Poolsche roos*.

Sarmazachy-Evangelie, Grieksch handschrift op purperkleurig perkament, dagteekenend uit de 6e eeuw, in Dec. 1896 door den Keizer van Rusland aan de Openbare Bibliotheek te St. Petersburg geschonken, en aldus genaamd, omdat het weleer in 't bezit was van de volkplanting Sarmazacha, in Anatolië. Dit handschrift is hetzelfde, dat door Tischendorf indertijd als „purper-codex N" werd aangeduid. Het heeft 182 bladzijden. De grootste helft is in den loop der tijden verloren gegaan; reeds in de 12e en 14e eeuw moeten er vele bladen aan hebben ontbroken. Vóór deze vondst waren er slechts 45 losse bladen van bekend. Zes daarvan zijn in de bibliotheek van het Vaticaan, twee te Weenen, vier te Londen en drie-en-dertig op Patmos, in de bibliotheek van het klooster „Johannes de Godgeleerde".

Saroepijah, zie *Roepijah*.

Saroespeler, (barg.), *dievenopkooper*.

Saroet, (z.afr.), *sigaar* van *salroettoe*, jav. *sroetoe*, eng.ind. *cheroot*, lange Oostindische sigaar.

Sarong, (jav. en mal.), letterl. *scheede* of *koker*, een van kapok geweven, aan elkaar genaaide lap, in den vorm van een rok; een kleedingstuk voor mannen en vrouwen.

Saron's roos, waarmee zich Sulammit, Salomo's beminde, in het Hooglied (II : 1) vergelijkt. Bedoeld is de *narcis*, die zich in de heuvelachtige en waterrijke vlakte van Saron (of Sarona) van Dôr (Dora) tot Joppe (Japho) in Palestina, langs de Middellandsche Zee uitstrekt.

Sarrasin, (fr.), in de Belgische industrieele wereld den werkman, die geen deel van een syndikaat of eene vakvereeniging uitmaakt, en zoodoende zelf het door hem verlangde werkloon kan bepalen, hetgeen andere door de bedoelde lichamen wordt vastgesteld.

Sartor resartus, (lat.), *de opgelapte versteller* (van kleederen). Titel van een satirisch werk van Thomas Carlyle (geb. 1795).

Sas, in *Sas van Gent*, *Sluijsensas* e. derg., beteekent *schutsluis, dubbele sluis*.

Sas, (barg.), *suiker*.

Sasas Solas, half vervallen burchten en vierhoekige torens, waarin de Baskische adel in Spanje, verblijf houdt.

Sasaks of **Orang Sasak,** oorspronkelijke bewoners van Lombok (eiland tusschen de eilanden Bali en Soembawah). In de landstaal heet Lombok Tanah Sasak of Salaparang (alouden Hindoesche naam).

Sascha, (russ.), *liefeling*.

Saxophoon, *hoorn*, naar Antoine Joseph Adolphe Sax (1814—1894), verbeteraar der gewone en der bas-clarinet, uitvinder van verschillende instrumenten.

Saskenen, (barg.), *drinken.*

Satan, (hebr. tegenstander, vijand, nml. van God) = *Duivel* (z. a.).

Satan (De — verandert zich weleens in een Engel des lichts, 2 Kor. XI: 14. Hiermede geeft men zijn argwaan te kennen tegen iemands vriendelijke woorden of heilig en eerwaardig voorkomen. Ook de Joden geloofden, dat de Satan, een gevallen engel, soms ter verleiding der menschen, hun onder de gedaante van een goeden engel verschoen. Mede een leerspreuk der Christelijke asceten, eenvoudig beteekenend, dat de duivel wel eens onder den schijn van goed tot kwaad bekoort.

Satanische school, naam door R. Southey (1774—1843) uitgevonden en 't eerst gebruikt in zijn voorbericht van zijne *Visions of Judgment* (Visioenen van 't Oordeel) voor de schrijvers, die met den godsdienst den draak staken. Eerst toegepast op Byron en zijne navolgers, doch later betrokken de Engelschen ook Rousseau, Shelley, Moore, Bulwer, Victor Hugo, George Sand en Paul de Kock er toe. Ook de leer van den invloed en de werkingen der helsche geesten op aarde.

Satanisme. Die richting in de beeldende kunst, waarbij men booze geesten, duivelen op den voorgrond stelt. In de 18e eeuw ontstond in Frankrijk een heftige strijd tusschen de romantiek en het klassieke, welke zich in onze dagen heeft opgelost in het realisme, afdalend tot het naturalisme, en zelfs tot het satanisme.

Satansengel (Dit is zijn —, *een doorn in het vleesch,* ontleend aan 2 Kor. XII : 7.

Saters, Satyrs, vroolijke, zinnelijke mythol. wezens die de bosschen bevolkten. Zij werden niet zoo als de Faunen met dierenpooten afgebeeld, doch geheel in menschelijke gestalte, alleen met een geitenstaartje.

Sati, het verbranden der weduwen in Engelsch-Indië bij de Hindoe's. Het berustte op het denkbeeld, dat de vrouw, bij hen geheel en al de slavin des mans, hem ook na zijn dood moest toebehooren, zoodat de schim des mans den dienst eischte van de schim der vrouw.

Satira, oud *satura,* eigenlijk: een allegaartje. Eene *lanx satura* was een schotel met allerlei spijzen gevuld. Vervolgens werden gedichten van verschillenden, weinig samenhangenden inhoud met dezen naam bestempeld, en wordt de naam *satura* toegepast op de Fescennijnsche kluchten en de Attalische boertspelen. Ennius bracht eene wijziging hierin. Zijne *saturae* hadden wel de oude afwisseling van vorm en maat, doch waren van meer ernstigen inhoud. Den grooten overgang echter tot het hekeldicht vormen de satiren van Lucilius (148—103) die in zijne schilderingen een critiseerenden toon aansloeg, en aan Horatius tot voorbeeld heeft gestrekt. Zoo werd de satire een soort van causerie op hekelenden toon, bij Horatius vroolijk en luimig, bij Persius en Juvenalis scherp of bitter.

Satire Ménippée, (fr.), politiek schotschrift in 1594 tegen de Ligue verschenen en door samenwerking van vele schrijvers ontstaan. Het deed de partij van Henri IV aanmerkelijk winnen. In drie weken werden drie drukken uitverkocht. De naam *Ménippée* gold reeds eeuwen te voren als *bijtende satyre,* naar Menippus (omstr. 270 v. C.), een cynischen wijsgeer te Thebe, die 13 boeken satiren schreef, door Lucianus geprezen. Varro gaf diens naam aan zijne satiren, en Seneca en Petronius volgden hem na. Als *menippeën* gelden *de Gouden ezel* van Apulejus, *Brieven van Duistertingen* van v. Hutten, *Tristram Shandy* van Sterne, *Gulliver* van Swift, *Hudibras* van Butler, *the Dunciad* van Pope, *le Lutrin* van Boileau. Zie ook *Menippeaansche satire.*

Satis verborum, (lat.), *genoeg woorden! al genoeg!* Terentius, *Phormio,* 2, 3, 89 (436) *satis jam verborum est.*

Satisfactionsfähig (hgd.), *geschikt* (wat iemands stand en zedelijkheid betreft) om *voldoening* (aan de geschonden eer) *te geven,* door middel van een tweegevecht.

Saturnia, dichterlijke benaming van *Italië*, bv. in Vergilius' *Aeneïs*, I, 569 (Saturnia arva), VIII, 329: Saturnia tellus, eigenlijk de landstreek op den Capitolynschen heuvel bij den Tiber; vervolgens Latium, eindelijk gansch Italië. Naar *Saturnus* (z. a.).

Saturnus, oud-Italische god van den landbouw, onder wiens regeering de Gouden Eeuw (zie *Eeuw*) geplaatst werd. *Saturnus* = zaadgod, vanhier de *Saturnalia*, feesten te Rome in de uitbundigste vreugd met herinnering aan die Gouden eeuw, gevierd 17—24 December, tegen den kortsten dag des jaars, als wanneer de vernieuwing der natuur een aanvang begint te nemen. Naar hem heet bij Ovidius Italië *Saturnia* en het volk *Saturnia gens*.

Sau of **Schwein,** (hgd.), lett. *varken*, fig. *geluk*, waarschijnlijk omdat het zwijn voor het nuttigste huisdier doorgaat. In allen gevalle is het opmerkelijk, dat tevens in Frankrijk een armband, enz., waaraan een varkentje is opgehangen, een *porte-bonheur* = *geluk-aanbrenger* wordt genoemd.

Saucijsebroodjes worden in klassieke woorden genoemd: „Panis socialis in usum studiosorum", evenals eene *sigaar* klassiek wordt betiteld als „planta Americana (of: herba Nicotiana) in formam cylindricam fabricata."

Saul gaat uit om ezels te zoeken, en vindt een koninkrijk, nopens iemand, die in zijn zoeken teleurgesteld, stuitte op iets van grooter waarde dan datgene waarmaar hij zocht. Ontleend aan 1 Sam. IX : 3, 17, 20.

Saul onder de profeten (Een —, iemand die niet thuis behoort in 't gezelschap, waarbij hij zich voegt of waaronder hij geraakt is. Uit 1 Sam. X : 11, 12, of uit 1 Sam. XIX : 24.

Saul's mantel (Dat zijn de slippen van Saul's rok of —, 1 Sam. XXIV : 5. Eene spreekwijs, die niet in verband staat tot genoemden tekst. Ze dient slechts om aan te duiden: de als flarden aan het lijf hangende kleeren eener vrouw.

Saul's wapenrusting, nutteloos harnas, hinderlijke ballast. Ontleend aan 1 Sam. XVII : 38, 39.

Saulus-bekeeringen, *plotselinge* en *volkomene* veranderingen van zienswijs en gedragslijn. Uit Hand. IX, waar de plotselinge en totale ommekeer van Paulus — eerst Israëliet en nog wel Farizeeër, daarna eensklaps ijverig Christen — wordt verhaald.

Saulus' gloed, Hand. IX : 1, een heftige ijver voor eene kerkelijke partij, gepaard met onverdraagzaamheid en verblinding.

Saure Gurken-Zeit, zie *Komkommertijd*.

Saus und Braus (Im — leben, (hgd.), *in geraüsch en getier leven*, een vroolijk leventje leiden.

Sausati, (z. a f r.), gekruide stukjes vleesch aan ijzeren pinnen geroosterd.

Saut de lit, (fr.), vroeger een *kleedingstuk*, aldus genaamd omdat de dames geacht werden, het bij 't verlaten harer legerstede aan te trekken. Een soortgelijk kleedingstuk heet thans *matinée*.

Saut périlleux, (fr.), *gevaarlijke sprong*, een woord uit de taal der kunstemakers: *luchtdraaikeling*; het komt, zooover men weet, het eerst in figuurlijken zin, voor in een brief van Henri IV aan Gabrielle d'Estrées van 23 Juli 1593, met het bericht, dat hij dien dag met de bisschoppen zou spreken, en hij voegde er aan toe: „Ce sera dimanche que je fairay le sault périlleux", nl. tot de R.-Katholieke kerk overgaan.

Sautoir, (f r. w a p.), zie *Schuinkruis*.

Sauvage ivre, (Le —, *de dronken wilde, Shakespeare*, aldus door Voltaire genoemd in het 3e gedeelte van de *Dissertations sur la tragédie*, in de Voorrede van zijn treurspel *Sémiramis*.

Sauvé, merci, mon Dieu, (fr.), *gered, God zij dank!* een zeer dikwerf

ironisch gebezigde kreet, wanneer men aan eenigerhande moeilijkheid is ontsnapt. Die woorden komen voor in *l'Avocat Loubet* I, 6, blijspel van Labiche, Lefranc en Marc Michel (den 28 Aug. 1838, in het *Théâtre du Panthéon* voor 't eerst opgevoerd).

Sauvons la caisse! (fr.), *laat ons de kas redden!* Gezegde, ontleend aan *les Saltimbanques* (acte II), comédie-parade van Dumersan en Varin, voor het eerst opgevoerd in de Variétés te Parijs, in 1838, en dat maar al te dikwerf op zekere financieele operatiën kan worden toegepast.

Savoir c'est pouvoir, (fr.), *kennis is macht*, de Fransche vertaling der Latijnsche spreuk van Bacon (*Novum Organum* II, 3), waar ze aldus luidt: *Scientia et potentia humana in idem coïncidunt.*

Sawah, (jav. en mal.), bouwland dat onder water kan gezet worden, bewaterbaar rijstveld.

Saynète, (muz.), Spaansche en Fransche naam voor een *kluchtspel met zang*, eigenlijk: alles, wat streelt en aantrekkelijk is, vandaar ook: *komisch intermezzo* (spr. sainetté).

Scab, (am.), werkman niet tot de vakvereeniging van zijn ambacht behoorende; eng. *blackleg* (zwartbeen); zie *Sarrasin.*

Scale-system, zie *Schaalstelsel.*

Scandinavisme, de richting, welke ijvert voor de éenheid van Scandinavië, nl. de politieke éenheid van Zweden, Noorwegen en Denemarken.

Scapham scapham dicere, (lat.), *eene boot eene boot noemen.* Het kind bij zijn naam noemen, er geen doekjes omwinden. Vgl. *J'appelle un chat* enz.

Scapolare, zie *Scapulier.*

Scapulier of **scapolare,** (r.-k.), van m. lat. *scapularium* = *schoudermantel*, dat gedeelte van het monniksgewaad, welks éene helft de borst bedekt, terwijl het andere over den rug hangt. Bij de leekebroeders reikt het slechts tot aan de knie, bij de overige geestelijken tot aan de voeten. Lat. *scapulae* = *schouderbladen.*

Scapulier (De Broederschap van het —, (r.-k.), geestelijke orde, bestaande uit onderscheidene personen van beiderlei geslacht, welke zich verbinden de goddelijke Moeder bijzonder te vereeren, en tot kenteeken hiervan het zoogenaamde scapulier — twee stukjes laken of zijden stof, waarop zich het afbeeldsel der heilige Maagd bevindt — bij zich dragen. Dat enkel de kloosterlingen van de Karmelietenorde dit scapulier uitdeelen en zulk eene broederschap oprichten mogen, komt uit verschillende pauselijke privelegiën voort. Later is de uitdeeling ook toegestaan aan priesters van andere orden, zelfs ook aan wereldlijke geestelijken; deze behoeven daartoe echter eene bijzondere vergunning. Behalve de Broederschap van het Schapulier van den Berg Karmel, bestaan er verschillende andere.

Scarabeeën, afbeeldingen van den Heiligen Kever (*scarabaeus*) op de Egyptische gebouwen, munten, obelisken en andere kunstgewrochten. Het ontstaan en de snelle vermenigvuldiging van dit insect in het achtergebleven slib van den Nijl gaf aanleiding tot de meening, dat het zonder voortplanting geboren werd, en men bewees aan dat dier, als het zinnebeeld der scheppende kracht, eene goddelijke hulde. Om die reden werden ze op steenen gesneden, die deswege den naam van *scarabeeën* ontvingen.

Scarpe, (eng., wap.), *smalle linkerschuinbalk*, $^1/_{16}$ der schildhoogte breed.

Scatta's, de uiterst kleine zilveren munten der Anglo-Saksen, welke vaak in groote hoeveelheid op het strand van Walcheren en elders zijn gevonden.

Scemando, (it., muz.), *verminderend, afnemend.*

Scena, eigenlijk de achter- en zijwanden van het tooneel; in ruimeren zin het geheele tooneel *(theatrum)*, met inbegrip van het *proscenium* en de ruimte er achter en er naast. Gr. *skènè* = tent; de bedekte houten stellage, waarop de tooneelspelers speelden; later: het *tooneel*.

Scepter, van gr. *skèptron*, letterl. datgene, waarop men steunt (van *skèptein* = ondersteunen), *staf*. In ouden tijd eene lans zonder metalen spits, gevoerd door koningen als teeken hunner waardigheid. Eertijds was de scepter een lange staf, gelijk later steeds door de Fransche koningen gebezigd werd, van boven voorzien van eene hand als zinnebeeld van het hoogste rechterlijke gezag. Elders gebruikte men in de Middeleeuwen een veel korteren scepter. In dichtwerken wordt een scepter veelal een heerscherssstaf genoemd.

Sch . . . ., naar Duitsche uitspraak *sj* in half-Nederl. of Joodsch-Nederl. woorden. Zie de woorden meest alleen op *sj*.

Schaakwerk, (wap.), zie *Geschaakt*.

Schaal, (bouwk.), *maat*, evenredige maatstaf. Voor het maken van bouwkundige teekeningen, plannen enz. bedient men zich van een decimeter of dubbelen decimeter, als maatstaf. Wanneer men nu aanneemt, dat de halve centimeter of vijf millimeter; een centimeter of 2 centimeter een volle meter voorstelt van de werkelijkheid, dan wordt de teekening uitgevoerd op eene schaal van een halve centimeter of 5 millimeter per meter of een centimeter per meter of 2 centimeter per meter van de werkelijkheid.

Schaal van Nivelles (De —, zie *Nivelles* en *Heildronken*.

Schaalstelsel, stelsel van belasting op den uit- en invoer van granen. Die belasting *(schaalrecht)* werd geheven in verhouding tot het rijzen en dalen van den prijs der verschillende granen. Dat stelsel *(Scale-system)* is in Engeland voor de volharding der *Cornlaw-league*, het Korenwet-verbond onder aanvoering van Richard Cobden, bezweken.

Schaamrolletje. Eene ondergeschikte *rol*, waarvoor een goed tooneelspeler zich *schaamt*.

Schaap (Het verloren — is terecht, Luk. XV : 6. Spreekwijs, die in schertsenden zin voor allerlei zaken en personen uit het dagelijksch leven wordt gebruikt, welke, na lang gemist te zijn, eindelijk voor den dag komen.

Schaapscheren (Het ging op een —, *het ging er op los*. Van uitbundige feestvreugde, feestgejoel en getier. Uit 1 Sam. XXV : 2, 4 en 36 (Nabal, feestvierend bij gelegenheid dat hij zijne drieduizend schapen scheren liet).

Schaapskoppen, spotnaam voor de inwoners van Birdaard bij Dokkum.

Schaapsteker, (z.-afr.), *giftige slang*.

Schaar, (wap.), zinnebeeld der *rechtspleging* (bij de Germanen); want kort afgesneden haar kenmerkte den misdadiger en den slaaf. Onderscheiden in *schapenschaar* (force de tondeur) en *droogscheerdersschaar* (force); eerstgenoemde met puntige uiteinden.

Schaarmannen, *rechters* ten tijde der Frankische koningen, als mannen die ten teeken van hun gezag de schaar (z. a.) voerden. Oud-frank. *scarmanni, scararii, scariti, scaratores*. Koning Pepijn zond naar de vier deelen van zijn rijk *comites scaritos* of schaargraven uit, om de registers der vonnissen te onderzoeken, en voorzeker ook om in zijn naam recht te doen.

Schablone, *patroon*. Bij het decoratie-schilderen maakt men veel gebruik van de *schablonen* of *mallen*. Dit zijn uitgesneden papieren, waarop vooraf de vorm, bloem of andere versiering wordt geteekend en daarna uitgesneden, om zoodoende gemakshalve de zich telkens herhalende vorm door te trekken.

Schacht, (w a p.), de staande stang van een anker.

Schaduw van Allah (De —, eernaam van Sultan Abdul-Hamid, thans keizer van Turkije.

Schaduw zijner vleugelen nemen (iemand onder de —, iemand onder zijne bijzondere bescherming nemen. *Schaduw* = beschermend dak. Uit Ps. XVII : 8; XXXVI : 8; LVII : 2; LXIII : 8.

Schaduwleeuw, (w a p.), een leeuw, enkel in omtrek voorgesteld, of met eene zóo dunne kleur bedekt, dat men er de andere stukken en het veld doorheen ziet.

Schaduwzon, (w a p.), eene zon zonder gezicht er op geteekend. Ook *zon van kleur.*

Schaepmannetje, de *tweede* borrel. Op de bewering „een werkman heeft recht op een borrel" in de 2e Kamer uitgesproken, zou Schaepman hebben laten volgen: „wel op *twee* borrels".

Schaffermahlzeit, (h g d.), jaarlijks, in de maand Februari, wordt te Bremen, in het huis *Seefahrt,* eene in 1525 gestichte inrichting ter verpleging van oude zeekapiteins of door hen achtergelaten bloedverwanten, een maaltijd gehouden, die aldus heet en waarvan de kosten door daartoe aangewezen kooplieden en scheepsgezagvoerders worden gedragen. Dat zijn de *Schaffer.* Op het bevel „Schaffer umnen und boben", neemt men plaats. Het maal bestaat hoofdzakelijk uit stokvisch, zuurkool en rookvleesch, benevens *Seefahrtsbier.* Naast elk couvert liggen zakjes van goud- of zilverpapier met peper en zout gevuld. Het maal heeft echter eene diepere beteekenis, dan die eener bloote smulpartij. Het moet toch vecleer dienen, om er kooplieden, reeders en scheepslieden aan te herinneren, van hoeveel gewicht de overeenstemmiug tusschen hen voor de ontwikkeling van handel en zeevaart is. In 1893 woonde prins Hendrik van Pruisen, de broeder des Keizers, zulk een maaltijd bij.

Schäfflertanz, (h g d.), alle zeven jaren, in de maand Januari, begeven zich de jeugdige kuipersgezellen van München naar de verblijven van vorstelijke personen, ministers, enz., om vóor hunne deur een eigenaardigen dans uit te voeren, die aan onze quadrille herinnert. Zij zijn alsdan in roode, met wit afgezette buizen, witte vesten en zwarte kniebroeken gehuld en van schootsvellen voorzien. Zoo wordt de bevrijding der stad van eene pestziekte herdacht. Hoewel dat feit vaststaat, is het daarentegen waarschijnlijk dat het niet in 1515 of 1517, zooals men beweert, maar veel vroeger plaats greep.

Schaft of **schacht,** (w a p.), het hout van den pijl.

Schagen, (h g d.), *uit het zadel lichten, in het zand doen bijten.*

Schakellijm, vloeibare lijm sedert ongev. 1870 vervaardigd door Schakel, lampenmaker te Amsterdam, en naar hem genoemd. Verg. *Spijkerbalsem.*

Schalk, (b o u w k.), *werktuig,* bestaande uit twee houten palen, aan het bovencind verbonden en van eene katrol voorzien voor het ophijschen van bouwstoffen.

Schampavi-spelen, in het marolsch, (het mengsel van verschillende talen, dat in sommige Brusselsche achterbuurten wordt gesproken), *wegloopen,* klaarblijkelijk afstammend van het Spaansche werkwoord *escampar,* dat ongeveer hetzelfde beteekent en tevens met de Fransche uitdrukking *prendre la poudre d'escampette* = *vluchten* verwant is. Molière's *George Daudin* (III, 8), eindelijk, verwijt zijne vrouw te zijn uitgegaan, met de woorden: *vous faites des escampatises.*

Schandklok, de klok, die in vorige eeuwen geluid werd, als bankroetiers onder 't geleide van scheldende straatjongens uit de stad gevoerd werden.

Schandsteen, de steen, waarop in vorige eeuwen de bankroetiers met uithangende (dus ledige) broekzakken werden neergezet.

Schapekoppen, spotnaam voor de inwoners van Lier (in Antwerpen). In 1830, vertelt de sage, waren ook de Lierenaars tegen de Hollanders opgetrokken. Toen zij hen echter zagen afkomen, vluchtten zij in een stal, waar de vijand hen volgde. Daar kwam een der Lierenaars, die onder het hooi en stroo gekropen waren, op den inval te blatenals een lam. „Hier zijn niets dan schapen", zeiden de Hollanders, en trokken verder. Sedert wordt ook, in den omtrek der stad, eene kudde schapen *de harmonie van Lier* genoemd. — De spotnaam *schapekoppen* is evenwel ouder dan die sage zegt; sommigen doen hem opklimmen tot Jan IV, hertog van Brabant, die in 1420 de stad de keus liet tusschen het stichten eener hoogeschool en het oprichten eener markt. De Lierenaars kozen eene schapenmarkt, waarop de hertog uitriep: „O! die goede lammerbollen!"

Schapen, spotnaam voor de inwoners van Nieukerken (Waas), die hun pastoor vijandig waren en het hem lastig maakten, door hem na te roepen en dan te blaten als schapen. Ook voor de inwoners van Wieringerwaard.

Schapen zonder herder (Dat zijn —, *dat zijn menschen of kinderen, die in 't wild omdolen.* Vgl. Matth. IX : 36, Mark. VI : 34.

Schapendieven, spotnaam voor de inwoners van Dordrecht.

Scharlaken, is geen *laken.* Of *scharlack,* verbastering van *sarlack* of *sarlacca,* d. i. Syrisch rood; uit *sar, sarra* = Tyrus (h e b r. *tsoor*), en *lac(ca)* = arabische gom, welke gebezigd wordt om rood te verven. A r a b. *ysquerlat,* t u r k s c h *iskerlet,* de naam der kostbare Oostersche stof, die tegelijk met het woord zelf tot ons is overgebracht.

Schat in aarden vaten dragen(Zijn —, *Het kostelijke door gebrekkige menschen der gemeente gebracht.* Uit 2 Kor. IV : 7, waar Paulus zulks van zijne Evangelieprediking getuigt. Deze apostel zelf wordt Hand. IX : 15 een uitgelezen *vat* genoemd ter verbreiding van het Christendom.

Schavalik, (b a r g.), *zware sjouw.*

Schaverdijnen, *schuiverdijnen* = schaatsen.

Schavotbranders, spotnaam voor de inwoners van Middelburg.

Scheepjesschelling, zie *Schelling.*

Scheepspapieren, (h a n d.), de noodige papieren, die een gezagvoerder aan boord moet hebben, als: de bijlbrief, de koopbrief, de reederbrief, de chartepartijen, de connossementen, het manifest, de certificaten der lading, de burgerbrief van den gezagvoerder, de monsterrol, de zeepas, de gezondheidspas, de in- en uitklaring der tollen, de inventaris, het scheepsjournaal, het scheepsboek, de meetbrief enz.

Scheeptrekkers, spotnaam voor de inwoners van Dendermonde, Denderleeuw en Harlebeke. Herinnert aan den tijd, toen de Dender en de Leie nog niet gekanaliseerd waren, en vele inwoners der drie gemelde plaatsen hun brood wonnen met schepen te trekken.

Scheerlijn, (m i l.), *touw,* waarmede de kamptenten worden vastgezet. Zie *Haring.*

Scheermes (Een gehuurd —, iemand, die niet uit liefde, maar slechts voor loon gehuurd, dient, een *dienstbaar persoon, van wien geene aanhankelijkheid is te verwachten.* Uit Jes. VII : 20, waar de koning van Assyrië, als daartoe door God besteld (als 't ware *gehuurd*), in Juda alles kaal zal *scheren.*

Scheewelëters, spotnaam voor de inwoners van Winkel-Sint-Kruis (Oost-Vlaanderen). Niet lang geleden, naar 't schijnt, woonde daar een geneesheer, die zijnen zieken schier uitsluitend het gebruik van *scheewei (hui* of *wei* van karnemelk) voorschreef.

Scheiding der Apostelen, (Gal. II : 12), zie *Kerkdagen.*

Schellen zijn hem van de oogen gevallen (De —, *hij heeft*

beter inzicht gekregen, ontleend aan Hand. IX : 18, waar echter niet bedoeld wordt, dat er schellen vielen van de oogen van Saulus (die verblind was door hemelsch licht, en nu weder ziende werd), maar dat 't hem was, alsof er schellen vielen van zijne oogen.

Schelling, de volksbenaming voor 30 cent, was vroeger een werkelijk bestaande munt van 6 stuivers, en kwam in 1601 in algemeen gebruik. De oudste droegen op de keerzijde een rijk gebloemd kruis en heetten daarom *roosschellingen*, omstreeks denzelfden tijd tot in 't laatst der 17e eeuw bestonden die met een arend: de *arendschellingen;* van 1670 tot 1794 die met een oorlogschip: de *scheepjesschellingen;* van 1672 tot in 't begin der 18e eeuw die met een leeuw en vrijheidshoed: de *hoedjesschellingen;* van 1672 tot in de 18e eeuw die met een ruiter: de *statenschellingen*. Deze laatsten waren van zóo slecht gehalte, dat ze in 1693 voor een groot deel door de Staten tot 5½ stuiver werden gereduceerd, en toen *zesthalven* genoemd werden. *Pervaissieschellingen* waren de zesstuiversstukken van Brabant, die gedurende eenigen tijd voor de nominale waarde mochten worden aangenomen.

Schenker kwam vrij, maar de bakker werd gehangen (De —, ontleend aan Gen. XL : 21, 22. Uitdrukking vooral bij drinkers in herinnering gebleven, en gebruikt om tot drinken aan te moedigen; maar ook, eene jokkernij, ten koste van bakkers.

Schepen achter zich verbranden (De —, *zich den pas afsnijden*. Plutarchus „Over de deugden der vrouwen" vertelt onder „Trojaansche vrouwen" (vgl. Polyaenus' *Strat.* VIII, 25, 2), hoe na Troje's val (12e eeuw v. Chr.) de vluchtelingen op hunne schepen in den omtrek van den Tiber verslagen werden en zich daar metterwoon vestigden, doordat hunne verstandige vrouwen de schepen verbrandden.

Scherp staan, (mil.), *honger hebben;* wellustige hartstochten koesteren.

Scherpschutter, (mil.), *een veelvraat,* iemand, die veel honger heeft; ook een *wellusteling*.

Schervengerecht, zie *Ostracismus*.

Schibus gaan, (barg.), *zich uit de voeten maken*.

Schieringers tegenover de *Vetkoopers*, twee partijen in Friesland, in den loop der 13e eeuw uit kleine partijschappen ontstaan, en elkander fel bestrijdend. De eersten noemden zich naar de *schieraat* of paling, die in Westergo gevangen, een lievelingsspijs was der parvenus, die gegoed waren geworden door den handel. De *Vetkoopers*, de oude landbezitters, ontleenden hun partijnaam aan de vele runderen, die zij in Friesland oostelijke streken *vet* weidden.

Schiermonnikoog, eiland der grijze monniken; *schier* of *skier* beteekent *grijs; oog* of *âge* = *eiland*.

Schierroeken, bijnaam voor de inwoners van Beetgum bij Leeuwarden. Het Friesche woord *schier* beteekent *grauw* en *roeken* zijn *kraaien*.

Schikgodinnen, gr. *moirai* (van *moira* = deel), lat. *parcae* (van pars = deel). *Clotho, Lachesis* en *Atropos*, daar zij over 's menschen leven en sterven *beschikken*.

Schild, een metalen plaat, die dient om een of ander kwaad af te weren, werd in de oudheid en de middeleeuwen, en wordt thans bij de wilden gebruikt om zich voor pijlen en lanssteken enz. te beschermen. In de Middeleeuwen waren de schilden versierd met gekleurde afbeeldingen, strepen of kruisen, en werden de oorsprong der geslachtswapens. Groote gouden munten, die in Frankrijk en de Nederlanden sedert de 14e eeuw verschenen en waarop de landsvorst met een of twee wapenschilden voorkwam, zittend op een gestoelte, heetten ook *schilden*, maar in 't Fransch *chaises;* terwijl daarentegen in laatstgenoemd land de naam *écu* (z. a.) = schild, werd gegeven aan groote zilveren munten, in Spanje *escudo* (z. a.) en in Italië *scudo*.

Schildburgerstreken, synoniem met *kamperstukjes, Beotina* (zie *Beötïer*), naar *Schilda* (in Zwaben) of *Schilda* (in Saksen, registr. Merseburg), waarvan de bewoners, evenals die van Bremen, zich bespottelijk maakten door hunne dwaasheden, die ze opzettelijk begingen, nadat ze om hunne wijsheid aanhoudend overal om raad en hulp waren heengeroepen. Evenzoo *Polkwitz* (Pruisen, registr. Liegnitz) en *Schöppenstedt* (in Brunswijk).

Schilderen, (mil.), *op post staan.*

Schilderjas, (mil.), *ruime mantel* door den schildwacht alleen bij strenge koude gedragen.

Schilderofficier worden, (mil.), *gedegradeerd worden.*

Schildhoek, (wap.), *vrijkwartier* op $^1/_4$ der gewone grootte.

Schildhouders, (wap.), menschen (ook engelen, meerminnen, enz.), en dieren (wezenlijke of denkbeeldige) die ter weerszijden van het schild staande, het schijnen vast te houden. Ze zijn onderscheiden in *soutiens, supports* en *tenants;* z. a.

Schinderhannes, letterlijk *Jan de Vilder, een groote dief,* naar den bijnaam van Johannes Büekler, het hoofd eener rooverbende, die tegen het einde der 18e eeuw de oevers van den Rijn onveilig maakte. Hij maakte het zoo erg, (ook door het plegen van inbraak), dat sommige beangste Israëlieten eene overeenkomst tot hunne vrijwaring met hem sloten. Eindelijk werd hij gevangen genomen, en, ofschoon hij nooit een moord gepleegd had, viel zijn hoofd op 21 November 1803 te Mainz onder de guillotine.

Schip- of **Koggenobel,** zie *Nobel.*

Schipperke, (spr. *skipperke*), in België een rashond, naar men zegt, aldus genaamd, omdat die dieren oorspronkelijk door Nederlandsche schippers daarheen werden overgebracht.

Schismocrates, welk woord *schisme* tot wortel heeft, werd omstreeks 1897 door de aanhangers van den katholieken staatsman Woeste, in België, ter aanduiding der door abt Daens aangevoerde christen-socialen, hunne tegenstanders, uitgedacht. Men noemt dezen ook boeren-socialisten, *socialistes certs,* en groene socialisten, die beide laatste uitdrukkingen om hen van de *roode* socialisten te onderscheiden.

Schlaraffen-land, denkbeeldig land, luilekkerland, waar men een zorgeloos, geheel aan zinrijk genot overgegeven leven leidt; vandaar *schlaraffen-leven.* Van middel-hgd. *sûren,* ledig loopen, en *slur-affe,* luilak.

Schlaraffia, internationale vereeniging tot onderlinge hulp in allerlei gevallen, van tooneel- en toonkunstenaars en bijzondere tooneelvrienden. De leden dragen naar hun rang in de vereeniging verschillende oude titels en namen en door overeengekomen teekens en woorden weten de leden elkaar te onderscheiden.

Schlemihl (Peter —, de man, die zijne schaduw aan den duivel verkoopt, in Chamisso's (1781—1838) geestig verhaal van dien naam. In figuurlijken zin toegepast op ieder, die een wanhopigen en dommen koop doet. Hebr. *schlemihl* = arme jongen. Ook in joodsch-duitsch een onaanzienlijk, verstandelijk onbeteekenend mensch, wien het in alles tegenloopt.

Schloeber, *gemeene kerel,* scheldnaam in 't leger in Indië gebruikelijk, eerst in 1872 voor Nederlanders, en in 1874 op Atjeh als scheldnaam voor de Atjehers. Door een officier in een oogenblik van toorn uitgesproken, zonder bij dezen bekenden oorsprong. Het woord was voor veertig jaar als *sloeber* in het Vlaamsch te Brussel in gebruik. Waarschijnlijk is het verwant met het Ned. *slobbe* eigenlijk *slabbe* of *slab* = morsdoek, overdrachtelijk echter, volgens Weiland, iemand, die het morsigste werk in een huishouden verricht, en dus als het ware diens morsdoek is.

Schmalkaldisch verbond (Het —, werd den 31en December 1530 te

Schmalkalden gesloten door negen Protestantsche vorsten en graven uit de huizen Saksen, Brunswijk, Hessen, Anhalt en Mansfeld, alsmede door elf rijkssteden, ter gezamenlijke verdediging van hun geloof en tot handhaving hunner staatkundige onafhankelijkheid tegenover den keizer en de R.-Katholieke standen. De voornaamste aanvoerders van het verbond waren keurvorst Johan de Bestendige, Johan Frederik de Grootmoedige van Saksen, en landgraaf Philips van Hessen. De bondgenooten hielden in 1537 te Schmalkalden de bondsvergadering, waarop de *Schmalkaldische artikels* werden vastgesteld. Hunne weigering om afgevaardigden te zenden naar het concilie van Trente gaf in 1546 aanleiding tot den Schmalkaldischen oorlog, die na de overwinning der Oostenrijkers bij Mühlberg 24 April 1547 met de vernietiging van het verbond eindigde.

Schmalkaldische artikels, noemt men de door Luther in December 1536 te Wittenberg opgestelde geloofsbelijdenis, welke tot grondslag zou dienen voor de onderhandelingen op een door paus Paulus III te Mantua samengeroepen Concilie, dat echter in Februari 1537 door de Protestantsche standen te Schmalkalden werd afgewezen. Eerst in 1580 als symbolisch erkend en in het Concordiënboek opgenomen. Het handschrift van Luther, in de boekerij te Heidelberg bewaard, is in 1817 (te Berlijn) door Marheineke in het licht gegeven.

Schmollis trinken, broederschap (Bruderschaft) drinken, bij de Duitschers. Volgens sommigen (niet bewezen) beweren aldus uit *Sis nihi mollis*, wees mij goed.

Schnadahüpfel, volksdeuntjes uit de Alpenlanden.

Schnebeliet, ontploffingsmiddel (1894), vijfmaal krachtiger dan dynamiet, en 50 percent goedkooper dan eenige andere ontplofbare stof. Genoemd naar de uitvinders, de gebroeders Schnebelin, de een abt, de ander luitenant.

Schnell fertig ist die Jugend mit dem Wort, (hgd.), *de jeugd is spoedig met het antwoord klaar.* Schiller, *Wallenstein* II, 2, woorden van Wallenstein, als Max hem smeekt geen verrader te worden.

Schnitzelreiten, (hgd.), zeker sport, waarbij de ruiters hunne makkers moeten opzoeken, door een door papiersnippers min of meer aangeduid spoor te volgen. Nederl. *snipperjacht*, eng. en ook naar Frankrijk overgewaaid: *paperhunt*.

Schobbeltje, (barg.), *stuivertje*.

Schoen (Hij weet, waar de — wringt. Plutarchus spreekt in zijn „Leven van Paulus Aemilius" van een zekeren Romein, die zijne vrouw verstooten had. Toen een vriend hem vroeg: „Was zij niet schoon? Was zij niet kuisch? Was zij niet vruchtbaar?" stak hij zijn schoen vooruit en zeide: „Is hij niet schoon? Is hij niet nieuw? Toch weet niemand, waar hij wringt, behalve degene, die hem draagt".

Schoen op werpen (Ergens zijn —, *iets aan zich onderwerpen*. Gewoonte van Oostersche vorsten, ter aanduiding dat zij op iemand of iets den voet konden zetten. Vgl. Ps. CVIII : 10.

Schoenersbriktuig, één volgetuigde mast met raas, en één zonder.

Schoenerstuig, twee masten zonder raas.

Schoenriemen (Niet waardig zijn zijne — los te maken, ontleend aan Mark. I : 7, Luc. III : 16, Joh. I : 27 (vgl. Hand. XIII : 25). Dit losmaken was het werk der *geringste* slaven.

Schoen-uittrekking, zie *Galietsa*. Het uittrekken van den schoen en het geven van dien aan een ander was een rechterlijk bewijs van overdracht (Deut. V : 9, 10; Ruth IV : 7); want met den schoen betreedt men een stuk gronds, en wat men onder zijne schoenen, d. i. voeten heeft, heeft men in zijne macht (Rosenmüller, „Morgenland", III, 71 vg.).

Die schoenen bestonden en bestaan nog in zolen of sandalen van hout of leder, boven de voeten vastgebonden met riemen. Rijke Oosterlingen dragen thans pantoffels of babouches (Turksche pantoffels) van goudstof of zijde; de oude Perzen bezigden gewoonlijk sandalen, doch soms schoenen en halve laarzen.

Schofje, (barg.), *stil.*

Schoften, (barg.), *heeren.*

Schoften (Zich —, (mil.), *zich in acht nemen,* b.v. Schof je voor dien kapitein. (Geheel verouderd).

Schoftin, (barg.), *juffrouw, waardin.*

Schok, (barg.), *kermis.*

Schokkem geven, (barg.), slaan: een pak slaag geven.

Scholastieken, Middeleeuwsche wijsgeeren, die de geloofsleer wetenschappelijk en methodisch zochten te verdedigen en toe te lichten. De grootste hunner was St. Thomas van Aquino († 1274). Men kan drie tijdperken der Scholastiek onderscheiden: 1°. de Middeleeuwsche, van de 12e—15e eeuw; 2°. de nieuwere, 16e—17e eeuw; 3°. de hedendaagsche, sinds de 2e helft der 19e eeuw. Gr. en lat. *scholastikos, -cus* = ledigen tijd hebbend, zonder bezigheid; hij die zijn ledigen tijd aan de wetenschappen wijdt. Bij de Romeinen: leermeester, vooral der welsprekendheid, leeraar der rhetorica, aangesteld bij eene der keizerlijke scholen.

Schollast, schrijver van *scholiën.* Eigenl. iemand, die zijn ledigen tijd aan de wetenschappen wijdt.

Scholiën, verklaringen van Griekse of Latijnsche schrijvers. Gr. *scholion* = uitlegging, verklaring.

Schollekop, bijnaam voor de Scheveningsche *vischvrouwen.*

Schollekopples, *visscherskinderljes* te Scheveningen.

Scholm, (barg.), *scharot.*

Scholtianen, *afgescheidenen,* lieden, die zich van de Ned. Herv. Kerk hadden *afgescheiden* (omstr. 1835); zoo genoemd naar Hendrik Peter Scholte, predikant te Doeveren.

Schommeling (Het —, (barg.), *het huisraad.*

Schon dagewesen! (hgd.), *is al meer vorngekomen!* Gezegde van den eerwaardigen en beminlijken rabbijn in Karl Gutzkow's drama *Uriël Acosta* (1853); hij vertrouwt op de kracht der Kerk, en wil *Uriël* om zijn strijdschrift niet veroordeeld zien; want, zoo redeneert hij, dát kan de Kerk niet schaden; velen hebben datzelfde gezegd, wat hij in zijn boek zegt, en de Kerk bestaat toch nog.

Schöne (Auch eine — Gegend, (hgd.), ons *'t is wat moois,* thans ironisch in aller mond, is ontleend aan *Berlin, wie es ist — und trinkt,* van Brennglas (recta Glasbrenner), een in 1832 voor 't eerst verschenen komisch verhaal, dat buitengewonen opgang maakte.

School, (barg.), *kerk.*

Schoolkameraad, (barg.), *gevangenismakker.*

Schoolsche wijsbegeerte, hgd. *Schulphilosophie.* Zie *Scholastiek.*

Schooltijd, (toon.), *de repetitie.*

Schoolverzuim:

Stukjes draaien,	te	Amsterdam.
Starlokeren,	„	Rotterdam.
Spijkelen,	„	Leiden, Den Haag, Utrecht en Nijmegen.
Een schotje maken,	„	Enkhuizen.
Een sluipertje maken,	„	Deventer.
Uit strikken gaan,	„	Nijmegen.
Schoften gaan,	„	Amersfoort.
Schooltje maken,	„	Schoonhoven.
Er uit blijven,	„	Hilversum.
Heggetje doen,	„	Sommelsdijk.
Pijpjes draaien, (*pijp* = brug).	„	Leeuwarden
Den bink steken,	„	Haarlem.
Schietlokeren,	„	Rotterdam.
Platloopen,	„	Groningen.
Schuilen maken,	„	Breda.
Achter de heg loopen,	„	Oudenbosch.

Schooner of **Schoener,** eerste type der voor- en onder- scherpe schepen. Het achterschip is, voorzoover dit boven water blijft, uitgebouwd, zoodat 't roer door een soort van koker loopt, *leunegat* geheeten. Een effen vlak van achter de *spiegel* genaamd, meer of minder versierd, prijkt met den scheepsnaam. Inhoud 120 à 200 zeetonnen. Hij is gekoperd, en vaart op de havens van den Atlantischen oceaan.

Schooner (Driemast —, heeft drie masten, meet 200 tot 300 ton, en wordt in dezelfde vaart gebruikt als de schooner.

Schoonmama of moeder van Europa (De —, *de Koningin van Denemarken* (prinses Louise van Hessen-Kassel, geb. 7 Sept. 1817, † op het kasteel Bernstorff Sept. 1898), gemalin van Christiaan IX. Door de huwelijken harer kinderen (drie zonen en drie dochters) en kleinkinderen was een groot aantal vorstenhuizen van Europa aan haar verwant.

Schoren, (barg.), *zaken.*

Schorpioen-olie(-zalf): oudtijds meende men, dat de scorpioen ook een vocht bij zich droeg, waardoor zijn venijnige steek weder genas. Ook van de giftige padden werd zoo iets beweerd.

Schorpioenen (Met — kastijden, *zeer streng en wreed behandelen.* Uit 1 Kon. XII : 11*b*, 14*b*, waar met schorpioenen bedoeld is eene soort van smartelijk wondende geesels, bestaande volgens Ephraïm Syrus uit een darmvormig, met zand opgevuld en met scherpe stekels bezet lederen werktuig.

Schot en lot betalen, eigenlijk: de geheele belasting iemand opgelegd voldoen, ook de extra bijdrage (*opcenten,* zou men tegenwoordig zeggen). *Schot* = belasting, *lot* = het toebedeelde bedrag. Ook in het Engelsch bestaat dezelfde uitdrukking in deze beteekenis.

Schotsche wals van drie, (rest.), gebakken brood met drie spiegeleieren.

Schout-bij-nacht, schertsende benaming eener *vroedvrouw.*

Schovel, (barg.), *stecht.*

Schragen, (barg.), *beenen.*

Schrank (Op de — loopen, (barg.), *geld uit de toonbanklade stelen.*

Schrap (De roode —, (mil.), *de roode chevron,* teeken van zesjarigen dienst. Bij de jongste uniformverandering afgeschaft.

Schreit (Het — ten hemel, *het is verschrikkelijk,* herhaaldelijk voorkomend in den Bijbel, bv. Gen. IV : 10, Jac. V : 4. Vanhier de uitdrukking *roepende* (= gruwelijke) *zonden.*

Schrift (Hij heeft beenen naar de —, d. i. *dunne, magere, leelijke beenen.* Vgl. Ps. CXLVII : 10: beenen, waaraan de Heer geen welgevallen heeft.

Schriftgeleerden, (hebr. *Sopherim),* bij de Israëlieten na de Babylonische ballingschap: mannen, die zich toelegden op de kennis der gewijde schriften, vooral der boeken van Mozes, zoodat zij uitspraak konden doen in godsdienstige en burgerlijke geschillen. Veelal verdiepten zij zich in haarklooverijen, en waren wegens verschil van uitlegging vaak met elkander in twist. In de Septuag. *grammateis.*

Schrijven moet men, zegt pa- (paatje,

Eveneens alsof men praat, aanhaling uit een der kindergedichtjes van Van Alphen.

Schroef (Voor de —, (mil.), *voor den krijgsraad.*

Schroevendraaier, *steek.* Opmerkelijk is, dat hetzelfde voorwerp in de Fransche volkstaal eenzelfden naam (*tournevis*) draagt, en vandaar een gendarme in sommige deelen des lands aldus wordt genoemd. In Frankrijk dragen de gendarmes namelijk zulke hoofddeksels.

Schudt het stof van de voeten, voor, iets met verachting den rug toekeeren, is aan Matth. X : 14 ontleend.

Schuier, (b a r g.), *mes.*

Schuingekruist, (w a p.), geplaatst in den vorm van een schuin- of St. Andrieskruis (⨯).

Schuingetinneerd, (w a p.), de tinnen hellen hierbij onder een hoek van pl. m. 45°.

Schuinkruis, (w a p.), St. Andrieskruis.

Schuinsmarcheerder, (b a r g.), *losbal,* eigenlijk: een hond, die loopt altijd in eene schuinsche richting.

Schuit (De —, (m i l.), *strafpeloton,* strafexerceeren, straf voor geringe overtredingen; ook *Varen.*

Schuitjevaren, (m i l.), *straf exerceeren.*

Schuiven (Onder de wol —, (m i l.), *naar bed gaan.*

Schuldvergelijking heeft plaats, als twee personen wederkeerig elkanders schuldenaar worden, zóó dat de beide schulden elkander over en weder geheel of ten deele vernietigen.

Schuldvermenging, heeft plaats als (b.v. door erfopvolging) de hoedanigheid van schuldeischer en die van schuldenaar zich in denzelfden persoon vereenigen.

Schulze und Müller, zie *Kladderadatsch.*

Schuldvernieuwing, zie *Novatie.*

Schuren, (b a r g.), *geeselen.*

Schutbieren. Onder de grappen van den ouden tijd behoorde ook het gewelddadig belemmeren van den gang van pasgehuwden naar hunne woning. Dit werd *schutten* genoemd. Om vrij te komen, moesten ze drinkgelden geven, die *schutbieren* heetten.

Schutten, (b a r g.), *in hechtenis nemen.*

Schutter (De —, sterrenbeeld in den Dierenriem, afgebeeld als een centaur, die een pijl afschiet.

Schutter (Een —, (r e s t.), *een half glas bier.*

Schutteren, (m i l.), *slecht exerceeren,* ook *iets verkeerd* of *onhandig uitvoeren.*

Schwamm drüber, (h g d.), *zand er over* (lett. *de spons er over*) stopwoord in het air van den overste Ollendorf in Millöcker's *Bettelstudent.*

Schwein, (h g d.), *geluk.* Zie *Sau.*

Schwemme, (h g d.), in Oostenrijk en oostelijk Midden-Duitschland, het vertrek in een bier- of koffiehuis, waar de bezoekers van minderen rang zich ophouden, in tegenstelling tot het *Herrenstübel* = *heerenkamertje.* De uitdrukking komt van het Poolsche *karczma* (spr. *kartschma*) = herberg, een woord dat in de Zigeunertaal *kertschumma,* dat dezelfde beteekenis heeft, en *katschänne,* vroeger in West-Duitschland in gebruik, deed ontstaan. Ook *kaschemme,* in de taal der Berlijnsche misdadigers, de restauratie of het koffiehuis, waarin zij met hunne kornuiten verkeeren, is daarmede verwant.

Scie, (f r.), een refrein, een kreet of eenigerhande werktuigelijk voortgebracht gedruisch, dat vooral door de straatjeugd tot vervelens toe wordt herhaald. Zoo bv. de zegswijzen: *On dirait du veau. Et ta sœur? Ohé, Lambert!* of *En voulez-vous des z'homards?* of wel het gedruisch van den zoogenaamden *cri-cri.* Vandaar benaming voor een vervelend tooneelstuk, dito opera, gesprek, partij en derg.

Scientia acquiritur litteris, (l a t.), *door letterkundige studie wordt wetenschap verworven.*

Schweppermann, zie *Jedem ein Ei,* enz.

Scilicet, (l a t.), *namelijk.* Gebezigd vóór een woord of eene omschrijving, die tot verduidelijking moeten strekken. Uit *scire licet* = *men kan weten;* evenals *videlicet* (in denzelfden zin) uit *videre licet* = *men kan zien.*

Scotch Greys, het 2e regiment dragonders in Engeland, zeer beroemd. *Grey,* grijs, naar de kleur der uniform.

Scotland Yard, *het hoofdkwartier der Londensche politie.* Zoo genoemd naar een paleis, aldaar gebouwd ter ontvangst van de koningen van Schotland, wanneer zij Engeland bezochten.

Scott (De Belgische Walter —, Hendrik Conscience (1812—83).

Scott (De Nederlandsche Walter —, Jacob van Lennep, later: Hendrik Jan Schimmel. De Belgische Walter Scott, Conscience, en Lord Byron noemde Ariosto den Walter Scott van Italië.

Scott (De Zuid-Afrikaansche Walter —, d'Arbez (volgens den *Mosselbay Advertiser*).

Scratch, (sport), zoowel in Engeland als in Frankrijk de lijn, waarop zich de fietsers, die aan een wedloop deelnemen, bij het vertrek moeten plaatsen. Vandaar in 't Fransch *course scratch,* d. i. zulk een wedstrijd waarbij zich de gezamenlijke mededingers op éene lijn moeten opstellen. Nederl. *van meet.*

Screw, (sport), *schroef.*

Screwdriver, (sport), *schroevendraaier.*

Scribendi recte sapere est et principium et fons, (lat.), *goede kennis dragen is beginsel en bron van* (is de onmisbare voorwaarde tot) *goed schrijven;* Horatius, *Epistola ad Pisones,* 309.

Scribunda fata, (lat.), *de te beschrijven lotgevallen;* zie *Fatum.* De schikgodinnen (Parcae) werden geacht het levenslot van ieder mensch bij zijne geboorte *op te schrijven;* daarom werden zij op den laatsten dag der week, waarin een kind geboren was, aangeroepen, vereerd door de ouders.

Scrinium, (lat.), *doos* tot bewaring van handschriften, die daarin opgerold naast elkander werden gezet. Onder de Rom. Keizers heetten de bureelen der keizerlijke kanselarij *scrinia.*

Scrutin de liste, zie *Liste (Scrutin de —.*

Scudo, (it.), *schild,* fr. *écu,* naam eener groote zilveren munt, ter waarde van ongeveer 2 à 3 gulden, b.v. in Napels *f* 2.40, in Venetië *f* 3.10, in Rome *f* 2.40, in Milaan *f* 2.15, enz. *Scudo d'oro,* gouden munt in Venetië ongeveer *f* 59.—

Scull, (sport), *bootje* in den vorm van een omgekeerden hoofdschedel (*skull*). Bij een roeiwedstrijd roeit men met „double sculls" zonder stuurman. Zie ook bij *Regatta.* De roeier in een scull heet *sculler.* Het roeien in een scull = *sculling.*

Scylla, (gr.), de verpersoonlijking van een gevaarlijken draaikolk in zee. Zie *Charybdis.*

Scyphatoi, Byzantijnsche schotelvormige *gouden munten.* Gr. *skuphos* = beker. Deze munten werden in de Middeleeuwen weleens in den grond gevonden; volgens het bijgeloof had de regenboog ze daar neergeworpen, en was zulk een regenboogschoteltje alleen door een Zondagskind te vinden. Ook gouden brakteaten werden als regenboogschoteltjes beschouwd.

S'amuser à la moutarde, (fr.), vroeger zeide men: *aller au vin et à la moutarde,* hetgeen tot in de vorige eeuw beteekende, zich als een kwajongen vermaken, lanterfanten (Rabelais II, 20). Later bezigde men de aangehaalde uitdrukking (vandaar *moutard,* voor *knaap*), die in figuurlijken zin beteekent: de hoofdzaak vergeten door zich met beuzelingen bezig te houden. — *S'amuser aux bagatelles de sa porte,* dat dezelfde beteekenis heeft, komt van de uitroepers bij kermistenten, die daarmede te verstaan willen geven, dat men veeleer naar binnen dient te gaan, in plaats van zich met de kwinkslagen en potsen van Paljas te vergenoegen.

Se (niet **si**) **non è vero, è (molto) ben trovato,** *als het niet waar is, is het toch (heel) goed bedacht;* Giordano Bruno, *Gli eroici furori* (1585) II, 3 dial.

Se retirer dans un fromage de Hollande, (fr.), *zich in eene Hollandsche kaas terugtrekken,* Lafontaine, *Fables* VII, 3: *Le Rat qui s'est retiré du Monde;* in weelde leven, al klagend over de moeilijke tijden.

Se soumettre ou se démettre (Quand la France aura fait entendre sa voix souveraine, croyez-le bien, Messieurs, il faudra —, (fr.), *als Frankrijk zijne oppermachtige stem zal hebben doen hooren, zal men zich, gelooft mij, mijne heeren, moeten onderwerpen of aftreden.* Woorden van Gambetta, in eene vergadering van kiezers te Rijssel (15 Aug. 1877), nadat de voorzitter der Republiek, Mac-Mahon, de Kamer der Volksvertegenwoordigers had ontbonden.

Se taire, sans murmurer, (fr.), *zwijgen, zonder te brommen,* regel uit *Michel et Christine,* vaudeville in een bedrijf van Scribe en Dupin (den 3en Dec. 1821 in het *Gymnase* voor 't eerst opgevoerd), waarin het den soldaat ten plicht wordt gemaakt. Die woorden worden immer schertsender wijs aangehaald. Immers, zwijgt men, dan kan men moeilijk brommen.

Séance continue (La —, (fr.), zie *Messieurs, la* enz.

Sénnt, (fr. wap.), *zittend.*

Seat pillar, (sport.), *zadelpen.*

Sebastianen (Sint —, de beschermheilige der boogschutters; de martelaar die, aan een boom gebonden, met pijlen doorboord werd. Ook de patroon der spelde- en naaldenmakers, zoowel als van de krijgslieden in sommige landen.

Sebastianisten, zij, die gelooven, dat Don Sebastian, koning van Portugal, (die in 1578 in den slag bij Alcazarquebir (Kasser-el-Kebir) viel, doch wiens lijk niet gevonden werd) op de aarde zal wederkeeren, wanneer Brazilië het hoofdkoninkrijk der wereld zal worden.

Sécher les plâtres, (fr.), *de kalk opdrogen.* Dat wordt men geacht te doen, wanneer men een pasgebouwd huis bewoont. Hgd. *Trockenwohner.*

Seckar (ook *sékar*), (hebr.), *loon, belooning,* in het bijzonder *belooning hiernamaals.*

Seclusie (Acte van —, *acte van uitsluiting,* 4 Mei 1654, waarbij bepaald werd, dat de Prins van Oranje (Prins Willem III, later koning van Engeland) niet meer zou zijn kapitein-generaal en admiraal der Vereenigde Nederlanden. Ze bleef tot 1660 bestaan.

Second City of the British Empire (The —, (eng.), *de tweede stad van het Britsche rijk,* Bombay, in Voor-Indië.

Secret de polichinelle (Le —, (fr.), *het geheim van polichinelle,* een geheim, aan bijna ieder bekend. Men citeert soms:

Entre nous, c'est ce qu'on appelle
Le secret de polichinelle.
La Mascotte II, 12.

Maar de uitdrukking is veel ouder dan deze operette. Men noemt dit ook: *le secret d'Arlequin.*

Secularisatie, naasting door den Staat van kerkelijke goederen; verwereldlijking van hetgeen geestelijk was.

Secunda Petri, (lat.), ook wel *altera pars Petri,* het tweede deel van Petrus, wordt gebruikt van *oordeel* of *vermogen om te oordeelen.* Bedoeld is het 2e boek der *Logica* van Petrus Lombardus († 1164), dat *De judicio* (over het oordeel) handelt.

Secundogenituur, vooraf bepaalde schadeloosstelling voor jongere zonen van een adellijken stam, wanneer de eerstgeborene in het bezit blijft van het geheel der voorvaderlijke goederen. Ook geeft men dien naam wel aan een vor-

stendom, dat steeds aan de jongere prinsen uit een vorstelijk stamhuis wordt toegekend. Zoo was bij b.v. *Toscane* tot 1859 eene *secundogenituur* van het Huis Habsburg-Lotharingen.

Secundum legum Artum, (verbasterd lat.), uit *secundum legem artis*, d. i. naar den eisch van de kunst.

Secundum Lucam, zie *Lucam (Het is niet secundum —.*

Sed nunc non erat his locus, (lat.), *maar het was thans hiervoor de plaats niet;* Horatius, *Epistola ad Pisones* 19.

Sedan-chair, een gesloten draagstoel, als in Engeland in gebruik was in de 16e en 17e eeuw, zelfs nog later. Van het lat. *sedes*, zetel, en volstrekt niet naar Sedan, de stad in Frankrijk aan de Maas. Het gebruik kwam juist van Engeland naar Frankrijk over.

Sedandag, 2 September in Duitschland ter herdenking van het feit, dat keizer Napoleon III in den Fransch-Duitschen oorlog 1870/71 te Sedan zijn degen overgaf aan koning Wilhelm van Pruisen. Wordt in 1899 voor 't laatst gevierd.

Seder, zie *Seïder*.

Seder-avond, de twee eerste avonden van het Joodsche Paaschfeest, wanneer de Israëlitische huisvader, door een zijner kinderen ondervraagd, de beteekenis verklaart van het ongezuurde brood en het bitterkruid (de bittere saus, waarmee het Paaschlam wordt gegeten), die daar op tafel liggen, en daarbij uit de Hagada de geschiedenis van den wonderbaren uittocht uit Egypte verhaalt.

Sedes apostolica, (lat.), *de apostolische zetel*, d. i. de Heilige Stoel. Zie b.v. Augustinus, *Sermo* 131, no. 10.

Sedre, zie *Sidra*.

Seem, (wap.), *barbeel*.

Sefardim, (n. hebr.), *de Sefardische* of Spaansch-Portugeesche Israëlieten. Naar *Sefarad* (Obadja vs. 20) = eene stad, waar door Nebukadnezar weggevoerde Jeruzalemmers in ballingschap leefden. Volg. Hieronymus de Bosporus, volg. De Sacy en Sassen z. v. a. *Sparad*, een wingewest tusschen Kappadocië en Jonië; volg. Syrische, Hebreeuwsche en Chaldeeuwsche uitleggers *Spanje*.

Sefiras ko-Oumer *(Sefirath ka-Omer)*, (hebr.), *overtelling*. Zie Lev. XXVII.

Sefiroh *(Sefirah)*, (hebr.), *telling*.

Sefiroth, (hebr.), *tellingen*, naam voor een eigenschappen-reeks in kabbalistische beschouwingen.

Segnek (samengetr. **s'gnek),** n. hebr. = *bedekking;* in het bijzonder bedekking der *Soeko*.

Ségréant, (fr. wap.), zie *Klimmend* (grijpvogel).

Sei im Besitze, und du wohnst im Recht, (hgd.), *bezit is recht, bezit is eigendom.* Schiller, *Wallenstein's Tod* I, 4, daar zegt Wallenstein dit in eene alleenspraak, waar hij zich afvraagt, ongeveer als eenmaal Karel Martel aan den Paus, wie de macht moet hebben, hij die ze erfde of hij, die ze verwierf, veroverde of verdiende.

Seichel *(sechel)*, (hebr.) = *verstand, oordeel*.

Seid einig, einig, einig! (hgd.), *weest eensgezind!* Schiller, *Wilhelm Tell*, IV, 2, de laatste woorden van den stervenden Attinghausen.

Seid umschlungen, Millionen! Diesen Kuss der ganzen Welt, (hgd.), *zijt* (in gedachten) *omhelsd* (omarmd), *gij milliocnen* (menschen), *der gansche wereld deze kus!* Hiermede drukt Schiller *An die Freude* („Thalia", I, Bd. 1787, 2 Heft, S. 1—5), zijn geloof aan het (Gods-) kindschap *aller* menschen uit.

Seïde, naam van den slaaf van Mohammed, fig. werktuig der dweepzucht, blinde ijveraar. Aldus naar Vol-

taire's treurspel *Le fanatisme ou Mahomet le prophète* (1739). Fr. *Séide*; vanhier *Séidisme* = blinde ijver.

Seider *(sèder)*, (hebr.), = *orde*, vandaar ook *liturgie*; in het bijzonder: de orde der huiselijke godsdienstoefening, op de eerste twee avonden van het Israël. Paaschfeest. Daarom noemt men die avonden gewoonlijk ook *seider-avonden* of *seder-avond*.

Sefer *(séfer)*, hebr. *boek*, in het bijzonder wordt daarmee aangeduid *het* boek *der H. Leer*, een heilige wetsrol, (Sefer Touro, Sefer Thora) = het boek der Leer.

Seikhs of **Sikhs**, d. i. *leerlingen, jongeren*; Godsdienstig genootschap in Indië, gesticht door Nanah (1469—1540), die eene vereeniging der Hindoes met de Mohammedanen beoogde. Na zijn dood sterk aangewassen, wekte dit genootschap de vijandschap op der Mohammedanen, omdat het zoowel den Koran als de Veda's verwierp. Goeroe Gowind († 1708), de stichter van den *staat* of *het land der Shiks* op Lahore, waarvan het hoofdbestanddeel was Pendschâb of Pendsjâb (eng. Punjâb of Punjaub), [= het land der vijf stroomen], noemde zijne aanhangers *singhs*, d. i. leeuwen, in welke hoedanigheid zij een onafgebroken oorlog met de Mohammedanen moesten voeren. Zijne militaire republiek, in een bandeloozen rooverstaat ontaard, door de Engelschen onderworpen, werd na den opstand van 1848 geannexeerd aan het Britsch-Indische rijk.

Selzoenen in de kunst. De vier jaargetijden worden soms geschilderd en gebeeldhouwd. Poussin ontleende zijne symbolische karakters veel aan het Oude Testament. Zoo stellen Adam en Eva in 't paradijs de lente, Ruth in het korenveld den zomer; Jozua en Kaleb, die de druiven uit het land der belofte brengen, den herfst, en de zondvloed den winter voor. De oude Grieken beeldden de lente door Mercurius, den zomer door Apollo, den herfst door Bacchus en den winter door Hercules af.

Sekarang djadi, (mal.), *nu gaat het*. Dit werd toegevoegd aan Toekoe Djohan (tot daartoe Toekoe Oemar), toen hij den groot-krijgsoverste der Compagnie (het Nederl. Gouvernement), op de pier te Oleh-leh zijne opwachting maakte. Later (Febr. 1896) werd hij ontrouw aan de Compagnie.

Sekone, (n. hebr.), *gevaar*.

Sekones nefosches, (hebr.), *gevaar voor menschenlevens*.

Selah! (In de psalmen). Matheson, de muzikale criticus, zegt, dat het woord zooveel is als *da capo*, eene aanwijzing voor het koor, om de psalmen te herhalen tot het aldus aangeduide gedeelte. Volgens anderen z. v. a. *tot rust! stil!* (van *sèlèh* = rust, d. i. *pauze*, omdat waar *selah* staat, een tusschenspel (Septuag., diapsalma), plaats had, niet van de snaarinstrumenten der Levitische zangers, doch van de trompetten der priesters. Alzoo, *pauze* (van het lied) door middel van een diapsalma. De laatste verklaring strookt met de beteekenis des woords het best. Het woord komt 73 maal in de psalmen voor en 3 maal bij Habakuk.

Selama of **Selame,** het voorland van de Perzische golf, bij kaap Mussendoon (de uiterste punt dier golf). Wanneer de Indianen deze kaap voorbij varen, werpen zij kokosnoten, vruchten en bloemen in de zee, om zich eene voorspoedige reis te verzekeren.

Selamliek, de gang des Sultans naar de moskee op elken Vrijdag hetgeen als eene (Mohammedaansche) plechtigheid wordt beschouwd.

Seldsjocken of **Seldschoeken,** een uit Bucharije stammend Turksch geslacht, dat in de 11e en 12e eeuw verschillende dynastieën in Azië stichtte: *seldsjoekesche dynastieën*; aldus geheeten naar zijn stamvader Seldsjoek, wiens kleinzoon, de oorlogzuchtige vorst Togril-Beg († 1063) van den Kalif van Bagdad den titel verkreeg van Koning van het Oosten en het Westen.

Select, (eng.), *uitgezocht*. In Frankrijk niet alleen in die beteekenis, maar ook voor *aristocratisch* in gebruik. Oorspronkelijk werd die uitdrukking in

Engeland alleen toegepast op hen, die aan de Koningin of aan de prinses, die haar verving, voorgesteld waren geworden.

Selfgovernment, (eng.), *zelfbestuur*, bestaat daar, waar de uitvoering der wetten van hooger gezag afkomstig, niet aan staatsambtenaren is toevertrouwd, maar aan lagere plaatselijke besturen is overgelaten, doorgaans bestaande uit personen, die geene bezoldiging genieten, maar met eerambten zijn bekleed.

Sellé, (fr. wap.), alleen met een zadel, in tegenstelling van naakt.

Selon que vous serez puissant ou misérable, Les jugements de cour vous rendront blanc ou noir, (fr.), *naar gelang gij machtig of ellendig zijt, zullen de rechthanken u zwart maken of schoon wasschen.* Moraal van Lafontaine's fabel VII, 1, *Les Animaux malades de la Peste.*

Sémantiek, van gr. *sèmaïnein* (kenbaar maken), de wetenschap, die zich bezig houdt met de verschillende beteekenis der woorden na te gaan.

Sembah, (mal.), in 't algemeen *buiging, reverentie;* daarin bestaande, dat men de vlak tegen elkander gehouden handen zóó omhoog heft, dat de duimen den neus raken; *het spreken* tot zijn meerdere; *zich adresseeren,* in geschrifte aan zijn meerdere.

Semé, (fr. wap.), zie *Bezaaid.*

Semer, (fr. sport), bij een wedstrijd, *zijne mededingers onderweg voorbij streven.*

Semey, ange semey, (barg.), wees voorzichtig.

Semi-arts, medisch student, die het tweede gedeelte van zijn arts-examen nog moet afleggen. *Semi* (lat.) = half, in saamgestelde woorden.

Semieten, afstammelingen van Sem, Noachs oudsten zoon (vgl. Gen. IX : 27); zij hebben Azië bevolkt; vandaar **Semitische talen,** de talen van die volken, inzonderheid de Hebreeuwsche, Syrische, Chaldeeuwsche, Arabische taal, enz.

Semipelagianisme, noemt men de gevoelens van eenige kerkleeraars, vooral in het Zuiden van Frankrijk (Cassianus, Faustus, Vincentius, Gennadius, e. a.), die sedert 428 een middenweg zochten te bewandelen tusschen Augustinus en Pelagius, doordien zij leerden, dat althans de aanvang des geloofs en des eeuwigen heils aan de natuurlijke kracht van den wil, niet aan de genade is te danken. Zij werden veroordeeld op de 2e Kerkvergadering van Oranje (529). Zie *Pelagianen.*

Semiramis (Eene —, eene *zelfstandige, indrukmakende heerscheres,* eene edele vorstin. Naar Semiramis, gemalin van Menon, den veldheer van Ninus, koning van Assyrië, dien zij huwde na Menons dood. Als Ninus' weduwe voerde zij de teugels van het bewind voor haren zoon Ninyas. Aan haar worden de bouw van Babylon, de dikke muren en de hangende tuinen van die stad, enz. enz., toegeschreven. Zij zal omstr. 2000 v. C. hebben geleefd. — De Grieksche geschiedschrijver Herodotus gewaagt van eene andere Semiramis, die omstr. 800 v. C. leefde.

Semiramis van het Noorden (De —, bijnaam door Frederik den Groote, om haar groot regeeringstalent en krachtig optreden, aan Keizerin Elisabeth van Rusland († 1762) gegeven, en later door Voltaire op Katharina II († 1796) toegepast. Ook, Margaretha, Koningin van Noorwegen en Denemarken, die bij de Unie van Kalmar (1397) ook Zweden bij haar rijk voegde, na den Koning van dat rijk gevangen genomen te hebben.

Semitisme, de staatkundige richting, welke het Jodendom in bescherming neemt, terwijl *Anti-Semitisme* zich door gruwzame vervolgingen en uitbanning in Rusland, in 1892 en '93 en later ook elders heeft lucht gegeven. Zie *Semieten.*

Semnai, zie *Eumeniden.*

Semper Augustus, (lat.), gewoonlijk vertaald door „altijd Vermeerderaar des Rijks". Zie hierover *Romani imperii semper augustus.*

Semper crescendo, (lat.), *gestadig wassend,* spreuk van l'Eglise, de la Lande e. a. Ook van een vermaard dilettanten-muziekgezelschap dat lang te Amsterdam heeft gebloeid.

Semper homo bonus tiro est, (lat.), *een goed mensch blijft altijd onervaren* (blijft altijd onbevangen als een kind en wordt zoodoende dikwijls bedrogen), Martialis, *Epigrammatica,* XII, 51, 2. Men haalt echter *Bonus vir semper tiro* aan in den zin van: De wakkere blijft altijd aanvanger.

Semper idem, (lat.), *altijd dezelfde,* zichzelf altijd gelijk blijvend; spreuk van Willem Bilderdijk, Gevers, Van Hardenbroek, d'Aumale van Hardenbroek e. a. Volgens Cicero, *Tusculanae disputationes,* III, 15, 31, is dit gezegde het eerst door Sokrates' vrouw, Xantippe, op haren echtgenoot toegepast, als (gr.) *ho autos aei.*

Semper, ubique et ab omnibus, (lat.), *altijd, overal en door allen.* Naar de bekende woorden, waardoor men de geloofsgemeenschap in de R.-K. Kerk pleegt uit te drukken: *Quod semper, quod ubique, quod ab omnibus creditum est* (wat altijd, overal en door allen geloofd is).

Semper Unitas. (lat.), *altoos eenheid.*

Semper Unitus, (lat.), *altijd verenigd.*

Semper virens, (lat.), *altijd groenend,* zin- en wapenspreuk, gewoonlijk met een boom of derg. als embleem. Ook naam van een weekblad voor tuinbouw, enz.

S'en moquer (soucier) comme de l'an quarante, (fr.), *den spot er mee drijven, zich er om bekreunen evenals om het jaar veertig,* zich ergens volstrekt niet om bekommeren. De oorsprong is niet bekend.

Senaculum, plaats, waar de senatoren te Rome zich verzamelden, totdat het uur der zitting aanbrak. Het lag aan het forum, naast de *Graecostasis* (het gebouw te Rome, waarin de vreemde gezanten vertoefden).

Senatus Populusque Romanus, (lat.), *de senaat en het volk van Rome.* Zie *S. P. Q. R.*

Sendgericht, afkomstig van *synodus* (vergadering), in de Middeleeuwen eene geestelijke vierschaar, die door den *archidiaken* of den door dezen gevolmachtigden *sendrechter* of *sendschepen* in zijn district over alle strafbare daden gespannen werd, inzonderheid over verzuim der Zondagsviering, schennis der tien geboden, kerkroof, ketterij, simonie, woeker, vredesverstoring en eedbreuk. Op straffe van den ban moesten allen, die in het district gevestigd waren, ten rechtsdage verschijnen. Eenigen, die er van uitgezonderd waren, heette men *sendrijen* of *sempervrijen.* Het is later voor een goed deel door de Inquisitie vervangen.

Sénescence, (fr.), een verschijnsel, dat zich, volgens den Franschen natuuronderzoeker Maupas, bij de infusoriën voordoet, daarin bestaande, dat zij, na een zeker aantal geslachten, als het ware ouder zijn geworden en onvruchtbaar zijn. Van het lat. *senescere* = *oud worden.* — *Sucescent,* het individu bij hetwelk zich het bovenbeschreven verschijnsel voordoet.

Senestré, (fr. w.p.), *links hebbend,* nl. een ander stuk.

Sennight, eng. *seven nights* = zeven nachten = een week; *fortnight* = *fourteen nights* = veertien nachten = 14 dagen. Deze woorden zijn overblijfselen van de oude Keltische gewoonte, om den dag met zonsondergang te beginnen, welke gewoonte zij gemeen hadden met de Grieken, Babyloniërs, Perzen, Syriërs en Joden, en met de latere vertegenwoordigers dier volken.

In Gen. I vindt men ook, dat de avond den morgen voorafgaat: „Toen was 't avond geweest en 't was morgen geweest, de eerste dag".

Sensualismus, in de psychologie de stelling, dat al onze denkbeelden oorspronkelijk op den grondslag der zinnelijke waarnemingen, alzoo op aandoeningen der zintuigen berusten. De voornaamste voorstanders van dit gevoelen zijn Hobbes, Condillac en later Auguste Comte. Het sluit de mogelijkheid niet uit, dat zich uit de zintuiglijke gewaarwordingen hoogere denkbeelden ontwikkelen; doch anderen gaan verder en beweren, dat de ware kennis zich enkel bepaalt tot datgene, wat een voorwerp is der zinnelijke waarneming; ja, zij noemen alles onwaar, wat de grenzen onzer ervaring overschrijdt.

Sentir le fagot, (fr.), ons *naar den muntsaard rieken*, m. a. w. niet streng katholiek zijn. Die zinspeling op den brandstapel werd, vooral in de 16e eeuw toegepast op iemand, die naar de hervormde leer scheen over te hellen.

Separatisme, streven om gewesten en steden of ook kleine godsdienst-genootschappen op hen zelven te behouden en niet in grooter geheel te doen opgaan.

Sepoys of *Cipayers*, naam, welken de Engelschen aan hunne uit inboorlingen saamgelezen troepen in Britsch-Indië geven. Verbasterd uit turksch *sipahi's*, saamgetr. *spahi's* (z. a.), de door sommige Turksche leenmannen den Sultan geleverde troepen, welke tegelijk met de Janitzaren door Sultan Orchan in 1328 georganiseerd waren.

Septembrisades, *moordtooneelen*, slachtingen te Parijs in September 1792.

Septembriseur, (fr.), naam van iemand, die aan die slachtingen deelnam.

Septemtriones (In het teeken der — blijven staan, *met werken ophouden*, zoodat men niet *warm* wordt van het werken. *Septemtriones* = de zeven ploegossen; vandaar het sterrenbeeld van den *grooten Beer*, den *Wagen*; ook *Noordenwinden*, nl. *Septemtriones venti* (winden).

Septuagesima of de *zeventigste* is in den Kerkelijken almanak de 9e Zondag of de 70e dag vóór Paschen. Zie *Kerkdagen*.

Septuagint(a). De vertolking der boeken van het Oude Testament in 't Grieksch, door (twee en) *zeventig* geleerde Joden te Alexandrië. Ze is ontstaan, volgens Flavius Josephus en Philo, onder de regeering van koning Ptolemaeus Philadelphus (a° 246—184 v. C.). Anderen meenen haar te danken te hebben aan de genegenheid van Ptolemaeus Soter († 283) voor de Joden, die te Alexandrië woonden. Hiëronymus (zie *Itala*) noemt drie uitgaven der Septuaginta: 1. van Eusebius († 340) en Pamphilus, 2. van Hesychius (4e eeuw), 3. van Lucianus, een presbyter van Antiochië.

Septuplet, tweewieler voor *zeven* personen.

Sequn-hoed, rond dames-hoedje, met lagen bol, waarin eene gleuf over de lengte van dien bol. Naar *Sequah*, dubbelnaam van den Engelschman C. A. Davenport, die vloeistof verkocht in 1893/94 als wrijfmiddel tegen rhumatiek, daarbij in een prachtige caros rondreed, en bij zijne wrijfkuren zooveel leven liet maken, dat *een geschetter à la Sequah* spreekwoordelijk werd. Daarom spreekt men ook van *Sequah*- zoowel als van *Lhérie-betoogingen* = luidruchtig geroep.

Sequentia, *lofliederen* in het oude R.-Kath. Kerkgezang, alzoo genoemd omdat zij in het „Graduale" (z. a.) op het „Halleluja" volgen *(sequi)*. Daartoe behoort o. a. het beroemde *Stabat Mater*. Onderscheidene *sequentia* zijn omgewerkt, en ook in Protestantsche gezangboeken opgenomen.

Sequestratie, de *bewaargeving* van eene zaak, waarover geschil is, aan een derde, die zich verbindt haar,

nadat het geschil zal zijn uitgemaakt terug te geven aan dengene, die zal worden gerechtigd verklaard haar te ontvangen. (Art. 1767 B. W.)

Sequin of **Zecchino,** gouden munt, inheemsch in Turkije, het Oosten en ook oudtijds in Venetië, ter waarde van ongeveer een dukaat, *f* 5.50. Het muntgebouw heet in Italië *la zecca*.

Sera-t-il dieu, diable ou cuvette? (fr.), *zal het een god, een duivel of een kuip worden?* Deze, aan Lafontaine's fabel IX, 6, *Le Statuaire et la Statue de Jupiter*, ontleende regel wordt aangehaald, om de verlegenheid aan te duiden, waarin men zich bevindt om aan eene zaak eene bestemming te geven, of te doen verstaan, dat iets, naar gelang der omstandigheden een kostbaar of nietswaardig voorwerp kan worden. Horatius (*Sat.* I, 8) drukte hetzelfde denkbeeld uit: *Olim truncus eram ficulnus*, enz.

Serail, uit 't perz.-turk. *serai*, beteekent *groot gebouw, paleis, hof;* met een geitalianiseerden uitgang, nl. *serraglio;* vandaar het Fr. *sérail*, dat wij hebben overgenomen. *Serai* beteekende oorspronkelijk nooit datgedeelte van het paleis waar de vrouwen worden opgesloten, doch het geheele paleis. De Italianen echter, die aan opsluiten (*serraglio* = versperring, omheining) der vrouwen dachten, hebben *serraglio* in den zin opgevat, dien *serail* thans ook bij ons heeft.

Seraph, (hebr.), meerv. *seraphim*, d. i. *de verhevenen*, volgens Jes. IV : 2 engelen in menschelijke gedaante, die Gods troon omringen, gelijk rijksgrooten in het Oosten den zetel van hun monarch.

Seraphijnsche doctor (De —, St. Bonaventura, in 1256 Minister-Generaal, van de orde der Franciskaner-monniken.

Serashier, Turksch *legerhoofd* of *generaal*. Ital. *seraschine*, fr. *sérasquin*.

Serebel, (barg.), *in de knijp zitten*.

Serello (*seréfa*), (hebr.), *brand, verbranding*. Ook overdrachtelijk: in de sereife zitten = in benauwdheid.

Serene, (it., muz.), van *sera* = *avond;* benaming voor de avondliederen der Troubadours, evenals de liederen, die zij op den dag zongen, *Alba* = *morgenrood* heetten. Vandaar *serenade* voor avondmuziek en *aubade* morgenmuziek

Sergeant, *werktuig voor schrijnwerkers*, van hout en ijzer vervaardigd, dienende om twee stukken hout, welke aan elkander moeten verbonden worden, door lijm of een ander kleefmiddel zoo sterk mogelijk door middel van eene schroefbeweging aan elkander te verbinden.

Sergeant Eerhart, (milit.), vroeger de ironische benaming in de kazerne, van den menagemeester, omdat de contrôle op het beheer der menage zeer gebrekkig was, en er licht wat aan den strijkstok kon blijven hangen. Tegenwoordig heeft de voeding van Rijkswege plaats en kan voor den menagemeester niets meer „aan den strijkstok blijven hangen".

Sergeant-majoor is jarig (De —, (mil.), *het is uitbetaling van tractement;* dit geschiedt om de vijf dagen door een sergeant-majoor, die dus schijnbaar tracteert. Vijf dagen = halve *decade;* gevolg van de invoering der Fransch-Republikeinsche tijdrekening. De uitdrukking komt op de k.m.a. *niet* voor, daar wordt het *zakgeld* per *week* uitbetaald.

Sergot, (fr.), in de volkstaal *politie-agent*. Verkorting van *sergeant de ville*.

Seriant, (wap.), komt in verschillende beteekenissen voor. *Knapen* zijn soms *serianten* van *ridders*. Meestal duidt het een rang hooger dan gewoon wapenknecht aan.

Sérier, (fr.), *naar seriën rangschikken*. Eene, door Gambetta voor 't eerst gebezigde uitdrukking.

Series implexa causarum, (lat.), *de ingewikkelde, ineengevlochten reeks der oorzaken* (= het noodlot). Seneca, *De beneficiis*, 4, 7, 2.

Serinette, (fr.), in de muziek een klein zingorgel tot het africhten van kanarievogels *(serin)*.

Serio, *(serioso)*, (muz.), *ernstig*; **opera seria,** de ernstige, groote tragische, heroïsche opera, in tegenstelling met de komische opera *(opera buffa)*.

Serment du jeu de paume, (fr.), *eed van het kaatsspel*, de eed op 20 Juni 1789 door de afgevaardigden der gemeenten (op één na) te Versailles in de oude kaatsbaan afgelegd, en door Bailly (1736—93), president der Nationale Vergadering uitgesproken: „Nous jurons de ne jamais nous séparer de l'Assemblée Nationale, et de nous réunir partout où les circonstances l'exigeront jusqu'à ce que la Constitution du royaume soit établie et affermie sur des fondements solides".

Serool (De grandige — van 't neurie spiezen, (barg.), *de schenker*.

Serool (Een grandige — van de badderik, (barg.), *de schuitenvoerder*.

Serpent de mer, (fr.), *zeeslang*. Volgens een, in de perswereld bestaande overlevering, zou het dagblad *Le Constitutionnel* eens van een gedrocht hebben gewaagd, dat door de bemanning van een zeeschip zou zijn gezien. Niemand heeft echter ooit het nummer kunnen ontdekken, waarin het verhaal voorkwam, dat inderdaad veeleer in 1829 in de *Figaro* schijnt te zijn opgenomen. Niettemin is *le serpent de mer* een synoniem van een verzinsel, zelfs in de Duitsche pers, onder den naam van *Seeschlange*, gebleven.

Servare modum, Finemque tueri, Naturamque sequi, (lat.), *Maat houden, zijn doel handhaven, en de natuur volgen*. Spreuk van Sir William Temple, onder zijn portret in de *Trèveskamer* op het stadhuis te Nijmegen, waar deze staatsman den vrede van Nijmegen in 1678 hielp tot stand brengen.

Servieten, (r.-k.), dienaars der heilige maagd Maria, monniken van eene in 1233 te Florence gestichte orde, die tot de bedelorden behoort.

Servituut, *dienstbaarheid*; zakelijk recht, last, waarmede een erf bezwaard is, tot gebruik en ten nutte van een ander erf, dat niet aan denzelfden eigenaar toebehoort, en bestaande in de verplichting om iets te dulden of iets na te laten.

Servum pecus, (lat.), *slaventuig, slaafsche navolgers*, zie *Imitatorum servum pecus*.

Servus servorum Dei, (lat.), *de dienaar der dienaren Gods*, knecht van Gods knechten (epitheton van den Paus).

Sesam, open u! de tooverspreuk, waarmede in de Arabische vertelling: „Ali Baba of de veertig roovers" men de deur van het roovershol kon doen openspringen. *Sesam* is eene graansoort. In 't Fransch *(Sésame, ouvre-toi!)* wordt de uitroep vaak gebezigd, en wel ter aanduiding van een snelwerkend middel, waardoor alle hinderpalen, als op een tooverslag, verdwijnen.

Sesaté, (mal.), zie *Sansati*.

Sesquipedalia verba, (lat.), *woorden van anderhalven voet*, ellenlange woorden, bombast. Horatius, *Epistolae* II, 3, 97.

Setan of **Sjaitan,** (arab.), *duivel, satan, geest, spook*. **Roemah setan,** *(gebouw des duivels)*, benaming in den Indischen Archipel van het gebouw, waar de vrijmetselaars vergaderen.

Seth, derde zoon van Adam, dien hij gewon tot vergoeding van het verlies van den doodgeslagen Abel; werd in de Middeleeuwen beschouwd als de uitvinder der sterrenkunde; Boendale, *Lekenspiegel* I, 29, 36.

Sethieten, secte in de 2e eeuw na C., die beweerde, dat Adams zoon Seth de Messias was.

Sèvres, (fr.), *porselein* naar de beroemdste porseleinfabriek der wereld, te Sèvres bij Parijs.

Sewah, gebogen *dolk* met klein gevest en de snede aan de binnenzijde der buiging; in Ned.-Indië in gebruik.

Sewing-bee, (a m.), bijeenkomst van vrouwen om voor arme menschen ondergoed te maken. Van *to sew* naaien, en *bee* spotnaam voor bijeenkomst, waar veel *gegons* is, evenals de *bee* (bij) maakt. Zoo zijn er *spelling-bees* e. a.

Sexagesima, (r.-k.), zie *Kerkdagen.*

Sexte, (r.-k.), gedeelte des breviers, hetwelk oorspronkelijk omtrent het zesde uur van den dag (volgens onze tijdrekening 12 uur, middag) door de monniken moest gebeden of in koor gezongen worden.

Sextilis, (nl. *mensis*), *Augustus,* letterl. 6de (maand), omdat bij de Romeinen Maart langen tijd de *eerste* maand was. Vervolgens naar keizer Augustus geheeten *Augustus* (z. a.). Zie *Maanden (De Romeinsche —.*

Seys (Halve —, (b a r g.), *penning.*

Seysenkooper, (b a r g.), *lakenkooper.*

Sfinx, (w a p.), denkbeeldig wezen met het lichaam van een hond, het bovenlijf van een jong meisje, met leeuwenklauwen en een drakenstaart De sfinx is liggend met opgeheven hoofd.

Sgoure, n. h e b r. = *koopwaar.* Vaak ook in den zin van ons *soort.* Bv. het is goede *sgoure* = het is van 't goede *soort.*

Sgraffittoschildering, van i t. *sgraffiare* = *krabben,* een in Italië uitgevonden soort van muurbeschildering. De zwarte grond, uit kalk, zand en koolstof bestaande, wordt met een dunne gipslaag bedekt, en daarop het carton doorgetrokken, waarna de schaduw met een puntig ijzer door het streepsgewijs wegkrabben der gipslaag wordt aangebracht; zoodat het geheel eindelijk het voorkomen heeft van eene teekening of van eene kopergravure. Bijna alle oude sgraffittoschilderingen zijn verloren gegaan; in den jongsten tijd is die kunst weder in toepassing gebracht.

Shadbelly, (a m.), *kwaker,* naar het model van zijn jas, dat men niet „zwaluwstaart" of „stalen pen" maar „elft", e n g. *shadfish* noemde; letterl. dus: *elftbuik.*

Shah van Perzië, zie *Diamanten.*

Shakers, (e n g. a m.), *bevers, rillers,* eene godsdienstige sekte in Amerika, „de Duizendjarige Kerk", gelijk zij zich noemen. Zij zouden afstammen van de „Fransche profeten", d. i. de Albigensen, die in 1705 in Engeland kwamen. In 1757 bekeerden zij A n n a L e e, die als *Mother Ann* (z. a.), in 1768 tot „moeder" werd verheven, en in 1774 met acht aanhangers waaronder haar man, naar Amerika ging en daar bij Watervliet eene kolonie stichtte.

Shakespeare und kein Ende, (h g d.), de titel van een opstel van G o e t h e (*Morgenblatt,* 12 Mei 1815), waarmede hij op de eindelooze kantteekeningen op S. zinspeelt. De volzin is ook in G.'s *Dichtung und Wahrheit* te vinden.

Shampooing, (e n g.), het wrijven, drukken en schuren van het lichaam, bijzonder van het hoofd, na eene flinke wassching; van Indisch *chumpna* dat *drukken, persen* beteekent: ongeveer als *masseeren* of m a l. *pidjiten.* Omstreeks 1852 werd het stelsel door een Engelschen kapper, die het te Calcutta van de inlandsche barbiers had geleerd, tegelijk met den naam, naar zijn vaderland medegebracht. Alleen achtte hij het oorbaar, den uitgang *ing* aan het woord toe te voegen.

Shamrock, (e n g.), *klaver.* Het zinnebeeld van het koninkrijk Ierland, het heraldiek *klaverblad,* dat in de taal van het blazoen op *vetten kleigrond* wijst. F r. *trèfle,* e n g. *trefoil slipped,* h g d. *Kleeblatt.*

Shave (To —, (a m.), wissels disconteeren tegen woekerwinst, letterl. *scheren*, fig. *villen*.

Shebang, (a m.), *verblijfplaats*, dus kantoor, woning, winkel enz.

Sheep-skin, (a m.), *doctorale bul*, ook *doctor*, letterl. *schapenvel*, dus *pergament*, naar de stof, waarop de bul gedrukt of geschreven is.

Sheik-ul-Islam, het (Mohammedaansch) *kerkhoofd* bij de Turken, na den Sultan de machtigste in het Turksche Rijk.

Shibboleth, wachtwoord, leus, herkenningswoord. In Richteren XII werd, onder Jefta, dit woord aan die van Ephraïm opgegeven om aan de uitspraak te herkennen of men vriend of vijand voorhad. Die van Ephraïm spraken uit: Sibboleth en verrieden zich daardoor. De oenti-revolutionaire partij in ons land bracht dit woord in de mode, daarmee een vraagstuk of dogma aanduidende, waaraan zij haar aanhangers en vijanden kon herkennen.

Shilling, Eng. zilveren munt, 1/20 deel van een pond sterling, dus f 0.60 Ned. waard; de naam is hetzelfde woord als het Hollandsch: *schelling*, ofschoon men hiermede nooit meer dan 6 stuivers bedoelde.

Shirting, mazig dicht geweven hemdenkatoen, van garen met de fijnheidsnommers 12 tot 60; van eng. *shirt* = hemd.

Shylock, de type van een Jood, met onverzadelijke gretigheid naar geld en ingekankerden wrok tegen alles, wat Christen heet. Het is in Shakespeare's *Merchant of Venice* de hoofdman, de aanzienlijkste van zijn stam in Venetië, tegenover wien Antonio staat als de hoofdman of aanzienlijkste der Christenen. Overigens komt het feit reeds in de levensbeschrijving van Sixtus V, door Gregorio Leti, XIe boek, voor. Daar wordt namelijk van een koopman, Paul Maria Secchi verhaald, dat hij in 1587, dus 10 jaar vóór Shakespeare, naar men aanneemt, zijn stuk schreef, Simson Cenedo, op grond eener schriftelijk aangegane weddenschap, een pond vleesch uit het lichaam wilde snijden. Alleen in tegenstelling tot Shylock en Antonio, was Cenedo een jood en Secchi een katholiek. Sixtus V veroordeelde beiden tot de galei, eene straf, die ten laatste in eene geldboete van 2000 scudi werd gewijzigd.

Si alteram talem victoriam reportavero, mea erit pernicies, (lat.), *nog zulk eene overwinning en ik ben verloren*. Pyrrhus na den gewonnen slag bij Asculum, 279 v. C.

Si Bonaparte fût resté officier d'artillerie, il serait encore sur le trône, (fr.), *was Napoleon artillerie-officier gebleven, dan zetelde hij nog op den troon*. Een der talrijke naïveteiten, die men den denkbeeldigen persoon Joseph Prudhomme (zie *Je jure* enz.) toeschrijft. Deze volzin wordt hem door H. Monnier op eene, in 1870 vervaardige teekening in den mond gelegd. H. Anbryet (*Les jugements nouveaux* blz. 59) verhaalde echter reeds in 1860 die woorden, eenigszins gewijzigd, te hebben gehoord.

Si ce n'est toi, c'est donc ton frère, (fr.), *als jij het niet bent, dan is het toch je broer*, m. a. w. een van beiden moet het gedaan hebben; uit Lafontaine, *Fables*, I, 10, *le Loup et l'Agneau*, waar de wolf leugen op leugen stapelt, om zijne onware beschuldiging vol te houden, met het doel om, onder schijn van rechtmatige straf, het onschuldige lam te verscheuren.

Si cum Jesuïtis, non cum Jesu itis, (lat.), *als gij met de Jezuïeten meegaat, gaat gij niet met Jezus mede* (handelt gij niet in Jezus' geest).

Si datur optio, (lat.), *zoo er keus wordt gegeven*, als er te kiezen valt.

Si Deus pro nobis, quis contra nos? (lat.), *indien God voor ons (is), wie (zal) tegen ons (zijn)?* — Rom. VIII : 31. Spreuk van koning Karel VIII e. a.

Si Dieu n'existait pas, il faudrait l'inventer, (fr.), *als God niet bestond, zou men Hem moeten uitvinden.* Voltaire, *Epître à l'Auteur du livre des trois Imposteurs*, in welk boek Mozes, Christus en Mohammed als bedriegers worden voorgesteld, en dat op ruwe, smakelooze wijze; eindelijk bestrijdt de onbekende schrijver het bestaan van God, en Voltaire dicht zijne 90 regels, waaronder *deze* versregel.

Si dubitas, abstine, zie *In dubiis abstine.*

Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinae, *indien de hemel instort, zullen de puinhoopen zelfs den onverschrokkene doen bezwijken.* Latijnsch gezegde voor *als de hemel valt, zijn wij allen dood.*

Si j'avais la main remplie de vérités, je me garderais bien de l'ouvrir pour les déconvrir aux hommes, (fr.), *als ik alle waarheden van de wereld in mijne hand besloten hield, zou ik mij wel wachten die te openen om ze aan de menschen te ontdekken,* een woord naar men zegt, van Fontenelle (1657—1757), die vreesde, twisten te veroorzaken door waarheden te verkondigen, welke velen ongaarne hooren.

Si l'amour porte des ailes, N'est-ce pas pour voltiger? (fr.), *als de liefde vleugelen heeft, waarom zou ze die dan niet gebruiken om heen en weer* (van den een naar den ander) *te vliegen?* Versregels, die Basile in *le Mariage de Figaro* zingt, en die ten onrechte aan Beaumarchais worden toegeschreven. Hij ontleende het geheele couplet aan eene romance van Mad. Bourdic Viot.

Si le roi le savait, (fr.), *indien de koning het wist.* Een tot spreekwoord geworden uitroep, die uit de middeneeuwen dagteekent. Het volk kon namelijk niet gelooven, dat de koning de verdrukking kende, waaronder het gebukt ging, vooral wanneer die al te zwaar werd.

Si non caste, tamen caute, (lat.), *zoo niet onschuldig* (kuisch), *dan toch voorzichtig* (zoodat de schuld verborgen blijft).

Si omnes, ego non, (lat.), *indien ook allen, ik niet.* Spreuk van de Clermont-Tonnerre.

Si parva licet componere magnis, (lat.), *indien het vrijstaat, het kleine met het groote te vergelijken.* Vergilius, *Georgica* 4, 176. — Vgl. Ovidius, *Metamorphoseon* libri 5, 416 sq.

Si placet, scil. *tibi* of *vobis. Als 't u behaagt. Si diis placet,* als 't den goden belieft, in ernst; en ook ironisch = *God beter 't!*

Si quaeris monumentum, circumspice, (lat.), *indien gij een gedenkteeken zoekt, zie dan om u heen.* Opschrift van het graf van Sir Christopher Wren, den ontwerper van het plan der St. Paulskerk te Londen (1676—1710. Naast dit graf is de grafstede gedolven voor Lord Leighton, den beroemden Engelschen schilder (Jan. 1866).

Si Peau d'Ane m'était conté J'y prendrais un plaisir extrême, (fr.), *Als Ezelsvel mij verteld werd, zou ik er bijzonder veel plezier in hebben,* Lafontaine, *Le Pouvoir des Fables* (1678), de dichter denkt hier wel aan het bekende verhaal, maar *niet* aan de bewerking daarvan door Perrault, want diens arbeid verscheen eerst in 1694. Het oude bakersprookje was echter lang voor Perrault bekend.

Si quid fecisti, nega, (lat.), *hebt gij iets* (goeds) *verricht, zoo loochen het.*

Si quid novisti rectius istis, Candidus imperti; si non, his utere mecum, (lat., *zoo gij iets beter weet dan dit, deel het mij dan oprecht mede; zoo niet, maak dan hiervan gebruik met mij.* Hor., *Epist.* I, 6, 67. Het ned. citaat luidt: *vaarwel, leef lang en staat gij beter geld dan dit, zoo deel het rustig mee; zoo niet, bestem mijn wit.*

Si son astre, en naissant, ne l'a formé poëte, (fr.), *Als zijn gesterte hem niet bij zijn geboorte tot dichter had gemaakt,* Boileau.

Siameesche tweelingen, aaneengegroeide mannelijke wezens Chang en Eng, geheeten, die onder dezen naam een 50 jaar geleden overal in de wereld vertoond werden.

Sibyllen, in de dagen der oudheid vrouwen, die men door de goden met de gaaf der voorspelling bezield waande. Steeds worden zij voorgesteld als maagden, in eenzame holen of grotten of aan bronnen gehuisvest, en van den geest van Apollo doortinteld. Zij voorspelden in een staat van geestvervoering de toekomst, en waren zeer in aanzien bij het volk. Zij werden priesteressen, lievelingen, zusters of dochters van Apollo geheeten. Van de Sibylle van Cumae (in Campanië), ook Amalthea genaamd, zijn volgens de legende afkomstig de „Sibyllijnsche boeken", *libri sibyllini,* oude voorspellingen, welke in gevaarvolle tijdsgewrichten op last van den Senaat door daartoe bestemde priesters geraadpleegd werden. In 83 v. C. door brand vernietigd, werden ze uit afschriften bij particulieren, verzameld, en 12 j. v. C. naar den Apollotempel overgebracht, maar door Stilichó, minister van keizer Honorius, in 405 of 406 n. C., verbrand.

Sibyllisten, *orakelventers.* In navolging van de Sibyllijnsche boeken, vervaardigden Christenen in de 2e en 3e eeuw (Sibyllijnsche) orakels, door Opsopoeus, Galcus e. a. uitgegeven, en op naam der Heidensche Sibylle verspreid, om daarmede den Heidenen, met wie zij over hun godsdienstig geloof redetwisten, den mond te stoppen.

Sic, (lat.), *zoo, aldus,* (Latijnsch adverbium). Men plaatst dit *sic* tegenwoordig wel achter woorden of zinnen, waarvan men wil aanduiden, dat ze geen drukfeil behelzen, of waarover men zijne verbazing wil te kennen geven; zoodat het de kracht krijgt van „aldus staat er werkelijk of woordelijk!"

Sic erat in fatis, (lat.), *zoo stond het in het boek des noodlots geschreven.* — Zoo heeft het moeten zijn. Ovidius, *Fasti* I, 481.

Sic itur ad astra, (lat.), *zoo gaat men naar de sterren.* — Zoo komt men tot eer en aanzien, of tot de onsterfelijkheid. Vergilius, *Aeneïs* 9, 641.

Sic semper tyrannis, (lat.), *zoo (moge het) tirannen altijd (vergaan).* Spreuk van den staat Virginië V. S. A.

Sic transit gloria mundi, (lat.), *zoo vergaat de heerlijkheid der wereld.* Deze uitdrukking is in gebruik bij de kroningsceremoniën van den Paus. Wanneer deze namelijk verkozen is en op een draagstoel uit de St. Gregoriuskapel naar het altaar van St. Pieter wordt geleid, verbrandt men driemaal een vlok werk, en roept hem daarbij telkens toe: „Sancte Pater, sic transit gloria mundi!" (A. Valadier, *Rome vraie,* Par. 1867, p. 463). Deze spreuk vormt het einde van een hexameter, en is dus misschien aan een gedicht ontleend.

Sic volo, sic jubeo; sit pro ratione voluntas, (lat.), *zoo wil ik, zoo beveel ik; in plaats van de rede gelde de wil.* Juvenalis, *Sat.* VI, 223. Aldus door den Keizer van Duitschland op nieuw ter sprake gebracht. Eigenlijk staat er *Hoc volo,* d. i. *dit wil ik.*

Sic vos, non vobis etc., (lat.), zie *Hos ego.*

Sicilianasche vesper, het moordtooneel, dat op Paaschmaandag 30 Maart 1282 tijdens de vesper te Palermo op Sicilië aanving, en zich over alle andere steden van Sicilië uitstrekte. De aanleiding tot dit bloedbad lag in de wreedheid, waarmede Karel van Anjou over Sicilië regeerde, nadat hij er zich met behulp van den Paus in 1268 meester van gemaakt had. Al de Franschen werden met vrouwen en kinderen om het leven gebracht. De Italianen lieten alle verdachte personen het woord *cicero* uitspreken en daar geen Franschman de *c* als *tsj* uitsprak, werden deze dadelijk herkend en daarop werden ze gedood.

Sicilië te Amsterdam, *hooge verroerkosten.* Zoo spraken spottend en jammerend de exposanten, nà de sluiting der Wereldtentoonstelling voor hôtel- en reiswezen (Herfst 1895). Bekend is 't, dat in Sicilië de transportkosten verbazend hoog zijn.

Sicut lilium inter spinas, (lat.), zie *Lilium* enz.

Sidra, n. hebr. = *afdeeling.* In het bijzonder: de afdeelingen uit den Pentateuch, die naar volgorde in de Synagoge wekelijks worden voorgelezen. In de volkstaal wordt het dan geconstrueerd met *gaan.* Bv. „dezen Zaterdag of deze week *gaat* deze Sidra", d. w. z. wordt dezen Zaterdag of deze week gelezen, hetwelk in de laatste jaren door de tooneelrecensenten (waarschijnlijk eerst door de Israelitische) is overgenomen, die niet meer schrijven: Morgen *wordt* dit of dat stuk *opgevoerd,* maar morgen *gaat* enz.

Sie haben schrecklich viel gelesen, (hgd.), *zij hebben vreeselijk veel gelezen.* Goethe, *Faust* I. Voorspel op het tooneel.

Sie sollen ihn nicht haben, Den freien deutschen Rhein, zie *Rhein.*

Siegfried, o. duitsch *Sigufrid,* noorsch *Sigurd,* een der voornaamste helden der oud-Germaansche sagen, wiens lotgevallen men verhaald vindt in het eerste gedeelte van het Nibelungen-lied. Men zegt nog: „als een Siegfried uit den strijd te voorschijn komen, opduiken".

Sieh da, sieh da, Timotheus, Die Kraniche des Ibycus, (hgd.), *ziedaar, ziedaar Timotheus, de kraanvogels van Ibycus.* Schiller, *Die Kraniche des Ibycus.* Zie *Ibycus.*

Sien, (barg.), *agent* of *gevangenbewaarder.*

Sigilli locus (S. L.), (lat.), zie *Locus sigilli.*

Signa of **signetur,** (lat.), afgekort *S.,* d. i. *teeken* (het) of *het worde geteekend,* men teekene (het).

Signati cruce, (lat.), *geteekenden met het kruis,* benaming der eerste *Kruisvaarders* a° 1095, die zich vóór paus Urbanus II plechtig verbonden tot herovering van Palestina, en ten teeken van die verbintenis een rood kruis van linnen of wol vasthechtten op den rechter schouder.

Sijoem, n. hebr. = *beëindiging, voltooiing.* In het bijzonder *beëindiging* van de studie van een Bijbelboek of Talmud-tractaat of dergelijk godsdienstig werk. *Een si-joem maken* = de plechtige beëindiging van een boek doen geschieden.

Sikkaropy, zie *Roepijah.*

Sikkel, Hebreeuwsche munt, ter waarde van pl. m. 75 cent Ned., verbastering van hebr. *schekel* = gewicht. Aan de eene zijde zag men de mannakruik, aan de andere den bloeienden amandelstaf van Aäron. Echte sikkels bestaan er niet meer, wel nagebootste van zilver of tin.

Sikker, (hebr.), zie *Sjikkor.*

Sile, ier, spera, (lat.), *Zwijg, duld, hoop.* Wapenspreuk, o.a. der familie Hessels.

Silent man of the Tuileries, (eng.), keizer Napoleon III, in zijn onderhoud met de later krankzinnig geworden Charlotte, gemalin van Maximiliaan van Oostenrijk, als 2en keizer van Mexico (12 Juni 1864—19 Juni 1867).

Silhouette, *portret,* zwart gekleurd en alleen den omtrek weergevend; projectie van het hoofd van ter zijde gezien, op een plat vlak; schaduwbeeld; verticale overlangsche doorsnede van het hoofd. *Silhouetten* zijn zeer goedkoop; ze vielen te Parijs in 't midden der 18e eeuw bijzonder in den smaak, en verwierven toen den naam hiervan, dat men alles, wat eenvoudig en zeer goedkoop was *à la silhouette* noemde, d. i. op de ma-

nier, in den geest van den toenmaligen buitengewoon zuinigen minister van financiën, Etienne de *Silhouette*.

Silo, oorspronkelijk de naam van onderaardsche holen welke door de Romeinen gebouwd werden tot het bewaren van levensmiddelen en oorlogsmaterialen. Thans geeft men dezen naam aan groote graanmagazijnen, die in vorm geheel en al afwijken van de Romeinsche silo's die onder den grond waren, rond in grond plan en conisch gesloten.

Silo, (fr.), waarschijnlijk af komstig van het lat. *sirus*, dat dezelfde beteekenis heeft, *kuil tot berging van granen*. Vandaar wordt die benaming ook gebezigd voor een naar den bodem wijder uitloopenden, met een valluik met luchtgaten bedekten kuil, waarin de Fransche soldaten, tot straf nedergelaten, op water en brood gezet worden. Hoewel die straf dikwerf een paar maanden duurt, mogen de daar opgesloten manschappen dat verblijf, zelfs niet tot voldoening van eenigerhande natuurlijke behoeften verlaten. Alleen wordt het valluik 's ochtends en 's avonds, gedurende een uur geopend, om de pestlucht, die uit 't hol opstijgt, ietwat te ververschen. Die onmenschelijke straf werd, naar het schijnt, in 1842, door Cavaignac voor 't eerst bij het door hem aangevoerde bataillon lichte infanterie toegepast.

Silvercranks, (eng.), *zilverdraaiers, zilverkrukken*. Schimpnaam door de voorstanders van den gouden standaard in Noord-Amerika toegevoegd aan die van den *zilveren*. Deze laatsten noemen de eersten *goldbugs* = goud-luizen; *bug* = weegluis. *Crank* = kromte, kruk.

Silverites of **silvermen,** (am.), voorstanders der vrijheid van aanmunting van zilvergeld in de Vereen. Staten; fr. *argentiste*.

Sim, (barg.), *deel* of *helft van 't gestolene*.

Simchas-touro, *(simchath-tora)*, (hebr.), *vreugde der wet*. Naam van het jaarlijksch feest bij het beëindigen der Thora-lezing, — omstreeks Sept.-Oct., onmiddellijk na het Loofhuttenfeest.

Simcho, *(simcha)*, (hebr.), = *vreugde*, mrv. *simchoes (simchot)*. In het bijzonder: eene familie-feestvreugde. *Een simcho maken* = een familiefeest aanrichten bij eene heugelijke gebeurtenis.

Simia in pelle leonis, naar Lucianus, (lat.), *een aap in de huid van een leeuw*. Veel geschreeuw en weinig wol.

Simile claudicans, (lat.), eene *hinkende* of *mankgaande*, d. i. onjuiste, niet opgaande *vergelijking*. Meer algemeen is *comparatio claudicat* = de vergelijking gaat mank.

Simile simili gaudet, (lat.), naar Aristoteles, *gelijk schept behagen in gelijk*, of: *soort zoekt soort*.

Similia similibus cognoscuntur, (lat.), *het gelijke wordt aan het gelijke gekend*.

Similia similibus curantur, (lat.), *het gelijke wordt door het gelijke genezen*. — Dit is het beginsel der *homoeopathie*, tegenover dat der allopathie *contraria contrariis curantur* (z. a.).

Simmio cum laudis, (lat.), (uit de *Camera Obscura*), verkeerd voor *summâ cum laude*, een der drie graden, die vroeger bij de examens aan de hoogeschool gegeven werden: *simpliciter*, niet meer dan recht toe; *cum laude*, met lof; en het sedert de jongste wet op het H. O. voor niemand meer bereikbare *summa cum laude*, met den hoogsten lof. In Duitschland bestaat dit praedikaat nog.

Simmon, (n. hebr.), *teeken*, kenmerk. *Een goed simmon* = een goed voorteeken.

Simonie, het verkrijgen van geestelijke voorrechten, ambten en bedieningen door middel van geld of omkooperij. Naar *Simon den toovenaar*, te

Samaria door Philippus gedoopt, maar door Petrus ernstig berispt, omdat hij den Apostelen geld aanbood voor de macht om geestelijke gaven te kunnen mededeelen aan eenvoudigen. Hand. VIII : 18 en 19.

Simplex sigillum veri, (lat.), *eenvoud (is) het kenmerk van het ware.* Spreuk van Hermanus Boerhave († 1738).

Simson (Er uitzien als —, als iemand, die in langen tijd zijn *hoofdhaar* niet liet korten: vgl. Richt. XIII : 5; XVI : 17.

Simsonsverzuchting (Eene —, d. i. *eene verzuchting om nog eenmaal kracht te bekomen.* Zie *Richt.* XVI : 28.

Sinck's toestel, hijschtoestel, waarmee men paarden en wagens, die te water geraken, weder op het droge brengt. Naar Sinck, een paardenslachter te Amsterdam, die dit toestel in de laatste helft dezer eeuw uitvond en nog gebruikt.

Sine Cerere et Libero friget Venus, (lat.), Terentius, *Eunuchus* 4, 5, 6 (732) aangehaald bij Cicero, *De natura deorum* 2, 23, 60. *Zonder Ceres* (brood) *en Liber* (Bacchus, d. i. wijn) *sterft Venus van koude* (verliest de liefde hare kracht).

Sine ira et studio, (lat.), *zonder toorn of haat en zonder voorliefde of partijdigheid.* Zoo zegt Tacitus (*Annales* I, 1) zijne Historie te zullen schrijven. Bij ons hoort men daarvoor ook *met gewasschen handen.*

Sine nomine plebs, (lat.), *het volk zonder naam,* de groote hoop.

Sine pulvere palma, (lat.), eene *zonder stof* (d. w. z. zonder moeite) behaalde *overwinning;* het beeld is aan de renbaan ontleend. Horatius, *Epistolae* I, 1, 50.

Sine qua non, (lat.), zie *Conditio sine qua non.*

Singe (Le — de Nicolet, (fr.), *de aap van Nicolet.* Van 1767 tot 1774 vertoonde Nicolet een aap, Turcot geheeten, wiens buitengewone kunstjes de Parijzenaars zoo te hoop deden loopen, dat hunne voorliefde voor dat dier heden nog spreekwoordelijk is en zijn naam is blijven voortleven.

Singe, wem Gesang gegeben, (hgd.), *hij zinge wien gezang beschoren werd,* is aan *Freie Kunst* (1812) van Uhland ontleend.

Singké of **siu-ké,** d. i. *nieuw-gast,* benaming in N.-I. van de Chineezen van zuivere afkomst, in China geboren. De in N.-I. geboren Chineezen en bij inlandsche vrouwen verwekt zijn *peranakan Tjina* (*peranakan* = kind van inlandsche moeder en vreemde vader) en worden *baba* genoemd.

Sinistre vieillard, (fr.), *onzalige grijsaard,* bijnaam van Adolphe Thiers. Hij werd hem, den 26n Mei 1873, door het oppositieblad *La Patrie,* voor 't eerst gegeven, nadat hij den vorigen dag de betrekking van voorzitter der Republiek had nedergelegd.

Sinjo, zie *Njo.*

Sinjoren, spotnaam voor de inwoners van Antwerpen. Waarschijnlijk naar de zucht der rijke Antwerpenaars ten tijde van Filips II, om zoowel door kleeding als andere middelen den Spaanschen sennor uit te hangen. Bredero's *Jonker Ierolimo Rodrigo* (in zijn *Spaanschen Brabander*) is een „sinjoor" van dat slag. Van sp. *sennor* = heer.

Sinjoorken, eig. **Op-Sinjoorken,** een figuurtje, dat te Antwerpen het symbool was van het gild der *Sinjoren,* en in de optochten werd rondgedragen. Vier mannen wipten het, door middel van een gehorduurd laken, aan de vier hoeken vastgehouden, gestadig in de hoogte, telkens roepend: *Op-Sinjoorken.* Eens werd het door de nijdige Mechelaars gestolen, en nog in 1817, bij de inhuldiging van den Aartsbisschop van Mechelen (den prins De Méan), kon men het daar, vóór het venster der Halle zien staan.

Sinne, verkort van sin-oh (sin-ah), (hebr.), *haat. Kinne-sinne* ontstaan uit kin-oh sin-oh, beduidt *nijd en haat;* zie *Kin-oh.* Verder *Sinne gemoere,* volkomen haat, onverbiddelijke haat.

Sinopel, (wap.), *groen* in teekening voorgesteld door schuinrechtsche lijnen. Naar *Sinope* (in Paphlagonië), thans *Sinûb,* waar veel kopermijnen zijn.

Sint Geerten-minne, zie *Geerten* en *Heildronken.*

Sint Jans-sermoen (Hij komt van —, *hij is dronken.* Zinspeling op de talrijke kroegen, die voorheen een St. Jan op het uithangbord droegen, naar het schild der ridders van St. Jan van Jeruzalem.

Sint Pieter (Dat is mijn —, *dat is mijn sleutel* = het middel waardoor ik mij den toegang tot deze of gene plaats of zaak weet te verschaffen. Ontleend aan Matth. XVI : 19.

Sint Pieters-visscher, hij vangt niets ('t Is —, van iemand die ongelukkig is in 't vischvangen. Ontleend aan Luk. V : 5 (vgl. Joh. XXI : 3), waar Simon Petrus zich beklaagt, dat hij met de zijnen den heelen nacht gearbeid en niets gevangen heeft.

Sint ut sunt, aut non sint, (lat.), letterl. *laat ze zijn, zooals ze zijn, of laat ze niet zijn,* m. a. w. *verander er niets aan.* Tamelijk onbewezen antwoord van den generaal der Jezuïeten Ricci, aan paus Clemens XIV, welke paus de Societas Jesu wilde laten voortbestaan, wanneer er enkele wijzigingen werden ingevoerd. De orde werd in 1773 opgeheven.

Sinterklaas, van *Sint Heer Klaas,* Sint Nicolaas, de Patroon der zeevaarders en dus ook van Amsterdam (de Oude of St. Nicolaaskerk) en ook de beroemde kinderheilige.

Sinto's, zie *Gipsies.*

Sionleten of **Sionisten,** voorstanders van eene algemeene landverhuizing der Israëlieten naar Palestina. Het eerste congres te Bazel, ter bespreking van de mogelijkheid hiervan, werd 29 Aug. 1897 geopend.

Syphilis, Syphills, een ziekte door sexueel verkeer ontstaan of overgebracht, soms ook hereditair. Het woord is in gebruik gekomen sedert de Italiaansche dichter Fracastoro (1530) een Latijnsch gedicht uitgaf, waarin de rampen beschreven werden door die ziekte, in dien tijd hevig woedende, in Italië plotseling teweeg gebracht: de naam van den herder in dit gedicht was Syphilis en naar dien naam is de ziekte genoemd. De volle titel was: *syphilus, sive Morbus Gallicus.*

Siphon, buis van metaal of ander materiaal waardoor het water van een waterleiding, beek of rivier afgevoerd wordt onder den grond. Cilindervormige geleiding als hevel ingericht, vloeiende om vloeistof door atmospherische of hydraulische drukking in een bepaalde richting te doen uitstroomen zonder dat terugvloeien mogelijk is, toepassingen zijn duikers in kanalen en waterleidingen, hevels in de afvoergeleidingen ten dienste van woonhuizen, eindelijk op kleinere schaal in machines en spuit- en drankflesschen.

Siram, (mal.), *menjiram,* besproeien, begieten; *bersiram,* zich bij het baden met water begieten. De Europeanen in N.-I. noemen dat *sirammen,* en bedienen zich daartoe ook wel van een nap *(gajoeng).*

Sirat (Al —, volgens den Koran, de strenge *proefbrug,* die iedereen bij de opstanding moet overgaan. Zij is niet breeder dan de rand van een Turksch zwaard en ligt over de golf der hel. De getrouwen zullen er veilig over gaan, doch de zondaars vallen in 't sombere rijk daar beneden.

Sirdar, (eng.), titel van generaal Kitchener, den bevelhebber der ingeboren en Britsche troepen in Egypte. Van het Perzische *serdar,* samengesteld uit *ser* = *hoofd* en *dar* = *houdend,* d. w. z. opperbevelhebber of generaal en niet

van het arab. *sayer ed dar* = paleisopzichter, zooals sommigen beweren. Na de door hem te Omdurman behaalde overwinning (3 Sept. 1898), verkreeg Kitchener den titel van lord Kitchener of Khartoum.

Sire, geben Sie Gedankenfreiheit! (hgd.). *Sire, geef vrijheid van gedachte!* Ontleend, behalve het eerste woord, dat men er bij aanhaling pleegt bij te voegen, aan Schiller's *Don Carlos*, III, 10, waar de markies van Posa dien raad aan Philips II geeft.

Sirenen, (gr.), schoone jonge maagden, die zich in de zeeëngte tusschen Sicilië en Italië op een met klippen omgeven rots ophielden en door haar liefelijk gezang de voorbijvarende schippers dermate betooverden, dat deze op haar eiland aan land stapten, doch dan ook door haar werden omgebracht. Haar getal, zoowel als hare afkomst wordt verschillend opgegeven. Homerus spreekt van twee, anderen van drie of vier sirenen. Gewoonlijk houdt men ze voor dochters van den Aetolischen riviergod Acheloos en Sterope, Terpsichore of Melpomene. 't Noodlot had bepaald, dat zij slechts mochten leven, totdat iemand haar eiland voorbij voer, zonder zich door haar gezang te laten betooveren. Dit geschiedde met Ulyxe, die zich aan den mast van zijn schip had laten vastbinden; waarop zij, spijtig en verwoed, dat de prooi, waarop zij hoopten, haar ontgaan was, zich in zee wierpen en in klippen veranderd werden. De kunst beeldt haar af als schoone maagden, met loshangende haren en vischstaarten, doch zonder voeten, of wel als gevleugelde jonge dochters, die van arendsklauwen en vogelstaart zijn voorzien. Doch dit heeft betrekking op eene andere mythe. (Zie *Harpijen*). Als nimfen nl. in 't gevolg van Persephone (Proserpina), wilden zij, toen deze ontvoerd werd, haar op zee opzoeken en ontvingen zij op hare begeerte vleugels; doch zij lieten zich, vermoeid van 't vruchteloos zoeken, op eene rots neder, waar zij van verdriet stierven.

Sirenenlied, sirenenzang, *lokzang, verleidelijk lied,* noodlottig voor hen, die er ooren naar hebben. Zie *Sirenen*.

Sirocco, de Italiaansche naam voor een zeer heete en droge Z.O. wind. De naam is afgeleid uit het arab. *sjarki*, oostelijk, afgeleid van *sjark* dat *het oosten* beduidt.

Sirventes, (muz.), letterl. *dienstliedéren*, een bijzondere soort van gezangen der Troubadours, die niet de aangebedene van hun hart, maar hunne vorstelijke weldoeners en gebieders golden en óf hun lof zongen, óf klachten over misstanden aanhieven. Van prov. *sirvir*, lat. *servire* = dienen.

Sisyphus-arbeid, zware, maar vruchtelooze inspanning, arbeid, die altijd weer op nieuw begonnen moet worden, zonder ooit tot eene gunstige uitkomst te leiden. Aldus geheeten naar Sisyphus, een fabelachtigen held der oudheid, zoon van Aeolus, stichter en koning van Korinthe, die zich, evenals Tantalus, aan vreeselijke misdaden schuldig had gemaakt, en veroordeeld werd een groot rotsblok tegen een steilen berg op te wentelen; maar telkens, als hij op het punt stond den top te bereiken, rolde het blok weer naar beneden, zoodat zijn arbeid eindeloos duurde.

Sit tibi terra levis, (lat.), *dat de aarde u licht zij. Martial.* IX, 29, 11. *Epig.* 30.

Sit venia verbo, afgek. **s. v. v.,** (lat.), *men vergeve het uitdrukking, de uitdrukking,* met verlof gezegd. Plinius, *Epistolae* 5, 6, 46: *venia sit dicto.*

Sits, ook *chits* geschreven, mal. *tjita*, benaming van eene gebloemde katoenen stof, oorspronkelijk in Hindostan geweven en geverfd of gedrukt en niet enkel over den Indischen archipel doch ook over Perzië en de Levant tot ons gebracht; de Perzische naam luidde *tsjit* of *tjit*. Ook: papier, dat met strepen en vlekken bedrukt is in verschillende kleuren.

Sjaak, (barg.), *diakenwees.*

Sjaäloh, *(sjaälah),* (h e b r.), *vraag.* Verkort *sjale* of *sjeile.* In het bijzonder eene vraag aan een Israëlietisch geestelijke om advies in godsdienstig ritueele zaken. Het richten der vraag noemt men dan: *een sjaäle* of *sjeile maken.*

Sja'atnes, eig. *sjaätnez.* H e b r., waarschijnlijk oorspronkelijk K o p t i s c h = stof uit tweeërlei draad, wol en linnen, saamgeweven of saamgewerkt. Zie Lev. XIX : 19; Deut. XXII : 11.

Sjaaw, *sjaw* = h e b r. *ijdel, nietig, valsch; sjaaw we-sjeker,* valsch en logenachtig. Zie *Sjeker.*

Sjabbes, *(sjabbos),* (h e b r.) = *sabbath,* de gewijde wekelijksche rustdag; de Zaterdag.

Sjadchen, (h e b r.), *huwelijks-onderhandelaar,* iemand, die zich bezig houdt met het inleiden en voeren van huwelijks-onderhandelingen. (Zie *Sjiddoech*).

Sjaich, (a r a b.), door ons ook *sjeich* en *sjeik* geschreven. In 't a r a b. titel van waardigheid, ondste, Heer; titel van hen, die geacht worden tot de afstammelingen van de vrienden van den Profeet te behooren.

Sjakoo, bijnaam van den beruchten huisbreker J. F. Muller, te Amsterdam, in 't begin der 18e eeuw. Het laddertje en de wapens, waarmee hij zijn boevenwerk verrichtte, worden nóg daar ter stede bewaard.

Sjalet of **sjaleud,** (j o o d s c h - d u i t s c h), *gerecht* (soort van pudding), meestal op sabbath-namiddag genuttigd. *Matse-sjalet,* als de pudding met gebakken paaschbrood (zie *Matsah*) wordt toebereid. Het woord is verbasterd oud-Duitsch.

Sjammes, *(sjammasj),* n. h e b r. *bode, bediende, koster.* Titel van den koster ter synagoge. Letterl. *dienaar.* (Dan. VII : 10).

Sjanfor, (h e b r.), *bazuin;* een ramshoren, waarop op den Israëlietischen Nieuwjaarsdag geblazen wordt.

Sjariet, (a r a b.), titel van *adel,* inzonderheid van de afstammelingen van Mohammed.

Sjas, de *Talmud. Sjas-chewro,* vereeniging tot bestudeering van den Talmud. Het woord is eene verkorting van twee Hebr. woorden, die beteekenen: *de zes orden,* nl. de zes boeken der Misjna, waarnaar de Talmud-tractaten zijn gerangschikt. H e b r. *sjeesj* = zes.

Sje-chejonoe, *(sje-hechijonoe),* naam van een Hebr. gebed of lofzegging bij het gebruiken van iets nieuws. Vandaar, *schechejonoe maken* = iets nieuws doen, iets nieuws beginnen, iets nieuws zich verwerven of bezitten.

Sjechina of **schechina,** o.a. gebruikt door B u s k e n H u e t, van iemand, die „zich hult in een *schechina* van zelfbehagen". Vgl. *Sjeich;* 't is dus als sprak Busken Huet van „eene welbehagelijke voornaamheid".

Sjechita, h e b r. = *slachting* (van *sjachat* = slachten). Zie *Sjouchet* en *sjechten.* Iemand de sjechita leeren = iemand onderricht geven in de theorie en praktijk van het Joodsch ritueele slachtstelsel. Overdrachtelijk soms in den zin van: *financieele slachting, vernietiging.*

Sjechten of **sjesjten,** (van h e b r. *sjachat* = slachten), een stuk vee dooden in den joodsch-ritueelen slachttrant. (Zie *Sjouchet, sjechito*). In overdrachtelijken zin: *iemand sjechten* = iemand den hals afsnijden, iemand ruïneeren. Het verl. deelwoord is: *gesjochten* = geslacht. — In overdrachtelijken zin vaak = kapot, vernietigd, bedorven. *Een gesjochten man* = een bedorven man; *een gesjochte boel* = een bedorven zaak. Ook afgekort tot *Gesjocht.*

Sjed, mrv. *sjeidim (sjedim),* h e b r., (oorspronkelijk: afgod, geheimzinnige macht) = *duivel, demon.*

Sjees (Op de — zijn, (s t u d.), *sjeezen* = verwijderd worden (zijn) van de Universiteit; heengaan, zonder de studie voltooid te hebben.

Sjeetnes, zie *Sjaatnes.*

Sjeich, (arab.), titel van *waardigheid,* seigneur; titel van hen, die geacht worden te behooren tot de afstammelingen *van de vrienden van Mohammed.*

Sjeiker, zie *Sjeker.*

Sjeile, zie *Sjaïloh.*

Sjeim, *(sjem),* hebr. = *naam.* Een *goeden sjem,* een *boozen sjem hebben.*

Sjeimes-zeggen = het gebedsformulier bij een stervende uitspreken. Vandaar schertsend: *sjeimes zeggen* = eene zaak als afgeloopen beschouwen; iets voor dood of afgedaan verklaren.

Sjeimous, *(sjemoth),* meerv. van *sjeim* = *naam.* In 't bijzonder als term voor Hebr. namen Gods; vandaar ook, Hebr. gebeden of Hebr. verzen, waarin namen Gods voorkomen.

Sjek, zie *Shaggtabak.*

Sjeker, (hebr.), *logen, leugentaal.*

Sjem, (hebr.), *naam.* (Zie *Sjeim*).

Sjem-jisjmereinoe, *(ha-schemjisjmerenoe),* (hebr.), *de Hemel beware ons.* Van *ha-schem* = de naam, d. i. God en *sjamar* = bewaren, behoeden.

Sjema'-Jisroël, (hebr.), *Hoor Israël!* begin van de dagelijks uitgesproken Joodsche belijdenis; vaak gebruikt als uitroep van verbazing, van smart, van schrik, van verrassing.

Sjeol, *(sjeool),* (hebr.), *afgrond, de onderwereld, de hel.*

Sjeol tachtijo, (hebr.), *de onderste hel, de diepste afgrond. Iemand in de sjeol tachtijo helpen* = iemand gehcel ten ondergang brengen; iemand totaal ruïneeren. Vgl. de spreekwijs *den afgrond uit de hel* vloeken, d. i. allerverschrikkelijkst vloeken.

Sjewoeous, (hebr.), *weken.* Naam van het *Israel. wekenfeest* (omstreeks Mei—Juni), d. i. Pinksteren, hetgeen zeven weken na Paschen inviel. Zie Lev. XXIII : 15.

Sjibboleth, fig. herkenningsteeken voor eene partij, ontleend aan Richt. XII : 5, 6. De Gileadieten hadden zich bij eene doorwaadbare plaats aan den Jordaan opgesteld en richtten tot elken Ephraïmiet, die over wilde, de vraag: Zijt gij een Ephraïmiet? Wanneer hij zeide: Neen! zoo zeiden zij tot hem: Zeg nu *sjibboleth,* maar als hij zeide *sibboleth,* en het alzoo niet recht kon uitspreken; grepen zij hem en versloegen hem aan de veren der Jordaan. De Ephraïmieten spraken de hebr. *sj* uit als *s,* en wel lispelend.

Sjiddoeck, (n. hebr.), *huwelijk, uithuweljking.*

Sjien, (barg.), *politieagent.*

Sjiffoes, (hebr.), *laagheid, gemeenheid.* Zie *Sjofel.*

Sjijn, *politie-beambte,* bij de Haagsche straatjongens in gebruik. Vgl. *Sjien* en *Sien.*

Sjikse, (toon.), *dienstbode, meisje* of *vrouw.*

Sjikkor, (hebr.), *beschonken, dronken.* Mrv. *sjikkoerim* = dronken lieden.

Sjikkoeres, *(sjikroet),* (hebr.), *dronkenschap.*

Sjiwe, *(sjiw'a),* (hebr.), letterl. *zeven.* Vandaar term voor de zeven rouw- of treurdagen na de begrafenis.

Sjlachmones, (hebr.), term voor de *spijsgeschenken,* onder de Israëlieten vooral op het Poerim-feest gebruikelijk. Het woord is een verkorting van het Hebr. *sjiloaack-monous (sjiloach monoth)* = zending van gaven. (Zie Esther IX : 22).

Sjlemazel, verbasterd van het n. hebr. *sjelo-mazzal* = hetgeen niet-geluk is, *ongeluk, tegenspoed.* Sjelo = *ascher lo,* d. i. wat niet. Als verwonderende uitroep: *sjlemazel!* = is dit een ongeluk? wat hindert dat?

Sjlemiel, (joodsch-duitsch), *ongeluksvogel* (waarschijnlijk substantieve verkorting van *sjlemazel* (z. a.). Sommigen leiden het af van den naam Sjeloemiel (Num. I : 6; II : 12). Maar deze naam beduidt *vriend Gods*. Aan dit Joodsch-Duitsche woord heeft Chamisso in zijn bekend gedicht den naam van Peter Schlemil ontleend.

Sjliach, (hebr.), *bode, boodschapper, afgevaardigde.* Spreekwoord: *een luie sjliach is een halve Nowi* = een luie boodschapper is een halve profeet, d. i. iemand, die te lui is, om een boodschap te doen, weet allerlei vermoedens in te brengen, om zich van de opdracht af te maken.

Sj'mad, (hebr.), van hebr. sjamad = *vernietigen*) = vernietiging uit den kring des Jodendoms, afval van het Jodendom, overgang tot een ander geloof. *Zich sjmadden* = overgaan tot een ander geloof, resp. tot het Christendom; *in den sjmad komen*, tot een afvallig ongodsdienstig leven vervallen. (Zie *Meschoemad*, lees: *Mesjoemad*).

Sjmoeisjeitel, (hebr.), *praatzak, babbelkous.* Het woord *jeitel* waarschijnlijk een spottende eigennaam, vgl. in het Nederl. *Hans* in *lullhans*.

Sjmoes, (*Sjemoeah*), (m.-hebr.), lett. *het gehoorde, tijding, bericht.* Meest gebruikelijk in den zin van *een praatje, gewaauwel, zonderling vertelsel.* Meervoud *sjmoesos* (schemoeoth) zamengetr. *sjmoes* = praatjes, waardelooze vertelsels. *Sjmoes, sjmoes-jes maken* = praatjes maken. *Sjmoes barjentes*, [uitdrukking van de Italiaansche Joden in de Joodsche volkstaal overgenomen]. *Sjmoes por rientes* = praatjes voor niets, praatjes voor de vaak.

Sjmoesen, (hebr.), *babbelen, praten* (werkwoord in de Joodsche volkstaal gevormd van het woord *sjmoes*. Zie *Sjmoes*).

Sjochen, (*sjacheen*), (hebr.) = *nabuur, buurman.*

Sjochente, (in de volkstaal, met — waarschijnlijk chald. — vrouw. uitgang), *buurvrouw.*

Sjoel, van hgd. *schule*, oorspronkelijk: de plaats, waar godsdienst geleerd wordt, later in het bijzonder *de Synagoge.*

Sjoelchan, (hebr.), *tafel.* In het bijzonder naam van de tafel, waarop ter Synagoge de wetsrol ligt, bij het lezen daaruit.

Sjoelchan oroech, (*aroech*), (letterl. *aangerechte tafel*), naam van den autoritatieven codex voor het Israël. godsdienstig leven. Spreekwoord: *Ieder heeft een schoelchan-oroech voor zich zelf*, d. i. velen maken zich hun godsdienstcodexje naar eigen smaak.

Sjoele-gaan, *ter Synagoge gaan.*

Sjofel, (*sjafeel*), (adjectief), (hebr.), *laag, gering, armoedig. Sjofel* als subst. meer in geestelijken of zedelijken zin: *een laag mensch, een ongodsdienstige, een zedelooze, een verdorveling.* Meerv. *sjefeilim* (saamgetr. in *sjweiliem*) = *verdorvelingen, gemeene menschen.* Ook wel schertsend in den zin van ons *rakker, schelmsche kerel.*

Sjolele bajis of *groot bajis*, (joodsch), *gevangenis.* Letterl. *gemeen huis.*

Sjolem, verkort. van *sjoloum* (z. a.).

Sjoloum, (*sjalom*), (hebr.), *vrede.*

Sjoloum aleichem, (*sjalom ale'hem*), (hebr.), *vrede zij u!* Meest gebruikelijk als welkomstgroet. Zie *Salaam aluika. Bescholem* = in vrede, in welstand; gewoonlijk in den zin van: *goed en wel.*

Sjoof, (barg.), 1 gulden; *dubbele sjoof* = 1 rijksdaalder; *halve sjoof* = 50 cents; tien sjoofsprent = 1000 gld.; prent van 2 sjoof = 200 gld.; prent van 1 sjoof = 100 gld.; prent van 6 beisies = 60 gld.; prent van ½ sjoof = 50 gld.; prent van 4 beisies, 40 gld.; heitjes prent = 25 gld.; beisies prent = 10 gld.

Sjouchad, (*schochad*), (hebr.), *geschenk*, dat tot omkooping dient, in het bijzonder van een rechter (zie Exod. XXIII : 8).

Sjouchet, (*sjochet*), lett. *slachter;* term voor dengene, die de ritueel-Joodsche slachtwijze volbrengt, en daarvoor door bevoegdheid en goed gedrag het brevet heeft verkregen. Zie *Sjechten.*

Sjoumes, (hebr.), (van *sjamar* = bewaren), *een bewaarder, oppasser.* In het bijzonder: iemand die aangesteld is, om te waken over ritueele inachtneming bij het bereiden van spijzen voor Israëlietisch gebruik.

Sjoute, (n.-hebr.), (*sjoteh*), = dwaas, gek, niet-wijs.

Sjovel gekloft, (barg.), *slecht gekleed.*

Sjovele massematc, (barg.), *kleine diefstal;* gering voordeel. Zie ook *Massematte.*

Sjow, zie *Sjaaw.*

Sj'toes, (n.-hebr.), *dwaasheid,* (afgeleid van *Sjoute* (z. a.).

Sjweer, in de Joodsche volkstaal, van het oud-Duitsche *Schwäker* (= Schwiegervater) *schoonvader. Schwieger* of *Sjwiegerte* (met de Joodsch-Duitsche vrouw. uitgang — *te,* schoonmoeder.

Sjweien, in de Joodsche volkstaal (van het oud-Duitsche *schwäben*), verzwageren, aanhuwelijken. Vandaar: *gesjweit* = door aanhuwelijking verwant, in 't bijz. schoonzuster of schoonbroeder.

Sjwellin, zie *Sjofel.*

Sjwoeës, zie *Sjewoeous.*

Sjwoeo, (*Sjeboea*), (hebr.), *eed.*

Skalden, in de 9e—13e eeuw bij de Scandinavische volken de dichters en zangers der nationale heldensagen. *Skálld* (oud-noorsch) = dichter.

Skedaddle, (am.), *op den loop gaan;* ook tusschenwerpsel: *loop rond* of *'t kan me niet schelen.*

Skat (Etwas in den — legen, (hgd.), *iets als nutteloos verwijderen.*

Skat (Im — liegen, (hgd.), *weggeworpen zijn.* Beide uitdrukkingen ontleend aan het *skat* of *skatspel* waarbij twee kaarten door een speler worden terzijde gelegd, die de andere speler naar believen al of niet opneemt.

Ski, (scand.), *sneeuwschoen.* „Een Noorsche ski- of sneeuwschoenlooper".

Ski-loopen, (sportt.), *sneeuwschoen-loopen.* In Noorwegen en Canada wordt het door ieder, jong of oud, beoefend.

Skiapoden, een fabelachtig volk in Libye, met bijzonder groote voeten, die zij, een been in de hoogte lichtend, als zonnescherm konden gebruiken. Gr. *skiapodes,* uit *skia* (schaduw) en *pous* (voet), gen. *podos.*

Skias, zie *Odeon.* Koepelvormig gebouw, letterl. *koepeldak,* op de markt te Sparta, waar de volksvergaderingen werden gehouden. Uit gr. *skia* = schaduw; dus eig. een *schutdak.*

Skiff, (eng.), *roeiboot.*

Skiffeur, (eng. met fr. uitgang), sportterm, *bootroeier* uit liefhebberij, in een wedstrijd.

Skotograaf, *schrijfmachine* voor blinden. Uit gr. *skotos* (duisternis) en *graphein* (schrijven). Uitgevonden Jan. 1895 door Dr. Julius Nord, arts te Amsterdam. Vanhier bekend als „Dr. Nord's Skotograph"(-graaf). Het voorwerp, waarmee de blinde schrijft, beweegt zich tusschen twee medegevende, horizontale metalen staafjes; door knopjes wordt aangeduid, hoe groot de lengte en breedte van het papier is. Het geheel heeft den vorm van een lessenaartje en is van mahoniehout gemaakt.

Skrophuloses Gesindel, (hgd.), met die woorden, die middelerwijl burgerrecht hebben erlangd, duidde Heinrich Leo (geb. 1799), in het *Volksblatt für Stadt und Land,* in 1853 het schuim der Europeesche bevolking aan.

Skupschtina, *de Kamer van Volksvertegenwoordigers* in Servië.

Sky-pilor, (am.), *geestelijke,* lett. stuurman of loods naar de lucht; ned. *hemeldragonder.*

Slaan, (barg. en mil.), *stelen.*

Slaap, (mil.), naaste buurman op de slaapzaal.

Slaap des rechtvaardigen (De —, is eene uitdrukking, die er recht bijbelsch uitziet, doch in den geheelen bijbel niet voorkomt; van verre zou te vergelijken zijn Pred. V : 2. Het fr. heeft *le sommeil du juste,* hgd. *Schlaf des Gerechten,* eng. *the sleep of the righteous* en het ital. *il sonno del giusto.*

Slaapmutsje (Een —, (rest.), *een klare.*

Slaatje, (barg.), *klein waschgoed.*

Slachter (De —, bijnaam van den Russischen veldmaarschalk Souwaroff, die in 1799 de Franschen versloeg aan den St. Gothard, bij het zoogenaamde *Gat van Uri,* waar 25 Sept. 1898 een gedenkteeken voor hem onthuld werd, niettegenstaande er bij de geslagen Fransche troepen vele Zwitsers waren geweest.

Slakkensteker, (mil.), *bajonet;* ook de *ponjaard,* dien adelborsten als onderscheidingsteeken dragen.

Slam, verkorte uitspraak voor *Islam* = *de Mohammedaansche godsdienst,* bv. in *orang slam,* (mal.), een belijder van den Islam.

Slamat, (mal.), uit arab. *salam* = heil. Welkomst- en afscheidsgroet.

Slamat djalan, (mal.), *goeden dag, goede* of *gelukkige reis! Djalan* = weg, gang.

Slamat drinken, *welkom drinken.*

Slamat makan, (mal.), *eet smakelijk! Makan* = eten.

Slamat tahoen bahroe, (mal.), *heil in 't nieuwe jaar! tahoen* = jaar, *bahroe* = nieuw.

Slamat tidor, (mal.), *slaap lekker! Tidor* = slaap.

Slamat tinggal, (mal.), *heil u die blijft! Tinggal* = blijven.

Slamatan of **Slametan,** van *salamat* (mal.), welvaren, gezondheid, voorspoed enz., welkomstmaal, feestmaal ook offermaal. Ook feestmaal der Chineezen, op vaste datums na de begrafenis op het graf van een gestorven naasten bloedverwant gegeven.

Slang, (barg.), *horlogeketting,* een *fokusche slang,* een gouden ketting, *een loensche slang,* een valsche ketting.

Slang, (eng.), maar ook in andere talen overgenomen. Letterl. dieventaal, bij uitbreiding, woorden en zegswijzen uit de platte volkstaal overgenomen. De *slangs* zijn de boeien, waarmede de beenen der misdadigers waren vastgebonden, vervolgens toegepast op de misdadigers zelven en later op hun eigenaardige dieventaal.

Slangenzuil, de 60 voet hooge obelisk van keizer Theodosius I († 395 n. C.), die in het middenhof van het Serail te Konstantinopel prijkt.

Slaper,

1°. Het door het rijk goedgekeurd model (prototype) van den Meter en het kilogram, gemaakt van platina en berustende in den Haag onder een glazen stolp, en dus geen dienst doende.

2°. Een dijk, die achter een anderen dijk ligt en dus geen dienst doet, zoolang de laatste in goeden staat verkeert. Bij Petten heeft men: den „Waker", den „Slaper" en den „Droomer".

3°. In de bouwkunde balk, welke langs den muur gelegd wordt en waarin de kinderbalken rusten. In Zuid-Nederland wordt de slaper strijkbalk genoemd.

4° Of *sleper,* hetzelfde als *testoen* (z. a.) naamsoorsprong onbekend.

Slaplippen, (stud.), *drinken.*

Slatius (Ik wil niet doen als — en verloopen mijn bier, uitdrukking, gebezigd door drinkers. De Remonstrantsgezinde predikant Henricus Slatius, medewerker aan den aanslag op 't leven van Prins Maurits, daarom als vluchteling zwervend, betaalde in 1623 in de herberg te Rolde, op het zien van een paar soldaten, zijn nog niet leeg gedronken glas bier, en verried zich door zijne angstige houding en overhaast vertrek.

Slavenstaten, (am.), de staten, die vóór den oorlog voor het behoud der slavernij waren: Alabama, Arkansas, Delaware, Florida, Georgia, Kentucky, Louisiana, Maryland, Mississippi, Missouri, Noord- en Zuid-Carolina, Tennessee, Texas en Virginië.

S(ine) l(oco) e(t) a(nno), *zonder plaats noch jaar* van uitgave op den titel [van boeken].

Sleeper, (eng.), *dwarslegger*.

Sleepsloffen of **sloffen,** spotnaam voor de inwoners van Drourijp, bij Franeker.

Sleipnir, zie *Paarden*.

Sleischat of *sleschat* (slagschatting) of *seigneuriage* (heerlijk recht), noemde men de belasting, die de muntmeester voor iederen muntslag moest opbrengen aan den Souverein of de landsvorstelijke hoogheid, voor het verlof om geld te mogen munten.

Slendang, (mal. en jav.), een lange, smal opgevouwen, veelal gebatikte doek, die, dubbel toegeslagen, zoo over de schouders wordt gelegd, dat aan de rechterzijde de beide slippen lang van voren afhangen. Soms wordt ook de *slendang* over het hoofd gedragen. Als ze opgenomen wordt, dragen zij er ook wel kinderen of koopwaren in.

Sleper is nog altijd in Amsterdam de beroepsnaam der rijtuigverhuurders, al houden zij er geen enkele sleede meer op na.

Sleutel, als zinnebeeld van macht, geschiktheid, vaardigheid. De Apostel Petrus wordt in de Christelijke kunst altijd voorgesteld met twee sleutels in de hand; ze zijn het symbool van Apostolisch gezag; herinnering aan Christus' woord tot Petrus: „en u zal ik de sleutelen van het rijk der hemelen geven". (Vgl. Matth. XVI : 19), en worden *en sautoir* gedragen, een van goud en de andere van zilver. Ook het zinnebeeld van St. Servatius, St. Hippolytus, St. Geneveva, St. Petronella, St. Osyth, St. Martha en St. Germanus van Parijs. De bisschop van Winchester draagt twee sleutels en een zwaard *en sautoir*. Die van St. Asaph, Gloucester, Exeter en Petersburg dragen twee sleutels *en sautoir*.

Sleutel der Middellandsche Zee (De —, de sterkte van Gibraltar; aldus genaamd omdat zij den ingang van genoemde zee verdedigt.

Sleutel van Nederland (en de Noordzee) (De —, Vlissingen, door keizer Karel V aldus genoemd.

Sleutel van Rusland (De —, Smolensk aan den Dnieper.

Sleutel van Zeeland (De —, de vesting Terneuze. Het wapen dezer plaats is gelijk aan dat van Zeeland, vermeerderd met een *sleutel* in den rechtervoorpoot des leeuws; een schoon sprekend wapen.

Sleutels zoeken van de hemelpoort (De —, *den rug krommen wegens ouderdom,* fig., daar men zich ook buigt, als men iets zoekt; vgl. Gen. XXVIII : 17 met Matth. XVI : 19 en Jez. XXII : 22.

Sleutelstad (De —, Leiden, naar de sleutels in het wapen.

Slierie karie spelen, (barg.), *snel iets afnemen*.

Slijk (Het aardsche —, hetwelk iedereen begeert, *geld*. Zoo o. a. in Gez. 43 : 2:

„Pracht en schoonheid moog wat (schijnen,
't Is aan d'ijdelheid gelijk;
Bij 't gebruik zal 't al verdwijnen,
Goud en zilver is als slijk".

Slijmgasten, naam, welken de heethoofdige partij van 1795 gaf aan de meer bezadigde leden der Nationale Vergadering, ook *Moderaten* geheeten. Tot deze leden werden gerekend Bucot, ten Bergen, de Beveren, Bicker, Boellaard, c. a., *cöor de omwenteling a° 1787 goed, thans vol slijm*, gelijk een destijds uitgekomen venijnig pamphlet, getiteld „Korte Charakter Schets" hen kenschetste.

Slikgeld, in Friesland, op het Grootboek geplaatste en gekapitaliseerde waarborgpremie, bij vergraving van laag veen te storten, om eenmaal het vergraven land droog te maken en in cultuur te brengen. Nadat de landerijen voor cultuur geschikt zijn gemaakt, volgt uitkeering der slikgelden. Alleen die eigenaars kunnen dus het land ontginnen, die kapitaal te hunner beschikking hebben.

Slobber (Een —, (rest.), *een kogelfleschje met cognac.*

Sloetprijs, prijs, bij de Rijks-landbouwschool te Wageningen, jaarlijks toegekend aan den leerling der afdeeling A, die zich door gedrag en vorderingen 't meest onderscheidde. Naar eenen Baron Sloet.

Slomedukelen, (toon.), met een (slecht) tooneelstuk, d. i. er maar wat van maken.

Slons, (mil.), *slordig, vuil gekleed meisje.*

Slonsje, *dievenlantarentje.* Ook de papieren kap om de kaars van een venterswagen of stalletje.

Sluyterik, (barg.), *venster.*

Small Latin and less Greek, (eng.), *weinig Latijn en nog minder Grieksch.* Getuigenis, voorkomend in de gedenkschriften van Ben Johnson over Shakespeare.

Smart, (am.), het kort begrip van alle volmaaktheid voor hen, die vooruit willen komen in de wereld, dus: vlug, slim, knap, met een goed voorkomen, handig, uitgeslapen, — elk daarvan of alles te zamen. Sedert eenigen tijd is het woord ook naar Frankrijk overgewaaid met de *Engelsche* beteekenis van *zeer fijn.* Daar heeft het de uitdrukkingen *chic, spoun, chouette, a giorno* en derg. vervangen. Men bezigt zelfs *un smarteur* voor iemand, die *chic* is.

Smeris, (amst.), *politie-beambte.* Geen scheldwoord (volg. de Haarlemsche rechtbank, vonnis van half Juli 1898).

Smeris staan, (barg.), *op den uitkijk staan.*

Smerrehit (Een kriemsche —, (barg.), *een zilveren tabaksdoos.*

Smerrie, (barg.), *tabak.*

Smiezen hebben (In de —, (mil.), *iets in het oog hebben, iets vermoeden.*

Smiger, (barg.), *beul, scherprechter.*

Smijgelen, (barg.), *spreken.*

Smiksem, (barg.), *boter.*

Smisserij, (barg.), *zilveren tabaksdoos.*

Smoesjes, zie *Sjmoeo.*

Smoesjes verkoopen, (mil.), *omzaarheden* of *uitvluchten opdisschen.*

Smoessen, (barg.), *praten.*

Smoezen, (mil.), *flikflooien.*

Smoking, een van Engeland, waar het *rookende* beteekent, naar Frankrijk overgeplaatst woord, waarmende men aldaar zeker jasje aanduidt dat eenigszins langer dan eene z.g. *jaquette* is.

Smoky City, (am.), lett. *rookerige stad,* dus *rookstad,* naam voor *Pittsburg;* naar de vele ijzerfabrieken en derg. Vgl. *Iron City.* Sedert de opening der gasbronnen in Pittsburg eene der helderste steden geworden.

Smous, schimpnaam van een Hoogduitschen Jood, vooral in den zin van

schacheraar, omdat men in oostelijk Duitschland er velen vindt van dat type. In dezen zin ook op Christenen toegepast. Afgeleid van *Mozes*, den naam van Israëls wetgever, waarvoor de Joden in hun patois *mous*, *mousjè* bezigen, en waarvan door vóorplaatsing eener *s*, *smous(jè)* is gevormd.

Smous, (z.afr.), (zie *Tochtganger*). *Roadtrekkende kleinhandelaar*, Jood of Christen, doch altoos buitenlander.

Smuik-smuigers, (barg.), *drinkebroers, snoepers, slampampers* en derg.

Snaar, (barg.), *vrouw*. In de 17e eeuw: *schaamzuster;* in Ned.-Indië de inlandsche huishoudster of *Nja*.

Snakken, (barg.), *spreken, roepen*.

Snaphanen, *straatroovers* van beroep, die de wegen van Noord-Duitschland onveilig maakten, en, door de vereenigde pogingen der machtige Hansesteden weerloos gemaakt, als vrijbuiters op de Oost- en Noordzee *Likedeelers* werden. Vandaar benaming voor oude schelling met een ruiter of ridder er op, door het volk *snaphaan* (roover) genoemd.

Snee, (toon.), groote *compare* of *bak* (uitlating, weglating — uit een tooneelstuk).

Snee in 't oor, (stud.), *roes*.

Snees, (barg.), *opkooper van gestolen goed*. Van *Sinees* d. i. *Chinees*, uit Indië overgenomen, waar de Chineesche handelaar niet als zeer nauwgezet bekend staat.

Snees, vlaktemaat in Noord-Holland; 378 H. A. = pl. m. 15000 snees; dus 1 H. A. = pl. m. 3968 snees. In den kleinhandel = het getal *twintig* bij eieren, visschen en enkele andere zaken. Ook in Indië: snees = *kodi;* een kodi papier = een riem d. i. 20 boek; kodi sarongs d. i. 20 sarongs.

Sneeuwbal, eng. *endless chain* (eindelooze keten), uit Engeland naar Amerika overgewaaid, ook in Europa meermalen aangewend als de beste manier om in korten tijd eene flinke som bijeen te brengen, voor een of ander liefdadig doel. Twee personen bv. verzoeken aan vier vrienden om een dubbeltje, en deze richten elk weder aan vier vrienden hetzelfde verzoek, enz. enz. Zoo raakt de sneeuwbal aan het rollen, en wordt allengs grooter.

Sneeuwballetje (Een —, (rest.), *een klare* of een *brandewijntje met suiker*.

Sneeuwklokje, ook genoemd: *Vastenavond-zotje*, omdat het omstreeks half Februari te voorschijn komt. In onderscheiden legenden wordt het als een wonderbloempje voorgesteld; in Engeland wordt het ook de Fee der Februari-maand genoemd.

Sneeuwkoning (De —, spotnaam der keizerlijke troepen voor Gustaaf Adolf van Zweden (1594—1632), toen deze een inval in Duitschland deed, omdat hij, uit het land der sneeuw komend, meenden zij, figuurlijkerwijs gesproken, wel smelten zou, als hij zich in het Zuiden waagde. 't Bleek echter spoedig, dat zij geheel verkeerd hadden gedacht.

Sneldicht, kort snaaksch gedichtje, *epigram*. Vooral bekend zijn Constantijn Huygens' sneldichten. Wat door Roemer Visscher in zijne „Quicken" (vluchtige gedichtjes) en door Starter in zijne „Boertigheden" was begonnen, zette Huygens in zijne „Sneldichten" voort.

Snelvuur, (mil.), *grauwe erwten*.

Snertjool, (stud.), hierin bestaand, dat den groenen (z. a.) in *Olympia* te Utrecht bijeengebracht, een bord *snert* (groen-erwtensoep) gegeven wordt; zonder morsen moeten zij op de teenen gaan staan, eene diepe kniebuiging maken, opstaan en de hielen neerzetten.

Snethlaagjes, (amst.), langwerpig breede en zeer dunne beschuitjes, gebakken met suiker en anijszaad. Aldus waarschijnlijk naar... zekeren Snethlage.

Snijvel, (barg.), *huichelaar*.

Snipperjacht. Zie *Schnitzelreiten.*

Snobisme, (eng.), naar Thackeray, *Book of snobs*, dat eerst in de *Punch* (1848), artikelsgewijs, met illustratiën van den schrijver verscheen, door Lindo vertaald met *Ploertenboek*. Het is inderdaad *ploertigheid* van eene bijzondere soort nl. met een zweem van deftigheid en voornaamheid. In 't Fransch is het weleer de zucht, om hoogergeplaatsten na te apen, door b.v. zekere genoegens, niet voor eigen voldoening na te jagen, maar omdat anderen het ook doen, waarbij aanstellerij, geveinsde geleerdheid en schijnbare kunstliefde niet zijn uitgesloten. Voordat Thackeray de aangeduide opstellen deed verschijnen gaf hij in 1829 een weekblad je, getiteld: *The Snob (De Schoenlapper)* uit, terwijl hij aan de hoogeschool te Cambridge studeerde, waarvan echter slechts 11 nummers (prijs: $2^1/_2$ pence) het licht zagen. Hij hekelde daarin vooral de schoolvosserij, zoodat waarschijnlijk daaruit oorspronkelijk èn de titel èn de strekking van zijn werk is geboren. Hij noemde George IV een snob, omdat hij zich voor den eersten gentleman van Europa wilde laten doorgaan en in zijn gezindheid en manieren toch niets van een gentleman had.

Snoeren zijn in liefelijke plaatsen gevallen (Mijne —, *een goed of gunstig lot is mij ten deel geworden.* Uit Ps. 16: 6. *Snoer* = meetsnoer, waarmee de akkers werden afgedeeld onder oud-Israël; vandaar het afgebakende zelf.

Snor (Een halve — aan hebben, (mil. en stud.), *half dronken zijn.*

Snoven, (barg.), *kijken.*

Sobat kras, (mal.), *intieme vriend.*

Sobranje (De —, Kamer van Afgevaardigden in Bulgarije.

Sobrarbe (Fuero de —, zie *Fuero.* De magna charta der Aragoneezen, in Spanje, een bolwerk tegen de oppermacht des Konings, aldus luidend: „Indien de Koning ooit de handvesten en privilegiën mocht aantasten, zullen wij (Aragoneezen) het recht hebben, een anderen Koning te kiezen, ware hij ook een heiden". Zelfs Karel V en Filips II hadden dit groot charter te bezweren, al verbraken zij soms later hun eed. Filips V, hertog van Anjou, hief haar in 1713, na den Spaanschen Successieoorlog op. Sobrarbe (de Ribagorça) is eene stad in Aragon.

Soccus, eene pantoffel van lichte stof, het eigenaardig schoeisel van tooneelspelers en dansers in het *blijspel.* Ook buiten het tooneel werd de *soccus* door de Grieken zeer algemeen gebruikt: bij de Romeinen echter in den regel alleen door vrouwen.

Sociaal, (rest.), *bessen met suiker.*

Sociable safety tandem, tweepersoonsrijwielen, waarbij de zitplaatsen naast elkander (*sociable*) zijn aangebracht.

Socialisme, een woord in gebruik gekomen na Robert Owen, die in 1813 een werk uitgaf *A new View of Society*, waarin hij beweerde, dat de geheele tegenwoordige maatschappelijke toestand op averechtsche beginselen gebouwd was. In plaats van het heerschende stelsel: mededinging, wilde hij als grondslag co-operatie aangenomen zien, gemeenschap van bezit en afschaffing van standen. Daarentegen beroemde zich Pierre Leroux (1798—1871) op het vaderschap dier uitdrukking, die, in tegenstelling tot het individualismus, een staatkundige organisatie zou aanduiden, in welke het individu aan de maatschappij zou worden opgeofferd; het woord heeft allengs eene geheel andere beteekenis aangenomen.

Socialist. Deze naam ontstond omstreeks 1846, en wel in Frankrijk. Toen namelijk de verkondiging der stelsels van Fourier, Pierre Leroux, Louis Blanc, Cabet, enz., groote verwachtingen bij de arbeidende klasse had opgewekt, achtten de werklieden, die in *L'Atelier*, organ

der zedelijke en stoffelijke belangen der arbeiders (1840—1850) schreven, het moodig, de aanhangers dier stelsels aldus met eenen naam aan te duiden, hoewel reeds toenmaals, ofschoon in mindere mate dan thans, die benaming verschillende sekten omvatte.

Socialiste d'Etat, zie *Kathedersocialist*.

Societas Jesu, afgekort **S. J.**, (lat.), *het gezelschap of de societeit van Jezus*, de Jezuïeten-orde, door Ignatius de Loyola gesticht (1534).

Societas leonina, (lat.), zie *Leonina societas*.

Socinianen, aanhangers van Faustus Socinus, in Polen † 1604. Hij was geboren in 1525 te Siena, uit het oude geslacht der Sozzini, neef van Laelius († 1561/2 te Zürich), uit wiens nagelaten schriften hij zijne leer putte, welke, tegen het leer-tuk der Drieëenheid gekant, de geloofsgeheimenissen (mysteriën) van het Christendom verwierp en dit pasklaar maakte voor de menschelijke rede. Zijn stelsel werd door Valentin Schmalz in 1605 in den Rakauer Catechismus geformuleerd (in 't Poolsch). Te Rakau toch hadden de Socinianen in 1602 eene school gesticht. Zij waren de voorloopers der *Rationalisten*, die de benaming „Socinianen" verdrongen, gelijk deze als Unitariërs die van „Antitrinitariërs" verdrongen hadden.

Sociocratie, een door Lester F. Ward, in het *American Journal of Sociology* verklaard woord, dient om eene leer aan te duiden, die de kunstmatige ongelijkheden, door het individualismus, volgens hem in het leven gerocpen, wenscht te doen verdwijnen. Terwijl het socialismus, gelijk hij voortgaat, aan allen dezelfde voordeelen wil doen toekennen en ten doel heeft, allen gelijk genot te verzekeren, wenscht de sociocratie die voordeelen naar gelang der verdienste toe te kennen, terwijl zij gelijkheid van gelegenheid eischt, als het eenige middel, om den graad van verdienste te bepalen.

Socket, (sport), *tapgat*.

Socratische methode (of leerwijze), zie *Heuristische methode*. Die leerwijze bestond in het houden van *gesprekken* van den vragenden leermeester met den antwoordenden leerling. Het tegenovergestelde van de *akroamatische voordracht* (z. a., Aanh.), uit gr. *akroaomai* (aanhooren, toehooren).

Sod *(soud)*, (hebr.), *geheim, geheimzinnige zaak*.

Sodales, sodalitas, sodalitium. *Sodales* zijn kameraads, deelgenooten van een disch, leden van een krans, van een gezelschap en derg. Eene *sodalitas* is dus eene broederschap, een genootschap, en evenzoo *sodalitium*. Beide woorden, doch vooral het laatste, komen ook in slechten zin voor, en beteekenen dan een geheime of verboden vereeniging.

Sodales Augustales, priesters van den eeredienst van den Romeinschen keizer Augustus.

Sodales Marciani, priesters van den eeredienst van den Rom. keizer Marcus Aurelius († 180 n. C.). Aldus heetten zij in de dagen van Serapion, bisschop van Antiochië in Syrië a° 191—213.

Sodom en Gomorrha, aanduiding van plaatsen, waar de ontucht ten troon zit, ontleend aan Gen. XIX : 5 (onnatuurlijke ontucht; vgl. Rom. I : 27). Vanhier *Sodomieterij*.

Sodomsappel, zaak, die uiterlijk wel schoon is, maar in haar wezen slecht en nietswaardig. Zoo genoemd naar de bewering van Flavius Josephus, dat er in den omtrek van Sodom vruchten groeien, van buiten bekoorlijk, van binnen vol asch. Werkelijk groeien er aan de Doode Zee vruchten met een schoon aanzien, maar wanneer ze rijp zijn, barsten ze open, en blijken dan niets dan vezels te bevatten.

Soedah, (mal.), genoeg, klaar, ten einde, reeds vol, volkomen. Ook, klaar zijn, afgedaan hebben. Ook beteekent het: „schei uit!"

Soede, verkort van *se-oedo (seoedoe)*, (hebr.), *maaltijd*, in het bijzonder: *feestmaal*.

Soeko, (hebr.), *loofhut*. Mrv. *soekoas* = *loofhutten*. Vandaar naam van het *loofhuttenfeest* (omstr. Sept.—Oct.). Spreekw.: na *soekoas* komen de esrougim = *na* het loofhuttenfeest komen de cederappelen (zie *Ethrog*.). D. w. z. mosterd na den maaltijd.

Soekoe, zie *Penghoeloe*.

Soekoe, in Engelsch Indië: een halve ropij; op Lombok en elders in den Archipel: 200 kepengs aan een koordje geregen.

Soekoen, (mal.), *broodboom*.

Soele, (barg.), *kerk*.

Soembah, (mal.), eerbiedige groet der inlanders voor Europeanen, waarbij zij neerhurken, het hoofd voorover buigen en de gevouwen handen op en neer bewegen. Ook plichtpleging bij hunne gebeden.

Soemboer pinang, (mal.), *bespuwen met sirih* (z. a.), uml. van het zieke deel bij een kranke; waarbij men eenige woorden binnensmonds prevelt. Op Noesa-Laoet (bij Ambon).

Soemirah, zie *Soerja*.

Soengel, zie *Kroeng*.

Soenggoe, de *weerbare bevolking* op Timor, die, geheel dienstplichtig, voor elken stroop- of strijdtocht vooraf *gewijd wordt* door de *meo's* of voorvechters, die in dit geval tevens de taak van priesters vervullen. Een dezer *meo's* voert den titel van *Meo koko* = groote Meo.

Soerensche daghuurder, op de Veluwe een *reiger*. Deze betiteling zal spruiten uit de dagen van den Koning-Stadhouder Willem III († 1702), toen in het Soerensche bosch eene plaats was afgezonderd voor het onderhoud der reigers tot de valkenjacht. Die plaats was nog in 1794, misschien ook heden nog, bekend als de „Reigerskooi".

Soerja Soemirah, (jav.), *rijzende zon*, naam eener vereeniging voor de opleiding van verwaarloosde knapen te Semarang.

Soesah, (mal.), *kommer, zorgen, bestommeringen*. Ik heb veel *soesah* met X = veel moeite, veel zorgen met X.

Soesoehoenan, (jav.), *iemand voor wien men diepen eerbied moet hebben*, de benaming der vroegere Mohammedaansche Wali's op Java; *thans* de titel van den Keizer van Soerakarta of Solo. De Vorst van Djokjokarta wordt *Sultan* genoemd. Beide vorsten zijn geheel afhankelijk van het Ned. Gouvernement, waarvan zij dan ook de Souvereiniteit erkennen. — Men zegt dat *snoeshaan* van dezen titel afkomstig is.

Soeterik, (barg.), *snijder*.

Sôf, (hebr.), *einde. En-sof* = *de Eindelooze*, in de Theosophie vaak gebruikt als naam van God. (*En* of *Ein*, hebr. = geen). — *Een sof innemen*, uitdr. meestal in ongunstigen zin, van iemand, wiens loopbaan slecht eindigt.

Sofa, (stellig *niet* sopha), arab. *zaffa*, oorspronkelijk een rustbank, meestal van steen; later een houten estrade, een voet hoog, die een vierde of een derde van den achterwand der kamer beslaat. Bij ons heeft zich de beteekenis aanmerkelijk gewijzigd. Zie ook *Divan*.

Softa, (turk.), Mohammedaansch *student* te Konstantinopel.

Soiriste, (fr.), in de periodieke pers, hij, die de voorvallen in de tooneelwereld op het papier brengt. Hij moet echter worden verward, noch met den *courriériste*, die de aanstaande voorstelling van een stuk en de debuten van een kunstenaar aankondigt, noch met den *avant-premièriste*, die vóór de eerste voorstelling sommige bijzonderheden verklapt, noch met den *critique*, die alleen het stuk en diens uitvoering beoordeelt. De overigen mogen, in 't voorbijgaan, een woord van lof bij den naam eens

schrijvers of kunstenaars voegen, doch eene meening te uiten is hun verboden.

Sojem, (barg.), *zeven.*

Sokkel, (bouwk.), fr. *socle,* van lat. *socculus* = zuilvoet, plint, een meestal vierkant stuk meer breed dan hoog, dat tot basis dient van onderscheidene voorwerpen; klein voetstuk of piedestal.

Sokken getimmerd (Van de—, (mil.), *gedegradeerd.*

Sokken inzetten, (mil.), *hard weglopen.* Ook: zijn paard de sporen geven.

Sokken verkocht, (mil.), *gestraften appèl,* bv. het blaast „sokken verkocht", het blaast gestraften appèl, of „er wordt gestraften appèl geblazen".

Sol justitiae, illustra nos! (lat.), *zon der gerechtigheid, bestraal ons!* Ontleend aan *Malvachi,* 4 : 2. Zinspreuk der Rijks-universiteit te Utrecht.

Sol lucet omnibus, (lat.), *de zon schijnt voor allen;* ieder heeft aanspraak op een deel geluk.

Sola virtus nobilitat, *deugd alleen adelt.* Spreuk van von Hemert; Bex, (de Bex of de Beex).

Solamen miseris socios habuisse malorum, (lat.), *het is een troost voor ellendigen, deelgenooten te hebben gehad in hunne ellende.* Antwoord van Mephistopheles in Marlowe's *Faust* op de vraag van Faust: Wat heeft uw Heer aan mijn ziel? Later heeft men het gewijzigd tot *Solamen miserum socios habuisse malorum* = het is een treurige troost, deelgenooten te hebben gehad in het ongeluk.

Solano, *heete wind,* die in Spanje waait.

Soldats! (fr.), *du haut de ces pyramides,* enz. Zie *Du haut,* enz.

Solder, (sport), *soldeer.*

Soleil d'Austerlitz, (fr.), zie *Le soleil* enz.

Solem qui dicere falsum audent? (fr.), Virg. *Georg.* I, 463, *wie zou durven zeggen, dat de zon valsch is?*

Solemn league and Covenant, (eng.), *plechtig verbond en overeenkomst* tot handhaving der Presbyterinaansche kerkorde. Oorspronkelijk als *Covenant* in 1638 door de Schotten aangegaan tegenover de plannen van koning Karel I, die den Episcopaalschen kerkvorm wilde invoeren. Later onder bovenstaanden titel tot Engeland uitgestrekt.

Solemnisatio sub divinis (r. k.), *plechtige inwijding onder het goddelijke,* kerkelijke voltrekking van een huwelijk onder de mis. Aldus b.v. in 1532 te Kampen. Dusdanige „solemnisatie" was plechtiger, dan wanneer geen mis gecelebreerd werd (solemnisatio non sub divinis); doch kostte ook meer geld.

Solferino-rood, modekleur, dof rood, naar de overwinning bij Solferino, 24 Juni 1859 door de Franschen en Sardiniërs onder keizer Napoleon III op de Oostenrijkers behaald.

Soli Deo gloria, (lat.), *aan God alleen zij de eer;* spreuk van Vanden Bergh, Brunt e. a.

Solidaire verbintenissen, *Solidair* of *hoofdelijk* is eene verbintenis, hetzij dat van verschillende *schuldeischers* ieder het recht heeft, de voldoening der geheele schuld te eischen, indiervoege dat de betaling aan een hunner gedaan, den schuldenaar bevrijdt; hetzij dat, bij verschillende *schuldenaars,* ieder voor het geheel kan worden aangesproken (dus *solidair aansprakelijk is*), en ingeval de voldoening door een van hen geschiedt, de overige schuldenaars ten aanzien van den schuldeischer van verplichting tot betaling worden ontheven. (Artt. 1314 en 1316 B. W.).

Soll die Stimmen wägen und nicht zählen (Man —, (hgd.), *men moet de stemmen wegen, niet tellen,*

ontleend aan het treurspel *Demetrius* van Schiller, dat door diens dood (1805) onvoltooid is gebleven.

Soloecismus of **solecismus,** gr. *soloikismos,* fout tegen de regels der spraakkunst begaan, vooral een zoodanige, die eigen is aan de bewoners van een bepaald gewest. Het woord is afkomstig van de Cilicische stad *Soloi* of *Soli,* wier bewoners zich in den omgang met de inboorlingen een slecht dialekt hadden aangewend, en dus als taalverbasteraars beschouwd werden [verdachte afleiding van Diogenes Laërtius, 2e eeuw n. C.].

Solon van Parnassus (De —, naam door Voltaire aan Boileau gegeven, met toespeling op diens *Art poétique.*

Solum per me, quod omnes moriuntur, (lat.), *het is alleen door mij, dat allen sterven. Me* = Adam, vgl. Rom. V : 12. Opschrift op praalgraven.

Somatose, (nieuw), *versterkingsmiddel* voor verzwakte personen. Van gr. *sooma* = *lichaam.*

Sombrero, (sp.), hoed met breeden rand; in oude drama's: een hoed voor een „vreemdeling" of voor een verrader.

Something is rotten in the state of Denmark, (eng.), zie *Denmark.*

Sommé, (wap.), getopt met een ander stuk recht boven zich, zonder dat dit in het hoofd behoeft te staan. Onderscheiden van *Overtopt* (surmonté), wanneer een ander stuk daarboven schijnt te zweven, zonder het aan te raken.

Sommetjes drinken, (17e eeuw), het drinken aan den maaltijd met zijne buurvrouw achter het servet uit hetzelfde glas, afgewisseld met kussen.

Sonate, que me veux-tu? (fr.), *Sonate, wat wilt ge van mij?* Deze vraag, die men dikwerf in Fransche geschriften parodieert, werd door Fontenelle (1657—1757) gedaan, in den tijd toen in zijn vaderland geene muziekuitvoering zonder sonate denkbaar was.

Sonef, (barg.), *mond.*

Sonst (of weiter) hat es keinen Zweck, (hgd.), *anders is het nutteloos.* Deze, tot een algemeen verspreide zegswijs geworden woorden zijn ontleend aan de, ook bij ons te lande, bekende posse van Raeder, *Robert und Bertram oder die Lustigen Vagabunden* (1859), waarin zij bij herhaling worden gebezigd.

Sonet, *klinkdicht.* Door sommigen *sonnet* gesproken en geschreven naar fr. *sonnet* (van *sonner* = luiden); hgd. *Sonnette,* eng. *sonnet,* ital. *sonetto* (van lat. *sonare* = klinken). Sommigen meenen dat het van het Prov. komt; *son* = *chanson,* lied, met den verkleiningsuitgang *et.* Italië is het vaderland van deze dichtsoort; Petrarca († 1374) muntte er in uit, getuige zijn „Canzoniere" die voor een deel uit sonetten bestaat. *Klinkdicht* genaamd, omdat de zin volledig moet zijn aan het slot van den 4en en 8en regel dezer uit 14 even lange regels bestaande gedichtjes, waarvan de eerste 8 in twee quatrains verdeeld zijn en de volgende zes in twee terzinen of tercets.

Sonet van het Oosten (Het —, zie *Ghazele.*

Sonó la flauta por casualidad, (sp.), *de fluit klonk bij toeval.* Iriarte, Fabel: *De ezel als fluitspeler.* Vgl. *Et moi je joue aussi de la flute;* Lafontaine, *Fables.*

Sons of Liberty, (am.), *zonen der vrijheid,* leden van geheime genootschappen, die gevangenen zochten te bevrijden, welke in den Burgeroorlog door de Noordelijken gevangen gehouden werden.

Soolpop, (barg.), *een gulden;* zie *Pop.*

Sopadji, (turksch), *knuppelaar,* soort van buitengewone politie te Konstantinopel, gebezigd bij het onderdrukken van opstootjes. Zij mogen slechts in hun eigen wijk arbeiden, waarin zij natuurlijk een waar schrikbewind uitoefenen.

Sophen **Sophomore,** (am., stud.), *een groen.*

Sophistae, *geleerden,* naam toegepast op hen, die in een of ander vak van wetenschap uitmunten of er eene bepaalde studie van maakten. Ook wijsgeeren werden oudtijds zoo genoemd; Pythagoras zou zichzelven het eerst den naam van *philosophus* gegeven hebben. Gr. *sophistês* = ieder die in eenige kunst (bv. muziek of zang) bedreven is. Vanhier

Sophisten of **drogredenaars,** in de tijden van Pericles en Socrates eene klasse van spitsvondige wijsgeeren, die het onderwijs in de philosophie enkel beschouwden als een winstgevend bedrijf. De *sophistiek,* door Plato en Aristoteles de kunst genoemd, om met verguizing van alle wetenschappelijke degelijkheid, slechts den schijn van wetenschap aan te nemen, ontwikkelde zich het eerst uit het streven, om aan de denkbeelden en de taal door buigzaamheid en behendigheid en ten behoeve van staatkundige bedoelingen de meest mogelijke kracht bij te zetten. Ze vertoont in de geschiedenis der wijsbegeerte een merkwaardig verschijnsel, daar ze, alles in twijfel trekkend, en de vastheid eener zedelijke overtuiging door drogredenen schokkend, aan Socrates en zijne volgelingen aanleiding gaf, in de vraagstukken der wetenschap dieper dan te voren in te dringen. De *sophisten* waren meestal leermeesters der welsprekendheid, maar zij verlaagden deze tot een vaardig pleiten vóór en tegen hetzelfde onderwerp of dezelfde stelling, waarbij zij gebruik maakten van allerlei kunstgrepen. Daardoor kwamen zij tot de ongerijmdste gevolgtrekkingen, met den naam van *sophismata* bestempeld. Tot de voornaamste sophisten behoorden: Gorgias, Protagoras, Hippias, Trasymachus, Callicles en Critias.

Soraïsme, het meerendeels geaffecteerd overnemen van eigenaardige spreekwijzen uit vreemde talen.

Sorbonique, *petite* en *grande.* Laatste en hoogste thesen-proef, waaraan zich, tegenover 20 doctoren in plechtig dispuut, een candidaat moest onderwerpen, om bij de faculteit der *Sorbonne* den graad van doctor der godgeleerdheid te behalen, *sorbonist* te worden. De daaraan voorafgaande thesenproeven heetten *mineure, majeure, sabbative* en *textative.* Het dispuut voor al die proeven duurde van 's morgens 6 tot 's avonds 6 uur, zonder tusschenpoozen. Vanhier ook, *godgeleerde schoolwijsheid in de Sorbonne* (het hoofdcollege der godgeleerde faculteit te Parijs).

Sorbonne, inrichting ter beoefening van godgeleerdheid, wetenschap en letterkunde te Parijs, voor onbemiddelde jongelieden, te hunner opleiding tot wereldlijke priesters, gesticht door Robert de Sorbon, kanunnik van Kamerrijk in 1252, met den steun van Lodewijk IX, wiens kapelaan hij was, en van koningin Blanche. In 1808 werd het gebouw aan de Universiteit gegeven, en wordt sedert 1821 de *Académie universitaire de Paris* genoemd.

Sordino, (it., muz.), *demper, klankbedwinger, toonverdoover;* **con s.** = *con sordini,* gedempt, met de dempers (te spelen).

Sordo, (it., muz.), *gedempt.* Letterl. *doof, onverbiddelijk.*

Sorek's druiven, de beste soort in Palestina; zie Gen. XL : 11 (Gen. XLIX : 11), Jez. V : 2, Jer. II : 21. Sorek was een, Richt. XVI : 4, genoemd dal, waardoor heen eene beek vloeide; volg. Eusebius niet ver van Zora en Esthaol. Perz. *Kischmischdruiven,* overal in het Oosten bekend.

Sorodadoe, zie *Pradjoerit.*

Sorosis, vrouwenclub te New-York

Sorrore, (barg.), *heer.*

Sortes Vergilianae, (lat.), *Vergiliaansche loten of voorspellingen.* De ouden plachten nml. een schrijver, bv. Vergilius (ook wel Homerus, vandaar *sortes Homericae*) op te slaan en te letten op den regel of de regels, waarbij hunne vingers zich bevonden, om daaruit dit of dat op te maken. Sommige oude Christenen plachten met hetzelfde doel den bijbel op te slaan. (*Sortes biblicae*).

Sortita, (it., muz.), de aanvangsaria der primadonna in de opera, waaraan vroeger groote waarde werd gehecht: en terecht, daar de eerste indruk dikwijls voldoende is, om het succes te beslissen.

Sostenuto, (muz.), *volgehouden*, d. i. aanhoudend, met aangehouden tonen; een tempo-aanduiding, die eenigszins met *andante* overeenkomt. Zeer dikwijls wordt *sostenuto* aan *andante* of *adagio* toegevoegd.

Sot à vingt-quatre carats, (fr.), *vier en twintig-karaats-gek*, dus zoo gek, dat er niets aan ontbreekt, zoo volmaakt mogelijk: immers goud van 24 karaat is *zuiver goud*, zonder eenig alliage.

Sotadische poëzie, vuile, ontuchtige soort van dichtstukken, *pornografie*. Naar Sotades uit Maronea (in Thracië), den tijdgenoot van Egypte's koning Ptolemaeus Philadelphus († 246 v. C.), die het eerst die dichtsoort beoefend heeft, en zijne gedichten *Kinaïdologoi*=„onnatuurlijk ontuchtige redenen" titelde, in een mythologisch kleed. Zelfs Seneca heeft Sotadische poëzie geleverd. Zie ook *Palindrome*.

Soton *(satan)*, (hebr.), letterl. de *hinderaar*, tegenstander, de *booze geest*. Ons *satan*.

Sotto, (it. muz.), *onder;* **sotto-voce** (in één woord geschreven) *halfluid, met gedempte stem*.

Sottogabelloto, zie *Gabelloto*.

Soucher, (hebr.), *koopman*. Meerv. *sochrim*. Ook in den zin van ons *kwant, klant*, b.v. een aardige soucher.

Souler *(Sofer)*, (hebr.), *schrijver*. In het bijzonder *Wetschrijver* iemand die zich met het schrijven van Hebr. wetsrollen (Thora-rollen) bezig houdt.

Souloldschi, (turksch), *brunmeesters*, wier korps het opzicht heeft over de (schoone) waterwerken te Konstantinopel.

Soûl, vrouwel. *soûle*, (fr.), in de volkstaal *smoordronken*. Vandaar *soûl comme le bourrique à Robespierre = smoordronken als Robespierre's ezel*. Volgens den generaal Du Barrail (*Mes souvenirs*, VI), gaf het volk dien naam aan den generaal Hanriot, die, hoewel een dronkaard, en daarenboven ruw en onbekwaam, in zijne betrekking van bevelhebber der gewapende macht van Parijs werd gehandhaafd. Volgens anderen, werd met „Robespierre ezel" de guillotine bedoeld, die hij met bloed leschte *(soulait)*.

Soulet-systeem, (amer.), systeem tot opvoeding van zuigelingen door middel van melkflesschen, die in een blikken bus verwarmd worden tot kokens toe.

Souller de l'Auvergnat (Le —, (fr.), In de operette *La Rose de Saint-Flour*, muziek van Offenbach, tekst van Michel Carré, werpt Marcachu, een Auvergnat, in het geniep, een schoen en een pak kaarsen in den soeppot. Bij het opscheppen der soep, haalt Chapaillon, een ander Auvergnat, tot zijne verbazing, den schoen op, onder den uitroep: *Che n'est pas que che choit chale, mais cha tient de la plache!* (= 't is wel niet morsig, maar 't neemt plaats in!) Dat gezegde, waarop in de Fransche letterkunde niet zelden wordt gezinspeeld, schijnt echter onder te wezen. Onder de regeering van Louis Philippe bestond namelijk te Parijs eene volksrestauratie *A l'hazard de la fourchette* genaamd, waar men, tegen betaling van 10 centimes, met een lange vork in een grooten, met soep gevulden ketel mocht steken en recht had op hetgeen men oppikte. (Eugène Sue beschreef zulk een kansspel in zijne *Mystères de Paris*). Een Auvergnat zou nu eenmaal daar een schoen opgehaald, en toen de opgegeven woorden geuit hebben.

Soulsleepers, (eng.) *zielenslapers*, ontstaan in Engeland omstr. 1650, bij wie destijds de meening gold, dat de ziel niet natuurlijk (van nature) onsterfelijk is, maar alle gestorvenen zich in een bewusteloozen toestand bevinden, totdat de Heer bij zijne wederkomst de recht-

vaardigen zal opwekken ten eeuwigen leven, en na het duizendjarig rijk de goddeloozen, om hen te veroordeelen tot eeuwige vernietiging. Dergelijke meeningen koesteren tegenwoordig de *Adventschristenen*, waarvan er in 1890 in de Ver. Staten omstreeks 30000 waren; doch men vindt hen ook buiten Amerika. Deze twisten over de natuurlijke sterfelijkheid of onsterfelijkheid der ziel en al wat hiermee samenhangt, over den toestand der gestorvenen vóór de komst des Heeren en over het lot der boozen na het gericht. Zie *Life and Advent Union*.

Soumeck, (hebr.), *steunend, vertrouwend. Zich op iemand — zijn* = op iemand vertrouwen, op iemand steunen.

Soumettre ou se démettre (Se —, (fr.), *zich onderwerpen of heengaan*. Zie *Se Soumettre*.

Sound has nothing to do with sound etymology, (eng.), *klank heeft niets te maken met zuivere woordafleiding*. Gelijkheid of overeenkomst van klank stempelt twee woorden nog niet als van éénerlei oorsprong en beteekenis. Gezegde van Max Müller.

Sounder, (eng.), lett. *klankgever*. Jan. 1896 zijn op sommige telegraafkantoren (bv. te Amsterdam) *sounders* in dienst gesteld, nml. toestellen, waaraan de ambtenaren de telegrammen enkel op het gehoor opnemen.

Soune, sounei *(soneh)*, (hebr. tegenw. deelw. van *saneh* = haten), *vijand*.

Souris blanche (La petite —, (fr.), *het witte muisje*. Bijnaam van den Franschen staatsman en ingenieur De Freycinet, eigenlijk L. C. de Saubles de Freycinet (geb. 1828), hem gegeven, wegens zijne witte haren en zijnen baard derzelfder kleur, en tegelijk om zijne verstandelijke vlugheid en behendigheid.

Sous-off, (fr.), verkorting van *sous-officier* (= *onder-officier*) in het leger. Vooral meer bekend geworden door den in 1889 voor 't eerst verschenen roman *Sous-Offs* van Lucien Descaves, die bij velen groote ergernis verwekte. Immers, hij schilderde daarin een aantal onder-officieren van het Fransche leger, als dronkaards en onzedelijke, ruwe lieden, die den soldaat mishandelen.

Sous-le-tout, (fr. wap.), *gehoet onder in het schild geplaatst*, en met den bovenkant niet hooger komend, dan het begin der kromming van de zijlijnen (in 't hedendaagsch schild).

Sous ses heureuses mains le cuivre devient or, (fr.), *in zijne gelukkige handen wordt koper in goud verkeerd*, is ontleend aan *Le Joueur*, comedie in 5 bedrijven van Regnard (den 19n Dec. 1696 voor 't eerst opgevoerd), III, 4, waar de hoofdpersoon (Valère) zijnen knecht Hector de geneuchten van den speler schildert. Maar de knecht herneemt: *Et l'or devient à rien = en het goud verandert in niets*. Met andere bedoeling zegt Boileau, *Art poétique* III: *Tout ce qu'il a touché se convertit en or*; hgd. *Gold ist, was sein Hand berührt*.

Soutajeffsky (Secte der —, in Rusland volgelingen van Soutajeff, die de rechten van man en vrouw, kind en volwassene gelijk achten, en aan niemand het recht toekennen aan anderen bevelen te geven of over hen te heerschen. In dit laatste punt aanhangers van het Tolstoïsme. Soutajeff (Soutaïef), een Russische boer, behoort tot de Stundisten, eene sekte van afgescheidenen. Zijne vrouw sterf; hij begroef haar in zijn tuin; die grond was, meende hij, heiliger dan die van het kerkhof, en hij hertrouwde met zijne eigene dochter. De 1500 roebels, die hij bezat, verdeelde hij onder de armen, en weigerde belasting te betalen. Aan zijne voeten zat de 67-jarige Graaf Leo Nikolajewitz Tolstoï.

Soutane, lange lijfrok met nauwe mouwen der R.-K. geestelijken. *Soutenelle* = kleine of kortere lijfrok, is de dracht van aankomende geestelijken.

Soutenu, (fr. wap.), met een ander stuk recht onder zich, waarop het eerste schijnt te steunen.

Soutiens, zie *Supports.*

Souvenez-vous de Rocroy, de Fribourg et de Nordlingen! (fr.), *denk aan Rocroy, aan Freiburg en aan Nordlingen;* woord van Condé op 20 Augustus 1648 vóór den slag bij Lens uitgesproken, doelend op de nederlagen daar geleden, en waarmede hij de troepen wilde opwekken om dapper te strijden.

Souvent femme varie, (fr.), *eene vrouw is licht veranderlijk.* Formule, waarvan Frans I, koning van Frankrijk († 1547), over het schoone geslacht sprekend, zich bij voorkeur zou hebben bediend. Vooral bekend is uit Victor Hugo's *Le roi s'amuse* (IV, 2), voor het eerst opgevoerd 13 November 1832:

Souvent femme varie,
Bien fol est qui s'y fie!
Une femme souvent
N'est qu'une plume au vent.

Sovereign people, (a.m.), *de verheerende natie, het grootsche volk,* naam dien de bewoners van „the great country", nl. die der Vereen. Staten van N.-Amerika, zichzelf geven.

Soyez plutôt maçon, si c'est votre talent, (fr.), *wees liever metselaar, als gij daar aanleg voor hebt;* Boileau (1636—1711), *Art poétique* IV, 24; een hatelijkheid aan Perrault, een dom en onkundig geneesheer, bewonderaar van den thans geheel vergeten dichter Quinault, dien Boileau met bijtenden spot vervolgde, den man, die

De méchant médecin devint bon architecte,

en toen deze zich er over beklaagde schreef Boileau,dat hij hèm niet bedoelde:

Vous êtes, je l'avoue, ignorant médecin,
Mais non pas habile architecte.

Soyons amis, Cinna, c'est moi qui t'en convie, (fr.), *laat ons vrienden zijn, Cinna, ik zelf verzoek het u.* Woorden van Auguste tot Cinna in Corneille's treurspel van dien naam, V, 3.

Spaansche furie, zie *Furie.*

Spaansch Gelderland, voormalige benaming van het Roermondsch kwartier, dat in den oorlog onzer Staten met Spanje, óf geheel óf grootendeels onder de macht bleef van die mogendheid; het werd na de verovering door de Nederlanders niet met de provincie Gelderland hereenigd, maar hing voortaan als *Generaliteitsland* (z. a.) onmiddellijk van onze Algemeene Staten af.

Spaansch spek, (z. a fr.), meerv. Spaansch spekken, *meloen.*

Spaansch speksnijden, voormalig pandspel, waarbij men zich met den rug tegen den muur plaatste, en vandaar eene juffer zijner keuze uit het gezelschap tot zich riep, die zich dan met den rug vóór hem plaatste; deze weder eenen heer en zoo vervolgens. Als de gansche colonne gevormd was, klapte de persoon bij wien het pand gelost werd,in de hand,moest ieder manspersoon zich omdraaien, en mocht kussen wat of wie hij voor zich zag. Min of meer algemeene teleurstelling, maar vooral voor N°. 1.

Waarom heette dit *speksnijden?* Misschien om den vorm van die recks, op elkaar sluitende reepen of schijven. En waarom *Spaansch?* Waarschijnlijk omdat men in Nederland, sedert de Spaansche verdrukking, al wat verkeerd ging, pijnlijk of noodlottig was, *spaansch* noemde. „Het gaat er Spaansch toe", „het ziet er Spaansch uit", „hij heeft het Spaansch" enz.

Spaansche Ennius (De —, zie *Labarinto.* Quintus Ennius, Romeinsch schrijver van „Annales", in één historisch gedicht in 18 boeken, † 169 v. C.

Spaansche kersen, zie *Napoleons.*

Spaansche laars, zie *Folterwerktuigen.*

Spaansche mat of **Spaansche reaal,** zie *Stuk van achten.*

Spaansche pokken, naam in de 16e eeuw in ons land gegeven aan de *syphilis.*

Spaansche priesters, in Duitschland en in Nederland in de tweede helft der 16e eeuw: de *Jezuïeten*, omdat hunne orde in *Spanje* was gesticht.

Spaansche ruiters, in de versterkingskunst balken ter lengte van 4 en ter dikte van 0,25 Ned. el, waar houten of ijzeren spijlen doorheen steken, op wier punten ze rusten; ze worden met kettingen aan elkaar verbonden, en dienen om den toegang tot bruggen en poorten van vestingen te versperren.

Spaansche Shakespeare (De —, Calderon, de Spaansche dramadichter (1601—1687). Na Lope de Vega de beroemdste dramatist van Spanje.

Spaansche sluiting, (bibl.), de koordjes, die als lis over een knoop gedaan worden, om de twee dekbladen van een boek bij elkaar te houden; waartoe men in andere landen koperen, zilveren of gouden sloten of linten, die gestrikt worden, gebruikt.

Spaanschen galiard dansen (Den —, zie *Gaillarde*.

Spaansche mat verkwanselen (Een —, zie *Mat* (barg.).

Spaar je de roede, zoo bederf je den jongen. Eene omgewerkte volksaanhaling van Sprenken XIII : 24, waar men leest: „Die zijn roede inhoudt, haat zijn zoon (maar die hem lief heeft, zoekt hem met tuchtiging").

Spaarboog, (bouwk.), *bogen* welke in zware muren gemaakt worden om bouwstoffen te besparen. Dit stelsel komt veel voor in de middeneeuwen zoowel bij vestingbouw als bij kerkbouw, voornamelijk als deze met kruisgewelven overdekt zijn, waarbij dan het zwaartepunt op de pijlers wordt overgebracht.

Spaarvarken, een spaarpot van Keulsch aardewerk, in den vorm van een *varken*, met eene gleuf er boven in, voor het inwerpen van 't geld.

Spadille, in het kaartspel *schoppenaas;* van sp. *spada* (zwaard), dus zwaardje; de Spaansche kaarten vertoonen *zwaarden, bekers, munten* en *stokken*, zinnebeelden van adel, geestelijkheid, handel en landbouw; het zijn ook de *oude* beelden.

Spahi, (perz.), eig. *sipâhi*, d. i. *tot het leger behoorende*, bepaaldelijk *de ruiterij* van *sipâh*, dat *leger* beteekent. Het is dus: *soldaat*, meer bepaald *ruiter*. Eng. *seapoy*.

Spanders (Vosse —, (barg.). *gouden gespen*.

Spanish Indians, (am.), *Spaansche Indianen*, bewoners van *New-Mexico;* vgl. *Vermin State*.

Spanjaarden, spotnaam voor de inwoners van Assendelft. Op voorspraak van Gerrit, heer van Assendelft, in hoog aanzien bij 't Spaansche Hof, werd Assendelft door de Spaansche troepen bij hunne plundertochten verschoond.

Spankeren, (barg.), *hard wegloopen*.

Spannen, (barg.), *kijken om te luisteren*.

Spanner, (sport), *moerssleutel*.

Spanning (Electrische —, de meer of minder electrische toestand van één geëlectriseerd lichaam in verhouding tot een ander geëlectriseerd lichaam.

Sparber, (barg.), *paraplnie*.

Spargillum, (lat., r.-k.), *wijwaterkwast*. Van *spargere* (besprenkelen).

Sparklet, (eng. en fr.), *metalen flesschen* tot bewaring en vervoer van vloeibaar koolzuur. Van eng. *to sparkle* = *schuimen*.

Sparta et Martha, (lat.), *een bestaan en een vrouw* (of volgens eene gemeenzame Hollandsche zegswijze: een kooi (= huis) en een vogeltje; in het Duitsch: Pfarre und Karre). Vgl. wat het eerste woord betreft (waaraan men in nieuweren tijd het tweede rijmwoord toe-

gevoegd heeft), Cicero, *Epistolae ad Atticum*, I, 20, 3. *Martha*, vgl. Luk. X : 40*a*; Joh. XI : 1.

Spartaansche of **Lacedaemonische** (zie *Laconia*) **eenvoudigheid.** Lycurgus prees voor alle burgers de hoogste eenvoudigheid aan, en daarbij van kindsaf sterke lichaamsoefeningen.

Spartaansche kortheid, zie *Laconiek*.

Spartacus, beroemd zwaardvechter in Tracië (73, 71 v. C.).

Spatje, (mil.), *borrel*.

Spatwerk, zie *Spritz-Malerei*.

Spät kommt Ihr, doch Ihr kommt, (hgd.), *gij lieden komt wel laat, maar gij komt toch*, woord uit Schiller, *Picolomini* I, 1, waar Illo de veldmaarschalk dit tot graaf Isolani den generaal der Kroaten zegt, die met Butler, den kommandant van een regiment dragonders binnenkomt.

Speaker, voorzitter in het Britsch parlement. Lett. *woordvoerder, redenaar*. Oneigenlijke benaming derhalve; want de (inspannende) taak van dien voorzitter vereischt een voortdurend scherp luisteren, waarbij weinig of nooit behoeft te worden gesproken. De Speaker van het Lagerhuis geniet een salaris van f 60,000 en vrije woning, behalve een aantal voordeelen.

Speciaal (Een —, (rest.), *een glas roode wijn*.

Spectatoriale geschriften, in de vorige eeuw tijdschriften, gewijd aan beschouwingen over vragen van den dag, zeden, denkwijzen enz. Aldus genoemd naar het voornaamste: Justus van Effen's *Hollandschen Spectator*, die werkte in den geest der Engelsche essayisten Addison, Steele, Swift, Johnson e. a. in tijdschriften als *Rambler, Tattler, Idler, Spectator* e. a.

Spectemur agendo, (lat.), *laat men ons zien terwijl wij aan 't werk zijn*. Leus door het Engelsche dragonderregiment van Keizer Wilhelm II op zijn standaard geschreven, nadat het 't carré des vijands neërgereden en zijne veldteekens veroverd had. Door dezen Keizer gebezigd in zijne toespraak aan Vorst Bismarck ter gelegenheid van diens 80n verjaardag (i. d. 1 April 1895). — Ook devies van den Sept. 1895 opgerichten Utrechtschen studentenbond.

Spectraal-analyse, door Bunsen en Kirchhoff ontdekte onderzoekingsmethode, welke in staat stelt, door de kleurstrepen niet slechts de kleinste hoeveelheden der metalen in hare verbindingen op te sporen, doch zelfs de aanwezigheid daarvan op de meest verwijderde hemellichamen vast te stellen. Van lat. *spectrum* = het beeld in de ziel, de voorstelling; van *specio* (ik zie).

Spectre rouge, (fr.), zie *Le spectre rouge*.

Spectrum, een zonnestraal gaande door een prisma wordt gebroken en tevens gespreid De uiteenloopende gekleurde stralen vormen op een scherm een kleurenbeeld spectrum genaamd. Terwijl gloeiende vaste lichamen een continu spectrum leveren, geven gloeiende gassen een zoogenaamd lijnen spectrum. Elk gas heeft zijne karakteristieke lijnengroepeering.

Speelkaarten, twee-en-dertig, veertig of twee-en-vijftig bladen carton met vier verschillende soorten van figuren bedrukt; in Nederland, België en Frankrijk rood: *harten* (coeur) en *ruiten* (carreau), zwart: *schoppen* (pique) en *klaveren* (trêfle); voor Duitschland dezelfde namen en figuren; maar voor echt Duitsche spelen: *Schellen* (bellen), *Eichel* (eikels). *Herz* (harten), *Grün* (bladeren); in Spanje voor echt Spaansche spelen: *munten, bekers, zwaarden, stokken*, fig. voorstellende kooplieden, geestelijken, edelen, boeren (zie boven *Spadille*); dergelijke figuren waren vroeger ook overal elders in gebruik, o. a. bij de *tarok-kaarten*.

Speelmakkers, spotnaam voor de inwoners van Benningbroek bij Hoorn.

Speentje, (barg.), *zilveren knipje.*

Spek, scheldnaam dien de Geuzen aan de *Spanjaarden* gaven.

Spekkamer, gevangenkamer of voorloopige bewaarplaats b.v. van in kennelijken staat van dronkenschap verkeerenden, bij een politie-bureel. Het woord is niet algemeen. In Zeeland wordt het zeer veel gebruikt.

Spekman, tot omstreeks 1870 in de Kalverstraat tegenover 't Poolsche koffiehuis te Amsterdam een lokaal, waar men uit den *Salon* of de *Komedie* komend en gedurende de kermis een broodje met cieren en een paar augurken ging eten voor 25 ct.: eene enkele maal vervoorloofde men zich de weelde van een glas wijn of bier er bij. Ernstige stilte heerschte in het lange, smalle zaaltje, dat *zeer* druk bezocht werd en zijn naam droeg naar den eigenaar.

Spekzak, (mil.), *verlofgangerszak,* linnen zak, waarmede de verlofgangers *„spekzie"* (verbastering van *inspectie*) moeten maken.

Spelen (Met het geweer —, *naar eigen keus er handgrepen mede verrichten,* b.v. recruten.

Spelling-bee, (eng.), bijeenkomst, waarin men den tijd verdrijft met het opgeven van moeielijke woorden, die allen uit losse letters, die in doosjes aanwezig zijn, moeten spellen, waarna in het woordenboek wordt opgezocht, hoe de ware spelling is. Het heet *bee* (bij) naar het gegons, dat men hoort, als waren er bijen aan den arbeid.

Spels mate, vermanend woord van den zededichter Dirk Rafaëlsz. Camphuyzen († 1626), waarmede hij aan den ernst des levens wil herinneren in dagen van vroolijkheid en genot, om hierin *maat* te houden.

Spencer, (eng.), elegant damesjakje, oorspronkelijk een soort van overjas of demi-saison met schouderbedekking, zoo genoemd naar den Graaf Spencer onder George III, die zulk een overkleed het eerst liet maken, nadat hij op de jacht de panden van zijn jas was kwijtgeraakt.

Sperate, miseri; cavete, felices, (lat.), *ongelukkigen, hoopt; gelukkigen, zijt op uwe hoede.* Spreuk van de familie Hoffmann.

Sperrgelder, (hgd.), de, krachtens de Pruisische wet van 22 April 1875 (*Brotkorb-* of *Sperrgesetz*) ingehouden bezoldigingen en ondersteuningen van diocesen, inrichtingen en geestelijken der R.-K. Kerk, zoolang de bisschop of de beheerder van het diaconees zich niet verbond de rijkswetten te eerbiedigen. Die wet was een der vier, die onder den naam *Kampfgesetze* bekend staan. De overigen zijn: de wet van 31 Mei 1875, waarbij alle geestelijke orden en congregatiën, behalve die voor ziekenverpleging worden verboden, benevens de wetten van 20 Juni 1875 en 7 Juni 1876, nopens het beheer der R.-K. Kerkgoederen. Van 1880 tot 1891 werden die wetten echter grootendeels opgeheven.

Sperrgesetz, zie *Sperrgelder.*

Spes alterius vitae, (lat.), *de hoop op een ander leven.* Vaak opschrift voor kerkhoven.

Spes patriae, (lat.), *de hoop des vaderlands,* het opgroeiende geslacht, de jonge staatsburgers.

Sphinx ('t Raadsel van de —, sphinx = *worger,* van gr. *sphinggein* = *samendrukken.* Het beeld van de sphinx, eene Egyptische godheid, had 't hoofd en de borst eener vrouw, het lichaam van een hond, de klauwen van een leeuw, de vleugels van een arend, en den staart, gewapend met eene scherpe pijl. De sphinx gaf een raadsel aan de voorbijgangers op, en verslond hen, die het niet verstonden. Oedipus ried het raadsel, dat luidde: „Welk dier is 't, dat zich 's morgens op 4, 's middags op 2 en 's avonds op 3 beenen beweegt?" Oplossing: de mensch, die als kind op handen en voeten kruipt, in 't verdere leven twee beenen gebruikt, maar in den ouderdom daarbij een stok behoeft.

Spie, (mil.), *geld* (niet algemeen).

Spiejen, (barg.), *centen.*

Spieren, (k. m. a.), van verboden middelen gebruik maken bij schriftelijk repetitie-werk of examen.

Spiessburger, (hgd.), oorspronkelijk, in de 16e eeuw, de burgers van kleine steden, die hun harnas en speer (*Spiess*) maar niet wilden opgeven en daarmede ter verdediging der wallen optrokken, terwijl elders de vuurwapens meer en meer in zwang kwamen. Later diende die naam voor den burger eener kleine plaats, met bekrompen denkbeelden en linksche manieren.

Spijkerbalsem, genoemd naar den eersten fabrikant, Jan Spijker, een Amsterdamsch aanspreker, omstreeks 1750, maar later door zijn fabrikaat een weldoener voor veel lijders en een rijk man.

Spilleleen, oudtijds een *leengoed, waar ook de vrouw mocht opvolgen,* eigenlijk van spinnen, de hoofdbezigheid der jonge vrouwen in de middeleeuwen. Vandaar nog in het Engelsch de naam *Spinster* voor een ongehuwde vrouw ook op meer gevorderden leeftijd.

Spin (De —, in het bijgeloof en de volksverhalen een dier, waaraan allerlei eigenschappen werden toegeschreven, vooral als middel tot vergiftiging. Ook heerscht op het platteland het bijgeloof, dat men van de koorts of andere kwalen genezen wordt, door een groote spin in een paar notendoppen eenige dagen (gewoonlijk negen) met zich rond te dragen.

Spindle City, (am.), *Lowell* in Massachusetts; naar de vele weefgetouwen.

Spinet, (muz.), klavier, waarvan de snaren met punten van penneschachten worden aangeslagen, en dat zijn naamsoorsprong zou te danken hebben aan Joh. Spinetus, klaviermaker, die omstreeks 1503 te Venetië leefde.

Spinkit, (barg.), *spinhuis.*

Spinnekop, (barg.), *doekspeld.*

Spinozisme, het wijsgeerig stelsel van Baruch de Spinoza (1632—77).

Spinzakken, bijnaam voor de bewoners van Winsum bij Franeker, naar de zakken, waarin de daar gezuiverde wol naar de wolkammers werd verzonden.

Spirit, (eng.), *geest* en *geestdrift.*

Spiritisten, aanhangers van de meening, dat de mensch omgang kan verkrijgen met de geesten, vooral der afgestorvenen. De leer zelf heet *spiritisme,* dat omstreeks 1848 uit Amerika naar Europa overkwam. Als eerste verkondiger van die leer noemt men Andrew Jackson Davis. Ook Bilderdijk was in hoofdzaak die meening toegedaan en wijdde er zelfs een schoon gedicht aan, getiteld: *De Geestenwereld.* Het spiritisme leert echter ook de middelen om dien omgang te verkrijgen.

Spiritualen, (r.-k.), *geestelijke menschen,* ook *Zelatoren* (ijveraars) genoemd. Zij behoorden tot de *Observanten* (z. a.) onder de Franciskaners.

Spirituele Worstelaars, russ. *Dukhobortsi,* genootschap in Rusland, rustige lieden, vegetariërs, die in eene soort van gemeenschap uit eene gemeenschappelijke beurs leven, en weigeren soldaat te worden. Om deze laatste reden zijn zij uit Rusland verdreven, nadat zij gedurende drie jaren zwaar vervolgd waren; hun zijn paspoorten gegeven om het Russisch gebied te verlaten, op voorwaarde, dat zij nimmer zullen terugkeeren. Het geheele getal is 10.000. Zij willen zich op Cyprus vestigen. De kolonie staat onder toezicht der vertegenwoordigers van een Engelsch genootschap, dat haar beschermt. Op 26 Aug. 1898 kwamen er 1129 als Russische ballingen te Larnika op Cyprus aan.

Spiritus familiaris, (lat.), *beschermgeest, dienende geest.*

Spiritus rector, (lat.), *bezielende geest, geestelijke, levenwekkende kracht.*

Spitzel, (hgd.), *verklikker.* Vandaar *Spitzeltum,* het bezigen van verklikkers en speurhonden; het stelsel van *agents provocateurs* (z. a.).

Splendida vitia, (lat.), *blinkende zonden.* Zoo noemde, naar het heet, de kerkvader Augustinus de deugden der heidenen, waarschijnlijk, omdat zij er zichzelven en niet Gode de eer van gaven. Ook goede werken, die niet uit het geloof in Christus voortspruiten, noemde hij aldus.

Splendide mendax, (lat.), z. v. a. *edele* of *sublieme leugenaarster.* Zoo noemt Horatius (*Oden* III, 2, 35) Hypermnestra, de eenige van de 50 dochters van Danaus, die haren echtgenoot in den bruiloftsnacht niet vermoordde, gelijk Danaus bevolen had en zij had beloofd, maar hem spaarde en op listige wijs aan de vervolgingen van haren vader hielp ontkomen. Met het oog hierop spreekt Horatius t. a. pl. van haar als *splendide mendax et in unum virgo nobilis aevum.* Vandaar tegenwoordig iemand, die liegt met een doel, dat op zichzelf prijselijk is.

Splick, (burg.), *goudstuk.*

Splinter (Men ziet den — in het oog van een ander, maar niet den balk in zijn eigen oog. Ontleend aan Matth. VII : 3. Oostersche vergelijking, waarin *splinter* het beeld is voor een zeer gering, en *balk* dat voor een zeer groot gebrek.

Split, (z. afr.), *een glas sterken drank.*

Spoelhond, schimpnaam, door het volk te Leiden aan de studenten aldaar gegeven. Daar de hond voor een type van onbeschaamdheid geldt, kan die schimpnaam aanduiden, dat, evenals een hond in water gereinigd, *afgespoeld* wordt, een student dient te worden gereinigd van studentenstreken, welke meermalen eveneens getuigen van onbeschaamdheid.

Spoil's system, (am.), stelsel, waarbij de staatkundige overwinnaars bij de verkiezingen, den *buit* (spoil) der vette ambten onder elkaar verdeelen. Bij verandering der regeering nl. worden ook de meeste hoofdambtenaren ontslagen, en de staatkundige partij, die dán aan het roer komt, bezet de plaatsen met hare vrienden.

Spoke, (sport.), *spaak.*

Spoketightener, (sport), *spaakaanzetter.*

Spolia opima, (lat.), lett. *vette, rijke buit,* t. w. de wapenrusting, door een oud-Romeinschen veldheer aan den door hemzelven gedooden vijandelijken aanvoerder ontnomen. Bij Vergilius en Livius.

Spoon of a brake, (sport), *lepel van de rem.*

Spoorwegkoningen, menschen, die als oprichters van of aandeelhouders in spoorwegmaatschappijen, deze geheel in hunne macht hebben, en er millionairs bij worden. Te Londen, b.v. woont Sir Edward Watkin, de „spoorwegkoning", ook bekend als ontwerper van het plan van een tunnel onder het Kanaal. Men vindt hen vooral in Noord-Amerika: te New-York o. a. James Gould en Van der Bildt. Collis P. Huntington is thans spoorwegkoning van het Westen.

Sport, (eng.), woord, waarmede *vermaken* of *spelen in de open lucht* worden aangeduid, bijzonder jacht en visscherij; vandaar, dat sommige *sport* aan wettelijke bepalingen zijn gehouden. Van het Eng. werkw. *to disport,* zich vermaken, ontspannen, spelen.

Spotter's huisje zal branden, kan door het bijbellezend voorgeslacht ontleend zijn aan Spr. XIX : 29; 2 Petr. III : 3 vgl. met vs. 10.

Spraak (Zijne — maakt hem openbaar, Matth. XXVI : 73. Uit iemands eigenaardige uitdrukkingen wordt duidelijk, tot welke partij hij behoort, welke richting op staatkundig of godsdienstig gebied hij is toegedaan.

Spranger, (barg.), *tabakspijp.*

Spread-eagle, (am.), *bluf, vertooning, bombast,* naar den trotschen adelaar (*eagle*), het wapen der V. S.

Spread-eagleism, (amer.eng.), het stelsel der partij van Blaine in Amerika, die de vleugelen van den Amerikaanschen adelaar over een zoo uitgestrekt mogelijk gebied wenscht te zien *uitgespreid;* het Amerikaansche *chauvinisme,* of eigenlijk dat der Vereenigde Staten van Noord-Amerika; *pan-americanisme.*

Sprech-Minister, de 1 Juli 1897 afgetreden minister von Bötticher, die zeer rederijk was in den Duitschen Bondsraad. Hij was het eenige lid der Regeering uit den tijd van keizer Wilhelm I. Omdat hij 17 jaren lang minister was, heette hij ook de *Dauer-Minister.*

Spree-Athen, (hgd.), *Athene aan de Spree.* Benaming van Berlijn. Zoover men weet, in 1706 door Wircker, in een lofzang op Frederik I voor 't eerst gebruikt. Heine (*Reisebilder,* II) noemde die veste ook *die gesunde Vernunftstadt.*

Spreeuwen, spotnaam voor de inwoners van Winkel.

Spreijerikken, (barg.), *lakens.*

Sprekende beeld (Het —, het *standbeeld van Memnon* in Egypte, uit een rots gehouwen, dat bij het opkomen van de zon een zangerig geluid laat hooren.

Sprekende wapens, (wap.), wapens, waarin stukken zijn geplaatst, wier namen overeenkomen met den naam der bezitters, en waaruit dus die naam, soms met eenige moeite, te lezen is. Bij voorbeeld de aan een *steen* geketende *beer* in 't wapen der Van Beresteyn's.

Spretae injuria formae, (lat.), *de smaad van de verachting harer schoonheid.* Vergilius, *Aeneis* I, 27: *spretaeque injuria formae.* Bedoeld is de wrok van Juno over het toekennen van den prijs door Paris aan Venus, met voorbijgang van haar en Minerva.

Spreuken, zie *Leuzen.*

Spring, (sport.), *veer.*

Springend, (wap.), op de achterpooten staande. De gewone uitdrukking is echter *klimmend;* van den leeuw wordt nooit *springend* gezegd.

Springframe, (sport.), *raam met veerinrichting.*

Sprinter, (sport.), *snelle rijder op korten afstand.*

Spritz-Malerei, (hgd.), *borstelschilderkunst.* Vgl. fr. *brosse à peindre* = *verfborstel. Spritze* = spuit. Hier te lande *Spatieverk.*

Sprokkelbeursje, een spaarbeursje voor kleine voordeelen.

Sprotter, (mil.), *iemand, die nog kort in dienst is* („groen" of „baar").

Spuit, (mil.), *geweer;* (amst.), *paraplu.*

Square, (eng.), *vierkant.* Vierkant pleintje in de straten der Engelsche steden in 't midden met plantsoenen bezet. De naam is later overgegaan op alle kleine wandelparkjes in de groote steden.

Squatter, van eng. *to squat* = *op de hurken zitten,* d. i. zich ergens op den grond neerzetten. Naam der *kolonisten* in Noord-Amerika, die zich op woeste gronden nederzetten, zonder door aankoop er eigenaars van geworden te zijn.

Squatter-State, (am.), *Kansas.*

Squaw-man, (am.), een blanke, die met eene vrouw uit eenen der stammen van de Roodhuiden getrouwd is; fig. een gemeene, gevaarlijke kerel.

Sri Baginda Maharadja, betiteling van Koningin Wilhelmina door de Maleiers te Batavia.

St. Antonieskruis of **-kruk,** (w a p.), Fr. *béquille de St. Antoine, croix de potence;* klein krukje, bestaande uit een verkorten dwarsbalk, ondersteund door een verkorten paal; hierin van de gewone *kruk* (Fr. *potence*) onderscheiden, dat eerstgenoemde de kanten van balk en paal niet recht afgesneden, maar ietwat ingebogen heeft. Niet ongelijk aan een T.

St. Cornelis bidden (Van —, *van* = wegens (onder voorwendsel van) *St. Cornelisziekte* (vallende ziekte) *bidden* = bedelen. Aalmoezen vragen onder voorwendsel, dat men een ellendige zieke is.

St. Cornelisziekte, *melaatschheid.* Bij Luik lag een klooster van den berg Cornelius (Mont Cornillon), waaraan de verpleging der melaatschen was opgedragen.

St. Elisabethsvloed, gedachte watervloed van 19 Nov. 1421, toen de Biesbosch ontstond. Naar Elisabeth, landgravin van Hessen en Thüringen, dochter van Andreas II, koning van Hongarije († 1236), die in de Roomsche Kerk op 19 Nov. haren memoriedag heeft.

St. Jacobsschelp, (w a p.), heeft dezelfde gedaante, als de kleine of St. Michielsschelp, doch is zeer groot. Ze zijn geëord (*oreillé*), wanneer ze aan elke zijde bovenaan een ver uitstaand oortje hebben. De naam is vermoedelijk hieruit te verklaren, dat de bedevaartgangers naar St. Jago di Compostella terugkwamen met zulk eene schelp, van eene vooral aan de Spaansche kust aanwezige oestersoort, op hoed of mantel gehecht.

St. James (Het Hof van —, *het Hof van Engeland.* Naar het paleis van St. James en dit naar Jacobus I, koning van Engeland.

St. Jauskruis, (w a p.), *kruis* met armen in den vorm van zwaluwstaarten.

St. Jansvuur, vuren, op den avond vóór *St. Jan* d. i. den R.-Kath. gedenkdag van Johannes den Dooper (24 Juni), in vele streken van Duitschland ontstoken op de bergen; een overblijfsel van het Heidensch bijgeloof, dat door den damp en de hitte de booze geesten te verdrijven zijn.

St. John's Ambulance Association, vereeniging in Engeland, die onderricht geeft in het verleenen van de eerste hulp bij ongelukken. In Duitschland heeft men in denzelfden geest en trant *Samaritervereine* (z. a.).

St. Juin, ironisch voor *ajuin. Vercerders van St. Juin* = de rechtzinnige ijveraars onder de Hervormden der 17e eeuw, die wegens hun strenge geloofsrichting en zwaarmoedig bestaan bedrukt keken, tot schreiens toe, evenals iemand, die *ajuin* onder de oogen gehad heeft. Vandaar ook *krijters* geheeten.

St. Katrijnmelkers, veehouders, die zoolang mogelijk hunne koeien buiten laten loopen, en ze in de weide melken. St. Catharina = 25 November.

St. Michielsschelpen, zie *St. Jacobsschelpen.*

St. Patrick, de beschermheilige van Ierland. De rev. Charles Plummer, leeraar der hoogeschool van Oxford, beweerde echter, in April 1897, tot de ontdekking te zijn gekomen, dat die heilige nooit bestond en zijn aanzijn alleen aan eene dwaling van een vertaler schuldig is. In de *Hist. eccles* van Beda (672—735 n. C.) leest men namelijk *Qui et patricius fuit.* De vertolker zag nu het woord *patricius* voor een eigennaam aan, terwijl daarmede een *patriciër* werd bedoeld, die eigenlijk Eatius zou zijn geheeten. St. Patrick's naam heeft niettemin tevens voor eene Britsche ridderorde gediend, die niet meer dan 26 leden mag tellen, en reeds daarom uitermate gewaardeerd wordt.

St. Pieter ad Cathedram of *St. Pietersstoel te Antiochië,* 22 Februari. De bekende *St. Peter,* als huur- en verhuurdag.

St. Pieter ad Vincula of *St. Pietersbanden* (vgl. Hand. 12 : 3, 4), 1 Augustus. Bekend is het rijmpje:
Met St. Pietersbanden
Trekken de oöevaars naar andere landen.

St. Pieter en Paulus, *(oneenig,* vgl. Gal. II : 11). 29 Juni.

St. Pieterskerk van het Oosten (De —, *de Aya Sophia te Konstantinopel.*

St. Pietersstoel te Rome, 18 Januari. Doelt op de bewering, dat Petrus Bisschop van Rome is geweest.

St. Quirinus-ziekte, *fistelziekte,* ziekte aan den endeldarm. De daarmee behepten riepen den martelaar Quirinus om genezing aan.

St. Thomas-luiden, oude volksgewoonte in Katlijk, een dorp in Friesland, om tusschen St. Thomas (21 Dec.) en Kerstmis nacht en dag de klok te luiden.

Sta vast in den Buiksloote r, spreekwijs, ontleend aan de veerschuit, die vroeger tusschen Amsterdam en Buiksloot voer, en erg stootte in de vaart en bij 't landen.

Staak, (w a p.), zie *Paal.*

Staart, (z e g.), *strook perkament,* waaraan het uithangend zegel gehecht is.

Staat op post voor 't geweer (Hij —, (m i l.), veel gebruikt *antwoord,* wanneer er naar iemand gevraagd wordt, die niet aanwezig is.

Staatje fokken, (k. m. a.), *nijdig worden,* zich kwaad maken om iets.

Staatkunde van Kajaphas (De —, in Joh. XI : 50 : „het is beter dat één mensch sterve dan dat gansch een volk verloren ga". Vgl. Joh. XVIII : 14. Het systeem der nuttigheid, volgens hetwelk men handelt naar het goede of kwade, niet van de daad, maar van hare gevolgen.

Staatkunde van het kerkezakje (De —, de manier, welke onze voorouders in de 17e en 18e eeuw in praktijk brachten, om strooken papier, waarin zij hunne aalmoezen en giften wikkelden, beschreven in de *kerkezakjes* te werpen, teneinde aldus hunne staatkundige gevoelens kenbaar te maken. Zoo vond de koster in de kerk te Arnhem in 1624 een papier waarop een hoofd met het opschrift: „M a r q u e t is een verrader van 't landt". Er onder stond een galg, waaraan een man hing. Bedoeld werd D a n i ë l d e H a r t a i n g, heer van Marquette, wiens krijgsbedrijven bij den inval van den Graaf V a n d e n B e r g h in de Veluwe a° 1624, niet geroemd worden. — Te Amsterdam werd op het bericht van den dood van Prins W i l l e m II († 1650) zeer mild in de collecte gegeven; de diakenen vergaderden onder de predikatie eenige goudstukken benevens het volgende gedicht:

De Prins is doodt;
Mijn Gaef vergroot.
Noyt blijder Maer
In tachtig Jaer.

Op het einde der vorige eeuw las men op een brief je, in eene der Amsterdamsche kerken in 't zakje gevonden:

Bedestonden,
Stomme honden!
Dat verjaagt geen Engelschman,
Maar een vloot in zee gezonden,
Stomme honden!
Dat is 't, wat ons redden kan.

Menige proeve van dergelijk bedrijf valt uit den Patriottentijd te vermelden.

Stabat Mater, (m u z.), een der weinige in de R.-Katholieke kerk nog heden gebruikelijke *sequentia* (z. a.). De tekst, door J a c o p o n u s, († 1306) een Franciscaner monnik, gedicht, is, tallooze malen en op de meest verschillende wijzen door componisten der laatste vier eeuwen op muziek gezet. De schoonste composities zijn die van P a l e s t r i n a, A s t o r g a en P e r g o l e s e. Aldus genoemd naar het begin van het R.-K. kerkgezang *Stabat mater dolorosa Juxta crucem lacrimosa* etc., de bedroefde moeder (nl. Maria) stond weenend bij het kruis, vgl. Joh. XIX : 25*a*. Van het gedicht bestaan in onze taal meer

dan 20 vertalingen, waaronder van Vondel en Bilderdijk.

Staccato, (it.), afgek. *stacc.* d. i. *afgestooten, kort, afgebroken;* is in de muziek de aanwijzing dat de noten zonder ineensmelting of verbinding, maar ieder op zichzelf moeten worden voorgedragen.

Stad der Artevelden, *Gent,* de geboorteplaats van Jacob en zijn zoon Philip, die zich beiden achtereenvolgens tot ruwaard van Vlaanderen wisten op te werken tegenover Lodewijk I en II, graven van Vlaanderen. Zij dienden de Engelschen tegenover de Franschen. Jacob werd 17 Juli 1345 in zijn huis vermoord, en Philip sneuvelde 27 Nov. 1382 in den slag bij Roosebeeke, tegen de hulptroepen van Karel VI van Frankrijk door zijn aanhang verloren.

Stad van Jean Bart (De —, *Duinkerken,* waar Jean Bart of Barth, de Fransche zeeheld, een visscherszoon, in 1651 geboren werd. Hij kweet zich dapper in een kruistocht nabij deze stad als kapitein van zijn schip, in Franschen dienst, tegen de Engelschen, die de havens geblokkeerd hadden, † 1702 als kommandant van een eskader, door Lodewijk XIV in persoonlijke audientie tot die waardigheid benoemd.

Stad van Karel den Groote (De —, *Nijmegen,* waar keizer Karel de Groote op het door hem gestichte *Valkhof* meermalen verblijf hield.

Stad des grooten Konings (De —, *Jeruzalem* (Matth. V : 35; Vgl. Ps. XLVIII : 2).

Stad der kerkhoven (De —, *Utrecht,* met zijn zeer groot aantal kloosters, kerken en bedehuizen, gebouwd op één groote begraafplaats.

Stad des lichts (De —, *Parijs,* weleer geroemd als brandpunt en bakermat der beschaving.

Stad der 100,000 tuinen (De—, *Kaboel* (Afganistan), reeds in de oudheid om zijn rijkdom aan vruchten vermaard.

Stad der zeven heuvels (De—, *Rome.*

Stadhouder van Engeland en koning van Holland, kwalificeerde men 9 Mei 1697 prins Willem III bij het sluiten van den vrede te Rijswijk, omdat hij zijn invloed geheel had herwonnen, nadat die vooral door de weifelende houding der stad Amsterdam tegenover Lodewijk XIV was verzwakt. De prins toch wilde den oorlog voortzetten.

Stadie, Grieksche afstandsmaat, sedert Alexander den Groote ook in het Oosten veel gebezigd. Van 600 Grieksche, 625 Romeinsche voeten, het 40e deel van eene geografische mijl, het 30e van een uur gaans. Dus 60 stadiën (Luk. XXIV : 13) = twee uur gaans. Ontleend aan gr. *stadion* = 600 Grieksche voeten, d. i. juist de lengte der renbaan; zie *Stadium.*

Stadium, *renbaan* in een gymnasium, ook de enkele wedloop, waarbij men eenmaal de baan afliep. Als afstandsmaat is het stadium 600 Grieksche voet, ongeveer 185 M.

Stadt der reinen Vernunft, (hgd.), naam door Freystadt, in diens werk over den wijsgeer *Kant* (1864) aan Königsberg, de geboorteplaats van den schrijver der *Kritik der reinen Vernunft* gegeven.

Staffel-tarieven, in Duitschland, tarieven, die trapsgewijs opklimmen en dalen, naar gelang van den marktprijs. Staffel (hgd.) = trap, sport.

Stag at gaze, (eng., wap.), staand hert, dat het gelaat naar den aanschouwer wendt. *Stag* = hert; *gaze* = blik.

Stag-dance, (am.), letterl. *hertendans,* een ruwe, wilde dans, alleen door mannen uitgevoerd. Zoo ook *stag-partij* en *stag-dinner* voor een partij of een maaltijd, waaraan alleen heeren deelnemen. Vgl. ons *geitenpartij,* een partijtje van enkel dames.

Stal, (mil.), *hospitaal* of *ziekenzaal.*

Stalactieten, aan een onderaardsch rotsgewelf *hangende* en *Stalagmieten* op den grond van een grot *staande* drupsteenvormingen.

Stampen, (zeet.), de beweging van een schip om zijn breedte-as.

Stand, (sport.), *standaard.*

Standaard, de grondslag voor de vrachtberekening van ladingen *planken,* die van Noorsche en andere houthavens verscheept worden. De meest gebruikelijke standaard is die van St. Petersburg = 165 kub. Engelsche voeten; andere standaarden zijn die van:

Drammen	= 112½	kub.	Eng.	v.
Christiania	= 103⅛	„	„	„
Drontheim	= 198	„	„	„
Wyborg	= 180	„	„	„
Quebeck	= 229	„	„	„

De standaard van 1000 superfirial feet = 83⅓ kub. Eng. voeten.

Standaard, (barg.), *kandelaar.*

Standaard (Jan —, (mil.), of **Standaard Jan,** zie *Peereboom.*

Standaard (De slag van den —, slag, geleverd tusschen de Engelschen en de Schotten bij Cuton Moor in 1138. De naam is ontleend aan een scheepsmast, die, op een wagen in 't midden van 't Engelsche leger geplaatst, de standaards ontvouwde van St. Peter van York, St. John van Beverley en St. Winfrid van Ripon. Op den top van dien mast zag men een tonnetje, dat eene gewijde hostie bevatte.

Standfries, eerenaam, dien de Fries zich gaarne toekent, als herinnering aan het feit, dat Gemme van Burmania, vertegenwoordiger van den Friesschen adel, bij de huldiging van Filips II van Spanje in 1555, staan bleef in plaats van, zooals al de andere aanwezigen, te knielen. Toen men hem op die fout opmerkzaam maakte, gaf hij hier ten antwoord: „Wij Friezen knielen alleen voor God!" en bleef *staan.*

Standpenning, de munt, die — het maakloon buiten rekening gelaten — een waarde heeft, gelijk aan die van de hoeveelheid edel metaal, welke zij bevat. De wetgever staat aan particulieren toe, ze voor eigen rekening te laten vervaardigen. Daartoe behoorden vroeger in Nederland stukken van 2½, 1 en ½ gulden. Door de depreciatie van het zilver zijn evenwel deze stukken in *teekenmunt* veranderd, d. i. munt, die eigenlijk fictief standaardgeld vormt, daar zij algemeen wettig betaalmiddel is bij elk bedrag, maar niet vrij meer kon worden aangemunt. Nederland ging in 1873 tot tijdelijke schorsing van zilveraanmunting over en nam in 1875 de gouden standaard aan. Sedert vormt het gouden tienguldenstuk de eenige standpenning.

Standvink, (bouwk.), *paal,* pilaar, pijler, waarop balken of andere zware lasten rusten.

Stans pede in uno, (lat.), *op één voet staande,* d. w. z. zonder eenige inspanning, met het grootste gemak. Horatius, *Satirae,* I, 4, 10.

Stante pede, (lat.), *op staanden voet.*

Star-spangled banner, *rood-wit-gestreepte banier* der Amerikanen. Letterl. *met sterren als looverfjes versierde banier. Spangled skies* = schitterende sterrenhemel.

Stars and Bars, (am.), *sterren en balken;* de vlag der Zuidelijke Staten.

Stars and Stripes, (am.), *sterren en strepen;* de vlag der Vereenigde Staten van Noord-Amerika.

Start, (sport), *punt van afrit, aanvang op de race.*

Starter, (sport), *hij, die het sein tot afgaan geeft.*

Statant, (eng., wap.), zie *Staande.*

State of Camden & Ambay, (am.), naam voor *New-Jersey* (vgl. *New-Spain*), naar eene firma van dien naam, die aldaar spoorwegen aanlegde.

Statenbijbel, -overzetting, -vertaling. De officieele Bijbel, bij het Nederl. Hervormde Kerkgenootschap in gebruik. Aldus genoemd, omdat de Bijbel op last van de *Staten*-Generaal der Vereen. Nederl., en volgens besluit der Dordtsche Synode a° 1618 en '19, „uit de oorspronkelijke talen (Hebreeuwsch. Arameesch en Grieksch) getrouwelijk is overgezet" door zes geleerde mannen, die in 1624 dit werk te Leiden begonnen en in acht jaar volëindigden. In 1637 in druk verschenen, en in 1640 ten algemeenen gebruike bij de gemeenten ingevoerd.

Stater, oude Grieksche gouden en zilveren munt. De Attische stater, ter waarde van vier drachmen; in goud = twintig drachmen.

Statie, (r.-k.), bidplaats. De *staties* zijn veertien, ook wel zeven, voorstellingen uit het lijden Christi. Iedere statie als bidplaats te bezigen heet daarom: *den lijdensweg gaan.* Men heeft ook *statie*-kermissen.

Status quo ante bellum, (lat.), *de toestand, waarin* (de zaken waren) *vóór den oorlog.*

Stayer, (sport), *rijder op langen afstand.*

Stedekroon, (wap.), *muurkroon;* Fr. *couronne murale.*

Steden. *Stad* is een historisch begrip, voor een plaats met voorrechten begunstigd en van vestingwerken voorzien. *Stad* is tegenwoordig een geographisch begrip, voor een aanzienlijke plaats met aaneengesloten huizen.

Steden:

De steden der vlakte: Sodom en Gomorrah.

De zeven steden: Thebe, Jeruzalem, Athene, Rome, Constantinopel, Babylon en Parijs of Londen. De laatste als handels- of weeldesteden.

Steden van Homerus (De zeven —, zie *Homerus' geboorteplaats.*

Stedenbouwer (De —, Hendrik I, Koning van Duitschland (876—936).

Stedendwinger (De —, bijnaam van Prins Frederik Hendrik, om zijne talrijke veroveringen van steden op de Spanjaarden.

Steek, in sommige plaatsen benaming van een *politie-agent.* Ook nog omstreeks het midden dezer eeuw van een *predikant,* naar de toenmalige dracht (mantel, bef en steek).

Steek, steek, eeuwige steek, Driemaal soep in éene week. Schimpdeun op de predikanten te Utrecht, die het langst *steken* bleven dragen, nadat dit predikantenhoofddeksel reeds nagenoeg overal elders onder de Hervormden in onbruik was geraakt, en als kenteeken van steile orthodoxie werd beschouwd. *Soep* = soeperige, langgerekte, temerige predikatie.

Steekje, (mil.), zie *Driekantje.*

Steekpan, (mil.), *ziekenvader* in het hospitaal.

Steel, (eng. sport), *staal.*

Steem (Het is zoo recht, als de weg naar —, de weg van *Stedum* of *Steem,* bij Appingedam, naar het dorp Lellens is zeer bochtig; daarom bezigt men in die streek van iets, dat erg krom is, bovenstaand spreekwoord.

Steen der wijzen, onder dezen naam vat men de kunst te zamen, om eenige onmogelijke dingen te vinden, nl. goud maken, de eeuwigdurende beweging, het levenselixir (om eeuwig te blijven leven) en de kwadratuur van den cirkel. Vooral in de 16e en 17e eeuw hield men zich druk bezig met naar den St. d. W. (*la pierre philosophale*) te zoeken, maar het denkbeeld is zeer oud, en de legende brengt het tot Salomo, ja zelfs tot Adam terug.

Steen des aanstoots, datgene, waaraan iemand zich voortdurend ergert, ontleend aan I Petr. III : 7 en Jesaja VIII : 14 (fr. *pierre d'achoppement*).

Steen der schande (schandsteen), fr. *pierre de scandale*, zware steen, welken in Champagne eene vrouw of een meisje, die anderen lasterlijk van zedeloosheid had beschuldigd, des Zondags bij het uitgaan van de mis, moest dragen (a° 1287); zie *Steendraagsters*. Soms stelde bij kwaadsprecksters die steen een reusachtig vrouwenhoofd voor, met uitgestoken tong; of ook een honde- of kattekop. Soms ook had die steen den vorm eener groote flesch, *de flesch van den beul* geheeten (a° 1320).

Steen (De blauwe —, steen op de groote markt te Nijmegen, die gediend heeft als plaats van rechtsspraak en uitoefening van lijfstraf. Ook te Leiden bij het Stadhuis op de Breestraat (zie bij Vondel); evenzoo te Tiel en ook te Muiden: de blauwe wijsteen. Te Hoorn en te Leiden had men drie gerechtssteenen: een rooden, een witten en een blauwen.

Steen (Gesloten —, *steen* aan een ketting *gesloten*, te Utrecht, om te beletten, dat de Duivel voortging met dezen steen te werpen.

Steen (De Rosetta —, in 1799 nabij Rosetta in Egypte gevonden door een Fransch generaal. Deze steen bevatte een opschrift in drie talen, een er van in hieroglyphen. Hij dateerde van 195 v. C. en werd de sleutel tot de kennis en ontcijfering der Egyptische hieroglyphen, waarbij zich Champollion verdienstelijk maakte.

Steen werpen (Den eersten —, *de eerste zijn om eene beschuldiging in te brengen, eene aanklacht in te dienen.* Ontleend aan Joh. VIII : 1—8. De steeniging was onder oud-Israël eene gewone wijze van doodstraf, ook voor overspel (Deut. XXII : 24). Bij de uitvoering van die straf wierpen de (twee) aanklagers de *eerste* steenen.

Steendraagsters, (Middeleeuwen), vrouwen, die, schier naakt, wegens laster, een zwaren steen aan een ketting om den hals bevestigd, door al de straten der stad moesten dragen; waarbij het belangstellend publiek een afschuwelijke ketelmuziek maakte. Op het Stadhuis te Nijmegen vindt men in de Gemeenteverzameling nog den *schandsteen*: een zwaren steenen bal, rood en zwart geverfd, met een ketting aan een ijzeren halskraag, als straf voor ontuchtige vrouwen; a° 1618.

Steenen gast (De —, in de *Don Juan*-sage het standbeeld, dat voor den comthur (commandeur), die door *Don Juan* is gedood, is opgericht, en door den laatste spottend tot het avondeten wordt uitgenoodigd; aan welk verzoek de steenen gast gevolg geeft en den verleider zijner dochter aan de helsche machten overlevert. De eerste dramatiseering van de legende is van den Spaanschen kloosterbroeder Fra Gabriel Tellez, ook geheeten Tirso de Molina. De titel was: *El Burlador de Sevilla y convidado de piedra*. Daarnaar bewerkte Molière zijn *Don Juan*. Het libretto van Mozart's *Don Juan* is bewerkt door Da Ponte.

Steenen man (De —, gedenkteeken op den zeedijk te Harlingen, opgericht ter eere van den Spaanschen stadhouder Caspar de Robles, den hersteller van het dijkwezen in Friesland na den Allerheiligenvloed van 1570. In 1895 gerestaureerd. Opmerking verdient, dat in een gevecht op het tegen Spanje's souvereiniteit in opstand verkeerende Cuba, waarin 400 man Spaansche regeeringstroepen tegenover 2500 opstandelingen stonden, de eersten werden aangevoerd door een commandant van den Nederlandschen naam Bosch, die van zijn paard geschoten, en gesneuveld zijnde, vervangen werd door den kapitein Robles; en deze bevocht de overwinning. In Harlingen en omstreken gaat de moeder naar den Steenen Man en brengt een broertje of zusje thuis. Hier vervult de Steenen Man de rol van den Ooievaar in andere streken.

Steenen spreken (Waar deze zwijgen zullen welhaast de —, ontleend aan Luk. XIX : 40 en Habak. II : 11. Ook in Plautus *Aulularia*, 2, 218 leest men: *lapidem ferre altera manu, altera panem ostentare*, in den zin van openlijk vleien, om openlijk te schaden.

Steenen voor brood geven, *het onbruikbare in plaats van het bruikbare verschaffen.* Naar Matth. VII : 9; Luk. XI : 11. Vgl. Ev. Gez. 81 : 5.

Steenkapers, de inwoners van Zieriksee. In de 17e eeuw meenden zij een Franschen kaper te zien, gingen er met twee schepen op af, maar zagen toen, dat het een schuit met steenen was.

Steeple-chase, *wedren* over velden, heggen, slooten en allerlei moeielijkheden, die in den weg staan. Het woord ontstond, toen een partij vossenjagers op hun terugkeer van eene ongelukkige jacht besloten naar zekere dorpskerk te rijden, waarvan de *steeple* (torenspits) in 't gezicht was. Wie 't eerst de kerk met zijne zweep zou aanraken, zou de winner zijn.

Steeringlock, (sport), *stuurslot.*

Stelu, in IJselstein, enz. enz., eene enkele maal *steen;* beduidt *steenen huis* of *kasteel.* In het Friesch *Stins.*

Stella duce, (lat.), *met de ster tot gids.* Spreuk van Six van Oterleek; Six van Hillegom; Van Berckel. Vgl. Matth. II : 9.

Stellionaat, het verkoopen van of met hypotheekbezwaren van onroerend goed, waarvan men weet dat men geen eigenaar is; of het als vrij aanbieden van onroerende goederen die met hypotheek bezwaard zijn; of het opgeven van minder hypotheken dan werkelijk op het goed gevestigd zijn. *Stellio* is een hagedis, waarvan Vergilius zegt (*Georg.* IV, 243) dat zij in de korven sluipt, om de honigraten af te knagen.

Stem des roependen in de woestijn (Eene —, ter aanduiding eener *vruchteloze verkondiging van deze of gene waarheid.* Ontleend aan Jez. XV : 3, waar echter „woestijn" bij hetgeen de stem roept, behoort, aldus: wegbereiden in de woestijn, baan effenen in de wildernis. In Matth. III : 3 is „woestijn" eenvoudig het tooneel van des Doopers werkzaamheid, en niet de ijle ruimte, waarin geen levend wezen zich ophoudt, en dus de stem weerklinkt zonder door iemand gehoord te worden. Inzonderheid omtrent een predikant, die geene hoorders, geen gehoor en wiens woord dus ook geen ingang vindt: en mitsdien geheel in strijd met Johannes den Dooper, want deze had wel hoorders (Matth. III : 5, 7), en zijne predikingvond wel degelijk ingang (Luk. III : 10, 12, 14, 15).

Stenographie, (fr.), *snelschrift.* Ten onrechte wordt dat door velen voor eene vinding van den nieuweren tijd gehouden. Volgens eene mededeeling van den heer Guy Tomel, in het *Journal des Débats* (Oct. 1893), was dat schrift reeds in de oudheid bekend. Cicero, den aanval letterlijk willende kennen die een zijner bestrijders in den Senaat tegen hem wilde richten zou een zeker aantal jeugdige, met hem bevriende leden dier vergadering hebben opgedragen beurtelings een volzin dier rede op te teekenen. De uitkomst was echter zoo onvoldoende, dat hij zijn vrijgemaakten slaaf Tiron opdroeg, een schrift uit te vinden, waarmede men een spreker gemakkelijker zou kunnen volgen. Tiron kwam eenvoudig met een stelsel voor den dag, vroeger door de Grieken gebezigd, doch later weder in onbruik geraakt. Inderdaad heeft men, kort vóór de mededeeling van den heer Tomel, te Athene een inschrift opgedolven, dat van de 4e of 5e eeuw v. C. dagteekent en waarin een overzicht van een stenographisch stelsel gegeven, en tevens de prijs der lessen, de naam en het adres van een leeraar in snelschrift aangeduid wordt. De heer Tomel deelde eindelijk nog mede, dat het snelschrift, 't welk op dezelfde beginselen als de nieuwere stelsels berustte, in de lagere scholen der Romeinen, nevens lexinologie en rekenkunst beoefend werd en zelfs meer bijval dan die beide laatste vakken vond.

Stentorstem, eene bijzonder zware, krachtige stem. *Stentor* was een Griek, vóór Troje, die zoo hard kon schreeuwen als vijftig anderen te zamen (Homerus, *Ilias,* V, 785).

Step, (sport), *opstap.*

Ster van het Zuiden (De—, zie *Diamanten*.

Stergewelf, (bouwk.), *gewelf* waarvan de ribben of graden den vorm eener ster nabootsen.

Sterling of **esterling,** eene oorspronkelijk Engelsche munt (1272—1307), die later in bijna alle landen werd nagevolgd. 't Was eene zilveren munt, iets grooter dan de denier (denarius), met een gekroonden aanzienden Koningskop. Een pond dezer stukjes heette een *Pond Sterling*.

Sterrenkamer (*Camera Stellata*), in Engeland een *gerechtshof*, dat de bevoegdheid had alle misdrijven te straffen, die buiten het bereik der strafwet bleven. Het werd door Hendrik VII ingesteld, door hem met groote macht begiftigd, en dienstbaar gemaakt aan het despotisme. De Koning benoemde en ontsloeg de leden, en als hij verscheen, was hij alleen sprekend rechter. Onder Elisabeth verrees naast deze de *High Commission*, die eene dergelijke bevoegdheid erlangde op kerkelijk gebied. Jacobus I en Karel I maakten een ergerlijk misbruik van de beide instellingen, zoodat ze in 1641 door het Parlement werden opgeheven. De *Sterrenkamer* ontleende haren naam aan de met sterren beschilderde zoldering der vergaderzaal.

Stevenisten, genoemd naar Steven, den vicaris-generaal van het voormalig bisdom van Namen. Roomschen, die het door Napoleon I met paus Pius VII in 1801 gesloten concordaat voor onwettig hielden, en daarom de overeenkomstig dat concordaat benoemde bisschoppen niet erkennen wilden. Ook geheeten *Anti-Concordatisten* of *Fidèles de la Petite Eglise*, en in Frankrijk vervolgd als oprichters van onwettige godsdienstige associatiën.

Stiekem, (barg.), *stil, geheim*.

Stigma, het brandmerk, dat op het voorhoofd werd ingebrand, bv. **C** voor *calumniatores* volgens eene zekere *lex Remmia;* **F** voor weggeloopen slaven, *fugitivi* of voor dieven *fures*. Het schijnt, dat men zich niet altijd tot éene letter bepaalde. Ook werd het merk niet altijd ingebrand, maar ook wel met een scherp gepunt werktuig ingegrift, zóo dat het litteeken bleef.

Stigma degenerationis, brandmerk van verbastering, *ontaardingsteeken*. Als zoodanig beschouwt Dr. Rudolph Arndt, prof. te Greifswald, in het IIe deel zijner *Biologische Studien* (einde Febr. 1896) het genie. Genieën bestempelt hij rondweg als ontaarde (gedegenereerde) individuen, die gewoonlijk in verbasterde familiën voorkomen.

Stigma diabolicum, *toovertcekens;* eigenlijk *duivelsteeken*. Het was een teeken, dat sommige toovenaars in de rechter kuit, anderen onder den rechter schouder hadden.

Stigmata sacra, (r.-k.), *heilige wonden*. St. Franciscus van Assisi († 1226) was de eerste, die de vijf wondteekenen van den gekruisten Christus in zijn lichaam ontving. Na hem telt de R.-K. Kerk ongeveer 150 dusgen. *gestigmatizeerden*. Uit gr. *stigma* (van *stizein*, steken, dus: steek, prik).

Stijl van Lenôtre, tuinbouwkunst, die, naar de wijze van Lenôtre, tuinman van Lodewijk XIV van Frankrijk, zich aansloot bij de architectuur, en door snoeien de lijnen van boomen en planten in harmonie bracht met de lijnen der gebouwen in de omgeving. Hieruit ontstonden later door ontaarding gedrochtelijke pyramiden van boomen maar ook soms fraaie lijnen en indrukwekkende lanen.

Stikken (Je hebt me mooi laten —, (toon.), verwijt aan den souffleur, dat hij niet duidelijk genoeg gesouffleerd heeft.

Stille in den lande (Hij is een —, wordt gezegd van iemand, die eenvoudig, rustig en onbekend voortleeft. Ontleend aan Ps. XXXV : 20.

Stille Zaterdag (De —, de (Zater-)dag vóór Paschen, gewoonlijk:

Paasch-Zaterdag; dus geheeten, omdat Jezus toen in het graf *rustte*. Fr. *Samedi-saint*. De eerste Christenen zeiden dan: „De Koning slaapt".

Stilo novo (St. N.), (lat.), *naar den nieuwen stijl*, tegenover **stilo veteri** (St. V.), *naar den ouden stijl* (in de tijdrekenkunde). De oude stijl is nog in Rusland in gebruik en verschilt 12 dagen in de dateering van den nieuwen stijl.

Stilus, de metalen schrijfstift, waarmede men in oud-Rome op de wastafeltjes, *tabulae ceratae*, schreef. Vgl. Luk. I : 63 (schrijftafeltje, gr. *pinakidion* = bordje, plankje). Het bovenëinde was plat, om het geschrevene, zoo het niet beviel, te kunnen uitwisschen. Vandaar de dichterlijke uitdrukking *stilum vertere* de stift omkeeren, d. i. den arbeid verbeteren. En vandaar ook ons woord *stijl*.

Stimula, *oud-italische godin*, die vooral bij vrouwen hevige hartstochten opwekt, later geïdentificeerd met Semele. Vanhier, dat zij ook (bij Livius) als *Stimula* voorkomt. *Aanzetster, prikkelaarster*. Zij had een gewijd bosch buiten Rome aan den Tiber, waar de later door den Senaat verboden Bacchanalia gevierd werden.

Stinkpot, *vuurpot*, vuurdrager. De stinkpotten plachten in zeeslagen gebruikt te worden, om bij entering den vijand uit de hut, kajuit of andere voordeelige stellingen door den stank te verdrijven.

Stip, (mil.), bijnaam voor den *adjudant-onderofficier*.

Stipendium, (lat.), bij de oude Romeinen 't loon der soldaten; tegenwoordig eene bepaalde som, welke aan jongelingen (die daarom *stipendiaten* genoemd worden) ter voortzetting hunner studiën geschonken wordt; in de R.-K. Kerk de vaste aalmoes, die bij gelegenheid van het uitoefenen eener kerkelijke bediening (inz. het opdragen eener H. Mis) den geestelijke voor de geloovige wordt geschonken.

Stippers, spotnaam voor de bewoners van Lollum bij Bolsward. Zij eten gaarne *stipknollen*, d. z. knollen, die men in gewelde boter *stipt*.

Stipriaantjes, balletjes voor den hoest, te Leiden verkocht, naar het recept van zekeren Doctor Stipriaan Luiscius.

Stoa, (gr.), gaanderij met muurschilderingen versierd, te Athene, welke de wijsgeer Zeno van Citium tot zijne gehoorzaal bezigde; waarnaar de leerlingen zijner omstr. 300 v. C. gestichte school *Stoïcijnen* (z. a.) heetten.

Stoelheer, in de Middeleeuwen de *voorzitter* van een *leenregericht* (z. a.). De leden zaten op banken of op het gras.

Stoepie, (mil.), *vesting-artillerist*.

Stoepie, (oudt.), *stadssoldaat*.

Stof van de voeten schudden (Het —, d. i. *vol verachting heengaan*, ontleend aan Matth. X : 14, Mark. VI : 11, Luk. IX : 5 en Hand. XIII : 51.

Stoïcijnen, van *stoa* (z. a.). Een algemeen kenmerk van de richting der Stoïcijnen is daarin gelegen, dat zij de wijsbegeerte in een eenvoudig kleed zochten te hullen en voor allen verstaanbaar te maken, zoodat ze op het practisch leven kon worden toegepast. De zedeleer was bij hen de hoofdzaak, en zij onderwierpen deze aan de logica (redeneerkunde). Zij beschouwden de *ervaring* als den grondslag van alle kennis en het zich verheffen boven vreugd en smart als plicht.

Stoïcijnsch, *ongevoelig*. Zie *Stoïcijnen*.

Stok, (mil.), verouderde scheldnaam voor den *adjudant-onderofficier*, die vroeger een stok droeg.

Stokvisschen, schimpnaam voor de burgers van Deventer, die gewoon zijn op Nieuwjaarsdag *stokvisch* te eten, wat echter ook elders niet vreemd is

Stola, het bovenkleed eener deftige Romeinsche vrouw, dat rondom van den hals tot op de voeten hing, en waaraan nog een rand, *institia*, kon gehaakt worden, die van achteren een sleep vormde. De *stola* had korte mouwen. Aan *meretrices* en *adulterii damnatae* (wegens overspel veroordeelden), was het dragen van de *stola* ontzegd; deze waren verplicht zich in het openbaar in de *toga* te vertoonen. Daar bij huiselijke bezigheden de stola hinderlijk kon zijn, droegen de dames een gordel (*cingulum*), teneinde haar kleed te kunnen opschorten. — Thans geeft men dien naam aan het gewaad der Roomsch-Katholieke geestelijken, dat met drie kruisen voorzien, bij den priester van de beide schouders en kruisgewijs over de borst, en bij de diakenen alleen van den linker schouder afdaalt. Ook z. v. a. *tabbaard* (z. a.). Ook *stool*. Fr. *étole*.

Stolae (De jura —, letterl. de rechten van het stola-koorkleed. *Buitengewone voordeelen*. De meerdere of mindere borduursels en andere versierselen wijzen de verschillende rangen aan. Die rangen geven aanspraak op stoffelijke voordeelen. Zie *Stola*.

Stolen (Eed met zeven —, eed tegelijk *met zeven prelaten* te zweren. Toen het slot te Hagestein na een langdurig en zwaar beleg door graaf Willem van Holland vermeesterd en verbrand, en Everstein door den Utrechtschen bisschop Frederik van Blankenheim in 1405 ingenomen was, zwoer de Bisschop 26 Dec. van dat jaar, met zeven en meer andere aanzienlijke **gestoolde** geestelijken plechtig, dat de hooge en lage heerlijkheid van Hagestein hem en der Utrechtsche Kerk toekwam.

Stolplaansch legaat, *legaat* bij uitersten wil vermaakt door Jan Stolp († te Leiden 1753), aan de Leidsche hoogeschool, ten bedrage van f 10.000, onder bestuur van acht hoogleeraren als curatoren. Uit de renten moet om het andere jaar eene gouden medaille worden uitgereikt aan den schrijver van het best en voldoend gekeurd antwoord op prijsvragen uit het gebied der natuurlijke en geopenbaarde godsdienstleer en de algemeene Evangelieleer, buiten de kerkelijke leerstellingen. Verscheidene verhandelingen over natuurlijke godgeleerdheid en Christelijke zedekunde zijn tengevolge van die beschikking uitgegeven.

Stomk (De —, (b a r g.), *vergadering*.

Stoom, (m i l.), *stoom-cursus;* voorbereidende cursus voor hen, die in aanmerking komen om, bij de korpsen, tot officier te worden opgeleid.

Stoor, (z. a f r.), *logement, kroeg*. Eng. *store* = magazijn.

Stooter, rekenmunt, om de waarde van 12,5 cent uit te drukken. In Engeland als werkelijke munt inheemsch sedert de 15e eeuw en ook in ons land gangbaar als *Engelsche stooters*. Van 1586—95 zijn in de Nederlanden *stooters* geslagen, met het beeld van Leycester, twintigste deelen van een Leycester-reaal.

Stoomwet, officieele benaming der wet van 15 April 1896 (Stbl. n°. 69), houdend regeling van het toezicht op het gebruik van stoomtoestellen.

Storthing, (n o o r s c h *stor* = *groot; thing* = hof). Het Noorweegsche parlement, dat om de 3 jaren gekozen wordt.

Strantje, (m i l.), *ruimte tusschen twee kribben*.

Straatmadelleven, (s t u d.), *lichte vrouwen*.

Strackous, in de glasfabrieken van Henegouwen, de oven, waarin de glasbuizen tot platen worden uitgestrekt, van hgd. *Streckofen*, een overblijfsel van de vroegere tegenwoordigheid der Duitsche arbeiders in de fabrieken, zoo ook het woord *gamin* voor *helpers*, van hgd. *Gemeiner*, vroeger in tegenstelling tot den blazer in zwang, deze heette *gentilhomme-verrier;* die *helpers* zijn vaak 30 of 40 jaar oud.

Stradivarius, beroemde Italiaansche *cimol*, naar den maker, Stradivari of Straduari, † 1737 te Cremona; opvolger van Nicolo Amati.

Strahlende zu schwärzen (Das —, zie *Es lieht die Welt* enz.

Strandjutten, of *strandroovers;* spotnaam voor de bewoners vanMakkum, bij Bolsward.

Strandrecht, oudtijds het recht, volgens hetwelk de souverein zich als eigenaar beschouwde van onbeheerd op 't strand gevonden wrakken of goederen. Later werd door dezelfde benaming aangeduid de afkoopsom, waartegen de souverein de bedoelde goederen aan hunne vorige eigenaars teruggaf.

Strandvonders, ambtenaren belast om *zeevonden* (schepen of wrakken en goederen, die ten gevolge van schipbreuk of andere zeerampen onbeheerd gevonden of wel uit zee opgevischt worden) in bezit te nemen en ten behoeve der eigenaars te beheeren. Als zoodanig treden op, krachtens aanwijzing bij Koninklijk besluit, de burgemeesters der door de zee bespoelde gemeenten, of andere, op hunne voordracht, door den Commissaris der Koningin, benoemde personen.

Strang, *kil*, watermoeras in een weiland.

Strass, *nagemaakte diamant;* denkelijk aldus geheeten naar den uitvinder.

Streekgangers, (barg.), *dieren, die in huizen stelen, waarvan de deuren openstaan.*

Streeptrekken, (barg.), *bedriegen.*

Strekiaag, (bouwk.), wanneer de lange zijde van de baksteenen aan de voorzijde in gezicht zijn noemt men dit eene *strekiaag*, terwijl men den naam van *koplaag* geeft aan die lagen, welke de smalle zijde van de metselsteenen vertoonen.

Strelitzen, staand leger, in 1556 opgericht door Czar Iwan II Wasiljewitsch, de staande infanterie van het Russische rijk, die soms 40 tot 50.000 man telde, in 1698 door Peter den Groote ontbonden, omdat zij tegen hem in opstand kwamen. Russ. *strjelzi* = schutters; alzoo lijfwacht.

Streng, oud-Surinaamsche benaming voor 8 centen.

Streusandbüchse des heiligen römischen Reiches, (hgd.), *zandkoker van het heilige Roomsche rijk; de mark Brandenburg,* wegens haar zandigen bodem.

Strijd om het bestaan (De —, vertaling van het eng. *struggle for life*, de laatste woorden uit den titel van een werk van Darwin (1809—82). Vóór hem had reeds Malthus in zijn *Essay on the principles of population*, van *struggle for existence* gesproken. De schrijver gewaagt daar van de omstandigheid, dat in de levende natuur het *sterke* zich handhaaft tegenover de mocielijkheden en gevaren, terwijl het *zwakke* ondergaat: gelijk bv. in den kring der armen de sterken overleven.

Strijdende Kerk (De —, zie *Kerk.*

Strijken, (k. m. a.), *verbleeken.*

Strijklijst, (bouwk.), *rib* of *balk*, welke in den muur gemetseld de koppen draagt van de kinderbalken of ribben, die aan de tegenovergestelde zijde op den moerbalk dragen.

Strijkquintet, (muz.), gewoonlijk 2 violen, 2 alten en cello, of 2 violen, alt en 2 celli, ook wel 2 violen, alt, cello en contrebas, zelden 3 violen, alt en cello of andere samenstellingen. Op dezelfde wijze heeft men ook *strijksextetten, -septetten* enz. van verschillende samenstelling.

Strijpt, (wap.), *gestreept*, nl. als de bonte schilden. Uit eng. *striped.*

Strike, (eng.), *werkstaking*, veroorzaakt door de werklieden, die het met hunne patroons niet kunnen vinden; dus het tegenovergestelde van *lock-out* Zie *Grève*.

Strike-pay, (eng.), geld, dat werkstakers ontvangen, om te volharden bij hun strike.

Strike oil (To —, (am.), *olie aanboren* of *treffen*, d. i. onverwacht succes hebben, gemakkelijk veel geld verdienen. Naar hen, die door de ontdekking van petroleum-bronnen op hunne velden plotseling rijk werden.

Stromtid' (Eine — durchmachen, (hgd.), *een makkelijk leventje leiden*. Uitdrukking van vorst Bismarck, die zulk een leventje leidde op zijn landgoed in Pommeren, na in dienst geweest te zijn. Naar Fritz Reuter's *Ut mine Stromtid'*.

Stroobruid, voorheen eene ongehuwde moeder, tegenwoordig ook eene vrouw, die tijdelijk van haren echtgenoot gescheiden leeft.

Strooie dorp (Het —, naam voor het gehucht Nieuwstad onder den Helder, waarvan Napoleon I te vergeefs eene stad heeft willen maken, oorspronkelijk *Strooidorp*, d. i. Stroetdorp = dorp in eene lage moerasstreek. Onder St. Maarten (N.-Holland) ligt een gehucht *Stroet*.

Stroom der vergetelheid drinken (Uit den —, zie *Lethe*.

Strooplikkers, spotnaam voor de inwoners van Axel, tusschen Neuzen en Hulst.

Stropdragers of **stroppen,** schimpnaam der Gentenaars, wegens de vernederende straf, waartoe zij, in 1539, ten gevolge van hun opstand tegen keizer Karel, veroordeeld werden; de magistraat en eenige der aanzienlijkste burgers moesten blootsvoets, in hun hemd en met den strop om den hals den vorst om genade smeeken.

Struggle for life, (eng.), zie *Strijd om het bestaan*.

Struiken, (toon.), *krans of bouquet*.

Struisvogelmaag, *maag, die alles kan verdragen*, gelijk die van den struisvogel, die naar men zegt, onverteerbare dingen, als glas, steenkool, hout, leder, porselein, enz., in zich opneemt.

Struisvogelpolitiek, de politiek van staatslieden, die doen alsof zij denken dat de gevaren niet bestaan, wanneer zij er maar het oog voor sluiten. De struisvogel verbergt namelijk angstig zijn kop tusschen de gevleugelde schouders of in 't zand, als hij gevaar bespeurt.

Stru(w)welpeter, *Piet de smeerpoets*, wereldberoemd prentenboek, dat Medic. Dr. Heinrich Hoffmann (1809—1894, te Frankfort a/Main, waar hij jaren lang aan 't hoofd stond van een krankzinnigengesticht), voor een kind teekende en berijmde en in 1845 uitgaf. Het viel zóó in den smaak, dat het in 1870 zijn 100n, in 1895 zijn 200n druk beleefde, en in bijna alle Europeesche talen werd overgezet. Zie *Kriskringle*.

Stubenhocker, (hgd.), student, die altoos op zijn kamer zit te blokken. Hij schrijft, om niet door bezoek van nietsdoeners gestoord te worden met krijt buiten op de deur: „Nicht zu Hause!"

Studentenbond, 17 Mei 1895, naast het studentencorps, te Utrecht opgerichte vereeniging, welke zich door het gemis van groenloopen en door eene lagere contributie onderscheidt.

Studentenhaver, *rozijnen en amandelen* bij een diner. Dus geheeten, omdat het gebruik van veel wijn den studenten op een feest den trek in de hoofdschotels benecmt, en zij dan de toevlucht nemen tot dessert-voorwerpen, om hunne flauwheid of onpasselijkheid te temperen. Vandaar ook dat rozijnen en amandelen menigmaal reeds terstond bij den hoofdmaaltijd worden opgezet.

Bij het woord *harer* denke men aan (collège*ihengst* = een student, die trouw de colleges bezoekt.

Studentersamfundet, (Deensch), *studentenvereeniging*, naar aanleiding der beroemde voorlezingen in 1880 van Dr. Georg Brandes te Kopenhagen, in '81 ter stede gesticht; welke *alle*, ook de vrouwelijke, studenten omvat, en waarvan ook studenten uit Noorwegen, Zweden en Finland leden kunnen worden. Ze geeft volksliteratuur met verklaringen uit, houdt zich met het onderwijzen van arbeiders bezig, en verschaft kosteloos hulp in rechtszaken aan minvermogenden.

Studia nos jungunt, (lat.), *de studiën vereenigen ons*, vormen een band tusschen ons. Leus van den Senaat van Doopsgezinden en Remonstranten, in 1841 te Amsterdam.

Stuggink (Een —, een man, zoo dwaselijk aan het oude gehecht, dat hij van het nieuwe — alleen omdat het nieuw is — niet weten wil; gelijk *Stuggink*, de *Hoofdige boer* uit Staring's welbekende Zutfensche vertelling.

Stulselbink, (barg.), *motenaar.*

Stuk, *heer en vrouw* van troef en recht gevend op 20 punten. Vandaar, als er een glas breekt: „stuk! schrijf 20".

Stuk van achten, eene *Spaansche mat*, muntstuk ter waarde van *acht* realen; een reaal = 30 cent.

Stuk slaat aan (Het —, (toon.), *het stuk valt in den smaak.*

Stukje om vier (Een —, (mil.), *een broodje ter waarde van 4 cent.*

Stukzak, (amst.), *boterhammenzakje.*

Stump, (am.), lett. *boomstam*, fig. eene geïmproviseerde spreekplaats; het meest van politieke sprekers gebruikt: de redenaar heet *stump-orator*, zijne rede een *stump-speech*, van den stemmenwerver heet het dan ook, dat hij is *on the stump.*

Stundisten, Evangelisch-gezinden, die door de Grieksch-orthodoxe Kerk in Rusland vervolgd worden om hun geloof. Hun aantal klom in 1893 wel tot 250.000. De Russische Stundisten hebben van Duitsche kolonisten het *Stunden halten* overgenomen; en in vele hutten zitten de boeren alleen of gezamenlijk den Bijbel te ontcijferen. *Stunden = Stunden der Andacht* (uren aan den godsdienst gewijd). De Russische Stundisten worden door vele Protestanten voorgesteld als onder alle omstandigheden toonbeelden van echt christelijke gezindheid en gelatenheid.

Sturm- und Drangperiode, periode in de geschiedenis der Duitsche letterkunde, die dezen naam ontleende aan het tooneelstuk van Klinger, *Sturm und Drang* (1776). Het streven was, niet alleen de poëzie, maar ook het leven los te maken van de ketenen van dwang en regel, en terug te keeren tot het natuurlijke standpunt. De voornaamste vertegenwoordigers dezer richting waren Klinger, Lenz, Leopold Wagner en Friedrich Müller.

Stuurboord, de rechterzijde van het schip, wanneer men van het achterschip naar voren gaat. Op planteekeningen staat de stuurboordzijde bovenaan.

Stuwaadje, plaatsing der goederen in het schip.

Style c'est l'homme (Le —, (fr.), *de stijl is de mensch;* d. i. aan den stijl kent men den man, die karakteriseert hem. Verbastering van de woorden van Buffon (1707—88), bij het aanvaarden van zijn lidmaatschap der Fransche Academie (25 Aug. 1753). *Recueil de l'Académie* (1753 bl. 337): *le style est l'homme même*, vgl. *L'homme.*

Stylleten. Zie *Pilaarheiligen.*

Styx, bij de ouden een arm van den Oceaan, die volgens hen onder de aarde stroomt, en negenmaal rondom de onderwereld loopt.

Suasso-museum of *Lopez Suasso-Museum*, oudheden-verzameling, te Amsterdam, aan de stad gekomen door erfmaking in 1890. Naar deze verzameling wordt het Gemeente-Museum waarin zij, met andere verzamelingen geplaatst is, dikwijls het Suasso-Museum genoemd.

Suaviter in modo, fortiter in re, zie *Fortiter in re*, etc.

Sub auspiciis, (lat.), *onder de auspiciën* (van iemand), d. i. onder de aanvoering, leiding, bescherming, enz. (van iemand), gedurende den tijd, dat hij zijn ambt bekleedt; vgl. *auspiciis tuis*.

Sub-diaken, (r.-k.), *geestelijke*, die de vijfde wijding bekomen heeft, of de eerste groote wijding, namelijk het *sub-diakonaat*, waarmaar hij ook *sub-diaconus* genoemd wordt; hij is onderdiaken; de daarop volgende rang is diaken.

Sub-diakonaat, (r.-k.), zie *Sub-diaken*.

Sub jove, (lat.), *onder den blooten hemel, in de open lucht* (Jupiter = de god van den hemel, vandaar ook = de hemel zelf). Horatius, *Oden*, I, 1, 25 *sub Jove frigido* (in de koude lucht); Juvenalis, VI, 15 *sub Jove*.

Sub judice lis est, (lat.), *het proces is nog hangend*, zie *Grammatici* enz.

Sub lege libertas, (lat.), wordt niet zelden vertaald door *vrijheid onder* (voorbehoud van) *de wet*, vrijheid met de beperkingen, die de wet voorschrijft. De zin is echter: onder de wet (is) de vrijheid. „Und das Gesetz kann uns nur Freiheit geben", Cicero, *pro Cluentio*, 53, 146, *legibus denique idcirco omnes servimus, ut liberi esse possimus*.

Sub parvo (tecto) **sed meo,** (lat.), *onder een klein* (dak) *maar van mijzelven*, mijne woning is klein, maar mijn eigendom. Fournier verhaalt: „c'était „le graveur Raphael Sadler, qui, ayant „pris pour marque une tortue, avait „écrit au-dessous: *sub parvo, sed meo*. Vgl. fr. *Mon verre n'est pas grand, mais je bois dans mon verre*.

Sub reservatione Jacobea, (lat.), onder Jacobeïsch voorbehoud; vgl. *reservatio Jacobea*.

Sub rosa, (lat.), *onder de roos*, d. i. *in vertrouwen*, in het geheim. Volgens de fabel gaf Amor of Cupido de roos, hem door zijne moeder Venus geschonken (de roos was de aan Venus gewijde bloem), op zijne beurt ten geschenke aan Harpocrates, den god van het zwijgen, opdat deze hare minnarijen niet wereldkundig zou maken. Naar aanleiding hiervan zou het gewoonte zijn geworden eene roos boven den vriendendisch op te hangen, om de dischgenooten er aan te herinneren, dat zij over hetgeen daar gesproken werd, later het stilzwijgen hadden te bewaren. Een en ander in de volgende dichtregels te vinden bij Hernsdorff, *Poetae latini minores* VI, 1, p. 182:

Est rosa flos Veneris quo dulcia furta (laterent
Harpocrati matris dona dicavit Amor.
Inde rosam mensis hospes suspendit (amicis
Convivae, ut *sub ea* dicta tacenda sciant.

In den *Ratskeller* te Bremen dient eene roos als sluitsteen van het gewelf van het vertrek, waar de raadsleden hun wijn drinken. Vgl. Horatius, *Epistol.* I, 7, 72, *dicenda tacenda locutus;* Persius, IV, 5, *dicenda tacendaque calles* (gij snapt uit wat gezegd kan, wat gezwegen moet worden).

Sub sole nihil perfectum, (lat.), *er is niets volmaakt onder de zon*.

Sub specie, (lat.), *onder de gedaante*, onder het voorkomen of den schijn, bv. *sub specie amicitiae*, onder den schijn van vriendschap.

Sub tecto coeli, (lat.), *onder het dak des hemels*, onder den blooten hemel, in de open lucht; ook weleens *sub coeli tegmine*, met dezelfde beteekenis.

Subhasteeren, zie *Hastam*, enz.

Sublimia curo, (lat.), *ik behartig de dingen, die boven zijn*. Spreuk van wijlen Prof. J. I. Doedes.

Subrogatie, van lat. *subrogare, in-de-plaatsstelling*, komt voor, als iemand, die eene schuld betaalt, daardoor in de plaats van den oorspronkelijken schuldeischer treedt. Fr. *subrogation*.

Sucker, (a.m.), letterl. *zuiger* of *zuigeling;* een sukkel, een stumper; ook *dronkaard.*

Sucker-State, (a.m.), *zuigersstaat,* naam voor *Illinois,* naar de inwoners, die men *suckers* noemt, om de moeite, die zij bij den geringen watervoorraad moeten doen, om drinken te krijgen.

Sucre, naam van den zilveren peso of piaster in de republiek Ecuador (1884—1894).

Suculae, zie *Hyaden.*

Sudisme, (f r.), de financieele schurkerijen en de zwendelarijen, in 1897 in Frankrijk openbaar geworden in zake de Zuider-sporen.

Sudra's, de vierde of laagste stand of klasse, in onderscheiding van de drie hoogere klassen, de Brahmanen, Kshatria's en Vaicja's — in het Brahmanische rijk (in het gebied van den Ganges). De jongere beschouwingen achten het onjuist, zooals tot nog toe geschiedde, genoemde vier klassen *kasten* te noemen. Doch buiten en naast deze standen of klassen hebben zich een groot aantal kasten, gildeachtige vereenigingen, in Indië ontwikkeld. De Sudra's hebben hun naam waarschijnlijk van een oude volksstam, en bleef als zoodanig voor een klasse van dienstbaren voortbestaan.

Sufeten, de twee machthebbenden, die aan 't hoofd der andere regenten stonden, in het oude Carthago.

Suffragaan, (r.-k.), de *aan een aartsbisschop ondergeschikte bisschop.*

Suikerhuis, goederenstation van den Hollandschen spoorweg, op Kattenburg te Amsterdam, omdat dit station een voormalig suikerpakhuis der Oost-Indische Compagnie was.

Suikerlord, een Indisch oud-gast, die rijk werd door suikerplantages. De Californische suikerlord is tegenwoordig Claus Sprechels.

Suikerweg, een gedeelte van den weg van Arnhem naar Velp, — ook *Velperweg* geheeten, — waar vele *suikerlords* (z. a.) woonden.

Suisse, titel, dien de Zwitsers in Frankrijk bleven dragen, nadat zij als *Gardes,* als *Compagnies* of als *Cent Suisses* dienst hadden gedaan, en oud geworden met de eene of andere betrekking werden begunstigd. Zoo heet de rustbewaarder in de kerk (bij ons in de 17e eeuw *hondeslager*) altijd *Suisse,* evenals de deurwachter of dorpelwachter, de bode, de bewaker, enz. In de kerk dragen ze nog eene uniform, die aan de oude dracht der *Gardes* herinnert.

Suisses (Cent —, een honderdtal Zwitsers, die drie eeuwen lang tot de lijfwacht der Fransche koningen behoorden. Eigenlijk waren het 96 man met den pijper en drie tamboers; men zeide echter, dat de *cent-suisses* in zes pelotons van 16 man verdeeld waren. Als de Koning ter Communie ging, deden de Zwitsers de schitterende uniform aan, even als gedragen wordt door de 200 Zwitsers, lijfwachten van den Paus, die als keurbende bij de plechtigheden in de St. Pieterskerk en in het Vaticaan dienst doen.

Suisses (Compagnies —, de zes regimenten Zwitsers onder Lodewijk XVIII gevormd, na den Barricaden-tijd en de Juli-revolutie afgedankt.

Suisses (Gardes —, een corps Zwitsers, georganiseerd onder Lodewijk XIII, ontbonden in 1732.

Suisses (Point d'argent, point de —, (f r.), *Geen geld, geen Zwitsers.* Spreekwoord uit den strijd tusschen Karel V en Frans I. Tienduizend Zwitsers, die Lautrec als huurtroepen in dienst had genomen, kregen hun 400.000 ducaten niet en onttrokken zich aan den strijd; waardoor Milaan voor Frankrijk verloren ging.

Suivre l'évangile des quenouilles, (f r.), het Evangelie van het spinrokken volgen, *geheel naar de voorschriften zijner vrouw handelen.* Naar de *quenouille* (het spinrokken), uitslui-

tend door vrouwen gebruikt. Bij de Salische volken mocht de vrouw niet in de regeering opvolgen; de staten waren geen *spilleleenen* (ne tombaient pas en quenouille).

Sujets de mécontentement, (fr.), *redenen van ontevredenheid.* Het eerste nummer van *La Lanterne* (30 Mei 1868) van Henri Rochefort ving met het volgende woordenspel aan: *„La France contient, dit l'Almanach impérial, trente-six millions de sujets, sans compter les sujets de mécontentement* = volgens den Almanach impérial, telt Frankrijk zes-en-dertig millioen inwoners, zonder de redenen van ontevredenheid mede te rekenen, hetgeen wel eens wordt aangehaald. In *le Grand-Paladin,* comedie-vaudeville in 3 bedrijven van Duvert (den 22 Januari 1842 in het Palais-Royal voor 't eerst opgevoerd, zong een der helden, II, 7, echter reeds:

Mais à Mannheim, sort fatal! je ne trouve
Que des sujets . . . . des sujets de chagrin.

Sum quod fui, (lat.), *ik ben, wat ik was.* Ortt; Ortt v. n Schonauwen.

Sume ut valeas, (lat.), *neem het, opdat gij welvaren moogt.* Aanprijzing van een gezondheidsmiddel.

Summum bonum, (lat.), *het hoogste goed.*

Summum jus, (lat.), *het uiterste,* d. i. *het strengste recht,* Cicero, *de officiis* II, 10, 33, *summum jus, summa injuria,* d. i. het hoogste recht is het hoogste onrecht.

Sundries, (sport), *onderdeelen.*

Suo Marte, (lat.), *op eigen hand,* door eigen kracht, (Mars = god van den oorlog; vandaar metonymisch = dapperheid, kracht enz.).

Super flumina Babylonis, (lat.), *aan de rivieren van Babylon,* aanhef van Ps. CXXXVII (naar de Vulgata).

Superba (La —, (fr.), *de fiere. Genua.*

Superflua non nocent, (lat.), *het overtollige schaadt niet.*

Superpellicium, (r.-k.), het linnen gewaad der priesters, dat zij bij geestelijke verrichtingen over den pelsmantel droegen, het koorhemd.

Super-royaal, groot 8vo formaat.

Suppletoire eed of aanvullingseed; de eed, door den rechter ambtshalve aan eene der partijen opgelegd, hetzij om daarvan de beslissing der zaak te doen afhangen, hetzij om daarvoor een toe te wijzen bedrag te bepalen; indien de vordering of exceptie óf niet volledig bewezen óf niet geheel onbewezen is (artt. 1977, 1978 B. W.).

Supports, (fr. wap.), *dieren,* die als schildhouders *naast* het schild staan; in onderscheiding van *soutiens* = menschen of dieren, die het schild schijnen *vast* te houden. Vgl. *Tenant.*

Supranaturalisme, richting of stelsel van *bovennatuurlijken* godsdienst; die richting, welke in het Christendom alles geloovig aanneemt, wat boven de natuur *(supra naturam)* gaat, meer bepaald, die in dat Christendom eene bovennatuurlijk gegevene Godsopenbaring erkent. Het tegendeel leert het *Naturalisme,* waarvan het *Rationalisme* (z.a.) weder eene vertakking is.

Sur le tout, (fr. wap.), *hartschild* (z. a.), volledig *écusson sur le tout,* dat *middenschild* wordt, ingeval het hartschild wederom een schildje in het centrum heeft. Dit schildje heet dan (écusson *sur le tout du tout,* maar in 't hoogd. eenvoudig *Herzschild,* onder ons ook wel *Hartschildje.*

Surchargé, (fr. wap.), *herbeladen* (van reeds beladen (*chargé*) stukken).

Surmonté, (fr. wap.), zie *Overtopt.*

Surplis, (r.k.), het koorhemd der R.-K. geestelijken. Van lat. *superpellicium* (z. a.).

Surprise-partij, (am.), instuif, instuif-partij; partij, waarbij allerlei dwaasheden aan inrichting van de vertrekken of van het feest voorkomen, en door een of meer personen, die ook de uitnoodigingen rondzenden, georganiseerd zonder medeweten van den gastheer.

Surseance van betaling, door de rechtbank verleend voor niet langer dan anderhalf jaar, heeft ten gevolge dat de schuldenaar gedurende dien tijd niet tot betaling zijner schulden kan worden genoodzaakt. Fr. *surséance* = uitstel, opschorting.

Sursum corda, (lat.), *harten omhoog!* Spreuk van Thomas Morus, ontleend aan de R.-K. Mis-liturgie, en wel aan de zoogenaamde *Praefatio.*

Surtout (En —, (fr. wap.), *als middenschild.*

Surtout, pas de zèle, zie *Pas de zèle.*

Survival of the fittest, (eng.), *overleving van het meest geschikte.* Het meest geschikte houdt op den duur stand. Uitdrukking van Herbert Spencer. Hij smeedde ook het woord *evolutie.*

Sus Minervam (docet), (lat.), het *zwijn* (leert) *Minerva.* — Het ei wil wijzer zijn dan de hen. Cicero, *Epistolae ad familiares* 9, 18, 3.

Susanna (Eene kuische —, zie *Susannaboef.* Van hebr. *schooschanna, schooschannah* = lelie.

Susannaboef, *vrouwengek,* oude snoeper; uit *boef* = slechtaard, en *Suzanna,* eene gehuwde vrouw, van wie in een geschrift, dat als tweede aanhangsel op het boek Daniël in de apocryphe boeken des Ouden Testaments is opgenomen, verhaald wordt, dat twee oude Israëlieten haar *te vergeefs* tot ontrouw aan haren man trachtten te verleiden.

Susparbe, (barg.), *parapluie.*

Suspendens omnia naso, (lat.), letterl. *alles aan zijn neus hangend,* d. i. bij alles zijn neus optrekkend, alles bespottend of hekelend. Horatius, *Satirae* II, 8, 64.

Süsser Pöbel, (hgd.), *lief gepeupel.* Uit Goethe's *Faust* I, *Die Walpurgisnacht,* 3667e versregel, waar Mephistopheles die woorden tot de heksen richt. Menigeen denkt daarbij aan den ironischen uitroep van den Franschen caricaturist Forain, nopens diens vaderland: *Doux pays! = lief land!*

Süssholz raspeln, (hgd.), letterl. *zoethout raspen.* Eigenlijk iemand aangename dingen zeggen, vooral wanneer dat door een jongeling tegenover een jeugdig meisje wordt gedaan, die dan een *Süssholzraspeler* wordt genoemd.

Sustine et abstine, naar Epictetus, *duld en onthoud u, lijd en mijd.*

Sustinendo progredior, *door geduld vorder ik.* Spreuk van Philips Willem van Nassau, prins van Oranje.

Suum cuique, (lat.), *aan elk het zijne.* — Cicero, *De Officiis* 1, 5, 15. — Devies van het huis Hohenzollern en der Zwarte Adelaarsorde.

Suum cuique placet, (lat.), *ieder vindt in het zijne behagen. Elk meent zijn uil een valk te zijn.* Plinius De Oudere, *Historia naturalis* 14, 6, (8) 71.

Suum cuique pulchrum est, (lat.), *elk vindt het zijne schoon.* Cicero, *Tusculanae disputationes* 5, 22, 63.

Suus cuique attributus est error, (lat.), *ieder heeft zijne zwakke zijde.* — Elke gek heeft zijn gebrek. Catullus, *Carmina* 22, 20.

Suus cuique mos, (lat.), *elk heeft zijne eigen manier van doen,* Terentius, *Phormio* v. 4, 14 (454). Bij D. R. Kamphuizen, *elk heeft zijn bijzonder drijven.*

Suypen, (barg.), *arresteeren.*

Suzereiniteit, verhouding tusschen twee staten door het leenrecht; waarvan de eene (de *vasalstaat*) van den anderen (den *suzerein*) volkenrechtelijk afhankelijk is.

Swanga, (am.), *fatterig, blufferig, ploertig-mooi gekleed.*

Swantingshop, (eng.), *zweetwinkel* in de Amerikaansche steden, waar men in 't zweet zijns aanschijns der concurrentie het hoofd bieden moet. 't Zijn kleine winkels, die 't niet kunnen uithouden tegen de *Department-stores,* reusachtige magazijnen, waarin ieder bijzonder artikel zijne afdeeling (soms, een heel huis!) heeft.

Swanting-systeem, het misbruiken van jeugdige werkkrachten. Volgens de Kon. arbeidscommissie in Groot-Brittanje: „het arbeiden (aan stukwerk, thuis) gedurende lange dagen tegen gering werkloon, dikwerf onder de voor de gezondheid meest schadelijke voorwaarden". Het stelsel is ook in de Vereenigde Staten bekend. Maryland, Pensylvania, Illinois, New-Yersey, New-York en Massachusetts hebben er wetten tegen uitgevaardigd, maar feitelijk worden deze niet toegepast. Eng. *to sweat* = zweeten.

Swedenborglianen, zich noemende de Nieuwe Jerusalem-kerk, aanhangers van Emanuel Swedenborg, een Zweedschen philosoof en mysticus (1688—1772), geloovende in gemeenschap met geesten, ook van afgestorvenen, goddelijke ingeving bij geloovigen, enz.

Sweet swan of Avon, (eng.), *de zoete zwaan van de Avon,* naam voor Shakespeare, dien men als dichter „zwaan" of „zangzwaan" noemt; naar de rivier de Avon, waaraan zijne geboorteplaats Stratford ligt. De naam werd het eerst gebruikt door Ben Jonson, in de verzen, die voor in de 2e folio-editie (1632) voorkomen.

Swenright Conventie, van Sept. 1892, welke de Kaap (Zuid-Afrika), aansluiting per spoorweg deed krijgen met Johannesburg; waardoor ze aldaar de behandeling van het goederenvervoer in handen kreeg.

Swiepslag, (barg.), *suede in het gelaat.*

Swietje, (barg.), *borstrok.*

Swithin (St. —, (eng.), *If it rains on St. Swithin's day* (15 Juli), *there will be rain for forty days.*

St. Swithin's day, gif ye to rain, for
(forty days it will remain;
St. Swithin's day, an ye be fair, for forty
(days 'twill rain nae mair.

De Franschen hebben twee soortgelijke spreekwoorden:

S'il pleut le jour de St. Médard, (8 Juni)
Il pleut quarante jours plus tard;

en

S'il pleut le jour de St. Gervais, (19 Juni)
Il pleut quarante jours après.

De legende is, dat St. Swithin, bissehop van Winchester, die in 862 stierf, op het kerkhof van het klooster wenschte begraven te worden, opdat de „sweet rain of heaven might fall upon his grave". Bij de heiligverklaring dachten de monniken den Heilig te eeren, door zijn stoffelijk overschot naar het koor te verplaatsen, en stelden den 15en Juli voor de plechtigheid vast; maar het regende dag aan dag veertig dagen lang, zoodat de monniken dachten, dat de heiligen tegen hun plan waren ingenomen, en het dan ook onuitgevoerd lieten. De St. Swithin van Schotland is in Frankrijk St. Martin van Bouillon. De regenheilige van

Vlaanderen is St. Godelieve; die van Duitschland zijn de *Zeven Slapers.* — Zie ook *Médard (St.* —. Bij ons is het St. Margriet (10 Juni en 20 Juli).

Swore, verkort van *seworo (sebarah)* (n. hebr.) = logische redeneering, syllogisme.

Sybariet, *fijne wellusteling, verwijfd mensch.* Oorspronkelijk inwoner van het 510 v. C. verwoeste oud-*Sybaris,* stad in Lucanië (landstreek van Italië onder de oude Romeinen), om de verwijfdheid harer burgerij in de oudheid bekend. De levensrichting zelve heet *Sybaritisme.*

Sybaris, een *monster,* dat de omstreken van den Parnassus verwoestte, en door Eurybates gedood werd.

Sycophant, van gr. *sukon* = *vijg,* eig. iemand, die zelfs om het stelen van een *vijf* aanklaagt, en dus het geringste misdrijf aanbrengt. (Van een verbod van vijgenuitvoer uit Attika is uit goede schrijvers niets bekend). Later is deze naam overgegaan op iederen valschen aanklager, chicaneur, bedrieger of andere verachtelijke personen, die iemand in gerechtelijke zaken, of in andere opzichten zochten te misleiden of te benadeelen. Tegenwoordig heeft het woord ook de beteekenis van parasiet, klaplooper, panlikker.

Sydenham-palace, zie *Paleis (Het kristallen* —).

Syllabus, gr. *sullabè,* letterl. *register, inhoudsopgaaf* of *samenvatting.* Bekend is vooral de *Syllabus,* gevoegd bij de Pauselijke „Encyclica" van 8 December 1864, waarin al de beginselen en opvattingen der moderne maatschappij opgenoemd en veroordeeld worden, welke in strijd zijn met de leer der R.-Katholieke kerk.

Sylphen (mannelijk), **Sylphiden** (vrouwelijk), (myth.), *luchtgeesten, bevallige wezens,* die naar de dichters verhaalden, de bosschen vervulden. Zij waren, evenals de nimfen, de persoonlijke voorstelling van de tallooze schoonheden en bevalligheden der natuur. Zij leefden, volgens sommiger meening, niet, gelijk de godheden, eeuwig, maar zeer langen tijd, en hun leven werd als verbonden gedacht aan de voorwerpen, die zij bewoonden; zoodat bv. eene dryade of boomnimf stierf, als de boom, waarin zij zich ophield, geveld werd, of van ouderdom bezweek. *Sylphide,* fig. *teedere, bevallige vrouwengestalte.*

Sylvain (Le —, (fr.), *de boschgod.* Denecourt, als onderzoeker en beschrijver van het bosch van Fontainebleau onder dien bijnaam bekend.

Sylvester-avond, oudejaars-avond, naar Sint S., den bisschop, die, volgens de traditie, Helena en haren zoon, Constantijn den Groote, bekeerde.

Symbiose (Etat de —, (fr.), gemeenlijk met iemand te zamen leven. Van gr. *sumbiômi* = *in gemeenschap leven.*

Symbolick der kleuren, zie *Kleuren.*

Symbolen der vier Evangelisten:

Matthaeus: Een man met eene pen in de hand en een rol papier vóór hem, die over zijn linkerschouder heen naar een mensch of engel ziet, wijl het Ev. v. Matth. aanvangt met Jezus' genealogie of menschelijke afstamming.

Marcus: Een man die zit te schrijven; aan zijne zijde een gevleugelde leeuw, wijl het Ev. v. Marc. begint met het optreden van Johannes den Dooper, wiens stem was als die van een roepende in de woestijn = leeuw.

Lukas: Een man met eene pen, die in gedachten over een rol papier gebogen zit; naast hem een rund, wijl het Ev. v. Luk. begint met het offer van Zacharias: het rund is het offerdier.

Johannes: Een jonge man met fijnbesneden gelaatstrekken; met een arend op den achtergrond, wijl het Ev. van Joh. aanvangt met de *godheid* des Woords, dat is vleesch geworden, te beschouwen, gelijk de arend schouwt en opvliegt naar de zon.

Deze vier figuren zijn ontleend aan Ezech. I : 10 en Joh. IV : 7. Somtijds zijn ze in andere volgorde aan de Evangelisten toebedeeld. Openbaring van Joh. IV : 7: „En het eerste dier was eenen leeuw gelijk, en het tweede dier een kalf gelijk, en het derde dier had het aangezicht als een mensch, en het vierde dier was eenen vliegenden arend gelijk". Irenaeus zegt: „De leeuw stelt de koninklijke waardigheid van Christus voor; het kalf zijn priesterlijk ambt, het gezicht van den mensch zijne incarnatie, en de arend de genade van den Heiligen Geest".

Symbolen of Attributen van Apostelen, zie *Apostelen.*

Symbolen van Heiligen.

Heiligen.	Symbolen.

Agatha, dragend hare borsten op een schotel.

Agathon, een boek en een bisschopsstaf.

Agnes, een lam aan hare zijde.

Ambrosius, een geesel.

Anastasia, een palmtak.

Andreas, een schuin kruis (zie *Kruisen*).

Anna, een boek in de hand.

Antonius, een kruis met eene schel aan het uiteinde, en een varken aan zijne zijde.

Apollonia, een tand en een palmtak; een toren met drie vensters.

Asaph en *Aydan,* een bisschopsstaf.

Barbara, een boek en een palmtak.

Barnabas, een staf in de eene, en een opengeslagen boek in de andere hand.

Bartholomeus, een mes. Hij werd levend gevild, en wordt afgebeeld met zijne huid over den arm geslagen.

Blasius, ijzeren kammen, waarmede zijn lichaam aan stukken werd gescheurd.

Bonifacius, in bisschoppelijke kleeding en met een zwaard, waarop het evangelie is gestoken.

Catharina, een omgekeerd zwaard of een groot rad. Zij werd geradbraakt.

Cecilia, spelend op een harp of orgel.

Christophorus, eene reusachtige figuur, dragend Christus in kindsgestalte over eene rivier.

Clara, een ciborie of monstrans.

Clemens, eene pauselijke kroon of een anker. Hij werd met een anker om den hals verdronken.

Crispijn, twee schoenmakers aan 't werk.

Elisabeth, de Heilige Johannes en een lam aan hare voeten.

Gabriel, verschijnend aan de heilige Maagd.

George of *Joris,* te paard met een speer den draak doorstekende; op de borst een rood kruis.

Hubertus, te paard met een waldhoorn en vergezeld van een hond en een hert.

Johannes de Dooper, een lange mantel, een staf en een lam aan zijne voeten.

Johannes de Evangelist, een kelk, waaruit een draak of een slang naar buiten komt, en een opengeslagen boek. Zie *Evangelisten.*

Lebuinus, met een kruisstaf en een evangelie.

Lodewijk IX (van Frankrijk, bijgenaamd *de Heilige*), een koning in knielende houding, met het wapen van Frankrijk aan zijne voeten; een bisschop geeft hem den zegen, en een duif daalt op zijn hoofd neder.

Lukas, aan een schrijftafel gezeten, waaronder de kop van een os zichtbaar is.

Martinus, te paard met een zwaard een deel van zijn mantel afsnijdende en dit stuk aan een bedelaar gevende.

Margaretha, een draak met de voeten tredend, of bezig hem met het kruis te doorsteken.

Marcus, een leeuw.

de H. Maagd Maria, het kindje Jezus op de armen dragend, en eene ontluikende lelie, de voeten op een halve maan.

Maria Magdalena, eene doos met zalf. (De Kerkelijke overlevering schrijft haar de zalving van Jezus toe).

Matthaeus, dragend een volders-knots, of wel een boek uitleggend, dat hij

vóór zich heeft, achter hem een engel. Zie *Evangelisten.*

Michael, in wapenrusting (vgl. Openb. XII : 7), met een zwaard den duivel verslaande, op de borst een zilveren kruis; elders met een weegschaal, waarin hij de zielen weegt; Lucifer met de zijnen in de hel stortend.

Nicolaas, eene kuip met drie kinderen er in. Naar de legende, dat hij eens gedoode en gekuipte kinderen in 't leven terugriep.

Paulus, een zwaard (vgl. Hebr. IV : 12) en een boek.

Petrus, sleutels (vgl. Matth. XVI : 19) en een drievoudig kruis.

Philippus, een bisschopsstaf.

Sebastiaan, zijne beide armen op den rug gebonden en zijn lichaam doorboord met zeven pijlen. Twee boogschieters staan aan zijne zijde.

Stephanus, een boek en een steen in de hand (vgl. Hand. VII : 59).

Thomas van Canterbury, in knielende houding, en een man achter hem, die naar hem slaat met een zwaard.

Ursula, een boek en pijlen. Door den prins der Hunnen werd zij met pijlen doorschoten; onder haar mantel kleinen vrouwengestalten voorstellende de 11000 maagden, waarvan zij naar de legende aanvoerster was.

Vincentius a Paulo, met een jong kind op den arm.

Vitus, palmtak, boek en arend.

Wolfgang, een kerk met toren op de hand.

Symboliek, *de wetenschap der symbolische boeken* (z. a.); zie *Symbool.*

Symboliek of **beeldspraak** der **bloemen, boomen, planten** en **vruchten.**

Aardbezie, volmaakte goedheid.

Acacia, platonische liefde.

Aloë, smart, bitterheid.

Anemoon, verlatenheid.

Anjelier, verachting, versmading.

Ananas, volmaaktheid.

Appelbloesem, voorkeur.

Aster, nagedachte.

Balsamine, ongeduld.

Bies, voorbijgaand geluk, of volgzaamheid.

Bloeiende aren, droomen.

Braamstruik, nijd.

Brandnetel, wreedheid.

Brem, bedriegelijke hoop.

Camelia, wederkeerige genegenheid.

Citroenkruid, smart of scherts.

Denneboom, verheffing

Distel, gestrengheid.

Dorre bladeren, droefgeestigheid.

Dubbele madelief, ik deel uw gevoelen.

Eik, gastvrijheid.

Enkele witte rozen, eenvoudigheid.

Geheele halm, hereeniging.

Gekuakte stroohalm, vredebreuk.

Gele roos, ontrouw.

Gras, nuttigheid.

Goudsbloem, moeite, zorg, wanhoop, jaloerschheid, voorkeur.

Haagdoorn, hoop.

Hazelaar, vrede, vereeniging.

Heide, eenzaamheid.

Heliotroop, ik bemin u.

Hortensia, koelheid.

Hulst, vooruitzien.

Hulst, (Een takje —, behoedzaamheid.

Hyacint, spel, welwillendheid.

Kamperfoelie, liefdebanden.

Klaproos, vertroosting.

Klaver, kalmte, rust (uit welvaart spruitend).

Klimop, vriendschap, trouw.

Koren, rijkdom.

Korenbloem, kieschheid.

Kruidje-roer-mij-niet, kuischheid.

Kruizemunt, warm gevoel.

Laurier, roem.

Lelie, majesteit.

Lelietje van dale, verandering, wisselkeer van het geluk.

Lotosbloem, eensgezindheid.

Maagdenpalm, aangename herinnering.

Madeliefje, onschuld.

Maidenhair, bescheidenheid, duurzame schoonheid.

Mimosa, bloem van geluk.

Mirt, liefde.

Moederkruid, verborgen liefde.

Mos, moederlijke liefde.

Mosroos, liefde, wellust.

Nagelbloem, trouw in 't ongeluk.

Narcis, zelfzucht, trotschheid.

Oranjebloesem, kuischheid.

Paddestoel, vermoeden.

Peterselie, feestmaal.

Plataan, genie.
Pompoen, dikte.
Populier, moed.
Primulaveris, eerste jeugd.
Reseda, uwe deugden overtreffen uwe bekoorlijkheden.
Rijs, vrijmoedigheid.
Roode acacia, sierlijkheid.
Roode anjelier, hartelijke liefde.
Roode geranium, voorkeur of dwaasheid.
Roode jasmijn, ik hecht mij aan u.
Roode roos, geluk.
Roos, schoonheid, stilzwijgendheid.
Rosmarijn, uwe tegenwoordigheid.
Rozeblad, nooit ben ik lastig.
Rozeknop, jeugd.
Sering, schenk mij nieuw leven, eerste gevoel van liefde.
Sneeuwklokje, vertroosting.
Tulp, liefdesverklaring.
Tijm, ik sterf, als men mij verwaarloost.
Varenkruid, oprechtheid.
Veelkleurige anjer, weigering.
Veldmadelief, ik zal er gaarne aan denken.
Viooltje, zachtheid, aandenken.
Wit viooltje, zedigheid, openhartigheid.
Witte jasmijn, beminlijkheid.
Witte roos, stilzwijgen.
Witte rozeknop, hart dat geene liefde kent.
Zonnebloem, verrukking, bedwelming.

Symbolische boeken, geschriften, die de geloofsbelijdenis bevatten van een bepaald kerkgenootschap. Bv. de Geloofsbelijdenis van Guido de Bray, de Leerregelen der Dordtsche Synode (a° 1618 en '19) en de Heidelbergsche Catechismus — voor het kerkgenootschap der Hervormden. Deze geschriften hebben *Symbolische waarde*, d. i. ze bevatten een algemeen herkenningsteeken voor de leden der Hervormde Kerk.

Symbolische levering, levering van goederen bijv. door 't overgeven der sleutels van 't gebouw, waar ze zich bevinden. Letterl. *zinnebeeldige* levering.

Symbolisme, overeenstemming in zinnebeelden. Ook een richting in de dichtkunst en andere kunsten, waarbij gestreefd wordt naar zinnebeeldige voorstelling in woorden en figuren. Deze richting heeft zich in den laatsten tijd weer zeer doen gelden, als terugslag van het realisme en naturalisme. Maeterlinck behoort tot die richting, even als min of meer Toorop en de vroegere Pre-Rafaelieten.

Symbolistisch theater, *tooneelspeelkunst in zinnebeelden.*

Symbolum apostolicum, (lat.), fr. *le Symbole des Apôtres*. De *Twaalf Geloofsartikelen*. Dus geheeten, naar de meening, dat elk geloofsartikel afkomstig zou zijn van éénen der twaalf Apostelen van Jezus, die het zouden hebben uitgesproken bij hun laatste afscheid, toen zij dat zelfde geloof gingen verkondigen over de aarde. Door de belijdenis en erkenning dezer Geloofsartikelen onderscheiden zich steeds de Katholieken van niet-Katholieken, in de Christenheid de Christen van den Jood, den Heiden en den vrijdenker, die zich ten onrechte Christen noemt.

Symbolum Athanasianum of **Symbolum Quicunque,** *de Athanasiaansche geloofsbelijdenis*, aanvangend met het woord *Quicunque (Alweie)*. Naar Athanasius genoemd, doch niet door dezen beroemden Alexandrijnschen kerkleeraar († 373) vervaardigd; denkelijk in den aanvang der 7e eeuw in Spanje opgesteld; in de gansche Westersche kerk gehandhaafd, en omtrent het jaar 1000 ook in de Grieksche Kerk aangenomen.

Symposion Platonis, *Symposion*, d. i. *gastmaal*, is de titel van een van Plato's werken, en wel, over *de liefde*.

Syndicat général du Travail, aanhang van *l'Association*, in April 1895 te Parijs opgerichte vereeniging van de *Jeunesse Artistique*, voor geesteswerk en artistieken arbeid. De oprichting dezer *Association* had ten doel de werken der jonge kunstenaars, dichters en schrijvers te vereeuwigen, zoowel door het houden van lezingen, tentoonstellingen en uitvoeringen, als door het uitgeven hunner boeken en geschriften. Haar oprichter was Fernand Clerget.

Synedrium, zie *Sanhedrin.*

Synedrium ecclesiasticum, (lat.), *de Kerkeraad.*

Synergisme (gr.), of *medewerking* is het kerkelijk gevoelen, volgens hetwelk de mensch zijne verbetering (bekeering) niet uitsluitend verwachten mag van de werking van Gods genade, maar ook zelf moet medewerken (*synergeïn*).

Synodus contracta, (lat.), *saamgetrokken synode,* enkele leden er uit, die dan zaken behandelen, hun door de Algemeene Synode opgedragen. Zoodanige synode wordt uitgeloot, als door het lot de gansche Synode tot op de helft harer leden verminderd wordt.

Synoptische Evangeliën, de eerste drie Evangeliën (van Matthaeus, Markus en Lukas), in tegenstelling met het vierde (dat van Johannes), hetwelk meer van leerstelligen aard is. De eerste drie geven een *overzicht,* — gr. *sunopsis* uit *sun* (tegelijk) en *oops* (blik), — van Jezus' leven, en hunne schrijvers heeten de *Synoptici.*

T

T op Fransche munten, wijst aan, dat ze te Troyes geslagen zijn.

T., *Titus.*

T., onder de senaatsbesluiten in oud-Rome, duidde aan, dat de volkstribunen ze goedgekeurd hadden.

T, (muz.), staat voor *tutti* = allen, d. i. al de instrumenten of stemmen te zamen; in tegenoverstelling met *S* voor *Solo.*

Ti., *Tiberius.*

T. A. V. E. N. U., *Tot Aangename Verpoozing En Nuttige Uitspanning;* maandblad in den smaak van de Engelsche *Tit-Bits;* leesgezelschap te Amsterdam en daarnaar naam voor verschillende vereenigingen.

T. F., *travaux forcés,* fr. *dwangarbeid.*

T. F. P., *travaux forcés à perpétuité,* fr. levenslange dwangarbeid.

T.(l.) a. p., *ter (laatst) aangehaalder plaatse.* Bij aanhaling uit boeken.

T., s. v. pl., (fr.), *Tournez, s'il vous plaît.* Zie bij *Vertas.*

T. T., *Totus tuus,* (lat.), *geheel de uwe.* Als onderschrift van brieven, in vertrouwlijken stijl.

T. T. in D° (totus tuus *in Domino*) = *geheel de uwe in den Heer.*

T. w., *te weten.*

T. z., *ter zake.*

Ta, (chin.), *groot.* In Chineesche plaatsnamen.

Taal der geleerden (De —, lat. *lingua eruditorum,* was in de 17e, 18e en nog in de eerste helft der 19e eeuw het *Latijn,* omdat weleer elke wetenschap in deze taal behandeld, en vooral ook beschreven werd. De taal der geleerden in Japan is het Chineesch, waarin bijna alle belangrijke in Japan vervaardigde werken geschreven zijn, als bv. de rijksjaarboeken, encyclopaedieën, enz.

Taäm, (hebr.), *smaak, gevoel, gewaarwording;* vandaar ook *verstand, geest.* Spreekwoorden: *het heeft geen taam en geen reiach* = *het heeft geen smaak en geen geur,* niets aantrekkelijks; het is noch geestvol, noch boeiend. Hij heeft *geen taam en geen gein* van

iemand, die niet aardig, niet geestig, die vervelend is. Vandaar ook: een *on-taãm* = een vervelend of een niet aantrekkelijk persoon. — Ook *reden, motief; zonder eenige taam* = zonder eenig motief.

Taare, zie *Taharoh.*

Tabakscollege (Het —, naam van een avondgezelschap dat, koning Friedrich Wilhelm I van Pruisen (1688—1740) gewoon was schier daaglijks te Potsdam of te Wusterhausen rondom zich te verenigen. Daartoe behoorden de meest vertrouwde vrienden van dien vorst, alsmede de ministers, stafofficieren, benevens sommige geleerden. Deze kring bezorgde den Koning zeer aangename ontspanning,omdat hij aldaar zonder terughouding zijne gevoelens kon openbaren, en tevens meende, dat ook de overige leden van het gezelschap dit voorbeeld volgden. Men rookte er uit korte aarden pijpen, en zij die niet rookten, moesten toch de pijp in den mond nemen. De invloed, dien in deze bijeenkomsten vooral de door Oostenrijk omgekochte leden hadden op den Koning, die er op vertrouwelijke wijze en zonder eenigen argwaan zijne gevoelens en plannen mededeelde, is voor de geschiedenis van Pruisen hoogst merkwaardig.

Tabarin, zie *Bouffon.*

Tabbaard of **tabberd,** lange, wijde *statierok, statiekleed,* bv. van rechtsgeleerden. Vandaar *geen man van den degen, maar van den tabbaard,* d. i. geen krijgsman, maar een man van 't recht. 't Was de oud Rom. *stola* (z. a.). — Verwant met eng. *tabard* (wapenrok), en ital. *tabarro* (korte mantel).

Tabbaäs, *(tabba'äth),* hebr. *ring.*

Tabbert, (z. afr.), *vrouwenkleed. Tabbertjie*=kleedje: die vrous trek hulle tabbertjies van agter op.

Tabernae, (lat.), benaming van onderscheidene stationsplaatsen aan de heirwegen der Romeinen, vooral in Gallië. Zie ook *Tres Tabernae.*

Tabernakel, van lat. *tabernaculum* (tent), uit *taberna* (plankenwoning), bij de oude Romeinen de tent buiten Rome, waarin de Augur vóór het houden der volksvergadering zijne auspicia waarnam.

—. De verplaatsbare tent der samenkomst en des heiligdoms voor den eeredienst der Israëlieten in de woestijn en in Kanaän, later door den tempel van Salomo vervangen.

—. In de R.-Katholieke kerken is het tabernakel de rijk bewerkte plaats of kast midden op het hoofdaltaar, waarin het H. Sacrament wordt bewaard. De kisten der middeneeuwen hadden veelal het tabernakel in de dikte der muur uitgespaard, aan de buitenzijde rijk versierd en met metalen deur gesloten. In vele kerken was het tabernakel ook in den vorm van een kleinen toren geheel vrij opgebouwd met symbolische versieringen. Te Leuven in de St. Pieterskerk is een zeer fraai tabernakel in steen uit de XVe eeuw, het tabernakel in koper te Léan in België is zeer beroemd. Wij hebben in ons land slechts nog een vrij staand tabernakel in steen uit de XVe eeuw te Meersen in Limburg, wel bestaan er nog in ons land eenige wandtabernakels uit de XIVe en XVe eeuw die echter thans niet meer als dusdanig gebruikt worden omdat de liturgische voorschriften in ons land dit verbieden.

—. In uitdrukkingen als *hij heeft veel met zijn eigen tabernakel op* (= hij houdt van zich op te schikken); *iemand op zijn tabernakel komen of spelen* (= afstraffen); *mijn aardsche tabernakel wordt verbroken* (liever, *afgebroken*) (= ik word zwakker; mijne lichaamskracht gaat achteruit); *zijn aardschen tabernakel goeddoen* (= zich te goed doen aan eten en drinken); beduidt dit woord *menschelijk lichaam,* als woonstede der ziel; en is aan den Bijbel ontleend; vgl. 2 Kor. V : 1; 2 Petr. I : 13, 14.

Tabernakelen bouwen, ook wel verkort tot een uit *tabernakel* (z. a.) gesmeed werkwoord *tabernakelen,* er-

gens zijne *tenten opslaan, woonverblijf* kiezen of nemen. Naar Matth. XVII : 4, Mark. IX : 5, Luk. IX : 33.

Tabi, (japan), *sok,* die voorzien is van een afzonderlijken grooten teen. Ook de *geta* (hooge houten *sandaal* (z. a.), die met een paar dwarsbalkjes op den grond rust), wordt vastgehouden door een bandje, dat loopt tusschen den grooten en den tweeden teen.

Tabik en **tabek,** (mal.), **tabé,** (jav.), *compliment,* groete, gegroet, ik groet u. *Minta* (= verzoeken), *minta tabek* = met uw permissie, met uw pardon.

Tabitha, zie *Dorkas.*

Table à cicogne, drie, vier of meer salontafeltjes aan elkander vast, uittrektafeltjes; ook *Mimi-tafeltje.*

Table d'hôte. In de Middeleeuwen, en zelfs tot op den tijd van Lodewijk XIV, was de tafel van den hotelhouder de eenige publieke ordinaris, in Duitschland en Frankrijk.

Tableaux vivants, voorstellingen van groepen of beelden door levende personen; uitgevonden door Madame de Genlis, die de kinderen van den Hertog van Orleans opvoedde.

Tablehends, (am.), *tafelhoofden,* spotnaam voor de bewoners van New Brunswick; oorspr. onbekend.

Taboe, op de Zuidzee-eilanden en Nieuw-Zeeland, *verboden.* Als iets *taboe* verklaard is, wordt 't als heiligschennis beschouwd het aan te raken. Ook, *ongeschikt voor het gebruik.*

Tabor of **Thabor,** berg in 't noorden van Palestina, die de vlakte van Jizreël ten oosten begrenst. Op dien berg en in deze vlakte versloeg Barak met de strijdbare mannen van Zebulon en Naphtali der Kanaänieten koning Jabin en zijn veldheer Sisera (Richt. IV : 6 vg.). De overlevering, welke Jezus' verheerlijking op dezen berg (Matth. XVII : 1 vg.; Mark. IX : 2 vg.; Luk. IX : 28 vg.) plaatst, dagteekent eerst van de 2e helft der 4e eeuw, en is dus niet zeer betrouwbaar, doch wordt door Van der Palm gehandhaafd. Vanhier

Tabor (Dat is zijn —, dat is de plaats, waar hij in hooge geestvervoering geraakte.

Taborieten, eene der twee partijen, waarin zich de aanhangers van Johannes Huss († 6 Juli 1415 te Constanz) verdeelden: éene gematigde partij noemde zich Calixtijnen (Utraquisten); de andere, de *Taborieten,* (naar Tabor, de stad, in 1419 in Boheme op een heuvel van dien naam gesticht), was zeer gestreng en verwierp alle leerstellingen der Roomsche Kerk, welke niet letterlijk uit den Bijbel te bewijzen waren. Deze beschouwden zich als de Uitverkorenen tot de Zaligheid.

Tabouret (Droit de —, (fr.), *recht om op een tabouret te zitten,* in tegenwoordigheid der Koningin. Werd aan 't oude Fransche hof eerst verleend aan prinsessen, later ook aan de eerste hofdames, nog later aan de vrouwen der afgezanten en hertogen. Den heeren werd eveneens 't *droit de fauteuil* verleend.

Tabula memorialis, (lat.), *gedenktafel.*

Tabula rasa, (lat.), letterl. *afgekrabd* of afgeschraapt (van was schoongeveegd), *schrijfbordje* = plankje (zie bij *Stijl*). *Effen rekening, schoon schip, opruiming.* Wordt ook gezegd van een van alle bebouwing en beplanting ontbloot terrein, van een algemeen ontslag van personeel, enz.

Tabula votiva, (lat.), *geloftetafel,* d. i. een gedenksteen ter vermelding van een, naar aanleiding van eene gedane gelofte, gegeven geschenk (*ex voto*).

Tabulatuur, inrichting van een muziekstuk met letters, vóórdat het

notenstelsel was ingevoerd. Van lat. *tabula* = plank of bord. De vorm en inhoud van het Meesterlied (zie *Meesterzangers*) waren aan allerlei regels gebonden; deze regels droegen ook den naam van *tabulatuur;* men kon er tegen zondigen, bijv. door *valsche* en *blinde* fouten; de eerste waren onchristelijke, onzedelijke, de andere onduidelijke denkbeelden; men kon zondigen tegen den strophenbouw, het rijm, de taal, enz. Was een leerling in de geheimen der Tabulatuur ingewijd en onbesproken van gedrag, dan kon hij, na 't afleggen van eene bekwaamheidsproef, in de Vereeniging van Meesterzangers worden opgenomen, onder belofte geen Meesterlied te zullen ontwijden door het op straat te zingen. Vandaar:

Tabulatur (Nach der —, (hgd.), geheel naar de bepaalde orde of volgorde.

Tac (Répondre du — au tac, (fr.), een argument met een andere passende tegenwerping beantwoorden. Hoewel eene uitdrukking van vrij jonge dagteekening, ligt haar oorsprong in het duister.

Tacchina-lakwerk, proeven van mozaïek van *Tacchina,* te Parijs. 't Is nagebootst Japansch lakwerk.

Tace aut face, (eng.), *zwijg of handel;* houd je mond of doe het zelf. Devies van Sir Walter Scott.

Taceo, video, (lat.), *Ik zwijg en zie.* Spreuk van Koningin Elizabeth.

Tacere qui nescit, nescit loqui, (lat.), *Wie niet zwijgen kan, kan niet spreken.* Spreuk van Vernot de Jeun.

Tachanoen, (hebr.), *smeekgebed. Be-tachanoenim tot iemand komen* = smeekend zich tot iemand wenden. Als term duidt het aan het dagelijksche smeekgebed der Israëlieten in de ochtend- en middag-liturgie der gewone werkdagen.

Tache de beauté, (fr.), *schoonheidsvlek,* oorspronkelijk modenaam voor vlekken of puisten in 't gezicht, gevolg van uitspattingen; later de naam van pleisters daarvoor en van de deze vervangende *mouches* = pronkpleistertjes, hgd. *Schönheitspflästerchen;* thans nog ironisch gebruikelijk voor *vlekje* of *moedervlekje.*

Tachlies, (*tachlieth*), (hebr.), lett. *voleinding, voltooiing, vervolkomening.* In het n.-hebr. *einddoel, bestemming, vaste toekomst.*

Tachrichin, (chald.), *kleederen, omhullingen.* In Talmudisch taalgebruik, en vandaar ook in de Joodsche volkstaal bepaaldelijk *doodskleederen;* de gewoonlijk van wit linnen of katoen vervaardigde kleederen, waarin het lijk na de rituëele reiniging (zie *Taharoh*) wordt gehuld.

Tachypodie, (gr.), *snelvoetigheid.* Bij een tweegevecht ging een der partijen op den loop, voordat de eerste degen getrokken werd. Dr. Péan († 1898), de eer van den lafaard willende redden, schreef in het proces-verbaal: „Bij den eersten aanval kreeg de heer X. een onwederstaanbaren aanval van tachypodie, zoodat de getuigen in overeenstemming met den geneesheer het gevecht deden staken". Niemand kende deze ziekte (!), en de eer was gered.

Tacitus (De Hollandsche —, Pieter Corn. Hooft, zoo genoemd naar den Lat. geschiedschrijver, die hem tot voorbeeld diende en dien hij zoo ijverig bestudeerde, dat zijn stijl hier en daar volkomen overeenkomst met zijn model had.

Tadpoles, (am.), naam voor de bewoners van *Missisippi,* naar de vele *poelen met kikkers.* Eng. *tadpole* = donderpad.

Taedium vitae, (lat.), *levensmoeiheid, afkeer van, weerzin in het leven* (die vaak tot zelfmoord drijft).

Taël, meerv. *taëls*, Chineesche rekenmunt, iets minder dan 1½ dollar (f 3.75). De koers staat echter niet altijd vast; de *taëls* staan soms ook f 3.50.

Taenia expansa, (lat.), letterl. *uitgespannen lintworm.*

Taf, verkorting van pers. *täftah* = geweven; eene stof uit zijde vervaardigd, was eerst zijde en linnen, later zijde en wol. In de 18e eeuw was het glanzige zijde, soms met goud doorstreept.

Taf of **tau,** (fr. wap.), *St. Antoineskruk* (z. a.). Dus geheeten omdat die krukjes op eene T gelijken. Fr. *tau* = T-vormige figuur. — Ook bekend als *béquille de St. Antoine* en als *croix de potence.* — Hebr. *tav* (tau), de 23e laatste letter van het Hebr. alphabet = *kruis* (aldus afgebeeld bij de Phoeniciërs en op de munten der Makkabeeën), heeft eene getalwaarde van 400.

Tafel van vermenigvuldiging opzeggen (De vleeschelijke —, *een talrijk kroost verwekken*; in scherts uit Genes. XVI : 10, XXII : 17; Exod. XXXII : 13; Jerem. XXIII : 22; Gen. VI : 1, enz. enz. enz.

Tafeldans, de draaiende en tevens voortgaande beweging, die zich, naar veler beweren, bij een tafel vertoont wanneer de daaromheen gezeten of staande personen daarop hun handen leggen en door aanraking der duimen en pinken een gesloten keten vormen. In verband daarmede staat de *tafelklopperij,* waarbij de tafel door het tikken met een der pooten antwoord geeft op gestelde vragen. Daar zulke antwoorden alleen door een verstandelijk wezen konden gegeven worden, schreef men een en ander toe aan den invloed van geesten (zie *Spiritismus*). In een stroom van geschriften — in 't begin van 2e helft dezer eeuw verschenen — werden die verschijnselen toegekend aan electriciteit, magnetisme, zenuwvloeistof en de werking van geesten; terwijl anderen daarin niets zagen dan misleiding en zelfbedrog.

Tafelendienst, *behoer der geldzaken* in eene kerkgemeente. Uit Hand. VI : 2: *tafelen* = tafelen, waarop geld verhandeld werd. Anderen denken hier aan spijs-tafels = liefdemaaltijden van rijken en armen. De kantteekenaars van onze Staten-bijbel vereenigen beide denkbeelden.

Tafelgoederen, lat. *mensalia bona,* vaste goederen, waarvan de opbrengst de kosten voor het onderhoud van kloosterlingen moest dekken.

Tafelpartij, in N.-Brabant, het brengen van *ketelmuziek* bij het verbreken van een voorgenomen huwelijk.

Tafelronde (De —, *orde der ridders van de ronde tafel.* Verbond der uitstekendste Engelsche ridders, die zich langzamerhand verzameld hadden om den half-fabelachtigen koning *Arthur* uit het heldentijdvak (6e eeuw) der geschiedenis van Engeland. Om eene ronde marmeren tafel gezeten, hielden deze uitgelezen helden met *Arthur* op zijn kasteel *Kaarlleon* of *Karleol* hunne feestmaaltijden. Slechts het bezit van alle ridderdeugden, in tal van wapenfeiten en avonturen gebleken, gaf het recht om tot deze ridderorde te behooren.

Tafelronde, (m.-nederl.), tweegevechten na de *mêlée* op het steekspel. Ook in 't algemeen *steekspel,* z. a. v. joeste, jostierspel.

Tagales, benaming der Maleische immigranten op de Philippijnen, die tot dusver door hun eigen Sultans of *Datos* geregeerd werden, onder Spaansch oppergezag. Een dapper en athletisch menschenras. Ook *Tagalen* = inlandsche troepen op Manilla.

Tagelöhner mit dem Geiste, (hgd.), noemde Freiligrath de *auteurs,* en zoo noemt Noiré de schooljongens, die gratis onderwezen worden, maar schitterende examens moeten doen als reclame voor de school.

Taggerijn, tangerijn, *oud-ijzerkooper,* van *taggarin* nw. van enk.

chald. *taggâr* = *koopman*, van *tegar* (handeldrijven). — Het m.nl. *tagger* = = *twister* komt van chald. *tegar* (twisten).

Taghairm, middel, door de Schotten aangewend, om in de toekomst te lezen. Iemand, gewikkeld in de huid van een pas geslachten os, werd naast een waterval of aan den voet van een afgrond geplaatst, om daar de voorgelegde vraag te overwegen. Wat ook zijne verbeelding hem in dezen toestand ingaf, werd voor de ingeving van zijn van het lichaam ontdanen geest gehouden. Walter Scott, in zijn *Lady of the Lake* IV : 4. zegt: „Last evening-tide Brian an augury has tried, of that kind which must not be, unless in dread extremity, The Taghairm called."

Taharoh, (*taharah*), (hebr.), *reiniging, reinheid.* Als term duidt het aan: de ritueele reiniging, wasching van een lijk volgens Israël. godsdienstige voorschriften en gebruiken. In de volkstaal is het woord vaak verbasterd tot *taare* of tot *teiere.*

Tahil, (mal.), als gewicht voor edele metalen wegend pl. m. 0.054 KG. en onderverdeeld als volgt: 1 Tahil = 2 Real, — 1 Real = 4 Soekoe, — 1 Soekoe = 2 Tali, en 1 Tali = 3 Oewang; als gewicht voor opium wegend pl. m. 0.0386 KG., en onderverdeeld als volgt: 1 Tahil = 1/16 Kati = 1/1600 Pikoel = 10 Tji, — 1 Tji = 10 Timbang, Mata of Hoen.

Taikoen, (jap.), *de groote heer,* vroeger de *wereldlijke Keizer van Japan,* belast met het uitvoerend bewind en staande onder den Mikado of geestelijken Keizer; sinds 1868 afgeschaft. Sedert is het uitvoerend bewind bij den Keizer of Mikado bijgestaan door een kabinet. In 1889 is er ook een constitutie in Japan afgekondigd.

Tall, tayl, thäl, tale (spr. teel), Chineesche rekenmunt van 1000 pitjes ter waarde van pl. m. f 3.50 Ned. Vgl. *Taël.*

Taillable et corvéable à merci (Gent —, (fr.), *op lijfsgenade schatplichtig volk.* Ironisch de tegenwoordige klassen onzer maatschappij, die onderhevig zijn aan bedrijfs- en vermogensbelasting.

Taillé (C'est bien —, mon fils; maintenant il faut coudre, (fr.), *dat is slechts een begin; het moeilijkste moet nog worden volbracht.* Woorden van Catharina de Médicis, toen Hendrik III haar (23 Dec. 1588) kwam aankondigen, dat hij thans Koning van Frankrijk was, aangezien zijn mededinger, de hertog van Guise, daareven werd vermoord. Het gezegde wordt soms aan Maria Theresia van Oostenrijk toegeschreven, doch het geldt voor uitgemaakt, dat. werd 't waarlijk door haar gebezigd, zij Catharina de Médicis napraatte.

Taille, in middeneeuwsch Latijn *tallia* = collecte, ingezameld geld, noemde men in Frankrijk in de 15e eeuw onder Karel VII eene regelmatige directe belasting (hoofdgeld, impost) op het vermogen of op het inkomen, die de plaats verving der vroegere buitengewone en onregelmatige lasten. Ze werd alleen gevorderd van de niet-bevoorrechte standen; en men onderscheidde eene *taille réelle,* die volgens een gebrekkig kadaster van vast goed geheven werd, en eene *taille personelle,* die op het bedrijf of den persoon rustte.

Taille, (muz.), *tenor; basse-taille* = tweede tenor, de diepere stem.

Taillé, (fr. wap.), zie *linksgeschuind;* zooals het wapen der stad Utrecht.

Take care of the pennies; the pounds will take care of themselves, (eng.), *pas op de stuivertjes; de ponden* (sterling) *zullen wel voor zichzelven zorgen.*

Takkianen, voorstanders van nagenoeg algemeen kiesrecht, dus ook voor werklieden enz. Naar den oud-Minister Mr. J. P. R. Tak van Poortvliet,

die hiervan tijdens zijn ministerie een ontwerp maakte.

Takkief, (c h a l d. en h e b r.), *machtig, invloedrijk.* Vandaar spreekwoordelijk: *takkief bij iemand zijn* = invloed hebben, gaarne gezien zijn, intiem zijn.

Tal, (h e b r.), *dauw. Tefillas-tal,* het gebed om verfrissehenden dauw, dat op het Paaschfeest wordt uitgesproken. *Tal-benschen* = de zegenbede uitspreken (zie *Benschen*).

Talaro, tallero, (it.), afkomstig van *daler, daalder,* groote zilveren munt, vroeger gangbaar in Italië. Een *talaro* van Venetië deed pl. m. f 2.45.

Tale Kanaäns (De — spreken, *spreken in oud-Testamentische termen,* uit oprechte of ook dikwerf voorgewende vroomheid. Jes. XIX : 18 gewaagt van vijf steden in Egypteland, sprekende de spraak van Kanaän, *en* zwerende bij den Heer der heirscharen."

Talen en **Tali,** (j a v.), m a l. **tali** zilveren munt ter waarde van 30 duiten of 25 centen, eigenlijk een koord *(tali* = touw) met *pitis* (zie *pitje*), waarvan er 75 de waarde van een *tali* zouden hebben.

Talent, gr. talanton, *balans,* mrv. de *weegschalen;* vervolgens het *gewogene,* en wel een bepaald *gewicht,* bij Homerus altoos van goud; later in Griekenland een werkelijk handelsgewicht, het Attische was ruim 29 kilogr. zwaar. Thans z. v. a. een half kilogr. of een oud pond (bij bepaling van het gewicht van kerkklokken). Voorts, eene bepaalde *geldsom,* waarvan de waarde oorspr. met het genoemde gewicht aan zilver overeenkwam; het Attische talent, 't meest gebruiklijke en gewoonlijk bedoeld, was van ongeveer 31½ KG. = 60 minae = 360 drachmen of ongeveer f 2640, later (4e en 3e eeuw v. C.) slechts f 2497; het Euboische talent gold f 3675, het Aeginatische en Babylonische f 4400, later slechts f 3937. Voor het Israëlitische talent, zie *Kikkar.* — Door de talenten in Jezus' gelijkenis Matth. XXV : 15, — Luk. XIX : 16 vg. heeft *ponden,* — moet men noch aangeborene geestesgaven noch bizondere gaven en bekwaamheden verstaan; want van deze gold niet, dat ze „een' iegelijk naar zijn vermogen, d. i. bizondere vatbaarheid", konden verleend worden. Er wordt mede bedoeld de meer of minder uitgebreide kring van werkzaamheid, de onderscheiden post en plicht, aan elk in het Rijk van den Messias aangewezen. Toch wordt, op grond dezer gelijkenis, *talent* algemeen gebezigd in den zin van *begaafdheid, bekwaamheid,* spreekt men van een „mooi" of „ongelukkig talent" = kanselvoordracht, en gebruikt men uitdrukkingen als: „men moet *zijn talent op woeker zetten*" (vgl. vs. 27) = er voordeel mede doen, „men mag *zijn talent* niet *in de aarde begraven*" (vgl. vs. 25) = zijne gaven en bekwaamheid niet ongebruikt laten. Vgl. nog de spreekwijzen: *daar ligt zijn talent niet; hij heeft van de vijf maar één talent gekregen; woekeren met zijn talent.*

Tali-api, *vuurtouw,* de lont waarmee men eene sigaar opsteekt. M a l. en j a v. *tali* = touw; *api* = vuur.

Talisman, (p e r z.), mrv. *talismân,* van enkelv. *tilism;* een wonderdoend voorwerp, behoedmiddel tegen gevaren en derg. Zeer bekend als zoodanig zijn de *Abraxassteenen.* In Arabië gebruikt men den talisman nog, bestaande uit een stuk papier, waarop de namen van de Zeven Slapers en hun hond zijn geschreven, om het huis voor geesten en duivels te vrijwaren. Zie *Amulet.*

Tallter qualiter, (l a t.), *zoo (gedaan of geschied), als (het gedaan of geschied is),* d. i. zoo zoo, zoo wat, middelmatig.

Tallitha Kumi, benaming van een asyl te Steenbeek (gem. Valburg, in Over-Betuwe) voor verwaarloosde meisjes. Ontleend aan Mark. V : 41 ; *Talitha kûmi* (A r a m e e s c h) = *dochtertje, sta op!*

Talles, van h e b r. *Tallies* (tallith) = kleed. Als term duidt het aan

het godsdienstkleed met de „franjen" of „aanschouwingsdraden" (zie *Tritsies*), waarmee de Israëlieten bij hun ochtendgebed en andere plechtigheden ter Synagoge zich omhullen (vgl. Numeri XV : 38).

Tallith, zie *Talles*.

Tally-ho! afgeleid van den Normandischen jachtkreet *taillis au!* (naar 't kreupelhout!) in 't Fransch *taï-aut!* Vooral bij vossenjacht gebruikelijk.

Talmied, (hebr.), *leerling. Talmied-chochom* (Talmied-chacham), lett. *wijze leerling*, duidt als term aan: een geleerde op het gebied van Joodsche, Rabbijnsche, Talmudische wetenschap.

Talmud, (n.-hebr.), (letterl. studie, leer-oefening), naam van het groote nabijbelsche standaardwerk des traditioneelen Jodendoms, waarin de godsdienstoverleveringen, als organieke regelen naast den Pentateuch als grondwet, zijn nedergelegd. De vorm van het werk bestaat in eene verzameling van besprekingen en mededeelingen, gedurende ongeveer 4 à 5 eeuwen, van de 2e tot na de 6e eeuw, in de leerscholen van Palestina en Babylonië bijeengebracht, en later gesorteerd, opgeschreven en gegroepeerd rondom de paragrafen der Misjnatraktaten (zie *Misjna*). Er zijn twee verzamelingen, de Palestijnsche Talmud en de Babylonische Talmud, die naar vorm en inhoud geheel verschillend zijn, doch in uitspraken en beslissing nagenoeg geheel overeenkomen. Wanneer men spreekt van *den Talmud* zonder nadere bijvoeging, dan wordt stilzwijgend bedoeld *de Babylonische Talmud*, als van de beide Talmuden de meest algemeen verspreide en beoefende, en ook als de hoofdgrondslag van den godsdienstcodex. Ze bestaat uit 36 deelen, meestal verdeeld in 12 folio-banden. De chaldeeuwsche term voor *Talmud* is: *Gemara* (gemoro) (z.a.). Die term beteekent ongeveer hetzelfde als *Talmoed*. In de Joodsche volkstaal wordt zelden van Talmud, meestal van Gemoro gesproken. *Gemoro leeren* = Talmud leeren. Een *gemoro-kop* = een scherpzinnig hoofd, geschikt voor de moeilijke Talmudstudie. Van eene moeilijke kwestie of ingewikkelde redeneering wordt vaak gezegd: *dit is een heele gemoro* = het lijkt op een moeilijke, scherpzinnigheideischende Talmudplaats.

Talmud Tora, (hebr.), *leer van den Talmud*. Stichting te Amsterdam school waar onderricht in den Talmud wordt gegeven.

Talmudisten, geleerde uitleggers van den *Talmud*. Men vindt hen in de 3e en 4e eeuw n. C. Vooral bekend zijn Mozes Maimonides († 1204) en Obadja Bartenora, wier verklaringen voor de beste gelden, en met bijgevoegden tekst te Amsterdam 1698—1703 door Arenhusius zijn uitgegeven. In den Babylonischen Talmud (Tract. Gittin alsook in Agadische geschriften als Targoem Koheleth en Midrasch Rabba) komt de geheele Aschmedai-Salomonische sage voor. De inhoud daarvan is deze: Aschmedai, de heer der Demonen, wordt door tusschenkomst van den held Benajahu gevankelijk tot Salomo gebracht, om bij den tempelbouw behulpzaam te zijn, door verschaffing van den steen-splijtenden worm *Schamir*. Hij weet Salomo door list te winnen, en dezen den goddelijken zegelring afhandig te maken, waarna hij in Salomo's gestalte den troon Israël's bestijgt en jaren lang als koning Israël regeert, terwijl Salomo als bedelaar rondzwerft. Dit duurt totdat Salomo den goddelijken zegelring weder in handen krijgt; dan verdwijnt Aschmedai. Zie boven, *Asmodée*. Nog andere legenden van den duivel Aschmedai komen in den Talmud voor.

Talud, (bouwk.), *glooiing, schuinte*. Fr. *talus*.

Tamaal, (afr.), *groot*.

Tamarinde, (arab.), *tamr hindi*, lett. *Indische dadel*.

Tamarisk, boomsoort, genoemd naar een hebr. woord dat *zuiveren* beteekent, wegens haar zuiverende eigenschappen. De Romeinen bekransten het

voorhoofd der misdadigers er mede. De Arabieren maken koeken, genaamd *manna*, van de verharde sappen, uit dezen boom getrokken; want de *tamarix mannifera* zweet eene naar *manna* gelijkende, zoetsmakende stof uit.

Tambangan, *licht vaartuigje* der Maleiers te Batavia.

Tambi, (mal.), *jongste broeder,* naam voor de Klingaleezen.

Tamboir, (bouwk.), *houten betimmering* als *toegang* of *portaal* in eene kamer, veelal cylindervormig. De *tamboir* in het stadhuis te Oudenaarde is wegens het zeer fraaie beeldhouwwerk zeer beroemd. Men noemt ook *tamboir* cylindervormige gedeelten in muurwerk en aarde gevormde verdedigingswerken (in 't Duitsch *Zwinger*).

Tammany ook **St. Tamany,** (am.), eigenlijk Tamendy, hoofd der Indianen eerst in Delaware, later aan den Ohio, vriend der blanken, die als profeet vereerd en later heilig genoemd werd; langen tijd als beschermheilige der demokratische partij genoemd (1789). De naam leeft voort in Tammany Hall, de vergaderzaal der machtige *politieke ring* te New-York. Deze partij sloot zich meest aan bij de democraten, doch niet uitsluitend; zij zocht vooral steun bij den geringeren stand. De partij zocht de overhand te krijgen, vooral met het oog op financieele voordeelen, zoo door vergoeding te vorderen voor beweerde uitgaven of verschotten als door het bemachtigen van vette posten.

Tamme godgeleerde (De —, Desiderius Erasmus († 1536), die wel een voorlooper der Kerkhervorming geweest is, maar altoos uitmuntte door verdraagzaamheid.

Tampat, (mal.), *plaats;* verblijfplaats, gelegenheid voor iets.

Tampat tidor, (mal.), plaats waar men slaapt, *ledekant.*

Tampattoempah darah, (mal.), *geboorteplaats.*

Tampat makanan, (mal.), *plaats, waar men eten in bewaart.*

Tampat minoeman, (mal.), *plaats, waar men drank in bewaart,* drankzetje, drankstel.

Tampolong, (mal.), *kwispedoor.*

Tamtam, (muz.), *gong.*

Tanagra beeldjes, kleine (1 à 3 decim.) klassieke *Grieksche beeldjes van gebakken aarde,* meest figuren uit het dagelijksch leven voorstellend, het eerst gevonden in de graven van de stad Tanagra.

Tanah (Boeka —, (mal.), *open den grond;* de leus van den Sultan van Koetei, die zijn land wenscht open te stellen voor Europeesche ondernemingen.

Tanah Malayoe, zie *Haantjesdui.*

Tanah Sasak, zie *Sasaks.*

Tanak (Mënanak), (mal.), *rijst koken, koken;* **Djoeroe tanak,** (mal.), *kok;* zie boven *Djoeroe.*

Tandak, (jav. en mal.), **menandak,** *op inlandsche wijze dansen;* **penandak,** *danser,* danseres, dansmeid.

Tandakken, (k. m. a.), *dansen.*

Tandem D. O. M., Latijnsche formule dikwijls aan het einde van vergaderingen of als slot van een geschrift gebezigd; *Tandem Deo optimo maximo* = aan het einde zij de eer aan den besten en hoogsten God.

Tandem, (sport), *rijwiel met twee zitplaatsen.* Naar een edelman van dien naam, stalmeester van een der koningen van Engeland, die voor het eerst twee paarden vóór elkander inspande, in plaats van naast elkander.

Tandem, *eindelijk.* Spreuk van Taets van Amerongen.

Tandem bona causa triumphat, (lat.), *eindelijk zegepraalt de goede zaak.*

Tandem fit surculus arbor, (lat.), *het rijsje wordt eindelijk een boom.* Spreuk van Prins Maurits.

Tanden, die staan als de huizen in de Benthuizervenen. Spreekwoord gezegd van iemand, die een onregelmatig gebit heeft; wegens de onregelmatige ligging der huizen in Benthuizen bij Leiden.

Tandil, (mal.), *onderofficier aan boord,* met een rang beneden dien van *Sèrang* = sergeant.

Tandoe, (mal.), *draagstoel, draagkoets* met een hangmat of een rustbank (*ambèn*) er in.

Tangan dingin, (jav.), lett. *koude hand,* d. i. gelukkige hand, bijv. om iets uit te planten; tegenstelling van **tangan panas,** d. i. *warme hand.*

Tangent spokes, (sport), *gekruiste spaken.*

Tannebaum (O —, o Tannebaum, wie grün sind deine Blätter, (hgd.), *O sparreboom, o sparreboom, hoe groen zijn uwe blâren.* Aanvang van een, oorspronkelijk tusschen 1550 en 1580 ontstaan allerliefst lied, dat later, in verjongden vorm, in het blijspel *Der Kurmärker und die Picarde,* van L. Schneider, werd gezongen, en zoo, een 45 jaar geleden, dank de toenmaals te Amsterdam bestaande Duitsche schouwburgen, aldaar vrij populair werd.

Tannhäuser, een minnezanger uit Zuid-Duitschland, die in de 13e eeuw een avontuurlijk en veel bewogen leven leidde. Met dat leven en een aan hem toegekenden boetzang is de sage verbonden van den ridder Tannhäuser, die in den Venusberg vertoefde en vervolgens een pelgrimstocht ondernam naar Rome, om vergiffenis voor zijne zonden te ontvangen. Doch Paus Urbanus wilde van geen genade weten, en voegde hem, op zijn bisschopsstaf wijzend, toe: „Evenmin als deze staf ooit weer bloeien zal, evenmin zal den zondaar Gods genade ten deel vallen." Met wanhoop vervuld, keerde nu de ridder naar vrouw Venus terug, en vertoefde hij andermaal in het hol van den berg. Na verloop van drie maanden begon de pauselijke staf groene bladeren te dragen door het wonder der eeuwige liefde; boden werden uitgezonden om den ridder te zoeken, doch deze was verdwenen. 't Is deze sage, die aan Wagner de stof leverde voor zijne bekende opera. — In het Middelnederlandsch: *Heer Danielken.*

Tant de bruit pour une omelette, (fr.), *zóóveel* of *wat een drukte om een kleinigheid!* Naar Voltaire beweert, gezegde van Jacques Vallée, sieur des Barreaux (1602—72), raadsheer in het parlement van Parijs, die, ruw godloochenaar, op een *Goeden Vrijdag* met gezelschap in eene herberg te St. Cloud, bij 't opkomen van een *onweder,* zich verbeeldend „que Dieu faisait tant de vacarme pour lui", een *spek*pannekoek, welken de bandelooze groep, tegen het verbod der R.-Kath. Kerk in, den waard had afgedwongen, uit het raam wierp, zeggend: „voilà bien du br. p. u. o." of „omelette au lard". Louis Blanc schreef in *Les salons du XVIII siècle* voorkomend in *Le Figaro* van 9 en 16 Febr. 1895, over de diners van Mad. Geoffrin: „C'est évidemment de la frugalité de ces repas que Mad. Du Deffant se moquait, lorsque, piquée d'entendre vanter l'influence de Mad. Geoffrin elle s'écria: *„Voilà bien du bruit pour une omelette au lard!"*

Tant de fiel entre-t-il dans l'âme des dévots, (fr.), Boileau, *Lutrin I,* d. i. *kan de ziel der vromen zooveel gal beratten,* m. a. w. kan een vroom man zich zoo boos maken? Vergilius zeide reeds:

Tantaene animis caelestibus irae? (lat.), *ligt er zooveel toorn in de ziel der hemelsche goden? Aeneis* I, 11.

Tantalus-beker, een beker, waarin een hevel zoodanig is aangebracht, dat, wanneer men daaruit wil drinken, al het vocht van onderen wegvloeit.

Tantalus-kwelling, marteling of foltering van iemand, die iets in zijn bereik heeft, en het toch niet machtig worden kan. Naar Tantalus, rijken koning van Sipylos (in Phrygië), zoon van Jupiter, die als gast der goden zich hunne gramschap had berokkend, en tot straf in de onderwereld, door dorst en honger gekweld, tot aan den hals in een meer moest staan, terwijl de heerlijkste vruchten vlak boven zijn mond hingen; doch, bukte hij om te drinken, dan zonk het water, en hapte hij naar de vruchten, dan weken ze in de lucht, zoodat hij moest *blijven* dorsten en hongeren.

Tante (Ma —. De studenten en burgerlieden te Parijs noemen aldus de *Bank van Leening;* zie *Oom Jan.*

Tante Voss, (hgd.), de *Vossische Zeitung* van Berlijn, voluit: *Königlich privilegirte Berlinische Zeitung von Staats- und gelehrten Sachen,* een zeer oud blad; aldus sedert 1848 genoemd, toen het blad zich moeilijk in de nieuwe orde van zaken scheen te kunnen schikken. Om dezelfde reden kreeg de even oude *Spenersche Zeitung* toen den naam *Onkel Spener.*

Tantel, (barg.), *sleutel.*

Tantour, *zilveren huif,* overtrokken met een witten sluier. Hoofddeksel der vrouwen onder de Drusen, eene onrechtzinnige Mohammedaansche sekte, omstr. de 11e eeuw ontstaan in de bergen van Syrië, genoemd naar *Ed-Darazi,* een dweepziek aanhanger van den Kalif (uit den stam der Fatimiden) Hakim Biemrillah, die in 1021 n. C. van de aarde verdween, om het geloof zijner dienaren (de Muahhiden = de belijders der eenheid Gods) op de proef te stellen, maar eenmaal in macht en heerlijkheid zal terugkeeren, om hun, zoo zij getrouw zijn, het rijk der wereld te schenken. Hij werd als de belichaamde Godheid vereerd.

Tantum, (lat.), *zooveel;* vandaar tegenwoordig wel als substantief gebruikt: iemands *tantum* of *tantième,* d. i. zooveel, als iemand toekomt, zijn wettig deel.

Tâon, (fr. wap.), *paardenvlieg.*

Taper, (fr.), in de gemeenzame taal, *geld van iemand leenen.* Vandaar *tapage, het leenen van geld van iemand.*

Tapeur, (fr.), *iemand, die op kosten van anderen leeft* (parasiet), die van geleende gelden bestaat.

Tapisserie d'Aubusson, tapijtwerk, waarmede stoelen, canapés, enz. bekleed worden, in den stijl Louis XIV, en dat te *Aubusson* (Frankrijk, dep. de la Creuse) vervaardigd wordt.

Tapisserie maken, figuren op een behangsel in eene danszaal vormen; zie ook *Muurbloemen.*

Tappen, (telegr.), zich met het naaste telegraafkantoor in betrekking stellen, door een draagbaren toestel aan den draad aan te sluiten. *Getapt* (alleen van personen) = in trek, in achting.

Tappen, (stud.), altoos met *ui* verbonden; *een ui tappen* = eene aardigheid verkoopen.

Tapperjaan (Hilversum 18e eeuw), de gildebroeder van het wevers- of drapiersgild, die belast werd met bier tappen.

Taprobane, vroeger **Sallee** of **Simundu,** sanskr. Sinhala Dvipa (= leeuweneiland), bij de oude Romeinen naam voor het eiland *Ceylon.* Oud-Indisch *Langkâ.* Bij Haafner *Taprobané.*

Taptoe, het avond-signaal, waardoor de soldaten vroeger werden gewaarschuwd, dat het tijd was, om zich naar hun nachtverblijf te begeven. Het woord schijnt afkomstig te zijn van een voormalig gebruik der politie om op een bepaalden tijd de herbergen rond te gaan en te zorgen voor het sluiten van den *tap* of de kraan. (Doe den tap toe!)

Taranis of **Taranus,** de donder-god der Gallen, ook genoemd *Tanaris,* door de Romeinen veranderd tot *Tanavicus.* Hij werd met menschenoffers geëerd.

Tarantella, (it.), bizonder levendige *volksdans,* dus genoemd naar de spin Tarantella, welker beet, zoo men zeide, zenuwbewegingen in hevigen graad veroorzaakte; Saint-Saëns en vele anderen componeerden er de muziek bij, voor fluit en klarinet. De Macaroni is eene Napolitaansche tarantella; zie *Macaroni* (waar bij vergissing *volksdrank* staat). Naar *Taranto,* stad in Beneden-Italië vernoemd.

Tarantisme, *dans-manie,* aanstekelijk bij de toeschouwers. Een dergelijke ziekte openbaarde zich in Duitschland in 1374. Ook in de Fransche revolutie werd het dansen om den vrijheidsboom en van de Carmagnole dikwijls spottenderwijze zoo genoemd.

Tararaboemdijee. Aanhef van een vermaard of berucht lied, dat als straatdeun dienst doet, en waarvan men heeft verhaald, dat het oorspronkelijk door een wilden volksstam bij godsdienstplechtigheden gezongen werd, om in geestverrukking te geraken. In Maart 1894 wist een Amerikaansch schrijver mee te deelen, dat de componist een ter dood veroordeeld soldaat was, die in '54 in de gevangenis het lied vervaardigde, waaraan hij den titel: „Afscheid van het leven" gaf. De Engelsche café-chantant-zangeres Miss Lottie Collins bracht het in de wereld.

Tarbollers, (a m.), *teer-kokers;* naam der bewoners van *North Carolina* vgl. *Old North State.*

Taré, (fr. w a p.), *van ter zijde voorgesteld,* n. l. helmen. *Taré de trois quarts* = half-aanziende.

Tarfoes, zie *Tereifo.*

Targoem, (c h a l d.), *vertaling* of *Targum,* de Arameesche en Chaldeeuwsche vertaling van den Pentateuch door den Rabbijn Onkelos bijgenaamd Hagher (2e eeuw n. C.). *De Targumim* (mrv.) zijn de verschillende klassieke chald. vertalingen en paraphrasen van de Bijbelboeken, ten deele reeds vóór Chr. aanwezig.

Tarheeler, (a m.), spotnaam voor de bewoners van Zuid-Carolina, lett. een man met teer aan zijne hielen.

Tarjag, woord, in de Rabbijnsche literatuur gevormd voor de getallenwaarde: Taw, Resch, Jod, Gimel = 613. Dit woord wijst op de 613 geboden en verboden, in den Pentateuch vervat: *Tarjag Mitswous* (mitswoth = geboden).

Tarlatan, fijne zomerstof voor dameskleeding, in verschillende kleuren; aldus genoemd naar de plaats der uitvinding in Frankrijk.

Taro, Sicilinaansche zilveren munt uit de vorige eeuw van pl. m. 20 ct. Ned.

Tarok, het aantrekkelijkste maar tevens ingewikkeldste van alle kaartspelen. Het wordt gespeeld door 3 personen met 78 kaarten, welke uit de 52 kaarten van het Fransche spel, 4 ruiten en 22 taroks of troeven bestaan.

Tarpeius (Spurius —, bevelhebber van den burcht op den Capitolijnschen berg te Rome, in den oorlog na den Sabijnschen maagdenroof, zou, volgens de sage, Rome aan de Sabijnen hebben willen overleveren, doch werd door Romulus met zijne dochter Tarpeia, die den weg naar het Capitool aan de

Sabijnen zou hebben verraden, ter dood gebracht. De steile rots, op welker top de straf zou zijn voltrokken, aan den zuidhoek van het Capitool, kreeg den naam Saxum Tarpeium of *rupes Tarpeia*. Van deze rots werden soms ter dood veroordeelde staatsmisdadigers naar beneden geworpen.

Tarring and feathering, (eng.), zie *Teeren en vederen*.

Tartare, (fr.), in de kleermakerswereld, een leerling. Oorsprong onbekend.

Tartarus, als persoon de zoon van den Aether en Gaea (de Aarde), is bij Homerus de *kerker* der Titanen (z. a.), en ligt zoo diep onder de oppervlakte der aarde en de zee, als de afstand is van den hemel er boven; terwijl de Hades *in* de Aarde ligt. Bij Hesiodus en latere schrijvers is Tartarus = *Hades*, d. i. de *onderwereld*.

Tarte à la crème, (fr.), een argument, waarmede men alle bezwaren meent te hebben ontzenuwd, dat verdere ontwikkeling eener meening onnoodig maakt, ongeveer onze *dooddoener*. Het gezegde is ontleend aan Molière's *Ecole des femmes* I, 1, en aan diens *Critique de l'Ecole des femmes*. Hij werd namelijk scherp, wegens sommige, in het eerste stuk voorkomende uitdrukkingen, waaronder ook *tarte à la crème*, aangevallen. Hij deed nu in zijne *Critique* een markies optreden, die aanhoudend, te pas en te onpas, dien volzin uitspreekt.

Tartuffe of **Tartufe,** een *huichelaar*, een geveinsde vrome. Aldus naar den hoofdpersoon van Molière's blijspel van dien naam. Molière zelf schreef *Tartuffe*. Ital. Tartufo komt als aanduiding voor van een boosaardig mensch in Lippis' *Malmantile*, dat in handschrift vóór den Tartufe in omloop was. Genin, *Récréations philologiques* I, 292.

Tarwe (Daar is onkruid onder de —, *daar zijn boozen* of *verkeerden in dat goede gezelschap*. Door Jezus in zijne gelijkenis Matth. XIII : 24—30 gezegd omtrent de schijnbare burgers van het Godsrijk, in tegenstelling met de goede en de echte.

Tasveld, open plek bij eene steenfabriek, waarop de steenen *opgetast* staan.

Tata, (afr.), *vader*.

Tattersall, plaats waar raspaarden verhandeld werden, in 1766 nabij Hyde Park Corner te Londen geopend door Richard Tattersall; op 10 April 1865 werd ze naar Knightsbridge overgebracht.

Tautogrammatische verzen, verzen, waarin alle woorden dezelfde beginletter hebben, b.v. Ruisch, reine regen, ruisch! Roer ritselende ranken!

Taukruis, (wap.), zie *St. Antonieskruis*.

Taxische posten. Zie *Turn und Taxis*.

Tchang-kooe, (chin.), het *middelrijk*, naam voor *China*, nml. bij de *Chineezen*.

Tchillatchef-prijs, ad 3000 francs, bestemd als belooning voor de belangrijkste studiën over natuurlijke historie in Midden-Azië.

Te Deum, nml. *laudamus*, (lat.), *U, God, loven wij*. Ten onrechte is dit de gansche wereld door beroemde kerklied *het Ambrosiaansche gezang* (z. a.) genoemd; want het is wel eene eeuw na Ambrosius († 397) ontstaan. Volgens de legende vervaardigd door dezen en zijn kweekeling Augustinus († 419), die in den Kerst- of Paaschnacht, 387, na den doop van den laatste te Milaan, in heilige geestdrift dit lied in beurtzang zouden hebben aangeheven. Luther bracht het in zijn „Herr Gott, Dich loben wir" in 't hgd. over. Door Ahasuerus van den Berg vertaald in het Ev. Gezang 3.

Te souviens-tu? disait un capitaine, au vétéran qui mendiait son pain, (fr.), *herinnert ge u nog wel, zeide een kapitein tot een veteraan, die voor zijn brood bedelde;* zeer populair geworden regels uit een door Emile Debraux in 1815 gedicht lied (Chants et chansons populaires de la France par H. L. Delloye, Paris 1843, 2e Serie, No. 1), waaraan K. v. Holtei (1798—1880) het **Denkst du daran, mein tapfrer Lagienka?** ontleende. In navolging daarvan dichtte E. W. van Dam van Isselt († 1860) bij den Tiendaagschen Veldtocht: *Herinnert ge u? sprak laatst een oude krijger.*

Tea-cap, (eng.), *mutsje,* dat men over het trekpotje heen slaat, om de *thee* warm te houden. Ook *cosy, tea-cosy* geheeten.

Team-klasse, eenige honden van hetzelfde ras, onverschillig van welke geslachtskleur, aan éénzelfden eigenaar toebehoorend. *Team* (eng.) = span, troep. Klassificeering voor eene hondententoonstelling.

Téba, zie *Teïwah.*

Teca, (ital.), het kleine *vat,* waarin twee fleschjes, welke het wonderbloed van den H. Januarius in de Domkerk te Napels moeten bevatten. Gr. *thèkè* = kast, kist.

Techi-jo, (techija), (hebr.), *herleving. Techijas hameïsim* (Techijath haméthim), *opstanding der dooden.*

Techinno, (*Techinna*), (hebr.), *smeekgebed.*

Techoem, (chald.), *grens, begrenzing.* Als term duidt het buiten het bebouwde stadsgedeelte de grens aan, die de Israëlieten op hun Sabbath niet mogen overschrijden.

Tecum habita, (lat.), *woon bij uzelf.* Een gebouw op de Heerengracht te Amsterdam, dat oorspronkelijk de kerk der Hernhutters was, later die van de Evangel. gemeente van Ds. De Liefde, thans (1896) voor kantoren gebruikt. Aldaar werd in Nov. 1870 eene *Opleidingsklasse* voor *Zondagsschool*-onderwijzers gesticht door (C. R. Frowein en) A. J. Hoogenbirk, die als jubilaris 20 Nov. 1895 zijn herdenkingsdag vierde.

Tedesco furor, (it.), *Duitsche furie;* zie *Furia Francese.*

Teekengeld *(fictieve munten),* munten van onedel metaal, dienende tot betaling in gevangenissen, werkhuizen, koloniën van weldadigheid en op plantages in de Indiën, en die bij het verlaten dier inrichtingen tegen gangbaar geld ingewisseld worden. Zij zijn van koper, zink, lood, blik enz.; de waarde en de naam der inrichting staan er op uitgedrukt.

Teellingisten, spotnaam van rechtzinnige ijveraars onder de Hervormden van het laatst der 17e eeuw. Aanhangers van Willem Teellinck, † 1629, als predikant te Middelburg, door Gysbert Voet († 1676 als hoogl. te Utrecht) den Gereformeerden Thomas à Kempis († 1471) geheeten. Zijne geschriften, zóo talrijk, dat ze eene kleine boekerij vormden, vonden, omdat ze meer gewicht legden op beoefenende godzaligheid, dan op de belijdenis des Geloofs, tegenkanting bij de steil-rechtzinnigen, welke echter *later* overwonnen werd, toen Voet(ius) en de Voetianen, aan wier rechtzinnigheid niet viel te twijfelen, Willem's voetspoor volgden.

Teemsdraaisters, toovenaressen, die, terwijl zij eene *teems* (zeef) ronddraaiden, goed geluk aanzegden. Men vond ze nog einde 16e eeuw.

Teeren en vederen, barbaarsche eigenrechtstraf, reeds in de kruistochten op roovers en verraders toegepast, waarbij de verontwaardigde volkshoop zijn slachtoffer, geheel ontkleed, met teer insmeert en daarna in veeren rolt, zoodat, indien de teer niet spoedig wordt verwijderd, het gewelddadig afsluiten

der huidporiën doodelijke gevolgen kan hebben. Soms werden zij daarna verbrand of gehangen. Het is nog in Amerika in gebruik, doch werd o. a. Mei 1894 ook op de diamantenmarkt te Kimberley toegepast op een volksleider, wien men oneerlijke praktijken te last legde.

Teerputsen, *sjako's* waarvan de bovenrand tweemaal zoo groot was als de benedenrand; dus naar den *vorm* aldus genoemd. Ze waren in gebruik bij de infanterie, en werden omstreeks 1850 afgeschaft.

Teetotaler, (eng.), *geheel-onthouder*. Gevormd uit *totally* (geheel en al, ganschelijk), welk woord op eene vergadering der *Temperance League* te Londen, door een stamelenden voorstander, Dick Turner, gebrekkig en gerekt werd geuit. Vandaar ook het woord *teetotam*, naam voor een werkmansclub, waar sterke dranken zijn uitgesloten.

Teetotal of **Total Abstinence,** *geheel-onthouding*.

Tefillin, (n.-hebr.), (afgeleid van hebr. *tefillah* = gebed), de *gebedriemen*, of eigenlijk de in capsulen gelegde perkamentstrooken, die de Israëlieten bij het ochtendgebed aan hoofd en linker-bovenarm leggen, als sacramenten of symbolen, dat de inhoud der op die perkamentbladen geschreven geloofsbelijdenis hoofd en hart moge doordringen.

Tefillo, *(tefilla)*, (hebr.), *gebed*. Vandaar ook *het gebedenboek*. Het woord wordt in de volkstaal verkort tot *tfille*. (Niet te verwarren met *tefillin*, z. a.).

Tefiso, *(tefisa)*, (hebr.), (van *tafoos* = grijpen, vangen), *gevangenis*.

Tegal, (jav.), ook **Tégalan,** niet of slecht bevloeibaar, min of meer hoog gelegen bouwveld, niet geschikt voor de natte rijstteelt.

Tegen den stroom inroelen, reeds afgeraden door Sirach IV : 31: „Streef niet tegen den stroom".

Tegengebloemd, (wap.), *gebloemd;* doch de bloemen staan beurtelings met den kelk en den voet buiten en binnen.

Tegengoudhermelijn, (wap.), het veld is van *zwart*, de vlokjes van *goud*.

Tegenvair, (wap.), de schildjes en klokjes staan in gelijk geëmailleerde rijen beurtelings met basis en punt tegen elkaar.

Tegenzegel, (zeg.), een zegel, gedrukt in het was of lak, aan de keerzijde van het eigenlijke zegel. Meestal gebruikt men hiertoe een klein zegel met het wapen alleen.

Tehillim, (hebr.), (lett. *psalmen, loflieederen*), naam voor *het boek der psalmen*. In de volkstaal vaak verkort tot *tillem*. *Tillem zeggen* = psalmen reciteeren. Dit geschiedt vaak bij wijze van gebed of voorspraak. Vandaar: *tillem* voor iets zeggen = gebeden opzenden voor het welslagen.

Telere, zie *Taharoh*.

Teikef, (van chald. *tekef* = plotseling), Rabbijnsch woord, *dadelijk, onmiddellijk*. *Teikef oe-mijad*, dadelijk en terstond.

Teiwoh, *(Têba)*, (hebr.), *kist, ark, kast*. Als term duidt het aan: de H. Ark (des Verbonds, Exod. XXV : 10) of de gewijde kast, waarin in de Synagoge de Wetsrollen staan.

Teki'o, *(Tekí'a)*, (hebr.), een der toonvormen van het bazuingeschal op den Israël. Nieuwjaarsdag; van *Taka* = trompet- of bazuingalm geven. De beide andere toonvormen heeten *Teroe'a* (= alarmtoon) van *roe-a*, jubelen, alarmmaken, en *Sjebarim* = gebroken toon (van *sjabar* = breken). De persoon die

het bazuinblazen verricht heet dan ook: *Tokea'* = de bazuinblazer of *Baäl tokea'* (Baäl = de heer; de man, bij wien het behoort).

Tekoefo, *(Tekoefa),* (hebr.), lett. tijdsomloop: *loop van een jaarkring.* Vandaar, als term, voor de zonnewendingspunten(quatember of quatertemper), die het zonnejaar in 4 deelen verdeelen, tijdpunt waarop de zon treedt in het sterreteeken van den Ram (Lente), den Kreeft(Zomer), de Weegschalen(Herfst), en den Steenbok (Winter).

Tektonische aardbevingen, staan in nauw verband met de oploojiing der aardlagen tot bergen en zijn dus het gevolg van spanningen in de aardlagen. In streken met vouwingsgebergten als Zwitserland komen zij veelvuldig voor. Lat. *tectonicus,* gr. *tektonikos* = het bouwen betreffend.

Tel brille au second rang qui s'éclipse au premier, (fr.), *menigeen schittert op den tweeden rang die op den eersten verduistert,* Voltaire, *La Henriade,* Ch. I, vs. 3, zinspelend op Henri III, die als hertog van Anjou wonderen van dapperheid had verricht als uitmuntend veldheer bij Jarnac, bij Moncontour en in het beleg van La Rochelle, maar die na zijne terugkomst uit Polen (1574) als koning van Frankrijk geheel onmachtig bleek te zijn.

Tel est le sort fâcheux de tout livre prêté:
Souvent il est perdu, toujours il est gâté,
(fr.), *dit is het treurig lot van elk boek, dat men uitleent; dikwijls raakt het weg, altijd wordt het bedorven.* Opschrift der boekerij van Théodore Leclercq.

Tel est notre plaisir, (fr.), *zoo behaagt het ons, zoo begeeren wij het;* vgl. *Sic volo sic jubeo;* naar de slot-formule van de besluiten der Fransche koningen, sedert Frans I, waarbij alle edicten en ordonnantiën eindigden met de woorden *car tel est notre plaisir,* en niet: *notre bon plaisir,* zooals men vaak citeert; *deze* uitdrukking is van Sully, *Oeuvres VIII.* Hier te lande heeft het den vorst *behaagd;* in Duitschland heet het: Seine Majestät, haben allergnädigst *geruht,* wat hetzelfde beteekent. Het oudste gebruik dezer formule is in een besluit van 6 Januari 1497 van Karel VIII van Frankrijk over rentebelasting en in een van 12 Mei van dat jaar aangaande de lijfwacht der *Cent Suisses* te vinden.

Tel excelle à rimer, qui juge sottement, (fr.), *menigeen is een uitmuntend rijmer(of dichter),maarspreekt dwaze oordeelvellingen uit,* Boileau, *L'art poétique,* IV, 82.

Tel qui rit vendredi, dimanche pleurera, (fr.), *menigeen lacht Vrijdags, die Zondags zal weenen,* 2e regel van *les Plaideurs,* van Racine, variant op overoude zegswijzen over de veranderlijkheid der menschelijke toestanden. Het gezegde in dezen vorm is van christelijken oorsprong. *Vrijdag* de dag van Christus dood, *Zondag* de dag zijner opstanding; zijne vijanden hebben gejuicht bij zijn dood, gesidderd bij zijne verrijzenis.

Telegram. Omtrent het ontstaan van dit woord lezen wij in den *Albany Evening Journal* van 6 April 1852 het volgende: Een onzer vrienden verzocht ons aan te kondigen, dat het te gelegener tijd goed zoude zijn, een nieuw woord in het woordenboek op te nemen. De bedoeling is, te vermijden, twee woorden te gebruiken, waar één voldoende is. Het woord is *telegram* in plaats van „telegraphische dépêche", enz. enz. De uitvinder der nieuwe uitdrukking was de Amerikaan E. P. Smith uit Rochester. Strikt genomen, zou het *telegrapheem* zijn.

Telegraphese, de eigenaardige gezwollen stijl en gezochte omschrijvende woordenkeus, welke het Londensche blad *The Daily Telegraph* kenmerkt. Uitvinder van dien schrijftrant was George Augustus Sala († begin Dec. 1895 te Brighton, 67 jaar oud), bekend Engelsch journalist, schrijver van een aantal

novellen en van een *Leven van Charles Dickens*, die ettelijke hoofdartikelen (leaders) voor genoemd blad schreef, er voor naar Oost en West reisde, en, evenals Dickens, ook als „lezer" naam maakte.

Teleologie, (gr.), *de leer van het einddoel*. In de Theologie het *Verlossingsplan*. Van *telelos* = wat zijn doel of einde bereikt heeft.

Telepathie, (gr.), psychisch contact of geheimzinnig verband, dat er zou kunnen bestaan tusschen personen, die zich ver van elkaar verwijderd bevinden, om niet alleen altoos hetzelfde te droomen, maar ook in den droom altijd elkaar te ontmoeten en met elkaar te leven. Alzoo leidt de telepathische mensch, behalve zijn werkelijk bestaan, een tweede leven, een droomleven, in één woord, een innerlijk leven à deux. Uit *tèle* (ver) en *pathè* (ondervinding). In fr. *transmission des pensées*, overbrenging van gedachten. Zie *Occulte wetenschappen*.

Telephoon, werktuig om door electrische werking het geluid op verren afstand aan te brengen Uit gr. *tèle* (ver, uit de verte) en *phônè* (klank, geluid), dus z. v. a. klank uit de verte van 't geluid (inzonderheid van de menschelijke stem). De uitvinder heette Reis; zijne weduwe overleed einde Januari 1895 te Friedrichsdorf (in Hessen, Homburg), hoog bejaard, en genoot een rijkspensioen, haar voor de verdiensten haars overleden echtgenoots toegekend. Door den Noord-Amerikaan Edison toegepast voor het daagliksch gebruik als toestel voor het houden van gesprekken. Op groote schaal toegepast in 1876 door den Amerikaan Bell. Men zag het onlangs door *verrespreker* vertolkt, hgd. *Fernsprecher*; vgl. *teleskoop* = verrekijker.

Telephoot, (*tele*, ver, *phos*, licht), toestel om *beelden* langs electrischen weg op verren afstand over te brengen.

Téléscoper (Se —, het doordringen, bij een botsing op spoorwegen, van een trein in een anderen; hoewel algemeen gebruikt, eene onjuiste uitdrukking. Immers de telescoop bestaat uit één stuk, en niet, zooals de verrekijker, uit verschillende in elkander schuivende buizen, een mecanismus, waaraan, bij de vorming van het woord, dat in de Vereen. Staten van Noord-Amerika ontstond, klaarblijkelijk werd gedacht.

Telkaarten, Jan. 1896 ingevoerd ten dienste van de Gerechtelijke Statistiek. De leden van het parket bij de gerechtshoven, rechtbanken en kantongerechten dienen ze elk kwartaal ingevuld in bij het Departement van Justitie. Op alle moeten vermeld worden de datum van arrest of vonnis, de familienamen (bijnamen, valsche namen), de voornamen en de geboortejaren en dagen der veroordeelden; terwijl op die, betreffende de wegens misdrijf vroeger veroordeelden, bovendien de burgerlijke staat, de legitimiteit, het beroep en het kerkgenootschap der gestraften moet voorkomen. Overigens worden in bijzonderheden omschreven de gepleegde strafbare feiten en de opgelegde straffen.

Tell (Willem —, volgens het volksverhaal een der hoofdpersonen uit de geschiedenis van den Zwitserschen vrijheidsoorlog, die tot diegenen zou behooren, die in 1307 onder aanvoering van Walther Fürst, Werner Stauffacher en Arnold v. Melchthal op den Rütli den grondslag legden van het bondgenootschap, toen de landvoogden der Hertogen van Oostenrijk de Zwitsers van hunne oude vrijheden trachtten te berooven.

Tell-Amarna-tafelen, gevonden in 1887, bevatten eene briefwisseling uit de 15e eeuw v. C. tusschen drie Egyptische koningen met de heerschers van Babylon, Assyrië, Armenië, Klein-Azië en Palestina.

Tellus, de *Aarde* als godheid. Zie *Gaea*.

Tempe, eig. een grootsch en wild, en tevens bekoorlijk en aangenaam dal tusschen de bergen Olympus, Ossa en

Pelion (in Thessalië); vandaar in 't algemeen een schilderachtig dal, een *lustoord*. Gr. *ta Tempea*, saamgetr. *Tempè*.

Tempeh, (jav.), gebakken of gebraden in platte koekjes samengedrukte, gegiste *kadèlé* boonen of *boengril* (*kat-ang*-koek van *katjang tjina*), eene geliefde toespijs bij de rijst.

Tempelheeren of **Tempeliers,** geestelijke ridderorde, in 1118 ter bescherming der bedevaartgangers naar Jeruzalem, ten tijde der kruistochten in Palestina ter verdediging der heilige plaatsen gesticht. De naam *Tempelheeren* is hiervan afkomstig, dat zij een kasteel ter bewoning kregen, dat gebouwd was op de plaats, waar zich weleer de *tempel* van Salomo bevond.

Tempelwijding, feest, door de Joden na de Babylonische ballingschap, ter inwijding van den tweeden tempel ingesteld en gevierd (Ezra III : 10—13, VI : 16).

Tempi passati, (it.), *vervlogen tijden*.

Temperamenten. Voorheen onderscheidde men de menschen naar hun karakter in verband met lichaamstoestand in 4 soorten: die van het *sanguinische*, naar den indruk van 't oogenblik gestemde *melancholische*, peinzende, neergedrukte, *cholerische*, krachtige, doorzettende, snel tot toorn geneigde en *phlegmatische*, trage en koele temperamenten.

Templeisen, zie *Graal*.

Tempora mutantur, nos et mutamur in illis, (lat.), *de tijden veranderen en wij met hen*; Owen, *Ad tres Maecenates* I, 53, Epigr., d. i. andere tijden, andere zeden.

Tempus actum, (lat.), de verleden of oude tijd. Horatius, *Ars poetica* 173, laudator temporis acti, *iemand, die ouderen tijd als den beteren prijst*.

Tempus edax rerum, (lat.), de tijd, die aan alles knaagt, die alles der vernietiging prijs geeft. Ovidius, *Metamorphosen XV*, 234.

Tenack, (TNK), herinneringswoord (mnemo-technisch), samengesteld uit de initialen van **T**hora (Pentateuch), **N**ebieim (Profeten) en **K**etoebim (geschriften); zoodat men met dit woord den geheelen bijbel aanduidt.

Tenai, (n.-hebr.), *voorwaarde. 'Al tenai* = onder voorwaarde. Meerv. *Tenoïm* (Tenaïm) voorwaarden. *Tenoïm schrijven* = eene akte van overeengekomen voorwaarden schrijven. In 't bijzonder komt dit bij *verlovingen* wel voor.

Tenants, (fr. en eng. wap.), zie *Schildhouders* (menschen).

Tendenzschrift, *geschrift met eene bepaalde strekking*, b.v. een tendenzroman.

Tenderfoot, (am.), letterlijk *teere voet*, mensch met gevoelige voeten, niet aan hard leven gewoon; in het verre Westen de naam voor een nieuw aangekomene, een *baar*.

Tenebrae, (lat., muz.), lett. *duisternis*, de plechtige Mis op Goeden Vrijdag in de Sixtijnsche kapel, waarbij onder het zingen der *Lamentationes* (klaagzangen) de kaarsen op het altaar achtereenvolgens een voor een worden uitgebluscht.

Teneo te, Africa, (lat.), *Afrika, ik neem u in bezit*. Dit woord had Julius Caesar († 44 v. C.), als slimme Romein zeer gevat bij de hand, toen hij, op de Afrikaansche kust aan wal stappend, struikelde en languit op den grond viel.

Tenir le crachoir, (fr.), *in (op) zijn praatstoel zitten*.

Tenoe'o, *(Tenoe'a)*, mrv. *tenoe'ous* (tenoe'oth), (hebr.), vocaalteekens onder of boven de letters geplaatst.

Tenong, (mal.), *bamboezen sluitdoos*.

Tenzonen. Zie *Cours d'Amour*.

Ter elfder ure, ontleend aan Matth. XX : 6 en 9, om aan te duiden, dat het laat was; dus *hoog tijd*.

Teraphim, (hebr.), huisgoden, lat. *penates*, welker dienst onder oud-Israël van de Arameesche stamvaderen dezes volks afkomstig (zie Gen. XXXI : 19, 34), bij de Israëlieten hier en daar in zwang bleef. Uit 1 Samuel XIX : 13—16 blijkt, dat die huisgoden een menschelijk hoofd en aangezicht moeten gehad hebben. Ze golden den Israëlieten als beschermers hunner woningen, als aanbrengers van geluk en zegen, ook als orakels, bij wie zij raad en troost zochten.

Teredo navalis, Teredo norvegia, (telegr.), worm, die de telegraafkabels vernielt, in 1860 ontdekt door Huxley in een der kabels in de Levant.

Tereîfo, (hebr.), lett. *verscheurd*. Vandaar als term bij slachtvee: *wegens ongesteldheid voor Israël. gebruik ongeoorloofd*. Vandaar in de Joodsche volkstaal bij iedere spijze van welken aard ook, die niet beantwoordt aan de Joodsch ritueele eischen: *ongeoorloofd voor Isr. gebruik*. Het daarvan gevormd substantief *tarfoes* duidt aan *ongeoorloofde spijzen*.

Teresa (Santa —, bijgenaamd: *la Femme Séraphique*, eigenlijk geheeten: Teresa de Cepada y Ahumada, de vrome hervormster van de orde der Carmelieten. Zij was geboren te Avila in Spanje 1515 en stierf 1582, en werd door Paus Gregorius XV in 1621 gecanoniseerd; sedert is zij de beschermheilige van Spanje, naast San Jago. Zij muntte ook uit als dichteres.

Terminus, (rom. myth.), de grensgod, die de eigendommen onder zijne bescherming had.

Terminus, *(débarcadère)*, eindstation. Men noemt aldus de stationsgebouwen waar alle treinen in loopen en weer terug moeten om in verdere richting voort te gaan. De stations te Frankfort, Keulen, Antwerpen en Brussel zijn aldus.

Terminus ad quem, (lat.), *grens, tot welken*. Wordt gebezigd van het *uiterste tijdstip*, waarop men een feit, een geschrift of eene spreuk van onzekeren oorsprong, plaatsen kan of moet, of waar eene beslissing of een werk niet overheen mag gaan.

Terminus a quo, (lat.), de tijd, van welken af men iets rekenen moet of waarop iets een aanvang neemt; tegenover **terminus ad quem,** de tijd, tot welken men iets rekenen moet of iets duurt, of van kracht is, de eindtermijn.

Terminus major, (lat.), het gewichtigste of eerste lid eener sluitrede; waarop dan de **terminus minor** of **medius,** het minder gewichtige of middelste lid volgt; deze laatste wordt *atqui* ingeleid en de gevolgtrekking door *ergo*, vgl. **atqui . . . ergo.** In plaats van *terminus major* en *terminus minor* zegt men gewoonlijk alleen *major* en *minor*.

Terminus motus, (lat.), *bewogen grens* (-paal, -steen, -lijn), vervalsching der grenzen van landerijen. Reeds door Numa Pompilius met *socratis capitis* (z. a.) bedreigd; in den tijd der Republiek door geldstraf vervangen, door Keizer Hadrianus afgewisseld met verbanning (velegatio) en gedeeltelijke verbeurdverklaring van goederen. Geringe lieden werden tot dwangarbeid aan staatswerken (condemnatio ad opus publicum) verwezen. Bij de Germanen werd iemand die een grenssteen te zijnen voordeele verplaatst had, geheel ontkleed, rechtstandig ten halven lijve op die plaats in den grond begraven, en door een scherpe ploeg met vurige rossen bespannen zijn bovenlijf, voorzoover het boven den grond uitstak, afgesneden.

Terp in Ureterp beteekent *hoogte* of *heuvel*.

Terpsichore, *Muze van veidansen* en koorzangen, zij wordt gewoonlijk afgebeeld in dansende houding, met een lier en een plectrum in de handen.

Terra incognita, (lat.), *een onbekend* (nog niet onderzocht) *land*.

Figuurlijk gebruikt van een onderwerp, waarin iemand niet thuis is.

Terrae filius, (l a t.), eig. een zoon der aarde, d. w. z. iemand van onbekende of lage afkomst.

Terrassé, (fr.), zie *Gegrond.*

Terrets, eig. *tiroets,* afgeleid van het c h a l d. *tiroetsa* = richtigheid, juistheid, *antwoord;* ook vaak in den zin van: verklaring, verontschuldiging.

Terreur blanche (La —, *de witte Schrik.* Witte, nml. die der hongerlijders. En daarmee werd tevens gezegd, dat het uit was met de macht der Jacobijnen, met de macht van het *Tribunal révolutionnaire,* met *la Terreur,* met de *guillotine.* Dit laatste werktuig der ontzetting scheen vervelend geworden — de Parijzenaren haakten naar wat nieuws. Men zou eerlang aan hun wensch voldoen — de *Terreur blanche* was in aantocht. Alles wat hatelijk geworden was, werd nu op rekening van den zondebok, Robespierre, gebracht. Men had de laf heid een spottend grafschrift op hem te drukken in de dagbladen, van dezen inhoud:

„Passant, qui que tu sois, ne pleure
pas mon sort
„Si je vivais, tu serais mort".

De ware *Terreur blanche* kwam uit het Zuiden van Frankrijk. Daar wemelde het nu al van royalisten en verbannen priesters, die zich noemden des *patriottes opprimés,* uit zelf behoud zich gedragend of zij goede republikeinen waren. Deze lieden sloten zich aaneen tot gewapende benden, zich noemende: *Compagnons de Jésus* of *Compagnons du soleil.* Het is waarschijnlijk, dat de eerste titel luidde: *Compagnons de Jéhu,* naar den koning van Israël, die gezalfd was door den profeet Eliza, om de misdaden van den koning Achab te wreken.

Terreur (Gele —, een *schrikbewind* in China, omdat in dit land de gele kleur die is van den Keizer en zijne Rijksgrooten.

Terreur rouge, het schrikbewind van 1793; *Terreur blanche* van 1817 noemt men de vervolging der Protestanten en der aanhangers van de revolutie door edellieden en priesters, waarbij de vervolgden meedoogenloos vermoord werden. Deze gruwelen geschiedden ongestraft onder de oogen van Lodewijk XVIII, vandaar het *witte schrikbewind* (wit is de kleur der Bourbons en der (Fransche) koningsgezinden. *Terreur verte,* het schrikbewind van den angst, gedurende de laatste weken van 1893 na de dynamietaanslagen van Ravachol en Vaillant te Parijs en dien in het theater te Barcelona.

Territoriaal stelsel, de kerkrechterlijke theorie, volgens welke het geestelijk bewind over een land in de handen is van den souverein. Het werd na den vrede van Munster vaak op een drukkende wijze toegepast.

Territoriale wateren, *wateren,* die tot een bepaald *grondgebied* behooren, waarin men dus, zonder vergunning, niet visschen mag.

Terrorismus of schrikbewind noemt men een bestuur, dat door bloedige daden schrik aanjaagt en dit middel bezigt om zijn willekeurige maatregelen door te zetten. Berucht is vooral het schrikbewind der groote omwenteling in Frankrijk.

Terroristes (Le bataillon des —, *bataljon der patriotten* van 23 Vendrémiaire (15 Oct.) An IV (1796).

Terrors, (a m e r.), benaming der Amerikaansche vrijwilligers van Roosevelt (te New-York), wier regiment schrik en angst verspreidde, nog vóórdat zij ten strijde trokken in den jongsten Amerikaansch-Spaanschen oorlog (Mei 1898).

Tertiarissen, (r.-k.), l a t. *Tertiarii,* monniken van de 3e orde (*tertius ordo*) of van den 3n regel (*tertia regula*) van St. Franciscus, in 1221 opgericht voor wereldlijke personen van beiderlei geslacht. In Nederland verrezen in de 15e eeuw eene groote menigte vrouwenkloosters van dezen regel. — In Zwitserland noemt men de geheel-onthouders (van alcoholische dranken) de *Tertiarissen van de Kerk der 19e eeuw.*

Tertium non datur, (lat.), *een derde geval is niet gegeven,* d. i. is niet denkbaar; dus: het een of het ander. — Vgl. Cicero, *Epist. ad famil.* IX, 22, 1, *nihil esse tertium.*

Terzetto, (muz.), zangstuk voor drie personen, *trio.* Ital. *terzetta.*

Terzine, *drieregelig vers.* Ital. *terzina.*

Tes, (*teth*), negende letter van het hebr. alphabeth, overeenkomend met *t*; getalwaarde 9.

Teschuath Israël, *hulp van* (of *voor Israël*). Van deze vereeniging waren in 1886 in de prov. Groningen, 101 leden uit de Israëlietische gemeente lid. *Teschoequa* (hebr.) = hulp; vgl. Ps. XXXVII : 39; XL : 11; LXXI : 15.

Tesserae sacrae, koperen penningen sedert de 14e eeuw in Italië, Frankrijk en de Zuidelijke Nederlanden in gebruik om als aalmoes te dienen of bestemd voor monniken en pelgrims, om onderstand in godshuizen te krijgen; in Frankrijk later ook *méreaux* genoemd (z. a.). Bij de Romeinen was een *Tessera* (gr. *Tessares*) een dobbelsteen; een merk; contra-merk; een plankje, waarop het wachtwoord stond; een bewijs om geld of koren te ontvangen, een toegangskaartje.

Test, (barg.), *hoofd.*

Test-act, naam eener wet, die in Engeland gedurende 1½ eeuw van kracht bleef en voornamelijk ten doel had, R.-Katholieken uit invloedrijke betrekkingen te weren. In 1673 wist nl. het Parlement van Koning Karel II een wet te verkrijgen, waarbij bepaald werd, dat allen, die een burgerlijk of militair ambt bekleedden een verklaring tegen de leer der *transsubstantiatie* (z. a.) zouden teekenen, en openlijk het sacrament ontvangen naar den Anglicaanschen ritus. Die wet was alzoo een proef (test) waardoor de ambtenaren moesten getoetst worden. Eerst in 1829 is de *test-act* afgeschaft.

Testament of uiterste wil is eene akte, houdende eene verklaring van hetgeen iemand wil, dat na zijnen dood zal geschieden, en welke akte door hem kan worden herroepen (art. 922 B. W.). Een testament kan worden gemaakt, of bij eene oliographische of eigenhandig geschreven akte, of bij eene openbare akte, of bij eene geheime of gesloten beschikking (art. 978 B. W.).

Testament, *dat gaat op zijn oudtestamentisch* = dat zijn menschen, onderwetsch in kleeding en manieren. De naam, volgens de Vulgata, aan de boeken des O. V. gegeven, wordt dikwijls gebruikt om iets aan te duiden, dat onderwetsch is en tot een vroeger tijdperk behoort.

Testament(Het oude—, (barg.), *gevangenisrol,* voor de tweede of derde maal.

Testoen, teston, teston, kopstuk, een zilveren munt met een vorstenhoofd, vooral in zwang in de 16e eeuw in Frankrijk, Italië, Spanje, Portugal. De waarde was ongeveer 10 stuivers of iets meer. De schrijfwijze *festoen* is verkeerd. Deze munten werden ook *slapers* of *slepers* genoemd.

Têtes de mort, (fr.), *doodshoofden,* benaming in Frankrijk van Hollandsche (Edamsche) *ronde* of *bolvormige harde kaas.* In tegenstelling met *fromages plats ou en meule* = Goudsche kaas (kaas uit Gouda). Zwitsersche kaas heet *fromage dit de Gruyère.*

Tethys, (myth.), dochter van Uranus en Gaea, bij Oceanus moeder der Oceaniden en riviergoden; fig. *de zee.*

Tetje Roen, hanswurst en goochelaar, op de Botermarkt te Amsterdam, die den lachlust opwekte van Czaar Peter I, tijdens zijn verblijf aan de Zaan. Hij stierf in zijn huis op de Raamgracht in 1740.

Tetschen, (o.-duitsch), *blazen;* in het bijzonder van het *bazuinblazen* op den Israël. Nieuwjaarsdag.

Teuthonista of *Duytschlender*, woordenboek van den Klevenaar Gerard van der Schueren, bevattend een belangrijk gedeelte van den woordenschat van het Geldersch en Kleefsch uit het laatst der 15e eeuw. Het bestaat uit twee deelen, een Nederrijnsch-Latijnsch en een Latijnsch-Nederrijnsch gedeelte; te samen gedrukt te Keulen in 1477 bij Arnoldus then Hornen. In 1875 opnieuw bewerkt door Prof. Dr. J. Verdam (Leiden).

Tewang, (*Téba*), vaak in de volkstaal verkort tot *tewe*, nieuw-hebreeuwsch = natuur, geaardheid, karakter.

Tewielo, (*te biela*), (hebr.) (van *tabol*, indoopen, baden), indompeling, bading, het nemen van een ritueel voorgeschreven bad.

Textus receptus, (lat.), de algemeen aangenomen tekst des Bijbels, d. i. de reeks van lezingen, die men uit en naar verschillende handschriften gevolgd is. Inzonderheid geldt dit van den codex van het Nieuwe Testament, van welken, bij gedeelten, verschillende handschriften uit de eerste Christeneeuwen bestaan.

Tfille, Zie *Tefillo*.

Thaïs, eene om hare schoonheid *beroemde hetaere* van Athene, ging met Alexander den Groote naar Azië, en werd na zijn dood de bijzit van Ptolemaeus Lagi. Zij zou Alexander aangespoord hebben, Persepolis in brand te steken.

Thalatta, Thalatta! (gr.), *de zee, de zee!* was volgens Xenophon *Anabasis* IV, 7, de vreugdekreet van de Grieksche soldaten, toen zij voor het eerst na hun tochten onder den jongen Cyrus (pl. m. 401 v. Chr.) de zee weder zagen. Eerst Heine maakte dit „Thalatta, Thalatta!" door zijn gedicht *Meergruss* (1825—26, *Nordsee*, 2e Cyclus n°. 1) tot een algemeen bekend citaat.

Thalet, bij de Israëlieten een *bidkleed*, soms van witte zijde met geborduurde hoeken en Spaansche kant.

Thalia, gr. *Thaleia*, z. v. a., de *bloeiende*, — thalia = bloeiende toestand, gelukzaligheid, levensvreugd, — eene der negen Muzen, beschermster der vroolijke landelijke dichtkunst en van de komedie.

Thalsperre, (hgd.), *dalversperring*, een houten, maar meestal een steenen muur, dien men door een van een berg afstroomende beek aanlegt. Deze verdeelt de beek in vakken en *stuit* den waterstroom. Komt er te veel water, dan overstroomt de sperre, en het water, als een kleine waterval, stort er over heen en vult het volgende bekken; en zoo vloeit het met spoedig weg.

Thanksgiving-day, (eng.), *dankdag* in Noord-Amerika, door de Pilgrim-Fathers, die in 1620 landden op de kust van New-England (Mary Chilton sprong het eerst aan wal), in 1821 ingesteld, op welken dag zij, die als Puriteinen uit godsdienstige overtuiging de Engelsche manier van Kerstmis vieren veroordeelden, al de oude feestlijkheden van dit feest overbrachten. Toenmaals, en nog heden, de *laatste Donderdag* in *November*, en dan eene *week* lang, onder gedurige maaltijden, in denzelfden trant als *Ha West-home* (oogstfeest) in Engeland. Somwijlen proclameerde een President een bizonderen *Th.*, om de eene of andere gelegenheid te vieren, o. a. George Washington, den 7n Mei 1778, als bewijs van dankbaarheid voor de hulp den opstandelingen door de Europeesche Mogendheden bewezen. President Abraham Lincoln verhief hem van een oud gebruik in 1863 tot een nationalen feestdag. In 1865, toen de vrede was geteekend, werd de dag, op bevel van den President Andrew Johnson op den 7n December gevierd. Op dien dag wordt in het gansche land kalkoen met appelmoes gegeten, waarbij het dessert steeds uit pumphus — (pompoenen-pastei) — en noten bestaat. Op die dagen wordt aan de kalkoen de voorkeur gegeven, terwijl de gans tot Kerstmis wordt bewaard.

That speaks volumes, (eng.), *dat spreekt boekdeelen uit*, z. v. a. dat (enkele woord of verzoek) karakteriseert

den ganschen toestand, doet daar een diepen blik in slaan.

The battle of the books, (eng.), *de strijd der boeken*, zie *Phalaris (De brieven van —)*.

The child is father to the man, (eng.), *het kind is de vader van den man*, m. a. w. in het kind zit reeds de kiem, van wat het als man zal zijn; ontleend aan Wordsworth (1770—1850) *My heart leaps up* en door Lewes als motto voor het eerste boek van *Goethe's Leven* gebruikt.

The dark and bloody ground, (a m.), *het donker bloedig veld*, naam voor Kentucky en wel vertaling van dat Indiaansche woord, naar de bloedige gevechten tusschen de Indianen van het Zuiden en die van het Noorden.

The fault of the Dutch Is giving too little and asking too much, (eng.), *het gebrek der Hollanders is, dat zij te weinig geven en te veel vragen*. In koopmanszaken geldig gezegde, dat eerder op de Engelschen toepasselijk is, vooral ten opzichte van Holland, getuige onze Vaderlandsche Historie.

The last of the Mohicans, (eng.), zie *Laatste (De — der Mohicanen*.

The last rose of summer, (eng.), *de laatste roos in den zomer;* zeer populair geworden woorden, ontleend aan Flotow's opera *Martha*.

The proper study of mankind is man, (eng.); zie *La vraie science*.

The rest is silence, (eng.), *de rest is zwijgen*. Shakespeare, *Hamlet* V, 2, de laatste woorden van den stervenden Hamlet tot Horatio.

The right man in the right place, (eng.), zie *Right*.

The Tombs, (a m.), lett. *de graven*, de *gevangenis* te New-York, naar den loggen, zwaren bouw.

The used key is always bright, (eng.), *de gebruikte sleutel is altijd blank*. Een woord van Benjamin Franklin.

The women's hour has struck, (eng.), *het uur der vrouwen heeft geslagen*, in de emancipatie dezer 19e eeuw. Woord van Stuart Mill.

The Witten Sprinkler, Engelsch systeem van brandblusschen, berustend op het beginsel van zelf blussching, zoodra bij het ontstaan van brand een zekere warmtegraad bereikt is; waarbij het gevaar, dat een brand zich in korten tijd snel kan uitbreiden, zoo niet geheel voorkomen, dan toch aanmerkelijk verminderd wordt. Het bestaat uit een stelsel van buizen, door het gansche gebouw heenloopend en in verbinding staand met een waterreservoir, dat het water in de buizen op eene bepaalde drukking houdt. Te Londen bestaat de firma Witten & Son, 9 Victoria-Embankment, Blackfriarsbridge. Dit systeem is vooralsnog (8 Oct. '98) alleen aangebracht in de stoomspinnerij Trente te Almelo, en in „De Unie", stoomrijstpellerij te Wormerveer.

Theanthropos, *Godmensch*. Dogmatische betiteling van Jezus Christus bij de Gricksche Kerkvaders, doelend op eene goddelijke en eene menschelijke natuur, in den persoon van Christus vereenigd.

Théâtre blanc (Le —, (fr.), *het Witte tooneel*, te Parijs, afzonderlijk tooneel voor *jonge dames* (die dus alles zien mogen, wat daar gespeeld wordt). Wit = blank, rein, zuiver. Het tegenovergestelde is een *théâtre libre*.

Théâtre feministe, geopend Juli 1897 te Parijs door Mlle Daniel Lesueur, schrijfster o. a. van den roman *Narosée*. Een tooneel waarop het feminisme (z. a.) gegeviert door de kunst, door de ontroering en den hartstocht.

Théâtre libre, (fr.), *vrij tooneel*, tooneel te Parijs, waar men effect zoekt te maken, door zonder eenige terughouding alles op 't tooneel te doen zeggen

en voorvallen, wat de schrijver goed vindt. Nog wat verder gaat het *théâtre moderne*, waar men bij voorkeur vertoont, wat anders nauwelijks verteld wordt.

Theedrinker, (mil.), *iemand, die vaak in het hospitaal wordt opgenomen.* Men is in de hospitalen met niets zoo gul als met thee.

Theedocter (De —, bijnaam van den geneesheer Cornelis Bontekoe, eigenlijk Decker geheeten (1645—1685), om zijn groote ingenomenheid met de thee als universeel geneesmiddel tegen vele ziekten.

Theekeuken, waar de dienstdoende pleegzuster in het R.-Kath. Onze-Lieve-Vrouwe-Gasthuis te Amsterdam (18 Oct. '98 plechtig gewijd door den Bisschop van Haarlem), iets kan gereed maken voor geopereerden, die niet vervoerd mogen worden.

Theekisten, spotnaam voor de inwoners van Binnenwijzend bij Hoorn.

Theeslager, (stud.), een student, die trouw de officieële theevisites bij Professor bijwoont, die trouw *„theeslaat"* (om in Professors gunst te geraken).

Theevisite, (toon.), *slechte opkomst* van het publiek.

Theïsme, staat tegenover *Deïsme* (z. a., — God geheel *buiten* de wereld staande), en is die theologische zienswijs volgens welke men God niet alleen als *buiten*, maar ook als *in* de wereld levend, zich denkt. M. a. w., niet alleen aan Gods transcendentie (z. a.), maar ook aan Gods *immanentie* gelooft. De wereld, in voortdurend verband met den Schepper.

Themidi sacrum, (lat.), aan *Themis gewijd.*

Themis, bij de oude Romeinen de godin der gerechtigheid, uitvindster der orakels en waarzegkunst. Vanhier, de eerste bezitter van het Delphisch orakel. *Dienaar van Themis* = rechtsgeleerde, handhaver van het recht, rechter. *Themis* (gr.), datgene wat behoorlijk is, wat het gebruik, het recht medebrengt, id quod fas est.

Theocratie, eigenlijk *Godsregeering;* regeering door priesters of ambtenaren, die het bewind voeren in naam van het Opperwezen als Wiens plaatsvervangers zij worden beschouwd.

Theodicee, *rechtvaardiging van God,* noemt men de godsdienstig-wijsgeerige pogingen om te bewijzen, dat het bestaan van het kwade en booze in overeenstemming kan gebracht worden met een wijze weldadige en rechtvaardige voorzienigheid. De oudste is voorzeker het boek „Job", en beroemd is die van Leibnitz, getiteld: „Essai de théodicée sur la bonté de Dieu, la liberté de l'homme et l'origine du mal (1612)".

Theologiae licenciatus, *doctorandus,* iemand die op promoveeren staat. Hij houdt het midden tusschen een candidaat en een *doctor.*

Theologiae Magister, (lat.), *Meester der Godgeleerdheid,* titel van den professor in de theologie van Thomas van Aquino, aan de Rijks-Universiteit te Amsterdam.

Theologicum (Collegium —, letterl. *godgeleerd college.* Instelling voor kostelooze huisvesting en opleiding van aanstaande predikanten te Leiden in 1619 en daarna. Naar gelang van de examens, die de studenten aflegden, werden zij bevorderd tot de eerste, tweede enz. tafel in dat college. Gijsbert Voetius werd, na voltooiing zijner Propaedeutica, in 1607 bevorderd tot de „eerste tafel".

Theologus illuminatus, (lat.), *de verlichte godgeleerde,* Joh. Tauler, geb. te Straatsburg in 1290, een der uitmuntendste mystici der Middeleeuwen, Dominikaner monnik, wiens geleerdheid en heldere denkwijs hem dien eeretitel verwierven. In vele predikatiën, in 't Hoogduitsch bestreed hij de misbruiken der Roomsche Kerk, ja, spaarde zelfs den Paus niet.

Theophilanthropen, *vrienden van God en menschen,* aanhangers van eene deïstische secte, die in Frankrijk tijdens de Groote Omwenteling (1796) ontstond onder de leiding van Réveillère Lepaux. Na het bedaren der omwentelingskoorts verdween deze secte.

Theophilus, gr. *Theophilos* = *Godsvriend.* Benaming van jongelingsvereenigingen, en andere. Ontleend aan Luk. I : 3, Hand. I : 1.

Theopneustie, (gr.), leer van de *goddelijke ingeving* der Heilige Schrift, zoodat de schrijvers en verzamelaars der Bijbelsche oorkonden rechtstreeks onder goddelijken invloed gewerkt hebben. Letterl. *aangeblazenheid door God;* uit *theos* (god) en *pneïn* (blazen, van den wind). 2 Tim. III : 16 vindt men *theopneustos,* en ook Plutarchus bezigt dit woord.

Theopolis, (gr.), *Godsstad,* in 1812 van uit *Bethels dorp* (z. a., Aanh.), gesticht *zendingsdorp,* na den dood van Dr. Johannes Theodorus van der Kemp († 7 Dec. 1811), den Apostel van Zuid-Afrika.

Theorie, de beredeneering, (gr. *theória* van 't ww. *theóreö* = waarnemen), in tegenstelling met *praktijk,* het werkdadige (gr. *pragma,* daad, van 't werkw. *prasso* of *pratto,* handelen).

Theorie aan de lucht (Er is —, (mil.), *het wordt slecht weer.* Bij *slecht weer* worden de wapenoefeningen in de open lucht vervangen door *theorie* binnenskamers.

Theorie houden, (mil.), *iemand onderrichten.* Ik heb er theorie met hem over gehouden = ik heb hem daarover onderricht.

Theosophie, eene wetenschap, die zich evenals de theologie bezig houdt met het opsporen van gegevens aangaande het goddelijk wezen en het onstoffelijke. Daarbij legt de theologie alleen den Bijbel tot grondslag, de theosophie daarentegen een samenstel van stellingen, waardoor zij meer gelijkenis vertoont met spiritisme mystiek en derg. Uit gr. *theos* (god) en *sophos* (wijs). Eigen aan de phantastische Oosterlingen, had ze in Europa hare vertegenwoordigers, bv. den Duitscher Jacob Böhme, een mysticus, die voorgaf goddelijke openbaringen te ontvangen († 1624), en vervolgens den Zweed Emanuel von Swedenborg († 1772). Een aanhanger of voorstander der *theosophie* is een *theosoof,* een *would-be-theosoof* een *theosofist.*

Theotokos, (gr.), *die God gebaard heeft.* Uit *theos* (god) en *tiktö* (baren). Moeder Gods, praedikaat van de Moedermaagd. Nestorius, patriarch van Konstantinopel, weigerde haar als zoodanig te erkennen, en werd dientengevolge in 431 van zijn ambt ontzet.

Therapeut, *geneesheer,* (gr. *therapeutès* van 't ww. *therapeuö,* genezen). Zie ook *Essëërs.*

Thérapeutride, (fr.), vrouwelijk lid van de secte der Therapeuten. Zie *Essëërs.*

There are more things in heaven and earth, Horatio, than are dreamt of in your philosophy, (eng.), *daar is meer in aarde en hemel, Horatio, dan dat, waarvan uwe hooge wijsheid droomt,* Shakespeare, *Hamlet* I, 5, zegt Hamlet dit tot Horatio, als deze (met zijn vriend Marcellus) op het zwaard van den Prins moet zweren nooit over de verschijning van den geest des ouden konings te zullen spreken, en dan den geest driemaal uit den grond „Zweert!" hoort roepen, Hamlet zelf allerlei wartaal hoort spreken, en daarom verklaart, dat alles hem wondervreemd voorkomt.

There is many a slip — t'wixt cup and lip, (eng.), zie *Multa cadunt* enz.

There's the humour of it, (eng.), *dit is het fijne er van,* Shakespeare, *The Merry wives of Windsor,* I, 2; maar eerder nog Henry V, II, 1, daar zegt Nym dit tegen Pistol met zinspeling op het woord *humor* in zijn verschillende beteekenissen. Met miskenning

van den waren zin wordt de uitdrukking gewoonlijk gebruikt in de beteekenis van „dat is juist het aardige van de zaak!"

Thermen, gebouwen voor warme baden, te Rome. Lat. *thermae*, uit gr. *thermè* (warmte, hitte). Bekend zijn de Thermen van Diocletianus (Keizer a° 284–305 n. C.), waaraan eene boekerij was verbonden, omdat men in sommige badgebouwen ook voordrachten of lezingen hield. De zaal der bibliotheek van deze Thermen werd later door Michel Angelo († 1564) in de kerk *Santa Maria degli Angeli* herschapen, in den vorm van het Grieksche kruis; een van de kleinere, maar fraaiste kerken van Rome.

Thermidor, (fr.), *warmtemaand*. Zie *Maanden*.

Thermidoristen, de mannen, die in de maand *Thermidor* het Schrikbewind van Robespierre (28 Juli 1794) omverwierpen.

Thermopylae, (gr.), letterl. *poorten der warme* (zwavel-) *baden;* een *enge berggpas*, de eenige toegangsweg van Thessalia naar Locris en het oostelijk Hellas. Op sommige plaatsen was hij zóo smal, dat twee wagens elkander niet konden passeeren. In dezen pas sneuvelde in 480 Leonidas met zijne dapperen.

Thermutis, d. i. *dochter van Mutis*, bij Flavius Josephus de naam der in den Bijbel ongenoemde Egyptische koningsdochter, die Mozes uit het water toog en tot zich nam (Exod. II : 5 vg.).

Thersites, een *hatelijk, boosaardig man*, een *volksopruier* naar Thersitis, de leelijkste van alle Grieken vóor Troje, die er een boosaardig genoegen in vond, de aanvoerders te beschimpen, waarom hij algemeen gehaat was. Homerus, *Ilias* II, 212.

Thespis, een Athener, tijdgenoot van Solon en Pisistratus, de eerste, die bij de Dionysosfeesten de dithyrambische koorliederen door gesprekken tusschen het koor en een tooneelspeler liet afwisselen, en daardoor de *grondlegger* werd *van het treurspel*. Hij zelf was zoowel tooneelspeler als dichter, en trad reeds geblanket, later gemaskerd, op.

Thetis, eene Nereïde, die door Zeus en Poseidon bemind werd.

Theuerdank, Duitsch gedicht uit het begin der 16e eeuw, ontworpen door Maximiliaan I en uitgewerkt door zijn geheimschrijver Melchior Pfinzing. Het is eene allegorische voorstelling van de aanvraag ter verloving van Maximiliaan (Tewrdanckh) met Maria van Bourgondië (Ehrenreich), dochter van Karel den Stouten (Ruhmreich). Zijne vijanden Fürwittig (Vorwitz), Unfalo (Unfall) en Neidelhart (Neid) overwint hij. Het eenmaal hooggeprezen gedicht wordt thans nergens meer gelezen.

Thialf, wapendrager van Thor en uitvinder van het schaatsenrijden.

Thibet, japonstof, oorspronkelijk van de wol van schapen uit Thibet.

Thing of beauty is a joy for ever (A —, (eng.), *van hetgeen schoon is heeft men altoos vreugd*, Keats.

Thirsis (Een —, minnaar van Galathea, in *Jonathan's Waarheid en Droomen*, ald. in *het Melkmeisje*, einde.

Thirza, volgens de overlevering, de vrouw (dochter van Adam en Eva) van *Abel*, den door zijn broeder Kaïn doodgeslagen zoon van Adam en Eva. In den Bijbel is echter van een gehuwden Abel geen sprake. Tthirza komt meer dan eens voor, doch eenwen later; bijv. eene der dochters van Zelafead, Mozes' tijdgenoot, heet aldus (Num. XXVI : 33; XXVII : 1; Joz XVII : 3).

Thisbe, zie *Pyramus*.

Tho' last, not least in love, (eng.), zie *Last not least*.

Thomas (Sint —, de patroon der architecten, naar het verhaal, dat een

Indische Koning hem een aanzienlijke som gaf, om een groot paleis te bouwen. Thomas deed wèl aan de armen met het geld; ter verantwoording geroepen zei hij, dat hij met het geld den Koning een paleis in den hemel gebouwd had.

Thomas (Een ongeloovige —, zie *Ongeloovige Thomas.*

Thomas à Kempis (De Gereformeerde —, Willem Teellinck, zie *Teellingisten.* Aldus geheeten omdat hij aandrong op beoefenende godzaligheid, en hierin een merkwaardig voorbeeld had in Thomas à Kempis († 1471), den beroemden schrijver over de *Navolging van Christus.*

Thomas-christenen, Chaldeeuwsche christenen, uit Syrië en Antiochië naar Perzië gevluchte Nestorianen (z.a.), die zich in 489 vereenigden onder, en noemden naar Thomas Balsumas. Een gedeelte van hen werd door den aartsbisschop van Goa, Alexis de Menesis, in 1551 tot de Roomsche Kerk gebracht; zij telden omstr. 90.000 zielen, erkennen het Pauselijk primaat en de zeven sacramenten, doch houden zich overigens aan den ritus der Grieksche Kerk.

Thomas-luiden (St. —, eene oude gewoonte, die nog altijd te Katlijk, in Friesland, in eere wordt gehouden. Jongelingen, en ook ouderen, luiden de beide klokken, die naast de kerk in een klokhuis hangen, dag en nacht door, van 21 December (St. Thomas) tot de Kerstdagen. Sommigen hebben zich zóózeer daarin geoefend, dat zij de beide klokken tegelijk op de maat kunnen luiden.

Thomasslakken, slakken uit ijzersmelterijen afkomstig, welke veel phosphorus bevatten; naar den Engelschen ingenieur Gilchrist Thomas, die in 1879 patent verkreeg voor een middel om in den hoogoven het phosphorus aan het ijzer te onttrekken.

Thomisten, aanhangers der leer van Thomas van Aquino († 1274), den voornaamste der scholiasten. Volgelingen der *Thomistische Wijsbegeerte* aan de Universiteit te Amsterdam, waarvoor in 1895 ter stede een leerstoel werd opgericht, met den Dominikaner pater J. V. de Groot als hoogleeraar.

Thor, oudste zoon van Odin, de god van den donder en den oorlog. Als het donderde, reed hij met zijn bokkenwagen door de lucht, en sloeg met zijn hamer (*miölner*). *Donderdag,* eng. *Thursday,* heeft van hem zijn naam.

Thor (Den —, indertijd gemeenzame benaming voor den hoogleeraar Thorbecke.

Thôra, (hebr.), *leer.* De Hebreeuwsche bijbel is verdeeld in *Thora* en *Kethoebim* (het geschrevene). De *Thora* omvat de *Wet,* Joz. I : 8; VIII : 34; 2 Kon. XXII : 8, 11. Nehem. VIII : 2 is sprake van *sépher thôrat Môschè* = het boek der Wet van Mozes.

Thorsschluss (Vor —, (hgd.), *op het laatste oogenblik,* naar de oude bepaling, dat de stadspoorten 's avonds op een bepaald uur werden gesloten, en dat slechts tegen betaling doorgang werd verleend.

Though this be madness, yet there is method in it, (eng.), *al is dit dwaasheid, zoo is er toch geléédelijke orde in;* Shakespeare, *Hamlet* II, 2, zegt Polonius dit met betrekking tot Hamlet.

Three little maids from school, (eng.), *drie kleine schoolmeisjes,* nl. Pish, Puh en Yum Yum, drie personen uit *de Mikado,* klucht van Gilbert, muziek van Sullivan, het eerst in 1885 in Londen opgevoerd.

Three removes are as bad as a fire, (eng.), *driemaal verhuizen is even erg, als brand.* Woord van Benjamin Franklin, in zijn werk *The Way to Wealth* = de Weg tot Rijkdom. Ons: *verhuizen kost bedstroo.*

Threni, *klaagliederen.* Aldus heeten die van *den profeet Jeremia,* in de Vulgata. Meervoud van lat. *threnus,* uit gr. *thrènos* = treurzang.

Thug, moorddadig *roover* tevens godsdienstige secte in Tanjore en elders in Britsch-Indië. Meestal, een dienaar van *Kâli*, de godin van den moord.

Thugatèr, (g r.), *dochter*. Naam eener Dec. 1893 opgerichte vereeniging in 't belang van den Werkenden Stand, te Amsterdam, tot bevordering der belangen van het onderwijs en van vrouwen, die onderwijs geven.

Thule, een *eiland* ergens *in het hooge Noorden*, door den Massilischen zeevaarder Pytheas ontdekt, en door de ouden voor het noordelijkst bekende land der aarde gehouden (*ultima Thule*), d. i. IJsland, of een gedeelte van Noorwegen, of wel Scandinavië in het algemeen; volgens Ptolemaeus een der Shetlands- en Orkney-eilanden (*Mainland*).

Thurang, (a f r.), *valsch spelen*.

Thut nichts, der Jude wird verbrannt, (h g d.), *doet niets! de jood wordt toch verbrand*. Woorden van den patriarch tot den tempelheer in Lessing's *Nathan der Weise*, IV, 2. Gebruikelijk: òf schertsend, in de beteekenis „het moet maar zoo blijven" òf ernstig, in de beteekenis „de veroordeeling of de afkeuring is een persoonlijke wraak".

Thy wish was father, Harry, to that thought, (eng.), *uw wensch, Hendrik, was de vader van deze gedachte*. Shakespeare, *Hendrik IV*, 2e deel, IV, 4. zegt dit de koning tot zijn zoon, waar deze zich de kroon op het hoofd zet, meenend, dat zijn vader dood was; m. a. w. „je *dacht*, Hendrik, dat ik dood was, omdat je *wou* dat ik dood was".

Thymalè, (g r.), eigenlijk: *plaats waar geofferd wordt*, offerhaard, altaar; inzonderheid een Bacchusaltaar vooraan op de orchestra; vandaar schouwburg. Altaar ten behoeve van het koor.

Thyrsus, staf der bacchanten (z. a.), die met klimop en wijngaardloof omwonden, in een pijnappel uitliep (Euripides). G r. *thursos*, stengel, vooral van varens.

Tiara, de tulband of hoofdwrong, eene hoofdbedekking der oude Perzen, aan Herodotus († 408 v. C.) reeds bekend, en door dezen als *pilos* (g r. hoed) aangeduid. Later, de bisschopsmuts of mijter; inzonderheid die van den Paus, eene hooge muts, sedert de begiftiging met deze door der Franken koning Clovis of Chlodwig († 511) van eene gouden kroon voorzien, en sedert zijne verheffing tot Kerkvorst, omzet met drie gouden kronen in edelgesteenten, daarop geborduurd. Zie *Tiare*.

Tiare, de *drievoudige kroon, driekroon*, die de Paus draagt, gedekt door een wereldbol met een kruis en twee breede vanen, die op de schouders afhangen. De *drie* kronen zijn het zinnebeeld der drievoudige waardigheid van *leeraar, koning* en *priester*. De drie kronen dagteekenen uit de 6e, de 11e en de 14e eeuw.

Tibi gratias, (l a t.), *dank u!* vgl. *Gratias*.

Tibia, *de fluit*, welk muziekinstrument in de oudheid zeer in gebruik was, en bij godsdienstige plechtigheden gebezigd werd. De oudste fluit was de Pansfluit, vervaardigd uit 7 of 9 rietpijpjes van afnemende lengte, die van onderen in eene dwarspijp uitliepen. Eene andere, de *rietfluit* zou de god het eerst hebben gesneden uit riet, waarin de door hem vervolgde stroomnimf Syrinx veranderd was. Uit deze ontstond de *dubbelfluit*, twee fluiten aan één mondstuk verbonden.

Ticket scalper, (a m.), lett. *kaartjes-scalpeerder*, handelaar in deelen van *mileage-tickets* (zie *Mileage*) en retourbiljetten.

Tien Jaren (De —, in onze geschiedenis de jaren van 1588 tot 1598, toen een groot deel van het verlorene door ons volk op Spanje herwonnen, en de inwendige toestand ten onzent voorloopig zoo goed mogelijk geregeld werd. In die jaren ontwikkelde zich het vrije Noorden van ons land tot een staat, en wel tot een door handel en nijverheid bloeienden staat. — *Tien jaren*

uit den tachtigjarigen oorlog, 1588—98, is een bekend werk van Prof. Dr. R. Fruin.

Tiendaagsche veldtocht, inval der Nederlandsche troepen in België na den opstand (1831).

Tiende bataljon zijn (Van het —, *Roomsch zijn*, tot de R.-Kath. Kerk behooren; van *tien* een *kruis*, dewijl de Roomschen het kruis, als symbool eener oud-*Romeinsche* (slaven-) straf, vereeren.

Tiende Muze (De —, Anna Bradstreet te Chicago, door hare landgenooten aldus geheeten. Zelfs stugge Puriteinen weenden bij hare gedichten. Ook Margaretha van Valois of van Navarre, zuster van Frans I koning van Frankrijk, gemalin van Henri d'Albret, koning van Navarre, die met bevalligheid de pen voerde in proza en in poëzie, † 21 Dec. 1549, werd *de tiende Muze* en *de vierde Gratie* genoemd.

Tienden. *Beschapen* of *geschapen tienden* in Overijsel worden, in tegenstelling met *onbeschapen* of *ongeschapen tienden*, die genoemd, welke bij overeenkomst in eene bepaalde hoeveelheid rogge veranderd, en dus tot *sloptienden* gemaakt zijn. *Smaltienden*, ook *bloed-* en *krijtende tienden* geheeten, waren tienden van biggen en lammeren; aldus in 1419 te Enspijk. Elders had men *prenttienden* (in 1400 in den Tielerwaard); *toltienden* (te Bunschoten, prov. Utrecht, in 't begin dezer eeuw); *Tournoöische tienden* (in 1653 te Oijen), d. i. tienden in Tournoöische muntspecie (geld van Tours), te voldoen.

Tiendmaaltijdspenningen, penningen, percentsgewijs van de jaarlijksche koopsom der korentienden door den tiendheer of tiendverkooper uit te keeren aan de tiendplichtigen, waarvan deze een grooten *maaltijd* hielden. Bij Nijmeegsch Landdagsbesluit van 19 Dec. 1609 werd die heffing op 6 ten honderd bepaald; het laatst bekrachtigd door het landdagsrecès van 6 Dec. 1702 te Zutfen. In vervolg van tijd werden die penningen niet aan een maaltijd, maar aan kerspel, kerk of predikants-inkomsten besteed: en vanhier dat vele tienden met *tienduitgangen* bezwaard zijn.

Tiendrecht, recht op een evenredig deel van de vruchten van een (tiendplichtig) stuk grond. De wet van 12 April 1872 (Stbl. no. 25) heeft de tienden, vóór de invoering van het Burg. Weth. gevestigd, af koopbaar gesteld zoodra de tiendplichtige dat verlangt.

Tienling, (bij Kiliaan: *tienlinck*), de Hollandsche vertaling van lat. *denarius*, dat „tienvoudig" beteekent; dus eene munt, die zooveel waard is als tien kleinere. Zie *Denarius*.

Tiercé, (fr., wap.), *in drie gelijke deelen verdeeld*, door twee lijnen en in drieerlei metaal of kleur.

Tierceering, het met $^1/_3$ verminderen van de rente der Staatsschuld, door Napoleon bij decreet van 9 Juli 1810.

Tierces, (fr., wap.), *drielingsbalken*, smalle balken, in drietal, ieder $^1/_{13}$ en met de tusschenruimten $^1/_3$ van het veld uitmakend. Hgd. *Drillingbalken*.

Tiers de sol d'or, munt, hetzelfde als *Triens* (z. a.).

Tiers-état, *derde stand*, in Frankrijk, vóór de Groote Omwenteling, de burgerij in onderscheiding van den Adel en de Geestelijkheid, de beide bevoorrechte standen.

Tijd van zwijgen en een tijd van spreken (Er is een —, vermaning tot voorzichtigheid en beleid. Uit Pred. III : 7.

Tijd (Oordeel niet vóór den —, *oordeel niet voorbarig*. Aan 1 Kor. IV : 5 ontleend, doch ten onrechte, omdat aldaar den Korinthischen christenen wordt aangezegd, dat zij zich *geheel* van oordeel hadden te onthouden, dat de Heer oordeelen zou.

Tijddicht, zie *Tijdverzen*.

Tijdperken. Hesiodus noemt er vijf: het gouden tijdperk, aartsvaderlijk, onder Saturnus; het zilveren tijdperk, wellust, onder Jupiter; het koperen tijdperk, strijd, onder Neptunus; het heldentijdperk, wedergeboorte, onder Mars; het ijzeren tijdperk, zijn eigen tijd, onder Pluto. Voorts onderscheiden de oudheidkundigen de navolgende tijdperken van den vóórhistorischen tijd, als:

1° het oudste steentijdperk (het palaeolitische) waarin alleen steenschilvers vooral van vuursteen gebruikt worden;

2° het tweede steentijdperk (het neolitische) met gepolijste steenen werktuigen;

3° het bronstijdperk, toen koper bewerkt werd;

4° het ijzertijdperk.

Tijdverzen, verzen, zóo ingericht, dat, als men de daarin voorkomende letters C, D, I, L, M, V en X als Romeinsche cijfers aanmerkt, deze, opgeteld, het jaartal geven, tot welks herinnering het vers bestemd is. Zoo geeft b.v. Vondel's grafschrift:

VIr Phoebo et MVsIs gratVs
VonDeLIVs hIC est,

Vondels sterfjaar 1679.

Tijen, (k. m. a.), *loopen,* verbastering van *tijgen* = trekken.

Tik, (b a r g.), *horloge.* Tik met slang = *horloge met ketting.*

Tikar, *fijne mat,* zooals op de bedmatrassen in O.-Indië gebruikt wordt; ze worden bijna overal in den Indischen archipel vervaardigd.

Tikar pandan, een matje van pandanus bladeren.

Tikar patjar, een rottingmat met drie kleuren, rood *(patjar),* zwart en de natuurlijke kleur van de rotting.

Til, *brug* (Enumatil, Kloostertil). Bij Kiliaan ook *tilbrug* = *valbrug,* zulk eene brug leidt van den weg naar een huis.

Tilanus-medaille, gouden eerepenning, toe te kennen om de vijf jaren aan den schrijver van het bestgekeurde Nederlandsche werk op het gebied der *heelkunde* (later, uitgebreid tot allerlei *geneeskunde*). Spruitend uit een fonds, door vereerders in 1885 bijeengebracht als hulde aan de nagedachtenis van den chirurg-hoogleeraar te Amsterdam, C. B. Tilanus † 8 Aug. 1883. Ze werd in 1896 uitgereikt op 13 December, waarop het juist honderd jaar geleden was, dat hij werd geboren.

Timbre, (fr., w a p.), samenstel der stukken, die *boven* een wapen prijken; hgd. *Oberwappen.* Vanhier:

Timbré, (w a p.), *gedekt;* van de schilddekking *(timbre)* met helm, kroon, helmteeken(s). — Men spreekt ook van *timbreeren,* dat op het einde der 17e eeuw in Frankrijk aan niet-adellijken verboden werd. Zij mochten het Oberwappen niet voeren.

Time is money, (eng.), *tijd is geld,* gezegde, dat ten onrechte aan B e n j a m i n F r a n k l i n wordt toegeschreven en van veel oudere dagteekening is.

Timekeeper, (s p o r t.), *tijdwaarnemer.*

Timeo Danaos etc., zie *Danaos* en *Quidquid id est.*

Times (The —, het meest bekende dagblad in London, opgericht in 1785, allereerst onder den titel van *Daily Universal Register,* reeds in 1788 veranderd in den titel van *The Times.* Het gezag van dit blad blijkt uit de welbekende uitdrukking: „*The Times* heeft gesproken".

Timmer, (w a p.), *helmteeken.*

Timon van Athene, (e n g.), *een heftig menschenhater,* naar den held in Shakespeare's tooneelspel van dien naam.

Timpaan, onzijd., de *bekkenvormige ruimte* of het vak in een gevel of wand, voor het plaatsen van een standbeeld of iets dergelijks. Dus als

zoodanig *geen* gevelstuk (zie *Elgin marbles*), maar dienend voor de *plaatsing* van een gevelsieraad. Ook het vlak tusschen de bovenzijde van het raam en den boog, die zich daarboven welft; meestal in gekleurde steenen of tegeltjes. Van gr. *tympanon* = pauk, keteltrom, vanhier, wegens den vorm, rad of *rondsel*, en derhalve ook het hier omschreven *timpaan*. — Insgelijks, zeker *perkament*, dat de drukkers aan de pers gebruiken; fr. *tympan*. Komt ook van gr. *tympanon*, vanwege het *vel* van trommen en tamboerijnen. Meerv. *timpanen*.

Timtim, (barg.), *zilver*.

Timtimmer, (barg.), *zilveropkooper*.

Tincti (Nummi —, bij de Romeinen, vergulde of verzilverde koperen munten, met de bedoeling om voor gouden of zilveren munten te worden uitgegeven. *Tinctus* = gedoopt, gedrenkt, geverfd, gekleurd.

Tingkah, (mal.), in *tingkah-bertingkah*, over en weder twisten. Vandaar het woord *tingka*, Holl. meervoud *tingka's*, *kuren*, grillen, caprices. — „Zij zit vol tingka's" = *vol kuren*. Tot kleine kinderen zegt de baboe: „ajo, djangan betingka!" = „*kom, geen kuren!*"

Tinnef, (van hebr. en chald. *tannef* = bezoedelen), *iets wat bezoedeld is*; vandaar in het algemeen: rommel, waardeloos geworden zaken, vuil geworden goed.

Tinnegieter (Politieke —, iemand, die over staatkunde praat, zonder er in 't minst verstand van te hebben: naar het in 1722 verschenen blijspel van Holberg *Den politiske Kandestöber*, in 't hgd. *der politische Kannegiesser*.

Tinnen, (wap.), vierkante blokjes geplaatst op even gelijke afstanden, als hunne afmeting groot is.

Tintinnabulum, (lat.), *schel, bel, bengel*. In 't mid. lat. ook *kerkklokje*. Zie *Nolae*. In Campanië (z. a.) ligt *Nola*.

Tippecanoe, (am.), bijnaam van generaal William Harrison, later President der V. S. na zijne overwinning aan de samenkomst der rivieren Tippecanoe en Wabash (6 Nov. 1811).

Tippelen, (joodsche volkst.), *straikelen*, over iets vallen, vallen. (Waarschijnlijk van hebr. *tippal* = *gij valt*, van *naphal* = *vallen*).

Tirailleeren, (mil.), *het eten dat na het vullen der eetketeltjes, in de potten overblijft verdeelen* (door den kok).

Tiran. Van gr. *turannos*, waarschijnlijk een vreemd woord, eerst opgenomen ten tijde van Archilochus (die omstr. 700 v. C. leefde); eig. *heer, gebieder*, en wel een *heerscher*, die noch door wetten noch door eene staatsregeling beperkt is; bijzonder hij, die zich in een vrijen staat tegen de wetten en tegen den wil des volks de alleenheerschappij aanmatigt. Bij uitbreiding in ongunstige beteekenis *despoot* [gr. despotes, eig. (huis-)heer].

Tire la ficelle, ma femme, (fr.), *vrouw, trek aan het touwtje*, ontstaan of populair geworden door een in 1839 in de *Variétés* te Parijs uitgevoerde komische scène (woorden van E. Bourget, muziek van J. B. Josse) waarin de zanger een rarekiek vertoont. Na elk tooneel voegt hij zijne vrouw de aangehaalde woorden toe, die zoodoende overeenkomen met den uitroep: „*Rrr! ein ander Bild*" van den „Guckkästner" van Brennglas (recta Glasbrenner), in diens *Berlin wie es ist — und trinkt* (1832—50). Bij ons: „Rrrt. Alweer een ander stuk!"

Tirer les marrons du feu, (fr.), *de kastanjes uit het vuur halen*. Lafontaine, *Fables*, IX, 17, *Le Singe et le Chat*.

Tirer les vers du nez à quelqu'un, (fr.), *iemand uithooren*. Hgd. *Einem die Wärmer aus der Nase ziehen*. Goethe heeft die woorden aan Frosch (*Faust, Auerbachs Keller*) in den mond gelegd, na ze waarschijnlijk aan 't Fransch te hebben ontleend.

Tires, (fr., wap.), de rijen, waarin een geschakeerd schild, — in den trant der vierkante vakken van een schaakbord, — verdeeld is. De *rakken* dier rijen heeten fr. *points*.

Tiresias, (myth.), gr. *Teiresias*, uit *teirea* (hemelteekenen); zoon van Eueres en Chariclo, uit het geslacht van den autochthoon Udaios (Udaeus), beroemd waarzegger te Thebe. Hij zou óf sedert zijn 7e levensjaar blind geweest zijn, tot straf omdat hij aan de menschen den wil der goden had bekend gemaakt; óf door Athene met blindheid zijn geslagen, omdat hij haar in het bad had bespied, en zij hem badwater in de oogen wierp. Later had de godin echter berouw over deze daad, en stelde hem schadeloos door hem de gave te verleenen de stem der vogels te verstaan, en hem een stok te geven, waarmede hij even zeker kon gaan als een ziende. Hij vond den dood bij de bron Tilphossa (bij Coronaea in Boeotië), waar hij een orakel had. Tiresias komt in het bijzonder voor in de sage van Oedipus (z. a.).

Tirez le rideau, la farce est jouée, (fr.), *trek het gordijn dicht, de klucht is afgespeeld*, het slot van alle oude kluchten, waarbij het gordijn op ringen langs eene stang gleed. Men beweert dat Rabelais (1495—1553) een oogenblik vóór zijn dood gezegd zou hebben: *Je m'en vais chercher un grand peut-être; tirez le rideau, la farce est jouée;* maar Verdier (1544—1600) en Colletet (1598—1659) hebben dit op afdoende gronden tegengesproken. Rabelais moet vroom gestorven zijn, doch zijne vijanden hebben zijne nagedachtenis zoeken te besmetten.

Tironianae (Notae —, *abbreviaturen* of *verkortingen in het schrijven*, waardoor eene lettergreep of een geheel woord door één of enkele letters, of door een teeken aangeduid worden. *Tullius Tiro*, de vrijgelaten slaaf van Cicero, heeft ze stelselmatig geordend. Hij was dus een der eerste voorloopers van het hedendaagsche snelschrift.

Tisi militare, (ital.), *militaire tering*. Uitdrukking van Crispi, in Maart van 1896 na den tegen Menelek, koning van Abessynië, ongelukkig gevoerden krijg der Italianen, voormalig President-Minister in Italië, in een aan generaal Baratieri gezonden telegram: *Questo non è guerra, è tisi militare* (dat is geen oorlog, maar een militaire tering), waarin hij den generaal zijn talmen, zijn *niet doortastend strijden* verweet.

Tisiphone, zie *Eumeniden*.

Tisjo-beaw *(tisja-beab),* (hebr.), de *negende* (dag) *in* (de maand) *Ab* (omstr. 15 Juli—15 Aug.); vastendag, wegens de op dien datum gebeurde verwoesting van den tempel te Jeruzalem. In de volkstaal vaak verkort tot *tisjebov*.

Tisri, eene maand der Joden; op den 3en dag er van (in September of October) valt de Joodsche vastendag; zie *Gedalja*. In den lateren Joodschen kalender komt Tisri, evenals bij de Syriërs, als de eerste maand des jaars voor.

Titan, *reusachtig genie* (vernuft), esprit-fort.

Titania, gemalin van Oberon den Koning der Elven of Feeën, en dus zij zelve de Koningin. Zie Shakespeare's *Midsummer Night's Dream*.

Titanstrap, *reuzentrap*. De Titanen, zonen van Uranus en Gaea (Hemel en Aarde), met de Giganten, *(Reuzen)* verward, bestormden, volgens de fabelleer der Grieken, den hemel, waar Jupiter troonde, door *rotsen* op *rotsen* te stapelen, in de velden van Phlegra (stad in Macedonië), ten einde Jupiter (Zeus) te verdringen en hun broeder Chronas op den troon des hemels te plaatsen; doch werden door Hercules bedwongen.

Titel, datgeen, waaruit iemands recht zijn oorsprong neemt.

Titel (Ein — muss sie erst vertraulich machen, (hgd.), zegt Mefisto in Goethe's *Faust*, als hij den leerling raad geeft, hoe hij zich tegenover vrouwen te gedragen heeft, nu hij hem aanraadt in de geneeskunde te gaan studeeren.

Titl, de Fransche straatjongen, wanneer hij zich in een schouwburgzaal bevindt.

Tittel of jota (Geen —, *niet het geringste.* Uitdrukking van Jezus in Matth. V : 18*a*: „Geen jota of tittel van de (Mozaïsche) Wet zal voorbijgaan". Hij noemt de jota (Jôd) als de *kleinste* letter van het Hebreeuwsche alphabet. *Tittel* (vgl. Luk. XVI : 17) = letterstreep; want niet de vokaalstreepjes of de accenten (onder de Hebreeuwsche letters), die gewis van latere uitvinding zijn (zie *Masoreten*), maar de kleinste streepjes of haaltjes aan die letters zelve zijn hier bedoeld.

Titulair, (fr.), *volgens den titel,* den *titel* hebbend, maar niet den *rang* zelven, die er door wordt aangeduid. Men spreekt mitsdien van „titulaire rang", bijv. als een kapitein wordt gepensionneerd met den rang van majoor Onderscheiden van **Titularis** (lat.), den *titel* voerend, terwijl tevens de *rang* er aan beantwoordt.

Titulo particulari, (lat.), *aansprakelijk voor een gedeelte.* Letterl. *krachtens bijzonderen rechtstitel.*

Titulo universali, (lat.), *aansprakelijk voor het geheel.* Letterl. *krachtens algemeenen rechtstitel.*

Tituskop, hoofd of kop met kort gesneden kroeshaar, naar de manier van den Romeinschen keizer *Titus.*

Tivoli, benaming voor villa's of lustplaatsen, feestzalen en derg. naar het Italiaansche stadje van dezen naam, het oude *Tibur* in Latium, omringd door schoone landhuizen. Het beroemdste hedendaagsche *Tivoli* is dat te Kopenhagen, waar men alle vermakelijkheden in één park vereenigd vindt.

Tjaboggam, zie *Tobag(g)an.*

Tjamat, (batav. mal.), Inlandsch *opziener, onderopzichter;* — ontvanger van pacht op Tjomas.

Tjambang, (mal.), *baard, bakkebaard.*

Tjamboek, (pers. *tjaboek*), Bat. (Soend.) een *rijtuigzweep.* — *Tjemeti* (uit 't Famil.) roede om te slaan, garde, *karwats.*

Tjamboek, (z.a.f.r.), zie *Sambok.*

Tjandi Sèwoe, *de duizend tempels,* in het Zuidergebergte, bij Solo of Soerakarta, (Midden-Java). De steenen er van bleven op Java over uit den Brahmaanschen tijd.

Tjandoe, (jav. en mal.), *bereide opium.* Zie *Opium.*

Tjanting, (jav. en mal.), klein koperen buisje met handvat en tuit, dat bij het *batikken* van kleedjes, gebruikt wordt.

Tjap, (jav. en mal.), *zegel, cachet, stempel.*

Tjap sembilan (Atjeh), *Sultanszegel.*

Tjatjar, (mal.), *pokken,* zie *Mantri-tjatjar.*

Tjelana, (jav. ook in 't mal. in gebruik), *een lange wijde broek* of *pantalon.* De Atjehers dragen een bijzonder model met lang kruis. Een Mal. woord voor broek is ook *seloewar* en *serawah,* uit het Arab. overgenomen.

Tjèpoek, (mal.), *platte ronde doos van hout,* dienende ter berging van allerhande dingen, inzonderheid van artikelen van toilet, ook tot het wegbrengen van een bord met eten.

Tjètjèlengan, (mal.), *varken* of *spaarpot.*

Tjeunken, spotnaam der inwoners van Hindelopen.

Tjèwo, (mal.), *bloemhanger.*

Tjijoem, (mal.), *zoen, kus. Mentjijoem,* kussen, eig. alleen door neus en mond tegen het voorwerp te brengen en met den neus op te snuiven.

Tjintjioe, oorspronkelijk chin., beteekent *scheepskapitein*, gewoonlijk alleen voor de navigatie, doch ook wel eens gebruikt tot aanduiding van den Chineeschen supercargo op een schip. (*Supercargo* = vertegenwoordiger des eigenaars eener lading aan boord van een schip).

Tjoelim, (mal.), hoeveelheid opium voor éene pijp; ook de opiumpijp zelf.

Tjokkers, spotnaam voor de inwoners van Arendonk (Antwerpen), wegens het eentonig heen en weer „tjokken" van hunne oude weefgetouwen. Uit dit ambacht sproot ook hun tweede spotnaam, *Gorteters*, naar 't oude volksrijmpje:

Havere gort,
In 't water gesport,
Is voor de wevers.

Eene nieuwe nijverheid, het sigarenmaken, deed een thans meest gebruikten spotnaam *Pinnekensmakers* ontstaan.

Tjowet, (mal.), *wrijfbakje*.

Tjzet, (mal.), *theepotje*.

To be or not to be, that is the question, (eng.), *te zijn of niet te zijn, dat is de vraag;* Shakespeare, *Hamlet* III, 1 in de alleenspraak van Hamlet.

To bryan (any one), *eene bombastische verdevoering tot iemand houden*. Ontleend aan Bryan, den zilverman, den tegenstander van Mc Kinley (die Oct. 1896 met groote meerderheid van stemmen tot President der Vereen. Staten verkozen is).

To err is human, to forgive divine, (eng.), van Pope, zie *Errare humanum est*.

Toast, *de gerooste rde snede brood*, die in Engeland bij de thee wordt rondgediend. Ook 't drinken op iemands gezondheid, daar men in Engeland gewoon was, om hem, die een gezondheidsdronk zou toebrengen, 't glas met een stuk geroosterd brood daarin aan te bieden. 't Verhaal luidt: „Anna Boleyn († 1536), gemalin van Hendrik VIII van Engeland, nam een bad; om aan hare zeldzame schoonheid hulde te doen, dronken de heeren uit haar gevolg ieder een glas water uit 't bad. Een enkele deed dit niet; aan hen, die hem de reden daarvan vroegen, antwoordde hij: „ik behoud voor mij de toast" n.l. de dame. Dit wordt ook verteld van een ridder onder Karel II en een bekende schoone te Bath.

Tobbedansers, spotnaam voor de inwoners van Harlingen. Vroeger waren er vele wevers *(emigrés)*, die hun weefsel in tobben spoelden; de beweging lijkt dansen.

Tobias Hond, zie *Kameel*.

Tobog(g)an, (am.) *ijsslede*, waarmede men van heuvels met sneeuw afglijdt; vandaar *toboggan-baan* voor *montagnes russes*, eene kermis-vermakelijkheid, waarbij men in eene slede van de hoogten af en tegen de hoogten op, over de verschillend gebogen baan heenglijdt.

Tochtganger, (afr.), zie *Smous*. Een geboren Afrikaander, die in het hovenland allerlei artikelen opkoopt, welke hij de binnenlanden uitvent.

Toddy, gelief koosde *drank* in Schotland, bestaande uit een of ander geestrijk vocht, heet water en suiker. 't Woord is een verbastering van *taudi*, de Indische naam voor 't zoete sap der palmen. (Skr. *toldi* of *taldi*, uit *tal* = palmsap).

Todo es poco, *het geheel is weinig*. Spreuk van H. Franscesco Borgia.

Toean besar (mal.), *Groote Heer*, titel van den *Gouverneur-Generaal* van Nederl. Indië bij de Inlanders; ook zeggen zij: *Toean Besar Betawi* of *Bogos;* De Groote Heer van Batavia of van Buitenzorg (naam van de residentie). Zie *Toewan*.

Toean Itam, (mal.), *zwarte mijnheer. Toean* kan ook *Toewan* worden geschreven.

Toeclip, (sport.), *haak* aan de viets *om den voet in te zetten*, dat de voet niet van het pedaal glipt.

Toedoeng, Maleische naam voor een platten gevlochten in den Indischen Archipel algemeen gebruikten hoed, waarvan gelijkvormige namaaksels vóór eenige jaren bij de Europeesche dames in zwang waren.

Toehan, (mal.), *de Heer, God, de godheid.*

Toegewend, (fr., wap.), heeten twee leeuwen, wassenaars enz. wanneer de her-rechts staande omgewend is en zij zich dus naar elkander toe keeren; twee paalswijs (z. a.) geplaatste dieren, wanneer het bovenste omgewend is.

Toehan Allah, *de Heer God.*

Toelast (De —, *groot wijnvat,* inhoudend 640 flesschen wijn. Ook de *inhoud* er van, van drie tot zes amen (bij Kiliaan). Naam van hotels.

Toeloeng, (jav. en mal.), *hulp, bijstand verleenen,* helpen; help!

Toemaat, in Friesland *tweede grassnede.* In Gelderland en elders *ijmat.*

Toeman, (molukken), van sagobladeren vervaardigde *mand.* Van een *toeman sago* kan een groot gezin 4 of 5 dagen leven.

Toemenggoeng en **Tëmenggoeng,** *titel van de Regenten op Java;* dit is de laagste titel, hoogere zijn *Adipati* en *Pangeran.* Staat er *Raden* of *Raden Alas* voor dan is dat de adellijke of geboortetitel. Algemeene titel voor een Regent op Java is ook Boepati.

Tëmënggoeng ook als titel in gebruik aan de Maleische hoven. Het was de titel van den *2en* staatsdienaar in het voormalige rijk Djohor; de 1e was de Bendhara.

Toem'oh *(toem'ah),* (hebr.), *onreinheid, verontreiniging.* Zie *Tomei.* De volkstaal past het woord ook in geestelijken zin toe op slechtheid, verkeerde wegen, zaken die tot afval verleiden. Van een verworpeling of een diepafvallige wordt gezegd: hij is een awi-awous-ha-toem'oh = *cader der caderen van onreinheid* = zelf verdorven en anderen verdervend. (Deze term is ontleend aan de Rabbijnsche terminologie).

Toen (Doen) **vlogen wy met hem te zaemen na den brand.** In de Amst. spreektaal: „gearremd na den brand". Vondel, *Gysbreght,* reg. 110 (4e Bedr.) aldus Arend van Aemstel, in het verhaal aan Badeloch van den strijd op den „Middeldam", waarbij hij en Gysbreght het uiterste hebben gewaagd.

Toendra's, *berroven mossteppen in Siberië.*

Toeren varen, (mil.), *strafexerceeren.*

Toertjes varen, (mil.), zie *Varen.*

Toetoel, (jav.), *stip, spikkel, gevlekt.* **Matjan,** *(tijger),* **toetoel,** *gevlekte tijger,* panter, felis pardus.

Toetsingsrecht, *recht* om wetten te *toetsen* aan de Grondwet.

Toetsissen, in de oudste en de nieuwere uitgaven van den statenbijbel, Jez. VII : 18, vlg. de kantteekening: „met *tsissen,* schuyffelen en fluyten tot sich doen komen". Van der Palm: herwaarts lokken (en alzoo te samen brengen, omdat de ijmker zijne bijen bijeensluit, om ze saam te houden.

Toew, (hebr.), *goeds; kol-toew* = *alle goeds,* al wat wenschelijk is.

Toewan, (mal.), *heer, meester, mijnheer, mevrouw* enz.: **Toewankoe,** *heer, mijnheer* (van vorstelijke personen en hoofden); **Toewan poetëri,** *mevrouw de prinses;* **Jang dipertoewan,** wie als gebieder erkend wordt, d. i. de regeerenden vorst.

Toewan pandita, (skr.), *leeraar, schriftgeleerde,* geestelijke, priester. Toewan pandita, Rom. benaming van den *pastoor.*

Toewan ratoe, in 't Jav. *keizerin, ratoe* in 't Mal. titel van vorsten (ook van vorstinnen).

Toeziende voogd, de voogd, die de belangen van den minderjarige waarneemt, als zij met die van den voogd in strijd zijn, en zorgt, dat de voogd zijne verplichtingen nakomt; de voogd doet hem rekening en verantwoording.

Tof, zie *Touf.*

Tofeil *(tafeel),* (n. hebr. vaak verkort tot *tofel*), *het bijgevoegde.* Vandaar in het algemeen: *bijzaak* (in tegenoverstelling van *'ikkor* = hoofdzaak).

Tofelemenesschool, (barg.), *R.-Kath. Kerk.*

Toffania, eene oude vrouw van Napels, vereeuwigd door hare uitvinding van een smakeloos en kleurloos vergift, door haar het *Manna van den H. Nicolaas van Bari* genaamd, doch beter bekend als *Acqua di Toffania.* Meer dan 600 personen vielen als slachtoffer van dit boosaardig vocht. — Hieronyma Spara, gewoonlijk La Spara geheeten, eene bekende tooverheks, ongeveer een eeuw geleden, verkocht een soortgelijk elixer, waaraan eveneens velen stierven, en waarvan het geheim eerst na vele jaren werd ontdekt.

Tofoes, (hebr.) *gevangen* (van *tafoos* grijpen, vangen). *Tofes zitten* = gevangen zitten.

Toga, oorspr. bij de Romeinen het wijde, lange *opperkleed,* het algemeene *kleedingstuk* bij dag en nacht voor vrouwen en mannen, in vredestijd, wanneer zij in 't openbaar als burgers verschenen; ook van publieke vrouwen, die geene *stola* (z. a.) dragen mochten. Dus, bekleeding, lichaamsbedekking. Verwant met *tego* (ik bedek). — Bij de koningen was ze geheel van purper; de magistraat droeg alleen den rand van deze stof *(toga praetexta,* d. i. toga met boord of rand omzoomd). Ook (r.k.) *priesterkleed.* Zie *Cedant arma togae* en bij *Ovatio.*

Toga pura, (lat.), *de eenvoudige toga,* d. i. niet gerand (praetexta), van de ambtelooze burgers, en die de jongeling aankreeg, als hij den *mannelijken* leeftijd intrad; vanhier ook *toga virilis* geheeten, en die op het feest der *Liberalia* (z. a., *Aanh.*) werd toegewezen.

Tohu-wabohu lees: *Tohoe-wabohoe* (Touhoe wowouhoe) (hebr.), *woest en ledig.* Een aan Genesis I : 2 ontleende uitdrukking, om een chaotischen toestand, een toestand van verwarring aan te duiden.

Toilet, van fr. *toile* = linnen; oorspronkelijk een doek, dien men over de tafel spreidt om daarop al de zaken te leggen, die tot den opschik behooren; later de tafel en de benoodigdheden voor den tooi, en eindelijk de *opschik* zelf.

Tokei of **Toké,** (mal.), *groote hagedis, gekko.* Jav. *tèkek.*

Token, (eng.), door particulieren, inrichtingen en steden uitgegeven koperen muntstukken, alleen eigen aan Groot-Brittanje en de Engelsche koloniën. In 1653 ontvingen de kooplieden van de regeering verlof, *tokens* in omloop te brengen; maar vóór dien tijd hadden ook eenige steden de koninklijke goedkeuring daartoe. Sedert de 16e eeuw zijn bijna 3000 verschillende soorten van *tokens* in omloop gebracht.

Toko, (chin.), beteekent in N.-I. *winkel* in 't algemeen.

Tolas, Britsch-Indische geldswaarde, $1\frac{1}{2} = \pm$ één ons.

Tolletje maken, (toon.) *eene aardigheid hebben ten koste van een ander.*

Tolosa (Goud uit —, zie *Goud uit Tolosa.*

Tolstoïsme, energieke poging om aan de ellende zoowel van de wereld als van het eigen hart een einde te maken, door afsnijding van alle onwezenlijke behoeften. Ze voldoet aan het mystieke gemeenschapsgevoel der Russen. De Russ. graaf Leo Tolstoï deed afstand van al zijne goederen, om van *eigen handenarbeid te leven.* Ten opzichte van het huwelijk ligt zijn ideaal in geheel-onthouding. Zijn godsdienst is een leven voor anderen, waarvan de grondgedachte ligt in Matth. XVI : 25. De studie der Evangeliën en speciaal van de Bergrede (Matth. V, VI en VII), alsmede de invloed van een geestverwant Soutajeff (zie *Soutajeffsky*) leidden hem tot

de veroordeeling van de hedendaagsche maatschappij op alle punten. De kern van het Christendom ziet hij in Matth. V : 39: „Wedersta den boozen mensch niet"; daarom beschouwt hij de *rechtbanken* en het *leger* als verderfelijk voor 't geluk der menschen.

Tolverbond, (hand.), de *vereeniging van de meeste Duitsche staten,* tot eene gelijke heffing van de invoerrechten of tollen, wier opbrengst jaarlijks na aftrek der kosten van inning, evenredig onder de verschillende staten verdeeld werd.

Tom, hebr. *tam,* letterl. *volmaakt, schuldeloos.* In de Joodsche volkstaal meer in den zin van: eenvoudig, geduldig, goedig: *hij is een iesch tom* = hij is een goede sul, letterl. een braaf man (vgl. Gen. XXV : 27). Hebr. *tôm* beduidt rechtschapenheid enz.

Tom Pouce, (fr.), *klein-duimpje.* De dwerg Jan Hannema, van St.-Anna-Parochie, reisde jaren geleden als Admiraal Tom Pouce de wereld door, en vertoefde lang te Amsterdam. Hij wandelde Januari 1895 in de uniform van een heilsoldaat door de straten van Almeloo, waar hij in het lokaal van het Heilsleger oefeningen leidde en toespraken hield. — Uit New-York werd 3 Aug. 1895 de dood bericht van Generaal Tom Pouce of Tom Thumb, den Amerikaanschen dwerg die omstr. 1858 eene rondreis door Europa deed. Hij was de kleinste man ter wereld, wiens ware naam heette te zijn Charles Stratton, maar eigenlijk Ernest Gepey (1838—88) en die door Barnum ontdekt werd.

Tom-fool, (am.) *dwaze Tom,* een dwaas of koddig mensch.

Tomahawk, *strijdbijl* der Indianen van N.-Amerika. Ook symbool van den *oorlog,* blijkbaar in het spreekwoord *de tomahawk begraven* = vrede houden. In het omgekeerde geval heet het: „de vredespijp (z. a.) wordt opgeborgen, en de tijdelijk *begraven tomahawk* weder *opgedolven.*

Tombe sur moi le ciel, pourvu que je me venge, *moge de hemel op mij vallen, als ik mij maar kan wreken;* Corneille, *Rodogune* (1646) V, 1 woorden van Cleopatra in de alleenspraak, waarin zij wraak begeert te nemen op Rodogune en haar aanhang. Meer bekend dan deze regel is *Périsse l'univers pourvu que je me venge* uit de *Agrippine* van Cyrano de Bergerac van 1643; zoodat Corneille dezen regel aan Cyrano kan ontleend hebben.

Tomber avec grâce, (fr.), *met gratie vallen,* zooals de gladiatoren der oudheid, die, zelfs wanneer zij doodelijk waren getroffen, met bevalligheid zochten neer te zijgen, om den bijval der toeschouwers te verwerven.

Tomber en quenouille, (fr.) *een spilleleen worden,* d. i. van de regeering door mannen overgaan tot de regeering door eene vrouw, *aan eene vrouw vervallen.* Volledig: *tomber de lance en quenouille* (a lancea ad fusum transire), omtrent een leengoed. De Salische wet bepaalde bijv. dat Frankrijk niet door eene vrouw geregeerd mocht worden. Zie *No woman* en *In terram.*

Tomel (*tomee*), vaak verkort tot *tome,* (hebr.) *omrein;* vooral omtrent ritueele onreinheid, (bijv. van iemand, die des ochtends na het opstaan zich nog niet gewasschen heeft). De vrouwelijke vorm *temeioh* = *eene onreine,* duidt in de volkstaal aan: eene ontuchtige of publieke vrouw.

Tomerniks, in de joodsche volkstaal zooveel als ons *kruidje-roer-mijniet;* gezegd van iemand, die zeer gevoelig, al te fijn voelend, spoedig geraakt is. De uitdrukking is eene verbastering van het Duitsche *thu-mir-nichts.*

Tommer, eigenlijk *toumer* (hebr.), (letterl.: ge zoudt kunnen zeggen) = *misschien.* Van hebr. *amar* (zeggen), 2e pers. fut.

Tommy Atkins, (eng.), de verpersoonlijking van den soldaat.

Tom-pouce, *klein,* zeer fijn en lekker *taartje.* Naar den *dwerg Tom Pouce* (z. a.).

Ton, (h a n d.), eene aangenomen maat tot bepaling van den inhoud van schepen, of van de grootte der lading van schepen, zijnde gelijk of ongeveer gelijk aan 1000 kilogrammen.

Ton amour m'a refait une virginité, (f r.), *uw liefde heeft mij weder tot maagd gemaakt.* Woorden van M a r i o n D e l o r m e, in V i c t o r H u g o's drama van dien naam (V, 2), tot haren minnaar Didier, of liever tot de muren der gevangenis, waarin hij opgesloten is.

Ton que fait la musique (C'est le —, *de toon geeft de muziek aan.* Uit den toon, waarop iets gezegd wordt, blijkt de bedoeling van den spreker.

Tonder, (b a r g.), *praatje;* die tonder is vermuft, *dat praatje geloof ik niet.*

Tong is een klein lid (De —, uit Jak. III : 5.

Tong raakt los (Zijne —, *hij raakt aan 't praten.* Vgl. Mark. VI:35; Luk. I : 64.

Tong-alchimist, werd W i l l i a m E w a r t G l a d s t o n e († te Hawarden 19 Mei 1898, oud ruim 88 jaar, op staatskosten in Westminster-Abbey bijgezet), omdat hij met zijne tong (spraak) zooveel uitrichtte, getiteld in een Juni 1895 verschenen bundel gedichten van Richard le Gallienne —:

„th'alchemie tongue that turned poor (themes
Of statecraft into golden glowing dreams.

Dat is:

Tong-alchimist die dorre staatsproblemen
Tot gouden droomen maakte —". Zie *Alchemie.*

Tonitruant, (f r.), *donderend* (van eene stem). Van het l a t. *tonitrus* = donderslag.

Tonkinois (Le —, (f r.), *de Tonkinees.* Bijnaam, den Franschen minister-president J u l e s F e r r y (1832—93), door diens vijanden gegeven, omdat hij de expeditie tegen Tonkin had doen ondernemen.

Tonnegeld, belasting, geheven naar het aantal *tonnen,* 't welk de inhoud van een schip bevatten kan. Deze belasting was bij ons geregeld geworden bij de Algemeene Wet van 26 Augustus 1822 (Stbl. n°. 38) Hoofdstuk 25 artt. 292-310; doch is in 1855 afgeschaft.

Tonsuur, hoofd- of kruinschering der priesters, onderscheiden in de *paulinische,* boven 't voorhoofd, en de *petrinische,* op de kruin. De eerste is in de Grieksche kerk in gebruik, de tweede in de Latijnsche. Men kan de *clericale* en *monachale* tonsuur onderscheiden. De eerste bestaat in het wegscheren der haren van de kruin en is voorgeschreven voor alle geestelijken, van den laagsten tot den hoogsten rang; bij bisschoppen is zij iets grooter dan bij gewone priesters; de tweede, in vele monnikorden voorgeschreven, laat slechts een smallen haarkrans om het hoofd over. De tonsuur wordt aan de seculiere geestelijken gewoonlijk tegelijk met de vier mindere orden toegediend.

Tontels op de kien, (b a r g.), *sleutels.*

Tontine (Eene —, aldus genoemd naar den Napolitaanschen bankier L o r e n z o T o n t i, die zich in de 17e eeuw in Frankrijk vestigde, is een kapitaal, door verschillende personen bijeengebracht, waarvan de voordeelen door de langstlevenden genoten worden. De deelnemers bepalen, dat het fonds op zeker tijdstip, vermeerderd met de oploopende renten, onder de alsdan nog levenden verdeeld zal worden; of men bezigt de inkomsten als lijfrenten, en stelt vast, dat de lijfrente van elk, die komt te overlijden, weder verdeeld zal worden onder de overlevenden. De uitvinder zag in de *Tontines* een uitstekend middel om gelden te verkrijgen ten behoeve der schatkist. In onzen tijd heeft men iets dergelijks in de overlevingskassen der levensverzekering-maatschappijen.

Too full o' the milk of human kindness, (e n g.), zie *Die Milch enz.*

Tooches (afgeleid van h e b r. *tachas, tachat* = onder), eig. *het onderste.* De volkstaal duidt met dit woord aan: het achterste, het achterdeel.

To-oes *(ta-oeth),* (n. h e b r.) *fout, dwaling, vergissing;* zie *Ton-eh.* Meervoud: *To-i-joes, Ta-i-jotte* = fouten, dwalingen, vergissingen.

Toolbag, (sport), *gereedschapstasch.*

Toon. De *tonen* der Meesterzangers (z. a.) waren strophenvormen met melodie. Die tonen hadden verschillende namen, naar Frauenlob, Mügling, Regenbogen, Marner c. a. zangers; dit waren de oudste tonen, waarmee het onderwijs op de zangschool dier zangers aanving. Verder had men de „schwarze Tintenweise", de „Hagelblütweise", de „Rosmarinsweise", enz.

Toondag of *Beste toondag,* een der voornaamste veemarkten van Zeeland, te Goes, invallend op den tweeden Dinsdag in November, wanneer van heinde en ver het beste, wat de boer op stal heeft, naar Goes gevoerd, daar ten *toon* gesteld en verhandeld wordt. Op dien dag heeft ook de verwisseling der dienstboden bij de landbouwers plaats; de knechts en meiden, vrijaf hebbend, maken dien tot een halve kermis.

Tootelokken, oud Zeeuwsch gebruik op den *Toondag* (z. a.), hierin bestaande, dat een paar, hetwelk danste, een stuk koek neemt, en, ieder een eind in den mond, zóo den andere nadert, totdat het op een kussen gaat. Hierop volgt dan de officiëele vrijerij. *Tootelokken* z. v. n. (elkander) uitlokken tot *taoten, tneten* = kussen.

Tootschoenen, (wap.), schoenen met lange puntige neuzen, *faauwijs.*

Toovenaars, spotnaam voor de inwoners van Schiedam, naar aanleiding van een heksenproces, daar gevoerd tegen van tooverij verdachte vrouwen.

Tooveraars, spotnaam voor de inwoners van Iddergem, bij Denderleeuw (Oost-Vlaanderen) omdat het op den grooten kouter, die beide gemeenten scheidt, niet zelden spookt, gelijk beweerd wordt. Die kouter is naar het volksgeloof eene soort van vergaderplaats voor heksen en toovenaars.

Tooveressen, spotnaam voor de inwoners van Onkerzele (Oost-Vlaanderen) bij Geeraardsbergen, omdat daar vroeger heksen zijn verbrand geworden. Men vindt er nog een *tooveressenplein.* Een inwoner van Onkerzele kon eertijds in 't omliggende land geen nachtverblijf bekomen.

Toovermolen te Apolda, waar men oud en rimpelig boven in geworpen werd, en er beneden jong, glad en gaaf weer uitkwam. Apolda ligt in het voormalig vorstendom Weimar.

Tooverteeken, zie *Stigma diabolicum.*

Toow, laatste letter van het hebr. alphabet, overeenkomend met *th* (of, zonder *Dages lene,* in de uitspraak der Aschkenaz-Israëlieten, met *s*). De getallen waarde is 400.

Topaas, *roode steen;* oorspronkelijk de naam, dien de ouden aan een *groenen* steen gaven, afkomstig van een eiland in de Roode zee, genaamd Topazos.

Topje, (barg.), *hoedje.*

Topo. (fr.), *plan, uittreksel.* Verkorting van topographie.

Toren der winden (De —, achthoekig marmeren gebouw te Athene, met voorstellingen in relief van de acht *hoofdwindstreken;* op het dak stond een Triton (z. a.), wiens staf zich naar den wind keerde als windwijzer; van binnen een waterurwerk. Opgericht door Andronicus van Cyrrhus (zijne geboorteplaats, in Syrië) of Cyrrhestes in de 3e of 2e eeuw v. C.

Toren van David (De —, een met de minaret eener moskee bekroond, prachtig, indrukwekkend bouwstuk, bij de Middeleeuwsche Jaffapoort te Jeruzalem, van welke het gescheiden is door wallen, die ten deele met zand en steen zijn gevuld.

Torenkruiers, spotnaam voor de inwoners van Zieriksee. Deze wilden eens een hoogen toren bouwen, doch kwamen niet verder dan tot het *kruien* van grond voor de fundeering.

Torenmeters, spotnaam voor de bewoners van Oldeboorn, die heimelijk

de maat namen van den toren van Tzum, om voor zich een hoogeren te bouwen. Maar iemand, die den toeleg ontdekt had, sneed een stuk van hun maattouw af, en de toren van Oldeboorn werd nu *lager*, dan die van Tzum.

Torenstad, oudtijds benaming voor Zutphen, wegens de vele daar aanwezige kerk- en kloostertorens.

Torenvijver, zie *Patriarchenvijver.*

Torenvreters, bijnaam voor de bewoners van Wirdum, bij Leeuwarden. Tot 1680 had hier de Hervormde kerk twee torens; doch eens heeft de gemeente, wegens geldgebrek één toren voor afbraak verkocht.

Tories, de *conservatiere* staatkundige, de *koningsgezinde* partij in Engeland, in tegenstelling met *Whigs*, de liberale. Sedert 1680 ongeveer in zwang geraakt. Oorspronkelijk schimpnaamen onder de regeering van Karel II († 1685). *Tory* wordt afgeleid van het Iersche *tar a ry* (kom, o koning!), dewijl de volkspartij beweerde, dat de conservatieve, de Hofpartij, geleek op de R.-Kath. rooverbenden, die ten tijde van Karel I († 27 Jan. 1649), onder voorwendsel van koningsgezindheid Ierland verwoestten, om den *koning* binnen te *halen*. Is dit zoo, dan kan men *Tory* met veel meer recht als „Iersche straatroover" duiden, wat het woord in 't Engelsch nog heden beteekent. Men spreekt ook van *high-Tories* of *hoog-T.* = ultra-conservatieven

Tornekeel, (w a p.), zie *Wapenrok.*

Tornooi, (w a p.), zie *Steekspel.*

Tornooihelm, (w a p.), *open helm*, tralichelm (z. a.). H g d. *offener* of *Turnierhelm.*

Tornooihoed, (w a p.), in Engeland en vrij algemeen in Duitschland heeft de gewone hoed in de heraldiek ongeveer den vorm van een parallelogram met afgeronde hoeken, terwijl de rand ver naar achteren uitspringt; hij is doorgaans purper of rood, met hermelijnen opslagen, en heet f r. *chapeau de tournoi*, e n g. *cap of maintenance* of *cap of dignity*, h g d. *Turnierhut.* In Nederland, en ook veelmalen in Duitschland, bedient men zich van een vrij lagen hoed met ronden bol en breede randen.

Tornooikraag, (w a p.), *ring*, bezet met uitstecksels als de driehoekige hangers van den *barensteel*, die zelf ook wel tornooikraag genoemd wordt.

Toroed, (n. h e b r., van h e b r. *tarod* en c h a l d. *terad*), *steeds voortbewogen, voortgedreven;* vandaar in de volkstaal: sterk bezig gehouden, geheel in beslag genomen.

Torpedo. *vernielingswerktuig*, in 't water gelegde mijn, ter verdediging van havens en riviermonden, waardoor men vijandelijke schepen in de lucht laat springen. Fulton, de uitvinder van het stoomschip, nam er in 1801 de eerste proef mede. Ontleend van den naam visch, s p. *torpedo*, ten onzent trilvrij of sidderaal, bij de oude Grieken reeds als *narkè* bekend, een visch, door wiens aanraking men een verlammenden electrischen schok krijgt, begint te *trillen* of te *sidderen*, en verlamd geraakt. L a t. *torpibus*, f r. *torpide* = verstijfd, gevoelloos.

Torpedo (Aerial —, *lucht-torpedo*, een projectiel, dat van boven af, *uit de lucht* op den vijand inwerkt, uitgevonden Mei 1896, en vervaardigd in „The Aerial Torpedo Syndicate Ltd." Het heeft den vischvorm, met van onderen en van boven zeilen, eene schroef van voren en eene soort van roer van achteren. Onderaan hangt eene lading dynamiet. Door een eigen motor stijgt de machine tot zekere verlangde hoogte op, en vertrekt dan met eene snelheid van 12 Eng. mijlen in het uur, alleen bij stil weer of bij een gunstigen wind. Na een vooraf bepaalden tijd moet het projectiel boven de vijandelijke stad gekomen zijn, en laat dan zijne lading van een ton dynamiet vallen.

Torpedo (Een —, (r e s t.), *cognac met spuitwater.*

Torquemada, *een ketterjager* naar een Dominicaan, bekend om zijn heftige

vervolging van Joden, Mooren en ketters, toen hij aan het hoofd stond der Spaansche Inquisitie.

Torso, *romp van een beeld,* d. i. een beeld, waaraan hoofd en ledematen ontbreken. Beroemd is de *torso* van Heracles, die in het begin der 17e eeuw in het Campo del Fiore werd opgedolven, en zich in het Vaticaan bevindt.

Tortillant, (fr. w a p.), kronkelend om eene zuil (slangen, linten enz.).

Tortillé, (fr. w a p.), met een hoofddoek.

Tory, zie *Tories.*

Tostao, de Portugeesche *testoen,* z.a.

Tot er de dood aan volgt, oorspronkelijk Fransch: *Pendu jusqu'à ce que mort s'ensuive,* bij vonnis van 24 April 1524 door het parlement van Bordeaux vastgesteld, naar aanleiding van het overgroot aantal terdoodveroordeelden, die volgens de wet vrij kwamen omdat de strop brak, hetzij vanzelf, hetzij door tusschenkomst van beul of stroppenmaker.

Tot hiertoe en niet verder, uit Job XXXVIII : 11. Toegepast op veroveraars (Napoleon I aan de Beresina), op groote euveldaders, enz. Vgl. *Plus Oltre* (z. a.). Maar ook in scherts.

Tot op de koppen, (t o o n.), *stampvol.*

Toten reiten schnell (Die —, (h g d.), *de dooden rijden snel;* refrein uit B ü r g e r's *Lenore,* waar Lenore in waanzinsdroom meent, door haren Wilhelm meegevoerd te worden, en gelooft, dat hij deze woorden tot haar spreekt.

Totidem verbis, (l a t.), *met even zoovele woorden.*

Totok, (j a v.), *echt, onvervalscht, volbloed;* **totok wĕlanda** = een volbloed Hollander; of wel iemand, die zich nog niet in Indië thuis gevoelt.

Totopong woelong, (m a l.), *zwarte hoofddoek.*

Touaf en **tawaph,** (a r.), j a v. **tawap,** godsdienstige plechtigheid, waarbij de bedevaartganger naar Mekka zevenmaal met snellen tred en hardop biddend rondom de *kaba* loopt.

Touché, (w a p.), zie *Geraakt.*

Touchet (Marie —, *eene bekoorlijke vrouw,* aldus naar eene bekende gunstelinge van Karel IX van Frankrijk, op welke (men zegt door Hendrik van Navarre) het anagram werd gemaakt: *Je charme tout.*

Touchocho *(Tochacha),* (h e b r.), *bestraffing, berisping. Iemand touchocho zeggen* = tot iemand bestraffende vermanende woorden spreken (zie *Mouchiach*). Als term duidt *touchocho* (vaak verbasterd tot *toucheche*) een der beide boetredenen aan, Lev. XXXIII : 14 vv. en Deut. XXVIII : 15 vv.

Tou-eh *(To-ek),* (h e b r.), *dwalend, vergissend. Zich toue zijn* = zich vergissen, in dwaling verkeeren.

Toujours en vedette, (f r.), *altijd op post;* Frederik de Groote in het *Exposé du gouvernement prussien.*

Toujours perdrix, (f r.), *altijd patrijzen.* Toen Hendrik IV, zoo verhaalt men, door zijn biechtvader om zijn vele minnarijen berispt werd, liet hij hem eenige dagen lang patrijzen opdisschen, totdat deze eindelijk zeide, dat hij ook weleens wat anders zou willen eten. De koning antwoordde, dat hij hem alleen de noodzakelijkheid van afwisseling had willen duidelijk maken. Het volle woord is: *Toujours perdrix, toujours la reine!*

Touhoe, zie *Tohu.*

Toulet-biljard, of *Billard-Toulet,* biljart, naar den uitvinder-fabrikant Toulet, te Brussel en te Amsterdam, benoemd.

Toulousaansch kruis, (w a p.), gelediged (z. a.) kruis met verbreede armen, niet tot de schildranden reikend en elk drie knoppen dragend.

Toumer, zie *Tommer*.

Tour d'ivoire, (fr.), letterl. *ivoren toren*, eigenlijk de tent, waaronder iemand zich, in figuurlijken zin, terugtrekt, zonder zich verder te storen, om hetgeen daarbuiten voorvalt. Dat beeld werd door Sainte-Beuve (1804—69) uitgedacht en gebezigd in een gedicht van zijn bundel *Consolations*, waar hij het, bij de opsomming der voornaamste dichters van het romantische tijdvak, op de terugtrekking uit den strijd van Alfred de Vigny (1797—1863), toepaste.

Tourmaline, (fr.), lett. *asch-aantrekker*, sorte de pierre precieuse (Abt Olinger), steen die lichte stoffen aantrekt, bijv. asch, haar, vezels, wol en derg. In het midden der 18e eeuw werd deze steen in Frankrijk bekend en had toen allerlei namen: aphrisite, sibérite, aimant de Ceylon, daourite, indicolite, rubilite, apyrite. — De *groene* heet tegenwoordig: Braziliaansche smaragd; de *geelgroene:* Ceylonsche péridot; de *groenachtig-blauwe:* Braziliaansche saphir; de *karmozijn-roode:* siberiet of Siberische tourmalijn, die veel op een *robijn* gelijkt.

Tourné, (fr., wap.), *gewend* = rechtsgewend (wassende manen); ook *hands- en baarswijs*. Omgewend = (croissant) *contourné*, d. i. linksgewend.

Tournez-vous (Mais —, de grâce et l'on vous répondra, (fr.). Deze woorden van Lafontaine, die ongeveer met ons *kijk liever naar je zelf* overeenkomen, worden gewoonlijk aangehaald als antwoord op de critiek of de verwijten van iemand, op wien deze minstens in dezelfde mate zouden passen; hgd. *Kehre vor deiner eigenen Thür*.

Tourte (Vieille —, (fr.), *oud wijf*. Alleen in de volkstaal gebruikelijk.

Tourteaux, (fr., wap.), koeken in het algemeen, in het bijzonder koeken van keel.

Tourteaux-besants, (fr., wap.), *schijven* gedeeld van kleur en metaal, dus rechts koek, links penning; gedeeld van metaal en kleur heeten ze *besants-tourteaux*.

Tous les genres sont bons, hors le genre ennuyeux. (fr.), *alle genres zijn goed, behalve het vervelende;* Voltaire in de voorrede van *L'Enfant prodigue*.

Tous les hommes sont fous, et qui n'en veut pas voir,
Doit rester dans sa chambre, et casser son miroir, (fr.), *alle menschen zijn gek, en die er geen wil zien, moet in zijne kamer blijven en zijn spiegel stuk slaan*, of wel, gelijk P. Boddaert (1694—1759) zegt:

Die nimmer zot wil zien, moet deur en (venster sluiten,
Koom' nimmer uit zijn huis en houde (er andren buiten:
Maar, opdat hem zijn wensch onfeilbaar (moog' gelukken,
Sla hij de spiegels door zijn gansche huis (aan stukken.

In de 17e eeuw onder eene plaat *Char iot de la Mère folle;* in 1686 bij Claude Le Petit in de *Discours satiriques* ook onder den datum van 19 Maart 1783 in de *Correspondance secrète*, deel XIV. — Ten onrechte beweert dus Jules Janin, dat deze regels afkomstig zijn van den markies de Sade.

Tous les méchants sont buveurs d'eau:
C'est bien prouvé par le déluge, (fr.), *alle slechte menschen zijn waterdrinkers, dat is wel bij den zondvloed gebleken;* de Ségur, *Chanson morale* (1801).

Toussaint, (fr.), *Allerheiligen*, 1 November. Uit: *la feste tous sains*, daarvan *la tous sains*, toen *la Toussaint;* feest in 835 door paus Gregorius IV ingesteld.

Tout à l'huile, (fr.), *alles met olie;* spreuk ter kenschetsing van het toppunt van gevoelloosheid. Volgens Grimm (*Corresp. litt.*, février 1757) een der encyclopaedisten, had Fontenelle l'abbé Terrasson bij zich ten eten genoodigd; de gastheer at de asper-

ges met olie, en had bevolen eene helft met boter gereed te maken, daar zijn gast ze met boter at. De arme abt kreeg eene beroerte voordat hij aan tafel ging, en 't eerste, wat Fontenelle deed, was naar de keuken te loopen en te zeggen: *Tout à l'huile! tout à l'huile!*

Tout à treize, (fr.), *alles voor dertien.* Eertijds te Parijs, naam van winkels, waar men allerlei snuisterijen voor 13 stuivers (65 centimes) kon koopen. Naar den kreet van den uitroeper, aan den ingang. Thans is dat de benaming van hetgeen wij een „bazar" plegen te noemen.

Tout arrive en France, (fr.), *in Frankrijk is alles mogelijk.* Dat gezegde, dikwerf aan De Talleyrand toegeschreven werd integendeel door den hertog De la Rochefaucauld aan Pierre Lenet toegevoegd, toen, den 4n Oct. 1650, beiden, na een onderhoud met Mazarin, te Bourg, in dezelfde koets als deze en de hertog Van Bouillon plaats hadden genomen en Lenet de opmerking maakte, dat niemand dat 14, ja 8 dagen te voren had durven voorspellen.

Tout ça, c'est des histoires de femmes, (fr.), *dat zijn altemaal vrouwenpraatjes;* woord van Fritz, den slechten soldaat, tot generaal Boum in *La Grande Duchesse de Gérolstein,* opera bouffe in drie bedrijven door Meilhac en Halévy, muziek van Offenbach, voor 't eerst opgevoerd in het Théâtre des Variétés op 12 April 1867.

Tout citoyen est roi sous un roi citoyen, (fr.), *ieder burger is koning onder een koning, die burger is;* Favart, *Les trois Sultanes* III, 3.

Tout comme chez nous, (fr.), *juist als bij ons;* Nolant de Fatouville, *Mequin Empereur dans la lune.*

Tout est dans tout (Le —, (fr.), *in alles is alles,* de grondslag van de eenmaal zeer beroemde *méthode Jacotot,* voor taalonderwijs, in 1818 op vele plaatsen ingevoerd; en uitgevonden door J. Jacotot, lector aan de hoogeschool van Leuven, en verklaard in *Enseignement universel, Langue maternelle* (1823). — In 1786 verscheen te Bern een werkje *Désordre régulier* door Antoine de la Salle, waarin op blz. 5 de woorden: *Tout tient à tout, et il y a de tout dans tout.*

Tout est perdu fors l'honneur, zie *Alles is verloren* enz.

Tout est pour le mieux dans le meilleur des mondes possibles, (fr.), *alles is zoo goed mogelijk in de beste der mogelijke werelden;* Voltaire, *Candide ou l'Optimisme* (1759) de stelregel van doctor Pangloss, die aan Candide de „métaphysico-théologo-cosmolo-néologie" onderwijst. Oorspronkelijk is dit gezegde van Leibnitz in de *Theodicaea* (1710), waarin hij verklaart, dat God oneindig vele werelden schiep, maar daarvan de best mogelijke koos, waar stoffelijk en zedelijk goed en kwaad zoo juist elkaar in evenwicht houden.

Tout fait ventre (Chez eux—, (fr.), zegt men van lieden, die het bij eten niet al te nauw nemen.

Tout finit par des chansons, (fr.), *alles eindigt met een deuntje* m. a. w. niemand trekt zich aanhoudend de zaken aan. *Mariage de Figaro* van Beaumarchais (1784) laatste regel van het couplet van Brid'oison aan 't einde van het stuk, ter kenschetsing der luchthartigheid van het Fransche volk. Vandaar dat de Chamfort (1741—94) van den tijd vóór de Revolutie getuigt: *le gouvernement de France était une monarchie absolue tempérée par des chansons.* Zie *Ils chantent, ils payeront.*

Tout homme a deux pays, le sien et puis la France, (fr.), *elk mensch heeft twee vaderlanden, het zijne en dan Frankrijk,* Vicomte de Bornier, *la Fille de Roland* III, 2 woord van Charlemagne tegen Berthe, niet als *bewering* uitgesproken, maar in een aanval van zwaarmoedigheid bij herlevende hoop, als *wensch* nl.; hij wenscht dat

Frankrijk groeie en bloeie en geheel de menschheid ten zegen zij,
Ajin qu'on dise un jour, selon mon es- (pérance:
Tout homme a deux pays, le sien et (puis la France.

Tout lasse, tout casse, tout passe (fr.), *alles vermoeit, alles breekt, alles gaat voorbij*, alles om ons heen vergaat en wordt vergeten.

Tout Paris, (fr.), allen, die in de Fransche hoofdstad den toon aangeven.

Tout Paris pour Chimène a les yeux de Rodrigue, (fr.), *geheel Parijs heeft voor Chimène de oogen van Rodrigue.* Deze woorden, die men aanhaalt ter aanduiding der verblinde ingenomenheid eener partij of van een land met eenigerhande zaak, zijn ontleend aan de XIe satire van Boileau, v. 232: *A mon esprit*, waar de dichter gewaagt van den bijval door Corneille's *Cid* ontmoet, niettegenstaande dat treurspel door de Regeering en de Academie werd bestreden.

Tout (Sur le —, (fr. wap.), staat een figuur, die over andere heengaat; ook een hart- of middenschild.

Tout savoir c'est tout pardonner, (fr.), *alles weten is alles vergeven.* Bij nauwkeurig en gestreng onderzoek ontdekt men veelal verschoonbare althans verzachtende omstandigheden. De oorsprong is onbekend.

Tout soldat français porte dans sa giberne le bâton de maréchal, (fr.), *ieder soldaat draagt den maarschalkstaf in zijn ransel;* kan tot den hoogsten rang opklimmen. Gezegde aan Napoleon toegeschreven. Daarentegen weet men thans zeker, dat zij den 8 Aug. 1819 door Lodewijk XVIII gericht werden aan de leerlingen der militaire school te St. Cyr.

Tout va par degrés dans la nature, et rien par saut, (fr.), *alles gaat trapsgewijs in de natuur, en niets bij sprongen;* Leibnitz. Vgl. *Natura in operationibus* etc. (z.a.).

Toute femme varie, (fr.), *elke vrouw verandert;* spreuk volgens Brantôme, *Vies des Dames galantes*, Discours IV, door hem gelezen op de raampost *(au costé de la fenestre)* in de kamer des konings op het kasteel van Chambord en volgens getuigenis van den onden concierge, gewezen kamerdienaar des konings, door Frans I geschreven. Voor de bewering dat het versje op de ruit, vgl. *Souvent femme varie* (z.a.), zou gestaan hebben, bestaat geen enkel bewijs.

Touv *(tof),* (hebr.), *goed. Mazzel touv* (Mazzal-tof) = goed geluk! gewone gelukwensch bij heugelijke omstandigheden.

Touwelen, verhollandscht van het hebr. werkw. *tawoul* (tabol) = indompelen, indoopen, baden. Het wordt gezegd van den joodschen ritueelen plicht, om nieuwe aarden, glazen, metalen vaatwerken, voor spijs of drank te gebruiken, in water te dompelen, voordat men ze in gebruik neemt.

Tower of London(The —, (eng.), een kasteel van uitgebreiden omvang aan de Theems te Londen. Volgens de overlevering werden de grondslagen door Julius Caesar gelegd; schoon als historische bouwmeester Gundulphus, bisschop van Rochester, genoemd wordt. Het gebouw strekte als residentie, als staatsgevangenis en vesting. Verschillende personen, o. a. Anna Boleyn, Thomas More enz., zijn er begraven.

Touwtjessnijders, spotnaam voor de bewoners van Tzum, bij Franeker. Zie *Torenmeters.*

Toynbee-werk, *armverzorging* in den trant van Arnold Toynbee, die in 1875, als jongman van 23 jaar, student aan de hoogeschool te Oxford, onder het ontzenuwde proletariaat van het oostelijk deel van Londen ging wonen, † 1883. Zijne vrienden stichtten hem een gedenkteeken in het midden van East-Londen, nl. den beroemden *Toynbeehall* (in 1897 met Dr. Barnett aan het hoofd), het middelpunt voor Oxfordsche studenten, die in Whitechaple's armenbuurten

willen gaan werken naar de inzichten van Arnold Toynbee, die met zijn werk beoogde de verhooging van het verstandelijk en zedelijk peil des volks. Dit sociale werk was reeds lang vóórdat het „Toynbeewerk" heette, in theorie verdedigd en aangeprezen, en in praktijk uitgevoerd door een der vurigste christenen van zijn tijd, nl. Henri Maurice, die een werk schreef *Working and Learning*, en wiens volgelingen, hem ter eere in Whitechapel Oxfordhouse stichtten, met het beroemde „Workmencollege". — Toynbeewerk vindt men te Verviers (België) onder leiding van Gilon; te Leiden voerde de student Steinmetz het in; te Amsterdam en 's-Gravenhage zetelt het in „Ons Huis"; te Winschoten vindt men eene Toynbee-vereeniging, welker leden onderwerpen van staatsinrichting, natuur- en scheikunde behandelen. Tegenwoordig is het doel van het Toynbee-werk tweeledig: 1°. volksontwikkeling, 2°. verbroedering. Het eerste bereikt 't meer dan het laatste.

Trabe, (bouwk.), de dwarsbalk van een anker. Ook: de *staf*, aan welken een vaandel of banier is gehecht, wanneer 't nl. geen lans of piek is.

Trabes, (bouwk.), van 't Latijnsche woord *trabs* of *trabes*: balk. Deze benaming werd in de Middeleeuwen gegeven aan den balk, welke in den triumfboog (boog, die het priesterkoor van 't ruim der kerk scheidt), geplaatst is. Op dezen balk staat gewoonlijk het groote kruis met de beelden van de H. Moeder Maria en St. Jan, tusschen deze worden groote waskaarsen geplaatst welke in de diensten ontstoken worden.

Tracé, (wap.), zie *Geschadueed*.

Trade unions. In Groot-Brittanje, volgens de verklaring der sociologen S. en A. Webb, „permanente groepen van gesalarieerden, die ten doel hebben, de voorwaarden, waaronder deze arbeiden, te waarborgen en te verbeteren." Voor zoover men weet, ontstonden zij omstreeks twee eeuwen geleden. Volgens het 9e verslag van den *Chief Labour Correspondent* (1897), bestonden er in 1896, voor zoover zij hare verslagen bij de Regeering hadden ingediend, 1330 *trade unions* met 1,487,562 leden.

Tradedollar, *handelsdollar*, sedert 1873 ingevoerd in Amerika voor den handel in Oost-Azië; bijna 2 pCt. meer waard dan de gewone dollar.

Trade-mark, (eng.), *handelsmerk*.

Traduttore, traditore, Italiaansche woordspeling: *vertaler, verrader;* om er mee aan te duiden, dat een vertaler dikwijls het oorspronkelijke gebrekkig of geheel onjuist weergeeft.

Trage handen en slappe knieën oprichten, *uit een toestand van werkeloosheid opstaan*, tot wakkerheid en ijver. Ontleend aan Hebr. XII : 12.

Tragedie, oude naam voor *comedie* (bij Aristophanes). Gr. *tragooidia* = bokkezang (uit *tragos* = bok, en *ooidè* uit *aoidè* = gezang), òf omdat bij de oudste tragediën een bok geofferd werd, òf omdat een bok de prijs der overwinning was, òf omdat de tooneelspelers (die oorspr. saters voorstelden) zich met bokkevellen bekleedden.

Tragedie (De vader der —, Aeschylos, de Athener, (525—426 v. C.) Thespis (omstr. 530 v. C.), die in een wagen met zijn tooneelgezelschap rondreisde, was de eerste, die op de feesten van Dionysos (Bacchus) aan de koorgezangen eene theatrale voorstelling der mythen van Dionysos toevoegde en wordt daarom niet zelden „De vader van het treurspel of drama" genoemd.

Trahit sua quemque voluptas, (lat.), *elk wordt door zijne hartstocht medegesleept*, woorden van Corydon. Vergilius, *Ecl.*, II, 65.

Train (Etre dans le —, (fr.), *op de hoogte der mode, der heerschende denkbeelden blijven, met zijnen tijd medegaan*.

Trail, (fr. wap.), zie *Trek*.

Trainwrecker, (amer.), *spoortrein-ongeluk-veroorzaker*, de gemeene Amerikaansche *trainwrecker*, de verderver uit lust tot verderven, die aan 't werk is, en vernielt, wat hij een ander niet gunt.

Traite of **Tratte** (hand.), een *getrokken wissel*, is iedere wissel, waarin de gever *(trassant)* aan een derden op eene andere plaats wonenden persoon *(trassaat)* order geeft, aan den in den wissel genoemden nemer *(remittant)* of diens order, op een bepaalden tijd eene zekere som uit te betalen.

Tralichelm, (wap.), hgd. *Spangenhelm*, helm met traliën, meestal vijf in getal, door middel eener dwarsstaaf aan elkander verbonden. Later ook *tornooihelm*, hgd. *offener* of *Kolbenturnierhelm* geheeten. Op dezen lieten de adellijken van lieverlede een uitsluitend recht gelden.

Tram, (eng.), naar weleens beweerd wordt, naar Thos. Outram, die in 1801 rails op houten dwarsleggers zou hebben geplaatst. Deze bewering wordt echter weersproken door het feit, dat men reeds in 1740, toen de eigenaars der ijzersmelterij van Coalbrookdeal besloten, de houten spoorwegen, aldaar, door ijzeren te vervangen, den naam „tramway" kende (Prof. Moll in *Die gesammten Naturwissenschaften*, 3e druk, I, 788). Men vergete overigens niet, dat in het Noorden van Engeland een kolenwagen sinds lang „tram" wordt genoemd. De oudste trams zijn van 1602, die voor personen van 1832.

Tramontane, Italiaansche benaming der *poolster*, die men, op de Middellandsche zee zijnde, boven de Alpen ziet, en dus *stella tramontana*, d. i. de ster aan gene zijde der bergen, noemt. Spreekwijze: *de tramontane kwijt zijn* = zijn koers kwijt zijn, in de war zijn; omdat vóór de uitvinding van het kompas, een schipper, die ster uit het oog verliezend, waar hij zich naar richtte, gevaar liep, zijn koers kwijt te raken. Ook verstaan de Italianen door het woord den Noordenwind, den wind van over de bergen.

Tranché, (wap.), *rechtsgeschuind.*

Tranen zaaien, zullen maaien met gejuich (Die met —, uit Ps. CXXVI : 5, waar echter van der Joden gelukkigen terugkeer uit de Babylonische ballingschap sprake is.

Trangles, (wap.), smalle balken in oneffenen getale; elk ter breedte van $^1/_{15}$ der schildhoogte. Hgd. *Strichbalke.*

Tranquille comme Baptiste, (fr.), *gerust als Baptiste*, ter aanduiding van de grootst mogelijke gelatenheid. De uitdrukking stamt uit den tijd, toen de naam van Baptiste Deburau (1796—1846), die uitmuntte door de wijs waarop hij de rol van Pierrot in sommige pantomimes vervulde en die door soberheid der gebaren inderdaad bij zijne voorgangers gunstig afstak, in aller mond leefde, vooral bij de Parijsche werklieden, die hem met zijn voornaam pleegden aan te duiden.

Transactie of *dading*, „eene overeenkomst, waarbij partijen, tegen overgave, belofte of terughouding eener zaak, een aanhangig geding ten einde brengen, of een te voeren geding voorkomen". (Art. 1888 B. W.). Zij moet schriftelijk worden aangegaan.

Transatlantiques, (fr.), *overzeeschen*, noemt men te Parijs de leden der Amerikaansche kolonie. Abel Hermant heeft dien naam van nieuwerwetsche vinding door eene comedie vereeuwigd, die den 21 Jan. 1898, in den schouwburg du Gymnase voor 't eerst werd opgevoerd.

Transcendentaalphilosophie, de *Metaphysica.*

Transeat, (lat.), *het ga voorbij*, worde vergeten, of niet verder vermeld. Ook: *transeat cum ceteris* (het ga met het overige voorbij).

Transept of *transsept*, elk *dwarsschip* der groote Middeleeuwsche kerken, waardoor de lengte van 't gebouw wordt afgebroken, en dwarsvleugels worden gevormd. Uit lat. *trans* (overheen, dwars doorheen) en *septum* (of *saeptum*) = omheining, afschutsel, afgesloten plaats. Zoo vroeger algemeen in de groote R.-Kath. kerken, is het orgel met koor in de Nieuwe St. Bavo, kathedraal te Haarlem, aan de Leidsche vaart, in de transept geplaatst.

Transfiguratie, (r. k.), zie *Kerkdagen*. Lat. *transfiguratio* = verandering, gedaanteverwisseling. Bekend is de transfiguratie van Christus (Matth XVII: 2, Mark. IX : 2: *transfiguratus est*, Vulgata), ook in schilderij door Rafaël († 1520).

Transsix, (oork.), *oorkonde* aan een ondere bevestigd door den staart (z. a.), door eene insnijding in deze te steken alvorens het was er aan te hechten; bv. een koopbrief aan een onderen van hetzelfde huis of stuk grond.

Transsumpt, (oork.), *oorkonde*, afgeschreven in eene jongere, die een gevolg is van de eerste; wanneer bv. een landsheer een privilegie, door een zijner voorgangers gegeven, bevestigt, wordt in den bevestigingsbrief de giftbrief als transsumpt opgenomen; dus wel te onderscheiden van *vidimus* (z. a.).

Transsubstantiatie, d. i. omzetting van zelfstandigheid, overgang van wezen, naam door Hildebert van Tours in zwang gebracht voor het leerstuk der R.-K. Kerk, dat bij het H. Avondmaal de wijn werkelijk verandert in het bloed, en het brood in het lichaam des Heeren. Paus Innocentius III heeft op het vierde Lateraanconcilie (in 1215) de leer van de werkelijke tegenwoordigheid van Christus door transsubstantiatie, tot een R.-K. leerstuk verheven.

Trappen, (afr.), bijv.: hij het goed vastgetrapt, *hij is zwaar ziek geweest*.

Trappers, (barg. en mil.), *schoenen*.

—, (am.), *vallenzetters*, van eng. *trap* (een val); naam voor avonturiers in het verre Westen, die onder de Indianen leven en jacht maken op wilde dieren (om de huid).

Trappisten, (r. k.), naam van een tak der oude Cisterciensen-orde, hervormd door de Rancé (geb. 9 Jan. 1626 te Parijs, † 26 Oct. 1700) en aldus geheeten naar *La Trappe*, de abdij der Cisterciënsers bij Mortagne, in het departement Orne. Ze was reeds in 1122 gesticht, en droeg aanvankelijk den naam van „Notre dame de la maison Dieu", maar verkreeg later dien van „La Trappe" = *Valdeur*, wegens den zeer nauwen toegang tot het dal.

Trappistenbier, *bier*, dat in de Trappisten-brouwerij „de Schaapskooi" te Tilburg en te Chimay in België wordt gebrouwen.

Trassi, (jav. en batav. = *belatjan* mal.), eene *deegachtige zelfstandigheid*, van donkerbruine kleur, tot koekjes gevormd uit gezouten en fijn gestampte kleine garnalen en andere visschjes. Dit praeparaat verspreidt een onaangenamen geur doch is onmisbaar bij eene piquante bereiding van de toespijzen, gebruikt bij de Indische rijsttafel.

Travaglinootje, (rest.), een *halfje advocaat* (morgendrank), naar het bekende Kamerlid Travaglino, die zeer klein van gestalte is en vroeger Advocaat te Amsterdam was.

Travailler pour le roi de Prusse, *werken voor niets*, zonder eenige geldelijke belooning te ontvangen. Onder Frederik den Groote (1740—86) schijnt de armoede van Pruisen spreekwoordelijk te zijn geweest. De soldaten werden slecht betaald, en de officieren genoten een mager traktement. De maand werd onveranderlijk op 30 dagen gerekend, dat is 360 per jaar, zoodat de brave lieden 5 à 6 dagen per jaar voor niets dienden. Bovendien was de koning streng en veeleischend in den dienst. In Frankrijk heet bij het Lotto of kienspel N°. 31: „jour sans pain, misère en Prusse", doelend op bovengenoemde soldij berekening. Men schrijft het sprw.: *travailler pour le roi de Prusse* toe aan Voltaire, kardinaal Fleury, e. a.

Travaillez, prenez de la (peine, C'est le fonds qui manque le moins, (fr.), *werk, geef u moeite; dat is het kapitaal, dat het minst in gebreke blijft;* inleiding op *Le Laboureur et ses Enfants*, Lafontaine, *Fables* V, 9.

Travée, (bouwk.), boogstelling, om aan te duiden, dat gedeelte van eene bouwkunstige zamenstelling dat tusschen de dragende hoofdpunten of tusschen twee gordelbogen begrepen is; ook noemt men *travée* van een dak het gedeelte dat tusschen twee hoofdspanten besloten is.

Travers, gedeelte van een Rijksweg door de straten eener stad loopende. Het woord werd zeer bekend, toen in Den Haag, eene commissie het standbeeld van Thorbecke wilde plaatsen; wat de minister J. Heemskerk Az., met het oog op de nabijheid van het paleis, nog al bedenkelijk vond; daarom heette het, dat de weg een *Rijkstravers* was, en dus open moest blijven.

Traversé, (fr. wap.), met een lang voorwerp dwars er door of door een ruimte in stuk.

Travesti, (fr. toon.), *verkleed,* d. i. eene vrouw, die eene mannenrol speelt, of het omgekeerde.

Travestie, eene comische of satyrische dichtsoort, die een ernstig gedicht daardoor bespottelijk maakt, dat ze den inhoud daarvan behoudt, maar in een ongepasten vorm *verkleedt*; terwijl bij de *parodie* (z. a.) de vorm behouden en de inhoud gewijzigd wordt.

Tread, (sport.), *trapwijdte.*

Treaty-ports (eng.), *verdragshavens,* ten getale van zes tusschen 1850 en '60 in Japan opengesteld, waar vreemdelingen in afzonderlijke kwartieren vrij mogen wonen. Tot daartoe was Nagasaki de eenige haven voor vreemdelingen; aldaar toch op het kunstmatig eilandje Desjima (Decima), niet grooter dan het Centraal-Station te Amsterdam, bezat eene Nederlandsche factorij het monopolie van den handel. Eng. *treaty* = traktaat, verdrag, overeenkomst.

Trécheur, (fr. wap., spr. uit *trékeur*), *smalle geleliede binnenzoom* (z. a.).

Trederikkers, (barg.), *voeten.*

Tredmolen, (eng. *treadmill*), *marteltuig,* of, gelijk de Engelschen beweren, *straftuig;* de veroordeelde heeft drie uren daags de uitstekende planken van een wentelend rad te trappen, waarbij hij zich aan eene lat boven zijn hoofd vasthoudt. Trapt hij niet, dan loopt hij gevaar door de planken gekwetst, trapt hij mis, dan heeft hij kans verbrijzeld te worden.

Treemaker, (barg.), *schoenmaker.*

Treflé, (fr. wap.), zie *Geklaverd.*

Treflе (Wij zijn — verschut, (barg.), *wij zijn ingerekend.* Zie *Trijfe* en *Trijfel.*

Treillis, (fr. wap.), samenstel van *versmalde* en *verkorte balken* en *palen,* met spijkerkoppen op de kruispunten.

Treillissé, (fr., wap.), van zeer nauw aaneengesloten netwerk voorzien, *betralied.*

Trek, (wap.), *waterpasse rij veldjes* in een geschaakt (z. a.) schild of balk; in een gescheiden paal de loodrechte rij.

Trekken, (barg.), *zakkenrollen.*

Tremblers, (eng., am.), *beevers.* Zie *Kwakers.*

Tremblez, tyrans, vous êtes immortels! (fr.), *beeft, tirannen, gij zijt onsterfelijk;* l'abbé Delille in *Dithyrambe sur l'immortalité de l'âme.*

Tremolo, (it., muz.), *bevend, siddernd,* d. i. snel herhalend dezelfde tonen (intermitteerend) of wel opvolgende versterkingen van den toon.

Treppenwitz, (hgd.), zie *Esprit d'escalier.*

Tres faciunt collegium, (lat.), *drie personen zijn noodig voor eene wettige rechtspraak,* of eenige andere bijeenkomst, welke ook. Vandaar: De professor, die één student op zijn college vond, hield toch college, „want", zeide hij, „er zijn er drie: *God, gij en ik!*" of *Deus, tu et ego,* naam van een

Utrechtsch studentengezelschap, waar alles *à trois* gebeurt : drie paarden, drie in een rijtuig enz.

Tres Tabernae, (lat.), letterl. *de Drie Hutten,* naam van een *dorp* aan den Appischen weg, waar de Appius-markt of het Forum Appii lag, eene kleine stad aan den kunstweg van Puteoli naar Rome, dien Appius had aangelegd, aan 't begin der Pontijnsche moerassen. Vermeld Hand. XXVIII : 15.

Trestaillon, (fr.), heette de aanvoerder van elke bende, die in 1815, in de Zuidelijke departementen van Frankrijk de zoogenaamde *terreur blanche* inrichtten.

Trescheur, (fr. wap.), (spr. uit *trékeur*), *geleliede binnenzoom.*

Treuga Dei, (mid. lat.), *Godsvrede.* Zie *Trève-Dieu.*

Treurige figuur, zie *Chevalier de la triste figure.*

Trève des confiseurs (La —, (fr.), te Parijs, het tijdperk loopende van vóór Kerstmis tot na Nieuwjaar, gedurende hetwelk de Wetgevende Kamers gemeenlijk niet vergaderd zijn, de staatkunde rust en zoodoende de verkoop van geschenken door deze niet wordt gestoord.

Trève-Dieu, *Godsvrede;* in de Middeleeuwen, toen het oorlogvoeren der kleinere en grootere kasteelen onderling zóo onhoudbaar was geworden en de roof- en plunderzucht der edelen zóo toenam, dat de geestelijkheid, die zich machteloos gevoelde tegenover het kwaad zelf, eenige verbetering trachtte te bewerken, door het maken eener bepaling, waarbij het, op straffe van ex-communicatie, verboden was te dooden of gewapenderhand te vellen, van Woensdagavond tot Maandagmorgen. Die bepaling heette *Trève-Dieu.*

Trèves-kamer of **Trèveszaal** op het Binnenhof te 's-Gravenhage, ook als de *Bestandskamer* bekend, omdat er het Twaalfjarig Bestand tusschen Spanje en onzen Staat (1609—21) in den 80-jarigen oorlog, gesloten werd. Door eene deur heeft ze gemeenschap met het Hof der oude Graven van Holland. Het *Maandags-congres* of de wekelijksche bijeenkomst der uitheemsche gezanten, werd er in 1749 gehouden. Eene afbeelding er van bevindt zich in „Tegenw. staat der Vereen. Nederl.", dl. XI, tegenover blz. 248.

Trèves-kamer (De —, *zaal* in het stadhuis te Nijmegen; dus geheeten omdat in 1678 daarin de Vrede van Nijmegen tusschen onze Staten, den Keizer van Duitschland en Frankrijk, Spanje en Engeland gesloten werd.

Triangle, (fr. wap.), *gelijkzijdige driehoek* met de waterpas staande zijde omlaag.

Triangle, (fr. wap.), door waterpassen en rechtsche en linksche schuine lijnen *in gelijkzijdige driehoekjes verdeeld.*

Trianon (Groot en **klein —,** naam van twee vorstelijke lustsloten bij Versailles; het eerst door Lodewijk XIV voor madame de Maintenon, het andere door Lodewijk XV ten behoeve zijner losbandige feesten gebouwd en ingericht. Ter plaatse lag eerder een dorp Triarnum (reeds vermeld in de 12e eeuw), waaruit de benaming sproot. *Triarnum* kan *driehoek* beduiden.

Trias, (gr., lat.), *drietal.* De Platonische of liever Neoplatonische Trias = God opzichzelf als denkend en scheppend Wezen, dat het Goede *(to agathon),* het Verstand *(nous)* en de Ziel of het Zieleleven *(psuchè)* vertegenwoordigt. De Christelijke Trias = *Vader, Zoon* en *Heilige Geest;* de drie onderscheidene personen in het één goddelijke wezen.

Trias, *Triastijdperk,* een tijdperk uit de historische geologie, het oudste der Mesosoïsche periode. De gesteenten voor de Triasformatie kenmerkend zijn keuper, schelpenkalk en bonte zandsteen, en naar deze drie gesteenten ontving de formatie en het tijdperk den naam *Trias.*

Trias politica, (de leer van) de drie staatsmachten: *uitvoerende* en *rechterlijke* macht.

Triboulet, de type van den hofnar, naar den hofnar van dien naam (1479—1536) van Koning Lodewijk XII. Hij heette eigenlijk Feurial.

Tribunal, verhevenheid van hout of steen, desnoods van aarde of zoden; de plaats van den praetor, wanneer hij zitting hield.

Tribuni, oorspronkelijk hoofden der *tribus*; doch alras ging deze naam over op ambtenaren, wier werkkring een geheel andere was; terwijl zij, die aan het hoofd der onderscheidene *tribus* stonden en de lijsten der in elke tribus ingeschreven burgers moesten bewaren, den naam kregen van *curatores tribuni*.

Tribunus plebis, (lat.), *volkstribuun*, Romeinsche benaming voor de plebejische beambten (oorspronkelijk ten getale van twee), die de belangen des volks tegen de patriciërs hadden te verdedigen; in 494 v. C. na de *secessio plebis* als *auxilium* (hulp, bijstand) voor de *plebs* ingesteld; zij waren *sacrosancti* (onschendbaar), en alleen uit de *plebs* verkiesbaar.

Trichiner, (fr.), in de gemeenzame taal *varkensvleesch eten*. Het woord ontstond onmiddellijk nadat Prof. Virchow de trichine had gevonden (1865), en als een paskwil op die ontdekking, die men toenmaals in Frankrijk eene „uitvinding" („*l'invention des trichines*") durfde noemen.

Tricht, in Maastricht enz. *trecht* in Utrecht enz. *drecht* in Dordrecht enz. beteekent *overtocht*. Uit lat. *trajectum*.

Triclinium, eig. dischbank; *tafel* om te eten, met *drie* aanlegsofa's, ook wel het *eetvertrek* zelf.

Tricolour, iedere vlag *uit drie kleuren bestaande*, zoonals de Nederlandsche, de Belgische enz. In Frankrijk werd de *Tricolour*, rood, wit en blauw, de vlag van de opstandelingen tegenover de witte vlag met de leliën van de Bourbons. Het was eigenlijk de vlag van Parijs, in 1789 door de malcontenten aangenomen tegenover de koningspartij.

Tricongius, zie *Bicongius*. Alzoo, iemand die *drie* congii in éene teug ledigen kon.

Tricycle, (sport.), *driewieler*.

Tridominaat, *drievoudig beheer*, bijv. van Amerika, Duitschland en Engeland over de Samoa-eilanden.

Triens, het derde deel van den *solidus*, gouden munt der Romeinen; het eerst onder Constantijn den Groote (306—37 n. C.) in gebruik gekomen, en evenzeer door Franken en andere barbaren nagebootst. Eerst pl. m. 25 denarii, later slechts de helft waard. Waarde aan goud pl. m. *f* 2. — De Merovingische koningen sloegen in navolging van het Oost-Romeinsche rijk ook *trientes* in goud, veelal *tiers de sol* genaamd. Deze vindt men o. a. ook van de steden Utrecht, Wijk-bij-Duurstede, Maastricht. Door de oude wiskunstenaars werd ook het tweetal *triens* genoemd, als derdedeel van 6, het volmaakte getal, *numerus perfectus*.

Trijle worden, (barg.), *vastgezet worden*.

Trijtel verschut, (barg.), *op heeterdaad betrapt*.

Trilby, *portemonnaie*, in verschillende grootte, voor heeren en dames, ook in verschillend leder. Geleverd in een doosje, waarop de photographie van Trilby. Men heeft ook Trilby-hoeden, -corsetten, -sigaren, -rijwielen. Trilby, op wie Billee verliefd wordt, is de hoofdpersoon van een Engelschen sensatieroman van den Punch-illustrator George du Maurier, waaruit een tooneelspel in vier bedrijven is getrokken (11 Maart 1896 te Amsterdam vertoond). Met zinspeling op miss O'Ferrale's bloote voetjes, spreken de dames in Engeland niet meer van „voeten", maar doen zich door den schoenmaker een bekleedsel voor hare *trilbies* aanmeten.

Trilbyisme, het half-geëmancipeerde, ongegeneerde, half-slechte, schaamtelooze, in een meisje, in den trant van *Trilby*, gelijk ze in den gelijknamigen roman wordt geschetst.

Trilithon, (g r.), letterl. *drievoudige steen.* Aldus, of het *Heiligdom der Drie Steenen*, noemde men den *Zonnetempel* te Baälbek (Syrië), waarvan de ruïnen nog overig zijn, omdat in eenen der zijgevels drie reusachtige steenen zijn gemetseld, 62, 63 en 64 voet lang, 13 voet breed en hoog, die niet tot de grondlaag van den muur behooren, doch zich bevinden op eene hoogte van 21 voet. Onder dit drietal steenen gelijkvloers, ligt de hoeksteen, de *koning der kwadraten* geheeten, 67 voet lang.

Triljoen = miljoen tot de 3e macht of 1000,000 × 1000,000 × 1000,000. Biljoen = 1000,000 × 1000,000 De Franschen noemen 1000 × 1000 × 1000,000 een triljoen, terwijl zij 1000 × 1000,000 een biljoen of een milliard noemen.

Trilogie van Aeschylus, bestaat uit drie treurspelen *Agamemnon, Choëphoroi* en *Eumenides*, omdat ze bij elkander behooren. *Agamemnon* handelt over den moord van Agamemnon, koning van Mylene, door Clytemnestra en Aegisthos; *Choëphoroi* (de lijkoffers biedenden) over den moord van Clytemnestra door Orestes en zijne zuster Electra; *Eumenides* (de wraakgodinnen) over de vrijspraak en ontzondiging van den door de wraakgodinnen vervolgden moedermoorder Orestes door de rechtbank van den Areopagus te Athene. In 458 v. C. op het tooneel gebracht.

Trimard ook **trimar,** (fr. arg.), *de weg.* Vandaar *trimarder* = *langs de wegen dwalen, landloopen* en *trimardeur* = iemand, die van eene gemeente naar eene andere trekt, onder voorgeven naar arbeid te zoeken, maar die in werkelijkheid van bedelarij en diefstal leeft.

Trinacria, het *eiland der voorgebergten;* als zoodanig stond *Sicilië* bij de Ouden bekend. Van g r. *tri* (voor *tris* = *treis*, drie) en *akron* (spits). Bij de Romeinen *Triquetra* (z. a.).

Trinitariërs, monnikenorde, aan de heilige Drieëenheid (*Triniteit*) gewijd, in 1198 gesticht door Felix van Valois en Johan van Maltha, — vanhier ook *Maltharijnen* geheeten, — met het doel om Christenen uit de handen der Saracenen los te koopen en naar hun vaderland te doen wederkeeren. De eerste schare van zulke vrijgekochte slaven in Marokko keerde in 1200 naar hunne bakermat terug; zij heetten ook wel eens *Frères aux ânes* (z. a.), omdat zij op ezels naar de Mohammedaansche streken togen. Cerfroy werd de hoofdzetel der orde.

Trinitates, (r. k.), zie *Kerkdagen.*

Triniteit (De —,
Van de Amerikaansche Indianen: Otkon, Messou en Athuata.
Van de Brahmanen: Brahma, Vishnu en Siva, voorgesteld als een lichaam met drie hoofden.
Van Plato: T'agathon of het Goede; „Nous", (eeuwig) verstand, de bouwheer der wereld; en Psuchë of de wereldziel.
Van de Perzen: Oromasdes, Mithras en Arimanes.
Van Orpheus (stichter eener mystische secte van Orphici omstr. 600): Phanès, Uranus en Chronos.
Van de Egyptenaars: Eicton, Cneph, de demiurgus, en Phtha. — Jamblichus.
Van Pythagoras: De Atoom of Eenheid; Nous of de wereldgeest (die de stof ordent); Psuche of de wereldziel.
Van de Romeinen: Jupiter of Goddelijke Macht, Minerva of goddelijke Logos, Juno als Amor ac Delicium Jovis, d. i. liefde en wellust van Jupiter. G. J. Vossius „De Theol. Gentil". VIII 2.
Van de Scandinaviërs: Odin, die adem des levens gaf; Haenir, die het verstand en de beweging gaf; Lodor, die het bloed, de kleur, spraak, het gezicht en het gehoor gaf.
Van de Noord-Hollandsche boeren: de rijksdaalder, de kaas en de koe.
In de Christelijke kerk werd het woord het eerst ingevoerd door Tertulianus (160—240).

Trinkgeld (Hölzernes—, (hgd.), houten drinkgeld, d. w. z. *een pak slaag.*

Trinquer, (fr.), *klinken.* Alweder een uit het hgd. overgewaaid woord; 't is toch blootelijks eene verbastering van *trinken* = drinken. Toch heeft het eene vrij talrijke nakomelingschap. Zoo heet een drinkend man in de volkstaal een *trinckmann* of een *mannetrinque*, waarvan men tevens een *mannestrifigue* heeft gemaakt. Ook *manneringue* = *slijter van wijn enz.* (waarbij klaarblijkelijk tevens het zinken dekblad van de toonbank dier lieden eene rol heeft gespeeld), behoort eveneens tot die groep. Men zegt ook *minzinguin.*

Triobolos. Zie *Obolus.*

Trip, (wap.), *schoeisel,* bestaande alleen uit een *houten zool met een riem* over den voet.

Tripatouiller, (fr.), vrij wel overeenkomende met ons *knoeien,* werd door Coliban (recta Emile Bergerat) uitgedacht, en voor 't eerst door hem gebezigd in een door hem aan het dagblad *Le Figaro* (22 Dec. 1887) gericht schrijven, waarin hij zich beklaagde, over het plan van den directeur van den Odéon-schouwburg, om zekere wijzigingen te brengen in Bergerat's bewerking voor het tooneel van *Le Capitaine Fracasse* van Théophile Gautier. Vandaar *tripatouillage* = geknoei en *tripatouilleur* = knoeier, welk laatste woord eveneens in het aangehaalde schrijven voorkomt.

Triple Alliantie, *Drievoudig Verbond,* in 1668 tusschen Engeland, Nederland en Zweden gesloten, om tegenover Lodewijk XIV voor de vrijheid van Europa te waken. — Door het beleid van Visconti-Venosta, herhaaldelijk minister van Buitenl. Zaken, als monarchist, en raadgever van koning Victor Emanuël, wien hij in 1876 naar Berlijn begeleidde, werd toenmaals de grondslag gelegd tot de vriendschap tusschen Duitschland, Oostenrijk en Italië op aanstiften van Crispi, bij wien Bismarck en Kalnoeky zich aansloten, kwam in 1881 een verbond tot stand, dat men de hedendaagsche *Triple Alliantie* zou kunnen noemen en dat ook *Triplice* genoemd wordt.

Triplet, (sport), *rijwiel voor drie personen.*

Triplice, (fr. en it.), het, in 1881 tusschen Italië, Duitschland en Oostenrijk gesloten verbond tot bescherming van den vrede. Het Ital. woord beteekent *drievoudig;* de daarbij behoorende uitdrukking *alleanza* = bondgenootschap is echter weggelaten. Vgl. *Triple Alliantie.*

Tripoli, (fr.), bij de Belgische soldaten *het kort en klein slaan van huisraad,* enz., in een kroeg, waar zij met burgers in botsing zijn geraakt. Waarschijnlijk afkomstig van het fr. argot, waarin dat woord *brandewijn* beteekent.

Trippenhuis, vroeger het museum van schilderijen voordat dit naar het Rijksmuseum overgebracht werd, een gebouw op den Kloveniersburgwal. 't Is zoo genoemd, omdat het gesticht was en bewoond werd, door de gebroeders Trip. Later als het eigendom der stad werd het tot museum van schilderijen ingericht; thans vergadert er nog de Koninklijke Academie van Wetenschappen, wier boekerij er ook geplaatst is.

Tripping, (eng.), *stappend* (van herten).

Triptikon, *drieluik,* d. i. eene schilderij, bestaande uit *drie* houten paneelen, die door scharnieren met elkander samenhangen; zie *Diptyk.*

Triptyque, (fr.), bij den Belgischen verkiezingsstrijd, in 1894, door de *Indépendance Belge* uitgedacht, ter aanduiding van een verbond tusschen gematigde vrijzinnigen, radikalen en socialisten. Een verbond tusschen de beide eersten dier partijen noemde het blad een *diptyque.*

Triquetra, bij Horatius *Sicilië,* naar de *driehoekige* gedaante van dit schiereiland.

Triquetra, (w.p.), figuur van *drie beenen bij de heup aaneengevoegd*, o.a. het wapen van het eiland Man, in de Iersche zee.

Tristan en Isolde, de beide hoofdpersonen eener sage, welke in verband staat met die van Arthur en de Ridders van de Ronde Tafel (z. a.). Ze werd in de 12e eeuw door verschillende Noord-Fransche dichters behandeld, en vervolgens in de letterkunde van andere landen overgenomen. Wagner ontleende er de stof aan voor eene opera van dien naam. De inhoud der sage is deze: *Tristan*, een toonbeeld van alle ridderlijke deugden, vraagt voor zijn oom *Marke* de hand der blonde *Isolde*, eene Iersche koningsdochter, die vroeger eene wond heeft genezen, hem (Tristan) door een vergiftigd wapen toegebracht. Toen hij zich op reis bevond met Marke, dronken beiden onwetend van een minnedrank, door Isolde's moeder voor haren bruidegom bestemd: en nu ontwaakte in hen de liefde met hartstochtelijken gloed. Isolde treedt met Marke in het huwelijk, maar kan den band niet verbreken, die haar aan Tristan verbindt. Marke ontdekt beider betrekking, en vervolgt de minnenden, die hem op velerlei wijzen misleiden en ook eenigen tijd ver van zijn hof vertoeven. Eindelijk keert Isolde naar Marke terug, en Tristan treedt in den vreemde met een andere Isolde in het huwelijk. Niettemin bezoekt hij gedurig de eerste Isolde, ontvangt eene gevaarlijke wonde, en zendt om laatstgenoemde, welke alleen in staat is hem te genezen. Doch bij hare komst is hij reeds gestorven, en zij zelve blaast bij zijn lijk den laatsten adem uit. Marke verneemt nu ook de geschiedenis van den tooverdrank, doet beiden in één graf begraven, en daarna boven Isolde eene rozenstruik, en boven Tristan een wijngaard planten, die eerlang zoo vast ineengroeien, dat niemand ze kan scheiden.

Triste exilé sur la terre étrangère, (fr.), *arme banneling op vreemden bodem*. Woorden van de Lusignan, in *La Reine de Chypre*, opera van Saint-Georges, muziek van Halévy (III, 7), den 22 Dec. 1841 voor 't eerst opgevoerd.

Tritheïsme, *driegodendom*, hetwelk zij voorstaan, die wel aan Vader, Zoon en H. Geest als Goddelijke personen gelooven, maar daarbij de *eenheid* Gods niet handhaven.

Triton, zoon van Poseidon en Amphitrite, (volgens anderen, de nymph Salacia), die met zijn vader en moeder in een gouden paleis op den bodem der zee woont. Er wordt ook gesproken van een groot aantal Tritons, wezens van monsterachtig voorkomen, met een lichaam, dat in een grooten staart uitloopt, groen haar, breeden mond met groote tanden, schubben, kieuwen enz. Gewoonlijk hebben zij eene groote schelp in de handen, die zij als trompet gebruiken, (Triton canorus) en door welker geluid zij op bevel van Poseidon de onstuimige golven tot bedaren brengen. Triton zelf werd als de fluitspeler van Neptunus beschouwd.

Triumphus, (lat.), de *groote*, plechtige door den Senaat toegestane *intocht* in het oude Rome, van een veldheer en zijn leger, na het behalen eener gewichtige overwinning, de *zegepraal* of *zegeprale nde intocht*. Vanhier ons *triomf*. Onderscheiden van de *ovatio* (z. a.)

Triumvir, (lat.), *driemán*. Ook wel IIIvir geschreven, bijv. *IIIviri A. A. A. F. F.* = *triumviri aero, argento, auro flando feriundo*, d. i. driemannen, gesteld over het blazen en slaan van koper, zilver, goud, — als muntmeesters (triumviri monetales).

Triumviraat, (lat.), *driemanschap*. Als zoodanig wordt, — hoewel oneigenlijk, daar het een privaat, niet door den Staat erkend, verbond was, — de verbintenis aangemerkt, door Julius Caesar, alvorens zijn Consulaat te aanvaarden, in 60 v. C. met Pompejus en Crassus onder eede aangegaan. Het eigenlijke triumviraat was dat van den jare 43 v. C., nl. van Antonius, Octavianus en Lepidus; zij toch namen toenmaals den door den Staat gewettigden titel aan van *tresviri* of *triumviri reipublicae constituendae*, waarbij zij nochtans eigen heerschappij beoogden.

Trivia, bijnaam van *Hecate* (z. a.).

Van *trivium* (driesprong). Ook de godin der straten en openbare wegen.

Triviaal, *plat, alledaagsch,* komt van het lat. *trivium* (z. a.). Aan den daar vermelden *driesprong* placht zich namelijk allerlei volk van gering gehalte te vereenigen. Zoo kreeg het woord een slechten bijsmaak. Cicero (*Mur.* VI, 13) gewaagt dan ook van *arripere maledictum ex trivio* = een scheldwoord aan de straat uf aan het plebs ontleenen, m. a. w. gemeen uitschelden.

Triviale scholen, zie *Trivium.*

Trivium, (lat.), eig. *driesprong,* de plaats, waar *tres viae,* drie wegen, samenkomen. — In de Middeleeuwen de samenvatting der *drie* vakken van toenmalig onderwijs, *grammatica, rhetorica* en *logica* of *dialectica.* Van het Trivium ging de leerjeugd tot het *Quadrivium* (z. a.) over.

Trocadéro, plein te Parijs, waarop thans sedert 1867 het voor tentoonstellingen en muziekuitvoeringen bestemde *palais du Trocadéro* staat; de heuvel ontleende zijn naam aan een fort der Spaansche vesting Cadix, dat door de Franschen in 1823 ingenomen werd.

Trocken rasieren, (hgd.), letterl. *droog scheren,* d. w. z. plagen, kwellen. Scheren schijnt immer aan iets pijnlijks, onaangenaams te hebben doen denken. Getuige de kreet: *Lass mich ungeschoren! = laat mij ongeschoren,* d. i. met rust.

Trockenwohner, (hgd.), zie *Stecher.*

Troffelbink, (barg.), *metselaar.*

Troglodyten, *holbewoners,* in 't algemeen die volken, welke, voornamelijk in sommige landen van Azië, in holen en onder den grond woonden. Van gr. *troglè* (gat, holte) en *dueîn* (intrans. duiken). Ook: scheldnaam voor mijnwerkers en voor eenzijdige critici.

Troïka, eene slede met paarden bespannen, die op de Newa bij St. Petersburg en ook op 't land gebruikt wordt.

Trollus, de ridderlijke prins, een der zonen van Priamus, door Achilles bij het beleg van Troje (Homerus, *Ilias*) gedood.

Trois choses sont absolument nécessaires: premièrement de l'argent, secondement de l'argent, troisièmement de l'argent, (fr.), *drie dingen zijn volstrekt noodzakelijk: eerstens geld, in de tweede plaats geld, in de derde plaats geld.* Antwoord van den maarschalk Trivulce (1448—1518), op de vraag van Lodewijk XII, wat men behoefde, om met goeden uitslag oorlog te voeren.

Trois cotillons (Les —, *de drie rokken,* spotnaam door Frederik den Groote († 1786) gegeven aan keizerin Elisabeth van Rusland, Maria Theresia van Oostenrijk, en aan Pompadour, de maitresse van Lodewijk XV.

Trois reines (Les —, (fr.), *de drie koninginnen,* volksbenaming voor de gemalin van Lodewijk XIV, de infante (Maria Theresia), en diens beide maitressen: de hertogin de la Vallière en de markiezin de Montespan.

Trolden, (n. myth.), *bergreuzen,* geheimzinnige wezens, ook *Kabouters.*

Trommelen op de beurs, te Amsterdam in de eerste kermisweek (September), met vergunning der stadsregeering krachtens privilegie, verworven door een weesjongen, die in 1622 den snooden toeleg ontdekte van Balthasar Paul, een steenhouwersgezel, die met eenige eedgenooten de stad in vlammen wilde doen opgaan, en de Beurs poogde te laten springen door eene met buskruit geladen vlotschuit, die hij onder den middenboog had weten te voeren. De belooning van *f* 300 sloeg de knaap, die de vlotschuit ontdekt had, terwijl hij al spelend naar zijn bal zocht, af, maar verzocht om dat privilegie in vervolg van tijd. Deze volksoverlevering gaf aan Mr. Jac. v. Lennep in de pen een tooneelspel „Een Amsterdamsche jongen of het buskruitverraad in 1622". In 1850 wilde de stadsregeering dit privilegie afschaffen, doch het werd besten-

digd tengevolge van een door de jongens ingediend request op rijm, vervaardigd door den volksdichter en kindervriend Jan Schenkman. De jongens verschijnen nog altoos na de afschaffing der kermis, niet meer in de eerste kermisweek, maar in den vacantie-tijd der kostelooze scholen in Augustus, op de Beurs, maar, jammer genoeg, nog slechts enkelen in soldatenpakjes en steeds minder met trommels.

Tromp, (wap.), *olifantstromp*, steeds twee in getal en als *helmteeken* dienend. De meeste heraldisten beschouwen ze als *verminkte buffelhorens*.

Trompenburg, buitengoed onder 's-Graveland, gebouwd in den vorm van 't achterste deel van een oorlogschip door admiraal Cornelis Tromp. Een ander Trompenburg was vroeger *voormalige* buitenplaats aan de buiten-Amstel thans groote rijtuigfabriek.

Trône? Qu'est-ce qu'un — quatre morceaux de bois, garnis de velours, (fr.), *wat is een troon? Vier stukken hout, met fluweel bekleed*. Uitspraak van Napoleon I.

Tronk, (afr.), *gevangenis*.

Tronk-leuve, (afr.), *gevangen leeuwen*.

Troois gewicht, (hand.), het oude goudgewicht, een voormalig handelsgewicht, waarvan de eenheid was de op de jaarmarkt te *Troyes* in Frankrijk, gebruikelijke Mark; 1 Mark Trooisch = 246.86 Ned. W. Ook Engelsch gewicht (Troy-weight) voor goud, zilver, platina en juweelen, alsmede voor apothekerswaren. Het pond *troys*, verdeeld in 12 ons, weegt 373,242 Nederl. wichtjes.

Troonzegel, (zeg.), zie *Majesteitszegel*.

Trop de fleurs, (fr), *te veel bloemen*, woord van den opper-priester Calchas in *La Belle Hélène* van Meilhac en Halévy, het eerst opgevoerd in het Théâtre des Variétés, op 17 Dec. 1864. Calchas is nl. ontevreden, dat men den opperste der goden zooveel offers brengt, waarvan de bloemen het hoofdbestanddeel uitmaken.

Trop de zèle, (fr.), *te veel ijver*, verbasterd uit *pas de zèle* (z. a.). Vgl. *Surtout pas de zèle*.

Tropaeum, gr. *tropaion, zegeteeken*, door een leger op het slagveld opgericht, wanneer het de vijanden op de vlucht geslagen had. Door na den slag de oprichting van een tropaeum toe te laten en verlof te vragen om de gesneuvelden van het slagveld te halen en te begraven, erkende men als het ware de nederlaag geleden te hebben. Het tropaeum bestond uit een hoop buitgemaakte wapens, soms aan een boomstam opgehangen, waaraan men vooraf min of meer eene menschelijke gedaante gaf. In latere tijden waren tropaea (tropeeën) in het algemeen gedenkteekenen ter eere eener overwinning of van een overwinnaar opgericht.

Trossuli, waarschijnlijk etruskisch voor *equites*, de latere voor *Celeres* onder Romulus en *Flesumines* opgekomen naam voor de Romeinsche ridders, nadat de oud-Romeinen de Etrurische stad Trossulum, alleen door ruiters, zonder behulp van voetknechten, hadden ingenomen. Later werd het woord een spotnaam: *praalhans, fat, petitmaître*.

Trophee, ten onrechte zoo geschreven en uitgesproken. Zie *Tropaeum*.

Trotteters, schimpnaam voor de inwoners van Pollare (bij Ninove in België). Einde September 1830, op kermisavond, verspreidde zich de mare in 't dorpje, dat het Hollandsche leger naderde en alles zou plunderen. Men redde, wat men redden kon. De koster was met zijne 17 teilen *trot* (= appelmoes) op den toren gevlucht, maar het volk, dat daar eene schuilplaats had gezocht, at al zijnen *trot* met de handen uit.

Trou (Faire un — à la lune, (fr.), *heimelijk vluchten*, vooral met

achterlating van schulden of van een tekort in zijne kas. De oorsprong ligt in het duister.

Troubadour, Trouvere, Trovatore, woorden van dezelfde beteekenis, van *troubar* = *trouver*, vinden, uitdenken. Het eerste was in Zuid-Frankrijk, het tweede in Noord-Frankrijk, het derde in Italië in gebruik voor de rondreizende dichters of meistreels.

Trouserclip, (sport.), *broekrasthouder;* (eng.) *trousers* = matrozenbroek).

Trouwe vrienden,
Castor en *Pollux.*
David en *Jonathan.*
Orestes en *Pylades.*
Damon en *Pythias.*
Achilles en *Patroklos.*

Trouwen met den handschoen, zie *Handschoen.*

Trouwen met den hoed, van een Europeaan met eene inlandsche vrouw in Nederl.-Indië (te Semarang Februari '99), in Mohammedaanschen trant, in de messigit door een panghoeloe; wanneer de bruidegom niet aanwezig kan zijn, die dan aan dezen zijn *hoed* zendt, om zijn persoon, naar inlandsch gebruik, te vertegenwoordigen. Vgl. *Handschoen (Trouwen met den —).*

Trouwen (Het is beter te — dan te branden, 1 Kor. VII : 9. Met dit woord, bedoelt Paulus, dat het ter voldoening zijner neigingen beter is, een wettig huwelijk aan te gaan, dan een onheilig vuur in zichzelf te laten woeden, en daardoor tot ongeoorloofde blussching van dien hartstocht vervoerd te worden. Verg. Cats, *Zinne- en Minnebeelden* n°. 41: *beter gemand, dan gebrand!*

Trouwt doet goed, die niet trouwt doet beter (Die —, ook wel met het toevoegsel: **zegt Paulus,** op den klank af ontleend aan 1 Kor. VII : 38, waar niet van „trouwen", maar van „ten huwelijk uitgeven" sprake is.

Troysgewicht, zie *Troysgewicht.*

Truchmonen, zie *Turkomanen.*

Trublot, (fr.), de type van den man, die aan geene andere vrouwen dan dienstboden het hof maakt. Naar een persoon van dien aard in den roman *Pot-Bouille,* van Emile Zola.

Truisme, (fr.), eene banale, onnoozele waarheid. Van het eng. *truism,* dat van *true* = *waar* afstamt.

Trusts, (eng.), in de handelswereld een vereeniging van de groothandelaars in eenig artikel, die den prijs er van vaststellen, om zeker te zijn van een groote winst. De handel berust dan op het vertrouwen *(trust),* dat geen der contractanten onder dien prijs zal verkoopen.

Trullanische synoden, *concilia Trullana.* Als zoodanig staan twee conciliën bekend; het eerste in 680 (= het 6e oecumenisch concilie), het tweede in 692 — te Konstantinopel gehouden Concilie. Omdat het tweede als een aanhangsel, ter aanvulling van het 5e (dat te Chalcedon in 451) en 6e (dat te Konstantinopel in 553) beschouwd wordt, heet het ook *Quinisextum.* Het is door de Roomsche Kerk nimmer voor geldig erkend, omdat het zich uit kerkrechtelijk oogpunt gedeeltelijk tegen hare beweringen kantte; *trullanum* geheeten, omdat dit het paleis des Keizers van het Oostersche Rijk was, waarin die Synoden gehouden zijn, als op aandrang van den Keizer zelven, en niet door dien Keizer op verzoek van den Patriarch van Konstantinopel, samengeroepen.

Trustwoman, (am.), zie *Reformatory.*

Truven, (k. m. a.), het iemand lastig maken, iemand voor den gek houden.

Tryanon, dochter van den koning der Feeën, die op het eiland Oléron leefde. „Zij was zoo wit als de lelie in Mei, of als versch gevallen sneeuw", „heur haar glinsterde als gouddraad", en „zij was onmetelijk rijk". Zij huwde met Sir Launfal, koning Arthur's hofmeester. Thomas Chestre, *Sir Launfal* (15e eeuw).

Tsaar, naam van den keizer aller Russen. Oorspronkelijk *cesar*, dat echter, in het Germaansche Latijn der Middeleeuwen als *tsesar* werd uitgesproken, waarvan men later *tsar* maakte. De keizerin draagt den naam *tsaritsa*, en de vermoedelijke troonopvolger heet *cesarevitch* (niet *tsarevitch*).

Tsa'ïr, (hebr.), (in de volkstaal verkort tot *tsaar*), *smart, droefenis.*

Tsaddik, (hebr.), *rechtvaardige, vrome, echt godsdienstig man.* Meervoud: Tsaddikim.

Tschoerka, (russ.), soldatenbrood van halfronde gedaante. *Grofetschoerka* = *grof* soort van dit brood.

Tsedoko *(tsedaka),* (hebr.), lett. *deugd, rechtvaardigheid.* In de Rabb. literatuur en in de volkstaal kreeg dit woord de bepaalde beteekenis van: weldadigheid, gaven aan armen. Een *baältsedoko* = een man die zeer weldadig is, vele behoeftigen steunt.

Tselem *(tselem),* (hebr.), *beeld, afbeelding.* In de volkstaal ook als aanduiding van *kruisbeeld, kruis.* In het kaartspel: *klaveren* (verg. het Duitsche *Kreuz*).

Tsenioes *(Tsenioeth),* (hebr.), *ingetogenheid, kuischheid.* In het bijzonder: de vrouwendeugd van kuischheid en ingetogenheid. Het ritueel symbool daarvan is de haar-toer of andere bedekking, waarmede eene joodsche gehuwde vrouw haar hoofdhaar omhult. Vandaar: *zij gaat bi-tsenioes* = zij gaat met het zinnebeeld der kuischheid; — gezegd van eene joodsche vrouw, die dezen plicht naar behooren inacht neemt.

Tsewo-oh, (*Tsewa-ah*), (n. hebr.), (van het hebr. *tsiwa* = gebieden), gebiedenis. In het bijzonder: de door een overledene nagelaten beschikking.

Tsibboer, (afgeleid van het Hebr. werkw. *tsabar*, ophoopen, in het oud-Hebr. = hoop, ophooping. In het n. hebr. en vandaar in de volkstaal: *de gemeenschap, de gemeente, de verzameling van gemeenteleden.*

Tsitsies, (hebr.), letterlijk: *het helderzichtbare; het duidelijk aanschouwde.* Als term duidt het aan de *aanschouwingsdraden* aan het vierkant kleed, dat de Israëlieten vooral ook ter Synagoge dragen. Num. XV : 38. Zie *Talles.*

Tsjoender, (Friesch), *toovenaar,* **tsjoenster,** *toovenheks,* van *tiona, tjoena,* beschadigen, (iemand) kwaad doen.

Tsjoensters of *heksen.* Spotnaam voor de bewoners van Molkwerum (bij Stavoren).

Tsoeng-Li-Yamen, naam van het lichaam, dat voor China de betrekkingen en onderhandelingen met het buitenland zou voeren, na den dood, in 1875, van keizer Tsjoeng-Tsji, gedurende het regentschap der Keizerin-moeder over het door dien keizer achtergelaten driejarig zoontje Kwan-Soe. Voorzitter van dit lichaam was Li-Hung-Chang, grootkanselier van het Chin. rijk. Volgens de Duitsche spelling: *Tsung-Li-Yamen.*

Tsoro *(Tsara),* (hebr.), *onheil, ongeluk,* vandaar ook *smart.* Zie *Tsa'ïr.*

Tsung-Li-Yamen, (chin.), *ministerie van* (afdeeling voor) *Buitenlandsche Zaken.* Zie *Tsoeng.*

Tu dors, Brutus, et Rome est dans les fers, (fr.), *gij slaapt, Brutus, terwijl Rome in ketenen zucht;* Voltaire, *la Mort de César* II, 2, en op verschillende andere plaatsen bij denzelfden schrijver.

Tu habes nullum,
Nai, nullum benullum,
Nullum benullum de artibus!
Opus tuum magnum prullum,
(lat.), *gij hebt geen, waarlijk, niet het allerminste benul* (verstand) *van* (dicht-) *kunst! Uw werk is een groot prul.* Een bragiaantje, zie *Braga.* Gr. *nai* = *waarlijk, inderdaad.*

Tu l'as voulu, George Dandin, tu l'as voulu, (fr.), verkeerd voor *vous l'avez voulu* enz. Zie *Dandin.*

Tu quoque? (lat.), *ook gij?* Die woorden zou Julius Cesar hebben uitgeroepen, toen hij Brutus onder zijne moordenaars herkende.

Tu trembles, Bailly? (fr.), *Bailly, beeft gij?* Toen Bailly, een geleerde van grooten naam, den 21en Brumaire, jaar II (12 Nov. 1793), krachtens een vonnis der revolutionnaire rechtbank, naar de guillotine werd gevoerd, richtte een soldaat die vraag tot hem. Maar hij antwoordde: *C'est de froid* = van de koude. Inderdaad was het dien dag ruw weder. In Shakespeare's *King Henry VI* (2e part, IV, 7) vindt men schier hetzelfde. Op Dick's vraag: *Why dost thou quiver, man?* (Wat siddert gij, man?) antwoordt Lord Say: *the palsy, and not fear, provokes my* (mij plaagt een zenuwkwaal; het is geen vrees).

Tua res agitur, paries cum proximus ardet, (lat.), *uw eigen belang staat op het spel, wanneer de u naastgelegen huismuur brandt.* Horatius, *Epistolae* I, 18, 84. Verg. ons „als uw buurman's huis brandt, is het tijd om uit te zien".

Tuba, metalen *blaasinstrument*, recht van vorm, op de wijze eener bazuin of lange spreektrompet.

Tubalkaïn, zoon van Lamech en Zilla, Gen. IV : 22 vermeld als uitvinder van allerlei werk (gereedschap) in koper en ijzer. Eigenlijk wordt van hem t. a. pl. gezegd, dat hij met den hamer allerlei werktuigen van koper en ijzer scherpte. Hij arbeidde dus in *geslagen*, niet in *gegoten*, koper en ijzer; en als zoodanig vertolkt men zijn on-Semietischen naam door „metaal-bewerker". Intusschen duiden anderen zijn naam als „werkman in slakken", d. i. den onreinen afval, welke bij het *smelten* van koper en ijzer ontstaat; uit arab. *kaino* (werkman) en perz. *toepâl* (metaal-slak). Zoo zou dan dit bericht der hooge oudheid dien man reeds voor den uitvinder van het meerdere beschaving veronderstellend „metaal-gieten" verklaren, en zou het metaal-gieten aan het metaal-smeden zijn voorafgegaan. Gen. X : 2 (de volkentafel) komt een *Tubal* voor, welke naam voor een persoon zonderling is, indien hij „metaalslak" (metalli scoria) beduiden zou.

Tube, (sport), *buis.*

Tuberculine, uitvinding van prof. Koch te Berlijn, als geneesmiddel tegen longtering niet toereikend bevonden; werkt gunstig als middel om tuberculose te onderkennen bij vee, alsook om door inspuiting er mede krankzinnigen minstens kalmer en beter te maken, indien zij er niet rechtstreeks door worden genezen.

Tuberoos, (Polianthes tuberosa) tot de Amaryllis gewassen behoorende; *bolgewas;* van lat. *tuberosus*, en dit van *tuber* = buil, gezwel.

Tübinger School (De —, gevormd door den godgeleerde Ferdinand Christian Baur en zijne volgelingen te *Tübingen*. Een kring van vrijzinnige mannen, die op het voetspoor van David Friedr. Strauss de geschriften des Bijbels onderworpen hebben aan eene wetenschappelijke kritiek, waardoor volgens hen de onechtheid bleek van menig gedeelte, dat als ingegeven, en derhalve als onfeilbaar werd beschouwd. Tot die school behooren Zeller, Schwegler, Köstlin, Hilgenfeld, e. a.

Tübingsche kritiek, de rationalistische, uiterst vrijzinnige leer omtrent de echtheid en het ontstaan der Bijbelboeken, vooral die van het N. Testament, welke, uitgenomen de vier Paulinische hoofdbrieven en de Openbaring, door hen als tendenzschriften van later eeuw, en als producten van vroom bedrog worden aangemerkt. Voor die scherpe kritiek gebruikt de Genestet in de romance „Machteld en Léonard" den naam „Tübingsch zwaard". Zie *Tübinger school.*

Tuchnepper, (hgd.), zekere venters, die, onder het verhalen van een hun overkomen ongeluk, zak-, handdoeken, enz., tegen ware spotprijzen te koop aanbieden. Doch komt 't op be-

talen aan, dan verklaart de Tuchnepper, die voorwerpen alleen te kunnen leveren, wanneer men tegelijk eene zekere hoeveelheid andere stoffen van zijnen voorraad, gemeenlijk laken, koopt. Later, na de levering en betaling dier laatste artikelen, komt de kooper echter tot de ontdekking, dat zij eene oneindig geringere waarde hebben, dan hij er voor betaalde.

Tuckoes, (am.), *stekers*, naam voor de bewoners van North Carolina, van *tuck*, korte degen; vgl. *Old North State*.

Tuer le ver, (fr.), *den worm dooden*, eigenlijk de eerste borrel, dien men 's ochtends verorbert; ned. *pieren-verschrikkertje*.

Tuez-les-tous, Dieu reconnaîtra bien ceux qui sont à lui, (fr.), *doodt ze allen, God zal hen wel herkennen, die met hem zijn*. Die woorden zouden, bij de verdelging der Albigenzen, te Béziers (1209), door den legaat Milon, tot aanvuring der moordenaars gebezigd zijn. Hoewel ze door mannen van naam zooals Guizot en Royer-Collard voor waar gehouden, worden zij door anderen in twijfel getrokken. Men haalt het gezegde somtijds ook met eene wijziging aan, zooals *Frappez! frappez toujours, Dieu,* enz.

Tugendbund of **Tugend-bond,** zie *Deugdverbond*.

Tuig (ook: **bokkentuig**) **omhangen (Het —,** (mil.), *de wapens en het ledergoed aandoen*.

Tuig van Laban, ook „vee van Laban", uitdrukking ontleend aan Gen. XXIX: 25 en XXXV: 7, 38—42, waar Laban in een zeer ongunstig licht voorkomt. 't Volk heeft deugnieten of lieden van een gemeen geslacht willen voorstellen, en, om de spreekwijs nog wat harder en scherper te maken, gezegd: tuig of vee van Laban.

Tuilerieën, voormalig vorstelijk kasteel te Parijs, dat Catharina de Medicis liet verrijzen op eene plek, waar zich te voren pannebakkerijen *(tuileries)* bevonden. In 1871 is het bij den opstand der Commune gedeeltelijk verbrand. Zie *Sablonnière*.

Tuin oorspronkelijk de van teenen gevlochten omheining van een *gaard* (vergel. hgd. *Zaun* en *Garten*). Men zegt, dat toen graaf Willem VI in 1406 het slot Hagestein bij Gorkum belegerde, hij zijn kamp met een tuin insloot en ter gedachtenis daaraan dien tuin op zijne munten (dubbele grooten) plaatste, welke munten den naam van *tuinen* ontvingen. Sedert werd de „tuin" het symbool van het goed verdedigde grondgebied van Holland; vandaar: *de Hollandsche tuin*. Binnen die omheining beeldde men *de Hollandsche maagd* (dichterlijk „tuinmaagd") af, of *den Hollandschen leeuw* met den hoed op eene speer (zie de oude Hollandsche duiten, en ook het watermerk van het Hollandsche schrijfpapier). Eene enkele maal komt ook het Borgondische kruis in den tuin voor. Buitendien vindt men ook een *Henegouwschen tuin*, met eene brandende kaars er in, van het jaar 1576; alsmede een *tuin van Montferrat* met een hert er in. Volgens anderen is de tuin het symbool der grafelijke residentie: des Graven hage. De Hollandsche tuin in bovenvermelden vorm komt nog vaak voor als uithangteeken aan herbergen, en verder op gedenkpenningen. De z.g. *tuinorde* is louter fictie.

Tuin, zilveren munt, dubbele *groot*, van Graaf Willem VI, Jan van Brabant en Gravin Jacoba, voorstellend den Hollandschen leeuw met een wapenschild, zittend in eene omheining van takken gevlochten; zie hier boven, *Tuin*.

Tuin (De —,
van Joseph van Arimathea, de plaats waar het gebouw van het Heilige Graf staat;
— of **tuin-secte,** de leerlingen van Epicurus, die hen in zijn eigen afzonderlijken *tuin* onderrichtte;
van Engeland: Worcestershire en Kent.
„ Europa: Italië.
„ Frankrijk: Amboise, in het departement Indre-et-Loire.

van Italië: het eiland Sicilië.
„ Spanje: Andalusië.
„ het Westen: Kansas, in den staat Illinois.
der wereld: het gebied van den Mississippi.

Tuinen, (w a p.), vierkante uitsteeksels aan de randen van een heraldiek stuk, ook aan den bovenrand van een muur of burcht, op onderlingen afstand gelijk aan hun breedte.

Tuinlelie, (w a p.), de lelie in natuurlijken vorm; waarvan de heraldieke geheel verschilt. Zie *Lelie.*

Tulband, (p e r z.), oorspr. *dulband,* het hoofddeksel der Turken; naar het model daarvan de naam van het gebak. Ook de *tulp* wordt zoo genoemd, oudt. it. *tulipano,* oorspr. hetzelfde woord als *tulband.*

Tulit alter honores, (l a t.), zie *Hos ego,* enz.

Tulle, fijn weefsel, naar de stad *Tulle* in Frankrijk, waar uitstekende soorten gemaakt werden.

Tulpenhandel, een onzinnige handel in tulpenbollen in de eerste helft der 17e eeuw. Sommige bollen, bijv. de *Semper Augustus,* werden met fabelachtige prijzen betaald. Men zocht in het bijzonder naar de bol van een zwarte tulp. De razernij, die velen ten ondergang voerde, heerschte vooral in Holland, maar verbreidde zich ook over andere landen van Europa.

Tult. Bij verzending van *balken* wordt voor de vrachtberekening als grondslag aangenomen de *Tult;* 1 tult = 216 loopende voeten of = *12 balken van 18 engelsche voet lengte en 10 × 11 engelsche duim breedte en dikte.* Voor verdere bijzonderheden en tabellen zie: *Vademecum voor den Houtkooper,* van R. W. Roggenkamp, Groningen, bij Jan Haan, en *Vademecum voor den Houtkooper,* van G. Key, Amsterdam, bij Allert de Lange.

Tunc et nunc, (l a t.), *toen en nu,* voorheen en thans.

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet, zie *Tua res agitur* (*Tunc* is voor *nam* = want, in de plaats gesteld).

Tunica, (l a t.), *onderkleed* bij de Romeinen, een soort van hemd. Men had dit kleedingstuk in verschillende lengten, met en zonder mouwen; terwijl men bij koud weder er zelfs nog meer dan twee over elkaar kon aantrekken. Augustus droeg er soms vier. De Tunica (eig. *tunicella*) (r.k.) is het bovenkleed der subdiakens en als zoodanig ook een der kleedingstukken van het plechtgewaad eens bisschops.

Tunique, *capenrok* der Fransche militairen. Ze kwam onlangs weder in zwang, nadat ze een korten tijd vervangen was door de *vareuse* = een wijd buis. Van l a t. *tunica,* het kleed, dat bij de Romeinen mannen en vrouwen op het bloote lijf droegen. Daar dit kleedingstuk bij de oude Romeinen denzelfden dienst deed als bij ons het *hemd,* en het pallium hun opperkleed was, is hun, bij Plautus voorkomend *tunica propior* (nml. corpori) *pallio* nagenoeg eensluidend met ons *het hemd is nader* (bij het lijf) *dan de rok.*

Tunkers, naam voor een secte in Noord-Amerika, ook *tumblers* geheeten. Zij verzetten zich tegen het voeren van het zwaard en het voeren van rechtsgedingen; het celibaat is boven alles te roemen, maar niet gebiedend. Zij noemen zich zelven: het volk des vredes (*harmless people*) en onderscheiden zich door eenvoud in kleeding en spraak.

Tunnel, 1) De buisvormige gang door een heuvel of berg. 2) Een koker van machinekamer naar achtersteven in een stoomboot waar de schroefas door heen loopt.

Turbin of **turbine,** (fr. a r g o t), *arbeid, vermoeienis.* Vandaar: *Turbiner* (f r. a r g.), werken, zich veel moeite geven.

Turco's, *Turkomanen*, die bij voorkeur tot de lijfwacht des Sultans van Turkije gekozen worden. Turkomanen of Truchmonen, is de vrij onbepaalde naam, waarmede eenige volksstammen der Turksch-Tataarsche volkerenfamilie worden aangeduid, inzonderheid de nomaden ten W. en O. van de Kaspische zee, in West-Turkistan. De *Turco's* vormen ook eene afdeeling der Fransche ruiterij, behoorende tot het vreemdenlegioen, evenals de Spahi's en de Zouaven.

Turf (De —, *de renbaan*, ontleend aan de Engelsche sport en races. Letterlijk, de zode, omdat de renbanen met laag, kort gras begroeid zijn. De held van *de turf*, de held, de winner in de races. In 't Fr. soms synoniem met *chic*.

Turf, (barg.), *beurs; stevige turf* = welvoorziene beurs.

Turftrappers, (mil.), *schoenen*.

Turftrekker, (barg.), *zakkenroller*, bedrieger, oplichter.

Turken, spotnaam voor de inwoners van Opperdoes, bij Medemblik, wegens hunne beweerde ruwheid.

Turkoois, *edelsteen* van verschillende kleur; de *westersche* zijn uit beenderen en tanden van zoogdieren, ontstaan, gewoonlijk onder den invloed van ijzer of koper. De *oostersche* komt uit Indië of Perzië, en ontstaat *niet* uit beenderen; hoog geschat en kostbaar. Zelden vindt men twee dezer steenen van gelijken vorm en gelijke kleur; zelfs hebben zij bij daglicht eene geheel andere kleur dan bij kunstlicht; de kostbaarsten zijn blauw, andere groen.

Turksch pond, (hand.), heeft eene waarde van 101 piasters (zilver) of pl. m. *f* 11 Nederl. ct.

Turksche broek, zie *Skirt*.

Turksche pas, schrift of gedrukt papier, dat volgens eene willekeurig gekozen lijn in tweeën is gesneden. De persoon, die de helft meebracht passend aan de andere, was de bedoelde, aan wien men dus vertrouwen kon schenken. Denkelijk *Turksch*, omdat ook geheel ongeletterden zich van zulk een pas konden bedienen. De wet van 14 Maart 1819 (Stbl. n°. 12) „over de algemeene bepalingen op het stuk der zeebrieven en Turksche paspoorten", is ingetrokken bij art. 24 der wet van 28 Mei 1869 (Stbl. n°. 96), betrekkelijk de afgifte van zeebrieven en vergunningen tot het voeren der Nederlandsche vlag. Daardoor is de Turksche pas afgeschaft en dus ook vervallen art. 357-3° Wetb. v. Koophandel, hetwelk bepaalde, dat de schipper aan boord moest hebben „den Turkschen pas ingeval de strekking van de reis zulks vordert". Evenals de zeebrieven werden de Turksche passen vroeger afgegeven door den Minister van Financiën.

Turksche schop, zie *Koliska*.

Turlupinade, (fr.), *flauwe aardigheid*. Volgens Voltaire (*Vie de Molière*, précédant les *Oeuvres complètes de Molière*, Paris, Garnier Frères, 1877, p. VI), afkomstig van *Turlupin*, gelijk de acteur Legrand zich in het kluchtspel noemde, terwijl hij zich als treurspelacteur Belleville titelde. *Turlupin* (fr.) = jachtmaker op flauwe aardigheden.

Turn-en-Taxis (De vorsten van —, Duitsche vorsten, die sedert de vijftiende eeuw het monopolie van het brievenvervoer en de posterij in Duitschland bezaten. Dit recht werd door het Rijk, na 1866, voor eenige millioenen afgekocht.

Turner, een gymnastieker, van 't hgd. *turnen*, dat in verband staat met *tornooi, tournooi*.

Turnvater (Der —, Friedrich Ludwig Jahn (1778—1852), als de schepper van het gymnastie-onderwijs in Duitschland.

Turven, (wap.), *blokken* op de langste zijde liggend.

Turpe dictu, (lat.), *het is schandelijk om te zeggen.* Eng. *For shame!*

Turpe est laudari ab illaudatis, (lat.), *het is geen eer, geprezen te worden door niet-loffwaardigen.*

Turpentine-State, (am.), *terpentijn-staat,* nl. *North Carolina,* naar de vele terpentijnfabrieken aldaar. Zie *Old North State.*

Tusculum, oude stad in Latium (Italië), ten tijde van de oude Romeinen met schoone villa's in den omtrek, waaronder Cicero's *Tusculanum.* Vanhier noemt een geleerde de landhoeve, waar hij zich voor studie en bespiegeling afzondert, wel zijn *Tusculum,* hoewel eigenlijk een „Tusculanum" wordt bedoeld.

Tusschen uit gaan (Er — of uitbreken, (mil.), zich zonder verlof van 't korps verwijderen, *deserteeren.* In de Neder-Betuwe = *sterven.*

Tutela parentum, (lat.), *ouderlijke voogdijschap.* Ook: *voogdijschap van bloedverwanten.*

Tustu, (fr.), *gazen onderkleed* der tooneel-danseressen.

Tutt' occhi, tutto spirito, (it.), *een en al oog, een en al geest.*

Tuut, *politie-agent* te Utrecht; van lat. *tutus* = veilig.

Twaalf tafelen, het vroegste Romeinsche wetboek, samengesteld door de Decemviri (tienmannen), en gesneden in twaalf bronzen tafels. Liv. III : 57; *Diodorus* XII, 56.

Twaalf tafelen der Wet, (lat.), *Leges duodecim Tabularum.*

Twaalfde, zie *Voorloopig twaalfde.*

Twaalfde Nacht (avond), nog in het Engelsch: *Twelfth Night,* Drie-Koningenavond, zijnde de twaalfde avond na Kerstmis. De oude Germanen rekenden bij nachten en niet bij dagen.

Twee bij elkaar, (rest.), *voor twee personen koffie.*

Twee heeren dienen (Niemand kan —, Matth. VI : 24 ten aanzien van twee aldaar als tegenstrijdig beschouwde machten (God en den Mammom) gezegd.

Twee, waarvan een, (rest.), twee sneedjes roggebrood, waarvan één met kaas.

Twisting the Lion's tail, (eng.), *het vlechten* (strengelen) *van de staart van den leeuw;* d. i. het verrichten van handelingen die de gevoeligheid van de Engelsche natie kunnen opwekken, tergen.

Twistappel. Zie *Appels.* Uit spijt, dat zij op de bruiloft van Peleus en Thetis niet genood was, wierp Eris, de godin der Tweedracht, een *appel,* met het opschrift: „aan de schoonste" onder de gasten. Paris, zoon van Priamus, koning van Troje, en Hekuba, wien het oordeel was opgedragen, terwijl vooral de godinnen Juno, Minerva en Venus over de schoonheid van gedaante aan het twisten waren, wees den appel aan Venus toe. Daarom ook wel *Erisappel* geheeten. Het spraakgebruik is aan de herkomst getrouw, door te zeggen: „een twistappel *werpen*" in gezelschap, vergadering of gemeente.

Two-Hour-Pictures-club, in 1898 te Londen opgerichte vereeniging van snelschilders, die wekelijks bijeenkomen, om binnen *twee uren* tijds een schilderij of aquarel te maken. Zij telde 19 Oct. '98 reeds 70 leden, en hield 26—29 Oct. '98 eene tentoonstelling van hare werken in de Modern Gallery.

Tyburn, (eng.), voormalige gerichtsplaats in Londen, oorspronkelijk *Twa-burne* d. i. *twee stroomen,* die vroeger samen kwamen op de plaats, waar nu de marmeren boog staat; vandaar, een *candidaat voor Tyburn* = een galgebrok.

Tympané, (fr. w a p.), zie *Geklepeld.*

Typhoon, *de booze Geest* der Egyptische mythologie. Ook de naam van een hevigen wind in de Chineesche zee, doch dit woord heeft niets te doen met het voorgaande, het is de verbastering van een Chineesch woord, dat *stormwind* beteekent.

Tyre, (s p o r t), *wielband.*

Tyrtaeus, (gr.), elegisch dichter, die ten tijde van den tweeden Messenischen oorlog te Sparta leefde. Hij wordt soms een Spartaan of een Milesiër genoemd; maar volgens het meest verbreide verhaal was hij een Athener. De Spartanen zouden nl. van het Delphisch orakel den raad gekregen te hebben, aan Athene eenen aanvoerder tegen de Messeniërs te vragen; waarop de Atheners hun Tyrtaeus, een kreupelen schoolmeester, zouden gezonden hebben, die echter door zijne liederen den gezonken moed der Spartanen deed herleven, zoodat de krijgskans spoedig keerde.

Tyrtaeus (De Nederlandsche —, J a c o b u s B e l l a m y (1757—86), de bekende Zeeuwsche dichter van „Roosje", die in zijn eersten tijd hoogdravende patriottische verzen maakte.

Tyrtaeus (De Spaansche —, M a n u e l J o s é Q u i n t a n a (1772—1857), wiens oden de Spanjaarden aanspoorden om hunne vrijheid te verdedigen bij het uitbreken van den Onafhankelijkheidsoorlog. De Koningin heeft hem in 1855 persoonlijk tot dichter gekroond.

U

U., *Urbs* = de Stad, n.l. *Rome.*

U., (hgd.), *und* = en.

U., (hand.), *Uso.*

U. C., *Urbis conditae* (lat.), zie *A. u. c.*

U. C., *Urbs condita* (lat.), de gestichte stad, d. i. de stichting der stad.

U. G. R. R., (am.); zie *Underground Railroad.*

U. N. I. C. A., *Uno Nomine Juncti Colimus Amicitiam.* (Door één naam of onder één titel verbonden kweeken wij vriendschap aan). Benaming van een Westersch litt. Dispuut-Gezelschap onder de Amsterdamsche studenten opgericht 29 Nov. 1850.

U. S., *United States* (Vereenigde Staten van N. Amerika).

U. S., onder een brief: *Ut semper* = *als altijd.*

U. S., onder officieele stukken: *Ut supra* = *als boven.*

Übermensch, (hgd.), een door Friedrich Nietzsche (geb. 1844) gevormd woord, ter aanduiding van den mensch in den hoogsten zin van het woord, zooals hij dien in de toekomst verwacht, d. w. z. het primitieve wezen, in den loop der eeuwen, door de elkander opgevolgde veroveringen van den menschelijken geest gelouterd en verbeterd. Napoleon I, „de synthese van den held en het monster" komt, volgens hem, zijne conceptie het meest nabij.

Übertünchte Höflichkeit (Europens—, lett. de opgeplakte, uitwendige, beschaving of beleefdheid, van Europa, d.i. vreemd aan innerlijke beschaving; die excuus vraagt, als men iemand op den voet trapt, maar het natuurlijk vindt, iemand op 't hart te trappen. Het is eene uitdrukking uit Seume *der Wilde.* Er is sprake van een bewoner van Canada,

— der noch Europens.
Übertünchte Höflichkeit nicht kannte,
Und ein Herz, wie Gott es ihm gegeben,
Von Kultur noch frei im Busen fühlte.

Het is een protest tegen de overbeschaving, de uiterlijkheid der *vormen.* Vgl. den aanhef van Rousseau, *Emile ou de l'Education I.* 1 Tout est bien, sortant des mains de l'Auteur des choses;

tout dégénère entre les mains de l'homme. Zoo ook bij Goethe *Faust*:
Auch die Kultur, die alle Welt beleckt,
Hat auf den Teufel sich erstreckt.

Ubi bene, ibi patria, (lat.), zie *Patria est* enz. Behalve Cicero, daar aangehaald, hebben ook Aristophanes (*Plut.*, 1151) en Ovidius (*Fasti*, I, 498) hetzelfde denkbeeld in eenigszins anderen vorm uitgedrukt.

Ubi caritas est, claritas est, (lat.), *waar liefde is, daar is helderheid.* Woord van Hugo a St. Victor, *De Sacramentis* II. 13, 11, tot aanwijzing van het verband tusschen liefde en verstand of wijsheid.

Ubi lex, ibi poena, (lat.), *waar een wet is, is straf.*

Ubi mel, ibi fel, (lat.), *waar honig is, is ook gal.* — Geen rozen zonder doornen.

Ubi plura nitent in carmine, non ego paucis, Offendar maculis, (lat.), *zoo in een gedicht vele schitterende gedeelten voorkomen, neem ik aan enkele vlekjes geen aanstoot;* Horatius, *Epistola ad Pisones* 351 sq.

Ubi tu (es), ego (sum), (lat.), *waar gij zijt, ben ik.*

Ubi vires desunt, laudetur voluntas, (lat.), *waar de krachten ontbreken, moet de* (goede) *wil kunnen geprezen worden.* Uit Ovidius. Ook: *tamen est laudanda voluntas.* Vgl. *En veken d'uitslag niet* enz.

Ubiquitisten, voorstanders der *ubiquitas* of *omnipraesentia corporis Christi* = alomtegenwoordigheid van het lichaam van Christus, d. i. die Lutheranen, die beweren, dat Christus' lichaam of eigenlijk gezegd Zijne geheele menschheid evenals zijne godheid overal tegenwoordig is. Deze leer wordt door de Ubiquitisten gehandhaafd in overeenstemming met de Luthersche Avondmaalsleer, volgens welke Christus niet slechts de communicanten uit den hemel geestelijk spijst en laaft (leer der Calvinisten), maar krachtens de communicatio idiomatum (= de mededeeling der sacramenteele eigenschappen), ook lichamelijk en persoonlijk met het sacrament des Avondmaals is vereenigd.

Ueb' immer Treu und Redlichkeit, (hgd.), *betracht steeds trouw en eerlijkheid;* eerste versregel uit een gedicht van Hölty (1748—76), voor het eerst verschenen in den Vossischen Musenalmanach van 1779.

Uhlan (Le —, (fr.), *de hulaan.* Gedurende de nasporingen, waartoe het verzoek der familie Dreyfus (1897), om herziening van het vonnis van den voormaligen kapitein Alfred Dreyfus aanleiding gaf, kwam ook een schrijven van den commandant Walsin Esterhazy aan diens bloedverwant, Mr. de Boulaney, aan het licht, waarin men o. a. las: *„Si, ce soir, on venait me dire que je serai tué demain comme capitaine de uhlans en sabrant des Français, je serais parfaitement heureux"* (= *Indien men mij dezen avond kwam zeggen, dat ik morgen, als kapitein der hulanen zou worden gedood, terwijl ik Franschen neersabelde, zoo ik volkomen gelukkig wezen*). Van dat oogenblik werd Esterhazy door diens vijanden *le uhlan* genoemd.

Ull, (afr.), *nachtspiegel.*

Ullekoppen, in Twente de letters van den ouderwetschen Bijbeldruk, van bastaard Gotischen of Hoogduitschen drukvorm.

Ullen, spotnaam voor de inwoners van Lutjebroek.

Ullen naar Athene dragen. Zie *Eulen.*

Ullenspiegel. Zie *Espiègle.*

Uit de teekening zijn, schildersterm, gebezigd voor goed gevoelde onacademische teekenkunst, waarbij men de juistheid der lijnen, omtrekken en

modelleering gevoelt, die zich nochtans niet aan het oog opdringen.

Uit de verf zijn, kunstschildersterm; beeld van zóó sterke werking, dat men aan geen verven of schilderen denkt: de natuur nabijkomend.

Uit den mond der kinderen hoort men de waarheid, steunende op uitspraken als Ps. VIII : 3*a* en Matth. XI : 25.

Uit den stroom der vergetelheid drinken, zie *Lethe*.

Uiterste wil, zie *Testament*.

Uitgang, zie *Stelle*.

Uitgebroken, (w a p.), heet een figuur waarin rondom een lijn loopt evenwijdig aan den buitenkant, en hetgeen daar binnen valt kleur of metaal van 't schild vertoont.

Uitgerukt, (w a p.), d. i. met geweld verwijderd, heet een boom of plant waarvan de wortels zichtbaar zijn.

Uitgesabbeld, (b a r g.), *ontelucht*.

Uitgeschulpt, (w a p.), met beurtelings punten (naar buiten) en rondingen naar binnen).

Uitkeering van den derden voet, zie *Zoolweer*.

Uitklaren, (h a n d.), de noodige verklaringen doen van de lading van een schip, bij het vertrek, ter betaling van de daarvoor verschuldigde rechten.

Uitkochel, (a f r.), *plagen, bespotten;* een *kocher, plaaggeest*.

Uitkomen, (i n d.), *uit* Nederland in Indië *aankomen*.

Uitkomend, (w a p.), heeten *opkomende* (z. a.) figuren wanneer *meer dan 't hoofd zichtbaar is*.

Uitkomst van den oorlog hangt aan den Heer (De —. Vgl. Spreuk. XXI : 31, waar men leest: *de overwinning is des Heeren*. Zoo ook Ps. XXXI : 16 en vv.

Uitlegger, weinig diepgaand platbodemvaartuig, op welks dek geschut is geplaatst, tot het bestrijken der toegangswegen in de inundatiën.

Uitpakken, (m i l.), *wekelijksche inspectie;* het linnengoed van den soldaat wordt dan op het nachtleger uitgepakt. Ook *geneeskundige visitatie* door een Officier van Gezondheid.

Uitplak, (a f r.), *behangen*. Vgl. *plakpampier* = behangselpapier.

Uitsmijter (Een —, (r e s t.), sneedje brood met plakje vleesch en een spiegelei er op.

Uitverkoren vat (De vrouw is een —), ontleend aan de samenkoppeling van Hand. XI : 15 (waar Saulus of Paulus een „uitverkoren vat" genoemd wordt) met 1 Petr. III : 7 (waar de vrouw een „vat" heet).

Uitwinning, het opvorderen door den eigenaar van eene zaak van hem, in wiens bezit ze is; of het ten uitvoerleggen van een vonnis op de onroerende goederen der tegenpartij (Wetb. v. Burg. Rechtsv., boek II, tit. III: *Van de geregtelijke uitwinning van onroerende goederen*.

Uitzinnige Galaten, *wufte Franschen*. Ontleend aan Gal. III : 1, met eene woordspeling tusschen „Galaten" en Franschen = „Gallen".

Ukase, (r u s s.), *ukasât* = bevelen; bevel of besluit, dat rechtstreeks uitgaat van den Keizer of van den besturenden Senaat.

Ulema of **Oelema,** (a r a b.), meervoud van *'Alim* = *een wetende, een geleerde*. Ulema beteekent in 't Turksche Rijk den stand des wetgeleerden, samengesteld uit de *Imams* of voorgangers bij de godsdienstoefeningen, de *mufti's* of verklaarders der wet, de rechtsgeleerden en de *kadi's* of rechters.

Ulfilas (Alphabeth van —, Runen-alphabet (zie *Runen*), naar hem genoemd, omdat hij, bisschop der Gothen († 381), het bezigde in het schrijven van onderscheiden werken als aanhanger van het Arianisme, en als vertolker van de Evangeliën in het Gothisch. Wilhelm Grimm veronderstelt, dat dit alphabeth, bestaande uit 23 Russische letterteekens, lang vóór Ulfilas, bij de Moeso-Gothen bekend is geweest. Van dit en van de drie andere Russische alphabeths levert *De Navorscher I*, tegenover bl. 40 duidelijke afbeeldingen.

Ulster, groote, lange *heeren-overjas* van ruige stof. Winterkleedingstuk, oorspronkelijk Iersch model, en daarom naar het Iersche landschap van dien naam vernoemd.

Ulster-King-at-arms, (eng.), ambtsnaam van den *wapenkoning* in Ierland. In 1552 door koning Eduard VI ingesteld. Wat *Ulster* betreft, koning Jacobus I stichtte 22 Mei 1611 de waardigheid der Baronets (z. a.), om zich door de gelden, die voor deze adelsverheffing inkwamen, de middelen te verschaffen tot cultiveering der prov. Ulster (in Ierland). Het aantal dezer baronets werd aanvankelijk op 200 vastgesteld. Als bijzonder wapenteeken werd hun de *Ulsterbadge* verleend, nl. in een vrijkwartier van zilver eene linkerhand van keel bij het polsgewricht afgesneden, rechtopstaand; (zie *Hand*). Weldra werd het getal der baronets verhoogd. Onder koning Karel I waren er 458, in 1878 zelfs 689. Zij behooren niet tot den hoogen adel (the peerage) van Engeland, voeren den titel *Sir* voor hun naam, en staan een rang lager dan de nobility = de jongere zoons der viscounts (burggraven) en baronnen. De oudste zonen der baronets voeren den titel van Esquire (z. a.).

Ultima legis ratio, (lat.), *laatste rechtsgrond*, die alles beslist. Zoo ook **Ultima ratio,** (lat.), de laatste grond of bewijsvoering, het laatste woord het laatste middel. In een tooneelstuk van Calderon (geb. 1600) getiteld *En esta vida todo es verdad y todo mentira* komen de woorden voor *Ultima razon de Reyes* d. i. *het laatste woord der koningen* (nl. in den oorlog, is kruit en kogels). Lodewijk XIV koos hiernaar als inschrift voor het Fransche geschut het slecht-Latijnsche *ultima ratio regum*. In Pruisen komt *ultima ratio regis* sedert 1742 als inschrift van kanonnen voor en is ook het devies dat, ingevolge besluit der *Assemblée Nationale* van 19 Augustus 1790, op de Fransche kanonnen gegraveerd werd. Ook opschrift der nieuwe snelvurende geweren, die in Febr. 1898 bij het Pruisische leger werden ingevoerd.

Ultima Thule, (lat.), het aan het einde der aarde gelegen Thule, een eiland, dat de ouden voor het noordelijkste punt der aarde hielden. Welk eiland zij er mede bedoelden, is onzeker. Men heeft o.a. weleens aan IJsland of aan een der Shetlandsche eilanden gedacht. De uitdrukking *ultima Thule* komt het eerst voor bij Vergilius, *Georgica I* 30.

Ultimatum noemt men bij diplomatieke onderhandelingen de *laatste verklaring* van eene der partijen, eene verklaring, waarvan niet wordt afgeweken. Doorgaans bevat het ultimatum een eisch, en het verwerpen daarvan wordt gewoonlijk gevolgd door een onmiddellijk afbreken van alle diplomatieke betrekkingen. Er zijn echter ook voorbeelden van, dat het *ultimatum* gevolgd werd door een *ultimatissimum*, d. i. allerlaatste.

Ultimatum, (stud.), *zóólaat thuis!*

Ultimus (Een —, (stud.), iemand, die altijd *te laat* komt.

Ultra Ecclesiam nulla salus, (lat.), *buiten de Kerk is geen behoud*. Veelal in 't Fransch: *Hors de l'Eglise point de salut*. Voor deze R.-Kath. stelling meent men het bewijs te vinden in Matth. XVI : 18 en 19; vgl. Matth. XVIII : 18.

Ultra posse nemo obligatur of **tenetur,** (lat.), *niemand kan verplicht worden meer te doen, dan in zijn vermogen is;* juridische raad van Celsus den jonge (omstr. 150 na Chr.).

Ultramontanismus, de richting in de R.-Kath. Kerk, welke beurtelings tegenover het gallicanisme en het katholiek liberalisme voor de rechten en voorrechten van den Paus optrad. Thans is ultramontaan en rechtzinnig katholiek synoniem. Het woord komt van *ultra montes:* aan gene zijde der bergen, als aanduiding van de zetelplaats des Pausen met betrekking tot de meeste bewoners van Europa. (Vgl. *tramontane*). De term is het eerst in Frankrijk gebezigd ter onderscheiding van de Gallicaansche richting aldaar, die een meer zelfstandig bestuur der Kerk voorstaat.

Ulysses, voor *Ulixes,* koning van Ithaca, zoon van Laërtes, gemaal van Penelope, vader van Telemachus, bekend door zijne zwerftochten, die Homerus in zijne Odyssea vereeuwigd heeft.

Um auf besagten Hammel zurückzukommen, (hgd.), *om op bedoelden hamel terug te komen;* Martialis (omstr. 40—102 na Chr.), laat den advocaat Posthumus, die in zijn pleidooi over Cannae, Mithridates, de Puniërs, Marius, Sulla enz. spreekt, verzoeken, om tot de drie gestolen geiten terug te keeren waarover het proces loopt; m. a. w. dus, laat ons tot ons onderwerp terugkeeren. Zie *Revenons à nos moutons.*

Umbilicus terrae, (lat.), *navel,* d. i. middelpunt, *der aarde.* Hiervoor, zoowel als voor gansch Griekenland, werd oudtijds het door zijn orakel beroemde Delphi (stad van Phocis, in Achaje, Griekenland) gehouden. Twee vrienden toch, terzelfder tijd door Jupiter uitgezonden, één uit het Oosten, de ander uit het Westen, zouden elkaar ontmoet hebben ter plaatse, waar Delphi is gesticht geworden. Gr. *omphalos tès gès oikoemenès* (navel der bewoonde aarde), gekenmerkt door een aldaar geplaatsten *steen;* (r. k.) *Rome,* middelpunt der Christenwereld.

Umbra, een genoodigde bij een feest of maaltijd mocht bij de Romeinen een ongenooden gast medebrengen, die dan zijn *umbra* = schaduw werd genoemd. Een aanzienlijke gast bracht er wel eens twee mede.

Umlage-Verfahren, (hgd.), *omslag-stelsel* over de verzekerde werkgevers bij de Bank van ongeluksverzekering, waarbij men aan het einde van elk dienstjaar over die werkgevers omslaat alwat de Bank in dat tijdsverloop te betalen had, naar verhouding der gevaren percentages (zie *Gevarenklassen,* Aanh.).

Umpire, (eng.), derde of opperscheidsman of arbiter, *super-arbiter,* die uit de scheidsmannen van twee tegen elkander oneenige partijen gekozen wordt.

Umsatteln, (hgd.), *in een ander zadel gaan zitten,* m. a. w. *van beroep veranderen.*

Umsturz-parteien, in Duitschland de partij der radicalen, en vooral der socialisten; Umsturz = omverwerping. Bij den Duitschen Bondsraad kwam Nov. 1894 de *Umsturz-Vorlage* in, d. w. z. een wetsontwerp betrekkelijk de wijziging van het wetboek van strafrecht, de militaire strafwet en de wetten op de drukpers; — aldus gekwalificeerd, omdat de strekking er van was de wederinvoering der socialisten-wet onder een anderen vorm. De hoofdinhoud van die „Umsturz-Vorlage", d. i. het ontwerp tot verscherping der maatregelen tegen gezegde partijen, bestaat in beperking van het recht van vereeniging en der drukpersvrijheid, alsmede strenge bepalingen tegen het maken van socialistische propaganda bij het leger.

Umwandlung (Das Gesetz der —, (hgd.), *de wet der verandering.* Uitdrukking, telkens voorkomend in het laatste bedrijf van Henrik Ibsen's „Kleine Eyolf", 14 Jan. 1895 voor het eerst vertoond in het „Deutsches Theater" te Berlijn.

Umzugsgut, (hgd.), *verhuisboedels,* die vrij van invoerrecht in Duitschland kunnen worden ingevoerd.

Un à l'autre (De l' —, (fr. wap.), *van 't een op 't ander*, z. a.

Un en l'autre (De l' —, (fr. wap.), *van 't een in 't ander*, z. a.

Un bienfait perd sa grâce à le trop publier, *eene weldaad verliest haar schoon door haar te veel bekend te maken.* Corneille, *Théodore* I, 2.

Un bienfait reproché tint toujours lieu d'offense, *eene weldaad, die men verwijt* (of: iemand herinnert) *gold altijd als eene beleediging;* Racine, *Iphigénie en Aulide* IV, 6.

Un bon bourgeois dans sa (maison, Le dos au feu, le ventre à table, (fr.), *een goed burger in zijn huis, met zijn rug naar het vuur en zijn buik naar de tafel,* onder verschillende vormen bekend, en zoover men weet het eerst voorkomende in een Middeneeuwsch boek *la Prénostication de maistre Albert Songecreux biscain.*

Un coup d'oeil de Louis enfantoit les Corneilles, (fr.), *een blik van Lodewijk riep de Corneilles in 't leven;* regel van l'abbé Delille in *Epître à M. Laurent, à l'occasion d'un bras artificiel qu'il a fait pour un soldat invalide* (1760) door Dumas fils op 11 Febr. 1875 in zijn discours de réception verkeerd aangehaald als „*des* Corneilles", en ten onrechte aan Boileau toegeschreven.

Un dîner réchauffé ne valut jamais rien, (fr.), *een opgewarmde maaltijd is nooit wat waard geweest;* Boileau, *Le Lutrin* I, 104, woord van Gilotin (onder welken naam Guéronet bedoeld was), den aalmoezenier, die den prelaat, zijn meester den „prélat" (Claude Auvry, bisschop van Contances), waarschuwt niet voor den maaltijd naar de kerk te gaan, omdat het eten dan koud wordt.

Un dur à cuire, (fr.), nl. *un homme dur à cuire* of wel *à manier* (behandelen) dus moeielijk week te maken, zoo als wij zeggen *'t is een taaie vent.*

Un ennemi mort sent toujours bon, (fr.), *een doode vijand riekt altijd aangenaam,* na de Parijsche bloedbruiloft, waarbij de admiraal De Coligny vermoord werd, sleepte het gemeen het lijk door de straten en hing het met een ijzeren ketting bij de beenen op aan de galg te Montfaucon. De koning ging er met het hof heen, om er naar te zien en toen iemand beweerde, dat de lucht bij het lijk walgelijk was antwoordde de koning, evenals Vitellius: „Le corps d'un ennemi mort sent toujours bon".

Un frère est un ami donné par la nature, (fr.), *een broeder is een vriend, door de natuur gegeven;* G. Legouvé (1764—1812), *La Mort d'Abel,* III, 3. Die woorden komen echter reeds voor in *Démétrius,* treurspel van zekeren Beaudouin l'aîné, dat den 8en Dec. 1785, te Saint-Germain voor 't eerst werd opgevoerd.

Un front qui ne rougit jamais, (fr.), *een voorhoofd, dat nooit bloost;* woord van Phaedra tot Oenone, Racine, *Phèdre* III, 3, r. 852.

Un instant de repos dans ces vertes campagnes, (fr.), *een oogenblik rust in deze groene beemden.* Recitatief der opera comique *Le Chalet,* tekst van Scribe en Mélesville, muziek van Ad. Adam, den 25 Sept. 1834, in de Opéra comique voor 't eerst opgevoerd — een recitatief, vooral door ouderen van dagen den soldaat Max dikwerf nageneuried.

Un je ne sais quoi qui n'a plus de nom dans aucune langue, (fr.), *iets, 'k weet niet wat, dat geenen naam in geenerlei taal heeft.* Woorden van Bossuet, ter kenschetsing van een stoffelijk overschot, in diens lijkrede op prinses Henriette van Engeland. Men pleegt die woorden toe te passen op iets, zoo verwards, zoo vormloos, dat het onmogelijk blijkt, het te kenschetsen, noch aan te duiden.

Un mardi gras révolutionnaire, (fr.), voorspelde Proudhon (1809—65), den 1en Juni 1849, in zijn blad *Le Peuple* aan de Fransche burgerij, in antwoord op *La Révolution démocratique et sociale,* het orgaan van Delescluze (1809—71). Het duurde echter nog 22 jaren vóór de Commune uitbrak, en die voorzegging eenigszins werd bewaarheid.

Un peu d'encens brûlé rajuste bien des choses, (fr.), *een beetje wierook gebrand brengt heel wat zaken in orde.* Cyrano de Bergerac, *Agrippine* I, 4.

Un poème jamais ne valut un dîner (fr.) *een gedicht was nooit een maaltijd waard;* laatste regel van den 4n zang van *la Gastronomie* van Berchaux (1765—1839).

Un sot trouve toujours un plus sot qui l'admire (fr.), *een dwaas vindt altijd een grooteren dwaas, die hem bewondert.* Boileau, *Art poét.* I, 232. Vgl. Gellert, *Fabeln* II.

Ein Narr trifft allemal noch einen grössern an,
Der ihn nicht genug bewundern kann.

Un sur l'autre (L' —, (fr. wap.), *op een ander stuk* of *figuur gelegd.*

Uncia, oud Romeinsch gewicht, het tiende, of ook wel het twaalfde deel van een *as.* Een *as* woog 327,424 grammen, dus eene *uncia* 32,7, ook wel 25,6 gram.

Uncialletters, wegens hare grootte alzoo genoemd naar lat. *uncia* (een duim = een twaalfde gedeelte van een voet).Ze werden vooral gebezigd voor opschriften. Men vindt ze echter ook gebruikt in Latijnsche handschriften van de 3e tot de 10e eeuw.

Uncle Sam, (a.m.), de Regeering der Vereenigde Staten van Noord-Amerika; spottende verklaring der letters *U. S.* (United States), wellicht zinspelend op Samuel Wilson, een der keurmeesters van de levensmiddelen, welke laatste op de verpakking deze letters droegen.

Uncle Sam's Handkerchief, (a.m.), *oom Sam's Zakdoek,* bijnaam voor *Delaware,* omdat deze staat zoo klein is.

Und bist du nicht willig, so brauch' ich Gewalt, (hgd.), *en zijt ge niet gewillig, dan bezig ik geweld.* Uit Goethe's ballade *Erlkönig* (1781).

Und die Sonne Homers, siehe! sie lächelt auch uns, (hgd.), *en de zon van Homerus, zie! zij lacht ook ons toe.* Slotvers van Schiller's gedicht *Der Spaziergang,* voor het eerst in diens maandschrift *Die Horen* (Tübingen, Cotta, 1795; IV, Bd. 10, Heft 8. 72) onder *Elegie* verschenen.

Und ein Narr wartet auf Antwort, (hgd.), zie *Ein Narr,* enz.

Und Ross und Reiter sah ich niemals wieder, (hgd.), zie *Ross.*

Und setzet Ihr nicht das Leben ein,
Nie wird euch das Leben gewonnen sein,
(hgd.), *en als gij niet het leven op het spel zet, dan zult gij ook nooit het leven winnen.* Schiller, *Wallenstein's Lager* XI, slotvers van het laatste koorgezang, op muziek gebracht door Körner, Zahn, Zelter en anderen. Vgl. Matth. 16 : 25.

Und sie bewegt sich doch, (hgd.), *en toch beweegt ze zich;* zie *E pur si muove.*

Und was die innere Stimme spricht,
Das täuscht die hoffende Seele nicht,
(hgd.), *en wat de stem daar binnen zegt, daarin bedriegt zich de ziel vol verwachting niet.* Schiller, *Hoffnung.*

Und was kein Verstand der Verständigen sieht,
Das übet in Einfalt ein kindlich Gemüt,
(hgd.), *en wat geen verstand der verstandigen ziet, dat brengt in zijn kin-*

derlijk gemoed een kind in toepassing. Schiller, slot der derde strophe van *Worte des Glaubens.*

Und wo ihr's packt. da ist's interessant, (hgd.), *en waar ge het pakt, daar is het interessant,* Goethe, *Faust* I, voorspel op het tooneel, alwaar de komiek tot den dichter zegt:

Greift nur hinein ins volle Menschenleben!

Ein jeder lebt's, nicht vielen ist's bekannt, Und wo ihr's packt, da ist's interessant. Zie ook op *Greift,* enz.

Underground railway, (a.m.), oorspronkelijk de ondergrondsche spoor of *underground,* gelijk men in Londen zegt; in Amerika aanduiding van *smokkelarij* of *bedriegerij,* en indertijd ook voor hulpverleening aan voortvluchtige slaven.

Undina, de waternymf, geschapen zonder ziel; door met een sterveling te huwen ontving zij een ziel en ervoer sedert al de smarten aan het menschzijn verbonden. Zij komt het eerst voor in Paracelsus' beschrijving der elementen en hun feeën.

Une chaumière et son coeur, (fr.), *een hut en zijn hart,* titel van eene vaudeville in twee bedrijven van Scribe en Alphonse Daudet, op 12 Mei 1835 in het Gymnase dramatique opgevoerd. De jeune première Jenny kan Lord Wolsey huwen, maar smacht naar haar John, „une chaumière et son coeur". Aan de weelde gewend geraakt, ziet zij John terug, maar is teleurgesteld, en huwt nu den Lord. De titel is waarschijnlijk ingegeven door *la Chaumière,* romance van den graaf de Ségur, muziek van Solié.

Une extrême justice est une extrême injure, (fr.), *eene uiterste rechtvaardigheid is een uiterst onrecht.* Racine, *les frères ennemis* IV, 3; bij Volt. *Oedipe* II, 3, *Mais l'extrême justice est une extrême injure.* Beide zijn vertalingen van Cicero, *De Officiis,* I, 5: *summum jus summa injuria;* wat ook staat bij Terentius, *Heautontimorumenos* IV, 4. *Jus summum saepe summa malitia.* Montesquieu vertaalde Cicero's spreuk met *L'extrême justice est une extrême injure.*

Une idée par jour, (fr.), *iederen dag een denkbeeld.* De journalist Emile de Girardin (1806—81), beroemde er zich op, elken dag met een nieuwe gedachte te voorschijn te treden. Hoewel zijne vruchtbaarheid spreekwoordelijk is gebleven, heeft men tot heden het bewijs niet kunnen leveren, dat die woorden werkelijk werden geuit. Alleen heeft men in zijn orgaan *La Presse,* van 29 Febr. 1848, een aldus getiteld opstel ontdekt, waarin echter alleen werd gezegd, dat voortaan een kolom voor alle rechtvaardige en nuttige denkbeelden zou openstaan.

Uneasy lies the head that wears a crown, (eng.), *niet gemakkelijk ligt het hoofd dat eene kroon draagt.* Shakespeare, *Hendrik IV,* 2, III, 1, ontboezeming van den koning in eene alleenspraak omtrent hemzelven gebezigd.

Unie, vereeniging van twee of meer Staten onder één Vorst, hetzij toevalligerwijs en zonder dat er tusschen die Staten eene bijzondere rechtsbetrekking bestaat (*personeele unie,* zooals vroeger Engeland en Hannover, Nederland en Luxemburg, en thans België en de Congostaat), hetzij zóo dat de Staten in eene eigenaardige rechtsbetrekking tot elkander staan, waarbij zij soms enkele regeeringsorganen gemeen hebben (*reëele unie:* Zweden en Noorwegen, Oostenrijk en Hongarije).

Unigenitus Dei filius, (lat.), *de eeniggeboren zoon van God;* aanvangswoorden der bul, welke door Paus Clemens IX in 1713 werd uitgevaardigd ter veroordeeling van 't Jansenisme, en waarin niet minder dan 101 stellingen uit Quesnel's *Réflexions morales,* als kettersch en gevaarlijk verworpen werden.

Union fait la force (l' —, *eendracht maakt macht.* Spreuk van het koninkrijk België en van de Leopoldsorde.

Union interparlementaire, internationale vereeniging van parlementsleden, op aanstichting van een Deensehen afgevaardigde, sedert eenige jaren tot stand gekomen, om het denkbeeld van Internationale Arbitrage (z. a.) ingang te doen vinden en uitvoering te doen krijgen.

Union Jack (De —. De nationale banier van Groot-Brittanje, Schotland en Ierland. Zij bestaat uit de drie vereenigde kruisen, dat van St. George voor Engeland, dat van St. Andreas voor Schotland, en dat van St. Patrick voor Ierland. De naam Jack duidt een militaire *jas* aan, die men in de Middeleeuwen over de wapenen en 't kuras droeg, en die met het kruis van St.George versierd was.

Unionisten, partij in 1886 in Engeland ontstaan. Ze stond tegenover de voorstanders van Home-rule in Ierland, en verbond zich in 1895 met het conservatieve gouvernement.

Unit, (eng.), letterl. *éenheid.* Inhoudsmaat voor natte waren; één vat ruwe olie = 4 *units* geraffineerde; vooral in den petroleumhandel gebruikelijk: = 10 Amerikaansche gallons of 37.8 liter.

Unitariërs, zij die gelooven, dat de Godheid slechts uit één persoon bestaat. Een eerste voorstander van dit begrip was John Biddle (1615—62), en mannen als John Milton, Locke en Newton worden onder hen gerekend. In Amerika ook een secte, die het leerstuk der Drieëenheid verwerpt. R. W. Emerson en de beroemde kanselredenaar Parker behoorden daartoe.

Unitaristen. Zie *Federalisten.*

Unitis viribus, (lat.), *met vereende krachten.*

Universalist, voorstander van de leer eener *Gratia Universalis* (Algemeene Genade), d. i. dat Gods genade *algemeen is,* voor alle menschen zonder onderscheid (vgl. Tit. II, 11); en niet eene *Gratia Particularis* (Bijzondere Genade), d. i. dat die genade slechts voor een zeker aantal of soort (dusgenaamde begenadigden, Godsvolk, de uitverkorenen) bestemd is. Met die Genade wordt dan niet bedoeld Gods barmhartigheid, zooals deze uit zijne Voorzienigheid (zijne voedende en onderhoudende kracht) kenbaar is; maar Gods reddende kracht ter behoudenis van zondaarszielen. De Remonstranten zijn universalisten, als zoodanig werden zij door de Synode van Dordrecht 1618/19, die Contra-Remonstrantsch was, veroordeeld en vervolgd. — *Fr. universaliste.* Uit lat. *universum* = het heelal, of *universus* (mundus) = de geheele (wereld).

Universiteit, van lat. *universitas* = vereeniging, gemeenschap; bij ons en in vele landen eene school voor *hooger* onderwijs; in Frankrijk evenwel de benaming van het personeel aller openbare onderwijs-inrichtingen. De naam beteekent: instelling, die al de geleerde wetenschappen onderwijst en dus ook besloot onderricht in Theologie, Rechten en Natuurwetenschappen; zulk eene instelling had alleen het recht den Doctorstitel of eenigen academischen graad te verleenen.

University extension, (eng.), *voordrachten en cursussen,* oorspronkelijk door hoogleeraren te Londen gehouden voor arme jongelui, die naar kennis dorsten, maar de middelen missen om met de studenten het gewone onderwijs der hoogleeraren te volgen. De uitdrukking beduidt dus niet uitbreiding der universiteit door vergrooting van het aantal studenten; maar ze oogt op nieuwe kanalen, door welke de wetenschap een grooteren kring van menschen bereiken kan. Fr. *Extension universitaire.*

Unknown (The great —, d. i. *de groote onbekende.* Met dezen eeretitel werd de schrijver der *Waverleynovels,* Walter Scott, aangeduid, zoolang hij zijn naam verborg.

Uns ist ganz kannibalisch wohl,
Als wie fünfhundert Säuen,
(hgd.), *wij smaken een enorm genot, als*

duizend varkens in hun kot; Goethe, *Faust,* lied der gasten in Auerbach's Keller, als Mephistopheles ieder den door hem verlangden wijn heeft gegeven, en zij herhaaldelijk drinken.

Unspeakable Turk (The —, (eng.), de Turk, over wien men eigenlijk niet spreken, dien men niet noemen kan, wegens zijne veelsoortige onhebbelijkheden; fig. iemand, die *boven alle uitdrukking* ellendig handelt.

Unterbrochene Opferfest (Das —, (hgd.), *het gestoorde offerfeest,* de titel eener tamelijk vergeten operamuziek van Von Winter, tekst van Huber (1796). Die titel wordt dikwerf schertsenderwijs, ter aanduiding eener gestoorde plechtigheid aangehaald.

Up to date, (eng.), spreekwijze algemeen in gebruik om aan te duiden: geheel op de hoogte van het tegenwoordige, van de laatste richting, van de jongste beschouwingen en meeningen.

Upper House, (am.), *de Senaat* van het land of van een der staten. Het eerst in Massachusetts in 1718.

Upper ten, (am.), voor *upper tenthousand* d. i. de tienduizend rijksten uit New-York, en vandaar op alle steden overgebracht in den zin van de *haute aristocratie* of de *haute finance* of de *noblesse,* kortom dat gedeelte der bevolking eener stad, dat alleen heel veel te zeggen heeft. De uitdrukking werd het eerst door N. P. Willis gebruikt, toen hij van de aanzienlijken van New-York sprak, die toen niet meer dan 10000 bedroegen.

Upperken, *trekpotje,* dat de huismoeders in de 17e eeuw bij zich hadden, als zij in de winkels thee kochten, teneinde de aangeboden thee eerst te proeven. Zulke met zilver gemonteerde trekpotjes van aardewerk werden ook op de theetafel naast den theepot gebruikt, om daarin de saffraan te doen trekken.

Uppertendom, (am.), het patriciaat, de *aanzienlijken,* de *geldmannen,* naar de uitdrukking *the upper ten* (z. a.).

Upstalboom, eene hoogte bij de stad *Aurich* in Oost-Friesland, op het grondgebied der gemeente Rake. Ze ontleende haren naam aan drie oude eiken, welke er zich te voren verhieven, en was in de Middeleeuwen in de 14e eeuw de plaats, waar de afgevaardigden van enkele Friesche gewesten bijeenkwamen om recht te spreken en wetten vast te stellen. Die vergaderingen werden onder den blooten hemel gehouden.

Ur-adel, *oorspronkelijke adel.* In Duitschland behooren hiertoe de geslachten, die vóór of omstreeks het tijdstip van het eerste adelsdiploma reeds adellijk waren, voor zoover zij niet tot den *Lehn-* of *Dienstadel* behooren. Den oudst-bekenden adelsbrief verleende keizer Karel IV aan den scholaster (eersten onderwijzer) bij de St. Stephanskerk te Mainz, Wijcker Frosch in den jare 1360. Dit is dus het grensjaar tusschen *Uradel,* enz. en *Brief-* of *Diplom-adel,* tot zóólang dat een oudere adelsbrief ontdekt mocht worden.

Urania of *de Hemelsche*: 1) bijnaam van *Aphrodite* (Venus) als godin der reine liefde, en te onderscheiden van *Aphrodite Pandèmos,* de godin der zinnelijke liefde; 2) de naam eener dochter van Zeus (Jupiter) en Mnemosyné, de muze der sterrenkunde, gewoonlijk afgebeeld met een hemelbol in de hand; 3) nymph, dochter van *Oceanus* en *Tethys.*

Urania, een instelling te Berlijn, waar leeken gelegenheid gegeven wordt waarnemingen aan den hemel te doen door kijkers, en waar door voordrachten, afbeeldingen en toestellen de sterrenkunde en physische geographie gepopulariseerd wordt.

Urbanisten of **Urbanistinnen,** afdeeling der nonnen van St. Clara in Frankrijk. De tuchtregels dier orde werden meermalen verzacht, o. a. door paus Urbanus V. Zij, die 's Pausen ver-

ordeningen aannamen, noemden zich naar hem Urbanisten; zij zijn sedert lang bij andere orden ingesmolten.

Urbem venalem et mature perituram, si emptorem invenerit (O —, (lat.), *O, die omkoopbare stad, welke spoedig zal te gronde gaan, zoodra zij een koper zal hebben gevonden!* Sallustius, *Bellum Jugurthinum*, c. XXXV, in fine. Uitroep van Jugurtha, kleinzoon van Masinissa, koning van Numidië aangaande Rome, toen hij aldaar, omstr. 111 v. C., door omkooping en schandelijk bedrog, zich tegenover den Romeinschen Senaat had weten vrij te pleiten van de *rechtmatige* aanklacht omtrent onrechtvaardige onttrekking aan zijne neven Adherbal en Hiempsal van het koninkrijk Numidië, dat hun wettig toekwam.

Urbi et orbi, (lat), *aan de stad* (Rome) en *aan de wereld* (n.l. zijn zegen geven), van de Pauselijke benedictie in de Paaschweek. Vandaar de zegswijze „iets *urbi et orbi* verkondigen", d. i. van de daken prediken, wereldkundig maken.

Urbis conditae (U. C. of u. c.), (lat.), van de stichting der stad (Rome), b.v., in het zooveelste jaar *urbis conditae*, nml. *anno*.

Urbs antiqua ruit multos dominata per annos, (lat.), *eene oude stad, de zetel eener eeuwenoude dynastie, stort in puin* Vergilius, *Aeneis*, 2, 363. De eerste drie woorden het motto van Vondel's *Gysbrecht van Aemstel*.

Urd, in de Germ. mythologie de oorspronkelijk algemeen vereerde godin, de *Moeder-Aarde*, wier naam bij ons in *Hertha* veranderde.

Ure (Ter ellder —, zie *Elfder ure*.

Urheberrecht, (hgd.), eng. *copyright*, ned. *auteursrecht*, fr. *propriété littéraire et artistique*. *Urheber* = ontwerper, stichter.

Uriant, zie *Paalsrijs*.

Uriasbrief (Een —, *noodlottig bericht* in een brief, waarvan de inhoud aan den overbrenger onbekend is, en die hemzelf geldt. Naar *Uria* of *Urias den Hethiter*, die door koning David van zijne vrouw Bathseba beroofd was geworden. Hij werd door David met een brief naar den opperbevelhebber Joab gezonden, met den last, dat deze den brenger in de voorste gelederen moest plaatsen om hem alzoo in den strijd spoedig te doen sneuvelen.

Uriël, uit hebr. *oor* (licht) en *eel* (god); dus z. v. a. *vlam of licht Gods*. Volgens de Joodsche engelenleer een der zeven hoofdengelen. In het O. T. een persoonsnaam, bijv. 1 Kron. VI : 24; XV : 5, 11; 2 Kron. XIII : 2.

Urim-we-toemim, (hebr.), (letterl. *lichten en volkomenheden*), heette het wonderbare teeken, dat aan het borstschild der Israël. Hoogepriesters was verbonden, en dat alleen in buitengewone staatszaken of godsdienstzaken door de leiders des volks mocht worden geraadpleegd. Twaalf (edel-)steenen, vertegenwoordigend de twaalf stammen Israëls, versierden den borstlap des Hoogepriesters en waren het middel, waardoor deze, in gewichtige gevallen de theokratie, den wil des Heeren raadplegen kon, weshalve die borstlap (zie *Efod*) ook den naam van „borstlap des gerichts" draagt. Zie Ex. XXVIII : 29, 30. De wijze, waarop dit geschiedde, is onzeker.

Urk (Het genootschap van —, spreekwoord voor: „dat heeft niet veel om 't lijf", omdat in 1787 een genootschap tot oefening in den wapenhandel in Urk werd opgericht, dat maar uit enkele leden bestond.

Ursula met de elf duizend maagden, zie *Elfduizend maagden*. Bij hetgeen daar gezegd wordt, omtrent de onjuiste onteijfering der zerk — inderdaad zou men toenmaals, zelfs in geheel Duitschland geene 11000 christelijke maagden hebben gevonden — dat daaruit de spreekwijs is ontstaan:

Es ist ausgerechnet, wie die 11,000 Jungfern zu Köln, m. a. w. *het komt op een paar honderd of duizend meer of minder niet aan.*

Ursuliner-nonnen, Roomsch-Katholieke kloosterorde in 1537 door de H. Angela Merici van Brescia gesticht, die zich vooral bezig houdt met het geven van onderricht aan meisjes.

Ursus Major. *de Groote Beer*, de Wagen, een sterrebeeld. Somtijds figuurlijk toegepast op een groot man dien men bewondert: zoo noemde Boswell's vader den bekenden Dr. Johnson: *Ursus Major.*

Use every man after his desert, and who should 'scape whipping. (eng.), *behandel elk naar zijne verdiensten; wie zou er dan aan eene geeseling ontsnappen?* Shakespeare, *Hamlet* II, 2, woorden van Hamlet, die Polonius beveelt goed voor de tooneelspelers te zorgen, en van dezen ten antwoord krijgt, dat hij ze „naar verdienste" zal behandelen, hetwelk Hamlet niet goed genoeg vindt.

User d'alibi, (fr.), *zich bedienen van alibi* (z. a.), brieven zenden uit andere plaatsen, dan waaruit ze feitelijk worden verzonden. Hiermede belast zich te Parijs een taamlijk obscuur agentschap, dat ook wel ongeteekende brieven schrijft en verzendt op geheimzinnige wijs. Het speelde eene rol in de zaak van den ex-kapitein Dreyfus.

Usher of the Black Rod (The gentleman —, *de ceremoniemeester der orde van den kousenband.* In het Britsche parlement, het Hoogerhuis, de deurwachter met den zwarten staf. *Black rod* = zwarte roede (het teeken zijner waardigheid). Oct. 1895 verloor het Parlement dit deftig soort van deurwaarder, die een jaarlijksch inkomen had van 1000 p. sterling, door den dood van Sir J. Drummond. Men heeft ook een *gentleman usher of the privy chamber* der Koningin van Engeland.

Usque ad aras, (lat.), *tot het altaar*, d. i. tot den offerdood, *tot den dood*; vgl. *amicus usque ad aras.*

Ustellati, *Kabeljaauwschen.* Zie *Hamati.*

Usus est tyrannus, (lat.), *de gewoonte is een tiran*, Hor. *Ars poetica*, V. 71 en 72. Vgl. Horatius, *Epistola ad Pisones*, 71 sq.: usus quem penes arbitrium est et jus et norma loquendi (de gewoonte, bij wie de beslissing is, en het recht, en de maatstaf van spreken).

Usus fori, (lat.) *rechtsgebruik.*

Usus loquendi, (lat.), *spraakgebruik.*

Ut homines sunt, ita morem geras, (lat.), *al naar de menschen zijn, richt u naar hunne gewoonten*; d. i. met de wolven moet men huilen. Terentius, *Andria*, III, 3, 71.

Ut infra (u. i.), (lat.), *als beneden* of *later* (aangemerkt zal worden).

Ut, re, mi, fa, sol, zie *Aretinische lettergrepen.*

Ut sementem feceris, ita metes, (lat.), *gelijk gij gezaaid zult hebben, zult gij oogsten.* Cicero, *de Oratore*, II, 65, 261.

Ut semper, (lat.), *als altijd.*

Ut supra, (hand.), *als boven.*

Uterini (lat.), kinderen van eene en dezelfde moeder. Van *uterus* = de moederschoot. *Fratres* (broeders) *uterini, sorores* (zusters) *uterinae.*

Uti possidetis, (lat.), *zooals gij bezit*; eene formule, tegenwoordig hoofdzakelijk gebruikt van twee oorlogvoerende partijen, wanneer die namelijk vrede sluiten met de bepaling, dat elk in 't bezit zal blijven van hetgeen zij veroverd heeft, b.v. een tractaat, gebaseerd op het *uti possidetis.*

Utile dominium, (mid. lat.), *profijtelijk beheer.* Tijdelijk bezit, z. v. a. *vruchtgebruik.* Onderscheiden van *supremum dominium* = het eigenlijk bezit of bloot eigendom. Zie bij *Jus pignoratitium.*

Utile dulci, (lat.), zie *Omne tulit,* enz.

Utilitarismus of *nuttigheidstheorie,* het door Jeremias Bentham verdedigde stelsel op zedelijk en staatkundig gebied, strekkend om aan het grootst mogelijk aantal menschen de meest mogelijke voordeelen te verschaffen. Eene communistische secte, kort vóór de Juli-omwenteling van 1830 in Frankrijk verrezen, noemde zich die der *utilitairen.*

Utilités, (toon.), tooneelisten, die het aangename *niet* met het nuttige verbinden, maar voor allerlei soort van bij-rolletjes dienst moeten doen.

Utopia, (gr. eng.), *onbekend ideaal land,* aldus naar *ou* (waar) en *topos* (plaats), z. v. a. *Nergensland;* naam door Thomas Morus (1480—1535) gegeven aan een denkbeeldig eiland, waar een ideale regeeringsvorm is ingevoerd. Daarvan beschrijft hij in zijn, aan Erasmus opgedragen *Utopia,* de inrichting en de werking. Vandaar *utopie* hersenschim en *utopist* de man, die aan de verwezenlijking van hersenschimmen gelooft. In 1874 verscheen *Erewhon* keerspelling van *Nowhere* d. i. *nergens,* eveneens eene beschrijving van een niet bestaand land.

Utraquisten, zie *Calixtijnen.*

Uzaël, in de Joodsche engelenleer de naam van een boozen engel, die uit den hemel werd verbannen, omdat hij met nog een anderen engel zich verzette tegen het plan des Scheppers om menschen voort te brengen. Milton en Klopstock hebben van hem gebruik gemaakt. Niet *Uzaël,* maar *Uzziël* (= macht Gods) komt als persoonsnaam voor (Exod. VI : 17, 21; Lev. X : 4; Num. III : 19, 30 enz. enz.).

V

V, (hand.), bet. op Fransche munten, dat zij te Troyes geslagen zijn.

V., *verte* (keerom), en *vide* (zie).

V., *vir* (man), *vivus* (in leven), *vivens* (levend), *votum* (gelofte), enz.

V. A. P., *Vindicat atque Polit* (z.a.). Zinspreuk van het Groningsche Studentencorps.

V. D. M., *Verbi Divini minister* (z.a.).

V. D. M. I. Æ., *Verbum Dei manet in æternum* (z. a.).

V. F., *vivus fecit,* (lat.), (hij) *heeft het bij zijn leven gemaakt.*

V.O.N.D.E.L., *Voor Onze Nederlandsche Dicht- en Letterkunde.* Ned. Litt. Disp. Gezelschap, te Amsterdam onder de Studenten opgericht 24 Nov. 1875.

V. S. A., *Vereenigde Staten van (Noord) Amerika.*

V. S. L. M., (lat.), *votum solvit libens merito, gaarne betaalde* (loste)

hij eene gelofte aan de verdienste. Opschrift van zoogenaamde *geloftesteenen.*

Va chiamare i beccamorti, (ital.), *ga de doodgravers roepen!* volksspreekwoord, dat gebezigd wordt, als iets treurig eindigt, waarvan de vroolijke Italiaan vreugd verwacht had.

Va et vient (Het is een gedurig —. *Af en aan; komen en gaan.* Van druk bezoek.

Vaalpensen, (a fr.), spotnaam voor *Transvalers.*

Vaam of **vadem,** scheepsmaat, zes Amsterdamsche voeten.

Vaar, fr. **vair,** (w a p.), voering, saamgesteld uit klok- of schildvormige vakjes, beurtelings van zilver en blauw, zelden van ander email. Zie ook *Vair.*

Vaartkapoenen, spotnaam voor de bewoners van Willebroek (prov. Antw.). Te Brussel, Aalst, Willebroek en in andere gemeenten, van kanalen doorsneden, treft men een slag van gemeene, ruwe lieden aan, die leven van de scheepvaart: laden en lossen van schepen, scheeptrekken, enz. Vandaar *vaartkapoenen.*

Vaatdorscher. Vóór ruim eene halve eeuw een arbeider, die bij den boer niet voor eene bepaalde daghuur in geld, maar voor het „vat" dorschte, d. i. voor eene bepaalde hoeveelheid van het koren, dat hij met den vlegel had uitgeslagen.

Vaatjes, zie *Zwakke vaatjes.*

Vacantie-kolonies, zomerverblijf voor arme ziekelijke kinderen gedurende de vacantie: in 1876 het eerst aangevangen door een geestelijke Bion te Zürich; weldra nagevolgd door Weenen, Bazel, Dresden, Berlijn, Hamburg, Leipzig, Breslau, Amsterdam, Rotterdam e. a. In 1880 wekte Minister Falb de Pruisische schoolautoriteiten op tot bevordering van dit nuttige werk, tengevolge waarvan aan de zee ½ tot ¾ : in soolbaden (zoutwaterbaden) ½ tot ½ gemiddeld voor allerlei verblijven, 70 pCt. der kinderen genezing vonden. Behalve te Berck sur Mer, waar het armbestuur van Parijs een hospitium gesticht heeft, wordt alles in den regel door particuliere liefdadigheid bekostigd.

Vaccine (Gehumaniseerde —, inenting door pokstof van menschen verkregen. In onderscheiding der *animale vaccine* = inenting door pokstof, die van *dieren* verkregen wordt.

Vaccine-molen *van Chalybaeus,* werktuig ter bereiding van de *pulpa,* de stof, waarmee de eigenlijke inenting geschiedt. Eene nieuwere inrichting daarvan bedacht in 1895 M. J. Schutte te Amsterdam.

Vaccino (Campo —, (ital.), *kaekamp.* Nieuwe benaming van het Forum Romanum te Rome, sedert 1823 door die van *Giardino del Campidoglio* (Tuin van het Kapitool) vervangen.

Vachalende, zie *Manger,* enz.

Vache enragée (Avoir mangé de la —. Zie *Manger,* enz.

Vacuum-apparaat of **vacuumpan,** wordt in allerlei fabrieken gebruikt om vloeistoffen in te dampen bij lage temperatuur. Berust op de natuurkundige eigenschap: de temperatuur van het kookpunt van een vloeistof wordt verlaagd indien de drukking op de vloeistof wordt verminderd. Zoo bv. worden suikeroplossingen melk, scheikundige praeparaten van overtollig water bevrijd. *Vacuum* (lat.) = (lucht)ledige ruimte.

Vacuum-rem, eng. *vacuum-brake,* met behulp van welke bij 18 kilometer snelheid per uur een trein op 11 meter tot stilstand komt, bij 13 kil. op 8 m., bij 8 kil. op 3 m., bij 12 kil. op 4 m., bij 20 kil., op 11 m., bij 38 kil. op 25 m. Bij een later (Jan. '96) genomen proef met de *hand-rem* kwam een trein bij eene snelheid van 11 kil. per uur op 28 meter tot stand. Ook bij stoomtrammen ingevoerd. Uitgevonden door John Hardy, † te Weenen, einde Juni 1896.

Vade-in-pace, (lat.), lett. *ga in vrede;* ironische benaming van een *monniken-kerker.*

Vade retro, Satanas! (lat.), *ga achter mij, Satan!* Matth. XVI: 23.

Vademecum, (lat.), letterl. *ga met mij,* titel, dien men in navolging van een in 1709 te Keulen uitgegeven gebedenboek, en van eene in 1623 te Frankfort a/M. gedrukte verzameling van Latijnsche epigrammen van Petrus Lotichius, in het algemeen geeft aan boeken van klein formaat en beknopten inhoud, welke tot leiddraad dienen in een of ander vak. Ook in 't algemeen, *zak-* of *autitiebock,* bv. van een geestelijke, *vademecum pastorale.*

Vader der Congressen, (d. i. *taalcongressen*), Ferd. Augustijn Snellaert, in 1809 te Kortrijk geboren, † 3 Juli 1872, die door de oprichting van het genootschap „De taal is gansch het volk", de Vlaamsche beweging begon, welke hij door velerlei geschriften bevorderde.

Vader der Dietsche dichtere al te gader, eerenaam voor den

Vlaming Jacob van Maerlant (geb. 1235, † 1300), een der vruchtbaarste, grootste en meest gelezen Nederlandsche dichters der Middeleeuwen.

Vader der Duitsche toonkunst, Jozef Haydn, geen Duitscher, maar een Croaat, volgens de overtuiging van Dr. Frantisek Kuhne en van W. H. Hadow, welke laatste Engelsche schrijver in een in Dec. 1897 verschenen werk *A Croatian Composer* na een desbetreffend onderzoek, deze afkomst van den musicus met een aantal biographische, ethnische, muzikale enz. argumenten heeft gestaafd.

Vader der gelooviqen (De —. Abraham; vgl. Joh. VIII : 33, 39, Rom. IV : 3, 9, 12, Gal. III : 29.

Vader der Moderne Theologie, de Leidsche hoogleeraar Jan Hendrik Scholten († 10 April 1886).

Vader der nieuwe Scheikunde, Lavoisier, wiens gedenkteeken in de Rue Trouchet te Parijs, in 1894 op den gedenkdag zijner terechtstelling (8 Mei) is onthuld.

Vader der nieuwere Deensche Letterkunde (De —, Lodewijk vrijheer von Holberg, 1684—1754, vooral vermaard als blijspeldichter.

Vader der nieuwere Wijsbegeerte, Immanuel Kant, geb. 1724, † 1804.

Vader der Noorsche muziek (De —, Ole Bull, beroemd violist (1810—1880).

Vader des vaderlands, lat. *Pater Patriae;* eeretitel van Cicero bij de Romeinen na de ontdekking der samenzwering van Catilina; van Marius die hem echter weigerde. Later voerden verschillende Caesars denzelfden naam; zoo ook Cosmo de Medici, en andere Europeesche vorsten. In Nederland werd prins Willem I zoo genoemd; en de Amerikanen gaven dien aan Washington, den grondlegger der Amerikaansche vrijheid.

Vader Jacob en zijne kindertjes, *vervolg op de Kleine Kindervriend, een schoolboekje,* door M. v. Heyningen Bosch († 1821). Groningen 1805.

Vader van het Humanisme, (z. a.), Johannes Reuchlin, † 1522 als hoogleeraar te Ingolstadt (Beijeren).

Vader van het Nihilisme (De —, de Rus Bakounine.

Vaderingewanden hebben, *de ontfermende toegenegenheid als van een vader.* — *Ingewand* = zetel der barmhartigheid, zie 1 Kon. III : 26; Jez. LXIII : 15; Jerem. XXXI : 20; Filem. : 12 (= voorwerp van toegenegenheid). *Ingewand* = zetel van hartstocht in 't algemeen; zie Job XXX : 27; Hoogl. V : 4; Klaaglied I : 20; II : 11.

Vaderland der Heraldiek (Het —, *Frankrijk.*

Vaderland der Inquisitie (Het —, het Zuiden van Frankrijk. Zie *Inquisitie.*

Vaderlijke hand, (mil.), schertsend voor: *strenge terechtwijzing.* Een soldaat in Indië, die zich vergreep, moet op het rapport, eene „vaderlijke hand" ontvangen in den vorm van 14 dagen politiekamer of nog erger.

Vadius, (fr.), vriend van *Trissotin* (z. a.).

Væ victis, (lat.), *wee den overwonnenen,* woorden van Brennus, den aanvoerder der Galliërs, die in 390 v. Chr. met zijn leger in Italië viel, de Romeinen versloeg en Rome innam. De Romeinen wilden hun aftocht met 1000 pond goud koopen; en reeds werd het goud gewogen, waarbij Brennus, toen de Romeinen zich over valsch gewicht beklaagden, met den uitroep:

Væ victis! nog zijn zwaard in de weegschaal zou hebben geworpen. L. iv. Ab urbe cond. Lib. V, 48, 9.

Vaganten, in de Middeleeuwen: *rondtrekkende scholieren* en zangers, die in Latijnsche liederen (*vaganten*-liederen) de liefde, den wijn en het gezellig genot bezongen. Het waren gewoonlijk losbandige knapen, die hunne eerste opleiding in de kloosterscholen gehad hadden, daar Latijn en zingen hadden geleerd, maar die niet wilden deugen.

Vair, (wap.), oud-fr. *vairié*, n.-fr. *vair*, eng. *vair(é)*, *vairy* (bont), hgd. *Feh* of *Eisenhüttlein*, soort *pelswerk*. Denkelijk uit de vacht van een (Siberisch) eekhoorntje bereid. Volgens Littré en anderen is dit *vair* de verklaring van het glazen muiltje van Asschepoester; *vair* (bont) zou namelijk verward zijn met *verre*, glas, waardoor er een onmogelijk muiltje het sprookje is binnengedrongen.

Valdarno, een algemeene benaming voor de omstreken van Florence, saamgetrokken uit Val d'Arno, de vallei van de rivier de Arno.

Valderappes, in de Joodsche volkstaal, *gemeen volk, gespuis*. Het is waarschijnlijk eene verbastering van een oud-Duitsch woord. Ook *valderappie*.

Valdese (La Casa —, (ital.), *'t Waldensenhuis*, gebouw, opgericht ter gedachtenis aan de *Glorieuse Rentrée* (z. a.) van a° 1689, te Torre-Pellice, in hetwelk 2 Sept. 1895 de zitting der Evangelische Synode geopend werd.

Vale paarden (Met — rijden, *verkeerde wegen inslaan;* vgl. „een slecht paard berijden" in fig. zin. Midd.-nederl. *mennen mit valen*. 't Hgd. heeft ook „das fale Pferd". Ontleend aan Openb. VI : 8, waar een vaal paard met zijn berijder, den dood, het zinnebeeld is van allerlei dood en verderf veroorzakende plagen.

Valenciennes(Fausses —, *kantwerk*, dat te Kortrijk (West-Vlaanderen) vervaardigd wordt; nabootsing van de kant van Valenciennes.

Valentijn (St. —, de beschermheilige der verloofden en verliefden, wegens zijn naam die ook *galantine* was; vergelijk *galant*.

Valentijns-dag, 14 Februari, in Engeland en Schotland de dag waarop jongelieden meenden te kunnen raden, wie hun aanstaande zou zijn; de naam die 's avonds te voren door het lot getrokken was, wees de persoon aan, die gedurende het geheele jaar met den naam van *Valentine* bestempeld werd. Thans is daarvan alleen de gewoonte overgebleven, elkander op den Valentijnsdag naamlooze brieven, kleine geschenken en verrassingen te zenden, welke *Valentijnen* genoemd worden.

Valentijns-ziekte, de vallende ziekte (epilepsie), de St. Vitusdans.

Valhoed, hoed met grooten wijd uitstekenden bol, bestemd voor kleine kinderen, die leeren loopen. Als zij vallen, breekt de hoed de kracht van den val.

Valkenoog, (wap.), *zwart schijfje* met breeden zilveren rand.

Vallei van de schaduw des Doods, dichterlijke uitdrukking voor bittere rampen, wederwaardigheden en zielsverdriet; Bijbelsche uitdrukking ontleend aan den Profeet Jeremia II : 6 en den Psalmdichter XXIII : 4.

Valve, (sport), *ventiel*.

Vampir of **Vampyr,** *afgestorvene*, die, naar 't volksgeloof in Zuid-Europa, des nachts uit het graf opstijgt en den menschen het bloed uitzuigt; vandaar de naam der groote Zuid-Amerikaansche *vleermuis*, die slapenden menschen het bloed uitzuigt; de bloedzuiger.

Van achteren beschouwd, is het kind een meisje, dubbelzinnig

gezegde van den dokter in Mr. Jacob van Lennep's roman *Klaasje Zevenster*. Gezegde, dat gebezigd wordt, wanneer een voorval vooraf gemaakte berekeningen en plannen in duigen werpt.

Van Herodes naar Pilatus sturen, *iemand van den een naar den ander zenden* en vergeefsche moeite laten doen, ontleend aan Luk. XXIII: 7, 11; als verbastering of uit laffe scherts soms *van Pontius naar Pilatus sturen*.

Van 't een in 't ander, (wap.), heeten de stukken in een gedeeld of doorsneden enz. schild, wanneer zij die in de ene helft staan, de kleur of 't metaal hebben van de andere helft, en omgekeerd.

Van 't een op 't ander, (wap.), heet een stuk, dat in een doorsneden, gedeeld enz. schild staande zelf ook doorsneden, gedeeld enz., is en in iedere helft de kleur of 't metaal heeft van de andere helft van 't schild.

Van 't houtje (Hij is —, *hij is Roomsch*. Naar een *houten crucifix*, gelijk sommigen beweren; hoogst waarschijnlijk beteekent *hout* hier hetzelfde als in (*'t boec van*) *den houte* nl. het *kruis*.

Vandalisme, het vernielen van kunstwerken en het uitroeien met ruwe hand: schromelijke vernielzucht. Naar de *Vandalen*, die onder aanvoering van Genserik in 455 n. C. de Romeinsche kunstwerken verwoestten.

Vangsnoeren, (mil.), *groot tennekoorden*, bevestigd aan den schako en op den rechterschouder. Alleen nog bij ons leger, bij de Grenadiers en Jagers in gebruik.

Vanitas vanitatum, (lat.), *ijdelheid der ijdelheden*, uit Pred. I : 2.

Vanity-fair, (eng.), *kermis der ijdelheid*, John Bunyan († 1688) spreekt in zijn *Pilgrim's progress* van een kermis, ingesteld door Beëlzebub, Apollyon en Legion, ten verkoop van allerlei soort van ijdelheden. Ze werd gehouden in de stad IJdelheid, en men verkocht er huizen, landerijen, beroepen, standen, waardigheden, titels, landen, koninkrijken, genoegens en vermaken, van allerlei soort. Door Bunyan zoo genoemd en sinds spreekwoordelijk geworden. Bunyan zegt, er was alles te koop, behalve hetgeen Christian wenschte: **de waarheid.** De Engelsche schrijver Thackeray beschrijft in zijn roman *Vanity-fair* (1847) 't losse karakter der genoegens van Vauxhall (z. a.) eene uitspanning bij Londen.

Vannet, (wap.), *St. Jacobsschelp*, doch van binnen gezien.

Vanselewe, (afr.), *vroeger, verleden*. Z. v. a. „van z'n leven".

Vantijd, zie *Gulden-besjes-tijd*.

Vapeur, zie *Mousselien*.

Vapeurs, dampen, opstijgingen, vroeger eene *mode-ziekte* van sommige dames, bij wie de vapeurs in niets anders bestonden dan in booze luimen, door gekrenkte eigenliefde, nijd, naijver enz. veroorzaakt.

Vare, Vare, redde mihi legiones! (lat.), *O Varus, Varus, geef mij mijne legioenen weder!* Keizer Augustus, na den slag in het Teutoburgerwoud, 9 n. C.

Varen (bij de schuit), (mil.), *straf-exerceeren*, en wel „zoo en zooveel *toertjes*", d. i. zooveel *keer*.

Vareuse, zie *Tunique*. Ook *matrozenbaaitje* of wambuis.

Varia lectio, (lat.), *verschillende* of *afwijkende lezing* (van een tekst), variant, meerv. *variae lectiones*.

Varietas delectat, (lat.). (Bonorum sensus ut delectes varietas etc.). *Afwisseling bevalt*. Verscheidenheid van spijs doet eten. Phaedrus, *Fabulae*, 2. *Prologus* 10.

Variétés (Salon des —, kleinere schouwburgen te Parijs en elders, en in 't midden der 19e eeuw ook te Amsterdam.

Variety store, (a m.). *bazar*, winkel van alles.

Vario modo (variis modis) bene fit, (lat.). *Op verschillende manier(en) kan iets goeds of goed geschieden.*

Variorum edities, zekere uitgaven van oude en nieuwere Latijnsche en Grieksche schrijvers, meest in Holland in de 17e en 18e eeuw uitgekomen, en die vele commentaren bevatten. Ze worden meer gezocht als curiosa, dan gewaardeerd om den inhoud.

Varium et mutabile semper femina, (lat.). *een ongelijkmatig en veranderlijk ding* (of *wezen*) *is altoos de vrouw.* Uitroep van Aeneas in Vergilius' *Aeneis*, IV, 569. Door Vondel aldus vertolkt:

„Een wijf is altyt wuft en wispeltuurigh".

Varkblom, (a f r.). *Aronskelk* (z.a.).

Varken, (s t u d.), *student, die geen lid is van het Studentencorps.*

Varken (Hij is zoo netjes als een —, (t o o n.), *erg opgedirkt.*

Varkensvilders, spotnaam voor de inwoners van Ternaard bij Dokkum.

Varsovienne, dans in Polen; *Varsovie*=Warschau. Zie *Jan Piedewiet.*

Vasalstaat, staat die (als leenman: vasal) afhankelijk is van een anderen staat (leenheer: suzerein).

Vascagat, (f r.), spotnaam voor Henri Rochefort, sedert Juni 1898, nadat zijn blad *L'Intransigeant* den tekst van een aan hem gericht dank-adres zooals het heette van arbeiders van Marseille openbaar had gemaakt. Wie Provençaalsch kenden, ontdekten echter, dat de namen der onderteekenaars (Vascagat, Endoume, enz.) één en volzin vormden, waarin Rochefort bespottelijk werd gemaakt, en waarin hem allerlei leelijke dingen naar het hoofd geworpen werden. Men noemt Rochefort ook *marquis de Vascaga;* hij heet eigenlijk markies de Rochefort-Luçay.

Vaskeer, (a f r.), *vastmaken, opsluiten.*

Vasloop, (a f r.), vastloopen, in den zin van *er in loopen.* Daarme het al haing (*reel*) mense verhulle vasgeloop.

Vassalo-systeem, waarbij ronde gaten van ongeveer een voet in doorsnede in de ra-, stag- en andere zeilen worden aangebracht, welke aan den dooden wind, die anders altijd in de zeilen rondwaart, den aftocht toestaan, zoodat de nakomende frissche wind het zeil met volle kracht rechtstreeks treft; waardoor de *snelheid der vaart* wordt bevorderd. Met dit nieuwe systeem zeilen jachten enz. veel *sneller* dan met het oude.

Vat der Danaïden, zie *Danaïden.*

Vatel, (f r.), een (uitmuntende) *kok;* aldus naar Vatel, den maitre d'hôtel van den grooten Condé, wiens tragische dood door Mad. de Sevigné vereeuwigd is. Condé, de overwinnaar bij Rocroi, bood Lodewijk XIV in 1671 in zijn vorstelijk verblijf te Chatilly een prachtigen avondmaaltijd aan. Toen de visch te laat kwam, duchtte Vatel, dat aan twee tafels de visch zou ontbreken; hij vreesde zijn goeden naam daardoor te verliezen en doorboorde zich met zijn degen.

Vaticaan (Het —, de residentie van den Paus, te Rome, met 22 open plaatsen en 11.246 kamers. Geheeten naar den *Collis Vaticanus,* waarop ze gebouwd staat, en welke oorspronkelijk tot het gebied behoorde der oude Etrurische stad *Vatica* of *Vaticum;* op den rechteroever van den Tiber.

Vaticaansch concilie, het 20e oecumenisch concilie (8 Dec. '69—20 Oct. '70), op 29 Juni 1869 door Paus Pius IX bijeengeroepen, en aldus genoemd naar het Vaticaan, waar de zittingen gehouden werden. Hoofddoel was het uitspreken van de leer der pauselijke onfeilbaarheid en de bevestiging van de leer van de Syllabus. Zevenhonderd prelaten namen er deel aan. Behalve de leer der onfeilbaarheid werden tal van andere leerstukken op het Vaticaansch concilie bevestigd en andermaal verkondigd met veroordeeling der tegengestelde dwalingen, als pantheïsme, materialisme. Den 21 Juli '70 werd de stad door de Italiaansche troepen bezet, en op 20 Oct. werd het Concilie verdaagd, d. i. de zittingen werden geschorst.

Vaticanisme, de richting of het streven om den Paus (op het Vaticaan) te Rome de alleenheerschappij te bezorgen, die hij meer dan 10 eeuwen bezeten heeft! niet slechts als onfeilbaar *Pontifex Maximus*, maar ook als wereldlijk vorst.

Vaticinium post eventum, (lat.), *voorspelling nà de uitkomst* (opgeschreven of gefabriceerd). Zulke vaticinia kan men onderkennen aan de uitvoerige vermelding van allerlei bizonderheden, uit welke blijkt, dat ze het karakter van profetie niet dragen. De voorspellingen in Daniël XI en Jes. V houdt men voor zulke vaticinia.

Vatten (Wie het — kan, vatte het, uit Matth. XIX : 12.

Vau of **Waw,** 6e letter van het Hebreeuwsche alfabet, overeenkomend met onze *V* en *W*. Hebr. *vav* = spijker, haak, naar de gedaante dezer letter in zeer vele oude alfabets. De getalwaarde is 6.

Vaudeville, (fr.), *blijspel met zang;* oorspronkelijk alleen een *liedje;* uit *val-de-vire*, naar het dorpje Vire in Neder-Normandië, waar in de 15e eeuw een werkman, Olivier Basselin, woonde die op voorkomende gebeurtenissen liedjes maakte en zong. — Daarnaar benoemde men in 1792 een nieuwen schouwburg te Parijs, waar blijspelen met zang werden opgevoerd, en daarnaar ook heetten blijspelen in den smaak van de daar gespeelde stukken.

Vauxhall, ook wel verkeerdelijk *voksaal* en *vaxaal* gesproken en geschreven. Tuin voor publieke vermakelijkheden; ook, muzikale uitvoering in eene hel verlichte, met groen en bloemen versierde zaal. Eig. *hall* (zaal, hof) van (Jane) *Vaux*, eigenares eener plaats vlak nabij Londen, sedert versmolten met het stadsdeel Lambeth, waar in het midden der 18e eeuw een tuin voor publieke vermakelijkheden werd aangelegd; hetgeen in Parijs en elders navolging vond; vanhier, de algemeenheid der benaming. De tuin te Londen ging teniet; doch de naam leeft nog voort in *Vauxhall-bridge* (de eerste brug over de Teems) en *Vauxhall-street* (die naar het binnendeel der wereldstad voert). — Te St. Petersburg, misschien ook elders in Rusland, heet een spoorwegstation een vauxhall.

Vecht-Generaal (De —, Generaal N. J. Smit, vice-president der Zuid-Afrikaansche republiek, overleden te Pretoria Maart 1896, die een werkzaam aandeel nam aan de veldtochten, waarin de Transvaal zich vrijvocht van de Engelschen. Hij streed zoowel bij Laing's Nek als bij Majuba. Met Paul Kruger en met Du Toit was hij in 1884 in Nederland, ter projecteering van een Zuid-Afrikaanschen spoorweg. Toen zijne gezondheid en krachten afnamen, eerde hem zijn volk door de opdracht van het vice-presidentschap der Republiek. — Ook Antonio Maceo, die Dec. 1896 sneuvelde als hoofd der opstandelingen op Cuba, de laatst overgeblevene van tien broeders (Mulatten), die allen gezworen hadden Cuba vrij te maken of te sterven, was een *vecht-generaal*, een man van ruwe kracht.

Vecht-Majoor, de gepensionneerde Luit.-Generaal J. H. Romswinckel.

Veda, d. i. *wetenschap*, noemen de Indiërs het oudste gedeelte hunner letterkunde. Het is eene omvangrijke verzameling van gebeden, lofzangen, gods-

dienstige en zedekundige vermaningen en leerstellingen uit vroegeren en lateren tijd, geschreven in het Sanskrit. Men onderscheidt vier deelen der Veda, n.l. *Rik*, *Sâman*, *Jadsjoes* en *Atharwan*, waarvan ieder weer uit drie trappen bestaat: *Mantra* = godsdienst, ook *Samhita* (= verzameling) geheeten, lofzangen en spreuken bevattend; *Brahmana* = godgeleerdheid, uit godsdienstige ceremoniën en voorschriften bestaande, en *Soetra* = draad of band, waarin de kerkelijke leerstukken der Brahmanen vervat zijn.

Vedel, het Hollandsche woord voor *viool*, in de spreektaal *fiedel*, dat verwant is aan h g d. *fiedel* en e n g. *fiddle*. In het Latijn der Middeleeuwen heette dit snaarinstrument *vitula*, *vidula*, waarvan p r o v e n ç. *viula*, en i t a l. *viola*; hiervan komt f r. *violon* en ons *viool*.

Vedi Napoli e poi muori! *zie Napels, en sterf dan*, Italiaansch spreekwoord, ontleend aan de prachtige ligging der stad aan de Golf van Napels; zóo bekoorlijk, dat als men haar mocht aanschouwen, men genoeg heeft gezien in zijn leven.

Vee van Laban. Zie *Laban's vee*.

Veem, (b a r g.), *hand*.

Veemgericht, geheime rechtbank in de Middeleeuwen, die, geheel buiten de openbare macht om, vonnissen uitsprak en voltrok. De voorzitter heette *vrijgraaf* of *stoelheer*, zijne bijzitters *vrijschepenen*, en de plaats der zitting *vrijstoel*. Ook heetten, in 't algemeen, de leden *Wetenden*, dat is: ingewijden. Die aangeklaagd was, werd driemaal gedagvaard. Kwam hij niet, dan werd hij *verfehmt*, aan de vrijschepenen vrijgegeven. Iedere vrijschepen had het recht hem op te knoopen, niet aan een galg, maar aan een boom. Stelde de veroordeelde zich te weer, dan mocht de vrijschepen hem doodsteken, maar legde dan een mes, waarop eenige geheimzinnige letters stonden, bij het lijk, ten teeken, dat de dooding geen moord, maar eene strafvoltrekking was geweest. De Veemgerichten ontstonden in de 13e eeuw, vooral in Westfalen, of, zooals men 't noemde, op *den vooden grond*. Eene der beroemdste vrijstoelen is die van Dortmund geweest. Het laatste Veemgericht is gehouden in 1563, bij Zella. Nabij Bredevoort ligt, in een dennenbosch, de havezathe *Watroort*, de eenige Nederlandsche plek, waar een vrijstoel van het Veemgericht in volle werking geweest is.

Veemsteker, (b a r g.), *ringvinger*.

Veemsteker (Een foksche —, (b a r g.), *een gouden ring*.

Veertien en Hendrik IV, 14 letters vormen *Henri de Bourbon*. Hij was de 14e Koning van Frankrijk en Navarra, na de uitroeiing van 't geslacht van Navarra. Hij werd 14 Dec. 1553 geboren, de som der cijfers van dit geboortejaar = 14; hij werd 14 Mei 1610 vermoord, en heeft 4 × 14 jaar, 14 weken en 4 × 14 dagen geleefd. Den 14 Mei 1552 werd Margaretha de Valois, zijne eerste vrouw geboren; 14 Mei 1588 kwamen de Parijzenaars tegen hem in opstand; 14 Maart 1590 won hij den slag bij Ivry; Gregorius XIV vaardigde eene bul uit, waarbij hij van den troon uitgesloten werd; den 14 Dec. 1600 werd de Hertog van Savoye met Hendrik IV verzoend; 14 Sept. 1606 werd zijn zoon, later Lodewijk XIII, gedoopt.

Veertien en Lodewijk XIV. Hij was de 14e koning van zijn naam, besteeg den troon in 1643; de som der cijfers van dit getal = 14; hij stierf in 1715; de som der cijfers van dit jaartal is eveneens 14; zelfstandig trad hij op na den dood van Mazarin in 1661, de som van welke cijfers = 14; hij werd geboren in 1638 en stierf in 1715; deze beide jaartallen te zamen geteld geven 3353; de som der cijfers van dit getal geeft 14.

Veertig eeuwen zien van deze pyramiden op u neer, woorden, waarmede Napoleon in 1798 zijne soldaten in Egypte aansprak, ten einde hen aan te vuren, door hun in herinnering te

brengen, dat zij zich in de nabijheid van zóovele helden der oudheid bevonden.

Vegetarier, *planteneter*, oneigenlijke naam voor aanhanger van het *vegetarianisme*. 't Zijn personen, die zich onthouden van alle voedings- of genotmiddelen, tot welker voortbrenging of bereiding het *dooden* van dieren vereischt wordt. Zij gebruiken nochtans wel eieren (waarbij de levenskiem van het kuiken *gedood* wordt) en melk (voedsel aan de jonge zoogdieren onthouden). Zij behooren ook geheel-onthouders te zijn, en geen thee, koffie, kruiderijen of tabak, geene geneesmiddelen en derg. te gebruiken. Zoo wilde nl. de vader van dit stelsel, J. Newton, die in 1811 uitgaf *Return to Nature or Defense of vegetable regimen*. In 1847 werd de Vegetarian Society te Londen opgericht; later volgden de *Temperance Hotels*. In Duitschland trad in 1868 E. Baltzer als voorvechter van het vegetarianisme op. Door Ludwig, Virchow en Funke is het onhoudbare van het stelsel op wetenschappelijke gronden aangetoond. Reeds in 1052 vormde zich te Goslar eene secte, die geen vleesch wilde eten; de Duitsche keizer Hendrik III vond die menschen gevaarlijk, en liet ze ophangen.

Veiligheidswet, officieele benaming der wet van 20 Juli 1895 (Stsbl. n°. 137), houdend bepalingen tot beveiliging bij het verblijven in fabrieken en werkplaatsen.

Veine hebben, (fr.), *het gelukkig treffen; op een gelukkigen inval komen*. Het tegenovergestelde is *déveine*.

Veld, (wap.), oppervlak van 't schild, ook van een kwartier.

Veldmuizen van koning Sethon, Herodotus vertelt (2, 141), dat Sethon, koning van het door hem bezette Egypte, en priester van Vulcanus, de krijgslieden verachtte en onderdrukte; daarom wilden zij hem in den strijd tegen Sanacharibas, den koning der Arabieren en Assyriërs niet volgen. Hij klaagt in den tempel zijn nood aan het beeld van zijn god; deze verschijnt hem in een droom en belooft hem helpers. Toen hij met eene schaar vrijwilligers voor Pelusium lag, trok 's nachts een leger van veldmuizen tegen den aanrukkenden vijand op, en knaagde, hunne pijlkokers, bogen en schildriemen stuk, zoodat zij den volgenden dag ongewapend vluchtten, en vele manschappen verloren.

Veleda of **Velleda,** waarzegster bij de Bructeren. Vermoedelijk een symbolische naam, beduidend „welgevallen", „genade". Zij voorspelde aan Claudius Civilis, opperhoofd der Batavieren, bij zijn opstand tegen de Romeinen, een gunstigen uitslag van den Bataafschen vrijheidskamp.

Velen zijn geroepen(en), maar weinigen uitverkoren, Matth. XXII : 16.

Velis et remis, (lat.), *met zeilen en riemen*, d. i. met alle mooglijke middelen, alle zeilen bijzettend.

Velours, (fr.), *fluweel*, ofr. *velous*, thans *velu*, d. i. harig, ruig.

Velveteen, velveting, (eng.), *ongekeperd manchester*. Het gelijkt op *velvet* (fluweel).

Vendémiaire, (fr.), *wijnmaand*, vgl. *Vendanges* (wijnoogst). Zie *Kalender (Republikeinsche* —, van 24 Oct. 1793.

Vendetta, *bloedwraak;* de doodelijke haat en vijandschap, waarin weleer geheele familiën, inzonderheid op Corsica leefden, tengevolge van een eersten moord.

Venerabel-verklaring, vereerenswaard-verklaring van zalig gesproken personen in de R.-Kath. kerk, die dan aangeroepen mogen worden. Zoo heeft paus Leo XIII de zaligspreking der Fransche vrijheidsheldin Jeanne d'Arc, Jan. 1894, door hare vereerenswaard (*vénérable*) -verklaring doen volgen. Het Lat. *venerabilis* beteekent eerwaardig.

Venerabile, (lat.), *het verwaardige.* Benaming van het kastje waarin de heilige hostie wordt bewaard. Als dit kastje opengaat, maken de gelooviggen een teeken des kruises in gebogen of knielende houding. Zie *Monstrans.*

Vénérable Compagnie (La —, (fr.), *het Eerwaardige Gezelschap,* de gezamenlijke geestelijkheid bij de Hervormden, die te Genève het opzicht uitoefent over alles wat op den godsdienst betrekking heeft.

Venetiaansche glazen, drinkglazen uit de Middeleeuwen, te Venetië gemaakt, die de eigenschap zouden bezitten van in scherven te breken, wanneer er vergif in gegoten werd.

Venetiaansche school, schilderschool, waarvan Titiaan († 1576) aan 't hoofd stond. Zij liet de studie van 't antieke na, en muntte uit in de nabootsing der natuur en door den rijkdom van kleuren.

Venetië van het Noorden (Het —, voormalige eernaam van *Amsterdam,* in de 17e eeuw, wegens zijn toenmaligen uitgebreiden handel. Constantijn Huygens († 1687) zong:

Tweemael Venetiën, waer is 't ende
van uw wallen!

Bij wijze van tegenstelling heet dan Venetië het *Amsterdam van het Zuiden.*

Veni, Creator Spiritus, (lat.), *kom, scheppende Heilige Geest.* Aanvang van een Roomsch-kerkelijk lied der Middeleeuwen.

Veni, vidi, vici, (lat.), *ik kwam, ik zag, ik overwon,* woorden, waarmede Caesar aan zijn vriend Amintius te Rome zijne overwinning bij Ziela, in Pontus, meldde (2 Aug. 47 v. C.), door hem behaald op Pharnaces, zoon van Mithridates, koning van Pontus, die aan Pompejus hulp verleend had.

Venia aetatis, meerderjarigverklaring. Wordt bij ons door den Hoogen Raad, onder goedkeuring van de Kroon, verleend.

Venia(m) agendi, petere (*verzoeken*), nl. verlof om gerichtelijk tegen iemand op te treden. Men verzocht dit aan de schepenen zijner woonplaats, bv. a° 1734 „ter fine van egtscheydinghe". *Venia agendi* (lat.) = vergunning om te handelen.

Veniam petimusque damusque vicissim, (lat.), (deze) *vergiffenis* (vrijspraak) *vragen wij en geven wij wederkeerig.* Ovidius, *Ad Pisonem,* regel 11.

Venitienne, Venetiaansch lied der gondeliers.

Venloosch pèèrdje, volksetymologische benaming (in Limburg) van de *velocipède.*

Vennootschap, waarschijnlijk afkomstig van *veinnoot, veennoot- veemnootschap* (veemnoot = veemgenoot, medelid van een veem), volgens het burgerlijk recht — hetwelk spreekt van „maatschap *of* vennootschap" — „eene overeenkomst, waarbij twee of meerdere personen zich verbinden om iets in gemeenschap te brengen, met het oogmerk om het daaruit ontstaande voordeel met elkander te deelen" (art. 1655 B. W.). In het Handelsrecht onderscheidt men: 1) de vennootschap onder eene firma, „diegene, welke twee of meer personen aangaan, teneinde onder een gemeenschappelijken naam koophandel te drijven" (art. 16 W. v. K.), de commanditaire vennootschap, ook vennootschap bij wijze van geldschieting, „anders een commandite genaamd", „aangegaan tusschen eenen persoon, of tusschen meerdere hoofdelijk voor het geheel aansprakelijke vennooten, en eenen of meer andere personen als geldschieters" (art. 19 W. v. K.); 2) de naamlooze vennootschap, waarbij Koninklijke bewilliging gevorderd wordt en waarvan de leden (aandeelhouders) niet verder aansprakelijk zijn dan voor het bedrag hunner aandeelen.

Vent et marée (Contre —, (fr.), *tegen wind en getij:* zijn gevoelen doordrijven = met geweld en hardnekkigheid.

Ventail, (fr., wap.), *kijkspleet in den helm.*

Ventôse, (fr.), *windmaand*. Zie *Kalender (Republikeinsche,* van 24 Oct. 1793.

Ventre affamé (Coiffure —, (fr.), kapsel à la Cléo de Mérode. Deze danseres van vrij groote schoonheid, kapt zich zóo, dat hare ooren onzichtbaar worden; 't gaat haar dus als de *ventre affamée* (qui) *n'a pas d'oreilles.*

Venu trop tard dans un monde trop vieux (Je suis —, (fr.), *ik ben te laat gekomen in eene te oude wereld;* Alf. de Musset, *Rolla* I, verklaring zijner belijdenis: Je ne crois pas, ô Christ! à ta parole sainte; en hij verklaart dit met: D'un siècle sans espoir naît un siècle sans crainte; en daarom roept hij moedeloos:

Jésus! ce que tu fis, qui jamais le fera?
Nous, vieillards nés d'hier, qui nous rajeunira?

Venus, Italiaansche *lentegodin,* onder Griekschen invloed geheel vereenzelvigd met *Aphrodite,* en dus geworden eene godin van *schoonheid en liefde.* De maand April als lentemaand was haar gewijd, op den 1en van die maand offerde men aan haar als *Venus Genetrix* (de voortbrengende V.), (z. a.), op den 23en als *Venus Vulgivaga.* Zie verder *Aphrodite* en *Anadyomene.*

Venus. De meest beroemde afbeeldsels van deze godin zijn de Mediceïsche Venus, de Aphrodite van Praxiteles, de Venus van Milo, de Venus Victorina van Canova en de Venus van Gibson.

Venus van Milo. Dit standbeeld, met drie van Hermes, werd in 1820 door admiraal Dumont op Milo, een der Grieksche eilanden, ontdekt. Vandaar de naam. Het staat nu in het Louvre.

Venus van Praxiteles. Dit standbeeld hadden de oude Cnidiërs aangekocht, die er zoo'n hoogen prijs op stelden, dat zij zelfs het aanbod van Nicomedes, koning van Bithynië, afsloegen, toen deze hun de betaling hunner nationale schuld als koopprijs aanbood. Later kwam het te Constantinopel, waar het bij den grooten brand onder de regeering van Justinianus verloren ging.

Venus vulgivaga, (lat.), *de overal rondzwervende Venus* (bij Lucretius). Van *vulgus* (= groote hoop, menigte) en *vagus* (= ronddolend), uit *vagor* (ik zwerf). Fig. voor *prostitutie;* bv. „de Venus vulgivaga neemt eene stadswijk in beslag".

Venusberg (De —, ook Hörselberg, de berg waarin vrouw Venus haar verblijf houdt; de trouwe Eckart waarschuwt hen, die naderen, want die dezen betooverden berg binnentreedt, verliest de eeuwige zaligheid. Tannhäuser (1240—70) bespotte den minnedienst in allerlei gedichten, o.a. in een Busslied, dat waarschijnlijk aanleiding gaf tot de sage, dat hij in den Venusberg verblijf hield, vruchteloos te Rome om genade vroeg en eindelijk naar Venus in den Hörselberg (bij Eisenach) terugkeerde; naar welke sage Rich. Wagner zijn muziekdrama dichtte.

Venushoed, *rozenkrans.* Ook *Rozenhoed.*

Venusworp, lat. *jactus Veneris* of *Venerius,* ook alleen *Venus,* de hoogste worp met vier *tali* (dobbelsteenen), wanneer al de steenen een ander getal vertoonden. Hadden de vier steenen allen hetzelfde getal boven liggen, dan was dit de laagste worp, *canis* (hond) geheeten. Zie *Canis.*

Ver de terre amoureux d'une étoile, (fr.), *een aardwurm, die op eene ster verliefd is.* Met die woorden kenschetst Ruy Blas, tegenover de Koningin, de hartstocht, die hij voor haar gevoelt, in het drama *Ruy Blas,* van Victor Hugo, II. 3, den 8en Nov. 1838, in den schouwburg *de la Renaissance* voor 't eerst opgevoerd. Men past die woorden dikwerf toe op iemand, die een ander van veel hoogeren stand bemint.

Ver sacrum, (lat.), *heilige lente,* werd in het oude Rome uitgeschreven als een groot gevaar het vaderland be-

dreigde. Dan wijdde het geheele volk alles wat de volgende lente levends opleverde, aan de goden. Dat alles werd geoffferd; de kinderen moesten, zoodra zij volwassen waren, over de grenzen gaan om volkplantingen te stichten. *Ver sacrum* is ook de titel van een nieuw Weener kunsttijdschrift, verschenen Januari 1898, orgaan van den „Verein bildender Künstler Oesterreichs".

Verba valent usu, (lat.), *de woorden ontleenen hunne waarde* (en beteekenis) *aan het gebruik;* dus niet wat het woord moest beteekenen of vroeger beteekende, maar wat het *nu* beteekent, is van gewicht.

Verballhornen, (hgd.), iets slechter maken, terwijl men het integendeel dacht te verbeteren. De uitdrukking is haar ontstaan schuldig aan Joh. Ballhorn, een boekdrukker te Lubeck (1531—99), die sommige zoogenaamde verbeterde uitgaven van werken deed verschijnen, die óf slechts onbeteekenende wijzigingen hadden ondergaan, óf door hem bedorven waren geworden. Men zegt ook *verballhornisieren* en en *Verballhornisierung.*

Verbatim et litteratim, (lat.), *woordelijk en letterlijk, woord voor woord en letter voor letter.* (De Romeinen zouden hiervoor *ad verbum, ad litteram* gezegd hebben).

Verbergingskuil, kuil van 500 M. in omtrek en 9 M. diepte in Gasselte bij Assen, waarin nooit water komt; doch in hooger gelegen kuilen in den omtrek wel.

Verbi divini minister, (V. D. M.), *bedienaar des goddelijken woords, predikant.*

Verbondsbroeders, (*frères d'alliance*), in de Middeleeuwen en nog later jonge edellieden, tusschen wie een priester eene gewijde hostie had gedeeld, en die daarbij de gelofte hadden afgelegd, elkander hou en trouw te zullen zijn in nood en dood.

Verbondstheologie, *de leer der Verbonden* (het Oude en het Nieuwe) *in de godgeleerdheid,* vooral ontwikkeld door den beroemden Coccejus († 1669), wiens *Summa doctrinae de Foedere Dei* (Hoofdsom der leer aangaande het Verbond Gods), het Nieuwe Verbond als een *Verbond der genade* aan het Oude *Verbond der werken* wordt overgesteld. In het Nieuwe Testament eveuwel bekleedt het begrip van verbond eene meer ondergeschikte plaats, en dient meer tot beeldspraak en vergelijking; daar de betrekking waarin de mensch door Christus en naar de leer van het Evangelie tot God staat, door dit woord slechts gebrekkig en onvolledig geteekend wordt.

Verbrande Berend, een beruchte schaapherder, schapendief en brandstichter, geboren 1750 te Ermeloo, wiens nagedachtenis nog heden ten dage op de Veluwe leeft en 't onderwerp van menige schrikaanjagende vertelling is. Hij werd in 1773 op den Galgeberg bij Arnhem geworgd en daarna verbrand.

Verbron, (afr.), *verbruid, bedorven.*

Verbruikleening, overeenkomst, waarbij de eene partij aan de andere eene zekere hoeveelheid van verbruikbare zaken afgeeft, onder voorwaarde, dat de laatste haar even zooveel, van gelijke soort en hoedanigheid, teruggeve. (Art. 1791 B. W.).

Verbum Dei manet in aeternum, (lat.), *het Woord Gods blijft in eeuwigheid.* Jez. XL: 8, naar de Vulgata, die in plaats van „Dei" heeft „Domini nostri". Leus, die in 1526 prijkte op het gewaad der Evangelische stenden, die door Johan van Saksen naar den Rijksdag van Spiers werden geleid. — Ook opschrift van menige oude kerkklok.

Verchasmenen, (verhollandscht uit hebr. *chousam chatam* = zegel) *verzegelen.*

Verde antico of *oud groen,* groene gesteenten, die in de oudheid tot sieraden gebezigd werden.

Verdoye, (eng., wap.), een boordsel of zoom beladen of versierd met acht bloemen, bladeren of vruchten.

Verdriet van China (Het —, *de Gele Rivier.* Wegens hare talrijke overstroomingen.

Verdrukking in groeien (Tegen de —. Schertsend omtrent voorspoedig opgroeiende kinderen of wélgedane menschen; zij, die geen sporen van uitgestaanen druk in hun uiterlijk dragen. Uit Exod. I : 12: „hoe meer zij (de Egyptenaren) het (Israël) verdrukten, hoe meer het wies". Vgl. *Palma sub pondere* etc.

Verduisterlng, de daad van hem „die opzettelijk eenig goed, dat geheel of ten deele aan een ander toebehoort, en dat hij anders dan door misdrijf onder zich heeft, wederrechtelijk zich toeeigent". (Art. 321 W. v. S.).

Vereenigde Staten van Europa, werd ter aanduiding van den eenwigen vrede, door Cattanes (geb. 1815), in dien in 1848 verschenen werk over den opstand te Milaan voor 't eerst gebezigd. Twee jaren later werd het denkbeeld, door Victor Hugo (1802—85), bij de opening van het congres der *Amis de la paix* nader ontwikkeld. Hij zeide toen o. a.: „Er zal een dag komen, dat de twee machtige Statengroepen, de Vereenigde Staten van Amerika en de Vereenigde Staten van Europa, elkander over de zeeën de handen zullen rijken."

Vereering van het Kruis, (r. k.), plechtigheid in de kapel van het koninklijk paleis te Madrid, jaarlijks op den Goeden Vrijdag, waarbij de Koning of de Koningin van Spanje, volgens oud gebruik, aan zeven ter dood veroordeelden gratie verleent.

Verenlithe, *kunstmarmer,* waarvan eene fabriek is gevestigd te Heeze (N.-Brabant).

Vererg, (z. afr.), *boos maken:* ons het ons vererg, *wij hebben ons boos gemaakt.*

Verfoes, (z. afr.), *verkavelen.*

Vergebens spricht man viel, um zu versagen, (hgd.), zie *Man spricht* enz.

Vergette, (fr. w. p.), smalle *paal* of *staak,* 16 der schildbreedte.

Vergetté, (fr. w. p.), veld verdeeld in *staken.*

Vergilius, (stud.), zie *Malchus* (stud.).

Vergulda vondje, genoegelijk avondje, dat nog voor ongeveer een halve eeuw de banketbakkers een paar dagen vóór St. Nikolaas aan de kinderen hunner klanten bereidden; die dan werden uitgenoodigd om op de groote St. Nikolaaspoppen (van koekdeeg) het *vergulden* te komen *plakken.* Vandaar, dat zulk een avondje ook *plakavond* werd geheeten. Hildebrand vertelt er van in zijne *Camera Obscura.*

Verhemdekleeden (Ootmarsum), *verwaden* (Holland), elders *verhemmekleeden, verheuekleeden, verhunnekleeden,* afleggen, het verkleeden van een lijk vóór de begrafenis.

Verhoogd, (w. a. p.), *hooger dan gewoonlijk geplaatst.*

Verhoogt zal vernederd, en die zichzelven vernedert zal verhoogd worden (Die zichzelven —, zie Matth. XXIII : 12.

Verificatie, eig. *waarmaking,* in een faillissement, van de juistheid van het bedrag der schuldvorderingen in eene vergadering van schuldeischers, onder leiding van den rechter-commissaris en in tegenwoordigheid van den curator. Waarbij tevens (althans voorloopig) wordt beslist, welke schuldvorderingen bevoorrecht zijn.

Veritas praevalebit, (lat.), *de waarheid zal overwinnen;* legende van sommige kerkzegels.

Veritas se ipsa defendit, (lat.), *de waarheid verdedigt zichzelve.*

Veritatis ergo, (lat.), *krachtens de waarheid* of *ter wille van de waarheid.*

Veritatis simplex oratio est, (lat.), naar Euripides, *Seneca Epistolae,* 49, 12, *het woord der waarheid is eenvoudig.* Zie *Simplex sigillum veri.*

Vérité en deçà des Pyrénées, erreur au delà! (fr.). *wat aan deze zijde van de Pyreneën waarheid is, is aan gene zijde dwaling*, Bl. Pascal, *Pensées* III, 8 (Ed. Havet).

Verjaring, rechtsmiddel om door verloop van tijd eigendom te verkrijgen of van eene verbintenis bevrijd te worden. De eerste soort van verjaring (lat. *usucapio*) wordt wel de *acquisitieve*, de andere (lat. *praescriptio*) de *extinctieve usucaptie* genoemd.

Verkleur, (afr.), *verkleuren, blozen*; daarom: *verkleurmannetje*, iemand die spoedig bloost.

Verkleurmannetje, (afr.), zie *Jantje-trap-zuntjes*.

Verkonden, (mil.), *vooruitzicht om gestraft te zullen worden*.

Verkrummelen, (barg.), *verbergen*.

Verlaagd, (wap.), *lager dan gewoonlijk geplaatst*.

Verlicht, (wap.), heeten dierenkoppen, wanneer het oog van andere kleur of metaal is. Komt vooral voor bij *koppen* van everzwijnen. Ook gebouwen: met vensters van ander émail dan het stuk zelf. Fr. *ajouré*.

Verlof met behoud van spijkers, (mil.), *van soldij*.

Verloren Maandag, zie *Koppermaandag*.

Verloren schaap is terecht (Het —, ontleend aan de gelijkenis van Jezus in Luk. XV : 4—7.

Vermasseren, verhollandscht uit hebr. *masar* = *overleveren*, vooral in den lateren ongunstigen zin van *verraden*, een geheim verraden, iemand aangeven.

Vermeinseren, (verhollandscht uit hebr. *maäser*, ook uitgesproken *meïnser* (z. a.)), in de Joodsche volkstaal: *vertienen*, een tiende deel van iets (winst, erfenis, inkomsten) voor liefdadige doeleinden bestemmen.

Vermin State, (am.), *gewormtestaat*, naam voor *New-Mexico*, maar al de schadelijke insecten in die streek. De inwoners, meest van Spaanschen oorsprong, heeten *Spanish Indians*.

Verminkt, (wap.), zonder staart, nagels, tong en tanden.

Vernederd, (wap.), *verlaagd*, (z. a.).

Vernieuwing des tempels (Feest der —, ingesteld door Judas den Makkabeëer († 161 v. C.), toen hij den tempel, die drie jaren lang ontheiligd en door Syrischen afgodsdienst bezoedeld was geweest, reinigde, en het nieuw gebouwde brandofferaltaar op nieuw inwijdde; zie 1 Makkab. IV : 56, 59 en vgl. 2 Makkab. X : 6 vg. Ten tijde van Jezus (vgl. Joh. X : 22) werd het in het gansche Joodsche land gevierd, acht dagen lang, met eene verlichting der huizen. Het viel in op den 25 Kislev (December). Later schijnt dit feest zijn kerkelijk karakter verloren te hebben, en een nationale gedenkdag geworden te zijn; weshalve Flavius Josephus het den naam geeft van *lichten*, als zinnebeeld van de macht en vrijheid, welke den volke Israëls boven verwachting ten deel gevallen waren.

Vernissage, (fr.), bezoek door eene schare van bevoorrechten, der schilderijen-tentoonstelling te Parijs, één dag vóór de eigenlijke opening. 't Is een „kermis der ijdelheid" onder de hooge kringen. *Vernissage* = het *vernissen*, daar het heet, dat de schilders op dien dag de ingezonden werken nog vernissen.

Vernon-penningen, gedenkpenningen op den Engelschen admiraal Edward Vernon, die in 1741 van zijne Regeering bevel ontving met de vloot naar Carthagena te stevenen ter bemachtiging dezer stad. Zóo sterk hield men zich te Londen verzekerd van de overwinning, dat reeds terstond, vóórdat nog eenig bericht van den afloop was ingekomen, een gedenkpenning op de inneming der stad werd geslagen. Groot was de teleurstelling, toen de Admiraliteit vernam, dat Vernon het beleg onverrichter zake had moeten opbreken; en

men haastte zich de uitgegevene gedenkpenningen weder machtig te worden en te vernietigen. Vandaar, dat ze zeldzaam zijn geworden en zeer gezocht. Er bestaan eene menigte varianten van, meerendeels vermeld in „De Navorscher" VI bl. 161, VII bl. 5, 165, 262 en IX bl. 327.

Veronica. Men zegt, dat zekere maagd Jezus, toen hij naar den Calvarieberg ging, een zakdoek aanreikte, om het zweet van zijn voorhoofd te vegen. Nadat zij dien terugkreeg, vond men er eene volkomene gelijkenis van Jezus' aangezicht op; daarom heette men dien Vera-Iconica (ware gelijkenis). De maagd werd later St. Veronica genoemd. Een dezer zakdoeken wordt in de St. Pieterskerk, en de andere in de Cathedraal van Milaan bewaard.

Veronica, naam, ontstaan uit het opschrift van een barnsteenen amulet, dat de gladiatoren droegen: *phero nikèn* = ik behaal de overwinning; of ook uit *Pherenikè* waarvan de Macedonische vorm is Berenike of Beronike, vanwaar *Berenice*. (Hand. XXV : 23).

Veroveraars,
Alexander de Groote, de veroveraar der wereld (356—323 v. C.).
Alfonso van Portugal (1094—1185).
Aurungzeb de Groote, Aleugir, de machtigste der Groot Mogols (1618—1707).
Fernando Cortez, † 1547, veroveraar van Mexico.
Willem van Normandië, veroveraar van Engeland (1066).
Othman of Osman I, de grondlegger der Turksche macht (1259—1326).
Frans Pizarro, veroveraar van Peru (1475—1541).

Verpatsen, (barg.), *verkoopen.*

Verponding, *belasting op vaste goederen.* Ontleend aan het oude *ponden* of *ponderen*, lat. *ponderare* = pondsgewijs wegen, d. i. naar een zeker getal van ponden waardeeren of schatten, volgens de manier der ouden, die bij ponden rekenden, zooals wij bij guldens. In de Neder-Betuwe rekende men voor eene halve eeuw nog bij ponden = vijf gulden elk). De wijn wordt in den groothandel thans nog verkocht bij Ponden Vlaamsch (= f 6.—). *Ponding* is dus schatting, en *verponding* eene andere manier van schatting. In oude schriften heeft dit woord drieërlei beteekenis: 1° z. v. a. *zetting* = alle schatting in 't algemeen, deze of gene zaak betreffend; 2° de som welke iedere stad of dorp jaarlijks als *schildtaal* moest betalen; 3° de belasting welke men thans nog bij ons van onroerende goederen betaalt. Eene belasting, waarschijnlijk eerst in 1515, en wel allengskens ontstaan uit de heffing van den 10m, 50m en 100m penning, die dikwijls van de huizen en landerijen geworden werd; in welker plaats 's Lands Staten in 1581 de tegenwoordige manier van verponding hebben ingevoerd. De inzamelaars er van worden *ontrangers*, en voorheen op het platte land *gaarders der verponding* geheeten.

Verrader of **vijand slaapt nimmer (De —,** nml. de booze, de duivel; vgl. 1 Petr. V : 8, en vooral Matth. XIII : 25, 39, waar de vijand *des nachts* onkruid zaait. *Verrader* ziet misschien ook op Judas Iskariot, die volgens Joh. XIII : 30 *des nachts* uitging, om zijn verraad te plegen.

Verre précepteur, (rest.), *een glaasje oude klare*, na 7 uur.

Verrejager, een lange, lichte spiets, van onderen plat, om tevens tot polsstok te dienen bij 't springen over slooten. Veel gebruikt door de Noordhollandsche boeren in den strijd tegen de Spanjaarden (Hooft, *Ned. Hist.*, bl. 314).

Versast. *Sas* beteekent *schutsluis.* Als men door het openen en sluiten van twee sluizen een schip gelaten heeft van de eene rivier in de andere, dan is dat schip *versast.*

Versche waar, (toon.), *nieuwelingen, vooral vroucen.* In Amsterdam ook pens en ander ingewand, als voedsel voor honden en katten verkocht.

Verscheren, (barg.), *verdienen.*

Verschut (Hij is bot op —, (barg.), *op de daad betrapt.*

Verschwartzt, oud-duitsch en in de Joodsche volkstaal nog soms gebruikelijk in den zin van *verrloekt*, verwenscht. *Verschwartzter nar* = *verwenschte gek!* Hgd. *verschwarzen* = zwart maken; *verschwartzen* = belasteren.

Verschweigt (Das — des Sängers Höflichkeit, (hgd.), *dat verzwijgt de zanger uit beleefdheid.* Hoewel die woorden reeds in *Die Weissagung* (1804) van Langbein zijn te vinden, werden zij eerst populair door een liedje van veel later dagteekening, waarvan de schrijver onbekend is, en waarin zij telkenmale als refrein wederkomen, als de zanger een door hem gestelde vraag zou moeten beantwoorden. Bij ons: *wat er verder is geschied, dat zeg ik niet.*

Versé, (fr. wap.), *omgekeerd.*

Versi Berneschi, in de Italiaansche letterkunde, luchthartige poëzie, niet vrij van ironie of satire, naar Kardinaal Francesco Berni (1490—1536).

Versliegenaar, (barg.), *verrader.*

Versliegenen, (barg.), *verraden.*

Versmald, (wap.), heeten de heraldieke stukken (z. a.), wanneer ze geen 1/3 van het schild beslaan (zijn er twee of meer, dan spreekt die versmalling vanzelf, omdat er anders geen ruimte voor zou zijn; en wordt dus niet opgegeven). Zoover mogelijk, bijna tot eene streep versmald heet zoodanig stuk bij de Fransche heraulen *filet* (bijv. filet en bande, en barre, en croix).

Verstek, wordt verleend tegen den beklaagde of gedaagde die niet verschenen is; de zaak wordt dan buiten hem om beslist, maar hij heeft het recht in *verzet* te komen, waardoor de zaak op nieuw kan worden behandeld.

Verstopt gemoug, (toon.), *een onverbeterlijk mensch.*

Versus leonini, (lat.), zie *Leoninische verzen.* Men vindt ze reeds lang vóór Leo (12e eeuw), zonder dat ze door een afzonderlijken naam aangeduid waren.

Vert-de-gris, (fr.), *kopergroen,* bijnaam van den Belgischen Staatsminister, den heer Ch. Woeste, naar de bleekgele kleur van zijn gelaat; ook wel naar het hatelijk karakter, hem door zijne talrijke vijanden toegeschreven. Zie *Homme fameux.*

Vert d'Iris, (fr.), *Spaansch groen;* z. v. a. het groen van den regenboog.

Vertatur, vertas of **verte,** (v.), *het worde omgekeerd,* of *keer om, sla om* (een blad).

Vertenellé, (fr. wap.), de hen, afbeelding van *een grendel.*

Vertoefkamer, (z. afr.), *wachtkamer.*

Vertoetser, (barg.), *heeler.*

Vertossen, (barg.), *helpen.*

Vertroosters (Het zijn maar moeilijke —, uit Job XVI : 2, waar Job zijn wrevel uitspreekt over de lange ongeschikte redenen en onbillijke verwijten zijner vrienden; zie *Jobsvrienden.* In de nieuwste vertaling staat *bezwarende vertroosters.*

Vertu est un beau fort (La —, (lat.), *de deugd is een schoone burcht.* Spreuk van het Nederlandsche geslacht De Beaufort.

Vertumnus, (lat.), god van verandering en afwisseling, in het bijzonder van de afwisseling der jaargetijden, die de vruchten doet rijpen, maar verder ook van de verandering in de gezindheid der menschen, van ruilhandel, enz. Uit *vertere* = omwenden, omdraaien.

Vervain, naam van een plant, waar-

aan allerlei geneeskracht en ook zedelijke eigenschappen werden toegeschreven, vandaar dat ze als symbool door de ridders werd gedragen. Zij was een waarborg voor goede trouw en vriendschap, vandaar dat ze ook *heilig-kruid* genoemd werd. Het woord is van *Verbena* (*herbena*).

Vervolgbundel, op de Evangelische Gezangen, op last van de Algemeene Synode der Nederl. *Hervormde* Kerk, 19 Juli 1866 uitgegeven. Die Gezangen waren 192 in getal, en met dezen bundel mede, klom hun aantal tot 274. Prof. Bernard ter Haar († 1880) en Nicolaas Beets hadden aan dezen bundel een belangrijk aandeel.

Verwachtingsschild, (w a p.), een zilver veld zonder stukken; waarin dus nog een wapen wordt *verwacht* of *ingewacht*.

Verwaden, zie *Verhemdekleeden*.

Verwese, (a f r.), *bleek, ontsteld*.

Verwieneruug, (h g d.), een, door de *Kölnische Zeitung* (November 1897) voor 't eerst gebezigd woord, voor de nabootsing, door andere vertegenwoordigende vergaderingen, van de ergerlijke tooneelen, die toenmaals in den *Reichsrat* te Weenen voorvielen.

Verwijder u van mij, satan! ga van mij weg, satan, Matth. IV : 10, woorden van Jezus tot den duivel; op dezelfde wijze spreekt Christus Petrus aan, Matth. XVI : 23.

Verwondering is de moeder der wetenschap (De —, gezegde van Plato, waarmede deze Grieksche wijsgeer bedoelt, dat verwondering over eenig verschijnsel of feit tot onderzoek en navorsching noopt, waaruit studie en alzoo wetenschap wordt geboren.

Verzameld worden tot zijne volken (vaderen), Gen. XXV : 8, 17 en elders. Veelal opgevat als: *bijgezet worden in 't familiegraf*. Maar 't wordt ook gezegd van wie niet in 't graf hunner vaderen kwamen, Deut. XXXI : 16; 1 Kon. II : 10; 2 Kon. XXI : 18. Alzoo ligt er meer de gedachte in aan een schimmenrijk. Zoo zegt Jacob, Gen. XXXVII : 35, dat hij tot Jozef, dien hij *verscheurd*, dus niet *begraven*, acht, zal neërdalen in het *doodenrijk*. (Onjuist is de overzetting *graf*, in de Statenvertaling).

Verzekering. „Assurantie of verzekering is eene overeenkomst, bij welke de verzekeraar zich aan den verzekerde, tegen genot eener premie, verbindt, om hem schadeloos te stellen wegens een verlies, schade of gemis van voorrecht of voordeel, welke hij door een onzeker voorval zou kunnen lijden." Art. 246 W. v. K.

Verzet, (j u r.), zie *Verstek*.

Verzoeningskapel, opgericht op bevel van Lodewijk XVIII, koning van Frankrijk, op de graven van Lodewijk XVI en Marie Antoinette, in de rue Anjou, niet ver van de Magdalenakerk, te Parijs, op het uiteinde van een hofje, op de plaats waar de lichamen van dit echtpaar in een put met kalk werden geworpen. Vervaardigd uit wit marmer, met twee prachtige groepen, voorstellend den koning en de koningin; alsook met eene plaat, waarop de hartroerende brief werd ingelegd, door Marie Antoinette daags vóór haren dood aan hare schoonzuster, prinses Elisabeth, geschreven. Alvorens te worden overgebracht (21 Jan. 1815) in de koninklijke begraafplaats van St. Denis, rustte het stoffelijk overschot ter plaatse, waar Lodewijk XVIII die kapel oprichtte, welke in 1826 door Karel X voltrokken werd.

Verzondig, (z. a f r.), *ergeren*.

Verzuipen, (k. m. a.), iemand een glas water of meer in zijn nek gooien. Is thans evenals „baren" aldaar afgeschaft.

Verzwarste naar, (t o o n.), *een ingebeelde gek*. Vgl. *Verschwarzt*.

Vespasienne, *openbare waterplaats*, zie *Geld stinkt niet* en *Non olet*.

Vesperia, (mid. lat.), *avondwerk*, van *vesper* (avond), d. i. het *laatste* werk van een doctorandus vóór zijne promotie, bv. aan de hoogeschool te Wittenberg in de 16e eeuw. Die vesperia, op den dag vóór de eigenlijke promotie, in de Slotkerk ter stede, duurde drie uren, en begon met de voordracht van een Magister (Vesperianus), een academisch leeraar, die eene quaestio expectatoria (eene vertoef- of verbeid-kwestie) voordroeg, welke een baccalaureus (z. a.) beantwoordde en waarop de overige baccalaurei repliek gaven. Daarna stelde een andere Magister eene quaestio, welke de *vesperiandus* (d. i. de promovendus, de promoveerende candidaat), beantwoordde in zoovele conclusiones als er Magistri aanwezig waren.

Vespers (Zij hebben een pintje vóór de — gedronken, schertsend gezegd van jonggehuwden, wanneer het blijkt dat de eersteling *te vroeg* geboren wordt (in West-Vl.). 't Wordt ook op de jonge vrouw alleen toegepast: *Zij heeft . . .* Vgl. *Hij heeft vóór het bidden in het brood gebeten;* en *er is vuet in 't eten.*

Vesta, godin van den huiselijken haard en het haardvuur, in beteekenis gelijk aan de Grieksche *Hestia*, maar door de Romeinen hooger in eere gehouden dan deze door de Grieken.

Vestales, ook *virgines Vestae* geheeten, *vestaalsche maagden*. De voornaamste taak der dienstdoende Vestalen was te zorgen, dat het vuur in den tempel niet uitging. Evenals het vuur een zinnebeeld van reinheid is, moesten ook Vesta's priesteressen hare maagdelijke kuischheid bewaren; anders werden zij levend in een graf gemetseld, terwijl ook haar verleider met den dood gestraft werd. Zij waren *sui juris*, (d. i. haar eigen meester), zij alleen mochten te Rome op een wagen rijden, bij openbare feesten en spelen hadden zij de ereplaats. Op straat werden zij voorafgegaan door een lictor; zelfs de consul week voor haar uit, terwijl zijne lictoren hunne roedenbundels naar den grond gericht hielden (*fasces submittere*). Wanneer zij een veroordeelde ontmoetten, was deze vrij.

Vestibulum, voorplein voor een aanzienlijk Romeinsch huis, aan drie zijden door muren ingesloten. Z. v. a. *aan Vesta* (z. a.) *gewijd.*

Vestis virum reddit, (lat.), *kleeren maken den man.* Quintilianus, *Inst. Orat.*, VIII, 5.

Vestje (Daar zou ik wel een — van willen hebben, (toon.), *dat is heel leelijk.*

Vestingen à cheval, (fr.), *vestingen te paard*, vestingen, die aan beide zijden van eene rivier liggen, als Metz, Koningsbergen, Maagdenburg, en vroeger ook Luxemburg.

Vet, (mil.), *onzindelijk, niet kunnende poetsen.* Zie ook *doffen*, en *vetdoffer.*

Vet (Een —, (rest.), *hier met dik schuim.*

Vetdoffen, (mil.), *slecht poetsen.*

Vetdoffer, (mil.), *iemand die met de linkerhand weer vuil maakt, hetgeen hij met de rechter heeft gepoetst.*

Vetkees, (mil.), *een onzindelijk man.*

Vetkoopers, zie *Schieringers.*

Vetlap, (mil.), *smerig, vuil soldaat.*

Vetmanneke, zie *Manneke.*

Veto = *ik verbied.* Het recht van de Kroon of van den President eener republiek om besluiten van verschillende regeeringslichamen te vernietigen. Bij de oude Romeinen kwam dit recht, ten aanzien van besluiten van den Senaat, aan de volkstribunen (*tribuni plebis*) toe.

Vette (Hij geniet het — der aarde, schertsend voor *rijkdom en weelde, overvloed en al wat de zinnen streelt.* Ontleend aan Gen. XXVII: 28 en 29.

Vette jaren en magere jaren, Pharao's droom, Gen. XLI, van „zeven mooie vette koeien", die door „zeven leelijke en magere koeien werden opgegeten", en van „zeven dikke en volle aren", die door „zeven magere aren" werden verslonden, wordt door Jozef aldus verklaard, dat in geheel Egypte „zeven vruchtbare jaren" en na deze „zeven onvruchtbare jaren" zouden komen.

Vetterli-geweer, *repeteergeweer,* anders gezegd *magazijngeweer;* aldus genoemd naar Friedrich Vetterli (1822—1882), het laatst directeur van de Zwitsersche wapenfabriek.

Vetturino, in Italië de huurkoetsier, die tevens als gids diende bij het vervoer van reizigers en daarom dikwijls voor dagen achtereen werd aangenomen; een welbekend karakter in reisverhalen en romans.

Vetzak, *patroonzak* thans nog alleen bij de schutterij in gebruik; er is verschil tusschen patroonzak en patroontasch.

Vexillum, standaard der Romeinen, verkleinwoord van lat. *velum,* fr. *voile,* doek, sluier. Het *vexillum* was aan een dwarsbalk of dwarshout bevestigd, zooals de banieren onzer zangvereenigingen. Onder de Christenkeizers heette het vaandel *labarum* (z. a.).

Vexir-plaatjes, zie *Dessins-à-secret.* Het ontdekken van de bedoeling is als 't ware eene *vexatie,* een *plagerij,* welke men zichzelven aandoet.

Vi conctus, (lat.), *door geweld gedwongen.* Dit schreef in initialen **(V. C.)** de Ruwaard van Putten, Cornelis de Witt in 1672 eerst achter zijne handteekening, bij welke hij het Eeuwig Edict afzwoer, en Prins Willem III voor stadhouder, vanwege Dordrecht, erkende.

Vi et armis, (lat.) letterl. *door geweld en wapenen,* d. w. z. *met geweld van wapenen.*

Via crucis, (lat.), *de weg des kruises;* bij de R.-Katholieken een bidweg, met beelden uit de lijdensgeschiedenis van Christus.

Via crucis via lucis, (lat.), *de weg van het kruis* (de lijdensweg) (is) *de weg tot het licht.* Vgl. *door lijden tot heerlijkheid.* Luk. XXIV : 26.

Via dei Serragli, (it.), letterl. *weg der slagboomen of der omsloten plaatsen.* Benaming van eene der beide afdeelingen van de Waldenzer gemeente te Florence. Zij is, evenals de gemeente te Turijn, in staat haar eigen leeraar te bezoldigen; is dus onafhankelijk van vreemde hulp.

Via dolorosa, (lat.), *de weg van smarte.* De weg, welken Jezus van het Rechthuis van Pilatus (Gabbatha) naar den kruisheuvel (Golgotha) heeft afgelegd. Hij vangt aan bij de tegenwoordige Antoniaburcht, waar men meent, dat het Rechthuis gestaan heeft; eenige schreden verder, aan de overzijde der straat, is thans een R.-Kath. instituut der „Zusters van Sion", gesticht door pater Ratisbonne. Die weg of straat is ongeveer 830 passen lang, tot aan de H.-Grafkerk.

Via mala, (it.), *kwade weg,* hgd. *Schreckenthal* (Schrikdal), eene der vijf hoofdvalleien waarin Graauwbunderland (in Zwitserland) is verdeeld. Gelegen tusschen het Schamser- en het Rheinwalddal, wordt dit dal door den Achter-Rijn gevormd, en heet aldus, omdat het eigenlijk een *weg* is (tusschen Tusis en Zillis), 6 tot 8 voet breed en 2 uren lang, langs afgronden van soms 500 voet diep; in welke diepten pijlsnel de Achter-Rijn bruist. Aan den anderen kant van dien weg verheffen zich tot 2500 voet hooge rotswanden. En in het aan den ingang gelegen dorp Ronzella is de zon gedurende zes maanden in het jaar niet zichtbaar.

Via media, (lat.), *middelweg.*

Via trita, via tuta, (lat.), *een begane weg (is) een veilige weg.* Spreuk van Agar baron Callan; Agar earl of Normanton.

Vianen (Naar — gaan, *bankroet gaan*, aldus gezegd, omdat Vianen sedert Frederik Hendrik tot 1795 eene vrijplaats voor bankroetiers was. Zie *Mijnheer woont* enz.

Viaticum, een lat. woord, afkomstig van *via*, weg. Het beteekent „reisbenoodigdheid", en wordt in de taal der R.-Kath. Kerk gebezigd ter aanduiding van het *laatste oliesel*, omdat men dit medeneemt op zijne reis naar de eeuwigheid.

Vicar, een *hulpprediker*, een plaatsvervangend geestelijke; oorspronkelijk, de geestelijke die slechts recht had op de „kleine tienden" en aangesteld was door den edelman, die over de inkomsten der kerkelijke goederen te beschikken had.

Vicariegoederen. De wet van 29 Oct. 1862, Stbl. n°. 240, bevat bepalingen betreffende „goederen van kerkelijken oorsprong, eertijds hoofdzakelijk voor kerkelijke diensten en tot opleiding en onderhoud der daartoe geroepen geestelijke beneficianten bestemd, voor zoover die thans niet van Staatswege of vanwege eenig kerkgenootschap beheerd worden, en die onder de benamingen van vicariegoederen, capellaniegoederen, memoriegoederen of praebenden bekend staan".

Vice, (lat.), eig. *in plaats van* (enz.), vandaar tegenwoordig in samenstellingen als 6de naamval van *vix* = afwisseling, beurtwissel; z. v. a. onder- of plaatsvervangend, bv. *vice-admiraal*, enz.

Vicieux (Cercle —, zie *Petitio principii*.

Vicit vim virtus, (lat.), *de deugd overwon het geweld*. Spreuk der stad Haarlem.

Victime (La coiffure à la —, (fr.), *kapsel* in den trant van dat der *slachtoffers* (van de guillotine), uml. het haar kort afgesneden, met kleine vlokken en krullen over het voorhoofd. Uitgedacht door den kapper Duplan, en gebezigd door de dames nà den 9en Thermidor, ten tijde der Fransche Omwenteling.

Victus et amictus, (lat.), *voedsel en kleeding*.

Vide of **videatur,** (lat.), *zie, zie na* of *het worde nagezien* (bij het aanhalen van eene plaats uit een boek).

Videant consules, ne quid respublica detrimenti capiat, (lat.), Cicero, *Orationes in Catilinam*, I, 2, 44, e. e. *De consuls mogen toezien, dat het gemeenebest geen schade lijde*. Dit was de formule, waarmede de Senaat den consuls onbeperkte macht verleende in gevaarlijke tijdsomstandigheden.

Videlicet, (lat.), = **videre licet,** *men kan zien*, in den zin van *namelijk, te weten*. In het Engelsch afgekort tot *viz*.

Vidimus, (oork.), *oorkonde*, waarbij een landsheer, schepenbank of ander desbevoegd gezag verklaart eene andere oorkonde *te hebben gezien*, en van deze afschrift geeft.

Viehsperre, (hgd.), *afsluiting der grenzen* voor buitenlandsch *vee*.

Vier en de naam God. In 't hebr. vormen 4 letters den naam IHVH Jave; de Rabbijnen noemen dit „tetragrammaton". Lat. *Deus;* fr. *Dieu;* assyrisch *Adat;* duitsch *Gott;* deensch *Gudh;* Zweedsch *Goth;* perz. *Sora;* arab. *Alla;* sanscrit *Deva;* sp. *Dios;* it. *Idio;* scand. *Odin*. Dit alles is louter toeval, taalkundig verband bestaat tusschen *Djous* (skr.), *Deva, Zeus, Theos, Deus, Dieu, Dios, Idio*, en ander verband tusschen *Wodan, Wuotan, Odin, God, Gott* enz., de overige vormen hebben met deze niets uit te staan.

Vier eerloosheden (Wet der —. Alzoo titelden de vrijzinnigen in België dit in de nieuwe *kieswet* voor de gemeenten ingevoerd viertal bepalingen: 1. meervoudige stemming; 2. voorwaarde van 3-jarig verblijf (waardoor officieren enz. met honderden tegelijk werden uit-

gesloten); 3. 30-jarige ouderdom (waardoor al degenen, die sedert 23 jaar een vrijzinnig gemeentelijk onderwijs hadden genoten, insgelijks werden uitgesloten); 4. slecht ingerichte evenredige vertegenwoordiging, en op den koop toe bijvoeging van raadsleden uit den werkgevers- en den werkersstand (die alzoo tweemaal moesten stemmen, nml. eens als algemeene stadskiezer, en eens als bijzondere). Fr. *loi des quatre infamies;* de uitdrukking werd door den socialistischen volksvertegenwoordiger Anseele uitgedacht.

Vier emmers (In de —, of *Vier eemers,* uithangteeken, dat men in België, in de groote steden zoowel als in de kleinste dorpen en gehuchten, veelvuldig aantreft. Verbasterd uit „Vier eemerkens" = Heemskinderen (zie *Haimonskinderen*). Te Kemseke, aan den straatweg van Hulst naar St. Nikolaas (in Oost-Vlaanderen), is het eerste hoekhuis eene herberg met een uithangbord waarop „In de vier heijnrikskinderen". Ook te Wognum bestaat een herberg van dezen naam.

Vier uitersten (De —, *Dood, Oordeel, Hel* en *Hemel.*

Vierblad, (w.a.), *roos* (z. a.), met slechts *vier* bladeren.

Vierde Gratie (De —, Margaretha van Valois, † 1549; zie *Tiende Muze.*

Vierendeelen, (w.a.), het schild in *vier* kwartieren verdeelen, door een lood- en een waterpaslijn (dit is 't gewone) of door 2 schuine lijnen (schuinkruiswijs, *en sautoir*).

Vierge au pistolet (La —, schilderij van den priester-schilder en graveur Pietro Aquila te Massalea, (vóór 1677 geboren), voorstellend Maria in den hemel met de vijf heiligen; en dus geheeten omdat een der heiligen eene *pistool* in de hand houdt.

Viets, beter *fiets,* d. i. *rijwiel;* oorsprong onbekend. Als verbastering van *vélocipède,* gelijk sommigen meenen, is het niet op te vatten, vanwaar kwamen dan de letters *ts*? Wellicht is het woord eene klanknabootsing! Wanneer en waar hoorde men dat woord het eerst? Wel woont te Wageningen een rijwiel-maker die Viets heet, maar die begon ze te maken, toen 't woord al lang in gebruik was.

Vietse fonne, duidt in de Joodsche volkstaal *iemand* aan, *die belacheljk fijngevoelig en kleinzerrig is.* De afleiding is onzeker.

Vieux antique, (rest.), *oude klare.*

Vigilance committee, (a.m.), *commissie van waakzaamheid;* vereeniging van personen, die eigenmachtig optreden, en zelf vonnis vellen en voltrekken.

Vigilance, (fr. wap.), zie *Kraanvogel.*

Vigilance (En —, (fr. wap.), *op zijne hoede.*

Vigilate Deo confidentes, (lat.), *waakt, op God vertrouwend.* Spreuk der provincie Holland.

Vigiliën, (lat.) *vigiliae,* bij de Romeinen uitsluitend *nachtwaken,* in tegenstelling van de dag- of nachtwaken (*excubiae*). Deze regeling van den tijd, nl. de verdeeling van den nacht in vier vigiliën, werd uit het leger overgebracht naar de stad Rome, en door de R.-Katholieke Kerk ook toegepast op de godsdienstoefening, inzonderheid in de kloosters. Bij de Romeinen heette een godsdienstig nachtfeest, bijv. dat van Ceres, ook *vigiliae.*

Vigilium, fr. *veille,* noemde de R.-Katholieke Kerk den dag vóór hooge feestdagen, omdat men alsdan een gedeelte van den nacht doorbracht met waken en bidden. Verg. *Kerstavond,* fr. *Veille de Noël.*

Vignet, van fr. *vignette* = wijngaarddrankje. Vroeger was men gewoon vóór de eerste en achter de laatste bladzijde van een boek een rankje te

schilderen of te drukken; vandaar dat men nu elk versiersel op den titel van een boek geplaatst *vignet* heet.

Vijf nieten (De —, van Willem Schortinghuis, † 1750 als pred. te Midwolde; zie *Nieten*.

Vijf vingers (De — uitgespreid. Dit teeken, dat tot de phallische symbolen (z. a.) behoort, komt in Zuid-Europa, en vooral in de Mohammedaansche landen voor, waar men als toovermiddel dikwerf de natgemaakte en in de asch gedoopte hand op deuren en vensters afdrukt. Dr. Max Bartels (*Die Medicin der Naturvölker*) geeft dit teeken op als middel tegen het booze oog. Het schijnt Oud-Babylonisch te zijn, en komt ook in Rusland, Nieuw-Guinea, de Kei-eilanden, in Amerika en Australië voor.

Vijfblad, (w a p.), een cirkelvormig hart, waaromheen regelmatig vijf ronde bladeren met een uitwasje, aan korte steeltjes.

Vijfde penning, *vijfde* gedeelte van de opbrengst der gevangen visch, dat, in geld verrekend, werd opgebracht aan den Landsheer, den Graaf van Holland, daarna aan den Staat, door de Woudrichemmers voor het privilegie van uitsluitend vischrecht, dat zij van graaf Willem VI van Holland († 1417) hadden verworven. In Nov. 1896 deed de Staat zijn recht van 5den penning tegen een Woudrichemschen visscher gelden, na het sedert menschenheugenis niet te hebben uitgeoefend.

Vijfvingerkruid, eigenlijk eene plantensoort, die op een stengel vijf bladen gelijk vijf vingers draagt (lat. *quinque-folium*, gr. *pentaphullon*), fig. *slagen met de vijf vingers* of *met de vuist*.

Vijgen, spotnaam voor de inwoners van Enkhuizen.

Vijgeblad. Van Adam en Eva, nadat zij in zonde waren gevallen, leest men Gen. III : 7, dat zij gewaar werden, dat zij naakt waren en vijgenbladeren samenvlochten tot schorten. Na dien tijd werd het vijgeblad eene zinnebeeldige uitdrukking voor „schaamachtige verberging", bedeksel der schande.

Vijver gedaald (Een ander is vóór hem in den —, ontleend aan Joh. V : 7, om aan te duiden, dat iemand achter het net visscht, een meer gelukkige hem voorgaat.

Viking, (oudnoorsch), *strijder, held*, inzonderheid *zeeheld;* vandaar

Vikingertochten, de avontuurlijke zeetochten der Noormannen. Afgeleid van *vik* = kreek, baai, waarin zij op de loer lagen.

Vilené, (w a p.), met geslachtsteeken, meestal in den vorm van een sierlijken krul. Zie ook *Evirè*. (= zonder geslachtsteeken).

Villa, oorspronkelijk (in 't Latijn) een landgoed. Thans noemt men omgekeerd een huis met tuin ten platten lande *zonder* veel omslag van boerderij, stallingen enz. *villa*, in tegenoverstelling van *buitenplaats*.

Villa regia, (m. lat.), *rijkshof*. Bij de Keizerlijke Hoven stond een slot, door den keizerlijken ambtenaar bewoond en omringd door verscheidene huizen van landlieden en handwerkers, die, vrij gelaten, naderhand zoodanige plaats met muren omgaven (Rijksvrijheer v. Spaen, „Inleiding" III, 359). Zulke villae regiae waren in het Karolingisch tijdvak ten onzent Nijmegen en Tiel.

Villancicos, (s p.), **Villancicos,** (port.), *kerkelijke liederen* voor de hooge kerkelijke feesten, eindigend met een koor (*estribillo*), waartusschen één of meer solo's (*coplas*).

Villanelle, (fr.), lett. *herderslied, landelijk gezang*, van it. *villanella*. Het is een lied in coupletten en met refreinen, zoodat een regel van het eerste couplet het refrein van het tweede, en een tweede regel van het eerste couplet het refrein van het derde vormt. Aldus bij afwisseling in opvolgende coupletten.

Ville sonnante (La —, (fr.), *de klinkende stad.* Aldus noemde Rabelais († 1553) Avignon, omdat er schier altoos klokken luiden van al de kloosters en kerken, dezer stad, die eenigen tijd een zetel van Pausen was.

Villes mortes, (fr.), *doode steden,* plaatsen, die zich niet ontwikkelen, achteruitgaan; veelal, doordat de verkeerswegen zich verlegd hebben. De naam dankt zijn oorsprong aan Henry Havard, die in 1870 deed verschijnen: *La Hollande à vol d'oiseau,* waarin o.a. Edam, Enkhuizen, Monnikendam, Stavoren, Hindeloopen e.v.a. „villes mortes du Zuiderzee" heeten, die nog sporen van vroegere grootheid dragen, maar nu kwijnen.

Vin, (barg.), *snuifdoos.*

Vin des cochons, (fr.), *varkenswijn;* benaming door de vreemdelingen in Rusland gegeven aan *kwass* (z. a.).

Vinaigre des quatre voleurs, (fr.), letterl. *azijn der vier dieven,* zeer sterke, vooral met knoflook en kamfer vermengde azijn, in Frankrijk als ontsmettingsmiddel zeer verspreid. De vloeistof dankt haren naam aan het volgende feit. Tijdens het heerschen der pest (1720), maakten vier dieven van de verwarring gebruik, om verlaten woningen leeg te rooven. Toen zij eindelijk werden gevat, en de rechter er zijne verwondering over uitdrukte, dat zij van de ziekte verschoond waren gebleven, verklaarden zij een voorbehoedmiddel tegen de pest te bezitten, waarvan zij de samenstelling aanduidden, en in ruil waarvoor zij gratie erlangden.

Vinalia, (lat.), *wijnfeest* te Rome, twee feesten ter eere van Jupiter en Venus, in April en Augustus gevierd. Op 23 April plengde men nieuwen wijn bij den tempel van Venus, (volgens sommigen, als koningin der tuinen), en offerde dien vervolgens aan Jupiter.

Vincent (Sint —, de beschermheilige der drinkebroers. De overlevering is, dat wanneer het op zijn dag, 22 Jan., mooi weer is, een overvloedige wijnoogst te wachten is.

Vincit amor patriae, (lat.), *de vaderlandsliefde overwint,* d. i. legt aan alle andere overwegingen het zwijgen op. Vergilius, *Aeneis* 6, 823.

Vindicamus hereditatem patrum, (lat.), *wij eischen voor ons op de erfenis der vaderen.* Lens der R.-Katholieke Kerk, die daarmeê de wereldlijke zoowel als de geestelijke heerschappij beoogt.

Vindicat atque polit, (lat.), *het* (corps) *handhaaft en beschaaft.* Spreuk van het Groningsche studentencorps, als uitdrukking van zijn doel.

Vindicatierecht, (hand.), het recht van een schuldeischer, om de goederen, die hem toebehooren en die hij eenen gefailleerde nog vóór de insolventverklaring in commissie gezonden heeft, in natura uit de faillicte massa terug te vorderen.

Vineta, fabelachtige stad aan de Duitsche Oostzeekust, die door de zee zou zijn overstroomd, maar onder water nog bestaat, zoodat de zeelieden soms nog in de diepte de klokken hooren luiden.

Vinger. De gewoonte om bij eene verkooping den vinger op te steken, bij wijze van een bod, is afkomstig van de Romeinen. Het Latijn voor „bieden op eene auctie" is *digitum tollere* (den vinger ophouden).

Vinger Gods, is ontleend aan Exod. VIII : 19, waar de toovenaars tot Pharao spreken „dat is Gods vinger". Volgens Luk. XI : 20 spreekt Jezus van het verdrijven van duivelen „door Gods vinger" = door de macht Gods. Ook absolnut; „daar kan men een *vinger* of *vingertje* in zien" = hierin is Gods hand merkbaar.

Vinkepotje, hetzelfde als *Upperken* (z. a.).

Viola da gamba, (it., muz.), een der orgelregisters, naar den naam van een muziekinstrument, letterlijk *been-viool* (fr. *jambe* = been); zoo ook:

viola da braccio waarnaar hgd. *Bratsche* (vioolbas) zooveel als *armviool*, (fr. *bras* = arm), en *viola da spalla* (vgl. fr. *épaule* = schouder), z. v. a. schouder-viool.

Violen. De beroemdste zijn die van Antonius Stradivarius, a° 1713, de gebroeders Joseph en Andreas Guarnarius a° 1603 en 1723, Jacobus Stainer, a° 1660.

Violensteen. Op den Brocken en elders in Duitschland zijn steenen te vinden, die men *Veilchensteine* noemt, om den violengeur, dien ze verspreiden. Deze geur komt van zekere soort van mos, Veilchenmoos, waarmede deze steen bedekt is. In linnenkasten worden zulke steenen, om den geur, wel eens tusschen tafellinnen en lijfgoed gelegd.

Violenta nemo imperia continuavit diu, (lat.), Seneca, *Troades*, 67, *niemand heeft lang eene heerschappij van geweld kunnen houden*. Strenge heeren regeeren niet lang.

Violet, de kleur, die liefde tot de waarheid aanduidt. De bloem was eertijds het symbool der Napoleontische partij. Men zegt dat Napoleon, toen hij naar Elba vertrok, te kennen gaf, dat hij bij het weder bloeien van de violet op gunstiger omstandigheden rekende. Sedert noemden zijn aanhangers hem *Corporal Violet*.

Violon, (fr.), *huis van arrest*, die naam zou onder Lodewijk XI ontstaan zijn. Ten einde namelijk het gedruisch te doen ophouden, dat door ongeroepenen van minder allooi, in het paleis van justitie te Parijs werd veroorzaakt, deed de baljuw Agnan Violе een vertrek der *Conciergerie* tot opsluiting der geweldmakers inrichten en naar zijn naam werd dat vertrek genoemd.

Vioolhars, (muz.), zie *Kolophonium*.

Vir bonus, dicendi peritus, (lat.), *een braaf man, die spreken kan*. Cato's definitie van den redenaar.

Vir clarissimus, (lat.), *zeer beroemde heer*. Latijnsche titel van een Akademisch professor.

Virage, (fr. sport), het punt, in een *vélodrome*, waar de fietsers moeten zwenken; ook die zwenking zelve.

Virelai, (fr.), van *lai*, hgd. *Lied* en o.-fr. *virer* (draaien); liederen, waarbij de eerste regel van het eerste couplet tevens de laatste van alle volgende is; zoodat het gedicht telkens tot de eerste gedachte terugkeert.

Vires, (fr., wap.), of *Concentrieke ringen*, (meestal ten getale van *drie*) *in elkander geplaatste ringen*, met een *gemeenschappelijk middenpunt*.

Vires acquirit eundo, (lat.), *al gaande wint zij krachten*. Door Vergilius (*Aeneïs*, IV, 175) van *de Faam* gezegd. Het gerucht wordt gaandeweg grooter.

Virgilianae sortes, (lat.), *Vergiliaansche orakels;* zie *Sibylle*. Men raadplegde de verzen van Vergilius, dien men bijgeloovig vereerde, door in den blinde bepaalde versregels met eene naald of stift te merken. Zoo sproot uit den Romeinschen dichter het beeld van een toovenaar. Zie *Stichomantie*.

Virgilius (Een —, (stud.), *een nachtspiegel*. Voluit: *Virgilius cum notis rotundis*, d. i. met ronde noten.

Virgin Queen, zie *Maiden Queen*.

Virginia end, (am.), het breede einde van een *ham;* het smalle einde heet *Maryland end* (z. a.). Schertsend naar de gedaante dezer gewesten.

Virgula mercurialis of **virgula divinatoria,** ook **v. divina,** (lat.), wichel- of tooverroede, in den vorm eener Y.

Viri docti, (lat.), *geleerde heeren*.

Viribus conjunctis of **unitis,** (lat.), *met vereenigde krachten*. Want *l'union fait la force*. Uit *vires* (krachten) en *unire* (vereenigen).

Viribus infra. (lat.), *beneden de krachten.* Niet opgewassen tegen een ander, niet bestand tegen iets.

Viribus unitis, (lat.), *met vereende krachten.* Devies door keizer Franz Joseph I in 1848 aangenomen.

Virolé, (fr. wap.), heet een *post-* of *jachthoorn* met beslag.

Virtum et vestitum, (lat.), zie *Victus et amictus.*

Virtuoos, letterlijk, iemand, die de deugd bemint, ervaren is in allerlei deugd; overdrachtelijk, iemand ervaren in eenige kunst, bijzonder in het bespelen van een of ander muziekinstrument.

Virtus Concordia Fides, (lat.), *Deugd Eendracht Trouw.* Leus van het studentencorps te Leiden.

Virtus nobilitat, (lat.), *de deugd adelt.* Devies der orde van den Nederlandschen Leeuw.

Virtus nobilitat artem, (lat.), *deugd adelt de kunst.*

Virtus post nummos, (lat.), *deugd na geld.* De deugd staat achter bij het geld; dus: de zaken gaan voor. Spreekwijs der oude Romeinen.

Virtuti et merito, (lat.), *voor deugd en verdienste.* Spreuk van de Pius-orde.

Virtutis est domare quae cuncti pavent, (lat.), *deugdelijk is 't te temmen* (bedwingen) *datgeen waarvoor allen bang zijn.*
Datgene, waar elkeen voor zwicht
Te temmen, is manhaftheids plicht.
Opschrift van het Rasphuis te Amsterdam a° 1595. Het opschrift en de voorstelling daarbij zijn 16e eeuwsch. De *groote* beelden zijn van 1668.

Vis armata, (lat.), *gewapende macht, geweld van wapenen. Digesta* XXXXIII, 15, ll.

Vis comica, (lat.), *de comische kracht,* de kracht van het comische of om te doen lachen (bv. in blijspelen enz.). In Suetonius' levensbeschrijving van Terentius (p. 294, 35 ed. Roth) komen de volgende verzen van Julius Caesar met betrekking tot Terentius voor:

Lenibus atque utinam scriptis adjuncta foret vis,
Comica ut aequato virtus polleret honore cum Graecis.

Vroeger plaatste men de komma verkeerd achter *comica,* en daaraan heeft de uitdrukking *vis comica* haar ontstaan te danken, terwijl er eigenlijk van eene *virtus comica* sprake is.

Vis inertiae, (lat.), *de kracht der traagheid;* het volharden in denzelfden toestand.

Vis medicatrix naturae, (lat.), *de geneeskracht der natuur.*

Vis unita fortior, (lat.), *vereende kracht is (of maakt) sterker.* Spreuk van het geslacht Quintus.

Visch (Hij vangt —, (z. afr.), *hij zit in de kerk te slapen.* Want een hengelaar valt licht in slaap.

Visschersring, (*annulus piscatorius*), (sedert de 13e eeuw) het zegel van den Paus, dat, in rood of groen was afgedrukt, aan de bullen in lood bevestigd wordt. Op dat zegel vindt men de beeltenissen der apostelen Petrus (die het visschersnet optrekt) en Paulus en den naam van den regeerenden Paus. De naam *visschersring* staat in verband met Matth. 4:19; Mark. 1:17, waar Jezus Petrus en Andreas roept, om *visschers van menschen* te zijn.

Vischnoe, een der voornaamste godheden van de Indische mythologie, de derde in de zoogenaamde *Trimoûrti* (Trimurthi) of Drieëenheid, bestaande uit *Brahma, Siwa* en *Vischnoe.* Evenals elke vorm van 't Heidendom, is ook het Vischnoeïsme oorspronkelijk natuurdienst, en Vischnoe, wiens naam *doordringer* beteekent, is waarschijnlijk de lucht, die alles *doordringt* en als het levenwekkende beginsel werd aangemerkt.

Visitandinnen, nonnen, die tot in afgelegen dalen en bergkloven afdaalden om zieken te troosten; eene orde in 1610 gesticht door Frans van Sales en Francisca van Chatal. Uit lat. *visitantes*, tegenw. deelw. van *visitare* = bezoeken.

Visite (Droit de —, is in het volkenrecht het recht door de oorlogvoerende partijen uitgeoefend, om te onderzoeken, of neutrale vaartuigen contrabande aan boord hebben.

Visum repertum, (lat.), letterl.: *het gevondene* (zooals het door mij) *gezien* (is), d. w. z. het verslag van een medicus betreffende den toestand, waarin hij gewonde of doode personen heeft gevonden, het *schouwverslag*.

Vita brevis est, longa ars, naar Hippocrates, (lat.), Seneca, *De brevitate vitae*, 1, 1, *het leven is kort, de kunst is lang*.

Vita clerici evangelium est populi, (lat.), *het leven van een geestelijke is het evangelie des volks*. Oude pastorale regel: geestelijke vorm van het populaire spreekwoord: *leeringen trekken, voorbeelden trekken*.

Vita sedentaria, (lat.), *een zittend leven*.

Vitae jacta alea est, (lat.), Suet, *Vita Caes*, 32, *de teerling* (van het levenslot) *is geworpen*. De beslissende stap is gedaan, gelijk Caesar zei, toen hij de grensrivier, den Rubicon, overtrok waardoor hij het eigenlijke Italië binnenkwam en het sein gaf tot den burgeroorlog.

Vitae summa brevis, (lat.), *de korte som*, d. i. *de kortheid des leevens*, Horatius, *Oden*, I, 4, 15.

Vitaliënbroeders, of *Vitalianen* is de naam van eene bende zeeroovers, die tegen het einde der 14e eeuw het noordelijk gedeelte van Duitschland verontrustte. Toen koningin Margaretha van Denemarken koning Albrecht van Zweden in 1389 bij Falköping overwonnen en gevangen genomen had, en daarop in 1391 Stokholm belegerde, werden door bloedverwanten van den gevangen vorst vrijbuiters uitgerust om de Denen te benadeelen. Deze benden bestempelde men met den naam van *Vitaliën-* of *Victualiën*-broeders, omdat zij Stokholm van mondbehoeften voorzagen. Zij werden ook *Lijkedeelers* (z. a.) geheeten, daar zij den buit gelijk kelijk verdeelden. Na 1439, toen zij de Noorweegsche stad Bergen plunderden en verbrandden, verdwijnt hun naam uit de geschiedenis.

Vitellius (Een —, *een gulzigaard, een veelvraat;* aldus genaamd naar den Romeinschen keizer Aulus Vitellius († 69 n. C.), die na een maaltijd braakmiddelen innam, om weder op nieuw te kunnen eten.

Vitex, naam van een plant, *Agnus Castus*, de plant der kuischheid, symbool van ongevoeligheid voor zinnelijke liefde. Sommigen beweren, dat een extract daarvan aan maagden te drinken werd gegeven, die de gelofte der kuischheid hadden afgelegd, om zoodoende alle aardsche genegenheid te doen zwijgen.

Vitusdans, stuipachtige en krampachtige bewegingen, vooral bij kinderen en vrouwen, waarbij de zieke soms het aanzien van een dansende krijgt. Deze is niet zeer heftig, maar duurt soms langen tijd (Chorea Sancti Viti *minor*, van gr. chorea = *dans*). Bij de Ch. s. V. *major* komen veel heftiger bewegingen en draaiingen voor, zoodra het tot eene uitbarsting komt. De lijders trokken naar eene kapel aan St. Vitus (volgens anderen aan St. Valentijn) gewijd, en vonden daar genezing.

Viva vox, (lat.), *het levende* (d. i. gesproken) *woord*, het mondeling onderwijs (tegenover het te boek gestelde); en zoo **viva voce,** *door het levende woord, mondeling*.

Vivat, (lat.), hij, (zij, het) *leve! lang leve . . .!* ook als subst. het *vivat* = het geroep van *vivat* (heilwensch), bv. iemand een *vivat* brengen. In het meervoud *vivant*, lang zullen ze leven. Een versterkte formule is **vivat, florent, crescat** = *hij (zij, het)*

leve, groeie, bloeie (dikwijls nog met) **in aeternum** = *tot in eeuwigheid.*

Vive la Pologne, monsieur! (fr.), *leve Polen, mijnheer!* In 1867, gedurende het verblijf te Parijs van keizer Alexander II van Rusland, bezocht hij (4 Juni) ook het paleis van justitie. Op het oogenblik, dat hij den trap besteeg, die daarheen leidt, kwam hem een advokaat in ambtsgewaad tegen, die hem de aangehaalde woorden toeriep. 't Was Charles Floquet (1828—96). Toen deze echter later (3 April 1888) tot minister-president werd benoemd, en, als zoodanig, met den Russischen gezant te Parijs betrekkingen moest aanknoopen, immers het gebeurde had in Rusland, vooral ten hove, veel kwaad bloed gezet, trachtte men aan anderen het vaderschap der kreet toe te schrijven. Tot daartoe echter was alle tegenspraak van Floquet's zijde niet slechts uitgebleven, maar in zijne levensbeschrijving, door zijn boezemvriend Mario Proth in *Célébrités contemporaines* uitgegeven, wordt de kreet hem zelfs als een eeretitel aangerekend. De *Histoire illustrée du second empire* van Taxile Delord (V, 65), bevat bovendien eene afbeelding van het voorval.

Vive le Roi! Vive la Ligue! (fr.), *Leve de Koning! Leve de Ligue!* Deze kreet door de herinnering ingegeven, aan de onlusten in Frankrijk onder Hendrik III, tijdens de Ligue, is ontleend aan Lafontaine's *Fabel* II, 5, *La Chauve-Souris et les deux Belettes.* Men past die woorden toe op hen, die, vooral in de staatkunde, de huik naar den wind hangen.

Vivere militare est, (lat.), *het leven is een strijd.* Seneca, *Epistolae* 96. Vgl. Goethe in „West-östl. Divan":

— Denn ich bin ein Mensch gewesen,
Und das heisst ein Kämpfer sein.

en Voltaire, *Mahomed* II, 4:

Ma vie est un combat (z. a.). Vgl. Job 7 : 1a.

Vivit post funera virtus, (lat.), *de deugd overleeft den dood.* Spreuk van Heemskerk, Spaen, Warin e.a.

Vivos voco, mortuos plango, fulgura frango, (lat.), *ik roep de levenden, ik beween de dooden, ik breek den bliksem.* Schiller's motto van zijn lied van de klok, door den dichter ontleend aan de in 1498 te Bazel gegoten klok der vermaarde groote kathedraal (Münster) te Schaffhausen, die (Nov. 1898) alleen bewaard bleef toen de andere klokken van dezen Münster voor een nieuw klokkenspel versmolten werden, wegens den slechten staat waarin ze zich bevonden. Vele klokken dragen varianten van dat opschrift.

Vivré, (wap.), tweemaal rechthoekig omgezet, of zigzagsgewijs. Bijv. het wapen van v. Foreest en van v. Reede.

Vizier, (turksch), in Mohammedaansche staten de titel van hooge staatsambtenaren. In het Ottomaansche rijk komt die titel aan alle pacha's met drie paardestaarten toe. In dit rijk zijn zes viziers, rechtsgeleerden, de adviseerende leden van den Divan.

Vizier hebben (In 't —, (mil.), in de volkstaal: *in de gaten hebben,* m. a. w. zien of (en) merken, begrijpen.

Vlaamsch-Hollandsche school. Terwijl de Italiaansche school in de schilderkunst zich kenmerkte door liefde voor het lichaam, voor het uitwendig schoon, en sterk gevoel voor de kleur, voor den levens*vorm*, en niet voor het leven zelf; zoo stelt de Vlaamsch-Holl. school de wereld, de menschen, het aardsche leven in al zijne schakeeringen, op den voorgrond. In de oude Vlaamsche school, omstr. 1400 aangevangen, is waar te nemen eene langzame ontworsteling aan de macht van het Roomsche ideaal. In Jan († 1441) en Huybert († 1426) v. Eyck, schilders van Engelenvroomheid en reinheid, begon zich het Vlaamsche realisme (z. a.) krachtig te openbaren.

Vlaamsche piek, berucht Middeneeuwsch wapen, door de Kroniekschrijvers *godendart* of *goudendart,* Waalsch *gudendaxhe* geheeten, door Guillaume Guiart in eene beschrijving van den veldtocht a° 1297 der Vla-

mingen tegen de Franschen, door hem bijgewoond, *Godendae* getitelt en als „bonjour" verklaard. Die *goedendag*, welke met een goed toegebrachten slag den vijand onherroepelijk ter dood verwees, bestond uit een aan een grooten zwaren stok bevestigd ijzer, aan den eenen kant dik, om mede te slaan, aan den anderen kant geslepen, om te snijden, en van eene zeer spitse punt voorzien, om te steken. 't Was dus een k o u t e r, gelijk de Vlaamsche dichter Jacob van Maerlant in zijn bijbel (einde 13e eeuw) er een aan den richter Samgar (Richt. III : 31, in de Statenvert. ossenstok) in de hand gaf. De Franschen voerden dit wapen als verweermiddel voor den minderen man uit de steden en van het land, al spoedig in. En sedert de 14e eeuw verscheen het als helmteeken boven het wapen van vele ridders.

Vlaamsche school (De —, ge-ticht door de gebroeders Van Eyck in de 15e eeuw. De grootste meesters uit later tijd bloeiden te Antwerpen: Rubens, Van Dyck, Jordaens, Teniers de Jonge. Ze munt uit door koloriet en navolging der natuur.

Vlag dekt de lading (De —, van onzuivere waar, hetzij koopwaar of letterproducten die onder een schoonen vorm of uiterlijk vertoon, aan het publiek worden aangeboden. Oorspronkelijk het (nog heerschend) beginsel van het volkenrecht, daar op neerkomende, dat de oorlogvoerende partijen de koopvaardijschepen moeten eerbiedigen, die de vlag eener onzijdige natie voeren.

Vlag in sjouw, (z e e m a n s t e r m) *de vlag in een knoop gebonden*. Sein voor onmiddellijke en dringende hulp.

Vlag (Witte —, steeds geheschen ten teeken van overgave of althans ten teeken van geneigdheid tot onderhandelen.

Vlasstengels, spotnaam voor de inwoners van Oude Bildtzijl.

Vleesch en bloed, volg. Matth. XVI : 17, 1 Kor. XV : 50, Efez. VI : 12, *de mensch naar zijne zinnelijke natuur*. Vanhier uitdrukkingen als: *vleesch en bloed komt er tegen op, het is hard voor vleesch en bloed, men moet vleesch en bloed maar bij elkaar houden*, enz.

Vleesch van mijn vleesch en been van mijn been, uit Gen. II : 23, waar Adam zulks van Eva getuigt.

Vleesche (Naar den — gaan, vgl. Rom. VIII : 1, 4, 13, *goed, voordeelig, gunstig gaan*.

Vleeschelijke tafel van vermenigvuldiging opzeggen: zie *Tafel van vermenigvuldiging* enz.

Vleescheters, spotnaam voor de inwoners van Driel bij Bommel, omdat zij tijdens eene daar heerschende ziekte ontheffing kregen van de verplichting tot vasten.

Vleeschpotten van Egypte. Wil men aanduiden, dat iemand, die vroeger betere dagen gekend heeft, zich in dien staat terugwenscht, dan zeggen wij met overneming uit Exod. XVI : 3. („Had God maar gewild dat wij in Egypte waren gestorven, door 's Heeren hand, daar wij bij de vleeschpotten zaten"), dat hij zich terugwenscht naar de vleeschpotten van Egypte.

Vlegeljaren, *moeilijke jaren*, wegens den leeftijd, waarin men te groot is voor een servet en te klein voor een tafellaken; een woord ontleend aan den titel van een roman van J e a n P a u l (Friedrich Richter).

Vleugel, (b o u w k.), bij gebouwen van grooten omvang bv. met een hoofdgebouw en twee voorsprongen, worden deze *voorspringende gedeelten* vleugels genoemd; hetzij dat deze met het hoofdgebouw rechthoeken vormen of elke andere richting aannemen. Men noemt nog vleugels de beide muren, die bij eene brug den toegang vormen en dezen verruimen, men noemt deze de vleugelmuren van de brug.

Vleugelen, oud volksgebruik te Ootmarsum bij Oldenzaal. Rijen oude en jonge menschen gaan zingend, hand in hand, alle huizen in.

Vleugels verschuilen (Zich onder lemands —, vgl. Ruth II : 12, waar Boaz het in Ruth roemt, dat zij altoos onder de vleugelen van Israëls God hare *toevlucht* had genomen. Vgl. Ps. XVII : 8 en zoo meer.

Vleugels over iemand uitbreiden (Zijne —, ontleend aan Ruth III : 9; Ezech. XVI : 8, waar echter niet van *bescherming*, doch van *bedekking der naaktheid* sprake is.

Vlieg (Een —, wat in de karnemelk gevallen is, (z. a f r.), *een wit aangekleede Kaffer.*

Vliegen te vangen (Ik ben hier niet om —, d. w. z. *om mijn tijd met beuzelingen door te brengen.* Afkomstig, naar men wil, van Keizer Domitianus, die in zijn leegen tijd vliegen ving en ze spietste.

Vliegen bederven de goede zalf (De doode —, uit Pred. X : 1 : eene doode vlieg doet de zalf des apothekers stinken; *alzoo bederft een eenig zondaar veel goeds.* Doode vliegen, d. i. kleine nietige beestjes benemen den liefelijken geur van het reukwerk der vaas, waarin ze vallen; alzoo bederft een enkele dwaas eene gansche omgeving van lieden, die door wijsheid uitblinken.

Vliegen (Hij vang —, (z. a f r.), *hij loopt altijd met open mond.*

Vliegende Hollander (De —, fr. *Le vaisseau fantôme.* Zie *Hollander (Vliegende —.*

Vliegeneters, spotnaam voor de inwoners van Wieze (bij Aalst), naar het tijdstip der kermis (aanvang October), wanneer de vliegen binnenshuis komen, en mak worden.

Vlieger, oude munt van Karel V, ter waarde van 4 stuivers, ook *krabbelaar* geheeten, naar den Rijks-adelaar, zoowel om zijne *vleugels* als om zijne *klauwen.*

Vlieger of **klapper,** *boek* (meestal met perkamenten omslag), waarin voorschriften, bepalingen en notities, die voortdurend dienst blijven doen, staan aangeteekend.

Vlies (De orde van het gulden —, een der oudste en achtenswaardigste orden van Europa. Ze werd in 1431 door Filips van Borgondië te Brugge ingesteld, bij gelegenheid van zijn huwelijk met Isabella van Portugal. De naam is ontleend aan 't gouden vlies van den argonaut Jason, en 't doel der orde heette bescherming der Kerk.

Vlok, (b a r g.), *hemd.*

Vlottende schuld, de schulden, welke een Staat maakt, om bij tijdelijke schaarschheid van kas in de gewone behoeften der staatshuishouding te voorzien. Hiertoe behooren ook papiergeld, schatkistbilletten enz.

Vlucht, (w a p.), 1) de vleugels van een in 't helmteeken voorkomend dier, 2) een paar vleugels als helmteeken, 3) een paar hoorns, olifantstrompen, enz. als zoodanig. De vlucht als helmteeken is heel *geopend*, wanneer ze van voren, *gesloten* wanneer ze van ter zijde is afgebeeld. Een vleugel als helmteeken wordt wel eens *halve* vlucht genoemd.

Vocativus (Een rare —, (s t u d.), *een rare snaak.* De Vocativus is in 't Latijn de tot roepen dienende naamval; de bedoeling is, iemand, die uitlokt om aan te roepen.

Vocatus venit, (lat.), *de gevoepene komt* of *is gekomen.* Als men aan eene uitnoodiging gevolg geeft of gaf.

Vocem, (r.-k.), zie *Kerkdagen.*

Vochtig lijnwaad om het naakte denkbeeld (Het —, definitie van stijl (volgens Prof. Allard Pierson), afkomstig van Blaise Pascal († 1662). Deze bepaling eischt innige ver-

wantschap tusschen gedachte en stijl, dat de taal niets anders zijn mag dan het meest doorschijnende kleed der gedachte. Wie niet zuiver en geregeld gedacht heeft, kan ook niet goed stellen: het natte lijnwaad doet event. misvormingen maar al te duidelijk uitkomen. Pascal zelf kon een meesterlijken stijl schrijven, omdat hij zoo meesterlijk dacht.

Voeder, voormalige *inhoudsmaat*. Het vermaarde Heidelberger vat kan 256 voeder *wijns* bevatten.

Voedering der dieren, (k. m. a.), het eerste souper der *baren* (zie *baar*). Dit woord is aldaar in gebruik geweest tot aan de oprichting der Cadettenschool, toen de zaak en daarmede de naam verviel.

Voeging, het met goedvinden van den rechter als partij optreden in een rechtsgeding tusschen andere partijen.

Voering, (w a p.), naam voor *pelswerk*.

Vaesche, veesche, vesche, (w a p.), zie *Faas*.

Voet, (w a p.), 1° gewone menschenvoet, altijd van ter zijde gezien; 2° *voet of schildvoet* = het benedenste gedeelte van een wapenschild, in tegenstelling met het schild*hoofd*. 3° hanger van den barensteel (z. a.).

Voet (De derde —, *uitkeeringen*, welke een (oudste) zoon als opvolger zijns vaders in eene heerlijkheid, welke hij dus met zijne *twee* voeten bezette, aan zijne broeders en (of) zusters doen moest.

Voet (Met gevulden —, (w a p.), heet de (h e r.) *lelie*, wanneer de onderste helft ontbreekt.

Voetangel, (w a p.), ster met vier punten, van welke drie naar beneden, de vierde rechtop naar boven gericht.

Voetwassching, een overoud gebruik bij alle Oosterlingen; want daar deze geen schoenen en nog minder kousen, maar slechts sandalen of voetzolen droegen, zoo was zulks, wegens de groote hitte en den zandachtigen grond, eene groote behoefte. Die liefdedienst werd, uit bijzondere achting, dikwijls door den gastheer zelf verricht (Gen. XVIII : 4, XXIV : 32; Regt. XIX : 21), zooals dan ook in 't algemeen de voeten en handen wasschen, zalven en kussen voor een teeken van grooten eerbied en hoogachting werd gehouden (1 Kon. XXV : 41; Luk. VII : 38, 44, 46; Joh. XII : 3; 1 Tim. V : 10). Ook de priesters waren verplicht, vóór hunnen ingang in dit heiligdom, in een te dien einde aangebracht watervat, handen en voeten te wasschen (Exod. XXX : 18—20; XL : 28 : 30). De voetwassching welke Jezus zelf aan zijne leerlingen verrichtte, was een bewijs zijner groote ootmoedigheid en liefde en tevens eene zinnebeeldige handeling (Joh. XIII : 5—9, 14—17). Ter gedachtenis daarvan is het een oud gebruik in de Kerk, dat niet alleen de Pausen, maar ook andere geestelijke en wereldlijke aanzienlijken gewoon zijn op Witten Donderdag hunnen ondergeschikten, ook dikwijls twaalf arme mannen, de voeten te wasschen. Wijl bij zulk eene plechtige voetwassching door het koor de Antiphoon gezongen wordt, die met het woord *mandatum* begint. Zoo wordt de plechtigheid der voetwassching ook *mandatum* genoemd.

Vogel, Jeremia XII : 9, *het is een gespikkelde of gesprenkelde vogel* (lees veelkleurige vogel) d. w. z. *op hem komen ze allen af*. Bij ons gezegd van iemand, die veel aanstoot heeft te lijden, die door iedereen bevit en kwalijk bejegend wordt = *het is een vreemde eend in de bijt*.

Vogelen het uitbrengen('t Zal uitkomen, al zouden de —, zie *Ibycus (De kraanvogels van —)*. En vgl. Pred. X : 20, waar sprake is van iets, dat op eene onbegrijpelijke wijs uitkomt.

Voguant, (fr. w a p.), *drijvend op het water*.

Vogue la galère, (fr.), *laat de galei varen*, eigenlijk *Vogue la galère*, zijnde een refrein uit de 16e eeuw: aangehaald door Bargaud Des Marets

en Rothery in hunne uitgave van *Rabelais*, maar *niet* (gelijk Fournier beweert) te vinden in Rabelais, *Pantagruel* III. 1.

Voie de garage, (fr.), uitwijkingsplaats; zijbaan, die gelegenheid geeft om uit te wijken. Het woord van waarschuwing bij naderend gevaar is *gare = pas op!*

Voilà bien du bruit pour une omelette! (fr.), zie *Tant de bruit* etc.

Voilà le soleil d'Austerlitz, (fr.), zie *Le soleil.*

Voilà les bêtises qui recommencent! (fr.), *nu beginnen de dwaasheden weer*, ontleend aan *Les pilules du Diable*, féerie van Laloue, Anicet Bourgeois en Laurent, den 16n Febr. 1839, in de *Cirque Olympique* voor 't eerst opgevoerd.

Voilà pourquoi votre fille est muette, verkeerd aangehaald voor **voilà justement ce qui fait que votre fille est muette,** (fr.), *en zoo komt het nu, dat uwe dochter stom is*, Molière, *Le médecin malgré lui*, woord van Sganarelle tot Geronte, wiens dochter stom is. Sganarelle, die niets van geneeskunde afweet, houdt eene lange rede, enkel wartaal, vol Latijn en zoogenaamd Latijn en geneeskundige termen; noch hij zelf noch iemand begrijpt er wat van, en ten slotte zegt hij: Gij ziet, mijnheer, zoo komt het nu enz. Men haalt die woorden aan ter kenschetsing eener duistere verklaring, waarbij onwetendheid zich achter verwaandheid verschuilt en die ons niet wijzer maakt.

Voir c'est savoir, (fr.), *zien is weten* (kennen). Dit woord van Viollet le Duc gaat op, wanneer het oog en de geest vooraf zijn geschikt gemaakt.

Voir le dernier Romain à son dernier soupir, (fr.), *den laatsten Romein den laatsten adem zien uitblazen*, zegt Camille in hare vervloeking tot haren broeder Horace, die haren echtgenoot Curiace gedood heeft; — dat zou zij willen zien, en als zij alleen daar de oorzaak van was, dan zou ze van vreugde willen sterven. Corneille, *Horace* (1640), reg. 1317 (IV, 5).

Vol abaissé (Au —, (fr. wap.), *met nederwaarts gerichte vlucht.*

Vol-bauneret, (fr. wap.), *twee dichtgevouwen pauwestaarten.*

Volapuk, kunsttaal, bedacht door Johann Martin Schleyer, pastoor te Litzelstetten bij Constanz, geb. 18 Juli 1831 te Oberlauda in Beieren. Door onderlinge overeenkomst aangaande woorden en woordvormen — die zeer gemakkelijk waren aan te leeren — konden personen van allerlei nationaliteit met elkaar briefwisseling houden. Pastoor Schleyer schreef in 1879 eene spraakkunst voor het Volapuk en stelde ook een zoogenaamd wereldalfabet samen.

Volente Deo, (lat.), *zoo God wil.* Spreuk van van der Plaat, van der Plaat van Honswijk.

Volenti non fiat injuria, (lat.), *hem, die zelf wil, geschiede geen onrecht.*

Volewijk, samentrekking van *Vogelewijk*, voorheen eenzame plek aan 't IJ, tegenover Amsterdam. Wanneer er daar een kleintje werd geboren, heette het, dat men naar de Volewijk was geroeid om er een te halen. Roeien werd namelijk gebruikt om de bevalling aan te duiden.

Volgens het schild, (wap.), 1) volledige herhaling in de figuur van het helmteeken van alles wat zich in het wapenschild bevindt; 2) „eene vlucht van of volgens het schild", op elken vleugel geheel dezelfde verdeeling in kleuren voorkomende als in het wapen zelf; 3) borstbeeld, „gekleed volgens het schild", draagt een gewaad, waarop zich evenzoo de kleuren van 't wapen herhalen.

Volitif, (fr.), wat van den wil afhangt; van lat. *volo = ik wil.*

Volk der Dichter und Denker, (hgd.), *volk van dichters en denkers*, naam door Bulwer (1804—73) in de opdracht van zijn *Ernest Maltravers* (Londen, 1837), aan de Duitschers gegeven.

Volk in Waffen (Ein —, (hgd.). *een volk onder de wapenen*, woord van Kaunitz tot Jozeph II († 1790), voluit: *ein ganzes Volk in Waffen ist an Majestät dem Kaiser ebenbürtig*; een geheel volk onder de wapenen staat aan majesteit met den Keizer gelijk. *Das Volk in Waffen* beteekent alleen het leger door algemeenen dienstplicht verkregen, en was herhaaldelijk de titel van een werk over algemeene wapening.

Volk van onderofficieren, verzot op de strepen, noemde Vorst Bismark, Aug. 1897, in een particulier gesprek de Duitschers. Dit „strepen" met het oog op *Streber*.

Volkenslag, eig. hgd. *Völkerschlacht*, de slag bij Leipzig op 13 Oct. 1813, waarbij alle volken van Europa betrokken waren. Op 5 Dec. 1895 werd een gedenkteeken ter eere van dien slag opgericht, te Leipzig, naar een ontwerp van Carl Daffein te Berlijn, die uit 33 ontwerpen met den 1n prijs bekroond werd.

Volkes (Des — Selbstverwaltung ist seine Zauberkraft, wehe dem der daran rührt! (hgd.), *het bestuur, dat een volk over zichzelf uitoefent, is zijne toovermacht; ieder deugene, die daaraan raakt!* Woord van Prof. Jacobus Moleschot († einde Mei 1893 als hoogleeraar te Rome).

Volksbloem van het Oosten (De —, *de Chrysanthemum* (z. a.).

Volta-kruis, kruisje, dat men op de borst draagt tegen jicht, hartkloppingen enz. Naar Alessandro graaf Volta, groot natuurkundige, hoogleeraar te Pavia, enz., † 1826; de uitvinder beweerde namelijk, dat het werkte als de kolom van Volta, d. i. Voltaïsche electriciteit ontwikkelde.

Volpette-tuinen, bij de fabriksstad St. Etienne, in Frankrijk, groentetuinen voor behoeftigen, eene stichting van den Jezuïet, Vader Volpette, die een aanvang maakte met den velen vrijen grond rondom St. Etienne, vooral eigendom der mijn-ondernemingen, welken grond hij verdeelde in stukken van 350 tot 450 M²; omdat een veld van 400 M² voor een gezin van zes personen voldoende aardappelen en groenten oplevert kan. Fr. *L'Oeuvre des Jardins Ouvriers*.

Voltaire, een gemakkelijke stoel, zoo geheeten naar den bekenden Franschen dichter Voltaire, daar zulk een voorkomt op platen uit dien tijd.

Volumen letterlijk *het opgerolde;* vandaar bij de Ouden een boek, omdat men weleer de boeken, aan éene zijde beschreven, oprolde; voorts een gedeelte van een geschrift, een boekdeel, fr. *volume*, omdat dit laatste dikwijls uit onderscheidene rollen bestond; verder: uitgebreidheid, omvang.

Volute, (fr., w.-bouwk.), *cirkelvormige versieringen* welke aan de Ionische en Corinthische kapiteelen voorkomen. Het Ionische kapiteel heeft gewoonlijk vier voluten 2 aan elk kussen wanneer de kolom vrij staat, het Korinthische heeft er wel 8 en soms 12.

Vondel's geboortehuis. Te Keulen is Oct. 1894 door de eigenaars van het huis, waarin onze dichter Vondel uit Nederl. ouders werd geboren — de gebroeders Körffner — de oude gedenkplaat hernieuwd. Het huis staat in de *Grosse Witschgasse*, naast de oude Keulsche brouwerij Schaffrath. De marmeren plaat draagt in gouden letters tot opschrift: *„Der niederländische Dichter Joost van den Vondel, gestorben in Amsterdam den 5 Februar 1679, wurde hier im Hause, genannt „Zur Fiole" geboren am 17 November 1587".*

Vonk, (barg.), *jenever, brandmerk.*

Vonk (Jan met een —, (barg.), *geessel en brandmerk.*

Vóór de letter, in de graveerkunst de *proefdrukken* der prenten die getrokken worden, *voordat nog het onderschrift*, de naam van den maker, enz. *op de koperplaat waren aangebracht*. Als eerste en dus scherpe drukken hebben deze proefdrukken gewoonlijk meer kunstwaarde dan de latere drukken mèt de letter, en worden dus door de kunstliefhebbers gezocht.

Voor zeven lijsten gesjochten zijn, (b a r g.), *heet ongelukkig wezen;* bij „lijsten" is sprake van de lijsten der Staatsloterij; de bedoeling is dus: telkens met een niet uitkomen. Vgl. *Schoehten.*

Voorarrest, *voorloopig arrest,* in afwachting van de beslissing.

Voord, in plaatsnamen, *doorwaadbare plaats,* bv. Vorden, Amersfoort, Westervoort, Lichtenvoorde, Vechtevoort, enz.

Voorhaarnaald, een gouden of juweelen band op het voorhoofd der vrouwen, behoorend tot de Noordhollandsche kap, en in gebruik in Noord-Holland benoorden het IJ en op de eilanden, vroeger ook op Walcheren en Zuid-Beveland.

Voorkis, (a f r.), *bok van een wagen.*

Voorman, (a f r.), *voorganger, meesterknecht,* e n g. *foreman.*

Voorman zetten (Iemand op zijn —, (m i l.). In 't achterste gelid staande, heeft ieder soldaat een man vóór zich (zijn voorman), en nu moet hij juist *achter* dezen staan. Zegt nu een mindere tot een meerdere meer dan hem geoorloofd is, dan *zet* deze hem *op zijn voorman,* d. i. op zijn plaats, gericht (in den regel gezet) *op* zijn voorman.

Voorpeenen, (b a r g.), *wegwerpen.*

Voortrekken, (m i l.), 't geweer aftrekken (hier afschieten) vóór het commando.

Voortrekker, (z. a f r.), *wegbereider.*

Voorwerk, oorspronkelijk een onder afzonderlijk beheer staand deel eener oude landhoeve, welker huis en erf met andere uithoeven en met het saalgoed of de hoofdhoeve één landgoed uitmaakten. Deze *voorwerken* zijn allengs op zichzelf staande hoeven geworden, maar sommige hebben hun naam behouden, als *Voorwerk* bij Eibergen, a° 1188 Vorewerch. Bij Hardenberg ligt een *Voorwerk.* Verder: een bastion, liggende buiten de vesting, of vóór de poort; eindelijk: titel, voorbericht en inhoudsopgave van een boek.

Voorzichtig gelijk de slangen en oprecht als de duiven, Matth. X : 16, zegt Jezus tot zijne discipelen, waar hij hen uitzendt om het geloof te verkondigen.

Vorant, (w a p.), zie *Verslindend.*

Vork, vorketstok, forket of **furquet,** stok, bovenaan gaffelvormig gespleten, dienend tot ondersteuning der zware musketten uit den tijd van prins Maurits († 1625).

Vorkies pikken, (b a r g.), *in de gevangenis zitten.*

Vormsel, (r.-k.), lat. *confirmatio,* het tweede van de sacramenten, — het eerste is de Doop, — bestaande in de handoplegging en zalving (volgens den Catechismus Romanus alleen in de zalving (chrisma)) met de door den Bisschop op Witten Donderdag gewijde zalfolie. De *vorm* bestaat in de woorden: signo te signo crucis et confirmo te chrismate salutis in nomine Patris, Filii et Spiritus Sancti (= ik teeken u met het teeken des Kruises en bevestig u met de zalving des heils in den naam des Vaders, des Zoons en des H. Geestes). Het vormsel dient tot vermeerdering van de genade, die bij den Doop is ontvangen, en wordt toegediend aan de gedoopten, die boven den leeftijd van 7 jaar zijn; het mag alleen door een Bisschop worden toegediend. De Roomsche Catechismus legt het woord ten onrechte als *vormsel* uit; het is blijkbaar uit *(con)firmatio* ontstaan. (Mid.-nederl. *vormen (vromen)* = in den christelijken godsdienst bevestigen.

Vorst der dichters (De —, Stephan Mallarmé, † Oct. 1898, als opvolger van Paul Verlaine, door zijne vereerders aldus betiteld. Fr. *le Prince des Poètes.* Ten onzent eernaam van Vondel.

Vorst (of **Prins) der Fransche schilders (De —,** Puvis de Chavannes, geb. Dec. 1824 te Lyon, † 26 Oct. 1898 als weduwnaar van prinses Cantacuzène.

Vorwärts, (h g d.), *voorwaarts.* Spreuk van Blücher von Wahlstatt, die vanhier *Generaal voorwaarts* heet.

Vossen, (k. m. a.), *hard studeeren.*

Vossen hebben holen, in den zin van *slaverds betreden glnipperige paden,* louter op den klank af ontleend aan Matth. VIII : 20, Luk. IX : 58, waar Jezus den staat zijner zelfvernedering, zijn leven vol zelfverloochening aanduidt door te zeggen: „de vossen hebben holen en de vogelen des hemels nesten, maar de Zoon des Menschen heeft niet waar hij het hoofd aan nederleggen". *Vos* = sluwerd komt Luk. XIII : 32 voor.

Vossenstaart (Luiden met een —, d. i. *luiden zonder dat men het hoort;* uitdrukking uit den tijd, dat *alleen* de kerken der Ned. Hervormde Gemeenten luidende klokken mochten hebben.

Volte plura, (fr.), *meervoudig stemrecht,* krachtens hetwelk sommige kiezers meer dan eene stem mogen uitbrengen. Het werd voor 't eerst in België door de Grondwet van 7 Sept. 1893 voor de Kamerverkiezingen en later (1898) bij die voor de gemeentelijke en gewestelijke vertegenwoordigingen ingevoerd. Toen in de club der Jacobijnen te Parijs (1792) werd beraadslaagd over de wijs, waarop het lot van Lodewijk XVI zou worden beslist, stond een redenaar reeds het meervoudig stemrecht voor (Buchez et Roux, *Histoire parlementaire de la Révolution française,* XXXIIIe deel, bladz. 278). Dat voorstel had echter toenmaals geene praktische gevolgen.

Votieftafels, lat. *tabulae votivae,* werden inzonderheid door de Romeinsche zeelieden in den tempel van Neptunus opgehangen, gewoonlijk ten gevolge van eene gelofte (*ex voto*), in tijden van gevaar afgelegd. Ze werden van opschriften voorzien, en ook wel met reliefs versierd.

Votse-kapore! In de Joodsche volkstaal z. v. a. *hoe akelig! hoe afschuwelijk! hoe weerzinwekkend!* Of het samenhangt met *kaporo, kappara* (z. a.) is onzeker.

Vouloir avec fougue, pour ne pas être obligé de vouloir longtemps, (fr.), heet het van iemand wiens wils-uitingen hevig zijn, die met heftigheid besluiten neemt. Dezen karaktertrek kent men den 1 Nov. 1894 overleden Russischen keizer Alexander III toe, wien het uiterst moeilijk viel een besluit te nemen.

Vous aimez la musique (Ah, —, (fr.), woord van den rijkskanselier, graaf Bismarck, bij den intocht der Duitsche troepen, 1 Maart 1871, te Parijs. Hij reed met de troepen tot aan den Triomfboog; daar maakte hij rechts-om-keer. Bij het terugrijden door het Bois de Boulogne werd hij door het volk herkend, dat begon te fluiten en te jouwen. Toen graaf Bismarck op de fluiters toereed en tot hen zeide: „Ah, vous aimez la musique!" verstomde de menigte, en de verbazing nam toe, toen hij aan een uit den hoop vuur vroeg, om zijne sigaar aan te steken.

Vous êtes orfèvre, monsieur Josse, (fr.), *gij zijt goudsmid, mijnheer Josse;* Molière, *L'amour médecin,* woord van Sganarelle, wiens dochter Lucinde in hopeloozе zwaarmoedigheid is vervallen, en wien zijne nicht, zijne buurvrouw en zijne vrienden raad geven tot hare genezing. Ieder geeft een raad, die in zijn eigen belang past; zoo raadt Josse aan, haar een kostbaar garnituur te koopen; maar Sganarelle doorziet al het eigenbelang, en zegt het bovenstaande tot Josse. Daarom kenschetst men met de aangehaalde woorden het eigenbelang, dat zich achter belangeloosheid tracht te verbergen.

Vous êtiez dessous, mettez-vous dessus. Vollà la Révolution, (fr.), *gij waart er onder, ga er bovenop. Dat is de Omwenteling.* Woord van Danton aan een troep volks, die hem kwam vragen, hoe zij met de aristocraten te handelen hadden. „*Faites comme eux,*" zeide hij, „*vous êtiez*" enz.

Vous faire avaler un poisson d'Avril, (fr.), *a een Aprilvisch laten inzwelgen.* Bij eenen der vele oorlogen, die over Lotharingen zijn gevoerd, zou Koning Lodewijk XIII van Frankrijk († 1643) den Hertog van Lotharingen gevangen genomen, en op zijn eigen

kasteel te Nancy hebben opgesloten. Maar de gevangen Prins wist de wachters te bedriegen, en te ontkomen door over de Maas te zwemmen. Men spotte met de bedrogen Franschen, die er niet op gerekend hadden, dat men hun een zwemmenden visch te bewaren gaf.

Vous l'avez voulu, George Dandin, vous l'avez voulu, (fr.), zie *Dandin*.

Vox clamantis in deserto, (lat.), zie *Stem des roependen enz.*, Ontleend aan Jes. XL : 3 volgens de Vulgata.

Vox humana, (lat.), *de menschenstem* (een orgelregister).

Vox pacis, (lat.), *stem des vredes*.

Vox populi, vox Dei, (lat.), *de volksstem is de stemme Gods*. Homerus, *Od.* III, 214. Leus der voorstanders van volkssouvereiniteit. — Dit wil niet zeggen, dat de stem der menigte goed en verstandig is, doch dat ze niet te wederstaan is. Toen Eduard II door 't volk werd onttroond, ten gunste van zijn zoon Eduard III, nam Simon Mepham, aartsbisschop van Canterbury, deze woorden tot tekst. Daarentegen is

Vox regis, vox Dei, (lat.), *de stem des vorsten is de stemme Gods* de leus der voorstanders eener éenhoofdige regeering.

Vox Studiosorum (lat.), *Studenten-Stem*, in 1864 opgericht door de latere Mrss. D. J. v. Doorninck († 16 Nov. 1889 als Rijks-Archivaris in Overijsel, te Zwolle), destijds student te Utrecht, en L. J. v. Gelein Vitringa (advokaat te Arnhem), destijds student te Leiden. Den 4den Mei van eerstgenoemd jaar verscheen het eerste nummer van dat (toen ter tijd nog) geheel onafhankelijk van eenig corps opgericht en geredigeerd studenten-tijdschrift.

Voyou, (fr.), *straatkerel*, van o fr. *voyer* (gaan). Vgl. *Voie* (weg).

Vraagboekjes (Met — loopen, (mil.), *niet goed bij 't hoofd zijn*. Denkelijk ontleend aan het spreekwoord: „één *gek* kan meer *vragen*, dan zeven wijzen beantwoorden kunnen".

Vragen (Het feest der duizend —, heeft plaats, als bv. de burgemeesters de bewerking van het Landbouwverslag aanvangen voor het Nederl. Landbouw-comité. De burgemeester noemt geregeld al de vragen op, en de leden der commissie antwoorden, terwijl de secretaris in een der modellen alles aanteekent. Is er verschil van meening, dan wordt er druk geredeneerd, en uit de gedachtenwisseling stelt de voorzitter een passend antwoord samen. Zoo zit de commissie uren aan uren, totdat de 75 bladzijden behandeld zijn; daarna vangt de secretarie de invulling van het op te zenden model aan, en wordt alles nog eens flink herhaald en nagekeken.

Vrai peut quelquefois n'être pas vraisemblable (Le —, (fr.), *de waarheid is soms niet waarschijnlijk*. Boileau, *Art poëtique*.

Vrede door het bloed des kruises, Coloss. I : 20. Motto van het Nederl. Zendelinggenootschap, door Joh. Theod. van der Kemp, den apostel van Zuid-Afrika, te Rotterdam 19 Dec. 1797 gesticht.

Vredegerecht, Fransche instelling, in 1838 door het *Kantongerecht* vervangen. Vóór dit tijdstip sprak men van *vrederechters*, evenals nog in Frankrijk en België *juge de paix*, en in Engeland *justice of the peace*.

Vredejaar (Het —, noemden onze vaderen het jaar 1648 bij uitnemendheid, omdat toen de vrede van Munster werd gesloten.

Vredekeizer, eerenaam van keizer Nicolaas II van Rusland, omdat hij in Aug. 1898 eene oproeping deed aan al de Mogendheden tot het houden eener Conferentie, waarin eene algemeene ontwapening en de mogelijkheid van een algemeenen vrede werd besproken, en die den 18 Mei '99 te 's-Gravenhage in het Huis ten Bosch werd geopend.

Vredevorst, bijnaam voor Alfonso IX van Spanje. Onder den kreet „Leve Alfonso, de Vredevorst" werden op 25 Maart 1876 te Madrid geheele

zwermen van duiven opgelaten, als zinnebeelden van vrede; naar het Bijbelsch verhaal, is de duif het beeld des vredes tusschen God en mensch, die hersteld werd toen de wateren van den zondvloed weken; de *duif* bracht een groenen tak mede naar de ark (Genes. 8 : 11), ten bewijze, dat de boomen weder boven het watervlak uitstaken.

Vreedzaam onder elkander (Zijt —, *est unaar smakelijk*. Waar in Paulus' vermaning 1 Thessal. V : 13 *vreedzaam* in den zin van *vreetzaam* genomen wordt.

Vreemd vuur op het altaar brengen, (nieuwe, moderne) leerstellingen op den kansel verkondigen, die men niet gewoon was van daar te vernemen. Ontleend aan Lev. X : 1 (Num. III : 4, XXVI : 61). Ook meer in 't algemeen van een dichter, die niet door heilige geestdrift tot uiting van dicht- of zanglust wordt gedreven. *Vreemd vuur* = onheilige beginselen.

Vreemde tongen (Door — spreken, in eene vreemde taal spreken; in Bijbelschen zin: door den mond van den Heiligen Geest spreken.

Vreugde der wet, Israëlietische feestdag in October, jaarlijks gedurende één dag gevierd, over de herstelling van den Levitischen eeredienst onder hun voorgeslacht, na de Babylonische ballingschap, volg. Nehem. XII : 44.

Vriendschap (Voorbeelden van —,
Achilles en *Patrocles*.
Damon en *Pythias*.
David en *Jonathan*.
Epaminondas en *Pelopidas*.
Orestes en *Pylades*.
Montaigne en *Etienne de la Boëtie*.
Hadrianus en *Antinous*.
Prins Willem III van Oranje en *Jan Willem Bentinck*, graaf van Portland.

Vrij beheer, door kerkvoogden (en notabelen) gevoerd over de kerkgoederen in gemeenten, die zich *niet aangesloten* aan het Algemeen College van Toezicht, dat door de Regeering in 't leven werd geroepen voor de drie naastvolgende jaren, nadat bij Kon. Besluit van 9 Febr. 1866 (Stbl. n° 10), de Regeering verklaard had zich aan alle rechtstreeksche tusschenkomst in het beheer der kerkgoederen en aan het toezicht daarop te onttrekken; om dit geheel over te laten aan de Nederl. Hervormde Kerk. Dit Algemeen College gaf 12 Oct. '68 een „Ontwerp van Besluit ter voorloopige organisatie" in overleg met de provinciale colleges van Toezicht, waaruit het Reglement d.d. 1 Oct. '70 is geboren, hetwelk door het grootste deel onzer vaderlandsche gemeenten als regel voor het beheer der kerkgoederen en kerkfondsen is aangenomen. Het (kerkelijk) *beheer* gaat over de stoffelijke belangen, de geldmiddelen enz., het (kerkelijk) *bestuur* over de geestelijke en godsdienst-belangen der gemeenten.

Vrij ontbijt, *vrijmaking van het ontbijt*, aldus heet in Engeland de afschaffing van allerlei lasten, welke voor de onbemiddelden drukkend zijn, als invoerrechten op thee, koffie, cacao, gedroogde vruchten, enz. enz. Deze afschaffing was het ideaal van John Bright (geb. 1811), die sedert 1839 deelnam aan de zoogenaamde Anti-Cornlaw-League, in 1843 lid van het Lagerhuis, daarna minister van koophandel; krachtig voorstander van liberale beginselen.

Vrijdag, zie *Freya*. Varianten zijn: *Vri-* (a° 1401, 25, 1534), **Vriden-** (a° 1407), *Fry-* (a° 1500), *Vry-* (a° 1534, 5, 8), *Frij-* (a° 1538) *-dach*; o.h.g.d. *fridtag(e), freitag* of *getaittag, fr(e)y-, fry-tag, fredetage*. De Vrijdag is de *dies stationum* (zie *Statie*), de *feria* sexta (zesde vierdag) der R.-Kath. Kerk, als halve vastendag. Ital. *venerdi*, lat. *dies Veneris* (dag van Venus), evenals fr. *vendredi*, omdat de Noorsche Freya (mingodin) door de Romeinsche Venus werd vervangen.

Vrijdag, *de wilde*, dien Robinson uit de handen der Kannibalen verloste en voortaan zijn trouwe vriend. Toen Vrijdag zijn ouden vader weer terug vond, noemde R. dezen *Donderdag*.

Vrijdag en Columbus. Vrijdag 3 Aug. 1492 aanvaardde Columbus zijne ontdekkingsreis. Vrijdag 12 Oct. 1492 ontdekte hij land. Vrijdag 4 Jan. 1493 vertrok hij voor zijne terugreis. Vrijdag 12 Maart 1493 kwam hij veilig te Palos terug. Vrijdag 22 Nov. 1493 bereikte hij Hispaniola (San Domingo of Haïti), op zijn 2en tocht. Vrijdag 13 Juni 1494 ontdekte hij het vasteland van Amerika.

Vrijdwang (Cornelis —, spotnaam van Maurits Cornelis van Hall, den Patriot te Amsterdam, toen hij in Doctrina (de Keezen-societeit) de stadsregeering uitdaagde, omdat ze de Oranjepartij het hoofd liet opsteken.

Vrije gemeente (De —, te Amsterdam, opgericht door Ds. Hugenholtz, zedelijke verheffing, liefde en vrede zonder dogma.

Vrije klerken, broeders van het Hiëronymus-klooster, gevestigd te Harderwijk in 1372.

Vrije kunsten (*artes liberales, ingenuae, bonae*), (lat.), de kennis en bekwaamheid, waarop de vrije burger zich zonder blaam kon toeleggen, in onderscheiding van de *artes illiberales*, wier beoefening hij aan slaven overliet. Verg. *trivium* en *quadrivium*.

Vrije liefde (Leven van of **in —.** Leven als in huwelijk, zonder vanwege Staat of Kerk gesloten echtverbond.

Vrije School (*voor heel de Natie*). Hierdoor wordt verstaan, dat elke groep van gelijkgezinde ouders voor zich eene school opeischen, hare onderwijskrachten zelf benoemen, den geest van het onderwijs zelf bepalen kan; doch dat de Staat, die met de zorg voor het onderwijs belast blijft, een minimum van eischen kan stellen, naar vasten maatstaf, evenredig aan het getal kinderen, naar den aard en de gesteldheid der school; de kosten draagt voor gebouwen, leerkrachten en middelen; terwijl wat meer geëischt wordt dan gewoon lager onderwijs, door de ouders zelve of uit fondsen bekostigd wordt.

Vrije steden, sedert de Middeleeuwen steden, die onmiddellijk onder de Grafelijkheid stonden en niet tot eene heerlijkheid behoorden en daarom door een heer geregeerd werden. In Overijsel waren Deventer, Kampen en Zwolle *vrije Rijkssteden*. Tegenwoordig zijn *vrije steden* dezulke, welke eene eigene regeering hebben en onafhankelijk zijn van eenig keizer- of koninkrijk, zooals Lubeck, Hamburg en Bremen, vroeger ook Frankfort a/M.

Vrije Universiteit, *Academia Libera Batavorum*, inrichting voor Hooger Onderwijs te Amsterdam, op particulier initiatief gesticht, geheel zonder toestemming, begunstiging of medewerking van den Staat. Dr. Abraham Kuyper en Dr. F. L. Rutgers waren er in 1880 de aanleggers van. De eerstgenoemde wijdde haar 20 October in met eene rede over „Volkssouvereiniteit". Haar grondslag is de Nederl. Hervormde Geloofsbelijdenis, gelijk die door de Synode te Dordrecht a° 1618/19 is bekrachtigd.

Vrijer, (barg.), *jongen*, een goocheme vrijer = *een slimme jongen*.

Vrijers voeten (Op —, *met vrijplannen omgaan*, fig. *met bedachtzame, stille schreden*.

Vrijhandel-systeem, zie *Economische politiek* en *Protectionisme*.

Vrijheidsboom. Het gebruik, op openbare pleinen boomen te planten als zinnebeelden der vrijheid; is afkomstig van den Noord-Amerikaanschen vrijheidsoorlog (1776—1784). Toen behandelden de burgers van Boston — de stad, die het eerst de vaan van den opstand tegen Engeland verhief — hunne staatkundige belangen onder zulk een vrijheidsboom. De kort daarop uitbrekende Groote Omwenteling in Frankrijk nam met zooveel geestdrift het groene zinnebeeld der vrijheid over, dat er van 1789 tot 1792 niet minder dan 60.000 vrijheidsboomen in dat land geplant zijn.

Vrijheidsmuts. Van-ouds hadden bij de Europeesche volken, zoolang per-

soonlijke vrijheid niet het eigendom was van alle burgers, uitsluitend de vrije lieden het recht in het openbaar met gedekten hoofde te verschijnen, wat aan de slaven niet veroorloofd was. Tot de gebruiken bij de vrijlating van slaven bij de Romeinen behoorde dan ook, dat hun door dengene, die als meester hun de vrijheid schonk, een hoed of muts op het hoofd werd gezet, weshalve men deze als het zinnebeeld der vrijheid beschouwde *(jus pileï)*. Zulk een zinnebeeld is ook de hoed op de speer van de Nederlandsche Maagd. Het hoedafnemen is alzoo: zich tot dienaar maken.

Vrijkwartier, (w a p.), (fr. *franc-quartier*), *schildje* ter grootte van $^1/_4$ van het schild, in een der hoeken (bijna altijd rechts boven).

Vrijland-vereeniging. In het hoogland van Kenia (Midden-Oostelijk-Afrika) hoopt deze vereeniging een socialen modelstaat te stichten. Den 28n Febr. 1894 vertrok de eerste expeditie naar Vrijland, in die landstreek, onder leiding van Dr. Wilhelm uit Weenen. In Engeland sloot de arbeidersleider Gotfred zich met eenige krachtige mannen bij die eerste „Vrijlanders" aan. Men zegt, dat die beweging geheel mislukte, ten minste voorloopig. Jan. '96 zag het licht (bij P. C. Wezel te Haarlem) onder de leus „Der verwezenlijking nabij", van de hand van Prof. Dr. Theodor Hertzka, „Vrijland. Het Beeld eener Toekomst-maatschappij". Vanhier:

Vrijlandisme, *sociaal-liberalisme*, door kolonisatie te verwezenlijken.

Vrijmetselaar, *Mac benac* is een geheimwoord der vrijmetselaars, dat beteekent „het vleesch verlaat het gebeente" maar verdraaid is van hebr. *Mac-benakak*. „De zoon der ellende gaat tot bederf over". *M. B.* is ook wel op het schootsvel van den meester gestikt. De verkorting J. M. B. beteekent Jacobus Molay Burgundus, de naam van den laatsten grootmeester van de orde der tempelheeren, die 18 Maart 1314 op bevel van den Fransehen koning Philips IV den Schoone werd verbrand.

Vrijsteden, steden, die het voorrecht hadden, misdadigers, die binnen hunne muren een toevlucht gezocht hadden, niet te behoeven uit te leveren. Zoo waren vroeger Kuilenburg en Vianen vrijplaatsen voor bankroetiers: geen burgerlijk rechter kon hen daar achterhalen. Dit voorrecht is met de Revolutie vervallen.

Vrijstermarkt, naar men beweert werd deze gehouden te Schagen en te Schermerhorn, te gelijk met de kermis. Dat de boeremeisjes bij gelegenheid der kermis op de markt gingen staan om óf een kermisvrijer óf voor het volgend jaar een nieuwen landheer te vinden, is bekend genoeg (o. a. voorgesteld in het 1e bedrijf van *les Cloches de Corneville*).

Vrijthof, oudtijds *crithof*, omheinde plaats, binnentuin, voorhof (van een tempel), omheind perk in eene stad bv. te Maastricht. Vgl. h g d. *Friedhof*, d. i. *eingefriedeter Hof*.

Vrijvaren. Een schip of scheepsaandeel heeft zich vrij gevaren, wanneer het zooveel heeft opgebracht dat men het kapitaal met de interesten terug heeft.

Vrijwaring, het geven van zekerheid door den verkooper van eenig goed aan den kooper, dat het goed geen verborgen gebreken heeft, en niet door een derde zal worden uitgewonnen (opgeëischt).

Vrome wenschen, l a t. *pia vota* (z. a.).

Vroolijk (Een — hart is een gedurige maaltijd. Spreuk. XV : 15b. *Een blijmoedige geest doet lichaam en ziel goed.* Men zegt ook *Vroolijkheid is Gods medicijn.*

Vrouw Christi (De —, zie *Zwarte Jannegie.*

Vrouw (Eene — die den Heer vreest mangelt niet, zoogenaamde aardigheid aan eene vrouw, die mangelt, toegevoegd, met zinspeling op de Luthersche vertaling: Ps. 34 : 10. De Statenvertaling luidt: *die den Heer vreezen, hebben geen gebrek;* h g d. *mangeln* = ontbreken.

Vrouw Holle. Onder dezen naam werd de Germaansche godin van het huwelijk en de vruchtbaarheid, *Holda* of *Hulda* = *de milde, de vriendelijke,* door meisjes en vrouwen vereerd en aangeroepen. Hgd. *hold.*

Vrouw is eene gave des Heeren (Eene goede —, vgl. Spreuk. XVIII : 22; XIX : 14. Zij wordt niet door erfenis verkregen; haar te vinden mag men als eene gunst des Hemels aanmerken.

Vrouwelijke Goethe (De —, kwalifikatie der Vorstin von Gallitzin, eene hoogbegaafde vrouw, die omstreeks 1788 met Goethe te Munster omgang had; *hij* ten slotte een scepticus, *zij* eene geloovige (R.-Katholieke), die na langen strijd, waarin zij de drie stadiën van atheïsme, humanisme en Christendom doorliep, tot dat geloof was gekomen.

Vrouwen hebben zeven geesten in 't lijf (De —, Luk. VIII : 2. Dit gezegde is ontleend aan 't verhaal omtrent Maria Magdalena, uit wie zeven duivelen uitgeworpen werden. Wordt gezegd van vrouwen, die óf buiten zich zelve zijn van drift en als furiën woeden, óf buitengewone drukte maken.

Vrouwendag of *Maria Lichtmis,* 2 Februari. Zie *Kerkdagen.*

Vrouwentongen, spotnaam voor de bladeren der populieren of *ratelaars.*

Vrouwenwapen, (w a p.). Eene gehuwde vrouw voert haar wapen in een langwerpig rond of in een ruitvormig schild, naast dat van haren echtgenoot, behalve wanneer zij uit eigenen hoofde regeerende vorstin is; zie *Jonkvrouwenwapen.*

Vrouwezand, zandbank, niet ver van Stavoren, waarop *niet,* zooals de legende wil, „looze korenaren" groeien; deze groeien op eene andere bank, het Roode Klif, en zijn waarschijnlijk de bekende helm. Zie *Vrouwtje van Stavoren.*

Vrouwtje van Stavoren. De schatrijke weduwe, die in haren overmoed en brooddronkenheid den ondergang harer vaderstad veroorzaakte, door eenen harer schippers te dwingen eene geheele lading tarwe over boord te werpen. Op deze plek ontstond eene zandbank, het *Vrouwezand* geheeten, vlak voor de haven, zoodat geen koopvaardijschip van eenigen diepgang meer kon binnenvallen. Aldus zegt de legende, en voegt er bij, dat een priester de roekelooze vrouw gewaarschuwd had en gedreigd met armoede. Daarop nam zij een ring van haar vinger en wierp dien in de haven, zeggend: „zoo min deze ring weer in mijn bezit komen kan, zoo min zal ik arm worden!" Den anderen dag bracht de kok haar den ring, dien hij in de maag van een visch had gevonden.

Vrucht (Verboden —, oogt op de geschiedenis van den zondeval (Genes. III : 2, 3). Vanhier: *Die eens van de verboden vrucht heeft geproefd, blijft er van eten,* en *Verboden vruchten zijn de zoetste. De vrucht van den verboden boom.* Vgl. het Latijnsche *Nitimur in vetitum* (wij streven naar het verbodene).

Vruchtgebruik, „een zakelijk regt om van eens anders goed de vruchten te trekken, alsof men zelf eigenaar daarvan was, mits zorgend dat de zaak zelve in stand blijve". (Art. 803 B. W.).

Vuil (De kust is —, gevaarlijk door blinde klippen en zandbanken. Scheepsterm. Vgl. *De lucht is vuil.*

Vulcanisten, aanhangers van het *vulcanisme* of *plutonisme,* d. i. van de wetenschappelijke meening, dat de aardkorst door het naar boven drukken van vurig gloeiende steenmassa's hare tegenwoordige gedaante heeft gekregen. Tegenover hen staan de Neptunisten, zie *Neptunisme.*

Vulcanus, bij de Grieken *Hephaestos* geheeten, zoon van Jupiter en Juno, (of ook van deze alleen), de god van het vuur.

Vulgata, de Latijnsche vertaling der Heilige Schrift des Ouden en Nieuwen Testaments, welke door de R.-Kath. Kerk als alleen gezaghebbend beschouwd en gevolgd wordt. Door den kerkvader Hieronymus († 419/20) vervaardigd uit één tekst, welken hij uit Grieksche handschriften verbeterd had, en waarbij de Septuaginta tot grondslag diende; ter gelegenheid van het Concilie van Trente (midden 16e eeuw) herzien, verbeterd en gezuiverd, en door dit concilie voor authentiek verklaard. *Vulgata interpretatio Sacrae Scripturae = de algemeen verbreide* overzetting der Heilige Schrift. Over de *Engelsche Vulgata* zie *Douaghijbel.*

Vulgo, (lat.), *gemeenlijk, gewoonlijk* — volgens het gewone spraakgebruik — in het dagelijksch leven.

Vulnerat et sanat, (lat.), *hij wondt en heelt.* Spreuk van de Pélichy.

Vulneratorum anima clamavit, (lat.), *de ziel der gewonden* (op het slagveld), *heeft* (om hulp) *gevraagd.* Opschrift der medaille, door koning Willem III verleend aan geneeskundigen, die in 1870—71 den tocht met de ambulance medemaakten, ter hulp voor de gekwetsten in den Fransch-Duitschen oorlog.

Vulpes pilum mutat, non mores, (lat.), Suetonius, *Vita Vespasiani* 16. *De vos verwisselt wel van haar, maar niet van aard.* — De vos verliest wel zijne haren, maar niet zijne streken.

Vultus figura affectiones pectoris indicat, (lat.), *de uitdrukking van het gelaat duidt de aandoeningen van den inborst aan.* Het gelaat is de spiegel der ziel. Leenspreuk van Filips van Marnix, heer van St. Aldegonde, schrijver van den „Byenkorf der Roomsche Kerk" († 1598).

Vurige kolen op iemands hoofd verzamelen. Spreuken XXV : 22, Apostel Paulus schrijft Rom. XII : 20: „wie zijn vijand goed doet, zal kolen vuurs op zijn hoofd hoopen", d. w. z. zal strenge maar edele wraak aan hem oefenen, die hem even smartelijk moet vallen alsof kolen vuurs op zijne hersens brandden, en dus het beste middel tot zijne verbetering wezen moet.

Vuur (Die ding was al lank in die — al, (z.afr.), *ik heb 't al lang in den zins gehad.*

Vuur (Vreemd — op 't altaar brengen, zie *Vreemd vuur* enz.

Vuurbaak, (wap.), *een ijzeren mand* met vuur gevuld, waaruit vlammen opstijgen.

Vuurflesch, (verouderd), flesch met buskruit gevuld en van een lont voorzien, die men onder het gevecht op vijandelijke schepen placht te werpen.

Vuurhoutjes, (z.afr.), *lucifers.*

W

W. (hand.), op koersnoteeringen: *wissels;* op Fransche munten: *munt van Rijssel.*

W. en B., (mil.), *water en brood* dat, tot verzwaring van straf het middageten vervangt. Mag hoogstens gedurende 4 dagen ieder dag, en gedurende 14 dagen om den anderen dag worden opgelegd. Spottend: *wijn en banket* genoemd.

W. C. (eng.), *Water-Closet.*

Waalmoppen, *waalsteenen,* naam waarmede thans gewoonlijk de uit leem gevormde in 't vuur gebakken metselsteenen of brikken worden aangeduid, hetzij die steenen in de steenfabrieken gelegen aan de rivier de Waal of elders in Nederland vervaardigd zijn. De vorm en afmetingen welke oorspronkelijk alleen in de steenbakkerijen aan de Waal was aangenomen, is thans als de normale vorm en afmeting voor geheel Nederland te beschouwen.

Waalredders, oude naam der havenpolitie te Amsterdam, van *Waal* (haven) en *redder* in de oude beteekenis van orde scheppen en bewaren, vgl. *redderen* en „beredderaar van de malatenschap".

Waar het hart vol van is, daar vloeit de mond van over. Ontleend aan Matth. XII: 34, Luk. VI: 45: Uit den overvloed des harten spreekt de mond.

Waar uw schat is, daar zal ook uw hart zijn, Matth. VI : 21.

Waar wert oprechter trou
Dan tusschen man en vrou
Ter werelt oit gevonden.
Vondel, *Gijsbr.,* Rey van Edelingen, regel 1239 en volg.

Waardgelders, gewapende troepen, tot handhaving der rust in de steden, Aug. 1617 door Johan v. Oldenbarneveld en de meerderheid der Hollandsche Staten op de been gebracht, ook in Utrecht doorgedreven. Omdat deze gewapende macht geheel in handen der Staten en stedelijke besturen, en buiten den eed des Stadhouders stond, was ze Prins Maurits en zijner partij een doorn in 't oog.

Waarschap, (m. ned.), *recht op eenig vast goed.* Ook, *borgstelling,* ingeval van wanbetaling. In 1700 beduidde het ten onzent nog *bezoek.* Mid. ned. z. v. a. *waerdschap* = maaltijd, gastmaal.

Waarzeggenden geest hebben (Een —, ontleend aan Hand. XVI : 16, wordt gezegd, als iets voorvalt of iemand komt, juist wanneer er een over dat geval of dien persoon gesproken heeft.

Wacht, (zeet.). Een etmaal telt *zes* wachten, aan boord: 1) voormiddag (8—12); 2) achtermiddag (12—4); 3) platvoet (4—8); 4) eerste wacht (8—12 's avonds); 5) hondewacht (12—4 's nachts); 6) dagwacht (4—8 's morgens).

Wacht am Rhein (Die —, Duitsch volkslied, in 1840 door Max Schneckenburger gedicht, gezongen naar de muziek van Karl Wilhelm en populair geworden sedert 1870.

Wacht op onze daden! Gezegde van wijlen Minister Thorbecke.

Wacht sleepen (In de —, (mil.), *iets meenemen of meepakken,* vooral als het voorwerpen betreft, waarvan het eigendomsrecht betwist zou kunnen worden. Ook: *gearresteerd worden.*

Wacht ('t Lijkt wel eten voor de —, (mil.), uitdrukking ter aanduiding, dat iets niet bevalt, niet aangenaam is.

Wacht u voor de geteekenden, spreekwoord, naar het volksvooroordeel, dat een wanschapene in zijne misvorming eene bepaalde Godsstraf dragen zou (vgl. Joh. IX : 2). Daarom heeft men dit gezegde wel met Gen. IV : 15 in verband gebracht, aangezien over Kaïn in vs. 11 een vloekvonnis wordt uitgesproken.

Wacht u voor het beest, dat collega heet! Gezegde van wijlen Prof. De Hoop Scheffer, meermalen door hem geuit op zijn college over Pastoraal. Collega's handelen dikwijls *onbroederlijk* met elkander.

Wachter (Liegen als een —, zinspeling op den leugen der wachters bij het graf, dat Jezus' discipelen zijn lijk gestolen hadden, Matth. XXVIII : 13 en 15.

Wachters op Sion's muren (Het zijn —, Jes. LII : 8; LXII : 6, letterl. „wachters *over* Sion's muren", die gedurig bidden voor hunne aanstaande wederoprichting; want Sion (Jeruzalem) lag op dat tijdstip in puin, was daarbij onbewoond, en Sion's muren waren niet aanwezig; zie Jez. LXIV : 10; XLIV : 26, 28. Doorgaans stonden wachters op de torens bij de poort, om uit te zien of er ook een vijand naderde, eenig gevaar voor de stad te duchten was. De wachters, in geestelijken, zin waren de *profeten,* of ook de oprechte godvruchtigen (Jes. XXI : 6, 11). In den volksmond: steil rechtzinnigen, vooral predikanten, die ernstig waken, dat in het Sion des Heeren, in de Kerke Gods, niets verkeerds binnensluipe, inzonderheid, dat er geene onrechtzinnige leer verkondigd worde.

Waddai, (hebr.), *zekerheid;* in de volkstaal verkort tot *wadde.* Vandaar: *bewadde* = met zekerheid. *Awadde,* voorzeker, zonder eenigen twijfel. Beide woorden worden ook wel ironisch gebezigd, zooals vaak ons *welzeker!*

Wade, in plaatsnamen, *doorwaadbare plaats,* bv. Ravenswade of Ravenswaai, Wadestein of Wajestein, Wadenojen.

Waer haelt de gek dien brui quae woorden toy van daen? woorden van Kamacho in Langendijk's *Don Quichot op de bruiloft van Kamacho,* wanneer hij Meester Jochem den Rijmer een vers hoort lezen, waarin alle regels op een na als rijmwoord een bastaardwoord hebben, allen eindigend op *-entie.*

Waffen nieder! (Die —, (hgd.), *de wapens neergelegd!* Titel van een roman van Bertha barones von Suttner (a° 1889), die in schier alle talen vertaald, een verbazenden opgang heeft gemaakt, als *protest tegen den oorlog.* Sedert 1890 ook titel van een tijdschrift door haar geredigeerd.

Wagen (De —, hetzelfde als de Groote Beer, waarbij de 4 sterren van het vierkant de wielen, en de drie

van den staart den krommen dissel voorstellen; ook wel beschouwde men deze drie als de paarden, terwijl dan de ster Alcor bij Myzar *het ruitertje* werd genoemd.

Wagenweg, de ruimte, op de kaarten der Oostindische Compagnie afgeteekend tusschen twee lijnen, binnen welke de schepen gehouden waren te zeilen, althans tot voorbij de Linie.

Wagenwielvangers, spotnaam voor de inwoners van Meenen, in West-Vlaanderen. In Juli 1546 werd aldaar een 12-jarig meisje door den wagen van een onbekenden voerman overreden. Om dezen te noodzaken binnen de stad te blijven, totdat het gerecht over de zaak uitspraak had gedaan, deed de baljuw de 4 wagenwielen in beslag nemen. De voerman echter schafte zich andere wielen aan, en maakte zich uit de voeten.

Wahabieten of **Wechabieten,** arab. **Wagâbi,** naam der leden van eene Mohammedaansche secte, gesticht door *Abd' Oel Wahab,* omstreeks 1745. De stichter wilde den Islam terugbrengen tot zijne oorspronkelijke zuiverheid, en beschouwde alleen den Koran als de gezaghebbende openbaring, terwijl hij alle mondelinge en schriftelijke overleveringen verwierp. Mohammed, Christus en de Profeten waren in zijn oog heilige en Gode welgevallige wijzen, zoodat hij het laatste artikel van de Mohammedaansche geloofsbelijdenis: „Geen ander God dan God, en Mohammed zijn profeet" wegliet en in verzet kwam tegen de schier afgodische vereering van Mohammed.

Wahlverwandschaften, betrekkingen van *verwante zielen;* naar den titel van een roman van Goethe, waarin twee echtparen ontdekken, dat zij verkeerd gepaard zijn. Het woord komt ook in de scheikunde voor; ned. *keurverwantschap.*

Wajang, uit 't *kawi* bet. eigenlijk *schaduw,* in 't jav. gebezigd tot aanduiding van beelden, poppen en figuren die vertoond worden, ook wel achter een verlicht scherm; het bet. ook *tooneelvertooning,* bv. *wajang tjina,* Chineesche komedie.

Wajang-orang, (mal.), *Wajangwong* (jav.), beteekent tooneelvertooning door *levende* menschen.

Wajangspel, inlandsch spel op Java, spel met lederen poppen, die op pisangstammen worden gestoken, voorstellend verschillende individuen uit vroeger en later tijd, die opmerkelijke of verschrikkelijke lotgevallen hadden; welke door den *wajangspeler* aan de toeschouwers, in een halfcirkel vóór zijne tent gezeten, worden meégedeeld. Heele nachten zitten zij naar de verhalen te luisteren. Grillige figuren uit de *wajangverhalen* staan op de gouden sigarenkokers, uit de Lombok-schatten in het Rijks-Museum te Amsterdam.

Wajeilech, (hebr.), = *en hij ging.* Van iemand, die zich uit de voeten maakte, wordt soms gezegd: *hij is wajeilech.*

Wajikro, (hebr.), *en Hij riep,* naam van het derde boek van Mozes, naar het beginwoord. Dus ook de naam der eerste afdeeling uit dit boek, naar hetzelfde beginwoord.

Waldenzen, zie *Glorieuse Rentrée.* Den 17n Febr. 1848 verkregen de Waldenzen, die toen nog onderdanen waren des Konings van Sardinië, in Italië dezelfde rechten als diens overige onderdanen; zij erlangden dus godsdienstvrijheid. Deze vrijheid strekte zich over heel Italië uit, toen in 1870 Rome de hoofdstad werd van dit land.

Walhalla of de *Zaal der gesneuvelden,* volgens de Noorsche godenleer het verblijf der in den slag gevallen helden. Het was een prachtige zaal in Gladsheim (Vreugdeburcht), omgeven door een bekoorlijken lusthof.

Wali, (turksch), *gouverneur-generaal* eener provincie.

Walkyriën of *Oorlogsmaagden,* in de Noorsche godenleer bevallige

jonkvrouwen, die met goud versierd in schitterende wapenrusting door de lucht rijden, naar het bevel van Odin den strijd besturen en het lot des doods aan de helden toevoegen.

Wall-street, (a.m.), het middelpunt van den fondsen- en geldhandel te New-York.

Walletje pakken (Een —, (k.m.a.), een wandeling over het walletje doen, dat de Militaire Akademie gedeeltelijk omringt.

Walpurgis of *Walburg* (beschermster der gesneuvelden), eene heilige, de zuster van den heiligen Wilibald, overleden in 779 als abdis van het klooster *Heidenheim* bij Eichstätt. Zij wordt gehuldigd als de beschermvrouw der tooverij. Daar de dag van hare heiligverklaring (1 Mei) toevallig een der belangrijkste heidensche feestdagen was, verkreeg bij het toenemen van het geloof aan heksen de *Walpurgisnacht* (van 30 April op 1 Mei) eene beruchte beteekenis: men meende nl. dat alsdan de heksen met haren meester, den Duivel, op den Bloksberg bijeenkwamen.

Wals-koning (De —, Johann Strauss, † 3 Juni 1899 te Weenen, oud 74 jaar, zoon van Johann Strauss Senior, ook wals-componist. In 1844 stichtte hij het orkest, dat de Weener danswijzen populair maakte in schier gansch Europa, overal waar danslustige voeten worden gevonden. Vanhier de bijnaam *Wals-koning*.

Wanboffen, (k.m.a.), *teleurstelling ondervinden*.

Wandalismus, barbaarsche vernielingswoede, kunststormerij; de ruwheid der Wandalen, een Duitsch-Gothische volksstam, die in de 5e eeuw n. C. Gallië, Spanje en Italië als overstroomde, in 455 Rome veertien dagen lang plunderde en zeer vele kunstwerken vernielde.

Wandelende Jood, zie *Ahasverus*.

Wankant, (bouwk.), tegenstelling met *meskant* wordt de naam van wankant gegeven aan hout, timmerhout, balken, ribben, planken, enz., dat geen zuivere rechthoeken in doorsnede aanbiedt.

Wanneer de harder dwaelt, wat pad, wat rechte gangen zal de arme kudde gaan? Vondel, *Jozef in Egypte*, r. 534; antwoord van Jozef aan Potiphar, den lof afwijzend, dien de vorst hem toezwaait. *Begost* = begonnen.

Wantyd of *Vantyd*. Zie *Guldenbesjes-tijd*.

Wapenkreten. Vanouds was het gewoonte, dat tegen elkaar oprukkende of elkaar aanvallende benden *kreten* aanhieven. De Bijbel geeft daarvan een voorbeeld, al uit den tijd der Richteren, namelijk Richt. VII : 18, 20, waar de woorden: *Voor den Heere en voor Gideon!* en: *Het zwaard van den Heere en van Gideon!* als krijgsgeschrei worden vermeld. — Niet onnatuurlijk is het, dat door gedurige herhaling, zulke kreten een vasten vorm aannamen en in dien vorm eigen bleven aan een bepaalden stam of een bepaalden aanvoerder.

De Hollanders riepen: *Holland!* en de Vlamingen: *Vlaanderen den Leeuw!*

De kreet der Spaansche koningen was: *San Jago!* — die der Fransche koningen: *Montjoye! Saint Denis!* — die der Engelsche koningen: *Montjoye! Notre Dame! Saint Georges!* — die der Schotsche koningen: *Saint Andrew!* De hertogen van Borgondië riepen: *Montjoye! Saint Andrieu!* of wel: *Montjoye! Notre Dame!* De Hertogen van Anjou: *Montjoye! Anjou!*

Wapenrol van Karlaverok, eng. *the Roll of Karlaverok*, in 1828 door Sir Harris Nicholas uitgegeven naar een handschrift, dat zich in het Britsch Museum bevindt, uit het einde der 13e eeuw; een dichtstuk in Normandisch-Fransch, dat de heldenfeiten van Eduard I († 1307) en zijne ridders, bij de belegering van het kasteel Karlaverok, in Dumfriesshire, omstr. 1300, tot onderwerp heeft.

Wapenspreuken, zie *Leuzen.*

War against war, (eng.), *Oorlog tegen den Oorlog,* titel van een vredepredikend werk van Stead, uitgegeven met het oog op de Vredes-Conferentie, die (Juni '99) te 's-Gravenhage gehouden werd.

Waroeng, (jav.), *kraampje,* aan den weg, waar eetwaren, sirih, speceerijen en snoeperijen te koop zijn; mal. *kedaï.*

Wartena ('t Is een weer als te —, Wartena bij Leeuwarden, vroeger een welvarend stadje, is door storm en watervloeden hevig geteisterd; vandaar bovenstaand spreekwoord.

Was du ererbt von deinen Vätern hast,
Erwirb es um es zu besitzen!
(hgd.), *Wat gij van uwe vaderen geërfd hebt, verwerf het om het te bezitten.* Goethe, *Faust,* I (Nacht), regel 329 en 330.

Was frag' ich viel nach Geld und Gut,
Wenn ich zufrieden bin?
(hgd.), *Wat kan mij geld of goed schelen, als ik tevreden ben?* de aanhef van Johann Martin Millers' (1750—1814) gedicht *Zufriedenheit,* voor het eerst in den *Vossische Musen-Almanach* van 1777 verschenen.

Was glänzt, ist für den Augenblick geboren,
Das Echte bleibt der Nachwelt unverloren,
(hgd.), zie *Echte.*

Was gleicht wohl auf Erden,
Dem Jägervergnügen,
(hgd.), *wat komt op aarde het genot der jacht nabij.* Aanvang van het koor der jagers, in Weber's *Freischütz,* tekst van Kind (1821).

Was ich mir dafür kaufe!
(hgd.) eig. *Wat ick mich davor koofe!* (z.a.) in den zin van *wat heb ik daaraan!* is ontleend aan *Berlin, wie es weint und lacht,* van David Kalisch (1820—72).

Was ist der langen Rede kurzer Sinn? Zie *Der langen Rede,* enz.

Was ist der Mensch? Halb Tier, halb Engel, (hgd.), *wat is de mensch? Half dier, half engel.* Aanvang van het 369e der *Vierhundert Lieder* (1797) van J. L. Evers.

Was ist des Deutschen Vaterland?
Ist's Preussenland, ist's Schwabenland?
Ist's wo am Rhein die Rebe blüht, etc.
Nein, nein!
Das ganze Deutschland soll es sein! etc.
Aanvang van *Des Deutschen Vaterland,* volkslied van Arndt (1769—1860), muziek van Reichardt.

Was man nicht weiss, das eben brauchte man,
Und was man weiss, kann man nicht brauchen,
(hgd.), *juist wat men niet weet, zou men noodig hebben, en wat men weet kan men niet gebruiken,* uit Goethe's *Faust,* I, *voor dem Thor.*

Was schert mich Weib, was schert mich Kind? (hgd.), *wat kan mij vrouw of kind schelen?* Uit Heine's *Zwei Grenadiere* (1819).

Was man schwarz auf weiss besitzt
Kann man getrost nach Hause tragen.
Zie *Denn,* enz.

Was (Hij zit goed in de —, (k. m. a.), Zie *Goed in de was zitten.*

Was zetten (In de —, (mil.), *iets zwart maken,* werd vroeger gebezigd van knevels, die door kunstmiddelen werden zwart geverfd; men zegt ook: in de slappe was zetten.

Washer, (sport), *stopschijfje.*

Wassching der handen (in onschuld). Ontleend aan de handeling van Pilatus: Matth. XXVII : 24.

Wassching der handen. Vroeger waschte zich de priester bij de H. Mis tweemaal de handen. De eerste wassching geschiedde vóór het *Offertorium*, om zijne handen tot eene zoo zuivere handeling te reinigen; de tweede, nadat de offerande bewierookt was. Deze handwassching beteekende de zuivering des harten. De eerste is bij de H. Mis zelve niet meer gebruikelijk, doch ze geschiedt gewoonlijk vóórdat de priester het altaar betreedt; de tweede heeft nog bij elke Mis plaats.

Wassenaar, (wap.), *halve maan*, altijd wassend en gewoonlijk klimmend voorgesteld. Met de hoornen naar rechts (her.) is hij *toegewend* naar links, *omgewend* naar beneden, *dalend*. — Fr. *croissant*, van *croître* = wassen, groeien. Staan de hoornen, verschillend gericht,) en (en ⌒ dan moet men niet zeggen „altijd wassend". *Wassend* is alleen) = eerste kwartier, en (is afnemend = laatste kwartier. Niet ten respecte van het gewis hoog-aanzienlijk en oud-historisch geslacht Van Wassenaar, dat drie halve manen voert, dus geheeten. Want dit geslacht heeft zich naar zijne bakermat, het dorp Wassenaar (Z.-Holland), genoemd; en in dezen dorpsnaam speelt óf *vasen* (zoom, rand) óf *wase* (slijk, slib); hoogstwaarschijnlijk het laatste; alzoo Wassenaar = „hoek van drassig weiland". Men spreke in de Heraldiek dus niet van „wassenaar", maar van *wassende* of *halve maan*.

Wat baat het Cham of hij met Noach in de ark geweest is?
Het helpt een deugniet niet veel of hij een braven vader gehad heeft. Naar aanleiding van 't verhaal in Gen. IX.

Wat baet het of ghy jaeght en slooft en u verhit,
Fortuin liefst hem bezoekt, die wacht en stille zit,
motto voor *De Roos van Dekama*, niet, zoonls daar gedrukt staat, van Rodenburg, maar (v. Lennep, *Citaten*, bl. 43), van Van Lennep zelven.

Wat baet toch, lieve vrient, het loopen na den brack?
Een ander heeft het wilt en gij het ongemack.
Cats.

Wat gij niet en moogt genieten,
Dat en hebt gij niet te zien.
Cats.

Wat gij niet wilt dat u geschiedt,
Doe dat ook aan een ander niet,
berijming van Matth. VII : 12, maar die plaats verzwakkend door de ontkenning.

Wat God doet, dat is welgedaan, aanhef der vertaling eens lieds van den Duitschen dichter Samuel Rodigast (1649—1708). Opgenomen in de Ned. Herv. *Vervolgbundel* (z. a.), Gez. 197.

Wat (of: **hetgeen) God saamgevoegd heeft, scheide de mensch niet,** Matth. XIX : 6.

Wat goeds te hooren, giet merg in 't gebeente. Spreuk. XVI : 24. Goede redenen geven aan 's menschen gemoed sterkte en veerkracht. Vgl. Spr. XVI : 24, Job XXI : 24.

Wat ick mich davor koofe! plat Berlijnsch voor hgd. *Was ich mir dafür kaufe* (z. a.).

Wat is 't vooruitzicht schoon! Deze ontboezeming, die op *gansch andere*, allerlei wereldsche dingen wordt toegepast, is ontleend aan den berijmden Psalm XIX : 6.

Wat walse is, valse is! Slaet al doot, was de wapenkreet der Bruggelingen in de Brugsche metten tegen de Franschen, die ze erkenden door het Sjibholet *Scilt ende vrient!*

Wat wêrdt er niet al tijds met kibbelen versleten, Vondel, *Gijsbr.*; waar Vosmeer aan Gijsbreght vertelt, dat de belegeraars het onder elkaar niet eens konden worden.

Watch (Black —, (eng.), *Zwarte Wacht*. Naam van een keur-regiment van Schotsche Hooglanders. Twee compagnieën van dit regiment vonden 27 Febr. 1881 den dood op den Amajuba-

heuvel of Spitskop, onder leiding van den ongelukkigen generaal Colley, bij de Boerenoverwinning, die over de vrijvechting der Transvaal besliste.

Wateren zijn zoet, verborgen brood is lieflijk (Gestolen —, taal der ontuchtige vrouw van Spreuk. IX : 17, die den jongeling wil verlokken om tot haar te komen.

Waterproef, onderdompeling in het water van personen, die voor tooverheksen gehouden werden, waarbij drijven of zinken besliste. Het laatst toegepast in Delden 16 Maart 1823.

Watrinade, ook, doch ten onrechte, *wattrinade*, (fr.), *werkliedenopstand*. Zie *watriner*.

Watriner, (fr.), het vermoorden van een werkgever door zijne arbeiders. Het woord is diens oorsprong aan het volgende feit verschuldigd: Den 26n Jan. 1886 staakten de werklieden der mijnen van Decazeville den arbeid. Daar de directeur, de heer Watrin, weigerde hunne eischen in te willigen, vielen de arbeiders hem aan en verbrijzelde hem een hunner den schedel, waarop de overigen hem onder den voet haalden, den baard uitrukten, enz. Kort nadat eenige welgezinden hem naar het ziekenhuis hadden overgebracht, gaf hij den geest. Nadere bijzonderheden vindt men in Ives Guyot, *La Tyrannie socialiste*, bladz. 192.

Watteau (A la —, salon-, balen herderstooneelen in den trant van den Franschen schilder Antoine Watteau, † 1721. Zijne herderinnetjes hebben bijna allen blauwgelinte lammetjes in hare poezele armen, en cokette stroohoedjes op.

Watteau (Pli- —, plooi of vouw, in den rug van 't ruime kleed, doorloopend van den hals tot den beneden-zoom.

Wattmann, (eng.), in de Vereenigde Staten, de conducteur van een electrischen tramwagen. Sedert de tweede helft van 1898 heeft men te Chillicothe (Ohio) ook *wattwomen* aangesteld, d. w. z. vrouwen, die dezelfde betrekking vervullen.

Waw, zie *Woow*.

Wa'wielooren, (z. afr.), *wagenwiel-ooren*, wijd van het hoofd staande ooren.

Weasels, (am.), *wezels;* zie *Palmetto State*.

Weddingcake, (eng.), *huwelijkskoek*, bruiloftstaart, die te grooter is, naarmate het bruidspaar aanzienlijker is. Bij vorsten in Engeland soms pyramides van 4 meter hoog en 3 meter in omvang, 900/125 kilo zwaar. Het grootste deel er van, in stukken gesneden, wordt in opzettelijk daarvoor gemaakte doosjes gezonden aan bloedverwanten en vrienden van het jonge paar, die de huwelijksplechtigheid niet konden bijwonen.

Wedervaren (Leed zal u niet —, in Ps. XCI : 10 wordt dit tot den vrome gezegd; vgl. Spreuk. XII : 21. Op den klank af, bij wijze van aardigheid, als antwoord op de vraag: „wie was de veerman van David?" Leed; want er staat immers in den Psalm: „leed zal u niet *weder varen*".

Wedgwood, fijn Engelsch *aardewerk*, aldus genoemd naar den uitvinder Josiah Wedgwood, den vermaarden pottebakker (1711—1795).

Wedono, (jav.), *districtshoofd*, hoogste inlandsche ambtenaar op Java, onder den *regent*. Hij is met het bestuur van een district belast, en wordt vanwege ons Gouvernement bezoldigd.

Weduwe (De kruik der —, zie *Surepta*.

Wee het land, welks koning een kind is, Prediker X : 16.

Weegluizen, schimpnaam der Oranjeklanten voor de vrijkorporisten in den Patriottentijd.

Week (Benaming van de dagen der —, bij de Inlanders in N.-I. in gebruik, en aan de Mohammedanen ontleend. De dagen worden evenals bij ons van af Zondag geteld en wel met

de Arabische namen Achad, Senèn, Selasa, Keba, Kemis, Djoemaät, Saptoe, welke met uitzondering van Djoemaät de telwoorden 1, 2, 3, 4, 5 en 7 aangeven. Djoemaät zou volgens sommigen beteekenen: dag der samenkomst in de Djami of Moskee.

Weekborders, (z. a fr.), *kostkinders* die bij de week betalen; eng. *boarders.*

Weenende philosoof (De —, *Heraklitus.*

Weener snijdertje (Het —, Herman Zeitung, bekend door menige groote reis, die hij in eene kist als vrachtgoed deed.

Weergeld, *(wehrgeld), zoengeld,* waarmede in het Middeleeuwsche recht de misdadiger, krachtens vonnis, zijn slachtoffer of diens bloedverwanten schadeloos stelde. Dit geld had ten doel de weerwraak *(fehde)* af te koopen van den verwonde of de verwanten van den verslagene. Eerst nadat deze vergoeding betaald was, kon de landsoverheid hare aanspraak doen gelden op het *fredum,* d. i. de haar verschuldigde boete als loon voor de bescherming, den misdadiger te verleenen, opdat deze, na kwijting van dat weergeld, van den kant des of der benadeelden niets meer zou hebben te vreezen. Zie ook *Maagzoen.*

Weerhaak, (w a p.), loodrecht geplaatst staafje met een spitsen haak van boven (her. rechts gewend) en een beneden (her. links).

Weerwolf, mensch in wolvengedaante, naar de meening, dat er menschen zijn, die zich in wolven kunnen veranderen. — Een weerwolf onderscheidde zich van een gewonen wolf alleen door een stompen, als afgehakten staart. *Weer* bet. *man,* dus manwolf, in 't fr. *garou* = *gar ulf* = *weerwolf;* in 't g r. *lykanthropos.*

Wees meester van de taal, gij zijt het van 't gemoed. Bilderdijk.

Wees voorzichtig als de slangen, en oprecht als de duiven, berust op Matth. X : 16.

Weeshuiskermis, de gedenkdag van de stichting van een weeshuis, waarop de regenten, suppoosten en kinderen onthaald werden.

Weeskamers, zie *Momber.*

Weesper-studenten, *varkens.* In vroeger tijd bezat Weesp vele brouwerijen en jeneverstokerijen, en daardoor overvloed van varkensvoeder; vanhier dat in den omtrek van dit stadje uit den afval dier fabrieken vele varkens werden gemest.

Weet hiervan eenigh mensch, ick weet er van te spreecken, Vondel, *Gijsbreght,* III, reg. 865, waar Badeloch getuigt van de vele rampen, die haar troffen, juist door den hoogen stand, waartoe zij behoorde.

Weets, (b a r g.), *agenten van politie.*

Weeuwenaarspijn, (a m s t.), een plotselinge den geheelen arm tot in den pink doordringende, hevige, maar *spoedig weer* verdwijnende pijn, ontstaan door het stooten van de elleboogs-zenuw *(nervus ulnaris).* Men zegt, dat bij vele weduwnaars de rouw ook niet lang duurt, althans in zeer vele Romaansche en Germaansche talen heeft men spreekwoorden als:

Eener vrouwe dood
Is eens mans elleboogstoot.

Weichselvlecht of **Poolsche vlecht** *(plica polonica),* eene chronische ziekte der behaarde lichaamsdeelen, waardoor de haren tot eene verwarde vlecht samenkleven. Deze ziekte was in de Middeleeuwen geen zeldzaamheid, maar komt in onze dagen zelden voor, dan soms in Polen en in de Donaugewesten. Ze is het gevolg van huiduitslag in verband met een dichte haarbedekking en met verwaarloozing der zindelijkheid. Ook *Poolsche roos* (z. a.) geheeten.

Weichselzopf, (h g h.), zie *Poolsche roos.*

Weight, (sport), *gewicht.*

Weinsberg (De vrouwen van —, zie *Ein Kaiserwort,* enz.

Weischet, (talm.), *de slokdarm,* van onzekere afleiding; misschien van een Grieksehen stam *(oe)-est* die *spijzigen, spijs-verteren* beteekent.

Wel bekome het u, zie *God zegene u.*

Weldlestube, (sport), *huis uit één stuk, dus niet gesoldeerd.*

Welk doende enz. ('t —, aan den voet van een rekwest verkorting van: *'t welk doende, zult gij wèl doen.*

Well done Doctor! d. i. *daar heb je goed aan gedaan, doktor!* Met deze woorden begroette eene groote menigte Engelschen doctor Jameson, toen hij in een der eerste maanden van 1896 te Londen voor het gerechtshof verscheen, om zich te verantwoorden over zijn verraderlijken inval in de Transvaalsche Republiek, 1 Januari 1896, aan het hoofd van eenige honderden gewapenden, uitgerust door de tot kolonisatie van Matabile-land opgerichte Engelsche Handel-maatschappij *Chartered Company.*

Well roared, lion, (eng.), *goed gebruld, leeuw,* ironisch gezegde tot een grootspreker, pocher; dit zegt in geheel andere beteekenis Hamlet, wanneer hij den geest zijns vaders onder den grond hoort spreken.

Weltgeschichte ist das Weltgericht (Die —, (hgd.), *de wereldgeschiedenis is het wereldgericht.* De geschiedenis stelt der menschen handel en wandel in het ware daglicht. Schiller in het gedicht *Resignation,* het eerst in *Thalia,* I, 2.

Weltschmerz, (hgd.), lijden door de ellende op elk gebied, die ons omgeeft; dat lijden openbaart zich door medelijden, spot of humor al naar de omstandigheden of den aard van den *Weltschmerzler,* maar is steeds vermengd met bitterheid. Is ze systematisch, dan heet 't pessimisme, zoo o. a. bij Schopenhauer, v. Hortmann, Nietsche. In de poesie Heine (die 't woord invoerde), Lercu, Byron 't laatst en Leopardi.

Wenn dich die Lästerzunge sticht, (hgd.), zie *Het zijn* enz.

Wenn die Rose selbst sich schmückt,
Schmückt sie auch den Garten,
(hgd.), Fr. Rückert (1788—1866) in zijn gedicht *Welt und Ich,* voor het eerst verschenen in de *Deutsche Musen-Almanach* van Chamisso en Schwab. 1834, No. 19. Tollens vertaalde het met:

Siert de roos zichzelve, zij
Siert meteen de gaarde.

Wenn jemand eine Reise thut, So kann er was verzählen, (hgd.), *als iemand een* (verre) *reis doet, kan hij wat vertellen.* Eerste regel uit een gedicht van Claudius (1740—1815) in 1790 te Hamburg in het vijfde deel van den *Wandsb. Bothen* voor het eerst verschenen.

Wenn Menschen aus einander gehn,
So sagen sie: Auf wiedersehn,
(hgd.), *wanneer de menschen scheiden, roepen ze elkaar „Tot weerziens!" toe.* Laatste regel uit een gedicht van E. von Feuchtersleben (1806—49) aanvangend met de woorden:

Es ist bestimmt in Gottes Rat,
Dass man vom Liebsten, was man hat,
Muss scheiden.

Wentelteetje. Zie *Boerenwafel.*

Wer den Besten seiner Zeit genug gethan, der hat gelebt für alle Zeiten, (hgd.), *hij, die aan de uitnemendste menschen van zijn levenstijd voldaan heeft, heeft geleefd voor alle tijden,* ontleend aan den proloog van Schiller's *Wallenstein's Lager,* in Oct. 1798, ter gelegenheid van de heropening van den schouwburg te Weimar, uitgesproken.

Wer fertig ist, dem ist nichts recht zu machen, Ein Werdender wird immer dankbar sein.

Zie *Ein Werdender*.

Wer gar zu viel bedenkt, wird wenig leisten, (hgd.), *wie al te veel bedenkingen heeft, zal weinig uitvoeren.* Schiller, *Wilhelm Tell* II, 1, als antwoord op het verwijt van zijne vrouw, dat hij maar zoo dadelijk gereed was om Baumgarten over het onstuimige meer te zetten, zonder aan vrouw en kinderen te denken.

Wer nicht liebt Weib, Wein und Gesang, Der bleibt ein Narr sein Leben lang,

(hgd.), *wie niet van wijn, vrouwen en zang houdt, die blijft z'n heele leven een zot;* spreuk zonder eenigen zweem van bewijs aan Luther toegeschreven, en die ook de „Lutherstube" op den Wartburg siert. Voor het eerst komt de spreuk in den *Wandsbecker Bothen* van 1775, N°. 75, voor, en wel in het volgende „Devise an einen Poeten":

Dir wünsch' ich Wein und Mädchenkuss,
Und deinem Klepper Pegasus
Die Krippe stets voll Futter!
Wer nicht liebt Wein, Weib und Gesang,
Der bleibt ein Narr sein Leben lang,
Sagt Doktor Martin Luther.

Een tegengesteld variant zegt:

Mancher that Weib, Wein und Gesänge lieben,
Und ist sein Leben lang ein Narr geblieben.

Wer nie sein Brot mit Thränen ass, Wer nie die kummervollen Nächte Auf seinem Bette weinend sass, Der kennt euch nicht, ihr himmlischen Mächte!

(hgd.), *wie nooit zijn brood in tranen at, wie nooit kommervolle nachten weenend op zijn bed doorbracht, die kent u niet, gij hemelsche machten.* Goethe, *Wilhelm Meisters Lehrjahre* II, 13. Woorden van den harpspeler. Koningin Louise van Pruisen schreef deze regelen in haar dagboek, toen zij op de vlucht naar Koningsberg den 3en December 1806, door een sneeuwstorm overvallen, te Ortelsburg in een boerenwoning haar intrek moest nemen.

Wer niemals einen Rausch gehabt, Der ist kein braver Mann,

(hgd.), *wie nooit een roes heeft gehad, die is geen braaf man;* ontleend aan Wenzel Müller's zangspel: „Das neue Sonntagskind" (Pressb. 1794 voor 't eerst verschenen), tekst van Joachim Gerinet (1765—1816), waar evenwel staat:

Wer niemals einen Rausch hat g'habt,
Der ist ein schlechter Mann.

In de „Deutsche Studentenlieder des 17. und 18. Jahrh.", uitgegeven door Keil, komen reeds de volgende regelen voor:

Denn wer sich scheut, ein Rausch zu han.
Der will nicht, dass man ihn soll kennen,
Und ist gewiss kein Biedermann.

Wer Recht behalten will und hat nur eine Zunge, Behält's gewiss.

(hgd.), *wie gelijk wil blijven hebben en maar een tong heeft, behoudt het zeker.* Goethe, *Faust* I (Strasse); woorden van Faust tot Mephistopheles.

Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen, (hgd.), *wie veel geeft, zal velen iets geven.* Goethe, *Faust* I. (Voorspel op het tooneel) zegt de Directeur tot den dichter, waar hij over het schouwburg-publiek spreekt.

Wer Wissenschaft und Kunst besitzt, hat auch Religion, (hgd.), *alwie wetenschap en kunst bezit, bezit ook godsdienst.* Goethe, *Sprüche in Reimen. Zahme Xenien VI.*

Wereldtentoonstellingen. De voornaamste werden gehouden: 1851, Londen; 1855, Parijs; 1862, Londen; 1867, Parijs; 1873, Weenen; 1876, Philadelphia; 1878, Parijs; 1883, Amsterdam; 1885, Antwerpen; 1888, Brussel; 1889, Parijs; 1893, Chicago; 1894, Antwerpen; 1895, Amsterdam; 1897, Brussel.

Werk prijst zijn meester (Het —, Jezus Sirach IX : 24.

Werp uw brood uit op het water, want gij zult het vinden na vele dagen. Pred. XI : 1. Ook :

Werp uw weldaad in den vloed,
Met een onberoerd gemoed,
Dankt u 't stomme vischje niet,
God erkent het, die het ziet.

Werst, *Russische lengtemaat* of *mijl*. Eng. *verst*, fr. *verste*, hgd. *Werst;* eene lengte van 500 Saschehn of 3500 Russische voeten. 7 Werst = één geographische of Duitsche mijl. — 8.8 Kwadraatwerst = nagenoeg 7.7 kwadraatkilometer.

Wertherianasch, een levensbeschouwing als die van *Werther*, den held in den roman van Goethe: *Leiden des jungen Werther*, zoo overgevoelig en dweepziek van liefde, dat hij door zelfmoord een einde aan zijn leven maakt.

Westersche kerk, zie *Latijnsche kerk.*

West-Europeesche tijd, zie *Greenwich-tijd.*

Westinghouse rem, reuntoestel werkende door middel van saamgeperste lucht, aldus naar den uitvinder.

Westkappelschen dijk om (Hij moet den —, uitdrukking, gebezigd door de Zeeuwen, tegen een jongen, die niet wil oppassen en naar Oost-Indië moet.

Westkappelsche Engel rijdt (De —, Zeeuwsche uitdrukking voor „het stormt".

Westminster (Confessie van —, *Confessio Westmonasteriensis seu Puritana* van 1648; streng Calvinistisch.

West-moesson, van October tot Maart; de *regentijd* op Java.

Wet Bérenger, in Frankrijk, door den senator van dien naam ontworpen en welke *opschorting* van gevangenisstraf toestaat op voorwaarde van verder goed gedrag.

Wet en de profeten er op nazien (De —, uit Matth. VII : 12, waar Jezus doelt op de gezamenlijke schriften des O. Testaments, die in zijne dagen onder die benaming het hoogste gezag hadden als regel van geloof en wandel; vgl. Rom. III : 21. Bij ons, is „Wet en Profeten" figuurlijk een standaardwerk, dat genoeg gezag heeft om een twijfelachtig punt op taalkundig, maatschappelijk of kerkelijk gebied uit te maken.

Wet van Meden en Perzen, onverbreekbare, onherroepelijke wet. Naar Daniël VI : 9; Esther VIII : 8.

Wettelijke interessen, de interessen, die een schuldenaar, volgens de wet moet betalen over de hoofdsom van den dag af, dat hij (bij weigering tot betaling), voor den rechter, tot betaling gedagvaard is.

Wetenden, zie *Veemgericht.*

Weversspoel, (wap.), zie *Spitsruit* (z. a.), fr. *fusée*, hgd. *Spindel.*

Weytingh, Themata of Opstellen ter vertaling in 't Latijn; geschreven door J. S. Weytingh, rector te Kampen (1767—1834).

Whatever is, is right, (eng.), *zoo als 't is, is 't goed.* Pope, *Essay on man* I, 289.

What's Hecuba to him or he to Hecuba, That he should weep for her? (eng.), *wat is Hecuba voor hem of hij voor Hecuba, dat hij om haar zou weenen?* Shakespeare, *Hamlet* II, 2, woorden van Hamlet, waar hij de warmte en het gevoel roemt, waarmede een der tooneelspelers een gedeelte van Aeneas' verhaal aan Dido heeft voorgedragen. De tooneelspeler kan, wetende, dat het maar spel is, met alle zelfbeheersching het innigste gevoel uitspreken; hij — Hamlet — kan dat niet, overmeesterd door zijn smart.

What's in a name? that which we call rose,
By any other name would smell as sweet,
(eng.), *wat ligt er in een naam? Dat wat wij een roos noemen, zou, met welken anderen naam ook, even geurig ruiken.* Shakespeare, *Romeo en Julia* II, 2. Julia, waar zij zegt, Romeo lief te hebben, ook al voert hij den *naam* eener familie, welke de hare vijandig is.

Wheel, (sport.), *wiel.*

Whelps, (am.), *welpen,* naam voor de bewoners van Tennessee; vgl. *Cave State.*

When Adam delv'd and Eva span,
Who was then the gentleman?
(eng.), *toen Adam groef en Eva spon, wie was toen de edelman?* Van John Ball, Engelsch predikant; de oude vorm was:
Wan Adam dalf and Eve span,
Wo was thanne a Gentilman?

When beggars die, there are no comets seen, (eng.), *wanneer er bedelaars sterven, ziet men geen kometen.* Shakespeare, *Julius Caesar* II, 2, woorden van Calpurnia, als antwoord op Caesars bewering, dat al de wonderteekenen, die 's nachts gehoord en gezien zouden zijn, evengoed op de wereld in 't algemeen betrekking kunnen hebben, als op hem, Caesar.

Where ignorance is bliss, 't is folly to be wise, (eng.), *waar niet-weten zaligheid is, is 't een dwaasheid verstandig te zijn.* Een woord van Th. Gray (1716—71).

Whigs, een liberale politieke partij in Engeland; de naam is afgeleid van *Whiggam-more* (pakzadel-dieven, van het celt. *wghan* (pakzadel). De Schotsche opstandelingen werden zoo genoemd, omdat zij pakzadels gebruikten, ten einde hun buit te stouwen. De markies van Argyle verzamelde een bende dezer vagebonden en bewoog hen, hem bij te staan om zekere maatregelen der regeering tegen te werken onder Jacobus I en Karel II. Alle tegenstanders heeten toen Argyle Whiggamors; later Whigs.

Whipper-in, (eng.), lett. *inzweeper,* eig. een jachtterm: de man, die het opzicht over de honden heeft en ze in de jachtlinie drijft. Fig. de bijeendrijver van de leden eener partij tot deelneming aan de stemmingen in het Lagerhuis.

Whiskey of **Whisky,** (iersch), *uisge beatha* of *usquebangh,* letterl. *levenswater,* vgl. fr. *eau de vie;* eene soort van brandewijn, die reeds in de 14e eeuw in Ierland gemaakt werd.

Whisky mill, (am.), *een drankwinkel.*

Whisky-schots (Een —, (rest.), whisky met water en een stuk ijs.

Whist of **whisten,** Engelsch kaartspel, van Eng. *whist* = *stil,* dewijl bij dat spel niet mag gesproken worden; vandaar het spreekwoord: *whist cent dire silence.*

Whistle, (sport.), *fluitje.*

White slaves, (eng.), *blanke slaven* noemde Sadler, in het Britsche Huis der Gemeenten, de landbouwers, wegens hunnen ongelukkigen toestand, die in 1830, bij de zoogenaamde *Swing*-opstanden aan het licht kwam (Karl Marx, *Das Kapital,* 4. Aufl., I, blz. 641).

White Friars, (eng.), *witte monniken,* orde van Karmeliter-monniken; aldus genaamd naar het witte kleed dat ze droegen.

White House, (eng., am.), zie *witte huis.*

Whitebaitdinner, jaarlijksche vischmaaltijd der Engelsche ministers te Greenwich, waarbij als hoofdschotel de kleine fijne geelgebakken vischjes *white bait.*

Whiteboys of *Witte jongens* noemt men in Ierland de leden van vereenigingen, die wraak oefenen tegen hardvochtige verhuurders, godsdienst-

leeraars, ambtenaren, enz. Deze vereeniging ontstond in 1790 bij een misgewas. Hongerlijdende daglooners, pachters e. a. verbonden zich met een eed, overvielen des nachts met een zwartgemaakt gelaat en een witten kiel hun slachtoffers, mishandelden deze of brachten hen om het leven, en verdwenen daarop even snel en geheimzinnig als zij gekomen waren. Behalve de *Whiteboys* had men er later de *Hearts of steel* (stalen harten), de *Hearts of oak* (eikenhouten harten), alsmede de *Rightboys* (rechtvaardige jongens). Men gaf aan deze volksjustitie den naam van een denkbeeldig wezen, nl. *Captain Rock*.

Whittington en zijn kat. Een kat *(cat)* is een schip van Noorsch model, van veel inhoud en voornamelijk in den kolenhandel in gebruik. Richard Whittington verdiende zijn geld met den kolenhandel, die sedert 1381 van Newcastle op Londen gedreven werd. Hij vervoerde de kolen in zijn *cat*. In 1397 was hij Lord Mayor van Londen. Aldus 't verhaal, wat minder zonderling dan dat van den muizevanger, die zijn heer rijk maakte. Maar ... velen zullen met een dergelijk schip zaken gemaakt hebben; Whittington kan echter ook door *achat* d. i. *handel* (fr. *achat, acheter*) rijk geworden zijn. De ware toelichting moet nog gevonden worden.

Who loves raves, (eng.), *wie bemint, raast* (is van zijn zinnen beroofd). Byron, *Childe Harolds Pelgrimage*, IV, 12, 3.

Wichen geweest (Te —, te Nijmegen: *dronken*, in verband met de vele veemarkten, te Wychen gehouden, van waar menigeen dronken terugkeerde.

Wicked bible (The —, (eng.), d. i. *de goddeloose bijbel*. Men bedoelt hiermee een bijbeluitgave van 1632, waarin door een ongelukkig verzuim van zetter en corrector, het woordje *niet* in het zevende gebod ontbrak, zoodat er stond: *Gij zult echtbreken*. Opmerkelijk is het, dat in een te Halle gedrukten bijbel, ongeveer een eeuw later, dezelfde fout is gemaakt.

Wickersheimersche vloeistof, mengsel, door Wickersheim, conservator te Berlijn, aanbevolen tot het conserveeren van lijken van menschen en dieren, alsmede van anatomische praeparaten.

Wicket, (eng.), zie *Bowler*.

Wicket keeper, (eng. sport), zie *Bowler*.

Widdoel, (hebr.), *belijdenis. Den widdoel zeggen* = het formulier der zonden-belijdenis uitspreken, hetzij in stervensnood of op den grooten Verzoendag.

Wie een kuil graaft voor een ander, valt er zelf in, berust op Spreuk. XXVI : 27, waar aldus staat: „Die eenen kuil graaft, zal er in vallen, en die eenen steen wentelt, op hem zal hij wederkeeren". Vgl. Esther VII : 9, 10.

Wie er räuspert und wie er spuckt,
Das habt ihr ihm glücklich abgeguckt,
(hgd.), *hoe hij zijn keel schraapt en hoe hij spuwt, dat heb je hem mooi afgekeken*. Schiller, *Wallensteins Lager* VI. De wachtmeester verwijt den jager, dat hem *der feine Griff und der rechte Ton* ontbreekt, die men alleen in de nabijheid van den veldheer kan leeren, waarop de jager bovenstaand antwoord geeft. Schiller ontleende deze regelen misschien aan Molière's *Femmes savantes* I, 1, waar Armande zegt:

Quand sur une personne on prétend se régler,
C'est par les beaux côtés qu'il lui faut ressembler,
Et ce n'est point du tout la prendre pour modèle
Ma soeur, que de *tousser et de cracher* comme elle.

Wie geen lieve kinders heeft, Weet voorwaar niet, dat hij leeft. Cats.

Wie heeft, dien zal gegeven worden, leest men Matth. XIII : 12. Een Fransche spreuk luidt: *On ne prête qu'aux riches.*

Wie leugens zoekt voor zijn gebreken
Wordt nooit verschoond.
Van Alphen.

Wie onder u zonder zonde is, werpe den eersten steen, woord van Jezus (Joh. VIII : 7) tot de Farizeën, die eene *zondares* veroordeeld wenschten te zien. Op overspel stond bij oud-Israël de steeniging, en de getuigen moesten de *eerste* steenen werpen.

Wie ooren heeft om te hooren, die hoore! Matth. XIII : 9.

Wie trouwt, doet wel; wie niet trouwt, doet beter, berust op 1 Korinthe VII : 38. Waar eigenlijk sprake is van „ten huwelijk uitgeven".

Wie wind zaait, zal storm oogsten, naar Hosea VIII : 7, waar we lezen: „Want zij hebben wind gezaaid, en zullen een wervelwind (storm) maaien".

Wie zich in gevaar begeeft, komt er in om, Sirach III : 24.

Wie zichzelven verhoogt, zal vernederd worden, en wie zichzelven vernedert, zal verhoogd worden, Matth. XXIII : 12.

Wiedes, (barg.), *slim, sluw, vlug.*

Wiedstok, (barg.), *ezel, domoor.*

Wiegedrukken, (*incunabula*), de voortbrengselen van het oudste tijdperk der boekdrukkunst, dat zich van hare uitvinding uitstrekt volgens sommigen tot het jaar 1500, volgens anderen tot 1520, 1530 of 1536. Van de 15000 gedrukte werken uit dat tijdperk zijn slechts weinige exemplaren bewaard gebleven. Men vindt een merkwaardige lijst der wiegedrukken in de „Annales typographici ab artis inventae origine ad annum 1536 (1793—1803, 11 dln)" van Panzer, en in de „Annales typographici ab artis inventae origine ad annum 1557 ('s Gravenhage, 1719—1741, 5 dln)" van Mittaire. Bijzonder belangrijk daarover is het werk van onzen dr. M. F. A. G. Campbell, *Annales de la typographie néerlandaise au quinzième siècle* (1874—1884).

Wieldraaiers, bijnaam der burgers van Heusden, in verband met het stadswapen: van goud met een zes-spakig wiel van keel.

Wien de Heer liefheeft, dien kastijdt hij, is aan Spreuken III : 12 ontleend, waar men leest: „Want de Heer kastijdt dengenen, dien hij lief heeft, ja gelijk een vader den zoon, in welken hij een welbehagen heeft."

Wien Neerlandsch bloed, Nederlandsch volkslied, in 1815 vervaardigd door Tollens, op muziek gebracht door Johann Wilhelm Wilms.

Wig van gelijke beteekenis als *spie* of *spij,* (bouwk.), naam van een afgeschuind latje, dat de timmerlieden gebruiken om houtverbindingen aan te drijven zooals dit b.v. bij blindramen, waarop het doek voor schilderijen gespannen wordt, voorkomt. Ook bij het plaatsen van hardsteenen is het gebruik van houten wiggen aangenomen om de zuiver waterpasse en loodrechte lijnen te verkrijgen.

Wigwam, eigenlijk een Indiaansch woord voor *hut;* maar de *Tammany Society* (z. a.) noemde haar vergaderplaats *wigwam,* en weldra heetten alle tenten, schuren en andere plaatsen der samenkomst *wigwams.*

Wij zullen nog eens zuchten, zei Mozes, toen hij den berg opging, zeggen drinkebroers, als zij elkander aanmoedigen nog eens uit te drinken. Die woorden worden echter in de geschiedenis van Mozes niet gevonden.

Wijbisschop, iemand, die wel tot bisschop gewijd is, maar nog geen eigen bisdom heeft. Soms vervangt hij als

vicaris de plaats van den bisschop. Van *wijen* (wijden), hgd. *Weih-* en *Chorbischof*, nedersaks. *wigelbischof*; zie *Suffragaan*.

Wijn en banket en bij den smid in den kost, (mil.), *op water en brood en gesloten.*

Wijn verheugt des menschen hart (De —, komt voor Ps. CIV : 15.

Wijnberg (Ge komt te laat in den —, *haast je maar niet, want de verdeeling van den buit* (schat, erfenis, enz.), *heeft al plaats gehad.* Oude spreekwijs in Sleeswijk-Holstein; met „den Wijnberg" wordt bedoeld Winborg, bosch aan het strand bij de stad Oldenburg, waar de Likedeelers (z. a.) hun zeeroof verdeelden.

Wijnberg (Te laat in den — komen, een spreekw. te Sneek, waar op de Marktstraat een algemeen bekend hotel „de Wijnberg" staat, luidt: *haast je wat, anders kom je te laat in den Wijnberg.*

Wijnberg des Heeren (De —, Matth. XX en verv.

Wijnkoop, *wijn* die bij *koop*-overeenkomsten eertijds gedronken werd; bijv. a° 1373 te Deventer: „Van denselven helte, van denselven styene — to wyn —, wijncope".

Wijnstok en vijgeboom (Zitten onder zijn —, een kommerloos leven leiden, in een toestand van welvaart, genot en ongestoorde rust. Uit 1 Kon. IV : 25; Micha IV : 4.

Wijze (De —,

Albert II, hertog van Oostenrijk, ook genaamd *De Lamme* (1289, 1330—58).

Alfonso X van Leon en IV van Castilië, bijgenaamd *de Wijze, de Philosooph* en *de Astronoom* (1203, 1252—85).

Bernard Albinus, beroemd hoogleeraar (1653—1721).

Karel V van Frankrijk (1337, regent 1358—60, koning 1364—80).

Che-Tsou, stichter van de veertiende dynastie van China (1278—95).

Comte de las Cases (1766—1842).

Frederik, keurvorst van Saksen (1463, 1544—54).

Frederik, de vader van den tegenwoordigen Keizer van Duitschland.

Wijze van Auburn (De —, William H. Seward.

Wijze van Chappagua (De —, Horace Greeley.

Wijze van Chelsea (De —, Thomas Carlyle. In eene bijeenkomst, waar John Morley eene feestrede hield op den 100en gedenkdag der geboorte van Carlyle, te Londen i. d. 4 Dec. 1895, bij gelegenheid der officieele overdracht aan eene commissie van beheer van het Carlyle-huis, de kleine woning in Cheyne-row in de Londensche buurt Chelsea, ontzeide de feestredenaar aan Carlyle de gave van wijsheid en van stijl, maar kende hem genie, geestdrift en karakter toe.

Wijze van Monticello (De —, Thomas Jefferson.

Wijzen (De zeven — van Griekenland waren gnomische dichters der oudheid. Men beperkte hun aantal tot zeven, omdat men dit cijfer als een heilig getal beschouwde. De namen dier wijzen waren: Solon, wetgever te Athene; Pittacus van Mitylene; Bias van Priëne; Chilon, ephoor van Sparta; Cleobulus, beheerscher van Lindus; Periander, beheerscher van Corinthe, en Thales van Milete, de stichter der Ionische school van wijsgeeren.

Wiking (Viking), *strijdbare held, zeekoning* onder de Denen en Noorwegers (de Noormannen).

Wild West, de Prairieën van Zuidelijk Noord-Amerika.

Wilhelminaboomen, *lindeboomen,* alom in ons land met deftig ceremonieel geplant, op of kort na 31 Augustus 1898, ter eer en gedachtenis der inhuldiging van Koningin Wilhelmina, wier verjaardag is 31 Augustus.

Wilhelmina-Vereeniging, te midden van de toebereidselen voor de inhuldigingsfeesten ter eere van Koningin Wilhelmina (31 Aug. en 6 Sept. 1898), te 's-Gravenhage ontstaan, tot verbetering en verheffing der krankzinnigen-verpleging.

Wilhelmus blazen (Dat zijn ze die —, stond op het deksel eener zilveren tabaksdoos, met gouden ducaten gevuld, als onderschrift der afbeelding van een wakkeren hoornblazer der onzen, die in den Tiendaagschen Veldtocht 1830/31 door beide beenen werd geschoten, doch desniettemin al zittend zijn instrument bleef bespelen. Die tabaksdoos werd hem voor deze heldhaftige daad door eene dame vereerd. Fig. dat zijn de rechte woordvoerders, of de rechte mannen, op wie men aan kan. De spreuk is uit de 16e eeuw uit de dagen toen het Wilhelmus de wapenkreet onzer strijders was. 't Is afkomstig van een spion (volgens de traditie: Hanske van Gelder) die op 't punt stond van te worden opgehangen. Maar op 't beslissend oogenblik werd er „Wilhelmus" geblazen, waarop de Spanjaarden op de vlucht sloegen. Ook zegt men dat het spreekwoord met eene overlevering niets heeft uit te staan, maar afkomstig is van de groote drinkhoorns, waarop men kon blazen: 't zou dus beteekenen: dat zijn de echte Hollandsche jongens!

Wilhelmus van Nassouwen, (Prins Willem I), lied door Marnix van St. Aldegonde in 1568 gedicht en dat gezongen werd naar eene Fransche wijs: „Chanson de la ville de Chartres assiégée par le Prince de Condé", een spotlied op de Hugenoten, waarop het Wilhelmus een antwoord schijnt te zijn geweest.

Willem Taamsz, bijgenaamd de *IJzeren Duim*, bracht reeds in de 16e eeuw het nu bekende masseeren in toepassing.

Willem (Een witte —, (b a r g.), *een wittebrood*.

Willems-Fonds (Het —, ter eere van J a n F r a n s W i l l e m s, †24 Juni 1846, den vader der Vlaamsche beweging, in 1850 door eenige zijner vereerders te Gent gesticht tot beoefening van het Nederlandsch. Thans eene machtige over heel België vertakte vereeniging van vrijzinnige mannen, die door voordrachten, bibliotheken en uitgaven van boeken in de volkstaal werken aan de ontwikkeling der Vlaamsche bevolking.

Willemshuis (Koning —, te Alkmaar, naar Willem II graaf van Holland (a° 1235—56), in 1247 gekozen tot Roomsch-koning. Hij begiftigde in 1254 Alkmaar met poorterij, waardoor zich deze plaats allengs tot een middelpunt van Kennemerland verheffen kon. Koningsweg, -dijk, Torenbrug, Kooltuin enz. zijn alhier namen, welke herinneren aan het veelvuldig verblijf van dien Graaf ter plaatse, als wanneer hij zich ophield in dit naar hem genoemde gebouw, waarvan het eertijds fraaie puntgeveltje thans (Jan. 1899), zóo bouwvallig is, dat het restauratie behoeft.

Willemspoort, te Amsterdam, de poort, die de oude Haarlemmerpoort verving, 27 Nov. 1840 geopend, toen Willem II voor het eerst als koning zijn intocht hield binnen de hoofdstad, waar hij den volgenden dag zou worden ingehuldigd, thans op non-activiteit en als een monument te midden der stralen van de nieuwe stad.

Willemstad (Het zit er zoo diep niet, als voor de —, spreekwoord tot aanduiding van een bekrompen verstand; naar aanleiding van het diepe water aldaar.

Willemstad ('t Is daar zoo breed niet, als voor de —, spreekwoord tot aanduiding van bekrompene middelen; zinspelende op de breedte van het Hollandsch Diep aldaar.

Willigen Mozes, (b a r g.), *'t werkhuis*.

Willst Du genau erfahren
was sich ziemt,
So frage nur bei edlen Frauen
an,

(hgd.), *wilt gij nauwkeurig vernemen wat pas geeft, vaadpleeg dan slechts edeldenkende vrouwen*. Woord van de prinses in Goethe's *Tasso* II.

Wind.

Dichterlijke namen voor den wind: voor den Noorden-wind *Boreas*.
„ „ Zuiden- „ *Notus* of *Auster*.
„ „ Oosten- „ *Eurus*.
„ „ Westen- „ *Zephyr*.
„ „ West-Zuid-west ten Westen- „ *Argestes*.
„ „ N. O.- „ *Caecias*.
„ „ Z. W.- „ *Afer* of *Africus* en *Libycus*, thans nog *Affrico* of *ghiberno* geheeten.

Wind (Recht van den —, zie *Dwangmolen*.

Wind acht geeft, die zaait niet (Wie op den —, en wie naar de wolken ziet, die maait niet, Pred. XI : 4. Hiermede worden zij veroordeeld, die in plaats van zelven moedig en ijverig de hand aan 't werk te slaan, nu eens het eene en dan het andere bezwaar maken, en onder al hun wikken en wegen den kostelijken tijd voor zaaiing en oogst laten verloren gaan.

Windbreker, groote driekante *hoed*, soort van *steek*, gelijk voorheen de predikanten en aansprekers droegen.

Winden (Heete —,
de Samoum (zooals de Syriërs zeggen, terwijl de Arabieren den naam uitspreken *Sambroli*, de Turken *Samieli*, en de Egyptenaren *Chamsin*) — de schrik voor den woestijnreiziger in Afrika; — de *Harmathan*, op de kust van Guinea, aankomende uit het Noord-Oosten; de *Sirocco*, uit het Zuid-Oosten in Italië invallende; de *Föhn*, die over de Alpen strijkt; de *Solano*, die in Spanje waait.

Windhapper, bijnaam voor de Hagenaars, die veel wandelen, vooral naar Scheveningen, waar het soms veel waait.

Windharp, zie *Aeolsche harp*.

Windhonden, bijnaam voor de bewoners van Weidum bij Leeuwarden.

Windmolens (Tegen — vechten, zie *Molinos* etc., dat evenwel Molinos moet luiden.

Winkel, (barg.), *politiebureau*.

Winkelhaak, (wap.), minder gebruikelijke benaming van den *keper* (z. a.), niet te verwarren met *weêrhaak* (z. a.).

Winterkoning of **Wintermajesteit,** Frederik V, keurvorst van de Paltz, wien de Bohemers in 1619 de kroon van hun land aanboden, die hij aannam, doch *na één winter*, in 1620 tengevolge van den slag aan den Witten berg (bij Praag), weer verloor. Onttroond, stierf hij in 1632.

Wippen, (mil.), *degradeeren*, terugstellen uit den eenen of anderen militairen graad tot gewoon soldaat.

Wir Deutsche fuerchten Gott, sonst nichts auf der Welt, (hgd.), *wij Duitschers vreezen God, en anders niets ter wereld*. Woord van Vorst Bismarck in den Rijksdag op 6 Februari 1888. Het staat op den eeredegen „*Dem Fuersten von Bismarck, Herz. z. Lauenburg z. Vollendung s. 80. Lebensj. a. 1 Ap. 1895*", door den Keizer geschonken.

Wir gehen nicht nach Canossa, (hgd.), zie *Canossa*.

Wir können warten, (hgd.), *wij kunnen wachten* zeide de Oostenrijksche minister von Schmerling (geb. 1805) bij de beraadslagingen der Kamer, nopens de wet op de drukpers. Men heeft hem dikwerf verweten, dat zijne geheele staatkunde door die leuze werd beheerscht, zooals anderen beweerden, dat Oostenrijk in 't algemeen immer te laat placht te komen. Zie *Oesterreich ist immer*, enz.

Wir sitzen so fröhlich beisammen, Wir haben einander so lieb, (hgd.), *wij zitten hier zoo genoegelijk bijeen en hebben elkaar zoo lief.* Aanvangsregels van de 4e strophe uit Kotzebue's gedicht *Trost beim Scheiden* (eerst *Gesellschaftslied*) 1803 verschenen. Oorspronkelijk luidde de tweede regel:

Wir haben uns alle so lieb.

Wir wollen sein ein einzig Volk von Brüdern, In keiner Not uns trennen und Gefahr, (hgd.), *wij willen één volk van broeders zijn, in nood noch gevaar van elkander scheiden.* Woorden van Rösselmann, in Schiller's *Wilhelm Tell*, II, 2.

Wissel of **wisselbrief** is „een geschrift, uit eene plaats gedagteekend, waarbij de ondergeteekenaar iemand last geeft om eene daarin uitgedrukte geldsom, in eene andere plaats, op- of nazigt, of op eenen bepaalden tijd, aan eenen anderen persoon of aan deszelfs order te betalen, met erkenning van ontvangen waarde of van waarde in rekening." (Art. 100 W. v. K.).

Wisselruiterij, (hand.), wissels met onderling goedvinden op elkander afgeven, zonder dat daarvoor waarde ontvangen of genoten is, met het doel om door disconteering van zoodanige wissels oogenblikkelijk geld te kunnen krijgen.

Witboek, d. i. *Weissbuch*, benaming, die men in den Duitschen Rijksdag geeft aan elke *verzameling van diplomatieke bescheiden*, aldus naar den omslag. Op gelijke wijze komen de diplomatieke verslagen in Engeland aan den naam van *blue-book*, d. i. *blauwboek*.

Witrlem, (barg.), *politieagent.*

Witt (Jongens van Jan de —, de *belhamels* onder de Prinsgezinden, die den raadpensionaris Johan de Witt in 1672 om 't leven brachten.

Witte Donderdag, zie *Donderdag.*

Witte en roode roos, zie *Rozenoorlog.*

Witte huis (Het —, (am.), *the White House*, het officieel verblijf van den President te Washington, dus naar de kleur van het gebouw. De officieele naam is *Executive Mansion*. Een huis aan de Pammiky-rivier in Virginia heet werkelijk *White House*, maar is alleen uit den oorlog bekend.

Witte raaf (Een —, voor een buitengewoon mensch wordt voor 't eerst, als *cygnus albus*, door Juvenalis 7, 202 gebezigd.

Witte roos, zie *Roos.*

Wittebroodskinderen, zie *Rasphuis.* In 't algemeen *verwende, vertroetelde kinderen of menschen.* De uitdrukking ontstond in een tijd, toen burgerlui zich nog enkel met *roggebrood* geneerden.

Wittebroodsweken, de eerste maand na het huwelijk. Fr. *la lune de miel*, eng. *honeymoon*; zie *Flitterwochen.*

Witten van Spanje (De —, de legitimisten, die alleen de Prinsen van Anjou voor wettige pretendenten op den Franschen troon erkennen; „wit" naar het wapen (de *lelie*), en het tegenwoordig bestendig verblijf dezer pretendenten in *Spanje*. Te Angers bepleitte einde Aug. 1886 de generaal Cathelineau in eene legitimisten-vergadering het recht tot het koningschap voor Jan III als den oudsten der Bourbons, met wien naar allen schijn de vader van Don Carlos bedoeld werd; hoewel tot daartoe altoos des laatsten zoon, de toenmaals 16-jarige Jacob, voor den koning der „Witten" doorging. Deze, don Jaime de Bourbon, was Febr. 1896 in dienst bij het Russische leger als luit. bij het 24e regiment dragonders. Hij is de laatste afstammeling van den heiligen Lodewijk, van Isabella de Katholieke, van Filips II en van Lodewijk XIV,

toeft met zijne gemalin, dona Berta, te Venetië in den Palazzo Loredan, en streeft nog altoos naar het Koningschap in Spanje onder den titel van Karel VII. — De leden der Witte Societeit te 's-Gravenhage worden ironisch ook wel *Blancs d'Espagne* geheeten.

Wittewijven. De Germanen schreven zoo aan het vrouwelijk geslacht in 't algemeen, als aan enkele buitengewone vrouwen in 't bijzonder een nauwen omgang met de goden en hieruit gesproten inzicht in de toekomst toe, en bewezen haar deswege grooten eerbied. Men noemde ze heksen, hagedissen of *witte wiven*. Wit, m.ned. oorspr. niet *wit* = *blank* maar = *wijs*, vgl. *weten*, wijs. Uit haar werden de priesteressen der godinnen gekozen. Na haren dood eerde men ze door de heiliging harer graf heuvels (belten), en zag ze dan in de verbeelding daar nog altoos rondwaren, later stelde men zich daardoor de „witte wiven" als spokende (witgeklede) juffers voor.

Wittewijvenkuil, een klein dal in 't oosten van Gelderland, voorbij Lochem nabij Barchem, waaraan de sage der *witte vrouwen* verbonden is.

Wizard (The little — of Wallstreet, (eng.), *de kleine toovenaar van Wall-street*, te New-York, George Gould, zoon van Jay Gould.

Wo Alles liebt, kann Carl allein nicht hassen, (hgd.), *waar alle minnen, kan Carlos niet alleen haten*. Woorden van Domingo tot Don Carlos, in Schiller's dramatisch gedicht van dien naam, I, 1.

Wo Begriffe fehlen, da stellt ein Wort zur rechten Zeit sich ein (Denn eben —, (hgd.), zie *Denn eben* etc.

Wo das Strenge mit dem Zarten (Denn —,
Wo Starkes sich und Mildes paarten
Da gibt es einen guten Klang, (hgd.), *want waar gestrengheid aan teerheid, en kracht zich aan zachtheid paart, daar wordt een goede klank vernomen* (d. i. daar is harmonie). Schiller, *Das Lied von der Glocke*.

Wo du nicht bist, Herr Organist,
Da schweigen alle Flöten, (hgd.), *waar gij niet zijt, mijnheer de organist, daar zwijgen alle fluiten*, is eene spottende variatie op het einde der 2e strophe in Neumeisters (1671—1756) lied: „Herr Jesu Christ! mein Fleisch und Blut," aldus luidende:

Herr Jesu Christ! wo Du nicht bist,
Ist Nichts, das mir erfreulich ist.

Wo ihr's packt, da ist's interessant, (hgd.), zie *Und wo* etc.

Wo man denkt, wird's Schreiben auch nicht rosten:
Wilde Menschen haben keine Posten, (hgd.), *overal waar men denkt, zal men ook niet ophouden te schrijven; want wilde, onbeschaafde menschen houden er geene postkantoren op na*. Devies van den Generaal-Postmeester Dr. Von Stephan, den invoerder der briefkaarten († 1897).

Wo man singt, da lass dich ruhig nieder
Böse menschen haben keine Lieder, (hgd.), *waar men zingt, zet u daar gerust neder, booze menschen zingen niet*. Eerste strophe uit Seume's gedicht *Die Gesänge*, 1804, in de *Zeitung für die elegante Welt* (No. 23), voor het eerst verschenen, waar deze even wel luidt:

Wo man singet, lass dich ruhig nieder,
Ohne Furcht, was man im Lande glaubt,
Wo man singet wird kein Mensch beraubt,
Bösewichter haben keine Lieder.

Reeds Luther zegt in zijn gedicht *Frau Musica* (*Klugs Gesangbuch*, Wittenberg, 1543):

Hie kann nicht sein ein böser Mut,
Wo da singen Gesellen gut,

en bij Cervantes, *Don Quijote*, II, 34 (1615), heet het: *Señora, donde hay musica, no puede haber cosa mala*, (sp.), Mevrouw, waar muziek is, daar kan geen kwade zaak bestaan; terwijl Tollens zong:

Al wat leeft en braaf is zingt,
Zingen is de lust van 't leven,
't Zij de blijde veldjeugd springt,
Of de grijsheid zit te beven;
Alles stemt en kweelt zijn lied:
Slechts de boozen zingen niet.

De parodie van Seume's dichtregelen door David Kalisch:

Wo man raucht, da kannst du ruhig harren,
Böse Menschen haben nie Cigarren,

staat in den *Humoristisch-satirischen Volks-Kalender des Kladderadatsch*, van 1850, blz. 7.

Wo viel Licht ist, ist starker Schatten, (hgd.), *waar veel licht is, is een sterke schaduw.* Goethe (1749—1832), *Götz von Berlichingen* (1773) I, waar Götz den wensch van Weislingen, dat hij veel vreugde van zijn zoon Karel mag beleven, met deze woorden beantwoordt.

Wolanda, (mal.), *Hollandsch, Hollander*, saamgetrokken *blanda*. Het Javaansche *Welondo* of *Londo* wordt in dezelfde beteekenis gebezigd.

Wolf (Eten als een —, *gedacht eten.* Uit Gen. XLIX : 27: Benjamin zal als een *wolf* verscheuren; des morgens zal hij roof *eten*. Zie bij *Fames canina*.

Wolf in de schaapskooi, valsche leeraar, die van het ware geloof afirekt en velen verleidt. Uit Hand. XX : 29. *Schaapskooi* = de gemeente van Christus. Vgl. ook Matth. VII : 15: grijpende wolven in schaapskleederen. — Ook in 't algemeen, iemand, die uit hebzucht of wellust aan een onschuldig, argeloos, vreedzaam gezin onheil berokkent.

Wolf in schaapskleederen (Een —, berust op Matth. VII : 15, waar geschreven staat: Maar wacht u van de valsche profeten, welke in schaapskleederen tot u komen, maar van binnen zijn ze grijpende wolven.

Wolfenbuttelsche fragmenten zijn uiterst vrijzinnige wijsgeerig-theologische studiën van Hermann Samuel Reimarus (1694—1768), leeraar in de Oostersche talen te Hamburg. Reimarus noch (na zijn dood) zijn kinderen hadden den moed die studiën uit te geven. Maar Lessing maakte er kennis mede, en toen hij in 1769 bibliothecaris van den hertog van Brunswijk te *Wolfenbuttel* werd, waarbij hem de vrijheid verleend werd om de handschriften uit te geven, die hij merkwaardig vond, deed hij het voorkomen alsof hij de kopie van Reimarus' *Schutzschrift für die vernünftigen Verehrer Gottes* in de bibliotheek gevonden had. Lessing gaf nu eenige gedeelten van de *Schutzschrift* uit onder den titel: *Fragmente eines Ungenannten, Fragmenten, door een ongenoemde.* Ze zijn bekend onder den naam van de *Wolfenbuttelsche fragmenten.* Ze werden heftig bestreden. Behalve anonieme brochures en tallooze aanvallen in dagbladen en tijdschriften, verschenen tusschen 1777 en '79 omstreeks 40 tegenschriften. Reimarus was de voorlooper der moderne theologen. Op aanstiften der geestelijkheid door de Regeering verhinderd den strijd voort te zetten, bestreed Lessing nu den leerstelligen godsdienst in het wereldberoemde tendenz-drama *Nathan der Weise.*

Wolken. Er komen voor:

Vederwolken (cirrus), als veeren of draden.

Hoop-, stapel- of *schapenwolken* (cumulus), half bolvormige massa's.

Laagwolken (stratus), als horizontale strepen.

Regenwolken (nimbus), hoopwolken met donkere tinten van grijs tot zwart.

Wolkje (Een — zien drijven, een (gewoonlijk, gunstig) voorval zien aankomen. Uit 1 Kon. XVIII : 44, waar Elia een wolkje als voorteeken van lang gewenschten regen begroet.

Wollen, (k.m.a.), *slapen*, van onder de *wol*, d. i. de dekens, liggen.

Wolverine State, (am.), *wolfjesstaat*, naam voor Michigan, naar den *fjael-frass*, verkeerdelijk *veelvraat* genoemd, die hier veel voorkwam en in 't Eng. wel *wolverene* of *wolverin* (veelvraat van Labrador) genoemd wordt.

Wonderkind (Het —, Mr. J. Heemskerk Az., Minister van Binnenlandsche Zaken in het ministerie van Zuylen-Borret, 1866.

Wooden Nutmeg State, (am.), *houten notemuskaat-staat*, spotnaam voor Connecticut, met beschuldiging van handelsbedrog (houten noten voor echte verkoopen).

Woolsack, (eng.), *wolbaal, kussen*, zie *Lit de justice*.

Woorden, maar niet naar mijne werken (Doe naar mijne —, uit Matth. XXIII : 3. Een Fransch, gelijkbeteekenend gezegde luidt: „La cloche appelle à l'Eglise, mais n'y entre pas".

Woorden op eene goudschaal wegen (Zijne —, Jezus Sirach XXVIII : 27 (maak voor uwe woorden balans en schaal).

Woow, *waw*, zesde letter van het Hebr. alphabet, overeenkomend met *w*; getalwaarde 6.

Worm, *nietig menschenkind*. Job XXV : 6: worm, made. Vgl. Ev. Gez. V : 3*b* en Jez. XLI : 14 (wormpje Jacobs).

Wortelen, spotnaam voor de inwoners van Hoorn, waar zeer veel groenten geteeld wordt, o. a. de algemeen bekende Hoornsche wortelen.

Wortelkrabbers, spotnaam voor de inwoners van de stad Ninove (Oost-Vlaanderen). De Ninovieters zijn liefhebbers van wortelen. Eens, vertelt de sage, verscheen de vijand vóór de stad, de inwoners wilden de poorten sluiten, maar de grendels waren zoek geraakt, en in de plaats daarvan gebruikten zij . . . een wortel. Een ezel at den wortel op, en de vijand nam bezit van de stad. Zie *Ninofsche Patakkers*.

Woud zonder genade, volgens de sage uitgestrekt bosch in de omstreken van Leiden, waar de Slaven en Wilten, twee oude volksstammen, woeste en sterke menschenrassen, met renzen tot opperhoofden, een burcht hadden. „Deze Slaven," zegt het oude Goutsch kronyexken uit de 15e eeuw, „waren oock seer ruych gelyck wilde lieden, ende waren seer sterck van lyve, ende sy *ontsaghen* oock *niemant*." Vandaar, dat hun woonoord een woud *zonder genade* heette. In een oorlog tegen Julius Caesar verloren zij hun opperhoofd, den reus Rabon, die op de burcht te Leiden zou gewoond hebben.

Woudezel (Het is een —, Gen. XVI : 12, een kloek, forsch, maar lomp en onbeschaafd man. Het beeld is ontleend aan den ontembaren aard van den wilden ezel (equus onager). Verg. Job XXXIX : 8 en verv.

Woutjes, (barg.), *dienaren*.

Wouw ligt een uur achter Rozendaal: als de gelegenheid tot genot voorbij is, wenscht men die nog eens te hebben.

Wraakgodinnen. Zie *Eumeniden*.

Wraking, het recht van partijen, in een burgerlijk geding of in een strafproces, zich in bijzondere gevallen er tegen te verzetten, dat een bepaald persoon als rechter zitting neemt of als getuige optreedt.

Wrench, (sport), *sleutel*.

Wrong, (wap.), een ringvormig kussentje, omwonden met twee linten van verschillende kleuren. Als stuk zeldzaam, als helmteeken veel voorkomend; fr. *bourlet*, eng. *wreath*, hgd. *Wulst*.

Wunderschön ist Gottes Erde, zie *O, wunderschön* etc.

Wurst wider Wurst, (hgd.),

letterl. *worst voor worst*, in werkelijkheid, *gelijk met gelijk vergelden*. De uitdrukking, die reeds gedurende den 30-jarigen oorlog bekend was, ziet op de gewoonte der plattelandsbewoners in Duitschland, om elkander, bij het slachten, o. a. worst, te schenken. Vooral in Noord-Duitschland is dat slachten dikwerf een voorwendsel tot ware festijnen, waarvan de oor-sprong, naar het vermoeden van J. Grimm (*Mythologie*, bladz. 1201), in den tijd der Heidenen moet worden gezocht.

Wy Friesen knibbelje allinne for God, *wij Friezen knielen alleen voor God;* zie *Standfries.*

Wy Friesen witte fen nin lieu to sidsen, (friesch), *wij Friezen weten van geen leen te zeggen* (spreken); wij weten niet wat het leenstelsel is.

Wy zien ze noô van voor, maer allerliefst van achter, Vondel, *Gysbreght* II, 2 (reg. 521), aldus de Poortier tot Diederick van Haerlem, aangaande de krijgslieden, als de laatste zijne manschappen in 't klooster wil verbergen.

X

X, als getalteeken 10, omdat het X, d. i. $\times$ = dubbel *vijf* is. Vanhier op munten = *denarius* (z. v. a. *tien* assen), bijv. X ccce (denaris quadringentis).

X-stralen, zie *Röntgenstralen.*

Xanthippe (Eene —, booze, twist- en plaagzieke huisvrouw; naar de, denkelijk ten onrechte, aldus voorgestelde echtgenoot van den Griekschen wijsgeer Socrates, die door haar onaangename eigenschappen het geduld van haar echtgenoot gedurig op de hardste proeven zou gesteld hebben.

Xbre, (fr.), *Décembre.*

Xenelasia, instelling in Sparta, die ook op Creta en te Apollonia gevonden werd. Zij behelsde het voorschrift, dat de burgers hun vaderland niet mochten verlaten om in vreemde Staten hun verblijf te houden. Haar bedoeling was, de aloude zeden en gewoonten zooveel mogelijk zuiver te bewaren, en zij was in het leven geroepen, doordat die zeden en gewoonten meer en meer in verval kwamen.

Xenia-stichting, in het oude paleis van Grootvorst Nicolaas, waarin 350 onvermogende adellijke jonge dames (weezen) eene goede opvoeding kunnen

erlangen. Gesticht door Czar Alexander III in 1894 ter gedachtenis aan het huwelijk zijner dochter Xenia met den Russischen grootvorst Alexander.

Xeniën, (*Xenia*), bij de oude Grieken geschenken, die een gastheer aanbood aan zijn gasten. Martialis gaf den titel van „Xenia" aan het 13e boek zijner puntdichten, omdat dit grootendeels handelt over voorwerpen, die als geschenken aan bezoekers werden uitgedeeld. Groote opschudding veroorzaakten meer dan 400 tweeregelige „xeniën" door Schiller in den *Musenalmanach* voor 1787 opgenomen, waarin op scherpe wijze letterkundige en maatschappelijke verkeerdheden worden gegispt. Uit de briefwisseling tusschen Schiller en Goethe blijkt, dat deze beide dichters de vervaardigers waren dier hekeldichten. Goethe vervaardigde later een reeks van „Zahme Xeniën", die minder scherp zijn en gedachten behelzen over kunst en leven. Al wat betrekking heeft op de „Xeniën" vindt men in het werk van Boas: *Goethe und Schiller im Xenienkampf* (1851, 2 dln.), alsmede in *Schiller-Goetheschen Xenien* (1852) van Sauppe.

Xenodochium, (lat.), gr. *Xenodokeion* van *xenodokein* = als gast

opnemen, gastvrij ontvangen, uit *xenos* of *xeinos* (vreemd, buitenlandsch), en *Dechomai* (opnemen, ontvangen), dus: *verplegingshuis voor vreemdelingen*. Lett. dus *gasthuis* = hospitium publicum, hospitium sacrum, vulgo *hospitale;* d. i. een huis voor arme vreemdelingen, die daar een zekeren tijd werden gehuisvest en verzorgd. Vervolgens gaf men er ook den kost aan arme en zieke *burgers*, en later aan *oude* burgers en burgeressen.

Xerophagiën, die dagen in de oude Christenkerk, op welke men niets at dan brood met zout, en niets dronk dan water, (oorspr.) in de week aan het Paaschfeest voorafgaand; de oudste vastendagen in hunne hoogste gestrengheid. Van gr. *xèros* = droog, dor, en *phagia* van *ephagon* (aor. van esthiein = eten; dus: *het eten van droge dingen*, in 't algemeen *sober eten*.

Xmas, (e n g.), *Christmas, Kerstmis.*

Ximena, (gr.), *bruid van den Cid.*

X P C, (middeleeuwsch lat.), *Christus,* nl. de drie Grieksche letters ΧΡΣ = *Chrs.* Evenzoo I H S = *Jezus.* XPC werd vaak verkort tot ☧ waardoor dit een gewijd symbool werd; nog korter bet.: ⳨ *Jezus Christus.*

Xthum, (h g d.), *Christendom.*

Xtus, (h g d.), *Christus.*

Xystus, g r. *xustos,* lange gang, open of overdekt, waarin de athleten zich oefenden, — die dan ook wel *Xystici* werden genoemd, overdekte gaanderij tot gebruik in den winter. Bij de Romeinen was de *Xystus* een belommerde laan of open terras, voor den zuilengang van een landhuis. In de Middeleeuwen gaf men den naam *Xystus* aan de lange kruisgewelven der kloosters.

Y

Y, de voormalige zeearm vóór Amsterdam, vereeuwigd door Antonides' *IJstroom*, moest eigenlijk genoemd worden IJ, daar ij een zuiver Hollandsch woord is met de beteekenis van *water*, en Y, y, ypsilon, een Grieksche letter is met den klank *u*.

Yamagata, zie *Moltke*.

Yamen, (c h i n.), in 't algemeen, huis van een ambtenaar. Woning met bureelen, bv. van den Onderkoning van het Chineesche rijk, bestaande uit een aantal gebouwen zonder verdieping, door binnenplaatsen gescheiden, of verbonden door overdekte gangen met poorten. Het geheel is door een hoogen blinden muur aan het oog onttrokken, zooals bij de grootere erven en woningen in China gebruikelijk is.

Yankee, (a m.), buiten de Vereenigde Staten benaming voor *Amerikaan*, in Noord-Amerika alleen naam voor een bewoner der Staten van New-England. Het woord is *English* in de uitspraak der Indianen. De Hollanders langs de Hudson en in New-York (Nieuw Amsterdam), hebben het eerst dien naam gebruikt en in den onafhankelijkheidsoorlog bezigden de Engelsche soldaten dit woord als schimpnaam, waarop de Amerikanen het als eeretitel

aannamen. — Het werd in 1713 door zekeren Jonathan Hastings, een boer te Cambridge, in den staat New-York, gebruikt, als bijnaam om reclame te maken, in de beteekenis van *echt, in Amerika gemaakt, wat niet overtroffen kan worden;* bv. Yankee horse (paard); Yankee cider (appeldrank) enz. De studenten namen 't woord over en noemden Hastings *Yankee Jonathan*.

Yankee doodle, Amerikaansch volkslied van 1775, toen het leger van Abercrombie bij Albany (N.-Y.) gekampeerd was, gereed om naar Ticonderoga te trekken. Het leger bestond uit allerlei vrijwilligers ook vele Yankees, en een Engelsch militair geneesheer Shomburg schreef het gedicht, componeerde de wijs en droeg het deftig aan de nieuwe strijders op. *Doodle* (sukkel) is een Engelsch woord ter bespotting; C r o m w e l l wordt in een royalistisch lied *Nankey Doodle* genoemd. Volgens Buckingham Smith is de wijs ontleend aan een zwaard-dans der Biskayers, die ook in Hongarije en Nederland (*Hop Marjanneke*) bekend was. Reeds in 1727 komt de wijs voor in *The Beggar's Opera*. — Het eigenlijke Amerikaansche volkslied is het lied *America*, in 1832 gedicht door Dr. Sam. Fr. Smith (1808—95). Het wordt gezongen op de wijze van *God save the*

Queen of het *Heil Dir im Siegeskranz.*
My country, 't is of thee,
Sweet land of liberty,
Of thee I sing, enz.

Yard, (sport.), Engelsche lengtemaat van *0.9143848 Meter.*

Yellow Jack, (eng.), *de gele vlag*, fig. de gele koorts; de *gele vlag* waait nl. van hospitalen, ambulances en quarantaine-schepen.

Yellow journalism, (am.), *geel journalisme*, nieuwsbladen, die de Vereenigde Staten tot het voeren van krijg tegen Spanje aanvuurden. Oorspronkelijk (1896) had de uitdrukking, eene geheel andere beteekenis. De *World* en het *Journal* van New-York gaven toen een reeks prenten uit, die allerlei vermakelijke streken van *Yellow Kid*, een denkbeeldigen straatjongen voorstelden. Van dat oogenblik vervaardigde men poppen, die Yellow Kid voorstelden en bracht hem zelf- ten toonecle. Hij was gedurende een jaar de Koning van New-York en verdween daarna, alleen zijn naam achterlatend.

Yellow Spring community, (am.), heette eene communistische gemeente, die in 1825, door aanhangers van Owen, in den staat Ohio werd gesticht. Zij telde 75—100 gezinnen. Drie maanden later spatte zij echter reeds uiteen, tengevolge van moeilijkheden, die uit het verschil van den vroegeren maatschappelijken stand der leden waren geboren.

Yen, (jap.), = dollar, vroeger f 2.60 à f 2.70 waard, werd Sept. 1896 door de Europeesche handelaars nog slechts voor f 1.35 aangenomen. De buitenlandsche waarde van den *yen* verminderde sedert tot op de helft. Negen *yen* gelden in Japan voor één pond sterling (Engelsch). De 20-*yen*stukken hebben eene goudwaarde van f 50.22.

Yeoman, noemde men te voren in Engeland elk vrij man behoorende tot den stand, die zich tusschen de ridders en de lijfeigenen of hoorigen bevond. Thans echter worden vooral de groote pachters en de kleine grondbezitters met dien naam bestempeld. Ook geeft men dien naam aan een soort van vrijwillige bereden militie, vooral voor de kustbewaking en aan de soldaten der koninklijke garde (*yeomen of the guard*), welke met de bewaking van den Tower zijn belast.

Yeoman, (eng.), op oorlogsschepen de *bewaker van het scheepsproviand.*

Yetholm Cross, (eng.), *het kruis van Yetholm.* — Te Kirk Yetholm, in Schotland, werd 30 Mei '98 een Koning gekroond, en wel de Zigeuner Prins Charlie, volnit Charles Fan Rutherford. Hij is vijftien jaren lang Kroonprins geweest en op zijn 70e jaar gekroond tot „Koning van alle Zigeuners in het Koninkrijk Schotland." De kroningsplechtigheid werd bij een steen, welke bekend is als *Yetholm Cross*, volbracht door den „Aartsbisschop der Zigeuners", die tevens het beroep van hoefsmid uitoefent en Gladstone heet. De Koning reed in een wagen, door tien ezels getrokken, en zijne edelen reden daar achter, allen op ezels gezeten. Na een plechtigen optocht door den omtrek werd het feest met een koningsmaal besloten.

Yggdrasil, zie *Hela* en *Irminzuilen.*

Ymir, zie *Niflheim.*

Yorick, naam van den gestorven hofnar aan wien *Hamlet* in Shakespeares stuk van dien naam een weemoedige herinnering wijdt en daarom door den humoristischen schrijver Lawrence Sterne in de vorige eeuw als pseudoniem gebruikt.

Yorksche roos, zie *Rose-en-soleil*, witte roos, gevoerd als zinnebeeld, niet als wapen.

Ypocras, zie *Hippokras.* De burgemeesters van Hamburg, Amsterdam in 1401 bezoekend, werden er onthaald op „twee quart Ypocras uten apteken" (uit de apotheek).

Yum-Yum, zie *Three little maids from school.*

Yvetot (Le Roi d' —, zie *Roi d'Yvetot.*

Z

Z, (hand.), *op Fransche munten*, dat zij te Grenoble geslagen zijn.

Zaai uw brood aan alle wateren; grijp alle gelegenheden aan, om wat goeds te doen. Naar Jes. XXXII : 20, waar die woorden letterlijk moeten opgevat worden, omtrent een overal bebouwd land. Zie ook *Werp uw brood* enz.

Zaaiers, (mil.), *aardappelen*.

Zabbûr, (arab.), *Liederen*. Volgens den Koran der Mohammedanen één der deelen van der Christenen Heilige Schrift (Oud- en Nieuw-Testament), die daarin onderscheiden wordt als *Torât, Zabbûr* en *Injîl* (Indjil), d. i. *Wet, Liederen* en *Evangelie*, waarvan de Wet aan Mozes, de Liederen aan David, en het Evangelie aan Jezus gegeven is door God.

Zacht gaatje, (rest.), *zacht broodje met garnalen*.

Zahlen beweisen, (hgd.), *cijfers bewijzen*, dikwijls verlengd tot **Zahlen beweisen, sagt Benzenberg,** moet eigenlijk heeten *zahlen entscheiden;* aldus luidt het namelijk op vele plaatsen in de geschriften van den Rhijnschen natuurkundige en publicist Benzenberg (1777—1846). De uitdrukking werd vooral verbreid door de

Kölnische Zeitung. Toen namelijk in 1833 aan de stad Keulen het stapelrecht ontnomen en haar ter vergoeding een vrijhaven gegeven werd, ontstond er tusschen belanghebbenden een hevige strijd over het nut of het nadeel van de nieuwe inrichting, die in genoemde courant onder het afwisselende opschrift *Zahlen beweisen* en *Zahlen beweisen nicht* uitgevochten werd.

Zählt die Häupter seiner Lieben (Er —, Und sieh, ihm fehlt kein teures Haupt,

(hgd.), *hij telt de hoofden zijner lievelingen, en zie, hij mist niet één daarvan*. Schiller, *das Lied von der Glocke*.

Zaïmph, (Carthaagsch woord), de veelkleurige mantel, waarmede het beeld der godin Tanit werd omhangen en het palladium van Carthago. Dat voorwerp is vooral meer bekend geworden door den roman *Salammbo* (1863) van G. Flaubert (1821—80).

Zaïn, 7e letter van het Hebreeuwsche alfabet. Hebr. *zajin*, van syr. *zaina* = pijl.

Zak (In — en asch zitten, in diep ongelukkigen toestand verkee-

ren; herinnering aan oud-Joodsche gewoonten, zie Gen. XXXVII : 34, Esther IV : 1, 3, Job II : 8. Ook teeken van *boete*, bv. Dan. IX : 3, Matth. XI : 21, Luk. X : 13.

Zak maken (Een —, (mil.), een bed zoodanig opmaken, dat degene, die zich te bed wil leggen, tusschen de handig opgevouwen lakens verward raakt.

Zaksken (Ze heeft het —, of: **hij laat haar het — met de vracht.** Spottend gezegd van een gevallen meisje, die door haar minnaar werd verlaten (overal in Vlaanderen).

Zaligheid, pestilentie, pest; vroom eufemisme voor die gevreesde ziekte, evenals *gave Gods* (z. a.).

Zalm, (rest.), sein van de kellners onder elkaar, als er dames binnenkomen, die een voetenbankje moeten hebben.

Zalving, gr. *chrisma* (z. a.). Bij het oude Israël werden profeten (1 Kon. XIX : 16), priesters en koningen (1 Sam. IX : 16, X : 1, enz.), door *zalving*, d. i. overstorting met welriekende zalf (vgl. Ps. CXXXIII : 2) tot hun openbaar ambt gewijd. Vanhier fig. zalving met den Heiligen Geest (2 Kor. I : 21, 1 Joh. II : 20, 27), als inwijding tot het leiden van een geestelijk, echt-christelijk leven. De Bulgaarsche orthodoxe Kerk erkent den doop der R.-Katholieken en Protestanten; wat de Grieksche patriarchale Kerk niet doet. De kleine Bulgaarsche kroonprins Boris, Jan. 1894 geboren, de zoon van Vorst Ferdinand, R.-Katholiek gedoopt, werd, bij zijn opneming in de Grieksche Kerk (Febr. 1896) niet herdoopt, maar alleen orthodox *gezalfd*, gelijk anders in de Bulgaarsche Kerk terstond na den doop zou geschied zijn Bij de plechtigheid der zalving wordt eerst een gewone dienst gehouden. Dan roept de priester (Aartsbisschop) de peten met het kind naar de „Keizerlijke Poort" — den hoofdingang der kerk — en nadat zij daar een kniebuiging hebben verricht, moeten zij in naam van het kind de gebruikelijke vragen beantwoorden. Het voornaamste punt der daarbij af te leggen geloofsbelijdenis is, of de doopeling erkent, „dat de Heilige Geest alleen van den Vader en niet van den Zoon uitgaat." Daarna worden voorhoofd, mond, neusgaten, borst en handen van den doopeling gezalfd met *myhra* — eene welriekende olie, welke door een Aartsbisschop moet gezegend zijn en uit Rusland ontboden wordt.

Zambo, in Zuid-Amerika het kind van een neger en eene Indiaansche vrouw. *Zambo-neger* = kind van een neger en eene Mulattin. (Gcheel zwarte) *Zambo-neger* = kind van een neger en eene Zamba. *Zambo claro* = kind van een Indiaan en eene Zamba. Zie ook *Sambo*.

Zand, (barg.), *suiker*.

Zand (Iemand — in de oogen strooien, *verwarring stichten*, symbool van de verstrooiing der ongeloovigen bij Mohamed. In den Koran leest men: „Niet gij, o Mohamed, wierpt stof in de oogen uwer vijanden, maar God verstrooide hen."

Zander-Institunt, inrichting voor mechano-therapie, orthopaedie en massage; medico-mechanische inrichting, genoemd naar den Zweedschen geneesheer Dr. Gustaf Zander, te Stockholm, die in 1857 zich bijzonder ging toeleggen op de behandeling der ruggegraatsverkrommingen, welke bij kinderen ontstaan, meestal tengevolge van eene langdurige zittende houding. Voor de behandeling dezer afwijking vervaardigde hij een meet-toestel, om nauwkeurig de houding en den vorm van het lichaam te bepalen.

Zandgrond (Dat staat maar op een —, uit Matth. VII : 26, omtrent iets dat *los en luchtig* is. In het Oosten is een huis op zand gebouwd zwak en wankelbaar in den regentijd. Met de gesteldheid van den bodem onzes vaderlands is dit gezegde in strijd.

Zandwerven (Naar —, *overleden*.

Zanettos, Japanners, die ongeloofelijke kunsten met volkomen zekerheid uitvoeren, als het werpen met messen en ballen en brandende fakkels.

Zarfath, vereeniging te Amsterdam, op de 6e algemeene samenkomst voor Inwendige Zending, 29 Mei 1885 gesticht tot steun der nagelaten betrekkingen van Evangelisten, godsdienstonderwijzers, weezen, ziekenverplegers e. d.; aldus genoemd naar *Zarfat,* waar de weduwe woonde, bij wie de profeet Elia een geruimen tijd zijn intrek nam, en die hij onderhield; volg. 1 Kon. XVII : 9, 10. Zie ook *Sarepta.*

Zat van dagen, *afgeleefd;* vgl. Gen. XXXV : 29; Job XLII : 17 (der dagen zat).

Zebedéus (Het is een —, een *zukkelaar,* naar Zebedéus (Matth. IV : 21), omdat men van hem nooit iets anders leest, dan dat hij de vader was van twee van Jezus discipelen. Of misschien hieruit te verklaren, dat men, volgens Mark. I : 19, 20, hem voor alles liet zitten, en dat dus in hem een type gezien werd van een lijdelijk man, een weerloozen tobber. Ook maakte Matth. XX : 20 niet Zebedéus, maar zijne vrouw een verzoek zijner zonen aan Jezus bekend, waarin men iets „stumperigs" zien kon, iets van een onnoozelen hals.

Zechien, mrv. *zechienen, sechienen,* ital. *zecchino, -ni,* goudmunt (= dukaat), genoemd naar *la Zecca,* muntgebouw te Venetië, waar ze in 1280 het eerst geslagen is. *Zecca* (it.) = munt. Kopieën dezer munt, doch niet van goud, worden tegenwoordig gebezigd tot versiering van kostuums, draperieën, lampenkappen, vogelkooien, enz. *Één zechien* = ongeveer f 4.—.

Zechoes, *(zekoeth),* (n. h e b r.), *verdienste.* In het bijzonder: de edele vrome daden van afgestorvenen, waarvan de verdienstelijkheid geacht wordt, zegen te brengen aan hunne nakomelingen.

Zedelijke lichamen, vereeniging van personen, die niet onder het begrip maatschap vallen, zij kunnen rechtspersoonlijkheid erlangen ingevolge de wet van 22 April 1855, Stbl. n°. 32.

Zeebrand, noemen de Hagenaars *weerlicht zonder donder.*

Zee-eenhoorn, (w a p.), eenhoorn (z. a.) wiens achterlijf vervangen is door een visschenstaart.

Zeeldraalers, spotnaam voor de inwoners van de Oostvlaamsche gemeente Zele, naar de locale nijverheid. Zie *Kloddemans.*

Zeeleeuw, (w a p.), leeuw, wiens achterlijf vervangen is door een visschenstaart.

Zeemijl, eng. *nautical mile,* = 5900 Rijnl. voeten = 1852 meters = 1/60 graad op den meridiaan. Eene Engelsche mijl (*English mile* of *statute mile*) = 1610 meters.

Zeepaard, (w a p.), paard met visschenstaart in plaats van achterlijf. Naam van het schip, waardoor Amsterdam overrompeld werd (Vondels *Gijsbrecht*), in navolging van 't paard van Troje.

Zeerwits, (b a r g.), *zeer wel.*

Zeeuw, de gewone benaming van den voormaligen Zeeuwschen rijksdaalder, die in plaats van 50 stuivers, er 52 waard was; ja, als hij ongesnoeid en volwichtig was, zelfs 53.

Zeevlam, de *koele nevel,* die na heete zomerdagen uit de Noordzee opstijgt en zich over een groot deel van Noord-Holland uitbreidt, zeer schadelijk voor de gezondheid.

Zeewijf, *meermin.* Vergelijk roman van O l t m a n s: „Het huis van het Zeewijf".

Zefir, zephir, westenwind; bij Homerus enz. *zephuros,* van *zophos* = duisternis, ook het westen als zijnde de nacht- of schaduwzijde van de aardschijf. Homerus wist van geen aardbol. Hij bracht den Grieken gewoonlijk storm en regen, maar den westerstranden *zacht weder* aan als lentewind. Vanhier *zefir* of *zefier* = zacht windje, aange-

name lente, vooral in dichterspraak. Fr. *zéphyr*, in welke taal de Fransche soldaten in Afrika ook *zephyrs* heeten. Zie bij *Faconius*.

Zéfier, zie *Mousseline*.

Zegel van Hermes, zie *Hermesianis*.

Zegen is er in (De —, heet het, wanneer een vat of flesch meer oplevert, dan men verwachtte. Men spreekt in dit geval ook van een *verborgen zegen*, en denkt vermoedelijk aan de wonderbare vermenigvuldiging van meel en olie in de woning der arme weduwe te Zarfat, door den profeet Elia bewerkt (2 Kon. IV : 1—7). Zie *Sarepta* en *Zarfat*.

Zegenbede (Hoogepriesterlijke —, Num. VI : 24—26.

Zegevierende Kerk (De —, zie *Kerk*.

Zehoew, (n. hebr.), (van het Hebr. *zahab* = goud) een gulden muntstuk. Meerv. *zehoewim*. Een Nederl. gulden wordt daarmee aangeduid.

Zeilstreek, zwarte streep op het onbeweeglijk deel van de inrichting, waarin het kompas geplaatst is en die de lengte-as van het schip aanwijst.

Zeitungsdeutsch, (hgd.), *krantenduitsch*, voor de gebrekkige taal der hgd. nieuwsbladen, werd voor 't eerst door Schopenhauer (1788—1860), gebezigd, en wel in diens *Materialien zu einer Abhandlung über den argen Unfug, der in jetziger Zeit mit der deutschen Sprache getrieben wird.* (*Handschriftlicher Nachlass*, 1864).

Zeitungsschreiber,ein Mensch, der seinen Beruf verfehlt hat, (hgd.), *een journalist* (is) *een man, die zijn loopbaan heeft gemist*. Woorden, hoewel in anderen vorm, door Bismarck geuit, bij de ontvangst eener deputatie uit Rügen (Nov. 1862). Hij beklaagde zich toen over de pers der oppositie, die zich, naar zijn zeggen, „grootendeels in de handen bevond van Joden, ontevredenen en lieden, die hunne levensroeping hadden gemist."

Zeiwel, (van het chald. *zébel* = mest, drek), in de volkstaal gebruikt in den zin van *drek, voddegoed*. Vandaar een werkwoord : *iemand bezeiwelen* = iemand tot het inkoopen van voddegoed overhalen, iemand voddegoed aansmeren.

Zeloot, van gr. *Zèlôtès*, beteekent *ijveraar*. Daarmee werden bij de Israëlieten de zoodanigen bestempeld, die naar het voorbeeld van Phinees (Numeri XXV : 11), ijverden voor de wet. In meer bepaalde beteekenis waren de Zeloten de raddraaiers, die in 66 n. C. den opstand tegen de Romeinen veroorzaakten. Ook nu worden blinde ijveraars, inzonderheid voor kerkelijke leerstellingen, alzoo genoemd.

Zemirous, (*zemiroth*) hebr. = *gezangen*. In het bijzonder de Hebr. godsdienstige tafelzangen bij de Sabbathmaaltijden.

Zenana, *vrouwenverblijf;* in de taal der Hindoes. *Zenanastelsel* is het stelsel van volslagen afzondering der vrouwen onder de Hindoes.

Zenana-arbeid of **-werk,** het zendingswerk van christelijke vrouwen in de woningen der Heidenen en Mohammedanen.

Zendavesta, de verzameling van heilige boeken, waarin de godsdienstleer is vervat van Zoroaster, den hervormer van den volksgodsdienst in noord-oostelijk Perzië, († 529 v. C.). Uit *Zend* = wetenschap, hoogere kennis, en *avesta* = gezag, oorkonde. Hoewel die verzameling, welke, volgens Prof. Tiele, zeker reeds vóór Alexander den Groote (geb. 356, † 323 v. C.) bestond, voor de Parsen (de oude Perzen) bestemd was; zoo is het *Zend* (de taal, waarin de boeken zijn geschreven), de taal der Baetriërs, eigenlijk aan te merken als een dialekt van het Sanskrit (de taal der Veda's), en wijkt in klank- en vormleer van die der Parsen af.

Zending der Gereformeerde Kerken (in Nederland), in hare tegenwoordige formatie en combinatie ontstaan, nadat omstr. 1886 de overgroote

meerderheid der Christelijk-Gereformeerde Kerken zich bij de Hervormde (of Gereformeerde) Kerken in doleantie, (zie *Doleerenden*), hadden aangesloten onder de gemeenschappelijke benaming van „Gereformeerde Kerken in Nederland" (z. a.). De zending der Christel. Geref. Kerk werd toen door die kerken in unum ter hand genomen, terwijl aan eene corporatie van „Deputaten tot de Zending onder Heidenen en Mohammedanen" werd opgedragen, den arbeid der Evangelisatie onder de niet-Christenen in onze Oost te administreeren en hare belangen zoo daar als hier te behartigen. Medio 1894 ging ook het arbeidsveld der Nederl. Geref. Zendingsvereeniging over; zoodat de Zending der Geref. Kerken in Nederland thans omvat: *a.* het arbeidsveld der Zending te Batavia, Soerabaja (eil. Java) en te Melolo en Kabaniroe (eil. Soemba), en *b.* de Zending op Midden-Java, in de residentiën Tegal, Pekalongan, Banjoemaas, Bagelen, Kedoe, Djokjokarta en Soerakarta.

Zendingspsalm of **het Zendingslied van Israël**, *Ps. 96.*

Zendingspsalmen, psalmen, waarin het Israëlietisch zendingslied is vervat; hoewel het daarin natuurlijkerwijs een geheel oud-Testamentisch karakter draagt: Israëls God en dus God aan 't hoofd der volkeren; de heidenen worden door Israël overheerd. Voorbeelden zijn: Ps. XXII : 14 (berijm.); Ps. XLVII : 1 (ber.); Ps. LXVI : 1, 2 (ber.); Ps. LXVII : 1 (ber.); Ps. LXXII : 6 (ber.); Ps. LXXXVI : 5 (ber.); Ps. LXXXVII : 3, 4 (ber.); Ps. XCVII : 1 (ber.); Ps. XCVIII; Ps. CIII : 10 (ber.); Ps. CV; Ps. CXIII : 2 (ber.); Ps. CXVII. In deze wordt de *heerschappij* van Israëls God over al de volkeren der aarde als einddoel van het Godsplan met zijn erfvolk, bezongen.

Zenith, uit *As-Semt* voluit bij de Arabische astronomen: *Semt-ar-ras*, de semt van 't hoofd = het schedelpunt, toppunt; hetzelfde is *nazimut* = fig. *toppunt*. — Zie *Nadir*.

Zenoes, *(zenoeth)*, (hebr.), *ontucht, zedeloosheid*.

Zenuw van den oorlog (De —, *het geld*.

Zenuwachtige dame in Wallstreet (De —, *de Beurs te New-York*. Wallstreet is de straat, waarin aldaar de Beurs staat.

Zenuwbladen, uit *seneblad*, van arab. *senâ*, west-ar. *senê* (fr. *séné*). Met *zenuwen* heeft het niets gemeen, zoomin als *vennekool* met *venkel*, (lat. *foeniculum*), met *kool*.

Zéphyr, zie *Mousseline*.

Zes eigenschappen der Seraphinische liefde (De —, 1) eigen kleine fouten groot achten; 2) God beminnen en dienen, louter, omdat Hij God is; 3) gaarne lijden ter eere Gods; 4) God hebben voor eenig voorwerp der liefde; 5) anderen trekken tot de liefde Gods; 6) standvastig blijven in de liefde tot den dood toe. *Seraphinische liefde* = de liefde der Seraphs (engelen als Godstrawanten).

Zes pond sec, (rest.), *twee triple sec*.

Zetten (Op den bon —, (mil.), *van iemand rapport maken*.

Zeuntjen, ook wel *bakspjagen* geheeten, de jongen, die op een schip het eten aanbrengt, en verder den kok helpt.

Zeus, Jupiter, zoon van Kronos en Rhea, de hoogste god der Grieken, beheerscher van het heelal.

Zeven. Van ouds heeft men groote waarde aan sommige getallen gehecht, een diepen zin aan sommige toegekend. Inzonderheid geldt dit van 't heilige getal *zeven*. Van alle rein vee moesten zeven paren in de Ark geborgen worden. (Gen. VII : 2).

De gouden kandelaar, in den Tabernakel, had zeven armen en lampen (Exodus XXV : 31 en vv.).

Rondom Jericho moesten zeven omgangen worden gedaan, door zeven priesters, met zeven bazuinen, op den zevenden dag (Joz. VI : 4).

Simson, de Nazireër droeg zeven haarlokken (Richt. XVI : 13, 19).

De opperste Wijsheid bouwde zich een huis, waarvan het voorportaal op zeven gebeeldhouwde zuilen rustte (Spr. IX : 1).

Farao droomde van zeven koeien en zeven aren (Gen. XLI : 2, 5).

In 't boek Daniel vindt men, dat binnen 7 × 10 jaarweken de Messias komen zou (Dan. IX : 24). Jaarweek = zeven jaren; 70 weken = 490 jaar.

Om de 7 jaar viel bij Israël het sabbathjaar in, en om de 7 × 7 jaar het jubeljaar.

In de Openbaring van Johannes wordt 't woord gericht tot de zeven gemeenten van Klein-Azië (Openb. I : 4 enz.).

De eerste Christenen kozen zeven diakenen (Hand. VI : 1—5).

Johannes zag vóór den hemeltroon zeven lampen, afbeeldend de zeven Geesten Gods (Openb. IV : 5).

Johannes zag in Jezus' hand zeven sterren (Openb. I : 16) en in Gods hand een boek met zeven zegelen (Openb. V : 1). Ook aanschouwde hij een lam met zeven hoornen en zeven oogen (Openb. V : 6) en zeven engelen met zeven bazuinen (Openb. VIII : 2). Hij hoorde zeven donderslagen (Openb. X : 3).

Johannes zag een draak met zeven hoofden (Openb. XII : 3). Hij zag zeven engelen, met de laatste zeven plagen, en hun werden zeven gouden fiolen (schalen) gegeven (Openb. XV : 1, 7).

Het Onze Vader telt zeven beden.

De Sadduceën komen tot Jezus met een vraag omtrent zeven broeders, die achtereenvolgens gehuwd waren met éene zelfde vrouw.

Men moet zijnen naaste 70 × 7maal vergiffenis schenken.

De kruiswoorden zijn zeven in getal.

Jezus zond 7 × 10 apostelen uit (Luk. X : 1, 17).

In de Middeleeuwsche Kerk leert men van: zeven vreugden en zeven weeën van Maria; zeven hoofddeugden, zeven hoofdzonden, zeven werken van barmhartigheid, zeven sacramenten.

De oudheid kende zeven planeten.

Zeven steden betwistten elkander de eer, dat binnen hare muren Homerus het eerste levenslicht aanschouwde — nl. Smyrna, Rhodus, Colophon, Salamis, Chios, Argos en Athene.

Zevenmaal werd te Jericho op de bazuinen geblazen.

Wie Kaïn doodsloeg, zou zevenvoudig gestraft worden.

De bouw van den tempel duurde zeven jaren.

Bij de sluiting van het verbond tusschen Abraham en Abimelech werden zeven lammeren geofferd (Gen. XXI : 28).

Rome had zijn Septemviraat (zevenmanschap); Engeland zijne Heptarchie (regeering van zeven Angelsaksische koningen).

Alva hield er zijn zevenstuiversliedeu op na ('t loon voor hun verspieden).

Het zeventuig was oudtijds een rechtinstelling in Holland; Duitschland had zijn Siebengericht, d. w. z. zeven getuigen moesten zweren; waren deze getuigen geestelijken, dan zei men: „zweren met zeven stolen" of „geestelijk zeventuig".

Van Friso wordt verhaald, dat hij zeven jaren rondzwierf eer hij in Friesland aankwam; hij liet zeven zonen na en verdeelde 't land in zeven deelen, verbonden door zeven heirwegen.

Griekenland had zeven wijzen: Thales, Bias, Pittacus, Chilon, Myson of ook Periander, Cleobulus, Solon.

De oudheid had zeven wereldwonderen: De pyramiden van Egypte, de hangende tuinen van Babylon, de Dianatempel te Efeze, de Olympische Zeus van Phidias, het Mausoleum van Artemisia, de Colossus van Rhodus en den Pharas of Vuurtoren van Alexandrië.

„De zeven wijze mannen van Rome", Middeleeuwsch-historie, gedrukt te Delft 1483.

De sage der zeven maagden is niet onbekend. Door haar schoonheid wisten zij tallooze jongelingen tot zich te lokken, maar spotten met haar liefde, weswege zij tot straf in zoovele rotsen werden veranderd, die den Rijnbezoeker nog worden aangewezen.

Het getal zeven speelt ook een voorname rol in den bouw van den Dom te Keulen. Alle afmetingen berusten op het getal zeven of veelvouden daarvan. In alle portalen of zijgangen zijn zeven nissen voor beelden; zeven kapellen omringen 't hooge koor, 't welk versierd is met zeven hooge pilaren; zeven kolommen scheiden elk der vijf schepen der kerk, enz.

De zeven kleuren van den regenboog zijn bekend, alsook het Zevengesternte en de zeven sterren van den Grooten Beer, Septem Triones.

In de aardrijkskunde is bekend: Zevenzusters in Zweden, Zevengebergte in Duitschland, Zevenwouden in Friesland; Zevenbergen (Transylvanië) in Oostenrijk en in Noord-Brabant; Zevenaar in Gelderland; Zeven eilanden in de Middellandsche zee; Zevenhuizen in Zuid-Holland.

„Zeven Kerken van Rome", beroemd Hôtel te 's-Gravenhage; weleer ook te Amsterdam en elders.

De zeven metalen: goud, zilver, kwikzilver, koper, ijzer, lood, tin.

Zeven Vereenigde provinciën.

De „Zeven Provinciën", het schip van De Ruyter.

Ook spreekt men van de zeven koppen van de hydra; de zeven heuvelen van Rome; de zeven monden van den Nijl; het kasteel der zeven torens (te Constantinopel); de zeven keurvorsten; den zevenjarigen oorlog; de zeven noten der muziek; de zeven kleuren van 't prisma; de verandering van onze huid om de zeven jaren; de zevenmalige verandering der tong in den mond, alvorens te spreken; den zevenden hemel van Mohammed en van hen, die groote vreugde hebben; de zeven vrouwen van Blauwbaard en de zevenmijlslaarzen van den Wildeman.

De zeven schoonheden der vrouw.

De plantenkunde kent: het zevenblad, den zevenboom en het zevendeel; de dierkunde: den zevenslaper of relmuis.

Septennat, zevenjarig presidentschap in Frankrijk ingesteld 1873 met Mac-Mahon, van wien: „j'y suis, j'y reste."

In den Bourgondischen tijd en later ook nog was een *zevenjarig* poorterschap te Amsterdam een vereischte om tot schout te kunnen worden benoemd.

Vergelijk ten slotte:

„Een jonghe maeght van seven jaer,
Heeft dan haer tanden allegaer",

en wat daarover meer volgt bij Cats' *Houwelijck*, II, d., *Vrijster*, alsmede „ijsvermaak of zeven jaren", van Robidé van der Aa: „Toen Wouter zeven jaren telde", enz. „Zeven kinderen en een wijf zijn zijn daaglijksch tijdverdrijf," Poot, *Akkerleven*.

Zeven duivelen (De —, d. i. de patroons der hoofdzonden: Leviathan (hoogmoed), Lucifer (eerzucht), Mammon (geldzucht), Abaddon (toorn), Satan (nijd), Behemoth (gulzigheid), Asmodaeus (onkuischheid).

Zeven-en-zeventig (77), noemde men de beentjes van De Celles, omdat deze prefect van Amsterdam zich populair had gemaakt door zijne kromme knieën.

Zeven gaven van den Heiligen Geest (De —, (r. k.), Jesaja XI: 2: „en op hem zal de Geest des Heeren rusten, de Geest der wijsheid en des verstands, de Geest des raads en der sterkte, de Geest der kennis en der vreeze des Heeren".

Zeven geboorteplaatsen van Homerus (De —, zie *Homeras' geboorteplaats*.

Zeven-heuvelen-stad (De —, dichterlijke benaming voor Rome, van lat. *Roma septicollis*.

Zeven hoofddeugden (De —, geloof, hoop, liefde, rechtvaardigheid, voorzichtigheid, matigheid en standvastigheid, tot welke de andere deugden voortspruiten.

Zeven hoofdzonden (De —, hoovaardigheid, gierigheid, onkuischheid, nijd, gulzigheid, gramschap en traagheid.

Zeven is een galg vol, 2 Sam. XXI: 6—9. Volgens eenigen oorspronkelijk van 't verhaal dat David, ten zoen voor de door Saul gedoode Gibeonieten, zeven zonen van Saul te Gibea liet ophangen. Anderen meenen, dat hierin een toespeling is te vinden op de zeven hoofdzonden of de zeven provinciën. De galgpaal placht hier te lande zeven pinnen te hebben.

Zeven sacramenten, (r. k.), zie *Sacrament*.

Zeven smarten van Maria (De —, De profetie van Simeon (Luk. II: 34, 35); de vlucht naar Egypte;

drie dagen afwezigheid van Jezus (Luk. II : 46); het dragen van 't kruis; de kruisiging; de afneming van 't kruis; de begrafenis.

Zeven tegen Thebe (De —, gr. *'Eptà 'epì Thíjbais*, lat. *Septem contra Thebas*, treurspel van Aeschylus († 456 v. C.), in 468 ten tooneele gevoerd, en ten onderwerp hebbend den strijd tusschen de tweelingbroeders Eteocles en Polynices, welke laatste door zijn broeder uitgesloten werd van de heerschappij over Thebe, hun door hun vader Oedipus nagelaten. Zes helden kwamen Polynices ter hulp, nl. Adrastus, Tydeus, Amphiaraus, Capaneus, Hippomedus en Parthenopaeus, die allen evenals Polynices zelf, vóór Thebe sneuvelden, behalve Adrastus.

Zeven vreugden der H. Maagd, de aankondiging (Maria Boodschap), het bezoek van den engel, de geboorte, de aanbidding der drie koningen, de aanbieding in den tempel, het vinden van Christus in den tempel, de hemelvaart en kroning der H. Maagd.

Zeven weeën van Maria (De —, zie *Zeven smarten*.

Zeven werken van barmhartigheid (De —, onder deze benaming verstaat men: *het spijzen van hongerigen, het laven van dorstigen, het kleeden van naakten, het bezoeken van kranken, het loskoopen van gevangenen, het herbergen van vreemden* en *het begraven van dooden*. Zes van deze zeven werken zijn vermeld Matth. XXV : 35, 36. De kerk, in hare voorliefde voor *zeven* (zie *Zeven*), voegde het laatste er bij. Alzoo, zeven straalbrekingen van de liefde, gelijk er zeven zijn van 't licht.

Zeven wijven vechten om éene mansbroek, omzetting in de platte volkstaal der profetie van Jes. IV : 1, die met ontvolking, en daardoor gemis van den kinderzegen het rijk van Juda bedreigt, door een inval der legers van Israël en van Syrië onder de regeering van koning Jotham. Toegepast op een toestand van trouwlustigheid bij meisjes, naast gebrek aan mannelijk personeel, in deze of gene landstreek. *Zeven* = een onbepaald getal.

Zeven wijzen van Griekenland (De —, op de schoolbanken onthield men ze door middel van het volgend kreupelrijm, dat meester Jochem opleest in Langendijk's *Don Quichot* II, 2:

Solon, Chilo, Pittacus,
Thales en Cleobulus,
Bias en Periander,
Maken net de zevenster.

Zeven woorden van Jezus aan het kruis (De —,

Vader, vergeef het hun, want zij weten niet wat zij doen (Luc. XXIII : 34).

Vrouw, zie uw zoon; — zoon, zie uwe moeder (Joh. XIX : 26 en 27).

Voorwaar, ik zeg u, nog heden zult ge met mij in het paradijs zijn (Luk. XXIII : 43).

Mijn God, mijn God, waarom hebt Gij mij verlaten (Matth. XXVII : 46 en Marc. XV : 34; citaat uit Psalm XX : 2).

Mij dorst (Joh. XIX : 28) en nadat men Hem te drinken heeft gegeven

Het is volbracht (Joh. XIX : 30).

Vader, in Uwe handen beveel ik mijnen geest (Luk. XXIII : 46).

Zeven-Zeelanden, ook de *Zeven vrije Friesche Zeelanden*, volgens sommige berichten uit de XIIIe eeuw deelen van Groot Friesland eerst later (XVe eeuw) ten getale van zeven gespecialiseerd: 1) Westfriesland, 2) Oostergo, 3) Westergo, 4) Stellingwerve (met Vollenhove, Drenthe), 5) Groningerland, 6) Emserland e. a., 7) Ruistringerland e. a. De Hollandsche Graven, die reeds einde 13e eeuw de West-Friezen hadden ten onder gebracht, konden de onderwerping der Friezen beoosten het Vlie niet verkrijgen. Keizer Karel V, door koop erfpotestaat beloofde de rechten en vrijheden der Friezen te zullen beschermen; en bij de oprichting der Unie van Utrecht (Jan. 1579) is Friesland als vijfde opgenomen onder de „Zeven Vereenigde Provinciën" zie *Grietenij*.

Zevende-Dag-Adventisten of *Sabbatisten* (z. a.), eene der twee hoofdtakken der vooral in Amerika verbreide Adventisten (of Eerste-Dag-Adventisten), eerste dag = zondag), eene zeer jonge, maar zeer roerige Christelijke gemeenschap. De Eerste-Dag-Adventisten onderscheidden zich in 1855 in Evangelische Adventisten en Advents-christenen. Over deze laatsten zie *Soulsleepers*. De Evang. Adventisten nemen de onsterfelijkheid der ziel en de eeuwige verdoemenis der na het Duizendjarig Rijk opgestane goddeloozen aan; zij telden in 1890 in Amerika slechts 1147 geestverwanten. De eerste gemeente der „Zevende-Dag-Adventisten" ontstond in 1844 te Washington (New-Hampshire), een voormalig scheepskapitein Joseph Bates verbond de Sabbathsheiliging met de voorstelling der ophanden zijnde komst des Heeren (adventus Domini). Hun centraal leerstuk is vervat in Openb. Joh. XIV : 12, 13 als kenmerk van de gemeente der laatste dagen. Deze tekst vormt het motto van het grootste hunner tijdschriften, nl. „The Advent and Sabbath Review Herald", opgericht in 1850 door James White, die den grond legde voor eene uitgebreide litteratuur onder hen; want zij hebben thans (1896) ongeveer 30 tijdschriften. Het „Internationale Tractaatgenootschap", door hen gesticht, verspreidt meer dan 80 gebonden boeken, en boven de 400 verschillende tractaten, waarvan sommige in de meeste Europeesche talen zijn verspreid. Maakten zij sedert 1870 vooral groote vorderingen, hadden zij in 1894 vijf hoogescholen, en houden zij sedert 1862 in elk oneven jaar in Battle Creek eene generale conferentie, — het hoogste ressort hunner kerkgemeenschap, — sedert de laatste conferentie (15 Febr.—9 Maart '95) wonnen zij 5000 nieuwe leden aan, zegenden 63 predikers in, en richtten 97 kerkelijke gebouwen op, en werd hun gansche aantal op pl. m. 42000 leden geschat. Ook te Hamburg wijdden zij 21 Juli 1895 eene kapel in.

Zevende-Dag-Baptisten, *Baptisten* (z. a.), die de heiliging van den *Sabbat* streng handhaven. Zij bestonden reeds sedert de 17e eeuw in Engeland en in Noord-Amerika. Thans ten onzent, te Haarlem. Uit hen sproot, door de bemoeiingen eener trouwe vriendin, die van New-York naar Washington verhuisde, de gemeenschap der *Zevende-Dag-Adventisten* (z. a.).

Zevendeel leggen (Het —, na doodslag in Kennemerland en Westfriesland. Middeleeuwsch gebruik, hetwelk sloeg op het aandeel van de boete, welke in sommige gevallen van doodslag door den dader en zes zijner magen moest worden opgebracht.

Zevend'hallje, een achtste deel van een zeeuw en ook *pietje* genoemd (z. a.).

Zevenknobbel = gemberwortel, naar de talrijke uitwassen.

Zevenmaal is Jodenrecht, kwinkslag, als iets meerdere malen plaats heeft, bv. borreltjes drinken. Ontleend aan het veelvuldig gebruik van het getal *zeven* onder Israël (de zevende dag der week, de zevende nieuwe maan, het zevende jaar); vgl. ook Ps. CXIX : 164: „Ik loof U zevenmaal des daags".

Zeven slapers (De —, de zeven heiligen: Maximianus, Malchus, Martinianus, Dionysius, Johannes, Serapion en Constantinus, die bij de vervolging der christenen onder keizer Decius (251) in een hol bij Efeze vluchtten en toen de keizer het hol liet dicht metselen in slaap vielen, waarna zij eerst in 447 onder Theodosius II ontwaakten. Zij verhaalden den keizer hun wonderbaar ervaren en stierven daarop. Als het op hun dag, 27 Juni, regent, regent het zeven weken.

Zevenstuiversliedjes, *aanbrengers der Inquisitie.* Hooft zegt: „Ook hadde Landtvooghdt aan alle hoecken zijn' spien, om yders gangen gaé te slaan, die bij den Volke zeevenstuyversluyden genaamt werden, omdat zij in penningen, op die waarde geslaaghen, het loon van zoo haatlyk eenen dienst ontvingen". (*Ned. Hist.*, V Boek, bl. 209). De door Hooft bedoelde „penningen" waren de vijfdedeelen van

Filipsdaalders, die sedert 1562 zeven stuivers golden.

Zevenstuiverspenningen, in de dagen der Inquisitie in de 16e eeuw, zilveren penningen, welke de aanbrengers op de bloote borst droegen. Die penning stelde voor een Christusbeeld; midden op de borst van den Verlosser glansde eene zon als teeken des lichts, voor hen zinnebeeld der Spaansche Inquisitie. Zij heetten ook *soldeniers* (soldaten) *van Christus.* Onder de Spanjaarden hadden zij den naam van *fuëlle,* mrv. *fuëlles* (aanbrenger, verklikker); de leden zelven der Inquisitie noemden hen *familiaren* (lat.) *familiares* = *gemeenzame vrienden.*

Zeventig (De —, zie *Septuaginl.*

Zeventuig, Middeleeuwsche rechtsinstelling, in het Noorderkwartier Kennemerland, Waterland en Amstelland, betrof in strikten zin *landzaken,* d. i. landbezit. Dienaangaande moesten de zeven naaste buren beslissen, welke door den schout gedaagd werden op het land waarover geschil bestond. Daar werd wet en wederwet gegeven, gezworen wat waarheid was; waarop vervolgens de vierschaar uitspraak deed. Ook omtrent *dijkzaken* hield men *zeventuig;* 4 mannen van boven den dijk en 3 van beneden(naar den zeekant) moesten de zaak onderzoeken; dijkgraaf en heemraden deden vervolgens recht, d. i. zij wezen vonnis in overeenstemming met de uitspraak van het *zeventuig.* Deze uitspraak was wel ingewikkeld een vonnis; doch in Gelderland konden de zeven geene getuigen dagvaarden; dit geschiedde door dijkgraaf en heemraden; en de beslissing van het *zeventuig* werd niet altoos ten uitvoer gelegd. Geheel in overeenstemming met de Engelsche Jury; evenals deze zelfstandig staat tegenover den rechter, stond het *zeventuig* tegenover dijkgraaf en heemraden. Bij verschil van gevoelen „splitsten zij *tung",* en werd waar eene meerderheid en eene minderheid ontstond, het oordeel der meerderheid gevolgd. Van het vonnis van een *zeventuig* bleef eene akte bewaard uit de eerste helft der 14e eeuw, waarin een Domproost verslag geeft van het *zeventuig,* dat vóór hem gehouden werd, en gezegd wordt dat de *zeven* hebben *geoordeeld* (dus vonnis gewezen), zonder dat hierbij van bevestiging of nadere uitspraak wordt gewaagd. Heeft de Jury bij het Engelsche volk gunstig gewerkt; zoo is daarentegen de opheffing van het *zeventuig* hier te lande weinig betreurd.

Zevenzot, zie *Jodebord.*

Zickrounou liwrocho, hebr. *zikrono libracha, zijne nagedachtenis zij ten zegen.* Uitroep, vaak gevoegd bij den naam eens overledenen van vromen levenswandel. (Vgl. *Zikkoroun*).

Zie de gele bladers vallen ('K —,

Met den zomer is 't gedaan.

Hieronymus v. Alphen.

Ziedaar de(n) vader zelf enz. Zie *Daer is.*

Ziek liggen, (barg.), *in het tuchthuis zijn.*

Zieke Man (De —, het Turksche rijk, dat men meent, geen levenskracht als Staat meer te bezitten.

Ziekenbon, (mil.), *een ziekenrapport,* zie ook *Bon (Op de — zetten).*

Ziekenpeut, (mil.), *ziekenvader* (in het hospitaal).

Ziekenstal, (mil.), *het hospitaal.*

Ziel, zie *Zijl.*

Zielbroederschappen, vereenigingen, die zich ten doel stelden, door offers en gebeden, zielen uit het Vagevuur te verlossen.

Zielverkooper, bijnaam voor de tot voor korten tijd bestaan hebbende *bezorgers van plaatsvervangers* voor de nationale militie. Ook *ronselaar* heeft die beteekenis.

Zienemer, (barg.), *politieagent.*

Ziener, (spreek *chiner*), (barg.), *veldwachter* of *politieagent.*

Zigeuner, ital. *Zingano* of *Zingaro* (vrouw. *Zingarito*), sp. *Zincalo* of *Gitanos*, port. *Ciganos*, turksch *Tschingan*, walach. *Çigani*, hong. *Cygáni*, litth. *Cigónas*. Vermoedelijk alles verbastering van den naam eens volksstams aan de monden van den Indus, — de Sigynnen van Herodotus? — uit welken de Zigeuners, dat raadselachtig zwerfvolk, hetwelk zich omstr. 1417 het eerst in westelijk Europa vertoonde, en in Hongarije zijn type het best heeft bewaard. *Zingaresca* (ital.) = Zigeunerzang. *Alla zinganesca* of *zingaresca* (ital.) = op zijn Zigeunersch, d. i. verregaande onbeschaafd. In den tijd van Karel V: *Egyptenaars*, vanwaar 't eng. *Gypseys*. Van een landlooper met donker uitzicht zegt men gewoonlijk: 't is een Zigeuner. Zij zijn verdeeld in vier klassen: 1. *Lingurary* of lepelmakers, de talrijkste, die ook een weinig landbouw uitoefenen; 2. *Ursary* of muzikanten, die van hun instrument bestaan; 3. *Lagesh*, die van waarzeggen en stelen leven; 4. *Burkasch*, de slechtste der vier kasten, die als wilden onder den blooten hemel en in bosschen zwerven, met wortels, gras en aas tot hun onderhoud. — Ook *tooneelspelers* heeten wel *Zigeuners*, om hun zwervend leven. En iemand, die in zijne studiën of geschriften van den hak op den tak springt, heet een *litterarische Zigeuner*.

Zij die gelooven, hasten niet, al wie het beste van eene zaak denken loopen niet vooruit, partijdig oordeel vellend. Uit Jes. XXVIII: 16. Vgl. Ev. Gez. CIXC: 2, 4e regel.

Zij komen als lammeren, heerschen als wolven, worden als honden verjaagd, en verheffen zich als adelaars. Voorspellende spreuk van een Generaal der Jezuïten, omtrent de Jezuïten in Boheme gangbaar in de dagen van Frederik V van de Paltz, 1619—20 koning van Boheme door de opheffing en het herstel der orde bevestigd.

Zijdespits, hgd. *Seidenspitz*, zeldzaam schoone sneeuwwitte keeshond, met zwarte spitsstaande ooren en dito neus en oogen.

Zijhaarnaalden, gouden of juweelen versierselen ter zijde van het hoofd der Friezinnen en Zeeuwschen, behoorend bij de nationale kap, als vrouwenhoofddeksel.

Zijl, ook *zeel*, *ziel*, *sil*, bijv. in Blokzijl, de Ziele (bij Twello). Silvolde (ald. en te Terborg), beteekent *waterafvoer*, *sluis* of *doorlaat*.

Zikkoroun, *(zikkaroon)*, hebr. herinnering, gedachtenis, memorie, geheugen.

Zilveren kruis, door koning Willem III in 1865, bij de 50-jarige herdenking van den slag bij Waterloo, ingesteld voor de nog overgebleven oud-strijders van 1813 en '15. Dit eercteeken werd in 1896 door onze Koninginnen gehecht aan het vaandel van het 8e regt. infanterie, waarin verschillende korpsen van den bevrijdingsoorlog in lateren tijd waren opgenomen, met name van de divisie onder Chassé.

Zilverling, z. v. a. de *sikkel* der oude Israëlieten, hebr. *schekel* (letterl. gewicht), ter waarde van f 0.75 van onze munt. Jozef werd door zijne broeders voor 20 sikkelen (f 15) als slaaf verkocht, zie Gen. XXXVII: 28, waar in de Statenoverzetting „zilverlingen" wordt gelezen. En Jezus, voor 30 zilverlingen of zilveren penningen (Matth. XXVI: 15) door Judas verraden; dit laatste schat men op ongeveer f 40; volgens de Statenoverzetters óf 30 × omtrent een halven rijksdaalder (sikkel des heiligdoms) óf 30 × pl. m. f 0.65 (gewone sikkel). Zie boven, *Sikkel*.

Zingende pelgrim (De —, de Evangelieprediker Philip Philipps, een Amerikaan (geb. in 1834 te Stockton, New-York, † 25 Juni 1896 te Delaware in Ohio, bijgezet te Fredonia). Hij predikte al zingend, evenals een meistreel in zijn trant, van vroeger eeuw, in den vorm van *recitatief*, eene voordracht, die het midden hield tusschen werkelijk zingen en zangerig voordragen of spreken. Philipps werd dus geheeten naar zijn toonwerk a° 1866, getiteld: *The singing pilgrim*, naar Bunyan's (*Pil-*

grim's progress from this world to the next) *Eens Christens reize naar de eeuwigheid.*

Zinnebeelden van deugden. Hiervoor vinden wij *dieren* en *zaken* gebruikt:

De *leeuw* is 't beeld van den *moed* (Spreuk. XXVIII : 1); de *bij* van de *nijverheid*; het *lam* van 't *geduld* (vgl. Jez. LIII : 7); de *hond* van de *trouw*; de *eenhoorn* van de *kuischheid*; de *haan* van de *waakzaamheid*; de *mier* van de *voorzorg*; (Spreuk. VI : 6—8); de *pelikaan* van de *kinderliefde*; de *duif* van den *eenroud*; de *slang* van de *listigheid*; de *visch* van de *stilzwijgendheid*, enz.

Een *zuil* is het teeken van de *standvastigheid*; een *teugel* van de *ingetogenheid*; een *toren* van de *eerbaarheid*; een *weegschaal* van de *gerechtigheid*; een *winkelhaak* van de *eerlijkheid*; een *gelijkzijdige driehoek* van de *gelijkheid*; een *muts of hoed op een stok* van de *vrijheid*; *twee sterren* (Castor, Pollux) van de *broederschap*.

Verder: het *kruis* van het *Christendom*; de *halve maan* van den *Islam*; het *hakenkruis* (Swastika) van het *Boeddhisme*, enz.

Zinnebeelden der Evangelisten. Ze worden door Jeremias de Decker (geb. 1610) opgenoemd in deze versregels:

Een *Engel* bij Matthijs of Serafijnsche man,
Bij Markus eenen *Leeuw*, verhit op 't overwinnen,
Een *Os* bij Lukas, en een *Arend* bij Sint Jan.

Zie ook: *Attributen van —, Apostelen.*

Zinnebeelden der Werelddeelen:

Europa wordt voorgesteld als eene maagd, op een stier (wegens de schaking van de Phenicische Koningsdochter Europa door Zeus in de gedaante van een stier) gezeten, in houdende in de eene hand een drinkschaal, in de andere een scepter;

Azië als eene maagd, die een wierookvat in de hand houdt en een leeuw naast zich heeft;

Afrika als eene maagd, een kameel of een krokodil bij zich, die een mom, als medaillon, op de borst draagt en een tot op den grond hangend wierookvat vasthoudt;

Amerika als eene jonge negerin met pluimen op 't hoofd, een pijlkoker op den rug en pijl en boog in de hand.

Zinneteekenen der Profeten. In de kerkelijke kunst wordt Jesaia gewoonlijk afgebeeld met een *zaag*; Jeremia met eene *roede*; Ezechiël met een *tarenpoort*; Daniël met *een paar leeuwen*; Amos met een *herdersstaf*; Jona met een *walvisch*; Maleachi met een *engel*; Joël met een *leeuw*; Zacharia met een *tempel*; Nahum met een *berg*; Elia met een *raaf*; Eliza met een *tweekoppigen arend*. De zinneteekenen hebben betrekking nu eens op den naam van den profeet, dan weer op een bekende plaats uit zijn geschrift, dan weer op een merkwaardige gebeurtenis in zijn leven, dan weer op eene overlevering omtrent zijn marteldood enz. Sommigen hebben geen vast teeken, en worden alleen herkend aan den *naam* onder 't beeld.

Zionisme, die richting onder de Israëlieten, volgens welke deze geloof hechten aan de Messiaansche beloften (des O. Testaments), vooral in verband tot de herstelling van een oud-Israël in Palestina, op den berg Zion, waar de oude, door de Romeinen verwoeste tempel stond. In den laatsten tijd het streven om Palestina weder met Joden te bevolken.

Zitten als op de Mookerhei. Uitdrukking doelende op eenzaamheid en verlatenheid. De verwensching: „loop naar de Mookerhei!" doelt zeker op den ongelukkigen veldslag, daar geleverd, 14 April 1574.

Zizi, (fr.), een taartje met confituren van abrikozen gevuld.

Zoarieten, naar *Zoar*, (vgl. Gen. XIX : 22), ook *Separatist Society* geheeten, eene vereeniging, die algemeene gelijkheid en broederschap wilde be-

werken, eene soort communistische secte, die na een bestaan van bijna 80 jaren, ontbonden werd in 1898. Lang hebben de leden zich tegen het onvermijdelijke verzet en zichzelven wijs willen maken, dat de gelijkheid van vroeger jaren nog steeds bestond. Twee jaren geleden nog werd de „Three persons claus" aan hun grondwet toegevoegd, volgens welke de gemeente niet kon worden ontbonden, zoolang drie personen weigerden zich in de ontbinding te schikken. De oorspronkelijke stichters waren leden eener secte, overeenkomend met die der kwakers, die in Wurtemberg aan de vervolging van andersdenkenden was blootgesteld. In 1819 verlieten zij het vaderland, om in Amerika een toevluchtsoord te zoeken. Hun vrienden in New-Jersey ontvingen hen en vergezelden dertig hunner naar het Westen, waar spoedig een geschikte plaats gevonden werd tot het stichten eener kolonie. De overigen volgden in het voorjaar. De Separatists, telden toen pl. m. 225. Het duurde niet lang of zij begonnen welvarend en zelfs rijk te worden. Volgens de grondwet der kolonie mocht niemand geld bezitten en moest iedereen wat hij verdiende in de algemeene schatkist storten, waarna het gelijkelijk verdeeld werd. Godsdienstige plechtigheden bepaalden zich tot het zingen van een psalm en het voorlezen van een preek elken Zondagmorgen, en het huwelijk bestond uit een wederzijdsche overeenkomst in het bijzijn van getuigen, zonder verdere plechtigheid. De kinderen werden reeds zeer jong van de ouders weggenomen en in de gemeenschappelijke kinderkamers, later in de school, opgevoed. Op hun veertiende jaar mochten zij naar de ouders terugkeeren en moesten zij een vak leeren. Bij hun meerderjarigheid konden zij kiezen, of zij lid der gemeente wilden worden of de kolonie verlaten. In de laatste jaren werden al die verordeningen zeer slecht nagekomen, en eindelijk bestond de gelijkheid nog slechts in het voedsel, dat nog steeds gelijkelijk werd uitgedeeld. Het ergste was, dat er hoe langer hoe meer hommels in de bijenkorf kwamen, die een goed leven hadden, zonder er iets voor te doen. Telkens moesten er arbeiders van buiten af gehuurd worden voor werk, dat de gemeente-leden best zelf hadden kunnen doen, als zij hun plicht gedaan hadden. De zaken der gemeente kwamen in handen van advocaten, die voor de verdeeling der eigendommen en het betalen der schulden moesten zorgen, waarna de Separatist-Society tot de geschiedenis zal behooren en het dorp Zoar een gewoon dorp zal zijn geworden.

Zodiakteekens, (sterrenk.), de teekenen of sterrenbeelden van den dierenriem. Lat. *zodiakus*, van gr. *zoodiakos*, uml. *kuklos* (cirkel); uit *zooïm* (levend schepsel of wezen, dier). Fr. *le zodiaque*.

Zoeklichten, electrische stralenbundel, die op één punt gericht is, om dit goed in 't oog te doen vallen. Als sterke electrische zoeklichten onder de waterlijn worden aangebracht, en wel één zoeklicht wit vooruit, aan elke zijde van het schip één rood en groen, en twee lichten schuin naar achteren, dan wordt de juiste positie van een vaartuig tijdens mist waarneembaar. De lichten worden door het water veel beter voortgeplant dan in den mist, en zijn op zeer grooten afstand duidelijk zichtbaar.

Zoekt, die vindt (Die —, Matth. VII : 8, door Jezus gebezigd als drangreden tot het bidden om geestelijke gaven. Onder ons in scherts op allerlei dingen toegepast.

Zoestand, (in *'t is een zoestand*), (toon.), ver beneden het *middelmatige*.

Zoete Inval (De —, de bekende geschiedenis van den man, die hals over kop in een stroop- of honigvat komt te duikelen; indertijd een zeer algemeen onderwerp voor uithangborden van winkels waar *koek* of wel zoogenaamd *zoet goed* (balletjes, kokinjes), verkocht werd. Ook het huis eener familie die steeds bereid is logeergasten te ontvangen, wordt tegenwoordig zoo genoemd.

Zoïlus, Grieksch onderwijzer in de welsprekendheid uit Amphipolis in Macedonië, waarschijnlijk ten tijde van

Ptolemaeus Philadelphus (a° 285—247 v. C.). Zijn kleingeestige vitterij op Homerus verwierf hem den bijnaam *Homèromastix* (geesel, d. i. geeselaar van Homerus); zijn scherpe, bijtende taal dien van *kuoon rhètorikos* (rhetorische hond). Vanhier fr. *Zoïle* = een afgunstige vitter, kritikaster.

Zollverein, (h g d.), *tolverbond*, handelsvereeniging in de Duitsche Staten, tot het verkrijgen van een eenvormig tarief der tolrechten. Opgericht in 1819, vervallen in 1866 bij de oprichting van den Noord-Duitschen bond.

Zoken *(zakeen)*, (h e b r.), *een oud man, een grijsaard.*

Zon van Austerlitz (de —, toen Napoleon I op 7 Sept. 1812 aan de Moskwa de zon zag opgaan zou hij zijn officieren hebben toegeroepen: *Voilà le soleil d'Austerlitz* denkende aan de slag bij Austerlitz op 2 Dec. 1805, waar hij een schitterende overwinning behaalde. Vgl. S é g u r, *Hist. de Nap.* VII, 9.

Zon is ondergegaan (Zijne —, vgl. Jes. LX : 20; Jerem. XV : 9; Mich. III : 6. Zon = *gelukszon.*

Zon is wel tien graden teruggegaan (De —, heet het *als de klokken op verschillende plaatsen aanmerkelijk verschillen*, met toespeling op Jes. XXXVIII : 8, waar Achaz' zonnewijzer op verzoek van koning Hiskia wel tien graden terugging, ten teeken, dat zijn leven nog met 15 jaren zou worden verlengd. In nader verband hiermede beduidt de spreekwijs ook, dat iemand in korten tijd erg *verzwakt* is, of ook in zijne tijdelijke zaken is *verachterd;* maar in dezen zin, alleen op den klank van *achteruitgaan* af, wordt aan de woorden eene beteekenis gegeven, juist tegenovergesteld aan die, welke ze Jes. XXXVIII : 8 hebben.

Zon niet ondergaan over uwen toorn (Laat de —, *laat uw toorn vóór den avond bedaren, geef er niet te lang aan toe.* Uit Efez. IV : 26.

Zondaarsbank, het *zondaarsbankje*, bank van openbare zondaars, ook van boetelingen, in de oudste Christenkerken, die om handel en wandel van de Nachtmaalstafel, van de H. Communie geweerd, tijdelijk van de gemeenschap der Christenen waren uitgesloten. Hunne wederaanneming, na welke zij de zondaarsbank verlaten mochten, geschiedde gewoonlijk op den Dies absolutionis (z. a., en *Donderdag*). Ook het Leger des Heils heeft in zijne samenkomsten de zondaarsbank.

Zondag van den Dood, (r. k.), zie *Kerkdagen (Laetare).*

Zondagsjager, iemand, die zonder, dat hij met wapenen kan omgaan, in zijn vrijen tijd nu en dan op de jacht gaat, tot groot nadeel van menschen en honden, maar zonder schade voor 't wild.

Zondagskind, een *op 'n Zondag geboren kind*, waarvan men oudtijds geloofde, dat het met buitengewone gaven was toegerust, o.a. dat het in het boek der toekomst kon lezen. Wij verstaan er thans niet meer onder een *met bijzondere gaven geboren kind*, maar een *gelukskind*, uit de oorspronkelijke duiding geleidelijk te verklaren. Mogelijk is *Zondagskind* eene verchristelijking van het vroegere heidensch-germaansche *Donnertagskind.*

Zondagsletter, is onder de zeven eerste letters van het Alphabet, naar welke de afzonderlijke dagen der week van den aanvang des jaars af in alphabetische orde genoemd worden, die waarop de eerste Zondag des jaars invalt, en naar welke dan alle volgende Zondagen genoemd worden. Is bv. de 5e Januari een Zondag, dan is de Zondagsletter eene E (= de 5de letter van het alfabet). En zoo is voor dit jaar 1899 de Zondagsletter eene A, omdat Nieuwjaar op Zondag viel.

Zondagsruiter, een onhandig rijder, iemand die onervaren is in de rijkunst, 't zij te paard, 't zij op het rijwiel, daar hij alleen op Zondag gelegenheid heeft zich te oefenen. (Vgl. *Zondagsjager*).

Zonde tegen den H. Geest, *onvergeefelijke zonde.* Vgl. Mark. III : 29.

Zondebok. De bête noire, het kind van de rekening. Ontleend van den één der twee bokken uit Lev. XVI : 21. Zie *Azazel.*

Zonden-eter, (sin-eater). In Wales heerscht het zonderlinge gebruik, dat een persoon, die tot het verrichten van sommige handelingen op begrafenissen gehuurd wordt, een brood en een houten bak, met melk of bier gevuld, benevens een six-pence ontvangt, waarvoor hij zich belaadt met alle zonden, door den overledene begaan, en hem ontheft van de verplichting, om na zijn dood te moeten omdwalen.

Zonder aanzien des persoons, d. i. *zonder onderscheid,* ontleend aan 1 Petr. I : 17, waar *zonder aanneming* staat.

Zonder kracht of heerlijkheid, oorspr. van een flauw, harteloos *gebed,* met het oog op Luk. XI : 4, waar aan het „Onze Vader" het godverheerlijkend slot van Matth. VI : 13 ontbreekt. Voorts toegepast op allerhande zaken.

Zonder morren, vgl. Philipp. II : 14 : „Doet alle dingen zonder murmereren en tegenspreken."

Zondvloed, de algemeene overstrooming, welke in de oude oorkonde van Gen. VII : 6, 17; als „vloed der wateren" wordt beschreven, en het gansche toenmalige menschdom verzwolg, op Noach's huisgezin na. Het woord *zondvloed,* dat Matth. XXIV : 38, 39; Luk. XVII : 27; 2 Petr. II : 5, III : 6 voorkomt, gr. *kataklusmós* (waarin niets, dat op *zonde* oogt), ontstond door volksetymologie uit o h d. m h d. *sin-vluot,* m n d. *sintflôt,* eigenlijk „groote, algemeene" vloed. Men schreef a° 1669 *sendvloet.* — Men spreekt van een *zondvloed van geschriften,* waarmee men in sommige tijden als overstelpt wordt.

Zonestelsel zonetarief, in Hongarije het eerst toegepast abonnementssysteem over het gansche spoorwegnet binnen een bepaalden kring en niet bij bepaalde lijnen. *Zone* (f r.) = aardgordel; g r. *Zonè* = gordel.

Zonen des geweens, titelen de Arabieren de jakhalzen om hun afschuwelijk gegrinnik en pijnlijk huilen. 't Zijn de avondwolven van Habak. I : 8, Zefanja III : 3.

Zonnebeeld, (w a p.), *zon* met menschelijk aangezicht er in geteekend.

Zonnebron, in een tuin op tien minuten afstand van (Ou sof) Heliopolis (z. a.), volgens de legende ontsprongen bij den boom, waaronder Maria op hare vlucht naar Egypte (Matth. II : 14), zich zou hebben neergezet, moedeloos, omdat zij van huis tot huis tevergeefs om een beker water had gevraagd. Uit de wortels van dien boom zou *de heilige Sycomore* zijn opgeschoten, die van zeer breeden omvang, nog steeds zorgvuldig van hekwerk wordt omgeven, om den pelgrims het afplukken van takken en bladeren te beletten.

Zonne jaspenen(Drie —, (b a r g.), *drie jaar tuchthuisstraf.*

Zonnekoning, f r. *roi-soleil,* naam door de kruipende hovelingen en dichters gegeven aan Lodewijk XIV.

Zoo onwijs als Apostel Paulus, d. i. *uitermate verstandig en wijs,* vooral van iemand, die de waarheid zegt, uit 2 Kor. XI : 16, XII : 11 (vgl. 2 Kor. XII : 6); iemand die zegt waar het op staat.

Zoo oud als de weg van Rome (of **Kralingen** of **Jacatra).** *Zoo oud* = zoo *bekend;* 't is dus geen nieuws, wat men komt vertellen. Pelgrimstochten naar Rome hadden van oudsher plaats. Ook naar Kralingen wegens zijne St. Elbrechts-kapel, die door de visschers, aleer ter haringvangst uit te varen, druk werd bezocht; zelfs nog in 1719 door de R.-Katholieke landlieden, lang nadat van de kapel niets dan wat puin en vervallen muurwerk was over-

gebleven.— Naar Jacatra, de hoofdplaats van een gelijknamig district op Java, ter plaatse waar in 1619 Batavia verrees, alsmede naar het Molenvliet leidt een *groote weg*, langs welken zich sedert het midden en einde der vorige eeuw de gegoedste ingezetenen van Batavia, wegens de ongezondheid dezer plaats nederzetten.

Zoo stilletjes, goed gezond, antwoord in den volksmond op de vraag: hoe gaat het? Uit Job XXI : 23.

Zoon (Daar heb je den verloren —, of *de verloren zoon is terecht.* Op *menschen* en *zaken* toegepast, uit Luk XV : 20, 24.

Zoon des Hemels, de keizer van China of van het Hemelsche Rijk (z. a.).

Zoopie (Een —, (r e s t.), *toddy,* (cognac met water).

Zot zwijgen kan, houdt men hem voor wijs (Als de —, uit Spreuk. XVII : 28: „een dwaas zelfs die zwijgt zal wijs geacht worden, en die zijne lippen toesluit, verstandig". Vgl. J. d e B r u n e's Een zot wanneer hij zwijgt, Eens wijs mans name krijgt. Een dwaas die lijdt en weinig spreekt, Zijn zotheid nergens uyt en leekt. En ons: Geen spreker die 't den zwijger verbetert. — Veel en luid lachen en spreken wordt in het Oosten als met de ware deftigheid en waardigheid strijdig geacht.

Zotten, spotnaam voor de inwoners van Brugge, van Gheel en van Ronse. — Gheel is algemeen bekend door zijne krankzinnigenkolonie. Ronse heeft voor patroon Sint-Hermes, beschermheilige tegen de krankzinnigheid. Een Waalsch volksgezegde luidt: *Saint-Hermès guérit les fous des environs et laisse ceux de Renaix* (Ronse) *tels qu'ils sont.* — Omtrent den spotnaam der Bruggelingen bestaan verscheidene sagen. Toen zij eens aan keizer Karel V vroegen om een zothuis in hunne stad te bouwen, antwoordde hij: „Sluit de poorten uwer stad, dan hebt ge dadelijk een zothuis". — Toen dezelfde keizer hun eens liet kiezen tusschen twee gebouwen, waarvan het eene veel voordeel aanbracht, en 't andere enkel tot sieraad diende, verkozen zij dit laatste, waarop de keizer zeide: „Ge zijt zotten". — Aan eene buitengewone processie (16e eeuw) namen ook de bewoners van 't Brugsche gekkenhuis deel. Deze handelwijze en de vreemde houding en gebaren dier gekken, verwierven den Bruggelingen den schimpnaam van *zotten.*

Zotten weten niet naar de stad te gaan (De —, de dwazen zijn niet verstandig genoeg om den besten weg te vinden tot verkrijging van welvaart. *Stad* = plaats van meerdere beschaving, verlichting en welvaart. Uit Pred. X : 15. Ook meer algemeen: *zij hebben er geen slag van om hun doel te bereiken,* omdat zij de noodige menschen- en wereldkennis missen, *zij weten den weg naar de stad niet.*

Zouaven, lichte infanterie der Franschen in Algerie, in half inlandsch costuum (naam van Zouava, een plaats bij Constantine, waar in 1830 de eerste Zouaven werden aangeworven). Dit corps genoot groote populariteit, waarom de vrijwilligers die (ook uit ons land) bij de vernietiging van de wereldlijke macht van den Paus, dezen te hulp snelden, zich Pauselijke zouaven noemden.

Zoulell we-souwel, h e b r. *(zoleel wesoobee),* een *vraat* en een *zuiper.* Deze uitdrukking ontleend aan Deut. XXI : 20, dient vaak tot kenschetsing van een zinnelijken verkwister, *slemper* en *brasser.*

Zouno, *(zona),* (h e b r.), *onzuchtige vrouw, lichtekooi.* Gen. XXXVIII : 15, Deut. XXIII : 19.

Zout in zichzelf hebben, (Mark. IX : 50), gevoelens van vrede en vriendschap koesteren, in zich omdragen, mitsgaders bederf-werende kracht. Zie *Zoutverbond.*

Zoutpilaar (Staan als een —, ontleend aan Gen. XIX : 26, waar van Lot's huisvrouw verhaald wordt, dat zij omzag, terwijl vuur en zwavel de steden

Sodom en Gomorra verdelgde, en hiervoor door God gestraft werd door in een zoutpilaar te veranderen. Groote, onregelmatige brokken asphalt borrelen nu en dan uit de Doode Zee op, en nemen dan allerlei grillige gedaanten aan, waarin de Oostersche verbeelding ook eene vrouwengestalte zien kon.

Zoutvat omwerpen (Het —, volgens het oude bijgeloof het voorteeken van verstoring van vriendschap en vrede: immers, *zout* is 't beeld van hechte trouw. Zinrijk is het dan ook, dat in Leonardo da Vinci's († 1519) *Avondmaal,* Judas het zoutvat omwerpt.

Zoutverbond. Aldus heet naar Lev. II : 13, Num. XVIII : 19, 2 Kron. XIII : 5, het verbond tusschen Jehova en zijn volk. De gemeenschappelijke offermaaltijd was bij al de Levitische verbondsoffers de eigenlijke kern der handeling. Door het gezamenlijk nuttigen van 't vleesch en brood des dankoffers, als het heilige bondsmiddel, werd de vereeniging van beide zijden (God en Israël) als in eenen bond plechtig gesymboliseerd, en als 't ware in vleesch en bloed opgenomen. *Zout,* bij elken maaltijd onmisbaar, bekleedde vooral bij zulk een bondsmaal eene gewichtige plaats. Als reinigend en bederfwerend (vgl. 2 Kon. II : 20—22) was het een zinnebeeld van onverbrekelijke trouw, en gold daarom als teeken der *verbonden.* De uitdrukking *zoutverbond* is nog in zwang bij de Arabieren, die gewoon zijn hunne verbonden door het gezamenlijk eten van brood en zout te bevestigen. Ook bij de Salzburgers was het gemeenschappelijk zout likken een verbondsymbool.

Zozen, *kluiten boter* van 5 kilogr., enz. Te 's Hertogenbosch.

Zuchtend(Al —, naar Hebr. XIII : 17 wordt gezegd van een predikant, die weinig of geene medewerking van den kant zijner gemeenteleden ondervindt, zoodat *hij zijn werk al zuchtend verricht.*

Zuchthausvorlage, (hgd.). Gedurende zijn verblijf te Oeyenhausen (6 Sept. 1898) kondigde de Keizer van Duitschland de indiening bij den Rijksdag aan van een wetsontwerp „tot bescherming van den arbeid", in werkelijkheid tot beperking van het recht van coalitie der werklieden, dat, naar hij er bijvoegde, tuchthuisstraf zou bedreigen tegen elk, die een werkman zou beletten te arbeiden, ja zelfs tegen ieder, die hem tot werkstaking zou aanzetten. Zoo werd aan het ontwerp, dadelijk na de indiening spottenderwijs de aangeduide naam gegeven. De behandeling werd ten laatste na de eerste lezing, tot Nov. 1899 uitgesteld (23 Juni 1899).

Zuid-Afrikaansche mijnenkoning (De —, Barnato, † einde Juni 1897.

Zuid-AfrikaanscheRepubliek, zie *Transvaal.*

Zuiveren (De —, de *oud-regenten* van 1794 en '95 hier te lande, die door het Napoleontisch bestuur aan den dijk gezet waren, en die door Gijsbert Karel van Hogendorp bij proclamatie van 17 Nov. 1813 uit 's Gravenhage, vruchteloos werden aangezocht, om, met uitsluiting der Revolutieregenten, zich te constitueeren als Staten-Generaal, met uitroeping van den Prins van Oranje als Willem VI.

Zuivering, het ontlasten van een bezwaard goed van de daarop rustende hypotheek.

Zuiveringseed, of eed van zuivering is de eed of verklaring, die een gekozene aflegt, dat hij niets heeft gegeven of beloofd om gekozen te worden.

Zukunftmusik, (hgd.). *muziek der toekomst,* ter aanduiding der werken van Richard Wagner (1313—83), werd voor 't eerst gebezigd in een opstel van Ludwig Bischoff in de *Rheinische Musikzeitung,* 1859, No. 41.

Zulelka, dochter van Giaffir, pacha van Abydos. Zij is enkel reinheid en beminnelijkheid. Haar verstand, vroolijkheid, standvastige liefde en juist begrip van plicht zijn door Byron in zijn *Bride of Abydos* schoon geschilderd.

Zij belooft met Selim te vluchten en zijne bruid te worden, maar Giaffir, haar vader, doodt haren minnaar, en Zuleika sterft van verdriet.

Zur Liebe will ich dich nicht zwingen,
Doch geb'ich dir die Freiheit nicht,
(hgd.). zie *Liebe* etc.

Zustersteden (De drie —, *Gent* (O.-Vlaanderen), vermeld in de 7e eeuw; *Brugge*, in de 7e eeuw tot stad verheven, en *Antwerpen*, vermeld in de 8e eeuw. Bezongen door Ledeganck, voor wien Aug. 1897 te Eekloo een standbeeld is ontbuld. „Er zijn nu", — zegt Jan v. Rijswijk, thans burgemeester van Antwerpen — „geene drie zustersteden meer; *al* de Belgische steden zijn zustersteden geworden".

Zuur, (mil.), *gestraft*.

Zuurslaan, (mil.), *rapport maken*.

Zuur worden of **zuur raken,** (barg.), *in den val loopen*.

Zuur zijn, (mil.), *gestraft zijn*.

Zwaai, een jongensspel, zeer geliefd, maar zeer gevaarlijk: hand en hand zwaaien de spelers om den eersten, den „kop", zoodat vaak de laatste door de centrifugale kracht tegen een muur of boom aanslaat.

— of *Zeef:* het beweeglijke deel van een teekenhaak, dienende om scherpe hoeken over te brengen.

Zwaan (Agrippynsche—, Vondel, geb. te Keulen. *(Colonia Agrippina)*.

Zwaan (Goesche —, Antonides, geb. te Goes.

Zwaan van Mantua, Publius Vergilius Maro, vermaard oud-Romeinsch dichter, in 70 v. C. te Andes bij *Mantua* geboren.

Zwaan (De Maeoonsche —, Homerus, Maeonië was een deel van Lydië.

Zwaard, het zinnebeeld van den man, vandaar *zwaardleen*, waarin alleen een man mocht opvolgen; *zwaardmaag*, bloedverwant van vaderszijde. *Zwaardzijde*, familie van vaderszijde.

Zwaard des geestes, *geestelijk wapentuig*, waarmede men de macht eener vurige en krachtige welsprekendheid uitoefent. Uit Efez. VI : 17, waar 't eigenlijk beduidt het zwaard dat de Heilige Geest in handen geeft, niet het geestelijk zwaard. Ook spreekt men van een *vlammend zwaard des geestes* = de geestelijke kracht des geloofs, der reinheid en der liefde; met toespeling op Gen. III : 24: „vlammig lemmer eens zwaards".

Zwaard des woords, *de krachtige prediking van het Evangelie*, dat het woord Gods is; vgl. Hebr. IV : 12.

Zwaard door de ziel (Een —, *eene vreeselijke zielesmart*. Uit Luk. II : 35.

Zwaard (Het — om zijne lenden gorden, vgl. Nehem. IV : 18, Ps. XLV : 4. *Gorde een ieder het zwaard om zijne lenden*, beteekent *hij make zich gereed tot den strijd*.

Zwaard (Tweesnijdend —, 1) Een zwaard aan beide zijden scherp; 2) een bewijsgrond met dubbelen zin, die zoowel voor als tegen den persoon, die hem gebruikt, kan aangevoerd worden.

Zwaard neemt, zal door het zwaard omkomen (Wie het —, *alwie tot geweld zijne toevlucht neemt, heeft wederkeerig geweld te duchten*. Gezegde van Jezus in Matth. XXVI : 52. Vgl. Gen. IX : 6. Dit gezegde was reeds bij de Joden spreekwoordelijk, zie Openb. XIII : 10.

Zwaard van Damocles, zie *Damocles*.

Zwaard zonder genade, bijnaam van Mr. L. W. C. Keuchenius reeds kort na zijn optreden, als lid der Tweede Kamer (1866) om de afdoende wijze, waarop hij voor de Indische staatkunde opkwam.

Zwaardbroeders, geestelijke ridderorde, omstr. 1202 gesticht door Albert van Apeltern, bisschop van Lijfland, † 1229, in het door hem tot eene vesting en havenplaats ingerichte Riga, om strijd te voeren tegen de heidenen in Lijfland, en door paus Innocentius III bevestigd. De ridders, die zich „broeders van den Christelijken ridderdienst" noemden, hadden den regel en het gewaad aangenomen der Augustijners; zij droegen een witten rok en mantel, maar hadden op de borst een rood kruis en *zwaard* of de roode afbeelding van twee kruiswijs over elkaar gelegde zwaarden. Hieraan ontleenden zij den naam van *zwaardbroeders* of *zwaarddragers (gladiferi* of *ensiferi).*

Zwaarden, zie *Vlag en kiel.*

Zwabberen, (zeet.), *schrobben.*

Zwabberhalen, (zeet.), spotroep der matrozen, wanneer een onbevarene door het slingeren van het schip omvervalt, om de plaats, waar een andere onbevarene gelegen heeft, weder schoon te maken. Van *zwabber,* een dweil, uit kabelgaren of lappen aan een steel gebonden en dienende om schepen en schuiten schoon te houden.

Zwabberkaptein, (zeet.), *kajuitsjongen* met het vuile werk belast, o.a. met het afzwabberen, d. i. afdweilen van het dek.

Zwabenspiegel (De —, een Duitsch wetboek, in de oudste handschriften gewoonlijk met den naam van „Land- und Lehnrechtsbuch", in de 14e eeuw ook met dien van „Kayserrecht", of in oudere uitgaven met dien van „Spiegel Kayserlichen und gemeinen Landrechts" bestempeld, en eerst op voorstel van Goldart (1609) algemeen „Schwabenspiegel" geheeten, is in Opper-Duitschen (Schwabenschen) tongval door een onbekenden vervaardiger omstreeks het jaar 1275 opgesteld.

Zwak vat, *zwakke vrouw.* Uit 1 Petr. III : 7, Gr. *skeuos* = ieder soort van gereedschap, huisraad. „Wij zijn allemaal *zwakke vaatjes",* wordt vaak ter verontschuldiging gezegd. Wordt dus eigenlijk en figuurlijk gebezigd.

Zwakheid is uw naam, o vrouw, zie *Frailtg thy name is, woman.*

Zwammen, (k. m. a.), *vervelend praten, kletsen.*

Zwanenmaagden, in de Germaansche fabelleer de Walkyren, wanneer zij in de gedaante van zwanen zich naar de kampplaats spoeden, waar zij over het lot der strijdende helden moeten beschikken. Bij rivieren en vijvers ontdoen zij zich vaak van haar zwanenhulsel om zich te baden, of zij spinnen en werken aan het weefsel van den oorlog.

Zwanenorde (De —, werd in 1440 door Frederik II, keurvorst van Brandenburg, ingesteld. Zij omvatte een vereeniging van Vorsten en adellijke personen, die zich onderscheidden door een ijverige vereering der maagd *Maria,* en door onbekrompen weldadigheid. Nadat deze orde voor de macht der Hervorming bezweken was, werd zij in 1843 vernieuwd door Friedrich Wilhelm IV, koning van Pruisen, als een vrije vereeniging van mannen en vrouwen uit elken stand en van iedere belijdenis, tot leniging van alle lichamelijke en zedelijke ellenden.

Zwanenridders, leden der Zwanenorden, die allen haren grond zullen gevonden hebben in de ridderlijke deugden van Helias Gralius, een krijgsheld, die zich bijzonder onderscheidde in de oorlogen van Karel Martel tegen de Friezen, Saksen, enz., en tot den eersten graaf van het land van Kleef werd aangesteld, omdat hij Karel Martel uit de Keulsche gevangenschap bevrijdde. Helias zal in een gevecht tegen de Saracenen gewond en te Narbonne in 734 overleden zijn; zijne gemalin Beatrix kort daarna. Zijn zoon Dirk I volgde hem op in zijn graafschap, waarover de vader 21 of 22 jaar zal hebben geregeerd. Helias voerde steeds in den krijg een zwaan op zijn rondas. Hij wordt afgebeeld ten voeten uit, met de orde van de zwaan op zijn borst, die aan een

dubbele keten om zijn hals hangt. Op den helm is een zwaan gezeten, en naast hem staat een groote zwaan met uitgespreide vleugels, den kop wendend naar den Graaf, als zijn patroon van liefde en eendracht. De toren van het gewezen slot te Kleef voerde van ouds den naam van *Zwanentoren*. Het veldteeken van Helias werd tot een teeken van eer verheven, en daarin vonden de later ingestelde Zwanenorden haren grond.

Zwanenzang, het geluid, dat een zeker soort van zwaan de *cygnus musicus* vóór zijn dood zou maken; fig. laatste gezang of gedicht, hetwelk een dichter voor zijn sterven vervaardigt: laatste werk. In dien zin is het woord *(vox et oratio cygnea)* reeds bij Cicero *(De oratore* III, 2, 6) te vinden.

Zwar weiss ich viel, doch möcht' ich alles wissen, (h g d.), *wel weet ik veel, maar ik zou zoo gaarne alles willen weten.* Goethe, *Faust* I (Nacht). Wagner tot Faust, als de laatste hem heeft gezegd, dat het reeds diep in den nacht, en zij dus hun geleerd gesprek moeten afbreken; waarop Wagner laat volgen, of hij dan morgen vroeg terug mag komen om hem nog het een en ander te vragen ten einde zijne weetgierigheid te bevredigen. De zin teekent volkomen den bockenmensch, den bekrompen veelweter.

Zwart, het zinnebeeld van boos: zwarte ondankbaarheid, zwarte hongersnood (Leiden, 1574), een zwarte kool, zwarte elfen, enz., zie lager.

Zwarte bende, bedriegers, afzetters, oplichters en dergelijk gespuis, aldus naar den naam van een omzwervend, nu dezen dan genen dienend gedeelte of overschot eener garde, opgericht tot een wacht voor den Roomsch-koning en zijn zoon, eene saamgeschoolde macht van oude krijgers, ten getale van 1500 ruiters en 3000 voetknechten, die van Metz terugkwamen, zich door de schrikkelijkste afpersingen ten platten lande deden kennen, en o.a. in Vlaanderen vreeselijk huishielden. Ook als *ribaldos de gardia* bekend. In 1493 stond de Geldersche edelman Gysbert Pieck, heer van half-Asperen, van Zuilichem en van het Hooge Huis te Beesd, aan hun hoofd, en plunderden zij 5 Febr. het klooster van Mariënweerd.

Zwarte boek (Het —, eng. *the black-book*, uitgavenboek, schuldregister; fig. opsomming, lijst of herinnering van personen, met wie men niet te doen wil hebben.

Zwarte diamanten, *steenkolen*, omdat ze kostelijker, maar minder kostbaar zijn dan diamanten; bovendien bestaan beide uit dezelfde stof, nl. koolstof.

Zwarte dood, *pestziekte*, die vooral in China heerschte a° 1346—52, hare slachtoffers eischte bij millioenen, en zich van China over Azië naar de Krim, Klein-Azië, Konstantinopel en Sicilië verbreidde, in 1347 in Italië, in '48 in Frankrijk en Duitschland, in '49 in Engeland, Denemarken, Zweden, Noorwegen en Polen, in '51 in Noordelijk Rusland. In '61, '69, '72 en '82 herhaalde zich de ziekte in Europa, in welk werelddeel gedurende de 14de eeuw ongeveer 25 millioen menschen moeten gestorven zijn.

Zwarte Jannigje van Venendaal, ook genaamd „de Vrouw Christi". „Zwarte Jannegie" houdt haar geregeld verblijf te Venendaal, somwijlen leidt zij de godsdienstoefeningen ook te Polsbroek, onder de gemeente Benschop. Het huwelijk is ten strengste verboden; slechts is het echtelijk samenleven toegestaan aan degenen, die voor hun opname in de „kerk" reeds door de banden des huwelijks waren verbonden. Zij erkennen geen macht, tenzij die van God en van Christus; volgens hen is geen enkel mensch in macht verheven boven een ander. Bijgevolg erkennen zij evenmin het koningschap, en hun geloof verbiedt hun aan den drager van het koningschap eer te bewijzen. Zij weigerden daarom hardnekkig den 31en Aug. l.l. en evenzoo op den dag der inhuldiging door het uitsteken der vlaggen en het dragen van Oranje hulde aan onze Koningin te betuigen. — Op het stadhuis te Schoonhoven, waar

de zittingen worden gehouden van het kantongerecht, krijgt men zachtjes aan een aardige verzameling van .... petten. De volgelingen van „Zwarte Jannigje van Venendaal" nl., als ze voor de Rechtbank moeten verschijnen, wat nog al eens gebeurt in den laatsten tijd, hebben gemoedsbezwaren, om het hoofd te ontblooten voor den „aardschen rechter". Een rijksveldwachter neemt dan natuurlijk de moeite, om den bezwaarde even van zijn pet te ontlasten, en ongedekt verlaat deze na afloop van de rechtszitting het stadhuis, omdat zijn geloofsovertuiging hem verbiedt, de tijdelijk in beslag genomen pet weer in ontvangst te nemen.

Zwarte kasteel (Het —, het slot *Machérus*, in het Overjordaansche, het land van Moab, aan de kust der Doode Zee, waar Herodes Antipas, viervorst van Galilea zijn geboortefeest vierde, Matth. XIV : 6, Mark. VI : 21 beschreven, en waar Johannes de Dooper gevangen zat, op zijn bevel te dezer gelegenheid gedood.

Zwarte kindertjes, zie *Cadmus*.

Zwarte kunst (De —, heeft haar naam gekregen door het verkeerd verstaan van gr. *nekromanteia*, d. i. oproepen van dooden, om van hen de toekomst te vernemen. In 't lat. vertaalde men dit door *nigromantia*, van *niger* = neger, d. i. zwart.

Zwarte leger, naam van het eerste Europeesche staande leger, door Matthias Corvinus, zoon van Hunyadi Janos, omstreeks 1485 georganiseerd; waarmede hij de legers der verbonden koningen van Boheme en Polen overwon, het beleg vóór Weenen sloeg, en Oostenrijk, Stiermarken en Karinthië onderwierp.

Zwarte Margriet, Margaretha van Vlaanderen, gravin van Henegouwen, die met den Roomsch-koning Willem II, graaf van Holland in 1253 in oorlog geraakte, doch in 1254 met hem vrede sloot, terwijl zij Henegouwen aan haren verstooten voorzoon Jan van Avennes overliet.

Zwarte Piet, een bekend gezelschapsspel met de kaart, waarbij schoppenboer Zwarte Piet is; de spelers laten elkander kaarten trekken; wie ten slotte schoppenboer overhoudt, wordt met een gebrande kurk zwart gemaakt. — Ook een gevreesd zeeschuimer uit *Ferdinand Huyck*.

Zwarte pest, ook *builonische* en *bubonenpest* genaamd. Bobbel- of builenpest. Ze teisterde Europa in de Middeleeuwen, en brak 5 Mei 1894 uit te Hongkong, het middenpunt van China's handel.

Zwarte Prins (De —, bijnaam van Eduard, als Prins van Wales later koning van Engeland, den overwinnaar bij Crecy (1330—76), aldus geheeten naar de kleur zijner wapenrusting. Zie *Ich dien*.

Zwarte werelddeel (Het —, omschrijving van Afrika, als het vaderland der negers.

Zwarte Zondag, (r. k.), oudere naam voor *Laetare* (z. a.), omdat de Roomschen in Silezië, in de Lausitz, en elders in Duitschland op dien dag een pop van stroo enz. vervaardigd, met groot gedruisch plegen rond te dragen en dan in 't water werpen, aangezien de dood alle levensvreugde uitsluit.

Zwarte zusters, benaming der leden van de orde der Servitinnen, naar hare zwarte kleedij. Deze orde ontstond in het midden der 13e eeuw, breidde zich uit in de landen van Noord-Europa, waarin de *Servieten* (z. a.) zich gevestigd hadden; maar telt thans nog slechts enkele kloosters.

Zwarten, in de Middeleeuwen koperen munten, bv. *zwarte korten, zwarte tornooisen* e. a. in tegenoverstelling van *witten* voor zilveren munten, ook *blanken* genoemd.

Zwarten tijd (Zijn —, noemde N. Beets den tijd omstreeks 1830—50 toen hij de Engelschen navolgde en vooral dweepte met Byron. In dien tijd gaf hij uit: *Jose, Kaser, Guy de Vlaming*.

Zwartje, (b a r g.), *koffie.*

Zwaveltje in drieën en een slokje te meer (Een —, zei vroeger de misplaatste zuinigheid; een *zwaveltje* is een onderwetsche ronde zwavelstok die zich gemakkelijk liet splijten.

Zwavelstokken, *bijzonder vrome menschen,* afgescheidenen, anders dan anderen en vooral de vreugden der wereld versmadende; zinspeling op de *Zwijndrechtsche Nieuwlichters* (z. a.), die zwavelstokken verkochten.

Zweedsche nachtegaal, naam voor de beroemde zangeressen Jenny Lind, later Mevr. Goldschmidt, in 1821 te Stockholm geboren, en Christine Nilsson, later als gravin de Miranda niet meer in 't publiek opgetreden.

Zweedsche Réaumur (De —, Carel de Geer, geb. in Zweden, groot entomoloog (insektenkundige), † 1778. De Franschman Réaumur, † 1757, schreef ook over insekten.

Zweet uws aanschijns zult gij uw brood eten (In het —, zie *In het zweet,* enz.

Zweetkamertje, het kantoortje in 't Universiteitsgebouw te Leiden, waar de studenten wachten, totdat zij binnengeroepen worden bij de professoren, om examen te doen, en waar zij den uitslag van hun examen verbeiden. Zie ook *Lusciate* enz.

Zwei Seelen und ein Gedanke, Zwei Herzen und ein Schlag, (h g d.), *twee zielen en één gedachte, twee harten en één slag,* ter kenschetsing der liefde, is ontleend aan het dramatische gedicht *Der Sohn der Wildnis* van Friedrich Halm (recta von Münch-Bellinghausen, 1806—71), woorden van Parthenia, II.

Zwei Seelen wohnen ach! in meiner Brust, (h g d.), *twee zielen wonen ach, in mijne borst,* d. i. er is een tweestrijd in mijn binnenste. Goethe, *Faust* I. (Voor de poort). Faust tot Wagner; het eene gevoel doet hem naar het ideale, het verhevene haken; het andere droomt van liefde, roem en eer. Vóór hem had Racine reeds in het 3e zijner *Cantiques spirituels* geschreven: *Je trouve deux hommes en moi = ik voel twee menschen in mij* en Wieland, in diens drama *Die Wahl des Herkules* (1773):

Zwei Seelen — ach, ich fühl' es zu gewiss!
Bekämpfen sich in meiner Brust
Mit gleicher Kraft = twee zielen — ach, 'k gevoel het al te goed! — bestrijden elkaar in mijn hart met gelijke kracht.

Zwemmend, (w a p.), heeten *vissehen* wanneer zij waterpas in 't schild staan.

Zweren bij kris en kras = *zweren bij hoog en laag.* Volgens eenigen van *Jurare per Christum et crucem.* Anderen meenen dat *kris* is getrokken uit Christus en dat *kras* slechts is ontstaan door de zucht naar alliteratie.

Zwetschen-rummel, zie *Kartoffelkrieg.* Zwetsche (h g d.) = pruim, kwets.

Zwickauer profeten, dwepers in 1521 uit Zwickau, een stad in Saksen, verdreven, die zich in Wittenberg kwamen vestigen. Zij waren volgelingen van Thomas Münzer, in 1520 eerste prediker *(pastor primarius)* te Zwickau, en beweerden rechtstreeks van God nieuw licht ontvangen te hebben, na vooraf de vereischte graden van ontbolstering, bekeering, zelf-bepeinzing, ellende en gelaten onderwerping te hebben doorloopen. Door dat licht gezegend achtten zij Luther slechts een achterblijver, en Wet en Evangelie, slechts doode letters. Studie, wetenschap en kennis van talen was overbodig. Practisch te werken was het eerste vereischte. Zij zijn maar een korten tijd voor de Hervorming gevaarlijk geweest.

Zwijn van Epicurus, werd Maarten Luther, Duitschlands Kerkhervormer, door de Jezuïeten genoemd, en wel omdat hij zich in den echt begaf. De Epicuristen stelden den *lust der zinnen* op den voorgrond.

aa 73/3